3. ULUSLARARASI BÖLGESEL KALKINMA KONFERANSI

3RD INTERNATIONAL REGIONAL DEVELOPMENT CONFERENCE

KONFERANS BİLDİRİLERİ
CONFERENCE PROCEEDINGS

www.bolgeselkalkinmakonferansi.org

3. ULUSLARARASI BÖLGESEL KALKINMA KONFERANSI

3rd INTERNATIONAL REGIONAL DEVELOPMENT CONFERENCE

15 - 16 EKİM/ OCTOBER 2015 BİNGÖL

KONFERANS BİLDİRİLERİ
CONFERENCE PROCEEDINGS

Yayına Hazırlayanlar:
Editör: Prof. Dr. İbrahim TÜRKOĞLU
Editör Kurulu:
Doç. Dr. Ramazan SOLMAZ
Doç. Dr. Abdulvahap BAYDAŞ
Öğr.Gör. Abdullah ŞENER
Öğr.Gör. Doygun DEMİROL
Arş.Gör. Emrah AYHAN
Arş.Gör. Muhsin TAN
Öğr.Gör. Murat AYDOĞAN
Öğr.Gör. Mücahit ÇALIŞAN
Arş.Gör. Müslüm POLAT
Arş.Gör. Serkan AYHAN
Arş.Gör. Süleyman Emre DAĞTEKE
Koord. İsa TELİMEN

Birinci Baskı
Aralık 2015

FIRAT KALKINMA AJANSI ve BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
Bu kitabın her türlü yayın hakkı Fırat Kalkınma Ajansı ve Bingöl Üniversitesi'ne aittir. Ajansın ve üniversitenin yazılı izni olmadan, tanıtım amaçlı toplam bir sayfayı geçmeyecek alıntılar hariç olmak üzere, hiçbir şekilde kitabın tümü veya bir kısmı herhangi bir ortamda yayımlanamaz ve çoğaltılamaz. Yazıların etik ve yasal sorumluluğu yazarlara aittir.

Baskı - Dizgi - Tasarım
Diltemizler Ev Ger. Elek. Rek. Mat. İnş. Taah. San. Ltd. Şti.
Basıma Hazırlayan : Hasan ATEŞ
Basım Yılı:2015

Sunuş ve Teşekkür

Tarihsel süreç içinde zaman zaman farklı boyutları ön plana çıkan kalkınma olgusunda sürdürülebilirlik boyutu gittikçe önem kazanmaktır. İllerin, bölgelerin ve bir bütün olarak ülkelerin kalkınmasının yanında genel olarak küresel düzeyde kalkınmanın sürdürülebilirlik boyutuyla birlikte dikkate alınmasının uzun vadede hayati bir öneme sahip olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşebilmesi için kalkınmanın geleneksel olarak belirgin olan ekonomik boyutu yanında sosyal, çevre ve son zamanlarda yeni bir boyut olarak tartışılan kalkınmanın yönetişim boyutu da önem kazanmaktadır.

Fırat Kalkınma Ajansının, kalkınma olgusu ve bu olguyla ilgili kavramların tartışıldığı uluslararası bir platform oluşturmak amacıyla 2011 yılında başlattığı ve ilkini aynı yıl Malatya'da İnönü Üniversitesi, 2.sini Elazığ'da Fırat Üniversitesi işbirliğiyle gerçekleştirdiği Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı'nın 3.sü, 15-16 Ekim 2015 tarihlerinde Bingöl Üniversitesi işbirliğiyle "Demokratikleşme ve Sürdürülebilir Kalkınma" ana temasıyla gerçekleştirilmiştir. Konferansın ana teması çerçevesinde, çeşitli boyutlarıyla sürdürülebilir kalkınma ve özellikle bölgemizin kalkınması açısından büyük önem arz eden kalkınmanın güvenlik ve demokratikleşmeyle olan ilişkisi tartışılmıştır. Güvenlik algısının kalkınma için vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu, can ve mal güvenliğiyle ilgili endişelerin yaşandığı bir yerde sağlıklı bir kalkınmanın da gerçekleşemeyeceği açık olduğundan bölgemizde güvenliğin tesis edilmesi ve demokratikleşme adımlarının kalkınma açısından önemine dikkat çekilmek istenmiştir.

Konferansımız Başbakan Yardımcısı ve Bingöl Milletvekili Sayın Dr. Cevdet YILMAZ'ın himayelerinde ve katılımlarıyla gerçekleştirilmiş olup organizasyonun başarısı açısından çok büyük öneme sahip katkılarından dolayı kendilerine şükranlarımızı sunuyoruz.

Bingöl Valisi ve Fırat Kalkınma Ajansı Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Yavuz Selim KÖŞGER ve Bingöl Üniversitesi Rektörü Sayın Gıyasettin BAYDAŞ'a konferansın düzenlenmesine yönelik karar alınmasından gerçekleştirilmesine kadar ki süreçte verdikleri uzun soluklu katkı ve desteklerinden dolayı çok teşekkür ediyoruz.

Konferansımıza maddi ve manevi destek veren Bingöl Belediye Başkanı Sayın Yücel BARAKAZİ'ye, DAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanı Sayın Adnan DEMİR'e ve Bingöl TSO Başkanı Sayın Erkan ÇALBAY'a katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Konferansın başarıyla gerçekleştirilmesi için büyük emek sarf eden konferans yürütme kurulu üyelerine, kıymetli vakitlerini ayırarak yaptıkları değerlendirmeler için başta kurul başkanı Sayın Doç. Dr. Ramazan SOLMAZ olmak üzere bütün Bilim Kurulu üyelerine, Fırat Kalkınma Ajansı personeline ve Bingöl Üniversitesi personel ve öğrencilerine çok teşekkür ederiz.

Son olarak, oturum başkanlığı davetimizi kabul ederek bizlere güç veren oturum başkanlarına, dünyanın ve ülkemizin çeşitli yerlerinden değerli tecrübe ve bilgilerini paylaşmak üzere Bingöl'e gelerek konferansımızı onurlandıran davetli konuşmacılar ve bildirili katılımcılara, konferansımıza büyük bir ilgi gösteren tüm dinleyicilere sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Mesut ÖZTOP — **Konferans Eş Başkanı**

İbrahim TÜRKOĞLU — **Konferans Eş Başkanı**

Prologue and Acknowledgements

As time goes by, the fact development becomes increasingly important, wherein sustainability being the most prominent dimension thereof. It has been widely accepted that the development of provinces, regions, and countries as a whole has great local and global impacts, which is essential to sustainable development. In this regard, alongside economic factor, the most apparent dimension in realization of sustainable development as well as social and environmental, the recently emerged governance as a factor gains particular importance.

Initiated by the Fırat Development Agency to enable an international platform to discuss the subject development, the first of International Regional Development Conference was held in İnönü University of Malatya in 2011, the second in Fırat University of Elazığ, and the third in Bingöl University on 15-16 October 2015 with the theme: Democratization and Sustainable Development. During this conference, the issue of sustainable development was discussed with particular attention given to security and democratization, both of which are central to development of our region. Since the perception of security is critical to development, and there would essentially be no robust development if no security of life and property is maintained, the democratization and security needs of our region was discussed primarily.

Our conference was held under the patronage and participation of Dr. Cevdet YILMAZ, deputy prime minister and parliamentarian, to whom we owe many thanks for enabling this successful event.

We are also deeply indebted to Mr. Yavuz Selim KÖŞGER, the chairman of the board of Fırat Development Agency, and to Prof.Dr. Gıyasettin BAYDAŞ, rector of Bingöl University, for their efforts and supports from the very beginning to the very end.

We owe thanks to Mr. Yücel BARAKAZİ, the president of Bingöl Municipality, and to Mr. Adnan DEMİR, the Head of DAP Regional Development Management, and to Mr. Erkan ÇALBAY, Head of Bingöl TSO, for their contributions.

We also acknowledge the great contributions of conference execution board members, of science advisory board members, notably the chair Assoc.Prof.Dr. Ramazan SOLMAZ, and of Fırat Developmental Agency personnel and of personnel and students of Bingöl University.

Finally, we wish to thank to session chairs for accepting our invitation and to invited speakers and all other participants for their contribution and attention which enabled this fruitful congress.

Mesut ÖZTOP
Conference Co-chair

İbrahim TÜRKOĞLU
Conference Co-chair

DÜZENLEME / ORGANISATION

KONFERANS ONURSAL BAŞKANLARI / CONFERENCE HONORARY CHAIRS

Sayın, Dr. Cevdet YILMAZ
Başbakan Yardımcısı / Deputy Prime Minister

Sayın, Yavuz Selim KÖŞGER
Bingöl Valisi / Bingöl Governor

Sayın, Prof. Dr. Gıyasettin BAYDAŞ
Bingöl Üniversitesi Rektörü / Bingöl University Rector

KONFERANS EŞ BAŞKANLARI / CONFERENCE CO-CHAIRS

Prof. Dr. İbrahim TÜRKOĞLU
Bingöl Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dekanı
Bingol University, Dean of the Faculty of Engineering and Architecture

Mesut ÖZTOP
Fırat Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri
General Secretary of Fırat Development Agency

YÜRÜTME KURULU / EXECUTIVE COMMITTEE

Yürütme Kurulu Başkanı / Chairman of Executive Council
Prof. Dr. İbrahim TÜRKOĞLU
Bingöl Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dekanı
Bingol University, Dean of the Faculty of Engineering and Architecture

Yürütme Kurulu Üyeleri (Alfabetik Sırayla)
Members of Executive Committee (In Alphabetical Order)

Abdulkadir SÜRÜCÜ	Doç. Dr. , Bingöl Üniversitesi / Assoc Prof. Dr., Bingol University
Abdullah ŞENER	Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi / Lec. Bingol University
Abdulvahap BAYDAŞ	Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi / Ast Prof. Dr., Bingol University
Ahmet USLU	Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi / Lec., Bingol University
Alaaddin YÜKSEL	Doç. Dr. , Bingöl Üniversitesi / Assoc Prof. Dr., Bingol University
Alperen MERAL	Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi / Ast, Bingol University
Aytekin SEZGİN	Uzman, Fırat Kalkınma Ajansı / Expert, Fırat Development Agency
Doygun DEMİROL	Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi / Lec. Bingol University
Erdinç KOÇ	Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi / Ast, Bingol University
Emrah AYHAN	Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi / Ast, Bingol University
Hakan BAŞBOZKURT	Dr., Bingöl Ticaret ve Sanayi Odası / Dr., Bingöl Chamber of Commerce and Industry
Hakan KUMAŞOĞLU	Uzman, Fırat Kalkınma Ajansı / Expert, Fırat Development Agency
Hakiye ASLAN	Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi / Ast, Bingol University
Halil ŞİMŞEK	Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi / Ast Prof. Dr., Bingol University
Harun ŞAHİN	Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi / Ast Prof. Dr., Bingol University

Hasan ÇELİKKAYA	Uzman, Fırat Kalkınma Ajansı / Expert, Fırat Development Agency
Hüseyin ÇALDAK	Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi / Ast Prof. Dr., Bingol University
İlhan BİNGÖL	Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi / Lec. Bingol University
İmran ASLAN	Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi / Ast Prof. Dr., Bingol University
İsa TELİMEN	Koordinatör, Fırat Kalkınma Ajansı / Coordinator, Fırat Development Agency
Mahmut BAYDAŞ	Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi / Lec. Bingol University
Mehmet GÜVEN	Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi / Ast Prof. Dr., Bingol University
Mehmet ULUPINAR	Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi / Ast Prof. Dr., Bingol University
M. Fatih ÇAN	Birim Başkanı, Fırat Kalkınma Ajansı / Head of Unit, Fırat Development Agency
Muhsin TAN	Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi / Ast, Bingol University
Murat AYDOĞAN	Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi / Lec. Bingol University
Murat IŞIK	Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi / Ast Prof. Dr., Bingol University
Murat KARACA	Birim Başkanı, Fırat Kalkınka Ajansı / Head of Unit, Fırat Development Agency
Murat ORTAK	Uzman, Fırat Kalkınma Ajansı / Expert, Fırat Development Agency
Murat VAROL	Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi / Lec. Bingol University
Mücahit ÇALIŞAN	Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi / Lec. Bingol University
Müslüm POLAT	Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi / Ast, Bingol University
Nebi BUTASIM	Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi / Lec. Bingol University
M. Nuri KOLAK	Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi / Lec. Bingol University
Pınar KARATEPE	Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi / Ast Prof. Dr., Bingol University
Ramazan MERAL	Doç. Dr. , Bingöl Üniversitesi / Assoc Prof. Dr., Bingol University
Ramazan SOLMAZ	Doç. Dr. , Bingöl Üniversitesi / Assoc Prof. Dr., Bingol University
Sait PATIR	Doç. Dr. , Bingöl Üniversitesi / Assoc Prof. Dr., Bingol University
Samet KAYA	Uzman, Fırat Kalkınma Ajansı / Expert, Fırat Development Agency
S. Emre DAĞTEKE	Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi / Ast, Bingol University
Semra CAMUKA	Uzman, Bingöl Üniversitesi / Expert, Bingol University
Serkan AYHAN	Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi / Ast, Bingol University
Tuğba PEMBEGÜL	Uzman, Fırat Kalkınma Ajansı / Expert, Fırat Development Agency
Üzeyir KEMENT	Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi / Lec. Bingol University
Yavuz TÜRKAN	Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi / Ast Prof. Dr., Bingol University

BİLİM KURULU / SCIENCE COMMITTEE

Bilim Kurulu Başkanı / Chairman of Science Commitee
Doç. Dr. Ramazan SOLMAZ
Bingöl Üniversitesi
Bingol University

Bilim Kurulu Üyeleri (Alfabetik Sırayla)
Members of Science Committee (In Alphabetical Order)

Abdulkadir SÜRÜCÜ	Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi
Abdulvahap BAYDAŞ	Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi
Abdurrahman GÜL	Prof. Dr., Bingöl Üniversitesi
Ahmet DİKEN	Prof. Dr., Necmettin ERBAKAN Üniversitesi
Ahmet GÜRBÜZ	Prof. Dr., Bingöl Üniversitesi
Ahmet TAN	Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi
Alaaddin YÜKSEL	Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi
Ali Sayıl ERDOĞAN	Prof. Dr., Bingöl Üniversitesi
Ali Yılmaz GÜNDÜZ	Prof. Dr., İnönü Üniversitesi
Asaf VAROL	Prof. Dr., Fırat Üniversitesi
Aykut LENGER	Doç. Dr., Ege Üniversitesi
Aziz KUTLAR	Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi
Beşir KOÇ	Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi
Burhanettin BAYDAŞ	Prof. Dr., Bingöl Üniversitesi
Cemalettin ÇOPUROĞLU	Prof. Dr., Fırat Üniversitesi
Chien-Kuo Li	Prof.Dr., Shih Chien University, Taiwan
Ephraim NİMNİ	Prof.Dr.,University of the Basque Country, Spain
Erhan AKIN	Prof. Dr. Fırat Üniversitesi
Erkan BOYDAK	Prof. Dr. Bingöl Üniversitesi
Ewa Glińska, PhD	Bialystok University, Poland
Fatih CELEBİOĞLU	Doç. Dr. , Dumlupınar Üniversitesi
Fatih KARCIOĞLU	Prof.Dr., Atatürk Üniversitesi
Hakan ERKUŞ	Prof. Dr. İnönü Üniversitesi
Halil ŞİMŞEK	Yrd. Doç. Dr. Bingöl Üniversitesi
Halim TATLI	Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi
Hanna JAFF	Dr, American Cultural Institute, Mexico
Harun ŞAHİN	Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi
Hasan ÇİFTÇİ	Prof. Dr. Bingöl Üniversitesi
Hüseyin ALTAY	Doç. Dr. , Bilecik Üniversitesi
Hüseyin ÇALDAK	Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi
İbrahim AK	Prof. Dr. Uludağ Üniversitesi
İbrahim Halil GEÇİBESLER	Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi
İbrahim TÜRKOĞLU	Prof. Dr., Bingöl Üniversitesi
İmran ASLAN	Yrd.Doç.Dr., Bingöl Üniversitesi
İsmail BAKAN	Prof. Dr., Sütçü İmam Üniversitesi
İsmail Hakkı ERASLAN	Prof. Dr. , Düzce Üniversitesi
Kestutis Duoba	Assoc. Prof. , Kaunas University of Technology, Lithuania
Kubilay AKMAN	Doç.Dr., Bingöl Üniversitesi

Maide GÖK	Yrd.Doç.Dr., Bingöl Üniversitesi
Mehmet BARCA	Prof. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Mehmet GÜVEN	Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi
Mehmet TANYAŞ	Prof. Dr., Maltepe Üniversitesi
Mohamed A. J. JINNA	Founding of United World Halal Development, Singapore
Muammer ERDOĞAN	Prof. Dr. Bingöl Üniversitesi
Muharrem ERGUN	Prof. Dr. Bingöl Üniversitesi
Mustafa PAKSOY	Doç. Dr. , Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Mustafa UÇAR	Prof. Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Nazif DEMİR	Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi
Nor'ain OTHMAN	Assoc. Prof Dr., MARA Teknologi University, Malasia
Orhan ÇINAR	Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi
Sait PATIR	Doç. Dr. , Bingöl Üniversitesi
Seyfettin ERDOĞAN	Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Shaya'a OTHMAN	Prof.Dr., İnsaniah University, Malaysia
Shigeki YOKOI	Prof.Dr., Nagoya University, Japan
Şener DİLEK	Prof. Dr., İnönü Üniversitesi
Turgay ŞENGÜL	Prof. Dr. Bingöl Üniversitesi
Vilmantė KUMPİKAİTĖ	Prof.Dr., Kaunas University of Technology, Lithuania
Winai DAHLAN	Prof.Dr., Chulalongkorn University, Thailand
Wojciech PİOTROWİCZ	Prof.Dr., University of Oxford, UK
Yakup BULUT	Prof. Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi
Yavuz TÜRKAN	Yrd.Doç.Dr., Bingöl Üniversitesi
Zülküf AYRANGÖL	Yrd.Doç.Dr., Erzincan Üniversitesi

DAVETLİ KONUŞMACILAR/ KEYNOTE SPEAKERS

AD SOYAD / NAME -SURNAME	KURUM / INSTITUTION	ÜLKE / COUNTRY	BİLDİRİ BAŞLIĞI / PAPER TITLE
Prof. Dr. Ab. Halim TAMURİ	Malezya International Islamic University College Selangor Rektörü	Malezya-Malaysia	Standardization of Islamic Education Excellence in the World
Adnan DEMİR	DAP İdaresi Başkanı	Türkiye - Turkey	DAP Eylem Planı
Ali Recep NAZLI	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Başkanı	Türkiye - Turkey	Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Perspektifi
Dr., Bülent ÖZKAN	İpekyolu Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri	Türkiye - Turkey	Bölgesel Kalkınma Bağlamında İpekyolu Kalkınma Ajansı Deneyimi
Dr., Emin Yaşar DEMİRCİ	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri	Türkiye - Turkey	Kırsal Kalkınmanın Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Önemi
Doç. Dr., Hüsnü KAPU	Serhat Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri	Türkiye - Turkey	Toplumsal Süreçlerin İnşasında Ahlak
Prof. Dr., İbrahim AK	Uludağ Üniversitesi SÜTAŞ Eğitim Koordinatörü	Türkiye - Turkey	Doğu Anadolu Bölgesinin Organik Hayvancılık Açısından Potansiyeli
Prof. Dr. Mazhar BAĞLI	Sosyolog	Türkiye - Turkey	Yerel Kalkınmada Demokratikleşmenin Rolü ve Fırsat Eşitliği (İller Bağlamında)
Prof. Dr., Mehmet TANYAŞ	Maltepe Üniversitesi	Türkiye - Turkey	Lojistik ve Lojistik Kentler/Köyler
Professor Dr. Michael A. Fullen	University of Wolverhampton	İngiltere - UK	Soils and Rural Development
Mr. Mohamed JINNA	Chairman of United World Halal Development	Singapur - Singapore	Halal Food Industry
Murat ALTUN	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, AB Mali Programları Daire Başkanı	Türkiye - Turkey	Üniversite-Sanayi İşbirliği ve Rekabetçi Sektörler Programları
Nahit BİNGÖL	Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürü	Türkiye - Turkey	Bölgesel Gelişmede Yönetişim ve Katılım
Assoc. Prof Dr., Nor'ain OTHMAN	Universiti Teknologi MARA	Malezya - Malaysia	The effect of Tourism on Rural Development: The Case of Malaysia
Prof. Dr., Shaya'a OTHMAN	Insaniah University	Malezya - Malaysia	Islamic Finance and Opportunities
Professor, Vilmante KUMPIKAITE	Kaunas University of Technology	Litvanya - Lithuania	Migration's Influence on Economy and Regional Development
Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Türkiye - Turkey	Siyasal İstikrar ve Çözüm Süreci: Fırsatlar ve Çözülmesi Gereken Sorunlar

İÇİNDEKİLER

Davetli Konuşmacıların Bildirileri / Proceedings of Keynote Speakers

»SİYASAL İSTİKRAR VE ÇÖZÜM SÜRECİ: FIRSATLAR VE ÇÖZÜLMESİ GEREKEN SORUNLAR
Yılmaz BİNGÖL.....1

»AVRUPA BİRLİĞİ KIRSAL KALKINMA PERSPEKTİFİ
Ali Recep NAZLI.....10

»SOIL CONSERVATION AND ECONOMIC DEVELOPMENT
Michaela A. FULLEN.....20

»BÖLGESEL GELİŞMEDE YÖNETİŞİM VE KATILIM
Nahit BİNGÖL.....29

»ISLAMIC FINANCE AND OPPORTUNITIES PROJECTED TO 2020
Shaya'a OTHMAN.....41

» LOJİSTİK VE LOJİSTİK KENTLER/KÖYLER
Prof.Dr. Mehmet TANYAŞ.....57

»MUSLIM ENTREPRENEURSHIP & HALAL BUSINESS OPPORTUNITIES AROUND THE WORLD
Mohamed JİNNA.....74

»BÖLGESEL KALKINMA BAĞLAMINDA İPEKYOLU KALKINMA AJANSI DENEYİMİ
Bülent ÖZKAN.....77

»CENNET'İN MEKÂN DEĞİŞİMİ: YAŞAM KALİTESİNİ ARTTIRMA ÇABASINDA TÜRKİYE PRATİĞİ
Mazhar BAĞLI.....84

»MIGRATION'S INFLUENCE ON ECONOMY AND REGIONAL DEVELOPMENT
Vilmantė KUMPİKAITĖ-VALIŪNIENĖ.....96

»STANDARDZATION OF ISLAMIC EDUCATION EXCELLENCE IN THE WORLD
Ab. Halim TAMURİ.....102

»ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİ VE REKABETÇİ SEKTÖRLER PROGRAMI
Murat ALTUN.....116

»TOPLUMSAL SÜREÇLERİN İNŞASINDA AHLAK
Hüsnü KAPU.....124

»DOĞU ANADOLU BÖLGESİNİN ORGANİK HAYVANCILIK POTANSİYELİ
İbrahim AK.....128

»THE EFFECT OF TOURISM ON RURAL DEVELOPMENT: THE CASE OF MALAYSIA
Nor'ain Binti Hj, OTHMAN.....149

»DAP EYLEM PLANI
Adnan DEMİR.....150

SUNULAN BİLDİRİLER / PRESENTED PROCEEDINGS

»ANALYZING CHRONIC KIDNEY DISEASE(CKD) TREATMENT AT THE CENTER OF BINGÖL
Imran ASLAN, Hamide DEĞER.....177

»AB VE TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA SORUNUNA YÖNELİK GELİŞMELER VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ KAMU EKONOMİSİNE KATKISI
Gökhan GÜRER.....187

»DEMOKRASİ İLE SİYASAL İSTİKRAR VE KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ
Abdulvahap AKINCI.....206

»A COMPILATION UPON THE LOCAL & CENTRAL E-GOVERNMENT'S SERVICE MATURITY POSITION IN TURKEY
Uğur YILDIRIM, Soner AKIN, Yeter ÇİÇEK.....219

»YEŞİL İŞLETME FONKSİYONLARINDAN YEŞİL PAZARLAMA VE YEŞİL MUHASEBE
Oğuz Yavuz YILMAZ, Cengiz GÜNEY.....233

»ŞIRNAK'IN BÖLGESEL KALKINMAYA POTANSİYEL KATKILARI
Rafet EVYAPAN.....249

»DIFFERENTIATION OF MANAGING AUTHORITY AND REGIONAL DEVELOPMENT AGENCY IN THE CONTEXT OF EUROPEAN UNION STRUCTURAL INSTRUMENTS AND MODELLING PROPOSITIONS FOR TURKEY
Oktay ERCAN.....257

»ENTREPRENEURSHIP AND VENTURE CAPITAL IN TURKEY: GOVERNMENT'S ROLE AND AN INTUITIVE MODEL
Mehmet Onur PARTAL.....269

»BÖLGESEL KALKINMADA SERBEST BÖLGELER VE SINIR TİCARETİNİN ÖNEMİ VE ÜLKE EKONOMİSİNE KATKILARI
Yusuf Kemal ÖZTÜRK , Selami Sedat AKGÖZ 287

»TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜME, NİHAİ ENERJİ TÜKETİMİ VE DIŞ TİCARET AÇIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ
Zeynep KARAÇOR, Erhan DUMAN 295

»TÜRKİYE'DE GİRİŞİMCİLİK VE EKONOMİK BÜYÜME
Ersin KARAKAYA , Semiha KIZILOĞLU....309

»E-TİCARETİN BÖLGESEL KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
Abdullah ŞENER, Serpil GÜL, Mehmet KAYA....324

»DETERMINANTS AND IMPEDIMENTS OF FDI INFLOWS N DEVELOPING COUNTRIES: FIRM LEVEL EVIDENCE FROM ETHIOPIA
Henok Gebremedhin TEKA....330

»2010-2013 YILLARI ARASINDA KALKINMA BAKANLIĞI SOSYAL DESTEK PROGRAMI KÜLTÜR, SANAT VE SPOR PROJELERİNİN, BİNGÖL İLİNİN EKONOMİSİNE SAĞLADIĞI KATKILARIN İNCELENMESİ
Oktay KIZAR, Mehmet KARGÜN 347

»TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARI GERÇEKTEN BÖLGESEL Mİ? ELEŞTİREL BİR BAKIŞ
Kerem AKDAĞ, Cem BAYRAK, Coşkun ŞEREFOĞLU, Gökhan YALÇIN 356

»TÜRKİYE'NİN BİLİM VE TEKNOLOJİ POLİTİKASI (2005-2010)
Ahmet YATKIN, Kâmil Abdullah EŞİDİR....366

»ORTA FIRAT HAVZASINDA UYGULANAN HAVZA REHABİLİTASYON ÇALIŞMALARININ BÖLGESEL VE KIRSAL KALKINMA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Erol ÖZKAN, Ayla ALTUN, Bahadır ARSLANKURT, Ferhat ŞELLİ, Ahmet ÇIKMAN, Atila ALTINTAŞ, Erkan AKTAŞ, Bülent GÜLÇUBUK, İsmet DANYELİ, Nevzat TAŞDEMİR....375

»ÇÖZÜM SÜRECİNİN TRC 2 (ŞANLIURFA VE DİYARBAKIR) BÖLGESİNE EKONOMİK KATKILARI
Abdulkadir BARUT, Veysel ASOĞLU, Neslihan Tancı YILDIRIM....401

»TÜRKİYE'DE İŞGÜCÜ PİYASASININ KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ VE AB ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ
Yılmaz AYDIN 416

»GAZİANTEP'TE EKONOMİK YAPININ DEĞİŞİMİ: SHIFT SHARE ANALİZİ
Ümit İZMEN, Zühal ÖZBAY DAŞ....431

»ELAZIĞ BÖLGESİ AR-GE İŞ TANISI: FIRAT TEKNOKENT İLE İŞBİRLİĞİ POTANSİYELİ
Erhan AKIN, Sema AKIN, Nehir MUTLU, Dragan SOLJAN 446

» IPA PROJESİ UYGULAMASI: FIRAT TEKNOKENT KAZANIMLARI
Erhan AKIN, Sema AKIN, Nehir MUTLU, Dragan SOLJAN 460

»ÜRETİM YAPAN KOBİ'LERDE STRATEJİK YÖNETİM ANLAYIŞINDA MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİN FARKINDALIĞI (TRB1 BÖLGESİNDE YAPILAN BİR ARAŞTIRMA)
Meltem GÜL, Özcan DEMİR....472

»YEREL EKONOMİK KALKINMADA TURİZMİN ROLÜ VE TURİZM İŞLETMELERİNİN YAKLAŞIMLARININ BELİRLENMESİ: RİZE ÖRNEĞİ
Burhan AYDEMİR, İrfan YAŞAR....488

»HİZMET İŞLETMELERİNDE ÇALIŞANLARIN ETİK OLMAYAN DAVRANIŞLARA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELERİ OTEL İŞLETMELERİNDE BİR UYGULAMA
Gül GÜN, Ayşe Nur BUYRUK AKBABA 505

»SOSYAL DESTEK PROGRAMI'NIN (SODES) SOSYAL KALKINMAYA KATKISI BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ
Hamza AYAN....520

»YEREL KALKINMA SORUNU VE BUNUN ÇÖZÜMÜNDE ÜNİVERSİTELERİN ROLÜ: SHANNON KALKINMA AJANSI (SD) VE LİMERİCK ÜNİVERSİTESİ (UL) ÖRNEĞİ
Fatih ÇELİK , Rıfat YILDIZ 532

»AVRUPALILAŞMA KAVRAMI EKSENİNDE AB KIRSAL KALKINMA MALİ YARDIMI IPARD PROGRAMININ TÜRKİYE'DE UYGULANMASI
Bilal BİLGİÇ , Haktan CİHANGİR , Tahsin ABA....549

»BİNGÖL TARİHİ ESERLERİ VE TURİZM EKONOMİSİNE KAZANDIRILMASI
Nebi BUTASIM....563

»TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BÖLGESEL ENFLASYONUN BÖLGESEL BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: DOST MU YOKSA DÜŞMAN MI?
Haktan SEVİNÇ , Merter AKINCI....571

»TÜRKİYE'DE KOBİLERE SAĞLANAN DESTEKLER: İNGİLTERE KARŞILAŞTIRMASI
Yılmaz AKYÜZ, Yusuf ERSOY, Ali TEHCİ, Müfit AYDIN 586

»SEÇİLEN EUROSTAT VERİLERİ KULLANILARAK TR83 BÖLGESİ İLE AVRUPA VE TÜRKİYE'DEN BAZI BÖLGELERİN KARŞILAŞTIRILMASI
Hüseyin Akin UĞURLU 608

»TR83 BÖLGESİ DIŞ TİCARET ANALİZİ RAPORU
Hüseyin Akin UĞURLU 624

»TEŞVİK DEĞERLENDİRME RAPORU
Abdulvahap YOĞUNLU, Mustafa Selim ÖZATAY 650

»İŞ ETİĞİ VE KALKINMA AJANSLARININ BAĞIMSIZ DENETİMLERİ AÇISINDAN İŞ ETİĞİNİN ÖNEMİ
Gülnihal TORAMANLI 680

»AVRUPA BİRLİĞİ PERSPEKTİFİNDEN BÖLGE PLANLARININ VE UYGULAMALARININ TOPLUMSAL CİNSİYET EKSENİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ
Betül CELEP, Aslı SİLAHDAROĞLU BEKMEN 692

»BÖLGESEL KALKINMADA ALTERNATİF YAKLAŞIMLAR: SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI
Maide GÖK 706

»INNOVATIVE APPROACHES IN GENERATING İDEAS FOR REGIONAL DEVELOPMENT
Evgeniya TONKOVA, ... 722

»FUNDING POSSIBILITIES FOR MUNICIPAL DEVELOPMENT PROJECTS IN THE PROGRAMMING PERIOD 2014-2020
Sevdalina HRİSTOVA 731

»ÖZEL SEKTÖR KREDİLERİNİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİLERİ VE DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDE FAALİYET GÖSTEREN FİRMALARA KREDİ TAHSİSİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR
Bahar BİLEN 740

»ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİN BÖLGESEL KALKINMA, DEMOKRATİKLEŞME VE ÇÖZÜM SÜRECİNE BAKIŞI: MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ
Âdem PALABIYIK,Kazım KOÇ, Yunus KOÇ 762

»ÇANAKKALE İLİNİN SANAYİ ENVANTERİ VE KÜMELENME POTANSİYELİ
Kadir BAŞER 776

»İRAN ÜLKESİ İLLERİN KENTSEL ALANLARININ SOSYO-EKONOMİK AÇIDAN GELİŞMİŞLİĞİNİN İRDELEMESİ
Mortaza MORADİ 789

»BÖLGELERARASI DENGESİZLİKLERİN GİDERİLMESİNDE KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ VE TRB1 BÖLGESİ
Mehmet Zeydin YILDIZ, Zeynep Yılmaz ŞİMŞEK 806

»YENİLİKÇİLİK, BULUŞÇULUK VE ÖĞRENEN BÖLGE KAVRAMLARININ YENİ DÖNEMDE BÖLGESEL KALKINMADAKİ YERİ VE ÖNEMİ
Tugay KEÇECİ, Melek ATALAY, Tülay KEÇECİ 825

»TURKISH REGIONAL DEVELOPMENT POLICY FRAMEWORK: IS THERE A PARADIGM SHIFT?
Emrah AYHAN, Murat ÖNDER 843

»BİNGÖL'ÜN KALKINMA DİNAMİKLERİ: II. BİNGÖL KALKINMA ÇALIŞTAYI'NIN BİR ANALİZİ
Suat ALAN 859

»MESLEKİ YOKSUNLUKTAN AKILLI UZMANLIĞA
Lokman PİRİM, Dilek Polat ÖZDEMİR, Salih Börteçine AVCI 877

»BÖLGESEL KALKINMADA TARIMSAL BÜYÜME KORİDORLARI VE OLUŞUMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER
Sertaç HOPOĞLU, Serkan KÜNÜ 887

»HAYVAN ŞEHRİ: SÜRDÜRÜLEBİLİR, EKOLOJİK, KOLLEKTİF BİR HAYVANCILIK MODELİ
Uğur TÜRE, Osman Atıf ÖZMEN 900

»TRB1 BÖLGESİNDE (MALATYA, ELAZIĞ, BİNGÖL, TUNCELİ) KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMI VE BELİRLEYİCİLERİ
Şeyda KORKMAZ, Bayram GÜNEŞ 912

»GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİ VE BÖLGESEL KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ (TÜRKİYE ÖRNEĞİ)
Azade TAŞCİ, Arif ÖZSAĞİR 926

»GAP BÖLGESİNDEKİ ÇEVRE SORUNLARINDAN HAVA-SU-TOPRAK KİRLİLĞİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
Ahmet KAYAN 940

»DOĞU ANADOLU PROJESİNİN (DAP) BÖLGENİN KALKINMASINDA ÜSTLENDİĞİ MİSYON
Asaf VAROL 964

»INSTRUMENTS OF CSR INTERNATIONAL ORGANIZATIONS FOR SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT OF BULGARIA AND TURKEY
Desislava SERAFİMOVA 976

»BÖLGESEL KALKINMADA DIŞ TİCARETİN ROLÜ: TRC1 (DÜZEY 2) BÖLGESİ ÖRNEĞİ
Ş.Mustafa ERSUNGUR, Ömer DORU, Mehmet Barış ASLAN 991

»TÜRKİYE İBBS DÜZEY 2 BÖLGELERİNİN İMALAT SANAYİNİN ETKİNLİK VE ENERJİ PERFORMANSININ VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE ÖLÇÜMÜ
Yücel ÖZKARA , Mehmet ATAK....1003

»KIRSAL ALANLARDAKİ YOKSULLUK ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Mustafa ÇELİK....1018

» SUPPLY CHAIN MANAGEMENT: AN EMPIRICAL STUDY OF ACCOMMODATION INDUSTRY
İdris KIZILBOĞA....1038

»BİR İMKÂN OLARAK AKİL ADAMLARLA TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL BARIŞ MÜMKÜN MÜ?
İsmail KIRAN....1046

»SOSYAL AĞLARLA BÖLGESEL KALKINMAYA BİR BAKIŞ
Serpil GÜL, Abdullah ŞENER, Mehmet KAYA....1062

»ANALYSIS OF OIL PRICES IN IRAQ AND THE ROLE OF OIL IN NATIONAL AND REGIONAL DEVELOPMENT
Hoshmand A. HAMASHAREEF, Imran ASLAN, Didar H. ABDULLAH....1068

»YEREL KALKINMA İÇİN "İYİ YÖNETİŞİM": KENT KONSEYİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME
S. Mustafa ÖNEN, Arzu YILDIRIM....1081

»A COMPARATIVE ANALYSIS UPON TRANSPORTATION PROJECTS BETWEEN TURKEY AND EU MEMBERS UNDER THE REGIONAL DEVELOPMENT THEME
Uğur YILDIRIM, Soner AKIN, Yeter ÇİÇEK....1103

»BÖLGEMİZDEKİ GÖÇÜN İTİCİ VE ÇEKİCİLİĞİNİ ARTTIRAN SEBEPLER
Hanbey HAZAR , Mahmut Nedim TANSU, Orhan İLHAN....1120

»TÜRKİYEDE BÖLGELEME VE BÖLGESEL PLANLAMA SORUNLARI
Ayça ÇELİKBİLEK....1126

»KADINA ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE MESLEKİ EĞİTİMİN ROLÜ
Emine ŞAP, Hanbey HAZAR, Serhat ŞAP....1140

»BÖLGEMİZDEKİ TARIM İŞÇİLERİNDE MESLEKİ EĞİTİM İLE FARKINDALIK OLUŞTURULMASI
Hanbey HAZAR, Mehmet Şah SARAÇ, Orhan İLHAN....1151

»İKTİSADİ KONULU SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ KENT EKONOMİSİNİN GELİŞİMİNDEKİ YERİ: TEORİK ÇERÇEVE
Mehmet Halis ÖZER, Cenk AKSOY....1156

»SANAYİNİN GELİŞMESİNDE ÜNİVERSİTELERİN ROLÜ
Hanbey HAZAR, İbrahim TÜRKOĞLU, Orhan İLHAN....1163

»BÖLGESEL KALKINMADA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ
Sibel ÇELİKEL YİĞİTER....1172

»RİSK ALTINDAKİ KİŞİLERİN ERKEN OKUL TERKLERİNİN ÖNLENMESİ
Hanbey HAZAR, Orhan İLHAN....1182

»KIRSAL YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA SASON ÇİLEK ÜRETİCİLERİ BİRLİK MODELİ
Hatice DEMİR KAYA, Songül AKIN, Eyyüp BULUT, Kutbettin TEKİN, Abdulkadir DEMİR, Nizamettin AYDİŞ, Mahmut DOĞAN....1196

»BÖLGESEL İKTİSADİ KALKINMADA KOBİ MÜDAHALELERİNİN ETKİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Hatice Şölen MAİLOĞLU, Semih KAYA....1212

»CITTASLOW/ SAKİN ŞEHİR KALKINMA MODELİ VE TÜRKİYE KALKINMA AJANSLARI
Semiha AHMET, Yasemen Özlem MAİLOĞLU....1224

»BÖLGESEL KALKINMADA, LOJİSTİK AÇIDAN TRA2 ALT BÖLGESİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Savaş DURMUŞ....1233

»SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMADA SOSYAL BİR PROJE OLARAK: KENTLEŞME
Muhammet DUR....1248

»YATIRIM TANITIMINDA YENİ BİR UFUK: OUTBOUND YATIRIM TANITIMI
Yasemen Özlem MAİLOĞLU, Semiha AHMET....1258

»SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞME YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE GÜNEYDOĞU ANADOLU KALKINMA UYGULAMALARI
Maksut ABDİRAİM....1274

»BÖLGESEL KALKINMADA KOBİ'LERİN FİNANSMAN SORUNUNA ÇÖZÜM YOLLARI
Yavuz TÜRKAN....1285

»BÖLGESEL REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASINDA KÜMELENME STRATEJİSİNİN ÖNEMİ
Ercan ŞAHBUDAK, Dilek ŞAHİN....1303

»TURİZM GELİRLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Harun BAL, Emrah Eray AKÇA, Murat BAYRAKTAR....1320

»DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE İKTİSADİ GELİŞME: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Harun BAL, Neşe ALGAN, Emrah Eray AKÇA , Duygu FİDANGÜL 1336

»YALOVA'DAKİ SU POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE BİR ÖNERİ: BÜTÜNCÜL SU YÖNETİMİ
Canan KOCA 1349

»YÖRESEL ÜRÜNLERİN E-TİCARETTEN PAZARLANMASININ BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİSİ VE ÖRNEK BİR PROJE: WWW.YERİNDENGELDİ.COM
Mehmet Akif ÇAKIRER, Mehmet KÖKSU 1362

»BİNGÖL İLİ HANE HALKININ BİLGİ TEKNOLOJİSİ KULLANIM ORANI VE YAŞAM KOŞULLARININ BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR SAHA ARAŞTIRMASI
Sait PATIR, Mehmet GÜVEN, Muhsin TAN 1371

»İŞLETMELERDEKİ PLANLAMANIN ÖRGÜTLEME VE KARAR ALMAYA ETKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Mehmet GÜVEN, Said PATIR, Selman YÜKSEL 1383

»ÜRÜN TASARIMINDA MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ ALGILAMASI ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI: MALATYA ÖRNEĞİ
Sait PATIR, Ahmet AYDIN.....1391

»MALATYA İLİ ÖZEL - SİVİL KURULUŞLAR VE KAMU KURUMLARININ PROJE ÜRETKENLİKLERİNİN BELİRLENMESİ İÇİN BİR ALAN ARAŞTIRMASI
Sait PATIR, Şule Nur PATIR.....1413

»BİNGÖL İLİNE YAPILAN DEVLET TEŞVİKLERİ VE BU TEŞVİKLERİN BÖLGE EKONOMİSİNE KATKILARI
Sait PATIR, Yıldız YOLCU 1432

»BÖLGESEL KALKINMA İÇİN ALTERNATİF SERMAYE KAYNAKLARI: MELEK SERMAYE VE TÜRKİYE
Armağan TÜRK, Rengin AK.....1445

»KALKINMADA TURİZMİN ROLÜ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ
Sadık SERÇEK, Gülseren ÖZALTAŞ SERÇEK 1457

»BİNGÖL İLİNDE ARICILIK FAALİYETİ ÜZERİNE BİR KESİT ÇALIŞMASI
Mehmet Ali KUTLU,Abdurrahman GÜL.....1469

»KALKINMA VE EĞİTİM İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA FATİH PROJESİ
Cihat YAŞAROĞLU 1476

»KENTLEŞME SÜRECİNDE SUÇ VE ŞİDDET OLGUSU ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME (BİNGÖL ÖRNEĞİ)
Kasım TATLILIOĞLU.....1482

»ÜLKE KALKINMASINDA ÜNİVERSİTELERİN ROLÜ: DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU ÜNİVERSİTELERİ ÖRNEĞİ
Ali Yılmaz GÜNDÜZ 1497

»BÖLGEDE İSTIHDAMININ OLUŞTURULMASI VE TERÖRE KARIŞMAYANLARIN EKONOMIYE KAZANDIRILMASI
Ali ACAR, Habib AYDIN.....1507

»KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN BÖLGENİN SOSYO-EKONOMİK YAPISINA ETKİLERİ
Ali ACAR.....1514

»REGIONAL DEVELOPMENT THEORIES AND ALGERIAN DEVELOPMENT POLICY
Abdelkader NOUIBAT.....1529

»BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN MOBİL CEPTEN İNTERNET KULLANIMLARI VE TUTUMLARI
Halim TATLI.....1542

»BİNGÖL İLİNİN REKABET GÜCÜNÜN FIRAT KALKINMA AJANSI KAPSAMINDA İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ
Selçuk İPEK , Mehmet ÖKSÜZ.....1558

»BÖLGESEL KALKINMADA SÜRÜKLEYİCİ SEKTÖRLERİN ROLÜ VE ÖNEMİ: MUŞ İLİ ÖRNEĞİ
Ş.Mustafa ERSUNGUR , Mehmet Barış ASLAN , Ömer DORU 1575

3. ULUSLARARASI BÖLGESEL KALKINMA KONFERANSI
3rd INTERNATIONAL REGIONAL DEVELOPMENT CONFERENCE
15 - 16 EKİM/ OCTOBER 2015 BİNGÖL

Davetli Konuşmacıların Bildirileri
Proceedings of Keynote Speakers

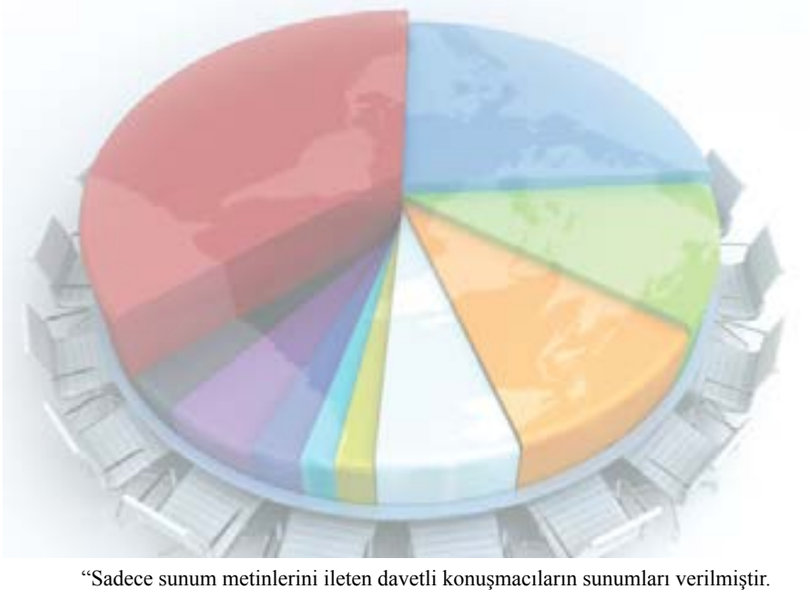

"Sadece sunum metinlerini ileten davetli konuşmacıların sunumları verilmiştir.
Only the presantations that are sent by the keynote speakers are covered. "

SİYASAL İSTİKRAR VE ÇÖZÜM SÜRECİ: FIRSATLAR VE ÇÖZÜLMESİ GEREKEN SORUNLAR

Yılmaz BİNGÖL[1]

GİRİŞ

Türkiye'de siyasal istikrarı sağlaması öngörülen ve "yeni Türkiye'nin açılan kilidi" olarak nitelendirilen[2]çözüm sürecinin daha iyi anlaşılması için bir taraftan eski Türkiye'nin oluşum süreci, temel normları, referansları ve komplikasyonlarına yönelik tespitlerin, diğer taraftan yeni Türkiye'nin inşa sürecinde temel sorun ve önceliklere yönelik önerilerin ortaya konulması elzemdir.

Bu çalışmada ilk olarak çözüm sürecinin ne olduğu ve bu süreci gerekli kılan temel unsurlar ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde çözüm sürecinin arka plan irdelenerek, eski Türkiye'nin temel norm, değer ve komplikasyonları analiz edilecektir. Üçüncü bölümde "yeni Türkiye" konsepti çerçevesinde temel öncelikler ön plana çıkarılacaktır. Bu bağlamda, yeni Türkiye'nin inşası yolunda 2002-2012 yılları arasında "sesiz devrim" olarak da nitelendirilen önemli adımlar atıldığı görülmekle birlikte, yeni Türkiye'nin inşasında yeni bir anayasa ve köklü bir eğitim reformunun gerekli olduğu tezi ileri sürülecektir. Çalışmanın son bölümünde, çözüm sürecinin sekteye uğraması önündeki temel sorun başlıkları, özellikle silah ve özerklik/öz yönetim meselesi, ön plana çıkarılacaktır.

ÇÖZÜM SÜRECİ

Çözüm süreci, Türkiye'de uzun yıllardan beri devam eden Kürt sorununu çözmeye yönelik AK Parti hükümeti tarafından başlatılan ve halen devam eden sürecin adıdır.[3]Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme KomisyonuRaporu'na göre, PKK'nın silahlı eylemlere başladığı 15 Ağustos 1984 tarihinden 2013 yılına kadar, istatistiklere geçmeyen ölüm olayları hariç, toplam 30 576 can kaybı yaşandı;14 ilde 62.448 hanede 386.360 kişi köylerinden göç etmek zorunda kaldı.[4]

Bugüne kadar süregelen terör ve çatışmalı sürecin Türkiye'ye doğrudan ekonomik maliyetinin 350 ile 400 milyar dolararasında olduğu hesaplanmaktadır.[5]Bunun yanısıra IMF araştırması, terörün Türkiye'ye yabancı yatırımı frenleme etkisinin 378 milyar dolar olduğunu

1 Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi ,Siyasal Bilgiler Fakültesi

2 AK Parti AR-GE Başkanlığı tarafından 7 Haziran 2014 tarihinde Diyarbakır'da gerçekleştirilen ve bakanlar, milletvekilleri, akademisyenler, avukatlar, gazeteciler ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin katıldığı Çözüm Süreci Çalıştayı'na "Yeni Türkiye'nin Açılan Kilidi" adı verilmiştir. Anadolu Ajansı, "Yeni Türkiye'nin Açılan Kilidi: Çözüm Süreci Çalıştayı," http://www.aa.com.tr/tr/turkiye/yeni-turkiyenin-acilan-kilidi-cozum-sureci-calistayi/153658 (9.10.2015); "Diyarbakır'da Çözüm Süreci Çalıştayı," https://www.akparti.org.tr/site/haberler/diyarbakirda-cozum-sureci-calistayi/63762#1 (9.10.2015).

3 Wikipedia, https://tr.wikipedia.org/wiki/Çözüm_süreci (9.10.2015).

4 TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu (2013).

5 "Desav Başkani Ban: "Terörün Maliyeti 400 Milyar Dolar,"Milliyet, 4 Mart 2015, http://www.milliyet.com.tr/desav-baskani-ban-terorun-maliyeti-400-ankara-yerelhaber-652233/; "Terörün Maliyeti 350 Milyar Dolar," Posta, 9 Ekim 2015, http://www.posta.com.tr/siyaset/HaberDetay/-Terorun-maliyeti-350-milyar-dolar-.htm?ArticleID=176367(9.10.2015).

ortaya koymaktadır.Başka bir ifadeyle, terör ve terörün yarattığı siyasi ve ekonomik etki olmasaydı, Türkiye 378 milyar dolar daha doğrudan yabancı yatırım çekebilirdi.[6]30 yıllık çatışmalı sürecin toplum psikoloji üzerinde açtığı derin yaralar da ayrıca çözüm sürecini zorunlu kılan unsurlar arasında değerlendirilebilir.

Çözüm sürecinin koordinatörlerinden Prof. Dr. Beşir Atalay'a göre çözüm süreci,dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2005 yılında Diyarbakır'da yaptığı konuşmasında işaret ettiği paradigma değişikliğiyle başlar ve 2009 yılında başlatılan "Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi" ile"Demokratik Açılım"ın devamı niteliğindedir.[7]Süreç, Resmi Gazete'de 6551 sayılı *Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun* adıyla 16 Temmuz 2014 tarihinde yayımlanarak yasalaşmıştır.[8]

Türkiye'de siyasal istikrarı sağlaması öngörülen ve "yeni Türkiye'nin açılan kilidi" olarak görülen çözüm sürecini iki boyutta değerlendirmek mümkündür: Kısa ve orta vadede çözüm süreci, 30 yıldan fazla süregelen silahlı terör eylemlerinin sona erdirilmesi, PKK'nın silah bırakması ve meşru demokratik siyasetin yegane hak arama mücadelesi olarak benimsendiği özgürlükçü bir ortamınşartlarının oluşturulması hedeflenmiştir.

Uzun vadede ise çözüm süreci, Türkiye'nin köklü kimlik sorununu çözmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede çözüm süreci,150 yıllık aradan sonra tarihin yeniden normal seyrine dönme sürecidir; barış, huzur ve toplumsal pekişmenin ihya sürecidir; eski Türkiye'nin ulus-devlet paradigmasına dayalı kod ve referanslardan arındırılarak vatandaş-devlet paradigmasına dayalı yeni bir Türkiye inşa sürecidir.

TARİHİ ARKA PLAN: ESKİ TÜRKİYE VE ULUS-DEVLET PARADİGMASI

On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Avrupa'da ortaya çıkan bilimsel ve felsefi gelişmeler; Sanayi Devrimi, pozitivizm, modernizm, laiklik, milliyetçilik, kentleşme, eğitimin birleştirilmesi ve tek tipleştirilmesi olgularını beraberinde getirmiş; bu süreç nihayetinde Avrupa'dan başlayarak imparatorlukların yıkılması ve ulus devletlerin inşa sürecini tetiklemiştir.

Bu gelişmelerden Osmanlı İmparatorluğu azade kalamamıştır.Fransız Devrimi sonrası ortaya çıkan fikir akımları, özellikle milliyetçilik, bir virüs gibi yayılarak geç dönem Osmanlı elitini de derinden etkilemiştir.Ulusalcılık ideolojisi ve onun doğal bir ürünü olan ulus-devlet inşa fikri özellikle İttihat ve Terakki döneminde hızla yayılmaya başlamıştır.Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Batı kökenli bu paradigmanın kötü bir kopyası Türkiye'de uygulamaya sokulmuş; çok etnili, çok dinli ve çok kültürlü İmparatorluğun külleri üzerine Türk etnik çekirdeğine dayalı laik ve ulusal bir devlet inşa süreci başlatılmıştır.[9]

Eski Türkiye'nin en temel referansı şüphesiz ulusalcılıktır. İmparatorluğun yıkılma arifesinde kimlik bunalımına giren ve Batılı ulusalcı fikirlerden enfekte olan siyasal elit, çok

6 "Terörün Türkiye'ye Maliyeti 378 Milyar Dolar," Sabah, 5 Haziran 2015, http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/06/05/terorun-maliyeti-378-milyar-dolar (9.10.2015).

7 "Sürece takvimli yol haritası," Aljazeera Turk, 2 Temmuz 2014; http://www.aljazeera.com.tr/haber/surece-takvimli-yol-haritasi (9.10.2015).

8 Resmi Gazete, 16 Temmuz 2014; http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140716-1.htm (9.10.2015).

9 Bu konuda daha ayrıntılı bilgiler için, bkz. Yılmaz Bingöl, "Modernite-Gelenek Çekişmesi Bağlamında 1982 Anayasasının Dili," Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 46, Sayı: 3, Eylül 2013, ss. 33-58; Yılmaz Bingöl ve Ahmet Pakiş, "Anadoluculuk Hareketi ve Üç Tarz-ı Siyaset" Akademik Araştırmalar Dergisi, Vol. 50 Ağustos-Ekim (2011) ve Yılmaz Bingöl, "Language, Identity, and Politics in Turkey: Nationalist Discourse on Creating a Common Turkic Language," Alternatives, vol. 8, no.: 2, 40-52, Summer (2009).

etkili bir toplumsal mühendislik projesini uygulamaya sokmuş, bu coğrafyada yaşayan tüm farklı renkleri tek bir etnik unsurun sonradan yaratılmış kültürel kodları çerçevesinde yukarıdan aşağıya doğru tek tipleştirerek bir ulus-devlet inşa etmeyi hedeflemiştir. Kimlik bunalımını en derinden hisseden ve o gün olduğu gibi bugün de kafası karışık olan, toplumun geniş kesimlerinden ziyade, modern eğitim kurumlarından yetişen entelijansiya olmuştur.

Cumhuriyet elitinin çok dinli, çok etnili ve çok kültürlü bir toplumdan tekçi, birleşmiş ve homojen bir ulus-devlet inşa etme projesi; baskıcı ve ayrımcı politika ve uygulamaları beraberinde getirmiştir. Ulus-devlet paradigması ve bu baskıcı uygulamalar yaşadığımız coğrafyanın çoğulcu yapısını tahrip etmiş, kültürel eko-sistemini bozmuş, ciddi kırılma ve huzursuzluklara yol açmış ve büyük toplum kesimlerinin mağduriyetine sebebiyet vermiştir.

Hiç şüphe yok ki bu sürecin en büyük mağduru ve aynı zamanda en ciddi meydan okuyanı Kürtler olmuştur. Ancak bu mağduriyetin sadece Kürtlerle sınırlı olduğunu söylemek mümkün değildir. Sünni dindar Müslümanlar, Aleviler, gayri Müslimler ve dahi Cumhuriyet elitinin belirlediği norm ve değerler dairesine giremeyen tüm toplum kesimleri de eski Türkiye paradigmasının mağduru olmuştur. Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun da çarpıcı bir şekilde ifade ettiği gibi İskilipli Atıf Hoca, Bitlisli Bediüzzaman Said-i Nursi ve Dersimli Seyit Rıza farklı akımlardan gelmelerine rağmen, hepsi aynı şekilde müesses nizamın baskı ve eziyetine maruz kalmışlardır.[10]

Bu coğrafyanın sosyal dokusuna uymayan ve günümüzde yaşadığımız huzursuzlukların temel kaynağı olan ulusalcılığın ve ulus-devlet paradigmasının miadı dolmuştur. Ciddi mağduriyet ve kırılmalara yol açan ulusalcı paradigmanın panzehiri yeni bir ulusalcılık değildir. Ulusalcılık ideolojisine, bugün bazı kesimlerin yaygın bir şekilde yaptığı gibi, yine ithal bir ideoloji olan ve bu toplumun dokusuna uymayan sosyalizmle soslayarak servis etmek de çözüm değildir, herhangi başka bir değer veya ideolojiyle sentezlemek de çözüm olmayacaktır.

Sadece Kürtler için değil, kaderleri bu coğrafyada birlikte yaşamak olan tüm halklarla birlikte ötekileştirilmiş, dışlanmış tüm renklerin bu kadim topraklarda birbirlerinin farklılıklarına saygı göstererek huzur ve barış içerisinde bir arada yaşayabilecekleri yeni bir Türkiye'ye ihtiyaç vardır. Bu coğrafyanın sosyal dokusuyla uyumlu, bu topraklarda yaşayan tüm kadim halkların kendisinden bir şeyler bulduğu ve dolayısıyla gönüllü bir şekilde sahiplendiği köklü ve yapısal bir paradigma değişikliğine, yeni bir Türkiye'ye ihtiyaç vardır.

YENİ TÜRKİYE VE VATANDAŞ-DEVLET PARADİGMASI

Yeni bir Türkiye'nin inşası yolunda özellikle 2002-2012 yılları arasındaki dönemde Türkiye'de çok önemli adımların atıldığını belirtmek gerekir. "Sessiz devrim" olarak da adlandırılan bu dönemde demokrasi ve insan haklarından güvenlik paradigmasının değiştirilmesine, insan haklarının korunması ve geliştirilmesinden yargı reformuna, kültürel hakların genişletilmesinden yerel yönetimlerin güçlendirilmesine kadar çok önemli adımlar atıldığı ve bunlara uygun yasal düzenlemeler yapıldığı takdir edilmelidir.[11] Ancak yeni Türkiye'nin inşası yolunda yeni bir Anayasa yapımı ve kapsamlı bir eğitim reform elzemdir.

10 Anadolu Ajansı, "Dersim'i Tarihi Araştırmalar İçine Sokabiliriz," 23 Kasım 2014, http://www.aa.com.tr/tr/politika/dersimi-tarihi-arastirmalar-icine-sokabiliriz/98877 (9.10.2015).

11 Bu dönemde atılan adımlar için bkz. Sesiz Devrim: Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri (2002-2012). Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları: 4, Güncelleştirilmiş 2. Baskı, Aralık 2013.

Eski Türkiye'den yeni Türkiye'ye bir paradigma değişikliği, şüphesiz yeni bir Anayasa ile mümkün olabilecektir. Yeni Türkiye'nin inşa edilmesinde çok büyük öneme sahip olacak yeni ve sivil bir Anayasa'nın geçtiğimiz dönemde yapılamamış olması büyük bir eksikliktir. Ayrıca 1 Kasım 2015 genel seçimleri sonrasının en önemli gündem maddelerinden biri olacak yeni Anayasa yapım sürecinin de henüz hak ettiği ölçüde ülkenin gündeminde olmaması da bir eksikliktir.Seçim döneminde yeni Anayasa yapım sürecinin başta siyasal partiler olmak üzere; tüm kurumların, basının ve kamuoyunun en önemli gündem maddesi olması beklenirdi.

Anayasa metinleri tek başına tüm sorunları çözecek sihirli bir formül içermez. Toplumun ve kurumların yeni Anayasa tartışmalarına daha geniş şekilde katılması, bu tartışmalardan istifade etmesi, benimsemesi ve içselleştirmesi yeni Türkiye yolunda zihinsel bir dönüşümün de gerçekleşmesine katkı sağlayabilirdi.

Devlet ile vatandaş arasında bir "toplum sözleşmesi" olarak tanımlanan anayasalar bundan önceki dönemlerde ulus-devlet paradigmasıyla uyumlu bir şekilde yukarıdan aşağıya tek taraflı sözleşmeler olarak yapılmıştır.1921/24, 1961 ve nihayetinde 1982 Anayasalarının tamamı; devlet iktidarını resmi ya da gayrı resmi olarak elinde tutan devletçi elit ve askerler tarafından; toplumun normları, değerleri ve beklentileri büyük oranda ihmal edilerek yapıldığından, tek taraflı sözleşmeler olarak nitelendirilmek durumundadır.

Devleti esas alan ve milliyetçilik ideolojisi doğrultusunda toplumu yukarıdan aşağıya tasarlamanın ideolojik bir aygıtı olarak kullanılan 1982 Anayasası da, son 25 yılda yapılan tüm olumlu değişikliklere rağmen, barındırdığı ruh ve felsefe itibariyle kifayetsiz kalmış; daha özgürlükçü, daha demokratik, daha çoğulcu, daha kapsayıcı ve daha eşitlikçi yeni ve sivil bir Anayasa yapımı farklı toplumsal kesimlerin beklentisi haline gelmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne gelindiğinde, özellikle laiklik ve kültürel kimlikler sorunu, Türkiye demokrasisinin en önemli sorunları ve toplumun birliği ve dirliği önünde en önemli fay hatları ve temel bölenleri olagelmiştir.Milliyetçilik resmi bir ideoloji olarak Cumhuriyet dönemi tüm anayasalarda kendine yer bulurken; vatandaşlık 1961 ve 1982 Anayasalarında etnik ve kültürel referanslarla kodlanmıştır.[12]Toplumsal barış, huzur ve birlikteliğin sağlanması ve pekiştirilmesi için yeni Anayasanın Türkiye'deki tüm renkleri kapsayıcı bir kimlik ve vatandaşlık anlayışını esas alması kaçınılmazdır.

Bu çerçevede yapılacak yeni Anayasa milliyetçilik ideolojisinden ve her tür etnik ve kültürel referanslardan arındırılmalı, devletin tüm ideolojilere ve kimliklere karşı tarafsızlığı

12 Bu çerçevede 1982 Anayasası'nın özellikle Başlangıç kısmı ile Türk Vatandaşlığı ile ilgili 66. Maddesi kayda değerdir:"BAŞLANGIÇ (Değişik: 23.7.1995-4121/1 md.)Türk Vatanı ve Milletinin ebedî varlığını ve Yüce Türk Devletinin bölünmez bütünlüğünü belirleyen bu Anayasa, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve O'nun inkılâp ve ilkeleri doğrultusunda;Dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak, Türkiye Cumhuriyetinin ebedî varlığı, refahı, maddî ve manevî mutluluğu ile çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi yönünde;Millet iradesinin mutlak üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu ve bunu millet adına kullanmaya yetkili kılınan hiçbir kişi ve kuruluşun, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı;Kuvvetler ayrımının, Devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip, belli Devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medenî bir işbölümü ve işbirliği olduğu ve üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu;(Değişik: 3.10.2001-4709/1 md.) Hiçbir faaliyetin Türk millî menfaatlerinin, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihî ve manevî değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılâpları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve lâiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılamayacağı;Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu;Topluca Türk vatandaşlarının millî gurur ve iftiharlarda, millî sevinç ve kederlerde, millî varlığa karşı hak ve ödevlerde, nimet ve külfetlerde ve millet hayatının her türlü tecellisinde ortak olduğu, birbirinin hak ve hürriyetlerine kesin saygı, karşılıklı içten sevgi ve kardeşlik duygularıyla ve "Yurtta sulh, cihanda sulh" arzu ve inancı içinde, huzurlu bir hayat talebine hakları bulunduğu;FİKİR, İNANÇ VE KARARIYLA anlaşılmak, sözüne ve ruhuna bu yönde saygı ve mutlak sadakatle yorumlanıp uygulanmak üzere,TÜRK MİLLETİ TARAFINDAN, demokrasiye âşık Türk evlatlarının vatan ve millet sevgisine emanet ve tevdi olunur.I. Türk vatandaşlığı MADDE 66.– Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür."

esas alınmalıdır.Vatandaşlık; etnik, kalıtsal ve kültürel göndermeler yerine, siyasi ve hukuki çerçevede medeni (civic) ve toprağa dayalı bir anlayışla kodlanmalıdır.Türkiye'deki etnik gruplar tek tek sayılmamalı; ancak devletin ilkesel olarak etnik köken, dil ve inanç farkı gözetmeksizin tüm farklılıkları zenginlik olarak gördüğü ve saygı gösterdiği yansıtılmalıdır.

Ayrımcılık yasağı getirilerek; etnik köken, dil, din, mezhep, cinsiyet, siyasi düşünce, vd. ayrımcılıklarına karşı ciddi caydırıcı tedbirler alınmalıdır. Anadillerin eğitimi ve öğretimi önündeki yasaklamalar tamamıyla kaldırılmalıdır.Özellikle Anayasa'nın 42. Maddesindeki kısıtlamalar çağdaş demokratik örnekler dikkate alınarak ortadan kaldırılmalıdır.[13] 6360 sayılı Büyükşehir Yasası ve Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı çerçevesinde yerel yönetimler idari ve mali yönden güçlendirilmelidir.

Kimlik sorunuyla birlikte, Türkiye'de Cumhuriyet dönemi boyunca uygulanan nevi şahsına münhasır laiklik anlayışı, Türkiye demokrasisi ve özellikle din ve vicdan özgürlüğü açısından ciddi sorunlara yol açmış, ciddi huzursuzluk ve mağduriyetleri beraberinde getirmiştir.Laiklik anlayışı Batı'dan ödünç alınmasına rağmen, Türkiye'deki uygulamalar, Batı'daki anlayış ve pratiklerden oldukça geri ve uzakta kalmıştır.

Türkiye'deki laiklik anlayışı, dinin hem kamusal hem de sosyal görünürlüğünü sınırlandırırken, laiklik adeta bir din gibi dayatılmış, toplumu ve hatta bireyleri laikleştirici bir misyonla uygulamaya sokulmuştur.1982 Anayasa'sının din ve vicdan özgürlüğü ile ilgili 24.maddesinin son kısmı, dini inancın sosyal görünümünü sınırlandırmaya yönelik olarak kullanılmıştır. Diğer taraftan, 1982 Anayasası (136. m) Batıdaki laiklik anlayışından faklı olarak, devlet eliyle oluşturduğu kurumlarla dini kendi belirlediği çerçevede yönlendirme gibi bir paradoksu da içinde barındırmaktadır.

Laikliğin temel amacı din ve vicdan özgürlüğünü güvence altına almak ve toplumun huzur ve barış içinde bir arada yaşamasını sağlamak olmalıdır.Bu da, devletin tüm inanç gruplarına karşı tarafsız olmasıyla mümkün olabilir.Yapılacak yeni Anayasada laiklik; özgürlük, çoğulculuk ve toplumsal barışın güvencesi olacak şekilde somutlaştırılmalıdır. Din ve vicdan özgürlüğü, kılık kıyafet serbestîsi de dâhil olmak üzere, sınırlandırmalara mahal vermeyecek şekilde güvence altına alınmalıdır. Anne-babaların kendi dini inançları doğrultusunda eğitim isteme hakkı, bireylerin dini inançlarını öğrenme ve öğretme hakları ile bunlara uygun eğitim veren kurumlar oluşturmalarına imkân tanınmalıdır.

13 T.C. ANAYASASI, MADDE 42.–…Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez.

Karşılaştırmaya imkan tanımak açısından anadil eğitimiyle ilgili farklı birkaç ülke anayasalarından örnek vermek faydalı olacaktır:

Azerbaycan Anayasası, 45. Madde:

I. Herkesin ana dilini kullanma hakkı vardır. Herkesin istediği dilde eğitim ve öğrenim görme, sanatsal faaliyetlerle uğraşma hakkı vardır.

II. Hiç kimse ana dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz.

Rusya Federasyonu Anayasası 26. madde

(2) Herkes ana dilini kullanma, iletişim, eğitim, öğrenim ve yaratıcılık dilini serbestçe seçme hakkına sahiptir.

68. Madde: Cumhuriyetler kendi devlet dillerini belirleyebilirler. Bu diller Cumhuriyetlerin devlet hâkimiyeti organlarında, yerel yönetim organlarında, devlet kurumlarında Rusya Federasyonunun devlet dili ile bir arada kullanılır.

Rusya Federasyonu, tüm halklarına ana dillerini muhafaza etmeleri, öğrenmeleri ve geliştirmeleri için ortamın oluşturulması hakkını güvence altına alır.

Slovakya Anayasası 34. madde:

(2) Resmi dil öğrenme hakkına ek olarak, etnik grup veya milli azınlıklara mensup vatandaşların, hukukça belirlenen şartlar altında, aşağıdaki hakları garanti edilmiştir:

a. bir azınlık dilinde eğitim görebilme hakkı,

b. bir azınlık dilini resmi yazışmada kullanabilme hakkı,

c. milli azınlıkları ve etnik grupları ilgilendiren konularda karar alma sürecine katılabilme hakkı.

Laiklik çerçevesinde tartışılan ve tartışılacak konulardan bir tanesi de Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Ortadoğu'da İslam inancını vahşi siyasi emelleri doğrultusunda bir araç olarak kullanan farklı yapılanmalar ve Türkiye'de cemaat kisvesi altında devlette paralel yapılanma girişimleri dikkate alındığında, toplumun büyük çoğunluğuna din hizmeti sunan Diyanet İşleri Başkanlığı'na duyulan ihtiyaç ortadadır. Kapatılması bir yana, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın idari ve mali yönden daha özerk ve güçlü hale gelmesi elzemdir. Diyanet İşleri Başkanı'nın atama yerine seçim gibi bir yöntemle seçilmesi, idari yönden daha güçlü olmasını sağlayacaktır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mali yönden devletten özerk ve güçlü hale getirilmesi için, 1924 öncesi Şeriye ve Evkaf Vekaleti'nin uhdesinde bulunan vakıf mallarının Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredilmesi sağlanabilir.

Diğer taraftan, farklı dini cemaatlerin ve Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde temsil edilmek istemeyen inanç gruplarının, eşitlik ve çoğulculuk ilkeleri gereğince kendi kurumsal yapıları içerisinde temsil edilmelerine imkân tanınması, desteklenmesi ve bu çerçevede kendilerine yasal/anayasal güvenceler verilmesi yeni Türkiye'nin inşası yolunda esas olması gerekir.

Yeni Türkiye'nin inşasında uzun vadede zihinsel dönüşümün sağlanması için eğitim sisteminin de ciddi bir reform sürecinden geçmesi kaçınılmazdır. Türkiye'deki eğitim sisteminin eski Türkiye'nin ulus-devlet paradigmasına paralel bir şekilde, anaokulundan üniversiteye kadar her düzeyde ulusalcılık ideolojisine sadık ulusalcılar yetiştirdiği bir vak'adır. Türkiye'de sadece Türk ulusalcıları değil, Kürt ulusalcıları ve diğer ulusalcılar en iyi eğitim veren kurumlardan yetişmektedir. Eğitim sistemi, sadece Türk gençlerine değil, Kürt gençleri de dahil tüm gençlere her gün "muhtaç oldukları kudretin damarlarındaki asil kanda mevcut" olduğunu söyleyen ve dolayısıyla çağdaş demokratik normlarla bağdaşmayan bir içeriğe sahiptir. Bundan dolayıdır ki Türkiye'de ulusalcılıktan en fazla enfekte olup kimlik konusunda kafası en fazla karışık olanların --Türk veya Kürt-- modern eğitim kurumlarında en üst düzeyde eğitim gören insanlar olması şaşırtıcı değildir.

Son dönemlerde demokrasi alanında, ekonomik kalkınmada, ulaşımda, sağlıkta ve diğer birçok alanda kaydedilen muazzam gelişme ve ilerlemenin, ulus-devletten vatandaş devlete geçiş sürecinde yeni Türkiye'nin eğitim alanında da gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır. Yeni Türkiye'de dil, edebiyat, tarih ve sosyal bilimler derslerinden başlayarak ders içeriklerinin baştan sona gözden geçilmesi gerekir.Ulusalcı paradigma doğrultusunda belirlenmiş ders müfredatlarının, tek tipleştirici, dışlayıcı, ötekileştici içerikten arındırılarak; vatandaş odaklı ve daha kapsayıcı bir muhtevaya kavuşturulması ihtiyacı vardır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Toplumsal Barış Yollarının Araştırılması ve Çözüm Sürecinin Değerlendirilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu'nda da isabetli bir şekilde ortaya konulduğu gibi "eğitimde; kin, nefret ve husumetin, ötekileştirmenin, yabancılaştırmanın, korku ve güvensizlik öğelerinin baskın olduğu, acıların yarıştırıldığı ve buna hizmet eden öğelerin simgeleştirildiği, ezberletilerek aşılandığı eğitim sistemi yerine algı ve tutumların dönüştürülmesi için demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, barış, karşılıklı hoşgörü, uzlaşı, anlayış, diyalog ve empati odaklı yaşam boyu bir eğitim sisteminin hayata geçirilmesi" kaçınılmazdır.[14]

Yeni Türkiye'nin sağlıklı bir şekilde inşa edilmesi, ancak yeni Türkiye paradigmasının ruhuna ve felsefesine uygun müfredat ve içerik değişikliğini kapsayan bir eğitim reformuyla

14 Türkiye Büyük Millet Meclisi, Toplumsal Barış Yollarının Araştırılması ve Çözüm Sürecinin Değerlendirilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, Ankara, Kasım 2013, s. 431.

mümkün olacaktır. "200 yıldır eğitimin formatlama aracına dönüştüğü"nü belirten Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da belirttiği üzere "Yeni Türkiye, altyapısı güçlü, muhtevası güçlü, özgürlükçü, evrensel olduğu kadar yerli bir eğitim öğretim sistemiyle mümkün olacaktır."[15]

ÇÖZÜM SÜRECİNDE ÇÖZÜLMESİ GEREKEN SORUNLAR

Devlet ile aylarca süren görüşmelerin ardından PKK'nın İmralı'da hükümlü bulunan lideri Abdullah Öcalan'ın 21 Mart 2013 tarihinde Nevruz kutlamaları çerçevesinde Diyarbakır'da okunan mektubu PKK'nın silahlı güçlerini Türkiye topraklarından çekmesinin ve ateşkesin başlangıcı oldu. PKK'nın iki numaralı ismi ve KCK Yürütme Konseyi Başkanı Murat Karayılan, PKK'nın silahlı güçlerinin 8 Mayıs'tan itibaren Türkiye'yi terk etmeye başlayacağını ve bu sürecin "en kısa sürede tamamlanacağını" açıkladı.[16]Ancak aradan 2 yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen bu gerçekleşmedi.2015 yılının Temmuz ayı içerisinde ortaya çıkan bir dizi olay neticesinde ateşkes sona erdi ve yeni bir silahlı çatışma dönemi başlamış oldu.[17]

Temmuz ayından itibaren gerçekleşen olaylar çözüm sürecinin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın deyimiyle "buzdolabına kaldırılması" sonucunu beraberinde getirmiştir. Sürecin yeniden kaldığı yerden devam etmesi, süreç önündeki en önemli sorunların çözüme ulaştırılması ile mümkün olacağı gözükmektedir.

Çözüm sürecinde çözüm bekleyen en önemli sorunlardan bir tanesi silahların bırakılması

15 T. C. Cumhurbaşkanlığı, "Öğrencilerimize Öz Güven Aşılayan Bir Muhtevayı Eğitim Sistemimize Kazandırmamız Gerekiyor," 2 Aralık 2014, http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/1536/ogrencilerimize-oz-guven-asilayan-bir-muhtevayi-egitim-sistemimize-kazandirmamiz-gerekiyor.html (9.10.2015).

16 "Murat Karayılan: Çekilme 8 Mayıs'ta Başlıyor," Radikal, 25 Nisan 2013. http://www.radikal.com.tr/turkiye/murat_karayilan_cekilme_8_mayista_basliyor-1131071 (10.10.2015).

17 Vikipedi, "Çözüm Süreci," https://tr.wikipedia.org/wiki/Çözüm_süreci#cite_note-53 (10.10.2015).
Çözüm sürecinin sekteye uğraması ve çatışmalı ortamın yeniden ortaya çıkmasına yol açan Temmuz ayı içerisindeki olayların kronolojik sıralaması Vikipedia tarafından aşağıdaki şekilde aktarılmaktadır:
"…11 Temmuz 2015: KCK barajları gerekçe göstererek ateşkesi bitirdiğini açıkladı: "Özgürlük hareketimizin titiz tavrı istismar edildi. Barajlar ve baraj yapımında kullanılan araçlar gerilla güçlerimizin hedefinde olacaktır. Her tutuklama artık gerilla için bir misilleme nedeni olacaktır. Özgürlük Hareketimiz artık ateşkes tutumunun istismar edilmesini kabul etmeyecek, oyalama yaparak Kürt sorununu çözümsüz bırakan politikalara karşı da tutumunu koyacaktır."
14 Temmuz 2015: KCK Eşbaşkanı Bese Hozat, Özgür Gündem gazetesine "Yeni Süreç: Devrimci Halk Savaşıdır" başlıklı bir yazı yazdı. Hozat "devrimci halk savaşı ve serhıldan" çağrısı yaptı.
20 Temmuz 2015: Suruç'ta Kobani'ye gitmek için toplanan SDGH'li gençlerin açıklama yaptığı sırada bir IŞİD'li canlı bomba kendini patlattı, 32 kişi hayatını kaybetti.
20 Temmuz 2015: Adıyaman'da PKK'lılar ile askerler arasındaki çatışmada Uzman Onbaşı Müsellim Ünal hayatını kaybetti.
20 Temmuz 2015: KCK Eşbaşkanı Cemil Bayık halkı silahlanmaya ve tünel ve siper hazırlamaya çağırdı: "Halkımız meşru savunma örgütlenmesini ve bilincini de geliştirmeli. Bu sadece askeri güçlerin büyütülmesi temelinde değil, halk olarak meşru savunmasını geliştirmeli. Tüm halkımız silah almalı, bu temelde kendini eğitmeli ve örgütlemeli. DAIŞ ve sömürgeci tüm güçlerin her türlü saldırısına karşı köylerde, kentlerde, mahallelerde yer altı sistemi, tüneller, mevzi sistemi geliştirmeli"
22 Temmuz 2015: Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesinde görevli polis memurları Feyyaz Yumuşak ve Okan Acar sabaha karşı yataklarında uyurken infaz edildi. Fırat Haber Ajansı'nda yer alan HPG Basın İrtibat Merkezi'nden yapılan açıklamada şöyle dendi: "22 Temmuz günü bir Apocu fedai timi, Suruç katliamına misilleme olarak bugün sabah 06.00 sularında Ceylanpınar'da DAİŞ çeteleriyle işbirliği içinde olan iki polise karşı bir cezalandırma eylemi gerçekleştirmiştir. BBC Türkçe'den Mahmut Hamsici'ye açıklamalarda bulunan Kandil'deki KCK Dış İlişkiler Sözcüsü Demhat Agit, Ceylanpınar'da iki polisin öldüğü saldırıyı PKK'nın yapmadığını iddia etti.PKK'lı Demhat Agit polislere yönelik saldırıyla ilgili soruları yanıtlarken, saldırıyı PKK'nın 2 polisi öldürmediğini belirterek şöyle devam etti:"Bunlar PKK'den bağımsız birimler. Bize bağlı olmayan, kendi içlerinde örgütlenmiş olan yerel güçlerdir diye açıklandı. Bizim yaptığımız bir şeyi üstlenmekle ilgili çekincemiz yok. PKK/HPG olarak yapılan bir eylem varsa bunun izahatı, gerekirse özeleştirisi yapılır."
22 Temmuz 2015: Adana'da Kalem-Der üyesi Ethem Türkben hamile eşi ve 3 çocuğunun gözleri önünde IŞİD'çi olduğu iddiasıyla öldürüldü.
23 Temmuz 2015: Diyarbakır'da trafik kazası ihbarına giden polis ekibine pusu kuruldu, polis memuru Tansu Aydın saldırıda hayatını kaybetti, 1 polis de yaralandı.
23 Temmuz 2015: Kilis'in Elbeyli ilçesinde bulunan Dağ Hudut Karakolu'na Suriye tarafındaki IŞİD'çiler ateş açtı. Saldırıda astsubay Yalçın Nane hayatını kaybetti.
24 Temmuz 2015: TSK'ya bağlı jetler Kuzey Suriye'de IŞİD, Kuzey Irak'a PKK hedeflerine hava operasyonu düzenledi. Bu 3 yıl sonra PKK'ya yapılan ilk askeri operasyon oldu…"

sorunudur.30 yıllık çatışma sürecininTürkiye'ye öğrettiği iki önemli tecrübeden birincisi, şiddet ve terör ile hak elde etmek mümkün olmayacağı gerçeğidir.İkinci önemli tecrübe ise şiddet ve teröre şiddetle mukabele etmek, terörü bitirmediği gibi, daha zor ve karmaşık duruma getirdiği tespitidir. Bu tecrübelere rağmen 7 Haziran seçimlerinden sonra Türkiye'nin yeniden niçin ve nasıl terör ve şiddet sarmalına girdiği cevap bekleyen sorunlardan en önemlisidir.

Abdullah Öcalan ve KCK yöneticilerinin 2013 Nevruz'u ve sonrasında öngörmelerine rağmen aradan geçen süre zarfında PKK'nın demokratik siyasete kapı aralayacak olan Türkiye sınırları dışına çekilme ve/veya silahsızlanmayı gerçekleştirmediği gibi çatışmasız süreçte yoğun bir silah ve mühimmat depolama çabası çözülmesi gereken önemli sorunlardan biri olarak karşımızda durmaktadır. Demokratik siyaset kanallarının bugün açık olduğu Türkiye'de, silahlı mücadelenin hala bir hak arama yöntemi olarak benimsenmesi ciddi bir şekilde irdelenmektedir. Bu çerçevede, Prof. Dr. Halil Berktay'ın "En Basit Soru: PKK'nın İstediği Tam Nedir?" yazısında ifade ettiği aşağıdaki sorular kayda değerdir:

"Bana sadece şunu söyleyin: *Bu aşamada, tam ne için savaşacaksınız (savaşıyorsunuz)? Önceki safhada, masada hangi hak ve taleplerniz vardı ki, bunların gerçekleşmemesi şimdi savaşmayı doğru ve meşru kılıyor? Savaşmadan ulaşamayacağınız, savaşarak ulaşmayı umduğunuz, ulaştığınızda savaşmayı bırakacağınız hedefleriniz nedir?*Diyelim ki çarpışmalar sizin istediğiniz gibi gitti.*Hükümeti hangi noktaya getirdiğinizde bitireceksiniz.*"[18]

PKK ve güvenlik güçleri arasındaki çatışmasızlığın sona ermesiyle çözüm sürecinin rafa kaldırıldığı bu dönemin sonuç ve sorun başlıklarından biri de Doğu ve Güneydoğu'nun bazı ilçelerinde ardı ardına gelen "öz yönetim" ve/veya "demokratik özerklik" açıklamalarıdır. KCK'nın 12 Ağustos 2015'te "Kürdistan halkı için öz yönetimden başka bir seçenek kalmamıştır" mesajının ardındanHakkari ve Batman illeri ile Şırnak'ın Silopi ve Cizre, Mardin'in Nusaybin, Bitlis'in Hizan, Hakkâri'nin Yüksekova, Muş'un Varto ve Bulanık, Van'ın Edremit, Ağrı'nın Doğubayazıt, Diyarbakır'ın Sur, Silvan ve Lice aralarında olduğu birçok ilçede "öz yönetim ilan edildiğine" dair açıklamalar yapıldı.DBP Eş Genel Başkanı Emine Ayna, bölgede kurulan 'halk meclisleri' tarafından yapılan öz yönetim çağrılarına ilişkin olarak "özerklik ve öz yönetimle kastedilen aynıdır. Bölge halkının kendisiyle ve yaşadığı coğrafyayla ilgili kararları kendisinin vermesidir" açıklamasında bulunmuştur.[19]

Ancak belirtmek gerekir ki, demokratik seçimlerle işbaşına gelen ve bizatihi HDP'li belediye başkanları tarafından yönetilen yukarıdaki yerel yönetim birimleri de dahil olmak üzere Türkiye'deki tüm belediyeler zaten yasal olarak idari ve mali yönden "özerk" kurumlardır. 5393 sayılı Belediye Kanunu, belediyeyi tanımlarken özerklik kavramını kullanmakta, idari ve mali özerkliğe vurgu yapmaktadır. 5393 sayılı Belediye Kanununa göre belediye, "belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi"dir. 6360 sayılı Kanunla, il sınırında büyükşehir belediye modeli oluşturulmuş ve özellikle büyükşehirlerde yerel yönetimler idari ve mali yönden daha da güçlendirilmiştir.[20]

Yeni Türkiye'nin açılan kilidi olacak çözüm sürecinin kaldığı yerden devamı ve başarıya

18 Halil Berktay, "En Basit Soru: PKK'nın İstediği Tam Nedir?" Serbestiyet, 6 Ağustos 2015. http://serbestiyet.com/Yazarlar/en-basit-soru-pkknin-istedigi-tam-nedir-159952 (10.10.2015)

19 Çağıl Kasapoğlu, "Öz Yönetim İlanları Ne Anlama Geliyor?" BBC Türkçe,13 Eylül 2015. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150911_ozyonetim_ilan_analiz_cagil_kasapoglu (10.10.2015).

20 Yılmaz Bingöl, Ersin Yazıcı ve Tahir Büyükakın, İl Sınırında Büyükşehir Belediye Modeli Kocaeli Deneyimi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı Yayınları, 2013.

ulaşması yukarıda belirtilen hususların, özellikle silah ve "özerklik" sorunlarının netliğe ulaştırılması ile mümkün gözükmektedir. Akan kanın kalıcı bir şekilde durmasıyla elde edilecek ortam ve siyasal istikrar ile Türkiye'nin orta ve uzun vadede ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel gelişimine ivme kazandıracağı şüphe götürmez. Başka bir ifadeyle istikrarlı yeni bir Türkiye'nin inşası ancak çözüm sürecinin nihayete ermesiyle mümkün olacaktır.

1 Kasım genel seçimlerinin ardından siyasal gündemin belki de en önemli iki başlığı çözüm süreci ve yeni bir anayasa yapımı olacaktır.Türkiye'de siyasal istikrarın sağlanması ve asırlardır kronikleşmiş sorunlarının çözümüne yönelik Cumhuriyet tarihinin belki de en önemli projelerinden biri olan çözüm sürecinin nihayete ermesi için 1 Kasım seçimleri tarihi bir öneme sahiptir.Çözüm sürecini başlatan iktidar partisi AK Parti'nin 1 Kasım 2015 seçim beyannamesinde çözüm sürecinin "esenlik projesi" olduğu ve "dönemsel bir mesele" olarak görülmediği vurgulanarak "çözüm sürecinin kararlılıkla sürdürüleceği" belirtilmektedir.[21]Dolayısıyla, halihazırda rafa kaldırılan çözüm sürecinin seçimlerden sonra yukarıda ortaya konulan belirsizlikler netleştirilerek devam edeceğini şimdiden öngörmek mümkündür.

21 AK Parti, 1 Kasım Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi, s. 23.

AVRUPA BİRLİĞİ KIRSAL KALKINMA PERSPEKTİFİ

European Union Rural Development Perspective

Ali Recep NAZLI[1]

ÖZET

Çalışmada, Avrupa Birliği'nde kırsal alanların durumu, kırsal kalkınmaya yönelik politikaların tarihsel gelişimi, uygulanan politikalar, bu politikalar için oluşturulan finansman ve organizasyon yapısı incelenmektedir. Avrupa Birliği kırsal kalkınma politikalarının Türkiye'ye yansıması IPARD programı uygulamaları çerçevesinde ele alınmaktadır. Avrupa Birliği'nin kırsal kalkınma perspektifini anlatan iyi bir örnek olan Leader yaklaşımına ayrı bir alt başlık altında yer verilmektedir.

***Anahtar kelimeler**: Kırsal Alan, Avrupa Birliği, Ortak Tarım Politikası, Kırsal Kalkınma IPARD.*

ABSTRACT

In thisstudy, the situation of ruralareas in the European Union, the historical development of the rural development policies, applied policies, funding and organizational structure created for these policies are reviewed. The reflection of EU rural development policy to Turkey is deal with under the frame work of IPARD program applications. Leader approach are presented under a separate subheading as a best practice describing the rural development perspective of European Union.

***Keywords**: Ruralareas, European Union,The Common Agricultural Policy, Rural Development, IPARD.*

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE KIRSAL ALANLAR

"Kırsal" kavramına ilişkin tanımlarda öne çıkan iki temel özellik, ekonominin tarımsal üretime dayanması ve düşük nüfus yoğunluğudur. "Kırsal Alan" kavramı ise birçok ülke ve uluslararası örgüt tarafından çeşitli ölçütlere göre,farklı şekillerde tanımlanmaktadır.

1988 yılında yayımlanan "Kırsal Toplumun Geleceği" adlı Avrupa Komisyonu belgesinde kırsal alanlar ulusal ekonomilerle bütünleşme derecesine göre sınıflandırılmıştır. Buna göre bütünleşmiş kırsal alanlar, orta derece kırsal alanlar, tam kırsal alanlar şeklinde bir sınıflandırma yapılmıştır.

1 Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Başkanı, recep.nazli@tkdk.gov.tr

Bütünleşmiş kırsal alanlar, büyüyen bir nüfus, tarım dışı sektörlere dayanan bir istihdam, bunun yanında toprağın kullanılmasında tarımın hala kilit role sahip olması, çevresel, sosyal ve kültürel miras yönünden tehditlerle karşı karşıya kalmak ve büyük şehirlere yakınlık gibi özelliklere sahipken; orta derece kırsal alanlar, nispeten kentsel alanlardan uzaklık, tarım ve tarım dışı sektörlerin değişen oranlarda karışımı bir ekonomik yapı, geniş ölçekli çiftliklere rastlanılması gibi özellikler sunmaktadır. Tam kırsal alanlar ise çok düşük nüfus yoğunlukları, çok düşük gelir seviyesi, yaşlı nüfus, tarımsal istihdama dayanan ekonomi, düşük yeterlilikte temel hizmet sunumu, çevreden izole olmaya sebep olacak topografik özelliklere sahip olan yerlerdir. (GÜDER: 2003, s. 144-145)

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından geliştirilen ve Avrupa Komisyonu belgelerinde de kullanılan tanıma göre ise kırsal alanlar "nüfus yoğunluğu" açısından ele alınmaktadır. Buna göre öncelikle yerel birimler,idari sınırları itibariyle nüfus yoğunluğu km2 başına 150 kişinin altında ise kırsal olarak tanımlanmakta, daha sonra bölgeler buna göre üç kategoride sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre bir bölgede nüfusun % 50'den fazlası (km2 başına 150 kişiden daha az) kırsal alanlarda yaşıyorsa bu bölgeler kırsallığı baskın bölgeler; bir bölgenin nüfusunun % 15 ile 50 arası kırsal yerel birimlerde yaşıyorsa bu bölgeler önemli ölçüde kırsal bölge; bir bölgenin nüfusunun % 15'inden azı kırsal yerel birimlerde yaşıyorsa bu bölge de kentselliği baskın bölge olarak tanımlanmaktadır.(DPT: 2006, s. 11)

Avrupa Komisyonu, 2010 yılında OECD metodolojisinin bir varyasyonuna dayanan, ağırlıklı olarak kırsal bölgeler, ara bölgeler ve ağırlıklı olarak kentsel bölgeleri içeren yeni bir tipoloji kabul etmiştir. (European Commission: 2013, 49-52)

Bu yeni tipolojinin altında yatan yöntem, bir kilometre karelik bir nüfus alanına tekabül etmektedir ve km² başına minimum 300 kişilik nüfus yoğunluğu ve minimum 5000 kişilik nüfusun bulunduğu kentsel alan kümeleri yaratılmasına dayanan basit bir yaklaşım üzerine kurulmuştur. Bu kentsel kümelerin dışındaki tüm hücreler kırsal olarak düşünülmektedir. Toplam nüfusun %50'sinden fazlası kırsal alan hücrelerinde yaşıyorsa, bölge "ağırlıklı olarak kırsal" sınıflandırmasına girer. Nüfusun %20'si ila %50'sinin kırsal alan hücrelerinde yaşadığı bölgeler için "orta", %20'sinden azının kırsal alan hücrelerinde yaşadığı bölgeler için "ağırlıklı olarak kentsel" tanımlaması yapılır.

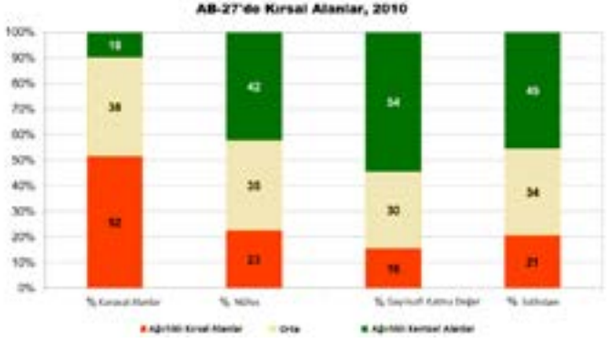

Kaynak: Rural Development in the European Union, Statistical andEconomic Information Report 2013, http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/rural-development/2013/full-text_en.pdf , Sf. 52

Bu sınıflandırmaya göre "Ağırlıklı Kırsal Alanlar"; AB topraklarının % 52'sini, nüfusun ise %23'ünü kapsamakta, Gayrisafi Katma Değerin %16'sını üretmekte ve istihdamın %21'ini karşılamaktadır.

Ülkemizde ise kırsal alanla ilgili yapılan istatistiklerde genel kabul gören ve TÜİK tarafından üretilen kırsal alan istatistiklerinde esas alınan tanımlaryerleşim yerinin idari statüsüne ve nüfus eşiğine göre yapılmaktadır.Köy-şehir tanımına göre (idari tanım), yerleşim yerlerinin idari statüsü temel alınarak nüfus büyüklüklerine bakılmaksızın il ve ilçe merkezleri "şehir", diğer tüm yerleşimler "köy" kabul edilmektedir. Kır-kent tanımına göre (alansal/mekânsal tanım), Nüfusu 20 binden fazla olan yerleşim birimleri kent, diğer yerleşim birimleri kırsal alan kabul edilmektedir. Bu tanım Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi ve Kırsal Kalkınma Planı çerçevesinde yürütülecek uygulamalar açısından da esas alınacak olan tanımdır.[2] IPARD Programı kapsamında da kullanılan Kır-Kent tanımlamasına göre, 31 Aralık 2012 itibariyle Türkiye nüfusunun %27,7'si (20.922.196) kırsal alanlarda yaşamaktadır ve bu nüfusun % 66,4'ü tarımsal faaliyetlerde bulunmaktadır.[3]

AVRUPA BİRLİĞİ KIRSAL KALKINMA POLİTİKASININ GELİŞİMİ

Kırsal kalkınma politikası, Avrupa Birliği'nin ilk ve en önemli ortak politikası olarak 1962'de uygulamaya başlanan Ortak Tarım Politikasının iki sütunundan biridir.

Avrupa Birliği'nin, yaklaşık 113 Milyon kişiye ev sahipliği yapankırsal alanlarıaynı zamanda gıda, hammadde, istihdam olanakları ile toprak, su, biyolojik çeşitlilik, kültürel peyzaj gibi geniş bir çevresel mal ve hizmet yelpazesi sunmaktadır.(European Commission: 2013, 5) Öte yandan kırsal alanlar önemli zorluklarla da karşı karşıyadır. Genel anlamda, kişi başına düşen ortalama gelir kentlerle karşılaştırıldığında kırsal alanlarda daha düşüktür. Tarım ve ormancılık işletmelerinin rekabet gücünün arttırılması gerekmektedir. Kırsalda yaşayanların beceri alanları daha sınırlı ve hizmet sektörü az gelişmiş durumdadır. Kırsal bölgelerde çevreye özen gösterilmesi de genellikle finansal bir maliyet getirdiği için destek gerektirmektedir. Bu açılardan kırsal alanların sürdürülebilir kalkınması AB için çok önemli bir hedef olmuş ve Kırsal Kalkınma, 2000 yılında Birliğin Ortak Tarım Politikasının (OTP) ikinci sütunu olarak kabul edilmiştir. İlk sütunu üretim destekleri, ikinci sütunu ise kırsal kalkınma oluşturmaktadır.

1957 Roma Anlaşması ile temelleri atılanOrtak Tarım Politikasının arkasında yatan nedenler Avrupa'da II. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan gıda yetersizliğinin önlenmesi ve gıda arzının güvence altına alınması, tarımda çalışan kesimin gelir düzeyinin korunması ve artırılması, Avrupa ülkelerinin uyguladığı piyasa mekanizmaları arasındaki farklılıkların giderilmesidir. (NAZLI ve diğerleri:2012a, s. 13) Bu doğrultuda beş temel hedefe odaklanmıştır. Bunlar, tarım sektöründe verimliliği artırmak,çiftçilerin gelirlerini ve yaşam standartlarını yükseltmek,tarımsal piyasalarda istikrarı temin etmek,tarımsal ürün arzını güvence altına almak vetüketicilerin uygun fiyatlarla tarımsal ürünleri satın alabilmelerini mümkün kılmaktır.

Bu amaçlara ulaşmak için benimsenen ilkeler ise tek pazar ilkesi, topluluk tercihi ilkesi ve ortak mali sorumluluk ilkesidir. Tek Pazar İlkesi,üye devletlerde tarım ürünlerinin serbest dolaşımını engelleyen tüm kısıtlamaların kaldırılarak bir tek pazar oluşturulmasını öngörmektedir. Topluluk tercihi ilkesiyle AB içinde üretilen ürünlere öncelik tanınması amaçlanmaktadır. Bu ilke doğrultusunda AB'de üretilen tarım ürünleri, üçüncü ülkelerden yapılan ithalata karşı korunurken, ihracat söz konusu olduğunda bu ürünlere sübvansiyon

2 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020).

3 Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı, Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) (2014-2020), S. 26.http://www.tkdk.gov.tr/Content/File/Ipard/IPARD2.pdf

verilmektedir. Ortak mali sorumluluk ilkesi, OTP kapsamındaki tüm harcamaların üye devletler tarafından ortaklaşa üstlenilmesini ifade etmektedir.

Başlangıcından günümüze önemli değişimler ve reformlardan geçen Ortak Tarım Politikasına,özellikle 1992 yılında gerçekleştirilen MacSharry Reformu ile kırsal kalkınma ve çevrenin korunmasına yönelik bir takım hedefler yüklenmiştir. MacSharryreformları ile üretim fazlalarının önüne geçmek ve tarımsal piyasalarda denge oluşturmak adına destekleme fiyatlarında indirime gidilerek bunu telafi etmek üzere doğrudan gelir destekleri devreye sokulmuştur. Ayrıca ekonomik ve sosyal bütünleşenin hızlandırılması ve toprağın daha rasyonel kullanımı sağlanarak kırsal alanların daha dengeli bir biçimde kalkındırılmasının sağlanması amacıyla yapısal bir takım tedbirler öngörülmüştür.(NAZLI ve diğerleri: 2012a, s.18)

Kırsal Kalkınma politikasının OTP'nin ikinci sütunu olarak kabul edilmesi ve günümüzdeki iki sütunlu yapının temeli Gündem 2000 reformlarıyla atılmıştır.Sürdürülebilirlik üzerine odaklanan Gündem 2000 reformlarıyla üreticilerin iç ve dış pazarda rekabet gücünün artırılması, kırsal kalkınmayı teşvik eden ve çevreyi daha fazla gözeten anlayışla birlikte ürün kalitesini güvence altına alan önlemler yürürlüğe sokulmuştur. OTP'de yeni bir yapı olan ikinci sütun kapsamında, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirmesi, üretici örgütlerinin oluşturulması, genç çiftçilerin desteklenmesi gibi kırsal kalkınma tedbirleri yer almıştır. Ayrıca, MacSharry planının bir devamı olarak doğrudan gelir desteklerinin payının artırılması ve üye ülkelerin kırsal kalkınma programlarında tarım-çevre tedbiri için bir plan oluşturma zorunluluğu öne çıkan gelişmeler olmuştur.

2003'te gerçekleştirilen OTP reformları ise, kaliteyi ve hayvan refahını teşvik etmek için ve çiftçilerin yeni AB standartlarını karşılayabilmeleri için yeni tedbirler öngörmüştür. Ayrıca, daha büyük çiftlikler için doğrudan ödemelerde bir azaltma (modülasyon) aracılığıyla kırsal kalkınmaya daha fazla AB kaynağı sağlayarak kırsal kalkınma politikası güçlendirilmiştir.

Eylül 2005'te Bakanlar Konseyi, 2007-2013 dönemi için bir kırsal kalkınma düzenlemesini kabul etmiş ve bu tarihten itibaren kırsal kalkınma; tek bir fon, tek bir yönetim ve kontrol sistemi ve tek tip bir program aracılığıyla uygulanmaya başlanmıştır. Kırsal kalkınma politikasının amaçları; açıkça tanımlanmış üç ekonomik, çevresel ve bölgesel hedef etrafında sadeleştirilmiştir. Bu hedefler[4]:

- Tarım ve ormancılık sektörünün rekabet gücünün arttırılması;
- Çevrenin ve kırsal bölgelerin geliştirilmesi;
- Kırsal alanlarda yaşam kalitesinin arttırılması ve kırsal ekonomide çeşitliliğin desteklenmesidir.

Bu hedeflerin her biri, 2007-2013 dönemi kırsal kalkınma politikasının yapısını Leader yaklaşımıyla birlikte oluşturan üç tematik eksenden birini oluşturmuştur.

4 European Commission, Agricultureand Rural Development, Rural Development policy 2007-2013, http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/

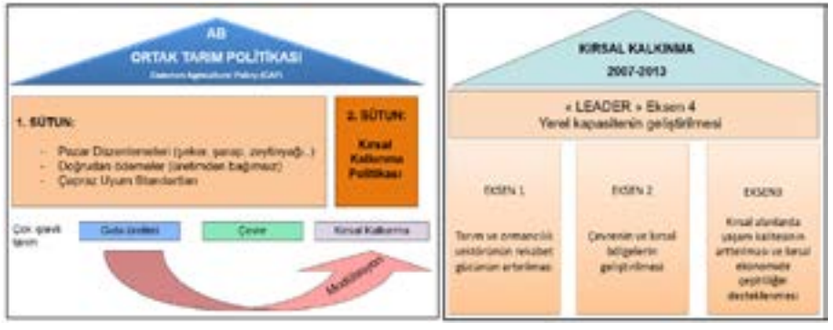

2013 sonrası kırsal kalkınma politikası için önerilen yeni düzenlemeler Avrupa'nın kırsal alanlarının geleceğine yönelik tutarlı ve sürdürülebilir bir çerçeve yaratmayı hedefleyen bir dizi politikanın son basamağı olmuştur. Avrupa 2020 ve genel OTP hedefleri doğrultusunda, 2014-2020 döneminde AB kırsal kalkınma politikası için üç uzun dönem stratejik hedef belirlenmiştir. Bunlar[5]:

- Tarım sektörünün rekabet gücünün geliştirilmesi;
- Doğal kaynaklar ve iklime ilişkin faaliyetlerin sürdürülebilir yönetiminin sağlanması ve
- İstihdam yaratılması ve sürdürülmesi de dâhil olmak üzere kırsal ekonomiler ve topluluklar için dengeli bölgesel kalkınmanın sağlanmasıdır.

KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARININ FİNANSMANI VE ÖDEME AJANSLARI

Avrupa Birliği'nde kırsal kalkınma politikalarının ortak bir çerçevede yürütülmesinin nedenleri hem ihtiyaç duyulan politikalar için her ülkenin yeterli finansal güce sahip olmamasından hem de kırsal kalkınma politikasıyla ele alınan sorunların çoğunun ulusal veya bölgesel sınırlarla kesin olarak ayrılamamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca kırsal kalkınma politikasının AB düzeyinde belirlenen diğer birçok politikayla bağlantılı olması bir başka gerekçedir. Bu nedenle AB, üye ülkelere ve bölgelere önemli ölçüde kontrol yetkisi veren ortak bir kırsal kalkınma politikası benimsemiştir. Bu politikanın bir kısmı merkezi AB bütçesinden, bir kısmı da üye devletlerin ulusal veya bölgesel bütçelerinden finanse edilmektedir.

Topluluğun Ortak Tarım Politikası2005 yılına kadar, 1962 yılında oluşturulan Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'ndan (FEOGA) finanse edilmiştir. 2005 yılında bu fon kaldırılmış ve yerine AB genel bütçesinin parçası olarak iki ayrı fon kurulmuştur. Bunların ilki, Avrupa Tarımsal Garanti Fonu'dur (EAGF). Çiftçilere yapılan doğrudan ödemeler (gelir desteği) ve tarım piyasasında istikrarı sağlamaya yönelik harcamalar (piyasa desteği) bu fondan karşılanır. Gelir desteği ile tarımla uğraşan ve diğer sektörlerde çalışanlara göre daha az gelir elde eden kesime doğrudan gelir yaratılması hedeflenirken, piyasa desteği ile tarımda fiyat istikrarının ve

5 European Commission, AgricultureandRural Development, Ruraldevelopment 2014-202, http://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020/index_en.htm

tarımsal gıda arz güvenliğin sağlanması düşünülmüştür. Diğer fon ise, Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarımsal Fonu'dur (EAFRD). Kırsal kalkınma programlarının finansmanı bu fondan karşılanmaktadır. Avrupa Tarımsal Garanti Fonu tamamen Birlik bütçesinden karşılanırken, Kırsal Kalkınma için Avrupa Tarımsal fonundan yapılan harcamalar üye ülkelerle birlikte ortaklaşa finanse edilmektedir. Her iki fon da üye devletler ve Birlik tarafından ortaklaşa yürütülmektedir. Avrupa Komisyonu yararlanıcılara doğrudan ödeme yapmaz. Bu görev üye devletlere devredilmiştir.

AB üyesi ülkelerde Ortak Tarım Politikasının (OTP) yürütülmesi için ayrılan finansmanın kullanılması ise Ödeme Ajansları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.Ödeme Ajansları doğrudan gelir desteklerini, ihracat geri ödemelerini, müdahale alımlarını, kırsal kalkınma tedbirlerine yönelik ödemeleri, balıkçılıkla ilgili destekleri ve ulusal destekleri yerine getirmekle görevlidirler.Temel olarak, Ödemelerin yetkilendirilmesi, gerçekleştirilmesi ve muhasebesi işlevlerini yerine getirirler. Bunların yanında iç denetim ve teknik kontrol gibi iki önemli görevleri daha vardır: Ödeme Ajansları akredite olabilmek için bu işlevleri yerine getirecek birimleri belirlemek durumdadır. Ayrıca ajans dışında da bir takım zorunlu idari yapılar söz konusudur. Bunlar, yetkili otorite (ulusal fon), sertifikasyon kurumu (denetim otoritesi) ve koordinatör kurumdur (AB üyesi ülkelerde birden fazla ödeme ajansı olması halinde Birliğe sunulacak verileri ülke çapında toplamakla sorumlu olan birim).(NAZLI ve diğerleri: 2012a, s.22-23)

AB'nin yıllar itibariyle Kırsal Kalkınma ve Ortak Tarım Politikasına (OTP) tahsis ettiği bütçe ve oranı aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Görüleceği gibi son yıllarda OTP'nin AB bütçesi içindeki payı %40'lar düzeyinde iken, Kırsal kalkınma fonunun OTP içindeki payı yaklaşık %22 düzeyinde gerçekleşmiştir.

OTP Bütçesinin AB Bütçesi içindeki Payı (€ Milyon)					
	2010	2011	2012	2013	2014
EAGF	43.669	42.759	43.876	43.934	43.777
EAFRD (Kırsal Kalkınma)	11.490	11.965	13.128	13.023	11.655
Toplam OTP	55.159	54.724	57.004	56.957	55.432
Toplam AB Bütçesi	116.970	122.275	131.722	144.866	135.155
OTP Bütçesinin AB Bütçesindeki Payı	%47.2	%44.8	%43.3	%39.3	%41

Kaynak: http://capreform.eu/cap-budget-share-rises-as-budget-deadlock-finally-resolved/

2014-2020 dönemi için kararlaştırılan toplam bütçe ise cari fiyatlarla 408,31 Milyar Avro olup, bunun 95,58 Milyarı Kırsal Kalkınma için, 312,74 Milyarı ise doğrudan ödemler, piyasa düzenlemeleri ve diğer birinci sütun harcamalarına ayrılması öngörülmüştür.[6]

6 European Commission, Overview of CAP Reform 2014-2020, AgriculturalPolicyPerspectivesBrief No:5, http://ec.europa.eu/agriculture/policy-perspectives/policy-briefs/05_en.pdf

AVRUPA BİRLİĞİ KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARININ TÜRKİYE'YE YANSIMASI

1999 yılında Avrupa Birliği üyeleri tarafından aday olarak kabul edilen, 2005 yılında ise tam üyelik müzakerelerine başlayan Türkiye, aday ve potansiyel aday ülkelere sunulan Katılım Öncesi Yardım Aracından (IPA)da faydalanma imkânı elde etmiştir.

2007-2013 dönemine yönelik olarak hazırlanan ve beş bölüm halinde yapılandırılan IPA kapsamında, geçiş dönemi ve kurumsal yapılanma desteğinin yanı sıra çevre, ulaştırma, bölgesel rekabet, insan kaynakları kalkınması ve kırsal kalkınma olarak belirlenen alanlarda katılım öncesi mali destek sağlanmıştır. Ayrıca aday ülkeler, katkı payları kısmen IPA altında finanse edilmekte olan Birlik Programlarına katılmaya devam edilmiştir. IPA'nın temel amacı aday ülkenin AB'ye üye olma yolundaki ihtiyaç ve önceliklerine hizmet eden projelerin desteklenmesidir. Projeler aracılığıyla kullandırılan fonlar ile AB müktesebatına uyum ve bu uyum için gerekli idari kapasite oluşturulması hedeflenmiştir.

IPA kapsamındaki mali yardımlardan faydalanabilmek için, yararlanıcı ülkenin gerekli idari yapıları oluşturması ve bu idari birim ve otoriteler arasında görevler ayrımını sağlaması gerekmektedir. Söz konusu birim ve otoriteler kurulup işlemeye başladıktan sonra AB, yardım fonları üzerindeki yönetim yetkisini yararlanıcı ülkeye devretmektedir.

Nitekim ülkemizde de gerekli IPA yapılanmasına gidilmiş, Katılım Öncesi Yardımın genel koordinasyonunu sağlamak üzere Ulusal IPA Koordinatörü olarak Avrupa Birliği Müsteşarı görevlendirilmiştir. Ulusal Yetkilendirme Görevlisi ve Ulusal Fonun akredite edilmesi, izlenmesi, akreditasyonun askıya alınması ve kaldırılmasından sorumlu olan Yetkili Akreditasyon Görevlisi olarak Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakan tanımlanmıştır. Ulusal Yetkilendirme Görevlisi ise Ulusal Fon'un başı olarak Türkiye'de AB fonlarının mali yönetiminden, bu çerçevede yapılan işlemlerin mevzuata ve usule uygunluğundan ve ilgili yönetim ve kontrol sistemlerinin etkin işleyişinden sorumlu olarak, görev Hazine Müsteşarı'na verilmiştir. Sağlanan yardımların mali yönetiminden sorumlu fon Hazine Müsteşarlığında Ulusal Fon Daire Başkanlığı altında örgütlenmiştir.

IPA bileşeni veya programı itibarıyla Program Otoritesi ise IPA programlarının, sağlıklı mali yönetim prensibine uygun olarak yönetiminden ve uygulanmasından sorumludur; ihaleye çıkma, sözleşme yapma, ödeme ve raporlama yapmakla görevlidir. Bu görev beşinci bileşen Kırsal Kalkınma kapsamında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'ndadır.

Bu yapılanmanın ardından Kırsal Kalkınma bileşeni kapsamında ülkemizbir program (IPARD) hazırlanmış ve 2008 yılında Komisyon tarafındanonaylanan bu program, gerekli idari yapılanma kurulup, yetki devri alındıktan sonra Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından 2011 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır.

IPARD programının genel amaçları, tarım ve gıda sektörlerinin sürdürülebilir modernizasyonuna katkıda bulunmak, gıda güvenliği, veterinerlik, bitki sağlığı ve diğer standartlarla ilgili AB müktesebatının üstlenilmesini teşvik etmek, kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlamaktır. Bu amaçlara yönelik olarak ülkemizde 42 ilde[7]

7 Afyonkarahisar, Amasya, Balıkesir, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Malatya, Ordu, Samsun, Şanlıurfa, Sivas, Tokat, Trabzon, Van, Yozgat, Ağrı, Aksaray, Ankara, Ardahan, Aydın, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Elazığ, Erzincan, Giresun, Karaman, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Mardin, Mersin, Muş, Nevşehir ve Uşak.

uygulanan IPARD Programının ilk döneminde et ve süt üretimi; etin, sütün, meyve sebzenin, su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması; çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi, kırsal turizm ve kültür balıkçılığı alanlarında projelere hibe sağlanmıştır. IPARD-II Programında ise bu alanlara yenilenebilir enerji ve makine parkları gibi sektörler eklenmiştir.Ayrıca yerel kalkınma stratejilerinin oluşturulması ve çevre dostu tarımsal uygulamalar da destek kapsamındadır.

Faydalanıcılara uygun harcamalar karşılığında sağlanan ve %50 ile %70 arasında değişen mali desteğin kaynağı Avrupa Birliği'nin %75 ve Türkiye Cumhuriyeti'nin %25'lik eş-finansmanıyla oluşturulan IPARD Programı fonudur. "Kamu Katkısı" olarak adlandırılan bu destek, Program çerçevesinde gerçekleştirilen yatırımlar için geri ödemesiz olarak kullandırılmakta olup IPARD-I Dönemine ait toplam fon miktarı yaklaşık 1,1 Milyar Avrodur. IPARD-II Programı ise yaklaşık olarak 1 Milyar Avro bütçeye sahiptir. Program kapsamında yatırımların inşaat, makine-ekipman alımı, proje hazırlamaya yönelik danışmanlık harcamaları ile görünürlük harcamaları desteklenmektedir.

Avrupa Komisyonu'ndan yetki devrinin alındığı Temmuz 2011'den Ekim 2015'e kadar 14 başvuru çağrı ilanına çıkılmış ve 10.616 proje sözleşmeye bağlanmıştır. Sözleşmeye bağlanan projelerin toplam yatırım tutarı 5 Milyar 674 Milyon TL; bu projelere sağlanan hibe tutarı ise 3 Milyar 253 Milyon TL olmuştur. Bu projeler sayesinde 44.768kişiye istihdam imkânı yaratılmıştır.

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden oluşan bir ekibe hazırlatılan ve 2015 yılı Mayıs ayında tamamlanan "Etki Değerlendirme Raporu" ile IPARD Programı kapsamsındaki yatırımların ortaya çıkardığı etkiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma ile IPARD Projelerinin hayvancılık sektörünün gelişimine, bilgi temelli üretime, yan sanayilerin gelişimine, istihdama, proje kültürünün gelişmesine, kırsalda ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesine ve kırsal nüfusun yerinde tutunmasına katkı sağladığına dair bulgular elde edilmiştir. (TKDK: 2015, s. 100)

KIRSAL KALKINMADA TABANDAN TAVANA YAKLAŞIM: LEADER

LEADER, kırsal kalkınmanın yerel kırsal topluluklar aracılığıyla gerçekleştirilmesi için geliştirilen, alan temelli ve tabandan tavana yaklaşımı öngören bir yöntemdir. LEADER (LiasonEntreActionspour le Développement de L'EconomieRurale), Türkçeye 'Kırsal ekonominin kalkındırılması için faaliyetler arasındaki bağlantılar' olarak çevrilen sözcüklerin kısaltılmasından ortaya çıkmıştır.(NAZLI ve diğerleri: 2012b,s.96-97)

LEADER yaklaşımında, kırsal alanlar için sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin hazırlanması ve uygulanmasında yerel katılım ve ortaklığı teşvik etmek sureti ile kırsal politikaları geliştirmekamaçlanmaktadır. Bu yaklaşımın bazı temel gereklilikleri söz konusudur. Bunlar; alana dayalı yerel kalkınma stratejileri, yerel kamu-özel ortaklıkları olan Yerel Eylem Grupları, bu gruplarının yerel kalkınma stratejileri konusunda karar verici güce sahip olduğu tabandan-tavana yaklaşım, yerel kalkınma stratejilerinde çok sektörlü tasarlama ve uygulama, yenilikçi eylemlerin uygulanması, işbirliği projelerinin uygulanması ve yerel ortaklıklar arasında ağ oluşturmadır.[8]

AB ülkelerindeki deneyimler, LEADER yaklaşımının kırsal kesimde yaşayan insanların

8 Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı, Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) (2007-2013), S. 275.http://www.tkdk.gov.tr/Ipard/IpardPrograms

yaşamlarında önemli değişiklikler getirdiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, kırsal sorunlar için yenilikçi çözümler üretilmesini teşvik etmekte ve yerel toplulukların ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir işlev göstermektedir.[9]Yerel ortaklıklar, LEADER kapsamına giren alanlardaki özel kesime ve kamu kesimine dayalıdır. Ekonomik ve sosyal ortaklar ile çiftçiler, kırsal alanda yaşayan kadınlar, gençler ve bunların dernekleri gibi sivil toplumun diğer temsilcileri karar verme düzeyinde bir ortaklık yapısı oluştururlar. Kamu özel ortaklığı ve Yerel Kalkınma Stratejisinin uygulanması bölgesel uyumu güçlendirebilmekte ve bir bölgenin uzun dönemli sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunabilmektedir.

Türkiye'de IPARD Programının LEADER tedbiri kapsamında biri Şanlıurfa ilinin Birecik ilçesinde ve diğeri Çorum ilinin İskilip ilçesinde, olmak üzere iki pilot YEG oluşturulmuştur. Türkiye'nin kuzeyi ve güneyindeki bu kırsal alanlar, sahip oldukları yerel ürünler ve turizm potansiyelleri nedeni ile seçilmiştir. Söz konusu pilot Yerel Eylem Grupları yerel ortaklığa dayalı bir yerel stratejinin ayrıntılı bir şekilde hazırlanmasını çok faydalı bulmuşlar ve kayda değer bir deneyim elde edilmiştir.IPARD-IIProgramı kapsamında LEADER yaklaşımının gerekli akreditasyonun ardından IPARD Programı kapsamındakitüm illerde uygulamaya başlanması planlanmaktadır.

SONUÇ

Avrupa Birliği'nin Gündem 2000 Reformları ile başlayan kırsal kalkınma deneyimi ülkemize Tarım ve Kırsal Kalkınma Kurumu tarafından uygulanmakta olan IPARD Programı aracılığıyla aktarılmaktadır. Kırsal nüfusun yerinde tutunmasını sağlamak, kırsal doğal ve kültürel değerleri korumak ve kırsalın potansiyelini kırsalda yaşayanların faydasına olacak şekilde ortaya çıkarmak bu politikanın temel hedefi durumundadır.Uygulanan program ile tarım ve gıda sektörlerinin sürdürülebilir modernizasyonuna ve AB standartlarına ulaşmasına katkı sağlamak, kırsalda ekonomik faaliyetleri çeşitlendirmek amaçlanmaktadır. Program sayesinde ekonomik kazanımların yanında ülkemizde bilgi temelli üretim ve proje kültürünün de geliştiği görülmektedir.

Alana dayalı, tabandan-tavana yaklaşım ile kırsal alanlarda kamu-özel ortaklığını, gençlerin ve kadınların karar alma süreçlerinde aktif katılımını öngören LEADER tedbiri ülkemizde yine TKDK ve IPARD programı aracılığıyla uygulanacak ve kırsal kalkınma çabasına yerelde yaşayanların da ortak olması sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı, Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) (2007-2013), http://www.tkdk.gov.tr/Ipard/IpardProgrami

Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı, Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) (2014-2020),http://www.tkdk.gov.tr/Content/File/Ipard/IPARD2.pdf

DPT, 2006, Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Politikaları Alt Komisyon Raporu, Ankara,http://plan9.dpt.gov.tr/oik16_2_kirsalpolitika/kirsalka.pdf

European Commission,2013, Rural Development in the European Union, Statistical andEconomic Information Report,http://ec.europa.eu/agriculture/statistics/rural-development/2013/full-text_en.pdf

European Commission, AgricultureandRural Development, Rural Development policy 2007-2013, http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/

European Commission, AgricultureandRural Development, Ruraldevelopment 2014-202, http://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020/index_en.htm

European Commission, Overview of CAP Reform 2014-2020, AgriculturalPolicyPerspectivesBrief No:5, http://ec.europa.eu/agriculture/policy-perspectives/policy-briefs/05_en.pdf

Güder, Gökhan, 2003, AB Kırsal Kalkınma Politikaları ve Değişim Eğilimleri,AB Genişleme Sürecinde Türkiye, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Tarım Haftası Sempozyumu 8-9 Ocak 2003, Ankara.

Nazlı, Ali Recep (Ed.),2012, Avrupa Birliği Ülkelerinde Ödeme Kuruluşları ve Türkiye için Öneriler, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Ankara.

Nazlı, Ali Recepve diğerleri, 2012, "Leader Yaklaşımı ve Türkiye", AB Ekseninde Türkiye'de Kırsal Kalkınma Yaklaşımları: Makaleler, TKDK, Ankara, s.96-97.

TKDK, 2015, Etki Değerlendirme Raporu, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Ankara.

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020), http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/02/20150221-12-1.pdf

9 Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı, Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) (2014-2020), S. 121-122.http://www.tkdk.gov.tr/Content/File/Ipard/IPARD2.pdf

SOIL CONSERVATION AND ECONOMIC DEVELOPMENT

MICHAEL A. FULLEN

"*Earth turns to gold in the hands of the wise*" (Jaled al-Din Rumi, 1207-1273).

ABSTRACT

Several research projects spanning over three decades have provided insights into the relationships between soil conservation and economic development.These include the 'SHASEA Project,' 'BORASSUS Project' and 'Yuanyang Project.' Project findings are summarized and integrated to present the hypothesis that soil conservation and economic development are synergistic aims.

To promote sustainable agro-environmental development in the highlands of South-East Asia, an international multidisciplinary research team, funded by the European Union (EU) established the 'Sustainable Highland Agricultural in South-EastAsia' (SHASEA) Project. The Project examined the effectiveness of selected agronomic and soil conservation treatments. The team used both modified and novel cropping practises within small farmer-managed fields on a natural and representative catchment (Wang Jia) in the highlands of Yunnan Province, south-west China. The team designed a composite maize cropping system to maximize both crop yield and soil/water conservation, known as the 'Integrated Contour Cultivation, Plastic and Straw Mulch Treatment' (INCOPLAST), which combines contour cultivation, straw mulch and plastic mulch.

The three-year plus (July 2005-February 2009) EU-funded BORASSUS Project evaluated the long-term effectiveness of biological geotextiles in controlling soil erosion and assessing their sustainability and economic viability. Biological geotextiles offer potentially novel bioengineering solutions to environmental problems, including technologies for soil conservation, sustainable plant production and use of indigenous plants, improved ecosystem management by decreasing deforestation, improving agroforestry and cost-effective biogeotextile applications in diverse environments. Biogeotextiles may provide socio-economic platforms for sustainable development and the benefits for developing countries may include poverty alleviation, engagement of local people as stakeholders, employment for disadvantaged groups, small and medium enterprise (SME) development, earning hard currency, environmental education and local community involvement in land reclamation and environmental education programmes. The BORASSUS Project offers many insights into soil conservation and economic development issues, especially in São Luís, Maranhão State, north-east Brazil.

One of the most illuminating projects which teaches us many lessons on sustainabilityis the study on the 'Agro-environmental sustainability of the Yuanyang rice terraces of Yunnan Province, China.' The Hani minority people of Yunnan Province have developed a complex and sustainable agro-environmental system of terraced rice paddy fields in Yuanyang. The Hani people have maintained this intricate and elaborate system for over 1,300 years. There is multifunctional use of each eco-agricultural zone, which ensures optimum use of resources, effective recycling of materials and minimal waste. Often, the net waste from these subsystems is virtually zero. If we can understand how this system is sustained, we can learn lessons which hopefully can be applied more generally.

Lessons, experiences and observations on relationships between soil conservation and economic development for over three decades are integrated. Several specific policies are formulated. The core message is all stakeholders must work together to promote effective soil conservation. Since "*Planet Earth has no tourists*" (Templar: 2006) we are all stakeholders in the process.

Keywords:*Agro-environmental systems, China, Closed-Loop Recycling, Multifunctional Landscapes, Sustainable Development.*

1.**The SHASEA Project**

To promote sustainable agro-environmental development in the highlands of South-East Asia, an international multidisciplinary research team, funded by the European Union (EU), examined the effectiveness of selected agronomic and soil conservation treatments(EU Contract Number ERBIC18 CT98 0326) (Fullen:2004, 261; Fullen *et al.:* 2011, 453). The team used both modified and novel cropping practises within farmer-managedsmall fields on a natural and representative catchment (Wang Jia) in the highlands of Yunnan Province, China (25°28'N, 102°53'E). The 'Sustainable Highland Agricultural in South-East Asia' (SHASEA) Project involved five co-ordinated work-packages: (i) background agricultural and environmental assessment of Wang JiaCatchment; (ii) implementation and evaluation of modified and novel catchment cropping systems for wheat, maize (corn) and soybean; (iii) cost-benefit analyses of the socio-economic impacts of cropping practise changes; (iv) comparative scientific evaluation of cropping techniques in the highlands of northern Thailand at Pang Mapa, MaeHong Son Province (19°33'N, 98°12'E)and (v) dissemination of project outcomes and establishment of training programmes for best practise in highland rural development.

From each of these, project lessons for promoting sustainable agro-environmental development in tropical and subtropical highlands include: (a) the importance of recognizing the value of both 'north-south' and 'south-south' co-operation in development projects; (b) integrating local communities as full partners in the research programme; (c) matching the different 'time horizons' of the various stakeholders and (d) developing multidisciplinary teams, which included both biophysical scientists and socio-economists.

During 1999, based on field and plot experience, the team designed a composite maize cropping system to maximize both crop yield and soil/water conservation, known as the

'Integrated Contour Cultivation, Plastic and Straw Mulch Treatment' (INCOPLAST)(Figure 1). The system combines contour cultivation, straw mulch and plastic mulch (Fullen:2004, 261). To establish early crop growth and to maximize yield, irrigation water is applied prior to monsoon rains. The INCOPLAST system is then installed, to both maximize yield (by addition of plastic mulch) and conserve soil, water and associated nutrients (by installation of contour cultivation and straw mulch). Ridge morphology is shaped to route water towards the maize roots beneath the plastic mulch. Experiments proved soil bulk densities beneath the plastic mulch remained low throughout the growing season, thus promoting easier root penetration, higher aeration porosity, higher infiltration and lower runoff rates (Subedi*et al*.:2009, 628). Plot borders were grassed, to retain soil and water within the arable fields. The INCOPLAST system proved effective for soil and water conservation and significantly increased crop productivity (Table 1; Wang ShuHui: 2003).

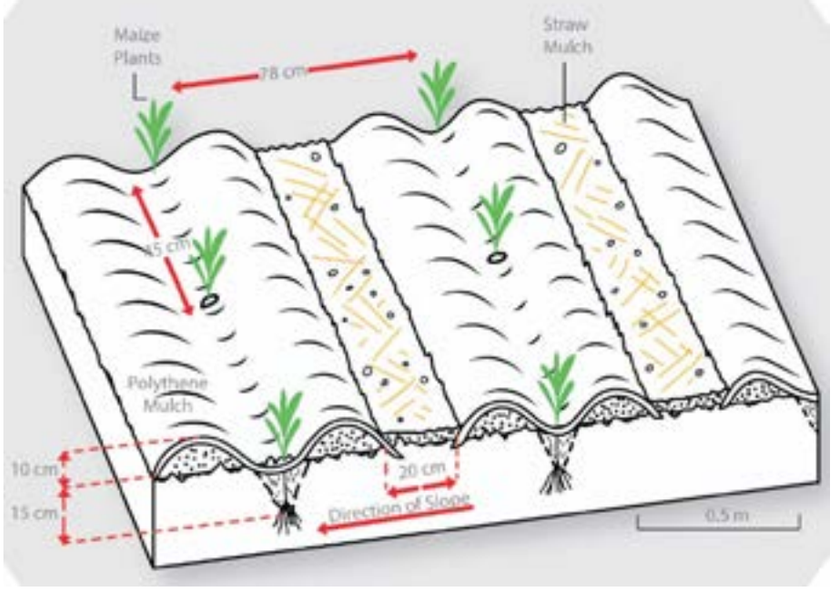

Figure1. The **INCOPLAST** (**In**tegrated**CO**ntour cultivation with **Pl**astic**A**nd wheat **ST**raw mulch) system used on experimental fields in Wang Jia Catchment, Yunnan Province, P.R. China.

Table 1:Grain weight (t/ha, corrected to 13% moisture) from Wang Jia Catchment plots over three seasons

TREATMENTS	1999		2000		2001	
		INCREASİNG % VS. D		INCREASİNG % VS. D		INCREASİNG % VS. D
D	7.26A	0	7.82	0	6.21A	0
C	8.08A	11.2	8.81	12.7	6.66A	7.2
C+P	11.19B	54.0	9.49	21.4	8.27B	33.2
C+P+S	10.80B	48.7	9.70	24.0	8.42B	35.5
F	37.46	-	1.49	-	16.17	-
P	<0.01	-	0.28	-	<0.01	-
LSD	1.39 T	-	-	-	0.88 T	-

Note: Different letters denote significant (P<0.05) differences. D = Downslope cultivation without mulch. C = Contour cultivation without mulch. C+P = Contour cultivation with polythene mulch, C+P+S = Contour cultivation with polythene and wheat straw mulch, INCOPLAST. Source: Wang ShuHui: 2003.

2.**The BORASSUS Project**

The three-year plus (1 July 2005-28 February 2009) EU-funded BORASSUS Project (Contract number INCO-CT-2005-510745) evaluated the long-term effectiveness of biological geotextiles in controlling soil erosion and assessing their sustainability and economic viability (Fullen*et al.,*: 2011, 101). Field and laboratory studies indicated that utilization of biological geotextiles constructed from palm-leaves and other selected organic materials are an effective, sustainable and economically-viable soil conservation technique. These studies progressed in 10 countries, both in the 'industrial north' (in Europe) and in the 'developing south' (Africa, South America and South-East Asia). The studied countries in the 'developing south' included Brazil, China, The Gambia, South Africa, Thailand and Vietnam. The 'industrial north' countries included Belgium, Hungary, Lithuania and the UK.

Biological geotextiles offer potentially novel bioengineering solutions to environmental problems, including technologies for soil conservation, sustainable plant production and use of indigenous plants, improved ecosystem management by decreasing deforestation, improving agroforestry and cost-effective biogeotextile applications in diverse environments. Biogeotextiles may provide socio-economic platforms for sustainable development and the benefits for developing countries may include poverty alleviation, engagement of local people as stakeholders, employment for disadvantaged groups, small and medium enterprise (SME) development, earning hard currency, environmental education and local community involvement in land reclamation and environmental education programmes. These benefits are achieved through: (i) promotion of sustainable and environmentally friendly palm-agriculture to discourage deforestation, promoting both reforestation and agroforestry; (ii) construction of biogeotextiles enabling development of a rural labour-intensive industry, particularly encouraging employment of socially disadvantaged groups and (iii) export of biogeotextiles

to industrialized countries could earn hard currency for developing economies, based on the principles of fair trade.

The BORASSUS Project offers many insights into relationships between soil conservation and economic development, especially in São Luís, Maranhão State, north-east Brazil (Guerra *et al*.: 2014). This work-package assessed the effects of biological geotextiles, constructed from the palm leaves of *Mauritia flexuosa* (Buriti), in the reclamation of a large (~10 m deep) gully. Accelerated erosion in Sacavém gully (São Luís) is enhanced by intense rains, acting in combination with vegetation clearance and the erodible sandy soil texture. Intense human action, with inappropriate soil use and irregular settlement, also plays a very important role in promoting gully erosion. The gully was stabilized using a combination of land-sculpturing, planting and the application of geotextiles. Only one month after the rehabilitation work was completed, the area was exposed to intense erosive rains (one-month total 753.7 mm, with a recurrence interval of ~60 years). Vegetation resisted erosion and the Buriti geotextiles seemed to have achieved the main aim of arresting erosion and rehabilitating the gullied area.

Integrating the results indicate positive effects of using biological geotextiles, as they offer potential for sustainable development and soil conservation. Furthermore, they can also be used for economic development, creating jobs and reducing poverty in poor urban areas. The higher-quality Buruti leaves are used for the handicraft manufacture of gift items for tourists (e.g. handbags, purses, wallets and hats). Coarse discarded leaves are used to construct the biogeotextiles. On decomposition, the leaves input nutrients into the soil, especially potassium (K), magnesium (Mg), calcium (Ca) and sulphur (S). The leaves can also be burned and added as an ash-fertilizer to soils. The fruit is used to make fruit juice, ice cream and alcoholic beverages. The palm oil is used for skin care and may be useful for preventing skin cancer. On the death of the palm trees, the wood can be carved into boxes, statues and other souvenirs for sale to tourists. Therefore, soil conservation and economic development are compatible and the Sacavém gully may well be an excellent exemplar of a zero-waste closed loop recycling system.

Long-term monitoring at Sacavém will enable thorough evaluation of the effectiveness of an integrated soil conservation programme on both erosion rates and processes and sustainable economic development. The ongoing site development can be monitored via the 'Laboratory of Environmental Geomorphology and Land Degradation' of the Federal University of Rio de Janeiro (LAGESOLOS) web site: http://www.lagesolos.ufrj.br(accessed 13/01/16).

3.**The Yuanyang Project**

One of the most illuminating projects which teaches us many lessons on sustainable development is the study on the 'Agro-environmental sustainability of the Yuanyang rice terraces of Yunnan Province, China' (Colinet*et al*.: 2011, 289; Fullen: 2014, 35). The Hani minority people of Yunnan Province (south-west China) have developed a complex and sustainable agro-environmental system of terraced rice paddy fields in Yuanyang (22°49'-23°19'N, 102°27-103°13'E). The Hani people have maintained this intricate and elaborate system for over 1,300 years, with some 3,000 terraces covering ~11,000 hectares. Hence, during the Ming Dynasty (1368-1644), an Emperor awarded the Hani people the title of "*Magic Mountain Sculptors*" for "*building their ladders to Heaven*." However, geographic isolation and proximity to the, until recently, politically-sensitive border with Vietnam, has meant the Yuanyang terraces have attracted scant scientific attention. If we can understand how this system is sustained, we can learn lessons which hopefully can be applied more generally.

The sustainability of the system seems to be the result of complex interplays between cultural, agronomic and environmental factors. These include the cultural and spiritual beliefs of the Hani people, a hydrogeological system which provides ample water resources, the maintenance of genetic diversity within the dominant rice cropping agro-ecosystem and the operation of complex fertigation practises. Distilling and understanding the 'secrets' of the Hani

people and their terraces should enable broader application and dissemination of the principles of sustainability. Currently a joint Chinese-European team are working towards a greater understanding of these lessons. The research team postulate that these lessons will have some global applicability for agro-environmental sustainability. Identified lessons relate to resource optimization, landscape multifunctionality and cultural attitudes.

Landuse within Yuanyang is zoned on the basis of ecological principles. Upland grassland progresses downslope into forest and then in a downslope sequence into tea plantations, bamboo woodland and rice terraces. Grasslands are used for the grazing of water buffalo, while wooded areas provide timber (deciduous, pine and bamboo) and food (mushrooms, wild vegetables and honey). The local Yunnan pine (*Pinusyunnanensis*) provides an excellent source of timber. Furthermore, the forest is very effective in conserving soil and water and releases high quality water from the upper to lower slopes. Besides providing rice, the perennially wet paddy fields provide food for domestic consumption (carp, eels, mudfish, ducks, frogs and snails) and weeds for pig-feed(Plates1 and 2). Thus, there is multifunctional use of each eco-agricultural zone, which ensures optimum use of resources, effective recycling of materials and minimal waste. Often, the net waste from these subsystems is virtually zero.

The Hani people have a unique cultural system that reveres the land. The Hani religion embraces polytheism and the worship of nature. They pay particular devotion to the 'forest god,' which is perceived as the source of life-giving water. Deforestation is considered a religious violation and the Hani people actively teach their children to respect the forest. This concept significantly contributes to forest conservation and ecosystem stability. In general, we can learn much from these positive environmental attitudes, in terms of improving public understanding and appreciation of land resources (land literacy) and agro-environmental education at multiple levels (school, college and university). The ancient ballads (poetic songs) of the Hani people are highly instructional in terms of maintaining the sustainability of agro-environmental systems.

Plate 1:The rice terraces of Yuanyang, Yunnan Province, P.R. China (24 October 2009).

Plate 2:Close up view of the rice terraces of Yuanyang(23 October 2009).

4.**Education: 'The Golden Egg'**

In the long-term, effective understanding of the importance of soil as a resource is imperative if we are to achieve our twin goals of environmental sustainability and economic development. Thus, education is essential at all levels, including the general public, school students, college students (both graduate and post-graduate) and researchers. We must be united it developing what the Landcare movement term 'land literacy' in all participants in the education process.

Fortunately, the United Nations has offered a helpful pathway to progress education on the importance of soil resources. A 'World Soils Day' was advocated by His Majesty King Rama XI of Thailand. The UN General Assembly adopted 5 December as 'World Soils Day;' 5 December being the birthday of King Rama XI. The First 'World Soils Day' was on 5 December 2013.An estimated 60,000 soil scientists world-wide celebrated 'World Soils Day 2014' and 2015 was the 'UN World Soils Year' (Figure 3). World Soils Day will be celebrated for the foreseeable future on 5 December and offers the educational community an ideal platform to promote the importance of soil as a resource.

Figure 3: The logo of the United Nations International Year of Soils (2015).

5.**Conclusions**

Integrating the experiences and observations on relationships between soil conservation and economic development for over three decades, several specific conclusions can be postulated.

1. Soil conservation was largely perceived as an issue of environmental engineering. While environmental engineering remains crucial, we must recognise that effective soil conservation consists of a complex amalgam of agronomic, economic, political and social considerations.

2. Effective soil conservation is a team effort and thus must involve government at all levels (national, provincial, municipal and local), farmers, scientists, extension workers and agricultural advisors. These disparate groups must co-operate and work together. No one discipline holds all the answers to agro-environmental problems; we can all learn from each other. Therefore, we need a multidisciplinary approach to sustainability issues.

3. For soil conservation systems to work, farmers must gain sufficient and sustainable incomes from their work. They are generally unable to promote effective soil conservation simply because it is desirable. They must gain incomes to sustain themselves and their families. Farmers are at the hub of soil conservation; their support, involvement and participatory agreement are crucial.Thus, effective, continued and responsive dialogue and interaction between local people and soil conservationists are essential.

4. We must recognise that different stakeholders have different time-horizons. Farmers are concerned about making a livelihood in the immediate future and their time-horizon will focus on the current and next cropping season. In contrast, governments have longer time-horizons (usually five-years plus) and thus can play pivotal roles in promoting longer term actions and policies to promote both soil conservation and economic development.

International co-operation, discussion, collaboration and agreement are essential for the progress of soil conservation. In essence, we must all work together to promote effective soil conservation. Since "*Planet Earth has no tourists*" (Templar: 2006) we are all stakeholders in the process.

REFERENCES

COLINET, G., KOULOS, K., WU BOZHI, LI YONGMEI, LACROIX, D., SU YOUBO, CHAPELLE, J., FULLEN, M.A., HOCKING, T., BOCK, L., 2011, Agro-pedological assessment of the traditional Yuanyang rice terraces of Yunnan Province, China. Journal of Resources and Ecology 2(3), 289-299.

FULLEN, M.A. (on behalf of SHASEA), 2004, The development of sustainable cropping systems on red soils in the highlands of South China, M.J. WILSON, ZHENLIHE, XIAOE YANG (Eds) The Red Soils of China: Their Nature, Management and Utilization. Springer, Dordrecht, p. 261-274.

FULLEN, M.A., 2014, Agro-environmental sustainability of the Yuanyang rice terraces of Yunnan Province, China. Espaço Aberto, PPGG – UFRJ 4(1), 35-42. (ISSN: 2236-1367).

FULLEN, M.A., BOOTH, C.A., PANOMTARANICHAGUL, M., SUBEDI, M., LI YONG MEI, 2011, Agro-environmental lessons from the 'Sustainable Agriculture in South-East Asia' (SHASEA) Project. Journal of Environmental Engineering and Landscape Management 19(1), 101-113.

FULLEN, M.A., SUBEDI, M., BOOTH, C.A., SARSBY, R.W., DAVIES, K., BHATTACHARYYA, R., KUGAN, R., LUCKHURST, D.A., CHAN, K., BLACK, A.W., TOWNROW, D., JAMES, T., POESEN, J., SMETS, T., KERTÉSZ, A., TÓTH, A., SZALAI, Z., JAKAB, G., JANKAUSKAS, B., JANKAUSKIENE, G., BÜHMANN, C., PATERSON, G., MULIBANA, E., NELL, J.P., VAN DER MERWE, G.M.E., GUERRA, A.J.T., MENDONÇA, J.K.S., GUERRA, T.T., SATHLER, R., BEZERRA, J.F.R., PERES, S.M., ZHENG YI, LI YONGMEI, TANG LI, PANOMTARACHICHIGUL, M., PEUKRAI, S., DAO CHAU THU, TRAN HUU CUONG, TRUONG THI TOAN, JONSYN-ELLIS, F., SYLVA, J.Z., COLE, A., MULHOLLAND, B., DEARLOVE,M., CORKILL, C., TOMLINSON, P., 2011, Utilizing biological geotextiles: introduction to the BORASSUS Project and Global perspectives. Land Degradation and Development 22: 453-462.

GUERRA, A.J.T., BEZERRA J.F.R, FULLEN, M.A., MENDONÇA, J.K.S., JORGE, M.C.O., 2014,The effects of biological geotextiles on gully stabilization in São Luís, Brazil. Natural Hazards. DOI 10.107/sl 1069-014-1449-0

SUBEDI, M., HOCKING, T.J., FULLEN, M.A., McCREA, A.R., MILNE, E., 2009, Lessons from participatory evaluation of cropping practices in Yunnan Province, China: overview of the effectiveness of technologies and issues related to technology adoption. Sustainability2009.(1): 628-661. Open on-line access at:

http://www.mdpi.com/2071-1050/1/3/628 (accessed 13/01/16).

TEMPLAR, R., 2006,The Rules of Life. Pearson Education Ltd., Harlow, UK.219 pp. (ISBN 13 978-0-273-70625-0).

WANG SHUHUI, 2003, Cultivation practices, maize and soybean productivity and soil properties on fragile slopes in Yunnan Province, China. Ph.D. thesis, The University of Wolverhampton (UK), 241 p.

BÖLGESEL GELİŞMEDE YÖNETİŞİM VE KATILIM

Nahit BİNGÖL[1]

GİRİŞ

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA PROGRAMI

Bir ülkenin her düzeydeki işlerinin sevk ve idare edilmesi için iktisadi, siyasi ve idari otoritenin uygulanması.Vatandaşların ve grupların menfaatlerini dillendirdikleri, kanuni haklarını kullandıkları, yükümlülüklerini karşıladıkları ve farklılıklarını uzlaştırdıkları mekanizmaları, süreçleri ve kurumları içerir.

"The exercise of economic, political, and administrative authority to manage a country's affairs at all levels. It comprises mechanisms, processes, and institutions through which citizens and groups articulate their interests, exercise their legal rights, meet their obligations, and mediate their differences." – UNDP

DÜNYA BANKASI

Bir ülkede kendileri marifetiyle otoritenin uygulandığı gelenekler ve kurumlardır.Bu, hükümetlerin seçimi, izlenmesi ve değiştirilmesi süreçlerini; hükümetin etkili biçimde düzgün politika oluşturma ve uygulama kapasitesini;vatandaş ve devletin, aralarındaki iktisadi ve sosyal etkileşimi yöneten kurumlara dair saygısını kapsar.

Governance consists of the traditions and institutions by which authority in a country is exercised. This includes the process by which governments are selected, monitored and replaced; the capacity of the government to effectively formulate and implement sound policies; and the respect of citizens and the state for the institutions that govern economic and social interactions among them.

OECD

Bir ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarının yönetiminde sahip olunan güç ve yetkilerin kullanımı. Bu tanım, kamu otoritelerinin ekonomi ajanlarının işlev görecekleri ve menfaatlerin dağıtılacağı ve yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkilerin yürüyeceği çevrenin kurulmasındaki rolüne işaret eder.

"Governance denotes the use of political authority and exercise of control in a society in relation to the management of its resources for social and economic development".

KENT KONSEYİ YÖNETMELİĞİ MADDE 4 (D)'YE GÖRE YÖNETİŞİM:

Saydamlık, hesap verebilirlilik, katılım, çalışma uyumu, yerindenlik ve etkinlik gibi

1 Nahit BİNGÖL, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürü

kriterlere dayanan, çok aktörlü ve toplumsal ortaklıklara dayalı yönetim anlayışı

DAHA DA FAZLA YÖNETİŞİM

- Kamusal
- Özel
- Küresel
- Kâr amacı gütmeyen
- Kurumsal
- Proje
- Çevresel
- İnternet
- BT
- Düzenleyici
- Katılımcı
- Meta
- İşbirliği
- Çok-düzeyli

YÖNETİŞİM KAVRAMINA AİT PRENSİPLER

- Katılımcılık
- Hesap verebilirlik
- Şeffaflık
- Eşitlikçilik ve kapsayıcılık
- Etkili ve etkin olmak
- Duyarlılık
- Hukukun üstünlüğüne saygı
- Fikir birliğine dayalı olmak

BÖLGESEL GELİŞMENİN SAĞLANMASINDA YÖNETİŞİM VE KATILIMCILIĞIN ROLÜ/ÖNEMİ NEDİR?

Bölgesel gelişme politikalarının yönetişimiçok düzeyli ve çok sektörlü bir nitelik taşımaktadır.

"Çok düzeylilik", bölgelerin gelişmesinde paydaşların ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde ayrı ayrı ve birlikte insicamlı çalışmasıdır.

Çok düzeyli yönetişim bölgesel ve yerel otoritelerin yerindenlik ve ortaklık ilkeleri doğrultusunda, kurumsallaşmış dayanışmanın işlevselleştirerek Avrupa birliği politikalarının uygulanmasını sağlayan ilkeyi ifade eder.

"based on coordinated action by the EU, the Member States and regional and local authorities according to the principles of subsidiarity and proportionality and in partnership, taking the form of operational and institutionalised cooperation in the drawing-up and implementation of the European Union's policies"

"Çok sektörlülük", bölgesel gelişmenin hemen hemen tüm sektörlerle ilgili olması nedeniyle, farklı sektörlerin kesişim kümesini oluşturmasını ifade etmektedir.

Sektörler arası ilişkiler, politika geliştirme ve uygulamada koordinasyon önem taşımaktadır.

Çok sektörlülük ve çok düzeylilik, merkezi yönetim ile bölgesel ve yerel kurumlar arasında

rol paylaşımının etkili bir şekilde düzenlenmesini gerekli kılmaktadır.

Bölgesel gelişmenin çok sektörlü ve çok düzeyli niteliği merkezi düzeyde kurumlar arasında etkili bir işbirliği ve koordinasyon zemini gerektirmiştir.

Ancak bu suretle, bölgesel gelişme ve farklı sektörlerdeki politika ve faaliyetler arasında uyum sağlanması mümkün olabilmektedir.

Böylelikle, kamu hizmetleri ve müdahaleleri hem bölgesel gelişme alanında hem diğer konularda, birden fazla kurumun birlikte hareketiyle daha etkili bir şekilde vatandaşın yararına sunulabilmektedir.

Bu nedenle gerek merkezi ile yerel düzeyler arasında gerekse yatayda farklı kuruluşlar arasında işbirliğini geliştirecek yönetişim prensiplerinin uygulanması gerekmektedir.

Yönetişimin en temel prensibi "katılımcılık"

Dünya Bankası "katılımcılık" tanımı:

Paydaşların kendilerini etkileyen kalkınma girişimlerini, kararları ve kaynakları etkiledikleri ve kontrol ettikleri bir süreçtir.

Katılım, insanların kendi toplumlarını ve ülkelerini şekillendirmeyi isteyecekleri ve bekleyebilecekleri şekilde günlük yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır(Rehber).

Katılım, insanların beceri ve ilişkilerdeki eksikliklerini gidererek kendilerini daha iyi bir şekilde yönetmelerini sağlar (Sir Bernard Crick, People and Participation).

Kalkınmanın karmaşıklığı herhangi bir karardan etkilenenlerin karar verme sürecine katılmasını gerektirmektedir(Rehber)..

Herhangi bir kamu görevlisinin, herhangi bir karardan etkilenen alanlarda yaşayan ve çalışan insanlarla aynı seviyede bilgi ve anlayışa sahip olma ihtimali düşüktür(Rehber)..

Son otuz yılda katılımcılık ve karar alma mekanizmalarına dâhil olma yükseliştedir(Rehber)..

Değişen sosyal değerler

Geleneksel çalışma yöntemlerinin yetersizlikleri

Yeni iletişim teknolojileri (sosyal ağlar, halk oylamaları, elektronik oylama vs.)

KATILIMCILIK(AHMET ŞİMŞEK DERLEME)

- Demokratik meşruluğu sağlar
- Hesap verilebilirliği güçlendirir
- Aktif vatandaşlığı teşvik eder
- Sosyal uyum ve sosyal adaleti artırır
- Sosyal sermaye ve sosyal ilişkileri geliştirir
- Sahiplenme ve eşitlik duygusunu güçlendirir
- Hizmet kalitesini artırır
- Toplumun değerlerine uyan ve ihtiyaçlarını karşılayan daha etkili ve daha iyi hizmet sunar
- Kapasite geliştirir
- Daha güçlü toplum inşa ederek özellikle büyüme ve kalkınma için bir temel oluşturur

Arnstein'ın Katılımcılık Merdiveni

Yurttaş Denetimi	İktidarın Yurttaşta Olması
Devredilmiş Yetkiler	
Ortaklık	
Yatıştırma	Göstermelik Katılım (Tokenizm)
Danışma	
Bilgilendirme	
Terapi	Katılımın Olmaması
Manipülasyon	

TÜRKİYE'DE BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKALARI VE KATILIMCILIK

Bölgesel önceliklerin belirlenmesi ve uygulanmasında yerinde **aktif katılım**.

Bu politikaların yönetilmesinde **katılımcı karar almayı** da içeren yeni bir yaklaşımın geliştirilmesigerekli olmuştur.

MERKEZİ DÜZEYDE KOORDİNASYON VE YÖNETİŞİM

Yerel ve merkezi düzeyler arasında bir ara yüz niteliğinde BGK (Bölgesel Gelişme Komitesi), BGYK (Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu oluşturulmuştur.

BGYK, Başbakan başkanlığında Bakanlardan müteşekkil siyasi karar platformu

BGK, üst düzey kurum yöneticilerinden müteşekkil teknik istişare platformu

YEREL DÜZEYDE KOORDİNASYON VE YÖNETİŞİM

Ülkemizde geçmiş dönemde uygulanan bölgesel gelişme çabalarının yeterli başarıyı elde edememelerinde en önemli nedenlerden birisi "yerel düzeyde kurumsal kapasite eksikliği"dir.

Bölgesel gelişme politikalarının yerel düzeyde uygulayıcısı ve koordinasyon birimi olarak görev yapmak üzere kalkınma ajansları kurulmuştur.

Bu anlamda, ajanslar yeni bir kalkınma modelinin parçasıdır.

Ajanslar kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek üzere görev yapmaktadır.

Kalkınma ajanslarının dayanaklarını merkezi ve yerel düzeyler arasında, kamu kesimi-özel kesim ve sivil toplum arasında müzakere, işbirliği ve maliyet paylaşımı esasları oluşturmaktadır.

Ajanslar kuruldukları günden bugüne özgün projeleri hayata geçirmiş, yerelde katılımcılık ve demokrasi kültürünün gelişmesini sağlamış, bölgelerde dönüşüme neden olarak bölgesel kalkınmayla birlikte ulusal kalkınmamıza önemli katkılar sağlamıştır.

Kalkınma Ajanslarının yönetim biçimi ve örgütlenmesi yenilikçi bir biçimde oluşturulmuş ve "kendine özgü", "müstesna" bir özellik arz etmektedir.

Karar alma ve uygulama yapıları katılımcılığa açık

YÖNETİM KURULU

Bölgenin önde gelen yöneticilerinin kalkınma üzerine karar verebileceği bir platform

KALKINMA KURULU

Bölgenin söz sahibi önemli kuruluşlarının kalkınma üzerine istişare edebileceği bir platform

Bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek

En fazla yüz üye

Yılda en az iki defa toplanma

Kalkınma Kurullarının Kompozisyonu (Farklı tasniflere göre verilmiştir)

ÖNCEKİ DÖNEM KALKINMA KURULU KOMPOZİSYONU

	Ajans	Kamu	Özel-STK
TR10	İSTKA	30	70
TR21	TRAKYAKA	40	60
TR22	GMKA	40	60
TR31	İZKA	30	70
TR32	GEKA	40	60
TR33	ZEKA	40	60
TR41	BEBKA	40	60
TR42	MARKA	40	60
TR51	ANKARA	30	70
TR52	MEVKA	40	60
TR61	BAKA	50	50
TR62	ÇKA	40	60
TR63	DOĞAKA	50	50
TR71	AHİKA	40	60
TR72	ORAN	40	60
TR81	BAKKA	50	50
TR82	KUZKA	50	50
TR83	OKA	50	50
TR90	DOKA	50	50
TRA1	KUDAKA	60	40
TRA2	SERKA	60	40
TRB1	FKA	60	40
TRB2	DAKA	70	30
TRC1	İKA	50	50
TRC2	KARACADAĞ	60	40
TRC3	DİKA	70	30
	Ortalama	47	53

YENİ DÖNEM KALKINMA KURULU KOMPOZİSYONU

Ajans	Kamu	Özel-STK
İSTKA	27	73
TRAKYAKA	41	59
GMKA	38	62
İZKA	32	68
GEKA	41	59
ZEKA	62	38
BEBKA	52	48
MARKA	45	55
ANKARA	42	58
MEVKA	50	50
BAKA	44	56
ÇKA	42	58
DOĞAKA	50	50
AHİKA	55	45
ORAN	55	45
BAKKA	53	47
KUZKA	59	41
OKA	49	51
DOKA	56	44
KUDAKA	48	52
SERKA	54	46
FKA	49	51
DAKA	51	49
İKA	63	37
KARACADAĞ	61	39
DİKA	64	36
Ortalama	49	51

Yeni Dönem Kompozisyon Detay

	Ajans	Kamu Kurum ve Kuruluşları	Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşu	Mahalli İdareler	Özel Sektör	Sivil Toplum Kuruluşu	Üniversiteler
TR10	İSTKA	17	16	5	4	53	5
TR21	TRAKYAKA	22	25	16	12	22	3
TR31	İZKA	20	14	3	24	30	9
TR32	GMKA	17	23	19	10	29	2
TR32	GEKA	21	24	15	10	25	5
TR33	ZEKA	40	5	18	11	22	4
TR41	BEBKA	32	19	14	12	17	6
TR42	MARKA	20	21	19	9	25	6
TR51	ANKARA	23	12	11	12	34	8
TR52	MEVKA	31	24	14	13	13	5
TR61	BAKA	27	18	13	11	27	4
TR71	AHİKA	33	23	16	7	15	6
TR72	ORAN	35	20	13	10	15	7
TR81	BAKKA	38	15	13	16	16	2
TR82	KUZKA	46	20	10	10	11	3
TR83	OKA	33	16	12	10	25	4
TR90	DOKA	29	24	21	9	11	6
TRA1	KUDAKA	33	14	12	12	26	3
TRA2	SERKA	34	10	13	15	21	7
TRB1	FKA	29	11	16	15	25	4
TRB2	DAKA	34	15	13	15	19	4
TRC1	İKA	46	16	12	4	17	5
TRC2	KARACADAĞ	44	11	15	5	23	2
TRC3	DİKA	43	13	18	8	13	5
TR63	DOĞAKA	27	25	20	9	16	3
TR62	ÇKA	12	20	15	9	29	5
	Ortalama	30	17	14	11	22	5

	Ajans	Kamu +Mahalli İdare	Özel Sektör	Sivil Toplum+Meslek Kuruluşu	Üniversiteler
TR10	İSTKA	22	4	69	5
TR21	TRAKYAKA	38	12	47	3
TR31	İZKA	23	24	44	9
TR32	GMKA	36	10	52	2
TR32	GEKA	36	10	49	5
TR33	ZEKA	58	11	27	4
TR41	BEBKA	46	12	36	6
TR42	MARKA	39	9	46	6
TR51	ANKARA	34	12	46	8
TR52	MEVKA	45	13	37	5
TR61	BAKA	40	11	45	4
TR71	AHİKA	49	7	38	6
TR72	ORAN	48	10	35	7
TR81	BAKKA	51	16	31	2
TR82	KUZKA	56	10	31	3
TR83	OKA	45	10	41	4
TR90	DOKA	50	9	35	6
TRA1	KUDAKA	45	12	40	3
TRA2	SERKA	47	15	31	7
TRB1	FKA	45	15	36	4
TRB2	DAKA	47	15	34	4
TRC1	İKA	58	4	33	5
TRC2	KARACADAĞ	59	5	34	2
TRC3	DİKA	61	8	26	5
TR63	DOĞAKA	47	9	41	3
TR62	ÇKA	27	9	49	5
	Ortalama	44	11	40	5

Gerekli görülen alanlarda, ihtimam gereken sektör/tema gibi hususları tartışan yapılar

Özel Teknik Komiteler, Çalışma Grupları

Bu yapıyla ajanslar bölgesel düzeyde yatay koordinasyonun geliştirilmesinde işlevsel olmaktadır.

Bu çerçevede, kalkınma ajansları, bakanlıklarımızın ve diğer kuruluşlarımızın merkezi ve yerel politikalarının gerek tasarlanmasında gerekse uygulanmasında etkili olarak kullanılabilecek kurumsal yapılardır.

Katılım Düzeyleri Merdiveni	Kalkınma Ajansı Katılım Fonksiyonu
Bilgilendirme: Halka, sorunları, alternatifleri, fırsatları ve/veya çözümleri anlamasına yardım etmek üzere dengeli ve nesnel bilgileri vermek	Yönetim Kurulu
Danışma: Analiz, alternatifler ve/veya kararlar hakkında halktan geri bildirim almak	Kalkınma Kurulu Analiz (Genel Sekreterlik)
Katılma: Halkın görüş ve isteklerinin tutarlı biçimde anlaşılmasını sağlamak üzere süreç boyunca halk ile doğrudan işbirliği yapmak	Kalkınma Kurulu Analiz (Genel Sekreterlik) Vizyon ve Strateji (Genel Sekreterlik)
İşbirliği: Alternatiflerin geliştirilmesi ve tercih edilen çözümün tespit edilmesi dâhil olmak üzere, kararın her yönü hakkında halk ile ortaklık kurmak	Strateji, Planlama ve Programlama (Genel Sekreterlik) Uygulama (Genel Sekreterlik)
Güçlendirme: Nihai karar verme gücünü halkın eline teslim etmek	Uygulama (Genel Sekreterlik)

KALKINMA AJANSLARININ BAŞARILI KATILIMCILIK ÖRNEKLERİ

"İstanbul Benim" İstanbul 2023 Vizyonu (İSTKA)

"İstanbul Benim" vizyon belirleme süreci internet ortamında tartışmaları, sosyal medya kampanyasını, ulusal basında haberleri ve bir çalıştayı içermiştir.Ana fikir, İstanbulluların İstanbul 2023 vizyonunu geliştirme sürecine katılmasını sağlamak olmuştur. Vatandaşlar ilk olarak, istanbulbenim.org adıyla açılan İnternet portalını ziyaret ederek "hayalleri"ni paylaşmış ve sonrasında da en çok oy alan hayalleri yazan katılımcılar, uzmanların katılımıyla gerçekleştirilen 12 tematik çalıştaydan birine davet edilmiştir. Çevrimiçi katkının alınmasını takiben 40 vizyonerin katıldığı "İstanbul Benim" isimli bir vizyon oluşturma toplantısı gerçekleştirilmiştir. "İstanbul Benim" sosyal medya kampanyasının ve vizyon oluşturma toplantısının amacı, paydaşların devam eden bölgesel planlama sürecine ve planın uygulanmasına katıldığı gerçek bir Üçüncü Nesil Katılım süreci yaratmak olmuştur.

İzmir Vatandaş Toplantısı (İZKA)

İzmir'de 2014-2023 dönemi Bölge Planlama Sürecinin ana parçası olarak, 2013 yılının baharında büyük çaplı bir Vatandaş Toplantısı düzenlenmiştir.Amacı, vatandaşların Bölge Planlama Sürecine katılmalarını sağlamak olan toplantıyı İZKA ve Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) işbirliği halinde yürütmüştür.Toplantı, planlama sürecini yüzlerce vatandaşa açık hale getirmiş; süreçteki veri kalitesini ve toplumların planı benimseme derecesini önemli ölçüde

yükseltmiştir.

https://www.youtube.com/watch?v=gFYA_Ca1boY
http://www.İzmiriplanliyorum.org/

Sürdürülebilir Turizm Stratejisi ve Eylem Planı (FKA)

Projenin amacı bölgede turizm sektörünün büyümesini desteklemektir.Bunu başarabilmek için Kalkınma Ajansı ilk olarak sektörle işbirliği yapmış, şirketleri ziyaret ederek mülakatlar ve odak grup görüşmeleri gerçekleştirmiş ve sektörün ihtiyaçlarını anlamaya gayret etmiştir.Daha sonra, paydaşlarla birlikte yeni bir turizm stratejisi geliştirmek üzere çalıştaylar düzenlenmiştir. Sürecin sonunda, hem daha sağlam bilgilere dayalı olan hem de bölgedeki paydaşların desteğini kazanan yeni turizm stratejisi oluşturulmuştur.

PLAN, PROGRAM VE POLİTİKALARDA KATILIMCILIK

Onuncu Kalkınma Planına Bölgelerin Katkısı

Onuncu Kalkınma Planı (OKP) hazırlık sürecinde bölgelerden katkı alınması amaçlanmıştır.

Bu, kalkınma planları açısından bir ilk adım niteliği taşımaktadır.

Kalkınma ajansları vasıtasıyla süreç yürütülmüştür.

Bölgelerden Türkiye ve bölgeler için öncelikli gördükleri beş tema/sektörü belirlemeleri, bu konularda önerdikleri öncelik ve stratejileri belirtmeleri istenmiştir.

Ajans süreç içinde yönlendirici ve belirleyici değil kolaylaştırıcı-koordine edici bir rol üstlenmiştir.

Bu aşamada 7184 kişinin katkısı alınmıştır.

Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisinde Katılımcılık

Bölgesel gelişme alanında referans belgedir.

BGUS, Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda, ilgili bakanlıklar, kalkınma ajansları,

yerel yönetimler, üniversiteler, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşlarının katkıları, görüş ve önerileri alınarak oluşturulmuştur.

BGUS süresi katılımcı sosyal süreçler ve yöntemlerin uygulandığı bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Katılımcılık merdiveni olarak adlandırılan Bilgilendirme, Danışma, Dahil etme, İşbirliği ve Onaylama süreçleri takip edilmiştir.

Katılım Düzeyleri	Kalkınma Ajansı Katılım Fonksiyonu
Bilgilendirme:	Kamu kurumları bilgilendirme toplantısı Genel sekreterler toplantısı
Danışma:	Uzman ve akademisyenler derinlemesine mülakatlar Bölgelerin BGUS'a katkısı
Katılma:	Özel temalı toplantılar: "Bölgesel Kalkınmada Yönetişim ve Sivil Toplum Kuruluşları Odak Grup Toplantısı" vb.
İşbirliği:	Kalkınma ajansları ile çalıştaylar, Kurum ve kuruluşlarla odak grup toplantıları: Ulaştırma ve Erişilebilirlik vb. ÖİK toplantıları
Onaylama:	

Bölge Planlarında Katılımcılık

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Türkiye Temsilciliği ile işbirliği halinde Bölgesel ve Yerel Kalkınmada Yönetişimin Geliştirilmesi Projesi yürütülmüştür.

"Başlangıç ve İleri Düzeyde Kolaylaştırıcılık Eğitimleri" düzenlenmiş olup, "Bölgesel Gelişmede Katılımcılık Rehberi" hazırlanmıştır.

Bölge planları ajanslar tarafından belirlenmiş bir katılımcılık stratejisi çerçevesinde hazırlanmıştır.

Her aşamada katılımcılığın sağlanmasında farklı yöntem ve araçlar kullanılmıştır.

Vatandaş toplantısı

Sosyal medya kampanyası

Elektronik oylama

Paydaş diyalogu ve anket

Çeşitli düzeylerde toplantılar gerçekleştirilmiş, ihtisas komisyonları veya alt komisyonlar oluşturulmuştur.

Bölgedeki kamu, özel sektör, STK'lar ve üniversiteler planlama sürecine katılım sağlamıştır.

Planlar Ajans Yönetim Kurulu ve Kalkınma Kurullarında görüşülmüştür.

Merkezi düzeyde ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarının görüşleri alınmıştır.

26 bölgedeki planların hazırlık sürecinde düzenlenen çalışmalara 35 bin'e yakın kişi katılmış, internet anketi, resmi yazışma ve eposta ile 30 bin'in üzerinde görüş ve katkı alınmıştır.

Planlar, BGK'da görüşülmüş BGYK tarafından onaylanmıştır.

Bölgesel Kalkınma Projeleri: Eylem Planlarında Katılımcılık

Eylem planlarının hazırlanması sürecinde toplumun tüm kesimlerinin talep ve beklentilerinin planlara yansıtılması temel prensip olmuştur.

İdareler, bu prensip çerçevesinde bölgelerinde üniversiteler, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör temsilcileri ve kamu kesimi gibi farklı paydaşları planlama sürecine dâhil etmek amacıyla çeşitli toplantılar ve çalıştaylar düzenlemiştir.

Oluşan ortak akıl planlara yansımıştır.

Eylem PlanlarıBGK'da görüşülmüş BGYK tarafından onaylanmıştır.

DOKAP EP6 adet tematik çalıştay düzenlenmiş ve çalıştaylara 272 kurumdan 565 temsilci

KOP EP16 koordinasyon ve bilgilendirme toplantısı, 223 kurum ve 861 kişi katılmıştır.

DAP EP18 toplantı,532 kurumdan 840 kişi katılmıştır.

OKP-Öncelikli Dönüşüm Programları: Yerelde Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi

OKP kapsamında "Yerelde Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi" ÖDÖP hazırlanmıştır.

Programın amacı önceliklerin isabetli belirlenmesi, uygulamada kalitenin ve kaynak kullanımında verimliliğin artırılması, kalkınma çabalarının güçlendirilmesi için yerel düzeyde kurumsal kapasitenin, katılımcılığın ve yönetişimin geliştirilmesidir.

Program 42 kurumun aktif katılımı ve katkısıyla hazırlanmıştır.

YAPILMASI GEREKENLER

Demokratik Kültürün Derinleştirilmesi

Katılım imkânlarının oluşturulması

Daha derin demokratik kültüre yönelik sivil toplum talebini yaratacak çalışmaların yürütülmesi

Merkezi düzeyde koordinasyon ve yönetişimin güçlendirilmesi

BGK ve BGYK'nın etkinliğinin artırılması

Bölgesel gelişme ve farklı sektörlerdeki politika ve faaliyetler arasında uyum ve insicamın güçlendirilmesi

Yerel düzeyde koordinasyon ve yönetişimin güçlendirilmesi

Kalkınma Ajanslarının Paydaşlarla İlişkilerinin Geliştirilmesi

Kalkınma kurulunun etkinliği artırılmalı

Karar verme sürecinin ve karar sonuçlarının etkinlik düzeyi artırılmalı

Sonuç olarak;

Yönetimlerin daha fazla işbirliği ve katılıma açılması

Yeni nesil araçların katılımcılık ve karar alma süreçlerinde kullanılması (e-oylama, sosyal medya)

ISLAMIC FINANCE AND OPPORTUNITIES PROJECTED TO 2020

SHAYA'A OTHMAN[1]

Islamic Finance is an important component of Shariah Commercial Laws. Interest or 'riba' is one of the biggest sin and the only sin that Allah declares war on those involve in taking or giving or providing services in 'riba', as clearly stated in the Last Testament, the Holy Quran in Surah 2:279. Free of Interest and Free of Speculation is the main idea of Islamic FinanceIt is expected that ROI in Islamic Bank is slightly lower than the Conventional Bank. This is because Islamic Bank has Social Obligations to fulfil as mentioned in Maqasid Al Sharia. 1% Global Asset 2014 is under management of Islamic Law with a great potential for growth .Malaysia was the first to establish Islamic Financial System by introducing Islamic Financial Institutions known as: as: Lembaga Tabung Haji [TH], a Haj Fund in 1963, and Bank Islam Malaysia in 1983.Today, TH has grown into an Islamic Financial Power House in Malaysia with Group asset in 2013 of RM 49.5 billion or USD 16.5 billion and Malaysia has the highgest score of Islamic Finance according Islamic Cooperation for development in front of Arab countries. Moreover, global issuance has grown significantly since 2006. It reached US$120 billion in 2013, bringing the outstanding Sukuk to US$270 billion by end-2013, representing ¼ percent of global bond markets Sukuk.25% of Global Bond Marke. Moreover, Thus, there is a great potential for development in Muslim countries like Turkey according to Islamic Law with increasing Islamic Finance 3.2 trillion dollar in 2020. However, non-Muslim countries are trying to be a hub Islamic finance by openning barnches in their cities instead of Muslim countries.

Keywords: Islamic Finance, Islamic Law,

1 Prof.Dr. SHAYA'A OTHMAN, Senior Academic Fellow International Institute of Islamic Thought [IIIT], Vienna USA East & South East Asia Regional Office, Kuala Lumpur Malaysia.

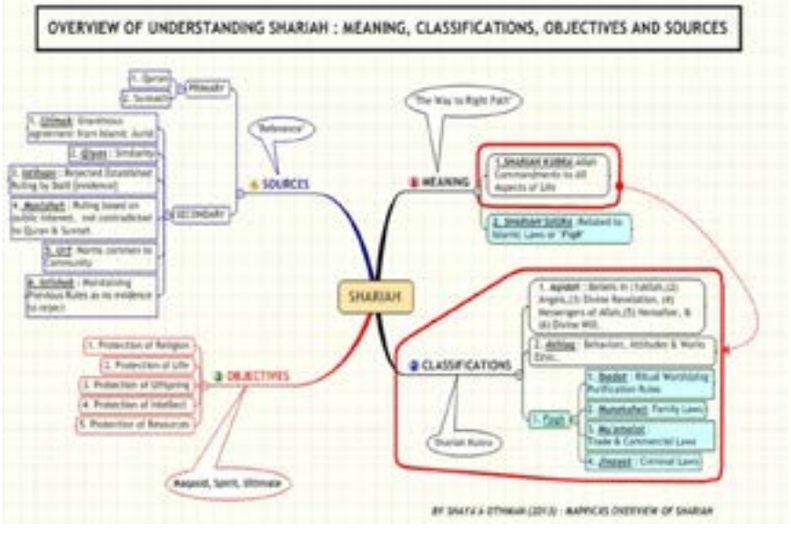

ISLAMIC FINANCE [An Important Component of Shariah Commercial Laws]

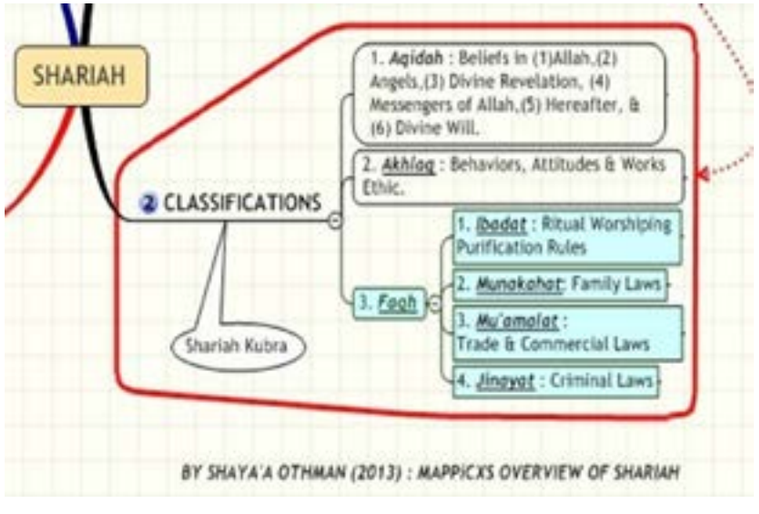

Interest or 'riba' is one of the biggest sin and the only sin that Allah declares war on those involve in taking or giving or providing services in 'riba', as clearly stated in the Last Testament, the Holy Quran in Surah 2:279.

Free of Interest and Free of Speculation

It is expected that ROI in Islamic Bank is slightly lower than the Conventional Bank. This is because Islamic Bank has Social Obligations to fulfil as mentioned in Maqasid Al Shariah

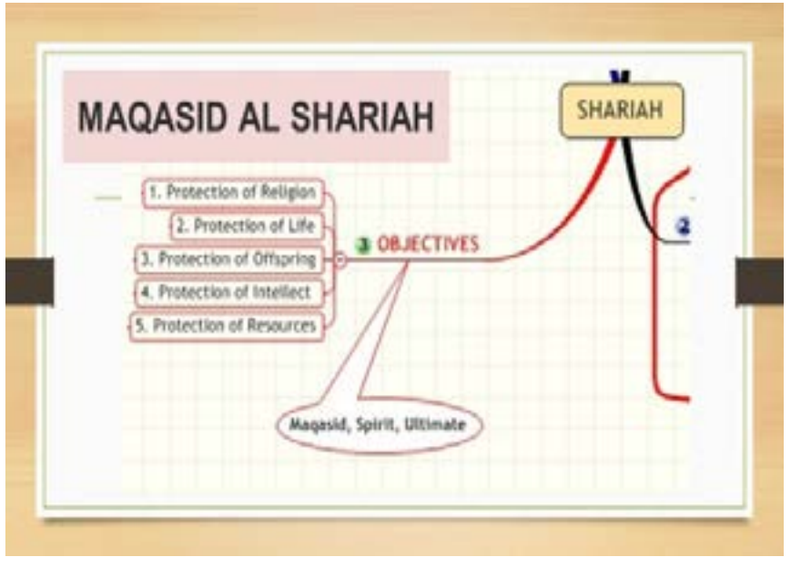

Total assets under management of islamic istitutions worldwide [2014]

Islamic Finance Development Indicators Ranking

Country	Points
Malaysia	93
Bahrain	76
Oman	64
United Arab Emirates	57
Qatar	40
Kuwait	38
Jordan	36
Pakistan	34
Saudi Arabia	31
Brunei	29

Source:
Islamic Corporation for the Development of the Private Sector, Thomson Reuters

MALAYSIA was the first to establish Islamic Financial System by introducing Islamic Financial Institutions known as: as:

Lembaga Tabung Haji [TH]. A Haj Fund. in 1963,

Bank Islam Malaysia in 1983.

Today TH has grown into an Islamic Financial Power House in Malaysia with Group asset [2013].

RM 49.5 billion or USD 16.5 billion,

KUMPULAN GROUP	2013 (RM JUTA) (RM MILLION)	2012 (RM JUTA) (RM MILLION)	2011 (RM JUTA) (RM MILLION)	2010 (RM JUTA) (RM MILLION)	2009 (RM JUTA) (RM MILLION)
Pendapatan* Revenue*	7,130	6,567	5,554	5,287	3,739
Keuntungan Operasi* Operating Profit*	3,209	2,881	2,412	2,374	1,725
Keuntungan Tahun Semasa* Profit for The Year*	2,510	2,249	2,058	2,013	1,425
Bonus Pendeposit Depositors' Bonus	2,602	2,468	1,678	1,332	1,067
Simpanan Pendeposit Depositors' Savings	45,719	38,294	31,694	27,115	23,590
Aset Bersih Net Assets	49,047	43,027	35,014	30,805	26,298
TH *TH*					
Pendapatan* Revenue*	3,720	2,835	2,176	2,056	1,752
Keuntungan Operasi* Operating Profit*	3,612	2,267	1,741	1,648	1,307
Keuntungan Tahun Semasa* Profit for The Year*	2,604	2,148	1,886	1,497	1,120
Bonus Pendeposit Depositors' Bonus	2,602	2,468	1,678	1,332	1,067
Simpanan Pendeposit Depositors' Savings	45,719	38,294	31,694	27,115	23,590
Aset Bersih Net Assets	48,169	40,125	32,036	28,288	24,275

* Pendapatan & Keuntungan kumpulan dan TH merangkumi premier daripada operasi yang diteruskan.
* *Revenue and Profit of the Group and of TH include discontinued operations.*

KUMPULAN GROUP	2013 (RM JUTA) (RM MILLION)	2012 (RM JUTA) (RM MILLION)	2011 (RM JUTA) (RM MILLION)	2010 (RM JUTA) (RM MILLION)	2009 (RM JUTA) (RM MILLION)
Pendapatan* Revenue*	7,130	6,567	5,554	5,287	3,739
Keuntungan Operasi* Operating Profit*	3,209	2,881	2,412	2,374	1,725
Keuntungan Tahun Semasa* Profit for The Year*	2,510	2,249	2,058	2,013	1,425
Bonus Pendeposit Depositors' Bonus	2,602	2,468	1,678	1,332	1,067
Simpanan Pendeposit Depositors' Savings	45,719	38,294	31,694	27,115	23,590
Aset Bersih Net Assets	49,047	43,027	35,014	30,805	26,298
TH *TH*					
Pendapatan* Revenue*	3,720	2,835	2,176	2,056	1,752
Keuntungan Operasi* Operating Profit*	3,612	2,267	1,741	1,648	1,307
Keuntungan Tahun Semasa* Profit for The Year*	2,604	2,148	1,886	1,497	1,120
Bonus Pendeposit Depositors' Bonus	2,602	2,468	1,678	1,332	1,067
Simpanan Pendeposit Depositors' Savings	45,719	38,294	31,694	27,115	23,590
Aset Bersih Net Assets	48,169	40,125	32,036	28,288	24,275

* Pendapatan & Keuntungan kumpulan dan TH merangkumi premier daripada operasi yang diteruskan.
* *Revenue and Profit of the Group and of TH include discontinued operations.*

TOTAL ASSETS UNDER MANAGEMENT OF ISLAMIC INSTITUTIONS WORLDWIDE [PROJECTED 2020]

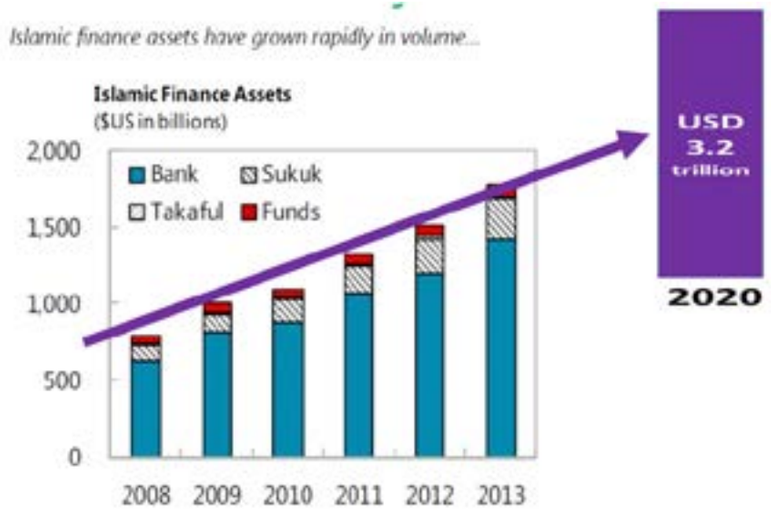

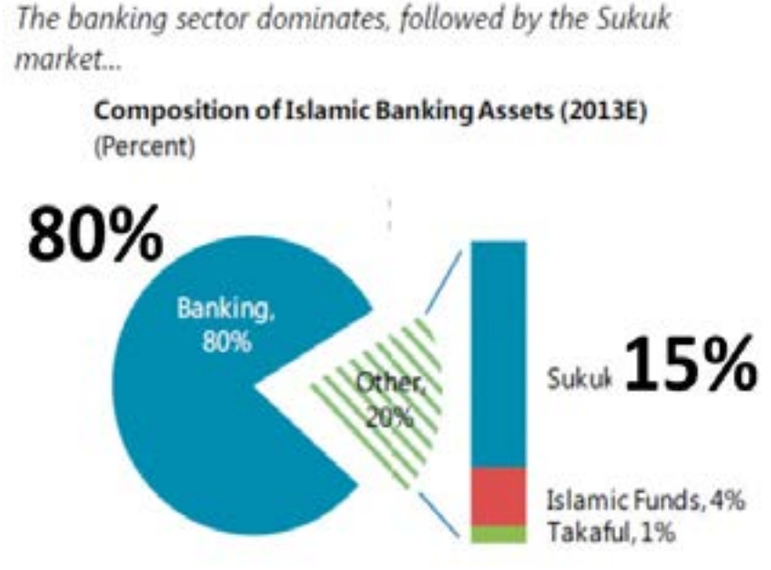

Global issuance has grown significantly since 2006. It reached US$120 billion in 2013, bringing the outstanding Sukuk to US$270 billion by end-2013, representing ¼ percent of global bond markets

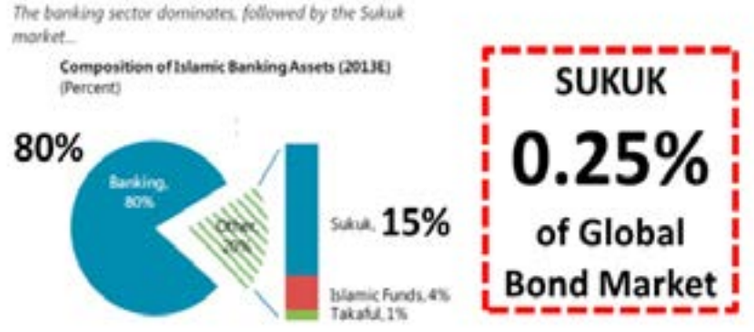

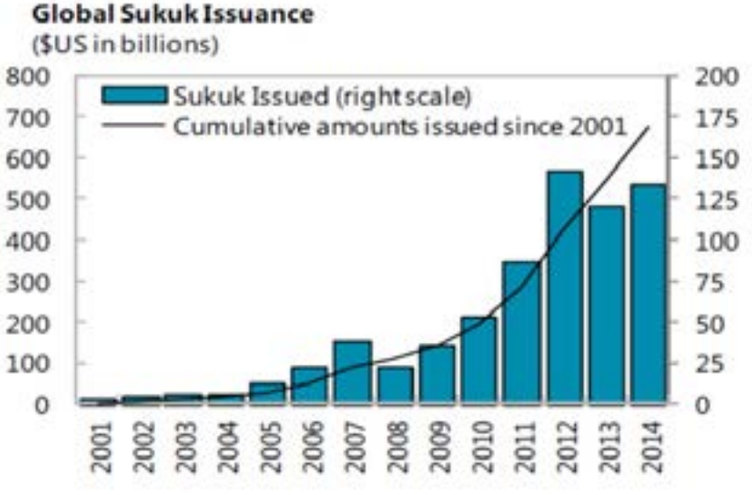

SUKUK ISSUSANCE BY REGION [DEC 2014]

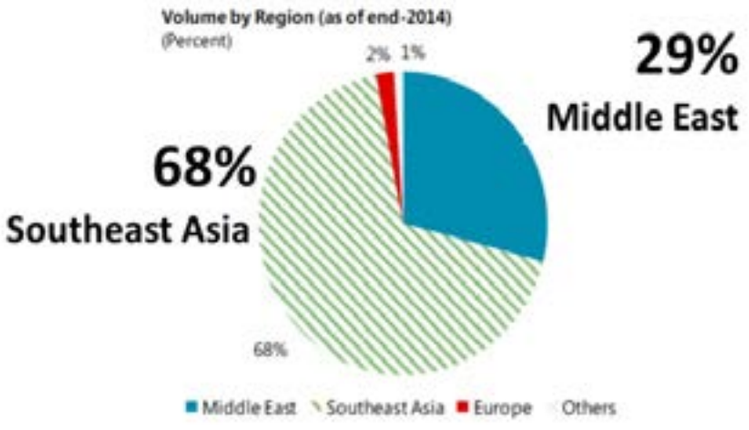

SUKUK ISSUSANCE BY CURRENCY [DEC 2014]

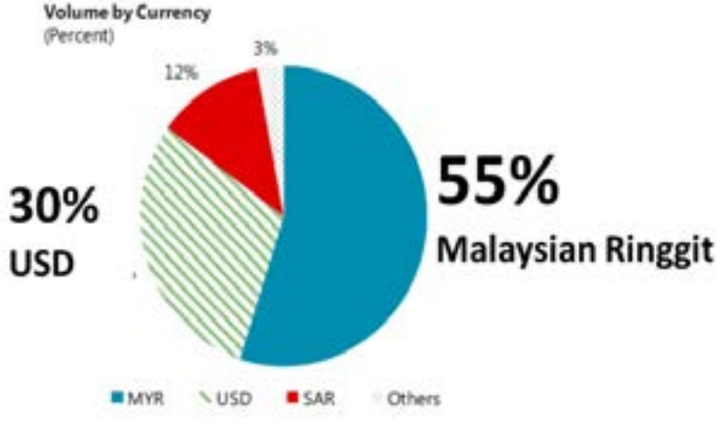

Sources: IFSB, HSBC, Kuwait Finance House Research, and Zaywa.
Note: MYR=Malaysian Ringgit; SAR= Saudi Arabian Riyal; USD= United States Dollars.

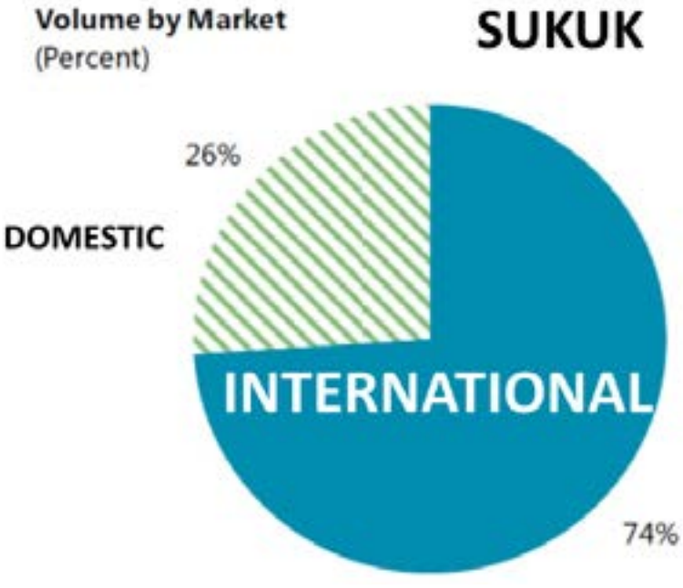

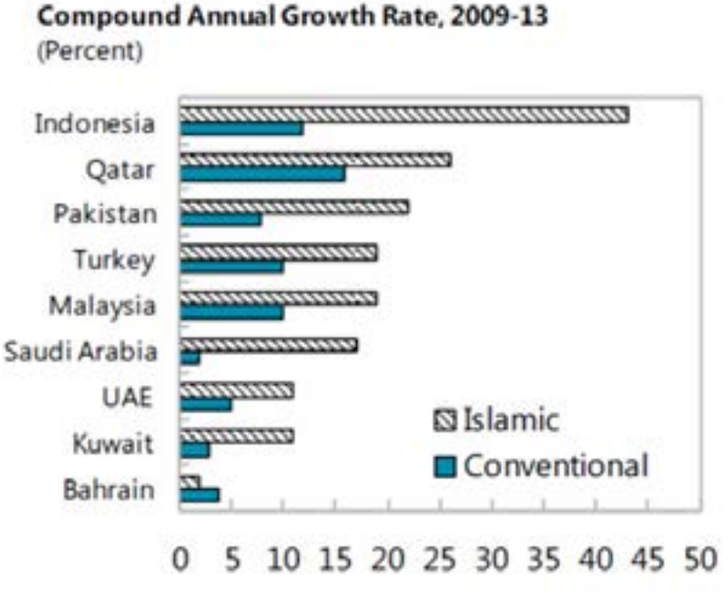

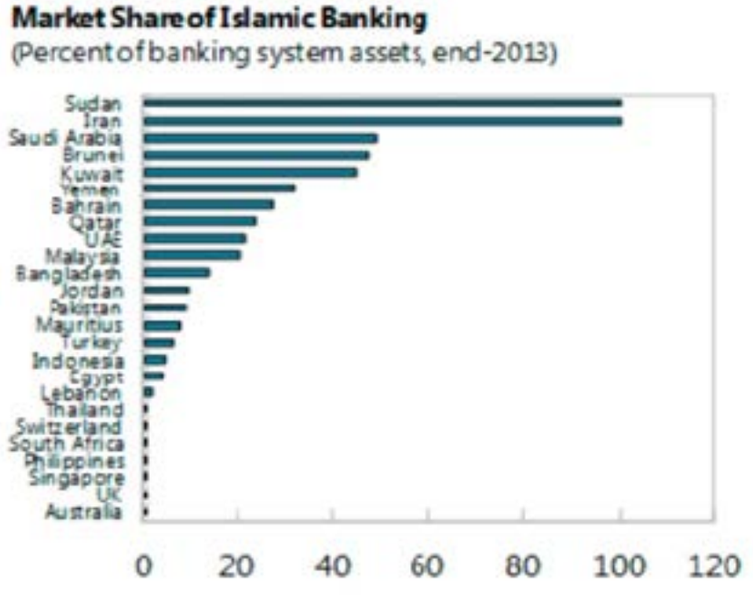

PROJECTED OUTLOOK OF ISLAMIC FINANCE IN 2020 BASED ON PAST GROWTH RATE

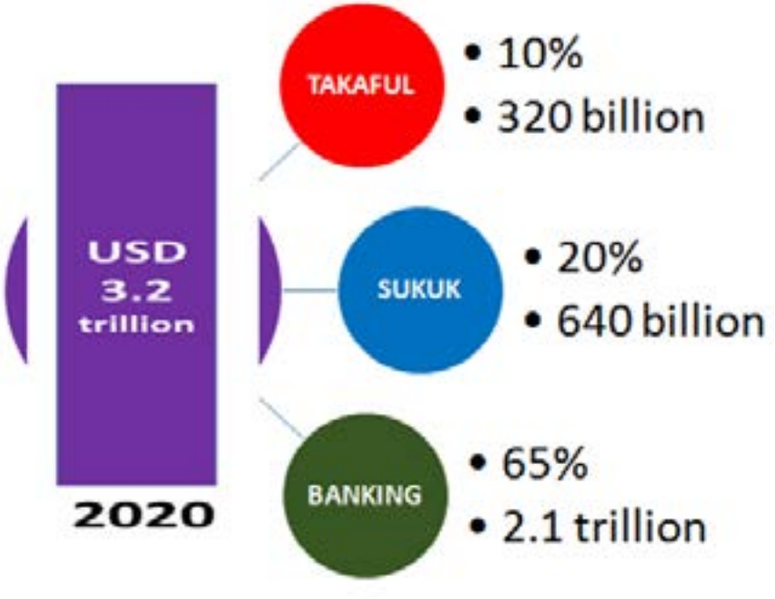

PROJECTED OUTLOOK OF ISLAMIC FINANCE IN 2020 BASED ON STRATEGIC OPTIONS

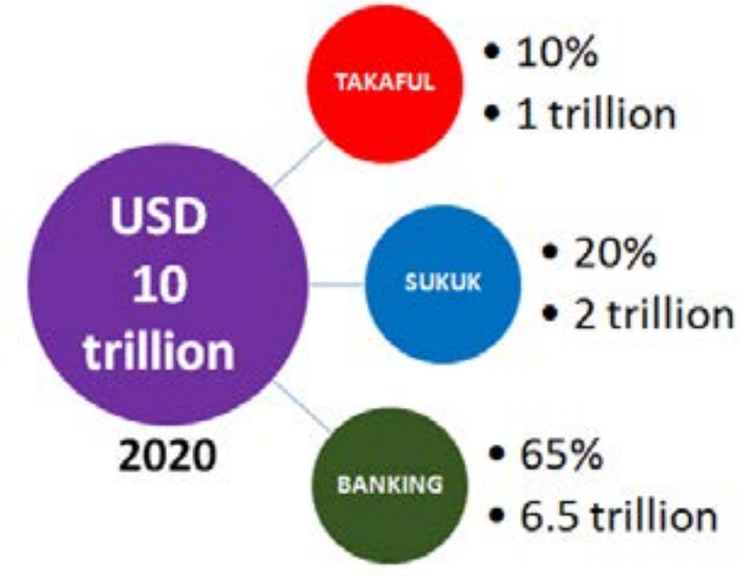

ISLAMIC FINANCE CREATES OTHER OPPORTUNITIES

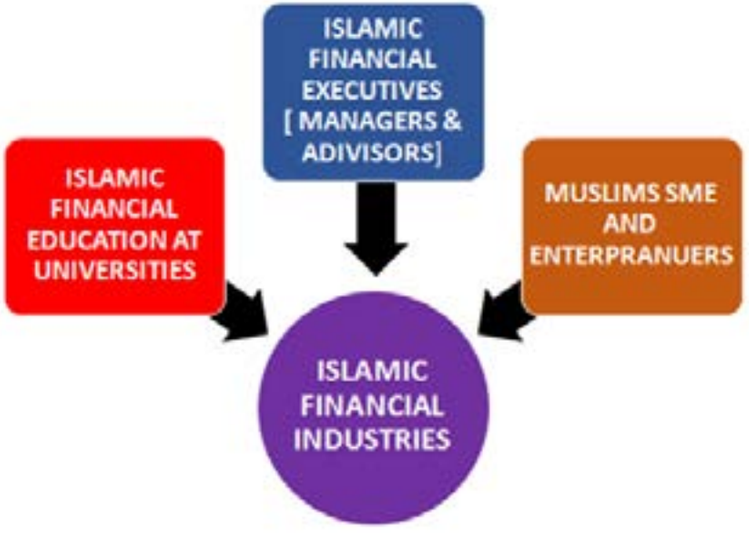

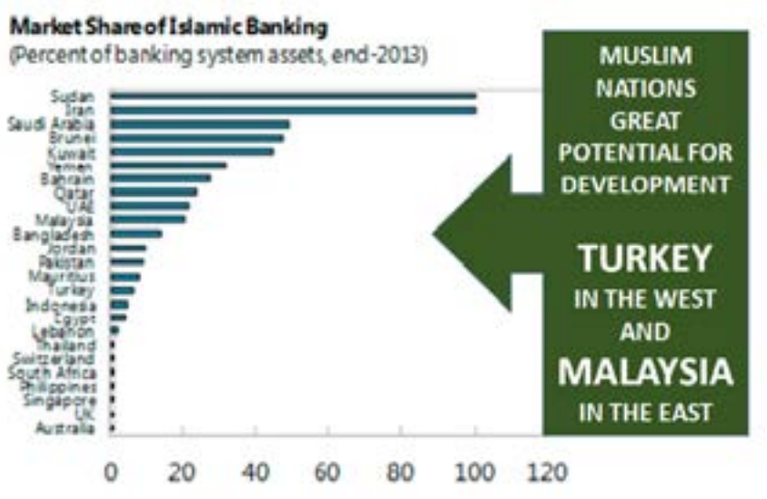

ALTERNATIVE STRATEGIC OPTIONS ISTANBUL AS ISLAMIC FINANCIAL CENTER IN THE WEST & KUALA LUMPUR AS ISLAMIC FINANCIAL CENTER IN THE EAST

REFERENCES

Islamic Finance : Opportunities, Challenges and Policy Options [April 2015], International Monetary Fund

Islamic Finance Outlook [January 2014]. Standard & Poor's Rating Service, McGraw Hill Financial

Mahmoud Muhieldin [MARCH 2012], Realizing The Potential of Islamic Finance. Economic Premise. Poverty Reduction and Economic Management Network , The World Bank

World Islamic Banking Competitiveness Report 2013-14 [2013] Ernst & Young

Islamic Finance Bulletin [February 2013], Gulf One Lancaster Centre for Economic Research, Lancaster University Management School

Laporan Tahunan 2013 embaga Tabung Haji Malaysia [2014], Lembaga Tabung Haji Malaysia

Shaya'a Othman [2011] Islamic Management: Maqasid Al Shariah in Islamic Finance. Published by Insaniah University College Kedah, Malaysia

Shaya'a Othman [Dec 2014] Islamic Management in Finance http:// islamicstrategymanagement.blogspot.com.tr/ Retrieved November 8 , 2015

LOJİSTİK VE LOJİSTİK KENTLER/KÖYLER

Prof.Dr. Mehmet TANYAŞ[1]

ÖZET

Lojistik sadece karayolu taşımacılığını değil demiryolu, denizyolu, havayolu ve karma taşımacılığı içeren bu faaliyetlerin yanı sıra depolama, paketleme, katma değerli hizmetler, sigorta, gümrük faaliyetlerini de kapsayan entegre hizmetler bütünüdür. Dolayısıyla söz konusu faaliyetler arasındaki eşgüdümü sağlamak üzere bilgi teknolojileri kullanımını gerektiren bir alandır. Bu bildiride lojistiğin temel faaliyetleri açıklanarak lojistik yönetimi kavramı tanımlanmakta ve lojistik sektörünün omurgasını oluşturan Üçüncü Parti Lojistik (3PL) yapısı açıklanmaktadır. Ülkemizde kentleşme sürekli bir şekilde artmakta ve lojistiğin bir alanı olan Kentsel Lojistik (City Logistics) konusu önem kazanmaktadır. Bildiride kentsel lojistik problemleri belirtilmekte ve bu problemlere bir çözüm olarak geliştirilen lojistik köyler kavramı açıklanmaktadır.

1. GİRİŞ

Taşımacılık(Nakliye); ürünlerin/yüklerin belirli bir sevk nokta/larından alınıp belirli bir teslim nokta/larına belgeli olarak götürülmesi/taşınmasıdır. Ulaştırma ve Ulaşım terimleri ile taşımacılık terimi ile benzer anlama sahip olmasına rağmen Ulaştırma daha ziyade alt yapı yatırımlarına, Ulaşım ise yük ve yolcu talebine yönelik terimlerdir. Taşımacılık aynı zamanda insanların taşınması için de kullanılmasına karşılık bu kitapta yük taşımacılığı kapsamında ele alınmaktadır. Yük taşımacılığı, lojistiğin temel ve en çok maliyet oluşturan kısmıdır.

Temel taşımacılık sistemleri (modları) aşağıda belirtilmiştir:
1) Karayolu Taşımacılığı (Road Transportation)
2) Denizyolu Taşımacılığı (Ocean Transportation)
3) Demiryolu Taşımacılığı (Railway Transportation)
4) Havayolu Taşımacılığı (Air Transportation)
5) Boru Hattı Taşımacılığı (Pipeline Transportation)
6) KarmaTaşımacılık (Mixed Mode Transportation)

Karma taşımacılık (Mixed Mode Transportation); Aynı ürün/yükün iki veya daha fazla taşıma modu kullanılarak yapılan taşımacılık şeklidir ve üç farklı uygulama şekli vardır:

Çok Modlu Taşımacılık (Multi-Modal Transportation): İki veya daha fazla taşımacılık modu kullanılarak yapılan, mod değişimlerinde araç veya kap içindeki yüklerin elleçlendiği taşımacılıksistemidir.

Intermodal Taşımacılık (Intermodal Transportation): Aynı taşıma aracı veya kabı ile iki veya daha fazla taşımacılık modu kullanılarak yapılan, mod değişimlerinde araç veya kap içindeki yüklerin herhangi bir elleçlemeye tâbi tutulmadığı taşımacılıksistemidir.

Kombine Taşımacılık (Combined Transportation): Taşımanın başlangıç ve bitiş aşamalarında karayolunun kullanıldığı ve aradaki uzun mesafeli taşımanın demir, nehir, kanal veya deniz yolu ile yapıldığı taşımacılık sistemidir.

Karma taşımacılık, taşıma modlarının avantajlarını kendi içinde entegre edip,

1 Maltepe Üniversitesi Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi Bölüm Başkanı veLojistik Derneği (LODER) Başkan Yardımcısı, mehmettanyas@gmail.com

dezavantajlarını mümkün olduğunca saf dışı bırakan devamlı kendini yenileyen gelişime açık bir taşımacılık sistemidir. Amaç; Maliyet, Hız, Güvenilirlik ve Hizmet Kalitesi parametrelerinin optimum bileşimini yakalamaktır. Karma taşımacılıkta en çok raslanan kombinasyonlar aşağıdadır:

1. Karayolu-Demiryolu Taşımacılığı (Piggybacking): Çıkış ve varış noktalarında karayolunun kullanıldığı arada karayolu yük araçlarının (genelde TIR) demiryolu vagonları üzerine konularak gerçekleştirilen kombine taşımacılığa RO-LA (Rollende Landstrasse) denilmektedir.
2. Karayolu-Denizyolu Taşımacılığı (Fishybacking): Çıkış ve varış noktalarında karayolunun kullanıldığı arada karayolu yük araçlarının (genelde TIR) özel amaçlı gemilere bindirilerek gerçekleştirilen kombine taşımacılığa RO-RO (Roll On-Roll Off) denilmektedir.
3. Karayolu-Havayolu Taşımacılığı (Birdybacking): Aynı sevkıyat kapsamında karayolu ve havayolu taşımacılık modlarının birlikte kullanılmasıyla gerçekleştirilen karma taşımacılık sistemidir.
4. Demiryolu-Denizyolu Taşımacılığı (Tren-Feribot): Tüm taşımanın demiryolu vagonları ile yapıldığı suyolu geçişlerinde vagonların içinde rayları bulunan özel amaçlı gemilere bildirilerek gerçekleştirilen karma taşımacılık sistemidir.

Ürünlerin/yüklerin belirli bir sevk nokta/larından alınıp belirli bir teslim nokta/larına götürülmesi/taşınması sadece Taşımacılıktır ve Lojistik olarak adlandırılamaz. Lojistik, sistem yaklaşımı ile müşteri beklentilerine en uygun taşımacılık mod/modlarını seçer.

Depolama; belirli nokta/noktalardangelen ürünlerin/yüklerin teslim alınıp, belirli bir süre korunup, belirli nokta/noktalara gönderilmek üzere hazırlanmasıdır. Depo, ürünlerin zamana bağlı taleplerine uygun bir şekilde boşaltma ve yükleme işlemleri arasındaki zamanda bekletildikleri yere verilen isimdir. Depolar tedarik zincirinin çeşitli aşamalarında üretim, dış ticaret, distribütör, toptancı, nakliye, lojistik ve perakende şirketleri tarafından kullanılabilen ve çok farklı özelliklerde olabilen tesislerdir. Depo müşteri taleplerinin zamanında karşılanmasında önemli bir aşamadır ve yükleme/boşaltma, muhafaza etme, aktarma, büro yer ve ekipmanlarına sahiptir.Depolama, ürünler için zaman ve yer faydası sağlayarak firmalara dinamik ve katma değerli müşteri hizmetleri sunmalarını sağlayan bir fonksiyondur.

Depo yönetiminin amaçları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- En Az Alan/Hacım Kullanımı
- En Fazla Depolama
- Talepleri Hızla Karşılamak
- En Az Fire
- Etkin Ürün Güvenliği
- Etkin Veri Güvenilirliği
- En Az Hatalı Sevkıyat

Depolar kullanım amaçlarına bağlı olarak aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:

- Klasik Depo (Conventional Warehouse): Üretim veya satış noktası içinde ya da yanında bulunan, ürünlerin genelde uzun süre kaldığı depolardır.
- Dağıtım Merkezi (Distribution Center): Müşterileredaha yakın noktalarda müşterilere karma, az miktarda ve hızlı ürün teslimatını, göndericiden ise büyük hacimli sevkıyatı sağlamaya yönelik depolardır.
- Toplama Merkezi (Consolidation Center):Tedarikçilere daha yakın noktalarda, üretim yerlerine, hammadde çeşidi bazında az ama karma ve büyük hacimli sevkıyatı sağlamaya yönelik depolardır.
- Aktarma/Transfer Merkezi (Transshipment Center):Genelde farklı taşıma modları veya aynı taşıma modunda farklıtaşıma araçları arasında ürünlerin aktarıldığı, ürünlerin çok kısa süreli kaldığı depolardır.
- Sipariş İşleme Merkezi (Order Fulfillment Center): Genelde internet üzerinden adet bazında satış yapılan sistemlerde siparişlerin alındığı ve sevk edilmek üzere hazırlandığı depolardır.

Verimli bir depo yönetimi etkin bir depo tasarımına bağlıdır. Depo tasarımında; kapı sayısının, elleçleme ekipmanlarının, stok yeri (raf vd.) sayısının, depo hacmi ve düzeninin, bilişim sisteminin ve süreçlerinin amaca uygun bir şekilde belirlenmesi gerekir.Depolarmanuel, yarı otomatik veya tam otomatik olarak tasarımlanabilir. Gümrüklü ürünlerin konduğu depolar antrepo (bonded warehouse) olarak adlandırılır.

Depo yönetimindeki temel süreçler aşağıda belirtilmiştir:

- Mal Kabul (Receiving)
- Yerleştirme (Putaway)
- Rezervasyon (Allocation)
- Toplama (Picking)
- **İkmal/Tamamlama(Replenishment)**
- Katma Değerli İşler (Value Added Activities)
- **Çapraz Sevkıyat**(Cross-docking)
- Sevk (Shipping)
- **İade İşleme ve İmha (Return Processing)**
- Faturalama (Billing)
- Alan Yönetimi (Dock Management)
- Güvenlik Yönetimi (Security Management)
- Açık Saha Yönetimi (Yard Management)
- Sayım (Cycle Count)
- Raporlama (Reporting)

Belirli nokta/noktalardangelen ürünlerin/yüklerin teslim alınıp, belirli bir süre korunup, belirli nokta/noktalara gönderilmek üzere hazırlanması sadece Depolamadır ve Lojistik olarak adlandırılamaz.Lojistik, sistem yaklaşımı çerçevesinde en uygun depolama sistemlerini seçer.

2. LOJİSTİK (LOGISTICS)

Lojistik, taşımacılık ve depolama ana faaliyetleri ile paketleme, katma değerli hizmetler, gümrük, sipariş yönetimi, stok yönetimi, sigorta, muayene ve gözetim tamamlayıcı faaliyetlerinden oluşan bir fonksiyondur. Lojistik, ürün/yükün çıkış ve varış noktaları arasındaki tüm malzeme hareketlerinin eşgüdümüdür. Lojistiğin ürün akışı ile ilgili faaliyetleri; Taşıma (Transportation), Depolama(Warehousing), Paketleme (Packing) ve Katma Değerli Hizmetler (Value Added Services), hizmet akışı ile ilgili faaliyetleri; Gümrükleme (Customs Clearance), Sigorta (Insurance), Muayene/Gözetim (Inspection), Stok Yönetimi (Inventory Management) ve Sipariş Yönetimi/Müşteri Hizmetleridir (Order Management/Customer Services) (Şekil 1).

Lojistik ürünleri ihtiyaç duyulduğu yerde bulundurma işidir. Lojistiği algılamak için küresel bir otomobil şirketinin Lojistik Müdürü olduğumuzu düşünelim. Bir otomobilin montaj üretimi için yaklaşık 3.000 ila 4.000 parçanın yurtdışı ve içi firmalardan montaj yerine gelmesi gerekir. Her bir parça için yukarıda bahsedilen çoğu fonksiyonun entegre edilmesi, ayrıca

bu parçaların istenen zaman, miktar, koşul ve maliyette gelmesi gerekir. Bu bize lojistiğin kapsamını göstermektedir.

Peter Drucker; Lojistiğin ekonominin karanlık anakarası ve en çok gözardı edilen ama geleceği en parlak iş sahası" olduğunu söylemiştir(Yıl: 1962). Lojistik ülkemizde en iyi geleceği olan üç meslekten biri olarak gösterilmektedir. Lojistik, üretim noktası ile tüketim noktası arasında fark olduğu sürece daima sözkonusu olabilecek bir kavramdır.

Eski Yunan, Roma ve Bizans uygarlıklarında ihtiyaçların dağıtımı ve finanse edilmesinden sorumlu subayların oluşturduğu birimlere Logistikas denilmiştir. Oxford Üniversitesi Sözlüğü'nde lojistik kelimesi; 'Askerlik biliminin personel, teçhizat, malzeme taşıma, bakım ve sağlanması ile ilgili bir dalı' olarak tarif edilir. Osmanlı'da lojistik hizmetleri, derbentçilik (köprü ve yol bakım ve güvenlik), gemicilik, meremmetçilik (tamircilik) adlarıyla başlamıştır (Wikipedia, 2012a).Ansiklopedilerde "hesap kitap yapma bilimi", "hesapta becerikli" anlamına geldiği yazılan Lojistik, bir başka görüşe göre LogicveStatistics kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiştir (İstatistiksel Mantık).

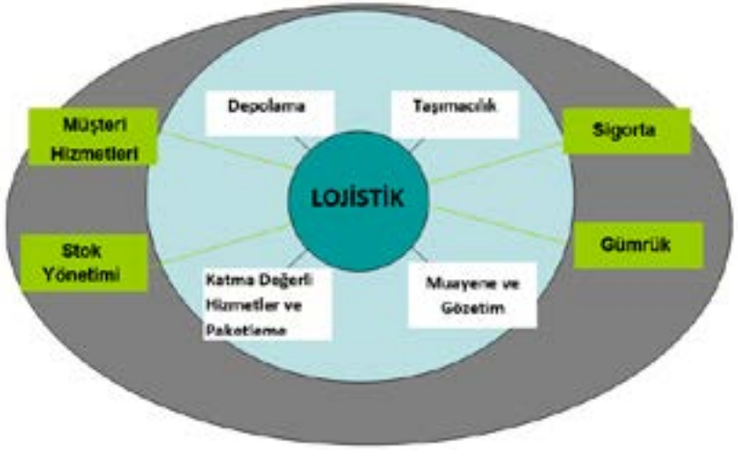

Şekil 1: Temel Lojistik Faaliyetler

Lojistik bu ismi ile ilk defa askeri sahalardaki problemlerde kullanılmıştır. 1905'de, ABD'li binbaşı Chauney B. Baker bir yazısında, lojistiği "Savaş sanatının orduların hareketi ve gereksinimlerinin tedariki ile ilgili dalına lojistik denir" şeklinde ifade etmiştir.İkinci Dünya savaşı sırasında silahlı kuvvetlerin ihtiyacı olan malzemelerin zamanında ve doğru yerde bulunabilmesi için sistem analizi yaklaşımı ve lojistik modelleri kullanılmıştır. Lojistik, askeri alanda, çok büyük bir önem taşımaktadır.Lojistik kelimesi ilk olarak kullanıldığı askeri alanda "Muharip unsurlara strateji ve taktiğine uygun ve gerekli olan ikmal maddeleri ile hizmet desteğini sağlamak için yapılan faaliyetlerdir" şeklinde tanımlanmaktadır. Yani askeri lojistikte malzemenin (silah) yanısıra asker (insan) hareketi, barınma, yiyecek-içecek, bakım-onarım, vd hizmetler de entegre bir şekilde verilmeğe çalışılır.Sivil alanda lojistik ise, "sevkiyat noktası/ noktaları ile teslim nokta/noktaları arasındaki malzeme, bilgi ve hizmetlerin iki yönlü akışı" şeklinde tanımlanabilir (Şekil 2).

Şekil 2: Lojistikte Malzeme, Hizmet ve Bilgi Akışı

3. LOJİSTİK YÖNETİMİ (LOGISTICS MANAGEMENT)

Tedarik Zinciri Yönetimi Profesyonelleri Konseyi (Council of Supply Chain Management Professionals- CSCMP), Lojistik Yönetimini şu şekilde tanımlamaktadır: "Müşteri gereksinmelerini karşılamak üzere, üretim noktası ve tüketim noktaları arasındaki mal, hizmet ve ilgili bilgilerin ileri ve geri yöndeki akışları ile depolanmalarının etkin ve verimli bir şekilde planlanması, uygulanması ve kontrolünü kapsayan tedarik zinciri süreci aşamasıdır". Bu tanım lojistiğin tedarik zincirinde bir aşama olduğunu ve lojistik yönetiminin bu aşamalardaki mal, hizmet ve bilgi akışının yönetimi olduğunu belirtmektedir. Üretim şirketlerini ele aldığınızda bir gelen malzeme (genelde hammadde) yani Tedarik Lojistiği (Inbound Logistics), üretim aşamasındaki malzeme (yarımamul) yani Üretim Lojistiği (Manufacturing Logistics, Intra Logistics) ve giden malzeme (ürün) yani Sevkıyat Lojistiği (Outbound Logistics) vardır. Bu üç lojistik aşamanın bütününe İşletme Lojistiği (Business Logistics) adı verilmektedir (Şekil 3). Yönetimin planlama, yürütme ve kontrol ana fonksiyonları açısından bakıldığında Lojistik Yönetiminin, Taşımacılık ve Depo Yönetiminde farkı daha uzun vadeli planlama yapması, koordinasyonun çok daha yoğun olması ve kontrolun çok daha geniş kapsamlı olmasıdır.

Şirketlerin lojistik faaliyetlerinin bütünü İşletme Lojistiği (Business Logistics) kavramını oluştururken, bunu dışarından hizmet olarak veren ve öz yetkinliği (core competency) lojistik olan şirketler Lojistik İşletmesi (Logistics Business) kavramını oluşturmaktadır.

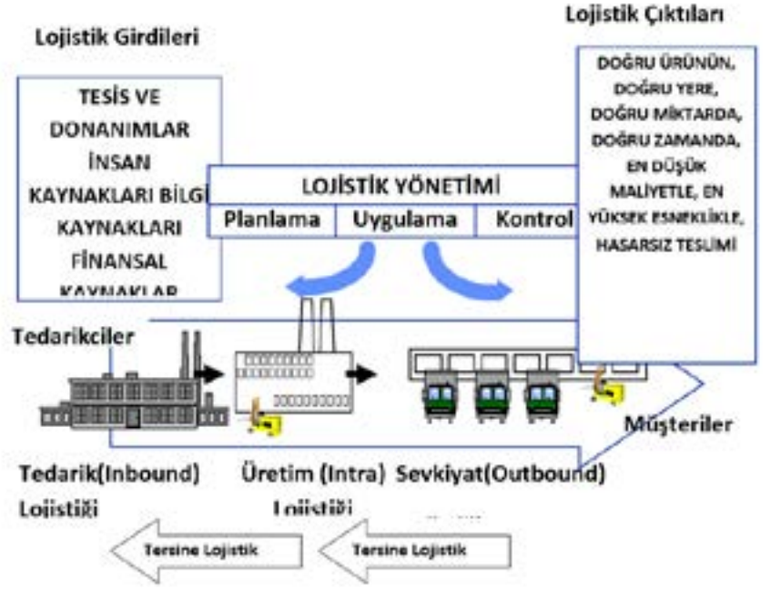

Şekil 3:İşletme Lojistiği (Business Logistics)

4. DIŞ KAYNAK KULLANIMI VE 3PL (OUTSOURCING VE 3PL)

Dış Kaynak Kullanımı(Outsourcing), şirketlerin kendi çekirdek(core) faaliyetlerine daha fazla odaklanmak, maliyet avantajı sağlamak, sabit maliyetleri değişken maliyetler haline dönüştürmek, ilgili tedarikçinin ölçeğinden, uzmanlığından yatırım ve yaratıcılık gücünden yararlanmak, pazara erişim hızını yükseltmek amaçlarından bir veya birkaçından yararlanmak için, mevcut bir şirket faaliyetinin genellikle ilgili varlıkları ile birlikte bir üçüncü parti bir şirkete devredilmesi veya bu hizmetin alınması sürecidir.

Üçüncü Parti Lojistik (Third Party Logistics-3PL) terimi lojistik faaliyetlerde dış kaynak kullanımına geçilmesinin bir sonucudur. Birinci parti satıcı şirketi, ikinci parti müşteriyi, üçüncü parti ise satıcı veya alıcını bazı faaliyetlerini onun adına üstlenen şirkettir. Satıcı veya alıcı taşımacılık faaliyetini, gümrükleme faaliyetini veya depolama faaliyetini tek başına başka bir şirkete devrederse devralan şirket 3PL değildir. Ancak lojistik faaliyet diğer bir deyişle asgari olarak taşımacılık ve depolama faaliyetleri birlikte ve entegre olarak yürütülmek üzere devredelirse devralan şirket 3PL şirkettir (Şekil 4).

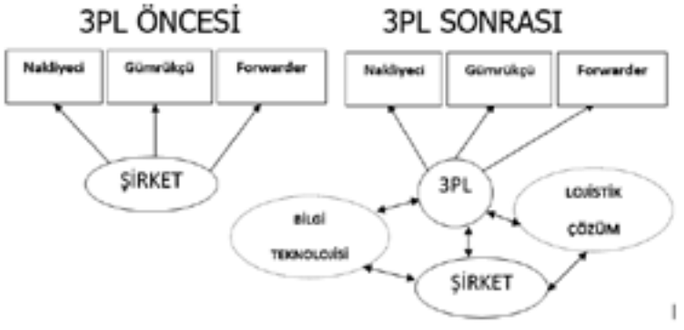

Şekil 4: Üçüncü Parti Lojistik (3PL) Öncesi ve Sonrası

3PL şirketler Şekil 5 ‘de görüldüğü gibi müşterisinin lojistik faaliyet taleplerini yeterli ölçekte ise doğrudan sevkıyat, yeterli ölçekte değilse belirli bir noktada yeterli ölçeğe getirebilmek amacıyla başka müşterilerinin yükleri ile konsolide edebilen, farklı taşımacılık ve depolama sistemleri kullanabilen, bilgi odaklı şirketlerdir.

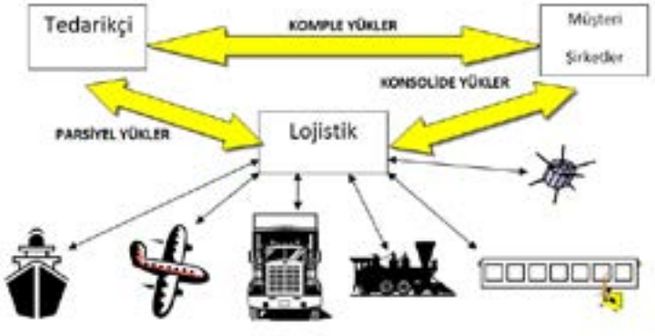

Şekil 5: Üçüncü Parti Lojistik (3PL) İşletmelerine Etkisi

Lojistikte dış kaynak kullanımında diğer bir düzey Lider Lojistik Hizmet Sağlayıcısı kullanımıdır (Lead Logistics Provider-LLP). LLP şirketlerin 3PL şirketlerden farkı, İşletme Lojistiğine odaklanması ve taktik (orta vadeli) planlamalar yapabilmesidir. Diğer bir deyişle sadece siparişlere dayalı değil talep tahminlere göre planlama yaparak faaliyetlerin gerçekleştirebilmesi, 3PL şirketlerin seçimi ve performanslarının izlenmesidir. Konu ile ilgili diğer bir terim Dördüncü Parti Hizmet Sağlayıcı (Fourthy Party Logictics-4PL) olup, bu tür şirketler tek bir müşteri şirketin lojistiğine değil bu şirketin içinde bulunduğu tedarik zincirinin tüm lojistik faaliyetlerine odaklanarak zincir boyu ürün, hizmet ve finans akışını yönetmeğe çalışan firmalardır. Dolayısıyla zincirdeki tüm üretim ve ticaret şirketleri ile 3PL şirketlerden veri toplayarak tedarik zinciri çözümleri sunarlar. Bu konu tedarik zinciri yönetimi bölümünde daha detaylı incelenmektedir.

KENTSEL LOJİSTİK (CITY LOGISTICS)

TÜİK verilerine göre 2014 yılı itibariyle Türkiye'de nüfusun (77.695.904) yüzde 91,8'i (71.286.182) kentsel alanlarda (il ve ilçe merkezlerinde) yaşamaktadır (Tablo 1). Bu oranın yüksekliğinin ana nedeni büyükşehir olan illerdeki köylerin, mahalle olarak tanımlanmasıdır. Mutlak nüfus artışı yanı sıra kentli nüfus artışı iç tüketimde belirleyici olmaktadır. Kentleşme ve kentsel dönüşüm ile yaşam tarzlarındaki değişimin etkileri, lojistik ihtiyacının belirlenmesinde dikkate alınmak durumundadır. Kent içinde ekmek, ilaç, yaş meyve-sebze, kuru gıda, su ürünleri, akaryakıt, vb. birçok ürün hareket halindedir. Hareketin neredeyse tümü karayolu ile yapılmakta, sipariş alma ve/veya teslimat için çok sayıda araç trafiğe çıkmaktadır. Kent içi trafik tıkanıklığı, hava kirliliğinin yanında normal kent içi hız düzeyine göre yaklaşık %30-40 daha fazla yakıt israfına ve zamansızlık nedeniyle satış ve yük araçlarının daha az noktaya uğramalarına sebep olmakta bu da lojistik maliyetleri arttırmakta, teslimat zamanlarını geciktirebilmektedir.

Tablo 1. Yıllara Göre İl / İlçe Merkezleri ve Belde/Köy Nüfusu, 1927-2014 (TÜİK)

Yıl	Toplam	İl ve ilçe merkezleri	Belde ve köyler	İl ve ilçe merkezleri (%)	Belde ve köyler (%)
Genel Nüfus Sayımları					
1927	13.648.270	3.305.879	10.342.391	24,2	75,8
1935	16.158.018	3.802.642	12.355.376	23,5	76,5
1940	17.820.950	4.346.249	13.474.701	24,4	75,6
1945	18.790.174	4.687.102	14.103.072	24,9	75,1
1950	20.947.188	5.244.337	15.702.851	25,0	75,0
1955	24.064.763	6.927.343	17.137.420	28,8	71,2
1960	27.754.820	8.859.731	18.895.089	31,9	68,1
1965	31.391.421	10.805.817	20.585.604	34,4	65,6
1970	35.605.176	13.691.101	21.914.075	38,5	61,5
1975	40.347.719	16.869.068	23.478.651	41,8	58,2
1980	44.736.957	19.645.007	25.091.950	43,9	56,1
1985	50.664.458	26.865.757	23.798.701	53,0	47,0
1990	56.473.035	33.326.351	23.146.684	59,0	41,0
2000	67.803.927	44.006.274	23.797.653	64,9	35,1
Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi					
2007	70.586.256	49.747.859	20.838.397	70,5	29,5
2008	71.517.100	53.611.723	17.905.377	75,0	25,0
2009	72.561.312	54.807.219	17.754.093	75,5	24,5
2010	73.722.988	56.222.356	17.500.632	76,3	23,7
2011	74.724.269	57.385.706	17.338.563	76,8	23,2
2012	75.627.384	58.448.431	17.178.953	77,3	22,7
2013	76.667.864	70.034.413	6.633.451	91,3	8,7
2014	77.695.904	71.286.182	6.409.722	91,8	8,2

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, 1927-2000 ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2007-2014

Tablo 2'de kentsel alanlardaki lojistik üretim ve çekim merkezleri görülmektedir. Üretim ve çekim merkezleri arasında yük akışları gerçekleşmektedir. Her merkezin kendisine has özellikleri bulunmakta olup getirilecek çözümlerin bu özelliklere uygun olması gerekmektedir.

Tablo 2 Kentsel Lojistik Üretim ve Çekim Merkezleri

ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ	FABRİKALAR/TERSANELER	KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ
İMALATHANELER/ ATÖLYELER	SERBEST BÖLGELER	TOPTANCI HALLERİ
HAL DIŞI TOPTANCILAR	ALIŞVERİŞ MERKEZLERİ	ÇARŞILAR
DİSTRİBÜTÖRLER	PERAKENDE SATIŞ NOKTALARI	OTEL ve YEME/İÇME TESİSLERİ
SAĞLIK TESİSLERİ	AKARYAKIT İSTASYONLARI	TARIM/HAYVANCILIK ÇİFTLİKLERİ
MADEN OCAK/SAHALARI	BAKIM-ONARIM SERVİSLERİ	ŞANTİYELER
ENERJİ TESİSLERİ	HAVALİMANLARI	DENİZ LİMANLARI/İSKELELERİ
DEMİRYOLU YÜK İSTASYONLARI	LOJİSTİK/TAŞIMACILIK FİRMALARI DEPO ve PARK ALANLARI	NAKLİYAT AMBARLARI
KARGO AKTARMA MERKEZLERİ	KONTEYNER DEPOLAMA ALANLARI	DAĞITIM MERKEZLERİ
DEPO ve ANTREPOLAR	TEHLİKELİ MADDE DEPOLARI	GÜMRÜKLER
AKARYAKIT DOLUM DEPOLARI	TIR/KAMYON SİTE ve GARAJLARI	ATIK AKTARMA ve DEPOLAMA ALANLARI

Lojistik hizmetleri gerçekleştirirken hem müşteri hizmet düzeyinin artırılması hem de lojistik maliyetlerin düşürülmesi, dengelenmesi gereken iki temel performans göstergesidir. Müşteri hizmet düzeyi doğru ürünün, doğru yere, doğru şekilde, doğru miktarda ve doğru zamanda teslimatıdır. Lojistik maliyet ise taşımacılık, depolama, stok ve yönetim giderlerinin toplamıdır. Dolayısıyla tek bir maliyet kaleminden ziyade tüm lojistik maliyetin düşürülmesi önemlidir.

Kentsel lojistikte diğer lojistik faaliyetlere göre ekonomik etmenlerin yanı sıra çevresel duyarlılık (hava, gürültü, görünüm, pis koku, titreşim, vb), sürdürülebilirlik, enerji tasarrufu, verimlilik, konfor, güvenlik, emniyet ve görünüm gibi etmenlerin önemi çok daha fazladır. Avrupa'da kentsel yük taşımacılığı; kentlerdeki araçların toplam kat ettikleri mesafenin % 20-30'unu ve oluşan hava kirliliğinin % 16-50'sini oluşturmaktadır. Ayrıca kentlerin coğrafi koşulları da kentsel lojistiği etkilemektedir.

Kentsel lojistiği önemli kılan nedenler; çağdaş kentsel bir yaşam tarzı sürdürme, sürdürülebilir bir kentsel ekonomik büyüme, hizmet faaliyetleri ile endüstriyel ve ticari faaliyetleri kent açısından değerlendirme, kentsel lojistiğin ürün maliyetleri üzerindeki olumsuz etkisini azaltma, lojistik zincirin iyileştirilmesi, kentsel rekabetçiliği arttırma, çevresel etkileri kontrol altına alma, kentsel trafik sorunlarını azaltmaktır.

Kentsel lojistiğin başarısı; hız, esneklik, arazi kullanımı, çevresel etkenler, trafik, güvenlik

ve maliyet gibi etmenler açısından değerlendirilir.

Kentsel lojistik yönetiminde göz önünde bulundurulması gereken özellikler ve başlıca sorunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Erdir ve Kalkan, 2013);

- Kentsel lojistik bünyesinde bulunan tedarikçiler, lojistik hizmet verenler, yük alıcılar/mağaza sahipleri yani müşteriler, ikamet edenler, ziyaretçiler, yerel idareler, merkezi yönetim gibi çeşitli aktörlerin farklı çıkarları kentsel lojistiğin çok yönlü ele alınmasını gerektirmektedir.
- Kent içerisindeki sürüş mesafeleri şehirlerarası ve uluslararası mesafelere göre daha kısadır ve sürüş hızı daha düşüktür.
- Ölçek ekonomisi açısından bakıldığında, kentsel lojistik faaliyetlerin farklı lokasyonlar arasında küçük hacimlerle gerçekleşmesi ve sürüş hızının düşük olup duraklamaların fazla olması birim lojistik maliyetlerini arttırmaktadır.
- Kent içinde bulunan trafik ışıkları ve trafik sıkışıklığı sebebiyle yük araçlarının yakıt sarfiyatları ve yıpranmaları artmaktadır.
- Kent içerisinde gerçekleşen lojistik faaliyetleri tutarlı ve güvenli teslimata dayanmaktadır. Fakat yoğunluğa ve sıkışıklığa sahip bir kent ortamı bu durumu zorlaştırmaktadır.
- Kentlerde nüfus yoğunluğu dolayısıyla yaşamsal faaliyetlerin fazla olması sebebiyle kent içerisinde lojistik faaliyetlerinin negatif çevresel ve sosyal etkilerine karşı daha duyarlı olunmaktadır.
- Kent içi lojistik faaliyetler için alan talebine karşı alan arzı kısıtlı ve genellikle yetersizdir.
- Kısıtlı kentsel altyapı arzına karşılık hem yolcu hem yük hareketlerinin talebi mevcuttur. Yolcu ve yük akışları birbirlerini olumsuz yönde etkilemekte ve yoğun/zirve saatlerde hem yolcuların hem yük taşıyıcıların aynı yol altyapılarını kullanmaları kentsel lojistiği zorlamaktadır.
- Bitmiş ürünlerin en büyük müşterileri kentler olduğu için kentlerde atıkların toplanması ve geri dönüşüm faaliyetleri gibi tersine lojistik faaliyetlerinin yönetimi önemlidir.
- Kentlerin imar planları yani alanları kullanım şekilleri depo, terminal gibi kentsel lojistik unsurlarının konumlarını ve özelliklerini etkilemektedir.
- Kent merkezlerinde kısıtlı park kapasitesi sebebiyle kentsel lojistik yönetiminde park sorunu göz önünde bulundurulması gerekmektedir.
- E-ticaretle birlikte talepler yeni bir şekil almıştır dolayısıyla kent içerisinde eve teslim oranları gün geçtikçe artmaktadır.
- Kent içerisinde lojistik hareketleri e-ticaretle birlikte zaman odaklı duruma gelmektedir.
- Kent içerisinde yük hareketlerine ilişkin daha fazla düzenleme ve yaptırım bulunmaktadır.
- Kentsel lojistik yönetimlerine finans, altyapı, organizasyon, araç teknolojisi, bilgi ve iletişim teknolojisi, ulaşım planlama araçları gibi bir çok konuya hakim olmak gerekmektedir.

Başlıca kentsel lojistik problemleri aşağıda belirtilmiştir:

- Trafik sıkışıklığı ve kazalar
- Çevresel etkiler (görsel, gürültü, hava kirliliği, kötü koku, titreşim, vd.)
- Enerji israfı
- Lojistik sektörü ve sektörle ilgili kurumların bir arada olmaması kaynaklı lojistik süreçlerin verimsizliği

- Gıda, yük ve araç güvenliği
- Afet lojistiği gereksinimleri
- Limanlara lojistik alan ihtiyacı
- Tersine lojistik
- Karma taşımacılık (intermodal/multi-modal terminal ihtiyacı
- Sektörel kalifiye işgücü ihtiyacı
- Çalışma sermayesi ihtiyacı ve ölçek ekonomisi yetersizliği
- Lojistik maliyetler

Sürdürülebilir kalkınma için kentler daha yaşanabilir alanlar olmalıdır. İngilizce'de Urban Logistics ve City Logistics olarak adlandırılan Kentsel Lojistik, son zamanlarda üzerinde önemle durulan bir konu haline gelmiştir. AB taşımacılık politikalarında da kentsel lojistik önemli bir yer işgal etmektedir. Kentsel Lojistik, planlama ve yönetim, kentsel taşımacılık, emniyet ve güvenlik, insan kaynakları ve eğitim, araştırma-geliştirme ve inovasyon, bilgi ve iletişim teknolojileri, enerji verimliliği ve çevre konularında stratejiler geliştirilmesi gereken bir konudur.

İşte bu beklentileri karşılamak ve mevcut sorunları en aza indirmek amacıyla, lojistik planlamasında "Kentsel Lojistik" adı verilen yeni bir alan ortaya çıkmıştır. Kentsel Lojistik, (urban logistics, city logistics, urban freight transport, kent lojistiği) kentsel alanlarda farklı işletmeler tarafından yürütülen ürün ve atıklara ilişkin lojistik ve taşımacılık eylemlerinin; maliyetleri düşürmek, yaşam kalitesi ve trafik güvenliğini artırmak, trafik sıkışıklığını ve olumsuz çevresel etkileri en aza indirmek ve enerji tasarrufunu sağlamak üzere ileri bilgi teknolojileri kullanarak en iyilenmesidir.

Kentsel lojistik çalışmaları, araç yükleme ve rotalama problemleri, yer seçimi ve yerleşim planı seçimi problemlerine çözüm üretebilmek açısından önem arz etmektedir.Kentsel Lojistik İlkeleri aşağıdaki üç başlık altında toplanmaktadır (Taniguchi, E., Thompson, R.G. and Yamada T., 2014) :

- Ulaşılabilirlik (Mobility): Ürünlerin taşınması için güvenilir karayolu, demiryolu, denizyolu ve diğer ağ çözümlerinde yeterli yol kapasitesi olması ve daha az trafik sıkışıklığı, ulaşılabilirlik.
- Sürdürülebilirlik (Sustainability): Çevre etkilerinin en azlanması (hava kirliliği, gürültü, titreşim, görsel kirlilik, pis koku), enerji tüketiminin en azlanması
- Yaşanabilirlik (Liveability): Toplumun sağlığı, trafik güvenliği ve sessizlik
- Dayanıklılık (Resilence): Daha güvenli ve yüksek yaşam kalitesi için kentsel lojistik altyapısının doğal ve insan kaynaklı afet ve acil durumlara karşı dirençli olması. Bu tür olaylardan sonra hızlı bir iyileşme sağlanabilmesi.

Kentsel lojistik ilkelerinin aşağıdaki etmenler ile bütünleştirilmesi gerekmektedir:

- Küresel Rekabet Gücü
- Verimlilik
- Çevre Koruma
- Trafik Sıkışıklığını Azaltma
- Güvenlik (Security)
- Emniyet (Safety)
- Enerji Tasarrufu
- İstihdam

Şekil 6'da ilkeler ve sosyal değerlerin etkileşimini ifade eden kentsel lojistik vizyonu yapısı görülmektedir.

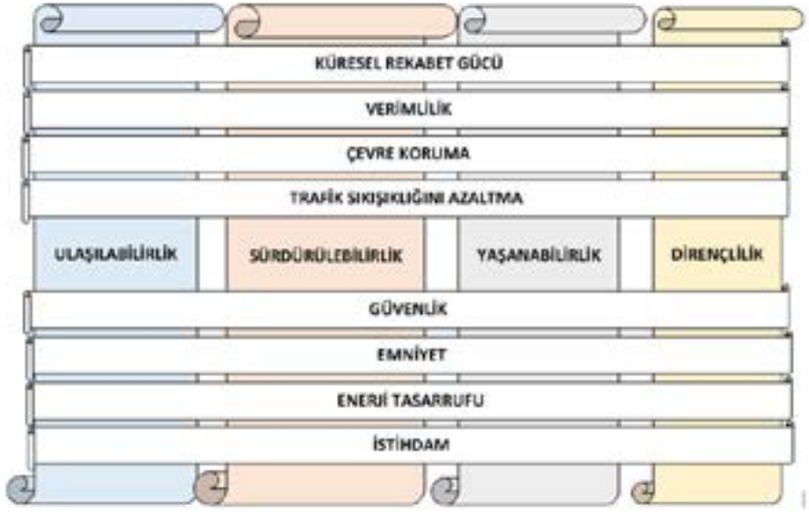

Şekil 6: Kentsel Lojistik Vizyon Yapısı (Taniguchi, E., Thompson, R.G. and Yamada T., 2014)

Kentsel Lojistikte paydaşlar Şekil 7'de görülmekte olup her paydaş farklı ve hatta çelişenamaçlara sahiptir. Göndericiler, mal gönderen kurumlar olup, yük taşıyıcılarının müşterileridir. Göndericiler, genellikle maliyetleri ve teslim süresini düşürmek, teslimat zamanı oranı ile yük güvenliğini en yükseğe çıkarmak isterler. Yük taşıyıcılar, karlarını enbüyüklemek, malları en kısa sürede yüklemek ve istenilen yerlere zamanında hasarsız teslim etmek isterler. Alıcılar şehirde yaşayan, çalışan, alışveriş eden ve taleplerinin zamanında karşılanmasını isteyen kişilerdir. Hem mağazalarda/marketlerde yeterli miktarlarda stok bulunmasını hem de bazı alışverişlerinin eve teslim edilmesini beklerler. Kent yöneticileri, şehrin ekonomik geliştirmesini sürdürmek ve iş olanaklarını arttırmak isterler. Aynı zamanda trafik sıkışıklığını azaltmak, çevreyi iyileştirmek ve şehir içindeki trafik güvenliğini arttırmak isterler. Tarafsız olmaları ve kentsel lojistikte taraf olan diğer taraflar arasında çıkabilecek çatışmaları çözmede önemli bir rol oynamaları gerekmektedir. Bu nedenle kentsel lojistik inisiyatiflerini koordine edecek ve hızlandıracak olan, yöneticilerdir. Yasa koyucular mevzuata uygun olarak faaliyetlerin gerçekleştirilmesini isterler. Uluslararası Hukuk uluslararası konularda belirli kuralların olmasını ve uyulmasını ister. Kentsel Lojistik çözümlerinin paydaşların çelişen amaçlarını dengelemesi gerekmektedir.

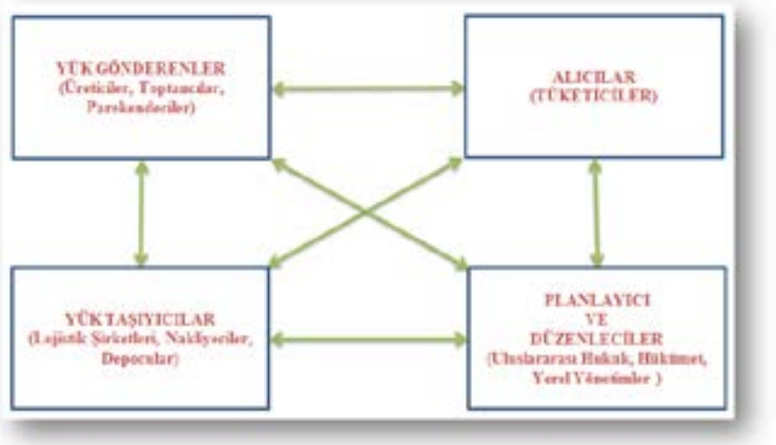

Şekil 7: Kentsel Lojistik Taraflar (Taniguchi, E., Thompson, R.G. and Yamada T., 2014)

LOJİSTİK MERKEZLER (LOGISTICS CENTERS)

Lojistik Merkezler/Köyler; lojistik ve taşımacılık şirketleri ile ilgili resmi ve özel kurumların içinde yer aldığı, her türlü taşımacılık moduna etkin bağlantıları olan, depolama, bakım-onarım, yükleme-boşaltma, elleçleme, tartı, yük bölme-birleştirme, paketleme v.b. faaliyetleri gerçekleştirme imkânları olan ve taşıma modları arasında düşük maliyetli, hızlı, güvenli, çevreci aktarma alan ve donanımlarına sahip, içerisinde ulusal ve uluslararası taşımacılık, lojistik ve eşyanın dağıtımı ile ilgili tüm faaliyetlerin çeşitli işletmeciler tarafından gerçekleştirildiği planlanmış alanlardır.

Lojistik Merkez, teknik, hukuki altyapısı ve coğrafi konumu ile yerel ölçekten başlayarak bölgesel, uluslararası ve küresel boyutta bir cazibe merkezi olabilmektedir. Her lojistik merkezin yer seçimi ve fonksiyonalitesi farklı özellikler gösterebilir

Lojistik Merkezlerdeki temel tesisler **aşağıda belirtilmiştir:**

- Açık-Kapalı Depolar, Antrepolar, Geçici Depolama Yerleri
- Lojistik ve Taşımacılık Şirketlerin Ofisleri,
- TIR-Kamyon Parkı
- Aktarma, Yükleme ve Boşaltma Terminalleri, Intermodal Terminaller,
- Gümrük İdareleri
- Postane, Banka, Sigorta Hizmetleri(Şirketleri),
- Sosyal tesisler (konaklama, yeme-içme, dinlenme ve eğlence alanları) ,
- Sağlık Birimi,
- Bakım- Onarım Tesisleri, Akaryakıt İstasyonu
- Resmi Alt Yapı Birimleri (Tüm sektörde iş akışını hızlandıracak resmi birimlerin olması).
- Zirai Karantina, Laboratuvar,
- Bankacılık ve Finans Kurumları,

- Gereksinime göre serbest bölge, meyve-sebze ve diğer haller,

Almanya'daki lojistik köylerden Nürnberg'e ait bilgiler Tablo 3'de ve fotoğraf Şekil 8'de verilmiştir.

Tablo 3: Nürnberg Lojistik Köyü

Şehir Merkezine Mesafe	Yaklaşık 30 km
Şehir Nüfusu	500.000
Çalışan Sayısı	Yaklaşık 5.000 kişi
Alan	3.300.000 m² üzeri
Demiryolu	3,4 milyon ton/yıl
Karayolu	10,1 milyon ton/yıl

Şekil 8: Nürnberg Lojistik Köyü

Deutsche GVZ-Gesellschaft mbH (DGG) Avrupa'daki lojistik köyleri değerlendirmekte olup kullandığı kalite kriterleri aşağıda belirtilmiştir (DGG, 2015):

- Alanın Büyüklüğü (Size of the site)
- Alanın Verimli Kullanımı (Site layout)
- Genişleme Alanı (Undeveloped and extension areas)
- Trafik Düzeni (Yol-Park-Kavşak-Sinyalizasyon) (Transport development)
- Altyapı (elektrik, gaz, su, haberleşme, ısıtma-soğutma) (Development work and expenses)
- Kente Yakınlık (Proximity to the inner city)
- Endüstri ve Ticaret Merkezlerine Yakınlık(Proximity to industry and trade)
- Limanlara Yakınlık (Proximity to ports)

- Karayolu Bağlantısı (Transport connection road)
- Demiryolu Bağlantısı (Transport connection rail)
- Çevresi(Konut Alanlarına Uzaklık)(Surrounding area of the location)
- Trafik Yoğunluğu (Traffic load)
- Prosedürler-İşlemler (Planning procedure)
- Mülkiyet ve Sahiplik Koşulları (Property and ownership circumstances)

DGG tarafından gerçekleştirilen 2015 Avrupa'nın en iyi lojistik köyleri sıralaması Tablo 4'de görülmektedir.

Tablo 4 Avrupa Lojistik Köyler Sıralaması (DGG, 2015)

Sıralama	Lojistik Köy
1	I - Interporto Verona
2	D - GVZ Bremen
3	D - GVZ Nürnberg
4	D – GVZ Berlin Süd Grosbeeren
5	E - Plaza Logistica Zaragoza
6	I – Interporto Nola Campano
7	I - Interporto Padova
8	I - Interporto Bolonya
9	D – GVZ Leipzig
10	I - Interporto Parma
11	E - ZAL Barselona
12	I - Interporto di Torino
13	H – BILK Logistics Centre (Budapest)
14	I - Interporto Novara
15	P – CLIP Logistics (Poznan)
16	F - Delta 3 Dourges (Lille)
17	D - GVZ Berlin West Wustermark
18	A - Cargo Center Graz
19	D - GVZ Südwestsachsen
20	E – DIRFT Daventry

Lojistik Merkez yatırımları ve yönetimi aşağıdaki şekillerde gerçekleştirilebilmektedir:

1. Özel sektör tarafından yapılan yatırımlarda yönetim özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir. Özel sektör yatırımı olarak örnek verilmesi gerekirse Ankara Lojistik Üssü özel sektör tarafından kooperatif olarak kurulumu başlatılan ve daha sonra anonim şirketi ortaklığında (eşit ortaklık oranında kırk beş firma tarafından) kurulmuş ve yönetilmektedir. Bu tür yatırımların yönetim şekli incelendiğinde anonim şirket ortaklarının belirlediği yönetim kurulu, merkezi yönetmektedir.

2. Diğer bir model ise kamu tarafından yapılan ve yönetilen modeldir. Sektöre

yönelik ülkemizde kamu yatırımları incelendiğinde Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı çatısı altında TCDD'nin lojistik merkez uygulaması gözlemlenmektedir. Arazi tahsisi ve altyapı yatırımlarının tamamı kamu tarafından yapılmakta olan bu projelerde yönetim de kamu tarafından yapılmaktadır. Özel sektör ise bu oluşumda kullanıcı olarak yer almaktadır.

3. Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) modelinde kamu, OSB'nin kurulacağı alana ilişkin gerekli olan tüm alt yapıyı (karayolu, demiryolu, elektrik vd) yapmakla yükümlüdür. Diğer yatırımlar ise OSB'de yer alacak olan firmalar tarafından yapılmaktadır. Bu yatırım türünde yönetim modeli ise kurulumu başlatan müteşebbis heyet ve seçilmiş olan OSB yönetim kurulu tarafında gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda örnek verilmesi gerekir ise Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı altında yer alan İhtisas OSB'ler bulunmaktadır.İhtisas OSB: Aynı sektör grubunda ve bu sektör grubuna dahil alt sektörlerde faaliyet gösteren tesislerin yer aldığı OSB ile lojistik amacıyla kurulan OSB'yi, ifade eder. İhtisas OSB, Organize Sanayi BölgeleriKanunu'nun 3. maddesi "d" fıkrasındaaşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır.

Madde 4 (Değişik fıkra: 23/10/2008-5807/2 md.) OSB; kurulması öngörülen yerde varsa sanayi odası, yoksa ticaret ve sanayi odası, o da yoksa ticaret odasından en az biri ile talepleri halinde il özel idaresi veya OSB'nin içinde bulunacağı il, ilçe veya belde belediyesinin, büyükşehirlerde ayrıca büyükşehir belediyesinin temsilcilerince imzalı ve valinin olumlu görüşünü muhtevi kuruluş protokolünün Bakanlıkça onaylanması ve sicile kaydı ile tüzel kişilik kazanır.

Dünya'daki Lojistik Köyler ve Mülkiyetleri aşağıda belirtilmiştir:

1. Zaragoza, İspanya, (17.500 dönüm): Aragon Devleti, Belediye ve İki Banka
2. Bolonya, İtalya, (4.000 dönüm): Devlet, Belediye, STK ve Özel Sektör
3. New Jersey, ABD, (1.200 dönüm): Özel Sektör
4. Pinghu Shenzhen, Çin (16.250 dönüm): Devlet

Lojistik Köyler;

I. Lojistik giderlerin düşürülmesi,
II. Taşıma ve aktarma sürelerinin düşürülmesi,
III. Ortak giderlerin azaltılması,
IV. Lojistik hizmet verenler arasında sinerji yaratılması,
V. Hizmet kalitesinin artırılması
VI. Hizmet verilen sektörlerin tedarik zincirinin güçlendirilmesi ile katma değer artışı sağlanması
VII. Çevreye Etkileri ve Karbon Salınımının azaltılması,
VIII. Trafik kazalarının ve yoğunluğunun azaltılması,
IX. Yollardaki şehir içi ve şehir dışı trafik yükünü düzenlemesi ve pik noktalarının yayılması

sonucu tedarik zincirinin optimize edilmesine doğrudan katkıda bulunurlar.

SONUÇ

Lojistikte dış kaynak kullanımı üretim veya satış şirketlerinin kendi öz yetkinliği doğrultusundaki işlere daha fazla yoğunlaşmasına ve böylece pazarda daha başarılı olmasına

olanak sağlayan bir yaklaşımdır. 3PL Şirketleri müşterisi şirketlerin lojistik yönetimine talip olmaktadır. Burada dikkat edilecek en önemli nokta en uygun 3PL şirketinin seçimi ve performansının sürekli olarak değerlendirilmesidir. Bu şirketlerle işbirliğine gitmeden önce her türlü olumsuz gelişmeler düşünülmeli ve gerekli önlemler alınmalıdır.

Ülkenin lojistikte bir marka haline gelmesi ve uluslararası piyasalarda lojistik sektörünün öncüleri arasında olabilmesi için anahtar lojistik uygulamaların en doğru kaynaklar ile en etkin biçimde lojistik kümelenmeleri gerçekleştirmek gerekmektedir.

Kümenin mevcut lojistik yetkinliklerinin ve ihtiyaçlarının daha iyi anlaşılabilmesi ve daha etkin çözümlere ulaşılabilmesi için taşımacılık, depolama, gümrükleme gibi ortak ve bütünleşik lojistik üstünlükler ortaya çıkarılmalıdır.

Ülkemizde lojistik sektörünün gelişmesi için yapılması gerekenler:

- sektörün önünü açacak, önünü görmesini sağlayacak, Türkiye Lojistik Master Planının hazırlanması,
- bu plan kapsamında bölge/kentlerin sanayi ve ticaret yapısına uygun olarak uluslararası ve ulusal rekabet gücüne katkıda bulunan lojistik merkez/köylerin etkin ve verimli bir şekilde kurulumunu sağlayacak çerçeve yönetmeliğin hazırlanması,
- farklı bakanlıkları içeren lojistik konusunun bir üst kurul tarafından koordinasyonunun sağlanması ve
- lojistiğin bir bütünlük halinde gelişmesini sağlayacak lojistik yasasının çıkarılmasıdır.

KAYNAKLAR

CSCMP (2009), www.cscmp.org.

DGG, (2015), Deutsche GVZ GmbH, http://www.gvz-org.de, erişim tarihi: 29.11.2015

Erdir, A. ve Kalkan M. (2013). Kentsel Lojistik Üzerine Keşifsel Bir Çalışma. II.Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi Bildiri Kitabı, 16-18 Mayıs, Aksaray, s.139-148.

Frazelle, E. H. (1991), World Class Warehousing and Material Handling, McGraw-Hill, ISBN: 0-07-137600-3.

Long, D. (2003), International Logistics: Global Supply Chain Management, Kluwer Academic Publishers, ISBN: 1-4020-7453-0, Massachusett

T.C. Ulaştırma Bakanlığı Karayolları Genel Müdürlüğü (2009), www.kgm.gov.tr.

Taniguchi, E., Thompson, R.G. and Yamada T.,(2014), "Urban Transportation and Logistics: Health, Safety, and Security Concerns", ed: Eiichi Taniguchi, Tien Fang Fwa, Russell G. Thompson, "Chapter 1: Concepts and Visions for Urban Transport and Logistics Relating to Human Security", CRC Press Taylor & Francis Group, NY.

TÜİK, http://www.tuik.gov.tr, erişim tarihi: 29.11.2015

von der Gracht, H. A.(2008), The Future of Logistics: Scenarios for 2025, Gabler Edition, ISBN: 978-3-8349-1082-0

Waters, D. (2007) (Ed.) , Global Logistics: New Directions in Supply Chain Management, Fifth Ed., The Chartered Institute of Logistics and Transport, 436 pp, ISBN: 978-0-7494-4813-4, London

MUSLIM ENTREPRENEURSHIP & HALAL BUSINESS OPPORTUNITIES AROUND THE WORLD

Mohamed Jinna[1]

ABSTRACT

7 billions human heads and seven continents of livelihoods stretch in the all in the means of this world and differing in culture, values, lifestyle & more with about 1.7 billion Muslims. There are various components to understand the Muslim market for promoting the Muslim entrepreneurship concerns, this is the center of demand where the high standard of practices called “Halal” plays a major role in the market, which assures all the desired standards and quality. This makes the millions of business opportunity in the spread across market now, especially to the younger generations to take the lead now as a responsible entrepreneur. It was the golden era of the Muslims who had lived till eight hundred years before and spread across the geographies served the foundation and pioneered growth in all the fields includes medicine, management, astronomy, biology, surgery, education, architecture, physics, chemistry, mathematics, geography, trade and what not ? All are from the Muslim community and pioneered, now the entire section quite dormant for the past eight hundred years, left none with the modern contribution, we remains the biggest consuming consumer rather than a producer of worthwhile products. Lack of education and proper guidance made the path of better generation harder. Muslim-majority countries have 230 scientists per one million Muslims. The US has 4,000 scientists per million and Japan has 5,000 per million. Moreover, the quality of scientists in Muslim countries is very low and qualified ones emigrate western countries. In the entire Arab world, the total number of full-time researchers is 35,000 and there are only 50 technicians per one million Arabs (in the Christian world there are up to 1,000 technicians per one million). Oil rich Saudi Arabia, UAE, Kuwait and Qatar collectively produce goods and services (mostly oil) worth $500 billion; Spain alone produces goods and services worth over $1 trillion, Poland $489 billion and Thailand $545 billion (Muslim GDP as a percentage of world GDP is fast declining). These all component leads us to think in right direction and give us positive energy to start dreaming and achieving the lost glory that once Muslims had for hundreds of years. All we need to do is carefully structure ourselves by focusing on our various social segments in different countries. The people who can buy things, to the people who can make things available (produce), to the people who may not be able to buy or sell, but they can definitely be part of this by playing some role in this whole chain. So far, all our brain storming had been focusing on tapping the Muslim Market, leveraging on it. A Muslim is considered as a potential consumer, which is absolutely true. But the other aspect of it is that Muslims, countries and communities and individuals can get the pie of Muslim Market too.

INTRODUCTION

Having one of the largest populations is not something which may always help, and it is pretty much disadvantage in many countries for different cultures and communities. But for Muslims it shall work and can become our strength. All we need to do is carefully structure ourselves by focusing on our various social segments in different countries. The people who can buy things, to the people who can make things available (produce), to the people who may not be able to buy or sell, but they can definitely be part of this by playing some role in this whole chain.

1 Manager - Int'l Business Development United World Halal Development (UNWHD) Singapore, jinnaa@gmail.com

THE STORY SO FAR

So far, all our brain storming had been focusing on tapping the Muslim Market, leveraging on it. A Muslim is considered as a potential consumer, which is absolutely true. But the other aspect of it is that Muslims, countries and communities and individuals can get the pie of Muslim Market too.

HOW TO EXECUTE THE SAME

There are various components to understand the Muslim market for promoting the Muslim entrepreneurship. First of all the Muslim consumers have to be understood geographically, economically and culturally.

7 billions human heads and seven continents of livelihoods stretch in the all in the means of this world and differing in culture, values, lifestyle & more. Millions of needs, requirements and everything turns a business opportunity to serve. It is an inevitable benchmark to assure the quality, standards, origin of the every commodity, benefits of the consumption, that is in the market now due to its critical manufacturing process, unethical business practices, and ever-increasing health concerns, this is the center of demand where the high standard of practices called “Halal” plays a major role in the market, which assures all the desired standards and quality. This makes the millions of business opportunity in the spread across market now, especially to the younger generations to take the lead now as a responsible entrepreneur. It was the golden era of the Muslims who had lived till eight hundred years before and spread across the geographies served the foundation and pioneered this century’s growth in all the fields includes medicine, management, astronomy, biology, surgery, education, architecture, physics, chemistry, mathematics, geography, trade and what not ? All are from the Muslim community and pioneered, now the entire section quite dormant for the past eight hundred years, left none with the modern contribution, we remains the biggest consuming consumer rather than a producer of worthwhile products. Lack of education and proper guidance made the path of better generation harder. Investment and Resources and available in plenty but the responsibility and accountability lacks to optimize the utility. “Self Help is the Best Help”, This space requires inception of our own entrepreneurs in all the possible fields of business with the proper support in the means from the community with special ready projects compliant with present modern business standards. “Hmart”, “Nawabs” are the few global initiatives of United World Halal Development, Singapore, aspired to create the young Muslim entrepreneurs that needs to be equipped by the modern lab facilities, proper Islamic microfinance, support from ulamas and entire community support by identifying the right individuals in long term. “Truly, God does not change the condition of a people until they change what is in themselves” - Sūrat l-raʿd 13:11”

For e.g. Middle East can actually help these many not so developed north African countries by first investing, then buying and helping them to sell various products all around the world. Many other developing countries like Bangladesh, Indonesia, Pakistan and Malaysia can actually become thriving economies by understanding and serving the Muslim markets.

Just having the population and demand of Halal concept does not mean that the Muslim ventures can be successful. All the components through which the non-muslim countries have been leveraging on this segment are required to get ahead. We need to support the entrepreneurs through Sharia Compliant loans, training and by providing information through Market research, information on latest food science and technology.

Muslim-majority countries have 230 scientists per one million Muslims. The US has 4,000 scientists per million and Japan has 5,000 per million. In the entire Arab world, the total number of full-time researchers is 35,000 and there are only 50 technicians per one million Arabs (in the Christian world there are up to 1,000 technicians per one million). Furthermore, the Muslim world spends 0.2 per cent of its GDP on research and development, while the non-Muslim world spends around 5 per cent of its GDP.

Pakistan's exports of high technology products as a percentage of total exports stands at one per cent. The same for Saudi Arabia is 0.3 per cent; Kuwait, Morocco, and Algeria are all at 0.3 per cent while Singapore is at 58 per cent.

Interestingly, the combined annual GDP of 57 OIC-countries is under $2 trillion. America, just by itself, produces goods and services worth $12 trillion; China $8 trillion, Japan $3.8 trillion and Germany $2.4 trillion (purchasing power parity basis).

Oil rich Saudi Arabia, UAE, Kuwait and Qatar collectively produce goods and services (mostly oil) worth $500 billion; Spain alone produces goods and services worth over $1 trillion, Poland $489 billion and Thailand $545 billion (Muslim GDP as a percentage of world GDP is fast declining).

Look around, what has been the Muslim contribution to humanity over the past one thousand years? Look around, how many items of daily use in our lives are Muslim inventions? After all, there are 57 Muslim-majority member-states of the OIC. Can anyone name just one Muslim country responsible for a major technological, scientific or a medical breakthrough? Can anyone name an Arab country -- just one -- who's intellectual output has enriched humanity?

True, Al-Khwarizmi, the 'father of Algebra', was a great mathematician, astrologer and astronomer. Al-Farghani had measured Earth's diameter. Ibn Sina gave humanity 'The Canon of Medicine'. Omar al-Khayyam discovered binominal expansion, measured the length of the year to within six decimal points (as 365.242195), mapped the stars in the sky and showed the world how to solve cubic equations (in 1970, a lunar crater was named after him and in 1980 an asteroid was named after him).

Al-Farghani died in 833; Al-Khwarizmi in 850, Ibn Sina in 1037 and Omar al-Khayyam in 1123.

These all component leads us to think in right direction and give us positive energy to start dreaming and achieving the lost glory that once Muslims had for hundreds of years.

Question: What have Muslims contributed to the human civilisation over the past 833 years?

Conclusion: The Muslim world is failing to diffuse knowledge.

Exports of high technology products as a percentage of total exports are an important indicator of knowledge application.

BÖLGESEL KALKINMA BAĞLAMINDA İPEKYOLU KALKINMA AJANSI DENEYİMİ

Bülent ÖZKAN[1]

TRC1 BÖLGESI :
Gaziantep, Adıyaman, Kilis

İpekyolu Kalkınma Ajansı Haziran 2010'da faaliyetlerine başladı.

Nüfus	2014	2023
Gaziantep	1.889.466	2.257.278
Adıyaman	597.835	599.291
Kilis	128.878	130.239
Toplam	2.616.082	2.986.808

"Yaşam Kalitesi Yüksek, Beşeri Sermayesi Güçlü, Rekabetçi ve Yenilikçi, Orta Doğu'nun Çekim Merkezi İpekyolu!"

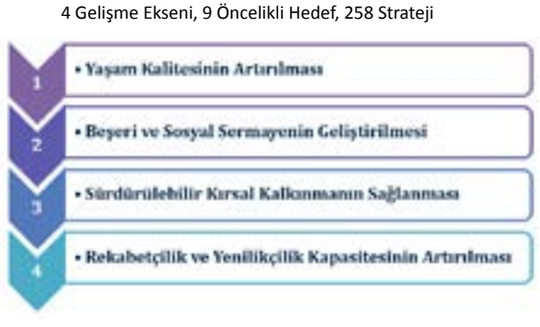

Marmara Bölgesi, ülkenin ana üretim merkezidir. Bu durum, ülke ekonomisinin kırılgan olmasına sebep olmaktadır. Alternatif bir üretim merkezi senaryosu geliştirilmektedir.

1 İpekyolu Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri

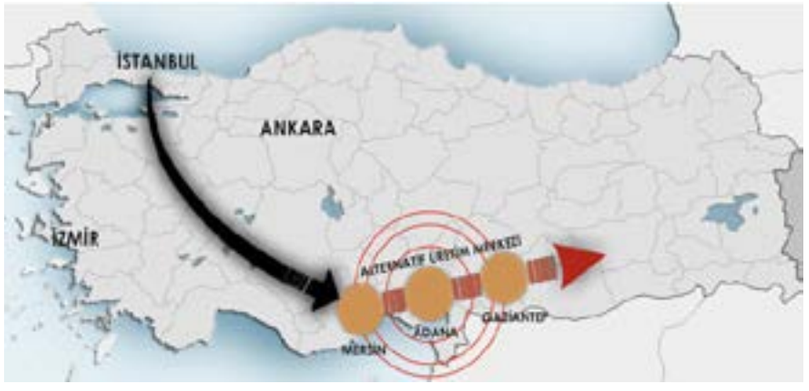

2023 Yılı İçin TRC1 Bölge Hedefleri

Sanayi	• İmalat sektörü işyeri sayısının 2.713'ten 4.000'e çıktığı, • Toplam OSB sayısının 13'ten 17'ye çıktığı, • OSB'lerde faal firma sayısının 1.121'den 2.000'e çıktığı, • OSB doluluk oranının %72,42'den %100' çıktığı, • OSB toplam istihdamının 96.749'dan 150.000'e çıktığı, • Sanayileşme sürecini tamamlamış,
Ticaret	• Bölgenin ihracatının 6,5 milyar dolardan 30 milyar dolar seviyesine çıktığı, • Dış ticaret hacminin 13 milyar dolardan 50 milyar dolar seviyesine çıktığı, • İhracatın ithalatı karşılama oranının %150 olduğu, • İhracattaki payının %3,74'ten %10'a çıktığı, • İhracatçı firma sayısının 1.340'tan 2000'e çıktığı,
AR-GE & Teknoloji	• Bilgi temelli endüstri özellikleri gösteren teknopark sayısının 1'den 3'e çıktığı, • Alınan coğrafi işaret sayısının 5'ten 20'ye çıktığı, • Marka başvuru sayısının 3.010'dan 5.000'e çıktığı, • Marka tescil sayısının 1.334'ten 2.500'e çıktığı, • Patent başvuru sayısının 59'dan 150'ye çıktığı, • Patent tescil sayısının 8'den 40'a çıktığı,

İstihdam	• İşsizlik oranının %12,1'den %7,5'e gerilediği • İstihdam oranının %50'ye yükseldiği, • İşgücüne katılım oranının %44,8'den %53'e yükseldiği, • Kadın işgücüne katılım oranının %15,8'den %25'e yükseldiği, • Kadın istihdam oranının %14,2'den %24'e yükseldiği, • Nitelikli işgücünün artırıldığı,
Tarım	• Organik tarım üretiminin 9.469 tondan 35.000 tona çıktığı, • Büyükbaş hayvan sayısının 171.608'den 350.000'e çıktığı, • Küçükbaş hayvan sayısının 742.746'den 1.000.000'e çıktığı, • Bal üretim miktarının 638 tondan 2000 tona çıktığı, • Tatlı su ürünleri miktarının 925 tondan 1500 tona çıktığı, • Toplam süt üretiminin 237.922 tondan 500.000 tona çıktığı,
Gelir	• Kişi başı Gayri Safi Katma Değeri' nin 4.952 Dolar'dan 10.000 Dolar'a yükseldiği, • Tarım sektörünün GSKD içindeki payının % 10 olduğu, • Sanayi sektörünün GSKD içindeki payının % 35 olduğu, • Hizmetler sektörünün GSKD içindeki payının % 55 olduğu, • Yoksulluk oranının % 15,1'den % 14'e düştüğü.

Mali Destekler

Sanayi - Toplum Mali Destek Programı
Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı
Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması Mali Destek Programı
Ekonomik Kalkınma Mali Destek Programı
Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı
Turizm Altyapısı Mali Destek Programı
Bölge ve Sektörel Rekabet Mali Destek Programı
Kültür Turizm Altyapısı Mali Destek Programı
Sosyal Gelişme Pilot Uygulamaları Mali Destek Programı
Rekabetçilik ve Yenilikçilik Kapasitesinin Artırılması Mali Destek Programı
GAP Organik Tarım Değer Zinciri Mali Destek Programı

Mali Destekler (2010-2014 Gerçekleşen)

Proje Teklif Çağrısı
272 Projeye **54.004.797** TL Ajans Desteği
Doğrudan Faaliyet Desteği
67 Projeye **3.139.724** TL Ajans Desteği
Teknik Destek
168 Projeye **1.259.448** TL Ajans Desteği

İzleme Süreçleri Devam Eden Destek Programları

2014 Yılı
Kültür Turizm Altyapı Mali Destek Programı – KT
Sosyal Gelişme Pilot Uygulamaları Mali Destek Programı – SG
Bölgesel ve Sektörel Rekabet Mali Destek Programı – BSR
Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı – DFD
Teknik Destek Programı - TD
2015 Yılı
Doğrudan Faaliyet Mali Destek Programı - DFD
CFDP Fizibilite Programı - CFDP
GAP Organik Değerler Zinciri Mali Destek Programı - GAP-ODZ
Kültür Turizm Altyapısı Mali Destek Programı - KTA
Rekabetçilik ve Yenilik Kapasitesinin Artırılması Mali Destek Programı - REKA

GAP Organik Değer Zinciri Mali Destek Programı

GAP BKİ, İKA, DİKA, KARACADAĞ
TRC1, TRC2 ve TRC3 Bölgelerinde organik tarımsal üretimde örgütlenmenin teşvik edilmesi ve kurumsallaşmanın desteklenmesi, organik değer zinciri aktörleri arasında işbirliklerinin sağlanması amaçlanmaktadır.

Sanayide Enerji Verimliliğinin Artırılması Mali Destek Programı

GAP BKİ, İKA, DİKA, KARACADAĞ
TRC1, TRC2 ve TRC3 Bölgelerinde üretim yapan sanayi işletmelerinde enerji verimliliğine yönelik tedbirlerin belirlenmesi ve uygulanması amaçlanmaktadır.

BROP Projeleri

Halıcılık Mükemmelliyet Merkezi	**8.907.658 €**
Dokunmamış Kumaş ve Nano Teknoloji Araştırma ve Geliştirme Merkezi	**9.654.479 €**

AB fonlarının AR-GE yaparak ticari kazançları artıracak birer enstrüman olarak kullanılması amaçlanmaktadır

Güdümlü Projeler

Gaziantep Mesleki Eğitim Merkezi	**Onaylandı**
Antepfıstığı Mükemmelliyet Merkezi	**Onaylandı**
Kilis Bölgesi'nde Organik Salamuralık Zeytin ve Pirina Üretim Tesisi	**Fizibilite Aşamasında**
Adıyaman Sanayisini Geliştirme Merkezi	**Fizibilite Aşamasında**
Akıllı Referans Bina İnovasyon Merkezi	**Fizibilite Aşamasında**

Aşağı Fırat Havzası Turizm Gelişim Koridoru ve Eylem Planı (2014-2023)

Ajansımız koordinasyonunda hazırlatılan "Aşağı Fırat Havzası Turizm Gelişim Koridoru ve Eylem Planı (2014-2023)" çalışmaları 2015 yılı Ocak ayında tamamlanmıştır.

Aşağı Fırat Havzası'ndaki mevcut yerleşim alanları ile tarihi, doğal ve kültürel turizm değerlerini kapsayan alanda turizm sektörünün gelişimi amaçlanmaktadır.

Akdeniz'den Mezopotamya'ya Mozaikten Gastronomiye Turizm Yolculuğu Projesi

Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Hatay, Osmaniye ve Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odaları tarafından oluşturulan ve Ajansımızın yanı sıra Karacadağ ve Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansları'nın katılım sağladığı Bölgesel Kalkınmada Güç Birliği Platformu kapsamında işbirliği faaliyetleri yürütülmektedir.

Bu illerin ortak SWOT analizinin çıkarılması, problemler hakkında görüş alışverişinde bulunulması, kalkınma adına ortak projeler gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Hatay'dan Adıyaman'a uzanan "Kültür Yolu" projesinin hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır.

Komşu Düzey 2 Bölgeleri Ortak Faaliyetleri

Kalkınma Bakanlığı tarafından üst bölge olarak belirlenen TRC1, TRC2, TRC3, TR62 ve TR63 Bölgeleri'nde faaliyet göstermekte olan Ajanslarla birlikte "Komşu Bölgelerle İşbirliği" adı altında ortak çalışmalar yapmak üzere 4 ayda bir periyodik toplantılar düzenlenmesi planlanmaktadır.

Tarımsal Sanayide Kapasite Geliştirme Projesi

Kalkınma Bakanlığı ve Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) işbirliğinde Ajansımız ve Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından «TRC1 ve TRC2 Bölgeleri'nde Tarımsal Sanayinin Rekabetçiliğinin Geliştirilmesi Projesi» yürütülecektir.

TRC1 ve TRC1 Bölgeleri'nde tarımsal üretimin çeşitlendirilmesi, markalaşma ve pazarlama becerisinin artırılması amacıyla yurtiçi – yurtdışı çalışmalar yürütülecektir.

Gaziantep'in UNESCO Gastronomi Şehirleri Başvurusu

Gaziantep'in UNESCO tarafından 9. gastronomi şehri seçilmesi amaçlanmaktadır. MDP projesi kapsamında:

İstanbul Sait Halim Paşa Yalısı'nda 200 kişilik gala yemeği organize edilmiştir.

İngiltere'de Oxford St Catherine's College Food Symposium'da 400 katılımcıya Gaziantep mutfağından örneklerle gala yemeği verilmiştir.

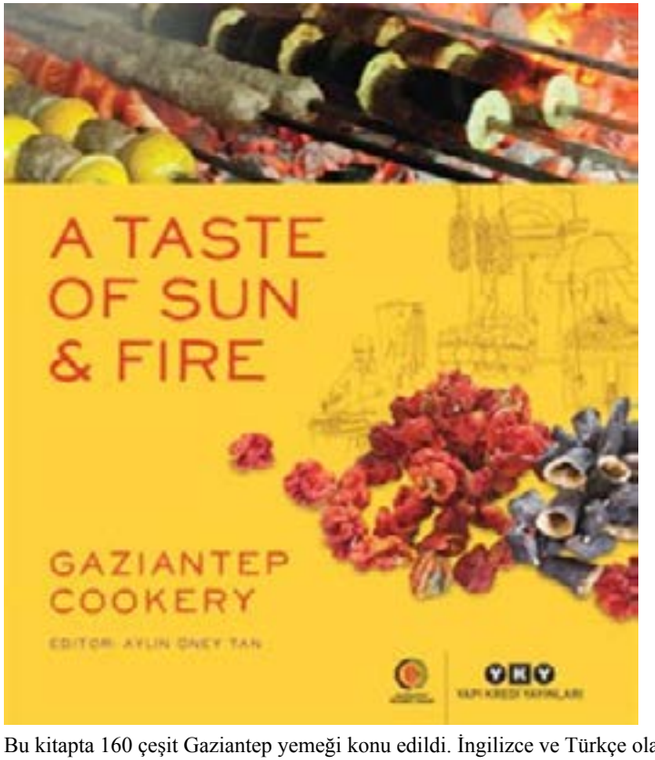

Bu kitapta 160 çeşit Gaziantep yemeği konu edildi. İngilizce ve Türkçe olarak basıldı.

CENNET'İN MEKÂN DEĞİŞİMİ: YAŞAM KALİTESİNİ ARTTIRMA ÇABASINDA TÜRKİYE PRATİĞİ[1]

Mazhar Bağlı[2]

ÖZET

İnsanın bu dünyadaki temel girişimlerinden birisi içinde bulunduğu çevreyi dönüştürmektir. Bu istek kendisini sanat ve ideoloji/din ile somutlaştırır. Her toplum yaşam kalitesini arttırmada bu alandan devşirdiği referansları kendisi için bir kılavuz olarak görüp geleceğini kurar. Ancak kendine özgü değerlerinden uzaklaşan toplumlar nereye gideceği belli olmayan yolcular gibidirler. Şairin de dediği gibi "nereye gideceğini bilmeyen artık kaybolmuştur".

Türkiye toplumunun yaşam kalitesini arttırmada giriştiği çaba, değişik sosyo ekonomik dinamiklerle kurulan bir yapıya sahip olması dolayısıyla arabesk bir durum arz etmektedir. Bundan kurtulmanın en görünür yolu da sahip olduğu düşünce ve estetikten özgün bir söylem geliştirebilmektir.

Bu dünyaya ilişkin her bir kurgu kendi başına bir söylem olmakla beraber içinde sonsuzluğa ilişkin kimi imalar da barındırır. Bu düşünce, evreni maddi imkanların kurgusu olarak gören bir anlayış için ürkütücü olabilir. Türkiye'deki yaşam kalitesini arttırma girişimi de bu düşüncenin tehdidi ile kendine korunaklı bir alan oluşturabilme pratiklerine dayanarak farklı bir kurguya sahip olan ve o kurgudan hareketle cenneti bu dünyaya taşıyan farklı bir medeniyete öykünen bir çaba içerisinde kendini konumlandırmaktadır. Başkasının cennetinde yaşamaya çalışmaktadır.

GİRİŞ

İnsanın en temel güdülerinden biri cinsellik diğeri de ölümsüzlüktür. Ancak canlıların tarihi bize göstermektedir ki her canlı ölümlüdür. Cinsellikle ölüm, hazzın doruğuna ulaşma adına birbirine en yakın ve en uzak iki farklı durumdur. Ölüm esnasında salgılanan uyuşturucu ile cinsel birleşme esnasında salgılanan uyuşturucunun aynı olduğunu iddia eden anatomistler de zaten bu iki durumu ontolojik olarak aynı kategoride görürler. Bu durumun bir tezahürü olarak da canlıların ölümsüzlük isteği, kendisini üreme ile dışsallaştırıp gerçekleştirmek ister. İnsandaki cinsel dürtüyü de sadece üreme içgüdüsü ile açıklamak cinselliğin hazla ilgili olan kısmını bertaraf edebilir. Aslında insanoğlu kafasındaki ebedilik sorununu bu yolla kotarmak ister. Bu sorunun kotarılmasında bir diğer konu da öte dünyaya, sonsuzluk veya ideler dünyasına olan inançtır. Gerçekte böyle bir mekânın olup olmadığı bu çalışmanın konusu değil ancak, öte dünya inancı temelde kusursuzluk özlemimizi de somutlaştıran ve ona yönelik pratikleri de belirleyen bir düşünceye dayanır.

Her toplumun kendine özgü bir "ütopya" anlayışı veya kusursuz toplum modeli ve pratiği vardır. Günlük yaşamdaki toplumsal ilişki biçiminin koşullarını da belirleyen bu düşünce, temelde insanın bu dünyayı daha yaşanabilir kılma arzusuna dönüşür. Bu anlamda Türkiye'nin sahip olduğu ütopya veya cennet anlayışın bu dünyaya ne kadar yansıdığı, gelecekteki yaşam koşullarının yükseltilme pratiklerini de belirleyecektir. Dış dünya ile aramızda kurduğumuz bağ, sadece bizi ve dışarısını ilgilendiren bir durum değil, aksine hem bizi hem dış dünyayı hem de gelecekte nasıl bir yaşam standardı arzu ettiğimizi belirler. Bu ise kendimize ve yaşamımıza verdiğimiz değer ve önemle belirlenecektir. Sahip olduğumuz kültürel havza ve düşünce biçimi bunun rotasını belirlemektedir. Toplumsal değişim talepleri ve dinamikleri de bu çerçevede şekillenip toplumsal ilişkilerde somutlaşmaktadırlar. Belirtmek gerekirse, toplumsal değişim, toplumsallığın en doğal varoluşsal biçimidir. Ve her toplumdaki değişimin temelde tek bir toplumsal olgu (ekonomi) ekseninde gerçekleşmesi dahi onun diğer toplumsal dinamiklerle (değerlerle) olan ilişkisini göz ardı etmeye neden olmaz. Bu anlamda Doğu Batı farklılaşmasında temel ayrım noktalarından birisi de değişim ve onun dinamikleridir.

M. Heidigger'e göre; varlığa yönelik ilk soruları soranlar, Grek düşüncesinin mirasçıları olan Avrupalılardır. Varlığa ilk dokunanlardır ve onu da ancak ilk dokunanlar bilebilirler. Bu bağlamda Batılı toplumların, yaşamın bir çok alanına dair yeni dünyalık projelerin neşv-u nema bulmasına imkân sağlayan bu düşüncenin verdiği dönüştürme gücü ile zamana ve mekana uygun (günün koşullarına cevap verebilen) yeni sistemler oluşturmada görece bir başarı sağladıkları kolaylıkla görülecektir.

Bilginin, gerektiğinde bir "toplum projesine" dönüşmesini de dolaylı olarak mümkün kılan bu yapılanma dış dünya ile olan ilişkide "insana" önemli bir potansiyel sağlamaktadır. Paradigmatik bir tarza dayanan bu durum, yöntemsel bir girişim olarak da kendini dışa vurmaktadır: Dış dünyanın anlaşılmasını mümkün kılan "yöntem" ve onu dönüştürmeyi sağlayan "teknik". dünyayı insan düşüncesi etrafında oluşan bir anlayış temelinde kurmayı, başka bir ifade ile yaşam için kolaylaştırmayı öngörmüştür. Yöntem ve tekniğin en büyük kazanımı ise, dünyayı daha da yaşanabilir bir şekilde yorumlamak ve dönüştürmektir. Nitekim Newton'un yer çekimi yasası ile termodinamiğin kanunlarını keşfetmesi, yeni bir evren ve ben anlayışına neden olmuştur. Mağrur ve muktedir olma durumunu ebedileştirmiştir. İnsanın bu dünyadaki var olma nedenini kazanma ve kaybetme üzerine kuran bir anlayışın da doğmasına neden olmuştur. Bu anlamda modern Batı düşüncesinin belki de en can alıcı tarafı hep kazanma üzerine kurulu bir eğitimden besleniyor olmasıdır. Bu sistem, eskilerin deyimiyle "kerameti kendinden menkul" bir "birey"in varlık bulmasına neden olmuştur.

Her ne kadar A. Giddens gibi kimi düşünürler, modernleşmeyi belli bir zaman ve mekanla sınırlı bir dönüşüm hareketi olarak değerlendirmeseler de kimi toplumların bu dönüşümden uzak bir yapılanmaya sahip olduklarını söylemek mümkündür. Çünkü her toplumun dayandığı düşünsel arka plan tamamen farklı argümanlara dayanmaktadır. Bu anlamda Doğu toplumlarının anılan niteliklere sahip bir "ben"lik düşünceleri var mıdır? Sorusu esasında ideolojik bir yaklaşımın ürünüdür. Kısmen faşist bir eğilimi de içinde barındıran bu düşünce birçok batı düşünürünün de sahip olduğu genel bir eğilimdir aslında. Sözgelimi Hegel, bu anlamda doğu toplumlarının özgün bir benliğe sahip olamadıklarını iddia eder. Ona göre doğudaki bireylerin bir benlik bilincine sahip olmaları sahip olunan temel yapısal faktörlerden dolayı hep engellenmektedir. Doğuda kişisel özgürlük ve insanın bireyselliği hakkında hiçbir kavram değişmemiştir yönetici kendisini tanrının temsilcisi görür ve tanrıdan aldığı yetki ile hükmeder (Turner, 1991:21).

Yönetim-organizasyonun tanrıdan alınan yetkiye dayalı olması ve ilahi kaynaklı olması ona karşı talepleri ve beklentileri de belirlemektedir. Bu belirlenimin en somut biçimi ise öte dünya kurgusunun bu dünyadaki pratiklerle dönüşmesidir. Burada belki de konuyu karmaşık hale getiren asıl olgu ile karşılaşırız; öte dünya kurgusunun inanç dışı konularda bu dünyada neden olduğu planlama ve dönüştürme pratikleri. Yani, dini düşüncenin doğrudan içine

1 Bu çalışma daha önce aynı isimle, Agenda-Avrupa Günlüğü Dergisinin, Yıl/Jahr: 5, Sayı/Heft:9, 2006 sayısında yayınlanmıştı.

2 Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt Universitesi İnsan ve Toplumbilimleri Fakültesi, Ankara.

almadığı konuların da dini bir alan olarak görülmesi veya gösterilmesi sorunu. Bu planlama ve dönüştürmenin somut olarak görüldüğü alanlar ise, devlet yapısı, teknoloji ve sanayileşmedir. Ancak bizim burada dikkat çekmek istediğimiz Weberyen anlamda bu alanların hepsini belirleyen düşünce/zihniyettir. Çünkü yüksek katma değere sahip üretimin alt yapısı burada şekillenmektedir. Bunu şekillendiren dinamikler ise, kendini gündelik yaşamda dışa vurmaktadır. Bu anlamda Türkiye, hem teknolojik olarak hem de sanayileşmiş olmak bakımından heyecan verici bir konumda olamamıştır. Çünkü, Doğu toplumlarındaki cennet anlayışı, bu dünyayı doğrudan somut bir olgu olarak içermemektedir. Her ne kadar bu dünya öte dünyanın tarlası olarak tanımlanıyor olsa da, esasında bu dünyanın mamur edilmesi anlamına gelmemektedir. Çünkü esas vurgu yine öte dünyayadır.

CENNETİN MEKAN DEĞİŞİMİ; HAYATI YAŞANABİLİR KILMA ÇABASI

Modern düşünce, sahip olduğu rasyonellik ve yöntemsel paradigma ile insanın dünyaya yönelerek her şeyi bilinebilir (rasyonel) bir alana dahil ettiğini öngörüp, bilinmeyen alanların varlığının dahi artık bir gizeminin kalmadığını iddia eder. Belki biz her şeyi bilmiyoruz ama, dış dünyanın artık bilinemeyen nedenlere bağlı olmadığını biliyoruz. Bu düşüncenin verdiği öz güvenle gerçekleştirdiğimiz her tür çaba, aynı zamanda metodolojiye de öncülük eden esas düşüncenin oluşmasına neden oluştur. Bir "doğa kitabı metaforu" etrafında yoğunlaşan amprik birikimler, metodolojinin devşirilen bilgilerle biçimsel bir benzerlik göstermesine neden olmuştur. Modernleşmenin indirgemeci anlayışı, eksik kalan şeyleri içine alacak bir bütünlüğe vurgu yapmayı zorunlu kılmış ve o da "geçmişin bilinmedik semantik alanını yapılaştıran yeni bir mantık"la sağlanmaya çalışılmıştır. Bu mantık, dünyanın artık eskisi gibi okunmasını ortadan kaldırmıştır. Çünkü fiziksel, kültürel, toplumsal ve siyasal alanlara ilişkin temel yargılar altüst olmuştur (Jeanniere, 1993:16).

Descartes, geometrik figürlere sayısal bağıntılar uygulayarak cebir ve geometri arasındaki ilişkiyi kurmayı başardı ve onun bu başarısı mutlak kesinliğe sahip bir doğa bilimini kurmasını sağladı. Daha doğrusu ona bir yöntem kazandırdı (Descartes, 1989:174). Zaten kendisi, asıl hedefinin bu olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir: "Ömrümün geri kalan zamanını, hekimlik için bu güne kadar elde bulunan kurallardan daha emin bazı kurallar çıkarabilecek bir kaç tabiat bilgisini elde etmekten başka bir şeye sarf etmeyeceğimi söylemek isterim" (Descartes, 1989:80). Batı düşüncesinin varmış olduğu bilimsel düşünce, akıl ve metodoloji, Sokrates ve sofistlerden sonra Descartes tarafından ortak bir payda olarak temellendirilmiştir (Mannheim, 1992:151).

Kısaca Descartes, önce bütün insanların (ruhların) gerektiği gibi akıllarını kullandıkları zaman doğru hüküm verebilecekleri potansiyeline sahip olduklarını vurgulamıştır. Eğer sağlıklı bir metodoloji takip edilirse bu potansiyeli pratiğe aktarmak mümkündür. Metodun kullanılması da bir ahlakı gerektirir. Bu ona bir düzen sağlayacaktır. Nitekim metot, şaşmaz ve doğru kurallar manzumesidir. Ona riayet eden hiç bir zaman doğruyu yanlışa tebdil etmeyecektir. "Tabiatımızı en yüksek olgunluk derecesine yükseltebilecek evrensel bir ilmin tasarısı"nı bulmak, kesin, kolay, verimli ve bilge bir metotla mümkündür. Önce hekimlikle bu işe başlayan Descartes, fizik'le sonuca varır. Fizik kurallarını keşfeden Descartes, bunlardan sağladığı bilgiyi insanların faydasına sunmayı ahlakî bir sorumluluk olarak görür. İnsanların işini kolaylaştıran makine ve aletler yapmayı düşünen Descartes, hayatının sonuna doğru bilginlerle teknikçiler arasında sıkı bir işbirliğine dayanan bir teknik okul kurmayı da düşünmüştür" (Descartes, 1989). Descartes'in varmış olduğu sonuç bir sürpriz değildir. Tabiatı anlamanın yolunu "fizik"e indirgediğinizde bu sonuç kaçınılmazdır. Dış dünyanın "şeyleştirilmesi"yle sonsuz sayıda şeylerin varlığına giden bu yol, kıyas (analoji), tümdengelim ve tümevarım tekniklerine başvurularak sınırlandırılmıştır. Böylece de doğa, tüm sınırlılıkları ve kapsamı ile insanın lehinde olabilecek bir tanım ve

dönüşmeye tabi olmaktadır. Aynı zamanda bu durum, hiçbir metafizikî kaygı duymaksızın (metafizikten arındırılmıştır çünkü) onu (doğayı) tanımlamayı da beraberinde getirir. Newton, Aristo'dan beri var olagelen doğa anlayışını[3] köklü bir biçimde değiştiren yasaları keşfederken dış dünyanın iç yüzünü önümüze bir kitap gibi serdiğini iddia eder. Artık insan istediği her şeyi yapabilir/bilebilir. Eğer her arzu ettiğimizi gerçekleştirecek yetkinliğimiz ve imkânlarımız varsa neden "kusursuzluğu" sürekli bizden uzaklaştırmak isteyen din ve ütopya/dinlerin aksine onu hemen şimdi aramıyor veya kurmuyoruz?

Bu soru, insanı inanılmaz bir biçimde bu dünya ile muhatap kılmakta ve bu dünyanın "dört başı mamur" bir mekân olarak yapılanmasına ve kurgulanmasına doğru bizi götürmektedir. Bunu kısaca "cennetin mekân değişimi" olarak da ifade etmek mümkündür. Her düşünsel çabanın göstermiş olduğu ideal yapı, az ya da çok, bu kusursuzluğa dair imalar içerir. Bu imalar veya bu yöndeki vurgu, esasında yaşamı kolaylaştıran enstrümanların üretilmesine de önemli ölçüde katkıda bulunur. Avrupa'daki Rönesans hareketini de bu açıdan okumak gerekir. Rönesans, hem bilgi anlayışının sanata olan etkisi hem de inancın dönüşüm sürecidir.

Tarih için tasarladığımız ve kabul ettiğimiz özne ile tarihin gidiş rotası arasındaki varoluşsal zorunluluk, tarih okumasından çok tarih kurgusunu öne çıkarmaktadır. Bu da bizi değişimin yönü ve niteliği açısından doğrudan toplumsal tarihle muhatap kılmaktadır. Her toplumun sahip olduğu özgün toplumsal değerler ve normlar aynı zamanda o toplumun değişim ve dönüşüm kalitesini/kazanımlarını da ölçer. Toplumsal planlama ve toplumun elde ettiği katma değerin toplumsal sınıflara adil bir biçimde dağılımının sağlanması için toplumun geleneksel değerler ekseninde değil, bilimsel bir temelde açıklanması yaşamsal öneme sahiptir. Batı dünyası, uzun süre toplumun ürettiği refahın adil dağılımı konusundaki sorunlarla uğraşmış ve sonunda görece daha adil olduğu söylenebilen bir sosyal sistemi kurmuştur. Bu sistem, esasında toplumsallığın bilimsel bir disipline konu olması ile somutlaşmıştır. Bundan dolayı da modern dünya için sosyoloji, çok ciddi boyutlarda işlevsel bir disiplindir. Fakat Türkiye gibi ülkelerde ise daha değişik bir işlev yerine getirir. Siyasalın dayandığı ideolojinin tarihsel ve toplumsal dayanaklarını ve meşruiyetlerini konumlandırmak. Bundan dolayı da ne yazık ki bu durum aslında bu disiplinin gelişip serpilmesini de ciddi anlamda engellemiştir Açıkça belirtmek gerekir ki diğer sosyal bilimler gibi sosyoloji de siyasal sistemin kendisine tanıdığı sınırlar çerçevesinde gelişebilme imkanı bulmuştur. Bu anlamda siyasal sistemin bakış açısına aykırı yaklaşımlar mümkün olabildiğince pasifize edilmeye çalışılmış ve siyasal ve toplumsal kurumları disfonkisyonel yanlarından sayılan statükocu bir anlayış dayatmasının aracı olarak kullanılmıştır. Bir takım değerler kutsallaştırılmış, belirlenen doğruların altları çizilmiş ve bunlar değiştirilemez gerçekler olarak halka benimsetilmeye çalışılmıştır (Alkan, 1979). Gerçi bu uygulama evrensel bir nitelik taşır ve toplumsal olanın doğasında pratik bir zorunluluk olarak saklıdır. Ancak değişmeye karşı gösterilen bu direnç, zamanın değişen koşullarının doğru olarak algılanmasını zorlaştırmaktadır. Burada asıl sorun, zihniyet ve onu şekillendiren koşulları belirleyen faktörlerdir. Bu konu aslında doğrudan toplumsal analizde "anlamak" için büyük bir öneme sahiptir. "Zihniyet, bir çağın global kültürünün genel eğilimlerini ifade eden belirgin anlayış biçimlerini, bir de toplumla kesişme ve orada kazandığı yapı olmak üzere iki anlam taşımaktadır. Şüphesiz sosyoloji içim önemli olan ikinci kesittir" (Aydın, 1997:151). Esasında zihniyet veya dünyaya karşı takınılan tavır ve onu yorumlama bağlamı bizim bu dünyaya yüklediğimiz değeri ortaya koymakla beraber onu dönüştürme niyetimizi de içinde barındırır. Bu durumun bir birinden ayrılması da pek kolay olmaz. Siyasal yapıdan tutun da epistemolojik bakışa kadar birçok konu iç içedir ve bundan dolayı da konu aslında çoğunlukla stratejik bir arka plana da dayanır. Türkiye'de Durkheimci sosyolojinin aşılması konusunda yaşanan sorunları da bu anlamda değerlendirmek mümkündür, aynı zamanda bu mantığın aşılması konusunda neden büyük güçlükler çekildiği de anlaşılabilir.

Belirtmek gerekirse, toplumsal değişim; toplumsallığın en doğal varoluşsal biçimidir. Ve

3 Aristo'ya göre, alev (ateş), duman ve buhar gibi sıcak maddeler orjinleri olan güneşe kavuşmak için havalanırlar, katı cisimler ise, asılları olan toprağa kavuşmak için düşerler (Aristoteles, 2001:249). Newton bunu yerçekimi ve termodinamiğin yasalarına bağlar.

her toplumdaki değişimin temelde tek bir toplumsal olgu (ekonomi) ekseninde gerçekleşmesi dahi, onun toplumsal dinamiklerle olan ilişkisini göz ardı etmeye neden olmaz. Zaten bu konudaki literatür de bir hayli zengindir.

Bu bağlamda gerek ulusal geleneklerine, gerekse komşu uluslardan gelen etkilere duyarlı olan Batı toplumları değişik hızlarla gelişmiş/değişmişlerdir. Diğer kültürel havzalara göre Batıdaki değişim isteği ve talebi, devamlılık ekseninde sürer ve kendini eleştirdiği ancak hiçbir zaman ret etmediği bir tarihsel mirasın sahibi olarak görür. Bundan dolayı da içinde bulunduğu havzada görece daha büyük başarılar sağlamıştır; Çünkü Batı'nın kökleri bir yandan Yunan-Roma, bir yandan da Hıristiyanlığa iner. Yunan-Roma ile o, toplumsallığın ve hukukun ortak paydalarını ve paganist bir medeniyetin fikirlerini ve düşüncelerini, Hıristiyanlık ile de üniversal dinin derin ruhunu ve etiğini almıştır. Özellikle Hıristiyanlığın diğer ilahi dinler gibi bünyesinde taşıdığı içe dönme ve manevilik, bu bağlamda söylenenleri doğrular niteliktedir. Skolastik anlayışa yapılan "pagan aşı" batı dünyasının günümüze kadar devam edegelen temel karakteristiğinin oluşmasında etkili olmuş ve Batı'nın nispeten daha müreffeh bir konumda olmasını sağlayan da budur. Roma'dan hukuku, Grek'ten toplumsallığı ve Hıristiyanlıktan da ahlakı alıp harmanlayan batı, bu dünyayı mamur etme konusunda diğer medeniyetlerden daha ileri bir düzeye ulaşmış oldu (Aydın, 1997).

Bütün bunlardan önemli olan bir özelliği daha var batı kültürünün: "Büyük kimlik arayışı dönemlerinde, Batı, gerçekten de, hep yüzünü dışarıya dönmüştür… Batı toplumları rönesansla birlikte (…), özellikle perspektifin ortaya çıkmasından sonra bireyi toplumsal gerçeklikte de, sanatsal üretimde de hep odağa yerleştirmişlerdir" (Kahraman, 1992:35).

Doğu toplumları ise, kendilerine bir benlik bilinci kazandıracak olan temel yapısal faktörlere sahip olma noktasında gerekli referanslara dayanabilmesi bakımından ciddi sorunlar içindedirler. Kişinin kendi yeteneği ve becerisi ile kimliğini oluşturabilmesinin imkanları sınırlı sayıdadır. Bireye bir kimlik ve aidiyet duygusu veren, kişi dışı varlıklardır. Dolayısıyla da bu dış faktörler, kişinin katında da kişiden daha değerli ve belirleyicidirler. Başkasının adına yaşadığımız "hayat" ne kadar bize ait olabilir ki?

Hüseyin Pala, Doğu Batı farklılaşmasını İbn-i Tufeyl'in Hayy Bin Yeksan'ı ile D. Defoe'nun Robinson'u temelinde tartışırken; asıl farklılığı oluşturan bağlamın; "tanımak" ve "kurmak" olduğunu söyler. Hayy'ın hikâyesinde ontolojik-metafizik bir soruşturma imkânı (kevn) bulurken, Robinson'un romanında hayatı kurma öne çıkar (Pala, 2004).

Bu bağlamda verilebilecek bir örnek de Lavoisier'ın kafasının giyotinle kesilmesinden önce arkadaşına anlattıkları ile Ömer Seyfettin'in "Serini Vemeyen Şehit" hikayesidir. Lavoisier, kendisine verilen giyotin cezasının infazına götürülürken çok yakın bir arkadaşına şöyle der: -Birazdan öleceğim; fakat benim fikrime göre insan beyni, kafa gövdeden ayrıldıktan sonra bir süre işler. Giyotinle kafam kesildikten sonra bak! Gözlerimi iki kere açıp kapayacağım. Rivayete göre Lavoisier, kafası kesilip yere düştükten sonra gerçekten gözlerini iki kere açıp kapar. İkinci olay ise Ömer Seyfettin'in Peşevi tarihinde rivayet edilen bir olaydan hareketle kaleme aldığı "Serini Vermeyen Şehit" hikayesidir. Bilindiği gibi bu öyküde Ömer Seyfettin, bir savaşta beraber cenge giden iki "meczub-derviş" ten birinin kafasının düşman tarafından kesilmesi ve diğerinin "-canını verdin bari kafanı verme!" nidası sonrasında gelişen olağanüstü olaylar anlatılır. Bu sesleniş sonrası kafası gövdeden ayrılan beden, ayağa kalkıp yerden kafasını alır (Atlansoy,1998:32-33).

Her iki darb-ı mesel de göstermektedirler ki, doğu toplumları ile batı toplumları arasındaki algılama tarzı ve bağlamı çok farklıdır. O halde her ikisinden aynı düzeyde bir ilerleme ve gelişme beklenmemelidir.

TÜRK MODERNLEŞMESİNİN SANAYİLEŞME ÇABASI: DIŞ DÜNYAYI ALGILAMA VE DÖNÜŞTÜRME PERFORMANSI

Genel olarak modernleşme, Batı Avrupa merkezli olarak Orta Çağ'ın sonlarında başlayıp bugüne kadar devam eden ve sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal alanlarda yaşanan büyük dönüşüm sürecini tanımlamak için toplum bilimciler ve tarihçilerin kullandıkları bir kavramdır. Geleneksel olandan köklü bir kopuşu ifade eden modernleşme, çok yönlü bir değişim ve dönüşüm sürecine işaret etmektedir. Bu bağlamda modernleşme; pozitivizm, ulusçuluk, kapitalizm, sanayileşme, kentleşme, laiklik, bürokrasi, uzmanlaşma ve benzeri süreçleri içermektedir. Bu nedenledir ki, modernleşme denilen çok-boyutlu kavram, farklı tanımlamalara konu edilebilmektedir. Sözgelimi, mantık ve etimolojide modernleşme, değişim geçiren toplum üyeleri tarafından yararlı, vazgeçilmez ve arzu edilir olarak kabul edilen uzun menzilli kültürel ve toplumsal değişimi ifade etmektedir. Tarihsel bir kavram olarak modernleşme ise, ekonomide sanayileşme ya da düşüncelerin sekülerleşmesi gibi hususlardaki değişimi içermektedir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, modernleşme yalnızca bunlarla sınırlı değildir. Öte yandan modernleşme, coğrafi ve toplumsal hareketliliğin artışını; seküler, bilimsel ve teknik eğitimin yaygınlaşmasını; sunulan statüyü değil, başarılan/kazanılan statüye dönüşümü ve maddi yaşam standartlarının artışını da içermektedir. Tarihsel bir olgu olarak modernleşmenin merkezi yönü, insanın doğa güçleri üzerindeki denetiminin artmasıdır. Fiziki çevre üzerindeki denetimin büyümesine, toplumsal bağımlılığın artışı eşlik etmektedir. Öyle ki, insan, doğanın efendisi ve diğer insanların da kölesi haline gelmektedir (Rustow, 1964:3-4).

Modernleşmenin ve buna ağlı olarak gerçekleşen sanayileşmenin genel içerimleri ve dayanaklarını dikkate alarak; Türk modernleşmesi ve sanayileşmesinin nasıl geliştiği, ne kadar yol aldığı ve neleri içerdiği konularına baktığımızda ise; bu alanlara ilişkin gelişme için gerekli olan alt yapıya sahip olup olmadığımız konusu tartışmalıdır. Siyasal yapının öngördüğü dinamikler veya temeller üzerinde yürütülmeye çalışılan değişim çabaları hep sorunlu olmaya devam etmiştir. Çünkü bu alanlar kendi başına varlık bulan ve oluşumlarına uygun toplumsal yapı veya girişim ruhu oluşturabilen olgular değildirler. Ekonomik gelişmenin dinamiği, ekonomik talepler ve icraatlar sonucu kendiliğinden oluşur. Batı toplumlarının en büyük avantajı işte tam da bu noktada kendini ortaya koymaktadır. Ekonominin öngördüğü değişim, seküler bir alana işaret etmektedir ve aslında bu da sorunların çözümü için kolaylıklar sağlamaktadır. Özellikle siyasal yapıyı da belirleme noktasında olduğu veya bu alanı da sınırlandırdığı için konu daha kolay anlaşılır ve tartışılır bir alana kaydırılmış olmaktadır. Ancak, Türkiye'de durum farklıdır. Gerek ekonomiye ilişkin belirlenimler olsun gerekse de belli dönemselliklere ait olan siyasal iktidarlar olsun hep konuyu başka bir alan veya bağlam içinde ele almayı tercih etme eğilimi içinde olmuşlardır.

Bu ise, hem kurumsal olarak hem de toplumsal olarak var olan sorunların kaynağına ulaşmayı engelleyen önemli bir açmaz olmuştur. Bir bakan hakkında çıkan yolsuzluk iddiaları hukuki temelde değil, rejim (kutsal bir alan) temelinde[4], bir partideki liderlik yarışı[5] da demokrasi ve bu kişinin yetkinliği veya potansiyeli bağlamında değil, başka bir alanda tartışılmaktadır. Kısaca adı hukuk dışı olaylara (çetelere) karışan kamu görevlilerinin "kahraman" olduğu bir ülkede hangi toplumsal dinamiğin kendine meşru bir zemin bulacağı konusu belirlenemez ve bu belirsizlik hem siyasi olarak hem de toplumsal olarak dayanılabilecek "meşru" bir "ortak önerme"nin varlığını dışlayarak kendini ortaya koyacaktır. Adı hukuk dışı olaylara (ve çetelere) karışan kamu görevlilerinin kahraman olması da bu zeminsizlikten kaynaklanmaktadır zaten.

Oy kullananlar arasında vergi veren insanların oranının yaklaşık %30 olduğu bir ülkede kamu harcamalarına ilişkin herhangi bir kaygı olabilir mi? Tüm bu pratikler, ülkede

4 Milli eğitim bakanı hakkındaki yolsuzluk iddialarının soruşturulma talebine karşı dönemin başbakanı Bülent Ecevit, " bu rejime yönelik bir saldırıdır kimse Cumhuriyeti karşısına alamaz" demişti.

5 CHP'li Şişli Belediye Başkanı Mustafa Sarıgül'ün CHP Genel Başkanlığına aday olmak için yaptığı çalışmalara cevap veren CHP genel başkanı Deniz Baykal da; "Atatürk'ün koltuğuna adı yolsuzluklara karışan birisi oturamaz" diye karşı koyarak konuyu tartışılamayacak bir alana taşımıştır.

insan onuruna yakışır bir yaşamı sürdürebilecek ekonomik gelişmişlikten daha önemli olgu ve olayların var olduğu anlamına gelir ve insanların kendi yaşam standartlarında gerçekten bir iyileşme talebi içinde olmadıklarını gösterir. Başka bir ifade ile bireyler yöneticileri vatanseverlikle değil, onlara sağladıkları ekonomik ihtiyaçlarla değerlendirmedikleri sürece ekonominin bir sıçrama gerçekleştirmesi beklenemez.

CUMHURİYETÇİ TOPLUM MÜHENDİSLİĞİ

Osmanlı-Türk modernleşmesi, Batılı modernliği betimleyen temel süreçleri (kentleşme, sanayileşme, kapitalizm, aydınlanma vb.) kendi dinamikleriyle keşfedip üretmeyen, Batı'nın uyarmasıyla[6] inşa edilmeye çalışılan ve toplumda yegane egemen güç olan "Devlet" eliyle yürütülen "savunmacı"[7] (defensive) bir değişim-dönüşüm sürecidir. Bu süreçte gerçekleştirilmeye çalışılan reformlar, sosyo-ekonomik yapıda yaşanan değişim ve dönüşümün tetiklemesiyle değil, değişimin gerekliliğini algılama konumunda olan merkezi otoriteyi elinde tutan güçlerin, çökmekte olan İmparatorluğu -tıpkı geçmişte olduğu gibi- yeniden diriltme ve güçlü hale getirme arayışının bir ürünü olarak belirmiştir.

Gerçi sanayileşme, kurumsal işlevlerin alanlarını değiştiren bir potansiyeli hep içinde barındırır ama, maddi refahın öte dünyayı da içine alan bir etkinlik olarak görülmesi bizde yoktur hatta bunun tersi düşünceler daha çoktur. Gerçi burada itiraz edilebilecek bir nokta var; mutluluk psişik bir sorundur ve doğrudan maddi koşullara bağlı değildir. Kuşkusuz bu iddia haklıdır ancak, mutluluğun doğrudan bununla sağlandığının propagandası bu konudaki temel kodları değiştirmediği de iddia edilemez herhalde.

Varsıllığın (varlıklı olmanın) dejenere edici etkisi hep korkutucu olmuştur bizim için. Varsıl olmakla ilgili olumsuzluklar, sinemadan edebiyata kadar birçok alanda defalarca dile getirilmiştir. Varsıl olmanın olumsuz bir durumu kaçınılmaz olarak kayıtladığı bir anlayışın egemen olduğu bir toplumda, doğal olarak maddi refahı arttırma ve yaygınlaştırma çabası hep sorunlu olacaktır. Cumhuriyet ideolojisi esasında birazda toplumda var olan bu geleneksel anlayışları bertaraf etmeyi amaçlar. Özellikle, geleneksel anlayışı temsil eden somut alan olarak görülen kılık kıyafet devrimi bu konunun en açık örneğidir. Nitekim konu, günümüzde de en çok tartışılan ve doğrudan (haklı olarak) Cumhuriyet ideolojisi ekseninde ele alınan bir sorun olarak devam etmektedir. Yeni rejim, kendisine uygun özneler yaratma çabasında bu alanı doğrudan bir referans olarak seçmiş olduğundan konunun insan hakları vs gibi eksenlerde ele alınmasını beklememek gerekir. Nitekim öyle de olmaktadır.

Bu anlamda Cumhuriyetin temel amacı, yeni toplumsal değerler oluşturmak ve toplumu bunlara uygun davranan özneler haline getirmektir. Cumhuriyetin kuruluş yıldönümlerinde göstermelik bir coşku ile söylenen marşlarda[8] da asıl vurgulanan bu değişimin nasıl olduğuna dair olan niyetlerin beyanıdır. Bu amaçla girişilen her çaba, aslında "ekonomik" ve "sosyal" değişimleri de beraberinde getirecekti fakat beklenen olmadı, ekonomik ve sosyal değişmenin yerini "ideolojik" değişim aldı. Bu duruma neden olan da tek parti dönemidir. İlk dönemlerde çağdaş dünyaya uyumlu bir zihniyet oluşturma çabası olan Cumhuriyet ideolojisi, İsmet İnönü başkanlığındaki CHP ile doğrudan sekteye uğratılarak söz konusu partinin yönetim kadrosunun "şahsi kaprislerinin" belirleyici olduğu bir politikaya dönüşmüştür. Zaten tek partinin meşru ve temsil yeteneğine sahip olduğunun kabul edilmesi başlı başına totaliter bir yapıdır. Bu

6 Batılı dinamiklerin uyarmasıyla harekete geçtiği için bu modernleşme modeline "uyarılmış" (induced) modernleşme de denmektedir (Bkz. SUGAR, Peter F.:"Economic and Political Modernization: Turkey", Politacal Modernization in Japan and Turkey, der. Robert E. Ward ve Dankward A. Rustow, Princeton University Press, Princeton, 1964, s.148-149).

7 Bu kavramlaştırma için bkz. Rustow: s.353; Chambers, Richard L.: "The Civil Bureaucracy", Political Modernization in Japan and Turkey, der. Robert E. Ward ve Dankwart A. Rustow, Princeton University Press, Princeton, 1964, s. 323; Huntington, Samuel P.: Political Order in Changing Societies, Yale University Press, London, 1968, s.154.

8 Çıktık açık alınla on yılda her savaştan
On yılda on beş milyon genç yarattık her yaştan;

yapı aynı dönemde bir toplum mühendisliği projesi olarak da hayata geçirilmeye çalışılmış, CHP'nin en çok bahse konu ettiği "Devletçilik" ilkesi olmuştur. Özellikle ekonomik kalkınma için devletçilik olmazsa olmaz olarak kabul edilmiştir. Her şeyin devlet eliyle yürütülmeye çalışılması vesayetçi anlayışın da temel bir politika olarak devletin derinlerine yerleşmesine neden olmuştur. Bugün dahi CHP'nin gelir dağılımındaki adaletsizlikten ve sosyal adalet ilkelerine uygun politikaların hayata geçirilmesi için gerekli çabalar göstermekten yani ekonomi ile ilgilenmekten çok "devletin güvenlik işleriyle" herkesten (özellikle güvenliği sağlamakla görevli resmi kurumlardan dahi) daha istekli bir biçimde ilgilenmesinin bu tarihsel oluşumla ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. CHP'nin tek parti olarak iktidarda olması da söz konusu politikaların ne kadar merkezi otoriteye bağlı olduğunu da gösterir.

Kısaca Cumhuriyet'in ilk yıllarında doğrudan bir devlet politikası olan "ekonomik refahın tüm toplum kesimlerine yaygınlaştırılması" sonradan sekteye uğramıştır. Nitekim M. Kemal Atatürk, 1923 yılındaki 1. İzmir İktisat Kongresinin açılışında yaptığı konuşmada ekonomik geriliğin giderilmesi için neler yapılması gerektiği konusunda yapılacak olanlardan bahsederken öncelikli olarak "sanayileşme" için gerekli olan her tür alt yapının oluşturulması için yeni bir seferberliğin başlatıldığını ısrarla vurgulamış ve bu konuda da ciddi çalışmalar başlatılmıştır. Buradaki konuşmasında Atatürk, Osmanlının çöküşünün iktisadi analizini uzun uzun yaptıktan sonra, siyasi bağımsızlığın ve gücün tamamlanabilmesi için de "iktisadi kalkınmanın" mutlaka gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgular ve artık, "kanaat tükenmeyen hazinedir" felsefesinden vazgeçilmesi gerektiğini söyler. Artık bu memleket; "fakir, hakir memleketi değil, zengin ve "çalışkanlar" memleketi olmalıdır", der.

Ancak sanayileşmeye yönelik çabalar temelde batıdan (yani sanayileşmenin kendi dinamikleri ve kazanımlarından) farklı bir "niyet" üzerine oturtulmuştur: "devletin zenginleşip güçlenmesi". Batılı toplumlarda bireyin zenginleşip refah içinde olması gizli-açık bir niyet ve amaç olarak bu çalışmaların asıl dinamiğini oluşturur. Fakat Türkiye'deki Cumhuriyetçi seçkinler, bireyin zenginliğini devletin zenginliği için istemekte ve buna göre gerekli yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkarılan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası Kanununun gerekçelerine bakıldığında da bu niyet açık bir biçimde görülecektir. Vurgulamak gerekirse, "Batılılaşma denilen sürecin ve onun bir ürünü olarak düşünülen kalkınmanın önündeki en önemli engel toplum değil, bu süreci bir savunma içgüdüsüyle sürekli denetim altında tutmak isteyen devletçi irade(CHP)dir" (İnsel, 1990:24-27) ve milli iktisat aslında Osmanlıdan beri devam ederek gelen patrimonyal gelenekleri barındıran düşüncenin ürünüdür ve asker-sivil bürokrasinin, denetim altına alınmış, güdümlü kumanda ekonomisinin usturuplu ifadesi olmuştur (İnsel, 1990:43-48) Kendi iç dinamikleri ile değişim ve dönüşümü sağlanamayan üretim ilişkileri ile üretim tarzı dayatılarak belli bir konuma veya tarza getirilmeye çalışılmasının 80 yıllık bilançosu, kişi başına düşen 3500 dolarlık milli gelirdir.

Özetlemek gerekirse, iç içe geçmiş, teknik, ekonomi ve sanayileşme alanında meydana gelen her tür değişim ve anlayış, dış dünyanın algısını da dönüştürmektedir. Bu algı bizim bu dünyaya hangi pencereden baktığımızı ve onda neleri aradığımız ile orda neler inşa etmek istediğimiz ile örtüşen bir dinamiğe sahiptir. Cumhuriyetin doğrudan demokratikleşme yerine toplumsal değer ve norm üreten bir sistem olarak algılanması gerektiği konusu, ülkede bugüne kadar meydana gelen askeri darbeler ve bunlara karşı aydın-entelektüellerin takındığı tavırdan da anlamak mümkündür. Bu durumu "yönetim boşluğu" ve "ordunun demokrasiye bağlılığı" ile açıklamak, (Kongar, 1985:353-372) kamu otoritesini elinde bulunduranın bu otoriteyi genelde "adalet" olarak yorumlama eğiliminde olduğunu gösterir.

BATI SANAYİLEŞMESİNİN DİNAMİKLERİ: CENNETİN BU DÜNYAYA TAŞINMASI

Avrupa ve diğer sanayileşen ülkeler, ekonominin sağlayacağı refahın sadece bu dünyada kalmadığı görüşünü de içine alan geniş bir refaha kavuşma talebi olarak algılanmasını sağlayan düşüncelere dayandırmışlardır. Nitekim Roma'da collegium bir mesleki örgütlenme birimi olarak dinsel içerikli devlet denetiminde hareket eden örgütlerdi (Kılıçbay, 2001). Bundan böyle dünyada ve cennette parayla satın alınamayacak hiçbir şey yoktur. Mali ve ruhani kazanç ile bağlantılı kelimelerdeki bu inanç, Colomb'un ağzından bir çok sefer zikredildi: "Altın mükemmeldir, altın hazinedir ve ona sahip olan kimse bu dünyada istediğini yapar ve cennetteki ruhlara yardım etmeye muvaffak olur" (Mumfort, 1996:20) Nitekim Max Weber de buradan hareketle neden kapitalizmin tarihin belli bir döneminde Batıda, özellikle de İngiltere'de doğduğunu irdelemeye çalışır.

Weber, kapitalizmin doğuşunda Protestanlığın ve özellikle dünyevi çileciliğin tipik örneği olan Kalvinciliğin etkisini araştırır. Bulduğu sonuç olumludur. "Belirli bir dünya görüşü ile belirli bir ekonomik etkinlik biçimi arasında tinsel bir ilişki vardır." Protestan ahlakı kavramı, esas olarak Calvin'ci bir anlayıştır ve 1647 Westminster Bildirisi metninden esinlenmiştir (Aron, 1989:367-380). Bu bildiri metnine göre dünyada yapılacak tüm işler tanrının şanı içindir. İnsanın görevi sürekli çalışmak ve dünyada tanrının hâkimiyetini kurmaktır. Kısaca weberyen anlayışa göre sahip olunan inanç veya dünya görüşü ekonomiyi doğrudan belirler ve ekonomide istenilen değişimin öncelikle bu alanlarla bağlantılı olarak ele alınması gerektiğini söyler. Kimi uzak Asya ülkelerindeki ekonomik gelişmelerin de bu bağlamda değerlendirilmesi mümkündür. Sözgelimi banka mimarilerinin bile refahı sağlayan tanrı figürleri şeklinde veya doğrudan onun şeklinde inşa edilmiş olması bu bağlamda anlamlıdır.

Kendi öğretisi içinde kendi varlığını korumaktan emin olamayan Hıristiyanlık, Avrupa'da "devlet" gibi güçlü bir otoriteye yaslanarak kendini garantiye almıştır. Ancak bu tabi Hıristiyanlık için daha sonraları ciddi sorunların doğmasına neden olmuştur. Aynı zamanda azizlerin Hıristiyanlık öğretisi içinde kalarak tanrıya varmaktan aciz oldukları zaman da felsefeye ve Yahudilik[9] teolojisine dayanmışlardır. Her iki durum da sorunlu bir yapıyı doğurmuştur. Bugün İslam coğrafyasında rastlanan ve birçok ülkeyi totaliter rejimlere mahkûm eden, orada yaşayan kimi insanlar tarafından dahi tasvip edilmeyen "Siyasal İslamcılık" da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Çok uzun süre devlet güvencesi ile varlığını sürdüren dini anlayış, özellikle de Sünni yorum, bu güvenceyi kaybetmeyi kendi sonu olarak görmektedir. Bundan dolayı da tüm alanları doldurmayı kendi varlığının güvencesi olarak değerlendirmektedir. Aslında dinler, kendi öğretileri içinde kendilerini koruyabilecek bir yapıyı kurabilirler ancak, bu birazda riskli bir koruma alanıdır. Çünkü Kant'ın da ifade ettiği gibi numen alanı çelişkileri içinde barındırabilen bir alandır. Dinleri böyle kırılgan hale getiren nedenlerden birisi de insanın sürekli soyut olanı somuttan hareketle anlama çabasının içine düşülebileceği sığlıktır.

Kuşkusuz gerek geçmişte gerek günümüzde iktisadi yapılarla toplumsal yapılar ve bu yapıların dayandığı temel inanç ve kültür kodları arasında hem zorunlu hem de yapısal bir ilişkinin var olduğu tartışılmaktadır. Ancak bu ilişkinin tüm toplumlarda aynı tarzda olması beklenemez ve bu konuda izlenen politikaların ne kadar gerçekten bu ilişkiyi doğru bir biçimde kurup kurmadığı ise müdahaleci bir siyasal yapılanmayı ifade eder/doğurur.

Türkiye, sahip olduğu kültürel mirasla sanayileşmeyi doğuracak bir girişim ruhuna sahip değildir. Batıdaki gelişmeye paralel bir gelişme göstereceğini beklemek yanlış olur. Nitekim Türkiye, kendisi ile beraber kalkınma çabasına girişen tüm ülkelerin (Japonya, G. Kore, gibi Uzak Doğu ülkeleri ile Romanya, Bulgaristan ve hatta İspanya ile kimi Doğu Avrupa ülkelerinin) çok gerisinde kalmış bir ülkedir. Bunun için de Türkiye'deki kalkınma dışarıdan yapılan yönlendirmelerle ancak mümkün olabilir. Buradan kastedilen IMF veya Dünya Bankası

9 Hıristiyanlarla Yahudilerin karşılıklı soykırım ve kıyımlara rağmen vazgeçilemez politik ortaklığını da bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

değil, daha çok insani amaçlar güden organizasyonlar bunu gerçekleştirebilirler. Türkiye, siyasal alanın aksine ekonomik alanda sahip olduğu kültürel ve tarihsel mirası sorgulamadan benimsemiş olduğundan bir türlü refahı arttıracak olan yüksek katma değerli bir üretim trendini yakalayamamaktadır. Çünkü Osmanlıdaki din devlet ve töre ile yabancılaşma, kendine özgü bir fetişizmi doğurmuştur ve bu da maddi iktisadi hayattan devlet ve Müslümanlığa doğru kaymıştır (Divitçioğlu, 1981:131). Daha sonraları bu alanlara ilişkin uygulanan politikaların bu trendi yakalaması ve buna uygun yapıları gerçekleştirmesi de mümkün olmamıştır. İdris Küçükömer de konuyu aynı bağlamda ele alınması gerektiğini söyler. Küçükömer'e göre bu konuda yapılan çalışmalar sadece kurumsal aktarıcılıktan öteye geçememiştir. Üretim aracı ve gücü sahibi olmadan ve bu sahipliği sağlamlaştırıcı üst yapı kurumları çıkmadan artı değerin bir kısmını sürekli bir yatırıma dönüştürmeden kapitalizme geçilemez. Hatta ona göre bu konuda iç dinamiklere dayanmayan tepeden inmeci modellerle bunu gerçekleştirme çabası aslında bu süreci engelleyecektir (Küçükömer, 1994:14-15). Ancak bu durum, kendi iç dinamiklerini harekete geçirerek bunu kuramayacağı anlamına da gelmez. Türkiye gibi ekonomik gelişmeye uygun bir düşünsel alt yapısı olmayan fakat bunu başaran ülkeler nasıl yapmışlarsa Türkiye de öyle becerecektir.

Ekonomi ile toplumsal yapı arasındaki ilişkiyi bütün zamanları ve toplumları kapsayacak evrensel ölçekte ve orijinallikte açıklayan Marx'a göre de "Toplumlar her bakımdan kendilerini doğuran eski toplumun iktisadi ahlaki ve zihni-lekelerini taşır" (Marx, 1981:23).

Kısaca belirtmek gerekirse Türkiye'de, ekonomik durumu ve yapıyı siyasal durum belirlediği için dünyanın tersi bir gidiş söz konusudur. Bu anlamda siyasal sistemin bakış açısına aykırı yaklaşımlar mümkün olabildiğince pasifize edilmeye çalışılmış ve siyasal ve toplumsal kurumları disfonkisyonel yanlarından sayılan statükocu bir anlayış dayatmasının aracı olarak kullanılmıştır. Bir takım değerler kutsallaştırılmış, belirlenen doğruların altları çizilmiş ve bunlar değiştirilemez gerçekler olarak halka benimsetilmeye çalışılmıştır (Alkan, 1979). Gerçi bu uygulama evrensel bir nitelik taşır ve toplumsal olanın doğasında pratik bir zorunluluk olarak saklıdır. Ancak değişmeye karşı gösterilen bu direnç, zamanın değişen koşullarının doğru olarak algılanmasını zorlaştırmaktadır. Hatta haklı olarak başlatılan bir eylemin sadakatle bağlılığa rağmen sonraki nesiller tarafından haksızlığa dönüştürülmesi anlaşılamadığı gibi engellenememektedir. Bu nedenlerden dolayı diyebiliriz ki Türkiye'de hala Durkheimci mantığın aşılması konusunda büyük güçlükler çekilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanla varlık arasındaki ilişki, doğa ve tarihle olan bağlantı temelinde anlam kazanır. Dış dünyanın bilgisi salt bir enformasyon olarak işlev görmez. Aynı zamanda epistemolojiyi de kurgular. Epistemoloji ise, aslında bizimle "öteki" arasında aşkın bir bağlılık tesis eder. Bu kurgu, bu dünyaya yüklediğimiz anlamları da içeren bir anlamlar dünyasını refere eder.

İnsanı belirleyen kültürel ağların içerisindeki temel varlık öğesinin yanında onu etkileyen iki unsur söz konusudur. Bunlardan biri ahlaki değerler düzlemi, diğeri ise; bilgi kaynaklarıyla iç içe olan bu bilgi düzlemidir. Her kültür ve medeniyet, kendi sosyal, estetik, bilgisel, varlıksal ve değersel kodlarını oluşturur. Bilgi ve normatif sistem, giyim kuşamdan tutun bireyler arası ilişkiye kadar birçok alanı belirler. Tabi burada, müdahale edebilen, yorumlayabilen ve biricik bir tarihe sahip olan bireyin söz konusu sistemlerin karşısında tamamen yok olduğu gibi bir şey anlaşılmamalıdır.

İnsanın dünyadaki varoluşsal nedeni ve diğer varlıkların da insan açısından anlamı kuşkusuz yeni bir problem değildir. Kökü derinde olan eski bir uğraştır. Bu uğraşın hangi eksende kurulduğu ise doğrudan dünyayı yorumlamaya dayanır. Bu dünyadaki yaşamın asıl anlamının ve amacının buraya taşınamamış olması da adı geçen konularla ilgili bir sorundur.

Türk toplumunda da bu sorun, çeşitli biçimlerde kendini gösterecek pratikleri ve zihniyetleri oluşturarak var olagelmektedir. Özellikle yaşam standartlarının iyileştirilmesine ön

ayak olacak atılımlar çok cılız kalmışlardır çünkü asıl aradığımız öte dünyada kuruludur zaten. Mutlak adalette oradadır, mutlak doyum da. Bunun için de bu dünyayı mamur etme pratiğimiz içinde bulunduğumuz kültürel havzada bulunan benzerlerimize göre daha cılız kalmıştır. Kısaca, bizim için cennet hep öte dünyadadır hiç burayla bağlantılı değildir.

Yukarda da değinildiği gibi, ülkemizde yaşam standartların iyileştirilmesi iki temel sorunla birlikte çözülebilir. Öte dünyaya ilişkin olan vurgu, bu dünyaya yapılmalı ve üretim için gerekli ön şart olan "girişim ruhu" canlandırılmalıdır. Bu da demokrasi kültürünün sağlayabileceği bir özelliktir. Para harcamayı bilmenin kazandırabileceği bir özelliktir.

Bütün gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de sağlıklı bir toplumsal değişim dinamiğinin harekete geçirilmesi ve toplumsal refahın eşit bir şekilde dağıtılması gerekmektedir ve bunun için de istatistikî verilere şiddetle ihtiyaç vardır.

Bana göre doğu ile batı arasındaki en önemli fark şudur: Doğu düşüncesinin insanı tanımlamaya yönelik olan paradigmasının çıkışı daha kalıcı bir noktaya dayanmasına rağmen vardığı sonuç tutucu ve yanlıştır. Batı paradigmasının çıkışı ise daha muğlâktır. Ama vardığı sonuçlar daha doğru ve gerçekçidir. De La Mettrie, "İnsan Bir Makine" adlı çalışmasında bu konuyu en ince ayrıntılarına kadar anlatır. Ve bu kitap insan tanımlaması için de önemli bir rehber olarak görülür. Adı geçen kitap, insanı önce bir makine gibi görülmesi gerektiğini vurgular (De La Mettrie, 1985).

Siyasi alanda görülen güvensizlik ve beceriksizlik ancak kişinin dünya ile arasında kurduğu ilişki temelinde anlaşılabilecektir. İnsanların sahip olduğu kimliğini korumak adına siyasi tercihte bulunması, cennetin transferini zorlaştırmaktadır.

Din ile devlet arasındaki ilişki bağlamında da devam ede gelen sorunlar, uygulamaya yönelik sorunlar olmaktan öte alanlara devletin ve dinin düşünsel ve tarihsel arka planına kadar uzanmak gerekmektedir. Avrupa'da, kendi öğretisi içinde kendi varlığını korumaktan emin olamayan Hıristiyanlık, "devlet" gibi güçlü bir otoriteye yaslanarak kendini garantiye almıştır. Ancak bu tabi Hıristiyanlık için daha sonraları ciddi sorunların doğmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Azizlerin Hıristiyanlık öğretisi içinde kalarak tanrıya varmaktan aciz oldukları zaman da felsefeye dayanmışlardır. Her iki durum da sorunlu bir yapıyı doğurmuştur. Bugün İslam coğrafyasında rastlanan ve birçok Müslüman tarafından dahi tasvip edilmeyen "siyasal İslamcılık" da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Çok uzun süre devlet güvencesi ile varlığını sürdüren dini anlayış, bu güvenceyi kaybetmeyi kendi sonu olarak görmektedir. Aslında dinler, kendi öğretileri içinde kendilerini koruyabilecek bir yapıyı kurabilirler ancak, bu birazda riskli bir koruma alanıdır. Çünkü Kant'ın da ifade ettiği gibi numen alanı çelişkileri içinde barındırabilen bir alandır. Dinleri böyle kırılgan hale getiren nedenlerden birisi de insanın sürekli soyut olanı somuttan hareketle anlama çabasının içine düşülebileceği sığlıktır.

Kısaca belirtmek gerekirse gerek geçmişte gerek günümüzde devletlerle veya siyasal yapılarla dinsel yapılar arasındaki temel ilişki, birinin diğerini kendisine tarihsel bir dayanak olarak görüyor olması ve bu dayanağı kaybetmekle de kendi iddiasını kaybedebileceği korkusunu yaşıyor olmasındandır.

Modernleşmenin, modern dünyanın sona yaklaştığına dair söylemlere gösterilen tepkiler de Cennetli dünyanın sonuna geldiği anlamı taşıdığı için mi can sıkıntısına neden olmaktadır? Yoksa öte dünyanın tarihini yazıma girişiminde mi bulunuyoruz biz?

KAYNAKLAR

Alkan, Türker, Siyasal Toplumsallaşma, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979.

Aristoteles, Fizik, Çeviren: Saffet Babür, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

Aron, Raymond, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*,* Çeviren; Korkmaz Alemdar, Ankara: Bilgi Yayınları, 1989

Atlansoy, Hüseyin, "Ritmik Saymalar II", *Hece*, Sayı 18, 1998.

Aydın, Mustafa, Zihniyet Sorunu: Mahiyeti, Oluşumu Türleri ve Günümüzdeki Bazı Problemleri, Tezkire, Bahar, 1997.

Bağlı, Mazhar, "Klasik Fizik (Newton Paradigmasının) İlkeleri Bağlamında Modern Bilincin Ve İktidarın İmkanları: Özgürlük Ve Yetkinlik", Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 4, sayı:3, Temmuz-Eylül 2002.

De La Mettrie, Julien Offray, İnsan Bir Makine, Çev. Zehra Bayramoğlu, Süreç Yayıncılık ve Tanıtım, İstanbul, 1985.

Descartes, R. Metod Üzerine Konuşma, Çev. Mehmet Karasan, Milli eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1989.

Divitçioğlu, Sencer, Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu, Ar Yayın Dağıtım, İstanbul, 1981.

İnsel; Ahmet, Türkiye Toplumunun Bunalımı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.

Jeannıere, Abel, "Modernite Nedir?", (çev., Nilgün Tutal-Küçük), Modernite Versus Postmodernite, Der., Mehmet Küçük, Vadi Yayınları, Ankara, 1993.

Kahraman, Hasan Bülent, Kültürel Karmaşa ve Türkiye, *Milli Kültür*, Kültür Bakanlığı, Nisan 1992, Sayı: 91.

Kılıçbay, Mehmet Ali, Doğu'nun Devleti Batı'nın Cumhuriyeti, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2001.

Kongar, Emre, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.

Küçükömer, İdris, Düzenin Yabancılaşması, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994.

Mannheim, Karl, Essays on The Sociology of Culture, (Editor Bryan S. Turner), Routledge, London and New York, 1992.

Marx; Karl, Critigve du Programme de Gotha, Editions Sociales, Paris, 1981.

Mumfort; Lewis, Makine Efsanesi, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996.

Pala, Hüseyin, "Masalını(N) Kurdu", Yayınlanmamış deneme, ٢٠٠٤.

Rustow, Dankwart A., "The Military: Turkey", *Political Modernization in Japan and Turkey,* der. Robert E. Ward ve Dankwart A. Rustow, Princeton University Press, Princeton, 1964.

Turner, Bryan S., Max Weber ve İslam, Çeviren, Yasin Aktay, Vadi Yayınları, Ankara, 1991.

MIGRATION'S INFLUENCE ON ECONOMY AND REGIONAL DEVELOPMENT

Vilmantė Kumpikaitė-Valiūnienė[1]

ABSTRACT

Today both Europe and North America are home or host to about one fifth of the world's migrant population each. Along with the US and Canada, Western Europe has become one of the two most important destinations on the world map of international migration. As Baycan-Levent and Nijkamp (2009) present, Central European countries including Germany, Switzerland, Austria, the Benelux countries, and France have been the most important immigration countries as well as traditionally the port of entry of many labour migrants in Europe. However, since the 1980s, the Southern European countries such as Italy, Greece, Spain, and Portugal have also become immigration countries, receiving people from Northern Africa, the Balkans, and the Eastern Mediterranean, mostly through illegal immigration due to the proximity to these regions, the geographical features. European Union has created one economic and free movement of workers space. It has not only opened the borders providing the opportunity to travel, study, work and live within European Union (EU) for more than 500 million citizens of EU member countries, but also faced the problem areas that require solutions. Moreover, Europa opened its doors to refugees from Syria, Afghanistan and Eretria.For the long time inequalities between rich and poor countries increased, borders were becoming more and more closed to people. Because of these tight border controls and a growing global fear of those seeking refuge, migration became a risky business bringing various challenges. The purpose of this paper is to present migration's influence on regional development giving examples from EU.

Keywords: *migration, regional development, economy.*

MIGRATION FACTORS

The factors that lead individuals to migrate, in turn, are motivated and sustained by three major types of influences – demand-pull factors in the destination area, supply-push factors in the origin area, and network factors that link origin and destination (Martin, 2003). There are as many reasons for migration as there are migrants, but most individuals who cross national borders do so for economic reasons. One of them, for example is difference in salaries. For example, according to the difference in wages, rewards, and benefits among countries some countries, especially new EU members cannot offer high salaries for highly skilled professionals. Differences of minimum salaries among majority of EU countries (some of countries as Germany or Italy do not have fixed minimum salaries) are presented in Figure 1.

1 Multidisciplinary Research Group International Migration, Kaunas University of Technology, Lithuania

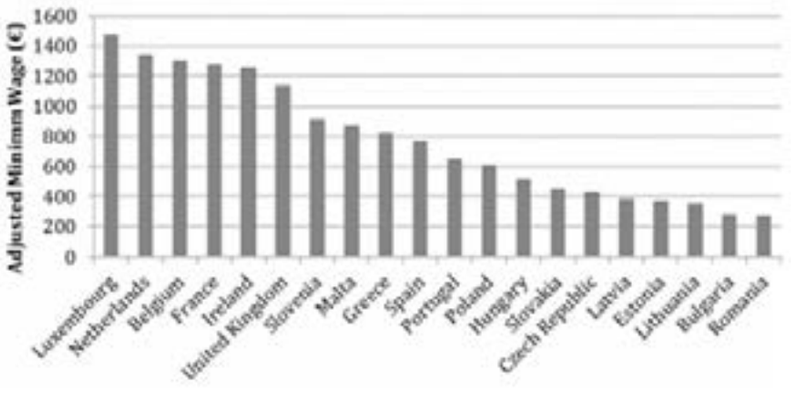

Fig. 1. Monthly minimum wage across EU countries in 2014

The highest wages are in Luxembourg, Netherlands and Belgium and the lowest are in Romania, Bulgaria and Lithuania. Very different situation is seen when analysing net migration of EU countries (see Figure 2). The highest positive net migration was seen in Luxembourg (15.1 persons per 1000) and negative - in Lithuania (-23,7) with total 3 mln of population.

In 2012 the biggest immigration was in Germany (592,2 persons per 1000 citizens), UK (498), Italy (350), France (327,4) and Spain (304,1) in 2012 (Eurostat, 2015). At the same time 5 countries with the lowest immigration are following: Estonia (2,6), Slovakia (5,4), Malta (7,1), Croatia (9,0), and Portugal (14,6).

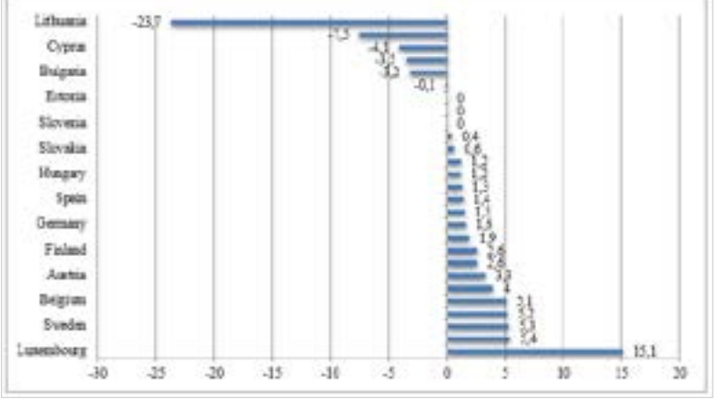

Fig. 2. Net migration per 1000 population in EU in 2010 (EMT, 2012)

MIGRATION'S OPPORTUNITIES AND THREATS

Summarizing analysed scientific literature (Nonneman (2007), Fratesi, andRiggi (2007),Ciarniene and Kumpikaite (2011)) opportunities and threats of migration were highlighted and presented in Figure 3.

Fig. 3. Threats and opportunities of migration

Opportunities of migration

There are economic reasons for encouraging migration. For example, immigrants tend to contribute more in taxes than they receive in social services. The World Bank conservatively estimated that $80 billion in worker remittances were transferred from immigrants to their countries of origin in 2002 (World Bank Group, 2003).Other sources suggest the figure may have totalled $100 to $200 billion in 2003 (Sander, 2003). Some economic simulations have suggested that even a 3 percent expansion in global migration could increase world incomes more than a complete liberalization of all trade.

Of course many people who immigrate do it in reason that they can not find a job on own labour market but also many people immigrate because the wages in other countries are higher. Thus their outgoing leaves jobs on the own labour market which must be occupied.

Moreover, each immigrant entering the country as well as being a job seeker also provides work to others because he or she is a consumer and user of all kinds of services and supplies and creates demand and hence work. This makes possible humans to earn more money abroad than in the own country. That leads to increasing of living standard of people who works abroad or their families in the home countries. However, migrants are increasingly dependent on commercialized intermediaries with access to visas and transportation – calling into questions the actual financial gains for migrants, their host countries, and their countries of origin (Lucas, 2008).

Undoubtedly, migration influences development of origin region. Study by Adams and Page (2005) in 71 developing countries showed that both international migration and remittances significantly reduce the level, depth, and severity of poverty in the developing world. After instrumenting for the possible endogeneity of international migration, and controlling for various factors, results suggest that, on average, a 10% increase in the share of international migrants in a country's population will lead to a 2.1% decline in the share of people living on less than $1.00 per person per day. After instrumenting for the possible endogeneity of international remittances, a similar 10% increase in per capita official international remittances will lead to a 3.5% decline in the share of people living in poverty.

Speaking about increasing of potential workforce of migration some aspects could be analysed. For example, immigration, especially of people of working age, increase potential

workforce and can partly compensate for the low participation native population. More hands on deck ultimately mean more economic growth and prosperity (Nonneman, 2007). Moreover, immigrant labouris needed to sustain the workforce in rich countries with aging populations and to protect industries that rely on immigrant labour (Hayter, 2002). Data from Eurostat statistics shows that Turkey has the largest population among the CEECs (14% of the EU-27 total) and followed by Poland (7%). Especially in the latter countries, the sustained level of low fertility gives rise to concern of the working age from 65% in 2005 to 69% in 2025, but drop by 4% in 2050 (Oguz, 2011). In addition, migrants create jobs.

With migrants eager to undertake this work, firms and the economy grow as productivity increases and inflationary pressures reduce. Kirchhoff et al. (2007) also agree that a foreign population has a positive effect on new business formation. Migrant workers also add large levels of entrepreneurship and self-employment, thereby creating new jobs for the country workforce. This can act as a spur to local people to start their own business, giving further impetus to economic growth (International Labour Migration, 2004). In general, immigrants are more likely to be self-employed than similarly skilled native-born workers, while self-employment rates of immigrants exceed in many countries those of native-born.

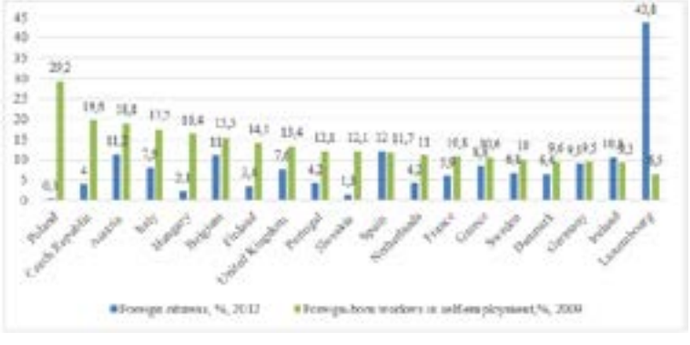

Fig. 4. Comparison of foreign citizens and foreign -born self-employed in Europe, in percent (made by author using data from Eurostat 2015; OECD, 2010)

In comparison, countries with the biggest numbers of foreign-born workers in self-employment (see Figure 4) were Poland (29.2%), Czech Republic (15%), Austria (18.8%), Hungary (16.4), Italy (17.5%), and Belgium (15.5%). It is common tendency that foreign-born people are more like to be self-employed. However, we can see opposite situation in Greece, Italy, Ireland, Portugal, Spain, Germany and Slovakia. Differences in Slovakia and Germany are very small when those differences are almost 16% in Greece, around 7% in Italy and Ireland. The reasons of situation should be analysed in more details, however, it could be supposed that mentioned Southern countries face huge illegal immigration from Africa.

Speaking about other positive sides of migration,it could be mentioned it brings to the receiving countries many customs, practices and behaviour patterns from the home country. Immigrants creates strong diasporas. For example Turks' diasporas in Germany (21.6% of country population), and Austria (11,4%), Polish in Iceland (43.7%), Ireland (22.1%), and Norway (16.8%), Brazils' in Portugal (25.3%), Ukrainians' in Czech Republic (25.5%) and Poland (23.6%), Indians' in UK (7.2%), Romanians' in Hungary (24%), and Spain (15%), Moroccans' in Spain (15%), Lithuanian's in Iceland (7.4%), Ireland (4.4 %), Norway (4.3%), and UK (2.9%) (Ec.europa, 2013).Therefore, smaller branches of the original culture are recreated in host countries, suchas Chinatown, in Rome or Turks diasporas in Cologne, Minchin or Hamburg.

Social and economic change in Europe is characterized by international mobility, the challenge of a multicultural society, and new forms of integration and tension between immigrants and local populations (Baycan-Levent and Nijkamp, 2009).

Threats from migration

The migration of people, among which skilled and talented people, from less favoured regions to the more prosperous regions reduces the development potential of their region of origin. Moreover, multi-ethnicity is seen in large urban communities. However, a multicultural society may be threatening to native-born citizens of receiving countries. This can elicit resentment among the citizenry which can trigger social conflicts (Hefti, 1997).

In addition, migrants are often seen as free-loaders or suspected of being criminals. For example in Lithuania, where were seen very high emigration rate crimes decreased by 15,4 percent comparing 2004 and 2011. Number of murders decreased from 345 till 211 by 39 percent. It is because together with qualified people criminals left country also.

Factors such as unequal opportunities prejudice and discrimination may be involved in prolonged periods of marginalization. Migrants also face racism and marginalization, despite the fact that many of the citizens of countries where they arrive are also immigrants or the children of immigrants.

CONCLUSIONS

Opened boarders and changing situation in world economics and on labour market influence importance of studies on migrations influences' on economy and regional development.Mas decreasing and increasing development of the region.

Summarizing we could say that migrants are looking for basic human rights: safety, a home, and the ability to provide for themselves and their families - all rights guaranteed to them under international human rights laws. Therefore, there are ethical and moral reasons for countries to open their borders but this rises new challenges for countries and societies.

REFERENCES

Adams, R.H. and Page, J. (2005). Do international migration and remittances reduce poverty in developing countries? World Development,33(10), 1645-1669.

Ciarniene, R., &Kumpikaite, V. (2011). International labour migration: students view point. InzinerineEkonomika-Engineering Economics,5 (22), 527-533.

Baycan-Levent, T. and Nijkamp, P. (2009). "Characteristics of migrant entrepreneurship in Europe". Entrepreneurship & Regional Development, Special Issue: Regional Science Perspectives on Entrepreneurship and Regional Development. Vol. 21 No. 4, pp. 375-397.

Heid, B. & Larch, M. (2012). Migration, Trade and Unemployment. Economics: The Open- Access, Open-Assessment E-Journal, 6 (4), 1–42.

Fratesi, U.andRiggi, M.R. (2007). Does migration reduce regional disparities? The role of skill-selective flows. Review of Urban & Regional Development Studies.19 (1), 78–102.

International Labour Migration (2004). A UNISON Discussion Paper. Retrieved from http://www.unison.org.uk/file/a2444.pdf.pdf

Kirchhoff, B.A., Newbert, S.L., Hasan, I. and Armington, C., (2007). "The influence of university R&D on new business formations and employment growth". Entrepreneurship Theory and Practice, Vol. 31, pp. 543–559.

Lucas, R. (2008). International Labour Migration in a Globalizing Economy. Carnegie paper No. 92, October. Retrieved from http://www.carnegieendowment.org/publications/?fa=view&id=22272&prog=zgp&proj=zted

Martinoia, M. (2011) European Integration, Labour Market Dynamics and Migration Flows. The European Journal of Comparative Economics,8(1), 97–127.

Martin, P. (2003). Benefits and losses of labour migration South-Eastern Europe. Journal of Economics, 1, 9-18.

Nonneman, W. (2007). European Immigration and the Labor Market. The transatlantictask force on immigration and integration.

OECD (2010). "Entrepreneurship and Migrants". Report by the OECD Working Party on SMEs and Entrepreneurship, OECD.

Oguz, O. (2011).The Impact of Turkish Labour Migration on the Human Resources in the European Union. Procedia Social and Behavioral Sciences 24 (2011) 696–715.

The statistical office of the European Union Eurostat (2013). Retrieved from http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home

World Bank Group, 2003.

STANDARDZATION OF ISLAMIC EDUCATION EXCELLENCE IN THE WORLD

Ab. Halim Tamuri[1]

ABSTRACT

The main aim of this article is to discuss several important aspects regarding the standardization of Islamic education excellence. This paper will look at the implementation of Islam education in the Muslim world today. Basically Islamic education in the Muslim world is currently viewed as a subject matter or as an educational system.Generally, three interrelated aspects contribute to the excellence of Islamic education have been recognized, i.e. concept of Islamic education; teaching and learning model; and teacher responsibilities. It is important to note that there are five domains or standards of teacher teaching practices in Islam, i.e. Mudarris, Muaddib, Mu`allim, Mursyid and Murabbi. Research also plays very important role todevelop the quality of education system. In improving the quality of education system, the concept of Tawhid and six main principles of methodology of research should be observed in carrying out research. Finally, there are at least five main challenges thathave been identified in the implementation of Islamic education system today.

INTRODUCTION

The quest for excellence in teaching and learning of Islamic education is a world-wide concern particularly in the Muslim countries and also in the Muslim minority communities. Today all education institutions such schools, universities and colleges have to respond to the challenge for higher quality in instruction by looking closely at the current nature of the teaching and learning environment as well as current development. It is concurred that the quality of education largely depends on the quality of teaching provided teachers or educators of the institutions.

Generally, both in the traditional and modern periods of the development of Islamic education, it is regarded as the utmost important part of Muslim community development. The process of education has a significant relation with Allah and rejects any kind of separation and the relationship with God must always be reflected in the Islamic education system. Based on the current condition, today the role formal education has gradually become more and more significant since it is not only for transmission of knowledge and skills, but is also concerned with social, religious and moraldevelopment, which in the traditional Muslim society it mainly was parent's responsibility. Today, most people usually perceive education as school or college as a place provides student with all kind of knowledge, culture and skills. Because of this, we need to discuss the standardization of Islamic education excellence and well to propose ways

1 Professor Dato' Dr. Ab. HalimTamuri is the Rector of International Islamic College University Selangor, Malaysia. tamuri@kuis.edu.my. This paper is presented in the 3rd International Regional Development Conference, 15-16 October 2015 at Bingol University, Turkey.

how developing and improving the quality of Islamic education system today.

ISLAMIC EDUCATION IN MUSLIM WORLD

Before further discussion, it is very useful to look at severalimportantrelatedterms. Islamic Education is commonly understood as an educational system which seeks to fuse the spiritual and the material aspects of man's growth and imparts a training which infuses faith into the whole personality, creating a spiritual or religious attachment to Islam. This enables an individual to follow the Qur'an and the Sunnah and be governed by the Islamic system of values.

In another definition, Sarwar(1996:9) viewed Islamic Education the process through which human beings are trained and prepared in a concerted way to do their Creator's bidding in this life to be rewarded in the life after death. The First World Conference on Muslim Education (1977) agreed to recommend the aim of education, which clearly emphasizes integrated human development and relation between God and man, as follows:

Education should aim at the balanced growth of the total personality of Man through the training of Man's spirit, intellect, the rational self, feelings and bodily sense. Education should therefore cater for the growth of man in all its aspects: spiritual, intellectual, imaginative, physical, scientific, linguistic, both individually and collectively and motivate all these aspects towards goodness and the attainment of perfection. The ultimate aim of Muslim education lies in the realisation of complete submission to Allah on the level of the individual, the community and humanity at large.

The concept of Islamic education has a close relationship with the Islamic world-view focuses on the discussion of the concept of God, concept of man, concept of universe and prophet hood. The Islamic world-view, which is based on the Islamic concept of *Tawhid*, will, therefore, determine the characteristic of Islamic education. In other words, the whole process of education, according to Islam, must be based on God's principles and the teaching of His Prophet SAW. There is no such division or separation between religious and worldly values and the forms of education must refer to the Qur'anic notion. In other words, Islamic education is a reflection of the Islamic world-view of the role of the human being as the *khalifatullah*, as well as the *`abdillah*(Mohd Sharif Khan, 1994).

Secondly, when we look at the terms "standardization of Islamic education", these terms give us the understanding that it is the process of developing and implementing a certain of standard which has been structured. In other words,it is to bring to or make of an established standard of educational quality. With this standardization, it can help to maximize compatibility or quality in education system. By comparing with an excellent standard, therefore, they must adhere to ensure that all processes associated with are performed within set guidelines and they may evaluate the quality by comparing with that particular standard. When we defining the term excellence as the condition of being superior, we believe the implementation of Islamic education has a state of possessing good qualities in an outstanding degree. It has the state or quality of exceeding or being exceptionally good based on several main criteria whichhave been successfully established.

Generally, Islamic education in the current educational system may be classified into two types; i.e.:

First, Islamic education as asubject in an education system. For example in Malaysia,Islamic Education is considered as one of the core subjects in the lower and upper secondary levels where all Muslim students are required to take the subject in the national examinations. They can take other subject of Islamic education such as *Tasawwur Islam, Al-*

*Qur'an and al-Sunnah*Education and*Shari'ahIslamiah* Education. At the post-secondary level, there are two subjects regarding Islamic Education offered i.e. Shari`*ah* and *Usul al-Din*. At tertiary level, there are faculties of Islamic studies or Islamic Revealed Knowledge which are offering Islamic studies program at diploma, degree and post-graduate levels.

Second, Islamic education as an educational system where Islamic education is regarded as a system of the institutions. The curriculums used in these educational institutions are designed based on religious substances, supported by Islamic teaching and learning methods and religious educational environment, For examplesreligious pre-schools; religious primary schools; religious secondary school;*tahfiz al-Quran* schools; and Islamic higher educational institutions such as the International Islamic University Malaysia, Islamic Science University of Malaysia, International Islamic University Islamabad Pakistan, International Islamic University, Chittagong, Ar-Raniri State Islamic University Banda Aceh Indonesia and International Islamic College University Selangor, Malaysia, Generally, the curriculums in these institutions emphasize on the integration of Islamic studies, Arabic language with other fields of knowledge.

From the above discussion, in general, we may understand that the position of Islamic education in the present education system is merely recognized as one of the core or elective subjects of an education system. Islamic education is as a part of the curriculum which has equal status with the other core subjects of a curriculum. It seems that the Islamic education is still not a comprehensive education system nor a complete educational process which covers the whole aspect of the development of human beings, i.e. physically, intellectually, spiritually and emotionally. It other words it does not meet the ideal concept of Islamic education as discussed earlier by many Muslim scholars, since is it solely identified or associated with the process of teaching and learning of Islamic studies and the Arabic language.

In fact, this situation has resulted in several difficulties in implementing the concept of integration of knowledge in many Muslim countries. In fact, there is no real form of integration of knowledge in which religious knowledge and the non-religious knowledge are still in different compartments. This directly continuethe dichotomy and dualism of education system as well as the mind of Muslim ummah.

THE FUNDAMENTALS OF EXCELLENCEOF ISLAMIC EDUCATION SYSTEM

There are three interrelated keyaspects which are regarded as the fundamentals of excellence forany education system, i.e.concept of education; teaching and learning model; and teacherresponsibilities:

First; the concept, aims and objective of education. Today, in the process of creating *khaira ummah* as khalifatullah, undoubtedly, Islamic education system has a very significant role as explained by many prominent Muslim scholars. Ab. Halim and Muhamad Faiz (2013a:111-116) has examined the views of Syed Ali Ashraf regarding the concept of education. For examples:, Ashraf explained education as follows:

Education is therefore defined as the process through which balanced growth of the total personality of human being is achieved. According to Islam the end to be aimed at is the attainment of the status of a true representative of God on the earth (*Khalifatullah*) (Ashraf, 1993: 3).

He also insisted several important points in the Islamic education system i.e.:

Faith and knowledge must go hand in hand. Faith is a spiritual gift and knowledge in an

intellectual acquisition through the use of man's intellect `aql. … Islam does not allow the Muslims to dichotomize life and divide it into that which belongs to God (Divine) and that which belongs to Caesar (secular). Islam wants education to be a process in which curriculum and teaching methods help each individual to unfold its own unique potentiality as a representative of God on the earth. (Ashraf, 1988, 74)

Our interest in the successful execution of faith-based education policy. We want to produce individuals who will become faithful servants of God. … We want them to believe that sovereignty ultimately belongs to Allah. (Ashraf, 1997,1)

There are also several scholars who have a similar idea with Ashraf such as;

MozammelHaque (1992:58) who has described Islamic Education as:

… an educational system which seeks to fuse the spiritual and the material aspects of man's growth and imparts a training which infuses faith into the whole personality, creating a spiritual or religious attachment to Islam. This enables an individual to follow the *Qur'an* and the *Sunnah*and be governed by the Islamic system of values.

In fact, before that, Al-Attas has also provided (1980:23)a definition concerns questions of ethics, both in the process of education as well as in its contents, in order to attain prosperity in this world and the Hereafter as he argued that:

The end of education in Islam is to produce a good man …By `good' in the concept of good man is meant precisely the man of *adab* in the sense here explained as encompassing the spiritual and material life of man.

Second; Islamic education teaching and learning model. There is a need to produce a standard model of good educational practice of teaching and learning process. According to Sahadat (1997) school is the second level of environment after family in the educational process of children. A recent study has shown that the role of Islamic education teachers in school is more significant that the role of family in terms of the development of student *akhlaq* (moral character) (MohdYusof et al., 2011; Ab. HalimTamuri et. al. 2013). Since school has a vital relationship with students' development, it is useful to examine the role of the teacher as the person who is directly responsible to implement the educational policy and programs at the school level. As Islam is rooted in the concept of *Tawhid*and faith in God, Prophet, and the Hereafter, the role of teachers in Islamic education system has an ethical and religious involvement and implication.

Thus, Muslim teachers should have several characteristics such as a correct understanding and deep knowledge of Islamic teaching; a strong belief and clear understanding of the Islamic concept of *Tawhid*; an observance of proper *akhlaq* with his Creator, other people, and universe; the acquisition and practise of professional knowledge and skills of teaching and learning; excellent and competent leadership skills; and motivation and positive attitude and thinking. That is why in Islam, teachers are highly regarded, since they are not only transferring knowledge and information to their students in the process of teaching and learning, but more importantly they are nurturing and developing the students' faith in Islam and the students' inner development towards the balanced growth of the total personality of human being.

In other words, as mentioned earlier, Islamic education is a reflection of the Islamic world-view of the role of the human being as the *khalifatullah*, as well as the *'abdillah*, all having a

significant relation to the Islamic concept of *Tawhid*. Thus, it is important to look at the way the concept of*Tawhid* significantly influences the process of teaching and learning (Ab. Halim et. al 2012b). The following Figure 1 puts forward how teaching and learning process of Islamic education should be carried out:

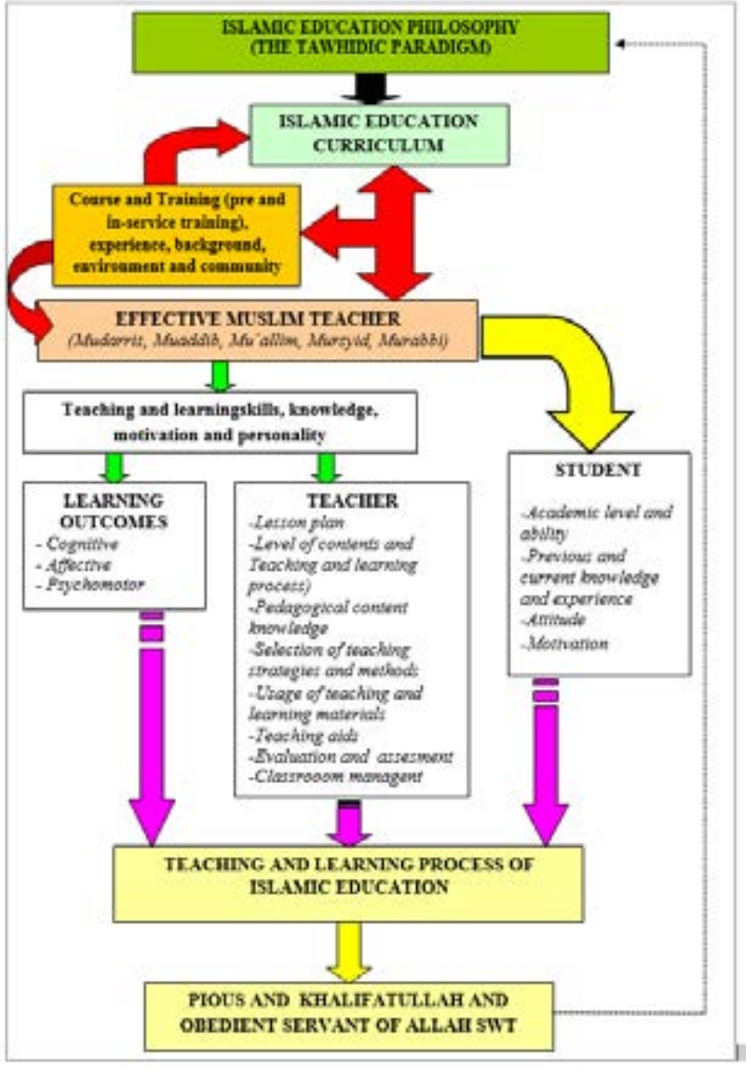

Figure 1: Teaching and learning model of Islamic Education

Third; teacher's responsibilities. From the Islamic point of view, the duty as a teacher is

an amanah(trust), which must be rightly implemented in accordance with Islamic principles. In Islam the teacher is not merely invested with social responsibilities, but their actions also have more important religious implications. In carrying out their responsibilities, all Muslim teachers, should have a correct understanding regarding the standardconcept and role of teachers in Islam. He or she will maximize all efforts in carrying out responsibilities, since he or she is evaluated and rewarded not only by the principal but more importantly by the Creator, i.e. Allah SWT.

A school today may be regarded as a student's second "house" and teachers as second "parents". During schooling term, the majority of our students, especially at the secondary level, usually spend their time at school. A teacher is not simply a transmitter of knowledge, but ideally he or she is also a guide for his or her students. Every teacher is a role-model for his or her students, and continuously nurtures noble values in the process of teaching and learning. The role of teacher becomes more significant for those who are living in school hostels. Due to an increase of current school activities and extra-curricular programs, the relationship between students and teachers becomes more significant (Ab. Halim et. al. 2013).

As a central part of any education system, teachers should be professionally trained through consistent pre-service and in-service training. They should be exposed to more knowledge, wider experience, and better training, to ensure effectiveness in their implementation of teaching and learning processes. In producing effective Muslim teachers, the concept of tawhid should become its foundation. Since every aspect of a teacher's activities is based on the fundamental concept of the Oneness of Allah, this concept will ensure that the teacher believes that all actions will be evaluated by Allah. The rewards and punishments from Allah are the indispensable factors that should be considered by teachers in carrying out their duties. Furthermore, the teachers should also realize that their deeds, efforts, and actions will significantly contribute to the development and betterment of the ummah, since the ummah's ideological common ground is based on the concept of tawhid. The teachers also realize that all their virtuous activities and contributions are 'ibadah and al-'amal al-jariyah. In short, the excellence of any education system primarily depend on the level of excellence of its teachers. A study conducted by Ab.Halim and his research team has identified several domains of excellent teacher in Islam that may be regarded as a standard of Islamic education teachers (KamarulAzmi and Ab. Halim, 2013). His study has identified fivedomains of teacher teaching practices in Islam i.e.:

Figure 2: Domains of teacher teaching practices in Islamic education

The following table shows the criteria of five domains or standards of teacher teaching practicesi.e. *Mudarris, Muaddib, Mu`allim, Mursyid* and *Murabbi.*

TEACHER DOMAIN	TEACHING PRACTICES
MUDARRIS	**<u>Introduction of lesson</u>**
	Starting the lesson with induction set
	Attracting the students' attention
	Structuring the lesson
	Linking the lesson with the existing students' knowledge
	<u>Development of lesson*</u>
	Explaining the contents directly (easy for the students to understand)
	Explaining the contents accurately
	Explaining the facts clearly
	Using the black/white board effectively
	Adjusting the learning strategies with time allocated
	Adjusting the learning strategies with student's interest
	Adjusting the learning strategies with student capability
	Adjusting the learning strategies with resources available
	Effective classroom control (conducive learning environment)
	Using conventional teaching aids effectively (OHP, *mahjong* papers, cards, pictures etc.)
	Using latest teaching aids effectively (ICT, computers etc.)
	Having sense of humor
	Having interpersonal skills (body language and gesture)
	Using various types of effective learning methods
	Using various types of enquiring techniques
	Answering the student's questions wisely
	Teaching according to the students' ability
	Arranging the learning process systematically
	Giving appreciation/ reinforcement to students
	Teaching enthusiastically/actively
	Using *Jawi* writing
	<u>End of lesson</u>
	Conducting formative evaluation on the students
	Exploring the student's learning problems
	Concluding the lesson
	Homework / reinforcement activities
MUADDIB	Wearing suitable and proper clothes (covering the aurat)
	Well-mannered personality/appearance
	Punctuality
	Talking politely to the student
	Having respectable charisma
	Demonstrating with good examples
	Concerned about the student's welfare
	Showing enjoyment /delighted manners
	Watching/Observing the students' ethical behavior (*adab*)
	Maintaining the teacher's self-respect
MURABBI	Inserting the elements of Monotheism *(Tawhid)*
	Having effective communication
	Motivating the students
	Knowing the students
	Friendly relation with the students
	Loving and caring for the students
	Respecting the students' views
	Respecting the student's potentials
	Do not talk rudely with the students
	Do not threaten the students
	Do not tease the students
	Do not degrade the students' capabilities
	Do not physically abuse (caning and ect.)
	Calling upon the students with a caring attitude
	Apologizing to the students whenever appropriate
	Patient with the students' behavior
	Giving constructive advices to the students
	Always patient/calm when facing the students' problems
	Showing parental relationship with the students
	Smiling to the students

MURSYID	Giving fair treatment to all students
	Practicing democratic principals in the classroom
	Showing firm/consistent attitudes
	Showing approachable leadership
	Showing good and effective examples
	Motivating the students
	Handling the students' issues instantly
	Developing the students' leadership talents
	Leading the students sensibly / with wisdom
	Managing/Controlling the class effectively
MU`ALLIM	Mastering the knowledge
	Presenting the facts without mistake
	Integrating the knowledge (intra-subject)
	Integrating the knowledge (inter-subjects)
	Mastering the Islamic Education syllabus
	Understanding the current issues
	Encouraging the students' knowledge development
	Stimulating the student's creative thinking
	Knowing the context of content knowledge
	Referring to various sources of knowledge
	Implementing the knowledge within the classroom context
	Explaining certain ideas/concepts clearly
	Mastering the skills of writingArabic scripts

STANDARDIZATION OF ISLAMIC EDUCATION: THE ROLE OF RESEARCH

In the field of education, research in obviously important to ensure that the education system well planned and carried out by educators. We may understand that research in education should affirm the concept of *Tawhid,* primacy of Allah role of revelation, importance of religious values and benefits for humanity. In Islam, researchers are not excluded from the evaluation of Allah since every activity in this world is counted and they will receive appropriate reward or punishment from Him. Furthermore, they should also have a proper understanding regarding the Islamic concepts of God-consciousness or*taqwa* and worship or *ibadah*as well the noble notion of education in Islam. Therefore, it is very crucial that Muslims should not ignore the philosophy of Islamic research and its fundamental principles of education in carrying out educational research. There are six main principles of methodology that should be understood and observed by all Muslims as the framework of every aspect in their daily lives, including in their educational system (Ab. Halimand MuhamadFaiz, 2013b),. They are:

- The unity of Allah SWT
- Unity of creation
- Unity of truth and Unity of knowledge

- Unity of life
- Unity of humanity
- The complementary nature of Revelation and Reason.

It is suggested that these principles are the lighthouse that guides Islamic mentality, psychological build-up and personality in academic and everyday life especially in the Islamic education system.

The six main principles above have been seen to be valid and appropriate for promoting good learning and personal development for students based on the Islamic perspective. Emphasising good educational practice helps focus educators and students on the task and activities that are associated with higher quality of student outcomes. Towards these ends, every educational institution and educators will need to arrange the curriculum and other aspects of their institution experience in accord with these good practices, thereby initiating and encouraging students put more effort in their learning. This will result in greater gains in such areas as good ethical development, effective communication, responsible human being and pious and *khalifatullah*and obedient servant of Allah SWT

Therefore, specifically, to achieve excellent level education system, there are several important elements that must be considered in the process to standardize Islamic education i.e.:

a. Philosophy of Education, aim and objectives of Islamic education – Re-examining current Islamic philosophy of education; learning aims and outcomes

b. Teacher education and professional development

c. Contents of curriculum – Revising the content of lesson based on integrated approaches (inter and intra field of knowledge) and engaging teaching and learning activities that promote higher levels of student outcomes.

d. Pedagogy and pedagogical content knowledge – introducing new training based on current needs

e. Text book and teaching aids – Encouraging teachers' creativity and innovation

f. School environment – Developing Islamic religious (*dini*) school environment

g. School administration and management – Good governance

h. Assessment and evaluation – Integrated and non-exam orientation

i. School supervision – Consistent and effective supervision

j. Studentengagement with school, parent and community

CHALLENGES AND ISSUES IN IMPLEMENTATION OF ISLAMIC EDUCATION:

Discussing the standardization of Islamic education, based on recent development in Muslim world, there are least five major challenges faced by Muslim communities, i.e.;

a) Media

The media today can be classified into electronic media and printed media. As the fastest means to transmit knowledge and information, these two types of mass media are widely used all over the world. The misuse of mass media, however, will bring negative consequence to the human beings and the media has become a very powerful instrument in the hands of human beings to cultivate or destroy moral values, to affect and control the minds of people by those who have the power over these media. In the name of freedom and human rights, various big and small companies have started putting up programs with little censorship or restriction. Whether these programs will be good or bad depends on what is meant by good or bad and who determines what is good and what is evil.The main issue that will be mainly discussed here is the contents and programs of these mass media. Generally, the equipment of the mass media itself is not the main problem. Beside the positive elements in the present mass media, there are also many negative facets that have subsequently created challenges in the development of *akhlaq* among the adolescents.

Furthermore, the challenge also comes from the radio broadcasting because most of the stations concentrate on entertainment and music instead of informative or human development programs. The development of music in the foreign countries, particularly in the USA, Europe, Korea, China and India (Bollywood), have influenced the music industry in Muslim countries. It might be a side effect of the recent process of globalization. For example, many local composers and artists try to imitate and adopt the recent western musical trends (lyrics and melodies), showmanship, life style and clothing. Today, there are many heavy metal, rap, blues, pop, hip pop, K-pop and rock single and group artists. In other words, they only became the duplication or reproduction of western music.

Another challenge is the Internet. Undoubtedly, the advancement of information technology gives many benefits in knowledge and education especially through the Internet. This development, however, will bring negative consequences if there is no relevant education, regulation and supervision since anybody can easily get access to any pornographic, deviant and immoral web sites. Printed mass media, which is commonly identified with magazines and newspapers, has also created another challenge towards the development of youngsters'*akhlaq*. In Muslim countries today, there are various types of local and foreign magazines sold to the public consisting of entertainment, lifestyles, computing, business, religion and general information. Many of them such as the television, film, music and lifestyle magazines show or exemplify negative culture and image to the Muslim. It is because most of these magazines contain a lot of immoral and un-Islamic photographs, advertisements, articles and stories. These issues of media will create many obstacles in implementing Islamic education since they will form a conflict of values between school, parent, community and media

b) Authority and Government Policies

Undoubtedly, many Muslim governments have introduced several plans and programs to educate the young generation as well as to overcome the social problems among Muslim adolescents. However, there are many plans and policies in Muslim countries which are not consistent and compatible with Islam, even contradict the main objectives of the Islamic education system. For example, there are a large number of legal and illegal entertainment outlets such as night clubs; discotheques; snooker shops, video games centers; karaoke and laser show centers which are easily found today. Gambling is also another challenge faced by many Muslim communities. Basically, the inconsistency or incompatibility of the government

policies have created dilemma among the Muslims since they are exposed to two opposite situations, i.e. i) the positive school environment that educate students to be good individuals, ii) the damaging and un-Islamic circumstances outside school that can attract the students towards negative attitudes. Since most of the students are attracted to the latter environment, the implementation and the effectiveness of the present education system is in doubt.

c) School and teacher

In general, teachers today have several other responsibilities besides their regular duty of teaching the students. In the process of teaching and learning, teachers are responsible to teach, evaluate and guide students; prepare the daily and weekly teaching summaries, attend courses and in service training; prepare and conduct examinations; and mark students' exercises and examination papers. They are also usually appointed as coaches and advisers for the school societies and clubs. In addition, they have to accompany students in any activities outside their school. In terms of school management, teachers generally have several other responsibilities, such as the members of subject committees, student's health and discipline, distribution of textbooks, student records, student attendance, examination results, enrolment, fees, and circulars for parents, and school environment. They also have to deal with the educational authority, parents and their local community. Teachers are commonly involved in several official campaigns. Thus, the job as a school teacher is very complicated since he/she has to implement various types of responsibilities including the clerical duties. Sometimes, these responsibilities and these burdens have overshadowed the ideal roles of teacher. In fact, the situation becomes more difficult in the schools that have a large number of students.

d) Family and Society

There are several problems in the present family institution as well as in the society at large that have created challenges particularly in the development of younger generation. For example, there are parents who do not show a good example; fail to recognize importance in the family life; give unrestrained freedom to their children and do not provide sufficient religious education. They also neglect the children's academic performance and school activities; overlook the problems of their children; emphasize merely on academic excellence and provide an excessive luxurious life style for their children. Basically, the negative and detrimental home environment such as the undemocratic family system, domestic violence, quarrels, separation and divorce have compounded the existing problems. There are also parents who ignore their parental duties since they are too busy with their jobs and duties to earn extra incomes for their family. As a result of lack of attention and less communication between parents and children, these negative and loose situations gradually build distance and tension in their relationship. The present family institution has hand over many of its basic responsibilities in educating their children to schools and other people. In fact, some parents feel happy if they can merely give or provide their children with money and the basic needs for school.

e) Students' negative attitude

The final main challenge is the students' negative attitudes. Generally, the internal problems among students have significant relationship with the students' negative attitudes as well as the students' misconduct. For example; the negative self-concept such as lack of confidence in themselves, low self-esteem, unclear ambition in life, lack of motivation, uninterested in education, bored with teaching and learning; more concern with work than their education; more interest in entertainment and pleasant life; and inability to manage their time and activities. They found that the above problems have significantly influenced the negative attitudes and misbehaviors among the students such as truancy and leaving school early. The negative attitudes particularly among the Muslim students are also caused by the problems of understanding of *aqidah* and their negligence towards Islamic teaching. For example, there

are some Muslim students who fail to fulfil the basic Islamic responsibilities such as the five times daily prayers and fasting, and they are also unable to practice and experience the Islamic ethical values and behaviors. The problem of criminals in some schools have created critical unlawful problems since they have been involved in bullying, fighting, asking for protection money from other students and threatening teachers. The friendship with individuals or groups who have bad habits will often bring many negative consequences and they also contribute to the formation of negative attitudes among the adolescents.

CONSCLUSION

To sum up, the above discussion shows the current position of Islamic education in the present education system in the Muslim world. Although Islamic education subject is generally recognized as one of thecore subjects in the current education system, the implementation as a "subject" seems to have a kind of "conflict" with the total idealism of Islamic education system. In achieving the notion of Islamic education reform and to achieve thestandardization of Islamic Education excellence, there must be a real form of "cooperation" and "collaboration" between government, school, teacher, parent and the Muslim communities in order to standardizeand transform the Islamic education system. Several element should be seriously examined i.e.; philosophy of education, aim and objectives of Islamic Education, teachers education, contents of curriculum, pedagogy and pedagogical content knowledge, text book and teaching aids, school environment, school administration and management, assessment and evaluation, supervision, and student engagement with school, parent and community. Teachers and the society at large must be able to support the implementation of Islamic education system. The five domain of teacher in Islam *Mudarris, Muaddib, Mu`allim, Mursyid* and *Murabbi* should be inculcated in Islamic education system. We must alsotry to resolvethe five major challenges and find solutions to attain the ultimate the aim of Islamic education in creating the *KhairaUmmah.*

REFERENCES

Ab. HalimTamuri. 2012. "The Concept of Tawḥīd In Muslim Teacher Education". *Muslim Education Quarterly.* 25 (3 & 4), 3-14.

Ab. HalimTamuri, MohdFaiz Ismail and KamarulAzmiJasmi. 2012a. "A new approach in Islamic Education: Mosque based teaching and learning". *Journal of Islamic and Arabic Education*.4(1).1-10.

Ab. HalimTamuri, MohdFaiz Ismail and KamarulAzmiJasmi.2012b. "Basic Components for Islamic Education Teacher Trainees".Global Journal Al-Thaqafah.2(2).53-63.

AbHalimTamuri, MohdYusof Othman, JawiahDakir, Ahmad Munawar Ismail, ZakariaStapa. 2013. "Religious education and ethical attitude of Muslim adolescents in Malaysia", *Multicultural Education Technology Education*, 7 (4): 257-274.

Ab. HalimTamuriand MuhamadFaiz Ismail, 2013a. An Analysis of Educational Concepts Based on Syed Ali Ashraf and Education in Malaysia. *Advances in Natural and Applied Sciences*, 7(2): 111-116.

Ab. Halim Tamuri and Muhamad Faiz Ismail. 2013b. "Cultivating Research Culture Towards Islamic Education Excellence". *Journal of Applied Sciences Research*, 9(4), 2570-2574.

First World Conference of Muslim Education. 1977. *Recommendations*.Jeddad: King Abdulaziz University.

Khan, Mohd Sharif. 1986. *Islamic Education*. New Delhi: Ashish Publishing House

KamarulAzmiJasmidan Ab. HalimTamuri. 2013. *Pendidikan Islam KaedahPengajarandanPembelajaran*. Skudai: Penerbit UTM

Hassan Langgulung, 1988. Teacher education: The Islamic Perspective. *Muslim Education Quarterly*, 4(2): 89-99.

Ibrahim Abusharif, 1988. "Growing in the Eye of the Storm, the aims of Muslim Education" in *Islamic Horizon*, 17 (7-8), 30.

MohdYusof Othman, Ismail Ibrahim, JawiahDakir, Lilia Halim, ZakariaStapa, Ahmad Munawar Ismail, Ab. HalimTamuri, Ibrahim Abu Bakar, AbrarIdris, Shamsul Shah Tarjo, ShamsulAzharYahya, SitiMaheran Ismail @ Ibrahim dan Noor AtiqahAbdRahman, 2011. "KeberkesananPendidikan Islam dalamsistemPendidikanKebangsaan (The effectiveness of Islamic Education the national education system". Research Report, Institute Islam Hadhari, UniversitiKebangsaan Malaysia.

MozammelHaque, 1992. "The Role of Rabita al-Alam al-Islami in the Promotion of Islamic Education", *Islamic Quarterly*, Vol. XXXVI, No. I, 58

Sahadat, John. 1997. Islamic education: A challenge to conscience. *American Journal Islamic Social Science,* 14(4), 26-27.

Sarwar, Ghulam. 1996. "Islamic Education: Its Meaning, Problems and Prospects" in *The Muslim Education Trust, Issues in Islamic Education.* London: The Muslim Educational Trust.

Syed Ali Ashraf, 1994. "Faith-Based Education: A Theoretical Shift from the Secular to the Transcendent", *Muslim Education Quarterly*, 11 (2), 1-4.

Syed Ali Ashraf, 1997. "Mass media Communication, Religion and Education.*Muslim Education Quarterly*. 15 (1),1-3.

Syed Ali Ashraf, 1988. "A View of Education-An Islamic Perspective" in Bernadette O'Keeffe (ed.) 1988. *Schools for Tomorrow: Building Walls or Building Bridges*. Sussex: The Falmer Press, 76-79.

Syed Muhammad al-Naquib al-Attas, *The Concept of Education in Islam*, Kuala Lumpur: ABIM, 1980, 23

ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİ VE REKABETÇİ SEKTÖRLER PROGRAMI

Murat ALTUN[1]

ÖZET

Gelişmiş ekonomilerin temelinin artık sadece üretime dayalı olmadığı, elde etmesi daha güç olan bilgi kavramından türetilen bilgi ekonomisine geçişin yaşandığı bir değişim yaşanmaktadır. Bilginin üretilmesi sürecinde üniversitelerin üstlenmiş olduğu rol yadsınamaz düzeydedir. Bilgi yaratma sürecinde ve bilginin bir 'mal' ya da 'hizmet' haline dönüştürülerek pazara iletilmesinde üniversiteler ile birlikte hareket eden özel sektör kuruluşlarının kaynaklarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu işbirliği sayesinde üretilen 'mal' ya da 'hizmet'in katma değeri artırılacak ve ülke ekonomisine katkı sağlanacaktır. Bu doğrultuda oluşturulan üniversite-sanayi işbirliği sisteminde Ar-Ge sürecinin üniversiteler tarafından yürütülmesi sonucu ortaya çıkan prototipin ticarileştirilmesi için sanayi sektörünün finansal desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Aynı zamanda sanayi sektörünün, pazar ihtiyaçlarını daha doğru bir biçimde analiz edebilmesi de üniversitenin yapacak olduğu çalışmalara girdi teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Üniversite-sanayi işbirliği, bilgi, Ar-Ge, yenilik.*

1. GİRİŞ

Günümüzde, bilimsel araştırmaların ve dolayısıyla bilginin kaynağı olan üniversiteler ile işletmeler/girişimciler arasındaki bağlantının sağlanması, bilginin üretimine katkıda bulunulması açısından bir zorunluluk halini almıştır. Bu sebeple, üniversite ile işletmeler arasında sağlanacak işbirlikleri ile birlikte, işletmelere danışmanlık desteğinin sağlanması, kamu destekli Ar-Ge projeleri ya da nitelikli Ar-Ge personeli istihdamı yapılması gibi çeşitli yöntemler aracılığıyla işletmelere üniversiteler tarafından bilgi transferi sağlanabilmektedir. Üniversiteler ise, işletmelerle birlikte yaptıkları ortak çalışmalar neticesinde, yapılan araştırmaların sonuçlarını uygulayabilecekleri bir fırsat elde etmektedir.

Üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanması amacıyla kamunun üstlendiği rol ise yadsınamaz düzeydedir. Özellikle bahsi geçen iki kesimin bir araya getirilmesi için sağlanan mali kaynaklar neticesinde ve çeşitli Bakanlıklar ve diğer kamu kurumları tarafından hazırlanan strateji belgeleri ve eylem planlarında da belirtilen hedefler doğrultusunda üniversite-sanayi işbirliği hususunda önemli bir yol kat edilmiştir.

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı da bu işbirliğinin sağlanması amacıyla yürütmekte olduğu Program ve strateji belgeleri doğrultusunda geliştirilen projelerle destek sağlamanın yanı sıra, özellikle kamu-üniversite-sanayi işbirliği platformları yoluyla da bu işbirliklerinin desteklenmesine katkıda bulunmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde de üniversite-sanayi işbirliği daha detaylı olarak ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yürütülmekte olan Rekabetçi Sektörler Programı'ndan bahsedilerek üniversite-sanayi işbirliği vurgusunda, Program dâhilinde yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında ise, bahsi geçen konular kapsamında elde edilen sonuçlara değinilerek üniversite-sanayi işbirliği hususunda Program kapsamında yapılması muhtemel çalışmalar belirtilmiştir.

1 Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, AB Mali Programları Daire Başkanı, murat.altun@sanayi.gov.tr

2. ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİ

Üniversitelerin elinde bulunan beşeri sermaye ile işletmecilerin elinde bulunan makine-ekipman kaynaklarının bir araya getirilerek bir sistem içinde araştırma ve geliştirme temelinde çalışmalar yapmaları ile ortaya çıkmış bir kavram olan üniversite-sanayi işbirliği, bir ülkede yenilik sisteminin kurulmasının temelini oluşturmakta olup bilim ve teknolojinin gelişmesine de katkı sağlamaktadır. Ayrıca her ülkenin ekonomik gelişmişlik derecesine göre farklı bir yapıya bürünmekte ve bu doğrultuda her ülkede de farklı ihtiyaçlara ilişkin stratejiler ve politikalar oluşturulmaktadır.

Ülkemizde yer alan temel politika ve strateji dokümanları içerisinde üniversite-sanayi işbirliği vurgusu özellikle yapılmakta olup bahsi geçen dokümanlarda bilim, teknoloji, Ar-Ge, yenilik ve girişimcilik ile ilgili çalışmalar yapma yönünde teşviklerin de bulunduğu göze çarpmaktadır.

Türkiye'de üniversite-sanayi işbirliği faaliyetlerine Bilim, Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı tarafından verilen teknopark ve teknoloji geliştirme bölgeleri destekleri, SAN-TEZ Programı, üniversite bünyelerinde kurulan merkez ve enstitülerle verilen hizmetler, döner sermaye sistemi üzerinden yürüyen proje işbirlikleri, TÜBİTAK tarafından yürütülen Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme programı, üniversite-sanayi işbirliği programı, KOSGEB tarafından desteklenen teknoloji geliştirme merkezleri (TEKMER) gibi destekler örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye'deki strateji ve politika dokümanlarının temeli olarak kabul edilen 10. Kalkınma Planında da, üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesini sağlamak amacıyla teknoloji geliştirme bölgelerinin yapısı ve işleyişinin etkinleştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanan Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliği (KÜSİ) Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018), Ulusal Bilim Teknoloji ve Yenilik Stratejisi'nin (2011-2016) 2014 Yılı Eylem Planı'ndaki "Üniversite-Sanayi İşbirliği Stratejisi'nin hazırlanması" eylemi gereği hazırlanmıştır. KÜSİ Strateji Belgesi, ilgili tüm paydaşların katkıları ve işbirliği ile Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Belge hazırlıkları sırasında 26 Düzey 2 Bölgesinde KÜSİ bölgesel toplantıları düzenlenmiştir.

TÜBİTAK tarafından hazırlanan Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi'nde (2011-2016) ise, bilginin yayınımı ve ticarileştirilmesini sağlamak amacıyla kamu-üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesi için platformlar oluşturulması ve Ar-Ge işbirliklerini teşvik eden mekanizmaların işlevsel hale

getirilmesi gibi alt hedefler ile üniversite-sanayi işbirliğini destekleyen çalışmaların yapılması yönünde ifadeler yer almaktadır.

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanan Sanayi Strateji Belgesi'nde (2015-2018) ise, yerli sanayinin geliştirilmesi ve ithal mallara olan bağımlılığın azaltılması amacıyla kamu-üniversite-sanayi işbirliğini destekleyen projelerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

10. Kalkınma Planı çerçevesinde Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Özel İhtisas Komisyonu (ÖİK) Ar-Ge ve Yenilik Sisteminin Etkinleştirilmesi Raporu'nda da Ar-Ge ve yenilik sisteminin etkin hale getirilebilmesi için üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.

Bahsi geçen dokümanlardaki hedefler doğrultusunda üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanması hususunda adımlar atılarak hedeflenen amaçlara ulaşılması beklenmektedir.

Ayrıca, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın görev alanlarından biri olan sanayi sektörü içerisinde yer alan imalat sanayinin geliştirilmesi hususu, ülkemizin ekonomik kalkınması açısından büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda, imalat sanayinin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) içindeki payı ve büyüme hızı göz önüne alındığında, üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanmasının imalat sanayi sektöründe önemli bir kaldıraç etkisi yaratacağı düşünülmektedir. Aşağıda yer alan tabloda da imalat sanayinin GSYH içindeki payını yıllara göre gösteren veriler yer almaktadır.

Tablo 1: İmalat sanayinin GSYH içindeki payı

Yıl	Değer (TL)	Payı (%)	Büyüme Hızı (%)
2002	16 033 218 704	22,1	3,1
2003	17 362 208 667	22,7	8,3
2004	19 392 073 207	23,2	11,7
2005	20 984 291 310	23,2	8,2
2006	22 760 496 133	23,5	8,5
2007	24 042 143 921	23,7	5,6
2008	24 015 322 574	23,6	-0,1
2009	22 273 917 290	23,0	-7,3
2010	25 355 340 007	23,9	13,8
2011	27 890 450 086	24,2	10,0
2012	28 370 054 075	24,1	1,7
2013	29 425 901 738	24,0	3,7
2014	30 510 022 523	24,2	3,7

Tablo 1'de de görülebileceği üzere, imalat sanayinin GSYH içindeki payı geçtiğimiz üç yıl içerisinde herhangi bir değişim göstermemiştir. Ülkemizde istikrarlı ve yüksek bir büyüme oranı sağlayabilmek için, verimlilik düzeyinin artırılması dolayısıyla teknolojinin ve insan kaynağının etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

3. REKABETÇİ SEKTÖRLER PROGRAMI VE ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİ

Avrupa Birliği'nin ülkemize yönelik mali yardımları Katılım Öncesi Yardım Aracı-IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance) çerçevesinde sunulmakta olup IPA'nın 2007-2013 yıllarını kapsayan birinci döneminde Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programının (BROP) hazırlanması ve uygulanmasından sorumlu Program Otoritesidir. Aynı şekilde 2014-2020 yıllarını kapsayan dönemde de Rekabetçilik ve Yenilik alanında Lider kurum olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda Rekabetçilik ve Yenilik Sektör Operasyonel Programı oluşturulmuştur.

Bahsi geçen iki Program tek isim altında birleştirilerek Rekabetçi Sektörler Programı adını almıştır. Rekabetçi Sektörler Programı temel amacı ise, tespit edilmiş olan sorunları ülke politikaları ile uyumlu olacak şekilde çözmeye yönelik projeler gerçekleştirmektir.

3.1. BÖLGESEL REKABET EDEBİLİRLİK OPERASYONEL PROGRAMI

Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programına 2007-2013 yıllarını kapsayan dönem için yaklaşık 565 Milyon Avro kaynak tahsis edilmiştir. Programın hedef bölgesini, 2001 yılı verilerine göre Düzey II seviyesinde kişi başına düşen milli geliri Türkiye ortalamasının %75'inin altında kalan 12 Düzey II bölgesi oluşturmaktadır. Programın hedef bölgesinde toplamda 43 il yer almaktadır. Program, 3 öncelik ve bu önceliklerin altında yer alan 8 tedbir çerçevesinde şekillenmiştir. Bu öncelikler şunlardır:

- Öncelik 1: İş Ortamının İyileştirilmesi
  1. Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi
  2. Finansal Araçların Oluşturulması ve Geliştirilmesi
  3. Ar-Ge, İnovasyon, Teknoloji ve Bilgi Toplumu Altyapısının Geliştirilmesi
  4. Turizm Altyapısı ile Tanıtım ve Pazarlama Faaliyetlerinin Geliştirilmesi
- Öncelik 2: İşletme Kapasitelerinin Artırılması ve Girişimciliğin Teşvik Edilmesi
  1. İşletmelere Temel Bilgi, Danışmanlık ve Yatırım Desteği Sağlanması,
  2. Sanayi Sektörleri Arasında İşbirliğinin Güçlendirilmesi
- Öncelik 3: Teknik Yardım
  1. Operasyonel Programın Hazırlanması, Yönetimi, Uygulanması, İzlenmesi ve Değerlendirilmesinin Desteklenmesi.
  2. Tanıtım ve Halkla İlişkiler.

Birinci önceliğin amacı, hedef bölgede kurulacak olan işletmelerin sayısını artırmak amacıyla daha iyi bir iş ortamı sağlamak, mevcut işletmelerin verimliliğini ve rekabet güçlerini iyileştirmek, fiziki altyapının iyileştirilmesi ve hedef bölgede yer alan KOBİ'ler için destekleyici bir iş ortamının yaratılması yolu ile toplam istihdama katkıda bulunmaktır.

İkinci öncelik, hedef bölgede başta start-up'lar olmak üzere KOBİ'lere yönelik danışmanlık ve bilgi desteği faaliyetlerinin desteklenmesi ile kümelenme ve ağ yapısı faaliyetlerinin kuvvetlendirilmesini ve ayrıca işletmelerin girişimcilik kapasitesini, verimliliğini ve ürettikleri katma değeri arttırmayı ve böylece bölgedeki istihdam oranını ve nihai rekabet gücünü iyileştirmeyi amaçlamaktadır.

Üçüncü önceliğin temel amacı, IPA Uygulama Tüzüğü'ne uygun olarak programın etkin bir biçimde uygulanmasını sağlamak, Program Otoritesi ve programın uygulamasına dâhil olan diğer kuruluşların idari kapasitelerinin artırılması, Operasyonel Programın hazırlanması, yönetimi, uygulanması, izlenmesi, değerlendirilmesi, kontrolü ve tanıtımının desteklenmesidir.

Program kapsamında hedef bölgeden gelen Proje teklifleri aracılığıyla, üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanması amacıyla iş geliştirme merkezleri ve teknoparklar kurulmakta ve/veya var olanların geliştirilmesine destek sağlanmaktadır. Bu bağlamda, Program kapsamında 11 İŞGEM kurulacak olup toplamda bu projelere yaklaşık 70 Milyon Avro kaynak tahsis edilmiştir. Bahsi geçen projelerin uygulama yerleri ve bütçeleri aşağıda bulunan tabloda yer almaktadır.

Tablo 2: Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı kapsamında yapılan İŞGEM Projeleri

Projenin Adı	Projenin Uygulama Yeri	Projenin Bütçesi
3 Adet İş Geliştirme Merkezinin Kurulması ve Türkiye'deki İş Geliştirme Merkezleri Arasında Bir Network Oluşturulması Projesi	Kastamonu, Malatya, Tokat	13.079.358
Van İŞGEM Büyüyor Projesi	Van	9.013.171
Osmaniye İş Geliştirme Merkezinin Kurulması Projesi	Osmaniye	8.285.543
Sorgun İş Geliştirme Merkezi (İŞGEM) Projesi	Yozgat	4.250.514
Elazığ İş Geliştirme Merkezinin Genişletilmesi Projesi	Elazığ	9.447.119
Kahramanmaraş İş Geliştirme Merkezi	Kahramanmaraş	5.395.959
Gümüşhane Geleneksel ve Organik Ürünler İş Geliştirme Merkezi	Gümüşhane	8.120.665
Bingöl İş Geliştirme Merkezi (İŞGEM) Kurulması Projesi	Bingöl	4.994.732
Sivas Sanayi Kuluçka Merkezi (İŞGEM) Projesi	Sivas	7.191.555

Program kapsamında, teknoloji geliştirme bölgelerinin ve dolayısıyla teknoparkların etkinleştirilmesi amacıyla 3 adet teknopark projesi hayata geçirilmiş ve bu projelere toplamda yaklaşık 20 Milyon Avro kaynak tahsis edilmiştir. Projelerin uygulama yerleri ve bütçeleri aşağıda bulunan tabloda yer almaktadır.

Tablo 3: Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı kapsamında yapılan Teknopark Projeleri

Projenin Adı	Projenin Uygulama Yeri	Projenin Bütçesi
Gaziantep Teknoparkının Araştırma ve Teknolojik altyapısının Geliştirilmesi Projesi	Gaziantep	7.781.449
Erciyes Teknopark Bölgesel İnovasyon Merkezinin Kurulması Projesi	Kayseri, Yozgat	7.824.777
Girişimci İşgücünü Çevreleyen Fırat Gökkuşağı Projesi (FIRASET)	Elazığ	6.768.686

3.2. REKABETÇİLİK VE YENİLİK SEKTÖR OPERASYONEL PROGRAMI

Rekabetçilik ve Yenilik Sektör Operasyonel Programının (RYSOP) eylemleri ve uygulama alanları, 10. Kalkınma Planında yer alan tematik alanların hayata geçirilmesinde bir uygulama aracı olarak düzenlenmiştir. Program kapsamında geliştirilecek projelerden nihai yarar sağlayacak kurumlar/kişiler, birinci dönemde olduğu gibi KOBİ'ler ve girişimciler olarak belirlenmiştir. Rekabetçilik ve Yenilik Sektör Operasyonel Programı eylem ve aktiviteleri şunlardır:

- **Eylem 1.Özel Sektörün Geliştirilmesi**
  - Faaliyet 1.1 İmalat Sanayi
  - Faaliyet 1.2. Hizmet Sektörü ve Yaratıcı Endüstriler
- **Eylem 2.Bilim, Teknoloji ve Yenilik**
  - Faaliyet 2.1. Araştırma ve Geliştirme
  - Faaliyet 2.2. Teknoloji Transferi ve Ticarileştirme
- **Eylem 3: Kapasite Geliştirme**
  - Faaliyet 3.1: Rekabetçilik ve Yenilik Sektör Operasyonel Programının Tanıtımı

ve Sistem Operatörleri için Teknik Yardım

- Faaliyet 3.2: AB Müktesebatı ve Sektör Yaklaşımı ile ilgili Kurumsal Kapasite Geliştirme Faaliyetleri

IPA I döneminden farklı olarak, yeni dönemde **"hibe" yöntemi** de Program kapsamına alınmıştır. Programın yukarıda bahsi geçen eylem ve faaliyetleri altında sağlanabilecek destekler aşağıda belirtilmiştir:

1.Eylem altında, sanayi altyapısının geliştirilmesi, KOBİ'lerin desteklenmesi, kümelenme, ağ oluşturma ve KOBİ'lerin küresel piyasalarda rekabetçiliğinin artırılması, hizmet sektörünün, yaratıcı endüstrilerin altyapısının desteklenmesi ve geliştirilmesi, turizm hizmetlerinin geliştirilmesi, KOBİ'lerin finansa erişiminin desteklenmesi ve finansal araçların çeşitlendirilmesi alanlarında destek sağlanacaktır.

2.Eylem altında, ülkemizdeki araştırma kapasitesinin güçlendirilmesi, Ar-Ge ve inovasyon altyapısının geliştirilmesi, Ar-Ge ve inovasyonun ticarileştirilmesi, teknoloji transferinin teşvik edilmesi, sosyal inovasyonun ve üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesi alanlarında destekler sağlanacaktır.

3.Eylem altında, Rekabetçi Sektörler Program Otoritesi ve IPA I Döneminde AB Bakanlığı tarafından yürütülen müktesebat uyumuna ilişkin "İşletme ve Sanayi Politikaları" ve "Bilim ve Araştırma" fasıllarında yer alan konulara ilişkin kapasite geliştirme faaliyetlerine destek sağlanacaktır.

Rekabetçilik ve Yenilik Sektör Operasyonel Programı'nın ikinci eylemi olan Bilim Teknoloji ve Yenilik Eylemine, yaklaşık olarak 141 Milyon Avro kaynak tahsis edilmiştir. Eylemin amacı, üniversite-sanayi işbirliği de dâhil olmak üzere kamu ve özel sektör arasındaki işbirliğinin artırılması ve KOBİ'lerin yenilik kapasitelerinin geliştirilmesi yoluyla, sanayinin bilim, teknoloji ve yenilikle bağlantısını destekleyerek ulusal yenilik ekosisteminin işlevselliğinin geliştirilmesidir. Bahsi geçen eylem, imalat sanayi alanını da kapsamına alacak şekilde Ar-Ge ve yeniliği amaçlayan iki faaliyetten oluşmaktadır. Birinci faaliyet (Araştırma ve Geliştirme), ürün prototiplerinin gelişimiyle sonuçlanan yenilik döngüsünün ilk aşamalarına odaklanırken, ikinci faaliyet (Teknoloji Transferi ve Ticarileştirme) ise teknoloji transferi ve ticarileştirmeye özel bir vurgu yaparak bu döngünün pazara yakın sürecine odaklanmaktadır.

Program kapsamında üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla özellikle vurgu yapılan faaliyet, 2. Eylem altında bahsi geçen Araştırma ve Geliştirme faaliyetidir. Bu faaliyete 2014-2020 dönemi için yaklaşık olarak 47 Milyon Avro kaynak tahsis edilmiştir. Ticarileştirme aşaması, yenilikçilik sürecinde kaynak kullanımına ihtiyaç duyulan aşamadır ve bu aşamada pazarlama için önemli yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır. KOBİ'ler genellikle yenilikçiliğin bu maliyetli aşamasını finanse edecek kaynaklara sahip değillerdir. Dolayısıyla teknoloji transfer ofisleri, teknoloji geliştirme bölgeleri, teknoloji merkezleri, kuluçka merkezleri ve hızlandırıcılar gibi kolaylaştırıcıların kapasitelerinin arttırılması vasıtasıyla ticarileştirme sürecine katkı sağlanabileceği düşünülmektedir. Bu çerçevede, bu aktivitenin özel hedeflerinden biri olan üniversite-sanayi işbirliği ve bahsi geçen kolaylaştırıcıların kullanılması ile ticarileştirme faaliyetlerinin yürütülebileceği düşünülmektedir.

5. SONUÇ

10. Kalkınma Planı ve ülkemizin diğer stratejik planlarında yer alan hedefler doğrultusunda üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanması ülkemizin sosyo-ekonomik kalkınması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, üniversiteler ve sanayi kuruluşları arasındaki

işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla etkin destek mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Rekabetçi Sektörler Programı kapsamında bu alanda ihtiyaç duyulan desteklerin sağlanması amacıyla çeşitli projeler ve faaliyetler yürütülmekte olup, bu sayede Program ile ülkemizin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

Son olarak, üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla oluşturulan destek mekanizmalarının artırılması ve var olan mekanizmaların etkinliğinin artırılması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

10. Kalkınma Planı (2014-2018), Kalkınma Bakanlığı

Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliği Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi (2011-2016), TÜBİTAK

Türkiye Sanayi Strateji Belgesi (2015-2018), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (2007-2013), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Rekabetçilik ve Yenilik Sektör Operasyonel Programı (2014-2020), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

TOPLUMSAL SÜREÇLERİN İNŞASINDA AHLAK

Hüsnü KAPU[1]

Günümüzde özveri düşüncesi neredeyse meşruluğunu yitirdi. İnsanlar ahlaki ideallere ulaşmaya ve ahlaki değerleri korumaya teşvik edilmiyorlar ve bunun için kendi sınırlarını zorlamaya istekli değiller.Politikacılar, ütopyaları tamamen öldürdüler ve maalesef dünün idealistleripragmatistleşti. Geldiğimiz noktada çağımızın içine düştüğü bunalımların kaynağı hikmete, fazilete dayalı değerlerin terk edilerek insanların hırs, tamah, kıskançlık ve çekişmelere itilmesidir. Ne yazık ki çağdaş sistemler, insan tabiatındaki hırs ve haset duygularını tahrik ederek ilerlemekte ve sonunda insanın basireti, esenliği, huzur ve saadetini yok etmektedir. Ruhu mahveden, anlamsız, mekanik, tekdüze, ahmaklaştırıcı bir iş, eğitim ve sosyal yaşam alanları insan doğasına hakaret sayılır. Bu durum ister istemez, ya bir kaçışa ya da saldırganlık psikolojisine yol açmaktadır.

Bilindiği gibi ahlak, insanın yaşamını kolaylaştıran değerlerden oluşturmaktadır.Değerler ise, insanlar için önemli olan kavramlar ve fikirleri, doğru, uygun ve arzu edilebilir olan hakkındaki düşünce ve inançları, arzu istek ve tercihleri yansıtırlar.Kişiye davranışlarında rehberlik eden değerler, bir değerler sistemini oluşturur.Değerler sistemi, duygusal açıdan tutarlı olabilmek için ahlaki ve mantıksal açıdan birleştirici kaynaklara dayanmalıdır. Bu noktada ”din” birleştirici dayanak olan toplum için üstün bir kaynaktır.Sosyal hayat ve din arasındaki bağlantı ve dinin sosyal hayat üzerindeki etkisi konusunda yazında bulunan birçok çalışma vardır.

Din toplumsal gerçekliğin en önemli unsurlarından biridir ve toplumsal yapının davranışlarının belirlenmesinde merkezi bir konuma sahiptir Din, kültürlerin kökeninde derin izler bırakan bir olgu olması itibariyle insanların davranış biçimlerini şekillendiren önemli bir unsur olarak değerlendirilebileceği gibi, aynı zamanda toplumların sosyal ve ekonomik yapılarıyla ilgili değerlerin somut göstergelerini taşıyan kültürel bir kaynak şeklinde de ele alınabilmektedir. Konuyla ilgili yapılmış sosyoloji ve insan bilimi araştırmaları, dini kaynaklar üzerinden hareket ederek dinin kültürel bileşimde önemli rol oynayan değerlere ve yerleşik davranış kalıplarına etkilerini ortaya koymaktadır. Bu bakış açısıyla dini metinlerde anlatılan olaylardan belli ahlaki motifleri elde etmek ve bu yolla dinlerin kültürel dokuda yaratmış/somutlaştırmış olduğu ahlaki değerleri belirlemek mümkündür. Din toplumsal gerçekliğin en önemli unsurlarından biridir ve toplumsal yapının davranışlarının belirlenmesinde merkezi bir konuma sahiptir.Dini kaynaklarda (metinlerde) anlatılan olayların belli ahlaki motifleri elde etmek ve bu yolla dinlerin kültürel dokuda yaratmış olduğu ahlaki değerleri belirlemek mümkündür. Şimdi toplumsal süreçlerin inşasında ahlakın ne tür bir rol üstlendiği, kendi zihniyet dünyamızdan yola çıkılarak ifade edilmeye çalışılacaktır.

Ahlak insanlık tarihi ile başlayan bir serüvene sahiptir. Akademik bir disiplin olarak da Socrat ve Arsito'ya kadar uzanan bir tarihselliği söz konudur.Ahlâk, doğru ve yanlış davranışı tanımlayan bir kurallar setidir. Ahlaki yükümlülük ve ödevler ile iyi ve kötünün ne olduğu ile ilgilenen bir disiplindir. Ahlak, bireyin bireysel bütünlüğünün dışa yansıması olan kişisel karakterinin ifadesi, bireyin bireysel yaşamını belirleyen kurallar dizgesi veya bir topluluk ya da toplum için uygun davranış kuralları olarak tanımlanmıştır. Doğru ve yanlış ya da iyi ve kötü gibi sade bir hakikat şeklinde ifade edilen yönüyle ahlak, aynı zamanda çoğu insanın anladığı ve desteklediği doğru şeyleri yapmak olarak da ifade edilebilir. Topluluk ya da toplumlar için

1 Serhat Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri

uygun davranış kurallarından kasıt, toplum içinde benzer veya farklı değer sistemlerine sahip bireylerin, kendi yaşamlarını güvenle yaşamalarına izin veren ahlaki bir ideali oluşturmaktır. Ayrıca ahlak, günlük yaşam üzerine yüklenmiş ve ondan ayrılmış bir soyut prensipler seti değil; görünürde zarif fakat gerçekte, sonu olmayan sürekli anlaşma ve uzlaşmalarla dolu ve çok güçlü dokuları olan bir yaşam şekli olarak da ifade edilmektedir. Karşılıklı çıkarların kaçınılmaz surette birbirine bağlı olduğu bireylerin yaşadığı sosyal bir düzende, asli bir unsur olan 'şey'in farkında olmadır. Yani tecrübe olarak yapılan, iyi bir karşılıklı anlaşmalar sanatıdır.

Toplum tarafından kabul edilen ahlaki kurallar, davranışlarımızın ne zaman kabul edilebilir olduğu veya ne zaman kabul edilemez ya da yanlış olabileceğini bize söylemektedir. Başka bir ifade ile ahlak, nasıl hareket etmemiz veya hayatımızı nasıl yaşamamız gerektiğiyle ilgilenmektedir. Yani ahlak herhangi bir insan varlığının sorduğu en temel soru olan "Nasıl yaşamalıyız?"ın cevabını içeren bir kurallar dizgesidir. Bu anlamda ahlak, kendisiyle nasıl hareket etmemiz, nasıl seçim yapmamız ve nasıl davranmamız gerektiğini belirlediğinden uygulanabilirdir. Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı gibi, ahlâkın şu süreçleri içerdiği görülmektedir: 1-Davranış ve inanç sorunları arasındaki ayrımları belirlemek, 2- Sorunların nasıl tanımlanacağına karar vermek ve 3- Herhangi bir durumda uygulayacağımız ahlaki prensiplerin neler olduğuna karar vermek.

Kısacası ahlak, bizim başkaları hakkında nasıl düşünmemiz veya onlara karşı nasıl davranmamız gerektiğini ya da başkalarının bizim hakkımızda nasıl düşünmesi ve davranması gerektiğini gösteren standartlardır. Yani bireylerin günlük yaşamlarında kendi davranış ve eylemlerinde kendilerine yol gösteren ve bilinçli olarak tercih ettikleri ahlaki ilkelerdir. Bütün bu anlatılanlardan ahlakın, psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi insanların eylem ve karar alma süreçlerini inceleyen ve tanımlayan diğer sosyal bilimlerden farklı olarak normatif bir özelliğinin olduğu görülmektedir.

Ahlakın temel sorusu olan "nasıl yaşamalıyız?"ı iki şekilde yorumlamak mümkündür. Buradaki "biz" kavramının bireyler olarak her birimiz ya da bir bütün olarak hepimiz anlamına gelebilir. İlk anlamıyla ele alındığında bu soru, hayatımı nasıl yaşamalıyım, nasıl hareket etmeliyim, ne yapmalıyım ve ne tür bir birey olmalıyım ile ilgilidir ve bu anlamıyla ahlak, "kişisel bütünlük" kavramıyla ifade edilen ahlakın başka bir görünümüne işaret etmektedir. İkinci anlamıyla ele alındığında ise, "nasıl yaşamalıyız?" sorusu, bir toplum içinde birlikte nasıl yaşamamız gerektiğine işaret etmekte ve söz konusu sorunun, bir toplum veya işletmeler gibi sosyal kurumların nasıl yapılandırılması gerektiği veya birlikte nasıl yaşamamız gerektiğiyle ilgilidir. Bu alanın bazen "sosyal ahlak" olarak da ifade edildiğini ve adalet, kamu idaresi, hukuk, temel erdemler, örgütsel yapılar ve siyaset felsefesinin sorunlarını ifade ettiği belirtilmektedir. Bu anlamda iş ahlakı, daha çok aynı zamanda toplumsal bir süreç olan işletmelerin de nasıl inşa edilmeleri gerektiğiyle ilgilenmektedir.

Başka bir ifadeyle ahlak, insanın "insan olma" özelliğinin bir ifadesi olup onun reel ve tabii olanı ideal ve insani olana göre terbiye etme ve ona doğru aşma çabası olarak görülebilir. Yani ahlakı, insanın beşerilikten insaniliğe doğru gönüllü yükselme çabası olarak görmek mümkündür.Bu anlamda insanın her tür faaliyeti ahlaki olma potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla hayatın bir parçası olan iktisadi faaliyetler de bu bağlamda değerlendirilmektedir. Ahlak, "ne yapmalıyım?" sorusuna cevap arayarak ideal olana ulaşmaya çalışma çabasıdır. Aynı şekilde ahlak, nasıl yaşamalıyız hakkındadır. Buna göre nasıl olmalıyız hakkında birçok terim üretilmiştir. Ancak bunların tamamının vurguladığı şeyler, güvenilir ve onurlu bir yaşam, hırsızlık, yalancılık, sömürücülük ve ayrımcılığın olmadığı durumlardır. Ahlak, bize nasıl yaşamamız gerektiğini vurgulayan ve işin nasıl yapılacağına dair profesyonel sorumluluklarla ilgilenmektedir. Tüm bunlar görüleceği üzere Tanrı'nın bizden nasıl yaşamamızı istediği

hakkındadır. Dolayısıyla iş ahlakı kavramı genel olarak din gibi geleneksel inançlardan ayrı olarak düşünülemez. En azından dinlerin ahlak değer sistemleri üzerinde etkisinin olduğu tartışılamaz. Seküler ahlak sistemlerinde dahi kişilerin belleklerinde yer etmiş olan kavramların birçoğunun dini ve geleneksel kavramlar olduğu görülecektir.

Mensubu olduğumuz toplum geleneği, nizam kavramına dayalı bir denge fikrini esas alır. Bu denge modeli; sınıflaşma yerine iş bölümü, emek ile sermaye arasındaki çelişkiye değil işbirliğine dayanır. Sömürge değil hizmet anlayışına dayanmaktadır. Yine kadim geleneğimizin düşünce dünyasının özünü, insan sevgisi, merhamet, adalet ve kul hakkı gibi ahlaki ilkeler oluşturmaktadır. İfade edilen düşünce dünyası doğrultusunda inşa edilen sosyo-ekonomik sistem içinde başkalarını kendine tercih etme, merhamet, hürmet, hizmet, samimiyet ve tevazu gibi kavram ve haller, ahlak eğitiminin özünü oluşturmaktadır.

İnsandan istenen temel özellik, "güvenilir" olmasıdır.Bütün toplumsal, hukuksal, siyasal ve ekonomik süreçlerle ilgili bilgilerin, kuralların ve uygulamaların içine yerleştirileceği çerçeveyi belirleyen en önemli unsur ise adalettir. Denge anlamına da gelen adaletin hedefi, sosyal refahı sağlamaktır.

Aynı şekilde toplumsal süreçlerde bireysel hayatı sosyal hayata bağlayan üç temel unsurdan söz edilebilir. Bunlar sorumluluk, iyi niyet ve samimiyettir.Sorumluluk hayatın her alanına matuftur ve her bireyin kendi zaviyesinde sorumlulukları vardır. Sorumluluk hem bireysel ve hem de toplumsal bağlamda söz konusu olmakla birlikte, esas olan bireysel sorumluluktur. Bireysel sorumluluğun gerçekleşmesi ise, ancak insanın kendi çalışması ve emeğiyle mümkündür. Sosyal sorumluluk boyutu ise, birey için "imtihan dünyası" bağlamı içinde işlev görmektedir. Birey bu bağlamda kendinden başlayarak, yakın akraba, komşu ve bütün toplumu kapsayacak şekilde genişleyen sorumluluklara sahiptir. Bu durumu zihniyet dünyamızın inşasında önemli bir yeri olan Hz. Muhammed'in "Kişi çevresinde küçük olsun büyük olsun bir kötülük gördüğünde eliyle, gücü yetmezse dili ile önlemelidir. Buna da gücü yetmezse onu kalbiyle kötülemelidir" sözü en iyi bir şekilde ortaya koymaktadır.

Davranışların değerini iyi niyet belirler. İyi niyet ve samimiyet aynı zamanda erdemli bir kişiliğin ve topluma bağlılığın ölçüsüdür. Bütün bunlar toplumun ayakta durmasının koşulu olan ahlakı koruma ve sağlıklı bir kamuoyu oluşturmayı amaçlamaktadır.

İş hayatında olduğu gibi bütün yaşamımızda başkalarıyla olan ilişkilerimizde üçtemel yolu kullanırız. Bunlar, nezaket, sözleşme ve güvendir. Görgü kuralları olarak da ifade edilen nezaket, ahlaki kurallar gibi değildir. Ancak yine de başkalarına yönelik davranışlarımızda sosyal olarak kabul edilebilir kurallardır.Nezaket, medeniliğin başkalarıyla uyum içinde yaşamanın harcı olarak kabul edilir.Gerek toplum hayatımızda ve gerekse işletmelerde ve iş ahlakında nezaket kısmen etkili bir rol oynasa da bu süreçlerde asıl rol oynayan unsurlar sözleşme ve güvendir.

Sözleşmeler biçimsel yasal araçlardır,bununla sözleşme tarafları kendi taahhütlerini yönetecek normatif ilişkiyi tanımlamakta ve sınırlandırmaktadır yanispesifik hale getirmektedir. Sözleşmelerde taraflar birbirlerine karşı yerine getirmeleri gereken taahhütlerde bulunurlar. Her ne kadar günlük hayatımızdaki iş ilişkilerimizde, ticari faaliyetlerimizde gönüllü bir şekilde nezaket kurallarına göre hareket ediyorsak da ya da sözleşme hukuku çerçevesinde davranıyorsak da; uzun dönemli ve karlı iş ilişkileri ve ya işletme ilişkilerini tesis edebilmemiz için bütün bunların hepsine aslında temel teşkil edecek başka bir şeye ihtiyacımız var. Oda 'güvendir'.

Güven bütün sosyal toplumsal düzenlemelerin adeta önkoşuludur.Güç, egemenlik ve

zorlama (spesifik otorite tarafından tecrübe edilmektedir.) sosyal düzenin problemlerine bir ölçüde bazı geçici çözümler sağlamakta, fakat kapsayıcı ve uzun dönemli bir istikrar için bunlar yeterli gelmemekte, bunları aşan güven dediğimiz sosyal ilişkilerin özünü içeriğini oluşturan algıya ihtiyacımız vardır.Güven bir ölçüde toplumsal süreçlerdeki sosyal ilişkilerin inşasında rol oynayan en önemli unsurdur.Peki güven nasıl oluşuyor ve nereden kaynaklanıyor?

Güven içinde yaşadığımız sosyal yapının temelinde ve içinde var olan normlar ve değerler kadar, geliştirdiğimiz ve içinde rol aldığımız ilişki ağları (network) tarafından oluşturulmakta ve şekillenmektedir.Aslında 'güven' sahip olduğumuz sosyal sermayemizin bir ürünüdür.Sosyal sermayeden kastımız, toplum olarak paylaştığımız düşünceler ahlaki değerler, inançlar ve davranışlardır. Bunlar sayesinde hayatımızı daha kolay yaşıyoruz. İlişki ağımızın içindeki diğer insanlarla daha rahat etkileşime geçebiliyoruz.Peki nedir bu değerler ve normlar. Yukarıda da ifade edildiği gibi bunlar; doğruluk, sözünde durma, adil olma, hakikati söyleme, sorumluluk sahibi olma, yükümlülüklerinin farkında olma vb. Kısacası bir toplumda sosyal sermaye güçlü ise işlem maliyeti düşük, zayıf ise işlem maliyeti yüksektir.

Sonuç olarak bizim hayatta yaptığımız tercihler ve eylemler, içinde doğduğumuz ve yaşadığımız sosyal yapı tarafından etkilenmekte ve şekillenmektedir. İçinde geliştiğimiz sosyal yapıda deneyimlerimizin kalitesi tercihlerimizin kalitesini ve genel yaşam perspektifimizin kalitesini etkilemektedir.Sosyal sermaye, başkalarıyla olan ilişkilerimizin toplamıdır. Bir ailede bir toplumda bir dini organizasyonda ya da bir seküler yapıdaki deneyimlerimizle ilgilidir. Güveni nasıl oluşturacağız vebir insandan nasıl emin olabiliriz. Bunun tek yolu adil, doğru sözlü, tutarlı, merhametli, iyi niyetli, cömert, bencillikten ve kibirden uzak ve hayırsever olmaktan geçmektedir.

DOĞU ANADOLU BÖLGESİNİN ORGANİK HAYVANCILIK POTANSİYELİ

The Potential of Organic Livestock Farming in Eastern Anatolia

İbrahim AK[1]

ÖZET

Dünya nüfusunun hızla artması insanların gıda ihtiyacını da artırmaktadır. Bu nedenle yoğun tarımda, bitkisel ve hayvansal üretimde verimi artırmak amacıyla kullanılan kimyasal girdiler üretimi artırmakla birlikte, çevre ve insan sağlığı üzerine olumsuz etkide bulunmaktadır. Bu nedenle, son yıllarda Dünya'da olduğu gibi ülkemizde de çevre ve insan sağlığı açısından daha duyarlı bir üretim yöntemi olan organik tarım her geçen gün gelişme göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde organik bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretiminde ve tüketiminde önemli gelişmeler sağlanmıştır. Ülkemizde ise organik tarım daha çok bitkisel ürünlerde ve ihracata dayalı bir gelişme göstermiştir. İç pazarda tüketici bilinci ve alım gücünün düşük olması, hayvan hastalıkları nedeniyle hayvansal ürünlerin ihracatında sorun yaşanması nedeniyle ülkemizde organik hayvancılık yeterince gelişmemiştir. Ancak, et, süt ve yumurta gibi hayvansal ürünler beslenmemizde çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle çocuklarda ve gençlerde zihinsel ve fiziksel gelişim açısından yeterli düzeyde hayvansal protein tüketimleri büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle bu makalede, ülkemizde hayvancılığın genel durumu, hayvancılık açısından önemli bir yere ve organik hayvancılık açısından önemli bir potansiyele sahip olan Doğu Anadolu Bölgesi'nin organik hayvancılık açısından yeri ve önemi değerlendirilmektedir.

***Anahtar sözcükler**: Organik hayvancılık, Doğu Anadolu Bölgesi, Organik hayvansal ürünler*

ABSTRACT

The rapid increase in the world population is increasing the people's food needs. For this reason, the chemical inputs are used for increasing crop and animal production in the intensive agriculture, on the other hand it has negative effects on the environment and human health. According to that, organic farming which is more sensitive to the environment and human health is increasing in our country as well as in the world in the recent years. There is significant improvements in the production and consumption of organic plants and animal products in developed countries. In our country, the developments in organic farming was mostly for crop production and exports. The organic livestock farming is not developed enough in our country and there are two main reason for this. First reason is that the low consumer awareness and low purchasing power in the domestic market; secondly the animal diseases affect negatively the export of animal products. However, the meat and animal products such as milk and eggs have very important place in our diet. The animal protein consumption have great importance in terms of physical and intellectual development, especially in children and young people. For this reason, in this article, firstly the general condition of animal husbandry in our country and secondly it is evaluated the potential of organic animal husbandry in the Eastern Anatolian Region which has already significant place of animal husbandry.

***Keywords**: Organic farming, Eastern Anatolia Region, Organic animal products*

GİRİŞ

Artan dünya nüfusunun hayvansal gıda ihtiyacının karşılanması için hayvan başına verimin yükseltilmesi amacıyla yoğun üretim teknikleri kullanılarak son yarım yüzyılda hayvansal üretimde önemli artışlar sağlanmıştır. Ancak, yoğun hayvan yetiştiriciliğinde hayvanların toprak ve bitkiyle ilişkisinin kesilmesi sonucu hayvan gübreleri çevre kirliliğine yol açmaya başlamış, hayvan beslemede hormon, antibiyotik vb. yem katkı maddeleri kullanımı hayvansal ürünlerde kalıntı bıraktığı için, bu ürünleri tüketen insanlarda önemli sağlık sorunlarına neden olmuştur. Uygulanmakta olan yoğun hayvan yetiştirme sistemleri ile hayvanlarda yeni sağlık sorunları arasındaki ilişkiye sığırlarda görülen deli dana hastalığı önemli bir örnektir. Yoğun yetiştiricilikte hayvanların sıkışık olarak barındırılması, yeterli hareket alanının olmaması, ağır metal ve tarımsal ilaç kalıntılarının bulunduğu yerlerde stres hormonlarının üretimi artmakta, bu da hayvanlarda bağışıklık sistemini zayıflattığı için hayvanlarda daha fazla sağlık sorunlarına neden olmaktadır (Ak 2013, Hovi et all. 2003, Pekel ve Ünalan 1999, Rahman, 2001).

Antibiyotik içeren süt insan sağlığı açısından sakıncalı olup, böyle sütlerin işlenmesinde önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Organik olmayan besinlerle alınan tarım ilacı kalıntıları insan vücudunda yağ dokuda birikmekte, süt ile yeni doğan yavruya geçmekte ve başta kanser olmak üzere birçok hastalığa neden olabilmektedir. Yoğun üretim yöntemlerinde hayvansal ürünlerde civa, nikel, kurşun, arsenik ve kadmiyum gibi ağır metal kalıntılarına rastlanabilmektedir. Bu metaller sınırlı düzeyde de olsa insan vücuduna alındığında dokularda birikim yapmakta, alerjilere, genetik mutasyonlara ve vücudun metabolik fonksiyonlarında değişikliklere ve vücuttaki düzeyleri belirli bir sınırı aştığında zehirlenmelere neden olabilmektedirler (Evrensel 2001, Engin 2004, Pekel ve Ünalan 1999, Yurttagül 2001). Yoğun hayvansal üretimle ilgili tüm bu sorunlar yanında; gelişmiş ülkelerde hayvan haklarına gösterilen ilgi nedeniyle hayvan refahı giderek toplumsal düzeyde önem kazanmaktadır.

Yukarıda sayılan nedenlerle, gelişmiş ülkelerde organik tarım içerisinde organik hayvancılığın geliştiği ve organik ürünlere olan talebin her geçen gün daha da arttığı gözlenmektedir. Türkiye'de de son yıllarda organik tarımda özellikle bitkisel üretimde önemli gelişmeler olduğu gözlenmektedir. Üretilen ürünlerin büyük bir bölümü başta AB ülkeleri, ABD ve Japonya olmak üzere ihraç edilmektedir. Organik tarımda bitkisel üretimde sağlanan bu gelişme organik hayvancılıkta sağlanamamıştır (Ak 2002, Aksoy ve Altın Dişli 1998, Aksoy 1999, Türk 2001).

Türkiye'de Hayvancılığın Genel Durumu

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hayvancılık; ekonomik, sosyal ve beslenme açısından büyük önem taşıyan vazgeçilmez bir sektördür. Hayvancılık, ülke ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunmakta, kırsal alanda istihdam yaratmakta ve önemli düzeyde katma değer sağlamaktadır. Halkımızın yeterli ve dengeli beslenmeleri, özellikle çocuklarda ve gençlerde sağlıklı bir zihinsel ve bedensel gelişme için mutlaka gerekli olan et, süt ve

1 Prof.Dr., Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü, Bursa-Türkiye. E-mail: selena@uludag.edu.tr

yumurta gibi ürünlerin üretilmesini sağlamaktadır. Et, süt, tekstil ve deri gibi çeşitli endüstri kollarına hammadde sağlamakta, yem, ilaç ve ekipman gibi yan sanayi kollarının kurulmasına ve gelişmesine yardımcı olmakta, ülke ihracat gelirlerine değişen oranlarda katkıda bulunmaktadır. Hayvan gübreleri bitkisel üretimde toprağın fiziksel yapısını iyileştirmede ve toprak verimliliğini artırmada etkilidir. Hayvancılık, tarım işletmelerinde özellikle kışın bitkisel üretim faaliyetlerinin olmadığı dönemde işletmedeki boş işgücünün değerlendirilmesine olanak sağlamakta, istihdam yaratmakta, tarımdaki gizli işsizliği önlemektedir. Bitkisel üretim büyük oranda iklim koşullarına bağlı olduğu için, iklim koşullarından daha az etkilenen hayvancılık, tarım işletmelerinin sigortası niteliğindedir (Ak ve Kantar 2007).

Hayvancılığa ve yem bitkileri üretimine uygulanan desteklemeler nedeniyle 2004-2014 yılları arası son 10 yıllık dönemde hayvan varlığında önemli artış sağlanmıştır. Türkiye'nin 2004-2014 yılları arası son 10 yıllık dönemdeki büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı incelendiğinde, büyükbaş hayvan varlığında %40, küçükbaş hayvan varlığında %30 olmak üzere toplam büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığında %33 artış gözlenmektedir (Çizelge 1).

Çizelge 1: Türkiye Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığının Yıllara Göre Değişimi*

Yıllar	Sığır	Manda	Büyükbaş Toplam	Koyun	Keçi	Küçükbaş Toplam	Genel Toplam
2004	10 069 346	103 900	10 173 246	25 201 155	6 609 937	31 811 092	41 984 338
2005	10 526 440	104 965	10 631 405	25 304 325	6 517 464	31 821 789	42 453 194
2006	10 871 364	100 516	10 971 880	25 616 912	6 643 294	32 260 206	43 232 086
2007	11 036 753	84 705	11 121 458	25 475 293	6 286 358	31 761 651	42 883 109
2008	10 859 942	86 297	10 946 239	23 974 591	5 593 561	29 568 152	40 514 391
2009	10 723 958	87 207	10 811 165	21 749 508	5 128 285	26 877 793	37 688 958
2010	11 369 800	84 726	11 454 526	23 089 691	6 293 233	29 382 924	40 837 450
2011	12 386 337	97 632	12 483 969	25 031 565	7 277 953	32 309 518	44 793 487
2012	13 914 912	107 435	14 022 347	27 425 233	8 537 286	35 962 519	49 984 866
2013	14 415 257	117 591	14 532 848	29 284 247	9 225 548	38 509 795	53 042 643
2014	14 122 847	121 826	14 244 673	31 115 190	10 347 159	41 462 349	55 707 022
Değişim	+40	+17	+40	+23	+57	+30	+33

Kaynak: TÜİK 2015 *2004 yılı hayvan varlığı 100 kabül edilmiştir.

TÜİK 2014 yılı hayvancılık verilerine göre sığır varlığımızın %43.5'ü kültür ırkı, %42.5'i kültür ırkı melezleri ve %14'ü ise yerli ırklardan oluşmaktadır. Koyun varlığımızın %7'sı Merinos, %93'ü ise yerli ırklardan oluşmaktadır. Keçi varlığının ise tamamına yakını yerli ırklardan oluşmaktadır. Büyükbaş hayvanlar içerisinde özellikle süt sığırı sayısındaki artış ve süt sığırları içerisinde süt ırkı ve melez hayvan varlığının artması Türkiye süt üretimini olumlu etkilemiş, ancak fizyolojik nedenlerle sığırlarda döl verimini artırmak mümkün olmadığı için, kırmızı et üretiminde artan nüfusun ihtiyacını karşılamada sorun yaşanmakta, bu durum et fiyatlarını yükseltmekte veya zaman zaman yurt dışından kasaplık hayvan veya et ithalatını gündeme getirmektedir. Bu nedenle, süt üretiminde kombine ırklardan da yeterince yararlanılması, zaman zaman süt ırkı ineklerde et üretimi amaçlı kullanma melezlemesine gidilmesi ve Anadolu coğrafyasında yetiştiriciliği daha uygun olan küçükbaş

hayvan varlığının desteklenmesi ile kırmızı et üretimindeki açığın kapatılması gerekmektedir.

Çizelge 2'de görüldüğü gibi Türkiye'de toplam 31 115 090 baş koyun varlığının %93'sini yerli ırklar, %7'sini ise kültür ırkı Merinos koyunlar oluşturmaktadır. Hayvancılık desteklemeleri nedeniyle son 10 yılda koyun varlığı artmış, koyun varlığı için de de kültür ırkı Merinos'un oranı %3'ten %7'ye yükselmiştir. Son 10 yılda kıl keçi sayısı %60 artarken, tiftik keçisi sayısı ise %23 düşmüştür. Toplam 10 344 936 baş keçi varlığının %98'ini Kıl keçi, kalan %2'sini ise Tiftik keçi oluşturmaktadır (TUİK 2015).

Çizelge 2. Türkiye'de yıllara ve ırklara göre küçükbaş hayvan sayıları

Yıllar	Koyun				Keçi			
	Yerli Irklar		Merinos		Kıl Keçisi		Tiftik Keçisi	
	Baş	%	Baş	%	Baş	%	Baş	%
2004	24 438 459	97	762 696	3	6 379 900	97	230 037	3
2005	24 551 972	97	752 353	3	6 284 498	97	232 966	3
2006	24 801 481	96	815 431	4	6 433 744	97	209 550	3
2007	24 491 211	96	971 082	4	6 095 292	97	191 066	3
2008	22 955 941	95	1 018 650	5	5 435 393	97	158 168	3
2009	20 721 925	95	1 027 583	5	4 981 299	97	146 986	3
2010	22 003 299	95	1 086 392	5	6 140 627	97	152 606	3
2011	23 811 036	95	1 220 529	5	7 126 862	98	151 091	2
2012	25 892 582	94	1 532 651	6	8 199 184	98	158 102	2
2013	27 485 166	93	1 799 081	7	9 059 259	98	166 289	2
2014	29 033 981	93	2 106 263	7	10 167 125	98	177 811	2
Değişim	%19		+%177		+%60		-%23	

Kaynak: TUİK 2015

TÜİK 2014 yılı verilerine göre Türkiye'de 298 milyon adet kanatlı bulunmaktadır. Toplam kanatlı hayvan varlığının %67,1'sini etlik piliç, %32'sini yumurta tavukları, %1'ini ise hindi oluşturmaktadır. Türkiye'nin kanatlı sektöründe en önemli paya sahip olan piliç eti üretimi 1980'li yıllarda entegre üretim tesislerinin çoğalması ve sözleşmeli üretim modelinin uygulanması ile önemli bir yapısal değişim göstermiştir.

Çizelge 3: Türkiye Kanatlı Hayvan Varlığının Yıllara ve Türlere Göre Değişimi*

Yıllar	Yumurta tavuğu	Etlik Piliç	Toplam Tavuk	Hindi	Kaz	**Ördek**	Genel Toplam
2004	58 774 172	238 101 895	296 876 067	3 902 346	1 250 364	770 436	302 799 213
2005	60 275 674	257 221 440	317 497 114	3 697 103	1 066 581	656 409	322 917 207
2006	58 698 485	286 121 360	344 819 845	3 226 941	832 081	525 250	349 404 117
2007	64 286 383	205 082 159	269 368 542	2 675 407	1 022 711	481 829	273 548 489
2008	63 364 818	180 915 558	244 280 376	3 230 318	1 062 887	470 158	249 043 739
2009	66 500 461	163 468 942	229 969 403	2 755 349	944 731	412 723	234 082 206
2010	70 933 660	163 984 725	234 918 385	2 942 170	715 555	396 851	238 973 411
2011	78 956 861	158 916 608	237 873 469	2 563 330	679 516	382 223	241 154 537
2012	84 677 290	169 916 608	254 593 898	2 760 859	676 179	356 730	258 387 757
2013	88 720 709	177 432 475	266 153 184	2 925 473	755 286	367 821	270 201 764
2014	93 751 470	199 976 150	293 727 620	2 990 304	911 990	399 820	298 029 734
Değişim	+%60	-%16	-%1	-%23	-%27	-%48	-%2
Toplamda %	%31.5	%67.1	%98.6	%1	%0.3	%0.1	%100.0

Kaynak: TUİK 2015 *2004 yılı hayvan varlığı 100 kabül edilmiştir.

Çizelge 3'de görüldüğü gibi Türkiye'nin 2004-2014 yılları arası son 10 yıllık dönemdeki kanatlı kümes hayvan varlığı incelendiğinde yumurta tavuğu sayısında %60 artış sağlanırken, etlik piliç sayısında %16'lık bir düşüş gözlenmektedir. Etlik piliç üretimindeki düşüş, zaman zaman kuş gribi sorunu ve ihracattaki düşüşten kaynaklanmaktadır. Tavuk dışındaki diğer kanatlı kümes hayvanlarında ise sırasıyla hindi sayısında %23, kaz sayısında %27 ve ördek sayısında ise %48 düşüş görülmüştür. 2014 yılı itibariyle toplam kanatlı kümes hayvan varlığının tamamına yakınını (%98.6) tavuk oluşturduğu, geçmişte olduğu gibi günümüzde de tavuk dışındaki diğer kanatlı kümes hayvanların yeterince üretilmediği ve tüketilmediği gözlenmektedir. Oysaki gelişmiş ülkelerde toplam kanatlı kümes hayvanları içinde tavuk dışındaki diğer kanatlı kümes hayvanları da önemli bir paya sahiptir. Ülkemizde tavukçuluk sektörü çok gelişmiş olup, AB standartlarda üretim, kesim ve ürün işleme ve buna bağlı ihracat yapabilmekle birlikte, damızlık, yem, yem katkı maddeleri, aşı ve ilaç gibi birçok girdisinin ithal edilmesi nedeniyle dışa bağlı fason bir yetiştiricilik şeklinde yürütülmektedir. Bu nedenle, Türkiye'de tavukçuluğun gelişimi için Ar-Ge çalışmalarına destek verilmesi, tavuk dışındaki kanatlı hayvan türlerinin de üretim ve tüketimini artırıcı çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Türkiye'de 2014 yılı itibariyle genel hayvan varlığının bölgelere göre dağılımı incelendiğinde sığır varlığının Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgesinde, Koyun varlığının Doğu Anadolu ve İç Anadolu bölgesinde, Keçi varlığının ise Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Et tavukçuluğunun %80'i Marmara bölgesinde, yumurta tavukçuluğunun ise yaklaşık %80'ni Ege, İç Anadolu ve Marmara bölgesinde yoğunlaşmıştır. Hindi üretimi daha çok Ege ve Marmara bölgesinde yapılmaktadır. Arıcılık ise Ege ve Karadeniz bölgesinde daha fazla yapılmakla birlikte diğer bölgelere de dağılım göstermiştir. Mera olanaklarının daha fazla olması nedeniyle geçmişte olduğu gibi günümüzde de Doğu Anadolu bölgesi hayvancılık bölgesi olma özelliğini sürdürmekte ve hayvancılık bu bölgede daha çok ekstansif olarak yürütülmektedir. Batı bölgelerimizde ise tavukçuluk ve entansif sığıcılık yapılmakta, sığırcılıkta kültür ırklarının kullanımı nedeniyle hayvan başına daha yüksek düzeyde verim elde edilmektedir. Batı bölgelerimizde silaj ve yem bitkileri üretimi daha yaygın olup, üretici daha örgütlü bir şekilde üretim yapmaktadır.

İşletme Yapısı

Hayvancılık için önemli bir potansiyel ve uygun iklim yapısına sahip olan ülkemizde, tavukçuluk sektörü hariç diğer hayvancılık dallarında mevcut işletmelerin büyük çoğunluğu, ekonomik işletmecilikten uzak, orta ölçekli veya küçük aile işletmeciliği tarzındadır. Türkiye'deki tarım işletmelerinin yapısal durumu incelendiğinde, 2011 genel tarım sayımı sonuçlarına göre ülkemizdeki toplam 3 076 650 tarım işletmesinin %67.42'sinde bitkisel ve hayvansal üretimin birlikte gerçekleştiren karma üretim yapılmaktadır. Bu durum entansif tarım için bir dezavantaj iken, organik hayvancılık açısından avantaj oluşturmaktadır.

Türkiye'de Hayvansal Üretim

Türkiye'de 2014 yılında yaklaşık 3.5 milyon ton olan toplam et tüketimi içinde %56 ile en yüksek pay kanatlı etine ait olup, kanatlı etini %29 ile kırmızı et, %15 ile balık eti izlemektedir. Türkiye'nin toplam 1 008 273 ton kırmızı et üretimi içinde %87 ile en yüksek pay ise sığır etine ait olup, sığır etini %10 ile koyun ve %3 ile keçi eti izlemektedir (TUİK 2015) .

Türkiye'de hayvansal üretimle ilgili istatistikler yeterince güvenilir değildir. Örneğin et üretimi ile ilgili istatistikler sadece mezbaha kesimleri ve kurban bayramındaki kesimleri içermektedir. Halbuki ülkede mezbaha dışı kesim yaygın olduğu gibi, kurban bayramı kesimlerini de doğru olarak ölçmek mümkün değildir. Süt üretimi ise daha çok sağılan hayvan sayısı ile hayvan başına süt verimi esas alınarak tahmin edilmektedir. Ülkemizde son yıllarda birim hayvan başına verimde artış olduğu için toplam hayvansal gıda üretiminde önemli artış sağlanmıştır.

Çizelge 4'de görüldüğü gibi 1980-2014 yılları arasında, büyükbaş hayvan karkas ağırlığında 4 kat, küçükbaş hayvan karkas ağırlığında ise %59 artış sağlanmıştır. 1980 yılında toplam kırmızı et üretimi içerisinde sığır etinin payı %58 iken, 2014 yılında %87'ye yükselmiştir. Son 34 yılda kırmızı et tüketimi içerisinde koyun-keçi eti üretim ve tüketiminin payı düşerken sığır etinin payı artmıştır. Mezbaha ve kombina kesimleri dikkate alındığında 2014 yılında kişi başı kırmızı et tüketimi 13,0 kg olarak hesaplanmaktadır.

Çizelge 4: Büyükbaş ve küçükbaş et üretimi

Yıllar	Büyükbaş			Küçükbaş		
	Kesilen hayvan sayısı (baş)	Üretilen et (ton)	Ortalama karkas ağırlığı (kg)	Kesilen hayvan sayısı (baş)	Üretilen et (ton)	Ortalama karkas ağırlığı (kg)
1980	1 917 910	119 350	62	6 766 120	84 645	12
1990	2 372 247	327 974	138	9 885 517	148 345	15
2000	2 125 101	358 683	169	7 277 022	132 532	18
2010	2 602 246	618 584	237	8 093 130	158 747	20
2014	3 712 281	882 525	240	6 767 528	125 748	19

Kaynak: TUİK 2015

Çizelge 5'de görüldüğü gibi 2014 yılında Türkiye süt üretimi toplam 18 630 633 tona ulaşmıştır. Toplam süt üretiminin %91'i inek sütünden, %6'sı koyun ve %3'ü ise keçi sütünden sağlanmaktadır.

Çizelge 5: Büyükbaş ve küçükbaş süt üretimi

Yıllar	Büyükbaş			Küçükbaş		
	Sağılan hayvan sayısı (baş)	Üretilen süt Miktarı (ton)	Ortalama süt verimi (lt)	Sağılan hayvan sayısı (baş)	Üretilen süt Miktarı (ton)	Ortalama süt verimi (lt)
1980	6 274 240	7 963 600	1 264	32 993 674	1 630 395	49
1990	6 079 550	8 134 640	1 337	29 711 832	1 482 550	49
2000	5 349 171	8 799 371	1 645	19 712 866	994 590	50
2010	4 361 841	12 418 544	2 847	13 166 147	1 089 643	83
2014	5 664 413	17 053 653	3.010	18 924 433	1 576 980	83

Kaynak: TÜİK 2015

1980-2014 yılları arasında büyükbaş hayvanlarda inek başına süt veriminde yaklaşık 2.5 kat, küçükbaş hayvanlarda ise hayvan başına yaklaşık 2 kat verim artışı sağlanmıştır. Toplam süt üretimi içerisinde inek sütünün payı 1980 yılında %63 iken, 2014 yılında %91'e, yıllık kişi başı süt tüketimi ise 220 lt'den 240 lt' ye ulaşmıştır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan karkas ağırlığındaki artışlar besicilik yapan işletme sayısındaki artış ile kültür ırkı ve melez inek sayısındaki artıştan kaynaklanırken, inek başına süt verimindeki artış ise kültür ırkı ve melez inek sayısındaki artıştan kaynaklanmıştır. Et ve süt üretimindeki artış sağlanmakla birlikte, kişi başı süt, özellikle kırmızı et tüketimi hala gelişmiş ülkelerin gerisindedir.

1990'lı yıllarda piliç eti üretiminde büyük yatırımlar yapılarak dünya standartları yakalanmış ve üretim sürekli artırılarak bu günlere gelinmiştir. Çizelge 6'da görüldüğü gibi 2014 yılında 1 943 331 ton kanalı eti ve 17 milyar adet de tavuk yumurtası üretilmiştir. Türkiye Dünya piliç eti ve yumurta üretiminde 10. sırada yer almaktadır (FAO 2013). Tavukçuluk sektöründeki olumlu gelişmeler nedeniyle son yıllarda tavukçulukta dış satım imkânı da doğmuştur. Türkiye'de tavukçuluğun tamamına yakını modern işletmelerde ve entansif şekilde yürütülmektedir. Türkiye'de yumurta, piliç ve hindi eti dışındaki kanatlı hayvanların üretimi ise küçük kapasiteli aile işletmelerinde gerçekleştirilmektedir.

Çizelge 6: Kanatlı Eti Üretimi (ton) ve Yumurta Sayısı (adet)

Yıl	Kanatlı Eti Üretimi				Yumurta **üre**timi
	Etlik Piliç	Yumurta tavuğu	Hindi	Toplam üretim	
1995	270 445	11 593	-	282 038	10 268 668 000
2000	639 342	4 114	19 274	662 730	13 508 586 000
2005	925 900	10 797	42 709	979 406	12 052 455 000
2010	1 723 918	14 911	41 931	1780 760	14 910 774 000
2014	1 894 669	-	48 662	1 943 331	17 145 389 000

Kaynak: TUİK 2015

Türkiye'de son yıllarda kırmızı et tüketiminde önemli düşüşe karşılık, tavuk eti tüketiminde önemli artış gözlenmektedir. Yılda kişi başı yumurta tüketimi 1995 yılında 136 adet iken 2014 yılında 221 adete yükselmiştir. Dünya'da olduğu gibi ülkemizde de daha ucuz olan ve tüketici tarafından daha sağlıklı kabul edilen kanatlı eti tüketiminin önemli düzeyde artması kırmızı et üretim ve tüketimini önemli düzeyde düşürmüştür.

Doğu Anadolu Bölgesi Çayır Mera Alanları

Doğu Anadolu bölgesi Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli ve Van illeri olmak üzere doğudaki 14 ilimizi kapsayan 164.000 km2 alan sahip, yaklaşık 6 milyon nüfusu barındıran, geniş mera alanları ile ülkemizde özellikle hayvancılık açısından önem taşıyan bir bölgemizdir.

Çizelge 7. Türkiye'de yıllara göre arazi dağılımı *

Arazi Cinsi	Yıllara Göre Alan (x 1000 ha)				
	1950	1960	1970	2003	2013
İşlenen Tarım Alanı	16 008	25 324	27 339	23 310	20 579
Çayır – Mera	46 487	37 005	27 301	14 617	14 617
Orman	10 418	10 584	18 273	21 678	21 678
Su Yüzeyi	1 102	1 102	1 102	1 556	1 556
Diğer	3 781	3 781	3 781	16 700	19 928
TOPLAM	77 796	77 796	77 796	78 356	78 358

Kaynak: TÜİK 2015

Çizelge 7'de görüldüğü gibi ülkemizin toplam 78.358.000 ha olan toplam arazisinin 14.617.000 ha'lık (%19) bölümünü hayvancılık açısından önem taşıyan çayır-mera alanları oluşturmaktadır. Çayır-Mera alanlarının bölgelere göre dağılımı incelendiğinde çizelge 8'de görüldüğü gibi Doğu Anadolu Bölgesi yaklaşık 5.7 milyon ha çayır-mera alanına sahip olup, Türkiye'deki toplam çayır-mera alanlarının 1/3'i (%35'i) bu bölgede yer almaktadır.

Çizelge 8. Türkiye'de Çayır ve Meraların Bölgelere Göre Dağılımı

Bölgeler	Toplam Alan (1000 ha)	**Çayır**		Mera		**Çayır-Mera**	
		Alan (1000 ha)	Oran (%)	Alan (1000 ha)	Oran (%)	Alan (1000 ha)	Oran (%)
Doğu Anadolu	16 355	831	5,1	4 861	29,7	5 692	34,8
İç Anadolu	19 802	198	1,0	4 704	23,8	4 902	24,8
Karadeniz	11 642	248	2,1	1 269	10,9	1 517	13,0
Güneydoğu Anadolu	6 175	40	0,6	749	12,1	789	12,7
Marmara	7 276	51	0,7	519	7,1	570	7,8
Akdeniz	9 034	45	0,5	631	7,0	676	7,5
Ege	7 496	36	0,5	435	6,3	471	6,8
Toplam	77 783	1 449	1,9	13 168	16,9	14 617	18,8

Kaynak: TUİK 2015

Çizelge 9'da Türkiye'de bölgelere göre meraların taşıma kapasitesi verilmiştir.

Çizelge 9. Türkiye'de bölgelere göre meraların taşıma kapasiteleri

Bölgeler	Verim* (kg/da)	Alan (1000 da)	**Üretilen toplam faydalı ot (1000 ton)****	Otlatma mevsimi (gün)	Taşıma kapasitesi (HB)
Doğu Anadolu	90	48 610	4 374,9	160	2 187 450,0
İç Anadolu	50	47 040	2 352,5	190	990 526,3
Karadeniz	100	12 690	1 269,0	210	483 428,6
Güneydoğu	45	7 490	337,1	220	122 581,8
Marmara	60	5 190	311,4	210	118 628,6
Akdeniz	60	6 310	378,6	270	112 177,8
Ege	60	4 350	261,0	225	92 800,0
Toplam	-	131 680	9 284,5		4 107 593,1

Kaynak: TÜİK 2015 *Altın ve ark. (2011) ** Faydalı ot miktarı meranın kuru ot veriminin yarısı olarak alınmıştır.

Çayır-meraların hayvan otlatma açısından taşıma kapasiteleri incelendiğinde, Doğu Anadolu Bölgesinde çayır-mera alanların geniş olması ve çayır-meraların ot üretim kapasitesinin Karadeniz bölgesi hariç diğer bölgelerden daha yüksek olması nedeniyle Türkiye'deki çayır-mera alanlarının toplam 4.1 milyon BBHB hayvan taşıma kapasitesinin yarısından fazlasını (%54) Doğu Anadolu bölgesi çayır-meralarının oluşturduğu görülmektedir. Bu nedenle Doğu Anadolu Bölgesi özellikle büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık ve organik hayvancılık açısından önem taşıyan bir bölgedir.

Doğu Anadolu Bölgesinde Hayvancılık

Doğu Anadolu Bölgesinin toplam ve illere göre hayvan varlığına ilişkin bilgiler çizelge 10'da verilmiştir. Çizelge 10'da görüldüğü gibi Doğu Anadolu Bölgesi hayvancılık için uygun olduğundan, 3.016.399 baş sığır varlığı ile Türkiye sığır varlığının %21.3'ü, 17.379 baş manda varlığı ile %14.3'ü, 9.905.108 baş koyun varlığı ile %31.8'i, 1.634.612 baş keçi varlığı ile %15'8'i bu bölgede yetiştirilmektedir. Doğu Anadolu bölgesi toplam hayvan varlığının %66'sını koyun, %22'sini sığır ve %12'sini de keçi oluşturmaktadır. Bölge iklimi özellikle tavukçuluk için uygun olmadığı için 8 873 684 adet tavuk varlığı ile Türkiye tavuk yetiştiriciliğinin sadece %3'ü bu bölgede yapılmaktadır. Daha çok meraya dayalı Türkiye hindi yetiştiriciliğinin ise %8.9'u bu bölgede gerçekleştirilmektedir. Sığır yetiştiriciliği en çok Erzurum, Kars ve Ağrı illerinde, manda yetiştiriciliği en fazla Muş, Bitlis ve Erzincan illerinde, koyun yetiştiriciliği en fazla Van, Ağrı ve Muş illerinde, keçi yetiştiriciliği ise en çok Bitlis, Van ve Muş illerinde gerçekleştirilmektedir. Yumurta ve et tavukçuluğu daha çok Elazığ ve Malatya illerinde gerçekleştirilmekte, bu illeri Erzincan ili izlemektedir. Hindi yetiştiriciliği ise en çok Muş ilinde yapılmakta, bu ili Ağrı ve Kars illeri izlemektedir.

Çizelge 10. Doğu Anadolu Bölgesi 2014 Yılı İllere Göre Hayvan Varlığı (Baş/Adet)

Şehir	**İnek**	**Manda**	**Koyun**	**Keçi**	**Yumurta Tavuğu**	**Et Tavuğu**	**Hindi**
Ağrı	**321.710**	597	**1.346.303**	106.269	133.864	28.000	**42.160**
Ardahan	288.107	11	46.072	1.775	138.159	-	17.925
Bingöl	143.616	168	318.827	166.772	97.456	-	32.804
Bitlis	63.562	**5.705**	525.904	**352.944**	80.570	-	9.378
Elazığ	74.209	41	391.173	70.513	**672.410**	**3.293.540**	12.088
Erzincan	98.656	**1.813**	276.146	41.962	**452.850**	60.000	3.445
Erzurum	**654.568**	1.268	633.690	84.453	149.675	-	12.792
Hakkari	36.646	45	585.248	148.267	63.650	-	8.950
Iğdır	140.729	1.257	600.377	28.261	113.800	-	6.720
Kars	**518.692**	30	466.500	33.000	255.100	-	**37.500**
Malatya	134.535	-	236.787	58.671	**376.140**	**2.302.688**	2.724
Muş	279.048	**6.098**	**909.461**	**175.736**	267.082	-	**62.955**
Tunceli	26.169	-	315.528	117.462	28.330	-	610
Van	163.612	346	**2.443.392**	**248.527**	360.370	-	17.330
Toplam	**3.016.399**	**17.379**	**9.905.108**	**1.634.612**	**3.189.456**	**5.684.228**	**267.131**
Türkiye'de %	**%21**	**%14**	**%32**	**%16**	**%3**	**%3**	**%9**

Kaynak : TÜİK 2015

Çizelge 11'de Doğu Anadolu Bölgesi sığır varlığı içerisinde kültür ırk, melez ve yerli ırk sayısı ve oranları verilmiştir. Doğu Anadolu Bölgesi sığır varlığı içerisinde kültür ırklarının oranı Türkiye ortalamasına göre daha düşük (%16) iken, melez (%64) ve yerli ırkların (%20) oranı daha yüksektir. Bölgedeki koyun ve keçi varlığının tamamı ise yerli ırklardan oluşmaktadır. Organik hayvancılıkta hastalıklara ve olumsuz çevre koşullarına daha dayanıklı olan yerli ırk veya melezleri tercih edildiği için bölge organik hayvancılık potansiyeli bakımından önem taşımaktadır.

Çizelge 11. Doğu Anadolu Bölgesi Sığır Varlığı İçinde Kültür Irkı, melez ve Yerli Irkların Sayısı

Yıllar	Kültür ırkı		Melez		Yerli Irk		Toplam
	Baş	%	Baş	%	Baş	%	
1991	82 633	3	504 265	20	1 894 192	77	2 481 090
2001	173 840	7	754 940	31	1 505 370	62	2 434 150
2011	329 313	12	1 345 183	51	955 793	37	2 630 289
2014	483 365	16	1 928 781	64	604 253	20	3 016 399

Kaynak: TÜİK 2015

Çizelge 12'de Doğu Anadolu Bölgesinde süt üretiminin hayvan türlerine göre miktarları ve oranları verilmiştir. Türkiye genelinde olduğu gibi Doğu Anadolu Bölgesinde de üretilen sütün büyük bölümü (%89'u) sığırlardan elde edilmektedir. İnek sütünü sırası ile koyun (%9) ve keçi (%2) sütleri izlemektedir. Bölge toplam 3.7 milyon ton süt üretimi ile Türkiye toplam süt üretiminin %17'sini karşılamaktadır.

Çizelge 12. Doğu Anadolu Bölgesinde hayvan türlerine göre süt üretim miktarları

Yıllar	**İnek**		Manda		Koyun		Keçi		Toplam
	Baş	%	Baş	%	Baş	%	Baş	%	Baş
1991	1 261 955	72	15 166	1	389 036	22	82 915	5	1 749 072
2001	1 378 052	81	11 087	-	266 261	16	49 215	3	1 704 615
2011	2 359 792	88	5 324	-	275 893	10	52 626	2	2 693 635
2014	3 263 847	89	6 586	-	330 695	9	79 157	2	3 680 285

Kaynak: TÜİK 2015

Organik/Ekolojik Hayvancılık

Organik/Ekolojik hayvancılık; çiftlik hayvanlarına doğal davranışlarının tüm hallerini göstermelerine izin veren, organik yemlerle beslenen, verimi artırmak amacıyla hormon, antibiyotik vb katkılar kullanılmayan, kontrol ve sertifika kuruluşları tarafından denetlenen, tüketicilere daha sağlıklı ürünler sunan, çevre dostu bir üretim şeklidir (Anonim 2005, Ak 2002, IFOAM 2002, Rahman 2001, Şayan ve Polat 2001).

Hayvan yetiştiriciliğinin toprak ve bitkisel üretim ile ilişkisinin kesilmesi, hayvanların kendi doğasına karşı olup, aynı zamanda hayvan yemlerinin güvenilir kaynaklardan karşılanmasında sorun yaşanmakta ve üretilen hayvan gübresi büyük oranda çevre kirliliğine neden olmaktadır. Ayrıca, hayvancılığa yer verilmeden organik tarımın yapılması pek mümkün görülmemektedir. Organik hayvancılık işletmelerinde işletmeye organik gübre sağlanmakta, bitkisel üretime yem bitkileri münavebesi getirmek toprağı zenginleştirmektedir. Bu nedenle organik tarım bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte içeren karma bir sistemdir (Ak, 2002, Ak ve Karaman 2008, Şayan ve Polat 2001).

Organik üretim, tarımda daha çok bitkisel üretim dallarında ortaya çıkmış, giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak, gelişmiş ülkelerde tüketicilerin bitkisel ürünlerde olduğu gibi besin güvenirliliği yüksek hayvansal ürünleri tercih etmeye yönelmeleri, çevre bilinci ve hayvan haklarına duyarlılığın artması nedeniyle organik tarımda organik hayvancılık süreci başlamıştır Organik ürünlerin tüketicilerce talep edilmelerinde kişisel sağlığa ve özellikle çocukların sağlığına verdikleri önem ilk sırada yer almaktadır. AB'ne üye ülkelerde organik ürünlerin tercih nedenlerini belirlemek amacıyla yapılan bir anket çalışmasında, sağlığın ilk sırada yer aldığı görülmüş, onu çevre bilinci, ürün lezzeti ve hayvan haklarına duyarlılık izlemiştir (Ak ve Kantar 2007, Christensen 2013, Ivanova-Peneva 2010, Kristensen and Thamsborg 2001, Schmid 2013, Şayan ve Polat 2001).

Dünyada tüketici taleplerinde günümüzde önemli değişim gözlenmektedir. Tüketicilerin ürün tercihinde çevreye duyarlılık artmakta, kimyasal kalıntı içermeyen gıdalar talep edilmekte, üretilen ürünlerin kaynağı (coğrafi işaretler) önem kazanmakta, üretimin karbon ayak izi üzerine etkileri sorgulanmaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde organik hayvansal ürünlerin üretim ve tüketim düzeyi her geçen gün artış göstermektedir. ABD ve AB gibi ülkelerde organik süt ve süt ürünleri toplam süt üretimi içinde %20 oranında bir paya sahiptir. AB ülkelerinde organik süt ve süt ürünlerinin fiyatları konvansiyonel ürünlere oranla %10-20, organik et ve

et ürünleri fiyatları ise %50 daha yüksektir. Bu ülkelerde organik hayvansal ürünlerin üretimi ve tüketimi büyük oranda desteklenmektedir. Özellikle bebek mamalarının hazırlanmasında organik ürünler kullanılmakta, okul sütü programlarında organik süt tercih edilmektedir. Organik hayvansal ürünlerin %60'ı organik ürün mağazalarında, %20'si süpermarketlerde ve %20'si ise doğrudan satış yoluyla pazarlanmaktadır (Schmid 2013, Christensen 2013).

2013 yılı verilerine göre Dünya'da 170 ülkede, 75.6 milyon ha alanda, 2 milyon üretici ile organik üretim yapılmaktadır. Organik tarım alanı en yüksek 10 ülke; 17.2 milyon ha ile Avustralya, 3.2 milyon ha ile Arjantin, 2.2 milyon ha ile ABD, 2.1 milyon ha ile Çin, 1.6 milyon ha ile İspanya, 1.3 milyon ha ile İtalya, 1.1 milyon ha ile Fransa ve Almanya, 0.9 milyon ha ile Uruguay ve Kanada'dır. Türkiye bu sıralamada 19. sırada yer almaktadır. Dünya tarım alanları içerisinde organik tarım alanı en yüksek 10 ülke ise sırasıyla; %36.1 ile Fakland Adaları, %31 ile Lichtenstein, %19.5 ile Avustralya, %16.3 ile İsveç, %16 ile Estonya, %12.2 ile İsviçre, %11.9 ile Fransız Guyanası, %10.2 ile Samoa, %11 ile Litvanya ve %10.3 ile İtalya'dır. Türkiye'de ise bu oran %1.9'dur (FIBL&IFOAM 2013).

Organik ürünlerin %55'i (43.1 milyon hektar) organik tarım üretim alanlarından, %45'i ise doğadan toplama (31.5 milyon hektar) yoluyla elde edilmektedir. 72 milyar dolara ulaşan Dünya organik ürün ticaret hacminin %48'ini Güney Amerika, %40'ını Avrupa ve %17'sini ise diğer ülkeler oluşturmaktadır. Dünya organik ürün ticaretinde en büyük pazar olan 5 ülke ise sırasıyla 27.6 milyar dolar ile Amerika, 8.6 milyar dolar ile Almanya, 5 milyar dolar ile Fransa, 2.7 milyar dolar ile Çin ve Kanada'dır (FBL&IFOAM).

Türkiye'de Organik Hayvancılık

Dünya'da organik tarımda bitkisel üretim yanında hayvansal üretimde de önemli gelişmeler sağlanmış, özellikle süt, et, yumurta ve bal üretiminde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ülkemizde ise organik tarım ilk 1984 yılında geleneksel ihraç ürünlerimizden kuru üzüm ve kuru incir ihracatı ile başlamış ve daha sonraki yıllarda hızla gelişme göstererek günümüzde 250 ürüne yaklaşmıştır. Ancak, üretilen organik ürünlerin tamamına yakını başta ABD, AB ülkeleri ve Japonya olmak üzere gelişmiş ülkelere ihraç edilmekte ve arı ürünleri hariç ihraç edilen ürünlerin tamamını bitkisel ürünler oluşturmaktadır. Bununla birlikte, son yıllarda iç pazarda organik ürünlere ilgide artış gözlenmektedir (Aksoy ve Altındişli 1998, Ak 2013, Turhan ve ark. 2013).

Ülkemizde, organik tarım ihracata dayalı olarak gelişim göstermiştir. Ancak, arı ürünleri dışındaki organik hayvansal ürünlerin ihracat şansı düşüktür. İç pazarda ise tüketici bilinci ve alım gücü yetersizdir. İç pazardaki talep yetersizliği nedeniyle bal dışındaki organik hayvansal ürünlerin üretimi ve tüketimi çok düşük düzeydedir. Bu nedenle ülkemizde organik hayvancılığın gelişebilmesi için mutlaka üretim ve iç tüketimin desteklenmesi gerekmektedir. Ülkemiz hayvan sayısı bakımından büyük bir potansiyele sahip bulunmakta, tavukçuluğun tamamına yakını, süt sığırcılığının ise bir bölümü hariç diğer hayvancılık dallarında üretim daha çok ekstansif koşullarda yapılmaktadır. Birçok hayvancılık dalında girdi kullanımı oldukça düşük olduğu için birim hayvan başına verim ve yetiştiricinin gelir düzeyi de düşüktür. Koyun ve keçi gibi hayvan türlerinin yetiştiriciliği daha çok meraya dayalı olarak yürütülmekte ve çoğu bölgemizde hayvanların yem gereksinimlerinin %80-90'ı çayır, mera ve yayla gibi doğal otlatma alanlarından karşılanmaktadır. Yetiştiricilik genellikle hastalıklara karşı dayanıklı, düşük verimli yerli ırklarla yürütülmektedir. Ülkemizde organik hayvancılık potansiyeli oldukça yüksek olmakla birlikte bu potansiyelden yeterince yararlanılmamaktadır (Ak 2013, Ak ve Hanoğlu, 2013).

Başta Doğu Anadolu Bölgesi olmak üzere yoğun tarım ve sanayi nedeniyle kirlenmemiş bölgeler organik hayvancılık açısından daha büyük önem taşımaktadır. Fakat, ülkemizdeki bazı hayvan hastalıkları nedeniyle hayvansal ürünlerin ihracatında sorunlar bulunması, iç piyasada ise tüketicinin alım gücü ve tüketici bilincinin düşük olmasına bağlı talep yetersizliği organik hayvancılığın gelişimini olumsuz etkilemektedir. Ancak, sadece ihracat açısından değil,

çevre ve ekolojinin korunması ve ülkemiz insanlarının da daha sağlıklı hayvansal gıdalarla beslenebilmeleri için organik hayvancılık konusundaki araştırma ve üretim çalışmalarının desteklenmesi ve artırılması gerekmektedir. Organik hayvancılık potansiyelimizin iyi değerlendirilmesi halinde hayvansal üretimdeki dezavantajımızın avantaja dönüştürülme şansı bulunmaktadır (Ak ve Kantar 2007, Ak 2013).

Günümüzde ülkemizde organik hayvancılık yapan işletme sayısı çok azdır. Bununla birlikte Kelkit Havzasında başlatılan Organik Süt Sığırcılığı Projesi ülkemizde organik hayvancılık konusunda yürütülen en büyük ulusal projedir. Buğday Organik Yaşamı Destekleme Derneği ise organik pazarlar ve organik tarım turizmi konusunda örnek projeler yürütmektedir. Organik hayvansal üretim yapan sertifika almış çiftçi sayısı, yetiştirilen hayvan türleri ve hayvan sayıları Çizelge 13'de görülmektedir. Türkiye'de 2014 yılı itibariyle 216 hayvancılık işletmesinde, 9 373 baş büyükbaş, 22 488 baş küçükbaş ve 743 009 adet tavuk ile organik hayvancılık yapılmaktadır.

Çizelge 13. Organik ve geçiş sürecindeki hayvan varlığı

Yıllar	**Üretici Sayısı**	Büyükbaş (Adet)	Küçükbaş (Adet)	Kanatlı (Adet)
2005	6	1 953	10 066	890
2006	12	2 400	11 002	5 894
2007	27	4 497	16 711	22 247
2008	37	4 578	12 180	22 428
2009	150	7 207	16 374	111 760
2010	174	37 432	21 454	342 329
2011	225	12 162	33 818	431 754
2012	1 587	56 204	33 985	281 132
2013	1 632	38 484	92 062	890 836
2014	216	9.373	22.488	743.009

Kaynak: GTHB, 2015. Organik Tarım Bilgi Sistemi.

Türkiye'de organik hayvan sayısı en yüksek illere ilişkin bilgi çizelge14'de verilmiştir. Çizelge 14'de de görüldüğü gibi Türkiye'de organik hayvancılık yapılan iller arasında Doğu Anadolu Bölgesinde süt sığırcılığında Kars ve Erzurum illeri 4. ve 5. sırada, besicilikte Erzurum 2. sırada, koyunculukta Bitlis 3. sırada, et ve yumurta tavukçuluğunda Elazığ 3. ve 4. sırada, arıcılıkta ise Bingöl ve Tunceli illeri 5. ve 11. sırada yer almaktadır.

Çizelge 14. Türkiye'de Organik Hayvancılıkta Hayvan Sayısı En Yüksek İller

Sırası	Süt **Sığırcılığı**	Besicilik	Koyunculuk	Keçi Yetiştiriciliği	Yumurta Tavuğu	Etlik Piliç	Arıcılık
1	Gümüşhane	**Çanakkale**	Kastamonu	**Çanakkale**	Manisa	Manisa	Aydın
2	Aydın	**Erzurum**	**Çanakkale**	Kastamonu	**İzmir**	Samsun	**Çankırı**
3	**Çanakkale**		**Bitlis**		Samsun	**Elazığ**	Artvin
4	**Kars**				**Elazığ**	**İzmir**	Trabzon
5	**Erzurum**				Bolu		**Bingöl**
6					Konya		Sivas
7					Tekirdağ		Rize
8					Kırklareli		**Çanakkale**
9					Uşak		**İzmir**
10							Mersin
11							**Tunceli**
12							Muğla

Çizelge 15'de Türkiye'nin organik hayvansal üretim miktarlarına ilişkin bilgiler verilmiştir. Çizelge 15'de de görüldüğü gibi Türkiye'de toplam 93 et sığırı ve 63 süt sığırı işletmesinde olmak üzere toplam 156 işletmede organik büyükbaş, 23 koyun ve 1 keçi olmak üzere toplam 24 işletmede organik küçükbaş hayvancılık, 19 yumurta tavuğu ve 17 et tavuğu işletmesi olmak üzere toplam 36 işletmede de organik tavukçuluk yapılmaktadır. Toplam 216 hayvancılık işletmesinde 15 510 ton organik süt, 1 406 ton organik et ve 65 milyon adet organik yumurta üretilmektedir. Ancak, Türkiye'nin toplam et, süt ve yumurta üretimi ile karşılaştırıldığında bu miktarlar toplam üretimin ancak %0.1'i düzeyinde ve çok düşük olduğu gözlenmektedir. Halbuki organik tarım ve hayvancılığın geliştiği bazı AB ülkelerinde bu miktarlar toplam üretimin %20 'lerine ulaşmaktadır. Türkiye'de toplam süt üretiminin %1'i düzeyinde bile olmayan organik sütün pazarlanmasında sorun yaşanırken, Danimarka gibi organik hayvancılığın geliştiği ülkelerde toplam süt üretiminin %10'dan fazlasını oluşturan organik süt özellikle okul sütü programında değerlendirilerek çocukların daha sağlıklı hayvansal gıdalarla beslenmesi sağlanmakta, üretici üretim ve pazarlama konusunda desteklenmektedir (Christensen 2013). Türkiye genelinde arıcılıkta olduğu gibi organik arıcılıkta gelişmiş durumdadır. Toplam 321 üretici 774 870 kovanda organik arıcılık yapmakta, 276 ton organik bal, 2 ton polen, 1 ton balmumu ve 1 ton propolis olmak üzere toplam 280 ton organik arı ürünleri üretilmektedir. Türkiye'de organik ürünlerin ihracatının tamamına yakını bitkisel ürün olup, ihracatı yapılan tek hayvansal ürün arı ürünleridir.

Çizelge 15. Türkiye Organik Hayvansal Ürün Üretimi

Hayvan türü	**Üretici Sayısı**	Hayvan sayısı (Baş+Adet)	Süt üretimi (ton)	Et üretimi (ton)	Yumurta (Adet)
Et sığırı	93	2.439	-	230.62	-
Süt sığırı	63	6.827	15.113.20	-	-
Manda		107	-	-	-
Koyun	23	16.379	232.20	37.52	-
Keçi	1	6.109	164.32	15.94	-
Yumurta tavuğu	19	242.552	-	-	64.898.912
Et Tavuğu	17	500.457	-	1.122.00	-
TOPLAM	216	774.870	15.509.72	1.406.08	64.898.912
Arıcılık	321	32 391 adet kovan	Bal üretimi, ton		276.00
			Balmumu üretimi, ton		1.00
			Polen üretimi, ton		2.00
			Propolis üretimi, ton		1.00
			Toplam üretim, ton		280.00

Kaynak: GTHB, 2012. Organik Tarım Bilgi Sistemi.

Çayır-Meralar ve Organik Hayvancılık

Organik hayvancılıkta çayır, mera ve yayla gibi doğal otlatma alanları büyük önem taşımaktadır. Nitekim Dünya'daki organik tarım alanlarının en büyük bölümünü çayır mera alanları oluşturmaktadır. 1950 yılında toplam tarım alanlarının yaklaşık 37.9 milyon hektarla %50'sini çayır, mera ve yayla alanları oluştururken, Türkiye'ye tarımına 1950 yılları sonrası yoğun bir şekilde traktörün girmesi ve çayır mera alanlarının önemli bir bölümünün sürülerek tarla arazisine dönüştürülmesi ve makilik alanların orman arazisine dahil edilmesi sonucu çayır, mera ve yayla alanları 1970 yılında yaklaşık 15.2 milyon hektara ve toplam alana oranı ise %17'ye düşmüştür (Tosun ve Altın 1981). Erken ve ağır otlatma nedeniyle çayır ve meralarımızın verimi çok düşüktür. Bu nedenle 4 342 sayılı mera kanunu ile mera, yaylak ve kışlaklar ile ilgili yasal boşluk ortadan kaldırılmış, kullanıcılara yetki ve sorumluluk getirilmiş, her düzeyde örgütsel altyapı oluşturulmuş ve amenajman ve ıslah çalışmaları başlatılmıştır. Mera ıslahı ve idaresi ile meralarda verimin 2-3 kat artırılabileceği belirlenmiştir. Ancak, halen bilinçsiz ve zamansız otlatma önemli bir sorun olarak devam etmektedir. Doğu, Güneydoğu ve Orta Anadolu bölgelerinde meralarda koyun, diğer bölgelerde, düz ve ovalık kesimlerde sığır yetiştiriciliği ön plana çıkmaktadır. Keçi ise sadece engebeli arazilerde varlığını koruyabilmektedir (Gökkuş 2013). Yine bu süre zarfında yaşanan köyden kente göç nedeniyle meralar üzerinde baskının azaldığı, metruk alanlarda mera vejetasyonu oluştuğu görülmektedir.

Organik hayvancılıkta meralardan yararlanmanın mümkün olmadığı kış aylarındaki yem açığının kapatılması için tarım alanlarında organik yem bitkileri yetiştirilmesi gerekmektedir. Halen Türkiye'de yonca, korunga ve fiğ türleri organik yem bitkisi olarak yetiştirilmekte ve yem bitkileri üretimi desteklenmektedir. Son dönemlerde uygulanan politika ve destekler sonucu yem bitkileri ekim ve üretiminde önemli artışlar sağlanmakla birlikte kaliteli kaba yem yetersizliği hala Türkiye hayvancılığının en önemli sorunlarından birisidir. Bu nedenle, kaliteli kaba yem üretiminin artırılması ve ekonomik olarak sürdürülebilir bir hayvancılık için çayır mera alanlarının ıslahı ve idaresi yanında yem bitkileri üretim alanlarının artırılması gerekmektedir. Organik hayvansal üretim için hayvanların organik yemlerle beslemeleri ve organik yemlerin de mümkün olduğunca işletmede üretilmesi esastır (Açıkgöz ve ark. 2010, Ak ve Kantar 2007, Ak 2013, Yolcu ve ark. 2013).

Organik Hayvancılık ve Turizm

Türkiye Turizm stratejisi (2023) dokümanı, turizmde ürünün çeşitlendirilerek sezonun bütün yıla yayılması ve sürdürülebilir turizmin tanıtılarak eko turizm, kırsal turizm ve agro-turizm konularında kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarının bilinçlendirilmesi ilkesini kabul etmektedir. Bu kapsamda bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi, yoksullukla mücadele ve istihdam olanaklarının geliştirilmesi konusunda turizm güçlü bir planlama aracı olarak kabul edilmektedir. Altyapı geliştirmeye yönelik çalışmalar kapsamında özel sektörün alternatif konaklamaya yönelik kırsal turizm tesislerinin desteklenmesi planlanmaktadır. Bu amaçla agro-turizm konusunda eylem planı hazırlanmış ve yöre halkına pansiyonculuk eğitimi verilmesi planlanmıştır (Ak ve Kantar 2007).

Doğa temelli turizmin planlı gelişmesi açısından belirlenen eko turizm bölgelerinde doğal kaynakların kullanımında sürdürülebilirlik ilkesine bağlı kalmak ve biyolojik çeşitliliği koruyarak eko-turizmin yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. İçinde organik hayvancılığında yer aldığı agro-turizm projeleri ile üretim çeşitliliği artırılarak ekonomik istikrar sağlanması, yöre halkına pansiyonculuk ve doğa turizmine yönelik eğitim verilmesi hedeflenmektedir (Ak 2006, Ak ve Kantar 2007).

Kırsal Kalkınma ve Organik Hayvancılık

Tarım sektörünün ve kırsal alanın, kalkınma plan ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesi ve desteklenmesi için gerekli politikaların tespit edilmesi ve düzenlenmesini amaçlayan 5488 no.lu Tarım Kanunu üretici örgütlerinin ve sözleşmeli üretimin desteklenmesini öngörmekte ve organik üretim desteğini tarımsal destekleme araçları arasında saymaktadır. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi belgesinde tüketici bilincinin gelişmesi ile sağlıklı, kaliteli ve organik ürünlere olan talebin arttığı belirtilmektedir. Kırsal turizm ve çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda ilginin arttığı vurgulanarak çevreci tarım uygulamalarının geliştirilmesi öncelikli stratejik amaç olarak kabul edilmektedir. Bu stratejik amaç çerçevesinde entegre tarım havzaları programlarının geliştirilmesine ve organik tarım uygulamalarının yaygınlaştırılmasına yönelik faaliyetlere destek sağlanması planlanmaktadır (Ak ve Kantar 2007) .

Doğu Anadolu Bölgesinde Organik Hayvancılık

Doğu Anadolu Bölgesi Türkiye'nin toplam arazi varlığının %21'ine sahip olması, bölgenin ana geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturması, bölgede yoğun tarım uygulamalarının yaygın olmaması nedeniyle kimyasal kirliliğin düşük olması, organik hayvancılık açısından büyük önem taşıyan çayır-mera ve yayla gibi geniş doğal otlatma alanlarına sahip olması ve Türkiye'deki toplam doğal otlatma alanlarının 1/3'inden fazlasının bu bölgede bulunması, yem bitkileri üretiminin yüksek ve Türkiye ortalamasının yaklaşık 2 katı olması, bölgede hayvancılığın daha çok hastalık ve olumsuz çevre koşullarına dayanıklı yerli ırk ve melezleri ile yapılıyor olması, coğrafi ve organik koşulların organik hayvancılığa uygun olması, bölgenin kırsal kalkınmada öncelikli bölge olması nedeniyle özellikle organik arıcılık, organik koyun ve keçi yetiştiriciliği, organik kaz ve hindi yetiştiriciliği ve organik besicilik açısından Türkiye'de en önemli potansiyele sahip bölgedir.

Çizelge 16 ve 17'de görüldüğü gibi bölgede organik sığırcılık Kars, Bitlis ve Erzurum illerinde, koyun ve keçi yetiştiriciliği Kars ve Bitlis illerinde, et ve yumurta tavukçuluğu sadece Elazığ ilinde, organik arıcılık ise bölgedeki tüm illerde yapılmakla birlikte en çok Tunceli, Bingöl, Erzurum, Muş ve Erzincan illerinde gerçekleştirilmektedir. Toplam 150 organik hayvan yetiştiricisi, 3 706 baş sığır, 2 740 baş koyun, 228 baş keçi, 41 325 adet yumurta tavuğu, 10 400 etlik piliç ve 7 340 adet kovan ile organik hayvancılık yapmaktadır. Türkiye organik arı varlığının %20'si, organik yumurta üretiminin %17.1'i, organik sığır varlığının %7.8'i, organik koyun varlığının %3.8'i, organik etlik piliç varlığının %2.1'i ve organik keçi varlığının %1.2'si bu bölgede bulunmaktadır. Bölge özellikle organik arıcılık ve organik yumurta üretimi açısından ülkede önemli bir paya sahiptir. Toplam 1 969 ton organik süt üretimi ile Türkiye üretiminin %12.7'si, toplam 55 ton organik bal ile Türkiye üretiminin %20'si, 10.4 milyon organik yumurta üretimi ile Türkiye üretiminin %16'sı, 29.5 ton organik et üretimi ile Türkiye üretiminin %2.1'i bu bölgede gerçekleşmektedir (Çizelge 17).

Çizelge 16. Doğu Anadolu Bölgesi İllere Göre Organik Hayvan Sayısı (2014)

Şehir	Üretici sayısı	Sığır (baş)	Koyun (baş)	Keçi (baş)	Yumurta Tavuğu (adet)	Et Tavuğu (adet)	Arı Kovanı
Ağrı	1	-	-	-	-	-	79
Bingöl	3	-	-	-	-	-	1.350
Bitlis	10	463	336	43	-	-	300
Elazığ	18	-	-	-	41.325	10.400	426
Erzincan	3	-	-	-	-	-	670
Erzurum	7	413	-	-	-	-	1.049
Hakkari	2	-	-	-	-	-	251
Iğdır	1	-	-	-	-	-	141
Kars	93	2.830	2.404	185	-	-	350
Malatya	3	-	-	-	-	-	400
Muş	3	-	-	-	-	-	920
Tunceli	6	-	-	-	-	-	1.434
Toplam	150	3.706	2.740	228	41.325	10.400	7.340
Türkiye'de %	10.0	7.8	3.8	1.2	17.1	2.1	20.2

Kaynak: GTHB, 2012. Organik Tarım Bilgi Sistemi.

Çizelge 17. Doğu Anadolu Bölgesi Organik Hayvansal Ürün Üretim Miktarları (2014)

Şehir	Üretici sayısı	Kovan sayısı	Süt üretimi (ton)	Et üretimi (ton)	Yumurta üretimi (adet)	Bal üretimi (ton)
Ağrı	1	79	-	-	-	1
Bingöl	3	1.350	-	-	-	18
Bitlis	10	300	2,92	-	-	2
Elazığ	18	426	-	20.00	10.413.900	2
Erzincan	3	670	-	-	-	4
Erzurum	7	1.049	886,00	9.52	-	1
Hakkari	2	251	-	-	-	-
Iğdır	1	141	-	-	-	2
Kars	93	350	1.080,00	-	-	2
Malatya	3	400	-	-	-	2
Muş	3	920	-	-	-	21
Tunceli	6	1.434	-	-	-	9
Toplam	150	7.400	1.968,92	29.52	10.413.900	55
Türkiye payı, %	%47	%20	12.7	2.1	16.0	19.6

Kaynak: GTHB, 2012. Organik Tarım Bilgi Sistemi.

Türkiye'de Organik Hayvancılığın Sorunları

Organik hayvansal ürünlerin ihracatında sorun yaşanması, iç pazarda ise tüketici bilinci ve alım gücünün düşük olması, organik ürünlere karşı güvensizlik gibi nedenlerle Türkiye'de organik hayvansal ürünlere talep yetersizdir. Organik hayvansal ürünlerin üretimi düşük, fiyatları yüksektir. Üretimin düşük olması, sertifikasyon hizmetleri, ürün işleme ve pazarlama maliyetlerini artırmaktadır. Aracı sayısının çok olması üreticinin ürünlerini ucuza satmasına, tüketicinin ise yüksek fiyatla ürün tüketmesine neden olmaktadır. Üretici örgütlenmesi ve kontrol hizmetleri yetersizdir. Başta yem olmak üzere organik hayvancılıkta girdi temini konusunda önemli sorunlar bulunmaktadır. Hayvancılık işletmelerinde organik hayvancılık konusunda bilgili ve deneyimli teknik eleman yetersizliği vardır. Organik hayvancılığa geçiş bazı sektörleri (tarımsal ilaçlar, veteriner ilaçları, kimyasal gübre, karma yem ve katkı maddeleri, et ve süt entegreleri) ve bu sektörlerin organik hayvancılığa bakışını olumsuz etkilemektedir. Organik hayvancılık konusunda araştırmalar, organik hayvancılık konusunda eğitim görmüş teknik eleman yetersizdir. AB ülkelerinde organik tarımın hızlı ve başarılı bir şekilde gelişmesinde üreticilere sağlanan maddi desteğin etkisi büyüktür. Ülkemizde organik tarım ve hayvancılık için verilen destekler yetersizdir (Ak ve Kantar 2007, Ivanova-Peneva 2010, Schmid 2013).

Türkiye'de Organik Hayvancılığın Sorunları İçin Çözüm Önerileri

AB ve diğer gelişmiş ülkelere organik hayvansal ürünlerin ihracatındaki engeller nedeniyle Türkiye'de kısa vadede organik hayvancılıkta hedef daha çok iç pazar olmalıdır. Organik hayvansal ürünlerin üretimi ve tüketiminin artırılması için üretim desteklenmeli, tüketici bilinçlendirilmelidir. Pazarlamada sorun yaşanmaması için üretim, tüketime paralel olarak artırılmalıdır. Özellikle bebekler ve ilköğretim çağındaki çocuklarda organik hayvansal ürünlerin tüketiminin artırılması için sübvansiyon uygulanmalıdır. Yasal düzenleme yapılarak (0-6 yaş) çocukların beslenmesi ve hastane gibi sosyal hizmet kurumlarında organik ürünlerin kullanılması zorunluluk haline getirilmelidir. Organik hayvancılık yapan işletmelerin örgütlenmesi teşvik edilmelidir. Organik hayvancılıkta temel yem kaynaklarından birini meralar oluşturduğu için mevcut meralar korunmalı ve ıslah edilmeli, yapay mera alanlarının oluşturulması teşvik edilmelidir. Organik tarım ve hayvancılık konusunda tüketiciyi bilgilendirici yazılı ve görsel yayınlar artırılmalı, ücretsiz danışma hatları oluşturulmalı, eğitim programlarında organik tarım ve hayvancılıkla ilgili konulara daha geniş yer verilmelidir. Organik hayvancılık konusunda araştırmalar artırılmalı ve desteklenmelidir. Eko-Agro turizmin geliştirilmesi ve teşvik edilmesi ile organik tarım ve hayvancılığın gelişimi olumlu yönde etkilenecektir. Organik hayvancılıkta yerli ırkların kullanımı ve organik yem üretimi desteklenmelidir. Türkiye'de organik hayvancılık potansiyeli daha yüksek olan Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde öncelikle organik koyun ve keçi üretimine geçilmeli, organik hayvansal ürün olarak tek ihracat şansı olan organik arıcılık geliştirilmelidir. Organik hayvansal ürünlerin tüketiminde tüketici güveninin sağlanması için düzenli kontroller yapılmalı, haksız rekabete fırsat verilmemelidir. Organik hayvansal ürünler için iç ve dış pazar araştırmaları yapılmalıdır (Ak ve Kantar 2007, Ak 2013).

SONUÇ

Doğu Anadolu Bölgesi geniş ve verimli çayır-mera alanları, kirlenmemiş doğası ile organik hayvancılık açısından Türkiye'nin en önemli potansiyele sahip bölgesidir. Bölge özellikle organik arıcılık, organik koyun ve keçi yetiştiriciliği ve organik besicilik için oldukça uygundur. Bölgede Yukarı Fırat Havzası ve Van Havzası gibi alanların organik tarım ve hayvancılık bölgesi ilan edilmesi ve desteklenmesi, bölgede üretilen ürünlerin işlenerek markalaşmaya gidilmesi gerekmektedir. Organik hayvancılıkta bölgeye özgü geliştirilecek marka ürünlerle

batıdaki büyük kentlerde organik ürün talebinin karşılanması ile bölgede istihdama ve ülkemiz insanlarının daha sağlıklı gıdalarla beslenmesine önemli katkıda bulunacaktır.

Ülkemizde organik tarım ve hayvancılığın gelişimi için, başta Doğu Anadolu Bölgesi olmak üzere havza bazında uygun bölgelerde özellikle aile tipi işletmelerin desteklenmesi, yerli gen kaynaklarının yaşatılarak korunması açısından organik hayvancılıkta yerli ırklara daha fazla destekleme uygulanması, organik ürünlere tüketici güvenini sağlayıcı yasal önlemlerin alınması, organik ürünler konusunda tüketici bilincini artırıcı çalışmaların yapılması, ilköğretim okulu kantinlerinde organik ürünlerin tüketiminin teşvik edilmesi, kullanılmayan meraların organik hayvancılık yapacak üreticilere kiralanması, ülkede üretilen organik sütün okul sütü projesinde değerlendirilmesi, organik tarım ve hayvancılıkta örgütlü üreticinin desteklenmesi, ulusal düzeyde hizmet verecek ve organizasyonu sağlayacak Türkiye Organik Tarım Eğitim ve Araştırma Merkezi'nin bir an önce kurulması gerekmektedir.

Ülkemizde organik tarımın yaygınlaştırılması; doğanın ve eko sistemin korunmasına, küçük çiftçilerin gelir düzeyinin artırılmasına, agroturizm ve kırsal kalkınmaya, köyden kente göçün önlenmesine, başta bebekler ve çocuklar olmak üzere insanların daha sağlıklı beslenmelerine imkan sağlayacaktır. Ancak, bunun için yetiştiricinin örgütlenmesi, tüketicinin bilinçlendirilmesi, üretim ve tüketimin desteklenerek iç pazarda talebin artırılması, başta AB ve Orta Doğu ülkeleri olmak üzere organik hayvansal ürünler için dış Pazar olanaklarının araştırılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Açıkgöz, E., Tan, M. Yolcu, M. 2010. Türkiye I. Organik Hayvancılık Kongresi. 1-4 Temmuz 2015, Kelkit. 109-116 s.

Ak, İ., M. Koyuncu. 2001. Organic Meat and Milk Production Potential From Small Ruminants İn

Turkey. Internation Conference on Organic Meat and Milk from Ruminants. Athens, Greece, 4-6.October 2001. p: 42.

Ak, İ. 2002. Ekolojik Tarım ve Hayvancılık. Gıda ve Yem Bilimi-Teknolojisi, Yıl:1, Sayı:2, Bursa, 31-39 s.

Ak, İ. 2006. Turizmde Yeni Bir Seçenek: Agroturizm veya Çiftlik Turizmi. Türkiye 3. Organik Tarım

Sempozyumu, 1-4 Kasım Yalova.

Ak, İ., Kantar, F. 2007. Türkiye'de Ekolojik Hayvancılık Potansiyeli ve Geleceği. I. Organik Tarım

Sempozyumu 19-20 Ekim 2007, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Ak, İ., Karaman, Ş. 2008. Ekolojik Tarım ve Çevre. Editör: İ.Ak. Ekolojik Tarımda Hayvancılık. F.Özsan

Matbaacılık, 199-223s.

Ak, İ., Hanoğlu H. 2013. Ekolojik-Organik Hayvancılık. Editör:İ. Ak. Ekolojik Hayvancılıkta Yemler ve

Hayvan Besleme İlkeleri. Dora Yayıncılık, Bursa, 396 s.

Ak, İ. 2013. Türkiye'de Ekolojik Hayvancılık. Türkiye II. Organik Hayvancılık Kongresi, 24-26 Ekim 2013, Bursa, 27-40 s.

Aksoy, U., A. Altındişli. 1998. Ekolojik (Organik, Biyolojik) Tarım. Ekolojik Tarım Organizasyonu

Derneği (ETO) Yayınları, Bornova-İZMİR, 125 s.

Aksoy, U. 1999. Dünya'da ve Türkiye'de Ekolojik Tarım. Türkiye I. Ekolojik Tarım Sempozyumu. 21-23, Haziran 1999, İzmir, Sayfa:3-10.

Anonim, 2005. Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik. T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Resmi Gazete, 10 Haziran 2005 Sayı : 25841.

Christensen, M.A. 2013. Organic Dairy Husbandry in Denmark Sustainability, Consumers, Nature, Environment, Market and Technology. Türkiye II. Organik Hayvancılık Kongresi, 24-26 Ekim 2013, Bursa, 22-26 s.

Engin, K. 2004. Tarım ve İnsan Sağlığı İlişkileri. Ekolojik Hayvancılık ve İnsan Sağlığı İlişkileri Paneli. 4

Haziran 2014, Bursa. 23-28 s.

Evrensel, T. 2001. Çevresel Kirlenme ve Kanser İlişkileri. ÇESAV "Organik Tarım ve İnsan Sağlığı" Paneli, 25 Mayıs 2001, Ankara.

Gökkuş, A. 2013. Ekolojik Hayvancılıkta Çayır ve Meraların Yeri ve Önemi. Türkiye II. Organik Hayvancılık Kongresi, 24-26 Ekim 2013, Bursa, 87-94 s.

Hovi, M., A. Sundrum, S.M. Thomsborg 2003. Animal health and welfare in organic livestock production in Europe:current state and future challenges. Livestock Production Science 80: 41–53.

IFOAM, 2002. IFOAM Basic Standards for Organic Production and Processing. International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM). Bonn

Ivanova-Peneva, S. 2010. Organic Livestock Farming in EU, Support For Farming. Türkiye I. Organik Hayvancılık Kongresi, 1-4 Temmuz 201, Kelkit, Gümüşhane, 6-14 s. .

Kristensen, E.S. and S.M. Thamsborg, 2001. Future European Market for Organic Produce from Ruminants. International Conference on Organic Meat and Milk from Ruminants. Athens, Greece, 4-6.Oct.2001.p 6.

Pekel, E., A. Ünalan. 1999. Hayvansal Üretimde Ekolojik Tarımın Yeri ve Türkiye İçin Önemi. Türkiye I.

Ekolojik Tarım Sempozyumu. 21-23 Haziran 1999, İzmir, Sayfa:17-24.

Rahmann, G. 2001.The Standarts, Regulations and Legistaions Required for Organic Ruminants Production. International Conference on Organic Meat and Milk from Ruminants. Athens, Greece, 4-6.Oct.2001, p:7.

Schmid, O. 2013. Organic Animal Husbandry –Challenges of Production, Resrarch and Marketing in Europe and Switzerlend. Türkiye II. Organik Hayvancılık Kongresi, 24-26 Ekim 2013, Bursa, 2-8 s.

Soysal, D. ve İ. Ak. 2007. Güney Marmara Bölgesi Koşullarında Ekolojik/Organik Kuzu Eti Üretim

Olanakları. Hasad Hayvancılık, Yıl:22, 261:38-44.

Şayan, Y., Polat, M. 2001. Ekolojik Tarımda Hayvancılık. Türkiye 2. Ekolojik Tarım Kongresi, 14-

16.Kasım.2001, Antalya.

Tekeli, A.S., Baytekin, H., Şılbır, Y., Kendir, H., Deveci, M., Tan, A. ve Ateş, E., 2005. Meraların Koruma ve Kullanımı, Türkiye Ziraat Mühendisliği, VI.Teknik Tarım Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara, s 179-190.

Turhan, Ş. Ak, İ., Rehber, E. 2013. Organik Süt Sığırcılığı Yönetimi. Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa 85s.

Türk, R. 2001. Dünya'da ve Türkiye'de Organik Tarım. ÇESAV "Organik Tarım ve İnsan Sağlığı" Paneli, 25 Mayıs 2001, Ankara.

Yolcu, H., Tan, M., Okçu, M. 2013. Ekolojik Yem Bitkileri Yetiştiriciliği. Türkiye II. Organik Hayvancılık

Kongresi, 24-26 Ekim 2013, Bursa, 94-103s.

Yurttagül, M. 2001.Besinlerdeki Tarım İlacı Kalıntıları. ÇESAV "Organik Tarım ve İnsan Sağlığı" Paneli, 25 Mayıs 2001, Ankara.

THE EFFECT OF TOURISM ON RURAL DEVELOPMENT: THE CASE OF MALAYSIA

Nor'ain Binti Hj, OTHMAN[1]

The unpredictable future of tourism, such as the emerging market of Islamic tourism is noticeable in the recent years. The tourism sectors are now marketing Islamic tourism activities and packages to cater for Muslim markets. Malaysia offers a variety of tourism products that act as a motivational factor to attract local and international visitors. In last 10 years, governments had allocated millions dollar for tourism promotion alone. The Islamic Tourism Education (ISTE) seeks to provide aims, knowledge, and a conceptual framework for tourism education programs in the context of Islamic tourism. ISTE also seeks to promote Islam as a way of life in term of tourism activities. . Based on research that had been conducted, the most sought by Muslim tourist are "Halal Food" (67%), followed by "Overall price" (53%), and "Muslim-friendly experience" (49%), from Global Muslim Lifestyle Tourism Market 2012 Report (2012). The above research stressed the opportunity in developing Islamic Tourism Education (ISTE) by proposing education system with Islamic values within the education system especially within the Islamic countries. Beside Islamic values Tourism Education Futures Initiative (TEFI) will be integrated to develop Islamic Tourism Education (ISTE). In this way, Malaysia and Turkey as a Muslim countries have a great potential of improving Islamic Tourism and make many joint works.

1 Nor'ain Othman Faculty of Hotel and Tourism Management Universiti Teknologi MARA, Malaysia E-mail: norain568@salam.uitm.edu.my

DAP EYLEM PLANI

Adnan DEMİR[1]

DAP BÖLGESİ

DAP Bölgesi'nin nüfusu, 2014 yılı ADNKS sonuçlarına göre 5.906.680 kişidir. 146.330 km2'lik (%19) yüzölçümüyle ülkemizin en büyük coğrafi bölgesidir. 14 ili kapsamakta olan DAP Bölgesinde 3 büyükşehir, 125 ilçe ve 63 belde belediyesi bulunmaktadır.

Ülkemiz çayır-mera arazi varlığının %53'ünü oluşturan DAP Bölgesi; özellikle doğal hayvancılık ürünleri açısından yüksek potansiyel ihtiva etmektedir. Yaklaşık 3 milyon büyükbaş (DAP/TR≈%21), 10 milyon küçükbaş hayvan varlığı (DAP/TR≈%26) ile ülkenin önemli hayvan varlığına sahip bölgesidir.

Kayısı üretiminde önemli bir yere sahip olan Bölge, tek başına dünya yaş kayısı üretiminde %11, dünya kuru kayısı üretiminde ise yaklaşık %70'lik bir pay sahibidir.

Bölgede ana ekonomik faaliyet tarım ve hayvancılık olmasına karşın kış turizmi, madencilik ve tarıma dayalı sanayi hizmetleri de önemli bir yer tutmaktadır.

DAP İDARESİ

Doğu Anadolu Projesi (DAP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 08/06/2011 tarih ve 27958 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 642 numaralı KHK ile kurulmuştur. Kalkınma Bakanlığı'nın bağlı bir kuruluşu olarak faaliyet göstermekte olan DAP İdaresi; tüzel kişiliği haiz ve özel bütçeli bir kuruluştur.

Merkezi bir teşkilat olan DAP İdaresi'nin faaliyet merkezi Erzurum olup, görev alanı;

Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli ve Van illerini kapsamaktadır.

İdarenin Kuruluş Amacı

DAP kapsamındaki projelerin uygulandığı illerdeki yatırımların gerektirdiği;

- Araştırma,
- Planlama,
- Programlama,
- Projelendirme,
- İzleme, Değerlendirme ve Koordinasyon

hizmetlerinin yerine getirilmesi suretiyle Bölgenin kalkınmasını hızlandırmaktır.

GÖREVLER

- Eylem Planları hazırlamak, uygulanmasını koordine etmek, izlemek ve değerlendirmek.
- Kamu yatırımlarının etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesi için kurumlar arası koordinasyonu sağlamak.
- Bölgedeki kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen yatırım projelerini izlemek ve değerlendirmek.
- İlgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerinde yatırım projelerini hazırlamak ve önceliklendirmek.
- İlgili kamu kurum ve kuruluşlarınca talep edilmesi hâlinde, yatırım projelerinin geliştirilmesine yardımcı olmak, bu sürece gerektiğinde Kalkınma Bakanlığının belirleyeceği usul ve esaslara göre malî ve teknik destek sağlamak.
- Kalkınma ajanslarının ortak ve daha etkili çalışmalarına yardımcı olmak ve bu konuda görüş ve öneriler geliştirmek.
- Bölgenin gelişme potansiyeline, sorunlarına ve imkanlarına dair araştırma, etüt, proje ve incelemeler yapmak.
- Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları için başta kurumsal kapasite ve beşeri kaynak konuları olmak üzere, Kalkınma Bakanlığının belirleyeceği usul ve esaslara göre mevcut proje ve programlarla mükerrerlik oluşturmayacak yenilikçi destek programları tasarlamak ve uygulamak.
- Kalkınma Bakanlığı tarafından verilecek diğer görevleri yapmak.

HEDEFLER

- Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan nüfusun ekonomik, sosyal ve çevresel boyutuyla yaşam kalitesini artırmak.
- Bölgenin refahını, ülke ortalamasının sahip olduğu refah düzeyine yakınsamak.
- Gıda ve tarım sektörleri başta olmak üzere ticaret, turizm, hizmet ve sanayi sektörlerinin katma değeri ve verimliliğini artırmak.
- Bölgenin sahip olduğu beşeri sermayenin niteliğini iyileştirerek istihdam edilebilirliğini ve kentlerin yaşanabilirliğini artırmak.
- Bu hedeflere ulaşmayı sağlamanın kilit faktörü olan göçü engellemek üzere gelir getirici faaliyetleri çeşitlendirmek.

1 Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanı

Teşkilat Şeması

DAP EYLEM PLANININ ONAYLANMASI

DAP Eylem Planı; ulusal ve bölgesel analizler, raporlar ve stratejilerin incelenmesini müteakiben öncelikle Bölge'de faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşları, kalkınma ajansları, üniversiteler, belediyeler, il özel idareleri, meslek odaları, ticaret ve sanayi odaları ve STK'lar ile yapılan toplantılar ve çalıştayların yanı sıra Bakanlıklar ve diğer ilgili merkezi kuruluşların proje teklifleri ile hazırlanan taslak doküman üzerinden yapılan istişare toplantıları ile yüksek katılımlı bir şekilde hazırlanmıştır.

Kalkınma Bakanlığı tarafından nihai hali verilen Eylem Planı 2014 yılı sonunda Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu ve Komitesi tarafından onaylanmıştır.

Türkiye Genel Politikalarıyla Uyumlu Dap Eylem Planı Çerçevesi

Dap Eylem Planı İle Ulaşılması Öngörülen Makroekonomik Hedefler

Gösterge	Mevcut Durum	2018 yılı hedefi
Kişi başı GSKD'nin Türkiye ortalamasına oranı (%)*	**51,0 (2011)**	**55,0**
İşsizlik Oranı (٪)**	**7,7 (2012)**	**5,7**
İstihdam Oranı (٪)**	**45,5 (2012)**	**49,9**
İşgücüne Katılma Oranı**	**49,2 (2012)**	**53,0**
İhracat Değeri (Bin Dolar)***	**1.247.471 (2013)**	**2.769.425**

*Bölgelerin ve Türkiye'nin 2004-2011 dönemindeki kişi başına GSKD verilerindeki ortalama yıllık artış hızı baz alınarak 2018 yılı hedefi belirlenmiştir.

** İşgücüne katılım, istihdam ve işsizlik tahminlerinde, illerin bölge işgücü piyasası içindeki göreli değerleri nüfusları ile ağırlıklandırılarak dikkate alınmıştır. Bölgenin işgücü piyasası gelişiminin Kalkınma Planının 2018 yılı hedefleri ile uyumlu şekilde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Bu çerçevede bölgede işsizliğin 2018 yılı itibarıyla yaklaşık olarak 2 yüzde puanı düşmesi beklenmektedir. İşgücüne katılım ve istihdam oranlarının da sırasıyla 3,8 ve 4,4 yüzde puanı artması beklenmektedir.

***Bölgelerin ve Türkiye'nin 2007-2013 dönemindeki ihracat değeri ortalama yıllık artış hızı baz alınarak 2018 yılı hedefi belirlenmiştir.

DAP EYLEM PLANI GELİŞME EKSENLERİ

DAP Eylem Planı'nda, 5 adet gelişme ekseni ve toplamda 26 eylem ve 126 adet alt eylem belirlenmiştir.

DAP Eylem Planı kapsamında tespit edilen 5 adet ana gelişme ekseni aşağıda belirtildiği gibidir:

1. Eksende, 4 Ana Eyleme ait toplam 25 Alt Eylem,
2. Eksende, 6 Ana Eyleme ait toplam 21 Alt Eylem,
3. Eksende, 6 Ana Eyleme ait toplam 27 Alt Eylem,
4. Eksende, 4 Ana Eyleme ait toplam 38 Alt Eylem,
5. Eksende, 6 Ana Eyleme ait toplam 15 Alt Eylem bulunmaktadır.

DAP EP 1. GELİŞME EKSENİ

Gıda ve Tarım Sektörlerinde Verimlilik ve Katma Değerin Artırılması

Eylem Planı kapsamında; gıda ve tarım sektörünün öncelikleri; toprak ve su kaynaklarının daha etkin kullanılması, bitkisel ve hayvansal ürün üretiminde çeşit ve verim artışının sağlanması, elde edilen ürünlerin katma değer artışı için bölge dâhilinde işlenmesi, yenilikçi uygulamaların bölgeye özgü biçimde yaygınlaştırılması yanında pazarlama ağlarının geliştirilmesi ve ürün ticaretinin artırılmasıdır.

Bu gelişme ekseni kapsamında;

1. Bölgede sulanan tarım arazisi varlığı artırılacak ve sulama oranı yükseltilecektir.
2. Arazi toplulaştırma çalışmaları yapılacaktır.
3. Arazi ıslah ve drenajı konusunda etüt çalışmaları yapılacaktır.
4. Çayır- mera alanında ıslah çalışmaları yapılacaktır.
5. Bölgeye uygun yem bitkileri tohumu üretimi artırılacak ve çiftçiler tarafından kullanımı sağlanacaktır.
6. Mera hayvancılığı faaliyetlerini daha verimli kılmak üzere hayvan içme suyu göletleri yapılacaktır.
7. "DAP Bölgesi Hayvancılık Yatırım Havzaları Master Planı" ve "Havza Bazlı Meyvecilik Master Planı" hazırlanarak Bölgenin hayvancılık ve meyvecilik potansiyelinin entegre bir strateji ile ele alınması sağlanacaktır.
8. Bölgenin mikro klima özelliğine sahip meyveciliğe uygun havzalarında kapama meyve bahçeleri artırılacaktır.
9. Ülkemizin kuru kayısı merkezi olan Malatya'nın kayısıdan daha fazla gelir elde etmesini sağlamak üzere Kayısıda Verimlilik ve Katma Değerin Artırılması Projesi uygulanacaktır.
10. Bölgede tıbbi ve aromatik bitkilerde envanter çalışması yapılarak bölgede potansiyeli yüksek olan türlerde üretim artışı sağlanacaktır.
11. İşlenmiş tarım ürünlerine yönelik "DAP Markalaşma ve Pazarlama Stratejisi" hazırlanacaktır.
12. Hayvan hastalıklarının yayılmasının engellenmesi ve hayvan hareketlerinin kontrolünün sağlanması için hayvancılıkta üretim ve pazarlama altyapısı iyileştirilecektir.
13. Bölgede tarımsal eğitim ve yayım çalışmaları ile teknik personel ve çiftçilerin eğitimi sağlanacaktır.

DAP EP 2. Gelişme Ekseni

Sanayi ve Hizmetler Sektörlerinin Güçlendirilmesi

Eylem Planı kapsamında; sanayi, doğal kaynaklar, turizm ve diğer ekonomik sektörlerin de Bölge ekonomisindeki payının artırılması amacıyla çeşitli öncelikler tespit edilmiştir. Aşağıda belirtilen öncelikler bir yandan fiziki altyapının iyileştirilmesine öte yandan ise nitelikli personel ve finansman ihtiyaçlarını gidermeye odaklanmıştır.

Bu gelişme ekseni kapsamında;

1. Mevcut OSB ve KSS'lerin altyapısı iyileştirilecek ve ihtiyaç duyulan bölgelerde yenileri inşa edilecektir.
2. Sanayi sektörünün ihtiyaç duyduğu nitelikte ara eleman yetiştirilmesine yönelik eğitim merkezleri kurulacaktır.
3. Girişimciliği teşvik etmek amacıyla yeni iş geliştirme merkezleri oluşturulacaktır.
4. Yaklaşık 10 bin işletmeye finansman desteği sağlanacaktır.
5. Bölgedeki kapasite ve ihtiyaç dikkate alınarak teknoloji geliştirme bölgeleri kurulacak, üniversitelerin Ar-Ge altyapıları iyileştirilecektir.
6. Bölgesel düzeyde Ar-Ge ve yenilikçilik stratejisi hazırlanacaktır.
7. Bölgenin doğal kaynak ve enerji hammadde potansiyelinin arama ve araştırması yapılarak, gerekli veri envanteri oluşturulacaktır.
8. "Kış Turizmi Strateji Belgesi" hazırlanarak, Ağrı, Ardahan, Erzurum, Erzincan ve Kars illerinde kış turizminin bir koridor boyunca gelişmesi sağlanacaktır.
9. 2011 Universiade Kış Oyunları için Erzurum' da oluşturulan tesislerin atıl durumda kalmaması ve Bölge ekonomisine katkısının artırılması için çalışmalar yapılacaktır.
10. Turizm alt ve üstyapısı iyileştirilerek yerli ve yabancı turist sayısının ve Bölgede geceleme sürelerinin artırılması sağlanacaktır.
11. Kültür varlıklarının turizme kazandırılması amacıyla röleve, restorasyon ve restitüsyon çalışmalarına hız verilecektir.
12. Mevcut sınır kapılarının modernizasyonu ve yeni sınır kapılarının faaliyete geçmesi amacıyla altyapı çalışmaları yürütülecektir.
13. Bölgede serbest bölge kurulmasına yönelik fizibilite çalışmaları yapılacaktır.

DAP EP 3. Gelişme Ekseni

Altyapı, Kentleşme ve Çevresel Koruma

Eylem Planı kapsamında belirlenen altyapı, kentleşme ve çevresel koruma ekseninde Bölgenin erişilebilirliğinin artırılması, herkes için adil ve eşit temel altyapı hizmetlerinin sağlanması, yaşanabilir kentlerin planlanması ve çevrenin korunması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, Eylem Planı kapsamında aşağıda belirtilen öncelik ve tedbirler hayata geçirilecektir.

Bu gelişme ekseninde kapsamında;

1. Bölge içi ve Bölge dışı kolay ulaşımın sağlanması amacıyla karayolu, demiryolu ve havayolu ağları birbiriyle uyumlu bir şekilde geliştirilecektir.
2. Kuzey-güney karayolu bağlantıları güçlendirilecektir.
3. İlçe ve köy yollarının altyapısı iyileştirilecektir.
4. Sivas-Erzincan-Erzurum-Kars Yüksek Standartlı Demiryolu Hattı Projesi ve Türkiye – Gürcistan – Azerbaycan (Kars-Tiflis-Bakü) Demiryolu Hattı Projesi'nin inşaat çalışmaları sürdürülecektir.
5. Yüksekova havaalanı inşası tamamlanacaktır.
6. Bölgenin iç suyolu potansiyeli kullanımının artırılması sağlanacaktır.
7. Erzurum (Palandöken) Lojistik Merkezi yapımı tamamlanacak ve Bitlis (Tatvan) ile Kars Lojistik Merkezi için fizibilite ve kamulaştırma çalışmalarının yapımı sürdürülecektir.
8. Bingöl, Bitlis, Muş, Hakkâri ve Tunceli illerinde doğalgaz iletim hattı çalışmaları tamamlanacaktır.
9. Yapımı devam eden Hidroelektrik Enerji Santrali (HES) projeleri tamamlanacaktır.
10. Bölgede elektronik haberleşme ve mobil haberleşme altyapısına ilişkin eksiklikler tamamlanacaktır.
11. "Kentsel Yerleşimlerin Mekân ve Yaşam Kalitesinin Artırılması" amacıyla Bölgede planlı, güvenli, sürdürülebilir ve yaşanabilir kentlerin oluşturulması sağlanacaktır.
12. İl çevre düzeni planlarının yapılması desteklenecektir.
13. Tüm bölgeyi kapsayacak bütünleşik afet tehlike haritaları yapılacaktır.
14. Bitlis ili Ahlat ilçesinde "Sakin Şehir" uygulaması için gerekli çalışmalar desteklenecektir.
15. Yeşil alan (parklar, çocuk oyun alanları, dinlenme ve piknik alanları vb.) miktarı artırılacaktır.
16. KÖYDES, BELDES ve SUKAP programlarının uygulanmasına devam edilecektir.
17. Karasu ve Murat Nehirleri havza ıslah çalışmaları tamamlanacaktır.
18. Toprak koruma ve orman varlığını artırmaya yönelik faaliyetler

yaygınlaştırılacaktır.

19. Yenilenebilir enerji potansiyelini değerlendirmeye yönelik çalışmalar yürütülecektir.

DAP EP 4. Gelişme Ekseni

Beşeri-Sosyal Sermayenin ve Sosyal Altyapının Güçlendirilmesi

Bölgesel kalkınmanın sağlanması için ekonomik yatırımların yanı sıra beşeri ve sosyal sermayenin güçlendirilmesini sağlayacak yatırımların da gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Bu gelişme ekseni kapsamında;

1. Eylem Planı uygulama sürecinde okul öncesi eğitim düzeyinde (4-5 yaş) okullaşma oranını artırmak üzere 4.264 adet derslik, ilköğretim düzeyinde okullaşma oranlarını artırmak üzere yaklaşık 3.036 adet derslik ve ortaöğretim okullaşma oranlarını artırmak üzere toplam 11.563 adet derslik yapılacaktır.
2. Ortaöğretimde yeni yapılacak olan yurt ve pansiyonlar ile toplam 17.352 kişilik ilave kapasite oluşturulacaktır.
3. Eylem Planı kapsamında mevcut okullar bünyesinde 152 adet zenginleştirilmiş kütüphane kurulacak ve mahalle kütüphaneleri yaygınlaştırılacaktır.
4. İstihdamın artırılması, işgücü kalitesinin yükseltilmesi, işsizliğin ve kayıt dışı istihdamın azaltılması amacıyla bölgede faal nüfusa yönelik halk eğitim, mesleki eğitim ve sürekli eğitim vb. programlar yaygınlaştırılacaktır.
5. Özel eğitime gereksinim duyan engellilerin ve özel yetenekli bireylerin, bütünleştirme eğitimi doğrultusunda, uygun ortamlarda eğitimlerinin sağlanması amacıyla beşeri ve fiziki altyapı güçlendirilecektir.
6. Üniversitelerin ulaşım, yurt-lojman, sosyal tesis, derslik, kütüphane, laboratuvar, atölye, spor salonu vb. altyapı ihtiyaçları giderilecektir.
7. Bölge üniversitelerinde öğretim üyesi başına düşen lisans ve önlisans toplam öğrenci sayısının Onuncu Kalkınma Planı hedefi olan 36'ya düşürülmesi amacıyla öğretim üyesi yetiştirme programlarında ve ilgili diğer kadrolarda yeterli artış sağlanacaktır.
8. Bölge Üniversitelerinde uluslararası öğrenci sayısının artırılması için gerekli tedbirler alınacaktır.
9. Bilim ve sanat merkezleri, özel eğitim merkezleri ve rehberlik araştırma merkezleri kurulacaktır.
10. Öğretmenlerin Bölgede uzun süreli çalışması için gerekli tedbirler alınacaktır.
11. Dezavantajlı bireylere yönelik sosyal hizmet tesisleri yapımına ağırlık verilecektir.
12. Kentsel ve kırsal alanlarda sağlık hizmetlerine erişimin artırılması ve hizmet kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla yeterli kapasitede hastaneler, mobil sağlık hizmetleri, aile sağlığı merkezleri, toplum sağlığı merkezleri, sağlık istasyonları vb. yatırımlar yapılacaktır.
13. Başta anne-çocuk sağlığı olmak üzere temel sağlık göstergelerinde ülke ortalamasına yaklaşması sağlanacaktır.
14. Madde bağımlılığı yüksek olan illerde Çocuk ve Ergen Madde Bağımlıları Tedavi Merkezleri (ÇEMATEM) kurulacaktır.
15. Sağlık turizmi potansiyeli olan iller için pazar araştırmaları yapılacak, hedef ülke ve branşlar belirlenip buna yönelik hizmet altyapısı oluşturularak, tanıtım çalışmaları yapılacaktır.
16. Bölgedeki üniversiteler ve Sağlık Bakanlığına ait hastanelere tahsis edilen hekim ve diğer sağlık personeli kadrolarının artırılması sağlanacaktır.

17. SODES ile istihdam edilebilirliğin artırılması, toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha fazla katılmalarının sağlanması, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler yoluyla bölgedeki çocuk, genç ve kadınların kendilerini daha iyi ifade etmelerine olanak sağlayan projeler desteklenecektir.
18. Sosyal Etkileşim Programı hayata geçirilecektir.
19. Spor, kültür ve gençlik hizmetleri alanlarında tesis ihtiyacı giderilecektir.
20. Kültürel ve sanatsal faaliyetlere toplumun tüm kesimlerinin erişimi sağlamak amacıyla Devlet Tiyatrolarının bölgeye yönelik kültürel ve sanatsal faaliyetleri artırılacaktır.
21. Bölgedeki manevi şahsiyetlerin ve tarihi mekânların tanınırlığının artırılması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

DAP EP 5. Gelişme Ekseni

Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi

Bölgede yürütülen faaliyet ve projelerin etkili bir şekilde planlanması, uygulanması, izlenmesi, değerlendirilmesi ve denetimi için bölge üniversiteleri, yerel yönetimler, kalkınma ajansları, STK'lar ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının insan kaynakları başta olmak üzere kurumsal kapasiteleri güçlendirilecektir.

Bu gelişme ekseni kapsamında;

1. Merkezi idarelerin taşra teşkilatlarının etkili hizmet sunum kapasitesini artırmaya yönelik ihtiyaç duyulan alanlarda eğitim programları düzenlenecektir.
2. Bakanlıklar ile bakanlıkların taşra teşkilatında çalışan personel arasında tecrübe paylaşımı sağlamak üzere bir hareketlilik programı uygulanacaktır.
3. Kamu kurum ve kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, üniversitelerin ve sivil toplum örgütlerinin teknolojik altyapıları iyileştirilecektir.
4. Başta Büyükşehir Belediyeleri olmak üzere, belediyelerin stratejik plan hazırlama çalışmalarına Kalkınma Ajansları tarafından teknik sağlanacaktır.
5. Kamu kurumlarında üst düzey görevlerde bulunmuş ancak halihazırda emekli olan kişilerin bölgeye ilişkin tecrübelerinden faydalanılacaktır.
6. Başta yeni kurulanlar olmak üzere bölge üniversitelerinin 5018 sayılı kanun kapsamındaki faaliyetlerini daha etkin şekilde yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla kurumsal yapılanma ve süreç yönetimleri desteklenecektir.
7. Yerel yönetimler, merkezi idarelerin taşra teşkilatları, STK'lar, üniversiteler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının kurumsal yetkinliğinin analiz edilmesini sağlayacak bir kurumsal yetkinlik çerçevesi geliştirilecektir. Analiz neticesinde tespit edilen kurumsal kapasite ve beşeri kaynak eksikliklerinin giderilmesi amacıyla gerekli idari ve mali önlemler alınacaktır.

DAP EYLEM PLANI YAPISI

DAP Eylem Planı'nda her gelişme ekseni ve alt başlık altında yer alan eylem için; eylem no, eylem adı, yer, sorumlu kuruluş, işbirliği yapılacak kuruluşlar, başlama-bitiş tarihi ve yapılacak işlem ve açıklama sütunları bulunmaktadır.

Eylem No	Eylemin Adı	Yer	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Başlama-Bitiş Tarihi	Yapılacak İşlem ve Açıklama

Dap Eylem Planı Finansman Tablosu

Eksen	Eylemin Adı	Proje Bütçesi (Milyon TL)					
		2014	2015	2016	2017	2018	Toplam
1	GIDA VE TARIM SEKTÖRLERİNDE VERİMLİLİK VE KATMA DEĞERİN ARTIRILMASI	547	624	715	763	805	**3.454**
2	SANAYİ VE HİZMETLER SEKTÖRLERİNİN GÜÇLENDİRİLMESİ	79	91	104	111	117	**502**
3	ALTYAPI, KENTLEŞME VE ÇEVRE KORUMA	1.643	1.877	2.149	2.292	2.420	**10.381**
4	BEŞERİ-SOSYAL SERMAYENİN VE SOSYAL ALTYAPININ GÜÇLENDİRİLMESİ	1.053	1.203	1.377	1.469	1.551	**6.653**
5	KURUMSAL KAPASİTENİN GELİŞTİRİLMESİ	4	5	5	6	6	**26**
GENEL TOPLAM		**3.326**	**3.800**	**4.350**	**4.641**	**4.899**	**21.016**

Dap Eylem Planının Uygulanması, Koordinasyonu Ve İzlenmesi

DAP Eylem Planı'nın uygulanmasında izleme ve koordinasyondan sorumlu kuruluş DAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'dır. Planın Bölge düzeyinde uygulanmasından Eylem Planı'nda yer alan bütün kamu kurum ve kuruluşları sorumlu olacaktır. Uygulama yakından takip edilecek, sorunları tespit edilecek ve DAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı zamanında bilgilendirilecektir. Eylem Planında gerekli görülen revizyonlar Kalkınma Bakanlığı tarafından gerçekleştirilecektir.

Uygulamanın etkili biçimde yürütülmesi ve öngörülen hedeflere ulaşılmasında aşağıda belirtilen ilke ve esaslara uyulacaktır.

1. DAP Eylem Planı'nda sorumlu kuruluş olarak belirtilen kurumlar bütçelerini ve yıllık iş programlarını hazırlarken Plan'daki eylemlere özel önem vererek önceliklendirecektir.
2. Projelerin ve faaliyetlerin uygulanmasında tamamlayıcılık, koordinasyon ve eşzamanlılık sağlanacak, başta Valilikler olmak üzere yerel yönetimler de çalışmaları hızlandırmaya yönelik tedbirleri zamanında alacaklardır.
3. Eylem Planı kapsamında yapılacak uygulamalar ulusal ve bölgesel planlar ile strateji belgelerine dayandırılacaktır.
4. Eylem Planı'nın amaçlarına ulaşılmasında, kalkınma sürecinin ilgili tüm kesimlerce ve taraflarca benimsenmesi, bütüncül bir yaklaşımla sürdürülmesi ve bu kapsamda insan odaklılık, katılımcılık, kapsayıcılık, hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri gözetilecektir.

5. Bölgesel kalkınma süreçlerine sivil toplum ve özel sektör de dâhil olmak üzere tüm tarafların katılımı gözetilecektir.
6. Başta tarım olmak üzere sanayi, eğitim, sağlık, ulaştırma, hizmet gibi kalkınmayı hızlandıracak sektörlere ilişkin bütünleşmiş uygulamalara öncelik verilecektir.
7. Bölgede dönüşümü hızlandıracak yenilikçi yaklaşımların ve modellerin geliştirilmesine özen gösterilecektir.

Gıda Ve Tarım Sektörlerinde Verimlilik Ve Katma Değerin Artırılması' Ekseni Kapsamında Gerçekleştirilen Faaliyetler

- 'GT.1.1 Sulanan tarım arazisi varlığını artırmak üzere altyapı yatırımları hızlandırılacak ve modern sulama sistemleri yaygınlaştırılacaktır.'
- 'GT.1.3 DAP Bölgesinde küçük ölçekli tarımsal sulama projeleri desteklenecektir.'

Eylemleri kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler şunlardır:

Dap Küçük Ölçekli Tarımsal Sulama Programı

DAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı koordinasyonunda Bölgenin sulanan arazi varlığını artırmak üzere DSİ yatırım sahası dışında kalan, İl Özel İdarelerinin sorumlu bulunduğu sahalarda küçük sulama işleri gerçekleştirilmiştir.

2013 yılında;

- 167 projeye destek sağlanmıştır.
- 51,5 milyon TL ödeneğin tamamı kullanılmıştır.
- 337.867 dekar alan sulamaya açılmıştır.
- Yeni inşa edilen ve modernizasyonu tamamlananlarla beraber 650.307 metre kanal yapılmıştır.

2014 yılında;

- 98 projeye destek sağlanmıştır.
- 40 milyon TL ödeneğin 32,6 milyon TL'si kullanılmıştır.
- 228.639 dekar alan sulamaya açılmıştır.
- Yeni inşa edilen ve modernizasyonu tamamlananlarla beraber 465.344 metre kanal yapılmıştır.

2015 Yılında;

Yatırım Ödeneği 40 Milyon TL,
Desteklenen Proje Sayısı 79 adet,
Sulamaya açılacak alan 124.469 dekar 351.722 m kanal uzunluğu,

Ek Ödenek 40 milyon TL,
Desteklenen Proje Sayısı 128 adet,
Sulamaya açılacak alan 146.550 dekar (528.687 m kanal uzunluğu),
alanın sulamaya açılması planlanmaktadır.

Dap Küçük Ölçekli Tarımsal Sulama Programı İcmali

2013 - 2015 Yıllarında;
Yatırım Ödeneği 164 Milyon TL

Desteklenen Proje Sayısı	472 Adet
Sulamaya açılacak alan	837 Bin da.
Kanal uzunluğu	1.996 Km

2010 - 2015 Yıllarında İÖİ yatırımları ; (8 İl)

Yatırım Ödeneği	27 Milyon TL (6)
Desteklenen Proje Sayısı	514 Adet
Sulamaya açılacak alan	56 Bin da. (15)
Kanal uzunluğu	375 Km (5)

GIDA VE TARIM SEKTÖRLERİNDE VERİMLİLİK VE KATMA DEĞERİN ARTIRILMASI' EKSENİ KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN FAALİYETLER

'GT.1.4 Meralarda hayvanların içme suyu ihtiyacını gidermek üzere küçük göletlerin yapımı desteklenecektir.'

Eylemi kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler şunlardır:

HAYVAN İÇME SUYU GÖLETİ: Mera hayvancılığında işgücü ve üretim verimliliğinin artırılması, karlılığın sürdürülebilirliğinin sağlanması ve bölge çiftçilerinin gelir düzeyinin yükseltilmesi amaçlanmıştır.

Hayvan İçme Suyu Göletleri

2014 yılında;

Bölge meralarında su sıkıntısı bulunan Bölgede altı ilde Ardahan, Bingöl, Elazığ, Iğdır, Kars, Muş illerinin ilgili İÖİ'lerinden gelen toplamda 46 adet Hayvan İçme Suyu (HİS) Göletleri yapımı kapsamında;

- 29 adet bakım-onarım projesi,
- 17 adet yeni proje için,
- Toplam 2 milyon TL ödenek kullanılmıştır.

2015 Yılında;

- 8 ilde
- 35 Proje (22 proje DAP idaresi tarafından hazırlanmıştır.)
- 8.000.000 TL ödenek tahsis edilmiştir.

Ayrıca 2016 yılında yapılacak olan 36 adet HİS Göleti Projesi çizimi için müşavirlik hizmeti alınacaktır.

GIDA VE TARIM SEKTÖRLERİNDE VERİMLİLİK VE KATMA DEĞERİN ARTIRILMASI' EKSENİ KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN FAALİYETLER

'GT.4.2 Karkas et ticaretinin gelişmesi için gerekli altyapı ihtiyaçları desteklenecektir.'

'GT.4.3 Süt kalitesinin iyileştirilmesi ve süt ürünlerin çeşitlendirilmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilecektir.'

Eylemleri kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler şunlardır:

Tip Ahır Projelerinin Hazırlanması

2013 Yılında Çizilen Tip Ahır Projeleri;

- 50 Baş Kapasiteli Bağlı Sistem Besi Ahır Projesi
- 50 Baş Kapasiteli Serbest Dolaşımlı Besi Ahır Projesi
- 50 Baş Kapasiteli Serbest Dolaşımlı Süt Ahır Projesi
- 100 Baş Kapasiteli Bağlı Sistem Besi Ahır Projesi
- 100 Baş Kapasiteli Serbest Dolaşımlı Besi Ahır Projesi
- 100 Baş Kapasiteli Serbest Dolaşımlı Süt Ahır Projesi

GIDA VE TARIM SEKTÖRLERİNDE VERİMLİLİK VE KATMA DEĞERİN ARTIRILMASI' EKSENİ KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN FAALİYETLER

'GT.3.7 Bölgedeki üniversitelerin ziraat ve veteriner fakültelerinin altyapısı iyileştirilecektir.'

Eylemi kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler şunlardır:

ARAŞTIRMA VE UYGULAMA BİRİMLERİ

Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan toplam altı üniversitenin Veterinerlik ve Ziraat Fakülteleri "Araştırma ve Uygulama Birimlerinin" fiziki altyapı ihtiyaçlarını giderilmesi ve "Çiftçi Eğitim Merkezi" kurulması amacıyla bölge çiftçisine teorik ve pratik eğitimlerin verilmesi hedeflenmiştir.

2013 yılında;

Ağrı İbrahim Çeçen, Atatürk, Bingöl, Fırat, Kafkas ve Yüzüncü Yıl Üniversitelerine;

Toplam 5,8 milyon TL ödenek tahsis edilmiştir.

1- Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi: Hayvan alımı

2- Atatürk Üniversitesi : Çiftçi eğitim merkezi, Uygulama Çiftliği Modernizasyonu

3- Bingöl Üniversitesi : Uygulama Çiftliği, Sera yapımı, Hayvan Alımı

4- Fırat Üniversitesi : Uygulama Çiftliği, Çiftçi eğitim merkezi ve Hayvan alımı

5- Kars Kafkas Üniversitesi : Hayvan alımı, kaz barınağı yapımı ve kuluçka makinesi

6- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi : Çiftçi eğitim merkezi, Uygulama Çiftliği, Hayvan alımı

2015 yılında;

Uygulayıcı	Projenin Adı	Projenin Yeri	Ödeneği (TL)
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	Celal Oruç Hayvansal Üretim Yüksekokulu'nun Fiziki Altyapısının İyileştirilmesine İlişkin Eksik İşlerin Tamamlanması Projesi	Ağrı	700.000,00
Atatürk Üniversitesi (Ziraat ve Veterinerlik)	Ziraat ve Veteriner Fakültelerinin Fiziki Altyapısının İyileştirilmesi ve Çiftçi Eğitim Merkezi'nin Eksik İşlerinin Tamamlanması Projesi	Erzurum	1.450.000,00
Bingöl Üniversitesi (Ziraat ve Veterinerlik)	Ziraat ve Veteriner Fakültelerinin Fiziki Altyapısının İyileştirilmesine İlişkin Eksik İşlerin Tamamlanması Projesi	Bingöl	900.000,00
Fırat Üniversitesi	Veteriner Fakültesinin Fiziki Altyapısının İyileştirilmesi ve Çiftçi Eğitim Merkezi'nin Eksik İşlerinin Tamamlanması Projesi	Elazığ	1.075.000,00
Kafkas Üniversitesi	Veteriner Fakültesinin Fiziki Altyapısının İyileştirilmesine İlişkin Eksik İşlerin Tamamlanması Projesi	Kars	150.000,00
Yüzüncüyıl Üniversitesi	Ziraat ve Veteriner Fakültelerinin Fiziki Altyapısının İyileştirilmesi ve Çiftçi Eğitim Merkezi'nin Eksik İşlerinin Tamamlanması Projesi	Van	725.000,00
TOPLAM			**5.000.000,00**

GIDA VE TARIM SEKTÖRLERİNDE VERİMLİLİK VE KATMA DEĞERİN ARTIRILMASI' EKSENİ KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN FAALİYETLER

'GT.3.2 Ruhsatlı canlı hayvan pazarları ve borsaları kurulması desteklenecektir.'

Eylemi kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler şunlardır:

DAP Bölgesinin hayvansal üretimde üretkenlik, verimlilik ve katma değerin artırılmasını sağlamak üzere ruhsatlı canlı hayvan pazarları kurulması ve mevcut olanların modernizasyonun gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

RUHSATLI CANLI HAYVAN PAZARLARI

2014 yılında;

GTHB'nın «Canlı Hayvan Pazarlarının Ruhsatlandırılmasına Yönelik Yönetmelik» kapsamında tevsi edilebilir modüler tip Hayvan Pazarı projesi DAP idaresi tarafından hazırlanmıştır.

2015 yılında;

Tip modüler ve tevsi edilebilir Canlı Hayvan Pazarı Projesi ile,

- 4 adet tevsi ve modernizasyon
- 11 adet yeni canlı hayvan pazarı kurulması hedeflenmiştir.

(2016'da 7 RCHP ve kesimhane + Et Borsası)

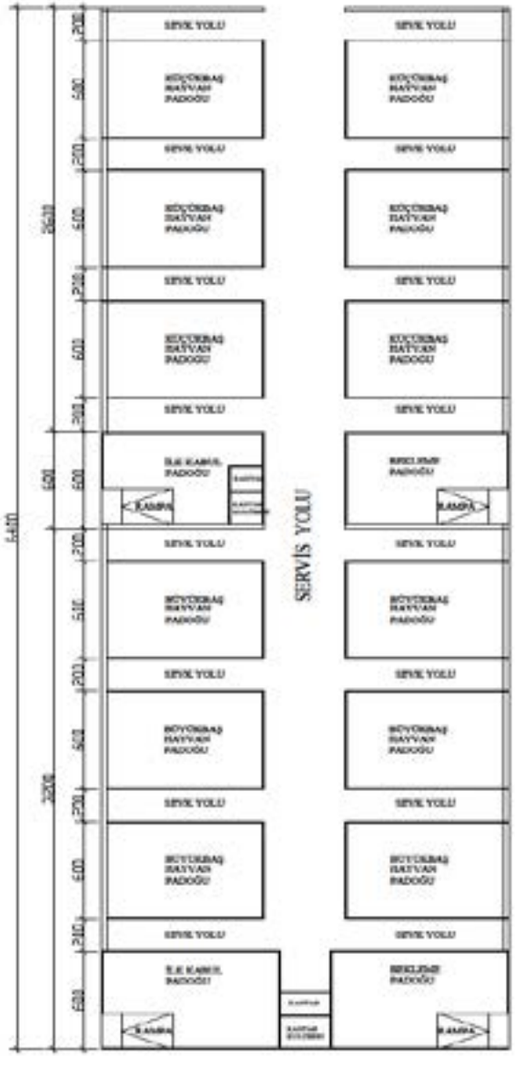

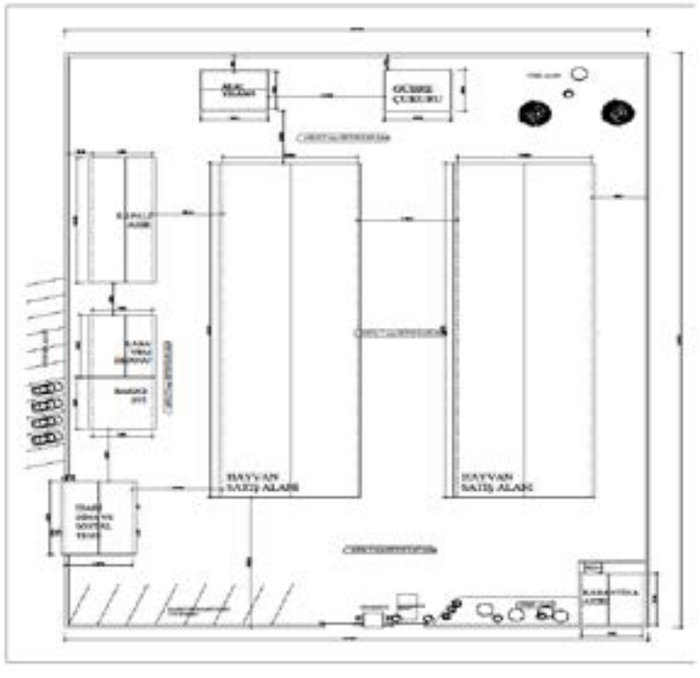

GIDA VE TARIM SEKTÖRLERİNDE VERİMLİLİK VE KATMA DEĞERİN ARTIRILMASI' EKSENİ KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN FAALİYETLER

- **'GT.2.5** Sebze ve meyve üretimi artırılacak ve pazarlanabilirliği sağlanacaktır.' Eylemi kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler şunlardır:

MEYVECİLİĞİ GELİŞTİRME PROGRAMI

2014 yılında;

Bölge çiftçilerinin 30-200 da meyve bahçesi kurması amacıyla hazırlanan projelerine %70 oranında destek verilmesi planlanmış olup, Bingöl, Erzincan, Iğdır, Malatya, Tunceli, Van illerinde toplam 13 projenin uygulamaya konulmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda yaklaşık 673 bin TL ödenek tahsis edilmiştir.

GIDA VE TARIM SEKTÖRLERİNDE VERİMLİLİK VE KATMA DEĞERİN ARTIRILMASI' EKSENİ KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN FAALİYETLER

- **'GT.2.4** Bölgede yem bitkileri üretim çeşidi ve kalitesi hayvancılığı destekleyecek şekilde artırılacaktır.'
  Eylemi kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler şunlardır:

YEM BİTKİLERİ TOHUMLUK ÜRETİM PROJESİ

2014 yılında;

Tarımsal kalkınmayı desteklemek amacıyla Doğu Anadolu Projesi (DAP) Bölge Kalkınma İdaresi tarafından finanse edilen "Yem Bitkileri Tohumluk Üretim Projesi" kapsamında, bir adet Tohumluk Selektör Makinası satın alımı yapılarak Doğu Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü bünyesinde kullanılmaya başlanmıştır.

Bu kapsamda 170 bin TL ödenek tahsis edilmiştir.

BİTKİSEL ÜRETİM ALTYAPISININ GELİŞTİRİLMESİ PROJESİ (2015 YILI)

Uygulayıcı Kuruluş	Projenin Adı	Projenin Yeri	Ödeneği (Bin TL)
Bitlis-Hizan Kaymakamlığı (İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü)	Bitlis/Hizan Fıstık Aşılama Projesi	Bitlis/ Hizan	118
Erzurum-Palandöken Kaymakamlığı (İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü)	Eğitim Uygulama Amaçlı Merkezi Modern Yüksek Plastik Tünel ve Cam Sera Kurulum Projesi	Erzurum/Palandöken	113
Erzurum-Uzundere İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü	Eğitim ve Uygulama Amaçlı İklim Kontrollü Tam Otomasyonlu Polikarbonat Kaplı Sera Kurulum ve Eğitim Salonu Projesi	Erzurum/Uzundere	400
Uzundere Belediyesi	Kapama Dut Bahçesi Pilot Uygulama Projesi (35 da.)	Erzurum/Uzundere	250
Üzümlü Belediyesi	Kapama Dut Bahçesi Pilot Uygulama Projesi (35 da.)	Erzincan/Üzümlü	250
Erzurum - Aşkale Kaymakamlığı	Organik Sertifikalı Paket Yonca Silajı Projesi	Erzurum/Aşkale	295
Malatya Büyükşehir Belediyesi	Kalibre Edilmiş Kayısı Satışı ile Katma Değerin Artırılması Projesi (5 ad. Kayısı kalibrasyon makine alımı)	Malatya	74
TOPLAM		**1.500**	

GIDA VE TARIM SEKTÖRLERİNDE VERİMLİLİK VE KATMA DEĞERİN ARTIRILMASI' EKSENİ KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN FAALİYETLER

'GT.3.3 Hayvan ıslah çalışmalarına yardımcı olmak üzere gerekli altyapı desteklenecektir.' Eylemi kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler şunlardır:

DAP KOYUNCULUĞUNUN GELİŞTİRİLMESİ PROGRAMI

Bölgenin damızlık koyun ve koç ihtiyacının giderilmesi, Bölge coğrafi şartlarına uygun, adaptasyon kabiliyeti ve damızlık değeri yüksek küçükbaş hayvan materyal ihtiyacının karşılanarak Bölge illerine dağıtılması amaçlanmaktadır.

TİGEM Kazım Karabekir Tarım İşletmesinin "Damızlık Küçükbaş Hayvan Üretimi" tesisi olarak uygunluğunun araştırılmasına ilişkin fizibilite raporu hazırlanmıştır.

2014 ve 2015 yıllarında,
Proje Yeri : TİGEM Kazım Karabekir İşletmesi - Aralık/IĞDIR
Yatırım Süresi : 2 Yıl (2014-2015)
Yatırım Tutarı : 9 Milyon TL (2014: 5 Milyon TL, 2015: 4 Milyon TL)
Uygulama Süresi : 10 Yıl
Çıktılar : 47.000 Damızlık Koç, 20.000 Damızlık Koyun

GIDA VE TARIM SEKTÖRLERİNDE VERİMLİLİK VE KATMA DEĞERİN ARTIRILMASI' EKSENİ KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN FAALİYETLER

'GT.4.6 Bölgede kamuya ait laboratuvar, araştırma enstitüsü ve araştırma istasyonlarının altyapısı iyileştirilecektir.'

Eylem kapsamında; Bölgede yer alan, tarım sektöründe uygulama, destekleme ya da koordinasyon rolü üstlenmiş kurumların kapasitelerinin artırılması amaçlanmıştır.

KURUMSAL KAPASİTEYİ GELİŞTİRME PROGRAMI

2014 yılında;

DAP İdaresi Başkanlığı ile Üniversiteler, İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri, Araştırma Enstitüleri ve İstasyonlar arasında imzalanan protokol çerçevesinde beş ilde;

- Elazığ : 349.716,60 TL (1 adet)
- Erzincan:101.515,00 TL (2 adet)
- Erzurum: 218.800,00 TL (3 adet)
- Malatya : 130.046,00 TL (2 adet)
- Van :109.796,00 TL (2 adet)

Toplam 10 proje için yaklaşık 909.873,60 TL ödenek tahsis edilmiştir.

GIDA VE TARIM SEKTÖRLERİNDE VERİMLİLİK VE KATMA DEĞERİN ARTIRILMASI' EKSENİ KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN FAALİYETLER

'GT.3.4 Hayvan sağlığı ve kayıt sistemlerinin güçlendirilmesi için gerekli çalışmalar yürütülecektir.' Eylemi kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler şunlardır:

SIVAT DAĞITIMI PROJESİ

2015 yılında;

DAP illerinde hayvan içme suyu sistemlerini ıslah edilerek kalıcı ve sürdürülebilir bir model oluşturulması ve bölgede hayvancılığı daha verimli kılmak amacıyla hayvan içme suyu ihtiyaçlarını karşılamak üzere;

Bu kapsamda;
- 5.400 adet saç sıvat,
- 3.630 adet beton sıvat

olmak üzere 9.030 adet sıvatla kırsal alanda hayvanların temiz su içmeleri hedeflenmiştir.

KURUMSAL KAPASİTENİN GELİŞTİRİLMESİ' EKSENİ KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN FAALİYETLER

'KK.3.1 DAP BKİ ve kalkınma ajanslarının eğitim ihtiyaçları analiz edilecek ve ihtiyaç tespit edilen alanlarda eğitim programları düzenlenecektir.'

8 Mayıs 2015 tarihinde TÜBİTAK- Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü (TÜSSİDE) ile imzalanan protokol doğrultusunda; «DAP Kurumsal Sistem Yapılandırma Projesi» ne başlanmıştır.

Toplam 11 ay sürecek proje kapsamında Stratejik Planlama, Süreç Yönetimi, İnsan Kaynakları ve Performans Yönetimi, Proje ve Program Yönetimi ile İç Kontrol Süreçleri tamamlanarak DAP İdaresi'nin kurumsal altyapısının oluşturulması sağlanacaktır.

DAP EYLEM PLANI KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN DİĞER FAALİYETLER (1)

AKÇ.2.3 Yenilenebilir enerji potansiyeli değerlendirilecektir.' Eylemi kapsamında,

2015 yılı;

Yenilenebilir Enerji Muhtelif Etüt Fizibilite Projesi: Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA), Fırat Kalkınma Ajansı (FKA), Ege Üniversitesi Güneş Enerjisi Enstitüsü ile protokol imzalanmıştır.

'SH.6.1 Turizm alt ve üst yapıları iyileştirilecek, alternatif turizm türlerinin gelişimi desteklenecek ve ulusal ve uluslararası tanıtım ve organizasyonlar düzenlenecektir.' Eylemi kapsamında,

2015 yılı;

Doğu Anadolu Bölgesi Kış Turizm Strateji Belgesi: Doğu Anadolu Bölgesi Kış Turizm Strateji Belgesi" çalışmaları kapsamında, Teknik Şartname hazırlanmış olup, ihale aşamasındadır..

Palandöken ve Sarıkamış Turizm Gelişim Projesi: Teknik Şartname hazırlanmış olup, ihale aşamasındadır.

DAP EYLEM PLANI KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN DİĞER FAALİYETLER *(2)*

'SH.3.1 Bölgede Ar-Ge faaliyetleri canlandırılacaktır.' Eylemi kapsamında,

2015 yılı;

Girişimcilik ve Yenilikçilik İhtiyaç Analizi Projesi: İhale tamamlanmıştır.

'AKÇ.5.1 Şehirlerde dinlenme, oyun ve rekreasyon amaçlı kullanılan yeşil alanlarının kalitesi ve sayısı artırılacaktır.' Eylemi kapsamında,

2015 yılı;

DAP Bölgesinde Rekreasyon Alanlarının Geliştirmesi Projesi: Yerel yönetimlerle protokoller imzalanmış olup, ihaleler devam etmektedir. 9 proje için 15 Milyon TL ödenek tahsis edilmiştir.

DAP BÖLGESİ SINIR İLÇELERİ EKONOMİK VE SOSYAL KALKINMA PROGRAMI

DAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından yürütülmekte olan bu program ile Bölge kapsamındaki sınır ilçelerinin sosyo-ekonomik gelişimine yönelik müdahale alanlarının tespit

edilmesi ve belirlenen alanlarda sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı sağlayacak programların geliştirilmesi amaçlanmıştır.

DAP BÖLGESİ SINIR İLÇELERİ EKONOMİK VE SOSYAL KALKINMA PROGRAMI (2015 YILI)

Ocak-Mayıs 2015 döneminde 18 sınır ilçenin tamamına yapılan saha ziyaretleri neticesinde elde edilen veriler ve gözlemlerden yararlanılarak bir program tasarımı gerçekleştirilmiştir. Bu tasarım ışığında 18 sınır ilçede toplamda 22 proje desteklenmiş ve 13.000.000 TL 2015 yılı ödeneği tahsisatı gerçekleştirilmiştir.

Dap Bölgesi Sinir İlçeleri Ekonomik Ve Sosyal Kalkinma Programi (2015 Yili-Uygulama)

	Uygulayici Kuruluş	Projenin Adı	Projenin Yeri
1	**Çildir Kaymakamlığı**	Gençlik ve Kültür Merkezi Projesi	**Çildir/ Ardahan**
2	**Çildir Kaymakamlığı**	Sinir Ticaret Merkezi Projesi	**Çildir/ Ardahan**
3	Damal Kaymakamlığı	Gençlik ve Kültür Merkezi Projesi	Damal/ Ardahan
4	Hanak Belediyesi	Toplanti ve Kongre Salonu Projesi	Hanak/ Ardahan
5	Hanak Belediyesi	Mesire Alanina Yürüyüş Yolu Projesi	Hanak/ Ardahan
6	Posof Belediyesi	Yurtbekler Köyü Sebzecilik ve Meyvecilik Projesi	Posof/Ardahan
7	**Şemdinli Kaymakamlığı**	Kütüphane (Projelendirme + Uygulama)	**Şemdinli/ Hakkari**
8	Yüksekova Kaymakamlığı	Aricilik Projesi	Yüksekova/ Hakkari
9	Akyaka Belediyesi	Toplum Merkezi Projesi	Akyaka/Kars
10	Akyaka Kaymakamlığı	Köy Okullarinin Rehabilitasyonu Projesi	Akyaka/Kars
11	Arpaçay Kaymakamlığı	Köy Okullarinin Rehabilitasyonu Projesi	Arpaçay/Kars
12	Arpaçay Kaymakamlığı	Atil Durumdaki Öğretmenevi Binasinin Gençlik Merkezine Dönüştürülmesi Projesi	Arpaçay/Kars
13	Digor Kaymakamlığı	Gençlik ve Kültür Merkezi Projesi	Digor/Kars
14	Digor Kaymakamlığı	Dağ Pinar Beldesi Spor Kompleksi Projesi	Digor/Kars

Dap Bölgesi Sınır İlçeleri Ekonomik Ve Sosyal Kalkınma Programı (2015 Yılı-Projelendirme)

	Uygulayici Kuruluş	Projenin Adı	Projenin Yeri	**Ödenek Tahsisi**
1	Ağri Doğubayazit Kaymakamlığı	Kütüphane Projesi	**İlçe merkezi**	129.000
2	Ardahan Çildir Kaymakamlığı	Sinir Ticaret Merkezi Projesi	**İlçe merkezi**	40.000
3	Ardahan Damal Kaymakamlığı	Gençlik ve Kültür Merkezi Projesi	**İlçe merkezi**	26.000
4	Hakkari Şemdinli Belediyesi	Derecik Kadin ve Toplum Merkezi Projesi	**İlçe merkezi**	170.000

5	Iğdır Aralık Kaymakamlığı	Mobilite Projesi	Bölge / Ülke	30.000
6	Iğdır Karakoyunlu Kaymakamlığı	Mobilite Projesi	Bölge / Ülke	30.000
7	Iğdır Tuzluca Belediyesi	**Çok Amaçlı Kadın Üretim ve Dayanışma Evi Projesi**	**İlçe merkezi**	180.000
8	Kars Akyaka Belediyesi	Toplum Merkezi Projesi	**İlçe merkezi**	40.000
9	Kars Arpaçay Kaymakamlığı	Köy Okulları Onarım Projesi	**İlçeye bağlı köyler**	200.000
10	Kars Digor Kaymakamlığı	Eski Hastane Binasının Gençlik ve Kültür Merkezine Dönüştürülmesi Projesi	**İlçe merkezi**	50.000
11	Kars Digor Kaymakamlığı	Arazi Taş Toplama Projesi	**İlçe geneli**	75.000
12	Van Özalp Kaymakamlığı	Mobilite Projesi	Bölge / Ülke	30.000
13	**Özalp Kaymakamlığı**	Tır Parkı Projesi	**Özalp/Van**	100.000

DAP ÜNİVERSİTLER BİRLİĞİ (DAP ÜNİB)

DAP İdaresi'nin destek ve koordinasyonu ile bölgede yer alan 15 üniversitenin ortaklığının bulunduğu 'DAP Bölgesi Üniversiteler Birliği (DAPÜNİB)', Şubat 2014'te Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinde düzenlenen toplantıda imza altına alınan protokol ile faaliyetlerine başlamıştır.

DAPÜNİB'in amacı, paydaş illerin sahip oldukları ortak mirastan yola çıkarak, bu illerdeki üniversiteler aracılığıyla geleceğe ışık tutacak bir vizyon belirlemek ve eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme, kültür, ekonomi, turizm gibi alanlarda işbirliği yapmak ve üniversite-sanayi etkileşimini ileri düzeye taşıyarak bölge kalkınmasına yardımcı olmaktır.

Dap Üniversitler Birliği (DAP ÜNİB) Çalışmaları

2014 yılında,

3 adet "DAP Bölgesi Üniversiteler Birliği Üst Kurul Toplantısı" tertip edilmiştir. İlk toplantıya, 20-21 Şubat 2014 tarihinde Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İkinci toplantıya ise 10-11 Haziran 2014 tarihinde Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Üçüncü toplantıya ise 29-30 Kasım 2014 tarihinde Tunceli Üniversitesi ev sahipliği yapmıştır.

2015 yılında,

2 adet "DAP Bölgesi Üniversiteler Birliği Üst Kurul Toplantısı" tertip edilmiştir. İlk toplantıya, 21-22 Mayıs 2015 tarihinde Bingöl Üniversitesi, 26 Haziran 2015 tarihinde ise Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi ev sahipliği yapmıştır.

2013 YILI DİĞER FAALİYETLER

- Doğu Anadolu Bölgesi Hayvancılık Çalıştayı
- Meyvecilik Çalıştayı
- Hizmet Binası Yapım İşi

2014 YILI DİĞER FAALİYETLER

- Girişimcilik Finansman Modelleri ve Melek Yatırımcılık Paneli
- Doğu Anadolu Bölgesel İstatistik Çalıştayı
- Bölgesel İstişare Toplantısı
- Hizmet Binası Yapımı İşi

2015 YILI DİĞER FAALİYETLER

Urartu Kültür Koridoru Çalıştayı: 17-18 Nisan 2015 tarihlerinde Van ilinde gerçekleştirilen ve Urartu alanında çalışan tüm akademisyenlerin katıldığı çalıştaydan elde edilen veriler ve sonuçlar üzerine 5 başlıklı bir proje geliştirilmiştir

İstatistik ve Bölgesel Kalkınma Çalıştayı: DAP idaresi başkanlığı ve TÜİK Van Bölge Müdürlüğü işbirliği ile Van ilinde gerçekleştirilen ve iki gün süren çalıştay ile üretilmesine ihtiyaç duyulan istatistiklerin neler olduğu ve bu istatistiklerin nasıl ve nerede kullanılacağı üzerinde tartışılmıştır. Ayrıca bölgesel kalkınma konusunda karşılaşılan sektör sorunları üzerinde istişareler yapılmıştır.

Doğu Anadolu Bölge İstatistikleri Programı (DAPİS): 2014 yılında başlatılan proje 2015 yılı Ağustos ayında tamamlanmıştır. Program ile Proje-Veri tabanı üzerinde veri girişi, sorgulama, raporlama, düzeltme seviyelerinde veri oluşturulup ileriye yönelik planlamaların gerçekçi veriler üzerinden yapılmasını sağlamak amacıyla bir yazılım yaptırılmıştır.

2016 YILINDA YAPILMASI PLANLANAN FAALİYETLER

Tarım Ve Kırsal Kalkınma Koordinatörlüğü

1. DAP Bölgesi Yöresel Ürünlerini Ticarileştirme Stratejisi Projesi: (GT.4.1)
2. Kayısıda Verimlilik ve Katma Değerin Artırılması Projesi: (GT.2.6)
3. Meyveciliği Geliştirme Destek Programı: (GT.2.5)
4. Çiftçi Eğitim Merkezleri Eğitim Programı: (GT.4.5)
5. Ağrı ili Kırsal Kalkınma Uygulama Projesi: (GT.4.4)
6. Yem Bitkileri Yetiştiriciliğinin Artırılması Projesi: (GT.2.4)
7. DAP Bölgesi Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılık Yatırım Havzaları Master Planı: (GT.3.1)
8. Arı Ürünleri Analiz Çalışması: (GT.3.5)
9. Tarımsal Eğitim Yayım Projesi (TEYAP): (GT.4.7)
10. Hayvancılık Altyapısının Geliştirilmesi Projesi: (GT.3.2, GT.3.3, GT.3.4, GT.3.7)
11. DAP Küçük Ölçekli Tarımsal Sulama Programı: (GT.1.1, GT.1.3)
12. Hayvan İçme Suyu Göleti Projeleri: (GT.1.4)

Ekonomik Kalkınma Sanayi Ve Hizmetler Koordinatörlüğü

1. Yeşil Alan Destek Programı: (AKÇ.5.1)
2. Pilot Kentsel Dönüşüm Projesi: (AKÇ.5.1)
3. DAP Bölgesi Ulaşım Altyapısı İhtiyaç Analizi: (AKÇ.1.7)
4. Kırsal Bazlı Biyogaz Tesisleri Destek Programı: (AKÇ.2.3)
5. Girişimcilik ve Yenilikçilik İhtiyaç Analizi Projesi: (SH.3.1)
6. Doğu Anadolu Bölgesi Sosyal Girişimci Destek Programı:
7. Doğu Anadolu Kış Turizmi Stratejisi Projesi: (SH.6.1)
8. Palandöken ve Sarıkamış Turizm Gelişim Projesi: (SH.6.1)

Beşeri, Sosyal Ve Kurumsal Gelişme Koordinatörlüğü

1. STK Güçlendirme Projesi: (KK.4.1)
2. Tarihi Kent Bölgelerinin Canlandırılması ve Tanıtımı Projesi: (SG.4.4)
3. Semt Kütüphaneleri Projesi: (SG.1.4)
4. Kültür Varlıkları Envanteri Projesi: (SG.4.5)
5. Urartu Kültür Koridoru Projesi: (SG.4.4)
6. DAP Bölgesi Sınır İlçeleri Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Programı:
7. Yerel Yönetim Personelinin Kapasitesinin Geliştirilmesi: (KK.6.2)
8. Doğa ve Bilim Kampları Projesi:
9. Sınıf Öğretmenlerinin Kapasitesinin Geliştirilmesi Projesi: (SG.1.9)

Gider Türüne Göre Harcamalar

2014 YILI GİDER TÜRÜNE GÖRE HARCAMALAR						
EKONOMİK KOD	GİDER TÜRLERİ	BÜTÇE ÖDENEĞİ	YIL SONU ÖDENEĞİ	HARCAMA	ÖDENEK FARKI	
					EKLENEN	DÜŞÜLEN
1	Personel giderleri	617.000,00	1.287.000,00	1.031.914,00		
2	SGK Devlet Primi Giderleri	73.000,00	173.000,00	128.957,00		
3	Mal ve Hizmet Alım Giderleri	3.348.000,00	2.748.000,00	1.546.079,00	170.000,00	770.000,00
4	Cari Transferler	12.000,00	12.000,00	10.292,00		
5	Sermaye Giderleri	5.000.000,00	7.000.000,00	4.681.719,00		
6	Sermaye Transferi	60.000.000,00	60.000.000,00	41.089.509,00		
TOPLAM		69.050.000,00	71.220.000,00	48.488.470,00	170.000,00	770.000,00

2015 YILI GİDER TÜRÜNE GÖRE HARCAMALAR (İLK 9 AY)						
EKONOMİK KOD	GİDER TÜRLERİ	BÜTÇE ÖDENEĞİ	YIL SONU ÖDENEĞİ	HARCAMA	ÖDENEK FARKI	
					EKLENEN	DÜŞÜLEN
1	Personel giderleri	1.149.000,00	1.149.000,00	848.562,73		
2	SGK Devlet Primi Giderleri	144.000,00	144.000,00	106.788,21		
3	Mal ve Hizmet Alım Giderleri	3.438.000,00	3.307.000,00	1.400.720,76	73.600	73.600
4	Cari Transferler	25.000,00	25.000,00	8.082,93		
5	Sermaye Giderleri	18.600.000,00	19.600.000,00	815.675,58	1.000.000,00	
6	Sermaye Transferi	64.000.000,00	153.880.000,00	3.075.710,37	89.880.000,00	
TOPLAM		87.356.000,00	178.105.000,00	6.255.540,58	90.953.600,00	73.600,00

Sunulan Bildiriler
Presented Proceedings

ANALYZING CHRONIC KIDNEY DISEASE(CKD) TREATMENT AT THE CENTER OF BINGÖL

Bingöl İl Merkezinde Kronik Böbrek Hastalığının Tedavisinin İncelenmesi

Imran Aslan[1], **Hamide Değer**[2]

ABSTRACT

Treatment of Chronic Kidney Diseases (CKD) a major problem in Bingöl as in Turkey are analyzed in Bingöl city/Turkey. Increasing numbers of CKFs cause dissatisfaction and extra load on healthcare staff in Bingöl city. Two main hospitals in Bingöl giving dialysis services were observed and responsible staff and patients were interview. Kidney Disease and Quality of Life–Short Form (KDQOL-SF 36) survey used to measure health related quality of life was applied to 96 patients to compare their performance and find problems at the beginning of 2015 by descriptive statistics and ANOVA as well as compared with past studies done in that topic. Patients at private hospital have average 5.06 years Hemodialysis (HD) treatment and patients at government hospital have average 4.34 years HD treatment until beginning of 2015. The daily water consumptions of patients at private hospital and government hospital are 1.57 glasses and 5.18 glasses respectively. About 50% of all patients in both hospitals have diabetes illnesses. Tension with 18 patients at private hospital and 23 patients at government hospitals is the main cause of CKD. The satisfaction and life quality of patients at private hospital is better than government hospital in overall.

Keywords: *Chronic Kidney Diseases (CKD), KDQOL-SF 36 , Bingöl City*

INTRODUCTION

The quality of health services is the core for development of regions to make the region more attractive and a hub for healthcare tourism. In this study, one of the serious illness named as CKD is analyzed city wide and how the quality of treatments can be increased is determined based on analyzing two hospitals and determining the information needs of patients and their main problems. The private hospital having 40 patients provides high service by transporting patients with its own cars, providing comfortable beds, and nurses' services. However, the government hospital has a dialysis center at the basement of hospital and at where 55 patients are treated. Just HD treatment is provided at Bingöl city located in the East of Turkey and having about 100 thousands population at city centre and about 270 thousands population at overall. At the beginning of 2015, almost all patients were treated at city centre by these two

1 Assist.Prof., Business Administration,Bingöl University, imranaslan@gmail.com, iaslan@bingol.edu.tr

2 Res. Assistant, Public Management Department, Bingöl University, hedger@bingol.edu.tr

hospitals by free transportation of some patients to hospitals and almost all treatment costs are supported by governments. Health Green Cards holder can be treated just by government hospital. However, three districts named Solahan, Genç and Karliova have about totally 50 CKD patients treated at their new opened HD centers.

According to OECD Health Data 2011, Japan and USA have the highest rate of CKD per 100.000 populations. OECD countries mean is 65.2 and Turkey has 74.7 per 100.000 populations. It shows that Turkey is in a good position but when it is compared with Iceland, Finland and Netherlands developed countries, Turkey has too many CKD patients. (OECD, 2011) In Turkey, it is found that the number of CKDs will increase in the future and it is estimated that 4,484,630,000 $ will be spent for 2021-2022 years to treat last stage of CKD. (Aslan & Özen, 2013) When there are between 50-79 patients per centre, the cost per séance is 181.6 TL and when the number patients increase, the cost decreases per CKD. (Tatar, 2011) There are about patients 186 CKD patients in the Bingöl city with 69 patients from city center. (SB, 2014)

LITERATURE BACKGROUND

Kidneys clean the blood, remove urine, keep minerals in equilibrium, control blood pressure and produce D vitamin. CKD can be due to diabetes mellitus, high blood pressure and chronic glomerulonephritis. Moreover, the kidneys remove excess water, and help to control blood pressure and red blood cell manufacturing and to keep the bones strong and healthy. Good blood control pressure can delay the further stages of CKD. High blood pressure can cause CKF and vice versa. Moreover, anaemia and renal bone disease are developed when patients take HD. (Stein &Wild, 2002; MY, 2003) Each stage of CKD may have some symptoms such as loss of appetite, nausea and/or vomiting, headaches, fatigue, little or no urine, muscle cramps, changes in skin color, increased skin pigmentation etc. (KC,2013). There are six types of treatments for end stage renal disease (ESRD): Hemodialysis (HD) - twith three types named as Home Hemodialysis-HHD, Limited Care Hemodialysis-LCHD, and Full Care Centre Hemodialysis-CHD , Kidney Transplantation (TX), and Peritoneal Dialysis (PD) with two types Continuous Ambulatory Peritoneal Dialysis—CAPD and Continuous Cycling Peritoneal Dialysis-CCPD (Ardine et al., 1998). The kidneys of 40% of patients may be rejected by patients in the first year. Dialysis just provides about 10% of kidney function and transplantation provides about 50% of original kidney functions. (Aslan, 2015) Haemodialysis (HD) patients have a better life span than PD patients providing more flexibility. The expected costs of a patient are 160,933.04 TL/Life with HD and 142, 730.67 TL/life with PD. (Aslan, 2015) HD and PD are compared by Aslan(2015) and PD was found that it is cheaper with flexibility in the life by not visiting treatment centers, however, HD patients have higher expected living years. Kidney transplantation(TX) is mainly done from first and second type's relatives due to high matching probabilities. There are the risks of rejecting the kidney due to infection, depression etc. (Yatkın, 2009). Markov chains can be used to estimate the changes from HD to PD and TX or vice versa as done by Aslan İ.& Özen(2013) to estimate more accurate costs. There are not any PD machines in Bingöl city and just 1-2 patients have got TX recently. (Aslan & Özen, 2013) Nevertheless, It is stated by at doctor at the private hospital that PD hospitals are mainly coming from HD treatment due to worsen situations like the need of changes due to complications.

Preventing disease progression, improving patient outcomes, and decreasing costs are the main aims of screening CKD. Target populations for CKD having diabetes, hypertension, and other main causes are the main focus of screening by blood and urine tests. Screening data and detecting individuals with unrecognized or early stages of disease can be used for policy development to decrease costs and risks. (Obrador et al., 2011) It is found that there is not any city wide screening policy to prevent CKD.

Information is defined as "tool that is valuable and useful to people in their attempts to cope with their lives". Information need is defined as "a recognition that your knowledge is inadequate to satisfy a goal that you have". Information related symptoms, risks and complications of treatment, diet, medication and fluid regimes, social life, family and work, TX,HD,PD, self-care and tests, psychological impact, and stages of CKF are needed for the treatment of CKF. Individual patient characteristics, preferences and priorities for information determine the level of information needed according to circumstances and existing knowledge level. Qualitative versus quantitative methods can be used to learn types information needs by surveys, interviews etc. Information needs for CKD is determined by Paula Ormandy (2008) in her PhD thesis. Themes and information needs are shown in appendix. During the progression of CKD, not much information is needed but cause of CKD, properties of kidney, what can happen and prognosis information are required."Getting good treatment in a comfortable, caring safe environment, delivered in a safe way", "Having information to make choices, to feel confident and to feel in control", and "Being talked to and listened to as an equal; being treated with honesty and dignity" are three critical factors for effective treatment of CKD. "Living with Kidney Disease: What you should know" is investigated by Ormandy (2008) to provide necessary information to patients by books, leaflets, DVDs, videos, formal presentations, and visits to increase adherence. The priority of information depends on the goals of patient (Ormandy, 2008). Thurstone Paired-Comparison Scale as shown below is used to determine priorities and preferences of information needs based on 89 sample size. Minus values of Figure 1 state that they are below 50 % of the sample. Self-managements, understanding blood results, different tests, and changing diet have the highest priority as shown below. Furthermore, complications from treatment have the second highest information priority. Sub groups based on age, sex, current knowledge, co-morbidity etc. can be drawn for priority of knowledge. The hospital consultant was mostly used to get information about CKD. Age , modality group , time since diagnosis and current work situation effect the information priority need whereas gender, time duration on RRT, formal education and co-morbid condition does not affect the priority of information need (Ormandy, 2008).

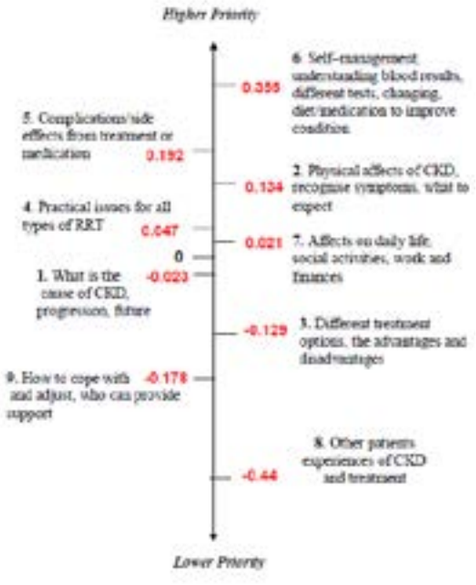

Figure 1. Scaling themes for CKF; Ranking Order of the Core Information Needs using Thurstone Case V Scores (Ormandy, 2008)

According to Thurstone Case V Scores that CKD patients in Bingöl have low level of high priority information like self-management as they stated in interviews and survey. Main problems are that patients are not well educated and there are not enough cross-treatment teams for CKD.

METHODOLOGY

By Yıldırım et. al (2007), it was found that the Turkish version of the KDQOL-SF-36 carried out in randomly selected 82 patients has high reliability with 0.84 Cronbach's Alpha in Istanbul with End Stage Renal Disease (ESRD). (Yıldırım et al., 2007) In this study, KDQOL-SF-36 form is used to compare two main hospitals in Bingöl city and determine problems related to CKDs by observations and interviews. Analysis of Variance (ANOVA) is used to find differences according to hospitals, gender, education and seeing a psychiatry doctor. 95 patients are surveyed and interviewed at the beginning of 2015. Cronbach's Alpha was found 0.919 from 35 items.

RESEARCH RESULTS

35 patients (36,8%) and 65 patients(63,2%) are from a private and main government hospital respectively in Bingöl city. 45 patients(47,2%) are women and 50 patients(52.6%) are men. Just three patients had kidney transplantation before with unknown rejection reasons. The mean of age is 60,78 ±12.163 years for all patients. 78,9 % of patients have basic education level mainly five years and just 2 patients has studied high schoolIn total 87% patients are satisfied with hospitals and almost all of PH hospital patients having higher survey score are happy with treatment. Well-being and physical functions of patients are evaluated by scores given to the questionnaire. As seen below, most of patients do not care about their diet while patients at government hospital care their diet better. 14 patients at private hospital from 34 patients and 15 patients from 49 patients at government hospital do not do any sport activities in their daily life. Patients do not get regular dietician control by not seeing a dietician in 8.48±6.8 months and 91.6 % of them have not also seen any psychiatry doctor and just 7 patients visited a psychiatry doctor. Moreover, average 3,5 months and average 4,38 months at Private Hospital(PH) and Government hospital(GH) respectively, not any dietician has visited or talked with any patience.

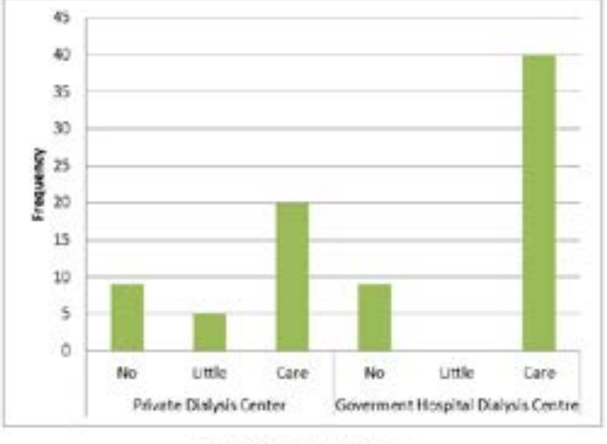

Figure 2. Diet care by patients

Before CKD, high tension(HT) and diabetic(DM) are the most greatest cause of ESRD in Bingöl city with 38% at PH and 35% HT at GH for HT and 14% at PH and 18% at GH for DM. Kidney related illnesses such as nephritis or kidney injures are the third greatest cause of ESRD in Bingöl. Moreover, heart related problems are also serious causes of ESRD. After taking HD, tension, pain, hernia and diabetic are the highest complications at PH and tension, jaundice and tension are the greatest complications at GH. At PH and GH with 5,88% and 28,57% respectively, patients state that they need information about their treatment and illnesses. 44 % of them sated that the place of information is not important and can be everywhere while 33.3 % of patients want to have information at the dialysis center. 76,47% of PH and 56,25% of GH patients are transferred to hospitals by cars. PH patients and GH patients take dialysis for 5.06 years and 4.34 years respectively. Moreover, PH patients drink 1,5 glass water daily

while GH patients drink 5.1 glasses water per day. Having high rate of water drinking can cause hypertension. Moreover, 32,35% and 28,57% of PH and GH patients have a kind of diabetics respectively. Lassitude with 44% at PH and with 32% at GH and pain with 33% at PH and 19% at GH are two most common side effects of treatment. Tension is the third greatest side effect with 14 % at PH and 18 % at GH.

Stiff staff, narrow place, not hygienic and being not comfortable are main problems at GH by asking the open question "why you are not happy at your center". In both hospital, 13% of 11 patients, 63% of 53 patients, 64% of 22 patients, 26% of 22 patients, 85% of 80 patients are satisfied with physical conditions, staff, cleanness, transportation and services respectively in second open question "why are you satisfied with that center" . Personnel satisfaction and cleanness are 54,29% and 37,14% at PH. For GH, not having good transportation is one of the main reasons of dissatisfaction. Reasons why patients are not happy are investigated and it is found that patients feeling bad due to taking TX and not being cured completely at private hospital. Being far, not comfortable, not enough clean, lack of necessary devices, and not having another alternative hospital are reasons why they are not satisfied at GH. Opening more dialysis centers, more improved devices, being closer, helping dialysis patients and wider centers are suggestions done by patients to solve main problems and increase satisfaction.

For taking breath, stress and unhappiness due to CKF and sexual life, there are significantly differences between private and government hospital. Private hospital has better scores than government hospital and there are no significant differences for other questions of SF-36 according to hospital type as shown below and in appendix section. The GH places at basement are not enough and patients have to wait for the new hospital to be finished to get a suitable place and better treatment.

Table 1. Differences between PH and GH

	Type of Hospital	N	Mean		Sum of Squares	df	Mean Square	F-V	P-Value
I22	Private	34	2,18	Between Groups	6,333	1	6,333	4,97	0,028
	Government	60	2,72	Within Groups	117,125	92	1,273		
	Total	94	2,52	Total	123,457	93			
I34	Private	35	2,37	Between Groups	4,716	1	4,716	4,74	0,032
	Government	60	2,83	Within Groups	92,505	93	,995		
	Total	95	2,66	Total	97,221	94			
I35	Private	34	2,41	Between Groups	12,920	1	12,920	10,6	0,002
	Government	60	3,18	Within Groups	111,219	92	1,209		

According to gender, there are no differences in all questions. Some female patients were shy while answering questions and some of them cannot talk Turkish well. Patients have mainly basic education level and just five patients have high school education level and just two patients have a kind of university education.Q2, Q9,Q10, Q13, Q17, Q21-23, Q26-29, Q32,Q33 are not any statistically significant according to education. Other questions show differences and as the education level increases, the life quality scores of patients also increase. Q22 and Q34 are significantly different for seeing a psychiatry doctor or not. About 65% of CKD patients have a kind depression according to a doctor interview at GH. At private hospital, there is no psychiatry doctor and patients are redirected to GH, but there is just a psychiatry doctor at GH.

DISCUSSION AND FURTHER RESEARCH

In this study, KDQOL-SF-36 is used to compare the dialysis services done a main government hospital and one private dialysis center in Bingöl. The main aim is to compare the success of private and government hospital and find reasons why healthcare is a problem in Bingöl city for CKDand how to improve it. Patients at PH have comfortable treatment conditions and satisfaction even there are more staff and spending at GH. Costs at PH are paid by governments except green health card holders forcing them to go GH. Not having enough nephrology doctors is another problem at that city; professional doctors come here to work just two years for their conscription in East of Turkey. After two years, they mainly go to big cities and patients have to wait for the next nephrology expert. Government human resource politics in healthcare is the main reason why healthcare is not at the expected level in Bingöl city. In two years, doctors start to know patients better and patients can have an improved communication for their treatment. Another government related problem is not finishing new hospital for years due to political reasons. Patients of CKDs take care at the basement of GH without enough air transfer and lightning. PH does not not have an dietary expert, an professional psychiatry doctor and other kind of treatments such as peritonea dialysis, home dialysis etc. Not having a medicine faculty at Bingöl University prevents to increase the treatment quality at city especially when the need of professional doctors is considered.

As furher part of this study, KDQOL-SF-36 results will used to determine the quality of treatments for each patient and then both hospitals will be compared again based on quality of life. After 2-3 months, another KDQOL-SF-36 survey will be carried out over the same patients to see the improvements done in their life by also analyzing their lab results. For that aim, a dietician and a psychiatry consultation are suggested to have at both hospital. There is a just one psychiatry doctor at GH in the whole city.

CONCLUSION

Taking too much water, staying at a small place, not having a permanent dietician and a psychiatry doctor, cleanness and lack of professional doctors are main problems at GH. More comfortable treatment, better staff satisfaction, regular checking, cleanness, good transportation and consultancy are main advantages of patients at PH. PH hospital has a better overall mean than GH as shown in Appendix section in a good way and GH has higher scores in just ten questions. Some new branches have been opened at districts to decrease the workload at city center, however not having permanent nephrology doctors at districts forces patients to get their treatments at center. Lack of at meeting information needs is another problem at both hospitals. Some people have low level of Turkish language knowledge and education to read. As from interviews, it was seen that they do not know exactly what to do at real life and their illnesses. Patients come economically from low class families and they obey whatever is told to them. Self-management of their illness score is very low with about 10-20%. They do not care about their eating habits and do not do any sportive activities.

For years, Bingöl city have depended on neighbor cities such as Elazığ, Diyarbakir or Malatya. Patients still have to go these cities to get treatment for some situations and some patients die while going these cities on the way from serious injuries or heart attacks. To improve the treatment quality of patients at Bingöl city, the city needs some new private hospitals at districts, at least five years conscription for professional and practitioners doctors to get a better communication with patients and to know the region. There is one private hospital

giving treatments alternative to GH. Some new private hospitals are to be opened for special operations and serious cases with PD and home HD options and other dialysis alternatives. Moreover, Bingöl city can be a hub not just for kidney treatments but healthcare tourism with high potential of thermals and natural beauties for potential CKD patients at earlier stages.

REFERENCES

Aslan İ., 2015, "Estimating average lifespan and expected costs for chronic kidney failure (ckf) in turkey, Research Journal of Business & Management - RJBM (2015), Vol.2(2))

Aslan İ.& Özen Ü., 2013, "Decision Analysis and Markov Chains for Management of Chronic Kidney Failures in Turkey", ISS & MLB, p.610-626, Nagoya/Japan, 2013.

Ardine de Wit G., G. Ramsteij P.and Th. de Charro F., 1998, "Economic Evaluation of End Stage Renal Disease Treatment", Health Policy, 44, p. 215–232.

Gregorio T. Obrador, Mitra Mahdavi-Mazdehand,Allan J. Collins, 2011, "Establishing the Global Kidney Disease Prevention Network (KDPN): A Position Statement from the National Kidney Foundation" Am J Kidney Dis., 57(3), pp.361-370

KC (Kidney Cares), 2013, "Can Stage 3 Chronic Kidney Disease Be Reversed", 2013. http://www.kidney-cares.org/ckd-prognosis/271.html(23.02.2013)

Ormandy P., 2008, Chronic Kidney Disease:Patient Information Need, Preferences and Priorities. (Degree of Doctor of Philosophy) . University of Salford, School of Nursing,Institute of Health and Social Care Research, UK,.

OECD, 2011, "Health Data 2011". http://www.oecd-ilibrary.org/sites/health_glance-2011-en/04/08/index.html;jsessionid=3sob2sgebnprq.delta?contentType=&itemId=/content/chapter/health_glance-2011-36 en&containerItemId=/content/serial/19991312&accessItemIds=/content/book/health_glance-2011-en&mimeType=text/html(18.02.2013)

Sağlık Bakanlığı, 2014, "Son dönem böbrek yetmezliği – diyaliz" http://www.tkhk.gov.tr/Dosyalar/7f2369d3481342a495f1fc257f309b0f.pdf(Access Date: 23.06.2015)

Stein A. and Wild J., 2002, Kidney Failure Explained. 2nd Edition, Class Publishing, London, 2002.

Tatar M., 2012, Özel Hemodiyaliz Merkezleri Maliyet Analizi Çalışması. Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara. Retrieved from www.diader.org.tr .

Yatkın I., 2009, "Renal Transplantasyon Hastalarında ve Vericilerde Transplantasyon Öncesi ve Sonrasında Depresyon, Anksiyete", Yaşam Kalitesi ve Sosyal DestekHaydarpaşa Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikiyatri Kliniği, Uzmanlık Tezi, . Istanbul, 2009.

A. Yıldırım, B. Ogutmen, G. Bektas, E. Isci, M. Mete, and H.I. Tolgay, 2007, "Translation, Cultural Adaptation, Initial Reliability, and Validation of the Kidney Disease and Quality of Life–Short Form (KDQOL-SF 1.3) in Turkey", Transplantation Proceedings, 39, 51–54.

APPENDIX

Table 1 Stage One- Information Need Themes and Sub-themes (Ormandy, 2008)

Theme 1: CKD, progression of the disease, what why when not working, what to expect in the future • *Not too much information – too soon* • *Cause of kidney disease* • *What the kidneys actually do?* • *What to expect - what will happen?* • *Prognosis / future* Theme 2: Physical symptoms as a result of RRT and disease, what to expect and information, altered body image/ sexual health • *Physical symptoms – side effects from RRT /disease- what to expect* • *What to do if experiencing symptoms* • *Sexual health* • *Altered body image* Theme 3: RRT (options, advantages and disadvantages of different treatments, practicalities, access, shifts, transplantation issues) • *Different treatment options for dialysis* • *What does the treatment involve – how effective?* • *When will I start?* • *Transplant options* Theme 4: Practical aspects of RRT • *Practicalities of having RRT* • *How to do it?* • *Amount of stuck* • *Transport issues (HD)* • *Access for dialysis (Fistula/Tenckhoff)* • *Changes in treatment regime* • Dialysis long-term • *Listed and waiting for a transplant* Theme 5: Complications and side effects of RRT and disease, what to expect and information • *Don't want to know possible complications* • *What to do if experiencing complication/ how to recognize a complication/ what to expect?* • *How to avoid complications?* • *Chance of getting a complication*	Theme 6: Medication information and possible side effects • *Side effects of medication* • *Why am I on this medication – what is it for?* Theme 7: Family and lifestyle issues and information • *Impact of RRT and CKD on your lifestyle* • *Fitting dialysis round your life* • *Holidays and travel* Theme 8: Work and financial related issues and information • Able to continue working • Fitting dialysis round work • *Impact on ability to work, career progression and self-esteem* • *Financial implications* Theme 9: Diet and fluid restrictions, what and why • *Diet and fluid restriction information for different RRT* • *Fitting the diet restrictions alongside your lifestyle* Theme 10: Tests, investigations and blood results • *What should my blood results be – what can I do about it?* Theme 11: Psychological issues, coping, feeling down and fed up • *How to cope, normality, staying positive* • *Peer comparison* • *Adapting to the shock of needing dialysis* • *Threat to survival* • *Denial – deal with it when it happens* • *Feeling depressed –discussing emotions* Theme 12: Other patient experiences – Talking to other patients • Other patients experiences • Opportunity to talk to other patients

Table 2: KDQOL-SF-36 results for PH and GH

No	Mean(PH)	Mean(GH)	Total Mean	Differences	Scale	Question
1	1,778	1,931	1,8723	-0,153	1-5(Good-Bad	In general, would you say your health is
2	1,833	1,7288	1,7694	0,1042	1-3(Bad-Good)	Moderate activities, such as moving a table, pushing a vacuum cleaner, bowling, or playing golf
3	1,804	1,678	1,6942	0,016	1-3 (Bad-Good)	Climbing several flights of stairs
4	1,5819	1,7288	1,6947	-0,0839	(Yes-No)	Accomplished less than you would like with your work or other regular daily activities as a result of your physical health
5	1,8687	1,7586	1,7294	-0,0919	(Yes-No)	Were limited in the kind of work or other activities
6	1,8319	1,861	1,8323	-0,0231	(Yes-No)	Accomplished less than you would like with your work or other regular daily activities as a result of any emotional problems
7	1,722	1,7288	1,7203	-0,0068	(Yes-No)	Didn't do work or other activities as carefully as usual
8	2,3	2,404	2,4725	0,044	1-5(Good-Bad)	During the past 4 weeks, how much did pain interfere with your normal work
9	2,804	2,983	2,916	-0,177	1-6(Good-Bad)	Have you felt calm and peaceful?
10	2,167	2,763	2,537	-0,596	1-6(Good-Bad	Did you have a lot of energy?
11	3,631	3,712	3,674	-0,101	1-6(Good-Bad	Have you felt downhearted and blue?
12	2,306	2,797	2,83	0,089	1-5(Bad-Good)	During the past 4 weeks, how much of the time has your physical health or emotional problems interfered with your social activities (like visiting with friends, relatives, etc.)?
13	1,75	1,661	1,6947	0,089	1-5(Bad-Good)	My kidney disease interferes too much with my life
14	2,167	1,949	2,032	0,218	1-5(Bad-Good)	Too much of my time is spent dealing with my kidney disease
15	2,222	1,831	1,979	0,391	1-5(Bad-Good)	I feel frustrated dealing with my kidney disease
16	1,361	1,398	1,394	-0,037	1-5(Bad-Good)	I feel like a burden on my family
17	3,829	3,424	3,574	0,405	1-5(Good-Bad)	Soreness in your muscles?
18	2,618	2,569	2,587	0,049	1-5(Good-Bad)	Chest pain?
19	3,485	3,07	3,222	0,415	1-5(Good-Bad)	Cramps?
20	3,543	3,61	3,585	-0,067	1-5(Good-Bad)	Itchy skin?
21	3,795	3,568	3,591	0,227	1-5(Good-Bad)	Dry skin?
22	2,171	2,729	2,521	-0,558	1-5(Good-Bad)	Shortness of breath?
23	2,467	2,745	2,638	-0,269	1-5(Good-Bad)	Faintness or dizziness?
24	2,5	2,707	2,63	-0,207	1-5(Good-Bad	Lack of appetite?
25	2,529	2,644	2,602	-0,115	1-5(Good-Bad)	Washed out or drained?
26	2,549	2,879	2,759	-0,330	1-5(Good-Bad)	Numbness in hands or feet?
27	2,485	2,943	2,768	-0,46	1-5(Good-Bad)	Nausea or upset stomach?
28A	3,828	3,92	3,8961	-0,092	1-5(Good-Bad)	(Hemodialysis patient only) Problems with your access site?
28B	4,167	3,889	4	0,278	1-5(Good-	(Peritoneal dialysis patient only) Problems with your

AB VE TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA SORUNUNA YÖNELİK GELİŞMELER VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ KAMU EKONOMİSİNE KATKISI

Progress Towards Regional Development Problems In The EU And Turkey And The Contrubition Of Regional Development Agencies To The Public Economy

Gökhan GÜRER[1]

ÖZET

Kalkınma kavramı geçmişten günümüze ülkeler için hep ana hedef olarak belirlenmiş genel bir kavramdır. Geçmişte ulusal ölçekte politikalarla yürütülen bu süreç günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle bölgesel birimlere yayılmış ve mikro ölçekte çözümler üretilmeye başlanmıştır. Bu çözümlere yoğunlaşan bölgesel kalkınma araçlarından Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), bölgenin potansiyelini ortaya çıkartarak yatırımları artırmayı hedeflemektedir. Bunun sonucunda istihdam artırılarak kişi başına düşen GSYİH artırılacak ve büyüme sağlanacaktır. Görüldüğü üzere bölgesel bazda sorunlara bölgenin dinamiklerini kullanarak getirilen çözümler, ülkenin bütününde gelişme sağlayarak global anlamda ülkeyi cazibe merkezi haline getirecektir.

Avrupa ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de bu misyonla kurulan BKA'lar, daha gelişim aşamasındadırlar. Ajans desteklerinin daha çok KOBİ'leri geliştirmeye ve kapasite artırımlarına yönelik olması büyük ölçekli yatırımcılara yönelik destek unsurları yaratamamaları ekonomiye katkılarının sınırlı kalmalarına neden olmaktadır. Bu noktada ajansların finansman yapılarının güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Kendi mali kaynaklarını yaratması, hibe ve fonların etkin kullanımı, doğru ve ileriye dönük stratejik planların yapılması ajansların ülkemizde etkinliklerini artıracak en önemli bulgulardır.

Yeni teşvik sistemiyle birlikte kaynakların adil dağılımı ve daha etkin kullanımının hedeflenmesi bölgesel kalkınma alanında da kendini göstermektedir. Aynı NUTS bölgesinde bulunan görece daha az gelişmiş şehire yatırımın yönlendirilmesi istenmektedir. Bu sayede bölgeler arasındaki farklar eritilerek birbirine yakınlaştırılacaktır. Bunu sağlayacak kurumların başında gelen kalkınma ajansları teşvik unsurlarının getirdiği avantajları sağladığı destek unsurlarıyla (hibeler, fonlar

1 Araştırma Görevlisi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü
gokhangurer@ibu.edu.tr

vd.) bütünleştirerek bölgenin kalkınmasında öncü kurum olmayı amaç edinmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Bölgesel Kalkınma, Yapısal Fonlar,Bölgesel Politika, Kalkınma Ajansları, Avrupa Birliği*

ABSTRACT

The concept of development is a general concept which has always been the main objective of countries throughout history. This process, which was carried out through policies on a national scale in the past has nowadays been dispersed to regional units with the effects of globalization, and solutions on a micro scale have begun to be generated. Among the regional development instruments, the Regional Development Agencies (RDAs) that concentrate on these solutions aim to bring out the potential of the region and target increases in investment. As a result of this, employment will increase, per capita GDP will increase, and growth will be attained. As can be seen, the solutions provided to regional problems by employing the dynamics of the region will lead to development across the country and help to make the country a global center of attraction.

Like their counterparts in the European countries, the RDAs established with this mission in our country are at development stage as well. The fact that agency supports are targeted more towards SME development and their capacity-increase efforts, and that these agencies cannot create support factors for large-scale investors, results in limited contributions by them to the economy. At this point, it becomes imperative for these agencies to strengthen and diversify their financial structures. Ability to generate their own financial resources, effective utilization of grants and funds, and formulating effective and future-oriented strategic plans are the most important factors that would increase the effectiveness of these agencies in our country.

With such a new incentive scheme, targeting fair distribution and effective utilization of resources manifests itself in the field of regional development as well. Investment is to be channeled to relatively less developed cities in the same NUTS region. The objective is to lessen the differences between regions and to draw them closer to each other. Development agencies that spearhead institutions to fulfill this objective combine the advantages of incentive elements with the support factors provided (grants, funds, etc.), and they are on target to be the pioneering institution in the development of the region.

KeyWords: *Regional Development, StructuralFunds, Regional Policy, Regional Development Agencies, EuropeanUnion*

GİRİŞ

Günümüzde hiç kuşkusuz kalkınma politikaları yönünden bölgesel gelişimeatfedilen önem yadsınamaz bir gerçektir. Bölgesel gelişimin sağlanmasında dadünya ölçeğinde kalkınma ajansları, işlevsellikleri yönünden öneçıkmaktadır.Küresel rekabetin arttığı bu dönemde bölgelerin sahip olduğu ekonomikpotansiyelin ekonomik güce dönüştürülmesinde yerel/

bölgesel aktörlerle birliktesinerji yaratan BKA'ların önemi ve rolü büyüktür (ENGİN: 2011, 75).

Kalkınma ajansları bir yönetişim modeli olarak kabul edilmesi sebebiyle ajanslara yerelde ve bölgede katılımı sağlayabilecek mekanizmalar olarak bakılmaktadır. Türkiye'de de bölgesel planlama faaliyetleri, kalkınma ajanslarından başlayan bir süreç olması düşünülmektedir. Özellikle tüm bölgesel aktörlerin sürece dahil olması ve katkı vermesi beklenmektedir. Yerel/ bölgesel dinamiklerin sosyo-ekonomik kalkınmaya yansıtılmasında üzerine önemli görevler düşen BKA'ların işlevsel olabilmeleri için, EURADA şu özelliklerin bulunması gerektiğini belirtmiştir; Yeterli nüfus, girişim ve girişimcilik altyapısı, hünerli işgücü, bölgesel/yerel gelişme stratejileri üzerine fikir birliği ve gelişmeye elverişli sektörlerin belli bir bölgede varlığı olarak sıralanabilir (ÖZER: 2010, 192).

BKA'lar da etkinlik açısından farklı bir sınıflandırma yapan iktisatçılardan olan Maude ve Beer, BKA'ların etkinliğini ve başarısını etkileyen yedi önemli faktörün varlığına dikkati çekmişlerdir. Finansal kaynakların varlığının, planlama, yönetim ve uygulama aşamalarında BKA'ların etkinliğini belirleyeceği; Personel yapısında ise nitelik ve nicelik olarak yeterli personelin varlığının BKA'nın etkinliğini belirleyen diğer bir faktör olarak öne çıktığını belirtmiştirler. Vizyon oluşturmayı içeren stratejik planlama sürecinin varlığı da bu faktörlerden birini teşkil etmektedir.

Meşruiyet ve yetki dağılımı konusunda BKA'nın etkin olabilmesi için, tabandan tavana yerel ölçekte ve tavandan tabana merkezi yönetimlerce desteklenmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Yerel girişimcilerle bağlarının güçlülüğü de esaslı bir unsur olmakta, özel sektörün ve yerel girişimciliğin bölgesel kalkınmadaki rolünden yola çıkarak, BKA'ların bünyesinde yerel iş dünyasından temsilcilerin olması önem kazanmaktadır. Ajansların bölgesel ekonominin motorunu oluşturan sektörlerle ilgili çalışmalar yapmalarındaki gereklilik de BKA'ların amaçlarını yerine getirme noktasında önemli bir hususdur.

Son olarak bölgesel tutarlılığın sağlanması açısından, bölgede geçerli olan ortak hedeflerin BKA'lar tarafından benimsenmesi, yerel dinamiklerin daha hızlı ve etkin harekete geçmesini sağlayarak içinde bulundukları toplumun desteğini kazanmaları önem taşıyacaktır (MAUDE ve BEER: 2000, 1-24).

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI VE BÖLGESEL TEŞVİK SİSTEMİ İLİŞKİSİ

Teşvik sistemi, bölgesel kalkınma perspektifinden değerlendirildiğinde, ülkemizdeki ekonomik fırsatların dağılımındaki çarpıklıkların giderilmesini tek bir teşvik paketinden beklemek fazla iyimser olacaktır. Bu nedenle bölgesel dinamikleri harekete geçirebilecek diğer bölgesel kalkınma araçları kullanılmalıdır (ACAR ve ÇAĞLAR: 2012, 5-6). Bu noktada BKA'lar mali destek programlarında teşvikler çerçevesinde destek miktarlarını ayarlamakta ve yatırım destek ofisleriyle de girişimcilerin bunlardan yararlanmalarını sağlamaktadırlar.

Ekonomik literatürde "teşvik" kavramı, belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi/gayri maddi destek, yardım ve özendirmeler olarak tanımlanmaktadır. Yatırımcı açısından bakılacak olursa, yatırım projelerinin ilk aşamasında; yatırımcılarıcesaretlendiren ve doğru yatırım kararlarının alınmasını sağlayan yardımlardır denilebilir. Genel olarak ülke düzeyinde uygulanan sektörel bazdaki teşviklerin yavaş yavaş bölgesel teşviklere dönüştüğü görülmekle beraber özellikle son dönemlerde Avrupa'da teşviklerin tamamen bölgeselleştirilmesi konusunda büyük çaba gösterildiği de bilinmektedir (ILDIRAR: 2003, 37).

Uygulanan ekonomik teşviklerin temelinde, kaynakların, ülke ekonomisi açısından daha yararlıolduğu kabul edilen alanlara yönlendirilmesi anlayışı yatmaktadır. Bu bağlamda, teşvikpolitikaları; ülkelerin zaman içerisindeki gelişmelerine paralel olarak, ihracata,yatırımlara, demografik yapıya vb. alanlara öncelik verilmek suretiyledeğişebilmektedir (Kalkınma

Bakanlığı: 2000, 212). Günümüzün gelişmiş ekonomilerinde, teşvik sisteminin amacı sadece sanayileşmeyiteşvik etmek değil aynı zamanda uluslararası piyasalarda rekabet gücünün artırılmasıdır (Hazine Müsteşarlığı: 2010, 25).

Teşvik türlerinden biri olan bölgesel amaçlı destek uygulamalarının (teşviklerin) sebeplerine bakıldığında daha çok, bölgenin coğrafi konumu, ulaşım imkanları, altyapı, eğitim durumu ve diğer sosyal olumsuzlukların bölge ekonomisi üzerinde yarattığı haksız rekabetin giderilmesine yönelik olduğu görülmektedir. Şayet bölgenin gelişimini sağlayacak ekonomik faaliyetlerin yürütülebilmesi için gerekli olan altyapının yapılmaması halinde, devletin teşvik uygulamalarını bölgeye yönlendirmesinin sorunları çözemeyeceği sonucu ortaya çıkacaktır (ÇILOĞLU: 2000, 32). Esasen bölgesel kalkınma stratejilerinde esas olan altyapı sorunlarının çözülmesidir. Aksi halde bu sorunların yarattığı haksız rekabetin giderilmesi için sürekli devlet yardımlarının kullanılması kamu kaynağının israfı ve özel kesimde de üretim faaliyetlerinde verimsizliği getirecektir. Buradan şu sonuç rahatlıkla çıkarılabilir ki, teşvikler ekonomik ve sosyal problemlerin çözümünde kullanılacak her derde deva ilaç değil; daha çok vitamin niteliğindedirler**.**

Kalkınma ajanslarının daha önce bahsedildiği gibi, kaynakların yerinde ve etkin kullanımınısağlamak, yerel potansiyeli harekete geçirmek, ulusal kalkınma planıve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgeselgelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla kurulmuş olması teşvik sisteminin genel anlamda amaçlarıyla da uyumu sağlamaktadır (ARSLAN: 2010, 98-99).

Daha önceki teşvik sisteminin olumsuz yönüne değinilecek olursa NUTS-2 bölgelerinin oluşturulması aşamasında her ne kadar illerinsosyo-ekonomik durumları göz önüne alınmış olsa da bölgesel yakınlık faktöründendolayı birbirinden çok farklı gelişmişlik seviyesindeki illerin aynı NUTS-2 bölgesialtında yer alması, teşvikler ile amaçlanan bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasıhedefini zedeleyebilme potansiyeli taşımaktadır. Bir başka deyişle Türkiye'deki bazıiller bulundukları NUTS-2 bölgesindeki diğer illerin etkisiyle gerçek bulunmalarıgereken gruptan farklı gruplarda yer almışlar ve buna bağlı olarak teşviklerden teorikolarak faydalanmaları gereken oranlardan daha farklı oranlarda faydalanmadurumunda kalmışlardır (ESER: 2011, 169).

Örneğin yeni sistemde, TR72 (Kayseri-Sivas-Yozgat) bölgesinde yer alan Kayseri ile görece daha az gelişmiş konumda bulunan Sivas ve Yozgat illerinin aynı oranlarda desteklenmeleri öngörülmektedir. Dolayısıyla, altyapının oldukça geliştiği, halihazırda oturmuş bir sanayi kültürünün olduğu, işgücü açısından daha büyük bir potansiyelin ve daha geniş bir iç pazarın bulunduğu Kayseri, bölgedeki diğer illere oranla potansiyel yatırımcılar için çok daha cazip bir konuma gelmiştir (ESER: 2011, 170). İşte bu ve bunun gibi dengesizlik yaratacak il gruplama düzenine (NUTS-2) bağlı teşvik bölgeleri yerine, 1 Ocak 2012'den itibaren geçerli NUTS-3 (iller) bazında altı gruptan oluşan yeni teşvik bölgeleri oluşturulmuştur.

Yeni Teşvik Sistemi, 15 Haziran 2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile yürürlüğe girmiştir. Bu kararın amacı; kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine, uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektir[2].

Bu amaçları gerçekleştirmek için Kurumlar/Gelir Vergisi İndirimi, SSK Primi İşveren Hissesinin Hazine tarafından karşılanması, Faiz Desteği, Yatırım Yeri Tahsisi, KDV İstisnası ve Gümrük Vergisi Muafiyeti gibi araçları kullanılmaktadır. Daha önceki teşvik sistemine

2 http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120619-1.htm>(27.02.2013)

ek olarak yeni sistemde Stratejik Yatırımların Teşvik edilmesi ana başlığı yer almıştır. Bu uygulamayla esas itibarıyla bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve Vizyon 23 hedeflerinin tutturulması amaçlanmaktadır.

Tablo 1. Yeni Teşvik Sistemi Uygulaması

YENİ TEŞVİK SİSTEMİ			
Genel Teşvik Uygulamaları	**Bölgesel Teşvik Uygulamaları**	**Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki**	**Stratejik Yatırımların Teşviki**
• KDV İstisnası • Gümrük Vergisi Muafiyeti	• KDV İstisnası • Gümrük Vergisi Muafiyeti • Vergi İndirimi • Sigorta Primi İşveren Desteği • Yatırım Yeri Tahsisi • Faiz Desteği	• KDV İstisnası • Gümrük Vergisi Muafiyeti • Vergi İndirimi • Sigorta Primi İşveren Desteği • Yatırım Yeri Tahsisi	• KDV İstisnası • Gümrük Vergisi Muafiyeti • Vergi İndirimi • Sigorta Primi İşveren Desteği • Yatırım Yeri Tahsisi • Faiz Desteği • KDV İadesi

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, **Yeni Teşvik Sistemi: Yatırımlarda Devlet Yardımları**, s.12, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/459D1E1B-AD17-FF9A-A40ACC3569731A55/6_Nisan_Sunum_son.pdf> (22.02.2013)

Bu kapsamda iller, sosyo-ekonomik gelişmişlik durumlarına, bölgeye yapılan yatırım oranlarına ve dış ticaret verileri gibi endekslere bakılarak yeni bir gruplandırmaya tabi tutulmuştur. Bunu sonucunda birinci bölgede 8 il, ikinci bölgede 13 il, üçüncü bölgede 12 il, dördüncü bölgede 17 il, beşinci bölgede 16 il ve altıncı bölgede 15 il yer almıştır.

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Mali ve Vergisel Teşviklerle Bağlantısı

Devlet yardımları (teşvikler) sisteminde kamu maliyesinin önemli bir yeri vardır. Zira devlet yardımları uygulamasında maliye politikası araçları (kamu harcamaları ve vergiler) sıklıkla tercih edilmektedir. Musgrave'e göre devletin üç ekonomik fonksiyonundan biri, devletin gelir dağılımındaki eşitsizliği elinde bulundurduğu araçları kullanarak azaltmasıdır. Bu gelirin yeniden dağıtılması fonksiyonu olarak bilinir. Bu fonksiyonun bir sonucu olan "devletler kişisel gelir dağılımı dengesizliklerine kayıtsız kalamadıkları gibi bölgesel gelir dağılımı farklılıklarına da kayıtsız kalamazlar" iddiası teşviklerin en güçlü teorik argümanıdır (SAĞBAŞ vd.: 2011, 387).

Yatırım ve üretim imkanlarının kısıtlılığı, kurumsallaşmanın yetersizliği, işsizlik, doğalkaynaklardan yeterince yararlanılamaması, girişimcilerin eğitim ve tecrübe yetersizliği, sanayi işletmelerinin mali yapılarının zayıflığı, para ve kredi piyasalarınınyeterince gelişmemiş olması, ekonomik istikrarsızlıklar, vergisel teşviklere başvurulmasının temel nedenlerini oluşturmaktadır. Belirtilen olumsuz faktörleringiderilmesi amacıyla, sağlanan kamu destek mekanizmalarından vergi teşvikleri ile bir taraftan ihtiyaç duyulan toplam yatırım hacmi arttırılırken,diğer taraftan yatırımların verimli alanlara, ihtiyaç duyulan sektörlere ve/veyabölgelere yönlendirilmesi sağlanmaktadır. Çünkü devletin izlediği vergi politikasının, toplam tasarrufu arttırıcı ve ekonomik kalkınmada etkisi olabilecek yatırımlarıteşvik edici olması gerekmektedir (BOZDOĞAN: 2008, 25).

Bölgelerarası gelir farklılıklarını azaltmaya çalışan, devlet yardımı politikalarının nihai amacı yakınsamayı gerçekleştirmektir. Devlet yardımları ile geri kalmış bölgelerde ilk önce

yatırım miktarının artması beklenir. Yatırımların artması bölgede istihdamın, devletin topladığı vergi miktarının, ihracatın, kamu kesimi yatırımlarının artmasına da neden olmaktadır.

Faaliyete geçen 26 kalkınma ajansının teşvik uygulamaları üzerinde doğrudan etkisi olacaktır. Diğer bir söylemle, kalkınma ajanslarının kuruluşu ile tek merkezden yönetilmeye çalışan teşvik politikalarında yerel aktörler dikkate alınmaya başlanmıştır (SAĞBAŞ vd.: 2011, 393). Yeni teşvik paketiyle düzenlenen, bölgesel teşvik sistemi çerçevesinde TR42 bölgesinde faaliyetlerini sürdüren Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) örnek alındığında verilen teşvik oranlarının iller bazında farklılığı göze çarpmaktadır. (bkz. Tablo 2) Bölgesindeki diğer şehirlere göre sanayileşmenin fazla olduğu neticesinde kişi başına düşen milli gelirin daha yüksek olduğu Kocaeli'ye verilen teşviğin ikinci bölge illerine göre daha az olduğu görülmektedir. Buradaki amaç öncelikle, ikinci bölge illerinin, birinci bölge standartlarına gelmesini sağlamaktır.

Tablo 2. TR42 Bölgesi İçin Bölgesel Teşvikler

Bölgesel Teşvikler	Kocaeli (1.Bölge)	Sakarya, Bolu, Yalova (2.Bölge)
KDV İstisnası	Var	Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Var	Var
Yatırım Yeri Tahsisi	Var	Var
Faiz Desteği	Yok	Yok
Gelir Vergisi Stopajı Desteği	Yok	Yok
Yıllık Vergi İndirimi Oranı	%30	%40
Vergi İndirimi Yatırıma Katkı Oranı	%10	%15
Yıllık Vergi İndirimi Oranı (OSB'ler, Ortak Yatırımlar)	%40	%50
Vergi İndirimi Yatırıma Katkı Oranı (OSB'ler, Ortak Yatırımlar)	%15	%20
Asgari Ücret Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Yok	3 Yıl
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği	Yok	Yok

Kaynak: MARKA, **Yatırımlarda Devlet Destekleri ve Teşvik Rehberi**, Ağustos 2012, s.16 <http://www.marka.org.tr/uploads/files/2012%20Tesvik%20Rehberi%20Agustos%20(1).pdf> (04.03.2014)

Bölgesel teşviklerin yanı sıra büyük ölçekli yatırımlara verilen teşvikler de TR42 bölgesinde Tablo 3'deki gibi belirlenmiştir. Bu kapsamda yeni teşvik paketiyle oluşturulan gelişmişlik sıralamasında, bölge içinde son sırada olan Düzce ili için yıllık vergi indirim oranının %70'lere dayandığı görülmekte olup sigorta primi işveren hissesi desteğinin 6 yıl olduğu belirtilmiştir.

Tablo 3. TR42 Bölgesi İçin Büyük Ölçekli Yatırımlara Sağlanan Teşvikler

Büyük Ölçekli Yatırım Teşvikleri	Kocaeli (1.Bölge)	Sakarya, Bolu, Yalova (2.Bölge)	Düzce (4.Bölge)
KDV İstisnası	Var	Var	Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Var	Var	Var
Yatırım Yeri Tahsisi	Var	Var	Var
Faiz Desteği	Yok	Yok	Yok
Gelir Vergisi Stopajı Desteği	Yok	Yok	Yok
Yıllık Vergi İndirimi Oranı	%50	%55	%70
Vergi İndirimi Yatırıma Katkı Oranı	%20	%25	%35
Yıllık Vergi İndirimi Oranı (OSB'ler, Ortak Yatırımlar)	%55	%60	%80
Vergi İndirimi Yatırıma Katkı Oranı (OSB'ler, Ortak Yatırımlar)	%30	%35	%40
Asgari Ücret Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	3 Yıl	5 Yıl	6 Yıl
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği	Yok	Yok	Yok

Kaynak: MARKA, **Yatırımlarda Devlet Destekleri ve Teşvik Rehberi**, Ağustos 2012, s.21 <http://www.marka.org.tr/uploads/files/2012%20Tesvik%20Rehberi%20Agustos%20(1).pdf> (04.03.2014)

Ağırlıklı olarak vergi mükellefleritarafından yaratılan kamu kaynaklarından oluşan bir havuzdan proje ve faaliyetlere doğrudan destek verecek olan ajansların, kaynak kullanımı ve harcanmalarında, Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, Devlet İhale Kanunu ve Kamu İhale Kanunu gibi denetim mekanizmalarına dahil değildir. Bu mevzuat hükümlerine tabi olmamalarının, esnek hareket edebilme yanında etkin ve dinamik çalışmaya katkı sağlayacağı da ifade edilmektedir (GENÇYÜREK: 2006, 1).

Teşvikler içinde en yaygın olanı girişimciye sabit yatırımının bir nispeti olarakverilen hibeler ve/veya şirketlerin öz sermayelerine ajansların belli oranlardakatılmaları şeklinde uygulanan sermaye katılımlarıdır. Hibeler genellikle gelişmiş ülkelerde sabit yatırımın %20 -30'u civarında olmakta, daha az gelişmişülkelerde bu oran %50 hatta %75'e çıkmaktadır. Ajansların sermayeyeiştirak oranları ise genellikle %30 civarı ile sınırlanmakta fakat hiçbir zaman%50'nin üzerinde bulunmamaktadır (KOYUNCU: 2006, 33-34).

Teşviklerin vergi boyutuna bakılacak olursa ülkemizde büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel uygulama kapsamında gerçekleştirilen yatırımlarda, teşvik belgesi kapsamında 31.12.2012 tarihine kadar yatırıma başlanması durumunda, Kurumlar Vergisi veya Gelir Vergisine uygulanacak indirim oranları aşağıdaki gibi belirlenmiştir (DAKA: 2010, 10). Gelir veya kurumlar vergisinde yapılan indirimler yatırımın yapıldığı bölgeye göre yüzde 30 ile yüzde 90 arasında değişmektedir. Bunun yanında teşvik kapsamında kazanılan vergi indirimlerinin toplamı yatırımın belli bir yüzdesine ulaşıncaya kadar devam etmektedir. Bu üst limite yatırıma katkı oranı denilmekte olup yatırımın yapıldığı bölgeye göre yüzde 10 ile 35 arasında bir oranda uygulanmaktadır.

Tablo 4. Bölgelere Göre İndirimli Vergi Oranı

Bölgesel Uygulama							
Bölgeler		**Vergi İndirim Oranı (%)**			**Vergi İndirim Oranı (%)**		**KDV İstisnası ve Gümrük Vergisi Muafiyeti**
	31.12.2013'den Önce			01.01.2014'den Sonra			
	Yatırıma Katkı Oranı	OSB İçi	OSB Dışı	Yatırıma Katkı Oranı	OSB İçi	OSB Dışı	
1. Bölge	15	55	50	10	40	30	TÜM SEKTÖRLERDEKİ TEŞVİK BELGELİ YATIRIMLARI KAPSAR
2. Bölge	20	60	55	15	50	40	
3. Bölge	25	70	60	20	60	50	
4. Bölge	30	80	70	25	70	60	
5. Bölge	40	90	80	30	90	70	
6. Bölge	50	90	90	35	90	90	

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, **Bölgesel Teşvik Sistemi**, <http://www.tesvik.gov.tr/haritason/Turkce/Tesvik20ocak2010.swf> (27.02.2013)'den derlenmiştir.

Bölgesel Kalkınma Ajansları – GSMH ve Büyüme İlişkisi

Gayri safi yurt içi hasıla, bir ülkenin sınırları içerisinde belirli bir dönemde gerek o ülke vatandaşları ve gerekse de yabancı ülke vatandaşları tarafından üretilen nihai mal ve hizmetlerin değerini ifade etmektedir. Ülkeyi oluşturan her bir bölge mal ve hizmet üretim kapasiteleri sınırı içerisinde ülkenin GSYİH'ya katkı sağladığı bilinmektedir.

AB'de, ekonomik üretiminin %43'ünü, nüfusun yaklaşık üçte birine ev sahipliği yapan ve topraklarının sadece %14'üne karşılık gelen Londra, Hamburg, Münih, Milano ve Paris arasındaki coğrafi beşgen içinde gerçekleştirmektedir. Avrupa'daki ekonomik ve sosyal farklılık önemli ölçüde olup, bu eşitsizlik yakın geçmişteki genişlemelerle büyük ölçüde derinleşmiştir. Kişi başına düşen milli gelir açısından en zengin üye ülke olan Lüksemburg, artık en fakir ülke Romanya'dan yedi kat daha zengindir. Bölgesel düzeyde farklılık daha da büyüktür: en zengin bölge AB-27'nin kişi başına düşen ortalama GSYİH'sının %290'ına sahip olan Londra merkezi iken, en fakir bölge AB ortalamasının %23'üne sahip Romanya'daki Nord-Est bölgesidir (SAKAL: 2010, 154).

Türkiye için bir durum tespiti yapılacak olursa, batı bölgeleri ile diğer bölgeler arasında GSYİH'ya katkı anlamında önemli boyutlarda dengesizlik yaşanmaktadır. Kalkınma ajanslarının görünürdeki kuruluş gerekçelerini de bu kapsamda değerlendirilebilir. Yani bu birimler bölge potansiyelini ortaya koyarak, yatırım imkânlarını geliştirmek, bölgenin üretim kapasitesini arttırmak ve nihai olarak bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını ortadan kaldırmak amacına yöneleceklerdir. Bu amaç ve hedefler ise bölgelerin GSYİH'ya katkı düzeylerini süreç içerisinde yükseltebilecektir.

Bir ekonomide GSYİH düzeyini belirleyen unsurlardan olan tüketim, yatırım, net ihracat gibi unsurlar da kalkınma ajanslarının faaliyetlerinden ve gösterecekleri başarıdan etkilenecektir. Özellikle bölgeye yatırım çekmeye odaklanmış olan kalkınma ajansları bunu gerçekleştirebilmeleri neticesinde, bölgede istihdam, üretim, dış ticaret vb. açılardan bir hareketlilik yaratabilirler. Bu ekonomik canlanma ise bölge insanının milli hasıladan aldığı payı yükselterek, GSYİH'ya katkı oranını arttıracak, makro düzeyde ülkenin büyüme oranlarına pozitif tesir yaratabilecektir (DURA: 2006, 135).

Ülkeler arasında olduğu gibi bölgeler arasında da karşılaştırmalı üstünlükler vardır. Kimi bölgeler sanayi faaliyetlerinde öne çıkarken, kimi bölgeler ise tarım ve hizmetler alanlarında öne çıkabilmektedir. Dolayısıyla burada Türkiye'deki kalkınma ajanslarının faaliyetlerine ilişkin homojen bir tanımlama yapmak doğru bir yaklaşım olmamaktadır. Tarım, sanayi ve hizmet gibi ana sektörler açısından bakıldığında tarım sektörünün ajansların hedef sektörü içinde yer almadığı görünmektedir (DURA: 2006, 137). Küresel anlamda rekabet edilebilirlik için ve daha yüksek katma değer üreten sanayi mallarının üretimi dolayısıyla yatırımı, sanayinin ajanslar için hedef sektör olmasını sağlamıştır. Ülkemizde tarım ile ilgili olarak Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetleri gerçekleştirmek üzere görev yapmaktadır.

Bölgesel Kalkınma Ajansları – Yatırım İlişkisi

Kalkınma ajansları bölgesel kalkınmayı "yatırım" anahtarıyla hayata geçirmeyi belki de tek hedef olarak belirlemiştir. Bölgelerin kalkınması yerli ve yabancı yatırımlar vasıtasıyla gerçekleşecektir. Kalkınma ajanslarının en önemli misyonu bölgeyi yatırımlar için bir cazibe merkezi yapmak olup, bunu gerçekleştirebilir ve bölgeye yatırım çekebilirse bölge kalkınmasını da sağlayacağı düşünülmektedir.

Kalkınma ajanslarının iller düzeyindeki örgütlenmesi "Yatırım Destek Ofisleri (YDO)" adındaki birimlerle olmaktadır. Esas itibariyle kalkınma ajanslarının bölgesel örgütlenmesinin iller düzeyindeki müdürlükleri olarak da düşünebileceğimiz YDO'ların tek amacı vardır o da illerde potansiyel yatırımcılara uygun bir yatırım atmosferi yaratmaktır. Bunu birebir "iş takipçiliği" yapmak, ilin ve bölgenin yatırım imkânlarını ortaya koymak, bu kapsamda araştırmalar yapmak ve yaptırmak, reklam ve tanıtım faaliyetlerine girişmek suretiyle gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar(DURA: 2006, 138-139).

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı örnekleminde BKA-Yatırım ilişkisine bakılacak olursa, desteklenen projeler kapsamında irili ufaklı projenin varlığı göze çarpmakta ve üretime katma değer sağlayacak inovatif çıktılara yoğunlaşılmıştır. Ancak ajansın mali destek programı kapsamında desteklediği projelerin istihdama katkısı çok büyük bir oranda gerçekleşmemiştir. Çünkü daha çok desteklerin küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelmesinden dolayı büyük çaplı yatırımlar olmadıklarından kaynaklanmaktadır. (bkz. Tablo 5.)

Tablo 5.MARKA'nın Mali Destek Programı Kapsamında Desteklediği Projeler ve Artan İstihdam Sayıları (2011)

Desteklenen Proje (2011 Yılı)	İli	Artan İstihdam (Kişi)
Yüksek teknolojilerde kullanılan özel bakır alaşımlarının yeni teknolojilerle dökülerek üretim yenileme ve kapasite artırma	Kocaeli	25
Baydar çelik üretim teknolojisi yenileme projesi	Kocaeli	2
Beton santrali kapasite artırımı projesi	Düzce	10
DÖKMAK kapasite artırımı, teknoloji yenilemesi ve geri kazanım projeleri	Kocaeli	10
GİSAŞ kapasite artırımı, verimlilik ve geri dönüşüm projesi	Kocaeli	9
Savunma sanayine yönelik polimer kompozit ürün iyileştirmesi/geliştirmesi	Yalova	1
Atık kimyasal geri kazanımında verimlilik ve kalite artışı	Kocaeli	2
Ambalaj atığı toplama ayırma tesisi kapasite artırma projesi	Kocaeli	4
Demir ve çelik üretim tesislerinde kullanılan merdanelerin imalat yöntemlerinin iyileştirilmesi ve kapasite artışının sağlanması	Sakarya	3
NETMAK kaldırma ekipmanları akredite test laboratuvarı kurulumu	Sakarya	2
Üretim yeteneği ve rekabet gücümüzün artırılması için üretim tesisinin modernizasyonu	Düzce	3
Teknoloji, kalite ve insan kaynakları yatırımıyla rekabet gücünün artırılması	Yalova	6
Erdem Sipahi üretim çeşitliliğini artırma projesi	Düzce	0
Çinko-bor gübresi üretiminin geliştirilmesi projesi	Kocaeli	3
CNC tel bükme makinası	Düzce	1
Katma değerli ürün üretimi	Sakarya	1
ERTUĞ reklam makine teçhizat alımı kapasite artırma projesi	Kocaeli	3
Verimlilik, ihracat artırma, ithalat ürünlerini yerlileştirme ve modernizasyon amaçlı makine alımı projesi	Kocaeli	5
CESA makine ve tüm pazarlarda rekabet gücünün artırılması	Kocaeli	6
APA teknik kurumsal gelişim projesi	Kocaeli	5
Hammadde firelerinden yeni ürün üreterek kapasite artırma projesi	Bolu	5
Yeni nesil yüksek teknolojili otomotiv sensörekipmanların üretim yeteneği ve mevcut kapasitenin artırılması	Kocaeli	3
Modernizasyon ile kapasite artırma, rekabet edebilirlik geliştirme projesi	Bolu	3
Kağıt fabrikaları için orijinal yedek parça imalatı	Kocaeli	2
Güvenli ve modüler iskele sistemi üretimi	Kocaeli	6
İşletme üretim altyapısı ve teknolojisinin yenilenmesi	Kocaeli	4
PVC üretim hattı modernizasyonu ve kapasite artırımı	Sakarya	2
YAP teknik Gebze'de büyüyor	Kocaeli	11
ÖZTÜRK metal kapasite geliştirme ve rekabet gücünü artırma	Sakarya	0
TEKOM elektronik üretim, insan kaynakları, yönetim iyileştirme projesi	Kocaeli	2
ATC kereste teknoloji yenilemesi ile üretimde kalite ve kapasite artırımı	Sakarya	19
Sanayi boyaları kütle üretim platformu	Kocaeli	5
BAYRAK grup üretim hattı modernizasyonu ve bayilik ağı oluşturulması projesi	Sakarya	10
Alkali çinko kaplama ünitesinin imalatı	Sakarya	0
Kapasite artırma ve yeni ürün geliştirme projesi	Sakarya	20
Doğanay'ın üretim kapasitesinin, teknolojisinin geliştirilmesi ve pazar payının artırılması	Bolu	5
REHA tekstil üretim kapasitesi arttırılması projesi	Sakarya	1
Doruk ağaç ürünleri üretim alt yapısı modernizasyonu	Düzce	43
Yüksek verim için kapasite artırım projesi	Düzce	2
Kapasite ve ürün çeşitliliğinin arttırılıp maliyetin düşürülmesi-belgelendirme	Yalova	0
Plastik çiçek fidan kasası ve ihracata yönelik oneway palet üretimi	Yalova	15
Kereste üretim tesisine yeni makine yatırımı ile kapasitesini ve rekabet edebilirliğini artırma projesi	Düzce	4
Modernizasyon ve kapasite artırımı projesi	Kocaeli	15
Türkiye'de ilk kez atık toner geri kazanım sistemi kurulması	Kocaeli	2
Atık çamur bertaraf tesisi modernizasyon ve kapasite artırımı	Kocaeli	4
Fındık kırma ve eleme tesisi kurulması ve pazarlanması	Sakarya	1
Çevre-işçi dostu kumlama ünitesinin çelik sektörüne kazandırılması	Sakarya	2
EMC test teknolojisi yenileme projesi	Kocaeli	3
ENTEK A.Ş. rekabetçi yapının güçlendirilmesi	Kocaeli	3
BOLTEK kapasite artırımı projesi	Bolu	2
Orman ürünlerinin geri dönüşümünde kapasite artırımı	Düzce	10
Yeni ürün geliştirme ve kapasite artırımı projesi	Sakarya	3
Kaynak robotu sistemi kullanılarak rekabet gücünün artırılması	Kocaeli	4
Ambalaj üretiminde teknolojik üstünlüğün, verimliliğe, rekabete, çevreye yansıması	Bolu	12
Balarısı gıda üretim kapasitesinin arttırılması	Düzce	7
Tünel fırın	Bolu	10
Dikey hava kanallı 800-1200 kw motor gövdesi üretimi yatırım projesi	Düzce	1
Bölgede rekabet gücümüzün artırılması	Kocaeli	5
ADA teknik rekabet edebilirliğinin arttırılması projesi	Sakarya	2
TEVAZU metal kapasite artırımı	Sakarya	7
Ortez-Protez üretim kalitesinin ve kapasitesinin teknoloji transferiyle arttırılması	Düzce	2

Kaynak: MARKA, "**Mali Destek Programı - 2011 Yılı Projeleri**", <http://www.marka.org.tr/uploads/files/Mali%20Destek%20Program%C4%B1%202011%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Projeleri.pdf> (02.07.2013)'den derlenmiştir.

BKA-Yatırım ilişkisine kamu yatırımları bağlamında bakılacak olursa, geri kalmış bir bölgenin canlandırılması için devletin bizzat üretici olarak yatırım yapması gelişmiş liberal ülkelerde bile görülmektedir. Devletin bu şekilde üretken kamu yatırımları yapmasının yanında, bölgeye altyapı yatırımlarının yapılması da beşerî ve fizikî sermayenin verimliliğini yükselterek, yatırımları cazip hâle getirerek bölgenin gelişimine katkıda bulunmaktadır (ILDIRAR: 2003, 29). Bunu devlet, göreceli olarak geri kalmış bölgeye, o bölgeden elde ettiği kamu gelirinden daha fazla bir harcama yaparak söz konusu bölgede ilave bir satın alma gücü oluşturarak yapabilmektedir. Böylece artan satın alma gücüyle ilave bir satın alma gücü oluşturulabilir. Ayrıca artan satın alma gücüyle bölgede bir canlanma başlayarak, öte yandan yapılan kamu yatırımlarıyla bölgenin üretim kapasitesi arttırılacak veya eksik olan altyapısı tamamlanacak ve böylece bölge, işletmeler için daha cazip hale getirilecektir (KÜÇÜKOĞLU: 2005, 104-105).

Ulaştırma ve enerji şebekeleri, haberleşme, su ve atık yönetimi gibi altyapı yatırımları pazara ulaşım, verimlilik, sürdürülebilirlik gibi faydalarının yanı sıra bölgeye yapılacak yabancı yatırımlariçin de olumlu katkı sağlamaktadır. Hem altyapı yatırımları hem üretken kamu yatırımları, bölge dinamiklerinin harekete geçirilmesi bakımından yatırımcıyı bölgeye çekmekte, yatırım destek ofislerinin sağlamaya çalıştığı yatırım atmosferini yakalamada büyük katkı sağlamaktadır.

İstihdama Yönelik Yaklaşımlar

Kalkınma ajanslarının istihdama olan katkısı değerlendirildiğinde proje büyüklükleri, emek yoğunluğu gibi faktörlerin etkisi dikkat çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında MARKA'nın 2011 yılında mali destek programı kapsamında desteklediği projelerin iller bazında istihdama katkısı Tablo 6.'daki gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 6.MARKA'nın Mali Destek Programı Kapsamında Artan İstihdam Sayıları (2011 Yılı)

Proje İlleri	Artan İstihdam (Kişi)
Kocaeli	143
Sakarya	73
Düzce	83
Bolu	37
Yalova	22
Toplam	**358**

Kaynak: MARKA, "**Mali Destek Programı - 2011 Yılı Projeleri**", <http://www.marka.org.tr/uploads/files/Mali%20Destek%20Program%C4%B1%202011%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Projeleri.pdf> (02.07.2013)'den derlenmiştir.

Bu tablodan da görülmektedir ki, ülkemizde sanayi denilince akla ilk gelen il olan Kocaeli'nde ajans tarafından 2011 yılında desteklenen projeler neticesinde 143 kişi istihdam edilmiştir. Bu sayı en düşük Yalova'da görülmekte olup, burada 22 kişi ile sınırlı kalmıştır. 2011 yılında desteklenen projelere bakıldığında büyük oranda yeni istihdam yarattığını söylemek mümkün olamamaktadır. Bu durumun daha çok küçük ve orta ölçekli işletmelerin projelerinin desteklenmesinde ve desteklerin büyük ölçekte bir yatırıma aktarılmadığından kaynakladığı ifade edilebilir. Buna karşın bölgeye gelen yabancı yatırımcıların, yatırımları neticesinde istihdama katkıları 2009-2013 döneminde yapılan yatırımlar kapsamında çok daha fazla olmuştur. (bkz. Tablo 7) Hem yatırımlar bütçesinin miktarı hem de istihdama katkısı açısından bakılacak olursa, BKA'nın desteklediği projelerin, istihdamı artırmaktan ziyade KOBİ'leri canlandırmak ve piyasada birer oyuncu haline getirmek olduğu ifade edilebilir.

Tablo 7. TR42 Düzey 2 Bölgesine Yapılan Önemli Yabancı Sermayeli Yatırımların İstihdama Katkısı ve Yatırım Tutarları (2009-2013)

İller	**Beklenen Yeni İstihdam (Kişi)**	**2009-2013 önemli yabancı sermayeli yatırım tutarı toplamı**
Kocaeli	~ 6000	~ 3,3 milyar $
Sakarya	~ 1250	~ 361 milyon $
Düzce	~ 410	~ 26,77 milyon $
Yalova	~ 100	~ 422,5 milyon $
Doğu Marmara (Toplam)	~ 7760	~ 4 milyar $

Kaynak: MARKA, "**Doğu Marmara'da Yatırımlar ve OSB'ler**" <http://www.marka.org.tr/Uploads/Files/20110527_Yat%C4%B1r%C4%B1mlar-OSBler_TS.pdf> (02.07.2013)'den derlenmiştir.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi, yabancı yatırımlarından bölgede en fazla paya sahip Kocaeli'nin aynı zamanda ekonomiye kazandırılan istihdamın da en fazla arttığı il olduğu görülmektedir.

Tablo 8. TR42 Bölgesi Yaş Grubuna ve Yıllara Göre İstihdam Oranı (%)

Yıllar	15-19	20-24	25-34	35-54	55+
2011	23,1	47,4	62,6	57,7	28,2
2012	22,7	47,9	62,4	58,3	25,7
2013	21,4	48,4	63,6	61,4	26,7

Kaynak: TÜİK,<http://tuikapp.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul> (04.04.2014)

Yıllar itibarıyla TR42 bölgesinin geniş yaş gruplarına göre istihdam oranlarına bakıldığında genel olarak son üç yılda bir artışın varlığından söz edilebilmektedir. Tablo 8'e göre, istihdam oranında artışın yaşanmadığı tek yaş grubu olarak 15-19 yaş grubu görülmektedir.

Bölgesel kalkınma konusunda amaçlanan fonksiyonlara ulaşılabilmesi açısından istihdama yönelik aşağıdaki önlemlerin alınmasında yarar bulunmaktadır:

- Türkiye'de kırsal alandan kente göçün önüne geçilebilmesi, kayıtdışı istihdam ve gecekondulaşmanın kısmen çözülebilmesi için, köylerle kentler arasındaki dengesizliklerin giderilmesi, kırsal alandaki istihdam olanaklarının arttırılması gerekmektedir.

- Özel sektöre ilişkin yapısal sorunlar çözümlenmeden sağlanan desteklerin, ekonomik verimlilik, istihdam düzeyi ve büyüme oranını belirli bir süre yapay biçimde arttırdığı dikkate alınarak istihdam açısından da yapısal sorunların çözümüne yönelik kalıcı önlemler alınmalıdır.

- Geri kalmış bölgelerin kalkındırılması, bölgedeki yatırım hacminin ve istihdamedilen işgücünün niteliğinin ve niceliğinin yükseltilmesine bağlıdır (BOZDOĞAN: 2008, 235). İşte bütün bu makro boyuttaki dengesizliklere yol açan işsizlik sorunsalını çözme noktasında BKA'lara etkin roller düşmektedir.

Bu da projelerin sosyo-ekonomik kazanımları ve paydaşları dikkate alınarak katkı sağlamasıyla mümkün olacaktır.

Vergilerin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri

Değişik vergilerin ekonomik büyüme ve dolayısıyla bölgesel kalkınma üzerinde farklı etkilerde bulunabileceği hususunda bir içtihadın varlığı hakimdir. Bu noktada vergilerin düzeyi kadar yapısının da bölgesel kalkınma açısından önemli olabileceği söylenebilir.

Devletin faktör (faiz, ücret, rant, kar) ve servet üzerinden aldığı vergiler olan dolaysız vergilerin başlıcaları arasında, gelir ve servet vergileri ile kurumlar vergisi sayılabilir. Gelir veya karlar üzerine konulan bir vergi, kişilerin elde ettikleri net gelirin düşmesi anlamına gelmektedir. Örneğin, sermaye gelirlerinin vergilendirilmesi sermaye birikimi üzerinde etkili olabilir. Bu durum da elbette ki sermaye birikimini olumsuz yönde etkileyecektir. Sermaye birikiminin olumsuz etkilenmesi yatırımların düşmesine neden olacak ve bölgesel anlamda kalkınmanın en temel unsurlarından biri olan yatırımlar azalacaktır. Bu da eğer bölge geri kalmış bir bölgeyse sosyal çöküntüler gibi daha da olumsuz sonuçlara yol açacaktır. Gelişmiş bir bölge ise yatırımların azalacak olması, iş olanaklarını azaltacağından işsizliği gündeme getirecektir.

Gelir vergisi dolaysız, sübjektif vergiler arasında günümüzde en yaygın uygulanan vergidir. Bu tür vergide devletin yapacağı bir artış bireylerin tasarruf ve yatırımları üzerinde önemli etkiler yapmaktadır. Genelde vergilerin satın alma gücünü daraltıcı etkisi ile birlikte bireylerin gelirleri üzerinden alınan vergilerin arttırılması sermaye birikimini daraltıcı etkiler yapacaktır. Ancak, tasarruf yetersizliğinin devlet tarafından cebren ortadan kaldırılarak ekonomik büyümeyi hızlandırmada kullanabilmesi de mümkündür. Bu etki, daha çoktoplanan vergilerin kullanım alanı ile ilgilidir (IŞIK ve BOZDOĞAN: 2012, 567).

Vergi oranları ile bölgesel kalkınma arasında da yakın bir ilişki söz konusudur. Düşük vergi oranları neticesinde ekonomide toplam yatırımlar artmaktadır. Bunun sonucunda hem üretim artmakta hem de devlet için vergileme kapasitesi genişlemektedir.

Tablo 9. İller İtibarıyla 2013 Yılı Genel Bütçe Vergi Gelirlerinin Toplam Tahsilat İçindeki Payı (%)

İller	İllerin Toplam Tahsilat İçindeki Payı	İller Sıralaması
Kocaeli	11,37	3
Sakarya	0,40	21
Bolu	0,12	46
Düzce	0,11	48
Yalova	0,10	50

Kaynak:<http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_54.xls.htm> (04.04.2014)

TR42 bölgesi örneğinde bakılacak olursa, 2013 yılında Türkiye'nin brüt yaklaşık 368 milyar TL olan tahsil edilmiş vergi gelirlerinin bölge illerine oransal dağılımı Tablo 3.13'deki gibidir. Buna göre en fazla katkıyı Kocaeli, %11,37'lik oranla yaklaşık 42 milyar TL olarak yapmakta iken, en düşük katkı %0,10'luk payla Yalova'ya aittir. Yalova'dan da 2013 yılında yaklaşık 379 milyon TL tahsil edilmiştir.

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Diğer Ekonomik Göstergelerle İlişkileri

Bölgesel kalkınmanın hedeflere ulaşabilmesinde bölgenin sosyo-ekonomik verilerinin saptanıp, doğru analiz edilmesi etkili olmaktadır. Bu kapsamda yukarıda verilen ekonomik değişkenlere ek olarak, enflasyon ve dış ticaret konularını da ele almakta fayda vardır. Bu kapsamda, ele aldığımız bölge olan TR42 bölgesinin TÜFE verileri Tablo 3.14'deki gibi oluşmuştur.

Bölgenin yıllar itibarıyla TÜFE artış oranlarına bakıldığında kimi dönemler Enflasyon oranlarının altında, kimi dönemler ise üzerinde seyrettiği görülmektedir. (bkz. Tablo 10.) TR 42 bölgesinde yıllık bazda fiyatların en fazla arttığı yıl % 9,9'luk oranla 2008 yılında görünmekte iken, en düşük artışın yaşandığı 2011 yılında ise % 5,8'lik oran dikkat çekmektedir.

Tablo 10. Yıllara Göre TR42 Bölgesi ve Ülke Geneli Yıllık TÜFE Oranları (2003 Baz Yıllı)

Yıllar	TR42 Bölgesi Yıllık TÜFE Artış Oranları (2003 Baz Yılı)	Enflasyon Oranları (TÜFE)
2008	9,9	10,1
2009	8,9	6,5
2010	6,6	6,4
2011	5,8	10,4
2012	8,6	6,16
2013	7,7	7,40

Kaynak:TÜİK,<http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?fiyatdb2=&report=Y_tufe_degisim_2003.RDF&p_kod1=0&p_yil1=0&p_ay1=1&p_ay2=2&p_ay3=3&p_ay4=4&p_ay5=5&p_ay6=6&p_ay7=7&p_ay8=8&p_ay9=9&p_ay10=10&p_ay11=11&p_ay12=12&p_tur=4&yer1=TR42&p_baz=2003&p_dil=1&desformat=html&ENVID=fiyatdb2Env> (09.04.2014)

Türkiye'nin sanayi üssü veya sanayi şehri diye isimlendirilen şehri Kocaeli'nin bu bölgede bulunması, bölge için dış ticaret kalemlerini çeşitlendirmekte ve dolayısıyla ihracat gelirlerini artırdığı görünmektedir. TR42 bölgesi için 2012 yılında kişi başına düşen ihracat 4.340 $ olurken, ithalat ise 3.913 $ seviyesinde olmuştur.

Tablo 11. 2012 Yılı Düzey 2 Bölgeleri Kişi Başına Düşen İhracat ve İthalat Miktarları ($)

Bölge Kodu	Bölgeler	Kişi Başına Düşen İhracat	Kişi Başına Düşen İthalat
TR10	İstanbul	5530	8633
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	492	565
TR22	Balıkesir, Çanakkale	390	337
TR31	İzmir	2162	2641
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	1274	953
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	1628	1347
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	3297	3017
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	4340	3913

TR51	Ankara	1437	2112
TR52	Konya, Karaman	679	558
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	464	267
TR62	Adana, Mersin	847	1096
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	958	2072
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	254	217
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	717	722
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	493	1720
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	146	90
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	254	445
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	816	147
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	46	85
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	114	77
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	206	87
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	193	39
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	2261	2027
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	92	81
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	986	116

Kaynak: TÜİK, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/anaSayfa.do#> adresi aracılığıyla oluşturulmuştur. (09.04.2014)

Ülke geneline bakıldığında kişi başına düşen en fazla ihracat ve ithalat İstanbul'da gerçekleşirken, TR42 bölgesi ise 2. sırada yer almıştır. Burada bölgedeki büyük ölçekli yatırımların varlığı ve lojistik anlamda gerek liman gerekse karayolu bakımında en hayati noktada olması yatmaktadır.

SONUÇ

Ulusal kalkınma bakımından bölgeler arası gelişmişlik farklarının en aza indirilmesi, küreselleşen dünyada ülkelerin en önemli hedefi haline gelmiştir. Bir ülkenin değişik bölgeleri arasında ekonomik, sosyal, coğrafi ve kültürel farklılıklar olması o bölgelerin gelişmişlik seviyesini de etkilemektedir. Birçok ülke dengeli bir büyüme ve kalkınma gerçekleştirememekte, bölgeler arasındaki gelişme farklılıklarıyla mücadele etmek için bölgesel politikalar oluşturmaktadır. Bölgesel politikaların esas hedefleri, bölgelerdeki mevcut kapasiteleri, kaynakları ve ortaya çıkarılamayan potansiyeli değerlendirip, gelişmeyi onlar üzerine inşa etmek, bölgelere istihdam ve kamu hizmetleri bakımından eşit fırsatlar tanımak, halkın refahını adil ve dengeli bir şekilde arttırmak ve çevrenin korunmasını sağlamaktır. Bu anlamda ilk geniş çaplı uygulama AB bölgesel politikası olmuştur.

AB bölgesel politikası, öncelikle ulusal olarak bazı ülkelerin uygulamalarını içerirken zamanla, Birliğe yeni ve farklı ülkelerin katılımıyla birlikte böyle bir ihtiyacın fazlasıyla hissedilmesiyle, AB'nin, genel ilkelerini belirlediği bir politika halini almıştır. Bölgesel politika AB'nin öncelik verdiği bir alan halini almasında küreselleşmenin bölgeselleşmeden geçiyor olması gösterilmektedir.

Ülkemizde BKA uygulamalarına bakıldığında daha emekleme döneminde olduğu söylenebilir. Çünkü yerel dinamikleri ortaya çıkartarak bölge ekonomisini canlandırma, GSMH'ye katkı ve istihdam konularında yetersiz olduğu ya da istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Örnek olarak TR42 bölgesinde kurulan MARKA'nın verilerine bakıldığında bu sonuca ulaşılmaktadır. Şöyle ki 2009-2013 döneminde bölgeye (TR42) gelen büyük ölçekli yatırımlar çerçevesinde 7760 kişilik bir istihdam artışı ve ortalama 4 milyar $ düzeyinde bir yatırım yapılmış iken, aynı dönemde BKA mali destek programı sonucunda desteklenen projelerden toplamda 358 yeni istihdam yaratılmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasında BKA desteklerinin daha çok KOBİ'leri uluslararası pazarlara çıkartma ve rekabetçiliklerini geliştirmeye yönelik alanlarda kullanılması yatmaktadır. Ayrıca işletmelerin kapasite kullanımlarını artırmak ve makineleşmelerine dönük destekler sağlaması da bu sonuçta etkili olmaktadır. Aynı zamanda proje finansmanlarında en büyük katkının devlet bütçesinden sağlanıyor olması ulusal strateji doğrultusunda hareket etmeye yönlendirmekte ve kaynakların yetersiz kalmasına da neden olmaktadır.

BKA'ların küçük ve orta ölçekli işletmelerin kapasitelerinin artırımı, yeni makine ve teçhizat temini ve ürün pazarlaması üzerine destek sağlaması ajansların kapasitelerini tam olarak kullanmadıklarının ve finansman kaynaklarını çeşitlendiremediklerinin bir göstergesidir. BKA'ların ekonomiye katkılarını artıracak düzenlemeleri yapmaları ve buna yönelik stratejiler üretmeleri gerekmektedir. Zayıf ve güçlü ajans ayrımındaki 'güçlü ajans' sınıfında yer alabilmek için öncelikle gelir kalemlerini çeşitlendirme yoluna gidilmesi gerekmektedir. Merkezi bütçe payı azaltılarak AB fonlarından daha etkin yararlanılmalı, öz kaynaklar artırılmalıdır. Ayrıca bölgesel ve sektörel teşviklerin planlanması ve markalaşmayı teşvik edici ekonomi politikalarının uygulanarak, girişimciliğin desteklenmesi önem taşımaktadır. BKA'ların marka değer üretme noktasında çalışması ve istihdam artırıcı projelere destek vermesi gerekli görülmektedir.

KAYNAKÇA

ACAR, Ozan - ÇAĞLAR, Esen, Nisan 2012, Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Politika Notu

ARSLAN, Erdal, 2010, "Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları", Kamu-İş, İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt 11, Sayı 3, s. 98-99

BOZDOĞAN, Nur Mine, 2008, Bölgesel Kalkınmanın Sağlanmasına Yönelik Vergi Özendirme Önlemlerinin Türkiye Açısından İncelenmesi ve Etkinliğinin Analizi, TOBB, Ankara

ÇİLOĞLU, İsmail, Ocak 2000, "Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü", Hazine Dergisi, Sayı 13, s. 32

DAKA, Teşvik Rehberi-Yatırımlarda Devlet Yardımları, 2010, <http://www.daka.org.tr/tesvik_rehberi.pdf> (12.04.2012)

DURA, Yahya Can, 2006, Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Bir Adım: Kalkınma Ajansları ve Türk Planlama Faaliyetleri Açısından Değerlendirilmesi, Uzmanlık Tezi, İçişleri Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara

DPT, Nisan 2000, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara

DPT, Nisan 2000, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas

Komisyonu Raporu, Ankara

ENGİN, Cem, 2011, "Kalkınma Ajansları: Türkiye ve İngiltere Ülke Örnekleri", Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 3, No 2, s.75

ESER, Emre, Nisan 2011, Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler, Uzmanlık Tezi, DPT, Yayın No: 2822

GENÇYÜREK, Levent, 2006, Kalkınma Ajanslarının Geleceği

Hazine Müsteşarlığı, Eylül 2010, Yeni Yatırım Teşvik Sistemi Birinci Yıl Uygulama Sonuçları

ILDIRAR, Mustafa, 2003, Bölgesel Kalkınma Teorisi ve Gelişme Stratejileri, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, Adana

IŞIK, Abdülkadir – BOZDOĞAN, Doğan, Eylül 2012, "Bölgelerarası Dengesizliğin Giderilmesinde ve Bölgesel Kalkınmanın Desteklenmesinde Kamu Maliyesi ve Maliye Politikası", 1.Bölgesel Kalkınma Konferansı Bildirisi, Malatya

KOYUNCU, Evrim, 2006, Türkiye'de Kalkınma Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü ve Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, İzmir

KÜÇÜKOĞLU, Mahmut, 2005, Vergisel Teşviklerin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Üzerine Uygulama, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, SBE, Maliye ABD, Bursa

MARKA, "Doğu Marmara'da Yatırımlar ve OSB'ler" <http://www.marka.org.tr/Uploads/Files/20110527_Yat%C4%B1r%C4%B1mlar-OSBler_TS.pdf> (02.07.2013)

MARKA, "Mali Destek Programı - 2011 Yılı Projeleri", <http://www.marka.org.tr/uploads/files/Mali%20Destek%20Program%C4%B1%202011%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Projeleri.pdf> (02.07.2013)

MARKA, Yatırımlarda Devlet Destekleri ve Teşvik Rehberi, Ağustos 2012, <http://www.marka.org.tr/uploads/files/2012%20Tesvik%20Rehberi%20Agustos%20(1).pdf> (04.03.2014)

Maude, A. - Beer, A., 2000, "Regional Development Agencies in Australia: A comparative Evaluation of InstitutionalStrenghtsandWeaknesses", TheTown Planning Review71.1

ÖZER, Yunus Emre, 2010, Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapılanması ve İşlevselliği: İzmir ve Çukurova Örnekleri, Ekin Yayınevi, Bursa

SAĞBAŞ, İsa – ERDOĞAN, Saffet-ŞEN Hüseyin, 2011, Türkiye'de Sektör Bazlı Bölgesel Teşvik Sistemi ve Ekonomik Etkileri, 26. Türkiye Maliye Sempozyumu Bildirisi, 2-5 Mayıs, Harran Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, Şanlıurfa, s. 385-395

SAKAL, Mustafa, 2010, Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kalkınma Ajansları, Altın Nokta Yayınevi, İzmir

T.C. Ekonomi Bakanlığı, Yeni Teşvik Sistemi: Yatırımlarda Devlet Yardımları, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/459D1E1B-AD17-FF9A-A40AC03569331A85/6_Nisan_Sunum_son.pdf> (22.02.2013)

T.C. Ekonomi Bakanlığı, Bölgesel Teşvik Sistemi, <http://www.tesvik.gov.tr/haritason/Turkce/Tesvik20ocak2010.swf> (27.02.2013)'den derlenmiştir.

TÜİK, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul> (04.04.2014)

<http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_54.xls.htm> (04.04.2014)

TÜİK,<http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?fiyatdb2=&report=Y_tufe_degisim_2003.RDF&p_kod1=0&p_yil1=0&p_ay1=1&p_ay2=2&p_ay3=3&p_ay4=4&p_ay5=5&p_ay6=6&p_ay7=7&p_ay8=8&p_ay9=9&p_ay10=10&p_ay11=11&p_ay12=12&p_tur=4&yer1=TR42&p_baz=2003&p_dil=1&desformat=html&ENVID=fiyatdb2Env> (09.04.2014)

TÜİK, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/anaSayfa.do#>(09.04.2014)

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120619-1.htm> (27.02.2013)

DEMOKRASİ İLE SİYASAL İSTİKRAR VE KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ

Relationship Between Political Stability And Development Through Democracy

Abdulvahap AKINCI[1]

ÖZET

Demokrasi kavramı özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, bütün olumlu özellikleri içerisinde barındıran bir kavram olarak sıkça kullanılmaktadır. İnsanlığın ulaştığı/ulaşması gereken ideal bir sistem olarak sunulan demokrasi, hemen her toplumsal konu ile ilintili olarak ortaya çıkmaktadır.

Demokrasi ile ekonomik kalkınma ve siyasal istikrar arasında doğru orantılı bir bağın olduğu görüşü literatürde farklı bilim insanları tarafından dillendirilmektedir. Demokrasinin ekonomik kalkınmanın sebebi veya sonucu olarak var olduğu görüşünün yanında, eş zamanlı olarak birbirlerinin ortaya çıkışında etkili olduklarını savunanlar da vardır. Demokrasi ile ekonomik kalkınma arasında doğrudan bir bağ olmadığı görüşü de kendine taraftar bulmaktadır.

Bu çalışmada farklı yaklaşımlar gerekçeleri ile ortaya konularak, demokrasi ile ekonomik kalkınma ve siyasal istikrar arasında bir bağ olduğu ortaya konmaya çalışılmaktadır.

***Anahtar Kelimeler**: Demokrasi, Siyasal Hayat, Siyasi İstikrar, Ekonomik Kalkınma*

ABSTRACT

The concept of democracy has been widely used as a concept including all the positive features especially since the cold War ended. Democracy, which is presented as an ideal system that humanity need to achieve, arises in relation to almost every socialissue.

The view that has a direct link between economic development and political stability through democracy is being voiced by different scientists in the literature. Besides the opinion of existence of democracy as a cause or result of the economic development, there are those who claim to be effective in the appearance of each other simultaneously. The idea that there isn't a direct link between economic development and democracy is also finding its supporter.

In this study, different approach esare put forth with reasons and it is attempted to have a link between economic development and political stability through democracy.

Keywords: Democracy, Political life, Politicalstability, Economic development

1 Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, abdulvahap.akinci@kocaeli.edu.tr

1. GİRİŞ

Batının ilerleme ve hep daha iyiye doğru gitme anlayışının yansımasını hemen her alanda gözlemlemek mümkündür. Bu ilerleme anlayışı gidişatın demokrasiye doğru olduğunu ve zaman geçtikçe demokrasinin daha etkin olacağını savunmaktadır. Ekonomik kalkınma ile demokratik ilerleyişin eş güdümlü ve uyumlu bir şekilde ortaya çıkacağı savı ile hareket etmektedir (İnsel: 1991, 18).

Demokrasiler, farklı görüş ve çıkarların hür bir ortamda yarıştıkları bir ortamı zorunlu kılmaktadırlar. Siyasal partiler demokrasilerin olmazsa olmazıdır. Toplumlarda var olan çok sayıda görüş ve anlayışın belli siyasi parti çatıları altında toplanmaları ile birlikte iktidar mücadelesi başlar. Demokratik ülkelerde bir partinin tek başına iktidara gelmesi her zaman mümkün olamamakta ve ülkeyi koalisyon hükümetleri yönetmek durumunda kalmaktadır. Farklı programlara sahip partiler tarafından oluşturulan hükümetlerin uyumlu ve tutarlı bir şekilde politikalar oluşturması zor olmaktadır.

Demokrasi ile kalkınma arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu söylenebilir. Bir ülkede istikrarlı bir siyasal yapı olduğu zaman, o ülkede bir taraftan hızlı bir kalkınma olacaktır, diğer taraftan da demokrasi ve insan hakları bağlamında daha ileri adımlar atılacaktır. İstikrar kalkınmayı, kalkınma ise demokrasinin yerleşmesini sağlayacaktır.

Siyasal istikrarın olduğu dönemlerde ekonomik kalkınma çok daha hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Bir ülkede ekonomik kalkınmanın olmasıyla birlikte güçlü bir zengin tabakanın yanında geniş ve daha müreffeh bir orta tabaka ortaya çıkmaktadır. Orta tabakanın gelişmesi, demokrasinin kurumsallaşması için iyi bir temel oluşturmaktadır. Orta tabakanın sistemin istikrarsızlaşmasından imkanlarını kaybetme ihtimalinin olması, o kesimleri demokrasiye daha çok bağlayacaktır.

Demokrasinin gelişim ve kurumsallaşma süreci incelendiği zaman, ekonomik darboğaz ve krizlerin olduğu dönemlerde dünyadaki ülkelerde demokrasilerde geriye gidişlerin olduğu, kalkınmanın olduğu dönemlerde ise demokrasi ve insan hakları bağlamında güçlü adımların atıldığı gözlemlenmektedir.

Demokrasiyi sadece kalkınmanın ve istikrarın bir sonucu olarak görmemek gerekir. Demokrasinin iyi bir şekilde işlediği toplumlarda uzlaşı kültürünün geliştiği ve ekonomik kalkınmanın daha da hızlandığı da söylenebilir. Demokrasi sadece istikrar ve kalkınmanın bir sonucu değil, aynı zamanda istikrar ve kalkınmanın bir itici gücü olarak da işlev görmektedir.

Türkiye'de siyasal istikrarın olduğu tek parti iktidarları döneminde ekonomik kalkınma hızlanmış ve demokrasi ve insan hakları bağlamında ileri adımlar atılmıştır. Siyasal istikrarın olmadığı dönemlerde ise ülkede bir taraftan kaos çıkarken, diğer taraftan da ekonomi kötüye gitmiştir. Bazen bu durum askeri-bürokratik elitlerin siyasal iktidarlara müdahalesi ile sonuçlanmıştır.

Bu çalışmada demokrasi ile siyasi istikrar ve kalkınma arasında çok ciddi bir bağlantının olduğu, siyasal istikrarın olduğu dönemlerde hem demokratikleşmeye dönük daha sağlam adımların atıldığı hem de ekonomik kalkınmanın çok daha hızlı gerçekleştiği ortaya konmaya çalışılacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Demokrasinin tarihi eski Yunan dönemine (yaklaşık 2500 yıl önce) kadar gitmektedir. Demokrasi kavramı Eski Yunanca'da "demos" (halk) ve "kratein" (egemen olmak) kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Bu, halkın veya çoğunluğun egemenliği şeklinde tanımlanabilir (Schmidt: 2001, 13; Dursun: 2004, 161). Yunan şehir devletinin yıkılışından sonra demokrasi fikri tamamen yok olmamıştır fakat en aza inmiştir. Demokrasinin tekrar gündeme gelmesi ancak Yeni Çağ düşüncesinin sonuçlarını vermeye başlamasıyla mümkün olabildi (Schmidt: 2001, 193). Dahl'a göre demokrasi uygun koşulların var olması durumunda birbirinden çok farklı ve haberdar olmayan ülkelerde yeniden icat edilebilir (Dahl: 2001, 9). Demokrasi, genel olarak siyasal iktidarın nasıl oluşturulacağını, kimlerin yönetici olacağını belirlemeye dönük bir yöntemdir. Ancak demokrasi kavramını toplumsal alanın her noktasında, bütün sosyal hayatımızda uygulamaya kalktığımız zaman, kavramın çerçevesini çok genişletmiş ve dolayısıyla anlamsızlaştırmış oluruz. Yayla'ya göre demokrasi, siyasi bir yönetim şeklidir ve sadece açık toplumla ilintilidir (Yayla: 2002, 34). Açık toplumlarda ancak farklı görüşlerin baskı altında kalmadan kendilerini ifade edebilmeleri, örgütlenmeleri ve seslerini duyurabilmeleri mümkün olabilecektir. Baskıcı toplumlarda, sadece izin verilen görüşler, belirlenen sınırlar dahilinde dillendirilebilir.

Fuller'e göre demokrasi (1996, 10) insanlık tarihinde ortaya çıkmış olan en arzu edilebilir yönetim biçimidir.Peki, demokrasiden bahsetmek için hangi şartların gerçekleşmiş olması gerekmektedir?Lipset'e göre, demokrasinin işlevsel olması için üç şartın sağlanması gerekir. 1) siyaset sistemini, barış içinde gerçekleşecek olan iktidar "oyun"una müsaade eden bir değer sistemi olarak nitelendirmek gerekir. Bu şekilde nitelendirilmediği durumlarda, demokrasi ancak kargaşa olur. Latin Amerika ülkelerinin çoğunun karşılaştığı sorun budur. 2) Siyasal sistemde gerçek otorite belli aralıklar ile bir gruba verilmediği zaman, ortaya demokrasiden ziyade sorumsuz ve istikrarsız bir yönetim çıkar. Genellikle aralarında büyük değer ve çıkar çatışması olan partilerin oluşturduğu zayıf koalisyon hükümetlerinin durumu budur. Üçüncü ve dördüncü Fransız cumhuriyetlerinin büyük bölümünde ve Faşizm öncesi İtalya'da durum bundan ibaretti. 3) Demokrasinin işlevsel olması için, gerçek bir muhalefetin varlığını sürdürebilmesinin zemininin olması zorunludur. Muhalefetin böyle bir imkanı yoksa, yönetenlerin otoritesi her gün daha çok artar ve halkın siyasete olan etkisi en alt seviyeye iner. Tek parti yönetiminin olduğu ülkelerde durum budur (Lipset: 1986, 25-26).Bir sistemin kendini demokrasi olarak tanımlamasından ziyade, sistemin nasıl işlediğidir belirleyici olan.

Demokrasi ile iktisadi liberalizm arasındaki bağlantı ortaya konarak, hangisinin itici güç olduğu saptanmaya çalışılıyor. Köker'e göre önce iktisadi liberalizm 15. yüzyıldan başlayarak kurumsallaşıyor, sonra da liberal demokrasi gelişiyor (Köker: 1992, 27-28). Kimi düşünürlere göre iktisadi liberalizm ile demokrasi arasında neden-sonuç ilişkisi vardır. Kapitalizmin gelişme süreci ile burjuvazi ortaya çıktı ve sivil toplumun alanının gelişmesinde etkili oldu. Bu durum demokrasinin doğuşunda önemli bir etken oldu. Demokrasi ancak burjuvazinin tarih sahnesine çıkması ile mümkün olabildi. Weber ve Schumpeter'e göre modern demokrasi kapitalizmin bir ürünüdür (Bulut: 2003,70-72). Mieses, piyasa ekonomisinin doğası gereği rekabeti sağlayarak özgürlüklerin gerçekleşmesine neden olduğunu savunmaktadır. Serbest piyasa hiçbir sınıra tabi olmaksızın sonsuz imkân sunarak özgürlüklerin gerçekleşmesini sağlar (Nişancı: 2001, 590). Fukuyama'ya göre demokrasi ile kapitalizm arasındaki ilişki dolaylı bir ilişkidir. İstikrarlı bir demokrasinin varlığı için ekonomik gelişme gerekli ve yeterli bir koşul değildir (Fukuyama: 1999, 110-111).

Zakaria'ya göre günümüzde mevcut olan 193 devletten 118'i demokratiktir. Bu da dünya nüfusunun %54,8'ine tekabül etmektedir. Demokrasi Batı'da, liberal demokrasi anlamında kullanılmaktadır. Günümüzde demokrasi yayıldığı halde, anayasal liberalizm yayılma eğilimi göstermemektedir. Dolayısıyla söz konusu olan illiberal demokrasilerin yayılmasıdır. Demokratik devletlerin yarısında siyasal özgürlükler sivil özgürlüklerden daha iyi durumdadır.

Dolayısıyla bu ülkeler illiberal demokrasilerdir (Zakaria: 1999, 42). Yayla'ya göre ise birçok durumda, liberalizm demokrasinin bir ön şartı durumundadır (Yayla: 1999, 62). Liberal özellikleri taşımayan her hangi bir yapının demokrasi olarak addedilmesi doğru bulunmuyor.

MaxWeber, modern demokrasilerin en berrak haliyle ancak kapitalist sanayileşme ile birlikte mümkün olabileceğini savunmaktadır (Weber: 1906, 346). Bu görüşünün temelinde kalkınmış devletlerin demokrasiye yönelmeleri ve az gelişmiş ülkelerin ise demokratik yönetimlerinin olmaması belirleyici olmuştur.

Demokrasi ile kalkınma arasında bir bağlantı olduğu yönündeki çalışmalar dikkati çekmektedir. İki kavram arasındaki ilişkinin varlığı kabul edilmekle beraber, hangisinin belirleyici olduğu konusunda farklı fikirler vardır. Kimisine göre ekonomik kalkınma olmadan ve belli bir ekonomik seviyeye varılmadan demokrasinin yerleşmesi mümkün değildir. Onlara göre demokrasinin yerleşebilmesi ancak ekonomik kalkınma derecesiyle ilintilidir. Kimileri bu yaklaşımı terse çevirmektedir. Onlara göre demokrasi olmadan ülkelerin kalkınmaları mümkün olamayacaktır (Ökten: 2007, 91). Bu farklı yaklaşımları savunanların ileri sürdükleri gerekçeler dikkate alınmaya değerdir.

Demokrasinin tam manası ile işleyememesi dolayısıyla ekonomilerde rasyonel olmayan bir takım yapılanmalar ortaya çıkabilmektedir. Çoğulcu demokrasi etkin bir şekilde kullanılamadığı durumlarda, serbest piyasa ekonomisinin etkin olarak uygulanması mümkün olamamaktadır. Siyasette ortaya çıkan krizler ve siyasilerin politik rant elde etme istekleri sadece siyaset alanını değil, aynı zamanda ekonomiyi de fazlasıyla etkilemektedir (Karagül: 2001, 188).

Kalkınma kavramının II. Dünya Savaşı sonrasında yoğun olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Kalkınma söyleminin modernleşme teorisi, evrim teorisi ve ilerleyerek hep daha iyiye doğru gitme anlayışının yeni bir versiyonu olduğu söylenebilir. Aydınlanma felsefesinin Batı düşüncesine hakim kıldığı sınırsız büyüme ve doğrusal ilerleme anlayışı günümüzde uygarlaştırma ve modernleştirme söylemleriyle de örtüşmektedir (Ökten: 2007, 93). Zaman geçtikçe toplumların ve toplumsal kurumların daha iyi bir noktaya gittiği yönündeki modernist anlayış, demokrasiyi de ileri bir seviye olarak gördüğü için, dünyada demokrasiye her gün biraz daha yaklaşılacağı ön kabulü ile hareket etmektedir.

Bütün toplumsal yapılarda demokrasinin hakim olabilmesi mümkün değildir. Geleneksel toplumsal sistemlerde demokrasinin bir siyasal sistem olarak yerleşebilmesi mümkün değildir. Demokrasi ancak modern toplumsal sistemde işlevsel olabilir. Bundan dolayı demokrasinin bir siyasal sistem olarak yerleşmesi için belli iktisadi ve kültürel şartların mevcut olması gerekiyor (Ökten: 2007, 93).Söz konusu ekonomik ve kültürel şartların neler olduğu üzerinde kafa yoran sosyal bilimciler, evrensel geçerliliği olan şartları tespit etmeye çalışmışlardır. Fakat unutulmaması gerek en önemli noktalardan biri, sosyal bilimlerde evrensel doğruların tespitinin pek mümkün olmadığıdır. Yani bir toplum için geçerli olan şartlar, bir diğeri için etkisiz olabilir.

3.DEMOKRASİ VE KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ

Demokrasi ile kalkınma arasında sağlam bir olduğunu dile getiren çok sayıda düşünür vardır. Fukuyama'ya göre (1999, 108), Yüksek ölçüde sanayileşmiş olup da istikrarlı demokrasisi olmayan ülke örneği mevcut değildir. Bununla ilintili bir şekilde, istikrarlı bir demokrasisi olup da çok fakir olan ülke çok azdır. Lipset'e göre, toplumlarda demokrasi ile gelir, eğitim ve din benzeri öğeler arasında yüksek bir korelasyon olmasını beklememek gerekir. Her hangi bir siyaset biçimi, onun meydana gelmesi için şartlar uygun olmasa bile yaşayabilir. Hatta tarihsel etkenlerin bir araya gelmesi ile elverişli olmayan bir siyasal sistem yerleşebilir (Lipset: 1986, 26). Fakat bir kere demokrasi yerleşirse, kendi varlığını daimi kılacak kurumları oluşturur. Bundan dolayı bazı demokrasiler olgunlaşmadıkları halde varlıklarını sürdürürler. Eğitimin gelişmesi veya demokrasiye elverişli ortamı sağlayacak kurumlar oluşturabilen olgunlaşmamış demokrasiler varlığını sürdürebilir (Lipset: 1986, 38-39).

Robert A. Dahl'a göre demokrasi ile yönetilen ülkeler, demokrasi ile yönetilmeyenlerden

daha zengindir. Dahl'a göre bütün modern demokratik ülkelerde piyasa ekonomisi hakimdir ve piyasa ekonomilerine sahip ülkelerin kalkınması muhtemel olması dolayısıyla, modern demokratik ülkelerin zengin olması muhtemeldir. Demokratik ülkeler eğitimi teşvik ederler, mahkemeler daha bağımsızdır, kanunlar daha güçlü, özel mülkiyet güvence altındadır, siyasiler ekonomiye keyfi olarak pek müdahale edemezler, iletişim üzerindeki engeller çok daha azdır. Bütün bu özellikler demokratik ülkelerin daha hızlı kalkınmasını sağlar (Dahl: 2001, 61-62). İşleyen bir demokrasinin doğal bir ürünü olarak ortaya çıkan kurumlar, ülkenin kalkınmasında etkili olur.

LeslieLipson'a göre demokrasi ile ekonomi arasında çok yakın bir bağ vardır. Bu durumun kanıtlarını Eski Yunan demokrasisinde de görmek mümkündür. Atina'da ki demokrasiye doğru olan reformları başlatan, ekonomik bir devrimin sebep olduğu toplumsal bunalıma cevap vermeye dönük atılan siyasi adımlardı. Aynı çerçevede daha sonraki dönemlerde, yani 17. ve 18. yüzyıllarda demokrasinin yeniden doğması ve 19. ve 20. yüzyıldaki yayılması da ekonomik değişme ile bağlantılıdır (Lipson: 1984, 170-171).Fukuyama'ya göre (1999, 110), geleneksel ve yerleşik eşitsizlikler ekonomik büyüme ile büyük ölçüde ortadan kaldırılır ki bu durum yani dinamik ekonomik büyüme toplumda eşitliği sağlayıcı etkisi dolayısıyla uzun dönemli demokratik istikrara katkı sağlar.

Demokratik olmayan rejimlerin, ekonomik olarak başarısız olacaklarını ileri sürmek de doğru olmaz. Bugün dünyada bazı antidemokratik rejimlerin (Çin, Tayvan, Kore vb.) ekonomik olarak başarılı oldukları söylenebilir. Bu rejimler ekonomi politikalarında pazara dönük, nispeten açık politikalar izlemektedirler. Bu ekonomik başarılar beraberinde dünyayı takip eden, ekonomik durumu her gün biraz daha iyileşen güçlü bir orta sınıfın ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Halk içerisinde demokrasi talebi bu sürecin doğal bir sonucu olarak her gün biraz daha artmaktadır. Halkın siyasal beklentileri bazı dönüşümleri de beraberinde getirmektedir. Otoriter ülkelerin yöneticileri için bir çıkmaz söz konusudur. Başarılı olunduğunda da, başarısızlık durumunda da meşruiyet kaybına uğruyorlar (Plattner: 1995, 57-58). Başarılı olunduğu zaman ortaya çıkan güçlü orta sınıfın demokrasi yönündeki talepleri, otoriter rejimlerin sonu anlamına gelebilmektedir.

Bazı ülkelerin ekonomik refah seviyeleri yüksek olduğu halde, demokrasi olmamaları gerçeği, demokrasi ile ekonomik kalkınma arasında doğrudan bir bağ kurulmasının yanlışlığının ispatı olarak ortaya sürülebilir. Zakaria'ya göre (2009, 76-78), GSYİH'sı yüksek olduğu halde bazı ülkelerin demokratik olamamasının nedeni, bu yüksek gelirlerin kaynaklarının doğal kaynaklar olmasıdır. Doğal kaynakların fazla olması, siyasal modernleşmeyi ve ekonomik gelişmeyi zorlaştırmaktadır. Neredeyse hiç doğal kaynağı olmayan ülkeler (Doğu Asya'dakiler gibi) hızla gelişirken, doğal kaynakları artan ülkelerde gelişme yavaşlamıştır. Kazanılmamış olan zenginlikler lanetlidir. Bunun nedeni, bu doğal kaynakların mevcudiyetinin siyasal kurumların yanında yasaların ve bürokrasinin gelişmesini engellemesidir. Bu ülkeler doğal kaynaklarını satarak geçinen "hazır yiyici" devletlerdir.

Lijphart'a göre (2006, 66-68), demokrasi ile sosyoekonomik değişim arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için Gayri Safi Milli Hasıla'yı (GSMH) ölçüt olarak kullanmak doğru olmaz. Bunun nedeni, döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmalar ve bu ölçütün az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluğu olduğundan fazla göstermesidir. GSMH yerine gelir, ortalama ömür ve eğitim düzeyini dikkate alan "İnsani Gelişim İndeksi" kullanılmalıdır. Demokrasinin kesintisiz olarak devamı ile gelişmişlik arasında güçlü bir korelasyon mevcuttur.Lacombe, Ekonomik krizlerin antidemokratik ruh haline elverişli bir atmosferi yarattığını savunmaktadır (Lacombe: 1962, 47).

AlainTouraine (2004, 407), zenginleşmenin beraberinde demokrasiyi getireceği görüşünü doğru bulmuyor. Ona göre büyüme beraberinde doğanın temel dengelerini bozma ve insanlar arasındaki gelir dağılımını olumsuz yönde etkileme potansiyeli vardır.Schmitter ve Karl'a göre (1999, 13),demokrasinin zorunlu bir sonucu olarak ekonomik büyüme, serbest piyasa, idari etkinlik meydana gelmeyecektir. Fakat bu özelliklerin bazılarının demokratik süreci

kolaylaştıracağını söylemek daha doğru olacaktır. Benzer bir yaklaşımı Peter L. Berger'de de görmek mümkündür. Ona göre (1999, 37), ekonomik gelişmeler, demokrasinin gelişmesi yönünde baskıların oluşmasını sağlayacaktır.

Demokrasinin yerleşmesinde ve gelişmesinde iktisadi durumdan daha fazla eğitimin etkili olduğu söylenebilir. Lipset'e göre insanların eğitim düzeyi yükseldikçe, demokrasiyi benimseme oranları o oranda artacaktır. Tabi yüksek bir eğitim düzeyinin demokrasinin kurumsallaşması için yeterli olduğu söylenemez, ama demokrasinin yerleşme ihtimalini arttırır, uygun zemini oluşturur (Lipset: 1986, 25-26).

Demokrasinin yerleşmesinde ekonomik durumun önemi üzerinde durulmalıdır. Gelir seviyesi yüksek olan ülkelerde aşırı sol-komünist partiler yer edinememişlerdir. Gelir seviyesi düşük olan ve geleceğe kuşkuyla bakan toplumlarda aşırı sol partiler daha etkili olmuşlardır (Lipset: 1986, 43-45). Orta tabakanın güçlenmesi demokrasinin kurumsallaşması ve kalıcılığı açısından bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Zakaria'ya göre (2009, 72), bazı fakir devletler de demokrasiyi kabullenmişlerdir fakat düşük kalkınma düzeyi ile demokratikleşen ülkelerde demokrasi genellikle uzun yaşayamaz. Tabi bu durumun Hindistan gibi istisnaları mevcuttur.

Yapılan araştırmalar gelişmiş ülkelerde ki gelir dağılımının daha adil olduğunu göstermektedir. Bir ülkede milli gelir arttıkça, tüketim mallarına yönelim o oranda artacak ve daha adil bir dağılım beklenecektir. Tüketim araçlarından (otomobil, telefon vb.) halkın çok daha geniş kesimleri faydalanmaya başlayacaktır. Gelir seviyesi düşük olan ülkelerde, tüketime sunulan mallar daha küçük bir kesim tarafından temin edilebilecektir. Dolayısıyla tüketimden alt tabakalar zengin ülkelere oranla çok daha az pay alacaklardır (Lipset: 1986, 26-27).

Ülkedeki ekonomik kaynakların ülkede yaşayan vatandaşlar arasında adil bir şekilde dağılmamışsa ve bu durum vatandaşların refah seviyelerinde çok büyük uçurumlara neden oluyorsa, nüfusun büyük bir kesimi yoksulluk sınırının altında yaşamak durumunda kalıyorsa, söz konusu durum demokrasi açısından olumsuz bir tablo oluşturur (Merkel: 2011, 56). Refah seviyesinin yüksek olması ve bu refahtan toplumun her tabakasının adil pay alması, demokrasinin varlığını güçlendirecektir.

Demokratik normların kabul edilmesi ile ülkenin zenginliği arasında bağlantı vardır. Bir ülke, belli bir kaynağın yeniden dağıtımı halinde, ülkedeki genel durumu pek etkilemeyecek oranda zenginse, o devlette hangi partinin iktidara geleceği çok büyük önem taşımayacaktır toplumsal tabakalar açısından. Fakat, iktidarın değişmesi ile ciddi kayıplara uğrayacak toplumsal kesimler mevcut ise, söz konusu gruplar iktidarda kalmaya devam etmek için bütün yollara başvurabilecektir. Bunun yanında bir işi ehline verebilmek için de gelir seviyesinin iyi olması gerekir. Kaynakların kıt olduğu ve gücün devletten devşirildiği toplumlarda eş-dost kayırmacılığı ve işi ehline vermeme anlayışı çok daha yaygındır (Lipset: 1986, 48-49).

Çağdaş demokratik devlet, Fransa ve İsviçre'de meydana gelmiş olan devrimlerin ürünlerinin meşrulaştırılmış haliydi. Söz konusu devrimler siyasal, dinsel, bilimsel, ekonomik, felsefi ve askeri alanlar gibi geniş bir yelpazeyi içermekteydi. Sadece bir alandaki gelişmeyi belirleyici olarak ortaya koymak gerçekçi olmayacaktır. Ekonomik gelişmelerin etkisini küçültmek veya tek başına belirleyiciymiş gibi ortaya koymak doğru olmayacaktır (Lipson: 1984, 171).

Lipset'e göre servet ve eğitimin artması, toplumun aşağı sınıflarının belli ideolojilere bağlanmalarını zayıflatır ve onların aşırı eğilimlere karşı daha dirençli olmasını sağlar. Böylece servet ve eğitim demokrasinin gelişmesine katkı sağlar. Eğitimin ve servetin artması geniş bir alt tabakanın yerine geniş bir orta sınıfın çıkmasını sağlar ve orta tabakadakiler ise aşırı siyasal hareketlerden ziyade ılımlı ve demokrat partilere yönelirler. Bu durum aşırı grupları zayıflatacağı için toplumsal çatışmaları da zayıflatır. Gelir dağılımının muazzam yüksek olduğu, alt tabakanın çok büyük ve üsttekinin küçük olduğu durumlarda, üst tabakadakiler, alt tabakada olanları kendinden çok daha küçük görür ve alt tabakaya karşı olumsuz yaklaşımlar sergiler, onların siyasal iktidar üzerinde etkili olmalarını kabullenemezler. Yukarı tabakadakilerin

demokrasi karşıtı tavırları, alt tabakadakilerin tepkilerinin daha aşırı olmasına neden olur (Lipset: 1986, 48).

Demokrasi ile ekonomik kalkınma arasındaki bağlantıyı ortaya koymak maksadı ile Adam Przeworski ve FernandoLimongi tarafından 1950-1990 arasında bütün devletleri kapsayan kapsamlı araştırmaya göre 1500$ altında kişi başına geliri olan ülkelerde demokratik rejimin ortalama sekiz yıl yaşadığı ortaya konmuştur. Gelir seviyesi 1500$ ile 3000$ arasında olan ülkelerde demokrasilerin ortalama yaşama dönemi 18 yıla çıkmıştır. 6000$ üzerinde kişi başı gelir seviyesine ulaşmış bir ülkede demokrasinin yok olma ihtimali 1/500'dü. Zengin ülkelerde demokrasiler ölümsüzdür. 9000$ üzerinde gelir seviyesine ulaşmış 32 ülkede demokratik rejim toplan 736 yıldır devam etmektedir. Yani hepsinde demokratik yönetimler devam etmektedir, demokrasiler bunlarda hiç ölmedi. Fakir olan 69 ülkeden demokratik rejimi devam ettiremeyenlerin sayısı 39'dur. Yani bunlardan %56'sında demokratik rejimler sona ermiştir. Zakaria'ya göre GSYİH'sı 3000$ ile 6000$ arasında olan ülkelerin demokrasiye geçişleri başarı ile sonuçlanabilir (Zakaria: 2009, 72).Huntington da (1999, 146) ekonomik gelişmenin demokrasiyi mümkün kıldığını savunmaktadır.

Schmitz'e göre (2011, 111-112), her ne kadar demokrasilerde ekonomik büyüme daha adildir denemese de, demokrasiler hem zenginliği dağıtmada hem de daha istikrarlı koşullar oluşturmada daha iyi çalışmaktadır. Kadınlar gibi hassas gruplar anti demokratik yönetimlerin olduğu ülkelerde ekonomik olarak daha kötü durumda olurlar.

Lipson'a göre, yüksek gelir seviyesi olmadan demokrasinin olamayacağı doğru bir yaklaşım değildir. Demokrasi demek, daha fazla tüketim yapabilen bir toplumu zorunlu kılmaz. Nitekim demokrasi 20. yüzyılın tüketim ve refah toplumlarının ortaya çıkmasından önce de var olmuşlardır. Ayrıca ekonomik, teknolojik ve sosyal ilerlemeyi sağlamış olduğu halde yönetimi tamamen anti demokratik olan toplumlar da vardır. Almanlar, kentleşme, okur-yazarlık, sınai, üretim ve eğitim seviyesi olarak çok iyi bir noktada oldukları halde, 20. yüzyılda iktidara gelen en gaddar yönetim Naziler olmuştur. Dolayısıyla demokrasinin maddi ilerlemenin bir sonucu olduğu tezi doğruyu yansıtmamaktadır. Maddi ilerlemeler, ancak, demokratik yönetimi destekleyen bazı koşulları meydana getiri (Lipson: 1984, 210). Refahın, demokrasilerin çökmesini daha az muhtemel hale getirdiği söylenebilir (Schmitz: 2011, 214).

Merkel'in de belirttiği gibi (2011, 57), gelişmiş bir ekonomi aşırı yoksulluğun önlenmesi, toplumdaki maddi ve manevi kaynakların adil olarak dağıtılması, toplumsal yapının çoğullaştırılması ile hem demokrasi için bir kalkan oluşturur hem de gerek hukukun üstünlüğünün sağlanmasında gerekse katılım konularında demokrasinin niteliğini arttırır.

4.SİYASAL İSTİKRAR VE KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ

Son dönemlerde siyasal istikrar ile kalkınma arasındaki bağlantıyı ortaya koymaya dönük çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda genel olarak varılan sonuç, siyasi istikrarın ülkelerin kalkınması üzerinde olumlu bir etken olarak ortaya çıktığıdır (Arslan: 2011, 73). 90'lı yıllardan başlayarak, ekonomik kalkınma ile ülkenin politik durumu arasında bir bağlantı kurmaya dönük çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda ülkelerin büyümesi ele alınmış ve açıklayıcı değişken olarak demokrasiye yer verilmiştir. Politik etkenlerin ülkelerin kalkınmasında etkili olduğu tezi ile hareket eden bu yaklaşımlarda, kalkınmanın ancak güçlü kurumların varlığı ile mümkün olabileceği, güçlü kurumların olmasının ön şartının da demokrasi olduğu yaklaşımı ile hareket edilmiştir. Bu yaklaşımın temel dayanağını, gelişmiş ülkelerin aynı zamanda sağlam demokrasiler olması ve gelişmekte olan ülkelerde ise demokratik olmayan yönetimlerin hüküm sürmesi oluşturmaktaydı. Büyüme ile demokrasi arasında doğrudan bir ilişki kuran bu yaklaşımlar, demokrasinin büyümeyi etkileyen tek faktör olduğunun yapılan ampirik çalışmalar ile kesin olarak ispat edilememesi, başka hangi politik değişkenlerin de ülkelerin kalkınması üzerinde etkili olduğu üzerinde çalışmalar yapmaya yönelmişlerdir (Şanlısoy ve Kök: 2010, 102; Telatar: 2003, 73-74). Bu bağlamda özellikle siyasi istikrar ön plana çıkmıştır. Yapılan

çalışmalar ile siyasal istikrar ile ülkelerin kalkınma dereceleri arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılmıştır.

Demokrasi ile kalkınma arasında doğrudan bir bağ olduğu tezi yeterince açıklayıcı olmadığından dolayı, siyasal istikrar ile kalkınma arasındaki ilinti üzerindeki çalışmalar ön plana çıkmıştır. Yatırımcıların geleceği görebilmesi ancak siyasal istikrar ile mümkün olabilir. Geleceğin rahat görüldüğü bir ortamda, yatırımlar daha çok yapılacaktır. Uzun vadeli ve kalıcı yatırımın yapılabilmesi ancak, yatırımcının uzun vadeli planlar yapabilmesi ile mümkün olur ki bu durumu ancak siyasal istikrar temin edecektir (İnsel: 1991, 19-20). Bir yönetim demokratik olsa da olmasa da politik istikrara sahip olabilir veya istikrarsızlık içinde bulunabilir.

Ekonomistler tarafından, siyasi istikrar ülkenin ekonomik durumunu ciddi bir şekilde etkileyen bir olgu olarak değerlendirmektedirler. Her şeyden önce, siyasi istikrarsızlık durumunda siyasilerin ufku daraldığı için, optimum sonuçları doğuracak kararlar verilememektedir. Bu durum sadece siyasi karar alıcılar için değil, piyasadaki diğer aktörler açısından da olumsuz sonuçlar doğurur. Hem ürün hem de mali piyasalardaki aktörler istikrarsızlık durumunda sağlıklı öngörüler yapamamakta ve risk almaktan kaçma yoluna gitmektedirler (Karahan ve Karagöz: 2014, 1). Bir ülkenin siyasi geleceği hakkındaki belirsizliklerin ve bununla bağlantılı olarak geleceğe dönük ekonomik kararlardaki belirsizlik, hem reel hem de mali piyasaların istikrarlı bir şekilde işlemesini zorlaştırmaktadır (Karagül: 2001, 188). Piyasalar geleceği görmek ve ona göre adım atmak isterler.

Politik istikrarsızlık farklı şekillerde ve derecelerde görülmektedir. İstikrarsızlık savaşlar, darbeler, devrimler, hükümetlerin düşürülmesi ve değişimi kadar farklı şekillerde görülebilmektedir. Hükümet değişimleri de değişik şekillerde gerçekleşebilmektedir: Farklı bir parti veya partiler iktidara gelebileceği gibi, aynı partide başbakanın veya bakanlar kurulunun yarısından fazlasının değişmesi şeklinde de olabilir. Koalisyon hükümetlerinde farklı ideolojileri paylaşan partilerin olması da bir siyasi istikrarsızlık gerekçesi olarak görülebilir. Bu tür hükümetlerde ortaya çıkabilecek kaos sonucunda kararların alınması gecikebilir veya alınamayabilir. Söz konusu istikrarsızlık kaynaklarının ekonomiler üzerindeki olumsuz etkileri 20. ve 21. yüzyılda dünyanın farklı ekonomilerinde ve Türkiye'de gözlemlenmiştir (Karahan ve Karagöz: 2014, 1-2).

Seçim kanunları ile yönetimde istikrar ve temsilde adalet ilkelerinin gözetilmesi amaçlanmış olsa dahi (Türkiye örneğinde olduğu gibi), klasik parlamenter rejimlerde ve parçalanmış siyasi ortamlarda bu söz konusu iki ilkeyi ideal bir şekilde gözetecek bir seçim kanunu yapmak oldukça zordur (Bulut: 2010,6-7). Temsilde adaleti sağlamaya dönük bir yasal seçim kanunu, bir siyasal partinin tek başına iktidara gelmesini zorlaştırmaktadır. Seçim sistemi siyasal istikrarı dikkate alarak hazırlandığı zaman ise, temsilde adaletten ödün vermek gerekecektir.

İstikrarlı bir demokrasinin inşa edilebilmesi ancak yarış halinde olan siyasal güçler veya partiler arasındaki gerilimin ılımlı olması ile mümkün olabilir. Siyasi rekabetin ılımlı olabilmesi için toplumsal grupları bölen temel sorunları, yeni sorun alanları doğurmasına fırsat tanımadan çözülebilmesi ile gerçekleşir. Temel sorunlar çözülmediği zaman, yeni sorun alanları ortaya çıkar ve siyasal hoşgörü azalır. Ayrıca farklılıkları öne çıkartan siyasi kışkırtmalardan uzak durulmalıdır (Lipset: 1986, 72).

Politik istikrarsızlık, ülkedeki birikmiş sermayenin yurtdışına kaçmasına da neden olabilir (Şanlısoy ve Kök: 2010, 106). Ülkeye yatırım olabilecek kaynakların ülke dışına çıkışı, ülkenin kalkınmasının yavaşlamasına neden olacaktır. Küreselleşen dünyada sermaye olabildiğince akışkandır. Yabancı sermaye, kendini güvende hissedeceği, uzun vadeli planların mümkün olduğu piyasalara yani siyasal istikrarın olduğu ülkelere yatırım yapacak ve o ülke ekonomisinin kalkınmasına katkı sağlayacaktır. Siyasal istikrarın olmadığı ülkelere uzun vadeli yatırım yapılması mümkün olamayacaktır. Temel farklılıklar üzerinden siyaset yapan partiler, toplumsal bölünmeye ve istikrara zarar verecektir.

1960'lı ve 2000'li yıllar arasında yaklaşık 170 ülkeyi ele alarak yapılmış olan çok sayıda

ampirik çalışma, siyasal istikrarsızlığın ülkelerdeki kişi başına düşen GSYH artışını olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur (Karahan ve Karagöz: 2014, 2).

Siyasal istikrarsızlığın olduğu ülkelerden beyin göçü de yaşanacaktır. Yetişmiş başarılı insanların kendi geleceklerini başka ülkelerde aramaları, ülkenin kalkınması önünde ciddi bir sorun oluşturacaktır. Siyasal istikrarın olduğu ülkelere beyin göçü yaşanacaktır diğer ülkelerden. Dolayısıyla kalkınmada daha iyi bir noktaya gelinebilecektir.

Siyasi istikrarsızlık ekonomiler üzerinde olumsuz etkisini bir taraftan yatırımlar ve milli gelir performanslarında, diğer taraftan da bütçe ve borçlar konusunda gösterir. İstikrarlı olmayan dönemlerde yönetimde öngörülebilirlik eksikliği nedeniyle, etkin kamu yatırımları yapılamamakta ve bütçe daha ziyade tüketime yönelmektedir. Bu dönemlerde borçlarda da ciddi yükselişler ortaya çıkar. Siyasi istikrarın olmadığı dönemlerde ortaya konulan ekonomi politikaları enflasyonun yükselmesine de neden olmaktadır (Karahan ve Karagöz: 2014, 3). Enflasyonun yüksek olması, yatırımların önünde ciddi bir engel olduğu gibi, gelir dağılımının daha adaletsiz olmasına hizmet edecektir.

Ekonomik kalkınma yatırımlar ve sermaye birikimi ile birlikte gerçekleşebilmektedir. Eğer ülkede siyasi istikrar yoksa, şirketler yatırım yapmaktan kaçınabilmektedir. Yapılacak yatırımların geri dönüşü uzun yılları kapsayabilmektedir, dolayısıyla şirketler yatırım yapmadan önce geleceği görebilmek isterler (Arslan: 2011, 74). Siyasi istikrarsızlık olduğunda gelecek projeksiyonu yapamayacakları için, yatırım yapmak riskli olacaktır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ve tasarrufların arzu edilen kalkınmayı karşılayacak düzeyde olmadığı ülkelerde, yabancı sermaye girişi büyük önem taşımaktadır. Yabancı yatırımcılar, siyasi istikrarın olmadığı piyasalara girmek istemezler. Çünkü yaptıkları yatırımlar planladıkları karı getirmeyebilir. Küreselleşmenin bu derece hızlanmış olduğu dünyada, sermaye de küreselleşmiştir ve kendilerine emin limanlar aramaktadır. En ufak siyasi risklerde, başka piyasalara kaynaklar çok rahat akabilmektedir.

Siyasi istikrar olmadığı zaman devletlerin borçlanmaları hem çok daha zor, hem de daha yüksek faizle olabilecektir. Bu durumda, normal şartlarda yatırıma aktarılabilecek kaynaklar, faiz ödemeleri için kullanılmak zorunda kalınacaktır.

Siyasal istikrarsızlığın milli gelir için yaptığı olumsuz etkiye en güzel örnek oluşturacak ülkelerden birisi Arjantin'dir. 1900'lerin başında dünyanın en zengin ve doğal olarak en yüksek kişi başı milli gelire sahip ülkelerinden olan ve ticarette büyük ülkeler arasında yer alan Arjantin, bu gelişme trendini uzun yıllar sürdürmüştür. 1960'lı yıllarda büyüme hızı yavaşlamış olmakla birlikte, hala daha dünyanın en büyük 20 ekonomisinden biri durumundaydı. Söz konusu yıllarda Japonya'dan çok daha yüksek bir gelir seviyesine sahipti. 1960'lı yıllardan başlayarak on yıllar boyu süren siyasi istikrarsızlık sonunda ülkedeki yatırımlar düşmüş ve ülke gerekli büyümeyi sağlayamamıştır. Aynı dönemde Japonya'da yönetim tek bir parti tarafından gerçekleştirilmiştir. Japonya'daki siyasi istikrar beraberinde büyük yatırımları ve hızlı büyümeyi getirmiştir (Karahan ve Karagöz: 2014, 2; Arslan: 2011, 73). 1970'lere kadar gelişmişlik seviyesi birbiri ile hemen hemen aynı olan Arjantin ve Brezilya arasındaki ekonomik gelişme trendi incelenmesi siyasal istikrarın önemini net bir şekilde ortaya koyacaktır. İki komşu ülkeden Arjantin'de siyasi çalkantılarla geçen onlarca yıl, Brezilya'da daha istikrarlı bir yönetim kendini göstermiştir. Bu dönem içerisinde Brezilya çok daha hızlı büyümüştür (Karahan ve Karagöz: 2014, 3).

Siyasal istikrar ile yakından ilintili bir kavram da seçim ekonomisidir. Siyasal iktidarlar seçim dönemlerinde tekrar seçilebilmek amacı ile seçim ekonomisi diye adlandırılan iktisat politikaları uygulama yoluna giderler. Seçim dönemlerinde uygulanan bu iktisat politikasının finansmanı vergiler ve borçlanma gibi yöntemlerle sağlanıyor. Seçim öncesi, seçim sonuçlarını etkilemeye dönük olarak yapılan bu harcamalar dolayısıyla, seçim sonrasında ülke ekonomisi üzerine yeni bir yük daha getirmiş oluyor (Kuşat ve Dolmacı: 2011, 129). Seçim dönemlerinde söz konusu olan sadece hükümetlerin seçim ekonomisi yoluyla seçmenin tercihini etkilemek değildir. Bu dönemlerde seçmenlerde de kendi çıkarlarını maksimize edebilmek için

tavır sergileme ve seçim ekonomisine dönük beklentilere girmek mümkündür. Seçmen davranışlarının etkilenmesinin seçim ekonomisi ile mümkün olacağını fark eden hükümetler, seçim ekonomisini hayata geçiriyorlar. Seçim sonrası dönemlerde hükümetler daraltıcı politikalar uygulamak durumunda kalabiliyorlar. Bu durum seçim öncesi ve sonrası izlenen ekonomi politikalarında farklılığa neden olmaktadır (Karaçor ve Saraç: 2004,114-115).

Siyasal istikrar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenirken, dikkate alınan teorik ilişkilerden birini de yeniden bölüşüm beklentisi oluşturmaktadır. Siyasal istikrarın olmadığı ülkelerde, yeniden seçime gidileceği ve siyasi partilerin vatandaşın oyuna duyduğu ihtiyaç, vatandaşların gelir dağılımından kendilerine daha fazla pay ayrılması talebine neden olabilmektedir ki bu durum da yatırımların vaz geçilmesine ve dolayısıyla ekonomik kalkınmanın yavaşlamasına neden olabilmektedir (Arslan: 2011, 74). Seçilmesi zora girmiş olan iktidarların, vatandaşların kendilerine kaynak aktarılmasına dönük taleplerine cevap vermemeleri pek mümkün değildir. Nitekim diğer siyasi partiler de seçim propagandası yaparken halka büyük vaatlerde bulunmaktadırlar.

Siyasal istikrara bağlı olarak hükümetler ellerindeki kaynakları tüketim veya yatırıma kullanma yoluna gidebilmektedirler. Siyasal istikrar olduğu zaman, hükümetler ellerindeki kaynakları büyük ölçüde yatırımlara yönlendirme yoluna gitmektedirler ama eğer siyasi istikrar yoksa ve ufukta seçim gözüküyorsa, bu durumda hükümetler seçmene daha şirin görünmek için, kaynakları tüketim harcamalarına aktarma yoluna gideceklerdir. Güçsüz hükümetler baskı gruplarının ve değişik lobilerin etkisine daha açık olacaklardır. Kamu-yatırım-tüketim dengesinin, tüketim harcamaları lehine dönmesi durumunda, yatırımlar azalacağı için, ülkenin büyümesi ve kalkınması daha düşük seviyede kalacaktır (Arslan: 2011, 74). Siyasal istikrar ile yüksek kalkınma oranına ulaşmak çok daha mümkün gözükmektedir.

5. SONUÇ

Toplumsal olguları tek bir veya birkaç değişken ile açıklamak çok zordur. Genel olarak toplumsal değişim ve gelişimin çok sayıda değişken tarafından etkilendiğini söylemek yanlış olmaz. Ülkelerin kalkınması ve gelişmesi de bu bağlamda çok sayıda faktörün bir araya gelişi ile gerçekleşmektedir.

Ülkelerin kalkınması ile demokrasi ve siyasal istikrar arasında bağ kuran çalışmalar 20. yüzyılın son çeyreğinde ivme kazanmıştır. Her ne kadar ekonomik kalkınmada da çok sayıda etkenin belli oranlarda belirleyici oldukları söylenebilse de, bazı değişkenlerin belirleyiciliğinin ön plana çıktığı söylenebilir. Bazı yazarlar demokrasi ile ekonomik kalkınma arasında çok güçlü bir korelasyon olduğunu iddia etseler de, kimileri bu görüşten kısmen veya tamamen uzaklaşmaktadırlar.

Demokrasisi güçlü devletlerin ekonomik olarak da dünyanın en müreffeh ülkeleri olduğu bir gerçektir. Her ne kadar bazı ülkeler demokrasi olmadıkları halde ekonomik olarak güçlü olsalar da, bu ülkeleri kalkınmış, güçlü ülkeler olarak addetmek mümkün değildir. Ekonomik refahını sadece doğal kaynaklara dayandıran demokratik olmayan ülkeler (Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt vb.) teknoloji üretememekteler ve sadece tüketim seviyesinin yüksekliği ile dikkat çekmektedirler. Yönetim elde doğal kaynakların pazarlanması yoluyla elde ettiği gelirlerden toplumun değişik tabakalarına kaynak aktarma yoluna gitmektedir. Devlete bağımlı bir toplum söz konusudur. Devlete karşı kendi hak ve hukukunu korumaya çalışan bir orta tabaka veya burjuvazi mevcut değildir.

Demokrasinin kalkınmaya neden olduğu veya tam tersine kalkınmanın beraberinde demokrasiyi getireceği tartışmalarını bir tarafa bırakarak söylenebilecek olan şudur. Devletten beslenmeyen, verdiği mücadele sonucunda ekonomik olarak güçlenen burjuvazi, kendi hak ve hukukunu yönetimin insafına bırakmak istemediği için, insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü temel alan bir yönetim anlayışının oluşmasında ve demokrasinin kurumsallaşmasında etkili oldu.

Ekonomik kalkınma ve demokrasinin kurumsallaşması ile eş zamanlı olarak geniş bir orta tabaka ortaya çıktı. Bu kesimlerin vatandaşlık bilinci gelişmiş, eğitim seviyesi yüksekti. Demokratik yönetimin sağlamış olduğu imkanlar dolayısıyla sistemin devamında fayda görmekte ve mücadele etmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde, gelişme trendi devam ettikçe daha geniş bir orta tabaka ortaya çıkacaktır. Okuma yazma oranı yüksek, dünya ile iletişim halinde olan bu tabakalar yönetimde daha fazla etkili olmak isteyecek ve demokratikleşme yolunda mücadele edeceklerdir. Diğer taraftan demokratik bir yönetimin kurumsallaşmaya başladığı ülkelerde, sistemin güven vermesi dolayısıyla daha az hukuksuzluk ve adam kayırmacılık olacaktır ve ülkede hızlı bir ekonomik kalkınma mümkün olabilecektir.

Demokrasi ile kalkınma arasındaki doğru orantılılık tartışmalı olsa da, siyasal istikrar ile ekonomik kalkınma arasında doğrudan bir bağ olduğu hemen herkes tarafından kabul edilmektedir. Siyasal istikrarın olduğu ülkelerde gelecek kaygısı olmayan ve uzun vadeli projeksiyon yapabilen şirketler yatırım yapmaktan geri durmayacaklardır. İstikrarlı bir demokraside yatırım maliyetleri daha düşük olacaktır.

Yönetimde istikrar olması sadece ülke içi yatırımlar açısından değil, aynı zamanda yabancı yatırımlar açısından da önemlidir. Küreselleşen dünyada kaynaklar sınır tanımamakta ve en güvenilir ve öngörülebilir ekonomiler tercih edilmektedir. En ufak bir kriz veya siyasal istikrarsızlık durumunda yabancı fonların ülkeyi hızla terk ettiği gözlemlenmektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde tasarrufların yeterli olmaması, yabancı fonları daha zorunlu kılmaktadır. İstikrarlı bir ülke ve şirketleri daha uygun koşullarda kaynak temin edebilirler. Aksi durumda hem borç bulmakta zorlanacaklar hem de daha yüksek faiz ödenmesi gerekecektir.

Tekrar seçilmesi zora giren iktidarlar, ekonomi açısından olumsuz sonuçları olacağını bildikleri halde, seçim ekonomisini hayata geçireceklerdir ki, bu durum ülkenin uzun yıllar gerekli kalkınmayı gösterememesinin nedeni olabilmektedir.

KAYNAKÇA

AKINCI, Abdulvahap, 2011, "Demokrasi ve Liberalizmin Zorunlu Birlikteliği", Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1, s.7-28

ARSLAN, Ünal,2011, "Siyasi İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans: Türkiye Örneği", Ege Akademik Bakış, cilt: 11, Sayı: 1, s.73-80

BERGER, Peter L., 1999, "Günümüz Dünyasında Demokrasi", Çev: Cevdet Aykan, Sosyal ve Siyasal Teori, Ed: Atilla Yayla, 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.33-39

BULUT, Nihat,2003, Kapitalizm-Demokrasi İlişkisi, (Demokrasinin Ekonomik Temelleri Üzerine Bir İnceleme), AÜEHFD, C. VII, S.1-2, s. 69-88

BULUT, Nihat, 2010, "Temsilde Adalet – Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri", Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 3-4, s.1-18

DAHL, Robert A., 2001, Demokrasi Üstüne, Çev: Beül Kadıoğlu, Phoenix Yayınevi, Ankara

DURSUN, Davut, 2004, Siyaset Bilimi, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul

FUKUYAMA, Francis, 1999, "Kapitalizm ve Demokrasi: Gözden Kaçırılan İlişki", Çev: Doğan Nadi Leblebici, Sosyal ve Siyasal Teori, Ed: Atilla Yayla, 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.105-112

FULLER, Graham E., 1996, Demokrasi Tuzağı, Çev: Meral Gaspıralı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul

HUNTINGTON, Samuel P,.1999, "Üçüncü Demokrasi Dalgası", Çev: Eralp Yalçın ve Atilla Yayla, Sosyal ve Siyasal Teori, Ed: Atilla Yayla, 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.129-147

İNSEL, Ahmet, 1991, "Siyasal Bir Süreç Olarak İktisadi Kalkınma II", Birikim, Sayı: 21, 12–23.

KARAÇOR, Zeynep ve Taha Bahadır Saraç, 2004, "Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorileri Çerçevesinde Seçim Ekonomisi Kavramı ve (1980-2004) Dönemi Türkiye Uygulaması", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1-2, s.101-118

KARAGÜL, Mehmet, 2001, "Ekonomik İstikrarsızlığın Ekonomik ve Ekonomik Olmayan Nedenleri İle Çözüm Arayışları", Yönetim ve Ekonomi, Cilt: 7, Sayı: 1, s.187-195

KARAHAN, Hatice ve Erdal Tanal KARAGÖZ, 2014, "Ekonomik Performansın Temel Taşı: Siyasi İstikrar", SETA Perspektif, Sayı: 41, s.1-5

KÖKER, Levent, 1992, "Liberal Demokrasi ve Eleştirileri", Demokrasi Üzerine Yazılar, İmge Kitabevi Yayınları. Ankara

KUŞAT, Nurdan ve Nilgün DOLMACI, 2011, "Kamu Tercihi Teorisi Çerçevesinde Seçim Ekonomisi Kavramının Değerlendirilmesi", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1, s.129-146.

LACOMBE, Roger, 1962, Demokrasi Buhranı, Çev: Suat erginer, Anıl yayınevi, İstanbul

LİJPHART, Arend, 2006, Demokrasi Motifleri; Otuz Altı Ülkede Yönetim Yapıları ve Performansı, Çev: Güneş Ayas ve Utku Umut Bulsun, Salyangoz Yayınları, İstanbul.

LIPSET, Seymour Martin (1986), Siyasal İnsan, Çev: Mete Tunçay, Teori Yayınları, Ankara

LIPSON, Leslie, 1984, Demokratik Uygarlık, Çevi: Haldun Gülalp ve Türker Alkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara

MERKEL, Wolfgang, 2011, "Yerleşik ve Kusurlu Demokrasiler", Çev: Ceyda Taşkıran, Yirmi Birinci Yüzyılda Demokrasi Tartışmaları, Ed: Yılmaz Bingöl, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, s.43-73

NİŞANCI, Murat, 2001, Liberal Demokrasi ile Popülist Demokrasi Arasındaki Gerginliğin Ekonomik Nedenleri, AÜEHFD, C. V, S.1-4, S. 579-597

ÖKTEN, Şevket, 2007, "Gelişme ve Demokrasi: Kalkınmayla Demokratikleşme ya da Kalkınmanın Demokratikleştirilmesi", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2, s.91-106

PLATTNER, Marc F., 1995, "Demokrasi Anı", (Çev.: Ergun Özbudun), (Haz.: LarryDiamond ve Marc F. Plattner), Demokrasinin Küresel Yükselişi içinde, Yetkin Yayınları, Ankara, s.53-66

SCHMIDT. Manfred G., 2001, Demokrasi Kuramına Giriş, (Çev.: M. Emin Köktaş), Vadi Yayınları, Ankara

SCHMITTER, Philippe C. ve Terry Lyn KARL, 1999, "Demokrasi Nedir, Ne Değildir", Çev: Levent Gönenç, Sosyal ve Siyasal Teori, Ed: Atilla Yayla, 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.3-15

SCHMITZ, Hans Peter, 2011, "Demokratikleşme Üzerine Yerel ve Ulusaşırı Yaklaşımlar", Çev: Derya Özveri, Yirmi Birinci Yüzyılda Demokrasi Tartışmaları, Ed: Yılmaz Bingöl, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, s.95-132

ŞANLISOY, Selim ve Recep KÖK, 2010, "Politik İstikrarsızlık – Ekonomik Büyüme

İlişkisi: Türkiye Örneği (1987-2006)", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 1, s. 101-125

TELATAR, Funda, 2003, "Turkiye'de Politika Değişkenliği İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkileri", *İşletme ve Finans*, 211, 71–91.

TOURAINE, Alain, 2004, Modernliğin Eleştirisi, Çev: Hülya Tufan, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

USTA, Sefa ve Abdulvahap AKINCI, 2012, "Müzakereci Demokrasilerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2, s.83-98

WEBER, Max, 1906, "ZurLage der bürgerlichenDemokratie in Russland", 22. Bd., Heft 1, Beilage, s. 234-353

YAYLA, Atilla, 1999, Liberalizm ve Demokrasi, (Haz.: Atilla Yayla), Sosyal ve Siyasal Teori içinde, 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, s. 59-66

YAYLA, Atilla, 2002, Siyaset Teorisine Giriş, 2. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara

ZAKARİA, Fareed, 1999, İlliberal Demokrasinin Yükselişi, (Çev.: Atilla Yayla), (Haz.: Atilla Yayla), Sosyal ve Siyasal Teori içinde, 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.41-57

ZAKARIA, Fareed, 2009, Özgürlüğün Geleceği: Yurtta ve Dünyada İlliberal Demokrasi, Çev: Meral Öztoprak Sağır ve H. Serkan Akıllı, 2. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul

A COMPILATION UPON THE LOCAL & CENTRAL E-GOVERNMENT'S SERVICE MATURITY POSITION IN TURKEY

Türkiye'de Yerel Ve Merkezi Düzeydeki E-Devlet Hizmetlerine Ait Bir Hizmet Olgunluk Düzeyi Karşılaştırması

Uğur Yıldırım[1], Soner AKIN[2], Yeter Çiçek[3]

ABSTRACT

E-governance has become one of the major supporters of governmental services and their allocation. In literature, there are many studies which performed to technical status of the allocation of those services or the efficiency levels thinking the time or financial savings. On the other hand the satisfaction of citizens has to be equally paid attention the studies. Thus, in this study the satisfaction level of the citizens on behalf of the performance of governmental services given on the online platforms was focused. Hereby, 110 citizens from different 11 provinces in Turkey became participants in a questionnaire which was designed to scale the service majority level of local and central governmental services online. This paper also aims to catch a judgmental point upon how the maturity of services on behalf of e-government at local is different from the national level ones

Keywords: Service maturity, local, e-government, comparison for online services, central and local govarnance

ÖZET

E-devlet uygulamaları devlet yönetimi alanında ve hizmetlerin dağılımında en önemli yardımcılardan biri olmuştur. Literatürde hizmet dağıtımının teknik boyutu, kazanılan zaman ve etkinlik tasarrufu boyutları yönünde şimdiye dek çokça tartışılan bir konu olmuştur. Öte yandan sosyal yönden e-devlet sistemlerinden memnun kalma düzeyi, görülen hizmetlerin olgunluk seviyesi için diğer bir değerlendirme boyutu olmalıdır. Bu çalışmada, devlet tarafından sunulan yönetişim hizmetlerinin vatandaşlar tarafından tatmin olma düzeyleri yönünden değerlendirilmesi yapılmış 11 farklı ilden 110 vatandaşa 10'ar soruluk 2'şer anket uygulanmıştır. Böylelikle merkezi ve yerel

1 Professor academician in Kahramanmaras Sutcu Imam University, Public Administration Department,Avsar Kampusu 46100, Kahramanmaras/ Turkiye, e-mail: ksuuguryildirim@gmail.com, yildirimugur@hotmail.com,tel:+90 (344) 280 10 00

2 Lecturer academician, Teaching Assistant in Mustafa Kemal University, Kırıkhan Vocational School, Marketing and Foreign Trade Department, Kırıkhan-Hatay 31400, e-mail:sakin77@gmail.com, tel: +903263450720

3 Research Assistant in Kahramanmaras Sutcu Imam University, Public Administration Department,Avsar Kampusu 46100, Kahramanmaras/ Turkiye, e-mail:y.cicek_01@hotmail.com,tel:+90 (344) 280 10 00

hizmetlerdeki hizmet olgunluk düzeylerine ait bir kanıya varılmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hizmet olgunluk düzeyi, çevrimiçi hizmetlerde karşılaştırma, yerel ve merkezi yönetişim

INTRODUCTION

Praxis which came with e-government applications became well aquatinted with local authorities in Turkey. Eventually, we observe the widely accepted indexes upon service maturity levels, so we can even find some inferences upon the fact that the developing organizational capabilities in Turkey was transmitted into a platform which needs interaction with communication technologies. Again, it should be examined in practices whether the power of obstacles on gaining higher level for maturity coincides with the theoretical assumptions (Uçkan, 2003:23).

Today we see different approaches on meeting the standards for e-governance at universal manners. At the side of technical support, the technology adoption models, the diffusion of innovation theory, and theory of planned behavior are not useful to measure the satisfaction levels of citizens. Indeed the changing maturity levels along with the characteristics of organizational, technological, economical, and social perspectives have resulted in the rise of different perspectives for the adaption towards the citizens' own satisfaction surveys (Shareef et al., 2011:18).

This paper aims to catch a judgmental point upon how the maturity of services on behalf of e-government at local is different from the national level ones. The concepts which are widely used in European measurement for e-services in delivery such as transparency, saving the personal rights and secrets, the multichannel service sustaining and user flexibility can be adapted in a study formed with a questionnaire.

In this respect a set of answers was directed towards to the office or directives upon information processing in 10 municipalities' people where the services were performed for 75000 people around via webpage. The discussion of the theoretically possible services sustainment could be reformed here after the results obtained, questioning whether the services are accessible and exists on the websites. Indeed the set of questions is directed towards the repliers as face to face, and the number of returns for answers is expected at around 100%. It is presumed that the national level statistical values in knowledge society reports which was compared with European Union's ones by State Planning Agency (Today's Ministry of Development) shows nearly a reverse picture in local level if we assess the accessibility and possibility of services with their existence on the webpage. Accordingly, it can be stated here that the local level maturity level could be in the basic degrees, so not in the mature ones.

PREVIOUS STUDIES FOR TURKEY

Service maturity level discussion could be seen a popular discussion in private sector to raise the awareness of the feedback services, advertisement and creating potential customers. On the hand the relevant position of e-government could be a hot topic in this sense. For Turkey case the service sophistication in this sense was behind the OECD countries as shown in the table below, which was given on the OECD online library as *OECDiLIBRARY* for the year 2007 (OECD[web],2009). According to this, paying facilities finding information and forms are thought the items that could be referred from utilization.

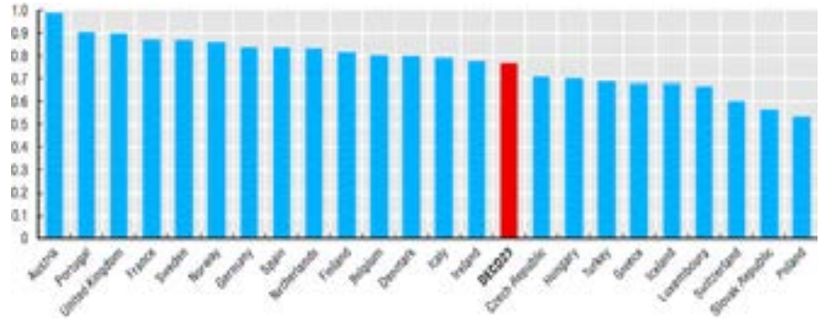

Figure 1: The service maturity level at online services in a comparative outlook for sophistication of e-government Services (2007) for some countries and OECD group (OECD[web], 2015)

Added up Turkish case, the issue establishing the identity of the end beneficiary is a challenge in all citizen-centric services and the related analysis today. As we see the similar issue on getting statistical information which is published by governments and world bodies does not always reveal the facts. In this respect more social analysis has to be performed in this area. In fact, the best form of e-governance removes unwanted interference of too many layers by delivering governmental services. In other words, good infrastructural platform with the support of local and central processes and parameters for units in governments have the vital role to reach their citizens or end beneficiaries in realistic terms. Today we know that the a more efficient budget for planning, development and growth can be derived from well laid out e-governance systems(Backus,2001). As Turkey has already done, many countries are looking forward to a corruption-free government. The old term E-government was one-way communication protocol whereas today's e-governance has become the two-way communication protocol.

Turkish state oriented conceptual framework for the sophistication or service maturity issue on online services is not the same as the mentioned study performed by OECD (SEI,2003). Indeed a preliminary study was initiated in 2011 in order to determine the active position of local governments' organs in Turkey. According to this, filling the online questionnaires, performing online voting procedures, participating in online discussions and some similar activities have accepted as the most frequently used practices which local authorities paid attention on Turkish governance procedures (Baştan ve Gökbunar, 2004: 34). The study was performed in 2011 for Turkish local governments' governance issue by a state organ research group as Knowledge Society Head of Department in Ministry of Development (of which former name was State Regulatory Agency). This research group's Turkish name was called as *Bilgi Toplumu* and organized under the former State Regulatory Agency called as *Devlet Planlama Teşkilatı*. If we took those practices as the available service maturity items in Turkey then looked at the table shared by their own website, the local services for municipalities would be seen at relatively good level compared with the provincial special administrations. In order to give a more comprehensive outlook, this study was paid attention on the status of absence of services as well. Hence, the negative answers which mean there exist no facility on those services were taken from the reports by the State Regulatory Agency *(Devlet Planlama Teşkilatı)* on the position of Knowledge Society at local level. Dark blue was used for municipalities, and the light one is used for provincial special administration (Bilgitoplumu[web],2011)

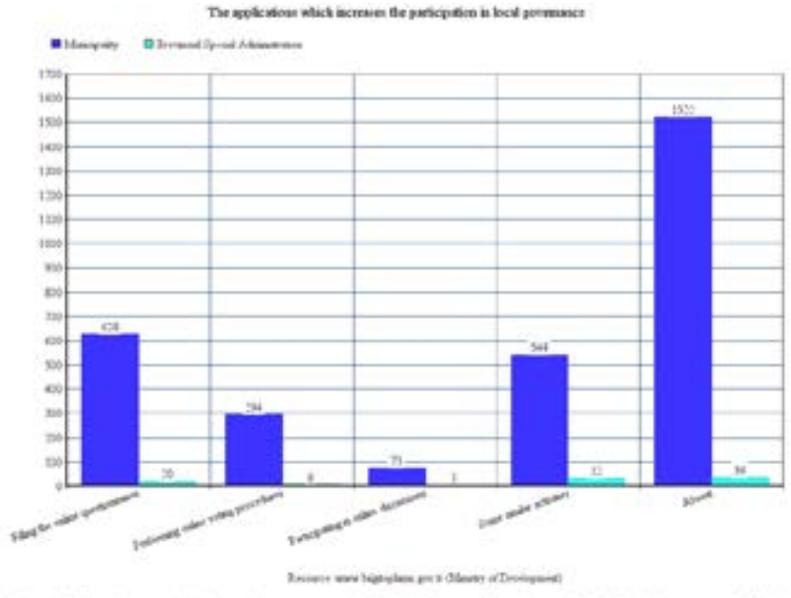

Figure 2: The online services in local governance units (DPT, Ministry of Development[web],bilgitoplumu.gov.tr, 2011)

RESEARCH AREA

Before we performed our study, we made an investigation about the population of cities in Turkey. As is well known, the position on having local capacity was mainly determined by the availability of local organizations and their status. The higher status in this respect was known as metropolitan municipality. Indeed, the metropolitan municipality law as 6360 brought a norm on having a number of populations over 750.000 in order to be a metropolitan city. This population for minimum limit was set in probably the prospective reasons, for instance the beneficiary people number. Looking at the 2014's population, we can also see the districts which have the population higher than the mentioned criteria number for being metropolitan municipalities. Indeed, those are mainly defined at the normal secondary level municipalities, being town type municipalities bound to metropolitan municipalities. Following the reached datum, we see İstanbul (13,710,512), Ankara (4,630,735), İzmir (3,401,994), Bursa (1,983, 880), Adana (1,636,229), Kocaeli(1,527,407), Gaziantep (1,438,373), Konya (1,107,886), Antalya (1,073,794),Kayseri (1,005,638), Diyarbakır (892,713), Mersin (876,958) which have the population over the criteria limit number 750.000 for being metropolitan municipality. Districts which have the population over 750.000 can be exemplified as, Ankara-Keçiören (840,809), Ankara Çankaya (832,075), Gaziantep-Şahinbey (782, 899), Bursa Osmangazi (778,843), Adana Seyhan (764,714).

Over those 17 municipalities (some are metropolitan and some are regular), we performed our study for a good sample for 11 cities as İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Kocaeli, Gaziantep, Konya, Kayseri, Diyarbakır, Mersin. We randomly reached 10 people for each city and 110 ministrants filled 2 different forms which gave us 220 responses as 220 filled questionnaire forms which have 10 questions answered for each..

METHOD AND RESEARCH

In this study we wanted to perform a study to determine the service maturity level on web services for specific political themes. We also wanted an assignation on the comparative position of central and local governance. As the organizational units of metropolitan municipality organizations and the general directorates of ministries on local levels show the resemblance on the subjects as health, food, city planning, sport, security, environmental preservation, transportation, culture, finance, European Union policies, we designed question in our questionnaire on those topics.

In this respect we tried to clarify the difference for local and central level concerns and get results for the comments about the habitants' public service awareness and apprehension properly for web based e-governmental services. Indeed, these 10 items on political agendas were taken as themes for questions in order to make comparison for public services maturity framework. We reached the participants in our study via an online platform as *onlineanketler.com,* direct contacts and sending e-mails for ministrants.

As our study has unique outlook, we couldn't use a prepared model on questionnaire, then we designed our own questions for each type of political themes. Here, the question could be observed for the following themes of politics and related services via following tables in a comparative outlook for two different questionnaire forms upon central and local governance.

About the theme on health policy services issue the following question was asked in two different questionnaire forms. In Turkey, Ministry of Health and supportive bound bodies help the citizens in general sphere via online application on behalf of giving info on family doctors, transplantation issues, social security based green card applications, registration issues etc. The central governmental body as Ministry of Health also gives other services, but those mentioned items are among the most frequently used applications on services. In the local dimension about health the performance on giving online services for local units as municipalities was questioned via asking usable condition of health related portals firstly. In terms of subsidiary, learning the nearest hospitals, pharmacy stores, dental health centers were firstly paid attention. Secondly the projects at local scale were also asked to the citizen about learning their awareness.

Question 1 On E-Central Governmental Service Utilization Maturity	Question 1 On E-Local Governmental Service Utilization Maturity
Have ever tried to use Ministry of Health for specific purposes as learning your family doctor, transplantation issue, health-green card ownership issue or registration and subscription issue? Could you please your position for this experience?	Have ever tried to use your municipalities website or e-government portal health context services for specific purposes as learning your nearest pharmacy on duty, dental health knowledge etc or the projects on health services? Could you please your position for this experience?

Table 1: Question which was designed to learn the level of satisfaction about e- governmental services about health issue for central and local service giving maturity

Food security, agriculture sector and husbandry topics on policy services issue through the following question were asked in two different questionnaire forms:

Question 2 On E-Central Governmental Service Utilization Maturity	Question 2 On E-Local Governmental Service Utilization Maturity
Do you use the informative website of Food, Agriculture and Husbandry Ministry'?	Do you use the informative website of your municipality or e-government portal about getting information upon food or domestic animal regulations service measurements such as constabulary works, having pet or veterinary services?

Table 2: Question which was designed to learn the level of satisfaction about e- governmental services about food, agriculture issue for central and local service giving maturity

City planning, buildings, settlement planning and other related topics in one specific issue were dealt, and the following question was asked in two different questionnaire forms:

Question 3 On E-Central Governmental Service Utilization Maturity	Question 3 On E-Local Governmental Service Utilization Maturity
Did you ever use the Ministry of Environment and City Planning for the services as Contracting Information System for Cooperatives Check App, Featured Services of the Authority's Web Site, E-Cooperative Cooperatives System, Construction and Installation Analysis and Unit Prices, Spatial Data Archive System, Spatial Data Information System, Resolutions Contracting Scorecard, Building Inspection System, Building Materials Market Price List	Did you ever use the website of your municipality or e-government portal on behalf of city planning services or housing topic such as building maintenance and erosion ratios, ground-land current values, zoning status, building cost, building status bound to address?

Table 3: Question which was designed to learn the level of satisfaction about e- governmental services about city affairs and urban planning issue for central and local service giving maturity

About the theme on sport, healthy living and youth topic related services, mentioned issue via the following question was asked in two different questionnaire forms:

Question 4 On E-Central Governmental Service Utilization Maturity	Question 4 On E-Local Governmental Service Utilization Maturity
Have you ever use the informative web site of the Ministry of Youth and Sport?	Have you ever use the website or e-government portal services on getting news for municipality sport news such as the news from municipality sport club news or developments for building centers for sport?

Table 4: Question which was designed to learn the level of satisfaction about e- governmental services about youth and sport issue for central and local service giving maturity

Internal affairs, security conditions and needs through the other related issues were dealt, and the following question was asked in two different questionnaire forms:

Question 5 On E-Central Governmental Service Utilization Maturity	Question 5 On E-Local Governmental Service Utilization Maturity
Have you ever used the informative website of Ministry of Internal Affairs?	Have you ever used the informative website your municipality on local level internal affairs to get for example knowledge about the events for municipality police, the crime events of simply get your number about duties in registry for taxing or commercial issues?

Table 5: Question which was designed to learn the level of satisfaction about e- governmental services about internal affairs issue for central and local service giving maturity

Energy efficiency and environmentally friendly praxis were dealt in one issue, and then the following question was asked in two different questionnaire forms:

Question 6 On E-Central Governmental Service Utilization Maturity	**Question 6 On E-Local Governmental Service Utilization Maturity**
Did you ever use the Ministry of Environment and City Planning for the services as environmental protection or Energy Efficiency in Buildings?	**Have you ever used the informative website your municipality on local level environmental issues and citizen responsibilities as paying or accounting the environmental tax, the safe region based energy facilities such as sun, wind, water flow etc??**

Table 6: Question which was designed to learn the level of satisfaction about e- governmental services about energy saving issue for central and local service giving maturity

Transportation modernity the needs, the related practices and services were also investigated in the scope of the satisfaction levels from services found in online platforms:

Question 7 On E-Central Governmental Service Utilization Maturity	Question 7 On E-Local Governmental Service Utilization Maturity
Have you ever used the website of Ministry of Transportation, Sailing and Communication for vehicle control dealings, firm transactions, controlling transactions, vocational proficiency dealings, boundary dealings, certificate of authority dealings and sailing services?	**Have you ever used the website of your municipality to get information about traffic conditions and infrastructure projects for future and available cases?**

Table 7: Question which was designed to learn the level of satisfaction about e- governmental services about transportation issue for central and local service giving maturity

About the theme on cultural policy service related issue, the following question was asked in two different questionnaire forms:

Question 8 On E-Central Governmental Service Utilization Maturity	Question 8 On E-Local Governmental Service Utilization Maturity
Have you ever used the Ministry of Culture for information, e-book buying or e-ticket buying?	Have you ever used the website of your municipality to get information about the cultural assets richness and position or touristic trips, and current event as theatre, opera or cinema?

Table 8: Question which was designed to learn the level of satisfaction about e- governmental services about culture issue for central and local service giving maturity

The facilities given by public finance based services were investigated, and then the following question was asked in two different questionnaire forms:

Question 9 On E-Central Governmental Service Utilization Maturity	**Question 9 On E-Local Governmental Service Utilization Maturity**
Have you ever used the informative website of Ministry of Finance for e-declaration, e-bill, e-travelling allowance, e-library, e-docket?	Have you ever used the website of your municipality to get information about managerial or financial events or duties such tenders, loan positions, statements, collection revenues ?

Table 9: Question which was designed to learn the level of satisfaction about e- governmental services about public finance issue for central and local service giving maturity

EU affairs issue through the following question was asked in two different questionnaire forms:

Question 10 On E-Central Governmental Service Utilization Maturity	Question 10 On E-Local Governmental Service Utilization Maturity
Have you ever used the Ministry of EU website for document searching or donation information?	Have you ever used the website of your municipality to get information EU affairs and negotiation based improvements and events for example, learning the sister cities, e-evolution projects like e-turkey projects, learning EU funds, seminars etc?

Table 10: Question which was designed to learn the level of satisfaction about e- governmental services about EU affairs issue for central and local service giving maturity

In the questionnaire, the point scoring system and related grading key was designed through the answer statements which were on multiple choices answering on putting sign for related boxes. The statements were adapted for each questions' own statement, yet you can find a sample answer sheet below.

A	No I haven't, yet (0p)	I found those websites very confusing (0p)
		The websites seems just not confusing (1p)
	Yes, I did (1p)	I found those websites very confusing (0p)
		The websites seems just not confusing (1p)
B	**No, I haven't (0p)**	I can use the web page with help easily. (0p)
		I can use the web page without any help (2p)
	Yes I did twice (2p)	I can use the web page with help easily. (0p)
		I can use the web page without any help (2p)
C	**No, I haven't (0p)**	I can use but also think it is hard to use and strange (0p)
		I can use these all kinds of websites every time (3p)
	Yes I did many times (3p)	I can use but also think it is hard to use and strange (0p)
		I can use these all kinds of websites every time (3p)
D	**No, I haven't (0p)**	I can use but cant adapt it for my ordinary plans (0p)
		I can always use it for my personal plans and schedule (4p)
	Yes I always did (4p)	I can use but cant adapt it for my ordinary plans (0p)
		I can always use it for my personal plans and schedule (4p)
E	**No, I haven't (0p)**	I can use but cant advise anything (0p)
		I can always use it and give even advise for better web service (5p)
	Yes, I even for my friends and relatives (5p)	I can use but cant advise anything (0p)
		I can always use it and give even advise for better web service (5p)

Table 11: Answer sheet which was used for each question and the forms of polls on central and local governance survey

EVALUATION

Referring and taking a base for our study, we took CMM, i.e. Capability Maturity Model for assessing the e-governmental position of country. CMM was developed by Carnegie Mellon University to weigh the position of performance based organization on using capability for software usage and integrated applications. As to this model, 5 degree of capability was determined. First one "initial -chaotic", the second one "repeatable", the third as "defined", fourth one "managed" and the fifth "optimizing" levels are taken to deduce (SEI[web],2013).

In order study, we take the CMM's scale for the adaptation on weighing the governmental services. The final score results gained through the questionnaire returns were paid attention within the ranges for different levels. As we remember, the participants' responses via forms for our study was at number 220, and randomly chosen 110 people's responses for provincial representation in study were taken into consideration, thinking the proportion for a standardized limit of participation for each province (remembering the total number 11) on the number of persons as 10. Randomly reached 110 people were requested on filling two questionnaire forms, one is for central and the other is for local governance assessments.

Again the proportion for 1:1 about central and local concern asking was paid attention..

Consequently, 110 people was asked for central government public services within e-government facilities upon those 10 themes previously mentioned. And the same 110 individuals were asked within the same way for local degree concerns. Following a cumulative evaluation process we obtained some degree of grades with 10 questions coming with 5 multiple choice questions which have *likert scale* alike answers to be chosen to get points.

Consequently, the total results for total degree were shown at percentages and CMM adapted stages. Hence, the total degree intervals for 0-20 points were commented for first stage as chaotic, i.e. without any background knowledge using the facilities like a first meeting. In the second stage as "repeatable" maturity level for capability on using and awareness was inferred with the point interval as 20-40. Weighing the third level of capability 40-60 was named with "defined" title for emphasizing the user citizens' ability for defined standardized processes in e-government. "Managed "title for fourth level of maturity level was weighed with 60-80 points and means the using of e governmental process for other type of processes which could be personal ones as well. And for the total grade in the interval 80-100 the upmost stage as "optimizing" the demander profile for innovative better processes with government was defined In the attachment of this paper you can find the questionnaire for each type of services own survey. And, herein the following we give the questionnaire response results within percentages. İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Kocaeli, Gaziantep, Konya, Kayseri, Diyarbakır, Mersin were put via the vertical position for central government questionnaire results table. The number of people for each grade and comparisons were seen in the tables below

RESULTS

The polls were collected and the scoring procedure was performed for the forms as well. For local services the forms which gained the point average between 0 and 20 were defined as level 1, and the number of them is 26. The forms at level 2 show the majority for the number 27. The numbers of other polls at the other levels as 3,4 and 5 are 19. The representative visual on the final score could be seen at the table below.

	Level 1	Level 2	Level 3	Level 4	Level 5
İstanbul	3	2	2	2	1
Ankara	1	5	2	1	1
İzmir	4	1	2	1	2
Bursa	3	3	1	1	2
Adana	1	4	1	2	2
Kocaeli	4	1	2	1	2
Gaziantep	1	5	2	2	
Konya	3	1	1	2	3
Kayseri	2	2	1	4	1
Diyarbakır	3	1	2	1	3
Mersin	1	2	3	2	2
Total	26	27	19	19	19

Table-12 :Local e-government service maturity level assignations

The round figures on scores for the cities can be seen for different level of maturities in the table below as well. This can help us the position of the different cities on evaluating their near or far position to other levels, through the responses of satisfied citizens. For example, Mersin has the highest score at level 5, although only two citizens' average response scores could be seen. Konya has the highest score for the number of citizens whose responses are at level 5. Konya has 3 citizens who think that the local governance service maturity rates are at the level 5. On the other hand the score of those citizens at the round average as 83, and it is near the lower limit 80 instead of the ultimate border 100.

	Level 1	**Level 2**	**Level 3**	**Level 4**	**Level 5**
İstanbul	17	32	49	67	87
Ankara	16	33	54	73	88
İzmir	15	34	53	65	85
Bursa	15	35	56	62	88
Adana	13	26	54	74	85
Kocaeli	17	29	55	72	89
Gaziantep	12	34	48	77	
Konya	14	28	49	63	83
Kayseri	13	27	45	72	88
Diyarbakır	12	32	56	74	87
Mersin	15	37	45	79	92
Average	15	32	51	71	88

Table-13 : Average scores obtained from the answered returns for each cities in order to observe the local e-government service maturity level

When the same evaluation was performed for the central governance maturity levels we can find the results shown for the responses of each province's citizen. It is seen that İstanbul and Ankara have the majority for citizens who think that the central governance service maturity level for online services is satisfactory at the level 5. Indeed, 5 citizens in Ankara and İstanbul gave the responses at the level 5. Gaziantep, on the other hand, has a dramatic value for the number of citizens who think that the central governance majority level is weak, as it is seen at the level 1.

	Level 1	Level 2	Level 3	Level 4	Level 5
İstanbul		2	2	1	5
Ankara			4	1	5
İzmir		3	3	3	1
Bursa	2	3	3	1	1
Adana	2	1	3	2	2
Kocaeli	1	2	3	4	
Gaziantep	4	2	2	2	

Konya	1	2	4	2	1
Kayseri	2	2	4	2	
Diyarbakır	1	1	3	5	
Mersin	1	2	3	2	2
Total	14	20	34	25	17

Table-14: Central e-government service maturity level for each province

The round scores for each province can be observed in the table 15 below. Herein, the level 3's average was at the middle value. İstanbul has a higher ratio compared with İstanbul having the score as 89 for the same majority at the level 5. The number 5 is also referring the half of the total participants for each survey in every province.

	Level 1	Level 2	Level 3	Level 4	Level 5
İstanbul		39	42	66	89
Ankara			54	67	86
İzmir		33	53	61	94
Bursa	12	32	44	67	90
Adana	8	24	57	73	88
Kocaeli	17	28	50	62	
Gaziantep	11	32	53	78	
Konya	17	29	55	73	86
Kayseri	12	23	53	64	
Diyarbakır	11	31	53	76	
Mersin	17	24	48	65	85
Total	13	28	51	68	88

Table-15: Average scores obtained from the answered returns for each cities in order to observe the local e-government service maturity level

Looking at the table-16 below, we can see that central and local governance service maturity results at total evaluation. Here we can see that level 3 SML (service maturity level) for central governance section has the major percentage with 30 %, reference among the participants. For the position or profile of the local governance SML, we see the majority of level-2 with the percentage as 24 %.

SML	Central e-government sml	Local e-government sml
Level 1	14 (12 %)	26 (23%)
Level 2	20 (18%)	27 (24%)
Level 3	34 (30%)	19 (17%)
Level 4	25 (22%)	19 (17%)
Level 5	17 (15%)	19 (17%)

Table-16 (Comparison for service maturity level on local and central levels

CONCLUSION

A maturity model can be viewed as a set of structured levels that describe how well the behaviors, practices and processes of an organization or administrative body can reliably and sustainably produce required outcomes (Anderson, 2006: 238). In our study those outcomes were taken as the citizen's satisfaction owing to governmental services online.

A maturity model can be used as a benchmark for comparison and as an aid to understanding - for example, for comparative assessment of different organizations where there is something in common that can be used as a basis for comparison(Saxena,.2005).. In the case of the our study, the basis for comparison realized for the processes at central and local governance capacities

As is seen from this study the level the service maturity level for e-governmental service via webpage or e-governmental portals are not at mature levels for local level. At central level the maturity level for majority as at degree-3 with the percentage as 30, and the second and important ratio as 22 %. Again for the local level assessment, the majority's level was around the second and first stages. As is seen, in the comparison table the accumulation of sample population it is shown clearly, and the majority's level was seen at second level (24%), following this, the second very near majority around (23%) is seen at the first level.

All in all, the central governance's profile seems at level 3, and local governance's general view is at the level-2, overall on behalf of the SML. These results show that the service maturity level at local level is behind the central level facilities, and the reasons for that could be discussed in wider scale study, questioning why the other national policies were not represented in cyber areas and services for local organizations and also for the financial dimensions of investments.

REFERENCES

Andersen, K. V., & Henriksen, H. Z. (2006). E-government maturity models: Extension of the Layne and Lee model. Government information quarterly, 23(2), 236-248.

Backus, M. (2001). E-governance in Developing Countries. IICD Research Brief, 1(3).

Baştan, S., & Gökbunar, R. (2004). Kamu hizmetlerinin sunumunda e-devletle ilgili yeni gelişmeler: Tümleşik e-devlet sistemlerine doğru. DE Üİİ BF Dergisi, 19(1), 71-89.

Bilgitoplumu.gov.tr (access:2013: 2011,web) http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Diger/Bilgi_Toplumu_Istatistikleri_2011.pdf

Demirel, D. (2006). E-devlet ve Dünya Örnekleri. Sayıştay Dergisi, 61(6), 83-118.

http://resources.sei.cmu.edu/library/asset-view.cfm?assetID=31072

https://www.ictstandard.org/publication/2013-05-23/business-capability-maturity-model-bcmm-3rd-generation-it-services

OECD(access:2013:2009,web):http://www.oecd-ilibrary.org/sites/9789264075061-en/10/03/g30-01.html?itemId=/content/chapter/9789264061651-34-en

Sampson, G. P., & Chambers, W. B. (Eds.). (2002). Trade, environment, and the millennium. Tokyo: United Nations University Press.

Saxena, K. B. C. (2005). Towards excellence in e-governance. International Journal of Public Sector Management, 18(6), 498-513.

SEI(access:2013) http://www.sei.cmu.edu/reports/93tr025.pdf http://www.sei.cmu.edu/reports/93tr025.pdf

Shareef, M. A., Kumar, V., Kumar, U., & Dwivedi, Y. K. (2011). e-Government Adoption Model (GAM): Differing service maturity levels. Government Information Quarterly, 28(1), 17-35.

Uçkan, Ö. (2003). E-devlet, e-demokrasi ve e-yönetişim modeli: Bir ilkesel öncelik olarak bilgiye erişim özgürlüğü. Stradigma. com. Aylık Strateji ve Analiz E-Dergisi, Haziran, (5).

YEŞİL İŞLETME FONKSİYONLARINDAN YEŞİL PAZARLAMA VE YEŞİL MUHASEBE

Green Management Functions Green Marketing and Green Accounting

Oğuz Yavuz YILMAZ[1], **Cengiz GÜNEY**[2]

ÖZET

21.yüzyıla kadar süregelen Geleneksel İşletme anlayışı; doğal kaynakların sınırsız gibi görülmesinden, doğada yapılan tahribatların önemsenmiyor olmasından, insanoğlunun fiziksel olarak dünya üzerinde tam bir hakimiyet kurma istediğinden dolayı beraberinde birçok sorunu da getirmiştir. Çevre Kirliliği, Küresel Isınma, İklim Değişiklikleri Negatif Dışsallık bu sorunlara başlıca verilecek örnekler olarak gösterilebilir.

21. Yüzyıl itibariyle gelişen Sürdürülebilir İşletme anlayışı çerçevesinde "Sürdürülebilir İş"in stratejik bir öncelik olduğunu ve doğayla uyumu vurgulayan Yeşil işletme ve yeşil yönetim kavramları ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda Yeşil İşletme kavramı ile birlikte; sosyal sorumluluk, temiz ve yenilenebilir enerji kaynakları kullanımı, üretimde yalınlaştırma, sürdürülebilir kalkınma, etkin kaynak kullanımı, topluma ve çevreye karşı sorumluluk ve karlılık paralelinde yeni bakış açıları, çözüm önerileri ortaya çıkarmıştır. Artan dünya nüfusu ve kaynakların kıtlığı Yeşil İşletme başlığı altında bahsedilen birçok yeni yaklaşımın ortaya çıkmasını kaçınılmaz hale getirmiştir.

Özellikle günümüzde her biri işletmeciliğin ayrı bir uzmanlık dalı haline gelmiş bulunan işletmenin temel fonksiyonlarında bu ‘’Yeşil İşletme ‘’ uygulamalarını ayrı ayrı görmek mümkündür.

Bu çalışmada, mevcut uygulamalardan özellikle yoğun kullanım alanına sahip olan; yeşil pazarlama ve yeşil muhasebe konuları kavramsal olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Çevre, Yeşil İşletme, Sürdürülebilir Kalkınma, Yeşil Pazarlama, Yeşil Muhasebe*

1 Öğr. Gör., Kocaeli Üniversitesi, Gazanfer Bilge MYO, İşletme Yönetimi Bölümü, oguz.yavuzyilmaz@kocaeli.edu.tr

2 Öğr. Gör., Kocaeli Üniversitesi, Gazanfer Bilge MYO, Muhasebe ve Finansman Bölümü, cengiz.guney@kocaeli.edu.tr

ABSTRACT

Till the 21th century traditional sense of management brought a lot of problems due to appearance of nonlimited natural sources, ingorance of damages on nature and dominations of humankind over nature.

Environmental pollution, global warming, climate changes negative externality are the examples regarding to those issues.

By the 21th century, as the result of improving sustainable sense of management, it is understood that the sustainable work has priority and terms of green management and green administration that emphasizes adaptation with nature. As a result of this, social responsibility, usage of clean and renewable energy, lean production sustainable improvment, active sourcing, new perpectives based on profit ability and responsibility to society and environment and solution suggestions appeared. Increasing global population and lack of sources made the all the approaches mandatory in the frames of green management.

Today each of the managment main functions that are:

1-Administration, 2-Production, 3-Marketing, 4-Finance and financial investment, 5-Human resources, 6-Accounting, 7-Research anddevelopment, 8-Public relations became major brance and different green management applications can be seen.

Green marketing and green accounting topics will be mentioned conceptionally in this study.

Keywords: *Environment, greenmanagement, sustainabledevelopment, greenmarketing, greenaccounting.*

1.GİRİŞ

Yeşil Pazarlama, Yeşil Üretim, Yeşil Muhasebe, Yeşil Finans bu bağlamda doğaya ve insana duyarlı, sosyal faydayı ön planda tutan ‘’Yeşil’’ yaklaşımın en yoğun dünya genelinde uygulama alanı bulduğu işletme fonksiyonları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeşil Pazarlama kavramı günümüzde oluşmuş olan; çevre bilinciyle ortaya çıkan çevre dostu ürünleri, hizmetleri ve fikirleri kapsamaktadır. Bu çevre dostu kavramlar ile ilgili tüm pazarlama karması elemanlarının da aynı şekilde doğaya, insana uygun ve sürdürülebilir olması yeşil pazarlama tanımının kapsamındadır. Kısaca amaç tüketici ihtiyaç ve istekleri yerine getirilirken, sadece işletmenin kar hedeflerine ulaşmasını sağlamak değildir. Bununla birlikte doğa ile dost ürünlerin, hizmetlerin, fikirlerin tasarlanmasını, ve bunların kullanım sonrasına kadar uzanan süreçleri de planlayan ve yöneten bir pazarlama faaliyetidir ‘Yeşil Pazarlama’.

Literatürde Çevre Muhasebesi ve Ekolojik Muhasebe adlandırmaları ile de tanınan “Yeşil Muhasebe” ise işletme fonksiyonlarında “yeşil işletmecilik” anlayışının bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ürün üretilirken ürün maliyetine sadece hammadde, işçilik

ve genel üretim maliyetlerinin girmesi birim üretim maliyetinin tespitinde yanıltıcı sonuçlar doğurmaktadır. Yeşil muhasebe uygulamalarında çevresel maliyetler olarak adlandırdığımız maliyet türlerinin de muhasebe kayıtlarında yer alması gerektiği vurgulanmaktadır. Böylece birim maliyet daha doğru tespit olunacak ve rekabetçi birim satış fiyatının belirlenmesinde muhasebe üzerine düşen görevi yapmış olacaktır.

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için çevrenin kendini yenileyebilmesi gerekmektedir. Çevresel unsurların kayıtlar aracılığı ile takip edilmesi, bu unsurların kendini yenileyebilmesi için gerekli olan zaman diliminin sağlanması açısından da önem arz edecektir.

2.YEŞİL PAZARLAMA

Bazı tahminlere göre insanlık şu anda gezegenimizin net temel üretkenliğinin %40’ından fazlasını kullanmaktadır. Eğer nüfus, tahminler doğrultusunda önümüzdeki 40 yılda ikiye katlanacak olursa, doğal kaynakların da tamamen yok olma derecesinde kullanılması sorunu ortaya çıkacaktır. Bu durum ise dünyanın varlığının ve insan sağlığının sürdürülemez biçimde yok edilmesi anlamına gelmektedir (Hart, 2001:123).

Tarihin belli dönemlerinde, insanoğlu çeşitli sorunlarla karşılaşmış, bunların çözümlerine öncelik vermek zorunda kalmıştır. Nüfusun hızlı artışı, kıtlık ve açlık, savaşlar, kentleşme, bu sorunlardan sadece birkaçıdır. 1970’li, 1980’li ve 1990’lı yıllar ise bütün insanlığın, gelişmiş az gelişmiş ayrımı olmadan, yeni bir sorunla karşılaştığı veya bu sorunu farkettiği yıllar olmuştur. Bu ortak sorun, en geniş anlamıyla çevrenin hızla bozulması, çevre değerlerinin yozlaşması veya yok olma tehlikesidir (Keleş,1997:9)

Teknolojideki hızlı gelişmeler, insanoğlunun doğal kaynakların kısıtlı olduğunu unutarak tükenmez kaynaklarmış gibi kullanmasına neden olmuş ve bunun bir sonucu olarak günümüzde tüm dünya medeniyetini ve yaşamını tehdit eden önemli çevre ve kaynak sorunları ile karşı karşıya gelinmiştir. Günümüzde işletmeleri ve tüketicileri etkileyen dış faktörlerin başında dünyanın doğal dengesi ve ekolojiyi oluşturan unsurlar gelmektedir. Özellikle 1960’lı yıllardan itibaren kirlilik ve enerjiyi korumaya yönelik çevresel hareketlerin önem kazanması neticesinde çevresel konulara duyarlılık 21. yüzyılda rekabet avantajı sağlamak amacı ile gerek işletmelerin ve siyasetin gerekse kişilerin ve sosyal kurumların üzerinde durduğu hususlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Straughan ve Roberts, 1999).

Doğa ve insanoğlu her zaman birlikte ele alındığı için doğanın geleceğine dair kaygılar insanlığın gelecek korkusunu beraberinde getirmektedir. İşletmelerle ilgili her şeyi araştıran, sorgulayan ve zor beğenen müşteri modeli işletmelerin doğal çevrelerine zarar vermesini kabul etmemektedir. Toplumsal bilince ve sosyal sorumluluğa sahip olan işletmeler tüketicilerin gözünde son derece önemli bir imaj kazanmaktadırlar (Varinli, 2000:15). Oluşan bu olgular aracılığıyla yeşil pazarlama kavramı ortaya çıkmıştır.

Yeşil pazarlama; kirlilik, enerji tüketimi ve tükenebilir kaynakların tüketiminin olumlu ve olumsuz yanlarını inceleyen (http://users.atcon.com); toplumun ve tüketicilerin ihtiyacını tatmin etmede sorumluluk anlayışı içerisinde uzun vadeli karlılığı hedefleyen bir iş stratejisidir(Ottman, 1993:77).

Oxford Üniversitesi İşletme Sözlüğüne göre çevreci pazarlamanın tanımı şu şekildedir; “İşletmelerin üretim, tanıtım ve dağıtım gibi temel pazarlama faaliyetlerini öncelikle çevrenin faydasına olması amacıyla gerçekleştirdikleri pazarlama anlayışına çevreci pazarlama yaklaşımı denmektedir.” (Oxford, 2002).

Bir işletmenin ekonomik işlevlerini yerine getirerek tüketicilerin taleplerini karşılaması, o işletmeye itibar kazandıracaktır. Bunun yanında işletmenin toplumun ahlak kurallarına uyması, sosyo-kültürel çevre için yardım ve destek sağlaması işletmenin toplumda kabul görmesini sağlayacaktır. Bu durum da işletmelerin süreklilikleri için son derece önemlidir. (Mucuk,2001:9)

Yeşil pazarlama, çevreyi koruma ilkelerine uygun olarak ürün üretimiyle ilgilenir. Çevresel sorumlulukla üretime odaklanmıştır(Uydacı , 2002:84).

Sosyal sorumluluklarının artmış olması, işletmelerin ekonomik faaliyetlerini, bir takım sınırlamalar içerisinde yerine getirmelerini gerekli kılmıştır. Sosyal sorumluluk anlayışının temelinde toplumun refah ve mutluluğu için güvenilir ürün, gerçeği yansıtan reklam, çevreyi koruyacak faaliyetler, çalışanların güvenliği ve istihdam sağlama çabaları bulunmaktadır (Alagöz,2005:314).

2.1. Yeşil Pazarlamanın Önemi Ve Yeşil Pazarlamaya Yönelme Sebepleri

Yeşil pazarlamadan sıkça bahsedilir olması ve gün geçtikçe kullanım alanın artması; önem değerini de oldukça fazlalaştırmıştır. Özellikle bu pazarlama ile amaçlanan öğeler gerçekleştiği ölçüde önemi daha da artmaya devam edecektir. Yeşil pazarlamanın öneminden bahsederken, bu pazarlama faaliyeti sonucunda elde edilmek istenen amaçları şu şekilde sıralayabiliriz.

Yeşil pazarlamanın amaçları:

- ✓ Yeşil pazarlamanın amacı yeni tüketim alanları yaratmak değil, sınırlı doğal kaynakları en iyi şekilde kullanmak olmalıdır.
- ✓ Yeşil pazarlama: kullanıp atılacak ürünlerin üretilmesi üzerine değil, doğal dengenin sağlanması ve korunması ile enerji tüketiminin en az seviyeye indirilmesi üzerinde yoğunlaşmalıdır.
- ✓ Yeşil pazarlama, çevrenin uğradığı tahribatı engelleyecek ve sanayinin yarattığı çevre kirliliğini azaltacak alternatifler aramalıdır.
- ✓ Yeşil pazarlama, çevre dostu ürünlerin kullanımını teşvik etmeye, paketleme işlemini en az düzeye indirmeye ve toplumda geri dönüşümün bilinci oluşturmaya yönelmedir.
- ✓ Yeşil pazarlama sistemin istikrarını sağlamak amacıyla sorumluluğu dağıtmalıdır, tüketicileri, devleti ve gönüllü kuruluşları harekete geçirmelidir (Uydacı, 2002:112).

İşletmelerin ise yeşil pazarlamaya yönelmesinin ve bu alana kaymalarının belli başlı sebepler vardır. Bunları ana başlıklar halinde gruplandırmak gerekirse:

2.1.1.Yeşil Tüketici Ve Talepleri

Yeşil tüketici, diğer tüketicilere göre satın alma ve tüketimlerine çevreci endişeleri daha fazla yansıtan tüketicilerdir. Bununla birlikte yeşil tüketici, üretim, tüketilen kaynakların kıtlığı ve ürünlerin kullanım sonrası işlemleri ile de ilgilenmektedir (Zinkhan ve Carlson, 1995:2)

Toplumda çevre duyarlılığının gelişimi, şüphesiz ki yeşil konulardaki akademik çalışmaların gelişimine de yansımıştır. Çevre sorumluluğu ile ilgili pek çok çalışma 1970'ler ve 1980'ler boyunca, çok az tüketicinin ciddi manada ürünlerin çevreye etkisi üzerinde durduğu dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde az sayıda çevreci (yeşil) ürün mevcut olduğundan pek çok çalışma, tüketim dışı olan (non-consumption) enerji koruma ve politik aktivitelerle ilgili gerçekleştirilmiştir.

Tüketim yönlü çalışmalar ise son zamanlarda ilgi toplamış, ancak daha çok geri dönüşüm ve çöplerin ayrıştırılması gibi tüketim sonrası davranışlara odaklanmıştır (Follows ve Jobber, 2000:724).

Sonraki yıllarda çevrecilik o kadar önemli hale gelmiştir ki, "1990'ların en büyük iş konusu" olarak adlandırılmıştır. Çevreciliği benimseyen yada "yeşil oryantasyon" olarak adlandırılan tüketicilerin sayısında da artış yaşanmıştır (Grove ve diğ., 1996:56).

Üretici ve tüketiciler, çevre dostu ürün kullanımında geçmiş dönemlere kıyasla daha

duyarlı ve bilinçli bir düzeydedir (Neuner,2000).

Tüketiciler, çevre dostu ürünlere ilişkin tercihlerini, ilgilerini ya yüksek bir sesle dile getirme ya da bu tür ürünleri üretmeyen firmaları boykot etme yoluna gitmektedirler. Bu davranışlar üretici firmaların çevre dostu ürün üretme yönünde daha istekli olmaları yönünde baskı oluşturmaktadır (Neuner, 2000).

Geçmiş yıllarda tüketiciler sadece satın alma ve tüketimle ilgilenirken, günümüzde "bilinçli yeşil tüketiciler", kıt kaynakları tüketen işletmelerin üretim sistemleriyle, ürünleriyle ve atıklarının çevreye etkileri ile ilgilenmektedirler (Varinli, 20012).

Tüketicilerin bilinçli seçimler yapabilmek için yeterli düzeyde bilgiye sahip olmaları gereklidir. Bilgi eksikliği tüketicileri satın alım kararlarında yeşil özelliklere dahil olmaktan alıkoyabilir (Prakash, 2002).

Pek çok çalışma, sosyo-demografik değişkenlerle (cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim düzeyi, hane geliri) çevre bilinçli tüketicilerin tutum ve/veya tüketimleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu tür değişkenler eğer istatistiki olarak önemli ise, pazarlamacılar için kolay ve etkili biçimde pazarın bölümlere ayrılmasını ve tüketicilerin yeşil tutum ve davranışları sayesinde fırsatlar yakalamasını olanaklı kılmaktadır (Straughan ve Roberts, 1999:563).

Demografik analizler üç açıdan faydalıdır: trend analizlerinde kullanılabilir, Pazar bölümlerini tanımlayıcı olarak kullanılabilir ve makro pazarlama için faydalı bilgiler sağlayabilir (D'Souza ve diğ., 2006:2).

Tilikidou (e.t., 2007), Yunanistan'da 274.200 hane halkı üzerinde bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu araştırmada çevre bilinci olan ve çevreyi, doğayı koruma yanlısı davranış sergileyen tüketicilerin; eğitim ve gelir seviyelerinin yüksek olduğunu görülmüştür.

Tilikidou ve Delistavrou (2001), Yunanistan'da 424 hane halkı ile araştırma gerçekleştirmiş ve orta yaşlı, iyi eğitimli işçilerin geri dönüşüm konularında duyarlı olduklarını ve bu konuya önem verdiklerini görmüştür.Gilg ve diğerleri (2005), 1600 hane halkı ile gerçekleştirdikleri araştırmada İkinci Dünya Savaşı jenerasyonu olan yaşlı kesimin yeşil tüketimde bulunduğunu tespit etmiştir.

Alkibay (2001), Ankara'da 1200 üniversite son sınıf öğrencisi üzerinde yaptığı aştırmasında, kadın tüketicilerin erkeklere göre yeşil ürünlere daha fazla destek verdiğini tespit etmiştir. Ayrıca, erkek tüketicilerin kadınlara göre yeşil ürünler için daha fazla ödeme yapabileceğini, gelir durumunun artması ile insanların yeşil ürünlere daha fazla oranda para ödeyebildiğini belirlemiştir.

Bu çalışmaya göre, kadınların aileden ve alışverişten sorumlu olduğu düşüncesinden hareketle; kadın tüketicilerin , erkeklere oranla daha fazla yeşil ürünleri tüketme davranışları içinde oldukları görülmüştür.

2.1.2.Yasal Zorunluluk Ve Yükümlülükler

Devletlerin yürürlüğekoyduğu yasa ve teknik yönetmelikler, çevre koruma konusunda etkin denetim mekanizmalarını oluşturur. "Kirleten Öder", kavramı global çevre yasalarının temelini teşkil eden bir kavramdır. Mevcut yürürlükteki Türk Çevre Kanununda da bu kavram yer almaktadır.

Bütün gelişmiş ülkelerde koyulan yasalarla, çevre kirlenmesinin önüne geçmek için kaynak ayrımında ve önceliklerin çeşitli açılardan ele alınışında asgari sağlık standartları, altyapı, hava ve su kirliliği gibi sıralamalar yapılması istenebilmektedir. Bu standartlar ülkelere göre farklılık gösterse de ortak payda olarak çevre kirlenmesini minimize etmeyi amaçlamaktadır.

2.1.3.Sosyal Sorumluluk ve Çevresel Anlayış

WWF (World Wildlife Fund- Dünya Doğal Yaşamı Koruma Derneği) Küresel Ayak İzi Ağı (Global Footprint Network) "Yaşayan Gezegen Raporu 2010" verilerine göre:

- ✓ Doğal kaynaklar tüketim oranında kendini yenileyemiyor.

- ✓ Atmosferde biriken karbondioksit iklim değişikliği olarak geri dönüyor.
- ✓ Doğal ormanların yaklaşık %50'si yok edildi; %30'u bozuldu ya da bölündü.
- ✓ Deniz seviyesi yükseliyor.
- ✓ Arazilerdeki verimli üst toprak kayboluyor.
- ✓ Yeraltı sularının kalitesini süratle bozmaktadır.
- ✓ 1.1 milyar insanın güvenli suya erişimi yok.
- ✓ 660 milyon insan 2 dolardan az parayla yaşamını sürdürüyor.
- ✓ Tüm memeli hayvanların % 25'inin dünya çapında soyu tükenmektedir.

Kanser, küresel ısınma, hava ve çevre kirliliğine bağlı ölümler (Tifo, kolera, virütik sarılık, çocuk felci, amipli dizanteri, sıtma, sarıhumma ve basilli dizanteri gibi ölümcül hastalıkların çevre kirliliğine bağlı olarak oluşan kirli su kaynaklı olarak ortaya çıkması v.b.) gibi belli başlı sayılan sebepler; firmalarda ve özellikle tüketicilerde bu konuda sosyal sorumluluk ve çevre bilincinin ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlamıştır. Bu konuda kamuoyunda tepki oluşmasına sebebiyet vermiştir.

2.1.4.Rekabet Baskısı

Günümüzde halihazırda devam eden ve yakın gelecekte de aratarak devam edecek olan Yeşil pazarlama anlayışı, çevre dostu üretim yapan kuruluşların, artan toplumsal çevre hassasiyeti nedeniyle, tüketici nezdinde değerinin artmasını sağlamıştır. Rekabette önde olmak isteyen firmalar; kendileri istemese de; gerek tüketici baskısı, gerekse rakiplerin bu anlayışı benimsemesi sebebiyle; yeşil pazarlama anlayışına ayak uydurmak zorunda olacaktır. Bu anlayış tüketici bilincinin artması ile birlikte ekstra olmaktan çıkıp, bir zorunluluk ve olmazsa olmaz halini almaya başlamıştır. Bu sürecin sonunda yeşil pazarlama anlayışı uzağında kalan firmaların pazarda rekabet edemedikleri görülmektedir.

Bu alanda rekabette ön plana çıkmak isteyen firmaların dünya genelinde yaptığı projelere örnek olarak:

- ✓ *McDonald's*ın 2009 yılında başladığı yeşil imaj değişimini,
- ✓ *Garanti Banka*'sının"Çevreye Duyarlı Bonus" adlı kredi kartları için başlattığı kampanyada küresel ısınmanın gözle görülür etkilerini,
- ✓ 18 yıldır çevreci Yeşil Atlas dergisinin anasponsoru olmasını,
- ✓ 1992 yılından bu yana WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı) ana sponsorluğunu yürütmesini,
- ✓ 2007 yılında Türkiye ve Avrupa'nın da ilk çevreci kredi kartı olan "Çevreci Bonus"u hayata geçirmesini,
- ✓ *Honda*'nın ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi sertifikasını,
- ✓ 2007 yılında EMAS (Çevre Yönetimi ve Kontrol Sistemi-ABD) sertifikası almasını,
- ✓ 2010 yılı Çevre Raporu'nda hedefini "yeşil fabrika" olarak belirlemesini,
- ✓ 1992'den beri azalt, yenile ve geri dönüştür prensipleri ile üretim yapmasını,
- ✓ Hidrojenle çalışan "sıfır kirlilik" yaratan çevre dostu otomobil üretiminde de öncülük yapmasını,
- ✓ *Arçelik*'in ISO 9001 ve ISO 14001 olmak üzere tüm uluslararası ürün ve yönetim standartlarını,
- ✓ Avrupa'da üreticilerin enerji yönünden direktiflerini belirleyen kuruluş olan CECED (European-Committee of DomesticEquipmentManufacturers) üyesi olmasını,
- ✓ "Enerji etiketi" uygulamasını,
- ✓ Çalışanlara çevre bilinci eğitimini,
- ✓ Dünyanın en az su tüketen "Ekolojist" bulaşık makinesini,
- ✓ 2010 yılında ilk defa AB Çevre Ödülleri kapsamında yönetim ve ürün kategorilerinde birinci seçilen Türk markası olmasını,
- ✓ Tüm ürünlerde %90'ın üzerinde geri kazanım oranlarını yakalamasını,
- ✓ Ozon tabakasına zararlı CFC gazından arındırılmış buzdolabı üretimini,
- ✓ Wal-Mart'ın mağazalarında %30 daha az enerji kullanımı,
- ✓ "Yeşil Duvar" teknolojisi,
- ✓ Müşterilerde elektrik tasarrufu sağlama bilinci,
- ✓ %30 daha az sera gazı yayan mağazalar,
- ✓ Kendi enerjisini üreten Dağıtım Merkezi,
- ✓ Geri dönüşüm ve atık değerlendirme,
- ✓ Mağazalarında pil, CD, DVD ve toner geri dönüşüm üniteleri,
- ✓ Dünya genelinde plastik torba atığını %33 oranında azaltma,
- ✓ Paketleme skor kartı uygulaması,
- ✓ Direct Farm Programı hedeflerini, göstermek mümkündür.

2.1.5.Uluslararası Kuruluşlar

Dünya genelinde faaliyet gösteren ve kendilerine bağlı ülkeleri, firmaları v.b. yapıları denetleyen ve çevre sağlığı, çevre kirliliği, sosyal sorumluluk konularında bağlayıcılığı olan birçok uluslararası kuruluş faaliyet göstermektedir. Bu kurumların yaygınlaşması ve faaliyet alanlarını arttırması çevreye duyarlılık, yeşil pazarlama konularında firmaların duyarlı olmasını standart hale getirmektedir. Bu sayede çevrenin korunması ile ilgili protokollere uyulması da zorunlu hale gelmekte ve artmaktadır.

Örgütlere örnek olarak; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Gıda Tarım Teşkilatı (FAO), NATO, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Avrupa Konseyi, Uluslararası Ticaret Örgütü, IMF, Dünya Bankası'nı gösterebiliriz.

Küresel Çalışmalara örnek olarak; Stockholm Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı, Brundtland Raporu, Rio BM Çevre ve Kalkınma Konferansı, Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi ve Kyoto Protokolünü gösterebiliriz.

2.2.YEŞİL PAZARLAMA KARMASI ÖĞELERİ

Yeşil Pazarlama karması öğeleri de modern pazarlamada olduğu gibi; 4P (product, price, place, promotion) Ürün, fiyat, dağıtım ve tutundurma olarak yer almaktadır.

Yeşil Ürün olarak; çevreye zarar vermeyen, yeryüzünü kirletmeyen, doğal kaynakları mümkün olduğunca az tüketen, geri dönüştürülebilen ürünler kastedilmektedir. Yeşil ürünler 4S formülü olarak adlandırılan; Tatmin (Satisfaction), Sürdürülebilirlik (Sustainability), Sosyal Kabul (SocialAcceptability), Güvenlik (Safety) öğelerini içeren ürünlerdir.

Yeşil Dağıtım için; ürün dağıtımı sırasında çevreye duyarlı olunması, daha az yakıt harcanması, daha az karbon emisyonu oluşturmak, daha ufak yer kaplayacak şekilde taşımak, gibi tanımlar yapılabilir. İnternet ve internet üzerinden pazarlama ve satış bu konuda verilebilecek e iyi örnektir.

Kullanılmış paketlerin, parçaların ve taşıma kaplarının tüketicilerden geri toplanması işlemi yani tersine lojistik kavramı da günümüzde, yeşil dağıtım stratejisi altında yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu alandaBMW, Delphi, DuPont, General Motor, HP firmaları yoğun olarak tersine lojistik kavramını dünya genelinde uygulamaktadır.

Yeşil Tutundurma; Günümüzde firmalar tutundurma öğelerinden reklam ve halkla ilişkiler alanında, tüketici zihninde kendilerini çevreye duyarlı olarak gösterebilmek ve ürünlerinin çevreye zararsız olarak üretildiği algısını yaratabilmek için faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Bu konuda sosyal medya, fuarlar, sponsorluklar, festivaller de gün geçtikçe fazlaca kullanılmakta, tüketici zihninde yeşil ürün imajı oluşturabilmek için büyük bütçeler ile tutundurma faaliyetleri yürütülmektedir.

Yeşil fiyat; Yeşil Muhasebe (greenaccounting): Çevreyle ilgili maliyetlerin ait oldukları üretim süreçlerine yüklenecek şekilde düzenlemesi ve çevre muhasebesi (environmentalaccounting) çevresel kaynakların oluşumunu, bu kaynakların kullanılma biçimini, örgütlerin işlemleri sonucunda bu kaynaklarda meydana gelen artış ve azalışları ve örgütlerin çevresel açıdan durumunu açıklayan sistemlerdir.

Özellikle yeşil pazarlama karmasının fiyat öğesinde yeşil muhasebe kavramı devreye girmektedir. Gerek ürün birim maliyetinin belirlenmesi, gerekse belirlenen birim maliyet üzerinden birim satış fiyatının belirlenmesi noktasında çevresel varlıkların ve maliyetlerin ne şekilde dikkate alınması gerektiği Yeşil Muhasebenin temel konusunu oluşturmaktadır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Yeşil Muhasebe (Çevre Muhasebesi) kavramı ele alınacaktır.

3.YEŞİL MUHASEBE(ÇEVRE MUHASEBESİ)

Muhasebe, "bir örgütün kaynaklarının oluşumunu, bu kaynakların oluşma biçimini, örgütün işlemleri sonucunda bu kaynaklarda meydana gelen artış ve azalışları ve örgütün finansal açıdan durumunu açıklayan bilgileri üreten ve bunları ilgili kişi ve kuruluşlara ileten bilgi sistemi." olarak tanımlanmaktadır (Sevilengül, 2005:9). Fonksiyonları itibari ile muhasebe; "İşletmenin varlıklarında ve kaynaklarında değişme yaratan, tamamen veya kısmen mali nitelikteki ve para ile ifade edilebilen ticari işlemlere ait bilgilerin ilgili kaynaklardan toplanması, doğruluklarının saptanması, kaydedilmesi, sınıflandırılması, elde edilen sonuçların rapor halinde ilgili kişilere sunulması ve bu bilgilerin analiz edilip yorumlanmasıdır." şeklinde tanımlanmaktadır (Küçüksavaş, 2001:5).

Çevre muhasebesi ise doğal çevrenin önemini çarpıcı bir şekilde ifade eden Kuzey Amerika yerlilerinin "Bu dünya bize atalarımızdan miras kalmadı, biz onu çocuklarımızdan ödünç aldık" atasözü ve benzeri görüşlere dayandırılmaktadır. İnsanoğlu yaşadığı süre içerisinde dünyada var olan kaynakları tüketmektedir. Yapılan tüketim insanın kendi dönemi için bir kar olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak yapılan tüketim tekrar yerine konulmadığı zaman Şekil 1 de gösterildiği gibi dünyanın bir zararı oryaya çıkacak, doğanın sermayesi azalacak demektir

(Özkol:, 1998:21).

Şekil 1: Doğal Miras Kullanımı

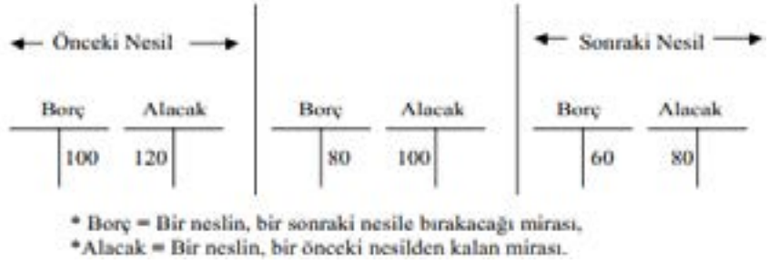

Kaynak: Erdal ÖZKOL, "Çevre Muhasebesi", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:13, Sayı:1, Nisan 1998, s.21.

Çevre muhasebesi Milli Gelir Muhasebesi, Finansal Muhasebe ve Yönetim Muhasebesi olmak üzere üç farklı alanda kullanılmaktadır. Milli gelir muhasebesi yaklaşımında çevre muhasebesi Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ile ilişkilendirilmektedir. GSMH, ekonomideki mal ve hizmet akışının bir ölçüsüdür ve toplumsal refah düzeyinin bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Bu anlamda çevre muhasebesi ülkenin yenilenebilir ve yenilenemez nitelikteki doğal kaynak tüketimini ifade etmektedir (Özbirecikli, 2000:16-17). Bu kaynak tüketiminin ifade edilmesinde fiziksel ve parasal ifadeler kullanılmaktadır (Haftacı ve Soylu, 2007:114). Finansal muhasebe açısından ise çevre muhasebesini çevresel maliyetleri ve yükümlülükleri sınıflandıran, kaydeden, özetleyen ve yorumlayan bir süreç olarak belirtmek mümkündür. Yönetim muhasebesi ise finansal muhasebede elde edilen ve malitablolarda raporlanan verilerin yönetsel kararlar açısından kullanımını ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında çevre muhasebesi yönetim muhasebesi için bir veri kaynağı olma özelliği taşımaktadır (Özbirecikli, 2000:16-17).

Çevre muhasebesinin özünde çevresel kaynakları tüketen her işletmenin, katlandığı çevresel maliyetleri mali tablolarda raporlaması ve kamunun bilgisine sunması yatmaktadır (Kırlıoğlu ve Kasapoğlu, 2004:52).

Muhasebe'nin açık ve anlaşılır tanımına nazaran çevre muhasebesinin tanımı çeşitli kaynaklarda farklılık göstermektedir. Tanımlar incelendiğinde genel olarak muhasebenin temel fonksiyonlarını içerdiği söylenebilir (Haftacı ve Soylu, 2007:113).

Çeşitli kaynaklarda yeşil muhasebe, ekolojik muhasebe, çevresel muhasebe gibi kelimelerle ifade edilen çevre muhasebesine ilişkin tanımlamalardan bazıları şöyledir:

Çevre muhasebesi; çevresel kaynakların kullanımı ve adı geçen kaynakların kullanımı sonucu oluşacak çevresel etkilerin muhasebesi, uygulanmakta olan muhasebe sistemlerinde özellikle maliyet ve kâr analizlerinde çevre ile ilgili faktörlerin planlanıp uygulanmasıdır (Kırlıoğlu ve Fidan, 2010:3).

Clark ve O'Neill çevre muhasebesini muhasebe, muhasebeciler ve ekoloji arasındaki karşılıklı ilişkilerin incelenmesi çabalarına verilen temel isim olarak tanımlamaktadır. Bu alandaki faaliyetler örgütlerin çevresel politika ve stratejilerini gerçekleştirebilmesi için gerekli olan bilgilerin belirlenmesi, analizi ve raporlanmasını içermektedir (Çakar, 2007:88).

Gautam ise çevre muhasebesini çevresel kaynakların kullanımı ve bu kaynakların kullanımı sonunda doğacak etkilerin muhasebesi şeklinde tanımlamaktadır (Kırlıoğlu ve Can, 2006:6).

Çevre muhasebesi; çevresel kaynakların kullanılış biçimini, işletmelerin faaliyetleri sonucunda bu kaynaklarda meydana gelen artış ve azalışları ve işletmelerin çevresel açıdan durumunu açıklayan bilgileri üreten ve bunları ilgili kişi ve kuruluşlara ileten bir bilgi sistemidir

(Kurşunel ve Diğerleri, 2006:83).

Tanımlar incelendiğinde çevre muhasebesinin amaçlarını şöylece sıralamak mümkündür (Özkol, 1998:21):

- ✓ Geleneksel muhasebe uygulamalarının geliştirilmesine katkı sağlayacak araştırmalar yapmak,
- ✓ Geleneksel muhasebe sistemi içinde, çevresel maliyet ve gelirleri ayrı olarak tanımlamak,
- ✓ İşletmenin hem iç hem de dış çıkar grupları için, yeni performans ölçüm raporları ve formları geliştirmek,
- ✓ Yönetim kararlarında daha fazla çevresel yararlılık elde edebilmek için yeni finansal ve finansal olmayan muhasebe bilgi ve kontrol sistemleri oluşturmak.

Çevresel sorumlulukların muhasebe sistemiyle bütünleştirilmesi, çevre etken ve koşullarının saptanması, bunların olumsuz etkilerinin giderilmesine muhasebenin katkısının sağlanması, çevresel sorunların giderilmesine yönelik maliyet analizlerinin yapılması, çevresel kaynak envanterinin belli bir zamanda hangi düzeyde olduğunun saptanması (Çelik, 2007:37) yine çevre muhasebesinin amaçlarını oluşturmaktadır. Çevre muhasebesi ile ekonomik ve ekolojik sürdürülebilirlik arasındaki ilişki incelenebilmekte, ekonomik kalkınma ve ekolojik değişim takip edilebilmekte, doğal kaynakların kullanımının gelecekteki insan refahına olan etkisi, faydalarını ve zararları hakkında çalışmalar yapılabilmektedir(Mutlu, 2007:185).

Çevre muhasebesinin tüm bu olumlu taraflarının yanında uygulanabilirlik açısından birtakım zorlukları beraberinde getirdiği açıktır. Çevresel dışsallıkların içselleştirilmesindeki güçlükler, çevresel etkilerin işletmenin bütün faaliyetlerini kapsaması, çevresel etkilerin faaliyetler itibarı ile zaman ve yer olarak farklılıklar göstermesi ve çevre muhasebesinin uygulamasının işletmeler için ek maliyet ve yük getirmesi bahsi temel zorlukları oluşturmaktadır (Haftacı ve Soylu, 2007:117). Çevre olayına yönelik belge, bilgi ve dokümanlara erişimdeki zorluk, fiziksel olarak çevreye verilen zararın objektif ve doğru tespitinin zorluğu ve muhasebede çevre muhasebesine yönelik metotların yetersizliği karşılaşan diğer zorlukları oluşturmaktadır (Özkol, 1998:22).

3.1.Çevresel Harcamaların Tekdüzen Hesap Planı Kapsamında Muhasebeleştirilmesi

İşletmelerin çevre için yaptıkları her türlü faaliyet, çevresel maliyetlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İşletmede ortaya çıkan bu çevresel faaliyet maliyetlerinin işletmenin diğer faaliyetleri arasında dağınık ve karmaşık bir şekilde muhasebeleştirilmesi muhasebenin temel kavramlarından önemlilik kavramına aykırı düşmektedir (Kırlıoğlu ve Can, 1998:118).

- Çevresel Stok Harcamalarının Muhasebeleştirilmesi

TMS 2' de Stoklar, "İşletmenin satmak, üretimde kullanmak veya tüketmek amacıyla edindiği, ilk madde ve malzeme, yarı mamul, mamul, ticari mallar ile, üretim sürecinde meydana gelen yan ürün, artık ve atıklar gibi bir yıldan az bir sürede kullanılacak olan veya bir yıl içerisinde nakde çevrilebileceği düşünülen varlıklardır (Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu-TMS2/Stoklar, http://www.tmsk.org.tr E.T:15.06.2015)" şeklinde tanımlanmaktadır. İşletmelerde stokların çevresel özelliği nedeniyle katlanılan ek maliyetler, muhasebe açısından değişik şekillerde ele alınabilir. Aşağıda bu değişik durumlara ilişkin muhasebe kayıtlarına yer verilmiştir (Haftacı ve Soylu, 2008:97-100).

Durum 1: Stoklara ilişkin çevresel ek maliyetler KDV hesabına benzer şekilde çevresel etkisine göre belirlenen bir oranda hesaplanıp "çevre giderleri, çevresel maliyetler, çevresel yükümlülükler veya çevresel mallar" gibi ayrı bir hesapta izlenebilir. Mal alımında katlanılan

ek çevresel maliyetlerin çevresel mallar hesabında izlenmesi istenirse, stoklar grubunda 154 Çevresel Mallar Hesabı isimli bir hesap açılarak bu hesaba kayıt yapılabilir.

_____ / _____

153.TİCARİ MALLAR HS.	XXX	
154.ÇEVRESEL MALLAR	XXX	
191.İNDİRİLECEK KDV HS.	XXX	
İLGİLİ HESAPLAR		XXX

_____ / _____

Durum 2: Stoklara ilişkin çevresel ek maliyetler ilgili hesabın alt hesabında izlenebilir. Mal alımında katlanılan ek çevreselmaliyetlerin alt hesaplarda izlenmesi durumunda 153 Ticari Mallar Hesabı altında açılacak olan alt hesap, ticari mallarla ilgili olarak katlanılan çevresel maliyetleri gösterir.

_____ / _____

153.TİCARİ MALLAR HS.	XXX	
153.02. Çevresel Mallar		
İLGİLİ HESAPLAR		XXX

_____ / _____

Durum 3: Stoklara ilişkin katlanılan ek çevresel maliyetlerin çevre koruma amaçlı herhangi bir fondan karşılanması durumunda, "Çevresel Teşvik Fonundan Alacaklar Hesabı" isimli bir hesap açılarak çevresel ek maliyetler bu hesapta izlenebilir. Çevresel maliyetin teşvik fonu ile karşılanması durumunda, hesap planında ticari alacaklar grubunda çevre teşvik fonundan alacaklar hesabı isimli bir hesap açılır. Katlanılan ek çevresel maliyetler bu hesabın borcuna kaydedilir. Çevresel ek maliyetler fon kaynağından alındığında da ilgili hesabın borcuna, bu hesabın alacağına kaydedilir.

_____ / _____

153.TİCARİ MALLAR HS.	XXX	
125.ÇEVRE TEŞVİK FONUNDAN ALACAKLAR HS.	XXX	
191.İNDİRİLECEK KDV HS.	XXX	
İLGİLİ HESAPLAR		XXX

_____ / _____

İLGİLİ HESAPLAR		XXX
125.ÇEVRE TEŞVİK FONUNDAN ALACAKLAR HS.		XXX

_____ / _____

Durum 4: Stoklara ilişkin çevresel ek maliyetler nazım hesaplarda izlenebilir. Muhasebe kayıtlarından çeşitli bilgiler üretmek veya ek bilgiler sağlamak için Tekdüzen Hesap Planı'nda yer alan 9 sayılı hesap sınıfı nazım hesapları kullanılabilir. Mal alımında katlanılan ek çevreselmaliyetin nazım hesaplarda izlenmesi durumunda ilgili kayıt aşağıdaki gibi yapılabilir.

_____ / _____

950.ÇEVRESEL MALLAR	XXX	
İLGİLİ HESAPLAR		XXX

_____ / _____

Durum 5: Stoklara ilişkin çevresel ek maliyetler dipnotlarda belirtilebilir. Stoklardaki çevresel maliyetlerin hesaplarda ayrıca izlenemediği durumlarda, bu tür maliyetler bilanço dipnotlarında belirtilebilir.

Durum 6: Stoklarla ilgili çevresel özellik ve maliyetler çevre raporlarında da ayrıca belirtilebilir. İşletmeler için en kolay ve en çok karşılaşılan uygulamanın bu olduğu söylenebilir.

- Çevresel Maliyetlerin Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması

İşletmeye ait bilgilerin sunumuna ilişkin TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu standardında bir takım açıklamalar bulunmaktadır. TMS 1'i dikkate alırsak çevresel harcamaların raporlanması ve sunumunda uygulanması gereken ilkeleri şöylece sınıflandırmak mümkündür (Ulusan, 2010:93-94) .

- ✓ Çevresel varlıklar, giderler ve borç karşılıklarının finansal tablolarda ayrı başlık altında sunulup sunulmayacağı (TMS 1, par. 29),
- ✓ Çevresel varlıklar ve borç karşılıkları ile çevresel giderler ve gelirlerin finansal tablolarda hangi durumlarda birbirleri ile mahsup edilerek veya edilmeden ayrı olarak sunulacağı (TMS 1, par. 32-35),
- ✓ Çevresel varlıklar, giderler ve borç karşılıklarıyla ilgili bilgilerin finansal tablolarda önceki döneme ilişkin tutarlarla karşılaştırmalı olarak sunulacağı (TMS 1, par. 38-44),
- ✓ Çevresel varlıkların, giderlerin ve borç karşılıklarının sunuluşu ve sınıflandırılmasının hangi durumlarda değiştirilebileceği (TMS 1, par. 45-46),
- ✓ Çevresel varlıkların bilançoda dönen veya duran varlık olarak sınıflandırılıp sınıflandırılmayacağı (TMS 1, par. 66-68),
- ✓ Çevresel borç karşılıklarının bilançoda kısa vadeli ya da uzun vadeli borçlar arasında sunulup sunulmayacağı (TMS 1, par. 69-76),
- ✓ Çevresel giderlerin gelir tablosunda nasıl sunulacağı (TMS 1, par. 87, 97-105)
- ✓ Çevresel varlıklar, giderler ve borç karşılıklarıyla ilgili muhasebe politikalarının ve izleyen mali yılda çevresel varlıkların ve borç karşılıklarının defter değerlerinde önemli düzeltmelere neden olmanın ciddi risklerini taşıyan geleceğe yönelik temel varsayımlar ve tahminlerdeki belirsizliklerin ana kaynaklarıyla ilgili bilginin dipnotlarda açıklanması gerektiği (TMS 1, par. 117-133) gibi konularda TMS 1'deki ilkeler esas alınacaktır.

Tablo 1: Çevresel Maliyetlerin Fonksiyonel Giderlere Göre Raporlanması

Çevresel Maliyetler	**Gider Türleri**						
	Ham Mad. VeMlz.	İşçilik Gid.	Dış. Sağ. Fayd. Hiz.	Vergi Resim ve Harçlar	Amortisman Giderleri	Finansman Giderleri	TOPLAM
GENEL ÜRETİM GİDERLERİ							
Azaltma Maliyetleri							
Kullanma Maliyetleri							
Zarar Maliyetleri							
Toplam Maliyetler							
ARAŞTIRMA GELİŞTİRME GİDERLERİ							
Azaltma Maliyetleri							
Kullanma Maliyetleri							
Zarar Maliyetleri							
Toplam Maliyetler							
PAZ. SAT.DAĞ. GİDERLERİ							
Azaltma Maliyetleri							
Kullanma Maliyetleri							
Zarar Maliyetleri							
Toplam Maliyetler							
GENEL YÖN. GİDERLERİ							
Azaltma Maliyetleri							
Kullanma Maliyetleri							
Zarar Maliyetleri							
Toplam Maliyetler							
FİNANSMAN GİD.							
Azaltma Maliyetleri							
Kullanma Maliyetleri							
Zarar Maliyetleri							
Toplam Maliyetler							
ÇEVRESEL MALİYETLER TOPLAMI							

Kaynak: KIRLIOĞLU, H. ve A.V.CAN, (1998)., Çevre Muhasebesi, Değişim Yayınları, Adapazarı' dan aktaran Ali ALTINBAY, "Çevresel Maliyetlerin Raporlanması", Akademik Bakış, Sayı:11, Ocak 2007, s.6-7.

SONUÇ

Çağımızdaki tüketici bilinçli olarak ve gün geçtikçe daha fazla bilinçlenerek; aktif yeşil tüketici öğelerini benimsemektedir. Yeşil tüketici istek ve ihtiyaçlarına cevap vermek için Yeşil İşletme anlayışını benimsemek şarttır.

Yeşil İşletme anlayışı çerçevesinde işletme fonksiyonları oldukça önem taşımaktadır. Bu fonksiyonlardan Yeşil İşletme anlayışı içerisinde en etkili olanı ise pazarlama fonksiyonudur. Yeşil pazarlamaya verilecek önem ile tüketici zihninde yeşil ürün algısı oluşabilecek ve bu sayede rekabet avantajı elde edilmesi de mümkün olacaktır. Yeşil pazarlama faaliyetleri şirketler için maliyet ve faaliyet yönünden ekstra olmaktan çıkıp; standart hale dönüşmektedir. Bu alanda pazarlama karması öğelerinden fiyat kavramını da içine alarak Yeşil muhasebe anlayışı ön plana çıkacaktır.

Bütünleşik pazarlama anlayışı çerçevesinde bakıldığında, zaten işletme fonksiyonları bir bütündür ve pazarlama yönetimi ile aynı doğrultuda faaliyet göstermesi gerekir. Yeşil pazarlama faaliyeti olan bir firma bunu muhasebeleştirirken de şüphesiz yeşil muhasebe anlayışını benimsemesi gerekir.

KAYNAKLAR

ABDUL-MUHMİN, Alhassan G., (2007), "ExplainingConsumers' WillingnessTo Be EnvironmetallyFriendly", International Journal of Consumer Studies, Vol.31, N.3:237- 247.

ALKİBAY, Sanem (2001), "Yeşil Pazarlama Faaliyetlerine Üniversite Öğrencilerinin İlgisi Üzerine Bir Araştırma", Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 4:76-93.

ALTINBAY, A., (2007)., "Çevresel Maliyetlerin Raporlanması" Akademik Bakış, Sayı:11.

BAŞARAN ALAGÖZ, S. (2005). İşletmelerde Pazarlama Ahlakı ve Önemi, 1. Yerel Ekonomiler Kongresi, Ekim, Karaman.

CHAN, Ricky Y.K.,Lorett B.Y. Lau (2000), "Antecedents of GreenPurchases: a Survey in China", Journal of Marketing, Vol.17, N.14:338-357.

ÇAKAR, U., (2007)., "Çevreci Şirket ve Çevre Muhasebesi", Mali Çözüm Dergisi, Sayı:83.

ÇELİK, M., (2007)., "Çevreye Duyarlı Muhasebe", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:33.

D' SOUZA, Clare, Mehdi Taghian, Eter Lamb, Roman Peretiaatko (2006), "GreenDecisions:DemographicsAnd Consumer Understanding Of EnvironmentalLabels", International Journal of Consumer Studies, V.31, I.4:371-376.

EPA-Çevre Koruma Ajansı, http://www.epa.gov (E.T:15.06.2015)

FOLLOWS, Scott B., David Jobber (2000), "EnvironmentallyResponsiblePurchaseBehaviour: A Test of A Consumer Model", EuropeanJournal of Marketing, Vol.34, N.5/6:723-746.

GROVE, Stephen J.,Raymond P. Fisk, Gregory M. Pickett, Norman Kangun (1996), "GoingGreen in the Service SectorSocialResponsibilityIssues, ImplicationsandImplementation", EuropeanJournal of Marketing, Vol.30, N.5: 56-66.

HAFTACI, V., K. SOYLU, (2007)., "Çevre Kirlenmesi ve Çevre Koruma Bağlamında Çevre Muhasebesinin Önemi", MUFAD Muhasebe Finansman Dergisi, Sayı:33.

HAFTACI, V., ve K. SOYLU, (2008)., "Çevresel Bilgilerin Muhasebesi ve

Raporlanması", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:15.

HART, Stuart (2001), "Yeşilleşmenin Ötesinde Sürdürülebilir Bir Dünya İçin Stratejiler", İş ve Çevre (Çev: Ahmet Kardam), Harward Business Review, MESS Yayınları

KELEŞ, Ruşen (1997), "İnsan Çevre Toplum", İnsan Çevre Toplum (Der:Ruşen Keleş), Ankara: İmge Yayınevi, 9-18

KIRLIOĞLU, H. ve M.E.FİDAN, (2010)., "Organize Sanayi Bölgeleri İçinde ve Dışında Faaliyet Gösteren İşletmelerin Çevre-Atık Yönetimi ve Muhasebesi Konularında Mevcut Durum ve Farklılıkları (Sakarya İlinde Bir Araştırma)", Muhasebe ve Denetime Bakış.

KIRLIOĞLU, H. ve A.V.CAN, (1998)., Çevre Muhasebesi, Değişim Yayınları, Adapazarı.

KIRLIOĞLU, H. ve A.V.CAN, (2006)., "Çevresel Muhasebede Kavramsal Tartışmaların Gelişimi ve Analizi", MUFAD Muhasebe Finansman Dergisi, Sayı:31.

KIRLIOĞLU, H. ve Ş., KASAPOĞLU,(2004)., " Belediyelerde Çevre Muhasebesi Uygulaması", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Nisan 2004, Sayı22.

KÜÇÜKSAVAŞ, N., (2001)., Genel Muhasebe İlkeler ve Uygulaması, Bata Yayınları, İstanbul.

KURŞUNEL, F., ve Diğerleri, (2006)., "Muhasebe Meslek Mensuplarının Çevre Muhasebesi Hakkındaki Görüşleri: Konya İli Üzerine Bir Araştırma", Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl:9, Sayı 11.

MUCUK, İ.(1999). Pazarlama İlkeleri , 13. Baskı , Türkmen Kitabevi , İstanbul

MUTLU, A., (2007).,"Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Muhasebesi I", Muhasebe ve Finansman Dergisi, , Sayı:33.

NEUNER, M. (2000) "CollectivePrototyping: A Consumer PolicyStrategytoEncourageEcological Marketing" Journal of Consumer Policy, 23:153-175.

OTTMAN J.(1999). GreenMarketing:ChallengesandOpportunitiesforthe New Marketing Age, Lincolnwood,İllinois:NTC Business Books.

OXFORDUNİVERSİTYPRESS, A Dictionary of Business, "Green Marketing" http://130.94.78.150/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t18.002460 (09.08.2002)

ÖZBİRECİKLİ, M., (2000)., " Çevre Muhasebesi Kavramı ve Yönetsel Kararlara Katkıları", Muhasebe- Finansman Öğretim Üyeleri Bilim ve Araştırma Derneği Dergisi, Sayı:7.

ÖZKOL, A. E. ve Diğerleri (2005), " Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Muhasebenin Sosyal Srumluluğu", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:27.

ÖZKOL, E., (1998)., " Çevre Muhasebesi", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:13, Sayı:1.

PRAKASH, A. (2002) "Green Marketing, PublicPolicyandManagerialStrategies" Business Strategyandthe Environment, 11:19-25.

SEVİLENGÜL, O., (2005)., Genel Muhasebe, Gazi Kitabevi, Ankara.

SHAMDASANİ, Prem, GloriaOngChon-Lin, DaleenRichmond (1993), "ExploringGreenConsumers in an OrientalCulture: Role of Personaland Marketing MixFactors", Advances in Consumer Research, Vol.20: 488-493.

STRAUGHAN, Robert, James A. Roberts (1999), "EnvironmentalSegmentationAlternatives: A Look at Green Consumer Behavior in The New Millennium", Journal of Consumer Marketing, Vol.16, N.6:558-575.

TAVMERGEN. İge P. (1998), "Sosyal Pazarlama: Genel Uygulamada Karşılaşılan Problemler Ve Türkiye'den Bir Çalışma", Pazarlama Dünyası , Sayı 70, 22-28

TİLİKİDOU, Irene, "TheEffects of Knowledge andAttitudesuponGreeks' Pro-EnvironmentalPurchasingBehaviour", CorporateSocialResponsibilityandEnvironmental Management (http://www3.interscience.wiley.com/cgibin/ fulltext/112771050/PDFSTART, erişim tarihi: Temmuz, 2012)

TMS 16, "Maddi Duran Varlıklar", http://www.tmsk.org.tr (E.T: 15.06.2015).

TMS 2, "Stoklar", http://www.tmsk.org.tr (E.T: 15.06.2015).

TMS 37, "Karşılıklar, Koşullu Borçlar Ve Koşullu Varlıklar", http://www.tmsk.org.tr (E.T: 15.06.2015).

TMS 38, "Maddi Olmayan Duran Varlıklar", http://www.tmsk.org.tr/index.php?id=41 (E.T: 15.06.2015).

ULUSAN, H., (2010)., "Türkiye Muhasebe- Finansal Raporlama Standartlarının Çevresel Maliyet ve Borçların Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması Açısından İncelenmesi", Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt:13, Yıl:10, Sayı:19.

UYDACI, M.(2002). Yeşil Pazarlama – İş Ahlakı ve Çevresellik Açısından Yaklaşımlar, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

VARİNLİ, İ.(2000). Pazarlama Ahlakı ve Kayseri'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeYöneticilerinin Pazarlama Ahlakına İlişkin Değerlendirmeleri, Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:15.

ZİNKHAN, George M.,LesCarlson (1995), "GreenAdvertisingandtheReluctant Consumer", Journal of Advertising, Vol.24, N.2: 1-6.

ŞIRNAK'IN BÖLGESEL KALKINMAYA POTANSİYEL KATKILARI

Potential Contributions Of Şırnak To Regional Development

Rafet EVYAPAN[1]

ÖZET

Şırnak ili, sahip olduğu güneş ve rüzgar enerjisi ve kömür madenleriyle bir enerji bölgesi olma potansiyeli gösterdiği kadar bir küçükbaş sürü hayvancılığı merkezi olmaya aday nitelikler taşımaktadır. İran ve Irak gibi sınır ülkeleriyle yapılan sınır ticareti ve transit taşımacılık, Şırnak için ön plana çıkarılmalı, İskenderun Körfezi'ni Kuzey Irak'ın Dohuk iline bağlayan yoğun TIR taşımacılığının benzeri hatta daha fazlası Cizre, Şırnak, Hakkari, Bağışlı, Yüksekova ve Esendere üzerinden İran'ın Urmiye ili hattında sürdürülmelidir. Ayrıca, sayılan yerleşim yerlerinden geçerek Dohuk ve Urmiye'ye bağlanan iki demir yolu hattı inşa edilmeli ve sarnıçlı vagonlarla petrol taşımacılığı gerçekleştirmelidir.

Üniversitelerin yerel kalkınmaya katkıda bulunduğu gerçeği düşünüldüğünde, Şırnak'ta okuyan öğrencilerden alınan öğrenim harcı ve yurt ücretleri yarı yarıya azaltılarak ya da tamamen kaldırılarak Şırnak'a daha fazla öğrenci çekilmelidir. Ayrıca, Şırnak'a Tıp Fakültesi ve Fakülte Hastanesi kurularak, bu kurumların Hakkari ve Siirt gibi bölgedeki diğer illere hizmet sağlanmalıdır.

Anahtar Kavramlar: Enerji,Hayvancılık,Şırnak,Tıp Fakültesi,Ulaştırma

Alan Tanımı: Kamu kesimi öncülüğü ve yatırımları

ABSTRACT

The city Sirnak with high capacity of solar and wind power and rich coal mines shows the potential of becoming the center of energy production, as well as holding suitable features for small cattle raising. Moreover, transit transportation carried out across the border countries such as Iran and Iraq can be empowered by a new line including the locations, Cizre,Sirnak,Hakkari Bagisli, Yuksekova Esendere and Urmiye city of Iran. Two railway lines, connecting all these locations to Dohuk and Urmiye could also be built to carry petroleum by tank wagons.

Given the fact that universities can support local economy to great extent,

1 Profesör Doktor, Şırnak Ünivesitesi, rafetevyapan10@gmail.com

reducing education and dormitory fees by fifty per cent or waiving these fees could attract more students to the city. The establishment of the Faculty of Medicine and a Faculty Hospital could also assist the development of the city, along with providing the neighbor cities such as Hakkari and Siirt with required health services.

Keywords: Energy,Faculty of Medicine,Stockbreeding,Sirnak,Transportation

Description of Research Field: Public Entrepreneurship and Public Investments

GİRİŞ

Geçmişte birçok ülke kalkınmak için sanayileşmek istemişse de Avrupa'da Almanya, İngiltere ve Hollanda gibi az sayıda ülke sanayileşmiş, Uzakdoğu'da ise Japonya, Güney Kore ve Tayvan'dansonra günümüzde Çin bunu başarırken,diğer ülkeler ise başarılı olamamışlardır. Diğer yandan sanayileşmiş bir ülkede bile her bölge aynı yoğunlukta sanayileşememiş ve kalkınamamıştır. İtalya'da kuzey bölgesi, yarımada ve Sicilya adasına göre, İspanya'da ise Katalonya bölgesi ülkenin diğer bölgelerine göre sanayileşmiş ve kalkınmıştır. Bu bölgeler dışındaki sahiller turizm bölgeleri olarak ortaya çıkmıştır.Benzer durum Türkiye açısından da geçerlidir. İstanbul, İzmit, Adapazarı, Bursa ve Eskişehir, Türkiye'nin sanayileşmiş bir bölgesini oluştururken Çukurova'da Mersin, Adana, Gaziantep ve Kahramanmaraş tekstil ve tarıma dayalı sanayileşme açısından ikinci bir sanayileşme bölgesi oluşturmuş, Antalya, Muğla, Aydın ve İzmir sahilleri de Türkiye'nin turizm bölgesi haline gelmiş, İç Anadolu Bölgesi de buğday yetiştiren tarım bölgesi olarak ortaya çıkmıştır.Şırnak ve çevresindeki illerin oluşturduğu bölge ise dağlık bir bölge olma,İskenderun Körfezi'ne uzak olmagibi coğrafi ve diğer olumsuz özellikler sonucu olarak sanayileşememiş ve kalkınamamıştır.

Turizm deyince güneşi bol sahiller akla geldiği ve bu bölgenin böyle bir özelliği olmadığı için turizmin bu bölge açısından kalkınmaya bir katkı yapacağı düşünülemez. Nuh'un Gemisi'nin üzerine oturduğu Cudi Dağı'nın, bu geminin Ağrı Dağı üzerine oturduğuna inanan yabancı turistler açısından hiçbir anlamı olmadığı gibi Nuh peygamber ve Memu Zin türbeleri kadar,birkaç tarihi kilise de, Efes'teki MeryemAna Kilisesi kadar ilginç gelmeyecektir. Mardin'de bile turistlerin hem çok fazla sayıda olmaması hem de bunların büyük çoğunluğunun yerli turistler olduğu düşünülürse turizm açısından yapılacak kayda değer bir faaliyet ve gelir getirici bir sonuç ummak hayali bir durumdan öteye bir anlam taşımamaktır.

Sanayileşememe, turizm potansiyeline sahip olamama ayrıca da tarıma elverişli bulunamama durumları karşısında "Yöre için ne yapılabilir?" veya "Yöre nasıl bir bölge özeliğine sahip olmalıdır?" sorularına yanıt arama gerekmektedir. Yanıt ise bölgenin, enerji ve yanı sıra küçükbaş sürü hayvancılığı ayrıca transit taşımacılık ve sınır ticareti bölgesi haline getirilmesi, bu tür etkinliklere Şırnak Üniversitesi'nin katkıda bulunması, bunun içinde Şırnak Üniversitesi'ne bir Tıp Fakültesi kurulması şeklinde olabilir.

Öyle ki, İstanbul Eskişehir arası denildiğinde nasıl bir sanayi bölgesi akla geliyor, Alanya'dan İzmir'e Güneybatı Ege sahilleri nasıl bir turizm bölgesi olarak algılanıyor, İç Anadolu nasıl bir buğday tarımı bölgesi olarak düşünülüyorsa, Güneydoğu Anadolu denilince de enerji ve küçükbaş sürü hayvancılığı akla gelmelidir.

Ülkede güven ve huzur, yönetimde istikrar ve bunun gibi ögelerle somutlaşan politik ortam, ekonomik faaliyetlerin olmazsa olmaz temelini oluşturmaktadır, geçmişte ve günümüzde bu sağlanamamışsa da gelecekte mutlaka bir huzur ve barış ortamının sağlanmasının zorunluluğu açıktır.Gelecekte böyle bir ortamın sağlanması için nelerin yapılması gerektiği ayrı bir sempozyum bildirisinin konusunu oluşturmaktadır, kapsamlı olan bu konunun üzerinde bu çalışmada durulmayacaktır.

ENERJİ BÖLGESİ OLARAK GÜNEYDOĞU ANADOLU

Canlıların yaşaması açısından besin maddeleri ne anlam ifade ediyorsa ulusal ekonomilerin sürdürülmesinin yanı sıra kişilerin günlük yaşamları açılarından da enerji kaynaklarının kullanılması aynı anlamı ifade etmektedir.

Enerji kaynaklarını edinmede ucuzluğa ve istikrara, ekonomik olma açısından çok önem verildiğinden ayrıca mevcut geleneksel teknolojiler de kömür, petrol, doğal gaz gibi fosil yakıtları üretmeye yönelik olduğundan bu tür yakıtlar giderek tükenmelerine ve daha önemlisi çevre kirletici olmalarına rağmen her ülkede büyük oranda kullanılan enerji kaynaklarıdır. Öyle ki, 2006 yılı itibarıyla dünyada kullanılan enerjinin %79'luk gibi büyük bir kısmını fosil yakıtlar oluştururken %3'ünü nükleer enerji, %18'ini de yenilenebilir enerji kaynakları oluşturmaktadır (Der Fisher Weltalmanach, 2009: 717).

Fakat Çernobil'deki nükleer felaket kadar Japonya'daki nükleer tesisteki kaza sonucunda nükleer santrallerin kapatılması gündeme gelmiş, Bulgaristan'daki bir kaç nükleer santral kapatılırken başta Almanya olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde hükümetler, nükleer santrallerin kapatılmasını isteyen kamu oylarının tepkileri karşısında en azından bu türden yeni santrallerin yapılmasından vazgeçmişlerdir.

Böylelikle enerji kaynaklarını edinmede ucuzluk ve istikrar ekonomik açıdan ne kadar önemli ise enerjinin tüketilmesi sonucunda çıkan çevre kirliliği de ekolojik açıdan o kadar önem kazanmıştır. Giderek daha fazla bilinçlenen ve daha duyarlı hale gelen gerek dünya gerekse Türkiye kamu oylarının çevre kirliliği konusunda gösterdikleri ve göstereceksleri tepkilere karşılık hükümetler daha dikkatli davranmak zorunda kalmışlar ve tükenen ve çevre kirleten geleneksel fosil enerji kaynaklarından tükenmeyen ve çevre kirletmeyen güneşe dayalı enerji kaynaklarına yönelmişler, başta güneş olmak üzere rüzgardan, akarsulardan, hatta deniz dalgalarından yararlanmak suretiyle enerji üretmeye yönelik projeleri ön plana çıkarmışlardır. Jet yakıtı yerine güneş enerjisiyle çalışan bir uçağın kısa bir süre önce tüm Dünya çevresinde uçuşunu tamamlaması, bunun yanısıra benzin yerine elektrik kullanılan otoların trafiğe çıkması, demiryolu taşımacılığında kısa geçmişten bu yana mazot yerine elektriğin kullanılmakta olması,gelecekte tüm taşımacılık türlerinde petrolün tamamen devredışı bırakılarak tükenmeyen, çevre kirletmeyen güneşten ve rüzgardan elde edilecek enerjilerinkullanılacağı sinyallerini vermektedir. Bu konuda en çok çaba sarf eden ülkeler yine gelişmiş ülkeler olup bunlardan en önemlisi Almanya'dır.Fosil yakıtlar dışındaki yenilenebilir enerji kaynaklara çok önem veren Almanya, 2007 yılı itibarıyla bu tür kaynaklar içerisinde %59.1 oranında fotovoltaik, %28.7 oranında rüzgar, %21.1 oranında jeotermal, %12 oranında güneş, %10.1 oranında biokütle, %3 oranında da su enerjilerinden faydalanmayı öngörmüştür (Der Fisher Weltalmanach: 2009, 718).

Dünyadaki bu gelişmeye uygun olarak Türkiye'nin de başta güneş ve rüzgar olmak üzere yenilenebilir enerji kaynaklarına öncelik vermesi gerekir. Bu konuda Güneydoğu Anadolu, Türkiye'nin en önemli bir bölgesi olarak ortaya çıkmaktadır.Bilindiği üzere Türkiye'nin en büyük nehirlerinden olan Dicle ve Fırat bu bölgede olduğu gibi ki bunlar üzerinde Türkiye'nin en büyük barajları bulunmakta, Batman'da—sınırlı miktarda da olsa—petrol, Mardin'de de—çok önemli miktarlarda olmasa da—doğalgaz çıkmakta, Şırnak'ta ise kömür çıkartılmakta, asfaltit yatakları yanısıra sıcak su kaynakları da bulunmaktadır. Dolayısıyla mevcut durumda bile bölge, Türkiye'nin enerji bölgesi konumundadır.Mevcut kaynakların geliştirilmesinin yanısıra güneş ve rüzgar enerjilerinin ön plana çıkartılmak suretiyle bölgenin enerji bölgesi haline getirilmesi öncelikli hedef olmalıdır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, ortalama güneş enerjisi, 1.460Kwh/m^2 iken Akdeniz Bölgesi'nde 1.390 Kwh/m^2,ortalama güneşlenme süresi ise yıllık olarak güneydoğu Anadolu bölgesinde 2.993 saat iken Akdeniz Bölgesi'nde 2.956 saat (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı: 2014,18) olması nedeniyle güneş enerjisi açısından en uygun bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Dolayısıyla güneş enerjisinden yararlanma konusunda Akdeniz Bölgesi'nden daha

çok Güneydoğu Anadolu bölgesine, bu bölgede de Şırnak ilinin—Türkiye'nin en sıcak yerleri olan—Cizre ve Silopi ilçelerine öncelik verilmelidir.

Rüzgar enerjisinden yararlanma konusuna gelince; Türkiye rüzgar atlası haritasına göre Türkiye'nin en fazla rüzgarlı birinci bölgesi olarak Çanakkale boğazı, Bandırma, Amasra görünürken buna karşılık Güneydoğu Anadolu bölgesi en az rüzgarlı üçüncü ve dördüncü bölgelerinde yer almaktadır (Elektrik İşleri Etüt Dairesi Genel Müdürlüğü).Bu nedenle rüzgar enerjisinden yararlanma konusunda Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılabilecek bir etkinlik güneş enerjisinden yararlanmaya oranla fazla verimli olmayacaktır. Fakat rüzgar enerjisinden yararlanmak isteyen özel kesim işletmeleri istekli olurlarsa bunların desteklenmesinden kaçınılmamalıdır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en önemli sorunlarından biri de sık sık yaşanan elektrik kesintileri olup bu kesintilere karşı insanlar, tepki olarak televizyonlarda görüldüğü gibi yolları trafiğe kapatmaktadır. Bu durum günlük gazetelere de yansımakta "...Kırsallarda ilk günlerde 12-18 saate kadar kesintiler olmuş...elektik kesintisi nedeniyle pompalar çalışmadığı için su verilemeyince ürün yanmış, bu yıl da tam dikim yapılacağı sırada en kısası 8 saat süren kesintiyle karşılaşmış..." denilmektedir (Sarıkaya, 11.05.2015).

Deniz Gökçe de (21.04.2015), bir makalesinde "Pakistan, her gün elektriğin kesildiği ve enerji sıkıntısı yaşayan bir ülke. Pakistan'a gelen Çin yardımıyla yeni kömürle çalışan enerji projeleri yapılarak ülkenin enerji sorunları çözülecek" demektedir.Görüldüğü gibi Güneydoğu Anadolu'nun elektrik kesintisi problemi, Pakistan'ın problemiyle benzerdir.Bu probleme Pakistan gibi çözüm bulunabilir.Yani—Şırnak'ta özel sektör tarafından kömür çıkartıldığı göz önüne alındığında—her ne kadar çevre kirleticisi olmasına ve bu nedenle yerel kamuoyu tarafından haklı bir tepki ile karşılanmasına rağmen kömürle çalışan elektrik santralleri kurulabilir.

KÜÇÜKBAŞ SÜRÜ HAYVANCILIĞI

Şırnak'ın Cizre, Silopi ve İdil ilçelerinin başta buğday olmak üzere tahıl ekilen 1/4'lük düzlük alanları dışında kalan 3/4'lük alanı kaplayan dağlık araziler, tarım yapılmaya elverişli olmadığından doğal olarak buralarda tarım yapılamamaktadır. Dağlık yamaçlardaki otlaklarda küçükbaş sürü hayvancılığı yapılmakta, bu otlakların otlatmaya elverişli olmadığı zamanlarda ise yaylalara çıkılmaktadır.

Yüz yıllardan beri yapılan küçükbaş sürü hayvancılığı son zamanlarda geçmişteki önemini kaybetmiş olmasına rağmen mevcut durumda bile halkın geçim kaynağı olarak yine önemli bir etkinlik türüdür.

Türkiye'de 29.284.000 koyun ve 9.226.000 keçi (Internethaber Websitesi, 26.05.2015)olmak üzere küçükbaş hayvan sayısı toplamı 38.510.000iken Şırnak'ta—287.933 koyun ve 187.620 keçi (illere göre keçi ve koyun sayıları TUİK) olmak üzere—toplam 475.553 küçükbaş hayvan bulunmakta, dolayısıyla Türkiye'deki küçükbaş hayvanların %1,2'si Şırnak'ta yetiştirilmektedir.2014 yılında Türkiye nüfusunun 77.695.904(Nufusu.com Websitesi, 18.05.2015), Şırnak'ın ise 488.966(Trakya.net Websitesi, 20.05.2015)olduğu dikkate alınırsa Şırnak'ta yaşayan insan sayısı Türkiye nüfusunun %1,5'ni oluşturmaktadır.Buna göre Şırnak'ta yaşayan Türkiye'nin %1.5'lik nüfusunun, Türkiye'deki tüm küçükbaş hayvanların %1,2'sini yetiştirmekte olduğu böylelikle Şırnak'ta—en önemli bir faaliyet konusu olmasına rağmen—Türkiye ortalamasının altında bir sayıda küçükbaş hayvan yetiştirildiği ortaya çıkmaktadır.

Modern ağıllarda yapılan bu nedenle verimli bir işletmecilik türü olan büyükbaş hayvan yetiştiriciliği konusunda bölge insanının geçmişten gelen bir deneyiminin bulunmaması hem de daha önemli olarak bu tür işletmeciliğin büyük sermaye gerektirmesine karşılık bunu yapacak kimselerin gerekli sermayeye sahip olmaması nedenleriyle bu yörede modern ağıllardabüyükbaş hayvancılığının yapılmasının önermek gerçekçi bir yaklaşım değildir. Söz konusu işletmeciliğin gerekli sermayesi olan belli sayıdaki kişiler tarafından yapılmak istenmesi

durumunda doğal olarak, bu kişiler, kamu tarafından teşvik edilebilir ve başta uygun koşullarda krediler verilmek suretiyle desteklenebilir.Fakat esas olan küçükbaş sürü hayvancılığının kamu tarafından teşvik edilip gerekli kredilerle vekolaylıklarla desteklenmesidir.Böyle olduğu taktirde bir yandan bölge insanının yüzyıllardan beri yaparak kazanmış oldukları deneyimden yaralanılacak, Türkiye'nin en yüksek doğum ve işsizlik oranlarına sahip Şırnak'ın istihdam sorununa bir ölçüde de çözümsağlanacaktır.

İlk aşamada gerek et gerekse de süt ürünlerini satmak suretiyle bu tür hayvancılığı yapan ailelere ek gelir kaynağı sağlanması birinci hedef, uzun vadeli daha sonraki bir aşamada ise işin boyutlarının büyütülmesi, et ve süt ürünlerinin fabrikalarda işlenmek suretiyle bölge dışına satılması hatta ihraç edilmesi de ikinci hedef olarak belirlenebilir.

Küçükbaş sürü hayvancılığı kadar önemli olmasa da arıcılık için de küçükbaş sürü hayvancılığı için belirtilen hususlar geçerlidir. Arıcılık konusunda da bölge insanı deneyimli olup şu anda bile başta Şırnak olmak üzere bal üretimi ve bunun bir kooperatif aracılığıyla satışı birçok ailenin geçim kaynağını oluşturmaktadır. Öyle ki, kooperatif ilgililerinden alınan bilgiye göre Şırnak'ta üretilen ballar, uluslararası bir yarışmada ödül bile kazanmıştır.

Köylerde aileler tarafından yapılacak tavukçuluk, arıcılık—ve büyükbaş hayvancılık da—küçükbaş sürü hayvancılığı ile birlikte değerlendirilmesi gereken işletmecilik türleri olarak teşvik edilerek desteklenmelidir.

IRAK VE İRAN'A TRANSİT TAŞIMACILIKVE SINIR TİCARETİ

İran'a Batılı ülkelerce bir yaptırım aracı olarak uygulanan ticari ambargonun, 2015 Haziran ayında yapılan anlaşma uyarınca yavaş yavaş ortadan kalkması sürecinde bu ülkeye bir yandan başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerinin yapacakları—hava yolu dışındaki—ihracatın Türkiye üzerinden gerçekleşecek olması diğer yandan Türkiye'nin İran'a yapacağı ihracat, İran sınırındaki üç gümrük kapısından ikisi olan Ağrı'nın Doğu Beyazıt ile Hakkari'nin Esendere gümrük kapılarının ve bunlara ulaşan karayollarının ve bu karayolları üzerindeki yerleşim yerlerinin önemini artıracak ve sınır ticaretinin boyutları büyüyecektir.

Avrupa'dan İskenderun limanına gelen gemilerden boşaltılan eşyaların, karayoluyla TIR'lar aracılığıyla İran'ın ikinci büyük şehir olan Tebriz'e ulaşması açısından Ağrı'nın Doğu Beyazıt gümrük kapısı mesafe açısından daha uygun iken, İran'ın diğer bölgelerine Urmiye üzerinden ulaşması ise yine mesafe açısından Hakkari'nin Esendere gümrük kapısı daha uygun görünmektedir.

İskenderun Körfezi'nden başlayarak Şırnak'ın Cizre ilçesinden geçen ve Silopi üzerinden Habur sınır kapısından Kuzey Irak'ın Dohuk iline ulaşan buradan da aynı güzergah üzerinden geri dönüş yapan TIR taşımacılığının benzeri yine Şırnak'ın Cizre ilçesinden kuzeye yönelerek Şırnak'a buradan doğuya dönerek Hakkari'ye Hakkari'den de bu ilin gümrük kapısı olan Esendere'den İran'ın Urmiye şehrine ulaşabilir, buradan da aynı güzergahı takip ederek geri dönüş yapmak suretiyle İskenderun körfezine ulaşabilir.Zaten mevcut durumda da Türkiye'den İran'a, İran'dan da Türkiye'ye yönelik böyle bir TIR taşımacılığı, çok düşük hacimde de olsa gerçekleşmektedir. Yapılması gereken Cizre'den Şırnak'a Şırnak'tan da Hakkari'nin sınır kapısı Esendere'ye kadar olan dar ve çok virajlı bu karayolunun virajlarının azaltılarak ve genişleterek yeniden düzenlenmesidir.

Karayolunun yanısıra sayılan yerleşim yerlerinden geçerek Kuzey Irak'ın Dohuk ile İran'ın Urmiye şehirleri ile bağlantılı olacak şekilde iki demiryol hattı inşa edilmek suretiyle başta sarnıçlı vagonlarla petrol taşımacılığı olmak üzere yük ve yolcu taşımacılığını gerçekleştirecek olan demiryolu taşımacılığını da ikinci bir taşımacılık türü olarak gerçekleştirmek yararlı olacaktır.

Beytüşşebab ve Uludere ilçelerinin aksine Cizre ve Silopi'nin bugünkü konumlarındaki gibi büyük yerleşim birimleri olmalarının nedeni, bu ilçelerin sınır ticareti

yanı sıra kuzey Irak'a geçiş yolu üzerinde bulunmalarıdır. Şırnak'tan Hakkari - İran sınırına kadar olan karayolunun yeniden düzenlenmesiyle ve buna ilaveten yeni bir demiryolu hattının yapılmasıyla İran'a gerçekleştirilecek olan ticari taşımacılığın artmasının doğal bir sonucu olarak yolcu ve eşya trafiğinin artmasıyla ve boyutları giderek daha da büyüyecek olan sınır ticaretiyle bu güzergah üzerinde yer alan başta Şırnak olmak üzere tüm yerleşim birimleri zaman içinde Cizre ve Silopi gibi kalabalık nüfuslara sahip ve ticari hayatları canlı yerleşim birimleri haline geleceklerdir.

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ'NİN KATKILARI

Kalkınması istenen Anadolu'nun diğer şehirlerinde olduğu gibi Şırnak'ta da bir üniversite kurulurken ilin sosyal kültürel yaşamına katkı sağlanması yanı sıra üniversitede çalışan personelin il ekonomisine parasal bir değer katması, bunlardan çok daha önemli olarak da dışarıdan Şırnak'a gelecek üniversite öğrencilerinin ekonomik yaşamda bir canlılık meydana getirmesi de amaçlanmış olmalıdır. Fakat Şırnak Üniversitesi'nde okuyan öğrenci sayısının 3.558 gibi düşük bir rakam olması, daha da ilginç olarak bu sayının giderek artması gerekirken 3.644'ten 3.578'e düşerek azalması (Şırnak Üniversitesi Websitesi, 07.10.2015), istenen amaçlara ulaşılamaması sonucunu vermiştir.

Geçen eğitim öğretim yılında İİBF İktisat Bölümü ikinci öğretimin birinci sınıfına hiçbir öğrenci kayıt yaptırmadığı gibi Mühendislik Fakültesi'ninMaden bölümünde bir kaç öğrenci bulunduğu için bu bölümün kapatılması gündeme gelmiş ve bu bölüm kapatılmıştır. Yeni açılan Ziraat Fakültesi'nin 31 kontenjanlı birinci sınıfına geçen yıl ancak 5 öğrenci kayıt yaptırmış, bu yıl ise 8 öğrenci kayıt yaptırmak suretiyle toplam sayı ancak 13'e ulaşabilmiştir. Yeterli sayıda öğretim elemanı bulunmadığından dolayı hem İİBF'nin Kamu Yönetimi bölümüne hem de Turizm İşletmeciliği Yüksekokulu'na yıllardan beri öğrenci alınamamaktadır.

Sadece Şırnak Üniversitesi'nin değil Şırnak'a komşu illerin üniversitelerinde ihtiyaç duyulan öğretim elemanlarının bu üniversitelere gelmemesi ve öğretim elemanı olan fakültelere ve bölümlere ise öğrencilerin çok az sayıda gelmesi veya hiç gelmemesi üzerinde durulması gereken ayrı sempozyum konularını oluşturacağı için bu hususlara şu aşamada değinilmeyecektir.

Yukarıdaki başlıklarda değinilen hususlara bağlantılı olarak Şırnak üniversitesine ilişkin şunlar söylenebilir :

Enerji konusunda Mühendislik Fakültesi'nde Enerji Mühendisliği Bölümü açılabilir ve İİBF'de İktisat Bölümü'nde zorunlu ders olarak Enerji Ekonomisi veİşletme Bölümü'nde yine zorunlu bir ders olarak Enerji İşletmeleri dersleri okutulabilir.

Transit taşımacılık konusunda da benzeri bir uygulama yapılarak İİBF İktisat Bölümü'nde Ulaştırma Ekonomisi ve İşletme Bölümü'nde Ulaştırma İşletmeleri dersi konulabilir.

Küçükbaş sürü hayvancılığı konusunda ise—yukarıda da değinildiği gibi—ilin 3/4'ünün dağlık olmasının sonucu olarak tarımın değil küçükbaş sürü hayvancılığının önemli olması nedeniyle yörenin bu ihtiyacına cevap verecek şekilde üniversite bünyesinde Ziraat Fakültesi yerine Veteriner Fakültesi açılmasının diğer yandan İİBF'de İktisat Bölümü'nde bir seçmeli ders olarak okutulan Tarım Ekonomisi yerine Hayvancılık Ekonomisi dersiokutulmasının daha anlamlı olacağı açıktır. Çünkü dünyada hiçbir ülkenin tarımla kalkınmadığı, tarım ürünlerinde katma değerin—sucuk, peynir gibi—işlenmiş et ürünlerine göre çok düşük olduğu, İngiltere gibi ülkelerin tekstil sanayilerini bile Türkiye, Pakistan gibi ülkelere terk ettiği düşünülecek olunursaTürkiye'nin de yapması gereken, çok küçük yüz ölçümü olmasına rağmen dünyanın sayılı hayvan ve hayvan ürünleri ihracatçısı Hollanda gibi hayvancılık kesimine (bu kesim içinde de Türkiye'nin özel koşullarına çok uygun olan küçükbaş sürü hayvancılık kesimine) önem vermesi gerekir. İşte bu doğrultuda Şırnak Üniversitesi'nde bir veteriner fakültesi kurulmalı, İİBF'nin İktisat Bölümü'nde seçmeli ders olarak Hayvancılık

Ekonomisi okutulmalıdır.

Veteriner Fakültesi'nden bile daha önemli olan husus ise Tıp Fakültesi'nin kurulmasıdır. Edirne'den başlayarak tüm Ege ve Akdeniz sahillerindeki tüm şehirlerde ayrıca Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman ve Diyarbakır'da da yani Edirne'den Diyarbakır'a kadar uzanan şeritte her ilde Tıp Fakültesi varken, Tıp Fakülteleri bulunan Diyarbakır ve Van illerinin birleştiren hayali çizginin güneydoğusunda kalan illerin hiç birisinde Tıp Fakültesi bulunmamaktadır.Diyarbakır, Van ve Şırnak üçgeninde Tıp Fakültesi olmayan Şırnak Üniversitesi'ne de bir Tıp Fakültesi kurulmak suretiyle bu eksiklik giderilmelidir.

Geçmişte Şırnak'ın il olması, il olduktan sonra bir üniversitenin kurulması ve daha sonra bir havaalanının yapılması gerçekleşemeyecek projeler gibi algılanmasına karşılık ve bunların günümüz itibarıyla gerçekleşmiş oldukları düşünülecek olursa şu an itibariyla Şırnak Üniversitesi bir Tıp Fakültesi kurulması da gerçekleşmeyecek bir proje gibi algılansabile konu ısrarla takip edilirse belki 10 yıla bile varmadan böyle bir fakülte kurulabilir. Her ne kadar bir üniversitede Tıp Fakültesi'nin krulabilmesi için o ilin nüfusunun en az 500.000 olması gerekmekte ise de bu koşul yörenin özelliği göz önüne alınarak Şırnak için bir istisna getirilebilir.

Şırnak Üniversitesi'ne bir Tıp Fakültesi ve fakülte hastanesi kurulduğunda bu kurumlar sadece Şırnak'a değil Diyarbakır, Van ve Hakkari üçgenindeki tüm illere hizmet sunabilecek, sadece Siirt ve Bitlis'tekiler insanlar değil Hakkari ve Mardin'deki insanlar bile Şırnak'a gelebileceklerdir. Dahası,Avrupa'dan İstanbul bağlantılı olarak Şerafettin Elçi Havalimanı'na gelip buradan Kuzey Irak'a giden Kuzey Irak'taki insanlar bile Şırnak'ın havalimanından yararlanıyorlarsa aynı şekilde bu insanlar ve bu insanlara ek olarak Suriye'nin kuzeydoğusundaki insanlar daŞırnak Üniversitesi'ne bir Tıp Fakültesi kurulduğunda bu üniversitenin Tıp Fakültesi'nin hastanesinden de yararlanabilecekler,böylelikle söz konusu hastane, uluslararası hizmet veren bir hastane niteliğine kavuşabilecektir.

SONUÇ

Kapitalist bir sistemde devletin ekonomik yaşama müdahalesinin en alt düzeyde olması esas olmakla birlikte devlet, ülke için önem arz eden özel işletmeleri olduğu kadar ülkenin görece geri kalmış bölgelerine de değişik şekillerde müdahalelerde bulunarak o bölgelere ayrıcalıklı, destekleyici etkinliklerde bulunur. Bu açıdan Türkiye'nin en yüksek doğum ve işsizlik oranlarına sahip ve başka bölgelere göç halinde olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne devlet, ekonomik ve mali araçlarla müdahale etmiştir ve buna devam etmelidir.

Kalabalık nüfuslara ve canlı ticari hayatlara sahip olan Cizre ve Silopi yerine"İl olduğunda valilik, adalet gibi kamu kuruluşlarının gelmesi ile daha da gelişir" düşüncesiyle Şırnak'ın isabetli bir kararla il yapılması, bir süre sonra üniversite kurulması ve yakın bir geçmişte de Şerafettin Elçi Havaalanı'nın hizmet vermeye başlaması, devletin yöreye yaptığı en uygun etkinlikler olmuştur.Bu etkinliklere çeşitlendirilmek suretiyle devam edilmelidir. Bu çerçevede yörenin küçükbaş sürü hayvancılığının en önemli faaliyetlerden biri olması nedeniyle bu tür hayvancılık—arıcılık, tavukçuluk ve büyükbaş hayvancılık ile birlikte—devlet tarafından özendirilmeli ve desteklenmelidir.Bu özendirme ve desteklerden en isabetli olanı, Şırnak Üniversitesi'ne bir Veteriner Fakültesi kurmaktır. Bu fakültenin kurulmasından bile daha önemli olan Şırnak Üniversitesi'ne bir Tıp Fakültesi'nin kurulmasıdır.Böylelikle insanların 4-5 saatlik Diyarbakır ve Van Üniversite Hastaneleri'ne gitmek suretiyle karşılaştıkları zaman ve para kayıplarının önüne geçilerek onlara dolaylı yoldan destek sağlanacak ve Diyarbakır ve Van Üniversite Hastaneleri'nin yükleri de azalmış olacaktır.Ayrıca, söz konusu üniversite hastanesi yakınlığı nedeniyle Kuzey Irak ve Kuzeydoğu Suriye'den gelebilecek insanlara hizmet sunacağından Şırnak merkezi ve ilçelerine döviz kazandıran bir kurum haline de gelecektir.

Şırnak, hem Suriye hem de Irak ile sınırı olan bu yüzden transit taşımacılık ve sınır ticareti ile sınıra yakın iki ilçesi çok gelişmiş bir il olmasının yanı sıra Hakkari üzerinden de dolaylı olarak İran'a da komşu bir ildir. Bu yüzden karayolundan yapılan TIR taşımacılığı, Şırnak üzerinden İskenderun Körfezi'ni Kuzey Irak'a, Kuzey Irak'ı da İskenderun Körfezi'ne bağladığı gibi yine İskenderun Körfezi'ni Şırnak ile birlikte Hakkari aracılığıyla İran'a, İran'ı da İskenderun Körfezi'ne bağlamaktadır. Benzer durum biri Kuzey Irak'a diğeri İran'a yönelik olarak yapılacak iki hat ile demiryolu taşımacılığı ile de gerçekleştirilmelidir.İlçeleri ile birlikte Şırnak'ın—ayrıca Hakkari'nin— gelişebilmesi öncelikle devletin yapacağı yatırımlarla gerçekleşecek olan bu tür kara ve demiryolları transit taşımacılıklarının gerçekleştirilmesine bağlıdır.

Barajların olduğu, kömürün ve az miktarda da olsa petrolün çıkarıldığı bu bölgenin aynı zamanda güneşten elde edilecek enerjide birinci, rüzgardan elde edilecek enerjide ise üçüncü ve dördüncü sırada bir bölge olmasına karşılık, sık sık elektrik kesintileriyle karşılaşması ve yöre insanının ve ekonomisinin bu yüzden sorunlar yaşaması büyük bir çelişkidir. Çok geç kalınmış olan güneştenve rüzgardanenerji elde etme proje ve yatırımlarınınözel sektör tarafındangerçekleştirilmesini beklemek yerine bir an önce devlet tarafından gerçekleştirilmesi gerekir.

İstanbul'a tüp geçit, üçüncü boğaz köprüsü ve Avrupa'nın en büyük havaalanını yaparken aynı zamanda Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni—mevcut barajlara ek olarak—güneş panelleri ve rüzgar kuleleri ile donatmak, İskenderun Körfezi ile Irak ve İran bağlantılarını karayolu ve demiryolu hatlarıyla sağlamak, et ve et ürünleri ihraç eden bir bölge haline getirmek, Şırnak'a modern bir Tıp Fakültesi Hastanesi kurmak böylelikle bölgelerarası eşitsizliği azaltmak da amaçlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2014). Güneş Enerjisi Sektör Raporu.

Der Fisher Weltalmanach.(2009). Frankfurt am Main.

Elektrik İşleri Etüt Dairesi Genel Müdürlüğü.23 Nisan 2015 tarihindeeie.gov.tr adresinden ulaşılmıştır.

Gökçe, D. (2015, 21 Nisan).Çin, ABD'ye karşı.Akşam Gazetesi.

Internethaber.com Websitesi. 26 Mayıs 2015 tarihinde internethaber.com adresinden ulaşılmıştır.

Nufusu.com Websitesi. 18 Mayıs 2015 tarihinde nufusu.com adresinden ulaşılmıştır.

Sarıkaya, M. (2015, 11 Mayıs).Güneydoğu'da birinci mesele elektrik.Haber Türk.

Şırnak Üniversitesi Websitesi.8 Ekim 2015 tarihinde sirnak.edu.tr adresinden ulaşılmıştır.

Trakya.net Websitesi. 20 Mayıs 2015 tarihinde trakya.net adresinden ulaşılmıştır.

TUIK.(2013). 28 Nisan 2015 tarihinde tuik.gov.tr adresinden ulaşılmıştır

DIFFERENTIATION OF MANAGING AUTHORITY AND REGIONAL DEVELOPMENT AGENCY IN THE CONTEXT OF EUROPEAN UNION STRUCTURAL INSTRUMENTS AND MODELLING PROPOSITIONS FOR TURKEY

Avrupa Birliği Yapısal Araçları Bağlamında Yönetim Otoritesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansı Ayrımı ve Türkiye İçin Model Önerileri

Oktay ERCAN[1]

ABSTRACT

The actions taken by the Regional Development Agencies in the European Union under the financial supports of the European Regional Development Fund, the European Social Fund and the Cohesion Fund of the term 2007-2013 have been investigated under this proceeding. Being "Structural Instruments" of the European Union Regional Policy, these funds operate to diminish the regional development disparities in the Union. Means and results of utilization of the Structural Instruments by the agencies which take part in regional development policies of the Member States have been the primary concern of this proceeding. Founders and legal statuses of the agencies have also been elaborated. By this, arm's length relations with the central and/or regional/local administrations are put in detail in terms of management and financial sponsorships of the agencies. In practice, 12 Regional Development Agencies from five Member States (Belgium, France, Germany, Poland and Sweden) have been the subjects for the methodology of this proceeding.

Secondly, Turkish Development Agencies are analysed. European Union practices are presented for the Turkish Development Agencies of which the establishments have mainly been justified on the European Union accession of Turkey. In the context of utilization of European Union funds, probable roles to be played by the agencies are discussed including the case of Turkey's membership. Furthermore, taking into consideration these roles and the European Union practices as regards Regional Development Agencies, actions that could be adapted to the Turkish Development Agencies model are conveyed. In particular; the organizational transformation to act as Managing Authority/Development Agency; potential of other regional/local institutions to support regional development and Turkish Development Agencies and finally current implementations of regional development in the European

1 Expert for EU Affairs, Republic of Turkey Ministry for EU Affairs, oercan@ab.gov.tr

Union are the titles comprising concrete propositions.

ÖZET

Bildiri kapsamında, Avrupa Birliği üye ülkelerinde kurulu olan Bölgesel Kalkınma Ajanslarının 2007-2013 döneminde Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu ve Uyum Fonu destekleri ile yürüttüğü çalışmalar incelenmiştir. Avrupa Birliği Bölgesel Politikasının "Yapısal Araçları" olan bu üç fon Birlik içindeki bölgelerin gelişmişlik farklarını azaltmak için mevcuttur. Avrupa Birliği üye ülkelerinin bölgesel kalkınma politikalarında roller üstlenen Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapısal Araçlardan faydalanma yöntemleri ve bu fonlarla gerçekleştirdikleri çalışmanın birincil inceleme konusu olmuştur. Bu inceleme ile birlikte ajansların kurucuları ve kuruluş şekilleri de analiz edilmiştir.

Çalışmada Avrupa Birliği incelemesinden sonra Türkiye'deki Kalkınma Ajansları ele alınmıştır. Kuruluşlarında Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine adaylık sürecinin önemli rol oynadığı Kalkınma Ajansları için Avrupa Birliği uygulamalarından örnekler sunulmuştur. Türkiye'nin adaylık ve üyelik sürecinde Avrupa Birliği mâli kaynağının kullanılması açısından ajansların üstlenebileceği roller tartışılmıştır. Bu roller ve Avrupa Birliği uygulamaları çerçevesinde Türkiye'deki Kalkınma Ajansı modeline uyumlaştırılabilecek faaliyetler ortaya konmuştur.

INTRODUCTION

Having been found between years 2006 and 2009 the 26 Development Agencies (DA) in Turkey have been implementing concrete regional development policies at local level. The agencies are fully operational, covering the entire 81 provinces, under close coordination of the Ministry of Development and in close collaboration with public and private local actors.

Regional Development Agency (RDA) experience in Turkey dates back before 2006. However in 2006, the institutional effort to develop at regional level turned a more organized form by law. The Turkish Law No. 2006/5449 is the ground floor of all the Development Agencies and sets standard operational structures for them. They are governed by a board comprising the governors, the mayors, heads of provincial councils and heads of chambers (and private sector and/or civil society representatives in Ankara, İstanbul and İzmir DA's). They consult a development board comprising members from local public institutions, private sector, civil society organizations, universities and local administrations. They develop sector based regional plans in great participation at local level and program and implement financial aid programs basing on these plans. They are annually financed by budgets of the central government, special provincial administrations, municipalities and chambers. They are eligible for donations and grants such as the European Union (EU) grants which is an important point for this proceeding. As regards the management, consultation and the overall operationality of the agencies in Turkey, are quite organized and their standardized structure draws attention.

The range of services, in particular the variety of it, is one major focal point of this study. Analytical studies, financial and technical supports, investment support and promotion and cooperation and mutual acts are the main services of the DA's (KB, 2012). Regarding the analytical studies, economic regional plans, regional contributions to the national development plan, regional and sectoral analyses, institutional publications and project proposals to EU funds

are prominent. In the context of investment support and promotion, one-stop shop services, briefings, sectoral study visits and conference and exposition attendances are the main activities (KB, 2013). It's inferred that the DA's in Turkey have quite a variety of scope of services in terms of regional development.

Turkey's granting the official candidacy for the EU membership in 1999 and initiating accession negotiations in 2005 are the keystones of the regional development institutionalization of Turkey. Within this process Turkey has adopted the NUTS[1] classification and found the DA's. Within the EU-Turkey financial cooperation framework (Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA) regional development has been one major field to invest in. Having been mainly justified on the EU accession process of Turkey, the DA's have reached a certain capacity of implementing concrete development programs funded by their own sources and major donor institutions such as the EU.

The purpose of this proceeding is to question probable roles that Turkish DA's could play in the context of utilization of the EU funds at regional level in the light of EU Member State experiences. The DA's have already been implementing EU funded projects in 2007-2013 phase of IPA. The projects are mostly funded in Regional Competitiveness Operational Program and Cross-Border Cooperation Programs of IPA. Would there be further roles for Turkish DA's to play in 2014-2020 phase of IPA? Are the agencies well-competent? Is the overall regional development institutionalization in line with the EU Member States' structures? Answers to these questions will be sought throughout this proceeding.

In the first one of the two major part of this study the clarity of the differentiation of Managing Authority (MA) and RDA in the EU Member States will be underlined in terms of managing the EU Structural Instruments. The significance of the EU funds granted by MA's and RDA's in comparison to the EU funds allocated to each region/operational program (OP), will be another important focal point for stressing multi-actor composition of regional development. In the second major part, modelling propositions will be conveyed for Turkish DA's basing on the findings of part one. As it will be detailed in part two the "differentiation" of MA and RDA is not a crucial need of the regional development system of Turkey for the time being. However, it might gain importance when programming the EU funds at regional level.

1. DIFFERENTIATION OF MANAGING AUTHORITY AND REGIONAL DEVELOPMENT AGENCY IN THE CONTEXT OF EUROPEAN UNION STRUCTURAL INSTRUMENTS

As it is possible to come up with a variety of RDA definition, the most recognized one including this proceeding was made in Halkier, Danson and Damborg's book "*Regional Development Agencies in Europe"* stating: *"A regionally based, publicly funded institution outside the mainstream of central and local administration designed to promote economic development"* (Halkier, Danson and Damborg, 1998: 17).

"A managing authority-MA (is) a national, regional or local public authority or a public or private body designated by the Member State to manage the operational programme. ... The managing authority shall be responsible for managing and implementing the operational programme in accordance with the principle of sound financial management"[2] so states the Council Regulation (EC) No 1083/2006 of 11 July 2006 laying down general provisions on the European Regional Development Fund (ERDF), the European Social Fund (ESF) and the Cohesion Fund (CF). These three funds will be referred as Structural Instruments (SI).

1 *"The Nomenclature of territorial units for statistics, abbreviated NUTS (from the French version Nomenclature des Unités territoriales statistiques) is a geographical nomenclature subdividing the economic territory of the European Union (EU) into regions at three different levels (NUTS 1, 2 and 3 respectively, moving from larger to smaller territorial units)"* Source: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Nomenclature_of_territorial_units_for_statistics_(NUTS) (Accession date: 06.08.2015).

2 http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32006R1083 (Accession date: 07.08.2015).

SI invested 338,6 billion Euros in regional development with main objectives of "convergence" and "regional competitiveness and employment" for the years 2007-2013[3]. MA's and RDA's have granted funds and implemented projects with SI.

The Council Regulation (EC) No 1828/2006 assigns the MA's to publicly announce all the grant beneficiaries of the Cohesion Policy in detail for the term 2007-2013. The assignment has been the main enabling factor for this proceeding to analyze the significance of the MA's and RDA's in each region/OP in terms of benefiting the SI.

In the following section 12 RDA's and 13 MA's form 5 Member States; Germany, Belgium, France, Sweden and Poland will be analyzed. Functional definitions, legal statuses, objectives and founders of RDA'S; functional definitions of MA's; the ratio of Structural Instrument benefiting for RDA's to Structural Instrument allocation to the regions/OP's where the subject RDA's operate and finally the ratio of Structural Instrument benefiting for MA's to Structural Instrument allocation to the regions/OP's where the subject MA's operate. Most of the RDA's analyzed here are chosen by Ercan (2014) from Halkier (2012: 24-45) taking into consideration their grantings from SI. In this proceeding Ercan's (2014) findings are furthered and customized.

The pilot EU Member State preferences here are based on the governmental and administrative differences. Whereas some of the pilots are either monarchies or republics and federal or unitary states. These preferences are not of key importance for proposing models to the Turkish model but solely to provide a wide variety of pilot implementations.

Table 1: Germany-RDA and MA Operations

Germany-RDA and MA Operations			
Region	Berlin	Sachsen-Anhalt	Thüringen
RDA	Berlin Partner GmbH	Investitions und Marketinggesellschaft mbH (IMG)	Landesentwicklungs Gesellschaft Thüringen mbH (LEG)
RDA-About	Economics and technology consultant of firms of Berlin	State economic development agency	State economic development agency
RDA-Legal Status	Limited company	Limited company	Limited company
RDA Objectives - Actions	• Attractiveness of city for investment • Start-up, growing and innovation support to companies • Promoting German capital in the world	• Investment feasibility support • Financing capabilities and partnership support • Bureaucracy support • Project implementation support	• Co-developing projects with local administrations • Realty consultancy and sales • One stop shop for investors • Technology clustering
RDA Founders - Partners	• Berlin Investment Bank 31,5 % • Berlin Technology Foundation-Innovation Agency Ltd. 30 % • Berlin Partner City Promotion Ltd. 28 % • Berlin Craftsman Chamber 3,5 % • Berlin Chamber of Industry and Commerce 3,5 % • Berlin and Brandenburg Business Assoc. Confederation 3,5 %	State of Sachsen-Anhalt 100 %	State of Türingen 100 %
MA	Senatsverwaltung für Wirtschaft, Technologie und Forschung	Ministerium der Finanzen des Landes Sachsen-Anhalt Referat EU	Ministerium für Wirtschaft, Arbeit und Technologie des Freistaates
MA-About	Senate Department for Economics , Technology and Research	State Ministry of Finance of Saxony -Anhalt Unit EU	State Ministry of Economy, Labour and Technology of the Free State
RDA SI Benefit / SI Allocation	3 ‰	3 ‰	11 ‰
MA SI Benefit / SI Allocation	26 ‰	0,0	7 ‰
RDA Web Page	www.berlin-partner.de/en/	www.invest-in-saxony-anhalt.com/about-us	www.leg-thueringen.de/en/about-us/

Source: Ercan: 2014, 47; for the MA beneficiary lists please see references

In the case of Germany, Berlin, Sachsen-Anhalt and Thüringen regions have been analyzed. Since it's a federal state, the MA's of the pilot regions are federal public bodies. The RDA's are structured as limited companies.

3 The sum excludes 8,7 billion Euros of "European Territorial Cooperation" support funded by ERDF which was ignored in this proceeding as regards the financial support given to the subject MA's and RDA's.

Table 2: Belgium-RDA and MA Operations

Belgium-RDA and MA Operations		
Region	Wallon-Hainaut	Vlaams
RDA	Intercommunale pour la Gestion et la Réalisation d'Etudes Techniques et Economiques (IGRETEC)	Provinciale Ontwikkelingsmaatschappij voor de Provincie Antwerpen (POM Antwerpen)
RDA-About	Inter-municipalities Investment Promotion Institution	City (municipality) Development Agency
RDA-Legal Status	Limited liability cooperative	Municipality company
RDA Objectives - Actions	• Business parks establishment and development • One stop shop for investors • Physical plantation and office settlement consultation for investors • Guiding investors to the EU and other donors	• Re-arranging and re-vitalizing industrial sites • Investment consultancy and promotion of city • Socio-economic data gathering and reporting • Establishing business centres
RDA Founders - Partners	• 68 cities (municipalities) in region	Antwerp City (Municipality)
MA	Gouvernement wallon Secrétariat général - Département de la Coordination des Fonds structurels (for ERDF) L'Agence FSE (for ESF)	Vlaamse Overheid Agentschap Ondernemen (for ERDF) ESF Agentschap Vlaanderen (for ESF)
MA-About	Walloon Government General Secretariat - Department of Structural Fund Coordination (for ERDF) ESF Implementation Agency (for ESF)	Flemish Government Enterprise Agency (for ERDF) ESF Implementation Agency (for ESF)
RDA SI Benefit / SI Allocation	22 ‰	1 ‰
MA SI Benefit / SI Allocation	0,0	34 ‰ (total for both agencies)
RDA Web Page	http://www.igretec.com/fr/	http://www.pomantwerpen.be/en

Source: Ercan: 2014, 51; for the MA beneficiary lists please see references

In the case of Belgium, Wallon Hainaut and Vlaams regions have been analyzed. Since it's a federal state, the MA's of the pilot regions are either federal public bodies or special agencies. The RDA's are structured as limited liability cooperative and company.

Table 3: France-RDA and MA Operations

France-RDA and MA Operations			
Region	Aquitaine	Île-de-France	Pays-de-la-Loire (and Poitou-Charantes)
RDA	Aquitaine Développement Innovation (ADI)	Paris Île-de-France Agence Régionale de Développement (PIF ARD)	Ouest Atlantique
RDA-About	Regional development and innovation agency	Paris Region economic development agency	Regional development and innovation agency
RDA-Legal Status	Public body	Public body	Public body
RDA Objectives - Actions	• Establishing innovation clusters • Technology consultancy for start-ups and SME's • Market researching and briefing the investors	• Attracting international investments • Promoting international business and technology partnerships • Providing the regional enterprises with social and environmental development support	• Providing the investors with consultation on French laws, tax system, feasibility, innovation potential of West France and site preferences
RDA Founders - Partners	• Regional council • Regional economic, social and environmental council • Regional public investment bank	• Regional council • Regional chamber of industry and commerce • Paris chamber of industry and commerce	• Regional council • Other regional public bodies
MA	Préfecture de la région Aquitaine	Préfecture de la région Ile-de-France	Préfecture de la région Pays de la Loire
MA-About	Regional governorate	Regional governorate	Regional governorate
RDA SI Benefit / SI Allocation	6 ‰	<1 ‰	2 ‰
MA SI Benefit / SI Allocation	7 ‰	3 ‰	7 ‰
RDA Web Page	http://www.aquitaine-developpement-innovation.com/	http://www.paris-region.com/	http://www.invest-western-france.fr/

Source: Ercan: 2014, 55-56; for the MA beneficiary lists please see references

In the case of France, Aquitaine, Île-de-France and Pays-de-la-Loire (and Poitou-Charantes) regions have been analyzed. Being a central government state, the MA's of the pilot regions are governorates which operate under the Ministry of Interior. The RDA's are structured as non-commercial bodies.

Table 4: Sweden-RDA and MA Operations

Sweden-RDA and MA Operations		
Region	Mellersta Norrland	Mellersta Norrland
RDA	ALMI Företagspartner Mitt AB	SAMINVEST Mitt AB
RDA-About	Mellersta Norrland Branch of Governmental Investment Agency ALMI Företagspartner	Jämtland ve Västernorrland Region (Mellersta Norrland) Investment Agency
RDA-Legal Status	Limited company	Limited company
RDA Objectives - Actions	• Investment consultancy • Credit providing • Venture capitalism • Business clustering	• Providing venture capital • Business consultancy • Networking
RDA Founders - Partners	• ALMI Företagspartner 51 % • Regional public institutions 49 %	• ALMI Företagspartner Mitt • ERDF • Jämtland and Västernorrland Counties
MA	Tillväxtverket	
MA-About	Swedish Agency for Economic and Regional Growth (National body with regional branches)	
RDA SI Benefit / SI Allocation	15 ‰	31 ‰
MA SI Benefit / SI Allocation	0,0	
RDA Web Page	http://www.almi.se/Mitt/	http://www.saminvest.se/en/about-saminvest

Source: Ercan: 2014, 58-59; for the MA beneficiary lists please see references

In the case of Sweden, Aquitaine Mellersta Norrland region has been analyzed. In Sweden there's one central agency to manage the EU funds, namely Tillväxtverket which is Swedish Agency for Economic and Regional Growth (National body with regional branches). The RDA's are limited companies.

Table 5: Poland-RDA and MA Operations

Poland-RDA and MA Operations		
Region	Mazowieckie	Lubelskie
RDA	Mazowiecki Regionalny Fundusz Pożyczkowy Sp. z oo. (MRFP)	Lubelska Fundacja Rozwoju (LFR)
RDA-About	Mazowieckie regional development fund	Lubelskie Development Foundation
RDA-Legal Status	Limited company	Foundation
RDA Objectives - Actions	• Credit support for Mazowieckie Region's micro companies and SME's • Supporting entrepreneurship and reducing unemployment	• Providing credit and guaranty fund for micro companies • Venture capitalism • Consultancy for local administrations and firms • Training activities • Consultancy for the unemployed
RDA Founders - Partners	• Marshal's Office of the Mazowieckie Voivodship • ERDF	• Marshal's Office of the Voivodship • Lubelskie municipality • Chamber of commerce • Exports development bank
MA	Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego	Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego
MA-About	Council of the Mazowieckie Voivodship Marshal's Office of the Mazowieckie Voivodship	Council of the Lubelskie Voivodeship Marshal's Office of the Lubelskie Voivodeship
RDA SI Benefit / SI Allocation	2 ‰	13 ‰
MA SI Benefit / SI Allocation	6 ‰	19 ‰
RDA Web Page	http://mrfp.pl/	http://www.lfr.lublin.pl/

Source: Ercan: 2014, 62-63; for the MA beneficiary lists please see references

In the case of Poland, Mazowieckie and Lubelskie regions have been analyzed. The MA's of the pilot regions are elected regional bodies. The RDA's are structured as limited company and foundation.

The tables presented in part one have various important findings not only for programming the EU funded OP's in Member States but also for the overall operationality of RDA's and institutionalization of regional development.

Above all, the clearest and the most significant finding is that the MA's and RDA's are separate institutions in terms of managing OP's. That is to say RDA's are in general not the bodies that Member States designate to manage the OP's. Governmental bodies or local

administrations are generally designated as MA's. It's inferred that the tendency is in line with designating public bodies for that role.

As for implementing the EU funded projects both the MA's and RDA's are beneficiaries. In general the MA's receive greater amounts from SI compared to RDA'S. Still the funds both MA's and RDA's received are rather insignificant amounts when considered the overall SI allocation to regions/OP's. The amounts that RDA's receive do not distinguish them from other local actors. There's a multi-actor composition in terms of benefiting the SI.

2. MODELLING PROPOSITIONS FOR TURKEY

Taking into consideration the EU implementations, modelling propositions will be conveyed for Turkey in part two. Before that, it's essential to clarify that no effectiveness, needs or problem analyses for the Turkish model was conducted in this study. Therefore the propositions to be presented here are in no circumstances claimed to be the needs of the Turkish model. It's aimed to light the EU Member States implementations for best practices or experience transfer to Turkey. The possible limitations of the law 5449 are needed to be ignored as this is a modelling study.

As it is mentioned above there is a significant MA and RDA differentiation in the EU Member States in terms of managing OP's. For the Turkish model there has never been a need for further analyses of the role to be played by DA's in Turkey's regional development institutional structure. However for managing the EU funded OP's there might be a certain need awaiting.

With economic regional plans that they develop, being under close coordination of Ministry of Development, deriving budgets from central government and local administrations, allocating substantial amount of grants to public do DA's resemble MA's? Or with their consultancy services, clustering actions, promotional activities and trainings are they simply RDA's? The general opinion of this proceeding is that they operate as "MA/RDA".

It's considered quite preferable for Turkey to equip DA's with such wide variety of responsibilities as there are no designated and/or elected regional administrations. In order to re-stress no need to clarify the distinction between MA's and RDA's has ever come up for the DA operations so far as they are mainly implementing the budget derived inside Turkey. However, considering the further role to be played by DA's in implementing IPA and SI in case of Turkey's membership, such a distinction might be realized.

The MA preferences in the pilot EU Member States offer a variety of choices for Turkey. Considering the French model (however there are no "regional governorates" in Turkey) a governorate could operate as MA representing the region. As in the Swedish model a central DA with regional branches could operate as MA. As in the relation of Turkish Ministry of Development and South-East Anatolian Project Regional Development Administration (Tr. GAP BKİ), regional administrations of a central ministry could operate as MA. However, under current circumstances when considered their administrative structures, scales and experiences DA's are the most likely bodies to operate as MA's.

In parallel to DA's advanced role in regional development, regional development institutionalization could be furthered as currently DA's are almost sole development institutions at regional level or with regional perspective. Institutions such as technoparks (Tr. TGB), university-industry joint research centres (Tr. ÜSAMP), civil society, the EU business development centres (Tr. ABİGEM) and development unions in this regard are bodies with concrete regional development potential. In other words these institutions could operate as RDA's in line with the EU Member States models. They could be the intermediate bodies of regional development under DA's of today and MA's of future.

For instance, chambers could re-grant from DA's via business development or technology

agencies that they should establish. Similarly, cities (municipalities) could re-grant from DA's via social support or employment agencies that they should establish. The further RDA institutionalization could be provided technical support by DA's at inception phase.

CONCLUSION

In the two major parts of this study 5 pilot EU Member States, 12 RDA's and 13 MA's are analyzed in terms of implementing EU funds and basing on the findings of part one modelling propositions are conveyed for Turkey where the establishment of DA's have mainly been justified on the European Union accession process.

The significant differentiation of MA and RDA was observed in the pilot Member States when managing OP's. Both the MA's and RDA's benefit from SI however the amounts they receive do not distinguish them from other regional actors. A multi-actor regional development institutionalization draws attention.

For the Turkish model there's no significant need to differentiate MA and RDA for the time being. However in comparison to the EU Member States models the Turkish DA's are considered as MA/RDA in practice. As DA's might play a further role in managing OP's in IPA process and Turkey's accession certain distinction may be realized in future. In such scenario DA's are the most convenient bodies to operate as MA's and further RDA's need to be developed. DA's of today might play a key role building capacity for the new RDA's.

REFERENCES

ERCAN, Oktay, 2014, Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yapısal Araçlardan Yararlanma Yöntemleri ve Türkiye için Model Önerileri, Avrupa Birliği Bakanlığı Onaylanmış Uzmanlık Tezi, Ankara.

HALKIER, H., DANSON, M., 1998, Regional Development Agencies in Europe - A Survey of Key Characteristics and Trends, in, HALKIER, H., DANSON, M., DAMBORG, C., Regional Development Agencies in Europe, Jessica Kingsley Publishers, pg. 26-44, London.

HALKIER, H., DANSON, M., DAMBORG, C., 1998, Regional Development Agencies in Europe, Jessica Kingsley Publishers, London.

HALKIER, H., 2006, Regional Development Agencies and Multilevel Governance: European Perspectives, Aalborg University, Aalborg.

HALKIER, H., 2011, Regional Development Agencies: European Trends and Experiences, in, AKTAN, C., C., ALTINYUVA, F., ÇETİN, A., K. et al., 1. International Regional Development Conference Proceedings, Başak Matbaacılık, pg. 1-11, Ankara.

HALKIER, H., 2012, Regional Development Agencies, Regional Policy and Knowledge Dynamics, in BELLINI, N., DANSON, M., HALKIER, H., Regional Development Agencies: The Next Generation?, Routledge, pg. 24-45, New York.

KALKINMA BAKANLIĞI (KB), 2012, Kalkınma Ajansları 2011 Yılı Genel Faaliyet Raporu, Başak Matbaa, Ankara.

KALKINMA BAKANLIĞI (KB), 2013, Kalkınma Ajansları Genel Faaliyet Raporu 2012, Acar Basım, Ankara.

http://cartobenef.asp-public.fr/cartobenef/liste_benef.php?nivgeo=reg&codgeo=52&evenement=rechercher&order=MT_TOT_

http://ec.europa.eu/regional_policy/country/commu/beneficiaries/index.cfm?PAY=se&lang=en

http://ec.europa.eu/regional_policy/country/prordn/details_new.cfm?gv_PAY=SE&gv_reg=ALL&gv_PGM=1073&LAN=7&gv_PER=2&gv_defL=7

http://projektbank.tillvaxtverket.se/projektbanken#page=eruf

http://www.ASF.se/Documents/Min%20region/Mellersta%20Norrland/Nyheter/Pressmeddelande%20100504.pdf

http://ec.europa.eu/regional_policy/country/commu/beneficiaries/index.cfm?PAY=pl&lang=en

http://ec.europa.eu/regional_policy/country/prordn/details_new.cfm?gv_OBJ=ALL&gv_PAY=PL&gv_reg=ALL&gv_THE=ALL&gv_PGM=1205&LAN=7&gv_per=2&gv_defL=7

http://www.funduszeeuropejskie.gov.pl/NaborWnioskow/listabeneficjentow/Strony/Lista_beneficjentow_FE_310314.aspx

http://www.funduszeeuropejskie.gov.pl/English/RPO/Strony/ROP_Mazowieckie_organisation.aspx

ENTREPRENEURSHIP AND VENTURE CAPITAL IN TURKEY: GOVERNMENT'S ROLE AND AN INTUITIVE MODEL

Türkiye'de Girişimcilik ve Girişim Sermayesi: Kamunun Rolü ve Sezgisel Bir Model

Mehmet Onur PARTAL[1]

ABSTRACT

The relationship between entrepreneurship and economic development is often studied but seldom agreed on, perhaps because of the complexity of the term: entrepreneurship. Entrepreneurs out there possess numerous innovative ideas in their minds: however, there is a huge barrier to overtake in front of them, which is the financing of entrepreneurship. Angel investment and venture capital play a significant role in local and regional development of Turkey, especially in more developed regions where there are mature finance sector and dynamic entrepreneurial ecosystem. The two current venture capital funding models, which are local model and global model, generate a dilemma for an emerging venture capital investment trust since regulations and processes have sharp differences in practice. Whichever model we choose, we cannot observe a concrete and intricate relationship between venture capital funds and the government. Even though there is an ongoing debate on government's role on whether to intervene or not to intervene to venture capital initiatives, Turkish government should act as a facilitator in the market. Regarding venture capital mechanisms, the market needs a collaborative approach involving all parties. Governmental institutions should be in the model, interacting with private sector and financial institutions. Regional Development Agencies have initiated a new era, bringing a boost to local socioeconomic development in Turkey. Investment Support Offices of Development Agencies in Turkey may be utilized in a venture capital funding model due to its nature of investment support measures and consultancy tools. The vast experience of development agencies in the field of local and international investments, networking and matchmaking activities can be benefitted by both sides, which are venture capital funds and entrepreneurs in the regions. This article analyses how entrepreneurship activities can be financed with a venture capital funding mechanism, which includes agovernmental chapter inside. Development agenciesare considered to be the key element for the facilitation of venture capital and/or angel investment; accompanied with technological development zones, academia and potential financial institutions.

1 Expert @ Istanbul Development Agency,M.A. in Economics, Havalimani Kavsagi, Dunya Ticaret Merkezi, B2 Blok, Kat:16, Bakirköy 34149 Istanbul, Turkey, onurpartal@hotmail.com.

Keywords: Entrepreneurship, Venture Capital, Angel Investment, Government, Development Agencies.

ÖZET

Girişimcilik ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki bilimsel olarak hep araştırılagelmiş olmasına rağmen, anlam bakımından her zaman bir karmaşa yaşanmıştır. Girişimciler, sayısız yenilikçi fikre sahip olmalarına karşın özellikle finansman anlamında zorluklarla karşılaşmaktadırlar.Girişim sermayesi ve melek yatırım;Türkiye'nin yerel ve bölgesel kalkınmasına yönelik olarak özellikle finans sektörünün olgunlaştığı ve dinamik bir girişimcilik ekosisteminin varolduğu görece gelişmiş bölgelerde önemli rol oynamaktadır. Yerel ve küresel olmak üzere mevcut ikirisk sermayesi fon yönetim modeli,büyümekte olan girişim sermayesi şirketleri açısından ikilem oluşmaktadır. Bu iki model ele alındığında hukuki düzenlemeler, uygulamalar ve işleyiş açısından bariz farklılıklar bulunmaktadır. Hangi model seçilirse seçilsin, kamu ve girişim sermayesi aktörleri ile birebir veya iç içe geçmiş bir durum söz konusu değildir. Kamu, bahse konu piyasalardamüdahaleci bir rolden ziyade, kolaylaştırıcı olmayı tercih etmelidir. Bu çerçevede, piyasanın, tüm aktörleri içine alan bir yapıyı benimsemesi gerekmektedir. Kamu kurumlarının özel sektör ve finans temsilcileriyle dirsek temasında olduğu bir model daha etkin işleyebilmektedir. Kalkınma Ajansları, bölgesel kalkınma bağlamında yeni bir çığır açarak sosyoekonomik kalkınmaya katkı sunmaktadır. Türkiye'nin 81 ilinde teşkilatlanmış olan Yatırım Destek Ofisleri, yatırım danışmanlığı ve destek mekanizmalarına hakimiyet gibi özellikleri düşünüldüğünde girişimcilik ve girişim sermayesi noktasında etkin rol üstlenebilecektir. Yerel ve uluslararası yatırımlara ilişkin engin tecrübeye sahip olan Kalkınma Ajanslarının iletişim ağları ve yatırımcı eşleştirme enstrümanlarından da faydalanılabilir. Bu çalışma, girişimcilik faaliyetlerinin kamu kurumlarını da içinde barındıran girişim sermayesi fonlama mekanizması ile nasıl finanse edileceğini analiz etmektedir. Makalede, Kalkınma Ajansları'nıngirişim sermayesi ve/veya melek yatırım enstrümanlarına erişimin kolaylaştırılması safhasında teknoparklar, akademik camia ve finansal kurumlarla birliktekilit rol oynayabileceği düşünülerek örnek bir fonlama modeli geliştirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Girişimcilik, Girişim Sermayesi, Melek Yatırım, Kalkınma Ajansları.

INTRODUCTION

The relationship between entrepreneurship and economic development is often studied but seldom agreed on, perhaps because of the complexity of the term entrepreneurship (Klapper and Love, 2011:448). What is entrepreneurship? Economic growth may be related to the formation of new businesses, but what is it exactly that entrepreneurs do? The view of entrepreneurship taken here is that it is the process of assembling necessary factors of production consisting of human, physical, and information resources and doing so in an efficient manner. Entrepreneurs put people together in particular ways and combine them with physical capital and ideas to create a new product or to produce an existing one at a lower or competitive cost (Lazear, 2005:649).

Joseph Alois Schumpeter, the Austrian American famous Economist, takes a more specific view. He considers entrepreneurship the process by which the economy as a whole goes forward. It is something which disrupts the market equilibrium, or 'circular flow'. Its essence is 'innovation'.Schumpeter assumes that 'the carrying out of new combinations we call "enterprise"; the individuals whose function is to carry them out we call "entrepreneurs" (Stevenson and Jarillo, 1990:18).

Right after the act of entrepreneurship, another concept comes to mind, which is the financing of entrepreneurship. Entrepreneurs out there possess numerous innovative ideas in their minds: however, there is a huge barrier to overtake in front of them. In order to overcome the scarcity of financial resources; private sector representatives, governments or any related parties gather and form a pool of funds in order to finance the needs of entrepreneurs. Angel investment is designed for small scaled entrepreneurs, while venture capital serves for the large scaled investments and entrepreneurs. Private equity funds can be included for companies operating in stock exchanges.

Venture capital has several definitions. The most often and widespread definition is "Venture capital is money that is given to help build new startup firms that often are considered to have both high-growth and high-risk potential". These companies generally center on health care or new technology, including things such as software, the Internet and networking (businessnewsdaily.com, 2014).

Kenneth W. Rind, an internationally recognized corporate financier, says that venture capital is a useful tool for corporate development. According to his analyses, it is difficult, but possible to do internally, and an outside partnership investment can be either an alternative first step or a beneficial supplement to a direct corporate venture capital program (Rind, 1981:179).

THE ENTREPRENEURSHIP ECOSYSTEM

A high potential entrepreneurial venture exists when there exist five traits, which are listed below.

a) Identifiable owners of the venture,
b) Exhibited leadership capability of the founders,
c) High aspiration, motivation, vision of the founders,
d) Proof of market (at least one customer)
e) Significant potential market.

We can classify a robust entrepreneurship ecosystem in a nutshell of 6 sections. Under these 6 sections, we can name subsections, which involve the prerequisites for a healthy entrepreneurship climate. These 6 sections are policy, finance, culture, supports, human capital and markets. Figure 1 shows the ecosystem in detail.

Figure 1 Entrepreneurship Ecosystem

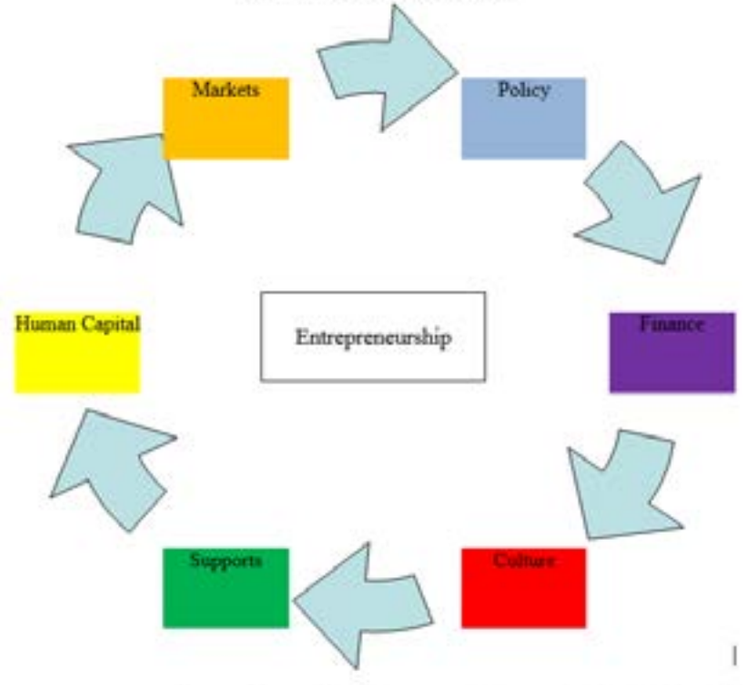

Source: Babson Global Entrepreneurship Ecosystem Project, February, 2012.

The subsections of these 6 main sections are listed below:

a) Policy: Leadership, Government
b) Finance: Financial Capital
c) Culture: Success Stories, Societal Norms
d) Supports: Non-Governmental Institutions, Support Professions, Infrastructure
e) Human Capital: Educational Institutions, Labor
f) Markets: Early Customers, Networks

THE LITERATURE REVIEW

The definition of entrepreneurship has several dimensions. First of all, Lazear says that entrepreneurs are individuals who are multifaceted. Although not necessarily superb at anything, entrepreneurs have to be sufficiently skilled in a variety of areas to put together the many ingredients required to create a successful business. As a result, entrepreneurs tend to be more balanced individuals (Lazear, 2005:676). Schumpeter was likely referring to innovative

entrepreneurs when he extolled entrepreneurs as the engine driving the creative destruction central to capitalism. Others (Hause and Du Rietz 1984; Schramm 2006; Acs, Desai, and Hessels 2008; Baumol 2010), see entrepreneurship as a driving force of economic growth (Klapper and Love, 2011:448).

The majority of scientists believe that entrepreneurship will be incomplete without sufficient financial resources. Governmental supports, investment incentives, venture capital and angel investment are some of the instruments used in the financing of innovative projects. Generally speaking, academicians submit numerous articles to venture capital journals, which specifically aims to explore the connection between modes of innovation financing and the innovative performance of firms. Different sources and forms of capital are committed to risky investment in innovation and the way in which these are translated into value can vary considerably, as do the outcomes of innovation venturing from the viewpoint of firm growth. A variety of capital and credit instruments, and different combinations thereof, are used across countries and sectors of the economy.

Venture capital is an important source of finance for a small number of technology focused firms. These firms require intensive periods of R&D and market development and face the prospect of negative revenues in the first few years of the firm. This limits access to other sources of external finance such as debt finance. The financial constraints of new technology based firms (NTBFs) have long been a focus for public policy. Recently the focus has turned to public money invested in private early stage venture capital funds. These so called government-backed or hybrid funds now account for a significant component of early stage investment activity in Europe (Sharpe, 2009:2).

Bottazzi and Rin, in their article of "Venture Capital in Europe and the Financing of Innovative Companies" tell that venture capital is growing fast in Europe, and its influence on European entrepreneurial firms is increasingly important. Without financing from venture capital many of today's most dynamic start-ups could have never come into existence, and a non-negligible number of the companies which list on Europe's 'new' stock markets would probably never have made it. Venture capital is therefore understandably high on the policy agenda, both at EU and national levels. The presumption is that venture-backed firms are particularly dynamic, and able to create jobs and wealth. An effort to create suitable conditions for the development of this form of financial intermediation then seems warranted (Bottazzi and Rin, 2002:262).

Hellmann and Puri, in their article named "Venture Capital and the Professionalization of Start-up Firms: Empirical Evidence", examine the hypothesis that venture capitalists play a role beyond the traditional roles of financial intermediaries. They provide evidence for the role of venture capital in the professionalization of start-up companies. Obtaining venture capital is related to a variety of organizational milestones, such as the formulation of human resource policies, the adoption of stock option plans, or the hiring of a VP of sales and marketing. Firms with venture capital are also more likely and faster to replace the founder with an outsider in the position of the CEO. Interestingly, however, founders often remain with the company, even after the CEO transition. The effect of venture capital is also particularly pronounced in the early stages of a company's development (Hellmann and Puri, 2002:194).

Bhattacharyya lays up the history of venture capital. He says that institutionalization of venture capital financing took place much later around 1950s in the US with setting up, in 1946, of American Research and Development (ARD) at MIT, with the explicit objectives of promotion of new technologies developed in universities. Then, in 1958 Small Business Administration was set up to license small business investment companies in the private sector and also to provide them with long-term loans.

From the US, venture capital financing travelled to Japan with a large measure of success. The existence of large inter-corporate holdings among financial institutions/bank and business houses and the shift in emphasis from large engineering enterprises to smaller but value added

high technology areas made the task easier for venture capital companies in Japan. More interesting is that venture capital financing has now entered south-east Asia (Bhattacharyya, 1989:157).

Most economists believe that there is a positive relationship between innovation and patenting since intellectual property rights play a vital role in the financialization of innovations. For example, one straightforward approach is to look at regressions across industries and time and examine whether, controlling for other potentially important factors like the level of R&D spending, venture capital funding has an impact on the number of patents or other measures of innovation. But this approach is quite likely to give misleading estimates. Both venture funding and patenting could be

Figure 2. Portfolio Value of Venture Capital Investment Trusts in Turkey (million US$) (Local Model)

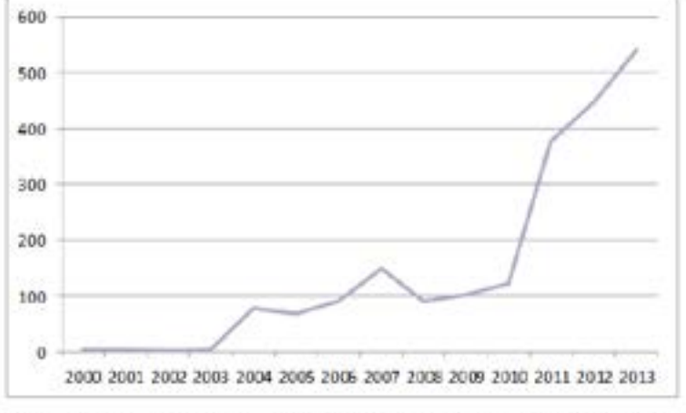

Source: Monthly Statistical Bulletin, Capital Markets Board of Turkey, December 2013 (Updated on April 01, 2014)

Number of companies existing in the portfolios of venture capital funds varies across the scale of risk-taking vs. risk-averse characteristics of the funds and also the volume of available financing opportunities. Gozde Venture Capital Investment Trust, whose portfolio value is TRY 774 m, currently has 14 companies in its portfolio, whereas Is Venture Capital Investment Trust, whose portfolio value is TRY 260 m, has 4 companies in its portfolio. The distribution of portfolio values and market values of funds is shown in Table 7.

Figure 3. General Information of Venture Capital Investment Trusts

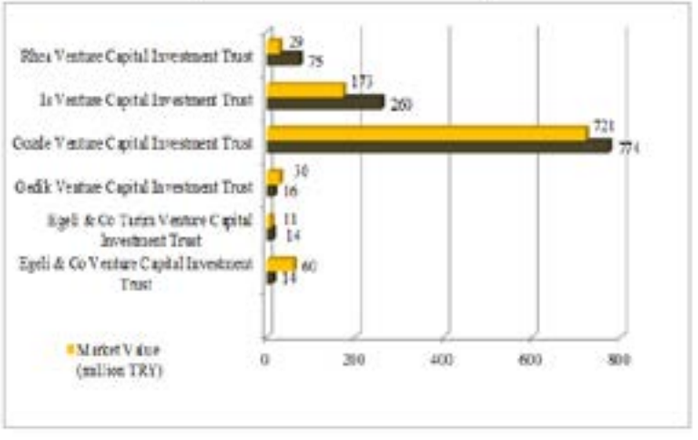

Source: Monthly Statistical Bulletin, Capital Markets Board of Turkey, December 2013 (Updated on April 01, 2014).

The Pattern of Financial Development in an Invested Company

The companies, in which venture capital funds invest, are generally positioned in either the dead valley phase or venture capital phase. After a sound financialization and institutionalism period, where the company enters the private equity area, the funds have two options on the table, which are either to go for an initial public offering or delivering shares to the existing shareholders/other funds.

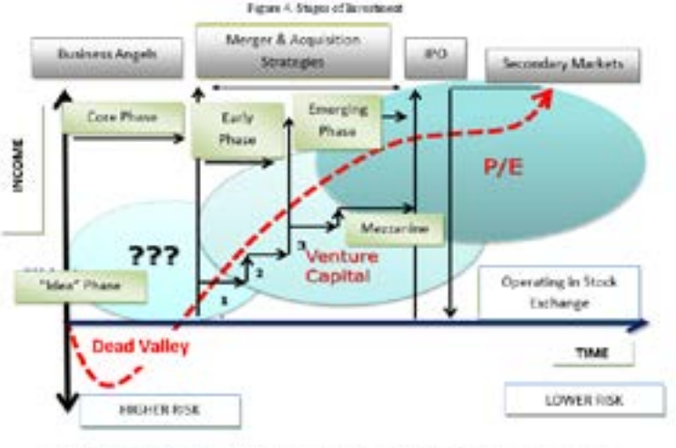

The goal of the venture capital fund is grasp a scale-up-focus for its investment in a middle sized company. Venture capital strategies are frequently utilized for development and institutionalism of companies. The criteria for potential companies are to have a successful financial history, growth-based vision and sectoral leadership.

The Percentage of Shares in an Invested Company

Venture capital funds prefer either to possess majority or minority shares in an invested company. For instance, KOBI Venture Capital Investment Trust and Anadolu Venture Capital Investment Trust have an objective of staying at minority shares (<50%), whereas Rhea Venture Capital Investment Trust and Egeli Co Venture Capital Investment Trust have a strategy to possess majority shares. Gozde and Is Venture Capital Investment Trusts do not regard any share percentage while investing in a developing business.

The general tendency is to flow in a range between 10% and 30%. The reasoning behind this intuition is expressed by the Murat Ozgen, CEO of Is Venture Capital Investment Trust. Mr. Ozgen tells that venture capital funds aims to maintain the above mentioned share ratios since it would not impair the relationship between the invested company and the fund; in addition to this, it gives the funds advantage during the implementation of exit strategies through initial public offering or passing on shares to existing shareholders.

When the magnitude of investment per company is taken into account, there is a distribution of USD 5 m to USD 15 m investment volume per project. Some funds can decrease the level of investment down to USD 100 thousand.

Table 6. Companies in the Portfolio of Gozde Venture Capital Investment Trust

Name of Company	Sector	Value of Investment (TRY)	% of Shares
TürkiyeFinansKatılımBankası A.Ş.	Banking	205,405,000	11.57
Kuveyt Turk KatılımBankası A.Ş.	Banking	269,412	0.01
Karma TarımsalÜretimveTicaret A.Ş.	Agriculture	14,998,500	99.99
ÜçyıldızTarımsalİşletmeler San. ve Tic. A.Ş.	Stock Breeding	8,999,100	99.99
ŞokMarketlerTicaret A.Ş.	Retail	140,400,000	39.00
KümaşManyezitSanayi A.Ş.	Mining	76,500,000	51.00
AzmüsebatÇelikSanayiveTicaret A.Ş.	Consumer Goods	12,153,000	48.81
YenilikçiYapıMalzemeleri Yatırım Üretim San. ve Tic. A.Ş.	Consultancy	51.000	51.00
ZiylanMağazacılıkvePazarlama A.Ş.	Retail	2,070,000	11.50
Polaris PazarlamaveMümessillik A.Ş.	Retail	1,265,000	11.50
UğurİçveDışTicaret A.Ş.	Retail	632,500	11.50
PentaTeknolojiÜrünleriDağıtımTicaret A.Ş.	Logistics	17,226,132	54.30
AlartesEnerji A.Ş.	Energy	41.106.000	51.00
MakinaTakımEndüstrisi A.Ş.	Manufacturing	59,960,283	59.96

Source: http://kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/tum-sirketler/detay.aspx?sId=1499 , access on April 14, 2014.

Table 7. Companies in the Portfolio of Is Venture Capital Investment Trust

Name of Company	Sector	Value of Investment (TRY)	% of Shares
NevotekBilişimSesve İletişim Sis.San. ve Tic. A.Ş.	Sound Systems	172,316	81.24
OrtoproTıbbiAletlerSanayiveTicaret A.Ş.	Medicals	1,728,725	32.50
ToksözSporMalzemeleriTicaret A.Ş.	Sports	9,537,528	56.00
NumnumYiyecekveİçecek A.Ş.	Catering	1,666,481	61.66

Source:http://kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/tum-sirketler/detay.aspx?sId=1398 , access on April 14, 2014.

Success-Rate of Venture Capital Investments

The success rate of investments is generally evaluated through cumulative portfolio values. The cumulative rate of return in all invested companies is estimated to be around 15% in emerging market countries. Is Venture Capital Investment Trust holds the highest percentage with a 23.2% rate of return (in USD) in the Turkish market. The accounting is basically advised to be calculated based on a 30-35% rate of return since the realized internal rate of return turns out to be approx. 15-20% per annum.

When to Exit?

The duration of staying in the company varies from 3 years to 10 years. Then venture capital funds start implementing their exit strategies. However, this time period changes across companies depending on the corporate culture of the company, where it may last 3-5 years for mature companies and 7-10 years for start-ups. Current statistics show that the average length of stay in a company is approx. 4-5 years.

Exit Strategies

Exiting is the most crucial part of venture capital concept. Penetrating into the right market at the right time and exiting at the right time would maximize the fund's profits. We can list three main exit strategies:

a) Passing your shares to the existing shareholders
b) Public offering
c) Marketing to another fund

THE EFFECT OF GOVERNMENTAL INSTITUTIONS ON VENTURE CAPITAL IN TURKEY

We cannot observe a concrete and intricate relationship between venture capital funds and the government. Even though there is an ongoing debate on government's role on whether to

intervene or not to intervene to venture capital initiatives, Turkish government should act as a facilitator in the market. The government should ease the processes on such venture capital initiatives via issuing regulations through Capital Markets Board. In countries like Turkey, where venture capital market is still in its infancy period, flaws must be removed through legislative steps.

The interviewees, who are professionals and experts of venture capital topic, declare that they frequently discuss recent problems with the Ministry of Finance and the Capital Markets Board of Turkey. The impression derived from the meeting with the governmental officials is that they are extremely helpful in this regard. However, since the governmental institutions are headquartered in the Capital, Ankara; venture capital funds, which are mostly located in Istanbul, encounter problems of communication. We anticipate that Istanbul International Finance Center Project may find a long-lasting solution for this problem.

Another topic being brought up by the venture capital funds is that the governmental institutions should play a complementary role by producing various facilitative mechanisms. Some sectors may be omitted by venture capital funds since they might not exhibit profitable outcomes. In this regard, the governmental mechanisms should act promptly in order to finance these long-term projects.

ESSENTIAL PROBLEMS OF VENTURE CAPITAL FUNDS IN TURKEY

It is seen that current problems stem from the nature of venture capital funds and financial risks. The current legislative structure arranged in the framework of Capital Markets Board's Regulations requires the venture capital funds to comply with strict registration, audit, transparency, and reporting procedures, which are in contrast to non transparent and competitive structure of the global model. In the local model, the requirements of possessing cash and carrying a management company increase the burden on venture capital funds. Fund managers anticipate that such regulations, which could lessen the tax burden, may provide positive outcomes and externalities.

Consultancy and audit firms like McKinsey demand more than USD 100 thousand in order to complete due diligence reports and processes of potential companies. Even these reports do not remove ambiguous points since potential companies might provide misleading reports and documents to make companies overvalued. After due diligence, a company may either seem profitable or non profitable. In the light of these reports submitted by consultancy and audit firms, venture capital funds make a decision.

Regarding problems on human resources, the management of vital processes like institutionalism, technical support and exit strategies need significantly qualified and skilled labor. Therefore, venture capital funds should establish and maintain a qualified workforce in order to employ them in the management boards of the invested companies. However, if these qualified employees, who are appointed in the management board of invested companies, become successful in conducting the processes of investment, then they are offered lucrative salaries from rival venture capital funds, and mostly transferred to rival funds.

In 2004, European Venture Capital Association conducted a survey with 2,500 entrepreneurs from 15 countries. The results showed that entrepreneurs are reluctant to apply to a venture capital fund since 24% of survey respondents thought that their companies would be overtaken by these funds or 23% of survey respondents had no information on venture capital mechanism.

The exit strategy is the most problematic part of venture capital funds. Making the right choice on both exit time and exit strategy is vital for fund managers. Especially the public offering processes are still not functional in Turkey. Thus, there are only two options remaining, which are to transfer current shares to an existing shareholder or to another fund. It is estimated that the stock exchange for Small and Medium Sized Entrepreneurs would be a solution for this problem.

CURRENT FINANCIAL SUPPORT MECHANISMS AND ANGEL INVESTMENT

Who is an angel investor? One of the best definitions for this term is "an individual investor looking for innovative projects with relatively small budgets. They direct their savings to innovative companies not only to terminate invested companies' financial scarcities but also to open global networks and share best practice for these companies. In general, angel investors reach these innovative companies via global networks. These networks are called "the Business Angel Network". World Business Angels Association (WBAA), the European Trade Association for Business Angels, Seed Funds, and other Early Stage Market Players (EBAN), and Turkish Business Angels Association (TBAA) are some key institutions operating in angel investment area. Other than Turkish Business Angels Association, which is a non-profit organization, e-Tohum, iLab Ventures, LabX, Galata Business Angels and Endeavor Turkey are key players in the Turkish market.

Mr. Baybars Altuntas, the head of TBAA, says that there is insufficient number of angel investors in Turkey. The most problematic side of angel investment is actually the due diligence side. A nation-wide company can be assessed objectively since corporate culture is embraced by the company itself. However, auditors are incapable of delivering an objective and decent report for a young small-sized company due to the lack of company's financially complete data set. Another most common complexity in angel investment field is "the difficulty of exiting", or even unable to exit.

Angel investors invest in companies at early stages, where venture capital funds are either hesitant or reluctant; hence, there is no conflict between angel investors and venture capital funds. Even though angel investment in Turkey is still in its infancy period, the gap is noticed to have been filled both by Turkish and global investors.

POLICY RECOMMENDATIONS

Capital Markets Board of Turkey is pursuing a strategy to adopt new regulations on venture capital investment trusts in order to facilitate investments. These brand new regulations are aimed to go parallel with the global model; thus, local model would be a better choice for venture capital funds. Venture capital investment trusts, which comply with the local model and its regulations,are provided tax incentives. The related funds' profits that arise from portfolio businesses are exempt from corporate tax. Unfortunately, these attempts have still been unable to yield a positive perception of the local model.

Nevertheless, Capital Markets Board should continue to bring brand new regulations complying with the global model. These reforms form the foundations of the widely accepted global model. In order for a venture capital to catch success and generate a robust ecosystem, various preconditions should be met. The conditions can be summarized as follows:

a) Objective assessment of investment through independent or autonomous structures,
b) The presence of an experienced team working collaboratively and practically,
c) Sufficient incentive mechanisms,
d) The presence of mature and strong venture capital market,
e) The presence of a government that acts as a supportive, complementary body and determines the legislative frameworks rather than directly intervening to the market.

A SAMPLE MODEL INVOLVING DEVELOPMENT AGENCIES IN TURKEY

Regarding venture capital mechanisms the market needs a collaborative approach involving all parties. Governmental institutions should be in the model, interacting with private sector and financial institutions. A Fund may be established through this perspective, whose goal is to finance innovative and prospective projects. Potential entrepreneurs with innovative

ideas are welcome to submit their projects to this sample model. The projects will be gathered in a pool; then, independent and professional evaluators in cooperation with technological development zones and academic institutions will prepare an extensive report for shortlisted projects. The final decision will be taken by an executive committee including managers from funding institutions and the government. In case a project is worth funding but eligible for angel investment, entrepreneurs will be directed to enthusiastic angel investors.

Regional Development Agencies in an Intuitive Model

Regional Development Agencies have initiated a new era, bringing a boost to local socioeconomic development in Turkey. The agencies, which are public institutions, coordinate the socioeconomic tendencies on a regional level by bringing together all the stakeholders including public sector, private sector, academics and Non-Governmental Organizations (NGOs), for the shared future of each region. The legislative framework is drawn by Law No. 5449, Law on The Establishment and Duties of Development Agencies.

As a candidate country of the European Union, Turkey is included in the Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS). NUTS concept is a three-tier geocode standard for referencing the subdivisions of countries for statistical purposes. In this scope, 26 Agencies carry out their duties in 26 NUTS-2 subregions. Development Agencies have been established by the Council of Ministers' Decrees starting from 2006 with Izmir Development Agency and Cukurova Development Agency, being the pioneering institutions.

Figure 5. NUTS-2 Regions in Turkey

Source: Istanbul Development Agency, 2014.

Main goals of the Agencies are to bring together the actors effective on the economic and social development of regions, to handle the development potential of regions with a strategic perspective on both national and global levels, and to mobilize available resources. Development Agencies, which employs high-skilled and well-educated experts, deal with three basic duties, which are regional plans, financial and technical support mechanisms for entrepreneurs and Non-Profit Organizations (NPOs), and investment support and promotion services.

After 2010, Development Agencies, led by Istanbul Development Agency and coordinated

by the Ministry of Development, started building capacity on entrepreneurship and the financing of entrepreneurship. Therefore, this capacity and goal to maintain a vibrant entrepreneurship environment are key factors to be involved in such models.

Development Agencies usually consist of 5 units, including Investment Support Office (ISO). ISOs, organized in all 81 provinces, have been founded to accomplish the investment support services in each province. In this context, investors from all over the world are being informed about the investment opportunities and insights into new developments. It also brings together the wide range of businesses to share best practice, collaborate and innovate.

Besides, ISOs are responsible for informing and guiding investors in the direction of setting up businesses, taking necessary measures to overcome obstacles that investors encounter in each province, investment incentives in the region, monitoring investments, informing investors about business opportunities, matchmaking, networking and guiding investors on related application conditions. Thus, ISOs of Development Agencies may be utilized in a venture capital funding model due to its nature of investment support measures and consultancy tools.

Consequently, the model shown in Figure 6, which consists ofdevelopment agencies, international financial institutions, commercial banks and venture capital funds, may prefer to be the funds of funds, specifying key sectors and ratios to be invested. Development Agencies here play a key role since they know the regional dynamics and featured sectors.

Figure 6. An Intuitive Model Including Development Agencies

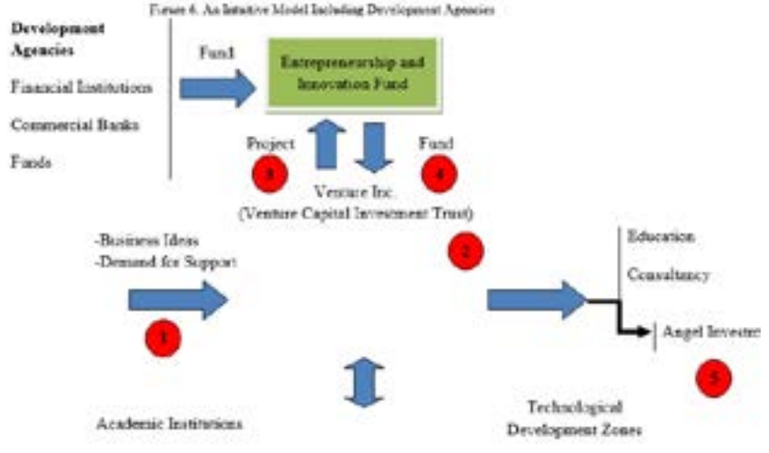

At the first stage of the model, entrepreneurs submit their projects with innovative ideas and business plans. Venture capital investment trust evaluates all the projects by cooperating with technological development zones and academic institutions. During the evaluation processes, fund members or project holders can refer to consultancy services or education on the project topic. The shortlisted projects are introduced to the Fund's executive committee, which is represented by commercial bank managers, development agency officials, financial institutions, and fund managers. The committee evaluates the shortlisted projects in terms of feasibility, innovation, sustainability and the priorities of the region. The successful projects are funded by the venture capital investment trust. In case a project's budget is limited and below the limits of venture capital investment trust, then it will be directed to angel investors or super angels[1]. The venture capital funding or angel investment can be differentiated with respect to

1 Super angel (or "super-angel") investors are a group of serial investors in early stage ventures in Silicon Valley, California and other technology centers who are particularly sophisticated, insightful, or well-connected in the startup business community (Saint, 2010). Super Angels are investors whose per project investment falls into neither angel investment nor venture capital.

various financial criteria. The differences are shown on the table below.

Table 8. Differentiation of Angel Investment and Venture Capital

	Angel Investment	Venture Capital
Investment Criterion	Emerging/Startup Companies	Large-scaled Companies
Investment Source	Individual Funds	Corporate Funds
Size of Investment(US$)	25 thousand – 2 million	5 million +
Expected Return	3-10 times of invested amount	5-10 times of invested amount
Investment Phase	Idea, Core and/or Early Stages	Emerging and/or Mezzanine
Agreed Subjects	Early stage investment and exchanging experience	Large scaled financing and management team
Expanded Due Diligence	Occasionally	In large-scaled investment
Entrepreneur as a CEO?	Low probability	Generally
# of Proposals per year	1-3 proposals per angel investor	15-18 proposals per fund

Source: Development Bank of Turkey, "Equity Financing Tools: Applications in Turkey and in the World, Opportunities for Development Agencies", March, 2012.

CONCLUSIONS

Evidently, it is debatable whether entrepreneurship should be viewed as the pursuit of opportunity or as something else. After all, that is a matter of definitions. But it is believed that, by taking that approach, much of the previous, separate research on entrepreneurship can be useful for both individual and corporate practice, and that specific avenues for research and teaching are opened (Stevenson and Jarillo, 1990:25).

Empirical research into the venture capital industry, which is considered as the financing of entrepreneurship, has made considerable strides since 1990s. The manners in which venture capital funds are raised and structured, the capital is invested in young firms, and these investments are concluded are now much better understood. But at the same time, much remains to be learned. In some cases, the unanswered questions have been posed for years, but lack of access to data has proved to be a major barrier. For instance, confidentiality concerns have made a thorough understanding the risk and reward characteristics of venture capital elusive. In other cases, new research questions have been posed by the recent rapid changes in the venture capital industry. For example, the impact of the dramatic growth in the industry over the past two decades on venture capital organizations and the high-technology companies they fund remain quite uncertain. These and other questions should reward research in the years to come (Gompers and Lerner, 2001:165).

In Turkey, the market for financing of entrepreneurship through venture capital has two major channels, which are the Turkish local model and the global model. Recent regulations eased local actors to use the local model; however, there is still huge gap between these two models in terms of tax advantages. Capital Markets Board adopts new regulations in order to catch the level of feasibility of the global model. Government institutions, other than Capital Markets Board, should get involved in the financing of entrepreneurship during both funding and facilitating processes.

As stated in the Article 1 of Law No.5449, which is the Law on The Establishment and Duties of Development Agencies, these governmental institutions have been organized for the purpose of accelerating regional development, ensuring sustainability and reducing inter-regional and intra-regional development disparities in accordance with the principles and policies set in the National Development Plan and Programs through enhancing the cooperation among public sector, private sector and non-governmental organizations, ensuring the efficient and appropriate utilization of resources and stimulating local potential. Development agencies could be an asset in this context since these agencies know local actors and dynamics, and key sectors and goals of regions. The vast experience of development agencies in the field of local and international investments, networking and matchmaking activities can be benefitted by both sides, which are venture capital funds and entrepreneurs in the regions.

Calls for project proposals, which are announced by development agencies in particular regions, generate co-financing (grant) opportunities for entrepreneurs' innovative projects. Successful projects benefitting from these opportunities are monitored by Agencies' experts for 12 months. Thus, they can create a database for promising firms, which may be candidates for future angel investment and/or venture capital funds. Governmental institutions with vast experience on innovative projects, i.e. Development Agencies, can play a vital role in a venture capital model combined and complemented with technological development zones, universities, angel investment mechanisms and other potential financial institutions.

REFERENCES

Babson College (2012), Babson Global Entrepreneurship Ecosystem Project, Istanbul Chamber of Commerce, Istanbul.

Berglöf, Erik (1994), "A Control Theory of Venture Capital Finance", Journal of Law, Economics & Organization, Vol. 10, No. 2, pp. 247-267.

Bhattacharyya, Sudip (1989), "Venture Capital Financing", Economic and Political Weekly, Vol. 24, No. 47, pp. M157-M159.

Birley, Sue – Wright, Mike – Cooper, Arnold (2001), "Creating and Growing Wealth: Sue Birley on Entrepreneurship and Wealth Creation [and Commentary]", The Academy of Management Executive (1993-2005), Vol. 15, No. 1, Creating Wealth in Organizations, pp. 37-39.

Bottazzi, Laura - Da Rin, Marco - van Ours, Jan C. – Berglöf, Erik, "Venture Capital in Europe and the Financing of Innovative Companies", Economic Policy, Vol. 17, No. 34, pp. 229-269.

Capital Markets Board of Turkey (2014), Monthly Statistical Bulletin - December 2013 (Updated on April 01, 2014), http://www.spk.gov.tr/apps/aylikbulten/index.aspx?submenuheader=0 (April, 04, 2014).

Development Bank of Turkey (2012), Equity Financing Tools: Applications in Turkey and in the World, Opportunities for Development Agencies - Presentation, Development Bank of Turkey, Ankara.

EvrenYatmaz, Fulya (2012), GirisimSermayesi - UzmanlikTezi, KalkinmaBakanligiYayinlari, Ankara.

Florida, Richard - Smith, Jr., Donald F. (1993), "Venture Capital Formation, Investment, and Regional Industrialization", Annals of the Association of American Geographers, Vol. 83, No. 3, pp. 434-451.

Gompers, Paul – Lerner, Josh (2001), "The Venture Capital Revolution", The Journal of Economic Perspectives, Vol.15, No.2, pp.145-168.

Hellmann, Thomas – Puri, Manju (2000), "The Inter-action between Product Market and Financing Strategy: The Role of Venture Capital", Review of Financial Studies, No. 13, pp. 959-84.

Hellmann, Thomas – Puri, Manju (2002), "Venture Capital and the Professionalization of Start-up Firms: Empirical Evidence", The Journal of Finance, Vol. 57, No. 1, pp. 169-197.

Klapper, Leora F. – Love, Inessa (2011), "Entrepreneurship and Development: The Role of Information Asymmetries", The World Bank Economic Review, Vol. 25, No. 3, pp. 448-455.

KOBI AS (2011), GirisimSermayesi – Presentation, BolgeselGelismeninFinansmanindaGirisimSermayesininRoluSempozyumu, Ankara Development Agency, Ankara.

Kortum, Samuel – Lerner, Josh (2000), "Assessing the Contribution of Venture Capital to Innovation", The RAND Journal of Economics, Vol. 31, No. 4, pp. 674-692.

Lazear, Edward P. (2005), "Entrepreneurship", Journal of Labor Economics, Vol. 23, No. 4, pp. 649-680.

Mehta, Dileep (1975), "Venture Capital (by John R. Dominguez)", The Journal of Finance, Vol. 30, No. 5, pp. 1403-1405.

Nykvist, Jenny (2008), "Entrepreneurship and Liquidity Constraints: Evidence from Sweden", The Scandinavian Journal of Economics, Vol. 110, No. 1, pp. 23-43.

Nyström, Kristina (2008), "The Institutions of Economic Freedom and Entrepreneurship: Evidence from Panel Data", Public Choice, Vol. 136, No. 3/4, pp. 269-282.

Rind, Kenneth W. (1981), "The Role of Venture Capital in Corporate Development", Strategic Management Journal, Vol. 2, No. 2, pp. 169-180.

Saint, Nick (2010). "Who Are The Super Angels? A Comprehensive Guide", http://www.businessinsider.com/who-are-the-super-angels-a-comprehensive-guide-2010-10 (April 05, 2014).

Schwienbacher, Armin (2008), "Innovation and Venture Capital Exits", The Economic Journal, Vol. 118, No. 533, pp. 1888-1916.

Sharpe, Samantha (2009), "Risk Capital and Innovation: Literature Review – Part A Venture Capital", Finance, Innovation & Growth Discussion Paper, Work Package 3, No. 3.1, pp. 3-24.

Stevenson, Howard H. - Jarillo, J. Carlos (1990), "A Paradigm of Entrepreneurship: Entrepreneurial Management", Strategic Management Journal, Vol. 11, Special Issue: Corporate Entrepreneurship, pp. 17-27.

Law No. 5449 Law on the Establishment and Duties of Development Agencies.

Law No. 5520 Corporate Tax Law.

Law No. 6362 Capital Market Law.

Communiqué Regarding the Principles about Venture Capital Investment Companies - Serial 6, No: 15.

(http://www.businessnewsdaily.com/4252-venture-capital.html, access April 05, 2014)

(http://www.ivci.com.tr/Default.aspx?id=4, access April 04, 2014)

(http://kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/tum-sirketler/detay.aspx?sId=835, access April 04, 2014)

(http://kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/tum-sirketler/detay.aspx?sId=948, access April 04, 2014)

(http://kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/tum-sirketler/detay.aspx?sId=1118, access April 04, 2014)

(http://kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/tum-sirketler/detay.aspx?sId=1398, access April 04, 2014)

(http://kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/tum-sirketler/detay.aspx?sId=1446, access April 04, 2014)

(http://kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/tum-sirketler/detay.aspx?sId=1499, access April 04, 2014)

(http://kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/tum-sirketler/detay.aspx?sId=2003, access April 04, 2014)

(http://kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/tum-sirketler/detay.aspx?sId=2019, access April 04, 2014)

(http://kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/tum-sirketler/detay.aspx?sId=2027, access April 04, 2014)

(http://kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/tum-sirketler/detay.aspx?sId=2028, access April 04, 2014)

(http://kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/tum-sirketler/detay.aspx?sId=2048, access April 04, 2014)

(http://kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/tum-sirketler/detay.aspx?sId=2232, access April 04, 2014)

(http://kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/tum-sirketler/detay.aspx?sId=2233, access April 04, 2014)

(http://www.spk.gov.tr/apps/kyd/iletisim.aspx?ctype=rsyo&submenuheader=1, access April 04, 2014)

(www.turkven.com, access April 04, 2014)

BÖLGESEL KALKINMADA SERBEST BÖLGELER VE SINIR TİCARETİNİN ÖNEMİ VE ÜLKE EKONOMİSİNE KATKILARI

The Importance of Free Trade Zones and Border Trade In Regional Development And Its Contributions to the National Economy

Yusuf Kemal ÖZTÜRK [1], Selami Sedat AKGÖZ[2]

ÖZET

Serbest bölgeler ve sınır ticaret merkezleri faaliyette bulundukları yerlerde alt yapı ve üst yapının gelişimine katkıda bulunarak kırsal kalkınmaya katkıda bulunurlar. Bölgesel farklılıklar düşük iş gücü verimliliği kişi başına milli gelirin düşüklüğü gibi sosyal ve iktisadi nedenler bölgesel kalkınmanın önündeki en büyük engellerdir. Bu engeller ancak sınır ticareti ve serbest bölgelerde yeni istihdamın artırılması ile azaltılabilir. Serbest bölgelerdeki ve sınır ticaret merkezlerindeki ar-ge yatırımları, yeni icatlar ve teknolojik gelişmelere adaptasyon yeteneğini artmasına yol açarak ülkenin ekonomisine katkıda bulunur. Bölgesel Kalkınmayı geliştirmek için sınır ticaret merkezlerini serbest bölgelerle koordinasyonunun etkin biçimde sağlanması gerekmektedir. Bu sayede fakirlik, işsizlik azalacak ve komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurulacaktır. Alternatif ödeme şekilleri, takas gibi finansal uygulamalarla üreticiler ve KOBİ'ler dış pazarlarda daha etkin biçimde rekabet edebilirler. Çalışmamızda serbest bölgelerin ve sınır ticaret merkezlerinin bölgesel kalkınmadaki önemini ve az gelişmiş illerde yeni kurulacak serbest ve sınır ticaret merkezlerinin bölgesel kalkınmada oynayacağı rolü inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler:*Sınır Ticareti,Serbest Bölgeler,İhracat, Kalkınma,Takas.*

ABSTRACT

The free zones and border trade centers contribute rural development causing infrastructure and superstructure to improve in the areas they exist. The biggest obstacles in front of the regional development are social and economic reasons such as regional differences , low labour power , low national income for per person. These obstacles can be decreased only providing and increasing new employment in border trade and free zones. Research&Development investment in free zones and border trade centers contribute the national economy raising new inventions and adaptation

1 Yrd.Doç.Dr. Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, ykozturk@amasya.edu.tr

2 Öğr.Gör. Ahi Evran Üniversitesi, Mucur Meslek Yüksekokulu, sakgoz@hotmail.com

for the technological improvements. In order to increase the regional development it is necessary to provide the coordination between free zones and border trade centres effectively. Thus, poverty, unemployment will be decreased and good relations will be assured among neighbour countries. Small and medium sized enterprises and manufacturers can compete in foreign market with th help of alternative payment terms and financial applications such as tradeoff . In this study the importance of Free Trade Zones and Border Trade in Regional Development and the role of the new established free zones and border trade centers in developed cities will be searched.

Keywords:*Border trade , free zones , export , development , tradeoff*

GİRİŞ

Dış ticaret uygulamalarından serbest bölgeler ve sınır ticaret merkezleri modellemeleri kırsal kalkınma ile doğrudan ilişkili modellemelerden biridir. Dış ticaret modellemeleri o ülkelerdeki ekonomik ve sosyal değişkenlerin etkin şekilde kullanımı sağlayarak ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin azaltılması ile o ülkelerin kırsal kalkınmadaki başarı şansını artırır. (Bozdoğan: 2008, 45-47).

Bölgesel eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve yoksullukla mücadelede bölgesel fırsat ve eşitsizliklerin belirlenerek orta seviyede yapılacakların belirlenmesi dış ticaret analizi ve swot analizi yapılarak bir hedeflenme yapılması gerekmektedir. (Taşlıyan: 2012, 331-336) Ayrıca kırsalda ihracatın artırılması, göçün engellenmesi ve büyük şehirlerde ekonomik ve sosyal dengenin sağlanması için büyük önem arz etmektedir.

Kırsal ve bölgesel kalkınma birbirleri ile derin ilişkileri olan kavramlardır.Üreticilerin ve tüketicilerin ürünlerini rahatlıkla satabileceği pazarlar ülkenin ekonomik gelişmesi için hayati öneme sahiptir. Ülke içerisindeki göçün önlenebilmesi ve kırsal ve büyükşehirlerde dengenin sağlanması için ihracatın geliştirilmesi ve piyasalarınrekabetedebilir hale getirilmesi bölgesel kalkınmanın sağlanmasında olumlu katkılarda bulunur.

1. Bölgesel Kalkınmada Sınır Ticaret Merkezleri ve Serbest Organizasyonel Modellerin Organizasyonel Model Yapısı

Bölgesel kalkınmada kullanabilecek dış ticaret argümanları serbest bölgelervebölgesel sınır ticaret merkezleridir. Serbest bölgeler ülkenin ithal ettiği ürünlerin üretebilmesi ve yüksek teknolojiyi transfer etmek için kurulan ve bürokratik işletmelerin azaltıldığı özel statülü dış ticaret birimleridir(Akgöz: 2011, 79). Bu birimlerin örgütlenme modellemeleri bölgesel bazdave uluslararası bazda bütünlük arz ederek komşu ülkelerle beraber organizasyon modelleri oluşturularak başarı sağlanabilir. Bu birmlerde komşu ülkelerin beraber organize edeceği müşterek yönetim ve bilgi bankları ve ortak dış ticaret yönetimi büyük rol oynayacaktır(Akgöz: 2011, 84).

Şekil:1 Sınır Ticaret Merkezleri Sektörel Dış Ticaret Firması Organizasyonel Yapı Modeli

www.disticaret.sonee.com 21.02.2006

Sınır ticaret merkezleri organizasyon el yapılandırması klasik dış ticaret örgütlenme modellerinden farklılıklar gösterir. İki ülkenin eş güdüm ve yönetim modellemesi olduğundan dolayı komşu iki ülke ortak bir yönetim ve koordinasyon modeli gerçekleştirmek mecburiyetindedir.Bu sayede bürokratik işlemlerde azalma meydana gelecek ve etkinlik artacaktır.Vergi ve gümrük avantajlarının belirleneceği müşterek komisyonlar komşu ülkelerin birbirleri ile ekonomik entegrasyonunun geliştirilmesinde büyük rol üstleneceklerdir.Yönetim ikili bir yönetim modeli olduğundan kaçakçılıkla mücadele ortaklaşa yürütülecek ve komşu ülkelerin vergi kaybı azalacak ve kırsal kalkınmada istihdam ve refah artışı sağlanacaktır.

Şekil:2 SektörelSınır Ticaret Merkezleri Serbest Bölgeler lojistik ve Dış Ticaret Şirketler Bölümleri Görev Dağılımı

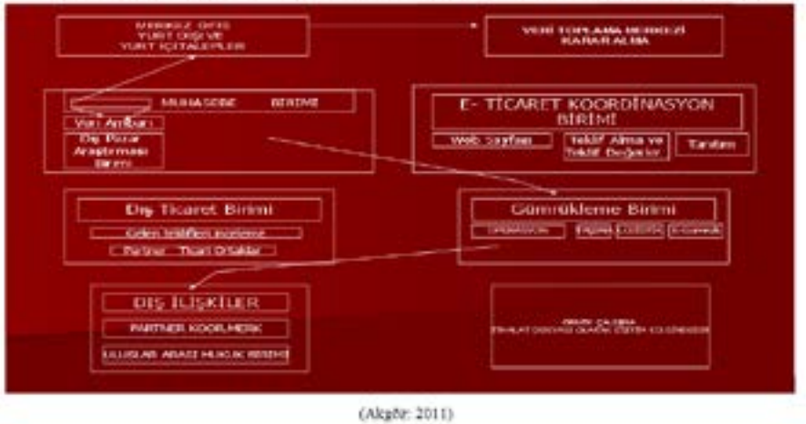

(Akgöz: 2011)

Bu birimlerin görev dağılımında yönetim ve merkezlerinin belirlenmesi komşu ülkeler

tarafından ortaklaşa olarak yürütülmektedir. İç Ticaret veri merkezleri ve dış ticaret veri merkezlerinin organize olarak çalıştırılabilmesi büyük önem taşımaktadır. Komşu ülkeler tek Pazar modellemesine göre uygulandığında gümrük vergi avantajları artırıldığı için takas ve bar ter modellemeleri büyük önem taşımaktadır.Ekonomik entegrasyonların başarılı olması sınır ticaret merkezlerinin başarılı olmasına bağlıdır. E-ticaret modellemeleri ve dış ticaret merkezlerinin ortaklaşa yönetimleri sayesinde komşu ülkeler küresel piyasada ağırlığını artırarak gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşılmasında ciddi yol katedebilirler.

Bu modellemede hedeflenen kaynakların etkin şekilde kullanarak bölge ülkelerde eş güdümle yönetilen ortak sınır ticaret merkezleri ve serbest bölgeler ülkeler arasındaki anlaşmazlıkları en az seviyeye indirgeyerek dünya barışına katkıda bulunur. Son yıllarda ülkemiz ile İran İslam Cumhuriyeti arasında kurulmaya çalışılan serbest bölge çalışması bu konuya güzel bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır(http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/08/06/).

2. Pazarlama ve Sınır Ticaret Merkezleri Organizasyonel Modelleme Yapısı

Ortak yönetim ile yöneltilen bu organizasyonlar bürokrasinin azaltılması ve vergi vb konularda çiftevergilendirmenin önüne geçerek dış ticareti geliştirirler. Dolaysıyla işsizliğin azalması ve kaçakçılığın ortdan kalkması ile komşu ülkeler ciddi bir vergi oranlarında kazanç yaşarlar. Bu sayede terör ve kaçakçılık en aza indirgenerek ülkelerde sosyal ve kültürel alanlarda gelişme yaşanır(Haşar: 2007, 7). Sınır ticaret merkezlerinin ülkemize olan katkılarını sınırlandırırsak (Mercan: 2011, 13),

- Üretici Kullanıcılar için Vergi Avantajlarından Yararlanma İmkânı
- Orta ve Uzun Vadede Geleceği Planlayabilme İmkânı
- Kâr Transferi İmkânı
- Ticaret Kolaylığı İmkânı
- Gümrük Vergisi Prosedüründen Arındırılmış Ticari Faaliyet İmkânı
- AB ve Gümrük Birliği Kriterlerinin Gerektirdiği Serbest Dolaşım
- Belgelerinin Temini İmkânı
- Eşitlik Prensibi
- Zaman Kısıtlaması Bulunmaması
- Pazar İhtiyaçlarına ve Şartlarına Göre Serbestçe Belirlenecek
- Ticari Faaliyet İmkânı
- Gerçekçi Bir Enflasyon Muhasebesi İmkânı
- Yerli ve Yabancı Tüm Pazarlara Erişim İmkânı
- Azaltılmış Bürokratik Prosedür ve Dinamik İşletme Yönetimi.
- Stratejik Avantaj
- Her Türlü Ticari ve Sınai Faaliyete Uygun ve Ucuz Altyapı İmkânı
- Tedarik Zinciri İmkânlarından Yararlanma Kolaylığı(DTM)

Serbest Ticaret Bölgeleri ve sınır ticaret merkezleri Türkiye Hükümeti sınırlarının içinde kabul edilir, fakat pratik olarak sınır dışında gibi kabul edilme görüşü ağırlık kazanmaktadır. Hükümetlerserbest ticaret bölgesi politikasını ihracat ve şirketlerin rekabet güçlerini artırmak için komşu ülkeler ile beraber koordine etmeli ve politikaları ortak belirlemelidir.

Şekil 3 Pazarlama ve Sınır Ticaret MerkezleriniOrganizasyonel Modellemesi

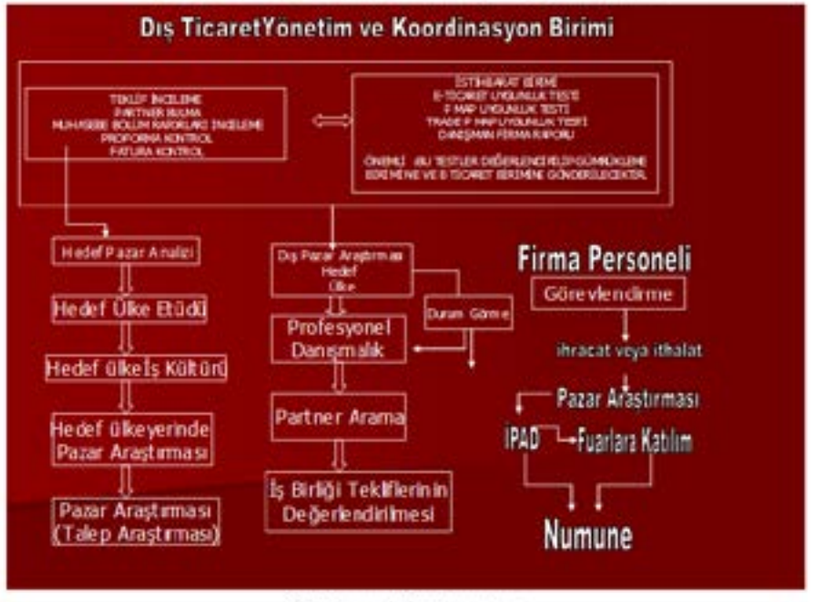

Kaynak:www.dişticaret.somee.com

3. Serbest ve Sınır Ticaret Merkezlerinin Bölgesel Kalkınmada İşsizlikle Mücadeledeki Rolü

İşsizlikle mücadele kamusal bir zorunluluktur.Devletler bu mücadelede eğitime ve girişimciliğe destek vererek bu sorunu çözmeye gayret göstermektedirler. Demografik ve iş gücü verimliliğindeki yetersizlik işsizliğe yol açmaktadırlar. Sınır ticaret merkezleri komşu ülkelerle teknolojik işbirliğinin

Gelişmesine katkıda bulunarak ortak proje ve know-how uygulamaları ile işsizliğin azalmasına yol açar. Bölgede kurulan dış ticaret şirketleri kırsal kalkınmayı geliştirir ve istihdam odaklı politikalar geliştirerek bölgeler arasındaki eşitsizliği en aza indirgemeye yardımcı olur. Bölgesel kalkınmada alternatif bir modelleme olan serbest ve sınır ticaret merkezleri komşu ülkeler arasındaki sorunları en aza indirgenmesine ve dostluk ve kardeşlik duygusunun komşu ülkelerde geliştirilmesini destekler (Kandemir: 2000). Komşu halkların bölgesel ihtiyacın karşılanması ithal girdilerini azaltarak ödemeler dengesine olumlu katkıda bulunur. Karşılıklı güven ortamı insan ticareti,yasadışı mazot ve alternatif ürünlerdeki kaçakçılığı azaltarak üretimi teşvik eder ve işsizliği azaltır. Buda kaçakçılıkla uğraşan insanları sosyal hayata adapte olması vergi kayıplarında artış ile bölgesel kalkınmayı artırır.İşsizliğin azalması bölge ekonomisine canlılık kazandırır.Müteşebbis ve girişimci sınıfının doğması ülkeye ciddi zenginlikler kazandırır. (Mercan: 2011).

İstihdam, güçlü işletmeler ve girişimcilerle başarılı olabilir.Bölgeyi ve ihtiyaçları bilen girişimci sınıfı ihtiyaç duyulan ürünleri sınır ticaret merkezleri ve serbest bölgelerde üreterek ciddi oranlarda üretimi artırarak istihdam sorununun çözülmesinde başarılı politikalar oluşturabilir (Tan: 2008, 96-97).

Bu modellemelerde bürokrasinin azaltılması ve vergi oranlarındaki avantajlar ürünleri ithal etmek yerine üretmek için hazır pazarlar ve ciddi şans karşımıza çıkarmaktadır. Dolayısıyla ithal edilen ürünlerde azalma cari açığı azaltmakta ve ülkelerin kendi kendine yetebilirliğine katkıda bulunmaktadır (Özer: 2012, 27).

4. Serbest ve Sınır Ticaret Merkezlerinin Bölgesel KalkınmadaTerörle Mücadeledeki Önemi

Terör toplumsal huzurluğun dış etkenler tarafından kullanıldığı bir illegal savaş yöntemidir. Yoksulluk,eşitsizlik, ekonomik ve sosyal ve etkenlerin güçlendirdiği bu yaklaşımla mücadelede kırsal kalkınma ve sosyal refahın artırılması hayati derecede öneme sahiptir. Terör iç ve dış olumsuzluklardan beslenen ve emperyalist ülkelerin kullandığı alternatif bir savaş modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsalda fakirlikle ve bölgesel eşitsizliklerden beslenen terörle mücadelede ekonomik ve sosyal refahla artış birinci derecede rol oynamaktadır.

Üniter devletin korunması ve terörle mücadele kamunun görevi değiltoplumun tüm bireylerinin ortak mücadelesi ile başarıya ulaşılabilir. Kırsal kalkınmadaserbest ve sınır ticaret modellemelerin etkin kullanımı terörle mücadele etkin rol üstlenecektir. Serbest ve sınır ticaret modellemeleri içinde bulundurduğu dinamiklerle (komşu ülkelerle işbirliği,araştırma ve geliştirme şirketleri,know-how şirketleri,dış ticaret,lojistik şirketleri) ile yoksullukla ve terörle mücadeledeönemli rol üstlenecektir (Ekinci: 2009). Sınır ticaret merkezleri ve serbest bölgelerin yokluğundaterör örgütleri terör kaçakçılığı ve kayıt dışı ekonominden faydalanarak kendilerini finanse etme şansını bulmakta buda terörlemücadelede en temel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Terörün finansman imkanlarının kesilmesi bölgenin huzur ve refahı ile olur.Bu sayede kaçakçılık ile uğraşan insanlar topluma kazandırılarak bölgedeki teröre destekleyen insanlar refah ve sosyal adalet sayesinde devletin yanında kalır ve ayrılıkçı ve terör hareketleri taban bulmadığından sonlandırılır. (Alp: 2013).

5. Serbest ve Sınır Ticaret Merkezlerinin Bölgesel Kalkınmada KaçakçılıktaMücadeledeki Rolü

Terör ve organize suçlar ve kaçakçılık fakirliğin kol gezdiği ve istihdamı ve alternatif iş imkanlarının az olduğu yerlerde gelişir. Belli başlı etkenler arasında coğrafi şartlar,işsizlik,demografik yapı, eğitimsizlik,işgücü verimliliğinin azlığı gibi nedenler sıralanabilir.Kaçakçılıkla mücadele bölge halkının bilinçlenmesi ile güç kazanır. Bu mücadelede başarı serbest ve sınır ticaret merkezleri modellemeleri etkin rol oynama ihtimalini kazanmaktadırlar.

Kaçakçılık ülkenin vergi gelirlerini azaltmakta ve ekonomik savaşın en önemli silahlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu da toplumda sosyal barışı zayıflatmakta ve bölgesel dengesizliklerin en aza indirgenmesinde oynayacağı önemin azalmasına yol açacaktır. Kaçakçılık bölgelerarası dengesizlikleri artırır ve işsizliği ve fakirliğin artmasın ayol açar ve haksız rekabet işletmelerin kapanmasına ve istihdamın düşmesine neden olur.(Çöygün: 2013, 39).

Terörle mücadelede halkın desteğini almak için sosyal refahın yüksek bireyleri sayısında artış olması gerekmektedir. Bu da ekonomik seviyesi yüksek ve işsizliğin azolduğu bölgelerde gerçekleşebilir.Bireyler toplumla barışık olduğunda devletlerine daha çok güven duyarlar ve ulus devlet anlayışına daha fazla sahip çıkmaktadırlar.Emperyalistler ekonomik ve sosyal değerleri düşük bölgeleri kendilerine hedef seçmekte ve bölge insanını kışkırtmaktadırlar.Bunu engellemek için terörün tabanda yerleşmesine fırsat verilmemelidir.

Ulus devletler kaçakçılıkta ve terörle mücadelede ekonomik ve sosyal değerlerini geliştirerek mücadeleyi kazanabilirler (Özcan: 2005).

SONUÇ

Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşayan vatandaşlarımız konumları gereği komşu ülkelerle ciddi sosyal kültürel değerler paylaşmaktadır.Bölgedeki demografik yapı ve aşiretlerin komşu ülkelerde hayatını sürdürmesi bölge ekonomisi için ciddi fırsatlar sunmaktadır. Bölge de terörün ve kaçakçılığın artmasında en önemli temel nedenler yüksek işsizlik,iş gücü verimliliği düşüklüğü ve coğrafi unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksullukla,terör ve kaçakçılıkla en etkin mücadele hızla sınır ticaret merkezleri ve serbest bölgelerin açılması ile sağlanacak vergi avantajları ülkemizin kalkınmasında hayati rol üstlenecektir. Ülkemizde doğu ve güneydoğu bölgelerimiz ekonomik kalkınma açısından diğer bölgelere göre daha geri kalmıştır.Bunun en önemli temelnedenleri arasındaterör,doğal koşullar,emeğe yönelik üretim modeli,yüksek nüfus sayılabilir.Kırsal kalkınma süreci içinde bulunulan bölgesel ekonomik değerlerin kültürel değerlerle harmanlanması ve dışa açılan ekonomik politikalarla sağlanabilir.

Yoksullukla,terör ve kaçakçılıkla en etkin mücadele hızla sınır ticaret merkezleri ve serbest bölgelerin açılması ile sağlanacak vergi avantajları ülkemizin kalkınmasında hayati rol üstlenecektir Kırsal kalkınma ekonomik,sosyal, kültürel,siyasal faktörlerle ciddi ilişki içersindedir. Bir ülkenin komşuları ile iyi ilişkiler ve güçlü ticari ilişkiler kurması istikrar ve barış açısından hayati önem taşımaktadır.Bu sayede jeopolitik fırsatlar o ülkeler arasında kalıcı bir barışın sağlanmasında güçlü köprüler oluşturmakta ve gelecekte ekonomik birliklerin doğmasına yol açmaktadır. Ekonomik birlikler küresel dış ticarette hayati rol oynamakta ve ülkelerin gelişmiş ülkeler ve rekabet edebilirliğini artırmaktadır.

Bölgesel kalkınma yerel ekonomik unsurların etken biçimde kullanılması ile kültürel ve sosyal unsurların katılımı ile gerçekleşebilir. Bu süreçte serbest bölgeler ve sınır ticaret merkezleri gibi dış ticaret birimleri kalkınmayı gerçekleştirebilecek en uygun modeller olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Serbest bölgeler uluslararası ekonomik birliklerin ilk aşamasını oluşturan dış ticaret modellemeleridir.Dolayısıyla ülkeler arasında barış ve ticaret köprüsü kuracak bu modellemeleri destekleyerek özellikle az gelişmiş bölgelerdeki sınır ticaret merkezleri ve serbest bölgelerin sayısını artırmalıyız. Bilinmelidirki ülkeler arasında en sağlam dostluk ve kardeşlik köprüsü uluslararası ticaret ile sağlanabilir.

KAYNAKÇA

AKGÖZ, Selami Sedat, 2011, E-Dış Ticaret İşlemleri, Beta Yayınları, Ankara.

ALP,İnönü Akgün,2013, (http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423936104.pdf)

BOZDOĞAN, Mine Nur, 2008, "Bölgesel Kalkınmanın Sağlanmasına Yönelik Vergi Özendirme Sistemleri Türkiye Açısından İncelenmesi ve Etkinliğin Analizi", TOBB,no,57, Ankara.

ÇÖĞGÜN, Mustafa, 2013, "Terörle Mücadelenin Bir Parçası Olarak Kaçakçılıkla Mücadele" İdarecinin sesi Dergisi, Ocak-Şubat, Ankara.

EKİNCİ, AbdullahÜmran, 2009, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_983.htm.

HAŞAR, Çetin Emin, 2007, "Türkiye'de Yerel Bölgesel Kalkınma Kuruluşları",Tepav, 2. Bölgesel Kalkınma Sempozyomu, 26-27 Ekim.

KANDEMİR, Ahmet, 2000, www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2000-GA/GA-00-01-04_DOKAP_Taslak_Nihai_Rapor.pdf

MERCAN, Ayşe Nur, 2011, ''Sınır Ticaret Merkezlerinin İyileştirilmesi", Mevzuat Dergisi, Şubat,

http://mevzuatdergisi.com/2011/02a/01.htm.

ÖZCAN, Mehmet, 2005, "Avrupa Birliği Küresel Terörizmle Mücadele", E-Akademi, Mayıs.

ÖZER, M. Akif, 2012, "Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Sosyal Ekonomik İşlevleri", Kamu İş, İş Hukuku ve İktisat Dergisi, cilt,12, sayı,2, Ankara.

TAN, Mustafa, 2008, "Türkiye'de Sınır Ticaretinin Gelişimi ve Mevcut Durumu", İstanbul Ticaret Odası, no,26, İstanbul.

TAŞLIYAN,Hırlak, 2012, "Sınır Ticaretinin Bölge Ekonomilerine Etkileri Kilis İli Örneği", II. Bölgesel Sorunlar veTürkiye Sempozyumu, 1-2 ekim.

http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/08/06/

TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜME, NİHAİ ENERJİ TÜKETİMİ VE DIŞ TİCARET AÇIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Economic Growth, The Relationship Between Final Energy Consumption And The Foreign Trade Deficit In Turkey

Zeynep KARAÇOR[1], Erhan DUMAN[2]

ÖZET

Reel ekonomik büyüme ile nihai enerji tüketimi ve dış ticaret açığı arasındaki ilişki ekonomi politiği açısından her geçen gün önemi artmaktadır. Bu değişkenler arasındaki ilişki enerji politikası açısından da önemlidir. Ayrıca bir ülkenin enerji politikasını ekonomik ve ulusal politikalar kadar önemsemesi gerekmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin 1980-2014 dönemine ait nihai enerji tüketimi ve dış ticaret açığıile reel ekonomik büyüme arasındaki ilişki zaman serilerindeki gelişmeler dikkate alınarak analiz edilmiştir. Gerçekleştirilen analizler sonucunda, reel ekonomik büyüme, nihai enerji tüketimi ve dış ticaret açığı arasındaki uzun dönemli ilişki Johansen eşbütünleşme testi ile tespit edilmiş ve Granger nedensellik testi yardımıyla nedenselliğin yönünün nihai enerji tüketimi ve dış ticaret açığından reel ekonomik büyümeye doğru olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler:*Ekonomik büyüme, nihai enerji tüketimi, dış ticaret açığı ve Johansen eşbütünleşme analizi.*

ABSTRACT

Reel economic growth with the final energy consumption and the foreign trade deficit the relationship between the economy is increasing in terms of political importance day by day. These variables between of the relationship are also important in terms energy policy. In addition, one of the nation's energy policy must be heeded as important as economic and national policies. In this study, the relationship reel economic growth with the final energy consumption and the foreign trade deficit was analyzed by the developments time series considering in Turkey with the period 1980-2014. According to the result of the analysis, with long-term relationship between reel economic growth with the final energy consumption and the foreign trade deficit has been identified Johansen cointegration test and ıt was seen by using Granger

1 Prof.Dr. Selçuk Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, İktisat Politikası A.B.D., zkaraçor@selcuk.edu.tr

2 Öğr. Gör. Bitlis Eren ÜniversitesiAhlat MYO, Maliye Bölümü, eduman@beu.edu.tr

causality test that the causality runs from final energy consumption and the foreign trade deficitwith the reel economic growth. In addition, ıt has been detected that there are a one-way causality realion from final energy consumption and the foreign trade deficitto reel economic growth.

Keywords: *Economic growth, final energy consumption, foreign trade deficit and the Johansen cointegration analysis.*

1.GİRİŞ

Ekonomik büyüme; bir ekonomideki mal ve hizmetlerin üretilme oranının arttırılması şeklinde tanımlanabilir. Ekonomide üretim yapılabilmesi için; emek, sermaye, doğal kaynak gibi girdilerin girişimci tarafında teknolojik bilgi kullanarak belli oranlarda bir araya getirilmesi gerekmektedir. Bir ülkenin ekonomik büyümesini temeli üretim faktörlerindeki artışa bağlıdır. Üretim faktörlerinin artması; sahip olunan kıt kaynakların zaman içerisinde artmasına, niteliklerinin iyileşmesine ve üretim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde gerçekleşmektedir. Özellikle bölgesel, ulusal ve uluslararası alanda rekabetin ve verimliliğin arttırılması, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması, yaşam standartlarının yükselmesi için girişimcilik faaliyetleri olmazsa olmaz bir şarttır. Ülkelerin ve firmaların girişimcilik faaliyetlerine önemverdikleri ölçüsünde ekonomik yapıları dinamik hale gelecek ve başarıya ulaşabilecekleri söylemek mümkündür.

Sanayi Devrimi'nden sonra buluşların endüstride yaygın bir şekilde kullanılması ülkelerin küresel ölçekte enerji taleplerinin hızla artmasına neden olmuştur. Üretim aşamasının en temel girdisi olan enerji faktörü, ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi için gerekli olan bir üretim girdisidir.Bu bağlamda enerji üretimi ve tüketimi ekonomik kararlar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu etki enerji sektörünün diğer sektörlerle olan yapısal bağlantılarından kaynaklanmaktadır. Örneğin, ülkeler 1970'li yıllara kadar enerjinin ucuz ve bol miktarda bulunmasından ötürü ekonomik anlamda büyük oranlarda tüketmişlerdir. Ancak 1970'li yıllarda yaşanan enerji krizleri ve enerjinin fiyatınınçok hızlı yükselmesi ekonomilerin büyüme hızlarında düşüş meydana getirmiş ve bu durum enerjinin üretim sürecindeki rolünü ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda enerji üretimi; ekonomik büyüme sürecinde faktör bileşim oranının ne olacağı, ne miktarda dâhil edileceği daha da önemlisi bu faktörlerin daimi olarak veya güvenliğinin nasıl sağlanacağıyla ilgilidir (Ergin ve Çomak, 2014: 175).

Ekonomi de üretim faktörlerinin ülkeler bazında adil dağılımı söz konusu olmadığı için; bazı ülkelerde bilgi, teknoloji ve sermaye bol iken bazı ülkelerde tarım arazisi, maden ve enerji kaynakları bol miktardadır. Ülkeler hangi üretim faktörüne sahiplerse üretimleri bu yönde gerçekleştirecektir. Ayrıca ülkeler üretim yapmak ve üretimi devam ettirebilmek için yoğun bir şekilde enerjiye ihtiyaç duymaktadır. Ülkeler ekonomik büyümede istikrarı sağlayabilmeleri için, enerji kaynaklarına sahip olsun ya da olmasın ülkelerin enerji taleplerinde artış meydana gelmektedir. Bu durum enerji tasarruf politikalarının uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla enerji kaynaklarının küresel olarak dengesiz dağılması ve rezervlerinin giderek azalması ile birlikte artan enerji talebi ülkeleri farklı arayışlara yönlendirmektedir.Ülkeler açısından nihai enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve dış ticaret açığı arasındaki ilişki önem arz etmektedir (Erbaykal, 2008: 172). Ayrıca,1980-2014 yılları arasında bu konu akademik çalışmalar da yoğun bir şekilde incelenmektedir.

Enerji tüketiminde Türkiye açısından bakıldığında, özellikle 1980 sonrasında aşırı bir yükselme meydana gelmiştir. Sanayileşme ve nüfusa bağlı olarak serbest ekonomi modeline geçilmesi ve tarım kesiminin önemini kaybederek sanayi ve hizmet sektörünün ön plana çıkması enerji tüketimini arttırmıştır. Ayrıca ekonominin yapısındaki değişim daha fazla enerji gerektirdiği için enerji kaynaklarına olan talep yükselmiştir. Bu durum ekonomi politikaları açısından değerlendirildiğinde; enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve dış ticaret açığı arasındaki ilişki Türkiye açısından önem arz etmektedir (Özata, 2010: 1-2).

Türkiye enerji konusunda dışa bağımlı bir ülke konumundadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin önümüzdeki dönemde katma değeri yüksek olan teknolojik ürünlerle sanayi sektöründe büyümeyi seçmesi gerekmektedir. Dolayısıyla Türkiye, enerjide dışa bağımlılığı düşürmek için yerli kaynakların kullanımı ve yatırımını arttırması gerekmektedir (Ergin ve Çomak, 2014: 178). Çalışmamızın temel amacı;nihai enerji tüketiminin, ekonomik büyüme ve dış ticaret açığı üzerine etkisini hem teorik hem de ampirik olarak incelemektir. Bu çerçevede son derece önemli olan enerjinin, Türkiye'de etkin kullanılıp kullanılmadığı da ortaya konulacaktır.

2.TÜRKİYE'NİN ENERJİ POLİTİKASI

Türkiye'nin Enerji Politikası Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığınca; enerjinin, ekonomik büyümeyi sağlayacak ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirecek şekilde; zamanında, yeterli, sağlam, rekabet edilebilir fiyatlardan, çevresel etkileri de göz önünde bulundurarak tüketiciye fayda sağlanması şeklinde tanımlanmaktadır (EKTB, 2015). Türkiye hemen her çeşit enerji kaynağına sahiptir. Ancak hidroelektrik ve kömür dışındaki diğer enerji kaynakları yeterli seviyede değildir. Ayrıca, Türkiye'nin enerji tüketimi konusundaki temel bileşenleri doğal gaz ve petrolden meydana gelmektedir (Külünk, 2013: 14).

Türkiye'de 1980 sonrası enerji tüketimi; nüfus artışı ve sanayi sektörünün gelişmesine bağlı olarak yükselmiştir. Bu dönemde ihracata yönelik dışa açık ekonomi modelinin uygulanması tarım sektörünün önemini kaybetmesine, sanayi ve hizmet sektörünün önem kazanmasına neden olmuştur. Bu değişim daha fazla enerji tüketimine neden olmuştur. Özellikle doğalgaz, petrol ve kömür türü fosil yakıtlara olan enerji talebi artmıştır (Mucuk ve Uysal, 2009: 106).

Türkiye ekonomisinde büyümenin gerçekleşebilmesi için enerjiye duyulan ihtiyaç her geçen yıl daha da artmaktadır. Türkiye, 2014 yılı itibariyle enerji tüketiminin % 71.4'lük kısmında dışa bağımlıdır. Türkiye'nin enerjide dışa bağımlı olması hem ekonomik büyümeyi hemde dış ticaret açığını olumsuz etkilemektedir (DEKTMK, 2013: 34). Türkiye ekonomisindeenerjiye olan yüksek bağımlılık üretiminde maliyetleri artırmaktadır. Bu nedenle, enerji bağımlılığı dış ticaret açığını arttırmaktadır. Ayrıca, ekonomide mal ve hizmetlerin üretim maliyetlerinin yüksek olması; uluslararası piyasada diğer ülkelere karşı rekabet üstünlüğünü kaybetme nedenlerinden en önemlisidir.

Türkiye'nin enerji arzı ise; üretim, ithalat, ihracat, ihrakiye[1] ve stok değişimlerinden meydana gelmektedir. Yurtiçi üretim ve ithalat enerji arzını arttırırken, ihracat ve ihrakiye ise enerji arzını azaltmaktadır. Stok değişimi ise enerji arzını hem arttırabilir hem de düşürebilir. Türkiye'de enerji arzı içindeki; enerji ihracatı, ihrakiye ve stok değişimlerinin payı çok düşüktür. Bu nedenle, enerji arzı yurtiçi üretim ve ithalat toplamından meydana gelmektedir (Dumrul, 2011: 159). 1990 yılında 31 mtep olan enerji ithalatı 2014 yılında yaklaşık 4 kat

1 İhrakiye: Ülkelerin karasularında ve/veya karasuları bitişiğinde deniz vasıtalarına veya hava meydanlarında yerli ve yabancı hava taşıtlarına vergili veya vergisiz sağlanan akaryakıt veya maden yağı olarak tanımlanabilir. http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT/١/Documents/E٪C٪٤B٠GM٢٠٪Periyodik٢٠٪Rapor/٠٢_٢٠١٤_EIGM_Bulteni.pdf, internet adresinden daha geniş bilgi için petrol yasal yönetmeliğine bakınız.

artarak 120 mtep olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılındaki enerji tüketimi; % 32 doğalgaz, % 29 kömür, % 27 petrol, % 5yenilebilir enerji, % 4 hidroelektrik ve % 3 boşa harcamadan meydana gelmektedir. Türkiye ekonomisinin tükettiği enerjini % 28'lik kısmını üretmektedir. Bu durumda, israf edilen enerji hidroelektrik enerjinin % 75'i oluşturmaktadır. Örneğin, 2013 yılında Türkiye'de kullanılan petrolün %93'ü ve doğalgazın % 97'si ithal edilmiştir. Ayrıca, ithalat içerisindeki enerjinin aldığı payın yıllar itibarı ile artmakla beraber 2013 ve 2014 yıllarında sırasıyla %21 ile %25 olarak gerçekleşmiştir. Reel gayrı safi yurtiçi hasıla içerisindeki enerji ithalatı oranındaki artış hızı ise daha yüksek olarak gerçekleşmektedir. Türkiye'nin ithal enerji bağımlılığının azaltılmasında önemli rol oynayacağı düşünülen nükleer tesislerin en iyimser senaryoda 2019 yılında üretime başlayacağı öngörülmekte olup 2022 yılında toplam enerji üretiminin yaklaşık % 15'ini karşılayacağı tahmin edilmektedir (Enerji Enstitüsü, 2014). Bu kapsamda, Türkiye'deki gerek mevcut enerji kaynakları gerekse de yeni kurulacak nükleer santrallertarafından üretilecek enerji uzun vadede tek başlarına çözüm olarak görülmemelidir. Dışa bağımlılığın azaltılabilmesi için; yukarıda sayılanlara ek olarak yenilebilir enerji kaynaklarında üretime dâhil edilmesi gerekmektedir. Ayrıca,yenebilir enerji kaynakların üretim teknolojinin girimcilik faaliyetleri dahilinde teşvik edilmelidir.

3.TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜME, NİHAİ ENERJİ TÜKETİMİ VE DIŞ TİCARET AÇIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİ

1970'li yıllarda meydana gelen petrol krizlerinden dolayı, enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki yoğun bir şekilde analiz edilmiştir. Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için üretim artışının olması gerekmektedir. Türkiye'de üretim artışının büyük bir kısmı ara malların ithalatı şeklinde olduğu için,bu durum dış ticaret açığının artmasına neden olmaktadır. ETKB verilerine göre, 2014 yılı için, üretimin gerçekleşmesi için gerekli olan enerji faktöründe Türkiye yaklaşık olarak %72 oranında dışa bağımlıdır. Bu kapsamda, Türkiye ekonomisinin istikrarlı bir şekilde büyüyebilmesi için enerji faktörü oldukça önem arz etmektedir. Bu durum, enerji talebinde dışa bağımlı olan Türkiye ekonomisinde dış ticaret açığına yol açmaktadır (Karagöl, Erbaykal ve Ertuğrul, 2007:72).

Türkiye ekonomisi büyümekle beraber tarımdan sanayi doğru yapısal bir dönüşüm gerçekleştirerek dünyanın hızlı büyüyen enerji pazarları arasında yerini almıştır. Türkiye 2001 yılında yaşanan ekonomik krizle yükselen bir konjonktüre girdiği söylenebilir. Söz konusu yükselen konjonktürün önemli özelliklerinin biri, ekonomik ve siyasi istikrarın yanında, uluslar arası finans koşullarının olumlu havası ile karşılanan dış kaynaklı büyüme ortamı olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle 2004- 2006 yılında, ağırlıklı olarak özel kesimin uzun vadeli ve düşük maliyetli yurtdışından temin ettiği fonlarla, konut ve otomobil piyasasının kredilendirilmesi ile canlanan iç talebin ortaya çıkardığı bir ekonomik büyüme süreci yaşanmıştır (Türüt-Aşık, Tunç ve Akbostancı, 2008, s.2). Türkiye ekonomisi 2002-2013 yıllarını kapsayan dönemde her yıl yaklaşık olarak ortalama %5 oranında büyümüştür (TÜİK, 2014). Mevcut hızlı ekonomik büyümeye paralel olarak, Türkiye'nin yıllık enerji talep artışı %4,6 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye hızla artan enerji talebini büyük ölçüde ithalatla karşılamıştır. Türkiye de hızlı nüfus artışı, kente göçlerin artması ve ekonomik büyümeden dolayı enerji tüketimi ile üretimi arasındaki fark açılmaktadır. Bu durum ülkeyi enerji ithalatçısı konumuna getirmekte ve bağımlılık derecesini arttırmaktadır. Türkiye'nin 2013'de ithal enerji bağımlılığı % 72 düzeyinde gerçekleşmiştir (TMMOB, 2013:4). Dolayısıyla ülkede, yeterli ve güvenli enerji arzı için enerji politikası en önemli konular arasında yer almaktadır. Bu nedenle özellikle ekonomik ve politik kriz gibi olağanüstü durumlarda enerji talebinin karşılanması büyük önem taşımaktadır (Ceylan ve Öztürk, 2004: 2525-26).

Türkiye 2002-2014 yılları arasında gerçekleştirdiği altyapı ve inşaat sektörü yatırımlarıyla

ekonomik büyümeyi sağlamıştır. Ancak Türkiye'de tasarruf oranı %13 iken, ekonomik büyümeyi sürdürmek için milli gelirin %20'si oranında tasarrufa ihtiyaç duymaktadır. Ekonomi için gerekli olan yatırımlarınyurtiçi tasarruflardan karşılanamaması, diğer ülkelerin tasarruflarını kullanmayı zorunlu hale getirmiştir. Türkiye tasarruftaki bu açığı, yabancı sermaye ile yani borçlanma yoluyla karşılamaktadır. Bu çerçevede tasarruf açığı sorunundan bahsederken, aslında dış ticaret dolayısıyla cari işlemler açığından bahsedilmektedir. Türkiye'de ekonomik büyüme ve dış ticaret açığı birlikte hareket etmektedir. Bu durum kaynak temini noktasında dışa bağımlılığı göstermesi açısından önem arz etmektedir (Kar, 2015:1). Bu çerçevede nihai enerji tüketiminde ve bağımlığındaki artışın uzun dönemde Türkiye'de ekonomik büyümeyi ve dış ticaret açığını olumsuz etkilediği ifade edilebilir. Nihai enerji tüketimindeki artışlar, ekonomik büyümeyi meydana getirmekte bu durumda dış ticaret açığını oluşturmaktadır.

4. LİTERATÜR

Enerji tüketimi ile ekonomik büyüme ve dış ticaret açığı arasındaki nedensel ilişki teorik, ampirik ve politik açıdan son derece önem taşımaktadır. Ancak bu konulara ilişkin yapılan analizlerde dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de farklı görüşler bulunmaktadır (Mucuk ve Uysal, 2009: 106). Türkiye dışındaki ülkeler için ekonomik büyüme ile enerji tüketimi arasındaki ilişkiyi inceleyen söz konusu çalışmalar Tablo 1'de sunulmuştur. Ekonomik büyüme ile enerji tüketimi arasındaki ilişkiyi inceleyen ilk çalışmalar 1970'li yıllarda başlamış, günümüze kadar artarak devam etmiştir. Bu çalışmalarda genellikle enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişki ile nedensellik ilişkisi sorgulanmış ve farklı sonuçlar bulunmuştur. Bazı çalışmalarda enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü, bazı çalışmalarda iki yönlü, bazı çalışmalarda ise nedensellik ilişkisi bulunmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 1: Ekonomik Büyüme ve Enerji Tüketimi Arasındaki İlişkiye Yönelik Çalışmalar

Çalışma	Ülke/Ülke Grupları (Dönem)	**Yöntem**	**Bulgular**
Kratf ve Kratf (1978)	ABD (1947- 74)	Sims nedensellik testi	B → E
Akarca ve Long (1980)	ABD (1950- 70)	Sims nedensellik testi	İlişki yok
Yu ve Hwang (1984)	ABD (1947- 79)	Sims nedensellik testi	İlişki yok
Yu ve Choi (1985)	5 ülke (1950-1976)	Sims ve Granger nedensellik testleri	Filipinler'de E→B, Güney Kore'de B→E, ABD, Birleşik Krallık ve Polonya'da ilişkisi yok
Erol ve Yu (1987)	6 sanayileşmiş ülke(1955-1996)	Sims ve Granger nedensellik testleri	İlişki yok
Abosedra ve Baghestani (1991)	ABD (1947)	Granger Nedensellik Testi	B → E
Hwang ve Gum (1991)	Tayvan (1961- 90)	Granger Nedensellik Testi	B ↔ E
Cheng (1999)	Hindistan (1952-1995)	Hsiao Granger nedensellik	İlişki yok

Aqeel ve Butt (2001)	Pakistan (1955-1996)	Hsiao Granger nedensellik testi	B → E
Glasure (2002)	Kore (1961- 90)	Johansen Eşbütünleşme Testi, VECM	E ↔ B
Wolde-Rufael (2004)	Şangay (1952-99)	Toda-Yamamoto Testi	E →B
Hatemi ve Irandoust (2005)	İsveç (1965-2000)	Leveraged Bootstrap Similasyon Yaklaşımı	B → E
Tehranchian (2006)	İran (1967-2002)	Johansen Eşbütünleşme Testi, VECM	B → E Kısa dönemde
Ang (2007)	Fransa (1967- 2000)	Johansen Eşbütünleşme testi, VECM	E → B Kısa dönemde
Omotor (2008)	Nijerya (1970-2005)	Johansen Eşbütünleşme Testi,Hsiao Granger Nedensellik Testi	E ↔ B
Hou (2009)	Çin (1953-2006)	Hsiao Granger nedensellik testi	E ↔ B
Belke, Dreger ve Haan (2010)	25 OECD ülkesi (1981-2007)	Panel Eş-bütünleşme Testi, Panel Granger Nedensellik Testi	E ↔ B
Lee ve Chien (2010)	G-7 Ülkeleri (1960-2001)	Toda-Yamamoto Testi, Granger Nedensellik Testi	E → B (Kanada, İtalya, UK) B → E (Fransa, Japonya) İlişki yok (Almanya, ABD)
Korkmaz ve Yılgör (2011)	26 ülke (1980-2004)	Yatay kesit genişletilmiş fuller testi, Yatay kesit Peseran Shin testi ve eşbütünleşme testi	E → B Uzun dönemde
Adhikari ve Chen (2012)	80 gelişmekte olan ülke (1990-2009)	Panel veri analiz	Üst orta gelir gurubundaki ülkelerde E → B, alt orta gelir grubu ülkelerde B → E
Hwang ve Yoo (2014)	Endonezya (1965-2006)	Granger nedensellik testi	B → E

Kaynak: Bu tablo tarafımızca oluşturulmuştur. E: Enerji Tüketimi, B: Ekonomik Büyüme, →: Tek yönlü, ↔: Çift Yönlü

Türkiye'de enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin tespitine yönelik çalışmalar Tablo 2'de sunulmuştur. Türkiye üzerine yapılmış 25 uygulamalı çalışma

incelenmiştir. Bu çalışmaların genelinde ekonomik büyüme ile toplam enerji ve elektrik tüketimi arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmalarda enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki genellikle eşbütünleşme ve nedensellik testleri kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmalarda; enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü, bazı çalışmalarda iki yönlü, bazı çalışmalarda ise nedensellik ilişkisinin olmadığı tespitedilmiştir.

Tablo 2: Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Enerji Tüketimi Arasındaki İlişkiye Yönelik Çalışmalar

Çalışma	**Dönem**	**Yöntem**	**Bulgular**
Terzi (1998)	1950-1991	Engle-Granger Eşbütünleşme Testi, ECM	E.T. ↔ B Sanayi ve Ticaret Sektörleri
Soytaş vd. (2001)	1960-1995	Johansen-Juselius eşbütünleşme testi	E → B
Soytaş ve Sarı (2003)	1950-1992	Johansen-Juselius eşbütünleşme testi ve vektör hata düzeltme modeli	E → B
Altinay ve Karagöl (2004)	1950-2000	Yapısal Kırılmalı Birim Kök, Hsiao Granger Nedensellik Testi	Değişkenler arasında ilişki yok
Nişancı (2005)	1970 - 2003	Johansen Eşbütünleşme Testi, VECM	E.T. → B
Şengül ve Tuncer (2006)	1960 - 2000	Toda ve Yamamoto nedensellik testi	E → B
Karagöl, Erbaykal ve Ertugrul (2006)	1971- 2003	Johansen-Juselius eşbütünleşme Granger Nedensellik Testi	B → P.T Uzun dönemde
Lise ve Montfort (2007)	1970 - 2003	Eş-bütünleşme Testi, ECM	B → E
Jobert ve Karanfil (2007)	1960 - 2003	Johansen Eşbütünleşme, Granger Nedensellik Testi	Değişkenler arasında ilişki yok
Çifter ve Özün (2007)	1968 - 2002	Johansen Eşbütünleşme, Vawelet Analizi	E ↔ B Kısa dönemde B → E Uzun dönemde
Erdal ve Esengün (2008)	1970 - 2006	Johansen Eşbütünleşme, Pair-wise Granger Nedensellik Testi	E ↔ B

Aydın (2010)	1996-2004ve 1980-2004	Regresyon analizi	E → B Pozitif etki vardır
Özata (2010)	1970-2008	Granger nedensellik testi	B → E
Öztürk ve Acaravcı (2010)	1968-2005	ARDL sınır testine	Değişkenler arasında ilişki yok
Akan vd. (2010)	1970-2007	Granger nedensellik testi	E ↔B
Kaplan vd. (2011)	1971-2006	Granger nedensellik testi	E ↔B
Yanar ve Kerimoğlu (2011)	1975-2009	Johansen eşbütünleşme testi	E →B ve CİA Pozitif etki vardır
Uzunöz ve Akçay (2012)	1970-2010	Granger nedensellik testi	B → E
Karhan vd. (2012)	1960-2011	Granger nedensellik testi	E ↔ B
Çetin ve Seker (2012)	1970-2009	Toda-Yamamoto nedensellik testi	Değişkenler arasında ilişki yok
Korkmaz ve Develi (2012)	1960-2009	Granger nedensellik testi	E ↔B
Akpolat ve Altıntaş (2013)	1960-2009	Granger nedensellik testi	E ↔B
Saatci ve Dumrul (2013)	1960-2008	Kejriwal eşbütünleşme testi	E → B Yapısal Kırılmalarda Pozitif etki vardır
Bayar (2014)	1961-2012	Toda-Yamamoto nedensellik testi	B → E Uzun Dönemli Pozitif etki vardır

Kaynak: Bu tablo tarafımızca oluşturulmuştur**.** E: Enerji Tüketimi, B: Ekonomik Büyüme, CİA: Cari İşlemler Açığı, E.T: Elektrik Tüketimi, P.T. Petrol Tüketimi, →: Tek yönlü, ↔: Çift Yönlü

5. EKONOMİK BÜYÜME, NİHAİ ENERJİ TÜKETİMİ VE DIŞ TİCARET AÇIĞI İLİŞKİSİNİN EKONOMETRİK TAHMİNİ

Bu çalışmada reel ekonomik büyümenin nihai enerji tüketimi ve dış ticaret açığı üzerine etkileri incelenecektir.Ayrıca, 1980-2014 dönemine ait yıllık veriler kullanılmıştır. Literatürde, ekonomik büyüme ve enerji tüketimi arasında farklı yönlerde nedensellik ilişkileri mevcuttur. Bu çalışmaya, genellikle iki değişkenle yapılan analizlere farklı olarak dış ticaret açığı değişkeni de ilave edilmiştir. Bu değişkenler 1980-2014yılları arasında ki örneklemden 35 gözlem kullanılarak faydalanılmıştır. Zaman serisi yöntemiyle 1980 yılının verilerinin kullanılma sebebi, Türkiye ekonomisinin dışa açılımı gerçekleştirmesi etkili olmuştur. Nihai enerji tüketimi verisi ETKB'den bin Tep olarak tanımlanmıştır. Reel ekonomik büyüme, IMF'den sabit fiyatlarla milyar $ olarak faydalanılmıştır. Dış ticaret açığı verisi ise TCMB'den milyar $ olarak alınmıştır. Bu çalışmada zaman serisi yöntemi kullanılarak testler yapılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle serilerin düzeyde durağan olup olmadıkları test edilmiştir. Durağanlık için ADF test tekniği kullanılmıştır. Durağanlık testi sonucunda değişkenler arasında aynı düzeyde bütünleşik oldukları için eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Eşbütünleşme analizi doğrultusun da değişkenlerin kısa dönem şoklarda ki etkisi ortadan kaldırmak için vektör hata düzeltme testi uygulanmıştır. Ayrıca değişkenlerin nedensellik yönünü belirlemek için Granger Nedensellik Testi gerçekleştirilmiştir.

6. ANALİZ

Verilerin zaman serisi özellikleri (durağan olup- olmadıkları) ampirik çalışmalarda yaygın olarak kullanılan Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi ile incelenmiştir. Durağan olmayan bir değişken, birinci farkı alındığında durağan hale geliyorsa birinci dereceden bütünleşik olmakta ve "I(1)" şeklinde gösterilmektedir (Kar ve Kınık, 2008: 343).Analizler, Eviews 8.0 ekonometri yazılım paketi ile gerçekleştirilmiştir. Ekonomik büyüme, nihai enerji tüketimi ve dış ticaret açığı arasındaki ilişki istatistiksel açıdan anlamlı sonuçlar çıkması için ilk olarak ADF birim kök test ile durağanlık sınaması gerçekleştirilmiş ve sonuçlar tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: ADF Test Sonuçları

Değişkenler	**Sabitli-Trendli**	**Sabitli-Trendsiz**	**1. Dereceden Fark / Olasılık**
RGSYİH	-1.374870	1.347159	-3.558700 / 0.0008*
DTA	-2.232465	1.497998	-7.384960 / 0.0000**
NET	-2.044793	1.065045	-4.149127 / 0.0001*
Kritik Değerler			
% 1	-4.252879	-3.639407	-2.636901
%5	-3.548490	-2.951125	-1.951332
%10	-3.207094	-2.614300	-1.610747

RGSYİH: Reel ekonomik büyüme, DTA: Dış ticaret açığı, NET: Nihai enerji tüketimini ifade etmektedir.

* % 1 düzeyinde anlamlıdır. ** % 5düzeyinde anlamlıdır.

Değişkenlerin seviyelerine uygulanan ADF test sonuçları değişkenlerin orjinal düzeyde durağan olmadığını göstermiştir. Orjinal düzeyde rastsal trende sahip olan serilerin birincil derece farklara uygulanan ADF test sonuçları değişkenlerin durağan olduğunu göstermektedir. Teknik ifadesiyle seriler, I(1)'dır. Bu sonuçlara göre; değişkenlerden DTA%5, RGSYİH ve

NETverisinin ise %1 düzeyinde anlamlı ve durağandır. Bütün seriler birincil dereceden bütünleşiklerdir. Bu bağlamda değişkenler arasında VAR süreci işletilerek en uygun gecikme uzunluğu tespit edilmiştir. Tablo 4'te VAR analiz sonuçları verilmektedir.

Tablo 4: VAR Analiz Sonuçları

Lag	**LogL**	**LR**	**FPE**	**AIC**	**SC**	**HQ**
0	3.813081	NA	0.000191	-0.050818	0.086595	-0.005269
1	95.07473	159.7079*	1.12e-06*	-5.192171*	-4.642520*	-5.009977*
2	102.1234	11.01361	1.29e-06	-5.070215	-4.108326	-4.751376
3	105.2129	4.248027	1.95e-06	-4.700807	-3.326680	-4.245323

* Kriterine göre seçilen en uygun gecikme sırasını gösterir
LR: Ardışık değiştirilmiş LR test istatistiği
FPE: Nihai tahmin hatası
AIC: Akaike bilgi kriteri
SC: Schwarz bilgi kriteri
HQ: Hannan-Quinn bilgi kriteri

Tablo 4'te görüldüğü gibi; Akaike, Schwarz ve Hannan- Quinn bilgi kriterlerine, nihai hata tahmini ve test istatistiği sonuçlarına göre 1. gecikme uzunluğu optimal gecikme uzunluğu olarak tespit edilmiştir. 1. Gecikme uzunluğu normal dağılıma sahip, otokorelasyon sorunu içermeyen en uygun gecikme uzunluğudur.

Uzun dönem ilişkinin analiz edilmesi için değişkenlerin aynı düzeyde durağan olması gerekmektedir. Bu çalışmada uzun dönem ilişkisi Johansen eşbütünleşme tekniği kullanılarak test edilmiş ve sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Johansen Eş Bütünleşme Sonuçları

Değişkenler	**Eş Bütünleşme Vektör Sayısı**	**Trace (iz) testi**	**% 5 Kritik değer**	**Olasılık değeri****
LRGSYİH LNET LDTA	Hiç*	35.85788	29.79707	0.0089
	En çok 1	14.35235	15.49471	0.0738
	En çok 2	3.434606	3.841466	0.0638
	Mak. Değer	**% 5 Kritik değer**	**Olasılık değeri****	
LRGSYİH LNET LDTA	Hiç*	21.50553	21.13162	0.0443
	En çok 1	10.91775	14.26460	0.1584
	En çok 2	3.434606	3.841466	0.0638

*Trace istatistiği veMaksimum Öz değer istatistiği göre; % 5 düzeyinde eş bütünleşik 1 adet vektör bulunduğunu bize göstermektedir.**Olasılık değerleri yorumlandığı zaman sadece 1 tane eşbütünleşme (koentegrasyon) olduğu görülmektedir.

Nedenselliğin yönünü belirlemek için, ilk aşamada yukarıda tartışılan değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı görebilmek için eşbütünleşme testi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda uzun dönemli denge ilişkisini gösteren eş bütünleşme analizi oluşturulabilir. Johansen eş bütünleşme testi doğrultusunda, H_0: Değişkenler arasında eşbütünleşme yoktur r=0 hipotezi reddedilirken, H_1:Değişkenler arasında eşbütünleşme vardır r≤1 hipotezi ise, kabul edilmektedir.

Test sonucunda %5 anlamlılık düzeyinde bir adet eş bütünleşmenin var olduğu, RGSYİH ile NET ve DTA arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunduğu sonucuna varılmıştır. Eş bütünleşme sonucunda oluşturduğumuz formül;

CI_{GSYIH} = LRGSYİH - 0.1255555LDTA - 0.502113LNET + 0.259904 şeklindedir.Burada CI Johansen eşbütünleşme testi ile belirlenen eşbütünleşme vektörünü ifade etmektedir.

Denklem; LRGSYİH = -0.259904 + 0.125555LDTA + 0.502113LNET şeklinde yazılabilir.

Bu kapsamda, DTA ve NET'nin işaretinin pozitif olması bağımlı değişkeni pozitif olarak etkilediğini gösterir. Normalize edilmiş eş bütünleşme denkleminin katsayısının pozitif olması, değişkenler arasında ilişkinin aynı yönlü olduğunu ifade etmektedir. Teknik açıdan logaritmik denklemde katsayılar esneklik anlamına gelmektedir. Bu çerçevede; RGSYİH'daki %1'lik bir artış, DTA yaklaşık olarak % 0.13 ve NET % 0.50 oranında artıracaktır. Analize göre, RGSYİH üzerine DTA'nın etkisi bulunmakta fakat bu etki NET'e göre daha az gerçekleşmektedir.

Seriler arasındaki uzun dönem ilişki belirlendikten sonraki aşama, söz konusu seriler arasındaki nedensellik ilişkisinin ve yönünün belirlenmesidir. Hata düzeltme modeli bu amaçla geliştirilmiştir. Uygulamada, hata düzeltme parametresinin istatistiksel açıdan anlamlı olması için; -1 ile 0 arasında olması gerekmektedir. Bu durumda, değişkenler uzun dönem denge değerine doğru hareket edecektir (Yanar ve Kerimoğlu, 2011: 198). Tablo 6 da hata düzeltme modelinin tahmini gösterilmektedir.

Tablo 6: Hata Düzeltme Modelinin Tahmini

Hata Düzeltme (-1)	D(DTA)	D(LNET)
-0.259904	0.025555	0.502113
	(0.0248)	(0.0016)

*Parantez içindekiler olasılık değerleridir.

Tabloda hata düzeltme katsayısı (-0.259904) istatistiksel olarak anlamlı olduğu için hata düzeltme mekanizması çalışmaktadır. Bu durumda, bir dönemde ortaya çıkan dengesizlik sonraki dönemde ya da dönemlerde dengeye gelecektir. Ayrıca, ilgili dönem için kurulan modelde uzun dönem ilişkisi tutarlıdır. Bu durum, dengeden sapma olduğunda uzun dönem de tekrar dengeye gelineceğini göstermektedir. Bir birim sapmanın yaklaşık %26'lik kısmı bir sonra ki dönemde dengeye geldiğini ifade etmektedir. Tablo 7'de Granger nedensellik analizi gösterilmektedir.

Tablo 7: Granger Nedensellik Analizi

Bağımlı Değişken: LOGRGSYIH			
Değişkenler	**Chi-sq**	**df**	**Olasılık**
LOGNET	4.171310	1	0.0411
LOGDTA	4.385881	1	0.0362
All	7.023121	2	0.0299

Granger nedensellik testi, değişkenler arasındaki ilişkinin yönü hakkında bilgi vermektedir. H_0 = Bağımsız değişkenler, bağımlı değişkenin Granger nedeni değildir hipotezireddedilmektedir. Analizde olasılık sonuçları sırasıyla 0.0411 ve 0.0362 olduğu için % 5 anlamlılık düzeyinde; H_1 = Bağımsız değişkenler, bağımlı değişkenin Granger nedenidir hipotezi kabul edilmektedir. Bu kapsamda değişkenler arasında tek yönlü bir ilişkiden bahsedilebilir.RGSYİH' den NET ve DTA' ya doğru kuvvetli bir bağlantının bulunduğunu göstermektedir.

7. SONUÇ

Çalışmada Türkiye ekonomisinde; reel ekonomik büyüme, nihai enerji tüketimi ve dış ticaret açığı sorunu ele alınmıştır. Bu bağlamda, önceki çalışmalardan farklı olarak değişkenlere dış ticaret açığı eklenmiş ve 1980-2014 dönemi arasında ampirik olarak; ADF, Johansen eşbütünleşme testi, hata düzeltme modeli ve Granger nedensellik testi kullanılarak analiz edilmiştir.

Gerçekleştirilen analizler doğrultusunda değişkenler arasında durağanlık olmadığı için, ADF testi ile değişkenler 1. dereceden farkları alınarak durağan hale getirilmiştir. Johansen eşbütünleşme analizi ile değişkenler arasında uzun dönemli ilişki ortaya çıkarılmıştır. Değişkenler arasında 1 tane eşbütünleşme çıkması sonucunda seriler arasında hata düzelme modeli uygulanmıştır. Modelin katsayısı (-0.259904) negatif çıkmıştır. Eş bütünleşme sonucunda oluşturduğumuz formülde ekonomik büyüme de meydana gelen artışlar nihai enerji tüketimini yüksek oranda etkilemektedir. Bu kapsamda nihai enerji tüketiminin ekonomik büyüme de

önemli bir rol üstlendiği söylemek mümkündür. Ayrıca, ekonomik büyüme ile dış ticaret açığı ve nihai enerji tüketimi arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Ekonomik büyümede ki artış nihai enerji tüketimini artırmakta, ithalata bağımlı olan nihai enerji tüketimi de dış ticaret açığının yükselmesine neden olmaktadır.

Sonuç olarak bu makale de reel ekonomik büyüme; nihai enerji tüketimi ve dış ticaret açığı ile pozitif yönlü bir etkileşim içerisindedir. Ekonomik büyümedeki artış ithalata bağımlı olduğu için, nihai enerji tüketimi ve dış ticaret açığı artmaktadır. Türkiye'nin enerji politikalarında fiyat ve vergi politikalarını kullanarak üreticilere daha düşük maliyetle enerji sunması gerekmektedir. Bu durum hem ekonomik hem de sosyal refah açısından önem arz etmektedir. Ayrıca enerjide ithalat bağımlılığını azaltarak enerji talebinin istenilen zamanda ve miktarda temin edilmesi, enerji arz güvenliliğinin sağlanması ve mevcut enerji kaynaklarını etkin şekilde kullanması gerekmektedir. Türkiye ekonomisinde ithalat bağımlılığı azaltacak kaynakların en önemlisi yenilebilir enerji kaynağı olan; güneş, rüzgâr ve jeotermal enerjilerdir. Türkiye ekonomisinde yenilebilir enerji kaynağı potansiyeli fazla olmasına rağmen; bu kaynakları üretime dâhil edecek teknoloji ve girişimcilik faaliyetleri gelişmemiştir. Bu doğrultuda uygulanacak olan politikalar, ekonominin enerji ve üretim sektörü açısından ithalata olan bağımlılığını azaltacaktır. Böylelikle bir yandan ekonomik kırılganlık büyük oranda giderilirken, diğer yandan dış ticaret açığı kapanacaktır.

KAYNAKÇA

AkbostancıElif, Tunç İpek Gül ve Aşık Türüt Serap, 2008, Türkiye'nin Enerji Talebini Belirleyen Etkenler,http://www.dektmk.org.tr/pdf/enerji_kongresi_11/57.pdf, E.T. 17.02.2015

CeylanHalim ve ÖztürkKemal Harun, 2004, Estimating Energy Demand of Turkey Based on Economic Indicators Using Genetic Algorithm Approach,Energy, Conversion and Management, Sayı:45, syf. 2525-2537.

DEKTMK, (2013). Enerji Raporu, http://www.dektmk.org.tr/upresimler/Enerji-Raporu-2013.pdf, E.T. 12.01.2015

Dumrul Yasemin, 2011, Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teori ve Türkiye Uygulaması, Erciyes Üni. İİBF, İktisat A.B.D. Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Erbaykal Erman, 2008, Disaggregate Energy Consumption And Ecnomic Growht: Evidence From Turkey, International Research Journal of Finance and Economics, ISSN 1450-2887, Issue 20, 2008

Ergin Emre ve Çomak Hasret, 2014, İthal Enerji Bağımlılığın Azaltılmasında Yenilebilir Enerjinin Finansmanı, Kocaeli Üni. Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi, 2014.

ETKB, (2015). 2015-2019 Stratejik Planı,

http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fStratejik+Plan%2fETKB+2015-2019+Stratejik+Plani.pdf,E.T. 10.02.2015.

Enerji Enstitüsü, (2014). Doğalgaz Tüketim Kapasitesi ve Yakıtlı Elektrik Santralleri, http://enerjienstitusu.com/2014/12/16/makale-dogalgaz-tuketim-kapasitesi-ve-dogalgaz-yakitli-elektrik-santralleri,E.T. 18.02.2015

Kar, Muhsin, 2015,Türkiye'nin Kronik Tasarruf Yetersizliği,http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiyenin-kronik-tasarruf-yetersizligi?fb_ref=Default, E.T. 15.02.2015.

Kar Muhsin ve Kınık Esra, 2008,Türkiye'de Elektrik Tüketimi Çeşitleri ve Ekonomik

Büyüme Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Bir Analizi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi. Sayı:2. 2008. syf: 333-353

Karagöl Erdal, Erbaykal Erman ve Ertuğrul Murat H. 2007,Türkiye'de Ekonomik Büyüme İle Elektrik Tüketimi İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı, Doğuş Üniversitesi Dergisi. Sayı:1. 2007. syf: 72-80.

Külünk, İbrahim, 2013, Enerji Verimliliği ve Karbon Salınımı Çerçevesinde Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği, Abant İzzet Baysal Üni. İİBF, İktisat A.B.D. Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Mucuk, Mehmet ve Uysal,Doğan, 2009, Türkiye Ekonomisinde Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme.Maliye Dergisi, Sayı:157.2009. syf: 105-115.

Özata Erkan, 2010, Türkiye'de Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik İncelemesi, Dumlupınar Üni. Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 26. 2010. syf: 1-14.

TMMOB, (2013). Türkiye'nin Enerji Görünümü,

http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/135c7d4949964e8_ek.pdf?tipi=66&turu=X&sube=0, E.T. 24.02.2015.

TÜRKİYE'DE GİRİŞİMCİLİK VE EKONOMİK BÜYÜME

Entrepreneurship And Economic Growth In Turkey

Ersin KARAKAYA[1] **, Semiha KIZILOĞLU**[2]

ÖZET

Girişimcilik, üretim faktörlerini bir araya getiren, risk alan, yenilikleri yakalayan, fırsatları değerlendiren ve dolayısıyla ülke ekonomilerinin motor görevini üstlenen üretim faktörüdür. Ekonomik büyüme ise, zaman içinde mal ve hizmet üretimi miktarında artış olmasıdır. Girişimcilik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkide girişimcilik istihdam ve refah artışı oluşturarak ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır. Bu çalışmada, girişimcilik ve ekonomik büyüme kavramlarının tanımları yapılarak, özellikle ekonomik büyüme ve girişimcilik arasındaki ilişki ele alındıktan sonra Türkiye'de ekonomik büyümenin sorunları ve çözüm önerileri üzerinde durulacaktır.Çalışma sonuçlarına göre; Karadeniz ve Batı Marmara Bölgeleri girişimcilik endeksimizin en düşük olduğu bölgelerdir. Türkiye genelinde işveren olarak çalışanlar içinde kadınların oranı %8, erkeklerin oranı ise %92 olarak saptanmıştır.Türkiye'de 2014 yılı verilerine göre; GSYİH % 105 artarak 800 milyar ABD dolarına, kişi başı GSYİH, 10.404 ABD dolarına yükselmiştir. Yıllık ortalama reel GSYİH artışı % 4,2'dir.Sonuç olarak, girişim ve ekonomik büyüme konusunda izlenecek politikaların, hem bölgesel olarak hem de ulusal düzeyde sürdürülebilir olacak şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.Bütün iktisadi faaliyet kollarındaki girişimcilerin teşvik edilmesi sağlanarak, bölgesel ve ulusal düzeyde büyüme ve kalkınma hedeflenmelidir.

Anahtar Kelimeler:*Girişimcilik, Ekonomik büyüme, Türkiye.*

ABSTRACT

Entrepreneurship which is involved in factors of production, labor, capital and technology and brings them together and it takes risks and assess opportunities has an important role in economic growth and development. Economic growth is the increase in the amount of production of goods and services over time. The relations between entrepreneurship and economic growth, entrepreneurship, accelerates economic growth with creating employment and prosperity growth. In this study, making the definition of the concept of entrepreneurship and economic growth, especially after

1 Bingöl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Bingöl

2 Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Erzurum

the relations between economic growth and entrepreneurship will focus on problems and solutions of the economic growth in Turkey. According to the study results; the Black Seaand West Marmara regions are the lowest index of entrepreneurship region. InTurkey, the proportion of women employees in the employer 8%, while the proportion of men was found to be 92%. According to the data of 2014 in Turkey; GDP rose by 105% to US $ 800 billion, per capita GDP has increased to 10.404 US dollars. Annual average real GDP growth is 4.2%.As a result, the policies to be followed for economic growth and entrepreneurship must be carried out to be sustainable both locally both at the national level. Ensuring the promotion of entrepreneurs from all economic activity, economic growth and development should be targeted at the regional and national levels.

KeyWords: *Entrepreneurship, Economicgrowth, Turkey.*

1. GİRİŞ

Yenilik düşüncesini yeni bir ürüne, hizmete ya da işe dönüştürme süreci olarak tanımlanan girişimcilik, istihdam yaratma, yeni işletmelerin kurulması, yeniliklerin çoğalması, ekonominin büyümesi ve toplumun refah seviyesinin yükselmesine yaptığı pozitif katkılar nedeniyle ekonomik gelişme ve büyüme için çok önemli bir dinamik unsur olarak değerlendirilmektedir (Audretsch, 2003; Kurt ve ark., 2006). Ülkelerin gelişmesi ve kalkınması açısından önemli olan bir konu da bölgesel ekonomik farklılıklardır.Ülkemizde ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunda bölgesel ekonomik farklılıkların ortadan kaldırılmasına yönelik hükümet politikaları mevcuttur. Bu anlamda kalkınmada öncelikli yöreler belirlenmekte ve bölgelere göre teşvik sistemleri uygulanmaktadır.Bölgesel ekonomik farklılığın giderilmesinde en önemli unsurlardan biri de o bölgenin sahip olduğu girişimci sayısıdır. Girişimciler bölgesel ekonomiye ivme kazandırmakta ve ölçek ekonomisi oluşturarak birçok yeni iş kolunun ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Kurt ve ark., 2006). Öte yandan, Morris ve Sexton (1996) ve Ağca (2005)'in de ifade ettiği gibi, bugün pek çok sektörün karşı karşıya kaldığı çalkantılı çevresel koşullarda, özellikle büyük firmaların hayatta kalma ve gelişme-büyüme becerilerinde, girişimcilik tutum ve davranışları kilit faktörler konumundadır.

Girişimcilik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkide girişimcilik istihdam ve refah artışı oluşturarak ekonomik gelişmeyi hızlandırmaktadır. Burada girişimcilik ekonomide yeniliklerin artmasına olanak sağlayarak ekonomik büyümeyi, verimliliği ve iş olanaklarını artırmaktadır (Gerni ve ark., 2013). Ekonomik büyüme düzeyi, endüstrinin kıt kaynaklarını en etkili biçimde kullanmasıyla meydana gelmektedir (Carre ve Thurik, 2003;Gerni ve ark., 2013). Dolayısıyla endüstri yapısındaki değişiklikler aynı zamanda ekonomik büyüme oranlarına etki etmektedir. Endüstri yapısının belirleyicileri ise, teknolojik değişiklikler, küreselleşme, deregülasyon, emek piyasasındaki artışlar ve talepteki çeşitlilikler gibi unsurlardan oluşmaktadır.Diğer bir ifadeyle endüstri yapısındaki değişikliği sağlayan en önemli unsur küçük firmalardır. Küçük firmaların sayısı arttıkça (yani girişimcilik arttıkça), endüstrinin yapısında da gelişme söz konusu olmaktadır (Aslan, 2009;Gerni ve ark., 2013).

Bu çalışmada, girişimcilik ve ekonomik büyüme kavramlarının tanımları yapılarak, özellikle ekonomik büyüme ve girişimcilik arasındaki ilişki ele alındıktan sonra Türkiye'de ekonomik büyümenin sorunları ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

2. GİRİŞİMCİLİK VE EKONOMİK BÜYÜME

Üretim faktörleri arasında yer alan toprak, emek, sermaye ve teknolojiyi bir araya getiren, risk alan, yenilikleri yakalayan, fırsatları değerlendiren ve dolayısıyla ülke ekonomilerinin motor görevini üstlenen üretim faktörü girişimciliktir. Ekonomik büyüme ve kalkınmayı başaran ülkeler gözlendiğinde görülür ki, endüstriyel yapının iyileştirilmesi, rekabet gücünün arttırılması, ekonomik büyümenin hızlandırılması, istihdamın artması ve gelir düzeyinin iyileştirilmesi için ekonomik yapının değişimci ve yenilikçi olduğu görülür.Türkiye'nin de gelişmiş ülkeler düzeyine çıkabilmesi için girişimcilik faktörüne gereken önemi vermesi şarttır (Eren ve ark., 2012). Girişimciler, ülkelerin hem sosyal, hem de ekonomik hayatının gelişmesinde ve özellikle bölgeler arası kalkınmışlık düzeyinin dengelenmesinde çok önemli bir role sahiptir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler bazında girişimcilik faaliyetlerinin artırılması ve girişimci niteliklerinin iyileştirilmesiyle başarılı bir şekilde gerçekleştirilecek girişimcilik faaliyetleri sayesinde ekonomik büyümenin sağlanması, bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının ortadan kaldırılması ve istihdam yaratılması gibi konularda gelişme sağlanacaktır (Perktaş, 2014).Ekonomik büyüme ve kalkınma, tüm ülkeler için en büyük hedeftir.Bu hedefe ulaşmadaki temel ilke ise ülkenin mevcut kaynak ve imkânlarını en rasyonel ve en verimli şekilde kullanmaktır.Az gelişmiş ekonomilerde girişimcilik yenilikçilik faaliyetlerinin desteklenerek geliştirilmesi, ekonomik büyümenin özel bir koşulu olarak önerilmektedir (Mueller, 2000; Zoltan ve ark., 2001; Özkan ve ark., 2003).Günümüzde bölgesel kalkınmanın sosyal, kültürel ve politik boyutlarını birlikte içeren yeni bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Bu yaklaşımın temel unsurunu yerel aktörler oluşturmalıdır.Yerel aktörlerin başında da "girişimcilik" ve "girişimciler" gelmektedir.Bu bağlamda, bölgesel kalkınmanın sağlanması, endüstriyel yapının iyileştirilmesi, rekabet gücünün artırılması, ekonomik büyümenin hızlandırılması, istihdamın artırılması ve gelir düzeyinin iyileştirilmesinin yolu, ekonomik yapının girişimci ve yenilikçi olmasından geçmektedir (Özsağır, 2004; Perktaş, 2014).

3. TÜRKİYE'DE GİRİŞİMCİLİK

Türkiye'de cumhuriyetin ilk yıllarında iktisadi gelişme devlet eliyle gerçekleştirilirken özel teşebbüs de özendirilerek girişimci yaratmak için politikalar uygulanmaya çalışılmıştır. 1950-1980 döneminde de özel sektörün gelişmesi için çabalar sürdürülürken 1980 sonrasında ihracata dönük ekonomi politikalarının izlenmesiyle beraber serbest piyasa ekonomisi ve özelleştirmelerin etkileriyle kamu teşebbüslerinin önemi azalmıştır. Günümüzde ise dünyada olduğu gibi Türkiye'de de girişimciliğin ülke kalkınmasında önemli bir yer edindiği görülmektedir.Türkiye'de girişimciliğin desteklenmesi, Avrupa Birliği'ne giriş süreciyle birlikte başlamış yeni bir olgudur. Uluslararası girişimcilik endeksinde kullanılan 100 yetişkin içinde şirket kuran insanların sayısına bakıldığında Türkiye 29 ülkeden daha az sayıda girişimciye sahiptir. Türkiye'de her 100 yetişkin içinde şirket kuran sayısı 4.6 iken bu sayı Meksika'da 18.7, İrlanda'da 12 ve ABD'nde 11.7'dir. Yeni kurulan şirket sayıları açısından da Türkiye kötü bir performans göstermektedir. OECD üye ülkelerinde yeni kurulan işyerlerinin tüm işletmeler içinde oranı % 11-17, kapanan işyerlerinin oranı da % 9-14 arasında değişmekteyken, Türkiye'de bu oranlar sırasıyla %3.5 ve %0.9'dur (Eren ve ark., 2012).2007-2013 dönemini kapsayan 9. Kalkınma Planında aktif işgücü politikalarının geliştirilmesi başlığı altında girişimcilik politikalarının desteklenmesine önem verilmekte, girişimcilik ve istihdam garantili programlar, mesleki danışmanlık ve rehberlik hizmetleri ile mesleki eğitim kursları yoluyla etkili işgücü politikalarının uygulanması hedeflenmektedir. Gelir dağılımının geliştirilmesi için de özellikle kırsal kesimde ve az gelişmiş bölgelerde girişimcilik teşvik edilmektedir. Girişimciliğin ve yenilikçiliğin gelişmesi ve işgücü verimliliğinin artması ile Türkiye'nin son yıllarda dünya ekonomisi içerisindeki yükselişi devam edecektir. Öne çıkan girişimcilik anlayışı özel sektör

devlet ortaklığı temelinde, yeni teknolojilerin ve yenilikçiliğin gelişmesini hedeflemektedir (Kırım, 2010; Eren ve ark., 2012). GEM (Global EntrepreneurshipMonitor) kapsamında 2013 yıllında 71 ülkede 230.513 kişi ile anket yapılarak, girişimciliğin durumu ve girişimcilik potansiyelini ortaya koyan ülke haritaları oluşturulmuştur. Araştırmaya katılan ülkeler dünya nüfusunun yaklaşık %75'ini ve dünya GSYH' sinin yaklaşık %90'ını kapsıyor.Türkiye, 2006 yılından beri GEM projesine katılmaktadır.Araştırma sonucunda belirlenen girişimcilik endeksi ülkemizde girişimciliğin artık gençler tarafından alternatif bir kariyer planı olarak görüldüğünü, her 100 kişiden 32'sinin ise önümüzdeki üç yıl içerisinde girişimcilik faaliyetinde bulunma hedefi olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu kişilerin sadece 10'u iş fikirlerini hayata geçirmek için harekete geçmektedir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'de 18-64 yaş arası yetişkin nüfusta son 12 ay içinde yeni bir girişimcilik faaliyetine başlamış veya başlamayı planlayan kişilerin oranını gösteren girişimcilik endeksi, %10 olarak belirlenmiştir. Endeks sonuçları, Türkiye'de fırsatları değerlendirmek amacıyla girişimcilik faaliyetinde bulunan kişilerin yüzdesinin, özellikle 2011 yılından bu yana artış eğiliminde olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, genç girişimcilerin sayısının da yükseldiği görülmüştür.Eğitimli kişilerin girişimcilik faaliyetine katılma oranında da artış olduğu görülmüştür. Üniversite mezunu girişimci oranının 2006 yılında %15,30 iken, 2013'te %44'e yükselmesi, gençlerin artık girişimciliğe daha fazla ilgi gösterdiğini ve alternatif bir kariyer olarak görmeye başladığını göstermiştir. Eğitim düzeyi yükseldikçe, fırsata dayalı girişimcilik faaliyetinin arttığı, ihtiyaçtan dolayı girişimcilik faaliyetinin azaldığı görülmüştür. IBBS 2 sınıflandırmasında yer alan 26 alt bölge içinde TR32 Aydın alt bölgesi (%13.33), ve TR51 Ankara alt bölgesi (%13.24) girişimcilik endeksi en yüksek bölgelerimizdir. Bu bölgeleri, TR41 Bursa (% 12.48), TRA2 Ağrı (%11.93), TRC2 Şanlıurfa (%11.66), TRC3 Mardin (%11.43) ve TR72 Kayseri (%11.42) alt bölgeleri takip etmektedir. Girişimciliğin en düşük olduğu bölgeler ise TR21 Tekirdağ alt bölgesi (7.91), TR81 Zonguldak alt bölgesi (7.79) ve TR90 Trabzon (7.72) alt bölgesidir. Yani Karadeniz ve Batı Marmara Bölgeleri girişimcilik endeksimizin en düşük olduğu bölgelerdir (Çizelge 1).İBBS-1 sınıflandırmasında yer alan 12 bölge (İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu) temelinde incelendiğinde, girişimcilik endeksinin en yüksek olduğu bölge Batı Anadolu Bölgesidir (%13). Batı Anadolu'yu %11.30 oranıyla Güneydoğu Anadolu bölgesi izlemektedir. Akdeniz Bölgesi'nde bu oran, %10.94 olarak gerçekleşmiştir. Doğu Marmara'da %10.76, Kuzeydoğu Anadolu'da %10.40, Ege'de %10.37, Orta Anadolu'da %10.32, Ortadoğu Anadolu'da %9.98, İstanbul'da %8.22 ve Batı Marmara'da %8.00'tir. Girişimcilik endeksinin en az olduğu bölgeler ise Doğu Karadeniz (%7.61) ve Batı Karadeniz (%7.23)'dir. Bu bölgeleri, Türkiye'nin erken dönem girişimcilik endeksi (%9.95) ile karşılaştırdığımızda, Batı Anadolu Bölgesi, Türkiye ortalamasından yüksek, buna karşılık Doğu ve Batı Karadeniz bölgeleri, Türkiye ortalamasından düşüktür. Güneydoğu Anadolu, Akdeniz, Doğu Marmara, Kuzeydoğu Anadolu, Orta Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve İstanbul bölgelerinin girişimcilik endeksi, istatistiksel açıdan Türkiye'nin girişimcilik endeksi ile benzeşmektedir (Anonim, 2015c).

Çizelge 1. Bölgeler düzeyinde girişimcilik endeksleri

Kod	İBBS Düzey-1 (12 Bölge)	Kod	İBBS Düzey-2 (26 Alt Bölge)	Girişimcilik Endeksi (%)
TR1	İstanbul	TR10	İstanbul Alt Bölgesi (İstanbul)	8,17
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ Alt Bölgesi (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	7,91
		TR22	Balıkesir Alt Bölgesi (Balıkesir, Çanakkale)	8,09
TR3	Ege	TR31	İzmir Alt Bölgesi (İzmir)	9,23
		TR32	Aydın Alt Bölgesi (Aydın, Denizli, Muğla)	13,33
		TR33	Manisa Alt Bölgesi (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak)	9,51
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa Alt Bölgesi (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	12,48
		TR42	Kocaeli Alt Bölgesi (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	8,76
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara Alt Bölgesi (Ankara)	13,24
		TR52	Konya Alt Bölgesi (Konya, Karaman)	10,88
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya alt Bölgesi (Antalya, Isparta, Burdur)	9,95
		TR62	Adana Alt Bölgesi (Adana, Mersin)	11,30
		TR63	Hatay Alt Bölgesi (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	11,28
TR7	Orta Anadolu	TR71	Kırıkkale Alt Bölgesi (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	8,47
		TR72	Kayseri Alt Bölgesi (Kayseri, Sivas, Yozgat)	11,42
TR8	Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak Alt Bölgesi (Zonguldak, Karabük, Bartın)	7,79
		TR82	Kastamonu Alt Bölgesi (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	9,84
		TR83	Samsun Alt Bölgesi (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	7,41
TR9	Doğu Karadeniz	TR90	Trabzon alt Bölgesi (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	7,72
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum Alt Bölgesi (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	8,98
		TRA2	Ağrı Alt Bölgesi (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	11,93
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya Alt Bölgesi (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	11,04
		TRB2	Van Alt Bölgesi (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri)	8,89
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC1	Gaziantep Alt Bölgesi (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	10,54
		TRC2	Şanlıurfa Alt Bölgesi (Şanlıurfa, Diyarbakır)	11,66
		TRC3	Mardin alt Bölgesi (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	11,43

Tablo 1: İBBS-2 (26 bölge) düzeyinde girişimcilik Endeksleri

Dünyanın en büyük doğrudan satış şirketi Amway ile Türkiye'nin girişimcilik konusunda öncü kurumu Boğaziçi Üniversitesi'nin birlikte yaptığı araştırmada Türkiye, girişimciliği olumlu değerlendirme açısından araştırmada yer alan 38 ülke arasında 25. sırada bulunmaktadır. Türkiye'de yüzde 68'lik bir kesim girişimciliğe karşı olumlu bir duruş sergilerken, bu oran İsveç'te yüzde 94, Meksika ile Norveç'te yüzde 93, Brezilya'da yüzde 91 ve Danimarka ile Finlandiya'da yüzde 90 olarak belirlenmiştir. Türkiye, yüzde 75 oranındaki dünya ortalamasının altında kalmaktadır. Araştırmaya göre Türkiye'de farklı bölgeler arasında da değişiklikler görülmüş, girişimciliğe karşı en olumlu tavrı sırasıyla %82 oranıyla Doğu Anadolu Bölgesi, %71'ile Karadeniz, %70'ile İç Anadolu, %62 ile Ege ve %61 ile Akdeniz Bölgesi göstermektedir (Anonim, 2015; Anonim, 2015b).

Çizelge 2. Cinsiyete göre işveren olarak çalışanların dağılımı, 2012 - 2013

(15+ yaş) %

	Toplam	Erkek	Kadın
2012	100,0	92,5	7,5
2013	100,0	92,0	8,0

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi

TÜİK, (2014) Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre Türkiye genelinde işveren olarak çalışanlar içinde kadınların oranı bir önceki yıla göre 0.5 puan artış ile %8, erkeklerin oranı ise 0.5 puan azalış göstererek %92 olarak hesaplanmıştır (Çizelge 2). Yaş gruplarına göre işveren olarak çalışanların sektörel dağılımı incelendiğinde, tarım sektöründe en yüksek pay %15 ile 40-44 yaş grubunda, tarım dışı sektörlerde ise %19.3 ile 35-39 yaş grubunda gerçekleşmiştir. Eğitim durumuna göre, tarım sektöründe işveren olarak çalışanların %60.9'unu ilkokul, %11.7'sini ilköğretim, ortaokul ve dengi meslek okul mezunları oluştururken, tarım dışı sektörde ise ilkokul mezunlarının oranı %31.9, ilköğretim, ortaokul ve dengi meslek okul mezunlarının oranı %16 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca tarım dışı sektörde istihdam edilenlerin %15.2'sini genel lise, %24.4'ünü ise yüksekokul veya fakülte mezunları oluşturmuştur.2013 yılıyla karşılaştırıldığında tarım sektöründe ilkokul mezunlarının payı %0.7 artarken, tarım dışı sektörde ilkokul mezunlarının payı %3 azalmıştır.

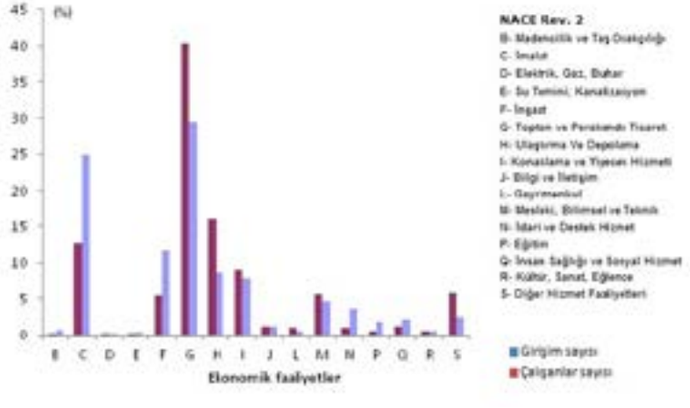

Şekil 2. Ekonomik faaliyetlere göre girişim sayısı ve istihdamın dağılımı

Kaynak: Anonim, 2015d; TÜİK, 2014

Şekil 2'ye göre; girişimlerin %40.4'ü Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı, %15.9'u Ulaştırma ve Depolama, %12.7'si İmalat Sanayi'nde faaliyet göstermiştir.

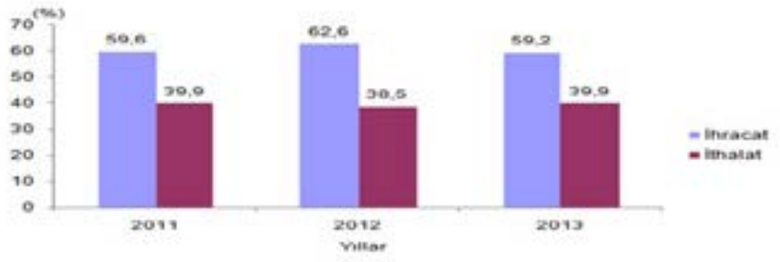

Şekil 3. KOBİ'lerin dış ticaretteki payı, 2011-2013

Kaynak: Anonim, 2015d; TÜİK, 2014

KOBİ'ler 2013 yılında ihracatın %59,2'sini, ithalatın ise %39.9'unu gerçekleştirmişlerdir (Şekil 3). Girişimin ana faaliyetine göre KOBİ'lerin ihracatının %35'i sanayi, %60,4'ü ticaret sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'ler tarafından, ithalatının %34,9'u sanayi, %55,9'u ticaret sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'ler tarafından gerçekleştiği belirlenmiştir. Ülke gruplarına göre 2013 yılında dış ticaret incelendiğinde, KOBİ'ler tarafından yapılan ihracatın %45,9'u Avrupa ülkelerine, %38,7'si Asya ülkelerine gerçekleştirildi. KOBİ'ler ithalatının %51,4'ünü Avrupa ülkelerinden, %38,9'unu Asya ülkelerinden yapmıştır (Anonim, 2015d; TÜİK, 2014).

4. TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜME VE EKONOMİK BÜYÜME İÇİNDE GİRİŞİMCİLİĞİN ETKİSİ

Ekonomik büyüme temelde, bir ekonominin üretim hacminde dönemler itibarıyla meydana gelen artış olarak tanımlanmaktadır.Bir ülkedeki üretim hacmindeki artış göstergelerinden önemli bir tanesi de Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'daki (GSYH) değişmelerdir (Turan, 2008; Özel, 2012).Dünyanın 16.ve Avrupa'nın 6. büyük ekonomisi olan Türkiye, en güçlü ekonomilerin temsil edildiği G-20'nin faal bir üyesidir. Küresel malî kriz nedeniyle birçok dünya ekonomisinin daralma gösterdiği bir dönemde Türkiye ekonomisi 2008 yılındaki ekonomik yavaşlamanın ve 2009 yılındaki küçülmenin ardından 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla % 9.2 ve % 8.5 oranında büyüme hızını yakalayarak Çin Halk Cumhuriyetinin ardından büyüme hızı en yüksek ikinci ülke, Avrupa'nın ise en hızlı büyüyen ekonomisi durumundadır. 2002-2011 döneminde ortalama büyüme oranı % 6 olmuştur. 2012 yılında ilk dokuz aylık dönemde % 2,6 oranında büyüme oranı gerçekleşmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2015).

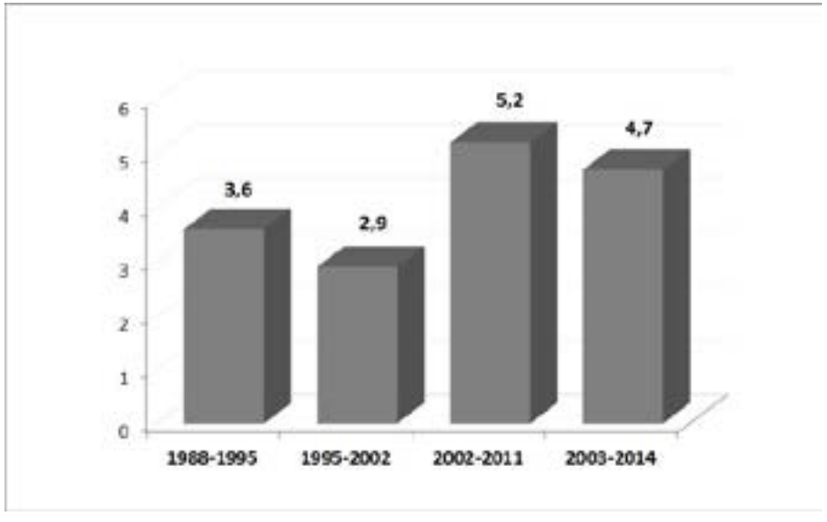

Şekil 4. GSYİH Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (%) - Sabit Fiyatlar

Kaynak: TÜİK, 2014

TÜİK (2014) verilerine göre; GSYİH % 105 artarak 800 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Yıllık ortalama reel GSYİH artışı % 4,2'dir. Türkiye ekonomisinin sürekli büyümesine bağlı olarak yaşam standartları da önemli oranda yükselmiştir. Kişi başı GSYİH, 2003 yılında 4.565 ABD doları iken 2014 yılında 10.404 ABD dolarına yükselmiştir (Şekil 6).

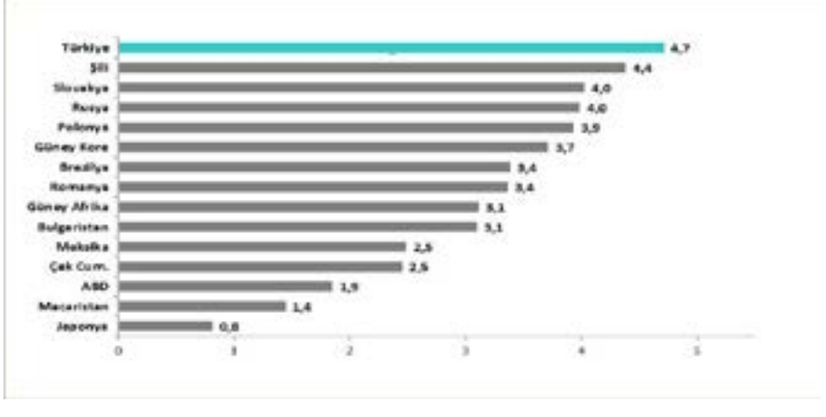

Şekil 5. Yıllık Ortalama Reel GSYİH Büyümesi (%) 2003-2014

Kaynak: IMF Dünya Ekonomik Görünümü Raporu, Nisan 2015, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

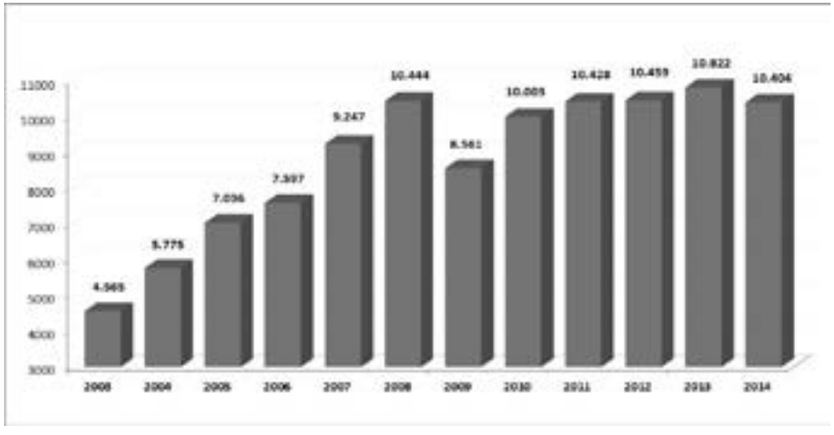

Şekil 6. Kişi Başına Düşen GSYİH - Cari Fiyatlar (ABD doları)

Kaynak: TÜİK, 2014

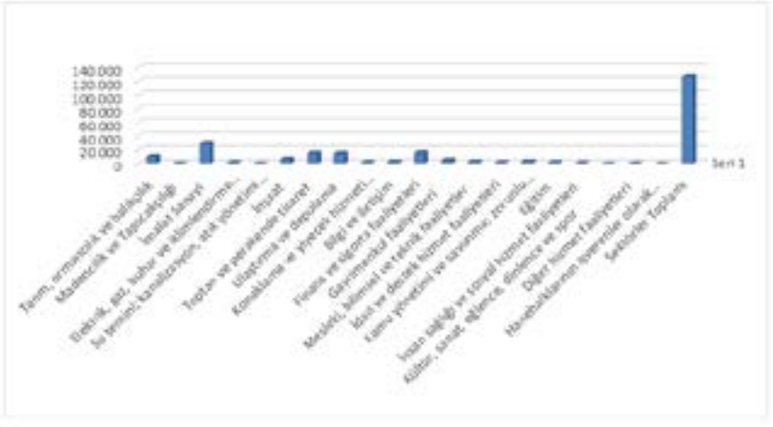

Şekil 7. 2014 yılı itibariyle sabit fiyatlarla gayri safi yurtiçi hasıla (İktisadi faaliyet kollarına ve 1998 temel fiyatlarla, Milyon TL)

Kaynak: TÜİK, 2014

GSYİH; "cari fiyatlar" ve "sabit fiyatlar" olmak üzere iki farklı şekilde hesaplanmaktadır. Cari fiyatlar, hesaplama dönemi içindeki nihai mal ve hizmet fiyatları ya da daha özet tabirle "piyasa fiyatları" olarak tanımlanabilir.Cari fiyatlar ile hesaplanan milli gelir, nominal GSYİH olarak adlandırılır.Nominal GSYİH karşılaştırmaları çeşitli yorum hatalarına neden olabilir. Örneğin bir ekonomide üretim azalmışken fiyatlar artmış ve dolayısıyla GSYİH artış göstermiş olabilir.Bu ekonominin gerçek anlamda büyüme gösterdiği söylenemez. Bir ekonominin gerçek büyüklüğünü gösteren milli gelir ise reel GSYİH olarak adlandırılır. Reel GSYİH, sabit fiyatlar ile hesaplanan milli gelir olarak tanımlanabilir. Sabit fiyat, seçilen baz yılda oluşan mal ve hizmet fiyatları anlamına gelir.2014 yılının GSYİH hesaplamasının 2010 fiyatlarıyla yapılması buna örnek gösterilebilir.Sabit fiyat uygulaması fiyat artışlarını göz ardı etmek, yani enflasyonu hesaplamalardan arındırmak için kullanılır.

2014 yılı itibariyle sabit fiyatlarla iktisadi faaliyet kollarının gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) içindeki değerleri Şekil 7'de verilmiştir.2014 yılında sektörler toplamının GSYİH içindeki değeri 127.067 Milyon TL olarak hesaplanmıştır. İktisadi faaliyetler kollarının GSYİH içindeki değerlerinde imalat sanayi değeri 30.510 Milyon TL ile ilk sırada olarak belirlenmiş bu faaliyet kolunu sırasıyla 16.633 Milyon TL ile finans ve sigorta faaliyetleri, 15.849 Milyon TL ile toptan ve perakende ticaret ve 15.538 Milyon TL ile ulaştırma ve depolama faaliyetleri takip etmiştir (Şekil 7).

Cari fiyatlarla iktisadi faaliyet kollarının gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) içindeki payı % olarak Şekil 8'de verilmiştir. 2014 yılı itibariyle, mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetlerin gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) içindeki payı %20.5 ile en yüksek değer, elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme faaliyetlerinin gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) içindeki payı ise %0.6 ile en düşük değer olarak belirlenmiştir (Şekil 8).

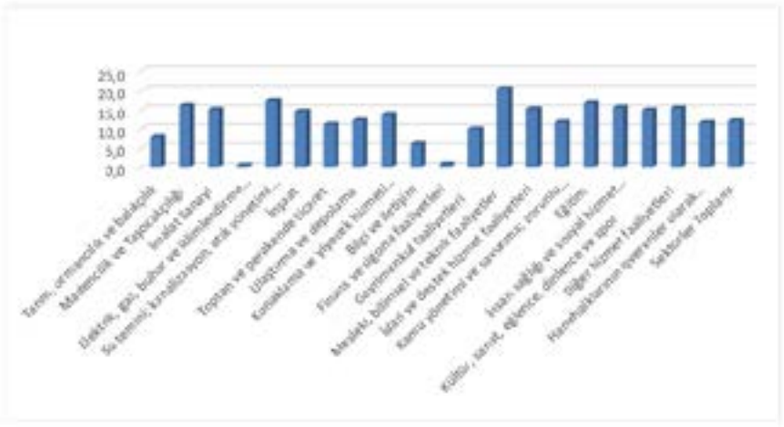

Şekil 8. Cari fiyatlarla gayri safi yurtiçi hasıla (iktisadi faaliyet kollarına göre temel fiyatlarla, %)

Kaynak: TÜİK, 2014

Ekonomik büyüme ve kalkınma, tüm ülkeler için en büyük hedeftir.Bu hedefe ulaşmadaki temel ilke ise ülkenin mevcut kaynak ve imkânlarını en rasyonel ve en verimli şekilde kullanmaktır.Birçok ülke bölgelerarası dengesizliklerini ortadan kaldırmak, dengeli kalkınmayı sağlayabilmek ve yatırımları geri kalmış bölgelere yönlendirmek için teşvik ve özendirme gibi çeşitli araç ve mekanizmalara başvurmakta böylece girişimcilik faaliyetlerini geliştirmeye yönelik çalışmalar artmaktadır.Girişimci sayısının artırılmasına yönelik izlenecek politikalar, ülkelerin hem ulusal hem de bölgesel temelde kalkınmasını sağlayacak en önemli çalışmalardır (Sevinç, 2011; Perktaş, 2014). Girişimcilik; istihdam ve zenginlik yaratma, yenilikler yapma, sosyo-ekonomik ilişkileri geliştirme gibi önemli faaliyetler yürüterek toplumsal faydayı maksimum kılmaya katkıda bulunur (Yıldız ve Alp, 2012; Önce ve ark., 2014. Girişimciliğin ekonomiye kazandırdığı somut katkılardan biri de yenilik oluşumunu hızlandırmasıdır. Her zaman yeni fırsatları takip eden ve yeni fikir, ürün ve hizmetler oluşturmaya gayret eden girişimciler, bir ülkenin ekonomik yapısının dinamik bir yapı halini almasında çok önemli rol oynar. Girişimcilik ve girişimciliğin bu yenilikçi yönü ile büyüme hızlanmakta, verimlilik ve yeni iş imkânı sayısı artmaktadır (Erkan, 2012; Önce ve ark., 2014). Aynı zamanda girişimcilik refah düzeyinin yükseltilerek geniş bir toplumsal tabana yaygınlaştırılmasında ve orta sınıfın güçlendirilmesinde, bölgesel gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılmasında ya da azaltılmasında, katılımcı demokrasinin yerleşmesinde ve genel olarak toplumsal barışın sağlanarak bütünleşmenin güçlendirilmesinde işlevseldir (İlhan, 2004; Önce ve ark., 2014).

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Uluslararası girişimcilik endeksinde kullanılan 100 yetişkin içinde şirket kuran insanların sayısına bakıldığında Türkiye 29 ülkeden daha az sayıda girişimciye sahiptir. Türkiye'de 18-64 yaş arası yetişkin nüfusta son 12 ay içinde yeni bir girişimcilik faaliyetine başlamış veya başlamayı planlayan kişilerin oranını gösteren girişimcilik endeksi, %10 olarak belirlenmiştir. Üniversite mezunu girişimci oranının 2006 yılında %15,30 iken, 2013'te %44'e yükselmesi, gençlerin artık girişimciliğe daha fazla ilgi gösterdiğini ve alternatif bir kariyer olarak görmeye başladığını göstermiştir. Eğitim düzeyi yükseldikçe, fırsata dayalı girişimcilik faaliyetinin arttığı, ihtiyaçtan dolayı girişimcilik faaliyetinin azaldığı görülmüştür.Çalışmamızın bu sonuçları Sönmez ve Toksoy (2014) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermiştir.

Karadeniz ve Batı Marmara Bölgeleri girişimcilik endeksimizin en düşük olduğu bölgelerdir. Bölgelerimizin girişimcilik endeksini, Türkiye'nin erken dönem girişimcilik endeksi (%9.95) ile karşılaştırdığımızda, Batı Anadolu Bölgesi, Türkiye ortalamasından yüksek, buna karşılık Doğu ve Batı Karadeniz bölgeleri, Türkiye ortalamasından düşüktür. Güneydoğu Anadolu, Akdeniz, Doğu Marmara, Kuzeydoğu Anadolu, Orta Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve İstanbul bölgelerinin girişimcilik endeksi, istatistiksel açıdan Türkiye'nin girişimcilik endeksi ile benzeşmektedir.

Türkiye genelinde işveren olarak çalışanlar içinde kadınların oranı %8, erkeklerin oranı ise %92 olarak hesaplanmıştır. Sönmez ve Toksoy (2014) tarafından yapılan çalışmada da toplam işveren olarak çalışanlar içinde kadının payı yüzde 6.9 iken erkeğin payı ise yüzde 93.1 olarak bulunmuştur. Yaş gruplarına göre işveren olarak çalışanların sektörel dağılımı incelendiğinde, tarım sektöründe en yüksek pay %15 ile 40-44 yaş grubunda, tarım dışı sektörlerde ise %19.3 ile 35-39 yaş grubunda gerçekleşmiştir. Sönmez ve Toksoy (2014) yaptıkları bir çalışmada genel olarak girişimcilik yaşının kadın erkek ayrımsız 30–44 yaş arasında olduğunu bildirmişlerdir. Yapılan araştırmalarda kronolojik girişimci olma yaşının çoğunlukla 22–45 yaş aralığında değişmekte olduğu saptanmıştır (Hisrich ve Peters, 2002; Bozkurt ve ark., 2012). Çalışmamızdaki bu bulgular diğer çalışmalarda ortaya çıkan bu görüşü destekler niteliktedir. Eğitim durumuna göre, tarım sektöründe işveren olarak çalışanların %60.9'unu ilkokul, %11.7'sini ilköğretim, ortaokul ve dengi meslek okul mezunları oluştururken, tarım dışı sektörde ise ilkokul mezunlarının oranı %31.9, ilköğretim, ortaokul ve dengi meslek okul mezunlarının oranı %16 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'de 2014 yılında girişimlerin %40.4'ü Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı, %15.9'u Ulaştırma ve Depolama, %12.7'si İmalat Sanayi'nde faaliyet göstermiştir. KOSGEB (2011) verilerine göre KOSGEB'e kayıtlı işletmelerde de söz konusu oranlar sırasıyla yüzde 42.4, yüzde 7.6 ve yüzde 21.7 olarak belirlenmiş, TÜİK (2013) ve Sönmez ve Toksoy (2014) araştırma sonuçlarında da girişimcilerin en fazla faaliyet gösterdiği alanlar %40.5 ile toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı, %17.7 ile ulaştırma ve depolama, %12.9 ile imalat sanayi yer almıştır.

Türkiye'de 2014 yılı verilerine göre; GSYİH % 105 artarak 800 milyar ABD dolarına, kişi başı GSYİH, 10.404 ABD dolarına yükselmiştir. Yıllık ortalama reel GSYİH artışı % 4,2'dir. Gerni ve ark (2013) yaptıkları çalışmada geçiş ülkelerinde girişimcilik düzeyi ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Çalışmamızda sektörler toplamında bakıldığında GSYİH değeri girişimin fazla olduğu faaliyet alanlarında daha fazla olarak tespit edilmiştir.

2014 yılında sektörler toplamının GSYİH içindeki değeri 127.067 Milyon TL olarak hesaplanmıştır. İktisadi faaliyetler kollarının GSYİH içindeki değerlerinde imalat sanayi değeri 30.510 Milyon TL ile ilk sırada olarak belirlenmiş bu faaliyet kolunu sırasıyla 16.633 Milyon TL ile finans ve sigorta faaliyetleri, 15.849 Milyon TL ile toptan ve perakende ticaret ve 15.538 Milyon TL ile ulaştırma ve depolama faaliyetleri takip etmiştir.

Sonuç olarak; ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından yapılacak bir çalışma sonucunda ekonomik büyümeyi kolaylaştıracak ve devamlılığını sağlayacak girişimcilik faaliyetlerine yönelik bir vizyon belirlenmeli ve uygulanması için adımlar atılmalıdır. Küresel ve uluslararası boyutta girişimciliğin geliştirilmesi özendirilmeli ve eğitim düzeyi yüksek genç nüfus girişim konusunda teşvik edilmelidir. Girişimcilik endeksinin düşük olduğu bölgelerde fırsatların değerlendirilmesi için uzman heyetler kurularak girişimci yoğunluğunun düşük olduğu illerde girişimciler özendirilerek bölgelerin mevcut potansiyeli arttırılmalıdır. Girişim ve ekonomik büyüme konusunda izlenecek politikaların hem bölgesel olarak hem de ulusal düzeyde sürdürülebilir olacak şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Çalışmamızın sonucu olarak ortaya çıkan "GSYİH değeri girişimin fazla olduğu faaliyet alanlarında daha fazla olarak tespit edilmiştir" ifadesinden yola çıkılarak diğer bütün iktisadi faaliyet kollarındaki girişimcilerin teşvik edilmesi sağlanarak, bölgesel ve ulusal olarak büyüme ve kalkınma hedeflenmelidir. Hem ulusal düzeyde hem de bölgesel düzeyde girişimcilerin sayısını arttıran ve bulundukları ekonomik, politik ve sosyal ortamı iyileştirerek girişimcilere destek olan bir altyapı hizmetinin kurulması ve geliştirilmesi amaçlanmalıdır.

KAYNAKLAR

Ağca V. 2005. İç Girişimcilik Yapısı ve Firma Performansına Etkileri: Denizli Tekstil Sektöründeki Firmalarda Bir Araştırma, Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Anonim, 2015. Girişimciliğin gen haritası çıkarıldı.(http://www.girisimhaber.com) (Erişim Tarihi: 02.08.2015)

Anonim, 2015b. Girişimciliğin gen haritası paneli. (http://news.amway.com.tr) (Erişim Tarihi: 02.08.2015)

Anonim, 2015c.Türkiye'nin Girişimcilik Haritası Yeniden Çizildi. (http://kosgeb.gov.tr) (Erişim Tarihi: 02.08.2015)

Anonim, 2015d.Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri. (http://www.kobi.org.tr) (Erişim Tarihi: 02.08.2015)

Aslan, Y. 2009. Türkiye'de Büyüme-Odaklı ve Yenilikçi Bir Girişimcilik Politika Çerçevesi Geliştirme ve Politika Açıklarının Belirlenmesi.Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009, Isparta.

Audretsch, D.B. 2003. Entrepreneurship: A Survey of TheLiterature, EntrepriseDirectorate-General EuropeanCommission, EntreprisePapaers, No.14.

Bozkurt, Çetinkaya, Ö., Kalkan, A., Koyuncu, O., Alparslan, M.A. 2012. Türkiye'de Girişimciliğin Gelişimi: Girişimciler Üzerinde Nitel Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2012/1, Sayı:15 Journal of Süleyman Demirel UniversityInstitute of SocialSciences, Year: 2012/1, Number:15

Carree, M. A.,Thurik, A. R. 2003. "TheImpact of Entrepreneurshiptics"Handbook of Entrepreneurship", International Handbook Series on Entrepreneurship 5, DOI 10.1007/978-1-4419-1191-9_20, 2003.

Eren, M.V., Tutar, E. Tutar, F. Ve Çisil, E. 2012. Yerel Kalkınmada Girişimciliğin Rolü: Gaziantep Örneği. Uluslararası AvrasyaEkonomileri Konferansı, 11-13 Ekim, Alma-Ata, Kazakistan.

GEM, 2013.Global entrepreneurship monitör.Executivereport. (http://www.gemconsortium.org) (Erişim Tarihi: 02.08.2015)

Gerni, M., Nişancı, M., Çelik, A.A., Yurttançıkmaz Ç.Z. 2013.Geçiş Ekonomilerinde Girişimciliğin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri. SESSION 6C: Bölgesel Konular. Internatıonal Conference On EurasıanEconomıes 2013

Hısrıch, R. D. ve Peters, M. P. 2002.Entrepreneurship, Fifth Edition, McGraw-Hill/Irwin, New York.

IMF (Uluslararası Para Fonu).(2014). Uluslararası Mali İstatistikler Yıllığı (International MonetaryFund IMF-IFS Yearbook 2014).

İlhan, S. 2004. Girişimcilik Ve Sosyo-Ekonomik Süreçteki Rolü, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları,(http://web.firat.edu.tr) (02.08.2015).

Kırım, A. 2010. Türkiye'nin Ulusal Girişimcilik Politikası Ne Olmalı?. (http://www.tobb.org.tr). Ppt)

KOSGEB, 2011. 2011-2015 KOSGEB Stratejik Planı. 9-41.

Kurt, M., Ağca, V., Erdoğan, S. 2006. Afyonkarahisar ili girişimcilik performansının coğrafi bilgi sistemleri ile analizi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi C:VIII, S:2, 2006.

Morrıs, M. H. ve Sexton, D. L. 1996. TheConcept of EntrepreneurialIntensity: ImlicationsforCompanyPerformance, Journal of Business Research,. 36 (1), s. 5-13.

Mueller, S. L., Thomas A. S. 2000. CultureandEntrepreneurialPotential: A Nine Country Study of Lous of Control andInnovativeness. Journal of Business Venturing16: 52.62.

OECD, "Drivers of EconomicGrowth: Information Technology, InnovationandEntrepreneurship", OECD: Paris, 2001

Önce, G.A., Marangoz, M., Erboy, N. 2014.Ekonomik Büyüme ve Kalkınmada Girişimciliğin Rolü ve Önemi.Sessıon. Internatıonal Conference On EurasıanEconomıes 2014

Özel, H. A. 2012. Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 63-72, Bahar 2012

Özkan, Ş., F. Gündoğdu, Ö. S. Emsen, H. Aksu Ve S. Başar. 2003. KOBİ'lerde Girişimcilik – Yenilikçilik, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:929, Erzurum, 2003.

Özsağır, A. 2004. Bölgesel Kalkınma Politikası Aracı Olarak Girişimcilik, MESS Mercek Yayınları, İstanbul.

Perktaş, E. 2014. Bölgesel Kalkınma Özelinde Girişimciliğin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 7, Aralık 2014, s. 472-486

Sevinç, H. 2011. Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Programı, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Y.6, S.2, s.35-36.

Sönmez, A.,Toksoy, A. 2014. Türkiye'de Girişimcilik Ve Türk Girişimci Profili Üzerine Bir Analiz. Yönetim Ve Ekonomi Yıl: 2014 Cilt: 21 Sayı: 2. Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa

T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2015. Türk Ekonomisinin Genel Görünümü. (http://www.mfa.gov.tr)

TÜİK, 2013.Girişim İstatistikleri. (http://www.tuik.gov.tr) (Erişim Tarihi: 02.08.2015)

TÜİK, 2014.Girişim İstatistikleri. (http://www.tuik.gov.tr) (Erişim Tarihi: 02.08.2015)

Türkan, T. 2008. İktisadi Büyüme Teorisine Giriş, İstanbul, Yalın yayıncılık.

Yıldız, S. ve Alp, S. 2012. Girişimcilik Teorisi Çerçevesinde Kobilerin Ekonomiye Etkileri ve Rekabet Koşullarını Etkileyen Faktörler.Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt:7, Sayı:2.

Zoltan, J. A.,Morck, R. K., Yeung B. 2001. Entrepreneurship, GlobalizationandPublicPolicy.Journal of International Management, Vol. 7: 235-251.

E-TİCARETİN BÖLGESEL KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Abdullah ŞENER[1], Serpil GÜL[2], Mehmet KAYA[3]

ÖZET

Elektronik ticaret bildiğimiz tüm ticari faaliyetlerin bilgisayar ağları üzerinden yapılmasıdır. İnternetin hayatımıza girmesi ile ortaya çıkmış olan ve yine internetin her geçen gün hızla gelişmesine paralel olarak gelişen ve büyüyen bir elektronik pazardan bahsetmek mümkün olur. Elektronik ticaret gerekli güvenlik önlemleri alındığı şartlarda yapılırsa özellikle farklı pazarlara girmesi zor olan KOBİ'lerin (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme) ticaret hacmini artırıcı özelliktedir. Yeni pazarlara girmesi nispeten kolay olan büyük işletmeler içinse maliyeti azaltıcı nitelikte olduğu muhakkaktır. Ayrıca her iki tip işletme içinde fiziksel olarak girilebilecek pazar sayısı internetin sınırları ile ölçülemez niceliktedir.

ABSTRACT

Electronic commerce is all of our commercial activities that we used is done over computer networks. Which it emerged with the introduction of the Internet into our lives and still be ableto talk about developing and growing electronics market in paralel with the rapid development of the Internet everyday. If electronic commerce is done under conditions that take the necessary security measures, SMEs (Small and Medium Sized Enterprises)that are especially difficult to enter different market would increase trade volume. Forthelargeenterprises there arerelativelyeasytoenternewmarkets, there is nodoubtthatthecost of reducing properties.Also, for both types of company, the number can be entered in the physical market is immeasurable quality to the limits of the Internet.

1. GİRİŞ

Büyüme ve kalkınma kavramları tarihin her döneminde olduğu gibi bugünde ülkeler ve topluluklar için en önemli araçtır. Hatta bugün hayatımıza giren ve yer eden globalleşme kavramı ve sermayenin sınırlarının olmayışı gibi durumlar önemli kalkınma fırsatları yaratmaktadır. Bu çerçevede uygulanan ulusal kalkınma politikalarının işlerliğinin bir sonucu olarak her ülke ve toplulukta faaliyetlerin toplandığı cazibe merkezleri oluşmuştur.Bunun sonucunda ise ülke ve topluluk içinde bölgesel farklılıkların gözlenmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu bölgesel farklılıkları gidermek adına daha mikro planlar olan bölgesel kalkınma planları uygulamasına geçilmesi hem daha başarılı bir kalkınma için gerekli hem de sosyal devlet anlayışının bir sonucu olarak dikkat çekmektedir.

1 Bingöl Üniversitesi abdsnr@gmail.com

2 Tunceli Üniversitesi serpilgul90@gmail.com

3 Fırat Üniversitesi kaya@firat.edu.tr

Elektronik ticaretin faydaları göz önüne alındığında bölgesel nitelikte olan işletmelerin kademeli olarak ülke hatta daha büyük ölçekli pazarlara açılmasının önünü açacak en fonksiyonel yöntemdir.Elektronik ticaret ile işletmeler yeni bir şube açma maliyetinin çok daha azı ile birden çok şubesi olan bir işletme haline gelebilecek durumdadır. Öte yandan elektronik ticaretin sağladığı esneklikten faydalanarak hem teknolojik gelişme hem ticari büyüme eğilimi gösterecektir. Bölgesel nitelikte olan firmalar bu yöntemle hem kendi gelirlerini hem de bölgenin ticaret hacmini geliştirecektir. İnternet temelli teknolojilerin Dünya'da ve ülkemizde kalkınma kavramına olan katkısı göz önüne alındığında teknoloji temelli yatırımların gerekliliği ve fonksiyonelliği hemen göze çarpmaktadır.Sonuç olarak Elektronik ticaretin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkileyecektir.

2. ELEKTRONİK TİCARET

Elektronik Ticaretin tanımı konusunda bir fikir birliğine varılamamakla birlikte, Elektronik Ticaret çeşitli kaynaklarda farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Bu tanımlamaların bir kısmında Elektronik Fon Transferi(ETF), Elektronik Veri Değişimi(EDI) ve tüm kredi kartı işlemlerini içerecek şekilde bütün finansal ve ticari işlemler tanıma dahil edilmekte; diğerlerinde ise, Elektronik Ticaret işlem ve ödemenin internet gibi açık bilgisayar ağları üzerinden gerçekleştirilen, tüketiciye yönelik perakende satışlarla sınırlandırılmaktadır. Literatürde mevcut Elektronik Ticaret tanımları, tanıma dahil edilen faaliyet veya işlem türüne ve bu faaliyetlerin/işlemlerin üzerinden gerçekleştirildiği iletişim teknolojisine göre farklılaşmaktadır.Dünya Ticaret Örgütü(WTO)'ne göre Elektronik Ticaret; mal ve hizmetlerin üretim, reklam, satış ve dağıtımının telekomünikasyon ağları üzerinden yapılmasıdır. Tanımlamaya göre Elektronik Ticaret süreci üç temel aşamaya ayrılabilir (ASO,1998);

1. Üretici ve tüketicileri veya alıcı ve satıcıları araştırma aşaması,
2. Taraflar arasında anlaşma sağlanmasını takiben sipariş ve ödemenin yapılması,
3. Malların alıcılara dağıtılması aşaması

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) tarafından yapılan bir tanıma göre, "elektronik ticaret, genel olarak birey ve organizasyonların metin, ses ve görsel imajları kapsayan dijital verilerin aktarımına dayalı olarak ticari faaliyetleri yerine getirmeleridir."(ITO, Bilgi Ekonomisinde Elektronik Ticaret:76)Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu (ETKK) Hukuk Çalışma Grubu'nun 8 Mayıs 1998 tarihli raporunda elektronik ticaret; "bireyler ve kurumların, açık ağ ortamında (internet) ya da sınırlı sayıda kullanıcı tarafından ulaşılabilen kapalı ağ ortamlarında (intranet) yazı, ses ve görüntü şeklindeki sayısal bilgilerin işlenmesi, iletilmesi ve saklanması temeline dayanan ve bir değer yaratmayı amaçlayan ticari işlemlerin tümünü ifade etmektedir." şeklinde tanımlanmıştır. Bir başka değişle; Elektronik Ticaret bildiğimiz ve alışık olduğumuz tüm ticari faaliyetlerin bilgisayar ağları üzerinden yapılmasıdır. İnternetin hayatımıza girmesi ile ortaya çıkmış olan ve yine internetin her geçen gün hızla gelişmesine paralel olarak gelişen ve büyüyen bir elektronik pazardan bahsetmek mümkün olur.

Elektronik ticaretin farklı bakış açılarından değişik tanımları yapılabilir (Turban,1999);

- İletişim açısından: Elektronik ticaret bilginin, mal ve hizmetlerin dağıtımının veya ödemelerinin telefon hatları, bilgisayar ağları üzerinden veya diğer elektronik araçlarla yapılmasıdır.
- İş süreci açısından: Elektronik ticaret ticari işlemlerin ve iş akışının otomasyonunu sağlamaya yönelik teknoloji uygulanmasıdır.
- **Hizmet açısından:** Elektronik ticaret firmaların, tüketicilerin ve idarenin,

ürünlerin kalitesi ve hizmetlerin sunum hızını arttırıp hizmet maliyetlerini azaltma isteğine hitap eden bir araçtır.

- **Online açısından:** Elektronik ticaret bilgi ve ürünlerin internet veya diğer online ağlar üzerinden alışverişine imkan sağlayan bir araçtır.

Elektronik Ticaretin yapılan değişik tanımların hepsinde ortak noktalarını içeren tanımı ise, mal ve hizmetlerin üretimine, pazarlanmasına, dağıtımına ve ödemenin yapılmasına ilişkin işlemlerin, kapalı veya açık ağ ortamında gerçekleştirilmesi şeklinde yapılabilir.

2.1. Elektronik Ticaret Türleri

Elektronik Ticaret, elektronik ortamda alıcı ve satıcıları bir araya getirmektedir. Bu yönüyle elektronik ortamdaki ticaretin sınırları ulusal düzeyden uluslararası düzeye taşınmıştır. Sadece katılımcılar dikkate alınarak Elektronik Ticaret altı gruba ayrılabilir.

Tablo 1. Elektronik ticaret türleri (OECD, 2000)

	Devlet	**Firma**	**Tüketici/Birey**
Devlet	**G2G**	**G2B**	**G2C**
Firma	B2G	**B2B**	**B2C**
Tüketici/Birey	C2G	C2B	**C2C**

A. İşletmeler Arasında Elektronik Ticaret(Business to Business-B2B)

B2B (Business tobusiness) firmadan firmaya yapılan Elektronik Ticaret modelidir. Ülkemizde de en sık kullanılan Elektronik Ticaret modelleri arasındadır. Bir firmanın kendi bünyesinde veya farklı firmaların birbiri arasında yaptığı Elektronik Ticareti ifade eder (http://www.eticaret.com/e-ticaret-sozlugu/b2b-business-to-business-nedir/).

B2B Elektronik Ticaret modelinde alıcı firmalar ve satıcı firmalar aynı web sitesinde buluşurlar.B2B platfromları satmak istenilen ürün ve hizmetlerin online olarak sergilendiği, anlatıldığı Elektronik Ticaretportallarıdır. Bu platformlarda fiyat sunma, teklif alma ve verme gibi işlemler gerçekleştirilebilir. Yine aynı şekilde alıcı firmalar da satıcı firmaların fiyat ve tekliflerini değerlendirme olanağı bulurlar(http://www.eticaret.com/e-ticaret-sozlugu/b2b-business-to-business-nedir/).

B2B platformları sektöre özel belirli kategorilerde de olabilirken aynı zamanda tüm sektörleri de içerebilmektedir.B2B Platformları ücretli ve ücretsiz olmak üzere ikiye ayrılabilir. Ücretli platformların kısmen ücretsiz hizmet ve ürün sergileme alanları da olabilmektedir(http://www.eticaret.com/e-ticaret-sozlugu/b2b-business-to-business-nedir/).

B. İşletmeler İle Tüketiciler Arasında Elektronik Ticaret(Business to Cosumer-B2C)

Firmadan tüketiciye yapılan Elektronik Ticaret modelidir.Bu modelde firmalar ürünlerini ya sanal mağazalarında ya da bir çok firmanın satış yaptıkları online alışveriş portallarında satışa sunarlar. Tüketiciler ise aradıkları ürünü bu siteler üzerinde bularak online sipariş verirler ve yine internet üzerinden ödeme yaparlar. Bu şekilde firma ile tüketici arasında online satım gerçekleşir Aslında bu modeli bir nevi parekendecilik işi olarak da tanımlayabiliriz.Özellikle parekende satış yapan firmalar açısından önemli bir ticaret modelidir (www.eticaretsozlugu.com/b2c-business-to-consumer-nedir.html).

C. İşletmeler İle Kamu İdaresi Arasında Elektronik Ticaret(Business to Goverment-B2G)

İşletmeden devlete işlem yapılan bir Elektronik Ticaret modelidir.İşletmelerin devlete olan ihalelerini gösteren bir Elektronik Ticaret modelidir.

D. Tüketiciler İle Kamu İdaresi Arasında Elektronik Ticaret(Consumer to Goverment-C2G)

Tüketiciden kamu idaresine,vergi,hukuksal ve sağlıkla ilgili konuları kapsar.

E. Tüketiciler Arasında Elektronik Ticaret(Consumer to Consumer -C2C)

Tüketiciler arasında yapılan alışverişi ifade eder. Bu Elektronik Ticaret modelinde tüketiciler bir online platformda/web sitesinde biraraya gelerek ürün ya da hizmetlerini sergilerler ve diğer tüketiciler de o ürünü/hizmeti online olarak satın alır.C2C ticaretin yapıldığı bu online platform/web sitesi bir aracı konumundadır.Alım veya satımda herhangi bir içerik girmek, bilgilendirme yapmak vb. işlemde bulunmazlar, bu işlemleri tüketiciler gerçekleştirirler.Bu Elektronik Ticaretin modelinin bir diğer önemli özelliği ise ürünü satabilmek için satıcının faturalandırma yapmak zorunda olmamasıdır.Bu Elektronik Ticaret modeli, satıcı konumundaki tüketicinin aracı online platform/web sitesi üzerinde satacağı ürün/hizmet bilgilerini yayınlaması, alıcı konumundaki tüketicinin ise bu ürün/hizmeti satın almak istediğinde online olarak sipariş vermesi ve ödemeyi yapması ile gerçekleşir.Ülkemizdeki en bilinen C2C modeli web siteleri sahibinden.com ve gittigidiyor.com ‘dur (http://www.eticaretsozlugu.com/c2c-consumer-to-consumer-nedir.html).

F. Devletler Arasında Elektronik Ticaret(Govermentto Goverment-G2G)

Bu programın genel amacı, vatandaşlara ve işletmelere daha iyi hizmet vermek amacıyla ulusal hükümet, eyalet yönetimleri ve yerel yönetimlerin birlikte daha uyumlu çalışmasını sağlamaktır.Giderek artan doğru ve hızlı bilgi ihtiyacı, bilgilerin yerel ve ulusal yönetimler arasında paylaşılması ihtiyacı kapsamında, bilgiler raporlaştırılarak paylaşılacaktır. Bu gelişme yerel ve eyalet yönetimleri ile ulusal hükümete birçok konuda yarar sağlayacaktır(Efendioğlu,2007).

3.BÖLGESEL KALKINMA

3.1. Sanayi Devrimi Ve Kalkınma

1800’lerin sonunda Avrupa’da gerçekleşen sanayi devrimi ile beraber kalkınma olgusunun bir miktar hatta önemli bir miktar değişikliğe uğradığı muhakkaktır. Sanayi devrimi ile önemli bir ivme kazanan ve zaten devrim öncesinden bu yana süren değişim, sonrasında çıkan iki dünya savaşı ile de hızlıca ve büyük oranda tamamlanacaktır. Öte yandan halen süren bir dönüşüm devrinde olduğumuzda muhakkaktır.Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında savunma sanayi başta olmak üzere bir takım endüstriyel gelişmeler mesafe kat etmiştir.Bu gelişmelerin sonucunda ham maddeden başlayıp enerjide son bulan bir kıymetlenme söz konusu olmuştur. Sonuç olarak bu döngü içerisinde sanayi toplumları ortaya çıkmış, hammadde, maden, enerji gibi sebeplerle tarım ülkelerine varıncaya kadar süren bir kalkınma gerçekleşmiştir.

3.2. Ülkesel/Bölgesel Farklılıklar

Kalkınma hızla sürerken öte yandan terazinin öbür kefesinde bir takım toplulukların kalkınması oranında dezavantajlı duruma düşen topluluklar ve coğrafyalar olduğu muhakkaktır. Sanayileşen bölgelerin ihtiyacını karşılamak için yapılan göçler, olumsuz hava şartlarından tutun da bereketsiz ve imtiyazsız coğrafi alanlara varan sebeplere kadar uzanmıştır. Bu bölgeler yerinde sayarak ve her geçen gün gerileyerek hızla gelişen diğer toplumlara nispeten kalkınamayan yerler olarak mimlenmişlerdir.Artık bu bölgeler de doğan her çocuk hayata mağlup başlar olmuş, bu coğrafyanın insanı gidecek bir yer arayarak bölgeyi her geçen gün kaderine biraz daha terk etmek zorunda kalmıştır.Gelişen ve değişen Dünya'da Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin ilerlemesi, Veri kavramının hayatımıza girmesi gibi değişikliklerle bu ayrım ve fark her geçen gün artan bir hızla kendini göstermektedir.Bu farklılıklar kıtalar, ülkeler arasında görüldüğü gibi aynı ülkenin sınırları içerisinde bölge ve bölüm farklılıkları ile de kendini göstermiştir.

3.3. Ülkemizde Bölgesel Farklılıklar

Ülkemiz giderek şartların daha da zorlaştığı bu Dünya'da önce Avrupa'ya işçi gönderen, hammadde satan, zengin madenlerini işlemeden ithal eden ülke olarak makro anlamda dezavantajlı bölge durumuna geçmiştir. Zamanla bir kıpırdanma ve gelişme gösterme sürecine giren ülkemiz için bu kez problem içeride çıkmış; terör, pazar problemi, coğrafi problemler, sermaye, iş gücü vb. birçok aşılabilir problem aşılmaz gibi görülerek bölgeler arasında ciddi farklılıklar meydana gelmiştir. Öyle ki Marmara Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi'ni karşılaştıracak olsak, Endüstriden, Ticarete karşımıza açık ara önde çıkacak olan Marmara Bölgesi son yıllarda gelişen Ahır Hayvancılığı ile Erzurum-Kars Bölgesi'nin bereketli meralarını bile geçmiştir.

3.4. Bölgesel Kalkınma Gerekliliği Ve Çalışmalar

Tüm bu bilgiler ışığında bölgeler arasında birçok nedenden kaynaklı ekonomik farklılıkların oluştuğu görülmektedir.Ülkemizde de yoğun hissedilen ve bilinen bu farklılık ile bir takım bölgesel kalkınma yöntemleri uygulanarak mücadele edilmesi gerekliliği ortadadır. Bu sayede bölgeler arasındaki farklar önemli ölçüde giderilebilir ve hem iktisadi anlamda topyekun bir büyümenin önü açılmış olur hem de sosyal devlet anlayışına uygun bir gelişme metodu benimsenerek sosyal bir yıkımın önüne geçilir. Bu çerçeve de hali hazırda sayıları 25'i geçen kalkınma ajansları, bölge yönetim birimleri, Stk çalışmaları, üniversite faaliyetleriyle desteklenmeli ve bilinçli politikalar ile kalkınmanın önü açılmalıdır.Ayrıca bölgede faaliyet gösteren KOBİ'ler başta olmak üzere tüm ticari faaliyet çevreleri teknolojik yöntemler hakkında bilgi sahibi yapılmalı ve Elektronik Ticaretin yeni süreçleri ile tanışmalıdırlar.

3.5. Bölgesel Kalkınma Üzerinde Ticaretin Etkileri

Ticaret antik çağlardan bu yana var olan ve her geçen gün gelişen ve değişen bir iştir. Mazisi paradan bile eski olan bu eylem yani ticaret bugünde önemli bir iş kolu olarak karşımıza çıkmakta ve ehli olan insan, topluluk, bölge, kanton ve ülkeleri kalkındırma da her zaman üst sınıf kalemler arasında yer almaktadır. Öyle ki tüm Dünya uluslarının ortak bir payda da birleştiği, artık günümüzde sınırları yok sayarak Eski Dünya'dan Yeni Dünya'ya herkesin ilgiyle takip ettiği ulusal ve uluslararası kuralları olan bir faaliyettir. Toplumların kalkınma planlarında dikkat çekici bir hacme sahip olan ve önem arz eden yapısıyla ticaret, kalkınma da koçbaşı hale gelmiş ve bu özelliğini sürdürmektedir. Bölgesel dezavantajları ortadan kaldırmak ve bölgesel kalkınmayı sağlamak için ticari faaliyetlerin arttırılması gerekliliği ortadadır.Ticaret değişen ve dönüşen şekliyle bugün hala kalkınma için önemli ve lüzumludur.

3.6. Bölgesel Kalkınma Üzerinde E-Ticaret'in Önemi

Bölgesel kalkınma için önem arz ettiğinden bahsettiğimiz ticaret her şey gibi bugün hızla değişen ve gelişen bir form içerisindedir.İnternetin hayatımıza girmesiyle tanıştığımız Elektronik Ticaret artık çeşitlilik arz etmekte ve insanoğluna yeni pazarlar keşfetme şansını eskiye nazaran çok daha kolay sunmaktadır.Ticaret doğası gereği geniş alanlar, yeni insan ve topluluklar, hızla ulaşabilen pazarlar istemektedir.Elektronik Ticaret ise tüm bunları kullanıcılara kolay sayılabilecek ve güvenli teknolojik yöntemler ile sunmaktadır.Ticaretin karakteristik özellikleri göz önüne alındığında ve Elektronik Ticaretin artıları düşünüldüğünde bölgesel kalkınma için vazgeçilmez bir unsur olduğu açıkça görülecektir. Günümüzde teknolojiden uzak yöntemler ile az zamanda çok mesafeler almak maalesef mümkün değildir. Elektronik Ticaret bu yönleriyle bölgesel dezavantajları ortadan kaldıracak ve bölge tüccarını önce ülkeye sonra belki Dünya'ya açacaktır.

4. SONUÇ

Birçok farklı yöntemi olan ve son yıllarda artık hemen herkesin hayatının bir yerlerinde olan modern Dünya'nın ticaret yöntemi olan Elektronik Ticaret ile tanışmaları ve aktif kullanmaları durumunda bölgenin ekonomik aktörleri sadece bölge olan hatta bölgenin de altında daha dar bir küme olan pazarlarını bu sayede kısa sürede elde edemeyecekleri ölçüde büyütebilir hatta doğru desteklerle global ölçekli bir hale bile getirebilirler. Bölgeden çıkacak olan bu tip çalışmalar ile hem bölgesel kalkınma hedefleri gerçekleşecek hem de ülkemizin teknolojik öğrenme ve ilerleme süreci büyüyecektir. Ayrıca Elektronik Ticaret ile bir takım maliyetlerin azaltılacağını düşünürsek bölge sermayesi başka alanlarda kullanılmak üzere bölge içinde kalarak pozitif bir mali katkı yapacağı da muhakkaktır. Öte yandan bölge içi rekabeti ulusal ve hatta uluslararası bir seviyeye çıkararak bölge Elektronik Ticaretini önemli bir boyuta taşıyabilir bir araç olan Elektronik Ticaret bölgenin teknik kalkınmasında da önemli rol oynayacaktır.

KAYNAKLAR

[1]ASO, Asomedya, Ağustos 1998, S.29

[2]ITO, Bilgi Ekonomisinde Elektronik Ticaret, S.76

[3]Turban, Efraim ve Diğerleri (1999) , E-Commerce and a ManagerialPerspective, Prentice-Hall, USA

[4] OECD, 2000:195; Wood, 2001:2

[5]İnternet:http://www.eticaret.com/e-ticaret-sozlugu/b2b-business-to-business-nedir/,3.08.2015.

[6]İnternet:www.eticaretsozlugu.com/b2c-business-to-consumer-nedir.html , 03.08.2015.

[7]İnternet:http://www.eticaretsozlugu.com/c2c-consumer-to-consumer-nedir.html , 03.08.2015.

[8]Efendioğlu & Sezgin, 2007:224

DETERMINANTS AND IMPEDIMENTS OF FDI INFLOWS N DEVELOPING COUNTRIES: FIRM LEVEL EVIDENCE FROM ETHIOPIA

Henok Gebremedhin Teka[1]

ABSTRACT

From a neo liberalist's perspective FDI triggers technology spillovers, assists human capital formation, contributes to international trade integration, helps to create a more competitive business environment and enhances enterprise development. This will contribute to higher economic growth, which is the most potent tool for poverty alleviation in developing countries. To realize these benefits, many developing African countries including Ethiopia, have liberalized their trade regime and attempted to create an investment friendly climate through improving their infrastructures and adjusting macroeconomic instabilities. Following the liberalization measures in 1990s, Ethiopia was able to attract a snowballing FDI inflows in the Sub-Saharan region. However, studies show that the level of FDI-to-GDP ratio still remains meager compared to the rest of economies in the region. At the backdrop of this, the study tried to analyze the main determining factors that drive FDI and the potential hindrances that deter FDI in the country. Accordingly, the study employed primary data collected from existing foreign firms in the country through interviews and questionnaires. The empirical results derived from the study show that domestic and regional market seeking, political and social stability, and investment incentives were among the main determinants of FDI. İn contrast, exchange rate volatility, corruption, and lack of clear policies and regulatory impediments were identified as the three main factors that have the potential to deter foreign investment in Ethiopia.

Part I. Introduction

Foreign investments can contribute to the growth of a country by providing a package of financial capital, transfer of technology, sharing risks in large projects, job opportunity, information, goods and services that can make a country more competitive in the world market (Krifa-Schneider, 2010).

The global foreign direct investment (FDI) inflows rose 16 per cent in 2011, surpassing the 2005–2007 pre-crisis level for the first time, despite the continuing effects of the global financial and economic crisis of 2008–2009 and the ongoing sovereign debt crises (UNCTAD WIR, 2012). This surge in inflows of FDI facilitates capital accumulation and transfer of technology to developing countries.

According to WIR 2012, FDI Inflows to Africa showed a decline in three successive years (2009-2011) and this was attributed to the political turmoil raised in North Africa consequently followed by large divestments. In contrast, inflows to Sub-Saharan Africa recovered to $36.9 billion in 2011, close to their historic peak in 2008 i.e. $37.3 billion. Despite differences in regional distribution of FDI, there have been significant improvements in the conditions governing FDI by many African countries – including, but not limited to, economic reform, democratization, privatization, greater peace and political stability.

1 Email: henokteka87@yahoo.com. This project was conducted as part of an MA in International Relations at Catholic University of the Sacred Heart 2012, Milan, Italy. I would like to thank the department of IR at ASERI, members of EIA, participant individuals and my family for facilitating the project work.

Ethiopia as one of the fastest growing non-oil producing economies in Africa has transformed its economy through liberal measures undertaken following the demise of the brutal Derg regime. Among the broad range of policy reforms; power decentralization, privatization, deregulation of domestic prices and devaluation of currency...etc. play significant role in attracting foreign investments in Ethiopia (UNCTAD 2002). However, Ethiopia's gross domestic savings as proportion of GDP is quite low and it is unlikely to achieve its short and long run objectives by mobilizing the meager domestic savings i.e. 9.4% (MOFED, 2010). Thus, FDI along with other measure is an essential tool to finance its growth and development plans.

Part II. Literatures on FDI

Foreign Direct Investment

According to the IMF (1993) and OECD (1996), foreign direct investment "reflects the objective of establishing a lasting interest by a resident enterprise in one economy ("*direct investor*") in an enterprise ("*direct investment enterprise*") that is resident in an economy other than that of the direct investor". The "*lasting interest"* implies the existence of a long-term relationship between the direct investor and a significant degree of influence on the management of the enterprise. "*Significant degree of influence*" and *"long-term relationship"* are the Keywords to distinguish FDI from portfolio investment, which are short term activities undertaken by the institutional investors through the equity market. A "*lasting interest*" in foreign entity emphasizes the difference to other forms of capital flows and occur in the form of know how or management-skill transfer.

Empirical evidence on the determinants of FDI

There exist myriad of literature on FDI flows to developing countries, but literatures that focuseson an in-depth analyses of the determinants and impediments of FDI flows to Africa is limited. Apart from the annual overviews in UNCTAD's World Investment Reports, the empirical analysis on African FDI is still quite limited. Various empirical literatures show that there is no single list of determinants of FDI attributed to every region or country. Aseidu (2004) support this argument, by explaining the fact that determinants in East Asia and Latin America do not apply to African countries. Accordingly, since the researcher focuses on studying the determinants of FDI in Ethiopia, this part of the research summarizes the empirical findings on the determinants of FDI in Africa (discussion as, authors with their respective findings).

Morisset (as cited by Naudé&Krugell, 2003:5) found that more FDI flows to countries with larger local markets and/or natural resources. She concluded that aggressive liberalization, modern investment codes and strong economic growth are important prerequisites for increased flows of FDI to Africa.

Asiedu (2002) used a comprehensive dataset of 71 developing countries, about half of which are in the poorest region of Africa – SSA – over the 1988 to 97 period to analyze whether the determinants of FDI to developing countries are equally relevant for SSA. The author focused on three main variables – return on investment, infrastructure development and openness to trade – and she concluded that Africa is different.Openness to trade promotes FDI, but the marginal benefits from increased trade are less than in other developing countries; and, lastly,Africa requires different FDI policies than other developing regions.Asiedu (2003) used panel data for 22 countries in sub-Saharan Africa over the period 1984-2000 to examine the impact of political risk, institutional framework and government policy on FDI flows. She concluded that macroeconomic stability, efficient institutions, political stability and a good regulatory framework have a positive effect on FDI on the continent.She also referred several

investor surveys that revealed that, firstly, factors thatattract FDI to Africa are different from those that work in other regions, and, secondly, that the region is also structurally different from the rest of the world (Asiedu, 2003:4). Asiedu (2004), covering the period 1980-1999, concluded that despite the fact that Africa has reformed its institutions, improved its infrastructure and liberalized its FDI, the regulatory frameworkinitiatives in Africa have been less significant than those implemented in other developing countries, making SSA less attractive for FDI inflows.

Naudé and Krugell (2003) covered the period 1970-1990 in their cross-country analysis on whether institutions and geography matter as determinants of FDI in Africa. They concluded that geography does not have a direct influence on FDI flows to Africa. They used a number of specifications on policyinstruments to demonstrate that neither marketseeking nor re-exporting motives for FDI seemto dominate. In critically reviewing the claims of earlier studies on the dominance of economic policies, they concluded that good policies are only significant if they are made by good institutions. As an institutional measure, political stability was proved as a significant determinant of FDI.

Akinkugbe (2005) included 53 African countries in his panel regression model, covering the period 1970-2000. His findings revealed that the drivers of the volume of investment flows to these countries are acombination of high per capita income, trade openness, level of infrastructural development and a high rate of return on investment, all of which are significant decision variables for potential investors.

Breslin and Samanta (2008) endeavored to establish a relationship between corruption and FDI in 11 African countries, covering the period 1995-2004. No conclusive evidence was found that corruption has an effect on FDI inflows.

Rojid et al. (2009) analyzed potential determinants of FDI for a sample of 20 African countries, covering the period 1990-2005. By applying a panel data fixed effects model, they conclude that abundance of natural resources, openness to trade, the size of the domestic market and the stock of human capital arepositive in attracting FDI. They further conclude that political instability and labour costs have an inverse relationship with FDI.

Hailu (2010) applied a cross section fixed effect Least Squares Dummy Variable estimation technique to determine possible demand side effects of FDI inflows to 45 African countries. Covering the period 1980-2007, he concluded that natural resource endowment, labor quality, trade openness, market access and quality infrastructure have positive and significant effects on FDI inflows. He further concluded that when government expenditure and private domestic expenditure are added, the effects still remain positive, with an ultimate conclusion that African governments have a large pool of demand side policy instruments at their disposal to attract FDI.

Haile &Assefa (2006) analyzed determinants of FDI in Ethiopia using a time series data (1974-2001) and concluded that growth of real GDP, export orientation and liberalization promote the inflow of FDI while macroeconomic instability and poor infrastructure deter the inflow of FDI. Their paper concluded that, liberalization of the trade and regulatory regimes, stable macroeconomic and political environment, and major improvements in infrastructure are essential to attract FDI to Ethiopia.

To sum up, all these sets of studies share in common that the factors such as adopting liberalization measures, modern investment codes, strong economic growth, return on investment, infrastructure development, political risk, institutional framework and government policy were among the determinants of FDI inflows to Africa. The other common features of these studies is that all depended on macroeconomic data. However, this study takes point of departure in analyzing the determinants and impediments of FDI in Ethiopia from investors' perspective (using survey of FDI firms in Ethiopia). This will both reinforce and provide a fresh insight on the determinants of FDI in a country level.

Part III. Ethiopia and FDI in Ethiopia

Ethiopian Economy

The Ethiopian economy witnessed a double digit growth rate trajectory since 2004. Real GDP grew by an average of 10.4 and 11.4 percent in year 2009/10 and 2010/11, which places Ethiopia among the top performing economies in Sub-Saharan Africa despite world economic meltdown and global financial crisis (African economic outlook 2012). Growth has been broad-based, with the services and the industrial sectors growing at unprecedented rates. Accordingly, agriculture, industry and services grew by an annual average of 9%, 15% and 12.5% respectively during the 2010/11 fiscal period (*ibid*). As articulated by MOFED (2010) in the five-year Growth and Transformation Plan (GTP) of 2010/11-2014/15,the plan emphasizes on agricultural transformation and industrial growth, and projects the economy to grow at a rate of11.2percent (base case) and 14.9percent (high case), well above the previous five year plan's (PASDEP) average of 11percent. The first fiscal year's (2010/11) 11.4% growth rate is a witness to the success stride of GTP. In the contrary, it is observed that the country's macroeconomic management failed to reduce inflation, which was driven mainly by escalating food prices, inthe 2010/11 fiscal year. Loose monetary policy, rising prices of imported inputs, malfunctioning of the domestic market and supply shocks were among the causes for resurgence of inflation (African Economic Outlook 2012).The government has been pursuing prudent monetary and fiscal policies which have focused on reducing inflation, boosting domestic revenue mobilization and reducing domestic borrowing as shown in the GTP. These have led to improvements in the fiscal position in 2011. Though the GTP expected a rise in fiscal deficit,the balance of payments position showed improvement in 2010/11 on strong export growth and increases in private transfers and external financing. Between 2010 and 2011, exports grew substantially while imports slowed down, thereby contributing to improvements in the trade deficit (*ibid*).

Investment Regime in Ethiopia (Aug 1992-Aug 2012)

FDI Regulatory framework

Since 1992, following the power transition from former socialist and military government to current government, the climate for foreign investment has improved dramatically (UNCTAD 2002). The regulatory regime undertook major reenactments of investment proclamations from the year 1992 to 2008*. * The key reenactments of proclamations and regulations are 7/1996, 37/1996, 35/1998, 36/1998, 116/1998, 168/1999, 280/2002, 84/2003, 373/2003, and 146/2008.

The first *investment proclamation no 15/1992* was issued in May 1992 that established *Ethiopian investment office,* the authority responsible for handling FDI. However, this proclamation provided few incentives only in agricultural sector (no incentive for social sector) and $125,000 in blocked account was a minimum requirement for foreign investors to invest in Ethiopia. The investment proclamation was amended in 1996 to create additional incentives for foreign investors. Major new provisions included duty-free entry of most capital goods, a cut in the capital gains tax, inclusion of additional sectors such as health, education, tourism, consultancy services in the incentive scheme, removal of the requirement for foreign investors to deposit 125,000 USD and specification of areas eligible for incentives based on the International Standard Industrial Classification (ISIC) code. Consequently, the number of foreign investment projects approved increased.

Investment Proclamation no. 116/1998 was issued in 1998 which redefined domestic investors to include foreign nationals (Ethiopian by birth), allowed private-government joint investments in defense and telecommunication, and opening hydro-power electric generation

to domestic and foreign investors.

In 2002, *Investment Proclamation no. 280/2002* was issued. Under this proclamation the following provisions were provided;

- Reducing of the minimum investment capital required for foreign investors from: 500,000 USD to 100,000 USD (wholly foreign), 300,000 USD to 60,000 USD (Jointly with domestic) and 100,000 USD to 50,000 USD (Consultancy)
- Avoiding minimum investment capital requirement for foreign investor reinvesting his profits or dividends or exporting at least 75% of his output
- Allowing foreign investor or foreign national treated as domestic investor the right to own a dwelling house and other immovable property required for his investment
- Allowing investors to employ duly qualified expatriate experts required for the operation of their business

The Investment Regulation No. 146/2008" provides more income tax exemption and duty free imports for investors engaged in manufacturing, agro-industrial activities, investment areas of information and communication technology development or the production of agricultural products. For instance, if these investors directly export 50% of their production or supply 75% of their products to exporters, they are eligible for 5 year income tax emption.

Despite such periodic reenactments, key sectors such as banking, insurance, telecom, power...etc. are nationalized and not opened for foreign investors. It can be argued that the complete state monopoly of such sectors, specifically banking and finance, would strain foreign investors especially in mobilizing or acquiring the needed capital for their investment.

Institutional frameworks to promote FDI

Ethiopian investment agency (EIA) is the autonomous government institution responsible for most aspects of FDI in Ethiopia which has the lead remit for promoting, coordinating, managing and monitoring all types of inward investment including joint-ventures (EIA 2012a). EIA is accountable to the Board of Investment (BOI) chaired by the Ministry of Industry. The responsible organ for collecting the data on foreign direct investment (FDI) is the statistic and information technology service, which is part of EIA. Only data on inward FDI inflows are recorded since August 1992 and no data on outflow are recorded to date. According to the Investment Guide to Ethiopia (UNCTAD-ICC, 2000) the functions of the EIA, among others, include:

- promoting the country's investment opportunities and conditions to foreign and domestic investors;
- issuing investment permits, work permits, trade registration certificates and businesslicenses;
- registering technology transfer agreements and export oriented non-equity-based foreign enterprise collaborations with domestic investors;
- negotiating and, upon government approval, signing bilateral investment promotion and protection treaties with other countries;
- advising the Government on policy measures needed to create an attractive investment climate for investors; and
- Assisting investors in the acquisition of land, utilities, etc., and providing other pre and post-approval services to investors.

Besides EIA, private sector organizationsand other government agencies also involve in the promotion of FDI in Ethiopia. Among the state sector, Ethiopian Privatization Agency (EPA) plays a significant role in attracting foreign investment through enabling foreign investors to participate in the privatization program, particularly in large state owned companies. In addition, the Ministry of Trade; Ministry of Industry; the ministries and agencies associated with specific sectors such as mining and tourism; the ministry of Foreign Affairs and ministries dealing with taxation remits including customs, from government offices, play a significant role in coordinating and promoting FDI in Ethiopia. Moreover, there are also regional investment promotion agencies that encourage FDI into their region. The private sector includes Ethiopian Chamber of Commerce and Sectoral Associations, Addis Ababa Chamber of Commerce and Sectoral Associations, Ethiopian Horticulture Producer Exporters Association (EHPEA) and Ethiopian Leather Industries Association (ELIA)(EIA 2012a).However, lack of coordination and absence of clearpolicies guiding the relationship among these public and private sector organizations hamper their activities.

Development and Performance of Foreign Direct Investment in Ethiopia

FDI inflows to Ethiopia showed an increase in absolute terms from an annual average of $131.6 million between 1995-2000 to $404.1 million in the year between 2001-2006 (figure below). The percentage share of FDI inflow to GDP rose from 1.57 to 4 between the period 1995-2000. As shown in the figure, during the Ethio-Eritrea war (1998-2000) the inflow of FDI had fallen to a large extent. In 2005, during the country's election crisis time, the FDI flows declined to $265 million from $545 million in the preceding year. Recently, the FDI inflow to Ethiopia has been unable to revive for three years in a row, since the global financial crisis hammered the world economy in 2008. FDI inflows have declined from an annual average of 404 million dollar between 2001 and 2006to 288 million dollars in 2010.

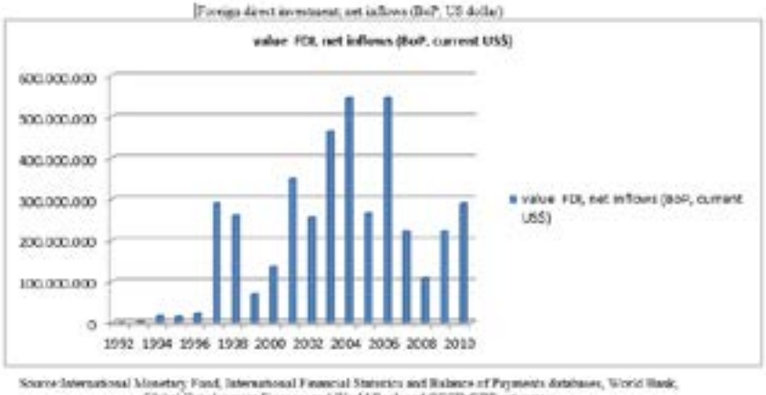

Source:International Monetary Fund, International Financial Statistics and Balance of Payments databases, World Bank, Global Development Finance, and World Bank and OECD GDP estimates

Moreover, despite the improvements in the overall economic contexts, Ethiopia's share of FDI inflows to Africa remains below 2 percent (UNCTAD, 2011). The share of FDI in the Ethiopian gross fixed capital formation inauspiciouslydeclined from an annual average of 14.8 percent over the 1995 to 2004 to a meager 3.2 percent in 2010 (figure below). The percentage share of FDI to GDP remains the least in Africa, as it marked 5.43 in 2003, which was the highest over the past 20 years.

Foreign direct investment, net inflows (% of GDP) in Ethiopia

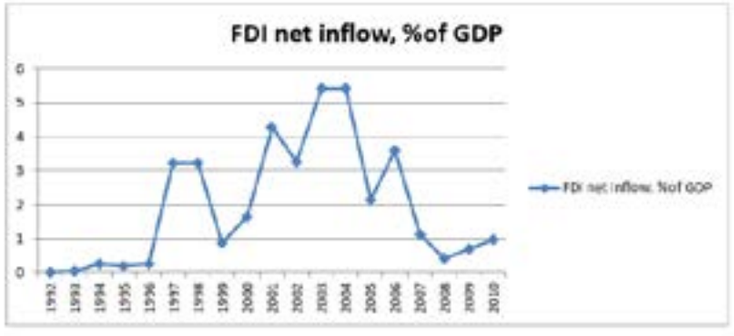

Source: International Monetary Fund, International Financial Statistics and Balance of Payments databases, World Bank, Global Development Finance, and World Bank and OECD GDP estimates.

Part IV. Results and Discussions

Data Source and Data Analysis

The targets of this study were foreign investors in Ethiopia and the respectivegovernment officials (EIA, EPAand MoT). Data were collected both through qualitative and quantitative techniques. Questionnaire was developed from review of literature on the main determinants and impediments of FDI in Africa. Staffs of EIA were solicited to provide information on institutional determinants and impediments. The researcher administered questionnaires to selected foreign firmsbased in Addis Ababa. The data obtained was analyzed using charts, percentage, ratio and tables.

Institutional Promotion efforts (interview)*

* Interview made with EIA staff, Mr. TilahunGemechu, *Senior Investment Promotion Expert,* Email: gemechu_til@yahoo.com Tel: (251) 11 551 0033 Mob: (251) 911 683427 Addis Ababa Ethiopia, P.O.Box 2313

The Ethiopian investment agency devices two ways to promote FDI in Ethiopia; *specific* and *general* promotion. In its *Specific promotion* strategy, the agency focuses on promoting the country's investment potential to targeted countries. The targeted countries are selected based on their comparative advantage in few sectors. Investmentattaches are regularly sent to countries like Saudi Arabia and India to promote the investmentpotential of the Ethiopia in agriculture sector.Commissions to Italy were sent to promote the potential in leather sector for Italian investors, Netherlands for horticulture and Turkey fortextile. Hence, the textile sector is dominated by Turkish investors, agriculture by Indian and Saudi investors, horticulture by Netherlands and leather by Italian investors. Ethiopia is also BIT signatory with these specific countries, which secures major benefits to investors including national treatment, fair and equitable treatment, protection from expropriation and performance requirements for investments, and access to neutral dispute settlement.

The general promotion strategy, on the other hand, focuses on promoting the overall investment climate and investment facilities of the country through other means than diplomatic missions (such as publication, website and investors inquiry).The agency, through its website, provides a list of incentivesfor doing business in the country, information on Ethiopia's

industries with their respective business opportunities, reason to consider Ethiopia for FDI, strategic sectors, local facilities, laws and regulations, current industrial parks and possibilities on B2B communications through publishing the list of businessperson with high capital in various sectors. This strategy would help foreign investors to consider the available conducive business environment in Ethiopia in their investment decision. Beside such image building and investment generating activities, the agency also undertakes *investment servicing at home*. The agency provides both licensing and aftercare service forforeign investors.Aftercare service includes hand-holding and supporting the investor during the acquisition of land and utilities (water, electrical power and telecom services); the processing of loans and residence permit applications; the approval of environmental impact assessments studies for investment projects; and the issuance of a tax identification number (TIN).

Supports are mostly done at the request of investors. For instance, investors may ask for the necessary infrastructures (such as land, power, tele…etc.) or support for duty concession for imports and the agency will make a deal with the concerned public agency. The agency also gives a follow-up service. A continuous contact with investors through email and phones are made to follow their successful operation. The contact will be made for two years and if the investor fails to start the business within these years, licenses will be cancelled by the agency. The agency has started a one-stop-shop service**that provides all the necessary facilities at the counters inside the agency. This service helps to reduce time delay in licensing and increases investors' service satisfaction.

** The service was started in the beginning of 2012. The new investment proclamation that approved this service was passed by the council of minister but the publication was not yet made till the time this research was completed.

Data analysis

Data on the primary respondents

The chart derived from the study, shows that 41 percent of the respondents were at the top level management in foreign firms comprising of the general manager, president, CEO and directors. 30 percent of the respondents were in the middle level management and the rest 29 percent comprises of lower levels- technical experts. The study also revealed that 71 percent of the respondents were not expatriates which implies that Ethiopians are competitive in the labor market. 79 percent had foreign experience before joining the entity. The respondents with foreign experience had worked in different places mainly in Asia, Europe and African countries. 82 percent of the employees had less than 10 years in their current positions and 62 percent were involved in the establishment of the entity in Ethiopia.

(chart I and table 1 here)

Information on Parent entity before its operation in Ethiopia

The study shows that the majority of firms investing in Ethiopia had their origin from Asia. Sizable firms from European and African origin, 2nd and 3rd respectively in the sample, were also involved in the research. This is supported by the EIA (2012 unpublished data) which shows that the majority of firms had their origin from Asia. Admittedly, major source of FDI in Ethiopia are from a Saudi Arabian citizen, M.AlAmoudi, andSMEs from china.

(Chart II)

Some firms may not involve in FDI and choose for other forms of entry to foreign market such as licensing, franchising and exporting, which later could be developed to FDI. In the same vein, the researcher studied the forms of firms operation prior to FDI in Ethiopia. Accordingly,

majority of the firms established own sales representative office in Ethiopia (18 percent) and others used to export and supply their products to the local sales agents.It can be argued that majority of the firms that had sales representative could have more advantage in identifying the local market opportunity and expanding their operation as FDI.

(Table 2 here)

Some firms prior to operations outside their original country of operation may seek to find assistances from FDI destination country's office about the available opportunities and legal requirements. This could have a positive impact in assessing the feasibility of their operation or identifying the risks. Hence investing firms were asked about their prior contact with government agencies and usefulness of the contact. As per the research, majority of the firms have consulted various government agencies in Ethiopia, prior to their operations. 88 percent of the firms had prior contact, of which 47 percent found it very helpful. Only 9 percent of them responded that the contact was not helpful.

(Table 3 here)

Information on FDI are necessary part of firm's destination selection criterion. Firms can collect information from various sources, while at home or after arriving at the investment destination. Data from the research reveals that firms' top most important sources of information to invest in Ethiopia were; specialized site selection companies, national investment promotion agency and research done by the firms themselves, respectively. Majority of the firms got this information while both at home and in Ethiopia. Among the types of FDI information, the most valuable information were general country and regional economic information which accounted for 44percent and FDI laws and regulations of Ethiopia that accounted for 30percent (table 4). The study reveals that investment incentive, taxation and labor information were among the least valuable information types. This result is similar with above determinants of FDI in Africa literatures that emphasizes the importance of investment incentives, taxation and cheap labor as major determinants of FDI in Africa.

(Table 4)

The government plays a crucial role in offeringdifferent forms of assistance to many parent companies. 76percent of companies contacted the government for assistance.38percent of the companies found government's assistance very important. Only 3percent of the companies that contacted the government found the assistance unimportant.

(Table 5 here)

Parent entity in Ethiopia

The study comprises of firms from different sectors. 12percent of them were from the agricultural sector, 56 percent from manufacturing and the rest 32percent were from the service sector.

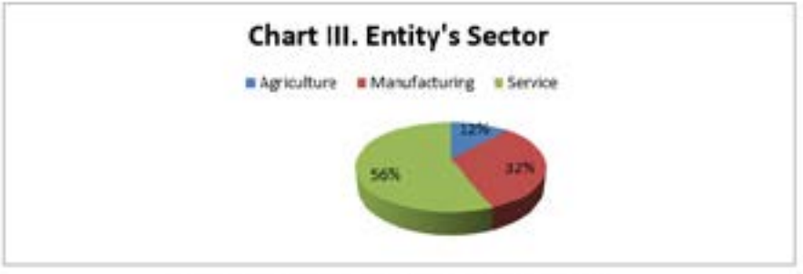

Source: Author's elaboration on the basis of respondents of the study

The study also analyzed the years of establishment of firms in Ethiopia. 64 percent of the firms had their operation in the post 2001 EC. Only 5 firms were operated in the pre-1990 period, whichimplies that most of the firms in Ethiopia were operated since the time that the country undertook a liberalization measures in 1992.

(Table 6)

Different firms adopted different modes of entry to Ethiopian market. Majority of them were operated in a full acquisition mode. Other form of entry includes partial accusation, Greenfield, joint venture, franchise and branch office. Since majority of the firms were operated in a full acquisition mode, we can infer that these firms bade for tender the formerly state owned firms, which the government used them to attract more foreign investments.

(Table 7)

Incentives are among the main determinants of FDI. As mentioned above, Ethiopian government provides investment incentives for foreign investors. These assistances can take different forms. Data from the study shows that number one form of assistance was tax breaks, while import duty concession and guarantee of repatriations were rated second and third. However, few responded no assistance at all. Though the study doesn't make sector-wise assessment on the provision of assistances for investors, it would be better for government to provide proportional kind of benefits to all investors in all sectors.

(Table 8 here)

Determinants and Impediments of FDI in Ethiopia

Determinants of FDI

The study tried to analyze the main drivers of FDI in Ethiopia. Lists of the main drivers of FDI were summarized from literatures and were put in the table below. From the lists of determinants listed in the table, the top most ranked factor was the need to exploit both domestic and regional market opportunity. Since Ethiopia is one of fastest growing economies in the world, it provides huge market opportunity. In addition, as Ethiopia is the most stable country in the region, it enjoys a strategic advantage as a preferable destination of FDI in east Africa. Also government's investment incentive targeted for foreign investors, which accounted for 9percent, was among the main driving factor. The finding is in line with the importance of incentives in the literature as a determinant of FDI. Other determining factor includes political and social stability, and favorable climate. Security in the country is ranked by the world

economic forum (Global Competitiveness Report) as the highest in Africa. This helps Ethiopia to enjoy a relatively high political and social stability and attract more foreign investments. The research also supports the evidence that the abundance of arable land and the existence of favorable of climate, has helped the country to attract most investors in the agricultural sector.

(Table 9)

Impediments of FDI

Foreign investments in a country can be hindered by different factors.This study identified several factors that present potential risks to foreign firms and may hinder their investment decision in Ethiopia. Based on the data from the study, 10 percent of the respondents consider the existence of exchange rate volatility and risk in Ethiopia as the single most important factor that hinders foreign investment in Ethiopia. Volatile exchange rates make international trade and investment decisions difficult since volatility increases exchange rate risk. For foreign investors seeking for local market, such as the firms in the research, the exchange risk can potentially lead for lose in money (when exchanged for dollar). It can also be argued that problem of lack of foreign currency reserve in Ethiopia is also another potential factor that aggravate foreign investors' fear of exchange rate risk. Since Ethiopia currently follows a controlled floating exchange rate, these investors may get lesser profits when dollar's value goes up. Corruption was also identified as the second most critical factor that hinders foreign investors. Other reasons that wereidentified as potential factors that deter FDI in Ethiopia includes, delay in license and work permits and lack of clear policies and regulatory impediments. This finding is in line with the fact that the government has started,this year, applying a one-stop-shop service to curb the problem of delay in license (mind that since the firms were established prior to the commencement of this service, they had experienced such problems).As identified here, regulatory and institutional impediments, can discourage investment in Ethiopia. Therefore, the government should design effective policies and practices to reduce cost of investment, avoid investment related risksand make conducive investment climate.

(Table 10 here)

Future plans

Firms' expansion plans can be an indication of profitability andlevel of satisfaction in the business environment. Therefore, firms' future expansion plan and strategies were analyzed. The study shows 88percent of the firms have an expansion plan in Ethiopia. Those firms will expand their operation through different strategies. Among these strategies 53percent of them will expand the existing plant and 32percent of them will build or lease new facilities.

(Table 11 here)

Recapitulation and Conclusion

The study attemptedto analyze the determinants and impediments of FDI in Ethiopia. To this end, I have reviewed empirical studies related to the determinants of FDI in Africa. Major derivers of FDI inflows were summarized; questionnaire was developed from those literatures and was administered to 50 firms. The empirical finding of the study shows that domestic and regional market opportunity seeking, political and social stability and favorable climate are the three main drivers of FDI in Ethiopia. While exchange rate volatility, corruption and lack of clear policies and regulatory impediments were identified as the three main factors that have the

potential to deter foreign investment in Ethiopia. Other findings of this paper are summarized as follows:

- ✓ From the sampled firms' majority of them have non expatriate top level managers with foreign experience. This could show that Ethiopia has a competitive labor force with the rest of the world. Majority of this labor have an experience below 10 years and have a large proportion of involvement in the establishment of the firm in Ethiopia.

- ✓ Majority of the sampled firms has their origin from Asian and Europe. This could be linked to the specific promotion effort that EIA is pursuing. Prior to FDI operation, the sampled firms entered the local market through their sales representative and export. Prior to their operation, majority of the firms have contacted various public agencies for support and found the contact very helpful. Most of these companies relied on specialized site selection firms located at both home and Ethiopia. The most important type FDI information for investors was the general Ethiopia's and regional economic information.

- ✓ Majority of the sampled firms are concentrated in service and manufacturing sector. Till recent years, Ethiopia was seen as an agricultural dominant economy which is based on rain-fed and traditional farming system. However, this figure is a good signal that Ethiopian economy is undertaking major transformation from agriculture to industrialization and service base. The dominant numbers of firms were established between a year 2001 and 2005. This can be the result of the improved investment environment since the introduction of policy reform in early 1992. Majority of those firms are PLCs that adopted different entry modes; however the majority entered through full accusation. Ethiopian government provides various forms of support to newly operating foreign firms. The major types of assistance are tax breaks, duty concession and guarantee of repatriations. The government, specifically EIA, in this regard is expected to strengthen its support and follow up service to encourage new entrants.

- ✓ The main determinants and deterring factors of FDI was also analyzed in the study. In Africa, there have been new motives for FDI in recent years next to the traditional ones such as resource seeking i.e. oil. The empirical study shows that most of FDI to Ethiopia has been targeted for domestic and regional market seeking. The recent promising exponential growth of Ethiopian economy provides huge market opportunity for foreign firms. Investment incentives and political and social stability are also the main factors that attract foreign investors to Ethiopia. The three main factors that the government must address to attract more FDI includes, exchange rate volatility, corruption and delay in license and regulatory impediments. Finally, firm's expansion plan and strategy were analyzed. The result shows that majority of the firms have an expansion plan mainly through expanding the existing business and building new plant. This could suggest investor's satisfaction in investing in Ethiopia.

ANNEX

Table 1: respondents Character in %										
	Expatriates		**Experience**		**No. of years in position**				**establishments**	
	yes	no	foreign	local	<5	5-10	10-20	>20	Yes	No
#	10	24	27	7	14	14	5	1	21	13
%	29	71	79	21	41	41	15	3	62	38

Table 2: Firm's contact in Ethiopia prior to its operation		
Nature/form of contact	Contact	
	Yes (#)	%
Franchise		
Sales representative office	6	18
Imported	3	9
Sale via local agent	3	9
Other	1	3

Table 3: contact with public agency and usefulness of the information									
Contact					Usefulness of information				
	#	%			1	2	3	4	5
Yes	30	88		#		3	2	16	9
No	4	12		%		9	6	47	26
1= too difficult to access; 2= Available but not helpful at all; 3 of some use; 4 very Helpful but also needed additional information; 5 sufficient on its own									

Table 4: Company's most important sources & location of information								
Source of information						Location of the source of information		
	#	%		#	%		Yes #	%
Research done	8	24	General management consultancies	8	24	Ethiopia	12	35
National investment promotion agency	9	26	Investment banks	3	9	Home	2	6
Contact with existing firms	7	21	others	-		Both Home and Ethiopia	20	59
Specialized site selection firms	11	32						
Most important type of FDI information								
	#	%					#	%
General country/regional economic information	15	44	Specific investment or privatization project opportunity				4	12
FDI laws and regulations	13	30	Incentive information				5	15
Potential suppliers or Joint venture partners	6	18	Labor information				4	12
Tax information	5	15	others				-	-

Table 5: Government's assistance to the parent companies								
Contact for assistance				Helpfulness of contact				
	#	%		1	2	3	4	5
Yes	26	76	#		1	5	13	7
No	8	24	%		3	15	38	21
(1= Not important at all; 2= no effect; 3 =somewhat important; 4 =Very important; 5 =critical)								

Table 6: Years of establishment					
	Pre1990	1991-1995	1996-2000	2001-2005	2005 onward
#	5	4	3	15	7
%	15	12	9	44	20

Table 7: Parent's company's choice of entry and type of ownership							
Modes of Entry							
	Franchise	Full acquisition	Partial accusation	Greenfield	Joint venture	merger	other
#	3	14	6	4	4	2	1
%	9	41	17.6	11.7	11.7	6	3

Table 8: Form of government assistance					
Form of assistance	#	rank		#	Rank
Tax Breaks/Holidays	10	1	Subsidies/Cash Payments	4	4
Import duty concessions	9	2	Reduction of land rents/Utilities	4	5
guarantee of profit and repatriation	8	3	none	3	6

Table 9: Reasons for parent companies investing in Ethiopia					
Determinants of FDI	%	rank		%	rank
Domestic and regional Market opportunity	19	1	bilateral trade agreements	5	7
Investment incentives in Ethiopia	9	2	Availability of cheap labor	5	8
Political and social Stability	8	3	Easy of business doing	4	9
Reliability and quality of infrastructure and utilities	7	4	geographic proximity	3	10
Favorable Climate	7	5	Macro-economic stability and growing economy	2	11
Availability of natural resource	6	6	others	-	

Table 10: impediments/risks/of foreign direct investment in Ethiopia					
Factors	%	rank		%	rank
Exchange rate volatility/Currency risk	10	1	High cost of production	4	7
Corruption	8	2	Lack of law enforcement/weak legal infrastructure	4	8
Delays in licenses& Work permits	7	3	Lack of skilled labor	3	9
Lack of clear policies and regulatory impediments	7	4	Political instability	2	10
Unreliable infrastructure	5	5	Crime and Insecurity	1	11
Competition	4	6	Other	-	-

Table 11: Company's Expansion strategy in Ethiopia %						#	%
Expansion plan		Yes	No	Expansion strategy	Build or lease a facility	11	32
	#	30	4		Merger or acquisition	1	3
	%	88	12		Expand an existing	18	53

REFERENCES

AFDB/OECD/UNDP/UNECA/ (2012), African Economic Outlook, www.africaneconomicoutlook.com, pp 1-12

AKINKUGBE, O., (2005), A two-part econometric analysis of foreign direct investment to Africa. Journal of World Trade, 39(5):907-923.

Asiedu, E. (2002a), On the Determinants of Foreign Direct Investment to Developing Countries: Is Africa Different?,World Development, 30 (1), pp. 107-19.

Asiedu, E. (2002b), Aggressive Trade Reform and Infrastructure Development: A Solution to Africa's Foreign Direct Investment Woes, University of Kansas, Kansas, Mimeo.

Asiedu, Elizabeth (2004), "Policy Reform and Foreign Direct Investment in Africa: Absolute Progress but Relative Decline",Development Policy Review, 22(1): 41-48

BRESLIN, T.P. & SAMANTA, S.K. (2008), Investment flows, economic growth and corruption in African countries: an analysis.Journal of African Business, 9(2):287-307.

EIA (2010), online publication, at http://www.ethioinvest.org/Investment_Regime.php

Ethiopian Investment Agency (2012), statistics on foreign investments (Unpublished) Aug 1992-Aug 2012

Ethiopian investment agency (2012a), Investment guide 2012, EIA

FDRE (2002) Federal NegaritGazeta, Re-Enactment of the investment proclamation no 15/1992

FDRE (2002) Federal NegaritGazeta, Re-Enactment of the Investment Proclamation no. 116/1998

FDRE (2002) Federal NegaritGazeta, Re-Enactment of the Investment Proclamation, Pro. No. 280/2002

FDRE (2002) Federal NegaritGazeta, Re-Enactment of the Investment Proclamation, Pro. No. 146/2008

FDRE, MoFED (2010), FDRE Growth and Transformation Plan (GTP) Draft, Addis Ababa, Ethiopia.

HAILU, Z.A. 2010 Demand side factors affecting the inflow of FDI to African countries: Does capital markets matter?International Journal of Business and Management, 5(5):104-116.

HirutAssefa and GetenetHaile (2006), Determinants of Foreign Direct Investment in Ethiopia: A time Series Analysis. London: Policy Studies Institute

International Monetary Fund (1993), Balance of Payments Manual:Fifth Edition (BPM5), Washington, D.C. and

KRIFA-SCHNEIDER H. (2010), Business Climate, Political Risk and FDI in Developing Countries: Evidence from Panel Data International Journal of Economics and Finance Vol. 2, No. 5; November

OECD (1996), "OECD Benchmark Definition of Foreign Direct investment", Third Edition, Paris.

NAUDÉ, W.A. & KRUGELL, W.F. (2003), Foreign investment in Africa: do institutions and geography matter? Paper presented at the Conference of the Economics Society of South Africa, Somerset West, September.

ROJID, S., SEETANAH, B., RAMESSUR-SEENARAIN, T. & SANNASSEE, V. (2009), Determinants of FDI: lessons from African economies, UNCTAD.

UNCTAD/ICC (2002), "An Investment Guide to Ethiopia: Opportunities and conditions". United Nations, New York and Geneva.

UNCTAD (2011), World investment report 2011. United Nations: New York.

UNCTAD (2012), World Investment Report 2012: Towards a New Generation of Investment Policies. United Nations: New York. Chapter I, pp 2-72.

2010-2013 YILLARI ARASINDA KALKINMA BAKANLIĞI SOSYAL DESTEK PROGRAMI KÜLTÜR, SANAT VE SPOR PROJELERİNİN, BİNGÖL İLİNİN EKONOMİSİNE SAĞLADIĞI KATKILARIN İNCELENMESİ

2010-2013 Year Between The Ministry Of Social Development Support Program For Culture, Arts And Sport Projects, Bingöl Province Investigation Of Contribution To Economy

Oktay KIZAR[1], Mehmet KARGÜN[2]

ÖZET

2008 yılların başlarından itibaren ülkemizin kalkınma anlayışında önemli değişimler meydana gelmiştir.Ülkelerin sahip oldukları spor potansiyeli ve dinamikleri rekabet avantajları, yerel ve bölgesel kalkınmaları açısından oldukça önemlidir.

Bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmak ya da minimum seviyeye indirmek maksadıyla kurulan Sosyal Destek Programı (SODES), bu çalışmanın genel problem alanını oluşturmaktadır. Yoksullukla mücadele ve üretim faktörlerinin daha etkin şekilde kullanılması olarak tanımlanan ulusal kalkınma anlayışınınyanında bölge sorunlarını tespit edip, bu sorunları bölge ve ilin potansiyelini kullanarak çözmeye çalışan bölgesel kalkınma anlayışı kabul görmeye başlamıştır.

Araştırmada Kalkınma Bakanlığına bağlı Sosyal Destek Programı (SODES), projelerinin Bingöl iline ait 2010-2013 yılları arasında kültür, sanat ve spor projelerinin finansman desteğinin, ilin ve bölgesel kalkınma konusunda ekonomiye sağladığı katkılarının inceleme amacını oluşturmaktadır. Bu veriler Kalkınma Bakanlığına bağlı Bingöl Valiliği AB Proje Koordinasyon Merkezi biriminden dokümantasyon metoduyla kavramsallaştırılarak elde edilmiştir. Kalkınma Bakanlığına bağlı Sosyal Destek Programı (SODES)kültür, sanat ve spor projelerinin Bingöl ilinin ve bölgesel kalkınma konusunda ekonomiye olumlu katkılar sağladığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kültür, Sanat ve Spor, Sodes, Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Proje Koordinasyon Merkezi.*

1 Bingöl Üniversitesi, oktaykizar@mynet.com

2 Tokat Üniversitesi, mehmetkargun@marmara.edu.tr

GİRİŞ

Sosyal Destek Programı (SODES), dezavantajlı bölgelerimizin beşeri sermayesini güçlendirmek ve toplumsal bütünleşme sürecine destek olmak amacıyla bu bölgelerde göç, yoksulluk ve işsizlik gibi sorunların ve değişen sosyal yapının ortaya çıkardığı ihtiyaçlara kısa sürede karşılık vermeyi hedefleyen bir sosyal kalkınma programıdır.SODES projeleri dezavantajlı çocuklar, gençler, kadınlar, yoksullar ve özürlüler için sosyal hayata katılmasına önemli fırsatlar vermesinin yanında o ilin bir marka değeri olarak ortaya çıkmasına da katkı sağlamayı amaçlamaktadır (Bingöl Valiliği 2015) . Marka kent yaratma sürecinin asıl amacı kentin cazibe merkezi haline gelerek ekonomik faydalar elde etmesidir. Ancak bu noktada yapılan çalışmalarda yerel ve ekonomik gelişme stratejilerinden biri olarak görünen markalaşmanın aslında bölgenin sadece tüketicilerin zihinsel haritalarında konumlandırma çalışmaları olmadığıdır. Bu çabalar aynı zamanda bölgenin ya da kentin kimlik oluşum sürecinde giderek artan rolü olan bir süreçtir (Ham, 2002'den alıntılayan Paul: 2004, 575).

Artı değer yaratılarak kimlik kazandırılmış kent, marka kente dönüşmektedir (Peker: 2006, 22). Şehirlerin markalaşması ve kendi kimliklerini oluşturmak ve bu kimlik çerçevesinde kendilerini küreselleşen dünyaya tanıtmak için sporu bir araç olarak kullanmaya başladıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Spor faaliyetinin günümüzdeki yapısı ele alındığında kitle iletişim araçları ve iletişim araçlarının da yardımıyla seyircisinin ve katılımcısının artması sonucunda spor faaliyetleri önemli bir sektör haline dönüştürmüştür (Watt: 1998, 174).

Spor pazarlaması, pazarlama tanım, uygulama ve yaklaşımları ile ilişkilendirildiğinde belli özellikleri ile farklılaştığı görülmektedir (Seraslan: 2005, 56-57). Bu farklılaşma spor faaliyetlerinin niteliği, kitlesel özelliği, katılımı içermesi, taraftar bağlılığı ve seyirsel yapısından kaynaklanmaktadır (Parkhouse: 1996, 252-254). Genel olarak spor pazarlamasını farklılaştıran özellikler; soyutluk ve öznellik, telafi ve tahmin edilmezlik, dayanıksızlık, duygusal bağlılık ve özdeşleşme, odak ve kontrol alanı olarak açıklanmaktadır (Argan: 2010, 29-32; Biçer: 2008, 110-113).Spor pazarlamacıları, telafi ve tahmin edilmezlik özelliğine bağlı olarak spor tüketicisinin davranışlarının farklılaşmasıyla spor pazarlamasında alternatif pazarlama stratejileri üzerine odaklanmaya başlamışlardır (Argan ve Katırcı: 2010, 29-30).

Spor pazarlamasının bir başka özelliği olan odak ve kontrol alanı, pazarlama karmasının oluşturulması ve yerleştirilmesi açısından spor pazarlamasında farklılık göstermektedir (Lagae: 2005, 5-6).Sporun kitleselleşmesi, toplumu eğlendiren önemli unsurlardan biri olarak değerlendirilmesi ve sağlıklıyaşamın temel parçalarından biri olarak ele alınması gibi faktörler ile beraber sporun ekonomik yapısının büyüdüğünü görmekteyiz. Fitness, spor, sağlıklı yaşam ve rekreasyonel etkinlikler gibi günlük spor aktiviteleri içerisinde aktif ve pasif spor katılımı her geçen gün artmaktadır. Sporun böylesi önemli bir şekilde günlük yaşam içerisine dâhil olması bir pazar ve bunun doğal sonucu olarak bir endüstri kavramını da beraberinde getirmektedir (Katırcıve ark: 2013).

Spor endüstrisi; geniş bir yelpaze içerisinde değerlendirilen ve her geçen gün birçok farklı alanı da bünyesinde toplayan geniş bir endüstri yapısını tanımlamaktadır. Spor endüstrisi içerisinde oluşan alt alanlar özellikle 1980'li yıllardan sonra yeni bir biçime bürünmüştür (Parks ve ark: 1998). Bunun doğal sonucu olarak, spor endüstrisi içerisinde birçok farklı alt alan ve bu alanlara ait birçok farklı bölüm ele alınmaya başlamıştır (Katırcı ve ark: 2013). Spor endüstrisi, spor ile ilişkili mal ve hizmetlerinin bir işletme grubu tarafından üretilmesi olarak tanımlanabilir. Spor endüstrisi spor ile ilişkili geniş bir ürün ve tüketici bölümünü kapsamaktadır. Spor endüstrisi içerisinde ürün; sportif faaliyetler, spor ile ilişkili serbest zaman etkinlikleri ve fitness ile direk ya da dolaylı ilişkisi bulunan mal ve hizmetler şeklinde ifade edilebilir. Spor tüketicisi ise; sportif faaliyetler, spor ile ilişkili serbest zaman etkinlikleri ve fitness ile Spor Endüstrisi ve Ekonomisidirek ya da dolaylı ilişkisi bulunan mal ve hizmetleri tüketen birey ve işletmeler olarak tanımlanabilir(Pitts ve Stotlar: 1996). Bu tanımlamanın ışığı altında bir spor müsabakası ya da spor giysisi, spor ile direk ilişkili bir spor ürünü olarak ele

alınmalıdır. Bunun yanında Olimpiyatlara ev sahipliği yapacak birşehirde alışveriş yerleri, restaurantlar, oteller ve barlar gibi işletmelerin faaliyet alanları da spor endüstrisi ile dolaylı ilişki halindedir (Katırcı ve ark: 2013).spor endüstrisi tüketicilerine spor, fitness ve spor ile ilişkili serbest zaman etkinlikleri ve bunlarla ilgili mal, hizmet, insan, yer ve düşünceler sunan pazarın ismidir. Spor endüstrisi en genel anlamı ile aşağıdaki özellikleri içermektedir (Argan ve Katırcı: 2008). Günümüz endüstri toplumlarında spor, kendi başına çok büyük ve karmaşık bir endüstri oluşturmakta veçok sayıda tüketicisi olan bir ürün olarak kabul edilmektedir. Özellikle spora pasif katılım sayısının fazlalığı, gazete ve dergilerde spor haberlerini okuyan okuyucu sayısının artması nedeniyle bir başka ürünün tanıtımı için de spor alanları tercih edilmeye başlanmıştır (Öztürk: 1998).Sporun ekonomik katkısına parasal olarak baktığımızda bu konuda çok fazla sayıda doğru bilgiye ulaşmanın zor olduğu görülmektedir. Çünkü spor endüstrisi disiplinler arası bir endüstridir ve ölçümünün yapılması zor bir iştir. Bu konuda İngiltere'den bir örnek verilirse; 2000 yılında spor endüstrisi kanalıyla devlete 5,5 milyar pound vergi aktarıldığı, 401.800 kişiye istihdam sağlandığı ve 9,4 milyar pound kadarda çıktı sağladığı söylenmektedir. İngiltere'de hane halkları yaklaşık olarak 11 milyar pound harcamayısporla ilgili ürünler ve aktiviteler için yapmışlardır. Sporla ilgili yatırımlar ise 2000 yılında 870 milyonpoundu bulmuştur (Cambridge Econometrics: 2003).

Sodes Projelerinin Bingöl'deki Tarihi

Son yıllarda ülkemizdeki ekonomik alanda yaşanan olumlu gelişmelerle birlikte sosyal sorunlar da daha etkili programlarla çözülmeye başlamış, ekonomik ve sosyal hayata toplumun tüm kesimlerinin dahil edilmesini sağlamak amacıyla çeşitli sosyal kalkınma programları uygulanmıştır. Bunlar içerisinde bölgesel sosyal kalkınma projelerinin en başarılı örneklerinden biri SODES (Sosyal Destek Programı)'tir. GAP Eylem Planının Sosyal Gelişmenin Sağlanması bileşeni altında 2008 yılında GAP illerinde uygulamaya konulmuş olan programa, 2010 yılında DAP illeri de dahil edilerek 25 ile ulaşmış ve 2011 yılında 5 ilin (Hatay, Adana, Osmaniye, Mersin, Kahramanmaraş), 2013 yılında 4 ilin (Niğde, Sivas, Yozgat ve Aksaray) dahil edilmesiyle SODES'in kapsamındaki il sayısı 34'e ulaşmıştır. Bingöl ili 2010 yılından itibaren SODES programından yararlanmaktadır. SODES programı uygulama sürecinde, İl düzeyinde Valiliğimiz koordinasyonunda yerel tüm aktörler geniş bir biçimde yetkilenmiş ve yerel sahiplenme duygusunu güçlendirmesiyle ilimizin sosyal kalkınma çabalarına yeni bir ufuk açmıştır. Program istihdam edilebilirliğin artırılması, toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha fazla katılmalarının sağlanması, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler yoluyla bölgedeki çocuk, genç ve kadınların kendilerini daha iyi ifade etmelerine çok önemli katkılar sağlamıştır (Bingöl Valiliği: 2015).

Bingöl İlinin Ekonomik Gelişiminde Sodes (Kültür, Sanat, Ve Spor) Projelerinin Önemi

Bir ülkede ekonominin büyüklüğünü, o ülkenin ulusal gelirinin gösterdiğini ve bu gelir rakamına üç farklı yöntem kullanarak ulaşmanın mümkün olduğunu ele alınmıştı. Bu başlıkta ise, sporun

Ekonominin bütünündeki hacmi ele alınacaktır. Büyüklüğünü tanımladığımız ve değerlendirmeyeçalıştığımız ekonomi, çeşitli sektörlerden oluşmaktadır. Bir başka ifadeyle, ekonominin tümü, bu

Sektörlerin toplamından oluşmaktadır. Ancak elbette ki bu sektörler, birbiri ile ilişkili olsalar da, toplam ekonomi içerisindeki payları birbirinden farklılık göstermektedir. Bir sektörün

büyüklüğü; o sektörde üretilen mal ve hizmet miktarına, ekonomik birimlerin o sektörün ürettiği mal ve hizmetlere yaptığı harcamalara ve o sektörde kullanılan üretim faktörlerinin gelirlerinin toplamına bağlıdır (Katırcı, ve ark: 2013).

Kalkınma Bakanlığı tarafından finanse edilen ve yerelde Valilikler koordinasyonunda yürütülen Sosyal Destek Programı (SODES) Bingöl ilinde 2010-2013 yılları arasında 227 proje ile toplam 25.195.308 TL destek sağlamıştır. Program kapsamında yürütülen istihdam projeleriyle ihtiyaç duyulan alanlarda nitelikli işgücü oluşturulmasının yanında projelerle kurulan atölyeler ve mesleki eğitim merkezleri ile mesleki eğitiminin kalitesini artırmaya yönelik alt yapı oluşturulmuştur. 2010-2013 yılları arasında 30 adet atölye ve mesleki eğitim merkezi kurulmuştur. 5000 kişiye mesleki eğitimler verilmiş ve birçok alanda staj faaliyetleri ile nitelikli işgücü oluşturulmasının yanında işsiz gençlerin istihdam edilebilirliği artırılmıştır. SODES projeleri dezavantajlı çocuklar, gençler, kadınlar, yoksullar ve özürlüler için sosyal hayata katılımda önemli fırsatlar sağlamıştır. Üniversite hazırlık ve SBS' ye hazırlık kursları düzenlenerek 4200 kişinin bu kurslardan yararlanması sağlanmıştır. Evlerinde ders çalışma olanağına sahip olmayan öğrenciler için 32 ayrı etüt merkezi oluşturulmuştur. 4 yılda yaklaşık 5000 kişi bu etüt merkezlerinde yapılan uygulamalara katılmışlardır. Projeler kapsamında 10 adet çocuk merkezi/ evi ve onlarca okul öncesi eğitim sınıfları oluşturulmuştur. 1500 kişi okul öncesi eğitim olanaklarından yararlanmıştır. Bingöl ili sosyo ekonomik bakımından gelişmeye ihtiyaç duyan iller arasında yer almaktadır. SODES projeleri ile yaklaşık 4 yılda 5000 dezavantajlı çocuğa ve gence Mardin'den, Çanakkale'ye kadar birçok ili görme ve gezme fırsatı sağlanmıştır. SODES kapsamında 160 adet yerleşim yerine çocuk oyun parkları yapılmış ve çocuklarımız gelişmiş illerdeki yaşıtları ile benzer şartlarda oyun oynama imkânına kavuşmuşlardır.

Kültür,sanat ve spor SODES'in önemli bileşenlerinden birisidir. İl genelindeki dezavantajlı bölgede yürüyüş parkuru, fitness salonu, halı ve semt sahaları gibi onlarca spor tesisi yapılmıştır. Futboldan masa tenisine, okçuluktan kayağa kadar her alanda binlerce genç ve çocuğa yönelik spor kursu ve turnuvalar düzenlenmiştir. Kültür sanat alanında ise onlarca kültür merkezi, gençlik merkezi, konferans ve tiyatro salonu ve kütüphaneler oluşturulmuştur (Bingöl Valiliği: 2015).

Bulgular

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Kalkınma Bakanlığına bağlı Sosyal Destek Programı (SODES), projelerinin Bingöl iline ait 2010-2013 yılları arasında kültür, sanat ve spor projelerinin finansman desteğinin, ilin ve bölgesel kalkınma konusunda ekonomiye sağladığı katkılarının inceleme amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu veriler Kalkınma Bakanlığına bağlı Bingöl Valiliği AB Proje Koordinasyon Merkezi biriminden dokümantasyon metoduyla kavramsallaştırılarak elde edilmiştir.

Tablo 1:2010-2013 Yılları Arasında Bingöl İli Kabul Edilen Sodes Projeleri

YILLAR	DESTEKLENEN PROJE SAYISI	İPTAL EDİLEN PROJE SAYISI
2010	51	1
2011	69	3
2012	55	4
2013	62	2
TOPLAM	237	10

Kalkınma Bakanlığı SODES projeleri kapsamında 2010 yılında 51, 2011 yılında 69, 2012 yılında 55 ve 2013 yıllında 62 olmak üzere toplamda 237 projesi kabul edilmiştir.

Tablo 2:2010-2013 Yılları Arasında Bingöl İli Bakanlıkça GönerilenSodes Destek Tutarı

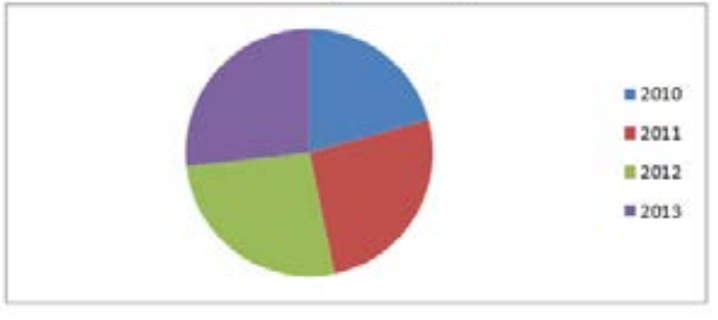

Bingöl iline yıllara göre bakanlıkça gönderilen SODES destek tutarı 2010 yılında 5.223.000 TL, 2011 yılında 6.543.317 TL, 2012 yılında 6.687.059 ve 2013 yılında 6.741.932 TL, toplamda 25.195.308 TL destek sağlanmıştır.

Tablo 3: 2010-2013 Yılları Arası Bingöl İli Proje Bütçelerinin Kuruluş Türüne Göre Dağılımı (%)

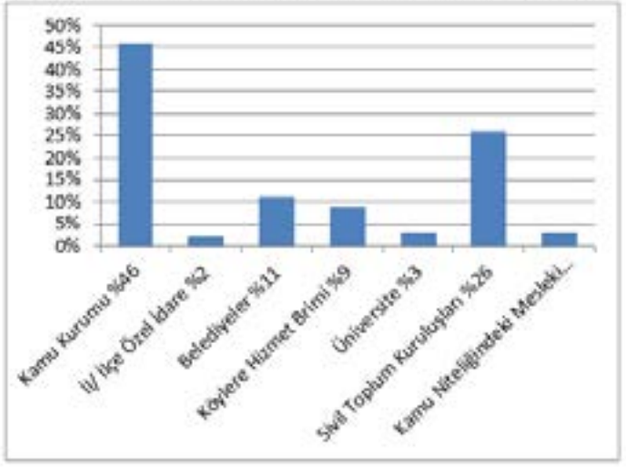

2010-2013 Yılları Arası Proje Bütçelerinin Kuruluş Türüne Göre Dağılımı (%) Kamu kurumu %46, İl/İlçe Özel idare %2, Belediyeler %11, Üniversite %3, Sivil Toplum Kuruluşları %26, Kamu Niteliğindeki Mesleki Kuruluşlar %3 nü oluşturmaktadır.

Tablo 4: 2010-2013 Yılları Arası Bingöl İli Proje Sayılarının Kuruluş Türüne Göre Dağılımı

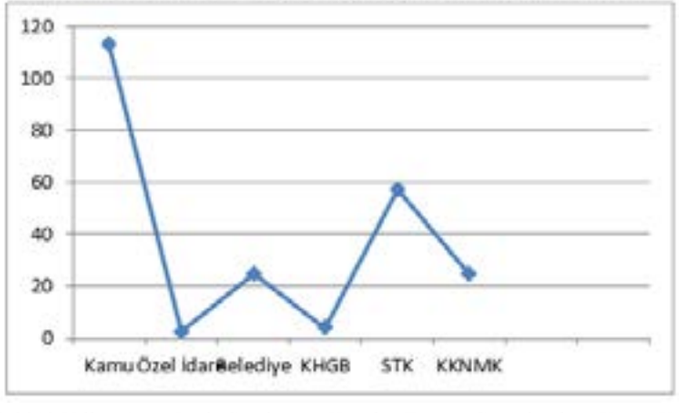

2010-2013 Yılları Arası Proje Sayılarının Kuruluş Türüne Göre dağılımı Kamu Kurum ve Kuruluşları 113, İl/ İlçe Özel İdareleri 4, Belediyeler 25, Köylere Hizmet Götürme Birlikleri 13, Üniversiteler 7, Sivil Toplum Kuruluşları 57 ve Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları 25 adet projesi kabul görmüştür.

Tablo 5: 2010-2013 Yılları Arası Bingöl İli Proje Türlerine Göre Dağılım

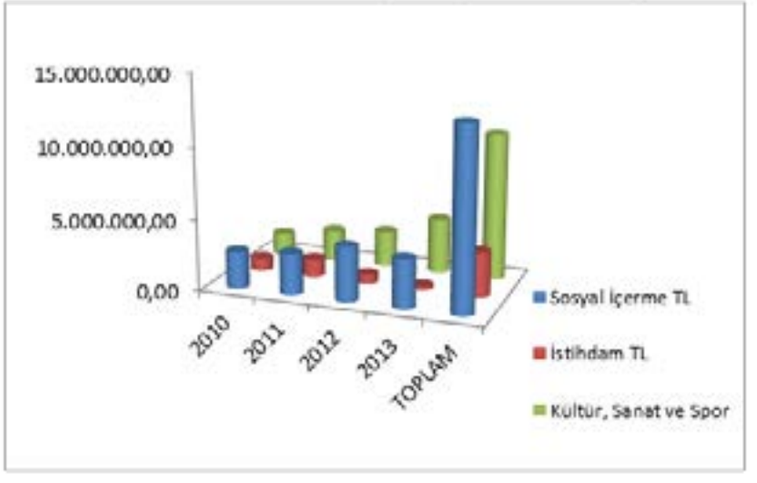

2010-2013 yılları arasında Bingöl ilinde SODES projelerin dağılımı 2010 yılı Sosyal İçerme Sodes Tutarı 2.579.019,92 TL, İstihdam Sodes tutarı 912.242,00 TL, Kültür, sanat ve spor Sodes Tutarı 1.591.738,30,2011 yılı Sosyal İçerme Sodes Tutarı 2.899.262,00 TL, İstihdam Sodes tutarı 1.283.688,00 TL, Kültür, sanat ve spor Sodes Tutarı 2.235.916,52 TL,2012 yılı Sosyal İçerme Sodes Tutarı 3.830.017,50 TL, İstihdam Sodes tutarı 610.025,20 TL, Kültür, sanat ve spor Sodes Tutarı 2.582.472,00 TL,2013 yılı Sosyal İçerme Sodes Tutarı 3.409.931,26 TL, İstihdam Sodes tutarı 277.978,00 TL, Kültür, sanat ve spor Sodes Tutarı 3.851.942,42 TL'dir.

2010-2013 yılları arasında Bingöl ilinde Sodes proje türlerine göre bütçe dağılımı Sosyal içerme %49, İstihdam %12, Kültür, Sanat ve Spor %39'nu oluşturmaktadır. Ayrıca proje türlerine göre sayısal dağılım ise Sosyal içerme 87, İstihdam 33, Kültür, Sanat ve Spor 107 proje uygulanmıştır.

Tablolardan da anlaşıldığı gibi Kültür, sanat ve Spor projlerinin hem sayısal veriler ölçeğinde hemde sosyal destek tutarı içinde SODES programında Bingöl ilinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Buda ilin ekonomik kalkınmasına katkı sağladığı gibi ildeki spor potonsiyelininede olumlu katkılar sağladığı görülmektedir.

Tablo 6: 2010-2013 Yılları Arasında Kültür, Sanat Ve Spor Projelerinde Yapılan Spor Tesisi, İstihdam Edilenlerin Sayısı Ve Faydalan Kişi Sayısı

Yıl	2010	2011	2012	2013	TOPLAM
F. Kişi Sayısı	**1213**	**1412**	**1625**	**1823**	**6073**
İstihdam Edilenlerin Sayısı	**92**	**114**	**116**	**134**	**456**
Tesis Sayısı	**2**	**3**	**4**	**5**	**14**

Bingöl ilinde 2010-2013 yılları arasında kültür, sanat ve spor projeleri kapsamında fadalanlanların yıllara göre sayısı 2010 yılında 1213, 2011 yılında 1412, 2012 yılında 1625, 2013 yılında 1823 toplamda 6073 kişi faydalanmıştır. İstihdam edilenlerin yıllara göre sayısı

ise 2010 yılında 92, 2011 yılında 114, 2012 yılında 116, 2013 yılında 134, toplamda ise 456 kişi istihdam edilmişitir. Yapılan spor tesislerin yıllara göre dağılımı ise 2010 yılında 2, 2011 yılında 3, 2012 yılında 4, 2013 ylında 5, toplamda 14 spor tesisi Bingöl ilinin sporuna ve gençliğine kazandırılmıştır.

Türkiyede sporla ilgili kuruluşlar,özel sektör ve sivil toplum örgütleri yanı sıra tüm spor sektör tarafından verilen fırsatları göz ardı etmeden bölgesel kalkınma alanlarında sporun bu özelliğinden yararlanarak planlanan yatırımlar yapmalıdır. Bölgesel kalkınma için düşünülen hedefleri arasında, sportif kaynakları rasyonel ele alınmalıdır ve bu kaynakların sporun ekonomik ve sektörel özellikler yararlanarak bölgesel ekonomi için kullanılmalıdır ((Devecioğlu and Sarıkaya, 2005; 2-9). Şehirlerin sahip oldukları rekabet avantajlarını sporu kullanarak, bölgesel ve yerel kalkınmaları açısından kendi kent markalarını yaratabilecekleri düşünülmektedir. Bu kalkınma hamlelrinin doğru bir şekilde yapılabilmesi için; Karakaya 2014 çalışmasında Kalkınma Bakanlığı ve bu bileşenler tarafından bileşenlerin kapsamında illerde tespit edilerek desteklenmesi gerektiğini belirtmektedir (Karakaya, 2014).

SONUÇ

Yoksullukla mücadele ve üretim faktörlerinin daha etkin şekilde kullanılması olarak tanımlanan ulusal kalkınma anlayışının yanında bölge sorunlarını tespit edip, bu sorunları bölge ve ilin potansiyelini kullanarak çözmeye çalışan bölgesel kalkınma anlayışı kabul görmeye başlamıştır. Bu kalkınma planları içerisinde spor ve sportif organizasyonları bu kalkınma hamlelerinin önemli bir saç ayağını oluşturmaktadır. Kalkınma Bakanlığına bağlı Sosyal Destek Programı (SODES) kültür, sanat ve spor projelerinin Bingöl ilinin ve bölgesel kalkınma konusunda ekonomiye olumlu katkılar sağladığı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Argan, M, ve Katırcı, H, 2008, Spor Pazarlaması. (2. Basım), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Biçer, T, 2008, Sporda Toplam Kalite Yönetimi ve Futbol Uygulamaları, Beyaz Yayınları, Yayın No: 206, İstanbul.

Bingöl Valililiği, 2015, AB Koordinasyon Merkezi Sodes Projeleri 2010-2013 Kitabı, Bingöl s.1-5.

Cambridge Econometrics, 2003, A Guide toSportEconomy. Cambridge Publishing: Bristol.

Devecioğlu, S, Sarıkaya, M,2005,. Sporun Bölgesel Kalkınmadaki Rolü, Doğu Anadolu Sempozyumu (Bölgesel Kalkınmada Yeni Ufuklar), Elazığ, s. 2, 3, 9.

Karakaya, Y.E, 2014, Sosyal Kalkınmada Sporun Rolü: Sosyal Destek Programı Uygulamaları Üzerine Bir Kavramsal Çözümleme Ve Öneriler, Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi Cilt 8, Sayı 1.

Katırcı ve ark, 2013, Spor Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları, Eskişehir s.1-2.

Lagae, W,2005, Sports Sponsorshipand Marketing Communications: A EuropeanPerspective, Financial Times PrenticeHall, New York.

Öztürk, F, 1998, Toplumsal Boyutlarıyla Spor. Ankara: Bağırgan Yayımevi.

Parkhouse, B.L, 1996,The Management of Sport, NationalAssociationSport&PhysicalEducation.

Parks, J. B.,Zanger, B. R. K, ve Quarterman, J,1998,ContemporarySport Management. Champaign: Human Kinetics.

Peker, A. E, 2006, "Kent Markalaşma Sürecinde Çağdaş Sanat Müzelerinin Rolü: Kent Markalaşması ve Küresel Landmark", İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi.

Pitts, B. G, Fielding L. W, ve Miller, L. K,1994, "Industry Segmentation The oryand The Sport Industry: Developing A SportIndustry Segment Model", Sport Marketing Quarterly, 3(1), 15-24.

Seraslan, M.Z, 2009, Futbol Pazarlaması, TFF FGM Futbol Eğitim Yayınları, Sayı: 9, İstanbul.

Watt, D.C, 1998, Sports Management and Administration, E&FN Spon, London.

TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARI GERÇEKTEN BÖLGESEL Mİ? ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Are the Development Agencies in Turkey Really Regional? A Critical Perspective

Kerem AKDAĞ[1], Cem BAYRAK[2], Coşkun ŞEREFOĞLU[3], Gökhan YALÇIN[4]

ÖZET

Ülkemizde 2006 yılında kurulan Kalkınma Ajansları (KA) halen birçok alanda tartışma konusu olmaktadır. Bu çalışmanın amacı kalkınma ajanslarının ne kadar bölgesel ne kadar merkezi kurumlar olduklarının değerlendirilmesidir. Bu değerlendirme ajans bütçeleri, mali destek programları, yönetim biçimleri, bölge planı hazırlık-uygulama süreçleri ve yerelin bakış açısı kriterleri üzerinden yapılmıştır. Varılan sonuç ajansların henüz bölgesel olmadıkları ancak bölgesel olma yolunda ilerledikleridir.

***Anahtar Kelimeler**: Bölgesellik, Merkezilik, Yerelleşme, Kurumsal Algı*

ABSTRACT

Development agencies that are established in 2006 are still under discussion in many ways. The purpose of this study is to evaluate development agencies in terms of how much regional or central institutions are they. This evaluation is carried out over the criteria of agencies' budget, financial support programs, management styles, regional plan preparation-application process and local perspective. Final result is that development agencies are not regional yet but on the way to be regional.

***Keywords**: Regional, Central, Localization, Institutional Perception.*

GİRİŞ

Kalkınma Ajanslarının kuruluşları hakkındaki Kanun Taslağının, o zamanki ismi ile Devlet Planlama Teşkilatı koordinasyonundaki hazırlıklarının başlamasından itibaren günümüze kadar yoğun bir tartışma süregelmektedir. Ülkemizdeki bilinen hassasiyetlerden dolayı, yaşanan bu tartışmalarda bazı gruplar kalkınma ajanslarının kuruluşunu desteklerken bazı gruplar karşı çıkmışlardır. Bu hassasiyetin oluşumunu öngören planlama teşkilatı uzmanları, muhtemelen bu nedenle, tartışmaları daha da alevlendirmemek için Kanun Tasarısının adını "Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu ….." değil sadece "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu …." Hakkında Kanun tasarısı şeklinde koymuşlardır. Görevleri arasında bölge planı hazırlamak, bölgeye yatırımcı çekmek, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak gibi bölgesel hedefleri olan kalkınma ajanslarının ülkemizdeki isminde "Bölgesel" kelimesi geçmemekte, sadece içinde bulunduğu bölgenin isminden sonra "…….Kalkınma Ajansı" ifadesi geçmektedir.

Bu çalışmada ülkemizdeki kalkınma ajanslarının bölgesel kurumlar mı oldukları yoksa merkezi kurumlar mı oldukları değerlendirilecektir. Bu değerlendirme yapılırken şu kriterler irdelenecektir:

1. Ajansların bütçeleri ve gelirleri
2. Ajansların uyguladıkları mali destek programları
3. Ajansların yönetim biçimi
4. Bölge planları hazırlık ve uygulama süreci
5. Yerelin kalkınma ajanslarına bakış açısı

Kalkınma Ajansları Bölgesel mi, Merkezi Kuruluşlar Mı?

Ajansların Bütçeleri Açısından Değerlendirme:

Bir kuruluşun bölgesel bir kuruluş mu, merkezi bir kuruluş mu olduğunu tespit etmekte bakılacak ilk kriterin, yazarlarca bütçe olduğu düşünülmüştür. Bu düşüncenin gerekçelendirmesi olarak bölgelerde yer alan Karayolları Bölge Müdürlükleri, Devlet Su İşleri Bölge Müdürlükleri, GAP İdaresi Başkanlığı gibi bölgede kurulu ancak merkezi idarenin güdümünde olan kuruluşlara bakılmış ve neredeyse tamamının gelirlerinin Genel Bütçeden aktarıldığı görülmüştür (2012 yılı Bütçe Kanunu).

Gelirlerinin tamamı olmasa da kalkınma ajanslarının gelirlerinin önemli bir kısmı genel bütçeden aktarılan kaynaklardan oluşmaktadır. Kalkınma Bakanlığının yayınladığı Kalkınma Ajansları Genel Faaliyet Raporuna göre ülkemizdeki kalkınma ajanslarının 2012 yılı gelir bütçesi aşağıdaki şekildedir:

Tablo 1: 2012 Yılı Kalkınma Ajansları Gelir Bütçesi

Gelirler	Bütçe (TL)	Yüzde Pay (%)
Genel Bütçe	450.000.000	63.9
İl Özel İdareleri	27.648.685	3.9
Belediyeler	125.069.186	17.8
Sanayi ve Ticaret Odaları	5.527.851	0.8
Diğer Gelirler	95.830.839	13.6
Gelirler Toplamı	704.076.562	100

Görüldüğü gibi ülkemizdeki kalkınma ajansları gelirlerinin %64'ü merkezden aktarılan kaynaklar oluştururken, %22,5'i bölgesel aktörlerden oluşmakta, %13,6'sı ise diğer kaynaklardan oluşmaktadır.

2013 yılı için ise 26 kalkınma ajansının gelirlerine bakıldığında aşağıdaki durum

1 Doğu Marmara Kalkınma Ajansı İzleme ve Değerlendirme Birim Başkanı, Sakarya Üniversitesi Yönetim ve Organizasyon Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, keremakdag@marka.org.tr

2 Şehir Bölge Planlama Uzmanı, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı

3 Doktor, Ziraat Fakültesi. Uzman, Ankara Kalkınma Ajansı

4 Uzman, Ankara Kalkınma Ajansı

görülmektedir:

Tablo 2: 2013 Yılı Kalkınma Ajansları Gelir Bütçesi

Gelirler	Bütçe (TL)	Yüzde Pay (%)
Genel Bütçe	437.000.000	63,7
İl Özel İdareleri	34.161.000	4,6
Belediyeler	177.931.000	24
Sanayi ve Ticaret Odaları	4.791.000	0,6
Diğer Gelirler	52.302.000	7
Gelirler Toplamı	742.185.000	100

2012 ve 2013 yılları ajans bütçelerine bakıldığında her iki yılda da ağırlıklı olarak gelirin (yaklaşık %64) genel bütçeden aktarıldığı görülmektedir. Bölgesel kurumlardan ajans bütçesine tahsis edilen miktarların ajans bütçesi içindeki oranının ise 2012 yılı için %22,5, 2013 yılı için %29,2 olarak gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Ülkemizdeki diğer bölgesel kamu idarelerine göre ajansların bütçesinin daha fazla bölgesel kurumlardan geldiği söylenebilir. Bununla birlikte merkezi katkının bütçe içindeki payı halen çok yüksektir. Bu durum ajansların merkeze bağlılığını artıran bir durum ortaya koymaktadır.

Ajansların Uyguladıkları Mali Destek Programları Açısından İnceleme:

Ajansların bölgesel düzeyde kurulmalarının Kanundan gelen en önemli nedenlerinden birisi, içinde bulundukları bölgenin ihtiyaçlarına göre destek verilecek sektörlerde farklılaşma içine girmeleri gereksinimidir. Her bölgenin kendi içinde taşıdığı potansiyelin ajans tarafından belirlenerek, kamu kaynaklarının, ekstra katma değer oluşturacak şekilde potansiyel taşıyan bu kaynaklara aktarılması sonucunu doğuran bu amacın ne kadar yerine getirildiğini görmek için ajansların çıktıkları mali destek programı konu ve sektörlerine bakılması gerekmektedir. Destek programları konu ve sektörlerinin, kalkınma ajansının içinde bulunduğu bölgenin özellikleri dikkate alınarak ne kadar özenle ve iyi incelenerek seçilmesi ve buna bağlı olarak özelleşmesi, kalkınma ajanslarının bölgeselleşmesi göstergesi olarak düşünülmektedir. İçinde bulunulan bölgenin karakteristik yapısı iyi incelenerek, potansiyelleri ortaya konularak ve gelecek için ulaşılmak istenen vizyonun gerekliliklerine uygun alanlarda mali destek programı konu ve sektörlerinin belirlenmesi ana hedef olarak belirlenmişken; genel geçer, merkezi bakanlıkların verdikleri desteklere benzer ve ülkemizde uzun zamandır uygulanan desteklere benzer alanlarda destek verilmesi kalkınma ajanslarının ruhuna uygun olmayacak, kalkınma ajanslarının merkezileşmesi ve benzeşmesi sonucunu ortaya çıkaracak hatta kalkınma ajanslarının kurumsal ömrünü kısaltacaktır.

Bu durumu değerlendirme amaçlı olarak kalkınma ajanslarının mali destek programı konuları değerlendirilmiştir. Değerlendirme yapılırken benzer alanlar aynı başlık altında toplanmıştır. Bir başka deyişle şayet bir kalkınma ajansı kobilerin rekabet gücünün artırılması mali destek programına çıkmış, bir başka kalkınma ajansı iktisadi kalkınma mali destek programı adı altında mali destek programı yürütmüş ise bu iki program aynı kategoride değerlendirmeye alınmıştır.

26 kalkınma ajansının 2012 yılı teklif çağrısı uygulamaları değerlendirildiğinde 10 ajansın rekabet gününün artması ve iktisadi kalkınma amaçlı olarak KOBİ destek programları yürüttükleri görülmüştür. Turizm mali destek programı 8 ajans tarafından yürütülmüş bunu 7 programla küçük ölçekli altyapı mali destek programı izlemiştir. Tarımla ilgili olarak 5 ajans mali destek programı yayınlamıştır. Bu değerlendirmeyi yaparken bir ajansın aynı anda birden fazla destek programı yürüttüğü akılda uzak tutulmalıdır.

Yukarda bahsi geçen mali destek programları ajansların özelleşmediğini, farklı bölgedeki kalkınma ajanslarının benzer mali destek programı uyguladıklarını göstermektedir. Bölge iyi

analiz edilip, potansiyelleri net bir biçimde ortaya konulup, o alana yoğunlaşmak, bölgenin kapasitesini daha da yukarılara taşımak olan ajans ruhunun; yaklaşık ülkemizdeki ajansların yarısının aynı programları uygulaması sonucu vücut bulacağını ummak gerçekçi olmayacaktır.

Bununla beraber bölgeye özgü destekler de yok değildir. Dericilik, kadın, doğal afet araştırma ve girişimcilik konularında birer ajans mali destek programları yürütmüşlerdir. Bunun yanında3 ajans çevre ile ilgili mali destek programı yürütmüş, 3 ajans sosyal kalkınma programları, yine birer ajans Ar-Ge ve et-süt mali destek programı yürütmüşlerdir.

Ajansların 2013 yılı teklif çağrısı uygulamaları incelendiğinde benzer sonuçlar görülmektedir. KOBİ'lerin rekabet gücünün artırılması hedefli iktisadi mali destek programları 11 ajans tarafından 2013 programları kapsamında uygulamaya konmuştur. 7 ajans turizmle ilgili mali destek programları yürütürken 4 ajans sosyal kalkınma 3 ajans da tarımla ilgili mali destek programları icra etmişlerdir. Bununla birlikte 2013 yılında okul öncesi ve mesleki eğitim, afet çalışmaları, çevre, bilgi ve iletişim teknolojileri gibi kısmen özelleşmiş mali destek programları da ajanslarımız tarafından uygulanmıştır.

Ajansların bütçelerinden yola çıkarak merkezi mi bölgesel mi kurumlar olduklarına dair yapılan çıkarsamanın bir benzeri burada da yapılabilir. Ajansların uyguladıkları mali destek programları kapsamları incelendiğinde halen birçok ajansın benzer şekilde KOBİ'lerin rekabet gücünün artırılması gibi genel bir hedef peşinde koştukları, bunu turizm ve tarım gibi yine genel konu ve sektörlerin takip ettiği görülmektedir. Çalışılan bölge özelinde ayrı ve farklı bir nitelik taşımayan, alt sektör yada alt teknoloji ayrımına girmeyen, ülkemizin her alanı için geçerli olabilecek KOBİ, tarım ve turizm mali destek programları uygulamaları ajansların bölgeselleşmediğini, kendi bölgelerine özgü alanı tespit edip bu konuya odaklanmadıklarını, kaynaklarını genel sektörlere aktardıklarını göstermektedir. Bu açıdan ajanslar merkezi kurum gibi davranmakta, kendi bölgelerinde her sektöre kucaklayıcı yaklaştıklarını göstermektedirler.

Bunun yanında az da olsa dericilik, girişimcilik, okul öncesi ve mesleki eğitim gibi bölge özelliklerine uygun mali destek programları da yürütülmektedir. Ajansların bölgelerinde genel kabul gördükten sonra özelleşmiş mali destek programı sayısının artacağı beklentisi bulunmaktadır. Bu beklenti ve birkaç özel uygulamaya bakıldığında ajansların bölgeselleşme yolunda oldukları ancak bunun daha da geliştirilmesine ihtiyaç bulunduğu söylenebilir.

Ajanslarca yerine getirilen destekleme fonksiyonunun etkinliği açısından bölgelerin potansiyeline, iş çevrelerinin destek türleri ile ilgili yaklaşım ve yatkınlığına göre destek mekanizmalarının farklılaştırılmasını sağlamak üzere, sınırlı sayıda olan mali destek türlerinin tümünün uygulanabilirliğinin sağlanması ve bölgenin girişimciliğini, yenilikçiliğini, rekabetçiliğini, üretim kapasitesi ve istihdam oluşturma imkânlarını harekete geçirici mahiyette yeni ve etkin destekleme araçlarının analiz edilerek destek araç ve imkânlarının çeşitlendirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Ajansların Yönetim Biçimleri Açısından Değerlendirme:

Ülkemizde kurulan kalkınma ajanslarının etkin olabilmesi ve yerel halk ile bütünleşen bir yeni yönetişim biçiminin bir öğesi haline gelebilmesi için içselleştirilmesi, yöredeki farklı kesimler tarafından kalkınma için önemli bir birim olduğunun benimsenmesi gerekmektedir (Eraydın 2010). Ülkemizdeki kalkınma ajansları için bu durumun ne kadar geçerli olduğunu söylemek zordur. Kalkınma ajanslarının ne kadar yerel halk tarafından benimsendikleri ve içselleştirildikleri şüphe götüren bir konudur. "Ajans" ismi dahi pek çok farklı çağrışım yapmaktadır. İlk duyulduğunda kimileri kurumu haber ajansı şeklinde algılamış, kimileri reklam ajansı şeklinde değerlendirmiş; mankenlik ve film ajansı olarak tepki verenler dahi olmuştur. Birçok kalkınma ajansımızın kuruluşundan itibaren yaklaşık olarak 6 yıl geçmesine rağmen bu tip tepkiler halen alınmaktadır.

Bilindiği üzere kalkınma ajanslarının karar alma sürecinde en üst merci yönetim kuruludur. Yönetim kurulu üyelerinin kaç kişi olacağı ve kimlerden olacağı ajanstan ajansa değişiklik

göstermekle birlikte tüm ajans yönetim kurullarında, o ajansın görev yaptığı ilin/illerin valisi/valileri, belediye başkanları ve ticaret sanayi odaları başkanları bulunmaktadır. Her ajansın yönetim kurulu başkanı ise mutlaka bir validen oluşmaktadır. Bu durum ajanslar üzerinde çok ciddi bir merkeziyet yaratmaktadır. Valiler kendi illerinde merkezi yürütmenin yetkilisidirler. İlde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanını temsil etmektedirler. Yetkilerinin çokluğu ve ülkemiz kültürü düşünüldüğünde saygı gören ve sözleri çok fazla sorgulanmadan uygulanan makamlardır. Ajans yönetim kurullarında da en çok sözü geçenler valiler olmaktadırlar. Elbetteki sayın valiler aldıkları her kararda sadece merkezi hassasiyetleri düşünmemektedirler. Yereli ve yerel hassasiyetleri de düşünmektedirler. Ancak genel olarak sayın valilerin bakış açısı merkezi olmaktadır. Ajans yönetim kurullarında bölgeyi temsil eden belediye başkanları ve ticaret sanayi odalarının başkanları da bulunmakla beraber, valilerin yanında yetkileri ve protokol pozisyonları daha geride olduğundan son karar merkezi yürütmenin temsilcileri sayın valiler tarafından verilmektedir. Ayrıca, belediye başkanları yada ticaret sanayi odaları başkanlarının temel pozisyonu bölgeye odaklanmaktan ziyade kendi çalıştıkları ile odaklanmak şeklinde olmaktadır. Valilerin merkeze odaklanmaları, belediye ve ticaret sanayi odaları başkanlarının ile odaklanmaları, ajans yönetim kurulunda bölgeye odaklanmanın önünde bir engel ve zorluk oluşturmaktadır.

Ajans yönetim kurulunda en etkin ve başkan pozisyonunda olan valinin/valilerin, görev süreleri sonunda bir başka ile atanmaları durumu ajans yönetimi için ele alınması gereken bir başka konudur. Merkezi idarenin ildeki temsilcisi olan vali, görev süresi sonunda yerini bir başka isme bırakmaktadır. Yeni göreve başlayan vali de belli bir zaman sonra görevden ayrılacağını bilmektedir. Yeni atanan valinin şehri ve kalkınma ajansını tanıması zaman almaktadır. Çok şehirli kalkınma ajanslarında yönetim kurulu başkanlığının her sene bir validen diğerine geçmesi; ajansı, şehri ve bölgeyi tanımadan yönetim kurulu başkanlığı görevini devretmeyi veya yeni devralmayı gerektirebilmektedir. Bu durum ajansın sahiplenilmesini daha güç bir konuma getirebilmektedir.

Bu açılardan ülkemizde kalkınma ajanslarının bölgesel bakış açısıyla yönetildiğini söylemek çok zordur. Ajans yönetim kurullarında bölge temsilcisi olabilecek bir makam bulunmamaktadır. Kişilerin kendi inisiyatifleri ve bilinçleri ile zaman zaman bölgesel yaklaşımlar olabilmekle beraber, çoğunlukla merkezi yada sadece bir ile yönelik bakış açıları ajans yönetim kurullarına egemen olmaktadır.

Ajansların en üst karar alma organı yönetim kurulları olmakla beraber icra makamı genel sekterlik olarak belirlenmiştir. Yönetim kurulunda alınan kararlar genel sekreterlik marifetiyle icra edilir. Genel sekreterlik genel olarak ajansın görev yaptığı bölgedeki tüm paydaşlar ile iletişim ve ortak çalışma içerisinde olan, dışlamadan tüm bölge paydaşları ile ortak projeler yürütmeye çalışan ve herkese eşit mesafede duran bir pozisyon içerisindedir. Bu açılardan yönetim kuruluna göre çok daha fazla bölgesel, farklı yerlerden paydaşları bir araya getirip sinerji oluşturmaya çalışan ve ajans çalışmalarına daha bölgesel bakabilen bir konumdadır. Bu görevini yerine getirirken tüm bölgesel noktalara eşit mesafede duran Planlama, Proje Uygulama ve İzleme Birimi gibi alt icra birimlerini kullanmaktadır. Siyasi ve politik bakıştan uzak uzman kadrolardan oluşan bu birimler bölgesel kalkınmaya ulaşmak için uzmanlık bilgilerini genel sekreterlik çatısı altında ortaya koymaktadırlar.

Ajans yönetiminin merkezileşmesini daha da perçinleyen son husus, ajanslara genel sekreter atanması ve görevden alınmasına yönelik yapılan son mevzuat değişikliği ile olmuştur. Ajansların kurulduklarında genel sekreter atanması yönetim kurulunun önerisine ilişkin Kalkınma Bakanlığının uygun görüş vermesine bağlanmışken 2014 yılında yapılan mevzuat değişikliği ile Kalkınma Bakanlığına ajans genel sekreterini doğrudan atama ve görevden alma yetkisi verilmiştir. Yönetim kurulunun genel sekreter önerme ve genel sekreterin sadece bu önerilen adaylar arasından seçilmesi durumu tamamen ortadan kalkmıştır.

Kalkınma ajanslarında yönetim kuruluna danışmanlık yapmak, tavsiyelerde bulunmak ve ajans faaliyetlerini takip etmek temel görevleri arasında olan kalkınma kurulları

oluşturulmuştur. 100 üyeden oluşan bu kurullar ajans yapılanması içinde bölgesel nitelikleri en ağır basan organdır. Ajansın danışma organıdır. Kalkınma Kurulu bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere oluşturulmuştur. Üyelerini kamu kurumundan da temsilciler olmakla beraber ağırlıklı olarak sivil toplum kuruluşu temsilcileri oluşturmaktadır. Kurulun yılda en az iki kere toplanması mevzuat ile getirilmiş bir koşuldur. Kalkınma kurulu başkanı, üyeler arasından seçimle belirlenir ve ajans yönetim kurulu toplantılarına oy hakkı olmaksızın gözlemci olarak katılabilmektedir. Ajansın danışma organı olarak kurgulanmış kalkınma kurullarının etkin olduğu, kritik kararlarda görüş paylaştığı-yönlendirme yaptığı veya ajans yönetiminde söz sahibi olduğu söylenemez.

Görüldüğü gibi ajans yapılanması içinde kararları etkileyen ve ajansa yön veren yönetim kurulları merkezi bir yapıdadır ve bu açıdan ajanslar merkezi kurumlar olarak değerlendirilmektedir. Alınan kararlar tabiki bölgede uygulanmakta ve bölge insanını etkilemektedir ancak, kararların alınma aşamalarında bölge katılımı ve temsili alt düzeydedir. Bölge paydaşlarının temsil edildiği kalkınma kurullarının bir etkinliği yada ajans faaliyetlerini yönlendirici karar alıp uygulatabildiği söylenememektedir.

Bölge Planı Hazırlık ve Uygulama Süreçleri Açısından Değerlendirme:

Ülkemizde bölgeler arası gelişmişlik farklarının dengeli bir yapıya kavuşturulması, bölgesel ve yerel kalkınmanın hızlandırılması ve sürdürülebilir dengeli bir gelişmenin sağlanması için çeşitli politika ve araçlar uygulanmıştır. Bunların başında, çeşitli büyüklükteki bölgeleri hedef alan bölge planları yer almaktadır. Bölge planları, kalkınma planlarının hedef ve stratejileri çerçevesinde bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması, geri kalmış yörelerde yaşayan nüfusun refah düzeyinin yükseltilmesi, metropollere büyük yük getiren göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması, plansız kentleşme nedeniyle oluşan sorunların çözüme ulaştırılması amacıyla bölgelerin özellikleri, farklılıkları, gelişmişlik düzeylerive temel sorunları ile potansiyellerinin belirlenmesine yönelik olarak merkezde hazırlanmakta ve yerelde uygulanmaya çalışılmak durumundaydı (DDK, 2014). Kalkınma ajanslarının bölge planları hazırlamasıyla beraber planlarında bölge düzeyinde hazırlanması gündeme gelmiştir.

Bölge planlarının hedeflerine ulaşması, bölgedeki tarafların bu planı benimsemesine, kaynak ve çabalarını kalkınma için ortak hedefler doğrultusunda seferber etmelerine bağlıdır. Bu nedenle bölge planlarının belirlenmiş katılımcılık stratejileri çerçevesinde hazırlanması gereklidir. Bölge planlarının başarıya ulaşması için her aşamada katılımcılığın sağlanması bir zorunluluk olup, bu kapsamda çeşitli düzeylerde toplantılar gerçekleştirilerek farklı kesimlerin görüşlerinin alınması, ihtisas komisyonları ve alt komisyonlar oluşturularak bölgesel ihtiyaç ve potansiyellerin belirlenmesi ve kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin planlama sürecine azami seviyede katılımının sağlanması önem taşır. Öte yandan bu suretle yürütülen bir planlama süreci, bölgelerdeki katılımcı demokrasi kültürünün gelişmesine de katkıda bulunacaktır. Bu kültürün gelişmesi ortak amaçlar etrafında birleşmeyi, işbirlikleri geliştirmeyi ve bölge insanının kendisini etkileyen kararlara daha etkili bir şekilde katılmasını sağlayacaktır.

Mevcut düzenlemeler ve taslak aşamasındaki düzenlemeler dikkate alındığında, bölgelerin mekânsal planlaması konusunda Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Kalkınma Bakanlığı arasında tam bir uzlaşının olmadığı, mekânsal strateji planları ile bölge planlarının mekânsal boyutu arasında, düzenleme alanları açısından net bir ayrım ortaya konulmadığı bu durumun ise özellikle yereldeki uygulayıcılar açısından muhtemel birtakım sorunlara ve karışıklıklara yol açabileceği görülmektedir (DDK, 2014).

Kalkınma ajanslarının uygulamada merkezi mi bölgesel mi olduğunu değerlendirmede en temel faaliyetlerinden Bölge Planları da değerlendirilmiştir. Yöntem belirlenirken 2023'ü hedef alan 25 bölge planı[1] incelenmiş ve karşılaştırma olanakları tespit edilmeye çalışılmıştır.

1 Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı'nca 2014-2023 Bölge Planı hazırlanmamış, yürürlükte olan Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi çalışmada değerlendirilmemiştir.

Bu değerlendirmede bölge planlarında farklı isimlerle aynı hiyerarşide tanımlanan öncelik ya da stratejilerin ve bunlara ait tedbir ya da eylemlerin bölgeye özgünlükleri ele alınmıştır. Aynı içerikle başka bir bölgeye uyarlandığında da geçerli olabilecek olanlar "genel öncelik" o bölgeye özgü olup başka bir bölgeye uyarlanması tutarlı olmayacak olanlar "yerele referans veren öncelik" olarak ele alınmıştır.

25 Bölge Planı'ndan belirli bir kriter olmadan 12 tanesi seçilerek incelenmiş ve bölge planındaki gelişme ekseni sayıları, öncelik ya da strateji sayıları ile bunlardan doğrudan yerele referans verenlerin sayısı ile oranı çıkartılmıştır. İncelenen planlarda %44 ile %100 arası değişen oranlarda yerele referans verildiği görülmüştür. Oranların ortalaması ise %63,72 olarak çıkmıştır.

Tablo 3: Seçilmiş Bölge Planları Öncelik Değerlendirme Tablosu

Kalkınma Ajansı	Bölge Planı Gelişme Ekseni Sayısı	Bölge Planı Öncelik/ Strateji Sayısı	Yerele Referans Veren Öncelik Sayısı	Genel Öncelik Sayısı	Yerele Referans Veren Öncelik Oranı
A	4	18	8	10	44,44%
B	3	6	6	0	100,00%
C	5	21	11	10	52,38%
Ç	8	30	21	9	70,00%
D	4	27	10	17	37,04%
E	6	20	11	9	55,00%
F	7	33	27	6	81,82%
G	3	18	8	10	44,44%
H	4	20	13	7	65,00%
I	3	9	8	1	88,89%
İ	3	26	11	15	42,31%
J	2	6	5	1	83,33%

Kaynak: Kalkınma Ajansları internet siteleri, 2015.

Değerlendirme, bölge planları hazırlanırken küresel eğilimler ve ulusal politikaların yanı sıra bölge potansiyellerinin göz önüne alındığı sonucunu göstermektedir denilebilir. Her ne kadar bölge planlarının tanımında "*sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve alt yapıların dağılımını belirlemek üzere*" hazırlandığı belirtilmekte olsa da özellikle Kalkınma Ajansları'nın hazırladığı birinci nesil (2010-2013) planlarda yerel potansiyellerin yeterince dikkate alınmadığı eleştirisi yaygın olarak yapılmıştır. Bu durum ikinci nesil planlarda (2014-2023) yasal ve teorik karşılığının yanı sıra uygulamada da yaygınlaşmıştır denebilmektedir.

Ayrıca, Bölge planlarının bölgedeki kişi ve kurumlarca dikkate alınabilmesi için bölge gelişmesine yön verecek nitelik ve kalitede hazırlanması, gerçekçi durum tespiti ile hedef ve analizlere dayanması, aynı zamanda operasyonel programlarla güçlendirilmesi gerekmektedir. Bölge planlarında söz konusu nitelik ve kalitenin sağlanması için de nitelikli, yeterli ve güncel veriye sahip olunmasının yanı sıra, bölge planlaması eğitim ve becerisine sahip yeterli ve yetkin personele ihtiyaç bulunmaktadır (DDK, 2014). Bu kapsamda, bölge planlarının hazırlanması aşamasında nitelikli, yeterli ve güncel verilerle çalışmaların yapılmasının, bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik olarak bölge planlarında gerekli analizlere yer verilmesinin ve bunun yanı sıra, bölge planlaması konusunda eğitim geçmişi bulunan kişilerin istihdamının sağlanmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Yerelin Kalkınma Ajanslarına Bakışı Açısından Değerlendirme:

Yerelde kalkınma ajanslarına yönelik en önemli algı, bu kurumların Avrupa Birliği

(AB) ile Türkiye arasındaki üyelik sürecinde kurulduğu ve AB fonlarını dağıttığı şeklindedir. Ajanslardan mali destek alan kurum ve kuruluşlar, aldıkları desteğin tamamının ülkemiz kaynakları olduğunu öğrendiklerinde kısa bir süre şaşkınlık yaşamaktadırlar.

Kalkınma ajansları ile ilgili bir diğer algı, Kanundan gelen yüksek nitelikteki istihdam standartları nedeni ile oluşan yüksek teknik kapasitedeki personeli nedeni ile oluşturulan memnuniyet algısıdır. Üniversite mezunu ve uzman personel için istenen iyi düzeyde İngilizce bilme şartı, birim başkanlarının dışarıdan atanamaması, en az 5 yıllık iş deneyimi veya iyi düzeyde KPSS puanı şartları kalkınma ajanslarında nitelikli personelin toplanmasını sağlamış, nitelikli personelin bölge paydaşları ile sürekli ve yakın çalışması; yerelde kalkınma ajanslarının prestijini yükseltmiştir.

Kalkınma ajansı personeline, bölgedeki belediye, valilikler, il özel idaresi gibi diğer kamu kurumlarında çalışan personelden daha yüksek ücret ödenmesi, bölgede gazetelere dahi konu olabilen haberlerin ve fısıltı konuşmaların oluşmasını doğurmuştur. Bu durum zaman zaman kıskançlıkların oluşmasına ve ortak yapılması gereken bazı işlerin yapılmasında, psikolojik gerilimden kaynaklanan sıkıntıların oluşmasına neden olabilmektedir.

KOBİ'ler açısından; bölgede destek veren KOSGEB veya TUBİTAK dışında, kalkınma ajansı adı verilen bir başka kurumun kurulması ve destek prosedürlerinin farklılık göstermesi, kafa karışıklıklarına ve şikayetlere neden olabilmektedir. Daha önce KOSGEB'le çalışmış bir KOBİ'nin kafasında işlerin nasıl yürüdüğüne dair bir kanaat oluşmaktadır. Daha sonra aynı KOBİ Kalkınma ajansı ile çalışırken, eskiden kafasında KOSGEB'ten kalan aynı yöntemleri izleyeceğini düşünmekte ve bu yüzden bazı yanlış adımlar atabilmektedir. Benzer durum TUBİTAK destekleri içinde geçerlidir. Bu tip destek veren kurumların farklı prosedürlerinin olması haklı olarak KOBİ'lerde kafa karışıklığına neden olabilmekte ve kendi yapabilecekleri bir iş için çekinip daha çok danışman firmalara yönelmelerine neden olabilmektedir.

Ülkemizde kurum ve kuruluşlara verilen mali desteklerin; Ankara'da tanıdıkları olanlara, üst düzeye erişebilenlere ve lobi yapanlara verildiğine yönelik yanlış algı; kalkınma ajanslarının verdikleri ilk mali desteklerde de ortaya çıkmıştır. Şüphe ile başvurup destek almaya hak kazanan bazı firmalar daha sonra bu şüphelerinin olduğunu ajansa iletmişler, destek almaya hak kazandıklarını öğrendiklerinde şaşırdıklarını ve sevindiklerini belirtmişlerdir. Böylece ilk ön yargılarından kurtulduklarını ve bu durumdan duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir.

Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması amaçlarından biri olan (Berber, Çelepçi, 2005) kalkınma ajanslarından, destek bütçesi belirlenirken bu bütçeyi sorumlu olunan illere eşit şekilde bölmesi ve böylece her ili eşit şekilde desteklemesi beklenebilmektedir. Bu beklenti zaman zaman ajans yönetim kurullarında dillendirilmektedir. Bölge içi farklılıkların bu şekilde azaltılabileceği şeklindeki algıdan kaynaklanan bu isteğin karşılanmaması, bölgesel farklılıkların azaltılması amacından uzaklaşıldığına yönelik eleştiriler ortaya çıkarmaktadır.

Bugün bilgiye erişimin artan önemi bölgesel kalkınma kuruluşlarını daha dışa dönük olmaya zorlamaktadır (Sertesen, 2015). Ülkemizdeki kalkınma ajanslarıda bölge paydaşları ve yerel aktörler ile sıkı bir iletişim içinde ortaklıklar kurmakta ve bölgesel sorunların çözümü için sinerji yaratma çabası göstermekte ve ortak projeler üretmektedir. Yararlı sonuçları olan bu girişimler aynı zamanda ajansların tanınırlıklarını artırmaktadır. Bölge kuruluşları ile olan ilişkilerini güçlendirmekte, gelecekteki ortaklıkların kapısını açmakta ve tek başına aksiyon almakta zorlanan bazı kurumların cesaretlenmesine ve aksiyon almasına yol açmaktadır. Bu girişimler yerelleşme yolunda ajanslara katkı sağlamaktadır.

Kalkınma ajanslarına tamamen karşı çıkanların en önemli iddiası, kalkınma ajanslarının ülkeyi eyaletlere böleceği ve dolayısıyla ülkenin bölünebileceği iddiasıdır (Can, 2011). Ayrıca, kalkınma ajanslarının iktidarın özeksizleştirilmesinin yani merkezi yapıdan uzaklaştırılmasının bir aracı olduğu ve Türkiye'ye getirilmek istenen sistemin de bu olduğu yönünde eleştiriler de mevcuttur (Sayın, 2004).Kalkınma ajanslarına karşı olumsuz duran bu görüşler, kalkınma ajanslarının faaliyetleri yıllar geçtikçe daha iyi görülmeye başlandığından azalmaktadır.

Görüldüğü üzere kalkınma ajanslarına karşı yerelin çok çeşitli görüşleri ve bakış açıları

bulunmaktadır. Yukarda çok kısa ve özet olarak verilen görüşlere birçok ilave, ekleme ve genişletme yapılabilir. Zaman içinde bu görüşlerin değişebileceği akılda tutulmalıdır. Yerelin bakış açısından ajansların bölgesel mi merkezi mi kurumlar oldukları çok önemli bir gündem maddesi değildir. Zaman zaman "siz Kalkınma Bakanlığına mı bağlısınız?" şeklinde bir soru gelse de cevabı üzerinde çok durulmamaktadır.

Genel Değerlendirme ve Sonuç Yerine

Ülkemizde kamusal alanın aşina olmadığı bir isimle (Ajans), yüksek nitelikli personel kadrosu ile, Kanun ile kendisine verilmiş iddialı hedeflerle ve özerk yapısıyla 26 düzey 2 bölgesinde kurulan kalkınma ajanslarının bölgesel kurumlar mı yoksa merkezi kurumlar mı oldukları sorunsalı cevabını bulmuş bir alan değildir.

Bu çalışmada kalkınma ajanslarının bölgesel mi merkezi mi kurumlar oldukları beş kriter açısından değerlendirilmiştir. Şüphesiz çalışmada ele alınmayan daha bir çok kriter üzerinden bu değerlendirme yapılabilir. Bununla birlikte çalışmada ele alınan beş kriter, bir kurumun merkezi mi bölgesel mi olduğunu değerlendirmede kullanılabilecek temel kriterlerdir.

Değerlendirme sonucunda varılan sonuç, kalkınma ajanslarının henüz ülkemizde bölgesel kurumlar olmadıkları, ancak bölgesel olma yolunda adımların atılmaya başlandığı şeklindedir. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulunun kalkınma ajansları üzerine 2014 yılında yaptığı kapsamlı denetimler sonucu ortaya koyduğu bulgular bu tespiti destekler niteliktedir. Özellikle Kalkınma Bakanlığının ajanslar üzerindeki vesayeti, raporda tespit edilen hususların başında yer almaktadır.

Kuşkusuz kalkınma ajanslarının amaçlarına ulaşmasında merkezi kurumlar olmaları önleyici bir durum değildir. Ancak bölge paydaşları ile tam entegre olmaları ve bölgede kabul görüp benimsenmelerinin önünde engel teşkil edebilmektedir. Her kalkınma ajansının bulunduğu bölgenin özelliklerine göre şekil alıp politika belirlemesi ve bu alanda aksiyon alması, 5449 sayılı Kalkınma Ajansları hakkındaki Kanunda öngörülen amaçlara ulaşmada esas noktadır. Aksi durumda merkezi yapının sürmesi, kalkınma ajanslarını tek tipleştirecek, yeniliklere ve değişen bölge koşullarına uyum sağlamasını zorlaştıracaktır. Ajansların merkezileşip bölgesel kurumlardan tecrit edilmesi istenen bir durum değildir. Ajans ve bölgedeki tüm kurumların ortak işbirlikleri ile oluşturulacak bölge planları, mali destekler ve ortak projeler, bölge halkının refah ve huzuruna katkı sağlanması açısından önemlidir. Aksi durum, kalkınma ajanslarının bölge halkı tarafından da benimsenmesini azaltıp, meşruiyetinin sorgulanmasına neden olacaktır.

Kanundaki kuruluş amacına uygun olarak kalkınma ajanslarının, bulundukları bölgenin yapısına uygun olarak şekillenmeleri gerekmektedir. Bu da doğal olarak kalkınma ajanslarının bölgesel olmalarını zorunlu kılmaktadır. Hedef, kalkınma ajanslarının bölgesel kurumlar olmalarını sağlamaktır. Bu amaca ulaşabilmek için yerel sahiplenmenin artması ve her bölge paydaşının kalkınma ajansını kendi kurumu gibi görüp gelişmesine katkı sağlamasının yolları aranmalıdır. Bu yollar; ajans bütçesinin daha ağırlıklı bir kısmının bölgeden sağlanması, yerinden yönetimin geliştirilmesi, Kalkınma Bakanlığının ajanslar üzerindeki vesayetinin azaltılması ve bölge planlarının etkinliğinin artırılması şeklinde yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- 2012 Yılı bütçesi, Resmi Gazete 29 Aralık 2011, Sayı: 28157

- Arslan, Kahraman, 2005, "Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:4 Sayı:7 Bahar 2005/1 s.275-294

- Berber, Metin; Çelepçi, Ebru, 2005, "Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Trabzon, s 146-155)

- Can, Ergüder, 2011, Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Rolü, İzmir Kalkınma ajansı Örneği, Altın Nokta, İzmir

- Eraydın, Ayşe, 2010, "Bölgesel Kalkınmanın Yönetişim Çerçevesinde Kurumlaşması: Kalkınma Ajansları", Bölgesel Kalkınma Ajansları, İstanbul, s. 9-30)

- Kalkınma Ajansları 2012 Yılı Genel Faaliyet Raporu, Kalkınma Bakanlığı, 2013, Ankara

- Kalkınma Ajansları 2013 Yılı Genel Faaliyet Raporu, Kalkınma Bakanlığı, 2014, Ankara

- Sayın, D., "Hizmette Yerellik ve Bölgecilik", (Der.) Turan, M., Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?, Paragraf Yayınevi, 2004, Ankara

- Sertesen, Selçuk, 2015, "Kalkınma Ajanslarının Geleceğini Nasıl Bir Çerçevede Düşünmeliyiz?", Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2015, Ankara

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, Araştırma ve İnceleme Raporu, "Türkiye'nin Kalkınma Ajansları Uygulamasının Değerlendirilmesi", 2014, Ankara

- Tutar, Filiz; Demiral, Mehmet, "Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan 2007, 2(1), 65-83

TÜRKİYE'NİN BİLİM VE TEKNOLOJİ POLİTİKASI (2005-2010)

Ahmet YATKIN[1], Kâmil Abdullah EŞİDİR[2]

ÖZET

Eskiden bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ürettiği çelik ve enerji miktarı ile ölçülürken günümüzde bilişim teknolojileri ile elde edilen, işlenen, iletilen ve saklanan bilgi miktarı ile ölçülmeye başlanmıştır.

Bilim ve teknoloji artık doğrudan bir üretici güce dönüşmüştür. Bilim ve teknoloji üretmeden, yarınları yakalayıp inşa etmek artık mümkün görünmemektedir. Uluslararası yoğun rekabet karşısında Türk sanayicisinin, teknolojik bilgi açığını kapatmak için transferi yapılan teknolojileri bir an önce özümsendikten sonra, yeniden üretilip dağıtarak ülkeye kazandırması bir hayli önem taşımaktadır.

Türkiye gibi henüz, Ulusal İnovasyon Sistemi'ni gerekli bütün unsurlarıyla kuramamış bir ülke için, devletin inovasyonu özendirmeye yönelik araçları, uygun iklim ve ortamı oluşturmada oynadığı ve oynayacağı rol daha da önem kazanmaktadır.

Genç nüfusu, Türkiye'nin en büyük zenginliğidir. Ancak, bu zenginliğin, genç nüfus iyi eğitilmişse, bilimsel bilgi ve teknoloji becerisi ile donatılmış ise bir değeri vardır.

Çalışmada, Türkiye'nin Son 10 Yıllık Bilim ve Teknoloji Politikası incelendi. Türkiye'nin bilim ve teknoloji alanındaki yetkinliği; bilim ve teknolojiyi ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürebilme becerisi irdelendi. Bu çalışmada, TÜİK'in konu ile ilgili yaptığı Bilim, Teknoloji ve Bilgi Toplumu başlıklı araştırmalar, istatistikler ve gelişmeler analiz edildi.

Anahtar Kelimeler:*Türkiye'nin Bilim ve Teknoloji Politikası, Yenilik, İnovasyon, Arge, Bilgi Toplumu*

ABSTRACT

In the past, a country's level of development was used to be measured by the amount of energy and steel that it produced. Now it has been started to be measured by the amount of information obtained by technology, processed, transmitted and stored.

Science and technology has now turned into a direct manufacturer of power. Without producing science and technology, tomorrow is no longer possible to be captured and builded.

Against the intensive international competition, Turkey has to absorbe technological knowledge and transfer technologies to close the gap a moment ago. Bringing this to the country carries a great deal of importance.

Turkey, as yet, hasn't been able to establish National Innovation System with all the necessary elements. Government has to encourage the innovation with its all elements.

Young population is the biggest wealth of Turkey. However, this wealth has a value, if only young people are well-educated and equipped with scientific knowledge and technological skills.

In this article, Turkey's recent 10-year Science and Technology Policy was examined. Competence in Turkey's science and technology has been studied, and also was discussed her ability to transform economic and social benefits. In this article, TUIK's Technology and Information Society, resarchs and statistics were analyzed.

Keywords: *Turkey's Science and Technology Policy, Innovation, Research and Development, Information Society*

1.GİRİŞ

İnsanlık tarihine bakıldığında teknolojinin, bilimin yardımı olmaksızın, deneme yanılmalarla, usta çırak ilişkileriyle yürütüldüğü görülür. Bilimin, matematiksel dil yardımıyla geliştirdiği kuramların teknolojiye uygulamasının tarihi eski değildir.Sanayi devrimiyle birlikte, mühendislik mesleğinin giderek gelişmesiyle tarih sahnesine "mühendis" denen ilginç bir insan "tipi" çıkmıştır. "Makina yapan", üreten, çözen, çözümleyen, hesaplayan, onaran, denetleyen, tasarlayan, planlayan, verim arttıran mühendis, bilimin bilimteke dönüşümünde bir yol haritası çizen kişidir.(Yıldız, 2010: 1-5)

Bilim ve teknoloji artık doğrudan bir üretici güce dönüşmüştür.Bilim ve teknoloji üretmeden, yarınları yakalayıp inşa etmek mümkün görünmemektedir.Bu arada bilim ve teknoloji arasındaki açıklık giderek daralmaktadır.Temel bilimlerdeki yeni gelişmeler uygulamalı araştırmaların önünü açmakta ve yeni bilgiler yeni teknolojilerin üretilmesine olanak sağlamaktadır.Bunun sonucunda bilim ve teknoloji bütünleşerek birbirini tamamlamakta ve uluslararası rekabette yeni açılımlar meydana getirmektedir.

Uluslararası yoğun rekabet karşısında Türk sanayicisinin, teknolojik bilgi açığını kapatmak için transferi yapılan teknolojileri bir an önce özümsendikten sonra, yeniden üretilip dağıtarak ülkeye kazandırması önem taşımaktadır.

2.BİLGİ TOPLUMU VE BİLGİ TOPLUMUNUN ÖZELLİKLERİ

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna dönüşümü yaşadığımız bu çağda bilişim teknolojilerinin giderek yaygınlaşmaları ve bilginin temel ve stratejik bir üretim faktörü olarak ekonomik sisteme dâhil edilmesi, bilgiye verilen önemin artmasından kaynaklanmaktadır. 21.yüzyıla girdiğimiz bu dönemde bilgi teknolojisi alanındaki hızlı değişim bilginin önemini

1 Doç. Dr., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü , Fırat Üniversitesi, Elazığ, Türkiye, e-posta: ayatkin@firat.edu.tr

2 Uzman, Elazığ Yatırım Destek Ofisi, Fırat Kalkınma Ajansı, Elazığ, Türkiye, e-posta: abdullah.esidir@fka.gov.tr

artırmıştır. Bilgi temelli dünya ekonomisini artık networkler (ağlar) yönlendirmektedir Yeni bilgilere hızla ulaşmak, onları depolamak ve en kısa zamanda uygulama alanına aktarabilmek günümüzde insan yaşamını çok çeşitli yönlerden etkilemeye başlamıştır. (Çelik, 2013: 110-114)

Görüldüğü gibi bilgi toplumu, hızlı bilgi artışına dayanan ve hayatın tüm alanlarını kapsayan değişmeleri ve gelişmeleri içermektedir.Bilgisayar teknolojisinin insan yaşamının her kademesine girmesiyle kullanım yönünden oldukça farklı alanlar ortaya çıkmıştır. Özellikle büyük işletmelerin elde ettikleri bilgileri daha iyi analiz ve kontrol etmek amacıyla, bilgisayar teknolojisine büyük miktarlarda yatırım yapmak istemeleri, bu yeni teknolojilerinin fayda-maliyet analizini zorunlu kılmaktadır. Günümüzde, işletmelerin daha etkili ve verimli çalışabilmesi için bilgisayarlardan yararlanmanın artık bir zorunluluk olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir.

Sonuç olarak Türkiye'nin 21. yüzyılda değişimi çok iyi bir şekilde kavrayıp, bu değişim olgusunun beraberinde getireceği fırsat ve tehditleri analiz ederek yeni yüzyılda dünyanın saygın bir üyesi olması için gerekli atılımları acilen yerine getirmesi gerekmektedir. Başta ekonomik yapılanma olmak üzere diğer kurumsal yapılanmalar da gelişen yeni ekonomi kapsamında ele alınıp buna göre gerekli düzenlemeler yapılmalıdır(Çelik, 2013: 110-114).

2.1. Bilgi Ekonomisinin Özellikleri

Bilgi, bütün ekonomik sistemlerin temelinde yer almaktadır.Sosyal ve ekonomik sistemlerin bilgiden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Günümüzde uluslararası ekonomik savaşın en stratejik silahının bilgi olduğu kabul edilmektedir. Sanayi ekonomisinin kaynakları yani üretim faktörleri sermaye, emek, doğa ve teknoloji iken bilgi ekonomisinin ana kaynağı bilgidir.Buradan hareketle sanayi ekonomisi ile bilgi ekonomisi arasındaki farkı bilginin üretim faktörleri içinde birincil öneme sahip olması ve bilginin kullanımının yaygınlaşmasıyla açıklayabiliriz. Bilgi ekonomisinin özellikleri:

- Bilgi temelli bir ekonomidir.
- Dijital bir ekonomidir.
- Ağ ekonomisidir.
- Yenilik yoğun bir ekonomidir.
- Hız ekonomisidir.
- Küresel bir ekonomidir. (Akyüz, 2005, 1-4)

Bilgi toplumuna geçiş sürecinde ekonomik bir değere sahip bilginin işletmeler üzerinde büyük etkiler oluşturarak yeni yönelimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

2.2. Bilgi Toplumunun Özellikleri

Bilgi toplumunun temel özelliklerinden birisi, sanayi toplumunda ön planda olan "maddi" ürünler yerine, bilgi toplumunda, bilişim teknolojisi sayesinde bilgi üretimi önem kazanacaktır.

Bilgi toplumunda bilginin temel özellikleri, sürekli üretilebilmesi ve artış göstermesi; iletişim ağları içinde taşınabilir; bölünebilir ve paylaşılabilir olması ile emek, sermaye ve toprağı ikame edebilmesi şeklinde özetlenebilir.

Bilgi toplumunun iletişim altyapısı, belli merkezlere bağlı nokta-ağ sistemi ve ağ-sistemlerinden oluşacaktır. İletişim- ağ sistemlerinin hem veri bankalarına ve araştırma merkezlerine hem de bireysel bilgisayarlara bağlı olması, bilgi üretiminin; bilişim teknolojisi sistemi içinde gerçekleşmesini sağlayacaktır. Fabrikaların yerini, bilişim teknolojisine dayalı, iletişim ağ- sistemleri oluşturacaktır.

3. TÜRKİYE'NİN BİLİM VE TEKNOLOJİ POLİTİKALARI

TÜRKİYE'nin, bilim ve teknoloji alanında yetkinleşmesi; bilim ve teknolojiyi ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürebilme becerisini kazanması, Ulusal İnovasyon Sistemi'ni kurmayı başarmasına bağlıdır.

Teknoloji tabanındaki değişime paralel olarak üretimin teknoloji içeriği de (muhtevası) giderek artıyor. Teknoloji, kol gücünü bütünüyle, beyin gücünü kısmen ikame eden, diğer bütün üretim faktörlerini de (üretim araçlarını, ham maddeleri) önemli ölçüde değişime uğratan bir üretici güç olma yolundadır ve bu niteliğiyle, üretim faktörleri arasındaki nispi önemi de giderek artmaktadır.

Bilim ve teknolojiyi ekonomik ve toplumsal bir faydaya dönüştürebilme becerisi, bugün, genel olarak, inovasyon (yenilik/yenile(n)me) becerisi ya da yetkinliği olarak anılmaktadır. Türkiye'nin bilim ve teknoloji yeteneğini yükseltmek, bilim ve teknolojiye egemen bir ülke oluşturmak, tek stratejik seçeneğimizdir. Söz konusu stratejik seçeneği uygulamaya dönük politikanın adı ise ulusal bilim ve teknoloji politikasıdır(www.tubitak.gov.tr).

3.1 Bilim, Teknoloji Ve Bilgi Toplumu İstatistikleri

Bilim ve teknoloji ve bilgi toplumu istatistikleri; araştırma-geliştirme (AR-GE) istatistikleri, yenilik istatistikleri, doktora derecelilerin kariyer gelişimi istatistikleri, hanehalkı ve girişimlerde bilişim teknolojileri kullanımına yönelik istatistikler, sınai mülkiyet hakları (patent, faydalı model, marka, tasarım, coğrafi işaret ve entegre devreleri topografyaları) ve ilgili diğer istatistikleri (milyon kişi başına düşen bilimsel yayın sayısı vb.) kapsamaktadır.

AR-GE faaliyetleri ve bu faaliyetlerin yürütülmesinde kullanılan insan gücü ve finansal kaynaklar ile yapılan harcamaların tespiti amacıyla, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından OECD metodolojisine uygun olarak Frascati Kılavuzu'na göre 1990 yılından itibaren sanayi/hizmet kuruluşları, kamu kuruluşları ve yükseköğretim kuruluşlarına yönelik yıllık araştırmalar yapılmaktadır.

3.2 Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2014

On girişimden dokuzu İnternet erişimine sahip. Araştırma sonuçlarına göre 10 ve daha fazla çalışanı olan girişimlerin İnternete erişim oranı 2014 yılında %89,9 oldu. Bu oran, 2013 yılında %90,8'di. Çalışan sayısı büyüklük gruplarına göre İnternet erişim oranları ise; 10-49 çalışanı olan girişimlerde %88,5 iken, 50-249 çalışanı olan girişimlerde %96,1, 250 ve üzeri çalışanı olan girişimlerde ise %98,7 oldu. Bilgisayar kullanım oranı 2014 yılında 10 ve daha fazla çalışanı olan girişimler için %94,4 iken 2013 yılında %92 idi.

Tablo 1: Girişimlerde bilgisayar kullanımı, İnternet erişimi ve web sayfası sahipliği, 2005-2014

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Kamu kurum ve kuruluşlarıyla iletişimde İnternet kullanma oranı %79,3 oldu. Girişimlerin kamu kurum ve kuruluşları ile iletişimde İnternet kullanma oranı 2013 yılında %79,3 oldu. Kamu kurum ve kuruluşlarıyla iletişimde İnterneti kullanan girişimler, %88,4 ile kamu kuruluşlarının web sayfasından bilgi almak, %69 ile kamu kuruluşlarının web sayfasından form almak/indirmek, %64,2 ile web üzerinden resmi formları doldurmak, %58,7 ile KDV beyannamesi vermek ve %62 ile SGK beyanları vermek için İnterneti kullandı.

Tablo 2: TÜİK, Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması, Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması (16-74 yaş arası bireyler)

	2004	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı										
Bilgisayar Kullanımı	-	87,8	88,7	90,6	90,7	92,3	94,0	93,5	92,0	94,4
İnternet Erişimi	-	80,4	85,4	89,2	88,8	90,9	92,4	92,5	90,8	89,9
Web Sitesi Sahipliği	-	48,2	63,1	62,4	58,7	52,5	55,4	58,0	53,8	56,6
Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı										
Bilgisayar Kullanımı (Toplam)	23,6	22,9	33,4	38,0	40,1	43,2	46,4	48,7	49,9	53,5
Erkek	31,1	30,0	42,7	47,8	50,5	53,4	56,1	59,0	60,2	62,7
Kadın	16,2	15,9	23,7	28,5	30,0	33,2	36,9	38,5	39,8	44,3
İnternet Kullanımı (Toplam)	18,8	17,6	30,1	35,9	38,1	41,6	45,0	47,4	48,9	53,8
Erkek	25,7	24,0	39,2	45,4	48,6	51,8	54,9	58,1	59,3	63,5
Kadın	12,1	11,1	20,7	26,6	28,0	31,7	35,3	37,0	38,7	44,1
Hanelerde İnternet erişimi	7,0	8,7	19,7	25,4	30,0	41,6	42,9	47,2	49,1	60,2

Kaynak: www.tuik.gov.tr

TÜİK Yenilik Araştırması, 2012

2010-2012 yıllarını kapsayan üç yıllık dönemde 10 ve daha fazla çalışanı olan girişimlerin %48,5'i yenilik faaliyetinde bulundu. 10-49 çalışanı olan girişimlerin %46,5'i, 50-249 çalışanı olan girişimlerin %56,1'i ve 250 ve daha fazla çalışanı olan girişimlerin %66,3'ü yenilik faaliyetinde bulundu. Sanayi sektöründe yenilikçi girişimlerin oranı %49,8 iken; hizmet sektöründe bu oran %47'dir.

Tablo 3: Temel Yenilik Göstergeleri, 2010-2012

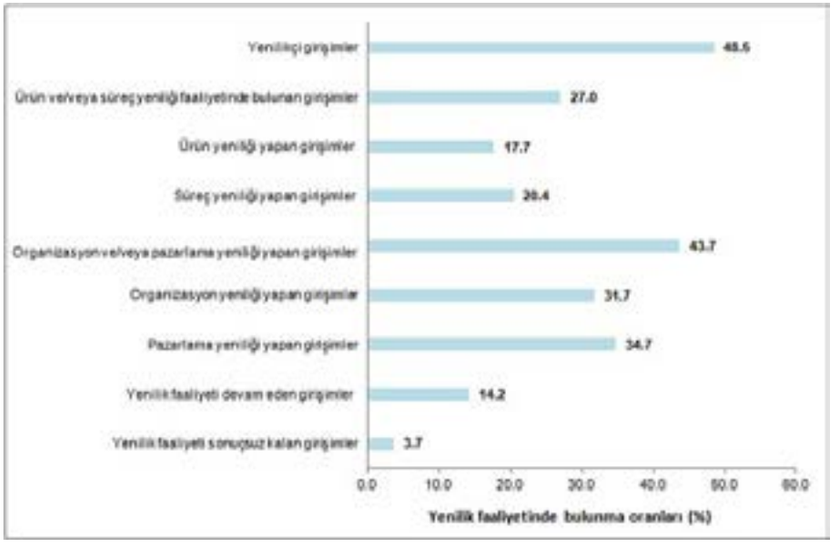

Kaynak:www.tuik.gov.tr

2010-2012 yıllarını kapsayan üç yıllık dönemde ürün ve/veya süreç yeniliği faaliyeti gerçekleştiren girişimlerin %17,2'si diğer girişim veya kuruluşlar ile işbirliği yaptı. İşbirliğinde bulunan girişimlerin %65,5'i, aynı gruba bağlı diğer girişimler, %62'si ise makine, teçhizat, malzeme ve yazılım sağlayıcıları ile işbirliğinde bulundu.

İşbirliği yapılan kişi ve kuruluşların ülkeleri dikkate alındığında %94'ü yurtiçinden, %29,5'i Avrupa Birliği üyeleri ve çeşitli Avrupa ülkelerinden, %9,3 ABD'den, %8,5 Çin ve Hindistan'dan, %13,6 ise diğer ülkelerdendi. Pazarlama yeniliği en çok ürün ve hizmetlerin fiyatlandırmasında yapıldı.

Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2014

İnternet kullanan bireylerin oranı %53,8 oldu. Bilgisayar ve internet kullanım oranları 16-74 yaş grubundaki bireylerde sırasıyla %53,5 ve %53,8 oldu. Bu oranlar erkeklerde %62,7 ve %63,5 iken, kadınlarda %44,3 ve %44,1'dir. Bilgisayar ve internet kullanım oranları, 2013 yılında %49,9 ve %48,9'du.

Bilgisayar ve İnternet kullanım oranlarının en yüksek olduğu yaş grubu 16-24'tür. Bilgisayar ve İnternet kullanımı tüm yaş gruplarında erkeklerde daha yüksektir.

Düzenli internet kullanıcısı arttı. İnterneti 2014 yılının ilk üç ayında hemen her gün veya haftada en az bir defa kullanan 16-74 yaş grubu düzenli internet kullanıcılarının oranı %44,9 oldu. Bu oran, 2013 yılının aynı döneminde %39,5'ti.

Tablo 4: Temel göstergeler, 2007-2014

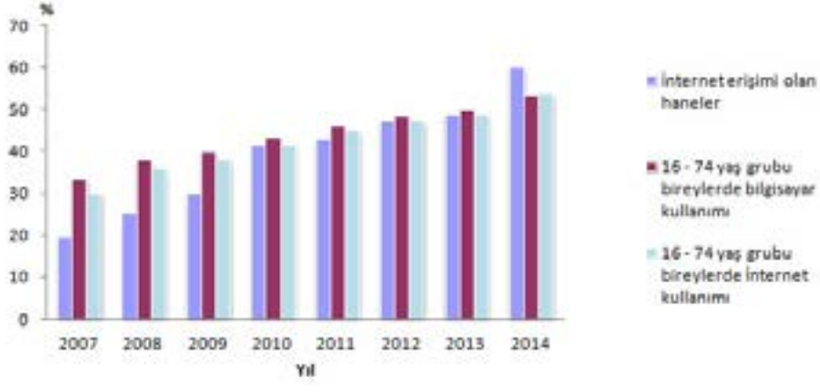

Kaynak: www.tuik.gov.tr

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ulusal bilim ve teknoloji politikalarının ve onunla iç içe örülen ulusal inovasyon politikalarının- oluşturulmasında ve bu politikaların hayata geçirilmesinde devlete önemli roller düşmektedir. Ulusal bilim ve teknoloji politikaları, ulusal kaynakların, özellikle de kamu kaynaklarının kullanılmasının bu politikalar ile belirlenmiş önceliklere göre, yeniden düzenlenmesi anlamına gelir.Bu ise, söz konusu politikların oluşturulması sürecinde, toplumun farklı katmanları farklı çıkar grupları- arasında belli bir uzlaşmayı gerektirir.Devletin rolü burada başlar.

Türkiye gibi, henüz, Ulusal İnovasyon Sistemi'ni gerekli bütün unsurlarıyla kuramamış bir ülke için, devletin inovasyonu özendirmeye yönelik araçları, uygun iklim ve ortamı yaratmada oynayacağı rol daha da önem kazanmaktadır.

Genç nüfusu, Türkiye'nin en büyük zenginliğidir. Ancak, bu zenginliğin, genç nüfus iyi eğitilmişse, bilimsel bilgi ve teknoloji becerisi ile donatılmışsa bir değeri vardır.

TÜRKİYE'nin bilim ve teknoloji alanında yetkinleşmesi; bilim ve teknolojiyi ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürebilme becerisini kazanması, yapı taşlarına kısaca değinilen Ulusal İnovasyon Sistemi'ni kurmayı başarmasına bağlıdır.

Ulusal İnovasyon Sistemi, Türkiye'nin, sanayileşme eşiğini geçip enformasyon toplumuna -ve giderek bilgi toplumuna- evrilmesinin, bu ikili sorunu aynı zaman diliminde aşabilmesinin, manivelasıdır.

Türkiye biliminin de önemli yapısal sorunları vardır.Bunlar; "Üniversite ile kamu kurumları arasında Ar-Ge (Araştırma-Geliştirme)'de istenilen düzeyde eşgüdüm yoktur, Ar-Ge kaynağı ve personel sayısı yetersizdir.Üniversiteler ve kamu kurumlarına bağlı araştırma kurumlarında Ar-Ge planlaması yok ya da sınırlı düzeydedir.

Bugün Türkiye'nin yaşadığı sorunlar nedir diye sorulduğunda hemen herkesin üzerinde birleştiği enflasyon, bütçe açığı, durgunluk, iç ve dış borçlar, işsizlik, bozuk gelir dağılımı ve dış ticaret açığı gibi faktörlerin hemen hepsinin temelinde yeterli üretim yapamamak yatmaktadır. Burada yeterli üretim derken, hizmet veya ürünün Ar-Ge'sinden tasarımına, üretiminden pazarlanmasına kadar katma değeri yüksek, kaliteli, düşük maliyetli ve marka olarak aranan - tanınan üretim kastedilmektedir. Türkçe'de "Vermeden Almak Allah'a mahsustur" diye güzel bir atasözü var. Hiçbir ulus üretmeden tüketmeye ilanihaye dayanamaz.

KAYNAKÇA

AKYÜZ Yılmaz, GÖRMÜŞ Şahin, Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde Bilginin Artan Ekonomik Değeri Ve İşletmeler Üzerindeki Etkileri, 2005

ÇELİK Ramazan, Medyanın Küreselleşmesinde Sosyal Değişimler Ve Tüketicinin Kontrolü, Mustafa Kemal Üniversitesi Antakya MYO, 2013

YILDIZ Bahadır, ILGAZ Hale, Türkiye'de Bilim ve Teknoloji Politikaları: 1963'den 2013'e Kalkınma Planlarına Genel Bir Bakış, Muğla Üniversitesi, 2010

www.kalkinma.gov.tr, 2015

www.tubitak.gov.tr, 2015

www.tuik.gov.tr, 2015

ORTA FIRAT HAVZASINDA UYGULANAN HAVZA REHABİLİTASYON ÇALIŞMALARININ BÖLGESEL VE KIRSAL KALKINMA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

The Evaluation Of Basin Rehabilitation Studies That Have Been Applied In Middle Euphrates Basin In Terms Of Regional And Rural Development

Erol ÖZKAN[1], Ayla ALTUN[2], Bahadır ARSLANKURT[3], Ferhat ŞELLİ[4], Ahmet ÇIKMAN[5], Atila ALTINTAŞ[6], Erkan AKTAŞ[7], Bülent GÜLÇUBUK[8], İsmet DANYELİ[9], Nevzat TAŞDEMİR[10]

ÖZET

Araştırma, Orta Fırat Havzasında bitki ve su kaynaklarını korumak, erozyonu önlemek, meraları ıslah etmek ve üreticileri kalkındırmak için uygulanan Doğu Anadolu Su Havzası Rehabilitasyon Projesi bölgesinde üreticilerin projeye katılımını, benimseme durumunu ve üreticilerin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koymak amacı ile Adıyaman, Elazığ ve Malatya illerinde yürütülmüştür.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda, üreticilerin yatırım sonrası yatırımı benimseme düzeylerinin, yatırım sürecinde yatırıma katılım düzeylerine bağlı olarak değiştiği belirlenmiştir. Yatırıma katılım ve yatırımı benimseme düzeyi birlikte değerlendirildiğinde, üreticilerin benimseme ve katılım düzeylerinin Malatya ilinde yüksek, Elazığ ilinde orta ve Adıyaman ilinde düşük olduğu, yatırıma katılım ve benimseme düzeylerinin yatırımın yapıldığı uygulama alanlarına göre değiştiği saptanmıştır.

1 Dr. Atatürk Toprak Su ve Tarımsal Meteoroloji Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü – Kırklareli. erolozkan59@hotmail.com, erol.ozkan@gthb.gov.tr

2 Dr. Toprak Gübre ve Su Kaynakları Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü – Ankara.

3 Ziraat Yük. Müh. Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Müdürlüğü – Tokat.

4 Dr. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı – Ankara.

5 Ziraat Mühendisi, GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü – Şanlıurfa.

6 Ziraat Yük. Müh. Orta Karadeniz Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü – Tokat.

7 Doç.Dr. M.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Böl. – Mersin.

8 Prof. Dr. A.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü – Ankara.

9 Ziraat Mühendisi, İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü – İzmir.

10 Ziraat Yüksek Mühendisi (Emekli) – Konya.

*Bu bildiri, Mülga TKB KHGM tarafından desteklenerek yürütülüp sonuçlandırılan araştırma projesine ve TAGEM Toprak ve Su Kaynakları Tokat Araştırma Enstitüsü tarafından 149 yayın numarası ile yayınlanan sonuç raporuna dayalı olarak hazırlanmıştır.

Bazı sosyo-ekonomik özelliklerin yatırım projesinin uygulanıp uygulanmama durumuna göre ve üreticilerin yatırımları benimseme ve katılım düzeylerine göre değişip değişmediği de incelenmiştir. Bu doğrultuda, havza iyileştirme yatırımlarının Malatya yöresinde daha etkili olduğu, bunu sırasıyla Elazığ ve Adıyaman illerinin takip ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Havza rehabilitasyonu, proje etkinliği, kırsal kalkınma.

ABSTRACT

This research was carried out in order to present participation project, adoption situation and socio-economic structure of producers in Eastern Anatolia Water Basin Rehabilitation Project area that has been implemented to protect plant and water resources, to prevent erosion, to reclaim pastures and to develop producers in Middle Euphrates Basin Adıyaman, Elazığ and Malatya provinces.

As a result of evaluations, it has been determined that producers' adoption level of investment after investment has changed in the process of investment depending on participation level of investment. When it is evaluated participation to investment and adoption level of investment together adoption and participation level of producers in Malatya province is high, medium in Elazığ province and low in Adıyaman province and it has been determined participation to investment and adoption levels have changed according to application areas in investment.

It has been examined that whether some socio-economic characteristics according to implementation of investment project and according to adoption to investments and participation levels of producers are changed or not. In this direction, it has been reached that basin improvement investments are more effective in Malatya province; it has respectively been followed Elazığ and Adıyaman provinces.

Keywords: Basin rehabilitation, project efficiency, rural development.

1.GİRİŞ

Dünya nüfusunun hızla artmasına karşın doğal kaynakların sınırlı olduğu bilinmektedir. Diğer bir gerçek ise sınırlı olan bu doğal kaynakların gelişen teknoloji, nüfusun tahripkar gücü ve kaynakların plansızca harcanması sonucu sabit kalmadığı ve giderek azaldığıdır. Ülkemizde nüfusun hızla çoğalması, buna bağlı olarak gıda maddelerine olan talebin ve nüfusun toprağa olan baskısının artması sonucunda tarım arazilerinin kullanım sınırı maksimuma ulaşmıştır. Nüfus baskısıyla işlemeli tarıma açılan alanlarda toprak, su ve bitki arasındaki doğal dengenin dikkate alınmayışı, erozyonun tehlikeli boyutlara ulaşmasına neden olmuştur. Hatalı tarımsal uygulamalar sonucunda ülkemiz topraklarının %63,17'sinde şiddetli, %20,04'ünde orta ve %13,86'sında çok hafif toprak aşınımı söz konusudur (Topraksu, 1978).

Ülkemizde ve araştırma bölgesinde erozyon çok büyük boyutlara ulaşmıştır. Bu nedenle gerek yurt içi ve gerekse yurt dışından sağlanan kaynaklarla kamu kurum ve kuruluşlarınca bu sorunun üzerine gidilmekte fakat bu mücadelede gerek uygulama aşamasında ve gerekse

uygulama sonrasında uygulamanın istenmemesi, rantabl kullanımın sağlanamaması ve amaç dışı kullanım gibi bir çok sorunla karşılaşılmaktadır. Sorunların çözümü, hedeflerin doğru olarak saptanması ile ilgilidir. Bu hedefler; tarım kesimindeki üretim faktörlerinden rasyonel bir şekilde yararlanılması, kırsal kesimde yaşayan ve tarım alanından geçimini sağlayanların gereksinimlerini karşılayabilmek için çözüm yollarının aranması, ülke ekonomisinin kalkınmasında tarım kesiminin katkısını artırıcı önlemlerin alınması şeklinde sıralanabilir.

Ekonomik nitelikleri yanında, sosyal bir kurum olarak kabul edilebilen tarım işletmelerinin yapısal özelliklerinin bilinmesi, makro planların ve tarım politikası hedeflerinin doğru olarak saptanmasında çok önemli ve gereklidir. Tarım sektöründeki mevcut sorunların çözülmesinde ortaya atılan politikaların başarılı olabilmesi için sektörü oluşturan tarım işletmelerinin sosyo-ekonomik özelliklerinin ve gelir dağılımının iyi bilinmesi gerekmektedir (Arslankurt: 2001).

Türkiye'de de bölgesel gelişme konusunda önemli mesafeler alınmasına rağmen, bölgelerarası gelişmişlik farkları büyük bir sorun olmaya devam etmektedir.

1996 yılında yapılan bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sonuçlarına göre, Marmara (1.69), Ege (0.5), İç Anadolu (0.46) ve Akdeniz (0.06) Bölgeleri Türkiye ortalamasının üzerinde; Karadeniz (-0.54), Güneydoğu Anadolu (-1.03) ve Doğu Anadolu (-1.13) Bölgeleri ise Türkiye ortalamasının altında kalmıştır (DPT: 2000).

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması, geri kalmış yörelerde yaşayan nüfusun refah düzeyinin yükseltilmesi, metropollere büyük yük getiren göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması hedeflenmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine yönelik olarak, bölgenin kalkınmasına yeni bir ivme kazandırmak üzere Doğu Anadolu Havza Rehabilitasyon Projesi uygulanmıştır. Projede temel amaç, bölgenin diğer bölgelere göre geride olan sosyo-ekonomik gelişmesini hızlandıracak ve uygun yatırım iklimini oluşturacak politika ve uygulamaları ortaya koymaktır.

Türkiye' de kırsal kesime gerçekçi yaklaşımlarda bulunacak araştırmalara ihtiyaç büyüktür. Köylerin sosyal ve ekonomik yönden arzu edilen düzeye çıkarılması, köye götürülen hizmetlerin daha etkili, ihtiyaç ve şartlara uyumlu olması ancak köy toplumunun çeşitli özellikleri hakkında geçerli ve objektif bilgilere sahip olmakla mümkündür. Türkiye' de genelde tarım sektöründe çalışanların, özelde ise kırsal nüfusun yaşam standartlarının sanayi kesimine yaklaştırılarak, yıllardır kırsal nüfus aleyhine süregelen göçün durdurulması iddiası ancak kendisi üzerine politika üretilecek kesimin tam anlamıyla tanınmasıyla realize edilebilir.

Bu bildiriye kaynak oluşturan araştırma projesi ile; Orta Fırat Havzasında bitki ve su kaynaklarını korumak, erozyonu önlemek, meraları ıslah etmek ve üreticileri kalkındırmak için Dünya Bankası ile T.C. Hükümeti arasında yapılan anlaşma sonucu 25 Mart 1993'de imzalanarak uygulamaya başlanılan Doğu Anadolu Su Havzası Rehabilitasyon Projesinin hedeflerine ulaşıp ulaşmadığı; hedefler doğrultusunda bölgedeki üreticilerin projeyi benimseme durumu; proje bölgesinde ve aynı özelliklere sahip proje kapsamı dışındaki alanlarda üreticilerin sosyo-ekonomik yapısı ve gelir düzeyleri ile dağılımlarının belirlenmesine ve farklılıkların ortaya konulmasına çalışılmıştır. Araştırma Adıyaman, Elazığ ve Malatya illerinde, yatırımın yapıldığı ve yatırımın yapılmadığı ancak benzer özelliklere sahip olan toplam altı mikro havzada yürütülmüştür.

2. MATERYAL VE METOT

2.1. Materyal

2.1.1. Araştırma yerinin tanımı

Proje, Fırat Nehrinin orta ana havzasında bulunan, oldukça vasıf kaybetmiş 10 adet alt havzanm rehabilitasyonunu amaçlamaktadır. Türkiye'nin bu yoksul bölgesinde verimliliği ve gelirleri artırmanın yanısıra toprak vasfının bozulmasının, erozyonun ve barajlardaki

sedimentasyonun azaltılması ile Yukarı Fırat su havzasındaki üç ilde kalıcı mera, orman ve çiftlik faaliyetlerinin iyileştirilmesine yardımcı olacaktır. Bu bağlamda yapılan işlemler, geliştirilmiş mera yönetimi ve zenginleştirilmesini, ağaçlandırma ve bataklık meşe koruluklarının rehabilitasyonunu, iyileştirilmiş ürün yetiştiriciliğini ve yem üretimini kapsamaktadır. Destekleyici işlemler küçük çaplı sulama, meyve yetiştiriciliği ve arıcılığı kapsamaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda rehabilite edilmek istenen alt havzalar Elazığ, Malatya ve Adıyaman illerinde yaklaşık 1.5 milyon ha alanı kapsamakta olup 214 adet mikro-havzaya (MH) bölünebilirler. Bunlar, küçük vasıf kayıpları taşıyan düzlük alanlar hariç tutularak seçilmişlerdir. İlgili kuruluşların uygulama kapasitelerinin analizi esas alınarak, bunlardan yaklaşık 400.000 ha alanı kapsayan 54 adet MH yedi yıllık proje süresinde ele alınmıştır. Bu seçimden, diğer kuruluşlarla danışma halinde olan il orman teşkilatı sorumlu olmuştur ve daha fazla mera ve orman alanı olan MH' lara öncelik verilmiştir. MH seçiminde gözönüne alınan kriterler şunlardır. (i) Yem ve odun arz ve talebi dengesizliği de dahil olmak üzere bitki örtüsünün bozulması ve toprak erozyonunun şiddeti; (ii) proje ile sunulan faaliyetlerden yeterli geri dönüş beklentisi; ve (iii) MH halkının problemleri kabullenme kapsamı ve çözüm arama isteklerinin mevcudiyeti. Uygulama projesinin başlangıcında geçici olarak onsekiz MH seçilmiş olup, kalan 36'sı proje uygulaması esnasında seçilmiştir (Dünya Bankası, 1993). Yatırımların gerçekleştiği proje bölgesinin tanımı aşağıdaki Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo1. Proje bölgesinin tanımı

İlin Adı	Alanı ('000 ha)	Alt Havza		Mikrohavza			
				Toplam		Seçilen	
		İsmi	Alanı ('000 ha)	MH Adedi	Ortalama Alan (ha)	MH Adedi	Alan (ha)
Elazığ	915	Kuzuova	116	7	16.600	18	136 000
		Uluova	28	20	1.400		
		Baskil	187	16	11.700		
		Alt toplam	331	43	7.700		
Malatya	1.231	Kuru Çay	277	35	7.900	18	161 000
		Şiro Çayı	155	12	1.200		
		Malatya	84	13	6.500		
		Tohma (Ksm)	40	4	10.000		
		Alt toplam	556	64	8.700		
Adıyaman	761	Kahta	306	35	8.700	18	103 000
		Ziyaret	112	36	3.100		
		Göksu	183	36	5.100		
		Alt toplam	601	107	5.600		
TOPLAM	2907	1488		214	7.000	54	400 000

2.1.2. Araştırma Yerinin Tarımsal Yapı ve Üretim Özellikleri

Araştırma alanını oluşturan Elazığ, Malatya ve Adıyaman illerinin tarım alanlarının yaklaşık %17.5'i sulanmakta, %7.5'i meyve ağaçları (genellikle kayısı) bulunmakta ve kalan %75'inde ise kuruda tahıl üretimi yapılmaktadır. Ana tahıl ürünü buğday olup, kuru koşullarda hektar başına 1.5-2.0 ton arasında verime sahiptir. Bu verim, sulu koşullarda iki katına kadar çıkabilmektedir. Son on yılda hektar başına verimde belirgin bir değişme olmamıştır. Diğer ürünler arasında arpa, tütün, baklagiller ve sebzeler bulunmaktadır. Yem üretimi üretim

sistemine nadiren dahil edilmektedir. Proje bölgesinden geniş ölçüde hariç tutulan ovalarda, daha yoğun tarım ve daha yüksek sulama oranı gerçekleşmektedir. Ova ve bayırlar arasında kalan ve %8-%30 arasında eğimi olan, orta eğimli yerler, bu projenin başlıca ilgi alanını oluşturmaktadır. Bu alanlarda; teraslama ile bir kısım yerlerde sulama yapılmasına karşın, ürün üretimi genellikle kurudadır. Bu bölgelerde, ovalara kıyasla meyve bahçeleri ekili arazinin daha büyük bir kısmını oluştururlar (Dünya Bankası: 1993).

2.1.3. Araştırmanın Değerlendirilmesinde Kullanılan Veriler

Araştırmanın ana materyalini yörede yapılan anket çalışmaları sonucu elde edilen veriler oluşturmuştur. Araştırmanın diğer materyalini yöre ile ilgili istatistiki bilgiler; bu konuda daha once yayınlanmış ve hazırlanmış olan derleme, inceleme, araştırma, süreli yayınlar ve sempozyumlarda sunulan bildiriler oluşturmaktadır.

2.2. Metot

2.2.1 Örnekleme ve Veri Toplama Aşamasında İzlenen Yöntem

Öncelikle araştırma alanını, coğrafi yapı, iklim, tarım tekniği ve yayım çalışmaları açısından temsil edebileceğine inanılan köyler belirlenmiştir. Örneğe giren işletmelerin belirlenmesi aşamasında se, tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemlerinden olan "Oransal Dağılım Yöntemi" kullanılmıştır. (Çiçek ve Erkan: 1996).

Bu araştırmada Doğu Anadolu Rehabilitasyon projesinin uygulandığı üç ilde, her il için ayrı ayrı projenin uygulandığı ve uygulanmadığı, ancak benzer özelliklere haiz mikro havzalardan birer adet olmak üzere toplam altı mikro havzada çalışılmıştır. Bu havzaları temsil edebilecek nitelikte seçilen tarım işletmeleri populasyonu oluşturmuş ve bu populasyonu temsil edebilecek nitelikte örnek hacmi ile çalışılmıştır. Örnek hacminin belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmada ana materyalin toplanması aşamasında direkt mülakat yöntemi uygulanmıştır

2.2.2. Verilerin Analiz ve Değerlendirilmesinde Kullanılan Yöntem

Araştırma kapsamında yer alan Doğu Anadolu Rehabilitasyon Projesinden faydalanmış ve aynı özelliklere haiz faydalanmamış mikro havzalarda yaşayan üreticiler için doldurulan anket formları tek tek incelenerek, gerekli kontrol, tamamlama ve düzenleme işlemleri yapılarak daha önceden hazırlanmış döküm tablolarına bu bilgiler aktarılmıştır.

Araştırmada ele alınan değişkenler sosyal ve ekonomik faktörler diye başlıca iki grup altında toplanmıştır.

Sosyal faktörler: Yaş (üreticilerin yaş durumu; aile nüfusunun yaş durumu); mesleki deneyim; eğitim düzeyi (üreticilerin eğitim durumu; işletme nüfusunun eğitim durumu); ailedeki otorite durumu; aile genişliği; aile şekli; sosyal statü; gelişmiş tarım teknolojisini benimseme ve uygulama; işbirliği eğilim düzeyi; modernleşme düzeyi; sosyal katılımcılık ve çevresel ilişki düzeyi; dış kültüre açılım düzeyi; kitle haberleşme araçları kullanım düzeyi; yatay mobilite (göç); yaşam düzeyi; empati yeteneği; yayım kuruluşu ile ilişki düzeyi.

Ekonomik Faktörler: İşletme genişliği; arazi kullanım durumu; parsel sayısı; bitkisel ürünlerin yıllık satış tutarı; bitkisel üretim brüt üretim değeri; ihtisaslaşma durumu; pazara dönüklük oranı.

Anketlerle toplanan bilgiler, hazırlanan indeks ve ağırlıklar yardımıyla araştırmanın amacına uygun noktalara varmada yardımcı olabilecek değişkenlere dönüştürülmüştür.

Faktörler arasındaki ilişkiler X2, G testi analizi yardımı ile incelenmiştir (Düzgüneş ve ark.: 1993, sayfa no ,Sokal ve Rohlf: 1995, sayfa no). Ayrıca veriler simetrik olarak normalleştirilmiş uyum analizi yapılarak (Özdamar, 2002) ve yüzdeler ile açıklanmaya çalışılmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Örnek Sayıları ve Araştırmanın Yürütüldüğü Yerler

Bu araştırmada Doğu Anadolu Havza Rehabilitasyon projesinin uygulandığı üç ilde, her il için ayrı ayrı projenin uygulandığı ve uygulanmadığı, ancak benzer özelliklere haiz mikro havzalardan birer adet olmak üzere toplam altı mikro havzada çalışılmıştır. Bu havzalar, bölgedeki proje uygulayıcısı kuruluşlar, Dünya Bankası'ndan sağlanan veriler ve bölgede yapılan saha çalışması sonucu saptanmıştır. Örnek işletmelerin seçiminde; her üç il için ayrı ayrı değerlendirme yapılmıştır. Buna göre Adıyaman, Elazığ ve Malatya illerinde işletmelerin arazi büyüklüğüne göre frekans dağılımları yapılmış bu dağılımda kırılmalar görüldüğü için tabakalı örnekleme yöntemi ile çalışılması uygun görülmüştür. Örnek büyüklüğünün belirlenmesinde ise, % 99 güven sınırı ve ortalamadan % 10 sapma ile tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemlerinden "Oransal Dağılım Yöntemi" kullanılmıştır. Bu durumda araştırma sahasındaki anket çalışmaları, uygulama projesinin uygulandığı havzalardan 146 adet, uygulanmadığı havzalardan ise 123 adet olmak üzere, toplam 269 adet işletmede yürütülmüştür. Anket çalışması yapılan mikro havza ve köy isimleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Anket çalışmalarının yürütüldüğü mikro havza ve köy isimleri

Projenin Uygulandığı İl	DAHRP'nin Uygulanma Durumu	Mikro Havza	Köyler
Adıyaman	Uygulanan	Ziyaretçayı	Çemberlitaş, Yenigüven, İndere, Akçalı
	Uygulanmayan	Kömür	Boğazözü Muhtarlığı, Şerefli köyü, Kemerkaya
Elazığ	Uygulanan	Şahsuvar	Konakalmaz, Aşağıbağ, Yukarıbağ, Gedikyolu, Sarıkamış, Şahsuvar
	Uygulanmayan	Sarıkamış	Yolüstü, Degirmenönü, İçme, Kumyazı
Malatya	Uygulanan	Kızılöz	Karıncalık, Ciritbelen Karaçayır
	Uygulanmayan	Konaktepe	Başören, Göğebakan Konaktepe

3.2. Yatırım Projesinin Benimsenmesini ve Yatırıma Katılımı Etkileyen Faktörler

Yatırım alanında yapılan anketlerin değerlendirilmesi sonucu, üreticilerin Adıyaman'da % 91,53'ünün, Elazığ'da % 88.64'ünün ve Malatya'da %93.02'sinin havza rehabilitasyon projesi ile ilgili bilgileri olduğu belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Üreticilerin havza rehabilitasyon projesi ile ilgili bilgilenme durumları

Bilgisi olup olmadığı	Projenin Uygulandığı Alanlar						Toplam	
	Adıyaman		Elazığ		Malatya			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Var	54	91,53	39	88,64	40	93,02	133	91,10
Yok	5	8,47	5	11,36	3	6,98	13	8,90
Toplam	59	100,00	44	100,00	43	100,00	146	100,00

Üreticilerin havza rehabilitasyon projesi ile ilgili bilgilenme düzeyleri incelendiğinde, yatırım projesi ile ilgili bilgisinin olduğunu belirten üreticilerin Malatya ilinde % 40'ının, Elazığ ilinde % 33.33'ünün ve Adıyaman ilinde % 14.81'inin bilgilenme düzeyi yüksek olan gruba girdiği Tablo 4'de görülmektedir. Aynı Tablodan bilgilenme düzeyleri orta olan üreticilerin Adıyaman ilinde diğer illere göre fazla olduğu (%81.48), bu ili sırasıyla Elazığ ve Malatya illerinin izlediği görülmektedir.

Tablo 4. Üreticilerin havza rehabilitasyon projesi ile ilgili bilgilenme düzeyleri

Düzeyi	Projenin Uygulandığı Alanlar						Toplam	
	Adıyaman		Elazığ		Malatya			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Az	2	3,70	2	5,13	2	5,00	6	4,51
Orta	44	81,48	24	61,54	22	55,00	90	67,67
Yüksek	8	14,81	13	33,33	16	40,00	37	27,82
Toplam	54	100,00	39	100,00	40	100,00	133	100,00

Üreticilerin Malatya ilinde % 41.86'sının, Elazığ ilinde %47.73'ünün ve Adıyaman ilinde % 67.80'inin proje öncesi bilgilendirme çalışmalarına katılmadığı belirlenmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Üreticilerin proje öncesi bilgilendirme çalışmalarına katılma durumları

Durum	Projenin Uygulandığı Alanlar						Toplam	
	Adıyaman		Elazığ		Malatya			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	19	32,20	23	52,27	25	58,14	67	45,89
Hayır	40	67,80	21	47,73	18	41,86	79	54,11
Toplam	59	100,00	44	100,00	43	100,00	146	100,00

Üreticilere proje öncesi proje ile ilgili düşünceleri sorulunca, her üç ilde de üreticilerim çoğunluğu düşüncelerinin olumlu olduğunu belirtmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Üreticilerin proje öncesi proje ile ilgili düşünceleri

Düşünceler	Projenin Uygulandığı Alanlar						Toplam	
	Adıyaman		Elazığ		Malatya			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Olumlu	49	83,05	34	77,27	36	83,72	119	81,51
Olumsuz	10	16,95	10	22,73	7	16,28	27	18,49
Toplam	59	100,00	44	100,00	43	100,00	146	100,00

Malatya ilinde üreticilerin % 58.14'ü projenin sosyal yaşantılarına fayda sağladığını, %41.86'sı sağlamadığını belirtmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Üreticilere göre projenin sosyo-ekonomik yaşantılarına fayda sağlama durumu

Fayda sağlama durumu	Projenin Uygulandığı Alanlar						Toplam	
	Adıyaman		Elazığ		Malatya			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet sağladı	32	54,24	22	50,00	25	58,14	79	54,11
Hayır sağlamadı	27	45,76	22	50,00	18	41,86	67	45,89
Toplam	59	100,00	44	100,00	43	100,00	146	100,00

Proje ile köylere yapılan yatırımlar incelendiğinde, her üç ilde de sulama havuzu yatırımlarının öncelik aldığı ve bunu arıcılık ile ağaçlandırma çalışmalarının izlediği bulunmuştur (Tablo 8). Üreticilere göre proje kapsamında en az yer alan çalışma ise mera ıslahı olmuştur.

Tablo 8. Üreticilere göre havza rehabilitasyon projesi ile köye yapılan yatırım durumu

Yatırım konusu	Projenin Uygulandığı Alanlar						Toplam	
	Adıyaman		Elazığ		Malatya			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Mera ıslahı	3	2,29	14	8,92	6	3,49	23	5
Ağaçlandırma	20	15,27	41	26,11	38	22,09	99	21,52
Sulama Havuzu	54	41,22	18	11,46	41	23,84	113	24,57
Arıcılık	25	19,08	35	22,29	37	21,51	97	21,09
Yem Bitkileri	5	3,82	18	11,46	24	13,95	47	10,22
Sulama Kanalı	18	13,74	16	10,19	9	5,23	43	9,35
Diğer (Seki, fidan vb)	6	4,58	15	9,55	17	9,88	38	8,26
Toplam	131	100,00	157	100,00	172	100,00	460	100,00

Üreticilerin Malatya ilinde % 81.4'ü, Elazığ ilinde % 47.73'ü ve Adıyaman ilinde % 33.9'u işletmelerine yatırım yapıldığını belirtmişlerdir (Tablo 9).

Tablo 9 Üreticilerin işletmelerine proje ile ilgili yatırım yapılma durumu

Yatırım yapılıp yapılmadığı	Projenin Uygulandığı Alanlar						Toplam	
	Adıyaman		Elazığ		Malatya			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yapıldı	20	33,90	21	47,73	35	81,40	76	52,05
Yapılmadı	39	66,10	23	52,27	8	18,60	70	47,95
Toplam	59	100,00	44	100,00	43	100,00	146	100,00

Üreticilere yatırımlara yaptıkları katkıları sorulduğunda, Malatya ilinde % 54.29'u, Elazığ ilinde % 14.29'u nakit katkı sağladıklarını belirtmişlerdir. Adıyaman ilinde ise nakit katkı sağladığı bildiren üretici olmamıştır (Tablo 10).

Tablo 10. Üreticilerin işletmelerine yapılan yatırımlara katkı durumu

Katkı Düzeyi	Projenin Uygulandığı Alanlar						Toplam	
	Adıyaman		Elazığ		Malatya			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Katkısı yok	2	10,00	4	19,05	4	11,43	10	13,16
Emek ile	15	75,00	12	57,14	9	25,71	36	47,37
Arazi bağışlama	3	15,00	2	9,52	3	8,57	8	10,53
Nakit katkı	0	0,00	3	14,29	19	54,29	22	28,95
Toplam	20	100,00	21	100,00	35	100,00	76	100,00

Yatırımın doğa korunumu ve gelir artırımına etkisinin olumlu olduğunu belirten üreticilerin oranı en yüksek Malatya ilinde % 97.67 olarak bulunmuş olup, bunu % 88.44 ile Elazığ ve %86.64 oranı ile Adıyaman ili takip etmiştir (Tablo 11). Yatırımların doğal korunum ve gelir artırımına etkisinin olumlu olduğunu bildiren üreticilerin yüzdesi bakımından iller karşılaştırıldığında, Malatya ile Adıyaman ili arasındaki fark (Z=1.975, P=0.024) ve Malatya ile Elazığ ili arasındaki fark (Z=1.663, P=0.048) önemli bulunmuştur. Fakat Adıyaman ile Elazığ ilinde bu oranlar birbirine oldukça yakın olup, aralarındaki fark tesadüften ileri gelmektedir ve önemli değildir.

Tablo 11. Üreticilere göre havza rehabilitasyon yatırımlarının doğa koruma ve gelir artırımına etkisi

Etki	Projenin Uygulandığı Alanlar						Toplam	
	Adıyaman		Elazığ		Malatya			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Olumlu	51	86,44	39	88,64	42	97,67	132	90,41
Olumsuz	8	13,56	5	11,36	1	2,33	14	9,59
Toplam	59	100,00	44	100,00	43	100,00	146	100,00
Malatya-Adıyaman	Z=	1.975	P=	0.0241				
Malatya-Elazığ	Z=	1.663	P=	0.0481				
Adıyaman-Elazığ	Z=	0.332	P=	0.370				

Üreticilerin Adıyaman ilinde % 55.93'ü, Elâzığ ilinde % 70.45'i ve Malatya ilinde % 81.40'ı havza rehabilitasyon yatırımlarının halihazırda işlevini yerine getirdiğini belirtmiştir. Yatırımların işlevini yerine getirdiğini belirten üreticilerin yüzdeleri bakımından Tablo 12'de görüldüğü gibi Malatya ve Adıyaman ili arasındaki fark önemli bulunmuştur (Z=2.694, P=0.0035).

Tablo 12. Üreticilere göre havza rehabilitasyon yatırımlarının hali hazırda işlevini yerine getirme durumu

İşlevi	Projenin Uygulandığı Alanlar						Toplam	
	Adıyaman		Elazığ		Malatya			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yerine getiriyor	33	55,93	31	70,45	35	81,40	99	67,81
Yerine getirmiyor	26	44,07	13	29,55	8	18,60	47	32,19
Toplam	59	100,00	44	100,00	43	100,00	146	100,00
Malatya-Adıyaman	Z=	2.694	P=	0.0035				
Malatya-Elazığ	Z=	1.192	P=	0.1166				
Adıyaman-Elazığ	Z=	1.503	P=	0.0664				

Üreticilerin yatırım hakkındaki bilgi durumları, bilgilenme toplantılarına katılma durumları, köye veya kendi işletmelerine yatırım yapılıp yapılmadığı, yatırıma katkı sağlayıp sağlamadıkları, yatırımın işlevini yerine getirip getirmemesi konusunda görüşleri, yatırım ile birlikte sosyo-ekonomik yaşantılarının değişip değişmediği, bu tip yatırımlara inançları gibi yukarıda sıralanan faktörler birlikte değerlendirilerek detayları eklerde verildiği şekilde gruplandırılıp üreticilerin yatırıma katılımları ve benimseme düzeyleri belirlenerek Tablo 13'de verilmiştir

Ayrıca sıralanan bu faktörler iki grup altında ele alınmış ve üreticilerin yatırım hakkındaki bilgi durumları, bilgilenme toplantılarına katılma durumları, köye veya kendi işletmelerine yatırım yapılıp yapılmadığı, yatırıma katkı sağlayıp sağlamadıkları gibi faktörler birlikte ele alınarak üreticilerin yatırıma katılım düzeyleri (maddi veya diğer anlamlarda) belirlenerek Tablo 14'de, yatırım tamamlandıktan sonra, yatırımın işlevini yerine getirip getirmemesi konusunda görüşleri, yatırım ile birlikte sosyo-ekonomik yaşantılarının değişip değişmediği, bu tip yatırımlara inançları gibi faktörler birlikte değerlendirilerek yatırımı benimseme düzeyleri Tablo 15'de verilmiştir.

Malatya ilinde yatırımları benimseme ve katılım düzeyleri yüksek olan üreticilerin oranı (%55.8) diğer illere göre daha yüksek, benimseme ve katılım düzeyleri düşük olanların oranı düşük bulunmuştur (Tablo 13). Yapılan değerlendirme sonucu üreticilerin yatırımları benimseme ve yatırımlara katılım düzeyleri yatırım alanlarına göre değiştiği, yani yatırımların uygulandığı alanlardan bağımsız olmadığı belirlenmiştir (X2 = 35.067, P=0.000).

Tablo 13. Üreticilerin havza rehabilitasyon yatırımlarını benimseme ve yatırımlara katılım düzeyleri

Yatırıma katılım ve yatırımı benimseme düzeyleri	Yatırım alanları						Toplam	
	Adıyaman		Elazığ		Malatya			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Düşük	28	47,5	12	27,3	5	11,6	45	30,8
Orta	28	47,5	18	40,9	14	32,6	60	41,1
Yüksek	3	5,1	14	31,8	24	55,8	41	28,1
Toplam	59	100,0	44	100,0	43	100	146	100,0
G = 39.076		P = 0.000		X^2 = 35.067		P = 0.000		

Yatırım alanları ile benimseme düzeyleri arasında yapılan uyum analizi sonucu, Malatya ilinde üreticilerin benimseme ve katılım düzeylerinin yüksek, Elazığ ilinde üreticilerin benimseme katılım düzeylerinin orta ve Adıyaman ilinde üreticilerin benimseme ve katılım düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Yatırım alanları ile yatırımı benimseme ve katılım düzeyleri arasında uyum analizi

Üreticilerin yatırım sürecinde, yatırım hakkında bilgi sahibi olarak, yatırım ile ilgili toplantılara katılarak veya yatırıma doğrudan emek, arazi bağışı veya nakit olarak katkı sağlayarak yatırıma katkıda bulunan üreticiler içerisinde, katılım düzeyi düşük olan üreticilerin oranı Adıyaman ilinde % 40.7, Elazığ ilinde % 22.7 ve Malatya ilinde % 9.3 olarak, katılım düzeyi yüksek olan üreticilerin oranı Adıyaman ilinde %3.4, Elazığ ilinde %20.5 ve Malatya ilinde % 34.9 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlardan Malatya ilinde katılımın diğer illere göre daha yüksek olduğu, Adıyaman ilinde daha düşük olduğu görülmektedir. Yapılan istatistiki değerlendirme sonucu, üreticilerin yatırıma katılım düzeylerinin yatırım alanlarına bağlı olarak değiştiği belirlenmiştir (X2=23.777, P=0.000).

Tablo 14. Üreticilerin havza rehabilitasyon yatırımlarına katılım düzeyleri

Yatırıma katılım düzeyleri	Yatırım alanları						Toplam	
	Adıyaman		Elazığ		Malatya			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Düşük	24	40,7	10	22,7	4	9,3	33	26,0
Orta	33	55,9	25	56,8	24	55,8	82	56,2
Yüksek	2	3,4	9	20,5	15	34,9	23	17,8
Toplam	59	100,0	44	100,0	43	100,0	146	100,0
G = 26.525		P = 0.000		X^2 = 23.777		P = 0.000		

Yatırım tamamlandıktan sonra yatırımla ilgili çiftçilerin görüşlerini yansıtan yatırımı benimseme düzeyleri incelendiğinde, her ne kadar yapılan bağımsızlık testinde benimseme düzeylerinin yatırım alanlarından bağımsız olduğu bulunmuş olsa da, yatırıma katılımda olduğu gibi, Malatya ilinde yatırımı benimseme diğer illere göre daha yüksek (%46.5), Adıyaman ilinde daha düşük (%27.1) bulunmuştur.

Tablo 15. Üreticilerin havza rehabilitasyon yatırımlarını benimseme düzeyleri

Yatırımı benimseme düzeyleri	Yatırım alanları						Toplam	
	Adıyaman		Elazığ		Malatya			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Düşük	26	44,1	13	29,5	9	20,9	48	32,9
Orta	17	28,8	13	29,5	14	32,6	44	30,1
Yüksek	16	27,1	18	40,9	20	46,5	54	37,0
Toplam	59	100,0	44	100,0	43	100	146	100,0
G = 7.314		P = 0.120		X^2 = 7.177		P = 0.0127		

Üreticilerin yatırıma farklı katılım düzeylerinde yatırımı benimseme düzeyleri incelendiğinde, yatırım alanları birlikte değerlendirildiğinde, yatırıma katılımları düşük olan grup içerisinde, üreticilerin % 57.9'unun benimseme düzeyleri düşük, % 28.9'unun orta, %13.2'sinin yüksek, yatırıma katılım düzeyleri yüksek olan grup içerisine üreticilerin % 7.7'inin benimseme düzeyi düşük, % 19.2'sinin orta ve % 73.1'inin benimseme düzeyi yüksek bulunmuştur (Tablo 16)..

Tablo 16. Üreticilerin havza rehabilitasyon yatırımlarına farklı katılım düzeylerinde yatırımları benimseme düzeyleri

	Yatırımı benimseme düzeyleri	Yatırıma katılım düzeyi						Toplam	
		Düşük		Orta		Yüksek			
		İşletme sayısı	%	İşletme sayısı	%	İşletme sayısı	%	İşletme sayısı	%
Adıyaman	Düşük	14	58,3	12	36,4	0	0,0	26	44,1
	Orta	6	25,0	9	27,3	2	100,0	17	28,8
	Yüksek	4	16,7	12	36,4	0	0,0	16	27,1
	Toplam	24	100,0	33	100,0	2	100,0	59	100,0
Elazığ	Düşük	5	50,0	6	24,0	2	22,2	13	29,5
	Orta	4	40,0	8	32,0	1	11,1	13	29,5
	Yüksek	1	10,0	11	44,0	6	66,7	18	40,9
	Toplam	10	100,0	25	100,0	9	100,0	44	100,0
Malatya	Düşük	3	75,0	6	25,0	0	0,0	9	20,9
	Orta	1	25,0	11	45,8	2	13,3	14	32,6
	Yüksek	0	0,0	7	29,2	13	86,7	20	46,5
	Toplam	4	100,0	24	100,0	15	100,0	43	100,0
G.Toplam	Düşük	22	57,9	24	29,3	2	7,7	48	32,9
	Orta	11	28,9	28	34,1	5	19,2	44	30,1
	Yüksek	5	13,2	30	36,6	19	73,1	54	37,0
	Toplam	38	100	82	100,0	26	100,0	146	100,0
Adıyaman	G =	8,670	P =	0,07					
Elazığ	G =	8,017	P =	0,091					
Malatya	G =	22,862	P =	0,000					
Toplam	G =	30,011	P =	0,000	X^2 =	29,05	P =	0,000	

Yatırım alanları ayrı ayrı incelendiğinde, yatırımı benimseme düzeyleri düşük olan üreticiler içerisinde en yüksek payı Malatya ili (%75), yatırımı benimseme düzeyleri yüksek olan üreticiler içerisinde de en yüksek payı yine Malatya ili almıştır (Tablo 16).

Her bir yatırım alanı ayrı ayrı ve birlikte ele alınarak, benimseme düzeylerinin yatırıma katılımdan bağımsız olup olmadığı araştırılmıştır. Malatya ilinde yapılan G testi sonucu, yatırımı benimseme düzeylerinin yatırıma katılıma göre değiştiği (G=22.862, P= 0.000) ve toplu değerlendirme sonucu da yatırımı benimseme düzeyinin yatırıma katılımdan bağımsız olmadığı (G=30.011, P= 0.000) belirlenmiştir.

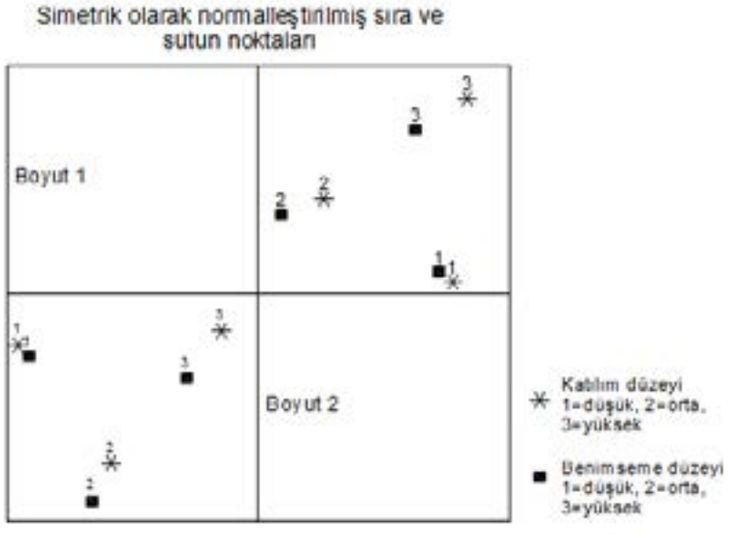

Şekil 2. Üreticilerin yatırımı benimseme düzeyleri ve yatırma katılım düzeyleri arasında uyum analizi

Üreticilerin yatırıma katılımları ve yatırımı benimseme düzeyleri arasında yapılan uyum analizi sonucu, katılım düzeyleri düşük olan üreticilerin yatırımı benimseme düzeylerinin de düşük olduğu, katılım düzeyleri orta olan üreticilerin yatırımı benimseme düzeylerinin de orta olduğu ve katılım düzeyleri yüksek olan üreticilerin yatırımı benimseme düzeylerinin de yüksek olduğu belirlenmiştir (Şekil 2).

3.3. Yatırım Projesi Kapsamındaki ve Dışındaki Üreticilerin Sosyo Ekonomik Yönden İncelenmesi

Proje sahasındaki havzalardaki üreticilerden araştırma kapsamına alınanlar çeşitli sosyo ekonomik özellikler yönünden incelenmiş ve Doğu Anadolu Havza Rehabilitasyon Projesinin uygulandığı ve uygulanmadığı kesimlerdeki çiftçiler, hem iller bazında ayrı ayrı, hem de üç ilin geneli olarak sosyo ekonomik yönden karşılaştırılmıştır (Tablo 17, 18, 19, 20).

Yapılan istatistiki analiz sonucunda; projenin uygulandığı ve uygulanmadığı köylerdeki üreticiler arasında Adıyaman ilinde sadece Sosyal Katılım ve Çevresel İlişkiler ile Modernleşme Düzeyleri açısından, Elazığ ilinde de sadece Sosyal Statü Durumu ve Yenilikleri Uygulama Düzeyleri açısından istatistiki önemde farklılık bulunmuştur. Malatya ilinde ise Aile Şekli, Yenilikleri Uygulama Düzeyleri, Kitle İletişim Araçlarını Kullanım Düzeyi, İşbirliği Eğilim Düzeyi, Modernleşme Düzeyi, İşletme Genişlikleri, Pazara Dönüklük Oranı, İhtisaslaşma Düzeyi açısından projenin uygulandığı ve uygulanmadığı köylerdeki çiftçiler arasında istatistiki önem düzeyinde farklılık olduğu belirlenmiştir.

Orta Fırat Havzasındaki üç ilin geneli için projenin uygulandığı ve uygulanmadığı köylerdeki üreticilerin sosyo ekonomik yönden yapılan karşılaştırma sonucunda ise; Yenilikleri Uygulama Düzeyleri, Kitle İletişim Araçlarını Kullanım Düzeyi, Modernleşme Düzeyi açısından istatistiki önem düzeyinde farklılık bulunmuştur.

Tablo 17. Adıyaman İlinde havza rehabilitasyon projesinin uygulandığı ve uygulanmadığı sahalardaki üreticilerin sosyo-ekonomik yönden karşılaştırılması.

Faktörler	Ser. Der.	X^2 Hesap	X^2 Tablo (0.05)	Önem Düzeyi	Açıklama
Üreticilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	2	4.475	5.99	0,107	Önemsiz
Mesleki Deneyim	2	2.733	5.99	0,255	Önemsiz
Ailedeki Otorite Durumu	1	0.433	3.84	0,510	Önemsiz
Aile Genişliği	2	2.081	5.99	0,353	Önemsiz
Aile Şekli	2	0.791	5.99	0,673	Önemsiz
Sosyal Statüyü Kabullenme Durumu	1	0.014	3.84	0,906	Önemsiz
Sosyal Statü Durumu	2	2.947	5.99	0,229	Önemsiz
Yaşam Düzeyi	2	2.007	5.99	0,367	Önemsiz
Yenilikleri Benimseme ve Uygu.	1	0.007	3.84	0,931	Önemsiz
Yenilikleri Uygulama Düzeyleri	2	3.54	5.99	0.178****	Önemsiz
Sosyal Katılım ve Çevresel İlişkiler	2	8.184	5.99	0,017	**ÖNEMLI**
Kitle İletişim Araçlarını Kullanım Düzeyi	2	3.246	5.99	0,197	Önemsiz
Tarımsal İşbirliğinde Bulunma Durumu	1	0.002	3.84	0,968	Önemsiz
İşbirliği Eğilim Düzeyi	2	0.370	5.99	0,831	Önemsiz
Modernleşme Düzeyi	2	13.171	5.99	0.001	**ÖNEMLI**
Empati Yeteneği	2	0.320	5.99	0.852	Önemsiz
Yatay Mobilite	1	1.548	3.84	0.214	Önemsiz
Geçim Sağlama Kaynakları	2	1.163	5.99	0.559	Önemsiz
İşletme Genişlikleri	3	2.123	7.81	0.547	Önemsiz
Parsel Sayılarına Göre	3	5.115	7.81	0.164	Önemsiz
Bitkisel Üretim Yıllık Satış Tutarı	2	0,943	5,99	0,624	Önemsiz
Bitkisel Üretim Brüt Üretim Değeri	2	1,212	5,99	0,545	Önemsiz
Pazara Dönüklük Oranı	3	0,927	7,81	0,819	Önemsiz
İhtisaslaşma Düzeyi	1	0,372	3,84	0,542	Önemsiz

*İşaretinin her biri 5 den küçük bir hücreyi gösteriyor.

Tablo 18. Elazığ İlinde havza rehabilitasyon projesinin uygulandığı ve uygulanmadığı sahalardaki üreticilerin sosyo-ekonomik yönden karşılaştırılması.

Faktörler	Ser. Der	X^2 Hesap	X^2 Tablo (0.05)	Önem Düzeyi	Açıklama
Üreticilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	2	2.321	5.99	0.313	Önemsiz
Mesleki Deneyim	2	0.739	5.99	0.691****	Önemsiz
Ailedeki Otorite Durumu	1	0.836	3.84	0.361	Önemsiz
Aile Genişliği	2	2.684	5.99	0.261	Önemsiz
Aile Şekli	2	1.641	5.99	0.440	Önemsiz
Sosyal Statüyü Kabullenme Durumu	1	0.623	3.84	0.430	Önemsiz
Sosyal Statü Durumu	2	10.398	5.99	0.006**	**ÖNEMLI**
Yaşam Düzeyi	2	1.796	5.99	0.407**	Önemsiz
Yenilikleri Benimseme ve Uygulama	1	0.814	3.84	0.367	Önemsiz
Yenilikleri Uygulama Düzeyleri	2	20.730	5.99	0.000	**ÖNEMLI**
Sosyal Katılım ve Çevresel İlişkiler	2	0.030	5.99	0.985	Önemsiz
Kitle İletişim Araçlarını Kullanım Düzeyi	2	4.433	5.99	0.109*	Önemsiz
Tarımsal İşbirliğinde Bulunma Durumu	1	0.124	3.84	0.725	Önemsiz
İşbirliği Eğilim Düzeyi	2	0.183	5.99	0.913	Önemsiz
Modernleşme Düzeyi	2	3.998	5.99	0.135	Önemsiz
Empati Yeteneği	2	1.154	5.99	0.561	Önemsiz
Yatay Mobilite	1	0.297	3.84	0.586	Önemsiz
Geçim Sağlama Kaynakları	2	1.980	5.99	0.372**	Önemsiz
İşletme Genişlikleri	3	0.384	7.81	0.825	Önemsiz
Parsel Sayılarına Göre	3	1.456	7.81	0.693	Önemsiz
Bitkisel Üretim Yıllık Satış Tutarı	2	2,260	5,99	0,323	Önemsiz
Bitkisel Üretim Brüt Üretim Değeri	2	1,706	5,99	0,426	Önemsiz
Pazara Dönüklük Oranı	3	1,219	7,81	0,748*	Önemsiz
İhtisaslaşma Düzeyi	1	2,531	3,84	0,112	Önemsiz

* İşaretinin her biri 5 den küçük bir hücreyi gösteriyor.

Tablo 19. Malatya İlinde havza rehabilitasyon projesinin uygulandığı ve uygulanmadığı sahalardaki üreticilerin sosyo-ekonomik yönden karşılaştırılması

Faktörler	Ser. Der.	X^2 Hesap	X^2 Tablo (0.05)	Önem Düzeyi	Açıklama
Üreticilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	2	1.027	5.99	0.598	Önemsiz
Mesleki Deneyim	2	0.720	5.99	0.698*	Önemsiz
Ailedeki Otorite Durumu	1	0.654	3.84	0.419	Önemsiz
Aile Genişliği	2	3.567	5.99	0.168	Önemsiz
Aile Şekli	2	7.482	5.99	0.024***	**ÖNEMLI**
Sosyal Statüyü Kabullenme Durumu	1	1.107	3.84	0.293	Önemsiz
Sosyal Statü Durumu	1	2.031	3.84	0.154	Önemsiz
Yaşam Düzeyi	2	0.025	5.99	0.988**	Önemsiz
Yenilikleri Benimseme ve Uygulama Durumu	1	3.225	3.84	0.073	Önemsiz
Yenilikleri Uygulama Düzeyleri	2	10.884	5.99	0.004	**ÖNEMLI**
Sosyal Katılım ve Çevresel İlişkiler	2	1.363	5.99	0.506	Önemsiz
Kitle İletişim Araçlarını Kullanım Düzeyi	2	7.090	5.99	0.029	**ÖNEMLI**
Tarımsal İşbirliğinde Bulunma Durumu	1	?	3.84	?	Önemsiz
İşbirliği Eğilim Düzeyi	2	8.316	5.99	0.016	**ÖNEMLI**
Modernleşme Düzeyi	2	9.932	5.99	0.007**	**Önemli**
Empati Yeteneği	2	2.041	5.99	0.361	Önemsiz
Yatay Mobilite	1	3.036	3.84	0.081	Önemsiz
Geçim Sağlama Kaynakları	2	0.286	5.99	0.867**	Önemsiz
İşletme Genişlikleri	3	11.232	7.81	0.004	**ÖNEMLI**
Parsel Sayılarına Göre	3	4.876	7.81	0.181**	Önemsiz
Bitkisel Üretim Yıllık Satış Tutarı	3	7,218	7.81	0,065	Önemsiz
Bitkisel Üretim Brüt Üretim Değeri	3	4.214	7.81	0.239	Önemsiz
Pazara Dönüklük Oranı	2	8.662	5.99	0.013	**ÖNEMLI**
İhtisaslaşma Düzeyi	1	21.071	3.84	0.000	**ÖNEMLI**

* İşaretinin her biri 5'den küçük bir hücreyi gösteriyor.

Tablo 20. Orta Fırat Havzasında rehabilitasyon projesinin uygulandığı ve uygulanmadığı sahalardaki üreticilerin sosyo-ekonomik yönden karşılaştırılması

Faktörler	Ser. Der.	X^2 Hesap	X^2 Tablo (0.05)	Önem Düzeyi	Açıklama
Üreticilerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	2	0.861	5.99	0.650	Önemsiz
Mesleki Deneyim	2	1.047	5.99	0.592	Önemsiz
Ailedeki Otorite Durumu	1	1.777	3.84	0.182	Önemsiz
Aile Genişliği	2	1.026	5.99	0.599	Önemsiz
Aile Şekli	2	2.100	5.99	0.350	Önemsiz
Sosyal Statüyü Kabullenme Durumu	1	0.027	3.84	0.869	Önemsiz
Sosyal Statü Durumu	2	3.010	5.99	0.222	Önemsiz
Yaşam Düzeyi	2	1.500	5.99	0.472	Önemsiz
Yenilikleri Benimseme ve Uygulama	1	1.364	3.84	0.243	Önemsiz
Yenilikleri Uygulama Düzeyleri	2	28.119	5.99	0.000	**ÖNEMLI**
Sosyal Katılım ve Çevresel İlişkiler	2	4.046	5.99	0.132	Önemsiz
Kitle İletişim Araçlarını Kullanım Düzeyi	2	9.791	5.99	0.007	**ÖNEMLI**
Tarımsal İşbirliğinde Bulunma Durumu	1	0.224	3.84	0.636	Önemsiz
İşbirliği Eğilim Düzeyi	2	1.694	5.99	0.429	Önemsiz
Modernleşme Düzeyi	2	18.105	5.99	0.000	**ÖNEMLI**
Empati Yeteneği	2	0.375	5.99	0.829	Önemsiz
Yatay Mobilite	1	2.333	3.84	0.127	Önemsiz
Geçim Sağlama Kaynakları	2	1.314	5.99	0.519	Önemsiz
Parsel Sayılarına Göre	3	1.776	7.81	0.620	Önemsiz
Bitkisel Üretim Yıllık Satış Tutarı	3	3.664	7.81	0.300	Önemsiz
Bitkisel Üretim Brüt Üretim Değeri	3	2.283	7.81	0.516	Önemsiz
Pazara Dönüklük Oranı	3	3.494	7.81	0.322	Önemsiz
İhtisaslaşma Düzeyi	2	5.620	5.99	0.060	Önemsiz

* işaretinin her biri 5 den küçük bir hücreyi gösteriyor.

3.4. Yatırım Projesini Benimseme ve Yatırıma Katılım Açısından İller Arası Karşılaştırma

Araştırmaya alınan çiftçilerin yatırımı benimseme ve katılımları açısından iller arasında karşılaştırma yapılmıştır. Yapılan istatistiki analizler sonucunda; bilgilendirme çalışmalarına katılım durumu, üreticilere proje ile ilgili yatırım yapılma durumu, üreticilerin yapılan yatırımlara katkı durumu, üreticilere göre yatırımların hali hazırda işlevini yerine getirme durumu bakımından istatistiki önem düzeyinde farklılıklar bulunmuştur (Tablo 21).

Tablo 21. Orta Fırat Havzasını oluşturan Adıyaman, Elazığ ve Malatya illerinde proje sahasındaki bölgelerde yatırımların üreticiler tarafından benimsenmesi ve bu yatırımlara katılım düzeyi ile ilgili farklılıkların saptanması

Faktörler	Ser. Der.	X^2 Hesap	X^2 Tablo (0.05)	Önem Düzeyi	Açıklama
Üreticilerin projeyi benimseme ve katılım durumları ile ilgili	4	32.686	9.49	0.000	**ÖNEMLI**
Üreticilerin HRP ilgili bilgilenme durumları	2	0.538	5.99	0.764**	Önemsiz
HRP ilgili bilgilenme düzeyleri	4	8.662	9.49	0.070***	Önemsiz
Bilgilendirme çalışmalarına katılım durumu	2	7.771	5.99	0.021	**ÖNEMLI**
Proje öncesi projeye yaklaşımları	2	0.756	5.99	0.685	Önemsiz
Projenin yaşantılara katkı sağlama durumu	2	0.581	5.99	0.748	Önemsiz
Üreticilere proje ile ilgili yatırım yapılma durumu	2	22.955	5.99	0.000	**ÖNEMLI**
Üreticilerin yapılan yatırımlara katkı durumu	6	23.536	12.59	0.001******	**ÖNEMLI**
Üreticilere göre yatırımların doğa korunumuna etkisi	2	3.849	5.99	0.146**	Önemsiz
Üreticilere göre yatırımların hali hazırda işlevini yerine getirme durumu	2	7.590	5.99	0.022	**ÖNEMLI**

* İşaretinin her biri 5 den küçük bir hücreyi gösteriyor.

* Üreticilerin yapılan yatırımlara katkı durumunda toplam hücre sayısının %20'sinin 5'ten küçük hücreler oluşturduğundan yapılan analiz dikkate alınmadı.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuçlar

Rehabilitasyon projesinin uygulandığı ve uygulanmadığı köylerde, muhtarlarla görüşmeler yapılarak köylerin alt yapısındaki değişimler incelenmiştir. Muhtarların verdiği bilgilere göre yatırımın yapıldığı alanlarda asfalt yol sayısı daha fazladır. Proje sahasında köylerde okul, elektrik, telefon ve sağlık ocağı varlığı belirlenmiştir. Projenin uygulanmadığı 2 ve projenin uygulandığı 1 köyde olmak üzere toplam 3 köyde okulun bulunmadığı belirlenmiştir. Taşımalı eğitim yapılan 3 köyde okul varlığı kabul edilerek köylerde okullaşma oranının %85 oranında olduğu belirlenmiştir.

Köylerdeki önemli sorunlar incelendiğinde, projenin uygulanmadığı köylerde birinci sırada sulama suyunun yetersiz oluşu, ikinci sırada işsizlik, üçüncü sırada yol ve cami ihtiyacı olarak belirlenmiş ve bunu diğer ihtiyaçlar takip etmiştir. Projenin uygulandığı köylerde ise yine ilk sırada sulama suyunun yetersiz oluşu, ikinci sırada yol, üçüncü sırada ise işsizlik ve köy içi imarı olarak belirlenmiş ve bunu diğer ihtiyaçlar takip etmiştir. Gerek projenin uygulanmadığı ve gerekse uygulandığı köylerde sorunlar birbiri ile örtüşmektedir. Diğer deyişle çiftçi ihtiyaçlarının her iki sahada da aynı olduğu söylenebilir.

4.1.1. Yatırım Projesinin Benimsenmesini ve Yatırıma Katılımı Etkileyen Faktörler

Anketlerin değerlendirilmesi sonucu, havza rehabilitasyon projesi ile ilgili bilgilendirme toplantılarına katılım en çok Malatya ilinde, en az Adıyaman ilinde olmuş ve üreticilerin bilgilenme düzeyleri en yüksek Malatya ilinde en düşük Adıyaman ilinde bulunmuştur. İşletmelerine yatırım yapıldığını bildiren üreticilerin oranı en yüksek Malatya ilinde, en düşük Adıyaman ilinde bulunmuştur. Yatırıma nakit katkı sağlayanların oranı yine en yüksek Malatya ilinde bulunmuş olup, bunu Elazığ ili izlemiştir. Adıyaman'da ise anket yapılan üreticilerin hiçbirisi yatırıma nakit katkı sağlamamıştır.

Yatırımın doğa korunumu ve gelir artırımına etkisinin olumlu olduğunu belirten üreticilerin oranı en yüksek Malatya ilinde bulunmuş olup, bunu Elazığ ve Adıyaman ili takip etmiştir. Yatırımların doğal korunum ve gelir artırımına etkisinin olumlu olduğunu bildiren üreticilerin yüzdesi bakımından iller karşılaştırıldığında, Malatya ile Adıyaman ili arasındaki fark ($Z=1.975$, $P=0.024$) ve Malatya ile Elazığ ili arasındaki fark ($P=1.663$, $Z=0.048$) önemli bulunmuştur. Fakat Adıyaman ile Elazığ ilinde bu oranlar birbirine oldukça yakın olup, aralarındaki fark tesadüften ileri gelmektedir ve önemli değildir.

Havza rehabilitasyon yatırımlarının halihazırda işlevini yerine getirdiğini belirtenlerin oranı en yüksek Malatya'da, en düşük Adıyaman'da bulunmuş olup, yüzdeleri bakımından Malatya ve Adıyaman ili arasındaki fark önemli bulunmuştur ($Z=2.694$, $P=0.0035$).

Üreticilerin yatırım hakkındaki bilgi durumları, bilgilenme toplantılarına katılma durumları, köye veya kendi işletmelerine yatırım yapılıp yapılmadığı, yatırıma katkı sağlayıp sağlamadıkları, yatırımın işlevini yerine getirip getirmemesi konusunda görüşleri, yatırım ile birlikte sosyo-ekonomik yaşantılarının değişip değişmediği, bu tip yatırımlara inançları gibi yukarıda sıralanan faktörlerin birlikte değerlendirilmesi sonucu, üreticilerin yatırıma katılımları ve benimseme düzeylerinin yatırımın yapıldığı alanlara göre değiştiği, yani proje uygulama alanlarından bağımsız olmadığı belirlenmiştir ($X2 = 35.067$, $P=0.000$). Yatırım alanları ile benimseme düzeyleri arasında yapılan uyum analizi sonucu ise, Malatya ilinde üreticilerin benimseme ve katılım düzeylerinin yüksek, Elazığ ilinde orta ve Adıyaman ilinde düşük olduğu belirlenmiştir.

Ayrıca sıralanan bu faktörler iki grup altında ele alınmış ve üreticilerin yatırım hakkındaki bilgi durumları, bilgilenme toplantılarına katılma durumları, köye veya kendi işletmelerine yatırım yapılıp yapılmadığı, yatırıma katkı sağlayıp sağlamadıkları gibi faktörler birlikte ele alınarak belirlenen üreticilerin yatırıma katılım düzeylerinin (maddi veya diğer anlamlarda)

farklı yatırım alanlarına bağlı olarak, yani illere göre değiştiği belirlenmiştir ($X2=23.777$, $P=0.000$).

Yatırım tamamlandıktan sonra, yatırımın işlevini yerine getirip getirmemesi konusunda görüşleri, yatırım ile birlikte sosyo-ekonomik yaşantılarının değişip değişmediği, bu tip yatırımlara inançları gibi faktörler birlikte değerlendirilerek belirlenen üreticilerin yatırımı benimseme düzeyleri (yani yatırım tamamlandıktan sonra yatırımla ilgili çiftçilerin görüşlerini yansıtan yatırımı benimseme düzeyleri) her ne kadar yapılan bağımsızlık testinde yatırım alanlarından bağımsız bulunmuş olsa da, diğer faktörlerde olduğu gibi Adıyaman ilinde benimseme diğer illere göre daha düşük bulunmuştur.

Üreticilerin yatırım sürecinde yatırıma katılımları ve yatırım tamamlandıktan sonra yatırımı benimseme düzeyleri arasında yapılan uyum analizi sonucu, katılım düzeyleri düşük olan üreticilerin yatırımı benimseme düzeylerinin de düşük olduğu, katılım düzeyleri orta olan üreticilerin yatırımı benimseme düzeylerinin de orta olduğu ve katılım düzeyleri yüksek olan üreticilerin yatırımı benimseme düzeylerinin de yüksek olduğu belirlenmiştir.

4.1.2. Yatırım projesinin benimsenmesini ve katılımı etkileyen ekonomik faktörler;

Üreticilerin arazi mülkiyeti ve tasarruf şekillerine göre dağılımları incelendiğinde her üç ilde de mülk arazisi oranının yüksek olduğu görülmüştür. İşletme genişliği incelendiğinde, Malatya'da projenin uygulanmadığı alaların dışında 1-50 dekar işletme genişliğine sahip olan üreticilerin oranı yüksek bulunmuştur.

Kırsal toplumlar için ekonomik bir gösterge olan pazara yönelik üretim ve pazara arz edilen tarımsal ürünlerin yıllık satış tutarları incelendiğinde, Malatya ilinde 2 milyar TL ve daha az satış yapanların oranı yatırımın yapılmadığı alanlarda, yatırımın yapıldığı alanlara göre daha fazla, 2 milyar TL'dan fazla satış yapanların oranı ise yatırımın yapıldığı alanlarda daha fazla bulunmuştur. Diğer iki ilde ise, her iki proje uygulama alanında da 2 milyar TL ve daha az satış yapanların oranı yüksek bulunmuştur. Tarımsal ürünlerin yıllık satış tutarlarının projenin uygulanıp uygulanmamasına bağlı olarak değişip değişmediğini belirlemek için yapılan analiz sonucu, sadece Malatya ilinde yıllık satış tutarlarının projeden bağımsız olmadığı belirlenmiştir ($X2=7.218$, $P=0.0653$). Yani Malatya'da üreticilerin yıllık tarım ürünü satış tutarı projenin uygulandığı ve uygulanmadığı alanlarda farklılık göstermekte ve projenin uygulandığı alanlarda yıllık satış tutarının belirgin ölçüde fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer illerde ve toplu olarak yapılan değerlendirmeler sonucu yıllık satış tutarların projenin uygulanıp uygulanmamasına bağlı olarak değişmediği belirlenmiştir.

Proje uygulama alanında bitkisel üretimde yıllık satış tutarı 2 milyar TL ve daha az olan üreticilerin oranı en yüksek Adıyaman ilinde, en düşük Malatya ilinde bulunmuştur. Yıllık satış tutarı 10 milyar TL'dan fazla olan üreticilerin oranı en düşük Adıyaman ilinde en yüksek Malatya ilinde bulunmuştur ve bitkisel üretimde yıllık satış tutarının farklı yatırım alanlarından bağımsız olmadığı yani yatırımın yapıldığı illere göre değiştiği belirlenmiştir (($X2=26.717$, $P=0.00016$). Diğer ifade ile projenin uygulandığı kıyaslanarak değerlendirilmesi sonucunda, yıllık tarım ürünleri satış tutarlarının illere göre değiştiği ve bu değişimin istatistiki önem düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır.

Önemli ekonomik göstergelerden birisi olan işletmelerin tarımsal faaliyetlerden elde ettikleri brüt üretim değerleri incelendiğinde, projenin uygulanıp uygulanmama durumu dikkate alındığında, yapılan değerlendirmeler sonucu, Adıyaman ve Elazığ illerinde brüt üretim değerinin yatırıma bağlı olarak değişmediği, Malatya ilinde yatırım durumuna bağlı olarak değiştiği, yani yatırımdan bağımsız olmadığı belirlenmiştir ($X2=10.312$, $P= 0.0057$). Projenin uygulandığı alanlarda yatırımın yapıldığı iller dikkate alındığında, yapılan değerlendirme sonucu, brüt üretim değerinin yörelerden bağımsız olmadığı ve yörelere göre değiştiği belirlenmiştir ($X2=22.045$, $P=0.000$). Yapılan uyum analizi sonucu, brüt üretim değeri 6 milyar

TL'sının üzerinde olan üreticilerin Malatya ilinde yoğun olduğu, 2.1 milyar ile 6 milyar TL brüt üretim değerine sahip olan üreticilerin Elazığ ilinde yoğun olduğu ve düşük brüt üretim değerine sahip üreticilerin Adıyaman ilinde yoğun olduğu görülmüştür.

Düşük gelir grubunda benimseme düzeyi daha düşük ve yüksek gelir grubunda benimseme düzeyi daha yüksek olan Elazığ ilinde brüt üretim değerinin benimseme düzeyinden bağımsız olmadığı belirlenmiştir (G=10.758, P=0.029). Aynı durum Malatya illinde de görülmüştür (G=8.592, P=0.072).

Ayrıca, üreticilerin brüt üretim değeri grupları ile yatırıma katılım ve yatırımı benimseme düzeyleri birlikte incelendiğinde, benimseme ve katılım düzeyleri düşük olan üreticiler arasında en yüksek payı, 2.1-6 Milyar TL'sı brüt üretim değerine sahip işletmeler, katılım ve benimseme düzeyleri yüksek olan üreticiler arasında en yüksek payı 6MilyarTL'sı brüt üretim değerine sahip işletmeler almıştır. Yapılan toplu değerlendirme sonucu üreticilerin brüt üretim değerlerinin, yatırıma katılım ve yatırımı benimseme düzeylerine bağlı olarak değiştiği bulunmuştur (X2= 13.340, P=0.01).

Elazığ ve Malatya illerinde ve üç ilin toplu değerlendirilmesi sonucunda; yatırımı benimseme ve yatırıma katılım düzeyi arttıkça brüt üretim değerlerinin de arttığı, ya da farklı anlatımla brüt üretim düzeyi arttıkça benimseme ve katılımcığın da arttığı söylenebilir.

Toplam satış tutarının toplam üretim değerlerine bölünmesiyle elde edilen pazara dönüklük oranı incelendiğinde, Malatya ilinde proje uygulama alanlarındaki üreticilerin pazara dönüklük oranları, proje uygulanmayan alanlara göre daha yüksek bulunmuş olup, yapılan G testi sonucu pazara dönüklük oranının projenin uygulanıp uygulanmamasına bağlı olarak değiştiği bulunmuştur (G=21.242, P=0.000). Ayrıca, Malatya ilinde yapılan değerlendirmeler sonucu pazara dönüklük oranının yatırıma katılım ve yatırımı benimseme düzeylerine bağlı olarak değiştiği bulunmuştur (G=9.325, P=0.053). Diğer illerde ve toplu değerlendirmede pazara dönüklük oranı katılım ve benimseme düzeylerinden bağımsız bulunmuştur. Yani Malatya ilinde üreticilerin pazara dönüklük oranının projenin uygulandığı ve uygulanmadığı alanlara göre ve aynı zamanda projeye katılım ve benimseme düzeylerine göre değişiklik gösterdiği; Elazığ ve Adıyaman illerinde ise bu tür bir değişiklik görülmediği anlaşılmaktadır.

4.1.3. Yatırım projesinin benimsenmesini ve katılımı etkileyen sosyal faktörler:

Sosyal faktörlerden üreticilerin yaş faktörü incelendiğinde, Adıyaman ilinde 35 ve daha düşük yaş grubu ile 36-50 yaş grubunda yatırımı benimseme düzeyleri düşük olanların daha yoğun olduğu, Elazığ ilinde 35 ve daha düşük yaş grubunda, yatırımı benimseme düzeyleri orta düzeyde olanların oranı daha düşük ve Malatya ilinde de, bu yaş grubunda benimseme düzeyleri düşük olan üretcilerin oranı düşük olduğu görülmüştür. Yapılan G testi sonucu her üç yörede üreticilerin katılım ve benimseme düzeylerinin yaş gruplarından bağımsız olduğu, yani yaş gruplarına bağlı olarak değişiklik göstermediği belirlenmiştir.

Üreticilerin yatırım alanlarında ve yatırımın yapılmadığı benzer alanlarda mesleki deneyimlerine göre dağılımları incelendiğinde, hemen hemen her üç yörede ve her iki proje uygulama durumunda da mesleki deneyimleri yüksek olan üreticilerin oranı yüksek olduğu görülmüştür. Belirli mesleki deneyim gruplarında üreticilerin yatırıma katılım ve yatırımı benimseme düzeyleri her üç yöre için ayrı ayrı ve birlikte değerlendirildiğinde, üreticilerin projeye katılım ve benimseme düzeylerinin üreticilerin mesleki deneyim gruplarına bağlı olarak değişmediği belirlenmiştir.

Üreticilerin eğitim düzeylerine göre dağılımları incelendiğinde her üç yörede de ilkokul mezunlarının oranının % 50'nin üzerinde olduğu görülmüştür. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı Adıyaman ilinde diğer illere oranla daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, üreticilerin aile nüfuslarının cinsiyete ve öğrenim düzeylerine göre dağılımı incelenmiş ve kadın nüfus içerisindeki okuma yazma bilmeyenlerin oranının erkek nüfusa göre daha fazla, lise mezunlarının

oranının erkek bireylere göre daha düşük olduğu ve kadın bireyler arasında üniversite mezunlarına rastlanmadığı görülmüştür. Belirli eğitim gruplarında üreticilerin yatırıma katılım ve yatırımı benimseme düzeyleri her üç yöre için ayrı ayrı ve birlikte değerlendirildiğinde, üreticilerin projeye katılım ve benimseme düzeylerinin üreticilerin eğitimlerine bağlı olarak değişmediği belirlenmiştir.

Kırsal toplumlarda yeni teknolojiler yerleşmesinde, katılım ve benimseme süreçlerinde etkili olabilir varsayımı ile, üreticilerin ailelerindeki otorite şekli incelenmiş ve her üç ilde de demokratik ailelerin yaygın olduğu bulunmuştur. Ailedeki otorite durumunun yatırıma katılım ve benimseme düzeyinde etkili olabileceği düşünülerek yapılan değerlendirme sonucu, üreticilerin yatırıma katılım ve benimseme düzeylerinin otorite durumuna göre değişmediği bulunmuştur.

Ailedeki birey sayısının yatırıma katılım ve yatırımı benimseme düzeylerini etkileyebileceği düşüncesi ile üreticilerin aile genişliği incelenmiş ve yörede çok bireyli ailelerin yoğun olduğu görülmüştür. Her üç yöre için ayrı ayrı ve birlikte yapılan istatistiki değerlendirmeler sonucu, katılım ve benimseme düzeylerinin aile genişliğinden bağımsız olduğu, yani üreticilerin katılım ve benimseme düzeylerinin aile genişliklerine bağlı olarak değişmediği belirlenmiştir.

Üreticilerin aile şeklinin etkili olabileceği düşüncesi ile üreticilerin aile şekline göre dağılımları incelendiğinde, her üç ilde de çekirdek ailelerin oranı yüksek bulunmuş olup bunu ataerkil ve geçici geniş aileler izlemiştir. Üreticilerin yatırımı benimseme düzeylerinin aile şekline bağlı değişip değişmediği, yöreler için tek tek ve birlikte araştırıldığında da bu faktörlerin yine birbirinden bağımsız oldukları bulunmuştur.

Bu araştırmada üreticilerin sosyal statü durumları incelenmiş ve her üç ilde de sosyal statü düzeyleri orta olanların oranı yüksek , sosyal statü düzeyleri ileri olanların oranı düşük bulunmuştur. Yapılan değerlendirme sonucu, üreticilerin sosyal statü düzeylerinin proje uygulama durumundan bağımsız olduğu, yani yatırımın yapılıp yapılmamasına bağlı olmadığı belirlenmiştir.

Bu çalışmada üreticilerin tarımsal yenilikleri benimseyip uygulamada etkili olan bilgi kaynakları belirlenmiş ve her üç ilde ve her iki proje uygulama durumunda da bilgilenme kaynakları arasında tarım teşkilatının önceliği aldığı, bunu ise diğer çiftçiler ve televizyon radyo gibi kuruluşların izlediği görülmüştür.

Her üç yöre birlikte değerlendirildiğinde, üreticilerin gelişmiş tarım teknolojilerini benimseme ve uygulama düzeylerinin projenin uygulama durumuna göre değiştiği, yani yatırımın yapılıp yapılmamasına bağlı olduğu belirlenmiştir (X2=29.1525, P=0.000016). Yani projenin uygulandığı alanlardaki üreticilerin yenilikleri ve gelişmiş tarım teknolojilerini benimseme ve uygulama düzeylerinin projenin uygulanmadığı alanlardakilere göre daha ileri düzeyde olduğu görülmektedir.

Üreticilerin gelişmiş tarım teknolojilerini farklı benimseme ve uygulama düzeylerinde, yatırımı benimseme düzeyleri incelendiğinde, Adıyaman ilinde üreticilerin yatırımı benimseme düzeylerinin gelişmiş tarım teknolojilerini benimseme ve uygulama düzeylerinden bağımsız olmadığı belirlenmiştir (G= 14.006, P=0.030). Elazığ ilinde, gelişmiş tarım teknolojilerini uygulayamayan üreticiler arasında benimseme düzeyi düşük olan üreticiler çoğunlukta (%60), az yenilikçi, orta derecede ve ileri derecede yenilikçiler arasında ise benimseme düzeyleri yüksek olan üreticilerin oranları yüksek bulunmuştur. Yapılan bağımsızlık analizi sonucu, üreticilerin yatırımı benimseme düzeylerinin gelişmiş tarım teknolojilerini benimseme ve uygulama düzeylerinden bağımsız olmadığı saptanmıştır (G= 14.04, P=0.029). Malatya ilinde ileri yenilikçiler arasında, benimseme düzeyleri yüksek olan üreticilerin oranları yüksek bulunmuş, benimseme düzeyleri düşük olan üreticilere rastlanmamıştır. Diğer illerde olduğu gibi Malatya ilinde de üreticilerin yatırımı benimseme düzeylerinin gelişmiş tarım teknolojilerini benimseme ve uygulama düzeylerine bağlı olarak değiştiği saptanmıştır (G= 14.04, P=0.029). Buradan da her üç ilde yatırımı benimseme düzeyleri ile gelişmiş tarım teknolojilerini benimseme ve uygulama düzeyleri arasında bağımlılık olduğu, yani birbirine bağlı olarak arttığı ya da azaldığı

sonucuna varılabilir.

Üreticilerin yatırıma farklı katılım düzeylerinde gelişmiş tarım teknoljilerini benimseme ve uygulama düzeyleri incelendiğinde, gelişmiş tarım teknolojilerini uygulayamayan üreticiler içinde en yüksek payı katılım düzeyi düşük olan üreticiler, az yenilikçi ve orta yenilikçi üreticiler arasında en yüksek payı katılım düzeyi orta olan üreticiler, ileri yenilikçi üreticiler içerisinde en yüksek payı katılım düzeyi yüksek olan üreticiler almışlardır. Yapılan değerlendirme sonucu, üreticilerin gelişmiş tarım teknolojilerini benimseme ve uygulama düzeylerinin yatırıma bağlı olarak değiştiği bulunmuştur (G=44.52, P=0.0000).

Yatırıma katkı ve yatırımı benimseme düzeylerine bağlı olarak değiştiği belirlenen üreticilerin gelişmiş tarım teknolojilerini benimseme ve uygulama düzeylerinin, önemli bir ekonomik gösterge olan brüt üretim değeri ile ilişkisi de incelenmiştir. Adıyaman ilinde, üreticilerin çoğunluğunun gelişmiş tarım teknolojilerini uygulayamayan grup olduğu, Malatya ilinde, gelişmiş tarım teknolojilerini uygulayamayan ve az yenilikçi gruplar içerisinde üreticilerin çoğunluğu orta gelir düzeyinde, orta yenilikçi ve ileri yenilikçi gruplar içerisinde de üreticilerin çoğunluğunun brüt üretim değeri yüksek olan grupta yer aldığı görülmüştür. Yapılan değerlendirmeler sonucu, Malatya ilinde üreticilerin gelir düzeylerinin gelişmiş tarım teknolojilerini kullanma düzeylerinden bağımsız olmadığı bulunmuştur (G=14.78, P=0.022). Yani üreticilerin gelişmiş tarım teknolojilerini uygulama durumu, üreticilerin gelir düzeylerine göre değişmektedir.

Üreticilerin farklı sosyal katılım ve çevresel ilişki düzeylerinde yatırımı benimseme düzeyleri incelendiğinde, Malatya ilinde sosyal katılım ve çevresel ilişki düzeyleri düşük olan üreticiler içerisinde benimseme düzeyleri düşük olan üreticilerin oranının yüksek, sosyal katılım ve çevresel ilişki düzeyleri orta olan üreticiler içerisinde benimseme düzeyleri orta olan üreticilerin oranı yüksek ve sosyal katılım ve çevresel ilişki düzeyleri yüksek olan üreticiler içerisinde benimseme düzeyleri yüksek olan üreticilerin oranı yüksek bulunmuştur. Yapılan G testi sonucu, yatırımı benimseme düzeyinin sosyal katılım ve çevresel ilişki düzeyine bağlı olarak değiştiği bulunmuştur (G=13.743, P=0.008). Malatya ilinde üreticilerin sosyal katılım ve çevresel ilişki düzeyi arttıkça yatırımı benimseme düzeyinin de arttığı görülmüştür. Diğer illerde ise yatırımı benimseme düzeyi sosyal katılım ve çevresel ilişki düzeyinden bağımsızdır, yani birbirine bağlı olarak değişiklik görülmemektedir.

Üreticilerin farklı işbirliği eğilim düzeylerinde yatırımı benimseme düzeyleri incelenmiş ve Elazığ ilinde işbirliği eğilim düzeyleri az olan üreticilerin çoğunluğunun yatırımı benimseme düzeyi düşük, işbirliği eğilim düzeyleri ileri olanların çoğunluğunun yatırımı benimseme yüksek olarak bulunmuştur. Bu yörede üreticilerin yatırımı benimseme düzeyi işbirliği eğilim düzeyine bağlı olarak değişmektedir (G=22.521, P=0.001).

Sosyal faktörlerden modernleşme düzeyi incelendiğinde, geleneksel yapı içerisinde olan üreticilerin çoğunluğunun proje uygulanmayan alanlarda ortaya çıktığı görülmüştür. Yapılan değerlendirme sonucuna göre, üreticilerin modernleşme düzeyleri proje uygulamasına veya yatırımın yapılıp yapılmamasına göre değişmektedir (X2=10.257, P=0,0059). Yapılan değerlendirme sonucu, Elazığ yöresinde benimseme ve katılım düzeylerinin modernleşme düzeyine bağlı olarak değiştiği belirlenmiştir (G=9.335, P=0,053). Diğer illerde üreticilerin benimseme ve katılım düzeyleri modernleşme düzeylerinden bağımsızdır.

Araştırma kapsamındaki üreticilerin kitle haberleşme araçlarını kullanma düzeyleri belirlenmiş ve üreticiler arasında kitle iletişim araçlarını kullanım düzeyleri düşük olanların oranı Adıyaman ilinde proje uygulanan ve uygulanmayan alanlarda da yüksek görülmüştür. Diğer iki ilde orta düzeydeki üreticilerin oranı daha yüksek bulunmuştur. Her üç il birlikte değerlendirildiğinde, kitle iletişim araçlarını kullanım düzeylerinin proje uygulama durumundan bağımsız olmadığı bulunmuştur (X2=9.791, P=0.0075). Yani projenin uygulandığı alanlarda üreticilerin kitle iletişim araçlarını kullanım ve bunlardan yararlanma oranları daha yüksektir.

Yatırım alanlarında ve yatırımın yapılmadığı benzer alanlarda, üreticilerin göç etme istekleri, bunun nedenleri, göç edenlerin ekonomik durumundaki olası değişimler, göç eden

aile bireylerinin eğitim durumları, üreticilere göre şimdi ki göç durumu araştırılmış ve yatırımı benimseme düzeyleri ile ilişkilendirilmiştir. Göç durumu bakımından, projenin uygulandığı ve uygulanmadığı alanlarda birbirine yakın değerler bulunmuş olup yapılan değerlendirme sonucu, göç durumunun projenin uygulanıp uygulanmamasına bağlı olarak değişmediği belirlenmiştir. Üreticilerin göç olgusu ile ilgili geleceğe yönelik beklentileri incelendiğinde, devam edecek, duracak ve geri dönüş olacak diyenlerin oranları birbirine yakın bulunmuş olup, yapılan değerlendirme sonucu, Üreticilerin göç olgusu ile ilgili geleceğe yönelik beklentilerinin proje uygulama durumundan bağımsız olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, çiftçilerin göç olgusu konusundaki düşüncelerinin projenin uygulanıp uygulanmamasına bağlı olarak değişmediğinin göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

Üreticilerin yaşam düzeylerinin projenin uygulanmasına bağlı olarak değişmediği belirlenmiştir. Üreticilerin farklı yaşam düzeyi gruplarında yatırımı benimseme düzeyleri incelendiğinde, Malatya ilinde yaşam düzeyi düşük olan üreticiler arasında yatırımı benimseme düzeyleri düşük olanların oranı daha yüksek, yaşam düzeyi yüksek olan üreticiler arasında da yatırımı benimseme düzeyleri yüksek olanların oranı daha yüksek olarak bulunmuştur. Yapılan istatistiki değerlendirme sonucu, Malatya yöresinde yatırım alanlarında üreticilerin yatırımı benimseme düzeylerinin yaşam düzeylerine bağlı olarak değiştiği bulunmuştur (G=10.826, P=0.029). Diğer iki yörede üreticilerin yatırımı benimseme düzeyleri yaşam düzeylerinden bağımsız bulunmuştur. Bu durumda, Malatya ilinde üreticilerin yaşam düzeyi arttıkça yatırımı benimseme düzeylerinin de arttığı, diğer illerde bu şekilde bir bağımlılık görülmediği ortaya çıkmaktadır.

Sosyal faktörlerden üreticilerin empati yeteneği ile yatırımı benimseme düzeylerinin ilişkili olacağı düşüncesi ile üreticilerin empati yetenekleri belirlenmiştir. Malatya ilinde üreticilerin yatırımı benimseme düzeylerinin empati yeteneklerine bağlı olarak değiştiği bulunmuştur (G=10.514, P=0.033). Diğer iki ilde üreticilerin yatırımı benimseme düzeylerinin empati yeteneklerine bağlı olarak değişmediği bulunmuştur.

Yukarıda sıralanan bütün istatistiki değerlendirmeler ve sonuçlara göre; yatırımın Malatya yöresinde daha etkili olduğu ve bu ili Elazığ ilinin takip ettiği, Adıyaman ilinde ise etkinlik düzeyinin çok düşük olduğu saptaması yapılabilir ve bu sonuçlar bu saptamanın göstergesidir.

4.2. Öneriler

Araştırma sonuçlarına göre bu tür yatırımlarda benimseme ve katılımcığın sağlanması açısından bilgilendirme toplantılarına katılım önem arz etmektedir. Bu nedenle yatırım kapsamındaki tüm köylerde bilgilendirme toplantılarının en geniş katılımla gerçekleştirilmesine çalışılmalı ve bu toplantılarda çiftçilerin görüş ve önerileri de alınmalıdır.

Yatırım kapsamında çiftçilerin kendi arazilerine özel olarak bir tesisin yapılması bu türden yatırımların benimsenmesinde etken olmaktadır. O nedenle yatırım planlamalarında bu konunun da dikkate alınmasında yarar bulunmaktadır.

Brüt üretim değeri ve buna bağlı olarak tarımsal gelirin yüksekliği ölçüsünde yatırımın benimsenme oranının arttığı görülmektedir. Bu bağlamda gelir düzeyi yüksek üreticilerin önder çiftçi anlamında mutlaka projenin içine çekilmesinde ve bunun yanında bu türden yatırım alanlarında tarımsal geliri artırıcı projelerin ön plana çıkmasına yönelik çalışmalar yapılmasında yarar görülmektedir. Pazara dönüklük oranının da yatırıma katılım ve benimsemeyi belirli ölçüde etkilediği anlaşıldığından, pazara yönelik ürünlerin yetiştiriciliğinin ön plana çıkarılması da yarar sağlayabilir.

Üreticilerin gelişmiş tarım teknolojilerini benimseme ve uygulama düzeyleri ile orantılı olarak, bu türden yatırım projelerini benimseme ve projeye katılım düzeyleri de artmaktadır. Bu gerekçe ile projenin başarısı açısından, yenilikleri yüksek düzeyde benimseyen ve uygulayan üreticilerin mutlaka projenin önemli bir ögesi olarak proje içerisinde yer almasına çalışılmalıdır.

Sosyal katılım ve çevresel ilişki düzeyine, üreticilerin işbirliği eğilim düzeyine yani işbirliğine yatkınlıklarına, modernleşme düzeylerine, kitle iletişim düzeylerine bağlı olarak; üreticilerin yatırım projesini benimseme ve katılım düzeylerinin değiştiği, bu özelliklerin artmasına paralel olarak benimseme ve katılımcılığın da arttığı görülmektedir. Yine yaşam düzeyinin yüksekliği ve empati yeteneğinin gelişmesi ile doğru orantılı olarak da benimseme ve katılımcığın arttığı görülmektedir. Bu gerekçelerle bu türden projelerin planlanma ve uygulanma aşamalarında bu özelliklerin dikkate alınmasında yarar bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

ARSLANKURT, Hüseyin Bahadır, 2001, "Zile Ova Tarım İşletmelerinde Sosyo-Ekonomik Yapı ve Gelir Dağılımı", Yüksek Lisans Tezi Yayınlanmamış), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

ARSLANKURT, Hüseyin Bahadır; ÖZKAN, Erol; ALTUN, Ayla vd., 2005, Doğu Anadolu Havza Rehabilitasyon Projesi Uygulama Alanında Sosyo Ekonomik Yapının Projenin Benimsenmesi İle Katılıma Etkisi ve Proje Etkinliği. Proje No:KHGM-02450 G-J-L-C-F-A 01. Yayın No:149, Enstitü Yayın No:198. TKB Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları. Tokat.

ÇİÇEK, Adnan, ERKAN; Onur, 1996, Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örnekleme Yöntemleri, GOÜ. Ziraat Fakültesi Yayın No:12, Ders Notları Serisi:6, Tokat.

DPT, 2000, Uzun vadeli strateji ve sekizinci beş yıllık kalkınma planı. DPT, Ankara.

DÜNYA BANKASI, 1993, "Türkiye Doğu Anadolu Su Havzası Heyet Değerlendirme Raporu", Tarım Çalışmaları Bölümü, Ülke Departmanı, Avrupa-Orta Asya Bölgesi, Rapor No: 111294-TU, 9 Şubat 1993. Fakültesi Yayınları:369, Ankara.

ÖZDAMAR, Kazım, 2002, Paket programları ile istatistiksel veri analizi (çok değişkenli analizler). 4.Baskı. Kaan Kitabevi.

SOKAL, R.R., ve ROHLF, F.J. 1995. Biometry. The principles and practice of statistics inbiological research. Third edition. W.H. Freeman Company. New York.

TOPRAKSU, 1978, Türkiye Arazi Varlığı, T.C. Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, Toprak-Su Genel Müdürlüğü, Toprak Etüdleri ve Haritalama Daire Başkanlığı, Ankara.

ÇÖZÜM SÜRECİNİN TRC 2 (ŞANLIURFA VE DİYARBAKIR) BÖLGESİNE EKONOMİK KATKILARI

Economic Contributions Of Resolution Process to TRC 2 Region (Sanliurfa and Diyarbakir)

Abdulkadir BARUT[1], Veysel ASOĞLU[2], Neslihan Tancı YILDIRIM[3]

ÖZET

TRC 2 bölgesi (Şanlıurfa ve Diyarbakır) 1980'li yıllardan beri yaşanan şiddet ortamından dolayı gerek ekonomik gerekse de sosyo-kültürel açıdan önemli sorunlar yaşayan bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma ise 2014'te resmiyet kazanan çözüm sürecinin 2009-2014 döneminde TRC 2 bölgesine (Şanlıurfa ve Diyarbakır) ekonomik katkılarını araştırmak amacı ile yapılmıştır. Çalışmada 2009-2014 dönemleri arasındaki dış ticaret verileri, ihracatçı firma sayısı, ithalatçı firma sayısı, kamu yatırımları, banka sayıları ve mevduat toplamı, tarımsal üretim verileri ve istihdam verileri incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda 2009-2014 döneminde TRC 2 bölgesinin çözüm sürecinden genel olarak pozitif etkilendiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: TRC 2 Bölgesi, Ekonomik Kalkına, Çözüm Süreci

ABSTRACT

TRC 2 region (Sanliurfa and Diyarbakir) brings to our minds as a region having significant both economically and socio-culturally problems because of violence environment since 1980s. This study was conducted to investigate the economic contributions of resolution process which became official in 2014 to TRC 2 region (Sanliurfa and Diyarbakir) during the period 2009-2014. In the study, foreign trade data, number of exporting and importing companies, public investments, bank numbers and deposit total, agricultural production data, employment data during the period 2009-2014 were investigated. In the result of the study, it was seen that the TRC 2 region has been affected positivelyn general during the period 2009-2014.

Keywords: TRC 2 Region, Economic Development, Resolution Process

1 Öğretim Görevlisi, HRÜ, Siverek MYO, kadirbarut@harran.edu.tr

2 Yrd.Doç.Dr,HRÜ İİBF Ekonometri Bölümü, veyselasoglu@harran.edu.tr

3 Öğretim Görevlisi, HRÜ, Siverek MYO, neslihantanci@harran.edu.tr

GİRİŞ

1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesinde, Avrupa Birliği (AB) Türkiye'yi AB'ye aday olarak kabul etmiştir. Türkiye'nin AB adaylığının başlaması ile birlikte Türkiye AB'ye uyum sağlayabilmek için ulusal bir program düzenlenmiştir. 2002 yılında hem hazırlanan ulusal kalkınma programı hem de AB'nin isteği ile Türkiye Avrupa ülkelerine benzer 3 seviyeden oluşan bir bölge sistematiği geliştirmiş ve bu bağlamda istatistiki bölge birimleri sınıflandırması (İBBS) ile Türkiye 3 bölüme ayırılmıştır. Düzey 1'de 12 bölge, Düzey 2'de 26 alt bölgeye ve Düzey 3'te 81 bölgeye ayrılmış ve bu ayrım yapılırken; nüfus, coğrafya, bölgesel kalkınma planları, temel istatistiki göstergeler ve illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri baz alınmıştır (Taş, 2006:1).

Şekil-I İBBS'ye Göre Türkiye'nin Alt Bölgeleri

Kaynak: http://www.dika.org.tr/photos/images/b%C3%B6lgeler.jpg

Tablo : 1 TRC2 Bölgesinin Kapsamı

DİYARBAKIR			ŞANLIURFA	
Bağlar	Ergani	Lice	Akçakale	Harran
Bismil	Hani	Silvan	Birecik	Hilvan
Çermik	Hazro	Sur	Bozova	Karaköprü
Çınar	Kayapınar	Yenişehir	Ceylanpınar	Siverek
Çüngüş	Kocapınar		Eyyubiye	Suruç
Dicle	Kocaköy		Halfeti	Viranşehir
Eğil	Kulp		Haliliye	

Kaynak: Şeker vd. (2014:15)

İstatistiki bölge birimleri sınıflandırmasında TRC 2 bölgesi; Düzey 1'de Güneydoğu Anadolu (TRC), Düzey 2'de TRC 2 Şanlıurfa alt bölgesi ve 3 Düzeyde, TRC 21 Şanlıurfa ve TRC 22 Diyarbakır olarak yer almaktadır. Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde oluşan TRC 2 alt bölgesi 34.540 km²'alan ile Türkiye'nin %4.4 ünü oluşturmaktadır. ''*Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan bu alt bölge, Yukarı Mezopotamya olarak adlandırılan, Dicle ve Fırat havzaları içerisinde yer almaktadır. TRC 2 alt bölgesinin batısında Gaziantep, Adıyaman ve Malatya, kuzeyinde Elazığ ve Bingöl, doğusunda Mardin ve Batman illeri ve güneyinde*

Suriye ile sınır komşusudur" (Karacadağ Kalkına Ajansı,2014:11).

TRC 2 bölgesinin toplam nüfusu 3 milyon 480 bin 71 olup TRC 2 bölgesi bu nüfus ile Türkiye nüfusunun % 4,4'ünü oluşturmaktadır. 2014 verilerine göre toplam nüfusun %50,2'sini erkekler, %49,8'ni ise kadınlar oluşturmaktadır. Yine toplam nüfusun; yaklaşık %58'ini 25 yaş altı olanlar, % 38'ini 25-65 yaş arası olanlar ve kalan yaklaşık %4 ünün ise 65 yaş ve üstü olanlar oluşturmaktadır. Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde sırasıyla %6,1 ve % 5.1 olan hane halkı büyüklüğü, Türkiye ortalamasının (%3.6) üzerindedir. Nüfus artış hızı binde %20,7 olan TRC 2 alt bölgesinde nüfus yoğunluğu kilometre başına 103 tür (www.tuik.gov.tr). Ayrıca 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı'nın illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini belirlemek için yaptığı çalışmada ise Şanlıurfa 73, Diyarbakır 67. sırada yer almaktadır (Asoğlu ve Binici, 2015:225). TRC 2 bölgesinin önemli problemlerinden olan göç ile ilgili 2014 verilerine göre; Şanlıurfa'nın aldığı göç sayısı 35670, verdiği göç sayısı 49030 olup % 7,21 oranında göç vermiştir. TRC 2 bölgesinin bir diğer ili olan Diyarbakır'ın ise aldığı göç sayısı 36920, verdiği göç sayısı 48019 olup, % 6,77 oranında göç vermiştir (www.tuik.gov.tr).

2013 yılı verilerine göre; Şanlıurfa'da iş gücüne katılım oranı %38,7, işsizlik oranı %16,3, istihdam oranı ise % 32 ve toplumun mutluluk oranı % 57,3'tür. Diyarbakır'da ise iş gücüne katılım oranı % 37,2, işsizlik oranı % 18,7 ve istihdam oranı % 30,2 ve mutluluk oranı % 48,7'dir. Yine 2013 verilerine göre yoksulluk oranın %15 olduğu Türkiye genelinde, TRC 2 bölgesinde yoksulluk oranı % 11,9 ile TRB2 bölgesinden (Orta Doğu Anadolu alt bölgesi) sonra 2. Sırada yer almaktadır. 2011 yılında Türkiye genelinde 9.244 dolar olan kişi başına gayri safi katma değer, TRC 2 bölgesinde 4.282 dolar olarak gerçeklemiş ve TRC 2 bölgesi bu rakam 26 alt bölge arasında 24.olmuştur.

TRC 2'nin eğitim göstergelerine baktığımızda, Türkiye'deki 81 il içinde Şanlıurfa'nın eğitim sektörü gelişmişlik sıralaması 78, Diyarbakır ise 73. sırada yer almaktadır. TRC 2 bölgesi eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasında 26 alt bölge içerinde 25. sırada yer almaktadır. İlk ve ortaokulda okullaşma oranı % 98,73 ortaokullaşma oranı %90,6 olan TRC 2 bölgesinde Şanlıurfa ilinde Harran Üniversitesi, Diyarbakır'da ise Dicle Üniversitesi yer almakta olup öğrencisi sayıları toplamı 2013- 2014 eğitim öğretim yılında 36.895 olmuştur.

TRC 2 bölgesi önemli ulaşım bağlantılarının kesişme noktası konumda olup özellikle kara ve havayolu ulaşımı ile dünyanın birçok noktası ile ulaşım imkânına sahiptir. Diyarbakır'da yer alan Diyarbakır havaalanı ülkedeki 44 havaalanı içerinde yolcu taşıma kapasitesi açasından 10. sırada yer almaktadır. Ayrıca Şanlıurfa ilinde yeni yapılan GAP Havaalanı havayolu ulaşımında bölge için önemli bir katkı sağlamaktadır. Yine açılışı Mayıs 2015 tarihinde yapılan Nissibi Köprüsü de bölgeye önemli ticari katkılar sağlayacaktır (Karacadağ Kalkına Ajansı,2014:5,7).

Bu çalışmayı yapmamızdaki amaç; yaklaşık 35 senelik bir geçmişi olan ve adı konulamayan sorunun etkisiyle şiddet ortamının zaman zaman zirve yaptığı bir bölge TRC 2 de; siyasal, sosyal ve kültürel alanların yanında ciddi oranda ekonomik faaliyetlerin de azaldığı, yatırımların yapılmadığı ya da yapılamadığı ancak çözüm süreci ile birlikte artan huzurlu ortamın TRC 2 bölgesine getirdiği ve getireceği bazı ekonomik katkıları ikincil verilerden yararlanarak araştırmaktır.

1. Çözüm Süreci

Türkiye'nin demokrasiye geçişinden itibaren iki anayasa yapılmasına rağmen demokratik bir ortamın oluşturulabilmesi için bu anayasalar yeterli olamamış ve yeterli olmamakla birlikte beraberinde birçok sorun getirmiştir. Bu sorunların temelinde ise 1961 ve 1982 anayasalarının öngördüğü modellerden kaynaklanmaktadır. Bu iki anayasanın bu kadar sorun getirmesinin temel nedeni ise; bu anayasaları yapanların toplumum tümünü kucaklayan yasalar yerine kendi demokrasi anlayışlarını yansıtan yasaları yapmalarıdır (Hakyemez, 2012:7,9).

1980'lerde yukarıda bahsettiğimiz anayasal nedenlerden dolayı orta çıkan ve

günümüze kadar devam eden ‘’Kürt Sorunu’’, ‘’Terör Sorunu’’, ’’PKK Sorunu’’ gibi farklı isimle ifade edilen ve hala isim konusunda bir mutabakata varılamayan ancak sorunun var olduğu toplumun büyük bir çoğunluğu tarafından kabul edilmektedir. Genel olarak bu sorundan tüm Türkiye toplumunu etkilense de özelde Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi’nde yaşayan insanları sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel alanda büyük oranda olumsuz etkilemiştir.

2002 öncesinde genel olarak var olan sorunları sadece ‘’Terör Sorunu’’ olarak gören ve sorunun çözümü de silah olarak gören devlet paradigmasının iflas ettiği; Sayın Başbakanın, 2005 Diyarbakır konuşmasında söylediği şu sözlerden anlayabilmekteyiz (www.sabah.com.tr) :

> *“İlla her soruna bir ad koymak da gerekmez. Çünkü sorunlar hepimizindir. Ama illa ‘Ad koyalım’ diyorsanız Kürt sorunu bu milletin bir parçasının değil, hepsinin sorudur. Benim de sorunumdur”.*

> *“Sorunların parça parça adresi olmaz. Bütün sorunlar Türk olsun, Kürt olsun, Çerkez olsun, Abaza olsun, Laz olsun bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ortak sorunudur. Çünkü güneş herkesi ısıtır, çünkü yağmur herkes için rahmettir. Çünkü herkes aynı toprağın insanıdır, insanıyız; millet olmak işte budur.”*

Bu açıklamalardan anlaşılabileceği gibi 2000’li yılların öncesinde pek tartışılmayan ya da tartışılamayan bir konu olan bu sorunun 2005’ten sonra daha net şekilde dillendirildiği ve çözüm olarak silahın değil sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlerin etkili olacağı dile getirilmiştir.

Dünya tarihine genel olarak bakıldığında ise hiçbir ülkenin; etnik, kültürel ve siyasi nedenlerle ortaya çıkan çatışmaların çözümüne silah yoluyla sonuca ulaşamadığını görmekteyiz. Özellikle soğuk savaş döneminin sona ermesi, liberal demokrasinin yaygınlaşması ve halk talepleri ülkeleri sorunların çözümü için silah yerine karşılıklı müzakereye başvurmalarına itmiştir (Aktaş,2014:7). Bu durumun farkında olan hükümet yetkilileri de 2005’te Diyarbakır’da başlayan bu sürece ivme kazandırarak, 2009 yılında *‘’Demokratik Açılım Süreci ”* olarak isimlendirilen; Türkiye sınırları içerisinde yaşayan insanlar arasında birlik ve beraberliğin güçlendirilmesi, temel insan hakları ve özgürlüklerinin artırılması ve uzun yıllardır ülkenin gündemini meşgul eden şiddet olaylarının sonlandırılmasına yönelik süreç başlatılmıştır (Akyürek, 2011:17). İlk kez dile getirildiği tarihten günümüze zikzaklar çizerek gelen bu sürecin 16 Temmuz 2014 tarihinde yayımlanan ilgili yasa ile yasal zemine oturtulmuş ve sorunların daha açık bir şekilde çözülebilmesinin yolu açılmıştır.

1.2. Çözüm Süreci Bölgesel Kalkınmayı Nasıl Etkiler?

Ekonomik büyüme ve kalkınma tüm ülkelerin temel amacıdır. Bu amaca ulaşmadaki yol ise ülkenin mevcut kaynaklarının en rasyonel ve en verimli kullanmasından geçer. Ancak, bazen ülkelerin kaynakları rasyonel ve verimli kullanılmaz, işte durum bir takım olumsuzlukların doğmasına neden olmaktadır.

Hemen hemen tüm ülkelerde belirli merkezlerde toplanan ekonomik ve sosyal faaliyetler bölgeler arasında ekonomik dengesizliklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu durumu çözmek isteyen hükümetler ise geri kalmış bölgelerin kalkınması için bir takım politikalar geliştirmişledir. Hükümetlerin geliştirdiği politikalardan biri olan bölgesel kalkınmayı; geri kalmış olan bölgelere belirli teşvikler vererek kalkınmasını sağlamak ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri asgari düzeye düşürme çabalarıdır şekline tanımlayabiliriz (Arslan,2005:275-278).

Türkiye’de de bir takım sorunlardan dolayı başta Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu olmak üzere bazı bölgeler yeterince gelişememiş ve geri kalmıştır. Bu bölgelerin geri kalmışlıklarını telafi etmek için hükümetler tarafından bu bölgelerin kalkınması için çeşitli bölgesel kalkınma programları uygulanmıştır. Ancak Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu

Bölgelerinde uygulanan bölgesel kalkınma politikalarının, diğer geri kalmış bölgelere uygulanan ve uygulanacak olan kalkınma politikalarından farkı olarak 2009 başlatılan çözüm süreci ile bağlantılı olmasıdır. Şöyle ki bölgesel kalkınmanın, çözüm sürecinin başarıya ulaşmasıyla daha etkili ve hızlı sonuç alınacağı çoğu otoriter tarafından kabul edilen bir gerçektir.

1980’lerden başlayıp günümüze kadar gelen adı konusunda bir mutabakatta varılamayan ancak bir sorunun olduğu toplumun çok büyük bir kısmı tarafından kabul edilen adına *‘’Kürt sorunu”* veya başka her ne denilirse denilsin var olan sürecin Türkiye ekonomisini ve özellikle de bölge ekonomisini olumsuz etkilediği tartışılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorunların ilk baş gösterdiği 80’li yılardan günümüze kadar savunmaya ayrılan kaynağın, eğitim, sağlık, ulaşım gibi alanlarda kullanılmasının ülkede ve bölgede refahı yükselteceği su götüremez bir gerçektir.

Yukarıda bahsedilen gerçeğe rağmen yakın tarihimize kadar mevcut iktidarların klasik devlet savunma refleksi ile hareket etmeleri çözümsüzlüğü artırtmaktan başka bir şey yapmamıştır. İşte bu süreçten en fazla zarar gören Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu illerinin, Türkiye’nin diğer illeri arasında ekonomik anlamda dezavantajlı duruma getirmiştir. Mevcut olan sorunların çözülememesi bölgeye dışardan olan ilgiyi azaltmanın yanı sıra bölgeden dışarıya doğru ciddi oranda göçlerin olmasına da yol açmıştır.

Çözüm sürecinin bölgeye ekonomik anlamada ciddi bir pozitif ivme katacağı tartışılmaz bir gerçektir. Doğu Anadolu bölgesinde uygulan DAP ve Güney Doğu Anadolu bölgesinde uygulan GAP, bu bölgelerde yer alan illerin gelişmişlik düzeylerinin artmasında önemli rol oynayacaktır. GAP projesinde önemli yere sahip olan Şanlıurfa ve Diyarbakır’da bu projenin tam olarak gerçekleşmesi durumunda, bu iller istihdam, tarımsal üretim alanında önemli yol kat edecektir. Yine GAP projesinin tamamlanması bölge haklının refah düzeyini artıracak ve diğer bölgelerle olan gelişmişlik düzeyi farkını azaltacaktır.

Aynı şekilde bölgenin zengin yer altı ve yer üstü sahip olması, Irak ve İran sınırında olması bölgeyi enerji ve lojistik merkezi haline getirecektir. Enerji hattının geçiş güzergâhı olarak düşünülen bu bölgedeki huzur ve istikrar çözüm sürecinin başarısı ile doğrudan ilişkilidir. Bugün Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi’ninnin tüm ilerinde üniversite mevcut olup, bu bölgede huzurun artması bu üniversitelere başarılı öğrencilerin tercih etmesine, alanlarında başarılı akademisyenlerin bu üniversitelere gelmesine etki edecektir. Bu durum bölgeyi bilim konusunda da cazibe merkezi haline getirecektir.

Bölge turizm açısından da oldukça önemli merkezlere sahiptir. Şanlıurfa’nın Siverek ilçesinde yer alan Karacadağ kış turizmi için önemli bir yere sahipken, yine Şanlıurfa’da bulunan Balıklıgöl inanç turizmi açısından ayrı bir yere sahiptir. Ayrıca Şanlıurfa’daki Göbeklitepe tarih ve kültür turizmi açısından; Diyarbakır’da ise Diyarbakır Surları ve Çayönü Kalıntıları tarih ve kültürel turizm açısından, Çermik’te bulunan termal tesisler termal turizmi açından önemlidir. İşte çözüm süreci ile birlikte bölgede şiddet olayları sona erecek, bu bölgeye gelmekten korkan insanlar bölgeye gelecek, yine gerekli tanıtımlar yapılarak yabancı turist gelmesi sağlanacak ve bölgeye önemli ölçüde ekonomik katkı sağlayacaktır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2013:10).

2. Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de yaşanan çatışmalı süreçlerin benzeri dünyanın birçok ülkesinde yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Genel olarak bu çatışmalı süreçlerin ülke ekonomilerine ve özellikle çatışmaların yoğun olarak yaşandıkları bölgelere ekonomik anlamada ciddi zararlara yol açtığı görülmekte olup yapılan akademik çalışmalarda bu tezi doğrular niteliktedir.

Bilgel ve Karahasan (2015), Türkiye’de çatışmalı sürecin en yoğun olarak yaşandığı dönemler olan 1988- 2001 dönemine çatışma sürecinin yoğun olarak yaşandığı bölgelerin ekonomik verileri analiz edilmiştir. Analiz sonucunda çatışma sürecinin başlamasından sonra GSYİH’nın % 6,6 oranında azaldığı görülmüştür. Araz-Takay vd. (2007), Türkiye’deki çatışmalı sürecin makroekonomik etkileri araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; çatışmalı sürecin ekonomik faaliyetler üzerinde önemli derecede olumsuz etki ortaya çıkardığı görülmüştür.

Abadie ve Gardeazabal (2003), İspanya'nın Bask bölgesinde yaşayan çatışmalı sürecin ekonomik etkilerini araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre; çatışmalı sürecin başladığı 1960'dan sonra bölgede Gayrisafi Yurt İçi Hasılanın (GSYH) 10 puan düştüğü görülmüştür. Ancak 1998-1999 yılında başlayan barış süreci bölgeyi normalleştirme sürecine sokmuştur ve bölgedeki firmaların performansı bu süreçten olumlu yönde etkilenmiştir.

Gries vd (2009), ekonomik büyüme ve çatışmalı süreçlerin ilişkisi konusunda Batı Avrupa ülkelerinde araştırma yapmış ve sonuç olarak ekonomik büyüme ve çatışmalı süreçler arasında ilişki olduğu, bu etkinin ise negatif olduğu görülmüştür. Gupta vd. (2004), Düşük ve orta gelirli ülkelerden yaşanan çatışmalı süreçlerin ekonomi üzerindeki etkilerini araştırmak için yaptıkları çalışmada, çatışmalı sürecin enflasyon, düşük büyüme hızı, kamu harcamalarında artışa neden olduğu bunun yanında yatırımları olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Altay vd. (2013), Ortadoğu'da yaşanan çatışma süreçlerinin, ekonomiyi nasıl etkilediğini incelemek için Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan ülkeleri seçilerek araştırma yapılmıştır. 1996-2000 arası yılları kapsayan araştırmada, ithalat, ,ihracat, turizm, işsizlik, ekonomik büyüme, kişi başına düşen milli gelir, doğrudan yabancı yatırımlar gibi ekonomik değişkenler ile çatışma süreci olaylarının ilişkisi panel veri analizi yolu ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre başta turizm olmak üzere bütün değişkenlerin şiddet olaylarından olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir. Enders ve Sandler (1991), İspanya'da 1970-1988 döneminde çatışmalı sürecin turizm üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Yapılan araştırma sonuca göre; çatışmalı sürecin turizm faaliyetlerinim olumsuz etkilediği görülmüştür. Pizam ve Fleicher (2002), İsrail'de yaşanan çatışmalı sürecin, 1991- 2001 zaman diliminde turizme olan etkisi araştırılmış ve sonuç olarak turizmin çatışmalı süreçten olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir. Ranga ve Pradan (2014), Hindistan'da yaptığı çalışmada, 2006-2012 dönemi verileri incelenmiş ve sonuç olarak turizm faaliyetlerinin çatışma süreçlerinden olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir.

3. Çözüm Sürecinin TRC 2 Bölgesine Ekonomik Katkıları

Çözüm süreci ile birlikte TRC2 bölgesindeki ekonomik değişimi incelemenin en iyi yolu belirli parametrelerdeki değişimleri gözlemlemek ve bu değişimlere göre sonucu yorumlamaktır. Çalışma kapsamında yatırım teşvik istatistikleri, istihdam verileri ve dış ticaret verileri irdelenecektir.

Ekonomik gelişimin temelinde sanayi yatırımları yatmaktadır. Bu yatırımların artışlarının incelenebileceği en iyi yol devlet teşvikleri ile kurulan işletme sayılarına ve elde edilen katma değer artışlarına bakabilmektedir. Elbette yatırımların maddi katkıları yanında istihdama olan katkıları da tartışılmazdır.

Tablo: 2 Yıllara Göre Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Yatırım Teşvik Belgeleri

	Şanlıurfa			**Diyarbakır**		
Yıllar	Belge Adedi	Sabit Yatırım (milyon TL)	İstihdam	Belge Adedi	Sabit Yatırım (milyon TL)	İstihdam
2009	27	96	494	29	114	814
2010	101	297	2551	85	254	1983
2011	55	427	1431	66	249	1268
2012	95	507	5808	65	348	2770
2013	136	1086	9227	111	856	3776
2014	79	369	5001	116	536	3734
TOPLAM	**493**	**2782**	**24512**	**472**	**2357**	**14345**

Kaynak: Çolak,Y. ve Deniz,H. 2015

Şanlıurfa için 2012-2014 yıllarını kapsayan 3 yıllık yeni teşvik sistemi dönemi ile 2009-2011 yıllarını kapsayan 3 yıllık dönemin karşılaştırıldığı aşağıdaki tablo incelendiğinde, yeni teşvik sistemi döneminde önceki döneme göre; belge adedinde % 69›luk, sabit yatırım tutarında % 139›luk, istihdamda ise % 347›luk artış olduğu görülmektedir. Aynı dönemde, ülke ortalama artışının sırasıyla; % 28, % 56 ve % 42 olarak gerçekleşmiş olduğu dikkate alındığında, Şanlıurfa için önemli bir artış olduğundan söz edilebilir.

Diyarbakır için 2012-2014 yıllarını kapsayan 3 yıllık yeni teşvik sistemi dönemi ile 2009-2011 yıllarını kapsayan 3 yıllık dönemin karşılaştırıldığı aşağıdaki tablo incelendiğinde, yeni teşvik sistemi döneminde önceki döneme göre; belge adedinde % 62'lik, sabit yatırım tutarında % 182'lik, istihdamda ise % 153'lük artış olduğu görülmektedir. Aynı dönemde, ülke ortalama artışının sırasıyla; % 28, % 56 ve % 42 olarak gerçekleşmiş olduğu dikkate alındığında, Diyarbakır için önemli bir artış olduğundan söz edilebilir.

Tablo :3 TRC2 İstihdam Verileri (2009-2013)

Yıllar	Şanlıurfa			Diyarbakır		
	İş Gücüne Katılma Oranı (٪)	İşsizlik oranı / Değişim katsayısı (%)	İstihdam oranı (٪)	İş Gücüne Katılma Oranı (٪)	İşsizlik oranı / Değişim katsayısı (%)	İstihdam oranı (%)
2009	36,2	10,3	30	32,7	10,6	26
2010	35,5	9,2	31,1	31,8	9	27,5
2011	34,9	9,9	32,1	30,6	9,5	28
2012	30,4	11,8	28,5	26,9	10,4	25
2013	38,7	3,5	32,4	37,2	4,1	30,2

Kaynak: TÜİK, 2015

İstihdam değerleri bir ilin ekonomik gelişim göstergelerini ifade etme adına önemli değişkenlerin başında gelmektedir. Yukarıda Tablo 3 incelendiğinde iki ilin 2009-2013 dönemi arasında İş gücüne katılım oranı, işsizlik oranı ve istihdam oranı değerleri görülecektir. Tablodan edinilen izlenime göre çözüm süreci ile birlikte değerlerde pozitif yönde bir ilerleme görülmektedir. Örneğin Şanlıurfa'da % 36,2 olan işgücüne katılım oranı % 38,7'ye , % 30 olan istihdam oranı da % 32,4'e yükselmiştir. Ayrıca % 10,3 olan işsizlik oranı değişim oranı % 3'e düşmüştür. Aynı şekilde Diyarbakır'da da % 37,2 olan işgücüne katılım oranı % 37,2'ye, % 26 olan istihdam oranı da % 30,2'ye yükseldiği gözlemlenmektedir. Şanlıurfa'da olduğu gibi Diyarbakır'da da işsizlik oranı değişimi ciddi oranda azalmış ve % 10,6'dan % 4,1 seviyelerine indiği gözlemlenmektedir.

Tablo :4 TRC2 Dış Ticaret Verileri (2009-2014)

Yıllar	Şanlıurfa			Diyarbakır		
	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)	Dış Ticaret Dengesi	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)	Dış Ticaret Dengesi
2009	128893	195540	-66647	115388	23810	91578
2010	173079	247504	-74425	165055	39610	125445
2011	148312	288954	-140642	169672	62816	106856
2012	109818	255020	-145202	198959	69057	129902
2013	215028	218625	-3597	280808	116223	164585
2014	249270	255020	-5750	264084	55448	208636

Kaynak: TÜİK,2015

TRC2 Bölgesinde çözüm süreci ile birlikte ekonomik gelişme incelenirken kuşkusuz bakılması gerekli en önemli rakamlar arasında dış ticaret verileri de gelmektedir. Bu sebepten dolayı yukarıdaki tablo verileri incelendiğinde hem Şanlıurfa'da hem de Diyarbakır'da 2009 'dan 2014' e geçen süre zarfında ihracat rakamlarında iki kattan daha fazla bir artış görülmektedir. 2009 yılında 128.893.000 dolar ve 115.388.000 dolar olan ihracat rakamları sırasıyla 249.270.000 ve 264.084.000 dolara ulaşmıştır. 2023'de 500 milyar dolar ihracat hedefleyen Türkiye için bu illerin rakamlarındaki artış büyük önem ifade etmektedir.

Tablo:5 Yıllara Göre İhracatçı ve İthalatçı Firma Sayısındaki Değişim

Yıllar	Şanlıurfa		Diyarbakır	
	İhracatçı Firma Sayısı	İthalatçı Firma Sayısı	İhracatçı Firma Sayısı	İthalatçı Firma Sayısı
2009	123	220	106	300
2010	131	241	128	354
2011	149	285	135	434
2012	125	243	162	380
2013	176	276	178	276

Kaynak:http://www.iktisadi.org/2002-2013-donemi-ihracatci-firmalarin-illere-gore-dagilimi.html

Tablo 4' te belirtilen ihracat ve ithalat rakamlarının ortaya çıkmasında en önemli faktör şüphesiz iki ildeki ithalatçı ve ihracatçı firma sayılarındaki değişimdir. Tablo 5'te görüldüğü üzere Şanlıurfa'da 2009 yılında 123 olan ihracatçı firma sayısı 2013 yılında 176'ya çıkarak % 43'lük bir büyüme sağlanmıştır. Aynı şekilde Diyarbakır'da 106 olan ihracatçı firma sayısı 2013 yılında 178'e yükselerek % 67'lik bir büyüme sağlanmıştır. Benzer artış rakamlarının ithalatçı firma sayılarında olmadığı gözlemlenmektedir. 2009-2013 arasında Şanlıurfa'da ithalatçı firma sayısı 56 artışla % 25 artış, Diyarbakır'da ise sayı 300'den 276'ya düşerek yaklaşık % 8'lik bir düşüş görülmektedir. Ancak bu düşüşe rağmen bir önceki Tablo 4 te görüldüğü üzere ithalatta yine de artış gerçekleşmiştir. Yukarıda belirtilen dış ticaret rakamlarındaki genel anlamda iyileşmeler gözlemlenmesinde bölgede çözüm süreci ile birlikte oluşan güven ortamının payı büyüktür. Artan güven ve refah ortamı ile yatırımcılar daha sağlıklı planlamalar yaparak ajandalarına ihracat ve ithalat kalemlerini de ekledikleri verilerden görülmektedir.

Tablo:6 Şanlıurfa ve Diyarbakır'da Banka Şube Sayıları

İl/Bölge	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Şanlıurfa	53	58	62	75	76	78
Diyarbakır	76	82	85	87	91	98
TRC2 bölgesi	129	140	147	162	167	176

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2015

Bir bölgede ticari faaliyetlerin artmasının önemli göstergelerinden birisi de bankaların sayısının artışıdır. Araştırma kapsamında yer alan 2009-2014 yılları arasında TRC2 bölgesinde faaliyette bulunan banka sayıları ciddi oranlarda artış göstermektedir. Bu da bankacılık sektörünün de bölgeye güvendiğinin yatırımlarını arttırdığının en önemli kanıtıdır. 2009-2014 yıllar arasında TRC2 bölgesinde toplam 129 şube sayısından 176 şube sayısına ulaşılmıştır. Bu da % 36'lık bir artış demektir. Bu artışa paralel olarak bir sonraki tablodan da görüleceği üzere iki ildeki toplam yurt içi mevduat oranlarında da ciddi artışlar söz konusudur.

Tablo:7 Şanlıurfa ve Diyarbakır İllerinin Yurt İçi Mevduat Hacmi (Bin TL)

İl/Bölge	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Şanlıurfa	1.256.465	1.563.150	1.846.424	1.900.545	1.764.876	1.910.614
Diyarbakır	1.783.961	2.386.432	2.532.347	2.690.664	2.872.421	2.999.894
TRC2 Bölgesi	3.040.426	3.949.582	4.378.771	4.590.209	4.637.297	4.910.508

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği,2015

Tablo 7 de görüldüğü üzere TRC2 Bölgesinde 2009 yılında 3.040.426.000 TL olan yurt içi mevduat yaklaşık % 61'lik bir artışla 4.910.508' e yükselmiştir.

Tablo:8 Kamu Yatırımları (Bin TL)

İl/Bölge	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Şanlıurfa	541.697	590.243	680.639	647.736	914.826	1.009.544
Diyarbakır	370.231	469.201	776.615	798.074	789.586	1.023.845
TRC2 Bölgesi	911.928	1.059.444	1.457.254	1.445.810	1.704.412	2.033.389

Kaynak: http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2015/71GK/ekonomikrapor-2014.pdf

Çözüm süreci ile birlikte oluşan güven ortamı ile beraber özel sektör yatırımlarının canlanmasının yanında aslan payı yine kamu yatırımlarının olmuştur. Tablo 8'de görüldüğü üzere 2009-2014 yılları arasında Şanlıurfa'da yaklaşık % 100'lük, Diyarbakır'da ise yaklaşık % 125'lik bir kamu yatırımları artışı gerçekleşmiştir. Sadece bu rakamlar bile çözüm sürecinin

ekonomik değerini ve önemini göstermek için yeterli sayılabilir.

Aşağıda Tablo 9 da görüldüğü üzere 2014 yılında yapılan kamu yatırımları içerinde Diyarbakır 4., Şanlıurfa ise 6. Sırada yer almaktadır.

Tablo :9 2014 Kamu yatırımlarında ilk 10 il

İl	**Tutar (Bin TL)**	İl	**Tutar (Bin TL)**
İstanbul	5.451.746	Konya	909.841
Ankara	4.509.166	Antalya	637.386
İzmir	1.475.723	Adana	570.304
Diyarbakır	1.023.845	Eskişehir	563.206
Mardin	1.016.369	**2014 TOPLAMI**	**56.279.641**
Şanlıurfa	1.009.544		

Kaynak: http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2015/71GK/ekonomikrapor-2014.pdf

Tablo: 10 TRC 2 de Tarım ve Hayvancılık

YIL	Bitkisel Üretim Değeri (Bin TL)	Canlı Hayvanlar Değeri(Bin TL)	Hayvansal Ürünler Değeri (Bin TL)	Kişi Başına Bitkisel Üretim Değeri(TL)	Kişi Başına Canlı Hayvanlar Değeri (TL)	Kişi Başına Hayvansal Ürünler Değeri (TL)
2009	36.864.280	13.831.650	6.752.050	1.178	442	216
2010	46.740.480	18.926.730	10.705.590	1.464	593	335
2011	59.723.600	24.797.090	5.247.280	1.817	754	160
2012	54.251.263	23.513.760	5.869.200	1.617	701	175
2013	58.722.130	25.633.830	7.334.140	1.722	752	215
2014	59.149.900	29.169.350	9.042.810	1.699	838	260

Kaynak: TUİK, 2015 Tarım

Tablo 10'da görüldüğü üzere bitkisel üretim değeri %60'ın üzerinde artış göstererek 36.864.280 TL'den 59.149.90 TL'ye, canlı hayvanlar değeri % 100 'ün üzerinde artış göstererek 13.831.650 TL'den 29.169.350 TL'ye, hayvansal ürünler değeri ise yaklaşık % 50 artarak 6.752.050 TL'den 9.042.810 TL'ye çıkmıştır. Aynı zamanda kişi başına canlı hayvan değeri,

kişi başına bitkisel ürünler değeri ve kişi başına hayvansal ürünler değeri yıllar itibariyle genel olarak artmıştır.

Tablo 11: Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Geliş Ve Geceleme Sayıları

YIL	Tesise Geliş Sayısı / Yabancı	Tesise Geliş Sayısı / Vatandaş	Tesise Geliş Sayısı / Toplam	Tesiste Geceleme Sayısı / Yabancı	Tesiste Geceleme Sayısı / Vatandaş	Tesiste Geceleme Sayısı/ Toplam
2009	10.732	438.141	448.873	21.682	485.220	502.204
2010	19.401	279.861	299.262	37.043	399.640	429.007
2011	26.503	310.167	336.970	44.988	432.526	477.514
2012	18.865	362.648	381.513	30.494	485.566	516.060
2013	55.676	393.722	449.398	74.604	500.811	575.415

Tablo: 12 Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Geliş Ve Geceleme Sayıları

YIL	Tesise Geliş Sayısı / Yabancı	Tesise Geliş Sayısı / Vatandaş	Tesise Geliş Sayısı / Toplam	Tesiste Geceleme Sayısı / Yabancı	Tesiste Geceleme Sayısı / Vatandaş	Tesiste Geceleme Sayısı/ Toplam
2009	23.031	246.93.3	269.964	38.780	331.618	370.398
2010	27.440	285.87.0	313.310	48.287	393.493	441.780
2011	28.905	317.88.8	346.793	54.529	438.138	492.667
2012	27.116	324.41.9	351.535	44.486	454.286	498.772
2013	43.695	363.050	406.745	71.420	529.788	601.208

Kaynak :TUİK: 2015,Turizm

Bir bölgeye yerli turist veya yabancı turistin gelmesinin en önemli şartlarından biride o bölgenin güvenilir olmasıdır (Tütüncü vd.,2011:91). TRC 2 bölgesinde de çözüm sürecinin etkisiyle şiddet ortamı azalmış ve durum Tablo 11 ve Tablo 12'de görüleceği üzere bölgeye gelen yerli ve yabancı turist sayısında önemli bir artış meydana getirmiştir. Özellikle bölgeye gelen yabancı sayısında artış belediye belgeli konaklama tesislerinde % 250'nin üzerinde, turizm belgeli konaklama tesislerinde ise % 100 yakın bir artış meydana getirmiştir.

SONUÇ

İlk bölümde de belirtiğimiz üzere 30 yılı aşkın bir süredir çözülmeyi bekleyen ve adı bir türlü konulamasa da sorunun varlığı konusunda toplumun büyük bir kısmının hemfikir olduğu ve özellikle etkisini Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde gösteren olaylar tüm Türkiye'yi gerek sosyal gerekse de ekonomik olarak olumsuz etkilemektedir.

Çalışmamızda TRC 2 Bölgesinde yer alan Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinin 2009-2014 yıllarına ait; istihdam verileri, yatırım teşvik belgeleri, dış ticaret verileri, ithalatçı ve ihracatçı firma sayısı verileri, banka sayısı ve mevduat tutarları verileri, kamu yatırımları verileri, tarım ve hayvancılık verileri ve turizm verileri incelenmiştir.

Çözüm sürecinin fiili olarak başladığı 2009 yılından 2014 yılına kadar olan veriler incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkaktadır;

- TRC 2 bölgesinde 2009 yılında 141 olan yatırım teşvik belgesi sayısı yaklaşık % 440 artarak 615 olmuştur.
- Diyarbakır'da 2009 yılında %36,2 olan işe katılma oranı 2013 yılında 2 puan artarak %38,7 ye yine Şanlıurfa'da %32,7 olan işe katılma oranı 2013 yılında 5 puan artarak %37,2 olmuştur.
- 2009 yılında TRC 2 bölgesinde 244.281 bin dolar olan ihracat 2014 yılında yaklaşık %100 artarak 513.318 bin dolar, 2009 yılında 219.350 bin dolar olan ithalat 2014 yılında yaklaşık %50 artarak 310.448 bin dolar olmuştur.
- TRC 2 bölgesinde 2009 yılında 229 olan ihracatçı firma sayısı 2013 yılında 287' ye, 2009 da 520 olan ithalatçı firma sayısı 2013 te 552'ye çıkmıştır.
- TRC 2 bölgesinde 2009 yılında 129 olan banka sayısı 2014 yılında 176 ya yükselmiştir.
- TRC 2 bölgesinde 2009 yılında 3.040.426 TL olan mevduat hacmi 2014 yılında 4.910.508 bin TL' ye yükselmiştir.
- TRC 2 bölgesinde 2009 yılında 911.928 bin TL olan kamu yatırımları 2014 yılında % 200 den fazla artarak 2.033.389 bin TL'ye yükselmiştir.
- TRC 2 bölgesinde 2009- 2014 döneminde tarım ve hayvancılık da ise bitkisel üretim değeri %60 ın üzerinde artış göstererek 36.864.280 TL'den 59.149.90 TL'ye, Canlı hayvanlar değeri % 100 'ün üzerinde artış göstererek 13.831.650 TL'den 29.169.350 TL'ye, hayvansal ürünler değeri ise yaklaşık % 50 artarak 6.752.050 TL'den 9.042.810 TL'ye çıkmıştır. Aynı zamanda kişi başına bitkisel ürün değeri 1.178 TL'den 1.999 TL'ye, kişi başına canlı hayvanlar değeri 442 TL'den 838 TL'ye, kişi başına hayvansal ürünler değeri ise 216 TL'den 260 TL'ye çıkmıştır
- TRC 2 bölgesinde belediye belgeli konaklama tesislerinde geliş ve geceleme sayıları ve turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde geliş ve geceleme sayıları 2009 yılında 1.591.439 kişi iken 2014 yılında 2.032.496 kişi olmuştur.

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere 2009 yılından 2014 yılını kadar olan veriler ışığında çözüm sürecinin TRC 2 bölgesinin ekonomik yapısını olumlu bir şekilde etkilediği söylenebilmektedir. Yine daha önce yapılan çalışmaları da destekler bir sonuç ortaya çıkmıştır. Ayrıca çalışmamız bundan sonra yapılacak olan ampirik çalışmalara katkı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

ABADIE, Alberto and GARDEAZABAL, Javier, 2003, '' The Economic Costs Of Conflict: A Casestudy Of The Basque Country. '' *American Economic Review*, 2003, 113-132.

AKTAŞ, Murat, 2014, Çatışma Çözümleri ve Barış, İletişim Yayınları, İstanbul.

AKYÜREK, Salih,2011, Demokratik Açılım Ve Toplumsal Algılar, BİLGESAM, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor No: 30,İstanbul.

ALTAY, Hüseyin; EKİNCİ, Aykut; PEÇE, M. Akif, 2013, '' Ortadoğu'da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır Ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme.'' *Dumlupınar University Journal of Social Science/Dumlupinar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 267-288.

ARAZ-TAKAY, Bahar; ARIN, K. Peren; OMAY, Tolga,2009, ''The Endogenous And Non-Linear Relationship Between Terrorism and Economic Performance:'' Turkish Evidence. *Defence and Peace Economics*, 20(1), 1-10.

ARSLAN, Kahraman, 2005, ''Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları*,''* İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(7), 275- 294

ASOĞLU, Veysel; BİNİCİ, Turan, 2015, KKYDP Ekonomik Yatırımlarının Değerlendirilmesi: Şanlıurfa Ve Diyarbakır Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (52), 221-230.

BILGEL, Fırat; KARAHASAN, Burhan Can, 2015, ''The Economic Costs of Separatist Terrorism in Turkey'' *Journal of Conflict Resolution*, , 0022002715576572.

ÇOLAK, Yunus, 2015. Yeni Teşvik Sistemi ve Şanlıurfa. Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları, http://www.karacadag.org.tr/arastirma-raporlari-detay.asp?SayfaId=587

DENİZ, Hikmet, 2015, Yeni Teşvik Sistemi ve Diyarbakır . Karacadağ Kalkınma Ajansı Yayınları, http://www.karacadag.org.tr/arastirma-raporlari-detay.asp?SayfaId=587

ENDERS, Walter; SANDLER, Todd,1991, '' Causality Between Transnational Terrorism and Tourism: Thecase of Spain. *Studies in Conflict&Terrorism*'' 14.1: 49-58.

GRIES, Thomas; KRIEGER, Tim; MEIERRIEKS, Daniel,2011, ''Causal Linkages Between Domestic Terrorism and Economic Growth''. *Defence and Peace Economics*, , 22 (5), 493-508.

GUPTA, Sanjeev; CLEMENTS Benedict, BHATTACHARYA Rina, CHAKRAVARTİ Shamit,2004,'' Fiscal Consequences Of Armed Conflict and Terrorism İn Low-And Middle-İncome Countries.'' *European Journal of Political Economy*, 20 (2), 403-421.

HAKYEMEZ, Yusuf Şevki,2012 ''Türkiye'de Son 10 Yılda (2002-2012) Demokratikleşme Sürecinde Atılan Adımlar'', Murat Yılmaz, Hamit Emrah Beriş (Ed.) Türkiye'nin Demokratik Dönüşümü, Stratejik Düşünce Enstitüsü: Ankara,7-41

Karacadağ Kalkına Ajansı, 2013, TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı Analiz Ve Genel Değerlendirme.

PIZAM, Abraham; FLEISCHER, Aliza, 2002, ''Severity Versus Frequency Of Acts Of Terrorism: Which Has A Larger İmpact On TourismDemand?'' *Journal of Travel Research*, 40(3), 337-339.

RANGA, Mukesh ve PRADAN, Priyanka, .2014, ''Terrorism Terrorizes Tourism: Indian Tourism Effacing Myths?'' *International Journal of Safetyand Security in Tourism*, 5, 26-39

ŞEKER, Murat; SALDANLI, Arif; BEKTAŞ, Hakan,2014, Trc2 Bölgesi Yaşam Kalitesi Araştırması, Karacadağ Kalkınma Ajansı.

TAŞ, Barış, 2006, '' AB Uyum Sürecinde Türkiye İçin Yeni Bir Bölge Kavramı: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS).''*,Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2) , 185-197

TÜTÜNCÜ, Özkan; KIREMITÇI, İpek; ÇALIŞKAN, 2011, ''Sağlık Turizmi, Güvenlik Ve Kalite''*,Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 91-93.

www.tuik.gov.tr

http://www.sabah.com.tr/siyaset/2009/12/17/basbakanin_2005te_diyarbakirdaki_konusmasi(E.T: 26.05.2015)

http://www.dika.org.tr/photos/images/b%C3%B6lgeler.jpg (E.T: 26.05.2015)

http://www.iktisadi.org/2002-2013-donemi-ihracatci-firmalarin-illere-gore-dagilimi.html (E.T: 27.05.2015)

http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2015/71GK/ekonomikrapor-2014.pdf (E.T: 01.06.2015)

http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2015/71GK/ekonomikrapor-2014.pdf (E.T: 25.05.2015)

https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59 (E.T: 15.26.2015)

TÜRKİYE'DE İŞGÜCÜ PİYASASININ KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ VE AB ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Comparative Analysis Of The Characteristics Of The Labor Market In Turkey And EU Countries

Yılmaz Aydın[1]

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de işgücü piyasasının temel özelliklerini AB ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak analiz etmektir. Buna göre, öncelikle, Türkiye'de işgücüne katılma oranı AB ülkelerine göre daha düşüktür. İkincisi, Türkiye'de kayıt dışı istihdam oldukça yaygındır.Son olarak, Türkiye'de tarımsal istihdamın payı AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında çok yüksektir.Türkiye'nin işgücü piyasasının bu özellikleri Türkiye'de işsizliğin nispeten düşük çıkmasının nedenleri arasında sayılabilir. Diğer bir deyişle, işgücüne katılım oranlarındaki artış, kayıt dışı istihdamın azaltılması ve tarım sektöründe istihdamdaki azalma, Türkiye'de işsizlik oranının artmasına yol açacaktır. Bu nedenle, işsizlikle mücadele için politikalar geliştirirken, bu faktörler dikkate alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: *İşgücü piyasası, işsizlik, işgücüne katılım oranı, istihdam oranı, kayıt dışı istihdam*

ABSTRACT

The aim of the study is to analyze the main characteristics of the labor market in Turkey in comparison with EU countries. According to this, firstly, labor force participation rate in Turkey are lower than EU countries. Secondly, unregistered employment in Turkey is quite common. Finally, the share of agricultural employment in Turkey is very high compared with EU countries. These characteristics of Turkey's labor market is one of the reason for the relatively low unemployment in Turkey. In other words, the increase in labor force participation rates, the reduction of unregistered employment and the decline in employment in the agricultural sector will lead to an increase in the unemployment rate in Turkey. Therefore, when developing policies to combat unemployment, these factors should be taken into account.

Keywords: *Labor market, unemployment, labor force participation, employment rate, unregistered employment*

1 Yrd. Doç. Dr., Nişantaşı Üniversitesi, İİSBF, Ekonomi Bölümü, yilmaz.aydin@nisantasi.edu.tr

GİRİŞ

Türkiye'de kayıt dışı istihdamın yüksek olması, işgücüne katılım oranının düşük çıkması ve toplam istihdam içinde tarım sektörünün payının yüksekliği işgücü piyasasının karakteristik özellikleri olarak görülebilir. Olumlu anlamda değişim gözlenmesine rağmen AB ülkeleri ile kıyaslandığında her üç alanda da önemli farklılıklar dikkat çekmektedir.

İstihdam edilenler ve işsiz sayısının toplamını ifade eden işgücü bir ekonomide toplam emek arzı anlamına gelir. İşgücünün aktif nüfus ya da çalışabilir yaştaki nüfusa oranı olarak tanımlanan işgücüne katılım oranı AB ülkelerine göre ülkemizde oldukça düşüktür. Özellikle kadınlar arasında işgücüne katılım oranının düşüklüğü, önemli bir sorun olarak durmaktadır. Türkiye'de neredeyse her üç kadından ikisinin işgücü piyasası ile herhangi bir ilişkisi bulunmamaktadır. İşgücüne katılım eğilimindeki bu durum, bir taraftan kültürel ya da sosyolojik nedenlerle kadınların işgücü piyasası dışında kalmaları ve diğer taraftan da iş bulma umudunun az olmasıyla yakından ilgili olduğu söylenebilir. İşgücüne katılım oranının düşük olması Türkiye'de işsizlik oranının görece düşük çıkması sonucunu doğurmaktadır. Kayıt dışı ekonomi Türkiye ekonomisinin önemli sorunlarının başında gelmektedir. Genel olarak düşme eğilimimde olmakla birlikte halen yaklaşık her üç çalışandan birinin herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmadığı tahmin edilmektedir. Kayıt dışı istihdamın, devletin vergi kaybına yol açması dışında sosyal güvenlik sisteminde yarattığı finansman sorunu ya da haksız rekabete yol açarak piyasa ekonomisinin sağlıksız işlemesine yol açması gibi bir dizi olumsuz sonuçları söz konusudur. AB ülkeleri ile kıyaslandığında önemli boyutlarda olduğu görülen kayıt dışı ekonomi, nedenleri ve sonuçları incelenerek gerekli çözüm önlemlerinin bir an önce alınması gereken sorunların başında gelmektedir.AB ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye'de işgücü piyasasının kendine has özelliklerinin bir diğeri de tarım sektöründeki istihdamın toplam istihdam içinde göreli ağırlığıdır. Türkiye'de küçük üreticilerin egemen olduğu tarım kesiminde, çalışanların çoğunluğunu kendi hesabına çalışanlarla ücretsiz aile işçisi konumundaki kadınlar oluşturmaktadır. Tanım gereği referans döneminde bir saat bile çalışmış olanlar işsiz sayılmadıkları için, tipik aile işletmelerinin egemenliğinin yaygın olduğu tarımda işsizlik doğal olarak düşüktür. Buna göre istihdamın önemli kısmının tarımda yer alması ve tarımda işsizliğin düşük olması, ortalama işsizlik oranını düşürmektedir. Ancak burada toplam istihdam içinde tarım kesiminin payı ile toplam üretimde tarım sektörünün payı karşılaştırıldığında verimliliğin oldukça düşük olması, çalışanların bir kısmının gizli işsiz olduğu anlamına gelmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'de işgücü piyasasının karakteristik özellikleri incelenmekte ve AB ülkeleri karşılaştırmalı analizi yapılmaktadır. Çalışma Giriş bölümü dışında üç bölümden oluşmaktadır. Sırasıyla İşgücüne Katılım Oranı, Kayıt Dışı İstihdam ve Tarım Sektörünün Toplam İstihdam İçindeki Payı başlıklarından oluşan bölümlerden sonra genel bir değerlendirmenin yapıldığı Sonuç bölümü yer almaktadır.

1. İşgücüne Katılım Oranı

İşgücü, istihdam edilen, yani bir işte çalışan nüfus ile işi olmayıp aktif olarak iş arayanların toplamından oluşmaktadır. Çalışma çağındaki nüfus ile işgücü arasındaki fark, işgücü arzının önemli göstergelerinden biri olan işgücüne katılma oranını (İKO) belirler. Bu oran, işgücünün toplam çalışabilir yaştaki nüfusa oranı olarak tanımlanmaktadır (Gürsel, 2002: 29).Başka bir ifadeyle İKO, çalışmakta olanların ve iş arayanların toplamının, yani işgücünün aktif nüfusa ya da aynı anlama gelmek üzereçalışabilecek yaşta[1] olan toplam nüfusa oranıdır (Kılıç ve Öztürk, 2014: 109).

1 Aktif nüfus ya da çalışabilecek yaş kavramı her ülke için küçük farklılıklar gösterse de genellikle 15-64 yaş arası olarak tanımlanmaktadır (Kılıç ve Öztürk, 2014: 109). Bu çalışmada da aksi belirtilmediği sürece bu tanım dikkate alınmaktadır.

İşgücüne Katılma Oranı'nın (İKO) azalması ya da artması, işgücü devri ile ilgilidir. Başka bir ifadeyle, işgücü piyasasını terk edenlerin sayısı ile işgücü piyasasına dahil olanların sayısı arasındaki fark, katılım oranının büyüklüğünü belirler. Buna göre, işgücü piyasasına "girişlerin" sayısı, işgücü piyasasını "terk ediş" sayısından fazla ise İKO artarken, tersi durumda azalır (Lordoğlu, 2006:35). Dünya genelinde işgücüne katılım oranını inceleyen çalışmaların bulguları kısaca iki maddede özetlenebilir. İlk olarak genel eğilim, kadınların işgücüne katılım oranının zaman içinde artmakta olduğunu göstermektedir. İkincisi ise, kadınlardaki artışın aksine erkeklerin işgücüne katılım oranlarının sabit kaldığı ya da en azından kadınların işgücüne katılım düzeyi kadar artmadığını işaret etmektedir (Kılıç ve Öztürk, 2014: 109). İşgücüne katılma oranlarını gelişimini belirleyen faktörler genellikle, bireysel işgücü arzını belirleyen faktörlerle özdeştir. Bunlar, Neoklasik-Klasik analiz gereği bireylerin boş zaman-çalışma süresi tercihlerini etkileyen ücret değişiklikleri, çalışma hayatına ilişkin eğitim ve işgücü tecrübesi, işgücü talebindeki değişme, şehirleşme oranı, boşanma oranı vb. faktörlerdir. Ancak, son yıllarda feminist araştırmaların ortaya koyduğu gerçek, kadın-erkek İKO'larını belirleyen demografik faktörler arasında en önemlisinin toplumsal cinsiyet (gender) olduğu saptamasıdır (Lordoğlu ve Özkaplan, 2005: 55).

Tablo 1'de AB ülkeleri ve Türkiye'nin 2014 yılı için işgücü durumu özetlenmektedir. Tabloya göre AB ülkelerinde işgücüne dahil toplam 242,5 milyon nüfusun 213 milyonu çalışan ve yaklaşık 28 milyonu işsizdir. Türkiye'de ise 25,2 milyon kişi çalışan ve 2,8 milyon işsiz toplamından oluşan toplam 28 milyon işgücü söz konusudur. 2014 yılında Türkiye'de çalışma çağında ve yeteneğindeki, yani 15-64 yaş arası toplam 51 milyon nüfusun sadece 28 milyonu işgücü piyasası içindedir. Başka bir deyişle çalışma çağındaki nüfusun büyük bir kısmı değişik nedenlerle işgücü piyasası dışında kalmaktadır. Bu ise potansiyel işgücü arzının önemli bir bölümünün işgücü piyasası dışında kaldığı anlamına gelmektedir.

Tablo 1: Türkiye ve AB Ülkelerinde İşgücü Piyasası (Bin)

2014	**Toplam Nüfus**	**Aktif Nüfus (15-64)**	İşgücü	İstihdam **edilenler**	İşsiz
Avrupa Birliği (28 Ülke)	498.733,0	328.153,7	238.086,4	213.381,5	24.704,9
Belçika	11.181,1	7.265,5	4.920,4	4.497,3	423,0
Bulgaristan	7.209,7	4.795,6	3.308,7	2.927,4	381,3
Çek Cumhuriyeti	10.518,0	7.081,2	5.205,9	4.883,5	322,4
Danimarka	5.637,8	3.626,3	2.831,3	2.640,1	191,2
Almanya	80.023,5	52.737,5	40.997,2	38.915,4	2.081,8
Estonya	1.311,4	861,7	648,4	599,5	48,8
İrlanda	4.614,8	3.007,4	2.098,4	1.856,3	242,1
Yunanistan	10.880,5	7.040,4	4.747,1	3.479,5	1.267,6
İspanya	45.994,9	30.750,1	22.813,6	17.210,5	5.603,1
Fransa	62.559,2	39.745,2	29.122,6	26.110,1	3.012,5
Hırvatistan	4.236,3	2.826,0	1.867,9	1.541,8	326,1
İtalya	60.447,9	39.161,1	25.039,3	21.809,5	3.229,8
Kıbrıs	818,5	571,5	424,5	355,1	69,4
Letonya	1.968,2	1.295,3	965,8	858,6	107,2
Litvanya	2.934,3	1.961,0	1.445,5	1.288,0	157,5
Lüksemburg	525,5	364,4	258,0	242,8	15,2
Macaristan	9.694,9	6.587,7	4.412,6	4.069,9	342,7
Malta	417,8	284,8	188,7	177,5	11,2
Hollanda	16.657,6	10.980,4	8.677,0	8.028,5	648,6
Avusturya	8.394,4	5.675,8	4.278,5	4.034,2	244,2
Polonya	36.511,6	25.277,8	17.152,7	15.591,0	1.561,8
Portekiz	10.387,3	6.794,3	4.976,1	4.254,5	721,6
Romanya	19.923,8	13.526,7	8.882,7	8.254,4	628,3
Slovenya	2.061,4	1.397,2	990,7	892,6	98,1
Slovakya	5.415,9	3.852,8	2.707,1	2.349,2	357,9
Finlandiya	5.440,9	3.471,7	2.617,1	2.385,9	231,2
İsveç	9.551,0	6.141,3	5.004,8	4.597,5	407,3
Birleşik Krallık	63.414,6	41.073,1	31.503,9	29.530,8	1.973,1
Türkiye	75.692,0	50.977,1	28.086,1	25.257,3	2.828,8

Kaynak: EUROSTAT – TÜİK

Aşağıda Şekil 1'de yer alan verilere göre Türkiye ve AB 28 ülkeleri arasında işsizlik oranlarınun hemen hemen aynı düzeyde olması dikkat çekicidir. EUROSTAT verilerinin TÜİK verileri ile karşılaştırılması ile oluşturulan ve Tablo 1'deki verilerin yüzde olarak gösterildiği Şekil 1'de AB 28 için işsizlik oranı %10'4 iken Türkiye'de 10,1 düzeyindedir.Türkiye'de işsizlik oranı, Fransa, İtalya dahil olmak üzere birçok AB ülkesinden daha düşüktür. Ancak işsizlik oranı yerine istihdam oranları dikkate alındığında Türkiye'nin hem AB ortalamasının hem de tüm ülkelerin altında kaldığı görülmektedir. AB ülkelerinde aktif nüfusun %64,8'i istihdam edilirken Türkiye'de bu oran %49,5'dir. Buradan hareketle Türkiye'de işsizlik oranının AB ülkelerine kıyasla görece düşük çıkmasının istihdam hacminin büyüklüğünden kaynaklı olmadığı söylenebilir. Örneğin iktisadi kriz yaşayan Yunanistan'da işsizlik yüzde 27'lik bir oranla Türkiye'den oldukça yüksek iken istihdam oranı Türkiye ile aynı seviyededir. Benzer şekilde işsizlik oranının oldukça yüksek olduğu bir başka AB ülkesi İspanya ile karşılaştırıldığında Türkiye'de işsizlik oranının bu ülkeden yaklaşık 15 puan altında olmasına karşın istihdam oranı bu ülkeden daha düşüktür.

Şekil 1: 2014 Yılı İşgücü Durumu(%) (15-64 Yaş)

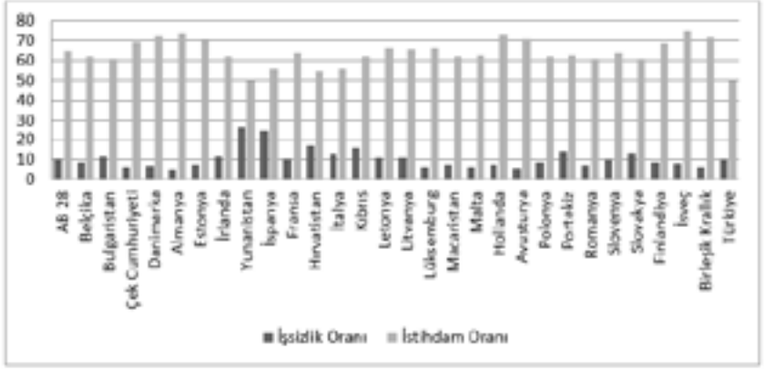

Kaynak: EUROSTAT– TÜİK

Şekil 2'de Türkiye ve AB ülkeleri için İKO ve işsizlik oranları verilmiştir. Şekilde de görüldüğü gibi İKO AB 28 için %72,3 iken Türkiye'de %55,1 olarak ölçülmüştür. Türkiye'de İKO AB ülkeleri içinde %63,6 ile en düşük değere sahip olan İtalya'dan daha düşüktür. İşsizlik oranlarının en yüksek olduğu Yunanistan ve İspanya'da İKO sırasıyla %67,4 ve %74,2 seviyesindedir. Dolayısıyla Türkiye ve AB ülkeleri arasında işsizlik oranları karşılaştırılırken İKO dikkate alınması gereken önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Özetlemek gerekirse, Türkiye'de işsizlik oranının görece düşük olması, başka birçok faktörün yanısıra görece düşük İKO ile açıklanabilir.

Şekil 2: 2014 Yılı İşgücüne Katılım Oranı (%) (15-64 Yaş)

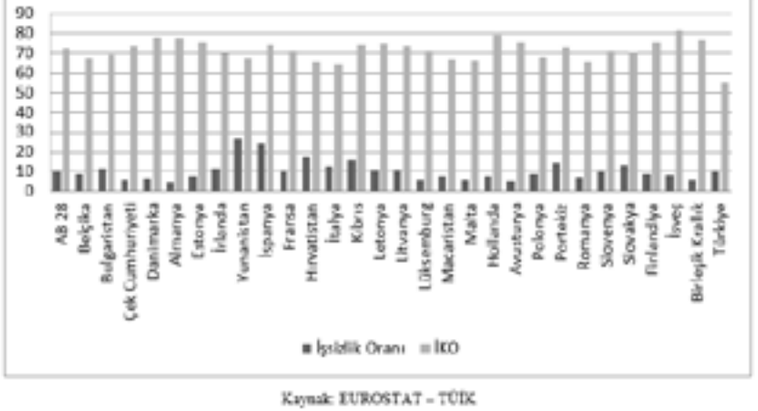

Kaynak: EUROSTAT – TÜİK

İşsizlik oranı hesaplamalarında temel alınan işsiz sayısı istihdam edilmeyenlerin tamamını değil iş arama faaliyetine aktif şekilde devam edenleri kapsar. İşgücünün aktif nüfus içindeki payını ifade eden işgücüne katılım oranı hesaplamalarında kullanılan işgücü sayısı da örneğin çalışmak istediği halde iş aramayanları veya artık iş aramaktan vazgeçen işsizleri kapsamaz. İstihdam edilmeyenlerin iş aramaktan vazgeçmeleri veya işgücü piyasasında olmayanların aktif olarak iş aramaya başlamaları hem işgücüne katılım oranı hem de işsizlik oranını etkiler. Diğer değişkenler sabit iken işgücüne katılım oranı artışı işsizlik oranını artırmaktadır.[2]

Tablo 2'de AB ülkeleri ortalaması ile Türkiye arasında cinsiyete göre İKO'nun son dönem gelişimi yer almaktadır. Tabloya göre Türkiye'de hem erkekler hem de kadınlar arasında İKO artma eğilimindedir. Ancak artış hızı kadınlar arasında daha yüksektir. Aynı durum AB 28 için de geçerlidir. Kadın-erkek olarak daha ayrıntılı incelendiğinde artış göstermesine rağmen Türkiye'de kadınlar arasında İKO çok düşüktür. 2014 yılı itibarıyla bu oran Türkiye'de %33,6 iken AB ülkelerinde iki katıdır. Erkekler arasında ise Türkiye ve AB ülkeleri arasındaki önemsiz denecek kadar düşüktür. Bu anlamda Türkiye'de İKO'nun düşük olması, kadınların işgücüne dahil olmamaları ile açıklanabilir. Kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olması ortalama İKO'yu düşürmektedir.

Tablo 2: Cinsiyete ve Yıllara Göre İşgücüne Katılım Oranı (%) 15-64 Yaş

Yıllar	Toplam		Erkek		Kadın	
	Türkiye	**AB 28**	**Türkiye**	**AB 28**	**Türkiye**	**AB 28**
2006	49,0	70,1	73,3	77,5	25,1	62,9
2008	49,8	70,7	73,8	77,8	26,2	63,7
2010	51,9	71,0	74,5	77,6	29,6	64,4
2012	53,3	71,7	75,0	77,8	31,8	65,6
2014	55,1	72,3	76,6	78,1	33,6	66,5

Kaynak: EUROSTAT - TÜİK

Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı, genel olarak bir kısmı birbiri ile bağlantılı, çok sayıda faktör tarafından doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmektedir. Özellikle kentsel alanlarda, kadınların evlilik ve çocuk bakımı gibi geleneksel faktörlerin etkisi ile iş hayatından geri çekilmesi Türkiye'de İKO'nun düşük olmasının nedenleri arasında sayılabilir. Evliliğin kadınları iş hayatından vazgeçirdiği görülmektedir. İşgücüne katılma oranları, bekar kadınlarda evli kadınlara göre daha yüksektir (Lordoğlu, 2006: 36-37). Türkiye'de İKO'ların düşük olmasının nedenlerinden bir diğeri de tarım kesiminin ekonomideki payının azalmasıdır. Türkiye'de kadınların önemli bir kısmı, "ücretsiz aile işçisi" statüsünde istihdam edilmektedir. Ücretsiz aile işçiliği, tarım sektörünün ağırlıkta olduğu kırsal alanlarda oldukça yaygındır. Bu durum, kırsal alanlarda katılım oranının yüksek görülmesine sebep olmaktadır. Buna göre, kadınların kırsal alanlarda ücretsiz aile işçisi olarak emek piyasalarında yer almalarına karşılık, ücretli işlerin yaygın olduğu kentsel alanlarda emek piyasalarına giremedikleri söylenebilir (Özer ve Biçerli, 2004: 58 ve Korkmaz ve Korkut, 2012: 55).

Bunların dışında eğitim düzeyi de önemli bir neden olarak ele alınabilir. Eğitim düzeyi ve

2 Türkiye için işgücüne katılım ve işsizlik arasındaki ilişkinin niteliğine ilişkin araştırmaların son derece yetersiz olduğu söylenebilir (Ağazade, 2014: 148).

işgücüne katılma oranı, Neoklasik teori kapsamında değerlendirilebilir. Neoklasik teoride, birey farklı alternatiflerin fırsat maliyetini karşılaştırarak tercih yapmaktadır. Teoriye göre, eğitimli kişiler daha fazla gelir edebileceği için, bu kişilerin emek piyasası dışında kalmalarının fırsat maliyetleri de daha yüksek olacaktır.Türkiye'de yapılan bazı çalışmaları, Neoklasik teorinin öngörülerini destekler niteliktedir. Buna göre, kadının işgücü arzını etkileyen en önemli etken, eğitim-ücret-fırsat maliyeti bileşiminin bir sonucu olan refah maksimizasyonudur. Türkiye'de kadınların eğitim düzeyinin düşük olması ve dolayısıyla vasıfsızlık, kadınların daha düşük ücret elde etmelerine neden olmaktadır. Kentlerde yaşayan evli ve çocuk sahibi kadınlar, dışarıda ücretli olarak çalışmak ve çocuk bakımı ile ev işlerini üstlenmek arasında tercih yapmak durumunda kalmaktadırlar.Kreş gibi kurumların pahalı olması, ücretli çalışmanın fırsat maliyetini aşırı ölçüde yükselttiği için kadınların ev işlerini ve çocuk bakımını üstlenmeleri rasyonel davranış olarak değerlendirilmektedir. Eğitim düzeyinin ve buna bağlı olarak ücretin yükselmesi ve dolayısıyla kadın katılım oranının düzenli artması da kuram ile tutarlılık göstermektedir. Ancak bu çalışmaların bulguları arasında kültürel etkenlerin de küçümsenmeyecek boyutlarda olduğu dikkat çekmektedir (Gürsel v.d., 2002: 48).

Kayıt dışı istihdamın da İKO'yu etkilediği söylenebilir. İstatistiklerde "çalışmıyor" olarak görülen ve dolayısıyla işgücüne dahil edilmeyen bir kısım kentli kadının başta fason üretim yapan tekstil olmak üzere birçok alanda çalıştıkları bilinmektedir. Bu bağlamda kentlerdeki kadın istihdamının kayıtlara geçmemesinin farklı nedenleri arasında kadınların bu konudaki tutumları önemli görülebilir. Örneğin evlere gündelikçi olarak giden kadınlar, yaptıkları işin statüsünü düşük gördükleri için, sayımlarda kendilerini çoğunlukla "ev kadını" olarak tanıtmayı tercih etmektedirler (Özer ve Biçerli, 2004: 67).

İKO kent-kır ayrımına göre incelendiğinde ise Türkiye'de genel anlamda kentteki işgücüne katılım kırsal alana nazaran daha düşüktür. Kırsal alandaki hem erkek hem de kadın işgücünekatılımı kentsel alandakine kıyasla yüksek seviyelerdedir. Burada dikkattenkaçmayan bir nokta ise, kadının kırsal alandaki işgücüne katılımınınazalmasına karşın, kentsel alandaki işgücüne katılımının artış eğilimi içindeolmasıdır (Korkmaz ve Korkut, 2012: 44)

2. Kayıt Dışı İstihdam

1980'lere kadar uluslararası bir olgu olarak kabul edilmeyen kayıt dışı ekonomiye ilişkin ilk uluslararası konferans 1983 yılında Almanya'nın Bielefeld kentinde yapılmıştır. Konferansın temel amaçlarından biri olmasına rağmen katılımcılar bir konsensüse varamamışlar ve kavrama ilişkin çok farklı tanımlamalar kullanılmıştır. Literatürde tartışılmakla beraber kayıt dışı ekonomi için enformel[3] (informal), gayri resmi (unofficial), kayıtlı olmayan (unrecorded), gölge (shadow) ekonomi gibi çok farklı isimler kullanılmaktadır. Ancak birçok dilde en sık kullanılan terim kara (black) ekonomi terimidir (Çetintaş ve Vergil, 2003: 16). TÜİK, kayıt dışı istihdam kavramını, referans haftasında yaptığı işten dolayı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmayanlar biçiminde tanımlamaktadır[4] (Erdut, 2007: 55).

Son yıllarda düşme eğilimi göstermesine rağmen halen yüksek oranda seyreden kayıt dışı ekonomi Türkiye ekonomisinin en önemli sorunlarından biri olarak görülebilir. Kayıt sistemine geçirilemeyen ve bu nedenle izlenemeyen bu sektörde önemli sayıda işgücünün çalıştığı tahmin edilmektedir. Kayıt dışı ekonominin yaygınlaşması, kaynakların arzulanmayan sektörlere yönelmesine yol açarak ekonomik verimliliğin düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca kayıt dışı ekonomi vergilendirilmeyen faaliyetleri kapsadığı için kamu geliri sağlamamaktadır. Vergi avantajının yanı sıra bu alanda işgücü maliyetlerinin düşük olması benzer mal ve hizmet

3 Tanımlanması oldukça zor olan enformel sektör kavramı, kayıt dışı ekonomi kavramı ile önemli ölçüde örtüşmekle beraber bu kavramı tam olarak içermemektedir. Enformel sektörü, kayıt dışı ekonomiden ayıran en önemli özelliği, bu sektörün kayıtlı ekonomiyi de içeriyor olmasıdır (Taştı vd., 2004: 35-36).

4 TÜİK, enformel sektör kavramını ise şirketleşmemiş (hukuki durumu ferdi mülkiyet ya da adi ortaklık olan), basit usulde vergilendirilen veya hiç vergi vermeyen ve 1-9 kişi arasında çalışanı olan tarım dışı tüm iktisadi birimler olarak tanımlamaktadır (Erdut, 2007: 55).

üretiminde bulunanlarla haksız rekabet ortamı doğurmaktadır. Kayıt dışı ekonominin bu sayılan olumsuz etkilerinin yanında olumlu etkileri de bulunmaktadır. Buna göre kayıt dışı ekonomilerde işgücü maliyetlerinin düşük olması sayesinde, kayıt dışılığın yaygınlaşması ile daha yüksek bir istihdam düzeyine ulaşıldığı söylenebilir (Aydın, 2009: 180).

Türkiye'de kayıt dışı istihdamın ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden birinin işsizlik baskısı olduğu söylenebilir. İşsizlik kayıt dışı ekonomiyi iki şekilde etkilemektedir. Birincisi, işsizlik baskısı işgücünün marjinal sektörlerde istihdam edilmeleri sonucunu doğurmaktadır. İkincisi, işsizlerin gelirlerinin kayıtlı ekonomide göreli pahalı ürünleri almaya yetmemesinin de talep cephesinden kayıt dışı ekonomiyi ve istihdamı beslediği söylenebilir (Biçerli, 2005: 154).

Bunun dışında kayıt dışı ekonomiyi etkileyen bir diğer önemli etken de harcanabilir gelirin düşük olmasıdır. Harcanabilir gelirin düşük olduğu ülkelerde bireyler gerekli yaşam standartlarını yakalayabilmek için resmi işlerinin yanı sıra gayri resmi olarak ikinci bir işte çalışmakta ve kayıtdışı faaliyetlerin önemli bir kaynağını oluşturmaktadırlar (Akalın ve Kesikoğlu, 2007: 74). Buna karşın, sanayi ve hizmet istihdamı göreli olarak artıkça, istihdamın eğitim düzeyi yükseldikçe ve firma ölçekleri büyüdükçe kayıt dışı istihdam genel olarak gerilemektedir (Gürsel ve Durmaz, 2014: 1).

Aşağıda yer alan Şekil 3'de Türkiye ve AB ülkelerinde kayıt dışı istihdam oranları[5] karşılaştırılmaktadır. Buna göre Türkiye'de 2011 yılında toplam çalışan nüfusun yüzde 33'ü herhangi bir güvenceden yoksun iken bu oran AB ortalaması için yüzde 12 civarındadır[6].

Şekil 3: Kayıt Dışı İstihdam Oranı (%)

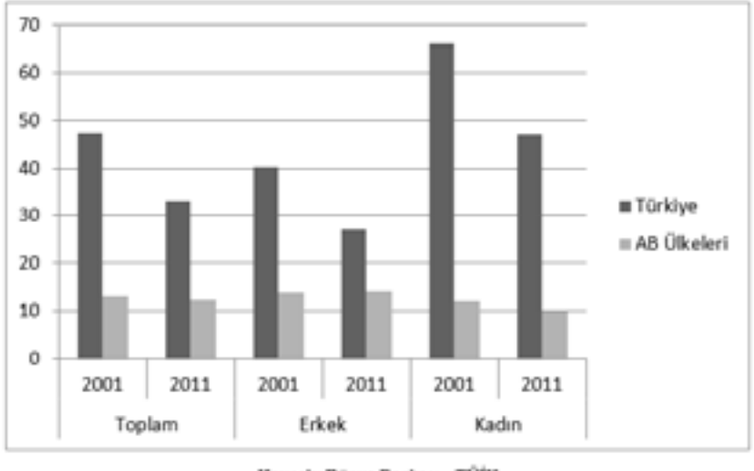

Kaynak: Dünya Bankası - TÜİK

Şekide 3'de de görüldüğü gibi Türkiye'de kayıt dışı istihdam oranı, 2001 yılına kıyasla önemli bir düşüş göstermesine rağmen halen AB ülkelerinin oldukça üzerinde seyretmektedir. Kayıt dışı istihdam kadın-erkek olarak daha ayrıntılı incelendiğinde AB ülkelerinde her iki grup arasında önemli bir fark söz konusu değil iken Türkiye'de hem geçmişte hem de günümüzde kadınlar arasında kayıt dışı çalışma oranının erkeklere oranla oldukça yüksek düzeyde seyrettiği görülmektedir. 2011 yılında Türkiye'de istihdam edilen her iki kadından neredeyse

5 Dünya Bankası AB ülkelerinin ortalama kayıt dışı istihdam oranlarını on yıllık periyodlarla hesaplamaktadır. Bu nedenle son iki veri dikkate alınmıştır (Dünya Bankası, World DataBank, World Development Indicators).

6 TÜİK verilerine göre Nisan 2015 döneminde kayıt dışı çalışanların oranı % 33,3 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2015a).

biri güvencesiz çalışırken, bu oran erkekler arasında %27 civarındadır. Aynı yıl için Türkiye'de toplam istihdam edilen kadınların içinde kayıt dışı çalışanların oranı AB ülkelerinden yaklaşık 4,5 kat daha yüksektir.

Tablo 3: 2014 Yılında Cinsiyete Göre Kayıt Dışı İstihdam (Bin - %) 15+yaş

Toplam		Tarım		Tarım dışı		Kayıt dışı oranı (%)		
Toplam	Kayıt dışı Toplam	Toplam	Kayıt dışı Toplam	Toplam	Kayıt dışı Toplam	Toplam	Tarım	Tarım dışı
Toplam								
25 933	**9 069**	5 470	**4 500**	20 462	**4 568**	35,0	82,3	22,3
Erkek								
18 244	**5 344**	2 937	**2 110**	15 307	**3 234**	29,3	71,8	21,1
Kadın								
7 689	**3 724**	2 533	**2 390**	5 156	**1 334**	48,4	94,4	25,9

Kaynak: TUİK

Yukarıda Tablo 3'de kayıt dışı istihdamın 15+ yaş için cinsiyete göre işgücü durumu yer almaktadır. Tabloya göre ülkemizde 15+ yaş nüfus grubunda 18,2'si erkek ve 7,6'sı kadın olmak üzere 25,9 milyon toplam çalışandan 9 milyonu kayıt dışı istihdam edilmektedir. Başka bir anlatımla 2014 yılı itibariyle toplam istihdamın %35'i herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışmaktadır.

Tabloya 3'e göre kadınlar arasında kayıt dışı istihdam oranı tarım ve tarım dışı sektörlerin toplamında %48,4 değeri ile erkeklere kıyasla oldukça yüksektir. 7,6 milyon toplam çalışan kadın nüfusun 3,7 milyonu herhangi bir sosyal güvenceden yoksundur. Kadınlar arasında kayıt dışılık oranı toplamda olduğu gibi hem tarım hem de tarım dışı kesimde erkeklere göre daha yüksektir. Ancak tarımda çalışan kayıtların neredeyse tamamı kayıt dışıdır. Bu sektörde çalışan toplam 2,5 milyon kadının 2,39 milyonu, yani %94,4'ü herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı değildir.

TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi Nisan 2014 sonuçlarına göre ise Türkiye'de tarım dışı sektörlerde kayıt dışılık %36,6 ile en fazla inşaat sektöründe gerçekleşmiştir. Buna göre ülkemizde kayıt dışılığın en yaygın olduğu sektörler tarım ve inşaat sektörüdür. Kayıt dışı istihdamın işyeri büyüklüğüne göre incelendiği aynı çalışmada işyeri büyüklüğü arttıkça kayıt dışılığın azaldığı görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre 50 ve aha fazla kişi çalıştıran işyerlerinde kayıt dışı istihdam oranı %3;1 iken, en yüksek kayıt dışılık %56,3 ile 10'dan az kişi çalışan işyerlerinde görülmektedir. Son olarak bölgelere göre incelendiğinde kayıt dışı istihdam açısından doğu bölgelerinin ilk sıradadır (TÜİK, 2015b).

3. Tarım Sektörünün Toplam İstihdam İçindeki Payı

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYH) tarım, sanayi ve hizmet sektörleri arasındaki dağılımının evrimi, kalkınma süreci içinde evrensel bir yasa izler. Tarımın payı sürekli azalırken sanayinin payı bir dönem sürekli artar, ardından duraklama dönemine girer ve daha sonra da düşük bir tempoyla azalmaya başlar. Hizmet sektörü ise kalkınma sürecinde payı sürekli artan sektördür (Gürsel ve Ulusoy, 1999: 16).Kalkınma teorisinin bu temel prensibine uygun olarak Türkiye'de de tarihsel olarak tarımın ekonomi içindeki payı azalırken sanayi ve hizmetler sektörünün payı artış göstermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında GSYH içerisindeki payı yüzde 50'ler seviyesinde olan tarım sektörü tarihsel gelişimi içerisinde 2007 yılında %7,6 oranı ile en düşük seviyesine ulaşmıştır (Hatunoğlu ve Eldeniz, 2012: 28-29).

Türkiye'de istihdamın sektörel yapısı incelendiğinde de benzer şekilde yıllar itibarıyla

hizmetler ve sanayi sektörünün toplam istihdam içerisindeki payı artmış, tarım sektörü istihdamında ise uzun dönemli seride düşüş gözlenmiştir. Tarımsal istihdamın toplam istihdam içindeki payında meydana gelen bu azalışın temel nedenleri arasında; tarım sektöründe mekanizasyona bağlı olarak işgücü talebinin azalması, sanayi ve hizmetler sektörünün işgücü ihtiyacının artması ile kırsalda hızlı nüfus artışı ve ekilebilir toprakların parçalanmasıyla tarım sektöründe geçim olanaklarının daralması yer almaktadır. 1990 yılında toplam istihdamın yüzde 47'sini oluşturan tarım sektörü 2000 yılında yüzde 36 seviyesine gerilemiştir(Hatunoğlu ve Eldeniz, 2012: 31).

Tablo 4:İstihdamın Sektörel Dağılımı(%) 15+yaş

Yıllar	Tarım		Sanayi		Hizmet	
	Türkiye	AB 28	Türkiye	AB 28	Türkiye	AB 28
2006	27,3	5,9	25,4	27,5	47,3	66,4
2008	23,7	5,2	26,8	27,3	49,5	67,2
2010	23,7	5,2	26,2	25,2	50,1	69,1
2012	23,6	5,1	26,0	25,0	50,4	69,6
2014	21,1		27,7		51,0	

Kaynak: Dünya Bankası[7] – TÜİK[8]

Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren düşme eğilimi göstermesine karşılık tarım sektörünün toplam istihdam içerisindeki payı AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında oldukça yüksektir.Tablo 4'e göre son dönemde de tarım sektöründe istihdamın payı sürekli azalmaktadır. Ancak buna rağmen 2014 yılında AB ülkeleri ile kıyaslandığında yüksek düzeydedir. AB ülkelerinde son 10 yılda tarım ve sanayi kesiminin toplam istihdam içindeki payı azalırken hizmetler sektörünün payı artmaktadır. Türkiye'de ise sadece tarım istihdamı azalmakta diğer alanlarda istihdam artmaktadır.

7 Dünya Bankası ve TÜİK verileri farklılık göstermekle birlikte bu durum analiz açısından ihmal edilebilir boyuttadır.

8 İnşaat sektörü sanayi sektörü içerisinde değerlendirilmiştir.

Şekil 4: İstihdamın Sektörel Dağılımı (%) 15-64 yaş

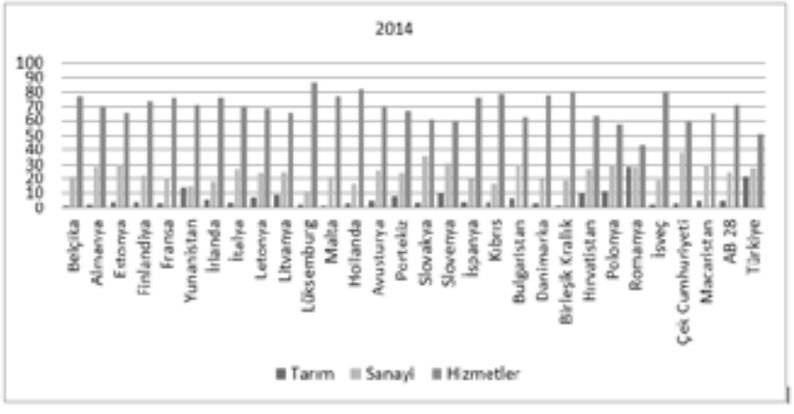

Kaynak: EUROSTAT – OECD – TÜİK[9]

Şekil 4 verilerine göre 2014 yılında AB ülkeleri ortalaması için hizmetlerin toplam istihdam içindeki payı %70 düzeyine ulaşmıştır. Burada Türkiye'de hizmet sektörünün toplam istihdam içindeki payının, Romanya dışında tüm AB ülkelerinden daha düşük olduğu görülmektedir.

Şekil 5: İstihdamın Sektörel Dağılımı (%) 15-64 yaş

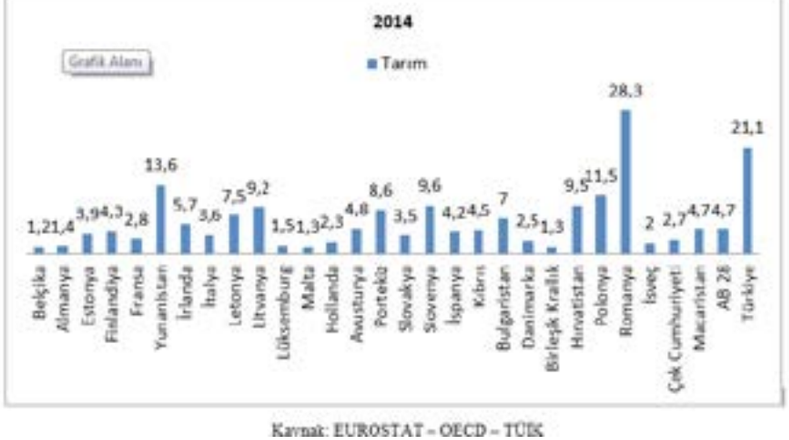

Kaynak: EUROSTAT – OECD – TÜİK

Şekil 5'de 2014 yılı için Türkiye ve AB ülkeleri için tarım kesimi değerleri karşılaştırılmaktadır. Burada Türkiye'nin %21'lik oranla %28,3 orana sahip Romanya dışında tüm AB ülkelerinden daha yüksek tarım istihdamına sahip olduğu görülmektedir. Tarımın payı Türkiye'de %4,7'lik paya sahip AB 28 ortalamasının 4 katından daha fazladır. Tabloya göre

9 İnşaat sektörü, sanayi sektörü içinde değerlendirilmiştir.

Romanya dışında en yüksek tarım istihdamına sahip olan Yunanistan'da tarımın %13,6 olarak ölçülmüştür. AB ülkeleri içinde tarımımın toplam istihdam içindeki payının en düşük olduğu ülkeler Almanya, İsveç, Danimarka, Belçika gibi refah düzeyinin ve kişi başına milli gelirin görece yüksek olduğu en gelişmiş ülkelerdir.

Tarım sektörünün iki önemli özelliğinden birinin kayıt dışılığın çok yüksek olmasıdır. Yukarıda yer alan Tablo 3 verilerinde de görüldüğü gibi 2014 yılında tarım sektöründe istihdam edilen toplam 5,4 milyon kişiden 4,5 milyonu, başka bir deyişle %82,3'ü kayıt dışı çalışmaktadır. Aynı yıl için tarım dışı kesimde kayıt dışı istihdam oranının %22,3 olduğu görülmektedir. Buna göre Türkiye'de kayıt dışı istihdam oranının AB ülkelerinin oldukça üzerinde olması birçok faktöre bağlı olmakla birlikte tarım kesiminin toplam istihdam içindeki payının yüksek olması ile ilgilidir. Toplamda %35 kayıt dışılık oranının tarım kesiminin toplam istihdam içindeki payının azalması beklenmelidir.

Tarım kesiminin ikinci önemli özelliği, verimliliğin görece daha düşük olduğu sektör olmasıdır. Toplam istihdam içindeki payı ile karşılaştırıldığında tarım sektörünün toplam üretime katkısı son derece düşük kalmaktadır. Aşağıda yer alan Şekil 6'da tarım sektörünün GSYH'ye katkısı yaklaşık %9 düzeyindedir.[10] Şekil 5'de ki verilerle birlikte ele alındığında, toplam istihdam içinde %21,1 paya sahip olan tarım sektörünün GSYH içindeki payının sadece %9 olduğu görülmektedir. Tarım sektörü bu özelliği nedeniyle verimsiz işgücü deposu olarak da nitelendirilmektedir.

Şekil 6: Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (%)

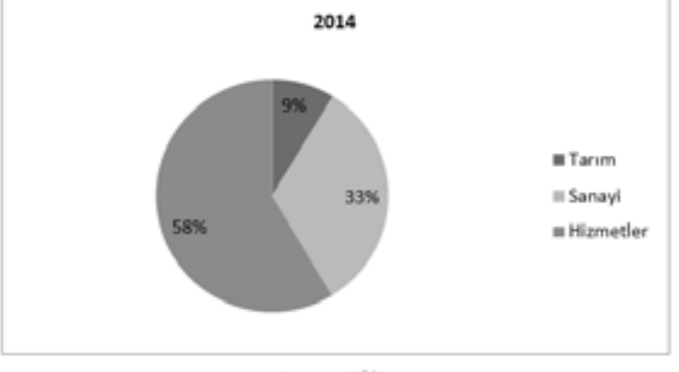

Kaynak: TÜİK

Özetlemek gerekirse, AB ülkeleri ile içinde Türkiye tarımsal kimliği en fazla olan ülkedir. Benzer şekilde artış gözlenmesine rağmen ülkemiz halen hizmetler sektöründe en düşük ülke konumundadır. Tarım sektöründeki istihdamın önemli özelliklerinden birinin kayıt dışılığın çok yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca tarım sektöründe işsizlik görece olarak daha düşüktür. Son on yılda %27'den %21 seviyesine gerileyen tarımın toplam istihdam içindeki payının azalmaya devam edeceği beklenmelidir. Tarım kesiminden ayrılan işgücünün ise daha vasıflı işgücü talebinin söz konusu olduğu kentlerde kolayca istihdam alanı bulamayacağı açıktır. Bu insanların kentlerde sanayi sektörüne değil, hizmetler sektörünün belli kesimlerine ve kayıt dışı özelliği hakim, düzensiz ve süreksiz istihdam alanları olan inşaat, işporta, pazarcılık ve kayıt

10 Rakamların yuvarlanmasından dolayı her üç sektörün toplam payı 100'ü geçmektedir. Tarım sektörünün toplam üretim içindeki payı tam olarak %8,8'dir.

dışı ev işleri vb. alanlara yönelmeleri söz konusu olmaktadır.

SONUÇ

AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında ülkemizde, işgücüne katılım oranının düşük, kayıt dışı istihdam yüksekve tarım sektörünün toplam istihdam içinde payınınyüksek olması işsizlik oranının düşük çıkmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla bunların her birinin kendine özgü sonuçlara yol açması bir yana genel olarak gelecek dönemlerde işsizlik üzerinde baskı yaratacağı beklenmelidir.

Eğitim düzeyinin genel olarak yükselmesi ve ayrıca meslek okullarının özellikle meslek yüksekokullarının yaygınlaştığı Türkiye'de işgücüne katılım oranının daha da hızlı bir şekilde artacağı söylenebilir. Bu nedenle, gerekli tedbirler alınmadığı takdirde işsizlik oranının özellikle de genç işsizlik oranının dramatik bir artış göstermesi beklenmelidir. Benzer şekilde genel bir eğilim olarak tarımdan kopuşun arttığı görülmektedir. Kentlere göç eden bu vasıfsız işgücü arzının büyük bir kısmının kolayca istihdam alanı bulamayacakları aşikardır. Bunun dışında kayıt dışı istihdamın da azaldığı gözlenmektedir. Kayıt dışı alanlarda ücretlerin düşük olması, vergi avantajı vb. faktörlerin yanı sıra oldukça esnek çalışma koşulları nedeniyle talep edilen işgücü, kayıt dışılığın azalması ile birlikte istihdam alanı bulmakta zorlanacaktır. Bunlara ek olarak, Türkiye'de erken emeklilik döneminin geride kalması, işgücü arzını arttıracak başka bir etken olarak değerlendirilebilir. Buna karşılık, Türkiye'de talep yönünden ise işsizliği arttırabilecek unsurların başında, kamu istihdamı payının azalması gelmektedir. Dolayısıyla bir anlamda içiçe geçmiş bu sorunların, işgücü piyasasında gerek arz yanlı gerekse talep yanlı politikalar biran önce hayata geçirilmediği takdirde önemli boyutlara ulaşması beklenmelidir.

İşsizlikle mücadelede benimsenecek politikaları, arz yönlü politikalar ve makroekonomik politikalar olarak iki kategoride toplamak mümkündür. Arz yönlü politikalar, genel olarak vasıfsız işçilerin istihdamını teşvik etmeye yönelik politikaları, vasıf düzeyini arttırıcı ve dolayısıyla prodüktiviteyi arttırıcı önlemleri kapsamaktadır. Arz yönlü politikaların, ortaya çıkacak üretim artışının massedilmesi için yeterli talep artışı yaratılabiliyorsa etkili olabileceği gerçeği dikkate alınmalıdır. Bu nedenle, hem mevcut üretim kapasitesinin kullanım oranını arttırmak, hem de yatırım artışı sağlayarak yeni iş alanları yaratmak için yeterli efektif talep artışının sağlanması zorunlu koşul haline gelmektedir. Benzer şekilde, arz yönlü önlemler alınmaksızın efektif talep artışı da istihdam açısından sorunlu bir durum yaratacaktır.

Makroekonomik politikalar açısından işsizliği azaltma konusunda yatırımların hızlanması önemli bir role sahiptir. Türkiye'de genişlemeci makroekonomik politikaların enflasyonist baskı yaratacağı da dikkate alınarak, planlı bir politika çerçevesinde yapılacak yeni yatırımlar ile yeni iş olanaklarının açılması mümkündür. Böylece hem üretim hem de efektif talepte artış yaratılabilecektir. Bu durum, Türkiye'de ekonominin istihdam yaratma kapasitesinin sınırlılığı göz önüne alındığında daha da önem taşımaktadır. Özel sektör yatırımlarının iş alanı yaratmada önemli bir işlevi olmakla birlikte, bunun işsizliği azaltmak açısından sınırlı kalması, Türkiye'de kamu yatırımlarının işsizlikle mücadelede önemini gündeme getirmektedir. Bunun dışında azalan kamu altyapı yatırımlarının özel sektör girişimcilerini olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir. Bu bağlamda, kamu yatırımları sadece doğrudan iş alanları yaratmayacak, ayrıca özel sektör yatırımlarının da artmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla genel olarak ekonomik faaliyetlerin canlanması söz konusu olacaktır.

İstihdam yaratma açısından, ayrıca özel sektör AR-GE faaliyetlerinin üstlenmesi gereken rolün yanı sıra, araştırmacı yetiştirilmesi ve AR-GE çalışmalarında kamu yatırımları arttırılmalıdır. Bunların dışında, tam istihdam hedefine ulaşmak için çalışma sürelerinin kısaltılması büyük önem taşımaktadır. Sanayileşmiş ülkelerde 1870 yılından bu yana teknolojik gelişme ve üretkenlik artışlarının işsizlik yaratmamasının en önemli yönteminin çalışma süresinin kısaltılması olduğu görülmektedir. Çalışma süresinin kısaltılması, özellikle kriz dönemleri için önemli bir politika önerisi olarak görülmelidir.

KAYNAKÇA

AĞAZADE, Seymur, 2014, "Türkiye'de İşsizlik ve İşgücüne Katılım İlişkisinin Doğrusal ve Doğrusal Olmayan Koentegrasyon Yöntemleri İle Analizi", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Aralık 2014, 93, s.145-161.

AKALIN, Gülsüm ve Ferdi KESİKOĞLU, 2007,"Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi ve Büyüme İlişkisi, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi", Cilt 3, Sayı 5, s.71-87.

AYDIN, Yılmaz, 2009, Çağdaş İktisat Okullarının Emek Piyasalarına Yaklaşımı ve Türkiye'de Emek Piyasasının Yapısı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BİÇERLİ, M. Kemal, 2005, Çalışma Ekonomisi, Genişletilmiş 3. bs., Beta Basım, İstanbul.

ÇETİNTAŞ, Hakan ve Hasan VERGİL, 2003,"Türkiye'de Kayıtdışı Ekonominin Tahmini", Doğuş Üniversitesi Dergisi, 41, s.15-30.

ERDUT, Zeki. 2007,"Enformel Sektörün Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Etkileri", Çalışma ve Toplum, 2007 1, s.53-82.

GÜRSEL, Seyfettin ve Mine DURMAZ, 2014a,"Kayıt Dışı İstihdam Son Sekiz Yılda Azaldı", Betam – Araştırma Notu 14/171, http://betam.bahcesehir.edu.tr/2014/08/kayit-disi-istihdam-son-sekiz-yilda-azaldi/, erişim tarihi: 24.03.2015.

GÜRSEL, Seyfettin ve Mine DURMAZ, 2014b,"Ekonomik Konjonktür ve Kayıt Dışı İstihdamın Gelişimi", Betam – Araştırma Notu 14/173, http://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2014/09/ArastirmaNotu173.pdf, erişim tarihi: 24.07.2015.

GÜRSEL, Seyfettinv.d., 2002,"Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İşsizlik", Yayın No: TÜSİAD-T/2002/12-354, İstanbul.

GÜRSEL, Seyfettin ve Veysel ULUSOY, 1999, Türkiye'de İşsizlik ve İstihdam, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

HATUNOĞLU, E. Emrah ve Feyza Eldeniz, 2012, "2000 Yılı Sonrası Türk Tarım Sektöründe Yapısal Dönüşüm Politikaları", Sayıştay Dergisi, Sayı: 6, Temmuz-Eylül 2012, s.27-56.

KILIÇ, Dilek veSelcen ÖZTÜRK, 2014,"Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 47, Sayı 1, s.107-130.

KORKMAZ, Ademve Gülsüm KORKUT, 2012,"Türkiye'de Kadının İşgücüne Katılımının Belirleyicileri", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 17, Sayı 2, s.41-65.

LORDOĞLU, Kuvvet ve Nurcan ÖZKAPLAN, 2005, Çalışma İktisadı, Der Yayınları, İstanbu.

LORDOĞLU, Kuvvet, 2006,"Türkiye İşgücü Piyasaları Durum Raporu", İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, Yayın No: 5, İstanbul.

ÖZER, Mustafa ve Kemal BİÇERLİ, 2004,"Türkiye'de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, s.55-86.

TAŞTI, Enver vd., 2004,"İşgücü Piyasasının Katmanlı Yapısı, Türkiye'de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik", TÜSİAD 2004 Raporu, Ed.: Seyfettin Gürsel, Yayın No. TÜSİAD-T/2004-11/381, İstanbul, s.25-63.

İnternet Kaynakları

TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/Start.do

EUROSTAT, http://ec.europa.eu/eurostat

Dünya Bankası, World DataBank, World Development Indicators. http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?Code=SL.UEM.TOTL.ZS&id=af3ce82b&report_name=Popular_indicators&type=series&ispopular=y,

OECD, http://www.oecd.org/

TÜİK 2015a, İşgücü İstatistikleri, Nisan 2015, Haber Bülteni, Sayı:18689, 15 Temmuz 2015, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18639,

TÜİK 2015b, Basın Odası Haberleri, Sayı 43/2015, 9 Temmuz 2015, http://tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2015_43_20150709.pdf,

GAZİANTEP'TE EKONOMİK YAPININ DEĞİŞİMİ: SHIFT SHARE ANALİZİ

Transformation in Gaziantep's Economic Structure: Shift Share Analysis

Ümit İZMEN[1], Zühal ÖZBAY DAŞ[2]

ÖZET

Gaziantep ekonomisinin son yıllarda bir atılım yaptığı görünen bir gerçektir. Toprak verimliliği düşük, coğrafi konumu gereği AB pazarlarına uzak olmasına ve lojistik açıdan bir avantaj taşımamasına karşılık Gaziantep son yıllarda gösterdiği ihracat performansı ile birçok araştırmaya da konu olmaktadır. Bu çalışmada 2008-2013 yılları için ilin büyüme dinamikleri shiftshare olarak adlandırılan sektöreldekompozisyon metodu ile anlaşılmaya çalışılmıştır. Büyümede ulusal, sektörel ve bölgesel etkilerin rolünün incelendiği bu metod ile ilin rekabet analizi yapılmıştır. İstihdam ve girişim sayılarına göre yapılan analizde ana sektörlere ve teknoloji düzeylerine göre gruplandırılarak metod uygulanmıştır. Analizlerin sonucunda ilde genel olarak istihdam ve girişim sayısındaki artışta ulusal ekonominin büyüme hızının etkili olduğu, bölgesel etkinin de güçlü ve ulusal etkiye yakın olduğu ancak sektörel etkinin büyümeye etkisinin diğer iki etkinin gerisinde kaldığı görülmektedir.

***Anahtar Kelimeler**: Bölgesel Kalkınma, Shift-share analizi, Sanayileşme*

ABSTRACT

Gaziantep economy has leaped in recent years. In spite of its low agricultural productivity, long geographical distance to EU markets and not having advantages logistically, particularly export performance of Gaziantep has been paid attention especially by most of the scholars. The growth dynamics of the city is analyzed through shift share analysis for the years 2008-2013 in this study. Competitiveness of the city is analyzed by this method, which examines national, sectorial and regional effects on growth. Employment and number of entrepreneurs are the key variables in understanding the performance of the city. In addition to main sectors, the technological classification has been done. The analysis shows that the main driving force of employment change is national growth. The regional share is almost close to national share, while the effect of industrial mix lags behind the national and regional shares.

1 Doç. Dr.,Sabancı Üniversitesi, İstanbul Politikalar Merkezi, umitizmen@gmail.com

2 Marmara Üniversitesi, İktisat (İng) Bölümü Doktora Öğrencisi, zuhalozbay@yahoo.com

***Keywords**: Regional Development, Shift Share Analysis, Industrialization*

1. Giriş

2000'li yıllardan beri sadece Türkiye ekonomisinde değil, Türkiye içerisinde bölgesel ölçekte de önemli değişimler yaşanmaktadır. Tarihsel olarak Türkiye'de ekonomik aktivite az sayıda merkezde yoğunlaşmıştır. 2000'li yıllarda ise, Türkiye'nin genellikle batısında yer alan bu geleneksel merkezlerin yanı sıra, özellikle Anadolu'da birçok ilde ekonomik aktivitenin canlandığı ve bu illerin hem ulusal ekonomiyle hem de küresel ekonomiyle eklemlendiği görülmüştür. Ancak, Anadolu Kaplanları adıyla anılan bu iller, 1980 öncesinde kamu yatırımlarının lokomotif olduğu karma ekonomi döneminde potansiyellerini gerçekleştiremezken, 1980 sonrasının piyasa ekonomisi modelinde girişimciliğe bağlı hızlı bir kalkınma içinde olmuşlardır. Bu süreçte ön plana çıkan illerden birisi de Gaziantep'tir.

Ortadoğu'nun stratejik bir bölgesinde yer alan ve İpek Yolu üzerinde bulunan Gaziantep, tarihsel olarak hep canlı bir ticaret ve üretim merkezi olmuşsa da, Cumhuriyet döneminde 1980'lere kadar olan gelişmesi görece sınırlı kalmıştır. Bugün ise Gaziantep sadece Doğu, Güneydoğu bölgesinin değil, Türkiye'nin de önemli ekonomik merkezlerinden birisidir. Nitekim, ekonomik performansını Türkiye'de iller arası yapılan çeşitli sıralamalarda da teyit etmek mümkündür. Gerçekten de birçok önemli sanayi kuruluşuna ev sahipliği yapan, Türkiye'nin en büyük 500 şirketi sıralamasında 5. sırada yer alan, Türkiye'nin 6. büyük ihracatçı ili olan, hızlı gelişmesiyle Türkiye'nin en fazla göç çeken 15. şehri olan, üçü vakıf, dört üniversitesiyle önemli bir eğitim merkezi olan, halı ve makarna gibi bazı ürünlerde Türkiye'nin en önemli üreticisidir.

Gaziantep'in ekonomik dinamikleri incelendiğinde, ilin performansının ülke ekonomisinin hızlı büyümesinden önemli ölçüde olumlu etkilenmiş olduğunu düşünürden faktörler vardır: Türkiye'nin hızlı bir büyüme göstermesi, başta Afrika pazarları olmak üzere yeni ihracat pazarlarına açılması, ihracatçıların bu pazarlara erişimi için verilen destekler, faiz oranlarının ucuzlaması ve kredi imkanlarının artması, Gaziantep'i de olumlu etkilemiştir. Gaziantep'in hızlı büyümesinde finansal sektörün ekonomik faaliyeti fonlamasının da etkili olduğu ilde yapılan görüşmelerde anlaşılmıştır. Ancak Türkiye ekonomisi ile ilişkili bu ekonomik faktörlerin yanısıra, kentin ekonomik büyümesinden kendine özgü dinamiklerinin de rol oynadığı görülmektedir. İlin tarih boyunca önemli bir üretim ve ticaret merkezi olması, şehirde belli bir girişimcilik kültürünün oluşmasını sağlamıştır. İlin yoğun göç alması, 1980'lerin ortalarından itibaren hüküm süren çatışma ortamı nedeniyle çevre illerden ayrılan Türkiye vatandaşlarının Gaziantep'e gelmesi, yarattığısosyal risklerin yanısıra, gerek işgücü, gerek sermaye gerekse talep açısından önemli olmuştur. Son yıllarda benzeri bir etki Suriye iç savaşından kaçan mülteciler nedeniyle de gözlemlenmektedir. Ancak bugün hem Türkiye'ye hem de Gaziantep'e ilişkin bir dizi faktörde belirsizlikler söz konusudur.

Dünya ekonomisinde finansal piyasalar kaynaklı dalgalanmalar, Türkiye ekonomisinin uzunca sürebileceği tahmin edilen yeni bir düşük büyüme dönemine girmiş olması, Ortadoğu'daki karışıklık ve çatışmalar ve Türkiye'de Güneydoğu Anadolu bölgesindeki siyasi gerilim, Gaziantep'in ekonomik başarısının devam ettirilebilmesi açısından dikkate alınması gereken noktalardır. Bu çerçevede, Gaziantep'te büyüme dinamiklerinin anlaşılması, Gaziantep'in büyümesinin devam ettirilme koşullarının ve yukarıda bahsedilen risklere ne ölçüde açık olacağının da anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Bu kapsamda bu çalışmanınikinci bölümünde Gaziantep ilinin genel ekonomik performansı değerlendirilmiş ve istihdam, büyüme, eğitim ve nüfus dinamiklerinin gelişimi kısaca özetlenmiştir. Üçüncü bölümde veri kaynakları ve çalışmanın metodolojisi sunulmuş ve son bölümde de uygulamanın sonuçları tartışılmıştır.

2. Gaziantep İli Genel Görünüm

Gaziantep, Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birleşme noktasında yer alır. İlin büyük bölümü Güneydoğu Anadolu bölgesinin batı kesimindedir. Gaziantep'in doğusunda Şanlıurfa, batısında Osmaniye ve Hatay, kuzeyinde Kahramanmaraş, güneyinde Suriye, kuzeydoğusunda Adıyaman ve güneybatısında Kilis illeri bulunmaktadır. Gaziantep, 6222 km²'lik alanıyla Türkiye topraklarının yaklaşık olarak %1'lik bölümünü kapsar. Gaziantep Büyükşehir Statüsünde Metropol bir kent olup ilde 9 ilçe yer alır.

Tarihsel olarak ticaret ve üretim merkezi olan Gaziantep'in özellikle 1980 sonrasında önemli bir atılım yaptığı görülmektedir. Nitekim ülkenin 6. büyük ihracatçısı olması, ISO 500'de önemli firmalarının yer alması bu durumu doğrular bir nitelik taşımaktadır.

Kalkınmada Öncelikli Yörelerin belirlenmesi için 1973 yılında DPT tarafından yapılan sosyoekonomik gelişmişlik sınıflandırmasında Gaziantep 16.sırada yer almaktadır.

1996 yılında yapılan İl Merkezlerine Göre Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE) çalışmasında Gaziantep, Doğu ve Güneydoğu illeri arasında ilk sırada yer almaktadır. Bu sıralamada Gaziantep'in 25. sırada yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmada Gaziantep üçüncü derece gelişmiş iller kategorisinde sınıflandırılmaktadır. Kilis'in ayrılması Gaziantep'in sırasının 4 basamak yükselmesini sağlamıştır. 2003 yılındaki çalışmada Gaziantep altı basamak birden yükselerek, 19. sırada yer almış ve ikinci derece gelişmiş iller kategorisine yükselmiştir. Bu kategoride Doğu ve Güneydoğu'dan yer alan yegane ildir. Ayrıca bu çalışmada Gaziantep, "yeni/yerel sanayi odağı" olarak belirtilen iller arasında yer almıştır. 2011 yılında tekrarlanan çalışmada ise 11 basamak gerileyerek 30. sırada yer almış ve yeniden üçüncü derece gelişmiş iller kategorisine gerilemiştir(T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013, s. 68).

İller itibariyle kişi başı gelir rakamları 1987-2001 yılları için mevcuttur. Bu rakamlar, Gaziantep'in de aralarında yer aldığı TRC1 bölgesindeki illerde kişi başına gelirin söz konusu dönem boyunca Türkiye ortalamasının altında seyrettiğini göstermektedir. Gelir makası zaman içinde kapanmadığı gibi, bazı yıllarda daha da açılmış olduğu görülmektedir. Gaziantep kişi başına gelirin TRC1 illeri arasında en yüksek, dolayısıyla Türkiye ortalamasına en yakın seyrettiği ildir.

Şekil 1 İller İtibariyle Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla; 1987-2001 Cari Fiyatlarla, ($)

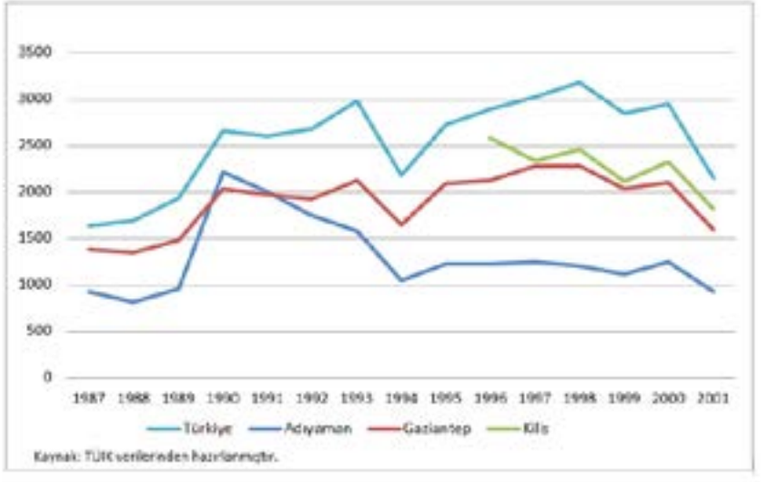

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.

Gaziantep'in tek başına TRC1 bölgesin yaklaşık dörtte üçünü oluşturduğu dikkate alındığında, TRC1 verileri de Gaziantep'in gelişimi için fikir vericidir. 2004 sonrasında elimizde mevcut olan TRC1 verilerine göre kişi başı gelir rakamları da yakınsama sürecinden söz edilemeyeceğini ortaya koymaktadır.

Şekil 2TRC1 bölgesinde kişi başına gelir($)

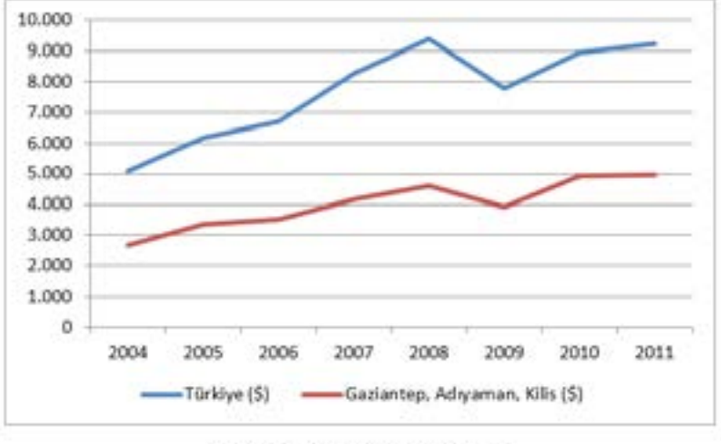

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.

Gaziantep (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 31 Aralık 2014 verilerine göre) 1.889.466 kişilik nüfusu ile Türkiye'nin 81 kenti arasında sekizinci sırada yer almaktadır.

Antep ilinin nüfusunun gelişim hızı 1927'den 2014'e izlendiğinde, nüfusun 8,8 kat arttığı

görülmektedir. Aynı dönem boyunca Türkiye'nin nüfusu ise 5,7 kat artmıştır. Bu farklılığın nedeni, doğurganlık oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olması nedeniyle nüfus artış hızının daha yüksek olmasıdır. Ancak, bu dönemi ilk alt dönemde incelemek mümkündür. 1960'a kadar olan dönemde Gaziantep'in nüfus artış hızı Türkiye ortalamasında olmuş, ancak bu tarihten sonra Türkiye ortalamasının bir hayli üzerine çıkmıştır. 1960'larda Gaziantep'in ekonomik gelişmesinin başarısı göçe neden olurken, 1990'lı yıllardan sonra özellikle Doğu, Güneydoğuyu etkileyen çatışma ortamı nedeniyle Antep bölgedeki diğer illerden çok fazla göç almıştır. Antep son yıllarda Suriye iç savaşından kaçanların sığınmaları nedeniyle yoğun göç almaya devam etmektedir. Net göçün özellikle 1990'lardan 2010'lara kadar artarak devam ettiği görülmektedir. Ancak net göç hızı 2012-2013 döneminde yavaşlamıştır. Şehir nüfusu için fark yaratan bir diğer durum ise 1995 yılına kadar Gaziantep ilçesi olan Kilis'in 1995'te il konumuna getirilmesidir.

İlde işgücüne katılım oranı 2013 yılı itibariyle Türkiye'de %50,8 iken, Gaziantep'te bu oran %46,8 olmuştur. Aynı şekilde istihdam oranı da Gaziantep'te Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. İşsizlik oranının ise Gaziantep'te (%6,9), Türkiye ortalamasına (%9,7) kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir. 6 yıllık bir dönem içerisinde Gaziantep'te hem işgücüne katılım hem istihdam oranlarının arttığı hem de işsizlik oranının gerilediği görülmektedir. 2008'de Antep'te %16,8 olan işsizlik oranı 2013 itibariyle %6,9 seviyesine gerilemiştir. Yatırım teşviklerinin de bu dönem içerisinde arttığı dikkate alınmalıdır. 2008-2013 döneminde yatırım teşvikleri ile istihdam edilen kişi sayısı 2.364 kişiden 5.435 kişiye kadar çıkmıştır.

Gaziantep, TRC1 bölgesi ve Türkiye için eğitim verileri, Gaziantep'te okuma yazma bilenlerin ve ilköğretim mezunlarının Türkiye (%23,7) ve bölge (%32,8) ortalamasına göre daha yüksek bir oranda (%34,1) olduğunu ortaya koymaktadır. Buna karşılık lise ve dengi okul (%19,1) ile yüksekokul veya fakülte mezunlarının (%9,5) ortalamaları ise bölge ortalamalarına yakın ancak Türkiye (sırayla %24,4 ve %13,1) ortalamalarının altında kalmaktadır. Eğitim seviyesinin göreli düşüklüğü, Gaziantep'in daha yoğun teknoloji kullanan ve daha hızlı büyüyen sektörlere yönelmesini engelleyen bir unsurudur. Dolayısıyla, işgücünün bileşimindeki vasıfsızlık, geçmişte olduğu gibi gelecekte de sektörel yapı üzerinde etkide bulunacaktır.

Şekil 3 Gaziantep'te Bitirilen Eğitim Düzeyi ve Cinsiyete Göre 15 +Yaş Nüfusun Dağılımı (%, 2013)

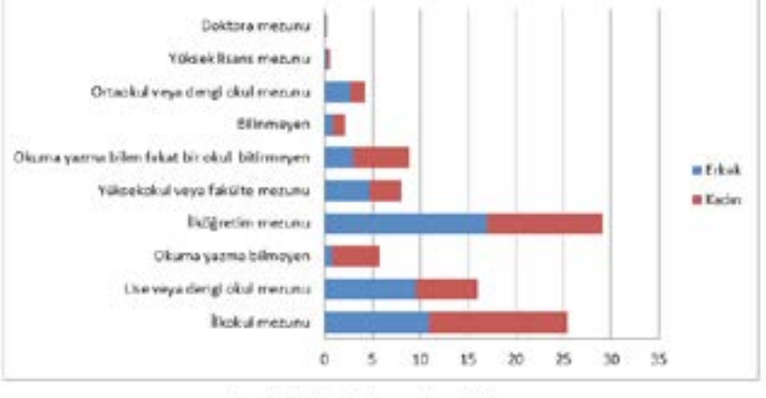

Kaynak: TUİK verileri ile yazarın hesaplamaları

Gaziantep, ekonomisinin gelişmişliği ile karşılaştırıldığında sosyal göstergelerinin bozukluğu ile dikkati çekmektedir. Doğu ve güneydoğu bölgesi hakkında yapılan çalışmaların çoğunda kentleri çöküntü haline getiren sosyoekonomik geri kalmışlığına dikkat çekilmiştir

(Kurmuş vd., 2006).

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Sosyal ve Ekonomik Öncelikler başlıklı çalışmada, (Kurmuş vd., 2006), yetişmiş işgücünün bölgeye gelmemesi, gelenlerin kalmaması sorununun altında yatan en önemli nedenlerden birisi bölge kentlerinin yaşanabilir yerler olarak kabul edilmemesidir. Bu durum, Gaziantep'in gelişmesinin önündeki temel engellerden birisidir. "Yoksulluk tuzağı" diye de adlandırılan ve yoksul olunduğu için yoksul olunan bu durumun dışarıdan müdahale edilerek bozulması gerekmektedir. Bu müdahalenin ulusal ekonomiden ayrılacak kaynaklarla yapılması gerekecektir.

Toplam kredi kullanımında il 8-9. sırada yer almaktadır. Buna karşılık toplam mevduat sıralamasında 20'lerde yer almaktadır. Ayrıca Gaziantep'te kredi/mevduat oranı Türkiye ortalamasının neredeyse 2,5 katı seviyesindedir. 2013 yılında ilin kredi mevduat oranı Türkiye'nin 3 katına çıkmıştır. İlin kredi kullanım kapasitesi ilin tasarruflarının çok üzerinde gerçekleşmektedir. Bu durum, ilde kişi başı gelir seviyesinin bir hayli düşük, buna karşılık sanayileşme derecesinin bir hayli yüksek olmasının bir sonucudur. Dolayısıyla ilin tasarruf seviyesinin oldukça düşük olduğu ve büyümenin finansmanının il dışında temin edilen fonlarla yapıldığı, bunun da ileride önemli sorunlara yol açabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Nitekim,kredi kullanımlarını enflasyondan arındırdıktan sonra kredi artış hızının dönemler içindeki gelişimine baktığımızda, küresel kriz sonrasında dünyadaki parasal genişleme ve düşen reel faiz oranlarına paralel olarak kredi kullanımının da süratle arttığı görülmektedir. Türkiye'de kredi kullanımının yıllık artış hızının 2009'dan sonra çok hızlanmış olduğu dikkati çekmektedir. Gaziantep de bu artıştan olumlu etkilenmiş ve kredi genişlemesinden ciddi oranda pay almıştır. Gaziantep'teki artış bu dönemde Türkiye ortalamasının da iki katına çıkarak yılda ortalama %33'e ulaşmıştır.

Tablo 1 Krediler (Enflasyondan Arındırılmış Veriler, Ortalama Yıllık Artış Hızı, %)

	Gaziantep	Türkiye
1989-1994	1,4	1,8
1994-1999	13,4	7,6
1999-2004	4,2	-1,6
2004-2009	17,7	18,8
2009-2014	33,0	16,7

Kaynak: Bankalar Birliği verilerinden hazırlanmıştır

İlin kendi yarattığı tasarrufların çok üzerine çıkan bu kredi genişlemesinin, ilin rekabetçiliğinin artmasından değil, ulusal düzeydeki makroekonomik politikalardan kaynaklandığı açıktır. Reel olarak bu düzeyde bir kredi artışının finansal istikrar açısından sorunlu olması nedeniyle, Gaziantep'in gelişimine sekte vurma riski taşımaktadır. Ayrıca ulusal düzeydeki makroekonomik politikaların değişmesifinansal koşulların değişmesine ve verilen kredilerin azalmasına yol açabilir. Bu durumda Gaziantep'in geleceğinin nasıl etkileneceği de dikkate alınması gereken bir noktadır.

Gaziantep'in ekonomik performansında önemli olan faktörlerden birisi de ihracattır. Gaziantep'te ihracat 2004-2013 yılları arasında dolar bazında 5 kattan daha fazla artmıştır. Nitekim bu yıllar arasında Türkiye içindeki payı da %2,1'den %4,1'e çıkmıştır. Oysa bu süre zarfında Türkiye toplam ihracatı sadece 2,5 kat artmıştır. Bu performans, Gaziantep'in kendi rekabet gücündeki artıştan kaynaklanabileceği gibi, Gaziantep'teki sektörel yapıda küresel olarak talebi daha hızlı büyüyen sektörlerin ağırlıkta olmasından da kaynaklanabilir. Ancak 2000'li yıllarda Türkiye'nin Afrika ve Ortadoğu ülkelerine yönelik aktif bir dış politika ve

ekonomi diplomasisi yürüttüğü de bilinmektedir. Gaziantep'in ihracatının bu politikalardan olumlu etkilenmiş olması da ihtimal dahilindedir.

Dolayısıyla, Gaziantep'in yüksek ekonomik performansının arka planında Türkiye'nin izlediği makroekonomik politikaların, dış politikanın, ekonomi diplomasisinin ve doğu, güneydoğu politikalarının etkisinin olması muhtemeldir. Gaziantep'in ekonomik başarısında ulusal ekonominin, Gaziantep'in sektörel yapısının ve kendine has özelliklerinin ne ölçüde rol oynamış olduğunun belirlenmesi, bu faktörlerin gelecekte nasıl evrileceklerine bağlı olarak Gaziantep'in ekonomik performansının sürdürülebilirliği konusunda fikir verecektir.

Şekil 4İhracat Artış Hızı (Gaziantep ve Türkiye)

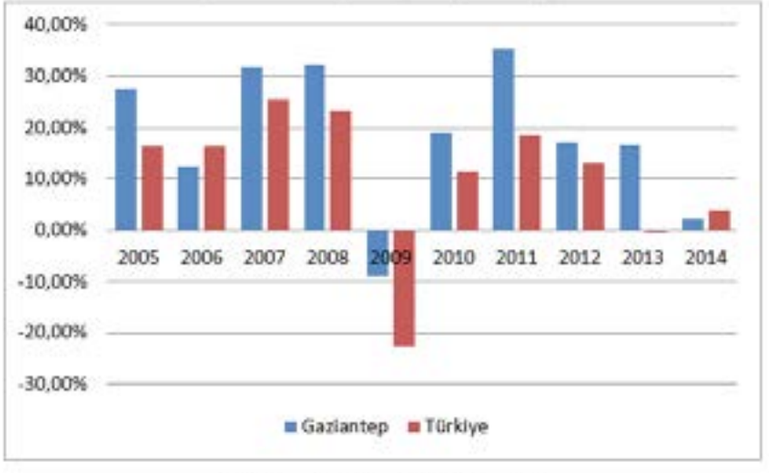

Kaynak: TÜİK verilerinden hazırlanmıştır.

3. Literatür Taraması ve Yöntem

1940'lı yıllara kadar uzanan shiftshareanalizinin bölgesel kalkınma perspektifine uygun bir analitik teknik olarak kullanılması 1960 yılında Dunn ile başlar. Dunn'a göre shiftshare metodu ekonomik aktivite içinde bölgesel özelliklere ilişkin de bilgi verir. (Herath, Shaeffer, Gebremedhin,, 2013) Bu metot bölgesel kalkınma, kent çalışmaları, ekonomi politik, pazarlama, coğrafya (Herath, Shaeffer, Gebremedhin,, 2013) ve dış ticaret(Fotopoulos, Kallioras, Petrakos, 2010) gibi alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır.

Klasik shiftshare analizini genel olarak şu şekilde ifade etmek mümkündür. Bölgede üretim, istihdam, girişim sayısı gibi temel parametrelerdeki toplam büyüme ayrıştırılır ve üç kısımda incelenir. İlk kısımdaki referans bölge ulusal ekonomiye karşılık gelmektedir, istihdam ya da girişim sayılarında ülke genelinde toplam büyümenin etkisine bakılır. Bu kısım ulusal pay (NS) olarak adlandırılmaktadır. İkinci kısımda sektörel yapıdaki değişimin etkisini anlamak üzere bölgedeki sektörlerin ulusal ölçekte hızlı ya da yavaş büyüyüp büyümediği araştırılır ve sektör payının (IM) bölgedeki etkisi ölçülür. Son olarak da bölgenin kendi avantajlarının ya da dezavantajlarının ölçümlendiği bölge payı (RS) yer alır. (Haynes, Dinc, 1997, s. 203)

NS terimi ulusal etkiyi, IM terimi sektörel etkiyi ve DS terimi rekabet gücü etkisini ifadeetmektedir.

"İ" terimi "r" bölgesindeki sektörü, E_{ir} terimi, "r" bölgesinde "i" sektöründeki istihdamı, "g" terimi "r" bölgesinde "i" sektöründeki toplam istihdamda büyüme ya da azalmayı, "g" terimi "n" referans alanında "i" sektöründeki istihdamın büyüme ya da azalmasını ifade etmektedir.

$$NS \equiv E_{ir} g_n \quad (1)$$

$$IM \equiv E_{ir}(g_{in} - g_n) \quad (2)$$

$$DS \equiv E_{ir}(g_{ir} - g_{in}) \quad (3)$$

Bölgedeki toplam kayma

$$TS \equiv NS + IM + DS \quad (4)$$

olarak hesaplanır.

$$TS \equiv E_{ir} g_n + E_{ir}(g_{in} - g_n) + E_{ir}(g_{ir} - g_{in}) \quad (5)$$

Öte yandan Barffand Knight (1988) ulusal ekonomideki büyüme ve bölge ekonomisinin büyümesi arasındaki farkların yüksek ya da ele alınan zaman süresi içerisinde kriz vb. şokların olduğu durumlarda geleneksel shiftshare yaklaşımının uygun olmadığını ve dinamik shiftshare yaklaşımının daha açıklayıcı olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşımla ulusal pay, sektörel pay ve bölge payı yıllık bazda hesaplanır ve onların toplamı değerlendirmeye alınır. Harris 1994'te yaptığı çalışmada 1981-82 krizi ile 1990-1991krizi arasındaki farkları karşılaştırmak için dinamik bir model kurmaktadır ve böylelikle Nevada eyaleti ve üç alt bölgenin krize karşı farklı tepkiler verdiğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada dinamik shiftshare yaklaşımı benimsenmektedir. 2008-2012 yıllarını kapsayan bu dönem içinde dünya ekonomisi büyük bir kriz yaşamıştır. Türkiye ekonomisi de doğal olarak bu krizden 2008-2009 yıllarında sert bir şekilde etkilenmiştir. Dolayısıyla, bu krizin etkilerini azaltmak amacıyla yıllık bazda değişimlerin toplamını ele alan dinamik shiftshare metodu uygulanmıştır (İzmen ve Daş, 2015).

4. Veri

Veri kaynağını Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından sağlanan ile göre sektörelbazda girişim ve işgücü istatistikleri oluşturmaktadır. SGK verilerinin sadece kayıtlı istihdamı göstermesi dolayısıyla tahminin yanlı olması kaçınılmazdır, ancak yine de gelişimi göstermesi açısından önemli bilgiler de sunmaktadır. Nitekim 2009-2013 yılları arasında ülke genelinde aylık bazdaTÜİK'ten alınan istihdam ve SGK'dan alınan kayıtlı istihdam verileri arasındaki korelasyon %96,1 seviyesindedir. Dolayısıyla, bu korelasyon seviyesi bu dönem arasında SGK verilerinin kullanılmasında oluşabilecek hata payının düşük olabileceğini göstermektedir.

Şekil 52009-2013Yılları Arasında Kayıtlı İstihdam Ve İstihdam Serilerinin Gelişimi

Kaynak: SGK ve TUIK

Hem girişim hem işgücü istatistiğinin kullanılması bölgedeki sektörel verimliliği yorumlama açısından da yardımcı olabileceği düşünülmektedir. (Haynes, Dinc, 1997, s. 205) Ancak elbette ki verimlilik için başka verilerin de kullanılması gerekmektedir

5. Değerlendirme

Ayrıştırma analizinde sonuçlar iki başlıkta incelenmektedir. İlk olarak sektörlere göre istihdam ve girişim bazında rekabet incelemesi yapılmıştır. İkinci grupta ise değişim teknoloji gruplarına[1] göre bileşenlerine ayrıştırılmıştır.

İldeki toplam büyümenin ulusal ekonomi, sektörel yapı ve ilin kendi rekabetçiliğinin katkılarının göreli önemine bakıldığında, gerek girişim sayısı, gerekse istihdam itibariyle sektörel yapının pek önemli olmadığı, Gaziantep'in büyümesinde esas olarak Türkiye ekonomisindeki büyümenin ve ilin kendisinin rekabet gücü kazanmasının etkili olduğu görülmektedir.

İlin girişim sayılarında ve istihdamdaki artış hızı ülke genelindeki artış hızından daha yüksektir. İlde bu yıllarda önemli bir canlanmaya işaret eden bu durumda ülke ekonomisindeki canlanma en büyük payı alırken, ilin rekabet gücündeki artışta ulusal paya yakın bir değere ulaşmaktadır. İlin genel olarak bu süre zarfında rekabet gücü kazandığını söylemek yanlış olmayacaktır. İstihdam bazında ilin ulusal ve sektörel paydan daha çok öne çıktığı sektörler, inşaat, imalat ve ulaştırma sektörleri olurken, işyerine göre ise idari ve destek hizmet faaliyetleri, konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri, toptan ve perakende ticaret ve ulaştırma faaliyetleri öne çıkmıştır.

1 Hizmetler sektörü için teknoloji gruplarına göre ayrıştırmada Eichengreen ve Gupta(2009) çalışması kullanılmıştır. İmalat sanayinin teknoloji seviyesine göre ayrıştırılmasında EUROSTAT gruplandırılması baz alınmıştır.

Tablo 2 Girişim sayıları ve istihdamda 2008-2013 yılları arasında değişim oranı (%)

Sektörler	Gaziantep Girişim Sayıları (%)	Türkiye Girişim Sayıları (%)	Gaziantep İstihdam (%)	Türkiye İstihdam (%)
Tarım	45	62	81	47
Maden ve Taşocakçılığı	59	38	76	25
İmalat	54	21	94	29
Elektrik. gaz. buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı	-44	-18	-34	6
Suyun toplanması ve arıtılması/ atık maddelerin değerlendirilmesi	100	28	-2	-12
İnşaat	50	22	78	49
Ulaştırma ve depolama	191	91	128	61
Toptan ve perakende ticaret	100	44	98	52
Bilgi ve iletişim	967	533	1861	552
Finans ve sigorta faaliyetleri	49	32	49	29
Gayrimenkul faaliyetleri	8300	1698	21250	2907
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	203	83	176	145
Eğitim	46	24	54	47
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	386	298	134	225
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	1231	569	1135	380
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	-61	-71	-43	-67
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	10	-16	-30	-28
Diğer hizmet faaliyetleri	17	10	-17	-22
Hane halkları tarafından kendi kullanımlarına yönelik olarak üretilen ayrım yapılmamış mal ve hizmetler	2992	728	621	62
Uluslararası örgütler ve temsilciliklerinin faaliyetleri	-75	-81	-79	-70
Toplam	**74**	**38**	**88**	**42**

Kaynak: SGK verilerinden hazırlanmıştır.

Gayrimenkul faaliyetlerinde 2008-2013 yılları arasında gerek girişim sayıları gerek istihdam bakımından muazzam bir artış görülmektedir. Türkiye genelindeki artışa kıyasla bu sektörün ilde girişim bazında neredeyse 5, istihdam bazında ise 7 kat daha hızlı büyüdüğü görülmektedir. Bu sektördeki büyümede sektörün son yıllarda ivme kazanmasının yanısıra ilin bu sektörde rekabet gücü kazandığı da görülmektedir.

Tablo 3 İstihdama Göre Sektörel Kompozisyon

Sektörler	Ulusal pay	Sektörel pay	Bölgesel Pay	Toplam Büyüme
Tarım	346	19	126	491
Maden ve Taşocakçılığı	166	-65	168	269
İmalat	26531	-6040	31938	52428
Elektrik. gaz. buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı	815	-716	-824	-725
Suyun toplanması ve arıtılması/atık maddelerin değerlendirilmesi	461	-595	104	-29
İnşaat	7525	784	7562	15872
Ulaştırma ve depolama	3057	1007	3430	7494
Toptan ve perakende ticaret	8706	1547	6688	16941
Bilgi ve iletişim	414	1156	-136	1433
Finans ve sigorta faaliyetleri	572	-135	253	689
Gayrimenkul faaliyetleri	40	262	123	425
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	3720	5834	2710	12265
Eğitim	2573	346	466	3384
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	1901	4054	-2301	3654
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	1340	3260	3083	7683
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	397	-1500	393	-710
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	2091	-4220	-260	-2389
Diğer hizmet faaliyetleri	1875	-2788	205	-708
Hane halkları tarafından kendi kullanımlarına yönelik olarak üretilen ayrım yapılmamış mal ve hizmetler	39	283	32	354
Uluslararası örgütler ve temsilciliklerinin faaliyetleri	36	-188	-16	-168
Toplam	**62606**	**2303**	**53745**	**118653**

Kaynak: SGK ve yazarın hesaplamaları

İlde turizmin canlanmasıyla konaklama ve yiyecek hizmetlerinde de girişim ve istihdam sayıları bakımından hızlı bir artış görülmektedir. İstihdama göre sektörel ayrıştırmaya baktığımızda genel olarak sektörün ülke genelinde rekabet kazanmasının yanısıra ilin bu süre zarfında bu sektörde önemli ölçüde rekabet kazandığı anlaşılmaktadır. Gurme kenti olmaya aday bir il için bu sonuçlar ilin beklentileri ile de örtüşmektedir.

İstihdam artışına rağmen genel olarak ilin rekabet kaybettiği sektörlerin bilgi ve iletişim, insan sağlığı ve sosyal hizmetlerde görülmesi dikkat çekicidir. Genel olarak ilde hem girişim sayısının azaldığı, hem de istihdam kaybının görüldüğü sektörler ise diğer hizmet faaliyetleri, elektrik. gaz. buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı, kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor, uluslararası örgütler ve temsilciliklerinin faaliyetleri olarak sıralanmaktadır. Bu durum söz konusu sektörlerin daha konsolide olarak büyük ölçekli işletme yapısına doğru değişmesi ve aynı anda daha az emek yoğun bir biçimde çalışmaya başlamasıyla da ilgili olabilir. Hızlı gelir artışına karşılık sosyoekonomik verilerde görülen sıkıntılar bu analizde de görülmektedir.

Tablo 4 İşyeri sayısına Göre Sektörel Kompozisyon

Sektörler	Ulusal pay	Sektörel pay	Bölgesel Pay	Toplam Büyüme
Tarım	47	22	-19	51
Maden ve Taşocakçılığı	18	-1	7	24
İmalat	1838	-757	1446	2527
Elektrik. gaz. buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı	553	-888	-375	-710
Suyun toplanması ve arıtılması/ atık maddelerin değerlendirilmesi	17	-5	24	36
İnşaat	637	-272	482	847
Ulaştırma ve depolama	480	411	574	1465
Toptan ve perakende ticaret	2028	257	2196	4481
Bilgi ve iletişim	31	96	18	145
Finans ve sigorta faaliyetleri	97	-13	34	118
Gayrimenkul faaliyetleri	16	93	57	166
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	459	404	927	1790
Eğitim	94	-26	52	120
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	80	199	30	309
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	92	-425	33	-301
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	397	-606	337	128
Diğer hizmet faaliyetleri	184	-120	23	87
Hane halkları tarafından kendi kullanımlarına yönelik olarak üretilen ayrım yapılmamış mal ve hizmetler	27	419	-87	359
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	236	724	259	1219
Uluslararası örgütler ve temsilciliklerinin faaliyetleri	5	-29	2	-21
Toplam	**7336**	**-517**	**6021**	**12840**

Kaynak: SGK ve yazarın hesaplamaları

İşyeri sayısına göre analize bakıldığında imalat sanayide ilin katkısının ulusal paydan daha geride olduğu görülmektedir. Oysa istihdam katkısında il payı ulusal paydan daha yüksek bir değer almaktadır. Bu durum ilde imalat sanayinin verimliliğine ilişkin soru işaretleri uyandırmaktadır. Nitekim teknoloji gruplarına göre yaptığımız ayrıştırmada düşük ve orta-düşük teknolojili sanayide il rekabet kazanmış ve ulusal payın üzerine çıkmıştır. Orta yüksek teknolojili sanayide ise kısmen ilin bir ivme yakaladığı ancak hala ulusal payın üzerine çıkamadığı görülmektedir. Diğer yandan yüksek teknolojili sanayi ilde rekabet gücü kaybetmektedir. Bu durum verilerde birtakım sıkıntılardan da kaynaklanabilir.[2] Teknoloji gruplarına göre girişim bazında da bakıldığında benzer bir tablo görülmektedir.

Tablo 5 Teknoloji Gruplarına Göre İstihdam Bazında Rekabet Gücü Ayrıştırması

Sektörler	Ulusal pay	Sektörel pay	Bölgesel Pay	Toplam Büyüme
Düşük teknolojili sanayi	20646	-1879	22609	41376
Orta-düşük teknolojili sanayi	4091	-1717	6559	8933
Orta-yüksek teknolojili sanayi	1693	-395	1146	2444
Yüksek-teknolojili sanayi	100	-151	-274	-325
Geleneksel Hizmetler	14567	1226	9455	25248
Hibrid hizmetler	7694	7057	8052	22803
Modern hizmetler	4501	-3182	978	2296
Enerji	1276	-1383	-648	-754
İnşaat	7525	784	7562	15872
MadenveTaşocakçılığı	166	-65	168	269
Tarım	346	19	126	491
Toplam	**62606**	**314**	**55734**	**118653**

Kaynak: SGK ve yazarın hesaplamaları

Hizmetler sektörünün genel durumu incelendiğinde hibrid hizmetlerin ilde rekabet gücünün

2 2008-2012 döneminde yüksek teknolojili sanayi grubunda yer alan bilgisayar, elektronik ve optik ürünlerin imalatında TÜİK tarafından derlenen sanayi üretim endeksi verileri %105 artış göstermesine karşılık, SGK verilerine göre işyeri sayısı %50, istihdam edilenler ise %33 daralmıştır. Keza yine bu grupta yer alan temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatında TÜİK tarafından derlenen sanayi üretim endeksi verileri sadece %38 artış göstermesine karşılık, SGK verilerine göre işyeri sayısı %467, istihdam edilenler ise %205 gibi yüksek bir oranda artmıştır. Bu grubun toplam imalat içerisindeki payı çok küçük olduğundan analizden çıkarılmamıştır.(İzmen ve Daş, 2015)

hızla arttığı gözlenmektedir. Geleneksel hizmetlerin bu süre içerisinde yeni yaratılan istihdamda önemli bir rol oynamasına karşılık artışta ulusal etki bölgesel etkinin üzerine çıkmaktadır. Modern hizmetlerde ise il arzu edilen seviyede bir hız yakalayamamış görünümündedir.

Bu bulgu, ile ilişkin eğitim verilerinin düşüklüğü ve kentin sunduğu sosyal imkanların yetersizliği ile tutarlıdır. Gaziantep'e ait eğitim verilerinin düşük ve kentin sunduğu sosyal imkanların yetersiz olması ildeki sektörel yapının daha nitelikli işgücü gerektiren daha teknoloji yoğun alanlara doğru kayması açısından kısıtlar içermektedir.

Tablo 6 Teknoloji Gruplarına Göre Girişim Bazında Rekabet Gücü Ayrıştırması

Sektörler	Ulusal pay	Sektörel pay	Bölgesel Pay	Toplam Büyüme
Düşük teknolojili sanayi	1026	82	823	1931
Orta-düşük teknolojili sanayi	284	-189	308	403
Orta-yüksek teknolojili sanayi	192	-117	174	249
Yüksek-teknolojili sanayi	18	-55	-19	-56
Geleneksel Hizmetler	2222	1318	2686	6226
Hibrid hizmetler	528	1009	1621	3158
Modern hizmetler	666	-424	439	681
Enerji	516	-786	-405	-674
İnşaat	518	-153	482	847
MadenveTaşocakçılığı	15	2	7	24
Tarım	39	31	-19	51
Toplam	**6023**	**718**	**6098**	**12840**

Kaynak: SGK ve yazarın hesaplamaları

Tarım sektörü istihdamı açısından il avantajı sağlamaktadır, ancak girişim bazında açılan işyerlerlerinde esas etki ülke ekonomisinin büyümesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum ilde tarımda verimliliğe işaret edebileceği gibi tarımda kayıtlı istihdamın bu süre zarfında artmasına da yorulabilir.

Sonuç olarak il imalat sanayi ve turizm sektöründe son 2008-2013 yılları arasında önemli bir rekabet gücü kazanmıştır. Gayrimenkul ve finans piyasalarının da büyümeyi tetiklediği ilde hizmetler sektörünün bu hızı yakalayamadığı anlaşılmaktadır.

Yapılan ayrıştırma analizinde ilde girişim sayısı ve istihdam itibariyle büyümeyi belirleyen başlıca faktörlerin ulusal ekonomi ve Gaziantep'in kendine has özellikler olduğu anlaşılmıştır. Sektörel yapının büyümeye katkı yapmaması, Gaziantep'in eğitim ve sosyal göstergeleriyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla önümüzdeki yıllarda bu alanlarda yapılacak yatırımlar, Gaziantep'in sektörel yapı nedeniyle de büyümesini hızlandırabileceğini düşündürmektedir. Ulusal ekonominin etkisi açısından bakıldığında, bu başlık altında Türkiye'nin izlediği makroekonomik politikaların, dış politikanın, ekonomi diplomasisinin ve doğu, güneydoğu politikalarının etkisinin olması muhtemeldir. Dolayısıyla bu alanlardaki bir farklılaşmanın Gaziantep'in gelecekteki ekonomik büyümesini sınırlaması söz konusu olabilecektir. Gaziantep'in doğu ve güneydoğu bölgesinin ekonomik merkezi olması, tarihinden gelen ticaret ve üretim merkezi olma özelliği ve girişimcilik kültürü ise Gaziantep'e has özellikler arasındadır. Bu özelliklerin gelecekte de aynı şekilde devam edecek olmaları

nedeniyle, ile has rekabetçi faktörler Gaziantep'in ekonomik başarısına olumlu katkı yapmaya devam edecektir. Dolayısıyla, ulusal ekonomiden kaynaklanacak negatif etkiler, Gaziantep'e has rekabet gücü etkileriyle dengelenebildiği ve Gaziantep, eğitim ve sosyal göstergelerinde bir iyileşme sağlayarak bu sayede sektörel yapısını daha hızlı büyüyen sektörler lehine değiştirebildiği durumda hızlı büyümesine devam edebilecektir.

KAYNAKÇA

Barff, R.A. ve Knight III, P.L, 1988. "DynamicShiftShare Analysis", GrowthandChangeVol. 19 Issue 2 pp 1-10.

Dogruel, F.ve Doğruel S., 2010. "TheDeindustrialization of Istanbul,"MunichPersonalRePEc Archive, MPRA Paper no.2707

Eichengreen, B.ve Gupta, P., 2009. "TheTwoWaves of Service SectorGrowth", NBER WorkingPaper, 14968

Haynes, K. E.,&Dinc, M. (1997). "Productivity Change in ManufacturingRegions: A Multifactor/Shift-ShareApproach", GrowthandChange, V. 28, 201 -221.

Harris, T. R.,Gillberg, C.B.,Narayanan, R., Shonkwiler, J. S.andLambert, D. K., 1994. A DynamicShift-Share Analysis of EconomicImpact Report the Nevada Economy, Technical Report, UCED 94-06, University of Nevada, Reno. Erişim, Eylül 2014 http://www.unr.edu/Documents/business/uced/technical-reports/statewide/9495-06rpt.pdf

Herath, J. Schaeffer, P. AndGebremedhin, T, 2013. "EmploymentChange in LDs of West Virginia: A DynamicSpatialShift- Share Analysis", *AmericanJournal of Rural Development*, 2013, Vol. 1, No. 5, 99-105

İpek Yolu Kalkınma Ajansı, http://www.ika.org.tr/, erişim tarihi, 08 Haziran 2015

İzmen, Ü, Daş, Z.Ö., 2015. *Bölgesel Kalkınma Dinamikleri: Tekirdağ İçin Plansız Sanayileşme Tuzağından Çıkış Stratejileri ve 2023 Senaryoları*, Tekirdağ: Trakya Kalkınma Ajansı, TÜRKONFED

Fotopoulos, G.,Kallioras,D., Petrakos, G., 2010. "Spatialvariations of Greekmanufacturingemploymentgrowth: Theeffects of specializationandinternationaltrade" Papers in RegionalScience, Volume 89 Number 1

Kurmuş, O.,Kudat, A., Kılıçözlü, E.S., Karabıyık, E., Yalçın, İ., Ünverdi, S., Akder, A.H., Keyder, Ç. Ve Üstündağ, N., 2006. *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Sosyal ve Ekonomik Öncelikler*, TESEV

ELAZIĞ BÖLGESİ AR-GE İŞ TANISI: FIRAT TEKNOKENT İLE İŞBİRLİĞİ POTANSİYELİ

Erhan Akın[1], Sema Akın[2], Nehir Mutlu[3], Dragan Soljan[4]

ÖZET

Bu akademik bildiri, FIRASET projesi çerçevesinde geliştirilen saha piyasa araştırmasının sonuçlarını göstermektedir. Bu faaliyetin genel amacı, Ar-Ge ile ilişkili KOBİ'ler, Bilişim Teknolojileri odaklı ve Ar-Ge'ye yönelik şirketlerin özellik, ihtiyaç ve önerilerinin yanısıra,işletmelerde teknoloji transferini belirleyen ilgili gerekli faktörleri yakalamak olmuştur. Her şirket için belirli kurumsal konuları ele alan özgün tanı raporları hazırlanmıştır. Yapılan anket, aynı zamanda Fırat Teknokent'i iş camiasına tanıtmaya ve gelecekteki iş birliği için muhtemel yöntemleri araştırmaya olanak sağlamıştır.

Elazığ bölgesi için genel bir sonuç olarak, Fırat Teknokent'te henüz yer almayan çok az sayıda Bilişim Teknolojileri firması vardır. Bu grupta sadece ilgi çeken iki adet potansiyel müşteri tespit edilmiştir. Ar-Ge odaklı şirketlerle ilgili sağlıklı ve rekabetçi şirketlerin ilgi çekici bir grubu ziyaret edilmiştir. Bu firmaların çoğu, genellikle Fırat Üniversitesi ile işbirliği içerisinde, Fırat Teknokent'te Ar-Ge projeleri oluşturma olasılığının geliştirilmesi konusunda son derece ilgili olacaktır.

Uygulanan Elazığ KOBİ Ar-Ge iş tanılamasının en büyük sonucu, Fırat Teknokent ile işbirliğine yönelik hangi firmaların potansiyele sahip olduğunun ortaya çıkarılması olmuştur.

***Anahtar Kelimeler**: Elazığ bölgesi, KOBİ'ler, Ar-Ge'ye yönelik işletme*

1. Giriş

Ar-Ge geliştirme, üniversite-sanayi işbirliğini arttırma ve teknoloji tabanlı start-up firmalarının yaratılmasını teşvik etme amacıyla, 2001 yılında 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu kabul edilmiştir.Fırat Teknoloji Geliştirme Bölgesi 2007 yılında kurulmuştur.Fırat Teknokent, Fırat Üniversitesi (%60), Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası (%20), Elazığ Belediyesi (%10), Elazığ İl Özel İdaresi (%5) ve Elazığ Borsası (%5)'nın iştirakiyle kurulmuştur.

Fırat Teknokent, Türk ve küresel pazara yenilikçi yüksek değerli ürünleri süren lider bir

1 Fırat Teknokent - Teknoloji Transfer Ofisi

2 Fırat Teknokent - Teknoloji Transfer Ofisi

3 Fırat Teknokent - Teknoloji Transfer Ofisi

4 Fırat Teknokent - Teknoloji Transfer Ofisi

Teknoloji Geliştirme Bölgesi olmayı hedeflemektedir.Fırat Teknokent'in asıl misyonu üniversite ve sanayi arasında sürdürülebilir bir temel sağlamaktır. Fırat Üniversitesi ileyakın bağlantıları ve üniversitenin desteği ile Fırat Teknokent, hâlihazırda üniversiteden spin-outların büyük bir çoğunluğuna ev sahipliği etmektedir. Bölgesel iş sektörünün muhafazakâr ve düşük teknolojili nitelikte olması Üniversite-Sanayi Ar-Ge işbirliğinin oldukça zor olduğunu ispatlanmaktadır.

Fırat Teknokent, firmaların çoğu tarafından ticari olarak değerli, prestijli ve üst düzey bir yer olarak algılanmaktadır. Teknokent'in lokasyonunun mali faydalarından ve ticari esnekliğinden faydalanmaya yönelik açık bir ilgi vardır. Görüşülen firmaların çoğu, üniversitedeki araştırmacılar, Fırat Teknokent ile ilgili kaynaklar ile işbirlikleri geliştirmeye yönelik ilgili olduklarını göstermektedirler.

Fırat Teknokente teknik yardım sağlamış ve Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmiş olan FIRASET (Girişimci İş Gücünü Çevreleyen Gökkuşağı) Projesinin hedefleri;

- Bilişim Teknolojiler, Ar-Ge ve inovasyon sektörlerindeki yeni ve mevcut KOBİ'lerin oluşum ve kalkınmasını desteklemek,
- Ar-Ge ve Teknoloji Transferinin teşviki, yüksek nitelikli Bilişim Teknolojileri ve Ar-Ge personelleri için iş yaratma, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve know-how üreten ve doğrudan yabancı yatırımı çeken,
- Üniversite ve Sanayi arasındaki işbirliğini kolaylaştırmak,
- İş rekabet gücünü arttırmaktır.

2. Gerekli Bilgiler

Elazığ batı ve doğuya doğru iyi nakil bağlantılarıyla Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır. Fırat Kalkınma Ajansı, Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerinden oluşan TRB1 bölgesinde kalkınmayı teşvik etmektedir. TRB1 Anahtar Göstergelerine göre, Elazığ ili, %71,3'ü kentsel ve %15,5'lik bir işsizlik oranı ile 550.000 nüfusa sahiptir.

Keban ve Karakaya barajları Elazığ ilinde ulusal bir öneme sahiptir ve tarım, su ürünleri ve turizm zengin su kaynaklarından faydalanmaktadır. Bağcılık Boğazkere ve Öküzgözü üzümlerine dayanmaktadır.Mermer üretimi, madencilik (krom, bundan başka demir, bakır, kurşun ve çinko) ve su ürünleri (alabalık yetiştiriciliği) gıda ve mobilya üretiminin yanı sıra sanayi sektörüne liderlik etmektedir. Elazığ çoğunluğunu gıda ve mermer üreticilerinin oluşturduğu 98 firmaya ev sahipliği yapan, iki adet organize sanayi bölgesine sahiptir. Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası yaklaşık olarak 400 adet anonim şirketi ve 3.000'in üzerinde KOBİ'den oluşmaktadır**[1]**.

Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası 2005-11 yılları arasında 300-400 yeni şirketin üyeliğinde istikrarlı bir artış göstermiştir ama yine de Türkiye'de yeni teşebbüslerin oluşturulması diğer OECD ülkelerine göre önemli ölçüde düşüktür. Elazığ'daki KOBİ'lerin birçoğu geleneksel üretim sektörlerine bağlıdır.Fırat Teknokent ve Fırat Üniversitesi'nin mevcudiyeti inovasyona dayalı girişimcilik için bir çerçeve oluşturmaktadır. Yüksek eğitimli personel için nispeten düşük maliyetli maaş maliyetinin rekabetçi avantajı daha da caziptir.

Ulusal seviyede, tescilli Türk şirketlerinin %99,9'dan fazlası AB tanımı altındaki KOBİ'lerdir. Bu KOBİ'ler toplam istihdamın %77,8'ini sağlamaktadır.Ancak faktör maliyetinde ancak %55,5 katma değer yaratmaktadır**[2]**. Bununla birlikte, Türkiye İstatistik

Kurumu anketinde 2008-10 yılları arasındaki periyodda %50,8'i aktif yenilikçi olan KOBİ'lerin, %34,6'sı teknolojik inovasyonda aktif ve %60'ı organizasyonel ya da pazar inovasyonunda aktiftir.

Fırat Teknokent 2011 yılında Fırat Üniversitesi profesörlerine/öğrencilerine ve Elazığ bölgesindeki yerel KOBİ'lere yönelik bir anket çalışması yürütmüştür**[3]**. Firmaların %81'I nitelikli işgücü bulma konusundaki sorunlara yönelik şikâyetlerde bulunmuştur. Son 5 yıl içerisinde yeni ürün geliştirme konusundaki soruya %36'lık kısım yeni bir ürün geliştirdikleri ve %58'lik kısım herhangi bir yeni ürün geliştirmedikleri şeklinde yanıtlamışlardır.Son 5 yılda bu şirketlerin %77,8'i iş sürecini geliştirmediğini iddia ettiği halde %22,2'si geliştirmiştir.Teknoloji transferinin finansmanına ilişkin, şirketlerin %35,7'si kendi kaynaklarını kullanmakta, %27,3'ü ticari kredilere başvurmakta ve %58,3'ü kamu finansmanı kullanmaktadır. KOBİ-Üniversite işbirliği hakkındaki sorular şirketlerin %57,2'sinin Ar-Ge işbirliği ile ilgili olduklarını göstermekteydi, fakat hâkim görüş Üniversite'nin yenilikçi KOBİ'lere yardım etmediğiydi.

Akademisyenlere yönelik anket, mühendislik profesörlerine amaçlı olarak; %24'ü bilgisayar mühendisliğinden, %20'si teknoloji fakültesinden ve %16'sı makine mühendisliğindendir. Profesörlerin %60'ının en az bir projesi TÜBİTAK, FÜBAP, AVRUPA BİRLİĞİ, BİLİM SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI vb. programlardan fonlanmıştır. Sanayi-Üniversite işbirliğine ilişkin, profesörlerin %65'i Elazığ'daki firmaların bu tür işbirliklerinden kaçındıklarını düşünmekte ve %61'inin fikir alışverişine açık olmadığını düşünmektedir. Mühendislik profesörlerine göre, Elazığ için öncelikli alanlar, madencilik (%22), tarım (%17), sağlık (%15), turizm (%13), hayvancılık ve su ürünleri yetiştiriciliğidir (%8).

Öğrenci anketi, onların girişimciliğe yönelik algıladıkları engeller bazı ilginç sonuçlar ortaya koymuştur; hepsi finansal kaynakları ihtiyaç olarak belirlemiştir, %68,4'ü danışmanlık hizmetine, %38', pazarlama danışmanlığına, %34,2'si iş planı hazırlama konusunda yardıma ihtiyaç duymuştur.

Fıraset Projesi**[4]** tarafından yürütülen, engellere yönelik anket araştırma çıktılarının ticarileşmesine yönelik mevcut engeller üzerine birinci elden verileri elde etmeyi amaçlamıştır ki bu engellerin Fırat Bölgesinin gelecekteki başarıları için aşılmış olması gerekmektedir.Bu anket kapsamında, Fırat Teknokent'ten de dahil olmak üzere Fırat Teknokent dışında olan KOBİ firmaları, Fırat Üniversitesinden akademisyenler, Ticaret ve Sanayi Odası, KOSGEB yerel şubesi, bölgesel devlet ajansları, çeşitli ticari bankalar vb. iktisadi teşebbüslerin farklı kategorilerini temsil eden 50 anket çalışması yapılmıştır. Yatırım Ortamı ile ilgili, TÜBİTAK, KOSGEB ve benzeri kurumlar tarafından sağlanan çeşitli finansman hibeleri anlamına gelen etkili bir hükümet finans mekanizmasının yokluğunun bir sorun olarak tanımlanmamış olmasının dikkat çekici olması çoğunlukla olumlu olarak görüntülenmiş tir (tahmin edilebileceği üzere, reddedilen bazı şikayetler ile).Öte yandan, girişim sermayesi, kaynak ve öz kaynak eksikliğinin yokluğu anketi cevaplayanların tamamı tarafından en büyük engel olarak açıkça belirtilmiştir. Bundan başka sıklıkla aktarılan problemler genel olarak Fikri Mülkiyet ve ileri teknoloji için yüksek katma değerli sektörlerde yabancı doğrudan yatırımın düşük seviyede olması ve dar tüketici tabanı olarak görülmektedir.

Rekabete ilişkin olarak, tanımlanan başlıca engeller; nitelikli iş gücünün yüksek maliyeti, yerel kaynakların eksikliği, yabancı dillere olan hâkimiyetin zayıflığıdır. İlginç bir şekilde, bu iletişim problemine yönelik en yüksek farkındalık çoğunlukla özel sektör KOBİ'lerinden gelmektedir.Ar-Ge yürütülen üniversite-sanayi işbirliğinin eksikliğine ilişkin her yerde mevcut olan şikâyetlerin yanısıra, uluslararası pazar araştırmasına erişim ve pazarlama becerileri anket yapılan herkese göre bir engel olarak kabul edilmektedir.

3. Ar-Ge'ye Yönelik Şirket Örneklemesi

Mevcut saha çalışması için 100 görüşme bizzat gerçekleştirilmiş ve bir kantitatif ve bir

kalitatif mahiyetten oluşturulmuştur.Bir yandan, görüşmelerin kalitatif tarafı (İş Tanı) şirket geçmişi, işletme ve pazar yapısı, performans ve inovasyonu üzerine betimleyici bir kısım gerektirmiştir ve Fırat Teknokent ile işbirliğine yönelik her bir şirketin olasılıklarının ve kısa bir strateji pozisyon analizinin değerlendirmesini içermiştir. Diğer taraftan, kantitatif bakış açısı (İş Tutumları Anketi) iş büyütme faktörleri, ihracat odağı, kalkınma faaliyetleri, inovasyon faaliyetleri, kısıtlayıcı faktörler, sistem denetimi, dış girdiler ve görüşülen KOBİ'lerin iş ve ekonomik güven düzeyi üzerine istatistiksel veri toplanması hedeflenmiştir.

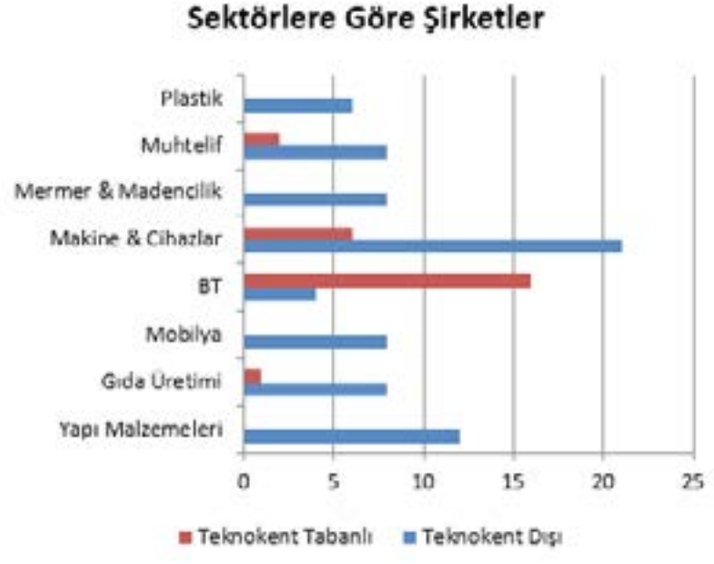

Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası ve Organize Sanayi Bölgesi (OSB)'nin Genel Yönetimi, uygulanacak anketin amacına yönelik uygun olduğu düşünülen şirketlerin listesini sağlamıştır. Fırat Kalkınma Ajansı 2010 ve 2011 yıllarında, Elazığ, Bingöl, Malatya ve Tunceli'de yer alan ajans tarafından desteklenen tüm şirketlerin listesini sağlamıştır.Görüşme yapılan 100 KOBİ'nin haricinde Fırat Teknokent yerleşkesinde 25 adet firma kurulmuştur.

Görüşülen firmaların ortalama çalışan sayısı 32,2 olmakla beraber, ortalama cirosu 7,2 milyon civarındadır.Bu örneklemenin sektörel dağılımı fazladan temsil edilmiş, ilgi ve önem gösterilen Bilişim Teknolojileri sektörü istisnası ile Elazığ ve çevre bölgesinin genel girişim yapısına ilişkin temsilidir.

4. Elazığ Bölgesi KOBİ'lerinin Tanım ve Analizi

Sektörler

Görüşülen firmalar bölgenin genel profili ile örtüşmektedir.Amaç, inovasyon deneyimli ve Enformasyon Teknolojileri sektöründen şirketlere yönelik görüşmelere odaklanmak olmuştur. Fırat Kalkınma Ajansı, Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası ve OSB Genel Yönetimi ile olan iş birlikleri, en iyi temsili şirketlerin seçiminde gerekli olmuştur.

Sanayi Sektörü	Teknokent Dışı	Teknokent Tabanlı	Toplam
Yapı Malzemeleri	12		12
Gıda Üretimi	8	1	9
Mobilya	8		8
BT	4	16	20
Makine&Cihazlar	21	6	27
Mermer&Madencilik	8		8
Muhtelif	8	2	10
Plastik	6		6
Toplam	**75**	**25**	**100**

Görüşülen firmalar genel olarakyeni ürünlerin geliştirilmesi ve yeni pazarlar hususunda yenilikçi faaliyetlerin ilginç bir seviyesine sahiptir. BT sektöründe bu tür halihazırda Teknokent'te kurulu olan firmalardan ayrı olarak ilgili şirketleri tanımlamak mümkün değildir.

Büyüklük

Raporun amacına yönelik hedeflenildiği gibi, ortalama cirosu 7.2 Milyon ve ortalama çalışan sayısı 32.2 olan küçük ve orta ölçekli teşebbüsler ile görüşülmüştür. Daha büyük ölçekli şirketler gıda üretimi ve mermer sektörü ile ilgili ve daha küçük ölçekli şirketler BT ile ilgilidir.

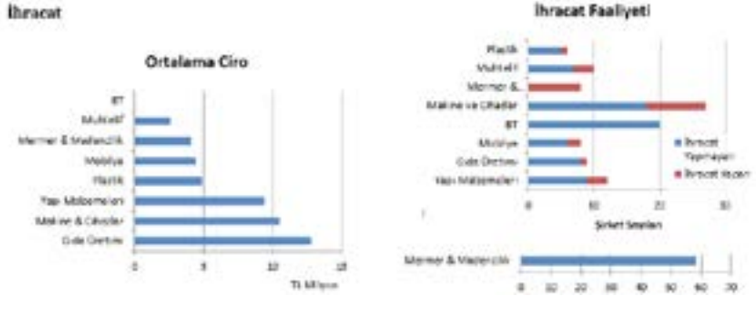

Görüşülen firmaların sadece %27'si ihracat faaliyeti ile meşguldür; en yüksek oranlarda olanlar mermer ve madenciliğin takip ettiği makine ve cihaz sektörüdür. BT sektöründeki firmalar herhangi bir ihraç faaliyet kaydı yapmamaktadır. Fakat birçoğu yazılım geliştirme sırasında çoklu dil kapasitesi de dâhil olmak üzere diğer pazarlar için ürünlerini hazırlamaktadır.

Asıl ihracat alanları Orta Doğu, Orta Asya ve Avrupa Birliği'dir. Orta Doğu'da en yüksek ihracat faaliyeti Irak'a (neredeyse ihracat yapan şirketlerin %20'si) ve daha az oranda da İran, Suriye, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'dir. Orta Asya'da yapılan ihracatın çoğu Azerbaycan ve Türkmenistan'a yönlenmektedir.Avrupa Birliği içinde, Türk ürünlerini ithal eden Avusturya ya da Romanya (özellikle mermer) gibi ülkelerden bazı faaliyetlerle ülkeler Birleşik Krallık, İtalya, Almanya ya da Fransa'dır.

KOBİ'lerin ithalat faaliyeti için yeni coğrafi ilgi alanları Birleşmiş Milletler ve Afrika'da gelişmekte olan pazarlar, özellikle Güney Afrika'dır.

Beklenildiği gibi, görüşülen şirketlerin ithalat odağı büyüklükleriyle doğrudan ilişkilidir.

Yönetim Sistemleri

Şirketlerin birçoğu yıllık ya da aylık bütçeleme yollarıyla bütçe kontrol sistemlerinin bazı türlerine sahiptirler.

Şirketlerin neredeyse %30'u Bilgisayarlı Bilgi Yönetimi kullanımını ana hatlarıyla

belirtmektedir(genellikle muhasebe sistemleri).Analiz edilen örneklerde Kurumsal Kaynak Planlama Sistemlerinin (ERP) kullanımı yetersizdir.

Sektörler arasındaki geniş dağılımla beraber, pazarlama faaliyetlerindeki satışların ortalama %2,04'ünü harcamaktadırlar.

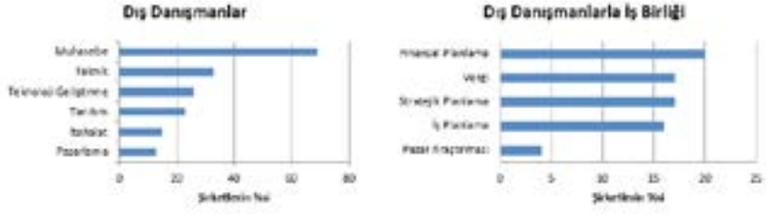

Özellikle muhasebe ve finansal amaçlar için, Elazığ'daki KOBİ'ler dış uzman hizmetlerini büyük ölçüde talep etmektedir.

İş Çevresi

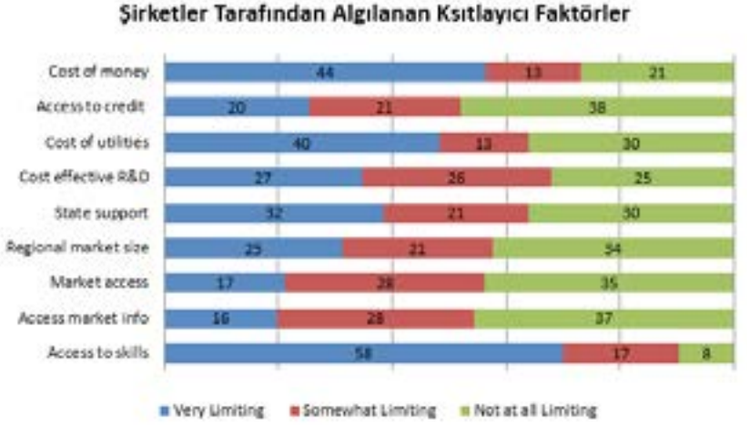

Şirketlerin kendi faaliyetlerini geliştirmek gibi karşı karşıya kaldıkları işlevsel zorlukların algısı, daha önceki çalışmaları doğrulamaktadır.

Ana kaygılar iş gücü yeteneği, paranın maliyeti ve enerji gibi hizmet maliyetleri ile alakalıdır.

Diğer kaygılar, üniversite ile işbirliğinde maliyetli Ar-Ge'nin geliştirilmesidir.

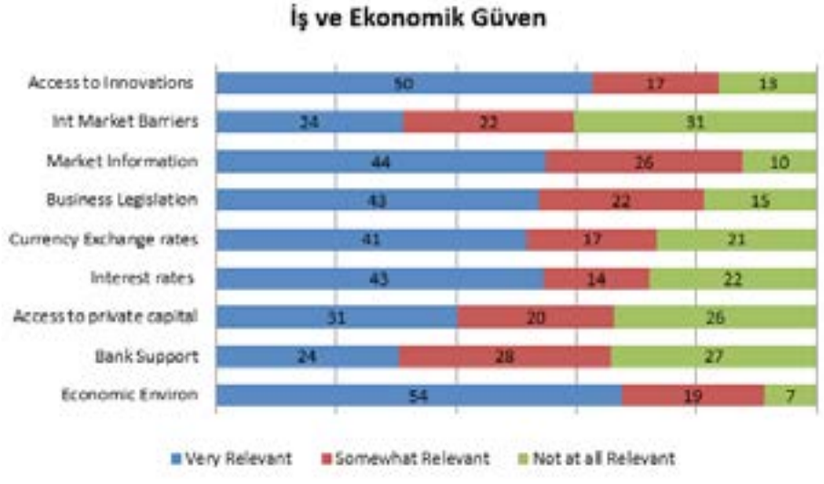

Genel iş ortamı ile ilgili, şirketler inovasyonlara erişim gibi, tüm ekonomik çevrenin uyumluluğuna dikkat çekmektedir.

Uluslararası pazar engelleri yüksek alakalı bir öğe olarak algılanmamaktadır, fakat bu şirketlerin birçoğu uluslararası piyasada mevcut değildir.

İnovasyon Faaliyetleri

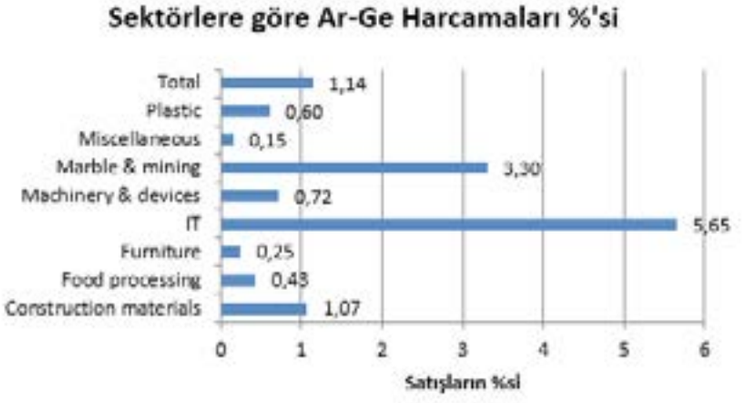

Ortalama Ar-Ge harcamaları, BT sektöründe çok daha önemli bir yatırım olmakla beraber satış yüzdesi olarak %1,14'e ulaşmıştır.Eğer Fırat Teknokent tabanlı firmalar hesaba katılmazsa, Ar-Ge harcamaları satışların %1,02'sine düşmektedir, hâlbuki Teknokent tabanlı şirketlerin ortalama harcamaları %5,82'ye ulaşmıştır.

Hemen hemen görüşülen tüm şirketler, yeni ürünler geliştirmek ve sunmaya yönelik yüksek bir isteklilik ve Üniversitedeki uygun teknolojik kaynaklarla işbirliği ile kayda değer yenilikçi bir dinamik göstermiştir.

Rekabet Analizi

Görüşme yapılan şirketlerin görüşülen kişilerden sağlanan bilgi ve görüşlere göre sürdürülebilirlik perspektifleri üzerine kısa bir analiz sunulmuştur:

- Genellikle kamu hibeleri ile finanse edilmiş ve bazen de ticarileşme finansal kapasitine yönelik açık bir perspektif olmaksızın,bu şirketlerin 28'i ürün ve teknolojilerin geliştirilmesi hususunda rekabet öncesi niteliktedir.Bunları TTYB (Teknoloji Tabanlı Yeni Firmalar) olarak sınıflandırdık ve bunların 23'ü Teknokent tabanlıdır.

- Bu firmalardan 6 tanesi sürdürülebilir bir geleceği garanti altına alma konusunda net bir zorluk ile karşı karşıyadır.

- 48 firma orta vadede faaliyetlerini sürdürmeye yönelik makul bir perspektife sahiptir (bunlardan sadece 2 tanesi Teknokent tabanlıdır).

- 17 şirket net bir şekilde rekabetçidir ve iyi bir gelecek perspektifine sahiptir.

Görüşülen firma sahipleri tarafından dile getirilen ana zorluklar ve avantajlar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Zorluklar	Avantajlar
• Kalifiye işçi eksikliği.Mesleki eğitim ve çıraklık programlarının eksikliği. • Kredilere erişim zorluğu. • Üniversite araştırmacılarıyla işbirliğinde zorluklar. • Yüksek nakliye maliyetleri.Elazığ'ın lokasyonu, iç piyasa odaklı, bazen biraz rekabet bulan şirketler için ilginç tir fakat Türkiye boyunca müşterileri ile global firmalar için karışıktır. • Yüksek enerji ve altyapı maliyetleri. • Uygun endüstri lokasyonlarına erişimin zorluğu. • Likidite problemleri ve uzun vadeli ödeme koşulları.	• Büyümeye yönelik finansmanın eksikliğine karşın birkaç firma iyi bir iş görünümüne sahiptir. • Müşterilerin ödemelerinde finansal güvenlik eksikliğinden başka birçok şirket yakın Orta Doğu Pazarı'nda bir fırsat görmektedir. • Birkaç firma dış kaynak edinme işletme (yazılım faktörleri gibi başlıca yazılım geliştirme faaliyetleri) nispi düşük işgücü maliyetleri ve ileri seviye üniversiteyi Elazığ'da bir fırsat olarak görmüştür. • Doğal kaynaklar (taş ve mermer, gıda). • Yapı ile alakalı piyasalara bağlı mobilya ve diğer firmalar, genelde Elazığ'da yoğun yapı faaliyetleri nedeniyle iyi iş çıkarmaktadırlar.

Ortalama 3,83 çalışan sayısı ile görüşülen BT firmaları küçük ölçekliydi (ortalama örneklemede 32,19'a oranla). Bu firmalardan hiçbiri ithalat faaliyetleri ile meşgul değildir ve bir çoğu Teknoloji Tabanlı yeni Firma (TTYF) olarak sınıflandırılmıştır.BT şirketlerinin büyük bir çoğunluğu hali hazırda Teknokent yerleşkesinde kurulmuştur. Ayrıca 2 şirket Fırat Teknokent'in potansiyel müşterileri olabilirler.

Ar-Ge'ye Yönelik Firmalar

	Ar-Ge Firmaları			Toplam Örnek
	Toplam Ar-Ge	TTYF	Diğer Ar-Ge	
Ortalama ciro TL	16.066.000	246.667	20.020.833	7.228.138
Ortalama çalışan	26,31	3,55	56,67	32,19
İhracat odaklı	24%	0%	46,2%	27,8%
Rekabetçi Performans Tanısı				
Yüksek	26,9%	0,0%	26,9%	17,2%
Orta	26,9%	0,0%	26,9%	48,5%
Düşük	0,0%	0,0%	0,0%	6,1%
Piyasa öncesi TTYFler	46,2%	100,0%	0,0%	28,3%
Teknokent Ticari İlgi				
Yüksek	5	0	5	8
Orta	10	3	7	33
Düşük	2	0	2	34

Örneklemede toplamda 26 adet Ar-Ge'ye yönelik firma (BT sektörünü içermeyen) tanımlanmıştır.: İki farklı grup bu analizde dikkate alınmalıdır:

Bir tarafta, genel olarak rekabet öncesi aşamada olan küçük miktarda ciro ve istihdam seviyesiyle (ortalamada 3 çalışan, genellikle part-time çalışan öğrenciler) 12 adet küçük TTYF (Teknoloji Tabanlı Yeni Firma).Bu firmalar, elektronik Ar-Ge ve makine kontrol, güneş panelleri, kimya, metalürji, nano-materyaller, hayvan yemi vb. gibi teknik uzmanlıkların bir dizisini kapsamaktadır.Firmalar genellikle piyasada faal değillerdir (istisnalar dışında, inşaat ürünleri için kimyasal katkı maddeleri üreten müreffeh bir şirket mevcuttur).. Bu firmalardan hâlihazırda 9 tanesi Teknokent'te yer almaktadır.Geriye kalan,hala Fırat Teknokent'te yer almayan firmalar işbirliği için ilginç bir ticari hedef olabilir.

Örneklemede geriye kalan Ar-Ge'ye yönelik firmalar ortalamanın iki katından daha fazla büyüklüktedir. Çoğunlukla ithalata yönelik ve iyi bir rekabet pozisyonunda yer alanlar, üniversite araştırmacıları ile işbirliği içerisinde Ar-Ge faaliyetleri oluşturarak Fırat Teknokent ile işbirliği olasılığını dikkate almaktadır.Bu şirketler, ısıtma sistemleri, döküm, gıda üretimi, medikal aletler, yapı malzemeleri gibi endütride geniş bir dizinde işletilmektedirler.

5. SONUÇ: FIRAT TEKNOKENT'E TİCARİ İLGİ

Fırat Teknokent firmaların çoğu tarafından ticari olarak değerli, prestijli ve üst düzey bir yer olarak algılanmaktadır.Bununla birlikte, halk ile yakın ilişkiye ve tüketim ürünlerine dayalı işletmeler için uzak bir yer olarak da algılanmaktadır.

Görüşülen üniversite profesörleri arasında (genellikle ileri bir araştırma bileşeni ve çoğunlukla rekabet öncesi bir nitelikte olan işletme projelerine dahil olmuş) Teknoloji Geliştirme Bölgesi'nin lokasyonunun mali faydaları ve ticari esnekliğinden faydalanmaya yönelik açıkça bir ilgi vardır.Görüşülen KOBİ'ler bu avantajlardan haberdarlardır ve Fırat Teknokent'te bulunan uygun kaynaklar, üniversite araştırmacıları ile işbirliği geliştirmeye yönelik ilgilerini göstermektedirler.

Olası müşteriler ve iş birlikleri üzerine yapılan saha çalışmalarında toplanan bilgiler, gelecekteki mevcut faaliyetler ve Fırat Teknokent'in ticari büyüme potansiyeline yönelik olanaklar sağlamak amacıyla,özgün raporlarda, excel tablolarında ve veritabanlarında tablo haline getirilmiştir.

75 firmadan, gelecekteki bağlantı ve işbirliğine yönelik 34 firma ilgisiz, 33 firma orta derecede ilgili görünürken, sadece 8 tanesi (hâlihazırda Fırat Teknokent'te kurulmamış olan) doğrudan doğruya Fırat Teknokent ile gelecekteki temasları sağlamaya yönelik ilgili görünmekteydi.

Bu ilginin arkasındaki sebepler aşağıdaki grafikte özetlenmiştir:

- 8 adet firma Fırat Teknokent'teki inovasyon faaliyetlerinin gelecekteki lokasyonu için ilgilerini ifade etmişlerdir.
- Neredeyse tüm firmalar Teknokent tarafından teklif edilen eğitim faaliyetlerine ilgiliydi.
- 45 firma yeni ürünlerin geliştirilmesi ve ticarileşmesine yönelik net bir hedefe sahipti.
- Bunların 22'si çoğunlukla yeni ürünlerin geliştirilmesine yönelik ve bazen maliyet düşürme planlarıyla ilgili belirli spesifik Ar-Ge projelerine sahipti.
- Görüşülen 13 firma yeni yerlere yönelik (Teknokent tarafından ara sıra ya da kısmen karşılanabilir) ihtiyaçlarını belirtmişlerdir.

6. KAYNAKLAR

[1] Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası, 2011.

[2] Türkiye İstatistik Kurumu, 2011.

[3] Fırat Teknokent Stratejik Plan 2020, 2011.

[4] Ar-Ge'ye Yönelik Engeller Üzerine Genel Araştırma, Fıraset Projesi, 2013.

IPA PROJESİ UYGULAMASI: FIRAT TEKNOKENT KAZANIMLARI

Firaset Project Implementation: Fırat Teknokent Achievements

Erhan Akın[1], Sema Akın[2], Nehir Mutlu[3], Dragan Soljan[4]

ÖZET

FIRASET Projesi, Fırat Teknokent TTO için kapasite geliştirmek ve bölgedeki yenilikçi KOBİ'lere yardım etmek amacıyla AB IPA teknik yardımı kapsamında, Elazığ'da Fırat Teknokent'te 2 yıllık bir süreci aşkın zamanda yürütülmüştür. Proje, 100 adet yenilikçi KOBİ üzerine bir Bütünleşik Tanı Raporu ve Fırat Teknokent'in öz-yeterliliğine ulaşmasının geliştirilmesi için bir Yol Haritası ortaya çıkarmıştır. Diğer faaliyetler, akademisyenleri ve yerel girişimcileri hedef alan iş fikri oluşturma oturumları, 18 adet tematik eğitim oturumu, Fırat Teknokent'e giriş yapan firmalar için başvuru sürecinin revizyonu, yenilikçi projeler için 7 adet yeni iş planı ve pazarlama ve finansman başvuruları üzerine bireyselleştirilmiş danışmanlık hizmetlerini içermektedir. Gerçekleştirilen bütün faaliyetler Fırat Teknokent'in Bilişim Teknolojileri ve mühendislik alanlarında Türkiye'nin doğusunun inovasyon merkezi olarak vizyonuna ulaşmasını hedeflemiştir.

ABSTRACT

The FIRASET project was conducted over a 2-year period at Firat Teknokent in Elazig, under EU IPA technical assistance, with goals of capacity building for the Firat Teknokent TTO and assisting innovative SMEs in the region. The project generated a Consolidated Diagnostic Report on 100 innovative SMEs, and a RoadMap for development of Firat Teknokent leading to self-sustainability. Other activities implemented include business idea generation sessions, 18 thematic training sessions aimed at academicians and local entrepreneurs, a revision of the application process for companies entering Firat Teknokent, seven new business plans for innovative projects and individualized consulting services on marketing and funding applications. All the activities aim at achieving the vision of Firat Teknokent as the innovation hub of eastern Turkey for IT and engineering.

1 Fırat Teknokent - Teknoloji Transfer Ofisi

2 Fırat Teknokent - Teknoloji Transfer Ofisi

3 Fırat Teknokent - Teknoloji Transfer Ofisi

4 Fırat Teknokent - Teknoloji Transfer Ofisi

1. PROJE HEDEFLERİ

FIRASET Projesi, KOBİ'leri, Fırat Teknokent merkezliyenilikçi projeler etrafındaki kamu ve özel kuruluşları, hareketlendirmeyi hedeflemiştir.Start-up işletmeleri ve girişimcilerin eğitim ve öğretiminin yanısıra Üniversite-Sanayi teknoloji transferinin oluşturulması, yenilikçi KOBİ'lere işletme döngüsünün tüm aşamalarında yardım etmek amacıyla Fırat Teknokent TTO'nun kapasitesinin oluşturulması proje süresince birincil odak olarakkalmıştır.

Proje sözleşmesinin imzalanmasından 8 hafta sonra sunulmuş olan Başlangıç Raporu'nun başlaması ileproje şartnamesinde projenin tüm faaliyetleri detaylı bir biçimde tanımlanmıştır. Bu, başlangıç raporu, proje özeti, durum analizi, projenin tüm süresi boyunca proje planlaması, güncellenmiş detaylı proje kaynak planlaması ve arızi harcamalar, riskler ve varsayımlar ve yeni raporlama dönemi için planlanmış faaliyetlerin detaylı tanımını içermektedir.

2. PROJE UYGULAMA FAALİYETLERİ

FIRASET Projesi, Elazığ Fırat Teknokent'te Kasım 2013'te başlayıp 3 ay uzatma periyodunun devamında Şubat 2015'te biten 2 yılı aşkın bir sürede uygulanmıştır.

A. Saha Araştırması: Bütünleştirilmiş İş Tanısı ve Fırat Teknokent Yol Haritası

Bütünleştirilmiş İş Tanısı'nın oluşumu, Elazığ ve çevresinde bulanan çoğunlukla BT ve Ar-Ge'ye yönelik şirketler arasından görüşülen 100 KOBİ'yi içermektedir. Yapılan bu görüşmeler, Nisan-Eylül 2013 tarihleri arasında, bir kısa dönem uzman ekibi ve Fırat Teknokent çalışanlarının işbirliği ile yürütülmüştür.Anketin amacına uygun olarak kabul gören şirketlerin listesi Fırat Kalkınma Ajansı, Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası ve Organize Sanayi Bölgesi (OSB) yönetimi gibi Fırat Teknokent'in paydaşları tarafından sağlanmıştır.Yapılan görüşmeler, önceden hazırlanılmış anketlerin (bir adet nicel ve bir adet nitel) kullanılmasıyla yüz yüze yürütülmüştür.

Table 1. Interviewee Companies Distribution by Sectors

Sektör	Teknokent Dışı	Teknokent Tabanlı	Toplam
Yapı Malzemeleri	12		12
Gıda Üretimi	8	1	9
Mobilya	8		8
BT	4	16	20
Makine ve Cihaz	21	6	27
Mermer ve Madencilik	8		8
Çeşitli	8	2	10
Plastik	6		6
Toplam	**75**	**25**	**100**

Bu tanılar için nicel ve nitel toplanan veriler, elektronik Excel tabloları haline getirilmiş ve Teknokent çalışanları için uygun hale getirilmiştir. Böylece, bu çalışma belki de Fırat Teknokent'in gelecekteki ticari faaliyetleri için değerlendirilmiş olacaktır.

Yapılan firma ziyaretlerinin, Fırat Teknokent'in geniş bir girişimci sınıfına tanıtılması ve onların Fırat Teknokent'in mevcut hizmetleri ve potansiyel faydaları hakkında bilgilendirilmesi yönünde de bir fırsat olduğu anlaşılmıştır.

Hazırlanan rapor, yapılan analiz ve görüşmelerin ana sonuçlarının yanısıra gerçekleştirilen görevleri de detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Genel bir sonuç olarak, Elazığ bölgesinde henüz Fırat Teknokent'te yer almamış bir kaç tane BT firmasının olduğu ifade edilebilir: bu grupta sadece 2 adet geleceğe yönelik umut vaad eden ilgili firma tanımlanmıştır. Ar-Ge'ye yönelik firmalara ilişkin, 14 adet sağlam ve rekabetçi; genel olarak Üniveriste ile iş birliği içinde, Teknokent'te Ar-Ge Projelerinin oluşturulmasının olasılığının geliştirilmesi konusunda firma ziyaret edilmiştir.Fırat Teknokent bazı işletmeler için şehir merkezinden çok uzak olmasına rağmen, ticari olarak değerli, prestijli ve yüksek seviyede yer alan bir yer olarak algılanmaktadır.Fırat Teknokent'teki ilgili kaynaklara göre, Fırat Teknokent'in mali faydaları ve ticari esnekliğinden faydalanmaya yönelik açık bir ilgi bulunmakta ve görüşülen KOBİlerin birçoğu üniversitenin araştırmacıları ile işbirliği geliştirme üzerine ilgi göstermektedir.

Fırat Teknokent'in mevcudiyeti için birincil gerekçe genel olarak Fırat Bölgesinde ve Doğu Türkiye'deki benzer tesislerin eksikliğidir.Çekirdek bir mükemmeliyet merkezinin eksikliği ve devam eden ekonomik problemlerin olması durumunda Elazığ bölgesindeki iş olanaklarının eksikliği, Türkiye'nin batısına doğru beyin göçüne yol açma, düşük Direkt Yabancı Yatırım, iş dünyasında geleneksel endüstri baskınlığı, büyük ve saygın bir üniversite olmasına rağmen Üniversite ve Sanayi işbirliğinin eksikliği ve araştırmaların ticarileşmesindeki zayıflıklar devam edecektir.

Bu mantık altında yatan gerekçe ile temel taşınmazları, hizmetleri, vizyon, misyon ve hedefleri, kilit performans göstergeleri ve izleme prosedürleri tanımlanarak gelecekteki 3 yıllık kritik dönem için sunulan bir Fırat Tekokent Yol Haritası Haziran 2013'te tamamlanmıştır. Bu yol haritası aynı zamanda, Teknoparkta sağlanmış olan çekirdek hizmetlerin yanısıra, son zamanlarda tasarlanan başvuru süreçleri ve pazarlama için uygulanabilir en iyi uygulamalar, pazarlama ve iletişim stratejileri üzerine bilgiler vermektedir.

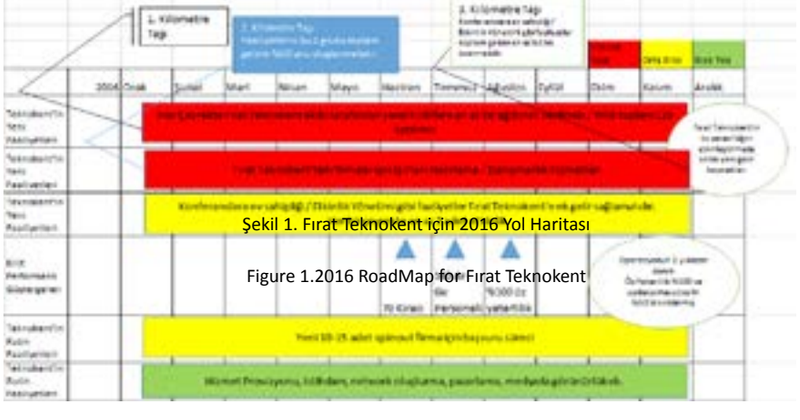

Şekil 1. Fırat Teknokent için 2016 Yol Haritası

Figure 1.2016 RoadMap for Fırat Teknokent

Yol Haritası bölgenin detaylı bir GZFT (SWOT) analizini içeren, Kilit Performans Göstergeleri (KPIs)'nin bir listesini sunan, izleme prosedürleri ve yönetim yapısını açıklayan ve TTO ile kilit personel pozisyonlarının tanımlandığı bir öneriden meydana gelmektedir.

Personele sağlanmış olan eğitimler, personelin profesyonel kapasitelerini güçlendirmek amacıyla detaylandırılmıştır. Bu da dolayısıyla teknoparktaki olanakları yerel girişimciler için daha cazip hale getirerek, Teknoparktaki kiracı firmalar için sağlanmış olan hizmetlerin genişletilmiş bir aralığına olanak sağlayacaktır. Personelinteknoloji transferi hizmetlerinin yanı sıra işletme hizmetleri (temel ve mesleki) ve eğitim hizmetlerini de içeren hizmetleri vermeye yeterliliği olmalıdır.

Planlanan nakit akışı ve kar ve zarar durumu (kendi öz-yeterliliğine ulaşabilir olana kadar) gelecek 3 yıllık süreci içermektedir. Gelecek 3 yıllık süreç için bir aksiyon planı da dâhil edilmiştir.

B. Kapasite Geliştirme Faaliyetleri

Kapasite geliştirme aşağıda detaylandırılmış olan birbiriyle alakalı faaliyetlerin bir kümesini kapsamaktadır.Bu bileşenin genel hedefleri Elazığ bölgesindeki inovasyon gelişimi için etkili bir destek yapısı haline gelmesine yönelik Fırat Teknokent TTO'nun hem kapasite hem de yeteneğinin geliştirilmesiydi.

Faaliyet 2.1.Başvuru Değerlendirme

Bu faaliyetin hedefi:

- ✓ Fırat Teknokent'in misyon ve hedeflerine göre, Teknokent personeli ile işbirliği içerisinde, TBG binaları içerisinde yerleşik olan firmaların başvuru değerlendirmesi bir metodoloji hazırlamak,
- ✓ Teknoparklar için müşteri değerlendirme konusunda uluslar arası en iyi uygulamaları getirmek,
- ✓ Başvuru ve değerlendirme formlarını gözden geçirmek
- ✓ Fırat Teknokent'in yönetim personeline yönelik konular üzerine rehberlik sağlanmasıdır.

Belki de daha önemlisi, bu etkileşimli süreç Fırat Teknokent için aşağıda belirtilen yeni karar verilen Misyon ve Vizyon tanımlarının oluşmasına yol açmıştır:

Misyon Tanımı:Verimli bir ortamda ileri teknoloji ve Ar-Ge firmalarının yaratılması desteklenmesi, cazip hale getirilmesiyle bölgesel rekabet edebilirliğin desteklenmesi.

Vizyon Tanımı:Fırat Teknokent, Türkiye'nin doğusunun bilişim ve iletişim teknolojileri ve mühendislik alanlarında ulusal ve uluslararası kabul görmüş bir Mükemmelliyet ve İnovasyon merkezi olacaktır.

Yeni prosedür Tekokent'ten çıkış ve bir üst seviyeye geçiş için sürecin iyileştirilmesi amacıyla geliştirilmiştir.Mevcut prosedür basitleştirilmiş (puanlamanın aksine karşılık olarak evet-hayır), yeni başvuru formları tasarlanmış, kiracı firmaların sürecini gözlemlemek amacıyla bir süreç takibi planlanmıştır.Mevcut firmaları ve start-uplar için ayrı bir şekilde hazırlanan değerlendirme kriteri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Table 2. Revised Evaluation Criteria for Fırat Teknokent

Projeler için değerlendirme kriteri	Evet	Hayır
Proje Ar-Ge projesi		
Kaynaklar yeterli		
Yöneticiler deneyimli		
İşbirliği potansiyeli var		
Referansları iyi		
İşletmeler için değerlendirme kriteri		
Bilgi ağırlıklı bir iş mi?		
Fırat Teknokent firmalarına ya da bölgenin ekonomik başarısına uzun vadeli katkıda bulunur mu?		
Üniversite ile yakın bir işbirliğine ilişkisi var mı?		
Yerinde araştırma ya da ürün geliştirme faaliyetleriyle desteklenmiş olan Teknolojik nitelikteki ürünlerin montajı ya da üretimini içeriyor mu?		
Teknoloji tabanlı ya da bilgi odaklı şirket ve kuruluşların bölgesel ve bölümsel merkezleri olan bir ortaklık mı?		

Faaliyet 2.2.Tanıtım ve İş Fikri Geliştirme Oturumları

Sekiz adet İş Fikri Geliştirme Oturumları Elazığ'da gerçekleştirilmiştir.Oturumları yenilikçi projeler niyetinde olan girişimcilerle birebir görüşmeleri takip etmiştir. En çok umut vaat eden iş fikirlerinin seçildiği bir final yapılmıştır.Daha ileri seviyede olan projeler/şirketlerin yedi tanesi İş Planı Hazırlama Faaliyetine geçiş hakkı kazanmıştır (Faaliyet 2.3.).

Table 3. Evaluation Study for Finalist Business Ideas by Fırat Teknokent Staff and EU Experts

Tablo 3. Fırat Teknokent Personel ve AB Uzmanları tarafından Finalist İş Fikirleri için Değerlendirme Çalışması

Table 3. Evaluation Study for Finalist Business Ideas by Fırat Teknokent Staff and EU Experts

		Mentor Meneburji	Yettargo	FRC	Fırat Akademi (Test Cihazı)	Erhan Plastik	Arkhe Ar-Ge	Havvan Robotik	Dokuz Bir Ajans	Keban Alabalık	Muhammed Yıldırım	Özeyhan Ambalaj	Fırat Akademi (BUD)
Ar-Ge ve inovasyon potansiyeli, iş modeli %50	Sema Akın	40	50	50	45	40	25	25	20	25	20	25	20
	Tamer Öztin	45	50	45	45	40	20	20	15	20	20	15	20
	İsmail Sipahi	50	50	45	40	40	30	20	25	25	20	20	20
	Gülsüm Eraslan	45	50	40	50	40	25	15	20	30	20	20	20
Yönetim Yeknaliği %25	Sema Akın	25	10	25	10	10	10	10	20	25	15	15	15
	Tamer Öztin	25	10	25	10	15	10	10	10	25	10	10	15
	İsmail Sipahi	25	10	25	10	20	10	10	15	25	20	10	10
	Gülsüm Eraslan	25	10	25	10	15	10	10	15	25	15	15	10
Finans %25	Sema Akın	20	10	5	15	15	15	10	10	10	10	10	15
	Tamer Öztin	15	10	5	15	15	10	15	15	15	10	10	15
	İsmail Sipahi	15	10	5	10	15	10	10	10	20	10	15	15
	Gülsüm Eraslan	15	10	5	20	15	15	20	15	15	10	15	15
TOPLAM		**86.25**	**70**	**75**	**85**	**70**	**47.5**	**45**	**47.5**	**65**	**45**	**45**	**47.5**

Faaliyet 2.3. Bireysel İş Planlarının Hazırlanması

İş Fikri Oluşturma Oturumları bazı değerli girişimsel fikirler üretmiştir ve yüksek ticarileşme potansiyeli, İnovasyon Potansiyeli ve İş Modeli (%50), Yönetim Ekibi (%25) ve Mevcut Finansman (%25) kriterlerine göre bir seçim yapılmıştır.Bu kriterler altında, yedi adet iş fikri daha fazla desteklenmek amacıyla her bir takımda bir senior ve bir junior danışman bulunan iki paralel takım tarafından seçilmiştir. **İş Planı Hazırlama aşağıda yer alan projelere sağlanmıştır:**

- Engelliler için Destek Ekipmanları
- Bilgisayarlı Lazer Mermer Kesme ve Parlatma Sistemleri
- Entegre Beton Kalıp Sistemleri
- Betonun Basınç Dayanımı için Test Cihazı
- Keban Alabalık alabalık döner üretimi
- Tek Eksenli Çoklu Dezenfeksiyon Otomasyon Sistemi
- Hiper-Akışkanlaştırıcı için Hammadde Üretimi

Faaliyet 2.4.Eğitim Modülleri Hizmeti

Başlangıç aşamasında görevli olan ekip yönetmelikte yer alan belirleyici eğitim modüllerini Teknoloji Parkı hizmet sunumlarını takiben bir projenin gelişimindeki aşamaları yansıtmasına yönelik yeniden düzenlenmiştir. Bu dört aşama aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Girişimcilik: Kavramsallaştırma, değerlendirme ve geliştirme.

Ticarileşme: Fizibilite çalışması Ar-Ge / ürün geliştirme, fikri mülkiyet hakları ve iş planı hazırlama.

Yönetim Süreçleri: Proje yönetimi, fon uygulamaları ve yatırım, satış ve pazarlama, finansmanı

İş Geliştirme: Uluslararasılaşma, kalite yönetimi, inovasyon ve teknoloji yönetim programları. Bu son kavram daha çok büyüme beklentili mevcut şirketlere odaklanmıştır.

Uygun eğitimlerin verilmesi teknoparklara ve inkubatörlere ilişkin temel bir faaliyettir ve sadece girişim potansiyelinin ve kapasitesinin, girişimci müşterilerin geliştirilmesi için değil aynı zamanda ek bir gelir kaynağı olarak teknoparkların sürdürülebilirliğine de katkı sağlamaktadır. Bu kurs paleti Fırat Teknokent'in düzenli eğitim kurs hizmeti yapısının bir parçası haline gelecektir. Bu hizmet, talep var olduğu sürece, zamanla diğer eğitim programları ile beraber tümler hale gelecek ve en sonunda gelir üreten, Fırat Teknokent'in sürdürülebilirliğine katkısağlayan bir yapı olacaktır.

Eğitim modüllerinin içeriği oldukça pratik, katılımcıların iştirakini gerektiren vaka çalışmaları ve çalışılan örnekler ve sık sık rol alma durumlarından oluşmaktadır.Görevli ekip, katılımcılardan alınan geribildirimler için sunulan materyallerin kalite kontrolünden emin olmaya yönelik birleştirilmiş bir değerlendirme prosedürü uygulamıştır.

15 farklı başlıktan oluşan toplam 18 adet eğitim oturumu gerçekleştirilmiş ve bunlardan da katılımcılar arasında en yüksek ilgiyi gören eğitimler tekrar edilmiştir.Diğer ilişkili hedeflere de hemen hemen ulaşılmıştır: eğitimlerden faydalanan 95 KOBİ ile toplamda 460 katılımcı.

Faaliyet 2.5.Yerleşik Firmalara Yönelik Danışmanlık Hizmeti

Fırat Teknokent için öz-yeterliliği başarma ve ona ulaşmada odak, kurumsal araştırmanın ticarileşmesi için destek sürerken yenilikçi KOBİ ve girişimcilere yön değiştirmek olmalıdır. Fırat Teknokent'teki gözlemlenen temel sorun, araştırma projelerinin özellikle pazarlama ve ticarileşme alanlarındaki bir uzman danışmanlığına ihtiyacı olduğu belirlenen mevcut kiracı tabanındaki kendi kendine yeten işletmeler haline dönüşebilmesindeki eksikliktir. Bu nedenle yerleşik firmalara (Kobiz, Onpeta, Sia Teknoloji, Yonca, Belenturk, Sanrobo ve diğ.) firmaların en acil ihtiyaçlarına hitaben bir pazarlama uzmanı birebir bireysel danışmanlık sağlama ve mentörlük amacıyla tutulmuştur.Pazarlama uzmanı her bir firma için spesifik bir pazarlama karması ve pazarlama planı hazırlama çalışmasını takip eden bir mevcut durum analizi ile başlamıştır. Bu çalışma, uzman ile birlikte ortaklaşa bir şekilde analizlerin etkilerinin geri bildiriminin alındığı, müşterilerle karşılıklı bir etkileşim sürecini izlemiştir.Uzman, Fırat Teknokent personeli ile birlikte Fırat Teknokent'in bilinirliğini arttırmaya yönelik faaliyetler için beyin fırtınası ve etkili sunum hazırlama konusunda günlük toplantılar düzenlemiştir. Geçmiş verilen toplanılmış ve diğer teknoparklarla karşılaştırılmak üzere elde edilen başarı noktaları analiz edilmiş ve böylece karşılaştırmalı avantajlar ortaya çıkarılmış ve tanımlanmıştır. Bu teknoparkta kurulmuş olan bir branş olarak dikkate alınabilecek ulusal/uluslar arası şirketlerle görüşmelere yönelik bir stratejiyi sonuçlandırmak ve GZFT analizini sürdürmekiçin şiddetle tavsiye edilmektedir.

Yerleşik firmalar için kabul gören diğer zayıf nokta mevcut devlet hibe ve finansmanının başvuruları ile alakalı deneyim ve farkındalık eksikliğidir.Bu nedenle, uzmanlar ilk olarak Ar-Ge teknolojik inovasyon üzerine, sonrasında firmaların ilgi ve potansiyelini gösteren birebir rehberlik hizmetinin yer aldığı mevcut finansman sağlama kaynakları konusunda bir tanıtıcı çalıştay gerçekleştirmiştir.TÜBİTAK ve KOSGEB'den mevcut finansman programları kabul

gören maliyetler ve proje organizasyonlarının açıklamalarını içeren çok detaylı bir şekilde sunulmuştur. Ayrıca Eureka ve Horizon2020 gibi AB-finansmanlı programlar da sunulmuştur.

Faaliyet 2.6.Çalışma Ziyaretleri

Hacettepe Teknopark, ODTÜ Teknopark (muhtemelen Türkiye'deki en yenilikçi bilim ve teknoloji parkı) ziyaretlerinden oluşan Ankara'ya yapılmış olan ilk çalışma ziyareti Eylül 2013 yılında tamamlanmıştır.

Kasım 2013'te Avrupa'ya bir seyahat düzenlenmiştir (ziyaret için 3 lokasyon: Almanya, Hollanda ve İspanya). Malaga'daki Parque Tecnologico de Andalucia (PTA) bilim parkına yapılan ziyaret APT (İspanya Teknoparklar Derneği) ve IASP (Uluslar arası Bilim ve Teknoloji parkları Derneği) ile yapılan toplantılarla sonuçlanmıştır. Aachen (Almanya) TPH (Technologie Park Herzogenrath) ziyaret edilen bir sonraki teknoparktı. Toplantılar, İnovasyon Ajansı Aachen Bölge Müdürü ile birlikte TPH yöneticisi ile gerçekleştirildi. En sonunda Eindhoven (Hollanda)'da özel bir mülkiyete ait, 125 firmaya ev sahipliği yapan 60 ülkeden 9,500 çalışana sahip HTCE (High-Tech Campus Eindhoven) heyeti tarafından ziyarete kabul edinildi.

Arı Teknokent ve Teknopark İstanbul (İstanbul'un 2 dev teknoparkı) hükümet ve danışman temsilcililer eşliğinde Fırat Teknokent personeli için üçüncü çalışma ziyareti olarak tercih edildi. Her iki teknokent delegasyonunu nazikçe kabul etmiş ve kendi deneyim ve en iyi uygulamaları paylaşmak üzere zaman ayırmışlarıdır.Fırat Teknokent ile daha yakın ilişkilerin geliştirilmesinin olasılıkları üzerine detaylı bir şekilde görüşülmüştür.

Faaliyet 2.7. Çalıştaylar

İki adet bir günlük çalıştay yol haritasının oluşturulmasına yardımcı olması amacıyla Elazığ'daki İnovasyon altyapısının (ve ulusal olarak geçerli olan) esas oyuncuları, sadece Fırat Teknokent'in değil, aynı zamanda Türkiye'deki inovasyon sürecinin başarısı için ve bunu katılımcıların görüş ve önerilerine açmak için bu Teknik Yardım programının bir parçası olarak önerilmiştir.

Çalıştay, 29 Eylül 2014 tarihinde Fıraset Projesinin sonuçlarının ve Fırat Teknokent kalkınma planlarının meslektaş bir izleyici grubuna sunulmasına yönelik olarak gerçekleşmiştir. Seminer için öncelikli hedef diğer Türk teknoparklarının temsilcileri olmuştur. Böylece yeni Fırat Teknokent binasının resmi olarak açılma fırsatının sağlanmış ve deneyim ve sonuçlarının paylaşılmıştır. Uluslararası ve ulusal konuşmacılar 5 tematik oturuma öncülük etmiştir.

1. Türkiye'deki teknoparklar ve teknopark firmaları için networklerin oluşturulması
2. Avrupa'da Ar-Ge'nin ticarileşmesi ve Üniversite – Sanayi işbirliğinin en iyi uygulamaları
3. Türkiye'deki işletme destek programları
4. Türkiye'deki teknoparklar arasındaki iş birliği
5. İnkubasyon programları üzerine deneyimlerin paylaşılması ve değiş tokuşu.

İkinci bir çalıştay 26 Ocak 2015 tarihinde Teknoloji Transfer Ofisi gelişimi ve Fırat Teknokent'in mevcut yapısı ve dış deneyimlerden gelen fikir ve faydalarının sunulmasına odaklı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Çalıştayda bölgesel paydaşlar ve finansman kuruluşlarının ve Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın temsilcilerinin yanı sıra ilgili diğer Teknoloji Transfer

Ofislerinden katılımcılar yer almıştır. Bu çalıştay beş tematik oturumdan meydana gelmiştir:

1. Fırat Teknokent'in ve Fıraset Projesinin sunumu
2. Teknoloji Transfer Ofisleri en iyi uygulamalar
3. Girişimciliğin teşvik edilmesi
4. İlgili paydaşlardan mevcut finansman kaynakları
5. Sürdürülebilir teknoloji transferi gelişimine yönelik Yol Haritası

Faaliyet 2.8.Halkla İlişkiler ve Görünürlük

Fırat Teknokent'in sağladığı faydaların tanıtımına yönelik halkla ilişkiler ve görünürlük planı ve ilgili konularda personele sağlanan kapasite geliştirmeye yönelik konular Mayıs-Temmuz ve Eylül 2013 tarihlerinde iki oturumda uygulanmıştır. İki öncelikli iletişim ve halkla ilişkiler hedefi Fıraset Projesinin görünürlüğünün arttırılması ve Fırat Teknokent personelinin halk ve medya ilişkilerini idare etmesi konusunda kapasite artırımına ulaşılmıştır.

Teknokent faaliyetlerini görünür kılmak ve tanıtmak amacıyla Fırat Teknokent (http://www.firatteknokent.org) için bir web site tasarlanmıştır. Bu site aynı zamanda Fıraset Projesi web site (http://www.firaset.eu) için de kolay bir linke sahiptir.

Projenin başında görsel kimliğin kilit elemanlarının (logo) yanısıra Fıraset ve Fırat Teknokent Broşür (Türkçe ve İngilizce olarak) içerikleri tasarlandı ve tanımlandı.Grafik tasarımcılar ve illüstratörler ile yapılan toplantıların ardından yeni bir broşür üretilmiştir.

3. KİLİT PERFORMANS GÖSTERGELERİ

Şartnamede belirtilen performans göstergeleri ve ulaşılan hedefler aşağıda gösterilmiştir:

- Bölgedeki en az 100 KOBİ eğitim faaliyetlerinden faydalanması: Bu gösterge sunulan 18 Eğitim Modülünden faydalanan toplamda 95 KOBİ ile neredeyse hedefe ulaşmıştır.
- TGB KOBİleri için 10 adet iş planı hazırlanması: Aslında İş Fikri Oluşturma Oturumlarında sunulan İnovasyon Potansiyeli ve İş Modeli (%50 arılık), Yönetim ve Takım kalitesi (%25), ve Mevcut Finans (%25) kriterlerine göre fikirlerin katı bir şekilde değerlendirilmesi neticesinde 7 iş planı hazırlanmıştır.
- İş Fikri Oluşturma Oturumlarında katılımcı sayısı toplamda en az 200 kişi olması: Toplam katılımcı sayısı 190 kişi olmuştur.
- TGB'de Fırat Üniversitesi'nden yılda en az 20 öğrenci stajyer olarak istihdam edilmesi:Bu gösterge aslında sadece 4 öğrencinin kiracı firmalarda stajyer olarak istihdam edilmesiyle ulaşılması en güç olanı idi.Şartname stajyer programını öngöremedi veya destekleyemedi, stajyerleri istihdam etmede teşvik tedbirleri olmayan genç firmalarla bu göstergenin başarılı olması beklentisi zordur.

- Akademisyenler tarafından kurulmuş en az 15 firma:Fıraset Projesinin uygulama safhasında 2 yıl boyunca aslında 17 firma akademisyenler tarafından kurulmuştur.
- En az 10 firmanın yeni mezunlar tarafından kurulmuş olması: Fıraset uygulama süresince 8 yeni firma, Fırat Üniversitesi'nden mezunlar tarafından kurulmuştur.
- TTO'nun yılda en az 10 firmaya TÜBİTAK ve TTGV fonlarına başvuru sürecinse yardımcı olması: 10'dan fazla firmaya Fıraset kapsamında TTO'nun katılımıyla uzmanlar yardım etmiştir. Fakat bu yardımın ve TTO için kalıcı bir devamının yayılma etkisinin tahmin edilmesi oldukça zordur. Diğer taraftan, Fırat Teknokent'e başvuru sürecine giren firmaların çoğu hali hazırda bazı kurumların hibelerini almışlardır.

Kilit Performans Göstergeleri tabiatı gereği numerik ve ölçülebilirdir fakat "çıktı" veya "başarı"nın mekanik bir yorumlama eğilimindedir. Faaliyetlerin yaygın kapasite geliştirme doğası göz önüne alındığında başarısının gerçek ölçüsü, daha Fırat Teknokent'in geleceğe yönelik öz-yeterliliğine göre değerlendirilir.

4. ALINAN DERSLER VE SONUÇ

Muhtemelen, Fıraset projesinin uygulanması esnasında görev ekibi tarafından karşılaşılan en büyük problem yabancı danışmanlar ve yereldeki girişimciler ve akademisyenler arasındaki dil bariyeri olmuştur. Bu problem, her bir taraftan sürecin öğrenilmesi, nitelikli yerel uzmanların tutulması ve görev ekibine yardımın yanı sıra özenle çalışılarak aşılmıştır. Bununla beraber, şu anda yaygın olan ve uluslararası iş dili olan İngilizce ile Doğu Anadolu Bölgesi (Saha Anket Çalışmamız ile konfirme edilmiştir) bir probleme sahiptir.

Proje uygulamasındaki bir derin problem de şartname formülasyonlarının bazen çok katı olması idi. Başlangıçta proje zaman çizelgesinin tamamının sabitlenmesi eskimeye başlamış bir yöntemdir, görev ekibi proje ömrü boyunca daha derin deneyimler kazanmakta ve çevrenin ve faydalanıcının öncelikleri değişebilir ve değişir. Daha fazla esneklikle (belkide bir orta dönem gözden geçirme) proje için bir formül, bu tür problemleri hafifletebilir.

Bu tür ekstra faaliyetler Projenin son aşamalarında uygulanmıştır ve en önemlisi de Fikri Mülkiyet Yönetimi danışmanlığıdır. Fikri Mülkiyet sahipliği ve yönetimi, patentleme kültürünün tanıtımı, muhtemel spin-outların ve inovasyonların ticarileşmesinin değerlendirilmesinde Fırat Teknokent personeli ve Fırat Üniversitesi araştırmacılarına mentörlük sağlamak ve desteklemek amacıyla uzun yıllar Türk Patent Enstitüsü deneyimine sahip kısa dönem bir uzman tutulmuştur. Bu faaliyet iş sektörü ile iletişim ve teknoloji ticarileşmesi için Fırat Üniversitesi Ar-Ge ve Fırat TTO arasında daha yakın bir işbirliği kurulmasınıamaçlanmıştır.

Fıraset Projesi ve ölçülebilir performans göstergeleri için ayarlanmış hedefler her ne olursa olsun, Teknik yardımın gerçek değeri Fırat Teknokent'in öz-yeterliliğe ulaşması ile sağlanmış olacaktır. Fırat Teknokent için öz-yeterliliği başarma ve ona ulaşmadaki odak, kurumsal araştırmanın ticarileşmesi için destek sürerken yenilikçi KOBİ ve girişimcilere doğru yön değiştirmek olmalıdır. Fırat Teknokent'teki gözlemlenen temel sorun, araştırma projelerinin özellikle pazarlama ve ticarileşme alanlarındaki bir uzman danışmanlığına ihtiyacı olduğu belirlenen mevcut kiracı tabanındaki kendi kendine yeten işletmeler haline dönüşebilmesindeki eksikliktir.

Bu nedenle, TGB'nin hedef gruplarına gerekli olan teknoloji odağıyla mevcut KOBİlere sunulması önerilmektedir (şu anda çoğunlukla kiracılar üniversitedeki spin-offlar). Deneyimler gösteriyor ki spin-offlar ve kurucuları kendi performanslarında gelişime 5-7 yıllık bir sürecin ardından ulaşmaktadırlar.Genellikle ilk 3-5. yıllarda 1-2 personelden daha fazla istihdam etmemektedirler.Spin-offların aksine KOBİler daha hızlı görünür sonuçlar sağlamaktadır ve belki de bu nedenle teknoparkın kendisinin pozitif genel sonuçlarına katkıda bulunabilirler (yeni işler, büyüme, yeni ürünler ve hizmetler vb.)

Bununla beraber belirtilen vizyon, Fırat Teknokent 2016 yılına kadar BT ve mühendislik alanlarında ulusal ve uluslar arası olarak kabul görmüş Mükemmellik ve İnovasyon Merkezi olarak tanımlanmaktadır. Bu şekildeki bir vizyon gerekçesi Fırat Teknokent'in tarihi altında yer almaktadır (esas kurucu Fırat Üniversitesi'dir – ileri mühendislik know-how'unun tedarikçisidir).Her iki anket de (Ar-Ge'ye yönelik engeller üzerine paydaş anketi ve yerel işletme koşulları üzerine KOBİ anketi) bölgedeki yüksek teknolojili şirketlerinin eksikliğinin önemli bir açık olduğunu ortaya çıkarmakta ve büyüme ve geleneksel tabanlı sanayilerin refahını çok sayıda engellemektedir (mermer, madencilik, gıda üretimi, düşük teknolojili üretim fabrikaları).Birincil hedef olarak tanımlanan vizyon desteklerken, Fırat Teknokent Ar-Ge, profesyonel pazarlama ve satış becerileri ve iş geliştirme desteği gerektiren tüm KOBİ'lere destek olacaktır. Bu nedenle, mevcut KOBİler, tesisleri ve teklif edilmiş çok kapsamlı işletme danışmanlık hizmetleri ve Fırat Üniversitesi'ndeki Ar-Ge sağlayıcılarına yönelik bağlantıları iyi karşılayacaklardır. Teknokent'te yer almayan bölgesel KOBİler eğitimler, işletme danışmanlık hizmetlerinden faydalanacak, böylece Fırat Teknokent ek gelir kaynakları sağlayacak ve kendi hizmetlerinin tanıtımını daha geniş bir iş çevresine yapacaktır.Elde edilen ilk başarı hikayeleri yeterli motivasyonu sağlamalıdır.

Sürdürülebilirliği sağlayan öngörülen gelir yapısı (Fırat Teknokent Yol Haritası'nda sunulmuştur) sağlanmış olan altyapıdan alınmış olan gelir (%50), kiracılara yönelik hizmetler (%30) ve pazarda yaratılan ek gelirlerden (%20) oluşmaktadır. Böyle bir gelir yapısı önümüzdeki yıllarda sürdürülebilir bir iş modeli sağlayacaktır.

Mükemmeliyet Merkezleri farklı durumlarda farklı anlamlara gelebilir, tek bir tanımı yoktur. Seçilmiş bir grup araştırmacının ekstra fonlar ve araştırma ekipmanları sağlanarak yeteneklerinin arttırılmasından, ulusal öncelik alanlarında mükemmeliyetin koruyucu disiplinler arası nişlerine yönelik iş sektörlerinden isteğe bağlı işbirliği ile iş sektörünün zorunlu iş birliğine kadar geniş kapsamlıdır.

Belkide Fırat Üniversitesi'nde,Fırat Teknokent'e yakın bağlantılı yerel işletme girişimlerinin büyüme stratejileri ve yerel ekonominin daha geleneksel sektörlerinde Fırat Üniversitesi akademisyenlerinin araştırma entegrasyonu yapılırken ortak amaçlar ve hedefler üzerine işbirliğine yönelik çeşitli disiplin ve/veya departmanlardan kamu araştırmasının bir araya getirildiği ulusal ortalamanın epeyce üzerinde birkaç tane araştırma biriminin geliştirilmesi Fırat Teknokent için uygulanabilir bir model olacaktır.

KAYNAKÇA

Inception Report (Aralık, 2012) _ Technical Assistance/Institutional Building for Firat Rainbow Surrounding Enterprise Taskforce (FIRASET)/EuropeAid/128638/D/SER/TR

Rapor #1 (Mayıs, 2013) _ Technical Assistance/Institutional Building for Firat Rainbow Surrounding Enterprise Taskforce (FIRASET)/EuropeAid/128638/D/SER/TR

Rapor #2 (Kasım, 2013) _ Technical Assistance/Institutional Building for Firat Rainbow Surrounding Enterprise Taskforce (FIRASET)/EuropeAid/128638/D/SER/TR

Rapor #3 (Mayıs, 2014) _ Technical Assistance/Institutional Building for Firat Rainbow Surrounding Enterprise Taskforce (FIRASET)/EuropeAid/128638/D/SER/TR

Rapor #4 (Ekim, 2014) _ Technical Assistance/Institutional Building for Firat Rainbow Surrounding Enterprise Taskforce (FIRASET)/EuropeAid/128638/D/SER/TR

Final Raporu (Ekim, 2014) _ Technical Assistance/Institutional Building for Firat Rainbow Surrounding Enterprise Taskforce (FIRASET)/EuropeAid/128638/D/SER/TR

Fırat Teknokent Strateji Planı (2011) _ Fırat Teknokent İnovasyon Altyapısının Geliştirilmesi ve Strateji Planı Hazırlama Projesi

Üniversite Sanayi İşbirliği: Durum, Engeller ve Çözümler (2013) _ ÜSİMP VI. Ulusal Kongresi Bildirisi

ÜRETİM YAPAN KOBİ'LERDE STRATEJİK YÖNETİM ANLAYIŞINDA MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİN FARKINDALIĞI (TRB1 BÖLGESİNDE YAPILAN BİR ARAŞTIRMA)

Awareness of Accounting Information System In Strategic Management Mentality In SMEs Engaged in Manufacturing(A Research Carried Out In TRB1 Region)

Meltem GÜL[1], **Özcan DEMİR**[2]

ÖZET

Globalleşen ve aynı zamanda bilgi ve teknolojik alanda yaşanan gelişmeler KOBİ'leri geleceğe yönelik olarak strateji hazırlamaya sevk etmiştir. Bu alanda gelecek projeksiyonu açısından işletmeler stratejiler oluştururken başta muhasebe bilgi sistemi olmak üzere işletme içi ve dışı pek çok bileşenden yararlanmak zorundadırlar.

KOBİ'lerin yönetim profilleri incelendiğinde işyeri sahibi ile yönetim fonksiyonunun aynı kişilikte toplandığı görülmektedir. Bu da pek çok fonksiyonel yapısı olmayan KOBİ'lerin strateji hazırlamakta karşılaştıkları zorlukların en temelini oluşturabilmektedir.

Çalışmamız TRB1 bölgesi illeri Elazığ, Malatya, Tunceli, Bingöl illerinde üretim alanında faaliyet gösteren KOBİ'lerin stratejik yönetim anlayışına bakış tarzlarının incelenmesi çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu çalışmada konuyla ilgili bilimsel literatür araştırmaları yapılıp bunlardan faydalanılarak anket soruları oluşturulmuştur.210 işletmeye yüz yüze anket çalışması uygulanarak sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır. Bu sonuçlar içerisinde işletmelerin muhasebe bilgi sistemine gerekli önemi vermedikleri alınan cevaplardan ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmada çıkan sonuçlarımız TRB1 bölgesinde işletmecilik kültürünün arzu edilen seviyelerde olmadığı bu işletmelerin başta yönetim, finans ve pazarlama gibi pek çok alanda gelişme ihtiyacı duyduklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *KOBİ, Stratejik Yönetim, Muhasebe Bilgi Sistemi*

1 F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yüksek Lisans Mezunu, e posta: meltembozgoz@hotmail.com

2 Yrd. Doç. Dr. F.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fak. İşletme Bölümü, e posta: odemir@firat.edu.tr

ABSTRACT

Globalization and also the developments in information and technological fields have led SMEs to prepare strategy for the future. In this field, while businesses form strategies in terms of future projection, they need to take advantage of many internal and external components especially including accounting information system.

When analyzed the management profiles of SMEs, it was seen that the owner of the business and the management function were brought together in the same personality. Also, this could form the basis of the difficulties in preparing strategy encountered by SMEs without many non-functional structures.

Our study was carried out within the scope of investigating the viewpoints of SMEs operating in the provinces of Elazığ, Malatya, Tunceli and Bingöl, which are TRB1 region provinces, on strategic management mentality. In this study, literature researches were carried out related to the subject, and then survey questions were created by benefiting from these. Results were tried to be obtained by carrying out face-to-face survey for 210 businesses. In these results, it became evident from the answers received that businesses did not give the necessary importance to accounting information system.

The results we obtained from the research indicated that the culture of business administration was not at the desired level in TRB1 region, and these businesses needed development in many fields such as management, finance and marketing.

Keywords: *SME, Strategic Management, Accounting Information System*

1.GİRİŞ

Günümüz ekonomilerinin temel taşı olarak bilinen KOBİ'ler; yönetim anlayışları, karar mekanizmaları ve daha pek çok açıdan büyük işletmelerden farklılıklar göstermektedirler. İşletmeler karar sürecini çoğunlukla sistematik işletme fonksiyonları ve faaliyet sonuçlarını bilimsel değerlendirmelerle oluşturmaya çalışırlar. Bu açıdan muhasebe bilgi sisteminin, maliyet ve yönetim muhasebesinide kapsayacak şekilde karar sürecinin üzerinde etkiler doğuracağını söyleyebiliriz. KOBİ'lerde muhasebe bilgi sisteminin eksikliğinin ayrı bir departman ya da uzman eleman yetersizliği maliyet ve yönetim muhasebesinin olumlu etkilerinden karar sürecinde yararlanılmasını engellemektedir.

KOBİ'lerin global rekabette yerini alabilmeleri ve ayakta kalabilmeleri hiç şüphesiz stratejik yönetimi yaşama geçirmeleri ile doğrudan bağlantılıdır. Stratejik yönetim için işletmede iyi izlenen bir bilgi sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. İşletmede verilerin elde edilmesinden, bu verilerin yönetime rapor olarak sunulmasına kadar her oranda bilgi sisteminin etkilerini görmekteyiz. Muhasebe alanındaki bilgilerin işlenmesi ve işletme açısından karar sürecine sunulması bu bilgilerin doğru ve gerçeği yansıtması sağlıklı stratejilerin oluşturulmasına etki sağlayacaktır.

Teknolojik gelişmeler, bilgiye ulaşmayı ve işlemeyi kolaylaştırmakla beraber işletmelerin yönetim anlayışında da pek çok değişim ve gelişimi beraberinde getirmiştir. Büyük işletmeler açısından bunları yaşama geçirmek kolay ve adeta bir sorumluluk halini almıştır. Oysa KOBİ'ler özellikle ölçek bakımından küçük olan işletmeler bu teknolojik gelişim ve değişime ayak uydurmakta oldukça zorlanmaktadırlar. Bunların arasında hiç şüphesiz maliyet önemli bir yer alsada, zihniyet değişiminden, uzman eleman istihdamına kadar pek çok faktörün etkileri görülmektedir.

Araştırma alanımıza giren TRB1 bölgesi işletmelerinin genel özellikleri küçük ve orta ölçekli ve büyük çoğunluğu aile işletmelerinden oluşmaktadır. Üretim anlayışı olarak baktığımızda emek yoğun teknolojilerle üretim yapılmakta yoğun teknolojik yatırımlar pek görülmemektedir. Genel olarak işletmelerin Malatya, Elazığ bölgesinde yoğun olduğu görülmektedir.

İşletmelerin yaşam süreleri ve rekabet anlayışları hiç şüphesiz yönetim tarafından alınan kararların uygunluğu ve işletmelerin stratejilerine uygunluğunun bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden kararlar verilirken bu kararların dayanağının sağlam bilgilere dayandırılması ve alınan kararların işletmelerin vizyon ve misyonuna uygunluğu sağlanmalıdır. İşletmelerin geleceğe bakış tarzları, büyüme ve gelişme stratejileri işletmenin gerçekleriyle uyumlu olmalıdır. Bu yüzden elde edilen bilgiler ve veriler titizlikle ele alınıp işlenmelidir. İşletme bilgi sisteminin bir parçası olan muhasebe bilgi sistemi, işletmenin mevcut mali yapısını doğru gösterebilmesi kadar geleceğe yönelik bütçe ve hesaplamaları sağlıklı olarak ortaya koyabilmelidir. Muhasebe bilgi sisteminin aynı zamanda fonların sağlanması, fonların etkin ve verimli kullanılmasını denetleyici bir yapı olarak işletme karar sürecinde etkileri bulunmaktadır.

2.LİTERATÜR ÖZETİ

Konuyla ilgili olarak Pehlivan ve Gerekan'ın (2009) "Yönetim Muhasebesindeki Değişimi Anlamak" adlı çalışmalarında, Yönetim muhasebesinde yaşanan değişim sürecine bakıldığında yönetim muhasebesinin son yıllarda işletmede karar verme ve performans ölçme görevlerini yerine getirmekle beraber sosyal ve kültürel olaylardan da etkilenerek farklı raporlama tekniklerini geliştirdiği görülmüştür.

RoziMizrahi'nin(2011) "KOBİ'lerde Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkin Kullanımı Üzerine Bir Araştırma" adlı çalışmasında araştırmada muhasebe bilgilerinden işletme kararlarında yararlanma oranının %65'le düşük olduğu saptanmıştır. Bu durumda KOBİ'lerin işletme kararlarında muhasebe bilgi sistemlerini etkin olarak kullandıklarını söylemek mümkün değildir.

Şevki Özgener'in (2003) "Büyüme Sürecindeki KOBİ'lerin Yönetim ve Organizasyon Sorunları: Nevşehir Un Sanayii Örneği"adlıçalışmasında ankete katılan 54 işletmede kararları daha çok (%62) işletme sahibi tek başınaalmaktadır. Bürokrasi yaratılmadan kararların hızlı alınması aslında bir avantaj olarak da görülebilir. Karar verme sürecinde iyi bir analizden ziyade deneyimlerin (%41,4) daha baskın olduğu gözlenmektedir. Karar almada işgörenlere çok az (%10,3) inisiyatif verilmektedir. Anketi cevaplayan yöneticilerin (%20,6) kararverirken aile bireylerinin de fikrini aldıkları anlaşılmaktadır. Diğer yandan, yöneticiler açısından sağlıklı karar vermenin önündeki önemli engeller arasında bilgi eksikliği (%27,5) ve zaman baskısı (%24,1) olduğu anlaşılmaktadır.

Otlu ve Demir'in (2005) "Stratejik Karar Verme Açısından Maliyet Sistemleri" adlı çalışmalarında stratejik kararlar alınırken, teknolojik yeniliklerin üretim maliyetine getirmiş olduğu boyutlar dikkatlice izlenmeli ve bu maliyetlerin üretime yüklenmesinde Direkt işçilik gibi geleneksel ölçütler bir tarafa bırakılmalıdır. Onun yerine faaliyet hacmi gibi modern ve maliyetleri daha sağlıklı tespit edebilecek kriterlerin uygulanması daha gerçekçi olacağı görüşündedir. Ve Maliyet sistemleri ve bu sistemlerin ürünleri olan verilerin, yöneticilere bu kararları alırken yardımcı olduğu gibi kararların uygulanması sonucunda etkinliğin ölçülmesi ve dolayısıyla denetiminin yapılması konularında da yardımcı olduğu görüşündedirler.

Volkan Demir'in (2008) "Yönetim Muhasebesindeki Değişim ve Değişimi Etkileyen Faktörler" adlı çalışmasında yönetim muhasebesi de diğer muhasebe disiplinleri gibi küresel gelişmelerden etkilenmektedir. Bu değişimi etkileyen faktörler incelendiğinde, aslında bu faktörlerin işletmelerin tüm fonksiyonlarını etkilediği de söylenebilmektedir.

Yönetim muhasebesi, strateji kavramı ile birleşmiş ve stratejik yönetim muhasebesi kavramı ortaya çıkmıştır. Son yıllarda yönetim muhasebesinin değişimine ilişkin yapılan çalışmalar göstermektedir ki; yönetim muhasebesi, işletmelerde karar vermeye ve performans ölçümlemeye odaklanmış, aynı zamanda da sosyal ve kültürel olaylardan etkilenerek farklı raporlama teknikleri geliştirmiştir.

Süleyman Uyar'ın (2008) "Denizli'de Faaliyet Gösteren Üretim İşletmelerinde Maliyet Muhasebesi Uygulamaları" adlı çalışmasında Denizli ilinde faaliyet gösteren 100 işletmeye anket uygulanmıştır. Buna göre, işletmeler maliyet muhasebesinden elde edilen bilgilerin en fazla mamul maliyetlerinin hesaplanmasındayardımcı olduğunu ifade etmiştir (% 43). Maliyet muhasebesinin karar alma sürecinde gerekli bilgileri sağlaması % 21, fiyatlandırma kararlarına yardımcı olması % 16 ve maliyetlerin kontrolü ve performans ölçümüne yardımcı olması da % 10 orana sahiptir. Bunu, faaliyetlerin planlanması ve kontrolüne yardımcı olma (% 5), maliyet azaltma çalışmalarına olan katkı (% 3) ve bütçeleme sistemine yardımcı olma (% 2) izlemektedir.

Kaygusuzoğlu ve Uluyol'un (2011) "İşletme Yöneticilerinin Muhasebe Bilgilerini Kullanım Düzeyinin Araştırılması ve Adıyaman Uygulaması" konulu çalışmalarında Adıyaman ilinde yer alan 60 işletmeye anket uygulamışlardır. Araştırmaya göre Küçük ve Orta Ölçekli İşletme yöneticilerinin muhasebe bilgilerini işletme ile ilgili stratejik kararların alınmasında kullanmadıkları, daha çok günübirlik, rutin işlerin yürütülmesinde kullandıkları tezi oluşturmaktadır. Bunun temel nedeni olarak da yöneticilerin, yönetim konusunda yeterli eğitimi almadıkları ve karar sürecinde muhasebe bilgilerini nasıl kullanacaklarını bilmemelerinin etkin olduğu varsayılmıştır. Yöneticilerin yeterliliklerinin ve tercihlerinin, muhasebe departmanının kurulması ve muhasebe bilgilerinin yönetim kararlarında daha etkin kullanımında etkili olacağı kabul edilmiştir. Yöneticilerin muhasebe bilgilerinin yeterli bir şekilde yönetim kademelerinde kullanılıp kullanılmadığına ilişkin bulgulara göre,35 işletme yöneticisi (% 63) muhasebe bilgilerinin arzu edilen seviyede kullanılmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Yıldız Çabuk'un (2003) "Geleneksel Maliyet Sistemlerine Alternatif Bir Yaklaşım: Faaliyet Tabanlı Maliyetleme" konulu çalışmasında faaliyet tabanlı maliyet sisteminin; Günümüz ileri üretim teknolojisi kullanan işletmeler için yeni ve farklı faaliyetlerin maliyetlere etkisinin daha doğru anlaşılmasına ve değişen üretim ortamları ile uyumlu hale gelecek şekilde sistemin esneklik kazanmasına imkân sağladığı görüşündedir.

Nusret Yazıcı'nın (2010) "Bir Bilgi Sistemi Olarak Muhasebenin KOBİ'lerin Yönetim Kararlarına Etkisi Erzurum Araştırması" adlı çalışmasında Erzurum ilindeki 45 işletmeye anket uygulamıştır. Araştırmaya göre işletmelerde; personel sayısı ve kullanılan teknoloji düzeyi yükseldikçe muhasebe bilgi sisteminin yönetim kararlarında kullanılma düzeyinin arttığı ayrıca, ortak sayısı ve dolayısıyla sermaye büyüklüğü limited şirketlerden genellikle yüksek olan anonimşirketlerin yönetim kararlarında muhasebe bilgi sisteminden daha fazla faydalandıkları tespit edilmiştir. Personel sayısı ve sermaye büyüklüğü bilindiği üzere işletme büyüklüğü kriterlerinden sayılmaktadır. Dolayısıyla işletme büyüklüğü arttıkça muhasebe bilgi sisteminin yönetim kararlarında kullanılma düzeyinin arttığı söylenebilir.

Arsoy ve Bora'nın (2012) "KOBİ Muhasebe Standartlarının Gelişimi Ve Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Araştırma" konulu çalışmalarında Bursa' da faaliyet gösteren 305 Serbest Muhasebeci Ve Mali Müşavirle görüşerek anket çalışması yapılmıştır. Araştırmaya göre KOBİ muhasebe standartları ülkemizde uygulanmaya başlayınca kadar finansal raporlama vergi için yapılmıştır. Vergi için finansal raporlamadan, standartların öngördüğü doğru finansal raporlamaya geçmek meslek mensuplarınca KOBİ'lerin karşı karşıya kalacağı

zayıf yönlerin başında gelmektedir. Ayrıca meslek mensupları ülkemizde kayıt dışı ekonominin varlığının azalsa da devam edeceğini düşünmektedirler. Bu yüzden bunu, bir diğer önemli zayıf yön olarak görmektedirler. Türkiye Muhasebe Standartları'nın Uluslar arası Muhasebe Standartları'ndan çevrilmesinden kaynaklanan olası anlaşılma zorlukları zayıf yön olarak en az değere sahip olduğu görüşündedirler.

Soysal, Karasoy ve Alıcı'nın (2009) "KOBİ'lerde Kriz Yönetimi: Kahramanmaraş'ta Tekstil Sektöründeki KOBİ'lerde Bir Uygulama" konulu çalışmalarında Kahramanmaraş'ta tekstil sektöründe faaliyet gösteren 45 işletmeyle görüşülerek anket çalışması yapılmıştır. Araştırmaya göre araştırma kapsamındaki KOBİ'lerin yöneticileri her ne kadar işletmelerinde kriz yönetim çalışmalarını uyguladıklarını ifade etseler de genel anlamda bu çalışmaların kriz anında daha fazla yoğunlaştığı belirtilebilir. Yani işletme yönetiminin kriz yönetimini işletmelerinde daha etkin hale getirme amacıyla kurumsallaştırma çabası içerisinde oldukları fakat bu çabanın bilimsel temellere dayalı, bilinçli ve profesyonel olarak yerine getirilmediği belirlenmiştir. Diğer taraftan uygulanan kriz yönetim çalışmalarının bilimsel temellere dayalı ve amacına yönelik bilinçli olarak uygulanmadığı da ifade etmek mümkündür. Bununla birlikte araştırma kapsamındaki KOBİ'lerin kriz öncesi ve kriz anı kriz yönetim çalışmalarının "proaktif"den çok "reaktif" olduğu ve kriz sonrası "interaktif" bir politika uyguladıkları söylenebilir.

Ceran ve Bezirci'nin (2011) "Pazarlama Bilgi Sistemi- Muhasebe Bilgi Sistemi İlişkisine Stratejik Bir Yaklaşım: Stratejik Pazarlama Muhasebesi" konulu çalışmalarında Stratejik Pazarlama Muhasebesinin, pazarlama yönetimi ve denetiminde önemli olması nedeniyle, işletme yöneticilerinin pazarlama maliyetlerinin daha sağlıklı hesaplanması, analiz edilmesi, kontrolü, yönetimi ve maliyet düşürme, verimsiz ürünlerin üretim hattından kaldırılması konularına olanak sağlayacak biçimde Stratejik Pazarlama Muhasebesinin Muhasebe Bilgi Sisteminin bir alt sistemi olarak düzenlemesi, pazarlama bölümü içerisinde finansal muhasebe, maliyet muhasebesi ile işletmenin diğer fonksiyonlarıyla entegre olarak takım çalışması yapacak ve işbirliği içinde olacak biçimde ayrı bir sistem olarak oluşturmaları gerektiği sonucunun ortaya çıktığı görüşündedirler.

Hatunoğlu ve Güneş'in (2012) "Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Muhasebe Bilgi Sistemine Etkileri" adlı çalışmalarında bir işletmenin muhasebe bilgi sisteminin ürettiği bilgilerin, işletmenin kurumsal yönetim uygulamalarının başarısı ile bağlantılı olduğunu, işletmelerin kurumsal yönetim anlayışının, muhasebe bilgi sisteminin etkinliğini özellikle belirlediğini düşünmektedirler. İşletmelerde kurumsal yönetim anlayışının yerleşmesi ve bundan gerek işletme, gerek yatırımcılar ve gerekse toplumun katkı sağlayabilmesi, muhasebe bilgi sisteminin bu anlayışa uygun bilgi üretmesi ile mümkün olabileceği görüşündedirler.

Çetinoğlu, Kurnaz ve Şen'in (2011) " Kurumsal Kaynak Planlaması: Yönetsel Karar Verme Açısından CP Group Uygulaması" konulu çalışmalarında üretim yapan firmaların, stoklardan maliyetlere kadar firmanıntüm işlerini koordine etmek, bir merkezden yönetmek amacıyla Kurumsal Kaynak Planlaması sistemlerini kullanmayı düşündükleri görülmüştür. Beklenti, avantaj karşılaştırması yapıldığında işletmelerin Kurumsal Kaynak Planlaması sistemini kullanmak suretiyle; stratejik karar verme ve yönetim muhasebesi uygulamaları ile ilgili problemlerini çözülebilecekleri görülmüştür. Yönetim muhasebecilerinin ise, artık bu sistem ile kayıt ve raporlama gibi rutin görevlerinin yerine analiz fonksiyonuna daha fazla zaman ayırmış olacakları düşünülmüştür. CP işletmesinde Kurumsal Kaynak Planlaması öncesinde planlama için gerekli işgücü ve çalışma sürelerinde aşırı artış bulunmadığı belirtilmiştir. Kurumsal Kaynak Planlaması kullanımından sonra ise Kurumsal Kaynak Planlaması sisteminin yönetim muhasebesinin planlama, bütçeleme, kontrol ve analiz fonksiyonlarına destek vererek aşırı iş gücünü ortadan kaldırdığı gözlemlenmiştir.

Dinç ve Abdioğlu'nun (2009) "İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı ve Muhasebe Bilgi Sistemi İlişkisi: İMKB-100 Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma" konulu çalışmalarında MKB–100 endeksinde, 01.04.2008-31.07.2008 tarihleri arasında, çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren şirket yöneticilerine anket çalışması uygulanmıştır. Araştırmaya göre Muhasebe bilgi sistemi ile kurumsal yönetim anlayışı arasında bir ilişki olup olmadığını ölçmek amacıyla geliştirilen H1 hipotezi, SpermanKorelâsyon analizi sonucuna göre kabul edilmiştir. Test sonuçlarına göre, muhasebe bilgi sistemi ile kurumsal yönetim arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bunun anlamı, katılımcı yöneticilerin muhasebe bilgi sisteminin

işlevlerini etkin bir şekilde yerine getirmesi durumunda kurumsal yönetim anlayışının bundan pozitif yönde etkileneceğinidüşünmeleridir. Bu durumda, muhasebe bilgi sisteminin etkinliğinin kurumsal yönetim anlayışınınbaşarılı olmasında önemli unsurlardan biri olduğu söylenebilir.

3. MATERYAL VE METOT

Araştırmanın temel verilerini Elazığ, Malatya, Bingöl ve Tunceli illerinde faaliyet gösteren imalat sektöründeki işletmelerden anket yöntemiyle elde edilen veriler oluşturmuştur. Araştırmanın anket çalışmaları 2014 Nisan ayında yapılmıştır. Ayrıca konu ile ilgili daha önce yapılmış çeşitli araştırmalar ve istatistikî verilerden de yararlanılmıştır. Öncelikle Elazığ, Malatya, Bingöl ve Tunceli illerinde imalat sektöründe faaliyet gösteren işletme sayıları tespit edilmiştir. Elazığ ilinden 80 işletme, Malatya'dan 110 işletme, Tunceli'den 12 işletme ve Bingöl'den 8 işletme olmak üzere 210 işletmeye yüz yüze anket yöntemi uygulanmıştır.

Bu araştırmada temelde nicel verilere dayalı araştırma ve ölçme yöntemi benimsenmiştir. Bu noktadan hareketle anket belirlenmesinde nicel verilere dayalı olan araştırma ve ölçme yöntemlerinin benimsendiği çalışmalarda yaygın olarak kullanılan Likert ölçeği model olarak kullanılmıştır. Ölçekte yer alan ifadeler 5'li bir ölçeğe göre değerlendirilmektedir. Tutumun şiddeti uçlara doğru gidildikçe olumlu veya olumsuz yönde artmaktadır. Verilerin analizinde SPSS paket programından yararlanılmıştır. Araştırmada kullanılan başlıca istatiksel yöntemler; frekans dağılımları, aritmetik ortalama, standart sapma, Alpha, KMO Bartlettve Ki kare testidir.

Araştırma kapsamına, Türkiye'de olduğu gibi tüm dünyada da önemli bir konumda olan Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin TRB1 Bölgesinde üretim yapanları dahil edilmiştir. Araştırma kapsamında anketi dolduranların yönetim ya da muhasebe bölümünde çalışanlar olmasına dikkat edilmiştir. Araştırmaya katılan cevaplayıcıların isimleri ve çalıştıkları işletmelerin isimleri gizli tutulmuştur.

4. ARAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

4.1 Bulgular

210 işletmeye uygulanan anketimize katılanların 34'ü Tek şahıs, 123'ü Limited şirket ve 53'ü ise Anonim şirkettir. Anketimize katılan işletmeler arasında kolektif ve diğer şirket türleri yer almamıştır. Çıkan sonuçları incelediğimizde limited şirket şeklinde yapılanmanın yaygın olması KOBİ'ler açısından beklenen bir durumdur. Bunun yanı sıra araştırmaya katılan KOBİ'lerin büyük çoğunluğunun aile şirketi olması limited şirket yapılanmasındaki diğer önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

210 işletmeye uygulanan anketimize katılanların 73'ü genel yönetim biriminde, 115'i muhasebe biriminde, 14'ü finansman biriminde ve 8'i üretim biriminde çalışmaktadır. Çıkan sonuçları incelediğimizde pazarlama bölümü yöneticileri ya da departmanından kimse yer almamıştır. Finansman bölümünün küçük değerlerle yer almasının nedeni, çok az işletmede böyle bir bölüm ve yöneticiye rastlanmasından kaynaklanmaktadır.

210 işletmeye uygulanan anketimize katılanların %10'u 3 yıl %12,9'u 3 ve 6 yıl %35,2'si 6 ve 10 yıl %41,9'u 10yıl ve üzeri yılda faaliyette bulunduklarını söylemiştir. Faaliyet yıllarını değerlendirdiğimizde en fazla işletmeleri 10 yıl üzeri ve 6-10 yıl arasında faaliyette bulunanların oluşturduğu görülmektedir. Bu işletmelerin karar verme sürecinde muhasebe bilgi sistemi üzerine bir ankete olumlu yaklaşmaları muhasebe bilgi sisteminin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

210 işletmeye uygulanan anketimize katılanlardan 17 işletme muhasebecisi ilköğretim, 65 işletme muhasebecisi ortaöğretim, 121 işletme muhasebecisi lisans ve 7 işletme muhasebecisi ise lisansüstü mezunu durumundadır. Bu soruyu sormaktaki amacımız muhasebe işlemlerini yürüten kişinin eğitim seviyesinin yüksekliğinin işletmelerde muhasebe algısının ve muhasebe

kültürünün artışına olan etkilerini görebilmektir. Muhasebe bölümünde çalışanların eğitiminde yaşanacak artış, işletmede muhasebe kültürünü olumlu etkilemekle kalmayıp aynı zamanda işletmelerin yönetim ve maliye muhasebesinden yararlanabilmelerinin önünü açacaktır.

210 işletmeye uygulanan anketimize katılanlardan 147 işletme işletmelerini açarken gerekli sermayeyi kendi öz kaynaklarından karşıladıklarını, 33 işletme ticari kredi kullandıklarını, 26 işletme banka kredisi kullandıklarını ve 4 işletme akraba ve arkadaşlarından borç aldıklarını söylemiştir. Burada dikkatimizi çeken önemli bir unsur banka kredisi oranındaki düşük seviyedir. Çeşitli etkenler bunlar arasında önemli olmakla beraber, kredi teminindeki farklılıklar, kefalet, finansal enstrümanların yeterince tanınmaması söylenebileceği gibi, bölgedeki muhafazakâr yapının da kredi finansmanına olumsuz yaklaşmasının bu duruma neden olduğu düşünülmektedir.

Tablo:1 İşletmeler Hakkında Genel Bilgi

Hukuki Yapı Dağılımı	**Frekans**	**Yüzde**
Tek şahıs	34	%16.2
Limited	123	%58.6
Anonim	53	%25.2
Kolektif	0	%0
Diğer	0	%0
Toplam	**210**	**%100.0**
Anketi Yanıtlayanların Görev Alanı		
Genel Yönetim	73	%34.8
Muhasebe	115	%54.8
Finansman	14	%6.7
Üretim	8	%3.8
Pazarlama	0	%0
Diğer	0	%0
Toplam	**210**	**%100.0**
Katılımcıların Faaliyet Yılı		
3 yıl	21	%10.0
3-6 yıl	27	%12.9
6-10 yıl	74	%35.2
10 yıl +	88	%41.9
Toplam	**210**	**%100.0**
Muhasebe Elemanlarının Eğitim Durumu		
İlköğretim	17	%8.1
Ortaöğretim	65	%31.0
Önlisans- Lisans	121	%57.6
Lisans üstü	7	%3.3
Toplam	**210**	**%100.0**
Kuruluş Sermayesi Temini		
Kendi öz kaynaklarımdan	147	%70.0
Ticari kredi kullandım	33	%15.7
Banka kredisi kullandım	26	%12.4
Akraba ve arkadaşlarımdan borç aldım	4	%1.9
Toplam	**210**	**%100.0**
Maliyet Muhasebesinin Kullanım Amacı		
Yasal olarak zorunlu kılındığı için	89	%42.4
Muhasebe verilerine ulaşmak ve bu verileri çeşitli kararlarda kullanmak için kkullanmak	121	%57.6
Toplam	**210**	**%100.0**
Maliyetlerin Gerçekleşme Yöntemleri		
Fiili maliyet yöntemi	38	%18.1
Tahmini maliyet yöntemi	29	%13.8
Standart maliyet yöntemi	143	%68.1
Toplam	**210**	**%100.0**
Yönetim Muhasebesinden Yararlanma Nedenleri		
Bütçeleri oluşturma	42	%20.0
Fiyat belirleme	50	%23.8
Pazarlama kararlarında	6	%2.9
Finans ve yatırım kararlarında	76	%36.2
Karlılığın gelişmesi ile ilgili	36	%17.1
Toplam	**210**	**%100.0**

210 işletmeye uygulanan anketimize katılanlardan 89 işletme işletmede maliyet muhasebesi kurulmasının sebebine yasal olarak zorunlu kılındığı için ve 121 işletme ise muhasebe verilerine ulaşmak ve bu verileri çeşitli kararlarda kullanmak için yanıtını vermiştir. Burada ortaya şu sonuç çıkmaktadır. İşletmelerin yarıdan fazlası bu önemi kavramış olmakla beraber %42,4'lük bölüm bu anlayıştan uzak görülmektedir. Belki de yasal bir zorunluluk olmasa işletmeler basit hesap mantığıyla işlem yapacak olup muhasebe kültürüne iş yaşamında yer vermeyeceklerdir.

210 işletmeye uygulanan anketimize katılanlardan 38 işletme fiili maliyet yöntemini, 29 işletme tahmini maliyet yöntemini ve 143 işletme standart maliyet yöntemini uyguladıklarını söylemiştir. Burada standart maliyet yönteminin benimsenmesinden işletmelerin bu maliyet sistemini bildikleri veya güncel yaşamlarında uyguladıkları anlamı çıkarılmamalıdır. Çünkü standarttan anladıkları bu üründeki maliyet girdilerinin fiyatlarının hep aynı kalması ve bunun fiyatlandırmada aynı şekilde yer almasıdır. Ancak burada şunu belirtmek de fayda vardır. Standart maliyet sistemini gerçek anlamıyla uygulayan, analizlerini ve sapmalarını hesaplayan işletmelerde bulunmaktadır. Genellikle fiili maliyet sistemi ya da tahmini maliyet sistemi maliyet muhasebesini yasal zorunluluk olarak gören işletmelerin tercih ettikleri bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır

210 işletmeye uygulanan anketimize katılanlardan 42 işletme bütçeleri oluşturma, 50 işletme fiyat belirleme, 6 işletme pazarlama kararlarında, 76 işletme finans ve yatırım kararlarında ve 36 işletme karlılığın gelişmesi ile ilgili olarak yönetim muhasebesinden yararlandıklarını

söylemişlerdir. İşletmelerin yönetim muhasebesinden yararlanma nedenlerinde finans ve yatırım kararlarının oranının diğerlerinden daha fazla olduğu görülmektedir. İşin başlangıcında yönetim muhasebesinin öneminin farkında olan işletmeler, güncel yaşamlarında mamul ya da hizmet fiyatlarının belirlenmesinde, bütçelerin oluşturulmasında ve karlılık analizlerinde yönetim muhasebesi tekniklerinden faydalanırlar.

Tablo:2 Muhasebe Bilgi Sistemi Hakkında İşletmelerin Düşünceleri

Önermeler	N	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma	Varyans
İşletmede muhasebe bilgilerine gerekli önem verilmektedir.	210	1,00	5,00	2,2048	,77705	,604
İşletme yöneticileri herhangi bir yardım olmaksızın muhasebe bilgilerinden yararlanmaktadırlar.	210	1,00	4,00	3,0714	,93299	,870
Yönetim muhasebesi verileriyle hazırlanan muhasebe bilgileri kararlar için önemlidir.	210	1,00	4,00	1,9714	,89075	,793
İşletme bütçeleri düzenlenirken örgütsel uyum göz önünde bulundurulur.	210	1,00	3,00	1,8952	,79380	,630
Maliyet ve hacim analizleri işletmenin faaliyetlerinin sağlıklı olarak yürütülmesini sağlar.	210	1,00	4,00	1,6190	,66894	,447
İşletmelerdeki vizyon ve misyon seçiminde maliyet ve yönetim muhasebesi bilgilerinde yararlanılmaktadır.	210	1,00	4,00	1,7238	,73849	,545
Muhasebe verileri kullanılarak yapılan yatırımlar başarılı olmaktadır.	210	1,00	3,00	1,5476	,63406	,402
Rekabet gücünün arttırmak muhasebe bilgisi sistemini kullanmada önemli bir amaçtır.	210	1,00	5,00	3,0857	1,03632	1,074
Maliyet bilgilerinde denetim ve kontrol etkileri fonksiyonel önem taşır.	210	1,00	3,00	1,7571	,45155	,204
Maliyet muhasebesi bilgileri yönetim kararlarında kullanılmalıdır.	210	1,00	4,00	2,1238	,84938	,721
Kar tahminleri yapılırken yönetim muhasebesi tekniklerinden yararlanılmaktadır.	210	2,00	4,00	3,0571	,71657	,513
Maliyet ve yönetsel muhasebe bilgileri konusunda üst yönetime düzenli bilgiler verilmektedir.	210	1,00	5,00	2,3762	,91579	,839
Stratejik karar sürecinde yönetim muhasebesi yol göstericidir.	210	1,00	5,00	2,1667	1,11357	1,240

210 işletmeye uygulanan anketimizde işletmelere çeşitli önermeler sunduk ve bu önermelere katılım derecelerini istedik. "İşletmede muhasebe bilgilerine gerekli önem verilmektedir." Önermesine işletmeler "2,2048" değerle katılmadıklarını belirtmişlerdir. İşletmeler muhasebe bilgi sisteminin faydalarını ve kendilerine sunacağı fırsatları yeterince bilmemektedirler.

"İşletme yöneticileri herhangi bir yardım olmaksızın muhasebe bilgilerinden yararlanmaktadırlar." Önermesine işletmeler "3,0714" değerle kararsız kaldıklarını belirtmişlerdir.İşletme yöneticilerinin satış,karlılık, gibi durumlara kayıtsız kalmadıkları ancak bu tür hesapların bilgisayarlarda özel programlarda takip edildikleri için çoğunun bu konuda yetersiz kaldığı için böyle bir sonucun çıktığı düşünülmektedir.

"Yönetim muhasebesi verileriyle hazırlanan muhasebe bilgileri kararlar için önemlidir." Önermesine işletmeler "1,9714" değerle katılmadıklarını belirtmişlerdir. İşletmelerde teknik bir altyapı ve eleman yetersizliğinden dolayı böyle bir sonuçla karşılaşılmıştır.

"İşletme bütçeleri düzenlenirken örgütsel uyum göz önünde bulundurulur." Önermesine işletmeler "1,8952" değerle katılmadıklarını belirtmişlerdir. İşletmelerin büyük çoğunluğunda bütçeleme konusunda bilgi yetersizlikleri görülmüştür.

"Maliyet ve hacim analizleri işletmenin faaliyetlerinin sağlıklı olarak yürütülmesini sağlar." Önermesine işletmeler "1,6190" değerle katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bazı işletmelerde ayrı bir maliyet muhasebesi departmanı bulunmamakta, muhasebe dışarıdan tutulmakta ya da profesyonel muhasebecilerden destek alınmaktadır. Bu durumda maliyet-hacim-kar analizinde maliyet muhasebesinin etkisinin olumlu olması ya da maliyetlerin azaltılmasında maliyet muhasebesinin önemi yeterince kavranamamıştır.

"İşletmelerdeki vizyon ve misyon seçiminde maliyet ve yönetim muhasebesi bilgilerinde yararlanılmaktadır." Önermesine işletmeler "1,7238" değerle katılmadıklarını belirtmişlerdir. İşletmelerde maliyet ve yönetim muhasebesi yeterli düzeyde olmadığı için bununla ilgili analizlerde yapılmamakta, meydana çıkan sonuçlar yöneticilerin ilgisini çekmemekte ya da konuya yabancı kalmaktadır. Gelecek ile ilgili veya işletme yasasını oluşturmak için gerekli misyon ve vizyon çalışmalarında bu bilgiler önemli olmamaktadır. Ancak şunu belirtmekte yarar vardır; İşletmeler büyüyüp kurumsallaştıkça ve ölçek bakımından büyüdükçe işletme yasaları oluşmakta ve bu yasalarda yer alan misyon ve vizyon çalışmalarında hiç şüphesiz başta muhasebe bilgi sistemi ve onun unsurları içerisinde maliyet ve yönetim muhasebesi verileri de yer alacaktır.

"Muhasebe verileri kullanılarak yapılan yatırımlar başarılı olmaktadır." Önermesine işletmeler "1,5476" değerle katılmadıklarını belirtmişlerdir. Daha önce de belirttiğimiz gibi muhasebe bilgi sisteminin önemini bilmeyen işletmelerin yatırımda da muhasebenin olumlu etkilerini kavramadıkları belirlenmektedir.

"Rekabet gücünü arttırmak muhasebe bilgi sistemini kullanmada önemli bir amaçtır." Önermesine işletmeler "3,0857"" değerle kararsız kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu yanıtla işletmeler muhasebe bilgi sisteminin farkındalığı içerisinde olduklarını göstermişlerdir.

"Maliyet bilgilerinde denetim ve kontrol etkileri fonksiyonel önem taşır." Önermesine işletmeler "1,7571" değerle katılmadıklarını göstermişlerdir. İşletmeler bu olumlu etkiyi de görmezden gelmişlerdir. Burada hiç şüphesiz ayrı bir maliyet muhasebe elemanı ya da biriminin bulunmaması etkili olmuştur.

"Maliyet muhasebesi bilgileri yönetim kararlarında kullanılmalıdır." Önermesine işletmeler"2,1238" değerle katılmadıkları ifade edilmiştir. Ancak işletmelerin genel yapısı dikkate alınırsa işletmelerde bu istek var ancak bunu uygulayacak maliyet muhasebesi kavramlarından yola çıkarak analiz yapabilecek eleman yetersizliği veya bu konuda istihdam edilebilecek elemanın işletmeye yükü, uygulamada maliyet muhasebesi kararlarının uygulanmasına işletmeler bu yüzden çekinceli davranmışlardır. Yüz yüze yapılan anket çalışmasında "Biz daha küçük bir işletmeyiz, maliyet muhasebesinin yönetim kararlarında kullanılması ancak büyük işletmeler için geçerlidir." İfadesiyle belirtilmiştir.

"Kar tahminleri yapılırken yönetim muhasebesi tekniklerinden yararlanılmaktadır."

Önermesine işletmeler "3,0571" değerle kararsız kaldıklarını ifade etmişlerdir.Bu yanıtla işletmeler muhasebe bilgi sisteminin farkındalığı içerisinde olduklarını göstermişlerdir.

"Maliyet ve yönetsel muhasebe bilgileri konusunda üst yönetime düzenli bilgiler verilmektedir." Önermesine işletmeler "2,3762"değerle katılmadıklarını belirtmişlerdir. İşletmeler maliyet ve yönetsel bilgilerin yeterince önemini kavrayamadıkları için bununla ilgili analizlerde yapılmamakta, meydana çıkan sonuçlar yöneticilerin ilgisini çekmemekte ya da konuya yabancı kalmaktadır.

"Stratejik karar sürecinde yönetim muhasebesi yol göstericidir." Önermesine işletmeler"2,1667" değerle katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum işletmelerin yönetim muhasebesini uygulayacak teknik bir alt yapı, eleman yetersizliği ve bununla ilgili kültürün işletme yönetiminde yer almamasından kaynaklanmaktadır.

4.2 Ki Kare Testleri

Yönetim muhasebesi verileriyle hazırlanan muhasebe bilgileri kararlar için önemlidir.			
İşletmede muhasebe bilgilerine gerekli önem verilmektedir.			
	Değerler	Df	Asymp. Sig. (2-taraflı)
Pearson Ki kare	374,292[a]	12	,000

H0 hipotezi: Karar verme ile muhasebe bilgi sistemi arasında yoğun bir ilişki bulunmaktadır. H1 hipotezi: Karar verme ile muhasebe bilgi sistemi arasında yoğun bir ilişki bulunmamaktadır. (df:12) Bu durumda H0 hipotezi reddedilir.H1 hipotezi kabul edilir.

Yönetim muhasebesi verileriyle hazırlanan muhasebe bilgileri kararlar için önemlidir.			
İşletme yöneticileri herhangi bir yardım olmaksızın muhasebe bilgilerinden yararlanmaktadırlar.			
	Değerler	Df	Asymp. Sig. (2-taraflı)
Pearson Ki kare	288,693[a]	9	,000

H0 hipotezi: Yönetim muhasebesi verileriyle işletme yönetimi ve karar süreci arasında yoğun bir ilişki bulunmaktadır. H1 hipotezi: Yönetim muhasebesi verileriyle işletme yönetimi ve karar süreci arasında yoğun bir ilişki bulunmamaktadır. (df:9) Bu durumda H0 hipotezi reddedilir.H1 hipotezi kabul edilir.

İşletme bütçeleri düzenlenirken örgütsel uyum göz önünde bulundurulur.			
İşletmede muhasebe bilgilerine gerekli önem verilmektedir.			
	Değerler	Df	Asymp. Sig. (2-taraflı)
Pearson Ki kare	204,647[a]	8	,000

H0 hipotezi: İşletme bütçeleri ile muhasebe bilgi sistemi arasında yoğun bir ilişki bulunmaktadır. H1 hipotezi: İşletme bütçeleri ile muhasebe bilgi sistemi arasında yoğun bir ilişki bulunmamaktadır. (df:8) Bu durumda H0 hipotezi reddedilir.H1 hipotezi kabul edilir.

İşletme bütçeleri düzenlenirken örgütsel uyum göz önünde bulundurulur.			
İşletme yöneticileri herhangi bir yardım olmaksızın muhasebe bilgilerinden yararlanmaktadırlar.			
	Değerler	Df	Asymp. Sig. (2-taraflı)
Pearson Ki kare	242,940[a]	6	,000

H0 hipotezi: İşletme bütçeleriyle işletme yönetimleri arasındayoğun bir ilişki bulunmaktadır. H1 hipotezi: İşletme bütçeleriyle işletme yönetimleri arasında yoğun bir ilişki bulunmamaktadır.(df:6) Bu durumda H0 hipotezi reddedilir.H1 hipotezi kabul edilir.

İşletmelerdeki vizyon ve misyon seçiminde maliyet ve yönetim muhasebesi bilgilerinde yararlanılmaktadır.			
Maliyet ve hacim analizleri işletmenin faaliyetlerinin sağlıklı olarak yürütülmesini sağlar.			
	Değerler	Df	Asymp. Sig. (2-taraflı)
Pearson Ki kare	474,672[a]	9	,000

H0 hipotezi: Maliyet ve hacim analizleri ile vizyon ve misyon seçimi arasında yoğun bir ilişki bulunmaktadır. H1 hipotezi: Maliyet ve hacim analizleri ile vizyon ve misyon seçimi arasında yoğun bir ilişki bulunmamaktadır. (df: 9) Bu durumda H0 hipotezi reddedilir.H1 hipotezi kabul edilir.

Muhasebe verileri kullanılarak yapılan yatırımlar başarılı olmaktadır.			
Maliyet ve hacim analizleri işletmenin faaliyetlerinin sağlıklı olarak yürütülmesini sağlar.			
	Değerler	Df	Asymp. Sig. (2-taraflı)
Pearson Ki kare	373,639[a]	6	,000

H0 hipotezi: Muhasebe verileri ile maliyet ve hacim analizleri arasında yoğun bir ilişki bulunmaktadır. H1 hipotezi: Muhasebe verileriyle maliyet ve hacim analizleri arasında yoğun bir ilişki bulunmamaktadır.(df:6) Bu durumda H0 hipotezi reddedilir.H1 hipotezi kabul edilir.

İşletmelerdeki vizyon ve misyon seçiminde maliyet ve yönetim muhasebesi bilgilerinde yararlanılmaktadır.			
Maliyet bilgilerinde denetim ve kontrol etkileri fonksiyonel önem taşır.			
	Değerler	Df	Asymp. Sig. (2-taraflı)
Pearson Ki kare	231,419[a]	6	,000

H0 hipotezi: Vizyon ve misyon seçimi ile denetim ve kontrol etkileri arasında ilişki vardır. H1 hipotezi: Vizyon ve misyon seçimi ile denetim ve kontrol etkileri arasında ilişki yoktur. (df:6) Bu durumda H0 hipotezi reddedilir.H1 hipotezi kabul edilir.

Muhasebe verileri kullanılarak yapılan yatırımlar başarılı olmaktadır.			
Maliyet bilgilerinde denetim ve kontrol etkileri fonksiyonel önem taşır.			
	Değerler	Df	Asymp. Sig. (2-taraflı)
Pearson Ki kare	86,629[a]	4	,000

H0 hipotezi: Muhasebe verileri ile denetim ve kontrol etkileri arasında bir ilişki vardır. H1 hipotezi: Muhasebe verileri ile denetim ve kontrol etkileri arasında ilişki yoktur. (df:4) Bu durumda H0 hipotezi reddedilir.H1 hipotezi kabul edilir.

İşletmelerdeki vizyon ve misyon seçiminde maliyet ve yönetim muhasebesi bilgilerinde yararlanılmaktadır.			
Maliyet muhasebesi bilgileri yönetim kararlarında kullanılmalıdır.			
	Değerler	Df	Asymp. Sig. (2-taraflı)
Pearson Ki kare	231,872[a]	9	,000

H0 hipotezi Maliyet muhasebesi ile vizyon ve misyon seçimi arasında ilişki vardır. H1 hipotezi Maliyet muhasebesi ile vizyon ve misyon seçimi arasında ilişki yoktur. (df:9) Bu durumda H0 hipotezi reddedilir.H1 hipotezi kabul edilir.

Muhasebe verileri kullanılarak yapılan yatırımlar başarılı olmaktadır.			
Maliyet muhasebesi bilgileri yönetim kararlarında kullanılmalıdır.			
	Değerler	Df	Asymp. Sig. (2-taraflı)
Pearson Ki kare	259,060[a]	6	,000

H0 hipotezi Maliyet Muhasebesi bilgileri ve muhasebe verileri arasında ilişki vardır. H1 hipotezi Maliyet muhasebesi bilgileri ve muhasebe verileri arasında ilişki yoktur.(df:6) Bu durumda H0 hipotezi reddedilir.H1 hipotezi kabul edilir.

Rekabet gücünü arttırmak muhasebe bilgisi sistemini kullanmada önemli bir amaçtır.			
Kar tahminleri yapılırken yönetim muhasebesi tekniklerinden yararlanılmaktadır.			
	Değerler	Df	Asymp. Sig. (2-taraflı)
Pearson Ki kare	348,325[a]	8	,000

H0 hipotezi Kar tahminleri, rekabet gücü ve muhasebe bilgi sistemi arasında ilişki vardır. H1 hipotezi Kar tahminleri, rekabet gücü ve muhasebe bilgi sistemi arasında ilişki yoktur. (df:8) Bu durumda H0 hipotezi reddedilir.H1 hipotezi kabul edilir.

İşletmelerdeki vizyon ve misyon seçiminde maliyet ve yönetim muhasebesi bilgilerinde yararlanılmaktadır.			
Kar tahminleri yapılırken yönetim muhasebesi tekniklerinden yararlanılmaktadır.			
	Değerler	Df	Asymp. Sig. (2-taraflı)
Pearson Ki kare	163,521[a]	6	,000

H0 hipotezi Kar tahminleri, yönetim muhasebesi ile vizyon ve misyon seçimi arasında ilişki vardır. H1 hipotezi Kar tahminleri, yönetim muhasebesi ile vizyon ve misyon seçimi arasında ilişki yoktur.(df:6) Bu durumda H0 hipotezi reddedilir.H1 hipotezi kabul edilir.

Maliyet ve yönetsel muhasebe bilgileri konusunda üst yönetime düzenli bilgiler verilmektedir.			
Kar tahminleri yapılırken yönetim muhasebesi tekniklerinden yararlanılmaktadır.			
	Değerler	Df	Asymp. Sig. (2-taraflı)
Pearson Ki kare	249,972[a]	8	,000

H0 hipotezi Kar tahminleri, yönetim muhasebesi ve üst yönetime bilgi verilmesi arasında ilişki vardır. H1 hipotezi Kar tahminleri,yönetim muhasebesi ve üst yönetime bilgi verilmesi arasında ilişki yoktur.(df:8) Bu durumda H0 hipotezi reddedilir.H1 hipotezi kabul edilir.

Rekabet gücünü arttırmak muhasebe bilgisi sistemini kullanmada önemli bir amaçtır.			
Stratejik karar sürecinde yönetim muhasebesi yol göstericidir.			
	Değerler	Df	Asymp. Sig. (2-taraflı)
Pearson Ki kare	263,955[a]	12	,000

H0 hipotezi Yönetim muhasebesi ile stratejik yönetim ve rekabet gücü arasında bir ilişki vardır. H1 hipotezi Yönetim muhasebesi ile stratejik yönetim ve rekabet gücü arasında bir ilişki yoktur.(df:12) Bu durumda H0 hipotezi reddedilir.H1 hipotezi kabul edilir.

İşletmelerdeki vizyon ve misyon seçiminde maliyet ve yönetim muhasebesi bilgilerinde yararlanılmaktadır			
Stratejik karar sürecinde yönetim muhasebesi yol göstericidir.			
	Değerler	Df	Asymp. Sig. (2-taraflı)
Pearson Ki kare	354,656[a]	9	,000

H0 hipotezi Yönetim muhasebesi, stratejik karar verme ile vizyon ve misyon seçimi arasında ilişki vardır. H1 hipotezi Yönetim muhasebesi, stratejik karar verme ile vizyon ve misyon seçimi arasında ilişki yoktur. (df:9) Bu durumda H0 hipotezi reddedilir.H1 hipotezi kabul edilir.

Maliyet ve yönetsel muhasebe bilgileri konusunda üst yönetime düzenli bilgiler verilmektedir.			
Stratejik karar sürecinde yönetim muhasebesi yol göstericidir.			
	Değerler	Df	Asymp. Sig. (2-taraflı)
Pearson Ki kare	402,117[a]	12	,000

H0 hipotezi Maliyet muhasebesi, yönetim muhasebesi ve karar süreci arasında düzenli ilişkiler bulunmaktadır. H1 hipotezi: Maliyet muhasebesi yönetim muhasebesi ve karar süreci arasında düzenli ilişkiler bulunmamaktadır.(df:12) Bu durumda H0 hipotezi reddedilir.H1 hipotezi kabul edilir.

5.SONUÇ

TRB 1 bölgesindeki KOBİ'lerde yaptığımız araştırma sonucunda elde ettiğimiz veriler işletmelerin karar sürecinde muhasebe bilgilerinin öneminin farkındalığı içerisinde oldukları tespit edilmiştir.Karar verme sürecinde işletmeler muhasebe bilgi sisteminin önemini bilmekle beraber çoğu işletme muhasebe bilgi sistemi kurmanın ve işletmenin işletme açısından ölçekleri göz önünde bulundurulduğunda masraflı bir işlem olacağı bundan sağlanacak fayda ile sistemin işletilmesi harcamaları arasında bir kayıtsızlık göze çarpmaktadır

Finansal muhasebe sistemi gerekliliği konusunda işletmelerde bir görüş birliği varken, yönetim ve maliyet muhasebesi konusunda aynı duyarlılık yer almamaktadır. Bunun sebebi maliyet ve yönetim muhasebeleri konusunda yetersiz bilgi ve yukarıda bahsettiğimiz gibi bu uygulamaların işletmeye getireceği maliyetten çekinmelerdir.

Rekabet gücünün arttırılmasında muhasebe bilgi sisteminin etkisi görülmekle beraber

özellikle kar analizlerinin yapılmasında işletmelerin bu etkinin farkındalığı içerisinde oldukları görülmüştür.

Bütçe hazırlayan işletmelerin muhasebe bilgi sisteminin unsurlarından yeterince yararlandıkları tespit olunmakla beraber çoğu işletme mikro ve küçük işletmelerden oluştuğu için bütçe konusunda da yine yetersiz bilgi ve örgütün bu konudaki yetersizliği göze çarpmaktadır.

Muhasebe verilerinden yararlanarak strateji oluşturma ve yatırımlara yön verme kültürünün yerleşmediği araştırmamızdan çıkan sonuçlar arasındadır. Böylece bu işletmelerde misyon ve vizyon gibi stratejik kavramların yeterince gelişmesine olanak bulunmamaktadır.

Karar verme sürecinde işletme yöneticilerinin sezgi ve yeteneklerinin ön planda olduğu karşımıza çıkan bir diğer unsurdur. Yöneticilerin, işletmede oluşan her hareketi bilmeleri ve yardımsız muhasebe bilgilerini kullanabildikleri gibi yanıtlar bunların bir işaretidir.

Araştırma alanımızdaki işletmelerin mikro ölçekli ve lokal üretim yapan KOBİ'lerden oluştuğu için muhasebe kültürü yeterince gelişmemiştir. Buda işletmelerin muhasebe bilgi sisteminin yeterince farkındalığı içerisinde olmamalarına neden olmaktadır. Ölçek büyüdükçe işletmelerde muhasebe bilgi sistemini farkındalığının arttığı işletmelerin güncel işlemleri yanı sıra geleceklerini şekillendiren yatırımlar, işlemler gibi pek çok unsurda muhasebe bilgi sisteminden yararlandıkları görülmektedir.

Bölgedeki işletmeler, büyüdükçe yönetsel alanda uzmanlaşma ve profesyonelleşme unsurunu yaşama geçirdiklerinde muhasebe bilgi sisteminin önemi de artacaktır.

KOBİ'lerin üretim stratejilerini lokal pazarlar yerine ulusal ve uluslararası eksenlere odaklamaları bu tür işletmelerin kurumsal bir çerçeveye oturmalarını sağlayacaktır. İşletmelerin sağlıklı kararlar verebilmeleri ve uygun stratejileri yaşama geçirmelerinde muhasebe bilgi sistemi verileri her zaman önemli bir dayanak olacaktır.

KAYNAKLAR

ARSOY, A, BORA, T, 2012, "Kobi Muhasebe Standartlarının Gelişimi ve Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Araştırma, Muhasebe ve Finansman Dergisi, s.26.

CERAN, Y, BEZİRCİ, M, 2011, "Pazarlama Bilgi Sistemi – Muhasebe Bilgi Sistemi İlişkisine Stratejik Bir Yaklaşım: Stratejik Pazarlama Muhasebesi" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi s.110.

ÇABUK, Yıldız, 2003, "Geleneksel Maliyet Sistemlerine Alternatif Bir Yaklaşım: Faaliyet Tabanlı Maliyetleme", ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, s.116.

ÇETİNOĞLU, T, KURNAZ, N, ŞEN, Y, 2011, "Kurumsal Kaynak Planlaması: Yönetsel Karar Verme Açısından Cp Group Uygulaması", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s.152 153.

DEMİR, Volkan, 2008, "Yönetim Muhasebesindeki Değişim ve Bu Değişimi Etkileyen Faktörler", TÜRMOB Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi s.18.

DİNÇ, E, ABDİOĞLU, H, 2009, "İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı ve Muhasebe Bilgi Sistemi İlişkisi: İMKB-100 Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s.179.

HATUNOĞLU, Z, GÜNEŞ, N, 2012, "Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Muhasebe Bilgi Sistemine Etkileri", 2. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, s.243.

KAYGUSUZOĞLU, M, ULUYOL, O, 2011, "İşletme Yöneticilerinin Muhasebe Bilgilerini Kullanım Düzeylerinin Araştırılması ve Adıyaman Uygulaması", Yönetim Bilimleri Dergisi, s.312.

MİZRAHİ, Rozi, 2011, "KOBİ'lerde Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkin Kullanımı Üzerine Bir Araştırma", Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, s.315.

OTLU, F, DEMİR, Ö, 2005, "Stratejik Karar Verme Açısından Maliyet Sistemleri", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s.169.

ÖZGENER, Şevki, 2003, "Büyüme Sürecindeki KOBİ'lerin Yönetim ve Organizasyon Sorunları: Nevşehir Un Sanayii Örneği", Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, s150.

PEHLİVAN, A, GEREKAN, B, 2009, " Yönetim Muhasebesindeki Değişimi Anlamak", KMU İİBF Dergisi, s.9.

SOYSAL, A, Karasoy, H, ALICI, S, 2009, "KOBİ'lerde Kriz Yönetimi: K.Maraş'ta Tekstil Sektöründeki KOBİ'lerde Bir Uygulama, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s.444.

UYAR, Süleyman, 2008, "Denizli'de Faaliyet Gösteren Üretim İşletmelerinde Maliyet Muhasebesi Uygulamaları", Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, s.142.

YAZICI, Nusret, 2010, "Bir Bilgi Sistemi Olarak Muhasebenin KOBİ'lerin Yönetim Kararlarına Etkisi: Erzurum Araştırması", Muhasebe ve Finansman Dergisi, s.210.

YEREL EKONOMİK KALKINMADA TURİZMİN ROLÜ VE TURİZM İŞLETMELERİNİN YAKLAŞIMLARININ BELİRLENMESİ: RİZE ÖRNEĞİ

The Role Of Tourism In Local Economic Development And Determining The Approach To Tourism Businesses: Rize Example

Burhan AYDEMİR[1], **İrfan YAŞAR**[2]

ÖZET

Turizmin gerek gelişmiş ülkeler gerekse gelişmekte olan ve az gelişmiş ülke ekonomileri için en önemli sektörlerin başında geldiği kabul edilir bir gerçektir. Çünkü turizm toplumsal bir olaydır ve sosyo-kültürel etkileriyle hem turistik faaliyete katılanları hem de turizm hizmetini sunanları etkilemektedir. Turizm ekonomik bir olaydır, bir tarafta tatil harcamaları, diğer tarafta turizm gelirleri söz konusudur. Turizm fiziksel bir olaydır, fiziksel çevre ile etkileşim halindedir. Gerek coğrafik ve iklim yapısı ve hammadde eksikliği, gerekse ticari merkez ve pazarlara uzak olması gibi bir dizi sebeplerle ekonomik sektör çeşitliği az olan bölge ve merkezler için turizm sektörü adeta bir can simidi niteliği taşımaktadır. Bu açıdan çalışmada, yerel ekonomik kalkınma kavramına vurgu yapılırken, Rize ili örneğinde mevcut ekonomik yapı ve Rize'nin ekonomik kalkınmasında önemli bir potansiyele sahip olan turizm üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla turizmin yerel ekonomik kalkınmadaki olası etkilerini ortaya koymak amacıyla Rize ili genelindeki turizm işletmelerine anket uygulaması yapılarak bu konudaki yaklaşımları belirlenmeye çalışılmıştır.Sonuç bölümünde ekonomik sektör çeşitliği az olan bölgelerde Rize ili örneğinde olduğu gibi Turizm sektörünün bir can simidi olabilmesinde karşılaşılabilecek olası sorunlar ve çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

***Anahtar** Sözcükler: Yerel Ekonomik Kalkınma, Turizm*

ABSTRACT

Should both emerging and developed countries, tourism is considered as one of the most important sector for the economies of less developed countries is an acceptable fact. Because tourism is a social event and the people involved in tourist activities and their socio-cultural impact affects both those who offer tourism services. Tourism is an economic activity, a side of the holiday spending is on the otherside tourism revenues. Tourism is a physical event, it interacts with the physical environment. Both the geographic and climatic structure and lack of raw materials, being far away from the market and the commercial center a number of reasons for less diversity of economic sectors in area and the centers the tourism industry as being far less than the market almost a lifeline. From this point of research, while emphasizing the concept of local economic development, Rize province, which has significant potential in the current economic structure and economic development in the case of Rize it focused on tourism. Therefore, tourism and local economic development in order to reveal the possible effects of Rize made to the tourism business survey is conducted to determine their approach in this matter. Final part of the economic sector in areas of low diversity Rize possible problems and solutions that may be encountered in the tourism sector as a lifeline for example province has attempted to present.

***Keywords:** Local Economic Development, Tourism*

1.GİRİŞ

Turizm günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için döviz kazandırıcı etkisi, ekonomik katma değer yaratıcı ve bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeylerini dengeleme ve ekonomik kalkınmayı sağlamada en önemli sektörlerin başında gelmektedir.

Teknolojik gelişmeler ve toplumların refah seviyeleri arttıkça insanlar yavaş yavaş kitle turizminden kırsal ve alternatif turizm faaliyetlerine doğru bir eğilim içine girmişlerdir. Bu sonuç hem stresli iş ortamı hem de aşırı kentleşmenin insanları ister istemez doğayla baş başa kalabilecekleri, hormonlu gıdalardan ve teknolojiden biraz uzak, geleneksel ve otantik yaşantıyı tadabilecekleri alanlara yöneltmektedir.Sanayi sektörü olmayan, tarımsal faaliyetlerin ise kısıtlı olarak yapılabildiği bölgelerde yatırım maliyeti düşük olan kırsal turizm ve alternatif turizm türleri yerel ekonomik kalkınmayı sağlayacak önemli fırsatlar sunmaktadır.

Turizm bölgeler arası gelişmişlik farklarını giderecek önemli avantajlara sahiptir. Özellikle ülkemizde örneklerinin olduğu gibi, büyük kentlere ve büyük turizm merkezlerine uzak olan kırsal alanlar gerek iç turizm gerekse dış turizm talebinden yoksun kalmaktadırlar. Bu durum söz konusu bölgelerin turizmin sağlayacağı ekonomik kalkınma imkanlarından faydalanamaması ve bölgeler arası gelişmişlik farkının iyice açılması sonucunu doğuracaktır. Oysa kırsal alanlarda yerel halkın söz sahibi olacağı ve elde edilen ekonomik kazancın yörede kalmasını sağlayacak turizm türlerinin gelişmesini sağlamak yerel ekonomik kalkınmayı da beraberinde getirecektir.

Kırsal alanlarda alternatif ve doğa turizmi türlerini geliştirirken koruma ve kullanma dengesini çok iyi gözetmek ve kitle turizminin uygulandığı turistik alanlarda yapılan hataların tekrar edilmemesi gerekmektedir. Sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma ne kadar önemli ise sürdürülebilir bir turizm de o kadar önemlidir.

Bu açıdan çalışma, ekonomik yapısı çay tarımına dayalı Rize'de kırsal turizm, alternatif turizm, kış turizmi ve kongre turizmi gibi çok çeşitlilik arzeden turizm türlerinin geliştirilmesi ve yerel ekonomik kalkınmadaki olası rolünü ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; genel olarak ekonomik kalkınma, yerel

1 Yrd.Doç.Dr. Burhan Aydemir; Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir Turizm Fakültesi burhanaydemir@yahoo.com

2 Öğr. Gör. İrfan YAŞAR; Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Ardeşen Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı (Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Doktora Öğrencisi)irfan.yasar@erdogan.edu.tr

ekonomik kalkınma, yerel ekonomik kalkınmanın amaçları ve yerel ekonomik kalkınmada sektör planlamasının önemi ve yerel ekonomik kalkınmada turizm sektörünün öneminden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde; Rize'nin turizm potansiyelinin yerel ekonomik kalkınma açısından değerlendirilmesi ve yerel ekonomik kalkınmada turizmin etkilerini belirlemeye yönelik Rize'deki turizm işletmelerinin yaklaşımlarına ilişkin yapılan araştırma ve araştırma sonuçlarının değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Üçüncü ve son bölümde ise sonuç ve öneriler yer almaktadır.

2.GENEL OLARAK EKONOMİK KALKINMA VE YEREL EKONOMİK KALKINMA

Ekonomik kalkınma, bir toplumun ekonomik, sosyal, sağlık ve siyasal açıdan hayat seviyesini yükseltmesine denir. Kalkınma ile birlikte ekonomideki sayısal gelişme yanında sosyal ve siyasal kurumların yapısal olarak değişmesi ve gelişmesi söz konusu olur. Kalkınma ekonomisi daha çok az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerle ilgilidir (Çelik: 2013, 386).

Rekabetin hızla arttığı günümüzde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler fırsatları en iyi şekilde değerlendirerek ulusal/yerel çıkarların korunması ve geliştirilmesi için yerel düzeyde kalkınma stratejileri oluşturmaktadır. Artık yerel unsurlar ekonomik kalkınma için daha avantajlı pozisyonlara kavuşmakta ve bölgesel/ulusal kalkınmanın itici gücü olarak değerlendirilmektedir (Tunçsiper ve Yılmaz: 2009, 53).

Kıt Kaynakları ile kalkınmak zorunda kalan gelişmekte olan ülkelerin özellikle kalkınma hamlelerinde bölge kavramı ölçek görevini üstlenmesi nedeniyle oldukça önem arz etmektedir. Ne var ki bölge kavramının tanımlanmasında ortak fikir, bölgenin bir coğrafi alan veya mekan olduğu ve böylece bu alan ve mekan hakkında bir bütün olarak önemli ifadelerin kullanılabileceği yönündedir.

Bölgesel farklılık ise aynı ülkenin farklı yerlerinde görülen her türlü eşitsizlik olarak tanımlanmaktadır. Çeşitli ülkeler arasında gelişme farklılıkları olduğu gibi, bir ülkenin bölgeleri arasında da coğrafi, iktisadi, sosyal ve kültürel bakımlardan da farklılıklar olabilir. Bölgeler arası dengesizlikler gelişmiş ülkelerde giderek azalırken, gelişmekte olan ülkelerde artmaktadır.

Bölgeler arası farkları gidermek için bir çok ülke çaba sarf etmektedir. Günümüzde ekonomik kalkınma, yerel iş imkanları ortaya çıkararak istihdam yaratmak, yöre halkını üretime yöneltmek, yerel bazda kişi başına düşen milli geliri arttırmak gibi yerel bir boyut kazanmıştır. Yeni şekillenen bu kalkınma anlayışı, bölgede mevcut olan doğal, ekonomik, kültürel ve teknolojik kaynakların kullanılması yoluyla, yerel fırsatlardan en üst düzeyde yarar sağlamayı amaçlamaktadır (Tekin ve Kasalak: 2014, 132).

Yerel bir alanda kalkınmanın sağlanabilmesinde yerel dinamikleri harekete geçirebilecek sektörün seçimi oldukça önemlidir. Bu nedenle yerel alanın sahip olduğu potansiyellere ve kaynaklara uygun sektörel gelişmenin sağlanması kalkınmanın gerçekleşmesinde temeldir. Çünkü ülke bütününde yer alan her bölgenin farklı imkanlara, özelliklere ve sorunlara sahip olması, sektörel tercihlerle mekânsal analizin birlikte ele alındığı yeni bir planlama yaklaşımını zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda bahsedilmesi gereken önemli sektörlerden biri turizm dir. Çünkü sektörün gelişme potansiyeline sahip yerel bir alana sağlayabileceği katkılar oldukça fazladır (Tunçsiper ve Yılmaz: 2009, 53).

3.YEREL EKONOMİK KALKINMANIN TANIMI

Yerel Ekonomik Kalkınma (YEK), sınırları iyi tanımlanmış bir alanda mevcut kaynakların yönetilmesi, yeni iş imkanlarının yaratılması, ekonominin canlandırılması ve rekabet gücünün artırılması için yerel yönetimler, toplumsal gruplar, özel sektör gibi farklı aktörlerin ortaklığının oluşturulduğu bir süreçtir.

Dünya Bankası'nın tanımına göre YEK; yerel yönetimlere, özel sektör ve kar amacı gütmeyen sektörlere ve yerel örgütlere yerel ekonomiyi geliştirmek için beraber çalışma fırsatı tanır. Rekabetçiliği ve sürdürülebilir büyümeyi artırmak üzerinde durur ve büyümenin bu sürece dahil olduğunu garanti eder (Altuntaş ve Gülçubuk: 2014, 74).

YEK için yapılmış farklı tanımların en önemli ortak noktalarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Girişimcilik YEK'in motorudur,
- Mevcut kaynakların rasyonel kullanılması esastır,
- Yerel içerisindeki tüm kesimlerin işbirliği kaçınılmazdır, (başarı halkın, özelin ve kar amacı gütmeyen katılımcıların hareket yeteneğine bağlıdır.)
- Sürdürülebilir bir kalkınma ilkesi benimsenmelidir,
- Etkin bir yönetim şarttır.

4.YEREL EKONOMİK KALKINMANIN AMAÇLARI

YEK'in temel amacı; kentlerin ekonomik refahını ve yaşam kalitesini yükseltmek için yerel

dinamiklerin harekete geçirilerek fiziki, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanda sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olarak gelişimini sağlamak ve yerel alanda ekonomik kapasite oluşturmaktır.

Kentlerde kaliteli istihdam olanakları ve özel girişimler yaratabilmek, dışarıdan yeni yatırımlar çekebilmek, dışa bağımlılığı az, ekonomik ve istihdam yapısında çeşitliliği ve kendi kendine yeterliliği olan bir ekonomik yapı oluşturmak, küresel ve ulusal ekonomide yaşanan dönüşümlerin yerel ekonomi, işletmeler ve topluluk üzerinde oluşturabileceği olumsuzlukları hafifletmek öncelikli söylenebilecek amaçlardır. Bunun yanında, YEK çabalarının daha ayrıntılı bazı amaçları ise aşağıdaki gibidir;

- Yerel ya da bölgesel ekonominin, insan ve doğal kaynak gizligücünü daha iyi kullanarak, göreli ekonomik üstünlüğünü ve rekabet gücünü artırmak;
- Kentin tüm sektörlerinin ve ekonomik boyutlarının ilerlemesini ve gelişmesini sağlamak;
- Dışlanmış grupların yerel ekonomiye katılımını desteklemek ve yerel ekonomik kalkınma getirilerinden yararlanmada adaleti gözetmek;
- İşletmelerin daha verimli çalışabilmelerini sağlamak ve yeni işletmeleri çekebilmek için kentin altyapısını iyileştirmek ve kentte yaşam kalitesini artırmak;

- Yerel ekonominin büyümesi ve çeşitlendirilmesi için yeni yatırımları dikkatli bir şekilde kabul etmek;

- Yerel olarak üretilen kendine özgü ürünlerin ve kaynakların daha iyi pazarlanmasını sağlayarak yeni fırsatlar yakalamak ve yerel-bölgesel ekonomiye dışarıdan daha fazla kaynak girmesini sağlamaktır.

YEK süreci, yerel yönetim birimlerini, yerel halkı, yerel oda ve birlikleri, işletmeleri vb. kapsamak durumundadır. Her paydaşın rolü, sorumluluğu ve kaynak katkısı netleştirilmelidir. Yerel yönetim birimleri hizmet alanı ile ilgili hedef kitlesini doğru tanımlamalıdır. Ayrıca, kamu, özel sektör ve farklı sivil toplum kuruluşları birlikte bölge için vizyon, politika ve uygulama projeleri oluşturmalıdır (Tunçsiper ve Yılmaz: 2009, 54).

5.YEREL KALKINMANIN BAŞARISINDA SEKTÖREL PLANLAMANIN GEREKLİLİĞİ

Sektörelplanlama, yerel alandaki yatırım önceliklerinin ve diğer sektörlerle bağlantılarının nasıl olması gerektiğine yardımcı olur. Yerel kalkınma stratejisi oluşturulurken yapılan sektörel planlarda öncelikle mevcut sektörlerin ve gelişme potansiyeline sahip sektörlerin yerel alanın koşullarına uygun olarak ayrıntılı bir biçimde sektör, alt sektör, dal ve ürün bazında tanımlanması ve gelecekteki potansiyellerinin tesbitine yönelik araştırmalar yapılması gerekmektedir. Her sektörün gelişme süreci içerisinde farklı yönlerden avantajları ve dezavantajları olabilmektedir. Hangi sektöre ne kadar önem verileceğinin belirlenmesi için yerel alanda kalkınma stratejisi belirlenirken sektörel değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir (Tunçsiper ve Yılmaz: 2009, 55).

Gelişme süreci içerisinde, bir ekonomide, bölgede hatta yerel alanda bazı sektörler daha fazla gelişme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle bazı sektörlerin öncelikli gelişmesi ekonomiye canlılık sağlayacak ve diğer sektörler de gelişerek tüm ekonomi gelişecektir. Gelişme potansiyeline sahip, öncelikle geliştirilmesi gereken bu sektöre "sürükleyici sektör" denilmektedir. Sürükleyici sektörün, diğer sektörlerle ileri geri bağlantılarının güçlü olması şarttır. Sürükleyici sektörün girdi-çıktı ilişkisinin güçlü olması diğer sektörlerin de gelişmesine önayak olacaktır.

Bir sektör bir yörede sürükleyici iken, başka bir yörede bu niteliğe sahip olmayabilir. Bu nedenle sektör seçimi faaliyette bulunduğu yöre ile bağlantılıdır. Yerel bir alanın ekonomik gelişimini sağlamak amacıyla sektörel planlar oluşturulurken, turizm endüstrisinin sağlayabileceği katkıların gözardı edilmemesi gerekmektedir. Çünkü; sürükleyici sektör özellikleri değerlendirildiğinde, turizm endüstrisinin bu özellikleri büyük bir oranda taşıdığı söylenebilir. Fakat turizm sektörünün önemli hale gelmesinin yörenin turizm potansiyeline bağlı olduğu unutulmamalıdır (Tunçsiper ve Yılmaz: 2009, 56).

6.YEREL EKONOMİK KALKINMANIN SAĞLANMASINDA TURİZM SEKTÖRÜNÜN ÖNEMİ

Turizmin yöresel gelişme üzerinde ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerinin olduğu bilinmektedir. Turizmin ekonomik etkilerinin önplanda olması ise turistik gelişmenin başlıca motivasyonudur. Her ne kadar turizm hareketliliğinin, yerel toplumun yaşama biçimini ve kültürünü biraz değiştirmesi, fiziksel çevre üzerinde baskı yaratması gibi olumsuz etkileri olduğu eleştirileri yapılsa da, kültürel ve tarihsel değerler, doğal çevre ve güzellikler, turistleri çeken çekicilikler olması nedeniyle bu değerlerin ve çevrenin korunması bilinci de turizmin

getirdiği olumlu sonuçlardandır (Met: 2012, 166).

Aslında turizmin bir ülke ekonomisine katkıları, turizm ile bir yörenin gelişimine paraleldir. Bir ülkede turizm geliştiğinde, öncelikle belirli bölge ve yörelerin gelişimi yoluyla ülke ekonomisi gelişmektedir. Örneğin Türkiye'de turizm ile önce Antalya bölgesi gelişirken bu aynı zamanda ülke ekonomisine doğrudan katkı niteliği taşımaktadır. Ülke ekonomisi turizmin katkıları ile gelişip tüm vatandaşlar dolaylı olarak bundan fayda sağlarlarken, turizmin geliştiği bölge ve yöreler, öncelikle doğrudan ve daha fazla fayda sağlamış olmaktadırlar (Met: 2012, 166). Çünkü turizmin geliştiği yörelerde turizm yatırımları yapılmakta, yöre halkına istihdam olanağı sağlanmakta ve turizmin yaratmış olduğu katma değer etkisi de diğer sektörleri harekete geçirmektedir. Ayrıca turistik merkezlerde oluşturulan rekreatif alan, eğlence imkanları ve diğer teknik alt ve üst yapı imkanlarından yöre halkı da faydalanmaktadır.

Endüstriyel alanda gelişmek için yeterli kaynağa sahip olmayan fakat turizmin gelişebilmesi için gerekli potansiyele sahip alanlar teşvik edici, destekleyici bir politika ile turistik yönden kalkındırılabilir ve ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynayabilir. Kalkınmış ülkelerde turizmin yerel kalkınmayı ve dolayısıyla bölgelerarası dengesizliği gidermede bir araç olabileceği kabul edilmiş bu ise turizmin önemli bir sektör haline gelmesini sağlamıştır. Kalkınmakta olan ülkelerde yerel gelişme planları içerisinde turizm potansiyeline sahip alanların gelişmesi için turizm sektörünü bir araç olarak görmeye başlamışlardır (Tunçsiper ve Yılmaz: 2009, 56).

Bölgelerarası gelişmişlik farklarını önlemek ve bölgesel kalkınmayı sağlamak için sanayileşmemiş bölgelerde kullanılacak kalkınma araçlarından birisi de kırsal turizm ve alternatif turizm faaliyetleridir. Bölgesel kalkınmada turizmin önemli bir rolü vardır. Bu rol, onu kalkınmış ülkelerde önemli bir sektör haline getirirken, özellikle kalkınmakta olan ülkelerde turistik potansiyeli olan yörelerin geliştirilmesinde turizm sektörü gibi "yardımcı sektörlerin" kalkınmaya hız verici ve tamamlayıcı etkileri artık iyice anlaşılmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 1.'de "Dünya Bölgesel Turizm Büyüme Oranları Ve Gelirleri gösterilmektedir(Tekin ve Kasalak: 2014, 132).

Tablo 1. Dünya Bölgesel Turizm Büyüme Oranları ve Gelirleri

Bölgeler	2011 Yılı Bölgesel Büyüme Oranları (%)	2011 Yılı Bölgesel Turizm Gelirleri	2011 Yılı Bölgesel Turizm Gelirleri Yüzdesi (%)
Amerika	5,7	199 Milyar $	19%
Avrupa	5,2	435 Milyar $	45%
Asya-Pasifik	4,3	289 Milyar $	28%
Afrika	2,2	33 Milyar $	3%
Ortadoğu	(-) 1,4	46 Milyar $	4%

Kaynak: Tekin ve Kasalak: 2014, 134.

Yukarıdaki Tablo 1'de görüldüğü üzere bölgesel turizm gelirlerinden en yüksek payı 435 milyar dolar ile Avrupa almaktadır. Avrupa'nın bu başarısı altındaki en önemli etkenlerden birisi ekoturizmdir. Dünyanın tamamında önemli bir turizm türü olarak yer edinmiş kırsal turizm, ekoturizm, alternatif turizm, doğaya dayalı turizm, yumuşak turizm, toplum temelli turizm, çiftlik turizmi gibi ortak adlarla anılabilen bu turizm, bölgesel ve yerel ekonomik kalkınmayı her yönüyle hızlandıran bir etkiye sahiptir.

Fransa'da 94.500 kırsal otel yatağı, 50 bin kırsal konut, 30 bin misafir evi, 37 bin tatil köyü, 28 bin turizm evi, 308 bin çadır yeri kırsal turizme hizmet vermektedir. İtalya'da 6.000 çiftçiden 2.000'i ikinci etkinlik olarak çiftlik turizminde faaliyet göstermekte olup, tatil çiftliklerinin sayısı 13.500, yatak sayısı ise 150 bindir. İspanya'da 1994 yılında 1074 olan kırsal turizm işletmesi, her yıl artarak 2003 yılında 6.534'e ulaşmıştır. Almanya'da halen turist kabul

eden 23 bin çiftlik olmasına karşın (bunların 1.400'ü kalite belgesi almış durumda), 184 bin kırsal turizm konaklama yatak kapasitesine sahip olunup, yıllık 100 gün geceleme olanağı sağlanmaktadır. İngiltere'de 1993 yılında, Nisan-Ekim ayları arasında kırsal alanlara 590 milyon ziyaret yapıldığı, yıllık rakamın ise 1 milyar ziyaretçiyi bulduğu ve kırsal yatak kapasitesinin 107 bin olduğu açıklanmıştır. Yunanistan'da turizmle uğraşan 891 çiftlik bulunmaktadır (Tekin ve Kasalak: 2014, 133).

Polonya'da kırsal turizmin gelişimi için değerli olarak belirlenen en önemli kaynaklar geleneksel tarımla beraber otantik kırsal yaşam tarzı, zengin ve kirlenmemiş bir çevre, yiyecek ve misafirperverliğin yüksek kalitesidir.Avusturya'da "ArrachHofwanderberg" adlı 16 kilometrelik çiftlik politikası, yerel yaban hayatı, çiftlik sistemlerini, tarihi binaları açıklayan bilgi tabelaları ile çiftlikleri birbirine bağlamaktadır (Kiper ve Arslan: 2007, 147).

Türkiye'de de kırsal turizm, alternatif turizm, yayla turizmi, ekoturizm ve macera turizmi uygulamaları kamu ve özel sektör tarafından önemsenmektedir. Ancak, kırsal turizm denilince ülkemizde öncelikle yaylalar gelmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığınca dünyadaki yeni turistik ürün tercihlerine paralel olarak 1990 yılında "Yayla Turizmi Projesi" başlatılmıştır. Proje kapsamında Karadeniz Bölgesi ve Toroslar'da 26 adet yayla belirlenerek turizm merkezi kapsamına alınmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi 2023'te Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Bolu, Zonguldak, Bartın, Kastamonu ve Sinop illerini kapsayan bölge, Antalya'nın iç kesimlere doğru doğusu, Torosların eteklerinde Antalya ve Mersin'in birleştiği alanlar ve GAP Koridoru ile Kış Koridorunu birleştiren "GAP Ekoturizm Koridoru" biyolojik çeşitlilik açısından ve ekoturizm potansiyeli açısından Türkiye Turizm Stratejisinde öncelikle ekoturizmin geliştirileceği bölgeler olarak belirlenmiştir. Hedeflerden biri de Göller Bölgesi Ekoturizm Gelişim Bölgesidir (Tekin ve Kasalak: 2014, 133).

7.RİZE'NİN TURİZM POTANSİYELİNİN YEREL EKONOMİK KALKINMA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

7.1.Rize'ninTarhi, Sosyo-Ekonomik ve Coğrafi Yapısı

Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz bölümünün sahil kısmında yer alan Rize ili, doğuda Artvin, güneyde Erzurum ve Bayburt, batıda ise Trabzon ili ile çevrilidir. İlin yüzölçümü 3.919 kilometre olup, nüfusu 329.779'dur (Tuik, 2014). Nüfusun % 64,13'ü il ve ilçe merkezlerinde, % 35,87'si köy ve beldelerde yaşamaktadır. İlin kurulduğu bölgede yüksek dağların olması nedeniyle şehir merkezi dar bir kıyı üzerinde genişlemiştir. Yeşille mavinin kucaklaştığı illerden biri olan Rize'de, Karadeniz iklimi en belirgin şekliyle hüküm sürmektedir. Yılda 2400 mm'nin üzerinde yağışile Türkiye'nin en fazla yağış alan ili olan Rize'de yapılan arkeolojik kazılar, İl tarihinin Yontma Taş ve Eski Tunç Devri'ne kadar uzandığını göstermektedir (Akyol: 2013, 387).1461 yılında Trabzon'u fetheden Fatih Sultan Mehmet tarafından Rize, Fındıklı, Çayeli, İyidere, Ardeşen, İkizdere, Kalkandere, Pazar, Hemşin ve Güneysu Türk egemenliği altına alınmıştır (Doğu Karadeniz Turizm Master Planı 2013-2023, 27).

Ekonomisi tarıma dayalı bir özellik gösteren Rize'deTürkiye'deki çay üretiminin üçte ikisine yakını gerçekleşmektedir.İlde sanayi siciline kayıtlı 205 irili ufaklı işletmeden 170 adedi çay üretimi alanında faaliyet göstermektedir. Bu işletmeler, çay işleyen fabrika ve atölyelerdir. 170 adet işletmeden 34 adedi Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğüne bağlı fabrikalardır. Bu fabrikalarda yaklaşık 15.000 kişi istihdam edilmektedir. (Doğu Karadeniz Turizm Master Planı 2013-2023, 33-34).

Mikroklima alanı olması nedeniyle il ve çevresinde turunçgil üretimi de yapılmaktadır.

Kivi üretiminde Türkiye'de Yalova ve Ordu'dan sonra 3. sırada (Akbulut, Baykal ve Şavşatlı: 2013, 200), yaban mersini (likapa) üretiminde de İstanbul'un ardından 2. sırada yer almaktadır (Er: 2013, 238).İlin birinci sektörü durumunda olan çay, Türkiye üretim miktarı büyüklüğü ile 1961 yılında dünyada 15. sıradayken, 2011 yılında 221.600 tonluk üretimle, Çin, Hindistan, Kenya ve Sri Lank'nın ardından 5. olmuştur (Kurt ve Hacıoğlu: 2013, 44). Doğu Karadeniz Bölgesi'nde 2013 yılı itibariyle 1 milyon 470 bin 223 ton olarak gerçekleşen yaş çay rekoltesi karşılığında 232 bin ton kuru çay üretimi gerçekleştirilmiştir.

Dünyaca ünlü ve çok az bir ekim alanında yetişen puro tütünü, Rize'nin Pazar ilçesinde yetişir. Rize'nin önemli geçim kaynaklarından biri de arıcılıktır. İlin birçok bölgesinde arıcılık yapılmaktadır. İkizdere ilçesi Anzer Yaylasında oldukça küçük sayılabilecek bir alanda yetiştirilen Anzer Balı dünyaca ünlüdür. Bu bölge dünyada başka herhangi bir yerde bulunmayan bir flora örtüsüne sahiptir. 450-500 değişik türdeki kır çiçeği bulunur ve bunların 80-90 tanesi sadece burda yetişir. İlin bir diğer geçim kaynağı da balıkçılıktır. Rize kıyıları bol ve kaliteli balık potansiyeline sahiptir. Kıyılarında hamsi, kefal, istavrit, palamut, barbun, kalkan, zargana, izmarit, mezgit, lüfer, kırlangıç, torik, karagöz, tirsi ve levrek gibi kıymetli balıklar bulunur. Son yıllarda Karadeniz'deki kirlenme nedeniyle türlerde azalma görülmektedir(Doğu Karadeniz Turizm Master Planı 2013-2023, 34-35). İlde kivi ve likapa dışında sebze ve meyve yetiştiriciliği ile hayvancılık ancak yetiştiricilerin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde yapılmaktadır.

Son yıllarda çay alanlarının daralması sonucu çay gelirlerinin düşmesi, Rize ilinin ekonomik anlamda beklentilerinin turizm sektörüne yönelmesine neden olmuştur. Özellikle Çamlıhemşin ilçesine bağlı Ayder Yaylası'nda yatırım ve turistik etkinlikler yoğunlaşmaktadır. Rize'de yeni istihdam alanları açmak ve bölgede olası göç hareketlerini durdurmak için Rize'nin zengin turizm potansiyeli değerlendirilmeyi beklemektedir. Bu amaçla son yıllarda ulusal ve uluslararası çapta destekli projeler hazırlanıp uygulanmaya başlanmış olması önemli gelişmelerdendir (Akyol: 2013, 388).

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerinin kalkınma ve gelişmesine destek faaliyetlerini sürdüren Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA), faaliyetlerine başladığı 28.05.2010 tarihinden itibaren Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yerel kalkınmaya dair önemli bir aktör görevi görmektedir. DOKA, Kalkınma Bakanlığı tarafından onaylanan Doğu Karadeniz Bölge Planı, stratejik hedefleri ve sahada yapılan çalışmalar doğrultusunda programlar ve projeler yürütmektedir (Akyol: 2013, 389).

7.2.Rize'nin Turistik Kaynak Potansiyeli

Rize; yayla kültürü, tarihi eserleri,doğal güzellikleri, florası, faunası, ormanları, dereleri, çağlayanları, her nefes alışınızda ciğerlerinizde hissettiğiniz temiz dağ havası, suyu, kısaca alternatif turizm imkanları açısından geniş bir çekim yelpazesine sahiptir. Dik yamaçlı vadileri, doruklara ulaşılabilir dağları, buzul gölleri,zümrüt yeşili yaylaları, tarihi kemer köprüleri ve kaleleri, coşkun akan dereleri ile çok özel bir turizm beldesi olan Rize'de rafting, kano, delta kanat (planör), dağcılık, kayak, trekking gibi sayılamayacak turizm etkinliğine uygun doğaya güvenilir ve içtenlikli bir ortama sahiptir (http://www.pazar53.com).

Şekil 1.Rize'nin Turizm Değerleri, Turizm Türleri ve Turizm Merkezleri (Kaynak: www.rizekulturturizm.gov.tr)

Şekil 1' de Rize'de turizmi özetleyen turizm değerleri, kültürel değerler, turizm türleri, ve turizm merkezleri görülmektedir. Rize, doğa turizmi ve ekoturizm açısından güçlü bir potansiyele sahiptir. Rize'nin hemen her deresi ve gölünde; sportif olta balıkçılığı, yaylalarda atlı doğa yürüyüşleri, Kaçkar dağlarında dağ bisikleti ve motosiklet gezileri, Kaçkar, Verçenek, Bulut, Altıparmak ve diğer dağlarında dağcılık ve zirve tırmanışları, Fırtına Deresi, Taşlıdere ve İyidere'de rafting ve kano gibi doğa turizmi amaçlı turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği turizm kaynakları bulunmaktadır. Diğer doğa turizm çeşitleri incelendiğinde; kuş yaban hayatı gözlemciliği, Kaçkar Dağlarında trekking, kuş kelebek türleri, dağ horozu yaşam alanı, yırtıcı kuşların göç yollarını izleme, yayla şenlikleri ve av turizmine katılma, İkizdere ilçesi Anzer Yaylası ile Çamlıhemşin Pokut Yaylası'nda yamaç paraşütü, Kaçkar Dağları ve İkizdere yaylalarında heliski (helikopterle kayak) yapma imkanlarına sahip bulunulmaktadır (www.rizekulturturizm.gov.tr).

Rize ilinde doğa turizmi amaçlı kullanılan ve koruma statülü alanların başında Kaçkar Dağları Milli Parkı (Çamlıhemşin) gelmektedir. Bunun yanında 22 adet yayla, 15 adet buzul gölü, 14 adet zirve tırmanış noktası, 4 adet şifalı su kaplıcası ve yaban hayatı geliştirme sahalarından oluşmaktadır(Doğu Karadeniz Turizm Master Planı 2013-2023, 39-46).

7.3.Rize'nin Turistik Arz Kapasitesi Ve Yerli-Yabancı Turist Göstergelerinin Değerlendirilmesi

Tablo 2. Rize'deki Turizm İşletmesi Sayısı ve Genel Kapasitesi (2015)

TURİZM İŞLETMESİ SAYISI VE GENEL KAPASİTE

Tesis Türü, Oda/Yatak	Sayısı
Toplam Konaklama Tesisi	75
Toplam Oda	2133
Toplam Yatak	4433
Toplam Seyahat Acentesi	16
Bakanlık Yatırım Belgeli Tesis	7
Bakanlık Yatırım Belgeli Oda	228
Bakanlık Yatırım Belgeli Yatak	480
Bakanlık İşletme Belgeli Tesis	13
Bakanlık İşletme Belgeli Oda	583
Bakanlık İşletme Belgeli Yatak	1172
Belediye Belgeli Konaklama Tesisi	55
Belediye Belgeli Oda	1322
Belediye Belgeli Yatak	2781
İşletme Belgeli Yiyec.-İçec. Tesisi	1
İşletme Belgeli Termal Tesis	1
Kültür Girişim Belgeli Tesis	1

Kaynak: (www.rizekulturturizm.gov.tr).

Tablo 3. Rize'nin Son 12 Yıl Turist Gelişleri İstatistikleri

TURİST İSTATİSTİKLERİ (2003-2014)

Yıl	Yerli	Yabancı	Toplam
2003	271.055	40.846	312.101
2004	333.178	41.860	375.038
2005	360.214	55.326	415.540
2006	375.178	57.644	432.823
2007	417.338	57.975	475.313
2008	433.415	58.415	491.830
2009	437.817	58.729	496.546
2010	489.731	69.407	559.138
2011	509.911	61.217	571.128
2012	524.021	61.675	585.696
2013	581.465	68.417	649.888
2014	615.053	71.116	686.169

Kaynak: (www.rizekulturturizm.gov.tr

Tablo 2'de Rize'deki turizm işletmesi sayısı ve genel kapasite incelendiğinde; belediye belgeli konaklama tesis sayısı ve yatak kapasitesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı işletme ve yatırım

belgeli konaklama tesisi ile yatak kapasitesinden daha yüksektir. Şöyle ki; Toplam konaklama işletmesinin yaklaşık olarak % 73'ü belediye belgeli, yaklaşık % 27'si de bakanlık belgelidir. İldeki toplam yatak kapasitesinin de yaklaşık % 63'ü belediye belgeli ve yine yaklaşık % 37'si de bakanlık belgelidir. Bu sonuçlar bakanlık belgeli tesis ve yatak kapasitesinin artırılması gerçeğini ortaya koymaktadır.

Tablo 3'te Rize'ye son 12 yılda gelen turist istatistiği incelendiğinde; 12 yıl toplamında ile gelen 5.348.376 yerli turiste karşılık, 644.192 yabancı turist gelmiştir. Bu sonuçlar oranlandığında, son 12 yıl toplamında ile gelen yerli turist oranı yaklaşık % 89, yabancı turist oranı ise yaklaşık % 11'dir. Tabloya göre dikkat çeken bir sonuç da hem yerli turist hem de yabancı turist gelişlerinde 2003 yılından 2014 yılına kadar her yıl sürekli bir artış olduğudur. Yerli ve yabancı turist gelişlerinde başlangıç yılı olan 2003 ve son yıl 2014 rakamları dikkate alındığında yerli turist gelişlerinde artış oranı % 44 iken yabancı turist artış oranı % 57'dir. Yabancı turist artış hızı sevindiricidir ancak son 12 yıl dikkate alındığında ile gelen yabancı turist oranının % 11 olması, acilen yabancı turist talebinin artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması gerekliliğini göstermektedir.

8.YEREL EKONOMİK KALKINMADA TURİZMİN ETKİLERİNİ BELİRLEMEYE YÖNELİK RİZE'DEKİ TURİZM İŞLETMELERİNİN YAKLAŞIMLARINA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

8.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bu araştırma; Rize'nin turizm potansiyeli göz önünde tutularak, sanayi sektöründe faaliyeti olmayan, sektör çeşitliliği az, halihazırda geçimi tarıma dayalı ancaktarım sektörünün de yöre halkının refahını sağlamada ve istihdam sorunlarını çözmede yeterli olmadığı ve dolayısıyla alternatif bir sektör olan turizmin bölgenin kalkınmasındaki olası etkilerini ortaya koymak, strateji ve politika önerisi geliştirmek amacıyla Rize'deki turizm işletmelerinin yaklaşımları anket ve kişisel görüşme yöntemiyle belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın evrenini Rize'deki turizm işletmeleri oluşturmaktadır. İl genelinde 75 adet olan Kültür ve Turizm Bakanlığı yatırım ve işletme belgeli konaklama tesisi ile Belediye belgeli konaklama tesisi, 16 adet seyahat acentesi ve 3 adet Kültür ve Turizm Bakanlığı belgeli diğer tesisler olmak üzere toplamda 94 belgeli turizm işletmesinden 40 tanesi ile anket uygulaması ve anket harici kişisel görüşme yapılmıştır.

Anket formları iki ana bölümden oluşmaktadır.Birinci bölümde; anket uygulanan işletmeye ait bilgiler yer alırken, ikinci bölümde Rize'de turizm sektörünün mevcut durumu, turizmin Rize ekonomisindeki yeri ve turizmin Rize'de gelecekteki gelişme eğilimleri ile ilgili 18 adet ifade 5 seçenekli (5:tamamen katılıyorum, 4:katılıyorum, 3:kararsızım (fikrim yok), 2:katılmıyorum, 1:kesinlikle katılmıyorum) değerlendirme sisteminden oluşturulmuştur.

Ankete katılan görevlilere ayrıca Rize'de turizmin başlıca sorunları ve turizmin gelişmesi için neler yapılabileceği konusunda bir dizi sorular sorulup yanıtlar alınmıştır.

Araştırmaya katılan turizm işletme sayısı toplam 40'tır. Bu işletmelerin %80"i (32) konaklama işletmesi, %20'si de (8) seyahat acentesi ve yiyecek-içecek işletmesinden oluşmaktadır. İşletmeler bulunduğu yer itibariyle Rize (Merkez): %35 (14), Ayder: %47,5 (19), Ardeşen: %10 (4), Çayeli: %5 (2) ve Pazar: %2,5 (1) olarak sıralanmaktadır. İşletmelerin %35'i (14) Bakanlık belgeli, %65'i (26) Belediye belgelidir.

Tablo 4'te araştırmaya katılan turizm işletmelerigörevlilerine, "Rize'de turizmin mevcut görünümü, yerel ekonomiye katkısının olup olmadığı ve Rize turizminde olası yeni gelişim eğilimleri" ni içeren 18 ayrı ifadenin 5 seçenekli değerlendirme sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4. Rize'de Turizmin Mevcut Durumu, Turizmin Yerel Ekonomik Kalkınmaya Katkısının Olup Olmadığı ve Rize Turizminde Olası Yeni Gelişme Eğilimlerinin Değerlendirme Düzeyleri

	Rize'de Turizmin Mevcut Durumu, Yerel Ekonomiye Katkısının Olup Olmadığı ve Rize Turizminde Olası Yeni Gelişim Eğilimleri İle İlgili Düşünceler	5 Tamamen katılıyorum		4 Katılıyorum		3 Kararsızım		2 Katılmıyorum		1 Kesinlikle katılmıyorum	
		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
1.	Turizm Rize için kesinlikle gerekli bir sektördür	33	82,5	5	12,5	1	2,5	**		1	2,5
2.	Turizm Rize'de gelişme potansiyeli olan en önemli sektördür	23	57,5	12	30	4	10	**		1	2,5
3.	Turizm Rize'de çay tarımından sonra ikinci önemli sektördür	18	45	13	32,5	1	2,5	5	12,5	3	7,5
4.	Turizm gelecekte Rize'ye ekonomik anlamda çaydan daha çok katkı sağlayacaktır	23	57,5	10	25	2	5	3	7,5	2	5
5.	Rize gelecekte alternatif turizmde Karadeniz'in Antalya'sı olmaya adaydır	13	32,5	12	30	5	12,5	8	20	2	5
6.	Rize'de turizmin gelişmesi için doğal kaynaklar ve turistik değerler yeterlidir	15	37,5	11	27,5	4	10	7	17,5	3	7,5
7.	Rize'de turizmin yerel ekonomiye katkısı henüz tam anlamıyla gerçekleşmemektedir	18	45	17	42,5	1	2,5	3	7,5	1	2,5
8.	Rize'de turizmin hem alt yapı hem de üst yapı sorunları vardır	32	80	7	17,5	1	2,5	**		**	
9.	Rize kamuoyu turizmi ve turist kavramını sahiplenmiştir	2	5	8	20	4	10	17	42,5	9	22,5
10.	Rize kamuoyu turizmin ekonomik katkılarına inanmaktadır	6	15	13	32,5	9	22,5	12	30	**	
11.	Rize'de kamu turizm örgütleri turizmin gelişmesinde daha fazla çaba sarf etmelidir	28	70	8	20	3	7,5	1	2,5	**	
12.	Rize turizminde hizmet kalitesi yeterli değildir	27	67,5	6	15	7	17,5	**		**	
13.	Rize turizmi gelişme açısından henüz emekleme aşamasındadır	20	50	17	42,5	2	5	1	2,5	**	
14.	Rize turizminin gelişmesinde Rize'ye yapılması düşünülen havaalanı çok önemlidir	33	82,5	3	7,5	2	5	1	2,5	1	2,5
15.	Rize'deki turizm sektörü eğitilmiş personelden hiç faydalanmamaktadır	21	52,5	15	37,5	3	7,5	**		1	2,5
16.	Rize'de turizm yatırım ve girişimciliği popüler değildir	13	32,5	17	42,5	5	12,5	4	10	1	2,5
17.	Rize'de turizm sektörünün en önemli sorunu eğitilmiş işgücü eksikliğidir	23	57,5	6	15	4	10	6	15	1	2,5
18.	Rize'de kitlesel ölçekli konaklama tesislerine rastlamak yerine butik otel ve pansiyonlar dikkat çekmektedir	27	67,5	11	27,5	**		1	2,5	1	2,5

** Cevap verilmemiştir

Araştırmaya katılan turizm işletmesi yetkilileri, %82,5 oranında turizm Rize için kesinlikle gerekli bir sektördür ifadesine tamamen katıldıklarını ifade etmişlerdir. Turizm Rize'de gelişme potansiyeli olan en önemli sektördür, ifadesine tamamen katılıyorum diyenlerin oranı, %57,5, katılıyorum diyenlerin oranı, %30'dur. Turizm Rize'de çay tarımından sonra ikinci önemli sektördür, ifadesine tamamen katılanların oranı, %45, katılıyorum diyenlerin oranı, %32,5'tir. Turizm gelecekte Rize'ye ekonomik anlamda çaydan daha fazla katkı sağlayacaktır, ifadesine tamamen katılıyorum diyenlerin oranı, %57,5, katılıyorum diyenlerin oranı, %25'tir. Rize

gelecekte Alternatif turizmde Karadeniz'in Antalya'sı olmaya adaydır, ifadesine tamamen katılıyorum diyenlerin oranı, %32,5, katılıyorum diyenlerin oranı, %30 ve katılmıyorum diyenlerin oranı, %20'dir. Rize'de turizmin gelişmesi için doğal kaynaklar ve turistik değerler yeterlidir, ifadesine tamamen katılıyorum diyenlerin oranı, %37;5, katılıyorum diyenlerin oranı, %27,5 ve katılmıyorum diyenlerin oranı, %17,5'tir.

Rize'de turizmin yerel ekonomiye katkısı henüz tam anlamda gerçekleşmemektedir, ifadesine tamamen katılıyorum diyenlerin oranı, %45, katılıyorum diyenlerin oranı, %42,%'tir. Rize'de turizmin hem alt yapı hem de üst yapı sorunları vardır, ifadesine tamamen katılıyorum diyenlerin oranı, %80, katılıyorum diyenlerin oranı, %17,5'tir. Rize kamuoyu turizmi ve turist kavramını sahiplenmiştir, ifadesine katılmıyorum diyenlerin oranı, %42,5, kesinlikle katılmıyorum diyenlerin oranı, %22,5 ve katılıyorum diyenlerin oranı, %20'dir. Rize kamuoyu turizmin ekonomik katkılarına inanmaktadır, ifadesine katılıyorum diyenlerin oranı, %32,5, katılmıyorum diyenlerin oranı, %30 ve kararsızım (fikrim yok) diyenlerin oranı, %20'dir. Rize'de kamu turizm örgütleri turizmin gelişmesinde daha fazla çaba göstermelidir, ifadesine tamamen katılıyorum diyenlerin oranı, %70, katılıyorum diyenlerin oranı, %20'dir. Rize turizminde hizmet kalitesi yeterli değildir, ifadesine tamamen katılanların oranı, %67,5, kararsızım (fikrim yok) diyenlerin oranı, %17,5 ve katılıyorum diyenlerin oranı, %15'tir.

Rize turizmi gelişme açısından henüz emekleme aşamasındadır, ifadesine tamamen katılıyorum diyenlerin oranı, %50, katılıyorum diyenlerin oranı, %42,5'tir. Rize turizminin gelişmesinde Rize'ye yapılması düşünülen havaalanı çok önemlidir, ifadesine tamamen katılıyorum diyenlerin oranı, %82,5'tir. Rize'deki turizm sektörü eğitilmiş personelden hiç faydalanamamaktadır, ifadesine tamamen katılıyorum diyenlerin oranı, %52,5, katılıyorum diyenlerin oranı, %37,5'tir. Rize'de turizm yatırım ve girişimciliği popüler değildir ifadesine katılıyorum diyenlerin oranı, %42,5, tamamen katılıyorum diyenlerin oranı, %32,5'tir. Rize'deki turizm sektörünün en önemli sorunu eğitilmiş işgücü eksikliğidir, ifadesine tamamen katılıyorum diyenlerin oranı, %57,5, katılıyorum ve katılmıyorum diyenlerin oranları, %15'tir. En son olarak Rize'de küçükölçekli konaklama birimlerine meslek içi eğitimler düzenlenmelidir, ifadesine tamamen katılıyorum diyenlerin oranı, %67,5 ve katılıyorum diyenlerin oranı da %27,5'tir.

Araştırma sonuçlarına göre Rize'deki turizm işletmeleri yetkilileri %82,5 gibi yüksek oranda turizmin Rize için vazgeçilmez bir sektör olduğunu belirtmişlerdir. Yine turizm işletmeleri yetkilileri, turizmin Rize'de gelişme potansiyeli olan önemli bir sektör olduğu, halihazırda çay tarımından sonra ikinci derecede önemli bir ekonomik sektör olduğu ve gelecekte çaydan daha önemli bir sektör olacağını yüksek oranda kabul etmektedirler. Ancak turizm sektörünün halen istenilen seviyede gelişmediği, yerel ekonomik katkılarının tamamen gerçekleşmediği savunulurken, yerel turizm örgütlerinin ve diğer turizm paydaşlarının daha fazla katkısı, yetişmiş personel ihtiyacının giderilmesi, hizmet kalitesinin yükseltilmesi için meslek içi eğitimlerin devam ettirilmesi ve Rize havaalanı gibi altyapı ve diğer üst yapı eksikliklerinin tamamlanması gibi beklentiler yüksek oranda savunulan ifadeler olmuştur.

8.2. Araştırmaya Katılan Turizm İşletmeleri Yetkililerine Anket Çalışması Harici Yöneltilen Sorular ve Alınan Yanıtlar

- **Rize'de mevcut turizm türlerine ek olarak hangi tür turizm geliştirilebilir?**
  - Kış turizmi (Ayder ve Ovit Yaylası), Kongre Turizmi.
- **Rize'de turizmin gelişmesini olumsuz etkileyen en önemli sorunlar nelerdir?**
  - Turizm tesislerinin yatırım ve işletme aşamasındaki bürokratik engeller,Ayder Yaylası'ndaki kaçak ve belgesiz tesisler, çevre kirliliği, atık su ve altyapı eksikliği, Ayder Yaylası'ndaki aşırı yapılaşma ve denetimsizlik, doğal ve yeşil alanların azalması, turizm işletmeleri arasındaki koordinasyon eksikliği, belirli bir fiyatlandırma politikasının olmaması nedeniyle bazı işletmelerin fahiş fiyat uygulamaları sonucu oluşan olumsuz imaj, yetişmiş işgücü ihtiyacı ve hizmet kalitesinin düşüklüğü ve sezonun oldukça kısa oluşu.
- **Rize'de turizmin geliştirilmesi için neler yapılabilir?**
  - Rize havaalanının yapılması, Ayder ve diğer turizm merkezi yaylalara teleferik sisteminin oluşturulması, turizm politika ve planlamasında kamu turizm örgütleri, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, ticaret odası ve üniversiteninkoordinasyonun sağlanması.

8.3.Sonuç ve Öneriler

Yerel ekonomik yapısı tarıma dayalı, sanayisi olmayan ve sektör çeşitliliği az bölgeler için turizm sektörü gerek istihdam yaratma gerekse doğal, tarihi ve kültürel değerlerini sürdürülebilir bir anlayışla ekonomiye kazandırma açısından önemli bir fırsat oluşturmaktadır. Rize ekonomisinin çay tarımı, balıkçılık ve arıcılık gibi mevsimlik karakterli faaliyetlerden oluşması sebebiyle turizm Rize için gelecekte güçlü bir ekonomik potansiyele sahip sektör görünümündedir. Çünkü insanlar artık doğayla başbaşa kalabilecekleri, betonlaşmadan uzak, yeşilin ve doğanın diğer tüm renklerini görebileceği sessizliğinve yalnızca doğanın sesini duyabilecekleri kırsal alanlara ve eko turizmi yaşayabilecekleri bölgelere yönelmektedirler. Bütün bu özellikler Rize'de vardır.

Rize'de turizmin geliştirilmesi ve yerel ekonomiye katkısının arttırılması yönünde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- ✓ Turizm merkezlerindeki aşırı ve plansız yapılaşma,
- ✓ Sağlıklı bir kanalizasyon altyapısı ve atık su arıtma tesisinin olmayışı,
- ✓ Etrafa atılan çöpler ve çevre kirliliği,
- ✓ Ziyaretçilere açık lavobo ve tuvaletlerin temiz ve hijyenik olmaması,
- ✓ Gerek Bakanlık, gerekse belediyeden ruhsat alınmadan işletilen tesisler,
- ✓ Turizm merkezlerinin kamu turizm örgütleri ve yerel yönetimlerce yeterince denetimlerinin yapılmaması,
- ✓ Turistik tesislerin fiyatlandırma politikasında kendi aralarında gerekli koordinasyonun sağlanmaması,
- ✓ Rize'de halihazırda örgün turizm eğitimi verilen Ardeşen Meslek Yüksekokulu'ndaki Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı ve Rize merkezdeki Turizm Lisesi sektörün yerel istihdam sorununu çözmekten uzaktır. Ardeşen ilçesinde temeli atılan ve inşaatı başlanan Ardeşen Turizm Fakültesi'nin de kısa vadede istihdama katkısı düşünülmeyeceğinden, meslek yüksekokulu düzeyinde yeni turizm programlarının açılarak uygulamalı eğitime ağırlık verilmesi ve ilde yaygın mesleki turizm eğitimi faaliyetlerinin de başlatılması

düşünülebilir,

- ✓ Karadeniz Bölgesi'nde 8 ilin yaylalarını birbirine bağlayacak olan 2 bin 600 metre uzunluğundaki Yeşil Yol Projesi için oluşan kaygılar,

- ✓ Turizm işletmecileri Samsun'dan Artvin'e kadar olan yaylaları birleştirme projesi olan Yeşil Yol Projesi'ni desteklerken, yerli halk ve çevreciler, bu projenin Karadeniz Bölgesi'nin flora ve faunasına zarar vereceğini ve el değmemiş yaylaların bölgeye yönelecek kitle turizmi ile özelliğini yitireceğini savunmaktadırlar,

- ✓ Rize'deki turizm işletmeleri ise Rize ilindeki yaylaların zaten mevcut yollarla birbirine bağlı olduğunu, Yeşil Yol Projesinin Rize'yi oluşturan kısmınınRize yaylalarının mevcut yollarının iyileştirilmesinden ibaret olduğu fikrini ileri sürmektedirler,

- ✓ Ayder Yaylası Turizm Merkezi'ndeki işletmeler özellikle turizm sezonunun çok kısa olmasından yakınmaktalar ve bölgede teleferik sisteminin oluşturulması, kış turizmi ve kongre turizminin geliştirilerek turizmin dört mevsimeyaygınlaştırılmasının gerekliliğine inanmaktadırlar,

- ✓ Bölgedeki turizm işletmeleri yöresel turizm pazarlama ve tanıtma faaliyetlerinde belirli bir stratejinin oluşturulmadığı ve yapılan faaliyetler konusunda gerek yöredeki turizm işletmeleri gerekse kamu turizm paydaşları ve sivil toplum kuruluşları ile gerekli koordinasyonun sağlanmadığına işaret etmektedirler,

- ✓ Bölgedeki turizmin tanıtılması ve turistlerin yöreye çekilmesi için yapılan festival, şenlik ve eğlencelere ağırlıklı olarak yöre halkı katılmakta, ulusal ve uluslararası düzeyde katılım gerçekleşmediğinden dolayı yürütülen faaliyetler amacına ulaşmamaktadır,

- ✓ Ayder Turizm Merkezi'nin aynı zamanda milli park sahası içinde yer alması sebebiyle ziyaretçilerin giriş ücreti olarak kişi başına 9 TL. ödemek zorunda olması turizm işletmeleri tarafından olumsuz bir durum olarak değerlendirilmektedir,

- ✓ Büyük zincir otellerin Rize'ye yatırım yapması için Kültür ve Turizm Bakanlığı aracılığı ile vergi indirimi, yatırım ve işletme kredisi kolaylığı gibi özel teşvik uygulamalarının hayata geçirilmesi sağlanabilir,

- ✓ Yerel ekonomik kalkınmanın en önemli kriteri olan, "özel sektör ve kar amacı gütmeyen sektörlere ve yerel örgütlere, beraber çalışma fırsatı"nın Rize'de de hayata geçirilmesi için çalışmalar başlatılabilir,

- ✓ Turizm Rize için girişimcilik ve yatırım faaliyetlerinde dışa bağımlılığı olmayan bir sektör durumundadır. Örneğin; yayla evi, çiftlik evi, bungalow ve ev pansiyonculuğu gibi turistik yatırımlar yerel sektörlere ekonomik canlılık getirmekte ve yerli halkı girişimciliğe teşvik etmektedir. Kırsal turizm ve toplum temelli turizm anlayışında yerel halkın karar verici ve kazanç sağlayıcı konumda olması, yöredeturizmin gelişmesi ve yerel ekonomik kalkınmada rolünün artmasını daha hızlı bir şekilde gerçekleştirebilir,

- ✓ Rize'de gelişme potansiyeline sahip, öncelikle destek verilmesi gereken sürükleyici sektör çay tarımı gözükse de, çay tarlalarının miras yoluyla bölünmüş olması, mevsimlik bir ekonomik kazanç özelliği göstermesi sebebiyle yörede yaban mersini(likapa) ve kivi üretimi de teşvik edilmiştir. Ancak tarım yapılacak alanların kısıtlı olması ve yukarıda bahsedilen sebeplerle tarım sektörünün Rize'de sürükleyici sektör olma özelliğinden gittikçe uzaklaşması neticesi ile kırsal turizm, ekoturizm, doğa turizmi ve alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi sonucu gelecek yıllarda Rize'de turizm sürükleyici sektör olabilme şansını yakalayabilir,

- ✓ Turistik kaynakların varlığı tek başına turizm sektörünün gelişmesi için yeterli değildir, iyi bir stratejik turizm politika ve planlaması yerel ve ulusal düzeydeki tüm turizm paydaşlarının koordinasyonu ve yürütülebilecek iyi bir pazarlama faaliyeti ile yöresel bazda geliştirilecek turizm sektörünün ulusal düzeyde de turizm sektörüne katkılarını beraberinde getirebilir,

- ✓ Rize'de gelişmiş bir turizm sektörü, Rize çayının uluslararası alanda tanıtılma ve pazarlama şansını daha da arttırabilir,

KAYNAKÇA

ALTUNTAŞ, Alpay ve GÜLÇUBUK, Bülent, 2014, "Yerel Kalkınmada Yaygınlaşan Bir Araç Olarak

Geleneksel Gıdalar ve Geleneksel Gıda Mevzuatının Yaygınlaştırılabilirliği", Gaziosmanpaşa

Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 31 (3), Tokat, s.73-81

AKBULUT, Mustafa, BAYKAL, Hüseyin ve ŞAVŞATLI, Yusuf, 2013, "Çay Üreticisine Ek Gelir Olarak Kivi Yetiştiriciliği", Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, Rize, 3-4 Mayıs 2013, II.

Rize Kalkınma Sempozyumu, Rize, s.200-208

AKYOL, Ceyhun, 2013, "Kalkınma Ajanslarının İllere Olan Katkısı; Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı

ve Rize Örneği",Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, Rize, 3-4 Mayıs 2013, II. Rize Kalkınma Sempozyumu, Rize, s.384-393

ÇELİK, Kenan, 2013, Genel Ekonomi, Celepler Matbaacılık, Trabzon, s.386

ER, Burcu, 2013, "Çay Tarımında Yaşanan Sorunların Çözümünde Alternatif Ürün Likapa",Recep

Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, Rize,3-4 Mayıs 2013, II. Rize Kalkınma Sempozyumu, Rize, s.231-242

KİPER, Tuğba ve ARSLAN, Mükerrem, 2007, "Safranbolu-Yörükköyü Tarımsal Turizm Potansiyelinin

Kırsal Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi", Süleyman Demirel Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, Seri:A, 2, ISSN:1302-7085, s.145-158

KURT, Günseli ve HACIOĞLU, Hazan Kübra,2013, "Dünya Ülkeleri İle Türkiye'nin

Çay Üretiminin

İstatistiklerle İncelenmesi", Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, Rize, 3-4 Mayıs 2013, II. Rize Kalkınma Sempozyumu, Rize, s.39-61

MET, Önder, 2012, "Turizm İle Yöresel Gelişme: Sinop İçin Bir Turizm Gelişim Stratejisi Önerisi", Karadeniz Araştırmaları Dergisi, 34, Ankara, s.163-179

TEKİN, Mahmut ve KASALAK, Murad A., 2014, "Ekoturizm Girişimciliğinin Bölgesel Kalkınmadaki

Rolü", Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 32, Konya, s.129-136

TUNÇSİPER, Bedriye ve YILMAZ, Gülay Ö., 2009, "Yerel Ekonomik Kalkınma Sürecine Turizm

Sektörünün Etkisi", Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 24, Kütahya, s.53-61 Doğu Karadeniz Turizm Master Planı (2013-2023) http://www.pazar53.com www.rizekulturturizm.gov.tr

HİZMET İŞLETMELERİNDE ÇALIŞANLARIN ETİK OLMAYAN DAVRANIŞLARA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELERİ OTEL İŞLETMELERİNDE BİR UYGULAMA

Evaluation Of Unethical Behaviour Of The Employees In The Service Businesses: An Application In The Hotel Businesses

Gül GÜN[1], Ayşe Nur BUYRUK AKBABA[2]

ÖZET

İşletmelerin uzun dönemde var olabilmeleri ve sürekliliğini koruyabilmeleri ancak etik değerlere sahip olmakla mümkündür. Etik değerlere sahip olan işletmeler gerek çalışanları, gerekse çevresi ve müşterileri tarafından güvenilir bulunur ve işletmeler açısından son derece önemlidir.İş etiği; iş dünyasındaki davranışlara yol göstermek için oluşturulan ahlaki ilkeler bütünüdür.Emek yoğun bir hizmetin verildiği otel işletmelerinde, insan unsurunun ön plana çıkması nedeniyle etik davranışlar önem kazanmaktadır.İş görenler ve aynı zamanda müşteriler arasındaki yoğun ilişkiler içinde ortaya çıkabilecek etik olmayan davranışlar, işletme içinde stresli bir ortamın oluşmasına neden olabilmekte bu durum müşteri ve iş gören tatminini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.Bu kapsamda çalışmada, otel işletmelerinde çeşitli düzeylerde çalışanların etik olmayan uygulamalara ilişkin tutumları öğrenilmeye çalışılmıştır. Çalışmada Bitlis İlindeki hizmet işletmelerinin yapısına göre, bu işletmelerde çalışanların etik olmayan davranışlara ilişkin değerlendirmeler ele alınmıştır. Çalışmanın amacı; Bitlis İlindeki hizmet işletmelerinden otel işletmelerinde etik olmayan davranışların belirlenerek bu eksikliğin giderilmesi açısından çözüm ve öneriler sunabilmektir.

Anahtar Kelimeler: *Hizmet İşletmeleri, İş Etiği, Etik Olmayan Davranışlar*

ABSTRACT

The businesses be able to maintain the continuity possible to have ethical values. Its extremely important for businesses who have ethical values is been trusted by both customers and the environment. Businesses is required pay attention to know what is right or wrong in the company and its employees for doing the rightthing. Business ethics are the moral principles to guide the behaviour of the who lecreated in the business world. Between in tense relationship customers and businesses will

1 Yrd. Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, İşletme Bölümü, ggun@beu.edu.tr

2 Yrd. Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, İşletme Bölümü, abuyruk@beu.edu.tr

be occur unethical behavior and negatively affect customer and job satisfaction. The work in this context, have tried to learn various levels businesses attitudestoun ethical business practices. Therefore, in this study according to the structure of business services in the province of Bitlis, evaluations were discussed related to the unethical behaviour of employees in these businesses. The aim of study, determination of unethical behaviour in the hotel businesses in Bitlis province to offer solutions and suggestions to remedy these deficiencies.

Keywords: *Service Business, Business Ethics, UnethicalBehaviour*

GİRİŞ

Gerek üretim işletmesi olsun, gerek hizmet işletmesi olsun, hemen her işletme türünde etik olmayan uygulamalara rastlamak mümkündür. Ancak, emek yoğun özelliğe sahip hizmet işletmelerinde, çalışanlar açısından etik olmayan uygulamalara rastlama olasılığının daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Hizmet işletmeleri ve özellikle de turizm sektöründe etik ile ilgili çalışmaların oldukça sınırlı olduğu gerek yapılan literatür taraması sonucunda gerekse bu konuya ilişkin çeşitli çalışmalardan ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın konusunu, hizmet işletmelerinden emek yoğun bir özelliğe sahip olan otel işletmelerinde çalışanların, çeşitli etik olmayan uygulamalara ve davranışlara ilişkin değerlendirmeleri oluşturmaktadır. Otel işletmelerinin özelliği sebebiyle, hizmet üretim sürecindeki hemen hemen tüm çalışanların hem üretim hem de pazarlama fonksiyonunu yerine getirdiğini söylemek mümkündür. Özellikle, ön büro, kat hizmetleri ve yiyecek içecek bölümlerinde çalışan elemanlar, aynı zamanda kişisel satış rolünü de üstlenmektedir. Bu yönüyle hizmet sürecinde hat çalışanlarının (müşteriyle yüz yüze iletişim içinde olan) etik davranışlarda bulunması hem işletme, hem de tüketici yönünden ayrı bir önem taşımaktadır.

Otel işletmelerinde, hizmet üretim sürecine tüketicinin katılımı, müşteriler ile çalışanların sürekli etkileşim içinde bulunması gibi özelliklerden, bu tür işletmelerde hizmet kalitesi ve etiğin, birbirini tamamlayan iki önemli unsur olduğunu söylemek yanlış olmaz. Böylece, otel işletmelerine rekabet avantajı sağlayacak iki önemli faktör; hizmet kalitesi ve etik kurallardır. Her hizmet işletmesinde olduğu gibi, otel işletmelerinde de çalışanlar, müşteri tatminini oluşturmada ve sürdürmede önemli bir rol oynar. Ayrıca, etik, iç ve dış pazarlara kaliteli bir hizmet sağlamanın önemli bir unsurudur. Çünkü hizmet işletmelerinde tüketiciler açısından, verilen hizmetin kalitesi kadar etiksel boyutu da önemlidir.

Otel işletmelerinin başarısında hem çalışanların, hem de yöneticilerin etik sorumluluklarını yerine getirmeleri oldukça önemlidir. Sonuçta, faaliyet sahası, ölçeği ne olursa olsun, işletmelerde çeşitli düzeylerde görev alan çalışanların etik davranması gerekmektedir. Çalışmada,Bitlis İlindeki hizmet işletmelerinin yapısına göre, otel işletmelerinde çalışanların etik olmayan davranışlara ilişkin değerlendirmeler ele alınmıştır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, etik ile ilgili kavramlara, son bölümde ise Bitlis İlindeki hizmet işletmelerinden otel işletmelerinde uygulamaya yer verilmiştir.

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Etik Kavramı

"Etik" sözcüğü ahlak anlamına gelen Yunanca "ethos" sözcüğünden türetilmiştir (Grandgenett: 2010, 1103).Ethos sözcüğü ise Yunanca'da; alışkanlıkları, geçmişten bu

zamana gelen birikimleri, insan davranışının alışıldık tarzlarını, töreleri veadetleri kapsar (Atayman:2011,11). Türk Dil kurumuna göre; etik,felsefeninödev, yükümlülük, sorumluluk ve erdem gibi kavramları analiz eden, doğruluk veya yanlışlık ile iyi veya kötüyle ilgili ahlaki yargıları ele alan, ahlaki eylemin doğasını soruşturan ve iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışan dalıdır.Başka bir tanımlamaya göre etik; iyi ve kötünün, doğru ve yanlışın ne olduğunu araştırmaktır (MacKinnon: 2004, 3).Etiği adeta bir pusulaya benzeten Pieper, pusulanın sadece gidilecek yönü tayin ettiğini ve bu yönü izlemenin kişinin iradesi ile alakalı olduğunu, etiğin ise benzer şekilde doğru kabul edilen davranışa ışık tutmakla birlikte doğru davranışı seçmenin, yine bireyin özgür iradesine bağlı olduğu görüşünü savunmaktadır (Daştan vd.: 2015, 65).

İlgili yazın incelendiğinde, etik kavramının farklı bakış açılarından hareketle tanımlandığı görülmektedir. Bu çerçevede etik kavramını "bir bilim dalı/disiplin olarak" ya da "bir felsefe/ahlâk felsefesi olarak" ele almak mümkündür. Bir ahlâk felsefesi olarak etik, "insan yaşamındaki değerler, ilkeler ve yargıları inceleyen felsefe dalıdır (Özdemir:2009, 304). Daha geniş bir tanımlamayla; bireylerin, gerek topluluk içinde gerekse kendi özel yaşamlarında, amaçlarını ve bunlara ulaşmak için gerçekleştirdikleri faaliyetler ile takındıkları tutum ve davranışları araştıran; bunları iyi, kötü, yanlış ve doğru şeklinde tanımlayan ve anlaşılmalarını sağlayan sistematik bir düşünce topluluğudur (Bolat ve Seymen: 2003, 68).

Etik sözcüğü;"Belli bir dönemde belli insan topluluklarınca benimsenmiş olan, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının ve ilkelerinin toplamıdır (Bülbül: 2001, 10). Etik daha geniş bir bakış açısı ile bütün faaliyet ve amaçların yerli yerine konması, neyin yapılıp ya da yapılmayacağının, neyin istenip ya da istenmeyeceğinin, neye sahip olunacağı ya da olunmayacağının bilinmesidir (Özkalp ve Kırel: 2010, 504).

Görev ve sorumluluk ile vicdan ve iyi niyet etiğin unsurları arasındadır. Etik davranışlarda bu unsurların varlığı söz konusudur. Görev bir kimse ya da grubun yapması gereken etkinliklerdir. Sorumluluk ise, görevin yerine getirilmesi ya da sonucunun yaptırımını içermektedir. Görev ve sorumluluk duygusu ya da bilinci etiğin başlangıç ve temelini oluşturan değerler olmaktadır. Vicdan; kişinin kendi kendini veya yaptıklarını ve yapmadıklarını yargılaması sonucu, eylem ve işlemlerinin ahlaki değerlere uygunluğunu ortaya koyan ahlaki yetenektir. Kişinin benliğinde oluşan ve bir şeyin iyi veya kötü olduğuna ilişkin yargısal bilinçtir. İyi niyet ise; toplumsal ilişkiler ya da olaylar karşısında, ahlaki açıdan eylem ve işlemlerine yön vermek üzere takındığı hareket ve düşüncedir. İyi niyet dışarıdan fark edilemez olup ancak kişinin eylem ve işlemleri sonucu ortaya çıkması, etik açısından önemli bir sorunu (yanıltma-sahtecilik-takiyye) ortaya çıkarmaktadır (Çevikbaş: 2006, 268).

Tüm bu tanımlamalar dikkate alındığında, etiğin olması ve olmaması gereken, insan davranışları üzerinde yoğunlaştığı ve bu davranış biçimleri ile ilgili standart ilkeleri sorguladığı görülmektedir.

1.2. Etik Türleri

Etik türlerinin sınıflandırılmasında betimleyici etik, normatif etik ve meta etik şeklinde sınıflandırıldığı gibi (Orha: 2013, 9) bireysel etik ve iş etiği şeklinde de sınıflandırılmaktadır (Ateş: 2008, 23). Betimleyici etik; "ahlak" alanına, "bilimsel yaklaşımın" uygulanması sonucu ortaya çıkar. Betimleyici etik, ahlak alanındaki bilimsel ya da materyalist yaklaşımı tanımlayan veya bilimsel ya da tasviri yaklaşımın, ahlak alanına uygulanmasını ifade etmektedir. Normatif etik; insanların hayatları sırasında rehber olur ve böylelikle de onlara kullanacakları normları sağlar. Normatif etiğin teori ve pratik olmak üzere iki düzeyi vardır. Meta etik ise meta terimi Yunancada "üst" veya "öte" anlamına gelir ve "meta etik" kavramı sadece ahlaki yaşamın değil, bu yaşamda insanlara rehberlik etmek iddiasındaki normatif etik kuramlarının da ötesinde veya öncesinde bütün bir ahlak nosyonuna biraz üsten ve dıştan bakmayı ifade eder. Meta etik,

normatif etiği varsayarak bu temel üzerinde yükselir. Normatif etiğin koymuş olduğu ahlaki yargılar üzerinde konuşur. Bu yargılarda geçen kavramları analiz eder ve söz konusu kavramlarla yargılarının anlamlarını, mahiyetlerini ve birbirleri karşısındaki durumlarını inceler. Meta etik, etik bağlamında herhangi bir ahlaki ilke geliştirmek, normatif bir teori üretmek veya belli bir ahlaki ideal teklif etmek yerine "felsefi bir analiz" gerçekleştirir (Orha: 2013, 9-12). Etiğin sınıflandırılmasında görüldüğü gibi bir çok yaklaşım olmasına karşın çalışmanın bu bölümünde bireysel etik ve iş etiği türlerine yer verilmiştir.

1.2.1. Bireysel Etik

Bireysel etik, bireyin davranışlarına esas oluşturan ve onları şekillendiren değerler hakkında bireyin sahip olduğu bilinçtir. Kişisel etik sisteminin en önemli temsilcilerinden biri olan Martin Buber, kişisel etiğin kaynağının, bireyin içinden gelen ses olarak tanımladığı vicdan olduğunu savunur. Vicdan, bireyin eylemlerindeki iyi ve kötü değerleri anlamasını sağlayan güçtür. Birey ancak kendi çabası ile kusursuzluğa ulaşabilir. Vicdanın yanı sıra bireysel etiği şekillendiren diğer unsurlar; aile, din, arkadaşlar, kişilik, deneyimler, kitle iletişim araçları, kişisel değerler ve durumsal faktörlerdir (Ateş: 2008, 23).Değerler etik davranışlar için önemli bir biçimdir. Değerler bireysel ve organizasyon seviyesinde sınıflandırılmaktadır. Bireysel değerlerde bireysel etiğin en belirgin özelliklerindendir. Bireysel değerler ve değerler arasında "çalışan örgüt uyumu" ya da "uyum" olarak adlandırılır (Elango vd.: 2010, 544).

1.2.2. İş Etiği

Yönetim ve örgüt yazınında etik kavramı, 1980'li yıllarla birlikte önem kazanmaya başlamıştır. 1980'lerde, özellikle ABD'deki çok sayıda büyük işletmede "etik ilkeleri", "etik komiteleri" ve "etik programlan" oluşturulmuş ve akademik alanda etik, yüksek lisans programlarında ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Buradan da görüleceği gibi, etik kavramı, genel çerçevesinden çıkarak örgütler açısından ele alınmaya başlanmış ve iş etiği kavramı gündeme gelmiştir(Bolat ve Seymen:2003, 68). Ülkemizde ise 1980'li yıllarla birlikte gerek serbest piyasa ekonomisine geçiş, gerekse işletme sayısının her geçen gün artması ve artan rekabet ortamı iş etiği ile ilgili konuları gündeme getirmiştir (Filizöz: 2013, 23).Bu kapsamda ahlak normu ve kurallarının iş yaşamında işletmelerde de uygulanmasını ifade eden iş etiği;(Özdemir: 2009, 306) iş dünyasında geliştirilecek ilişkilerde tüm paydaşlara karşı saygılı, çevreye duyarlı, iş yerinde ve dışında adil ve hakkaniyet ölçüsünde davranmayı, dürüst ve doğru olmayı kapsamaktadır (Filizöz:2013, 23).

İş etiği, iş ve etik kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. İş yaşamındaki söz konusu olan etik kurallar, davranış kurallarıdır (Chryssides ve Kaler: 1993, 12).İş etiği, karmaşık ahlaki ikilemlerin incelenmesi ve çözümlenmesi için etik prensiplerin uygulanması sanatı ve disiplinidir(Tak: 2011, 41).İş etiği, iş yaşamındaki yasaları, toplumsal sorumluluk ilkelerinive paydaşlar ile olan ilişkileri içerdiği belirtilmekte; kavram, insanlarakarşı adil olunması ve işletme hakkında iyi duygular yaratacak şekildehareket edilmesi olarak ifade edilmektedir (Gök: 2009, 552).

İş etiği işletmelerin yürüttüğü işletmelerde "doğru ve yanlış nedir? İyi mi kötü mü?" Sorularını yöneltir. İşletmelerin karşılaştığı problemlerin etik çözümü açısından birden fazla doğru seçenek mevcut olabileceği gibi bazen de doğru bir alternatifin hiç mevcut olmamasıdamümkündür(Weiss: 2006, 7).

İş etiğinde karar verme sonucunda ulaşılan ahlaki yargılar mantıklı, olaylara dayanan, o anda geçerli ahlaki ilkelere uygun olmalıdır. Özellikle ahlaki karar verme söz konusu olduğunda bu özelliklere dikkat etmek gerekmektedir. Herhangi bir ahlaki karar verme söz konusu olduğu zaman, tarafların ilgili olaylar hakkında mutabakat içinde olmuş olmalarından emin olunmalıdır.

Bulunan ahlaki çözümün kamuoyu önünde savunabilirliği de olmalıdır. Eğer ahlaki karaları kamuoyu önünde savunamıyorsak bu durum verilen karar hakkında şüphe etmemiz konusunda bize güvenilir bir işaret vermektedir (Erturhan ve Filizöz: 2011, 142).

İş etiğinin yakın zamanda yeniden itibar görmeye başlamasının gerisinde, bu konularda yaşanan ilerleme ve gelişmenin etkisi görülmektedir. Burada temel motif, işletmenin varlığını devam ettirmek ve verimde artış elde etmektir. Yeni dönemde, iş ahlâkı kurallarına uygun davranmaya işletmeler, bunlar tarafından üretilen mal ve hizmetler satın alınmayarak toplum tarafından cezalandırılırken, iş ahlâkı ilkelerine uygun davranan işletmeler ise ödüllendirilmektedir (Özdemir: 2009, 311-312).

Etik değerlere önem veren ve bu ilkelere uygun davranan, çalışanlarını da bu yönde davranmaya özendiren işletmelerin uzun vadede bazı avantajlar elde edeceği açıktır.Bu üstünlüklerden bazıları şu başlıklar altında toplanabilir (Barutçugil:2004,23):

Verimlilik:Dürüst, etik kurallara uygun iş ilişkileri geliştiren organizasyonlar satışta ve satış sonrası hizmetlerde daha yüksek müşteri memnuniyetine ulaşırlar, daha fazla çalışan müşteri bağlılığı elde ederler.Bunun sonucunda da yüksek motivasyon, yüksek performans ve yüksek iş verimliliği sağlanır.

Sorumluluk: Çalışanlar, etik açıdan çelişkili durumlarda kendilerinden beklenenlerin bilincindedirler. Davranışlarının kişisel sorumluluğunu alarak sorumluluk duygusu içinde hareket ederler.

İletişim: Çalışanlar, etik açıdan çelişkili durumlarda açık ve dürüst iletişimi tercih ederler. Bunun sonucunda sorunların kolay çözülmesi, işlerin karışmaması ve kaynakların etkin kullanılması sağlanır.

Rekabetçi Üstünlük:Çalışanların etik davranışı, organizasyonun ürün, hizmet, fiyat, bütçe, performans kararlarının ve değerlendirmelerinin doğru olmasını, bu bilgilerin organizasyon içinde kalmasını ve rekabetçi üstünlük sağlayacak şekilde kullanılmasını kolaylaştırır.

Olumsuzluklardan Kaçınmak: Etik davranan organizasyonlar, yasal kovuşturmalardan, haksız rekabet suçlamalarından, iş kazaları ve meslek hastalıkları gibi sorunlardan, ayrımcılık, taciz gibi dava konularından, devletin, sendikaların ve çevre örgütlerinin baskılarından kendilerini daha kolay koruyabilirler.

1.3. Etik Sorunlar ve Etik Olmayan Davranışlar

Etik konusunda farklı kültürel bakış açıları ve değerlendirmeler sonucu işletmeler ne yapacaklarını, nasıl davranacaklarını ve nasıl karar verecekleri konusunda zorlanmaktadırlar. İşletmeler uluslararası faaliyetlerinde çeşitli etik sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlar da küresel bağlamda ele alınmayı ve bu çerçevede küresel etik prensipler oluşturmayı gerekli kılmaktadır.

İşletmelerde karşılaşılan etik sorunları temelde üç kategoride değerlendirebiliriz. Bu kategoriler; çalışma koşulları (düşük maaş, kötü çalışma koşulları, çocukların işçi olarak kullanılması, hapishanede kalanların işçi olarak kullanılması), politika ve hukuk (demokratik olmayan hükümet, sendikalaşma hakkının olmaması, patent ve markaların korunmasına yönelik kanunların eksikliği ve yolsuzluk) ve fiziksel çevre (Düzenlemelerin eksikliği, düzenleyici sistemlerin zayıflığı, kanunların uygulanmasında zorlayıcı etkenlerin azlığı) şeklindedir (Yeşil: 2011, 183).

Etik olmayan davranışlar, örgüt içerisinde çeşitli nedenlerle meydana gelen çatışmalar, saldırgan davranışlar ve davranışsal sorunları ifade etmektedir. Etik dışı davranışların toplumsal kaynaklı olanları, ya kişinin yetiştiği çevrenin sosyal ve kültürel yapısıyla ya da kalkınmışlık düzeyini gösteren ekonomik yapısıyla ilgilidir. Etik olmayan davranışlar; ayrımcılık, kayırma, yolsuzluk, rüşvet yaranma ve yakınlığı kullanma, yobazlık-bağnazlık, engelleyici olma ve

yanlış yönlendirme, yıldırma ve korkutma, bencillik, işkence, şiddet-baskı, bedensel taciz ve dogmatik davranmadır (Gül: 2006, 69-71).

Turizm alanında ve otel işletmelerinde yaşanan etik sorunlar; özellikle aldatıcı ve yanıltıcı nitelikteki tanıtıcı bilgiler, fiyatlandırma, fazladan rezervasyon, genel ahlak kurallarına aykırı eğlence türleri, sosyal ve kültürel farklılıklardan doğan uygulamalar, getiri yönetimi ile ilgili sorunlar, iş ve işveren ilişkilerinde çalışanların haklarının korunmaması, kaçak işçi çalıştırma, rüşvet, fonların yasa dışı yollardan transferi, alkol ve uyuşturucu kullanımı, bahşişlerin gelir olarak kayda geçmemesi gibi sorunlardır (Akan: 2007, 10).

2. OTEL İŞLETMELERİNDE ETİĞİN ÖNEMİ

İşletmelerde etik kavramına ilgi aslında modern işletmeciliğin ortaya çıktığı ve bir disiplin olarak kabul edildiği dönemlerden itibaren yoğun bir ihtiyaç halini almıştır. Ancak özellikle sınırların ticari anlamda ortadan kalktığı günümüz iş hayatı içerisinde bu ilgi biraz daha yoğunluk kazanmıştır. İnsanın olduğu her yerde etik ile ilişkilendirilebilecek konuların varlığı dikkate alındığında, acımasız rekabet ortamı içerisinde karlılık, süreklilik, büyümek gibi temel amaçlarını gerçekleştirmeye çalışan işletmeler, etiği içinde barındıran sosyal sorumluluk amacını gerçekleştirme konusunda ikilemler yaşamaya başlamışlardır. Yani işletmeler sınırsız rekabet ortamında temel amaçlarının peşinde koşarken, evrensel etik kurallarına uyma konusunda çelişkiye düşmüşler ve kimi zaman da ayakta kalabilmek için bu etik değerlerden uzak kalabilmişlerdir. İşletmelerin yaşadığı bu çelişki ve ikilemler etiğin işletmeler açısından ciddi olarak sorgulanmasını ve işletmelerin etik ilkeler doğrultusunda faaliyetlerini gerçekleştirmesi için çalışmaların yoğunlaşmasına neden olmuştur (Filizöz:2011, 24).

İş etiği, otel işletmelerinin çıkar gruplarıyla güvene dayalı ilişkiler kurulabilmesi, toplum içindeki imajı ve ürünün sağlayabileceği olumlu davranışlarla işletme içindeki davranışların düzenlenmesi ve ayrıca, performansın arttırılması açısından çok önemlidir. İş etiğinin eksikliği, aynı zamanda, otel işletmeleri açısından ek bir maliyet unsuru olabilmektedir. Etiksel problemlerin farkına varamayan yönetim, mali ve hukuki açıdan çeşitli kayıplarla karşılaşabilmektedir (Doğan: 2009, 188).

Turizm disiplinlerarası bir konu olarak, birçok toplum ve doğa bilimi ile yakın bir ilişki içindedir. Turizmde, birçok konu ve sorun etik uygulamalar ile de ilgilidir(Yılmazer ve Bahadır: 2011, 25). Turizmin sosyo-kültürel, ekonomik ve çevresel boyutları birçok karmaşık etkiye neden olabilmektedir.Turizm işletmelerinin etik yönü insanların tatmin hislerini, moral değerlerini karşılıklı ilişkilerin olumlu ve olumsuz sonuçlarını, iyi-kötü hakkındaki nispi düşüncelerini ve işletme faaliyetlerinin toplum ile çevre açısından doğuracağı uzun vadeli sonuçları kapsamaktadır. Turizm işletmelerinin çıkar gruplarıyla güvene dayalı ilişkiler kurulabilmesi, onun toplum içindeki imajı ve hizmetin sağlayabileceği olumlu davranışlar ile işletme içi davranışların düzenlenmesi ve performansın arttırılması açısından iş etiği oldukça önemlidir(Tunç: 2010, 46).

Tüm sektörler açısından önem arz eden iş etiği hizmet sektörü olan otel işletmelerinde tüketim ve üretimin eş zamanlı gerçekleştiği işletmelerde meydana gelmesi gibi nedenlerle ayrı bir öneme sahip olduğu görülmektedir. İşletmelerin sosyal sorumluluklarının başında ekonomik, sosyal değerler ve etik gelmektedir. İşletme karar ve davranışlarının etik ilkelere uygunluğu onların *"ahlaklı kuruluş", "temiz kuruluş"* şeklinde iç ve dış çevredeki imajlarını desteklemekte ve kurumsal itibarlarının artmasına neden olmaktadır (Dolmacı ve Bulgan: 2013, 4856).

Turizm endüstrisinin bir alt dalı olan otel işletmelerinde, hizmet üretim sürecine tüketicinin katılımı, müşteriler ile çalışanların sürekli etkileşim içinde bulunması gibi özelliklerden, bu tür işletmelerde hizmet kalitesi ve etiğin, birbirini tamamlayan iki önemli unsur olduğunu söylemek yanlış olmaz. Böylece, otel işletmelerine rekabet avantajı sağlayacak iki önemli faktör; hizmet kalitesi ve etik kurallarıdır. Her hizmet işletmesinde olduğu gibi, otel işletmelerinde de

çalışanlar, müşteri tatminini oluşturmada ve sürdürmede önemli bir rol oynar. Ayrıca, etik, iç ve dış pazarlara kaliteli bir hizmet sağlamanın önemli bir unsurudur. Çünkü hizmet işletmelerinde tüketiciler açısından, verilen hizmetin kalitesi kadar etiksel boyutuda önemlidir (Varinli:2004, 44).

Otel işletmelerinin çıkar gruplarıyla güvene dayalı ilişkiler kurabilmesi, onun toplum içindeki imajı ve hizmetin sağlayabileceği olumlu davranışlar ile işletme içi davranışların düzenlenmesi ve performansın arttırılması açısından oldukça önemlidir Bu çerçevede etik dışı davranışlar işletmede güvenin kaybedilmesine, grup çalışmalarının etkinliğinin kaybedilmesine, iletişimin zarar görmesine, bağlılık duygusunun yok olmasına ve imajın zarar görmesine sebep olmaktadır(Tunç: 2010, 45).

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Her işletme ayrı bir kişilik olduğu varsayımı ile hizmet işletmelerinde çalışanların iş etiği ve etik değer algıları bölgesel açıdan farklılaşabilmektedir. Özellikle kalkınmada öncelikli bölgelerde faaliyette bulunan işletmelerde iş etiğinin algılanması ve etik olmayan davranışların değerlendirilmesinde eksikler olabilmektedir. Bu eksiklerin giderilebilmesi açısından yapılması gereken çalışmaların neler olduğu belirlenerek iş etiği açısından etik davranışlara yönelik farkındalık oluşturulabilmelidir. Bu sebeple bu çalışmada Bitlis İlindeki hizmet işletmelerinin yapısına göre, bu işletmelerde çalışanların etik olmayan davranışlara ilişkin değerlendirmeler ele alınmıştır. Çalışmanın amacı; Bitlis İlindeki hizmet işletmelerinden otel işletmelerinde etik olmayan davranışların belirlenerek bu eksikliğin giderilmesi açısından çözüm ve öneriler sunabilmektir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Otel çalışanlarının hizmet sürecinde etik olmayan davranışlarını tespit etmeye yönelik bu araştırmada, anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formu oluşturulurken önemli ölçüde, Varinli (2004), "Hizmet İşletmelerinde Çalışanların Etik Olmayan Davranışlara İlişkin Değerlendirmeleri: Otel İşletmelerinde Bir Uygulama", adlı makalesinden yararlanılmıştır. Ankette yer alan ifadeler; ön büro, yiyecek içecek ve kat hizmetleri ile ilgili etik olmayan uygulamalar ve davranışları kapsamaktadır. Çalışmamızda muhasebe departmanının etik olmayan uygulamalar ve davranışlarınayönelik soruları da kapsamaktadır.

Hazırlanan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, cevaplayıcıların demografik özelliklerinin belirlenmesine yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümünde ise etik olmayan davranışlara ilişkin yirmi yedi ifade yer almaktadır. Cevaplayıcıların bu yirmiyedi ifadeyi, beş noktalı ölçeğe göre (5=Tamamen katılıyorum, 4=Çok katılıyorum, 3= Orta düzeyde katılıyorum, 2= Az katılıyorum, 1=Hiç katılmıyorum) göre değerlendirmeleri istenmiştir. Araştırmanın ana kütlesi, Bitlis bölgesindeki tüm üç ve dört yıldızlı otel işletmeleri çalışanlarıdır. Anket uygulanacak otel işletmeleri www.hotelguide.com.tr adresinde yer alan otel işletmeleri arasından Bitlis İli Tatvan ilçesinde faaliyette bulunan üç adet dört yıldızlı otel işletmesi ve bir adet üç yıldızlı otel işletmesi basit rastgele örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Her bir otele 20 adet olmak üzere toplam 80 adet anket formu bırakılmış ve daha sonra bir kısmı elden toplanmış, bir kısmı da telefon ve internet tabanlı olmak üzere geri dönüşüm sağlanmıştır. Sonuçta, 68 adet kullanılabilir anket geri dönmüştür. Anketin geri dönüşüm oranı %85'dir.

3.3. Araştırma Bulguları ve Bulguların Değerlendirilmesi

Tablo 3.1 Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cinsiyet			*Sektörde Çalışma Süresi*		
Kadın	20	29,4	1-5	23	33,8
Erkek	48	70,6	6-12	38	55,9
			12 ve üzeri	7	10,3
Toplam	68	100,0	Toplam	68	100,0
Yaş			*İşletmede çalışma süresi*		
18-25	16	23,5	1-5	63	92,6
25-30	23	33,8	6-12	2	2,9
30-45	28	41,2	12 ve üzeri	3	4,4
45 ve üzeri	1	1,5			
Toplam	68	100,0	Toplam	68	100,0
Öğrenim			*Otelde çalıştığım departman*		
İlköğretim	12	17,6	Ön büro	13	19,1
Lise	51	75,0	Mutfak	5	7,4
Önlisans	3	4,4	Kat Hizmetleri	9	13,2
Lisans	2	2,9	Muhasebe-Satınalma-Depo	9	13,2
			Restoran ve Bar	27	39,7
			Diğer	5	7,4
Toplam	68	100,0	Toplam	68	100,0
Turizm Eğitimi			*Oteldeki görev kademeniz*		
Almadım	49	72,1	Yönetici	4	5,9
Kurs	8	11,8	Çalışan	64	94,1
Lise Eğitimi	10	14,7			
Lisans Eğitimi	1	1,5			
Toplam	68	100,0	Toplam	68	100,0

Tablo 3.1. incelendiğinde, ankete katılan çalışanların %29,4'ü Kadın %70,6'sı Erkektir. Bu dağılıma baktığımızda Doğu Anadolu Bölgesi'nde çalışanların çoğunluğunun erkek olduğu görülmektedir. Bu bulguya bakılarak; Turizm sektörü diğer sektörlerden farklı olarak mevsimlik olma, düzensiz çalışma saatleri, eş zamanlı üretim, kalifiye olmayan personel çalıştırma ihtiyacı, düşük ücretler (Amoah ve Baum: 1997, 5) sosyal statüsü düşük olan pozisyonlar (Hjalager ve Andersen: 2001, 115) gibi özellikleri nedeniyle bayan çalışanların sektörde daha az yer aldığı söylenebilir.

Çalışanların büyük çoğunluğunun %75'i 25-30 ve 30-45 yaş aralıklarında olduğu görülmektedir. Bu bulguya bakılarak; Turizm sektörü genel olarak sezonluk personel çalıştırdığı için çalışanlarını özellikle genç ve dinamik personelden seçmeleri bu durumu doğrular niteliktedir.

Çalışanlar eğitim durumuna göre incelendiğinde ise lise eğitimi alanların %75,0 ile en fazla olduğu, ilköğretim mezunlarının %17,6 ile 2. sırada oldukları, üniversite eğitimi almış olanların oranlarının ise düşük oldukları gözlenmiştir. Bu bulguya dayanarak; Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki otellerimizde çalışanların eğitim düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Bunda genel olarak bu bölgelerde turizm alanında üniversite düzeyinde eğitim veren kurumların az olması ve eğitimli personelin daha çok kıyı otellerde çalışmayı tercih ettikleri söylenebilir. Ayrıca; Ağraş (2013) tarafından yapılan bir araştırmada Akdeniz ve Ege Bölgesi'nde otel çalışanlarının eğitim düzeylerinin yüksek olduğu yapılan çalışmasında gözlemlenmiştir.

Çalışanların Turizm alanında almış oldukları eğitim durumları incelendiğinde; araştırmamızda; Turizm eğitimi almamış olanların %72,1 ile en fazla olduğu, Turizmde lise seviyesinde mesleki eğitim alanların % 14,7 olduğu görülmektedir. Turizmde toplam çalışma sürelerine baktığımızda %55,9 ile 6-12 yıl arası çalışanların ağırlıkta olduğu, %33,8 ile 1-6 yıl arası çalışanların olduğu görülmüştür.

Mevcut işletmelerde çalışma yıllarında ise 1-6 yıl arası çalışanların %92,6 ile en fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu bulguya dayanarak; bu bölgede otel işletmelerinde uzun süreli istihdamın olmadığından söz edilebilir. Dört ve beş yıldızlı işletmelerin son zamanlarda bu yerlerde kurulması bu durumu destekler niteliktedir.

Katılımcıların otellerde çalıştıkları departmanlara bakıldığında %19,1 ile Ön büro ve

%39,7 ile Restoran ve Bar çalışanlarının en fazla olduğu iki departman olarak gözlemlenmiştir. Otel işletmelerinde en çok otomasyona gidilemeyen bölümün bu departman olması çalışan işgücünün burada yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Organizasyonda çalışanların yönetsel pozisyonuna göre katılımcılar incelendiğinde departman elemanlarının %94,1 ile en fazla olduğu görülmüştür.

Anket çalışmamızda yeniden ölçek oluşturulduğu için faktör analizine gerek duyulmuş, bu bağlamda öncesinde KMO ve Bartlett's testi ölçülmüş, ardından faktör analizine geçilmiştir.

Tablo 3.2. KMO andBartlett's Test

Kaiser-Meyer-OlkinMeasure of SamplingAdequacy.		,654
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1001,618
	df	351
	Sig.	,000
Cronbach a		0,76

Bu veriler ışığında;KMO katsayısı, veri matrisinin faktör analizi için uygun olup olmadığını, veri yapısının faktör çıkarma için uygunluğu hakkında bilgi verir. Faktörleştirilebilirlik (factorability) için KMO'nun .60'dan yüksek çıkması beklenir (Büyüköztürk: 2011, 126). KMO test değeri 0,654 olarak ölçülmüştür. Tablodan görüldüğü gibi etik algısı ölçeğinin "KMO değeri = 0,654" olarak bulunmuştur. KMO değeri de etik algısı ölçeğinin faktör analizine uygunluğunun iyi düzeyde olduğunu göstermektedir.Ayrıca Bartlett testi sonuçlarının Kikare testindeki gibi anlamlılık değerine bakılırsa P:0,00<0,05 kıyaslamasından verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiği söylenir ve faktör analizine devam edilebilir. Çalışanlara yönelik iş etiği ile ilgili ölçeğin güvenirlik katsayısı (Cronbach a)= 0.76'dır. Ölçeğin güvenirlik katsayısı $0.6 \leq \alpha \leq 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir (Kayış: 2010, 405).

Tablo 3.3. Etik Ölçeği Madde Faktör Yükleri

	Madde Faktör Yükleri
Mini bardaki içeceklerden içme ve bunları müşterinin hesabına yazma	,597
Özel telefon görüşmelerini müşteri hesabına aktarma veya iş görüşmesi olarak gösterme	,665
Barda işe başlamadan önce içeceklerden birkaç bardak içme	,736
Müşterinin odasındaki telefonu kullan	,755
Müşterinin odasında kalan hediye meyvelerden atıştırma	,666
Müşterinin odasındaki radyoyu dinleme	,668
İş yoğunluğundan müşterinin odasındaki çarşafları değiştirmeme ve değiştirmiş gibi davranma	,652
Müşteri tarafından odada unutulan dergiyi okumak için eve götürme	,620
Tatil yapmak için doktordan rapor alma	,670
Bir bardağı veya tabağı kırma ve bunun müşterinin dikkatsizliğinden kaynaklandığını söyleme	,708
Müşterinin odasında televizyon izleme	,763
Sadece meraktan, bilgisayardan müşteri ile ilgili bilgilere bakma	,689
Müşterinin oda değişimi isteğini ayarlamak için tip kabul etme	,766
Müşteri odasındaki veya genel alanlardaki müşteri tuvaletini kullanma	,800
Müşterinin verdiği tipi, tip kutusuna atmayı unutma	,695

Müşteriye para üstünün eksik verildiğini fark etme ve iade için müşterinin geri gelmesini bekleme	,660
Eve giderken akşam büfesinden kalan yemeklerden atıştırma	,673
Personel yemekhanesinde bir porsiyon fazla yemek alma	,789
Ziyarete gelen arkadaşlarına işletmeden kahve veya çay ikram etme	,610
Çalışma arkadaşlarına müşteri ile ilgili bilgiler aktarma	,799
Çalıştığım işletmenin giderlerini olduğundan fazla yükseltmenin doğru olduğuna inanırım	,720
Çalıştığım işletmenin özel giderlerini işletmeye aktarmanın doğru olduğuna inanırım	,718
Çalıştığım işletmede mal teslimi veya hizmet ifasından önce fatura düzenlendiği halde KDV'yi hesaplamam	,615
Çalıştığım işletmede alınan vade farkları, faiz, prim gibi gelirleri KDV matrahına dahil etmem	,714
Mal alışlarında/satışlarında belge almam ve alışları/satışları deftere geçirmem	,780
İşverenin isteği üzerine vergi tutarını az çıkarmak için işlemler yaparım	,807
Gelecek yıla it gelir ve giderleri içinde bulunduğum döneme aktarırım	,897

Faktör yüklerine ilişkin tablo incelendiğinde alınan örneklem büyüklüğüne göre maddelerin faktör yük değerinin minimum 0,30 olması gerekmektedir. Bu yük değerinin altında herhangi bir maddemiz olmadığı için elememiz veya çıkarmamız gereken bir madde/soru bulunmamaktadır(Kalaycı: 2010, 328).

Tablo 3.4.Cevaplayıcıların Etik Olmayan Davranışlarla İlgili Değerlendirmelerinin Ortalaması ve Standart Sapması

	N	Ortalama	Standart Sapma
Mini bardaki içeceklerden içme ve bunları müşterinin hesabına yazma	68	1,1471	0,3568
Özel telefon görüşmelerini müşteri hesabına aktarma veya iş görüşmesi olarak gösterme	68	1,1912	0,39615
Barda işe başlamadan önce içeceklerden birkaç bardak içme	68	1,3235	0,55828
Müşterinin odasındaki telefonu kullan	68	1,25	0,4692
Müşterinin odasında kalan hediye meyvelerden atıştırma	68	1,2206	0,51386
Müşterinin odasındaki radyoyu dinleme	68	1,2353	0,46094
İş yoğunluğundan müşterinin odasındaki çarşafları değiştirmeme ve değiştirmiş gibi davranma	68	1,2941	0,45903
Müşteri tarafından odada unutulan dergiyi okumak için eve götürme	68	1,2353	0,46094
Tatil yapmak için doktordan rapor alma	68	1,3088	0,52568
Bir bardağı veya tabağı kırma ve bunun müşterinin dikkatsizliğinden kaynaklandığını söyleme	68	1,2941	0,49047

Müşterinin odasında televizyon izleme	68	1,3529	0,66388
Sadece meraktan, bilgisayardan müşteri ile ilgili bilgilere bakma	68	1,2647	0,47686
Müşterinin oda değişimi isteğini ayarlamak için tip kabul etme	68	1,2647	0,61372
Müşteri odasındaki veya genel alanlardaki müşteri tuvaletini kullanma	68	1,1471	0,39643
Müşterinin verdiği tipi, tip kutusuna atmayı unutma	68	1,3235	0,4713
Müşteriye para üstünün eksik verildiğini fark etme ve iade için müşterinin geri gelmesini bekleme	68	1,3824	0,69173
Eve giderken akşam büfesinden kalan yemeklerden atıştırma	68	1,3088	0,57969
Personel yemekhanesinde bir porsiyon fazla yemek alma	68	1,2353	0,49226
Ziyarete gelen arkadaşlarına işletmeden kahve veya çay ikram etme	68	1,4706	0,80057
Çalışma arkadaşlarına müşteri ile ilgili bilgiler aktarma	68	1,2059	0,44248
Çalıştığım işletmenin giderlerini olduğundan fazla yükseltmenin doğru olduğuna inanırım	68	1,25	0,4692
Çalıştığım işletmenin özel giderlerini işletmeye aktarmanın doğru olduğuna inanırım	68	1,4412	0,67762
Çalıştığım işletmede mal teslimi veya hizmet ifasından önce fatura düzenlendiği halde KDV'yi hesaplamam	68	1,25	0,55651
Çalıştığım işletmede alınan vade farkları, faiz, prim gibi gelirleri KDV matrahına dahil etmem	68	1,25	0,4692
Mal alışlarında/satışlarında belge almam ve alışları/satışları deftere geçirmem	68	1,3088	0,65237
İşverenin isteği üzerine vergi tutarını az çıkarmak için işlemler yaparım	68	1,1471	0,46568
Gelecek yıla it gelir ve giderleri içinde bulunduğum döneme aktarırım	68	1,1912	0,57969
Toplam	**68**	**1,2701556**	**0,525575556**

Yirmi yedi ifadenin genel ortalaması1,27'dir. Bu ortalamaya dayanarak, otel çalışanlarının yukarıda belirtilen kat hizmetleri, yiyecek içecek hizmetleri ve ön büro hizmetleri ve muhasebe ile ilgili uygulama ve davranışların doğru olmadığına inandıkları söylenebilir.

Tablo 3.5.Demografik Özelliklerin Çalışanların Etik Algıları Açısından Ortalamalarının Karşılaştırılması
Bu ortalamaların karşılaştırılması için T testi ve Anova testi yapılmıştır.[1]

Değişken	Gruplar	Sayı	Ort.	Std. Sapma	Test
Cinsiyet	Kadın	20	1,2241	,04516	P= 0,767
	Erkek	48	1,2894	,03946	T= -0,962
Yaş	18-25	16	1,1759	,03680	P= 0,822
	25-30	23	1,2802	,03636	F= 0,6704
	30-45	28	1,3228	,06398	
	45 ve üzeri	1	1,0741		
Öğrenim	İlköğretim	12	1,2438	,04501	P= 0,9355
	Lise	51	1,2803	,03811	F= 0,14015
	Önlisans	3	1,2593	,24098	
	Lisans	2	1,1852	0,00000	
Turizm eğitimi	Almadım	49	1,2872	,02424	P= 0,54937
	Kurs	8	1,2963	,19847	F= 0,71035
	Lise Eğitim	10	1,1889	,08308	
	Lisans Eğitimi	1	1,0370		
Sektör çalışma süresi	1-6	23	1,2721	,07767	P= 0,9967
	6-12	38	1,2680	,02473	F= 0,00325
	12 ve üzeri	7	1,2751	,10187	
Mevcut işletmede çalışma süresi	1-6	63	1,2728	,03196	P= 0,71653
	6-12	2	1,1296	,12963	F= 0,33504
	12 ve üzeri	3	1,3086	,21631	
Çalışılan departman	Ön büro	13	1,2593	,06135	P= 0,81427
	Mutfak	5	1,3852	,11747	F= 0,4464
	Kat Hizmetleri	9	1,2922	,05069	
	Muhasebe-Satınalma-Depo	9	1,2716	,09563	
	Restoran ve Bar	27	1,2305	,02195	
	Diğer	5	1,3556	,32807	
Oteldeki görev basamağı	Yönetici	4	1,4444	,40769	P= ,0000
	Çalışan	64	1,2593	,02349	T= 1,42106

1 p<0,05 ise önemlidir.

Çalışanların etik algıları; cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, turizm eğitimi alma, sektör çalışma süresi, mevcut işletmede çalışma süresive çalışılan departmanlaragöre farklılık göstermemektedir. Ancak görev basamağında çalışanların etik algılarında farklılık görülmektedir. (P= 0,0000) buna göre çalışanların etik algılarında yöneticilere göre daha az esnek davrandıkları söylenebilir. Bunun sebebi çalışanların anketi doldururken kendilerini baskı altında hissetmelerinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

4. SONUÇ

Etik, insanlar tarafından benimsenmiş olan, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının ve ilkelerinin toplamıdır. Etik davranışlar; görevin yerine getirilmesinde kamu hizmeti bilinci, halka hizmet bilinci, standartlara uyma, amaçlara uyma, dürüstlük, tarafsızlık, saygı, çıkar çatışmasından kaçınma gibi davranışların bütünüdür. Etik olmayan davranışlar ise ayrımcılık, kayırma, rüşvet, ihmal, bencillik, yolsuzluk, şiddet, baskı gibi davranışlardır. Bu bağlamda hizmet işletmelerinden olan otel işletmelerindeki etik olmayan davranışların belirlenmesi sektörel açıdan önem arz etmektedir.

Yapılan çalışmada Bitlis İlinde faaliyet gösteren üç ve dört yıldızlı otellerde çalışanların etik olmayan davranışların kabul edilebilirlik derecesi ölçülmüş, bunun sonucunda etik olmayan davranışlar hakkındaki algılarının daha az esnek olduğu görülmüştür. Özellikle çalışan ve yönetici ayrımında bu sonucun çalışanlar bazında etik algılarının daha etkin olduğu görülmektedir. Yaş aralığına göre özellikle genç ve dinamik personelin varlığı bu sonucu destekler niteliktedir. Çalışanların turizm ile ilgili aldıkları kurs eğitiminin de değer yargılarını olumlu derecede etkiledikleri söylenebilir. Ayrıca departmanlar arasında etik olmayan davranışlara ilişkin algılar arasında önemli bir farklılık olmadığı da yapılan çalışma sonucunda ortaya çıkarılmıştır.

Bölgedeki otellerin kurumsallaşma derecelerinin daha az olduğu görülmekle birlikte, çalışanların etik algılarının iyi düzeyde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda yöneticilerin etik standartlara uyumlaştırılmasına yönelik çalışmalar yapılması durumunda kurumsallaşmalarına daha olumlu etkide bulunacaktır. Çalışanların etik algılarının yeterli olması durumunda, otel işletmeleri için etik eksikliğinden kaynaklı maliyetler elimine edilebilecektir. Otel işletmeleri çalışanlarının etik farkındalığının arttırılması ile hukuki açıdan oluşabilecek çeşitli kayıplar ortadan kaldırılmış olabileceği söylenebilir ve bunun sonucu olarak da pazarlama açısından yapılan etik hataların önlenerek bölgesel tanıtımın sağlanması, müşteri portföyünün artması gibi hem bölgesel hem de sektörel açıdan olumlu sonuçlar doğurabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

AĞRAŞ, Süleyman, 2013, "Rekabetçi davranışların oluşmasında örgütsel yeteneklerin etkileri: Türkiye'deki otel işletmelerine yönelik bir araştırma", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AKAN, Perran, 2007, "Uygulama Açısından İş Etiği Kuralları ve Evrensel Turizm Etiği İlkeleri", Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 1, Ankara, s.7-20.

AMOAH, V.A. and BAUM, T. (1997), "TourismEducation: PolicyVersusPractice", International Journal of ContemporaryHospitality Management, 9 (1), s.5–12.

ATAYMAN, Veysel, 2011, Etik, DonKişot Yayınları/Temel Kültür ve Düşünce Dizisi, İstanbul.

ATEŞ, Alev, 2008, "Otel İşletmelerinde Yöneticilerin İş Etiğine Yaklaşımları ve İzmir İlinde Dört ve Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Uygulama", Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.

BARUTÇUGİL, İsmet, 2004, Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi, Kariyer Yayıncılık, İstanbul.

BOLAT, Tamer ve AYTEMİZ SEYMEN Oya, 2003, "Örgütlerde İş Etiğinin Yerleştirilmesinde Dönüşümcü Liderlik Tarzının Etkilerinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Balıkesir, s.59-85.

BÜLBÜL, Rıdvan, 2001, İletişim ve Etik, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener 2011, Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

CHRYSSIDES, George D. and KALER John H.,1993, Business Ethics, ThomsonPublish, UK.

ÇEVİKBAŞ, Rafet, 2006, "Yönetimde Etik ve Yozlaşma", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 1, Erzurum, s.265-289.

DAŞTAN, Abdulkerim, BAYRAKTAR, Yaşar ve BELLİKLİ Uğur, 2015, "Muhasebe Mesleğinde Etik İkilem ve Etik Karar Alma Konularında Farkındalık Oluşturma: Trabzon İlinde Bir Araştırma", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 29, Sayı: 1, Erzurum, s.63-82.

DOĞAN, Nilhun, 2009, "İş Etiği ve İşletmelerde Etik Çöküşü", SÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 16, Konya, s.179-200.

DOLMACI, Nilgün ve BULGAN, Gülay, 2013, "Turizm Etiği Kapsamında Çevresel Duyarlılık", Journal of Yasar University, 29 (9), İzmir, s.4853-4871.

ELANGO, B., PAUL Karen, KUNDU Sumit K. ve PAUDEL Shishir K. (2010), "OrganizationalEthics, IndividualEthicsandEthicalIntentions in International Decision-Making", Journal of Business Ethics, Vol: 97, No: 4, s.543-561.

ERTURHAN, Hilal ve FİLİZÖZ Berrin, 2011, "İş Etiği ve Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 2, Sivas, s.139-157.

FİLİZÖZ, Berrin, 2011, Etik ve Etiğe İlişkin Temel Kavramlar, (Ed. Zeyat Sabuncuoğlu, İşletme Etiği), Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

GÖK, Sibel, 2009, "Çalışma Yaşamında İş Etiği: Bir Alan Araştırması", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 57, İstanbul, s.549-577.

GRANDGENETT, Rita, 2010, "Ethics in Business Practice", Journal of TheAmericanDieteticAssociation, Volume: 110, Number: 7, USA, s.1103-1104.

GÜL, Hasan, 2006, "Etik Dışı Davranışlar ve Ussallaştırılması: Devlet Hastanelerinde Bir Uygulama", Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı: 10, Konya, s.65-79.

HJALAGER, A.M. and ANDERSEN S. (2001), "TourismEmployment: ContingentWorkor Professional Career?", EmployeeRelations, 23 (2), s.115–129.

KALAYCI, Şeref, 2010, Faktör Analizi, (Ed. Şeref Kalaycı, SPSS Uygulamalı Çok değişkenli İstatistik Teknikleri), Asil Yayın, Ankara.

KAYIŞ, Aliye, 2010, Güvenilirlik Analizi, (Ed. Şeref Kalaycı, SPSS Uygulamalı Çok değişkenli İstatistik Teknikleri), Asil Yayın, Ankara.

MACKINNON, Barbara, 2004, Ethics (TheoryandContemporaryIssues), Fourth Edition, Thomson/Wadsworth, Australia.

ORHA, Ramazan, 2013, "Yöneticilerin İş Etiğini Algılamalarına Yönelik Bir Araştırma", Sakarya Üniversitesi SBE.

ÖZDEMİR, Süleyman, 2009, Günümüz Türkiye'sinde Akademik İş Ahlakı Çalışmalarına Genel Bakış, (Ed. Sabri Orman ve Zeki Parlak, İşletmelerde İş Etiği), İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

ÖZKALP, Enver ve KIREL Çiğdem, 2013, Örgütsel Davranış, Ekin Yayınevi, Ankara.

TAK,Bilçin, 2011,İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları ve Etik, (Ed. Zeyyat Sabuncuoğlu, İşletme Etiği),Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

TUNÇ, Ramazan, 2010, "Çalışma Hayatında İş Etiği ve Turizm Sektöründe Bir Uygulama", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/, (13.07.2015).

TürkiyeOtellerRehberi, http://www.hotelguide.com.tr/, (28.07.2015).

VARİNLİ, İnci, 2004, "Hizmet İşletmelerinde Çalışanların Etik Olmayan Davranışlara İlişkin Değerlendirmeleri: Otel İşletmelerinde Bir Uygulama", Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt:4, Sayı:1-2, İzmir, s.44-53.

WEISS, Joseph W., 2006, Business Ethics, International Student Edition, Mason, Ohio.

YEŞİL, Salih, 2011, "Küresel İş Etiği Üzerine Alternatif Stratejiler, Eleştiriler ve Değerlendirmeler", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 35, s.180-201.

YILMAZER, Aydın ve BAHADIR İsmet, 2011, "OtelİşletmelerindeÖnbüroÇalışanlarınınEtikAlgılamalarınaYönelikBirAraştırma", Ç.Ü. SosyalBilimlerEnstitüsüDergisi, Cilt: 20, Sayı: 3, Adana, s.21-40 21.

SOSYAL DESTEK PROGRAMI'NIN (SODES) SOSYAL KALKINMAYA KATKISI BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ

Hamza AYAN[1]

ÖZET

Kalkınmanın temel konusu, ülkelerin gelişimi için gerekli olan faktörleri belirlemek ve bu faktörlerin nasıl kullanılacağını ortaya koymaktır. Ülkelerin kalkınmalarını sağlayacak en önemli faktörlerin başında insana yapılan yatırım gelmektedir. Dünya'daki bütün ülkelerin temel hedefi iktisadi kalkınmadır. Türkiye'de de gerek ulusal, gerek bölgesel bir takım kalkınma stratejileri uygulanmaktadır. Son yıllarda Türkiye'de ekonomik ve sosyal kalkınmaya dönük bölgeler arasındaki dengesiz kalkınmanın önüne geçme adına bir takım kalkınma stratejileri uygulanmaktadır. GAP ve DAP bu kalkınma stratejilerine birer örnektir. Yine 2008 yılında başlatılan ve 2014 yılında 34 il'e yayılan Sosyal Destek Programı (SODES) kalkınma stratejilerine örnektir. Kalkınma Bakanlığı bünyesinde bulunan SODES ekonomik olarak dezavantajlı olan illerin beşeri sermayesini güçlendirmek ve toplumsal bütünleşme sürecinde topluma destek olmayı amaçlayan bir programdır. Bu çalışmada, 2008 yılında uygulanmaya başlanan ve 2015 yılına dek varlığını koruyan SODES programının kültürel ve toplumsal kalkınmaya olan etkisi, Bingöl örneğinde istatistikî verilerle ve proje örnekleriyle irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Sosyo-kültürel Kalkınma, İktisadi Kalkınma, SODES*

ABSTRACT

The main topic of development is to determine factors that are necessary for development of countries and to put forward how to use these factors. One of the most important factors that provides development of countries is the investment made on people. The main target of all countries is economical development. In turkey, both some national and regional development strategies are applied. In recent years, in Turkey, some development strategies are applied in order to prevent unequal development between regions. GAP and DAP are examples of these strategies. Also, Social Support Programme (SODES) which was initiated in 2008 and spread to 34 cities in 2014 is an example of these strategies. SODES which is under Development Ministry aims to strengthen social capital of economically disadvanteg cities and to support society in the social integration process. In this study, it is tried to investigate effect of the programme of SODES which was initiated in 2008 and maintained till 2015 on social and cultural development with statistical datas and project examples in example of Bingöl.

1 1 Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, hayan@bingol.edu.tr

Keywords*: Socio-cultural Development, Economical Development, SODES*

GİRİŞ

Ülkeler barındırdıkları nüfusun gerek ekonomik gerekse beşeri kalkınması için kalkınma stratejileri uygularlar. Beşeri kalkınma sosyal kalkınmayı beraberinde getirir. Sosyal kalkınma ve beşeri kalkınma refah standartlarını maksimize eder. 21. Yy'da küresel ülkeler sürdürülebilirlik adına iktisadi kalkınmayı gözetirler. İktisadi kalkınma ülkelerin kalkınmasında salt yeterli faktör olmamaktadır. Bu durumun farkında olan ülkeler beşeri ve sosyal kalkınmayı da hedeflemektedirler. Beşeri ve sosyal kalkınma sonucunda, elde edilen refahın toplumun farklı kesimleri arasında eşit bir şekilde paylaşılmasını ve farklı toplum kesimlerinin kalkınma mücadelesine daha fazla olmasını sağlamaktadır. Kalkınmanın ülke genelinde eşit bir şekilde dağılmasını hedefleyen ülkeler, bünyelerindeki dezavantajlı bölgelerin avantajlı bölgelerin seviyelerine ulaşabilmeleri için gerek iktisadi gerekse beşeri kalkınma planları uygularlar. 2008 yılında uygulanmaya başlayan Mart 2015'de son çağrı teklifine çıkan Sosyal Destek Programı (SODES) Türkiye'de dezavantajlı bölgelerin beşeri kalkınmasına ve sosyal refahın oluşumunda önemli bir kalkınma stratejisidir.

Çalışmada kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının tarihsel kökeni üzerinde durulmuştur. Kavramsal olarak soysal kalkınma ve sosyal refah kavramları irdelenmeye çalışılmıştır. Genel kavramsal çerçeve ele alındıktan sonra sosyal refahın oluşumunda önemli bir kalkınma planı olan "Sosyal Destek Programı" (SODES) programının amaç, kapsam ve bileşenleri ele alınmıştır. Bingöl ili özelinde SODES programının kalkınmaya olan katkısı, istatistikî verilere dayandırılarak irdelenmeye çalışılmıştır.

1. KALKINMA

Kalkınma kavramı, gerek iktisat, gerekse iktisat dışı disiplinlerde sıkça kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kalkınma kavramı toplumsal olgu(ları) açıklamak için kullanılan kavramlardandır. Bu çerçevede kalkınma kavramı bazen içerik olarak büyüme, modernleşme, sanayileşme yerine kullanılmaktadır. Kalkınma kavramı toplumsal değişim ve dönüşümlerle iç içe olup zaman zaman farklı içerikler kazanmıştır. Bazen aynı dönemlerde dahi farklı içerikler kazanmıştır. Bütün bunlarla birlikte kalkınma kavramı benzer diğer kavramların yerine kullanıldığı için esnek bir görünüm kazanmasına yol açmıştır. Bundan dolayı kalkınma kavramının içeriği açık ve anlaşılır değildir (Yavilioğlu: 2002, 59). Kalkınma kavramının açık ve anlaşılır kılınması için hangi ekonomik olgu ve olaylar yerine kullanıldığını bilmek gerekir.

Torunoğlu kalkınmayı: "Sadece büyüme ile eş anlamlı olarak anlaşılmaktadır. Beslenme, barınma olanakları, sağlık ve eğitim hizmetleri, insan hakları gibi göstergeler de kalkınma kavramının içinde düşünülmektedir. Bu anlamda sürdürülebilir kalkınma, sadece ekonomik değil, siyasal ve sosyal süreçleri olan bir süreçtir" (www.tubitak.gov.tr/) şeklinde ifade etmiştir. Bu çerçevede kalkınma, salt ekonomik büyüme ve ekonomik refahlaşma olguları ile örtüşmemektedir. Kalkınma beraberinde birçok parametreyi barındırmaktadır. Kalkınma kavramı günümüz modern toplumlarda salt ekonomik çerçevede kişi başına düşen gelirin arttırılmasına dönük olduğu ifade edilir. Bu durum kalkınma kavramına ekonomik büyüme rolü sunmaktadır. Fakat Torunoğlu'nun da ifade ettiği gibi kalkınma kavramı modern toplumlarda farklı toplumsal olgu ve olaylar doğrultusunda şekillenmektedir.

Kalkınma Bakanlığı, kalkınma anlayışını salt ekonomik refah seviyesine ulaşmak olarak tanımlamamakla birlikte kalkınma anlayışını mevcut misyon ve vizyonları ile ifade etmiştir:

"Ülkemizin ekonomik sosyal kalkınmasının hızlandırılması, dengeli ve sürdürülebilir kılınması için kalkınma sürecini katılımcı bir yaklaşımla planlayarak hükümete müşavirlik

yapmak ve toplumun tüm kesimlerine yol göstermek, kalkınmayı bütüncül bir yaklaşımla tasarlayan ve yönlendiren, politika ve strateji üretimine ve koordinasyonuna yoğunlaşmış, uzmanlığa dayalı, yenilikçi ve bir kurum olmak"(Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Küresel çağda ülkeler, barındırdıkları nüfusun refah ve mutluluğunu sağlamak için bünyelerinde bulundurdukları kaynakları verimli değerlendirmek ve bu doğrultuda ekonomik stratejiler geliştirmektedirler. Ülkelerin barındırdıkları ekonomik sistem ne olursa olsun hedeflemeleri gerektiği dört temel argüman söz konusudur. Bu çerçevede argümanlar, hangi mallar üretilmelidir, ne kadar üretilmelidir, hangi teknoloji ile üretilmelidir ve bölüşüm nasıl olmalıdır? Şeklindedir (Geray:1991). Bu dört temel soruya cevap arayan ülkeler, mevcut ekonomik yapılarını daha sağlam temeller üzerine kurma başarısı göstermektedirler.

Kalkınma kavramı ile ilgili tarihsel süreçte mevcut durumlar çerçevesinde farklı tanımlar geliştirilmiştir. Bu doğrultuda gerek iktisat gerek diğer sosyal bilim disiplinler kalkınma kavramıyla ilgili zaman zaman farklı tanımlar yapmışlardır. Bu anlamda birçok kalkınma tanımları yapılmıştır. Bunlar:

Kalkınma; insanların daha fazla gelir elde ederek yaşam düzeylerinin yükseltilmesi için, bir sosyal sisteme yeni ve modern üretim tekniklerinin sunulmasını gerektirebilir.

Kalkınma; geleneksel toplumun, gelişmiş batı uluslarının sahip olduğu toplumsal ve teknolojik yapıya topluca dönüştürülmesi olarak anlaşılabilir.

Kalkınma; insanların ve toplumların kendilerine güvenli bir gelecek kurabilmelerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi olarak düşünülebilir.

Kalkınma; insanların ne yapacaklarını, aldıkları sağlıklı kararlar ile belirledikleri özgür deneyimler olarak algılanabilir (Akt. Tolunay ve Akyol: 2006, 119).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere birçok farklı kalkınma kavram söz konusudur. Bütün bu tanımları harmanlayarak kalkınma kavramı, ekonomik olarak geri kalmış ülkelerin sosyo kültürel ve sosyo ekonomik bakımdan belirli gelişim stratejileri uygulayarak gelişmiş ülkelere ulaşabilme çabası olarak tanımlanabilir. Gelişmemiş ülkelerin gelişmiş ülkelere yetişme çabaları, milli gelirin ve üretimin arttırılması, sosyo ekonomik yapının sosyo kültürel yapıya uyarlanarak değiştirilmesi ve mevcut toplumun değer yargılarını da değerlendirerek belirleyecekleri ekonomik büyüme stratejileri ile gerçekleşir. Bir ülkenin iktisadi olarak kalkınmasının gerçekleşebilmesi için kalkınma ile eş değer gelişmesi gereken belli başlı gelişme alanlar söz konusudur. Bu alanlar, kalkınma ile eş değer gelişir. Ekonomik (iktisadi) kalkınma, Sosyal kalkınma ve Beşeri kalkınma bu alanlara örnektir. Bütün bu kalkınma alanları gelişmemiş ülkelerin kalkınma ve gelişme stratejilerinin içinde söz konusu dikkate alınıp değerlendirilmesi gereken durumlardır. Kalkınma stratejilerinin belirlenmesi ve sağlıklı pratize edilmesi, beraberinde sürdürülebilir kalkınmayı da getirir.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Sürdürülebilirlik kavramı tek başına bir anlam ifade etmemekle birlikte beraberinde birçok temel taşların (çevre, ekonomi, toplum) irdelenmesi sonucu belirlenen oluşumun adıdır. Sürdürülebilirlik kavramı tarihsel süreç içerisinde birçok farklı tanımlarla karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma pek çok insan tarafından dile getirilen fakat anlamı çok da iyi bilinmeyen bir kavramdır. Tarihsel süreç içerisinde farklı grup ve organizasyonlar tarafından kendi amaç ve hedefleri doğrultusunda tanımlar yapılması kavramın muğlâk bir hale bürünmesine yol açmıştır. Sürdürülebilirlik kavramının tarihsel kökenlerine bakıldığında 2002 yılına kadar altı farklı organizasyonun kavramı anlamlandırmak için bir araya gelindiği görülmektedir. Endüstri devrimi ile başlayan ve günümüze değin varlığını koruyan sürdürülebilirlik kavramı, ham madenin işlenmiş ürüne dönüştürülmesi sürecinde meydana gelen uzun vadede çevresel ve sosyal gelişimin sağlanması önünde olumsuz etki yaratması

sonucu meydana çıkan alternatif bir tanımdır. Kavramın ilk olarak kabul görülmeye başlaması 1970 ve 1980 yıllarından başlayan bir dizi uluslararası organizasyonlarla şekillenmiştir. Kavram ilk olarak Club of Rome tarafından yayımlanan "Büyümenin Sırları" adlı raporla gerçekleşir. Bu raporda üzerinde durulan temel argüman 21. yüzyılda insanlığı bekleyen tehlikeler üzerinde durulmaktadır (Akt. Akgül: 2010, 135).

Sürdürülebilirlik kavramı, sürdürülebilir bir yaşam için yapılan ilk organizasyon gibi zaman içerisinde birçok uluslararası çalışmalarla irdelenmeye çalışılmıştır. Yapılan birçok çalışmada belirli argümanlar temel odak noktası alınmış ve böylelikle sürdürülebilirlik kavramının tanımı şekillenmiştir. Bu açıdan bakıldığında karşımıza birden farklı tanım çıkmaktadır. Kalaycıoğlu ve Göymen (2010: 113) sürdürülebilirlik kavramını: *"Temel çevresel, sosyal ve ekonomik hizmetlerin dayandığı ekolojik ve toplumsal sistemlerin varlığını tehdit etmeksizin herkese sunabildiği kalkınma olarak tanımlanabilir"* şeklinde tanımlamışlardır. Yine 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu sürdürülebilirlik kavramını *"Bugünün ihtiyaçlarını, gelecekteki kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini tehlikeye atmadan karşılamak"* şeklinde tanımlamıştır (Marshall: 1999, 705-706). Bu raporda da belirtildiği gibi küresel çağda mevcut kaynakların bilinçsiz tüketimi ve beraberinde kaynakların azalmasının söz konusu olması ve bu doğrultuda önlemlerin alınması ihtiyacı gelecek kuşaklara sürdürülebilir bir yaşamın bırakılması, insanlığın ortak beklentisini doğurmuştur. Nitelim 1987 yılında söz konusu ifade edilen bu kaygı 20. yüzyılı geride bırakıp 21. yüzyıla gelindiğinde, dünya genelinde mevcut kaynakların tüketimi ve sağlıklı kullanımı problemi varlığını korumaktadır.

Sürdürülebilirlik ve sürdürebilir kalkınma kavramlarının önünü açan ikinci adımlardan biride yine 1972 yılında Birleşmiş Milletlerin düzenlediği "Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansında" söz konusu olmuştur. Bu konferansta bir önceki konferansta olduğu gibi insanlığın içinde yaşadığı ekolojik çevrenin korunması, iyileştirilip geliştirilmesi ve gelecek nesillere aktarılması sürecinde oluşabilecek kaygıların çözülmesi üzerinde durulmuştur. Sürdürülebilirlik kavramının dünya sisteminde oturmasına yol açan önemli gelişmelerden bir diğeri ise "eko-gelişme" kavramının önerilmesi durumudur. Eko-gelişme, bölgesel ve yerel düzeyde, içinde yaşanılan mevcut ekolojik olanakların sistemli, dengeli ve akılcı kullanımı, beraberinde kullanılacak teknolojik seçeneklerin ekolojik çevre ve toplumun diğer gereksinimlerine zarar vermeden gözetilip geliştirilmesi durumudur. Eko-gelişme kavramını Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından ilk kez 1987 yılında "Ortak Geleceğimiz" adlı raporla ilk kez resmi olarak kavramsal bir çerçeveye oturtulmuştur. Böylelikle dünyanın ekonomik ve politik sürecini yürüten bütün ülkeler ve organizasyonlar Eko-gelişme kavramını kullanmışlardır (Akt. Akgül: 2010, 136). Böylelikle mevcut kaynakların kullanımı ve sürdürülebilirliği sağlanılmak hedeflenmiştir.

Sürdürülebilirlik kavramının önündeki handikaplardan biri olan gelişmiş ülkelerin üçüncü dünya ülkelerinin kaynaklarını fütursuzca kullanımı ve aynı zamanda tüketimi sonucu oluşan bir kaos durumudur. Gerçekte Birleşmiş Milletler tarafından ortaya atılan "Sürdürülebilirlik" kalkınma paradigmasının altında yatan, çevre sorunlarının ana nedenleri olarak görülen bilinçsiz kaynak kullanımı ve nüfus artışına çözüm bulmaktır (www.tubitak.gov.tr/). Sürdürülebilirlik sorununa çözüm arayışının temel çözümü, gelişmiş ülkelerin sürdürülebilirlik kavramına yükledikleri misyonu dengeli ve akılcı kullanımı ile gerçekleşir.

Daha öncede belirtildiği gibi söz konusu sürdürülebilirliğe çözüm arayışları "Yeryüzünü Önemsemek: Sürdürülebilir Bir Yaşam Stratejisi" başlığı ile hazırlanan raporla yeniden gündeme gelmiştir. Sürdürülebilirliğin ilkeleri bu raporda belirtilmiş ve pratize edilebilir bir gelişim stratejisi belirlenmiştir. Rapor beraberinde sürdürülebilir bir ekonominin de varlığının olabileceği üzerinde durulmuştur. Bu ve buna benzer birçok sürdürülebilir bir doğa arayışı yıllar yılı gerçekleşmiştir. Yine 1992 yılında Rio de Janerio'da düzenlenen yer "Yeryüzü Zirvesi" olarak anılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, Brundtland Komisyon'unun hazırlamış olduğu raporda belirtilen örneklerden biridir (akt. Akgül: 2010, 136). Tarihsel süreç içerisinde yapılan bir çok organizasyon'un temel hedefi ve amacı sürdürülebilir bir doğanın ve

yaşamın eldeki mevcut kaynaklarla nasıl kullanılabilir arayışıdır. Böylelikle mevcut arayışlar ve üretilen çözüm yollarının pratize edilmesi küresel sisteme karşı ayakta durabilen bir doğanın varlığını oluşturacaktır.

Dünya'da söz konusu olan sürdürülebilir yaşam arayışı hiç şüphesiz Türkiye'de de olmuştur. Türkiye'de sürdürülebilir yaşantının birçok arayışı tarihsel süreçte karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 1963 yılında başlayan 1963-1967 "Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı" yapılmıştır. Fakat sürdürülebilir bir yaşam konusu ilk defa "Beş Yıllık Üçüncü Kalkınma Planı" olan 1973-1977 yılında yapılan çalışmada karşımıza çıkmaktadır (Algan: 2000, 227). Bu kalkınma planından önceki anlayış salt ekolojik çevrenin bozulmasına yöneliktir. Üçüncü Kalkınma Planından sonra yapılan kalkınma planları dünya küresel anlayışına ayak uydurabilme bağlamında sürdürülebilirlik daha da detaylı ele alınmıştır. Kalınma Bakanlığı (2014) sürdürülebilir kalkınma anlayışını: *"İstikrarlı ve sürdürülebilir bir kalkınma için ekonomik refahın yükseltilmesini, sosyal hakkaniyetin gözetilmesini ve çevrenin korunmasını bütüncül ve dengeli bir şekilde ele almaktadır"* şeklinde yorumlamıştır. Gerek dünyada gerekse Türkiye'deki sürdürülebilirlik arayışının çözümünü King ve Lessıdrenska'nın (2010:5) söylemleri özetlemektedir.

"Bugün yaptıklarımızın bizden sonraki kuşakların ihtiyaçlarını tehlikeye atmadığından emin olmalıyız. Hiç birimiz Dünya'nın sahibi değiliz. Hepimiz buranın bekçileriyiz ve geçiciyiz geçici bekçiler olarak görevimiz gezegeni kurtarmak ve kollamak. Bu da ancak kurumlar, devletler ve bireyler aynı paydada buluşursa sağlanabilir. Bu payda ise hem bizim hem de bizden öncekilerin çevre üzerinde yarattığı olumsuz etkileri azaltarak gezegendeki yaşam kalitemizi artırmaktır."

Sürdürülebilir bir yaşam ve doğa arayışı beraberinde sürdürülebilir bir kalkınmayı ve refahı da getirmedir.

3. SOSYAL KALKINMA VE SOSYAL REFAH

Sosyal kalkınma, sosyal refah kavramları birbirleri ile ilişki ağı kurmuş ve örüntülü bir hale bürünmüşlerdir. Toplumsal yaşam içerisinde her iki kavramın da hedeflediği temel argüman bireyin yaşam standartlarının arttırılması ve toplumsal hayat içerisinde bireye yaşanılabilecek bir yaşantı sunmaktır. Kalkınma kavramı salt ekonomik olarak düşünülmemekle birlikte toplumun maddi refahını sağlama yönünde çok önemlidir. Ancak ekonomik kalkınma tek başına kalkınmışlığı ifade etmeye yeterli değildir. Kalkınma kavramı iktisat disiplininde olduğu gibi diğer disiplinlerde de karşılık bulmaktadır. Kalkınma kavramını ekonomik büyümeden ayıran unsur toplumun genelini kapsamasıdır. İktisadi büyüme bir ülkenin üretim kapasitesinin ve kalitesinin artmasıyla ilişkilidir. Mevcut artışlar yapısal olarak ekonomik olmayan toplumsal olgulara yansıdığında sosyal kalkınma kavramı söz konusu olur (www.kalkinma.org.tr).

Sosyal kalkınma kavramı kalkınma ile birlikte toplumun kendini aşarak yeni bir topluma dönüştüğü görüldüğünde topluma yansıdığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sosyal kalkınma toplumun toplumsal değişişimi ile paralellik göstermektedir. Sosyal kalkınma kavramı: gelir, yaşam koşulları ve fırsat eşitsizliğinin azaltılması ve ortadan kaldırılması anlamına geldiği söylenebilir. Bununla birlikte sosyal kalkınma kavramına devlet yatırımlarından ve buna bağlı olarak politikalarından yoksun ve mağdur sosyal grupların yararlanabilmesi ile ilgili politikaların gerçekleştirilmesiyle ilgilidir.

Kalkınma kavramının temel hedefi, birey ve toplumun iyi olma hali olarak tanımlanabilir. Bu doğrultuda kamu politikaları oluşturma, değerlendirme ve uygulama süreçleri, toplumun ve bireyin iyi olma hali doğrultusunda yeniden değerlendirilip oluşturmadır. Sosyal kalkınma kavramının temel bileşenlerinden olan insani kalkınma, eşitsiz ve dengesiz kalkınmayı değerlendirmekle birlikte, okur-yazarlık, anne-çocuk sağlığı, bebek ölümü gibi sosyal refahı zedeleyen konulara da dikkat çekmektedir. Böylelikle sosyal kalkınma, mevcut kamu

politikalarına ve kalkınma modellerine dikkat çekmektedir (www.tepav.org.tr/). Sosyal kalkınmanın toplum bünyesinde pratize edilebilmesi için gerekli politikaların yapılanması ve uygulanması gerekir. Sosyal kalkınma beraberinde sosyal refahı getirdiği hiç şüphesiz kaçınılmazdır.

Berk (2014:5-6) sosyal devlet anlayışının getirdiği sosyal kalkınma ve sosyal refah anlayışının ne ölçüde olduğunu dile getirmiştir: *"Çağımızda medeniyetin en temel ölçütlerinden birisini, toplumdaki mağdurların yaşayış düzeyleri oluşturur. Toplumdaki ekonomik kalkınma büyüdükçe, sosyal adaletinde aynı oranda gerçekleşmesi gerekir. Herkese insan haysiyetine yaraşır bir yaşayış sağlamayan ekonomik gelişme insani ve medeni bir gelişme değildir. Bu nedenle çağımızda uygulamada bulunan bütün sistemlerin, artık insanların insani hakları başta olmak üzere, bireysel* özgürlüklerini ve bireylerin temel yaşam gereksinimlerini karşılamayı amaç edinmeleri medeni ve insani bir zorunluluktur. Sistemlerin ilkelerinin, kurallarının programlarının ve uygulamalarının eşitlik anlayışıyla, sosyal adaleti sağlayacak şeklinde düzenlenmesi ve planlanması gerekir." Böylelikle Dünya üzerinde insanlığa kaliteli ve refahlı bir yaşayış oluşturulması kaçınılmaz olmaktadır. Böylece huzur, barış, özgürlük, bütün bireylerde sağlanmış olur. Sosyal kalınma politikaların uygulanması sosyal adalet anlayışının da oluşumunu beraberinde getirir. Sosyal kalkınma ve sosyal adalet anlayışı bireylerin sosyal refahı da maksimize eder. Sosyal adalet kavramını benimseyen ve bu doğrultuda eylemler gerçekleştiren ülkeler, barındırdıkları ideoloji ne olursa olsun sosyal refahın ve sosyal kalkınmanın oluşumuna katkı biçimlerini gösterir.

Sosyal refah kavramının kökenlerine bakıldığında, ilk toplumlarda tüketim gibi unsurlar aile içerisinde karşılanmaktadır. Fakat toplumlar karmaşık hale büründüklerinde ortaya çıkan yeni ihtiyaçlarla birlikte, bu ihtiyaçları karşılamak için; din, eğitim, politika, sağlık, ekonomi vb. yeni kurumlar toplumda ortaya çıkmıştır. Bütün bu durumların sonucu olarak, hayat bulan " Karşılıklı destek mekanizmaları" bireylerin gereksinimlerinin; aile, politika, ekonomi gibi kurumlar tarafından karşılanma durumunun olmadığı zamanlarda gündeme gelerek, bu dinamiklerle hayat bulunmuştur. Sosyal refah kurumu; toplumun, kendini meydana getiren üyelerine yardım etmedeki kolektif sorumluluğunu ifade eden, karşılıklı diyalog ve dayanışma üzerine kurulu bir yapıdır. Aile, ekonomi, din, eğitim, gibi geleneksel kurumların yanında daha sonra yer alan toplumsal ve sosyal bir örgütlenmedir (Yolcuoğlu: 2012, 122). Toplumsal yaşam içerisinde yer almış ve bireyleri için söz konusu olan kurumların toplumsal düzenin sağlaması adına kendi kurumsal görevlerini yerine getiremediği durumlarda sosyal refah kurumu devreye girmiştir. Sosyal refah beraberinde sosyal kalkınmayı, sosyal kalkınma ise daha barışçıl ve eşitlikli bir yapının oluşmasına yol açmaktadır. Dünya'da gerek gelişmiş, gerekse gelişmemiş ülkeler mevcut yapılarının daha fonksiyonlu ve sürdürülebilir olabilmesi adına iktisadi kalkınma politikalarının yanında sosyal ve beşeri kalkınmaları da göz önünde bulundurup değerlendirme çabasına girmişlerdir.

Genel olarak sosyal refah, toplumda refahın yaygınlaştırılması, toplumda bulunan yoksul ve korumaya muhtaç insanların devlet tarafından korunmaya alınması ve bu insanlara yardım edilmesi, bu insanlara asgari bir yaşam düzeyinin sağlanması olarak ifade edilir. Sosyal refah toplumdaki mevcut eşitsizlikleri minimize etme adına yapılan politikaların insanlara yansıması sonucu meydana gelen durumdur. Belirli bir toplumsal yapı ve toplumsal örgütlenme şekli, o topluma hizmetler sunmakta ve toplum içinde bulunan bireyler için olanaklar hazırlamaktadır. Bu hizmetlere eğitim, sağlık, ekonomi, örnek gösterilebilinir. Fakat bir toplumdaki herkes bu hizmetlerden eşit ve ortak bir şekilde faydalanamayabilir. Söz konusu dezavantajlı grupların (engelliler, suçlular v.s.) eşit faydalanamama durumu için yapılan politikalar ve hizmetler sosyal refah hizmeti grubuna girer. Sosyal refah kavramı hizmetlerden geniş anlamda yararlanma imkânı sunulduğu zaman ortaya çıkmaktadır (Kongar: 2007, 12).

Birleşmiş Milletlerin yaptığı "sosyal refah" tanımına bakıldığında: *"organize bir işlev olarak, birey, aile, grup ve toplumları değişen koşullarından doğan sosyal sorunlarını gidermek açısından, güçlendiren faaliyetler bütünü olarak, ülkelerin sosyal açıdan ve insan*

kaynağı potansiyelinin geliştirilmesi açısından, yaşamsal bir öneme sahiptir" şeklinde ifade edilmiştir (Yolcuoğlu: 2012, 123). Sosyal refah ile ilgili yapılan tanımdan da anlaşılacağı üzere temel hedef meydana gelen ihtiyaca karşılık verememe durumunda sosyal refah kavramı söz konusu olmaktadır. Toplusal refahın sağlanması çalışmaları dünyada da Türkiye'de de zaman zaman olmuştur. Modern sanayi ülkelerinde toplumu oluşturan bireylerin kendi potansiyellerini geliştirme ve gerçekleştirme ve böylelikle toplumun etkili bir üyesi olarak topluma katılım gösteren vatandaş olabilmeleri adına sosyal refah önemli bir etkendir. Çünkü modern dünyada söz konusu olan çağdaş yaşamın karmaşıklığı, bireylerin sosyal işlevlerini devam ettirebilmeleri adına bireylerin mevcut sosyal statülerini korumaları gerekir. Türkiye'de sosyal devlet anlayışına bakıldığında geçmişten günümüze değin "tortusal refah" yaklaşımı söz konusu olmuştur. Tortusal refah anlayışı, sosyal haklar veya asgari yaşam standardı düşünceleri kavramsal olarak olmayıp, yapılan yardımlar dağınık, kısa vadeli çözümler üreten bir anlayıştır. Bu anlayışta gözetilen amaç; toplumsal kurumların (aile, eğitim, din, vb.) toplumun ihtiyaçlarında yetersiz ve işlevsiz oldukları durumlarda geçici çözümler üretmektir. Böyle durumlarda aile parçalanmaları, sağlık problemleri, yaşlılık, engellik durumu vb. mağduriyetlerde toplumdaki mevcut olanaklar, programlı ve profesyonel olmayan biçimlerde görülmektedir (Yolcuoğlu: 2012, 123). Türkiye'de olan tortusal refah anlayışı değerlendirildiğinde, anlayışın handikaplarının olduğu görülmektedir. Nitekim mevcut problemlerin giderilmesi sürecinde gözetilmek istenen geçici bir çözüm yolu bulmaktır. Fakat toplumsal bir vakaya kalıcı ve sürekli bir çözüm bulunması yerine tercih edilen geçici çözüm arayışı, o problemin geleceğe dair yeniden vuku bulmasına yol açacaktır. Böylelikle geçmişte yaşanan bir mağduriyete kalıcı çözüm üretilmediği için söz konusu mağduriyete muhatap olan birey ve toplumlar ikinci bir mağduriyetle karşılaşmaları ihtimali artmaktadır. Özellikle Türkiye'de son yıllarda toplumsal kurumların eksik kaldıkları durumlarda tortusal refah anlayışını ön plana çıkararak yapılan geçici iyileştirmeler beraberinde problemleri de getirmektedir. Toplumsal süreçlerde giderilmesi gereken bir mağduriyet, daha profesyonel, programlı ve sürdürülebilir bir politika ile pratize edilmesi, toplum tabanındaki kitleler tarafından karşılık bulmasına yol açar.

4. DESTEK PROGRAMI (SODES)

Sosyal destek kavramı, 1970'li yılların ortalarından itibaren literatürde yaygın olarak ele alınıp incelenmeye başlanmıştır. Sosyal destek kaynakları genel anlamda formal ve informal kaynaklar olarak ele alınmaktadırlar. Formal destek kaynakları; resmi kurum ve kuruluşlar ile yasal çerçevede hizmet veren sivil toplum kuruluşları ve gönüllü kuruluşlar tarafından yapılan desteklerdir. İnformal kaynaklar ise yakın ilişki içerisinde olan bireylerin dezavantajlı bireylere yapılan desteği olarak karşımıza çıkmaktadır (Akt. Işıkhan: 2007, 19). Sosyal destek kavramında gözetilmek istenen temel hedef maddi manevi yönden dezavantajlı olan bireylere ve toplumlara imkânlar sağlanıp mevcut durumlarından kısmen de olsa uzaklaştırmaktır. Gelişmekte olan ülkelerde az gelişmiş bölgeleri, sosyal ve ekonomik açıdan başka bölgelere oranla ve bölgenin bütünü ile karşılaştırıldığında iktisadi avantajlardan yoksun olan bölgeler olarak tanımlanmaktadır. Bu bölgelerde gelir seviyesi ve gelir artış hızı, ülke geneline oranla düşüktür. Hâkim iktisadi faaliyet tarıma dayalıdır. Ekonomik yoksunluğun getirisi ile iş gücü istihdamın düşük olması nedeni ile işsizlik oranı yüksektir. Nüfus artış hızı ülke geneline oranla yüksektir (Erkal: 1978, 29). Bütün bu olanaksızlıklar beraberinde sağlık, eğitim ve sosyal kalınmadan yoksun olan bir yapılanmanın oluşumuna yol açmaktadır. Ülkeler mevcut olumsuz durumlarını minimize etmek için ekonomik olarak gerçekleştirdiği kalkınma stratejisi ile birlikte sosyal kalkınma için de sosyal destek stratejileri uygulamaktadır.

Dünya'da ve Türkiye'de söz konusu sosyal kalkınma adına sosyal destek projeleri de uygulanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de kalkınma konusu önemli ölçüde yer alındığından 2011 yılında 61. Hükümet tarafından Kalkınma Bakanlığı kurulmuştur.

Kurulan bakanlık özellikle kalkınma olarak geri kalmış bölgelerin gerek iktisadi gerekse sosyal kalkınmasına dönük stratejiler geliştirilmiştir. Bu stratejilerden biri de "Sosyal Destek Programı" (SODES) dır. SODES programı 2008 yılında uygulamaya başlamıştır. Programın amacı dezavantajlı bölgelerin beşeri sermayesini güçlendirmek ve toplumsal bütünleşme sürecin destek olmaktır. SODES programı, dezavantajlı bölgelerde yoğun düzeyde etkili olan işsizlik, göç, yoksulluk gibi olguların önüne geçme adına tasarlanan sosyal programdır. 2008 yılında uygulamaya başlayan ve 2015 yılında da çağrı teklifine giden SODES programı bölgesel kalınma projelerinin önemli ölçüde tamamlanması amacıyla 2008 yılında GAP (Güney Doğu Anadolu Projesi) altında sosyal gelişmenin sağlanması bileşeni altında kurulmuştur. 2010 yılından itibaren de DAP (Doğu Anadolu Projesi) bölgesinde uygulanmaya başlamıştır (Şahin: 2012, 241).

Küresel çağda ülkeler, küresel sistemde kalabilmek için bünyelerinde bulunan ve gelişmişlik düzeyi bakımından dezavantajlı olan bölgelerinin gerek beşeri gerek iktisadi kalkınmaları için stratejiler uygulamışlardır. Bununla birlikte ülkeler, yerelleşme olgusu içinde arayışlara girmişlerdir. SODES programı beşeri kalınmanın ve yerelleşmenin oluşumu adına önemli bir programdır. Sosyal destek projeleri, bölgesel ve sosyal gelişme politikaları, kaynakların etkin kullanımının sağlanması ve ülke genelinde eşit bir kalkınmanın sağlanması açısından önemlidir. Bu bağlamda sosyal destek programlarının en önemli araçları beşeri sermayeye yapılan yatırımın artmasıdır. Beşeri sermayenin artırılması gelecek nesillere yoksulluğun aktarılmasını da minimize ettiği düşünülmektedir. Bu anlamda GAP ile başlayan ve DAP ile devam eden kalkınma programı, ülke genelinde dezavantajlı bölgelerin avantajlı bölgelere yetişme açısından önemli ölçüde örnek teşkil eden programdır (www.dpt.gov.tr).

SODES programı ile amaçlanmak istenen hedef, sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve buna bağlı olarak sosyal refahın arttırılmasıdır. Sosyal refah için göç, yoksulluk, işsizlik gibi sosyal sorunların çözümüne yönelik, çözümün ana dinamiği olan yerel dinamiklerin aktif olması gerekir. Çünkü yerel dinamikler, yerelin problemlerinin bilme konusunda önemli tecrübeye sahiptirler. 1990'lı yıllardan itibaren gerçekleşen küreselleşme süreci ile yerelleşme olgusu yerel yönetimler ve yerel sivil toplumların ortak yapıların etkin olması gündeme gelmiştir. Bu bağlamda, her bölgenin ihtiyacını, potansiyelini ve önceliklerini dikkate alarak bütün dezavantajlı bölgelerin gerek ekonomik gerekse sosyal kalkınması hedeflenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda gerçekleşen politikaların pratize edilmesi toplumsal bütünlüğün oluşumunda kaçınılmaz bir etkendir.

Sosyal destek programlarının temel kapsam ve bileşenlerine bakıldığında, 2008 yılında GAP eylem planı altında ilk olarak 9 GAP ilinde uygulanmaya başlanmıştır. 2008 yılında 398 proje faaliyete geçerken, ayrılan bütçe ise 42.000.000 liradır. 2009 yılında 9 ilde uygulanan proje sayısı 778, ayrılan bütçe 91.864.300 liradır. 2010 yılında 25 ilde uygulanan proje sayısı 1187 iken ayrılan bütçe ise 150.000.000 liradır. 2011 yılında 30 ilde uygulanan 1810 proje faaliyete geçerken, ayrılan bütçe ise 194.617.923 liradır. 2012 yılında 30 ilde uygulanan proje sayısı 1619 iken ayrılan bütçe ise 195.865.810 liradır. Son olarak Mart 2015 yılında proje çağrısına çıkılmış ve başvurulan projelerin değerlendirme aşaması devam etmektedir (www.sodes.gov.tr). 2008-2012 yılları arasındaki proje sayılarına ve ayrılan bütçelere bakıldığında her yıl ayrılan bütçenin artışı izlenmektedir. Ayrılan bütçenin artması bakanlığın sosyal kalkınmaya vermiş olduğu ilginin göstergesidir.

SODES programının 3 temel bileşeni vardır: Bunlar İstihdam bileşeni, sosyal içerme bileşeni ve kültür, sanat ve spor bileşenidir. Bu üç bileşende sosyal kalınmaya önemli katkılar olan ve bir birinden bağımsız bileşendir. İstihdam bileşenine bakıldığında, bu bileşen kapsamındaki projeler ile istihdam edilebilirlik oranının artmasına yönelik projeleri kapsamaktadır. Dezavantajlı gruplara nitelikli iş gücü ve mesleki donanım edinmeyi hedeflemektedir. Yine hedeflenen noktalardan bir diğeri ise dezavantajlı bireylere verilen eğitimlerle kendi işini kurabilecek desteği oluşturmaktır. Böylelikle özellikle ekonomik olarak dezavantajlı olan bireylerde topluma entegre olma hususunda önemli adım olunur. Bireyler toplumdan uzaklaşıp

yabancılaşma olgusu ile karşı karşıya gelmekten ise topluma kanalize olmaktadırlar. Bu bileşenin yaş aralığına bakıldığında daha çok genç ve orta yaştaki bireylere dönük yapılan projeleri kapsamaktadır. Diğer bir faktör ise bu bileşende atölye kurmak, kurs açmak, eğitimler vermek ve bunların sonucunda sertifika ile ödüllendirmek gibi uygulama söz konusudur. Yıllara göre uygulanan istihdam proje sayılarına bakıldığında: 2008 yılında 81, 2009 yılında 157, 2010 yılında 195, 2011 yılında 254 ve son olarak 2012 yılında 161 proje uygulanmıştır. Diğer bileşene bakıldığında bu bileşen sosyal içerme bileşenidir. Bu bileşen ile ulaşılmak istenen hedef, yoksulluğun azaltılması, sosyal yardım alan yoksul bireylerin kendi geçimlerini temin edebilecek duruma gelmesidir. Yaşlı, özürlü, çocuk ve kadınların toplumun öncelikli kesimi olan bireylerin yaşam kalitesini maksimize etmek ve bunlara sunulan hizmetlerin kalitesini arttırmak amaçlanmaktadır. Bu bileşenin kapsamına dezavantajlı bütün bireyler girmektedir. Böylelikle sosyal refahın artması durumu söz konusu olmaktadır. Yıllara göre desteklenen sosyal içerme projelerine bakıldığında: 2008 yılında 121, 2009 yılında 300, 2010 yılında 501 2011 yılında 769 ve son olarak 2012 yılında 824 proje desteklenilmiştir. Yılları göre proje artışı gözlemlenmektedir. Sosyal refahın artması beraberinde toplumsal barışın, huzurun ve kalkınmanın gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Üçüncü ve son olan bileşen ise kültür, sanat ve spor bileşenidir. Bu bileşen kapsamındaki projelerde ulaşılmak istenen hedef, toplumun ihtiyaç hissettiği kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlerin geliştirilmesidir. Özellikle çocukların ve gençlerin sanatsal, kültürel ve sportif faaliyetlere yönlendirerek yeteneklerinin açığa çıkartılması sağlanmaktadır. Bu bağlamda dezavantajlı olan çocuk ve gençlerin ufuklarının genişlenmesiyle birlikte geleceğe dönük rasyonel düşünen yetenekli neslin oluşturulması gerçekleşmektedir. Kültür, sanat ve spor bileşeninin yıllara göre desteklenen proje rakamlarına bakıldığında, 2008 yılında 196, 2009 yılında 321, 2010 yılında 491, 2011 yılında 787 ve 2012 yılında 635 proje desteklenmiştir. Kültür, sanat ve spor bileşeninin ulaşmak istediği hedeflerden bir diğeri ise, çocuklar ve gençlerin olumsuz toplumsal olgulardan uzak tutulmasıdır. Suça yatkın çocuk ve gençliğin olması, uyuşturucu kullanımının olması vb. olumsuz olaylardan uzak tutulan çocukların ve gençliğin yetişmesi önemli toplumsal görevlerdendir (www.sodes.gov.tr).

Yukarıda yıllara göre verilen bileşenlere (istihdam, sosyal içerme, kültür, sanat ve spor) bakıldığında, daha önce ifade edildiği gibi gözetilmek istenen temel hedef, beşeri sermayeye yapılan yatırımlar sonucu yaşam standartları kaliteli bir hale bürümektir. Kalkınma Bakanlığı'nın 9 il ile başlayıp 2013 yılında 34 il'e yükselttiği proje kapsamının yıllara göre artışın sağlanması mevcut sistemin beşeri sermayeye göstermiş olduğu önemin ifadesidir. Bütün bunlarla birlikte 2015 yılında başvuru çağrısına çıkılmış ve 34 ilde tekrar uygulanmak hedeflenmiştir. Böylece sosyal refah standartlarını maksimize eden ve toplumla bütün halinde olan ve rasyonel düşünce kazanıp üretebilen gençliğin oluşumu sağlanmaktadır. Bu durum gelecek nesillere örnek teşkil ederek sürekli üreten ve kendini gerçekleştiren bireylerin oluşumunu sağlayacaktır.

5. SODES PROJE UYGULAMASI (BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ)

Bingöl, kültürel ve doğal açıdan çok zengin özelliklere sahip bir ildir. Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat bölümünde yer alan 266.000 nüfuslu bir kenttir. Bingöl'de yaşayanlar ise güzel kültürel özellikleri ile birlikte birçok insani meziyetleri bünyesinde taşır. Kültürel açıdan farklı zenginlikleri bünyesinde barındıran Bingöl, geleneksel yapısından tam anlamıyla kopmamış, zaman zamanda kültürel değerlerini koruma adına pratize eden bir şehir konumundadır. Bingöl ili sosyo ekonomik bakımından gelişmeye ihtiyaç duyan iller arasında yer almaktadır. Bu bağlamda birçok çocuk ve gencin ailelerinin ekonomik imkansızlıklarından dolayı, ülkenin diğer bölgelerinin sahip olduğu doğal ve kültürel zenginlikleri görme olanağı bulunmamaktadır. SODES programı ile mevcut dezavantajlı bölgedeki çocuklar ve gençler ülkedeki kültürel ve doğal zenginlikleri görme fırsatını elde etmişlerdir. Bingöl ilinde 2010 yılında başlayan SODES programında yaklaşık 5000 çocuk ve genç ülkenin çeşitli illerine

kültürel geziler yaparak kültürel birikim elde etmişlerdir. Bunun yanında SODES kapsamında uygulanan projeler ile özellikle kırsal bölgelerdeki çocukların şehir merkezindeki çocuklara oranla dezavantajlı olması nedeni ile 160 yerleşim yerine çocuk oyun parkı yapılmıştır (Bingöl Valiliği, SODES: 2012-2013, 7-13).

Bingöl'de yönetilen projeler kapsamında atölye ve mesleki eğitim merkezleri kurulmuştur. İşsiz bireylere staj, eğitim ve istihdam olanakları sağlanmıştır. Eğitimde fırsat eşitliğini geliştirme bağlamında eğitim merkezleri açılmıştır. Kütüphanelerin açılması, okuma merkezlerinin açılması yapılan çalışmalara örnektir. Aşağıdaki tablolarda Bingöl'de yıllara göre desteklenen proje sayıları ve projelere ayrılan ödenek rakamları verilmiştir.

Tablo 1. Yıllara Göre Bakanlıkça Desteklenen Proje Sayısı ve Projelere Ayrılan Ödenek (TL)

Yıl	Proje Sayısı	İptal Edilen Proje Sayısı	SODES Tutarı (TL)
2010	51	1	5.223.000
2011	69	3	6.543.217,00
2012	55	4	6.687.059,00
2013	62	2	6.741.932,00
TOPLAM	237	10	25.195.308,00

Kaynak: Bingöl Valiliği AB Proje Koordinasyon Merkezi tarafından hazırlanan, "SODES Projeler 2012-2013" kitapçığından harmanlanmıştır

Tablo 2. Bileşenlerine Göre Proje Dağılımı

	Sosyal İçerme		İstihdam		Kültür, Sanat ve Spor	
Yıl	Sayı	SODES Tutarı (TL)	Sayı	SODES Tutarı (TL)	Sayı	SODES Tutarı (TL)
2010	18	2.579.019,92	9	912.242,00	23	1.591.738,30
2011	24	2.899.262,00	14	1.283.688,00	28	2.235.916,52
2012	21	3.830.017,50	7	610.025,20	23	2.582.472,00
2013	24	3.409.931,26	3	277.978,00	33	3.851.942,42
TOPLAM	87	12.718.230,68	33	3.083.933,20	107	10.262.069,24

Kaynak: Bingöl Valiliği AB Proje Koordinasyon Merkezi tarafından hazırlanan, "SODES Projeler 2012-2013" kitapçığından harmanlanmıştır

Tablolardan anlaşılacağı üzere Kalkınma Bakanlığınca yıllara göre ayrılan proje ödeneği doğrusal olarak artmıştır. Artan ödenek miktarı ilin gerek ekonomik yapısını gerekse sosyal kalkınmasını sağlamıştır. Proje ödeneklerin artması ve proje uygulama rakamlarının artması ilin refah seviyesinin artmasına katkı sağlamaktadır. İlin sosyo ekonomik, sosyo kültürel kalkınması bağlamında projeler uygulanmaktadır. İnsana yatırım felsefesi ön planda olan SODES programı toplumda özellikle dezavantajlı kesimlerde hizmet etmeyi hedef almıştır. Bunun sonucunda ise toplumsal sorunlara çözüm olmak hedeflenmiştir. Bingöl ilinde de 2010 yılı itibari ile başlayan program 4 yıl içerisinde toplam 237 projenin faaliyete geçmesi, SODES programının hedefinin il bazında doğrusal olarak arttığının ifadesidir. Bingöl'de uygulanan projelerde kalkınmanın temel hedeflerinden olan sivil toplum kuruluşlarının da toplumsal refahın arttırılmasına yönelik faaliyetlerde bulunması, yerel kalkınma bileşenlerinin de faaliyette olmasına neden olmuştur.

Kalkınma Bakanlığı tarafından düzenlen 13-15 Eylül 2015 tarihlerinde Malatya'da düzenlenen fuarda SODES kapsamındaki projelerden iyi uygulanan projeler ödüllendirilmiştir. Bingöl ilinde ise Tavz-Der (Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneği) tarafından yürütülen, "Okullarımız Güzel Olsun" projesi ödüle layık görülmüştür. Proje, 73.288,00 TL'lik bir bütçe ile 5 ay sürmüştür. Proje kapsamında Bingöl ili Solhan ilçesinde 36 köy okulunun boya badana işleri yapılarak, güzel bir fiziki görünüm ile daha sağlığa uygun bir ortam kazanılması sağlanılmıştır. Toplum yararına çalışma programı kapsamında; 6 kişi geçici istihdam edilmiştir (Bingöl Valiliği, SODES: 2010, 66). Böylelikle ilin sosyal refah standartları tam olmamakla birlikte giderilmeye çalışmaları söz konusudur.

SONUÇ

Bingöl, kültürel ve doğal açıdan zengin bir il olması nedeniyle söz konusu olumsuz toplumsal koşulları değerlendirerek ilin stratejik olarak zengin olan imkânlarının değerlendirilmesi gerekir. Gerek fiziki gerekse kültürel olarak bir takım imkânlara sahip olan Bingöl'de yapılan sosyal desek çalışmalarına daha çok ihtiyaç duymasına yol açmıştır. Bu bağlamda kamu kurumlarına ve sivil toplum kuruluşlarına sorumluluklar düşmektedir. Tarihsel süreç içerisinde genelde bölgede özelde ise Bingöl'de mevcut olan " Düşük yoğunluklu savaş" durumu, ilin kalkınmasında olumsuz neden teşkil etmiştir. Dolayısıyla mevcut olumsuz havanın giderilmesi ve SODES'in temel felsefesi olan İnsana yatırım olgusunun arttırılması gerekir. Beşeri kalkınma stratejisi Tortul refah (geçici refah) şeklinde değil daha sürdürülebilir olması genelde Türkiye'nin ve bölgenin özelde ise Bingöl'ün daha sağlıklı bir refah toplumu olmasına yol açacaktır. Bu bağlamda yapılan kalkınma stratejileri toplumdan bağımsız yapılmamakla beraber topluma rağmen değil de toplum adına ve kalıcı stratejiler uygulanmalıdır. Uygulanacak stratejiler toplumun üyesi olan bireylerle ve bireylerin örgütsel oluşumu ile bir araya gelen sivil toplum kuruluşları ve devletin varlığını illerde temsil eden kamu kurum ve kuruluşları ile ortak mutabakat sonucu projelerin ve stratejilerin uygulanması esas alınmalıdır. Böylelikle sosyal kalkınma bileşeni olan beşeri kalkınma ve sosyal refah kaçınılmaz olur. SODES programına Kalkınma Bakanlığı tarafından ayrılan ödeneğin, toplumun tüm kesimlerine eşit bir şekilde dağıtılmadığına dair algılar vardır. Toplumda bu görüş ise SODES programının bir tür rant sağlama aracı olarak kullanıldığı algısını doğurmaktadır. Bu algının giderilmesi adına, SODES projelerindeki faaliyet değerlendirmelerinin liyakat eksenli sürdürülmesi gerekmektedir. Böylelikle mevcut olumsuz algıların yok olması sağlanılacaktır. Bir diğer algı ise desteklenen projelerin sürdürülebilir kalkınmanın temel felsefesinin dışında gerçekleşip sadece proje dönemi ile sınırlı kalmasına dönüktür. Yapılan çalışmalar proje dönemi ile sınırlı kalmamakla birlikte daha sürdürülebilir kılınması hususunda uzun soluklu olmalıdır. Bu anlamda gerek kamu kurum ve kuruluşları gerekse sivil toplum kuruluşları hazırladıkları projeleri, tortul refah mantığı ile değil de kalıcı ve uzun soluklu refah mantığı ile yürütmelidirler.

KAYNAKLAR

AKGÜL, Urungu, 2010, "Sürdürülebilir Kalkınma: Antropolojinin Uygulamalı Eylem Alanı", Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, Sayı: 24, Ankara, s. 135.

ALGAN, Nesrin, 2000, "Devlet Politikaları Bağlamında Çevre ve Çevre Korumanın Tarihine Kısa Bir Bakış", Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, (İstanbul 7-8 Nisan 2000), Türkiye'deki Çevre ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu, İstanbul, 221-234.

BERK, Ferit, 2014, Farklı Devlet Sistemlerinde Karşılaştırmalı Sosyal Refah ve Hizmet Modelleri, Sokak Kitap Yayınları, İstanbul.

ERKAL, Mustafa, 1978, Bölgelerarası Dengesizlik ve Doğu Kalkınması, Şamil Yayınevi, Ankara.

GORDON, Marshall, 1999, Sosyoloji Sözlüğü, (çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

KALAYCIOĞLU, Ersin ve KOREL Göymen, 2011, " Sürdürülebilir İstanbul İçin Yeni Yönetim Modeli", İstanbul Politikalar Merkezi, (Ankara 21-22 Mayıs 2010), Metropolitan Yönetişim Konferansı, Ankara, s. 113.

Kalkınma Bakanlığı, 2014, Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Bilgi ve Belge Yönetimi Dairesi Başkanlığı, Ankara.

KING, Mervyn ve TEODORİNA, Lessidrenska, 2010, Dünyanın Geçici Bekçileri, Dünyadaki Yaşamı Sürdürülebilir Kılmak İçin, (çev. Nesrin Akın, Esra Eğilmez), Caretta Reklam ve Halkla İlişkiler Tic. Ltd. Şti, İstanbul.

KONGAR, Emre, 2007, Sosyal Çalışmaya Giriş, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları: G-2, Ankara.

IŞIKHAN, Vedat, 2007, " Kanser ve Sosyal Destek", Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Sayı:1, Cilt: 18, Ankara, s. 19.

UÇKUN, Geray, 1991,"Ekonomi", İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No:3633, Or. Fak. Yayın No: 408, İstanbul.

TOLUNAY, Ahmet ve AKYOL, Ayhan, 2006, " Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar", Süleyman Demirel Üniversitesi, Orman Fakültesi Yayınları, Seri: A, Sayı: 2, Isparta, s.119.

Bingöl Valiliği, SODES 2010 Projeler Kitapçığı, AB Proje Koordinasyon Merkezi, Bingöl.

Bingöl Valiliği, SODES 2012-2013 Projeler Kitapçığı, AB Proje Koordinasyon Merkezi, Bingöl.

ŞAHİN, Kasım, 2012, "Sosyal Destek Projelerinin (SODES) Tarım Kesiminde Uygulanması Iğdır İli Örneği", Tarım Ekonomisi Derneği, (Konya 5-7 Eylül 2012), 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Konya, s. 241-242.

YAVİLİOĞLU, Cengiz, 2002, "Kalkınmanın Anabilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri" , Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, Sivas, s.59.

YOLCUOĞLU, İsmet Galip, 2012, Sosyal Hizmete Giriş, SABEV Yayınları, Ankara.

www.dpt.gov.tr/.../Yoksulluk_Sempozyumu _SODES_Bildirisi.pdf. Erişim Tarihi: 07.08.2015

http://www.sodes.gov.tr/SODES.portal. Erişim Tarihi: 02.08.2015

www.tepav.org.tr/upload/files/haber/12821411287.Seyhan_Aydınligil_İnsani_Kalınma_ve_Sosyal Politika.pdf. Erişim Tarihi: 25.07.2015

http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-16.pdf.Erişim Tarihi:03.08.2015

http://www.kalkinma.org.tr/ Erişim Tarihi: 20.07.2015

YEREL KALKINMA SORUNU VE BUNUN ÇÖZÜMÜNDE ÜNİVERSİTELERİN ROLÜ: SHANNON KALKINMA AJANSI (SD) VE LİMERİCK ÜNİVERSİTESİ (UL) ÖRNEĞİ

Local Development Issues And The Role Of University In The Solution: Shannon Development Agency (SD) And The University Of Limerick (UL) Sample

Fatih ÇELİK [1], **Rıfat YILDIZ** [2]

ÖZET

Yerel aktörlerden başlıcaları, "Bölgesel Kalkınma Ajansı" (BKA) ve üniversitelerdir. BKA; bölgesel kalkınmanın bir "*katalizör*"ü ve "*destekleyici*"si olarak aktörler arasında "*işbirliği*"ni sağlamak, yerel kaynakları harekete geçirmek, verimliliği ve rekabet gücünü arttırmak için kurulan bir örgüttür. Bir yükseköğretim kurumu olarak üniversiteler, tarihi süreçte önemli yapısal ve fonksiyonel değişikliklere uğramıştır. Başlangıçta, yükseköğretim; 19. yüzyıldan itibaren temel bilimsel araştırmalar yapma; 20. yüzyılın ortalarından sonra da Ar-Ge, danışmanlık gibi yeni görevler üstlenmişlerdir. Bu çalışmada, İrlanda'nın Shannon Bölgesi'nde kurulan Shannon Kalkınma Ajansı (SD, 1959) ile Limerick Üniversitesi (UL, 1972) arasında bölgenin kalkınmasına yönelik yapılan işbirliği ("SD-UL Modeli") faaliyetleri analiz edilmiştir. Tartışmalar sonucunda UL'nin, "Ar-Ge ve beşeri altyapı"ya yönelik faaliyetlerinden hareketle yerel ve bölgesel kalkınmada yenilikçiliğin belirleyici olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Bölgesel Kalkınma Ajansı (BKA), Shannon Kalkınma Ajansı (SD), Limerick Üniversitesi (UL), Üniversite-BKA İşbirliği (ÜKAİ).*

ABSTRACT

Mainly from local actors, "Regional Development Agency" (BKA) and the universities. RDA; a regional development "catalyst" and "supportive" of the actors in "cooperation" is to provide, mobilize local resources, is an organization established to improve the efficiency and competitiveness. An institution of higher education as universities has undergone major structural and functional changes in the historical process. Initially, higher education; do basic scientific research since the 19th century; after the mid-20th century in R & D, they take on new tasks, such as counseling. In this study, Ireland was established in Shannon Region, Shannon Development Agency (SDA, 1959) and the University of Limerick (UL 1972), among which are directed to the development of regional cooperation ("SD-UL Model") activities were analyzed. As a result of discussions UL's "R-D and human infrastructure" of activity has been found to be for local and regional development in the decisive innovation.

Keywords: *Regional Development Agency (RDA), Shannon Development Agency (SD), Limerick Universty (UL), University-RDA Cooperation (UDAC).*

1 Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD doktora öğrencisi (fatihcelik66@mynet.com).

2 Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi (ryildiz@erciyes.edu.tr).

I. GİRİŞ

A. Araştırma Konusunun Önemi

Yerel aktörlerden başlıcaları, "*Bölgesel Kalkınma Ajansı*" (BKA) ve üniversitelerdir. BKA; bölgesel kalkınmanın bir "*katalizör*"ü ve "*destekleyici*"si olarak aktörler arasında "*işbirliği*"ni sağlamak, yerel kaynakları harekete geçirmek, verimliliği ve rekabet gücünü arttırmak için kurulan bir örgüttür. BKA'lar ilk olarak 1930'larda ABD'de, 1950'lerden sonra da Avrupa'da kurulmaya başlamıştır.

Üniversiteler, "*bölgesel kalkınmanın başlıca aktörlerinden biri*"dir (Wolfe: 2005,1). Tarihi süreçte önemli yapısal ve fonksiyonel değişikliklere uğramıştır. Başlangıçta, yükseköğretim; 19. yüzyıldan itibaren temel bilimsel araştırmalar yapma; 20. yüzyılın ortalarından sonra da Ar-Ge, danışmanlık gibi yeni görevler üstlenmişlerdir (Karataş: 2002, 92-93). Küreselleşme ile üniversiteler, bir işletme gibi "*ekonomik yararlılık anlayışı*"nı benimsemeye başlamış; piyasa ile uyumlu Ar-Ge yaparak "*bilgi fabrikası*"na dönüşmüştür (Özdem ve Sarı: 2008). Böylece, "*girişimci üniversite*" ve "şirket üniversite*si*" gibi yeni üniversite modelleri ortaya çıkmıştır. "Girişimci üniversite modeli", üniversitelerin "*ekonomik yararlılık anlayışı*" ile faaliyet göstermesine dayanmaktadır. Bazı şirketler ise, üniversiteden bekledikleri işlevleri, üniversite ("şirket üniversitesi") kurarak gerçekleştirmiştir.

Üniversitelerin bölgesel kalkınmaya katkıları, "*ekonomik kurum*", "*bilgi üreticisi*", "*beşeri sermaye yetiştiricisi*" ve "*ağlar kurucusu ve yöneticisi*" rolleri açısından sınıflandırılmış ve incelenmiştir. Bunlardan ilk ikisi, doğrudan ekonomik katkı; diğerleri ise, sosyo-kültürel faktörler üzerine yoğunlaşmaktadır (Boucher et al.: 2003,888). *Ekonomik kurum* olarak üniversitelerin rolü, ekonomide maaş ve ücret ödeyen bir işveren, mal ve hizmet alıcısı ve para harcayan öğrencileri çeken bir kurumu içermektedir. İkinci rolü, fikri mülkiyet hakları, teknoloji transferi, teknoparklar ve "spin-off"[1] firmalar aracılığıyla üniversitede üretilen *bilginin metalaşması*dır. Üçüncüsü, bölge ekonomisi için nitelikli işgücü yetiştiren *eğitim kurumu*dur. Dördüncü rolü ise, kurduğu ve yönettiği öğrenme, yenilik ve yönetişim *ağları* aracılığıyla diğer yerel aktörlerle etkileşimi ile ilgilidir (Boucher et al.: 2003,889).

1945 yılında Kuzey Amerika ile Avrupa arasında "aktarmalı transatlantik uçuşları"nın Shannon (İrlanda) üzerinden başlaması, bölge ekonomisini canlandırmıştır. Bu dönemde Shannon havalanı, transatlantik uçuşlarda en uygun "yakıt ikmal noktası" olmuştur. 1950'lerin sonunda uzun mesafeli jet uçaklarının gelişmesiyle havaalanı önemini kaybetmiş ve bölge ekonomisi olumsuz etkilenmiştir. Bunun üzerine Merkezi yönetim, iki önlem almıştır. Bunlar; havaalanının altyapısının geliştirilmesi ve "*Shannon Kalkınma Ajansı*"nın[2] (SD, 1959) kurulmasıdır. Bölgenin kalkınmasında, bir üniversitenin işlevlerine ihtiyaç duyulması

1 Spin-off (iş döngüleri): Teknoloji yoğun işletmelerde veya üniversitelerde yapılan Ar-Ge faaliyetleri sonucunda geliştirilen ürünler/sistemler için alınan lisans ve patentleri ticarileştirmek için kurulan işletmelerdir.

2 SD (Shannon Development): Shannon Kalkınma.

üzerine de *Limerick Üniversitesi*[3] (UL, 1972), SD'nin öncülüğünde kurulmuştur. Bölgenin kalkınmasında SD ile işbirliği yapan UL, "üniversite" ve "yerel kalkınmanın aktörleri"nden biri olarak "kurumsal yapı"ların ("teknopark"lar ve "ağ"lar) kurulmasına katkıda bulunmuştur.

B. Araştırmanın Amacı

"SD-UL İşbirliği"nin ("**Üniversite-BKA İşbirliği**") kurumsal çerçevede sürekliliğinin nasıl sağlandığının ortaya konulmasına katkıda bulunmaktır. Bu amaçla SD'nin, İrlanda'nın en büyük "çok *sektörlü ve çok uluslu iş parkı*"nın (SFZ) gelişmesi; bölgede "*beşeri sermaye*"nin yetiştirilmesi; "*Ar-Ge faaliyetleri*"nin yapılması ve "*ağ*"ların kurulması hususlarında UL ile işlevselliğini tamamlayan bir "proje"nin, yenileriyle nasıl kalkınma dinamiği yarattığı konusundaki işbirlikleri ele alınmıştır.

C. Araştırmanın Yöntemi

Konu, "*nitel araştırma yöntemleri*" temelinde "*doküman analizi*" tekniği ile etüd edilmiştir. *Doküman analizi;* konuya ilişkin yazılı materyallerin incelenmesidir. Analiz, beş aşamada yapılabilir. Bunlar; *dokümanlara ulaşma, orjinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, verileri analiz etme ve değerlendirme*ktir (Yıldırım ve Şimşek: 2013, 217-218, 223).

"*SD-UL İşbirliği*", literatürde "*SD-UL Modeli*" olarak yer almıştır. "SD-UL Modeli", SD'ye ve UL'ye ilişkin bilimsel çalışmalar ile bu kurumlara ilişkin raporlar çerçevesinde ortaya konmuştur.

D. Araştırmanın Sınırları ve Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırı, "*SD-UL Modeli*" ve bu modele dayalı olarak geliştirilen "*alt model*"lerdir. SD-UL işbirliği, üniversitenin bölgesel kalkınmaya, "*bilgi üreticisi*", "*beşeri sermaye yetiştiricisi*" ve "*ağlar kurucusu ve yöneticisi*" bakımından katkıları çerçevesinde incelenmiştir.

Araştırmanın sınırlılığı ise, "SD-UL Modeli"nin sonuçlarına dair "*istatistik veri*"lerin olmamasıdır. Bu sınırlılık, SD'nin ve UL'nin raporlarından ulaşılabilecek ve derlenecek "veri"ler ile aşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada öncelikle, analize ilişkin temel kavramlar ("ÜS**İ"** ve "ÜKA**İ")** ve İrlanda'nın sosyo-ekonomik durumu ortaya konacaktır. Daha sonra, sırasıyla SD (1959) ve UL (1972) ele alınacaktır. Son olarak, "*SD-UL Modeli*" ve "*alt model*"leri çerçevesinde *Shannon Serbest Bölgesi* (SFZ, 1960), *Ulusal Teknoloji Parkı* (NTP, 1984), *Shannon Yazılım* (SS, 1997) ve *Shannon Tedarik Ağı* (SNS, 1999) incelenmiştir.

II. TEMEL KAVRAMLAR VE AÇIKLAMASI

Bu bölümde, Üniversite-Sanayi İşbirliği (ÜSİ) ve Üniversite-BKA İşbirliği (ÜKAİ) kavramları kısaca ele alınacaktır.

A. Üniversite-Sanayi İşbirliği (ÜSİ)

ÜSİ kabaca, üniversitenin "Ar-Ge altyapısı ve beşeri sermayesi" ile sanayi sektörünün

3 UL (University of Limerick): Limerick Üniversitesi.

kaynaklarının (deneyim, finansman vb.) bir araya getirilmesi için kurulan "*karşılıklı etkileşim ortamı*"dır. ÜSİ'nin kurumsallaşması ile üniversitelere "teknolojik ve bilimsel altyapı" sağlayan "*teknopark*"lar[4] ortaya çıkmıştır. İlk olarak ABD'de (Silikion Vadisi) kurulan teknoparklar, Gelişmiş Ülkeler'de (GÜ) yaygınlaşarak sayıları 4 bini aşmıştır. Üniversiteler, teknoparklarda geliştirilen "yenilik"lerle ekonomiye katkılarını arttırmış; "*ulusal ve bölgesel yenilik sistemi*"nin[5] (UYS ve BYS) merkezinde yer alan başlıca kurumlar olarak kalkınmanın öncü aktörlerinden biri olmuştur.

ÜSİ'ye UYS perspektifinden bakan "üçlü sarmal yaklaşımı", kamu-üniversite-sanayi kesimlerinin Ar-Ge işbirliğine dayanmaktadır. Üniversite, teknoparklarla ("kuluçka") firma ("spin-off") kurucu; sanayi, üniversiteler için uygulamalı eğitici; kamu ise, Ar-Ge faaliyetlerini destekleme rolünü üstlenmiştir. "Üçlü sarmal yaklaşımı"nda BKA'lara ise, "kamu kesimi" rolü verilmiştir. BKA'lar, BYS'nin "*arz cephesi*" (üniversiteler ve Ar-Ge merkezleri) ile "*talep cephesi*"ni (işletmeler) bir araya getiren üçüncü taraf olarak "*aracı*" rolünü üstlenmiştir. BKA'ların bu "*aracı rolü*"nün, "ÜSİ"den sonra yeni bir işbirliğinin, "Üniversite-BKA İşbirliği"nin ("ÜKAİ") ortaya çıkmasına vesile olduğu söylenebilir.

B. Üniversite-BKA İşbirliği (ÜKAİ)

"ÜKAİ" kavramı, "ÜSİ"den esinlenilerek bu çalışma kapsamında geliştirilmiştir. ÜKAİ kısaca; yerel aktörlerden üniversiteler ve BKA'lar arasında bölgesel kalkınmaya yönelik işbirliği faaliyetlerini ifade etmektedir.

Literatürde ÜSİ, çok sayıda araştırmaya konu olurken; ÜKAİ'yi "örnek model" temelinde ele alan bir çalışmanın olmadığı söylenebilir. Bu konuda kısmen, D. Dineen (1995) ile E. Erena ve N. İ. Koşan'ın (2012) çalışmasından söz edilebilir. Dineen (1995), UL'nin bölgesel kalkınmaya katkısını analiz etmiştir. Analizde, 1972 yılında bir "üniversite fikri"nin, İrlanda'da ve bazı Avrupa ülkelerinde mevcut üniversite kavramı ve pratiğinden farklı olarak bölgesel kalkınma ile doğrudan ilişkili olacağını vurgulamıştır (Forrant and Silka:1). E. Erena ve N. İ. Koşan (2012) ise, oldukça kısa analizinde, konuyu yüzeysel ve daha ziyade "teorik" olarak ele almıştır. Ancak, konuyu literatürde dile getirmeleri de önemli bir gelişmedir.

Bu çalışmada, "ÜKAİ" kavramı ele alınacaktır. Çalışmanın temeli, Shannon bölgesinde SD'nin ve UL'nin yerel kalkınmaya yönelik "işbirliği"ne ("SD-UL Modeli") dayanmaktadır.

III. İRLANDA'NIN SOSYO-EKONOMİK DURUMU

Bu bölümde İrlanda'nın ve Shannon Bölgesi'nin sosyo-ekonomik durumu ortaya konacaktır.

A. İrlanda: Avrupa'nın kuzeybatısında yer almaktadır. Nüfusu, yaklaşık 4,5 milyon olup; bunun % 60'ı, başkent Dublin ve civarında yoğunlaşmıştır. İrlanda yerel yönetimde, 26 idari bölgeye ("county") ayrılmıştır. Başlıca büyük bölgeler (kent); Dublin, Cork, Galway, Limerick, Waterford'tır. İrlanda, 2000 yılında NUTS II[6] düzeyinde iki bölgeye ayrılmıştır. Bunlar; Güney ve Doğu Bölgesi (Southern and Eastern) ile Kıyı, Orta ve Batı Bölgesi'dir (Border, Midland and Western) (https://en.wikipedia.org/wiki/Limerick). Shannon, yaklaşık 360 km. ile

4 Ar-Ge, danışmanlık, eğitim, yenilik desteği, teknoloji transferi gibi hizmetlerin verildiği teknoparklar, Avrupa'da ve Amerika'da bilim parkı, yenilik merkezi gibi isimlerle kurulmuştur.

5 UYS, ulusal düzeyde bilginin üretildiği, kullanıldığı, yayıldığı ve aktörlerin etkileşim içinde olduğu bir ortamdır. BYS ise, UYS'nin bölgesel düzeye uyarlanmasıdır.

6 NUTS Sistemi (İstatistiki Bölge Birimleri Sistemi), ülkenin bölgelere ayrılmasında kullanılmaktadır. 1970'lerin başında Avrupa İstatistik Enstitüsü (Eurostat) tarafından geliştirilmiştir. NUTS, beş düzeyli hiyerarşik bir sınıflamadır. Bu düzeylerin üçü (NUTS I, NUTS II ve NUTS III) bölgesel, ikisi (NUTS IV ve NUTS V) yereldir.

ülkenin en uzun nehridir. Dünyanın en iyi eğitim sistemlerinden birine sahip olan İrlanda'da, 4 tane üniversite vardır. Bunlar; Dublin Üniversitesi (UD), İrlanda Ulusal Üniversitesi (NUI), Limerick Üniversitesi (UL) ve Dublin Kent Üniversitesi'dir (DCU). Yükseköğretimde öğrencilerin % 46.2'si mühendislik, iş yönetimi, bilgisayar ve fen bilimleri alanlarını tercih etmiştir. Nüfusun yaklaşık % 40'ı genç olup; bu **eğitimli ve dinamik** işgücü, **ülkenin** rekabet gücünü arttırmaktadır (DBTM: 2010, 19-20).

İrlanda, 1950'lere kadar korumacı ekonomik politikalar izlemiştir. 1958 yılında planlı döneme ve ihracata dayalı kalkınma stratejisine geçmiştir. İhracatı arttırmak için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına (DYSY) izin vermiştir. 1973 yılında AB'ye üye olmuş; 2004 yılına kadar AB'nin bölgesel fonlarından toplam 55 milyar € kullanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ'lar), AB piyasasına girebilmek için İrlanda'ya yatırım yapmıştır (Andreosso-O'Callaghana: 2000,74; O'Malley et al.: 2008, 157).

İrlanda'ya 1990-1995 döneminde yıllık ortalama 1.1 milyar € DYSY gelirken; bu miktar zamanla artmıştır. 1996 yılında 2.6 milyar € olan DYSY, 2000'de 24 milyar €, 2005'de de 22 milyar € düzeyinde gerçekleşmiştir (Bay et al.: 2007, 258). İrlanda, 2014 yılı itibariyle toplam 777 milyar $ tutarında DYSY çekmiştir (Gökçe: 2014).

DYSY, İrlanda'nın Avrupa'nın en hızlı gelişen ekonomilerinden biri olmasında önemli rol oynamıştır (Velde: 2001, 36). İrlanda, AB nüfusunun % 1'ine sahip olmasına karşın; Avrupa'ya gelen DYSY'nin % 9'unu çekmiştir. Bunlardan sağlık yatırımlarının % 31'i; bilişim teknolojisi yatırımlarının % 12'si; yazılım yatırımlarının % 41'i; Pan-Avrupa inşaat sektörünün % 25'i; Pan-Avrupa ortak hizmetlerinin % 34'ü; Ar-Ge yatırımlarının % 8'i İrlanda'da yapılmıştır (DBTM: 2010, 37).

İrlanda'daki DYSY'nin en büyük kaynağı, ABD'dir. İrlanda'ya gelen DYSY'nin 2/3'ü ABD kökenlidir. Yaklaşık 1.000 tane ÇUŞ'tan 580'i ABD firması olup; 100 binden fazla istihdam yaratmıştır. Bu miktar, İrlanda'daki işgücünün yaklaşık % 5'idir. İrlanda'nın ihracatının 57 milyar €'su, ABD'li ÇUŞ'lar tarafından yapılmıştır (DBTM: 2010, 37-38).

DYSY İrlanda'da, istihdam, verimlilik ve ihracatta artışa yol açmıştır. İmalat sanayindeki net hasılanın 2/3'ünü, istihdamın yaklaşık % 50'sini ve toplam ihracatın da % 65'ini oluşturmuştur. Sanayi yapısını da "*ihracata dayalı yüksek teknolojili bir sektör*"e dönüştürmüştür (Çeştepe ve Tüylüoğlu: 2006, 54). Yaklaşık 115 milyar $ ihracat ile doğrudan ve dolaylı toplam 250 bin kişilik istihdam (istihdamın 1/7'si) yaratmıştır (SA: 2012, 38)

ÇUŞ'lar, başlangıçta "emek-yoğun endüstriler"de; 1970'lerden sonra da elektrik ve elektronik ürünler, ilaç ve medikal araçlar gibi "teknoloji yoğun endüstriler"de yoğunlaşmıştır (O'Malley et al.: 2008, 157-158). Dünyanın en büyük 10 bilişim firmasından 7'si; 15 ilaç firmasından 13'ü; 25 tıbbi teknoloji firmasından 15'i İrlanda'dadır. Dünyada yazılım ihracatında birinci sırada olan İrlanda, bu sektörde 21 milyar €'dan fazla ihracat yapmış; 45 binden fazla istihdam sağlamıştır (DBTM: 2010, 24). İrlanda'da bu sektörlerde istihdam, 2000-2008 döneminde % 30 artarak 1.6 milyondan 2.1 milyona çıkmıştır (Eurostat).

ÇUŞ'ların teknoloji yoğun sektörlerde yoğunlaşması, ihraç edilen ürünleri de etkilemiştir. Mesela, 2008-2009 döneminde İrlanda'dan ihraç edilen ilk beş ürün arasında organik kimyasallar, tıbbi malzeme ve ilaç, büro makineleri, kimyasal maddeler ile elektrikli makine ve teçhizatı yer almıştır. İrlanda, ÇUŞ'lar sayesinde yüksek teknoloji ürünlerin ihracatı içindeki payı % 41 ile Avrupa'da 1. sıradadır (DBTM: 2010, 44-46).

İrlanda aynı zamanda ÇUŞ'ların "*Ar-Ge Merkezi üssü*" olmuştur. Singapur ile birlikte Ar-Ge'de ÇUŞ'ların payının en yüksek olduğu ülkedir (Çeştepe ve Tüylüoğlu: 2006, 56). Bu durum, İrlanda'nın yenilik göstergelerini yükseltmiştir. 1980 yılında 24 tane olan patent başvurusu, yaklaşık 12 kat artarak 2005 yılında 274'e yükselmiştir. Ar-Ge harcamaları da 2005-2010 döneminde yaklaşık % 20 artarak kişi başına 598 €'ya ulaşmıştır (Eurostat).

İrlanda'da bütün bu gelişmeler, ekonomik kalkınmayı hızlandırmıştır (O'Malley et al.: 2008,157-158). 1987-1991 döneminde % 4,9 olan GSYİH'deki değişim oranı, 1997-1999 döneminde % 9,2'a yükselmiştir. İstihdam oranı da % 1'den %7,4'e çıkmıştır. Benzer

gelişmeler, ihracat/GSMH ve ithalat/GSMH oranlarında da gözlenmiştir (Buckley: 2011, 62).

Kısaca İrlanda, 1980'lerden itibaren "*tarıma dayalı kapalı ekonomi*"den, "*dışa açık, sanayi ve hizmet sektörüne dayalı ekonomi*"ye dönüşmüştür. Bu süreçte işsizlik oranı, 2/3 oranında azalmış; ulusal gelir ikiye katlanmıştır. Böylece, 1980'lerin başında Avrupa'nın "*hasta adam*"ı olarak nitelendirilen İrlanda, ekonomik performansı ile dünya liderlerinden biri olmuş; "*Kelt Kaplanı*" olarak anılmaya başlamıştır (İTO:2002, 9).

İrlanda'da ulusal kalkınma politikaları, çeşitli kurumlar tarafından yürütülmüştür. Bu politikalardan, ulusal düzeyde İrlanda Kalkınma Ajansı (IDA) ve İrlanda Girişim (EI); bölgesel düzeyde ise *Kelt Kurumu* ve *Shannon Kalkınma Ajansı* (SD) sorumludur. IDA'nın (1994) amacı, ulusal kalkınmaya katkıda bulunmak ve ülkeye DYSY çekmektir. Forbairt (1994) ise, yeni kurulan işletmelere mali ve teknik destek vermiş; işbirliğini geliştirmiştir. 1998'de kapatılan Forbairt'in yerine kurulan EI, küçük işletmelerin gelişmesinden sorumlu olmuştur. Kelt Kurumu; İrlanda dili (Keltçe) konuşulan bölgelerin (Gaeltachta); SD (1959) ise, Shannon bölgesinin kalkınması için kurulmuştur (İTO: 2002, 91,102,110,119-120).

B. Shannon Bölgesi: İrlanda'nın batısında yer almaktadır. Bölge adını, içinden geçen Shannon Nehri'nden almıştır. Nüfusu yaklaşık 455 bin olan bölge; Clare, Limerick, Kuzey Tipperary, Güney Offaly ve Kuzey Kerry kentlerinden oluşmaktadır. En büyük kenti, yaklaşık 185 bin nüfusa sahip Limerick'tir. Bölge ekonomisinde hizmet, imalat ve inşaat sektörleri egemendir (OECD:2).

Limerick, "Shannon Bölgesi" olarak ta bilinen Mid-West bölgesinin (NUTS III) "merkezi"nde yer almaktadır. Mid-West bölgesi, ülkede Dublin ve Cork'tan sonraki başlıca "ekonomik bölge"dir. Bölgenin ekonomik başarısı, UL, Limerick Teknoloji Enstitüsü (LIT), Shannon Havaalanı ve SD tarafından yönlendirilmektedir (https://en.wikipedia.org/wiki/Limerick). SD'nin sorumluluk alanı, Clara, Limerick ve Tipperary'nin yanısıra North Kerry (South-West bölgesi) ve South Offaly (Midlands bölgesi) kentlerini de kapsamaktadır (https://en.wikipedia.org/wiki/Mid-West_Region,_Ireland).

Bölgede, yaşam bilimleri (J&J Vistakon, Stryker, Roche), bilişim teknolojileri (Intel, Dell, Analog) ve finansal hizmetler (GE Capital, Northern Trust, Genworth) gibi alanlarda 108 tane DYSY vardır. Bu ÇUŞ'lar bölgede 13.400 kişiyi istihdam etmiştir (SA: 2012, 40).

SD'nin öncülüğündeki ekonomik kalkınma ile birlikte istihdamın sektörel dağılımı da değişmiştir. 1971 yılında istihdamın sektörel dağılımı şöyledir: Tarım % 32.3, sanayi % 25.7 ve hizmetler % 35.6. Bu oranlar 1997 yılında sırasıyla % 11.9, % 29.1 ve % 47 şeklinde değişmiştir (Boucher, 2000:10). Bölge, 2012 yılı itibariyle 11.5 milyar € GSYİH'ye ve yaklaşık 30 bin € kişi başına gelire sahiptir (https://en.wikipedia.org/wiki/Mid-West_Region,_Ireland).

IV. SHANNON KALKINMA AJANSI (SD, 1959)

SD; kuruluş gerekçesi, amacı, yönetimi, finansmanı ve faaliyetleri bakımından kısaca ele alınacaktır.

A. Kuruluş Gerekçesi

1945 yılında Kuzey Amerika ile Avrupa arasında Shannon üzerinden aktarmalı transatlantik uçuşlarının başlaması, bölge ekonomisini canlandırmıştır. Bu dönemde Shannon havalanı, transatlantik uçuşlar için en uygun "*yakıt ikmal noktası*"dır. Transatlantik hava trafiğinin % 85'inin yakıt ikmali, Shannon Havaalanı'nda yapılıyordu. Bu bakımdan Shannon, dünya havayolu trafiğinde önemli bir konuma sahipti. 1950'lerin sonunda uzun mesafeli jet uçaklarının gelişmesiyle ("*post-jet dönemi*") Shannon Havaalanı önemini kaybetmiş; bölge ekonomisi

olumsuz etkilenmiştir. Bölge, İrlanda ekonomisi için oldukça önemli bir yere sahiptir. Ülkede imalat sanayi ihracatının % 25'i Shannon'dan yapılmaktaydı. Bu nedenle merkezi yönetim, buna karşı bölgede sanayi ve turizm sektörünü geliştirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede yenilikçi yaklaşımlara öncülük etmesi için 1959 yılında SD'yi kurmuştur (http://www.shannonireland.com/AboutUs/History/; Velde: 2001, 41). SD, bölgesel kalkınmanın bir uygulayıcısı ve öncüsü olarak kabul edilmiştir.

B. Amacı

Başlangıçtaki amaçları, havaalanının yolcu ve yük trafiğini arttırmak; sanayi ve turizm sektörlerini geliştirmektir. Günümüzdeki amacı ise, bölgenin bütüncül bir şekilde büyümesini ve bilgi toplumuna dönüşmesini sağlamaktır (Kayasü et al.: 2003, 50).

C. Yönetimi

Merkezi yönetim tarafından bir "şirket" statüsünde kurulan SD'nin yönetimi, ilgili bakanlıklar tarafından atanmıştır. Yönetim kurulu, 12 kişiden oluşmuştur. Ajansta ve bağlı şirketlerde 2010 yılı itibariyle toplam 267 personel istihdam edilmiştir (SD: 2010, 22, 24).

D. Finansmanı

Mali kaynakları, hizmet gelirleri ve AB fonlarıdır. Bu konuda iki tür fona sahiptir. İlki; sanayiye, harcamalara ve kalkınma çalışmalarına verilen "Oireachtas" ödenekleridir. İkincisi ise; IDA ve EI'nin katkılarıdır (Kayasü et al.: 2003, 54).

E. Faaliyetleri

Bölgesel kalkınmada yerel aktörlerle işbirliği yapan SD (LCDB: 2001,45), ekonomik kalkınmada şu ilkeleri benimsemiştir (SD: 2010 ,2): Yenilik, girişimcilik, bölgesel işbirliği, ağlar ve çevresel sürdürülebilirlik. Başlıca faaliyetleri dört alanda yoğunlaşmıştır (OECD:2):

- NTP aracılığıyla ileri teknolojinin ve Ar-Ge'nin teşvik edilmesi.
- KOBİ'lere hizmet vermek ve yenilerinin kurulması (start-up) için "teknopark" ("kuluçka") inşa edilmesi.
- SFZ aracılığıyla bölgeye sanayi yatırımlarının çekilmesi.
- Ar-Ge kurumlarıyla firmaları birbirine bağlamak üzere Bilgi Ağı'nın (SKDN) kurulması.

SD'nin faaliyetleri, ajansın etkinliğini ve verimliliğini arttırmak için 2012 yılında "*yerel yönetim reformu*" çerçevesinde sınırlandırılmış; kurumsal ve turizm alanlarına yönelik sorumlulukları, ulusal ajanslara (IDA, EI ve Failte Irland) devredilmiştir. SD, SFZ'nin yakınındaki gayrimenkullerden sorumlu olmuş; adı, Shannon Ticari Girişimler Limited olarak değiştirilmiştir (MWRA: 2012, 29; http://www.shannonproperties.ie/about/shannon-group/).

V. LİMERİCK ÜNİVERSİTESİ (UL, 1972)

UL, "kuruluş gerekçesi", "eğitim altyapısı" ve "bölgesel kalkınmaya yönelik yapılanması" çerçevesinde ele alınacaktır.

A. Kuruluş Gerekçesi

İrlanda'nın 1960'lardaki ekonomik kalkınma politikaları ile ülkeye DYSY gelmeye başlamıştır. DYSY, ülkede "nitelikli işgücü talebi"ni arttırmıştır (O'Malley et al.: 2008, 166). Ancak mevcut üniversiteler, bu talebini karşılama hususunda yetersiz kalmıştır. Bunun üzerine devlet, Avrupa'da geliştirilen "yeni teknojik üniversiteleri" model alarak Limerick'te Ulusal Yüksek Öğretim Enstitüsü'nü (NIHE, 1972) kurmuştur. Dünya Bankası'nın desteğiyle 1972 yılında kurulan NIHE, Avrupa Yatırım Bankası'nın da katkısıyla geliştirilmiştir (https://en.wikipedia.org/wiki/University_of_Limerick). Kurumun adı, 1989 yılında Limerick Üniversitesi (UL) olarak değiştirilmiştir.

SD, "bilgi kurumları" aracılığıyla bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmak ve "bilgi faaliyetleri"ni, özellikle bilişim teknolojilerini (ICT) teşvik etmek için UL'nin kurulmasına öncülük etmiştir (Parker: 2007, 19). UL'de NTP'nin kurulmasına da katkıda bulunmuştur.

B. Eğitim Altyapısı

Limerick, İrlanda'nın en önemli "yükseköğretim merkezi"dir. Kentteki başlıca yükseköğretim kurumları, Limerick Üniversitesi (UL) , Limerick Teknoloji Enstitüsü (LIT) ve Marry Immaculate Koleji'dir. Bu üç kurumda, 20 binden fazla öğrenci eğitim görmektedir (https://en.wikipedia.org/wiki/University_of_Limerick).

UL, İrlanda'nın en genç üniversitelerinden biridir. Yaklaşık 45 yıllık sürede gelişerek Avrupa'nın en etkileyici kampüslerinden birine sahip olmuştur. UL'de 4 fakülte vardır. Bunlar: Sanat, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Eğitim ve Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fen ve Mühendislik Fakültesi ve Kemmy İşletme Okulu. Ayrıca, uluslararası düzeyde saygınlığa sahip Malzeme ve Yüzey Fen Bilimleri Enstitüsü, Stokes Araştırma Enstitüsü, Lero Yazılım Mühendisliği Enstitüsü ve Toplumda Bilgi Çalışmaları Enstitüsü vardır. Bunun yanısıra enerji, otomasyon, biyomedikal mühendisliği, telekomünikasyon gibi alanlarda "Ar-Ge merkezleri" kurulmuştur (SD: 2012, 11-12; MWRA:23, 30).

UL, 17 bin öğrenciye sahip olup; yılda 4.400 mezun vermektedir. UL'de, mühendislik, bilgi teknolojileri, malzemeler bilimi, sosyal bilimler, spor bilimleri, öğretmen eğitimi ve müzik alanlarında eğitim verilmektedir (SA: 2012, 40; https://en.wikipedia.org/wiki/University_of_Limerick).

UL, Ar-Ge, eğitim gibi altyapıyı geliştirmeye yönelik bir "gelişme planı" hazırlamıştır. Planda en büyük pay, tıp fakültesi hastanesi için ayrılmıştır (UL:1-2).

UL, 1988 yılından beri *AB Erasmus Programı*'nın en aktif katılımcısıdır. 24 Avrupa ülkesinde, toplam 207 kurumla işbirliği yapmıştır. Bunun yanısıra UL'nin öğrencileri, ABD, Kanada, Avusturalya, Yeni Zellanda, Brezilya, Çin ve Singapur'daki üniversitelerde çalışma imkanına sahiptir (https://en.wikipedia.org/wiki/University_of_Limerick).

C. Bölgesel Kalkınmaya Yönelik Yapılanması

UL, "*eski NIHE*"den "*yeni UL*"ye dönüşümde, bölgesel kalkınmadaki rolünü korumuştur. Bu süreçte UL'nin bölgenin kalkınmasındaki rolü, uzun süredir yaptığı bölgesel işbirliği, kurumsal bağlantıları ve ağlarda, SD ile "öncü aktör" olmuştur (Boucher: 2000, 21).

Kuruluşundan bugüne kadar 5 binden fazla kişiyi istihdam eden UL, bölgenin en büyük "*işveren*"lerinden biri olmuştur (UL:1-2).

SD ve UL arasında "*karşılıklı doğrudan bağlantı*"lar söz konusudur. Buna ilk örnek, SD'nin eski İcra Kurulu Başkanı'nın (Paul Quigley) yaklaşık 10-15 yıl süreyle UL'nin Planlama Kurulu ve Yönetim Kurulu üyeliklerini yapmasıdır. İkincisi ise, UL-SD işbirliğinin en güzel örneği olan NTP'nin kurulmasıdır. NTP, bölgesel kalkınmanın "iki aktör"ünün nasıl "sinerji" yarattığına güzel bir örnektir (Boucher: 2000, 23-24; Boucher et al.: 2003, 893).

SD ve UL, bilgisayar alanı mezunlarının bölge dışına göç etmesini önlemek istemiştir. Bu amaçla bölgenin "bilgi toplumu" ve "yenilik sistemi" altyapısını geliştirmek üzere UL'den mezun olanların bölgede istihdamı için "*bilişim kümesi*"ni desteklemiştir. Bu stratejinin örnekleri; UL'nin kampüsünde *NTP*'nin (1984) ve *Shannon Soft*'un ("yazılım kümesi", SS, 1997) kurulmasıdır (Boucher: 2000, 56). 2009 yılı itibariyle, UL'den mezun olanların % 38'i "Shannon Bölgesi"nde (Mid-West) istihdam edilmiştir. Bunu sırasıyla East (% 29) ve South-West (% 14) bölgeleri izlemiştir. Mezunlar, daha ziyade işletme-finans-sigorta (% 29), eğitim (% 24) ve sağlık (% 15) alanlarında iş bulmuştur (Buckley: 2011, 126-127).

UL, yenilikleri destekleme konusunda yerel aktörlerle müzakerelerin yapıldığı kurumlara sahiptir. Bunlardan biri, SD'nin ve UL'nin ortak girişimi olan *Yenilik Kurulu*'dur. Kurul; bilginin ticarileştirilmesi, kampüsteki firmalar, teknoloji danışmanlığı ve kurumsal forumlara ilişkin konularla ilgilenmektedir. NTP'nin başkanı ile UL'den bir temsilci, kurula başkanlık etmektedir. Kurulun görevi; yenilikler için bölgesel işbirliğini arttırmak ve yeniliklerin firmalara yayılmasını sağlamaktır. UL ayrıca, AB'nin desteğiyle Bölgesel Yenilik Stratejisi (RIS) geliştirme faaliyetine katılmıştır (Boucher: 2000, 32-33).

UL, mevcut "altyapı"sı ile teknoloji transferi ve beşeri sermayenin yetiştirilmesi için üniversite-iş dünyası (ÜSİ) bağlantıları ile teknoloji temelli endüstrilerin geliştirilmesine örnektir (EC: 2003, 100). UL, "ekonomik yararlılık anlayışı" çerçevesinde "ticarileşme faaliyetleri"ni de yürütmüştür. Bu konudaki performası, Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. UL'nin "Ticarileşme" Performansı (Hedefler)

Performans Göstergeleri	2007	2008	2009	2010	2011
Patent	15 (8)	14 (8)	9 (9)	8 (10)	8 (11)
Sanayiye Teknoloji Transferi	2 (4)	7 (4)	6 (5)	10 (6)	8 (7)
Spin-outs	1 (1)	0 (1)	2 (2)	2 (2)	2 (2)
Ar-Ge Harcaması (milyon €)	29.5	31	31	25	25

Kaynak: SA, 2012:74.

Tabloya göre UL, yerel kalkınmanın bir aktörü olarak "ticarileşme faaliyetleri" kapsamında "patent"ler almış; sanayi sektörüne "teknoloji transferi" yapmış; "spin-outs"lar kurmuştur. UL, patent ve teknoloji transferi konusunda hedeflerini aşmıştır. 2010 yılında Ar-Ge gelirlerinin yaklaşık % 10'unu sanayi sektöründen sağlamıştır (SA: 2012, 75).

Kısaca UL, SD'nin bölgesel kalkınma faaliyetlerine bir eğitim kurumu olarak katkıda bulunmuştur. UL, mezunları ile yerel şirketlerin ve ÇUŞ'ların nitelikli işgücü talebini karşılamıştır (Velde: 2001, 41). Dolayısıyla UL, bölgesel kalkınmanın önemli bir aktörü olmuştur. UL'nin bu rolünü vurgulayan D. Dineen'e[7] (1995) göre UL; mezunları ve Ar-Ge faaliyetleri ile yerel kalkınma için önemli bir "kaynak"tır (Boucher: 2000, 4, 16).

UL'nin "yükseköğretim"e ve "bölgesel kalkınma"ya yönelik faaliyetleri, literatüre "*UL Modeli*" olarak geçmiştir. UL'nin başarısı, "model"in bölgenin Limerick dışındaki kentlerinde de uygulanmasını sağlamıştır. Bölgedeki kentlerin kalkınması için hazırlanan "master planı"nda, "UL Modeli"ne benzer bir "eğitim kurumu"nun önemi vurgulanmıştır. SD, bu modeli özellikle Tralee Teknoloji Enstitüsü, Kerry Teknoloji Parkı (KTP) ve Tipperary Kırsal ve İş Geliştirme Enstitüsü'nde uygulamıştır (Boucher: 2000, 4-5).

7 Donal Dineen: UL İktisat Bölüm Başkanı (1995).

VI. YEREL KALKINMADA SD-UL İŞBİRLİĞİ ("SD-UL MODELİ")

SD, bölgesel kalkınmada yerel aktörlerle işbirliği içinde "kümelenme yaklaşımı" temelinde yenilikçilik faaliyetlerinde ("kümelenme, yenilik ve ağ faaliyetleri") bulunmuştur. Bu faaliyetler kapsamında UL ile yaptığı işbirlikleri, Şema 1'de sunulmuştur.

Şema 1: SD-UL İşbirliği

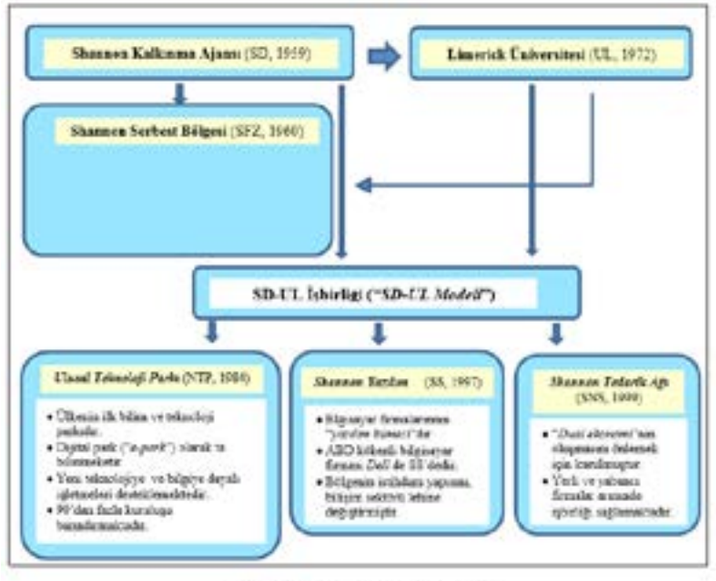

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şema 1'e göre bölgenin kalkınmasında "*SD-UL İşbirliği*", literatüre "*SD-UL Modeli*" olarak geçmiştir. SD (1959) öncelikle SFZ'de (1960) "küme"lenen ÇUŞ'ların ve bölgenin nitelikli işgücü talebini karşılamak için UL'nin (1972) kurulmasına öncülük etmiştir. "*SD-UL İşbirliği*"nin kayda değer ilk örneği, UL'nin kampüsünde "NTP"nin (1984) kurulmasıdır. SD, bölgenin yenilik yapma kapasitesini ve rekabet gücünü arttırmak için kurulan NTP'den önemli bir deneyim edinmiş; bunu, diğer kentlerde de teknoparklar ve ağlar kurarak değerlendirmiştir.

SD, aktörler arasında işbirliğini geliştirmek için ağlar da kurmuştur. Bunlar; Shannon Yazılım (SS, 1997), Shannon Tedarik Ağı (SNS, 1999), SD Bilgi Ağı'dır (KN, 2001). SD ve UL, kurumlar arasında ağların kurulmasında işbirliği içinde olmuştur (Boucher et al., 2003:893). Bu çerçevede SD ve UL, SS'nin ve SNS'nin kuruluş sürecinde işbirliği yapmıştır.

A. Shannon Serbest Bölgesi (SFZ, 1960)

SD'nin en ünlü "ürünü" olan SFZ, dünyanın ilk gümrüksüz bölgesidir. Shannon Havaalanı'nın yakınındaki 300 dönümlük arazide dünyanın ilk ihracat işleme bölgesi olarak 1960 yılında kurulmuştur. DYSY çekmek üzere kurulan SFZ, yerli ve yabancı firmaların "kümelenme"sini sağlamıştır (OECD:14; EI:7). İrlanda'nın en büyük "çok sektörlü-

çok uluslu iş parkı"dır. Avrupa ülkelerine yönelik antrepo hizmeti veren bir uluslararası dağıtım merkezdir.

İrlanda'nın ekonomik kalkınmasına rehberlik (trendsetter) etmiştir (http://www.shannonireland.com/AboutUs/History/). SD, SFZ'de merkezi yönetimin vergi indirimi gibi teşviklerini uygulamış; ileri teknolojiye dayalı firmalara işgücü temin etmek için *UL* ile "*uygulamalı iş deneyimi programları*" geliştirmiş (Kayasü et al.:2003, 52; Centilli: 2004, 34); bölgeye yatırım yapmak isteyenlere mali destek vermiştir (SFZ: 2012, 5).

SFZ, SFZ Doğu ve SFZ Batı şeklinde iki yerde kurulmuştur. SFZ Batı'nın yarısı SD'ye, kalanı da özel sektöre aittir (OECD:8-9). İşletmelerin SFZ'de yatırım yapmasının başlıca nedeni, diğer ülkelere[8] nispeten düşük olan % 12.5 oranındaki kurumlar vergisidir. İrlanda, bu "*vergi avantajı*" sonucunda 1980'lerin sonundan itibaren Avrupa'da kullanılan bilgisayarların ve yazılımların çoğunu üretmiş ve ihraç etmiştir. İrlanda, "vergi avantajı"nın yanısıra Avrupa'nın en genç nüfusuna, dolayısıyla eşsiz bir işgücüne sahiptir (SD: 2012, 14).

SD, SFZ'nin yeniden yapılanması için fiziksel altyapısını geliştirmek üzere bir master planı (2008) hazırlamıştır. Plan; ofisler, laboratuvarlar ve "yeni nesil işletmeler" için altyapı yatırımlarını içermiştir. Yatırım tutarı 1 milyar €'dan fazla olan projelerin 20 yılda tamamlanması hedeflenmiştir (OECD:8,10,13). Yeniden yapılanma çerçevesinde SFZ, ticaret ve havacılık alanındaki ÇUŞ'ların "*kümelenme*"sini sağlamıştır (SD: 2012, 14).

SFZ, günümüzde önemli bir "*bölgesel ekonomik merkez*"e dönüşmüştür. 120'den fazla ÇUŞ'a ev sahipliği yapan SFZ, 7.500 fazla istihdam yaratmıştır. SFZ'deki başlıca işletmeler; Avocent, Intel, Dell, Lufthansa Technik ve Symantec'tir. SFZ, yıllık 3,5 milyar €'dan fazla ihracat yapmıştır (EI:7; Centilli: 2004, 29, 34, Appendix F).

Intel, Dell, IBM, Hewlett Packard gibi ABD'nin büyük bilgisayar şirketleri, Avrupa'daki yatırımlarının % 40'ını İrlanda'ya yapmıştır (O'Malley et al.: 2008, 157-158). ABD kökenli ÇUŞ'lardan biri, bilişim teknolojileri şirketi olan İntel'dir. İrlanda'daki yatırımları nedeniyle "*Intel Ireland*" olarak ta bilinmektedir. Intel Ireland'ın Leixlip kampüsü, 1989 yılında İrlanda'nın kuzeydoğusunda Kildare ilçesinde kurulmuştur. Avrupa'da en ileri teknolojiye sahip kampüse İntel, 12,5 milyar $ yatırım yapmıştır. 360 dönüm büyüklüğündeki kampüste yaklaşık 4.500 kişi çalışmaktadır. Intel Ireland, istihdam sayısı bakımından ilçedeki öncü "işverendir. 2000 yılında beri Ar-Ge faaliyetlerini ise, yaklaşık 250 kişi ile Shannon'da yürütmektedir. Şirketin Shannon'daki "Ar-Ge birimi", "*Intel Shannon*" olarak bilinmektedir (http://www.intel.com/content/www/us/en/jobs/locations/ireland/sites/leixlip.html).

ABD kökenli bir diğer ÇUŞ, bilişim teknolojileri şirketi ***Dell***'dir. Dell, Limerick'te üretime 1991 yılında başlamıştır. Yaklaşık 4.500 kişinin istihdam edildiği tesiste, "*EMEA pazarı*" için bilgisayarları birleştirmektedir. Dell, İrlanda'nın en büyük mal ihracatçısı ve ikinci büyük yabancı yatırımcısı olmuştur. Ancak Polonya, Dell şirketini ülkesine çekmek için "yardım paketi" önermiştir (https://en.wikipedia.org/wiki/Dell#Manufacturing).

B. Ulusal Teknoloji Parkı (NTP, 1984)

Bölgenin kalkınmasını yönlendiren başlıca iki kurum; SD ve NTP'dir. UL ve SD yöneticileri, işbirliği içinde bir "*teknopark*"ın kurulmasına yönelik toplantılar yapmıştır. NTP; SD, diğer yerel aktörler ve UL'nin işbirliğinde 1984 yılında kurulmuştur. NTP'nin kurulması, SD-UL işbirliğinin yarattığı sinerjiyi göstermiştir. Ülkenin ilk bilim ve teknoloji parkıdır. Aynı zamanda ilk Dijital Park olup; "e-park" olarak ta bilinmektedir (OECD:4; Andreosso-O'Callaghana: 2000,76; Boucher: 2000,25,31). Yeni teknolojiye ve bilgiye dayalı firmaları desteklemek için kurulmuştur. SD-UL işbirliğinde yönetilmiştir. Başlıca faaliyeti; UL'nin kütüphane, eğitim ve Ar-Ge faaliyetleri gibi imkanlarının firmalar tarafından kullanılmasını sağlamaktır (Charles: 2006,10).

NTP, firmalar arasında işbirliğini geliştirmektedir (Boucher:2000,31). Bilişim teknolojileri (ICT) gibi kilit sektörlerde üniversite-işletme işbirliğini (ÜSİ); yenilik çalışmaları (InnovationWorks, IW) aracılığıyla "kuluçka" (incubator) hizmetini sağlamaktadır (Parker: 2007,16-17). SD ve IW, NTP'de UL ile işbirliği yapan yeni kurulmuş ("start-up") firmaların gelişimini sağlamıştır. Bölgedeki çok sayıdaki firma, IW'de kurulmuştur (OECD:7,16).

UL'nin araştırma programlarının geniş kapsamlısı, "spin-off firma"lara yönelik olan *Yenilik Merkezi*'dir (Innovation Centre:IC[9], 1980). NTP'nin bünyesinde yer alan ve SD tarafından kurulan merkez (IC), yeni ve ihracat odaklı firmalara kuluçka hizmeti vermektedir (Boucher: 2000, 34; Andreosso-O'Callaghana: 2000,76; Roper et al.: 2002,8). *Yeniliklerin Kampüs Girişim Programı*; UL'deki girişimcilerin yeni, teknoloji ve bilgi yoğun firmalar kurmasını desteklemektedir (LCDB: 2001,47).

SD, NTP için yeni "*gelişme alanları*" belirlemiştir. Bunlar; dijital sanayi, biyo-mühendislik, tıbbi cihazlar, yazılım ve yüksek potansiyelli başlangıç kuruluşları (HPSUs). HPSU'lar, teknolojik yeniliklere dayalı firmalardır. Büyük bir ihracat potansiyeli olan bilgiye dayalı ürün veya hizmetler üretmektedir (OECD:4-6). SD'nin desteğiyle bölgeye yatırım, istihdam ve Ar-Ge bakımından önemli katkıda bulunmuşlar. Mesela 2005 yılında kurulan 38 firmadan 21'i, HPSUs olup; 5 milyon €'dan fazla Ar-Ge harcaması yapmışlar (SD: 2005,8-9).

NTP'nin gelişiminde birçok unsur etkili olmuştur. Bunlar; Ar-Ge, eğitim ve yetişmiş işgücü. Parkta, bilişim teknolojileri alanındaki ÇUŞ'lar, IW'ler ve Ar-Ge kurumları olmak üzere yaklaşık 3 bin kişiyi istihdam eden 90'dan fazla kuruluş vardır (Boucher: 2000,31).

NTP'deki şirketlere örnek olarak *Vistakon* ve *Cool Medical* gösterilebilir. Jhonson & Jhonson şirketinin bir iştiraki olan Vistakon'ın NTP'de 1996 yılında kurulan tesisinde yaklaşık 1.000 kişi çalışmaktadır. Bu tesis, Vistakon'un ABD dışındaki tek tesisi olup; dünyanın en büyük kontakt lens üretim tesislerinden biridir. Cool Medical ise, dünyada özel sektöre ait en büyük tıbbi cihazlar şirketidir. Bu şirketin de NTP'de, 800'den fazla kişinin istihdam edildiği bir tesisi vardır (https://en.wikipedia.org/wiki/Limerick).

"*NTP modeli*" de, "*UL modeli*" gibi başarılı bir şekilde uygulanmıştır. SD, bu modelden de kazandığı deneyimi, "*bilgi ağı*"ndaki (*SDKN*) diğer dört "teknopark"ın kurulmasında kullanmıştır (SD: 2005,8-9). Bu teknoparklar; Kerry Teknoloji Parkı (KTP), Tipperary Teknoloji Parkı (TTP), Ennis Bilgi Çağı Parkı ve Birr Teknoloji Merkezi'dir. SD son aşamada, bu teknoparkları birbirine bağlamak için "bilgi ağı"nı (SDKN, 2001) kurmuştur. KN, bilgiye dayalı işletmelerin kümelenmesini sağlamıştır (OECD:14-15,18). Bölgedeki bu gelişme süreci, "öğrenen bölge"nin ortaya çıkışı ile karekterize edilir (Boucher: 2000,4).

C. Shannon Yazılım (Shannon Soft; SS, 1997)

Shannon, bilişim teknolojisi alanında ülkenin en önemli ikinci bölgesidir. SS, yazılım sektöründe kümelenme potansiyelini değerlendirmek üzere SD'nin, Yenilik Merkezi'nin, *UL*'nin ve bölgedeki firmaların öncülüğünde 1997 yılında kurulmuştur. Amacı; üyeler arasında işbirliğini geliştirmek; bölgenin, yazılım firmaları için öncü bir yer olmasını sağlamaktır (Boucher: 2000,56; Parker: 2007,17). Bu amaçla yazılım konusunda forumlar ve seminerler düzenlemekte; üyelerine eğitim programları hazırlamakta ve danışmanlık hizmeti vermektedir. Bu faaliyetler genellikle Limerick Teknoloji Enstitüsü'nün ve UL'nin kampüsünde yürütülmektedir (Parker: 2007,17).

Yerli ve yabancı bilgisayar firmaları, "yazılım kümesi" SS'ye üyedir. Bunlardan en önemlisi ***Dell*** Bilgisayar'dır (Boucher: 2000,56). SS, bölgenin istihdam yapısını, bilişim sektörü lehine değiştirmiştir. Mid-West (Shannon) Bölgesinde 2004-2011 döneminde işgücünün % 2.5'i bilgi

8 Kurumlar Vergisi oranı, Japonya'da % 41; ABD'de % 39,5; Almanya ve İspanya'da % 30; Hollanda, Avusturya, Çin ve Danimarka'da % 25; Çek Cumhuriyeti ve Polanya'da % 19; Singapur'da ise % 17'dir (SFZ, 2012:4).

9 IC günümüzde Limerick Yenilik Çalışmaları (IWs) olarak adlandırılmıştır (Parker, 2007:16).

ve iletişim alanında, % 3.4'ü de profesyonel, bilimsel ve teknik faaliyetler alanında istihdam edilmiştir. Bu oranlar 2011 yılında sırasıyla % 2.8 ve % 5.1 şeklinde gerçekleşmiştir (SD: 2012,8).

D. Shannon Tedarik Ağı (SNS, 1999)

İrlanda'nın DYSY çekmeye dayalı sanayileşme politikası, 1980'lerden itibaren yerli sanayiyi desteklemeye yönelmiştir. Bu değişimin nedeni; yerli ve yabancı firmalar arasındaki zayıf ilişkilerin "dual ekonomi"ye yol açacağının öngörülmesidir. SD, "dual ekonomi"nin oluşmasını engellemek, yerli ve yabancı firmalar arasındaki bağları güçlendirmek için EI ile işbirliği içinde 1999 yılında SNS'yi kurmuştur. SNS, firmalar arasında işbirliği yapılmasını sağlamıştır (Potter:9).

SNS, bölgedeki mühendislik ve elektronik alanındaki taşeron firmalarının bir ağıdır. Amacı, taşeron firmaları arasında işbirliğini sağlamaktır. SD ve UL, ağın gelişmesini desteklemektedir. SNS'ye 25 firma üyedir. SD, ağın gelişmesi için mali ve teknik destek vermektedir. UL de, *Küçük İşletme Araştırma Birimi* ve *Teknoloji Transferi Birimi* aracılığıyla ağa destek olmaktadır (ITI: 2006, 43; FORFAS:2004, 41).

SNS, bir web sitesini ve dergi reklamlarını koordine etmektedir. Üyeler arasında işbirliğini arttırmak için golf gezileri gibi sosyal etkinlikler düzenlemekte; ülkedeki diğer ağlarla bağlantı kurmaktadır. Başlıca üç alanda faaliyette bulunmaktadır. Bunlar; pazarlama ve standartlar gibi iş konuları; makine ve elektrik üreticileriyle ilgili teknik konular ve bilişim teknolojilerinin (ICT) kullanımı (FORFAS: 2004,41,57-58).

VII. SONUÇ

Özetlemek gerekirse; bu çalışmada, yerel aktörlerden BKA'lar ile üniversiteler arasında bölgesel kalkınmaya yönelik işbirliği faaliyetleri analiz edilmiştir. BKA'lar, bölgesel kalkınmadan sorumlu kurumlar olarak 1930'lardan itibaren bir politika aracı haline gelmiştir. Bir "yükseköğretim kurumu" olarak kurulan üniversiteler ise, eğitim, Ar-Ge gibi misyonlarına yenisini eklemiştir. Bu, yerel kalkınmaya katkıda bulunmaktır.

Çalışmada, İrlanda'nın Shannon Bölgesi'nde bir BKA olarak kurulan SD ile Limerick Üniversitesi (UL) arasında bölgenin kalkınmasına ilişkin işbirliği faaliyetleri temel alınmıştır. SD, Şema 1'de de görüldüğü gibi, bölgesel kalkınmaya esas itibariyle dinamik bir "*kurumsallaşma*" yoluyla katkıda bulunmuştur. Bu doğrultuda öncelikle, havaalanının yakınında dünyanın ilk serbest bölgesi olarak kurulan *SFZ*'yi (1960) yönetmiştir. SFZ; diğer ülkelere göre nispeten düşük olan % 12,5 oranındaki kurumlar vergisi sayesinde yerli ve yabancı firmaların (ÇUŞ'lar) "*kümelenme*"sini sağlamıştır.

SD, UL'nin (1972) kuruluşunda "fikren ve fiilen" yer almıştır. Bölgede ilk *teknopark*ın (NTP, 1984) kurulmasında UL ile işbirliği yapmıştır. Bir eğitim kurumu olarak UL, yerel kalkınmaya katkısıyla literatüre "*UL Modeli*" olarak geçmiştir. SD, bu "model"den edindiği deneyimi, UL'nin de desteğiyle bölgenin diğer kentlerinde de uygulamıştır. Bu çerçevede, yerel aktörlere mali ve teknik destek vermek; bölgenin yenilik yapma kapasitesini arttırmak; aktörler arasındaki işbirliğini geliştirmek için "*teknopark*"lar ve "*ağ*"lar kurmuştur. Teknoparklar; NTP, KTP, TTP, Ennis Bilgi Çağı Parkı ve Birr Teknoloji Merkezi'dir. Ağlar ise; Shannon Yazılım (SS), Shannon Tedarik Ağı (SNS) ve Bilgi Ağı'dır (SDKN).

"SD-UL İşbirliği"ne ("SD-UL Modeli") ilişkin elde edilen belli başlı *tespitler* ile getirilen öneriler ve *analizin literatüre katkıları* şunlardır:

A. Belli Başlı Tespitler:

- ***Shannon Kalkınma Ajansı (SD, 1959)*** **:**Shannon Havaalanı'nın "transatlantik seferleri"nde önemini kaybetmesi üzerine kurulmuştur. Başlangıçta, havaalanının tekrar "*yakıt ikmal noktası*" olmasını; daha sonra da, bölgenin "*bilgi toplumu*"na dönüşmesi amaçlamıştır. Bölgesel kalkınmada "*kümelenme yaklaşımı*"nı benimsemiş; "*yenilikçilik faaliyetleri*"nde bulunmuştur.

- ***Limerick Üniversitesi (UL, 1972):*** Bir "üniversite"ye duyulan ihtiyaç üzerine kurulan UL, bölgesel kalkınmaya şu yönlerden katkıda bulunmuştur.

  - ***Ekonomik kurum:*** UL, bugüne kadar 5 binden fazla kişiyi istihdam ederek bölgenin en büyük "*işveren*"lerinden biri olmuştur. Ayrıca, kurduğu "teknopark"lar ve "ağ"lar aracılığıyla istihdama dolaylı olarak ta katkıda bulunmuştur. Mesela SFZ'deki şirketlerde 7.500 kişi, NTP'deki şirketlerde ise 3.000 kişi istihdam edilmiştir.

  - ***Bilgi üreticisi:*** SD-UL işbirliğiyle kurulan NTP'de **ÇUŞ**'lar, yenilik çalışmaları (IW) ve Ar-Ge kurumları olmak üzere 80'den fazla kuruluş vardır. Ayrıca NTP'de 2005 yılında kurulan 38 firmadan ("spin-off") 21'i, HPSUs olup; 5 milyon €'dan fazla Ar-Ge harcaması yapmıştır. UL, "bilgi üreticisi" olarak "patent"ler almış; sanayi sektörüne "teknoloji transferi" yapmış; "spin-outs"lar kurmuştur (bkz.: Tablo 1).

  - ***Beşeri sermaye yetiştiricisi:*** UL'de, **İrlanda'dan ve 95 ülkeden gelen 1**7 bin **öğrenci öğrenim görmektedir. Bunlardan her yıl 4.400 öğrenci mezun olma**ktadır. Mezunların % 38'i **bölgede istihdam edilmektedir.**

  - ***Ağlar kurucusu ve yöneticisi:*** SD ve UL, bölgede SS'nin (1997) ve SNS'nin (1999) kurulmasında ve gelişmesinde işbirliği yapmıştır. "Teknopark"ların ve bu "ağ"ların kuruluş sürecinde yapılan işbirliği, Bilgi Ağı'nın (SDKN, 2001) kurulmasına vesile olmuştur.

- "***SD-UL İşbirliği*":** SD, bölgenin kalkınma düzeyini ve yenilik yapma kapasitesini arttırmak için UL ile işbirliği yaparak "***kümelenme yaklaşımı***" temelinde "*teknopark*"lar ve "*ağ*"lar kurmuştur. Bu işbirliği, literatüre "***SD-UL Modeli***" olarak geçmiştir. SD, bu "model" temelinde "*alt model*"ler ("KTP modeli","KN modeli"gibi) geliştirmiş ve uygulamıştır (bkz.: **Şema** 1).

- ***BYS:*** SD, "SD-UL Modeli" çerçevesinde kurduğu "teknopark"ları ve "ağ"ları birleştirmek üzere "bilgi ağı"nı; dolayısıyla BYS'yi kurmuştur.

- **Üniversite *"Modeli":*** Bir "yükseköğretim kurumu" olarak UL bölgesel kalkınmada, kuruluşunda öncülük eden SD ile işbirliği yapmıştır. Dolayısıyla UL, yalnızca bir "üniversite", "girişimci üniversite" veya "şirket üniversitesi" değildir. UL, yerel kalkınmadaki işbirliği faaliyetleri de dikkate alınarak "*işbirlikçi üniversite*" şeklinde nitelendirilebilir.

B. Öneriler

"SD-UL Modeli" ("**ÜKAİ**" yaklaşımı), bölgesel kalkınmada etkili olmak ve yerel aktörler arasında işbirliğini geliştirerek sinerji yaratmak bakımından Türkiye'de, başta üniversiteler ve BKA'lar olmak üzere bu konuyla ilgili aktörlere örnek ("model") olabilir.

C. Araştırmanın Literatüre Katkıları:

- ***Bölgesel kalkınmanın aktörleri (BKA ve üniversite):*** **Çalışmada, bölgesel kalkınmada "BKA"nın yanısıra "üniversite"**nin de bir "aktör" olduğu; dolayısıyla "iki aktör"ün bu konuda yaptığı işbirliği ortaya konmuştur.

- ***Bölgesel kalkınma "model"leri:*** **Çalışmada,** Shannon bölgesinin kalkınması için geliştirilen "*SD-UL Modeli*" ve bu "model" temelinde kurulan "*alt model*"ler ("kurumsal altyapı"lar) ortaya konmuş; bu "model"lere ilişkin farkındalık yaratılmıştır.

- ***"Üniversite-BKA İşbirliği" ("ÜKAİ"):*** Çalışmada, "**Üniversite-Sanayi İşbirliği**" ("**ÜSİ**") kavramından hareketle, bölgesel kalkınmada "*SD-UL Modeli*" çerçevesinde yaratılan sinerjiyle bölgesel kalkınmada sürdürülebilir ve dinamik bir "**Üniversite-BKA İşbirliği**" ("**ÜKAİ**") yaklaşımı geliştirilmiştir.

KAYNAKÇA

ANDREOSSO-O'CALLAGHANA, B., 2000, "Territory, Research and Technology Linkages - Is the Shannon Region a Propitious Local System of Innovation?", *Entrepreneurship and Regional Development: An International Journal*, 12 (1), pp. 69-87.

ANDREOSSO-O'CALLAGHANA, B. and Helena LENİHANA, 2008, "Networking: A Question of Firm Characteristics? The Case of The Shannon Region in Ireland", Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal, Special Issue: *The Governance of Cross-locality Networks as a Determinant of Local Economic Development*, 20 (6), pp. 561-580.

BAY, Murat, C. S. OSKAY ve E. ÇİÇEK, 2007, "Doğrudan Yabancı Yatırımları Türkiye'ye Çekmek İçin Yapılması Gereken Düzenlemeler", *Selçuk Ün. Karaman İİBF Dergisi*, 12 (9), ss. 253-263.

BOUCHER, G. W., 2000, "Unireg Regional Case Study Report The Shannon Region", 74 p.

BOUCHER, Gerry, Cheryl CONWAY and Els Van Der MEER, 2003, "Tiers of Engagement by Universities in Their Region's Development", *Regional Studies,* (37) 9, pp. 887-897.

BUCKLEY, Melissa, 2011, *A Sustainable Regional Economic Growth Strategies for Irland's Mid-West: Targets and Policies*, Master Thesis in University of Limerick, 245 p.

CENTİLLİ, Daniel James, 2004, "The Potential Effects of the Trans-Atlantic Common Aviation Area on Shannon Airport, Ireland", 69 p.

CHARLES, David, 2006, "Universities as Key Knowledge Infrastructures in Regional Innovation Systems", 15 p.

ÇEŞTEPE, H. ve Ş. TÜYLÜOĞLU, 2006, "Yabancı Doğrudan Yatırımlar Yoluyla Teknoloji Transferi: İrlanda Örneğinden Türkiye İçin Dersler", AÜ SBF Dergisi, 61 (2), ss. 45-62.

ENTERPRİSE IRELAND (EI), *Aerospace Irland Directory*, 300 p.

ERENA, E. ve N. İ. KOŞAN, 2012, "The Importance of the Cooperation of Regional Development Agencies with Universities Founded in the Provinces in Terms of Entrepreneurship and Innovation Projects", *Social and Behavioral Sciences*, 41, pp. 363-366.

EUROPEAN COMMİSSİON (EC), 2003, European Competitiveness Report 2003, 190 p.

FORFAS, 2004, *Innovation Networks, The National Policy and Advisory Board for Enterprise, Trade, Science, Technology and Innovation*, 79 p.

FORRANT, Robert and Linda SİLKA ( ), "Introduction: Inside and Out-What's It All About? ", 14 p.

GÖKÇE, Deniz, 2014, "**İrlanda'ya maşallah! ", Akşam Gazetesi (30/09/2014).**

INTERTRADEIRLAND (ITI), 2006, Business Networks on the Island of Ireland, 78 p.

İSTANBUL TİCARET ODASI (İTO), 2002, İrlanda Deneyimi (1982-2000), 154 s.

KARATAŞ, M., 2002, Üniversitelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmedeki Rolü ve Önemi (Muğla Üniversitesi Örneği), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi (yayınlanmamış).

KAYASÜ, Serap, M. PINARCIOĞLU, S. S. YAŞAR ve S. DERE, 2003, *Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları*, İTO Yay., 148 s.

LIMERICK COUNTY DEVELOPMENT BOARD (LCDB), 2001, Analysis of Economic, Social & Cultural Situation Of County Limerick, 132 p.

MID-WEST REGIONAL AUTHORITY (MWRA), Research & Innovation Strategy for the Mid-West Region of Ireland 2014-2018, 56 p.

OECD ( ), "Shannon Development: Sample Case Studies (50 Years (1959-2009) of Commitment to the Shannon Region)", 31 p.

O'MALLEY, Eoin, Nola HEWITT-DUNDAS and Stephen ROPER, 2008, "High Growth and Innovation with Low R&D: Ireland", in Small Country Innovation Systems: Globalization, Change and Policy in Asia and Europe (Edited by C. Edquist and L. Hommen), pp. 156-193.

ÖZDEM, Güven ve Enver SARI, 2008, "Yükseköğretimde Yeni Bakış Açılarıyla Birlikte Yeni Kurulan Üniversitelerden Beklenen İşlevler (Giresun Üniversitesi Örneği)", Üniversite ve Toplum, 8 (1).

PARKER, Rachel L., 2007, "Networked Governance or Just Networks? Local Governanceof the Knowledge Economy in Limerick (Ireland) and Karlskrona (Sweden)", 27 p.

POTTER, Jonathan, "Embedding Foreign Direct Investment", 12 p.

ROPER, Stephen, Nola HEWITT-DUNDAS and Margaret SAVAGE, 2002, "Benchmarking Innovation Performance in Ireland's Three NUTS 2 Regions", 44 p.

SHANNON AIRPORT (SA), 2012, Shannon Development Change Management Tast Force Report, 89 p.

SHANNON DEVELOPMENT (SD), 2005, Annual Report 2005, 103 p.

SD, 2010, Annual Report 2010, 58 p.

SD, 2011, Annual Report 2011, 56 p.

SD, 2012, An Economic Overview of Ireland's Shannon Region, 23 p.

SHANNON FREE ZONE (SFZ), 2012, Facts and Figures, 7 p.

T.C. DUBLİN BÜYÜKELÇİLİĞİ TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ (DBTM), 2010, İrlanda Ekonomisi Ve Türkiye İle Ekonomik Ve Ticari İlişkileri, 78 s.

UNIVERSITY OF LIMERICK (UL), Capital Development Plan 2014-2018, 16 p.

VELDE, Dirk Willem te, 2001, "Policies Towards Foreign Direct Investment in Developing Countries: Emerging Best-Practies and Outstanding Issues", 62 p.

WOLFE, David A., 2005, "The Role of Universities in Regional Development and Cluster Formation", in G. A. Jones, P. L. McCarney & M. L. Skolnik (eds.), *Creating Knowledge, Strengthening Nations: The Changing Role of Higher Education*, University of Toronto Press, pp. 167-94.

YILDIRIM, Ali ve Hasan ŞİMŞEK, 2013, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yay., 448 s.

AVRUPALILAŞMA KAVRAMI EKSENİNDE AB KIRSAL KALKINMA MALİ YARDIMI IPARD PROGRAMININ TÜRKİYE'DE UYGULANMASI

Implementation Of EU Rural Development Fiscal Fund Ipard Program in Turkey On The Axis Of Europeanisation Concept

Bilal BİLGİÇ[1] , Haktan CİHANGİR[2] , Tahsin ABA[3]

Avrupa Birliği entegrasyon süreci bir çok kavram çerçevesinde değerlendirilmiştir. Avrupalılaşma kavramı da kavramlardan birisidir. Avrupa Birliği'nin izlediği politikalar ekseninde bu kavram pek çok aydın tarafından farklı boyutları ile tanımlanmıştır. Bu yapılan tanımlamalardan yola çıkarak AB genişlemesi, mali yardımları ve bunların içerisinde Kırsal Kalkınma Mali Yardım olan IPARD programı geniş bir şekilde değerlendirilebilir.

Türkiye'nin Avrupa serüveni pek çok yönüyle tartışılmaya devam eden bir konudur. Bu tartışmalar Türkiye'nin aday ülke olarak AB ile üyelik müzakerelerine başladığı 2005 yılından beri göreceli olarak daha yoğun olmuştur. Türkiye'nin aday ülke olarak kabulü sonrasında Türkiye'nin Avrupalılaşması adına Türkiye'ye daha fazla mali yardım yapılmıştır. Bu mali yardımların en önemlilerinden biri de Kırsal Kalkınma yardımlarıdır. 2007-2013 yıllarını kapsayan katılım öncesi mali yardım aracı IPA'nın (Instrument For Pre-Accession) beşinci bileşeni olan IPARD (Instrument For Pre-Accession for Rural Development) Türkiye'de uygulanmaya başladığından beri Türkiye'nin Kırsal kesiminin Avrupalılaşma'sında büyük katkısı olduğu söylenebilir.

Kırsal kesim bugün Türkiye'de olduğu gibi Avrupa Birliği üye ülkelerinde de nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturur. Bundan dolayı Ortak tarım politikası Avrupa Birliği'nin temel ortak politikalarındandır. Sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanması, köyden kente göçün engellenmesi, tarımsal ürün arzının istikrarı sağlamak bu politikanın temelinde yer almaktadır. IPARD programı 2007-2013 yılları arasında uygulanmak üzere planlanmış ve sonlanma aşamasına gelmiştir. Bu çerçevede Türkiye'de IPARD fonuyla AB standartlarında pek çok yatırım gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ile Avrupalılaşma kavramı ekseninde Türkiye'nin IPARD fonlarıyla kırsal kesimde ne kadar Avrupalılaştığı tespit edilmek istenmiştir.

1 TKDK Mardin İl Koordinatörlüğü Ödeme Talep İşlemleri Birim Amiri, bilal.bilgic@tkdk.gov.tr

2 TKDK Mardin İl Koordinatörlüğü Yerinde Kontrol Kıdemli Uzmanı, haktan.cihangir@tkdk.gov.tr

3 TKDK Mardin İl Koordinatörü, tahsin.aba@tkdk.gov.tr

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, Mali Yardımlar, Kırsal Kalkınma, Tarım*

Entegration of European Union is evaluated according to many concepts. Europanisation is one of them. Europanisation is described according to EU's common policies and implementations. EU enlargement, fiscal funds and IPARD program can be evaluated accorind to these descriptions.

Turkey's Europa adventure is debated in many aspects. These debates are increased after the candidancy of Turkey to EU. After acception of Turkey's candidancy, Turkey got many fiscal funds for his Europanisation. One of them is Rural Development funds. Instrument for pre-accession (IPA) is implemented for the years 2007-2013 and 5th element of the IPA is Instrument for pre-accession for rural development (IPARD). After implementation of IPARD program we can say that there is obvious improvement in rural development.

Rural population has the biggest percentage in total population in Turkey like most of the European countries. So Common Agriculture policy is one of the basic policy of EU. Sustainable rural development, preveting migration from rural to urban areas, stability of agricultural supply are the basic elements of this common policy. IPARD program is implemented form 2007 to 2013 and its going to be finished soon. Many investment has done by the help of the IPARD funds in Turkey according to EU standarts. By this research we tried to find how Turkey become Europanized by the IPARD funds.

Keywords: *Agriculture, European Union, Fiscal Funds, Rural Development*

Avrupa Birliği, insan hakları ve pazar ekonomisi gibi temel konularda ortak değerleri paylaşan ülkelerden oluşmaktadır. Avrupalılaşma kavramı ekseninde birlikteliğini sürdüren bu toplulukta amaç AB etkisi ile bir değişim oluşturmaktır. (Yazgan,2012,23) Bu nedenle Avrupa Birliği bu ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmelerine destek olmak ve ülkelerarası gelişmişlik düzeyini dengelemek amacıyla hibe ya da kredi şeklindeki çeşitli mali araçlara önemli miktarlarda bütçe ayırmaktadır. Bu bütçe sadece üye ülkeler değil AB'ye aday ülkeler ile potansiyel aday ülkelere de tahsis edilmektedir. Hatta AB gerekli gördüğü halde üçüncü ülkeleri de bu mali araçlar ile desteklemektedir. 1999 yılı Helsinki Zirvesinde adaylık statüsü kazanan Türkiye ile birlikte halihazırda beş aday ülke (Türkiye, Hırvatistan[1] , Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve İzlanda[2]), katılım öncesi yardım adı verilen artırılmış bir mali yardımdan faydalanmaktadır. Ayrıca henüz adaylık statüsü kazanmamış olup Avrupa'da yer alan ve adaylığı kısa zaman içinde muhtemel görülen üç potansiyel aday ülke de (Arnavutluk, Bosna Hersek ve Kosova) benzer mali yardımlardan faydalanmaktadır. Söz konusu yardımlar, ülkelere AB üyeliği süreci kapsamında AB müktesebatına uyum ve uygulama yönünde almaları gereken siyasi, ekonomik, yasal

1 Hırvatistan 2013 yılında üye devlet olmuştur. Fakat aday ülkeler için ayrılan fonlardan yararlandığı için bu liste içerisinde yazılmıştır. http://avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi/ab-nedir/ueye-uelkeler.html (10.05.2015)

2 AB konusunda gelişmeler takibi zor bir hızla gelişmektedir. Bu hızlı gelişmelerden birisi de İzlanda'nın adaylığını 13 Mart 2015 tarihi itibariyle çekme kararını yayınlaması olmuştur. Adaylık müzakerelerini de Eylül 2013'te durdurarak bu olayın işaretini veren İzlanda, AB'den çekilme kararı almalarındaki nedenlerden birini AB'nin balıkçılık politikaları olarak ifade etmiştir. http://europeanpost.co/iceland-withdraws-its-application-to-join-the-eu.(10.05.2015)

ve idari tedbirler için mali kaynak sunmaktadır.(Türkiye AB-Mali İş Birliği, 1)

Bugün AB Avrupalılaşma fikri ekseninde kuruluş amacı olan ekonomik bütünleşme hedefinden farklı alanlarda ve amaçlar doğrultusunda dış yardımlar sunabilmektedir. AB'nin mali yardım sağlama nedenleri temel olarak dört başlık altında sunulabilir:

1) Ortak politikaların finansmanı,

2) Dayanışma ilkesi,

3) Aday ülkelerin Birliğe uyum sağlamasının güçlüğü,

4) Birlik dışındaki ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi.(Karataş,2010,2)

AB'nin yukarıda yer alan mali yardım sağlama nedenleri genel olarak değerlendirildiğinde ortak değerlerin hakim olduğu bir birleriyle dayanışma ve uyum içerisinde her geçen gün güçlenen ve büyüyen bir birliğin devamlılığı hedeflenmektedir.

AB'ye üye ülkelere yapılan bir takım ödemeler de her ne kadar mali yardım olarak adlandırılsa da AB mali yardımlarını aslında aday ve potansiyel aday ülkelere yapılan yardımlar olarak adlandırmak daha doğru olacaktır. Üye ülkeler birlik içerisinde olduklarından dolayı her halükarda AB bütçesinden bir takım ödemeler almaktadırlar.Bu ülkeler zaten AB standartlarında veya bu standartlara yakın oldukları için AB içerisindedirler.Fakat Birliğe aday ve potansiyel aday ülkelerin AB standartlarına ulaşmak için yardıma ihtiyacı bulunmaktadır. Literatürde mali yardım kavramı dış yardım kavramının içinde yer almaktadır.(Karataş,2010,5)

AB aday ve potansiyel aday ülkelere uzun yıllardır mali yardımlarda bulunmaktadır. Avrupa Birliği 2007 – 2013 yıllarına ait bütçe dönemiyle birlikte aday ülkelere sağladığı mali yardım mekanizmasında değişikliğe gitmiştir. Buna göre aday ve potansiyel aday ülkelere yapılan mali yardımlar Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) adı altında birleştirilmiştir. Beş bölüm halinde yapılandırılan IPA, geçiş dönemi ve kurumsal yapılanma desteği yanı sıra çevre, ulaştırma, bölgesel rekabet, insan kaynakları ve kırsal kalkınma olarak belirlenen yeni alanlarda katılım öncesi mali destek sağlamaktadır. Ayrıca aday ülkeler, katkı payları kısmen IPA altında finanse edilmekte olan Birlik Programlarına katılmaya devam etmektedir. IPA kapsamında 2007-2013 yılları itibarıyla ülkelere tahsis edilen fon yaklaşık 9.9 milyar Euro tutarındadır. Bu tutarın yaklaşık yarısını oluşturan4,8 milyar euroluk kısmı, nüfus ve yüzölçümü büyüklüğü dikkate alınarak Türkiye için ayrılmıştır. (http://www.ab.gov.tr (11.05.2015))

IPA, kendisinden evvelki Phare, ISPA, SAPARD, Türkiye Programı ve CARDS katılım öncesi araçlarının yerini almıştır.Bu araç ile aday ülkelerin üyelikle birlikte AB mevzuatı olan "Topluluk müktesebatını" eksiksiz bir şekilde uygulamasına yardımcı olacağı planlanmıştır. Potansiyel aday ülkelerin de kademeli olarak AB mevzuatına uyum sağlaması hedeflenmektedir.(IPA Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Genişlemeye Yönelik AB Mali Yardımlarında Yeni Bir Bakış Açısı,1)

IPA 1.uygulama dönemi 2007-2013 yıllarını içerdiğinden sonrasında uygulanacak IPA II hakkında AB Komisyonu 31 Mart 2014 tarihinde yayınladıkları IPA II tüzüğünde bu program hakkında 2011 yılından beri çalıştıklarını bildirmiştir.2014-2020 yılları içerisinde genel hedef olarak aday ve potansiyel aday ülkelerin AB değerleri ve kurallarına uyum sağlamaları belirlenmiştir. Özel hedefler de ise yine Avrupalılaşma kavramının dinamik yapısı içerisinde yer alan bir takım temel değerlere odaklanılmıştır. Temel hedeflerden ilki demokrasinin

güçlendirilmesi ve hukukun üstünlüğünün egemen olduğu, insan haklarına, medya özgürlüğüne ve kültürel farklılıklara saygılı bir reformun gerçekleştirilmesidir.Bunun içerisine yolsuzlukla mücadele, sivil toplumun güçlendirilmesi ve sosyal diyaloğun geliştirilmesi gibi bir takım temel hedefler de eklenmiştir.Diğer bir temel hedef ise birliğin asıl kuruluş amacı da olan ekonomik büyümedir. Bu konuda verilecek yardımlarla AB standartlarında bir ekonomiye sahip olunması özellikle iyi işleyen bir pazar ekonomisi, serbest rekabet ortamının yaratılması ve sürekliliğinin sağlanması hedef olarak belirlenmiştir. Bunları sağlamak için teknolojinin etkin kullanılması ve inovasyon kapasitesinin arttırılmasına yönelik yardımlar yapılacağı belirtilmiştir. (Regulation No: 231/2014 Of the European Parilement and Concil of 11 March 2014 establisihng IPA II, Offical Journal of EU, L 77, 14)IPA II içerisinde IPA I' e benzeyen pek çok yön bulunmaktadır.Fakat daha stratejik bir yaklaşımla bu fonların kullandırılacağı belirtilmiştir.Bu kapsamda üye ve aday ülke ayrımı yapılmaksızın bir yardımın söz konusu olması, daha kapsamlı ülke stratejileri belirlenmesi, anahtar sektörlere ağırlık verilmesi ve sonuç odaklı yardım yapılması hedeflenmiştir.Özellikle teknolojik gelişim ve innovasyonun güçlendirilmesi IPA II kapsamında özellikle *üzerinde durulması gereken hususlar olacaktır. (http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/10157/374292/6_IPAII%20%26%20RTD%202.pdf (*16.05.2015))

Avrupa Birliği süreci dinamik yapısıyla değişim göstermektedir.Adaylık süreci ve Mali yardımlar da günün şartlarına göre farklılaşmış ve değişim göstermiştir. AB'nin ilk yıllarında izlemiş olduğu mali yardım verme düşünce ve yöntemleriyle günümüz yöntem ve düşüncesi arasında büyük bir değişim gözlenmektedir. Aslında bu durum Avrupalılaşma kavramı bağlamında analiz edilebilir.Avrupa ve Avrupalılık halen oluşum sürecinde olan dinamik bir süreçtir. Bu dinamizmin yansımasını Radaelli'nin Avrupalılaşmayı bir sonuç olarak değil süreç olarak tanımlamasıyla görmekteyiz. (Yazgan,2012,25) Avrupalılaşma kavramı etrafında yapılan araştırmalarda değişim odak noktası olarak belirlenmiştir[3].

Yukarıda yer alan tanımlama çerçevesinde Avrupa Birliği'nin bütünleşme sürecinde bir takım öncelikler zamanla değişmekte ve ona göre önlemler alınmaktadır. Örneğin 2020 yılına kadar AB tarafından belirlenen Avrupa 2020 stratejisi kapsamında akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir büyüme hedeflenmiştir. Akıllı büyüme kapsamında Avrupa Birliğini bilgiye ve yenilikçiliğe dayalı bir ekonomiye dönüştürmeyi, sürdürülebilir büyüme kapsamında kaynakları daha verimli kullanan, daha çevreci ve daha rekabetçi bir ekonominin oluşumunu, kapsayıcı büyüme kapsamında ise sosyal vebölgesel uyumu sağlamış yüksek istihdamlı bir ekonomiye dönüşme amaç olarak belirlenmiştir[4]. Avrupa Komisyonu buna istinaden katılım öncesi mali yardım aracı olan IPA kapsamında 2014-2020 yılı mali yardımlarını programlarken bu stratejik hedeflere odaklanmıştır. Aday ve potansiyel aday ülkelerin bu konulara önem vererek kendilerini AB perspektifinde geliştirmeleri hedeflenmiştir.

AB mali yardımları ülkelere göre değişik alanlarda ve değişik ölçülerde gerçekleşmektedir. Özellikle Türkiye gibi hem nüfus hem de coğrafi olarak büyük

3 Avrupalılaşma değişim odaklı olmakla beraber genel anlamda AB seviyesinde karar alma ve politika oluşturma; alınan bu karar ve politikaların tetiklediği süreçler; bu karar ve politikaların ulusal politika, karar alma süreçleri ve kurumsal yapılara olan etkilerine odaklanmaktadır. Tolga Bölükbaşı, Ebru Ertugal, Saime Özçürümez, Avrupa Entegrasyonu Kuramlarıyla Türkiye'yi Konu Alan Yazının Etkileşimi: Avrupalılaşma Araştırma Programını Türkiye Özelinde Yeniden Düşünmek, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi, Cilt 8, Sayı 30, 2011, s.81

4 Avrupa 2020 Stratejisi 17 Haziran 2010 yılında kabul edilmiştir. Avrupa 2020 Stratejisi, İKV yayınları, İstanbul, 2014, s. 33.

olan bir ülkeye verilecek maliyardımlarla diğer Avrupa Birliği'ne aday ülkelere verilecek mali yardımlar doğal olarak eşit değildir. Türkiye, yakın bir gelecekte AB'nin yeni üyesi olabilirse, toprak yüzölçümü bakımından AB'nin en büyük, "nüfus" açısından ise ikinci en büyük ülkesi konumuna gelecektir.(Kamil,2015) Bu durum nedeniyle AB'nin Türkiye'ye olan mali yardımlarının da üzerinde önemle durulması gerekmektedir.

AB'NİN TÜRKİYE'YE OLAN MALİ YARDIMLARI

Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye olan mali yardımları 1999 yılında aday ülke konumuna gelene kadar olan süreç ile öncesi arasında farklılık göstermektedir. 12 Eylül 1963 tarihli Ankara Anlaşması'nın başlangıç metni ve diğer maddelerinde belirtildiği üzere Türkiye'ye ekonomik yardım yapılması gerekliliği dile getirilmiştir. (http://www.ab.gov.tr/index.php?p=5 (17.05.2015)) 1964-1995 yılları arasında Türkiye-AB mali işbirliği, ortaklık ilişkisinin ilk günlerinden 1996 yılında Gümrük Birliği'nin tamamlanmasına kadar olan süre içerisinde mali protokoller çerçevesinde yürütülmüştür. İlk mali protokol Ankara Anlaşmasının bir parçasıdır. Bu protokol ile Türkiye'ye uygun koşullu 175 milyon ECU kredi verilmesi uygun görülmüş ve bu kaynak ile Keban Barajı ve Boğaziçi Köprüsünün de içerisinde bulunduğu değişik alt yapı projeleri hayat geçirilmiştir. (Bilici,1997,130) Toplamda dört Mali Protokol imzalanmış olup; bu kapsamdaki yardım türü ağırlıklı olarak hibelerden, ayrıca Avrupa Yatırım Bankası (AYB) ve Topluluk kaynaklı kredilerden oluşmuştur. 32 yıl süren bu dönemde yaklaşık bir milyar Avro tutarında yardım yapılmıştır.(http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=42 (17.05.2015))

Birliğin şekillenmeye başladığı ilk dönemde, AB ekonomik entegrasyon temelli politikalarıyla öncelikle gümrük birliği ve ardından da ortak pazara giden bir model üzerinde yoğunlaşmıştı.Türkiye'nin ekonomik durumu böyle bir sistemin içerisinde yer alabilecek güçte değildi. Bu nedenle AB öncelikle tek taraflı gümrük indirimleri ve kredi şeklinde mali yardımlar önermiş ve gerçekleştirmiştir. (Brand,1978,103)

Ankara Anlaşmasından aday ülke olduğumuz Helsinki Zirvesine kadar olan dönemde istikrarlı bir mali yardımdan söz etmek zordur. Özellikle 1980'li yıllardan sonra Türkiye'ye sağlanan mali yardımların önü tıkanmıştır. Türkiye bu dönemde Avrupa Topluluğu ile ortaklık anlaşması olmayan ve Türkiye'ye göre daha küçük olan Cezayir, Fas ve Yugoslavya gibi ülkelerin almış olduğu yardımlardan da az mali destek almıştır. (Bilici,1997,137) Bu durumun nedeni Türkiye'deki siyasi ortamın AB ilişkilerine yansıması olarak açıklanabilir. Çünkü AB tarafından verilen mali yardımlar Türkiye'nin Avrupalılaşmasını sağlamak için yapılan yardımlardır. Fakat bu dönemde yaşananlar Türkiye'nin Avrupalılaşma yolunda her geçen gün geriye gittiğini göstermiştir.

Türkiye'nin Aday ülke olarak kabul edildiği dönem ve sonrasına gelindiğinde ise artık Türkiye katılım öncesi mali yardımlarından faydalanmaya başlamıştır. Katılım öncesi AB stratejisi kapsamında Türkiye'ye verilmesi planlanan mali yardımlar arttırılmıştır. Bu yardımlar genel olarak katılım öncesi hazırlıklara yöneliktir.Ödeneklerin %50'si, Türk mevzuatını ve uygulamalarını AB müktesebatı ile uyumlu hale getirmesini amaçlayan yapısal ve sektörel reformlar için ayrılmıştır. Katılım öncesi stratejinin bir parçası olarak, Türkiye'nin, öteki aday ülkeler ile aynı

esasta Topluluk programları ve ajanslarına katılabilmesi için hazırlıklar yapılmıştır. (Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine AB Komisyonu'nun 2000 yılı düzenli raporu.)

Türkiye'nin Birliğe adaylığının kabulünden sonra uygulanan programların sonuncusu IPA programıdır. Önceki başlıkta izah edildiği üzere değişik bileşenler altında yapılan bu maliyardımlardan Türkiye tam yararlanma hakkına sahiptir. Türkiye'ye 2000-2006 döneminde tahsis edilen AB yardımlarının toplamı 1 milyar 236 milyon Avro iken, sadece 2007-2008 döneminde IPA kapsamında sağlanan tahsisat 1 milyar 35 milyon Avro'dur. İki yılda IPA kapsamında sağlanan yardım toplamı neredeyse IPA öncesi yedi yılda yapılan yardım düzeyindedir. Her iki dönemde de yapılan yardımların çoğunluğu ekonomik ve sosyal uyum amacıyla verilmiştir.(Karataş,2010,137)

BİLEŞEN	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	TOPLAM
I.Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma	256,7	256,1	239,6	217,8	231,3	227,5	238,5	1.667,5
II. Sınır Ötesi İşbirliği	2,1	2,9	3,0	3,1	5,1	2,2	2,2	20,6
III. Bölgesel Kalkınma	167,5	173,8	182,7	238,1	293,4	356,1	366,9	1.778,4
IV.İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	50,2	52,9	55,6	63,4	77,6	83,2	91,2	474,1
V. Kırsal Kalkınma	20,7	53,0	85,5	131,3	172,5	187,4	204,2	854,6
TOPLAM:	**497,2**	**538,7**	**566,4**	**653,7**	**779,9**	**856,3**	**903,0**	4.795,2

IPA Dönemi (2007-2013) Türkiye Mali Yardım Miktarları (milyon avro)[5]

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere en çok bütçe I. ve III.bileşenlere ayrılmış durumdadır. Geçiş Dönemi ve Kurumsal Yapılanma Bileşeni'nin toplam tahsisata oranı %37, Bölgesel Kalkınma Bileşeni'nin de oranı %36 civarındadır. Bu bileşenleri de Kırsal Kalkınma bileşeni takip etmektedir.

2007-2013 dönemi için planlanan IPA katılım öncesi mali yardım aracının ne kadar etkili olduğu özellikle Türkiye'nin bu fondan ne oranda yararlanmış olduğu konusu ciddi olarak irdelenmeli ve üzerinde çalışmalar yapılmalıdır. Bu inceleme ile 2014-2020 yılları için uygulanacak IPA II programından maksimum düzeyde fayda sağlanabilecektir. 2007-2013 yılları için planlanmış IPA programı fonları N+3 kuralı[6] gereğince 2016 yılına kadar kullanılabilir durumdadır. Fakat Türkiye hakkında yayınlamış yıllık ilerleme raporlarından 2014 yılına kadar ki durum hakkında genel bir izlenim elde edilebilir. IPA'nın uygulanmaya başladığı ilk yıl olan 2007 yılında yayınlanan ilerleme raporunda Türkiye'nin katılım öncesi fonlarda hazmetme kapasitesinin yavaş bir ilerleme kaydettiği özellikle merkezi olmayan yapılandırma kurumlarının (DIS[7]) zayıf bir durumda olduğundan bahsedilmiştir. (Avrupa

5 http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=5 (19.05.2015)

6 N+3 kuralı: N yılına ait taahhüdün herhangi bir kısmı bu yılı takip eden üçüncü yılın 31 Aralığına kadar belli şartlar altında kullanılabilir. Detaylı bilgi için bkz. Seher Demir Kütükçü, IPA Fonlarının Mali Yönetimi, Ulaştırma Bakanlığı, Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi, 2011.

7 IPA ile ilgili Türkiye'de yer alan merkezi olmayan kurumlar: Ulusal IPA koordinatörü(AB Bakanlığı), Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi

Komisyonu Türkiye 2007 İlerleme Raporu, 4) IPA programının uygulanması ile ilgili de 2008 yılında bir çerçeve anlaşma imzalanmış bu anlaşma gereğince 2007 yılında raporlanan DIS'ler hakkında 2011 yılında Başbakanlık genelgesi yayınlanmıştır. Bu genelge ile DIS'ler IPA'ya uygun hale getirilmiş ve ilgili merkezi olmayan idarelerin yapı ve fonksiyonları açıklanmıştır. (http://www.ab.gov.tr(20.05.2015)) Görüldüğü gibi aradan 4 yıl gibi uzun bir süre geçtikten sonra konu hakkında girişimde bulunulmuştur. Bu durum 2007 yılı ilerleme raporunda da ifade edildiği gibi IPA fonlarını ülkeye kazandırma konusunda Türkiye'nin ne kadar yavaş hareket ettiğini kanıtlamaktadır. Niketim 2011 yılı ilerleme raporunda Türkiye'nin yavaş hareket ettiği tekrarlanmıştır. 2011 yılında yapılan merkezi olmayan yönetim vasıtalarındaki uyarlama fon kullanımına hareket getirmiştir. Fakat halen Türkiye'nin kapasitesini arttırması gerektiği ve pek çok noktada eksiklikleri olduğu bildirilmiştir. (Avrupa Komisyonu Türkiye 2011 İlerleme Raporu, s. 5.)Açıkça anlaşıldığı üzere Türkiye'nin AB mali yardımlarından maksimum yararlanmasını sağlamakiçin hızlı hareket eden mekanizmalara ihtiyaç vardır. AB ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde kurulması gereken yapıların acil olarak kurulması ve kurulan bu yapıların görevlerinin bilincinde ve hızlı hareket eden bir yapıda olması gereklidir. IPA'nın ilk dönemi olan 2007-2013 yılları arası ciddi olarak değerlendirilerek hızlı hareket eden mekanizmalarla 2014-2020 yılları için IPA II kapsamında hazırlanan ve hazırlanacak programlardan maksimum fayda sağlamak Türkiye'nin AB üyeliği yolunda ivme kazandıracaktır.

AB'NİN TÜRKİYE'YE TARIM VE KIRSAL KALKINMA ALANINDAKİ MALİ YARDIMLARI

Avrupa Birliği'nin temel ortak politikalarından biri olan Ortak Tarım Politikası ve Birliğin bu sektöre ayırmış olduğu bütçe her zaman tartışıla gelmiştir. Bugün bütçe içerisindeki payı azalmış olsa da AB bütçesindeki harcamalardan en büyük paya sahip olan Ortak Tarım Politikası kapsamındaki destekler pek çok açıdan birliğin devamlılığı için önemlidir.(http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=244 (20.05.2015)) AB sadece üye ülkelere değil aday ve potansiyel aday ülkelere de bu kapsamda ciddi mali yardımlarda bulunmaktadır. Türkiye halen bir tarım ülkesi olması ve uzun yıllar önce başlamış olan adaylık süreci nedeniyle bu alandaki mali yardımlardan yararlanmaktadır.

Avrupalılaşmanın dinamik değişken yapısını AB içerisinde en fazla gösterdiği alanlardan biri olan tarım sektöründe Türkiye'nin yapması gereken pek çok şey olduğu tartışmasızdır. Bu konuda 2002 yılından bu yana özellikle kurumsal yapılanmaya yönelik mali yardımlar yapılmıştır. 9 projede toplam bütçesi 61 milyon Euro'luk mali yardım söz konusudur. Daha çok kurumsal kapasite arttırılması ve AB mevzuatına yönelik olan bu projeler direkt olarak halka yansıyan projeler değildir. (Avrupa Birliği Sürecinin Tarım ve Kırsal Kalkınma Alanlarına katkıları) Direkt yatırımlara yönelik mali yardım içeren IPA'nın 5. Bileşeni olan Kırsal Kalkınma Bileşenidir. Bu bileşen kapsamında hazırlanan ve 2007-2013 yıllarını kapsayan IPARD (Insturment for Pre-Accession for Rural Development) programı temel doküman durumundadır.

IPARD programının hazırlanmasına esas teşkil eden metinlerin başında

Bileşenleri için Stratejik Koordinatör(Kalkınma Bakanlığı), Yetkili Akreditasyon Görevlisi (Hazine müsteşarlığının Bağlı Olduğu Bakan), Ulusal Yetkilendirme Görevlisi (Hazine Müsteşarlığı), Ulusal Fon (Hazine Müsteşarlığı), Program Otoritesi(İligili Bakanlıklar), Denetim Otoritesi (Hazine Kontrolörleri Kurulu).

17 Temmuz tarihinde imzalanmış 1085/2006 sayılı Konsey Tüzüğü gelmektedir. Bu tüzüğün diğer adı Katılım öncesi Yardım Aracı Çerçeve Tüzüğüdür.Bunun yanı sıra yine bu tüzüğe dayanan iki temel anlaşma bulunmaktadır. Bunlardan ilki Türkiye ve AB komisyonu arasında 2008 yılında imzalanmış olan Çerçeve Anlaşmadır.1085/2006 sayılı Konsey tüzüğü ve Çerçeve anlaşma IPA fonlarının Türkiye'de nasıl kullandırılacağına dair ana esasları ortaya koymaktadır. (Çerçeve Anlaşma, 2012,505 IPARD programı kapsamında ise daha detaylı bir anlaşma olan sektörel anlaşma ise 2010 yılında imzalanmıştır. (Sektörel Anlaşma, 2012,7) Dikkat edilirse IPA programı 2007-2013 yıllarını kapsamakta fakat Kırsal kalkınma bileşeni kapsamında ilk adımlar 2010 yılında atılmıştır.Türkiye'nin bu fonları kullanmadaki ağır hareketi sektörel anlaşmanın imzalanma tarihinden açıkça anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde uygulanan 11. Fasıl olan Kırsal Kalkınma faslı siyasi blokajdan dolayı görüşmeye açılamayan fasıllardandır.Fakat bu fasıl için 1.Açılış kriteri "Türkiye, AB gereklerine uygun olarak akredite edilmiş bir IPARD (Katılım Öncesi Yardım Aracı-Kırsal Kalkınma Bileşeni) Ajansı kurmalıdır." şeklindedir.Avrupa Birliğine Katılım İçin Ulusal Eylem Planı, 1. Aşama Kasım 2014-Haziran 2015,53) IPARD programının uygulayıcısı olacak olan bu ajans yukarıda bahsedilen anlaşmalarda da yer almaktadır. Bu kapsamda 5648 sayılı kanun ile 2007 yılında Tarım ve Kırsal Kalkınmayı destekleme Kurumu (TKDK) kurulmuş ve kuruluş amacı "ulusal kalkınma plan, program ve stratejilerinde öngörülen ilke ve hedefler çerçevesinde, Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakları da kapsayacak şekilde, kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetleri gerçekleştirmek" şeklinde olarak belirlenmiştir.(Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, madde 1.)

Sadece bu kurumun kurulmuş olması 11.kırsal kalkınma faslının 1.açılış kriterini tamamlamamıştır. Çünkü IPARD ajansı olacak bu kurumun AB gereklerine uygun olduğunun akrediteedilmesi de şart olarak koşulmuş bir durumdur.TKDK merkez olarak Ağustos 2011 tarihinde IPARD desteklerini kullandırmak adına akreditasyon ve yetki devri sürecini tamamlamıştır. (IPARD Programı Uygulama Örnekleri,2014,IV) IPARD programı Türkiye'de 42 ilde kullandırılmak üzere planlanmıştır.TKDK kurumunun bünyesindeki bu 42 İl koordinatörlüklerinin de akreditasyon sürecinden geçmesi gerekmektedir.[8] 2013 yılına kadar sürmüş olan bu süreç sonrasında TKDK kurumu tam anlamıyla bu fonları kullandırmaya başlamıştır. Bu durum ilerleme raporlarına da yansımıştır. 2013 yılı ilerleme raporunda IPARD programının 2013 yılı itibariyle öngörüldüğü üzere 42 ilde tam olarak uygulanmaya başlandığı, 2013 yılına kadar sadece 162 adet projenin tamamlandığı ve büyük oranlarda fon kaybının yaşanmaması için bir takım tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmiştir. (Avrupa Komisyonu Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu,33) 2007-2013 yılları için planlanmış bir program için tam faaliyete geçme tarihinin 2013 yılı olması, gerçekten trajik bir tablo ortaya koymaktadır. Fakat bu durumun tek nedeni ulusal otoritelerden kaynaklanmamaktadır. Avrupa Birliği Komisyonu'nun akreditasyondan sorumlu Tarım ve Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü, Kırsal Kalkınma ve IPARD denetçilerinden oluşan J4 birimi(http://ec.europa.eu/dgs/agriculture/who-is-who/org_en.pdf (26.05.2015)) akreditasyon sürecinde birinci derecede sorumlu kişilerden

8 Akreditasyon süreci detaylı olarak sektörel anlaşmanın 23,24 ve 25. Maddelerinde açıklanmaktadır. Detaylı Bilgi için bkz. Sektörel Anlaşma.

oluşmaktadır. Bu denetçilerden bazılarının olumsuz yaklaşımları akreditasyon sürecinin uzamasına ve çok çetin geçmesine neden olmuştur.Fakat sonuç olarak TKDK akreditasyonu sağlanmış ve Türkiye'de AB Komisyonundan yetki devrini almış tek kurum olarak faaliyetlerine devam etmektedir. (http://denizli.tkdk.gov.tr/Duyuru.aspx?Id=11460 (26.05.2015))

TKDK'nın akreditasyon süreci Avrupalılaşma kavramı etrafında değerlendirildiğinde çok önemli bir süreçtir. Avrupalılaşma, ulus üstü kurumların belirlemiş olduğu kurallar çerçevesinde hareket edilmesini teşvik eder. (Ulusoy,2008,345) Bu nedene AB komisyonunun belirlemiş olduğu akreditasyon kriterlerinde yer alan pek çok husus bu süreç boyunca izlenmiş ve uygulanmıştır. Avrupalı düşünce ve bakış açısı kurumsal olarak yerleştirilmeye çalışılmıştır.Avrupa Birliği sürecinde pek çok kurumsal yenilik yapılmakta bununla ilgili ciddi fonlar ayrılmakta ve kullanılmaktadır.Fakat sadece kurumların kurulması ve bazı yazılı kuralların metinlerde yer etmesi Avrupalılaşmak için kesinlikle yeterli değildir. Kurumsal uygulamaların her aşamasında Avrupalı gibi hareket edilmesi gerekliliği akreditasyon sürecinde TKDK tarafından yakın olarak görülmüş ve uygulanmıştır. Bu durumun kanıtı TKDK projelerinin kabul edilmesi sürecinden başlayarak kontrol süreçlerinin her aşamasında gözlemlenebilir.[9]

Akreditasyon sürecini tamamlayan ve faaliyetlerine AB tarafından akredite edilmiş prosedürleri minvalinde devam eden TKDK, 2013 yılı ilerleme raporunda yer alan fon kaybı hususuna odaklanarak proje sayısında ve ödenen hibe tutarlarında büyük bir ilerleme sağlamıştır. IPARD uygulamalarının gelişmesi ve 2013 yılında 134 milyon Euro AB fonunun faydalanıcılara ödenmiş olması ile AB fonlarının kaybının önlenmesi sağlanmıştır. (Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu, 34)

9 Detaylı bilgi için bkz. http://www.tkdk.gov.tr/Basvuru.aspx (29.05.2015)

IPARD KAPSAMINDA DESTEKLENEN YATIRIM ALANLARI[9]		
101	TARIMSAL İŞLETMELERİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI VE TOPLULUK STANDARTLARINA ULAŞTIRILMASINA YÖNELİK YATIRIMLAR	1. Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım
		2. Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım: Kanatlı Eti/ Kırmızı Et
103	TARIM VE BALIKÇILIK ÜRÜNLERİNİN İŞLENMESİ VE PAZARLANMASININ YENİDEN YAPILANDIRILMASI VE TOPLULUK STANDARTLARINA ULAŞTIRILMASINA YÖNELİK YATIRIMLAR	1. Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Süt İşletme Tesisleri / Süt Toplayan Üretici Örgütleri
		2. Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Kırmızı Et Kesimhaneleri ve İşleme Tesisleri Kanatlı Eti Kesimhaneleri ve İşleme Tesisleri
		3. Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması
		4. Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
302	KIRSAL EKONOMİK FAALİYETLERİN ÇEŞİTLENDİRİLMESİ VE GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK YATIRIMLAR	1. Çiftçilik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi Arıcılık, Süs Bitkileri, Tıbbi Aromatik Bitkiler
		2. Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi
		3. Kırsal Turizm
		4. Kültür Balıkçılığının geliştirilmesi

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, IPARD destekleri belli bir program dahilinde belli alanlara yapılmaktadır. 101,103 ve 302 ile ifade edilen tedbirler kapsamında üç temel alan belirlenmiş olup bu üç ana tedbir altında on adet alt tedbir ile ilgili sektörler detaylandırılmıştır. IPARD programı ile tutarı 5.000 ile 3.000.000 avro arasındaki yatırımların %50'si karşılıksız hibe olarak desteklenmektedir. Ayrıca 101 tedbirinde yatırımın dağlık alanda[10] ve genç bir girişimci[11] tarafından yapılması durumunda verilen hibe %65 oranına çıkmaktadır.

IPARD desteklerinden 66 yaşından gün almamış, vergi ve SGK prim borcu olamayan gerçek ve tüzel kişiler faydalanabilir. Başvuru sahipleri çağrı dönemlerinde yaptıkları başvuruları uygun bulunup TKDK ile sözleşme imzaladıktan sonra yatırımlarını gerçekleştirirler.Yatırımlar öncelikle başvuru sahipleri tarafından finanse edilir.Hibe desteği ise taksit şeklinde veya yatırım sonunda tek seferde verilir. IPARD programı kapsamında makine-ekipman alımı, yapım işleri, hizmet alımı(genel harcamalar) ve görünürlük harcamaları uygun harcamalardır. Gerçekleştirilecek yatırımların süresi 24 ayı geçemez. Başvuru sahipleri yatırımlarını, yatırım bitiminden itibaren 5 yıl süresince devam ettirmelidir.(Türkiye'nin Yeni Kırsal Kalkınma Hamlesi TKDK)

TKDK, Türkiye'nin AB üyelik sürecinde sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için kapasite oluşturmak ve işletmeleri AB standartlarına yükseltmeyi hedeflemektedir. TKDK için projelerin ekonomik olarak sürdürülebilir olması ve özgün nitelikler taşıması birinci derecede önemlidir. Gelir ve istihdam olanaklarının arttırılması ve çeşitlendirilmesi, insan kaynakları ve örgütlenme düzeyinin geliştirilmesi, fiziki ve sosyal altyapı hizmetlerini yaygınlaştırma ve diğer taraftan doğal, kültürel veçevre kriterleri temelinde kırsal toplumun refahını arttıracak hedefler koyması projelerin onaylanması aşamasında gözetilen hususlar olarak belirtilmektedir.

10 Dağlık alan rakımı 1000 metre ve üzeri olan yerleşim alanları veya 500-1000 metre rakımlı ve eğimi %17 ve üzerinde olan yerleşim alanları olarak tanımlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. IPARD programı.

11 Genç girişimci de yaşı 40 ve altı olan yatırımcılar olarak tanımlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. IPARD programı.

TKDK ayrıca pozitif ayrımcılık yaparak kadın ve gençlerin başvurularına öncelik tanımaktadır.[12]

IPARD TÜRKİYE HİBE DESTEKLERİ[11]				
SEKTÖRLER	DESTEKLENE PROJE SAYISI	TOPLAM YATIRIM TUTARI(TL)	TOPLAM HİBE TUTARI(TL)	ÖDENEN HİBE TUTAR (TL)
SÜT BESİCİLİĞİ	527	894.296.228,81	555.918.346,41	386.561.391,72
ET BESİCİLİĞİ	1148	1.462.255.852,90	903.491.790,99	592.329.198,84
SÜT ÜRÜNLERİNİN İŞLENMESİ VE PAZARLANMASI	82	240.488.821,98	120.244.410,82	82.651.543,38
ET ÜRÜNLERİNİN İŞLENMESİ VE PAZARLANMASI	53	187.700.528,70	83.850.351,73	53.440.254,80
MEYVE VE SEBZENİN İŞLENMESİ VE PAZARLANMASI	66	162.317.209,20	81.203.286,27	58.548.666,19
SU ÜRÜNLERİNİN İŞLENMESİ VE PAZARLANMASI	13	36.468.415,06	18.189.769,49	14.326.765,26
ARICILIK SÜS BİTKİSİ YETİŞTİRİCİLİĞİ TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLER	5684	484.914.706,20	242.452.425,55	228.399.335,47
YEREL ÜRÜNLER	151	108.797.370,09	54.381.305,02	31.123.414,89
KIRSAL TURİZM	154	126.625.044,01	64.812.544,12	29.541.882,89
KÜLTÜR BALIKÇILIĞI	11	5.715.818,15	2.857.909,07	1.312.876,99
TOPLAM	7889	3.709.579.995,10	2.127.402.139,47	1.478.235.330,43

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, IPARD destekleri ile Türkiye'de pek çok projede desteklenmiştir. Bu konu hakkında AB komisyonu 2014 yılı ilerleme raporunda Türkiye'nin proje stokunun güçlü olduğu ve fon kaybının önlendiği belirtilmiştir. (Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu,34.) Tabloda da açıkça görüldüğü gibi projelerin büyük çoğunluğu Arıcılık, Süs Bitkisi Yetiştiriciliği ve Tıbbı Aromatik Bitki yetiştiriciliği alanında olmuştur.Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi tedbirinin birinci alt tedbiri olan bu başlık ile tamamlayıcı gelir kaynakları geliştirmek amacıyla geleneksel geçimlik tarımsal faaliyetler olan çiftlik bazında çeşitlendirme faaliyetlerine önem verilmektedir.Bu yaklaşımın kırsalda yaşayan ailelerin ekonomik durumlarının iyileştirilmesine katkı sağlaması ve kırsal alanları terk etme eğilimini azaltması beklenmektedir. (2007-2013 IPARD programı, 302)

TKDK'nın IPARD programı kapsamında vermiş olduğu desteklere örnek vermek gerekirse Meyve ve Sebzenin işlenmesi ve pazarlanması alt tedbiri kapsamında Hatay ili Belen İlçesi Şenbük köyünde Narenciye İşleme ve Paketleme Tesisi projesi gerçekleştirilmiştir. (2007-2013 IPARDProgramı Uygulama Örnekleri,2014,102) Toplam bütçesi 1.284.862,29 TL olan yatırım kapsamında başvuru sahibi 626.322,81 TL hibe almıştır. Diğer bir örnek ise Kırsal Turizm alt tedbiri kapsamında Mardin ili Kızıltepe İlçesi Haramhaddad Köyünde gerçekleştirilmiş olan Su parkı projesidir. Bu proje kapsamında bir aquapark tesisi kurulmuştur. Toplam yatırım tutarı 1.398.203,96 TL olan bu yatırım kapsamında başvuru sahibi 477.985,20 TL hibe almıştır. (2007-2013 IPARD Programı Uygulama Örnekleri,2014,157)

12 Türkiye'nin Yeni Kırsal Kalkınma Hamlesi TKDK, a.g.e,s. 17

IPARD programı 2007-2013 yılları arası için planlanmıştır. Bir önceki bölümde beliritlen N+3 kuralı gereği her ne kadar programın uygulanması 2016 yılına kadar devam edecek olsa da bütçenin daha önce bitirileceği beklentisiyle yeni dönem olan 2014-2020 yılları için IPARD II programı hazırlanmıştır. Bu program hazırlanırken Avrupa 2020 stratejisi kapsamında belirlenen temel hedefler göz önüne alınarak program oluşturulmuştur. (Avrupa 2020 stratejisi,33) Hazırlanan program 27 Ocak 2015 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından onaylanmıştır. IPARD II Programında, IPARD I'de yer alan mevcut sektörler (tarımsal işletmeler, tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi) desteklenmeye devam edilecektir. Bu mevcut sektörlere ek olarak "tarım çevre-iklim-organik tarım", "yerel kalkınma stratejilerinin uygulanması" ve "kırsal altyapı hizmetleri" IPARD II Programı kapsamına alınmıştır. Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve iş geliştirme sektöründe "Yenilenebilir enerji", "makine parkları" ve "mantar" da desteklenecek olan sektörlere eklenmiştir.(http://www.tkdk.gov.tr/758 (30.05.2015))

SONUÇ

Avrupa Birliği bütünleşme ve bütünleşmeyi derinleştirme yolunda dinamik bir süreç içerisindedir. Her alanda bütünleşmenin sağlanması ve güçlü bir birlik oluşumu için mali yardımlar yapılmakta üye, aday ve potansiyel aday ülkelerin AB standartlarına ulaşması hedeflenmektedir. Avrupalılaşma kavramının bu dinamik sürecin kavramsal boyutunu oluşturduğu söylenebilir.Mali yardımlar AB üye ve aday ülkelerin Avrupalılaşmasını hızlandırmak ve kolaylaştırmak için yapıldığı düşünüldüğünde Avrupalılaşma kavramının bu dinamik sürecin kavramsal boyutunu oluşturduğu söylenebilir.

Dinamik süreç içerisinde AB mali yardımları da yıllar geçtikte değişmiş ve farklılaşmıştır. Özellikle Avrupa Birliği'ne üye ülkelere yapılan katılım öncesi mali yardımlar bugün tek başlık altında çok yıllı planlar kapsamında yapılmaktadır. Katılım öncesi mali yardım aracı olarak tanımlanan IPA kapsamında aday ve potansiyel aday ülkelere AB müktesebatına uyum sağlamaları için milyonlarca Euro fon ayrılmıştır.

Türkiye AB mali yardımlarından uzun yıllardır faydalanan aday ülke konumundadır. Türkiye hem coğrafi hem de nüfus büyüklüğü bakımından bu fonlardan en fazla yararlanan ülkedir. IPA kapsamında bu fonların miktarları da arttırılmıştır. Fakat Türkiye'nin fonları kullanma konusunda bir takım problemleri bulunmaktadır. AB'nin belirlemiş olduğu kurallar çerçevesinde kullandırılan bu fonlar için Türkiye'nin bürokratik engelleri kaldırma konusunda daha istekli davranması ve bunun için hızlı davranması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Avrupa 2020 Stratejisi, İKV yayınları, İstanbul, 2014.

Avrupa Birliği Sürecinin Tarım ve Kırsal Kalkınma Alanlarına katkıları, Avrupa Birliği Bakanlığı Yayınları.

Avrupa Birliğine Katılım İçin Ulusal Eylem Planı, 1.Aşama Kasım 2014- Haziran 2015, Avrupa Birliği Bakanlığı Yayınları.

Avrupa Birliği ve Türkiye-AB İlişkileri Almanağı 2014, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları:275, İstanbul, 2015.

BİLİCİ, Nurettin, Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.

BİRAND, Mehmet Ali, Bir Pazar Hikayesi Türkiye-AET İlişkileri, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978.

BÖLÜKBAŞI, Tolga, Ebru Ertugal, Saime Özçürümez, Avrupa Entegrasyonu Kuramlarıyla Türkiye'yi Konu Alan Yazının Etkileşimi: Avrupalılaşma Araştırma Programını Türkiye Özelinde Yeniden Düşünmek, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi, Cilt 8, Sayı 30, 2011.

CASİN Mesut Hakkı, ÖZGÖKER Uğur, ÇOLAK Halil, Küreselleşmenin Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi Avrupa Birliği, Nokta Kitap, İstanbul,2007.

Çerçeve Anlaşma, IPARD Mevzuatı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Yayınları, Ankara, 2012.

DEDEOĞLU Beril, Adım Adım Avrupa Birliği, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2006

FONTANE Pascal, AB Nedir?, AB yayınları, Brüksel, 2010.

YAZGAN, Hatice, Bir Kavramsal Çerçeve Olarak Avrupalılaşma: Kapsam Gereklilik ve Sınırlar, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 12 Sayı:4, , Eskişehir 2012.

KARAKAŞ, Halil, Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardımları, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı Yayınları, Yayın No:2010/409, Ankara, 2010.

IPA Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Genişlemeye Yönelik AB Mali Yardımlarında Yeni Bir Bakış Açısı, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Yayınları.

IPARD Programı Uygulama Örnekleri, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Regulation No: 231/2014 Of the European Parilement and Concil of 11 March 2014 establisihng IPA II, Offical Journal of EU, L 77.

Rural Development in EU Statistical and Economic Information Report 2012, Belgium, 2013.

KÜÇÜTKÇÜ, Seher, IPA Fonlarının Mali Yönetimi, Ulaştırma Bakanlığı, Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi, 2011.

Sektörel Anlaşma, IPARD Mevzuatı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Yayınları, Ankara, 2012.

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun.

Türkiye'nin Yeni Kırsal Kalkınma Hamlesi TKDK, TKDK yayınları, Ankara, 2015.

Türkiye-AB Mali İş Birliği, Avrupa Birliği Bakanlığı Yayınları, Yayın No:8.

ULUSOY, Kıvanç, Governing Turkey Towards The European Union, Society and Economy Journal of the Corvinus University of Budapest, 2008.

ÜLGER, İrfan Kaya, Avrupa Birliği Rehberi, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2008

WEB SİTELERİ

http://avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi/ab-nedir/ueye-uelkeler.html

http://europeanpost.co/iceland-withdraws-its-application-to-join-the-eu/

http://www.ab.gov.tr

http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/10157/374292/6_IPAII%20%26%20RTD%202.pdf

http://akademikperspektif.com/2015/01/01/avrupa-birliginin-perspektifinde-turkiyenin-yeri/

http://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=42
http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=244
http://ec.europa.eu/dgs/agriculture/who-is-who/org_en.pdf
http://denizli.tkdk.gov.tr/Duyuru.aspx?Id=11460
http://www.tkdk.gov.tr/Basvuru.aspx
https://ipard.tarim.gov.tr/Default.aspx

AB KOMİSYONU TÜRKİYE İLERLEME RAPORLARI

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Üzerine AB Komisyonu'nun 2000 yılı düzenli raporu.
Avrupa Komisyonu Türkiye 2007 İlerleme Raporu,
Avrupa Komisyonu Türkiye 2011 İlerleme Raporu,
Avrupa Komisyonu Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu
Avrupa Komisyonu Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu

BİNGÖL TARİHİ ESERLERİ VE TURİZM EKONOMİSİNE KAZANDIRILMASI

Nebi BUTASIM[1]

Bingöl ili tarihi eserler ve tarihi ören yerleri bakımından oldukça önemli birikime sahiptir. Bu tarihi eserler; bölgenin geçiş güzergahı olma özelliğinden dolayı, savaşlar, depremler vb. nedenlerden dolayı tahrip olmuştur.Buna rağmen turizm ekonomisine kazandırılabilecek değerli kültürel alt yapıya sahiptir.Çalışmamızda ilde bulunan kültürel değerlerin tanıtılması ve bu kültürel değerlerin turizm ekonomisine kazandırılmasına yönelik öneriler yer alacaktır.

Bölgenin Eskiçağdan beri yerleşim yeri olduğu göz önüne alınırsa Eskiçağ'dan beri Cumhuriyet dönemine kadar ilde varlığını sürdüren toplumların ve devletlerin eserlerinin de var olduğu gerçeği yadsınamaz. Bu bağlamda Urartu, Selçuklu, Akkoyunlu, Osmanlı gibi devletlerin eserlerinin varlığı ve bunların turizme kazandırılması önem arz etmektedir.

Bilindiği gibi günümüzde kalkınmanın etkenlerinden biri de turizmdir.İlimizde bu konuda yapılabilecek en önemli çalışmalardan biri tarihi eserlerin yıkımının önüne geçilmesi, var olan eserlerin restorasyon, konservasyon ve çevre düzenlemelerinin yapılıp dünya kamuoyuna duyurulmasıdır.

Anahtar kelimeler:*Bingöl, turizm, sanat tarihi, kalkınma*

Bingol province has quite significant savings in terms of historical monuments and historical attractions. These historical monuments; Being the transit route in the region, war, earthquakes and so on reasons have been destroyed. Nevertheless, it is would be able to have a valuable cultural infrastructure tourism economy. In our study, the introduction of cultural values in the province and suggestions for the winner of this cultural value in the tourism economy will take place.

Given that the area is inhabited since the antiquity of the society which has existed since antiquity in the province until the period of the Republic and the state of the works that have an undeniable fact. In this context, Urartu, Seljuk, Aqquyunlu, such as the presence of the works of the Ottoman state, and it is important to bring in their tourism.

One of the factors of development as it is known today is tourism. To prevent the destruction of our city's most important historical monuments One of the activities that can be done about it, there are works of restoration, conservation and landscaping

1 Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi, butasimnebi@gmail.com

is done to world public opinion.

Keywords:*Bingöl, tourism, art, history, church, mosque*

GİRİŞ

Neolotik (Cilalıtaş) dönemden beri yerleşim yeri olarak kullanılan ilin tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır.Yazılı dönem öncesi Bingöl ile ilgili bilgilerimiz yetersizdir.

Elde edilen bilgilere göre M.Ö. 13.14. Yüzyıllarda Doğu Anadolu'nun doğu kesimi Hurri kökenli göçebe klanlar tarafından paylaşılmıştır.Bölgede Hurrilerden sonra Asur Kralı I. Tiglathpilaser (M.Ö. 1114-1076) Doğu Anadolu'da egemen olmaya başlamıştır.Doğu Anadolu'nun bu tarihi kesitinden itibaren özellikle Bingöl yöresinde Urartular hâkim olmuştur.

Bu tarihlerden sonra bölgede görülen Moğol ve İlhanlı sikkelerine bakılarak Moğol ve İlhanlı hâkimiyetinin olduğu kabul edilmektedir. Bölge XIV. Yüzyıldan itibaren Akkoyunlu egemenliğine girmiştir.Bir süre Solhan, Bingöl Merkez ve bağlı köyler Akkoyunlulara bağlı yerel bir beylik olan Süveydi beyleri tarafından yönetilmiştir.

Süveydi Solhan, Genç ve Bingöl merkezi yönettiği dönemde, Kığı Akkoyunlu beyleri tarafından yönetilmiştir. Akkoyunlulardan sonra bölgede hâkim olan Osmanlıdır.Özellikle 1515 tarihlerinden itibaren Bingöl ve çevresi Osmanlı Devleti egemenliğine girmiştir.

Çalışmamızda Bingöl ilinde bulunan tarihi eserlere yer verilecek ve bu eserlerin turizme nasıl kazandırılacağı hakkında öneriler sunulacaktır.

KALELER VE YOLLAR

Bingöl ilinde birçok kale ve yerleşke bulunmaktadır.Çoğu ayakta olmayan yapıların bazıları şunlardır.

Kral Yolu: Urartulara ait Kral yolu Bingöl ilinden den geçmektedir. İli baştanbaşa kat eden yol il içinde yer yer kaybolmakla birlikte yaklaşık 200 km lik bölümü ilin içindedir. Yol güzergâhı üzerinde kaleler ve dinlenme yerleri mevcuttur.Bu dinlenme yerleri Simani, Zulümtepe ve Cankurtaran olarak sayılabilir.[1]Bingöl ili Uzun bir dönem Urartu egemenliğinde kalmıştır. Urartulardan kalma kaleler bulunmaktadır.

Simani Kalesi: Günümüzde Simani Mahallesi'nde bulunan kale Urartu döneminden kalmıştır.[2]Temel seviyesinden başka günümüze ulaşamamıştır.Yaptığımız yüzey araştırmaları sayesinde Simani Kalesi'nde Çivi yazısının olduğu tespit edilmiştir.Ancak bu yazıtın parçası hazine avcıları tarafından kaçırılmıştır.

Kral Kızı Kalesi: Birçok eserde adı geçen Kral Kızı kalesi rivayetlere göre Pers Kralı Darius'un kızı için yaptırdığı kaledir. Ancak yaptığımız araştırmalarda her ne kadar Urartulardan kalma olarak bilinse de adını Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın Trabzon Rum İmparatoru'nun kızı "Dara"yı almasından dolayı bu isim halk arasında meşhur bulmuştur. Günümüzde Genç ilçesi "Bueg" köyü yakınındadır.

Sebetarias Kalesi: Yapı birçok eserde Urartu kalesi olarak geçmektedir. Ancak yaptığımız yüzey araştırmalarında yapısal olarak ve kullanılan malzeme olarak daha geç döneme ait olduğu görülmektedir.Yapılacak geniş çalışmalardan sonra yapının hangi döneme ait olduğu ortaya çıkacaktır.

Zag Yerleşkesi: Kayıtlara Zağ Mağaraları olarak geçen yer Bingöl ili merkez Kuşburnu köyü kırsalında bulunmaktadır. 5 katlı olan yerleşke, Urartular dönemine ait olduğu bilinmekte ve daha sonra gelen devletler tarafından da kullanılmıştır.Yerleşkede bulunan odalar yaklaşık olarak 2 ile 3.5 cm aralıkta olup birbirleri arasında geçitlerle bağlanmaktadır.Odaların boyutları asimetriktir.Kayaların oyulmasıyla elde edilen bu odalar 3-4-5-4 metre aralığında genişlik ve enlere sahip olmasına rağmen yer yer 8 metre uzunluğunda odalar bulunmaktadır. Urartuların Çavuştepe'de kullandıklarına benzer şekilde kayaya oyulmuş ve içleri beyaz alçı ile sıvanmış tahıl küpleri bulunmaktadır.Bu tahıl küplerinden iki tanesi görünmektedir.Biri kayaların aşınmasından dolayı alt kısmı parçalanmış ve boşluk oluşmuş ikincisi ise sağlam durumdadır.Küplerin ağız genişlikleri 90x80 cm ebatlarında ovaldir.Derinlikleri ise ortalama 2 metredir.Tüm odalarda sekiler ve dolap nişleri bulunmaktadır.Bazı odalarda ise dışarıya dönük kısımlarda pencere açıklıkları yer almaktadır.En dikkat çekici unsurlardan biri de 60 cm ağız genişliğine sahip bir havalandırma boşluğunun olmasıdır.

Kığı Kalesi: Bingöl ili Kığı ilçesinde yer almaktadır. Urartular dönemine tarihlendirilen kalenin bazı duvarları ve temel seviyesi kalmıştır.

Kale Köyü Kalesi: Bingöl'ün Solhan ilçesi Kale köyünde bulunan kalenin Süveydi Beylerinden kaldığı tahmin edilmektedir. Temel seviyesinde kalmış olan kalenin alt kısımlarında zindan olarak kullanıldığı söylenen tonozlu bir birim yer almaktadır.Yaptığımız araştırmalarda bu birimin zindandan ziyade depo veya çeşitli amaçlar için kullanılan bir birim olduğu kanısına vardık.

DİNİ YAPILAR

CAMİLER

Bingöl ilinde kayıtlarda birçok caminin adı geçmektedir.Ancak çeşitli sebeplerden dolayı birçoğu günümüze ulaşmamıştır.Burada günümüze ulaşan camiler hakkında bilgiler sunulmaya çalışılacaktır.

Isfahan Bey Camisi; Caminin inşa kitabesi yoktur.Arapça vakfiyesinden 1548 yılında ayakta olduğunu bilmekteyiz.[3]Caminin üzerinde tamir kitabesi yer almaktadır.Kitabede 1292 hicri, 1875 miladi tarihi yer almaktadır.Yapı depremlerden dolayı yıkıldığı için birkaç kez tamir görmüş ve yeniden kurgulanıp yapılmıştır. Bu nedenle plan orjinalitesinden başka bir şey

1 Veli Sevin, Eski Anadolu ve Trakya-Başlangıçtan Pers Egemenliğine Kadar, İstanbul 2003, s. 193-209.; Erkan Konyar, Erken Demir Çağı Kale ve Nekropolleri, İstanbul 1997, s. 4.

2 Sırrı Tiryaki, Bingöl'de Eskiçağda Obisdyen Ticareti ve Eskiçağ Yerleşim Yerleri, III. Bingöl Sempozyumu, Bingöl Ünv. Yay. 2013., s. 349.

3 Abdullah Demir, Belgelerle Isfahan Bey Camii ve Zayifyesi Vakfı", Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Vakfı dergisi, sayı 2, İstanbul 2008, s. 39-45.

kalmamıştır.[4]

Pilten Bey Cami: Bingöl Kığı ilçesinde bulunan yapının inşa kitabesini verecek bir yazı yoktur. Yapının Akkoyunlu hükümdarı Fahreddin Kutluk Bey'in oğlu Pir Ali Bey tarafından 1402 yılında yapıldığı ileri sürülmektedir.[5]

Mirliva Muhammed Bey Cami: Cami Kığı Bağlarpınar Köyündedir. Üzerindeki kitabeye göre 1804 tarihinde yaptırılmıştır.Cami tek kubbeli, son cemaat yeri olan erken dönem tek kubbeli Osmanlı camilerine benzemektedir.Mihrabı üzerinde hayat ağacı ve selvi ağacı motifleri bulunmaktadır.

Meneşkurd Cami: Bingöl'ün Solhan ilçesi eski yerleşim yerinde bulunmaktadır. Caminin inşa kitabesini tespit edemedik üst örtüsü tamamen yıkık olan caminin 1597 tarihlerde yapıldığı kaydı vardır.[6]Yapının giriş kapısı duvarlarındaki geometrik süslemeli taşlar çevrede bulunmaktadır.

Süleyman Bey Cami: Bingöl İli Solhan İlçesi Kale Köyü'nde yer almaktadır. Kitabesine göre 978/1570 tarihi yer almaktadır. Yapan kişi olarak Süleyman adı geçmektedir. Cami enine dikdörtgen ve tekne tonoz örtülüdür.Camiye bitişik olduğu düşünülen birimler günümüzde harap vaziyettedir.Bu nedenle bu yapıların ne olduğu hakkında kesin bilgimiz yoktur.

KİLİSELER

İlimizde birçok kilise bulunmaktadır.Bu kiliselerden bazıları halen ayaktadır. Ancak işlerliğini yitirmişlerdir.Kığı Surp Krikor Lusaroviç kilisesi tamamen yıkılmış ve bir duvarı ile temel seviyesi kalmıştır.Surp Sarkis Kilisesi en eski kilise olma özelliğini korumaktadır.Ancak sadece belirli bir düzeyde duvarları kalmıştır.Bağlarpınarı Surp Sarkis Kilisesi de temel seviyesi ve duvar örgüsünün bir kısmı kalmıştır. Yine Bingöl ili Kığı ilçesi Güneyağıl köyünde bulunan Srup Nışhan Kilisesinin duvarları ve kolonları ayaktadır.

Azakpert Kilisesi: Bingöl Adalı merkezde bulunmaktadır. Kilisenin sadece tonozlu bir bölümü ve buna bağlı üç gözlü bir çeşme kalmıştır.Çeşme üzerinde çeşitli hayvan kabartmaları yer almaktadır.Son inceleme tarihinde tonozlu bölümde bir kitabe bulunmakta idi.Latin harfleri ile yazılan bu kitabe okunamamıştır.Giriş kısmında bulunan konsollar üzerinde rahip ve elinde asa ile yılanı ezer şekilde kabartmalar yer almaktadır.

Surp Pırgiç (Aziz Kurtarıcı –Hz. İsa-) Kilisesi: Bingöl ili Kığı ilçesi Açıkgüney köyündedir. Üst örtüsü hariç ayaktadır.Üzerindeki kitabeye göre 1.Haziran 1867 tarihinde yapılmıştır.[7] Dikdörtgen planlı te apsislidir.

Surp Giragor Kilisesi Yapı Bingöl ili Kığı ilçesi Çanakçı köyündedir. Bingöl ilindeki en sağlam yapılardandır.Yapının inşa kitabesi yoktur.Ancak 1515 tarihlerinde burada Ermeniler tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Kilise dört serbest desteğe oturmuş üç nefli merkezi plan şemasındadır. Üst örtüsü tonozludur.

4 Nebi Butasım, Ortaçağ ve Sonrası Bingöl'deki Tarihi Eserler, III. Bingöl Sempozyumu, 2013, s. 439.

5 M. Sıddık Yiğitbaş, Kığı Tarihi, Tarihsiz, Erzurum, s. 246.

6 Şerefhan Bidlisi, Şerefname, Çev: M. Emin Bozarslan, İst. 1998, s. 99-100.

7 Nebi Butasım, a.g.m.,s 442.

Surp Kevork Kilisesi: Yapı Yel değirmeni köyündedir. Ermeni kayıtlarına göre 18.Yüzyıl yapısıdır. Yapı dört serbest desteğe oturmuş üç nefli plan arz eder. Yapı daha sonraları apsis kısmı kapatılara camiye dönüştürülmüş ancak köy terkedilmiştir.

Yel değirmeni Manastırı (Vank) Yeldeğirmeni köyü kırsalında bulunan manastır kilise incelenememiştir.Yapının birçok birimi ayaktadır.

TÜRBELER VE ANITLAR

Bingöl ilinde birçok türbe bulunmaktadır.Bu türbelerden ayakta olanlar şunlardır.

Göltepesi Şeyh Ahmed Türbesi: erindeki kitabeye göre 1301/1884 tarihinde yaptırılmıştır. Edinilen bilgiye göre mimari bir Ermeni'dir. Yapı 1 Mayıs 2003 depreminde hasar gördüğü için plan ve tipolojisine sadık kalınarak yeniden inşa edilmiştir.

Muhammed Bey Kümbeti: yapının yıkıntılar arasındaki inşa kitabesine göre miladi 1497 tarihinde yaptırılmıştır. Üst örtüsü yıkık olan yapı sekizgen planlıdır.

Genç Kümbeti: Muhammed Bey kümbetinin bulunduğu tepenin altından geçen yolun solundadır. Yapının tarihrini verecek bilgi yoktur.Ancak kalan kalıntısından ortaçağ mimarisini anımsatmaktadır.

Yusuf Rıza Efendi Türbesi: Bingöl ili Kığı İlçesi Yel değirmeni köyündedir. Yapının üzerindeki kitabeye göre 1908 tarihinde inşa edilmiştir.Türkiye'deki 7 gen planlı tek türbe olma özelliğini taşımaktadır.

Mürsel Paşa Abidesi: Bingöl Kığı ilçesi Çanakçı Köyü'nde bulunan abide üzerinde 1. Dünya Savaşı'ndaki Mehmetçik ile ilgili methiye yer almakta ve tarih olarak 1917 geçmektedir.

SİVİL MİMARİ

Kığı Kerek Hamamı: Kığı'da bulunan hamam birçok birimi ile ayaktadır. Ancak yıkılmaya yüz tutmuştur. 19. yüzyılda yapıldığı kabul edilmektedir.

Kığı Mektebi: 19. yy ikinci yarısında yapılmıştır. Okul olarak kullanılmıştır. Ancak günümüzde ev olarak kullanılmaktadır. Yapının ön cephesi düzgün kesme taşlardan yapılmıştır.

Selenk Köprüsü: Sultan Abdulhamid zamanında yapılmıştır. Peri suyu üzerinde buluna köprü günümüzde baraj suları altında kalmaktadır.

Bağlarpınar Çeşmesi: Yapı Kığı Bağlarpınarı köyünde Mirliva Muhammed Bey Camisi önündedir. Yapının kitabesi kazınmıştır.Çeşme çift kemerli çeşmeler grubundadır.

MEZARTAŞLARI

Bingöl ilinde birkaç tarihi mezarlık bulunmaktadır.Süsleme ve barındırdıklaları yazıtlar ile tarihe ışık tutacak nitelikte olan mezartaşlarından bazıları şunlardır.

Bağlarpınarı Mezartaşları: İlimizin enn önemli mezartaşları Kiğı ilçesi Bağlarpınarı Köyü'nde Mirliva Muhammed Bey Cami haziresindedir. Oldukça süslemeli ve boyut olarak büyük olan mezar taşlarının birçoğu tahrip olmaya başlamıştır.Üzerindeki süsleme ve yazılar ile Anadolu'daki en güzel mezartaşlarından birini oluşturmaktadır.Mezartaşları 1805 ile 1937 tarihleri arasında yapılmıştır.[8]Mezartaşlarının en önemli özelliklerinden biri de bazılarının üzerinde kuş kabartmalarının olmasıdır.

Kale Köyü Mezarlığı: Bir diğer mezarlık ise Kale Köyü Mezarlığıdır. Süslemeli ve sülüs yazılı mezartaşları kaderine terkedilmiştir.Özellikle üzerindeki yazıtların okunması ve korunmaya alınmasıyla ilin tarihinin ortaya çıkarılacağı muhakkaktır.

Gökçeli Köyü Mezarlığı: Bingöl ili Gökçeli köyü içinde bulunan mezarlık kaderine terkedilmiştir. Süslemeli mezartaşlarının bulunduğu bu mezarlığın bir an önce kurtarılması gerekmektedir.

Hacılar Mezarlığı: Kayda değer bir diğer mezarlık ise Hacılar Köyü'nde bulunan mezarlıktır. Bu mezarlıkta da son dönem mezartaşları yer almaktır.

ÖNERİLER

Bingöl ilinin tarihi eserlerinin turizme kazandırılması için bazı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Önerilerimizi şu şekilde sıralayabiliriz

- Müze: İvedilikle müze kurulması gerekmektedir. Bingöl iline ait birçok taşınabilen tarihi eser define avcıları tarafından kaçırılmıştır. Yakalananlar ise ilimizde müze olmadığı için Elazığ gibi yakın illerin müzelerine teslim edilmiştir.Birçok kitabe ve yazıt ve mezartaşı kaderine terkedilmiştir.Özellikle Kale köyünde bulunan mezartaşları yakında baraj suları altında kalarak tamamen yok olacaktır.En azından etnografik bir müzenin kurulması etnografik eserlerin ve el sanatlarının tarihi ve kaybolmasını engelleyecektir.Bu nedenle bu tür eserlerin kurulacak müzeye aktarılması gerekmektedir.

- Konservasyon ve Restorasyon: Ayakta olan eserler korunmaya alınmalı ve kurtarılabilecek eserler restorasyona tabi tutulmalıdır. Örneğin Muhammed Bey Türbesi, Bağlarpınar Köyü Mezartaşları, Kale Köyü mezartaşları kiliseler yapılacak projeler ile tekrardan ayağa kaldırılabilecek düzeydedir. Ayrıca Zağ yerleşkesinde yapılacak konservasyon çalışması doğal kayalık üzerinde oyulmuş bu yerleşkesinin daha fazla tahrip olmasına engel olacaktır.

- Çevre Düzenlemesi: Yapıların çevre düzenlemeleri ve tanıtım levhaları hazırlanmalı, çevre halkı yapılar hakkında bilinçlendirilmelidir. Bununla ilgili benzer çalışmalar örnek alınmalıdır.Örneğin Hasankeyf'in sular altında kalacağı bilinmesine rağmen kalkınma ajansı tarafından finanse edilen projeler ile Batman Üniversitesi Sanat Tarihi bölümü tarafından çevre düzenlemesi yapılmaktadır.

- Görsel ve Basılı Yayınlar: Yapılar hakkında internet siteleri hazırlanmalı, kitap, broşür ve turizm rehberleri hazırlanmalı, bilim dünyasının farkındalığını arttırmak ve ildeki tarihi eserlere dikkat çekmek için sempozyum ve konferanslar düzenlenmelidir.

- Ulaşım; Tarihi eserlere ulaşımın sağlanması için ulaşım sorunlarının halledilmesi gerekmektedir. Günümüzde Zağ yerleşkesi, Kiğı Surp Xaç Kilisesi, Yel değirmeni kilisesi gibi alanlara ulaşım sağlanamamaktadır.

SONUÇ

Günümüzde ekonomik değere dönüştürülen turizm çeşitlerinden biri de tarih ve inanç turizmi olduğu düşünülürse ulusal ve uluslararası düzeyde bu eserlerin tanıtımının önemi daha iyi anlaşılacaktır.Günümüzde turizm kalkınma ayaklarından birini oluşturmaktadır.Bir örnek verecek olursak; Nahçıvan'da Mümine Hatun ve Yusuf Bin Kuseyr türbelerini ziyaret için yaklaşık yılda 12 milyon insan gitmektedir.Nahçıvan nüfusu 435,367 dir. Kendi nüfusunun neredeyse otuz katı turist sadece mezartaşları ve abidelerden çekmektedir.Bu nedenle ilimizin tarihi eserlerinin korunması ve restorasyonu ile yeterli düzeyde tanıtılması nihayetinde kayda değer yerli ve yabancı turistin gelmesini sağlayacaktır.Yapılacak çalışmalar aynı zamanda tarihi değerlerin korunmasını sağlayacak ve tarihsel birikimin yok olmasını engelleyecektir.

Bingöl ilinde hatırı sayılır tarihi eser bulunmaktadır.Yukarıda verilen tarihi eserler dışında, saray, tarihi belgelerden tespit ettiğimiz ve günümüzde sadece temel seviyesinde olan kervansaraylar ve Ortaçağ dünyasının kentlerinden biri olarak görülen tarihi Merel şehri (Suké Merun) Bingöl ilinde yer almaktadır.Bunların yanında el sanatları kategorisine giren, kilim, cacım, ahşap ürünler gibi çok geniş bir yelpaze sunan eserlerin de korunması gerekmektedir. Yeterli düzeyde çalışma ve araştırma yapılmadığından il halkının ve kurumların bile bu yapılardan haberi olmadığı görülmektedir. Yapılacak proje ve çalışmalar ile tüm eserlerin korunması ve tanıtılması sağlanacaktır.

8 Nebi Butasım, İslam Süsleme sanatının Mezar Taşlarına Yansıması Bingöl Örneği, Nahçıvan ve Doğu Anadolu Abideleri Sempozyumu, Nahçıvan 2015,

KAYNAKÇA

Abdullah Demir, Belgelerle Isfahan Bey Camii ve Zaviyesi Vakfı", Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Vakfı dergisi, sayı 2, İstanbul 2008

Enver Konukçu, Köroğluna Kadar Bingöl, Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları, No: 27, Ankara 1987.

Erkan Konyar, Erken Demir Çağı Kale ve Nekropolleri, İstanbul 1997

Nebi Butasım, Ortaçağ ve Sonrası Bingöl'deki Tarihi Eserler, III. Bingöl Sempozyumu, 2013

Nebi Butasım, İslam Süsleme sanatının Mezar Taşlarına Yansıması Bingöl Örneği, Nahçıvan ve Doğu Anadolu Abideleri Sempozyumu, Nahçıvan 2015,

M. Sıddık Yiğitbaş, Kığı Tarihi, Tarihsiz, Erzurum, s. 246.

Sırrı Tiryaki, Bingöl'de Eskiçağda Obisdyen Ticareti ve Eskiçağ Yerleşim Yerleri, III. Bingöl Sempozyumu, Bingöl Ünv. Yay. 2013

Şerefhan Bidlisi, Şerefname, Çev: M. Emin Bozarslan, İst. 1998, s. 99-100.

Veli Sevin, Eski Anadolu ve Trakya-Başlangıçtan Pers Egemenliğine Kadar, İstanbul 2003

Veli Sevin, Malatya-Elazığ-Bingöl İlleri Yüzey Araştırması, T.C. Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü IV. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1985.

Yılmaz Akbulut, Bingöl Tarihi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BÖLGESEL ENFLASYONUN BÖLGESEL BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: DOST MU YOKSA DÜŞMAN MI?

The Effect of Regional Inflation on Regional Growth in Turkısh Economy: Friend or Foe?

Haktan SEVİNÇ[1] **, Merter AKINCI**[2]

Bu çalışmada, bölgesel enflasyonun eşik değerinin bölgesel ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Türkiye ekonomisinde 26 alt bölge için 1995-2013 dönemi itibariyle dinamik panel eşik modeli kullanılarak araştırılmıştır. Bu amaç dahilinde, enflasyon oranlarının tahmin edilen eşik değeri %15 olarak bulunmuştur. Bunun yanı sıra analiz sonuçları, %15'i aşan bölgesel enflasyon oranlarının bölgesel ekonomik büyüme üzerinde istatistiki bakımdan anlamlı negatif etkilere sahip olduğunu göstermiştir. Diğer taraftan, %15 eşik değeri altındaki enflasyon düzeylerinde enflasyon ve büyüme arasında istatistiki bakımdan anlamlı olan pozitif bir ilişkinin varlığı ortaya konmuştur. Dahası, analiz sonuçlarının sağlamlılığı, tahmin yöntemi ve ilave açıklayıcı değişkenler dikkate alınarak söylenebilmektedir.

Anahtar Kelimeler:*Bölgesel Enflasyon, Bölgesel Ekonomik Büyüme, Dinamik Panel Eşik Modeli, Türkiye Ekonomisi*

JEL Sınıflandırması: C33, E31, O50, R11

In this paper, the threshold effects of regional inflation on regional economic growth is examined using the dynamic panel threshold model in the period 1995-2013 for 26 sub-regions in Turkey. For this purpose, the estimated threshold value of inflation rates is found as 15%. Besides, the results of the analysis show that regional inflation rates exceeding 15% have a statistically significant negative effect on regional economic growth. On the other hand, the existence of a statistically significant positive relationship between inflation and growth for inflation rates below the threshold level of 15% is pointed out. Moreover, it can be said that the results of the analysis are quite robust with respect to estimation method and additional explanatory variables.

1 Yrd. Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ağrı. haktansevinc@hotmail.com

2 Dr., Ordu Üniversitesi, Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ünye/Ordu. makinci86@gmail.com

Keywords:*Regional Inflation, Regional Economic Growth, Dynamic Panel Threshold Model, Turkish Economy*

GİRİŞ

Ekonomi literatüründe pek çok tartışmanın odak noktasını oluşturan enflasyon-büyüme arasındaki bağlantıların varlığı ve doğası, makroekonomik politikaların temel uğraşı alanlarından biri olup, düşük enflasyon düzeyleri paralelinde sağlanan yüksek ve sürdürülebilir çıktı büyümesi ekonomik istikrarın bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu öneminden dolayı çoğu araştırmaya kaynaklık eden enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin niteliği üzerine yapılan çalışmalar günümüzde de yoğun bir biçimde tartışılmakla birlikte, çoğu ekonomist ve politika yapıcısının üzerinde tam olarak bir mutabakat sağlayamadığı ilgi alanlarının başında gelmektedir.

Enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin niteliği, yapısalcılar ve parasalcılar olmak üzere iki iktisadi düşünce okulu etrafında şekillenmiştir. Genel bir ifadeyle belirtmek gerekirse, enflasyonun ekonomik büyüme süreci için gerekli bir faktör olduğunun altını çizen yapısalcılara karşın; parasalcılar, enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde negatif yönlü etkilerinin baskınlığını vurgulamışlardır (Munir vd., 2009: 180). Yapısalcı görüş ekseninde enflasyon ve büyüme arasındaki ilişkilerin niteliği Tobin Etkisi'ne bağlı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Para arzı büyüme oranında meydana gelen bir artışın yüksek enflasyon ve buna bağlı olarak da elde tutulan likidite dengesinin fırsat maliyetinin artmasıyla sonuçlanacağını savunan Tobin (1965), veri bir tasarruf oranı düzeyinde, likidite düzeyinden sermaye birikimine doğru bir süreçle sahip olunan fonların yeniden dağılımının söz konusu olacağını ifade etmiştir. Enflasyonist etkilerden kaçan bireylerin, sahip oldukları fonlarını faiz getirisi sunan menkul kıymetlere yönlendireceklerini belirten Tobin (1965), sermaye yatırımlarının hızlanacağını savunmuştur. Böylesi bir gelişmeye bağlı olarak işgücü başına düşen sermaye stokunda bir artış yaşanacağını belirten yazar (Jones ve Manuelli, 1995: 1405; Terzi, 2004: 62), ekonominin tüm sektörleri itibariyle sermaye/emek oranlarının yükseleceğini, emeğin marjinal verimliliğinin artacağını ve böylesi bir mekanizmanın ise ekonomik büyüme sürecine ivme kazandıracağını vurgulamıştır (Gillman vd., 2004: 52). Ayrıca yazar, fiyat ve ücretlerin aşağıya doğru esnek olmaması nedeniyle ekonomik büyüme döneminde nispi fiyatların daha iyi ayarlanabilmesinden dolayı enflasyonun ekonomik büyümeyi pozitif yönlü etkileyeceğini ileri sürmüştür (Terzi, 2004: 62).

Enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde negatif yönlü etkiler yaratacağı görüşü ise parasalcı okul ekseninde incelenmiştir.Yüksek enflasyon dolayısıyla yatırım projelerinin gelecek dönemlerdeki kârlılığının belirsizleşeceğini savunan parasalcılar, özellikle artan fiyat dalgalanmalarına bağlı olarak yatırım projesi oluşturma ve uygulama süreçlerinin daha katı ve ihtiyatlı bir şekilde işleyeceğini ve bu durumun ise yatırım seviyesini azaltarak ekonomik büyüme sürecini yavaşlatacağını belirtmişlerdir.Diğer taraftan, ihraç edilebilir mal fiyatlarını nispi olarak yükselterek uluslararası rekabet gücünü düşüreceği belirtilen enflasyonist eğilimlerin ödemeler dengesi üzerinde olumsuz etkiler yaratacağı vurgulanmıştır. Ayrıca; enflasyonun, vergi sisteminin etkin işleyiş yapısını da bozacağı ifade edilerek, borç alma ve borç verme kararlarındaki muğlâklığı artıracağı ifade edilmiştir (Gokal ve Hanif, 2004: 2). Kaynak dağılımında etkinliği bozan enflasyonun nominal faiz oranlarının yükselmesi ile

sonuçlanacağının altını çizen parasalcılar, yurtiçi yatırımlar üzerinde dışlama etkisinin ortaya çıkacağını ve dolayısıyla üretim hacminin azalacağını belirtmişlerdir.Bir taraftan enflasyonist eğilimler ve diğer taraftan da yükselen faiz oranları nedeniyle döviz kurlarında volatilitenin artacağını ve kur politikasını yönetmenin zorlaşacağını savunan parasalcılar, ödemeler bilançosu üzerinde ilave maliyetlerin kendini gösterebileceğini de ortaya koymuşlardır.Enflasyonist eğilimler bir yönüyle döviz kurlarını yükseltici sonuçlar doğururken, diğer yönüyle de nominal faiz oranlarının artmasına paralel olarak ulusal paranın aşırı değerlenmesi durumunu gündeme getirebilmektedir.Döviz kurları üzerinde etkinliğin ve denetimin kaybolması anlamına gelen bu süreç, bütçe ve ödemeler dengesinin sağlanamaması yönünde kuvvetli baskılar oluşturabilmektedir.

Pozitif ve negatif yönlü etkiler dolayısıyla üzerinde ortak bir kanaatin sağlanamadığı enflasyon-büyüme ilişkisi, son yıllarda yapılan çalışmalar göz önüne alındığında belirli bir uzlaşının sağlanabildiği ilgi alanına dönüşmüştür. Eşik değerli enflasyon sürecinden hareket eden çalışmalar dikkate alındığında, kısa dönemde belirli bir eşik değerine ulaşıncaya kadar enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönlü etkilere neden olduğu, ancak uzun dönemde ilgili eşik değerin aşılması durumunda ise enflasyonun ekonomik büyüme sürecini sekteye uğrattığı genel olarak kabul edilmektedir. Söz konusu olan konsensüsü teyit edebilmek amacıyla bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde 26 alt bölge (İBBS-2 düzeyi) itibariyle eşik değerli bölgesel enflasyonun bölgesel ekonomik büyüme üzerindeki etkileri 1995-2013 dönemi için panel veri analizleri yardımıyla incelenecektir. Bu amaç dahilinde çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Enflasyon-büyüme ilişkisi bağlamında ilgili literatürün incelendiği ikinci bölümü takiben; üçüncü bölümde, çalışmanın uygulama kısmına ait olan metodoloji ve veri seti tanıtılacaktır.Uygulama bulgularının sunulduğu dördüncü bölümün ardından çalışma, genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümüyle sonlandırılacaktır.

LİTERATÜR ÖZETİ

Enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki lineer olmayan ya da bir başka ifadeyle eşik değerli ilişkiler ilk olarak Fischer (1993) tarafından yapılan bir çalışmayla ortaya atılmıştır. Belirli bir eşik değerine ulaşıncaya kadar ekonomik büyüme düzeyinin pozitif yönlü olarak ivme kazanmasına hizmet eden enflasyon oranlarının, özellikle uzun dönemde yükselme eğilimde olmasına paralel biçimde büyümeyi sekteye uğratacağı yazar tarafından ifade edilmiştir. Bu görüşten hareket eden Sarel (1996), enflasyon ve büyüme arasındaki ilişkide yapısal kırılmaların geçerli olup olmadığını incelemiş ve %8 oranındaki enflasyon düzeyinde anlamlı bir yapısal kırılmanın olduğu sonucuna ulaşmıştır. %8'in altındaki enflasyon düzeylerinde ekonomik büyümenin zayıf da olsa pozitif yönlü olarak harekete geçeceğini vurgulayan yazar, ifade edilen eşiğin üzerindeki enflasyonist eğilimlerin ekonomik büyüme üzerinde istatistiki bakımdan anlamlı olan güçlü negatif ilişkilere yol açtığını tespit etmiştir.Enflasyon-büyüme ilişkisinde yapısal kırılmaların olup olmadığının araştırıldığı bir başka çalışma Sweidan (2004) tarafından yapılmış ve %2 oranındaki bir enflasyon düzeyinin aşılmasına paralel olarak ekonomik büyümenin zayıfladığı gösterilmiştir. Sarel (1996) tarafından yapılan çalışmaya kıyasla daha kapsamlı bir örneklem hacminden yararlanan Ghosh ve Phillips (1998), yıllık %2.5 düzeyindeki bir enflasyon oranını eşik değer olarak hesaplayarak, ekonomik büyüme sürecinin en önemli belirleyicilerinden birinin enflasyon olduğunu belirtmişlerdir. Geçiş ekonomilerini dikkate alan Christoffersen ve Doyle (1998), enflasyon için eşik değerini %13 olarak belirlemiş, Kannan ve Joshi (1998) ise yaptıkları çalışmada eşik değer olarak %6'lık enflasyon oranını hesaplamışlardır. Bruno ve Easterly (1998), enflasyon ve büyüme arasındaki negatif yönlü ilişkinin yalnızca yüksek frekanslı veri seti ve uç değerli enflasyon oranları itibariyle

ortaya çıktığını vurgulamışlardır.Ayrıca yazarlar, eşik değer olarak tahmin ettikleri %40'ı aşan bir enflasyon oranında büyüme sürecinin sekteye uğradığını ifade etmişlerdir.

Khan ve Senhadji (2001) tarafından gelişmiş ve gelişmekte olan 140 ülke için yapılan 1960-1998 yıllarını kapsayan çalışma, enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi dengesiz panel veri analizi yardımıyla araştırmıştır. Araştırmaya dayalı bulgular gelişmiş ülkelerde enflasyon eşik değerinin %1-3 aralığında ve gelişmekte olan ülkelerde ise %7-11 aralığında olduğunu ortaya koymuştur.Böylece ifade edilen ülke grupları itibariyle eşik değeri üzerinde enflasyon ile ekonomik büyüme arasında negatif ve anlamlı düzeyde bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Drukker vd. (2005) tarafından yapılan çalışma, 138 ülkeyi sanayileşmiş ve sanayileşmemiş olarak gruplandırarak enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi eşik değer analizine göre panel veri yöntemiyle 1950-2000 yılları için araştırmıştır. Tüm ülkelerin analize katılmasıyla ortaya çıkan bulgulardaki eşik değer %19.16 olarak hesaplanmışken, sanayileşmeye dayalı örnekte ise eşik değerin %2.57 ve %12.61 gibi farklı eşik değerler aldığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla analiz bulguları, enflasyon ile ekonomik büyüme arasında enflasyonun eşik değerine ulaşmasından sonra ekonomik büyüme üzerinde negatif yönlü bir etki oluşturacağını yansıtmıştır.

Mubarik (2005) tarafından Pakistan ekonomisi için 1973-2000 yıllarını kapsayan Granger nedensellik analizine dayalı çalışmada, enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi eşik değer hesaplanmasıyla incelemiştir.Çalışmanın bulguları enflasyondan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi ortaya çıkarmıştır.Ayrıca, analiz sonucunda enflasyon eşik değerinin %9 olduğu da saptanmıştır.Böylece %9'un altındaki enflasyon oranının ekonomik büyüme için elverişli bir ortam oluşturduğu savunulmuş ve politika çıkarımı olarak hedeflenen enflasyon için yararlı olabileceği varsayımında bulunulmuştur.

Frimpong ve Abayie (2010), enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini eşik değerli regresyon modeli yardımıyla Gana ekonomisi için araştırmışlardır. 1960-2008 dönemini ele alan çalışma ekonomik büyüme için enflasyon eşik değerinin %11 olduğunu ortaya koymuştur. Böylece %11 ve altındaki enflasyon eşik değerinin ekonomik büyüme üzerinde orta derecede olumlu yönlü katkılar sunacağı yönünde bulgular saptanmış, ilgili eşik değerin aşılması durumunda ise enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler oluşturacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Hasanov (2011) tarafından Azerbaycan ekonomisi için yapılan çalışmada 2001-2009 yılları arasında enflasyon ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki lineer olmayan model dahilinde tahmin edilmiştir.Çalışma bulguları, enflasyon için tahmin edilen %13'lük eşik değerin altındaki enflasyon oranının ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak pozitif yönlü ve anlamlı bir etki oluşturacağını ortaya koymuştur.Ayrıca Azerbaycan ekonomisinde %13'ün üzerinde bir enflasyon artışının, ekonomik büyüme üzerinde yaklaşık olarak %3'lük bir azalış ortaya çıkaracağı da tahmin edilmiştir.

Kramer vd. (2013), sanayileşmiş ve sanayileşmemiş 124 ülke için enflasyon ve uzun dönemli ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi eşik değer tahminine dayalı olarak dengesiz dinamik panel veri yöntemiyle analiz etmişlerdir.Analiz sonuçlarına göre sanayileşmiş ülkelerdeki eşik değer %2.5 ve sanayileşmemiş ülkelerde ise %17.22 olarak hesaplanmıştır.Böylece söz konusu eşik değerlerin üzerindeki bir enflasyon oranının ilgili ülke gruplarının ekonomik büyümeleri üzerinde negatif yönlü etkiler ortaya çıkardığını savunmuşlardır.

Ghazouani (2012), içlerinde Türkiye ekonomisinin de bulunduğu 19 MENA ülkesinde enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki eşik değerli ilişkileri dinamik panel veri analizlerini kullanarak 1961-2010 yılları itibariyle incelemiştir.Enflasyon için ilgili eşik değerinin %10 olarak tahmin edildiği çalışmada, bu değerin üstündeki enflasyon oranlarının ekonomik büyüme üzerinde negatif ve anlamlı etkiler oluşturacağı saptamıştır.

Vinayagathasan (2013), 1980-2009 dönemi itibariyle dinamik panel regresyon modelini kullanarak 32 Asya ülkesini kapsayan çalışmasında, enflasyonun ekonomik büyüme üzerine olan etkilerini eşik değer ilişkisi bağlamında araştırmıştır.Enflasyon eşik değerinin %5.43 olarak hesaplandığı çalışmada, bu eşik değerin üstündeki enflasyon oranlarının ülkelerin ekonomik büyümelerine zarar verdiğini ortaya koymuştur.

Bağlan ve Yoldaş (2014) tarafından yapılan 1975-2004 dönemini ve 92 ülkeyi kapsayan yarı-parametrik panel veri modeline dayalı çalışma, %12 olarak hesaplanan enflasyon eşik değerinin üstündeki enflasyon oranlarının ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerinde önemli derecede olumsuz etkiler yarattığını göstermiştir.

Tüm bu çalışmalardan ayrı olarak; Andres ve Hernando (1997), Hansen (1999), Rousseau ve Wachtel (2002), Sargsyan (2005), Pypko (2009), Bick (2010) ve Espinoza ve diğ. (2010) tarafından yürütülen çalışmalarda da enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki eşik değerler yardımıyla araştırmıştır.Söz konusu bu çalışmaların tümünde de eşik değerlerin altındaki enflasyon oranlarının ekonomik büyümeye pozitif yönde katkılar sağladığı, eşik değerlerin üstündeki enflasyon oranlarının ise ekonomik büyümeyi yavaşlattığı ileri sürülmüştür.

Eşik değerli enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Türkiye ekonomisi literatürü itibariyle sadece bir çalışmaya konu olmuştur. Akgül ve Özdemir (2012) tarafından yapılan söz konusu çalışma, 2003-2009 yılları arasındaki aylık verilere dayanmış ve 2007 yılını küresel krizin kırılma yılı olarak ayrı bir dönem şeklinde dikkate almıştır. Enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi iki rejimli TAR modeli ile araştıran çalışma bulguları, enflasyon eşik değerinin altındaki değerlerin ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı, eşik değerin üstündeki değerlerin ise ekonomik büyüme üzerinde negatif ve anlamlı yönde etkilerde bulunduğunu ortaya koymuştur.Ayrıca küresel kriz etkilerinin araştırıldığı 2007 yılının da enflasyon eşik değeri üzerinde negatif yönlü bir etki oluşturduğu saptanmıştır.

YÖNTEM VE VERİLER

Bu çalışmada, bölgesel enflasyonun eşik değerinin bölgesel ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Türkiye ekonomisinde 26 alt bölge (İBBS-2 düzeyi) için 1995-2013 dönemi itibariyle dinamik panel eşik modeli kullanılarak araştırılmıştır.İlgili dönemin dikkate alınmasının temel nedeni, bölgesel bazda modelde kullanılacak değişkenlere ait verilere ulaşabilme imkânından kaynaklanmaktadır. Çalışmanın amacı dahilinde, ekonomik büyümeyi ölçebilmek için kişi başına düşen nominal Gayri Safi Yurtiçi Hasıla değerleri dikkate alınmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan kişi başına düşen gelir değerleri cari fiyatlar bazında İBBS-2 düzeyi itibariyle 1995-2001 dönemi için mevcut olup, 2001 yılından itibaren güncelleme yapılmamaktadır. Bu doğrultuda ilk olarak, 26 alt bölgede kişi başına düşen gelir değerleri 2003 temel yıllı (2003=100) Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE)'ne göre reel hale dönüştürülmüştür. 26 alt bölge itibariyle 1995-2001 dönemi kişi başına düşen reel gelir değerleri hesaplandıktan sonra,

$$Y_{t+n} = Y_t\left(1+g\right)^n \quad (1)$$

öngörü formülü kullanılarak, 26 alt bölge itibariyle 2002-2013 dönemi kişi başına düşen reel gelir değerleri tahmin edilmiştir. (1) numaralı eşitlikte yer alan Y_{t+1}, tahmin edilecek gelir düzeyini; Y_t, cari dönem gelir düzeyini; *g*, gelirin büyüme oranını; *t*, zaman dilimini ve *n* ise yıl sayısını ifade etmektedir. *g* değerini hesaplayabilmek için,

$$g = \left(\frac{\text{Dönem Sonu Kişi Başına Düşen Reel GSYİH}}{\text{Dönem Başı Kişi Başına Düşen Reel GSYİH}}\right)^{\frac{1}{n}} - 1 \quad (2)$$

olarak gösterilen uzun dönem büyüme oranı formülünden yararlanılmıştır.

Modelin bağımsız değişkeni ise enflasyon oranı olarak belirlenmiştir. Enflasyon oranı, yılsonu itibariyle 12 aylık ortalamalara göre Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE)'nde meydana gelen yıllık yüzdelik değişim şeklinde ele alınmıştır. İlgili veri seti 2005-2013 dönemini kapsadığından dolayı, 1995-2004 dönemi (1) numaralı öngörü eşitliği kullanılarak tahmin edilmiştir.

Ayrıca enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin sağlamlığını (robustness) kontrol edebilmek çeşitli kontrol değişkenleri de kurulan modele dahil edilmiştir. Bu kapsamda oluşturulacak olan modele dinamik bir yapı kazandırabilmek amacıyla başlangıç gelir düzeyini temsilen bir önceki dönem kişi başına reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, toplam nüfus düzeyi, 15 yaş ve üzeri istihdam hacmi, dışa açıklık oranı, dış ticaret haddi, brüt yatırım düzeyi ve bankacılık sektörü tarafından dağıtılan kredi tutarları kontrol değişkenleri olarak kullanılmıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, ifade edilen kontrol değişkenlerinin veri dönemi çalışmanın temel dönemini oluşturan 1995-2013 döneminden farklı olduğundan dolayı, (1) numaralı öngörü eşitliği kullanılarak temel döneme ilişkin veri seti tahmin edilmeye çalışmıştır. Ayrıca, dışa açıklığın ve ticaret hadlerinin belirlenmesinde kullanılan ihracat ve ithalat değerleri TÜİK tarafından Amerikan doları bazında sunulmuştur. Türk Lirası (TL) bazında ortak bir payda elde edebilmek amacıyla ihracat ve ithalat değerleri ilk olarak cari döviz kuru dikkate alınarak TL'ye çevrilmiş ve daha sonra ise 2003=100 baz dönemine göre reel hale getirilmiştir. Son aşamada ise öngörü eşitliğinden yararlanılarak temel veri dönemi oluşturulmuştur. İlaveten, bankacılık sektörü tarafından dağıtılan kredi tutarlarına ilişkin veri seti, iller bazında mevcuttur. Bütünlüğün sağlanabilmesi için toplulaştırma yoluna gidilmiş ve 81 il düzeyindeki veri seti 26 alt bölgeye indirgenerek, 2003=100 baz dönemine göre reel hale getirilmiştir. Tablo 1, modelde kullanılan değişkenler ile ilgili bilgileri sunmaktadır.

Tablo 1. Değişkenlere İlişkin Temel Bilgiler

Veri Tanımı	Kısaltma	Veri Kapsamı	Orijinal Veri Dönemi	Hesaplanan Veri Dönemi	Çalışmanın Veri Dönemi	Birim	Kaynak
Temel Değişkenler							
Enflasyon Oranı	INF	Yıl Sonu İtibariyle 12 Aylık Ortalamalara Göre TÜFE Yıllık Değişim Oranı (2003=100 Alınarak Hesaplanmıştır)	2005-2013	1995-2004	1995-2013	%	TÜİK
Ekonomik Büyüme	GDP	Kişi Başına Düşen Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Yıllık Büyüme Hızı	1995-2001	2002-2013		%	TÜİK
Kontrol Değişkenleri							
Başlangıç Gelir Düzeyi	GDP_{t-1}	Bir Önceki Dönem Kişi Başına Düşen Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Yıllık Büyüme Hızı	1995-2001	2002-2013	1995-2013	%	TÜİK
Nüfus	POP	Yıllık Nüfus Artış Hızı	2007-2013	1995-2006		‰	TÜİK
İstihdam	EMP	15 Yaş ve Üzeri İstihdam Düzeyindeki Yıllık Artış Hızı	2009-2013	1995-2008		%	TÜİK
Dışa Açıklık Oranı	OPEN	Reel İhracat ve Reel İthalat Toplamının GDP İçindeki Oranı $(EXP+IMP)/GDP$	2004-2013	1995-2003		% GDP	TÜİK
Dış Ticaret Hadli	TOT	Reel İhracat Düzeyinin Reel İthalat Düzeyine Bölümü $(EXP)/IMP$	2004-2013	1995-2003		%	TÜİK
Yatırım Düzeyi	INV	Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Brüt Reel Yatırımlardaki Yıllık Büyüme Hızı	2003-2012	1995-2002 ve 2013 Yılı		%	TÜİK
Kredi Düzeyi	CRE	Bankalar Tarafından Dağıtılan Reel Kredi (İhtisas+İhtisas Dışı) Miktarındaki Yıllık Artış Hızı	1995-2013	-		%	Türkiye Bankalar Birliği

İfade edilen değişkenler dikkate alınarak tahmin edilecek temel regresyon denklemi (3) numaralı eşitlik yardımıyla gösterilebilir:

$$GDP_{it} = \beta_0 + \beta_1 INF_{it} + \left(\begin{array}{l}\beta_2 GDP_{it-1} + \beta_3 POP_{it} + \beta_4 EMP_{it} \\ + \beta_5 OPEN_{it} + \beta_6 TOT_{it} + \beta_7 INV_{it} + \beta_8 CRE_{it}\end{array}\right) + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

Ghosh ve Phillips (1998), enflasyon oranı değerlerinin regresyon sonuçlarına olan olumsuz etkilerinden sakınmak için modellerde enflasyon oranının logaritmik değerinin kullanılmasını tavsiye ettiklerinden dolayı, ifade edilen yazarların metodolojisinden hareket edilmiştir. Ayrıca, bu noktada belirtmek gerekir ki, reel kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla yıllık büyüme hızı değişkenin bir dönem gecikmeli değeri açıklayıcı değişken olarak kullanıldığından dolayı, modele dinamik bir yapı kazandırılmıştır.

Statik panel veri analizinde kullanılan sabit etki ve rassal etki modellerinde bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin açıklayıcı değişken olarak kullanılması bağımlı değişkenin gecikme değerleri ile hata terimleri arasında bir ilişkiye neden olmaktadır. Bu ilişki sabit ve rassal etkiler modelleri ile yapılan tahminlerin ve elde edilen tahmincilerin tutarsız olmasına yol açmaktadır (Greene, 2000: 266). Böyle bir durumda dinamik panel veri yönteminin uygulanması, bağımlı değişkenin gecikme değerleri ile hata terimleri arasındaki ilişkiyi

ortadan kaldırarak yapılan tahminlerin güvenilirliğinin artmasını ve elde edilen tahmincilerin tutarlılığının güçlenmesini sağlamaktadır.

Bu çalışmada Hansen (1999) tarafından içsel tahmin edicilere yönelik uygulanan statik modelin Kremer vd. (2013) tarafından genişletilmiş hali olan dinamik panel eşik modeli kullanılmıştır. İçsel tahmin edici olarak başlangıç gelir düzeyi seçilmiştir. Panel eşik modeli, Caner ve Hansen (2004)'in içsel değişkenlerin kullanımına olanak veren Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) tipi tahmin edicilerin kullanıldığı yatay kesit eşik modeli geliştirilerek kurulmuş ve (4) numaralı denklemde gösterilmiştir.

(4)

(4) numaralı denklemde $i = 1, \ldots, N$ bölgeleri ve $t = 1, \ldots, T$ ise zamanı göstermektedir.

Modelde bağımlı değişkeni ve μ_i ülkeye özgü sabit etkiyi gösterirken, ise bağımsız ve özdeş dağılan hata terimini ifade etmektedir. *I(.)* rejimi gösteren bir gösterge fonksiyonu olarak modelde yer alırken, q_{it} eşik değişkeni ve Υ eşik değeri olarak kullanılmaktadır. Ayrıca modelde yer alan z_{it}, bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini ve diğer içsel değişkenleri içeren *m*-boyutlu bir açıklayıcı değişken vektörü olarak kullanılmaktadır. Açıklayıcı değişken vektörü e_{it} ile ilişkili açıklayıcı değişkenler z_{1it} ve e_{it} 'den bağımsız içsel değişkenler z_{2it} olmak üzere iki alt kümeye bölünerek modelde yer almaktadır (Kremer vd., 2013: 4).

(4) numaralı denklemde yer alan modelin tahmin edilmesinde ilk olarak sabit etki dönüşümü ile bölgeye özgü sabit etkinin (μ_i) ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu amaçla Arellano ve Bover (1995) tarafından önerilen ileriye dönük dik sapma (forward orthogonal deviation) dönüşüm yöntemi uygulanmaktadır. Bu yöntem (5) numaralı denklemde gösterilmektedir:

(5)

Bu yöntemin en belirleyici özelliği, dönüştürülmüş hata terimlerinin serisel korelasyonundan kaçınılmasına olanak vermesidir. Kremer vd. (2013)'ne göre bu özellik, Caner ve Hansen (2004) tarafından yatay-kesit modelleri için kullanılan tahmin yönteminin dinamik panel veri modellerinde kullanılmasına olanak sağlamaktadır.

(4) numaralı denklemde yer alan modelin tahmin edilmesinden sonraki aşama, enflasyon eşik değerinin belirlenebilmesi için iki aşamalı en küçük kareler yönteminin (2SLS) kullanılmasıdır. Bu amaçla ilk olarak Caner ve Hansen (2004)'in çalışmasını takiben araç değişkenlerin (X_{it}) bir fonksiyonu olan içsel değişkenler (z_{2it}) için indirgenmiş regresyon formu tahmin edilmektedir. Sonrasında ise yapısal denklemde içsel değişkenlerin (z_{2it}) yerine modelden elde edilen içsel değişkenlerin tahmin değerleri ($\hat{z}_{2it}$) kullanılmaktadır. Daha sonra sabit bir eşik değeri Υ için üç numaralı denklemde yer alan model En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ile tahmin edilmektedir. Bu işlem *q* eşik değişkeninin alt kümeleri için tekrarlanmaktadır. Elde edilen eşik değerleri içerisinde en düşük hata terimleri kareleri toplamına () sahip olan değer, uygun eşik değeri () olarak seçilmektedir. Bu kısıt (6) numaralı denklemdeki gibi ifade edilmektedir (Hansen, 2000: 578):

(6)

Hansen (1999), Caner ve Hansen (2004) ve Kremer vd. (2013)'nin çalışmaları dikkate alınarak enflasyon eşik değeri için %95 güven düzeyinde güven aralığına ilişkin kritik değerler hesaplanmaktadır. Kritik değerlerin hesaplanmasında gerekli olan kısıt denklemi,

(7)

olarak gösterilebilmektedir. (7) numaralı denklemde ; olabilirlik oranı istatistiğine ilişkin asimptotik dağılımı gösterirken; ise, bu dağılımın %95'ini göstermektedir. Hansen (1999)'e göre olabilirlik oranı her bir yatay kesit veride kullanılan zamanı hesaba katmaktadır. Uygun eşik değer () belirlendikten sonra, dinamik panel eşik modelinde eğim katsayıları daha önce belirlenen araç değişkenleri ve tahmin edilen eşik değeri için GMM ile tahmin edilmektedir. Enflasyonun uzun dönem ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemek amacıyla genelleştirilmiş momentler metodu ile kurulan dinamik panel eşik modeli (8) numaralı denklemde gösterilmektedir.

$$GDP_{it} = \mu_i + \beta_1 INF_{it} I\left(INF_{it} \le \gamma\right) + \delta_1 I\left(INF_{it} \le \gamma\right) + \beta_2 INF_{it} I\left(INF_{it} > \gamma\right) + \psi z_{it} + \varepsilon_{it} \quad (8)$$

(8) numaralı denklemde yer alan $\inf_{it}$ değişkeni iki rejim tipi için enflasyon oranını temsil ederken, z_{it} ise kontrol değişkenleri vektörünü temsil etmektedir. β_1 ve β_2 katsayıları rejim eğim katsayılarını, δ_1 ise rejim sabit katsayısını göstermektedir. Bick (2010) ve Kremer vd. (2013)'nin çalışmalarından yola çıkılarak başlangıç gelir düzeyi (z_{2it}) modelde içsel değişken olarak kullanılmıştır.

Roodman (2009)'a göre bağımlı değişkenin bütün gecikmeli değerlerinin araç değişkeni olarak dinamik panel veri analizinde kullanılması katsayı tahminlerinin hem sapmasız hem de tutarlı olmasına yol açmaktadır. Bu nedenle Arellano ve Bover (1995)'in çalışmaları dikkate alınarak bağımlı değişkenin bütün gecikmeli değerleri araç değişkenleri olarak modelde kullanılmıştır.

UYGULAMA BULGULARI

Eşik değerli enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ortaya koymadan önce ilk olarak modelde kullanılan değişkenler arasındaki ilişkinin derecesini gösterebilmek amacıyla 1995-2013 dönemi için korelasyon katsayıları ve anlamlılık düzeyleri tahmin edilmiştir. Literatürde yer alan çalışmalarla uyumlu olan sonuçlara göre enflasyon ile büyüme arasında istatistiki bakımdan anlamlı olan negatif yönlü güçlü bağlantıların varlığı tespit edilmiştir. Ayrıca, nüfus ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ancak istatistiki bakımdan anlamlı olmayan ilişkilerin olduğu saptanmıştır. Bu durum, nüfus düzeyinin ekonomik büyüme sürecinden bağımsız olarak harekete geçtiğini göstermesinin yanı sıra, büyüme üzerinde nüfus potansiyelinden kaynaklanan ölçek etkisinin söz konusu olmadığını da yansıtmaktadır. Benzer bir şekilde, pozitif yönlü ancak istatistiki olarak anlamsız ilişkiler istihdam ile büyüme arasında da kendini göstermiştir. Bu durum, Türkiye ekonomisinde bölgeler itibariyle büyüme sürecinin istihdam yaratamadığını, bir diğer ifadeyle işsiz büyüme olgusunun geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, ekonomik büyümeyi harekete geçiren olguların istihdam dışı faktörlerden kaynaklandığı da söylenebilir. Bu bulgulardan ayrı olarak, ekonomik büyüme ile

ticaret hadleri, dışa açıklık düzeyi, yatırımlardaki genişleme ve dağıtılan kredi miktarı arasında istatistiki bakımdan anlamlı olan pozitif yönlü güçlü ilişkilerin varlığı kanıtlanmıştır. Bu bulgu, büyüme süreci için dış ticaretin oldukça önemli olduğunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında da böylesi bir sonucun kendini göstermesi, çarpan ve hızlandıran etkilerinin bölgesel gelişim sürecindeki etkinliği biçiminde yorumlanabilir. Diğer taraftan, Türkiye ekonomisinde reel ve finansal sektör arasında karşılıklı etkileşimlerin söz konusu olduğu sonucu, CRE değişkenine ait katsayının pozitif ve anlamlı olması bakımından savunulabilir. Tablo 2, ilgili değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarını göstermektedir.

Tablo 2. Korelasyon Katsayıları

		INF	GDP	POP	EMP	OPEN	TOT	INV	CRE
INF	Korelasyon	1.000							
	t-İstatistiği	-							
	Olasılık	-							
GDP	Korelasyon	-0.857***	1.000						
	t-İstatistiği	-2.845	-						
	Olasılık	0.000	-						
POP	Korelasyon	0.731**	0.118	1.000					
	t-İstatistiği	2.330	1.259	-					
	Olasılık	0.036	0.561	-					
EMP	Korelasyon	0.374*	0.277	0.183	1.000				
	t-İstatistiği	1.776	1.086	1.905	-				
	Olasılık	0.087	0.844	0.702	-				
OPEN	Korelasyon	0.431	0.758***	0.311*	0.295*	1.000			
	t-İstatistiği	1.556	2.678	1.792	1.806	-			
	Olasılık	0.372	0.001	0.081	0.074	-			
TOT	Korelasyon	-0.426**	0.844***	0.221*	0.440**	0.697***	1.000		
	t-İstatistiği	-2.254	2.766	1.910	2.351	2.981	-		
	Olasılık	0.023	0.000	0.073	0.019	0.000	-		
INV	Korelasyon	0.354*	0.853***	0.257	0.337*	0.754***	0.653***	1.000	
	t-İstatistiği	1.966	3.011	1.027	1.872	2.777	2.612	-	
	Olasılık	0.064	0.000	0.862	0.067	0.000	0.004	-	
CRE	Korelasyon	-0.361*	0.886***	0.053	0.120	0.217	0.074	0.280	1.000
	t-İstatistiği	-1.774	3.002	0.884	1.029	1.110	0.851	1.187	-
	Olasılık	0.089	0.000	0.947	0.859	0.790	0.974	0.736	-

Not: ***, ** ve *işaretleri ilgili katsayının sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde anlamlı olduğunu yansıtmaktadır.

Değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının bulunmasını takiben, çalışmanın bu kısmında Türkiye ekonomisinde 26 alt bölge itibariyle bölgesel enflasyonun bölgesel ekonomik büyüme üzerindeki etkisi dinamik panel eşik modeli yardımıyla tahmin edilmiş ve bulgular Tablo 3'de gösterilmiştir. Tablonun üst kısmında tahmin edilen enflasyon eşik değeri ve bu değere ilişkin %95 güven düzeyinde güven aralığı verilmiştir.Orta kısımda ise her iki rejim tipi için bölgesel enflasyonun bölgesel ekonomik büyüme üzerindeki etkisi gösterilmiştir. β_1, düşük enflasyon rejiminde enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini yansıtırken; β_2 ise yüksek enflasyon rejiminde enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.Düşük enflasyon rejimi enflasyon oranının tahmin edilen eşik değerinin altında olması durumunda söz konusu iken, yüksek enflasyon rejimi ise enflasyon oranının tahmin edilen eşik değerinin üstünde olması durumunda geçerlidir.

Tablo 3. Dinamik Panel Eşik Modeli Tahmin Sonuçları

Modeller								
	1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**
Enflasyon Eşik Değeri								
Eşik Değer (γ)	%15.037***	%15.117***	%15.003***	%15.366***	%15.440***	%15.069**	%14.880*	%15.113***
%95 Güven Aralığı	[6.114, 17.075]	[6.372, 17.265]	[5.981, 17.162]	[7.520, 17.843]	[6.741, 17.905]	[8.115, 16.200]	[11.520, 15.227]	[6.368, 17.268]
Enflasyon Rejim Türü								
Düşük Enflasyon (β_1)	0.882*** (2.982)	0.781** (2.440)	0.543*** (2.764)	0.745*** (3.117)	0.445*** (2.822)	0.288* (1.972)	0.305* (1.877)	0.788*** (2.856)
Yüksek Enflasyon (β_2)	-1.622*** (-2.899)	-1.057*** (-2.785)	-1.357** (-2.358)	-0.955*** (-2.846)	-1.026*** (-2.770)	-0.505** (-2.531)	-0.460* (-1.776)	-1.142***(-3.007)
Kontrol Değişkenleri								
Sabit (δ_1)	0.116 (1.544)	-0.294 (-1.271)	0.473 (1.450)	0.363* (1.980)	0.249 (0.855)	0.519** (2.295)	0.507 (1.211)	0.565 (1.652)
GDP_{t-1}	0.751*** (2.901)							0.611** (2.436)
POP		0.552 (1.116)						0.247 (1.382)
EMP			0.322 (1.263)					0.189 (1.571)
OPEN				0.755*** (3.111)				0.440*** (2.990)
TOT					0.944*** (2.815)			0.712** (2.385)
INV						0.602*** (3.446)		0.106** (2.374)
CRE							0.223*** (2.909)	0.133** (2.381)
Modellere Ait İstatistikler								
R^2	0.714	0.522	0.571	0.840	0.853	0.823	0.700	0.650
F (Prob)	3.581*** (0.000)	2.118** (0.024)	2.410** (0.035)	4.223*** (0.000)	4.526*** (0.000)	4.006*** (0.002)	3.413*** (0.000)	3.116*** (0.000)
DW	1.895	1.983	2.027	2.113	1.873	1.981	1.891	2.076
Gözlem Sayısı	468	494	494	494	494	494	494	468
Kesit Sayısı	25	26	26	26	26	26	26	25
Bütün Modeller İçin Geçerli Olan Araç Değişkenler								
		Sabit (δ_1)	GDP_{t-1}	GDP_{t-2}	GDP_{t-3}			

Not: *, ** ve *** işaretleri ilgili katsayının sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyinde anlamlı olduğunu

yansıtmaktadır. Parantez içindeki değerler, ilgili katsayıya ait t istatistiklerini göstermektedir.F testinde ise parantez içinde değerler, ilgili istatistiğe ait olasılık değerlerini ifade etmektedir. Araç değişkenlerinin seçiminde bağımlı değişkenin mümkün olan tüm gecikme değerleri maksimum 5 gecikme uzunluğu üzerinde AIC ve SIC kriterleri göz önünde bulundurularak belirlenmiştir.

Tablo 3'de gösterilen dinamik panel eşik modeli tahmin sonuçları, enflasyona ilişkin eşik değerinin %15.113 olduğunu yansıtmaktadır.Eşik değerine ilişkin % 95 güven düzeyinde alt sınır %6.368 iken üst sınır ise %17.268'dir. Düşük ve yüksek enflasyon ayırımında %40 enflasyon oranını doğal bir kırılma noktası olarak ifade eden Bruno ve Easterly (1998)'nin bulgularını takiben, enflasyon oranına ilişkin eşik değerin %40'ın altında kaldığı görülmektedir. Analiz sonuçları, kontrol değişkenlerinin gerek tek tek ve gerekse bir bütün halinde ele alınmasının elde edilen bulguları değiştirmediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, farklı regresyon modelleri itibariyle %15.113 oranındaki enflasyon eşiğine ulaşılıncaya kadar artan bölgesel enflasyonun bölgesel ekonomik büyüme süreci üzerinde istatistiki bakımdan anlamlı olarak pozitif, ancak ilgili eşiğin aşılmasını takiben istatistiki bakımdan anlamlı negatif etkilere sahip olduğu söylenebilir. Bütün kontrol değişkenlerinin bir arada ele alındığı (8) numaralı regresyon modeli dikkate alındığında, %15.113 oranındaki eşiğe ulaşılıncaya kadar enflasyon oranında meydana gelen %1'lik bir artışın ekonomik büyümeyi 0.788 birim artırdığı, ancak ifade edilen eşiğin aşılması neticesinde ise enflasyon oranındaki %1'lik bir artışın ekonomik büyümeyi 1.142 birim azalttığı vurgulanabilir. İlaveten, rejim katsayıları büyüklük olarak incelendiğinde, bütün modeller itibariyle bölgesel enflasyonun bölgesel ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin yüksek enflasyon rejiminde daha güçlü olduğu görülmektedir.

Analizler kapsamında elde edilen bir başka sonuç, bölgesel büyümenin temel belirleyicilerinin bölgelerin sahip olduğu bir önceki dönem gelir düzeyi, dış ticaret potansiyelleri ve yatırım kapasiteleri ile finansal kesimin etkin işleyişi olduğudur. İfade edilen değişkenlerin ekonomik büyüme süreci üzerinde istatistiki bakımdan anlamlı olan güçlü bir pozitif etkiye sahip olmaları, büyümenin itici gücünün ilgili faktörler itibariyle sağlanabileceğini yansıtmaktadır.Diğer taraftan, nüfus artışı dolayısıyla ortaya çıkması muhtemel ölçek etkisinin ve istihdam düzeyinin ise ekonomik büyüme üzerinde istatistiki bakımdan anlamlı etkilerinin olmadığı belirtilebilir.Ayrıca, modellerin bir bütün olarak anlamlı ve yüksek belirlilik katsayılarına sahip olmaları ile otokorelasyon problemini bünyelerinde barındırmamaları dolayısıyla analizlerin sağlam sonuçlar yansıttığı söylenebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada, bölgesel enflasyonun eşik değerinin bölgesel ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Türkiye ekonomisinde 26 alt bölge için 1995-2013 dönemi itibariyle dinamik panel eşik modeli kullanılarak araştırılmıştır. İfade edilen amaç doğrultusunda ilk olarak modelde kullanılan değişkenler arasındaki ilişkinin derecesini gösterebilmek amacıyla korelasyon katsayıları ve anlamlılık düzeyleri tahmin edilmiş ve literatürde yer alan çalışmalarla uyumlu sonuçlara ulaşılmıştır. Bu bağlamda, enflasyon ile büyüme arasında istatistiki bakımdan anlamlı olan negatif yönlü güçlü bağlantıların varlığı tespit edilmiştir. Ayrıca, nüfus ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ancak istatistiki bakımdan anlamlı olmayan ilişkilerin olduğu saptanmıştır. Benzer bir şekilde, pozitif yönlü ancak istatistiki olarak anlamsız ilişkiler istihdam ile büyüme arasında da kendini göstermiştir. Bu bulgulardan ayrı olarak, ekonomik büyüme ile ticaret hadleri, dışa açıklık düzeyi, yatırımlardaki genişleme ve dağıtılan kredi miktarı arasında istatistiki bakımdan anlamlı olan pozitif yönlü güçlü ilişkilerin varlığı kanıtlanmıştır.

Değişkenler arasındaki korelasyon ilişkilerinin saptanmasını takiben, bölgesel enflasyonun bölgesel ekonomik büyüme üzerindeki etkisi dinamik panel eşik modeli yardımıyla

tahmin edilmiş ve korelasyonlar ilişkileri ile uyumlu olan sonuçlara erişilmiştir. Enflasyona ilişkin eşik değerinin %15.113 olduğunu yansıtan analiz bulguları, kontrol değişkenlerinin gerek tek tek ve gerekse bir bütün halinde ele alınmasının elde edilen bulguları değiştirmediğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, farklı regresyon modelleri itibariyle %15.113 oranındaki enflasyon eşiğine ulaşılıncaya kadar artan bölgesel enflasyonun bölgesel ekonomik büyüme süreci üzerinde istatistiki bakımdan anlamlı olarak pozitif, ancak ilgili eşiğin aşılmasını takiben istatistiki bakımdan anlamlı negatif etkilere sahip olduğunu göstermiştir. Rejim katsayılarının büyüklüğü dikkate alındığında, bütün modeller itibariyle bölgesel enflasyonun bölgesel ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin yüksek enflasyon rejiminde daha güçlü olduğu ortaya konmuştur.

İçinde bulunduğumuz son 10 yıllık zaman dönemi nispeten göz ardı edildiğinde, kronik enflasyon problemi ile yaşamayı adeta alışkanlık haline getirdiği söylenebilen Türkiye ekonomisi için elde edilen aşırı düzeydeki enflasyon oranı, yüksek enflasyonun tarihse makro ekonomik geçmişine ve bundan kaynaklanan enflasyon belirsizliğine bağlanabilir. Gerek makro ve gerekse bölgesel bazda ekonomik göstergeler üzerindeki sahip olduğu tahrip edici etkilerden dolayı enflasyon oranları kritik bir öneme sahiptir. Sahip olduğu kritik önem, analiz sonuçlarından da teyit edilebileceği üzere, eşik değerin aşılması durumunda enflasyonun sürdürülebilir büyüme süreci üzerinde olumsuz etkilerini gösterebilmesi bağlamında ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, tedavi edilebilecek ve dizginlerinin tutulabileceği düzeyde olan enflasyon oranlarının üretim süreci üzerinde uyarıcı bir etkiye neden olacağı savı dikkate alındığında, büyümenin tetikleneceği kaçınılmaz bir gerçek haline gelmektedir. Ancak gözden kaçırılmaması gereken temel nokta, fiyat istikrarını sağlamakla mükellef olan Merkez Bankası'nın ifade edilen önceliği göz ardı ederek diğer politika hedeflerine yönelmesi durumunda; enflasyonun, büyüme artırıcı etkisinden büyüme azaltıcı etkisine doğru bir hareketi ortaya çıkarabilmesidir. Bu noktada, ülkemiz de dahil olmak üzere günümüzde çoğu ekonomide uygulanan enflasyon hedeflemesi rejiminin büyük bir titizlikle ele alınmasının önemi kendini göstermektedir. Kaldı ki, 2006 yılından itibaren ülkemizde uygulamaya konulan enflasyon hedeflemesi rejimini takiben enflasyon oranlarında genel olarak benimsenen hedefin yakalanmış olması, ilgili önermeyi teyit eder niteliktedir. Merkez Bankası tarafından uygulanacak politikaların güvenilirliğinin ve toplumun merkez bankalarına gösterdiği inanç düzeyinin başat faktörler olduğu dikkate alındığında, ekonomi için optimum enflasyon düzeyini sağlayabilecek politikalar yardımıyla büyümenin hızlandırılabileceğini, sürdürülebilirlik bağlamında ise enflasyonun düşürülmesi gerektiğini söylemek mümkündür. Bu durum, yüksek ve volatil bir yapıya sahip olan enflasyonun yarattığı ve özellikle de uzun dönemde kendini gösteren belirsizliklerin ortadan kaldırılabilmesine bağlıdır. Bu açıdan bakıldığında, siyasal otoriteden ve dolayısıyla popülist kaygılardan uzak olması gereken Merkez Bankası'nın, her şeyden önce fiyat istikrarını sağlayarak enflasyonu dizginlemeye yönelik politikalardan taviz vermemesi gerektiğini gözler önüne sermektedir. Başarı şansı, kararlılıkla uygulanacak politikalara bağlı olan düşük ve öngörülebilir enflasyon düzeyi, sürdürülebilir büyüme sürecine ivme kazandırabilecektir.

KAYNAKLAR

Akgül, I., Özdemir, S. (2012) "Enflasyon Eşiği ve Ekonomik Büyümeye Etkisi", İktisat İşletme ve Finans, Cilt: 27, Sayı: 313, 85-106.

Arellano, M., Bover, O. (1995) "Another Look at the İnstrumental Variable Estimation of Error-Components Models". Journal of Econometrics, 68(1), 29-51.

Andres, J., Hernando, I. (1997) Does İnflation Harm Economic Growth? Evidence for the OECD, NBER Working Paper 6062.

Bağlan, D., Yoldaş, E. (2014) Non-linearity in the Inflation-Growth Relationship in Developing Economies: Evidence from a Semiparametric Panel Model, Finance and Economics Discussion Series Divisions of Research & Statistics and Monetary Affairs Federal Reserve Board, Washington, D.C.

Bick, A. (2010) "Threshold Effects of İnflation on Economic Growth in Developing Countries", Economics Letters, 108(2), 126-129.

Bruno, M., Easterly, W. (1998) "Inflation Crises and Long-Run Growth", Journal of Monetary Economics, 41(1), 3-26.

Caner, M., Hansen, B. E. (2004) "Instrumental Variable Estimation of A Threshold Model", Econometric Theory, 20(05), 813-843.

Christoffersen, P. F., Doyle, P. (1998) From İnflation to Growth: Eight Years of Transition, IMF Working Paper, No: 98/99.

Drukker, D., Gomis-Porqueras, P., Hernandez-Verme, P. (2005) "Threshold Effects in the Relationship Between Ination and Growth: A New Panel-Data Approach", http://mpra.ub.uni-muenchen.de/38225/1/MPRA_paper_38225.pdf

Espinoza, R., Hyginus, L., Ananthakrishnan, P. (2010) Estimating The Inflation-Growth Nexus-A Smooth Transition Model, IMF Working Paper, WP/10/76.

Frimpong, J.M., Abayie, E.F.O. (2010) "When is Inflation Harmful? Estimating the Threshold Effect for Ghana", American Journal of Economics and Business Administration 2 (3): 232-239.

Fischer, S. (1993) "The Role of Macroeconomic Factors in Growth", Journal of Monetary Economics, 32(3), 485-512.

Ghosh, A., Phillips, S. (1998) Warning: İnflation May Be Harmful to Your Growth. Staff Papers-International Monetary Fund, 45(4), 672-710.

Gillman, M., Harris, M. N., Matyas, L. (2004) "Inflation and Growth: Explaining A Negative Effect", Empirical Economics, 29(1), 149-167.

Ghazouani, S. (2012) Threshold Effect Of Inflatıon On Growth: Evıdence From MENA Region, The Economic Research Forum, Working Paper Series, No. 715.

Gokal, V., Hanif, S. (2004) Relationship Between İnflation and Economic Growth. Reserve Bank of Fiji Working Paper, No: 2004/04.

Greene, W.H. (2000) Econometric Analysis, Fifth Edition, USA: Prentice Hall.

Hansen, B. E. (1999) "Threshold Effects in Non-Dynamic Panels: Estimation, Testing, and İnference", Journal of econometrics, 93(2), 345-368.

Hansen, B. E. (2000) "Sample Splitting and Threshold Estimation", Econometrica, 68(3), 575-603.

Hasanov, F. (2011) "Relatıonshıp Between Inflatıon And Economıc Growth In Azerbaıjanı Economy: Is There Any Threshold Effect?", Asian Journal of Business and Management Sciences, Vol. 1. No. 1, 1-11.

Jones, L. E., Manuelli, R. E. (1995) "Growth and The Effects of İnflation", Journal of Economic Dynamics and Control, 19(8), 1405-1428.

Kannan, R., Joshi, H. (1998) "Growth-İnflation Trade-Off: Empirical Estimation of Threshold Rate of İnflation for India", Economic and Political Weekly, 33(42/43), 2724-2728.

Khan, M.S., Senhadji, A.S. (2000) Threshold Effect in the Relationship Between İnflation and Growth. IMF Working Paper, IMF Institute, WP/00/110.

Kremer, S., Bick, A., Nautz, D. (2013) "Inflation and Growth: New Evidence from A Dynamic Panel Threshold Analysis", Empirical Economics, 44(2), 861-878.

Mubarik, Y.A., (2005) Inflation and Growth: An Estimate of the Threshold Level of Inflation in Pakistan. SBP-Research Bulletin, Vol. 1, No. 1, 2005

Munir, Q., Mansur, K.., Furuoka, F. (2009) Inflation and economic growth in Malaysia. ASEAN Economic Bulletin, 26(2), 180-193.

Pypko, S. (2009) "Inflatıon and Economıc Growth: The Non-Lınear Relatıonshıp. Evıdence From CIS Countrıes", http://www.kse.org.ua/uploads/file/Pypko.pdf.

Roodman, D. (2009) A Note on The Theme of Too Many İnstruments. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 71(1), 135-158.

Rousseau, P.L. Wachtel, P. (2002) "Inflation Thresholds and the Finance-Growth Nexus", Journal of International Money and Finance, 21 (2002) 777-793.

Sarel, M. (1996) Nonlinear Effects of İnflation on Economic Growth. IMF Staff Papers, 43(1), 199-215.

Sargsyan, G.R., (2005) "Inflation and Output in Armenia: The Threshold Effect Revisited", Preceding of the 3rd International AIPRG conference on Armenia, Jan. 15-16, World Bank, W.D.C., http://www.aiprg.net/UserFiles/File/jan-2005/grigorsargsyan.pdf.

Sweidan, O. D. (2004) "Does İnflation Harm Economic Growth in Jordan? An Econometric Analysis for The Period 1970-2000", International Journal of Applied Econometrics and Quantitative Studies, 1(2), 41-66.

Terzi, H. (2004) "Türkiye'de Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi (1924-2002)", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(3), 59-75.

Tobin, J. (1965) "Money and Economic Growth", Econometrica, 33(4), 671-684.

Vinayagathasan, T. (2013) "Inflation and Economic Growth: A Dynamic Panel Threshold Analysis for Asian Economies, GRIPS Discussion Paper, 12-17.

TÜRKİYE'DE KOBİLERE SAĞLANAN DESTEKLER: İNGİLTERE KARŞILAŞTIRMASI

Supports Given to SMEs in Turkey: Comparision With The UK

Yılmaz AKYÜZ[1], Yusuf ERSOY[2], Ali TEHCİ[3], Müfit AYDIN[4]

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; Türkiye'de KOBİ'lere verilen destekler ve İngiltere ile karşılaştırılması ve sonuç olarak, Türkiye'de KOBİ'lere sağlanan destekler konusunda öneriler oluşturmaktır. Çalışma, İngiltere'de KOBİ'lere sağlanan desteklerin incelenmesi ve Türkiye'deki KOBİ'lere sağlanan desteklerin karşılaştırılması ile sınırlandırılmıştır. Çalışma'da tanımlayıcı ve açıklayıcı araştırma teknikleri kullanılmıştır. Bu tekniklere ek olarak ülkeler arası eğitim sistemlerinin karşılaştırılmasında kullanılan yatay yaklaşım modeli örnek olarak alınmış ve uygulanmıştır. İngiltere ve Türkiye'de KOBİ'lere sağlanan destekler arasındaki farklılıklar karşılaştırılırken yatay yaklaşım kullanılmıştır. Bu çalışmada verilerin toplanmasında belgesel tarama tekniği kullanılmıştır. Veri toplama sırasında Türkiye ve İngiltere'de KOBİ'lere sağlanan destekler hakkındaki, tez, makale, kitap, faaliyet raporları, stratejik planlar ve araştırma raporlarından yararlanılmıştır. İngiltere ve Türkiye'de KOBİ'lere verilen desteklerin benzerlik ve farklılıkları analiz edilerek karşılaştırılmıştır. Elde edilen veriler bir araya getirilerek çizelgeler oluşturulmuş ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Çizelgeler yorumlanmış ve Türkiye'deki KOBİ destekleri göz önüne alınarak önerilerde bulunulmuştur. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda yorum ve öneriler yapılmış, Türkiye'de KOBİ'lere sağlanan desteklerle ilgili programlarda yeniden yapılandırmanın faydalı olacağı sonucuna varılmıştır. Özellikle KOBİ'lere destek sağlayan KOSGEB, TÜBİTAK ve KGF gibi kuruluşlarının yetki ve sorumluluklarının artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler:*KOBİ, Türkiye, İngiltere, Destek, Hibe.*

The aim of this study; Suppport given to SME in Turkey and comparision with the UK and consequently, to create suggestions on support for SME in Turkey. The study is restricted to examination of supports provided for SMEs in the UK and comparison of support provided to SME in Turkey. Descriptive and explanatory research techniques were used in the study. In addition these techniques, horizontal approach has been taken as instance and used model for comparison of education system between countries. Horizontal approach has been used when comparing differences between supports for SME in the UK and Turkey. In this study, documentary screening technique has been used for collection of datas. During collection of datas theses, articles, books, annual reports, strategic plans and research reports on the supports provided for SMEs in Turkey and the United Kingdom. Similarities and differences of supports provided for SME in the UK and Turkey have been analyzed and compared. Charts have been formed bringing together obtained datas and comparisons has been made. Charts have been interpreted and considering supports for SME in Turkey has been made recommendations. As a result of study, comments and suggestions have been made according to obtained findings, that result has been concluded restructuring would be useful in supports related programs for SME in Turkey. Especially, It has been concluded that must be increased the powers and responsibilities of organizations such as KOSGEB, TUBİTAK and KGF provides support to SME

Keywords:*SME, Turkey, United Kingdom, Support, Grant*

1 Doç. Dr., Uşak Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, yilmaz.akyuz@usak.edu.tr

2 Doktora Öğrencisi., Nevşehir Üniversitesi SBE İşletme ABD, yusuf.ersoy@usak.edu.tr

3 Doktora Öğrencisi., Nevşehir Üniversitesi SBE İşletme ABD, a.tehci@odu.edu.tr

4 Araş. Gör., Uşak Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, mufit.aydin@usak.edu.tr

GİRİŞ

Küreselleşmeye bağlı olarak, son yıllarda birçok dünya ülkesi uluslararası pazarlarda rekabet etmek ve ekonomilerini güçlü tutmak için politikalar geliştirmektedir.Bu politikaların başında bölgesel kalkınma gelmektedir ve bunun en büyük aktörleri ise değişen ve sürekli gelişen koşullara çabuk ve hızlı bir şekilde adapte olabilen (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler) KOBİ'lerdir.KOBİ'ler gelişmekte olan ülkelerin sosyal ve ekonomik anlamda en önemli yapıtaşları yani belkemiği niteliğinde olan işletmelerdir.Türkiye'de KOBİ'ler birçok dünya ülkesinde olduğu gibi ekonominin lokomotifi ve istihdamın en önemli merkezleridir. Sanayileşmeye bağlı olarak büyük işletmelerin sayıları artmış ve seri üretim dünya genelinde kabul görmüştür.

İnsan istek ve ihtiyaçları ekonomi ve teknolojideki değişme ve gelişmelere bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir.Büyük işletmeler yapıları gereği standart ürün üretimi gerçekleştirdiklerinden tüketicinin her türlü istek ve ihtiyaçlarına cevap verememektedir. KOBİ'lerin esnek üretime adaptasyonu tüketiciyi KOBİ'lere yöneltmektedir.Ayrıca KOBİ'ler kriz ortamlarından büyük işletmelere oranla daha çabuk çıkabilmektedirler.KOBİ'ler istihdam ettikleri personellerin nitelik ve vasıf kazanmalarına yardımcı olan bir mesleki eğitim kurumu görevi de yapmaktadırlar. KOBİ'lere gerekli önemin verilmesi ve geliştirilmesi Türkiye'nin ekonomik ve sosyal anlamda gelişmesi için çok büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, Türkiye ve İngiltere'de KOBİ'lere verilen destekler incelenmek suretiyle karşılaştırılarak yorum ve öneriler yapılacaktır.

İNGİLTERE VE TÜRKİYE'DE KOBİ TANIMI VE ÖNEMİ

İNGİLTERE'DE KOBİ TANIMI

HMRC (Her Majesty's Revenue and Customs): Gelir ve Gümrükler Genel Müdürlüğü, İngiltere'de KOBİ'leri işçi sayısı, ciro ve bilançolara göre küçük ölçekli ve orta ölçekli işletmeler olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Bu gruplar 30 Ocak 2004 tarihinden sonra tekrar HMRC tarafından güncellenerek tanımlanmıştır.İngiltere'de Küçük ve orta ölçekli işletmeler SME (Small and Medium Sized Entrerprises) olarak tanımlanmaktadır. Küçük ölçekli işletmeler 1-49 arası işçi çalıştıran, orta ölçekli işletmeler 50-249 arası işçi çalıştıran, büyük ölçekli işletmeler

250 ve üzerinde işçi çalıştıran işletmeler olarak tanımlanmıştır (Ward ve Rhodes, 2014:4).

TÜRKİYE'DE KOBİ TANIMI

Bütün ekonomilerin temelini oluşturmasına rağmen günümüzde dünya literatüründe genel kabul görmüş bir KOBİ tanımı mevcut değildir (Sarıaslan, 1996). Bu işletmelerin yapılarına bağlı olarak kesin bir tanım yapmak oldukça zordur. İşletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörlere, üretim tekniklerine, mevcut bulundukları bölgelere bağlı olarak aynı ülkenin farklı kesimlerinde bile KOBİ tanımı değişiklik göstermektedir (Narin ve Akdemir, 2005: 44).

KOSGEB KOBİ Tanımı: Daha fazla KOBİ'nin devlet desteklerinden yararlanmasına imkan sağlayacak mevzuat değişikliği Resmi gazetenin 4 Kasım 2012 tarihli sayısında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yapılan düzenlemeyle, 250 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 40 milyon Türk lirasını aşmayan ekonomik birimler, girişimler KOBİ tanımı kapsamına dahil edilmiştir (Bakanlar Kurulu "KOBI Tanımı, 2012:1-3).

KOBİ'LERİN EKONOMİK ROLLERİ

KOBİ'ler ekonomik sistemde yer alan işletmelerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Değişen dünya koşulları ve teknolojinin etkisiyle birlikte ülkeler arası ekonomik politikalar birbirine yaklaşmaya başlamış, dünya genelinde para, sermaye ve ticaret hareketliliği sınır tanımaz bir hal almıştır. Bu bağlamda düşünüldüğünde KOBİ'ler bir ülke ekonomisinin, sağlıklı bir şekilde gelişmesinde, ticaretin en optimum şekilde yapılmasında ve kentleşmenin düzgün bir şekilde oluşturulmasında önemli bir yere sahiptirler. Globalleşme ile birlikte ülkeler arası ticaret sınırları kalkmış ve birçok ticaret antlaşması yapılmıştır. Globalleşmenin etkisiyle firmalar ulusal pazarlardan çok uluslararası pazarlardan pay kapma yarışı içerisine girmişlerdir. Böyle bir ortamda KOBİ'ler esnek yapılarına, yeni üretim yöntem ve tekniklerine bağlı olarak uluslararası pazarda yer alabilecek durumdadırlar.KOBİ'lerin bu özellikleri ülke genelinde sanayileşme sürecinde lokomotif role sahip olduklarının açık bir ifadesidir. KOBİ'lerin bölgesel ve yerel kalkınmaya sağladıkları katkılar, istihdamdaki rolleri ve ekonomideki rolleri tüm dünya ülkeleri tarafından kabul görmektedir (http://www.usak.org.tr, Erişim tarihi: 16.11.2014). KOBİ'ler gelişmekte olan ülkelerde olduğu kadar gelişmiş ülkelerde de ekonominin can damarı ve lokomotifi olarak halen kabul görmektedir. KOBİ'ler Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) ülkelerinde; yenilik, istihdam ve ekonomik büyüme açısından oldukça önemli bir yere sahiptirler (http://www.mesuttekin.com, Erişim tarihi: 16.11.2014).

Tablo 1: KOBİ'lerin Ülke Ekonomileri İçindeki Yerleri (%)

Ülke	KOBİ'lerin Toplam İşletmelere Oranı	KOBİ'lerde Çalışanların İstihdamda Oranı	KOBİ'lerin Yatırımdaki Payı	KOBİ'lerin Üretimdeki Payı	KOBİ'lerin Katma Değer Payı
ABD	97,2	50,4	38	36,2	36,2
Japonya	99,4	81,4	40	52	52
İngiltere	96	36	29	25	25
Fransa	99,9	49,4	45	54	54
İtalya	97	56	36	55	55
Türkiye	99,8	76,7	38	37,7	26,5

Kaynak: http://www.mesuttekin.com/2013/06/kobilerin-ekonomi-icindeki-yeri-ve.html, Erişim tarihi: 16.11.2014.

Tablo 1.değerlendirildiğinde, KOBİ'lerin toplam işletmelere oranının en az olduğu ülke

İngiltere'dir. Yine KOBİ'lerin katma değer payı en az olan ülkeler sırasıyla % 25 ile İngiltere ve % 26,5 ile Türkiye'dir. KOBİ'lerde istihdamın en yüksek % 81,4 ile Japonya da olduğu görülmektedir. KOBİ'lerin yatırımdaki payları değerlendirildiğinde Türkiye deki KOBİ'lerin İngiltere deki KOBİ'lerden daha fazla paya sahip olduğu anlaşılmaktadır.Dünya'da KOBİ'ler her ülkenin kalkınmasında, gelirin adaletli dağıtılmasında, istihdam oluşturmada, sürdürülebilir büyümede, sağlıklı bir ekonomiye sahip olmada, orta sınıf oluşturulmada önemli bir yere sahip olan ve sürekli desteklenmesi gereken yapılardır. KOBİ'lerin bulundukları ülkenin gayri safi milli hasılasına yaptıkları etki ve işsizliğe yaptıkları olumlu katkıdan dolayı dünya ekonomisindeki önemi oldukça büyüktür.

Özellikle son yıllarda ekonomi ve işletme literatürünün ilgi odağı haline gelen küçük ve orta ölçekli işletmeler konusunda yapılan çalışmalar KOBİ'lerin ülke ekonomisinde ne kadar önemli bir yere sahip olduğunun göstergesidir. KOBİ'ler büyük işletmelerin faaliyet göstermediği ya da göstermek istemediği alanlarda faaliyet göstermekle kalmayıp aynı zamanda bu büyük işletmeler için tedarikçi konumdadırlar.Girişimcilik anlayışının en kapsamlı şekilde uygulandığı KOBİ'ler büyük işletme olmak için atılacak ilk adım olmanın yanı sıra, istihdam ve ülke ekonomisine sağladıkları katkı ile de kendilerinden sürekli söz edilen işletmeler olmuşlardır.Ayrıca esnek üretim ve çevik üretim anlayışıyla her türlü ürünü hızlı bir şekilde tüketiciyle buluşturabilecek dinamik yapıları olan ve sürekli gelişmeye açık işletmelerdir. Büyük işletmeler genellikle standart tip üretim gerçekleştiren ve kişiye özel ürün üretmeyen daha çok bina, araç ve makine teçhizata yatırım yapan firma niteliğindedirler. Oysaki bu durum KOBİ'lerin için bir fırsat niteliğindedir (http://www.ekodialog.com, Erişim tarihi: 16.11.2014).

TÜRKİYE VE İNGİLTERE'DE UYGULANAN KOBİ POLİTİKALARI

Uluslararası düzenlemeler gereği KOBİ'ler devlet destek ve teşviklerinden yararlanırken pozitif ayrımcılığa tabi tutulmaktadır.Avrupa Birliği mevzuatında KOBİ'ler kayrılmakta ve genel hükümler dışından tutulmaktadır.Toplumun refah düzeyinin yükselmesinde en etkili role sahip KOBİ'lerin desteklenmesi gerekmektedir.KOBİ'ler sağlıklı bir ekonomik yapının oluşturulması için teşvik edilmesi gereken yapılardır.Mevzuat karmaşası ile karşı karşıya bırakmadan anlaşılır pratik sonuca odaklı yöntemlerle KOBİ'lerin desteklenmesi gereklidir. Her ülke ekonomik, kültürel ve siyasi yapısına uygun olarak KOBİ'leri desteklemektedir (Dilik ve Duran, 1998: 62-64).

TÜRKİYE'DE UYGULANAN KOBİ POLİTİKALARI

3-5 Haziran 2014 tarihleri arasında küçük ve orta ölçekli işletmelerden sorumlu ikinci OECD konferansı hazırlıkları esnasında, KOBİ ve girişimcilik OECD çalışma grubu Türkiye de KOBİ'lere yönelik politikaların ele alınmasına karar vermiştir (http://www.oecd.org, Erişim tarihi: 18.11.2014).

Türkiye'de KOBİ politikasını açıklayan temel nitelikteki doküman KOBİ stratejisi ve eylem planıdır.KOBİ politikası ve eylem planının temel amacı KOBİ'lerle ilgili politikaların uygulanmasında ulusal düzeyde eşgüdümün sağlanmasıdır. KOBİ politikası ve eylem planının yer alan eylem ve projeler, ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmekte ve ilerleme raporları KOSGEB'e bildirilmektedir. 2007 - 2013 dönemini kapsayan 9. Kalkınma Planında,

imalat sanayinin dışa dönük bir yapı içinde ekonomik büyümeyi sürükleyen temel sektör olması hedeflenmektedir. Planda KOBİ'ler "Rekabet Gücünün Artırılması" ön plana alınmıştır. KOBİ'lerin geliştirilmesi için etkin destek uygulamalarının geliştirilmesi, finansmana erişimlerinin kolaylaştırılması, teknolojilerinin yenilenmesi ve finansman dışı destekler sağlanması alanlarında politikaların belirlendiği bilinmektedir (KOBİ stratejisi ve Eylem Planı 2011-2013, 2011: 36).

KOBİ politikası ve eylem planını birinci derecede etkileyen stratejik dokümanlar kalkınma planı, orta vadeli program, yıllık program ve sanayi stratejisidir. 2007-2009 KOBİ politikası ve eylem planı ve yatırım ortamının iyileştirilme koordinasyon kurulu KOBİ teknik komitesi eylem planların da KOSGEB hedef kitlesinin imalat sanayi dışındaki sektörleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi hususlarına yer verilmiştir. Böylelikle, Mayıs 2009 tarihinde 3624 sayılı KOSGEB kuruluş kanununda değişiklik yapılarak daha önce imalat sektörü ile kısıtlı olan KOSGEB hedef kitlesi değiştirilerek genişletilmiştir. 3624 sayılı KOSGEB kanununda yapılan değişikliğinin ardından KOSGEB, 81 ilde hizmet merkez açma kararı almış ve 16 ilde merkez açarak teşkilat ağını 49 ilde genişletmiştir. Aynı yıl içerisinde KOSGEB tarafından proje esaslı destek programları uygulanmaya alınmıştır (KOBİ stratejisi ve Eylem Planı 2011-2013, 2011: 38).

İNGİLTERE'DE UYGULANAN KOBİ POLİTİKALARI

İngiltere'de tüm devlet desteklerinin bir arada bulunup kıyaslandığı bir web platformu mevcuttur.Bu platformda şahıs ve işletmeler gerek duydukları finansman kaynaklarına erişebilmektedirler. İngiltere de devletin sağladığı desteklerle ilgili bilgiye ulaşmak için "Business Link "isimli web sitesi kullanılabilir. Web sitesinde KOBİ'ler için aşağıda belirtilen faydalı bilgiler için yönlendirme yapmaktadır (T.C Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2014:8):

- Mali destekler
- İş ağları
- Hibe ve yardımlar
- Krediler
- İhracat ve ithalat konusunda destekler.

Küçük ve orta ölçekli işletmeler İngiltere ekonomisi için kilit rol oynamaktadır, istihdamın yaklaşık %60'ını ve iş hacminin yarısını oluşturmaktadırlar. Bu bağlamda, İngiliz hükümeti küçük işletmeleri mali anlamda desteklemek için İngiliz İş Bankası kurmuştur. İngiliz İş Bankası özel sektörden gelen kaynakları küçük işletmeler için fon ve destek olarak kullanmaktadır. İngiliz İş Bankası kendi öz sermayesini kullanan yatırımcılar için, ticari kredilerle uygulanabilir kaynak sağlamaktadır. Küçük firmalar İngiltere İş Bankasından doğrudan finansman temin edemezler, fakat banka küçük işletmeler için mevcut finansman olanaklarını ve çeşitliliğini artırmayı istemektedir (http://www.aldermore.co.uk, Erişim tarihi: 19.11.2014).

İngiltere'de KOBİ'ler iş hayatına başladıklarında aşağıdaki finansman yollarına başvurmaktadırlar (Smith, 2012:2):

- Banka kredisi

- Kişisel mülkiyet ipotek
- İş melekleri ve girişim sermayesi hibeleri
- Kiralama
- Üretim ve vergi indirimleri

KOBİ'lerin birçoğu finansal ihtiyaçlarının bir kısmını kredi kartı ve kişisel birikimleri ile karşılamaktadırlar. Son zamanlarda ise KOBİ'ler finansal çözüm yolları olarak kardan tekrar yatırım yapma (%68), kişisel birikim (%39) ve banka kredisini (%29) kullanmaktadırlar.

KOBİ'ler İngiltere ekonomisinin büyümesi için en önemli motorlardır.Ulusal istatistik kurumundan alınan bilgiler ışığında, KOBİ'ler İngiltere ekonomisine büyük işletmelere oranla daha fazla katma değer sağlamaktadırlar.Bunlara rağmen KOBİ'ler kamu alanındaki ticarete yeterince yaklaşmamıştır. Bunun en büyük nedeni ise kamu ile iş yapmanın çok bürokratik ve zaman alıcı olmasıdır. Hali hazırda kamu hizmet işlerinden KOBİ'ler 2009-2010 yılları arasında yalnızca % 6,5 pay alırken yeni kabine 2015 yılı itibariyle bu rakamı %25'e çıkarmayı hedeflemektedir. Yeni kabine kamu özel sektör arasındaki iş ilişkisini KOBİ'lerin anlayabileceği ve adapte olabilecekleri şekilde düzenleyerek, KOBİ'lerinde kamu işlerinden pay alabilmelerine olanak sağlamayı hedeflemektedir (https://www.gov.uk, Erişim tarihi: 18.11.2014).

TÜRKIYE VE İNGILTERE'DE KOBİ'LERE DESTEK VEREN KURULUŞLAR

Türkiye'de KOBİ'lere Destek Veren Kuruluşlar: (Ersoy, 2015: 37-92)

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)

Kalkınma Ajansları

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)

Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV)

Hazine Müsteşarlığı

Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)

Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği (TESKOMB)

Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Ekonomi Bakanlığı

Kredi Garanti Fonu (KGF)

İNGİLTERE'DE KOBİ'LERE DESTEK VEREN KURULUŞLAR

İş Yenilik ve Beceriler Bakanlığı (Department for Business Innovation and Skills- BIS)

İngiliz İş Bankası (British Business Bank)

Toplumsal Kalkınma Finansmanı Birliği (Community Development Finance Association –CDFA)

Hazine (Her majesty's Treasury)

TÜRKİYE VE İNGİLTERE'DE KOBİ'LERE SAĞLANAN DESTEKLER

TÜRKİYE'DE KOBİ'LERE SAĞLANAN DESTEKLER

1.Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Destekleri

a) KOBİ Proje Destek Programı

b) Tematik Proje Destek Programı

c) İşbirliği Güç Birliği Destek Programı

d) Ar-Ge, İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Programı

e) Genel Destek Programı

f) Girişimcilik Destek Programı

g) Gelişen İşletmeler Piyasası KOBİ Destek Programı

h) Kredi Faiz Desteği

2.Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) Destekleri

a) 1512 - Girişimcilik Aşamalı Destek Programı

b) 1501- Sanayi Ar-Ge Projeleri Destekleme Programı

c) 1503- Proje Pazarları Destekleme Programı

d) 1507- KOBİ Ar-Ge Başlangıç Destek Programı

e) 1511-Öncelikli Alanlar Araştırma Teknoloji Geliştirme ve Yenilik P.D.P

f) 1505 - Üniversite-Sanayi İşbirliği Destek Programı

g) 1509 – Uluslararası Sanayi Ar-GE Destekleme Programı

3.Kalkınma Ajansları Destekleri

a) Mali destekler

b) Doğrudan faaliyet desteği

c) Teknik destekler

4.Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV)

a) Ar-Ge Proje Destekleri

b) Çevre Proje Destekleri

5.Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Destekleri

a) Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması

b) Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması

c) Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması

d) Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması

e) Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi

f) Yerel Ürünlerin ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi

g) Kırsal Turizm

h) Kültür Balıkçılığının Geliştirilmesi

6.Hazine Müsteşarlığı Destekleri

a) TL kredileri

b) Döviz kredileri

7.Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)Destekleri

a) İşbaşı Eğitim Programı

b) 6111 Sayılı Kanun Gereğince Prim Teşviki

c) Engellilerin kendi işini kurmalarına yönelik projeler

8.Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği Destekleri

a) İşletme kredisi

b) İş yeri alımına yönelik kredi

c) Makine ekipman kredisi

9.Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Destekleri

a) San-Tez Programı

b) Teknogirişim Sermayesi Desteği

10.Ekonomi Bakanlığı Destekleri

a) İhracat Destekleri

b) Yatırım Teşvik Sistemi Destekleri

c) Hizmet Sektörü Destekleri

11.Kredi Garanti Fonu (KGF) Destekleri

a) Yeni İş Kurma

b) Mevcut Tesisin Genişletilmesi

c) Hammadde Temini

d) Yeni Teknoloji Kullanımı

e) Yeni İş Yerine Taşınma

f) Nakit Sıkıntısını Giderme

g) İhracatın Finansmanı

h) İthalatın Finansmanı

i) Teminat Mektubu Amaçlı Krediler

j) Finansal Kiralama

k) KOBİ'lerin Kullandığı Diğer Nakdi ve Gayrinakdi Krediler.

İNGILTERE'DE KOBİ'LERE SAĞLANAN DESTEKLER

1. İşletme Finansman Kefaleti (Enterprise Finance Guarantes-EFG)
2. Learn Direct (Direkt Öğrenme)
3. İşletme Sermaye Fonları (Enterprises Capital Funds-ECF)

4. Bölgesel Gelişim Fonu (Regional Growth Fund-RGF)
5. İşletme Finansman Ortaklığı (Business Finance Partnership –BFP)
6. Hızlı Büyüme Programı (Growth Accelerator Programme-GAP
7. Başlangıç Kredileri (Start up Loans)
8. Yatırım programı (Investment Programme)
9. Toplumsal Kalkınma Finansman Programı (Community Developmet Finance Programme- CDFP)
10. İş Melekleri İşbirliği Yatırım Fonu (Business Angel Co-Investment Fund)

ARAŞTIRMANIN AMACI KAPSAMI VE MODELİ

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmada, Türkiye ve İngiltere'de KOBİ'lere sağlanan desteklerin karşılaştırılması amaçlanmaktadır.KOBİ'lere sağlanan desteklerin karşılaştırılması ve sonuçta da Türkiye'de KOBİ'lere sağlanan destekler konusunda öneriler oluşturmak istenmektedir. Bu genel amaçlar adına aşağıda verilen sorulara yanıt aranmaktadır:

1.Türkiye ve İngiltere'de KOBİ'lere sağlanan destek programları arasındaki benzerlikler nelerdir?

a) Türkiye ve İngiltere'de KOBİ'lere destek veren kurumlar nelerdir?

b) Türkiye ve İngiltere'de KOBİ tanımına giren işletmeler nelerdir?

2. Türkiye ve İngiltere'de KOBİ'lere sağlanan destek programları arasındaki farklar nelerdir?

a) Türkiye'de KOBİ'lere destek sağlayan programların mevcut durumu ve kapsamı nedir?

b) İngiltere'de KOBİ'lere destek sağlayan programların mevcut durumu ve kapsamı nedir?

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu araştırmanın KOBİ'lere sağlanan destek mekanizmalara ve programlarına katkı sağlayacağı ve İngiltere ile yapılacak karşılaştırmaların Türkiye'de KOBİ'lere destek sağlayan program ve mekanizmaların gereksinimlerini ortaya koyacağı düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma İngiltere'de KOBİ'lere sağlanan desteklerin incelenmesi ve Türkiye'deki KOBİ'lere sağlanan desteklerin karşılaştırılması ile sınırlıdır.Araştırma elde edilen kaynaklar ve yazılı dokümanlar ile sınırlıdır.Araştırma, İngiltere de KOBİ'lere destek veren 4 kurum ve Türkiye'de KOBİ'lere destek veren 11 kurum ile sınırlıdır.Araştırma, İngiltere de KOBİ'lere verilen destekler 11 başlıkla ve Türkiye de KOBİ'lere verilen destekler 11 başlıkla sınırlıdır. İngiltere ve Türkiye'de bulunan ilgili kurumlardan alınan verilere bağlı olarak, yıl bazında sınırlama getirilememiştir. Bu durumun sebebi ise, (Örneğin 2010 istihdam ve ciro verilerine İngiltere'de ulaşılırken Türkiye'de ulaşmak mümkün olmamıştır.) bazı yıllarda Türkiye'de verilere ulaşılırken İngiltere'de ulaşılamamış veya İngiltere'de ulaşılırken Türkiye'de verilere ulaşılamamış olmasıdır. Bu duruma bağlı olarak 2008-2014 yılları arasında ülke bazında ulaşılan veriler çizelgeler vasıtasıyla değerlendirilmiştir.

ARAŞTIRMANIN MODELI

Bu araştırma, KOBİ'lere sağlanan desteklerin karşılaştırmalı bir araştırmasıdır.Karşılaştırmalı araştırmalarda değişik yaklaşımlardan yararlanılmaktadır.Bu araştırmada tanımlayıcı ve açıklayıcı araştırma teknikleri kullanılmaktadır.Bu yaklaşımlara ek olarak ülkeler arası eğitim sistemlerinin karşılaştırılmasının da kullanılan yatay yaklaşım modeli örnek alınmış ve uygulanmıştır.İngiltere ve Türkiye'de KOBİ'lere sağlanan destekler arasındaki farklılıklar karşılaştırılırken yatay yaklaşım kullanılmıştır.Tanımlayıcı yaklaşımda konu ile ilgili literatür incelenir, benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırılır. Açıklayıcı yaklaşımda karşılaştırmalı olayların nedenleri araştırılmaktadır (Ültanır,2000). Yatay yaklaşımda sistemlerin ayrı ayrı ve birlikte tüm unsurları incelenmektedir.Bu unsurlar incelenirken araştırmanın yapıldığı döneme ait tüm unsurlar karşılaştırılmaktadır (Türkoğlu, 1998).

ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN BULGULAR

TÜRKIYE'DE KOBİ'LERE SAĞLANAN DESTEKLERIN ANALIZI

Türkiye'de KOBİ'lere destek sağlayan birçok kuruluş bulunmaktadır. Yapılan bilgi edinme çalışmaları ve belgesel tarama sonucunda; KOSGEB, TÜBİTAK, Kalkınma Ajansları, TÜİK, KGF, Hazine Müsteşarlığı, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve TESKOMB verilerinden faydalanılarak Türkiye'de KOBİ'lere sağlanan destekler analiz edilmiştir.

Tablo 2: Türkiye'de 2008-2012 Yılları Arasında KOBİ'lere Sağlanan Destek Miktarları

Destek türü	Yıllara Göre Destek Miktarı (Milyon TL)				
	2008	2009	2010	2011	2012
İşletme Kredisi KOBİ'ler İçin (KGF Aracılığıyla Bankalardan Sağlanan)	84.605	83.271	125.468	162.803	196.224
İşletme Kredisi Toplam(KGF Aracılığıyla Bankalardan Sağlanan)	250.309	262.686	352.438	456.025	522.937
İşletme Kredisi(KGF Aracılığıyla Bankalardan Sağlanan)KOBİ oranı	% 33,8	% 31,7	% 35,6	% 35,5	% 37,5
KGF ve Hazine Müsteşarlığı Kullanılan KOBİ Kredisi	284	565	939	1.123	1.114
KGF ve Hazine Müsteşarlığı Kredisi Toplam	402	790	1302	1.622	1.533
Uluslar arası Kaynaklardan KOBİ'lere Sağlanan (1USD =2,3 TL kabul edilmiştir, 2014)	1.936	2.293	3.038	2.700	
Kullanılmayan KGF Kredi Toplam	14.053	21.853	19.993	18.973	23.408
KOBİ'lerin Kullanmadığı KGF Kredi	4.260	6.892	5.892	5.180	6.391
Kullanılmayan KGF Kredi KOBİ oranı	% 4,8	% 7,6	% 4,5	% 3,1	% 3,2
TOPLAM	**86.826**	**86.129**	**129.445**	**166.626**	**197.338**

Kaynak:http://www.oecd.org/cfe/smes/SMEs-Scoreboard-2014.pdf, Erişim tarihi: 23.12.2014

Tablo 2'de belirtildiği gibi Türkiye'de KOBİ'lere bankalardan sağlanan kredi miktarının 2009 yılında % 31,7 olduğu ve bunun ise 2009 yılında yaşanan ekonomik krizin bir etkisi olabileceğini söylemek mümkündür. Oysaki kriz ortamlarında devletin KOBİ'leri daha çok desteklemesi gerektedir. KOBİ'lere verilen destekler toplamda yıl bazında değerlendirildiği zaman, her yıl sağlanan destek miktarının arttığı ve 2012 yılında sağlanan destek tutarının 2008 yılında sağlanan destek tutarının 2 katından fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3: Türkiye'deki KOBİ'lerin 2009,2011 ve 2012 Yılları Arasında İstihdam, Dış Ticaret ve Cirodaki Payları

YIL	2009	2011	2012
KOBİ'lerin Toplam İstihdamdaki Payı (%)	77,8	76	75,8
KOBİ'lerin İhracattaki Payı (%)	60	59,6	62,6
KOBİ'lerin İthalattaki Payı (%)	40,1	39,9	38,5
KOBİ'lerin Ciro'daki Payı (%)	64,8	63	63,3
Toplam İşletmelerdeki Payı (%)	99,9	99,9	99,8
FMKD (%)	55,5	53,3	54,2
KOBİ'lere Sağlanan Toplam Finansman (Milyon TL)	86.129	166.626	197.338

Kaynak:http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1033, Erişim tarihi: 18.11.2014

2009, 2011 ve 2012 yılları arasında genel bir değerlendirme yapıldığında; Türkiye'deki KOBİ'ler sağlanan toplam finansman miktarı artmasına karşın, toplam istihdamdaki pay düşmekte ve dış ticaretteki pay artmaktadır. 2009, 2011 ve 2012 yılları arasında bir değerlendirme yapıldığında Türkiye'de KOBİ'lerin istihdamdaki paylarının düştüğünü söylemek mümkündür. 2009,2011 ve 2012 yılları arasında KOBİ'lerin cirodaki payları arasında çok büyük değişim olmamasına rağmen, 2009 yılına oranla diğer yıllarda KOBİ'lerin cirodaki paylarının düştüğü görülmektedir.

Tablo 4: TUBITAK Tarafından 2006-2012 Yılları Arasında KOBİ'lere Sağlanan Toplam Finansman

Yıl	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Destek Tutarı (Milyon TL)	225	339	284	467	335	298	301

Kaynak:http://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/hakkimizda/icerik-sayilarla-tubitak, Erişim tarihi: 25.12.2014

TÜBİTAK tarafından KOBİ'lere sağlanan destekler 2006-2012 yılları arasında değerlendirildiğinde; 2009 yılında destek tutarının 467 milyon TL ile diğer yıllara göre en yüksek oran olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda 2009 yılında yaşanan krizin etkili olabileceği düşünül-

mektedir.2011-2012 yılları arasında KOBİ'lere TÜBİTAK tarafından sağlanan toplam finansman tutarının birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 5: Kalkınma Ajansları Tarafından 2010-2014 Yıllarında KOBİ'lere sağlanan Mali Destek Tutarları

Yıl	2010	2011	2012	2013	2014
Destek Sağlanan Proje Sayısı	928	983	498	444	917
Destek Tutarı (Milyon TL)	199	214	134	92	264

Kaynak:www.kalkinma.gov.tr, Erişim tarihi: 25.12.2014

Kalkınma ajanları tarafından 2010-2014 yılları arasında KOBİ'lere sağlanan mali destek tutarları değerlendirildiğinde; 2012 ve 2013 yıllarında sağlanan destek tutarı ve desteklenen proje sayısının azaldığı görülmekte ancak bu durumun 2014 yılında ise destek tutarının 2012 ve 2013 yılları toplam destek tutarından daha fazla olduğu görülmektedir. İlerleyen yıllarda herhangi bir değişiklik olmadığı sürece sağlanan destek tutarının artmasının muhtemel olduğu düşünülmektedir.

Tablo 6: TESKOMB Tarafından 2012-2013 Yıllarında KOBİ'lere Kullandırılan Kredi Tutarları

Yıl	Kredi Kullanımı (Milyar TL)		
	Kredi Bütçesi	Kullandırılan	Oran (%)
2012	6,7	4,7	70,1
2013	9,4	7	74,5

Kaynak:www.teskomb.org.tr, Erişim tarihi: 25.12.2014

TESKOMB tarafından 2012-2013 yılları arasında KOBİ'lere sağlanan kredi miktarında ve oranında artış olduğu görülmektedir. Bu durumun ise KOBİ'lerin finansman sorunlarının çözümünde olumlu katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Tablo 7: Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Tarafından 2009-2013 Yıllarında KOBİ'lere Sağlanan Destek Tutarları

Program Türü	Destek Miktarı (Milyon TL)			
	2009-2011	2012	2013	Toplam
San-Tez Programı	76	28,5	17,8	142,3
Teknogirişim Sermayesi Desteği	44	27,9	28,7	100,6
Toplam	120	56,4	66,5	242,9

Kaynak:www.sanayi.gov.tr,Erişim tarihi: 25.12.2014

Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 2009-2013 yılları arasında KOBİ'lere sağlanan destekler değerlendirildiğinde; destek tutarının yıl bazında arttığı görülmektedir. San-Tez programı destek tutarının özellikle 2013 yılında artış oranı diğer yıllara göre oldukça fazladır. Bu durumdan üniversite-sanayi işbirliğinin giderek arttığı sonucuna varılabilir.

Tablo 8: KOSGEB Tarafından 2008-2013 Yıllarında KOBİ'lere Sağlanan Destek Tutarları

Destek Türü	Destek Tutarı (Milyon TL)					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Geri Ödemeli Destek	7	6	6	17	31	23
Geri Ödemesiz Destek	13	20	33	161	264	321
Kredi Faiz Desteği	183	142	147	170	109	5
Diğer Destekler	23	6	-	-	-	-
Toplam	226	174	186	348	404	349

Kaynak:www.kosgeb.gov.tr, Erişim tarihi: 25.12.2014

KOSGEB tarafından 2008-2013 yılları arasında KOBİ'lere sağlanan destekler değerlendirildiğinde; kredi faiz desteğinin 2013 yılında çok büyük bir düşüşle yalnızca 5 milyon TL olduğu ve geri ödemesiz destek oranında her yıl orantısız bir şekilde artış olduğu görülmektedir. Ayrıca 2011 ve 2013 yıllarındaki toplam destek tutarının nerdeyse aynı miktarda olduğu ve 2012 yılındaki toplam sağlanan destek tutarından daha az olduğu anlaşılmaktadır.

İNGİLTERE'DE KOBİ'LERE SAĞLANAN DESTEKLERİN ANALİZİ

İngiltere'de KOBİ'lere destek sağlayan birçok kuruluş bulunmaktadır. Yapılan bilgi edinme çalışmaları ve belgesel tarama sonucunda; BIS, OECD Bölgesel Gelişim Fonu (RGF), İşletme Finansman Ortaklığı Programı (BFP), Toplumsal Kalkınma Finansman Programı (CDFA) ve İşletme Sermaye Fonları (ECF) verilerinden faydalanılarak İngiltere'de KOBİ'lere sağlanan destekler analiz edilmiştir.

Tablo 9: İngiltere'de 2008-2012 Yılları Arasında KOBİ'lere Sağlanan Destek Miktarları

Destek türü	Yıllara Göre Destek Miktarı (Milyon GBP)				
	2008	2009	2010	2011	2012
İşletme Kredisi KOBİ'ler İçin(Bankalardan Sağlanan)	118.028	115.965	113.968	107.032	103.256
İşletme Kredisi Toplam(Bankalardan Sağlanan)	656.542	582.792	536.383	505.700	474.482
İşletme Kredisi(Bankalardan Sağlanan) **KOBİ Oranı**	% 18	% 19,9	% 21,2	% 21,2	% 21,8
BIS, işletme Finansman Kredisi (EFG) KOBİ'lere Sağlanan	178	759	588	362	337
BIS, İşletme Finansman kredisi (EFG) Toplam		627	529	326	289
BIS, işletme Finansman kredisi (EFG) KOBİ'ler İçin Kullanım Oranı		% 82,5	% 90	% 89,9	% 85,5
Kredi Sağlanan KOBİ Oranı		% 23	% 45	% 34	% 40
TOPLAM	**118206**	**117351**	**115086**	**107720**	**103882**

Kaynak:http://www.oecd.org/cfe/smes/SMEs-Scoreboard-2014.pdf,Erişim tarihi: 23.12.2014

Tablo 9'da belirtildiği gibi İngiltere'de KOBİ'lere bankalardan sağlanan kredi miktarının 2008 yılında % 18 olduğunu ve ilerleyen yıllarda bu oranın yükseldiğini görmek mümkündür. Dikkat çeken diğer bir durum ise 2008-2012 yılları arasında KOBİ'lere sağlanan toplam finansman desteğinin her yıl giderek azaldığıdır. Kredi kullanan KOBİ oranı değerlendirildiğinde ise bu oranın 2010,2011 ve 2012 yıllarında 2009 yılına göre artığı gözükmektedir. Bu durumdan KOBİ'lerin kredi kullanım hakkında her yıl farkındalık oranlarının arttığı ya da KOBİ'lere kredi sağlayan kuruluşların işlemleri kolaylaştırdığı sonucuna varılabilir.

Tablo 10: İngiltere'de 2011-2012 Yılları Arasında KOBİ'lerin İstihdam ve Toplam Finansmandaki Durumu

Yıl	2011	2012
KOBİ'lerde İstihdam Edilen İşçi Sayısı (Bin)	13.760	14.130
KOBİ'lere Sağlanan Toplam Finansman (Milyon GBP)	107.720	103.882

Kaynak:http://www.oecd.org/cfe/smes/SMEs-Scoreboard-2014.pdf,Erişim tarihi: 23.12.2014

2011 ve 2012 yılları arasında bir değerlendirme yapıldığında; İngiltere'de KOBİ'lere yapılan finansal destekler azalmasına karşın istihdamda artma yaşanmıştır. Bu durumda KOBİ'lerin finansmanı istihdama yönelik kullandıkları söylemek mümkündür.

Tablo 11: İngiltere'de 2013-2014 Yılları Arasında KOBİ'lere Bölgesel Gelişim Fonu (RGF) Aracılığıyla Sağlanan Destek Miktarları

Yıl	2013	2014
KOBİ'lere Sağlanan Fon Miktarı (Milyon GBP)	133	338
Fon Sağlanan KOBİ Sayısı	1700	5100

Kaynak:https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/367142/bis-14-974-RGF-annual-monitoring-report-2014.pdf,Erişim tarihi: 25.12.2014

Tablo 12: İngiltere'de 2013 Yılında KOBİ'lere İşletme Finansman Ortaklığı Programı (BFP) Aracılığıyla Sağlanan Destek Miktarı

İşletmede Çalışan Sayısı	Miktar (Milyon GBP)	%
0-249 (KOBİ)	219	26,5
250 +	608	73,5

Kaynak:https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/239447/business_finance_partnership_activity_report_final.pdf,Erişim tarihi: 25.12.2014

Bölgesel kalkınma fonu aracılığıyla 2013-2014 yılları arasında KOBİ'lere sağlanan destek miktarında % 150'lik bir artış olduğu görülmektedir. Bölgesel kalkınmaya sağlanan destek miktarının artışı İngiltere'nin bölgesel gelişmişlik düzeylerini minimize etmeye çalıştığı ve Londra gibi metropol şehirlere göçleri engellemek istediği sonucuna varmak mümkündür.

Tablo 12: İngiltere'de 2013 Yılında KOBİ'lere İşletme Finansman Ortaklığı Programı (BFP) Aracılığıyla Sağlanan Destek Miktarı

İşletmede Çalışan Sayısı	Miktar (Milyon GBP)	%
0-249 (KOBİ)	219	26,5
250 +	608	73,5

Kaynak:https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/239447/business_finance_partnership_activity_report_final.pdf,Erişim tarihi: 25.12.2014

İşletme finansman ortaklığı programı vasıtasıyla 2013 yılında KOBİ'lere sağlanan destek miktarı işletmelere sağlanan destek miktarının sadece % 26,5 'ini oluşturmakta bu oran ise İngiltere'de KOBİ'lere işletme finansman ortaklığı programı aracılığıyla çok düşük miktarda destek sağlandığını göstermektedir.

Tablo 13: İngiltere'de 2005-2011 Yılları Arasında KOBİ'lere CDFA Aracılığıyla Sağlanan Destek Miktarı

İşletmede Çalışan Sayısı	Miktar (Milyon GBP) /Yıl						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
0-9	10,6	10,6	10,5	10,1	11,4	11,8	13,4
10-249	4	4,7	5,3	7	21,4	15,8	9,7
0-249	14,6	15,3	15,8	17,1	32,8	27,6	23,1

Kaynak:http://www.cdfa.org.uk/wp-content/uploads/2012/07/ECF-web-report-small.pdf,Erişim tarihi: 25.12.2014

Toplumsal kalkınma finansman programı aracılığıyla 2005-2011 yılları arasında KOBİ'lere sağlanan destek miktarı değerlendirildiğinde; 2009 yılında destek tutarının en

yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Bu durumun ise 2009 yılında yaşanan ekonomik krizden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Ayrıca 0-9 arası işçi çalıştıran işletmelere sağlanan destek miktarı yıl bazında birbirine yakın iken 10-249 arası işçi çalıştıran işletmelerde destek miktarları birbirinden oldukça farklıdır. Özellikle 2009 yılında 10-249 arası işçi çalıştıran işletmelerde destek tutarı 21,4 milyon ve en yüksek seviyedir. Buradan İngiltere'de bulunan 0-9 işçi çalıştıran mikro işletmeler krizden daha az etkilendiği ve kriz ortamlarında daha çabuk çıktıkları yorumu yapılabilir.

Tablo 14: İngiltere'de 2009-2013 Yılları Arasında İşletmelere İşletme Sermaye Fonları (ECF) Aracılığıyla Sağlanan Destek Miktarı

Yıl	2009	2010	2011	2012	2013
İşletmelere sağlanan Fon Tutarı (Milyon GBP)	750	588	382	338	408

Kaynak:http://british-business-bank.co.uk/performance-performance/,Erişim tarihi: 25.12.2014

İşletme sermaye fonları aracılığıyla 2009-2013 yılları arasında KOBİ'lere sağlanan finansman miktarı oranı 2009 yılında yaşanan ekonomik krize bağlı olarak diğer yıllara göre fazladır.

İş melekleri işbirliği yatırım fonu aracılığıyla 2011-2013 yılları arasında KOBİ'lere 100 milyon £ destek sağlanmıştır. Start-up loan programında 2012-2015 yılları için KOBİ'lere120 milyon £ bütçe ayrılmıştır. Ayrıca, 2013 yılında, İngiliz hükümeti KOBİ'ler için 2017 yılına kadar 22 milyar £ bütçe öngörmüştür. 2013 yılında 5 yıldan daha az sürede kurulmuş ve banka kredilerine başvuran KOBİ'lerin % 38'inin başvurusu reddedilmiştir. 2013 yılı itibariyle KOBİ'lerin banka kredilerini diğer finansman yollarına göre tercih etme oranı % 52 olmuştur. 2012-2013 yılları arasında KOBİ'lerin % 22'si kredi, hibe ve diğer destekler için başvuruda bulunmuştur. 2009-2012 yılları arasında KOBİ'lere sağlanan banka kredilerinde % 23'lük bir azalma yaşanmıştır ve bu durumdan hiçbir finansman alternatifi olmayan küçük ve yeni KOBİ'lerin % 70'i olumsuz etkilenmiştir. 2014 yılında mevcut KOBİ sayısı 5,2 milyondur ve KOBİ'lerde istihdam edilen çalışan sayısı 15,2 milyon ile tüm işletmelerde istihdam edilen çalışan sayısının % 60'ını oluşturmaktadır. 2014 yılında KOBİ'lerin toplam cirosu 1,6 trilyon £ olmuştur ve bu rakam ise tüm işletmelerinin cirosunun % 47'ine denk gelmektedir (https://www.gov.uk, Erişim tarihi: 25.12.2014).

TÜRKİYE VE İNGİLTERE'DE KOBİ'LERE SAĞLANAN DESTEKLERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Türkiye ve İngiltere'de KOBİ'lere sağlanan Destekler, İngiltere ve Türkiye'den ilgili kurumlardan alınan veriler, OECD verileri ve Avrupa Birliğinde KOBİ'lerin 2012 yılındaki durumları değerlendirilerek analiz edilmiştir.

Tablo 15: Türkiye'de ve İngiltere'de 2008-2012 Yılları Arasında KOBİ'lere Sağlanan Destek Miktarları

Ülke /Yıl	2008	2009	2010	2011	2012
Türkiye (KOBİ'lere Sağlanan Toplam Finansman Milyon TL)	86.826	86.129	129.445	166.626	197.338
İngiltere (KOBİ'lere Sağlanan Toplam Finansman Milyon TL) (1 GBP = 2,45 TL Kabul Edilmiştir, 2008-2012)	289.905	287.275	281.730	263.618	254.303
Türkiye'deki KOBİ'lere Sağlanan Toplam Finansmanın İngiltere'deki KOBİ'lere Sağlanan Toplam Finansmana Oranı	% 30,6	% 30	% 45,9	% 63,2	% 77,6

Kaynak:http://www.oecd.org/cfe/smes/SMEs-Scoreboard-2014.pdf, Erişim tarihi: 23.12.2014

2008-2012 yılları arasında İngiltere'de KOBİ'lere sağlanan toplam finansman azalırken, Türkiye'de KOBİ'lere sağlanan toplam finansman artmaktadır. 2008 yılında Türkiye'de KOBİ'lere sağlanan toplam finansmanın İngiltere'de KOBİ'lere sağlanan toplam

finansmana oranı % 30,6 iken 2012 yılında bu oran % 77,6'ya yükselmiştir.

Tablo 16: Avrupa Birliğinde KOBİ'lerin Durumu, 2012

	Mikro	Küçük	Orta	KOBİ	Büyük	Toplam
İşletme Sayısı	19.143.521	1.357.533	226.573	20.727.627	43.654	20.771.281
%	92,2	6,5	1,1	99,8	0,2	100
Çalışan Sayısı	38.395.819	26.771.287	22.310.205	87.477.311	42.318.854	129.796.165
%	29,6	20,6	17,2	67,4	32,6	100
Ekonomiye Katkı EUR Milyon	1.307.361	1.143.916	1.136.244	3.587.540	2.591.732	6.179.271
% (Cirodaki Pay)	21,2	18,5	18,4	58,1	41,9	100

Kaynak:http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supporting-documents/2012/annual-report_en.pdf, Erişim tarihi: 12.12.2014

2012 yılında, Avrupa Birliğinde KOBİ'ler tüm işletmelerin % 99,8'ini toplam çalışan sayısının % 67,4'ünü ve ekonomiye katkının % 58,1'lik kısmını oluşturmaktadır. Aynı yıl İngiltere'de KOBİ'ler toplam işletmelerin %99,8'ini, Türkiye'de ise KOBİ'ler toplam işletmelerin % 99,8'ini oluşturmaktadır. Bu durum Türkiye'de KOBİ sayısının tüm işletme sayılarına oranının Avrupa Birliği ve İngiltere'deki KOBİ sayısı oranı ile aynı seviyede olduğunu göstermektedir. 2012 yılında Türkiye'de KOBİ'lerde çalışan sayısının oranı (istihdam oranı) % 75,8 olup, bu oran Avrupa Birliği ülkelerindeki KOBİ istihdam oranından (% 67,4) ve İngiltere'deki KOBİ istihdam oranından (%59,1) fazladır. Türkiye'deki KOBİ'lerin cirodaki payı %63,3 iken, Avrupa Birliğindeki KOBİ'lerde % 58,1 ve İngiltere'deki KOBİ'lerde % 48,8'dir.

İngiltere'de faaliyet gösteren Bölgesel Gelişim Fonu ve Türkiye'de faaliyet gösteren Kalkınma Ajansları birbirine benzer görevleri üstlenmekte ve KOBİ'lere sağladıkları mali desteklerle bölgesel kalkınmayı hedeflemektedir. İngiltere'de 2014 yılında Bölgesel Gelişim Fonu tarafından KOBİ'lere sağlanan destek tutarı 2013 yılındaki tutarın yaklaşık 2,5 katı iken, Türkiye'de Kalkınma Ajansları tarafından 2014 yılında KOBİ'lere sağlanan destek tutarı 2013 yılındaki tutarın 2,8 katıdır. Bölgesel Gelişim Fonu tarafından 2014 yılında sağlanan tutar 338 milyon £, yaklaşık 1100 milyon TL iken, Kalkınma Ajansları tarafından sağlanan tutar yalnızca 264 milyon TL'dir. Bu durumdan Türkiye'de faaliyet gösteren kalkınma ajanslarının KOBİ'lere daha fazla destek sağlaması gerektiği anlaşılmaktadır.

İngiltere'de İş Melekleri Yatırım Fonu vardır. Türkiye'de ise Sermaye Piyasası Kurumu 2014-2016 strateji planında crowdfunding programını gündeme getirmiştir. Bu programın Türk KOBİ'leri için faydalı olacağı düşünülmektedir.

İngiltere'de mevcut bulunan start-up loan programının girişimciler ve yeni işletme kuracaklar için büyük bir fırsat olduğu kesindir. Türkiye'de girişimcilere işe başlamadan nakdi ödeme yapan kurum sayısının az oluşu ve böyle bir programın yürürlükte olmayışı büyük bir dezavantajdır. KOSGEB girişimcilere 30000 TL hibe (hibe oranı girişimcinin bulunduğu bölgeye, girişimcinin cinsiyetine ve engelli olup olmamasına göre değişiklik göstermektedir) desteği sağlamaktadır. Fakat kurum girişimcilik eğitimini başarı ile tamamlayan girişimci adaylarından önce harcama yapmalarını, bu harcamaları belgelendirmelerini talep etmekte ve daha sonra ödemeyi gerçekleştirmektedir. Ödemeler bazı durumlarda 6 ay kadar sürebilmektedir. Türkiye'de yaşanan olumsuz bir durum veya doğal afette KOSGEB'in bütçesi (örneğin, Van depreminde KOSGEB'in bütçesi deprem nedeniyle aktarıldı) başka birimlere aktarılmaktadır. Böylelikle girişimciler ve KOBİ'ler bu duruma bağlı olarak, finansal güçlükler yaşamaktalar ve devlet desteklerine olan güvenleri olumsuz etkilenmektedir. Devlet olası tehdit ve tehlikeler için yedek bir bütçeyi hazır bulundurmalı ve KOSGEB, İŞKUR ve TÜBİTAK gibi KOBİ'lere destek sağlayan kurumların bütçelerine ne olursa olsun dokunmamalıdır. KOSGEB bütçesi her yıl revize edilerek artırılmasının ve girişimci adaylarına iş kurma sürecinde önceden nakdi ödeme yapılmasının KOBİ'lerin sürdürülebilirliği adına daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

SWOT ANALİZİ

Tablo 17: Türkiye ve İngiltere'de KOBİ lere Sağlanan Destekler SWOT Analizi

FIRSATLAR	ÜSTÜNLÜKLER
-Türkiye gelişmekte olan bir ülke olduğu için birçok alanda KOBİ'ler faaliyet gösterme imkanı bulabilirler -Avrupa Birliği süreci ve programlarına katılım, küçük işletmeler yaşanan getirdiği yüklenilebilirliklerden dolayı Türkiye'nin KOBİ'lere önem vermek zorunda olması -Türkiye'nin genç bir nüfusa sahip olması -Türkiye de iş gücünün Avrupa Birliğindeki ülkelere ve İngiltere'ye oranla ucuz olması -Türkiye de KOBİ ler için izlenen birçok program ve politikanın uluslararası standartlara göre tasarlanmış olması -Türkiye'ye doğrudan yapılan yabancı yatırımlarda artış, AB uyum sürecinde KOBİ'lere sağlanan desteklerdeki artış	-Türkiye'de KOBİ lere yüklenen aşırı vergi ve prim yükleri rağmen KOBİ lerin ayakta durabiliyor olması -Girişimciliğin Türkiye'de birçok kurum ve kuruluşça eski yıllara oranla daha fazla destekleniyor olması -Türk kültüründe İngiliz kültürüne olan ürünlüğüne bağlı olarak, müşterilerle ilkli ilişkilerde Türkiye'deki KOBİ'ler daha başarılı -Ana sanayiye yan sanayi olarak fason çalışma imkanın fazla olmasında bağlı olarak, birçok KOBİ'nin birlikte hareket ederek büyük bir işletmenin görevi ve sorumluluklarını yerine getirmesi, ışbirliği güç birliği anlayışı -Türkiye'nin AB ülkeleri, diğer ülkeler yakınlığı ve jeopolitik önemi
TEHDİTLER	**ZAYIFLIKLAR**
-Türkiye'nin sınır ülkelerinde yaşanan iç savaş, siyasi sıkıntılar ve benzeri durumların Türkiye'nin iç ve dış ticaretine olumsuz etkisi -Türkiye'de olası yaşanabilecek siyasi istikrarsızlığa bağlı olarak, ekonomik belirsizlik ve döviz piyasasındaki dengesizlikler -Küresel bunalıma bağlı olarak, gelişmiş ülkelerin Türkiye'nin büyüme ivmesini yavaşlatmak istemesi -Çin ve diğer uzak doğu ülkelerinde izlenen politikaların (iş gücü, enerji, devlet destekleri gibi) bağlı olarak, Türkiye ekonomisi ve dış ticaretinin olumsuz etkilenmesi	-Türkiye deki KOBİ lerde enerji ve taşıma gibi konularda altyapı eksikliği -Profesyonel yönetim tarzı eksikliği -Finansal güç ve öz sermaye eksikliği -Nitelikli personel ve uzman kadro eksikliği -Ar-Ge'ye verilen önem ve Ar-Ge yapısındaki eksiklikler -Elektronik ticaretteki yetersizlikler - Çin ve diğer uzak doğu ülkelerindeki ucuz işçilikle mücadele edecek seviyede devletin KOBİ'lere özel politikalar geliştirememesi - Enerji, altyapılar ve ham maddenin aşırı pahalı olması - KOBİ'lerin katma değeri yüksek ürünlerin üretimine yönelmesinde yaşadığı sıkıntılar

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin ekonomik ve sosyal kalkınmaya yapmış oldukları pozitif etkiler, esnek üretim yapıları ve pazarda meydana gelen değişimlere çabuk adapte olma yetenekleri KOBİ'lerin ne kadar önemli olduğunu gündeme getirmiştir.

2012 yılında Türkiye'de KOBİ'ler ithalatta %62,6, istihdamda % 75,8, toplam ciroda % 63,3 ve faktör maliyeti ile katma değerde % 54,2 paya sahiptir. KOBİ'ler Türkiye'de bulunan bütün işletmelerin ise %99,8'ini oluşturmaktadır. Bu veriler, KOBİ'lerin ekonomide ve Türkiye'nin gelişmesinde en önemli aktör ve lokomotif olduğunun göstergesidir.2014 yılı için Türkiye'de işletme sahibi için minimum Bağ-kur primi yaklaşık 390TL ve sigorta primi (vergiler dahil) yaklaşık 450 TL olarak hesaplanmıştır (http://www.sgk.gov.tr, Erişim tarihi: 28.11.2014). 2014 yılı için İngiltere'de self-employed ve sole trader gibi kendi işinde çalışanlar için Türkiye'de Bağ-kur sistemine benzer prim ödemesinin maliyeti ise 13-14 GBP (yaklaşık 50 TL) olarak hesaplanmıştır. İngiltere'de bir işyerinde çalışan personel almış olduğu ücretin % 20 oranından başlamak üzere fazla çalışma saatlerine bağlı olarak vergi ödemektedir (http://www.hmrc.gov.uk, Erişim tarihi: 28.11.2014). Türkiye'de işverenler üzerindeki sigorta primi yükü oldukça fazladır. Bu durumda Türkiye'de işyerinde işçi çalıştıran veya kendi namına çalışan işletme sahiplerinin sigorta ve Bağ-kur prim ödemelerinin azaltılmasının ve KOBİ'ler üzerindeki yükünün hafifletilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de faaliyet gösteren KOBİ'lerin daha fazla desteklenmesi ve bu desteklerin istihdam, ciro, dış ticaret ve diğer ekonomik faktörleri ne kadar etkilediğinin sürekli değerlendirilerek KOBİ'ler için stratejik eylem planlarının oluşturulması gerekmektedir. 2008-2012 yılları arasında, Türkiye'de KOBİ'lere sağlanan destek miktarı artarken İngiltere'de KOBİ'lere sağlanan destek miktarı azalmaktadır. Bu durum değerlendirildiğinde, İngiltere'de KOBİ'lere sağlanan desteklerin Türkiye'de KOBİ'ler sağlanan desteklere oranla daha etkin ve işlevsel olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'nin özellikle 2008-2012 yılları başta olmak

üzere son on yılda İngiltere'nin izlemiş olduğu KOBİ destek politikalarını analiz ederek Türkiye'de uygulaması gereklidir. Ayrıca KOBİ'lere sadece finansal destek vermenin KOBİ'leri geliştireceği ve KOBİ'lerin istihdamdaki, dış ticaretteki, cirodaki paylarını artıracağı düşüncesinden uzaklaşmak gerekmektedir. KOBİ'lere yönetim, personel, dış ticaret, pazarlama ve diğer faaliyetler için danışmanlık hizmeti verilmesi gerekmektedir. KOSGEB'in görev ve sorumluluklarının artırılması, girişimciliğin ve girişimcilik eğitimlerinin öneminin anlaşılması gerekmektedir. KOBİ'lerin kredi kullanımında ve hibe programlarından faydalandırılmasındaki güçlüklerin ortadan kaldırılarak finansmana daha kolay ulaşmalarına imkan sağlanmalıdır.

Türkiye'nin İngiltere gibi gelişmiş ülkelere göre kayıt dışı istihdam konusunda izlediği politikaların çok yetersiz olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda İngiltere'de KOBİ'lere sağlanan destek tutarı azalmasına rağmen KOBİ'lerin istihdamdaki payı artmaktadır. Türkiye'de ise KOBİ'lere sağlanan finansman tutarı artmasına rağmen istihdamda artış olmamaktadır. Türkiye'de kayıt dışı istihdam oranı SGK 2012 yılı verilerine göre yaklaşık % 39'dur (http:// www.sgk.gov.tr, Erişim tarihi: 28.11.2014). Bu durumun Türkiye'de faaliyet gösteren ilgili kamu kurum kuruluşları ve sivil toplum örgütlerince daha fazla araştırılarak sayısal olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Eğer kayıt dışı istihdam oranına bağlı olarak KOBİ'lerde istihdam oranının olması gerekenin altında olduğu belirlenirse; Türkiye'de KOBİ'lere sağlanan desteklerin etkin olduğu aksi bir durum var ise KOBİ'lere sağlanan desteklerin etkin olmadığı sonucuna varılacaktır. Böyle bir durumda ise, acil KOBİ eylem planlarının oluşturulması gereklidir.İngiltere'de KOBİ'lere destek sağlayan kurum ve kuruluşlar, destek türleri hakkında detaylı bilgilerin alınabileceği bir web sitesi mevcut ve BIS tarafından kontrol edilmektedir. İngiltere'de faaliyet gösteren BIS, Türkiye'de Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile benzer görev ve sorumlulukları yürütmektedir. Fakat ülkemizde Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının BIS'e oranla KOBİ'lere destek sağlamakta ve yön vermede yetersiz kaldığı kanısına varılmıştır. Bu bağlamda, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının, KOBİ'lere destek veren kuruluşlar ve destek türleri hakkında detaylı bilgi içeren web sitesi oluşturması gerekmektedir.

Türkiye'de KOBİ'lere mesleki bilgisi olan vasıflı, dil becerisi olan nitelikli personel desteği ve danışmanlık desteği sağlanarak KOBİ'lerin, istihdam, dış ticaret ve cirodaki payları artırılabilir. Ayrıca KOBİ'lere sağlanan desteklerin KOBİ'lerce hangi alanlarda ve nasıl kullanıldığının izlenmesi ve kontrolünün sağlanması gerekmektedir. KOBİ'lerde istihdam artışının sağlanması için personel destek teşvik miktarlarının artırılması gerekmektedir. KOBİ'lerin ekonomik anlamda güçlenmesi için tüm vergilerde ve sigorta primlerinde indirim yoluna gidilmeli ve birtakım esneklikler sağlanmalıdır. KOBİ'lere destek sağlayan KOSGEB, TÜBİTAK, Kalkınma Ajansları gibi kurumların bütçelerinde, bu kurumlarda çalışan personel sayısında ve kurumların irtibat noktası sayısında artışa gidilmelidir.

Türkiye'de KOBİ'ler ile en fazla ilgili olan kurum KOSGEB'dir. Bu duruma bağlı olarak KOSGEB'in mevzuatında değişiklikler yapılmalıdır. Özellikle faizsiz kredi desteğinin 2013 yılı öncesinde olduğu gibi KOBİ'lere sağlanması gerekmektedir. KOSGEB bütçesinin her yıl değişen oranlarda artırılması ve destek mekanizmalarının daha basit ve KOBİ'lerce uygulanabilirliğinin sağlanması gereklidir.

Çalışmadan çıkan sonuçların literatüre olan ve yapılacak araştırmalara yönelik katkıları kısaca şu şekilde özetlenebilir:

- İngiltere'de bulunan İş Melekleri Yatırım Fonu programına benzer finansal destek mekanizmalarının Türkiye'de kadınlar için uygulanması gerekmektedir.
- İngiltere'de mevcut bulunan Starts- up Loan programı kendi işini kurmak isteyen girişimcilere önceden nakdi ödeme yapan bir programdır. KOSGEB başta olmak üzere TÜBİTAK ve diğer kuruluşlar girişimcinin harcamalarını belgelendirmesine istinaden belirli oranlarda hibe ya da kredi desteği sağlamaktadır. Girişimcilerin iş kurma sürecinde yaşadıkları finansal sorunların ortadan kaldırılması adına Türkiye'de mevcut bulunan bu kurumlarında KOBİ'lere Starts-up Loan programı benzeri bir program oluşturarak önceden nakdi ödeme yapması faydalı olacaktır.
- KOSGEB'in 2013 yılına kadar izlemiş olduğu kredi faiz desteğini acilen eylem planı haline getirerek tekrar uygulamaya alarak, KOBİ'lerin yaşadıkları finansal sıkıntılardan kurtulmalarına yardımcı olması gerekmektedir.
- İngiltere'de KOBİ'lerin faydalanacağı destek türleri ve destek veren kuruluşlar hakkında detaylı bilgilere ulaşabileceği bir web portalı mevcuttur ve BIS tarafından koordine edilmektedir. Türkiye'de benzer görevi üstlenmesi gereken Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının KOBİ'lere verilen destekleri koordine etmesi ve bir web portalı oluşturması gereklidir.
- Çin ve diğer uzak doğu ülkelerindeki ucuz işçilikle mücadele edecek seviyede devletin KOBİ'lere özel politikalar geliştirmesi gerekmektedir.
- Türkiye'de KOBİ'lerin kullandığı enerji, hammadde ve akaryakıtın ucuzlatılması gerekmektedir.
- KOBİ'lerin Ar-Ge'ye ve katma değeri yüksek olan ürünlerin üretimine yönlendirilmesi gerekmektedir.
- KOBİ'lere nitelikli personel konusunda daha fazla destek sağlanması gerekmektedir.
- KOSGEB ve TÜBİTAK gibi KOBİ'lere destek sağlayan kuruluşların bütçeleri kesinlikle başka kurum ya da kuruluşlara aktarılmamalıdır.
- Türkiye'de yaşanabilecek olası siyasi istikrarsızlığa bağlı olarak, ekonomik belirsizlik ve döviz piyasasındaki dengesizliklerden KOBİ'lerin etkilenmemesi adına devletin KOBİ'leri koruyan politikalar belirlemesi gerekmektedir.
- Küresel baskılara bağlı olarak, gelişmiş ülkelerin Türkiye'nin büyüme ivmesini yavaşlatmak istemesi sonucunda, Türkiye ekonomisinin lokomotif görevini üstlenen KOBİ'lerin önüne çıkabilecek bir takım engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.
- KOBİ'lere dış ticaret konusunda danışmanlık desteği sağlanarak, dış ticaretten KOBİ'lerin daha fazla pay almasının sağlanması gerekmektedir.
- KOBİ'lerde kayıt dışı istihdamın ortadan kaldırılabilmesi ve çalıştırılan personelin nitelik kazanması adına, KOBİ'lere yapılan personel desteğinin artırılması gerekmektedir.
- KOBİ'lerin ekonomik ve sosyo-kültürel kalkınmadaki rollerinin kavranması adına, KOBİ'lere destek veren kuruluşlar ve destek türleri hakkında daha fazla akademik çalışma yapılması gerekmektedir.

Bundan sonraki yapılacak olan çalışmalarda, Almanya, Japonya ve ABD başta olmak üzere diğer ülkelerde KOBİ'lere sağlanan destekler ve KOBİ'ler için izlenen politikaların değerlendirilerek, Türkiye'deki KOBİ'ler için izlenen politikalarda uygulanabilirliğinin araştırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Bakanlar Kurulu, '' Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasında Dair Yönetmelik'',4 Kasım 2012, s. 1-3

DİLİK Bedri, DURAN Mustafa., "Türkiye de Uygulanan KOBİ Politikası ve Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi", Hazine Dergisi, Nisan,1998,s.62-64.

ERSOY Yusuf., "Türkiye'de KOBİ'lere Verilen Destekler ve İngiltere İle Karşılaştırılması", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, 2015).

KOBİ stratejisi ve Eylem Planı 2011-2013, Ankara, Nisan 2011, s.36-38

NARİN Müslüme, AKDEMİR., "Türkiye de KOBİ'lere Sağlanan Destekler", Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 55, 2005, s.44

SARIASLAN Halil., Türkiye Ekonomisinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, İmalat Sanayinde Sorunlar ve Yeni Stratejiler, TOBB Genel Yayın No: 309, BÖM:35, Ankara, 1996.

SMITH Kingston., "Success in Challenging Times: Key Lessons for UK SMEs", University of Surrey, October 2012, s.2.

T.C Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü.İngiltere'de KOBİ'ler İçin Devlet Destekli Finansman Yolları, Mart 2014.

TÜRKOĞLU Adil., Karşılaştırmalı Eğitim, Dünya Ülkelerindeki Örneklerle, Adana: Baki Kitapevi, 1998

ÜLTANIR Gürcan., Karşılaştırmalı Eğitim Bilimi, Ankara: Eylül Kitapevi, 2000

WARD Matthew, RHODES Chris., Small Business and the UK Economy, House of Commons Library, Erişim tarihi: 09.11.2014

http://www.aldermore.co.uk/resource-centre/business/business-news/2014/10/british-business-bank-s-strategy-for-supporting-smes/, Erişim tarihi: 19.11.2014

http://british-business-bank.co.uk/performance/performance/, Erişim tarihi:25.12.2014

http://www.cdfa.org.uk/wp-content/uploads/2012/07/ICF-web-report-small.pdf, Erişim tarihi:25.12.2014

http://www.ekodialog.com/isletme_ekonomisi/kobiler_ve_ozellikleri.html, Erişim tarihi: 16.11.2014

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/231994/SME_Two_Year_On_Report.pdf, Erişim tarihi: 18.11.2014

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/367142/bis-14-974-RGF-annual-monitoring-report-2014.pdf, Erişim tarihi:25.12.2014

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/239447/business_finance_partnership_activity_report_final.pdf, Erişim tarihi: 25.12.2014

http://www.mesuttekin.com/2013/06/kobilerin-ekonomi-icindeki-yeri-ve.html, Erişim tarihi: 16.11.2014

http://www.oecd.org/industry/smes/33705673.pdf, Erişim tarihi: 18.11.2014

http://www.oecd.org/cfe/smes/SMEs-Scoreboard-2014.pdf, Erişim tarihi: 23.11.2014

http://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/hakkimizda/icerik-sayilarla-tubitak, Erişim tarihi: 25.12.2014

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1033, Erişim tarihi: 18.11.2014

http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=17&cat=365365939#.VIxHmtKsVDQ, Erişim tarihi: 16.11.2014

http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supporting-documents/2012/annual-report_en.pdf, Erişim tarihi:12.12.2014

www.hmrc.gov.uk, Erişim tarihi: 28.11.2014

www.kalkinma.gov.tr, Erişim tarihi: 25.12.2014

www.kosgeb.gov.tr, Erişim tarihi: 25.12.2014

www.sanayi.gov.tr, Erişim tarihi: 25.12.2014

www.sgk.gov.tr, Erişim tarihi: 28.11.2014

www.teskomb.org.tr, Erişim tarihi: 25.12.2014

SEÇİLEN EUROSTAT VERİLERİ KULLANILARAK TR83 BÖLGESİ İLE AVRUPA VE TÜRKİYE'DEN BAZI BÖLGELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Comparison of TR83 Region and Some Regions in Europe and Turkey Using Selected Eurostat Data

Hüseyin Akin UĞURLU[1]

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın (OKA) görevlerinden biri, "Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak" tır.

Bu kapsamda hazırlanan çalışmada amaçlanan hedef, Düzey2 bazında EUROSTAT (Avrupa İstatistik Ofisi) verileri kullanılarak TR83 Bölgesini Avrupa'dan seçilen Bölgelerle karşılaştırabilmektir. Çalışmada Türkiye'nin Düzey2 Bölgeleri verilerinin mevcut olduğu 21 kriter ışığında toplam 18 Düzey2 Bölgesi karşılaştırılmıştır.

Dünyada yaşanabilir ülke ve şehir kavramları son yıllarda öne çıkmaktadır. "Yaşanabilirlik" kavramının sabit bir veri seti bulunmamaktadır. Ancak, bu kavramın öne çıkmasının en önemli sebeplerinden biri yalnızca ekonomik verileri değil; sağlık, eğitim vb gibi farklı değişkenlerin dikkate alınmasıyla oluşturulmasıdır. Artık yaşanılan şehir veya ülkenin yalnızca ekonomik açıdan değil, aynı zamanda sosyal imkânlar açısında da avantajlı olması aranmaktadır.

Çalışma içerisinde Avrupa'da "yaşanabilir şehir" anketlerinde ön sıralarda yer alan illerin içinde yer aldığı Bölgelerin verilerinin değerlendirilmesi de bu açıdan önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler:*EUROSTAT, TR83 Bölgesi, Düzey2, Yaşanabilir Şehir*

One of the duties of Middle Black Sea Development Agency, is "carrying out research, or having them carried out, concerning the determination of resources and opportunities of the region, acceleration of economic and social development and enhancement of competitiveness, and supporting other research carried out by other persons, organizations and institutions.

In this study, the target is being able to compare TR83 Region with selected European NUTS-2 Regions using EUROSTAT data in NUTS-2 level. In this study, a total of 18 NUTS-2 Regions are compared using 21 criteria existed for NUTS-2 Regions of Turkey.

1 Planlama Programlama ve Koordinasyon Birimi Uzmanı, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı, akin.ugurlu@oka.org.tr

In recent years, the concept of liveable countries and cities becomes important in the world. There is no fixed data set for the liveability concept. But, one of the reasons that this concept gets attention is that the decision of liveability is formed by not only economic criteria, but also considers some different variables such as education, health, etc. From now on, a liveable city or a country should be advantageous not only in economic point of view but also in social opportunities.

In this study, the evaluation of the data of the Regions that contain provinces that are in the forefront of "liveable cities" surveys in Europe, is important in this regard.

Keywords:*EUROSTAT, TR83 Region, NUTS-2, Liveable City*

YÖNTEM

Verilerin Elde Edilmesi:

- EUROSTAT (Avrupa İstatistik Ofisi) web sayfasından http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/introduction "Regional Statistics Illustrated" bölümünden veriler alınarak bilgiler hazırlanmıştır.
- Bu bölümde bulunan verilerden yalnızca TR83 Bölgesi (ve aynı zamanda Türkiye) verisi bulunan kriterler çalışmaya dahil edilebilmiştir.
- Alınan kriterlerde EUROSTAT'ta belirtilen en son yıl verileri çalışmaya dahil edilmiştir. Bu durumda kriterlerin tamamı aynı yıla ait değildir.

Kısıtlar:

- Her ülkeden bir Bölgenin alınması kabul edildiğinden kriterlere uyan bazı Bölgeler kapsam dışında bırakılmıştır.
- Bazı Bölgelerin bazı verileri bulunmamaktadır.Bu eksikler göz önüne alınarak değerlendirme yapılmıştır.
- EUROSTAT verileri, Avrupa'yı kapsadığından karşılaştırılan Bölgeler, Avrupa dışını kapsamamaktadır.

GİRİŞ & ARKAPLAN

Dünyada yaşanabilir ülke ve şehir kavramları son yıllarda öne çıkmaktadır."Yaşanabilirlik" kavramının sabit bir veri seti bulunmamaktadır. Ancak, bu kavramın öne çıkmasının en önemli sebeplerinden biri yalnızca ekonomik verileri değil; sağlık, eğitim vb gibi farklı kriterlerde değişkenlerin dikkate alınmasıyla oluşturulmasıdır. Artık yaşanılan şehir veya ülkenin yalnızca ekonomik açıdan değil, aynı zamanda sosyal imkânlar açısında da avantajlı olması aranmaktadır.

İnsani Gelişmişlik Endeksi

Ülkelerin karşılaştırılması açısından "İnsani Gelişmişlik Endeksi" (İDE) dünyada kabul gören önemli endekslerden birisidir. Orijinal terimi "Human Development Index (HDI)"[2] olan endeks, ilk defa 1990 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından ülkelerin insani gelişmişlik seviyesini belirlemek için kullanılmıştır. BM Kalkınma Programının raporlarında ekonomik büyümeyi esas alan ölçütlerin dışında, insani gelişmişliğe belirli ölçüde

2 http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi

vurgu yapılmak amaçlanmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından her yıl rapor olarak yayınlanan İnsani Gelişme Endeksinin hesaplanmasında "sağlık, gelir ve eğitim" olmak üzere üç boyut yer almaktadır. Doğumdan itibaren yaşam süresi ve bu yolla sağlık, okulda geçirilen ortalama süre ve bu yolla eğitim, kişi başına düşen gelir düzeyi ve bu yolla yaşam standardını ve sonuçta hepsini bir araya getirerek insani gelişmişlik derecesini ölçmeyi hedeflemektedir. Bu endeksin detaylı açıklamasına Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi linkinden ulaşılması mümkündür. Yine bu konuda çalışma yapmayı düşünen kişiler için http://hdr.undp.org/en/data linki de önerilmektedir. Bu linkte 1980'den bu yana veriler bulunmaktadır. İnsani Gelişmişlik Endeksi 2014 yılı raporunda (2013 yılı için) Türkiye, 187 ülke içinde 69.sırada yer almaktadır.

OKA olarak TR83 Bölgesi'nin verilerini içeren bir çalışma düşünüldüğünden çalışmada bu endeks kullanılmamıştır, ancak arkasındaki temel mantık aynı olan farklı kriterleri içeren bir veri seti ile çalışma metodu benimsenmiştir.

Yaşanabilir Şehir Anketleri

Dünyanın en yaşanabilir şehirleri anketleri, şehirlerin yaşam koşullarını içeren bilgilerin kullanıldığı saygın yıllık anketler için kullanılan gayri resmi bir adlandırmadır.Birçok kurum tarafından düzenlenen anketlerden bu çalışma içerisinde Monocle, Mercer ve The Economist'in anketlerinden bahsedilecektir.

Monocle – Yaşam Kalite Anketi: Monocle, 2009 yılından beri, Dünyadaki şehirler için bir yaşam kalite anketi gerçekleştirmektedir. Güvenlik, sağlık, eğitim, iş ortamı, mimari kalite, iklim gibi alanlarda veri ve uzman yorumları kullanılmaktadır. İlk 25 şehri sıralamaktadır. 2014 yılında son yayınlanan rapordaki Avrupa şehirleri şu şekilde sıralanmıştır:[1]

Kopenhag (Danimarka), Stockholm (İsveç), Helsinki (Finlandiya), Viyana (Avusturya), Zürih (İsviçre), Münih (Almanya).

Mercer – Yaşam Kalitesi Anketi: Mercer, 221 farklı şehri 39 kriter kullanarak karşılaştırmaktadır. Çeşitli kurumlardan alınan veriler ve uzman görüşleri kullanılmaktadır. 2014 raporunda ilk 10'da yer alan Avrupa şehirleri şöyle sıralanmaktadır:[2]

Viyana (Avusturya), Zürih, Cenevre, Bern (İsviçre), Münih, Düsseldorf, Frankfurt (Almanya), Kopenhag (Danimarka).

The Economist – Yaşanabilir Şehirler Anketi: The Economist; sağlık, kültür, çevre, altyapı, eğitim gibi 5 ana kriterde 30 alt kriterde bir endeks düzenlemektedir. Bazı kriterlerde somut rakamlar, bazı kriterlerde uzman görüşleri kullanılmıştır. 2014 raporunda ilk 10'da yer alan Avrupa şehirleri şöyle sıralanmaktadır:[3]

Viyana (Avusturya), Helsinki (Finlandiya)

Yaşanabilir şehirler anketlerinde kullanılan veri setleri net olarak açıklanmayıp yalnızca sonuçlar ve sıralamalar verilmektedir.Ayrıca kurumların çalışanlarının uzman görüşleri çalışmaların içine katıldığından Ajansın çalışmasına yöntem anlamında bir katkısı olmamakla beraber "yaşanabilir şehirler"in farklı çalışmalarda hangileri olduğu ile ilgili bilgi vermektedir.

ÇALIŞMA İÇERİĞİ

Çalışmanın başlangıcındaki hedef, TR83 Bölgesi'nin Avrupa ve/veya Dünya'nın diğer Bölgeleriyle farklı kriterler kullanarak kıyaslanabilmesini sağlamaktır. Bu kapsamda Dünya'nın tüm Bölgeleri olmasa da Avrupa'daki Bölgelerin birtakım veri setlerini içeren EUROSTAT verilerinin kullanılmasına karar verilmiştir.

EUROSTAT (AVRUPA İSTATİSTİK OFİSİ)[4]

Avrupa İstatistik Ofisi, Avrupa Komisyonu'nun bünyesinde yer alan ve merkezi Lüksemburg'da bulunan bir genel müdürlüktür. Kurumun temel amacı Avrupa çapında yürüttüğü anket çalışmalarıyla Avrupa Birliği'ne istatistikî bilgiler sağlamaktır. Kurum, Avrupa Birliği üyesi ülkeler, birliğe aday ülkeler ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği Üyesi ülkelerde elde ettiği istatistikî verileri, Avrupa Birliği kurumlarına, ulusal yönetimlere ve kamuoyuna iletmektedir.

Kullanılan Veri Setleri

Seçilen veri setleri, Düzey2 Bölgesinde alınmıştır.Her veri, her Avrupa Bölgesi için edinilmemiştir.Bu durumda amacımız, TR83 Bölgesi ile bir sonuca varabilmek olduğundan, EUROSTAT'ın Türkiye Bölgelerini içeren veri setleri kullanılmıştır.

1 http://www.highsnobiety.com/2014/08/22/monocles-2014-quality-of-life-survey-lists-the-top-25-most-liveable-cities/

2 http://www.imercer.com/products/2014/quality-of-living.aspx

3 http://www.eiu.com/Handlers/WhitepaperHandler.ashx?fi=Liveability-rankings-Promotional-August-2014.pdf&mode=wp&campaignid=Liveability2014

4 http://ec.europa.eu/eurostat

Bu kapsamda çalışmada kullanılan 21 veri şu şekildedir:

ÜST KRİTER	KRİTER
BİLİŞİM VE TEKNOLOJİ	Bilim ve teknoloji alanındaki insan kaynağının işgücü içindeki payı, 2013
	İleri teknoloji sektörlerinde istihdam oranı, 2013
İŞGÜCÜ PİYASASI	İstihdam Oranı (20-64 yaş arası), 2013
	Gençlerin işsiz, staj yapmıyor olma ve okulda okumama durumu (15-24 yaş arası), 2013
	İşsizlik oranı (20-64 yaş arası), 2013
	Uzun süreli (12 ay ve üzeri) işsizlik oranı, 2013
GELİR	İşgücüne katılma oranı (15-64 yaş arası), 2013
	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla – 2011
	Gayri Safi Katma Değer – 2011
NÜFUS	Nüfus, 2012
	Nüfus Yoğunluğu, 2012
	Doğurganlık oranı, 2012
SAĞLIK VE KAZALAR	Hastane Yatak Sayısı, 2010
	Kara yolları kazaları sonucu gerçekleşen ölüm sayısı (milyon kişide), 2012
EĞİTİM	Tüm Öğrencilerin Toplam Nüfusa Oranı, 2013
	15-24 yaş arası nüfusun okullaşma oranı, 2013
	25-64 yaş arası nüfusun üniversite bitirme oranı, 2012
BİLGİ TOPLUMU	Konutlarda internet erişimi, 2013
	Düzenli internet kullanım oranı (haftada en az bir kez kullanım), 2013
	Bireylerin hiç bilgisayar kullanmama oranları, 2013
	Bireylerin internetten alışveriş yapma yüzdesi, 2013

KARŞILAŞTIRILAN NUTS-2 BÖLGELERİNİN BELİRLENMESİ

TR83 Bölgesi:

Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerinden oluşmaktadır.

Türkiye'den Seçilen Diğer Bölgeler:

Çalışmada TR83 dışında Türkiye'den de bazı Bölgeler kullanılmaktadır. Kalkınma

Bakanlığı'nın 2011 SEGE (Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi) Bölgeler sıralamasında[5] TR83 Bölgesinin (15.) bir üstünde yer alan **TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat) (14.) ve bir altında yer alan TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) (16.)** Bölgeleri alınmıştır.

Avrupa'daki Yaşanabilir Şehirleri İçeren Bölgeler:

B-Yaşanabilir Şehir Anketleri Bölümünde yer verilen Monocle, Mercer ve The Economist anketlerinden en az ikisinde ilk 10'da yer alan şehirler şu şekildedir: **Viyana (Avusturya), Kopenhag (Danimarka), Helsinki (Finlandiya), Zürih (İsviçre), Münih (Almanya)**

Bu şehirleri içeren NUTS-2 Bölgeleri şu şekildedir:

Viyana (Avusturya): **Wien**

Kopenhag (Danimarka): **Hovedstaden**

Helsinki (Finlandiya): **Helsinki-Uusimaa**

Zürih (İsviçre): Zürih

Münih (Almanya): **Oberbayern**

EU28 Ülkeleri[6] Arasından Seçilen Diğer Bölgeler:

EU28 ülkeleri arasından EUROSTAT verileri doğrultusunda TR83 Bölgesi nüfusuna (2012) en yakın Bölgeler kullanılmıştır. Bu kapsamda "yaşanabilir şehirleri içeren Bölgeler" e sahip ülkeler dışındaki Bölgeler alınarak çeşitlendirme amacı güdülmüştür. Ayrıca her ülkeden sacede bir NUTS-2 Bölgesi alınmıştır (Türkiye hariç). Bu kapsamda TR83 Bölgesi nüfusunun üzerindeki ve altındaki beşer Bölgenin çalışmaya dahil edilmiştir.

TR83 BÖLGE NÜFUSU (2012): 2.717.685	
ÜZERİNDEKİ YAKIN 5 BÖLGE	ALTINDAKİ YAKIN 5 BÖLGE
West Midlands (Birleşik Krallık): 2.751.164	Noord- Holland (Hollanda): 2.709.822
Lisboa (Portekiz): 2.827.050	Languedoc-Roussillon (Fransa): 2.699.498
Kontinentelna Hrvatska (Hırvatistan): 2.865.433	Nord-Vest (Romanya): 2.598.877
Közep-Magyarorszag (Macaristan): 2.940.818	Castilla y Leon (İspanya): 2.537.685
Lietuva (Litvanya): 3.003.641	Lodzkie (Polonya): 2.533.681

Sonuç olarak, çalışmada kullanılan 18 Bölge şu şekildedir:

Sıra	Bölgeler
1	TR83 (Samsun, Amasya, Tokat, Çorum)
2	TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)
3	TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)
4	Wien (Avusturya) (AT13)
5	Hovedstaden (Danimarka) (DK01)
6	Helsinki-Uusimaa (Finlandiya) (FI1B)
7	Zürich (İsviçre) (CH04)

5 http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/2_turkiye_ab_iliskileri/2_2_adaylik_sureci/2_2_8_diger/tckb_sege_2013.pdf

6 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:EU_enlargements

8	Oberbayern (Almanya) (DE21)
9	West Midlands (Birleşik Krallık) (UKG3) (Birmingham ve çevresi)
10	Lisboa (Portekiz) (PT17) (Grande Lisboa, Peninsula de Setubal)
11	Kontinentelna Hrvatska (Hırvatistan) (HR04) (Zagreb ve çevresi)
12	Közep-Magyarorszag (Macaristan) (HU10) (Budapeşte, Pest)
13	Lietuva (Litvanya) (LT00) (Litvanya tamamı)
14	Noord-Holland (Hollanda) (NL32) (Amsterdam ve çevresi)
15	Languedoc-Roussillon (Fransa) (FR81) (Güney Fransa'da bir bölge)
16	Nord-Vest (Romanya) (RO11) (Cluj ve çevresi)
17	Castilla y Leon (İspanya) (ES41) (Madrid hariç Orta İspanya)
18	Lodzkie (Polonya) (PL11) (Lodz ve çevresi)

ÇALIŞMA VERİ SETLERİ

Tabloların renklendirilmesi şu şekilde yapılmıştır:

Mavi: TR83 ve Türkiye'den seçilen diğer iki Düzey2 Bölgesini temsil eder.

Kırmızı: Avrupa'dan belirlenen beş "yaşanabilir şehri" içeren Düzey2 Bölgelerini temsil eder.

Yeşil: Avrupa'dan seçilen diğer on Düzey2 Bölgesi'ni temsil eder.

Sarı: İlgili Düzey2 Bölgesi için verinin olmadığını gösterir.

ENDEKS VE YORUMLAR

Endeksi oluşturmak için normalize etme yöntemi kullanılmıştır. Bu metotta veriler, o sütundaki en küçük sayıdan çıkarılmış; çıkan değer de sütundaki en büyük sayıdan en küçük sayının **çıkarılmasıyla oluşan değere bölünmüştür. Bu durumda, sütundaki en küçük sayı kendisinden çıkarıldığı için sütunda "0" değerini almaktadır; en büyük sayı ise pay ve paydada aynı değer olduğu için "1" değerini almaktadır.**

Yani, matematiksel olarak ifade etmek gerekirse; her veriye uygulanan işlem şudur:

(Veri – min sütun) / (max sütun – min sütun)

Bu durumda olumlu verilerde değer büyüdükçe ve "1" e yaklaştıkça, olumsuz verilerde ise değer küçüldükçe ve "0"a yaklaştıkça endeks değeri daha iyidir.

*Son olarak yorumların daha anlamlı hale gelebilmesi açısından Bölgemiz olan TR83 ile beraber TR72 ve TRC1 Bölge endeks değerlerinin ortalamaları **"TR BÖLGE ORT"**; yaşanabilir şehirleri içeren Bölgelerin (Wien, Hovedstaden, Helsinki-Uusimaa, Zürich ve Oberbayern) endeks değerlerinin ortalamaları **"YAŞ ŞEH BÖLGE ORT"**, diğer 10 Avrupa Bölgesinin endeks değerleri ortalamaları ise **"DİĞER AVRUPA BÖLGE ORT"** olarak adlandırılmaktadır.*

Bazı sütunlarda eksik veriler bulunmaktadır. Ortalamalar alınırken veri gruplarında bulunan değer sayısı dikkate alınmıştır (Örneğin YAŞ ŞEH BÖLGE ORT için eğer ilgili Bölge verilerinden birisi eksikse, ortalama alınırken dörde, ikisi eksikse üçe bölünerek işlemler gerçekleştirilmektedir).

Bilim ve Teknoloji Endeksi

Bölgeler	Bilim ve teknoloji alanındaki insan kaynağının işgücü içindeki payı, 2013	İleri teknoloji sektörlerinde istihdam oranı, 2013
TR83 (Samsun, Amasya, Tokat, Çorum)	0,08	0,01
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	0,14	0,02
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	0,07	0,00
Wien (Avusturya) (AT13)	0,77	0,73
Hovedstaden (Danimarka) (DK01)	0,93	1,00
Helsinki-Uusimaa (Finlandiya) (FI1B)	0,97	0,92
Zürich (İsviçre) (CH04)	1,00	0,97
Oberbayern (Almanya) (DE21)	0,82	0,77
West Midlands (Birleşik Krallık) (UKG3)	0,56	0,31
Lisboa (Portekiz) (PT17)	0,48	0,49
Kontinentelna Hrvatska (Hırvatistan) (HR04)	0,36	0,32
Közep-Magyarorszag (Macaristan) (HU10)	0,67	0,91
Lietuva (Litvanya) (LT00)	0,63	0,20
Noord-Holland (Hollanda) (NL32)	0,81	0,41
Languedoc-Roussillon (Fransa) (FR81)	0,63	0,28
Nord-Vest (Romanya) (RO11)	0,13	0,25
Castilla y Leon (İspanya) (ES41)	0,57	0,24
Lodzkie (Polonya) (PL11)	0,40	0,29
TR BÖLGE ORT	0,07	0,01
YAŞ ŞEH BÖLGE ORT	0,90	0,82
DİĞER AVRUPA BÖLGE ORT	0,53	0,37

Bilim ve teknoloji alanındaki insan kaynağının işgücü içindeki payı ve ileri teknolojili sektörlerde istihdam oranı, inovasyon kavramı açısından olumlu kriterler olarak görülmektedir. İlk kriterde TR83 Bölgesi en düşük değeri almıştır. Çalışmada alınan Türkiye'nin diğer bölgelerinin de oldukça düşük değerleri göze çarpmaktadır. Bu kriterde yaşanabilir şehirlerde üst sıralarda yer alan Zürih'i içeren CH04 Bölgesi en yüksek değerdedir. Yaşanabilir şehir bölgelerinin ortalaması da diğer Avrupa Bölgelerinin ortalamasından oldukça yüksektir. İkinci kriterde ise Bölgemizin içinde olduğu Türkiye ortalamaları son derece düşüktür. Bu kriterde de yaşanabilir şehirleri içeren bölgelerin diğer Avrupa bölgelerinden oldukça önde olduğu görülmektedir. Kopenhag'ı içeren Hovedstaden Bölgesi en yüksek değeri almaktadır.

Endeks değerleri, bu iki kriterin yaşanabilir şehirleri ciddi anlamda öne çıkan bir kriter olduğunu göstermektedir. Özellikle 2023 yılında ihracat tutarını artırmak isteyen Bölgemizin bu kriter bazında önlemler alması önem arz etmektedir.

İşgücü Piyasası Endeksi

Bölgeler	İstihdam Oranı (20-64 yaş arası), 2013	Gençlerin işsiz, staj yapmıyor olma ve okulda okumama durumu (15-24 yaş arası), 2013	İşsizlik oranı (20-64 yaş arası), 2013	Uzun süreli (12 ay ve üzeri) işsizlik oranı, 2013	İşgücüne katılma oranı (15-64 yaş arası), 2013
TR83 (Samsun, Amasya, Tokat, Çorum)	**0,21**	**0,75**	**0,16**	**0,04**	**0,21**
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	0,13	0,79	0,31	0,11	0,18
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	**0,00**	1,00	0,18	**0,00**	**0,00**
Wien (Avusturya) (AT13)	0,64	0,23	0,50	0,14	0,71
Hovedstaden (Danimarka) (DK01)	0,82	0,05	0,23	0,10	0,88
Helsinki-Uusimaa (Finlandiya) (FI1B)	0,84	0,13	0,18	0,04	0,84
Zürich (İsviçre) (CH04)	1,00	0,10	0,09	0,02	**1,00**
Oberbayern (Almanya) (DE21)	0,95	**0,00**	**0,00**	**0,00**	0,88
West Midlands (Birleşik Krallık) (UKG3)	0,54	0,65	0,49	0,49	0,66
Lisboa (Portekiz) (PT17)	0,66	0,39	0,83	0,88	0,72
Kontinentalna Hrvatska (Hırvatistan) (HR04)	0,26	0,58	0,80	**1,00**	0,48
Közép-Magyarország (Macaristan) (HU10)	0,53	0,30	0,31	0,35	0,57
Lietuva (Litvanya) (LT00)	0,61		0,40	0,38	0,67
Noord-Holland (Hollanda) (NL32)	0,83	0,02	0,19	0,13	0,89
Languedoc-Roussillon (Fransa) (FR81)	0,37	0,37	0,51	0,44	0,48
Nord-Vest (Romanya) (RO11)	0,54	0,31	0,07	0,10	0,49
Castilla y Leon (İspanya) (ES41)	0,34	0,38	1,00	0,86	0,68
Lodzkie (Polonya) (PL11)	0,50	0,22	0,43	0,41	0,59
TR BÖLGE ORT	0,11	0,84	0,22	0,05	0,13
YAŞ ŞEH BÖLGE ORT	0,85	0,10	0,16	0,06	0,86
DİĞER AVRUPA BÖLGE ORT	0,50	0,36	0,52	0,10	0,62

İşgücü piyasası endeksinde 2 adet olumlu kriter, 3 adet ise olumsuz kriter kullanılmıştır. Öncelikle ilk ve son sütunlardaki olumlu kriterlere bakıldığında; istihdam ve işgücüne katılım oranında TR83 Bölgesi, çalışmada alınan Türkiye'nin diğer iki Bölgesinden daha iyi değerlere sahip olsa da hem yaşanabilir şehir bölgeleri ortalaması, hem de diğer Avrupa bölgelerinin ortalamasının önemli oranda gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu kriterlerde yükselebilme adına önlemler planlanabilir. Bu kriterlerde en iyi değere sahip olan Zürih Bölgesi'ni de içeren yaşanabilir şehirler bölgelerinin, diğer Avrupa bölgelerinin ortalamalarına göre üstün oldukları dikkat çekmektedir. Bu iki kriter de yaşanabilir şehirleri öne çıkaran kriterler olarak hissedilmektedir.

Olumsuz kriterlere geçildiğinde "0"'a yaklaşan değerlerin daha iyi olduğunu belirtmekte fayda görülmektedir. Bu kriterlerden özellikle işsizlik oranları ve uzun süreli işsizlik oranlarında TR83 Bölgesi'nin önemli bir başarısı görülmektedir, TR83 değerleri, yaşanabilir şehir bölgelerinin değerlerine eşit ya da daha iyidir. Diğer Avrupa bölgelerinin ise çok önündedir (İspanya, Portekiz ve Hırvatistan'dan seçilen Bölgelerin olumsuz değerleri dikkat çekmektedir; Avrupa'daki ekonomik krizin etkileri görülmektedir). Ancak, bu veri setlerinde önemli kriterlerden biri olan "gençlerin işsiz, staj yapmıyor olma ve okulda okumama durumu"nda TR83 Bölgesi olumsuz bir değere sahiptir. Bu kriter özelinde, TR83 Bölgesi, çalışmadaki diğer iki Türkiye Bölgesine oranla daha iyi olmakla beraber yalnız yaşanabilir şehir bölgelerinden değil, diğer Avrupa bölgelerinden de başarısız görülmektedir. Bu kriter özelinde TR83 Bölgesi için önlemler planlanabilir. Bu bölümün olumsuz verilerinde en iyi değere sahip bölge, Münih'i içeren Oberbayern Bölgesi'dir.

Ekonomi Endeksi

Bölgeler	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla – 2011	Gayri Safi Katma Değer – 2011
TR83 (Samsun, Amasya, Tokat, Çorum)	**0,07**	**0,03**
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	0,07	0,02
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	**0,00**	**0,00**
Wien (Avusturya) (AT13)	0,97	0,36
Hovedstaden (Danimarka) (DK01)	0,89	0,41
Helsinki-Uusimaa (Finlandiya) (FI1B)	0,89	0,31
Zürich (İsviçre) (CH04)		
Oberbayern (Almanya) (DE21)	**1,00**	**1,00**
West Midlands (Birleşik Krallık) (UKG3)	0,42	0,28
Lisboa (Portekiz) (PT17)	0,56	0,28
Kontinentalna Hrvatska (Hırvatistan) (HR04)	0,24	0,10
Közep-Magyarország (Macaristan) (HU10)	0,58	0,19
Lietuva (Litvanya) (LT00)	0,28	0,11
Noord-Holland (Hollanda) (NL32)	0,84	0,52
Languedoc-Roussillon (Fransa) (FR81)	0,39	0,28
Nord-Vest (Romanya) (RO11)	0,09	0,02
Castilla y Leon (İspanya) (ES41)	0,47	0,25
Lodzkie (Polonya) (PL11)	0,23	0,07
TR BÖLGE ORT	0,05	0,01
YAŞ ŞEH BÖLGE ORT	0,94	0,52
DİĞER AVRUPA BÖLGE ORT	0,41	0,21

Ekonomi veri setlerinde iki adet olumlu kriter (değerler 1'e yaklaştıkça iyi) bulunmaktadır. Hem gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) hem de gayri safi katma değer (GSKD) kapsamında TR83 Bölgesi verilerinin düşük kaldığı görülmektedir. Çalışmaya alınan diğer iki Türkiye Bölgesi'nin de değerleri TR83 Bölgesi'ne eşit veya daha düşüktür. Bu kriterlerde düşük olunmasının önemli bir sebebi, Avrupa ülkelerinden gelir anlamında ülkenin geride kalmasıdır. GSKD'de fark daha az da olsa her iki kriterde de TR83 ve seçilen diğer Türkiye Bölgeleri, hem yaşanabilir şehir bölgeleri ortalaması, hem de diğer Avrupa bölgeleri ortalamasının altında kalmaktadır. Bu kriterlerde en iyi değerlere Münih'i içeren Oberbayern Bölgesi ulaşmaktadır.

Nüfus Endeksi

Bölgeler	Nüfus, 2012	Nüfus Yoğunluğu, 2012	Doğurganlık oranı, 2012
TR83 (Samsun, Amasya, Tokat, Çorum)	0,44	0,01	0,55
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	0,31	0,00	0,50
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	0,36	0,03	1,00
Wien (Avusturya) (AT13)	0,31	1,00	0,11
Hovedstaden (Danimarka) (DK01)	0,31	0,15	0,22
Helsinki-Uusimaa (Finlandiya) (FI1B)	0,05	0,03	0,22
Zürich (İsviçre) (CH04)	0,00	0,18	0,17
Oberbayern (Almanya) (DE21)	1,00	0,05	0,11
West Midlands (Birleşik Krallık) (UKG3)	0,45	0,70	
Lisboa (Portekiz) (PT17)	0,47	0,21	0,17
Kontinentalna Hrvatska (Hırvatistan) (HR04)	0,48	0,01	0,17
Közép-Magyarország (Macaristan) (HU10)	0,51	0,09	0,06
Lietuva (Litvanya) (LT00)	0,53	0,00	0,22
Noord-Holland (Hollanda) (NL32)	0,43	0,23	0,22
Languedoc-Roussillon (Fransa) (FR81)	0,43	0,02	0,39
Nord-Vest (Romanya) (RO11)	0,40		
Castilla y Leon (İspanya) (ES41)	0,38	0,00	0,00
Lodzkie (Polonya) (PL11)	0,38	0,03	0,06
TR BÖLGE ORT	0,37	0,01	0,61
YAŞ ŞEH BÖLGE ORT	0,25	0,28	0,17
DİĞER AVRUPA BÖLGE ORT	0,43	0,14	0,16

Nüfus endeks değerleri olumlu veya olumsuz anlamda değerlendirilmesi zor kriterlerdir. Ancak, ilk sütundaki nüfus değerlerine bakıldığında TR83 Bölgesi ile diğer Avrupa bölgelerinin birbirine yakın oldukları görülmektedir. Çalışma için seçilen diğer Avrupa Bölgeleri TR83 Bölgesi'ne nüfus olarak yakın bölgeler olduğundan bu değerlerin yakın olması normaldir. Nüfus yoğunluğuna bakıldığında ciddi bir fark olmasa da (Wien Bölgesi hariç) yaşanabilir şehirlerin nüfus yoğunluğu anlamında daha fazla tercih edildiği görülmektedir.

Doğurganlık oranlarına bakıldığında ise TR83 Bölgesi ve seçilen diğer iki Türkiye Bölgesi'nin hem yaşanabilir şehir bölgeleri ortalaması, hem de diğer Avrupa bölgeleri ortalamasından ciddi anlamda önde olduğu görülmektedir (TR83 Bölgesi, Türkiye'deki diğer iki bölgeden daha düşük de olsa seçilen Fransa Bölgesi dışında çalışmadaki tüm Avrupa Bölgelerinin önündedir). Bu değer de hem TR83 Bölgesi'nin hem de Türkiye'deki diğer iki Bölgenin, yakın gelecekte daha fazla genç nüfusa sahip olacağı anlamını çıkarmaktadır.

Sağlık ve Kazalar Endeksi

Bölgeler	Hastane Yatak Sayısı, 2010	Kara yolları kazaları sonucu gerçekleşen ölüm sayısı (milyon kişide), 2012
TR83 (Samsun, Amasya, Tokat, Çorum)	0,15	0,66
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	0,12	0,41
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	0,00	0,25
Wien (Avusturya) (AT13)	1,00	0,00
Hovedstaden (Danimarka) (DK01)	0,44	
Helsinki-Uusimaa (Finlandiya) (FI1B)	0,39	0,11
Zürich (İsviçre) (CH04)	0,47	0,13
Oberbayern (Almanya) (DE21)		0,31
West Midlands (Birleşik Krallık) (UKG3)		0,07
Lisboa (Portekiz) (PT17)	0,33	0,23
Kontinentalna Hrvatska (Hırvatistan) (HR04)	0,69	0,64
Közép-Magyarország (Macaristan) (HU10)	0,97	0,22
Lietuva (Litvanya) (LT00)		0,84
Noord-Holland (Hollanda) (NL32)		0,18
Languedoc-Roussillon (Fransa) (FR81)	0,87	
Nord-Vest (Romanya) (RO11)	0,80	0,70
Castilla y Leon (İspanya) (ES41)	0,27	0,58
Lodzkie (Polonya) (PL11)	0,64	1,00
TR BÖLGE ORT	0,09	0,44
YAŞ ŞEH BÖLGE ORT	0,57	0,14
DİĞER AVRUPA BÖLGE ORT	0,65	0,50

Bu veri grubunda bir olumlu (değerin "1"e yaklaşması iyi), bir olumsuz (değerin "0"a yaklaşması iyi) kriter bulunmaktadır. Hastane yatak sayısında TR83 Bölgesi, seçilen diğer iki Türkiye Bölgesi'nin önünde olsa da seçilen tüm Avrupa Bölgeleri'nin gerisinde kalmaktadır. Bu veride diğer Avrupa Bölgeleri ortalamasının yaşanabilir şehir bölgeleri ortalamasının da önünde olması, yatak sayısının tüm Avrupa'da önemli ve olmazsa olmaz bir veri olduğunu göstermektedir. TR83 Bölgesi'nin bu kriterde ilerleme kaydetmesi önem taşımaktadır.

Kara yolları kazaları sonucu gerçekleşen ölümlerde TR83 Bölgesi'nin ciddi bir sıkıntısı görülmektedir. Seçilen diğer iki Türkiye Bölgesi'nde bu değerin Bölgemiz kadar olumsuz olmaması Bölgeye ait önlemlerin alınması gerektiği sonucunu çıkarmaktadır. Özellikle yaşanabilir şehir bölgelerinde bu ölüm değerlerinin düşük olması, bu Bölgeleri öne çıkaran kriterlerden biri olarak görülmektedir. Her iki kriterde de Wien Bölgesi en olumlu değerlere sahiptir.

Eğitim Endeksi

Bölgeler	Tüm Öğrencilerin Toplam Nüfusa Oranı, 2013	15-24 yaş arası nüfusun okullaşma oranı, 2013	25-64 yaş arası nüfusun üniversite bitirme oranı, 2012
TR83 (Samsun, Amasya, Tokat, Çorum)	**0,53**	**0,43**	**0,07**
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	0,70	0,38	0,07
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	**1,00**	0,34	**0,00**
Wien (Avusturya) (AT13)	0,68	0,42	0,49
Hovedstaden (Danimarka) (DK01)	0,77	0,35	0,93
Helsinki-Uusimaa (Finlandiya) (FI1B)	0,70	**1,00**	**1,00**
Zürich (İsviçre) (CH04)	0,18	0,40	0,88
Oberbayern (Almanya) (DE21)			0,69
West Midlands (Birleşik Krallık) (UKG3)			0,54
Lisboa (Portekiz) (PT17)	0,41	0,36	0,42
Kontinentalna Hrvatska (Hırvatistan) (HR04)	**0,00**	0,33	0,25
Közép-Magyarország (Macaristan) (HU10)	0,34	0,73	0,59
Lietuva (Litvanya) (LT00)	0,44	**0,00**	
Noord-Holland (Hollanda) (NL32)	0,33	0,21	0,75
Languedoc-Roussillon (Fransa) (FR81)	0,32	0,24	0,46
Nord-Vest (Romanya) (RO11)	0,15	0,32	0,15
Castilla y Leon (İspanya) (ES41)	0,07	0,16	0,64
Lodzkie (Polonya) (PL11)	0,24	0,45	0,38
TR BÖLGE ORT	0,74	0,38	0,05
YAŞ ŞEH BÖLGE ORT	0,60	0,54	0,80
DİĞER AVRUPA BÖLGE ORT	0,23	0,31	0,46

Bu veri seti de önemli bir üst kriteri, eğitim kriterlerini içermektedir. Kriterlerin tamamı olumlu olduğundan değerlerin "1" e yaklaşması o Bölgenin daha başarılı olduğunu göstermektedir. İlk kriter, tüm öğrencilerin toplam nüfusa oranıdır. Bu kriter, tüm kriterler arasında genel olarak Türkiye'nin en başarılı olduğu kriterlerden biridir (TRC1 en iyi değere sahiptir). TR83 Bölgesi'nin de birçok Avrupa Bölgesi'ni geride bıraktığı kriter için yaşanabilir şehirler bölgelerine yakın bir değere sahip olunması; Bölgemiz için önemlidir.

15-24 yaş arası nüfusun okullaşma oranında TR83 Bölgesi yine başarılı bir performans göstermektedir. Seçilen diğer iki Türkiye Bölgesi'nden ve diğer Avrupa Bölgeleri ortalamalarının üzerindeki değer, eğitimdeki 4+4 sene sonrası lise ve üniversite eğitiminde de başarılı olunduğunu kanıtlamaktadır. Bölgemiz, aynı zamanda yaşanabilir şehir bölgeleri ortalamasına yakın bir değere sahiptir. Bu kriterdeki en yüksek değer Helsinki şehrini içeren Helsinki-Uusimaa Bölgesi'dir.

25-64 yaş arası nüfusun üniversite bitirme oranında ise TR83 Bölgesi, önceki iki kriter kadar başarı gösterememektedir. Bu veride yaşanabilir şehir bölgeleri ciddi anlamda yüksek değerler alırken ilgili bölgeleri öne çıkaran kriterlerden birisi de bu olmuştur (Bir önceki kriterde olduğu gibi bu kriterdeki en yüksek değer Helsinki şehrini içeren Helsinki-Uusimaa Bölgesi'dir). TR83 Bölgesi gibi diğer seçilen iki Türkiye Bölgesi'nin de performansı bu kriterde düşüktür. Diğer Avrupa bölgeleri ortalamalarının da gerisinde kalındığı bu kriter

özelinde TR83 Bölgesi için önlemler planlanabilir.

Bilgi Toplumu Endeksi

Bölgeler	Konutlarda internet erişimi, 2013 (%)	Düzenli internet kullanım oranı (haftada en az bir kez kullanım), 2013 (%)	Bireylerin hiç bilgisayar kullanmama oranları, 2013 (%)	Bireylerin internetten alışveriş yapma yüzdesi, 2013 (%)
TR83 (Samsun, Amasya, Tokat, Çorum)	**0,00**	**0,00**	**1,00**	**0,00**
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	0,12	0,08	0,84	**0,00**
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	**0,00**	0,05	0,87	**0,00**
Wien (Avusturya) (AT13)	0,78	0,79	0,16	0,69
Hovedstaden (Danimarka) (DK01)	0,95	**1,00**	**0,00**	**1,00**
Helsinki Uusimaa (Finlandiya) (FI1B)	0,94	0,98	**0,00**	0,87
Zürich (İsviçre) (CH04)				
Oberbayern (Almanya) (DE21)				
West Midlands (Birleşik Krallık) (UKG3)				
Lisboa (Portekiz) (PT17)	0,63	0,65	0,25	0,34
Kontinentalna Hrvatska (Hırvatistan) (HR04)	0,51	0,53	0,39	0,26
Közép-Magyarország (Macaristan) (HU10)	0,74	0,79	0,23	0,34
Lietuva (Litvanya) (LT00)	0,51	0,56	0,43	0,26
Noord-Holland (Hollanda) (NL32)	**1,00**	1,00	0,02	0,00
Languedoc-Roussillon (Fransa) (FR81)				
Nord-Vest (Romanya) (RO11)	0,46	0,26	0,70	0,04
Castilla y Leon (İspanya) (ES41)	0,54	0,56	0,33	0,35
Lodzkie (Polonya) (PL11)				
TR BÖLGE ORT	0,06	0,04	0,90	0,00
YAŞ ŞEH BÖLGE ORT	0,80	0,92	0,05	0,85
DİĞER AVRUPA BÖLGE ORT	0,63	0,67	0,53	0,35

Bilgi toplumu kriteri de şehir ve bölgelerin gelişmişliği açısından önemli üst kriterlerden biri olarak görülmektedir. Bu veri setlerinde 3 olumlu ve 1 olumsuz (bireylerin hiç bilgisayar kullanmama oranları) veri bulunmaktadır.

Bu kriterlerin tamamında TR83 Bölgesi ve diğer seçilen iki Türkiye Bölgesi çalışmada seçilen yaşanabilir şehir bölgeleri ve diğer Avrupa Bölgelerinin tamamından kötü bir performans göstermektedir. Konutlarda internet erişimi, düzenli internet kullanım oranı, bireylerin hiç bilgisayar kullanmama oranları, bireylerin internetten alışveriş yapma yüzdesi kriterlerini içeren grupta Bölge için önlemleri içeren eylem planları düşünülebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın sonunda "giriş ve arka plan", "çalışmanın içeriği", "endeks ve yorumlar" bölümlerindeki bilgileri tekrarlamadan özet bir değerlendirmeye varılmaya çalışılmıştır.

- Giriş ve arka plan kısmında belirtilen "insani gelişmişlik endeksi" ne benzer şekilde kriterler belirlenmiş olup seçilen kriterlerdeki veriler endeks değerine dönüştürülüp karşılaştırma yapılmıştır.

- Giriş ve arka plan kısmında belirtilen "yaşanabilir şehirler" anketlerinde öne çıkan şehirleri içeren Bölgeler çalışmaya dahil edilerek bu Bölgelerin öne çıkan özellikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

- **Çalışmanın asıl amacı olan TR83 Bölgesi'nin Avrupa'daki Bölgeler arasındaki yerinin ortaya konması açısından farklı gruplardaki kriterler değerlendirilmiştir.**

Bunun sonucunda;

- TR83 Bölgesi, "işsizlik oranı", "uzun süreli işsizlik oranı", "doğurganlık oranı"nda hem yaşanabilir şehir bölgeleri, hem de diğer Avrupa Bölge ortalamalarından daha iyi bir performansa sahiptir.
- TR83 Bölgesi, "tüm öğrencilerin toplam nüfusa oranı", "15-24 yaş arası nüfusu okullaşma oranı"nda yaşanabilir şehir bölgelerinin gerisinde kalmakla beraber diğer Avrupa Bölgeleri ortalamalarından daha iyi değerlere sahiptir.
- Nüfusa ilişkin veriler hariç diğer bütün verilerde, TR83 Bölgesi, hem yaşanabilir şehir bölgelerinin hem de diğer Avrupa Bölge ortalamalarının gerisinde kalmaktadır.
- **İncelenen 21 verinin 18'inde en iyi veriye sahip Bölge, yaşanabilir şehir bölgelerinden biridir. Yine verilerin 16'sında yaşanabilir şehir bölgelerinin ortalama değeri, Türkiye'den seçilen 3 Bölgenin ortalaması ve seçilen 10 diğer Avrupa Bölgelerinin ortalamalarından daha iyidir. Bu durumda, yaşanabilir şehirleri içeren bölgelerin seçilen farklı kriterlerin çoğunda iyi performans sergilemesi, bu Bölgelerin, Avrupa içerisinde ön planda olmasının haklı kanıtları olarak gösterilebilir.**

KAYNAKÇA

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişmişlik Endeksi, Human Development Index, http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi, Erişim: Kasım, 2014

Monocle Yaşam Kalite Anketi Sıralaması, http://www.highsnobiety.com/2014/08/22/monocles-2014-quality-of-life-survey-lists-the-top-25-most-liveable-cities/, Erişim: Kasım, 2014

Mercer Yaşam Kalite Anketi Sıralaması, http://www.imercer.com/products/2014/quality-of-living.aspx, Erişim: Kasım, 2014

The Economist – Yaşanabilir Şehirler Anketi, http://www.eiu.com/Handlers/WhitepaperHandler.ashx?fi=Liveability-rankings-Promotional-August-2014.pdf&mode=wp&campaignid=Liveability2014, Erişim: Kasım, 2014

EUROSTAT, http://ec.europa.eu/eurostat, Erişim: Aralık, 2014

EUROSTAT, Regional Statistics Illustrated, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/introduction, Erişim: Aralık 2014

Kalkınma Bakanlığı, 2011 SEGE Endeksi, http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/2_turkiye_ab_iliskileri/2_2_adaylik_sureci/2_2_8_diger/tckb_sege_2013.pdf , Erişim: Aralık 2014

TR83 BÖLGESİ DIŞ TİCARET ANALİZİ RAPORU

TR83 Region Foreign Trade Analysis Report

Hüseyin Akin UĞURLU[1]

ÖZET

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA)'nın görevlerinden biri "Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak/yaptırmaktır".

İhracat konusuna Ajansımız tarafından büyük önem verilmektedir. Ajansın ilk proje teklifi çağrısında KOBİ'lerin "ihracat" kapasitelerini artırmaya yönelik bir tercih yapması, bunun önemli göstergelerinden biridir. Yine 2011 yılında "KOBİ'lerin Rekabet Gücünün Artırılması ve Dış Ticaretin Geliştirilmesi Mali Destek Programı"na çıkılmıştır. Bu iki programda 30 milyon TL'ye yakın hibe sağlanmıştır.

2014 yılında öncelikle katma değer yaratma kapasitesi yüksek olan KOBİ'lerin uluslararası düzeyde rekabet güçlerinin artırılması, AR-GE ve yenilik kapasiteleri ile birlikte ihracata dönük ileri teknoloji, kalite ve katma değere sahip ürün geliştirme ve üretme imkanlarının geliştirilmesini hedefleyen bir programa daha çıkılmış olup 15 milyon TL hibe daha sağlanmıştır.

Onuncu kalkınma planında büyüme stratejisi olarak öngörülen süreçte "Verimlilik artışı ve sanayileşmenin hızlandırılması yoluyla ihracata dayalı, özel sektör öncülüğünde, rekabetçi üretim yapısının geliştirilmesi" yoluyla istikrarlı büyümenin sağlanması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İhracat, katma değer, AR-GE, yenilik

ABSTRACT

One of the duties of Middle Black Sea Development Agency, is "carrying out research, or having them carried out, concerning the determination of resources and opportunities of the region, acceleration of economic and social development and enhancement of competitiveness, and supporting other research carried out by other persons, organizations and institutions.

Middle Black Sea Development puts a great emphasis on export. One of the most important indicators is that the subject of the Agency's first call of proposal was about SME's export capacity development. Again in 2011, the Agency had another call for proposal on "Increasing Competitiveness Power of SMEs and Improvement of Export". About 30 million Turkish Liras were granted to SMEs via these two programs.

In 2014, there was another call for proposal with an amount of 15 million Turkish Liras grant, for SMEs. The target was to increase competitiveness power of SMEs that have high value added capacity at international level; to develop production opportunities of export oriented, high quality and high value added products, R&D and innovation capacities of SMEs.

In the 10th Development Plan of Turkey, the main strategy for high and stable growth is developing the export oriented, private sector-led, open and competitive production structure. Increasing productivity and accelerating industrialization process are milestones of this strategy.

Keywords: Export, value added, R&D, innovation

AMAÇ / KAPSAM / YÖNTEM

Amaç

Bu çalışmanın amacı, OKA tarafından TR83 Bölgesi'ndeki imalat yapan firmaların ihracat konusundaki kapasiteleri, beklentileri, ihracat yapmaları önündeki engellerin ve karşılaşılan zorlukların ölçülmesi ve bunlara ilişkin değerlendirme ve öneri geliştirmektir.

Kapsam

Bu çalışmanın kapsamı, TR83 Bölgesi'nde imalat sektöründeki firmaları içermektedir, yani Nace Rev.2 Kodu C:İmalat olan firmalardır. Yöntem kısmında belirtilen anketi dolduran firmalar değerlendirmeye alınmıştır.

Yöntem

Çalışma birkaç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın başında TR83 Bölgesi'nin ihracatı ile ilgili kısa bilgiler verilmiştir. Böylece, TR83 Bölgesi'nin ihracat konusunda mevcut durumu ortaya konulmaktadır.

Ardından, imalatçı firmaların doldurduğu anketin detaylı bir görünümü ortaya konulmaktadır. Toplam 47 adet soru hazırlanmış olup verilen cevaplar doğrultusunda anket katılımcıları yönlendirmiştir. Anket bir elektronik anket aracıyla hazırlanıp Bölgedeki imalatçı firmalara gönderilmiştir. 60 firmadan gönderilen cevaplar derlenmiştir.

1 Planlama Programlama ve Koordinasyon Birimi Uzmanı, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı, akin.ugurlu@oka.org.tr

Yine bu kapsamda, hem girilen anket sayısını artırmak, hem de yüz yüze bilgiler alabilmek amacıyla imalat sektöründeki özel sektör firmalarına saha ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Alınan bilgiler, derlenerek alt başlıklar altında sunulmuştur.

Son bölümde ise değerlendirme ve öneriler sunulmaktadır.

TR83 BÖLGESİ İHRACAT BİLGİLERİ

2013 yılında Bölgede **734,9 milyon dolarlık** ihracat gerçekleştirilmiştir.

İl	İhracat ($)
Amasya	73,7 milyon
Çorum	191,1 milyon
Samsun	438,9 milyon
Tokat	31,3 milyon
TOPLAM	**734,9 milyon**

Ülkenin toplam ihracatının **151,8 milyar dolar** olduğu düşünüldüğünde Bölgenin ihracatı, toplam ülke ihracatının yalnızca **binde 5'ini** oluşturmaktadır.

Toplam **83 fasılda** ihracat yapılırken bunların ilk 20 adedi şunlardır:

Tablo: TR83 Bölgesi İhracat Rakamları (En fazla ihracat yapılan 20 fasıl)

Fasıllar	Dolar
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	122.648.566
Değerli metaller, kıymetli taşlar, mücevherat, sikke, bijuteri eşyası	78.401.750
Mineral kaynak yağlar, bunların damıtma ürünleri ve diğer kaynak yağlar, bunların aksam, parça, aksesuarı	67.845.068
Elektrik makina ve cihazları, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	52.171.349
Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	38.243.258
Demir veya çelikten eşya	37.845.331
Hayvanlar; hayvanlık kaynaklar; yumuşakçalar ve suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlar	34.129.974
Yenilen meyvalar ve yenilen sert kabuklu meyvalar	23.285.463
Demir ve çelik	20.965.384
Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, mücevherat eşyası, metal paralar	19.247.029
Örülmüş mamuller	14.813.563
Taş, alçı, çimento, asbest, mika veya benzeri maddelerden eşya	14.755.625
Plastikler ve mamulleri	14.643.581
Süt ürünleri, yumurtalar, bala bal; diğer yenilebilir hayvansal menşeli ürünler	13.643.385
Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	13.222.310
Tuz; kükürt; topraklar ve taşlar; alçılar, kireçler ve çimento	12.922.371
Sebzeler, meyvalar, sert kabuklu meyvalar ve bitkilerin diğer kısımlarından elde edilen müstahzarlar	9.269.830
Hububat ve bakliyat eşya	8.988.592
Mahreç, un, nişasta veya süt müstahzarları; pastacılık ürünleri	8.770.395
Örme giyim eşyası ve aksesuarı	8.230.892
Toplam	**641.878.664**

Kaynak: TÜİK, Basılmamış Doküman, 2014

Bu 20 faslın toplamı, Bölgenin toplam ihracatının **%87'sini** oluşturmaktadır.

Toplam **164 ülkeye ihracat yapılırken** bunların ilk 20 adedi şunlardır:

Tablo: TR83 Bölgesi İhracat Rakamları (En fazla ihracat yapılan 20 ülke)

Tablo: TR83 Bölgesi İhracat Rakamları (En fazla ihracat yapılan 20 ülke)

Ülke	Dolar
Irak	86.245.696
Almanya	70.917.862
Azerbaycan	58.187.159
Hollanda	41.704.891
İngiltere	29.338.163
Rusya Federasyonu	26.947.297
BAE	23.764.312
Gürcistan	22.031.907
İspanya	20.901.950
Libya	19.484.054
Hindistan	17.638.294
İtalya	16.749.790
ABD	15.698.291
Fransa	15.588.131
Mısır	12.408.532
Filipinler	9.933.277
İsrail	9.862.229
Suudi Arabistan	9.669.534
Belçika	9.636.355
Cezayir	9.286.703
Toplam	525.994.427

Kaynak: TÜİK, Basılmamış Doküman, 2014

Kaynak: TÜİK, Basılmamış Doküman, 2014

Bu 20 ülkeye ihracat toplamı, Bölgenin toplam ihracatının **%72'sini** oluşturmaktadır.

İHRACAT ANKETİ SONUÇLARI

İşletme Genel Bilgileri

- Anket Bölgede 60 imalatçı firma tarafından cevaplanmıştır (10 Amasya; 16 Çorum; 20 Samsun; 14 Tokat).
- Ankette 47 soru bulunmaktadır. Sorulan sorulara verilen "evet" veya "hayır" cevaplarına göre anket işleyişinde bazı sorular atlanmaktadır veya bazı sorular katılımcılar tarafından doldurulmamıştır.

- Anketi cevaplayanların %75'i yönetici; %20'si ise idari personeldir.

İşletmenizin ana faaliyet alanı hangisidir? (NACE Rev-2 Kodu) (C:İmalat)		
Cevap Seçenekleri	**Cevap Yüzdesi**	**Cevap Sayısı**
10-11-12: Gıda, içecek, tütün ürünleri imalatı	15,0%	9
13-14-15: Tekstil, giyim, deri ile ilgili ürünlerin imalatı	8,3%	5
16-17-18-31: Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri; mobilya; kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı; kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	13,3%	8
19-20-21: Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri; kimyasal ve kimyasal ürünlerin imalatı; temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ilişkin malzemeleri imalatı	5,0%	3
22-23: Kauçuk ve plastik ürünlerin; diğer metalik olmayan mineral ürünlerin (cam, seramik, porselen, çimento, beton, vb) imalatı	13,3%	8
24-25: Ana metal sanayi; makine ve teçhizat hariç fabrikasyon metal ürünleri (metal tank, çatal-bıçak takımları, vb) imalatı	16,7%	10
26-27-28: Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı; elektrikli teçhizat imalatı; makine ve ekipman imalatı	8,3%	5
29-30: Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı; diğer ulaşım araçları gemi, tekne, lokomotif, vagon, hava ve uzay araçları,vb) imalatı	1,7%	1
32: Diğer imalatlar (mücevherat, müzik ve spor aletleri, oyun ve oyuncak, tıbbi ve dişçiliğe ait gereçlerin imalatı)	11,7%	7
33: Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	6,7%	4

- Anketi dolduran firmaların imalat sektöründe farklı alanlardan olduğu görülmektedir. Benzer veya yakın görülen NACE Kodları birleştirip anket sunulmuştur.

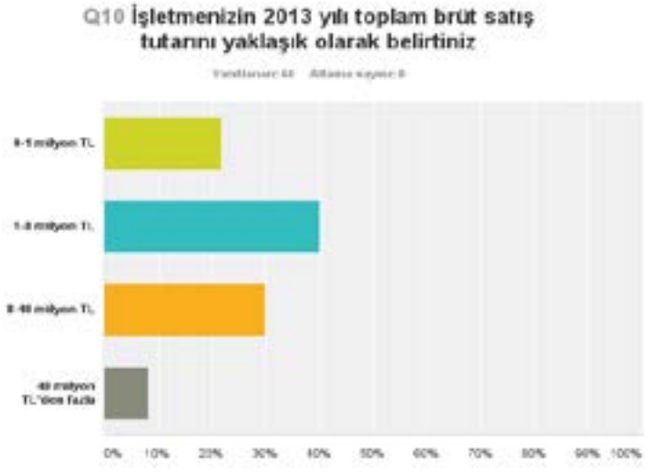

- Anketi dolduran firmaların %40'ı 1-8 milyon TL brüt satış; %30'u ise 8-40 milyon TL brüt satış tutarına sahiptir. Bir diğer soruda bu brüt satışın ne kadarının yurt dışı satış olduğu sorulmuş; ancak burada çok farklı cevaplar alındığı için değerlendirmeye alınmamıştır.

- Anketi yanıtlayan firmaların %60'a yakını banka kredisi kullanırken diğer dış finansman kaynakları Eximbank ve leasing görece daha az tercih edilmektedir. %30'u ise herhangi bir dış finansman kaynağı kullanmamaktadır.

İşletme Personel Bilgileri

- Anketi yanıtlayan firmaların %43'ünde 10-49 kişi; %28'inde 50-249; %20 'sinde 0-9 kişi çalışmaktadır.
- Önceki sorularda brüt satış tutarı da sorulmuştur. Brüt satış tutarı 40 milyon TL üzeri ve 250'den fazla kişi çalıştıran firma sayısı cevapların %8'ini oluşturmaktadır.

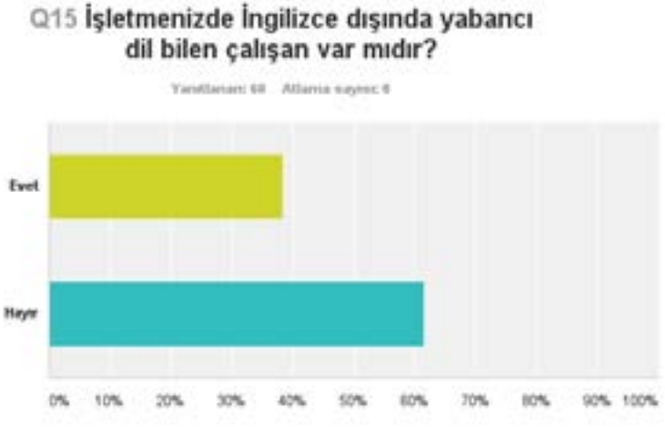

- İhracat işlemleri için yabancı dilin, özellikle de İngilizcenin önemli olduğu düşünülerek bu soru sorulmuştur. Anketi cevaplayan firmaların %80'inden fazlasında İngilizce bilen en az bir çalışan bulunmaktadır.
- Bununla beraber, İngilizce dışında başka bir yabancı dil istihdam eden firma oranı da %38 civarındadır.

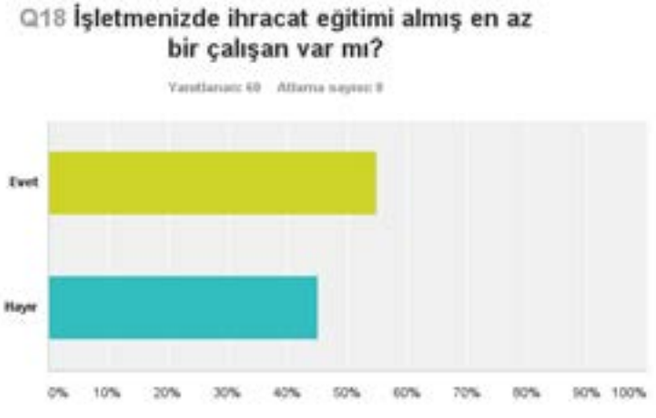

- Bu firmaların %60'ında ihracat departmanı bulunmamaktadır. Bulunanlarda ise genelde 1-5 arasında çalışan bulunmaktadır.
- Buna karşın ihracat eğitimi alan personel sayısı olan firma oranı %55'tir.

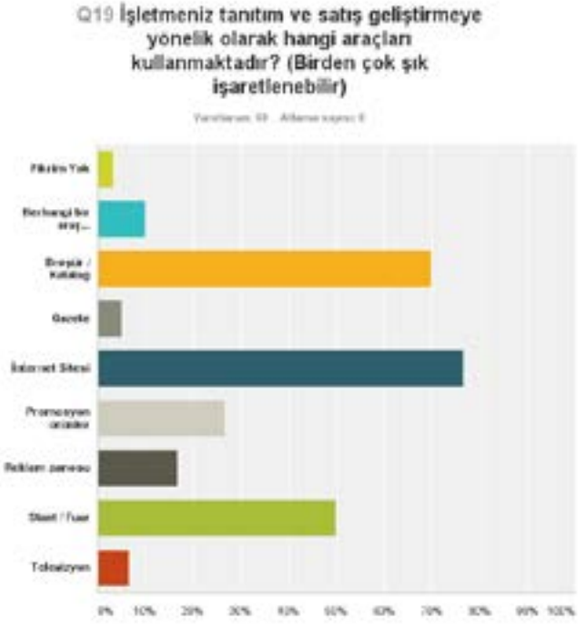

- Anketi dolduran firmalar, tanıtım ve satışı geliştirmeye yönelik olarak çoğunlukla internet sitesi, broşür ve katalogu tercih etmektedir. Ayrıca stant ve fuar yolu da tercih edilen yollardan biridir.

- Firmaların yarısından fazlasında yabancı dilde hazırlanmış bir web sitesi ve ürün katalogu, vb bulunmaktadır.

- Ankete katılan firmaların ihracat amaçlı olarak yurt içi ve yurtdışı fuarlara önem verdiği görülmüştür. Ayrıca bir diğer soruda, bu katılımın çoğunluğunun yalnızca ziyaret amaçlı değil, stant katılımcısı olarak gerçekleştiği belirtilmiştir.

Hedef pazarlarınıza ulaşmak veya etkinliğinizi artırmak için nasıl bir yol izliyorsunuz? (Birden çok şık işaretlenebilir)		
Cevap Seçenekleri	**Cevap Yüzdesi**	**Cevap Sayısı**
Bizzat ziyaret gerçekleştiriyorum	62,1%	36
Ekonomi Bak. Ticari Ataşeliğine başvuruyorum	10,3%	6
Fuar vb. katılım sağlıyorum.	58,6%	34
Hedef ülkedeki ticaret odası vb. ile irtibat kuruyorum	15,5%	9
Hedef ülkenin Türkiye'deki Ticari Ataşeliğine başvuruyorum	10,3%	6
İnternet üzerinden iletişim kuruyorum	67,2%	39
Serbest danışmanla çalışıyorum	12,1%	7
Tanıtım kataloglarına reklam veriyorum.	27,6%	16
Hiçbiri	15,5%	9

- Ankete katılan firmaların, hedef pazarlarına ulaşabilmek için kullandıkları yöntemler arasında; internet üzerinden iletişim, bizzat ziyaret gerçekleştirme ve fuara katılım ön plana çıkmaktadır.

Eğer hedef pazarınız yurtdışı ise hangi ülkeler ön plandadır?		
Cevap Seçenekleri	**Cevap Yüzdesi**	**Cevap Sayısı**
AB Ülkeleri Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	62,5%	15
AB Dışında diğer Avrupa ülkeleri	29,2%	7
Orta Doğu dışında diğer Asya Ülkeleri	37,5%	9
Karadeniz Çanağı	20,8%	5
Kuzey Amerika Ülkeleri	37,5%	9
Güney Amerika Ülkeleri	20,8%	5
Kuzey Afrika Ülkeleri	41,7%	10
Diğer Afrika Ülkeleri	29,2%	7
Orta Amerika ve Karayipler	4,2%	1
Avustralya ve Yeni Zelanda	12,5%	3

- Ankete katılan firmaların hedef pazarları çoğunlukla yurtdışı ve Türkiye olarak görülmektedir.
- Hedef pazarı yurtdışı olan firmalar için hangi ülkelerin ön plana çıktığı sorulduğunda; AB ülkeleri, Yakın ve Orta Doğu ülkeleri ön plana çıkmaktadır.

İşletme Üretim Bilgileri

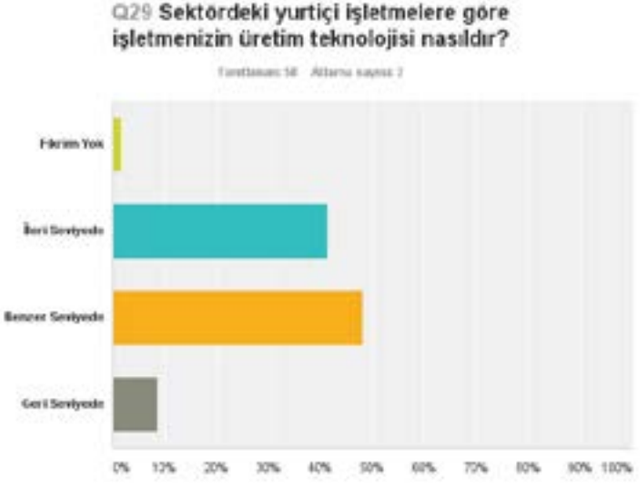

- Ankete katılan firmalar, üretim teknolojilerini sektördeki diğer yurt içi işletmelere göre benzer veya ileri seviyede görmektedirler.

- Yine bu firmaların %70'ine yakını, üretim teknolojilerini ihracat talebini karşılamak için yeterli görmektedir.

İşletmenizin üretim teknolojisinin geri olmasının nedenleri nelerdir?		
Cevap Seçenekleri	**Cevap Yüzdesi**	**Cevap Sayısı**
Düşük makine kapasitesi	29,4%	5
Düşük teknolojili makineler	52,9%	9
Yüksek hata / fire oranı	23,5%	4

- Ankete katılan firmalardan üretim teknolojilerini düşük kabul edenler, bunun nedeni olarak çoğunlukla ellerindeki makinelerin teknolojisinin düşük olmasını göstermiştir.

- Ankete katılan firmaların %50'sinden fazlası ar-ge faaliyetlerine bütçe ayırdığını; %75'ine yakını ise yeni ürün geliştirmeye yönelik faaliyetlerin yürütüldüğünü belirtmiştir.

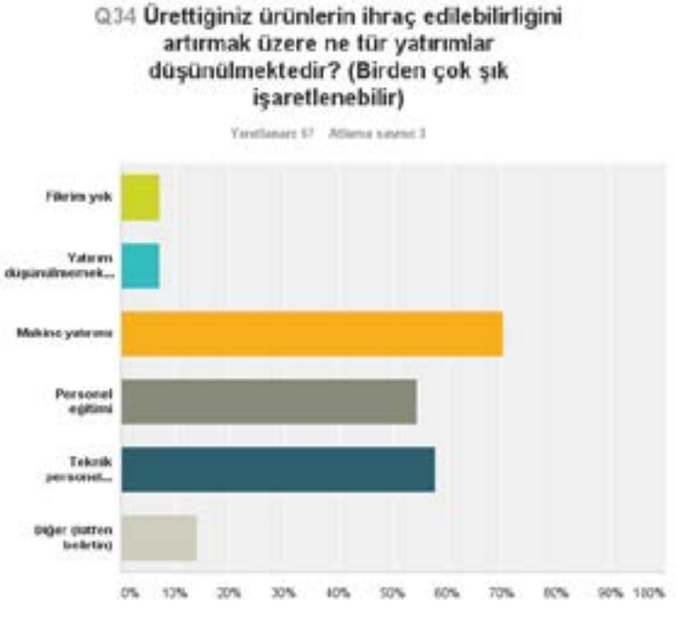

- Ankete katılan firmaların yarısından fazlası, önümüzdeki süreçte, ihracatlarını artırabilme adına makine yatırımı, personel eğitimi ve teknik

personel istihdamı öngörmektedir.

(*Diğer: Fabrika, yardımcı tesis (kazan dairesi, depo, vb), Pazar araştırması yatırımları)*

- Ankete katılan firmaların %70'inden fazlasında kalite belgesi bulunmaktadır.

İhracat ile ilgili Sorular

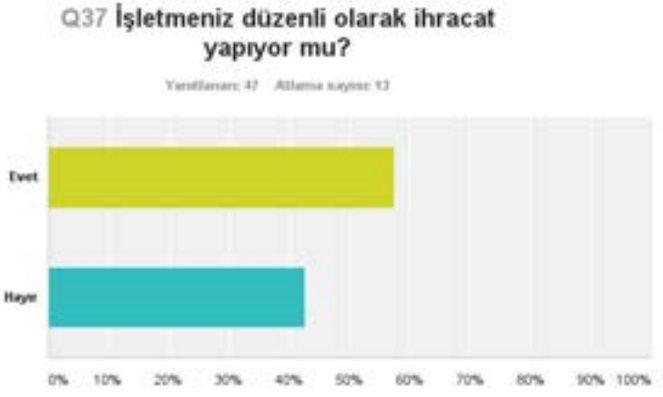

İhracat yapmanızı engelleyen / zorlaştıran faktörleri değerlendiriniz.

Cevap Seçenekleri	Katılıyorum	Emin Değilim	Katılmıyorum	Cevap Sayısı
Hedeflerimin arasında olmaması	3	5	47	55
Daha önceki ihracat faaliyetinde yaşanan başarısızlık	4	5	46	55
Devlet destekleri / teşvik bilgisine ulaşamama	24	10	21	55
Dış pazarlar hakkında bilgi eksikliği	36	5	14	55
Dış talep yetersizliği	16	10	29	55
Farklı ülkelerin farklı standardizasyon istekleri	16	15	26	55
Gümrükleme sorunları	13	8	34	55
İç talebin yeterli olmamasından dolayı gereksinim duymama	10	8	37	55
Kalite belgesi vb. belgeleme akreditasyon sorunları	13	4	38	55
Kayıtdışı ticaret	7	8	40	55
Kur riski	19	7	29	55
Mevzuatı bilmeme / mevzuatı yeterli derecede bilememe	19	7	29	55
Modern üretim teknolojisi eksikliği	22	10	23	55
Nitelikli eleman eksikliği	29	11	15	55
Tanıtım eksikliği / firma bilinirliğinin az olması	31	12	12	55
Yurtdışı patent/marka sorunları	16	12	27	55
Yüksek depolama ve ulaştırma maliyetleri	21	12	22	55
Yüksek enerji maliyetleri	32	11	12	55
Yüksek finansman maliyetleri	30	10	15	55
Yüksek hammadde ve ara malı fiyatları	34	7	14	55
Yüksek vergi maliyetleri	30	8	17	55

- İhracat yapılmasını engelleyen faktörler arasında **“dış pazarlar hakkında bilgi eksikliği”; “yüksek hammadde ve aramalı fiyatları”; “tanıtım eksikliği / firma bilinirliğinin az olması”; “yüksek enerji maliyetleri”, “yüksek finansman maliyetleri”, “yüksek vergi maliyetleri” ve “nitelikli eleman eksikliği”** ön planda yer almaktadır.

İhracat için pazarlamada karşılaştığınız sorunlar nelerdir? (Birden çok şık işaretlenebilir)		
Cevap Seçenekleri	**Cevap Yüzdesi**	**Cevap Sayısı**
İhracat yapmıyorum	16,4%	9
Hiçbir sorun yaşamıyorum	12,7%	7
Finansman	34,5%	19
Hedef ülkedeki bürokratik engeller	21,8%	12
Hedef ülkedeki ekonomik koşullar	23,6%	13
Hedef ülkedeki siyasi engeller	14,5%	8
Hedef ülkenin dili	9,1%	5
Nitelikli personel yetersizliği	32,7%	18
Rekabetçi fiyat sunamama	38,2%	21
Ürün kalitesi	3,6%	2

- İhracat için pazarlamada karşılaşılan sorunlar arasında **“rekabetçi fiyat sunamama”, “finansman” ve “nitelikli personel yetersizliği”** ön planda yer almaktadır.

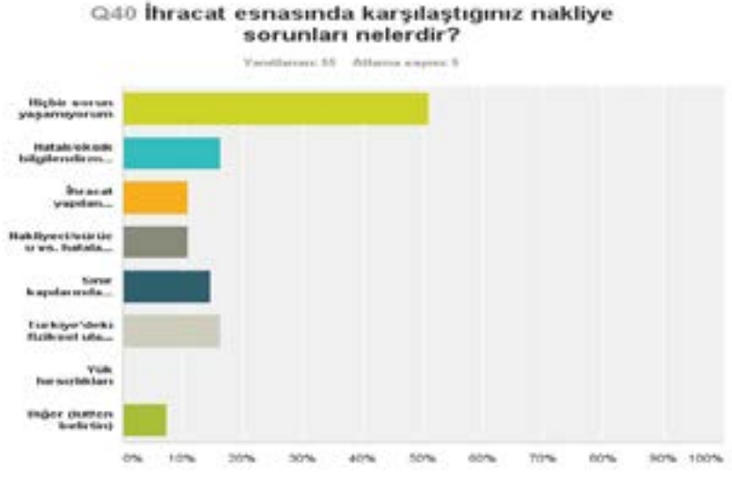

- İhracat esnasında nakliye konusunda önemli bir problem görülmemektedir.

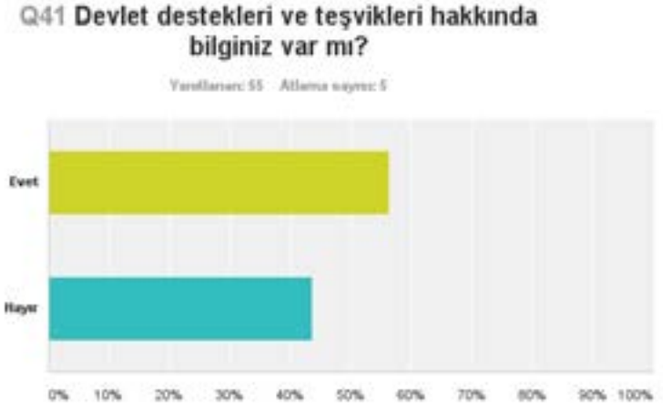

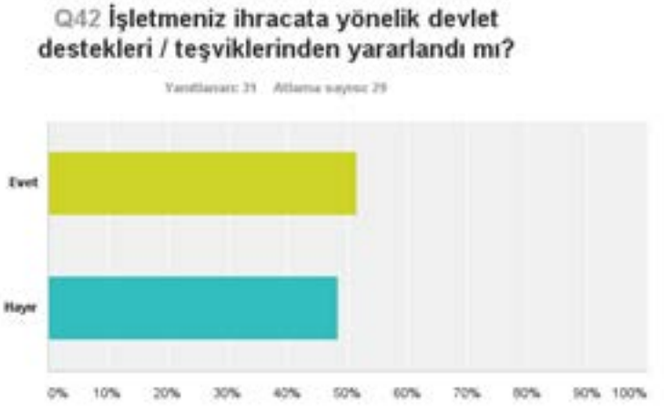

- Ankete katılan firmaların yarısından çoğunun devlet destek / teşvikleri hakkında bilgisi vardır. Bu grubun da yarıya yakını ihracata yönelik devlet destek / teşviklerinden yararlanmaktadır.
- Desteklerin hangi kurumdan alındığı sorulduğunda ise; Ekonomi Bakanlığı, Eximbank, KOSGEB ve OKA kaynaklarının kullanıldığı belirtilmiştir (Diğer cevabı: Maliye Bakanlığı)

Kurumların verdiği destekleri değerlendiriniz.

Cevap Seçenekleri	YARARLI BULUYORUM	EMİN DEĞİLİM	YARARLI BULMUYORUM	Cevap Sayısı
Eğitim desteği	35	12	2	49
Fuar katılım desteği	42	6	1	49
İstihdam yardımı	39	8	3	50
Kredi	36	9	4	49
Kur desteği	29	17	3	49
Makine alımı desteği	41	6	3	50
Teşvik tanıtımı	37	8	5	50
Ülke tanıtım günleri	34	12	4	50
Yabancı heyet alımı desteği	29	16	4	49

- Ankete katılan firmalar, verilen desteklerin tamamını olumlu bulurken; bunla arasında "**fuar katılım desteği"** ve **"makine alımı desteği"** ön plana çıkmaktadır. "Kur desteği" ve "yabancı heyet alım desteği" ise en az tercih edilen yardımlar olmuştur.

İhracatın artırılması için bölgedeki yardımcı kurumlar hangi faaliyetlere ağırlık vermeli?		
Cevap Seçenekleri	**Cevap Yüzdesi**	**Cevap Sayısı**
Bina altyapı, inşaat desteği sağlanması	34,0%	17
Bölgesel etkinliklerde farklı tarafların bir araya getirilmesi	38,0%	19
Dış ticaret eğitimi verilmesi	68,0%	34
Fuar katılımlarının desteklenmesi	86,0%	43
İhracat mevzuatını bilen personelin yetiştirilmesi	62,0%	31
İşbaşı danışmanlık desteği sağlanması	26,0%	13
Makine yatırım desteği sağlanması	76,0%	38
Personelin teknik bilgi düzeyini artırıcı eğitimler düzenlenmesi	56,0%	28
Tanıtım dokümanlarına destek olunması	58,0%	29
Ülke/Pazar tanıtım toplantıları düzenlenmesi	62,0%	31
Yurtdışı alıcı heyetleri düzenlenmesi	66,0%	33

- Ankete katılan firmalar, ihracatın artırılması için bölgedeki kurumların hangi faaliyetlere ağırlık vermeleri gerektiğini cevaplamıştır. Bu soruda öne çıkan destekler, bir önceki soruyla benzerlikler içermektedir. **"Fuar katılımlarının desteklenmesi"**, **"makine yatırım desteği sağlanması"**, **"dış ticaret eğitimi verilmesi"** diğerlerinin önünde tercih edilmiştir.

İhracat personeli istihdam edecek olsanız seçeneklerden size uygun olan durumu seçiniz. (Ücret ve sosyal hakları dikkate alarak ikili seçeneklerden uygun olanı)

Cevap Seçenekleri	Birincisi	İkincisi	Cevap Sayısı
Üniversite mezunu / Lise mezunu	47	3	50
Daha yüksek ücret / Asgari ücret	43	7	50
Tecrübeli / Yetiştirmek üzere az tecrübeli	39	11	50
İyi derecede dil bilen / Az bilse de olur	42	8	50
Teknik eğitim / İşbaşı eğitimi	26	24	50

- Ankete katılan firmaların büyük çoğunluğu, ihracat personeli istihdamı halinde hangi özellikleri tercih edeceklerini belirlemiştir. Üniversite mezunu, tecrübeli ve iyi dil bilen personeli tercih etmektedirler. Ayrıca, yeterli niteliğe sahip olunduğunda asgari ücret yerine daha yüksek ücret verilebileceği ortaya çıkmaktadır.

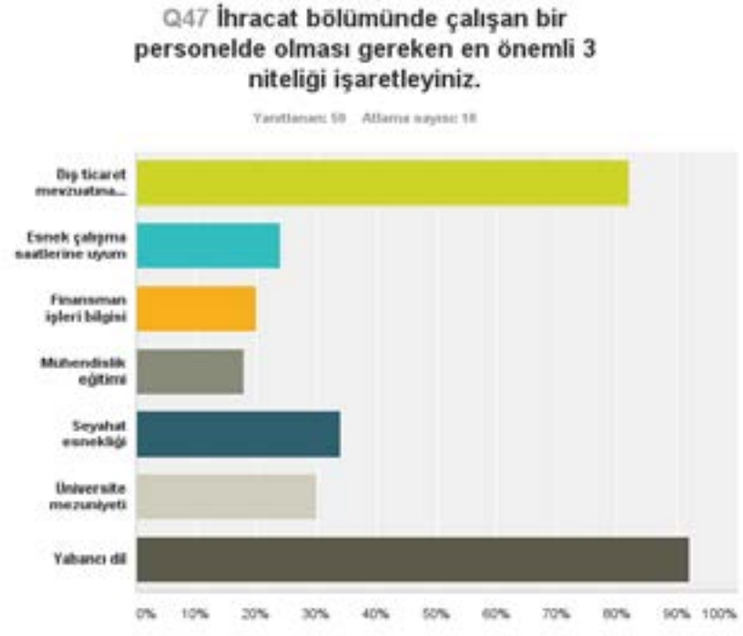

- Ankete katılan firmaların büyük çoğunluğu, ihracat personelinde olması gereken özellikler arasında **"yabancı dil"** ve **"dış ticaret mevzuatına hakimiyet"** ilk sırada yer almaktadır.

İMALAT FİRMALARIYLA BİREBİR GÖRÜŞMELER

Tanıtım:

Özellikle uluslararası fuarlara katılım önemlidir, ancak bu katılımların bireysel çabalarla firma bazında yapılması etkinliği düşürmektedir. Bölge olarak geniş alanlar kiralanıp firmaların bu oluşum içinde yer almaları daha etkin bulunmaktadır. İhracat için pazarlamanın en az üretim kadar önemli olduğunun firmalar tarafından tam anlamıyla anlaşılmadığı vurgulanmaktadır. Fuar katılımlarında toplu katılımlardan ziyade sektör odaklı katılımların daha etkili olduğu belirtilmiştir.

İhracat yapan veya hedefi olan firmaların büyük bir kısmının farklı dillerde (ihracat hedefindeki ülkelere göre) broşür hazırladıkları ve en azından İngilizce web sitelerini oluşturdukları görülmektedir.

Tanıtımda sosyal medyanın da daha etkili kullanılması gerektiği vurgulanmıştır.

Personel:

Firmalar, özellikle ihracat konusunda uzman personel bulmakta zorlanmaktadır. Yetişen personelin de büyük illere daha yüksek ücretlerle transfer olmasından yakınılmaktadır. Bu konuda uzman bir kişiye verilecek ücret sorulduğunda; zaman içinde yükselebileceği ve daha iyi ücretler alabileceği ancak işe girerken, kendisini kanıtlayana kadar verilecek ücretin çok yüksek olmayacağı belirtilmiştir.

İhracat sistemi oturduktan sonra, en azından İngilizce dil bilen bir personelin bulunmasında sorun yaşanmadığı belirtilmektedir.

Esnek çalışma saatleri ve seyahat problemi olmaması halinde iyi yetişmiş bir ihracat personeli için cinsiyet ayrımı yapılmadığı belirtilmiştir.

İleri teknoloji:

Türkiye'nin ihracat politikasında önümüzdeki yıllarda daha yüksek teknolojili ürünlerin ihraç edilmesi hatırlatıldığında olumlu görüşler alınmamıştır. Bölgenin genel olarak hedef pazarları olan Karadeniz Çanağı ve Ortadoğu ülkelerinde (belli bir kalitenin altına düşmeden) fiyat odaklı bir rekabet olduğu belirtilmiştir; bu yüzden önümüzdeki dönemlerde daha ileri teknoloji ürün ihraç etme hedefi zayıf görülmektedir. Bu açıdan, bu konuda bir atılım yapılması hedefleniyorsa farkındalığın ve aynı ölçüde firmaların kazancını artırıcı çözümlerin önerilmesi gerekmektedir.

Gümrük:

Çorum'da havaalanı olmaması, Merzifon'daki ve Tokat'taki havaalanının gümrüksüz olması ve ayrıca Tokat'taki Gümrük Müdürlüğü'nün kapatılması en büyük problemler olarak görülmektedir. Yine de Samsun'dan konteynır taşımacılığının başlaması, denizyoluyla yapılan ihracatlar için olumlu bir gelişme olarak görülmektedir.

Kur Riski:

Kur riski sonrası yaşanabilecek zararlar da ihracatçılar için önemli bir engel olarak görülmektedir. Bazı firmalar "forward" gibi finansal enstrümanları kullanarak bu riski azaltsa da yine de kurun fazla değişmesi bir risk olarak görülmektedir. TL'nin değerlenmesi ve asgari ücretin arttığı yıllarda ihracat mallarının iki kez pahalandığı belirtilmektedir.

Bilgi ve iletişim eksikliği:

Ülkelerin değişen ihracat koşulları veya ihracat yapılması düşünülen ülkelerin Pazar bilgilerine erişimde zorlanıldığı belirtilmektedir. Ekonomi Bakanlığı Ülke Masaları ve ihracat yapılacak ülkenin Türk Ticari Müşavirlik (ülke başkentleri) veya Ataşeliği arasında görev bölümü ve sorumlulukları konusunda eksikliklerin olduğu belirtilmektedir. Ayrıca 1 firmanın 1 senede yalnızca 3 kez Ülke Masaları'na başvurabiliyor olması yetersiz bulunmaktadır; bu sayının artırılması talep edilmektedir. Yapılan görüşmelerin genelinde firmaların daha fazla ihracat yapma potansiyeli/isteği olmasına rağmen bu konudaki bilgisizliklerinden dolayı hedefledikleri/yapabilecekleri ihracat değerlerine ulaşamamaktadırlar. İhracat hedefi yüksek

firmalar, pazara ulaşım yollarının belirlenmesi, firma ve ürünlerinin tanıtımını yapabilecekleri ortamlara erişim gibi konuların hibe desteğinden daha önemli olduğunu vurgulamıştır.

VII. DEĞERLENDİRME

- Ülkemizin 2023 yılı ihracat hedefine ulaşabilmesi adına daha **yüksek teknolojili ürünlerin üretimine yönelmek** gerekmektedir. Ancak, ihracat yapan Bölgedeki mevcut firmaların büyük çoğunluğu, teknolojilerini yeterli bulmaktadır. Bu kapsamda bu konuyla ilgili farkındalık faaliyetlerinin yanı sıra imalat firmalarının yüksek teknolojili ürünleri hangi ülkeye, hangi şartlarda ihracat edebileceği ile ilgili uzman ve pazar bilgisinin aktarılması önem taşımaktadır. İmkanlar dahilinde, daha yüksek teknolojili ürünlerin ihraç edilebilmesi adına makine alımı desteği verilebilir.
- İhracatın geliştirilmesi ve düşük teknolojili ürünlerden katma değeri yüksek ürünlere dönüşüm şeklindeki yapısal değişikliklerin gerçekleştirilebilmesi için üniversitelerin, ticaret ve sanayi odalarının, iş ve meslek oda/dernek/vakıflarının firmaları yönlendirmesi büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede bu sayılan kurumlar tarafında işletmelere birebir yönlendirme destekleri verilmesi için kurumlararası altyapının ve destek mekanizmalarının kurgulanması gerekmektedir.
- İhracat personelinde bulunması gereken özelliklerden en önemli ikisi ihracat mevzuatının ve yabancı dilin iyi bilinmesidir. Bu konuda özellikle dış ticareti iyi bilen personelin yetişmesi ile ilgili üniversite ve özel sektör arasında çalıştaylar düzenlenebilir ve imkanlar dahilinde bu konuda yapılabilecek iyileştirmeler tartışılabilir. Bu konuda bir destek mekanizması geliştirilebilir.
- Çalışmamıza katılan firmaların büyük çoğunluğu kurumların verdiği ihracat desteklerinden faydalanmış gözükmektedir. OSB veya TSO'larda bu firmaların yaşadığı tecrübeleri, diğer firmalara aktarabilmesi; bu konuda farkındalığın artırılması ve ihracat desteklerinden yararlanmak isteyen firmaların kapasitelerinin geliştirilebilmesi açısından önem taşımaktadır.
- Yine ihracat desteği veren kurumların güncel desteklerini ve şartlarını aktaracağı seminerler düzenlenebilir.
- Fuar katılım desteği; çalışmamıza katılan firmalar tarafından ihracatın artırılması açısından çok önemli görülmektedir. Fuar katılım desteği veren kurumlarla özel sektör arasında işbirliği ve uyumun geliştirilmesi gerekmektedir.
- Bölgenin yüksek ihracat gerçekleştirdiği veya potansiyeli olan ülkelerin Ticari Ateşe ve Müşavirlikleriyle temas halinde olunarak ülkelerin güncel bilgileri ve iyi örneklerin içinde olduğu toplantıların gerçekleştirilebilmesi; özel sektör ve Ekonomi Bakanlığı yetkilileri arasındaki iletişimin güçlenmesi ve ihracatın artabilmesi açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

1.TÜİK, 2013 Yılı TR83 Bölgesi İhracat Verileri, Basılmamış Doküman, 2014.

2.Samsun TSO, Samsun İhracat Stratejisi ve Eylem Planı, OKA Doğrudan Faaliyet Desteği, Ek-2: İşletmeler İçin İnternet Anketi, 2012.

3.DOLSAR, Yeşilırmak Havzası Gelişim Projesi, 2006.

4.TC Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı, 2014.

5.TC Ekonomi Bakanlığı, 2023 Türkiye İhracat Stratejisi, 2012.

TEŞVİK DEĞERLENDİRME RAPORU

Teşvik Uygulamalarının Elazığ Özelinde Değerlendirilmesi

Abdulvahap YOĞUNLU[1], **Mustafa Selim ÖZATAY**[2]

ÖZET

Ülkeler mali, ekonomik ve sosyal politikalarının yönünü belirlemek, ekonomik ve sosyal kalkınmanın araçlarını düzenlemek amacıyla özel sektör yatırımlarına yönelik bazı özendirici tedbirler geliştirirler. Bu tedbirler, ülkenin mali, ekonomik ve sosyal politikalarında belirlenen amaçlara uygun olarak düzenlenir. Bu amaçlar genel olarak, üretim, rekabet düzeyi, istihdam, gelişmişlik farkları, katma değer üretimi, ihracat-ithalat dengesi gibi unsurlar ile ilgilidir. Ülkemizde 1913 yılında yürürlüğe giren "Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati" ile birlikte başlayan teşvik serüveni, farklı amaçlara yönelik geliştirilen politikalar ile günümüze kadar gelmiştir. 2012 yılında bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmanın yanında küresel ekonomik gelişmelere ayak uydurmak ve ülkenin mali ve ekonomik gelecek stratejisini oluşturmak için 6 ana amaç doğrultusunda yeni bir teşvik sistemi uygulamaya konmuştur. Elazığ, yeni teşvik sisteminde sektörel rekabet bakımından mağdur edildiğini düşünen ve bu bağlamda önemli bir kamuoyunun oluştuğu illerin başında gelmektedir. Yeni teşvik sistemi ile oluşturulan en avantajlı 6. Bölge illerine en yakın illerden biri olan Elazığ'da oluşan bu değerlendirmelerin bilimsel temelde bir analizi yapılmamıştır. Bu çalışma ile, son on yılın teşvik unsurları tahlil edilerek yeni teşvik sisteminin Elazığ'da yansımaları değerlendirilmiştir. Yapılacak değerlendirme neticesinde ortaya çıkan sonuçlar, dinamik bir yapıya sahip yeni teşvik sisteminde olası değişikliklerde Elazığ ile ilgili düzeltmelere ilişkin önemli bilgiler verecektir.

Anahtar Kelimeler: *Teşvik Politikaları, Bölgesel Kalkınma, Yatırımlarda Devlet Yardımları*

ABSTRACT

Governments put into practice some incentive policies for private sector investments to adjust the direction of economic and social policies. These policies are composed according to targets of fiscal, economic and social policies. These targets are generally about production, the level of competition, employment, development gap, value added production and import-export balance. In Turkey, with the law "Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati" in 1913, investment incentive system was started. In 2012, to remove regional development gap, in addition to keep up with development of global economic world and to crate economic strategy for the future, a new investment incentive system has been put into practice with 6 basic targets. Elazığ is one of the aggrieved cities in this incentive system and in the city, people think that the incentive system is inequitable for Elazığ. Elazığ is in region 4 in the system that consists 6 regions as region 6 is the most advantaged region. However, although there are comments about the injustice of the incentive system, there is not yet scientific evaluations. In this study, the effects of investment intensive system in last 10 years is evaluated. As the result of this study, changes in a new possible investment intensive system will be able to ensure corrections for Elazığ.

Keywords:*Incentive Policies, Regional Development, Governmental Supports in İnvestments*

GİRİŞ

Ülkeler mali, ekonomik ve sosyal politikalarının yönünü belirlemek, ekonomik ve sosyal kalkınmanın araçlarını düzenlemek amacıyla özel sektör yatırımlarına yönelik bazı özendirici tedbirler geliştirirler. Bu tedbirler, ülkenin mali, ekonomik ve sosyal politikalarında belirlenen amaçlara uygun olarak düzenlenir. Bu amaçlar genel olarak, üretim, rekabet düzeyi, istihdam, gelişmişlik farkları, katma değer üretimi, ihracat-ithalat dengesi gibi unsurlar ile ilgilidir. Bir başka ifade ile devletin teşvik politikaları, ülkede gelişmesi hedeflenen sektörlerden istihdam politikalarına, ülke içinde gelişmişlik farklarından iç göçün yönüne kadar birçok sosyal ve ekonomik unsuru şekillendirmeyi amaçlar.

Bu noktada, ülkelerin uyguladığı teşvik politikaları ülkenin aynı zamanda gelecek stratejisini oluşturur.Dünyanın her ülkesinde uygulanan teşvik politikalarının başarısı, günümüzde ülkelerin sosyal ve ekonomik gelişmesinde en önemli unsur haline gelmiştir.Ülkeler düzenledikleri teşvik politikalarını uygulayabilme başarılarına göre küresel alanda rekabet edebilir olmuşlardır.Örneğin, Güney Kore'de 2000 yılından sonra uygulanan teşvik politikaları, ülkenin dünya ölçeğinde güçlü bir ekonomiye sahip olmasını sağlamıştır. Güney Kore, diğer ülkelerden farklı olarak, yüksek katma değer sağlayacak faaliyet alanlarının belirlenmesi ve bu alanlara yönelik Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik teşvik politikaları geliştirmiştir. 1960'lı yıllardan beri özel sektörün gelişmesine yönelik teşvik politikaları yürüten Güney Kore, uygulanan doğru devlet destekleri ile Hyundai, Kia, Daewoo, Samsung, LG, Kumho, Romanson gibi küresel markalar oluşturabilmiştir.[3]

Ülkemizde 1913 yılında sanayi alanında bazı atılımlar yapmak üzere "Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati" yasası ile kurumsal olarak başlayan teşvik uygulamaları, birçok amaca yönelik farklı yasalar ile günümüze kadar gelmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan

1 Koordinatör, Fırat Kalkınma Ajansı Elazığ Yatırım Destek Ofisi, vahap.yogunlu@fka.gov.tr

2 Uzman, Fırat Kalkınma Ajansı Elazığ Yatırım Destek Ofisi, mustafa.ozatay@fka.gov.tr

3 AKDEVE, Erdal, KARAGÖL, Erdal, Geçmişten Günümüze Türkiye'de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Sayı 37 – Temmuz 2013, s. 331-332

teşvik politikaları, ülkede özel sektörü güçlendirmeyi, sermaye birikimini artırmayı ve tasarrufları yatırımlara dönüştürüp yerli üretimi artırmayı amaçlamıştır.[1] 1960'lı yıllarda başlayan planlı kalkınma yıllarına kadar uygulanan teşvik politikalarında bölgesel farklar göz önüne alınmamıştır. Ülkemizde başlayan planlı dönem ile birlikte yatırım teşvik politikalarında daha kapsamlı amaçlar esas alınmıştır.1967 yılından itibaren Türkiye'de bölgesel gelişmenin gerçekleştirilmesi ve geri kalmış yörelerin teşviki ile kalkındırılması maksadıyla "Kalkınmada Öncelikli Yöreler" (KÖY) politikası başlatılmış ve teşviklere ilk kez bölgesel bir özellik kazandırılmıştır.[2]1980'li yıllardan itibaren ülkemiz serbest piyasa sistemine geçmeye yönelik ekonomik ve mali politikalar uygulamaya başlamıştır. Bu uygulamalar yatırımlarda devlet desteklerine de etki etmiştir. 24 Ocak 1980 yılında çıkarılan karar ile ülkemizde serbest piyasa koşullarında ve özel sektör öncülüğünde ekonomik kalkınmanın sağlanması için bazı sektörlere yönelik devlet destekleri geliştirilmiş ve ihracatın artırılması hedeflenmiştir.[3] 2009 yılına kadar uygulanan teşvik sisteminde, Kalkınmada Öncelikli Yöreler (KÖY) kapsamında giren iller hiçbir ayrıma tabii tutulmaksızın aynı oranda desteklenmiştir. 2009 yılında başlayan yeni teşvik sisteminde, iller ayrı ayrı kendi potansiyelleri ile değerlendirilerek, 4 Bölge esasına dayalı yeni bir teşvik sistemi kurgulanmıştır.

2012 yılında bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmanın yanında küresel ekonomik gelişmelere ayak uydurmak ve ülkenin mali ve ekonomik gelecek stratejisini oluşturmak için 6 ana amaç doğrultusunda yeni bir teşvik sistemi uygulamaya konmuştur. 2012 yılındaki teşvik sisteminin ilanından sonra, 2009 yılındaki teşvik sisteminde en avantajlı teşvik bölgesinde yer alan bazı 4. Bölge illerinde, avantajlarını yitirdiklerine dair bir kamuoyu oluşmuştur.

Elazığ, yeni teşvik sisteminde sektörel rekabet bakımından mağdur edildiğini düşünen ve bu bağlamda önemli bir kamuoyunun oluştuğu illerin başında gelmektedir.Yeni teşvik sistemi ileoluşturulan en avantajlı 6.Bölge illerine en yakın illerden biri olan Elazığ'da oluşan bu değerlendirmelerin bilimsel temelde bir analizi yapılmamıştır.Bu çalışma ile, son on yılın teşvik unsurları tahlil edilerek yeni teşvik sisteminin Elazığ'da yansımaları değerlendirilecektir. Yapılacak değerlendirme neticesinde ortaya çıkan sonuçlar, dinamik bir yapıya sahip yeni teşvik sisteminde olası değişikliklerde Elazığ ile ilgili düzeltmelere ilişkin önemli bilgiler verecektir.

1. 2000 YILINDAN SONRA UYGULANAN TEŞVİK SİSTEMLERİ

1.1. 5084 / 2004 ve 5035 / 2006 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki İle İlgili Kanunlar

2004 yılında çıkan ve 2006 yılında bazı değişiklikler yapılan bu teşvik paketinin temel amacı, kanunla belirlenen bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkânlarını artırmak şeklinde belirtilmiştir. 2 Temmuz 2004 yılında Resmi Gazetede yayımlanan 5084 Sayılı Teşvik Sistemi, fert başına düşen Gayrı Safi Yurtiçi Hasılası 1500 ABD $ altında olan illere;

- Gelir Vergisi Stopajı Teşviki
- İstihdam Desteği
- Sigorta Primi İşveren Paylarında Teşvik

1 SAVRUL, Burcu, DOĞRU, Bülent, TR 22 Düzey 2 Bölgesinin 2012 Yılı Teşvik Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, S. 1-20, Bahar 2013, s. 6-12

2 KARABIÇAK, Mevlüt, Türkiye'de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel ve Yerel Kalkınma Üzerine Olası Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2013, C.18, S.3, s.263-280, Isparta, 213, s. 266

3 YAVAN, Nuri, Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları Yayın No: 27, 2011, Ankara, S. 76-80

- Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi
- Enerji Desteği

Teşvik unsurlarını getirmiştir.

Elazığ, kanunun çıkarıldığı 2004 yılında fert başına düşen Gayrı Safi Yurtiçi Hasılası 1500 ABD $ altında olmadığı için ilk etapta kapsam dışında kalmış ancak, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nca 2003 yılı için belirlenen Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) sıralamasına göre endeks değeri eksi olan iller arasında yer aldığı için 1/4/2005 tarihi itibariyle teşvik kapsamına girmiştir.[1] Bu teşvik paketi kapsamına giren 49 il aynı oranda desteklenmiştir. Ancak teşvik kapsamına giren 49 ilin aynı orada desteklenmesi, görece daha az gelişmiş iller aleyhine sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle 2009 yılında Teşvik sistemi revize edilerek bölgesel teşvik uygulamasına geçilmiştir.[2]

Tablo 1. Elazığ Teşvik Verileri (2001 -2008)[3]

YIL	BELGE ADEDİ	SABİT YATIRIM TUTARI (Milyon TL)	TOPLAM İSTİHDAM
2001	25	23	641
2002	4	41	272
2003	6	3	139
2004	12	8	209
2005	25	99	1.095
2006	10	15	358
2007	18	43	412
2008	23	125	594
Toplam	123	357	3720

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

2001-2008 yılları arasında Elazığ'da toplam 123 Teşvik Belgesi düzenlenmiştir. Düzenlenen 123 teşvik belgeli yatırımın toplam sabit yatırım tutarı 357 Milyon TL'dir. 2001 – 2008 yılları arasında yapılan Teşvik Belgeli yatırımlarda toplam 3720 istihdam öngörülmüştür. 2005 yılı, Elazığ'da toplam 99 Milyon TL'lik 25 yatırım ile 1095 istihdam sağlanarak, 2001 - 2008 yılları arasında en fazla istihdamın sağlandığı yıl olmuştur. En fazla sabit yatırım tutarı 125 Milyon TL ile 2008 yılında gerçekleşmiştir. 2001 – 2008 yılları arasında uygulanan teşvik sisteminde sektör ayrımı olmadan, yatırım yeri esas alınarak yatırımcılara teşvik sağlanmıştır. Sektör kısıtlamasının olmaması ile gerçekleşecek her türlü yatırımın ilde teşvik edilmesine imkân sağlamaktadır.

1 http://www.kto.org.tr/yatirimlarin-ve-istihdamin-artirilmasina-yonelik-vergisel-tesvikler-412s.htm , Erişim: 01.03.2015

2 5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki İle İlgili Kanun

3 Tablolarda verilen rakamlar, teşvik belgesi başvurularında yatırımcılar tarafından öngörülen rakamlardır.

Tablo 2. Malatya Teşvik Verileri (2001 -2008)

YIL	BELGE ADEDİ	SABİT YATIRIM TUTARI (Milyon TL)	TOPLAM İSTİHDAM
2001	19	60	833
2002	26	72	1.295
2003	19	71	1.332
2004	34	36	2.288
2005	22	16	2.488
2006	27	62	1.007
2007	24	33	874
2008	39	73	930
Toplam	**210**	**423**	**11.047**

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tablo 3. Diyarbakır Teşvik Verileri (2001 -2008)

YIL	BELGE ADEDİ	SABİT YATIRIM TUTARI (Milyon TL)	TOPLAM İSTİHDAM
2001	29	72	1.514
2002	14	81	842
2003	8	17	486
2004	19	15	588
2005	20	29	437
2006	19	36	403
2007	41	231	1.377

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

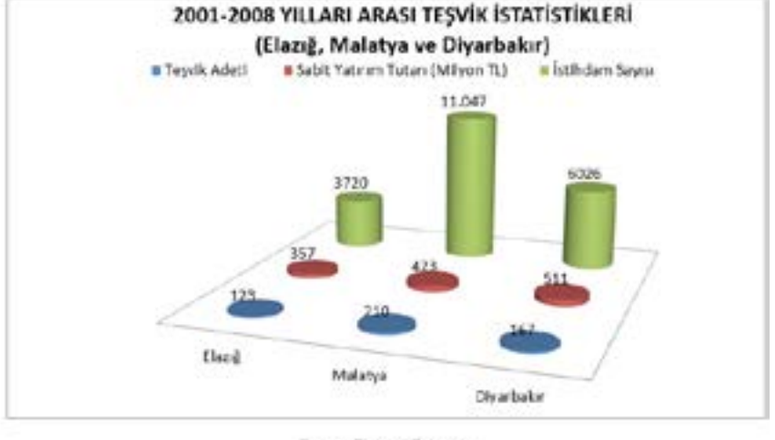

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

2001-2008 yılları arası Elazığ'ın teşvik verileri ile Elazığ'a komşu Diyarbakır ve Malatya illerinin teşvik verileri karşılaştırıldığında, Elazığ'ın her iki komşu ilin gerisinde kaldığı görülmektedir. Belirtilen yıllar arasında Diyarbakır'da öngörülen istihdam Elazığ'ın 2 katı kadar iken, Malatya'da öngörülen istihdam Elazığ'ın yaklaşık 3 katı kadardır. Yine her üç il, teşvik belgesi sayısı bakımından karşılaştırıldığında, Malatya'da söz konu yıllar arasında alınan teşvik belgesi saysının, Elazığ'da alınan belge sayısından % 70 daha fazla olduğu görülür. Aynı şekilde Diyarbakır'da alınan teşvik belgesi sayısı, Elazığ'daki sayıdan % 35 fazladır.Teşvik belgesi sayısı ile istihdam sayıları karşılaştırıldığında, Elazığ'da her bir teşvik belgesinin ortalama 30 istihdam öngörüldüğü görülür. Bu oran Malatya'da 52 iken Diyarbakır'da 36'dır. Malatya'da tekstil gibi istihdam yoğun sektörlerin varlığının, istihdam sayısını artırdığı söylenebilir. 2001 - 2008 yılları arasında uygulanan teşvik sisteminde sektör kısıttı olmamasına rağmen, kendisine benzer komşu iller ile kıyaslandığında Elazığ'da istenilen düzeyde yatırımın gerçekleşmediği söylenebilir.

1.2. 2009/15199 Sayılı Teşvik Sistemi

2009 yılında açıklanan teşvik sisteminin amacı, kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler ile uluslararası anlaşmalara uygun olarak tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdamı artırmak, yatırım eğiliminin devamlılığını ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, uluslararası rekabet gücünü artıracak teknoloji ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımları özendirmek, doğrudan yabancı yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek, çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemektir.[4]2009 yılı Teşvik sistemi, bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi amacının yanında, yeni rekabet koşullarında ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlayacak bazı faaliyetlerin geliştirilmesini de amaçlamıştır.Bu amaç doğrultusunda, üretimde katma değerin yükseltilmesi, yüksek ve orta teknolojik üretimin artırılması için araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin özendirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca daha önceki teşvik sistemlerinde 49 ilde aynı araçlar ve miktarlar ile uygulanan destekler, 2003 Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) verilerine göre belirlenen 4 Bölgede farklı miktar ve araçlar esas alınarak uygulanmaya başlanmıştır. Böylece farklı özeliklere sahip olan 49 ilde aynı oranda uygulanan desteklerin ortaya çıkardığı eşitsizliklerin giderilmesi hedeflenmiştir.

2009 yılında uygulanmaya başlayan teşvik sisteminin getirdiği bir başka değişiklik ise bölgesel desteklerin, sektörel önceliklere göre uygulanmasıdır.Türkiye'de 2009 yılından önce uygulanan teşvik sistemlerinin tümünde bölgesel destekler, sektörel öncelikler gözetilmeden dağıtılmıştı.2009 yılından sonra ise illerde desteklenecek yatırımların hangi sektörlerden olması gerektiği belirlenerek bölgesel teşvik unsurları, sadece belirlenen sektörlere yönelik olarak verilmeye başlanmıştır.

2009 yılında Elazığ, Malatya, Tunceli ve Bingöl illeri ile birlikte (TRB1 Bölgesi) en avantajlı bölge olan 4.Bölgede yer almıştır.Elazığ'ın içinde bulunduğu bölgenin bölgesel teşvik desteklerinden yararlanabileceği sektörler ve asgari yatırım tutarları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

4 2009/15199 Bakanlar Kurulu Kararı

Tablo 4: 2009 Teşvik Sistemine göre TRB1 Bölgesi'nde (Elazığ, Malatya, Bingöl, Tunceli) Desteklenecek Sektörler

NO	SEKTÖRÜN US 97 KODU	Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	Asgari Yatırım Tutarları ve Kapasite
1	11-12-13-14	*madencilik ve taşocakçılığı yatırımları (1 inci grup madenler, mıcır, rödovanslı madencilik hariç)	500 Bin TL
2	15	Gıda ürünleri ve içecek imalatı	1 Milyon TL
	0121	*entegre hayvancılık yatırımları (entegre damızlık hayvancılık yatırımları dahil)	süt inekçiliği entegre tesislerinde 300 büyük baş,
3			büyük baş besicilik entegretesislerinde 500 büyük baş/dönem
			süt ve et yönlü küçük baş entegretesislerinde 1000 küçük baş/dönem
			kanatlı entegre tesislerinde 200.000 adet/dönem
4		*seracılık	10 dekar
5	0500.0.04	*su ürünleri yetiştiriciliği	500 Bin TL
6	17	*tekstil ürünleri imalatı (Dip not 8'de belirtilen konular hariç)	tekstilin aprelenmesi yatırımları için 15 Milyon TL, diğer yatırım konularında 500 Bin TL
7	18	*giyim eşyası imalatı	500 Bin TL
8	1912 ve 1920	*bavul, el çantası, saraciye, ayakkabı vb imalatı	500 Bin TL
9		*akıllı çok fonksiyonlu teknik tekstil	500 Bin TL
10	2010.0.02.55, 2021,	*döşemelik parke, kaplama, kontrplak, yonga levha, sunta, mdf vb. plakaların imalatı	2 Milyon TL
11	2519 ve 2520	*plastik ve kauçuk ürünleri imalatı (iç ve dış lastik imalatı hariç)	2 Milyon TL
12	2695.1.02, 2694.2.01, 2694.3.01	*metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı; sadeceçimento,beton veya suni taştan inşaat amaçlı prefabrik yapı elemanları, kireç, alçı	500 Bin TL
13	28	*metal eşya	2 Milyon TL
14	29	*makine ve teçhizat imalatı	2 Milyon TL
15	31	*elektrikli makine ve cihazları imalatı	2 Milyon TL
16	32	*radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	2 Milyon TL
17	361	*mobilya imalatı (sadece metal ve plastikten imal edilenler hariç)	2 Milyon TL
18	5510.1.01, 5510.2.01, 5510.5.02, 5510.5.04	*oteller	3 yıldız ve üzeri
19	5510.3.01	*öğrenci yurtları	100 öğrenci
20	6302.0.01	*soğuk hava deposu hizmetleri	500 metrekare
21	6302.0.03	*lisanslı depoculuk	1 Milyon TL
22	80 (809 hariç)	*eğitim hizmetleri (yetişkinlerin eğitilmesi ve diğer eğitim faaliyetleri hariç)	500 Bin TL
23	8511.0, 8511.0.01-05, 8511.0.99, 8531.0.01-03	*hastane yatırımı, huzur evi	100 kişilik huzur evi
24		tehlikeli atık geri kazanım ve bertaraf tesisleri	

2009 yılında Elazığ'ın da içinde bulunduğu TRB1 Bölgesinde 24 ana sektör bölgesel teşvik kapsamına alınmıştır.

Tablo 5. 2009 -2011 YILLARINDA BÖLGESEL TEŞVİK İSTATİSTİKLERİ (Elazığ)

YIL	BELGE ADEDİ	SABİT YATIRIM TUTARI (Milyon TL)	TOPLAM İSTİHDAM
2009	8	72	159
2010	57	206	917
2011	28	164	701
Toplam	**93**	**442**	**1777**

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

2009 – 2011 yılları arasında Elazığ'da 93 adet teşvik belgesi alınmıştır. Alınan bu teşvik belgelerinin toplam sabit yatırım tutarı 442 milyon TL olup, öngörülen toplam istihdam 1777'dir. 2010 yılında alınan 57 teşvik belgesi ile 206 milyon TL sabit yatırım tutarı ve toplam 917 istihdam gerçekleşmiştir.

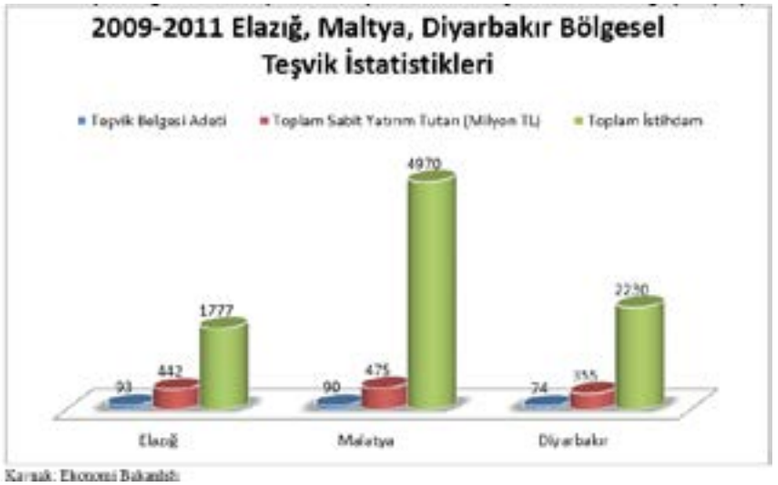

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

2009 – 2011 yılları arasında Elazığ, komşu illeri olan Malatya ve Diyarbakır ile karşılaştırıldığında, ilin teşvik belgesi sayısı bakımından Malatya ve Diyarbakır'dan önde olduğu görülmektedir. Sabit yatırım tutarı bakımından veriler incelendiğinde, Elazığ'ın söz konusu yıllarda teşvik belgeli yatırımların sabit yatırım tutarının, Diyarbakır'dan 87 milyon TL daha fazla, Malatya'dan ise 33 milyon TL daha az olduğu görülür. Ancak her üç ilin teşvik belgesine bağlı istihdam sayıları incelendiğinde, Elazığ'ın komşu illerin gerisinde kaldığı görülmektedir.Söz konusu yıllar arasında Malatya'da her bir teşvik belgesine 55, Diyarbakır'da 30, Elazığ'da ise 19 istihdam öngörülmüştür.Bu durum en önemli nedeni Malatya'da istihdam yoğun sektörlerde (tekstil, dokuma ve giyim) teşvik belgeli yatırımların yapılmasıdır.

2. MEVCUT TEŞVİK PAKETİ

19 Haziran 2012 tarih ve 28328 Sayılı Resmi Gazete de yayınlanarak yürürlüğe giren "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkındaki Kararı" ile mevcut teşvik sistemi yeni baştan düzenlenerek, bölge sayısı 6'ya çıkarılmıştır. Yeni Teşvik Sistemi, genel teşvik uygulamaları, bölgesel teşvik uygulamaları, büyük ölçekli yatırımların teşviki ve stratejik yatırımların teşviki olmak üzere dört ana birleşenden oluşmaktadır. Yeni teşvik sistemi temel olarak;

- Cari açığın azaltılması amacıyla ithalat bağımlılığı yüksek olan ara malı ve ürünlerin üretiminin artırılmasını;
- En az gelişmiş bölgelere sağlanan yatırım desteklerinin artırılmasını;
- Bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesini;
- Destek unsurlarının etkinliğinin artırılmasını;
- Kümelenme faaliyetlerinin desteklenmesini;
- Teknolojik dönüşümü sağlayacak yüksek ve orta-yüksek teknoloji içeren yatırımların desteklenmesini amaçlamaktadır.[5]

Bu amaçlar doğrultusunda yeni teşvik paketi kapsamında, teşvik sisteminin ana bileşenlerine ek olarak, tüm sektörleri pozitif etkileme potansiyeli bulunan "eğitim", "ulaştırma"gibi yatay alanların her bölgede öncelikli yatırımlar olarak desteklenmesine öncelik verilmiştir.[6]Bu yatay sektörlerin her bölgede teşviki ile yatırımların altyapı ve

5 012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar

6 Acar, Ozan, Çağlar , Eser, "Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme" TEPAV Politika Notu, 2012, s. 4

insan kaynağının ihtiyaçlarının tamamlanması hedeflenmiştir. Ulaştırma, test merkezleri ve eğitim sektörleri her bölgede öncelikli kabul edilerek ülkenin rekabet gücünün kalıcı olarak artırılması hedeflenmiştir. Yine 2012 yılında yürürlüğe giren yeni teşvik paketi ile OSB'lerdeki yatırımlara bir alt bölge desteklerinden yararlanma imkânı verilerek, ülkemizde kümelenmenin artırılması hedeflenmiştir.Yeni teşvik sistemi ile dezavantajlı bölgelere yapılacak yatırımların özendirilmesi amacıyla, yatırım döneminde yatırımcıya vergi indiriminden yararlanma imkânı verilmiştir.

2012 Teşvik Sistemi, Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren farklı şekillerde uygulanan teşvik politikalarından kapsam ve amaç bakımından çeşitli farklılıklar arz etmektedir.Yeni teşvik paketi ile bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi için 6.Bölge illerinde mekânsal teşvikler uygulanarak, oldukça avantajlı teşvikler ile yatırımcıların bu illere yatırım yapmaları özendirilmiştir.Ayrıca ülke için stratejik öneme sahip yatırım konuları ve büyük yatırımlar mekân farkı gözetmeden teşvik edilmiş ve ülkenin Kalkınma Planlarında belirlediği hedeflere yönelik oldukça etkin bir sistem geliştirilmiştir.Yine eğitim, ulaştırma, madencilik ve AR-GE gibi öncelikli yatırımların mekânsal farklar gözetilmeden desteklenmesi öngörülmüştür.Yeni Teşvik sistemi ile ülkemiş, ekonomik ve sosyal gelişmesinin amaç ve araçlarını belirlemiş bir ülke olmuştur.Bu anlamda mevcut teşvik sisteminin, Cumhuriyet tarihinin, amaç ve kapsam bakımından en gelişmiş teşvik sistemi olduğu ifade edilebilir.

3. MEVCUT TEŞVİK SİSTEMİNİN ELAZIĞ ÖZELİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. BÖLGESEL TEŞVİK İSTATİSTİKLERİ

Yeni Teşvik sisteminde, Elazığ 4.Bölgede yer almıştır.Yeni teşvik sisteminin uygulama usul ve esaslarını belirten "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ" Ek-2'de bölgesel teşviklerden yararlanacak sektörler belirlenmiştir. Bu kapsamında bütünleşik hayvancılık yatırımlarından seracılığa kadar toplam 50 sektör, bölgesel teşviklerden yararlanabilmektedir. Bu kapsamda Elazığ'da Tablo 6'da belirlenen 27 sektör, bölgesel desteklerden yararlanabilmektedir.

Tablo 6: Elazığ'dan bölgesel teşviklerden yararlanacak sektörler

SIO	CIS-97 Kodu	Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	4. Bölge 01.4.2015
1	0121	Entegre damızlık hayvancılık yatırımları dahil olmak üzere sadece hayvancılık yatırımları (ihracat %'si belirtilen asgari kapasite şartlarına uymayan yatırımlar hariç)	500 Bin TL
2	0200.0.04	Su ürünleri yetiştiriciliği (balık yavrusu ve yumurtası üretimi dahil)	200 Bin TL
3	15	Gıda ürünleri ve içecek imalatı (ihracat %'si belirtilen yatırım konuları hariç)	1 Milyon TL
4	17	Tekstil ürünleri imalatı (ihracat %'si belirtilen şartları sağlamayan iplik ve dokuma yatırımları hariç)	Tekstilde ağırlıklı yatırımları için 10 Milyon TL, diğer yatırım konularında 1 Milyon TL
5	18	Giyim eşyası imalatı	1 Milyon TL'nin üzerindeki tevsi ve modernizasyon yatırımları
6	1912 ve 1920	Seyrüsefer, el çantası, saraciye, ayakkabı ek imalatı	500 Bin TL
7	20	Ağaç ve mamul ürünleri imalatı (mobilya hariç), hasır ve buna benzer örülerek yapılan maddelerin imalatı	1 Milyon TL
8	21	Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	10 Milyon TL
9	2423	İlaç hammaddesi ve tıpta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünlerin imalatı	1 Milyon TL
10	2695.1.1,2694.2.01, 2696.3.01	Metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, siparişe hazır beton ürünleri imalatı, inşaat, ağır	1 Milyon TL
11	2720, 275	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi, metal döküm sanayi	1 Milyon TL
12	28	Metal eşya	1 Milyon TL
13	29	Makine ve teçhizat imalatı	1 Milyon TL
14	30	Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı	1 Milyon TL
15	31	Elektrikli makine ve cihazları imalatı	1 Milyon TL
16	32	Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	1 Milyon TL
17	33	Tıbbi aletler hassas ve optik aletler imalatı	500 Bin TL
18	361	Mobilya imalatı (sadece plastikten imal edilenler hariç)	1 Milyon TL
19	5510.3.01, 5510.3.02, 5510.3.03, 5510.3.02, 5510.3.04	Oteller	5 yıldız ve üzeri
20	5510.3.01	Öğrenci yurtları	100 öğrenci
21	6002.0.01	Soğuk hava deposu hizmetleri	200 metreküp
22	6002.0.03	Lisanslı depoculuk	1 Milyon TL
23	80 (809 hariç)	Eğitim hizmetleri (özel burslu eğitim hizmetleri dahil, yeniliklerine eğitimleri ve diğer eğitim faaliyetleri hariç)	200 Bin TL
24	9211.0.01-05, 9211.0.99, 9551.0.01-05	Hamam yatırım, restorasyı	Hamam: 200 Bin TL Restorasyı: 100 kişi
25		Atıklı yağ fonksiyonlu tekstil tesisi	500 Bin TL
26		Atık geri kazanım veya bertaraf tesisleri	500 Bin TL
27		Seracılık	10 dekar

Yeni Teşvik paketi ile Elazığ'da 2009'da bölgesel teşvik desteklerinden yararlanılan sektörler 24'ten 27'ye yükseltilmiştir. 2009 teşvik sisteminde bölgesel teşvik kapsamına girmeyen,

- Kâğıt ve kağıt ürünleri imalatı
- İlaç/eczacılıkta ve tıpta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünlerin imalatı
- Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi, metal döküm sanayi
- Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı
- Tıbbi aletler hassas ve optik aletler imalatı

sektörleri yeni teşvik sistemi ile bölgesel teşvik kapsamına alınmıştır. 2009 teşvik sisteminde bölgesel teşvik kapsamına giren

- Madencilik ve taş ocakçılığı yatırımları (1. grup madenler, mıcır, rödovanslı madencilik hariç)
- Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı (iç ve dış lastik imalatı hariç)

Sektörleri ise yeni teşvik paketinde Elazığ'da Bölgesel Teşvik kapsamı dışında

bırakılmıştır. Madencilik faaliyetleri öncelikli sektör kabul edildiğinden dolayı, bu sektördeki faaliyetler Elazığ'da 5. Bölge desteklerinden yararlanabilmektedir.Ancak Elazığ'da önemli bir sektör olan "Plastik ve kauçuk ürünleri" yatırımlarının bölgesel teşvik dışında bırakılmasının, ilde bu sektörün gelişmesine olumsuz etkilerinin olduğu söylenebilir.

Tablo 7. 2012 Yılı ve Sonrasında Alınan Bölgesel Teşvik Belgeleri Verileri - Elazığ

YIL	BELGE ADEDİ	SABİT YATIRIM TUTARI (Milyon TL)	TOPLAM İSTİHDAM
2012	23	94	481
2013	20	93	763
2014	17	77	219
Toplam	**60**	**264**	**1463**

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Mevcut teşvik paketi kapsamında Elazığ'da 1 Ocak 2015 tarihine kadar toplam 60 adet teşvik belgesi alınmış ve alınan teşvik belgeleri kapsamında toplam 264 milyon TL sabit yatırım tutarı ve 1463 istihdam öngörülmüştür.

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Elazığ'da 2009, 2010 ve 2011 yıllarında yatırımcılar tarafından toplam 93 teşvik belgesi alınarak 442 milyon TL sabit yatırım tutarı ve 1777 istihdam öngörülmüştür. 2012 – 2015 Ocak tarihleri arasında Elazığ'da bölgesel teşvik verileri incelendiğinde, bir önceki döneme göre dramatik düşüşlerin olduğu görülmektedir.2009-2012 yılları arasında 93 teşvik belgesi alınmışken, yeni dönemde bu sayı % 55 gerileyerek 60 adet olmuştur.Yine yeni dönemde toplam sabit yatırım tutarı bir önceki döneme göre % 67 düşmüştür.Toplam istihdam sayısı yeni dönemde düşmüş olmakla birlikte teşvik belgesi başına düşen istihdam sayısı 19 dan 24'e yükselmiştir.

Tablo 8. 2012 – 2015 Elazığ Bölgesel Teşvik Yatırımlarının Sektörel Dağılımı[7]

SEKTÖR	BELGE ADEDİ	SABİT YATIRIM TUTARI (Milyon TL)	TOPLAM İSTİHDAM
Eğitim	6	21	197
Sağlık	3	12	38
Turizm	15	99	285
İstihraç ve İşleme	9	33	144
Elektrikli Makinalar	1	1	10
Madeni Eşya	2	9	37
Makine İmalatı	1	3	15
Demir – Çelik	1	3	15
Dokuma ve Giyim	1	2	10
Gıda ve İçki	6	38	527
Orman Ürünleri	2	4	25
Hizmetler- Diğerleri	1	1	15
Pişmiş Kil ve Çimento Gereçleri	7	21	94
Lastik ve Plastik[12]	2	10	18
Mes.Bil.Ölç.Op.Do	1	2	10
Bitkisel Üretim	1	2	10
Su Ürünleri	1	3	13
TOPLAM	60	264	1463

2012 Ocak - 2015 Ocak (Ocak ayı dâhil edilmemiştir) tarihleri arasında yatırımcılar için Elazığ'da 17 farklı alt sektörde Bölgesel Teşvik Belgesi düzenlenmiştir.[8]

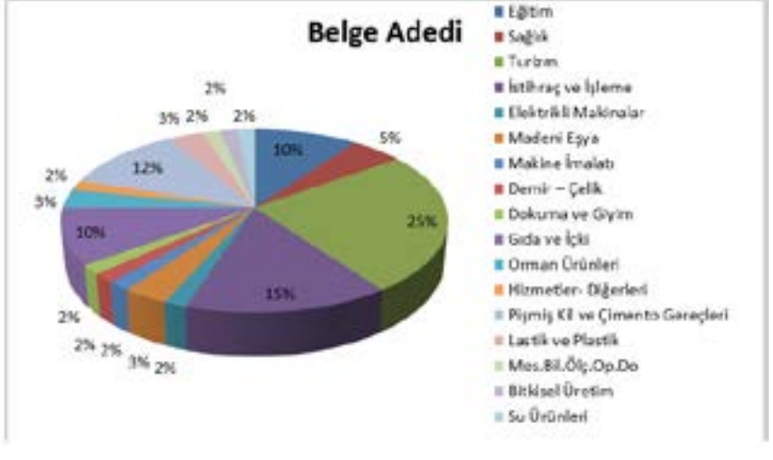

7 2012 – 1 Ocak 2015 tarihleri arası.

8 Ekonomi Bakanlığı

Bu tarihler arasında belge adedi bakımından en yüksek değer, 15 adet teşvik belgesi ile turizm sektöründe gerçekleşmiştir. Turizm sektörünü, sırasıyla 9 adet teşvik belgesi ile "İstihraç ve İşleme (madencilik)" sektörü, 7 adet ile "Pişmiş Kil ve Çimento Gereçleri" sektörü, 6 adet teşvik belgesi ile "gıda-içki" ve "Eğitim" sektörleri takip etmektedir.

Söz konusu yıllar arası en fazla yatırım tutarının turizm sektöründe olduğu görülmektedir.Turizm sektöründe öngörülen yatırım tutarı belirtilen tarihler arasındaki toplam yatırım tutarının % 38'ini oluşturmaktadır.

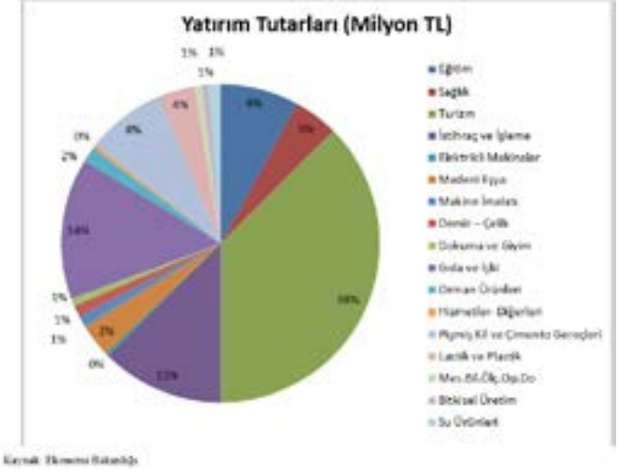

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Gıda ve İçki sektörü % 14, İstihraç ve İşleme % 13, Eğitim ve Pişmiş Kil ve Çimento gereçleri % 8'lik oranlar ile turizm sektöründen sonra en fazla yatırım tutarlarının öngörüldüğü sektörlerdir.

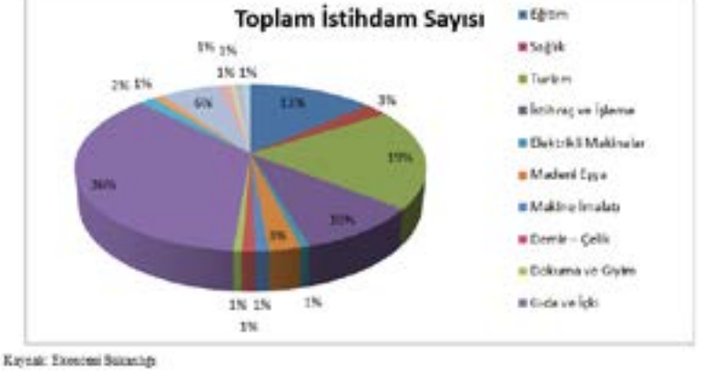

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Toplam 527 kişilik istihdam sayısı ile Gıda ve İçki sektörü belirtilen tarihler arasında öngörülen toplam istihdamın % 36'sını oluşturmaktadır.Yatırım tutarı ve belge adedi bakımından en yüksek değer ve orana sahip olan turizm sektöründe toplam 285 istihdam öngörülmüştür;

bu değer toplam öngörülen istihdam sayısının % 19'una denk gelmektedir.Yine sırayla, Eğitim, İstihraç ve İşleme ve Pişmiş Kil ve Çimento Gereçleri sektörlerinde, diğer sektörlere oranla daha fazla istihdam öngörülmüştür.

3.2. GENEL TEŞVİK İSTATİSTİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2009 yılında yürürlüğe giren teşvik sistemi ile birlikte, bölgesel olarak belirlenen sektörler dışında kalan sektörler, bölge veya iller için belirlenen asgari yatırım tutarını geçtiği takdirde Genel Teşvik Uygulamaları ile desteklenmektedir.Genel Teşvik kapsamına giren yatırımlar, KDV İstisnası ve Gümrük Vergisi Muafiyeti desteklerinden yararlanabilmektedir.2012 yıllında ilan edilen teşvik sisteminde Elazığ'da 27 ana sektör bölgesel teşvik desteklerinden yararlanabilmektedir. Bu sektörlerin dışında kalan yatırımlar, teşvik edilmeyen yatırım konuları hariç olmak üzere, asgari 500 bin TL asgari yatırım tutarını sağladıkları takdirde, Genel Teşvik destek unsurlarından yararlanabilmektedirler.

Tablo 9. 2009 -2014 GENEL TEŞVİK İSTATİSTİKLERİ - ELAZIĞ

YIL	BELGE ADEDİ	SABİT YATIRIM TUTARI (Milyon TL)	TOPLAM İSTİHDAM
2009	13	20	158
2010	17	32	136
2011	20	1.333	368
2012	8	34	105
2013	12	289	225
2014	13	81	177
TOPLAM	**83**	**1789**	**1169**

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

2009- 2014 yılları arası yatırımcılar tarafından Elazığ'da toplam 83 genel teşvik belgesi alınmış, toplam 1.789 milyon TL yatırım tutarı ve 1169 istihdam öngörülmüştür. Söz konusu yıllar arasında öngörülen genel teşvik belgeli yatırım tutarının % 75'i, 1.333 milyon TL ile 2011 yılında gerçekleşmiştir.Bu yüksek oranın ana nedeni Elazığ'da gerçekleşen 2 adet enerji yatırımıdır.[9]Bu iki yatırımın toplam sabit yatırım tutarı 1.256 milyon TL'dir.En yüksek ikinci yatırım tutarı 289 milyon TL ile 2013 yılında gerçekleşmiştir. 2013 yılında, Baskil'de yapımı devam eden çimento fabrikası için düzenlenen teşvik belgesinin yatırım tutarı 226 milyon TL'dir. Bu yatırım, 2013 yılında öngörülen genel teşvik belgeli toplam sabit yatırım tutarının % 78'ini oluşturmaktadır. Geriye kalan yatırım tutarının büyük bir kısmı ise, 20 milyon TL enerji, 15 milyon TL lastik-plastik, 11 milyon TL olarak istihraç ve işleme sektörlerinde gerçekleşmiştir. 2014 yılında toplam 81 milyon yatırım tutarı öngörülmüştür.Bu yatırım tutarının % 50'sini 39 milyon TL ile HES yatırımı oluşturmaktadır. 2014 yılında geriye kalan yatırım tutarı, 4 belge ve 10 milyon TL yatırım ile lastik-plastik sektörü, 1 belge ve 15 milyon TL yatırım ile kâğıt sektörü, 2 belge ve 8 milyon yatırım tutarı ile diğer sektörü oluşturmaktadır.

Belge adedi, yatırım tutarı oranında olduğu gibi belirtilen tarihler arasında en yüksek istihdam, 368 kişi ile 2011 yılında gerçekleşmiştir. Öngörülen istihdamın 125'i enerji sektöründe, , 202'si ise imalat sektöründe gerçekleşmiştir. Geriye kalan istihdam, belediye altyapı alt sektörlerinden oluşan hizmetler sektöründe öngörülmüştür.

9 2011 yılında Beyhan Barajı ve Hidroelektrik Santrali yatırımının sabit yatırım tutarı 896 milyon ve Pembelik Elektrik Enerjisi Üretimi (HES) için alınan teşvik belgesinin sabit yatırım tutarı 360 milyon TL'dir.

3.3. GENEL VE BÖLGESEL TEŞVİK KARŞILAŞTIRMASI

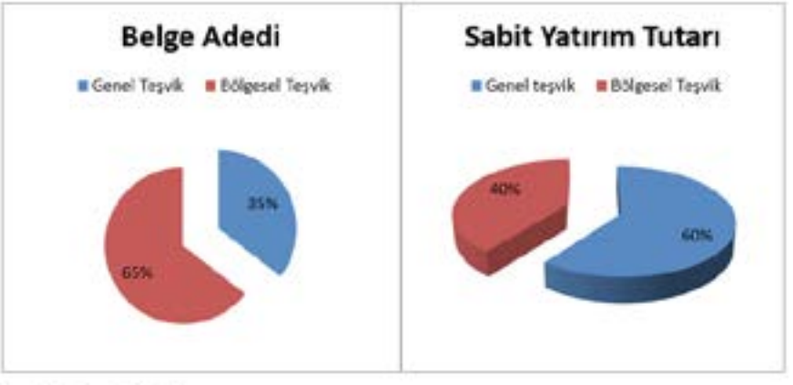

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

2012 Ocak – 2015 Ocak tarihleri arasında Elazığ için gerçekleşen genel ve bölgesel teşvik verileri incelendiğinde, toplam belge adedinin % 65'inin bölgesel, % 35'inin genel teşvik belgesi olarak düzenlenmiş olduğu görülür. Bir başka ifade ile Elazığ'da teşvik belgeli yatırımların % 65'i bölgesel teşvik desteklerinden yararlanmaktadır. Bölgesel teşvik desteklerinden yararlanabilecek 50 sektörden 27 sektörün Elazığ'da bölgesel teşviklerden yararlanabilmesine ve belirlenen bu 27 sektörde sabit yatırım tutarı ve sektöre özel bazı şartların bulunmasına rağmen Elazığ'da alınan bölgesel teşvik belgesi adedinin, genel teşvik belgesi adedinden daha fazla olması, belirlenen 27 sektörün ilin yatırım içeriğini önemli bir ölçüde karşıladığı anlamına geldiği söylenebilir. Ancak ilde gerçekleşen genel teşvik belgeli bazı yatırımlar incelendiğinde, bazı sektörlerin bölgesel teşvikten yararlanması gerektiği değerlendirilmektedir. Örneğin Lastik ve Plastik sektöründe 2013 ve 2014 yıllarında toplam 5 adet teşvik belgesi düzenlenmiş, toplam 25 milyon TL'lik sabit yatırım.ve 92 istihdam öngörülmüştür. Bu verilere dayanarak, Elazığ'da 1 milyon TL sabit yatırım tutarı üstü lastik ve plastik yatırımların bölgesel teşvik kapsamında desteklenmesi, ilde bu sektörün önünü açacaktır.

Yatırım tutarları incelendiğinde, Elazığ'da öngörülen toplam yatırım tutarının % 60'ını Genel Teşvik, geriye kalan % 40'lık kısmını bölgesel teşvik yatırımları oluşturmaktadır. Ancak 2013 yılında çimento fabrikası için alınan genel teşvik belgesi (226 milyon TL yatırım Tutarı), toplam genel teşvik belgeli yatırımların tutarının (404 milyon TL) % 56'sına tekabül etmektedir. Bu yatırıma ait tutar hariç tutulduğunda, bölgesel teşvik belgeli yatırımların oranı % 60'a yükselmektedir.Bu rakamlar, bölgesel teşvik yatırımların Elazığ'daki ağırlığını göstermektedir.

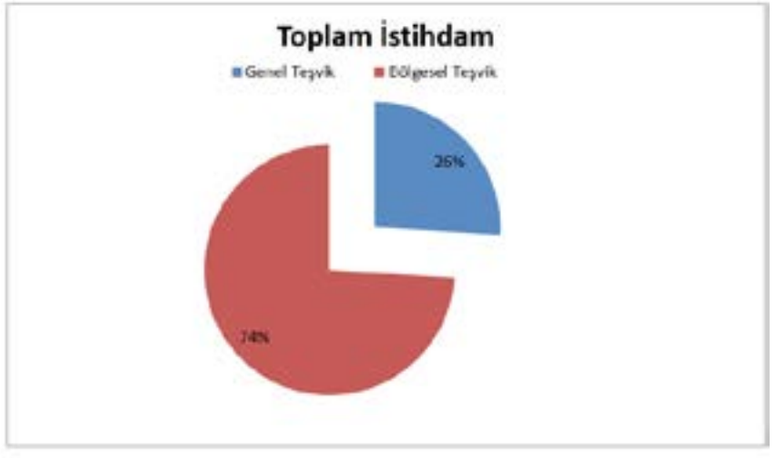

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

2012 Ocak – 2015 Ocak tarihleri arasında genel ve bölgesel teşvik uygulamalarında öngörülen istihdam sayıları mukayese edildiğinde, Elazığ'da öngörülen istihdamın (teşvik belgeli) % 74'ünün (1443) bölgesel teşvik belgeli yatırımlardan, geriye kalan % 26'lık (507) kısmın ise genel teşvik uygulamalarından kaynaklı olduğu görülür. İstihdam ile ilgili veriler, 4. Bölge bölgesel teşvik unsurlarının, 6.Bölge destekleri kadar istihdama avantajlar sağlamamasına karşın, istihdama genel teşvikten daha fazla katkıda bulunduğunu göstermektedir.

3.4. 6. BÖLGE İLLERİ (ŞANLIURFA, DİYARBAKIR) İLE KARŞILAŞTIRMA

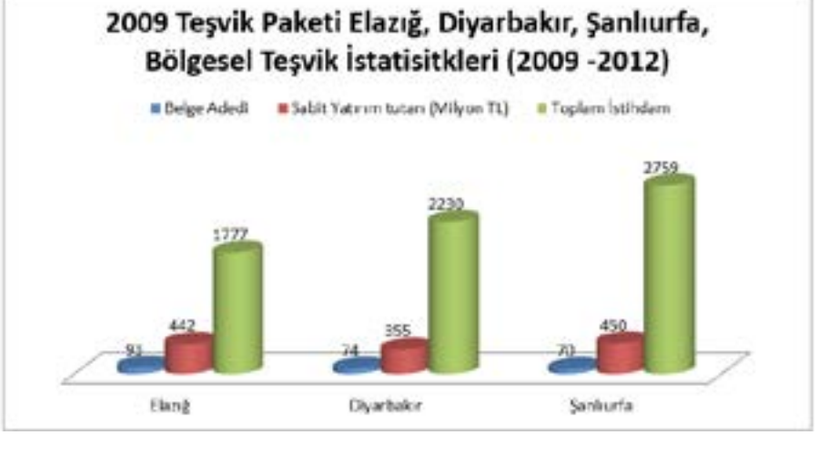

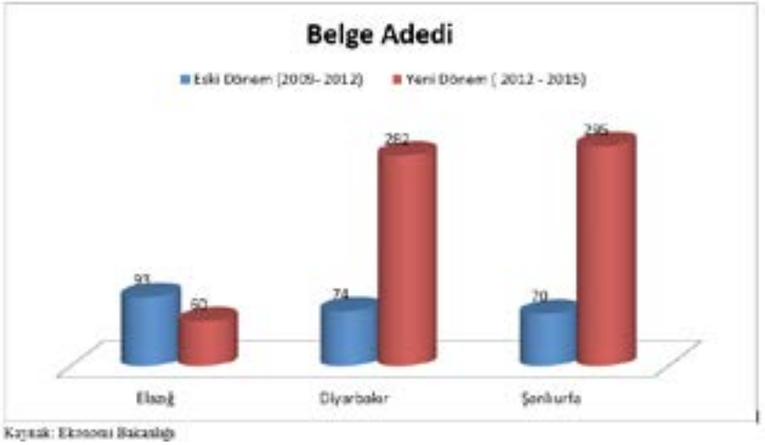

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Yeni Teşvik paketi ile 6. Bölge illerinden olan Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın teşvik sayılarında önemli artışlar olduğu görülmektedir. Yeni dönem ile Diyarbakır'da düzenlenen teşvik belgesi sayısının, Elazığ'da düzenlenen belge sayısından yaklaşık olarak 5 kat (% 470) daha fazla olduğu görülmektedir. Önceki teşvik sisteminde, 2009-2012 arasında Elazığ'da yatırımcıların düzenlediği teşvik belgesi sayısı Diyarbakır'daki sayıdan % 25 daha fazla olmasına karşın, yeni dönemde Elazığ, Diyarbakır'ın oldukça gerisinde kalmıştır. Yeni dönemde Elazığ'ın teşvik belgesi adedi 93'ten 60'a inerek belge sayısında % 35'lik bir düşüş olurken, Diyarbakır'da ise belge sayısı 74'ten 282 rakamına yükselmiş ve % 281 oranında bir artış olmuştur. Eski Dönemde Elazığ'da Şanlıurfa'dan 23 bölgesel teşvik belgesi daha fazla düzenlenmiş olduğu görülmektedir. Yeni Dönemde, 6. Bölge teşvikleri ile Şanlıurfa'da belge sayısı bir önceki döneme göre 4 kattan daha fazla artarak 70'den 295'e yükselmiştir. Elazığ, Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın aynı bölgede olduğu eski dönemde, Elazığ'da her iki ilden daha fazla teşvik belgesi düzenlenmesine karşın, Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın 6. Bölgeye geçmelerinden sonra, teşvik belgesi sayısında Elazığ'ı önemli ölçüde geride bıraktıkları görülür. Teşvik belgesi sayısındaki bu değişimler, yeni sistemin Diyarbakır veŞanlıurfa gibi 6. Bölge illerine avantaj sağladığını gösterirken, bu bölgeye coğrafi olarak yakın 4. Bölge ili olan Elazığ için ise dezavantajlara neden olduğunu göstermektedir. Yeni sistemin, Elazığ'ın yatırım çekme noktasında 6.Bölge komşu illeri ile rekabet kapasitesini düşürdüğü ve ilin yatırımlarında gözle görülür bir düşüşe neden olduğu ifade edilebilir. Sosyal, kültürel ve coğrafi konum olarak 6. Bölge illeri ile aynı bölgede yer alan Elazığ'ın teşvik bölgesinde farklı bölgede yer almasının, yatırım çekme noktasında ili komşu illerin gerisinde bıraktığı açıkça görülmektedir.

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Yeni dönemde Diyarbakır'da öngörülen toplam sabit yatırım tutarı, Elazığ'daki tutardan yaklaşık 6 kat, Şanlıurfa'nın yatırım tutarı ise 7 kattan daha fazla olmuştur. Eski dönemde Elazığ'ın öngörülen sabit yatırım tutarı, Şanlıurfa ile hemen hemen aynı iken, Diyarbakır'ın sabit yatırım tutarından % 25 daha fazladır. Yeni dönemde Elazığ'ın sabit yatırım tutarı eski döneme göre yaklaşık % 40 düşerken, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da öngörülen sabit yatırım tutarı eski döneme göre 4 kattan fazla artmıştır.

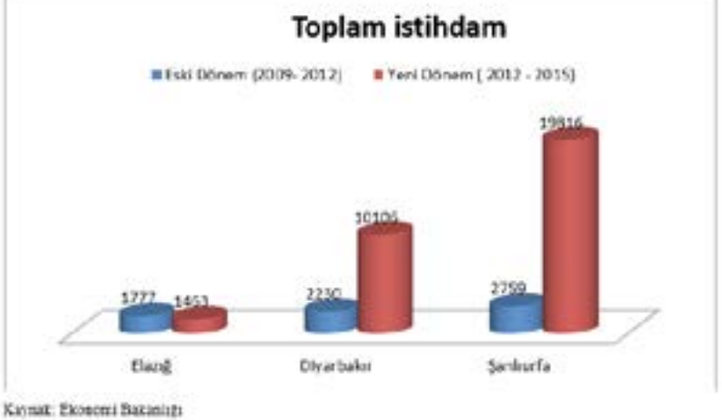

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Yeni Dönemde Elazığ'da, öngörülen toplam istihdam, Diyarbakır'daki sayıdan yaklaşık 7 kat, Şanlıurfa'daki sayıdan ise 13 kat daha az gerçekleşmiştir. Ayrıca yeni dönemde, toplam istihdam Diyarbakır'da 2330 kişiden 10106 kişiye yükselerek 4,5 kat, Şanlıurfa'da 2759'dan 19816'ya yükselerek 7 kart artarken, Elazığ'da toplam istihdam, 1777'den 1463'e düşerek yaklaşık % 20 oranında azalmıştır.

2012 yılından başlayan yeni bölgesel teşvik uygulamaları, 6.Bölge illerine önemli avantajlar getirmiştir. Bölgede uygulanan yeni sistem ile, teşvik edilmeyen sektörler dışında kalan bütün sektörler asgari 500 bin TL yatırım tutarı ile bölgesel teşvik kapsamına

alınabilmektedir. Bölgesel teşvik kapsamına alınan yatırımlar, 6.Bölgede, Elazığ'ın içinde bulunduğu 4. Bölgedeki destek unsurlarına ek olarak, Gelir Vergisi Stopajı Desteği ve Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği gibi teşvik unsurlarından 10 yıl boyunca yararlanabilmektedir. Ayrıca 6.Bölgede OSB'lerde yapılacak yatırımlarda desteklerden yararlanma süresi 12 yıla ulaşmaktadır.Yine 6.Bölge illerinde.yapılacak yatırımlarda kurumlar vergisindeki indirimin yatırıma katkı oranı % 50 iken Elazığ'da bu oran % 25'tir. Tüm bunlara ek olarak, yatırımcılar, 6.Bölgeye yaptıkları yatırımlarda yararlanacakları kurumlar vergisi indiriminin % 80'lik kısmını yatırım döneminde kullanabilmekte olup bu miktar diğer teşvik bölgelerine kıyasla önemli bir avantaj sağlamaktadır.Bölgeler arası eşitsizliği gidermek amacıyla 6.Bölge illerine sağlanan bu avantajlar, 6.Bölge illerine coğrafik ve kültürel olarak yakın olan illeri ekonomik ve sosyal olarak olumsuz etkilemiştir. 6. Bölge illerine getirilen teşvik avantajları, hemen hemen aynı koşullara sahip Elazığ gibi illerde dezavantajlara neden olmakta ve yatırımları olumsuz etkilemektedir. Elazığ gibi 6.Bölge illerine çok yakın olan 4.Bölge illerinin, yeni teşvik sistemi ile 6.Bölge illeriyle rekabet etme imkânlarını büyük bir oranda kaybettiklerini söyleyebiliriz.2012-2014 yılları arasında Elazığ'da teşvik belgeli yatırımlarının önemli bir oranda düşüşü, bu argümanı desteklemektedir.

Diğer taraftan, teşvik verileri, illerin sosyal ve ekonomik durumunu tek başına açıklamak için yeterli bir unsur değildir. 2012 - 2015 yılları arasında teşvik belgeli yatırımların önemli bir oranda azalmasına karşın, Elazığ istihdam oranı[10] en fazla artan ilk 10 il arasındadır. İlin 2012 yılındaki 45,6 olan istihdam oranı, % 3,3 oranında artış ile 2013 yılında 48,9'e yükselmiştir. Yine Elazığ işsizlik oranı en fazla düşen iller sıralamasında 3.sırada yer almaktadır. İlin 2012 yılında 10,4 olan işsizlik oranı, 2,7 düşüş ile 7,7 olmuştur. Ayrıca Elazığ, 2012 yılından sonra işgücüne katılım oranı[11] en fazla artan iller sıralamasında 10. sırada yer almaktadır. İlin 2012 yılında 50,1 olan işgücüne katılım oranı, % 3 artış ile 53,1 olmuştur. Sadece istihdam ile ilgili göstergelere bakılırsa, Elazığ'ın mevcut teşvik paketinden olumsuz etkilenmediği düşünülebilir.Ancak, mevcut teşvik paketi ile ilde öngörülen istihdam sayısı bir önceki döneme göre azalmıştır.Bu durum ilde istihdam oranını artıran ve dolayısıyla işsizlik oranını düşüren başka etkenlerin belirleyici olduğunu gösterir.Yeni teşvik paketinin olumlu etkisini doğrudan 6.Bölge illerinde görmek mümkündür.İllerde 2012 yılından itibaren önemli bir oranda artan yatırımlara paralel olarak, istihdama katılımoranı artmış ve işsizlik oranı hissedilir bir şekilde düşmüştür. 2012 - 2013 yılları arasında istihdama katılım oranını en fazla artan iller sırasıyla, Ağrı, Diyarbakır, Gaziantep, Bingöl ve Şanlıurfa olmuştur. Bu sıralamada Gaziantep dışında kalan bütün iller, 6.Bölgede yer almaktadır.[12]

Bölgeler arası eşitsizliği gidermek amacıyla uygulanan 6.Bölge teşvikleri, 6.Bölge illerinde yatırımların gerçekleşmesi, istihdamın artırılması ve bölgedeki göçün düşürülmesi için oldukça kapsamlı önlemler içermekte, yatırımcılara kısa zamanda yatırım tutarını, teşvik ile verilen indirimler ile geri kazanma imkânı tanımaktadır. 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı'nın yapmış olduğu Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) çalışması, illerin bulunacağı bölgeyi belirlemektedir. Her bir il için 61 sosyal ve ekonomik temel göstergenin belli ağırlıklar ile hesaplanması sonucunda belirlenen teşvik bölgelerinde, sosyal, kültürel ve coğrafi konum açısından benzer iller arasındaki ciddi farklılıklar içeren teşvikler karşısında, illerin rekabet durumunun nasıl etkileneceği hesaba katılmamıştır. Bu durum, Elazığ gibi 6.Bölge illerine yakın illeri olumsuz etkilemiştir. Yeni teşvik sistemi ile, görece az gelişmiş 6. Bölge illerinde hedeflendiği gibi önemli başarılar elde edilmiştir.

10 İstihdam Oranı; bir işte çalışanların çalışma çağındaki nüfusa oranını ifade etmektedir.

11 İşgücüne katılma oranı; istihdam edilenlerle işsizlerin toplamının oluşturduğu işgücünün aktif nüfusa oranıdır.

12 Özkul, İsmet; http://www.dunya.com/bolgesel-tesvik-ikinci-derece-yoksul-illeri-fena-vurmus-156467yy.htm, Erişim: 07.03. 2015

3.5. ELAZIĞ - MALATYA KARŞILAŞTIRMASI (4. BÖLGE İLLERİ KARŞILAŞTIRMASI)

Yeni teşvik sisteminin Elazığ ile ilgili değerlendirilmesinin doğru ve kapsamlı bir şekilde yapılabilmesi için, ilin sosyal ve ekonomik olarak kendisine benzeyen ve görece aynı koşullara sahip bir başka 4. Bölge ili ile karşılaştırılması gerekmektedir. Elazığ'ın 4. Bölge içerisindeki durumunun anlaşılması için, Elazığ'a olan coğrafik yakınlığı, Elazığ'a sosyal ve kültürel olarak benzerliği ve daha önceki teşvik isteminde Elazığ gibi en avantajlı teşvik bölgesi olan 4. Bölgede yer alırken, yeni sistemde yine Elazığ gibi 4.Bölgede yer alması gibi nedenlerden dolayı, Elazığ, Malatya ile karşılaştırılacaktır.Elazığ ve Malatya illerinin bölgesel teşvik verilerininkarşılaştırılması, yeni teşvik sisteminin Elazığ'a, içinde yer aldığı teşvik bölgesinden kaynaklı etkilerini tahlil etme hususunda önemli bilgiler verecektir.

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Elazığ ve Malatya illerinin eski ve yeni dönem bölgesel teşvik belgesi sayılarına bakıldığında, her iki ilin teşvik belgesi sayılarının her iki dönemde de birbirlerine yakın değerlerde oldukları görülür.Her iki ilin yeni dönemde teşvik belgesi adetlerinin düştüğü yukarıdaki grafikte görülmektedir. Eski dönemde Elazığ'ın teşvik belgesi sayısının, Malatya'daki belge adedinden 6 adet fazla olduğu görülmektedir. Yeni dönemde ise Malatya'daki teşvik belgesi sayısı Elazığ'daki belge sayısından 6 adet daha fazladır.Malatya ve Elazığ'ın aynı teşvik bölgesinde yer almalarına ek olarak, her iki ilin bölgesel teşvik kapsamında yatırım yapılacak sektörleri ve asgari yatırım tutarları da birebir aynıdır. Bu nedenle, iki il arasında teşvik unsurları bakımından rekabeti olumsuz etkileyen bir etken bulunmamaktadır.

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Malatya ve Elazığ'da öngörülen yatırım tutarlarında yeni dönemde düşüşler olmuştur. Ancak Elazığ'daki düşüş oranı (% 40) daha fazladır. Malatya'nın her iki dönemde de öngörülen sabit yatırım tutarının Elazığ'daki tutarın üstünde olduğu gözlemlenmektedir. Eski dönemde Elazığ ve Malatya arasındaki sabit yatırım tutarı farkı 12 milyon TL iken, yeni dönemde bu fark 110 milyon TL'ye yükselmiştir.Bu durum Elazığ'ın Malatya'ya göre, 6.Bölge teşviklerinden daha fazla olumsuz etkilendiğini gösteren bir etken olarak değerlendirilebilir. Malatya'nın ön görülen sabit yatırım tutarının bir önceki dönemde Elazığ'ın yatırım tutarından bu kadar fazla olmaması ve Elazığ'daki yatırım tutarında yeni dönemde yaşanan dramatik düşüş, Elazığ'ın 6. Bölge teşviklerinden daha fazla olumsuz etkilendiği argümanını desteklemektedir.

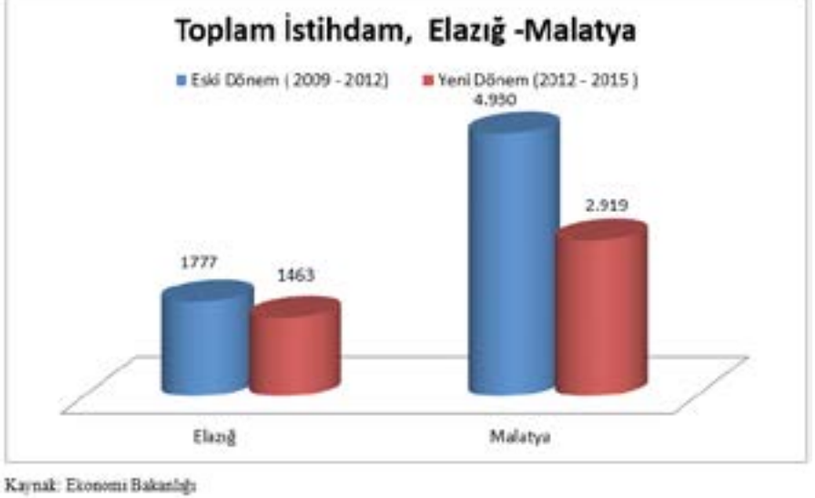

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Malatya'da istihdam yoğun sektörlerin bulunması, yapılan yatırımların istihdam sayılarının daha yüksek olmasına neden olmaktadır. Eski dönemde Malatya'da alınan 87 teşvik belgesinde 4930 toplam istihdam öngörülmesine karşın, yeni dönemde 66 adet teşvik belgesinde öngörülen toplam istihdam 2919 olmuştur. Elazığ'da yeni dönemde öngörülen istihdam sayısı Malatya'da yaşanan düşüş kadar büyük bir oranda (% 40) gerçekleşmemiştir. Bu durumun en önemli nedeni Malatya'daki tekstil yatırımlarındaki asgari sabit yatırım tutarının yeni dönemde yükselmesi ve giyim eşyası imalatı sektöründe sadece tevsi ve modernizasyon yatırımlarının bölgesel olarak

desteklenmesi olarak değerlendirilebilir.

4. DÜZENLEME ÖNERİLERİ

2009 - 2012 ve 2012 - 2014 teşvik verileri analiz edildiğinde, Elazığ'da teşvik belgeli yatırımlarda önemli düşüşlerin olduğu tespit görülmektedir. Buna karşın, Elazığ'a komşu 6.Bölge illerinde teşvik belgeli yatırımlarda önemli artışlar görülmektedir. 6. Bölgede gerçekleşen artışlar, yeni teşvik paketinde belirlenen hedeflerin gerçekleştiğini ve yeni teşvik sisteminin başarılı olduğunu gösterse de, yeni teşvik sistemi, Elazığ gibi 6. Bölge illeri ile birçok açıdan benzer sosyal ve ekonomik koşullara sahip illerde beklenmeyen olumsuz etkilere sebep olmuştur.

Teşvik sistemleri, belirli bölgelerdeki olumsuz koşulları gözeterek devlet destekleri ile görece geri kalmış illere yatırımı özendirmeyi amaçlar.Bu şekilde özendirici tedbirler alınırken, bazı bölgelere getirilen teşviklerin diğer bölgelere olacak muhtemel etkilerinin göz önüne alınması gerekmektedir. Yeni teşvik paketinde 61 sosyal ve ekonomik kriterden oluşan 2011 SEGE sonuçları temel alınmış, ancak, illerin gelişme bakımından biribirlerine coğrafi yakınlıkları ihmal edilmiştir. Yeni teşvik sistemi ile 4. Bölge ili olarak belirlenen Düzce ve Elazığ karşılaştırıldığında, Düzce komşu illerine göre avantajlı bir konuma gelir ve rekabet olanağı artarken, Elazığ, 6. Bölge illeri ile komşu olması hasebiyle oldukça dezavantajlı bir duruma gelmiştir.Bu nedenle, 6.Bölge illerine komşu olan 4.Bölge ve 5.Bölge illerinin, yeni teşvik sisteminde, coğrafi yakınlık ve yatırımcı için yatırım yeri olarak ikame edilebilirlik olasılığının yüksek olması bakımından, diğer 4 ve 5.Bölge illerinden farklı değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Yeni teşvik sisteminde belirlenen teşvik bölgeleri haritasına baktığımızda, 6.Bölge illeri ile doğrudan sınırı olan 4.Bölge illeri, Elazığ, Malatya, Artvin ve Erzincan olmak üzere, 3 adettir. Aynı şekilde 6.Bölge illeri ile komşu 3 adet 5. Bölge ili (Tunceli, Adıyaman ve Erzurum) bulunmaktadır. Bu illere, yapılacak yeni bir düzenleme ile,

- Kanunla belirlenen illerin sahip olduğu bölgesel teşvik destek oranları ve desteklenecek sektörler aynı kalmak üzere,

- Gelir Vergisi Stopajı Desteği
- Sigorta Pirimi İşçi Hissesi Desteği

destek kalemlerinin verilmesi, yeni teşvik sisteminde coğrafik yakınlık unsurunun ortaya çıkardığı olumsuz rekabet koşullarının giderilmesini sağlayacaktır. Bu destekler, 6.Bölgede olduğu gibi OSB'deki yatırımlar için 12, OSB dışında kalan yatırımlar için 10 olmalıdır. Yine bu illere yapılacak Büyük Ölçekli ve Stratejik Yatırımlar da aynı destek unsurlarından yararlanabilmelidir.

Bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında 4.ve 5. Bölge illeri ile 6.Bölge illeri arasında destek oranları farkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.2 milyon TL'lik yatırım tutarı ve 50 kişilik istihdam sağlayacak bir yatırımın yararlanacağı destek tutarları, yatırımın OSB dışına yapılmasına göre aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

SABİT YATIRIM TUTARI	2.000.000,00 TL
Yerli Makine-Ekipman Tutarı	1.000.000,00 TL
İthal Makine-Ekipman Tutarı	500.000,00 TL
Bina-İnşaat Yatırım Tutarı	500.000,00 TL

Yatırımcının teşvik belgesi kapsamında, 1 milyon TL yerli makine-ekipman, 500 bin TL İthal Makine-Ekipman ve 500 bin TL bina-inşaat harcamaları yapacağı varsayılmıştır.

Tablo 10. İllere Göre (Elazığ, Tunceli, Diyarbakır) Bölgesel Teşvik Destek Oranları

YATIRIM YERİ – OSB DIŞI			
Bölgeler / **Destek Unsurları (TL)**	**Elazığ (4. Bölge)**	**Tunceli (5. Bölge)**	**Diyarbakır (6. Bölge)**
KDV İstisnası	270.000,00 TL	270.000,00 TL	270.000,00 TL
Gümrük Vergisi Muafiyeti	10.000,00 TL	10.000,00 TL	10.000,00 TL
Vergi İndirimi	600.000,00 TL	800.000,00 TL	1.000.000,00 TL
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	500.000,00 TL (6 yıl)	700.000,00 TL (7 yıl)	1.400.000,00 TL (10 yıl)
Gelir Vergisi Stopajı			865.000,00 TL (10 yıl)
Sigorta Primi İşçi Hissesi			950.000,00 TL (10 yıl)
Toplam Devlet Desteği	**1.380.000,00 TL**	**1.780.000,00 TL**	**4.495.000,00 TL**
Destek Yoğunluğu (Yüzde)	**69 %**	**89 %**	**225 %**

Kaynak: Teşvik Rehberi, Fırat Kalkınma Ajansı, 2014

Üç farklı teşvik bölgesinde bulunan üç farklı ilde, aynı yatırımın aldığı bölgesel teşvik destekleri tahlil edildiğinde, 6.Bölgede bulunan Diyarbakır'daki yatırımcının 10 yılda sabit yatırım tutarın 2 katından fazla (% 225) destek aldığı görülmektedir.Aynı yatırımcı, Tunceli'de sabit yatırım tutarının % 89'unu 10 yılda bölgesel teşvik ile karşılarken, Elazığ'da bu oran % 69'a düşmektedir. Her üç il için de yatırımın teşvik ile karşılanma oranlarının oldukça iyi olduğu değerlendirilebilir. Normal şartlarda 4. Bölge ili olan Elazığ'da yatırımcının 10 yılda bölgesel teşvikten aldığı indirimler ile yatırımının % 69'unu karşılaması, önemli bir destektir. Ancak burada önemli olan nokta, Elazığ'ın komşu ilinde, Diyarbakır'da bu oranın 3 katına çıkması, bunun da Elazığ için önemli bir dezavantaj getirdiğidir. Nitekim iki il arasında 2011 Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksine göre farklar olsa da, iki il arasında yatırım alt yapısı, lojistik, nitelikli eleman imkânı, pazara yakınlık vs. gibi yatırımı etkileyen faktörler hususunda önemli farklar bulunmamaktadır. Bu sebeplerden dolayı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya yatırım yapmayı planlayan bir yatırımcının, bölgesel teşvik desteklerinin önemli oranda avantajlarından dolayı, Elazığ yerine Diyarbakır'ı yatırım için tercih etmesi oldukça doğaldır. 6. Bölge illerinin sosyal ve ekonomik olarak görece geri kalmış illerden oluşması nedeniyle, bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesine yönelik geliştirilen bu model makul olmasına karşın, bu modelin, coğrafik olarak 6. Bölge illerine komşu ve yatırım altyapısı bakımından aynı koşullara sahip illeri sosyal ve ekonomik olarak geriye götürme olasılığı bulunmaktadır. Bu nedenle, 6.Bölge illerine komşu 4.ve 5. Bölge illerine, illerin teşvik bölgeleri ve destek oranları değiştirilmeden, gelir vergisi stopaj ve sigorta primi işçi destekleri sağlanmalıdır. 6. Bölgeye komşu 4. ve 5. Bölge illerine bu destekler sağlandığında, destek oranlarında oluşacak fark aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 11: Önerilen Düzenleme ile Gerçekleşecek Destek Tutarları (Elazığ, Tunceli, Diyarbakır)

YATIRIM YERİ – OSB DIŞI			
Bölgeler / **Destek Unsurları (TL)**	**Elazığ (4. Bölge)**	**Tunceli (5. Bölge)**	**Diyarbakır (6. Bölge)**
KDV İstisnası	270.000,00 TL	270.000,00 TL	270.000,00 TL
Gümrük Vergisi Muafiyeti	10.000,00 TL	10.000,00 TL	10.000,00 TL
Vergi İndirimi	600.000,00 TL	800.000,00 TL	1.000.000,00 TL
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	500.000,00 TL (6 yıl)	700.000,00 TL (7 yıl)	1.400.000,00 TL (10 yıl)
Gelir Vergisi Stopajı	865.000,00 TL (10 yıl)	865.000,00 TL (10 yıl)	865.000,00 TL (10 yıl)
Sigorta Primi İşçi Hissesi	950.000,00 TL (10 yıl)	950.000,00 TL (10 yıl)	950.000,00 TL (10 yıl)
Toplam Devlet Desteği	**3.195.000,00 TL**	**3.595.000,00 TL**	**4.495.000,00 TL**
Destek Yoğunluğu (Yüzde)	**160 %**	**180 %**	**225 %**

Tablo 11'de 2 milyon sabit yatırım tutarı olan teşvik belgeli bir yatırımın, Elazığ, Tunceli ve Diyarbakır illerinde alacakları destek oranları gösterilmiştir.Bu tabloda, Elazığ ve Tunceli illerine, mevcut bölgesel teşvik kapsamında verilmeyen Gelir Vergisi Stopajı ve Sigorta Primi İşçi Hissesi destekleri eklenmiştir.Bu destekler eklenince 4. Bölgede yer alan Elazığ'ın destek yoğunluğu % 69'dan % 160'a yükselmiştir. Aynı şekilde 5. Bölgede yer alan Tunceli'nin destek yoğunluğu % 89'dan % 180'e ulaşmıştır. Bu desteklerin her iki ile sağlanması ile komşu iller arasındaki destek yoğunluğu uçurumu ortadan kalkmış olacaktır.Ayrıca 6.Bölgede her sektörün destek kapsamında olması ve diğer destek oranlarının yüksekliği, iller arasında sosyo-ekonomik gelişmişlik farkını kapatma noktasında 6.Bölge'nin önemli avantajlarını devam ettirecektir. Diğer bir deyişle, önerilen bu yeni düzenleme, 6.Bölgeye komşu 4.ve 5. Bölge illerinin rekabet bakımından korunmasına neden olurken, 6.Bölge illerine herhangi bir olumsuzluk getirmemektedir.

Bu düzenleme, birbirine komşu ve hemen hemen aynı oranda ekonomik ve sosyal olanaklara sahip iller arasındaki destek uçurumunu azaltacak ve coğrafi olarak birbirine yakın yöreleri rekabet açısından birbirine denk kılacaktır. Ayrıca, Gelir Vergisi Stopajı desteği ve Sigorta Primi İş Hissesi Desteği ile, yatırımcının bir işçi için devletten elde ettiği indirim, brüt asgari ücretin % 40'ına tekabül etmektedir.[13]Bu destekler 6.Bölge illerine komşu olan 4.ve 5. Bölge illerinde istihdam yoğun sektörlerin yatırımını özendirecektir.Bu şekilde, teşvik belgesi ile öngörülen toplam istihdam bakımından bu iller ile 6.Bölge illeri arasındaki uçurum azalacaktır.

13 Teşvik Rehberi, Fırat Kalkınma Ajansı, 2014, s.12.

Diğer bir düzenleme önerisi ise, Elazığ özelinde yukarıda bahsedilen düzenlemeye ek olarak, yeni teşvik sisteminde Ek-2B'de belirlenen sektörlerin tekrar düzenlenmesi şeklindedir. Önerilen düzenleme ile,

1. US – 97 kodu 2519 ve 252 olan Plastik Ve Kauçuk Ürünleri İmalatı (iç ve dış lastik imalatı hariç) sektörünün, 1 Milyon TL Asgari Yatırım tutarı ile Elazığ'da desteklenmesi,

2.US-97 kodu 2424 olan, Parfüm ile Kozmetik ve Tuvalet Malzemeleri İmalatı sektörünün, 1 Milyon TL Asgari Yatırım tutarı ile Elazığ'da desteklenmesi,

3. US-97 kodu 2610.1, 2610.3 v3 2610.4 olan, Cam İmalatı sektörünün, 1 Milyon TL Asgari Yatırım tutarı ile Elazığ'da desteklenmesi,

4.US-97 kodu 2691.2, 2691.3 ve 2693.1 olan, Seramikten yapılan sıhhi ürünler seramik yalıtım malzemeleri, seramik karo ve kaldırım taşı imalatı yatırımlarının, 1 Milyon TL Asgari Yatırım tutarı ile Elazığ'da desteklenmesi,

5.US-97 kodu 2695.1 ve 2699.2.06.30 olan, İnşaat amaçlı beton ürünleri imalatı ve ısı veya ses izole edici eşya ve karışımlar ile ilgili yatırımların, 1 Milyon TL Asgari Yatırım tutarı ile Elazığ'da desteklenmesi gerçekleştirilirse, Elazığ'ın yeni teşvik sistemi ile maruz kaldığı olumsuzluklar önemli ölçüde giderilecektir. Nitekim 6. Bölge illerinde teşvik edilmeyecek sektörlerin dışında kalan bütün sektörler, 500 bin TL asgari yatırım tutarı ile bölgesel desteklerden yararlanabilmektedir. Elazığ'ın 6. Bölgede yer alan komşu illeri ile rekabetinin artırılması ve diğer yandan bölge içi eşitsizliklerin giderilmesi için, ilde bölgesel destek kapsamına giren sektörlerin sayısının artırılması doğru olacaktır. 6. Bölgede bütün sektörlerin bölgesel destek kapsamında yer alması ve Elazığ'da desteklenecek sektörlerin sadece yukarıda belirlenen çerçevede artırılması, iller ve bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesine katkısını sürdürecek ve aynı zamanda 6. Bölge'ye komşu olan Elazığ'ın söz konusu iller karşısındaki rekabet dezavantajlarını nispeten önlemiş olacaktır.

Teşvik bölgelerinin belirlenmesinde, 2011 SEGE kriterlerine ek olarak, en gelişmemiş iller olarakkabul edilen 6.Bölge illerine yakınlık kriterinin de kullanılması, 6.Bölge illeri ile komşu ve kırılgan bir ekonomiye sahip 4.ve 5. Bölge illerine önemli kazanımlar sağlayacaktır. Bu çerçevede yapılacak düzenlemeler ile, bölgesel teşvik destek oranları bakımından 6.Bölge illerine yakın yörelerden 6.Bölge illerine daha yumuşak bir geçiş sağlanmış olacaktır.Yine bu düzenlemeler, bölgesel teşvik konusunda yapılan eleştirilere önemli oranda çözümler sunacaktır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkemizde 1913 yılından itibaren başlayan özel sektöre yönelik devlet desteklerinin çeşitli amaçları olmuştur. Bu desteklerin temel amacı, özel sektörün desteklenerek, ülke ekonomisinin küresel alanda rekabet edebilirliğini artırmak, istihdamı oranını yükseltmek, üretimi ve katma değerli ürün üretimini özendirmek ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasıdır. Bu amaçlar doğrultusunda, 2012 yılında Cumhuriyet döneminin en kapsamlı teşvik sistemi ilan edilerek 6 ana eksende ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına yönelik özel sektör yatırımlarını özendiren destekler geliştirilmiştir. 2012 yılının 2. yarısında ilan edilen yeni teşvik sistemi kapsamında, ülkenin yeni ekonomik düzene ayak uydurabilmesi ve 2023 hedeflerine yönelik ihracatın artırılması ve ara mal ithalatının azaltılmasına yönelik olarak Stratejik Yatırımlar ve Büyük Yatırımlar ile ilgili teşvik uygulamaları geliştirilmiştir. Ancak,

yeni teşvik sisteminin ulusal ekonomik hedeflere yönelik geliştirilen teşvik uygulamalarından ziyade, bölgeler arası eşitsizliği gidermeye yönelik uygulanan bölgesel teşvik uygulamaları kamuoyunun gündemini daha çok meşgul etmiştir. Hatta yeni teşvik sistemi, yerelde neredeyse bölgesel teşvik uygulamalarına indirgenerek değerlendirilmektedir.

Bu durumun en önemli nedeni, yerelde yapılan yatırımların öncelikli olarak teşvik sisteminden etkilendiği ve yatırımlarda teşvik sisteminin belirleyici olduğu algısı ile yeni teşvik sisteminde 6.Bölgenin diğer 5 bölgeden oldukça avantajlı desteklere sahip olmasıdır. Temelde bu iki etken, çok farklı ekonomik ve sosyal amaca yönelik hazırlanmış olan yeni teşvik sisteminin diğer unsurlarının bölgesel teşvik kadar bilinmemesine sebep olmuştur.

Ülkemizin her yerinde, kanunla belirtilen koşullar dâhilinde, Büyük Ölçekli ve Stratejik Yatırımlar önemli oranlarda desteklenmektedir. Bu iki teşvik uygulamasında temel değişkenler, sektörel faaliyetler ve yatırım tutarlarıdır.Ancak Stratejik Yatırımlar ve Büyük Ölçekli Yatırımların 6.Bölgede gerçekleşmesi durumunda, yatırımcı diğer bölgelerde destek kapsamında olmayan, "Gelir Vergisi Stopaj ve Sigorta Pirimi İşçi Hissesi" desteklerinden yararlanabilmektedir. Bu durum, ülke genelinde sektörel amaçlar doğrultusunda şekillenen yeni teşvik sisteminde, 6. Bölge illerinde sektörel hedefler göz ardı edilerek mekân odaklı bir teşvik yapısının doğmasına sebep olmuştur.

Yerelde özel sektör yatırımları ile bölgesel teşvik arasında önemli bir ilişki olduğu algısı ve 6.Bölgenin, diğer bölgelerden önemli oranda avantajlı desteklere sahip olması, illerde teşvik bölgelerininim değişmesine yönelik kamuoyu oluşturmaktadır.Elazığ'da, ilin bulunduğu teşvik bölgesinin yatırımları olumsuz etkilediği ve bu nedenle yapılacak bazı yatırımların 6.Bölge illerine yöneldiği ile ilgili bir kamuoyu oluşmuştur.Bundan dolayı, ilin bulunduğu teşvik bölgesinin değiştirilmesi, ilin ticaret ve sanayi paydaşları tarafından sık sık dile getirilmektedir.

Bu çalışma ile, ülke genelinde uygulanan teşvik sistemleri tahlil edilerek 2000 yılından sonra uygulanan teşvik sistemleri Elazığ özelinde, diğer iller ile karşılaştırılarak irdelenmiştir. Ülke genelinde uygulanan teşvik sistemleri 2009 yılına kadar genellikle mekân odaklı uygulamaları kapsamıştır. 2009 yılındaki teşvik sistemi, 2003 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yapılan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) temel alınarak belirlenen 4 teşvik bölgesinde, belirlenen sektörlerin desteklenmesi şeklinde gerçekleşmiştir. 2009 teşvik sistemi, mekân (coğrafya) ile bölgelerde desteklenecek hedef sektörlerin birlikte değerlendirildiği bir teşvik paketi içeriğindedir.2012 yılında, amaçları ve geliştirilen teşvik araçları bakımından ülke tarihinin en kapsamlı teşvik sistemi uygulanmaya başlanmıştır.Yeni sistemde bölgesel teşvik uygulamaları illerin 2011 Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) verilerine göre belirlenmiş ve bölge sayısı 4'ten 6'ya çıkarılmıştır.Elazığ, yeni teşvik sistemi ile 4.Bölgede yer almış, yeni oluşturulan 5.ve 6. Bölge'lerden dolayı teşvik avantajlarını nispeten kaybetmiştir.

Sonuç olarak, çalışmada, genel hatları ile ülkemizde uygulanan teşvik politikaları ve yeni teşvik paketi Elazığ özelinde irdelenmiştir. Yeni teşvik paketi, ülkenin 2023 vizyonuna yönelik, küresel ölçekte gelişmeleri yakalamak, üretim niteliğini artırmak, dışa bağımlığını azaltmak ve yüksek teknolojik üretim kapasitesini geliştirmeye yönelik özendirici tedbirler getirmiştir. Yine yeni teşvik sistemi ile gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik, il ve sektör bazlı bölgesel teşvik uygulamaları geliştirilmiştir. Bölgesel teşvik sistemi ile en az gelişmiş bölge olarak kabul edilen 6. Bölge illerine, sektör farkı gözetmeden, yüksek oranda devlet teşvikleri sağlanmıştır. 6. Bölgeye sağlanan devlet teşvikleri, diğer bölgelerden oran olarak çok yüksek seviyelerde olmuş ve bu illerde istihdamın teşviki için sadece bu illere verilen gelir vergisi stopajı ve sigorta pirimi işçi hissesi destekleri, sadece 1. ve 2. Bölgedeki yatırımları

etkilememiş özellikle 6.Bölgeye komşu 4.ve 5. Bölge illerini etkilemiştir. 6. Bölge illerine göre sosyo-ekonomik göstergelere açısından görece daha iyi durumda olan bu illerde, yeni teşvik sistemi ile birlikte, yatırımlarda düşüşler meydana gelmiştir. Elazığ, teşvik istatistikleri tahlil edildiğinde, yeni sistemden olumsuz etkilenen illerin başında gelmektedir.Bu çalışmada, Elazığ'ın 2000 yılından başlayarak teşvik verileri incelenmiş ve yeni teşvik sistemindeki verileri 6.Bölge illeri ile karşılaştırılmıştır.Ortaya çıkan sonuçlar, ilin yeni teşvik sisteminden olumsuz etkilendiğini göstermektedir.İlde yeni teşvik sistemine yönelik eleştiriler de göz önüne alınarak ilin teşvik bölgesini ve destek oranlarını değiştirmeden, yeni teşvik sisteminde bazı düzenlemeler yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır.Çalışmada, 6.Bölge illerine komşu olan 4.ve 5. Bölge illerine, 6.Bölge illerine sağlanan bazı desteklerin (Gelir Vergisi Stopajı ve Sigorta Primi İşçi Destekleri) verilmesi ve Elazığ'da desteklenen sektörlerin artırılmasının, yeni teşvik sisteminin Elazığ üzerindeki olumsuzluklarını giderme hususunda tatmin edici bir çözüm olacağı belirtilmiştir.Bu düzenlemeler, yeni teşvik sistemin öngörülmeyen etkilerini tamire yönelik basit ama etkili çözümler olacaktır.

KAYNAKÇA

ACAR, Ozan, Çağlar, Eser, "Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme" TEPAV Politika Notu, 2012, s. 4

AKDEVE, Erdal, KARAGÖL, Erdal, Geçmişten Günümüze Türkiye'de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Sayı 37 – Temmuz, Kütahya, 2013.

Ekonomi Bakanlığı

KARABIÇAK, Mevlüt, Türkiye'de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel ve Yerel Kalkınma Üzerine Olası Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2013, C.18, S.3, s.263-280, Isparta, 2013.

ÖZKUL, İsmet; http://www.dunya.com/bolgesel-tesvik-ikinci-derece-yoksul-illeri-fena-vurmus-156467yy.htm, Erişim: 07.03. 2015

SAVRUL, Burcu, DOĞRU, Bülent, TR 22 Düzey 2 Bölgesinin 2012 Yılı Teşvik Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, S. 1-20, Bahar 2013, Çankırı.

Teşvik Rehberi, Fırat Kalkınma Ajansı, 2014.

YAVAN, Nuri, Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği, Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları Yayın No: 27, Ankara, 2011.

2009/15199 Bakanlar Kurulu Kararı.

http://www.kto.org.tr/yatirimlarin-ve-istihdamin-artirilmasina-yonelik-vergisel-tesvikler-412s.htm, Erişim: 01.03.2015

5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki İle İlgili Kanun.

012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar.

2009/15199 Bakanlar Kurulu Kararı.

İŞ ETİĞİ VE KALKINMA AJANSLARININ BAĞIMSIZ DENETİMLERİ AÇISINDAN İŞ ETİĞİNİN ÖNEMİ

Business ethics and the importance of business ethics in terms of Independent Inspections of Development Agency

Gülnihal Toramanlı[1]

Bölgelerimizin ve ülkemizin kalkınmasına katkı sağlamak amacıyla oluşturulan bu çalışmada; genel olarak iş etiği ilkeleri, etik sistemler ele alınarak, bağımsız denetçilerin etik profilleri, bağımsız denetçilerin kalkınma ajansları ile ilgili kararlar alırken ve hizmetleri yürütürken uymaları gereken etik kurallar üzerinde durulacak, bağımsız denetimde etik kuralların uygulanmasına değinilerek, bağımsız denetimdeki iş etiği ile ilgili kavramsal çerçevelerden bahsedilerek kalkınma ajanslarında iç ve dış denetim konuları ele alınarak, bu denetimlerin etik kurallara uygun yapılması ve kalkınma ajansları açısından denetçinin iş etiğine uygun davranmasının rolü ve önemi üzerinde durularak, kalkınma ajanslarının mali destekleri ile , çeşitli proje destekleriyle bölgesel kalkınmayı sağlamaları, böylece gelişmişlik düzeyini artırarak milli gelirin adil dağılımını sağlamayı amaçlamaları. Kalkınma ajanslarının Proje destekleri "Doğrudan Finansman Desteği", "Doğrudan Faaliyet Desteği","Güdümlü Proje Desteği" gibi desteklerden oluşmakta olan, kalkınma ajansları mali desteklerinin bağımsız denetim zorunluluğu da örneklerle anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler:İş Etiği, Bağımsız Denetim, Kalkınma Ajansları..

In this study, to contribute the development of our regions and our country, in the lights of the principles of business ethics and ethical systems, ethical profiles of independent auditors, the rules have to be obeyed while they are deciding about development agencies and implying services are focused on. Also the conceptual framework of business ethics in independent auditing and internal and external auditing systems and the convenience these auditing procedures to business ethics, the role and significance of convenience of the auditor to business ethics of development agencies are mentioned. It is discussed to aim to provide development agencies to contribute financial support in fair distribution of national income and various social projects and the obligation of independent auditing in financial support of development agencies such as "Direct Financial Support", "Direct Service Support", "Guided Project Support" .

Keywords:*Business Ethics,Independent Audit, Development Agencies.*

1 Öğr.Gör., Ayrıca; Kamu Gözetim Kurumu (KGK) Bağımsız Denetçi ve SMMM

GİRİŞ

Resmi Gazete'nin 8 Şubat 2006 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren **5549 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun** ile Devletin bölgesel kalkınma stratejisi ve proje destek faaliyetleri yepyeni bir boyut kazanmıştır. Bu kanunla, bölgesel kalkınma farklılıklarının ortadan kaldırılması, kar amacı güden veya gütmeyen yerel kuruluşlara mali destekler, üretimin ve istihdamın artırılması ve bölgelerin sosyal gelişmişliğinin artırılması gibi konular ajansların görevleri arasında sayılmıştır.

Ekonomik büyüme oranlarının ve kişi başına düşen milli gelir miktarının gelişmişliğin ve kalkınmışlığın en önemli göstergesi olduğu günümüzde, milli gelirin dağılımı en önemli konulardan biri haline gelmiştir. Kalkınma Ajansları da çeşitli proje destekleriyle bölgesel kalkınmayı sağlamayı ve böylece gelişmişlik düzeyini artırarak milli gelirin adil dağılımını sağlamayı amaçlamaktadır. Proje destekleri "Doğrudan Finansman Desteği", "Doğrudan Faaliyet Desteği", "Güdümlü Proje Desteği" ve "Faiz ya da Faizsiz Kredi Desteği" gibi desteklerden oluşmaktadır.

Doğrudan Finansman Desteği: Ajansın belli proje ve faaliyetlere yaptığı karşılıksız yardımlardır. Ajansın esas itibariyle proje teklif çağrısı yöntemiyle kullandırdığı desteklerden oluşur.

Ancak Ajans istisnai olarak, proje teklif çağrısı yapmaksızın, yararlanıcının proje hazırlığı konusundaki yükümlülüklerinden bazılarını hafifletmek için doğrudan faaliyet mali desteği şeklinde veya proje hazırlık sürecini doğrudan yönetmek suretiyle güdümlü proje desteği şeklinde de destek sağlayabilir.

Doğrudan Faaliyet Desteği: Ajansın, bölgenin kalkınması ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılması, bölge ekonomisine yönelik tehdit ve risklerin önlenmesinde acil tedbirlerin alınması ve kritik öneme sahip araştırma ve planlama çalışmaları, bölgenin yenilikçilik ve girişimcilik kapasitesini geliştirmeye yönelik iş geliştirme merkezleri, teknoloji geliştirme merkezleri, teknoparklar gibi kuruluşların ve bunların tesislerinin kurulması amacıyla yapılacak fizibilite benzeri ön çalışmalar gibi bölge için önemli olabilecek stratejik eylemlerin başlatılmasına ve gerçekleştirilmesine ve büyük hacimli yatırım kararlarına kısa vadede etki edilmesi ve yönlendirilmesine katkı sağlayacak olan faaliyetlere verdiği desteklerdir.

Güdümlü Proje Desteği: Güdümlü projeler, proje teklif çağrısı yöntemi uygulanmadan doğrudan destek sağlamaya yönelik olarak; bölge planında öngörülen öncelikler doğrultusunda, konusu ve koşulları ajans öncülüğünde ve yönlendirmesinde belirlenen özel nitelikli model projelerdir. Bu projelerde genel olarak özel sektör işletmeciliğini güçlendirecek şekilde, üretim ve ihracat kapasitesinin geliştirilmesi, iyi uygulama örneklerinin oluşturulması, sektörel çeşitlenmenin ve ihtisaslaşmanın desteklenmesi, özel bilgi, beceri ve teknolojilerin geliştirilmesi, transferi veya yaygınlaştırılması, yeni finansman modellerinin geliştirilmesi, üniversite sanayi işbirliğinin desteklenmesi, yeni hizmet ve üretim organizasyonlarının geliştirilmesi, işbirliği ağları ve değer zinciri oluşturulması, kümelenmelerin desteklenmesi, yeni sanayi altyapısı ve

organizasyon modellerinin geliştirilmesi ve bölgedeki sektörlerin ihtiyaç duyacağı alanlarda insan kaynaklarının geliştirilmesi esastır.

Faizli ya da Faizsiz Kredi Desteği

Faiz Desteği

Faiz desteği, kâr amacı güden gerçek ve tüzelkişilerin başvuru rehberinde belirtilen nitelikteki projeleri için, ilgili aracı kuruluşlardan alacakları krediler karşılığında ödeyecekleri faiz giderlerinin, ajans tarafından karşılanmasını öngören karşılıksız yardımdır.

Faizsiz Kredi Desteği

Faizsiz kredi desteği, ajans tarafından kâr amacı güden gerçek ve tüzelkişilerin başvuru rehberinde belirtilen nitelikteki projeleri için, ilgili aracı kuruluşlar eliyle kredi verilmesini ve bu mali desteğin bu Yönetmelikte belirtilen usul ve esaslar dahilinde ajansa faiz ödenmeksizin taksitler halinde geri ödenmesini öngören karşılıksız yardımdır.

Avrupa Birliği'nin bölgesel düzeyde uyguladığı müktesebata uyum çerçevesinde Devlet Planlama Müsteşarlığı koordinasyonunda ve Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı'nın katkılarıyla oluşturulan "İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılması (İBBS)" baz alınarak 26 tane Kalkınma Ajansı kurulmuştur.

Ajansların merkezi bütçeden ve yerel yönetimlerden aldığı payların artması oranın da proje destek miktarları her yıl artacaktır. Kalkınma ajanslarının proje destekleri her geçen yıl ciddi boyutlara ulaşmaktadır.Desteklerin başlaması ve proje sahiplerine ödemelerin yapılmasıyla birlikte, ödemelerin amacına uygun kullanılıp kullanılmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla denetime ve etik kurallara uygun denetime ihtiyaç doğmaktadır.

KALKINMA AJANSLARININ DENETİMİ

Kalkınma ajanslarının denetimi 5449 sayılı yasanın 25'inci maddesinde belirtilmiştir. Buna göre ajanslarda iç ve dış denetim yapılacaktır. İç denetim ajansın yönetim kurulu başkanı veya genel sekreter ile bir iç denetçi tarafından gerçekleştirilir. İç denetçilerin yapacakları denetim ajansın faaliyetleri, hesapları, işlemleri ve performansını kapsamaktadır. Denetim faaliyeti bir rapor halinde yönetim kuruluna ve kalkınma kuruluna sunulacaktır.5449 sayılı Kanun'da dış denetimin, ajansın her türlü hesap ve işlemleri üzerinde gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Ajanslarının denetlenmesinin esas ve usulleri İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca müştereken belirlenecektir. Dış denetim, ajansın yönetim kurulu tarafından her yıl mart ayında yaptırılacaktır. Ancak, yönetim kurulu gerekli görürse bu denetimi her zaman yaptırabilecektir. Ajansları denetleyen bağımsız dış denetim kuruluşları, hazırladıkları raporu eş zamanlı olarak İçişleri Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına sunacaklardır. Denetim sonucunda suç teşkil eden hususlarda gerekli işlemleri yapmaya İçişleri Bakanlığı yetkiliyken, denetim sonucuna göre ajansların performansına göre değerlendirme yapmaya Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı yetkilidir.

Kalkınma Ajanslarının Bağımsız Denetimi

Birçok proje desteğinde, yararlanıcılar tarafından projeler sunulmakta, harcamalar

belgelenerek ödemeler alınmakta ancak arka planda olayların gerçekliği ve uygunluğun da çok fazla tespit edilmesi gerekliliği de sürekli artmaktadır. Burada bu mali desteklerin bağımsız denetiminin gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Kalkınma ajansları mali desteklerinin bağımsız denetimi zorunludur;

Bu nedenle proje desteklerinin yerindelik, uygunluk ve gerçeklik açısından bağımsız denetimi önem teşkil etmektedir ve Kalkınma Ajansları Mevzuatında Proje desteklerinin yerindelik, uygunluk ve gerçeklik açısından denetimi özellikle düzenlenmiştir.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müşteşarlığı"Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu"nun "Maliyetlerin Uygunluğu Bölümünün", "Denetim Maliyetleri" başlığı altında dipnot olarak aşağıdaki ifade yer almaktadır.

Ajans mali destek miktarı 200.000 TL'nin üzerinde olan bütün projelerden denetim raporu talep eder. Bu limitin altındaki projelerde kendi belirleyeceği ve başvuru rehberinde belirteceği kriterlere (mali destek miktarı, yararlanıcın yasal statüsü vs.) göre denetim raporu talep edebilir. (Yasal denetim konusunda ulusal veya uluslararası kabul görmüş bir denetim kurumuna (Yeminli Mali Müşavirler/Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası veya Sermaye Piyasası Kurulunca onaylanmış Bağımsız Denetim Şirketi) mensup onaylı bir denetçi tarafından dış denetim. (Ek cümle: 14/03/2013 tarihli ve 184 Sayılı Olur m.3) Ajans kamu kurum ve kuruluşlarını dış denetim kuralından muaf tutabilir demektedir.

Buna göre ajanslar 200 bin TL ve üzerindeki desteklediklerı bütün projelerden DENETİM RAPORU talep edecektir. Bu rakamın altında kalan projelerde ise denetim raporu ajansın isteğine bağlı olacaktır.

Burada dikkat edilmesi gereken konu, denetim raporunun kimin tarafından hazırlanacağıdır. Dipnotta denetim raporunun Yasal denetim konusunda ulusal veya uluslararası kabul görmüş bir denetim kurumuna yaptırılacağı ifade edildikten sonra parantez içinde bu denetim kurumunun tanımı yapılarak bu kurumun Yeminli Mali Müşavirler/Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası veya Sermaye Piyasası Kurulunca onaylanmış Bağımsız Denetim Şirketi olduğu ifade edilmiştir.

Ancak 2011 tarihinde KGK kurulmuş ve KGK tarafından yetkilendirilen bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşları tarafından aşağıda görüldüğü şekilde bağımsız denetim gerçekleşmektedir.

Kamu Gözetimi alanında uluslararası gelişmelerin gereği olarak yeni Türk Ticaret Kanunu uyarınca öngörülen bağımsız denetim alanını düzenlemek üzere 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile 2 Kasım 2011 tarihinde kurulmuştur. Başbakanlıkla ilişkili, idari özerkliğe sahip bir Üst Kuruldur. KGK' nın temel amacı, yatırımcıların çıkarlarını ve denetim raporlarının doğru ve bağımsız olarak hazırlanmasına ilişkin kamu yararını korumak ile doğru, güvenilir ve karşılaştırılabilir finansal bilginin sunumunu sağlamaktır.

Kamu gözetimi, genel olarak bağımsız denetim faaliyetlerinin mevcut yasal düzenlemelere uygunluğunun ve bu faaliyetlerin standartlara uygun olarak yürütülüp yürütülmediğinin, meslektenbağımsız, kamu yararını ön planda tutan bir kurum tarafından çeşitli uygulamalarla kontrol edilmesidir.

Bağımsız Denetim Nedir ?Bir işletmenin finansal tablolarının ve diğer finansal bilgilerinin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, gerekli bağımsız denetim teknikleri uygulanarak denetlenmesi ve değerlendirilerek bir rapora bağlanmasıdır.

Bağımsız Denetimi Kimler Yapar ?Bağımsız denetim, bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşları tarafından yürütülür.

Bağımsız denetçiler; yeminli mali müşavirlik ya da serbest muhasebeci mali müşavirlik ruhsatını almış meslek mensupları arasından KGK tarafından yetkilendirilen kişilerdir.

Bağımsız denetim kuruluşları ise; Kurumdan bağımsız denetim alanında faaliyette bulunma yetkisi alan şirketlerdir. T.C. Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) Mevzuatı, Bağımsız Denetim yönetmeliği, Resmi Gazete Tarihi: 25.01.2013 Resmi Gazete Sayısı: 28539, Bağımsız Denetim Yetkilendirme Tebliği 1. Bölüm md.4'e göre;

MADDE 4 – (1) Bu Tebliğdeki terimler, Bağımsız Denetim Yönetmeliğinde tanımlanan anlamları ile kullanılmıştır. Ayrıca bu Tebliğin uygulanmasında:

a) (Değişik:RG-7/3/2015-29288) Eğitim ve Yetkilendirme Bilgi Sistemi (EYBİS): Kurum tarafından elektronik ortamda oluşturulan, denetçi ve denetim kuruluşlarının yetkilendirme ve resmi sicil işlemlerinin yürütüldüğü, uygulamalı mesleki eğitimlere ilişkin her türlü bilginin alındığı, kayıt, tescil ve ilan edilmesi gereken içeriklerin düzenli bir şekilde depolandığı veri tabanlarından oluşan bilgi işlem sistemini,

b) Güvenli elektronik imza: 15/1/2004 tarihli ve 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 4 üncü maddesinde tanımlanan imzayı,

c) Yetkilendirme: Denetim kuruluşu olarak faaliyette bulunma şartlarını taşıyan sermaye şirketleri ile denetçi olarak faaliyette bulunma şartlarını taşıyan meslek mensuplarına ilişkin olarak bu Tebliğde yer alan usul ve esaslara göre gerçekleştirilen işlemi,

ç) Yönetmelik: Bağımsız Denetim Yönetmeliğini,

d) (Ek:RG-7/3/2015-29288) Tescil: Tescile tabi bir hususun sicile kayıt işlemini,ifade eder.

İkinci Bölüm

Yetkilendirme Şartları Denetim kuruluşu olarak yetkilendirilme şartları

MADDE 5 – (1) 1/6/1989 tarihli ve 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu ve ilgili mevzuatta öngörülen şartlar saklı kalmak kaydıyla, denetim alanında faaliyet izni talebinde bulunan kuruluşun:

a) Sermaye şirketi olması, b) Paylarının veya hisselerinin nama yazılı olması, c) Faaliyet konusunun bağımsız denetime veya bununla birlikte 3568 sayılı Kanun kapsamındaki mesleki alana münhasır olması, ç) Ticaret unvanında bağımsız denetim ibaresinin bulunması, d) Esas sözleşmesinin veya şirket sözleşmesinin denetime ilişkin mevzuat hükümlerine aykırı hususlar içermemesi, e) Sermayesinin ve oy haklarının yarısından fazlasının denetçilerine ait olması ve ortaklarının tamamının meslek mensubu olması, f) Denetçilerinin Yönetmeliğin 14 üncü maddesi çerçevesinde Bağımsız Denetçi Belgesine sahip olması, g) Denetçilerinin tam zamanlı ve asgari bir raporlama dönemi için istihdam edilmiş olması, ğ) Yönetmeliğin 28 inci maddesindeki

şartları sağlayan en az iki sorumlu denetçisinin bulunması, h) Denetim kadrosunun, asgari olarak, Yönetmeliğin 27'nci maddesinde belirtilen denetim ekiplerini oluşturabilecek nitelik ve genişlikte olması, ı) Yönetim organı üyelerinin tamamının meslek mensubu olması, yüzde yetmiş beşi geçmemek üzere çoğunluğunun ise kadrosundaki denetçilerden oluşması, i) Denetçilerinin, ortaklarının ve kilit yöneticilerinin başka bir denetim kuruluşunda veya bağımsız denetim faaliyeti gerçekleştiren herhangi bir gerçek kişi yanında ya da tüzel kişilikte ortak, kilit yönetici veya denetçi olmaması, kendi adına bağımsız denetim faaliyetinde bulunmaması, j) Denetim rehberleri dahil olmak üzere, esasları Kurumca belirlenen kalite kontrol sistemine ilişkin politika ve süreçlerini yazılı olarak oluşturmuş olması, k) Denetim faaliyetlerini etkin bir şekilde yürütebilmesini teminen Kurum tarafından uygun görülecek düzeyde organizasyon, mekân, teknik donanım, belge ve kayıt düzenine sahip olması, l) (Değişik:RG-7/3/2015-29288) Faaliyet izninin daha önce Kurum tarafından Yönetmeliğin 42'nci maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi dışındaki bentlerinden biri nedeniyle iptal edilmemiş olması, m) Tüzel kişiliğin ve ortaklarının olumsuz bir itibara sahip olmaması ve ortaklarının denetim mesleğinin gerektirdiği şeref ve haysiyete uymayan bir durumunun bulunmaması, şarttır.

Denetçi olarak yetkilendirilme şartları

MADDE 6 – (1) Denetçi olmak isteyenlerin:

a) Hukuk, iktisat, maliye, işletme, muhasebe, bankacılık, kamu yönetimi ve siyasal bilgiler dallarında eğitim veren fakülte ve yüksekokullardan veya denkliği Yükseköğretim Kurulunca tasdik edilmiş yabancı yükseköğretim kurumlarından en az lisans seviyesinde mezun olması veya diğer öğretim dallarından lisans seviyesinde mezun olmakla beraber bu fıkrada belirtilen bilim dallarından en az lisansüstü seviyesinde diploma almış olması,

b) Meslek mensubu olması,

c) Türkiye'de yerleşik olması,

ç) Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip bulunması,

d) Yönetmeliğin 15 inci maddesinde belirtilen uygulamalı mesleki eğitimi tamamlamış olması,

e) Yönetmeliğin 16 ncı maddesinde belirtilen denetçilik sınavında başarılı olması,

f) (Değişik:RG-7/3/2015-29288) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından mahkûmiyeti olmaması,

g) (Değişik:RG-7/3/2015-29288) Faaliyet izninin daha önce Kurum tarafından Yönetmeliğin 42'nci maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi dışındaki bentlerinden biri nedeniyle iptal edilmemiş olması,

ğ) Bağımsız denetim mesleğinin gerektirdiği şeref ve haysiyete uymayan bir durumunun bulunmaması, olumsuz bir itibara sahip olmaması, şartlarını taşıması gerekir.

GENEL ANLAMDA İŞ ETİĞİ VE KALKINMA AJANSLARINDA İŞ ETİĞİ

Mesleki Etik İlkeler

Kurumun anayasası, yol haritası ya da pusulası olarak değerlendirilebilir. Beş temel mesleki etik ilke olarak ele aldığımızda;

Doğruluk, yasallık, yeterlik, güvenirlik, mesleğe bağlılık olarak sayabiliriz.

Toplumsal yozlaşma

- Kamusal yapıdan kaynaklanan nedenler
- Siyasal yapıdan kaynaklanan nedenler
- Ekonomik yapıdan kaynaklanan nedenler
- Bürokratik yapıdan kaynaklanan nedenler
- Tarihsel nedenler
- Toplumsal yapıdan kaynaklanan nedenler

İş yaşamında temel etik dışı konular

- İş kalitesini önemsememe
- Rüşvet isteme ya da verme
- Kurum varlıklarının kötü biçimde kullanımı
- İşyerinde ayrımcılık yapma
- Özel yaşama müdahale etme
- Çevre kirliliğine duyarsız kalma

Genelde bireyler etik bir sorun karşısında, etik ilke ve değerlere uygun olarak verdikleri karardan ötürü iki zıt duygu yaşarlar.

Olumsuz Duygular

Korku
Tedirginlik
Yorgunluk ve bitkinlik
Kendini baskı altında hissetme
Gergin ve endişeli
Sıkıntılı ve kaygılı

Olumlu Duygular

Verdiği karardan ötürü kendini iyi hissetme
Huzurlu ve iyi bir iş yapmanın verdiği mutluluk
Vicdanen rahat ve huzurlu hissetme
Adalet, eşitlik ve dürüstlük ilkeleri doğrultusunda verdiği karardan dolayı duyduğu iç huzur.

İnsanlar etik ilke ve değerlere neden aykırı davranırlar?

İyi niyetler
Benlik güç gösterisi
Açgözlülük
Arkadaşlık
İdeolojik inanç ve adanma
Kişisel ya da ailevi kazanç
Ekonomik sorunlar ve baskılar
Sömürgecileri sömürmek
Acil gereksinmeler
Yasaların, kuralların ve yöntemlerin bilinmemesi
"Birlikte Gitmek"
"Yalnızca emirleri yerine getiriyordum"
Bulunduğu konumu korumak endişesi
"Kısa yoldan köşeyi dönme"
Servet açlığı
Hırs

Etik İlkelere Aykırı Davranışların Sonuçları

BİREYSEL	KURUMSAL	TOPLUMSAL
İşini kaybetme	Saygınlığını yitirme	Yozlaşmanın kurumsallaştırılması
Saygınlığını kaybetme	Müşterisini kaybetme	Etik değerlerin önemini yitirmesi
Toplumdan soyutlanma	İmajının zedelenmesi	Anomik davranışların yaygınlaşması
Güvenirliğini yitirme	İşbirliğinin zayıflaması	
Kişisel benliğin zarar görmesi	Grup çalışmalarının etkililiğini yitirmesi	
Mesleksel ve örgütsel bağlılığın zayıflaması	Kurum içi iletişimin zarar görmesi	
Özsaygının yitirilmesi	Örgütsel bağlılığın zayıflaması	
Çalışma arkadaşlarıyla ilişkilerin bozulması		
Kişisel imajın bozulması		

KALKINMA AJANSLARINDA İŞ ETİĞİ

Kalkınma ajanslarında da etik yönergeler hazırlanır ve bu etik kurallara uyulur .

Bu yönergelerin amacı;Ajans'ta çalışan personelin her türlü iş ve işlemlerinde uymaları gereken etik davranış ilkeleri ve Etik Komisyonunun yapısı ile çalışma usul ve esaslarını belirlemek. Ajansın merkez ve Yatırım Destek Ofislerinde görevli bütün personeli kapsaması.5176 Sayılı Kanun 3. maddeye göre Kamu Görevlileri Etik Kurulu kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'a, Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 29'uncu maddesine dayanılarak hazırlanır ve uygulanır.

Bu yönetmeliklere göre ;Etik Davranış İlkeleri,

Görevin Yerine Getirilmesinde, Ajans personeli, görevini ifa sırasında; sürekli gelişimi, katılımcılığı, saydamlığı, tarafsızlığı, dürüstlüğü, kamu yararını gözetmeyi, hesap verebilirliği, öngörülebilirliği, hizmette yerindeliği ve beyana güveni esas alır ve burada Halka Hizmet Bilinci, Hizmet Standartlarına Uyma, Amaç ve Misyona Bağlılık , Dürüstlük ve Tarafsızlık, Saygınlık ve Güven , Görev ve Yetkilerin Menfaat Sağlamak Amacıyla Kullanılmaması , Hediye Alma ve Menfaat Sağlama Yasağı gibidir ve bu ilkelere uyulması gerekir.

Etik Sözleşmesi ve Etik Komisyonu

Etik Sözleşmesi: Ajans'ta göreve başlayan her kademedeki personel etik sözleşmesini okuyup imzalar, etik sözleşmesinde belirtilen hususlara görevleri boyunca uyar.

Etik komisyonu: Etik dışı davranışların nedenlerini belirler ve etik ilkelere uygun olmayan davranışların önlenmesi için ilke bazında öneriler geliştirir.

KALKINMA AJANSLARININ DENETİMİNDE ETİK

Etik kurallar; destek programlarının hedeflenen amaçlara ulaşması ve kamu tarafından tahsis edilen fonların herhangi bir suiistimalin oluşmasına imkan vermeyecek şekilde kullandırılması amacıyla destek programının programlanması, yönetimi, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinde yer alan tüm aktörlerin uyması gereken temel ilkelerdir. Destek programlarının yönetiminde, gözetilmesi gereken en önemli ilkeler tarafsızlık ve yerine göre gizlilik veya şeffaflıktır. Program yönetiminde görev alan kişilerin, görevlerini kişisel veya kurumsal hiçbir menfaat ilişkisine yol açmayacak şekilde yürütmeleri esastır.

Denetçilik mesleğinin ayırt edici özelliklerinden biri, kamu yararına hareket etme sorumluluğunu kabul etmesidir. Denetçi, kamu yararı doğrultusunda hareket ederken Etik Kuralları gözetir ve bu Kurallara uyar.

Denetçilik mesleğinde etiğin temel ilkelerini belirlemek ve denetçinin aşağıdakileri yapmak üzere uygulayacağı kavramsal çerçeveyi sunmak önem arz etmektedir, bunlar;

(a) Temel ilkelere uyumu engelleyen tehditleri belirlemek,

(b) Belirlenen tehditlerin önemini değerlendirmek ve

(c) Gerektiğinde tehditleri ortadan kaldırmak veya kabul edilebilir bir düzeye indirmek için alınan önlemleri uygulamaktır

Denetçi, Yukarıda Saydığımız Bütün Etik Davranışların Yanı Sıra Aşağıdaki Temel Etik İlkelere de Uyar:

(a) Dürüstlük – bütün mesleki ilişkilerde ve iş ilişkilerinde açık sözlü ve dürüst olmak.

(b)Tarafsızlık – önyargıların, çıkar çatışmalarının veya başkalarının nüfuzlarının kötüye kullanılmasının, mesleki veya işle ilgili muhakeme ve kararları etkilemesine izin vermemek. Mesleki yeterlik ve özen – bir müşterinin veya işverenin, teknik, yasal ve uygulama alanlarındaki güncel gelişmelere dayalı yeterli mesleki hizmetleri alabilmesini sağlamak için mesleki bilgi ve beceriyi gereken seviyede tutmak ve uygulamadaki teknik ve mesleki standartlara uygun bir şekilde özenle hareket etmek.

(ç) Sır saklama (gizlilik) – mesleki ilişkiler ve iş ilişkileri sonucunda elde edilen bilgilerin gizliliğine riayet etmek; söz konusu bilgilerin açıklanmasına ilişkin yasal veya mesleki bir hak veya görevin bulunması durumu saklı kalmak kaydıyla, uygun ve belirli bir yetki olmaksızın bu tür bilgileri üçüncü taraflara açıklamamak ve kendisinin veya üçüncü tarafların çıkarları doğrultusunda kullanmamak.

(d) Mesleğe uygun davranış – ilgili mevzuata uymak ve denetim mesleğinin itibarını zedeleyici fiil ve davranışlardan kaçınmaktır.

Denetçinin Temel Etik İlkelere Uyumunu Engelleyen Tehditler

Denetçilerin içinde faaliyet gösterdiği şartlar, temel ilkelere uyumu engelleyen belirli tehditler oluşturabilir.Ayrıca, iş ve görevlerin nitelikleri farklılık gösterebilir ve dolayısıyla farklı önlemlerin alınmasını gerektiren farklı tehditler ortaya çıkabilir. Tehditler, çok farklı ilişkiler ve şartlar neticesinde ortaya çıkabilir.Bir ilişki veya şartın tehdit oluşturması durumunda, söz konusu tehdit, denetçinin temel ilkelere uyumunu tehlikeye düşürebilir veya tehlikeye düşürüyormuşçasına bir algı oluşturabilir.Bir şart veya ilişki birden fazla tehdit oluşturabilir ve bir tehdit birden fazla temel ilkeye uyumu etkileyebilir. Tehditler, aşağıdaki kategorilerden bir veya birkaçının kapsamına girmektedir:

(a) Kişisel çıkar tehdidi – finansal veya diğer bir tür çıkarın, denetçinin yargısını veya davranışını uygunsuz şekilde etkilemesi tehdididir.

(b) Kendi kendini denetleme tehdidi – denetçinin; kendi şirketinde veya çalıştığı kurumda daha önceden kendisi veya bir başka kişi tarafından varılmış bir yargının veya gerçekleştirilmiş bir hizmetin sonuçlarını, cari dönemde verdiği hizmetin parçası olan bir yargıya varırken dayanak olarak kullanması durumunda, söz konusu sonuçları uygun şekilde değerlendirememesi tehdididir.

(c) Taraf tutma tehdidi – Denetçinin, bir müşterinin veya işverenin pozisyonunu, kendi tarafsızlığını tehlikeye düşürecek şekilde savunması tehdididir.

(ç) Yakınlık tehdidi ─ Denetçinin, bir müşteri veya işveren ile uzun süreli veya yakın ilişki içerisinde bulunmasından dolayı, bu kişilerin çıkarlarıyla çok fazla ilgilenmesi veya işlerini makul olmayacak düzeyde kabul etmesi tehdididir.

(d) Yıldırma tehdidi – Denetçi üzerinde nüfuzu kötüye kullanma çabaları da dâhil olmak üzere, denetçinin mevcut veya hissettiği baskılardan dolayı tarafsızlıktır.

Etik Kurallar, denetçinin temel ilkelere uyumunu engelleyen tehditleri belirlemesini, değerlendirmesini ve bunlara ilişkin önlemler almasını gerektiren bir kavramsal çerçeve oluşturur. Kavramsal çerçeve yaklaşımı, bu Kurallarda yer alan etik hükümlere uymaları ve kamu yararına hareket etme sorumluluklarını yerine getirmeleri konusunda denetçilere yardımcı olmaktadır. Bu yaklaşım, temel ilkelere uyum konusunda tehdit oluşturan şartlara ilişkin birçok durum ortaya koyar ve denetçinin, "bir durum özel olarak yasaklanmamışsa söz konusu duruma izin verilmektedir" şeklinde bir sonuca varmasını önler.Denetçi, temel ilkelere uyumu engelleyen tehditleri belirlediğinde ve bu tehditlere ilişkin yaptığı değerlendirmeye dayanarak söz konusu tehditlerin kabul edilebilir bir düzeyde olmadığını tespit ettiğinde, uygun önlemlerin bulunup bulunmadığına ve tehditleri ortadan kaldırmak veya kabul edilebilir bir düzeye indirmek için söz konusu önlemlerin uygulanıp uygulanamayacağına karar verir.

SONUÇ

Denetçilik mesleğinin ayırt edici özelliklerinden biri, kamu yararına hareket etme sorumluluğunu kabul etmesidir. Denetçi, kamu yararı doğrultusunda hareket ederken Etik Kuralları gözetir ve bu Kurallara uyar.Kalkınma ajansları Türkiye'nin kamu yönetimi ve ekonomisi üzerinde orta ve uzun vadede olumlu etkilerini göstermektedir. Şüphesiz ki ajansların başarısı, ülkemiz için bir kazanç olmaktadır.Ancak, unutulmaması gerekir ki, bir yönetimin başarısı aynı zamanda iyi denetlenmesine bağlıdır.İyi denetim yapılırken de etik kurallara uymak sonucun daha iyi gerçekleşmesini sağlamaktadir.

KAYNAKÇA

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müşteşarlığı"Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara 2009

Sayıştay Dergisi, Sayı, 61, Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi

http://www.bebka.org.tr/site-sayfa-71-kredi_destekleri.html

http://www.dogaka.org.tr/Destekler-detay.asp?D=11&Destekler=mali-destek-programi&DD=49&DesteklerDetay=dogrudan-finansman-destegi

http://www.kgk-mevzuat.epub

http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/08/20090803-1..htmkalkınma ajansları denetim yönetmeliği

http://www.spk.gov.tr/duyurugoster.aspx?aid=20140411&subid=0&ct=c&submenuheader=nullspk bağımsız denetim

http://www.etik.gov.tr/BilgiBankasi.aspx?id=10

www.kgk.gov.tr/contents%5Cfiles%5CPdf%5CKGK_Brosur.pdf

www.etik.gov.tr/EtikIlkeler.aspx

www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2009/etik

AVRUPA BİRLİĞİ PERSPEKTİFİNDEN BÖLGE PLANLARININ VE UYGULAMALARININ TOPLUMSAL CİNSİYET EKSENİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

The Evaluation of Regional Plans and Their Practices with Gender Mainstreaming Perspective of the European Union

Betül CELEP[1], **Aslı Silahdaroğlu BEKMEN**[2]

ÖZET

Sosyal politikalar içerisinde yer alan toplumsal cinsiyet politikaları bağlamında Avrupa Birliği (AB), liberal hukukun yasa önünde soyut eşitlik anlayışını aşma yönünde üç strateji kullanmaktadır. Bu stratejiler kadın ve erkeğe eşit davranma, kadına özgü koşullara özel davranma ve toplumsal dönüşümü sağlama başlıkları ile ifade edilebilir. Bu çalışma kapsamında İBBS-2 düzeylerinde, farklı coğrafi bölgelerde ve farklı sayıda şehir kapsayan yedi kalkınma ajansı tarafından hazırlanan bölge planları ve mevcut sosyal politika araçlarını bugüne dek toplumsal cinsiyet ekseninde nasıl kullanmış oldukları AB'nin kullandığı stratejiler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Kalkınma ajanslarını sınırlayan ulusal ve yerel planların ve yasal mevzuatın da dikkate alındığı bu değerlendirmenin ışığında, hem ajanslar hem de bölgedeki paydaşları için plan ve faaliyetlerini AB'nin toplumsal cinsiyet politikasına uyumlandırmaya yönelik yol gösterici olması beklenen çeşitli politika önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, toplumsal cinsiyet, kadın, kalkınma ajansları, bölgesel kalkınma*

ABSTRACT

The European Union (EU) in the context of gender policy within the field of social policy uses three strategies to overcome the abstract concept of equality before the law. These strategies can be expressed as equal treatment between men and women, gender specific treatment and social transformation. In this study, seven regional plans, which are in NUTS-2 level, in different geographic areas and including different number of cities, and social policy instruments used by the development agencies are evaluated on gender-axis. The restriction of development agencies like national and local plans, legislation etc. are also taken into account in this assesment. The aim of this study is to put forth a guide for both agencies and the stakeholders in the region to harmonize their plans and activities with EU gender policy perspective.

Keywords:*European Union, gender, woman, development agencies, regional development*

1 İstanbul Kalkınma Ajansı, Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi Uzmanı, betulcelep@gmail.com

2 İstanbul Kalkınma Ajansı, Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi Uzmanı, aslisil@yahoo.com

GİRİŞ

Sosyal politikaların ilk olarak sanayi devrimi ile birlikte doğan ve giderek çoğalan işçi kesiminin iş ilişkileri ve yaşamında korunmasını öngören ilkeler, kamusal kararlar ve uygulamalar çerçevesinde ortaya çıktığını söylenebilir. Öncelikle iş kazaları, hastalıklarla mücadele gibi konular temelinde ortaya çıkan haklar sonrasında eğitim, istihdam, bakım gibi alanlarda yaygınlaşmış ve kültürel, yasal ve ekonomik gelişmeler, siyasi kaynaklar, çıkar grupları, devlet ideolojileri, küresel eğilimler (feminist örgütlenmeler, neoliberalizm vs.) gibi faktörlerinin etkisi ile değişim göstermiştir.

Sosyal politikaların değişim süresince sosyal politika çalışmaları için hayati olan gelir ve her tür kaynağa erişim, ihtiyaç, eşitsizlik, bağımlılık, vatandaşlık gibi kavramlar toplumsal cinsiyetçi ilişkilere dayalı olarak kurulmuş ve sürdürülmüştür.Bu noktada sosyal politika ülkede yaşayan bütün bireylerin ekonomik ve sosyal durumlarını düzeltmeyi hedeflediğinden sosyal politika ve vatandaşlık kavramı arasındaki ilişkinin önemini özel olarak vurgulamak gerekir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra her vatandaşın sivil, sosyal ve siyasi hakları olması gerektiği fikri T.H. Marshall tarafından ortaya atılmıştır. Bu vatandaşlık tanımı kadınları açıkça dışlamamakla birlikte topluma tam üyelik darken evin geçimini erkeğin sağladığı modeli temel almaktadır. Bu model bireylerin işgücü piyasalarındaki konumları ile doğrudan ilişkili olması sebebiyle ücretli iş sosyal hak ve yükümlülükleri belirleyen en önemli etkendir. Fakat ikinci dalga feminist hareketin güçlenmesi ile birlikte toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayanan politikalar ve kavramlar tartışılmaya başlanmıştır.[3]Bu bağlamda Marshall'ın vatandaşlık kavramının ev-içi emeği ve bakım emeğini göz ardı etmesi sebebiyle sosyal politikalar ile hedeflenen tüm bireyler için geliştirilen, koruyucu, güçlendirici, sosyal adalet ve eşitliği sağlayıcı hizmetlerinin kadınları dışladığı ya da ikincilleştirdiği birçok çalışma ile ortaya konmuştur. Vatandaşlık kavramı dışında sosyal politikalar için kritik öneme sahip diğer birçok kavramda (refah rejimleri, ihtiyaçlar vs.) da kadınlar ikincilleştirilmekte ve bu kavramları temel alan politikalar hayata geçirilmektedir. Bu durumda, sosyal politikaların kapsayıcı, eşitlikçi, adil olması temeli göz önünde bulundurulduğunda toplumsal cinsiyete duyarlı bir anlayışın gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Sosyal politikaların toplum üzerindeki etkilerini anlamlandırmak ve refah sistemleri arasında ortaya çıkan karmaşık ilişkilenmeleri bütüncül bir yaklaşımla ele alabilmek için toplumsal cinsiyet değişkeninin açıklayıcı gücünü göz ardı edemeyiz. Kendisini toplumsal cinsiyet ayrımlarında ifşa eden toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin, ne ölçüde sürdüğü, gelir ve tüm kaynaklara erişim ile politika analizinin temel kavramlarına ne ölçüde yansıtıldığı anlamak için önemlidir. Diğer taraftan toplumsal cinsiyeti bir değişken ve anlamlandırmanın ötesine taşıyan feminist meydan okumalar ile birlikte başlangıçta eşit fırsat politikaları ile

3 Bu noktada devlet politikalarının toplumsal cinsiyetle ilişkilendirilmiş içeriği toplumsal cinsiyeti bir toplumsal kurgu ya da bir toplumsal yapı olarak gören anlayıştan türerken politika değişimi konusunda feminist örgütlenmelerle daha çok kadınlara odaklanılması sebebiyle bu tartışma içerisinde de kadın odağından hareket edilmektedir.

sınırlandırılmış politik vurgu, (kadınların bir grup olarak deneyimledikleri ayrımcılığa daha çok dikkat eden) olumlu eylem öne çıkarılarak anaakımlaştırmaya (kadın erkek eşitliğini tüm politikalara yerleştirmeye) doğru kaymıştır. Anaakımlaştırma, cinsiyet eşitliğini amaçlayan politikaların tüm politika yapım alanlarıyla bütünleştirilmesi gereğini ifade etmektedir.Bu yaklaşım farklılıkları inkâr etmeksizin dezavantajı belirleme potansiyeli taşımaktadır.Fakat diğer taraftan özel bir politik odak olamama durumu karşısında toplumsal cinsiyet eşitliği amacının kaybolması ya da zayıflaması riski bulunmaktadır.AB politikaları özelinde bakıldığında da anlayışın emek sermaye arasındaki çelişkileri azaltma noktasından çıkıp "dezavantajlı gruplar"[1] içinde eşitlik sağlamaya doğru evrildiği görülmektedir (Koray, 2005). AB toplumsal cinsiyet politikaları anaakımlaştırılırken ise, yasa ve politikalarında kadın ve erkeğe "eşit davranılması" yönünde değişiklikler yapılması, kadına özgü koşullar nedeniyle bazı konularda "özel (olumlu) davranılması"nı sağlayacak önlemler alınması ve tüm politikalara toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerleşmesi ile "toplumsal dönüşümün sağlanması" yönünde politikaların hayata geçirilmesi şeklinde üç strateji kullanılmaktadır.[2]

Aslında, eşitlik bir ilke olarak bütün demokratik kapitalist toplumların siyasal ideolojisinin temel parçalarından birini oluşturmuş ancak iş uygulamaya – özellikle de kadınlar ya da bastırılmış gruplar söz konusu olunca – gelince fazla bir gelişme sağlanamamıştır (Acuner, 1999, s. 43). Fakat tüm diğer sosyal politika alanları gibi hak talepleri ile birlikte şekillenen toplumsal cinsiyet politikaları hangi toplumsal bağlamda ve nasıl bir bütünsellik içinde oluşturulduklarına bağlı olarak dönüştürücü bir potansiyele de sahip olabilir (Savran, 2010, s. 57).Bu bağlamda da AB toplumsal cinsiyet politikalarının dönüştürücü potansiyeli eleştiri hakkını saklı tutmak kaydıyla önemini korumaktadır.

AMAÇ, YÖNTEM VE KAPSAM

Türkiye'de kurulan 26 Bölgesel Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan bölge planları söz konusu politikaların etki ettiği/etmesi beklenen en önemli strateji belgelerindendir.Bölge planları ile sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerinin, yerleşmelerin gelişme potansiyelinin, sektörel hedeflerin, faaliyetlerin ve alt yapıların dağılımının belirlenmesi hedeflenmekte olup kalkınma ajansları tüm faaliyetlerini bu planlar çerçevesinde yürütmektedir.Bu çalışmada öncelikle toplumsal cinsiyet politikaları bağlamında 2014-2023 dönemini içeren 7 bölge planı AB perspektifiyle incelenmiştir.İlkbölümde, başta kalkınma ajansları olmak üzere bölgedeki paydaşların hayata geçirmesi beklenen ve referans strateji belgesi olma özelliği taşıyan bölge planlarına yönelik politika önerilerinde bulunmak amaçlanmıştır. İkinci bölümde ise, incelenen bölge planlarının uygulanması için ajanslar tarafından sunulan mali destek programlarının tasarımı aynı perspektiften değerlendirilerek öneriler sunulacaktır.

Çalışmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurularak 26 bölge planı içerisinden 7 tanesi çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Bu 7 bölge planı ve kalkınma ajansı seçilirken öncelikle ajansların faaliyet gösterdikleri şehir sayılarının (1,2,3,4,5,6) her birinin temsil edilmesi amaçlanmıştır. Sonrasında bu Ajansların farklı İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) Düzey-1 bölgelerinde olmasına ve farklı coğrafi bölgelerde olmalarına dikkat edilmiştir. Söz konusu kriterler dışında seçim rastlantısal olarak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda çalışma kapsamında incelenen bölge planları; TR 10 Bölge Planı (İstanbul), TR 31 Bölge Planı (İzmir), TR C2 Bölge Planı (Diyarbakır, Şanlıurfa), TR 61 Bölge Planı (Antalya, Burdur, Isparta), TR

1 Dezavantajlılık tanımına dair tartışma son bölümde yer almaktadır.

2 AB toplumsal cinsiyet politikalarının anaakımlaştırılmasına dair detaylı bilgi http://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/resources/international/manual-gender-mainstreaming-employment-social-inclusion-and-social-protection-policies-0

B1 Bölge Planı (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli), TR 71 Bölge Planı (Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir), TR 90 Bölge Planı (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon) olmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde, seçilmiş olan bölge planlarının öncelikle mevcut durum analizleri incelenmiş ve kadınlara dair değerlendirmelerin kalkınma ekseni (ekonomik, sosyal, mekânsal vs.) bağlamında ne şekilde incelendiği ortaya konmuştur.Mevcut durum analizinin geliştirilen politikalarla doğrudan ilişkisi sebebiyle kadınlara ilişkin değerlendirmelerin hangi başlık altında incelendiği, ayrı bir başlık açılıp açılmadığı vs. önemli birer gösterge niteliği taşımaktadır. Sonrasında planlarda, AB'nin kullandığı üç stratejinin tespitine ve yorumlanmasına yardımcı göstergelerden biri olarak "kadınlar ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki"nin kurulup kurulmadığı kontrol edilmiştir. Toplumsal cinsiyete dair bir vurgunun varlığı, kadınların bağımlı bir toplumsal grup olduklarına fakat bu konumlarının doğal (biyolojik cinsiyetle ilişkili olarak) olmadığına, toplumsal/kültürel olarak belirlenmiş bir olgu olduğuna işaret etmesi bakımından önem taşımaktadır (Berktay, 2013, s. 3).Kadının ikincil konumunun toplumsal cinsiyetle ilişkilendirilmesi ile esas olarak bu konumun değiştirilebilir olmasına işaret edilmiş olunur.Bu noktadan hareketle toplumsal cinsiyet eşitsizliğini görünür kılan temel sorunlardan biri olan "kadına yönelik şiddet"[3] planların toplumsal cinsiyet politikaları incelenirken önemli bir gösterge olarak kontrol edilmiştir. Doğrudan toplumsal cinsiyet ilişkilerini hedef alan bir politika belgesinin AB'nin politika stratejilerinden üçünü de kapsar bir nitelik taşımasından hareketle "toplumsal cinsiyet ilişkilerine yönelik stratejik amaç, hedef, strateji vs." belirlenmesi de bir gösterge olarak incelenmiştir. Son olarak ise kadınlara yönelik belirlenen stratejik amaç, strateji, hedef vs. içerikleri ortaya konmuştur. Tüm değerlendirmelerin sonunda bölge planlarında yer alan toplumsal cinsiyet politikalarına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Bölge planları, bölgenin kalkınmasını hızlandırmak, sürdürülebilir kılmak ve bu amaçla kaynakların etkin kullanılmasını sağlanması için uygulanacak program ve projelere temel oluşturmak için hazırlanmaktadır.Planlar, yerel talepleri ve ihtiyaçları ortaya koyarak, bölgesel kalkınma için amaç, hedef ve stratejiler önermektedir. Ajansların bu bölgesel kalkınma hedeflerine ulaşmak için kullandıkları en önemli araç ise, bölgesel paydaşlarına verdikleri mali ve teknik desteklerdir. Bu çalışmanın ikinci bölümünde, ajans bütçeleri içerisinde en yüksek gider kalemini teşkil eden ve planların hayata geçirilmesinde en etkili araç olan Mali Destek Programı adı altında verilen ve proje teklif çağrısı yöntemi ile sunulan mali desteklere odaklanılacaktır.

Mali destek programlarının belirtilen konu ve öncelikleri, bölge planında yer alan gelişme eksenleri ve stratejilere göre belirlenir. Hem kar amaçlı olan kurumlara hem de kar amaçlı olmayan kurumlara sunulabilen yüksek tutarda bir fon kaynağı olduğundan, kalkınma alanındaki paydaşların ilgisini çekmektedir. Henüz duyuru aşamasındayken dahi, yarattığı ilgi nedeniyle, kalkınma paydaşları topluluğunun genelinde bir gündem yaratma etkisine sahiptir.Hangi konuda açıldıkları, hangi sektöre ve hedef kitleye hitap ettikleri, öncelikleri ve değerlendirme kriterleri itibarıyla, kalkınma alanındaki paydaşlarda farkındalık yaratma potansiyeline sahiptir.

Bu çalışmanın ikinci bölümünde, örneklem dahilindeki ajansların 2014-2023 dönemi bölge planları doğrultusunda tasarlamış oldukları, 2014 ve 2015 yılları içerisinde açmış oldukları mali destek programlarının tasarımı, başvuru rehberleri esas alınarak incelenmektedir. Programların amaçları, öncelikleri ve değerlendirme kriterleri incelenerek, bölge planlarında

3 Birleşmiş Milletler "Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge"de, kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyete dayanan şiddet olduğu belirtilmektedir. Türkiye'de her gün 5 kadının öldürüldüğü göz önünde bulundurulduğunda bölgesel ve ulusal politika belgelerinde elzem olarak yer alması gereken konuların başında kadına yönelik şiddet gelmektedir.

belli düzeyde yer alan toplumsal cinsiyet eşitliği politika araçlarının, bölge planının hayata geçirilmesinde başat bir araç olan mali destek programlarına ne düzeyde yansıtıldığının gösterilmesi amaçlanmaktadır.

BÖLÜM 1. BÖLGE PLANLARI VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Çalışma kapsamında incelenen 7 bölge planının bahsedilen kriterler göz önünde bulunarak incelenmesiyle Tablo 1.'de yer alan sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 1. Bölge Planlarında Yer Alan Toplumsal Cinsiyet Politikaları- Genel Kriterler

Bölge Planı	Kadın & toplumsal cinsiyet İlişkisi	Mevcut Durum Analizinde Kadınlar (Ayrı Bir Başlık)	Kadına yönelik şiddet	Kadınlara yönelik strateji, hedef vs.	Doğrudan toplumsal cinsiyet ilişkilerine yönelik strateji, hedef vs.
TR 10 Bölge Planı (İstanbul)	✓	Sosyal Bütünleşme Öncelik Alanı-Kadınlar	✓	✓	✓
TR 31 Bölge Planı (İzmir)	✓	-	Hizmetlere yönelik hedef	✓	✓
TR C2 Bölge Planı (Diyarbakır, Şanlıurfa)	✓	Sosyal Yapı-Dezavantajlı Gruplar	Aile içi şiddet	✓	Hedef metni içerisinde
TR 61 Bölge Planı (Antalya, Burdur, Isparta)	-	Kadın İşgücü	-	✓	-
TR B1 Bölge Planı (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli)	✓	Sosyal Yapı-Kadının Durumu	✓	✓	-
TR 71 Bölge Planı (Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir)	-	Ekonomik Kalkınma-Kadın istihdamı	-	✓	Bölge Planı uygulama prensipleri içerisinde
TR 90 Bölge Planı (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon)	✓	-	✓	✓	✓

TR 10 (İstanbul) Bölge Planı politikalarının genel kriterlerin hepsi ile uyumlu olduğu sonucuna varılmaktadır. Daha detaylı olarak toplumsal cinsiyet politikaları incelendiğinde; kadınların istihdam oranlarının artırılması, girişimcilik becerilerinin geliştirilmesi, kadınların sağlık, eğitim, istihdam vb. hizmetlere erişimi, kadınların politik ve ekonomik karar alma mekanizmalarına katılımı gibi konularda strateji ve hedefler plan içerisinde yer almaktadır. Bu yöndeki politikalar AB politika stratejilerinin ilki olan kadın ve erkeğe eşit davranma ile doğrudan ilişkili olmakla birlikte bütünlüklü uygulama örnekleriyle kadına özgü koşullara özel davranma ve toplumsal dönüşümü sağlama hedeflerine de hizmet edecek bir nitelik kazanabilir. İstanbul Bölge Planı içerisinde yer alan toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili bilinçlendirme faaliyeti politikası başta toplumsal dönüşümü sağlama yönünde olmak üzere AB stratejileriyle ilişkili bir politikadır. Buna ek olarak planda ifade edilmiş kadına yönelik ekonomik, psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddetin önlenmesi, kadınlar için kadın sığınma evi, toplum merkezi, kreş vb. destek mekanizmaları kadınların ikincilleştirilmesi sebebiyle ortaya çıkan eşitsiz koşullarını iyileştirmesi bağlamında kadına özgü durumlara özel davranma politikası ile doğrudan ilişkilidir.

Diğer bir tek şehre yönelik plan olan **TR 31 (İzmir) Bölge Planı** genel kriterlerle uyum içerisinde bir plandır. Girişimcilik, kadınlara yönelik sosyal donatılar, kadınların eğitime ve diğer hizmetlere erişimi, istihdam, bakım hizmetleri kapasitesi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayata katılım alanlarında politikalara yer veren planda bu alanlardaki politikaların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini dönüştürmek yönünde bütüncül yaklaşımlarla hayata geçirilmesi gerekliliği

dile getirilmiştir. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yönünde önerilen farkındalığın artırılması, şiddet mağduru kadınlara yönelik kadın sığınma evlerinin kapasitesinin artırılmasına yönelik politikalarla da kadınların güçlendirilmesi ve toplumsal dönüşümün sağlanması desteklenmiştir.

TR C2 (Diyarbakır, Şanlıurfa) Bölge Planı genel kriterlerin hemen hepsiyle uyumlu bir plan özelliği taşımaktadır.Yalnızca kadına yönelik şiddet ifadesi yerine aile içi şiddet kullanılmıştır.Bu durumdan, aile içinde şiddete maruz kalan çocukların, yaşlıların, erkeklerin vs. de kapsama alındığı anlaşılmaktadır.Politikaların içerikleri incelendiğinde kadınların istihdam oranının artırılması, kadın girişimciliği, kayıtdışı istihdamın azaltılması, kadınların tüm hizmetlere erişiminin sağlanması gibi kadın ve erkeğe eşit davranma politikası ile doğrudan ilişkili olan politikalara yer verildiği görülmektedir. Doğrudan toplumsal dönüşüme ve kadına özgü koşullara özel davranmaya yönelik politikalar plan içerisinde yer almamıştır.

TR 61 (Antalya, Burdur, Isparta) Bölge Planı içerisinde kadınlar ve toplumsal cinsiyet ilişkisinin kurulmadığı gözlenmekte, kadınların ekonomik kalkınmaya katkılarına ağırlık veren bir yaklaşım izlendiği görülmektedir. Bu perspektifle de yalnızca kadınların istihdamı ve istihdamla ilişkili çocuk bakımına yönelik politikalar plan içerisinde yer almıştır.

TR B1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Bölge Planı doğrudan toplumsal cinsiyet ilişkilerini hedef alan strateji, hedef vs. içermese de genel kriterlerin birçoğu ile uyum içerisindedir. Politika ifadelerine ise kadınların sosyal, ekonomik hayata ve karar süreçlerine katılımına, kadınlara yönelik sosyal hizmet ve ulaşım altyapısına dikkat çekmesiyle kadınlar ve erkeğe eşit davranma ve kadına özgü koşullara özel davranma hedefiyle doğrudan ilişkilendirilebilir.

TR 71 (Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir) Bölge Planı ekonomik kalkınma ile ilişkili olarak kadın istihdamı vurgusuna sahip fakat toplumsal cinsiyet ve kadın ilişkisinin kurulmadığı bir plan özelliği taşımaktadır. Diğer taraftan incelenen tüm bölge planlarından farklı olarak toplumsal cinsiyet eşitliği bölge planı uygulama prensiplerinden biri olarak plan içerisinde yer almaktadır. Kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımı ve kadın istihdamının artırılması politikalarıyla doğrudan kadın ve erkeğe eşit davranma hedefine işaret edilmekle birlikte kadının toplumsal statüsünün iyileştirilmesi hedefi de başta toplumsal dönüşümü sağlamak üzere bütünlüklü bir iyi uygulama örneğine dönüştürülebilir.

TR 90 (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon) Bölge Planı kadınların mevcut durumuna ilişkin ayrı bir başlık açmayı tercih etmemiş olsa da diğer genel kriterlerin tamamını sağlamaktadır. Plan içerisinde kayıt dışı istihdam ve güvencesizlik, girişimcilik, yerel meclislerde (belediye meclis, il genel meclisi, oda meclisleri, kent konseyleri gibi) katılım, hizmetlere erişim alanlarında doğrudan kadın ve erkeğe eşit davranmaya yönelik politikalar yer almaktadır. Bunların dışında kadına yönelik şiddetin engellenmesine yönelik politikalarla toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en görünür olduğu sorununa da işaret edilmiştir.Son olarak ise diğer bölge planlarının hiçbirinde ifade edilmeyen toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik politikalarla kadına özgü koşullara özel davranılması gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

BÖLÜM 2. MALİ DESTEK PROGRAMLARI VE TOPLUMSAL CİNSİYET

İncelenen 7 bölge planı 2014-2023 dönemine yönelik olarak hazırlanmıştır. 14 Ağustos 2015 tarihi itibarıyla ilgili 7 ajansın açmış olduğu mali destek programlarının (MDP) başvuru

rehberleri incelenmiş ve rehberlerin kadın ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından içerikleri arasındaki farklılıklar şu üç soru ışığında gruplandırılmıştır:

- MDP rehberindeki açıklamalarda programın amaç ve önceliklerinin 2014-2023 Bölge Planı'nda (veya Bölge Planı'nda yoksa daha üst ölçekli planlarda) yer alan kadınlara/toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik strateji ve hedeflerle olan ilişkisi doğrudan açıklanmış mıdır?
- Arka plan (programın gerekçesi), öncelikler veya örnek proje konularında kadın veya toplumsal cinsiyet açıkça yer almakta mıdır?
- Değerlendirme kriterleri içerisinde (uygun olan/olmayan türde projeler, ek puan, koşul, uyarı vb.) kadın veya toplumsal cinsiyet ile ilgili olan var mıdır?
- Performans göstergelerinde kadın (doğrudan faydalanan kadın sayısı, istihdam edilen kadın sayısı vb.) yer almakta mıdır?

Sonuçlar Tablo 2'de özetlenmiş ve toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarına mali destek programlarında nasıl yer verdiğinden hareketle her ajans için genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Tablo 2. Mali Destek Programları Başvuru Rehberlerinde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

AJANS	YIL	MDP ADI	BP'nin (veya daha üst ölçekli planların) kadına yönelik strateji ve hedefleriyle ilişkisi	Arka plan, öncelikler veya örnek proje konularında kadın	Değerlendirme kriterlerinde kadın	Performans göstergelerinde kadın
İSTKA	2014	Afetlere Hazırlık	-	-	✓	-
İSTKA	2014	Verimli ve Temiz Enerji (işletmeler)	-	-	✓	-
İSTKA	2014	Verimli ve Temiz Enerji	-	-	✓	-
İSTKA	2014	Çocuklar ve Gençler	-	-	✓	-
İSTKA	2014	Küresel Turizm Merkezi İstanbul (işletmeler)	-	-	✓	-
İSTKA	2014	Küresel Turizm Merkezi İstanbul	-	-	✓	-
İSTKA	2014	Yenilikçi İstanbul	-	-	✓	-
İSTKA	2015	Bağımlılıkla Mücadele	-	-	✓	✓
İSTKA	2015	Kadın İstihdamının Artırılması	✓	✓	✓	✓
İSTKA	2015	Sağlık Turizm Merkezi İstanbul (işletmeler)	-	-	✓	-
İSTKA	2015	Sağlık Turizm Merkezi İstanbul	-	-	✓	-
İSTKA	2015	Yaratıcı Endüstrilerin Geliştirilmesi (işletmeler)	-	-	✓	-
İSTKA	2015	Yaratıcı Endüstrilerin Geliştirilmesi	-	-	✓	✓
İSTKA	2015	Yenilikçi İstanbul (işletmeler)	-	-	✓	-
İSTKA	2015	Yenilikçi İstanbul	-	-	✓	✓
İZKA	2014	Sanayi Bölgelerini Geliştirme Küçük Ölçekli Altyapı	-	-	-	-
İZKA	2014	Bilgi Toplumuna Dönüşüm ve Bilgi İletişim Teknolojileri	-	-	-	-
İZKA	2015	Yarımada Sürdürülebilir Kalkınma	✓	✓	-	-
İZKA	2015	İlçeler Arası Gelişmişlik Farklarının Azaltılması	✓	✓	-	✓
KARACADAĞ	2014	Kobi	-	-	-	✓
KARACADAĞ	2014	Sanayi Altyapısı	-	-	-	-
KARACADAĞ	2014	Yenilenebilir Enerji	-	-	-	-
KARACADAĞ	2015	Turizm ve Kentsel Altyapı	-	-	-	-
KARACADAĞ	2015	Kobi	-	-	✓	-
KARACADAĞ	2015	Yenilenebilir Enerji	-	-	-	-
KARACADAĞ	*2015*	*Gap Organik Tarım Değer Zinciri Pilot Uygulamaları*	✓	-	-	✓
KARACADAĞ	*2015*	*Sosyal Etkileşim Programı*	✓	✓	-	-

BAKA	2014	Alternatif Turizmin Geliştirilmesi	-	-	✓	-
BAKA	2014	Yenilikçilik Odaklı İktisadi Kalkınma	-	-	✓	-
BAKA	2015	Alternatif Turizmin Desteklenmesi	-	-	✓	-
BAKA	2015	Yenilenebilir Enerji	-	-	✓	-
BAKA	2015	Yenilikçi Teknolojiler	-	-	✓	-
FKA	2014	Güçlü Altyapı Güçlü Ekonomi	-	-	-	-
FKA	2014	Üretimde Odak Alanlar	-	-	-	✓
FKA	2015	Bingöl-Tunceli Öncelikli Alanlar	-	-	-	✓
FKA	2015	Malatya-Elazığ Odak Alanlar	-	-	-	✓
AHİKA	2014	Sektörel Rekabet Edebilirlik	-	-	-	-
AHİKA	2015	Enerji Altyapısı	-	-	-	-
AHİKA	2015	Sosyal Kalkınma	✓	✓	✓	✓
DOKA	2014	İmalat Sanayi	-	-	-	-
DOKA	2015	Tarih Kültür Doğa	-	-	-	-
DOKA	2015	Turizm Yenilikçi Yöntemler	-	-	✓	-

İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA), İstanbul

İSTKA'nın ilgili dönemde açtığı 15 program içerisinde, amacı İstanbul Bölge Planı'nın kadın ve toplumsal cinsiyet alanındaki strateji ve hedefleriyle bağlantılı olan tek program Kadın İstihdamının Artırılması programıdır. Program, "Kadın istihdamını ve kadınların işgücüne katılımını teşvik edici mekanizmaların hayata geçirilmesi" hedefi ve "Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadının güçlendirilmesi" stratejisi altındaki hedefler ile ilişkilendirilmiştir. Rehberde yer alan arka plan metni toplumsal cinsiyet ile ilgili genel tanımları sunmakta, dünyada, Türkiye'de ve İstanbul bölgesinde kadının istihdam alanındaki dezavantajının nedenleri (toplumsal değerler, işgücü talebinin ve işgücü arzının yapısı) üzerine bilgi vermektedir. Kalkınma öncelikleri bağlamında ulusal plan ve stratejilere de referans verilmektedir. Programın öncelikleri "Kadınların istihdam edilebilirliklerinin ve kadın girişimciliğinin artırılması" ve "İş hayatının kadın dostu istihdam ortamı yaratacak şekilde iyileştirilmesi" olarak belirlenmiş ve örnek proje konuları belirtilmiştir. Başvuran projelerin desteklenebilmesi için çok boyutlu güçlenme sağlaması, uzun süreli takip mekanizması içermesi, ev eksenli ve kayıt dışı istihdam yaratmaması gibi çok sayıda koşul

ileri sürülmektedir. İSTKA'nın tüm MDP rehberlerinin değerlendirme tablolarında ilgililik için katma değer sağlayacak örnek unsurlardan biri olarak cinsiyet eşitliğine değinilmektedir. İSTKA MDP'lerinin genelinde 2014 yılında kadınla ilgili hiçbir performans göstergesi yer almazken, 2015 yılında dört programın performans göstergelerinde doğrudan faydalanan engelli, çocuk, kadın ve genç sayısı yer almıştır. Kadın İstihdamının Artırılması programının performans göstergeleri ise, muhtemel faaliyetler ve faydalanacak kadınların sayısı göz önünde bulundurularak belirlenmiştir.

İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA), İzmir

İZKA ilgili dönemde 4 program açmıştır. Programlar 2014-2023 Bölge Planı veya daha üst ölçekli planlarda yer alan kadınlara/toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik strateji ve hedeflerle doğrudan ilişkilendirilmemiştir. Ancak 2015 yılında açılan iki programda da, kalkınmanın ekonomik ve sosyal boyutunu birlikte ele alan bütünsel bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Her iki programda, turizmi sürdürülebilir kılan nitelik olarak "cinsiyet ayrımı yapılmaması" unsuruna değinilmiştir.İlçeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması konulu programın rehberinde hedef kitlesi kadınlar olan proje örnekleri verilmiştir.Kar amacı güden kuruluşlar için hazırlanan rehberde sürekli istihdam edilen engelli-kadın-genç sayısı, kar amacı gütmeyende doğrudan faydalanan engelli-kadın-genç-çocuk-yaşlı sayısı ile eğitilen ve istihdam edilen kadın sayısı performans göstergesi olarak yer almıştır.

Karacadağ Kalkınma Ajansı (KARACADAĞ), Diyarbakır - Şanlıurfa

KARACADAĞ, 2015 yılında bölge planının hedeflerine yönelik tasarladığı mali destek programlarının yanı sıra, GAP Organik Tarım Değer Zinciri Pilot Uygulamaları ve Sosyal Etkileşim Programı adlı, başka ajanslar ile eşgüdümlü olarak uyguladığı iki mali destek programı sunmuştur. Kadınların eğitimi ve istihdamı yönünde çıktılar beklendiği rehberinde açıkça belirtilmemekle birlikte, GAP Organik Tarım Değer Zinciri Pilot Uygulamaları programının performans göstergelerinde ise "İstihdam edilen engelli-kadın-genç sayısı"; "Kadınlara yönelik düzenlenen eğitimlerin sayısı-katılan kişi-maliyeti"; "Zanaat sahibi olan kadın sayısı", "İş kuran kadın sayısı" göstergeleri yer almaktadır. Sosyal Etkileşim Programı ise Ankara ile Diyarbakır-Şanlıurfa arasında yürütülen bir programdır.Rehberindeki sosyal etkileşim tanımı içerisinde ve örnek projelerde kadınlar özel sosyal politikalar gerektiren ve toplumsal konumlarının güçlendirilmesi hedeflenen gruplar içerisinde tanımlanmaktadır. KARACADAĞ'ın ilgili dönemdeki diğer 6 programı ekonomi, enerji ve çevre ile ilgili gelişme eksenlerine dayanmaktadır.2014 KOBİ programının performans göstergelerinde, eğitime katılanlardan istihdam edilen dezavantajlı grup üyesi (kadınlar, göçmenler, engelliler) kişi sayısı yer almıştır.2015 yılında açılan KOBİ programında ise kadın girişimciliği ilgililikte katma değer sağlayacak unsur olarak belirtilmektedir.

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA), Antalya - Burdur - Isparta

BAKA'nın 2014 ve 2015 yıllarında açtığı mali destek programları rehberlerinde öncelikler, örnek projeler ve performans göstergeleri içerisinde kadın veya toplumsal cinsiyet ile ilgili bir unsur bulunmamaktadır. 2014 yılı Alternatif Turizmin Geliştirilmesi programının rehberinde proje ekibinde kadın ve engelli istihdamı yöntem açısından katma değer sağlayacak bir değerlendirme kriteri olarak belirtilmiştir.Diğer MDP rehberlerinde ise cinsiyet eşitliği projeye katma değer sağlayacağı ve ilgililik puanını yükselteceği belirtilen nitelikler arasında örnek verilmektedir.BAKA'da program düzeyinde performans göstergeleri başvuru rehberinde yer almamaktadır.

Fırat Kalkınma Ajansı (FKA), Bingöl - Elazığ - Malatya - Tunceli

FKA'nın 2014 ve 2015 yıllarında açtığı mali destek programları rehberlerinde öncelikler, örnek projeler ve değerlendirme kriterleri içerisinde kadın veya toplumsal cinsiyet ile ilgili bir unsur bulunmamaktadır. Performans göstergelerinde ise altyapı mali destek programı dışındaki üç programdan birinde işletme kuran kadın sayısı, ikisinde istihdam edilen engelli-kadın-genç sayıları performans göstergeleri arasında yer almaktadır. İşletme niteliklerinin geliştirilmesi amaçlı Üretimde Odak Alanlar programında işletme kuran kadın girişimci sayısı performans göstergesi olarak yer almaktadır.Halihazırda işletmesi olan ve işletmesinin niteliklerini geliştiren işkadınlarının sayısı, performans göstergelerine dahil edilmemiştir.

Ahiler Kalkınma Ajansı (AHİKA), Aksaray - Kırıkkale - Kırşehir - Niğde - Nevşehir

AHİKA'nın 2014 yılında açtığı Sektörel Rekabet ve 2015 yılında açtığı Enerji Altyapısı programları rehberlerinde kadın veya toplumsal cinsiyet ile ilgili bir unsur bulunmamaktadır. 2015 yılında açılan Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı rehberi ise, 2014-2023 Bölge Planı'ndan ziyade daha üst düzey plan ve strateji belgelerine gönderme yaparak, başta kadın istihdamı, kadına karşı şiddet, bölgede iki ilde yüksek oranda gözlenen erken yaşta evlilikler olmak üzere, yoksulluk, engellilik, göçmen ve sığınmacılar, eski mahkumlar gibi genel olarak dezavantajlı olarak tanımlanan geniş bir kesimin sorun ve ihtiyaçlarını tespit etmekte ve programın önceliklerini buna göre sunmaktadır. Şiddet görmüş kadınların meslek edinmesi ve istihdamı aile içi şiddet, erken yaşta evlilikler gibi, bölgedeki kadınlar açısından öncelikli olduğu verilerle gösterilebilen sorunlara yönelik örnek projeler açıkça yazılmıştır.Cinsiyet eşitliği değerlendirme tablosunda ilgililik için katma değer sağlayacak unsurlara örnek olarak verilmiştir. Performans göstergelerinde ise doğrudan faydalanıcı olan ve eğitim/mesleki eğitim alan kadın-engelli-genç-yaşlı sayıları yer almaktadır.

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA), Artvin - Giresun - Gümüşhane - Ordu - Rize - Trabzon

DOKA'nın 2014 ve 2015 yıllarında açtığı mali destek programları rehberlerinde öncelikler, örnek projeler ve performans göstergeleri içerisinde kadın veya toplumsal cinsiyet ile ilgili unsur bulunmamaktadır. Yalnızca Turizm Yenilikçi Yöntemler programında değerlendirme kriterleri içerisinde cinsiyet eşitliği ilgililik açısından puan sağlayacak niteliklere örnek olarak verilmiştir.Sözü edilen program, genel amacı sosyal kalkınma ile ilişkilendirilmiş olmasına rağmen, kadın veya toplumsal cinsiyet boyutunda herhangi bir örnek proje veya gösterge önermemektedir.

BÖLÜM 3. SONUÇ VE ÖNERİLER

İncelenen 7 bölge planı genel olarak değerlendirildiğinde planların birçoğunda, toplumsal cinsiyet ekonomik kalkınma ekseninde kadınların istihdamı ve girişimcilik ile ilişkili olarak konumlandırılmıştır. Bu bağlamda bölge planları ile çoğunlukla çalışan veya iş hayatına girecek olan kadınların hedeflendiği söylenebilir ki bu durumda AB kadın-erkek eşitliği politikalarına getirilen eleştiriler bölge planı politikaları için de geçerlidir. AB'nin gücünü hangi alanlarda kullanmak istediği ile ilişkili bir değerlendirilme yapıldığında Walby'nin (Walby, 2004, s. 4) ifade ettiği "AB'nin ekonomiyi düzenleme konusunda gücü olmakla birlikte, cinsiyet eşitliği ile ilgili diğer alanlar üzerindeki güçleri sınırlı görünüyor" eleştirisi dikkat çekicidir. Bu sınırlılık göz önünde bulundurulduğunda; kadınların büyük çoğunluğunu oluşturan yoksul,

güvencesiz ve düşük ücretli işlere mahkum kadınların, onların istihdam koşullarını göz ardı ederek merkezine kadınların istihdama katılması ve kadın emek gücünün metalaştırılmasını alan toplumsal cinsiyet politikalarıyla özgürleşmeyecekleri açıktır (Savran, 2010, s. 71). Bu noktada Savran'ın (Savran, 2010, s. 72) ifade ettiği "Kadınların mevcut kısa vadeli ihtiyaçlarıyla özgürleşme perspektiflerini diyalektik bir bütün olarak kurmalı: Somut dolaysız ihtiyaçları, uzun vadeli ihtiyaçlara erişme sürecinin bir parçası haline getirilmeli. Kadınların ev ve aile içindeki konumları güçlendirirken, bunu yanı sıra onların ücretli emeğe katılım olanaklarını artırmalı ve bu katılımın koşulları dönüştürülmeli." önerilerini dikkate almak yerelde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yardımcı politikalar geliştirmeyi destekleyebilir. Bunun yanısıra ücretli bir işte çalışmayan ev kadınlarının güçlendirilmesine yönelik politikaların planlarda yer alması da merkezine toplumsal cinsiyet eşitliğini alan bir yaklaşımı işaret etmesi bakımından önem taşımaktadır. İncelenen bölge planlarının birçoğunda ekonomik kalkınma ekseniyle ilişkili olarak kadınların durumunun değerlendirilmesi aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sistematik yönünün göz ardı edilmesine yol açar ki bu durum kadınların güçlendirilmesini desteklememe dışında hayata geçirilmesi güç ve gerçekçi olmayan politikalar geliştirilmesine sebep olmaktadır.Bunlara ek olarak toplumsal dönüşüme ilişkin politikaların öncelikli müdahale alanları içinde ağırlıklı olarak yer alması yerelde yönlendirici olmak bağlamında önem taşımaktadır.

İncelenen bölge planı politikalarının hemen hiçbiri kadınlara özgü koşullara işaret etmemektedir.Bunun en temel sebeplerinden biri ulusal düzeyde mevzuata ilişkin düzenlemelerin ve mekanizmaların eksikliği sebebiyle müdahale olanağının zayıf olmasıdır.Bu noktada da mevzuat değişikliğini zorlayıcı iyi uygulama örneklerinin (örneğin istihdam, bakım, toplumsal dönüşümü bir arada içeren pilot projeler) yerelde hayata geçirilmesi faydalı olacaktır.İncelenen bölge planları içerisinde yalnızca bir bölge planın kullandığı toplumsal cinsiyet perspektifini planın uygulama prensiplerinden biri olarak belirlemek, anaakımlaştırma yaklaşımının yerelde görünür ve uygulanabilir olmasına yardımcı olabilir.

Mali destek programlarının tasarımında en yaygın olarak görülen durum, kalkınmanın sosyal ve iktisadi boyutlarının birbirinden izole oluşudur.İktisadi öncelikler çevre, turizm, enerji gibi önceliklerle birlikte işlenebilirken; sosyal öncelikler ancak istihdam çıktısı (mesela kadın istihdamı) sağlandığı takdirde, ekonomik öncelikle birarada bulunabilmektedir.Ajanslar kalkınmayı çok disiplinli ve çok boyutlu bir olgu olarak çalışabilmek için insani kalkınma yaklaşımını kurum içerisinde her düzeyde ortaklaştırmalı, operasyonel hale getirmelidir.

"Dezavantajlı" ifadesi birçok ajans tarafından bölge planlarında ve program rehberlerinde kullanılmaktadır.Toplumsal cinsiyet, cinsel kimlik, etnik aidiyet, inanç, sınıf, sakatlık, yaş gibi kategoriler, o toplumdaki hakim normların ne olduğuna bağlı olarak bir dezavantaj kaynağı olabilir.Bu nedenle de bağlamsaldır.Buna rağmen "dezavantajlı" birçok kalkınma ajansı tarafından geniş kapsamlı, sınırları muğlak, aşırı genelleyici ve yüklü bir kavram olarak temel politika ve strateji belgelerinde kullanılmaktadır.Ajansların "dezavantajlı" kategorisini bu şekilde kullanmaktan vazgeçerek, uluslararası kalkınma deneyimlerinden, güncel analiz ve yaklaşımlardan faydalanması ve çeşitli dezavantajları özgünlükleri ile birlikte gündeme taşıması, bu dezavantajları gidermeye yönelik politika önerileri ve destekler sunması faydalı olacaktır.Bu şekilde, ajanslar paydaşlarını kalkınmada yeni bilgi ve yaklaşımları öğrenmeye ve kullanmaya teşvik edecek, uzmanlık geliştirmeleri, yeni sorunlarla ve farklı hedef gruplarla çalışmaları için paydaşları cesaretlendirecektir.

Bölge planlarında önceliklendirilmiş birçok sektörde, kadınların mevcut bir rolü vardır. Ancak tarım, turizm gibi kadınların halihazırda varolduğu sektörlere yönelik programlarda dahi, kadınların faydalanacağı projelerin teşvik edilmesinde özel bir çaba sarfedilmediği

gözlenmektedir. Örneğin, bilgi teknolojileri hem kullanıcı olarak hem de istihdam açısından kadınlar için bir potansiyel teşkil etmekte olmasına rağmen İZKA'nın 2014 yılında açılımı olan bilgi toplumu temalı programın önceliklerinde veya proje örneklerinde kadınlar yer almamıştır. Tarım, turizm gibi kadınların halihazırda aktif olduğu öncelikli alanlarda dahi, kadınların faydalanacağı projelerin başvurmasını özellikle teşvik eden program tasarımlarına rastlanamamaktadır. Önceliklerinden biri kentsel ve kırsal alanda mahalli hizmetlerin iyileştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması olan KARACADAĞ 2015 Turizm ve Kentsel Altyapı programı; çocuk, engelli, kadın, yaşlı gibi özel grupların ihtiyaçlarını altyapı bağlamında tartışmamaktadır. Bölgede kadınların sosyal hayata erkeklere eşit katılımı için ev dışında, kentsel mekanları kullanımını sağlamak önemli bir ihtiyaç ise ve bu ihtiyacın farkına varılmamışsa bu, kadınlara özgü koşulların dikkate alınmamasından dolayıdır. Ajanslar, önceliklendirdikleri sektörlerde sorun ve ihtiyaçların tespitinde ve programların tasarımında **toplumsal cinsiyet analizini**[4]bir araç olarak kullanarak, programların ekonomik ve sosyal getirileri açısından daha etkili sonuçlar alabilirler.Ancak İSTKA örneğinde de görüldüğü gibi, toplumsal cinsiyet analizini tek bir programın tasarımında kullanmak, bunun sistematik kullanılan bir araç olarak benimsendiği anlamına gelmemektedir.

Ajansların bölge planları ve planların hayata geçirilmesinde en başat araç olan mali destek programları Avrupa Birliği'nin toplumsal cinsiyet eşitliği stratejileri bağlamında incelendiğinde, ajansların uluslararası kalkınma alanında kabul görmüş yaklaşım ve yöntemlerden hala yeterince faydalanmadığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini kalkınmanın tüm sektörlerini kesen bir yaklaşım olarak benimsemek, kadınlara özgü koşulları ve bu koşullarda alınması gereken önlemleri öngörmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini anaakımlaştırmak için kurumsal ve bölgesel kapasite inşa etmek, kalkınma ajanslarının gündemine alınması gereken acil bir ihtiyaç olarak önümüzde durmaktadır.

KAYNAKÇA

Acuner, S. (1999).Türkiye'de Kadın Erkek Eşitliği ve Resmi Kurumsallaşma Süreci. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversiesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ahiler Kalkınma Ajansı. (2015). Destek Programlarına Ait Rehberler. Ağustos 2015 tarihinde http://ahika.gov.tr/dokuman-merkezi/rehberler/ adresinden alındı

Ahiler Kalkınma Ajansı. TR 71 (Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir) Bölge Planı. Ağustos 2015 tarihinde http://ahika.gov.tr/assets/ilgilidosyalar/TR71_BP_2014-2023_V7.pdf adresinden alındı

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı. TR 61 (Antalya, Burdur, Isparta) Bölge Planı. Ağustos 2015 tarihinde http://www.baka.org.tr/uploads/1391759531TR61Duzey2Bolgesi2014-2023BolgePlani.pdf adresinden alındı

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2015). Geçmiş YIllardaki Destek Programları. Ağustos 2015 tarihinde http://www.baka.org.tr/ adresinden alındı

Berktay, F. (2013).Feminist Teoride Açılımlar. Y. Ecevit, & N. Karkıner içinde, Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları (s. 2-23). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2015). Proje Teklif Çağrıları.http://www.doka.org.tr/TR/Destekler/Proje-Teklif-Cagrilari adresinden alınmıştır

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı. TR 90 (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon) Bölge Planı. Ağustos 2015 tarihinde http://www.doka.org.tr/pdf/#dosyalar/publication/page_8/1435584238Bolge_Plani_2014_-_2023_grafik_tasarimli.pdf adresinden alındı

European Commission.(2008). Manual for Gender Mainstreaming. Ağustos 2015 tarihinde http://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/resources/international/manual-gender-mainstreaming-employment-social-inclusion-and-social-protection-policies-0 adresinden alındı

Fırat Kalkınma Ajansı. (2015). Geçmiş Destekler Proje Teklif Çağrıları. Ağustos 2015 tarihinde http://www.fka.org.tr/pyb/DefaultListe.aspx?doID=1 adresinden alındı

Fırat Kalkınma Ajansı. TR B1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Bölge Planı. Ağustos 2015 tarihinde http://www.fka.org.tr/ContentDownload/TRB1%20B%C3%96LGE%20PLANI%20(2014-2023).pdf adresinden alındı

İstanbul Kalkınma Ajansı.(2015). Kapanan Mali Destek Programları Başvuru Rehberleri. Ağustos 2015 tarihinde http://www.istka.org.tr/istka-destekleri/kapanan-destek-programlari adresinden alındı

İstanbul Kalkınma Ajansı.TR 10 (İstanbul) Bölge Planı. Ağustos 2015 tarihinde http://www.istka.org.tr/content/pdf/2014-2023%20istanbul%20bolge%20Plani_opt.pdf adresinden alındı

İzmir Kalkınma Ajansı.(2015). Önceki Dönem Destek Programları Başvuru Rehberleri. Ağustos 2015 tarihinde http://www.izka.org.tr/destekler/onceki-donem-mali-destek-programlari/ adresinden alındı

İzmir Kalkınma Ajansı.TR 31 (İzmir) Bölge Planı. Ağustos 2015 tarihinde http://izka.org.tr/files/2015/2014-2023_izmirBolgePlani.pdf adresinden alındı

Karacadağ Kalkınma Ajansı. (2015). Sona Ermiş Çağrılar. Ağustos 2015 tarihinde http://www.karacadag.org.tr/destek.asp?SayfaAltCatId=46 adresinden alındı

Karacadağ Kalkınma Ajansı. TR C2 (Diyarbakır, Şanlıurfa) Bölge Planı. Ağustos 2015 tarihinde http://www.karacadag.org.tr/dosyalar2014/TRC2_Bolgesi_2014_2023_Bolge_Plani.pdf adresinden alındı

Karacadağ Kalkınma Ajansı. TR C2 (Diyarbakır, Şanlıurfa) Bölge Planı Analiz ve Genel Değerlendirme. Ağustos 2015 tarihinde http://www.karacadag.org.tr/dosyalar2014/TRC2%20B%C3%B6lgesi%202014-2023%20B%C3%B6lge%20Plan%C4%B1%20_Analiz_ve_Genel_Degerlendirme.pdf adresinden alındı

Karacadağ Kalkınma Ajansı. TR C2 (Diyarbakır, Şanlıurfa) Bölge Planı Mevcut Durum Analizi Raporu. Ağustos 2015 tarihinde http://www.karacadag.org.tr/dosyalar2014/TRC2_Bolgesi_2014_2023_Bolge_Plani_Mevcut_Durum_Raporu_.pdf adresinden alındı

Koray, M. (2005). Sosyal Politika. Ankara: İmge Kitabevi.

Ryan, W. (2004).Grantmaking with a Gender Lens. NY: Ford Foundation (Grantcraft).

Savran, G. A. (2010). Kadın Emeği, Sosyal Haklar Mücadelesi ve Feminist Politika. S. Sarıca içinde, Tülay Arın'a Armağan- İktisat Yazıları (s. 57-76). İstanbul: Belge Yayınları.

Walby, S. (2004). The European Union and Gender Equality: Emergent Varieties of Gender Regime. Social Politics, 11(1), 4-29.

4 Toplumsal cinsiyet analizi en basit tanımıyla, politikaların, programların, kurumların farklı sosyal durumlarından dolayı kadın ve erkekleri nasıl farklı etkilediğini anlamak için belli bir duruma dair sorular sormak ve yanıt aramaktır. (Ryan: 2004, 4) Toplumsal cinsiyet analizi, kalkınma çalışanlarının belli bir durumun tespitini yapmak için kullanabilecekleri bir araçtır. Aynı zamanda, toplumsal cinsiyet anaakımlaştırması çabalarının olmazsa olmaz bir unsurudur

BÖLGESEL KALKINMADA ALTERNATİF YAKLAŞIMLAR: SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

AlternativeApproaches on Regional Development: Non Governmental Organisations

Maide GÖK[1]

Bu çalışmada, sivil toplum kuruluşlarının bölgesel kalkınmaya ne ölçüde katkı sağladıkları sorusuna yapılan çalışmaların bulgularından (Putnam:1993; Fukayama: 1995; Hirst:1995; Ryfman:2006; Hooghe:2008; Akşit:1998; Yıldırım:2004; Hazman:2011) ve alan araştırmasından (Gök:2014)hareketle cevap aranmıştır. Bu çalışma bölgeler arası gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıkların ortadan kaldırılması için sivil toplum kuruluşlarını önemli bir alternatif olarak ele almaktadır. Bu çalışmada çalışma alanları Ankara, Çankırı, Trabzon ve Elazığ olarak belirlenmiştir. Veri toplamada derinlemesine görüşme tekniği ve verileri değerlendirmek için ise MAXQDA nitel içerik analizi kullanılmıştır. On yedi kadın idareci ile görüşme yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda sivil toplum kuruluşlarının siyasi, sosyal ve ekonomik hayat için yaşamsal değere sahip birçok işlevi yerine getirdikleri, insani ihtiyaçların karşılanmasında çok önemli oldukları, toplumların bir bütün olarak kalkınmasında aktif rol oynadıkları, sürdürülebilir kalkınma için gerekli oldukları ve sivil toplum kuruluşlarının gelişmeyi/kalkınmayı sağlama konusunda birçok avantaja sahip oldukları görülmüştür

Anahtar Kavramlar: Bölgesel kalkınma, sivil toplum kuruluşları, ekonomik, sosyal ve siyasal yaşam.

In this study, to what extent non govermental organisations contribute regional development was sought in the light of conducted studies' findings (Putnam:1993; Fukayama: 1995; Hirst:1995; Ryfman:2004; Hooghe:2007; Akşit:1998; Yıldırım:2004; Hazman, 2011) and from field study (Gök:2014). Current study handles non-governmental organizations as an important alternative to eliminate the differences between the levels of development in the regions. In current study Ankara, Çankırı, Trabzon, Elazığ cities are determined as study area. Depth interview technique was used in the study. To assess the data MAXQDA qualitative content analysis method was used. Seventeen women were interviewed. As a result of this research, it is seen that non governmental organisations fulfill many functions of vital value to the political, social, and economic life, are very important in meeting the humanitarian needs, play significant role for an overall development of societies, are necessary for sustainable development and civil society organizations have many advantages in providing particularly development.

Keywords: Regional development, non-governmental organizations, econnomic, social, and political life.

1 Yrd.Doç.Dr. Bingöl Üniversitesi, maide023@yahoo.com

1.GİRİŞ

Dünya'daki hızlı gelişmeleri ve dönüşümleri küreselleşmenin etkisiyle takip eden az gelişmiş ülkeler kendi kalkınma düzeylerini diğer toplumların kalkınma düzeyleri ile karşılaştırmaya başlamışlardır. Toplumsal kalkınmada/gelişmede istenilen seviyeye ulaşamadığını gören Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler, kalkınma/gelişme sürecinde resmi kurumların tek başlarına bu süreçte yetersiz kaldıklarını fark etmişler ve hem yerel hem de bölgesel düzeyde alternatif kuruluşların varlığına ihtiyaç hissetmeye başlamışlardır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin toplumsal ve ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmek için uyguladıkları Batı kökenli kalkınma modellerinin hızlı bir kalkınmaya yol açmaması, kalkınmanın toplumun kendi çabaları ile gerçekleştirilmedikçe kalıcı olamayacağını göstermiş ve bu durum alternatif kalkınmaya olan ilgiyi artırmıştır (Dulupçu:2013,382; Tokgöz: 2011).

Alternatif kalkınma genel kurallara bağlı olmayan ve her toplumun kendi yapısına ve ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanabilen bir kalkınma modeli sunmaktadır. Geri kalmış bölgeler için aşağıdan yukarıya kalkınma ve kalkınma sürecine dâhil edilmeyenler için ise katılımcı kalkınma alternatif kalkınmanın en önemli iki özelliği olarak kabul edilmektedir ve sivil toplum kuruluşlarının bu özellikleri dikkate alarak hedeflerini belirledikleri ve programlarını yürüttükleri bilinmektedir (Kümbetoğlu: 2002).Özellikle uluslararası karşılaştırmalı bir gelişmişlik düzeyine ulaşabilmenin yukarıdan-aşağıya kalkınma/gelişme politikaları ile gerçekleşemeyeceğinin farkına varan ülkelere, toplumsal kalkınma/gelişme programlarını ve hedeflerini toplumdaki bütün sosyal grupları içine alacak şekilde düzenleyen, halk tabanlı çalışan ve katılımcı yapısıyla dikkatleri çeken sivil toplum kuruluşları yeni alternatifler sunmaktadırlar.

Devlet ve toplum arasında bir köprü oluşturan bu halk tabanlı kuruluşlar hem devletle birlikte hizmetlerin tamamlayıcısı, hem de devletin yeterince yerine getiremediği işlerin gönüllü üstlenicisi olarak çalışmaktadırlar. Sivil toplum kuruluşları tasarladıkları projeler ve programlarla yerel ya da bölgesel düzeyde kalkınma/gelişme bağlamında çok hızlı ve etkin bir şekilde çalışarak ekonomik, beşeri ve sosyal sermaye üretimini hızlandırabilmektedirler. Buna rağmen gerek bireysel gerekse toplumsal düzeyde faydayı esas alan sivil toplum kuruluşlarının gerçekte ne kadar iyi çalıştıkları sürekli tartışma konusu olmakta ve özellikle kadınlarında yer aldıkları kuruluşların bu alandaki çalışmaları yeterince bilinmemektedir.

Literatürdeki çalışmalarda ise sivil toplum kuruluşlarının özellikle son yıllarda toplumsal kalkınma/gelişme çabalarını incelemek için kullanılan stratejik bir kavram olduğu görülmektedir. Sağlık, eğitim, kadınların statüsünün yükseltilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, dezavantajlı grupların siyasi, sosyal ve ekonomik hayata katılımlarının artırılması ve yoksulluğun azaltılması gibi birçok konuda projeler hazırlayan ve faaliyetler yürüten sivil toplum kuruluşları, devletin ve ilgili kurumlarının üstlendikleri toplumsal kalkınma çalışmalarına katkıları ile dikkati çekmeye başlamışlardır. Özellikle sivil toplum kuruluşlarının kalkınma/ gelişme adı altında ortaya koydukları çabalarının toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yaşayan kadınlar ve diğer dezavantajlı grupların (engelliler, çocuklar ve yaşlılar) durumlarını iyileştirmede ne kadar etkin olduğu sosyal bilimciler için merak konusu olmaktadır.

Bu çalışmada İç Anadolu bölgesinde yer alan on beş kuruluşla, Karadeniz Bölgesinde ve Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan birer kuruluşla görüşme yapılmış ve kuruluşların hedefleri, programları ve faaliyetleri kalkınma bağlamında incelenmiştir. Çalışma alanları Ankara, Çankırı, Trabzon ve Elazığ olarak belirlenmiş ve verileri değerlendirmek için ise MAXQDA nitel içerik analizi kullanılmıştır. Bu çalışmada, sivil toplum kuruluşlarının toplumsal bütünleşmeyi ve dayanışmayı artırarak dezavantajlı grupların, yerel toplulukların ve bölgelerin kalkınmalarında rol oynadıkları ve toplumsal kaynakları harekete geçirerek kalkınmanın toplumsal güçle gerçekleşmesine katkı sağladıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca sivil

toplum kuruluşlarının gönüllülüğe, fedakârlığa ve özveriye dayalı alternatif bir kalkınma modeli oluşturduğu görülmektedir.

2.BÖLGESEL KALKINMA VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Kalkınma, toplumsal yapıda, eylemlerde, resmi ya da gayri resmi kuruluşlarda gözlemlenen olumlu gelişmeleri içeren, ekonomik büyümenin hızlanmasında, yoksulluğun ve eşitsizliklerin azaltılmasında ve yaşam standardının artmasında büyük değişimlere yol açan, farklı boyutlarda ortaya çıkan bir süreçtir (akt. Gerni: 2013, 2). Kalkınma, ekonomik büyümenin ötesine geçerek eğitim, istihdam ve barınma imkânlarına erişim, sağlık hizmetlerinden yararlanma, adaletli gelir dağılımını içerir ve fırsatlara erişim bakımından bölgeler arası farklılıkların ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin olmaması esastır (Tokgöz: 2011,7).

Kalkınmanın ne ölçüde gerçekleştiği sorularının yükseldiği 1970'li yıllardan itibaren, kalkınmada toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri daha fazla gündeme gelmiştir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltmayı hedefleyen sivil toplum kuruluşlarının hem faaliyetlerini hem de projelerini kadın bakış açısıyla hazırladıklarını ve çok sayıda kadının yararlanmasını planladıklarını belirten Kümbetoğlu, 1990'lı yıllarda kadının eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve ekonomik durumunun iyileştirilmesi için; okuma yazma, el becerileri geliştirme ve meslek edindirme gibi birçok faaliyetin bu bağlamda yaygınlaştığını ifade etmektedir (Kümbetoğlu: 2002,160-3).

Yukarıdan hareketle, yerel ya da bölgesel kalkınmanın ana hedefi, sağlık, eğitim ve ekonomi gibi alanların tamamında, dezavantajlı gruplar arasında yer alan kadınların, çocukların ve engellilerin fırsatlara erişimini kolaylaştıracak imkânların genişletilmesidir. Böylelikle toplumsal kalkınma sürecine başta toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yaşayan kadınlar olmak üzere diğer dezavantajlı grupların dâhil edilmeleri sağlanmış olmaktadır. Zira Boserup (1970) kalkınmanın önündeki en büyük engellerden birinin kadınların kalkınma sürecine dâhil edilmemesi olduğunu ve bu durumun özellikle kalkınma planları ve projelerinde kadınlara yer verilerek ortadan kaldırılabileceğini savunmaktadır.

Palaz da kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin giderilmesinin ve kadınların ekonomiye katılımının sağlanmasının kalkınma ile olabileceğine inanmaktadır. Kadınların ekonomik ve sosyal hayata tam katılımlarının gerçekleşmemesinin ve kalkınmadan eşit bir biçimde faydalanamamasının nedeni kadın ve erkeğin beşeri sermaye donanımındaki farklılıklardan ileri gelmektedir. Bu nedenle kadınların kalkınmada aktif rol almaları ancak eğitimle olabilir (2005,317).

Dezavantajlı grupların durumlarının iyileştirilmesinde sosyal, kültürel ve siyasi yapıların önemli olduğunu savunan bilim insanları toplumsal kalkınmada sivil yapılanmaların önemine dikkati çekmektedirler (Palaz:2005, 313; Akşit:1998). Bu bakış açısını savunanlardan biri olan Akşit, gelişmekte olan toplumların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal açıdan olumlu bir biçimde değişmesi ve gelişmiş ülkelerin refah düzeyine ulaşabilmesi için sivil toplumun çok önemli olduğunu ifade etmektedir. Akşit'e göre bir toplumda toplumsal gelişmenin/kalkınmanın gerçekleşmesi için aşağıdaki hususların bulunması gerekmektedir (Akşit:1998, 11).

1. İktisadi kalkınmaya ve bunun sonucunda ortaya çıkan refah düzeyine ve ekonomik kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır.
2. Siyasal iradenin ortaya koyacağı (örneğin, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmaya ilişkin düzenlemeler) sosyal politikalar olmadan toplumsal kalkınma/ gelişme gerçekleşemez.
3. Toplumsal, örgütsel ve kurumsal yapılar toplumsal kalkınma için önem taşımaktadırlar. Zira hem gelişmenin/kalkınmanın çerçevesi var olan toplumsal, örgütsel ve kurumsal yapılar tarafından çizilmekte hem de toplumsal gelişmenin olması için var olan yapıların değişmesi veya dönüşmesi gerekmektedir.

4. Kültürel yapılar, nüfus artışından, eğitime, sağlığa kadar birçok alandaki gelişmeleri ve dönüşümleri etkilemektedir. Bu nedenle kültürel yapıların kalkınmayı destekleyecek değerleri yaşatması gerekmektedir.
5. Toplumsal gelişmenin/kalkınmanın gerçekleşmesinde önemli hususlardan bir diğer ise, gelişmeleri ve değişimleri gerçekleştirecek olan aktörlere ihtiyaç hissedilmesidir.

Bununla birlikte, Tutar ve Demiral'a (2007,67) göre bölgesel düzeyde kalkınmanın gerçekleştirilmesi için ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve coğrafi fırsat eşitsizliklerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Ekonomik fırsat eşitsizliği farklı bölgelerdeki insanların çalışma koşulları, iş bulma durumları ve elde ettikleri gelirlerin farklı olmasından kaynaklanan eşitsizlikleri kapsamaktadır. Sosyal ve kültürel fırsat eşitsizlikleri; eğitim, sağlık, ulaşım ve kültürel faaliyetler konularında yaşanan eşitsizlikleri ifade etmektedir. Siyasi fırsat eşitsizliği bazı bölgelerde katılımcı demokrasinin gözlemlenmemesi ve halkın yönetim üzerinde etkisinin zayıf olması durumunda ortaya çıkarken, coğrafi eşitsizlikler doğal kaynaklarda ve fiziki koşullarda görülen farklılıkları kapsamaktadır.

Bölgeler arası farklılıkların ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için sivil toplum kuruluşları çok önemli görülmektedir. Akşit'e (1998) göre, " Türkiye'de toplumsal örgütlenme, katılım ve sivil toplum ne kadar güçlenirse ulusal ve kırsal kalkınma o kadar çok hızlanacak, üretkenlik artacak ve refah yükselecektir." Çünkü toplumun var olan ve ortaya çıkacak olan ihtiyaçlarının karşılanması için sivil toplum kuruluşları önemli roller ve işlevler üstlenmektedir. Bununla birlikte, Streeten'e göre sivil toplum kuruluşları gelişmeyi/ kalkınmayı sağlama konusunda birçok avantaja sahiptir. Bu avantajlar şu şekilde sıralanabilmektedir (akt. Genç ve Erdoğan: 2000, 178-179):

1) Sivil toplum kuruluşları hükümetlere nazaran daha esnek, yenilikçi ve deneyimlidirler.
2) Sivil toplum kuruluşları kamu kurum ve kuruluşlarına kıyasla yoksul ve uzak toplulukları harekete geçirme konusunda daha etkindirler.
3) Sürdürülebilir kalkınmayı özendirici niteliktedirler.
4) Daha düşük maliyetle ve daha etkin bir biçimde projelerini gerçekleştirebilmektedirler.
5) Proje uygulamalarında halkın desteğini kullanabilmekte, yerel birimlerle birlikte hareket edip onların da güçlenmesine katkıda bulunmaktadırlar.
6) Sivil toplum kuruluşları potansiyel olarak toplum içerisinde daha örgütleyici ve temsilci niteliğe sahiptirler.

Sivil toplum kuruluşları, yukarıda belirtilen avantajlarını faaliyet gösterdikleri bölgenin kalkınmasında kullanarak, ulusal ve toplumsal kalkınmayı sağlayabilecek nitelikte fonksiyonlara sahiptirler. Sivil toplum kuruluşlarının kalkınmayı sağlayıcı işlevleri temel olarak şu şekilde sıralanabilir (Mawson: 2010,72; Genç ve Erdoğan: 2000, 178-179):

1) Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve yoksulluğun azaltılması,
2) Bölgenin ekonomik kaynaklarının etkinve verimli bir şekilde kullanılmasını temin ederek, ekonomik yöndengelişmeye katkı sağlanması ve bilgi paylaşım ağının oluşturulması,
3) Vatandaşlık bilinci ve sorumluluğu yaratarak ve yerelpolitikaların

oluşturulmasında halkın etkin bir biçimde rol alması sağlayarak, katılımcı demokrasi anlayışının geliştirilmesi ve sosyal grupların katılımının sağlanması,

4) Sosyal yardımlaşma ve dayanışma anlayışını güçlendirerek, özellikle eğitim ve iş olanakları konusunda birlik ve beraberlik duygularının pekiştirilmesi ve girişimcilerin desteklenmesi,

5) Kamuoyu denetimi yoluyla yerel yönetimler üzerinde hesap verebilir bir yönetim yapısının oluşturulması.

Dünya genelinde sivil toplum kuruluşlarının kalkınma bağlamında üstlenmiş oldukları bu işlevlerin yanı sıra sosyal sermaye üretimine olan katkıları ile ele alınmaya başlandığı dikkati çekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının toplumsal kalkınmada nasıl bir rol oynadığını araştıran Putnam (1993), İtalya'nın kuzeyi ile güneyi arasındaki kalkınmışlık düzeylerini karşılaştırarak işe başlamaktadır. Putnam'a göre, her iki bölgenin kalkınma düzeylerinin farklılığının nedeni özellikle sivil toplum kuruluşlarında oluşan sosyal sermaye eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Zira sivil toplum kuruluşlarına katılımın fazla olduğu bölge katılımın az olduğu bölgeden daha fazla gelişmiştir.

3.METODOLOJİ

Araştırmada, tamamı keşfedici ve açık uçlu sorulardan oluşan iki tür görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada kartopu örnekleme tekniği kullanılarak görüşülen idarecilerin referans oldukları diğer kadın idarecilerle de görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada, görüşmeler yoluyla elde edilen verilerin değerlendirilmesinde MAXQDA nitel içerik analiz tekniği kullanılmıştır.

Araştırma, resmi ve özel sosyal ağlara yakınlığı ile dikkati çeken Ankara ve özellikle kurum bazında düşünüldüğünde sosyal ağlardan ve bunlar üzerinde yer alan kaynaklardan uzak olan Elazığ, Trabzon ve Çankırı gibi dört şehir seçilerek gerçekleştirilmiştir. Ankara'daki kadın odaklı sivil toplum kuruluşlarıyla yapılan görüşmeler Temmuz- Ağustos 2012 tarihleri arasında toplam 12kişi ile gerçekleştirilmiştir. Elazığ'da ise aynı tarihler arasında 1 kişi ile görüşme yapılmış olup, diğer 5kişi ile görüşme Temmuz- Aralık 2013'de gerçekleştirilmiştir. Çankırı'da ve Trabzon'da ise toplumsal kalkınma alanında faaliyet gösteren iki ayrı kuruluşun idarecileri ile aynı dönemler arasında görüşme yapılmıştır.

Görüşme yapılan kuruluşlardan onüçü kadınlar tarafından kurulup idare edilirken, üçü (SIRYAD, Türkiye Kadın Sağlığı Derneği (Ankara) veGenç Girişimciler ve Liderler Derneği (Elazığ) erkekler tarafından kurulmuş olup, yönetici düzeyde kadınlara yer vermektedir.[1]Görüşme yapılan kadın katılımcıların on üçü başkanlık konumunda yer alırken, ikisi başkan yardımcılığı ve diğer ikisi de kurucu üye konumunda yer almaktadır. Erkeklerin yer aldığı kuruluşlarla görüşme yapılırken erkek idarecilerden de görüşmeye katılmak isteyenler olmuştur. Böylece üç erkek idareci de görüşmelere dâhil olmuş ve bazı soruları özellikle kendileri cevaplandırmıştır. Görüşme yapılan kadın idarecilerin demografik profilleri incelendiğinde, çoğunun üniversite mezunu olduğu dikkati çekmektedir. Genellikle orta yaş grubuna dâhil olan kadınların başkan oldukları, başkan yardımcılarının ise daha genç oldukları görülmektedir.

1 Bu çalışmada görüşülen kadın idarecilerden bazılarının kuruluşlarında genel başkan ya da genel proje koordinatörü pozisyonunda yer almaları, bu kuruluşlara bağlı diğer şubeler hakkındaki bilgilere erişimi kolaylaştırmıştır. Bu durumun da çalışma alanını genişlettiği söylenebilir. Örneğin, bu çalışmada Türk Kadınlar Birliği'nin altmış yedi şubesi ve Soroptimist Kulübü'nün otuz sekiz şubesi hakkındaki bilgilere de ulaşılmıştır. Bununla birlikte, KAMER Vakfı'nın yıllık vizyon çalışmaları ile yirmi üç şubede aynı programları yapması Türkiye genelinde faaliyet gösteren diğer kuruluşlarında nasıl çalıştıklarına ilişkin bilgiyi elde etmeyi kolaylaştırmıştır. Sonuç olarak araştırmanın çalışma alanı dört farklı ilde bulunan on yedi kuruluştan oluşuyor görünse de aslında araştırma şube sayıları da dâhil edildiğinde yüzden fazla kuruluşu kapsamaktadır.

4.SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE TOPLUMSAL KALKINMA

İhtiyaç merkezli yaklaşım temelinde çalışan kadın odaklı kuruluşlar, kadınların sosyo-ekonomik düzeyinin yükseltilmesi için meslek edindirme, girişimcilik yeteneği kazandırma, iş bulma ve danışmanlık hizmeti verme gibi birçok program tasarlamakta, projeler üretmekte ve faaliyetler yürütmektedirler. Bununla birlikte sağlık, eğitim ve kültür alanında birçok program gerçekleştiren bu kuruluşlar, Naples'ın (1998) belirttiği gibi birer sosyal değişim ajansı gibi çalışmaktadırlar. Naples, kadınlara barınacak yer sağlamanın ve iş bulmanın, gençler için programlar tasarlamanın ve sunmanın, ayrıca toplumun diğer kesimlerine sosyal hizmetleri götürmenin insan yaşamlarını ve topluluklarını yeniden inşa ettiğini ifade etmektedir (1998, 60). Aşağıda araştırmaya dâhil edilen sivil toplum kuruluşlarının hizmet alanlarına, alıcı kitlesine ve faaliyet alanlarına yer verilmektedir.

Tablo-1. Hizmet Alanı ve Kitlesi Kadın Olan Sivil Toplum Kuruluşlarının Amaçları ve Faaliyet Alanları

EKONOMİ[1]	HUKUK VE SİYASET [2]	SAĞLIK[3]	EĞİTİM[4]	KÜLTÜR[5]
Girişimciliği teşvik etme (atölyeler kurma, meslek edindirme kursları verme)	Bireysel özgürlükleri destekleme ve kadın idarecilerin yetişmesini sağlama (liderlik kursları) Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama	Hastalıklara karşı önlem alma, ön tanı koyma ve hastalıkları tedavi ettirme (giderleri karşılama)	Okuma-yazma oranını yükseltme. Bilgisayar, İngilizce gibi kurslarla kişisel gelişimlerini destekleme.	Kültürel paylaşım günleri düzenleme Rol modeller sunma Toplumsal değerleri yaşatma
Ekonomik bağımsızlıklarını elde etmeleri için iş bulabilecekleri alanlara yönlendirme	Kadın haklarını savunma (basın ve yayın organlarından yararlanma, konferans ve toplantılar düzenleme)	Aile planlaması, anne-çocuk sağlığı ve hastalıklara karşı bilgilendirme toplantıları düzenleme	Aile içi iletişim, çocuk gelişimi-eğitimi ve mesleki eğitim konularında danışmanlık ve yönlendirme faaliyetleri	Sergi açma ve müze ziyareti gibi kültürel aktiviteler ile kadınların sanatsal yeteneklerini ortaya çıkarma ve kültür seviyelerini yükseltme
Çalışma hayatında kadınların yer almasını sağlama ve karşılaştıkları sorunlara çözüm bulma	Sosyal politikalar aracılığıyla eşitlik sağlama ve kadın sorunlarını gerekli mercilere duyurma	Beslenme Kilo kontrolü İlk yardım ve hijyen ile ilgili programlar düzenleme	Kadınlara farkındalık eğitimi verme ve haklarından haberdar etme.	Uluslararası alanda kadınların işbirliği yapabilecekleri ve yeni kültürleri tanıyabilecekleri ortamlar hazırlama (projeler aracılığıyla)
Yoksullukla mücadele ve kalkınmayı destekleme	Yasal düzenlemelere öncülük etme ve sorunları siyasi alanda çözüm arama	Sağlık taramaları yapma	Kadının hayatını araştırma ve inceleme	Sanatsal faaliyetleri destekleme ve sanatseverleri bir araya getirme

Tablo-2. Hizmet Alanı ve Kitlesi Çocuk Olan Sivil Toplum Kuruluşlarının Amaçları ve Faaliyet Alanları[2]

Çocuklar	**Engelli çocuklar**
İhtiyaç sahibi olanlara burs sağlama ve okul araç gereci tahsis etme.	Kişisel bakım eğitimi verme, özgüven ve saygı kazandırma. Kişisel gelişimi destekleme.
Drama, tiyatro ve müzik gibi alanlarda yetişmelerini sağlayarak daha iyi boş vakit değerlendirme çalışmalarında bulunma ve sanatsal yeteneklerin ortaya çıkarılmasını sağlama.	Meslek edindirme, bilgi ve beceri kazandırma. Tüketici konumdan üretici konuma getirme. Ürettiklerini satmalarına katkı sağlayarak, ekonomik güce kavuşmalarını sağlama.
Sokak çocuklarını sahiplenme ve hayata kazandırma.	Yük olarak algılanmalarını engelleme ve sosyal aktiviteler aracılığıyla topluma dâhil etme.
Toplumsal sorumluluk bilinci oluşturma ve sorunlara karşı duyarlılık kazandırma.	Belirli saatlerde bakımlarını üstlenerek ailelerine yardımcı olma.
Çocuk istismarını önleme.	Çocuk istismarını önleme.

Tablo-3. Hizmet Alanı ve Kitlesi Aileler Olan Sivil Toplum Kuruluşlarının Amaçları ve Faaliyet Alanları[3]

Aileyi güçlendirme ve koruma
Yoksul ailelere maddi kaynak sağlama ve iş bulma
Aile içi şiddeti azaltma ve öfke kontrolünü öğretme.

Tablo-4. Hizmet Alanı ve Kitlesi Gençler Olan Sivil Toplum Kuruluşlarının Amaçları ve Faaliyet Alanları

Mesleki eğitim ile istihdam alanına girmelerini kolaylaştırma.
Danışmanlık ve yönlendirme çalışmaları ile hayatlarına yön verme ve ergenlik sorunları ile baş edebilmeyi sağlama.
Girişimcilik eğitimi ile özgüven sağlama ve iş alanları oluşturma.
Liderlik eğitimi ile toplumda yeni liderlerin yetişmesini sağlama.

Tablo-5. Hizmet Alanı ve Kitlesi Genel Olan Sivil Toplum Kuruluşlarının Amaçları ve Faaliyet Alanları[4]

Çevreyi koruma ve düzenleme
Alt yapı ve onarım işleri
Kültürel ve sosyal aktiviteler
İnsan hakları
Toplumsal sorunların çözümü için sosyal politikalar üretme

Bu çalışmada kadın sivil toplum kuruluşlarının toplumsal kalkınmaya yönelik gerçekleştirdikleri faaliyetler ve programlar iktisadi, toplumsal, kültürel, kişisel ve siyasi boyut olmak üzere beş başlık altında incelenmektedir. Tüm boyutlar birbiri ile ilişkili ve destekleyici bir etkileşim içinde yer almaktadır.

2 Çalışma kapsamındaki 2 kuruluşun bu alanda faaliyetleri bulunmaktadır.

3 Çalışma kapsamındaki 5 kuruluşun bu alanda faaliyetleri bulunmaktadır.

4 Çalışma kapsamındaki 9 kuruluşun bu alanda faaliyetleri bulunmaktadır.

5.1. İKTİSADİ BOYUT

Kadınların yer aldıkları kuruluşların iktisadi kalkınmaya en büyük katkısı toplumsal kaynakları harekete geçirerek toplumsal kalkınmaya ilişkin programları devlete yük olmadan gerçekleştirmeleridir. Akşit'e (1998) göre sivil toplum kuruluşlarının özel sektördeki kişi veya kurumlarca desteklenmeleri ve üye aidatları-bağışları ile belirli bir bütçeye sahip olmaları toplumsal kalkınma/gelişme alanına girmelerini kolaylaştırmaktadır. Böylece ekonomik açıdan kendi bütçelerine sahip olan STK'ları bu alanda önemli adımların atılmasına katkı sağlamakta ve bölgesel ya da yerel düzeyde alternatif kalkınma modelleri oluşturmaktadırlar.

Bu boyutta gerçekleştirilen başlıca faaliyetler:

- Yeni iş alanları oluşturmak
- İşgücüne katılımı artırmak
- Mesleki beceri ve yetenek kazandırmak
- Okuma-yazma düzeyini artırmak
- Yoksulluğun azaltılması için çalışmalarda bulunmak
- Yerel kalkınma programlarını yürütmek.
- Bölgesel kaynakları tespit etmek ve harekete geçirmek.

Özellikle sivil toplum kuruluşlarının projeler ve programlar için aldıkları dış yardımlar (hibe programları) gelişmekte olan ülkelerin siyasi, ekonomik, eğitim ve sağlık gibi alanlarda yapacağı hizmetlerin bir kısmının devlet bütçesine ihtiyaç duyulmadan gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu durum da, ekonomik açıdan sosyal hizmetlere yapılan harcamaların azaltılmasına ve yeni alanlara yatırım yapılabilmesine imkân tanımaktadır.

TOKADER tarafından hazırlanan ve "Kadın İstihdamının Desteklenmesi Hibe Programı" ile desteklenen "Kadınlar İstihdama Katılıyor ve Güçleniyor" projesine 2010 yılında başlanmıştır. Projenin amacı kadınlara meslek edindirme ve girişimcilik konularında eğitim programları hazırlamak ve bilgi ve beceri düzeylerini artırarak kadın girişimciliğini desteklemek ve kadın istihdamını artırmaktır. Proje kapsamında otuz kadın katılımcıya bireysel gelişim (iletişim becerileri ve beden dili, duygusal zekâ, kıskançlık ve rekabet, özgüven, zaman yönetimi, toplumsal cinsiyet, stres yönetimi), kooperatifçilik, bilgisayar ve internet kullanımı, girişimcilik, fırıncılık, pasta ve tatlı yapımcılığı, baklava-börek yapımcılığı eğitimi verilmiş, ayrıca bu katılımcılar iki hafta fırıncılık ve pastacılık alanında staj yapmışlardır. Verilen eğitimler sonrasında sekiz katılımcı aşçılık alanında, on dört kadın katılımcı pastacılık alanında kalfalık sınavlarına girerek başarılı olmuş, mesleklerinde kalfalık belgesi almaya hak kazanmışlarıdır. Ayrıca katılımcılar arasında gerekli şartları taşıyan sekiz kişi ustalık sınavlarına katılarak, ustalık belgesi almıştır. Eğitimlerin ve stajların tamamlanmasının ardından, dokuz katılımcı işe yerleştirilmiştir. Proje sonunda dernek için bir web sitesi kurulmuş, proje çıktılarından biri olan "Kadın Girişimciler İçin El Kitabı" yayınlanmıştır. Ayrıca girişimcilik dersi başlangıcında ve bitiminde katılımcıların farkındalıklarını ölçmek için anketler uygulanmıştır. Anketler Milli Prodüktivite Merkezi tarafından değerlendirilmiş ve sonuçları yazılı doküman halinde dernek yönetimine sunulmuştur (Emel, 40, proje koordinatörü, 2014).

5.2. TOPLUMSAL BOYUT

Toplumsal kalkınmanın toplumsal boyutunu eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler konusunda sivil toplum kuruluşlarının yürüttükleri programlar ve projeler oluşturmaktadır. Bu boyutu oluşturan özellikle eğitim ve sağlık alanındaki çalışmaların bütün boyutları destekleyici olduğu ve diğer boyutlarda gerçekleştirilen faaliyet ve programlarla iç içe olduğu görülmektedir. Örneğin eğitim alanında yapılan okuma-yazma ve öğrenim düzeyini yükseltme çalışmaları, mesleki eğitim ve beceri kursları hem iktisadi kalkınmayı hem de kişisel gelişimi desteklemektedir.

5.2.1. EĞİTİM

Ülkelerin kalkınmasında eğitimin önemi tartışılmaksızın kabul edilmektedir. Çünkü eğitim, sosyo-ekonomik ihtiyaçların karşılanması için gereken nitelikli işgücünün yetişmesinde, kalkınma hedeflerine göre değişen talep yapısına uygun beceri ve bilgilerin aktarılmasında, kaynakların daha verimli ve rasyonel bir biçimde kullanılmasında, daha sağlıklı politik seçimlerin yapılabilmesinde, iyi yönetişimin gerçekleşmesinde ve sağlıklı ve nitelikli istihdama hazır bir nüfusun oluşmasında önemli bir role sahiptir (Kapu ve diğerleri: 2012,110). Kısaca toplumun kalkınmasında ihtiyaç duyulan nitelikli insan gücü ve çevreye duyarlı, bilinçli insanlar ancak eğitim yoluyla artırılabilmektedir. Sivil toplum kuruluşlarında eğitim alanında yapılan çalışmalar çoğunlukla mesleki eğitim, çocuk gelişimi ve eğitimi, kişisel gelişim, girişimcilik eğitimi, okuma- yazma ve aile içi şiddete karşı öfke kontrolü ve etkili iletişim yollarını öğretme gibi başlıklar altında yapılmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının yürüttükleri eğitim faaliyetleri sayesinde eğitimde fırsat eşitliğini elde edemeyen kadınlar her yaşta eğitim fırsatlarına erişim imkânı bulabilmektedirler. Eğitimli kişilerin çevresel faktörleri daha iyi gözlemledikleri, sağlık konusunda diğerlerine göre daha fazla duyarlı ve bilinçli oldukları, bu durumun da insanların verimliliklerine etki ettiği düşünüldüğünde (Kar ve Taban: 2005, 25), eğitim faaliyetlerinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada sivil toplum kuruluşlarının birçoğunun hem üyelerine, hem de halka hizmet götürdüğü ve kişisel düzeyde bilgi ve beceri kazandırmaya yönelik programları olduğu görülmektedir. Özellikle faaliyetleri ve programlarıyla dezavantajlı grupların mesleki, teknik ve siyasi yeteneklerini geliştiren kadın odaklı kuruluşlar, bu grupların siyasi ve ekonomik hayata katılımlarını, tutunmalarını ve bunun sonucunda kalkınmalarını amaçlamaktadır. Örneğin, YEKAD'ın "Hayat Boyu Öğrenme Projesi" Milli Eğitim Bakanlığı ile ortak yapılan bir projedir. Kadınlara mesleki eğitim vermeyi amaçlayan bu proje farklı mesleklerin öğretilmesini ve ekonomik bağımsızlığı olmayan kadınların çalışma hayatına girmelerini hedeflemektedir. Kadınların birçoğu bu kuruluşlara katıldıktan sonra aldıkları eğitimle ve katıldıkları konferans, seminer ve panel gibi programlarla hem günlük hayatta gerekli olan, hem de iş dünyasında işe yarar birçok bilgi ve beceriyi elde edebilmektedirler.

5.2.2. SAĞLIK

STK'larının sağlık alanında yürüttükleri faaliyetler, kampanyalar ve projeler de eğitim alanında yapılanlar kadar önemli olabilmektedir. Zira yeterince beslenemeyen ve hijyen kurallarını bilmeyen kişilerin işgücü açısından düşünüldüğünde hem fiziksel hem de zihinsel açıdan zayıf oldukları ve yaptıkları işe adapte olamadıkları tespit edilmiştir (Kar ve Taban: 2005, 26). Ayrıca sağlıklı yaşam konusunda yeterince bilgisi olmayan kişilerin hastalandıklarında sağlık alanındaki harcamaları artırarak kalkınmayı olumsuz etkileyebilmektedirler.

Bireysel mutlulukların insanların yerine getirmesi gereken yükümlülüklere ve başarılara bağlı olduğunu dile getiren Nussbaum ve Sen (1993, 39), bu yükümlülüklerin yerine getirilmesinin ve başarıların ortaya çıkmasının özgür bir ortam, iyi beslenme ve yeterli sağlık koşullarına kadar birçok faktörden bağımsız olmadığını belirtmektedirler. Bu bağlamda kişilerin sağlık hizmetlerine kavuşması için çalışan sivil toplum kuruluşlarının sağlık alanında birçok faaliyetle uğraştığı görülmektedir. Beslenme, anne– çocuk sağlığı, kilo kontrolü, ilk yardım ve hijyen gibi sağlıkla ilgili birçok konuda toplumu bilinçlendirmeyi hedef alan kuruluşlar, yerel düzeyde"köy- mahalle üstleniciliği" gibi programlar ile ya da daha kapsamlı bölgesel kalkınma çalışmaları ile sağlık alanında hizmet sunmaktadırlar.

Hastalıklara ön tanı koyma ve tedavi giderlerini karşılamanın özellikle sağlık alanında çalışan kuruluşun ve birden çok alanda faaliyet gösteren kuruluşların ana hedefleri arasında yer aldığı görülmektedir. Sağlık taramaları, seminer ve konferanslar aracılığıyla hastalığından

haberdar olmayan kişiler hastalıklarından haberdar olabilmektedir. Özellikle kadın hastalıkları konusunda kadınlar arasında bilgi kanallarını oluşturarak hastalıkların önlenmesinin ve kırsal bölgelerde yaşayan yoksullara ilaç ve sağlık malzemeleri dağıtımının sağlık alanındaki sosyal yardımlaşmanın ve dayanışmanın temelini oluşturduğu görülmektedir.

Bununla birlikte, bilgi akışının sağlanması için danışma hattı kuran üç kuruluşun[5] kadınların sağlık sorunlarına çözüm bulmaya çalıştıkları görülmüştür. Sağlık danışma hattı kurarak kadınların sağlık sorunlarını zaman sınırlaması olmadan sürekli dinlediklerini ve bunlara çözüm bulmaya çalıştıklarını dile getiren kuruluşların verdikleri hizmetlerle sağlık problemlerinin daha fazla büyümesine engel oldukları söylenebilir.

5.2.3. SOSYAL HİZMETLER

Sosyal hizmetler alanında çok çeşitli faaliyetler ve programlar düzenleyen kuruluşlar, aynı zamanda farklı kitlelere de hizmet götürmektedirler. Özellikle kadınların yer aldıkları kuruluşların şiddet gören veya terk edilmiş kadınlara farklı alanlarda sosyal hizmetler sunduğu; sığınma evine yerleştirmekten, iş bulmaya kadar birçok konuda yardımcı olmaya çalıştıkları görülmektedir. Bununla birlikte, kuruluşların sosyal hizmetler alanında yoğunlaştığı diğer konular şunlardır:

- Çocuk bakımı sağlama,
- Şiddet gören kadınlara rehberlik ve danışmanlık hizmetleri verme,
- Sokak çocuklarını koruma ve eğitme,
- Mahkûmlara maddi ve manevi destek verme,
- Engellilere sahip çıkma ve sorunlarını ilgili mercilere duyurma,
- Öğrencilere burs verme,
- Kadınlar için sığınma evi açma ve buralarda kalan kadınlara imkânlar sunma,
- Afet sonrası bölgeler için okul, yol vb. yapım işlerini üstlenme,
- Alt yapı ve onarım çalışmaları (Çevre düzenleme ve ağaçlandırma çalışmalarına katılma ve diğer kuruluşlarla işbirliği içinde bulunma).

5.3. KÜLTÜREL BOYUT

Kültürel boyutta kadın odaklı sivil toplum kuruluşlarının en önemli, fakat yeterince dikkat edilmeyen işlevinin kültürel değerlerin yaşatılması ve içselleştirilmesi olduğu söylenebilir. Değerlerin içselleştirilmesi, bireyin içinde sosyalleştiği ortamda var olan değerleri benimsemesi anlamına gelmektedir. Örneğin, zayıf ve güçsüzlere yardım etme duygusu ve isteği sosyalleşme sürecinde bireye kazandırılmaktadır. Birey topluma yararlı olmaya ilişkin duygu ve düşünceleri içinde bulunduğu toplumdan ne kadar iyi öğrenirse ve içselleştirirse kendi eylemlerini bu doğrultuda şekillendirmektedir (Portes:1998,7).

Kültürel boyutta birçok program ve faaliyet düzenleyen kuruluşlar kültürel değerlerin yaşatılmasına katkı sağlamaktadırlar. "Değerlerimizle yaşamayı önemsiyoruz. Çünkü artık değerle yaşam azaldı." diyen kadın idareciler unutulan değerlerin önemine dikkatleri çekmeye çalışmaktadırlar. Kültürel boyutta kadın odaklı kuruluşların toplumsal kalkınmaya katkıları şu şekilde sıralanabilir:

- Sosyal yardımlaşma ve dayanışma gibi toplumsal değerlerin yaşatılması,
- Bu değerlerin yaşatılmasının öneminin görünür kılınması,
- Rol model alınacak kişilerin davranışlarının ve ilişkilerinin model alınarak nesilden

5 Kadın Sağlığı Derneği, Doğu Kadınları Bilinçlendirme Derneği ve Soroptomist Kulübü (işbirliği ile kullandığı) danışma hatlarını kullanmaktadır.

nesille aktarılması,

- Toplumsal kalkınmayı hızlandıracak teknolojik yeniliklerin kullanılmasının (bilgisayar kullanımı gibi) ve bilgi transferinin sağlanması,
- Kültürel faaliyetlerin düzenlenmesi ve kültürel mirasın korunması.

Sırça Yaşamlar Derneği (SIRYAD), toplumun sanatla gelişeceğini ve her konuda duyarlılığının artacağını temel ilke edinerek, bünyesinde kurulan Ankara Sanat Odası aracılığıyla sanatsal becerileri geliştirmek için hobi kursları düzenlemektedir. Diğer taraftan Ankara Sanat Odası, Sırça Yaşamlar Derneği yararına farklı alanlarda çalışmalarını sürdürmekte olup, elde ettiği tüm geliri sokak çocuklarının sokaklardan kurtarılması için kullanılmaktadır. Bu çocuklara eğitim veren kuruluş, çocukların beceri kazanmasının hayatlarında olumlu değişikliklere yol açacağına inanmaktadır (2012 Görüşmeleri).

Bir başka sivil toplum kuruluşununidarecisi ise toplumsal sorunlara duyarlılığın ve kadınlar arası dayanışmanın artması için geziler düzenlediklerini ifade etmektedir. Kuruluşa üye olan kadınların, Türkiye'nin diğer bölgelerinde yaşayan ve yoksunluk içinde bulunan kadınların sorunlarına daha duyarlı olması için geziler düzenlediklerini ifade eden kadın idareci, bu yolla kadınlar arasında dayanışmayı ve kültürel paylaşımı artırmayı hedeflediklerini ifade etmektedir. Özellikle yoksunluk içindeki kadınların durumlarını yerinde tespit ettiklerini, sorunlarına çözüm bulmaya çalışırken işbirliği içinde hareket ettiklerini, empati kurduklarını ve örgütlenip kolektif bir güç oluşturarak birçok soruna çözüm bulmaya çalıştıklarını dile getiren idareci, "anlatmak yerine yerinde görmenin toplumsal duyarlılığı daha fazla artırdığını" ifade etmektedir (Şükran, öğretmen, 2012). Bir diğer kuruluşun kadın idarecisi ise kültürler arası diyalogun artması içinkardeş kültürler festivali düzenlediklerini ifade etmektedir (Feride, işletme, 2012). Her yıl yapılması kararı alınan bu faaliyetler ile insanlar arası kaynaşma ve toplumsal bütünleşme hedeflenmektedir.

5.4. KİŞİSEL BOYUT

Kişisel boyutta kadınlar sivil toplum kuruluşlarına katılarak dünyayı yeni yollarla keşfedebilecekleri yetenekleri kazanabilmektedirler. Sadece kadınların bulunduğu bir alanda özgüven, bilgi ve liderlik yeteneklerinin geliştirilmesi, kadının bağımsız bir kimlik kazanması, ihtiyaçlarının farkında olması ve bunları araştırabilmesi daha fazla mümkün olabilmektedir (Robertson: 2007, 63).Bununla birlikte, sivil toplum kuruluşlarına katılım kadınlar için kamusal ve özel alan ayırımının yaşandığı doruğu ifade etmektedir. Leonard'a göre (2002, 34) sivil toplum kuruluşları, kadınlara potansiyel olarak tanınabilecekleri ve değişime yönlendirilmiş kolektif hareketle meşgul olabilecekleri ve kamusal alana girebilecekleri yollar sunmaktadırlar. Bu çalışmada da sivil toplum kuruluşlarının kadının kendini keşfetmesi ve geliştirmesi için önemli bir alan olduğu ve bazı kadınlar için özel alandan kamusal alana çıkışın başlangıç noktası olduğu görülmektedir. Özellikle STK'ları kadınların beşeri sermayelerini artırmalarına, özgüven ve özsaygı gibi bazı değerleri kazanmalarına ve bağımsız bir kimlik geliştirmelerine katkı sağlamakta ve aracı olmaktadırlar.

Bu çalışmada kadın odaklı sivil toplum kuruluşlarının kadınlara çeşitli sorumluluklar vererek, kadınların bireysel açıdan kendine güven kazanmalarını ve kapasitelerini geliştirmelerini hedefledikleri görülmüştür. Böylelikle kuruluşlar, dezavantajlı gruplarda yer alan bireyleri sosyal hayata aktif katılan bireyler haline getirmeye ve tüketici konumdan üretici konuma getirmeye çalışmaktadırlar.

Farkındalığın, bilinçlenmenin, kişisel niteliklerin ve yeteneklerin ortaya çıkarılmasını hedefleyen kuruluşlar kişilerin hayatında olumlu değişikliklere katkı sağlamaktadırlar. Liderlik fırsatları sunarak, toplumsal kalkınma/gelişmeye öncülük edebilecek donanımlı bireylerin ortaya çıkmasını sağlama kuruluşların kişisel boyuttaki bir diğer hedefini oluşturmaktadır. Özellikle kişisel boyutta kalkınma/ gelişme beşeri sermayenin artırılması ile ortaya çıkmaktadır. Eğitim hizmetleri ve uygulamalı faaliyetler ile kişi, farklı alanlarda bilgi ve beceri edinmekte ve

kendine olan güveni ve özsaygısı artmaktır.

Kümbetoğlu (2002), sivil toplum kuruluşlarının projeleri ve programları sayesinde kadınların kendiliğinden kendi haklarını ve taleplerini dile getirebilme yollarını öğrendiklerini ve ortaya çıkan sorunları karar alma sorumluluğu göstererek çözebildiklerini ifade etmektedir. Kümbetoğlu sivil toplum kuruluşlarında yürütülen projelerin, kadınlara yaşadıkları sorunlarla yüz yüze gelme fırsatı tanıdığını ve kendi güçlerini fark etmeleri için özgüven verdiğini belirtmektedir (2002, 179). Toplumsal kalkınmanın bir bütün olarak gerçekleşmesi için kadının kalkınmasını esas alan sivil toplum kuruluşları, projelerin yanı sıra kalkınma programları içerisinde bireysel yeteneklerin gelişimi için okuma yazma ve bilgisayar kurslarına ve girişimcilik ve liderlik eğitimi gibi çeşitli programlara yer vermektedirler. Kadınlara sosyal hizmetlerin götürülmesine aracılık eden sivil toplum kuruluşları, mesleki eğitim ve danışmanlık hizmetleriyle kadınların istihdam edilmesine ve yeni rol model alabilecekleri kişilerin bulunmasına da katkı sağlamaktadırlar.

Bu çalışmada kadın odaklı sivil toplum kuruluşlarının kadınlara çeşitli sorumluluklar vererek, kadınların bireysel açıdan kendine güven kazanmalarını ve kapasitelerini geliştirmelerini hedefledikleri görülmüştür. Böylelikle kuruluşlar, dezavantajlı gruplarda yer alan bireyleri sosyal hayata aktif katılan bireyler haline getirmeye ve tüketici konumdan üretici konuma getirmeye çalışmaktadırlar.

5.5. SİYASİ BOYUT

Putnam'e (1993,175) göre içsel olarak "sivil toplum kuruluşları üyelerine işbirliği, dayanışma, kamu yararı, vatanseverlik ve katılım fikirlerini aşılarken; işbirliği içinde çalışmayı, kolektif bir biçimde hareket etmeyi ve katılımcı demokrasinin iyi işlemesi için önemli olan yetenekleri kazandırmaktadırlar". Sivil toplum kuruluşları vatandaşlar için birer demokrasi okulu gibi işlev görmektedir. Ayrıca bu kuruluşlar üyelerinin siyasi sistemle bağlantısını kurarak, bilgi akışını ve isteklerin dile getirilmesini sağlamaktadırlar (Putnam, 1993, 89- 90).

Putnam'e göre, güçlü bir dernek geçmişine sahip olmak, içinde yüz yüze ilişkilerin olduğu kuruluşlara işaret etmektedir. Bu yüz yüze ilişkiler ekonomi ve siyaset için doğrudan bir rol oynamasa bile, kuruluşa üye olanları siyasi ve ekonomik açıdan kuvvetlendirebilmektedir (1993). Knoke ise ilginç bir biçimde demokratik yapıların sayıları ile demokratik bir yapıda olması gereken niteliklerin ters bir ilişki içinde olduğunu ifade etmektedir. Knoke, daha az politik organizasyonların daha fazla siyasi kapasiteye sahip olduğunu ve daha fazla siyasi kabul edilen kuruluşların daha büyük kapasitelerinin daha az demokratik yapılarla ilişkili olduğuna dikkati çekmektedir. Bununla birlikte, bir kuruluşun siyasi kapasitesinin değerlendirilmesinin en iyi yolunun kuruluşun siyasi hedeflerine ve ulaşabildiği gelire bakılarak anlaşılabileceğini belirtmektedir (Knoke: 1990, 195-8).

Türk Kadınlar Birliği Başkanı'nın "biz siyasi kuruluşlardan daha iyi çalışıyoruz ve muhalefet yapıyoruz, daha büyük baskı grubuyuz" şeklindeki ifadesi Knoke'un ifadelerini doğrulamaktadır. Siyasi alanda yer almak ve hükümete yasal düzenlemelerde etki etmek için birçok yasal düzenlemeye imza atan kuruluş, gerçekleştirdiği faaliyetler ve tasarladığı projelerle sivil toplum kuruluşlarının örgütsel yapılarının demokrasi ile bağlantısını da ortaya koymaktadır.

Yönetim kurulu ile ilgili olarak katılımcılara yöneltilen sorulardan sivil toplum kuruluşlarının demokratik bir yapıya sahip olduğu ve daha geniş demokratik sistemlerin küçültülmüş bir modeli gibi çalıştığı anlaşılmaktadır. Denetleme kurulları ile sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin kuruluşun amaçlarına uygunluğu sağlanmakta ve bireysel çıkarların ön plana çıkması önlenmeye çalışılmaktadır. Bazı kuruluşların sahip olduğu disiplin kurulu ise ortaya çıkabilecek eksiklerin giderilmesini ve tüzüğe uygun olmayan durumların düzeltilmesini sağlayan bir mekanizma olarak çalışmaktadır ve sivil toplum kuruluşlarında demokratik bir yapının olduğunu gösteren ipuçlarından biri

olarak kabul edilebilir.

Yönetim kurullarını ve başkanlarını seçimle belirleyen sivil toplum kuruluşları, faaliyetlerini planlarken tüm üyelerin isteklerini ve talepleri dikkate alarak gündem oluşturmaktadırlar. Kararlar sadece başkanların istekleri doğrultusunda değil, bütün yönetim kurulunun görüş bildirerek katıldığı bir ortamda alınmaktadır. Aylık ya da haftalık toplantılarla üyeleriyle bir araya gelen kuruluşlar, farklı görüşlerin ortaya çıkmasına ve taleplerin dile getirilmesine olanak tanımaktadırlar.

Alınan kararları ve dile getirilen talepleri kamu kurumlarıyla yaptıkları toplantılarda gündeme getiren sivil toplum kuruluşları, demokrasi için çok önemli olan insan hak ve hürriyetlerinin kazanılmasında da önemli roller üstlenmektedirler. Türk Kadınlar Birliği ve Ankara Soroptimist Kulübü, hem Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın hem de Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün kadın- erkek eşitliği ile ilgili olarak düzenlemiş oldukları toplantılarda, kadınların sorunlarını dile getirdiklerini ve çözüm önerileri sunduklarını ifade etmektedirler.

Bununla birlikte, sivil toplum kuruluşlarının kadınlara katılımcı yapıları ve demokratik yönetim anlayışları yeni kadın idarecilerin ve liderlerin ortaya çıkması için fırsatlar sunmaktadır. Kadınidarecilerinden bazılarının başkan olmadan önce kendi kuruluşlarında ya da başka bir sivil toplum kuruluşunun yönetim kadrosunda yer alması veya aktif olarak çalışması bu durumu kanıtlamaktadır. Ayrıca, bazı kuruluşların kadınlara fırsatlar sunmak için yönetim kurulunu iki yılda bir seçimle değiştirmelerinin ve böylece yeni insanların önünün açılmasını sağlamalarının, demokratik tutum ve tavırlarla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Böylelikle hiç kimse bulunduğu konumu kendine has görmemekte, her seçilen kişi belirli bir süreliğine bu görevde bulanacağını bilmekte ve yapılması gereken işlere odaklanmaktadır. Bu durumun ayrıca hiyerarşik ilişkileri önlediği ve daha uyumlu bir çalışma ortamı sağladığı kadın idareciler tarafından dile getirilmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının sergilediği diğer bir demokratik tavır ise hizmet götürdükleri hedef kitlenin yönetim kurulunda etkin rol almasını sağlamaları ile ortaya çıkmaktadır. Hizmet götürmeye çalıştıkları insanların ihtiyaçlarını ve taleplerini daha iyi karşılamak için takip edilen bu yol; idarecilerin düşünemediği ileride ortaya çıkabilecek durumların ön tespiti için de çok önemli görülmektedir. Örneğin engellilere hizmet götürmeye çalışan kuruluşun yönetim kurulunda birden fazla engelli ya da engelli ailesine yer verdiği ve yönetim kurulunun üçte ikisinin engelli ailelerinden oluşmasını şart koştuğu görülmektedir. Benzer bir biçimde kadınlara hizmet götürmeye çalışan kuruluşların yönetim kurulları ya tamamen kadınlardan oluşmaktadır ya da büyük çoğunluğu kadın ağırlıklı yapısıyla dikkat çekmektedir.

SONUÇ

Sivil toplum kavramının gerek yerel düzeyde gerekse de bölgesel düzeyde kalkınma çabalarını incelemek için iyi bir stratejik kavram olduğu görülmektedir. Sağlıktan, eğitime, kültürden, siyasete kadar birçok alanda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının kalkınmanın aktörleri gibi çalıştıkları gözlemlenmektedir. Kadınların yaşadıkları yoksunluklar ve dışlanmışlıklar onları bu durumu düzeltmeye iterken, belki de kişisel olarak başlayan ve sivil toplum kuruluşlarının çatısı altında sürdürülen hak mücadelesi, kadınların toplumun ihya edicileri olarak görülmelerine neden olmaktadır.

Kadınların yer aldıkları kuruluşların çoğunlukla toplumda var olan sorunların ortadan kalkması için örgütlenmiş yapılar olduğu ve toplumun geri kalmış ve eşitsizlikleri yaşayan kesimlerine hizmet götürmeyi hedefledikleri gözlemlenmektedir. Özellikle kalkınmayı hedef alan birçok projenin ya sahibi ya da ortağı olan sivil toplum kuruluşları kalkınma anlamında ciddi sorumluluklar üstlenmektedirler. Bu çalışmada kuruluşların toplumsal kalkınmadaki/

gelişmedeki ana hedeflerinin, sağlık, eğitim ve ekonomi gibi alanların tamamında kadınlara, çocuklara ve engellilere fırsatlara erişimleri sağlayacak imkânlar sunmak olduğu görülmektedir. Böylelikle sivil toplum kuruluşları toplumda dezavantajlı olarak nitelenen sosyal grupların kalkınma sürecine katılmalarını sağlayarak toplumsal kalkınmanın bir bütün olarak gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar.

Toplumsal kalkınmanın boyutlarının birbirleri ile ilişkili olduğu düşünüldüğünde, kadın odaklı sivil toplum kuruluşlarının iktisadi boyutta gerçekleştirdikleri faaliyetler aynı zamanda diğer boyutlara da etki etmektedir. Örneğin, işsizliğin ve yoksulluğun azaltılması ile ilgili yürütülen çalışmalar sadece kişinin ekonomik durumunu düzeltmekle kalmamaktadır. Bu tür çalışmaların aynı zamanda kişinin işsizlikten ve yoksulluktan dolayı içinde bulunduğu psikolojik rahatsızlıkları (aile içi şiddetin temel nedenleri arasında bu iki sorun dikkati çekmektedir) giderici, kişinin sosyal hayata uyumunu kolaylaştırıcı, sağlık ve eğitim gibi ihtiyaçların giderilmesi gibi birçok faydalarının olduğu söylenebilir. Toplum boyutunda alt yapı, eğitim ve sağlık çalışmaları ve sosyal hizmetler bölgesel eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için çok önemli iken, kişisel boyutta bireylerin maddi ve manevi açıdan desteklenmesi ve kalkınmaya öncülük edebilecek şahsiyetlerin gerekli bilgi ve becerilerle donatılması kalkınmayı hızlandırabilmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının gerek yerel gerekse de bölgesel düzeyde toplumsal kalkınmaya katkıları şu şekilde özetlenebilir:

1. Toplumsal kalkınmanın/gelişmenin iktisadi, toplumsal, kültürel, siyasi ve kişisel boyutlarının her birinde kalkınmayı destekleyici faaliyetler içinde bulunmaktadırlar.
2. Toplumsal kalkınmanın halk desteği ile gerçekleştirilmesine ve halka mal edilmesine olanak tanımaktadırlar.
3. Devletin kalkınma adına izlediği sosyal politikalarının yetersiz kaldığı durumlarda alternatif sosyal politikalar geliştirmektedirler.
4. Az gelişmiş bölgelere ve buralarda yaşayan dezavantajlı gruplara sosyal hizmetleri ulaştırarak toplumsal kalkınmaya dâhil edilmelerini sağlamaktadırlar.
5. Resmi ya da gayri resmi kişilerin sahip oldukları kaynakları harekete geçirerek devletin toplumsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi için yaptığı harcamaları azaltmaktadırlar.
6. Yerel ya da bölgesel kalkınma projeleri sayesinde dış yardımların ve fonların Türkiye'ye girmesine aracılık etmektedirler.
7. Demokratik, iktisadi ve sosyal gelişmenin/kalkınmanın önündeki engellerin tespit edilmesine ve ilgili mercilerin sorunları daha çabuk çözmesine yardımcı olmaktadırlar.
8. STK'ları kalkınmada toplumsal bütünleşmenin ve dayanışmanın önemini ortaya koyarak kalkınma sürecini hızlandırmakta ve daha etkin çabaların ortaya konulmasını sağlamaktadırlar.
9. Proje ve programlarla dezavantajlı grupların mesleki eğitim alarak, iş gücüne katılmalarını ve ekonomik kaynaklara erişmelerini sağlamaktadırlar.
10. Toplumsal kalkınmanın gerçekleşmesi için gerekli olan toplumsal huzurun sağlanmasına katkıda bulunmaktadırlar.
11. Kişilerin yalnızlaşmasını engelleyerek, bu bağlamda ortaya çıkan psikolojik sorunların ortadan kaldırılmasında ve hastalıkların önlenmesine de rol almaktadırlar.
12. STK'ları dezavantajlı grupta yer alanlara farkındalık eğitimleri ile yasal haklarını öğrenmelerine ve talep etmelerine zemin hazırlayabilmektedirler. Onların özel alanda yaşadıkları sorunlarının kamusal alana taşınmasına ve çözüm arayışlarına öncülük etmektedirler. Böylece dezavantajlı sosyal grupları dâhil ederek, kalkınmanın bir bütün olarak gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktadırlar.

KAYNAKÇA

AKŞİT, Bahattin, 1998, Toplumsalkalkınma/gelişmevenüfus: Türkiye'de yapılan araştırma ve yayınlar ile ilgili eleştirel bir tarama. http://akademik.maltepe.edu.tr/~bahattinaksit/Bahattin%20Aksit%20Yayinlar (25 Temmuz 2015).

BOSERUP, Ester, 1970, Woman's Role in Economic Development. New York: St. Martin's Press.

DULUPÇU, Murat Ali ,2013, Kümeleme: Bölgesel Kalkınmada Anahtarmı, Kilit mi?. Ankara: Nobel Yayınları.

ENGİN, Yusuf, 2000, Sendikacılık, Sivil Toplum ve Yeni Duruşlar. Ankara: ÖziplikİşSendikasıEğitimYayınları.

GENÇ, FatmaNevalve ERDOĞAN, Ümran, 2000, Yerel Demokrasive Kalkınma Bağlamında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Aydın Örneği. 7. KamuYönetimi Sempozyumu. www.akademik.adu.edu.tr.(30 Ağustos,2015).

GÖK, Maide, 2014, Toplumsal Kalkınmanın ve Sosyal Sermayenin Bilinmeyen Aktörleri: Kadın Odaklı Sivil Toplum Kuruluşları. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

GERNİ, Mine, 2013, Sosyal Sermaye ve Örgütsel Boyutu, İstanbul: Beta Yayınları.

HAZMAN, Gülsüm Gürler, 2011, Türkiye'de Yerel Düzeyde Kalkınma Hedefi ve Belediyeler, Ankara: SeçkinYayınları.

HİRST, Paul, 1995, Can Secondary Associations Enhance Economic Governance? Associaitons and Democracy (Ed. E.O. Wright İçinde). London: Verso.

HOOGHE, Marc, 2008, Voluntary Associations And Socialization. Dario Castiglione, Jan W.

JARY, David ve JARY, Julia, 2000, Collins Dictionary of Sociology, 3rd ed. Harper Collins, Glasgow.

KAR, Muhsinve TABAN, Sami, 2005,İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü.Bursa: EkinKitapevi.

KNOKE, David, 1990,Organizing for Collective Action: The Political Economies of Associations. New York: Aldine de Gruyter.

KAPU, Hüsnü, TUTAR Hüseyin, ÖZYAKIŞIR Deniz, 2012, Sivil Toplum ve Girişimcilik ve Ekonomik Kalkınma.Ankara:SavaşYayınevi.

KÜMBETOĞLU, Belkıs, 2002, Kadınlara İlşkin Projeler (editörler: Bora AksuveAsenaGünal). 90'larda Türkiye'de Feminizm içinde (159-181). İstanbul: İletişim Yayınları.

LEONARD, Leah M., 2002, A Qualitative Exploration Of Women's Volunteering İn Human Services. Third Sector Review, 8:31-50.

LOWNDES, Vlvien, 2000,Women and social capital: A comment on Hall's social capital in Britain. British Journal of Political Science, 30(3): 533-539.

MAWSON, John, 2010, Social Enterprise, Strategic, Networks and Regional Development, İnternational Journal of Sociology and Social Policiy,30(1-2): 66-83.

NAPLES, Nancy. A. ,1998, Grassroots Warriors: Activism Mothering, Community Work and the War on Poverty. New York: Routledge.

NUSSBAUM, Martha. C. ve SEN, Amartya. K.,1993, The Quality of Life. Oxford: Clarendon Press.

PALAZ, Serap, 2005, İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel Ve Siyasal Faktörlerin Rolü, Kar M. VeTaban S. (der), Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma: Kalkınmada Kadının Yeri içinde, Ankara: EkinKitapevi.

PORTES, Alejendro, 1998,Social Capital: It' S Origins And Applications İn Modern Sociology. Annual review Of Sociology (24), 1-24.

PUTNAM, Robert. David, 1993,MakingDemocracyWork: CivicTraditions in Modern Italy.Princeton: Princeton UniversityPress.

RYFMAN, Philippe, 2006, Sivil Toplum Kuruluşları. İstanbul: İletişimYayınları.

ROBERTSON, Christie, 2007,SocialCapital, Women'sAgency and the VIEW Clubs of Australia. Yayımlanmamış DoktoraTezi. South Wales: University of New South Wales.

STROMSNES, Kristin, 2008,The importance of church attendance and membership of religious voluntary organizations for the formation of social capital.Social Compass, 55(4), 478- 496.

TOKGÖZ, Gülay, 2011, Kalkınmada Kadın Emeği.Ankara: Varlık Yayınları.

TUTAR, Filizve Mehmet DEMİRAL, 2007, Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 2 (1), 65-83.

INNOVATIVE APPROACHES IN GENERATING İDEAS FOR REGIONAL DEVELOPMENT

Bölgelerin Geliştirilmesiyle İlgili Fikir Üretimi İçin Yenilikçi Metotlar

Evgeniya TONKOVA[1],[2]

ABSTRACT

During the last few decades, marketing has been successfully applied as an innovative approach to territorial units. Competition between countries, regions and populated places raises the question about the efficient usage of marketing tools by the municipalities. The new technologies used by households, businesses, municipal and state administrations are a premise for effectively developing the potential for regional development, improving the urban environment and increasing the satisfaction of contact audiences. With the advent of innovative platforms for generating ideas for developing territories we can expect not only target effects (related to the implementation of a particular idea) but also a number of transferred effects (a result of the application of integrated marketing on the territory of municipalities). Designing the platform and testing it in a focus group aims to assess the opportunity to apply the means defined as tools of low-cost marketing. Testing the conceptual model of the platform in a focus group has shown positive results concerning the desire of the population for social inclusion in the development of the town / municipality by sharing ideas, volunteering and donations to worthwhile projects.

Keywords: *marketing of territory, platforms for generation of ideas, social involvement*

ÖZET

Son yıllarda pazarlamanın iş dünyasında başarılı şekilde uygulanması, bölgesel birimler üzerine de yaklaşım olarak transfer ediliyor. Ülkeler, bölgeler ve yerleşim yerleri arasındaki rekabet ilçelerin uyguladığı pazarlama araçlarının verimliliği konusunu ön plana çıkarmaktadır. Haneler, iş dünyası, ilçe ve devlet idaresi tarafından kullanılan yeni teknolojiler, bölgesel gelişim, şehir ortamının iyileştirilmesi ve iletişim kitlelerin memuniyeti konusunda potansiyelin geliştirilmesini destekleyen yenilikçi pazarlama araçlarının geliştirilmesi için esastır.

1 Associate Professor, Ph.D., University of Economics - Varna, Bulgaria, Marketing department,e-mail:evge@mbox.digsys.bg

2 The scientific work presented in this paper was developed within the project 134/2014 "Development of Local Potential for Socioeconomic Developmentof Regions"

Bölge gelişimi hakkında fikir üretimi için yenilikçi platformların geliştirilmesiyle, sadece belirli bir fikrin gerçekleştirilmesiyle iligili amaç sonuçlar değil, ilçe alanında entegre pazarlama sonucu olabilecek bir çok transfer sonuçlar da beklennmektedir. Platformların tasarımı ve odak grupta test edilmesi, düşük maliyetli pazarlamanın araçları olarak kabul edilen araçların kullanım ihtimalinin değerlendirilmesineolanaktanıyor.Platformkonseptmodelininodakgruptatestedilmesi, halkınfikirpaylaşımı, gönüllülükveönemliprojelerebağışşeklinde, yaşamyerinin/ ilçeningelişimineyöneliksosyaliçermeisteğikonusundaolumlusonuçlargöstermektedir.

Anahtar kelimeler:*bölge pazarlaması, fikir üretimi platformu, sosyal iştirak*

INTRODUCTION

During the last few decades marketing has been successfully applied as an innovative approach to territorial units. The specific features of territorial marketing have been object of research in numerous scientific studies. Some of them focus on the strategic planning of territorial marketing (*Azena and Keiss, 2009*), others – on the possibilities of the integrated approach of city marketing (*Braun, 2008*) and the role ofurban marketing in the local economic development (*Stanciulescu, 2009*). The competition between countries, regions and settlements raises issues about the development of the potential of municipalities and regions (*Development potential in municipalities and regions – growth initiatives in the age of multi-level governance, 2011*), and the importance and efficiency of marketing tools in the public sphere (*Kaplan and Haenlein, 2009*). There is a growing interest in the use of platform methods (*Harmaakorpi, 2006*) as a tool of regional innovation policy and territorial marketing as a toolfor building the competitiveness of areas (*Dinis, 2004*), places and cities (*Metaxas, 2002*).

The increased interest of businessesin the introduction of innovations in recent decades has had a positive effect both on the development of companies and the improvement of the living conditions of households and ofthe urban environment.The popularization of the results of the innovative activities has made territorial governance more active. The need to balance innovations in the economic and the social spheres in order to increase efficiency and competitiveness at the level of economic and territorial units is growing. Although Bulgaria ranks 33rd in the 2015 Innovation Union Score board, which is the second lowest ranking, there is promising data concerning the implementation of innovations by the businesses in the country. The share of innovative enterprises has been steadily on the increase in the last nine years. However, it is noteworthy that innovative enterprises in the services sector have a lower relative share, compared to the share of industry. Over the past few years there has been increasing interest in the introduction of innovations in municipalities, triggered by the chance provided to Bulgaria to award labels of innovation and good governance at local level to its administrative structures. The main objective of the initiative for the award of the Label is to encourage the efforts of an increasing number of local authorities and the more productive rivalry between them, which in turn would lead to more effective policies aimed at a strong and vital local government in Bulgaria. Since the beginning of this competition many municipalities in the country have earned the label: 13 municipalities in the period 2010-2011, 16 municipalities from 2012 to 2013 and 18 municipalities from 2014 to 2015. The assumptions are that this award will encourage municipalities to implement product, process and system innovations.

The competitiveness of territorial units largely depends on the development of local potential, which includes a broad range of activities aimed at identifying, using and promoting the local resources and products for the benefit of society.Innovationsshould be oriented also

towards balancing and coordinating different activities, and integrating the efforts of companies and citizens to work for the benefit ofa settlement, a country or a group of countries. Using the potential of new communication technologies is akey factor for the successful development of settlements, municipalities and countries. Social innovations in the EU are seen as a driver for change and specific tools are developed for their financing and promotion (*BEPA, 2011*) . The Innovation Development Cycle developed by EU experts includes in its first phase the generation of new ideas from the bottom-up and mobilizing citizen for employment creation and social inclusion.

PLATFORMS FOR GENERATION OF IDEAS BY THE RESIDENTS IN THE AREA

The traditional perspective of the public administrations that the inhabitants of a certain area are the main users of its products and services needs to be revised. Citizens can be, however, a valuable source of ideas oriented towards innovations, modernization and improvement of the efficiency of the local administration.

The inhabitants of areas are a significant resource that contributes to the development of the potential of the area. Authors express an opinion that in small towns, people are always the most important resource (*Lambe, 2008*). They should not be seen only as consumers of products and services, but also as an important source of ideas. The creativity of people should not be underestimated in municipal management. Firstly, the residents of a territory have a different perspective on the resources and the conditions of the environment which is a prerequisite for the collection of valuable ideas. Secondly, to stimulate their involvement in key projects, it isnecessary to ensure their involvement in the implementation of the projects be it with ideas, resources, and voluntary work, etc. The involvement of the inhabitants of an area in the development of ideas has the following advantages:

- Registration of diverse ideas which can be subjected to selection;
- Registration of unique ideas that can boost the development of the territory;
- Quick utilization of new possibilities and resolution of problems;
- Personal involvement of the population in the implementation of significant and supported ideas
- Efficiency of public expenditures;
- Promotion of donation to significant and supported ideas, etc.

The platforms for social involvement would allow residents to share their ideas, to show their openness and support, even to contribute to their full or partial financing. Furthermore, they would create conditions for stakeholders to work together in the elaboration and implementation of socially significant ideas for the development of the territorial unit.

The application of this approach can lead to the generation of a wide variety of ideas (related, for example, to culture, business, education, transport, health, etc.) that are subject to analysis and evaluation by the municipal authorities in order to select those of themthat could be fully or partially implemented. Even for municipalities with limited budgets, the generation of ideas by the citizens would be a good opportunity to select ideas, the implementation of which requires fewer resources and/or the involvement of many persons supporting a project.

Table 1 Platforms for generation of ideas by citizens and development of an area's potential

Guidelines for using the platformsfor generation of ideas by citizens	**Advantages**
Improving the communication between the administration and the population	The platform includes functions for communication both between the administration and the residents and between the residents themselves.
Improving the urban environment	It allows the residents in the territory to show their creativity for the improvement of the urban environment. The ideas may be oriented towards resolving particular problems or towards benefiting from new opportunities resulting from changes in the environment, the available resources and the expectations of the residents.
Improving the quality of the products and services on the territory	It affects not only the products and the services offered by the municipal authorities but also all products and services on the territoryin terms of production and distribution. It relates to the attractiveness of the area to preserve and attract residents
More efficient public spending	The platform is able to ensure the pre-projectregistration of user interest whichconsiderably decreases the market risk of investments with social and economicpurpose.
Increasing the personal commitment of the residents in the implementation of projects that are important for the development of the area	The platform enables the inhabitants to participate not only with ideas, but also with voluntary work or donations to support a particular idea.
Possibility for help delivered personally by people who were born and raised in the area but are currently residing in other places or countries.	Personal support for a particular idea by people who support it as a personal cause.
Involvement of the population in the branding of the place	Residents can be a valuable source of ideas for development of the branding of the place. They can be relied upon for the implementation of ideas and the transfer of positive effects.

Reliance for the development of the potential of a territory should not be placed only with the local administration and experts. The creative potential and enthusiasm of residents could largely change the appearance of a given place, improve its image on the territory of the country and generate numerous positive effects such as attraction of inhabitants, investors, tourists, etc. The platforms (fig. 1) provide possibilities for the social involvement of the residents in the development of the territorial unit.

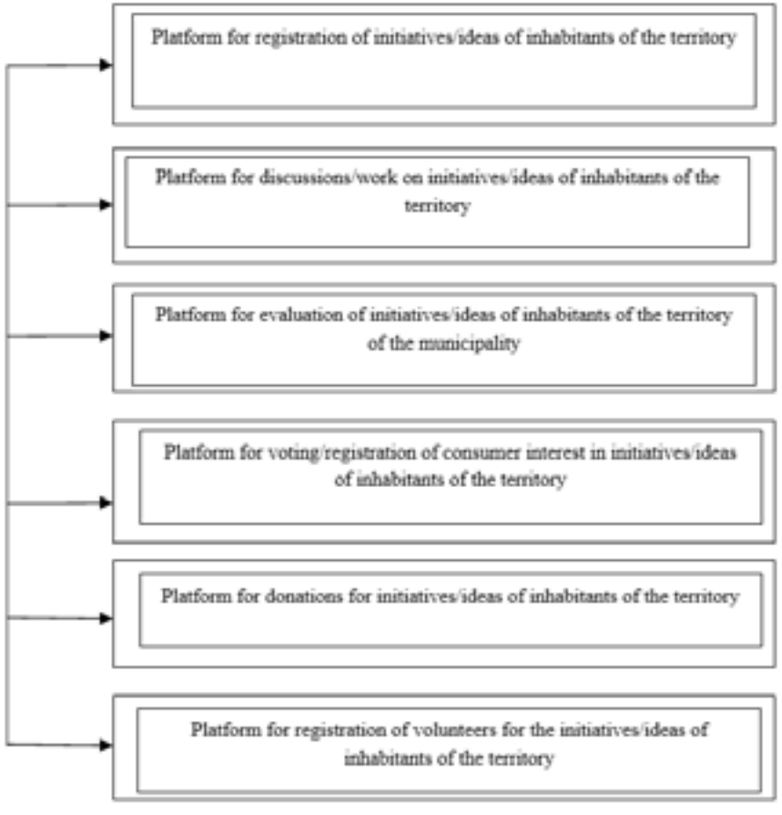

Fig.1 Platforms for social involvement of the residents in the development of the territory

The integration of the different functions of the platforms would enhance their efficiency. The sole registration of ideas, for example, is not sufficient for their full implementation: an idea requires more work, testing, execution, coordination, etc.

Table 2 Functional characteristics of theplatforms for social involvement of the residents in the development of the territory

Functionality	Description
Registration of ideas	The function of registration of ideas aims to stimulate the voluntary registration of ideas of citizens related to possibilities for development of the territory and resolution of current problems within the territorial unit
Discussions on registered ideas	The purpose of the discussions on registered ideas is to collect information regarding opinions, considerations, intentions, etc., of the residents with respect to a specific idea and the possibility for the idea to be supported more extensively. The discussion on registered ideas provide an opportunity for further elaboration and enrichment of the original idea and finding broad public support for significant ideas of individuals or groups of citizens.
Works towards the implementation of ideas	Connecting individuals who have desire for and interest in the implementation of the idea.Getting the expert support of local authorities, non-governmental organizations, companies, experts, etc.
Voting for ideas	In cases with several competitive ideas the platform provides an opportunity for voting. The voting results may justify the selection of a particular idea for implementation. Thus the public support for registered ideas may be studied.
Registration of consumer interest	It is applicable to projects requiring preliminary assessment of consumer interest. For example, the design for the construction of a water pipeline would call for registration of all of its users. Thus the spending of public or other funding required for the implementation of the idea would be justified.
Involvement of volunteers in the implementation of ideas	The platform supportsfunctions for registration of volunteers to participate in the implementation of a specific idea.The residents will be able to register and indicate their specific contribution to the implementation of the idea.
Donations for the implementation of an idea	The possibility to donate to the implementation of a particular idea is useful. Different methods of payment are supported which facilitates those willing to contribute with funding to the implementation of the idea. The module is accessible from any point of the world and the collected funding and its spending is transparent. The funds will be collected in a municipal account and the donors will indicate the project to which they donate.
Reporting of results	The reporting of the results to the residents ensures publicity, promotes the work of the platforms and ensures trust in that type of interaction between the administration and the population.
Promotion of good practices	The promotion of the results on the internet makes them accessible not only to the residents, the business and the authorities in the territory but alsoto all those who are interested in them.

The platforms for social involvement of residents in the development of an areacan be applied to any type of territorial units – settlement, municipality, district, etc. The independently created platforms in the future will be subject to short-term or long-term integration with platforms of other territorial units especially for ideas and projects with a larger scale which exceed the territory and the capacities of a single administrative unit.

TESTING THE IDEA FOR DEVELOPMENT OF PLATFORMS FOR GENERATION OF IDEAS BY THE CITIZENS IN A TERRITORY

Testing the concept model of the platform for generation of ideas is an essential part of the development of the whole project. The interview with a focus group of people with diverse educational and social background showed the following results(table 3)regarding the discussed issues that were presented to their attention on a step-by-step basis.

Table 3 Results from the testing of the concept model of the idesgeneration platform with a focus group

Questions	Summarized results from the discussion
Are you interested in the development of their settlement's potential?	The interviewees shared their interest in the development of thesettlement by pointing out to the possibilities and their concerns for the future.
Would you register with specific ideas which they believe would benefit the prosperity of the settlement?	Most of the intervieweesare inclined to register and present in detail ideas which they have already had and thought over. The rest of the personssupport the publicity of the residents' ideas and are willing to follow them with interest. The inhabitants of the larger settlements are more likely to register and present a particular idea. The inhabitants of the smaller settlements state their interest in following the ideas presented by their fellow citizens. Concerns were shared about the probability that their ideas could be used solely with commercial purpose or to benefit particular entities and individuals without having any positive effect for the inhabitants.
Do you accept the platform for generation of ideas as a channel for communication and discussions?	Most of the individuals welcome with enthusiasm the idea for communication and discussion through the platform. One person's sole concern was related to the registration and the absence of anonymity.
Would you vote/register to support a particular idea?	All of them expressed a positive opinion of such form of voting for support and stated their personal commitment to support publicly significant ideas and projects. They also support the preliminary registration of potential users when public and European fundsare invested.
Would you donate for the implementation of an idea you like that would impact the settlement?	The majority of the interviewees are inclined to donate for a particular idea after having been acquainted in detail with its characteristics and the expected effects of its implementation. The individuals do not expect any effect personally for themselves but rather a positive effect for the settlement. The individuals with low income would also support the implementation of the idea though with smaller amounts. People's concern is related to the methods of making donations and the guarantees that the funding would be used for their intended purpose. They prefer to use the platform if the amounts of the donations are transferred to a municipal account and if there is an option to indicate the idea they want to support with the donation.
Would you volunteer for the implementation of the idea you like concerning the development of the settlement?	All persons would support the idea they like with labour or another form of support. They would register in the platform for volunteers if there is a clear schedule for joining – activities, time, place, etc.

The results from the interview with regard to the intended use of the platforms by the residents of the settlements are encouraging.The process of study touched upon important problems such as lack of information of forthcoming projects in the municipalities, the late arrival of information about such projects, the absence of contact with the municipal authorities, etc. An opinion was also expressed that some of the projects implemented in the settlements do not meet the actual needs for products, services and urban environment but are aimed at "spheres that are useless to the residents". According to the participants in the study the platforms for generation of ideas would overcome the problems with investment of funds in activities and objects with low efficiency and small benefits for the community. The participants exhibited enthusiasm to be involved in some way in the platforms for social involvement for the benefit of the territory. There is a dominant desire to be involved in the resolution of current problems rather than to find new possibilities for development of the settlement. Some persons said they would prefer that the platforms are connected to the social networks which, in their opinion, would make them more accessible and better used for their intended purpose of generation of ideas for development of the territory.

CONCLUSION

The possibilities of marketing for development of the potential of territories are still underused. The limited financial capacity of some municipalities and the seeking of more efficient channels of communication with the community are preconditions for the active

use of the new technologies. The experience with their use in other spheres has shown low cost of reaching out to the audiences and high communication results. The development of hi-tech platforms for social involvement is a possibility to boost the social and economic development of a territory and for targeted enhancement of its competitiveness. The researchers from educational and R&D institutions on the territory could play a significant role in the development and implementation of the platforms for generation of ideas. They could pool their expertise and efforts to support the process of creation and introduction of such platforms.

The platforms for generation of ideas can function independently but they can also be developed as part of the system for integrated marketing on the territory which includes platforms for investors, businesses, tourists, etc. The use of integrated marketing to develop a territory is a precondition for an accelerated, balanced and coordinated development of a territorial unit emphasizing the sustainability, competitiveness and uniqueness of the place.

The involvement of the residents in the generation of ideas and the design of local initiatives is an important premise for the enhancement of the level of their support – both spiritual and financial. The preliminary testing of ideas will reduce to minimum the risk of their rejection at the later stage of their implementation. The platforms will help outline the priorities of the residents by forthcoming projects and register the users' interest whenever necessary for the justification at the preparation stage. The platforms are also related to the improvement of the information symmetry between the citizens and the municipality and finding a balance between the supply and demand of products and services by the local administrations.

BIBLIOGRAPHY

AzenaLigita., Keiss, Stanislavs, 2009, Specifics of Territorial Marketing Strategy Planning, In: European Integration Studies, N 3, pp.166-167.

Braun Erik, 2008, City Marketing.Towards an integrated approach.Erasmus Universiteit Rotterdam, pp.101-108.

Stanciulescu, Gabriela, 2009, The Role of Urban Marketing in the Local Economic Development. In: CCASP, TERIUM, No 1, p.115

Development potential in municipalities and regions – growth initiatives in the age of multi-level governance, 2011.

http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards/files/ius-2015_en.pdf, last access October 2015.

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013IR0589&from=BG, last access October 2015.

http://mrrb.government.bg/?controller=articles&id=4223, last access October 2015.

http://www.nsi.bg, last access October 2015.

http://www.tillvaxtanalys.se/download/18.6288e13b13a4f43c5882b2b/1352193769536/Report_2011_01_summary.pdf, pp.1-6 ,last access August 2015.

Dinis, Anabela, 2004, Territorial Marketing: a Useful Tool for Competitiveness of rural and Peripheral Areas. In: 44th European Congress of ERSA, University of Porto, pp.5-15.

Empowering people driving change. (2011). Social Innovations in the European Union, BEPA, EC, p.54

Harmaakorpi, Vesa, 2006, Regional Development Platform Method (RDPM) as a tool for Regional Innovation Policy, European Planning Studies, Vol. 14, No 8, pp.1089-1094.

Kaplan, Andreas.,Haenlein, Michael, 2009, The increasing importance of public marketing: Explanations, applications and limits of marketing within public administration, In: EMJ, pp. 200-209.

Lambe, Will, 2008, Small Towns Big Ideas Case Studies in Small Town Community Economic Development, UNC School of Government, p.5

Metaxas, Theodoros, 2002, Place/City Marketing as a tool for local economic development and city competitiveness: a comparative evaluation of place marketing policies in European cities. In: EURA Conference, Turin, pp. 4-8.

FUNDING POSSIBILITIES FOR MUNICIPAL DEVELOPMENT PROJECTS IN THE PROGRAMMING PERIOD 2014-2020

Sevdalina HRİSTOVA[1]

ABSTRACT

The financial resource allocated to Bulgaria is significant in the frame of the programming period 2014 – 2020. The financial framework is estimated a little at over 10 billion euros, as about 7.57 billion euros are allocated to Bulgaria for Cohesion Policy until 2020.

Local authorities are called upon to decide number of issuec of local importance all of which require huge financial resources. European programmes and funds are one of the opportunities for municipalities to supplement their budgets in solving local problems and developing local potential.

Bulgarian municipalities represent one of the main beneficiaries in four of seven operational programmes during the current programming period 2014-2020. Besides the operational programmes Bulgarian municipalities can seek financial support for their projects by European competitiveness programmes for growth and employment and Action programmes in the EU for achievement of sustainable growth.

The paper provides information on funding opportunities for municipal projects in the period 2014-2020, so that, and based on this research, municipalities can focus on those European funds and programmes outside the Cohesion Policy, through which they can successfully develop their local potential.

Keywords:*Regional development, European Structural and Investment Fund, EU programmes, Bulgaria*

INTRODUCTION

Improving the EU's competitiveness through the successful implementation of the Europe 2020 strategy based on three interlocking and mutually reinforcing priorities for smart, sustainable and inclusive growth, would bring about the achievement of significant results: 4% additional GDP and 5.6 million new jobs by 2020. The strategy is reflected in the regulations for the European funds and programmes for the period 2014-2020, as well as in the multiannual financial framework (MFF), which is the engine for achieving the EU-wide targets. The new seven-year budget is smaller compared to the previous 2007-2013 programming period, and this presupposes a condition that Member States spend the funds more effectively and more

1 Assistant Prof. PhD, University of Economics - Varna, e-mail: s.hristova@ue-varna.bg

reasonably. The structure of the multiannual financial framework 2014-2020 is almost identical to that of the 2007-2013 financial framework, but fewer resources are allocated to the Cohesion Policy (economic, social and territorial cohesion).

In spite of the budget reduction, significant financial resources are allocated to Bulgaria. For the 2014 – 2020 programming period the financial framework amounts to just over EUR 10 bn, of which about EUR 7.57 bn have been allocated to Bulgaria for the Cohesion Policy until 2020: EUR 3.57 bn for the European Regional Development Fund (ERDF), EUR 2.28 bn for the Cohesion Fund, EUR 1.52 bn for the European Social Fund (ESF), of which EUR 55.2 mln will be added to the Youth Employment Initiative, and EUR 165.7 mln for territorial cooperation[2].

According to the data from the information system for management and monitoring of EU Structural Funds available as at July 15, 2015[3]it can be established that in the programming period 2007-2013 only one municipality among all 264 Bulgarian municipalities has not entered into a contract for granting financial assistance under the operational programmes. 2813 grants contractshave been signed as at the above date withthemunicipalities as beneficiaries and the actually paid money amounts to BGN 4.45 bn[4], while the total value of contracts amounts to BGN 7,01 bn.

Since the EU Cohesion Policy provides the necessary investment framework for the implementation of the objectives of the Europe 2020 strategy and the municipalities at the local level are called upon to solve local problems and are a major beneficiary of European programmes, the objective of this paper is to present in a concise and summarised form information about funding opportunities for municipal projects for the period 2014-2020 and on this basis to allow municipalities to target those European funds and programmes outside the Cohesion Policy, through which to successfully develop their local potential.

This paper presents the results of desk study research based on EU legislation for the programming period 2014-2020 and the experience of bulgarian municipalities, as beneficiaries of pojects implemented during the period 2007-2013.

EUROPEAN FUNDS AND PROGRAMMES FOR PROJECTS FINANCING 2014-2020

EU policies are implemented through a wide range of programmes and funds that provide financial support to hundreds of thousands of beneficiaries. The term “beneficiaries” covers a wide range of entities, from small and medium enterprises (SMEs) to large enterprises and from public authorities to NGOs and civil society organizations. The 2014-2020 MFF funds[5] are aimed mainly at research and innovation, education, development of small and medium-sized enterprises, development of information and communication technologies and the necessary infrastructure, environmental management and combating climate change.

From a structural point of view the MFF includes six categories of costs („functions”)[6], where 85 % of the EU budget is concentrated in two of them. The programmes

2 During the 2007-2013 programming period EUR 6,674 bn from the financial instruments of the EU for the implementation of the Cohesion Policy were allocated to Bulgaria (Bulgaria’s National Strategic Reference Framework 2007-2013, page 110 http://eufunds.bg/bg/page/66)

3 http://umispublic.government.bg

4 1 Euro = 1.95583 BGN, http://www.bnb.bg/

5 Council Regulation (EU, Euratom) No 1311/2013 of 2 December 2013 laying down the multiannual financial framework for the years 2014-2020, OJ L 347, 20.12.2013, p. 884–891

6 MFF 2014-2020 includes six categories of costs („functions”):

and funds directly supporting the general policies areas Smart and Inclusive Growth and Sustainable Growth are outlined in Table 1 below.

Table 1Main European programmes and funds, included in MFF 2014 - 2020

№	European programme / European fund	Budget / mln EUR	Smart and Inclusive Growth		Sustainable Growth, including Natural Resources
			Competitiveness for Growth and Employment	Economic, social and territorial cohesion	
	Connecting Europe Facility	21 916,36	✓		
	Copernicus program	4 291,48	✓		
	Programme for the Competitiveness of Enterprises and SMEs (COSME)	2 298,74	✓		
	Customs, Taxation and the Fight against Fraud (Customs 2020, Fiscalis 2020, Pericles 2020; Hercules III)	906,01	✓		
	Programme for Employment and Social Innovation (EaSI)	919,47	✓		
	Erasmus +	14 774,52	✓		
	Galileo	7 071,33	✓		
	Horizon 2020	79 401,83	✓		
	ITER	2 963,62	✓		
	Programme for decommissioning of nuclear facilities	225,32	✓		
	Cohesion Fund	74 958,36		✓	
	Less developed regions	185 374,42		✓	
	More developed regions	55 780,14		✓	
1.	Remote and sparsely populated regions	1 562,99		✓	
2.	Territorial Cooperation	10 228,81		✓	
3.	Youth Employment Initiative	3 211,23		✓	
4.	Transition regions	39 701,31		✓	
5.	Common Agricultural Policy (Pillar I)	312 755,00			✓
6.	European Maritime Affairs and Fisheries Fund	7 401,84			✓
7.	Life Program	3 456,66			✓
8.	Rural Development (CAP Pillar II)	95 577,03			✓

Source: http://ec.europa.eu/budget/mff/programmes/index_en.cfm#cohesion

EUROPEAN FUNDS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE COHESION POLICY

In order to achieve the EU objectives for growth and jobs creation and to combat climate change, energy dependence and social exclusion for the period 2014-2020 EUR 325 bn will be invested in the Member States towards the implementation of the Cohesion Policy[1].

1. Smart and inclusive growth

1a. Competitiveness for growth and employment: research and innovation; education and training; trans-European networks in the field of energy, transport and telecommunications; social policy; enterprise development, etc.

1b. Economic, social and territorial cohesion, covering regional policy, strengthening the competitiveness of all regions and development of interregional cooperation.

2. Sustainable growth, including natural resources: covers the common agricultural policy, the common policy in the area of fisheries, rural development and environmental measures.

3. Security and Citizenship: includes justice and home affairs, border protection, immigration and asylum policy, public health, consumer protection, culture, youth, information and dialogue with citizens.

4. Global Europe: covers all external actions of the EU, such as development aid and humanitarian assistance.

5. Administration: administrative expenses of all European institutions, pensions and European schools.

6. Compensation: temporary mechanism for cash flows to ensure that Croatia, which joined the EU in July 2013, does not contribute to the EU budget to a greater extent than it has taken advantage of it in the first year after accession.

(more information at: http://ec.europa.eu/budget/mff/introduction/index_en.cfm)

1 The funds for the implementation of the Cohesion Policy are provided by the ERDF, ESF and CF, as well as the special allocation for the Youth Employment Initiative and cover rows 11 to 17 of table. 1.

This policy is implemented at country level through operational programmes in accordance with the Partnership Agreement.

In the current programming period 2014-2020 Bulgarian municipalities remain one of the main beneficiaries in four of the seven operational programmes and have access to:

- Cohesion Fund through the Operational Programme "Environment" 2014-2020;
- European Regional Development Fund through the Operational Programme "Environment" 2014-2020 and the Operational Programme "Regions in Growth" 2014-2020;
- European Social Fund through the Operational Programme "Human Resources Development" 2014-2020 and the Operational Programme "Good Governance" 2014 - 2020.

To provide a link between the strategy "Europe 2020" and the EU Cohesion Policy each of the three funds supports part of the 11 thematic objectives (TO). Although Bulgarian municipalities have access to all three funds they will not be able to plan and implement projects towards strengthening scientific research, technological development and innovation (TO 1), improving the quality and access to information and communication technologies (TO 2) and enhancing the competitiveness of small and medium enterprises (TO 3) under the operational programmes.

Although the funds earmarked for the implementation of European territorial cooperation are relatively small (EUR 10.1 bn, or about 1% of the MFF) particular attention should be paid to this opportunity.

European Territorial Cooperation, better known as Interreg, is the second objective of the Cohesion Policy for the period 2014-2020. It provides a framework for the implementation of joint actions and policy exchanges between national, regional and local actors from different Member States as well as joint actions to find common solutions to common problems, whether in healthcare, research and education, transport or sustainable energy. This is important since the challenges facing Member States and regions are increasingly crossing national and regional borders and require common joint actions on the respective territorial level.

ERDF provides support for cross-border programmes (Interreg A), transnational (Interreg B) and interregional cooperation (Interreg C), as well as programmes established under the European Neighbourhood Instrument and the Instrument for Pre-Accession Assistance[2].

Under the territorial cooperation programmes municipalities can receive financial support for various projects through which supports is provided not only for the development of the territory, but also for the communication between people through the creation of networks, providing training, exchange of experience, awareness raising, etc.

The territorial cooperation programmes in which Bulgaria participates either with its entire territory or with certain regions are, as follows:

- CBC programmes Bulgaria-Greece 2014-2020; Romania-Bulgaria 2014-2020; Bulgaria-Serbia 2014-2020; Bulgaria-Macedonia 2014-2020 and Bulgaria-Turkey 2014-2020; JOP Black Sea Basin 2014-2020;
- Interregional cooperation programme INTERREG Europe; Interact III; ESPON; URBACT III;
- Transnational cooperation programmes Danube 2014-2020; Balkans-Mediterranean 2014-2020.

Among all listed programmes special attention should be paid to URBACT III[3], which functions as a European programme for exchange and training to promote sustainable urban development. It allows European cities to work together to develop solutions to urban challenges and share best practices, lessons learned and solutions with all stakeholders involved in urban policy throughout Europe. The programme covers all 28 member states of the European Union, as well as two partner countries Norway and Switzerland. Eligible partners under the programme are cities, municipalities, local authorities, associations, local agencies, etc.

URBACT III facilitates the exchange of knowledge and good practices between cities and other levels of government in order to promote integrated sustainable development and improve the effectiveness of regional policy and the Cohesion Policy. Thus URBACT III contributes to achieving the Europe 2020 objectives, providing a mechanism for stakeholders involved in the development and implementation of urban policy, to develop their knowledge and skills. The new knowledge and skills acquired through participation in the programme URBACT III can contribute to building stronger and more vibrant European cities and help solve a number of emerging problems in cities related to their smart, sustainable and inclusive growth.

The programme focuses on a specific investment priority within thematic objective 11: "Strengthening the institutional capacity and efficient public administration" by a single priority axis "Support for integrated sustainable urban development". Defined are four main objectives to be achieved:

1. Capacity to implement the policy: improving the capacity of cities to manage sustainable urban policies and practices in an integrated and participative way.
2. Policy planning: improving the planning of sustainable strategies and action plans in cities.
3. Policy implementation: improving the implementation of integrated and sustainable urban strategies and action plans in cities.
4. Developing and sharing knowledge: providing experts and decision makers from all levels of access to knowledge and exchange of best practices on all aspects of sustainable urban development in order to improve urban development policies.

The four defined specific objectives of the programme should be achieved by the partners in the project through their participation in three types of networks: networks for action planning, implementation networks and networks for the transfer of experience.

Besides the wide range of problems that can be the focus of the projects supported under the program, an additional incentive for the participation of Bulgarian municipalities under URBACT III is also the decision taken by the Council of Ministers, according to which Bulgarian partners in the project will receive support amounting to 15 % national co-financing and thus the intensity of the grant will reach 100%, as far as in less developed regions, the ERDF grant amounts to 85%.

2 There are over 100 cooperation programs for the period 2014-2020, namely:
• 60 CBC programs, incl. 38 along the internal EU borders;
• 12 CBC programs under the Instrument for Pre-Accession Assistance and the European Neighbourhood Instrument;
• 16 CBC programs for International Cooperation and Development;
• 15 transnational cooperation programs;
• Interregional Europe INTERREG programs and three networking programs (Urbact III, Interact III and ESPON), covering all 28 Member States.
(See more at http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/cooperation/european-territorial/)

3 More details at http://urbact.eu/

EUROPEAN COMPETITIVENESS PROGRAMMES FOR GROWTH AND EMPLOYMENT

Within the area of general policy "Competitiveness for growth and employment" of the MFF 2014-2020 municipalities can seek funding for their projects under COSME, Erasmus + (with the exception of Key Activity 1 Educational mobility for citizens), EaSI and Horizon 2020. On the one hand, these EU instruments complement the Cohesion Policy funds and on the other municipalities could implement a wider range of projects through which to meet thematic objectives 1, 2 and 3: research and innovation, ICT and competitiveness of SMEs.

Micro enterprises, enterprises engaged in craft activities, self-employed persons, freelancers and social enterprises are in the focus of the COSME programme[4]. Attention is also paid to potential, new and young entrepreneurs and female entrepreneurs, as well as to other special target groups, e.g. older people, migrants and entrepreneurs belonging to socially vulnerable or disadvantaged groups, such as people with disabilities, and the promotion of the transfer, separation and division of enterprises and giving entrepreneurs a second chance.

Although the programme is focused on strengthening the competitiveness of enterprises, promoting an entrepreneurial culture and promoting the creation and growth of SMEs, all applying legal entities(private or public organizations) can receive support under the programme, including municipalities. Depending on the specifics of the particular call it is possible to apply individually or through a consortium of partners. Support to activities such as awareness raising, training, information, creation of equity and debt instruments, actions to improve the framework conditions for businesses, development of strategies for competitiveness and economic development, etc. can be supported. All initiatives and actions covered by the programme COSME, closely complement the actions taken within the Cohesion Policy, Programme Horizon 2020 and those of the national or regional level.

The financial resources for the implementation of the COSME programme are set at just above EUR 2 bn, of which no more than 40% are provided for the grant, and 60% are for financial instruments.

Within Erasmus+[5] municipalities can seek financial support for educational projects under Key Activity 2 Cooperation for innovation and exchange of best practices and Key Activity 3 Support for policy reform. Through strategic partnerships support is provided for the development, exchange and implementation of innovative practices in education, training and youth activities as well as employment, creativity and entrepreneurship at the institutional, local, regional, national and European level. Key Activity 3 facilitates the modernization of education and training through the establishment of political cooperation between Member States. Institutions of vocational education and training have the opportunity to draw comparative information and good practices from European networks and instruments by participating in various national and European forums, analytical and statistical education research, pilot training, use of innovation.

Erasmus + is an underused option by Bulgarian municipalities, which could receive support for the implementation of policies in the area of primary and secondary education, youth and sport at local level in close cooperation and partnership with other EU institutions, organizations and enterprises.

4 Regulation (EU) No 1287/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 establishing a Programme for the Competitiveness of Enterprises and small and medium-sized enterprises (COSME) (2014 - 2020) and repealing Decision No 1639/2006/EC, OJ L 347, 20.12.2013, p. 33 - 49

5 Regulation (EU) No 1288/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 establishing 'Erasmus+': the Union programme for education, training, youth and sport and repealing Decisions No 1719/2006/EC, No 1720/2006/EC and No 1298/2008/EC, OB L 347, 20.12.2013, p. 50 - 73

The EU Programme for Employment and Social Innovation[6] (EaSI) is a financial instrument managed directly by the European Commission to promote quality and sustainable employment, guaranteeing adequate social protection, combating social exclusion and poverty and improving working conditions. The programme budget is EUR 919 mln. Local authorities may be beneficiaries under two of the three axes of the programme (with the exclusion of axis „Microfinance and Social Entrepreneurship"). In practice EaSI complements the European Social Fund through the testing and evaluation of innovative ideas for the promotion of employment, social protection and social inclusion, as well as improving working conditions.

Nearly 60% of MFF 2014 - 2020 under „Competitiveness for growth and employment" are allocated to the programme Horizon 2020. Although Horizon 2020 is the EU framework programme for research and innovation, the programme supports not only research organizations. The largest share of the programme budget (about 39%) is intended for priority „Societal Challenges", focusing on important issues affecting the lives of European women citizens. Support is provided to projects seeking innovative solutions in the field of healthcare, demographic change and well-being, food security, sustainable agriculture and forestry, marine and maritime issues and bio-economy, secure, clean and efficient energy, smart environmentally friendly and integrated transport, climate-related activities, resource efficiency and raw materials, inclusive, innovative and secure societies. Therefore, municipalities in close cooperation with scientific organizations may seek support for research and innovation in areas such as climate, environment, energy and transport that have an impact on individuals and on society as a whole.

ACTION PROGRAMMES IN THE EU FOR THE ACHIEVEMENT OF SUSTAINABLE GROWTH

Within the area of general policy „Sustainable growth, including natural resources" of the MFF 2014-2020 municipalities can seek financial support for their projects in two national (Programme for Rural Development and Programme for Fisheries and Maritime Affairs) and one common European programme (LIFE).

The Rural Development Programme (RDP) and the Programme for Maritime Affairs and Fisheries (PMAF) are well known to Bulgarian municipalities, as they are a kind of successor of similar programmes of the previous programming period. A specific feature of these is the territorial scope of the programmes. Although the RDP applies to the whole territory of Bulgaria, municipalities must be of the „rural" type to have access to it. These are the municipalities on whose territory the largest village has a population not exceeding 30 000 people. 231 out of all 265 municipalities are of this type. The PMAF is aimed at overcoming problems in the fisheries sector, with an emphasis on sustainable fisheries and aquaculture and produce processing. The circle of potential beneficiaries is large, and entities registered under the Commercial Act or the Cooperatives Act, operating in the fisheries sector and / or aquaculture producers and their associations are the main beneficiaries. The programme provides relatively few opportunities for municipalities: on the one hand the PMAF budget is small, only EUR 88 mln under the European Fund for Maritime Affairs and Fisheries and on the other, there are few measures to provide funding for municipal projects.

6 Regulation (EU) No 1296/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 on a European Union Programme for Employment and Social Innovation ("EaSI") and amending Decision No 283/2010/EU establishing a European Progress Microfinance Facility for employment and social inclusion, OJ L 347, 20.12.2013, p. 238–252

TheLIFE programme[7], which continues and builds on LIFE+ 2007-2013, is one of the most important EU instruments for the implementation of the environmental policy. The LIFE programmeis divided into two sub-programmes: Environment and Climate, each with three priority areas. The Environment sub-programme encompasses the priority areas Environment and Resource Efficiency, Nature and Biodiversity, as well as management and information relating to the environment. It allows to resolve issues related to the environment and biodiversity focusing on Natura 2000, through partnerships between NGOs, local authorities and businesses. The Climate sub-programme includes climate change mitigation, adaptation to climate change and climate management and awareness.

According to the Ministry of the Environment and Waters, in its capacity as a National Contact Point in Bulgaria, 19 projects have been funded, but no municipality is a beneficiary under them. Only one project involves a Bulgarian municipality as a partner.

CONCLUSION

Local authorities are called upon to decide on a number of issues of local importance related to the planning and development of the municipality and the settlements therein, education, healthcare, culture, public works and utilities activities, social services, environmental protection and rational use of natural resources, maintenance and preservation of cultural, historical and architectural monuments, development of sport, recreation and tourism, all of which require considerable financial resources.

Undoubtedly grant funding by the presented European funds and programmes is one of the opportunities for municipalities to „supplement" their budgets in solving local problems and developing local potential. Although this paper does not mention all European programmes, under which municipalities may be beneficiaries, the possibilities provided by programmes with more modest budgets such as Creative Europe, Europe for Citizens, etc., should not be underestimated either. Moreover, the demand and timely awareness of open calls for project proposals under the European programmes should be supplemented with other national and international programmes.

For the successful use of every opportunity to finance municipal projects it is necessary that the relevant experts of the municipal administrations research and know well the programmes, especially their goals, priorities and eligibility rules. Combining resources from the European structural and investment funds and other European instruments through targeted implementation of projects which build on each other or parallel projects that complement each other will undoubtedly lead to greater impact, efficiency and sustainability in the development of municipalities.

REFERENCES

Council Regulation (EU, Euratom) No 1311/2013 of 2 December 2013 laying down the multiannual financial framework for the years 2014-2020,OJ L 347, 20.12.2013, p. 884–891

Enabling synergies between European Structural and Investment Funds, Horizon 2020 and other research, innovation and competitiveness-related Union programmes. Guidance for policy-makers and implementing bodies, European Commission, Directorate-General for Regional and Urban policy, 2014

7 Regulation (EU) No 1293/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 on the establishment of a Programme for the Environment and Climate Action (LIFE) and repealing Regulation (EC) No 614/2007, OJ L 347, 20.12.2013, p. 185–208

Regulation (EU) No 1287/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 establishing a Programme for the Competitiveness of Enterprises and small and medium-sized enterprises (COSME) (2014 - 2020) and repealing Decision No 1639/2006/EC, OJ L 347, 20.12.2013, p. 33 - 49

Regulation (EU) No 1288/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 establishing 'Erasmus+': the Union programme for education, training, youth and sport and repealing Decisions No 1719/2006/EC, No 1720/2006/EC and No 1298/2008/EC, OB L 347, 20.12.2013, p. 50 - 73

Regulation (EU) No 1293/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 on the establishment of a Programme for the Environment and Climate Action (LIFE) and repealing Regulation (EC) No 614/2007, OJ L 347, 20.12.2013, p. 185–208

Regulation (EU) No 1296/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 on a European Union Programme for Employment and Social Innovation ("EaSI") and amending Decision No 283/2010/EU establishing a European Progress Microfinance Facility for employment and social inclusion, OJ L 347, 20.12.2013, p. 238–252

ШиковаИнгрид, Европейскифондове, програми и проекти 2014-2020, РИК Минерва, София 2014

ÖZEL SEKTÖR KREDİLERİNİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİLERİ VE DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDE FAALİYET GÖSTEREN FİRMALARA KREDİ TAHSİSİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Effects of Regional Development of Private Sector Credit and Problems With The Credit Assiggnment to Companies in Eastern And Southeastern Anatolia

Bahar Bilen[1]

Finansal gelişmeyi ölçmek için kullanılan değişkenlerden bir tanesi de Özel Sektör Kredileri/Milli Gelir rasyosudur. Bu çalışmada bölgesel gelişmişlik farklarına etkisi bakımından banka kredilerinin bölge bazında dağılımı incelenerek, kullanılan banka kredilerinin katma değere dönüşüm oranı hesaplanmıştır. Doğu illerinin bulunduğu Kuzeydoğu, Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi firmalarının hem kredi hem de katma değer pastasından aldığı payın çok düşük olduğu ancak 2000 li yılların başından bu yana her iki verinin de Türkiye ortalamasının üzerinde artış trendinde olduğu görülmüştür. Çalışmanın son bölümünde kredi pastasından alınan payın düşük olmasının sebeplerinin anlaşılabilmesi için bölgedeki banka yöneticileri ile görüşülerek, bölge illerine kredi tahsisinde karşılılaştıkları bölgeye has sorunlar hakkında sorular sorulmuş ve alınan cevaplar beş başlık altında toplanarak açıklanmıştır.

Anahtar Kelime: *Bölgesel Gelişmişlik Farkları, Bölgesel Kredi Dağılımı, Bölgesel Katma Değer, Kredi Tahsisi*

One of the variables used for measuring the financial development is private sector credit / GDP ratio. In this study, it is analysed the distribution of bank loans by geographic region and it is calculated conversion rate of bank loans to value-added to understand level of regional development disparateness. It has been found that companies' share of the credit pie and added value located in Northeast, Middle East located in the Southeastern Anatolia Region is so small however since the early 2000s both data has been increased over the average of Turkey. To understand the reasons of the small share of loan it has been interviewed with bank managers work in eastern region, asked questions about faced specific problems encountered in the credit assignment and given answers are described under five headings.

Keywords: Regional Development Disparities, Regional Distribution of Credit, Regional Value Added, Credit Assigment.

1 Yard.Doç.Dr., Nişantaşı Üniversitesi İİSBF Muhasebe Finans Yönetimi, bahar.bilen@nisantasi.edu.tr

GİRİŞ

Bir ülkenin çeşitli bölgeleri arasında herhangi bir sebepten dolayı gelişmişlik farkları bulunabilir. Bu gelişmişlik farklarının nedenlerinin tespiti ülke yöneticileri açısından şüphesiz ki son derece önem arz etmektedir zira ülke kalkınması ile ilgili sağlıklı ve başarılı planlar yapmak bölgesel kalkınma farklılıklarının nedenlerinin iyi analiz edilmesi ile yakından ilişkilidir. Daron Acemoğlu ve James Robinson *"Ulusların Düşüşü"* isimli kitabında Dünya'da bazılarının neden gelişmiş ülke statüsündeyken bazılarının neden gelişemedikleri sorusuna cevap aramışlar, sınır komşusu iki ülkeden birinin halkının refah içinde yaşamasına karşın, sınırın diğer yakasındaki ülkenin halklarının fakirliğinin sebepleri üzerinde durmuşlar, hatta aynı ülke içinde bölgelerarası farklılıklar konusunda örnekler vermişlerdir. Acemoğlu ve Robinson gelişmişlik farklılıklarını bir ülkede "kapsayıcı ekonomik ve siyasal kurumların" varlığı ve yokluğu ile açıklamıştır. Bir ülkenin ekonomik başarısı kurumlara, ekonominin işleyişini belirleyen kurallara ve bireyleri motive eden teşviklere göre farklılık gösterir. Devlet ekonomik etkinliğe destek olur ve asayişi korur. Dolayısıyla girişimciler için bankalardan ve finans piyasalarından borç para almak, yabancı şirketler için o ülkedeki şirketlerle ortaklığa girmek ve bireyler için ipotekle ev sahibi olmak mümkündür. Kapsayıcı ekonomik kurumlar bireylerin yetenek ve becerilerini en iyi şekilde kullanmaları ve istedikleri tercihleri yapabilmeleri için büyük halk kitlelerinin ekonomik etkinliğe katılmasına olanak tanıyıp teşvik sağlayan kurumlardır. Kapsayıcı olabilmeleri için güvence altına alınmış özel mülkiyete, tarafsız bir hukuk sistemine ve herkesin mübadele ve sözleşme yapabileceği eşit şartlar sağlayan bir kamu hizmetleri hükmüne sahip olmaları gerekmektedir. Ayrıca yeni iş sahalarının açılmasına ve insanların kendi mesleklerini seçmelerine olanak tanımalıdır (Acemoğlu & Rabinson, 2012, s. 74-75). Kapsayıcı ekonomik ve siyasi kurumlarını oluşturmamış ülkeler, bu sisteme sahip ülkelere göre daha az gelişmiş olmakla kalmayıp, aynı zamanda ülke içinde farklı gelişmişlik seviyesine sahip bölgelerin oluşmasına sebep olmaktadırlar.

Ülkelerin, bölgelerin, illerin gelişmişlik düzeylerinin ölçülmesi için birçok değişken kullanılmaktadır. İlk akla gelen en temel değişkenler Gayrı Safi Milli Hasıla, Kişi Başına Düşen Milli Gelir olurken, son yıllarda gelişmişlik kavramı bir bütün olarak ele alınır olmuş ve makro ekonomik verilere, sağlık, eğitim, kültür gibi veriler de eklenerek sosyo-ekonomik değişkenler ile ölçümler yapılmaya başlanmıştır.

Ekonomik büyümenin teşvik edilmesinde finans sektörünün önemi, finans liderliğinde büyümeye vurgu yapan ekonomist Schumpeter'a kadar uzanmaktadır (Were, Nzomoi, & Rutto, 2012, s. 182). Tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesi ekonomik büyümenin önemli bir unsurudur. Zira finansal sistemin beş temel fonksiyonu vardır. Birincisi yatırım projeleri ile ilgili olarak öncül bilgi üretir, ikincisi yatırım ürün çeşitliliği sayesinde tasarruf sahiplerinin sisteme girmesini ve daha çok tasarruf yapılmasını sağlar. Sisteme giren tasarrufların da sermaye olarak dağıtılmasında aracılık yapar. Üçüncü olarak yatırımcılara finansman sağladıktan sonra izlemeye alarak projelerin etkin çalışıp çalışmadığını gözetler. Ayrıca hem tasarruf sahipleri açısından hem de yatırımcılar açısından sunduğu ürün yelpazesinin çeşitliliği sayesinde riskin çeşitlendirilmesini ve yönetilmesini sağlar. Son olarak da mal ve hizmet alımlarında evrak hizmetlerine aracılık ederek ticareti kolaylaştırır. Bu temel fonksiyonlar; mali kurumların büyüklüğü, etkinliği ve finansal kurumların kompozisyonu, ekonomik büyüme üzerinde etkili olmaktadır ((Fitzgerald, 2006, s. 3).

Literatürde finansal gelişmişliğin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Ang, bu araştırmaların finans ve büyüme arasındaki ilişkileri anlamamıza yardımcı olsalar da ülkelerin içinde bulundukları farklı koşullar nedeniyle her

ülke için spesifik çalışmalar yapılması gerektiğini gözlemlemiştir (Ang, 2008, s. 537). Buna rağmen yapılan birçok çalışmada (Jayaratne ve Strahan 1996; Rajan ve Zingales 1998; King ve Levin 1993) finans veya finansal piyasanın gelişiminin ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin King ve Levin 1993 yılında 77 ülkenin verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada finansal gelişmişlik ile büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Favara, 2003 yılında Levine, Loayza ve Bech'in yaptığı analizleri yeniden gözden geçirerek yaptığı araştırmada finansal gelişmişlikle büyüme arasındaki ilişkinin zayıf olduğu sonucuna ulaşmıştır. (Were, Nzomoi, & Rutto, 2012, s. 183). Hondroyiannis, Lalas ve Papapetrou, Yunanistan'da zaman serileri analizi yöntemini kullanarak yaptıkları bir araştırmada finansal gelişmişlik ile ekonomik gelişmişlik arasında çift yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Hondroyianni, Lolos, & Avengelia, 2005, s. 188) . Son zamanlarda da bankacılık sektörünün özel sektör kredi verileri kullanılarak, finansal gelişmişlik ile ekonomik gelişmişlik arasındaki ilişkiyi ölçen ampirik çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Beck ve Levin Özel Sektör Banka Kredisi Toplamı/GSYH rasyosunu kullanarak bankacılık sektörünün gelişmişlik düzeyini ölçen çalışmalar yapmışlardır (Were, Nzomoi, & Rutto, 2012, s. 183) . Nzomi ve Rutto da 2012 yılında Kenya'da yaptıkları bir araştırmada özel sektör kredileri ile GSYH arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir (Were, Nzomoi, & Rutto, 2012, s. 186)

Literatürdeki bu araştırma sonuçlarına rağmen geçtiğimiz günlerde LuigiZingales'in yayınladığı makalesinde finansın gerçekten faydalı olup olmadığı sorgulanmaktadır. Luigi'nin Ekonomist Dergisi okuyucuları üzerinde bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonucu okuyucuların %57'sinin finansal yeniliklerin ekonomik gelişmeyi arttırdığı fikrine katılmadığını yönünde olmuştur. ABD finansal sisteminin ekonomiye yararı ve zararı nedir sorusuna okuyucuların %48'i zararlı, %34 ise yararlı cevabını vermiştir. Luigi bu düşüncenin sadece 2008 finansal krizin etkisinde oluşmadığını ancak kriz ile birlikte arttığını belirtmekte ve batan bankaların kurtarılmasının toplumda kızgınlığa neden olduğunu ve toplumdaki bu kızgınlığın finansal sisteme, siyasi müdahaleleri getirdiğini ifade etmektedir. (Zingales, 2005, s. 2).

Finansal sektöre dair ciddi eleştirilere katılıyor olmasına rağmen Stiglitz, iyi örgütlenmiş bir finans sektörünün iyi işleyen bir ekonomi için önemli olduğuna ve tarihsel süreçte finansal gelişmenin, ekonomik büyümeyi teşvik etmekte önemli bir yere sahip olduğuna vurgu yapmaktadır (Stiglitz, 2010). Bu nedenle mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmeleri üzerinde, sermaye ve uygun finansal hizmetlere erişim eksikliği önemli bir kısıtlamadır. Bu anlamda çeşitli müdahalelerle bankaların, hane halkları, mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmanı için sermaye yapılarının güçlendirilmesi önem arz etmektedir (European Commssion, 2014, s. 8) .

Finansal gelişmişlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki referans alınarak bu çalışmamızın ilk aşamasında ülkemiz bankaları tarafından 2000-2014 yılları arasında reel sektöre kullandırılan toplam banka kredilerinin bölgesel bazda dağılımları incelenmiş ve Doğu ve Güneydoğu İllerindeki firmalara kullandırılan kredilerin diğer bölge kredileri ile karşılaştırılması yapılmıştır. İkinci aşamada 2000-2014 yılları arasında Doğu ve Güneydoğu Bölgesindeki firmalara kullandırılan kredilerin gelişim trendi ile bölgenin ekonomik verilerindeki değişim trendi karşılaştırılmış her iki trend arasında paralellik olup olmadığı incelenerek diğer bölgeler ile de karşılaştırılması yapılmıştır. Üçüncü aşamada ise Doğu ve Güneydoğu firmalarının banka kredilerine ulaşmada karşılaştığı sorunların neler olduğu ile ilgili çeşitli banka yöneticileri ile görüşülmüş ve yapılan görüşmelerin sonucu çalışmamızda raporlanmıştır.

METODOLOJİ

Veri Seti

Türkiye'de mukim özel ve kamu bankalarının 2000-2014 yılından bu yana Türkiye'deki firmalara kullandırmış oldukları ihtisas ve ihtisas dışı kredilerin bölge bazındaki dağılımı Türkiye Bankalar Birliği'nin (TBB) web sitesinden alınmıştır (TBB, 2014). Toplam kredi tutarına takipteki krediler dahil değildir. Yine bölgelere göre nüfus başına kredi tutarları, TBB'nin web sitesinde bulunan il nüfuslarından yararlanarak tarafımızca hesaplanmıştır. TBB Bölge ayrımını Bakanlar Kurulunun belirlediği şekliyle alarak kredi dağılımını yaptığını belirtmiştir[1]. Coğrafi bölgelerde bulunan banka şube sayıları da TBB web sitesinden alınmıştır (TBB, 2014). Verilerin 2000-2014 aralığında seçilmesinin nedeni 2001 kriz döneminden bu yana yaşanan trendin sağlıklı bir şekilde tespit edilip 2008 krizi ve sonrasında ne şekilde değiştiğini tespit etmektir. Bölge bazında üretilen gayrı safi katma değer verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) web sitesinden temin edilmiştir. TÜİK de bölge ayrımında Bakanlar Kulunca belirlenmiş ölçüyü kullanmıştır. TÜİK, Gayri Safi Katma Değer (GSKD) verilerini ilk kez 2004'de son olarak da 2011'de yayınlamıştır. 2013 ve 2014 yılına ait veri henüz yayınlanmamıştır.

Analiz Yöntemi

Bölge bazında kullandırılan kredi toplamının, yıllar itibariyle değişim oranı ve nüfus başına düşen kredi tutarları hesaplanarak, her bölgenin ürettiği GSKD ile kıyaslanmıştır. Ayrıca kullandırılan kredilerin ne kadarının reel ekonomiye döndüğünün tespit edilebilmesi için 1 TL. kredi karşılığında ne kadar GSKD üretildiği hesaplanmış ve grafik üzerinde gösterilmiştir.

Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki firmaların kredi tahsisinde karşılaştıkları sorunların tespiti için de bölgede görevli banka yöneticileri ile karşılıklı görüşülerek genel problemler hakkında bizzat bilgi alınmıştır.

EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ENDEKSİ

İş Bankasının İktisadi Araştırmalar Departmanının 2012 yılında yapmış olduğu "*2005 ve 2010 Verileri ile Türkiye'de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması"* adlı çalışmasında

1 İstanbul
Batı Anadolu: Ankara, Karaman, Konya
Ege: Afyon, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak, Aydın
Akdeniz: Adana, Antalya, Burdur, Hatay, Isparta, İçel (Mersin), Kahramanmaraş, Osmaniye
Doğu Marmara: Bilecik, Bolu, Bursa, Düzce, Eskişehir, Kocaeli, Sakarya, Yalova
Güneydoğu Anadolu: Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak
Batı Karadeniz: Amasya, Bartın, Çankırı, Çorum, Karabük, Kastamonu, Samsun, Sinop, Tokat, Zonguldak
Batı Marmara: Balıkesir, Çanakkale,Edirne,Kırklareli,Tekirdağ
Orta Anadolu: Aksaray, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Sivas, Yozgat
Doğu Karadeniz: Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
Ortadoğu Anadolu: Bingöl, Bitlis, Elazığ, Hakkari, Malatya, Muş, Tunceli, Van
Kuzeydoğu Anadolu: Ağrı, Ardahan, Bayburt, Erzincan, Erzurum, Iğdır, Kars

Türkiye'deki illerin gelişmişlik endeksleri hesaplanmıştır. Gelişmişlik düzeylerinin analiz edilmesi amacıyla oluşturulan endekste iller ekonomi, sosyal göstergeler ve işgücü olmak üzere üç ana kriter çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ana kriterlerin değişkenleri aşağıda gösterildiği şekilde belirlenmiştir (Eraydın, Demir, Çevik, & Gül, 2012, s. 5).

Tablo 1: Ekonomik Gelişmişlik Endeksi Veri Listesi

Ekonomik Gelişmişlik Kriterleri	Km² Başına Düşen Otoyol	Yatak Sayısı
Nüfus	Km² Başına Düşen Demiryolu	Bin Kişi Başına Düşen Otomobil S.
Sanayi Sicil Kayıtlarına Göre İstihdam	Toplam İhracat/Kalkış Yapan Uçak Sayısı	Kişi Başı Mesken Elektrik Tüketimi
Tahsil Edilen Vergi Gelirleri	Nüfusa Göre Yolcu Sayısı	Bebek Ölümleri
Yatırım Teşvikleri	Taşınan Yük	Hava Kalitliği
İSO 1000'deki Şirket Sayısı	Toplam Mevduat	Sinema Seyircisi Sayısı
Sanayi Elektrik Tüketimi	Şube Sayısı	Okuma Yazma Bilmeyen Nüfus
Kamyon Sayısı	Nakdi Krediler	Öğretim Üyesi Sayısı
Traktör Sayısı	Tüketici Alacakları	***Aşağı Ü Kriterleri***
İhracat	G.Nakdi Krediler	Net Göç
Ithalat	Bireysel Üretim	Nüfus Yoğunluğu
Toplam Açılan Şirket Sayısı	Hayvansal Üretim	İşgücü
Açılan Şirketlerin Toplam Sermayesi	***Sosyal Gelişmişlik Kriterleri***	İşsizlik Oranı
Turizm	Uzman Doktor Sayısı	Yaratıcılık
Km² Başına Düşen Ü Ve Devlet Yolu	Hastane Sayısı	Lisans Mezunu

Yukarıda belirtilen kriterlere göre hesaplanan gelişmişlik endeksine göre Türkiye'nin en gelişmiş ve en geri kalmış illeri şu şekilde tespit edilmiştir.

Tablo 2: İllerin Gelişmişlik Endeksi

1-İstanbul 30,90	22-Kırklareli 0,53	43-Muğla -1,09	64-Kilis -2,09
2-Ankara 12,23	23-Aydın 0,40	44-Afyonkarahisar -1,12	65-Batman -2,25
3-İzmir 7,65	24-Edirne 0,39	45-Nevşehir -1,20	66-Adıyaman -2,27
4-Kocaeli 7,52	25-Çanakkale 0,26	46-Erzurum -1,25	67-Gümüşhane -2,34
5-Antalya 5,96	26-Uşak 0,11	47-Amasya -1,28	68-Bayburt -2,42
6-Bursa 4,78	27-Karabük 0,10	48-Bartın -1,36	69-Van -2,45
7-Eskişehir 2,87	28-Balıkesir 0,08	49-Artvin -1,46	70-Tunceli -2,48
8-Muğla 2,60	29-Rize -0,07	50-Kırşehir -1,48	71-Kars -2,57
9-Adana 2,00	30-Isparta -0,09	51-Niğde -1,59	72-Mardin -2,65
10-Tekirdağ 1,93	31-Samsun -0,13	52-Kastamonu -1,73	73-Şırnak -2,77
11-Gaziantep 1,90	32-Bilecik -0,31	53-Erzincan -1,77	74-Iğdır -2,83
12-Denizli 1,69	33-Düzce -0,41	54-Giresun -1,85	75-Bingöl -2,96
13-Kayseri 1,36	34-Osmaniye -0,68	55-Diyarbakır -1,85	76-Siirt -3,00
14-Sakarya 1,33	35-Elazığ -0,73	56-Sinop -1,85	77-Bitlis -3,07
15-Hatay 1,05	36-Sivas -0,80	57-Çorum -1,87	78-Hakkari -3,09
16-Mersin 1,02	37-Rize -0,90	58-Tokat -1,88	79-Ardahan -3,09
17-Konya 0,79	38-Kahramanmaraş -0,93	59-Ordu -1,90	80-Ağrı -3,12
18-Yalova 0,76	39-Kırıkkale -0,94	60-Aksaray -1,92	81-Muş -3,13
19-Zonguldak 0,68	40-Karaman -1,00	61-Şanlıurfa -1,97	
20-Manisa 0,66	41-Sivas -1,03	62-Yozgat -1,98	
21-Trabzon 0,54	42-Kütahya -1,05	63-Çankırı -2,03	

Mevcut verilerden görüldüğü üzere Türkiye'nin doğu illeri ile batı illerinin gelişmişlik düzeyleri son derece farklılık göstermektedir. Çok gelişmiş illerin tamamına yakını Batı Bölgelerinden çıkarken, Doğu ve Güneydoğu illerinin tamamına yakını az gelişmiş iller skalasında yer almaktadır. Gelişmişlik düzeyi açısından sadece Gaziantep'in diğer bölge illerinden pozitif yönde farklılaşarak gelişmiş iller kategorisinde yer aldığı gözlemlenmektedir.

İllerin gelişmişlik endekslerinin belirlenmesi araştırmasında, bankaların kullandırdığı krediler ile toplanan mevduat ve bankaların şube sayısı ağırlıklandırılmış değişkenlerdendir. Daha önce izah edildiği üzere ekonomik gelişmişlik ile finansal gelişmişlik arasında pozitif yönlü ilişkilerin olduğunu ispat eden araştırmaların mevcudiyetine paralel olarak, kullandırılan

banka kredilerinin il bazında dağılımının yıllar itibariyle ne yönde değiştiğini gözlemlemek gelişmişlik endeksinin trendini yorumlamakta yardımcı olacaktır.

Aşağıdaki tabloda 2000-2014 yılları arasında bölgesel bazda kullandırılan nakdi kredilerin dağılımı görülmektedir.

Tablo 3: Bankaların kullandırdığı nakdi kredilerin yıllar itibariyle tutarları[2]

(000 TL)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1 İstanbul	12.799.535	14.742.018	22.136.243	28.178.844	39.840.607	53.657.989	81.283.407	100.330.991	121.062.067	134.253.895	194.993.982	251.245.641	301.407.296	399.163.413	489.416.301
2 Batı Anadolu	5.536.730	7.119.965	7.705.008	6.584.365	9.961.523	17.036.489	25.407.431	30.648.693	37.216.913	42.962.887	56.720.151	75.543.237	89.777.718	126.912.114	153.731.023
3 Ege	2.994.114	2.737.096	3.310.223	5.987.417	8.948.189	14.163.668	20.173.441	26.841.231	34.815.961	35.843.023	49.872.394	68.322.359	79.038.636	105.678.020	125.070.370
4 Akdeniz	2.069.247	1.905.363	2.375.273	4.021.021	6.739.333	10.672.754	15.393.593	19.837.871	26.832.537	29.923.952	43.303.891	60.620.488	72.001.732	92.446.867	111.026.337
5 Doğu Marmara	2.191.558	1.698.275	2.942.114	4.876.386	8.466.930	12.567.157	12.575.347	16.161.993	21.752.885	22.518.238	33.376.533	46.245.104	53.938.818	74.489.636	83.405.011
6 Güneydoğu Anadolu	536.331	433.587	535.510	1.236.495	2.234.296	3.338.896	4.912.777	6.293.382	9.061.453	9.467.379	15.344.967	23.061.658	28.719.213	40.720.206	50.276.778
7 Batı Karadeniz	694.147	534.695	608.409	1.203.075	2.253.172	3.720.707	5.910.018	7.868.745	9.678.267	10.451.405	15.008.232	20.476.987	24.076.509	29.760.915	33.659.629
8 Batı Marmara	587.594	419.614	506.080	1.041.582	1.823.056	3.206.766	5.089.269	6.889.291	8.867.567	9.310.050	12.976.898	18.434.063	21.495.855	27.279.299	31.473.916
9 Orta Anadolu	592.843	449.573	566.352	1.094.985	2.061.680	3.052.271	4.758.062	6.054.234	7.603.579	8.046.776	12.068.028	17.298.083	20.533.515	25.430.465	30.149.142
10 Doğu Karadeniz	1.400.325	1.341.734	1.487.955	2.048.858	2.652.773	3.406.303	3.017.613	4.388.479	5.412.558	5.762.301	7.931.609	11.105.630	13.165.413	16.298.822	18.969.934
11 Ortadoğu Anadolu	230.281	157.572	190.215	387.849	751.277	1.315.917	2.004.241	2.431.366	3.116.844	3.537.406	5.229.942	8.048.357	9.546.004	11.812.278	15.128.158
12 Kuzeydoğu Anadolu	235.142	183.893	147.319	289.478	584.838	1.036.203	1.491.733	1.926.653	2.312.110	2.574.753	3.699.186	5.488.486	7.184.506	8.441.588	9.749.177

Tablo 3'de bölgeler 2014 yılı baz alınarak kredi hacmi en yüksek olandan, en az olana doğru sıralanmıştır. Görüldüğü üzere 2014 yılı itibariyle toplam kredilerin %42'si İstanbul firmalarına kullandırılırken, Güneydoğu ve Doğu Anadolu İllerini kapsayan, 3 bölgeye (Güneydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi) kullandırılan kredi tutarının toplamı İstanbul'a kullandırılan kredilerin sadece %13'ne tekabül etmektedir. 2014 yılındaki bu trend geri tarihli incelendiğinde de aynı tablo ile karşılaşılmaktadır.

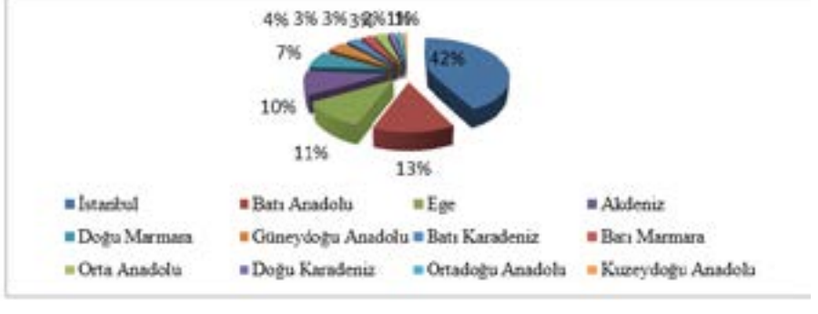

Şekil 1: 2014 Yılı Toplam Kredilerden Bölgelerin Aldığı Pay

Örneğin 2014 yılından 14 yıl geri gittiğimizde, 2000 yılında İstanbul kredi kullandırım pastasından yine en büyük payı alırken, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin pastadan aldığı pay 2000 yılında %2 iken 2014 yılında bu oran %4'e çıkmış ancak geçen 14 yıllık süreçte Ortadoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu ilerinin payının sadece %1 olarak kalmaya devam ettiği gözlemlenmektedir.

2 Banka Kredileri ile ilgili tüm veriler Türkiye Bankalar Birliği web sitesinden alınmış olup tablolar ve grafikler tarafımızca oluşturulmuştur.

Şekil 2. 2000 Yılı Toplam Kredilerden Bölgelerin Aldığı Pay

Bölge illerine kullandırılan kredilerin yıllar itibariyle gelişimi incelendiğinde ise karşımıza farklı sonuçlar çıkmaktadır. Türkiye genelinde kredi hacminde 14 yıllık süreçte %3.757 oranında bir artış olduğu gözlemlenirken Doğu illerinin kredi hacmindeki artış Türkiye ortalamasının üstünde gerçekleşmiş, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Ortadoğu Anadolu Bölgesi kredi hacmindeki artış hızı bakımından ilk 2 sırayı almıştır. Ancak İstanbul ve Batı Anadolu Bölgesi kredi pastasından yaklaşık %60-65 oranında pay aldığından geriye kalan 10 bölgeye sadece %35-40 oranında pay kalmakta ve bu durum inceleme konusu 14 yıllık dönemin hemen hemen her yılında ayrı seyirde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla doğu illerinin kredi hacmindeki artış ne kadar hızlı olursa olsun, İstanbul ve Batı Anadolu'nun kredi hacmi de artmaya devam ettikçe pastadan alınan payda çok ciddi değişmeler yaşanmayacaktır.

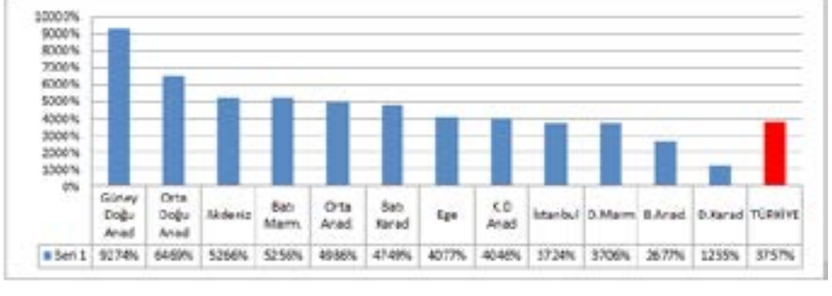

Şekil 3 2000-2014 Yıllarında Kredi Hacmindeki Değişim

14 yıllık süreçte, her yıl kendi içinde incelendiğinde finansal krizin yaşandığı 2001 yılında tüm bölgelerin kredi hacminde bir daralma yaşandığı bu daralmadan Ortadoğu Anadolu'nun en olumsuz şekilde etkilendiği görülmektedir. Krizin etkilerinin atlatılmaya başlandığı 2003 yılından itibaren Doğu İllerine yapılan kredi kullandırımları yine Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmiş ve bu durum 2009 yılına kadar böyle devam etmiştir.

Tablo 4 Bölgelerin Yıllar İtibariyle Kredi Hacmindeki Gelişme

	Bölgeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Ortadoğu Anadolu	-31,6%	20,7%	103,9%	93,7%	75,2%	52,3%	21,3%	28,2%	13,5%	47,8%	53,9%	18,6%	23,7%	28,1%
2	Güneydoğu Anadolu	-19,2%	23,5%	130,9%	80,7%	49,4%	47,1%	28,1%	44,0%	4,5%	62,1%	50,3%	24,5%	41,8%	23,5%
3	İstanbul	15,2%	50,2%	27,3%	41,4%	34,7%	51,5%	23,4%	20,7%	10,9%	45,2%	28,8%	20,0%	32,4%	22,6%
4	Batı Anadolu	28,6%	8,2%	-14,5%	51,3%	71,0%	49,1%	20,6%	21,4%	15,4%	32,0%	33,2%	18,8%	41,4%	21,1%
5	Akdeniz	-7,9%	24,7%	69,3%	67,6%	58,4%	44,2%	28,9%	35,3%	11,5%	44,7%	40,0%	18,8%	28,4%	20,1%
6	Orta Anadolu	-24,2%	26,0%	93,3%	88,3%	48,0%	55,9%	27,2%	25,6%	5,8%	50,0%	43,3%	18,7%	23,8%	18,6%
7	Ege	-8,6%	20,9%	80,9%	49,4%	58,3%	42,4%	33,1%	29,7%	2,9%	39,1%	37,0%	15,7%	33,7%	18,4%
8	Doğu Karadeniz	-4,2%	10,9%	37,7%	29,5%	28,4%	-11,4%	45,4%	23,3%	6,5%	37,6%	40,0%	18,5%	23,8%	16,4%
9	Kuzeydoğu Anadolu	-21,8%	-19,9%	96,5%	102,0%	77,2%	44,0%	29,2%	20,0%	11,4%	43,7%	48,4%	30,9%	17,5%	15,5%
10	Batı Marmara	-28,6%	20,6%	105,8%	75,0%	75,9%	58,7%	35,4%	28,7%	5,0%	39,4%	42,1%	16,6%	26,9%	15,4%
11	Batı Karadeniz	-23,0%	13,4%	98,4%	87,3%	65,1%	58,8%	33,1%	23,0%	8,0%	43,6%	36,4%	17,6%	23,6%	13,1%
12	Doğu Marmara	-22,5%	73,2%	65,7%	73,6%	48,4%	0,1%	28,5%	34,6%	3,5%	48,2%	38,6%	16,6%	38,1%	12,0%
	TÜRKİYE	*6,2%*	*34,0%*	*34,0%*	*51,6%*	*47,3%*	*43,1%*	*26,2%*	*25,3%*	*9,4%*	*43,2%*	*34,5%*	*19,0%*	*33,0%*	*20,2%*

2008 finansal krizinin etkileri kredi hacmine de yansımış özellikle 2009 yılında Türkiye kredi hacmindeki artış %9,4 gibi çok sınırlı bir oranda kalmış doğuda özellikle Güneydoğu Anadolu illerinin kredi hacmindeki artış %4,5 gibi cüzi bir oranda gerçekleşerek Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Bununla birlikte Ortadoğu Anadolu ile Kuzeydoğu Anadolu'daki artış Güneydoğu'ya nispeten daha iyi düzeylerde seyretmiş hatta Türkiye ortalamasının bir miktar üstüne çıkmıştır.

En son 2014 yılındaki gelişime bakıldığında Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun halen ilk iki sırada olduğu görülmekte, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinin ise ihtisas dışı kredilerindeki azalışa bağlı olarak kredi hacmindeki artış trendinin yavaşladığı görülmektedir. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesindeki bu durumunun demografik özelliklerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

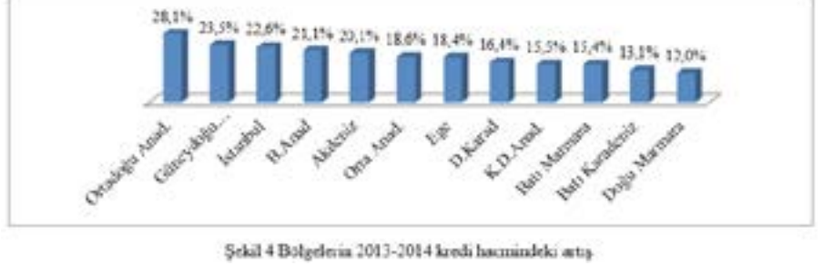

Şekil 4 Bölgelerin 2013-2014 kredi hacmindeki artış

Özetle genel ekonomide yaşanan iyi yönlü gelişmelere paralel olarak bankaların kredi hacimleri artmış ve bu artıştan genel olarak Doğu Anadolu ve Güneydoğu İlleri Türkiye ortalamasının üstünde pay almıştır. Ekonomideki olumsuz gelişmeler de (2008 krizi) kredi hacimlerinin görece azalmasına sebep olmakla birlikte Doğu ve Güneydoğu illerinin kredi hacminde finansal kriz dönemlerinde dahi Türkiye ortalamasının üzerinde artışlar gözlemlenmiştir. Bugün gelinen nokta 2014 tarihi itibariyle Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu illerinin kredi hacmindeki artış trendi hala en yüksek düzeyde olmasına rağmen, toplam kredi kullandırımlarından aldıkları

pay ne yazık ki %4-1 gibi çok cüzi bir orandadır.

İnceleme konusu 14 yıllık süreçte Doğu illerinin kredi hacminde meydana gelen %9.000 lere varan artışa rağmen kredi pastasından çok cüzi pay almasının birçok gerekçesi bulunmakla birlikte en temel gerekçeleri bölgedeki ekonomik aktiveler, nüfus, banka şube sayısı, finansal okuryazarlık düzeyidir. Bölgenin kredi hacmini diğer bölgelerle kıyaslarken esas almamız gereken en temel faktörlerden biri nüfustur.

5 nolu grafik bölgelerin nüfuslarını göstermektedir. Türkiye'nin en kalabalık bölgesi İstanbul olurken, nüfusun en düşük olduğu bölge ise Kuzeydoğu Anadolu Bölgesidir. Doğu illeri içerisinde en kalabalık bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi olurken, 2000-2014 döneminde Ortadoğu Anadolu Bölgesinin nüfusunun sadece %3 oranında arttığı, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinin nüfusunun %12 oranında azaldığı gözlemlenmektedir. Bu itibarla doğu illerinin yoğun olarak göç verdiği anlaşılmaktadır.

Şekil 5: 2000-2014 Dönemi Bölgelerin Nüfusları (000)

Bölgelerin nüfus yapısına karşılık kişi başına düşen kredi miktarına baktığımızda ise 2000 yılında, Doğu İllerinin Türkiye ortalamasının çok altında kaldığı ve sıralamada son 3 bölgeyi işgal ettikleri görülmektedir. 2000 yılı itibariyle Kuzeydoğu, Güneydoğu ve Ortadoğu Anadolu Bölgeleri'nin kişi başına kredi miktarı o kadar düşük kalmıştır ki, Ortadoğu Anadolu Bölgesinde kişi başına düşen kredi tutarı İstanbul'un 1/20'si kadardır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi 2000 yılında kredi pastasından %2 oranında pay alıp bölge sıralamasında 6. iken, kişi başına düşen kredi tutarında ise 11. sırada yer almış kişi başına sadece 82 TL. kredi düşmüştür.

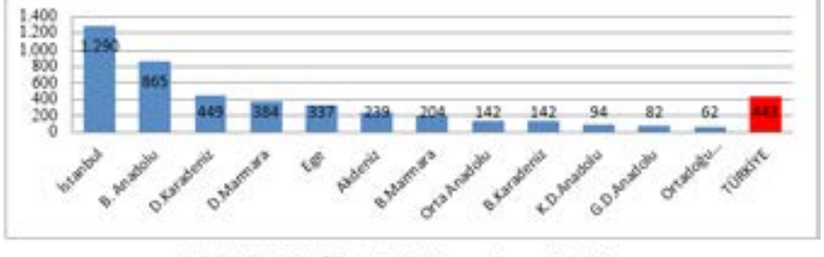

Şekil 6: 2000 Yılı İtibariyle Kişi Başına Düşen Kredi Tutarı

2014 yılına gelindiğinde kişi başına kredi sıralaması bölge bazında değişmemiş bununla birlikte aradaki makas bölge illerinin kredi hacmindeki ortalamanın çok üzerindeki artışa bağlı olarak bir miktar kapanmıştır. Örneğin 2000 yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kişi başına düşen kredi tutarı İstanbul'un 1/16'sı kadarken bu oran 2014 yılında 1/5,5'e gerilemiştir.

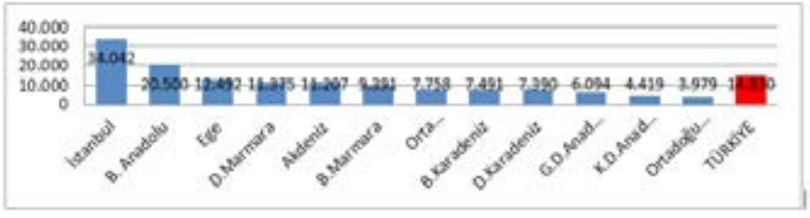

Şekil 7: 2014 Yılı İtibariyle Kişi Başına Düşen Kredi Tutarı

14 yıllık süreçte kişi başına kredi hacmindeki artış hızı bakımından Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Ortadoğu Anadolu Bölgesi toplam kredi hacminde olduğu gibi yine ilk iki sırayı almışlardır. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinin kişi başına kredi artış hızı, verdiği göç nedeniyle toplam kredi artış hızından daha yüksek gerçekleşmiştir.

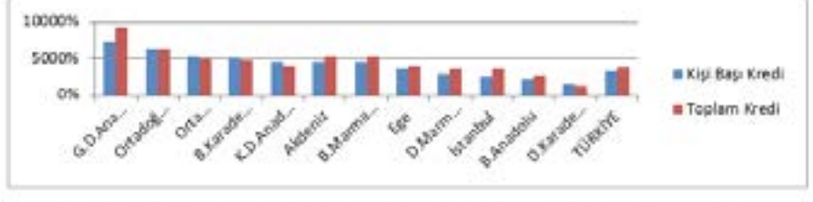

Şekil 8: 2000-2014 Dönemi Kişi Başına Kredi ve Toplam Kredi Hacminde Artış

Doğu Bölgelerinin durumu il bazında incelendiğinde, Gaziantep'in diğer illerden çok ciddi bir biçimde ayrıştığı görülmektedir. Öyle ki Gaziantep kişi başına düşen kredi tutarı bakımından, İstanbul, Ankara, Antalya, Denizli, İzmir'den sonra 6. Sırada yer almaktadır. Gaziantep bulunduğu bölgedeki illerden kişi başına kredi tutarı bakımından öyle farklı bir şekilde ayrışmıştır ki, 2014 yılı itibariyle kendisinden sonra 2. sırada yer alan Adıyaman'nın, Gaziantep'in yaklaşık 1/3'ü kadar, en son sıradaki Batman'nın ise Gaziantep'in 1/5'i kadar kişi başı kredi tutarı bulunmaktadır.

Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi illerinin kişi başına düşen kredi tutarına baktığımızda ise bölgenin genel olarak ortak özellikler gösterdiği söylenebilir. En düşük kişi başına kredi tutarına sahip Ağrı'nın 14 yıllık süreçte en yüksek artış hacmine sahip olduğu ve bu artışın Türkiye'deki en yüksek artış hızlarından biri olduğu görülmektedir.

Ortadoğu Anadolu Bölgesinde Elazığ, Tunceli ve Malatya'nın diğer illerden bir miktar ayrıştığı söylenebilmekle birlikte makasın çok açık olmadığı görülmektedir.

Tablo 5 Doğu İlleri 2000-2014 Yılları Kişi Başına Kredi Tutarı

İLLER	2000 Kişi Başına Kredi	2014 Kişi Başına Kredi	Değişim
ORTADOĞU ANADOLU			
Elazığ	77	6.086	7.853%
Tunceli	132	6.037	4.464%
Malatya	111	5.813	5.137%
Bitlis	38	3.302	8.636%
Van	40	3.231	8.049%
Bingöl	33	2.716	8.021%
Muş	38	1.947	4.995%
Hakkari	23	1.899	8.305%
KUZEYDOĞU ANADOLU			
Ardahan	173	5.614	3.152%
Erzurum	82	5.595	6.721%
Erzincan	105	5.186	4.838%
Kars	179	4.760	2.563%
Iğdır	132	4.684	3.438%
Bayburt	92	3.930	4.179%
Ağrı	24	2.048	8.561%
GÜNEYDOĞU ANADOLU			
Gaziantep	**217**	**14.230**	**6.473%**
Adıyaman	61	4.466	7.246%
Diyarbakır	56	4.346	7.611%
Kilis	73	4.124	5.579%
Mardin	46	3.991	8.558%
Şanlıurfa	52	3.538	6.741%
Batman	37	2.889	7.784%
Siirt	30	2.453	8.163%
Şırnak	21	2.070	9.973%

Ekonomik konjonktürdeki olumlu trendin bir sonucu da illerin finans kanallarına ulaşımının kolaylaşmasıdır. Artan ekonomik aktivitelere paralel olarak bankalar Türkiye'nin hemen her iline şubeler açmış veya şubesi bulunan illerde de şube sayılarını arttırmışladır. Artan şube sayısı mevduat artışını beraberinde getirmiş, mevduat artışı da plasmanlara yansımıştır. Artan şube sayısı Türkiye'nin hemen her bölgesini finansal kanallara kolay ulaşabilir hale getirmiş, çok sayıdaki şubeyi etkin bir şekilde idare edebilmek için bankalar Bölge Müdürlükleri örgütlenmesine gitmişlerdir. Kurulan Bölge Müdürlüklerine tanınan kredi tahsis yetkileri ile kredi tahsisi daha hızlı ve objektif olarak gerçekleştirmeye başlanmıştır. Bu durum özellikle Batı illeri dışındaki firma ve şahısların krediye ulaşımlarını kolaylaştırmıştır.

Şekil 9: 2000 ve 2014 Yılı Bölgelere Göre Şube Sayısı

9 nolu grafikte Türkiye'de bankaların en çok ve en az şube bulundurdukları bölgeleri görmek mümkündür. Batı illeri ile doğu illeri arasında şube sayısı bakımından çok ciddi fark bulunmaktadır. Doğu illerinden Kuzeydoğu Anadolu ile Ortadoğu Anadolu Türkiye'nin en az şube sayısına sahiptir. 2014 yılı itibariyle İstanbul'daki şube sayısını 14 milyonluk nüfusu ile kıyaslarsak, şube başına 4.461 kişi düşerken, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 15.686 kişi

düşmektedir. Nüfus bakımından birbirine çok yakın iki bölge Doğu Karadeniz ile Kuzeydoğu Anadolu Bölgesini kıyaslayacak olursak, Doğu Karadeniz'de şube başına 7.617 müşteri denk gelirken, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde şube başına düşen nüfus 12.187 kişidir. Bu itibarla finans kanalları ağırlıklı İstanbul'da yoğunlaşmış ve 14 yıllık süreçte de bu yoğunlaşma artarak devam etmiştir.

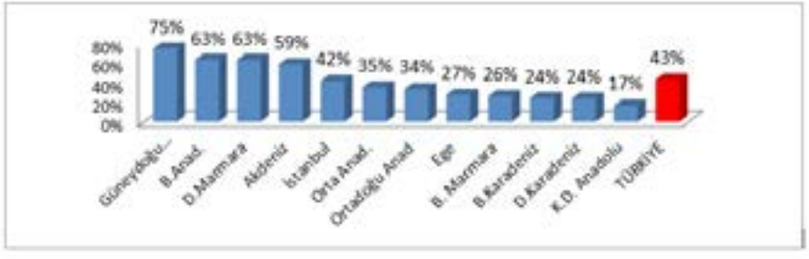

Şekil 10 2000-2014 Dönemi Bölgelere Göre Şube Sayısında Artış Oranı

14 yıllık süreçte Güneydoğu Anadolu Bölgesinin şube sayısında %75 oranında ciddi bir artış yaşanmış ve elbette bu durum da bölgenin kredi hacmine olumlu bir katkı sağlamıştır. Ortadoğu Anadolu'nun şube sayısında da 2014 yılına gelindiğinde kendisi ile aynı nüfusa sahip Orta Anadolu ile hemen hemen aynı oranda, %34'lük bir artış olmuş buna rağmen toplam şube sayısı Orta Anadolu'nun ancak yarısına ulaşmıştır. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesindeki şube sayısındaki artış %17 oranında gerçekleşerek Türkiye ortalamasının çok altında kalmıştır.

KREDİ HACMİNDEKİ ARTIŞIN EKONOMİK VERİLERE ETKİSİ

Bölgelerin kredi hacminde meydana gelen artışların ekonomik verilere ne yönde etki ettiğini gözlemleyebilmek için bölgelere ait gayrı safi yurt içi hasıla verilerine bakmak yönlendirici olacaktır. Ancak Türkiye İstatistik Kurumu 2001 yılından bu yana bölgelere ait gayrı safi yurt içi verisi yayınlamamaktadır. Bu nedenle GSYH'ya en yakın veri Gayrı Safi Katma Değer (GSKD) verisi alınarak incelenmiştir. Katma Değer**,** üretim sürecinde bir sonraki aşamaya geçmek için ilgili mala yapılan harcama büyüklüğüdür. Başka bir deyişle malların bir üretim aşaması sonundaki değeri ile üretim aşaması başındaki değeri arasındaki farktır.

Bölgesel GSKD, bir bölgede yerleşik ekonomik birimlerin belli bir dönemde bu bölgedeki ekonomik faaliyetleri sonucunda ürettikleri mal ve hizmetlerin (çıktı) değerinden, bu üretimde bulunabilmek için kullandıkları mal ve hizmetler (ara tüketim) değerinin çıkarılması sonucu elde edilir. Bölgesel gayrisafi katma değer ile bölgede ikamet eden üretici birimlerin ekonomik faaliyetlerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır, bu nedenle üretici birimin yerleşik olduğu bölge hesaplamalarda esas alınmaktadır. Bölgesel GSKD, bölgede ikamet eden hanehalklarının gelirinin ölçüsü değil, bölgenin üretim gücünün bir göstergesidir. Gayri safi katma değerin bölgesel gayri safi yurtiçi hasıladan temel farkı, KDV ve ÖTV gibi ürün üzerinde bulunan vergileri içermemesidir. Bölgesel GSKD hesapları dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetlerinin

ara tüketime giden kısmını da kapsamaktadır. (TÜİK Ulusal Hesaplar Daire Başkanlığı Yıllık hesaplar Grubu, 2014)

Tablo 6: 2004-2011 Dönemi Bölgelere Göre Cari Fiyatlarla Gayrı Safi Katma Değer Verileri[3]

(000 TL.)	GSKD 2004	GSKD 2005	GSKD 2006	GSKD 2007	GSKD 2008	GSKD 2009	GSKD 2010	GSKD 2011
İSTANBUL	137.445.626	156.743.890	183.812.274	210.163.922	236.293.086	234.357.209	263.657.981	312.437.660
EGE	69.618.143	79.813.465	93.637.138	103.764.833	117.628.172	118.231.119	133.943.645	157.333.809
D.MARMARA	60.178.102	70.939.927	85.213.619	96.172.527	109.246.730	107.413.140	120.141.970	145.799.074
B.ANADOLU	53.620.012	61.201.477	72.324.198	81.771.257	93.055.097	96.946.131	107.573.883	126.272.026
AKDENİZ TOPLAM	51.582.976	60.168.507	69.302.744	79.037.989	88.942.963	91.085.069	105.544.678	121.066.360
GÜNEYDOĞU ANADOLU	22.341.055	26.477.161	31.015.550	33.690.897	37.435.313	41.154.164	50.846.171	59.437.993
B.MARMARA	22.547.661	26.600.662	30.748.661	35.190.003	41.681.546	41.486.175	47.401.703	55.816.384
B.KARADENİZ	25.742.464	29.553.329	34.103.453	36.893.571	41.832.715	41.408.081	46.223.366	53.844.887
ORTAANADOLU	19.434.095	22.129.161	25.233.693	29.297.485	32.998.821	33.824.690	38.369.310	44.082.577
D. KARADENİZ	12.420.882	15.174.935	17.389.282	19.576.656	22.600.000	22.609.256	25.616.791	28.046.924
ORTADOĞU ANADOLU	11.831.224	13.932.220	15.315.471	17.482.314	20.055.723	22.031.642	25.012.938	28.037.837
K.D.ANADOLU	8.121.818	8.979.735	10.322.182	11.343.086	12.815.047	13.903.012	16.214.581	18.277.607
TÜRKİYE	**494.884.058**	**571.714.470**	**668.418.265**	**754.384.542**	**854.585.214**	**864.449.686**	**980.547.016**	**1.150.453.139**

GSKD verileri TÜİK tarafından en eski 2004, en son da 2011 yılına ait olmak üzere yayınlanmış, ne yazık ki 2013 ve 2014 verileri henüz yayınlanmamıştır. Tablo 6'dan görüleceği üzere katma değer üretiminde başı çeken İstanbul ile diğer tüm bölgeler arasında çok ciddi bir uçurum bulunmaktadır. 2004-2011 yılları arasında hemen her dönem toplam katma değerin %27-28'i İstanbul'da yaratılmaktadır. İstanbul'dan sonra 2. sırada yer alan Ege toplam katma değerden %14 oranında pay alırken, Doğu Marmara, Batı Anadolu ve Akdeniz Bölgesi'nden sonra diğer illerin yarattığı katma değer görece düşük seviyede kalmaktadır. Doğu İllerinden Kuzeydoğu ve Ortadoğu Anadolu İllerinin yarattığı katma değer ise, toplam tutarın sadece %2'si düzeyindedir.

Şekil 11:2011 Yılı İtibariyle Bölgelerin Katma Değerden Aldığı Pay

Katma Değerin büyüme hızına baktığımızda; pastadan alınan pay küçük olsa da Güneydoğu Anadolu Bölgesi 2004-2011 döneminde Türkiye'de yarattığı katma değer açısından en hızlı büyüyen bölge olmuştur.

3 Tablo 5 TÜİK Web Sitesinde Yayınlanan Veriler Kullanılarak Tarafımızca Oluşturulmuştur.

Şekil 12:2004-2011 Dönemi Bölgelerin GSKD ve Banka Kredilerindeki Artış Hızları

Şekil 12'de 2004-2011 yılları arasında bölgelerin kredi artış hızı ile ürettikleri katma değerin artış hızları karşılaştırılmıştır. 2011 yılı itibariyle kredi artış hızında en önde gelen bölge Ortadoğu Anadolu Bölgesi olmasına karşın aynı bölge katma değer artış hızında 4. Sırada yer almaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi kredi artış hızında 2.sırada yer alırken katma değer artış hızında 1. Sırada yer almıştır. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi ise 2004-2011 döneminde en yüksek 3. Kredi artış hızını gerçekleştiren bölge olmasına karşın katma değer artış hızında 11. Sırada yer almıştır. Türkiye genelinde katma değer artış hızı 8 yıllık süreçte %132 oranında gerçekleşmiş, Güneydoğu ve Ortadoğu Anadolu'nun katma değer artışı Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşirken, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi ortalamanın altında kalmıştır. Türkiye genelinde 8 yıllık süreçte kredilerde meydana gelen her %1'lik artışa karşılık, katma değer yaratımında %0,22'lik bir artış meydana gelmiştir.

Tablo 7: 1 TL. Kredi Kullanımına Karşı Yaratılan GSKD[4]

Bölgeler	2004 (TL.)	2011 (TL.)	% Değişim
Ege	38,2	8,5	-78%
D. Karadeniz	21,2	5,1	-76%
Orta Anadolu	7,3	4,0	-46%
Ortadoğu Anadolu	15,7	3,5	-78%
B.Marmara	10,9	3,2	-70%
B.Anadolu	6,3	2,7	-57%
B.Karadeniz	11,4	2,6	-77%
D.Marmara	6,7	2,1	-68%
Akdeniz	5,2	1,6	-69%
İstanbul	3,4	1,2	-64%
Güneydoğu Anadolu	3,3	1,0	-70%
K.D.Anadolu	3,6	0,8	-78%
TÜRKİYE	**5,7**	**1,9**	**-67%**

Tablo 7'de 2004 ve 2011 yılları arasında kullanılan her TL krediye karşılık kaç TL'lik GSKD yaratıldığı karşılaştırılmıştır. Bu tablodan kredi hacmindeki yıllar itibariyle meydana gelen muazzam gelişmeye karşın katma değer artış hızının ne kadar yavaş kaldığı daha iyi görülmektedir. 2004 yılında Türkiye bazında her 1 TL krediye karşılık 5,7 TL.'lik katma değer yaratılırken, 2011 yılında bu 1,9 TL.'ye düşerek %67 oranında azalmıştır. Bu durum öncelikle finans sektörünün reel sektörden çok daha hızlı bir şekilde büyüdüğünün göstergesidir. Kullanılan kredilerin üretimin finansmanından çok, ithalatın finansmanında ve tüketimin finansmanında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca nakit giriş süresi ile nakit çıkışı arasında

4 TÜİK verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

dengesizlik olan firmaların da işletme sermayesi ihtiyaçlarını giderebilmek için artan oranlarda kredi kullanım gereksinimleri olduğu tahmin edilmektedir.

Bu karşılaştırmayı bölgeler açısından yapacak olursak Ege Bölgesi, kredi başına düşen katma değeri en yüksek bölge olurken, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi en düşük bölge olmuştur. Doğu'dan, Orta Anadolu Bölgesi kullandığı krediyi en çok katma değere dönüştüren 3. Bölge olmuş, 1 TL'lik krediye karşılık 3,5 TL katma değer üreterek Türkiye ortalamasının çok üstüne çıkmıştır. Bununla birlikte 8 yıllık süreçte kredi başına katma değer üretimi en çok azalan bölgeler de yine Ege ve Ortadoğu Anadolu Bölgeleri olmuştur. Diğer Doğu Bölgeleri Güneydoğu ve Kuzeydoğu Anadolu Bölgelerinin kredi başına katma değer üretimindeki düşüş de Türkiye ortalamasının üzerine çıkıp %70-78 gibi dramatik seviyede gerçekleşmiştir.

Şekil 13'de de 2011 yılı itibariyle Bölgelerin toplam kredi pastası ve toplam GSKD pastasından aldıkları paylar karşılaştırılmıştır. Genel olarak kredi pastasından en çok pay alan bölgelerin, GSKD pastasından da en çok pay alan bölgeler olduğu gözlemlenmektedir. İlk dört sırada yer alan bölgeler aynı olmakla birlikte, İstanbul hariç diğerlerinin sıralaması kendi aralarında değişmiştir. Bununla birlikte İstanbul diğer bölgelerden farklı bir şekilde pastalardan aldığı pay bakımından ayrışmaktadır. Şöyle ki; 2011 yılı itibariyle toplam kredilerin %41'ne sahip olan İstanbul aynı yıl itibariyle toplam GSKD'in %27'sine sahip olup aradaki makas diğer bölgelere göre oldukça açıktır. Bu durum banka kredisi başına düşen katma değer verisiyle paraleldir zira İstanbul kredi başına en az katma değer üreten bölgelerden biridir. Diğer bölgelerde makas İstanbul kadar açık değildir zira zaten üretilen katma değerden aldıkları pay oldukça sınırlıdır hatta hemen her bölgenin GSKD pastasından aldığı pay banka kredi pastasından aldığı paydan daha fazladır. Bu durum katma değerin ülke bazında dağılımının -cüzi de olsa- bank kredisine göre daha yaygın olduğu anlamına gelmektedir.

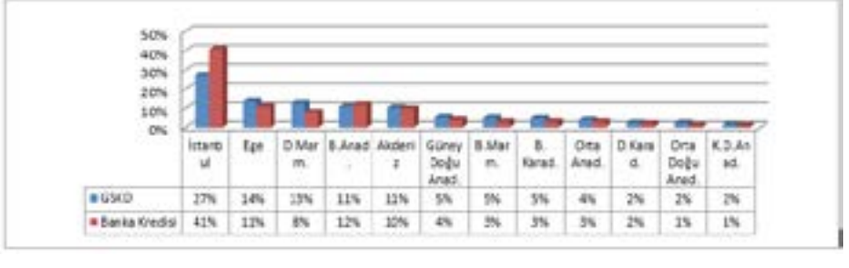

Şekil 13: 2011 Yılı İtibariyle Bölgelerin GSKD ve Toplam Banka Kredisinden Aldıkları Paylar

Nüfus başına katma değer dağılımına baktığımızda Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yıllar itibariyle yaşanan olumlu gelişmelere rağmen, nüfusu en kalabalık 3. Bölge olması hasebiyle kişi başına düşen katma değer ne yazık ki çok düşük düzeyde kalmıştır. Aynı şekilde Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu Bölgelerinde, üretilen katma değerin düşük olması nedeniyle kişi başı katma değer Türkiye ortalamasının yarısı kadar gerçekleşmiştir. Bu durum kişi başına düşen kredi miktarı sıralaması ile paralellik arz etmektedir (Şekil 7)

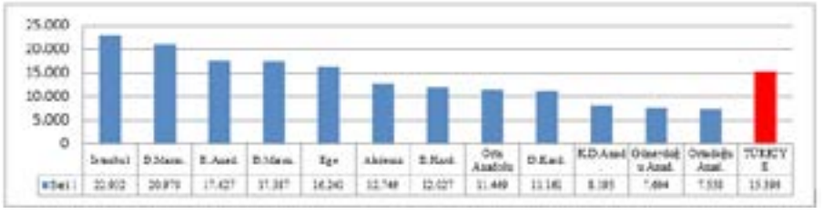

Şekil 14: 2011 Yılı Kişi Başına Düşen GSKD[5]

BÖLGE FİRMALARININ KREDİ TAHSİSİNDE KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

Müşteri tarafından kredi başvurusunun yapılmasıyla başlayan ve kredinin tasfiye edilmesine kadar geçen süreleri kapsayan işlemlerin tümüne kredilendirme süreci adı verilmektedir. Finans sektöründe kredi ilişkisi, müşterinin ilgili birime başvurusu ya da pazarlama görevlisinin bizzat müşteriye ulaşmasıyla başlamakta ve kredinin ödeme planındaki koşullar çerçevesinde itfasıyla son bulmaktadır.

Kredilendirme işleminde bankaların izlediği yol genel olarak şu şekildedir (Bilen, Ocak-Nisan 2014, s. 57);

- Şube Müdürlükleri Nezdinde Kredi Pazarlaması ve Müşteri ile İlk Temas,
- Kredi İlişkisine Girilmesi Düşünülen Firmanın Mali ve Tahlil ve İstihbaratı İçin Gerekli Evrakların Firmadan Temini (Firmanın kuruluş, ortaklık ve sermaye yapısı, sermaye artırımını gösteren ticaret sicil gazeteleri, bilanço ve gelir tabloları, detay mizanlar, vergi levhaları)
- Firmanın Piyasa ve Banka İstihbaratının Yapılması (Karşılıksız çek protestolu senet kayıtlarının varlığının araştırılması, mal aldığı satıcı kuruluşlardan borç geri ödeme ahlakı ile bilgi temini, kredili çalışılan diğer bankalardan limit/risk/teminat bilgisinin araştırılması, TC. Merkez Bankası Risk Santralizasyonu Memzuç Kayıtlarından firmanın bankalardaki toplam nakit/g.nakit limit ve risk toplamlarının temini)
- Firmanın Finansal Yapısının Tespiti, Mali Analiz
- Şube Müdürlüğü Tarafından Kredi Teklifinin Hazırlanması
- Kredi Teklifinin Kredi Tahsis Komitesinde Görüşülüp Karara Bağlanması
- Kredi Kararında Alınması Kararlaştırılan Teminatların Alınması
- Kredinin Kullandırılması
- Vade Kontrolü ve Kredinin Tahsili

Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde mukim firmaların banka kredisi

5 TÜİK verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

temininde diğer bölgelerden farklı olarak karşılaştıkları problemlerin belirlenebilmesi amacıyla Bölgede görev yapan bankacılarla görüşülmüştür. Görüşme yapılan bankacılar 4 farklı banka olmak üzere; Diyarbakır Bölge Müdürü, Gaziantep Bölge Müdürü, Erzurum Bölge Müdürü, Elazığ Şube Müdürü, Gaziantep Şube Müdürü, Mali Tahlil ve İstihbarat Müdürü, KOBİ Krediler Müdürü pozisyonlarında görev yapmaktadırlar[6].

Kendilerine tarımızca doğu illerinde faaliyet gösteren firmalara kredi tahsissinde en çok zorlandıkları konular sorulmuş ve alınan cevaplar 5 başlık altında toplanmıştır.

***i) Evrak Temini*:** Kredi tahsisi süreci firmanın evraklarının (bilanço, gelir tablosu, firmanın sermaye ve ortaklık yapısını gösterir ticaret sicil gazeteleri, ortakların mal varlıklarını gösterir belgeler vb.) temini ile başlamaktadır. Evrak temini yapılmadan kredi tahsisi süreci başlatılamaz. Doğu İllerimizde mukim firmalar ile ilgili genel olarak evrak temininde diğer bölgelerden çok farklı problemler yaşanmadığı belirtilmektedir. Kredi ilişkisine girilecek firma yöneticileri evrak beyan etmekten çok fazla imtina etmemektedirler. Ancak temin edilen evraklarla ilgili olarak bu bölgeye has en önemli problemin kayıt dışılık oranının çok yüksek olmasının yarattığı problemler olduğu ifade edilmektedir. Ticari aktivitelerin sınır ticareti, tarım ve hayvancılık sektöründe yoğunlaştığı bölgede, sektörün genel çalışma prensipleri ile bağlantılı olarak gayrı resmi ticari faaliyetler çok yüksek yekün oluşturmaktadır. Devletin denetim mekanizmasının bu bölgede diğer bölgelere göre zayıf kalması bu durumu teşvik eder bir nitelik arz etmektedir. Yüksek kayıt dışılığın getirdiği bir sonuç olarak mevcut bilanço ve gelir tablolarından firmaların gerçek ticari kapasitesini, varlık ve borç yapısını tespit edebilmek mümkün olmamaktadır. Zira çoğu kez bilançolarda cüzi bir özsermaye, yüksek ortaklara borçlar ve yüksek ortaklardan alacaklar kalemi dışında bir kayıt görülmediği durumlara oldukça sık rastlanmaktadır. Örneğin akaryakıt dağıtım firmaları bu bölgeye has ticari teamüller nedeniyle kredi tahsisinde en çok zorlanılan ve riskli firmalar olmaktadır. Hayvancılık ve tarım firmalarında da çok farklı bir durumla karşılaşılmadığı belirtilmektedir.

Ticari faaliyetlerin finansal tablolara yansımıyor olması nedeniyle bölgede faaliyet gösteren banka yöneticilerinin firmanın gerçek finansal gücünü tespit edebilmeleri ikili ilişkilere bağlı olarak mümkün olabilmektedir. Ortaklar ile kurulacak ilişkiler ile gerçek mal varlıkları ve firmanın gerçek ticaret hacmi hakkında şifaen bilgi alma gerekliliği doğmaktadır. Şube Müdürlüğü limitleri yetkisinde çıkacak krediler için kurulan bu ikili ilişkilerde kredi tahsisi daha kolay olmakla birlikte, Bankaların Genel Müdürlük limitlerine ihtiyaç duyulduğu daha yüksek kredi taleplerinin değerlendirilmesinde finansal tablolara yansımamış ticari faaliyetler çok sorun olmaktadır. Böyle durumlarda firma sahiplerinin şahsi mal varlıklarının Genel Müdürlük yetkililerine belgelenmesi çok önem arz etmektedir. Bununla birlikte bu bölgede faaliyet gösteren firma sahiplerinin zaman zaman şahsi mal varlıkları ile ilgili tapu belgelerini bankalara ibraz etmek istemedikleri belirtilen hususlar arasındadır. Özellikle nüfuzlu ve kalabalık aileler bu durumu ciddi anlamda sorun edebilmektedirler.

Yüksek kayıt dışılığın beraberinde getirdiği diğer bir problem de kurumsallaşmamış şirket yönetimidir. Şirketlerin profesyonel yöneticiler yerine aile fertleri tarafından yönetilmesi

6 Görüşme yaptığımız banka yöneticileri çalıştıkları bankaların ve isimlerinin gizli kalmasını talep etmişlerdir.

bu bölgede diğer bölgelere göre daha sık rastlanan bir durumdur. Aile fertleri içinde de kararların genellikle tek bir kişi tarafından istişare edilmeden verildiği ifade edilmektedir. Yeni yatırım kararlarında fizibilite etüt çalışmaları konusunda profesyonellerden danışmanlık hizmeti almanın bölgede çok yaygın olmadığı, çoğu zaman faaliyet gösterilen sektör dışında yatırım yapma kararlarının çevreden etkilenerek el yordamıyla verildiği bu durumunda firmaları çoğu zaman sıkıntıya soktuğu da belirtilen hususlardandır.

Bölgeye has diğer bir durum da mali müşavirler ile şirket arasındaki bilgi akışının çok yavaş olmasıdır. Firmanın ticari faaliyetlerindeki gayrı resmiliğin az olduğu durumlarda dahi bu bilgi akışı yavaşlığı sorunu nedeniyle finansal tablolar çok sağlıklı sonuçlar vermemektedir. Kurumsal olmayan firmaların yoğun olduğu bölgede firma yöneticilerinin muhasebe kayıtlarına çok önem vermemesi nedeniyle, fatura ve diğer belgeler muhasebecilere çok geç intikal ettirilmektedir. Ayrıca mali müşavir kalitesinin de diğer bölgeler ile karşılaştırıldığında bu bölgelerde düşük kaldığı belirtilmektedir.

Merkez illerde çok olmamakla birlikte ilçelerde faaliyet gösteren nüfuzlu ve kalabalık ailelere ait firmaların yetkilileri kredi kullanımının, içinde bulundukları toplum tarafından finansal acziyet göstergesi şeklinde algılanmasından çekindikleri için kredi sürecinin çok dillendirilmeden yürütülmesini istemekte ve bu nedenle de evrak beyan etmekte sıkıntı çıkardıkları da belirtilen hususlar arasındadır.

***ii) Finansal Yapıya Ait Sorunlar*:** Doğuda faaliyet gösteren firmaların finansal yapılarını etkileyen iki temel unsur bulunmaktadır; güvenlik riski ve pazar riski. Güvenlik riski terör olayları, pazar riski ise Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler ile alakalıdır.

1980'li yıllardan bu yana yaşanan terör sorunları nedeniyle bölgenin varlıklı aileleri, mal varlıklarını peyderpey satarak İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Yalova gibi illere göç ederek buralarda ticaret hayatına atılmış, büyük, finansal yapısı sağlam firmalar kurabilmeyi başarabilmişlerdir. Doğu illerinde ise ya faaliyet gösterdiği sektör itibariyle göç imkanı bulunmayan (örneğin herhangi bir markanın bölge distribütörü gibi) firma sahipleri, ya da daha az varlıklı insanlar kalmıştır. Bu itibarla özellikle Doğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren firmalar görece daha küçük hacimli, özkaynak yapısı zayıf firmalardır.

İlk ticari faaliyetlerine Bölge İllerinde küçük hacimle başlayıp zamanla büyüyen firmaların da pazara yakın olmak nedeniyle ticari merkezlerini zamanla batı bölgelerine aktarmayı tercih ettiği, büyük firmaların güvenlik riski olmasa dahi Doğu'da kalmayı çok tercih etmedikleri ifade edilmektedir. Özellikle taahhüt firmalarının Ankara'yı, tekstil firmalarının Bursa ve İstanbul'u, nakliye firmalarının ise Mersin, Adana, İskenderun'u tercih ettiği yönünde bankacılar tarafından bilgi verilmiştir.

Finansal yapıyla alakalı diğer önemli sorun pazar riskidir. Doğu ve Güneydoğu Bölgelerindeki ihracatçı firmaların müşterileri Ortadoğu firmaları olup, son dönemde bu ülkelerde yaşanan olumsuz gelişmelere bağlı olarak firmaların alacaklarının tahsilinde sıkıntılar yaşandığı, firmaların işletme sermayesi ihtiyacının arttığı ve cirolarının gerilediği belirtilmektedir.

Güvenlik ve pazar riskinden en az etkilenen il, Bölgedeki tüm şehirlerden ayrışan Gaziantep'tir. Gaziantep'in ihracat konusunda diğer illerden farklı olarak, 50'den fazla ülkeyle

ticaret yaptığı dolayısıyla pazar riskinin daha düşük olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte Gaziantep'in bu dönemde en çok sıkıntı yaşadığı sektörün halıcılık olduğu belirtilmektedir. Dünya halı ihracatında önemli bir yere sahip olan Gaziantep'in hitap ettiği Rusya, Kuzey Irak ve Libya gibi ülkelerin, petrol fiyatlarında yaşanan düşüş nedeniyle finansal sıkıntı içine girmesinin, Gaziantep halı sanayini olumsuz olarak etkilediği ifade edilmektedir. Bu itibarla bu sektörde faaliyet gösteren firmalara verilen kredilerin bazı bankalar tarafından geri çağırıldığı bu durumunda firmaların likidite yapısını olumsuz olarak etkilediği belirtilen hususlardandır. Bu itibarla ihracat pazarı en yaygın olan Gaziantep firmaların dahi hitap ettiği ülkeler nazarıyla sıkıntıya düşebilmektedirler.

Bölgedeki ticari aktiviteleri arttırmak adına Devlet teşviklerinin son yıllarda arttığı, özellikle Diyarbakır, Batman, Siirt, Şanlıurfa ve Mardin'de sulu tarım konusunda ümit verici Devlet projelerinin varlığından söz edilmiş tarıma dayalı sanayinin önümüzdeki yıllarda daha da gelişmesinin beklendiği vurgulanmıştır.

***iii) Kredi Teminatlandırmaya Ait Sorunlar*:** Doğu bölgelerinde faaliyet gösteren firmalar düşük hacimli, küçük özkaynaklı esnaf ve kobi bankacılığı segmentindeki firmalardır. Bankaların teminat olarak istedikleri müşteri çekleri ve gayrimenkul ipoteklerinde sorunlar yaşanmaktadır. Teminat olarak verilmek istenen gayrimenkullerin çoğunlukla tarla vasfında, imara açık olmayan ekspertiz değeri düşük varlıklar olması yaşanan en büyük problemlerdendir. Ayrıca bölgede akrabalık ve aşiret bağlarının çok güçlü olması nedeniyle teminata alınan gayrimenkulün kredi geri ödemesinde bir problem yaşanması halinde nakde çevrilmesinde ciddi sıkıntılarla karşılaşıldığı ifade edilmektedir. İcradan satışa çıkartılan gayrimenkulün satışı sırasında satış değerinin gerçek değerine yakın olması imkan dahilinde görülmemekte veya da satışın firma sahipleri tarafından bir şekilde engellenmeye çalışıldığı durumlarla çok sık karşılaşılmaktadır.

Müşteri çek ve senedinin teminata alınmak istendiği durumlarda da gerçek ticari faaliyetlerden kaynaklanmayan hatır çeki problemi ile karşılaşılmaktadır. Bölgede görece hatır çeki uygulamasının çok yaygın olduğunun altı çizilmektedir. İhracatçı firmalar ise satış yaptıkları ülkelerdeki yapı nedeniyle ihracat alacaklarını döviz büroları ve güvendikleri şahıslar aracılığı ile yaptıkları için bankalara teminat olarak verebilecekleri ihracat vesaikine sahip olamamaktadırlar.

Sağlıklı bir teminatlandırmaya sahip olmayan bankalar da firmalara daha yüksek oranda faizle kredi kullandırmakta bu da firmaların finansman yükünü arttırarak karlarını aşındırmaktadır.

Teminatlandırmada karşılaşılan diğer bir sorunun da bu bölgenin toplumsal yapısına has olarak ihtiyaç olması durumlarda kadınlardan imza alınamamasıdır. Firmada aktif olmamakla birlikte ortak gözüken veya malvarlığı üzerine yapılmış kadınların bankaya getirilerek imza attırılmasına hiç sıcak bakılmadığı teminat alınmasında karşılaşılan sorunlar arasında sayılmaktadır.

***iv)Halkın Kredi Kullanıma Bakışı*:** Bankacılar ile yaptığımız görüşmede bölge halkının kredi kullanımına bakışı ile ilgili bölgeye has bir problemden bahsedilmemiştir. Sadece bazen nüfuzlu ailelerin kredi kullandıkları zaman çevreleri tarafından finansal sıkıntı içerisinde olduklarına dair bir algı oluşmasından çekindikleri ifade edilmiş ancak bu durumunda daha çok

taşrada yaşandığı belirtilmiştir. Firmaların daha çok hammadde (demir, çimento, kuru gıda vb.) alımının finansmanı için kredi kullandığı, şahısların da gayrimenkul finansmanı için kredi talep ettiği yönünde bilgi verilmiştir.

v) Finans Merkezine Uzaklık: Ülkemizde bankaların Genel Müdürlüklerinin tamamına yakını İstanbul'da bulunmaktadır. Firmaların yeni yatırımları için talep ettikleri büyük tutarlı kredi limitleri banka organizasyon yapısı gereği Genel Müdürlük onayıyla çıkmaktadır. Banka Genel Müdürlüklerinin de genel olarak, yüksek limitleri mali yapısı daha güçlü ve kendilerine daha yakında bulunan firmalara tahsis etmeyi tercih ettikleri ve özellikle İstanbul firmalarına daha sıcak baktıkları bölgede faaliyet gösteren bankacılar tarafından ifade edilmektedir.

SONUÇ

Finansal gelişmişliğin ekonomik büyümeyi teşvik ettiği genel olarak kabul görmektedir. Finansal gelişmişliğin ölçütünün ve sınırının ne olacağına dair kesin bir görüş bulunmamakla birlikte, devletin sağladığı gerekli kontrol sistemleri ile iyi örgütlenmiş bir finans piyasasına ekonomilerin ihtiyacı olduğu bir gerçektir. İyi örgütlenmiş finans piyasası tasarrufların yatırımlara dönüşmesine, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasına, tasarrufların verimli projelerde değerlendirilmesine yardımcı olur. Kanaatimiz odur ki bir ülkedeki finans kesimi, reel sektörü finanse ettiği ve tasarrufları üretime kanalize ettiği sürece büyümesi ülke menfaatleri için faydalıdır.

Daron Acemoğlu ve James Rabinson'nın vurguladığı üzere bir ülkedeki ekonomik kurumlar ne kadar kapsayıcı ve ne kadar herkesin ulaşımına açıksa ülkenin gelişmişlik düzeyi o kadar yüksek olacaktır. Bir ülkedeki toplam banka kredilerinin seviyesinin gelişmişlik üzerinde olumlu yönde etkide bulunduğu gerçeğinden hareketle ülkemiz banka kredilerinin bölgesel bazda dağılımı incelendiğinde;

-Güneydoğu Anadolu, Orta Doğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu'nun toplam kredi pastasından çok düşük oranda pay aldığı görülmektedir. Üstelik bu durum inceleme konusu 14 yıl boyunca aynı seyri göstermektedir.

- Bununla birlikte 2000-2014 yıllık süreçte Güneydoğu Anadolu, Orta Doğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu'nun kredi hacmindeki artışın Türkiye ortalamasının çok üstünde olduğu Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu Bölgesi'nin kredi hacmi artış hızında ilk 2 sırada yer aldığı görülmektedir.

-Kredi hacmindeki muazzam artışa rağmen nüfus başına kredi rakamları izlendiğinde, 2014 yılı itibariyle Güneydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu Bölgelerinin son üç sırada olduğu görülmektedir.

-Alınan kredilerin katma değere dönüşme oranlarına bakıldığında ise 2004-2011 yılları arasında alınan her 1 TL'lik kredi karşılığında üretilen katma değer tutarında ciddi bir düşme olduğu görülmektedir. Özellikle Güneydoğu ve Kuzeydoğu Anadolu'nun kullandığı kredinin katma değere dönüşümü çok düşük tutardadır. Bu durum kullanılan kredilerin üretimin

finansmanından çok, doğrudan nihai ticari mal ithalatının finansmanında ve tüketimin finansmanında kullanıldığı anlamına gelmektedir. Ayrıca nakit giriş süresi ile nakit çıkışı arasında dengesizlik olan firmaların da işletme sermayesi ihtiyaçlarını giderebilmek için artan oranlarda kredi kullanım gereksinimleri olduğu tahmin edilmektedir.

-Doğu illerinin kredi pastasından aldığı payın düşük olmasının sebeplerinin anlaşılması amacıyla bölgede görev yapan 7 farklı banka yöneticisi ile yapılan görüşmelerde; bölge firmalarının kredi tahsisinde en çok zorlandığı konular; kayıt dışı ekonomi, evrak içeriğinin yetersizliği, güvenlik ve asayiş sorunları, pazar sorunları, teminatlandırma ve finans merkezine uzaklık şeklinde 6 başlıkta özetlenmiştir.

Sonuç itibariyle 2000 den bu yana bölgeye plase edilen kredilerde muazzam artışlar olmasına rağmen diğer bölgelerdeki artış trendinin devam etmesi nedeniyle, pastanın paylaşımındaki dengesizlik devam etmektedir. Görünen odur ki devletin bu bölgeye olan teşviklerinin sürekliliğinde meydana gelecek aksamalar ve komşu ülkeler ile ilişkilerde yaşanan sorunlar devam ettikçe bölgenin finansal gelişmişliği ve buna bağlı olarak da ekonomik gelişmişliği diğer bölgelere göre daha yavaş seyirde gerçekleşecektir. Ayrıca oluşmuş ticari teamüller nedeniyle bölgenin ve bölge firmalarının gerçek ticaret hacminin ölçülememesi finans sektörünün bu bölgede görece zayıf kalmasına sebep olan en önemli faktörlerdendir.

KAYNAKÇA

Acemoğlu, D., & Rabinson, J. A. (2012). *Ulusların Düşüşü.* (F. R. Velioğlu, Çev.) ABD: Doğan Kitap.

Ang, J. (2008). A Survey of Recent Developments in the Literature of Finance and Growth. *Journal of Economic Surveys , 22* (3), 536-576.

Bilen, B. (Ocak-Nisan 2014). Kredi Tahsis Sürecinde Firma Bilanço ve Gelir Tablosus Analizi. *Bankacılık ve Finans Hukuku Dergisi* (1), 52-79.

Eraydın, K., Demir, E., Çevik, B., & Gül, E. (2012). *2005 ve 2010 Verileri ile Türkiye'de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması.* İstanbul: İşbankası.

European Commssion. (2014). *Communication From The Commission to European Parliament, The Council, The European Economic ans Social Committee and the Committee of the Regions; Stronger Role the Private Sector in Achieving Inclusive and Sustainable Growth in Developing Countries.* Brüksel.

Fitzgerald, V. (2006, Mart). Financial Development and Economic Growth. *wess/wess_bg_papers/bp_wess2006_fitzgerald.pdf (10.08.2015 tarihli erişim)* .

Hondroyianni, G., Lolos, S., & Avengelia, P. (2005). Financial markets and economic growth in Greece, 1986-1999. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money* (15), 173-188.

Stiglitz, J. E. (2010, Şubat 23-Mart 3). financial Innovation:Against the Motion That Financial Innovation Boosts Economic Growth. *The Economist* .

TBB. (2014). *İllere ve Bölgelere Göre Kredi ve Mevduat Dağılımı.* https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59 (13.08.2015 taihli erişim).

TBB. (2014). *İllere ve Bölgelere Göre Şube Sayısı, Şube Bazında Mevduat ve Kredi Gelişimi.* https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59 (17,08.2015 tarihli erişim).

TÜİK Ulusal Hesaplar Daire Başkanlığı Yıllık hesaplar Grubu. (2014). *Gayrı Safî Katma Değer Bölgesel Sonuçlar 2004-2011.* i. http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/yayinrapor/GSKD_Bolgesel_2004-2011.pdf.

Were, M., Nzomoi, J., & Rutto, N. (2012). Assessing Impact of Private Sector Credit on Economiz Performance:Evidence from Sectoral Panel Data for Kenya. *International Journal ofe Economic and Finance , Vol 4* (No 3), 182-190.

Zingales, L. (2005, Ocak). Does Finance Benefir Society. *NBR and CEPR* , 1-42.

ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİN BÖLGESEL KALKINMA, DEMOKRATİKLEŞME VE ÇÖZÜM SÜRECİNE BAKIŞI: MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ

The Perspective Of The University Youth On Regional Development, Democratization and Resolution Process: Example Of Muş Alparslan University

Âdem PALABIYIK[1],Kazım KOÇ[2], Yunus KOÇ[3]

ÖZET

Kalkınma sadece ekonomik değil insani, sosyal, siyasal ve kültürel aşamaları da olan bir süreçtir. Bu sürecin altında bir düşünme ve eyleme biçimi yatmaktadır. Bu düşünme biçiminin önemli bir alanı olan üniversiteler de, kalkınmanın sürdürülebilir olmasında önemli roller üstlenmiştir. Üniversiteler, öğrencilere çeşitli pratik imkânlar sunar ve öğrencilerde bu pratikleri nasıl değerlendirebileceğinin yollarını öğrenir. Bu öğrenme yöntemiyle birlikte öğrencilerin sosyo-politik konulara bakışı, değerlendirişi ve bunu tanımlayışı, ileride gerçekleşecek olan kalkınma adımlarının sürdürülebilir olmasını sağlayacaktır.

İşte bu söylemler paralelinde bu makalede yeni açılan üniversitelerden biri olan Muş Alparslan Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerinden seçilen 44 erkek ve 87 bayan, toplam 131 öğrenciyle tesadüfi örnekleme yöntemiyle yapılan anketler sonucunda SPSS veri çözümleme tekniği ile analiz edilmeye çalışılacaktır. Yine bu analizler bağlamında üniversite öğrencilerinin çözüm süreci ve bunun kalkınmaya etkisi hakkında neler düşündükleri; siyasal, toplumsal ve kültürel sorunlar ve bu sorunların çözümleri hakkında hangi öngörülerinin olduğu, öğrencilerin sahip olduğu demografik özelliklerin çözüm süreci ve kalkınma ile nasıl ilişkilendirilebileceği, kimlik söylemlerinin süreç ve kalkınma arasındaki dengede ne kadar etkili olduğu, hangi siyasi partilerin çözüm süreci ve kalkınma ile alakalı daha başarılı olabildiği, ailelerin gelir düzeyleriyle siyasi tercihler arasında hangi ilişkilerin kurulabileceği ve buna bağlı olarak analizin kalkınma boyutunun ne olabileceği, kalkınma ajansları ve AR-GE'lerin çözüm süreci ve kalkınmayla nasıl ilişkilendirilebileceği gibi konularla birlikte irdelenecektir. Bu açıklamaların ışığında ise çözüm süreci ve bölgesel kalkınma ile alakalı bilgiler karşılaştırmalı Kay Kare Testi, Frekans ve Çapraz Tablo ile analiz edilecek ve bu bilgiler neticesinde genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1 Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

2 Öğr.Gör., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van Güvenlik Meslek Yüksek Okulu, İşgüvenliği Programı

3 Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi.

Anahtar Kelimeler: *Bölgesel Kalkınma, Çözüm Süreci, Demokratikleşme, Muş Alparslan Üniversitesi, SPSS Programı.*

ABSTRACT

Development is not onlyeconomical; it is such a process that has alsohumanitarian, social, politicalandculturalsteps. There is a thinking and action form beneath this process. Universities, which are crucial area for that thinking form, has taken an important role for sustainable development. Universities serve some practical opportunities and students try to find out the ways about how to evaluate those practices. With that learning method, students' aspect to socio-politic, evaluation and explanation of socio-politic, will provide sustaining of the development stepsin the future.

Inparalleltothose statements, this paper will try to analyze 131 students' survey. Those students are studying in differentdepartments in one ofthenewestuniversities, Muş Alparslan University,furthermore 44 of themare male and 87 of them are female which were selected with incidental sampling method. The analysis with SPSS will provide many information about students such as; what they are thinking about "resolution process" and its effect to development; political, social and cultural problems also their solutions for that problems; how to connect students demographics with resolution process and development; how statement of the identity is effective between the balance of development and resolution process; which parties are going to be more successful about resolution process and development; what kind of relationship could be set between the families' income and their political preferences. Furthermore, development dimension of the analysis will be guessed while the relationship between resolution process and development; Development Agents and Research and Development activitieswill be examined. In the light of these explanations, information about resolution process and regional development will be analyzed and evaluated with the Chi Square Test, Frequency Tables and Cross Tables.

Keywords: *Regional Development, Process Solutions, Democratization, Muş Alparslan University, SPSS Program.*

GİRİŞ

Kalkınmanın tek boyutlu olmadığı ve birden fazla boyutu olduğu özellikle sosyal bilimler için kabul edilen genel bir ifadedir. Çünkü sosyal bilimler, toplumların yaşadıkları yerlerde sadece ekonomik bir bağlamı ele almaz, ekonomik bağlamla birlikte bu bağlamı oluşturan diğer öğeleri de analiz etmeyi tercih eder. Bu tercih, tabi ki toplumların sahip olduğu özelliklere göre değişir. Ülkemiz için bu özellikler, özellikle Doğu ve G. Doğu bölgelerinde kendine has bir özellik barındırmaktadır. Yaklaşık kırk yıldır önemli bir sorun olan Kürt sorunu, artık yavaş yavaş bir çözüm sürecine girmiş ve bölgenin her anlamda rahat nefes almasını sağlamıştır. Kürt sorununun önemli bir boyutu olan PKK, çözüm sürecinde çatışmazlığı kabul etmiş ve böylece şiddet sarmalı ve korkusu azalmaya başlamıştır. Tabi ki bu olay ve olgular, beraberinde çeşitli olumluluklar da getirmiştir. Bunların başında bölgenin ekonomik sorunlarının çözümü, daha çok yaşanabilir bir hayat anlayışı, geleceğe yönelik kurulabilen hayaller ve insanların yeniden yaşadıkları yerlere dönebilme ümidi bunların başında gelmektedir. Bu ilerlemelerle birlikte bölgeye yapılan yatırımlar, beraberinde sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı geliştirmiş ve böylece çeşitli kalkınma ajansları, AR-GE şirketleri ve benzeri kurumlar yavaş yavaş bölgede faaliyet göstermeye başlamıştır. Yıllardır, şiddet içerisinde hayatını sürdüren vatandaşlar, bu gelişmelerle birlikte artık sürdürülebilir bir refaha kavuşmuş ve bu refahı korumak için kendileri de çaba göstermeye başlamıştır. Tabi ki bu çabalar sevindirici bir sonuca gebe olacaktır ama önemli olan bölge insanlarına kazandırılan bu güveni kaybettirmemektir. İşte bu bağlamda araya giren üniversiteler bu rolü üstlenmeli ve gelecek nesiller bu güveni daha da arttırıcı patriklerde bulunmalıdır. Böylece refahı koruma nesilden nesile aktarılabilecek ve sürdürülebilir kalkınma ile birlikte bölge, daha da yaşanabilir konuma kavuşacaktır.

KALKINMA NEDİR

Daha çok II. Dünya Savaşı sonrası kullanılan kalkınma kavramı (Uymuş, 2011: 9) için birden fazla tanım yapılmaktadır fakat bütüncül bir tanımda karşımıza şöyle bir ifade çıkacaktır: "Kalkınma, herkesin temel hak ve temel sağlık, adalet, güvenlik, istihdam ve eğitim hizmetlerine ve bilgi kaynaklarına kolayca ulaşabildiği, piyasa koşullarının adil bir şekilde işlediği, katılımcı, cinsiyet dengeli, demokratik ve kültürel dönüşümlere açık, saydam/hesap verebilir yönetim yapılarına sahip, toplumsal anlamıyla tüm dezavantajlı grup ve tabakaların ortadan kalktığı, sorun çözme yeteneği gelişmiş, doğal kaynakları koruyan ve geliştiren, insanların geleceğe güvenle baktığı toplum ya da topluluklar yaratma eylemidir" (Açıkalın-saltık, 2007: 8). o halde kalkınma denince sosyo-politik anlamda ilk akla gelen ekonomik çağrışım olmamalı, diğer önemli boyutları olan insani, sosyal, siyasal ve kültürel aşamalar da akla gelmelidir. Bu durum için okur-yazarlığın yükseltilmesi, eğitilmiş ve uzmanlaşmış iş gücünün artması, tüm nüfusun sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınabilmiş olması ve işsizliğin azaltılmış olması gerekmektedir (Kongar, 2015). Sonuç açısından tamamlayıcı olan bu unsurlar, başlangıç aşamasında ise temel belirleyiciler olarak göze çarparlar. Çünkü her pratiğin altında bir düşünme ve eyleme biçimi yatmaktadır. Bu düşünme biçiminin önemli bir alanı olan üniversiteler de, kalkınmanın sürdürülebilir olmasında önemli roller üstlenmiştir. Gelecek nesillerin yetişme tarzı, bölgesel kalkınma yaklaşımlarının şekillenmesini de belirleyecektir. Üniversite öğrencilerinin, bölgesel anlamda neler düşündükleri ve düşündüklerini nasıl uygulayacakları işte bu aşamaların sonucudur. Üniversiteler öğrencilere çeşitli pratik imkânlar sunar ve öğrencilerde bu pratikleri nasıl değerlendirebileceğinin yollarını öğrenir. Bu öğrenme yönteminin ise belli aşamaları mevcuttur, öğrencilerin sosyo-politik konulara bakışı, değerlendirişi ve bunu tanımlayışı,

ileride gerçekleşecek olan kalkınma adımlarının sürdürülebilir olmasını sağlayacaktır. Bu açıdan üniversiteler, ekonomik ve toplumun destekleyicisidir, istikrarın önemli bir kalesidir, kültürel kaynakların temelini oluşturur, bölgenin yerel ve uluslararası işbirliği açısından belirleyicisidir, mobil sermayelerin nasıl hareket edebileceğine dair öngörü sunar ve ayrıca girişimciliğin kaynağıdır (Çetin, 2007: 219). Ayrıca üniversiteler, akademik unvanların toplumsal anlamda kullanımına da öncülük edebilir. Örneğin birçok çalışmada akademisyenlere öncelik verilmektedir, çünkü akademisyenler bölge üzerinde yaptıkları araştırmalarda sorunlu olan hususlara ışık tutabilecek birikime sahiptirler. Böylece teknik sorunların çözülmesine katkı sağlayarak, bunu entelektüel çabalarıyla birleştirip istikrara katkı sağlayabilirler. Bu adımlarla birlikte üniversiteler birer girişimci üniversite haline dönüşebilirler (Aalerud, 2004: 23).

ÜNİVERSİTELER VE ÖĞRENCİ

Üniversiteler, kuruldukları ilk tarihten günümüze kadar çok önemli yapısal ve fonksiyonel değişikliklere uğramışlar. Kuruluşlarından günümüze kadar şu aşamaları kat etmişlerdir; üniversiteler ilk olarak öğretim sorumluluğuyla kurulmuş kurumlardır. Zamanla buna temel bilimsel araştırmaları, endüstriyel gelişmeleri, uygulamalı araştırmaları, danışmanlık ve yetişkinlerin eğitimi gibi değişik toplumsal hizmetleri de üstlenmişler. Buna günümüzde ise eğitim-öğretim araştırma-geliştirme ve hizmet merkezleri de dahil etmek mümkündür (Nas, 2006: 47-48). Herhangi bir üniversitede öğrenim gören bir öğrenci, netice itibariyle içinde bulunduğu koşullardan etkilenmekte ve üniversite içerisinde bulunduğu ortama uyum sağlama adına hayatında farklı değişikliklere gidebilmektedir. Böylece üniversiteye yeni başlayan bir öğrencinin, üniversiteyi okuduğu yıllarda ya da üniversiteli bir öğrenci olarak mezun olacağına yakın dönemlerde sahip olduğu sosyolojik, siyasi ya da benzeri düşünceleri de değişebilmektedir **(**Palabıyık, 2012: 323). Dahası öğrencilerin, bilindiği sanılan konuların daha iyi anlaşılabilmesi, açıklanabilmesi için de, yeni bilgiler elde etmeye ihtiyaçları vardır (Keleş 1976: 10-11).Çağdaş üniversiteler, sadece eğitim-öğretim yapan, bilgi üreten, ürettiği bilgiyi aktaran, incelemelerde bulunan kurumlar olmaktan çıkmış, çalışma alanlarını kendi elemanlarının değer yargılarına göre değil, faaliyetlerinin çeşitlerini ve alanlarını toplumun ihtiyaç ve beklentileri ile kendilerine tahsis edilen kaynaklara göre tespit eden kurumlar haline gelmiştir. Dolayısıyla günümüzün çağdaş üniversiteleri toplumun her kesimi ile bütünleşmiş, etkinlikleri itibariyle içinde bulundukları topluma karşı olan sorumluluğu ne ölçüde yerine getirdikleri denetlenen ve faaliyetleri toplum tarafından yönlendirilen, sahip oldukları her türlü fiziki imkân, tesis, teçhizat, bilgi birikimi ve insan gücünü girişimci bir zihniyetle değerlendirerek ek mali kaynak yaratan gelişmiş ve çağdaş işletmecilik teknikleriyle yönetilen kurumlardır (Nas, 2006: 48).

ÇÖZÜM SÜRECİ, TERÖR VE KALKINMA İLİŞKİSİ

Üniversitelerin yukarıda bahsedilen misyonları, aynı zamanda bölgede önemli bir yere sahip olan Kürt sorununun çözümü içinde çeşitli olanaklar sunmaktadır. Üniversiteler tarafından sağlanabilen entelektüel ortam, sorunların tartışılması için uygun zeminlerin olabilirliğini arttıracaktır. Özellikle üniversiteler ve çeşitli ekonomi kurumları arasındaki ilişkiler çeşitli projelerin hazırlanmasına sebep olacak ve teşviklerin değerlendirilmesini sağlayacaktır. İşte çözüm sürecinin değerlendirilebileceği nokta burası olmak zorundadır, çünkü süreç, bölgede özellikle üniversiteler aracılığıyla devam ettirilmiş ve üniversiteler iyi birer kılavuz görevi görmüştür. Tabi ki üniversitelerin de yapabildiği bir yere kadardır, çünkü şiddet

ciddi anlamda kalkınma karşısında engeldir. Özellikle birçok çalışma, şiddetin/terörün olduğu yerde ekonomik anlamda adımların atılmasının zor olduğunu ya da daralma ve genişlemenin çeşitli sebepleri olduğunu belirtmiştir (Larobina-Pate, 2009: 153). Kimileri bu adımların atılamamasının şiddetle ilişkisini politik ve psikolojik sebeplere bağlamış (Cragin-Chlak, 2003: 2-3), Enders ve Sandler, terör olaylarının azalması ile ekonomik gelişimin artacağını belirtmiş (Enders-Sandler, 2008: 18; Gries ve diğ., 2009), Cook ve McCleary (1983), Baker (2014: 64) ve D'amore ve Anuza (1986) ise özellikle turizm tercihlerinin önceki uluslararası deneyimlerin etkilerinin ne olduğuna göre değiştiğini ve birkaç yazar da ülke ekonomilerinde yaşanan genişleme ve daralma durumlarında terör ile ekonomi arasındaki etkileşimin farklılaştığını vurgulamışlardır (Araz, ve diğ., 2009: 3-4). Örneğin Pakistan'da, terörün hem kısa hem de uzun vadede bütün etkilerinin negatif yönde ilerlediği vurgulanmış ve sürekli bir daralma yaşandığı dile getirilmiştir (Raza-Jawaid, 2013: 70). Türkiye'de ise terörle mücadele klasik yöntemlerin dışında demokratik mücadele yöntemlerini seçmesi ile birlikte özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinde bölge insanının teröre olan desteği demokratik haklar elde ettikçe, yatırımlar ve bölgesel kalkınma hamleleri arttıkça azalmıştır (Kaya-Uğurlu, 2014: 212).

Bu açıdan çözüm süreci hem ülkemiz hem de bölgemiz için oldukça önemli bir şanstır, çünkü Türkiye jeopolitik açıdan oldukça önemli bir coğrafyada yer almakta ve terör sorununu çözdüğü takdirde örnek ülke olma şansını yakalayabilecektir. Devletin barış sürecinin neleri içermemesi gerektiğine dair anlayışını yansıtan "kırmızı çizgilerini" tartışmak kolaydır: "üniter devletten federal devlete geçiş", "bölgesel özerklik" veya Kürtçenin resmi dil olarak kabul edilmesi tartışılmaktadır (Kirişçi 2008: 7). Demek ki sorunun temelinde öncelikle vazgeçilmez haklarının bulunduğunu ilan etme bulunmaktadır (Karataş 2011:322). Bunlar temelinde bölgesel açıdan ciddi adımlar atılabilmektedir. Örneğin Muharrem Yılmaz, Cizre'de yapılan toplantıda şunları ifade etmiştir: "Çözüm sürecinin başlamasıyla birlikte en somut kazancımız silahların susması oldu. Bundan sonra da ileriki aşamalarda bir yandan bölgede kalıcı barışın sağlanması için gerekli koşulların yaratılacağını, diğer yandan da genel demokratikleşme hedeflerimiz çerçevesinde Kürt sorunuyla bağlantılı konuların da bir sonuca bağlanacağını ümit ediyoruz. Daha şimdiden, bölgeye hakim olmaya başlayan sükunetin ekonomik sonuçlarını görmeye başladık. Sınırdan geçen araç sayısındaki ya da ticaretteki artışa baktığımızda bunu somut olarak tanımlamamız da mümkün. Bundan sonra da Şırnak, Cizre, Hakkâri ve bölgenin diğer yerleşim bölgelerinde yeni otoyollar, havaalanları artan iletişim ve ulaşım imkânlarıyla çok farklı bir geleceğe ilerleneceğinden eminiz. Yaptığımız analizlere göre bölgenin refaha kavuşması ve zenginleşmesi Türkiye'nin de büyümesine ve refahına, ekonomisinin daha güçlenmesine büyük katkı yapacak. Aslında bölgenin kalkınmasını ele alırken bunu yalnızca Türkiye'nin bir meselesi ya da şiddetin bugüne dek yaptığı tahribatın tersine çevrilmesi açılarından da görmemeliyiz. Bölgesel kalkınma bu sayımızdaki yazılardan da anlaşılacağı gibi 21'inci yüzyılın dünyasında ekonomik düşüncenin ve siyasetin merkezinde yer alacak. Dolayısıyla tüm dünyada bölgesel kalkınma meselesine bakışta yeni yaklaşımların öne çıktığını da takip ediyoruz. Artık bölgesel kalkınmada yerel katkının, bölgesel katkının payı geçmişe göre çok daha yüksek olmak zorunda" (TÜSİAD, 2013).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma, 2014-2015 öğretim yılında Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat fakültesinde, Sosyoloji bölümünde öğrenim gören öğrencileri kapsamaktadır. Bu bağlamda, örnekleme yöntemiyle seçilen 131 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacı Muş Alparslan Üniversitesi'nin Fen Edebiyat Fakültesinde eğitim gören sosyoloji bölümüm öğrencilerinin çözüm sürecine bakışları, Kürtlerde kimin lider olacağına dair sorular ve partiler konusunda siyasal bakışlarını ve eğilimlerini ortaya koymak, üniversiteden beklentilerinin

sonucunu belirlemektir ve bu sorunlar çözüldüğü takdirde bölgesel kalkınma anlamında neler yapılabileceğini ortaya çıkarmaktır. Soruların hazırlanmasında, anket uygulamadaki zorluklar dikkate alınarak, sade, anlaşılır bir dil tercih edilmiş ve soru sayısı da 30 ile sınırlandırılmıştır. Hazırlanan sorular ön bir uygulamaya sokulmuş ve pilot olarak seçilen Fakültede 50 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Alınan sonuçlar değerlendirilerek sorular yeniden gözden geçirilmiş ve bazı düzeltmeler yapılarak basımı sağlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evreni olarak Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi seçilmiştir. Örneklem, belli kurallara göre, belli bir evrenden seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliği kabul edilen küçük kümedir (Karasar, 2005: 110-111). Örneklem sayısı ise bu fakültede öğrenim görmekte olan sınırlı bir evren, araştırmanın amacına uygun olarak araştırmacının öngördüğü belirli değişkenlere göre sınıflandırılan, bu değişkenler yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, hastalık olabileceği gibi, etnik köken, kırsal ve kentsel değişkenler de olabilen kota örnekleme (Gökçe, 1988: 83) ve araştırmanın amaçları doğrultusunda bir evrenin temsilci bir örneği yerine, amaçlı olarak bir ya da birkaç alt kesimini örnek olarak alan, yani evrenin soruna en uygun bir kesimini gözlem konusu yapan (Sencer, 1989: 386) örnekleme biçimi olan amaçlı örnekleme ile 44 bay, 87 Bayan Muş Alparslan Üniversitesi öğrencisi, öğrencilerinden seçilmiş toplam 131 öğrencidir. Kota örnekleme tekniği, araştırmaya dahil edilecek kişilerin kotalara göre saptanmasına dayanır. Belirli özelliklere (yaş, cinsiyet, eğitim, vb.) ayrılan kotalara kaç birey ya da birimin yerleştirileceğine önceden karar verilir. Tespit edilen her kota için aynı sayıya dikkat etmek gerekir (Kümbetoğlu, 2008: 100). Amaçlı örneklem de ise araştırmacının amacına dayanan ve belirli bir kriter veya özelliğe bağlı olarak seçilen birey ve gruplardan oluşan bir yapıyı temsil eder (Black, 2002: 54'ten aktaran Kümbetoğlu, 2008: 99).

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Bu araştırmanın temel hipotezleri şunlardır:

–Cinsiyet ile gençlerin kendilerini yakın buldukları siyasi kimlik, önemli gördükleri kimlik ve üniversite kavramını tanımlamalarına etki etmektedir;

– Kürt sorunun çözümünde hükümete önemli bir görev düştüğü ve bunun bölgesel kalkınma için oldukça önemli olduğu üzerine hemfikirdir;

–Çözüm sürecinin özgürleşmeye, kalkınmaya ve demokrasiye katkısı olduğuna yönelik düşünceler ön plandadır;

–Çözüm sürecinde kilit noktada olan parti AK Parti ve HDP olarak görülüyor, bundan dolayı çözüm sürecinin yürütülmesi AK Parti ve HDP ile ilişkilendirir;

–Bölgesel kalkınma için devlet desteği ve güvenine olan beklenti önemi oldukça yüksektir;

VERİ TOPLAMA VE KULLANILAN İSTATİSTİKSEL TEKNİKLER

Araştırma için öncelikle Üniversite Rektörlüğünden gerekli izinler alınmış ve anket Mart-Nisan-Mayıs 2015 tarihinde uygulanmıştır. Uygulamada hata yapmamak için gereken hassasiyet gösterilmiştir. Sorular hazırlanırken, araştırmanın geçerliliği ve güvenirliliğini sağlamak amacıyla, ölçme amacına uygun ve ölçülmek istenen alanı temsil etmesi amaçlanan verilerin içeriklerine uygun olarak, olgusal, açık ve kapalı uçlu, seçmeli ve çok seçenekli soru tiplerinden oluşmuştur. Uygulama sonucu alınan veriler daha önceden altyapısı hazırlanan SPSS programına ham bilgi olarak aktarılmış ve bu program yoluyla frekans dağılım ve çapraz tabloları çıkartılmıştır. Kay-Kare testi (Chi-Square), verilerin analiz edilmesi için uygun görülmemiştir. Çünkü bu testin kullanılabilmesi için beklenen değerin besten küçük olan kategorik sayısının, toplam kategori sayısının %20'sini asmaması ve tüm kategorilerde bu değerin birden büyük olması (sd>1) gerekir (Büyüköztürk, 142: 2004). Bu analizde yapılan Kay-Kare testinde gözenek sayısı, toplam gözenek sayısının %20'sini astığı için anlamlılık testine ilişkin sonuçların yorumlanması doğru değildir. İkinci bir sebep ise değişkenlerin kategorik olmamasından dolayı anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek mümkün olmamıştır. Çapraz tablo, araştırmaya katılan denek ya da katılımcıların, iki ya da daha çok sınıflamalı değişkene göre frekans ve yüzde dağılımını verir. Gözenekler için yüzde değerleri incelenerek değişkenler arasında ilişki olup olmadığı konusunda bir fikir edinilebilir. Böylece çapraz tablo, bize, en az iki değişkene göre oluşan gözeneklerin satır kenar toplamı, sütun kenar toplamı ve genel toplam üzerinden yüzde değerlerini aynı tabloda görmemizi ve değerlendirmemizi sağlar. Ayrıca ek olarak, herhangi bir konuyla ilgili olarak sınıflamaya ya da sıralama ölçeğinde belirlenen görüşlerin, sınıflamalı bir değişkene göre oluşan alt gruplar bakımından genel olarak inceleme olanağı sunar (Büyüköztürk, 2004: 27).

BULGULAR

Demografik Bulgular

Tablo 1: Cinsiyet ve Yaş Tablosu

			Yaş			
			16-20	21-25	31-35	Toplam
Cinsiyet	Erkek	Sayı	7	36	1	44
		%Toplam	5,3%	27,5%	,8%	33,6%
	Kadın	Sayı	40	47	0	87
		% Toplam	30,5%	35,9%	,0%	66,4%
Toplam		Sayı	47	83	1	131
		% Toplam	35,9%	63,4%	,8%	100,0%

Tablo1'e baktığımız zaman genel yoğunluğun 21-25 yaş arasında olduğunu görmekteyiz. Bu yoğunluk ise en çok kadın sayılarında görülmektedir. Bu da şuna işaret etmektedir ki, sosyoloji bölümünde okuyan bayan sayısı daha fazladır. Bununla birlikte demografik özelliklere baktığımızda ankete katılan kişilerin 22'si Diyarbakırlı, 13'ü Mardinli, 15'i Muşlu, 19'u Vanlı, 7'si Şanlıurfalı, 3'ü Ağrılı, 5'i Şırnaklı, 7'si Batmanlı, 1'i Hataylı, 2'si Adıyamanlı, 1'i Eskişehirli, 3'ü Elazığlı, 11'i Hakkârili, 1'i Kayserili, 9'ü Bitlisli, 1'i Kahramanmaraşlı, 4'ü Gaziantepli, 1'i Malatyalı, 1'i Ordulu, 3'ü Erzurumlu, 2'si Siirtli, toplam 131 kişinin katılmış olduğu görülmüştür. Bu kişilerin ailelerinin aylık gelir oranına bakıldığı zaman en fazla yoğunluğun %26 ile 501-1000 tl arasında olduğu görülmektedir. Bunun cinsiyet dağılımına bakıldığında ise gelir düzeyinin erkeklerde yine 501-1000 tl arasında, kadınlarda ise 2501-3000 tl arasında olduğu görülmektedir. Böylelikle kadınların aile gelir düzeyinin, erkek öğrencilerde daha fazla olduğu söylenebilir.

Siyasi ve Sosyal Bulgular

Genel bulgularla birlikte çalışmamızın ana teması olan Çözüm süreci ve Kalkınma ilişkisini değerlendirdiğimiz bölüm olan Siyasi ve Sosyal Bulgular kısmında, anket sonucunda elde edilen veriler şöyle yorumlanmıştır. Çözüm sürecinin İmralı ile hükümet merkezli yürütülmesini doğru buluyor musunuz ile sizce Kürt siyaseti temsilcileri kimlerdir sorusu ile birlikte ele alındığında ilk soruya evet cevabını verenlerin %30,5'i Kürt siyasi temsilcisi olarak Abdullah Öcalan'ı gördükleri ortaya çıkmaktadır. Sonrasında ise ikinci isim %12 ile Selahattin Demirtaş'tır. Toplama bakıldığında ise Kürt siyasetini temsil eden ismin Abdullah Öcalan olduğu görülmektedir. Öcalan ve Demirtaş'ı birlikte temsilci olarak gören ise %7,6'dır. Cinsiyetiniz ve HDP'siz Çözüm Sürecinin Olabileceğini Düşünüyor Musunuz sorusuna ise %40,5 kadın ve %26,0 erkek ile "hayır" cevap oranı ortaya çıkmaktadır. Toplamda ise hayır cevabı %66,4 oranında bir yüzdelik ile ortaya çıkmaktadır. Buda şunu göstermektedir ki; HDP'siz bir çözüm süreci algısı söz konusu değildir. Yine önemli bir soru olan Cinsiyetiniz ve Çözüm Süreninde Kilit Noktada Olan Parti Sizce Hangisidir sorusuna verilen cevaplar şöyledir: ; %48,1 oranında AKP, %47,3 oranında ise HDP cevabı ortaya çıkmaktadır. Buda şunu ortaya koymaktadır; çözüm sürecinde hem AKP hem de HDP beraber kilit parti niteliğini taşımaktadırlar.

Süreç içerisinde önemli bir konuma sahip olan Akîl insanlarla alakalı olarak Akîl insanlar heyetine seçilen kişilerin bekleneni verdiler mi sorusunu birlikte ele aldığımızda kadınların %22,1 i hayır oranında heyete seçilen kişilerin bekleneni vermediği kanısında, bu oran erkeklerde ise %18,3kısmen cevabı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda baktığımızda şunu söyleyebiliriz akil insanlar heyetine seçilen kişiler bekleneni verememiştir. Devamında sorduğumuz akil insanlar heyetine seçilen kişilerin bekleneni verdiği sorusu ile çözüm sürecinde gelinen noktanın nasıl olduğu sorularının karşılaştırma oranına bakacak olursak; ilk soruya verilen cevabın %40,5 oranında kısmen, %34,4 oranında hayır olduğu göze çapmaktadır. İkinci soruda ortaya çıkan orana baktığımızda ise %52,7 oranında iyi cevabı, %21,4 oranında ise kötü cevabı göze çarpmaktadır. Birinci soruda ortaya çıkan orana göre akil insanlar tam olarak bekleneni vermemiştir. İkinci soruda ortaya çıkan sonuca baktığımızda ise çözüm sürecinde gelinen noktanın iyi olduğu algısı söz konusudur.

Çözüm süreci sadece Kürtlere yönelik yapılan bir süreç mi sorusunun cinsiyet üzerindeki dağılımına bakarsak; kadınlarda , %30,5 oranında evet sadece kürtler için cevabını vermişlerdir. Bu oran erkeklerde %21,4 oranında hayır tüm etnik kökenler için, %9,9 oranında evet sadece Kürtler için cevabını vermişlerdir. Buda şunu göstermektedir; kadınlara göre bu süreç daha çok Kürtlere yönelikken, bu algı erkeklerde değişmektedir. Erkeklere göre daha çok tüm kökenler için olan bir süreçtir. Hükümetin çözüm sürecinde attığı adımları doğru buluyor musunuz sorusunu cinsiyet üzerinden ele alacak olursak, kadınlarda %29,0 oranında kararsızım cevabı göze çarpmaktadır. Erkeklerde ise bu durum%12,2 oranında doğru buluyorum cevabı ortaya çıkmıştır. Tabloya göre şunu söyleyebiliriz çözüm sürecinde atılan adımların doğru olup olmama konusunda insanlar kararsız duruma düşmüşlerdir. Çözüm sürecinde PKK'nın silah bırakması yeterli mi sorusuna verilen cevabın cinsiyet dağılım oranına bakacak olursak; kadılarda %42,7 oranında hayır yetersiz cevabı verilmiştir. Erkelerde %23,7 oranın da hayır yetersiz cevabı verilmiştir. Toplamda işe %66,4 oranında bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu sonuçlara göre şunu söyleyebiliriz; çözüm sürecinde PKK'nın silah bırakması yeterli görülmemektedir. Bu analizlerle birlikte HDP'nin çözüm sürecinde önemli bir rol oynamadığına inanan kişilerin çoğunluğunun PKK'nın silah bırakmasıyla ilişkili olmadığı görülmektedir. Yaklaşık %66 oranında cevap, hem HDP'siz bir çözüm süreci olmayacağına hem de PKK'nın

silahı bıraksa dahi çözüm sürecinde bunun yeterli olmayacağına kanaat getirmiştir. Bu da şu anlama gelmektedir ki, Kürt sorunu sadece PKK ile özdeş değildir. Kürt sorunun sadece PKK ile açıklanması ciddi yanılgılara sebep olabilir. Aslı sorun Kürtlerin ya da çözüm sürecine inanan Kürtlerin, anayasal bir güvence de istemesidir. Sürekli bir biçimde HDP vekillerinin de dile getirdiği yeni anayasa sürecinin, çözüm sürecindeki en etkin mihenk taşı olacağına kuşku yoktur.

Kürtlerin akıl ve iradelerini tek bir partide birleştirmesi doğru mu sorusunun cinsiyet dağılımına göre dağılımını ele alacak olursak; kadınlarda %25,2 oranında doğru bulmuyorum cevabı verilmiş, erkeklerde bu %15,3 oranında göze çarpmaktadır. Toplamda ise %40,5 oranı göze çarpmaktadır. Bu bağlamda değerlendirecek olursak Kürtlerin akıl ve iradelerini tek bir partide birleştirmesi doğru bir durum olarak görülmemektedir. Çünkü Kürtler, sadece tek bir yönden idare edilmeye müsait bir toplum değildir. Özellikle son dönemlerdeki dindar ve seküler Kürtler vurgusu, Kürtler içinde önemli ayrıştırmaların yaşanabileceğine sebep olmaktadır. AK Parti'nin doğu ve G.Doğu'dan aldığı oy oranlarına da bakılacak olursa, Kürtlerin sadece bir partinin adı ile anılmaları sosyolojik açıdan geçersiz bir tespit olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine başka ilginç bir analiz ise hükümet ve cemaat arasındaki gerginliğin sürece yansıdığını gösteren tablodur. Çözüm sürecinde gelinen noktayı nasıl buluyorsunuz sorusuna verilen cevabın %52,7 ile "iyi" verildiğini görmekteyiz. Bu oranı, %21,4 ile kötü, %14,5 ile çok kötü ve %5,3 ile fikrim yok izlemektedir. Sadece %6,1 çok iyi cevabını vermiştir. İlginç olan ise cemaatin bu konuyla ilgili olup olmadığını dair tutumdur. Cemaat ile hükümet arasındaki çekişmenin bu konuya etki ettiğine inanan yaklaşık %40'tır. Cemaat ile hükümet arasındaki çekişmenin bu konuyu etkilemediğini ifade edenlerin oranı ise %22,1'dir, kısmen inananların oranı ise yine %22,1'dir. Kısmen ve evet cevabını birleştirirsek yaklaşık %60 gibi bir oran, cemaatin, hükümetle yaşadığı çekişmenin, çözüm sürecinde olumsuz anlamda etkili olduğuna dair ifade belirtmiştir.

Hükümetin çözüm sürecinde attığı adımları doğru buluyor musunuz sorusuna verilen cevabı cinsiyet dağılımına göre ele aldığımızda; kadınlarda %29,0 oranında kararsızım, %22,9 oranında doğru bulmuyorum cevabının verildiğini görmekteyiz. Erkeklerde ise dağılım,%12,2 oranında doğru buluyorum, %12,2oranında doğru bulmuyorum cevabı göze çarpmaktadır. Toplamda ise büyük oran %38,2 oranında kararsızım cevabı olarak verilmiştir. Bu bağlamda değerlendirecek olursak hükümetin çözüm sürecinde attığı adımların doğru olup olmadığı konusunda ankete katılanlar kararsız durumda kalmışlardır. Çözüm sürecini seçim yatırımı olarak görüyor musunuz sorusuna ise evet cevabının en fazla %42,7 oranla 21-25 yaş aralığında olduğunu görmekteyiz. Çözüm sürecini seçim yatırımı olarak görmeyenlerin oranı ise yine 21-25 yaş aralığında olmakla birlikte %20,6 ile ortaya çıkmıştır. Daha geç kuşak olan 16-20 yaş arasındaki nesil ise belki de yaşamadıkları güçlükleri de göz önünde bulundurarak, 21-25 yaş aralığına göre konuya daha farklı bakmakta ve yaklaşık %50 olarak fikirlerinde değişiklik göstermektedirler. Bu durum toplamda kendisini daha belirgin ortaya koymaktadır. Çözüm sürecini seçim yatırımı olarak görenlerin %26'sı 16-22 yaş aralığı iken, %42,7'si 21-25 olmuştur. En genel tercihe bakıldığında ise bütün yaş aralıklarının %68,7'si süreci bir seçim yatırımı olarak görmekteyken, %31,3'ü ise bunun samimi olduğunu ve seçim yatırımı olarak görmediklerini ifade etmişlerdir.

Siyasi ve Ekonomik Bulgular

Siyasetin ekonomiyi etkilediği günümüz dünyasında, ekonomik adımlar için nelerin gerekli olduğuna dair oldukça fazla tercih ifade edilebilir. Çalışmamızda sorduğumuz Kalkınma İçin Neler Gereklidir sorusuna bu bağlamda şu cevapları aldık. %24,6 ile devlet teşviki, %16,2 ile özel sermaye, %9,2 ile kalkınma ajansları kurulması, %3,8 ile AR-GE şirketleri, %6,9 ile halkın bilinçlenmesi, %6,1 ile girişimi tanınmış insanlarla başlatmak, %24,6 ile PKK korkusunu yenmek, %0,8 ile devletin varlığını hissettirmesi ve %7,7 ile konferanslar vermek. Cevaplara bakıldığı takdirde en fazla devlet teşviki ve PKK korkusunu yenmek ön plana çıkmaktadır. AR-

GE'ler yeni ürün, yeni üretim teknikleri, yeni bilgi ve yeni süreçlerin ortaya çıkarılması; toplum, kültür ve insan bilgisinin birikimini aktarmak için önemli yapılar (Işık-Kılınç, 2011: 17) olsa da, ankete katılanların temel tercihi devletin desteği ve şiddetin korkusundan kurtulmak olmuştur. Tabi ki bu tercihlerde, ankete katılanların bölgeden olması ve şiddet sarmalında yetişmeleri oldukça etkili olmuştur. Buna bağlı olarak sadece terörün kalkınma için engel olup olmadığı sorusunu sorduğumuzda %87,8 evet, %1,7 hayır ve %10,7 fikrim yok cevabını almıştık. Tabi bir de işin kimlik tarafı söz konusuydu, çünkü Kürt iş adamları yatırımlarını daha çok batıya götürmekte ve bölge bu yüzden daha az gelişmekteydi. Zaten Kürt iş adamları bölgeye yatırım yapıyor mu sorusuna %16 evet ve %61,8 hayır cevaplarını alınca durum daha da netleşmişti. Kürt iş adamları bölge adına yeterli yatırımı yapmamaktaydılar ve bunun sebebi yine PKK olarak gösterilmekteydi.

Çözüm sürecinin ekonomiye olan katkısını TÜSİAD dergisinden yaptığımız alıntıyla izah etmeye çalışmıştık. Biz de ankette buna benzer bir biçimde şu soruyu sorduk: Çözüm Süreci Kalkınmaya Katı Sağlar mı? Bu soruya aldığımız cevaplar %82,7 evet, %9,1 hayır ve %8,2 fikrim yok olmuştur. Bu tablo, bölge halkının genel düşüncesini yansıtmaktadır, çünkü şiddetin olmadığı bir ortamda yatırımların önemli oranda artacağına hemen herkes samimi bir şekilde inanmaktadır. Bu ifadelere bağlı olarak sorduğumuz çözüm süreci kalkınmaya nasıl katkı sağlar sorusuna verilen cevaplar ise %32,1 iş imkanları artar, %25,2 Kürt iş adamları memleketlerine geri döner, %3,8 yatırımlar kalıcı olur, %4,6 kalkınma ajansları daha etkin olur, %3,8 AR-GE'lerin sayısı artar, %30,5 devlete gücen artar olmuştur. Demek ki çözüm süreci hem devlete olan güvenin artmasına hem de ekonomik anlamda çeşitli tercihlerin olumlu olarak sonuçlanacağına işaret etmektedir. Bir de bu olumluluklarla birlikte çözüm sürecindeki temel eksiklikler nedir sorusuna verilen cevapları paylaşmak faydalı olacaktır. Bu soruya verilen cevaplar, %20,6 ile ekonomik çözümler iyi yansıtılamıyor, %35,1 ile çözüm sürecinde sadece PKK konuşuluyor, %3,1 ile sınır kapılarının açılması gündeme getirilmiyor, %18,3 ile yatırımlarda hala belirsizlik var ve %22,9 ile de süreç hala belirsizliğini koruyor cevapları alınmıştır. Bu sonuçlara bakıldığında çözü sürecinin hala ciddi problemlerinin olduğu görülmekte ve hala belirsizliğini koruyan başlıkların olduğu anlaşılmaktadır. Peki süreçte kalkınma bağlamında neler vurgulanmalıdır sorusunu sorduğumuzda ise bazı eksikliklerin giderilebileceğine dair işaretler şunlar olarak ifade edilmiştir: %22,1 çözüm süreci güvenilir olmalıdır, %9,9 süreç şeffaf olmalıdır, %6,3 sürdürülebilir bir süreçte işlemelidir, %8,4 insan odaklı olmalıdır, %21,4 tarafsız olmalıdır, %2,3 uzmanlık içermelidir ve %29 oranında cevap ise bütün şıkları içermektedir. Demek ki, çözüm süreci, güvenilir, şeffaf, sürdürülebilir, tarafsız, insan odaklı ve uzmanlık içeren bir anlayışa sahip olmalıdır.

Herhangi bir kalkınma projesinde yer aldınız mı sorusuna %33,6 evet, %66,4 hayır cevabını verildiğini görmekteyiz. Bu da, kalkınmada etkin bir rolün olmadığı anlamına gelmektedir. Bu oranlar, Kürt siyasi temsilcilerini tanımlayanlara göre ise şöyledir; Kürt siyasi temsilcisi Öcalan diyenlerin %19,1'i ve Demirtaş diyenlerin %11,5'i herhangi bir kalkınma projesine katılmıştır. Yine aynı isimleri temsilci olarak görenlerin %35,9 ve %18,3'ü ise herhangi bir kalkınma projesinde yer almamıştır. Yine bu tercihler paralelinde kalkınmaya en çok hangi parti katkı sağlar diye sorduğumuzda ise karşımıza %45,8 Ak Parti ve %47,3 HDP karşımıza çıkmaktadır. CHP'nin oranı ise %4,6'dır. Aylık gelir açısından konuyu değerlendirdiğimizde ise aylık gelir oranları yükseldikçe, çözüm sürecine katkı sağlayan partilerin AK Parti ve HDP olduğu daha da netleşmektedir. Örneğin, aylık gelir 0-500 tl arasında %0,8 AK Parti ve %0 HDP sürece katkı sağlarken, 501-1000 tl arasında aylık gelire sahip olanlarda bu oran %13,7 AK Parti ve %9,9 HDP olmuştur. Ayrıca gelir düzeyi arttıkça Kürt siyasetinin temsilcilerini anlama adına isimler daha net ön plana çıkmaktadır. Özellikle gelir düzeyi önemli kimlik elemanlarındandır (Topçu, 2011: 1053). Gelir düzeyinin artması sonucunda, Abdullah Öcalan ve Selahattin Demirtaş isimleri daha fazla pekişmiştir. Fakat en yüksek oran %55 ile Abdullah Öcalan olmuştur. Demek oluyor ki, Kürt hareketinde ya da Kürt sorunun da temel faktör gelirden ziyade kişinin sahip olduğu kimliğin nasıl sembolize

edildiğidir. Çünkü arka plan ve tarihsellik kişinin kimlik inşasında önemli bir pratiğe sahiptir (Yanık, 2013: 228). Demek ki, gelir yükseldikçe çözüm sürecine katkı yapan aktörler daha da netleşmektedir. Kürt Siyasetinin Temsilcileri Kimlerdir ve **Çözüm Süreci Kalkınmaya Katkı Sağlar mı** karşılaştırmasında Öcalan'ı benimseyenlerin %29,8'i, Demirtaş'ı benimseyenlerin %16,8'i evet cevabını vermişlerdir.

Kalkınmayla alakalı olarak yaş aralıklarına göre bölgenin neden kalkınmadığına dair tercihler ise şöyle ifade edilmiştir. Ankete cevap verenlerin yaklaşık %63,4'ünü temsil edecek oranla 21-25 yaş aralığında daha fazla karşılık bulmuştur. Bu yaş aralığında bölgenin neden kalkınamadığına dair cevapların oranı ise şöyledir; %6,9 oranında kişi PKK Sorunu, %7,6 kişi iş adamlarının gidişi, %15,3 oranında kişi devletin zaafı, %8,4 oranında kişi projelerin desteklenmemesi, %12,2 oranında kişi iş imkânlarının eksik tanıtımı, %5,3 oranında kişi yatırımın sadece batıya yönelik olmasını ve %7,6 oranında kişi ise bölgenin sürekli göç vermesini başlıca sebepler arasında göstermiştir. Yukarıdaki tabloya bakıldığı takdirde, HDP'siz Çözüm Sürecinin Olabileceğini Düşünüyor Musunuz ve Bölge Neden Kalkınamıyor değişkenlerini karşılaştırdığımız zaman HDP'siz Çözüm Sürecinin Olabileceğini Düşünüyor Musunuz sorusuna evet cevabını verenlerin %13,8 oranı ile ekonomik durumlar üzerine yoğunlaştığını, hayır cevabını verenlerin %13,7 oranı ile devletin zaafı ve %21,4 ile ekonomik durumlar üzerinde yoğunlaştığını, karasız olanların ise %5,3 oranı ile göç üzerinde yoğunlaştığını görebilmekteyiz. Yine bu tablo ile birlikte, bölgenin neden kalkınmadığına dair olan görüşlerin, HDP'siz bir sürecin olmaması gerektiği yönünde beyan belirttiklerini görebilmekteyiz. HDP, artık bölgede oldukça etkin bir siyasi partidir ve bu gücünü de yerel örgütlenmesinden almaktadır. Kalkınmanın yerelliği göz önüne alınırsa, HDP'nin kalkınmada oynayacağı rolün büyük olabileceğini ileri sürebiliriz.

Bütün bu analizlerle birlikte bir de PKK'nın üzerine düşen kimi sorumluluklarına dair bazı tutumları analiz edebilmek için şunlara yer vermenin önemli olacağını düşündük. PKK'nın çözüm süreci ve kalkınmaya katkı sağlayıp sağlayamayacağına dair bazı ifadelerin olduğunu görünce PKK kalkınmaya katkı sağlar mı sorusunu sorduk ve %12,2 evet, %70,2 hayır ve %17,6 fikrim yok cevabını aldık. Evet cevabını veren %12,2'lik kesime nasıl katkı sağlar sorusunu sorduk ve %12,5 silahları bırakarak, %37,5 ekolojik çevre anlayışını benimseyerek ve %50 ise Kürt iş adamların yeniden bölgeye çağırarak cevaplarını aldık. Ekolojik anlamda Bookchin'inekoloji söylemlerini (Bookchin, 2014) savunan PKK, az da olsa bir umut olarak kabul edilmektedir. Bu etkinin yaş aralığına bakıldığında ise karşımıza hem evet hem de hayır cevabıyla 21-25 yaş aralığı çıkmaktadır.

Özellikle Doğu ve G. Doğu bölgesinde geçmişten beri süregelen bir güvensizlik ortamı oluşmuş ve bu ortam devletle de ilişkilendirilmiştir. Yurttaşlar, devlet kurumlarının devlet ve kendi yararlarına kullanıldıklarına inandıklarında güven ortamı oluşmaktadır (OECD, 2000: 19). Bu bağlamda sorduğumuz devletin yatırım yaptığına inanıyor musunuz sorusuna %32,1 evet, %52,7 hayır ve %15,3 fikrim yok cevabını vermiştir. Bu durum da, bölgede hala bir güvensizlik olduğunun göstergesi sayılabilir. Ve son olarak, ankete katılanların kalkınma ile alakalı haberleri nerelerden öğrendiğine dair sorduğumuz soruda %7,6 ulusal medya aracılığıyla, %33,6 yerel medya aracılığıyla, %30,5 sosyal medya aracılığıyla, %19,1 çevremdekiler aracılığıyla, %6,9 Kalkınma ajanslarının sitelerin aracılığıyla ve %2,3 konferans ve fuarlar aracılığıyla cevaplarını vermişlerdir. Bu da şu anlama geliyor ki, kalkınmaya dair haberler en fazla yerel medya ve sosyal medyadan öğrenilmektedir.

SONUÇ

Çözüm süreci ve bölgesel kalkınma ilişkisi her ne olursa olsun Türkiye için oldukça önemlidir. Çünkü ülkemiz uzun bir süredir çatışmasız ortamda yaşamını devam ettirmekte ve bölgeye çeşitli yatırımlar gelmektedir. Çatışmanın olmadığı bir zeminde kullanılan diyalog

yöntemleri tıkanmamalı ve devam ettirilmesi için her iki tarafında üzerine düşmesi gerekeni yapmada diretilmelidir. Çalışmamızda görüldüğü gibi çözüm sürecine yönelik oldukça umutvari tutumlar söz konusudur ve bu tutumlar kalkınma adına oldukça önemli analizlerin yapılmasını sağlamıştır. Anketler yapılırken bazı görüşmelerde ve sohbetlerde, çözüm sürecinin mutlaka devam ettirilmesi gerekliliği sözlü bir biçimde defalarca dile getirilmiştir. Bölge insanı artık çatışma ve kaos ortamında bıktığı için hem hükümetin hem HDP'nin hem iş dünyasının hem de PKK'nın, sürecin bozulmaması adına birbirlerini dinlemeleri ve ortak bir konsensüs sağlamaları gerekmektedir. Her ne kadar PKK, devlet karşısında illegal bir yapı olarak kabul edilse de, şunu görmezden gelmemeliyiz. PKK, artık önemli bir olgudur ve Kürtler için eskisinden daha fazla bir önem arzetmektedir.

Yapılan analizler neticesinde;

–Cinsiyet ile gençlerin kendilerini yakın buldukları siyasi kimlik, önemli gördükleri kimlik ve üniversite kavramını tanımlamalarına etki etmektedir;

–Kürt sorunun çözümünde hükümete önemli bir görev düştüğü üzerine hemfikirdir;

–Çözüm sürecinin özgürleşme, demokrasiye katkı ve kalkınma adına düşünceler ön plandadır;

–Çözüm süreci ve bölgesel kalkınmada kilit noktada olan partiler AK Parti ve HDP olarak görülmekte, bundan dolayı çözüm sürecinin yürütülmesi AK Parti ve HDP ile ilişkilendirilmektedir;

–Öğrencilerin Kürt sorunun onlara ne ifade etiği sorusunun değerlendirmesi; daha çok özgürlük, bağımsızlık, barış, vb. şeylerle ilişkilendirdikleri görülmektedir;

-Kürt siyasi temsilcisi kimdir sorusunun değerlendirmesine baktığımızda öğrencilerin büyük bir kısmı Abdullah Öcalan ve Salahattin Demirtaş'ı görmektedir ve ilginç olan bu tercihleri yapan kişiler sürecin, kalkınma için oldukça önemli olduğu üzerinde durmuştur;

-bölgesel kalkınma için devletin yükü oldukça ağır görünmektedir, devlet önce güven ortamını sağlamalı, bölge halkı devlete güvenmeli ve teşviklerin devlet aracılığıyla yapıldığı halk muhakkak anlatılmalıdır;

-Kürt iş adamları artık bölgesel anlamda adımlar atmalı ve kalkınmaya ciddi destek sağlamalıdır;

Kalkınma ajansları ve AR-GE şirketleri, çözüm süreciyle birlikte sayılarını arttırmalı ve projelerini yerel medya üzerinden duyurmalıdır;

-Ve belki de en önemli sonuç, hiçbir şekilde çözüm sürecinden vazgeçilmemeli, oluşturulan bu güven ortamında devlet muhakkak ciddi adımlar atmalı, yatırımlar yapmalı ve Kürt iş adamlarına öncelik sağlamalıdır;

Böylelikle hipotezlerimizin hepsi doğrulanmıştır ve çözüm sürecine yönelik vurgunun kalkınma ile birlikte arttırılması gerekliliği önem kazanmıştır. Çatışmasızlık ortamında gerçekleştirilen veya oluşturulan bu çalışmaya,çatışmaların çok yoğunlaştığı ve çözüm sürecinin askıya alındığı ya da ortadan kaldırıldığı bugünden bakıldığında çözüm sürecinin yeniden oluşturulmasının barış ve kalkınma açısından ne kadar elzem ve önem arzettiği de ayrıca bilinmelidir. Bugün ki mevcut durum bu çalışmanın ayrıca önemini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Aalerud, Kari, 2004, FromResearchUniversityto Business Enterprise? TheSignificance of IntellectualPropertyProtectionStrategiesWhenSciencebecomes Commerce, Master of Philosophy in HigherEducation, University of Oslo, September.

Açıkalın, Oya, Saltık, Ahmet, 2007, "Kalkınmada Yeni Kavram ve Stratejiler", Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 1, s, 5-27.

Araz-Takay, B., Arin, K.P., Omay, T. 2009, "TheEndogenousAndNon-Lin earRelationshipBetweenTerrorismAndEconomicPerformance: TurkishEvidence", DefenceandPeaceEconomics, 20(1), pp, 1-10.

Baker, David, Mc, A, ,2014, "TheEffects of Terrorism on the Travel andTourismIndustry", TheEffects of Terrorism on the Travel andTourismIndustry, Vol: 2 , pp, 58-67.

Bookchin, Murray, 2014, Ekolojik Bir Topluma Doğru, çev: Abdullah Yılmaz, Sümer Yayınları İstanbul.

Büyüköztürk, Şener, 2004, Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı, Pegem Yayınları, Ankara.

Cook, R.L., McCleary, K.W., 1983. "Redefiningvacationdistances in consumerminds", Journal of Travel Research 22 (2), pp, 31–34.

Cragin, Kim-Chalk, Peter, 2003, Terorismand Development, RAND Published, Santa Monica.

Çetin, Murat, 2007, "Bölgesel Kalkınma ve Girişimci Üniversiteler", Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1, s, 217-238.

D'Amore, L. J., and T. E. Anuza (1986). "International Terrorism: Implicationsand Challenge for Global Tourism." Business Quarterly, 4 (November): pp, 20-29.

Enders, Walter- Sandler, Todd, 2008, "EconomicConsequences of Terrorism in DevelopedandDevelopingCountries: An Overview", Terorism, Economis Development andPoliticalOpennes, ed: Philip Keefer-Norman Loayza, Cambridge UniversityPress, pp, 17-47.

Gökçe, Birsen, 1988, Toplumsal Bilimlerde Araştırma, Savaş Yayınları. Ankara.

Gries, Thomas,vediğ., "CausalLinkagesBetweenDomesticTerrorismandEconomicGrowth", web: http://groups.uni-paderborn.de/fiwi/RePEc/Working%20Paper%20neutral/WP20%20-%20_2_0_09-02.pdf, erişim: 21.06.2015.

Işık, Nihat-Kılınç, Efe Can, 2011, "Bölgesel Kalkınma'da Ar-Ge ve İnovasyonun Önemi: Karşılaştırmalı Bir Analiz", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Ekim, 6(2), ss, 9-54.

Jongerden, Jost-Akkaya, Hamdi, 2012, PKK Üzerine Yazılar, Vote Yayınları, İstanbul.

Karasar, N, 2000, Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayıncılık, Ankara.

Karataş, Y. Yılmaz, 2011, Demokratik Barışçı Çözüm ve Kürt Sorunu, Evrensel Basım Yayım, İstanbul.

Kaya, Abdülcelil, 2013, Ulus İnşa Sürecinde Etnik Partiler: SeanFein ve BDP, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler anabilim Dalı, Ankara.

Kaya, Vedat-Uğurlu, Süleyman, 2014, "Demokratik Çözüm Sürecinin Ekonomik Bekleyişler Üzerindeki Etkisi: Ağrı İli Örneği, Mayıs 2013", EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 18 Sayı: 60, ss, 211-222.

Keleş, Ruşen, 1976, Toplum Bilimlerinde Araştırma ve Yöntem, TODAİE, Ankara.

Kirişçi, Kemal, 2011, Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi, Yurt Yayınları, İstanbul.

Kongar, Emre, 2015, "Ekonomik Büyüme ve Kültürel Kalkınma", web: http://www.kongar.org/makaleler/mak_mi.php, erişim: 20.07.2015.

Kümbetoğlu, Betül, 2008, Sosyoloji ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma, Bağlam Yayınları, İstanbul,

Larobina, M., Pate, R. 2009, "TheİmpactOfTerrorism On Business", TheJournal of Global Business Issues, 3(1), pp, 147-155.

Nas, Zekeriya, 2006 Üniversitelerin Kent Kültürüne Etkileri, Kültür Yayınları, Ankara.

OECD, 2000, Trust in Government: EthicsMeasures in OECD Countries, France.

Özcan, Hekimoğlu Süleyman, 2012, Kürt Sorunu Anatomisi, BRT Yayın Grubu, İstanbul.

Özer, Ahmet, 2013, 100 Soruda Kürt Sorunu, , Hemen Kitap Yayınları, İstanbul.

Palabıyık, Âdem-Koç, Yunus, 2013, "Üniversite Gençliğinin Toplumsal ve Siyasal Sorunlara Bakışı: Muş Alparslan ve Bitlik Eren Üniversitesi Öğrencileri Örneği", ESOSDER, Sayı: 39, Cilt: 11, s, 322-346.

Raza, Syed, Ali-Jawaid, Tehseen, 2013, "Terrorismandtourism: A conjunctionandramification in Pakistan", EconomicModelling, 33, pp, 65-70.

Sencer, Muzaffer, 1989, Toplumbilimlerinde Yöntem.Beta Basım, İstanbul.

Topçu, Deniz, K., 2011, "Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği", Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt: 8, sayı: 2, s, 1048-1072.

TÜSİAD, 2013, "Çözüme Yatırım ve Bölgesel Kalkınma", TÜSİAD Görüş Dergisi, Sayı: 79.

Usta, M. Emin-Karadeniz, Sıtkı, 2007, Sosyal Hareket Sosyolojisi Bağlamında PKK, Tezkire, Sayı: 46-47, Ocak, Haziran.

Yanık, Celalettin, 2013, "Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi", Kaygı Felsefe Dergisi, Sayı: 20, s, 225-237.

Yumuş, Akın, 2011, Kalkınma Planları Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Anlayışının Ekonomik, toplumsal ve Siyasal Boyutları, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara.

ÇANAKKALE İLİNİN SANAYİ ENVANTERİ VE KÜMELENME POTANSİYELİ

The Industry Inventory and Cluster Potential of Çanakkale Province

Kadir BAŞER[1]

ÖZET

Küreselleşen dünyada az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin en temel sorunlarının başında ekonomik kalkınma ve bölgeler arası gelişmişlik çarpıklığı gelmektedir. Gelişmiş olan ekonomilerde bölgeler arası gelir farklılığı nispeten az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre daha azdır. Türkiye'yi de bu açıdan değerlendirdiğimizde bu dengesizliği açıkça görebiliriz. Çanakkale Marmara Bölgesi'nde olmasına rağmen bu bölgeye ait gelişmişliğin altında kalmıştır. Ekonomisi daha çok tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. TÜİK 2011 verilerine göre Türkiye'de cari fiyatlarla tarımın payı %9 iken Çanakkale için bu pay %22'dir. Sanayinin payı %23 ve hizmet sektörünün payı %65'dir. Kişi başına gayri safi katma değer 8.954 dolar iken bu rakam Türkiye için 9244 dolardır. Türkiye ortalamasının altında bir katkı sağlanmıştır. Bunu arttırmak için eldeki kaynakların iyi bir tespiti ve ona göre de yeni bir kalkınma planı yapmak gerekir.

Bu çalışma ile önce Çanakkale'de var olan sanayi tesislerinin envanterinin ortaya çıkarılması sağlanmaya çalışılmıştır. Bunları elde etmek için Sanayi ve Bilim Teknoloji Bakanlığı verilerinden yararlanmanın yanında Çanakkale genelinde 984 adet değişik büyüklükteki işletme ile yüz yüze görüşülerek elde edilen verilerden yararlanılmıştır[2]. Bu araştırmaya göre işletmelerin %34'ü merkezde bulunmaktadır. Firmaların %59'su yatırımlarını kendi öz kaynaklarıyla yapmaktadır ve % 60'ışahıs işletmesidir. İşletmelerin %51,2'si ürünlerini kendi markalarıyla satmakta, ana faaliyet konuları içinde en çok çalışan sayısı süt ürünleri faaliyeti alanında, genel olarak çalışanlarım %81,3'ü erkek %18,7'si kadınlardan oluşmaktadır. Araştırmaya tabi tutulan firmaların ancak %88,9'u ihracat yapmamakta, %86'ü kümelenmenin ne olduğu konusunda bir bilgileri bulunmamaktadır.

Araştırma sonucunda şunlara ulaşılmıştır. Faaliyet alanlarına bakıldığında süt ürünlerinde ve zeytinyağı üretiminde kümelenmenin mümkün olduğudur. Ancak üreticilerin bu konuda yeterince bilgisinin olmaması, şahıs şirketlerinin fazla olması, kurumsallığın az olması, aile şirket anlayışının olması, bunu sağlayacak güvenilir kurumsal bir yapının olmayışı en büyük engel olarak görülmektedir.

1 Yrd. Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, kbaser@comu.edu.tr, Çanakkale,

2 Yapılan bu çalışmada benim de araştırmacı olarak görev aldığım "Çanakkale İlinde Sanayi Envanterinin Oluşturulması, İl Sanayisinin AR-GE Yenilikçilik ve Kümelenme Potansiyelinin Araştırılması Projesi" konulu projede elde edilen anket verilerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler:*Kümelenme, Ekonomik Büyüme, Kalkınma, Çanakkale Sanayii*

ABSTRACT

At the beginning of the basic problems of the underdeveloped and developing countries in the globalised world are the economic development and distortion of inter - regional development. The inter-regional income differences in the developed economies are relatively less than in the underdeveloped and developing countries. Considered Turkey from this point, we can clearly see that imbalance. Although Çanakkale is located on the Marmara Region, it has remained below the average development of this region. Its economy is based on the agriculture and animal husbandry. According to TUİK data in 2011, while the share of agriculture at current prices was 9 %, that was 22 % for Çanakkale. At the same time, the proportion of industry was 23 % and the proportion of service sector was 65 % respectively. The gross value added per person was $ 8.954, whereas it was $ 9244 for Turkey. It has been provided a contribution under the Turkey's national average. In order to increase it, there should be done a good identification of available resources and in accordance with this situation, there ought to be done a new development plan.

With this study, first of all, it has been tried to discover the inventory of existing industrial facilities in Çanakkale. In order to get this information, the data of the Ministry of Science, Industry and Technology has been used. Additionally, by negotiating face to face with 984 different size of operating units in Çanakkale, information has been collected. According to this research, 34 % of the industrial enterprises has situated in the centre of Çanakkale. 59 % of these companies make investment with their own resources and 60 % of them are individual business. 51,2 % of these businesses sell their products with their own brand, the most numbers of employees in the main business areas are in the field of dairy products. The men employees comprise of 81,3 % these firms, while women are 18,7 %. Only 88,9 % of them do not export, and 86 % of them have no information about what the cluster is.

At the end of the research, these results have been reached. If we look at the business areas in terms of the dairy products and olive oil production, there is a cluster possibility. However, as the manufacturers have not enough information about that point, more of them are individual company, there is less institutionalism in this area and lack of understanding of the family company, and there is no reliable institutional framework that will allow this situation, it is seen as the biggest obstacle.

Keywords:*Cluster, Economic Growth, Development, the Industry of Çanakkale*

GİRİŞ

Çanakkale İli topraklarının büyük bir kısmı Marmara Bölgesi sınırları içerisinde kalmasına rağmen ekonomik gelişmesine sağlayamamış illerden birisidir. 2014 rakamlarına göre nüfusunun %53'ü il ve ilçe merkezlerinde %47'si köy (Çanakkale Valiliği, 2015) beldelerde yaşamaktadır. Ekonominin temelleri tarım ve hayvancılığı dayanmaktadır. Sanayide çalışanların toplam istihdama oranı 2011 rakamlarına göre %19, 3'tür. Bu oran Türkiye sanayi değerlerinin altındadır. Tarımda çalışanların toplam istihdam içindeki payı ise %36,3'tür. Bu değer Türkiye ortalamasının üstündedir. Türkiye'de cari fiyatlarla tarımın payı %9 iken Çanakkale için bu pay %22'dir. Sanayinin payı %23 ve hizmet sektörünün payı %65'dir. Kişi başına gayri safi katma değer 8.954 dolar iken bu rakam Türkiye için 9244 dolardır. (TUİK: Çanakkale 2013, s.9). Aynı dönemde Türkiye genelinde tarımın payı %23, 6. sanayinin payı %26,4 tür. (TUİK: 2015)

Ekonomik kalkınma ve büyüme sürecinde tarımın payının azaltılarak sanayinin payını arttırmak temel politikalardan birisidir. Son yıllarda Çanakkale'de tarıma dayalı sanayi gelişme sürecine girmiştir. Bölgesel kalkınmayı sağlayacak alt politikalardan birisi de aynı alanda faaliyet gösteren firmaların kümelenme olanaklarının ortaya konmasıyla sağlanmaya çalışmaktır.

Bu çalışmanın amacı Çanakkale ilinin sanayi işletmelerinin yapısı, kümelenme potansiyeli ortaya koymaktır.

1-KÜMELENME

Küreselleşen, rekabetin yıkıcı bir hal aldığı dünyada yerel ve bölgesel kaynakların etkin kullanılmasını gerçekleştirmek daha önemli hale geldi. "Global düşün yerel hareket et" anlayışının yansımasını kümelenmede görmek mümkündür. 1990'lı yıllardan itibaren kümelenme kavramı bölgesel ve yerel kalkınma çabalarının yeni bir yolu olarak görülmeye başlanmış, bu yönde politikalar oluşturulmaya başlanmıştır.

Kümelenmeyi ilk ele alan kişilerden olan M.E.PORTER kümeyi birbirleriyle bağlantılı ve ilişkili, rakip, tamamlayıcı yönü olan işletmelerin coğrafi olarak birbirine yakın gruplar olarak tanımlamaktadır. (Porter, 2000, s.254) Kümelenme anlayışının ilk bazı temellerini iktisatçı D.Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nde de görmek mümkündür. Bu teorinin temelinde belirli alanlarda uzman ekonomilerin o konularda uzmanlaşması ihtiyacı olan diğer malları başka ülkelerden alınmasını önerir.

Kümelenmeyi K.Ardıç ve S.Yiğit şöyle tanımlamaktadır: "Küme. Mekânsal olarak yakın konumda olan dikey ve yatay olarak ilişkili sektörlere ait işletmeler ve sektörle ilgili diğer kuruluşların (eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları, kamu kuruluşları gibi) ilişki içinde oldukları coğrafi bir alandır." (Ardıç ve Yiğit: 2013, s.39)

Kümelenme işletmeler arası rekabet üstünlüğünü bir yaklaşım olarak şirketleri birbirlerini ortadan kaldıran bir yapı olarak değil, birbirlerini tamamlayan halkalardan biri olarak görmektedir.(Eraslan vd. 2015, s.3)

Birbirlerini tamamlayan veya rekabet eden işletmelerin belirli coğrafi bölgelerde toplanması gerek o firmalar açısından gerek ise o bölgenin ekonomik gelişimini sağlaması açısından birçok avantajlar sağlamaktadır. Bunların bazıları;

-İşletmelerin belirli alanlarda uzmanlaşmasını arttırmaktadır.

-İnovasyon gelişimi hızlandırmakta, işletmeler arası bilgi paylaşımını arttırmaktadır.

-Ulaşım, üretim ve pazarlama maliyetlerini azaltmaktadır.

-Altyapı tesislerinin daha ekonomik ve daha profesyonel gerçekleştirilmesini kolaylaştırmaktadır.

-İşgücü temin edilmesi daha kolay hale gelmektedir.

-Kümelenmenin oluştuğu coğrafi alanda sinerji oluşması yeni işletmelerin gelmesine teşvik etmekte bu da o bölgenin diğer bölgelere göre daha hızlı gelişmesine sağlamakta, bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmektedir.

Kümelenme bilgi akışkanlığını hızlandırarak işletmelerin daha esnek davranabilme olanağını kazandırmaktadır.(Hobikoğlu ve Deniz: 2011, s.233)

Kümelenmenin işletmelere sağladığı olumlu katkıların en güzel örneklerini otomotiv sektöründe mal ve hizmet üreten sanayi kollarında görmek mümkündür. Türkiye'de bu sektörün Bursa-Kocaeli-Sakarya bölgelerinde daha yoğun olarak faaliyette bulunuyor olmalarının temel nedenlerinden bazıları yukarıda belirtilen nedenlerdendir.

2-ÇANAKKALE SANAYİ İŞLETMELERİNİN YAPISI VE KÜMELENME ANLAYIŞINA YAKLAŞIMI

a)Sanayi işletmelerin Çanakkale İli Dağılımı

Yapılan bu araştırmada Çanakkale ili sınırları içerisinde faaliyette bulunan 984 sanayi işletmesine ulaşılmıştır. Firmaların ilçelere göre dağılımı aşağıdaki tablodaki gibi gerçekleşmiştir. Ele alınan sanayii işletmelerinin en yoğun olduğu üç yerleşim yeri sırasıyla %35'lik kısmı Çanakkale Merkezde, %17,5' Biga ve % 13,9 u Çan'da bulunmaktadır.

Tablo 1:Çanakkale Sanayi İşletmelerinin İl İçi Dağılımı

İlçenin Adı	Firma Sayısı	İl İçi Dağılım %	Nüfusu (Bin)-2014 Yılı
Çanakkale Merkez	344	35	155.657
Biga	172	17,5	86.453
Çan	137	13,9	49.299
Ezine	79	8	32.962
Gelibolu	68	6,9	44.851
Ayvacık	61	6,2	32.187
Bayramiç	36	3,7	29.870
Yenice	24	2,4	33.945
Lapseki	21	2,1	25.987
Eceabat	21	2,1	9.151
Gökçeada	12	1,3	8.644
Bozcaada	9	0,9	2.754
Toplam	984	100	511.790

b) Sanayi İşletmelerin Faaliyet Konularına Göre Dağılımı:

İşletmeler faaliyet konuları anket ile dokuz kategoride değerlendirilmiştir. Buna göre toplamda 316 firma bu soruya ankette yanıt vermiştir. Gıda ve mobilya sektörü en ön planda olan faaliyet konularını oluşturmaktadır.

Şekil 2: Faaliyet Konularına Göre Dağılımı

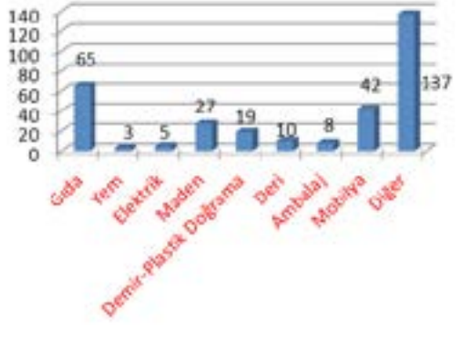

c)İşletmelerin Hukuki Yapısı

Firmaların Türk Ticaret Kanununa göre hukuki durumları değerlendirilmiştir. Buna göre ele alınan sanayicilerin % 60,8 gibi büyük bir kısmı şahıs işletmelerinden oluşmaktadır. Geriye kalan %39,2'lik kurumsal işletmelerin %27,7 sini limited yapılı işletmeler oluşturmaktadır. Bu durum sanayii işletmeleri arasında kurumsallaşmanın fazla olmadığını göstermektedir.

Şekil 3: Sanayi İşletmelerinin Hukuki Yapısı

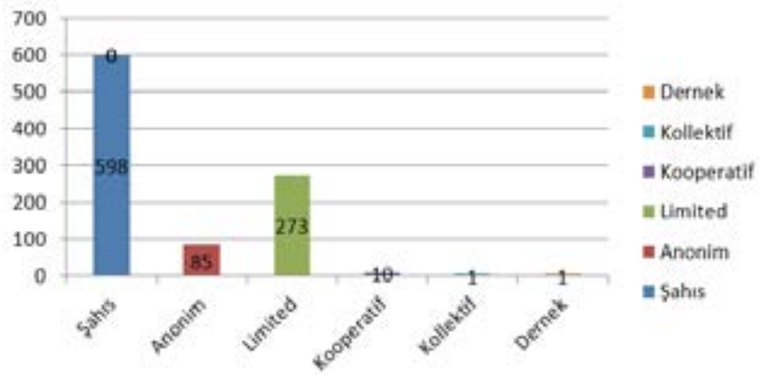

d)Sanayi İşletmelerin "Aile Şirketi" Durumu:

İşletmeler aile şirket ile ilgili soruya 264 firma yanıt vermiş ve bunların 91'i (%34,5) aile şirketi olduğunu 173'ü (%65,5) bu yapıda olmadığını belirtmiştir. Aile şirketlerinin 42'si şahıs, 39'u limited işletmesidir.

Şekil 4: İşletmelerin "Aile Şirketi" Durumu

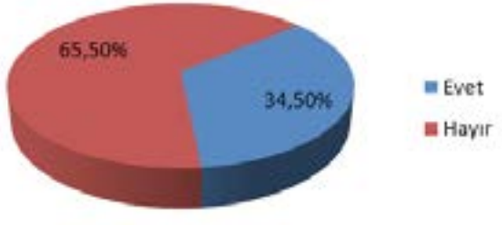

e) Yatırımların Finans Kaynakları

"Yatırımlarınızı Nasıl Finanse Ediyorsunuz" sorusuna 252 işletme yanıt vermiş, bunların 147'si öz kaynakla ile 105'i kredi ve borçlanma ile gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Öz kaynak ile yatırım yapanların 81'i şahıs işletmesidir.

Şekil 5: İşletmelerin Yatırım Finans Kaynakları

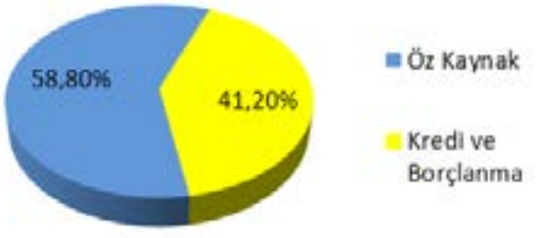

f)İşyeri Mülkiyet Durumu

Sanayi işletmelerin faaliyette bulunduğu mülkiyet durumuna bakıldığında 265 firma bu soruya yanıt vermiştir. Bu firmaların 156'sı kendi mülkiyeti üzerinde faaliyette bulunmakta, 109'su kirada bulunmaktadırlar. Şahıs işletmelerinden 82, limited işletmelerinden 53, anonim işletmelerinden 14, kooperatiflerden 7'si kendi mülkiyeti üzerinde faaliyette bulunmaktadır.

Şekil 6: İşletmelerin İşyeri Mülkiyet Durumu

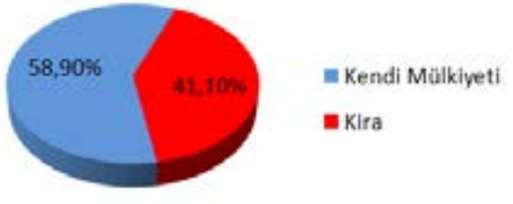

g)Üretim Yöntemi

Üretim şekillerine bakıldığında 36'si (%14,1) seri üretim, 13(%5,1) parti üretim, 179(%69,9) siparişe göre üretim, 28(%10,9)karma üretim yöntemi tercih etmektedirler.

Şekil 7:Firmanın Üretim Yöntemi

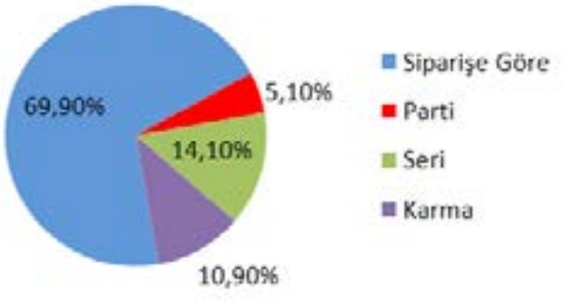

h) Marka ve Patent Sahipliği

Sanayi kuruluşlarından 217 firma bu soruya yanıt vermiş bunlardan 15'inin kendine ait tescilli patenti var ve 110 firma kendi markası altında üretim faaliyetini sürdürmektedirler.

Şekil 8: Patent Sahipliği
Şekil 9: Marka Sahipliği

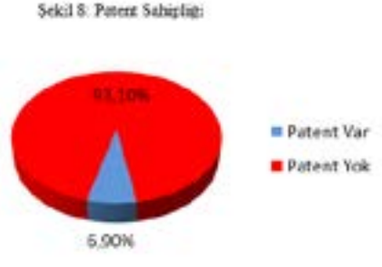

i)Çalışanların Cinsiyet Dağılımı

Sanayi kuruluşlarından 466 firma bu soruya yanıt vermiş, bunlardan 87 tanesinde toplam 1304 kadın çalışan bulunmakta (% 18,7), ortalama her firmada 15 kadın çalışmaktadır. Firmaların % 81,3 gibi büyük bir kısmında sadece erkekler istihdam edilmektedir.

Şekil 10: Çalışanların Cinsiyet Durumu

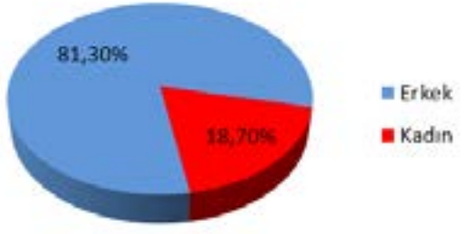

j) Yöneticilerinin Eğitim Durumu:

Yöneticilerin eğitim durumu ile ilgili 267 firmanın vermiş olduğu yanıtta, ilköğretim mezunu 120 kişi(%44,9), lise mezunu 74(%27,8) kişi, üniversite mezunu 63(%23,6) kişi ve lisans üstü mezun ise 10(%3,7) kişidir. İlkokul mezunu olan firma yöneticilerin 86 kişi şahıs işletmelerinde görev yapmaktadırlar. Anonim şirketi yöneten ise 3 kişidir. İşletmeleri yöneten büyük bir kesim yöneticinin ilköğretim ve lise mezunu olduğu görülmektedir.

Şekil 11:Yöneticilerin Eğitim Durumu

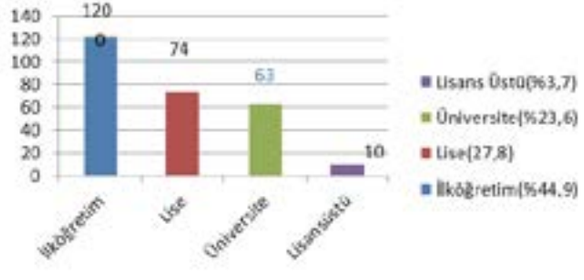

k)Sanayi İşletmelerin İhracat Potansiyeli

İhracat ile ilgili soruya 253 firma yanıt vermiştir. Buna göre 225 firma (%88,9) ihracat yapmamakta, 13 firma (%5,2) doğrudan, 15 firma (%5,9) dolaylı ihracat yapmaktadır. Doğrudan ihracat yapan firmaların yalnız 1'i, dolaylı ihracat yapan firmaların 10' şahıs işletmesidir. Bu durum ihracatta tüzel kişilerin daha yatkın olduğunu göstermektedir. Genel anlamda ise Çanakkale işletmelerinin ihracat potansiyeli azdır.

Şekil 12:İşletmelerin İhracat Potansiyeli

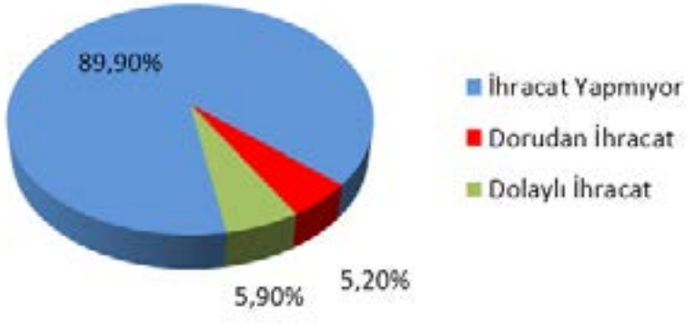

l)Sanayi İşletmelerin Kümelenme Potansiyeli

Firmaların kümelenme eğilim ve potansiyellerini belirlemek amacı ile üç soru sorulmuştur. Bu sorulardan " Kümelenme ve kümelenme desteğinden haberdar mısınız" sorusuna 235 firma yanıt vermiş bunlardan 33' (%14) evet, 202(%86) hayır yanıtını vermiştir. Hayır nedeni olarak bilgi eksikliğini göstermişlerdir. "Kümelenme oluşumu içerisinde yer almak ister misin" sorusuna 226 firma yanıtlamış, bunlardan 143(%63,2) firma evet 83(%36,8) hayır yanıtını vermiştir. "Kümelenme hakkındaki toplantılardan haberdar olmak ister misiniz" sorusuna 233 firma yanıt vermiş, bunlardan 161'i evet, 72'si hayır yanıtını vermiştir. Çanakkale'deki sanayicilerin kümelenme konusunda yeterli bilgi birikimi olmadığı ancak bu konuda bilgi edinmeye de açık oldukları görülmektedir. İlde kümelenme potansiyeli olarak görülen temel sektörlerin başında tarım ve hayvancılık, bunun alt sektörü olarak da süt ve süt ürünleri ve sıvı-katı yağ alanı gelmektedir. Bu durumu aşağıdaki coğrafi konumlandırma haritasında görmek mümkündür.

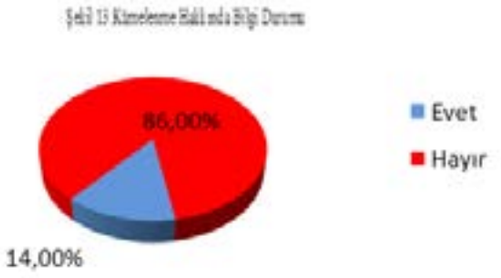

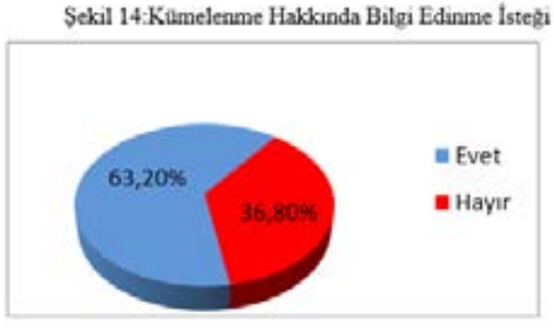

Harita 1: Süt Üreticilerinin Coğrafi Konumu

Kaynak: http://185.85.190.109:2626/harita/index.php

Harita 2: Sıvı-Katı Yağ Üreticilerinin Coğrafi Konumu

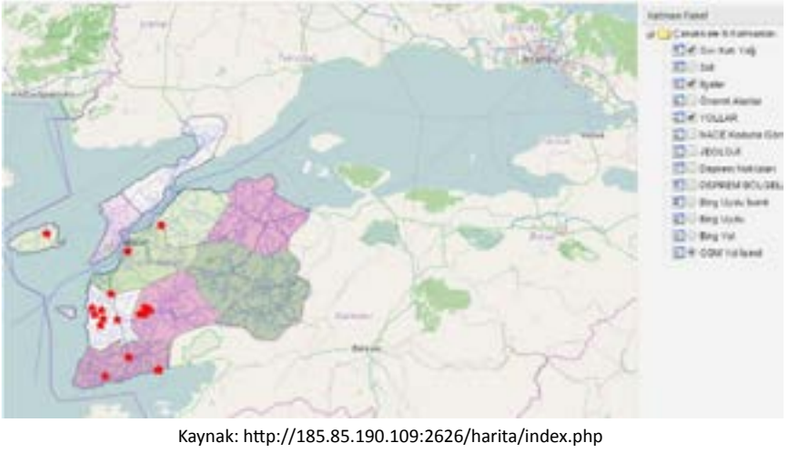

Kaynak: http://185.85.190.109:2626/harita/index.php

SONUÇ

Çanakkale sanayileşmesini gerçekleştirememiş, ekonomik gelişmesine sağlayamamış bir ekonomik yapıya sahip olması nedeni ile yeni yaklaşımlara açılmak zorundadır. Tarım ve hayvancılığın gelişme potansiyeline sahip yapısı ile bu alanda tarım dayalı sanayileşme politikasını öncelik vermelidir. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan işletmeler ve buna bağlı oluşan sanayi dallarında faaliyette bulunan işletmeler küçük ve orta yapılı işletmelerdir. Bunların tek başlarına büyüme ve istihdama arttırma politikalarına uygulamaları mümkün değildir. Bu alanda kümelenmeyi gerçekleştirmek bölgesel kalkınmayı olumlu katkıda bulunacaktır. Kümelenme konusunun işletmeler tarafından yeterince bilinmemesi nedeniyle önce bu konu sanayicilere ve bunlarla ilişkili yatay ve dikey kişi, kuruluş ve kurumlarla birlikte ele alınmalı, bilgilendirme yapılmalı, yeni bir örgütlenme yoluna gidilmelidir. Özellikle süt ve süt ürünleri üreticileri Ezine ilçesi merkez esas alınarak bu alanda ilk önce ele alınabilecek temel faaliyet alanını oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Ardıç,K. Ve Yiğit S.(2013), Kümelenme ve Kümeye Özgü Kaynakların Belirlenmesi. *Sakarya Üniversitesi İşletme Bilim Dergisi, Cilt 1, Sayı1, s.39*

Çanakkale Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü(2015), http://185.85.190.109:2626/harita/index.php, Erişim: 01.09.2015)

Çanakkale Valiliğin (2015), http://www.nufusu.com/il/canakkale-nufusu, Erişim: 24.08.2015

Çanakkale Valiliği(2015), http://www.canakkale.gov.tr/tr/canakkale-rehberi/canakkale/nufusu, Erişim: 30.08.2015)

Eraslan, İ.H., Çağrı, C., Yüksel,A. (2015), Kümelenme Yaklaşımın Kavramsal Tanımı: Sistem ve Sistemlerin İşleyişiAçısından Bir Değerlendirme, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler*

Enstitüsü Dergisi,Cilt 5, Sayı 9/Bahar, s.3

Hobikoğlu, E. Ve Deniz, M.H.(2011), Kümelenme Modeli ve Politikaları ve Rekabet İlişkisi. İnternational Conference on Eurasian Ekonomies. S.233

Porter, M.E.(2000), Locations, Clusters, and Company Strategy. *The Oxford Handbook of Ekonomic Geoprephy,*Oxford University Press

Türkiye İstatistik Kurumu(2013), Seçilmiş Göstergelerle Çanakkale

Türkiye İstatistik Kurumu(2015), http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/ yayinrapor /HIA_2013.pdf , Erişim: 27.08.2015

İRAN ÜLKESİ İLLERİN KENTSEL ALANLARININ SOSYO-EKONOMİK AÇIDAN GELİŞMİŞLİĞİNİN İRDELEMESİ

Analysis Of The Socio-Economic Inequalities In Urban Areas In Iran

Mortaza MORADİ[1]

Bu çalışmada İran ülkesinin illerinin kentsel alan bazında sosyoekonomik gelişmişliğinin düzeyini sıralamak ve gelişme ve gelişmemek nedenlerini irdelemeye çalışacaktır.

İllerin kentsel alanlarına göre yapılacak sosyoekonomik gelişmişlik düzeyini araştırmalar için gerekli olan bilgilerin yeterli düzeyde elde edilmesinin zorlulukları bilinmektedir. İller arası gelişmişlik farklılıkları tüm dünyada olduğu gibi İran ülkesinde de gözlemlenmektedir. Araştırmada İran ülkesi İllerin kentsel alanlarını gelişmiş, orta gelişmiş ve az gelişmiş iller olarak bu üç düzey de sınıflandırıldı. Bu araştırmada 54 boyutlu sosyoekonomik endeksleri, Sağlık, Kültürel ve Eğitimsel, Ekonomi, Sağlık, Konut ve Altyapı ve Spor başlıkları altında ele alarak, 1986, 1996, 2006 ve 2011yıllarındakı nüfus sayımına bağlı olarak, bu endeksler kullanıldı. Bu araştırmanın veri toplama aracı Nüfus ve konut sayımı istatistik veriler merkezinden, Spor bakanlığı ve Enerji bakanlığının internet sitelerinden elde edilmiştir. Bu çalışma sonucu İran illerinin arsında ki sosyoekonomik gelişme düzeyi Tahran, İsfahan ve Horasan Razavi gibi iller çok gelişmiş ve Sistan ve İlam gibi illerde gelişmemiş olduğu belirlenirdir.

Anahtar kelimeler:İran İlleri, Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi, Kentsel alanlar

In this study, the degree of development of the Iran province's urban areas studied.For research relating to the development of urban areas are hardly provided the information.The development of urban areas of Iran such as countries around the world with very different.The study of urban places in three levels of developed, developing and underdeveloped classified. Indicators examined for this study consists of 54 indicators, including indicators of health, cultural, educational, economic, infrastructure, housing and sport.By using data from the 1986, 1996, 2006 and 2011 Statistical Center of Iran, these indicators were examined.This article uses data from the the Statistical Center of Iran's Population and Housing, the Ministry of Sports and Energy Ministry has been used.This article uses data from the the Statistical Center of Iran's Population and Housing, the Ministry of Sports and Energy Ministry has been used.

Keywords:*Iranian Provinces,Socioeconomic Development Index,Urban areas.*

1 Yüksek lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü - Email: moradimortaza@gmail.com

1- GİRİŞ

Sosyoekonomik gelişmişlik, sosyal ve ekonomik bakımdan gelişimi ifade eder. İller arası gelişmişlik farklılıkları tüm dünyada olduğu gibi İran ülkesinde de gözlemlenmektedir. İller arasındaki bu gelişmişlik farklılıklarını analiz edebilmek için bir takım sosyo-ekonomik gelişmişlik çalışmaları hayata geçirilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin bölgeleri hızlı ve dengesiz büyümesi bölgeler arasında imkânları ve kaynakların dağıtımında dengesizlik sonucu oluyor. Diğer bir değişle kaynakların ve imkanların gelişmiş bölgelerde daha çok gelişmemiş bölgelerde daha az paylaşılıyor. Bunun için tüm ülkenin üzerinde yapılan planlar iyi sonuca erişemiyor. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan İran'ın bir bütün olarak gelişmesi önemli yerleşim noktaları olan illerin gelişmesi ile aynı anlama gelmektedir.

Her ülkede olduğu gibi İran'da da iller sosyoekonomik gelişmişlik düzeyleri açısından önemli farklılıklar göstermektedir. Sosyoekonomik gelişme süreci içinde olan İran'da dengeli gelişmenin önemi tartışılmayacak kadar büyüktür. Son 40 yılda İran'da gelişmiş ve gelişmemiş indeksleri bilim adamlar tarafından gerçekleşmiştir ama pratik olarak çok ciddi halde üzerinde odaklanmamış. Gerçi plancılar ve iktisatçılar tarafından iller arasında ekonomik ve kaynak imkanlarını adil dağılımı, desantralizasyon ve iller arasında mahrumiyeti giderilmesi için birçok raporlar ve konferanslar düzenlenmiştir, ama bu kaç yıllık araştırmalar ve çalışmalar henüz bölgelerin sosyoekonomik durumu için detaylı bilgiler yok.

Gelişmenin nasıl ölçüleceği ekonomideki tartışmalı konulardan biridir. 1970'lere kadar kişi başı GSYİH (veya GSMH) gelişmenin temel ölçülerinden biri olarak kabul edilirken bu yıldan itibaren insani gelişimin ölçülmesinde tek başına bu kıstasın yeterli olup olmadığı tartışmalı hale gelmiştir. Özellikle gelir dağılımı hakkında çok az bilgi taşıması, bu değişkenin gelişimi ölçmedeki yetersizliğini ortaya koymaktadır.

Buna bağlı olarak 1970'li yıllardan sonra gelişmişlik düzeyinin ölçümünde sosyo-ekonomik değişkenlere verilen önem giderek artmıştır. Gelişmenin en iyi ölçüsü olarak görülen kişi başına gelir sorgulanır hale gelmiş ve gelişmeyi ölçmek için birden çok refah ölçütünün bileşiminden oluşan bir kıstas arayışı başlamıştır. Bunlardan en önemlisi Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hesaplanan Beşeri Sermaye Endeksidir (Human Development Index, bundan sonra HDI).

1990 yılından bu yana HDI, gelişme seviyesinin karşılaştırılmasında standart bir araç haline gelmiştir. Şimdiki mevcut halinde sağlık ve uzun ömür, bilgi ve iletişim ile mallara erişim gibi üç ayrı göstergenin ağırlıksız ortalamasından oluşan HDI her ülke için 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. Beşeri sermaye endeksinin en yüksek değeri bir ile ifade edilmektedir (Cahil ve Sanchez, 2001:312). Fakat kavramsal açıdan zayıf ve ampirik olarak da sağlıksız görülen HDI, içerdiği önyargılardan dolayı karşılaştırmalarda yetersiz görülmekte ve bu nedenlerden dolayı eleştirilmektedir.

Son yıllarda bu eleştirileri de dikkate alan ve çok sayıda değişken kullanarak bir sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi oluşturabilen Temel Bileşenler Analizi (Principal Components Analysis, bundan sonra PCA) geniş ölçüde kullanılmaya başlanmıştır. Gelişme, çok boyutlu bir olgudur. Ekonomik büyüme düzeyi, eğitim düzeyi, sağlık hizmetleri, kadının statüsü, beslenme düzeyi, iletişim gibi birçok önemli boyut içermektedir. Bu nedenle gelişme farklılıklarını belirleyebilmek için tek bir değişkenin değişkenliğini okumak yerine, PCA kullanarak çeşitli göstergelere dayalı bir bileşik endeks geliştirme yolu sıkça kullanılan bir yöntem haline gelmiştir.

2- LİTERATÜR

Dinçer (1996), Türkiye genelindeki 76 ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini, ekonomik ve sosyal alanlardan seçilmiş 58 adet değişken kullanarak belirlemiş ve her bir il için sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi olarak tanımlanabilecek sayısal değerler elde ederek illerin sıralamasını yapmıştır. PCA'nın kullanıldığı çalışmada elde edilen sonuçlara göre; Türkiye'de yaşanan mekansal gelişme eğilimleri "sıçrama"lardan ziyade, "yayılma" dinamiklerince belirlenmektedir. Ayrıca, Türkiye'de gelişmenin mekan üzerinde dağılımı, başlangıçta kutuplarda yoğunlaşma ve ardından halkalar halinde çevre illere yayılma tarzında olduğu belirtilmiştir. Yazar, çalışmanın yapıldığı dönemde ekonomik ve sosyal gelişmenin ülke genelinde dengeli dağılımından söz etmenin mümkün olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Das (1999), Hindistan'da eyaletler arasındaki gelişme farklılıklarını ve bu farklılıklara neden olan göstergeleri belirlemeyi amaçladığı çalışmasında PCA ile elde edilmiş bir bileşik endeks kullanmıştır. Endeks ekonomik gelişim, sağlık hizmetleri, genel minimum ihtiyaçlar ve iletişim olmak üzere genel kabul görmüş dört bileşen kullanılarak oluşturulmuştur. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, Hindistan eyaletleri arasında geniş eşitsizlikler söz konusudur. Bu eşitsizliklere neden olan faktörlerin ise eğitim, gıdaya erişim, sağlıklı su tüketimi, sağlık bakımı ve benzeri gibi temel ihtiyaçlar olduğu tespit edilmiştir.

3- ÜLKE KİMLİĞİ

İran Orta Doğu ülkeleri arasında kendine has konumu ve farkı sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapısıyla dikkat çekmektedir.

Tablo 1: Ülke kimliği

Devlet Adı	İRAN İSLAM CUMHURİYETİ
Yönetim Şekli	İSLAM CUMHURİYETİ
Yüzölçümü	1.648.195 km²
Resmi Dili	Farsça
Nüfusu	74.2 Milyon
Din	% 98 Müslüman, % 2 Diğer.
Başkent	Tahran
Başlıca Şehirleri	Tahran (7,35 milyon) Meshed (2,65 milyon) İsfahan (1,74 milyon) Tebriz (1,49 milyon) Şiraz (1,31 milyon)
Etnik Yapısı	% 45 İranlı, % 30 Azeri, % 8 Gilaki ve Mazandarani, % 7 Kürt, % 3 Arap, % 2 Lur, % 2 Beluci, % 2 Türkmen, % 1 Diğer.
Türkiye ile Saat Farkı	+3.5 GMT (+1.5 Türkiye)

Kaynak:CIA The World Factbook Economist, Intelligence Unit Iran Main Country Report

3.1.COĞRAFİ VERİLER

Tarihi İpek Yolu sayesinde eski çağlardan bu yana Avrupa ve Asya'nın kesişme noktasında yer alan İran'ın stratejik konumu, ülkede petrolün keşfi ile daha da önemli hale gelmiştir. 1.648.195 km'lik yüzölçümü ile Dünyanın en büyük 17. ülkesi olan İran, 8.731 km'lik ülke sınırına sahiptir.

Tablo 2: İran Coğrafi verileri

Yüzölçümü	1.648.195 km²
Kıyı Uzunluğu	2.440 km²
Komşu Ülkelerle Sınırları	Suudi Arabistan 676 km, B.A.E. 410 km, Yemen 288 km Afganistan 936 km, Ermenistan 35 km, Azerbaycan 432 km, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti 179 km, Irak 1.458 km, Pakistan 909 km, Türkiye 499 km, Türkmenistan 992 km
Toprağın Kullanımı	Ekilebilir alan %9,78; Mera %1,29; Diğer %88,93
Sulanan Arazi	76.500 km²

Kaynak: CIA The World Factbook Economist, IntelligenceUnit İran Main Country Report

İran Ortadoğu'nun merkezinde yer almakta ve bir köprü gibi Hazar Denizini İran körfezine bağlamaktadır. Bu ülke, dünyanın kurak iklim kuşağında yer almasına karşılık farklı iklim türlerini barındırmakta ve yılın belirli dönemlerinde çeşitli bölgelerde dört mevsimi birden yaşamak mümkündür. Engebeli ve dağlık arazilerin yanı sıra çöllerle kaplı düzlüklere de sahip olan İran topraklarının % 9,78'i ekilebilir arazilerden oluşmaktadır.

3.2. DEMOGRAFİK VERİLER

Resmi verilere göre 74,2 milyon nüfusa sahip olan İran nüfusunun 2013 yılında 77,6 milyona ulaşması öngörülmektedir. Toplam nüfusun % 22,3'ü 0 - 14 yaş arasında, % 72,3'ü 15 - 64 yaş arasında ve % 5,4'ü 65 yaş ve üstüdür. Nüfusun yaklaşık %70'i kentlerde yaşamakta olup, okuryazarlık oranı %88'dir.

Tablo 3: Demografik veriler

NÜFUSU	74.2Milyon
Nüfus Artış Hızı	0-14 yaş: %22,3 15-64 yaş: %72,3 65 yaş ve üstü: % 5,4
Nüfus Yoğunluğu (km²/kişi)	44
Yaş Ortalaması	27
Kentsel Nüfus Oranı	%69
Kırsal Nüfus Oranı	%31
Ortalama Yaşam Süresi	(Kadın 73) (Erkek 71,5)
Okur-Yazar Oranı (6 yaş +)	%88

Kaynak: BirleşmişMilletlerNüfus Fonu 2009

3.3. İRAN NÜFUSUNUN 10 BÜYÜK ŞEHRE GÖRE DAĞILIMI

Aşağıdaki tabloda İran ülkesinde kentlerde yaşayan nüfusun yoğunlukta olan kentleri göre biliyoruz. Ayrıca bu tablo hangi kentler ve bölgelerde daha çok kentsel nüfus yoğunluğunu belirlenmiştir.

Tablo 4: İran Nüfusunun 10 Büyük Şehre Göre Dağılımı

İl adları	2005	2010	2015	2020
Tahran	7.054	7.358	7.795	8.248
Meshhed	2.563	2.655	2.882	3.075
İsfahan	1.562	1.746	1.892	2.017
Karaj	1.333	1.558	1.712	1.833
Tebriz	1.373	1.498	1.610	1.713
Şiraz	1.206	1.313	1.411	1.500
Ahvaz	964	1.066	1.152	1.227
Kum	943	1.046	1.131	1.205
Kermanshah	783	847	908	965
Urmiye	566	642	700	747
Toplam	18.148	19.728	21.192	22.529

Kaynak: Euromonitor International. * Tahmini veri

4-

İRAN ÜLKESİNİN İLLERİNİN 1986 İLE 2006 YILLAR ARASI SOSYO-EKONOMİ GELİŞME SIRALAMASI

İller arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması yönünde oluşturulacak strateji ve planların hazırlanması aşamasında, İllerin gelişmişlik düzeylerinin sosyo-ekonomik değişkenler yardımıyla ölçülmesi ve birbirleriyle analitik olarak karşılaştırılması önem taşımaktadır. Sosyo-ekonomik gelişme bir toplumun demografik yapısının, kırsal nüfus, doğum ve ölüm oranlarının, yatay ve dikey hareketliliğin, şehirleşme hızının, aile büyüklüğünün, gelir dağılımının ekonomik gelişmeye paralel değişikliklere uğraması olarak tanımlanmaktadır.

İran'da 1956 yıllarından beri her 10 yıl tüm ülke kapsamında bir nüfus sayımı yapılmakta. İlk nüfu sayımı 1956 yılarda yapılmış ve ondan sonra sürekli olarak 1966, 1976, 1986, 1996 ve en son nüfus sayımı 2006 yılında yapılmış. Bu çalışmada üç farklı yılların(1986, 1996 ve 2006) nüfus sayı verilerinden kullanarak illerin Sosyo-ekonomik gelişme düzeyini belirlenmiş. Bu çalışma 54 indeks Sağlık, eğitim, kültürel, ekonomik, konut ve altyapı ve spor değişkenler olarak İran illerin gelişmiş ve gelişmemiş düzeylerini sıralanmış. Bu çalışma İran İstettik kurumun üç farklı (1986, 1996, 2006) yılın nüfus sayımından kaynak alarak yapıldı. Bu çalışma sonucunda illerin gelişim düzeyi üç farklı düzeye En gelişmiş, Orta gelişmiş ve az gelişmiş bölünmüş.

4.1. İLLERİN 1986 YILININ SOSYO-EKONOMİK GELİŞME SIRALAMASI

İran ülkesinin İdari yapıya göre 1986 yılında 24 ilden oluşmakta. Farklı indekslere göre İran illerinin gelişme düzeyini irdelenip ve her İl için farklı indeksler ile sıralama yapılmış. Bu Tablonu sağlık indeksini incelediğimizde İllerin arası Kohgileye ve boyerahmed ili en gelişmiş il olarak belirlenir ama göstergeleri entegre (tümleşik) olarak irdelediğimizde Simnan ve Tahran İlleri en gelişmiş iller ve Sistan ve Balıçistan, Loristan ve Kürdistan illeri az gelişmiş olarak belirlenir. Bu yılın (1986) illerin sosyo-ekonmi göstergelerini incelediğimizde illerin dengesiz gelişimini göre biliyoruz. Sonuç olarak İran ülkesinin merkez illeri siyasi ve idari merkez olması, ekonomi politikaları ve merkezîleştirme nedenleri ile daha çok yatırım ve altyapıları kendine çekiyor. Ayrıca bu dönemde İran ile Irak savaşı nedeni ile İran'ın bati illeri gelişmemiş olduğunun farkında olmamız lazım.

Tablo 5: 1986 yılının sosyo-ekonomik indekslere göre illerin sıralanması

İller Adı	Sağlık		Eğitim ve Kültür		Ekonomi		Konut ve Altyapı		Spor		Entegre(Tümleşik)	
	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama
B.Azerbeycan	10.99	17	10.78	18	22.19	15	14.53	18	7.36	17	62.85	18
Buşehr	11,19	16	14185	12	18/85	18	15/94	13	418/69	7	65/54	14
ÇaharmahaleBakhtiyari	12.12	12	12.73	10	19.86	10	15.61	15	7.51	12	67.83	12
D.Azerbeycan	11.6	14	10.76	19	18.56	19	15.77	14	7.44	14	64.13	15
Fars	12.82	9	13.15	8	19.41	7	18.17	4	7.42	15	70.23	9
Gilan	13.25	8	14.27	3	20.28	9	16.07	12	7.91	9	71.82	7
Hamedan	10.21	20	11.68	11	19.4	12	17.17	8	10.62	3	69.08	10
Hamadan	10.02	22	11.27	14	19.1	16	15.34	16	7.99	8	63.71	17
Hormozghan	13.38	5	11.38	13	18.97	17	16.67	9	7.38	16	67.78	13
Hurestan	9.52	23	11.16	16	19.33	13	14.15	20	6.87	20	61.02	19
Ilam	10.91	18	10.76	20	18.45	21	12.59	24	8.29	6	61	20
İsfahan	13.27	7	10.94	17	20.44	7	18.17	4	7.42	15	70.23	9
Kerman	12.06	13	14.11	5	22.43	5	18.09	5	7.01	20	73.74	5
Kirmanşah	10.63	19	10.39	21	17.05	23	14.15	19	8.33	5	60.55	21
Kohgileye ve boyerahmed	16.07	1	15.16	1	23.5	2	12.75	23	8.7	4	76.17	3
Kürdistan	10.13	21	9.33	23	17.1	22	13.33	22	7.71	11	57.61	24
Loristan	8.73	24	10.25	22	16.94	24	14.73	17	7.48	13	58.12	23
Markazi	12.42	10	13.23	7	20.37	8	17.87	6	7.84	10	71.73	10
Mazandaran	14/26	2	13.07	9	20/74	6	17/70	7	418/45	19	73/08	6
Simnan	14.15	3	14.69	2	26.22	1	18.71	2	10.76	2	84.53	1
Sistan ve Balüçistan	12.21	12	8.81	24	18.49	20	13.75	21	7.03	22	60.29	22
Tahran	13.46	4	14.15	4	23/03	3	19.81	1	12.43	1	82.88	2
Yazd	13.32	6	13.3	6	23.03	4	18.67	3	7.03	18	75.64	4
Zanjan	11.29	15	11.26	15	19.23	14	16.19	11	5.92	24	63.89	16

Kaynak: İran istatistikkurumu

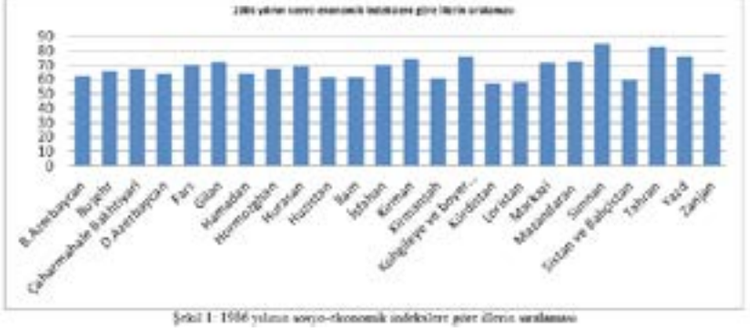

Şekil 1: 1986 yılının sosyo-ekonomik indekslere göre illerin sıralaması

4.2. İLLERİN 1996 YILININ SOSYO-EKONOMİK GELİŞME SIRALAMASI

1996 yılının nüfus sayımını özelliği İran'ın illerine iki yeni il Ardabil ve Kum adında illerin artması ve ülke illerinin sayısı 26 olmasıydı. Bu dönemde en gelişmiş illerde çok değişiklikler olmamış ve Simna ile Tahran Kenti en gelişmiş iller olarak saptanmış. Bu dönemde sadece orta gelişmiş düzeyinde değişiklikler oluyor, dolayısıyla İlam, Doğu.Azerbayca, Zencan, Hamadan az gelişmiş sırasından orta gelişmiş düzeye yükseliyor. Bu tabloya baktığımızda Kum İli sağlık, Yazd ili eğitim ve İsfahan ili konut ve altyapı indekslerinde ilk sırada yer alıyorlar ama endeksleri bütünleşik olarak karşılaştırdığımızda yine Tahran ve Simnan İlleri ilk sırada yer alıyorlar. Ayrıca Ardabil, Batı.Azerbayca, Kirmanşah, Sistan ve Baluçestan, Loristan, Kürdistan, Huzistan az gelişmiş iller arasında sıralanmış.

Tablo 6: 1996 yılının sosyo-ekonomik indekslere göre illerin sıralaması:

İller Adı	Sağlık		Eğitim ve Kültür		Ekonomi		Konut ve Altyapı		Spor		Entegre(Türel eşik)	
	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama
Ardebil	13.34	24	13.63	3	17.53	24	10.19	24	7.03	20	61.72	20
Huzistan	13.17	25	9.66	24	17.8	22	9.33	25	6.91	24	56.9	25
B.Azerbaycan	13.2	12	12.48	12	23.21	4	11.4	19	9.48	4	72.55	4
Kirmanşah	13.30	6	13.08	5	18.78	19	12.41	12	7.02	21	69.13	11
Hurasan	13.45	14	11.3	18	19.6	13	12.96	7	8.37	7	67.6	16
Markazi	14.61	7.55	18	15	20.35	9	12.48	11	6.96	26	67.55	18
Sistan ve Baluçistan	14.76	7	12.98	8	23.56	3	11.92	14	7.43	14	73.25	4
Loristan	14.82	13	11.87	17	19.62	12	12.52	9	7.69	12	66.54	17
Zanjan	15.02	9	10.66	21	22.34	5	11.46	17	7.36	17	68.81	12
Kurdistan	15.04	22	12.02	16	19.59	14	13.28	4	10.38	5	68.71	15
Fars	15.2	26	10.78	20	18.01	11	11.77	16	6.3	26	60.02	23
İsfahan	15.34	10	12.55	10	20.17	10	10.71	20	8.22	8	68.56	15
D.Azerbaycan	15.38	15	13.14	4	19.41	15	34ç80	2	7	22	69.68	9
Hamadan	15.83	8	12.54	11	20.48	8	11.41	18	7.12	19	68.67	19
Büşehr	15.99	25	10.44	22	18ç05	20	10.25	22	8.45	6	60.58	22
Tahran	16.15	3	12.98	7	19.13	17	11.82	15	8.18	9	71.38	7
İlam	16.91	1	9.93	23	17.52	25	13.16	6	9.1	5	69.38	10
Hormozghan	16.99	17	9.58	25	17.17	26	10.25	23	7.76	11	59.81	24
Kirman	17.11	19	11.21	19	17.55	23	10.7	21	7.42	15	65.71	21
Gilan	17.16	21	12.41	14	20.98	6	13.96	3	8.12	10	70.08	8
Çaharmahalelbak htiyari	17.48	4	12.78	9	20.67	7	12.21	13	7.13	18	71.52	6
Yazd	18.11	2	14.89	2	24.81	2	13.22	5	10.53	2	82.78	2
Mazandaran	18.73	20	7.56	26	18.97	18	8	26	6.59	25	55.82	26
Kohgiliye ve boyerahmed	10.27	11	13ç03	6	25.31	1	16.39	1	12.55	1	83.41	1
Semnan	19.32	5	15.73	1	20	11	12.52	10	7.42	16	73.78	3
Kum	19.60	18	12.42	13	19.30	16	12.87	8	7.5	13	67.2	19

Kaynak: İran istatistikleri

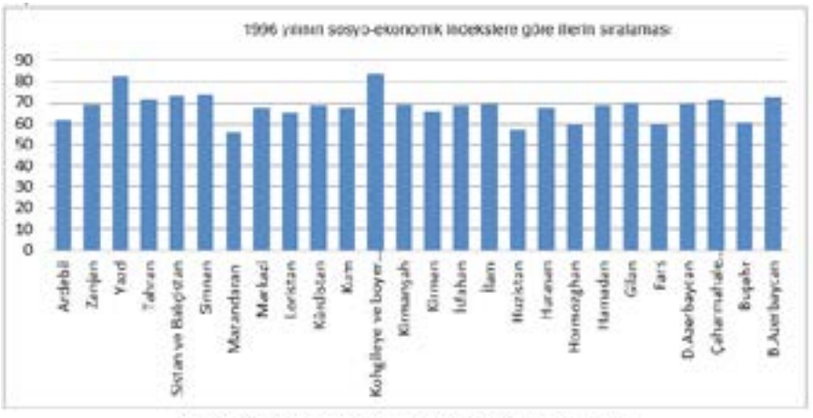

Şekil 2: 1996 yılının sosyo-ekonomik indekslere göre illerin sıralaması

4.3. İLLERİN 2006 YILININ SOSYO-EKONOMİK GELİŞME SIRALAMASI

İran'ın 2006 yılının idari ve siyasi yapısına göre illerinin sayısı 30 il oldu. Hurasan ili 3 ile Güney, Kuzey Hurasan ve RazaviHurasan diye ayrıldı. Ayrıca Kazvin ve Gholistan İllerde ülke illerine artmış.

Bu dönemde Tahran, Simnan, Yazd, Mazandaran, Zanjan, Kohkiliye ve boyerahmad illeri engelişmiş iller sırasında, 17 ıil orta gelişme düzeyinde yer almış bu sıralamada Çaharmahalebakhtiyari ilk ve hüzistan ili en son sırada yer almış, ayrıca yedi ilde az gelişmiş iller arasında sıralanmış. Az gelişmiş iller arasında Sistan ve Baluçesta ili en son sırada yer almış.

Sistan ve Baluçesta ili sosyo-ekonomi indekslerini karşılaştırdığımızda en son sırada yer alarak İran en yüksek Spor imkanlarına sahip olan ve birinci sırada yer alıyor. Bu yılın başka özelliği 1986 yılında az gelişmiş bir il sayılan Zancan ili 2006 yılında en gelişmiş iller arasında yer almasıdır. 2006 yılının sosyo-ekonomi indekslerini gözaltında aldığımızda ilerde daha dengeli gelişimini göre biliyoruz şöyle ki 1986 ve 1996 yıllarında sadece Simna ile Tahran illeri en gelişmiş iller arasında bulunuyordu ama 2006 yılında Yazd, Mazandaran, Zanjan, Kohkiliye ve boyerahmadilleride en gelişmiş iller düzeyine yükseliyor. Az gelişmiş iller 1986 yılında 11ilden, 2006 da 7 ile azalıyor. Bu yılda yine başka yıllar gibi az gelişmiş iller B.Azerbayca, Sistan ve Baluçestan ve Kürdistan ileri olarak sıralanmış.

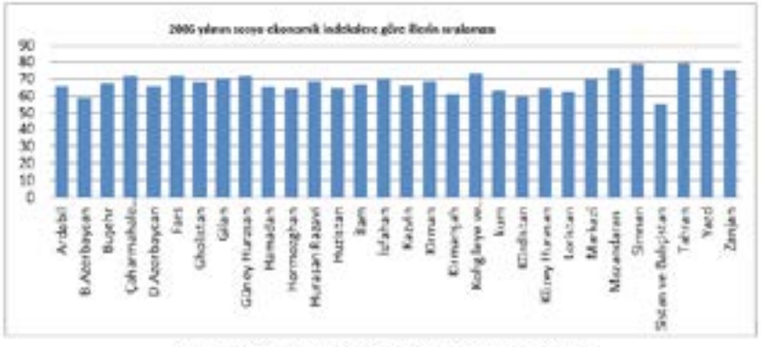

Şekil 3: 2006 yılının sosyo-ekonomik indekslere göre illerin sıralaması

Tablo 7: 2006 yılının sosyo-ekonomik indekslere göre illerin sıralaması

İller Adı	Sağlık		Eğitim ve Kültür		Ekonomi		Konut ve Altyapı		Spor		Entegre(Tümleşik)	
	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama
Ardebil	10.92	24	15.72	16	19.09	21	11.77	15	7.8	9	65.7	19
B.Azerbaycan	10.42	27	13.42	28	18.35	26	9.41	29	7.63	16	59.05	29
Buşehr	11.26	18	15.73	15	20.8	11	12.15	12	7.52	19	67.46	16
ÇaharmahalBakhtiyari	14.41	4	17.35	6	19.9	14	12.41	11	7.83	8	71.9	7
D.Azerbaycan	11.32	16	15.72	16	19.09	21	11.77	15	7.8	9	65.7	19
Fars	12.23	11	16.58	11	23.23	4	11.88	13	7.68	15	71.6	9
Gilan	14.22	6	16.97	8	19.88	15	11.84	14	7.43	22	70.32	10
Gholistan	14.22	5	15.26	20	19.24	20	11.67	19	7.7	13	68.08	15
Güney Horasan	14.98	3	17.32	7	21.06	8	10.88	25	7.4	23	71.68	8
Hamadan	11.51	15	15.95	14	18.53	24	11.72	17	7.27	30	64.97	20
Hormozghan	12.51	10	15.39	19	18.73	23	10.41	28	7.73	12	64.75	22
HorasanRazavi	13.36	7	15	22	19.9	13	12.98	8	7.44	20	68.69	14
Horistan	11.31	17	14.52	24	19.62	17	11.53	22	7.32	28	64.29	23
Ilam	11.71	14	16.91	9	19.59	18	11.63	24	7.89	7	67.13	17
Isfahan	11.04	21	16	13	21.11	7	14.35	2	7.52	18	70.02	11
Kazvin	9.65	29	15.44	18	19.72	16	13.63	6	7.86	7	66.29	18
Kirman	11.23	19	16.01	12	23.66	3	10.72	27	7.33	27	68.95	13
Kirmanşah	10.82	26	14.34	26	16.62	28	11.64	20	7.69	14	61.11	27
Kohgileye ve boyerahmed	12.08	13	18.84	3	22.36	6	12.63	10	7.31	29	73.33	6
kum	8.77	30	14.43	25	18.86	22	12.94	9	8.49	3	63.49	24
Kürdistan	11.21	22	13.39	29	16.34	29	11.36	23	7.4	24	59.49	28
KüzeyHarasan	12.13	12	15.07	21	19.44	19	10.72	26	6.43	28	64.78	21
Loristan	10.94	24	14.83	23	17.6	27	11.34	16	7.52	16	62.64	26
Markazi	10.84	25	16.79	10	20.43	12	13.8	5	8.03	5	69.88	12
Mazandaran	15.98	1	17.72	5	21.06	9	14.22	3	7.38	26	76.34	
Semnan	15.09	2	19.85	2	22.82	5	13.25	7	7.37	10	78.78	2
Sistan ve Baluçistan	9.79	28	11.51	30	14.67	30	6.37	30	15.24	1	55.48	30
Tahran	10.94	23	15.71	17	23.77	2	15.77	1	15.04	2	79.24	1
Yazd	12.69	8	18.31	4	24.04	1	14.09	4	7.4	25	76.59	3
Zenjan	12.6	9	21.43	1	12.01	10	11.59	21	8.33	4	74.97	5

Kaynak: İran istatistikkurumu

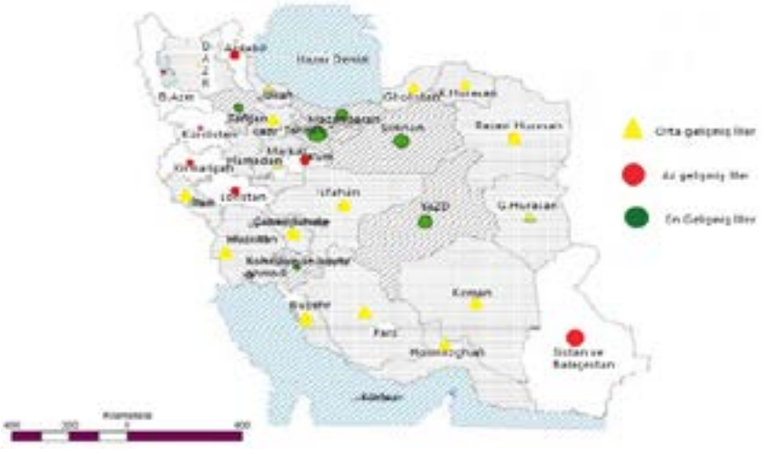

Şekil 4: İran ülkesinin illerinin gelişme düzeyini harita üzerinde gösterimi

4.4. İLLERİN 2006 YILININ SOSYO-EKONOMİK GELİŞME SIRALAMASI (GÖÇ) GÖSTERGESİ

Dengesizliğin en önemli sonuçlarında göç ola biliyor. Böyle ki birtakım illerin büyümesine ve başka kentlerin bu sonuçta hasar göre biliyorlar. Gelişmiş iller daha iyi alt yapı ve imkanları çekici oluyor ve ayrı illerin gelişmiş olduğu için ekonomiden ilave politika, doğal yapı, etnik ve din gibi faktörler çok etkilidir. Biz aşağıdaki tablonu incelediğimizde Tahran, Yazd, kum, Buşehr ve İsfahan illeri daha çok göçmenlere çekici ve Kirmanşah, Hamada, Ardabil ve Kürdistan illeri en çok giden göçmen iller olarak belirleniyor. Aslında illerin sosyo-ekonomik durumu, gelişmiş ve ya gelişmemiş oldukları göç durumun etkiliyor. Gelişmiş iller göçü çelici ve gelişmemiş iller göçü itici oluyor. İllerde işsizlik, Eğitim alanları ve Sağlık hizmetleri bulunmaması göçün en önemli nedenleri ola biliyorlar.

Tablo 10: 2006 yılında İran İllerine gelen ve giden Göçmenlerin sayı ve oranı

İller Adı	Gelen Göçmenler		Giden Göçmenler		Toplam nüfusa göre net göç oranı
	Sayı	Oranı	Sayı	Oranı	
Tüm ÜLKE	4774046	100	4774046	100	----------
Ardabil	79331	1.66	134723	2.82	-4.51
B.Azerbaycan	121623	2/55	148442	3.11	-0.93
Buşehr	91596	1.92	76016	1.59	1.76
ÇaharmahaleBakhtiyari	48705	1.02	65638	1.37	-1.97
D.Azerbaycan	158424	3.32	302153	6.33	-4
Fars	165694	3.47	199540	4.18	-0.78
G. Hurasan	50244	1.05	60449	1.27	-1.60
Gholestan	125742	2.63	97613	2.04	1.74
Gilan	202385	4.24	177705	3.72	1.03
Hamadan	108342	2.27	197846	4.14	-5.25
Hormozghan	104492	2.19	104735	2.19	-0.02
Huzistan	170450	3.57	278669	5.48	-2.53
Ilam	37259	0.78	48428	1.01	-2.04
İsfahan	299943	6.28	231230	4.85	1.51
K. Hurasan	51484	1.08	76865	1.61	-3.13
Kazvin	96758	2.03	94934	1.99	0.16
Kirman	87427	1/83	114071	2.39	-1.00
Kirmanşah	80819	1/69	199947	4.19	-6.34
Kohgileye ve boyerahmad	28647	0.60	43757	0.92	-2.37
Kum	120688	2.53	97282	2.04	2.24
Kürdistan	71493	1.50	130382	2.73	-4.09
Leristan	75131	1.57	143921	3.01	-4.01
Markazı	136621	2.86	130353	2.73	0.46
Mazandaran	198520	4.16	163076	3.42	1.21
RazaviHurasan	305305	0.40	274451	5.75	0.55
Simnan	71778	1.50	63715	1.33	1.37
Sistan ve Balışistan	66792	1.40	138124	2.89	-2.97
Tahran	1438406	30.13	823379	17.25	4.58
Yazd	99782	2.09	60428	1.27	3.97
Zanjan	80132	1.68	96087	2.01	-1.65

Kaynak: İran istatistik kurumu

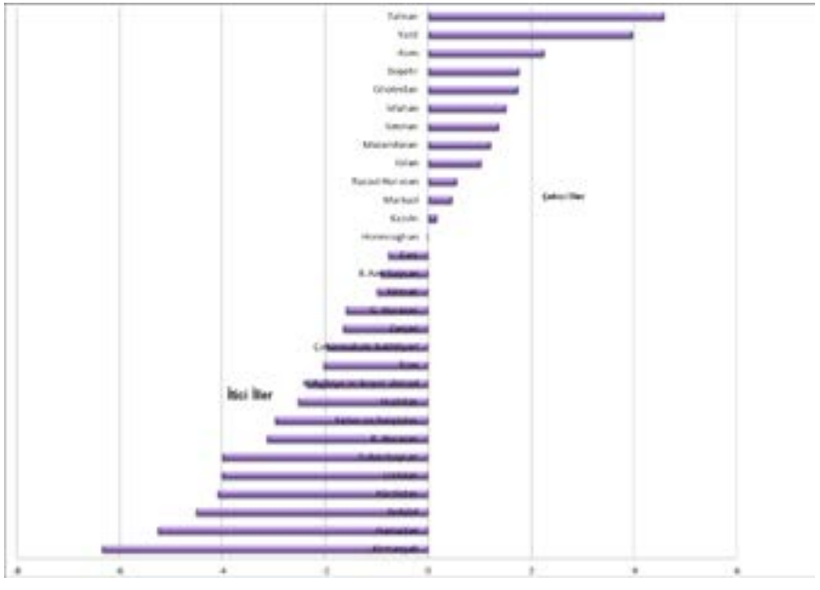

Şekil 5: 2006 yılında İran İllerine İtici ve Çekici illeri

5- İRAN ÜLKESİNİN İLLERİNİN 2011 YILLININ SOSYO-EKONOMİ GELİŞME SIRALAMASI

Bu bölümde İran ülke illerinin sosyo-ekonomik gelişimini 2011 yılının verilerine dayalı olarak değerlendireceğiz. Bu bölümde 4üncü bölümde olan göstergelerde farklı bir göstergeler ile değerlendirme ve incelemeyi çalışıyoruz. 2011 yılının İllerin sayısı 31den oluşuyor bu yıl, Elborz ili Tahran ilinden ayrılıp ve bir il olarak tanımlanıyor. Çalışmanın bu kısmında illerin, sosyo-ekonomik göstergeler Nüfus artış hızı ,İşsizlik Oranı, Ekonomik katılım oranı, kuma Yazma oranı ve İnternet penetrasyonu açısından illerin gelişmişlik derecesi belirlenmiştir.

Bu tabloya baktığımızda nüfus artışı illerin gelişmiş ve ya gelişmemiş olduğunda etkilidir D.Azerbaycan gibi iller göç çok olduğu için nüfus artış hızı tüm ülke ortalamasından bile azdı, ülke ortalaması 1.29 ve bu il 0.66 olarak ilk sıralarda yer alıyor. Elborz ve Buşehr ili üyük sanayi ve iş imkanlarını var olduğu için daha çok nüfus çekici olduğu için nüfus artış hızı başka illere göre yüksek orana sahiptir.

Tablo 11: 2011 yılının sosyo-ekonomik indekslere göre illerin sıralaması

İl Adı	Nüfus	Nüfus artış hızı	İşsizlik Oranı	Ekonomik katılım oranı	Okuma Yazma oranı	İnternet penetrasyonu
Tüm Ü.K.E	75149669	1.29	10.4	39.1	84.75	17.1
D.Azerbaycan	3724620	0.66	9.8	42.5	82.08	15.7
B.Azerbaycan	3080576	1.4	6	43.4	78.84	11.4
Ardabil	1248488	0.33	11.3	43.6	80.77	13.6
İsfahan	4879312	1.37	9.8	39.1	87.77	22.5
Elborz	2412513	3.04	11	38.5	90.23	22.1
İlam	557599	0.43	13.4	55.4	82.35	16.4
Buşehr	1032949	3.11	8.8	37.5	83.64	19.8
Tahran	12183391	1.44	11.1	39.1	90.46	26
ÇaharmahalleBakhtiyari	895263	0.86	9.8	37	82.54	14.7
G. Hurasan	862534	0.81	6.8	40.8	82.48	16.1
KazaviHurasan	5994402	1.4	6.6	41.9	86.5	15.1
K. Hurasan	867727	1.35	11.8	42	80.26	12.9
Huzistan	4531720	1.17	14.5	38.2	83.55	14.8
Zanjan	1015734	1.04	8.1	41.8	82.35	17
Semnan	631218	1.37	7.6	38.7	88.4	24
Sistan ve Baluçistan	2534327	1.05	14.2	28.9	71.56	6.6
Fars	4596658	1.17	14	38.9	86.32	17.4
Kazvin	1201565	1	9.8	42	84.08	17
Kum	1112812	1.93	7.6	35.4	86.58	20.3
Kurdistan	1493645	0.73	13.4	40.2	77.97	12.5
Kirman	2938988	2.07	7.2	34.6	82.2	14
Kirmanşah	1945227	0.69	10.5	37.5	81.72	13
Kohgüleye ve boyerahmed	658629	0.76	15.6	31	81.93	14.3
Gholestan	1777014	1.9	6	40.3	83	13.6
Gilan	2480874	0.62	11.8	43	84.29	14.9
Loristan	1754243	0.44	14.7	34.3	80.44	12.7
Mazandaran	3073943	1.02	12.7	40.5	85.7	16.6

Kaynak: İran istatistikkurumu

5.1. 2011 YILINDA İRAN İLLERİNDE İŞSİZLİK ORANI

Her ülkenin sosyo-ekonomik indekslerin en önemli bileşeni işsizlik oranı ola biliyor. İran ülkesinin iller arasında işsizlik oranı farklı olarak dağılıp, bazı iller daha yüksek işsizlik oranı var ve değerleri ise daha az bu durum ilin kendi coğrafya özellikleri, politik ve sosyal yapısına bağlıdır. Yukarıdaki tablo işsizlik oranın tüm iller bazından açıklıyor. İşsizlik indeksi illerin gelişmiş ve ya gelişmemiş olduğu için önemlidir ve bu sorun iller bazında giderme her ili gelişmiş olması için çok önemli ve etkili oluyor. İş imkanlarının illerin arasında dengeli paylaşılması hem bölge ve hem de il bazından dengesizlik gelişmeye önlem ola biliyor. Burada Batı Azerbaycan az gelişmiş bir il olarak yüksek bir iş oranına sahiptir ki bunun nedeni bu ilde işler daha çok tarıma bağlı olduğu için diye biliyoruz. Gholistan, Hamadan, Yazd, Simna ve G.Hurasan illeri işsizlik oranı düşük bir düzeyde ve Kohkileye ve Boyer ahmad, Loristan, Huzistan ve Sistan ve Baluçestan daha yüksek işsizlik oranına sahip olan iller sayılıyor.

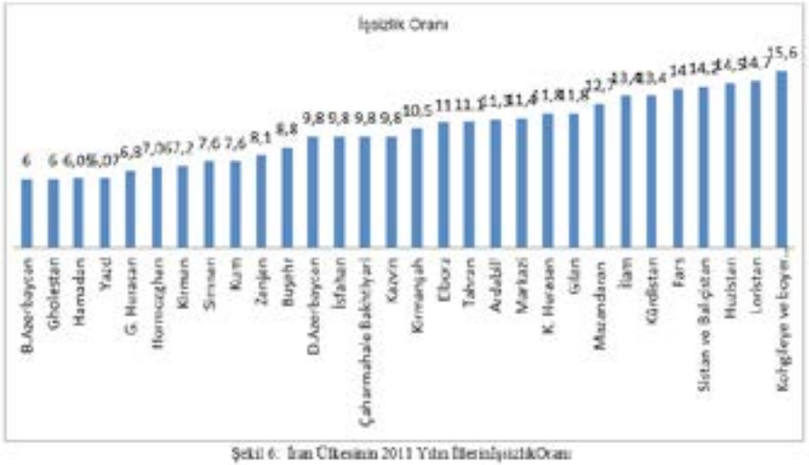

Şekil 6: İran Ülkesinin 2011 Yılın İllerinİşsizlikOranı

5.2. 2011 YILINDA İRAN İLLERİNDE OKUMA YAZMA ORANI

Bu tablonun sosyo-ekonomik indekslerinden birisi, illerde okuma yazma oranıdır. Okuma yazma oranı illere göre farklı oranı var. Bu tabloda Tahran, Elborz, Simnan, Yaz ve kum illeri bu bakımdan en yüksek oran sasip illerdiler. Bu illerde İran'ın daha çok gelire sahip olmaları ve birçok üniversite ve yüksek eğitim merkezleri olması için daha yüksek okuma yazma oranına sahipler. Ayrıca Sistan ve Beluçistan, Kürdistan, Batı Azerbaycan, Kozey horasan ve loristan illeri okuma yazma düzeyinde en az gelişmiş iller olarak belirlenir. Okuma yazma oranı düşük olan iller daha çok tarım, eğitim olanaklara erişmeme ve geleneksel kültüre bağlı olduğu için başka illere göre düşük orana sahipler.

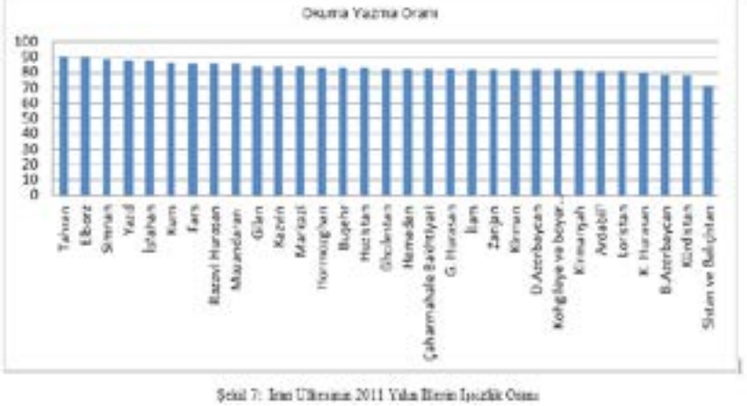

Şekil 7: İran Ülkesinin 2011 Yılın İllerin İşsizlik Oranı

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada 54 seçilen indeks ile İran Ülkesinin illerin sosyo-ekonomik gelişim düzeyini sıralanmış. Bu yılın (1986) illerin sosyo-ekonomi göstergelerini incelediğimizde illerin dengesiz gelişimini göre biliyoruz. Kohkiliye ve byerahmad ili sağlık ve eğitim indeksi olarak ilk sırada ama tüm indeksleri karşılaştırdığımızda Simnan ve Tahran illeri ilk sırada.

1996 yıllar dönemde en gelişmiş illerde çok değişiklikler olmamış ve Simna ile Tahran Kenti en gelişmiş iller olarak saptanmış. Bu dönemde sadece orta gelişmiş düzeyinde değişiklikler oluyor, dolayısıyla İlam, D.Azerbayca, Zencan, Hamadan az gelişmiş sırasından orta gelişmiş düzeye yükseliyor.

2006 yıları dönemde Tahran, Simnan, Yazd, Mazandaran, Zancan, Kohkiliye ve boyerahmad illeri en gelişmiş iller sırasında, 17 il orta gelişme düzeyinde yer almış bu sıralamada Çaharmahalebakhtiyari ilk ve hüzistan ili en son sırada yer almış, ayrıca yedi ilde az gelişmiş iller arasında sıralanmış. Az gelişmiş iller arasında Sistan ve Baluçesta ili en son sırada yer almış.

Ayrıca 2006 ve 2011 yılları Sosyoekonomik endekslerini 1986 ve 1996 yıllarının Sosyoekonomik endeksleriyle karşılaştırdığımızda İran illerinin kentsel alanlarında eşitsizlikleri daha azalması ve gelişmek düzeyi birbirine daha yakınlaşması görünmektedir.

Çalışmadan elde edilen diğer bir önemli sonuç ise illerin gelişmişlik seviyeleri ile coğrafi konumları arasında önemli bir bağıntı olduğudur. Şöyle ki sıralamanın üst seviyelerinde bulunan iller İran'ın merkezinde yer alırken, sıralamanın alt seviyelerinde bulunan iller İran'ın sınırına doğru iller yer alıyor.

Önerilerimiz: Özellikle ülke sınırlarına yakın illerin sosyo-ekonomi gelişimi için farklı tür planlar yapılması, Siyasi ve İdari merkezleri tüm ülke düzeyinde dağıtılması, her ilin kendi potansiyeli ve varlığı için yatırım yapmak, İllerin güçlü ve zayıf yönlerini bulmak ve zayıf yönleri giderme gibi bir çok işlemler illeri daha dengeli gelişim için yardımcı olacak.

KAYNAKÇA

CIA The World Factbook Economist, IntelligenceUnit Iran Main Country Report (2010).

Das, Abhiman (1999), "Socio-Economic Development in India: A Regional Analysis", Development andSociety, Vol.28 No.2 pp.313-345.

Dinçer, Bülent ve Metin Özaslan (2004), "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2004)", http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2004/ilce.pdf [Erişim.08.04.2014].

İran istatistiksel yıllık kitabı, (1986). Tahran, İran İstatiksel Merkezi

İran istatistiksel yıllık kitabı, (1996). Tahran, İran İstatiksel Merkezi

İran istatistiksel yıllık kitabı, (1996). Tahran, İran İstatiksel Merkezi

İran istatistiksel yıllık kitabı, (2006). Tahran, İran İstatiksel Merkezi

İran istatistiksel yıllık kitabı, (2011). Tahran, İran İstatiksel Merkezi

J.firuzi, P.Mohamadreza, Gh, Abolfazl, (1998) '' Coğrafya Araştırma Dergisi'', vol. 28,N.95,PP.44-58

S.Mostafa,(1996), '' İran ülkesi bölgelerini ekonomik dengesizlikler analizi'' Ekonomi ve Politika dergisi, N.122-121

Z.Keramatollah,(1983), '' İran İllerinin Kültürel Gelişme Derecesi'', Tahran Üniversitesi S.B.F dergisi, N.50-52, PP, 56-69

BÖLGELERARASI DENGESİZLİKLERİN GİDERİLMESİNDE KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ VE TRB1 BÖLGESİ

The Role Of The Development Agencies in Reducing Inter-Regional Disparities And TRB1 Region

Mehmet Zeydin YILDIZ[1], **Zeynep YILMAZ ŞİMŞEK**[2]

ÖZET

Dünyada ilk kez 1930'lu yılların başında ABD'de ortaya çıkan kalkınma ajansları, Avrupa'da 1950'li yıllarla birlikte etkin bir şekilde faaliyetlerine başlamışlardır. Türkiye'de ise AB ile uyum süreci kapsamında 2006 yılında 5449 sayılı yasa ile Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulmuş ve buna paralele olarak "Düzey 2" illerini içine alacak şekilde 26 adet Bölgesel Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Fırat Kalkınma Ajansı da 2009 yılında Bakanlar Kurulu'nun 15236 sayılı kararı ile faaliyete geçmiştir.

Fırat Kalkınma Ajansı'nın kapsadığı TRB1 bölgesi, sosyo-Ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından Türkiye ortalamasının altında kalmakla birlikte, kendi içerisinde de homojen bir yapıya sahip değildir. Örneğin, Malatya ve Elazığ TRB bölgesinin en fazla gelişen illeri olmaları dolayısıyla daha üst sıralarda yer alırken, Bingöl, Türkiye'nin en az gelişmiş on ili arasında bulunmaktadır. Bu çalışmada, kalkınma ajanslarının bölgesel gelişmedeki etkilerinin yanı sıra, TRB1 bölgesinin sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri ile bağlantılı olarak Fırat Kalkınma ajansının bölgedeki faaliyetleri sektörel açıdan analiz edilecek ve bu bağlamda sosyo-ekonomik gelişmenin bölgesel koşulları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler:*Kalkınma Ajansları, Fırat Kalkınma Ajansı, Bölgesel Dengesizlikler, Sürdürülebilir Gelişme.*

ABSTRACT

Development Agencies, which first appeared in USA in the early 1930s, started to operate effectively in Europe during the 1950s. In Turkey Regional Development Agencies were established with the cabinet decision (No. 5449) in 2006 in line with the process of the membership to EU and thus 26 regional development agencies, which would include Level-2 provinces, were established. Firat Development Agency was also established in 2009 with the cabinet decision (No. 15236).

TRB1 Region, in which Firat Development Agency operates, falls below average in Turkey in terms of socio-economic development level and also does not have a homogeneous structure within itself. For instance Bingöl is one of the ten least developed provinces in Turkey while Malatya and Elazığ are the most developing provinces of TRB1 Region and as a result they ranks much higher among others. This study attempts to examine the effects of development agencies on regional development and to analyse the activities of Fırat Development Agency in region, based on the indicators of socio-economic development of TRB1 Region in terms of sector. Moreover, regional conditions of socio-economic development are to be taken into consideration in this study.

Keywords: *Development Agencies, Fırat Development Agency, Regional Imbalances, Sustainable Development.*

1 Doç. Dr.,Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fak. Coğrafya Böl., VAN. zeydin@hotmail.com

2 Arş. Gör.,Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fak. Coğrafya Böl., VAN. zeynep_yilmaz27@hotmail.com

1. GİRİŞ: KALKINMA AJANSLARI

Bölgelerin sahip olduğu kaynakların ve olanakların farklı oluşu, kırsal ekonomik faaliyetlerin boyutu, bölgeler arasında meydana gelen göç hareketleri, yetişmiş insan gücü potansiyeli, ulaşım sistemlerinin gelişmişlik düzeyi, tüketici pazarının büyüklüğü ve uygulana politikaları gibi konularda ortaya çıkan farklılaşmalar, bölgelerarası gelişmişlik farklarına yol açmaktadır. Gerek gelişmiş ve gerekse gelişmekte olan ülkeler, bu sorunlarla baş edebilmek için çeşitli politikalar üretmektedir. Bölgesel kalkınma ajansları ise, sözü edilen soruna çözüm olmak üzere geliştirilen kalkınma araçlarından biridir. Bölgelerin çeşitli potansiyellerini harekete geçirerek, hem rekabet güçlerini artırmak, hem de bölgelerarası dengesizlikleri azaltmak üzere uygulayıcı olmaktan çok koordine edici ve düzenleyici boyutları ile ön plana çıkan kuruluşlar olan kalkınma ajansları; kırsal kalkınma, tarımsal verimlilik, iş olanaklarının artırılması ile işsizliğin azaltılması ve sürdürülebilir gelişme gibi temel hedeflerle mali ve teknik destek sağlarlar. Kalkınma ajansları, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması, ana kentlere yönelen göçün önlenmesi, beşeri ve doğal kaynak tabanının verimli ve etkin bir şekilde kullanılması, inovasyona teşvik etmesi, bölgelerin sahip olduğu potansiyelin değerlendirilerek uzun vadeli gelişme koşullarının oluşturulması bakımından büyük öneme sahiptirler. Kalkınma ajansları, aynı zamanda kamu ve özel sektörü bir araya getiren ve bu yönüyle üniversiteler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörün etkin katılımcılığı ve paydaşlığını esas alan önemli birliklerdir.

Bölgesel kalkınma ajanslarının varlıklarının temelini bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları ve bunun yol açtığı sorunlar ile bölgelerin potansiyellerinden en üst düzeyde yararlanmak oluşturmaktır. Günümüzün küreselleşen dünyasında, insan mobilitesinin olağanüstü düzeyde artması, bir yandan yetişmiş insan gücünün yer değiştirmesinin yol açtığı göç hareketleri, diğer taraftan insan hareketliliğine bağlı olarak yatırım olanakları ve ekonomik faaliyetlerin de muazzam bir hareketliliğe uğramasına neden olmaktadır. Doğal olarak, bu durum bölgeler arasında gelişmişlik farklarına yol açmaktadır. Bölgelerarası gelişmişlik farklılaşması sorunu, sanıldığı gibi, sadece gelişmekte olan ülkelere özgü değildir. Her ne kadar yatırım olanaklarının kısıtlı, yetişmiş insan potansiyelinin düşük, yerel sermayenin kısıtlı ve teknolojik geliştirme olanaklarının zayıf olduğu gelişmekte olan ülkelerde, bölgelerarası dengesizlik en şiddetli şekilde kendini hissettirmekte ise de; gelişmiş ülkelerde de özellikle kentsel ve kırsal alanlar arasında ortaya çıkan büyük eşitsizlikler, küresel yatırım araçlarının yer seçiminde pazar ve karlılık gibi faktörleri ön plana çıkarmaları ve endüstriyel faaliyetlerin yol açtığı artan çevre sorunları gibi nedenlerle bölgeler arasında önemli bir takım dengesizlikler meydana gelmektedir. Örneğin, ABD'nin doğusu ile batısı arasında önemli gelişmişlik farkları mevcuttur. Bu nedenle, ABD'de 1930'lu yıllardan başlayarak, başta sanayi ve hizmet yatırımları olmak üzere, bu konuya ilişkin planlama politikaları geliştirilmiştir. Aslında küresel kapitalizmin geleneksel pazar stratejilerinin değişmesi ve pazarın da yukarıda ifade edilen hareketliliğe uygun olarak gerek hitap ettiği kitle ve gerekse mekânsal olarak genişlemesi de sözünü ettiğimiz değişimleri zorlamaktadır.

Piyasa mekanizması ya da merkezi hükümet uygulamalarının yerelde kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmekte yetersiz kalması, bölgesel gelişme ve yerel kalkınma anlayışının kurumsallaşmasının sağlanamaması, sektör temelli kaynak kullanımından mekân bazlı kaynak kullanımına dönüşümün gerçekleşmesi, yerelde Kalkınma

Ajansları gibi esnek, şeffaf ve katılımcı kurumların oluşturulmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bunun yanında, kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılabilmesi ancak bu kaynakların kullanımının yerelde izlenmesi, değerlendirilmesi ve denetimiyle mümkün olmaktadır. (Erçakar: 2010).Stöh ve Beer'in de ifade ettikleri gibi, günümüzde ekonomik kalkınma, yerel iş imkânları ortaya çıkararak istihdam yaratmak, yöre halkını üretime yöneltmek, yerel ölçekte kişi başına düşen milli geliri artırmak gibi yerel bir boyut kazanmakta; buna karşılık, merkeziyetçi, bölgeyi hazine kaynaklı sübvansiyonlarla destekleyen, kamu hizmetlerinin doğrudan bölgeye götürülmesine ve merkezi uygulamalarla istihdam yaratılmasına yönelik politikalar artık terk edilmektedir. Kalkınma politikası araçlarının değişmesine de neden olan bu dönüşüm, bölgelerin ekonomik kalkınması önündeki engelleri ve bu engelleri kaldırmak için gerekli olan stratejileri en iyi o bölgede yaşayanların bileceği düşüncesi bağlamında şekillenmiştir (Taş: 2008, 7).

Halkier, bölgesel kalkınma ajanslarını, politik otoritenin desteği ileilişkili olmak üzere organizasyonel olarak yarı otonom bir yapı, çeşitli politika önlemleri ile stratejik olarak belli başlı yerli firmaların desteklenmesi ve uygulamalarda geniş ve bütünlükçü bir yapı olarak tanımlamaktadır. (Dura: 2007, 141-142).Bölgesel Kalkınma Ajansları farklı bölgelerde bölgesel politikaları gerçekleştirmede önemli bir role sahiptir. Culshaw'ın da belirttiği gibi bölgelerini kalkındırmak için yerel bir takım işletmelerle işbirliği içinde çalışırlar. Bulundukları bölgedeki farklı yerlerin ve insanların, her bir bölgenin ihtiyacını karşılayan bölgesel kalkınma projeleri ve stratejileri aracılığıyla bir ülkenin bütün bölgelerinin ekonomik refaha kavuşmasına yardımcı olurlar. Kalkınma ajansları bölgelerin ve şehirlerin kaçınılmaz ekonomik krizlerle karşılaşması durumunda onlara pozitif fırsatlar sunarlar (Çuhadar: 2011, 217).Avrupa Birliği, özellikle son dönemlerde, farklı nedenlerden dolayı geri kalmış yöreleri ve bölgeleri kalkındırmak, büyük boyutlara ulaşmış ülke-içi bölgelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarını azaltmak, böylece her bölgeye özgü kaynakları ve yerel dinamikleri harekete geçirip daha etkin kullanımı ile ulusların kalkınmasını hızlandırmak için bölgesel kalkınma politikalarına daha fazla fon ayırmakta ve bu fonların daha etkin kullanılabilmesi için yeni yöntemler ve stratejiler geliştirmektedir. Bu çerçevede Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), AB ülkelerinin bölgelerinde önemli işlevler gören anahtar kuruluşlar olarak yerlerini almıştır (Köse ve Konur: 2011, 95-137).

Bölgesel kalkınma ajanslarının görünen amaçları daha çok ekonomik ve sosyal gelişmeye ilişkindir. Bu amaç ve hedefleri, uzun vadeli kalkınma hedeflerini belirlemek; bölge planlarının yapılmasına katkı sağlamak; bölge eksenli politikalar belirlemek ve bu politikalara göre bölge ekonomisini canlandırarak yereldeki potansiyeli ortaya çıkarmak; özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler arasında işbirliğini sağlamak ve bu kesimlerin bölgesel gelişmeye daha aktif bir şekilde katılımını gerçekleştirmek; bölge halkının bölgesel gelişmeye katılımını sağlamak; bölgenin rekabet edilebilirliğini artırmak; teknoloji transferini gerçekleştirmek; KOBİ'lere destek vermek; bölgenin tanıtımını yaparak yerli ve yabancı yatırımcılara bölgeyi cazip göstermek ve onlara danışmanlık hizmeti sunmak; bölgedeki mesleki eğitim faaliyetlerini destekleyerek iş gücünün geliştirilmesine katkıda bulunmak ve dünya standartlarında bir işgücü portföyüne sahip olmak; bölgenin sosyo kültürel değerlerini geliştirici faaliyetlerde bulunmak olarak sıralayabilmek mümkündür (Dura: 2007, 149-150).

2. DÜNYADA KALKINMA AJANSLARI

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının ilk örneğini 1933'de Amerika'da kurulan TennesseValleyAuthority(TVA) teşkil etmektedir. TVA ülkenin görece yoksul sekiz güney eyaletinin kalkındırılması amacıyla oluşturulmuş bir bölgesel kalkınma programıdır Havza esaslı bir bölgesel planlama özelliğine sahip olan TVA ile Tennessee Nehrinin doğal kaynaklarının gelişmesi, korunması ve akılcıl şekilde kullanılması noktasında geniş çaplı

planlama faaliyetlerine girişilmiştir. Vadide yaşayan halka ucuz elektrik enerjisi sağlamak amacıyla kurulan, bu bağlamda birçok baraj inşaatı gerçekleştiren TVA, bölgenin iktisadi ve sosyal kalkınmasında önemli görevler üstlenmiştir.İlk örneği ABD'de görülmesine karşın ajansların yoğun bir şekilde Avrupa devletlerinde kurulduklarını görüyoruz. bölgesel kalkınma ajansları, alternatif bir kurum olarak gelişmesinin önemli bir kısmını Avrupa'da tamamladığı gibi, diğer ülkelere transferi de AB üzerinden gerçekleşmiştir. Avrupa'da ilk örneklerin ortaya çıkması, savaş sonrası yıkımın üstesinden gelmek için merkezi planlama ile sürdürülen kalkınma çabalarının sanayinin belli şehirlerde toplanması ve zamanla bu dengesizliğin sürdürülemeyecek bir noktaya varmasından sonra olmuştur. (Eryılmaz ve Tuncer: 2013,167). Zira Avrupa'yı olumsuz şekilde etkileyen II. Dünya Savaşı, bu kıtada bölgesel gelişmişlik dengesini bozmuş; ülkeler arasında ve yine ülkelerin belli bölgeleri arasında ciddi gelişmişlik farklılıklarına yol açmıştır. Kalkınma ajanslarının da çıkış noktasının bölgesel dengesizliklerin giderilmesi olduğu düşünüldüğünde bu birimlerin neden Avrupa'da yoğun biçimde kurulduğu ve bu kıtada gelişim gösterdiği de anlaşılacaktır.

Bölgesel Kalkınma Ajansları, ilk olarak 1950 ve 1960'lı yıllarda merkezi hükümetin öncülük ettiği kalkınma programlarına bilgi temin etmek, bu planların uygulanmasını ve izlenmesini denetlemek üzere kurulmuş; 1980'lerde ise, yaygınlaşan kamu işletmeciliği anlayışı ve küreselleşme ile artan yerel rekabetle birlikte, özel sektörün ve yerel aktörlerin bölgesel kalkınma sürecine aktif katılımını sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Bölgesel kalkınma ajansları, Avusturya, Belçika, İrlanda ve Fransa'da ilk kez 1950'li yıllarda kurulmuş; Almanya, Hollanda, İngiltere ve İtalya 1960'larda, Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka ise 1980'lerde bu kuruluşlar ile tanışmıştır (Özen: 2005, 4). Özellikle Batı Avrupa'da başarılı uygulamalara imza atan ve bu bölgenin kalkınmasında önemli fonksiyonlar üstlenen kalkınma ajansları, 1990'ların başında ise Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Doğu Bloku olarak adlandırılan, siyasi ve ekonomik anlamda bir sistem değişikliği yaşamış olan bu ülkelerde sermaye birikimini arttırmak, Avrupa'nın diğer ülkeleri ile olan gelişmişlik makasını daraltmak gibi nedenlerle kalkınma ajansları oluşturulmuştur (Dura: 2007, 143). Amerika ve İngiltere'de BKA'lar özel sektör ve kamu sektörünün bölgesel kalkınmayı işbirliği içinde gerçekleştirmeleri amacıyla 1960'lardan beri faaliyette olan yarı-özerk nitelikli oluşumlar iken, Japonya ve Fransa'da geri kalmış bölgelerin sorunlarına çözüm üreten, uzun süreli programları yürütmek üzere kurulmuş Türkiye'deki GAP benzeri idarelerdi. Bununla birlikte 1990'lı yıllarda yaygınlaşan yönetişim anlayışına ve Yeni Kalkınmacılık anlayışına paralel olarak, ekonomik ve sosyal kalkınmaya büyük finansmanlar sağlayan uluslararası kuruluşlar (World Bank, UNDP, AB fonları ve kredileri, EIB, EBRD, IADB, vb) tüm dünyada pek çok yeni kalkınma ajansı kurulmasına imkân vermiş, mevcut kalkınma ajansları da zaman içinde çok önemli işlevsel ve kurumsal değişikliklere uğramışlardır (Özen: 2005, 4).

Avrupa'da bölgesel kalkınma ajansları ile politikaların temelini Birliğin bölgesel politikaları oluşturmaktadır. Bölgesel politikaların uygulamadaki nüvelerini 1950'lerde Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu bünyesinde, ekonomik bunalım içindeki bölgelerde sinai dönüşüm ve mesleki eğitim için sağlanan kaynaklarda görmek mümkündür. Benzer şekilde Ortak Tarım Politikası çerçevesinde çiftliklerin, bu çiftliklerde kullanılan ekipmanların ve tarım metotlarının iyileştirilmesine yönelik fonlar oluşturulmuştur. Daha dengeli ve adil bir bütçe için 1975 yılında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu oluşturulmuştur. Fon bölgeler seviyesinde değil her ülke için belirlenen kotalar dâhilinde tahsis edilmiştir. Bir birlik politikası olarak bugünkü halini Maastricht Antlaşması ile alan AB bölgesel politikası, en yalın haliyle, geri kalmış bölgelerin modernleştirilmesi ve bölgeler arasındaki kalkınma seviyelerindeki eşitsizliğin azaltılmasına katkıda bulunmayı ve ekonomik ve sosyal uyumu sağlamayı hedeflemektedir. Birliğin en yoksul vatandaşlarına somut faydalar sağlamayı hedefleyen dayanışmanın birinci yolu, görece varlıklı olan bölgelerdeki kaynakların diğerleri ile paylaşılarak ihtiyaç içindeki bölgelerde altyapı ve istihdam yaratılması yoluyla bu bölgelerin geliştirilmesidir. Temel anlayış mali dayanışmanın,

gelir dağılımı ve zenginlik farklarının azaltılması yoluyla Birliğin en yoksul vatandaşlarına somut faydalar sağlaması ve bu yolla da Birliği oluşturan devletlerin ekonomik seviyelerinin uyumlu hale getirilmesi ile iktisadi bütünleşmenin önünü açarak Birliğin tüm vatandaşlarına menfaat sağlanmasıdır (İncioğlu ve Beşgül: 2013, 175-178).

Dünyada 'kalkınma ajansı' olarak adlandırılan yaklaşık 20.000 kuruluş vardır. Avrupa'da bu sayı 1.600 civarındadır. Bu kuruluşların hukuki ve örgütsel yapıları, görev ve faaliyetleri, yetki ve sorumlulukları, diğer ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla olan ilişkileri büyük farklılıklar göstermekte ve genel geçer bir 'kalkınma ajansı' modeli tanımlamayı oldukça güçleştirmektedir. Bununla birlikte, kalkınmanın dinamik ve değişken yapısına uygun olarak, kalkınma ajanslarının yapıları, faaliyetleri ve finansman kaynakları da zaman içinde oldukça değişmiştir. Örneğin İtalya'da 1990'lara kadar yaklaşık 39 kalkınma ajansı varken AB Yapısal Fonları'nın aktif olarak kullanılmaya başlanmasından sonra bugün 224 kalkınma ajansı bulunmaktadır. Yine İngiltere, Fransa, İspanya ve İrlanda'da da 1990'larda merkezi devletin kamu kaynaklarıyla desteklediği, AB Yapısal Fonların bölgede etkin ve verimli biçimde kullanılmasını sağlamakla yükümlü kamu kuruluşu niteliğindeki bölgesel kalkınma ajanslarının ortaya çıktığı gözlenmiştir. Hatta AB'ye sonradan katılan Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya, Estonya, Litvanya, Latvia da bölgesel kalkınma ajansları ile 1990'larda doğrudan AB'nin isteği üzerine tanışmış ve ilk aşamada AB finansmanıyla kurulmuştur(Özen: 2005, 5).

İngiltere'de bölgesel kalkınma ajansları, 1998 yılında çıkarılan bir yasa ile kurulmuş, Nisan 1999'dan sonra sekiz İngiliz bölgesinde faaliyet göstermeye başlamıştır. Ajansların temel amaçları; merkezi hükümet teşkilatlarının bölgesel ofisleri ve yerel yönetimlerin yardımıyla yatırımları ve ticaret teşviklerini gelistirmekir. Bu ajanslar, merkezi hükümete ve parlamentoya doğrudan hesap veren kamu organları olup, halen Ticaret ve Sanayi Departmanı'nın sorumluluğundadır. AB'nin lokomotiflerinden biri olan Almanya'da çok sayıda kalkınma ajansı bulunmaktadır. Alman kalkınma ajanslarının temel amacı, bölgelerine yabancı yatırımların çekilmesidir. Sanayi sektöründe ve siyasi alanda istikrar, gelişmiş bankacılık sektörü, nitelikli işgücü, düşük enflasyon oranı, yüksek verimlilik, düşük risk ortamı yatırımcılar için ülkeyi çekim merkezi haline getirmiştir (Köse ve Konur: 2011, 97). 16 eyaletten oluşan Almanya'da yerel kalkınmayı sağlamak için kurulan kuruluşların yapısı incelendiğinde, sınırlı sorumlu şirketler ve kamu hukuku organizasyonları seklinde yapılanmalara sahip oldukları görülmektedir. Kalkınma ajanslarının finans kaynağını kamu ve/veya özel sektör katkıları oluşturmaktadır 2004 yılında AB üyesi olan Polonya, 1990'lı yıllar boyunca büyük bir dönüşüm süreci geçirmiş, bu süreçte 1990'lı yılların ilk yarısında kurulan bölgesel kalkınma ajansları önemli roller oynamıştır. AB'ye üyelik sürecinde birlik fonlarından büyük ölçüde yararlanan Polonya'da, kalkınma ajanslarının anonim şirket yapısında olduğu, finans kaynaklarının ise; kamu kaynakları, özel sektör katkıları, faaliyet gelirleri ve uluslararası kaynaklar olduğu görülmektedir (Köse ve Konur: 2011, 114, 120).

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının ülkeler itibariyle yasal statüleri; Kamu limited şirketleri (İtalya, İrlanda, Portekiz, Hollanda), özel hukuka tabi kamu kuruluşu (İspanya), yarı özerk kamu şirketleri (Almanya), bakanlık dışı kamu kurumu (İngiltere), karma ekonomi şirketleri (Fransa), kamu-özel sektör şirketleri (Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Estonya), Kar amacı gütmeyen birlikler (Macaristan), vakıf statüsünde (Danimarka), belediye girişimi (Yunanistan), belediyelerarası ajanslar (Belçika, Romanya) , limited şirket (İsveç) şeklinde tasnif edilebilir (Eryılmaz ve Tuncer: 2013, 170).

3. TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARI

Türkiye'deki bölgesel kalkınma ajanslarının temeli, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık sürecine dayanmaktadır. Bu konu Türkiye'nin AB'ye uyum sürecindeki en problemli

konulardan birisi olmuştur ve bu konu ilerleme raporlarında sık sık dile getirilmiştir. AB dâhilinde bölgesel istatistiklere kaynak oluşturan ve yapısal politikaların uygulanmasında önemli bir rol oynayan NUTS (İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılması)sisteminin Türkiye'de mevcut olmayışı, başlangıçtan beri önemli bir eksiklik olarak görülmüş ve 2000 İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin AB kuralları ile uyumlu bir NUTS sınıflamasını Komisyon'a teklif etmesinin gerekliliğine işaret edilmiştir. 28.08.2002 tarih ve 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu kararıylaNUTS sınıflandırmasına uyum amacıyla, Türkiye'de 12 adet NUTS-I, 26 adet NUTS-IIve il merkezlerinden oluşan 81 adet NUTS-III bölgesi, resmi olarak oluşturularak AB'nin bu talebi karşılanmıştır.NUTS-II kapsamında oluşturulan 26 bölgenin 3'ü (İstanbul, Ankarave İzmir) tek ilden müteşekkil iken geriye kalan bölgeler ekonomikve coğrafi benzerlik üzere kurulmuştur. Bu bolgelerin merkezleriTekirdağ, Balıkesir, Aydın, Manisa, Bursa, Kocaeli, Ankara,Konya, Antalya, Adana, Hatay, Kırıkkale, Kayseri, Zonguldak,Kastamonu, Samsun, Trabzon, Erzurum, Ağrı, Malatya, Van,Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin olarak belirlenmiştir (Eryılmaz ve Tuncer: 2013, 174).

Table 1. Türkiye'de Kurulan kalkınma Ajansları, Kuruluş Tarihleri ve Hizmet Etkileri Bölgeler

Ajansın Adı	Açılımı	Kuruluşu	Hizmet Etkileri Eller
ABİKA	Ahiler Kalkınma Ajansı	2009	TR71 (Aksaray, Karaman, Nevşehir, Niğde, Kırşehir)
ANKARAKA	Ankara Kalkınma Ajansı	2009	TR51 (Ankara)
BAKA	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı	2009	TR61 (Isparta, Antalya, Burdur)
BAKKA	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı	2009	TR81 (Bartın, Zonguldak, Karabük)
BEBKA	Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı	2009	TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)
ÇKA	Çukurova Kalkınma Ajansı	2006	TR62 (Adana, Mersin)
DAKA	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı	2008	TRB2 (Bitlis, Hakkâri, Muş, Van)
DİKA	Dicle Kalkınma Ajansı	2008	TRC3 (Mardin, Batman, Siirt, Şırnak)
DOĞAKA	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı	2009	TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)
DOKA	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	2009	TR90 (Artvin, Giresun, Ordu, Trabzon, Gümüşhane, Rize)
FKA	Fırat Kalkınma Ajansı	2009	TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)
GTKA	Güney Ege Kalkınma Ajansı	2009	TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)
GMK	Güney Marmara Kalkınma Ajansı	2009	TR22 (Balıkesir, Çanakkale)
İKA	İpekyolu Kalkınma Ajansı	2008	TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)
İSTKA	İstanbul Kalkınma Ajansı	2008	TR10 (İstanbul)
İZKA	İzmir Kalkınma Ajansı	2006	TR31 (İzmir)
KARACADAĞ	Karacadağ Kalkınma Ajansı	2008	TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa)
KUDAKA	Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı	2008	TRA1 (Erzurum Erzincan Bayburt)
KUZKA	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı	2009	TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)
MARKA	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	2009	TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)
MEVKA	Mevlana Kalkınma Ajansı	2008	TR52 (Konya, Karaman)
OKA	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı	2008	TR83 (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat)
ORAN	Orta Anadolu Kalkınma Ajansı	2009	TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)
SERKA	Serhat Kalkınma Ajansı	2009	TRA2 (Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars)
TRAKYAKA	Trakya Kalkınma Ajansı	2009	TR21 (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ)
ZAFER	Zafer Kalkınma Ajansı	2009	TR33 (Afyonkarahisar, Manisa, Uşak, Kütahya)

Türkiye'de NUTS sistemine geçilmesinden sonra, AB'nin yönlendirmeleriyle ve müzakere sürecinin bir parçası olarak, 2005 tarihinde bölgesel kalınma ajanslarının kurulmasının yasal zemini oluşturulmuştur. Bu bağlamda, 19.01.2005 tarihinde Meclis Genel Kurulu'na sevk edilen "Kalkınma ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun Tasarısı" 'nın genel gerekçesinde, şimdiye kadar yapılan kalkınma planlarının bölgelerarası gelişmişlik düzeyi farklarınının azaltılmasında etkisiz kaldığı, kapsamlı bir uygulama şansı bulamadığı ve hedeflenen gelişme düzeyini yakalayamadığı ve sağlanan olumlu gelişmelere

rağmen Türkiye'de bölgelerarası gelişmişlik farkının çok yüksek olduğu açıklanmıştır (Özen: 2005, 19).Pilot uygulama olarak TR62 Düzey-2 Bölgesi'nde Adana ili merkez olmak üzere Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova Kalkınma Ajansı ile İzmir ilini kapsayan TR31 Düzey-2 Bölgesi'nde İzmir Kalkınma Ajansı 2006 yılı içinde kurulmuştur. Bu ajanslar dışında 2008 yılı sonunda İstanbul, Konya, Samsun, Erzurum, Van, Gaziantep, Diyarbakır ve Mardin Kalkınma Ajansları resmi olarak kurulmuştur (Dede: 2009, 8-9).

Türkiye'de Kalkınma Ajansları, ulusal düzeyde Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda, kendine özgü teknik ve finansman mekanizmasına sahip, kâr amacı gütmeyen, çabuk karar alıp uygulayabilen, merkezi ve yerel idarelerin dışında kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getiren, tüzel kişiliği haiz, 5449 sayılı Kanunla düzenlenmemiş işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi, teknik kapasitesi yüksek, uygulamacı olmayan, fakat destekleyici faaliyet gösteren kalkınma birimleridir. 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile 26 Düzey-2 bölgesinde ajanslar kurulmuştur. 2006 yılında yürürlüğe giren Kanun çerçevesinde ilk olarak İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansları aynı yıl içerisinde kurulmuştur. 2008 yılında sekiz ajans, 2009 yılında ise on altı ajans kurularak, tüm bölgelerde ajansların kuruluş çalışmaları tamamlanmıştır. Bu itibarla, 2010 yılı kalkınma ajanslarının hukuki ve kurumsal altyapılarının tamamlanmasının ötesinde, tüm bölgelerin gelişmesine somut katkıların sağlandığı bir yıl olmuştur. 2009 yılında tüm ajanslarda 200'e yakın uzman personel istihdam edilmekte iken, bu sayı 2010 yılı sonu itibarıyla 600'ü aşmış ve 2013 yılında 983 personele ulaşmıştır (Kalkınma Bakanlığı: 2011, 14).

Türkiye'de kurulan BKA'ların kuruluş amaçları; bölgesel stratejilerin belirlenmesine ve hazırlanmasına destek sağlamak, girişimciliğindesteklenmesini ve geliştirilmesini sağlamak, bölgeye yatırım çekmek, bölgedeki kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarının uyumlu bir şekilde çalışmasına yardımcı olmak, proje üretme vegeliştirme kapasitesini artırmaktır. BKA'ların yasal statüsü; görevve yetkileri kanunla düzenlenmiş özel hukuk hükümlerine tabi tüzel kişiliktir. Finans kaynağı ise; genel bütçe, belediye, ticaret ve sanayi odaları, il özel idaresi katkı paylarından oluşan kamusal finans, faaliyet gelirleri ve AB fonlarından oluşmaktadır (Köse ve Konur: 2011, 125).

4. TRB1 BÖLGESİ VE SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK DÜZEYİ

İstatistikî bölge sınıflamasına göre Düzey-2 bölgeleri içerisinde yer alan TRB1 bölgesi Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerinden oluşmaktadır. Doğu Anadolu bölgesinde ve Yukarı Fırat Havzasında yer alan TRB1 bölgesi nüfusu, 2014 yılı sonu itibariyle 1.691.014'dür. TRB1 bölgesi, tarıma uygun arazilere, uygun iklim koşullarına, özellikle gıda ve tekstil kollarında gelişmekte olan sanayiye, mermer, krom, demir ve bakır başta olmak üzere yer altı kaynaklarına, tarihi ve turistik değerlerile su-enerji varlıklarına sahiptir. 2008 yılı verilerine göre,TRB1 Bölgesi Türkiye'nin tüm ulusal katma değerinin %1,3'ünü üretmekte ve bu açıdan 26 Düzey-2 bölgesi arasında 20. sırada yer almaktadır (FKA: 2014, 13).

TRB1 bölgesi illerinden, bölgenin tek büyük şehri olan Malatya 2014 yılı nüfusu 769.544'dür. Malatya, Doğu, Güneydoğu ve Orta Anadolu arasında yer alan bir ovada kurulmuştur. Verimli ova tabanı, kentin tarımsal aktiviteler bakımından zengin olmasına imkân vermiştir. Özellikle kayısı üretiminde hacmi oldukça yüksektir ve yıllık üretim 80 ile 100 bin ton civarındadır. Dünya kuru kayısı piyasasının % 90'ının Türkiye'ye ait olmasında Malatya'nın payı büyüktür. Nitekim Türkiye'de kayısı ihtiyacının % 70'i Malatya'dan karşılanmaktadır (TUİK: 2010, X). Genel olarak ekonominin tüm sektörlerinde faaliyetler yürütülmekle birlikte, Malatya ekonomisinin tarıma, tarımsal sanayiye ve hayvancılığa dayalı olduğu söylenebilir. Ayrıca oldukça zengin yer altı kaynaklarına sahip olan ilde en önemli kaynak, Hekimhan ilçesindeki demir yataklarıdır. Bölgenin ikinci büyük kenti olan Elazığ'da 2014 nüfusuna göre

568.753 kişi yaşamaktadır.Elazığ enerji, madencilik ve tarım alanında kamu ve özel sektör yatırımlarının yanı sıra, eğitim ve kültür alanında da iyi bir potansiyele sahiptir. Kentin tarihi turistik merkezi olan Harput Kalesi ve çevresi kente cazibe katmaktadır.

Bingöl ili,önemli Doğu-Batı ve Kuzey-Güney bağlantıları üzerinde yer alır ve oldukça dağlık bir araziye ve verimli topraklara sahiptir. Bingöl'ün ekonomisi hayvancılık, tarım ve ormancılığa dayanır. Yeraltı kaynakları açısından zengin bir il olarak ifade edilemeyecek olan Bingöl ilindeki önemli sayılabilecek maden rezervleri, Genç ilçesindeki demir ve Karlıova ilçesindeki linyit yataklarıdır. Nüfusu ise bölgenin diğer illerine göre düşüktür. 2014 yılı itibariyle il genel nüfusu 266,19 kişidir. Tunceli zengin kültürel yapısını turizm fırsatına dönüştürme potansiyeli barındıran bunun yanında madencilik, hayvancılık ve bitkisel üretim gibi faaliyetlerin yürütülebildiği Tunceli'de dağ, doğa ve inanç turizmi ile tarım ve hayvancılık ağırlıklı bir sosyo-ekonomik yapı görülmekte ve nüfusu 86.527 kişiden oluşmaktadır. Tümüyle Fırat Havzası içerisinde kalan il, doğal sınırlarla kuşatılmış yüksek bir bölgedir. Kentin ekonomisinin sektörlere göre dağılımında sanayi son sıralarda yer alırken,devlet hizmetleri, ulaştırma ve haberleşme ile ticaret sektörleri ise tarımdan sonra gelmektedir.

TRB1 Bölgesi kendi içerisinde gerek gelişmişlik düzeyi, gerekse öne çıkan sektör ve dinamikler bakımından oldukça heterojen bir yapıya sahiptir. 1996 yılı Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeksi sıralamasına göre, illerin tümü Türkiye ortalamasının altında kalmışolan Malatya 38. (-0,17), Elazığ 33. (-0,02), Bingöl 73. (-1,06) ve Tunceli 60.(-0,69) sırada yer almıştır. 2003 yılına ait verilere göre, Malatya (39) ve Elazığ'ın (34) bir kademe gerilediği, Tunceli (48) ve Bingöl (71) illerinin sıralamasında bir ilerleme olduğu görülmektedir. Bu durumda sıra atlayan iller arasında en dikkat çekeni Tunceli'dir. Tunceli ili, bir önceki sıralama ile karşılaştırıldığında 12 sıra ilerleme kaydetmiştir.Bunda Tunceli'nin özellikle okuma-yazma oranları ile kadın okur-yazarlığı, ortalama aile büyüklüğü, doğurganlık gibi sosyo-kültürel değişkenler bakımından bölge ortalamasına göre üst sıralarda olması da etkili olmuştur. Dolayısıyla, 10 yıllık bir dönemde önemli ekonomik ve sosyal bir ilerleme kaydedilmemesine rağmen, ilde görülen yoğun bir nüfus kaybı ilin ortalama gelişmişlik endeksinde yükselişeyol açmıştır(DPT: 2003,52). (Tablo 2)

Table 2. TRB1 Bölgesi İllerinin Gelişmişlik Düzeyleri

İller	Gelişmişlik İndeksi (1996)	Sıra	Gelişmişlik İndeksi (2003)	Sıra	Gelişmişlik İndeksi (2011)	Sıra
Malatya	-0,17	38	-0,22	39	-0,07	42
Elazığ	-0,02	33	-0,10	34	-0,01	39
Bingöl	-1,06	73	-1,12	71	-1,19	72
Tunceli	-0,69	60	-0,40	48	-0,38	58

Kaynak: (DPT 2003, SEGE 2013)Not: Karşılaştırmanın aynı bazda olması için 2003 yılı sıralamasından 1996 yılından sonra il olan Yalova, Karabük, Kilis, Osmaniye ve Düzce illeri çıkartılmıştır.

2011 yılına ait sıralamada gerileme kaydeden iller Tunceli ve Elazığ illeridir. Tunceli, 10 basamak gerilemiş ve 1996'daki konumuna neredeyse geri dönmüştür. Bu durumun başlıca nedeni, 1990'lı yıllarda ilden diğer yörelere doğru yaşanan yoğun göç akımıdır. 1990 yılında 133.143 kişi olan il nüfusu, ortalama % -29,7 oranında gerileyerek 2000 yılında 93.584 kişiye, 2011 yılında ise dönemsel olarak % -9,1 oranında gerileyerek 85.062 kişiye düşmüştür. 1990-2000 yılları arasında Tunceli'de toplam 69 köy boşaltılmıştır. 2000 yılında toplam 371 köyü olan Tunceli'de, köy hukuki statüsü devam etmesine rağmen nüfusu hiç olmayan köy nüfusu 69, 25 kişinin altında bir nüfusa sahip olan köy sayısı 25, 50 kişinin altında nüfusa sahip olan köy sayısı ise 82'dir. Bu rakamlara göre Tunceli'deki nüfus kaybı çok ciddi değerlerle ifade edilmektedir. Elazığ 2011 yılına gelindiğinde 58. sırada (39) yer almış ve 5 basamak gerilemiştir. Göç veren bir il olmasına rağmen, kişi başına düşen sağlık göstergelerinin düşüş göstermesiElazığ'ın sıra kaybetmesine neden olmuştur. Ayrıca kişi başı sanayi elektrik tüketimi değişkeninde azalma ve temel bileşendeki ağırlığı negatif olan yeşil karta sahip nüfus oranında

da artma gözlenmiştir. Bu durumda, Elazığ'ın Tunceli ve Bingöl başta olmak üzere komşu illerden kırsal göç alması da etkili olmuştur. Malatya ili ise, diğer illere göre daha düşük bir gerileme yaşamıştır. Sağlık göstergelerindekigerilemenin ve doğurganlık hızında meydana gelen artışın buna sebep olduğu düşünülebilir (Tablo 3).

2003 yılındaki sonuçlara göre, TRB1 illerinin endeks değerlerinde azalmalar görülmüş ve Bingöl ili haricindeki illerde sıralamada ciddi gerileme olmuştur. Aslında bir ilin gelişmişlik sıralaması sadece ekonomik gelişmeler bakımından incelenecek bir olgu değildir. TRB1 bölgesi illerinin 2003 yılı sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri bazı değişkenler ele alınarak incelenmiş ve zaman zaman bazı değerlerin Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülse de, pek çok değişken açısından altında olduğu gözlenmiştir.Örneğin demografik değişkenlerden şehirleşme oranı bakımından, Bingöl haricinde diğer illerin Türkiye ortalamasına yakın olduğu gözlenmektedir. Türkiye'de şehirleşme oranı %64,9 iken buna en yakın değer %63,95 ile Elazığ ilinde görülmektedir. Bunun sebebi olarak kentin çevresindeki kırsal alanlardan kent merkezine olan göçler olarak görülebilir. Malatya ve Tunceli'de de aynı sebepten kaynaklı şehirleşme oranlarının yüksek olduğunu görmekteyiz. Nitekim Doğurganlık hızına bakıldığında Malatya ve Elazığ illeri Türkiye ortalaması ile neredeyse aynı ve buna paralel olarak şehirleşme oranı da benzer bir değere sahiptir. Bingöl'de doğurganlık hızının 3,56 olmasına rağmen nüfus artış hızının düşük oluşu, şehrin dışarıya göç verdiğini göstermektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Seçilmiş Göstergelerle TRB1 Bölgesi Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi (2003)

DEĞİŞKEN (2003)	MALATYA	ELAZIĞ	BİNGÖL	TUNCELİ	TÜRKİYE
Şehirleşme Oranı (%)	58,54	63,95	48,66	58,21	64,9
Nüfus Artış Hızı (‰)	19,22	13,39	1,86	-35,59	18,29
Doğurganlık Hızı (Adet)	2,56	2,52	3,56	1,8	2,53
Ortalama Hane Halkı (Kişi)	5,4	5,21	6,45	4,05	4,5
Tarım İş Kolunda Çalışanların Toplam İstihdama oranı (%)	55,93	58,6	69,84	42,3	48,38
Sanayi İş Kolunda Calısanların Toplam İstihdama oranı (%)	6,24	6,01	1,4	1,81	13,35
Okur Yazar Nüfus Oranı (%)	85,35	82,31	73,61	82,99	87,3
Okur Yazar Kadın Nüfusun Toplam kadın Nüfusa Oranı (%)	77,86	72,52	60,37	69,88	80,62
Bebek Ölüm Oranı (‰)	35	39	60	36	43
On Bin kişiye Düşen Hekim Sayısı (Hekim)	10,54	14,03	5,82	9,4	12,7
On Bin kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı (Adet)	15,95	40,5	16,95	18,7	23,04
İmalat Sanayi İşyeri Sayısı (Adet)	90	24	1	1	11118
Fert Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi (kw/s)	205	877	-	-	550
Fert Başına İmalat Sanayi Katma Değeri (Milyon TL)	123	85	-	-	350
Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim Değeri (Milyon TL)	912	1115	775	1432	1124
Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla İçindeki Pay (%)	0,80	0,65	0,34	0,30	100
Fert Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (Milyon TL)	1163	1417	673	1270	1837
Banka Şube Sayısı (Adet)	46	33	12	16	7786
Fert Başına Banka Mevduatı (Milyon TL)	217	269	88	425	930
Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Kredi Miktarı (Milyon TL)	82	37	11	126	138
Kırsal yerleşmede Asfalt Yol Oranı (%)	22,49	41,69	25,21	5,8	45,25
On Bin Kişiye Düşen Özel Otomobil Sayısı (Adet)	326	363	96	101	652
Fert Başına Elektrik Tüketim Miktarı (Mwh)	0,84	1,53	0,29	0,56	1,43
Yeşil Karta Sahip Nüfus Oranı (%)	11,63	16,63	42,82	31,3	18,09

Kaynak: DPT: 2003

Ekonomik coğrafya ve bölgesel gelişme dinamiklerinde meydana gelen değişimlerin dönüm noktası olarak beliren 1970'li yıllarda yaşanan krizlere karşı, batılı ülkeler yeni iktisat politikaları ile karşılık vermiş ve beraberinde gelen uygulamalar, ekonomik faaliyetlerin mekândaki dağılımını da etkilemiştir. Türkiye'de de 1980'li yılların sonuna doğru imalat

sanayide faal olan birkaç büyük il (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana) dışında imalat sanayi faaliyeti yürütülmemiştir. Daha sonra bu illerin ard bölgelerine doğru sıçrayan faaliyetlerin ülke geneline yayılması zaman almıştır. Fakat hala ülke genelinde eşit düzeyde bir sanayi faaliyeti mevcut değildir. Özellikle iller ve bölgeler arasında önemli oranda görülen dengesizlikler durumu daha net ortaya koymaktadır. Örneğin TRB1 bölgesi imalat sanayi gelişmişlik sıralamasında 26 bölge içerisinde 20. sırada yerini almıştır. Bölgede Malatya 37. sıra ile birinci sırada gelmekte ve sanayide çalışan nüfusun toplam istihdama oranı %56,24, tarımda çalışanların oranı ise %63,93'tür. Malatya'da hem sanayide hem de tarımda çalışanların toplam istihdama oranları diğer illere nispeten yüksektir ve bu da kayısı yetiştiriciliğinin yaygın olarak yapılması ile buna bağlı olarak gelişen tarımsal sanayinin gelişmesinden kaynaklanmaktadır. Malatya imalat sanayi işyeri sayısı 50 adet ve fert başına imalat sanayi katma değeri 123 milyon TL'dir. Gayri safi yurt içi hâsıla içindeki paylarına baktığımızda tarım ve sanayi faaliyetlerinde önde gelen Malatya'da bu değer %0,80 ve fert başına gayri safi yurt içi hâsıla 1163 milyon TL'dir. 24 adet sanayi işyerine sahip olan Elazığ ise, 85 milyon TL'lik fert başına düşen imalat sanayi katma değeri ile Türkiye ortalamasının (350 milyon TL) çok altındadır.Elazığ'da tarıma dayalı sanayinin gelişmesinin dışında, madenciliğe dayalı sanayi faaliyetlerinin nispeten gelişmiş olması, diğer illere oranla sanayi iş kolunda çalışanların oranının yüksek olmasına yol açmıştır. Elazığ, imalat sanayi gelişmişlik sıralamasında 39. sıra ile bölgede ikinci sırada gelmekte ve sanayide çalışanların toplam istihdama oranı Elazığ'da %6,1, tarımda çalışanların oranı %58, 6'dır. Bingöl imalat sanayi gelişmişlik sıralamasında 75. sıra ile bölgede üçüncü sırada yer almakta ve sanayide çalışan nüfusun toplam istihdama oranı Bingöl'de %1,4, tarımda %69,95'dir. Tarımda çalışanların oranının en yüksek Bingöl ilinde görülmesinin nedeni sanayinin gelişmemesi ve tarım dışında halkın yapabileceği daha kazançlı bir iş kolunun olmamasıdır. Bingöl ve Tunceli'de 1'er adet sanayi iş yeri bulunmaktadır. Tunceli 81. Sırada hem bölgede hem de ülke genelinde en gelişmemiş il olmuş ve sanayide çalışanların toplam istihdama oranı %1,81, tarımda çalışanların oranı ise %42,3'tür (Tablo 3 ve 4).

Tablo 4. TRB1 Bölgesinin Sektörel Gelişmişlik Düzeyi (2003)

Gösterge	Malatya	Elazığ	Bingöl	Tunceli	TRB1 Bölgesi
İmalat Sanayi Gelişmişlik Sıralaması	37	39	75	81	20
Sağlık Sektörü Gelişmişlik Sıralaması	36	12	72	38	15
Eğitim Sektörü Gelişmişlik Sıralaması	39	43	71	25	18

Kaynak: DPT, 2003 (Veriler 81 il ve 26 bölge içerisindeki sıralamaları göstermektedir).

Bölge içerisindeki dengesizliğin en önemli göstergelerinden biri olarak imalat sanayideki rakamlar göz önüne alınırsa sanayi faaliyetlerinin ve yatırımlarının bölge ihtiyacını karşılamadığı görülür. TRB1 bölgesi illerinin tümü, Türkiye'de sanayi iş kolunda çalışan toplam istihdam oranına göre düşük bir değere sahiptir. Bu durum, bölgede sanayi alanında ciddi yatırımların yapılması gerektiğini göstermektedir. Sanayi sektörünün katma değerinin arttırılması, bölgesel gelişme açısından önem taşımaktadır. Öncelikli olarak tarım sektöründe verimliliği, daha sonra sanayi sektörünün ürettiği katma değeri artıracak stratejilere ihtiyaç vardır. Bölge illerinin Sosyo-ekonomik gelişmişliğinin diğer bir göstergesi olan banka şube sayısı ve fert başına banka mevduatı değeri Elazığ ve Malatya'da diğer illere göre yüksek orandadır. Zaten Tunceli ve Bingöl illerindeki geri kalmışlık sadece Türkiye genelinde bölgeler arasında bir dengesizliğin olduğunu değil; aynı bölge içerisinde, birbirine komşu olan iller arasında da büyük dengesizliğin olduğunu göstermektedir. Yeşil karta sahip nüfus oranlarında; Bingöl %42, 82, Tunceli %31,10, Elazığ %16,63, Malatya ise son sırada %11,63'dür. Bölge

genelinde yeşil kart kullanımı Türkiye ortalamasının çok üzerindedir ve bu gösterge bile tek başına bölgedeki sosyo-ekonomik düzeyi göstermektedir (Tablo 3 ve 4).

İllerin eğitim seviyelerini ölçmek hususunda faydalandığımız değişkenlerden okuryazar oranları bölge genelinde Türkiye ortalamasına yakındır. Malatya ili %85,35 ile en yüksek değere sahip ve buna paralel olarak okuryazar kadın nüfusun da en fazla olduğu ildir. Eğitim sektöründe Türkiye genelinde 39. sırada yer almaktadır. Bölge genelinde eğitim sektöründe Tunceli ilinin diğer bölge illerine göre 25. sıra ile en üst sırada yer aldığını görüyoruz. Bingöl'ün 71. Sıra ile en düşük değere sahip olmasında ilin ekonomik düzeyinin etkisinin olduğu yansınamaz bir gerçektir. Eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasında TRB1 bölgesi 18. Sırada yer almaktadır. Nitekim bölgede dört ilde de üniversite bulunmakta ve bunlardan Fırat Üniversitesi ile İnönü üniversitesi 1975 yılından beri faaliyette olup bölgeye ciddi katkı sunmaktadırlar(Tablo 3 ve 4).

Sağlık sektöründeki gelişmişlik göstergelerine göre bölgede Elazığ ilinin sahip olduğu değerler ile TRB1 bölgesi, 26 Düzey-2 bölgesi içerisinde 15. sıraya yerleşmiştir. Elazığ sağlık sektöründe gelişmişlik sıralamasında 12. sırada yer alırken, Malatya 36. sıra ile ikinci, Tunceli 38. sıra ile üçüncü ve Bingöl 72. sıra ile son sırada yer almaktadır. Bingöl'ün sağlık sektöründe bölge ve ülke genelinde bu kadar geri sıralarda olması, Elazığ gibi bir sağlık merkezine komşu olması ve onun gölgesinde kalıp gelişme fırsatı bulamamasının dışında Bingöl'de, aşağıda da görüleceği üzere, bebek ölüm oranı göstergeler açısından ülke ortalamasının çok üzerinde değerlere sahip olması ile açıklanabilir. Malatya ve Tunceli illeri arasında diğer pek çok değişken bakımından büyük farklar bulunmasına rağmen sağlık sektörü açısından rakamların nerdeyse birbirine yakın olması şaşırtıcıdır. Malatya gibi bir büyük şehirde sağlık sektörünün yetersiz olduğu ve ihtiyaca cevap veremediği anlaşılmaktadır. Bölge genelinde bebek ölüm oranının Bingöl'de ‰ 60 ile en yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Bu dayine Bingöl'ün sosyo-ekonomik açıdan az gelişmiş olması ve il genelinde kırsal yaşam tarzının egemen olması ile yakından ilgilidir. Sağlık sektöründe Elazığ ilinin öne çıkması, ilin bölge içerisinde önemli bir sağlık merkezi olduğunu göstermektedir. Elazığ'da on bin kişiye düşen Hekim sayısı bakımından 14,03 ile hem Türkiye ortalamasının üzerinde hem de bölgedeki iller arasında en yüksek değere sahiptir. Yine on bin kişiye düşen hastane yatak sayısı bakımından 40,5 olan Elazığ, 23,04 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir (Tablo 3 ve 4).

Tablo 5. Seçilmiş Göstergelerle TRB1 Bölgesi Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi (2013)

GÖSTERGE (2013)	MALATYA	ELAZIĞ	BİNGÖL	TUNCELİ	TÜRKİYE
Nüfus Yoğunluğu (kişi/km²)	65	67	32	11	100
Toplam Yaş Bağımlılık Oranı (%)	50,32	48,00	53,03	36,9	47,65
Net Göç Hızı (‰)	4,51	-5,70	-5,67	-2,72	-
İl Nüfusuna Kayıtlı Olanların Oranı (%)	80	82,98	88,65	-	-
Şehirsel Nüfus Oranı	100,0	71,47	56,7	62,49	91,34
Bebek Ölüm Hızı	14	15,6	15,2	5,3	10,8
Üniversite Mezunlarının Okuma Yazma Bilen Nüfus İçindeki Oranı(%)	11,01	9,92	7,43	13,70	10,42
İlkokulda Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (Kişi)	15	17	19	11	19
Kütüphane Sayısı (2012)	20	8	6	7	1182
Turizm Yatırımı ve Turizm İşletmesi Belgeli Tesis Sayısı (Adet)	16	15	5	4	4038
100 Bin Kişi Başına Düşen Sağlık Personeli Sayısı (Kişi)	554	501	403	554	698.519 (2012)
100 Bin Kişi Başına Düşen Hastane Yatak Sayısı (Adet)	549	630	326	210	265
İşsizlik Oranı	7,8	7,8	7,0	8,1	9,7
İl düzeyi İş gücüne Katılım Oranı (‰)	54,1	53,1	54,6	54,0	-
İmalat Sanayi Elektrik Tüketim Oranı (SUVh)(2012)	41,671	53,855	30,11	13,43	47,35
Motorlu Kara Taşıt Sayısı	121.582	80,8	13.437	6.914	17.959.947
Kişi Başına Ortalama Banka mevduatı	3.378	3.496	1.775	7.774	11.506
Kişi Başına Elektrik Tüketimi (MWh)	1671	2074	647	1121	2577

Kaynak: FKA, 2013.

TRB1 bölgesi 2013 yılı Sosyo ekonomik gelişmişlik düzeyi tablosundan bölge hakkında edindiğimiz gözlemlerde, her ne kadar aynı değişkenlere sahip olmasa da 2003 yılına aittablodaki değerlere göre ilerlemenin kaydedildiği fakat henüz istenilen düzeye ulaşılamadığını görmekteyiz. Bölgede Nüfusun en yoğun olduğu il olan Elazığ'da (67 kişi/km²) yaş bağımlılık oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Net göç hızına göre bölgeyi incelediğimizde Tunceli'de göçlerin Malatya dışında diğer illere göre daha düşük bir net göç hızının olması (‰ -2,72) toplam nüfus sayısı ile ilgilidir. Benzer şekilde Elazığ ve Bingöl illeri de göç vermekte ve en yüksek net göç hızı ‰ -5,70 ile Elazığ kentine aittir. Malatya'da net göç hızı ‰ 4,51 ve bu durum Malatya'nın dışarıdan göç aldığının göstergesidir. Malatya ise en fazla göç veren şehir olmuş, bölgenin diğer illerine nispeten Malatya'da sosyo-ekonomik gelişme düzeyinin yüksek olmasına rağmen yaşanan bu göçlerin sebebi olarak da okuyan kesimin kenti terk etmesi ve daha büyük kentlerde yaşama isteği gibi bazı sebepler ile yorumlanabilir. Şehirsel nüfus oranı bakımından Malatya Türkiye ortalamasının da üzerinde (% 100,0), Bingöl ise (% 56, 7) bölgenin en gerisinde kalan il olmuştur. Malatya'nın bu göstergeleri yapaydır. Çünkü Büyükşehir yasası ile, sadece Türkiye'ye özgü bir durum olarak, bütün kırsal yerleşim birimleri mahalle haline getirilmiştir. Böylece 2012 yılında %6 6,2'lik bir şehirleşme düzeyine sahip olan Malatya, 2013 yılında % 100'lük bir şehirleşme düzeyine sahip olmuştur. Okuryazar oranları 2003 yılı verileri ile karşılaştırıldığında, bölge genelinde okuryazar oranın yükseldiği görülmektedir. Yine Tunceli nüfusunun diğer illere göre düşük olmasına rağmen, okuryazar oranında yüksek bir değere (%89,6) sahip olduğu görülmektedir.

Sağlık sektöründeki gelişmeler Tunceli ilinde 100 bin kişi başına düşen sağlık personeli sayısı bakımından Malatya ile aynı değeri göstermektedir. Bu durum sağlık sektöründe önemli gelişmelerin kaydedildiğini göstermektedir. 100 bin kişi başına düşen hastane yatak sayısında yine geçmiş dönemlerde olduğu gibi Elazığ ili 630 kişi kapasite ile en önde gelmektedir. Her ne kadar Elazığ ve Malatya illerinin bazı değişkenler bakımından önde olduğu görülse de işsizlik oranlarının bölgenin bütün illerinde yüksek olduğu gözlenmektedir. Özellikle Tunceli 8,1 ile en yüksek işsizlik değerine sahip ve neredeyse Türkiye ortalamasına yakındır. Sosyo ekonomik gelişmişlik hakkında bize fikir veren diğer bir değişken ise, kişi başına elektrik

tüketiminde bölgede Elazığ 2074 mwh ile bölgede en önde gelmekte ve en düşük değere sahip olan Bingöl'de elektrik tüketimi 647 mwh'tir (Tablo 5).

TRB1 bölgesi, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamalarında Türkiye'nin diğer bölgelerine göre oldukça geri sırada kalmıştır. Malatya'nın TRB1 bölgesinde en gelişmiş il olduğu, bunda tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı ve ona bağlı gelişen tarımsal sanayinin katkısının olduğu anlaşılmaktadır. Elazığ'da da benzer durumu görmek mümkündür, ancak bölgenin diğer iki ilinde bunlara paralel bir gelişme görülememektedir. Bingöl ve Tunceli çeşitli değişkenler bakımından bölge illeri içerisinde genelde son sıralarda yer alarak bir alt bölge oluşturmuşlardır. Sektörel gelişmişlik düzeyleri bakımından illerin sıralamasında, Malatya sağlık sektörü dışında, bütün illerin önüne geçmiş; Tunceli ise diğer illere nispeten en geride olmasına rağmen eğitim sektöründe ilk sırada gelmiştir.

5. FIRAT KALKINMA AJANSI (FKA) VE FAALİYETLERİ

Fırat Kalkınma Ajansı, TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Bölgesi'nde faaliyet göstermek üzere, 25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı **Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun**un 3. maddesine dayanılarak 25.07.2009 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 14.07.2009 tarih ve 15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. Ajans faaliyetlerini Malatya'da bulunan ana hizmet binası ile Bingöl, Elazığ ve Tunceli'de bulunan Yatırım Destek Ofislerinde sürdürmektedir. Kuruluşundan bu yana FKA, yıl itibariyle açık olan Doğrudan Faaliyet ve Teknik Destek programlarıyla birlikte toplam 7 (yedi) mali destek programı ile bölgesine kalkınma için hibe yoluyla destek sağlamıştır (FKA: 2014, 3). Fırat kalkınma Ajansının kuruluş amacı TRB1 bölgesinde sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, bölgede var olan potansiyeli ortaya çıkarmak ve değerlendirmek için uygun plan ve projeleri hazırlayıp, uygun araçları kullanmak, bölge içerisinde pozitif bir değişim sağlayarak ülkenin gelişmesine katkıda bulunmaktır.

Fırat kalkınma Ajansının Malatya, Bingöl, Elazığ ve Tunceli Yatırım Destek Ofisleri kurumsallıklarını tamamlayıp, bulundukları illerin kalkınmaya yönelik planlama faaliyetlerine katkıda bulunmakta; ilin yatırım olanaklarının ve turistik değerlerinin tanıtımı amacıyla ulusal ve uluslararası organizasyonlarda bulundukları illeri temsil etmekte; yatırımcılara gerek izin ve ruhsat işlemleri ve gerekse devlet destekleri ve sektörel araştırma ihtiyaçları konularında teknik destek sağlamaktadır. Ajans, başlıca amaçlarını, bölge plan ve programlarının etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayıcı proje ve faaliyetleri desteklemek; TRB1 Bölgesi'nde (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) kurumsal ve beşeri kapasitenin geliştirilmesi suretiyle ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkıda bulunmak; katılımcı, yenilikçi, çevreye duyarlı, toplumsal sorumluluğa sahip ve çözüm odaklı bir anlayış çerçevesinde, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğinin geliştirilmesi ve bütün aktörler arasında hızlı, etkin ve sürekli bir iletişim sürecinin oluşturulmasına katkı sağlamak, doğal ve kültürel varlıkların korunmasına yardımcı olmak, bölgenin beşeri sermayesi ve maddi kaynaklarının sürdürülebilir bir çerçevede, etkili ve verimli şekilde kullanılmasına katkı sağlamak, yatırım ortamının iyileştirilmesine, istihdam ve rekabet gücünün artırılmasına yönelik faaliyetlere destek vermek; yürütülecek faaliyetlerin tamamında açıklık, adalet, tarafsızlık, toplumsal mutabakat ve katılımcılık, eşit muamele, güvenilirlik, verimlilik, sürdürülebilirlik, bilimsellik, etkinlik, erişilebilirlik, öngörülebilirlik ve hesap verilebilirliğin sağlanması için gerekli tedbirleri almak; bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasını desteklemek üzere yereldeki bütün aktörlerle birlikte etkin ve verimli bir kurumsal yapı oluşturmak olarak sıralamaktadır (FKA: 2014,3-19).

Tablo 6. FKA Projelerinin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Proje Sayısı	Oran(%)
2010	54	13,5
2011	117	29,3
2012	39	9,8
2013	109	27,3
2014	81	20,3
Toplam	400	100,0

Kaynak: FKA, 2015

TRB1 bölgesinde 2010 yılında 54, 2011 yılında 117, 2012 yılında 39, 2013 yılında 109 ve 2014 yılında 81 proje desteklenmiştir. TRB1 bölgesinde Fırat Kalkınma Ajansının faaliyetleri çerçevesinde en fazla 2011 yılında 117 projeye destek verilmiştir. Bu da 5 yıl içerisindeki toplam proje sayısının % 29,42'sine karşılık gelmekte ve en fazla Malatya'da %39,3 oranında gerçekleşmiştir. Proje sayısının en az olduğu yıl olan 2012 yılında ise 39 proje desteklenmiş toplam proje sayısı içerisinde %9,8'lik bir paya sahip olduğu görülmektedir.Bölge içerisinde proje sayısı bakımından Tunceli ili 55 projeye ve %13,8'lik bir orana sahip olarak son sırada yer almaktadır.

Tablo 7. FKA Projelerinin İllere Göre Dağılımı

Yıllar	Proje Sayısı	Oran(%)
Malatya	157	39,3
Elazığ	107	26,8
Bingöl	81	20,3
Tunceli	55	13,8
Toplam	400	100,0

Kaynak: FKA, 2015

Fırat Kalkınma Ajansının bölgede gerçekleştirdiği proje sayıları ve proje destek tutarlarının verildiği Tablo 5'te ajansın kurulduğu yıldan itibaren toplam 400 projeye destek verdiği ve toplam destek tutarının 66.530.721,42 TL olduğu görülmektedir. Proje sayısı bakımından ilk sırada yer alan Malatya'da 157 proje desteklenmiş ve toplam 20.307.184,18 TL proje desteği alınmıştır. En fazla 2011 yılında 43 projesi desteklenen Malatya'da en az proje sayısı 18 ile 2012 yılına aittir. Elazığ'da toplam 107 proje sayısı ve 19.417.049,80 TL proje destek bütçesi verilmiş, Malatya'dan sonra en fazla destek alan il olmuştur. En fazla 2011 yılında 36 proje ile destek alan Elazığ 2012 yılında 14 projeye sahip olmuştur. Bingöl ilinde en fazla 2013 yılında 25 proje ve 2012 yılında 6 proje destek almış toplam proje destek bütçesi 18.666.701,69 TL olmuştur. Bölgenin en az proje sayısına ve bütçesine sahip olan Tunceli'de toplam 55 proje desteklenmiş ve toplam proje bütçesi 8.139.785,76 TL olmuştur (Tablo 8).

Tablo 8. Fırat Kalkınma Ajansı'nın Yıllara Göre verdiği Proje Sayısı ve Proje Destek Tutarları

İL		2010	2011	2012	2013	2014	TOPLAM
MALATYA	Proje Sayısı	25	42	18	42	20	157
	Proje Desteği (TL)	4.501.642,95	7.209.679,90	341.067,85	3.410.358,37	4.844.405,15	20.307.154,18
ELAZIĞ	Proje Sayısı	14	36	12	25	20	107
	Proje Desteği (TL)	3.316.160,83	7.116.541,80	194.568,51	3.043.514,37	4.826.231,49	19.417.049,80
BİNGÖL	Proje Sayısı	11	21	6	25	18	81
	Proje Desteği (TL)	2.512.041,00	4.587.851,88	84.176,97	3.022.320,57	8.480.511,27	18.686.701,69
TUNCELİ	Proje Sayısı	4	17	3	17	14	55
	Proje Desteği (TL)	591.957,03	2.816.821,13	91.440,35	1.620.301,80	3.010.165,45	8.130.785,76
TOPLAM	Proje Sayısı	54	117	39	109	81	400
	Proje Desteği (TL)	602.296.884,33	21.750.694,51	711.313,60	119.905.851,1	211.503.133,4	66.530.721,42

Kaynak: FKA (2015)

TRB1 bölgesi Fırat Kalkınma Ajansından aldığı proje desteklerinin %33,3'ü Teknik destek (TD), %18,5 Ekonomik Gelişme Mali Destek(EGMDP), %13'ü Doğrudan Faaliyet Desteği (DFD), %8'i Üretimde Odak Alanlar Mali Desteği (ODAK), %6,3'ü İhracat Ve Yenilikçilik Mali Desteği (İYMDP), %6'sı Tarımda Model İşletmeler Mali Desteği (TMİMDP), %5,8'i Yerelde Ekonomik Gelişme Mali Desteği (YGMDP), %4,3'ü Güçlü Altyapı Güçlü Ekonomi Mali Desteği (GAGE), %3'ü Güdümlü Proje Desteği (GPD), %2'i Turizm ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi Mali Desteği (TSAGMDP) kapsamında almıştır.

Tablo 9.FKA Projelerinin Sektörlere Göre Dağılımı

Sektörler	Proje Sayısı	Oran(%)
Tarım	33	8,3
Sanayi	101	25,3
Hizmet	266	66,5
Toplam	400	100,0

Kaynak: FKA, 2015

Bölge genelinde desteklenen projelerin sektörlere göre dağılımına bakacak olursak; hizmetler sektörü %66,5 ile ilk sırada, sanayi sektörü %25,3 ile ikinci sırada ve tarım sektörü %8,3 destek oranı ile üçüncü sırada gelmektedir.

Tablo10.FKA Projelerinin Sektörlere ve İllere Göre Dağılımı

İLLER		SEKTÖRLER			
		Tarım	Sanayi	Hizmetler	Toplam
Malatya	Sayı	7	27	123	157
	Oran (%)	4,5	17,2	78,3	100,0
Elazığ	Sayı	10	36	61	107
	Oran (%)	9,3	33,6	57,0	100,0
Bingöl	Sayı	9	26	46	81
	Oran (%)	11,1	32,1	56,8	100,0
Tunceli	Sayı	7	12	36	55
	Oran (%)	12,7	21,8	65,5	100,0
TOPLAM	Sayı	33	101	266	400
	Oran (%)	8,3	25,3	66,5	100,0

Kaynak: FKA, 2015

Fırat Kalkınma Ajansının destek verdiği projelerin ait olduğu sektörlerin illere dağılımını incelediğimizde, Malatya'nın hizmet sektörü bakımından diğer üç ilin önüne geçtiğini görüyoruz. Toplam 157 adet desteklenmiş projesi olan Malatya'da hizmet sektörü içerisinde değerlendirilecek proje sayısı 123 oranı ise % 78,3'dür. Malatya'nın hizmet sektöründe önde olmasına karşın sanayi sektöründe Elazığ ilinin 36 proje ile öne geçtiğini görüyoruz. Elazığ'ın sanayi proje oranının toplam projelerine oranı % 33,6 ve onu ikinci sırada Malatya takip etmektedir (27, % 17,2) . Tarım proje sayısı bakımından da Elazığ 10 proje ile bölgede ilk sırada yer alıyor vebu da toplam proje sayısının %9,3'üne karşılık gelmektedir. Bingöl sektörler içerisinde en yüksek paya hizmet sektöründe sahiptir. Bingöl'deki toplam 81 projenin 46'sı hizmetler, 26'sı sanayi ve 9'u tarım sektörü kapsamındadır. En fazla hizmete yönelik olan projelerin toplam proje sayısına oranı %56,8'dir. Tarım sektöründe Malatya ve Tunceli ilinin Proje sayıları 7'dir. Sanayi sektörüne ait verilerde Bingöl'ün (26) neredeyse Malatya'ya yakın bir proje sayısına (27) sahip olması dikkat çekicidir. Tunceli sanayi sektöründe de yine son sırada ve toplam 12 projeye (%21,8) sahiptir. Tunceli'de en fazla proje sayısı 36 ile hizmetler sektörüne aittir ve % 65,5 oranı ile bölgede en az hizmet projesine sahip ildir.

Tablo 11. FKA Projelerinin Sektörelere ve Yıllara Göre Karşılaştırılması

İLLER		SEKTÖRLER (%)			
		Tarım	Sanayi	Hizmetler	Toplam
2010	Sayı	2	28	24	54
	Oran (%)	3,7	51,9	44,4	100,0
2011	Sayı	23	28	66	117
	Oran (%)	19,7	23,9	56,4	100,0
2012	Sayı	0	1	38	39
	Oran (%)	,0	2,6	97,4	100,0
2013	Sayı	7	23	79	109
	Oran (%)	6,4	21,1	72,5	100,0
2014	Sayı	1	21	59	81
	Oran (%)	1,2	25,9	72,8	100,0
TOPLAM	Sayı	33	101	266	400
	Oran (%)	8,3	25,3	66,5	100,0

Kaynak: FKA, 2015

Desteklenen projelerin 2010 yılı rakamlarında toplam 54 projenin ve 2'si tarımda (% 3,7), 28'i sanayide (% 51,9), 24'ü ise hizmetler sektörüne yönelik (% 44,4) kullanılmıştır. En fazla proje sayısına 2013 yılında ulaşan bölgedeki 109 projenin 7'si tarımda, 23'ü sanayide ve en fazla payla 79'u hizmetlerde (% 72,5) kullanılmıştır. 2012 yılında alınan toplam 39 proje desteğinin tarımda hiç kullanılmayıp % 1'i sanayide % 38'i hizmetlerde kullanılmıştır (Tablo 9). Tablodan elde edilen sonuçlara göre bölgenin tarım sektörüne ayırdığı pay %8,3, sanayiye % 25,3, hizmetlere ise %66,5'dir.

Fırat Kalkınma Ajansının desteklediği projelerin sektörlere göre dağılımında en fazla hizmet sektörüne yönelik projelerin destek aldığını görmekteyiz. Hizmet sektörü içerisinde ise toplumsal hizmetler ön plana çıkmaktadır. Proje sayısı 125 olan toplumsal hizmetlerin oranı %31,3'dür. Eğitim hizmetleri ile ilgili proje sayısı ise 64'dür ve buda toplam proje sayısının % 16'sına karşılık gelmektedir. Bölgede en az proje sayısı tarım sektöründedir ve bunda en fazla pay 16 proje ile hayvancılığa, 12 proje ile su ürünleri üretimine karşılık gelmektedir. Sanayi alanında yapılan 101 projenin 23'ü gıda ürünleri imalatına yönelik olan proje sayısı toplam sanayi proje sayısının % 5,8'ni oluşturmaktadır.

SONUÇ

Bölge Kalkınma Ajansları bölgeler arasındaki dengesizlikleri azaltmak ve bölgelerin mevcut potansiyellerinden yararlanmak üzere kurulmuş olan birliklerdir. Türkiye'de bu uygulama AB'ye uyum süreciyle başlamıştır. Kuşkusuz kalkınma faaliyetlerinin merkezden ziyade yerelde örgütlenerek uygulamaya konulması, çalışmalardan verimli sonuç almak bakımından önem arz etmektedir. Ancak Türkiye'de 1963 yılından beri planlı kalkınma faaliyetleri yürütülmektedir. 1962 yılında kurulan Devlet Planlama Teşkilatı'nın esas kuruluş gayesi de, topyekün kalkınmayı sağlamak ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri azaltmaktır. Fakat bugün 10. Beş Yıllık Kalkınma döneminde olunmasına rağmen bölgelerarası dengesizlikler, azalmak yerine artmıştır. Hatta geçmişte bugünkü NUTS yapılandırmasına benzer şekilde çeşitli planlama bölgeleri oluşturulmuştur. Bu faaliyetlerin başarılı olamamasındaki en önemli neden, kalkınma planlarının uygulanması konusundaki irade zayıflığıdır. Diğer taraftan iç politika malzemesi haline getirilen bu konu doğal olarak sadece belirli dönemlerde gündeme gelebilmiştir. Türkiye'nin kalkınma ajansları deneyiminde de bu hususun göz önünde bulundurulması önem taşımaktadır.

TRB1 bölgesi Türkiye'nin en az gelişmiş Düzey2 bölgelerinden biridir. Sosyo-ekonomik birçok gösterge açısından Türkiye ortalamalarının oldukça gerisinde olan bölge, kendi içerisinde de bir yeknesaklık teşkil etmez. Malatya-Elazığ hattı Türkiye ortalamalarına yaklaşırken, Tunceli-Bingöl hattı Türkiye ortalamalarından oldukça uzaklaşmaklardır. 2009 yılında kurulan ve 2010'dan itibaren proje desteği vermeye başlayan Fırat Kalkınma Ajansı, çeşitli sektörler açısından kamu projelerine açıktır. 2014 yılı sonuna kadar 400 proje desteklenmiş ve bu projelere toplam 66.530.721 TL destek verilmiştir. Projelerin illere dağılımına bakıldığında, daha gelişkin bir düzeye sahip olan Elazığ ve Malatya'nın şimdiye kadarki tüm projelerin %63,5'ini aldığı görülür. Hâlbuki daha düşük bir gelişme düzeyine sahip olan Tunceli ve Bingöl'ün pozitif bir ayrımcılıkla daha fazla proje desteğine sahip olması gerekirdi. Zira her ne kadar bölgelerarası dengesizliği azaltmak önemli bir konu ise de, bölgenin kendi iç dengesizliklerini azaltmak da bir o kadar önemlidir. Çünkü bölgenin kendi iç dengesizliği, bölgelerarası rekabeti zayıflatmakta ve bir bütün olarak bölgenin sosyo-ekonomik değişkenleri üzerinde etkili olmaktadır. Bunun dışında, proje desteği verilen alanların iyi seçilmesi de önem taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Fırat Kalkınma Ajansının hizmet eksenli projelere ağırlıklı olarak destek verdiği görülür. Oysa bölgenin temel sorunu olan sanayisizleşme ile mücadele etme bağlamında, sanayi eksenli projelere ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bu, hem gelir düzeyinin artmasına, hem de işsizlikle mücadele bağlamında büyük öneme sahiptir.

Sonuç olarak, bölgesel kalkınma faaliyetlerinin sonuçlarını orta ve uzun vadede görmek daha çok olanaklı ise de, bölgesel dengesizliklerle mücadelenin başarılması, sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanması ve bölgenin sorunlarına kalıcı çözümler getirilmesi için yapılması gereken önemli birtakım adımlar da bulunmaktadır. Öncelikle ekonomik eksenli kalkınma çalışmaları, toplumsal kalkınma ile mutlaka desteklenmelidir. Bölgenin ihtiyaçları yapılacak olan pilot araştırmalar ile sağlıklı bir şekilde belirlenmeli ve bölgenin doğal-beşeri potansiyeli ve kaynak altyapısı tespit edilerek bunlardan ne şekilde yararlanılabileceği ortaya çıkarılmalıdır. Bölgesel kalkınma ajanslarının bu doğrultuda faaliyet göstermeleri, hem ülke ölçeğinde hem de TRB1 bölgesinde sürdürülebilir bir kalkınmayı beraberinde getirebilecektir.

KAYNAKÇA

ÇUHADAR M. T., 2008, "Regional Development Agencies in Europe AndTurkey: A Case Study On Cukurova RDA", EpokaUniversity, First International Conference On Management AndEconomics, Vol. 3, Tirana, Albania, 216-230.

DEDE, A., 2009, AB Uyum Sürecinde Kalkınma Ajansları ve Mevlana Kalkınma Ajansı, Konya Ticaret Odası Yayını, Konya.

DPT, 2003, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003),DPT Yayını, Ankara.

DURA, Y, C, 2007. "Dünya Uygulamaları Bağlamında Kalkınma Ajanslarının Yapısal Analizi", Türk İdare Dergisi, Sayı: 455, 141-171.

ERÇAKAR, M., E., 2010, "Bölgesel Kalkınma Ajansları Ve Türkiye Uygulaması", Mevzuat Dergisi, Sayı: 153, www.mevzuatdergisi.com /2010/09a/01.htm

ERYILMAZ, B., TUNCER, A., 2013, "Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Bölgesel Kalkınma Politikaları: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması", Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of AcademicInquiries) Cilt: 8, Sayı:1, 165-189.

Fırat Kalkınma Ajansı (FKA) Proje Destek Verileri (2015)

FKA, 2013, 2014-2023 TRB1 Bölge Planı Taslağı, http://www.fka.org.tr/ContentDownload/2014-2023%20TRB1%20bolge%20plani%20taslagi.pdf

FKA, 2013, İstatistiklerle TRB1, http://www.fka.org.tr/ContentDownload/Istatistiklerle%20TRB1.pdf

FKA, 2014, 2013 Faaliyet Raporu, http://www.fka.org.tr/ContentDownload/FkaEtkinlik2013.pdf

HALKIER H, 2006, "Regional Development AgenciesandMultilevelGovernance: EuropeanPerspectives", Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu (7-8 Eylül 2006, Ankara), TEPAV Yayını, Ankara, 3-15.

IŞIK, Nihat, BAYSAL, Duygu, CEYLAN, Onur, 2010, " Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bir Politika Aracı Olarak Kalkınma Ajansları", Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, Cilt:3, Sayı: 2, 1-18.

İNCİOĞLU, N. ve BEŞGÜL, B., 2013, "Avrupa Birliği Bölgesel Politikası", Avrupa Birliği'ne Giriş: Tarih, Kurumlar ve Politikalar (Der. A. Kaya ve diğ.) içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 175-188.

Kalkınma Bakanlığı, 2011, Kalkınma Ajansları 2010 Yılı Faaliyet Raporu,Kalkınma Bakanlığı İzleme, Değerlendirme ve Analiz Dairesi Başkanlığı, Ankara.

KÖSE, Seyit, KONUR, Fatih, 2011, "Avrupa Birliği Ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü Ve Etkililiği: Ülke Deneyimlerinin

Karşılaştırılması", Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:7, Yıl:7, Sayı:1, 95-137.

ÖZEN, Pınar, 2005,Bölge Kalkınma Ajansları, TEPAV Yayını, Ankara.

TAŞ, Cesurhan, 2008, "Kalkınmaya Giden Yol Kalkınma Ajanslarından mı Geçer?",Ekonomik Yorumlar Dergisi. Sayı: 523, 7-17.

TUİK, 2013, Seçilmiş Göstergelerle Bingöl. TÜİK Yayını, Ankara.

TUİK, 2013, Seçilmiş Göstergelerle Elazığ, TÜİK Yayını, Ankara.

TUİK, 2013, Seçilmiş Göstergelerle Malatya, TÜİK Yayını, Ankara.

TUİK, 2013, Seçilmiş Göstergelerle Tunceli, TÜİK Yayını, Ankara.

YENİLİKÇİLİK, BULUŞÇULUK VE ÖĞRENEN BÖLGE KAVRAMLARININ YENİ DÖNEMDE BÖLGESEL KALKINMADAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Importance And Placement At Locally Improvement Of Innovative,Invertorship And Learning Area Conception

Tugay KEÇECI[1], Melek ATALAY[2], Tülay KEÇECI[3]

ÖZET

Son yirmi yılda ekonomik ve toplumsal gelişmenin önemli unsuru olarak bölge kavramı ön plana çıkmaktadır. Günümüzün gelişen hareketli küresel sisteminde ise bölgeler; bilgi üretiminin, buluşçuluğun ve öğrenebilirliğin gerçekleştiği mekânlar olarak görülmektedir. Bu bağlamda, bölgeler arası ilişkilerin tanımlanmasında ve yerelin rekabet gücü sağlamasında önemli bir ölçüt haline gelen buluşçuluk ve öğrenebilirlik; buluşçu bölgeler ve sistemler, öğrenen bölgeler gibi alternatif modellerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tüm bunların yanındagünümüzde bilim ve teknolojiye bağlı olarak oluşan yenilik kavramı da, ekonomik büyümenin itici gücü olarak büyüme modellerinde ve uygulamaya yönelik çalışmalarda daha fazla ele alınan bir konu olmuştur.

Bu çalışmada bölgesel kalkınma süreçlerinin planlama ve uygulaması aşamalarında bilhassa yenilikçilik ve buluşçuluk girişimciliğinin önemi ve yeni dönem uygulama örnekleriyle ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler:İnovasyon (Yenilik), Yenilik Sistemleri, Bölgesel Yenilik Sistemleri(BYS), Bölgesel Kalkınma,

JEL Sınıflaması: R11, R38, R58.

1 Başkan Yardımcısı, EKON (Uluslararası Ekonomik ve Kültürel İşbirliği Konfederasyonu), ANKARA, btkececi@gmail.com.

2 Öğretim Görevlisi, Niğde ÜniversitesiRadyo ve Televizyon Teknolojisi Anabilim Dalı, NİĞDE, matalay@nigde.edu.tr.

3 Bülent Ecevit Üniversitesi Çaycuma MYO, ZONGULDAK, tuelin.tulay.kececi@hotmail.com.

ABSTRACT

Local Improvement is looming large at last 20 yearsbased on economical and socialevolution. At the present day areas in improvement global system, productivity of knowledge are seems like reality of inventorship and learning. In this context, relationship between local areas, power of forming local competition Invertorship and learning, inventorship locals and systems, cause of occurring like learning areas. Besides this in present belongs to science and technology innovation conception, this subject is more processing point of impulsive force of economical improvement of growing up models.

At thiswork, willhandle of speciallyinnovative and improvementperiod of locallyimprovement and will focus on importance and newperiodimplementation and will be detail.

Keywords: *Innovation,InnovationSystems, RegionalInnovationSystems (RIS), RegionalDevelopment*

JEL Classification: R11, R53, R58.

1.GİRİŞ: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1Yenilikçilik, Buluşçuluk ve Öğrenen Bölge Kavramları

Günümüzün hızla değişim gösteren bu çağının en önemli özelliği, değişimin özüne uygun olarak tüm birey ve kurumlardan yepyeni bakış açıları talep etmesidir. Bu talebi haklı kılan gerekçelerin başında da, hiç kuşkusuz çağa uygun olarak değişim gösteren algılar gelmektedir. Dünün başarı getiren tüm usul, yöntem, tarz ve yaklaşımları, bugün için artık beklenen başarıyı garanti etmekten uzaklaşmış görünmektedir. Yani örgütler için yaşanagelen, değişim ve istikrarı aynı anda elde etme paradoksu, bu gelinen dönemde her zamankinden daha fazla hissedilmektedir. Değişimde yaşanan bu hız, birey ve işletmeleri de çok yönlü bir belirsizliklerle kuşatmaktadır. Bu çok yönlü kuşatmadan başarılı bir çıkışın yolu ise yenilikçilikten geçmektedir. Bu anlamda yenilikçilik; değişen şart ve algılara uygun olarak yapısal ve işlevsel olarak değişmek, risk almak, daha da önemlisi bilinenlerin dışına çıkmayı göze almak demektir.

Aynı şekilde değişen dünya sistemi, bölge ve kalkınma kavramlarında da ciddi algısal değişimleri zorunlu kılıyor görünmektedir. Nitekim günümüzün dinamik küresel sisteminde bölgeler; bilgi üretiminin, buluşçuluğun ve öğrenebilirliğin gerçekleştiği mekânlar olarak görülmeye başlamışlardır (Diez: 2001, 908). Bu bağlamda, bölgeler arası ilişkilerin tanımlanmasında ve yerelin rekabet gücü sağlamasında önemli bir ölçüt haline gelen buluşçuluk ve öğrenebilirlik; sanayi ağları, buluşçu bölgeler, buluşçu sistemler, öğrenen bölgeler gibi modellerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buluşçuluğu ve öğrenile bilirliği; karşılıklı etkileşimle ve birikimle artan, zaman ve mekân boyutu olan süreçler şeklinde kabul eden bu modeller, yerel gelişmeyi de küresel sistemin bir parçası olarak değerlendirmektedir (Çelebi ve Saral: 2002, 236).

1.2 Kavram Olarak Yenilik ve Yenilikçilik

Gelişmiş ülkelerde yarım yüzyılı aşkın bir süredir bilinen ve işlenen yenilik (inovasyon) kavramı, ülkemiz literatürüne oldukça geç girmiş ve henüz yeterli düzeyde çalışma yapılmamış bir konudur (İmamoğlu**:** 2002,23). Bugün "yenilik", "yenilikçilik", "yenileme/yenilenme" ifadeleriyle karşılık bulunmaya çalışılan "inovasyon" kelimesi, İngilizce "innovation" kelimesinin karşılığı olarak Türkçe terminolojiye girmiştir. Bu kelime Latince "innovare" kelimesinden türetilmiş olup "yeni bir şey yapmak" anlamına gelmektedir. (Tiryakioğlu: 2004, 511)Kelime, içerdiği anlam itibariyle hem bir "süreci" (yeni bir şey yapmayı) hem de bir "sonucu" (yeni bir şeyi) ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu nedenle; "inovasyon" kelimesinin karşılığı olarak, Türkçe'de tam karşılığı olarak tek bir kelimeyle ifade edilemeyip, sonucu ifade etmek amacıyla "yenilik", süreci ifade etmek amacıyla da "yenilikçilik"ifadeleri kullanılabilmektedir.

OECD literatürüne göre yenilik bir "süreç" olarak *"bir fikri pazarlanabilir bir ürün ya da hizmete, yeni ya da geliştirilmiş bir imalat ya da dağıtım yöntemine, ya da yeni bir toplumsal hizmet yöntemine dönüştürmeyi"* ifade etmektedir. "Sonuç"olarak yenilik ise; *"bir fikri pazarlanabilir bir ürün ya da hizmete, yeni ya da geliştirilmiş bir imalat ya da dağıtım yöntemine, ya da yeni bir toplumsal hizmet yöntemine dönüştürme süreci sonucunda ortaya çıkan pazarlanabilir yeni ya da geliştirilmiş ürün, yöntem ya da hizmet"* anlamına gelmektedir (Göker: 2000, 2).

Yenilik konusunda en aktif iktisatçı olarak sayılan Schumpeter, yeniliği "girişimciye kâr getiren ve teknolojik ilerlemeler sonucu ortaya çıkan her şey" olarak tanımlamaktadır (Albeni ve Karaöz: 2003, 29).Schumpeter'den sonra yenilik konusunda yapılan çalışmalar hız kazanmış ve çeşitli tanımlar ortaya çıkmıştır. Örneğin;

Cumming'e göre inovasyon; "Bir ürün ya da sürecin, başarılı ilk uygulaması" (Güleş ve Bülbül: 2003, 42) dır.Drucker'a göre ise; "Kaynaklara yeni zenginlik yaratma kapasitesi kazandırma eylemi" (Barker: 2002, 22) dir.Kamien ve Schwartz da inovasyonu "Bilimsel araştırmadan icada, geliştirmeye ve ticarileştirmeye kadar yeni bir ürün veya üretim süreci yaratmadaki tüm faaliyetler (Kamien ve Schwartz: 1982, 2)" şeklinde tanımlamışlardır.

Yukarıdaki tanımlarda da görüleceği gibi; bazı araştırmacılar, inovasyon karşılığı olarak yenilik kelimesini bir sonuç olarak tanımlarken, diğer kısım yazarlar ise yeni bir şey geliştirme anlamında kullanmışlardır. Tüm bu ve diğer tanımlardan yola çıkarak biz de yenilik kavramını; ekonomi ile teknolojik değişim arasında bağı temsil eden karmaşık, AR-GE de dahil olmak üzere pek çok faaliyeti de içeren bir süreçler bütünü şeklinde özetleyebiliriz.

1.3. Yenilik Türleri

Yenilikler, çok farklı şekillerde olabilmektedir. Söz konusu yenilik girişimleri, yeni bir ürün/hizmet şeklinde olabileceği gibi, yeni bir üretim süreci/yöntemi, yeni bir organizasyon yapısı veya yeni bir piyasa şeklinde de olabilir.

1.3.1. Ürün Yeniliği

Ürün yeniliği, mevcut ürünlerde önemli teknolojik gelişmeler yapılması veya geliştirme

ve yenileme sonucu piyasaya yeni ürünler çıkarılmasını ifade etmekte olup, kısaca yeni ürünler olarak tanımlanmaktadır (İmamoğlu: 2002, 23). Ürün yeniliğinin temel nedeni; değişen ve çeşitlenen müşteri ihtiyaçları neticesinde ürünlerin yasam süresinin giderek kısalması ve müşteri beklentilerini karşılayabilmek amacıyla yeni ürünlere ihtiyaç duyulmasıdır (İraz: 2005, 100).

Ürün yeniliklerinde başlıca üç boyut dikkati çekmektedir (Narin: 1999, 47). Bunlar;

- Önceden bilinen bir ürüne önemli ve yeni bir işlev eklenmesi,
- Bilinen bir işlevi gören bir ürünün yepyeni bir forma kavuşturulması ve
- Yeni bir ürün kavramı aracılığıyla yepyeni bir işlev geliştirilmesi olarak sayılabilir.

Ürün yenilikleri, yarattığı etki bakımından da bakıldığında, radikal yenilikler ve kademeli yenilikler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Albeni ve Karaöz: 2003,30). Radikal yenilikler en basit ifade ile, ilk defa ortaya çıkan yeni bir ürün olup, pazar yapısında ciddi değişikliklere yol açan yeniliklerdir. Kademeli yenilikler ise, mevcut ürünlerin üzerine yapılan sürekli iyileştirmeleri ifade etmektedir.

1.3.2. Süreç Yeniliği

Süreç yeniliği; yeni ya da geliştirilmiş bir ürün elde etmek amacıyla kullanılan yeni bir üretim tekniğidir. Süreç yenilikleri ile; hammaddelerin üretim sistemine girip nihai mal olarak çıkmaları arasında geçen üretim sürecinde ortaya çıkan yenilikler kastedilmektedir (Narin: 1999, 43). Süreç yeniliği; ekipmanda değişiklik, üretim organizasyonunda değişiklik ya da ürün dağıtımında değişiklik yapılmasıyla ortaya çıkan teknolojik olarak yeni ya da önemli ölçüde geliştirilmiş üretim metotlarının adapta edilmesiyle meydana gelmektedir. Süreç yeniliği; üretim faaliyetlerinde yapılan değişikliklerle sınırlı olmayıp, işletme faaliyetleri kapsamındaki tüm süreçlerin gözden geçirilmesi, yapılandırılması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi yoluyla köklü değişiklikler yapılması olarak tanımlanabilir (Narin: 1999, 103).

1.3.3. Organizasyonel Yenilik

Organizasyonel yenilik; örgütlenmede ciddi yenilikler yapılması sonucunda ortaya çıkmakta olup, yeni tip organizasyon yapılarını ve süreçlerini ifade etmektedir (İmamoğlu, 2002;45). Organizasyonel yenilik OECD tarafından hazırlanan Oslo Kılavuzu'nda üç şekilde tanımlanmaktadır (Savaşçı ve Kazanoğlu:2004, 518). Buna göre; Organizasyonel yenilik;

- Organizasyon yapısının önemli ölçüde değiştirilmesi,
- İleri yönetim tekniklerinin uygulanması,
- Yeni ya da önemli ölçüde değiştirilmiş stratejilerin uygulanması şeklinde tanımlanmaktadır. Organizasyonel yeniliğin sonucunda çıktı olarak verimliliğin ve satışların artması gibi değişimler söz konusu olmaktadır.

1.4 Bir Kalkınma Öğesi Olarak Yenilik

Bilgi ve bilgi kaynaklı ekonomilerin ön planda olduğu günümüz çağında, sürdürülebilir rekabetçiliğin ve iktisadi büyümenin temel şartı olarak, mevcut kaynakları yeni iktisadi değerlere dönüştürecek faaliyetlere yani teknolojik yenilik faaliyetlerine hızla uyum ön plana çıkmış bulunmaktadır.

Ana akım iktisat tarafından kara bir kutu olarak kabul edilen yenilik sürecinin anlaşılmasına evrimci iktisat geleneği önemli teorik açılımlar sunmaktadır (Tuncel: 2009).

Evrimci iktisadın teknolojik gelişme yaklaşımı ise, neoklasik iktisadın yanıtsız bıraktığı firmalar ve ülkeler arası teknolojik gelişme farklılıklarını açıklamaya yönelik olarak gelişen bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım özellikle teknolojik gelişme olgusuna mikro ekonomik perspektifte bakmaktadır. Bu yaklaşıma göre; neoklasik yaklaşımdan farklı olarak teknoloji firma ile çevresi arasında karşılıklı ilişkiye bağlı olarak gelişen maliyetli, çaba isteyen ve eşitsiz dağılmış bir kaynaktır (Soyak: 1995). Evrimci yaklaşıma göre, ajanlar birbirinden farklı rutinlere (davranış kalıplarına) sahip, sınırlı rasyonalite prensibine göre hareket eden homojen olmayan aktörler oldukları için, karar alıcıların optimal tercihlerine göre oluşacakbir denge yolunda hareket etmezler (Nelson:1995; Potts: 2000). Bu nedenle yenilik süreci birbirinden farklı aktörlerin birbirlerine karsı rekabetçi üstünlük sağlama hedefine yönelik "niyetli çabalarının (intentionality)" sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Sandberg: 2007).

1.5 Kavram Olarak Öğrenen Bölge Öğesi

Bölgeler, günümüzde yaşanan bilgi yoğun kapitalizm sürecinin ana unsuru olmaktadır. Çünkü bölgeler bilginin yaratılmasında ve öğrenilmesinde etkin unsur olmaktadırlar. Bu nedenle öğrenen bölgeler, yeniliğin, ekonomik gelişmenin ve küreselleşmenin önemli bir aracı durumundadır. Öğrenen bölge kavramı; öğrenen ekonomi yaklaşımının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Lundvall ve Johnson: 1994). Lundvall ve Johnson (1994) öğrenen ekonomi kavramına vurgu yaparak, yeni ekonomide en önemli kaynağın bilgi olduğunu ve en önemli sürecin de öğrenme olduğunu belirtmiştir.

Öğrenen bölgeler bilgiyi toplayan, yeniden dağıtan, öğrenmenin ortaya çıkması için uygunçevreyi sunan, küresel üretim sisteminde meydana gelen değişmeler karsısında öğrenme yetkinliğine bağlı olarak uyum yeteneği üreten bölge temelinde tanımlı ağ yapılardır. Öğrenen bölge yaklaşımına göre bölgesel gelişme iki özellik taşımaktadır(Roger: 2005).

1. Gelişme amacı bilgi temeli firma düzeyinde rekabetçiliğin tesisi ile olanaklıdır.
2. Bölgesel gelişme ancak katılımcı, etkileşimli ve doğrusal olmayan öğrenme biçimine sahip bölgesel paydaşların katılımı ile olanaklı olacaktır.

1.5 Yenilik/Yenilikçilik Odaklı Bölgesel Gelişme Yaklaşımı ve Kalkınma Ajanslarının Rolü

Yenilik ile yenilikçiliğin, ortaya çıktığı aktörlerin alana bağımlılığı arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik iki temel yaklaşım bulunmaktadır (Durgut: 2007, 43–44). İlk yaklaşıma göre yenilik ile alan arasındaki ilişkinin temelinde örtük ya da kısmen kodlanabilir bilginin yenilik gibi karmaşık süreçleri içeren faaliyetlerde oynadığı temel rol bulunmaktadır. İkinci yaklaşıma göre ise; olgunluk fazındaki bir teknoloji yörüngesi kapsamında yenilik yapan kuruluş için yerel çevre, girdilerini sağladığı bir dış hareket noktasından öte fazla bir anlam taşımaz. Ama teknoloji yaratan faaliyetler, yeni bir yerel üretim organizasyonu oluşturmak üzere yerel çevredeki kaynakları yeni birleşimler içinde kullanarak yenilik yapar. Bu açıdan bakıldığında "çevre", tüm bir üretim sistemini (teknoloji, üretim, sermaye ve pazar ilişkileri), bir teknoloji kültürünü ve baş aktörleri bir araya toplayan ve bu bütün kaynakları yerel yapı ile etkileşim içinde olan yenilikçi aktörün, kullanımına sunan bir katalizör görevi görür. Bu bağlamda; bölgesel gelişmeye, yenilikçilik boyutunda bakan ve yeniliğin alan boyutunu açıklamaya çalışan birbirini dışlayan değil, fakat birbirini tamamlayan üç temel yaklaşım bulunmaktadır.

Bu yaklaşımlar;

- Yenilikçi Sanayi Kümeleri
- Bölgesel Yenilik Sistemi
- Öğrenen Bölge'dir.

Yenilikçi sanayi kümeleri, bölgesel yenilik sistemi ve öğrenen bölge yaklaşımları, yenilikçi temelli bir bölgesel gelişme için birbirini tamamlayan yaklaşımlardır. Bölgesel gelişmenin, tüm paydaşların katıldığı bir yenilikçilik stratejisinin geliştirilmesine bağlı olduğu bilgi ekonomisinde, düşük ve orta düzey teknolojili tekniklerin egemen olduğu "geleneksel üretim bölgelerinin (oldindustrialarea)" yoğun olduğu gelişmekte olan ülkelerde ulusal yenilik sistemin yetersizlikleri bölgesel gelişmeyi de tıkamaktadır (Dincervd: 2003). Yenilikçilik temelli bölgesel gelişme paradigmasının öne sürdüğü gibi gelişmenin koşullar uygun olunca kilitlemiş (lock-in) bölgeleri yenilikçi bir bölge haline dönüştürecek aktörlerin kendiliğinden ortaya çıkacağı varsayımı geçerli olduğu ileri sürülemez (Tekeli: 2008, 305). Merkezi devletin kaynakları yeniden dağıtıcı işlevini bıraktığı bir dönemde yerel yönetimler, STK'lar, bölgesel girişimci platformları ve üniversiteler bölgesel kilitlenmişleri açmak için harekete geçebilecek temel aktörlerdir. Bu gelişmeye bağlıolarak Merkezi Hükümetin yukarıdan aşağıya uyguladığı bölgesel politikaların yeriniaşağıdan yukarıya yani bölgenin sorunlarını çözmeye yönelik aynı zamanda da ulusalprogramlarla uyumlu plan ve programlar gündeme gelmiştir (Özgür: 2010, 31).

Uygulanacak bölgesel politikalarda yerel ve merkezi kuruluşlar arasında koordinasyon sağlayan, yerel kurum ve kuruluşları bölgesel politikaların belirlenmesine dâhil eden, bölge sorunlarına çözüm arayan ve bu doğrultuda yerel kaynakları harekete geçirecek bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu yapılanmanın adı Kalkınma Ajanslarıdır. (Özgür: 2010, 32) Avrupa Birliği ülkelerinde bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesinde artık merkezi politikalar yerine bölgesel kuruluşlar olan Kalkınma Ajansları almıştır. Kalkınma Ajanslarının, gerek Avrupa Birliğinin bölgesel kalkınma stratejilerinin temeli olması, gerekse AB'nin sağladığı yapısal fonların bölgede koordinasyonunun ajanslar aracılığı ile gerçekleştirilmesi, kalkınma ajansları sayılarının birlik üyesi ve aday ülkeler de hızla artmasına neden olmuştur. Ajanslar küresel rekabet sürecinde etkin olma ve bölgenin potansiyelini öne çıkaran kalkınma stratejilerinin geliştirilmesinde bölge temelli bir yönetişim ortamı oluşturmakta ve bölgesel yenilik süreçlerine destek olmaktadırlar (Özer: 2008, 404).

2. YENİLİK, BULUŞÇULUK VE ÖĞRENEN BÖLGELER BÜTÜNLÜĞÜ

Üretim ve karar alma ile ilgili actor ve birimlerin karşılıklı etkileşimle bilgi üretmeleri ve bu bilgiyi paylaşmaları *buluşçu sistemler* denilen dinamik bir sosyal sistemi ortaya çıkarmıştır (ÇelebiveSaral: 2002, 237). Bu sistem, aynı mekânda bulunmaktan kaynaklanan, güvene dayalı, şekli olmayan (enformel) ilişkiler ve işbirlikçi öğrenmeyi vurgulamaktadır. Nitekim birarada bulunma (*mekânsal yakınlık*), hızla değişen koşulların yol açtığı belirsizliği azaltmakla kalmamakta, bilginin hızla yayılması ve yaratıcılığın artışına da neden olmaktadır (*buluşçu çevreler yaklaşımı*).

Buluşçu sistemler yaklaşımında üzerinde durulan bilginin işbirlikçi paylaşımı, 1990'larda *öğrenen bölge* yaklaşımını doğurmuştur (Çelebi ve Saral: 2002, 238). Bu yaklaşım, en başarılı bölgesel ekonomilerin, firmaların ve kurumların öğrenme kapasiteleri yüksek olanlardan çıktığını savunmaktadır. Ürün, süreç ve örgütsel yapıda hızlı öğrenenler, küresel boyutta yaşanan hızlı değişimler karşısında üstünlük sağlamaktadırlar.

Buna gore bölgenin/yerelin küresel rekabet gücünü belirleyecek olan buluşçuluk ve öğrenebilirlik, aşağıdaki ortak özellikleri bünyesinde barındırır (Özgür: 2010, 35):

1. Bölgelerin içsel dinamikleri, sistemdeki firmaların, kurumların, organizasyonların ve diğer aktörlerin ilişki ve etkileşimlerine bağlıdır.

2. Bu ilişkiler ve etkileşimler, bölgelerin buluş yapmadaki başarı düzeylerini etkiler.

3. İşbirliği, etkileşim ve güven, öğrenme sürecinin bileşenleridir ve bilginin dolaşımını artırır.

4. Firmaların aynı mekânda toplanması, bilgi ağlarının kurulmasına, bilginin ve diğer dışsallıkların elde edilmesini kolaylaştırır.

5. Uzmanlaşma, buluş yapma performansını etkiler.

6. Yeni bilgiye ulaşma ve onu eski bilgi/yapı ile değiştirerek değişen koşullara uyum bir öğrenen bölge özelliğidir.

7. Öğrenen bölgeler, yerel bilgi kadar, dışsal bilgiye ulaşmayı önemserler.

2.1 Türkiye'de Buluşçuluk ve Öğrenen Bölge Araştırmaları

elebi ve Saral (2002: 242)'ın yaptığı çalışmaya göre; Türkiye'de buluş yapma ve öğrenebilirlik kapasitesini ölçmeye çalışan analizlerinin sonucunda, ülkede 4 bölge saptanmışlardır (Şekil:1).

Şekil 1.Türkiye'debuluşçulukkapasitesiveöğrenebilirliğinmekânsalya-pıları.Kaynak: ÇelebiveSaral, 2002: 243'ten alınarakyenidendüzenlenmiştir.

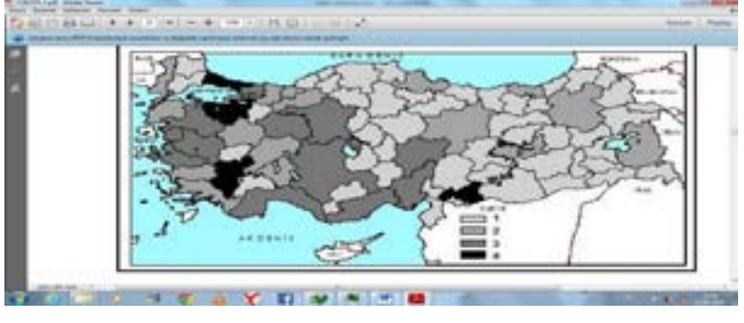

Bu bölgelerden birincisi İstanbul, Bursa, Denizlive Gaziantep illerini içine alan teknoloji ve bilgi yoğun odaklardır. Ülkenin sanayi dolayısıyla ekonomi açısından en dinamik alanlarına karşılık gelen bu odaklar, geçmişte edindikleri birikim ve yetenekleri ile eskiden beri kurdukları ilişkilerle başarı kazanmışlardır. Çalışmada sınıflandırılan ikinci bölge, geleneksel yapıdan modern yapıya geçen alanları kapsamaktadır. Asıl gelişme odaklarındaki bilgi ve teknoloji bu bölgelerde taklit edilmektedir ve buraların gelişmesi bilgi-yoğun odaklara bağımlıdır. Yeni bilgi ve teknoloji üretme yetileri sınırlıdır. Bu analizde ortaya çıkan üçüncü mekânsal yapı, geçmişte edindikleri yetenek ve birikimleriyle rekabet etmeye ayakta kalmaya çalışan geleneksel bölgelerdir. Geleneksellik çok yaygın ve baskın olduğu için birikimlerini hareketlendirmekte ve modern yapıya geçmekte zorlanmaktadırlar.

Türkiye'nin doğusunda neredeyse homojen şekilde karşımıza çıkan dördüncü yapı tipi,

buluşçuluk ve öğrenebilirlik sisteminden dışlanmış bölgelerdir. Altyapı sorunları olan, pazara uzak, kurumsal unsurların fazlaca gelişmediği, dış çevre ile ilişkilerin zayıf olduğu bu bölgeler, ulusal ve küresel sistemle bütünleşememe, hatta sistem dışında kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır (Çelebi ve Saral: 2002, 242).

3. YENİLİĞİN BÜYÜME VE GELİŞİM AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bugün gelinen noktada, artan küresel rekabet ortamında yenilik, hem firmalar hem de ülkeler açısından son derece büyük önem taşımaktadır. Dünya ekonomisinde söz sahibi olmak isteyen firmalar / ülkeler, yenilikçiliğe ağırlık vermek zorunda kalmaktadırlar. Gerek firma gerekse ülkeler açısından yapılan değerlendirmede yeniliğin önemi;

1- rekabetçilik, 2-verimlilik ve 3-büyüme olmak üzere 3 anahtar kavram açısından incelenebilmektedir:

3.1. Yeniliğin İşletmeler Açısından Önemi

Yeniliğin işletmeler açısından önemi; 3 temel kavram olan rekabetçilik, verimlilik ve büyüme açısından ele alınabilir. Yenilik, işletmeler açısından oldukça kritik olan bu 3 kavram üzerinde etkili olmasına ve büyük önem arz etmesine rağmen, birçok firma kendi yenilikçilerini ölçmemekte, bu konuda herhangi bir araştırma yapmamaktadırlar.

3.1.1 Yeniliğin İşletmelerin Rekabetçiliği Açısından Önemi

Dünyadaki sistemlerin geçen süreler boyunca hızla dönüşümü süreciyle birlikte, günümüz dünyası eskisinden çok daha rekabetçi bir yapıya bürünmeye devam etmektedir. Bu dönüşüm sürecinde bilhassa rekabet kaynağının ana unsuru sürekli değişim göstermiştir. 1960-70'li yıllar arasında rekabetin kaynağı üretim üstünlüğü iken, 1970-80'ler arasında maliyet üstünlüğü, 1980-90'lar arası kalite üstünlüğü, 1990-2000'ler arası ise hız üstünlüğü rekabetin kaynağı olarak görülmüştür. Günümüzde ise rekabetin kaynağı olarak hizmet üstünlüğü görülmektedir (Çiftçi: 2004, 64).

Rekabetçilik konusunda yoğun çalışmalarda bulunan Porter'a göre de; günümüzün rekabet ortamında işletmelerin başarısı; üretilen ürünlerin kalitesinin ve güvenilirliğinin yükseltilmesine, ürün çeşidinin arttırılmasına, tüketici istek ve ihtiyaçlarının hızlı bir şekilde karşılanmasına ve müşterilere sunulan hizmetlerin arttırılmasına bağlı olmaktadır (Çiftçi: 2004, 64). Bu açıdan bakıldığında da yenilik, yoğun rekabetin yaşandığı dünya ekonomisinde kalıcı bir yer edinebilmek ve elde edilen avantajı koruyabilmek açısından yeter şart olarak görülmektedir.

3.1.2 Yeniliğin İşletmelerin Verimliliği Açısından Önemi

Yenilik yapmak, işletmelere, rakiplere kıyasla göreli bir düşük maliyetle üretim yapma imkanı sunmaktadır. Firmalar, yeni üretim süreçleri geliştirerek üretim maliyetlerini azaltmak suretiyle verimliliklerini arttırabilmekte ve böylece rakipleri karsısında büyük avantajlar elde edebilmektedirler (Güleş ve Bülbül: 2004, 44).

3.1.2 Yeniliğin İşletmelerin Büyümesi Açısından Önemi

Yenilik aynı zamanda şirketin büyüme süreci üzerinde de pozitif bir etkiye yol açmaktadır. Yenilik sayesinde firmaların büyümesi hızlanmakta, firmalarda kâr marjları artmakta ve büyüme hızlanmaktadır (Güleş ve Bülbül: 2004, 45).

3.2 Yeniliğin Ülkesel ve Bölgesel Gelişim Açısından Önemi

3.2.1 Rekabetçilik Açısından

Bugün için rahatlıkla diyebiliriz ki; dünya ekonomisinin rotasını artık geleneksel üretim faktörleri olan emek ve sermaye değil, yenilik çizmektedir. Bilhassa küresel dünya pazarında pay sahibi olabilmek, rekabet üstünlüğü yarışında ön sıralarda yer alabilmek ve yarının dünyasında söz sahibi olabilmek isteyen ülkeler için bilim, teknoloji ve teknolojik yenilikte yetkinleşmek, olmazsa olmaz değerde stratejik bir seçenek olmaktadır. (Andersson ve Karlsson: 2004, 4). Bu nedenlerden ötürüdür ki sürekli ürün ve süreç yeniliği, ulusların sürdürülebilir rekabetçi üstünlüğü için ön şarttır. Artık uluslararası rekabet gücü kazanılması, teknolojik yenilikte yetkinleşmeye bağlıdır.

Bu konuda, M.V. Posner tarafından 1960'lı yılların baslarında ortaya atılan "Teknolojik Açık Yaklaşımı'na göre; bir yenilik, söz konusu ülke için yeni bir karşılaştırmalı üstünlük yaratmaktadır ve bu üstünlük, yapılan yenilik uluslararası düzeye yayılıncaya kadar devam edecektir. Teknolojik üstünlük, yeniliğin yayılması geciktiği oranda devam edecektir.(Tekgül: 1996, 199-200).

3.2.2 Verimlilik Açısından

Ülkeler arası ekonomik performans karşılaştırmalarında, ulusal yenilikçilik kapasitesi ile verimlilik artısı arasında doğrusal bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Nitekim Porter da; ulusal verimliliğin arttırılmasında ve yüksek yasam standartlarına ulaşılmasında teknolojik yeniliklere büyük önem vermekte ve *"Ulusların Rekabetçi Üstünlüğü" (Competitive Advantage of Nations)* adlı eserinde bu konuyu şöyle dile getirmektedir (Ansal: 2004, 50-51):

"Bir ulusun temel ekonomik hedefi yurttaşlarına yüksek bir yasam standardı sağlamak ve bunu daha da yükselterek sürdürmektir. Bunu başarma yeteneği, amorf bir kavram olan "rekabet edebilirlik" değil, ulusal kaynakların kullanılmasındaki prodüktiviteye bağlıdır. Prodüktivite, birim işgücü ya da sermaye basına üretilen çıktı değeridir. Bu ise hem ürünlerin kalite ve özelliklerine hem de üretimdeki verimliliğe bağlıdır…

Ulusal düzeyde rekabet edebilirlik konusunda, anlamlı olan tek kavram, ulusal prodüktivitedir. Giderek yükselen bir hayat standardı, bir ulusun firmalarının, yüksek prodüktivite düzeylerine ulaşmalarına ve prodüktiviteyi zamanla arttırmalarına bağlıdır."

Porter'ın da belirtmiş olduğu gibi; ekonomik büyüme sağlanması ve yüksek yasam standartlarına ulaşılmasında anahtar kavram verimlilik yani "prodüktivite"dir. Ekonomik büyüme ve yüksek yasam standardı verimliliğe, verimlilik de yeniliğe bağlıdır.

3.2.3 Büyüme Açısından

Yenilik; bir ülkenin ekonomik büyüme sağlaması ve halkının yüksek yaşam standartlarına ulaşabilmesi hususunda kritik bir role sahiptir. Zira teknolojik değişim ve yeniliklerin, ekonomik büyümeye olan katkıları küçümsenemeyecek boyutlardadır. Örneğin; ABD, son 50 yıldaki ekonomik büyümenin yarısını teknolojik yeniliğe borçludur (Göker: 2000, 2). Yeniliğin ülke ekonomisi açısından önemini Avrupa Komisyonu, 1995 yılında yayınladığı "*GreenPaper on Innovation"* başlıklı raporunda şu şekilde ifade etmektedir (Göker,:2000,.2):

"İnovasyon; bireysel ve toplumsal ihtiyaçların daha iyi bir düzeyde karşılanmasını sağlar. Yenilik, girişimcilik ruhu için de esastır. Bütün girişimlerin, rekabet güçlerini sürdürebilmek için sürekli yenilenmeye gereksinimleri vardır. Bu söylenenler ülkeler için de doğrudur. Ekonomik büyümelerini, rekabet güçlerini ve istihdam olanaklarını sürdürebilmek için onlar da yeni fikirleri hızla teknik ve ticari başarıya dönüştürmek zorundadırlar."

Sonuç olarak; ulusal düzeyde verimliliğin arttırılması, ekonomik büyüme ve

kalkınmanın sağlanması, yüksek yasam standartlarına ulaşılması için yenilik olmazsa olmaz şarttır. Ülkeler, yeniliğe önem verdikleri ölçüde dinamizme kavuşmakta ve ekonomik başarıya ulaşmaktadırlar (Eren: 1982, 147).

4. BİR SİSTEM ÖĞESİ OLARAK YENİLİK/YENİLİKÇİLİK YAKLAŞIMI

Günümüzde birçok ülke, teknik değişimin, ekonomik büyümenin temel kaynağı olduğunu kavramış ve yeniliğe daha sistematik ve uygulama odaklı yaklaşmaya başlamıştır. Bunun bir uzantısı olarak da "Yenilik Sistemi" kavramı ortaya çıkmıştır (Durgut ve Aksoy: 2001, 9). Nitekim yeniliğin performansı, sadece firmalar, araştırma kurumları ve üniversiteler gibi belirli aktörlerin nasıl davrandıklarına değil, aynı zamanda yenilik sisteminin elemanları olarak yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde birbirleriyle nasıl ve ne oranda etkileştiklerine bağlıdır. (DPT: 2000, 7)

Bu noktadan hareketle, çalışmanın bu aşamasında, öncelikle "Yenilik Sistemi" kavramının genel bir tanımının ardından, farklı ölçeklerdeki yenilik sistemleri hakkındaki değerlendirilmeler sunulacaktır. İlk olarak ulusal ölçekte yenilik sistemi olarak "Ulusal Yenilik Sistemi"nin tanımı, temel unsurları ve tarafları incelenecektir. Daha sonra çalışmaya kavramsal temel teşkil eden "Bölgesel Yenilik Sistemi" ele alınacaktır.

4.1 Kavram Olarak Yenilik Sistemi

Yenilik Sistemi kavramı; geleneksel ekonomik modellerin yeniliği açıklama gücü sınırlı olduğu için özellikle son 15-20 yıl içerisinde farklı ülkelerden çok sayıda akademisyenin katkıları sayesinde geliştirilmiş bir kavramdır. Kavramın temelinde, yenilik süreçlerinin aslında interaktif faaliyetler olduğunun farkına varılması yatmaktadır. Çünkü yenilik sürecinin interaktif doğası, sistemik yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Geleneksel modeller yeniliği; araştırma ile başlayan ve yenilik ile son bulan basit ve doğrusal bir süreç olarak görürken, "yenilik sistemi" kavramı ise yeniliği; sistemik, interaktif ve evrimsel bir süreç olarak görmektedir (Hallvd: 2005, 1).

Bu yaklaşıma göre; yenilik başarısı yalnızca firmaların, üniversitelerin, araştırma enstitülerinin ve düzenleyici kurumların nasıl hareket ettiklerine değil, aynı zamanda "birlikte" nasıl hareket ettiklerine bağlıdır (Forbas:2003, 3). Bir başka deyişle, yenilik ve teknik ilerleme, bilginin çeşitli türlerini üreten, dağıtan, uygulayan aktörler arasındaki kompleks ilişkilerin bir sonucudur.

Yenilik Sistemi kavramı günümüzde ulusal, bölgesel ve sektörel düzeyde yeniliği güçlendirmek ve yeniliğin doğasını anlamak için bir çerçeve olarak kullanılmaktadır. Yenilik sistemi, ulusal rekabetçiliğin anahtarı olarak günümüzde kabul görmektedir. Sürekli değişim yaşanan günümüzde, mevcut trendlerin ulusal yenilik politikaları çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

4.2 Yenilik Sistemi Düzeyleri

Temel olarak yenilik sistemleri; mikro, mezo ve makro olmak üzere 3 düzeyde ele alınabilir (Durgut ve Aksoy: 2001, 3). Mikro seviyede firmalardaki yenilik süreçlerine odaklanılırken, mezo seviyede endüstriyel/sektörel yenilik sistemleri (kümeler), son olarak makro seviyede de UYS (Ulusal Yönetim Sistemi) yaklaşımları söz konusudur.

*Mikro düzeyde*yenilik sistemi analizi; firmaların içsel yeteneklerine odaklanmaktadır ve firmaların diğer firmalarla ve piyasa-dışı kurumlarla olan bilgi ilişkileri incelenmektedir.

*Mezo düzeydeki*yenilik sistemlerinde ortak karakteristikleri olan ve etkileşim içerisinde olan firmalar arasındaki bilgi bağlantıları incelenmektedir. Firmalar arasındaki bu bilgi bağlantıları temel olarak 3 küme yaklaşımı kullanılarak incelenmektedir. Bunlar; (I) Sektörel (ya da endüstriyel) kümeler*(sectoral-industrialclusters)*, (II) Bölgesel kümeler *(regionalclusters)*

ve (III) Fonksiyonel kümeler *(functionalclusters)*dir.

*Makro düzeyde*yenilik sistemi analizinde 2 yaklaşım söz konusudur:

Makro-kümelenme *(macro-clustering)* ve bilgi akımlarının fonksiyonel analizi *(functionalanalysis of knowledgeflows)*. Makro-kümelenme yaklaşımı; ekonomiyi, birbirine bağlanmış sektörel kümeler bütünü olarak görmektedir. Fonksiyonel analiz yaklaşımı ise; ekonomiyi, kurumların oluşturduğu bir agbag*(network)* olarak görmekte ve bu kurumlar arasındaki bilgi etkileşimlerini izlemektedir. Bu yaklaşımda, 4 tip bilgi akımı ele alınmakta ve izlenmektedir. Bunlar; (I) Firmalar arası etkileşimler, (II) Firmalar-Üniversiteler-Kamu Araştırma Kuruluşları arasındaki etkileşimler, (III) Teknoloji Difüzyonu ve (IV) Personel hareketleridir (OECD: 1999, 24).

Her bir yenilik sistemi düzeyinin sağladığı faydalar farklıdır. Örneğin; teknoloji sistemleri analizi, yeni ortaya çıkan teknolojik sistemleri desteklemek gerektiğinde, sanayi ve teknoloji politikalarının desteklenmesine yardımcı olabilmektedir. Aynı zamanda, yenilik süreçlerinin genel ve teknolojiye dayalı karakteristiklerinin neler olduğunun anlaşılmasına da yardımcı olabilmektedir. Benzer şekilde, sektörel yenilik sistemi de, kamu ve özel sektör karar alıcılarının sektör özelliklerini dikkate almadan politikaları genelleştirme tuzağına düşmekten kaçınmalarına yardımcı olabilmektedir (Andersen vd, 2002: 186) .

4.3 Ulusal Yenilik Sistemi (UYS)

UYS kavramı ilk olarak Neo-Schumpeteryan/Evrimci iktisatçılardan ChristopherFreeman, Bengt-AkeLundvall, Richard Nelson ve NathanRosenberg gibi iktisatçılar tarafından 1980'li yıllarda ileri sürülmüştür (Yılmaz:2001, 4). Ancak UYS kavramı tamamen yeni bir kavram değildir ve temeli 1800'lü yılların ilk yarısına kadar dayanmaktadır (Yılmaz:2001, 5).

UYS konusunda bugüne dek çalışan yazarlar tarafından farklı tanımlar yapılmış olsa da, tüm

tanımlarda ortak olan ve asıl vurgulanan şey, yeniliğin bir sistem ve kurumlar arası karşılıklı etkileşimli bir ağ olduğudur (OECD: 1997, 9).

Yapılan tanımları bir noktada topladığımızda, UYS için; "Ulusal sınırlar içerisinde Bilim ve Teknoloji üretmeyi amaçlayan kamu ve özel firmaların (büyük ya da küçük), üniversitelerin ve hükümet kuruluşlarının karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu bir sistemdir. Nihai amacı yeni bilim ve teknolojilerin geliştirilmesi, korunması, finanse edilmesi ya da düzenlenmesi olan, söz konusu birimler arasındaki bu etkileşim teknik, ticari, yasal, sosyal ve finansal olabilir." (Abbasi ve Hajihoseini: 2004, 2).OECD, 1999 yılından yayınlamış olduğu *"ManagingNationalInnovationSystems"* adlı çalışmada, UYS'nin temel aktörleri ve aktörler arası ilişkileri, aşağıdasunulan Şekil-2'de yardımıyla açıklamaktadır.

Şekil 2 - Ulusal Yenilik Sistemi'nin Temel Aktörleri ve Aktörler Arası İlişkiler

Kaynak: OECD, ManagingNationalInnovationSystems, Paris, 1999, s. 23.

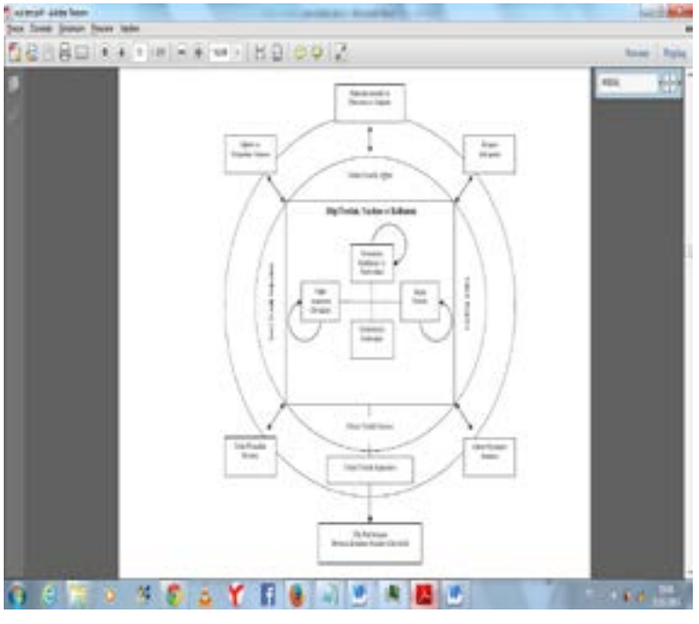

4.4 Bölgesel Yenilik Sistemi (BYS)

Yenilik konusuna sistemik yaklaşım ulusal düzeyde olduğu gibi bölgesel düzeyde de ele alınabilmektedir. Paradoksal bir şekilde; inovasyon giderek küreselleşmekle birlikte, yenilik temelli ekonomik büyümenin kritik noktası olarak bölgelerin önemi giderek artmaktadır. Yeni nesil bölgesel kalkınma anlayışında bölgeler, öğrenme, bilgi yaratımı ve yenilik konusunda temel nokta olarak görülmektedir (Florida: 1995, 528).

Yenilik sisteminin bölgesel düzeyde de ele alınabileceği düşüncesinden hareketle ortaya çıkan BYS yaklaşımı, akademisyenler ve politika yapıcılar arasında giderek artan bir ilgi görmektedir. BYS; özellikle 1990'lı yıllardan beri, bölgesel düzeyde firmaların ve endüstrilerin yenilik süreçlerinin açıklanmasında kullanılan bir yaklaşım olmuştur (Sternberg ve Müller: 2005, 2). Görece yeni bir kavram olmasına rağmen, yenilik sorunlarının daha etkili bir yolla çözülmesi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasındaki başarısı geniş bir kabul görmektedir.

Bölgesel alanda yapılan çalışmalar, bazı bölgelerdeki firmaların yeni teknolojilere daha kolay ulaştığını ve dünya ekonomisindeki değişmelere daha hızlı adapte olduğunu göstermektedir. Bu tarz bölgelerde yapılan araştırmalar, bölgelerin, yakın işbirliğine dayanan yaygın yerel arz-zinciri aracılığı ile sağlanan esneklik sayesinde büyüyebildiklerini ortaya koymaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı BYS kavramı son zamanlarda oldukça yoğun ilgi görmektedir. Özellikle son yıllarda birçok sanayileşmiş ülkede yenilik faaliyetleri üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmı BYS üzerine odaklanmaktadır (Sternberg ve Müller: 2005, 2) Örneğin; Avrupa Birliği'nde BYS, bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesi amacıyla oldukça yaygın bir

şekilde bölgesel ekonomik gelişme aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. İtalya'nın Toscany, Umbria, Calabria bölgeleri, İngiltere'nin Wales, Yorkshire, Humber, Western Scotland, West Midlands bölgeleri ve Hollanda'nın Limburg ve Overijssel bölgelerinde yürütülen BYS projeleri bunlardan sadece birkaçıdır (EuropeanCommission: 2002).

5. BÖLGESEL GELİŞMİŞLİKTE YENİLİK YÖNETİMİ UYGULAMALARI

Yaşanan yoğun küreselleşme eğilimlerine karşın, ekonomik gelişme konusunda bölgelerin yeniden kritik birer oyuncu haline gelmeleri ve neticesinde bölgelerin öneminin farkına varılması ile, bölgesellik odaklı yenilikçilik yaklaşımı da daha özel bir öneme sahip olmuştur. Özellikle 1980'li yıllarda iktisatçıların, bazı bölgelerin yenilikçi faaliyetler konusunda oldukça başarılı olduklarını fark etmesi ve bu bölgelerdeki kuruluşların yenilikçiliğini tetikleyen unsurları araştırmasıyla birlikte, ekonomik faaliyetlerin koordinasyonu açısından bölgelerin uygun bir düzey olabildiğinin farkına varılmıştır.

Bölgesel gelişme üzerine yapılan bazı teorik tartışmalar, bölgeler ile ilgili bazı özellikleri ortaya çıkarmaktadır: Birincisi; inovasyon, kurumsal, politik ve sosyal bağlamda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, bölgeler, yenilik ve ekonomik etkileşim için en uygun düzeyler olarak karsımıza çıkmaktadır (Storper:2002, 243-263). İkincisi; yenilik, coğrafi yoğunlaşma ve yakınlık olduğu durumlarda daha kolay ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte de kümelenmeler kritik rol oynamaktadır. Yakın kümeler, BYS'nde tasmalar ortaya çıkmasını sağlayabilmektedir. Yenilik faaliyetleri, kümedeki firmaların ekonomik faaliyetlerinin yoğunlaşmasından olumlu olarak etkilenmektedir (Malmberg: 1997, 553-558.).

BYS, temel olarak yenilikçi aktörler arasındaki bölge-içi ağbağların ve bağlantıların rolünü vurgulayan bir yaklaşımdır. BYS'nin bir diğer odak noktası da "coğrafi yakınlık" olmaktadır. Zira, aktörlerin ve kurumların birbirine yakınlığı, güçlü bağlantılara sahip sanayi kümelerinin gelişmesini ve uzun soluklu ilişkilerin ortaya çıkmasını mümkün kılmaktadır (Maskell ve A. Malmberg: 1999, 167-185).

5.1 BYS'nin İşleyiş Yapısı

Avrupa Komisyonu tarafından 1995 yılında yayınlanan bir politika dokümanında BYS'nin temel yapısı ve kurumlar arasındaki ilişkiler aşağıdaki Şekil-3'de gösterilmiştir:

Şekil 3 - Bölgesel Yenilik Sistemi'nin Temel Yapısı

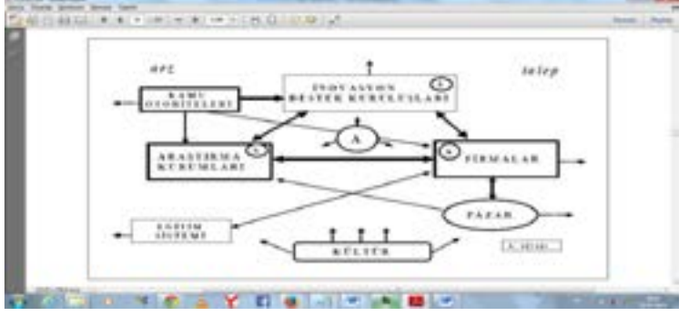

Kaynak: EuropeanCommission – EuropeanInnovationMonitoringSystem (EIMS), **Innovative-Regions? A ComparativeReview of Methods of Evaluation of RegionalInnovationPotential**,EuropeanInnovationMonitoringSystemPublication No: 21, 1995.

5.2 BYS'nin Tarafları, Elemanları, Yapı Tasları

BYS ile ilgili olarak ilk yapılması gereken şey; sistemin arz ve talep tarafı ile aracı tarafın tanımlanmasıdır. Sistemin, arz, talep ve aracı tarafı aşağıdaki unsurlardan oluşmaktadır (Durgut ve Aksoy, 2001: 231-233):

- ***Arz Tarafı:*** Yenilik için gerekli olan bilimsel bilgiyi yaratan üniversiteler, araştırma kuruluşları vs.
- ***Talep Tarafı:*** Arz tarafının üretmiş olduğu bilimsel bilgiyi kullanan firmalar
- ***Aracı Taraf:*** Arz ve talep tarafı arasında köprü görevi gören ve arz tarafının üretmiş olduğu bilimsel bilgiyi talep tarafına ulaştıran destekleyici ve düzenleyici kuruluşlar, finansman kurumları vs. Bölgesel Yenilik sisteminin ikinci önemli konusu ise; bölgesel aktörlerin

tanımlanmasıdır. Bölgesel Yenilik sistemi; aşağıdaki bölgesel aktörleri bünyesinde barındırmaktadır:

- Çoğunlukla kamu sektörü tarafından kurulan ***araştırma kurumları***
- ***Firmalar***
- Teknoloji merkezleri, ticaret ve sanayi odaları, teknoparklar, üniversitesanayi işbirliği merkezleri, yerel yönetimler, araştırma ve yenilik destek kuruluşları gibi ***destekleyici kuruluşlar***
- Üçüncü önemli konu; bölgesel yenilik sisteminin çevresi ve bu çevrede yer alan elemanların tanımlanmasıdır. Sistemin çevresi ve elemanları şunlardır:
- Yeniliğin nihai alıcı ve yeniliğin asıl uyarıcısı olan ***pazar***
- Kalifiye işgücünün kaynagı olan ***eğitim ve yetiştirme sistemi***
- Destekleme, düzenleme ve müdahalelerle yenilik sistemine yön veren ***kamu otoriteleri***
- Girişimcilik, ortak kimlik, güven ortamı, kolektif çalışma gibi tüm sistemi kapsayan ve etkileşimi kolaylaştıran ***yerel kültür***

Bölgesel Yenilik sistemi ile ilgili olarak son ve en önemli konu ise; sistemin elemanları arasındaki ilişkilerin, ağyapı özelliğinde olmasıdır.

5.3 Başarılı BYS'lerin Özellikleri

Avrupa Komisyonu tarafından yapılan REGIS çalışmasında da belirtildiği gibi (Cookevd, 2003:365), farklı bölgeler için farklı BYS tanımları olabilmektedir. Örneğin bazı BYS'lerde belli başlı üniversiteler ya da endüstriler hakim durumda iken bazılarında ise hakim unsur değişken olabilmektedir (Cookevd: 2003, 367). Yine de Baden-Württemberg, Emilia-Romanga, SiliconValley gibi bilinen tüm başarılı BYS örnekleri göz önünde alındığı şu ortak özelliklerin olduğu görülmektedir (Cookevd: 2003, 369):

- Firmalar arasında yoğun işbirliği
- Yüksek kalifiye işgücü
- Destekleyici kurumların yoğun altyapısı
- Yenilikçi bölgesel kültür
- Aktivist bölgesel hükümetler

- Bununla birlikte, başarılı sistemler, yenilik ile ilgili olarak güçlü bir bölgesel yönetişim gösterme eğilimindedirler.

Başarılı BYS'lerin sergilemiş oldukları özelliklerden de görülebildiği gibi; BYS'nin başarısı fiziksel unsurlardan ziyade; -kültür, güven, işbirliği gibi- fiziksel olmayan unsurlara bağlı olmaktadır (Putnam vd:1995, 157).

BYS üzerine yapılan araştırmaların vurguladığı önemli bir nokta da; rekabetçi üstünlüğün ve bölgesel ekonomik kalkınmanın bölgeye-özgü olduğudur. Bölgede yer alan ekonomik aktörlerin öğrenme kapasitesi, yoğunlaşmaların ve kümeleşmelerin varlığı ve yoğunluğu, aktörler arasındaki ağbağlaşım (networkleşme) düzeyi ve işbirliği, ve bölgenin sosyal sermaye stoku gibi bölgeye-özgü birçok faktör, BYS'nin temel kaynağını oluşturmaktadır (Schneidervd, 2000, 307).

Her bir bölge farklı özellik gösterdiğinden dolayı, herhangi bir bölgesel yenilik sisteminin başarısı, büyük ölçüde uygulanacak hükümet politikalarına da bağlı olmaktadır. Bu sebeple bölgeye özgü politikaların uygulanması ve bölge özelliklerinin dikkate alınması büyük önem arz etmektedir. Bu gerekçeyi temel alan hükümetler, öncelikle bölgesel politikalara ilişkin olarak bir takım hedefler belirlemelidirler. Bu hedefler belli başlı şunlar olabilir; (Schneidervd: 2000, 307-317).

- Bölgesel Bilgi Altyapısının Tesis Edilmesi
- Firmalar Arası Şebekeleşme ve Kümelenmelerin Teşvik Edilmesi
- Bilgi Üreten Kuruluşlar İle Hükümet Kuruluşları Arasında Etkileşim ve İşbirliğinin Teşvik Edilmesi
- Bölge Ekonomisini Sürekli Olarak Gözetleyen ve Politikalar Öneren Bir Kurum Oluşturulması
- Yeterli Finansman Kaynaklarının Sağlanması

6. SONUÇ

Buluş, patent gibi benzeri kavramlardan farklı bir özellik taşıyan inovasyon kavramı, Türkçe'ye tek bir kelime olarak çevrilemeyip; sonucu ifade etmek amacıyla "yenilik", süreci ifade etmek amacıyla da "yenilikçilik"ifadeleri kullanılabilmektedir. Bu bağlamda kullanılan yenilik kavramının ve yenilikçiliğin önemi her geçen gün biraz daha iyi anlaşılmaktadır. Bugün gelinen noktada sadece işletmelerin değil, ülkelerin ve ekonomilerin de daha üstün rekabet edebilmesi ve kalkınmayı gerçekleştirebilmesi yenilikle yakından bağlantılıdır. Bu bağlamda güçlü bir Ulusal Yenilikçilik Sistemi'nin öneminden bahsetmek söz konusudur. Bu durumu ilaveden küreselleşme sürecinin tüm hızıyla devam ettiği günümüzde, bir zıtlıkmış gibi görünse de, bilhassa bölgesel yenilik sistemleri de hızla önem arz etmektedir. Özellikle bölgenin bilgi iletimi açısından sahip olduğu mekan avantajı, bölgesel yenilikçiliği ön plana çıkarmaktadır. Kuruluşlar arasındaki coğrafi, tarihi ve kültürel yakınlık ve bunlar arasındaki

ağbağlar (network); bölgesel yenilik sistemi için gerekli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Arz, talep ve aracı taraflardan oluşan bölgesel yenilik sistemi, açık bir sistem gibi çalışmakta ve hem sistem içinden hem de sistem dışından unsurlarla iletişim ve işbirliği içinde olmaktadır.

Yenilik olgusunun ve bölgesel yenilik sisteminin, Avrupa Birliği örneğinde de görüldüğü gibi, rekabette, ekonomik gelişme ve kalkınmada rolü büyüktür. Bölgesel yenilik stratejileri aracılığıyla geleneksel bölge politikaları yerine yakınlık, sosyal sermaye ve diyalog, kurumsal işbirliği gibi öğelerin bulunduğu bir bölgesel politika hedeflenmektedir. Bölgesel yenilik stratejileri doğrultusunda gerçekleştirilen projelerle, AB üyesi ülkelerde bölgelerin ekonomik gelişmelerine, bölgesel strateji ve uygulama planlarına öncülük edilmektedir. Küreselleşme sürecinde söz sahibi olmak isteyen, rekabet edebilir bir ekonomiye sahip olarak ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek isteyen ülkeler açısından bu durum örnek teşkil edecek niteliktedir. Söz konusu ülkeler, kendi şartları ve özellikleri doğrultusunda bölgesel yenilik sistemlerini ve stratejilerini oluşturmalıdırlar. Bu durum Türkiye için de geçerlidir. Bu sebeple bir an önce bölgesel yenilik sistemlerinin ve kümelenme mantığının bölge işletmelerince daha çok bilinmesi sağlanarak, bölgesel yenilikçilikte öncü girişimlerin önünü açacak tedbirlerin hayata geçirilmesi elzem gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

ABBASİ, F. ve HAJİHOSEİNİ H., 2004, "Evaluating Iranian National Innovation System (Nis)", PaperP resented At The Science&Technology Policy In An Innovation-Driven Economy (Stepi) International Symposium, 10 November, S. 2.

ALBENİ, Mesut ve KARAÖZ, Murat, 2003, "Ekonomik Kalkınma Ve Modern Yenilik Teorisi", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 3, S. 29.

ANDERSEN, EsbenSloth, LUNDVALL, Bengt-Ake Ve HENRİK, Sorrn-Frıese, 2002, "Editorial", ResearchPolicy, 31, S. 186.

ANDERSSON, Martin Ve KARLSSON Charlie, 2004, RegionalInnovationSystems İn Small &MediumSizedRegions, A Critical ReviewAndAssessment, CesısWorkingPaper Series No: 10, August, S. 4.

ANSAL, Hacer, 2004, "Geçmiş Ve Gelecekte Ekonomik Gelişmede Teknolojinin Rolü", Teknoloji İçinde, Türkiye Mühendis Ve Mimar Odaları Birliği 50. Yıl Yayınları, İstanbul, S. 50-51.

BARKER, Alan, 2002, Yenilikçiliğin Simyası, (Çeviren: Ahmet Kardam), Mess Yayınları, İstanbul, S. 22.

COOKE, Philip , ROPER, Stephen ve WYLİE, Peter, 2003. "The Golden Thread Of Innovation And Northern Ireland's Evolving Regional Innovation System," Regional Studies, Taylor & Francis Journals, Vol. 37(4), Pages 365-379.

ÇELEBİ, D. ve SARAL, G., 2002,"Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye: Bölgelerin Buluş Yapma Kapasiteleri Ve Öğrenebilirlikleri", 10. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Plânlama Kongresi Bildiriler, 235-246.

ÇİFTÇİ, Hakkı, 2004, "Türkiye'nin Bilim Ve Teknoloji Stratejisi", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 13 Sayı: 1, , S. 64.

DIEZ, M.A., , 2001, "The Evaluation Of RegionalInnovationAnd Cluster Policies: Towards A ParticipatoryApproach", European Planning Studies, Vol: 9 No: 7, Ss. 907-923.

DİNÇER, B., ÖZASLAN M. & KAVASOĞLU T., 2003, İllerin Ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Dpt, Yayın No:2671, Ankara.

DURGUT, A. ve Aksoy M., 2001, "Bölgesel İnovasyon Sistemleri Ve Teknoloji Öngörüsü," Teknoloji Öngörüsü Ve Stratejik Kalkınma Planlama Toplantısında Sunulmuştur, 24-26 Mayıs 2001, Sabancı Üniversitesi, S.1-20.

DURGUT, A., 2007, Üniversite Sanayi İşbirliğinin Bölgesel İnovasyon Sistemi Çerçevesi. Paydaşlık Esaslı Üniversite Sanayi İşbirliği Ve Kentsel Yenilik Sisteminin Altyapısı Kayseri Bilgi Ve Araştırma Sempozyumu Kitabı, 20–21 Ocak, Kayseri Sanayici Ve İşadamları Derneği Yay, Kayseri.

DPT, 2000, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Dpt, Ankara.

EREN, Erol, 1982, İşletmelerde Yenilik Politikası – Kuram ve Uygulamada Yenilik, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2884, İstanbul, S. 147.

European Commission, 2002, Regional Innovation Strategies Under The European Regional Development Fund Innovative Actions 2000-2002, European Commission Regional Policy Directorate General.

FORFAS, 1995, 8th NationalInnovation Conference: A Foundation ForInnovation, Collaboration BetweenEducation, Enterprise AndGovernment, 20 November, Dublin City University, 2003, S. 3.

R. Florıda, "TowardsThe Learning Regions", Futures, Vol: 27 No: 5, 527-536, S. 528.

GÖKER, Aykut, 2000, "Prodüktivite, İnovasyon Yeteneği Ve Teknoloji", Rekabet Gücü, Teknoloji Ve Verimlilik Toplantısı, 25 Ekim, Milli Prodüktivite Merkezi, Ankara, S. 2-3.

GÜLEŞ, Hasan Kürşat ve BÜLBÜL, Hasan, 2003, "İşletmelerde Proaktif Bir Strateji Olarak Yenilikçilik: 500 Büyük Sanayi İşletmesi Üzerine Bir Uygulama", Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt: 4 Sayı: 1, S. 42.

GÜLEŞ Hasan Kürşat ve BÜLBÜL, Hasan, 2004, Yenilikçilik, Nobel Yayınları, Yayın No: 328, Ankara, S. 44.

HALL, Andy, MYTELKA Lynn, ve OYEYINKA, 2005, Banji, "InnovationSystems: ImplicationsForAgriculturalPolicyAndPractice", Institutional Learning &Change (Ilac) Brief, No: 2, July, S. 1.

İMAMOĞLU Salih Zeki, 2002, Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmelerde (Kobi) Yenilik Çabaları Ve Kobi'lerde Ürün Yeniliği Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze, S. 23.

İRAZ, Rıfat, 2005, Yaratıcılık Ve Yenilik Bağlamında Girişimcilik Ve Kobi'ler, Çizgi Kitabevi, Konya, S. 100.

KAMIEN, Morton I. Ve SCHWARTZ, Nancy Lou, 1982, Market Structure And Innovation, Cambridge UniversityPress, Cambridge, S. 2.

LUNDVALL, B. Å. & JOHNSON, B. ,1994, The Learning Economy. JournalOfIndustryStudies, 1(2), S. 23-42.

MALMBERG, A., 1997, "IndustrialGeography: LocationAnd Learning", Progress İn Human Geography, Vol:21 No: 4, S. 553-558.

MASKEL,L P. ve MALMBERG, A., 1999, "Localized Learning AndIndustrialCompetitiveness", Cambridge Journal Of Economics, Vol: 23, S. 167-185

MEASURİNG INNOVATİON FOR NATİONAL PROSPERİTY, Innovation Framework Report, 2004, S. 6.

NARİN, Pınar, 1999, Rekabet Üstünlüğünün Kaynağı Olarak Teknolojik Yenilikler,

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, S. 47.

NELSON, R., 1995, Recent Evolutionary Theorizing About Economic Change. Journal Of Economic Literature, 3348-90. Potts, J. (2000). The New Evolutionary Microeconomics. Uk: Edward Elgar.

OECD, 1999, Managing National Innovation Systems, Paris, S. 24.

OECD, 1997, NationalInnovationSystems, Paris, S. 9.

ÖZGÜR, E.M., 2010, Bölgesel Kalkınma, 2010-2011 Öğretim Yılı Cog 323 Bölgesel Kalkınma Ders Notları, Ankara, S. 31.

ÖZER, E. Y, 2008, Küresel Rekabet- Bölgesel Kalkınma Ajansları Ve Türkiye. ReviewOfSocial, Economic& Business Studies, 9/10, 389-408.

PUTNAM, R.D., LEONARDO R. ve NANETTI, R.Y., 1995, Making Democracy Work: Civic Traditions İn Modern Italy, Princeton Univerty Press, Princeton, S. 157.

SANDBERG, M., 2007, The Evolution Of Innovations In Swedish Organizations: A Darwinian Critique Of 'Lamarckian' Institutional Economics. Journal Of Evolutionary Economics, 17, S.1-23.

SAVASÇI, İpek ve KAZANÇOGLU, 2004, Yiğit, "Firmaların Yenilik Yaratma Sürecinde Serbest Bölgelerin Rolü", 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi Ve Yönetim Kongresi, 25-26 Kasım, Osmangazi Üniversitesi İibf, Eskişehir, S. 518.

SCHNEİDER, Greald, PLÜMPER, Thomas ve BAUMANN, Steffen, 2000, "Bringing Putnam To The European Regions On The Relevance Of Social Capital For Economic Growth", European Urban And Regional Studies, Vol: 7 No: 4, 307-317, S. 309.

SOYAK, A.,1995, Teknolojik Gelişme: Neoklasik Ve Evrimci Kuramlar Açısından Bir Değerlendirme. Ekonomik Yaklaşım, 6(15).

STERNBERG, Rolf ve MÜLLER, Claudia, 2005, "Entrepreneurship In Regional Innovation Systems – A Case Study Of The Biotechnology Industry In Shanghai", Paper To Be Presented At The Druid 10th Anniversary Summer Conference On Dynamics Of Industry And Innovation: Organizations, Networks And Systems, 27-29 June, Copenhagen-Denmark, S. 2.

STORPER, M. The Regional World, Guilford Press, New York, 1997; David Doloreux, "What We Should Know About RegionalS ystems Of Innovation?",Technology In Society: An International Journal, Vol: 24, 2002, S. 243-263.

TEKGÜL, Yelda Bugay, 1996, "Teknolojik Degisim Ve Rekabet Gücü", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 4 Sayı: 4, S. 199-200.

TİRYAKİOĞLU, Murad, 2004, "Yenilikçi Rekabet Stratejileri Açısından Türk İmalat Sanayii Ve Yenilikçilik", 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi Ve Yönetim Kongresi, 25-26 Mayıs, Osmangazi Üniversitesi İibf, Eskişehir, S. 511.

TUNCEL, O. C. ,2009, Heterodoks Bir Mikro İktisat Teorisine Doğru: Evrimci İktisadın Teknolojik Gelişme Yaklaşımı Ve Firmanın Doğası. Ekonomik Yaklaşım, 19(69), S. 1-32.

YILMAZ, Ayşegül, 2001, Regional Innovation Systems: LiteratureReview And The Picture For Turkey, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Odtü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Aralık,S. 4.

TURKISH REGIONAL DEVELOPMENT POLICY FRAMEWORK: IS THERE A PARADIGM SHIFT?

Türkiye Bölgesel Kalkınma Politikası Çerçevesi:

Paradigma Değişimi Var mı?

Emrah AYHAN[1], Murat ÖNDER[2]

ABSTRACT

This study aims to outline Turkish regional development policy framework in order to understand whether there is a ***paradigm shift*** in development policy approach after 1980s. There is a growing number of scholars argue that the prevailing paradigm of regional development policy has been in crisis due to a new paradigm appearing in most of the OECD countries. Like many OECD member countries, Turkey suffers from regional disparities across rural areas and urban areas. Scholarly works have been pointing out a paradigm shift in regional policy after 1980s is important but not sufficient to understand comprehensively how Turkey manages these challenges and which paradigm dominates Turkish regional development policies currently. Therefore, ***policy indicators*** and ***institutional indicators*** of Turkish regional development policies as evidences in practice are need to be analyzed. This study analyzes the indicators on the paradigm shift in Turkish regional development policies. Turkey still struggles due to lack of necessary policy and institutional settings adaptive to new paradigm which focuses on regional competitiveness and endogenous development based on regional potentials, resources and capabilities. ***Kuhn's model of scientific revolution*** framework was adopted to explain paradigm shift in regional policies in Turkey. Our analysis suggest that Turkey needs to accelerate reforms in policy and institutional areas to adjust new regional development objectives compatible with the new paradigm to achieve better results in regional development.

Keywords: *paradigm shift, regional development policy, Turkey, policy and institutional indicators, decentralization, Kuhn's model of scientific revolution.*

1 Research Assistant, Political Science and Public Administration, Bingöl University, Bingöl/Turkey - PhD Candidate at Political Science and Public Administration, Yıldırım Beyazıt University, Ankara/Turkey, emrahayhan@hotmail.de

2 Doç.Dr. Murat Önder is a facultymember in theDepartment of PublicAdministation at the Yıldırım Beyazıt University, Ankara. muratondere@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, 1980'lerden sonra uygulanan kalkınma politikası yaklaşımında bir paradigma değişimi olup olmadığını anlamak için Türkiye bölgesel kalkınma politikası çerçevesinin ana hatlarını çizmeyi hedeflemektedir. Bölgesel kalkınma politikalarının mevcut paradigmasının, çoğu OECD ülkesinde ortaya çıkan yeni bir paradigma yüzünden krize girdiğini tartışan uzmanların sayısı sürekli artmaktadır. Türkiye, OECD ülkelerinin çoğunda olduğu gibi kırsal ve kentsel alanlar arasındaki bölgesel farklılıklar yüzünden sıkıntı yaşamaktadır. 1980'lerden sonraki paradigma değişimini ortaya koyan akademik çalışmalar önemlidir, ancak bu çalışmalar kapsamlı olarak Türkiye'nin bu sorunlarla nasıl mücadele ettiğini ve Türkiye'nin mevcut bölgesel kalkınma politikalarına hangi paradigmanın hakim olduğunu anlamak için yeterli değildir. Bu yüzden, Türkiye bölgesel kalkınma politikalarının **politika göstergeleri** ve **kurumsal göstergelerinin** uygulama alanındaki deliller olarak analiz edilmeleri gerekmektedir. Bu çalışma, Türkiye bölgesel kalkınma politikalarındaki bu göstergelerini analiz etmektedir. Türkiye; bölgesel potansiyel, kaynak ve imkânları temel alan **bölgesel rekabet** ve **içsel büyümeyi** hedefleyen yeni paradigmaya uyum sağlayabilen siyasi ve kurumsal düzenlemelerden yoksun olduğu için hâlâ zorluk yaşamaktadır. Türkiye'nin bölgesel politikalarındaki paradigma değişimini açıklamak için **Kuhn'un bilimsel devrim modeli** kavramı ele alınmıştır. Analizimiz, Türkiye'nin bölgesel kalkınmada daha iyi sonuçlar elde etmeyi başarabilmek için siyasi ve kurumsal alanlardaki reformları hızlandırarak yeni paradigmayla uyumlu olan bölgesel kalkınma politika hedeflerini gerçekleştirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *paradigma değişimi, bölgesel kalkınma politikası, Türkiye, politika göstergeleri ve kurumsal göstergeler, yerelleşme, Kuhn'un bilimsel devrim modeli.*

INTRODUCTION

It is widely recognized that economic growth and economic development are essential to all countries and it is necessary to allocate the resources and opportunities in the most rational and efficient way across the country. Therefore, the differences between developed and less developed regions regarding socio-economic factors require us to come with the terms "region" and "development" together within regional planning and regional development policies in order to achieve balanced economic development and growth across the country (Sevinç 2011). In this direction, most of the OECD (Organization for Economic Co-operation and Development) member countries have been following regional development policies to manage challenges created by regional disparities since 1950s and 1960s (OECD 2010).

The regional policies were firstly dominated by a paradigm around central governmental intervention with a top-down perspective which aimed to decrease regional disparities by large-scale public investment focusing mostly on disadvantaged regions until 1980s (Kumral 2008). The Cohesion Policy of the European Union, for instance, mostly aimed to establish necessary infrastructure until the 1980s (OECD 2010). However, these policies could not reduce regional disparities and could not achieve sustainable regional developments due to the economic recessions and increasing unemployment since 1980s (OECD 2010). Moreover, these policies could not adapt to new conditions mostly caused by globalization which enforces competitiveness of regions depending on regional and local resources, capabilities and potentials (Dedeoğlu&Sertesen 2011; OECD 2010). Therefore, the previous paradigm shifted from top-down approach to decentralization by increasing institutional capacity at the local and

regional levels in order to foster regional development policies based on internal development of the regions favoring regional growth rather than large-scale governmental redistribution (Özer 2008; OECD 2010). Turkey has inevitably been affected by the paradigm shift occurring in the world, and the membership process to the EU (European Union) has increased the importance of regional disparities between Turkey and the European countries (Dedeoğlu&Sertesen 2011).

Scholarly research (journals of regional policies, articles and books etc.), pointing out a paradigm shift in regional policy since 1980s, is important but not sufficient to understand exactly how Turkey manages these challenges of regional problems and which paradigm dominates Turkish regional development policies currently. Therefore, we also need to analyze ***policy indicators*** and ***institutional indicators*** of Turkish regional development policies since 1980s as evidences in practice (OECD 2010). Policy indicators refers to problems, policy tools and objectives of regional policies which Turkey considers as essential, while institutional indicators are financial aspects (budget structures) and governance mechanisms between central and local administrations.

In this context, the main question of the research is that "Is there a paradigm shift in Turkish regional development policies since 1980s?". The following questions are: "What are the objectives and policy tools of Turkish regional development policies to manage challenges created by regional problems?", "What types of governance mechanisms and budget structures exist between national and sub-national authorities regarding regional development policies?" and "What are the future directions of Turkish regional development policy agenda (e.g. sustainable regional development policy and decentralization)?" These questions are answered by the analysis of statistics and information mainly taken from OECD publications, research papers and publications of ministries and institutions carrying out regional development policies in Turkey. To understand change in **paradigm**, we adopted **scientific revolution** concept mainly driven from Thomas S. Kuhn.

The analysis of policy and institutional indicators shows that the paradigm shift in Turkish regional development policies is still an ongoing process. It is important to note that these changes firstly started in the academic discourse pointing out that there is a paradigm shift depending on the new developments since 1980s. Then these changes have started to appear in the policy and institutional settings. However, Turkey still struggles to establish effective regional policies due to lack of necessary policy and institutional settings adaptive to new paradigm which focuses on regional competitiveness and endogenous development based on regional potentials, resources and capabilities (OECD 2010). Therefore, Turkey needs to accelerate reforms in policy and institutional areas to adjust new regional development objectives compatible with the new paradigm to achieve better results in regional development.

1. Theory of Paradigm Shift and Regional Development Policies

1.1. Thomas S. Kuhn's Model of Scientific Revolution

Scholars from various disciplines benefit from Kuhn's ideas of "**scientific revolution"** based on crisis and revolution in order to explain the term **"paradigm shift"** in their fields (see, for example Chalmers 1982; Burrell & Morgan 1985; Ostrom 1989; Boyne 1996). However, there has been very few works in the literature applying Kuhn's approach to understand whether there is a paradigm shift in Turkish regional development policies or not. Therefore, paradigmatic changes in Turkish regional development policies since 1980s should be discussed within Kuhn's four main ideas: ***paradigm, normal science, crisis*** and ***scientific***

revolution (Kuhn 1970).

Kuhn underlines the significance of a ***paradigm*** in scientific research by arguing that *"there can be a sort of scientific research without paradigms"*; however, *"acquisition of a paradigm and of the more esoteric type of research it permits is a sign of maturity in the development of any given scientific field"* (Kuhn 1970: 11). In other words, a scientist can create a broad framework by a paradigm which includes research problems and methods to solve them.

If we observe that a paradigm has been applied in majority of *"the formation of specialized journals, the foundation of specialists' societies, and the claim for a special place in the curriculum"*, we can assert that the paradigm has been adopted by the scientific community (Kuhn 1970: 19). At this stage, ***normal science*** takes place which is defined as *"the activity in which most scientists inevitably spend almost all their time, (normal science) is predicated on the assumption that the scientific community knows what the world is like. Much of the success of the enterprise derives from the community's willingness to defend that assumption, if necessary at considerable cost. Normal science, for example, often suppresses fundamental novelties because they are necessarily subversive of its basic commitments"* (Kuhn 1970: 5). Kuhn claims that normal science proceeds for a long period of time and it is mostly stable because most of the scientific research deals with the existing problems by the prevailing paradigm.

A new paradigm might challenge the prevailing one and eventually cause a ***crisis***. The crisis appears in *"a period of pronounced professional insecurity (which) is generated by the persistent failure of the puzzles of normal science to come out as they should"* because the new paradigm *"demands large-scale paradigm destruction and major shifts in the problems and techniques of normal science"* (Kuhn 1970: 67-68). In this second stage the prevailing paradigm can survive for some time because scientific failure is not sufficient to defeat a paradigm alone, so it may survive if there is still no accurate alternative (Boyne 1996). Moreover, the invention of new theories can rarely or never be completed by a single man or in one night because it *"requires the reconstruction of prior theory and the re-evaluation of prior fact, an intrinsically revolutionary process"* (Kuhn 1970: 7). Therefore, the new theories should be embraced by some of the specialists for whom *"the new theory implies a change in the rules governing the prior practice of normal science"* before new theories replace the old one (Kuhn 1970: 7).

At the final stage, if the prevailing paradigm is replaced by a new paradigm as a result of the crisis, ***scientific revolution*** takes place which is defined as *"non-cumulative developmental episodes in which an older paradigm is replaced in whole or in part by an incompatible new one"* (Kuhn 1970:92). This paradigm shift means a change in the perception of 'reality', not a change in 'reality' itself (Boyne 1996). After a paradigm shift, we can observe that *"many old measurements and manipulations become irrelevant and are replaced by others instead…But changes of this sort are never total. Whatever he may then see, a scientist after a revolution is still looking at the same world"* for Kuhn (Kuhn 1970: 129). As a result, the number of scientific work reflecting the new paradigm may increase dramatically, while the number of publications based on previous paradigm decreases. This revolution is a slow process which can rarely or never be completed by a single man or in one night because it *"requires the reconstruction of prior theory and the re-evaluation of prior fact, an intrinsically revolutionary process"* (Kuhn 1970: 7).

To sum up, paradigm shift in regional development policies being discussed within scientific discourse is a proceeding process which may take a long period of time. It can occur

if the new paradigm replaces the prevailing one. However, evidences of paradigm shift within the scientific research are not sufficient to prove paradigm shift because we need also evidences in practice such as policy and institutional settings in regional development policies. In the following parts, therefore, I mainly focus on policy and institutional indicators of regional policies in Turkey rather than scholarly indicators such as journals of regional policies, articles and books which are strong scientific evidences but we still need practical evidences in order to produce a more comprehensive research.

1.2. Paradigm Shift in Regional Development Policies

There has been many debates about whether the old paradigm of regional development policies, based on central governmental intervention from a top-down perspective aiming to decrease regional disparities by large-scale public investment for mostly disadvantaged regions, has been replaced by a new paradigm which stresses "human capital and innovation" (endogenous growth theory), "agglomeration and distance" (new economic geography), "institutions" (institutional economics), "local specificities and competitiveness" (globalization process) since 1980s and 1990s (Verhetsel 2012:2). There has been a growing number of scholars discussing that the previous paradigm shifted from top-down approach to decentralization by increasing institutional capacity at the local and regional levels in order to foster regional development policies based on internal development of the regions (Özer 2008; Barca et. al. 2012; Capello& Nijkamp 2009; Kumral 2008; Dedeoğlu&Sertesen 2011). These scholars argue that the traditional growth and development policies could not adapt to new conditions since 1980s which were caused by globalization and could not ensure the expected economic results by large-scale public investment for mostly disadvantaged regions (Kumral 2008; Verhetsel 2012).

There are three main reasons responsible for new developments in regional policy (Barca et. al. 2012). Firstly, globalization process made it necessary to develop regional policies on regional competitiveness and endogenous development based on regional potentials, resources and capabilities regarding regional specifities and complexities (OECD 2010; Dedeoğlu&Sertesen 2011; Verhetsel 2012). Secondly, there is a growing trend of decentralization in European countries in regional development policies due to the social, cultural, political and economic factors (Verhetsel 2012: 3; OECD 2010). Regional actors are now more influential in regional programming and policy coordination than they were in the past because they adapted to national policies and new conditions (Verhetsel 2012). Thirdly, many OECD member countries adjusted to these new conditions by implementing new objectives, geographical scope, governance mechanisms and policy instruments into their regional development policies since 1980s and 1990s. **Table 1** illustrates an overview of paradigm shift in regional policy of OECD member countries. Regional development policies dominated by the old paradigm unfortunately could not reduce regional disparities and could not achieve sustainable regional development due to the economic recessions and increasing unemployment since 1980s (OECD 2010). These policies also could not adapt to new conditions mostly caused by globalization which enforces competitiveness of regions depending on regional and local resources, capabilities and potentials (Dedeoğlu&Sertesen 2011; OECD 2010)

Turkey, as an OECD member country, has inevitably been affected by the paradigm shift occurring in the world, and the membership process to European Union in 2005 has increased the importance of regional disparities between Turkey and the European countries (Dedeoğlu&Sertesen 2011). As I stated above, paradigm shift in the scientific discourse is a proceeding process which may take a long period of time, however, it is not sufficient to prove paradigm shift in regional policy alone. We need also evidences in practices such as policy and

institutional settings in regional policies.

Table 1. Paradigm shift of regional development policy in OECD member countries

Themes	Old paradigm	New Paradigm
Problem recognition	Regional disparities in income, infrastructure stock, and employment	Lack of regional competitiveness, underused regional potential
Objectives	Equity through balanced regional development	Competitiveness and equity
General Policy Framework	Compensating temporally for location disadvantages of lagging regions, responding to shocks (e.g. industrial decline) (Reactive to problems)	Tapping underutilized regional potential through regional programming (Proactive for potential)
-theme coverage	Sectoral approach with a limited set of sectors	Integrated and comprehensive development projects with wider policy are coverage
-spatial orientation	Targeted at lagging regions	All regions in focus
-unit for policy intervention	Administrative areas	Functional areas
-time dimension	Short term	Long term
-approach	One-size-fits-all approach	Context-specific approach (place-based approach)
-focus	Exogenous investments and transfers	Endogenous local assets and knowledge
Instruments	Subsidies and state aid (often to individual firms)	Mixed investment for soft and hard capital (business environment, labour market, infrastructure)
Actors	Central government	Different levels of government, various stakeholders (public, private, NGOs)

Source: The information has been taken from Table 1.A.1.2. in the OECD 2010 report (OECD 2010).

2. Policy Indicators of TurkishRegional Development Policies

2.1. Regional Problems of Turkey

Most of the OECD member states brought new policy statements towards regional development policies due to the paradigm shift, but implementation of these objectives is more challenging. If these policy statements do not reveal necessary policy instruments, they will not create comprehensive impact on regional development (OECD 2010). Therefore, complete implementation of policy statements is very essential for Turkey. According to **Table 2** below, Turkey mainly suffers from regional disparities across rural and urban areas and across regions in terms of regional problems such as inter-regional disparities, urban-rural divide and urban-periphery divide. In addition, the membership process to European Union has increased the importance of regional disparities between Turkey and the European countries regarding development gap with the EU. OECD's 2010 report about Turkey underlines the fact that *"In cities, the existing physical and social infrastructures and employment opportunities remain insufficient in meeting the pressure created by intense population migration movements. In rural areas, decreasing agricultural employment has raised the need to improve non-agricultural employment opportunities. The scattered and disorganized structure of rural settlement restricts the effective provision of physical and social infrastructures."* (OECD 2010: 288).

Table 2 indicates that majority of the OECD member states (most of them are also EU member states) experience similar challenges to Turkey. For example, the development gap with the EU is also a challenge for Hungary while Ireland suffers from persisting regional disparities and urban-rural disparities. According to 2010 OECD report: the objectives, geographical scope, governance mechanisms and policy instruments of regional policies have changed in many OECD member countries. The scholarly evidences of paradigm shift in regional policies show that previous policies shifted from top-down approach to decentralization by increasing institutional capacity at the local and regional levels and accelerate regional development policies based on internal development of the regions (Özer 2008; Barca et. al. 2012; Capello& Nijkamp 2009; Kumral 2008; Dedeoğlu&Sertesen 2011). Therefore, it is essential to find outthe objectives and policy tools of Turkish regional development policies to manage challenges created by the development gap with the EU, regional disparities across rural and urban areas and across regions since 1980s in order to understand whether Turkey experiences similar changes caused by a paradigm shift in regional policies.

Table 2. Problem Recognition in some OECD Member Countries

Regional Problems	Country	Country examples
Inter-regional disparities	Slovak Republic	West-east regional disparities, polarized economic growth, social inclusion
	Spain	Regional disparities and gap with the EU average
	Turkey	Regional disparities across rural and urban areas and across regions, and disparities between Turkey and the EU
Urban-rural divide, urban-periphery divide	Austria	Urban-periphery disparities
	Ireland	Persisting regional disparities and urban-rural disparities
	Turkey	Regional disparities across rural and urban areas and across regions
Development gap with the EU	Greece	Severe regional disparities at inter-regional and intra-regional levels
	Hungary	Development gap with the EU average
	Turkey	Regional disparities across rural and urban areas and across regions, and disparities between Turkey and the EU

Source: The information has been taken from Table 1.A.1.1. in the OECD 2010 report (OECD 2010: 48-49).

2.1. Objectives and Policy Tools of Turkish Regional Development Policies

Turkey mainly implements development plans in every five years to overcome regional problems since 1960s. These five years plans mostly aim to reduce regional disparities across the country by implementing policy settings which focus on mostly disadvantaged regions. Therefore, Turkey prioritized large-scale governmental investments for these regions at the beginning, because Turkey could not adapt to regional planning and regional development agency approaches until 1980s and 1990s (Yardımcıoğlu et. al. 2012). This previous understanding of Turkey could not bring the necessary regional development; therefore, a new understanding of a regional planning focusing on regional competitiveness and endogenous development, based on regional potentials, resources and capabilities, has appeared after 1980s (Dedeoğlu&Sertesen 2011; Yardımcıoğlu et. al. 2012). In addition to the globalization process, its integration process to the EU has also forced Turkey to change the previous understanding of regional policies from top-down to bottom-top approach by increasing institutional capacity at the local and regional levels in order to foster regional development policies based on internal development of the regions favoring regional growth rather than large-scale governmental redistribution (Özer 2008; OECD 2010). To explain these changes in Turkish regional development policies, it is

necessary to analyze Turkey's five-year development plans since 1980s.

The 4th Development Plan (1979-1983): Itis very essential to observe changing understanding of regional policies and realization of the actual extent of the regional problems in this plan. The plan points out the need for a new strategy to overcome increasing disparities between developing regions (Marmara and Aegean regions) and less developed regions (East and South-East part of Turkey). The plan claims that the lack of necessary regional development plans, policy and institutional settings caused a dramatic increase in disparities between regions (SPO 1979). Therefore, the previous understanding of regions with development priority (KÖY) program still continues to overcome these disparities. The statistical information on urbanization, population changes, sectoral distribution, manufacturing industry and unbalanced distribution of wealth is given to prove these disparities. For example, Marmara and Aegean regions increased its added value within manufacturing industry from 57,9 % in 1968 to 66,5 % in 1974, while added value of east and south-east regions within the same industry decreased from 5,5 % to 3,5% (SPO 1979). Therefore, this plan aims to establish sustainability of development in developing region adaptive to national planning and new objectives while initiating a new development process and render it sustainable in less developed regions. It is also important to note that the plan aims to strengthen democracy, increase efficiency and effectiveness in public administration and public corporations (SPO 1979).

The 5th (1985-1989) and 6th (1990-1994) Development Plans can be thought as first attempts to create regional policies adaptive to new objectives and policy tools appearing in the world such as decentralization, controlling potentials of metropolitan cities, support for private sector investments, discovering regional potentials and capabilities. In these plans, we see some decentralization efforts in theory but the central-government intervention by State Planning Organization (SPO) is still dominant in practice. There is a strong intention to increase decentralization in regional development policies by supporting regional and sub-regional authorities and pointing out the importance of preparing the necessary policy and institutional settings. In this direction, the increasing number of the population under municipal authorities and leaving more services to be done by these municipalities are seen as positive developments in terms of decentralization. In addition to the regional development policies focusing on public investment for mostly disadvantaged regions (rural areas), there are also objectives to manage social, economic, cultural and political challenges appeared due to dramatic increase of industry and population in metropolitan cities in Marmara and Aegean regions such as Istanbul and Izmir. For example, the 6th Plan has a special objective to re-direct industry and population from metropolitan regions to periphery regions (SPO 1989). In this plan, we can also observe attempts to re-define region depending on its area of influence, goods and services, population, communication and transfer opportunities and geographical conditions (SPO 1989). The KÖY program is also included in these two plans with more focus than the 4th Plan. Finally, it is important to note that these plans claim that it is necessary to observe regional policy objectives and tools in the world, especially the developments in the EU called as European Communities (EC) at that time.

The 7th (1996-2000) and 8th (2001-2005) Development Plans can be considered as the improvement of the changing understanding of the fifth and sixth national development plans depending on the new changes in the world since 1980s. There are stronger attempts to apply regional planning in regional policies than the 5th and 6th Plans. Contrary to previous plans, the 7th and 8th Plans only draws general framework of KÖY program instead of putting it into center of regional development policies. In the 7th Plan period, the Regional Development Project of Zonguldak-Bartın-Karabük has been prepared and put into practice, while the attempts to complete The South-Eastern Anatolian Project (GAP), Eastern Black

Sea Project (DOKAP) and Eastern Anatolian Project (DAP) has increased (SPO 2000). For example, 14 billon dollar (44% of the planned spending of 32 billion dollar in total) public investment has already been spent from public revenues for the GAP until 2000 (SPO 2000). On the other hand, the 8th Plan aimed increasing living standards, stable economic growth and basic reformations by the EU membership process and integration to world economy after 2000s. Due to increasing relations with the EU, Turkey shows strong intention to implement necessary institutional and structural reforms regarding Copenhagen and Maastricht criterias (SPO 2000). The 8th Plan has objective to decrease state role in production by privatization, and the plan seeks to implement necessary policy tools to create a state responsible for competitive market structure by considering the economic transformation in the world (SPO 2000).

In the 9th (2007-2013) and 10th (2014-2018) Development Plans, we can identify how the EU membership process and changes in the world influence Turkish regional development policies and forces them to change radically. This process made it necessary to implement some topics into policy agenda such as good governance, competitiveness, integration to the European regional development policies, comprehensive regional development policies at central and local levels depending on regional differences, cooperation with local administrations, private sector and civil society, development based on local dynamics and internal potentials, and strengthening institutional capacity at the local level by decentralization. Especially, the 9th Plan can be considered as implementing radical policy settings to prepare Turkey for the EU membership. In this plan we can see more emphasis on bottom to top approaches in regional development policies which can be thought as a radical change in Turkish regional development policies.

In addition to the previously started projects like KÖY, GAP, Zonguldak-Bartın-Karabük Regional Development Project, DOKAP and DAP; The National Rural Development Strategy (NRDS) in 2006 and Project for Supporting the Infrastructures of Villages (KÖYDES) were put into force during the preparation of the Ninth Plan. However, the previous GAP project is now handled as "*an integrated regional development program activating local initiatives by benefiting from the joint collaboration platform of new development agencies to be established, rather than only as an infrastructure project consisting of energy and irrigation investments. In this context, new policies are required to be developed in fundamental areas such as implementing modern irrigation techniques, transition to competitive product types, enhancing marketing opportunities, and developing human resources and institutional capacity"* (SPO 2006:57). It is important to note that 9th Plan talks about the new development agencies which are essential signals of the paradigm change, because these agencies are planned to be created as local agencies supporting and encouraging local investments regarding different local dynamics and capabilities, and coordinating between local actors (private sector and civil society actors), central authority (public institutions and SPO) and international actors (EU institutions and other related actors) (Yardımcıoğlu et. al. 2012).

The 10th Plan takes forward the policy objectives implemented by the 9th Plan. The support for the radical changes within policy and institutional settings are supported in this plan. For instance, this plan is looking ways to strengthen previously implemented mechanisms such as effectiveness of national development agencies, making regional policies more effective at the central level, coordination with local actors (civil society, private sector etc.) in decision making processes for the local and regional development policies, increasing competitiveness of the regions and increasing attempts to complete regional projects like DAP, GAP and DOKAP etc. To overcome persisting regional disparities and problems, the plan aims to achieve a more balanced distribution of welfare across the country by reducing these disparities and problems, and maximum contribution of all regions to national growth and development by

utilizing their potential and increasing their competitiveness (Ministry of Development 2014). We can observe these new objectives within the **Table 3** showing that Turkey is now favoring development based on local dynamics and internal potential and increase institutional capacity at the local level with comparison to the other OECD member countries.

Table 3. Objectives of regional development policy in some OECD Member Countries

Objectives	Country	Concrete description of regional development policies
Endogenous, (balanced) and sustainable development	Japan	Growth of regional blocs based on regional assets
	Norway	Develop regional strengths and utilize the potential of the entire country
	Turkey	Ensure development based on local dynamics and internal potential and increase institutional capacity at the local level
Solve specific regional challenges (e.g. periphery, rural areas)	Finland	Solving specific regional challenges (e.g. social exclusion)
	Germany	Mitigate structural weakness of new Länder and parts of old Länder
	Turkey	Ensure development in rural areas
Decentralization and regionalism	Korea	Decentralization and local autonomy
	Hungary	Decentralization and regionalism
	Turkey	Ensure development based on local dynamics and internal potential and increase institutional capacity at the local level
Make the regional policy effective at the central level	***Turkey***	Make regional policy effective at the central level

Source: The information has been taken from Table 1.A.1.2 in the OECD 2010 report (OECD 2010: 51-52).

3. Institutional Indicators of Regional Development Policies in Turkey

3.1. Legal Framework of Regional Development Policies since 1980s

Institutional structures executing and monitoring the implemented objectives and policy tools are essential in order to establish effective regional development policies. Depending on the social, cultural, economic and political changes in the world, Turkey shows strong intention to adapt new conditions caused by these changes. If we observe the objectives and policy tools stated in the five-year national development plans, we can realize that Turkish regional development policies has been influenced by the new paradigm appearing in the world since 1980s.

The central management of regional development policies has continued until today due to the unitary structure of the country, however, Turkey aims to achieve making regional development policy effective at the central level by strengthening institutional capacity at local and regional levels, leaving more state services to be done by municipalities, coordinating with local actors (private sector, civil society etc.) and comprehensive development policies at central and local levels. The period between 1980s and 1990s can be thought as slow process of decentralization regarding regional development policies because we observe that from the objectives and policy tools within the five-year development plans.

In Turkey, institutional settings to implement decentralization into regional development policies have started with 5th Plan (1985-1989) in theory, and these settings turned into essential practical policies with the 9th (2007-2013) and 10th (2014-2018) Plans by ensuring development based on local dynamics and internal potential and increase institutional capacity at the local level. Until 2000s, the strategy was to leave more services to municipalities, giving more authority to local administrations and increasing coordination between the central authority and local actors such as local administrations, private sector and civil society (SPO

1979; SPO 1984; SPO 1989; SPO 1995). For instance, the 6th Plan (1990-1994) states that it is necessary to increase authority, responsibility and duties of municipalities in proportion to their revenues, and institutional structure of local administrations will be organized according to decentralization approach by preparing the necessary legal framework (SPO 1989).

The membership process to the EU has accelerated decentralization process dramatically. The 9th Plan states that *"…authorities and responsibilities of local administrations in the field of development were increased with the Laws on Special Provincial Administrations, Municipalities, Metropolitan Municipalities, and Local Administration Unions"* during the 8th Plan period (SPO 2006: 57). These laws gained even more importance for the less developed regions where local administrations gained opportunity to increase their authorities and responsibilities. Moreover, the 9th Plan claims that legal settings to increase resources, responsibilities and authorities have accelerated in Turkey parallel to the developments in the world. In this direction, *"The Law on the Establishment, Coordination and Duties of Development Agencies…in order to improve collaboration among the public sector, the private sector and non-governmental organizations in local and regional development, ensure efficient use of resources and provide regional development with a new impetus by activating potential, came into force in 2006"* (SPO 2006:57). The 9th Plan also claims that development agencies will be strengthened to increase coordination between central and local administrations, contribution of civil society in decision-making process regarding regional development policies and the financial and technical capacities of local administrations will be increased (SPO 2006: 57 and 125).

The 10th Plan (2014-2018) is improvement of the previous two plans because it is focusing on the strengthening the previous institutional settings. For example, it claims that *"network connections among development agencies will be strengthened; collaboration and coordination among development agencies and central as well as local institutions will be ensured; cooperation mechanisms with specialized institutions will be set up…In order to increase contribution of NGOs to local and regional development, their participation in decision-making processes will be increased, their financial management and technical capacity will be strengthened, and their project development and implementation skills will be developed"* (Ministry of Development 2014: 125). These statements proves us how the previous regional development policies depended on the old paradigm changed from a top-down perspective to a bottom-up perspective ensuring development based on local dynamics and internal potential, increasing institutional capacity at the local level, and implementing comprehensive regional development policies considering all regions rather than only lagging regions.

3.2. Governance Mechanisms & Budget Structures of Regional Development Policies

Traditional top-down regional development policies in many OECD member countries have mostly dominated by large-scale public investments of central governments with special focus on the lagging regions until 1980s, however, territorial expansion of regional development policies to all regions, and regional problems crossing sectoral and administrative boundaries made it necessary to co-ordinate with local actors such as private sector, sub-national governments and civil society (OECD 2010). In this direction, many OECD member countries started to implement good governance and decentralization policies in their regional development policies by re-defining the role of central government rather than diminishing it (OECD 2010).

It is argued in OECD 2010 report that large-scale vertical financial transfers (e.g. grants, tax sharing) from central administrations to local administrations can limit region's freedom in allocating resources and steering regional policy, however, the intervention of the central administration might cause better results in *"coordinating a range of development programmes, guaranteeing the strategic overview of interventions or limiting the scope for fragmentation, overlapping and complexity"*(OECD 2010:20). In Turkey, therefore, central government still has prominent role in allocating financial resources and planning regional development policies through State Planning Organization (SPO) until it is replaced by Ministry of Development in 2011. The role of SPO, established in 1960, has also changed with regard to decentralization policies until today. Although SPO's prevailing role in regional development policies continued until 2011, a new era has started by the creation of development agencies in 2006. Moreover, an Inter-Ministerial committee has taken the role of SPO in dominating financial resources and planning regional development policies.[1] The 9th Plan summarizes the role of development agencies in terms of ensuring development based on local dynamics and internal potential, increasing institutional capacity at the locallevel (SPO 2006: 57-124):

-The Law on the Establishment, Coordination and Duties of Development Agencies, which was prepared taking NUTS[2] 2 Level regions as the basis, in order to improve collaboration among the public sector, the private sector and non-governmental organizations in local and regional development…came into force in 2006.

-With the establishment of Development Agencies, importance will be given to benefiting from foreign capital investments to utilize the potentials of the regions and, thereby, an approach to complement the promotion activities carried out by the Investment and Support and Promotion Agency throughout the country will be implemented on a regional basis

-Strategic interventions will be supported by effective coordination mechanisms at the local and the central level, particularly development agencies, with adequate financing.

-Development agencies will be instrumental in identifying, supporting and coordinating region-specific, innovative policies and self-supporting development financing will be initiated particularly in regions with high potentials

-The regional and spatial development framework will be developed at national level, regional development strategies and plans will be prepared in cooperation with development agencies and the scope of sub-scaled plans and strategies will be identified together with principles and standards.

These roles give a special place to the development agencies as intermediary between central administrations and local administrations as well as other local actors (private sector and civil society) because they are organized around the new regional development paradigm which is based on the involvement of the all local actors within the decision-making process and application of regional development policies regarding decentralization and regional strategy approach (Sevinç 2011).

1 The Inter-Ministerial Committee consists of Ministry of Development (Regional and Rural Development Policy), Ministry of Environment (Urban Development Policy) and Supreme Regional Development Council (Regional Development Policy) (OECD 2014).

2 In Turkey, "The Official Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS), in accordance with EU regional policy, was introduced at three levels in 2002" (OECD 2010:290).

The basis of the regional development policy is multi-level governance composed of national, inter-regional and regional levels. At the national level the Inter-Ministerial Committee is responsible for the regional development policies today. The Committee consists of Ministry of Development (Regional and Rural Development Policy), Ministry of Environment (Urban Development Policy) and Supreme Regional Development Council (Regional Development Policy) (OECD 2014). According to **Table 4** below, development agencies are responsible for policy coordination at regional level (cross-sectoral and geographic) together with the governors representing the state in the provinces as head of the provincial administration (OECD 2010). SPO has played an important role on the inter-regional level because it is responsible for the coordinating development agencies at the central level (Yardımcıoğlu et. al. 2012). The Development Agencies Management System (KAYS) was established to strengthen SPO's responsibility over development agencies and to increase their institutional capacity. Moreover, Provincial Co-ordination and Monitoring system (İKİS) was created as a platform in order to ensure coordination and communication between central administration and local actors such as local administrations, development agencies, civil society and private sector.

Table 4. Governance Mechanisms of Turkish Regional Development Policies

Country Structure	Unitary, three levels of government (national, 81 provinces, 3225 municipalities/34 304 villages)
Policy coordination at central level	Co-ordination of State Planning Organization (until 2011), Inter-ministerial committee (after 2011)
Policy co-ordination at regional level (cross-sectoral)	Governorships and Development Agencies
Policy co-ordination at regional level (geographic)	Governorships and Development Agencies
Evaluating and monitoring	Provincial Coordinating and Monitoring System (İKİS), Development Agencies Management System (KAYS)

Source: The information has been taken from Table 2.30.Turkey in the OECD 2010 report (OECD 2010: 55).

The next table **(Table 5)** indicates that the share of local administrations from the national budget has been increased until today, however, the lack of enough resources and difficulty of providing new resources are still essential problems for the municipalities, especially for the small-scale municipalities (KalkınmaBakanlığı 2014: 87). To solve these problems, the Law about the Share Given to Municipalities and Special Provincial Administration from General Budget Incomes (No 5779) of 2008 has been implemented (OECD 2010). It can be observed from **Table 5** that the revenues of local administrations has been improved after 2008 in real terms by direct transfers from General Budget Tax Revenues to local administrations. The amount of these financial transfers is determined by some criterias such as geographic characteristics within the borders of the local administrations, climate conditions, population density and development disparities.

Table 5: The Share of Local Administrations from General Budget Tax Revenues

Years	General Budget Tax revenues (Thousand Turkish Lira)	The Share of Local Administrations from General Budget Tax Revenues (Thousand Turkish Lira)
2007	152.835.111	12.009.980
2008	168.108.960	14.440.255
2009	172.440.423	15.587.286
2010	210.532.315	20.212.701
2011	243.753.000	24.138.735

Source: The information is taken from the 2014 Report of Ministry of Development (Kalkınmabakanlığı 2014: 87)

2014 Report of Ministry of Development states that the increase of financial transfers from the general budget is depended on budget limitations, therefore, it is important to encourage local administrations for creating their own revenues based on local capabilities and potentials (KalkınmaBakanlığı 2014). In this direction, the Law about the Establishment of 14 Metropolitan Municipalities and 27 Districts and Amendments at certain Law and Decree Laws (No 6360) of 2012 implemented a new local governance system in which the duties and revenues of special provincial administrations, villages and other small-scale administrations are transferred to the metropolitan municipalities in 28 cities; the borders of the metropolitan municipalities enlarged to the administrative borders; and the financial resources and the capability to create efficient resource planning of metropolitan municipalities increased (KalkınmaBakanlığı 2014: 151-152).

It is essential to increase financial resources of local administrations because their revenues mainly based on the share from general budget tax revenues and the revenues from their own sources. According to 2014 Report of Ministry of Development (2014), the increase of the share from the general budget to the local administrations might not be possible due to some budget limitations; therefore, local administrations should raise attempts to increase their revenues from their own sources. This might be possible by improving the institutional capacities of the municipalities; launching a unit within the municipalities which is responsible for investments; increasing the coordination between the financial service unit and the planned investment unit; and providing sources by developing policies compatible with the duties and scale of the local administrations (KalkınmaBakanlığı 2014: 95-96).

CONCLUSION

This study outlines Turkish regional development policy framework in order to point out that there is a **paradigm shift** in development policy approach after 1980s. ***Kuhn's model of scientific revolution*** framework was adopted to explain the term "paradigm shift" in regional policies in Turkey. In his explanation, Kuhn describes scientific revolution as *"non-cumulative developmental episodes in which an older paradigm is replaced in whole or in part by an incompatible new one"* (Kuhn 1970:92). In other words, a paradigm shift means a change in the perception of 'reality', not a change in 'reality' itself (Boyne 1996). As a result of paradigm shift, the number of scientific work reflecting the new paradigm may increase dramatically, while the number of publications based on previous paradigm decreases. This revolution is a slow process which can rarely or never be completed by a single man or in one night because it *"requires the reconstruction of prior theory and the re-evaluation of prior fact, an intrinsically revolutionary process"* (Kuhn 1970: 7). Paradigm shift in regional development policies being discussed within scientific discourse is a proceeding process which may take a long period of time. It can occur if the new paradigm replaces the prevailing one.

Like many OECD member countries, Turkey suffers from regional disparities across rural areas and urban areas. There is a growing number of scholars argue that the prevailing paradigm of regional development policy has been in crisis due to a new paradigm appearing in most of the OECD countries. As an OECD member, Turkey has been affected by these changes and it is looking for a new approach to success regional development objectives. Scholarly works have been pointing out a paradigm shift in regional policy after 1980s is important; however, they are not sufficient to understand comprehensively how Turkey manages these challenges and which paradigm dominates Turkish regional development policies currently. Therefore, ***policy indicators*** and ***institutional indicators*** of Turkish regional development policies as evidences in practice were analyzed in this study. Policy indicators refers to problems, policy tools and objectives of regional policies which Turkey considers as essential, while institutional

indicators are financial aspects (budget structures) and governance mechanisms between central and local administrations.

To sum up, the analysis of policy and institutional indicators shows that the paradigm shift in Turkish regional development policies is still an ongoing process. It is important to note that these changes firstly started in the academic discourse pointing out that there is a paradigm shift depending on the new developments since 1980s. Then they have started to appear in the policy and institutional settings. However, Turkey still struggles to establish effective regional policies due to lack of necessary policy and institutional settings adaptive to new paradigm which focuses on regional competitiveness and endogenous development based on regional potentials, resources and capabilities (OECD 2010). Therefore, Turkey needs to accelerate reforms in policy and institutional areas to adjust new regional development objectives compatible with the new paradigm to achieve better results in regional development.

REFERENCES

Bachtler, J. and Yuill, D. (2001), *Policies and strategies for regional development: a shift in paradigm?*, In: Regional and Industrial Policy Research Paper, No.46.

Barca, F., McCann, P. and Rodriguez-Pose, A. (2012), *The Case for Regional Development Intervention: Place-Based Versus Place-Neutral Approaches*, In: Journal of Regional Science, Vol.52, No.1, pages 134-152.

Boyne, G. A. (1996), *The Intellectual Crisis in British Public Administration: Is Public Management the Problem or the Solution?*,In: Public Administration, Vol.74, pages 679-694.

Burrell, G. and G. Morgan (1985), S*ociological paradigms and organizational analysis,* Aldershot: Gower.

Capello, R. and Nijkamp, P. (eds.) (2009), *Handbook of regional growth and development theories*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.

Chalmers, A. (1982) *What is thing called Science?*, Milton Keynes: Open University Press

Dedeoğlu, Emin and Sertesen, Selçuk (2011), *Yeni Nesil Bölgesel Planlama Deneyimi* Üzerine *Bir Yönetişim* Çerçevesi Önerisi, In: Türkiye Ekonomi Poilitikaları AraştırmaVakfı (TEPAV), Politika Notu, No.201128.

Devlet Planlama Teşkilatı (2000), *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*

2001-2005, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı (1995), *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996*-2000, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı (1989), *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994,* Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı (1984), *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985*-1989, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı (1979), *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979*-1983, Ankara.

OECD (2014), *OECD Regional Outlook-Regions and Cities: Where Policies and People Meet*, Paris: OECD Publishing.

OECD (2010), *Regional Development Policies in OECD Countries*, Paris: OECD Publishing.

Ostrom, V. (1989), *The intellectual crisis in American public administration*, Tuscaloosa: University of Alabama Press (2nd edn.).

Özer, Yunus **Emre (2008),** *Küresel Rekabet - Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye*, Review of Social, Economic and Business Studies, Vol.9, No.10, pages 389-408.

Kalkınma Bakanlığı (2014), *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Yerel Yönetimler,* Ankara: Özel İhtisas Komisyonu Raporu.

Kuhn, S. Thomas (1970), *The Structure of Scientific Revolutions,* In: International Encyclopedia of Unified Science, Vol.2, No.2, (2nd edn.).

Kumral, Neşe (2008), Bölgesel Rekabet Gücünü Artırmaya Yönelik Politikalar, In: Working Papers in Economics 2008, Vol.2, No.8.

Ministry of Development (2014), *Turkey 10th Development Plan 2014*-2018, Ankara.

Sevinç, H. (2011) Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları, In: Journal of Entrepreneurship and Development, Vol.6, No.2.

State Planning Organisation (2006), *Ninth Development Plan 2007-2013,* Ankara.

Yardımcıoğlu, M., Kocamaz, H. and Sezal, N. (2012), *Türkiye'de Günümüze Kadar İzlenen Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Kalkınma,* In: II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, pages 381-395.

Verhetsel, Ties Vanthillo et Ann (2012), *Paradigm change in regional policy: towards smart specialization? Lessons from Flanders (Belgium),* In: Belgeo, Vol.1, No.2.

BİNGÖL'ÜN KALKINMA DİNAMİKLERİ: II. BİNGÖL KALKINMA ÇALIŞTAYI'NIN BİR ANALİZİ

The Development Dynamıcs of Bingol: An Analysıs of 2ndBingol Development Workshop

Suat ALAN[1]

ÖZET

2014 yılında Bingöl'ün yedi ilçesi, üç beldesi ve merkez ilçesinde yapılan çalıştaylar sonucu elde edilen veriler, II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı adı altında Bingöl Üniversitesi'nde değerlendirildi. Kalkınma Bakanı Cevdet Yılmaz'ın da katılımı ile Bingöl Üniversitesi'nde beş oturumda gerçekleştirilen çalıştaylar zincirinin final bölümünde; eğitim, kültür, enerji, iletişim, ulaşım, sağlık, spor, sanat, turizm, tarım, hayvancılık, sanayi, şehir ve çevre konularında ortaya atılan fikirler üzerinde tartışıldı ve ortaya önemli veriler çıktı. Bir ilin kalkınma dinamikleri o ilin yerel unsurları göz önünde bulundurularak ele alınabilir. Bu temel ilkeye bağlı kalınarak gerçekleştirilen II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı, Bingöl'ün kalkınma dinamiklerini yerel unsurları göz önünde bulundurarak ortaya koymayı amaçlayan bir çalışma. Uzun süreye yayılan çalışma Bingöl'ün avantaj ve dezavantajlarını ortaya koyarak kısa vadeli ve uzun vadeli çözüm önerileri geliştirmiştir. Bingöl ili kalkınma konusunda Türkiye ortalamasının oldukça altında olsa da kalkınma için önemli fırsatlar barındırmaktadır. Bu fırsatları ortaya koymak, bir yol haritasına dönüştürmek bu alanda atılacak önemli adımlardandır. Bu çalışmada, bu temel amaca bağlı kalınarak ve II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı'nın verileri göz önünde bulundurularak Bingöl'ün kalkınma dinamikleri ortaya konulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Bingöl, Kalkınma Çalıştayı, Kalkınma Dinamikleri, Tavz-Der.

ABSTRACT

The gained data as a result of work shops which were carried out in the seven districts, three towns and enter district of Bingol was evaluated under the name of second Bingol workshop in the university of Bingol in 2014. With the attendance of Cevdet Yılmaz who, is the minister of development, in the final session of workshops series which were performed in fivesections; ideasregardingeducation, culture, energy, communication, transportation, health, tourism, agriculture, animalhusbandry, industry, urban and environment etc. topics were discussed and some significant data was obtained. A city's development dynamics could be dealt with by taking into consideration of thecity's local elements. 2nd Bingol development workshop that aims to take into account of the local elements of Bingol's development dynamics is a study being based upon this principle. The study which takes a long time has presented short and long dated solution offers by putting forward the advantages and disadvantages of Bingol. Although the development level of Bingol quite falls behind of Turkey average, it has very important opportunities for development. In order to produce such opportunities and use a course of action are very significant for the development. In this study, depending on the main aim which is regarding development and taking into consideration of 2nd Bingol workshop's data, the development dynamics of Bingol has been propounded.

1 Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, suatalan12@gmail.com

KeyWords:*Bingol, Development Workshop, Development Dynamics, Tavz-Der*

1. GİRİŞ

Bir ilin kalkınması tek bir koşula indirgenemez. Eğitimden sağlığa, ulaşımdan teknolojiye, istihdamdan spora kadar pek çok alanda atılacak adımlar ile bir ilin kalkınması sağlanabilir. Yani bir ilin kalkınma dinamikleri oldukça geniştir ve ilin kalkınabilmesi için topyekün dinamiklerinin harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bunun yapılabilmesi ise çoğu zaman mümkün olmayabilir. Oldukça yorucu ve emek isteyen bir çaba ile yapılması gereken böylesi bir çalışma büyük bir özveri ve ekonomik destek ile mümkün olabilmektedir. Bu da mevzunun ihmal edilmesi, ertelenmesi, önemsenmemesine yol açmaktadır.

Bingöl'de faaliyet yürüten Bingöl Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneği (TAVZ-DER) öncülüğünde gerçekleştirilen II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı, Bingöl'ün kalkınma dinamiklerini ortaya koymaya yönelik bir çabanın ürünü olarak değerlendirilmektedir. Tavz-Der, 17 Mayıs 2014 Cumartesi günü Bingöl'ün Solhan ilçesinden start verilen II. Bingöl Kalkınma çalıştayını, Bingöl'ün yedi ilçesi ve üç beldesinde düzenleyerek 16 Eylül Salı günü çalıştayın merkez ayağı ile birinci adım olan araştırma bölümünü tamamladı. Çalıştayın araştırma kısmında; 328 muhtar, 6 il genel meclisi üyesi, 6 belediye başkanı, 57 sivil toplum kuruluşu temsilcisi, 121 vatandaş olmak üzere toplamda 521 kişinin katılımı ile il ve ilçelerin geleceğe yönelik sorunları tartışıldı ve bu sorunların çözümüne yönelik fikirler ortaya atıldı. Çalıştayın ikinci adımı olan final kısmı ise Bingöl Üniversitesi'nde gerçekleştirildi. Çalıştayın finali; iki adım beş bölümden oluşmaktadır. İlk adımı; 1. oturumu içine alan açılış oturumu idi ki bu adıma dönemin Kalkınma Bakanı Başbakan Yardımcısı Cevdet Yılmaz, Bingöl valisi, Bingöl milletvekili, Bingöl merkez ve ilçe belediye başkanları, siyasi partilerin il/ilçe başkanları, 27 STK temsilcisi, 10 basın mensubu ve 228 vatandaşın katılımı ile gerçekleştirildi. Aynı üniversitenin Ziraat Fakültesi'nde bulunan interaktif salonda öğleden sonra başlayan çalıştayın ikinci bölümü ise dört oturum halinde gerçekleştirildi. Bu oturum ise 8 akademisyen, 5 STK temsilcisi, 1 basın kuruluşu temsilcisi, 2 avukat, 3 mühendis, ilgili kurumlardan 11 uzman olmak üzere toplamda 32 kişinin katılımı ile gerçekleştirildi.

Eğitim, kültür, enerji, iletişim, ulaşım, sağlık, spor, sanat, turizm, tarım, hayvancılık, sanayi, şehir ve çevre gibi başlıklar altında ortaya konulan sorunlar ve çözüm önerileri Bingöl'ün kalkınma dinamiklerine ışık tutacak mahiyettedir. Çalıştay verileri esas alınarak Bingöl'ün kalkınma dinamikleri ortaya konulurken ilin avantaj ve dezavantajları da ortaya konulmuştur. II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı'nın en önemli özelliği bir sivil toplum kuruluşu olan Bingöl Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneği öncülüğünde gerçekleşmiş olmasıdır. Bir sivil toplum kuruluşunun öncülük ettiği ve tamamen gönüllülük esasına dayanan bu çalışma herhangi bir kar amacı gütmeyen, topluma hizmet amacı taşıyan bir çalışmanın ürünüdür. Çalışmayı anlamlı kılan diğer önemli husus Bingöl ilinin bu yöndeki eksikliğini giderme çabasıdır.

II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı sonucu ortaya çıkan veriler rapor haline getirilmiştir. Söz konusu raporda yedi stratejik amacın olduğu ve bu amaçlara yönelik on dört hedefin belirlendiği görülmektedir. Söz konusu hedeflerin gerçekleşmesi için hangi kurum veya kuruluşların paydaş olacağı da raporda belirtilmektedir. On dört hedefe yönelik yüz dört

faaliyetin planlandığı raporda yer alan stratejik amaçlar şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Bingöl'ü eğitim kalitesinde Türkiye ortalamasının üstüne çıkarmak. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için dört hedef belirlenmiştir.

2. Kültür, sanat, spor ve turizmde Bingöl'ü gözde il konumuna getirmek. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için iki hedef belirlenmiştir.

3. Bingöl'ün genç nüfus potansiyelini fırsata dönüştürmek. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için iki hedef belirlenmiştir.

4. Bingöl ilini bölgede yaşanabilir bir il konumuna getirmek. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için iki hedef belirlenmiştir.

5. Tarım ve hayvancılıkta Bingöl'ü nüfus yoğunluğuna göre Türkiye'de birinci sıraya yükseltmek. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için iki hedef belirlenmiştir.

6. Bingöl sınırları içerisindeki yer altı ve yer üstü kaynaklarının envanterinin çıkarılarak kaynakların işletilmesinde Bingöl'ü Türkiye'de ilk sıraya yerleştirmek. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için bir hedef belirlenmiştir.

7. Bingöl'ün endüstri ve sanayi alanında Türkiye ortalamasını yakalamasını sağlamak. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için bir hedef belirlenmiştir.

Bu çalışmada, II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı'nı gerçekleştiren Tavz-Der hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra, çalıştay raporunda ortaya çıkan veriler yedi stratejik amaç göz önünde bulundurularak yedi başlık altında ele alınmaktadır. Söz konusu veriler ele alınırken, belirlenen stratejik amaç, amacın gerçekleştirilmesi için belirlenen hedefler ve hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için planlanan faaliyetler maddeler halinde belirtilmektedir. Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise çalıştay verileri içerisinde Bingöl'ün kalkınması için hayati öneme haiz bulgular üzerinde durulmakta ve söz konusu bulguların bir analizi yapılmaktadır.

2. TAVZ-DER

20 Haziran 2000'de kurulan Tavz-Der'in kuruluş amacı toplumsal yardımlaşma ve dayanışma esasına dayanmaktadır. 2010 yılına kadar toplumsal yardımlaşma ve dayanışma esasına göre hareket eden dernek, 2010 yılından sonra faaliyet alanını genişletmiştir. Bunda üniversite mezunu ve genç nesillerin yönetimde yer alması etkili olmuştur. 2010 yılından sonra faaliyet alanlarını kültür, sanat, spor, eğitim ve ilin kalkınmasına yönelik faaliyetleri kapsayacak şekilde genişleten dernek, dört ayrı komisyon kurarak faaliyet alanlarını çeşitlendirmiştir. Bu komisyonlar; eğitim komisyonu, gençlik komisyonu, kadın komisyonu ve ilim-irşad komisyonlarından oluşmaktadır. 2013 yılında I. Bingöl TavzÇalıştayı, 2014 yılında II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı, 2015 yılında ise III. Bingöl Gençlik Çalıştayı'nı düzenleyen dernek, Bingöl'de farkındalık oluşturan en etkili sivil toplum kuruluşları arasında gösterilmektedir. Kalkınma Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı gibi bakanlıkların sağladığı

hibe destekleri ile pek çok projeye imza atan dernek, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, kültürel, sportif ve sanatsal pek çok faaliyete imza atmıştır. Özellikle 2009 yılında başlatılan Bingöl Başarı ödülleri gecesini düzenleyerek Bingöl'de ayrı bir farkındalık oluşturmuştur. 2009 yılında başlatılan ve bugüne kadar 6 ödül gecesinin düzenlendiği ilgili organizasyonun her yıl düzenli bir şekilde devam edeceği ifade edilmektedir. Bunların yanı sıra derneğe ait yılda bir sayı Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi yayınlanmaktadır. Bugüne kadar toplam sekiz sayının yayınlandığı dergide geniş içeriğin yer aldığı görülmektedir.

3. EĞİTİM

Çalıştay raporunda ilk olarak eğitim konusunun işlendiği görülmektedir. Eğitim için belirlenen stratejik amaç; Bingöl'ü eğitim kalitesinde Türkiye ortalamasının üstüne çıkarmak şeklindedir. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için ise dört hedef belirlenmiştir. İlk hedef okul öncesine yöneliktir. Bu hedef, okul öncesinde okullaşma oranını %51'den %100'e çıkarmak şeklinde belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için ise üç faaliyet planlanmıştır. Bu faaliyetler şu şekildedir:

1. Okulöncesi eğitim zorunlu hale getirilmeli; birinci kademe eğitim veren bütün okullarda; okul öncesi eğitime yönelik anasınıflar açılmalı, tek sınıfın yetmediği okullarda ise ihtiyaca binaen birden fazla sınıfın açılmasına imkân sağlanmalıdır. Okulöncesi çağ nüfusunun yoğun olduğu mahalle ya da köylerde bağımsız anaokullarının açılmasına yönelik adımlar atılmalıdır.

2. Okulöncesi eğitimde kırtasiye, temizlik, yemek vb. ihtiyaçların giderilmesi için toplanan aidat birçok ailenin okul öncesi eğitime olan ilgisini olumsuz etkilemektedir. Bunu gidermek için maddi imkânı yetersiz ailelerin okullara vereceği aidatın Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından okullara ödenmesi sağlanmalıdır.

3. Okulöncesi eğitiminden mahrum kalan küçük köy ve mezralardaki öğrencilerin de ilk ve orta dereceli öğrenciler gibi taşımalı eğitimden yararlanmaları için okulöncesi eğitimin de taşımalı eğitim kapsamına alınması sağlanmalıdır.

Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için faaliyette bulunması gereken kurum ve kuruluşlar ise şu şekilde belirlenmiştir: Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Bingöl Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ve İlçe Kaymakamlıkları.

İkinci hedef ilköğretime yönelik belirlenmiştir. Bu hedef, Bingöl›ün merkezi sınavlarda Türkiye sıralamasında ilk on il arasına girmesini ön görmektedir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için ise yedi faaliyet planlanmıştır. Bu faaliyetler şu şekildedir:

1. Kırsal bölgelerde öğretmen sirkülasyonunu azaltmaya yönelik öğretmenlerin özlük hakları iyileştirilerek öğretmenlerin daha uzun süre bölgede kalmaları sağlanmalıdır.

2. Hafta içi, ders saatlerinden sonra yapılan sınavlara hazırlık kursları, öğrenci ve öğretmen motivasyonu da göz önünde bulundurularak hafta sonlarına alınmalıdır. Bu durum kursların verimini olumlu yönde etkileyecektir.

3. İl genelinde, TEOG sınavına yönelik kazanım bazlı ortak değerlendirme sınavları düzenlenerek, bu sınavların analizleri yapılmalıdır. Analiz sonucu öğrenme eksikliği görülen

ders ya da branşlarda ek programlar hazırlanmalıdır.

4. Çocuklarımızın zararlı alışkanlıklara bulaşmasını önlemek için okullar, bulundukları mahalledeki her türlü sosyal-kültürel etkinliklerin alanı olma özelliğine kavuşturulmalıdır.

5. Öğrencilerin sportif ve sanatsal becerilerinin gelişmesi için okullarımızın, spor salonu, yüzme havuzu, müzik, resim atölyeleri, tiyatro salonları vb. olanaklara kavuşturulmasına yönelik, her okul için ayrı bir maliyet çıkarılarak iş adamları ve sivil toplum örgütlerinin de içinde bulunduğu bir eylem programı hazırlanmalıdır.

6. İlkokula kadar inmiş olan uyuşturucu ile mücadele kapsamında manevi ve ahlaki değerlerin geliştirilmesi için tüm paydaşların katıldığı bir eylem planı hazırlanmalı ve zaman kaybetmeden uygulamaya geçirilmelidir.

7. Öğrencilerin eğitim ortamlarındaki motivasyonunu maksimum düzeye ulaştıracak; görsel, işitsel vb. modern araç ve gereçlerden yararlanma imkânı oluşturulmalıdır. Bu konuda her okulumuzun ihtiyacı tespit edilerek, Bingöllü hayırseverler tarafından karşılanması için kampanyalar başlatılmalıdır.

Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için faaliyette bulunması gereken kurum ve kuruluşlar ise şu şekilde belirlenmiştir: Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Bingöl Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Halk Eğitim Merkezleri, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Gençlik ve Spor Hizmetleri İl Müdürlüğü, Özel sektör, Sivil Toplum Kuruluşları, Diyanet İşleri Başkanlığı ve İl Müftülükleri.

Üçüncü hedef ortaöğretime yönelik belirlenmiştir. Bu hedef, ortaöğretimde eğitim kalitesini artırarak, Bingöl›ü YGS ve LYS'de Türkiye genelinde ilk ona yükseltmek ve mesleki eğitimde nitelikli ve kalifiyeli eleman yetiştirmek şeklinde belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için ise on bir faaliyet planlanmıştır. Bu faaliyetler şu şekildedir:

1. Mesleki ve teknik liseler; uygulama alanlarına ve organize sanayi bölgelerine yakın yapılacak kampuslara taşınmalıdır. Buradaki sanayi esnafı, okul aile birliğinin doğal üyesi sayılıp onların destekleriyle mesleki teknik okulları daha donanımlı atölyelere kavuşturulmalıdır.

2. Sektörde kalifiye eleman açığı olan bölümlerin (CNC, Outocet, Raylı Sitemler, İklimlendirme ve Soğutma, Pinomatik, Hidrolik vb.), meslek liselerinde açılmasına öncelik sağlanmalıdır.

3. Hafta içi ders saatlerinden sonra yapılan sınavlara hazırlık kurslarının öğrenci ve öğretmen motivasyonu da göz önünde bulundurularak hafta sonlarına alınması sağlanmalıdır.

4. Okulların yapımı ve fiziki ihtiyaçlarının karşılanması, merkezi yönetimlerden alınarak yerel yönetimlere devredilmesi sağlanmalıdır.

5. "Orta öğretim kurumlarının dönüşümü" kapsamında mesleki ve teknik liselere dönüşen okulların mesleki ve teknik amaca uygun (atölye, uygulama sınıfları, laboratuvar, vb.) dizayn edilmesi için bir eylem programı oluşturulmalıdır.

6. Spor lisesinin Bingöl ve ilçelerinde açılması için girişimde bulunularak, sportif yeteneği yüksek öğrencilerin bu okullara yönlendirilmesi sağlanmalıdır.

7. Olimpik tüm branşlarda, pilot okullar belirlenerek ilk etapta uluslararası müsabakalara katılım hedef olarak belirlenmeli, on yıl içinde Bingöl'ün birçok olimpik branşta Türkiye'yi temsil etmesi amaçlanmalıdır.

8. Her okul, ders bazlı stratejik hedef belirlemeli, belirlenen hedefe yönelik denetim mekanizmasının işletilmesi sağlanmalıdır (örneğin matematik dersinde net soru sayısını on sorudan on beş soruya çıkartmak gibi).

9. Bingöl'de ki öğretmen sirkülasyonunun azaltılması için çalışan öğretmenlerin hizmet bölgelerine göre özlük haklarının iyileştirilerek uzun yıllar Bingöl'de kalmaları sağlanmalıdır.

10. Ortaöğretimde YGS ve LYS dışında her sınıf bazında belli kazanımları içeren en az iki yazılı sınavın, merkezi sistemle yapılması sağlanmalıdır. Bu sistem kazanım bazında öğretmen ve öğrenciyi değerlendireceği için eğitimde verimi arttıracaktır. Yine, TEOG benzeri sınavların ortaöğretime uygulanması için ilgili platformlarda konunun tartışılması sağlanmalıdır

11. Karma eğitim kaynaklı ciddi aksaklıklar göz önünde bulundurularak karma eğitime alternatif tercihlerin de öğrenci ve velilere sunulması sağlanmalıdır.

Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için faaliyette bulunması gereken kurum ve kuruluşlar ise şu şekilde belirlenmiştir: Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Halk Eğitim Merkezleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü, Gençlik ve Spor Hizmetleri İl Müdürlüğü, Amatör Spor Kulüpleri Federasyonu, Sivil Toplum Kuruluşları.

Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için dördüncü ve son hedef ise üniversiteye yönelik belirlenmiştir. Bu hedef, Bingöl Üniversitesi'ni tercih edilebilirlikte Türkiye'nin öncü üniversitesi konumuna getirmek ve üniversiteyi kent vizyonunun oluşumunda lokomotif yapmak şeklinde belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için ise yedi faaliyet planlanmıştır. Bu faaliyetler şu şekildedir:

1. Her yönüyle elli yıl sonrasına da hitap edecek büyüklükte modern bir kampusun üniversiteye kazandırılması sağlanmalıdır. Bunun için; Bingöl Üniversitesi'nin batısına düşen orman vasfını yitirmiş arazinin üniversiteye devri yapılmalıdır. Bingöl Üniversitesi'nin doğusundaki deprem konutları kentsel dönüşüm kapsamına alınarak, mevcut alanın kampusedahil edilmesi için çalışmalar başlatılmalıdır. Kampüsün kuzeyinden geçen Ğayıt Deresi'nin DSİ parkının bittiği noktada set oluşturularak bir kolu Kurudere'ye diğer kolu Kartal Köyü'ne doğru uzanan bir göletin yapılması sağlanmalıdır. Yapılacak göletin kazandıracakları; Bingöl ili için sosyal aktivite alanı oluşur. Bingöl Üniversitesi'nin kampüsü yeşil ile mavinin buluştuğu bir sahil kampüsü haline gelir. Gölet, Bingöl Üniversitesi'ne bağlı Ziraat Fakültesi'nin Su Ürünleri ve Zooloji bölümlerinde okuyan öğrencileri için bir uygulama alanı haline gelir. İlkbaharda eriyen kar ve yağmur suları ile dolan bu gölet, yaz aylarında Çapakçur vadisindeki tarım arazileri ve Ziraat Fakültesi'nin botanik bahçeleri için kullanılır. Gölet, Bingöl Üniversitesi'nde okuyan öğrenciler için su sporları ve tekne gezintilerine imkân sağlar. Gölet kenarında yapılacak yürüyüş parkurları, bisiklet yolu, kamelyalar ve oturma alanlarının yapılması üniversitenin tercih edilebilirliğini olumlu yönde etkiler. Göletin kuzey yamacında üniversite lojmanlarının yapılması akademisyenlerin Bingöl Üniversitesi'ni tercih etmelerini olumlu yönde etkileyecektir. Bunlar, genelde Bingöl şehrinin özelde üniversitesinin adeta yeni bir çehreye bürünmesini sağlayacak ve ilin kalkınmasına büyük oranda etki edecektir.

2. Tercih edilebilirliği yüksek olan ve Bingöl'ün sosyo-kültürel gelişmesinin yanı sıra ekonomik kalkınmasına katkı sağlayan (Tıp, Eczacılık, Eğitim vb.) fakültelerin açılması sağlanmalıdır.

3. Bingöl Üniversitesi'nin Bingöl'ün ilçelerinde açılan veya açılması düşünülen Bölümler veya Yüksek Okullar yeniden planlanmalıdır. Bu anlamda; Genç ilçesinde yapımına başlanan yüksekokulun bir an önce faaliyete geçirilmesi sağlanmalıdır. Solhan ilçesinde Dilektepe köylüleri tarafından Bingöl Üniversitesi'ne hibe edilmek istenen elli beş dönümlük arazinin kampüs alanına dönüştürülmesi sağlanmalıdır. Kuzey ilçelerinin (Adaklı, Yayladere, Yedisu ve Kığı) ortak noktasında bulunan Özlüce barajının kıyısında "hayvancılık, tarım, doğa bilimleri, arıcılık" vb. bölümlerinden müteşekkil bir yüksekokul kampüsü kurularak kendilerini Bingöl'den dışlanmış hisseden yöre sakinlerinin Bingöl ile aidiyet ve ekonomik bağlarının güçlendirilmesi sağlanmalıdır.

4. Bingöl Üniversitesi'ne gelen öğrencilerin barınma sorununu gidermek için, kısa vadede apart otel sistemi ile çözüme gidilmesi; orta vadede devlet yurtlarının yanında özel yurtların da yapılması teşvik edilmeli; uzun vadede kampüsün içinde on bin kişilik kapasiteye sahip erkeklere ayrı kızlara ayrı KYK yurtlarının yapılması sağlanmalıdır.

5. Üniversite ile sanayi ve üniversite ile meslek odaları arasında koordinasyon sağlanarak kentin gelişimine yönelik vizyonun oluşmasında Bingöl Üniversitesi öncü olmalıdır.

6. Bingöl Üniversitesi Ar-Ge çalışmalarına hız vermelidir. Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi kablolu TV hatlarının kablosunun üretilmesine öncülük etmeli, ilgili fakültenin öğrencileri kalifiye eleman olarak değerlendirilmelidir.

7. Üniversite halka kapalı olmamalı, Bingöl'ün kalkınması için her kesim ile (vatandaş, STK, esnaf vb.) koordineli çalışmalıdır.

Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için faaliyette bulunması gereken kurum ve kuruluşlar ise şu şekilde belirlenmiştir: Kalkınma Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurulu, Bingöl Valiliği, Bingöl Üniversitesi, Bingöl Belediyesi, Devlet Su İşleri Müdürlüğü, İl Özel İdaresi, Toplu Konut İdaresi, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Orman ve Su İşleri İl Müdürlüğü, Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, İlçe Kaymakamlıkları, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Kredi Yurtlar Kurumu, Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü, Meslek odaları, Ticaret Sanayi Odası ve Sivil Toplum Kuruluşları.

4. KÜLTÜR SANAT SPOR VE TURİZM

Eğitim konusundan sonra kültür, sanat, spor ve turizmbaşlığı gelmektedir. Kültür, sanat, spor ve turizm için belirlenen stratejik amaç; Bingöl'ü kültür, sanat, spor ve turizmde gözde il konumuna getirmek şeklindedir. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için ise iki hedef belirlenmiştir. İlk hedef kültür, sanat ve turizme yöneliktir. Bu hedef, Kültürel mirasın gün yüzüne çıkarılması, sanatsal etkinliklerin yapılması ve tanıtılması, doğa turizminin canlandırılması gibi alanlarda on yıl içinde Bingöl'ü bölgenin cazibe merkezi haline getirmek şeklinde belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için ise dokuz faaliyet planlanmıştır. Bu faaliyetler şu şekildedir:

1. Kültürel mirasın gün yüzüne çıkarılması için bir eylem planı oluşturulmalı, eserlerin korunması için Bingöl'de "Etnografya Müzesi" yapılmalıdır. Yok olmaya yüz tutmuş tarihi

ve kültürel değer taşıyan eserlerin bu müzede bir araya getirilerek sergilenmesi sağlanmalıdır.

2. Tarihi Urartu yolu, Kığı Kalesi ve Camisi, Sebatarias Kalesi, Solhan Awamasi Yaylasındaki tarihi cirit alanının koruma altına alınmaları ve restore edilmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca Karlıova ilçesi Toklular Köyü'nde at oyunlarının yapılması için gerekli çalışmaların yapılması sağlanmalıdır.

3. Bingöl'ü her yönüyle tanıtan belgesel ve broşürler hazırlayarak, başta tur seyahat acentaları olmak üzere ilgili tüm kurum ve kuruluşlara dağıtılmalıdır.

4. Doğa turizmini canlandırmak için Bingöl'deki potansiyel yerler değerlendirilerek daha fazla aktivitenin yapılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu bağlamda; kırsal turizm modeli önceliğe alınarak Bingöl'ün tarihi ve doğal güzellikleri fırsata dönüştürülmeli ve Bingöl bu noktada marka kent haline getirilmelidir. Butik oteller köylere ve yaylalara yaptırılarak, yöre halkının kendi bahçelerinde yöresel yemekleri (suerin, zerbet, peeğin, nonawki, herin, mastawa, kavurma ve hayvansal ürünler vb.) belli bir ücret karşılığında pazarlamalarına imkan tanınmalı ve insanların hafta sonları kırsal alanlara yönelmeleri sağlanmalıdır. Doğa turizmini canlandırmada, Bingöl diğer illerden önce adım atmalı ki bu alanda bölgede öncü olabilsin. Kırsal turizm modelinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için Kalehan, Özlüce, Özaltın barajlarının çevre düzenlemesi yapılarak, koyların piknik turizmine açılması sağlanmalı ve bu alanlar su sporlarına uygun hale getirilmelidir. Kalehan-1 ve Kalehan-2 barajlarının vadileri yamaç paraşütüne elverişli olduğundan, yamaç paraşütü sporu dalında değerlendirilmesi için şimdiden gerekli çalışmalar başlatılmalıdır. Bingöl'de yayla turizmini canlandırmak amacıyla gerekli çalışmaların yapılması için bir eylem planı hazırlanmalıdır.

5. Kaplıca turizmi ile ilgili gerekli adımlar atılmalıdır.

6. Eko-ekolojik turizme yönelik organik yaşam alanları oluşturulması sağlanmalıdır.

7. Bingöl turizminin gelişmesinin önündeki bürokratik engellerin kaldırılması için liyakatli kişilerin ilgili birimlere atanmaları sağlanmalıdır.

8. "Bingöl kültür evi" kurularak yöresel motifleri ve il kültürünü gösteren materyallerin sergilenmesi, ayrıca dengbej, kaval ve folklor kültürünün yaşatılması için etkinliklerin düzenlenmesi sağlanmalıdır.

9. DSİ kavşağındaki kent tanıtım maketinin kaldırılarak, Yüzenada maketinin İl Kültür ve Turizm Müdürlü tarafından yerleştirilmesi sağlanmalıdır.

Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için faaliyette bulunması gereken kurum ve kuruluşlar ise şu şekilde belirlenmiştir: Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Bingöl Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Halk Eğitim Merkezleri, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, Bingöl Belediyesi, İl Özel İdaresi, TEMA, Sivil Toplum Kuruluşları.

Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için belirlenen ikinci hedef ise spor alanına yöneliktir. Bu hedef, Bingöl'ü tüm spor branşlarında milli takımlara sporcu kazandıracak ideal bir spor şehri konumuna yükseltmek şeklinde belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için ise beş faaliyet planlanmıştır. Bu faaliyetler şu şekildedir:

1. Spor tesisleri kapsamında Bingöl'de bütün branşları çatısı altında barındıran "Yozgat Spor Vadisi" projesi göz önünde bulundurularak 'Çapakçur Vadisi Projesi' uygulanmalıdır.

2. Spora eğilimli olan gençlerin küçük yaşlarda tespit edilerek sportif faaliyetlere yönlendirilmeleri sağlanmalı, imkanı olmayan yetenekli öğrencilerin de pansiyonlu okullara yönlendirilmeleri sağlanmalıdır.

3. Bingöl ilini sporda marka kent haline getirmek için Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü, MEM bünyesinde çalışan beden eğitimi öğretmenleri ASKF ile koordineli çalışarak gençlerin spora teşviki noktasında seminer ve sportif etkinlikler düzenlenmelidir.

4. Sporda marka kent haline gelmek için Spor Lisesinin açılması için gerekli adımların süratle atılması sağlanmalıdır.

5. Hazerek Kayak Merkezinin biran önce tamamlanarak faaliyete geçirilmesi sağlanmalı, Yolçatı'da bulunan Kayak Merkezinin iyileştirilmesi ve Genç ilçesine bağlı Çotela Dağının kayağa elverişli olan etekleri ile Solhan Kalehan Barajının etekleri kayak sporu ve yamaç paraşütü için değerlendirilmelidir.

Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için faaliyette bulunması gereken kurum ve kuruluşlar ise şu şekilde belirlenmiştir: Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Bingöl Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, İl Özel İdaresi, Sivil Toplum Kuruluşları.

5. DİNAMİK VE GENÇ NÜFUS POTANSİYELİNİN FIRSATA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Dinamik ve genç nüfus potansiyelinin fırsata dönüştürülmesi için belirlenen stratejik amaç; genç nüfus potansiyelini fırsata dönüştürmek şeklindedir. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için ise iki hedef belirlenmiştir. İlk hedef genç nüfusun istihdamına yöneliktir. Bu hedef, Bingöl ilinde genç nüfusun işsizlik oranını on yıl içerisinde %5'e düşürmek şeklinde belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için ise üç faaliyet planlanmıştır. Bu faaliyetler şu şekildedir:

1. Gençlerin büyük bir çoğunluğunun vasıfsız olması iş bulmalarını zorlaştırmaktadır. Milli Eğitim Müdürlüğü, Bingöl Üniversitesi, İŞ-KUR, Halk Eğitim, Çıraklık Eğitim Merkezleri, Mesleki ve Teknik liseleri, Ticaret Sanayi Odası ile Sanayi kuruluşlarının işbirliği yaparak özellikle iş açığı bulunan mesleklerde meslek edindirme kursları yaygınlaştırılıp genç nüfusun istihdam edilmesi ve nitelikli eleman ihtiyacının giderilmesi sağlanmalıdır.

2. Bingöl ilinde gelir gideri karşılayamamaktadır. Gelirin gideri karşılama oranı %16.4'tür. Bu durum ekonomik dengesizliği ve dolayısıyla işsizliği beraberinde getirmektedir. Bu da gençliğin ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir. İldeki ekonomik dengeyi sağlamak için gelir-gider dengesinin eşitlenmesi sağlanmalıdır.

3. Nitelikli iş gücü eğitimine yönelik Avrupa Birliği projelerinden, STK'ların maksimum düzeyde yararlanması için gerekli eğitimlerin verilmesi ve bu konuda teşvik edilmeleri sağlanmalıdır. Özellikle değişim programları konusunda vasıfsız işçilerin STK'lar aracılığıyla nitelikli iş alanlarında yetiştirilip iş hayatına kavuşturulması sağlanmalıdır.

Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için faaliyette bulunması gereken kurum ve kuruluşlar ise şu şekilde belirlenmiştir: Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Avrupa Birliği Bakanlığı, Bingöl Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Halk Eğitim Merkezleri, Bingöl Üniversitesi, İş-Kur ve STK'lar.

İkinci hedef genç nüfusun manevi ve ahlaki yaşamına yöneliktir. Bu hedef, Bingöl gençliğinin içinde bulunduğu manevi buhranın yol açtığı ahlaki çöküntüyü minimize ederek, gençlerin ahlaki gelişimlerini sağlam temeller üzerine inşa etmek şeklinde belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için ise yedi faaliyet planlanmıştır. Bu faaliyetler şu şekildedir:

1. İl Müftülüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü koordineli şekilde ev ziyaretleri düzenleyerek aile içi iletişim ve gençlerin sorunlarının yerinde tespiti noktasında faaliyette bulunmaları sağlanmalıdır.

2. Yardıma muhtaç ailelerin mağduriyetlerinin giderilmesi için SYDV, aile fertlerinden birinin sigortalı olmasından dolayı yardımda bulunmamakta veya yardımlarını kesmektedir. Bu mağduriyetin giderilmesine yönelik gerekli adımların atılması sağlanmalıdır.

3. Gençlik ve Kültür Merkezleri dizayn edilirken gençlerin ahlaki ve manevi yönünü de destekleyecek düzenlemelerin yapılması sağlanmalıdır.

4. Camilerin etrafı kültürel etkinlik açısından donatılarak, gençlerin ve çocukların camilere yakın alanlarda vakit geçirmeleri sağlanmalıdır. Bu durum, manevi mekanları seven ve onlara ilgi duyan bir neslin yetişmesine katkı sunacaktır.

5. Belediyeler, kültürel ve sosyal faaliyetlere daha fazla ağırlık vermeli, özellikle kent merkezine yapılan yoğun göçü göz önünde bulundurarak gelen aileleri tespit edip, bu ailelerin gençlerine yönelik rehabilite çalışmalarının yapılmasını sağlamalıdır.

6. Evlilik evleri kurularak, bu evlerde gençlere yönelik evlilik öncesi eğitimler verilmeli, boşanma gibi durumlar olunca da ailelere gerekli psiko-sosyal destek sağlanarak çocukların üzerinde oluşan ruhsal tahribat en aza indirilmelidir.

7. Kanaat önderleri ve rol model olan insanların gençler ile ara ara buluşmaları sağlanmalıdır.

Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için faaliyette bulunması gereken kurum ve kuruluşlar ise şu şekilde belirlenmiştir: Milli Eğitim Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Bingöl Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Halk Eğitim Merkezleri, Bingöl Belediyesi ve İlçe Belediyeleri, İş-Kur, İl Müftülüğü ve İlçe kaymakamlıkları.

6. ULAŞIM ALTYAPI VE KENT İMARI

Ulaşım altyapı ve kent imarı için belirlenen stratejik amaç; Bingöl ilini bölgede yaşanabilir bir il konumuna getirmek şeklindedir. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için ise iki hedef belirlenmiştir. İlk hedef ulaşıma yöneliktir. Bu hedef, Ulaşımda kavşak noktada olan Bingöl'ün bu konumunu ilin kalkınması için fırsata dönüştürmek şeklinde belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için ise beş faaliyet planlanmıştır. Bu faaliyetler şu şekildedir:

1. Kent bir kalp ise ulaşım onun damarı olarak görülmelidir. Devlet Demir Yolu Bölge Müdürlüğünün hızlı tren güzergahı planlamasında, mevcut hızlı tren projesinin Bingöl'ün Karlıova ilçesinin kuzeybatısından teğet geçeceği görülmektedir. Bu güzergah hem yolcu kapasitesinde yetersiz kalmakta, hem yol yapım maliyetini artırmaktadır. Bununla birlikte, yerleşim birimlerine uzak olmasından dolayı doğu illerinin ekonomik kalkınmasına katkısı da olmayacaktır. Devlet Demir Yolları Bölge Müdürlüğünün Erzincan Tunceli üzerinden Bingöl'ün Karlıova ilçesinin kuzeyinden Muş ile bağlantısı sağlanan hızlı tren demiryolu hattı projesinin ivedilikle revize edilerek güzergahın; Erzincan-Tunceli-Bingöl Merkez üzerinden Muş ile bağlantısı sağlanmalıdır. Bunun gerekçeleri; hızlı tren Bingöl merkezden geçtiğinde ilin sosyo ekonomik hayatına büyük canlılık getirecek, beş yılda ilin %50 büyümesine katkı sağlayacak, ilin yatırım ve elde edilen ürünlerin pazarlanmasında büyük avantaj sağlayacaktır.

2. Elli yıllık bir kent vizyonu düşünülerek çevre yolu şehir dışına aktarılmalıdır.

3. Bingöl ilini Solhan üzerinden doğuya, Genç üzerinden güneye, Karlıova üzerinden kuzeye (Karadenize), Karakoçan üzerinden batıya bağlayan yolların ulaşımdaki eksikliklerinin ivedilikle giderilmesi için; yolların genişletilerek BSK (Bitümlü Sıcak Karışım) asfaltı ile kaplanması sağlanmalıdır. Genç-Diyarbakır yolunun Tapantepe mevkiinde, Bingöl-Erzurum yolunda ise uygun alanlara tünel ile geçit verilmeli, Solhan-Muş yolu üzerindeki Gedük mevkiinin indirilmesi sağlanmalıdır. Solhan çevre yolu ilçenin dışına çıkarılarak yapılmalıdır. Tunceli ile Bingöl ilini birbirine bağlayan Kığı ilçesi bağlantı kısmında açılan tüneller ile Karadeniz sahiline bağlanan yolun hızlandırılarak yapılması sağlanmalıdır. Bingöl Kuzey ilçelerinin (Kığı, Adaklı, Yayladere) Karakoçan yerine Bingöl merkez ile alış verişlerini yapmalarını sağlamak için Sancak Beldesi üzerinden bu ilçelere giden karayolunun genişletilerek trafiğe açılması sağlanmalıdır.

4. Genç ilçesi Çaytepe Köyü üzerinden Tavz köyleri ile Solhan Yenibaşak bağlantısını sağlayan yolun genişletilerek, rampalarının düşürülerek asfaltlanması sağlanmalıdır.

5. Genç demiryolunun, Bingöl OSB'ye (Organize Sanayi Bölgesi), oradan da Bingöl merkeze uzanan yeni bir hattın kurulması kati suretle sağlanmalıdır. Bunun gerekçeleri; bu hat, lojistik ve ulaştırma anlamında Bingöl iline katma değer sağlayacaktır. Söz konusu bağlantı, Organize Sanayi Bölgesini, yatırımcıya cazip hale getirdiği gibi burada yapılacak üretimin pazarlanması noktasındaki ulaşım maliyetini de düşürecektir.

Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için faaliyette bulunması gereken kurum ve kuruluşlar ise şu şekilde belirlenmiştir: Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Bingöl Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Halk Eğitim Merkezleri, İl Özel İdaresi, Karayolları Genel Müdürlüğü, Bölge Müdürlüğü ve İl Müdürlüğü, Bingöl Belediyesi, Bingöl Üniversitesi, İş-Kur.

İkinci hedef kent imarına yöneliktir. Bu hedef, Kent imarında yüz yıllık bir planlama yapılarak modern bir kent vizyonu oluşturmak şeklinde belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için ise on bir faaliyet planlanmıştır. Bu faaliyetler şu şekildedir:

1. Kent Konseyinin kurularak, şehir üzerinde yapılan tasarrufların bu konseyde ele alınıp değerlendirilmesi sağlanmalıdır.

2. Şehir planının yapılması hususunda mevcut imar planı revize edilerek yeni bir kent imar

planının hazırlanması sağlanmalıdır.

3. Bingöl Belediyesi tarafından yapılan imar projelendirmelerinde otopark sorununun çözülmesine yönelik herhangi bir planlama yapılmamış olup, kentteki otopark sorununun çözüme kavuşturulması için imar planlanmasında değişikliğe gidilmesi sağlanarak yeni imar planlarında otopark yapılması şartı konulmalıdır.

4. Ağır taşıtların kent merkezine girmesi kent trafiğini olumsuz etkilemektedir. Bu vasıtaların kent merkezine girmelerini önlemeye yönelik güzergâh planlaması yapılmalıdır.

5. Bingöl ilinin yedi ilçesinin altyapı planlamalarının gözden geçirilerek, her ilçe için en az yüz yıllık bir altyapı planlaması yapılmalıdır. Bu konuda o ilçedeki tüm kesimlerin üzerinde derinlemesine tartışarak fikir birliğine vardığı bir vizyonla planlama yapılmalıdır. Tüm il ve ilçe köylerinin kanalizasyon başta olmak üzere altyapılarının yapılması sağlanmalıdır.

6. Bingöl merkezindeki köy garajı ve şehir garı aşağı çarşıya alınarak kent merkezindeki park sorununun çözülmesi için ivedilikle büyük bir otopark yapılmalıdır.

7. Kamu kurum ve kuruluşlarının çarşı merkezinden çıkarılarak, yerlerinin alt kısmı otopark, üst kısmının yeşil alana dönüştürülmesi ve İnönü Mahallesinin şehir merkezine dönüştürülmesi sağlanmalıdır.

8. Elazığ Bölge Müdürlüklerinin Bingöl iline yönelik olumsuz bakış açılarının değiştirilmesi sağlanmalıdır.

9. Solhan ilçesinde çarpık kentleşmeyi gidermek için; Halimepınar Mahallesi ve Boğlan Mahallesi kentsel dönüşüm kapsamına alınarak Başbakanlık Toplu Konut İdaresi tarafından yeniden inşa edilmesi sağlanmalıdır. Yine, Yeşilova Mahallesi Deprem Konutları olası bir depreme karşı yıkılma riski ile karşı karşıya olduğundan yıktırılarak kentsel dönüşüm kapsamında TOKİ tarafından yeniden inşa edilmeleri sağlanmalıdır.

10. İl ve ilçe merkezlerinde bulunan ahırların şehir merkezlerinin dışına çıkarılarak modern hayvan barınaklarının yapılması sağlanmalıdır.

11. Bingöl Belediyesine ait katı atık arıtma tesisinin bulunduğu konum civar köyler için ciddi manada risk oluşturmaktadır. Söz konusu arıtma tesisi gerçek işlevini yerine getirmemekte, insan ve çevre sağlığını olumsuz etkilemektedir. Bu tesisin durumunun gözden geçirilmesi sağlanmalıdır.

Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için faaliyette bulunması gereken kurum ve kuruluşlar ise şu şekilde belirlenmiştir: İçişleri Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Bingöl Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Halk Eğitim Merkezleri, İl Özel İdaresi, Bingöl Belediyesi, Bingöl Üniversitesi, İş-Kur, Bingöl Emniyet Müdürlüğü, Sivil Toplum Kuruluşları, TOKİ, İlçe Belediyeleri, Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri, Sağlık İl ve İlçe Müdürlükleri.

7. TARIM VE HAYVANCILIK

Tarım ve hayvancılık için belirlenen stratejik amaç; Tarım ve hayvancılıkta Bingöl'ü nüfus yoğunluğuna göre Türkiye'de birinci sıraya yükseltmek şeklindedir. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için ise iki hedef belirlenmiştir. İlk hedef yerelde tarım ve hayvancılık konusunda farkındalık oluşturmaya yöneliktir. Bu hedef, tarım ve hayvancılıkta il genelinde farkındalık oluşturmak şeklinde belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için ise dört faaliyet planlanmıştır. Bu faaliyetler şu şekildedir:

1. Bingöl'de "Kırsal Kalkınma Ajansının" kurulması için Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'ndan talepte bulunulmalı, bu konuda bürokratik baskıların arttırılması sağlanmalıdır.

2. İl ve İlçe Tarım Müdürlüklerinde görevlendirilen veteriner, ziraat mühendisleri ve teknik elemanların sorumlu oldukları köy ve alanlara sık sık gitmeleri sağlanmalı, buna yönelik denetim mekanizması işletilmelidir.

3. Çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan insanların yerinde eğitilerek bilinçli bir çiftçi olmaları sağlanmalıdır.

4. Bingöl'ün il ve ilçelerinde tarıma yönelik toprak analizleri yapılarak bu doğrultuda çiftçilerin tarım ve hayvancılıktan maksimum verimi elde etmeleri sağlanmalıdır.

Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için faaliyette bulunması gereken kurum ve kuruluşlar ise şu şekilde belirlenmiştir: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı. Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü.

İkinci hedef ise tarım ve hayvancılığın potansiyelini arttırmaya yöneliktir. Bu hedef, tarım ve hayvancılıkta Türkiye'de on dokuzuncu sırada olan Bingöl'ün beş yıl içerisinde beşinci sıraya yükseltilmesini sağlamak şeklinde belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için ise on iki faaliyet planlanmıştır. Bu faaliyetler şu şekildedir:

1. Doğayı tahrip etmeyecek şekilde suya yatırım yapılarak sulama göletlerinin Bingöl ilinin her alanına yapılması için, tarıma elverişli arazileri bulunan; Solhan'da Yenibaşak, Mutluca, Yenidal, Arakonak, Hazarşah, Murat ve Sülünkaş Köyleri; Karlıova'da Hacılar, Tolan, Kargapazarı Köyleri; Genç'te Sarmakaya, Çaytepe, Yayla, Meşedalı Köyleri ile Çotla dağında bulunan Gelintepe Mevkii; Bingöl Merkeze bağlı Sancak beldesinde sulama göletleri'nin yapılarak çiftçilerin bu göletlerden faydalanmaları sağlanmalıdır.

2. Su sorununa yönelik önlemler alınmazsa önümüzdeki yıllarda mera hayvancılığı yapılamaz duruma gelir. Bu sıkıntıları gidermek için meralarda hayvanların içmeleri için sulama gölcükleri yapılmalıdır.

3. Bingöl iklimi, coğrafi şartları gereği organik tarıma elverişlidir. Tarım yatırımlarının bu doğrultuda kanalize edilmesi için çiftçilere eğitim ve destek verilmelidir.

4. Kooperatifler ve birlikler tek çatı altında toplanarak devlet tarafından desteklenmelidir.

5. Çiftçiye yönelik teşvik primleri arttırılarak, ulaşılabilir modern çiftçilik ve hayvan pazarları kurulmalıdır.

6. Aralarında Bingöl ilinin de bulunduğu otuz dokuz ile, Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından kanatlı hayvan yetiştiriciliği için destek verilmektedir. Bingöl ilinde yatırımcıların bu alanda rahat yatırım yapmaları için ilgili kurumlar tarafından kolaylık sağlanmalıdır.

7. Meyvecilik ve bağcılıkta Bingöl üç sahaya ayrılarak Murat nehrinin güneyi (Kale Köyünden Tavz Köylerini, Vahkin Vadisinden Servi Köylerini kapsayan alan) ceviz ve badem yetiştiriciliği; Murat nehrinin kuzey tarafı (Asmakaya Köyünden Bingöl Merkez Göltepesi Köyünü kapsayan alan) üzüm, kayısı ve kiraz yetiştiriciliği; Bingöl'ün kuzey ilçelerinden Yayladere, Adaklı, Kiğı ve Yedisu ilçelerinin elma, armut, kara erik yetiştiriciliği bölgesi kabul edilip, bu bölgelerde meyve yetiştiriciliğine yönelik endüstrinin kurulması sağlanmalıdır.

8. Bingöl Ovasını sulayan kanalın yetersiz olduğu ve bu kanalın kapatılma gibi bir riskle karşı karşıya kaldığı gerçeğinden yola çıkarak ovada bulunan geniş tarım arazisinin yetiştiriciliğe elverişli hale getirilmesi için söz konusu sulama kanallarının kapasitelerini arttırarak yeniden yapılması sağlanmalıdır.

9. Hayvancılığın gelişmesi için büyük çaplı entegre hayvancılık tesisleri kurulması sağlanmalıdır. Bu bağlamda; Karlıova ve Solhan ilçelerinde büyükbaş hayvancılık ve koyun, Genç ilçesinde büyükbaş, küçükbaş, kanatlı hayvancılık ve arıcılık, Kiğı, Adaklı, Yedisu ve Yayladere ilçelerinde ise arıcılık ve mera hayvancılığı teşvik edilerek süt ürünlerine bağlı entegre tesisleri kurulmalıdır.

10. Su ürünleri, hayvansal gübrenin işlenmesi, enerji kaynaklarını kullanan yeni seraların yapımı, soğuk hava deposu ve çelik silonun yapımı, büyük-küçükbaş ve kanatlı hayvan yetiştiriciliği desteklenmelidir.

11. Sulamaya elverişli arazilerin bulunduğu bölgelerde yeni sulama barajlarının ve modern sulama sistemlerinin kurulması sağlanmalıdır.

12. Su ürünleri ve kanatlı hayvan yetiştiriciliğinin başlatılması ile bunlara bağlı tarımsal işletmeler geliştirilerek sanayiye entegrasyonu sağlanmalıdır. İlgili kurumların desteği ile organik üretime yönelik sertifikasyon süreçlerinin gerçekleştirilerek belgelendirilmenin yapılması sağlanmalıdır.

Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için faaliyette bulunması gereken kurum ve kuruluşlar ise şu şekilde belirlenmiştir: Devlet ve Su İşleri Müdürlüğü, Belediyeler, Kalkınma Bakanlığı, İl Özel İdaresi, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve İl Müdürlüğü, Bingöl Valiliği.

8. İLETİŞİM ENERJİ YERALTI VE YERÜSTÜ KAYNAKLARI

Bu konuya ilişkin belirlenen stratejik amaç; Bingöl sınırları içerisindeki yer altı ve yer üstü kaynaklarının envanterinin çıkarılarak kaynakların işletilmesinde Türkiye'de ilk sıraya yerleşmek şeklindedir. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için ise bir hedef belirlenmiştir. Bu hedef Bingöl ilindeki yer altı kaynaklarının işletilmesinde 2025'e kadar %100'ü yakalamak. Bingöl'ü enerji üretiminde Türkiye'de ilk beş il arasına getirmek şeklinde belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için ise on bir faaliyet planlanmıştır. Bu faaliyetler şu şekildedir:

1. Bingöl'ün yeraltı kaynaklarının MTA iş birliği ile detaylı olarak ortaya konulması için araştırma ve sondaj faaliyetleri arttırılmalıdır.

2. Ilıcalar beldesindeki termal tesislerin modern tesislerle donatılarak tanıtımlarının yapılması; ulusal ve uluslararası alanda turizme kazandırılması sağlanmalıdır.

3. Ilıcalar termal suyunun Bingöl merkez ısıtma sisteminde ve seracılıkta kullanılması için çalışmalar yapılmalıdır.

4. Linyit yatakları bakımından zengin olan, Karlıova ilçesi ve Sancak Beldesindeki linyit madeninin çevre ve sağlık koşullarına riayet edilerek enerji üretimine yönelik yatırımlarda değerlendirilmesi sağlanmalıdır.

5. Genç bölgesinde (Servi vb.) zengin demir yataklarından çıkarılan demir cevherinin doğrudan satılması yerine ilde kurulacak zenginleştirme tesislerinde değerlendirilmesi sağlanmalıdır.

6. Alternatif enerji kaynaklarından jeotermal, biyogaz, güneş ve rüzgar enerjisi üretimine elverişli bölgeler tespit edilerek üretime yönelik tesislerin yapımı sağlanmalıdır.

7. İlimiz maden yatak rezervleri içinde bulunan kaolin (refrakter, kağıt, beyaz çimento ve seramik sanayinde yan madde olarak kullanılır) ile vermikülit (organik tarımda toprak düzenleyicisi, ısı izolasyon malzeme grubu ile boya, plastik malzeme katkı maddesi olarak kullanılır) madenlerinin değerlendirilerek imalat sanayisine kazandırılması sağlanmalıdır.

8. Bingöl'de yatak rezervi daha önce tespit edilmiş bulunan ve ilimizde geniş bir sahayı kapsayan çimento ham maddesi klinkerin (kil ve kireç taşı) ivedilikle çimento sanayisine kazandırılması konusunda gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

9. Solhan ilçesine bağlı Yenibaşak köyünün Barbara Mezrasında büyük bir kaynağa sahip olan sodalı su bulunmaktadır. Eski çağlardan beri şifalı su olarak kullanılan ve tıbben de şifalı olduğu kanıtlanan bu kaynak; yapımı devam eden Kalehan barajının gövdesinin altında kalma riskiyle karşı karşıyadır. Bu suyun uygun yere taşınarak sağlık turizmine kazandırılması sağlanmalıdır.

10. Bingöl ilinde AKSA elektrik firmasının özel yatırım hizmetlerinin gelmesi noktasında engelleyici bir tavır takındığı dillendirilmektedir. Söz konusu sorunların çözülmesi için gerekli çalışmaların yapılması sağlanmalıdır. Unutulmamalıdır ki Bingöl ilindeki yatırımların önündeki en büyük engel AKSA'dır. Nitekim Sütaş yatırımının gecikmesi bunun en bariz örneğidir.

11. Enerji nakil hatlarının sanayi yükünü kaldıramadığı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sıkıntıların giderilmesi için nakil hatlarının sanayi yatırımlarına elverişli hale getirilmesi sağlanmalıdır.

Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için faaliyette bulunması gereken kurum ve kuruluşlar ise şu şekilde belirlenmiştir: Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve İl Müdürlüğü, MTA, AKSA, Bingöl Valiliği.

9. ENERJİ SANAYİ VE GIDA

Enerji, sanayi ve gıda sektörüne ilişkin belirlenen stratejik amaç; endüstri ve sanayi alanında Türkiye ortalamasını yakalamak şeklindedir. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için ise bir hedef belirlenmiştir. Bu hedef Bingöl'ü endüstriyel üretim ve sanayi alanında kendi kendine yetebilecek konuma getirerek bölgenin bu alandaki birinci ili konumuna getirmek şeklinde belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için ise dokuz faaliyet planlanmıştır. Bu faaliyetler şu şekildedir:

1. Bingöl ili için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanan "1/100.000'lik çevre düzeni planında" belirtilen alanlarda endüstriyel ürünler ve organize sanayi bölgelerinin ihtiyaca göre uygun yerler belirlenip bu alanların alt yapısı hazırlanmalıdır.

2. Endüstrinin gelişmesinin önündeki en büyük engel olan yer sıkıntısının giderilmesine yönelik çalışmalar yapılarak yeni arazilerin endüstriyel sanayi için imara açılmaları sağlanmalıdır.

3. Organize Sanayi Bölgesindeki doluluk oranı %70'tir. Bu oranın %100'e ulaşması sağlanmalıdır.

4. Son yayınlanan verilere göre Bingöl'de 2014 Eylül ayında 2013 yılının aynı ayına göre ihracat %32 azalırken ithalat ise %1620 oranında artmıştır. Bu dengesizliğin giderilmesi için OSB'de yatırım yapıyormuş gibi görünüp de kapılarına kilit vuran fabrikaların ya işlevsel hale getirilmesi, ya da o alanları boş yere işgal edenlerden alınıp aktif üretim yapanlara devir edilmesi sağlanmalıdır.

5. Yedisu, Kığı, Yayladere ve Adaklı ilçelerinde yetişen fasulye için pazar alanı oluşturulmalı; fasulye nohut ve benzeri baklagiller için fabrikanın kurulması teşvik edilmelidir. Solhan ilçesinde bal, salça ve süt ürünleri ambalaj fabrikası, Genç ilçesinde ise demir çelik endüstriyel ürünlerinin (çivi, pul tel vb.) üretim fabrikasının kurulması sağlanmalıdır.

6. Tarımsal sanayi endüstrisine yönelik fabrikaların kurulması teşvik edilmelidir. Tarımsal ürünlerin toplanması, depolanması, ambalajlanması ve paketlenmesini sağlayacak yatırımların yapılması teşvik edilmelidir.

7. Hazine arazilerinin yatırımcılara tahsisi için başlatılan çalışmaların hızla tamamlanarak uygun alanların yatırımcılara sunulması sağlanmalıdır.

8. Emek yoğunluklu hizmet sektörü olan turizm (sağlık, doğa sporları ve agro turizmi geliştirilerek) ve tekstil (teknik tekstil de dahil olmak üzere) sektörlerinin değerlendirilerek sektörel alt yapı bileşenlerinin sanayi ile entegrasyonunun sağlanması konusunda hibe desteklerinin verilmesi sağlanmalıdır.

9. Üniversite, sanayi ve kamu iş birliği geliştirilerek ildeki sanayicilerin ihracat bilgi sistemine erişimleri için bilgilendirme çalışmalarının yapılması sağlanmalıdır.

Bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için faaliyette bulunması gereken kurum ve kuruluşlar ise şu şekilde belirlenmiştir: Bilim Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı ve İl Müdürlüğü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Bingöl Valiliği, Bingöl Belediyesi, OSB, Bingöl Belediyesi, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve İl Müdürlüğü, Kalkınma Bakanlığı, Bingöl Üniversitesi.

10. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tavz-Der'in öncülüğünde 2014 yılında gerçekleştirilen II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı'nda ortaya çıkan veriler raporlaştırılarak ilgili paydaşlara sunulmak üzere hazırlanmış bulunmaktadır. Toplamda yedi stratejik amaç, bu amaçların gerçekleştirilmesine yönelik on dört hedef ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla yüz dört faaliyetin planlandığı raporda, Bingöl'ün kalkınma dinamiklerine ışık tutan birbirinden önemli veriler bulunmaktadır. Raporda ortaya konulan ilk stratejik amaç, Bingöl'ü eğitim kalitesinde Türkiye ortalamasının üstüne çıkarmak şeklinde belirlenmiştir. Bu amaca yönelik dört hedef ve yirmi bir faaliyet planlanmıştır. Okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve üniversiteye yönelik ayrı ayrı hedeflerin belirlendiği stratejik amaçta dikkat çekici noktalar bulunmaktadır.

Eğitim, bir ülkenin kalkınması için lokomotif işlevini üstlenmektedir. Genelde bir ülkenin, özelde bir ilin kalkınması eğitim kalitesi ile doğru orantılıdır. Bu anlamda Bingöl'ün kalkınması için eğitim kalitesinin arttırılması gerekmektedir. Bingöl'ün eğitim konusunda ki başarı durumunu merkezi sınavlarda ki başarı durumu resmetmektedir. Özellikle, YGS ve LYS sınavlarında Türkiye sıralamasında son on il arasında yer alması, Bingöl'ün eğitim konusunda ki başarısızlığının en büyük kanıtıdır. II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı'nda bu durum da mercek altına alınmış ve çözüm önerileri sunulmuştur. Nitekim eğitim konusunda belirlenen dört hedeften bir tanesi bu duruma işaret etmektedir. Söz konusu hedef, ortaöğretimde eğitim kalitesini artırarak, Bingöl'ü YGS ve LYS'de Türkiye genelinde ilk ona yükseltmek ve mesleki eğitimde nitelikli ve kalifiyeli eleman yetiştirmek şeklinde belirlenmiştir. Eğitime ilişkin raporda yer alan önemli bir mesele de üniversiteye yöneliktir. Bingöl Üniversitesi'nin gerek fiziki yapısı gerekse eğitim konusunda yapması gerekenlerin belirtildiği raporda, Bingöl Üniversitesi'nin Bingöl'ün kalkınmasında lokomotif görevini üstlenmesi gerektiği belirtilmektedir.

Kültür, sanat, spor ve turizm konusu ele alınırken kültür, sanat ve turizm konusu için ayrı hedefin, spor konusu için ise ayrı hedefin belirlendiği görülmektedir. Özellikle etnografya müzesi, Bingöl kültür evi, eko-ekolojik turizm, kırsal turizm, doğa turizmi, kaplıca turizmi, yayla turizmi gibi konuların ele alındığı ilk hedefte Bingöl'ün bu konulara bir an önce el atması gerektiği ve diğer illere örnek olması gerektiği vurgulanmaktadır. Spora ilişkin belirlenen hedefte ise özellikle Çapakçur Vadisi Projesi dikkat çekmektedir. Yine Bingöl'ün coğrafi yapısı da göz önünde bulundurularak doğa sporlarına yapılan vurgu dikkat çekmektedir.

Dinamik ve genç nüfus potansiyelinin fırsata dönüştürülmesi konusunun ele alındığı üçüncü başlıkta maddi ve manevi faaliyetler olmak üzere iki farklı hedefin belirlendiği görülmektedir. Bingöl ili genç nüfus potansiyeline sahip bir il konumundadır. Bu genç nüfusun fırsata dönüştürülmesi ilin kalkınması için oldukça önemli bir husus olarak dikkat çekmektedir. Bunun için de bir takım önerilerin dile getirildiği raporda, özellikle, "Milli Eğitim Müdürlüğü, Bingöl Üniversitesi, İŞ-KUR, Halk Eğitim Merkezleri, Çıraklık Eğitim Merkezleri, Mesleki ve Teknik Liseler, Ticaret Sanayi Odası ile sanayi kuruluşlarının işbirliği yaparak, özellikle iş açığı bulunan mesleklerde meslek edindirme kursları yaygınlaştırılıp genç nüfusun istihdam edilmesi ve nitelikli eleman ihtiyacının giderilmesi sağlanmalıdır" tespitinin yapılması dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, gençlerin manevi yönden desteklenmesine ilişkin ortaya konulan fikirler oldukça önem arz etmektedir.

Ulaşım altyapı ve kent imarına yönelik belirlenen ilk hedef ulaşıma yönelik iken, ikinci hedef kent imarına yöneliktir. Bingöl ili ulaşım konusunda stratejik bir noktada yer almaktadır. Gerek çevresinde yer alan büyük şehirlerin varlığı, gerekse Karadeniz ile Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz›i birbirine bağlayan bir konumda olması, ile bu anlamda stratejik bir konum

kazandırmaktadır. Bingöl ilinin bu avantajının fırsata dönüştürülmesi için çalıştay raporunda önemli faaliyetlere vurgu yapılmaktadır. Özellikle, hızlı tren projesine yapılan vurgu ve çevre iller ile sağlanan bağlantı yollarının durumuna yapılan vurgu ve il içinde yapılması gereken bir takım faaliyetler bu anlamda önem arz etmektedir. Kent imarına yönelik de önemli noktalara temas edilmektedir. 21. yüzyılda alt yapı sorunundan bahsetmek utanç verici bir durum olsa da çalıştay raporunda sıklıkla alt yapıya vurgu yapılmaktadır. Bu durum Bingöl›ün bu konudaki eksikliğini göstermektedir. Bingöl merkez, ilçeler ve köyler dahil olmak üzere tüm Bingöl›de alt yapı sorununun giderilmesi önceliğe alınmalıdır. Bunun yanı sıra kent imarına yönelik belediyelerin önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Çalıştay raporunda da bu duruma sıklıkla vurgu yapılmaktadır.

Tarım ve hayvancılık Bingöl'ün kalkınması için başat konumdadır. Bingöl'ün coğrafi yapısı bu durumu zorunlu kılmaktadır. Bingöl tarım ve hayvancılık konusunda Türkiye'de on dokuzuncu sırada yer almaktadır. Çalıştay raporunda bu duruma temas edilmekte ve hedef olarak beş yıl içinde beşinci sıra belirlenmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için yapılması gereken önemli faaliyetler bulunmaktadır. Bu bağlamda, Gıda Tarım ve Hayvancılık il ve ilçe müdürlüklerine düşen sorumlulukların yanı sıra; Bingöl'ün tarım ve hayvancılık alanlarında ayrı ayrı olmak üzere, üç farklı bölgeye ayrılması ve bölgelerin özelliklerine bağlı olarak tarım ve hayvancılığın yapılması ön görülmektedir. Tarım konusunda, engebeli bir yapıya sahip olan Bingöl'de meyvecilik ve bağcılığın, özellikle, ceviz, badem, üzüm, kayısı, kiraz, elma, armut ve kara eriğin; hayvancılık konusunda ise büyükbaş hayvancılık, küçükbaş hayvancılık, arıcılık, su ürünleri, kanatlı hayvancılık ve mera hayvancılığının faaliyet planlamasında yer alması önem arz etmektedir Sulama göletlerine yapılan vurgu da önemli diğer bir ayrıntı olarak zikredilmelidir.

Yeraltı ve yerüstü kaynaklarının tespiti ve bunların enerji maddesine dönüştürülmesine yönelik belirlenen stratejik amaç ve bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik belirlenen hedef, Bingöl ilinin kalkınması için önemli adımlardan bir tanesidir. Özellikle, linyit, demir, kaolin, vermikülit ve klinkerin gibi hammaddelere sahip Bingöl'ün bu maddelerin işletilmesi ile önemli avantaj sağlayacağı öngörülmektedir. Yine kaplıcaların kapasitesinin arttırılması, doğal maden suyu kaynaklarının tespiti ve değerlendirilmesi de ayrıca belirtilmesi gereken hususlar arasındadır. Bunların yanı sıra, çalıştay raporunda AKSA'ya yönelik olumsuz ifadelere yer verilmektedir. Bir elektrik dağıtım şirketi olan AKSA'nın özel yatırımların aksamasında başat rol oynadığı vurgulanmaktadır.

Bingöl'ü endüstriyel üretim ve sanayi alanında kendi kendine yetebilecek konuma getirerek bölgenin bu alandaki birinci ili konumuna getirmek şeklinde belirlenen son hedef ise bölgenin de durumuna işaret etmektedir. Bu ifadelerden bölgenin endüstriyel üretim ve sanayi alanında dışa bağımlı olduğu çıkarılabilir. Bu anlamda, belirlenen hedefin küçük olduğu; fakat gerçekleşmesi durumunda büyük bir hedef olduğunu ifade etmek mümkündür. Sanayi ve gıda sektörüne ilişkin belirlenen şu faaliyet önem arz etmektedir: "Yedisu, Kığı, Yayladere ve Adaklı ilçelerinde yetişen fasulye için pazar alanı oluşturulmalı; fasulye nohut ve benzeri baklagiller için fabrikanın kurulması teşvik edilmelidir. Solhan ilçesinde bal, salça ve süt ürünleri ambalaj fabrikası, Genç ilçesinde ise demir çelik endüstriyel ürünlerinin (çivi, pul tel vb.) üretim fabrikasının kurulması sağlanmalıdır." Bingöl'ün yapısı da göz önünde bulundurularak endüstri alanında atılacak adımların tarım ve hayvancılık göz önünde bulundurularak atılması çalıştay raporunda vurgulanan önemli noktalardan bir diğeridir.

MESLEKİ YOKSUNLUKTAN AKILLI UZMANLIĞA

Lokman PİRİM[1], Dilek Polat ÖZDEMİR[2], Salih Börteçine AVCI[3]

ÖZET

Dünya ekonomisindeki son 20 yıldaki büyümeye rağmen kent yoksulluğunun birçok ülkede yaygınlaştığı görülmektedir.[4]Bu sözler 1993 yılında söylenmiş olmasına rağmen günümüzde halen geçerliliğini korumakta ve birçok ülkede sosyolojik problemler varlığını devam ettirmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan 2003 İnsani Gelişme Raporunda da yoksulluk ve yoksunluk metropollerin temel sorunları olarak öne çıkarılmıştır.[5]Özellikle büyükşehirlere, metropollere yönelik niteliksiz göç alımı yüksek oranda bulunmakta, bu da birçok ekonomik ve sosyal problemleri beraberinde getirmektedir. Yoksulluk sınırının altında bir yaşam süren kesimler pek çok ülkede toplumdan dışlanmış ve varoşlar dediğimiz sınıfı oluşturmuştur.Maalesef her ülkede bu şekilde toplumdan dışlanmış, etiketlendirilmiş olan kesimlerin varlığı bilinen bir gerçektir. ABD'de "smıfaltı", Fransa'da "dışlananlar", Latin Amerika'da da "kıyıdakiler" olarak adlandırılan bu toplumsal kesimler, Türkiye'de ise "ötekiler", "öteki Türkiye" olarak adlandırılmaktadır.[6]Bu ayrışmalar ise toplumsal bütünleşmenin önüne büyük bir set çekmektedir.

Bu çalışmada yukarıda bahsi geçen "ötekiler" tabir edilen kesimin neden ötekileştirildiği konusunda önemli bir sebebin de"mesleki yoksunluk" olduğu ele alınmıştır.Yani bu kavram, istihdam olanakları olmasına rağmen, herhangi bir mesleği olmayan bireylerin iş hayatına kabul edilmemesi ve bu yüzden işsizlik hallerinin devam etmesiolarak tanımlanabilir. Bir cadde boyunca gezdiğinizde mutlaka birkaç işyeri önünde "Bizimle çalışmak ister misiniz?" yazısını görebilirsiniz. Hâlbuki istihdam verilerine bakıldığındaişsizlik oranı halen çift hanelerde olan bir ülke durumundayız. Bu iki olgu birlikte değerlendirildiğinde "nasıl olur halen işçi arayan işletmeler olabilir?" sorusunun ilk ve en önemli cevabı olarak "mesleksizlik sorunu"olduğu söylenilebilir.Mesleksiz bireyler, bir başka deyişle "ne iş olsa yaparım" diyenler artık günümüz iş dünyasında istenmeyen kişilerdir. "Ne iş olsa yaparım" diyenler değil çok önemsiz de olsa belirli bir vasfa haiz, örneğin; "ben çok iyi bardak yıkarım", "ben çok iyi ayakkabı boyarım" vb.diyenler istihdam edilmektedir.

1 Lokman PIRIM, Uzman, Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı, Erzurum, Türkiye

2 Yrd. Doç. Dr. Dilek Polat ÖZDEMİR, İktisat ABD, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum

3 Yrd. Doç. Dr. Salih Börteçine AVCI, Kamu Yönetimi ABD, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum

4 Wilson, F.,Kanji, N., Braathen., PovertyReduction, What Role fortheState in Today'sGlobalized Economy?,Claremont, 2001. Townsend, P., The International Analysis of Poverty, Hertfordshire, 1993.

5 BM 2003 İnsani Gelişme Raporu, www.un.org.tr/undp/hdr2003tur.asp, 2004

6 BALOĞLU, Y. D. D. F. (2005). KENTSEL YOKSULLUK: İstanbul'dan Küçük Bir Kesit. Sosyoloji Konferansları, (31), 231-249

Bu çalışmada işverenlerle yapılacak anket çalışması sonucu mesleksizlik sorununun varlığı ve varlık düzeyi irdelenecektir. Bu sorunun arka planında ki sosyal, kültürel ve ekonomik sebepler ele alınacak, sonuç bölümünde ise bu sorunun azaltılmasına/çözülmesine yönelik; meslek sahibi bireyler üreten sistemler oluşturma, bu kişileri istihdamını sağlayacak projeler üretme, hâlihazırda kullanılan sistemlerin etkinliğini artırma yoluyla "ötekileştirilmiş" bireylerin topluma entegrasyonunu sağlayacak ve kentin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacak çözüm önerileri ortaya konulacaktır.

Anahtar kelimeler: "Mesleksizlik sorunu", "Mesleki yoksunluk", "Ötekileştirme", "Kent Yoksulluğu"

ABSTRACT

Despite the growth in the world economy in the last 20 years, it is seen that the urban poverty in many countries still spreading. Even these words said in 1993, it is still valid in today, not only for Turkey, but the neighboring and distant countries also have the similar sociological problems. It is emphasized on the Human Development Report 2003, which is Prepared by the United Nations Development Programme, poverty and deprivation is highlighted as the main problems of the metropolises. Since the high level unskilled migration to metropolitans or big cities, it brings many economic and social problems. Those are living below the poverty line, in many countries excluded from the society and it create the suburbian class. Unfortunately, the existance of those, who are labeled and excluded from the society, is a fact. It is called "smifalt" In the United States, "outcasts" in France, "coastal" in Latin America which referred to those people, known as the "others" or "other Turkey" in Turkey. To find a place in society, to create or increase the value for each individual is an essential feature that each individual must have for not be excluded from the society. Individuals who can not provide this feature does not generally accepted in the society and excluded as a social phenomenon. This is a great set stands in front of the of social integration.

In this study, "profesional wlack" is discussed as an important reason for the existance of the "others". By the word "profesional wlack, it is meant that although the employment opportunities, individuals who does not have any vocations, can not be accepted for any business, as those continues to be defined as unemployed. When you take a walk on a long Street, it is likely to see a paper in front of a work place "Do you want to work with us?" written on but when we look at the employment data, the unemployment rate is still in or close to double digits in our country. When considered these two cases together, the majority of those does not have any vocation, is the first and the most important answer to the question of "How can businesses still looking for workers?". Those individuals does not have any vocation, in today's parlance unskilled workers, in other words those said "Whatever business I can do" are no longer desired in the business environment in today's world. So instead of those unskilled workers, it is required to have a skill even if a very famous one, like a washer, cleaner, etc.

In the study, the existance and the size of problem will be examined by the surveys with the employers and employees. The social, economic and culturel reasons beside this problem will be taken into consideration and the ideas of solutions to decrease/solve this problems will be put forward to support the socio-economic development and to integrate the "others" with the community.

Keywords: "Professional wlack", "othering", "urban poverty"

1. GİRİŞ

"Kent, insanın içinde yasadığı dünyayı yeniden yapma, gönlünün çektiği biçime daha fazla getirme yönündeki en başarılı girişimidir. Fakat kent insanın yarattığı dünyaysa eğer, bundan dolayı içinde yasamaya mahkûm edildiği dünyadır da. Dolayısıyla, insan kenti yaparken, dolaylı olarak ve yaptığı isin doğasını açıkça anlıyor olmaksızın, kendini yeniden yapmıştır."
Robert Park

Göçlerin nedenleri bakımından ekonomi öne çıkan bir faktör olsa da, diğer sosyal ve kültürel faktörler olmadan göç olgusu isabetli bir açıklamaya kavuşturulamaz. Zira ekonomik sebeplerin kökeninde sosyal, kültürel ve siyasi süreçlerin etkisi mevcuttur. Sonuçları itibariyle de göç, demografik, sosyal ve siyasi yapıyı dönüştürmesinden, kültürleri yeniden şekillendirmesine kadar geniş yelpazedeki değişimlere katkı sağlamaktadır (Castles ve Miller, 2008: 127). Öyle ki göçler zamanla "ulusal kimliğin sıklıkla sorgulanmasına yol açan yeni bir kültürel farklılığı beraberinde getirir." (Castles ve Miller, 2008: 7). Nedenleri farklı farklı olsa da göçlerle oluşur yerleşkeler; köyler, kasabalar, kentler…

"…kent, insanın yarattığı dünyaysa eğer, bundan dolayı içinde yasamaya mahkûm edildiği dünyadır da…"İnsanların, içerisinde yaşamaya mahkûm olduğu dünya olarak tanımlanan kentler de kendi içerisinde nice farklı dünyalar barındırmaktadır. Bunlardan bazısı, içerisinde yaşayanlara yüksek hayat standartları sunmaktadır. Ancak aynı mahkûmiyeti yaşayan diğerleri ise gerçek "mahkûm"u olmuşlardır bu dünyanın. Bir başka deyişle kenarda, köşede kalmış; kendisi dışındakilerle bir bütün olamamış; kendi dışındakilerin "ötekileri" olmuşlardır. Aynı dünyada yaşayıp farklı havaları soluklayan, birbirinin "ötekileri" olan insanlar.

Yeni kurulan ya da yenileşen kentler de kamusal alanlar hayati önem arz etmektedir. Oysaki günümüzde maalesef bu alanlar daha çok özelleştirilip daraltılırken, kent merkezleri daha çok üst gelir gruplarına yönelik bir hale gelmiştir. Oysa kamusal alanlar ''öteki" ile rastlaşma, buluşma, temas noktalarımızdır, demokrasiyi inşa alanlarımızdır.[7] **İşte bu alanların küçültülmesi ile orantılı olarak sosyal ilişkiler azalmaktadır. Maalesef bu alanlar daha**

7 Cihan Uzunçarşılı Baysal, DİSNEYLEŞEN İSTANBUL: KENTİN RUHU ÖLÜRKEN

çok (Disney'in) oyun parkları gibi, bilinçli olarak sosyal ilişkileri ve teması engellemek üzere tasarlanmıştır. Öyleki, görüş alanları da sistematik olarak sahnedeki gösterilere göre ayarlanmış olup, ziyaretçilerin, diğer ziyaretçilere dokunmaları ve konuşmaları bir yana, birbirlerinin farkında olmaları bile olanaksız hale getirilir (Hannigan:1998).

BM HABITAT raporlarına göre, dünya nüfusunun yarıdan fazlasının kentlerde yasadığı 21. yüzyıl bir Kent Yüzyılıdır. Aynı raporlara göre, bu yüzyılın ortalarında gelişmekte olan ülkelere ait bölgelerin çoğu kentleşmiş olacaktır.[8]1950 yılında dünya nüfusunun % 29,1'i kentlerde yasarken, günümüzde bu oran % 50,6'ya ulaşmıştır ve 2060 yılında % 60'a erişeceği tahmin edilmektedir. 1950 yılında nüfusu 1 milyonu asan 86 kent varken bugün aynı büyüklükte 400 kent bulunmaktadır. 2015'te ise bu sayının en az 460 olması beklenmektedir.[9]

2000 yılından beri Dünya nüfusunun yarısından fazlası, eşitsizliklerin keskinleştiği, toplumsal gerilimlerin kutuplaşmayadönüştüğü, mekânsal parçalarının birbirinden koptuğu ve yeni bir yoksulluk olgusunun ortaya çıktığı bir kentsel ortamda yaşamını sürdürüyor.[10]Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan 2003 İnsani Gelişme Raporunda da yoksulluk ve yoksunluk metropollerin temel sorunları olarak öne çıkarılmıştır.[11] Özellikle büyükşehirlere, metropollere yönelik niteliksiz göç alımı yüksek oranda bulunmakta, bu da birçok ekonomik ve sosyal problemleri beraberinde getirmektedir.Kent yoksulları, küresel ekonomik düzlemde daha fazla sermaye çekmek üzere yarışan dünya kentlerinin parlak performans göstergelerinin ardında kalan gölgeli, ancak toplumsalbütünlüğü tehdit eden müzmin bir toplumsal sorun oluşturmaktadır. Artık kent yoksulluğunun toplumsal barış için önemli bir tehdit haline geldiği ve sürdürülebilir bir kalkınma programının önündeki en önemli engellerden biri olduğu konusunda bir fikir birliğinden söz etmek de mümkün gözüküyor.[12]

2. MESLEKSİZLİK SORUNU

İş (occupation); "Herhangi bir şey üretmek, ortaya koymak, bir verim, sonuç elde etmek için güç harcayarak yapılan çalışma, etkinlik veya bir ürün ortaya koyan, bir değer yaratan emek" (Püsküllüoğlu 1994).

Meslek (profession); "Genellikle uzun ve yüksek dereceli bir öğrenim gerektiren, kendine özgü yasal ve ahlaksal kuralları bulunan ve bir kimsenin geçimini sağlayan uğraş" olarak tanımlanmaktadır (Ulusoy ve Görgülü 1995).

Flexner' in tanımladığı kriterlere göre meslek:

1. Temelde zihinseldir ve üst düzeyde bireysel sorumluluk gerektirir.
2. Öğrenilebilen, yenilenebilen ve araştırmalarla yeniden üretilebilen bilgi birikimine dayanır.
3. Teorik olmanın yanı sıra pratiktir.
4. İleri düzeyde özelleşmiş mesleki eğitim süreciyle öğretilebilir.
5. Üyeler arasında güçlü bir iç örgütlenme ve iyi gelişmiş grup bilinci vardır.
6. Meslek üyeleri birbirlerine yardım etmeye eğilimli ve toplum yararına çalışmaya isteklidirler (Chitty, 1997).[1]

Meslek, bireylerin hayatını kazanmak için yaptığı kuralları toplumca belirlenmiş ve belli bir eğitimle kazanılan bilgi, becerilere dayalı etkinlikler bütünü olarak tanımlanabilir (Yanıkkerem ve ark. 2004). Meslek kişinin kimliğinin en önemli kaynağı olup, onun etraftan saygı görmesine, başkaları ile ilişki kurmasına, toplumda bir yer edinmesine ve işe yaradığı duygusunu yaşamasına olanak veren bir etkinlik alanıdır (Kuzgun 2000). Meslek seçimi, bireyin tercih ettiği yani girmek istediği meslekler arasından birini ayırması ve buna girmesi için çaba göstermesidir, bir insan mesleği seçmekle yaşam tarzı konusunda da seçim yapmış olur. Çünkü meslek kimlerle etkileşimde bulunacağımızı, ne giyip ne giymeyeceğimizi, evliliğimizi ve bunun gibi birçok şeyimizi etkileyecektir (www.geocites.com, 2006).[2]

Mesleklerin en önemli özelliklerinden biri toplumun değişmesi ve insanlığın ileriye doğru gitmesinde toplumsal içerikli belirgin bir görev üstlenmiş olmasıdır. Her toplum kendi gözünde mesleklere statü vermekte ve ayrıcalık tanımaktadır (Karakuş ve ark. 2005). Meslek seçmek hayat biçimini seçmek demektir (Yanıkkerem ve ark. 2004).

Meslek üzerine söylenilenleri bir araya topladığımızda "Mesleksizlik"kelimesinin tanımını da meslek ile edinilen kazanımların elde edilememesi olarak tanımlanabilir. Günümüzde maalesef eskilerin tabiriyle "zanaat, kolunda altın bir bilezik" tabiri artık neredeyse unutulmuştur. Zanaat sahibi olmayan, belirli bir mesleği olmayan bireyler oranı ciddi bir artış göstermektedir. Bu çalışma kapsamında görüşülen pek çok sanayici, Türkiye'deki işsizlik sorununun, artık yerini ''mesleksizliğe'' bıraktığı görüşünde hemfikirdirler.

8 HousingforAll: TheChallanges of Affordability, Accessibility and Sustainability, UNHABITAT 2008,p.2.

9 United Nations, World UrbanizationProspects: The 2005 Revision www.un.org/esa/population/publications/.../2005WUP_DataTables17.pdf

10 age s.196-197

11 BM 2003 İnsani Gelişme Raporu, www.un.org.tr/undp/hdr2003tur.asp, 11.5.2004

12 BALOĞLU, Y. D. D. F. (2005). KENTSEL YOKSULLUK: İstanbul'dan Küçük Bir Kesit. Sosyoloji Konferansları, (31), 231-249

1 Ayişe KARADAG, MESLEK OLARAK HEMŞİRELİK, Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. Cilt:5, Sayı: 2,2002

2 Türkan SARIKAYA, Leyla KHORSHID, ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN MESLEK SEÇİMİNİ ETKİLEYEN ETMENLERİN İNCELENMESİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN MESLEK SEÇİMİ, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi Bahar 2009, 7(2), 393-423

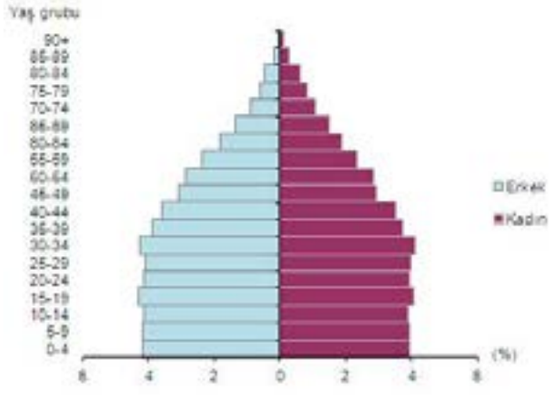

2014 yılı TÜİK verilerine dayanılarak oluşturulan nüfus piramidine göre Türkiye, 21. yüzyılın ilk 20-30 yılı boyunca bu şanslı demografik süreçten geçecektir. Oldukça güvenilir projeksiyonlara göre Türkiye'de çalışılabilir durumdaki nüfusun toplam nüfus içinde payı, 2025 yılında doruk noktasına ulaşacaktır. Bu olumlu demografik yapıya rağmen Türkiye bugün hala "Genç İşsizler" sorununu tartışmaktadır.Mevcut duruma dikkatli bakıldığında görülecektir ki: Türkiye'de asıl sorun "İşsizlik Değil, Mesleksizlik ve Nitelikli Personel Eksikliği" Sorunudur![3]

3. TOPLUMSAL DIŞLANMIŞLIK

Çok geniş bir alana ve çok farklı durumlara uygulanabilen sosyal dışlanmışlık genelde "maddi yoksunluk" ve "fakirlik" olarak tanımlanmaktadır. Çünkü maddi yoksunluk veya fakirlik bireyin kendini "sosyal ve kültürel" olarak gerçekleştirmesini ve toplum içinde "bir yer edinmesine" engel olmaktadır. Bunun önüne geçmenin yolu da devletin gerekli sosyo-ekonomik tedbirlerin almasından geçmektedir.[4]Adam Smith'in deyimiyle dışlanmışlık,"toplum içine çıkmaktan utanmak" olarak da görülebilir (Sen, 2000: 4).

Göç edilen yerin eğitim, sağlık gibi kamusal hizmetlere ve emek gücü piyasasına erişim gibi konularda "yok sayılma" ve görmezden gelme politikaları nedeni dışlananların yaşadığı bir mekânsal ayrışmayı işaret ediyor. Castel (2004) bu durumun *"bireyleri kendi başlarına ve işe yaramaz bir halde bırakarak onların toplumsal aidiyetlerinden kopmasına yol açan toplumsal bağsızlaşma..."* olduğunu belirtiyor. Bu anlamı ile "dışlanmış" olanlar aynı eksikliği paylaşmaktan başka ortak bir şeyleri olmayan birey dizleridir (Kolektif değildir). Göçün yarattığı bu kolektif olmadan benzeşme durumu da aslında farklı bir toplumsallığın oluşumunu dile getiriyor. Ortak yörüngeleri mutlu yarınlara varmayan, tersine, dünyanın

3 Azize GÖKMEN, Bahçeşehir Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu Müdürü, METGEM Başkanı, Türkiye'de Asıl Sorun; İşsizlik Değil, Mesleksizlik ve Nitelikli Personel Eksikliği Sorunudur!

4 Mustafa Aslan Siirt Üniversitesi, Selim Şeker Siirt ÜniversitesiEngellilere Yönelik Toplumsal Algı ve Dışlanmışlık (Siirt Örneği)

sefaletinden büyük bölümü paylarına düşen grupların oluşturduğu bir toplumsallık. Bu anlamı ile de birlikte paylaşılan bir tabi olma halinden doğan dayanışma durumudur söz konusu olan. Beka stratejilerini hayatta kalma üzerine kuran göç mağdurları kentten kopuk ve bu anlamı ile güven ilişkisi bağlamında "kapalı" bir yapıyı oluşturarak kendi yarı kamusal alanlarını oluşturarak bu toplumsallığı yaratmışlardır. İktisadi, kültürel ve toplumsal bakımdan "başka sermayeye" sahip olmayanlar bir yanı ile kolektif bir güven ilişkisi oluştururken diğer yanı ile kolektif bir dışlanmışlıkla güvensiz ortamlarda kalıyorlar.[5]Göç mağdurlarının oluşturduğu ortamlarda sosyal ve ekonomik güvensizlik yoğun olmakla birlikte kültürel aidiyetin yeniden kurgulanması, kamusallığın kısmi inşası sivil güvensizliğin olmaması için yeterli olmuştur.[6]

Psikososyal hastalıklar ve rahatsızlıklar *(travma, depresyon, ilaç bağımlılığı, intihar eğilimi, çocuk ve kadınlara yönelik şiddetin yoğunluğu)* zorunlu göç mağduru toplulukların temel sorunlarının başında geliyor. Global trentlerde normal göç süreçlerinde yaşanan kırılganlık bu süreçte doğal olarak daha kırılgan grupların oluşmasına katkı vererek kentsel yoksul ve yoksun grupların oluşmasına neden oluyor. Ancak zorunlu göç mağdurları ile ilgili süreçte psikososyal iyilik halinin bütünsel olarak olmaması, her türlü aşırı uç durumun toplum içinde normal karşılanması kendi yaşam süreçlerinde yalnız kalan ve bırakılan kesimlerin temel belirleyenlerinden biri ve beka stratejilerinin bir parçasıdır. Psikososyal rahatsızlıkların nedeni normal göç sürecinde bile kompleks ve çözümü zorken zorunlu göç mağdurlarının sürecinde kuşak aşan bir etkiye sahip oluyor.[7]

Göç etmiş ve maddi imkânsızlıklar içerisinde yaşamını sürdüren "yok sayılma" ve "görmezden gelinme" tutumlarına maruz kalmış topluluklarda yaygın görülen bu psikososyal rahatsızlıklar sebebiyle kişilerin kendilerini geliştirebilecekleri bir ortam sunulamamış ve maalesef bu kişiler çoğunlukla da suça itilmişlerdir. Türkiye'de hemen her şehirde zorunlu/gönüllü göç etmiş kişilerin kısıtlı imkânlar içerisinde yaşadığı ve suç ortamının daha yoğun olduğu "kenar mahalleler" bulunmaktadır. Bu mahallelerin pek çoğuna ise o mahalle dışarısından girilmesi tavsiye edilmemekte, suça maruz kalabilecekleri endişesi taşımaktadırlar. Haliyle kentin diğer kesimiyle ilişkilerin çok zayıf hatta çoğunlukla kopuk olduğu yine Castel'in (2004) deyimiyle "toplumsal bağsızlaşma" görülmektedir.

4. TOPLUMSAL ENTEGRASYONDA MESLEK SAHİBİ OLMANIN ÖNEMİ

Meslek kişiye sorumluluk duygusu kazandırarak, kişinin toplumda bir yer edinmesine, etrafından saygı görmesine ve başkaları ile iyi ilişkiler kurmasına vesile olur.

Mesleklerin en önemli özelliklerinden biri toplumun değişmesi ve insanlığın ileriye doğru

5 Robert Castel, Sosyal Güvensizlik. İletişim yayınları. 2004

6 Cengiz Çiftçi, "YAŞAM VE UMUT EVİ PROJESİ", YOKSULLUK ANALİZİ VE ETKİDEĞERLENDİRMEARAŞTIRMASI

7 Cengiz Çiftçi, "YAŞAM VE UMUT EVİ PROJESİ", YOKSULLUK ANALİZİ VE ETKİDEĞERLENDİRMEARAŞTIRMASI

gitmesinde toplumsal içerikli belirgin bir görev üstlenmiş olmasıdır. Her toplum kendi gözünde mesleklere statü vermekte ve ayrıcalık tanımaktadır (Karakuş ve ark. 2005). Meslek seçmek hayat biçimini seçmek demektir (Yanıkkerem ve ark. 2004).

Yaşadığımız ve ziyaret ettiğimiz yerlerde yaptığımız gözlemsel çalışmalar toplumun kaynaşmasında önemli bir etkenin de "meslek sahibi olma" vasfı olduğunu göstermiştir. Meslek sahibi olmayan bireylerin iş sahibi olmaları günümüz şartlarında çok daha zordur zira global dünyada "ne iş olsa yaparım" sözü çok makbul değildir. Özel ve kamu sektörlerinde de artık daha çok uzmanlaşmaya gidilmekte ve spesifik iş tanımları ile ortak alanalar ayrıştırılmaktadır.

Erzurum ili "Dağ Mahallesi" nde yaşayanlara yönelik yapmış olduğumuz görüşmelerde görüşülen kişilerin çok kısıtlı imkânlarda hayat sürdükleri, çalışma şartları olarak pek çoğunun Mahalle yakınında bulunan sanayi de uzunca bir süre vasıfsız olarak çalıştığı, sigortasız bir şekilde uzun süre çalıştırıldıkları için daha iyi şartları umdukları işletmeler arasında geçişkenliğin yoğun olduğu, yine bu sebeple uzmanlaşamayıp farklı işlerle kısa süreler iştigal ettikleri dile getirilmiştir. Bunun sonucu olarak da maalesef bir meslek sahibi olmaktan ziyade yine başlanılan nokta olan "Ne iş olsa yaparım" denilmektedir.

5. TARTIŞMA

Günümüze kadar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hemen hepsinde toplumsal dışlanmışlık yaşanan kenar mahalleler, varoşlar, vb. yerler yer almıştır. Farklı sosyal ve kültürel düzeylerde insanların bir araya gelerek zaman içerisinde gelişen şehirler bu farklı düzeyleri çatışmasız ve bir arada tutacak sistemler, destek mekanizmaları geliştirmeye çalışmışlardır.

Bu çalışma ile şehirlerde oluşan bu dışlanmışlık sorununun altında mesleksizlik sorununun olduğu ele alınmıştır. Yaşadığımız illerde yaptığımız gözlemlerde ve görüşmelerde bu sorunun önemli bir sebebinin de mesleksizlik sorunu olduğu düşünülmüştür. Zira Kuzgun'a(2000) göre meslek kişinin kimliğinin en önemli kaynağı olup, onun etraftan saygı görmesine, başkaları ile ilişki kurmasına, toplumda bir yer edinmesine ve işe yaradığı duygusunu yaşamasına olanak veren bir etkinlik alanıdır.

Gözleme dayalı yaptığımız bu çalışma bilimsel bir anket çalışması ile desteklenebilir ve coğrafi olarak da genişletilebilir. Dışlanmışlık konusunda ele alınacak çalışmalara bu sorun da farklı bir bakış açısı sunabilecektir.

6. SONUÇ

Meslek kişinin kimliğinin en önemli kaynağı olup, onun etraftan saygı görmesine, başkaları ile ilişki kurmasına, toplumda bir yer edinmesine ve işe yaradığı duygusunu yaşamasına olanak veren bir etkinlik alanıdır (Kuzgun 2000). Mesleksiz bireylerin çok büyük bir kısmı günümüz toplumunda yer edinememiş ve genellikle tolumdan dışlanmışlardır. Bu kişilerin tekrar topluma entegre edilebilmeleri adına onlara çalışma olanaklarının artırılması yoluyla istihdam sağlama, ekonomik ve sosyal anlamda destek olma büyük önem arz etmektedir. Bu amaçla özellikle ilde bulunan Valilik, İş-Kur, Belediyeler, Ticaret ve Sanayi Odası, İş adamları dernekleri ve ilgili Sivil Toplum Kuruluşları ile dışlanmış bireylerin yoğun olduğu yerlerde özellikle 18 yaş altındaki bireylerin iş sahibi olmasını kolaylaştıracak istihdam garantili kursların açılması, kaliteli ve örgün bir eğitim verilmesi, sadece sertifika için değil daha güzel bir hayat yaşamaları için gerekli olan, işgücü açığı bulunan sektörlere yönelik eğitim faaliyetleri bu kişilerin sosyal entegrasyonuna büyük katkı sağlayacaktır. Bu bireylere istihdam sağlayacak bir sertifika programından ziyade onların toplumun diğer fertleri ile buluşmalarını, kaynaşmalarını sağlayacak sosyal içerikli aktiviteler de birlikte yapılmalıdır. Hâlihazırda uygulanan Sosyal Yaşamı Destekleme Projesi (SODES) bu yaraya bir nebze merhem olmakla birlikte bu kişilerin yaşamlarına katkı sağlayabilecek kursların açılması ve yürütülmesinde eksik gözükmektedir. Oysaki uygulanan sosyal ve ekonomik politikalar birlikte ve eşanlı olarak uygulandığı takdirde dönüşüm sağlamakta, farklı zamanlara yayıldığı takdirde etkisi daha az olmaktadır. Bu yüzden "istihdam artırıcı ve sosyal yaşamı destekleyici" bir programın oluşturulması veya iki ayrı program olarak oluşturulup *eşanlı*uygulanması önerilmektedir.

EK

1- Yaş:

2- Cinsiyet:
E ☐ K☐

3- Eğitim durumu:

- Okur-yazar değil ☐
- İlkokul☐
- Ortaokul☐
- Lise☐
- Üniversite ☐

4- Yaşadığınız yerden memnun musunuz?
E ☐ H ☐

5- Meslek sahibi misiniz?
E ☐ H ☐

6- Hayatınızdan memnun musunuz?
E ☐ H ☐

7- Hayatınızın geri kalan kısmında aynı mahallede oturmak ister misiniz?
E ☐ H ☐

BÖLGESEL KALKINMADA TARIMSAL BÜYÜME KORİDORLARI VE OLUŞUMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Agricultural Growth Corridors in Regional Development and Factors Affecting Their Establishment

Sertaç HOPOĞLU[1], **Serkan KÜNÜ**[2]

Küreselleşme ile birlikte kentsel alanlar ekonomik faaliyetler için odak noktaları haline gelmektedir. Gelişen ulaştırma teknolojileriyle birlikte ekonomik faaliyetler giderek kentsel alanların arasında oluşan koridorlarda yoğunlaşmaktadır. Bu durum kentsel alanların dışında kalan ve ekonomisi daha çok tarıma dayanan bölgeleri dezavantajlı bir hale getirmektedir. Kırsal alanlarda yerel kalkınmayı sağlamak için son yıllarda öne çıkarılan kavramlardan biri tarımsal büyüme koridorlarının oluşturulmasıdır. Tarımsal büyüme koridorları, kırsal alandaki üretimin katma değerini artıracak yerel değer zincirlerinin oluşturulmasına yönelik stratejileri içermektedir. Tarımsal büyüme koridorları tasarlanırken yerel fiziki, ekonomik, kurumsal ve sosyal altyapının dikkatli analiz edilmesi gerekmektedir. Tarımsal üretimin değerini artırabilecek ulaşım altyapıları önem taşımaktadır. Tarımsal büyüme koridorlarının yerel yönetişim yapısının koordinasyonunda, yerel toplumsal özellikleri ve uzun vadede olası değişiklikleri de dikkate alan, katılımcı ve bütüncül bir stratejik planlama yaklaşımıyla tasarlanması gerekmektedir.

JEL Sınıflaması: R11**,** R58,O29

Anahtar Kelimeler: *Bölgesel kalkınma, Büyüme, Tarımsal Büyüme Koridoru, Planlama*

Urban areas are becoming the focal points for economic activities with globalization. Improvements in transportation technologies have resulted in concentration of economic activity increasingly in corridors forming between urban areas. This situation leaves other regions whose economies rely on agriculture in a disadvantageous position. A concept which is gaining prominence in recent years is the establishment of agricultural growth corridors for local development of rural areas. Agricultural growth corridors include strategies for establishing local value chains that increase the value added of rural production. A meticulous analysis of local physical, economic, institutional and social infrastructures is needed when designing

1 Iğdır Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, sertac.hopoglu@igdir.edu.tr .

2 Iğdır Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, serkunu@gmail.com .

such corridors. Transportation infrastructure is an important factor for valorization of regional agricultural production. Design of agricultural growth corridors requires a holistic and participatory strategic planning approach, which acknowledges local social characteristics and possible changes in the long-run, under the coordination of local governance structure.

JEL Classification: R11, R58, O29

Keywords:*Regional development, Growth, Agricultural Growth Corridors, Planning*

GİRİŞ

Küreselleşen dünya ekonomisi bir yandan malların, hizmetlerin ve sermayenin hareketliliğini artırarak ulusların refahına olumlu yönde etki ederken, diğer yandan dünya üzerinde ekonomilerin mekânsal yapısını değiştirerek bölgeler arası eşitsizlikleri artırmaktadır. Yeni ekonomik ortamda değer yaratabilecek kaynak ve altyapılara sahip olan bölgeler küresel değer zincirlerine daha kolay eklemlenip gelişirken, bu avantajlara sahip olmayan veya değerlendiremeyen bölgeler ise yerinde saymakta veya gerilemektedir.

Diğer yandan tüm dünyanın herkesin erişimine açık büyük bir piyasa haline gelmesi, eskiden ulusal sınırlar içinde "merkez-çevre" şeklinde gerçekleşen mekânsal organizasyonu dönüştürmüş, dünya üzerindeki hareketliliği kendine çeken büyük kent-bölgelerin merkezinde olduğu yeni bir sistem yaratmıştır (Scott, 2001: 813). Sermayenin, üretimi dünya üzerinde kendisine maliyet avantajısağlayan yerlere yayması sonucunda oluşan çok uluslu şirketlerin ana yönetim merkezlerinin altyapı ve finansal hizmetlerin daha iyi sağlandığı küresel kentsel merkezlerde yığılması hem "mekân ötesi" (translocal) ilişkilerin öne çıktığı yeni bir küresel bölgeler hiyerarşisi yaratmıştır (Sassen, 2001: 201). Bu merkezler günümüzde küresel ekonominin "kontrol noktaları" haline gelmiştir (McGee ve Kumssa, 2001: 9).

Sonuç olarak, kentsel bölgeler sağladıkları altyapılar ve hizmetlerle üretim faaliyetlerinin alan seçiminde etkili olurken, üretim faaliyetlerinin işgücü talebi ve sağladıkları sosyal fırsatlar ile işgücü için de çekim merkezleri haline gelmiştir. Kısacası, talebe yakınlık ve üretim faktörlerine yakınlık kentsel bölgelerde yığılma ekonomilerinin oluşumuyla sonuçlanmıştır. Yığılma ekonomileri küresel ekonomide kentsel bölgelerin rekabet edebilirliklerini artırmakta ve daha fazla büyüme ve gelişme için olanak sağlamaktadır. Kentsel bölgelerin bu çekim gücünün çeşitli sonuçları vardır. Sınırlı coğrafyanın yığılma kapasitesi belirli bir eşiğe geldiğinde, üretim faktörleri önemli kentsel bölgelere coğrafi yakınlığı olan komşu kentsel alanlarda yoğunlaşmaya başlamaktadır. Son olarak, önemli küresel kent-bölgelerde ekonomik faaliyetlerin artmasından dolayı üretim yeri bulmada sorunlar yaşayan sermaye birikimi, gerek hammadde ve işgücünün ulaştırılmasının kolaylığı, gerek ana kent bölgeye yakınlık avantajından dolayı yeni gelişmeye başlayan komşu kentlere yatırım yapmaktadır. Bu gibi yayılma ve damlama etkileri sonucunda, ana ulaşım hatlarının etrafında gelişmiş, merkezinde önemli bir küresel çekim merkezi bulunan, "koridor" olarak adlandırılan doğrusal büyüme bölgeleri ortaya çıkmaktadır. Koridorlardaki bu doğal gelişim sürecinin ulusal ekonomiler ve bölgesel kalkınma politikaları için yarattığı en büyük sorun, diğer bölgelerden çekilen üretken kaynakların bölgesel eşitsizlikleri artırıcı yönde bir etki yapmasıdır.

Koridor tipi oluşumlar geçmişten bu yana kentsel alanların doğal büyüme eğilimlerine

ve ulaştırma altyapısının gelişimine paralel olarak kendiliğinden gelişmekte veya büyük ölçekli ulaştırma projelerine entegre gelişim projeleri olarak belirli planlar dahilinde uygulanmaktadır. Küreselleşme ile birlikte genel eğilim küresel piyasada daha rekabetçi bir pozisyona sahip olmak için "sınır ötesi" koridorlar oluşturulması yönündedir. Son yıllarda Afrika ve Güneydoğu Asya'da uluslararası anlaşmalarla oluşturulan koridorlar bu tip sınır ötesi makro bölgelerin örnekleridir. Bu şekilde artan dış ticaretin statik ve dinamik getirilerinden faydalanılması amaçlanmaktadır.

Bu çalışmanın ana tezi, güncel bölgesel kalkınma paradigmasına uygun olarak bir bölgede yoğun olarak bulunan veya bölgenin karşılaştırmalı üstünlüğünü oluşturan kaynaklara dayanılarak tasarlanan bölge içi koridorların bölgesel ekonominin büyümesine ve kalkınmaya olumlu etkiler yapacağıdır. Küreselleşmenin geride bıraktığı bölgeler genellikle tarım veya kırsal sektörün baskın olduğu bölgelerdir. Dolayısıyla bu gibi bölgelerde mevcut tarımsal faaliyetlerin katma değerini artıracak plan ve programlar gelişmeyi hızlandıracaktır. Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunda yer alan ve halen tarım sektörünün baskın olduğu NUTSII bölgelerinde oluşturulacak tarımsal gelişme koridorları bu bölgelerin küresel değer zincirlerine eklemlenmesini kolaylaştırabilecektir.

Çalışmanın izleyen bölümünde koridorlar hakkında genel yaklaşımlara, koridor tipleri ile koridor oluşumunda etkili olan çeşitli faktörlere değinilecektir. İkinci bölümde tarımsal büyüme koridorları için gereken koşullar ve bu tip koridorların beklenen getirileri ve olası dezavantajları tartışılacaktır. Üçüncü ve son bölümde koridor yaklaşımının bölgesel kalkınma açısından genel bir değerlendirmesi yapılacak ve tarımsal büyüme koridorları için gerekebilecek bazı özel koşullara değinilecektir.

1. KORİDOR KAVRAMI

1.1. Koridor Tanımı

Kavramsal olarak "koridor" terimi iki nokta arasında bağlantıyı sağlayan doğrusal bir hattı ve bu hattın içinde yer alan her şeyi çağrıştırmaktadır. Koridorlar iki veya daha fazla kentsel alanı birbirine bağlayan ulaşım hattı boyunca gelişmeyi sağlamak için altyapı yatırımları ve teşvikler yoluyla bu alanlarda mevcut kaynaklar arasındaki tamamlayıcılık ilişkilerini rekabetçi bir şekilde kullanabilecek yığılma ekonomileridir. Koridorlar kentlerin tarihsel gelişimlerinin ve çekim güçlerinin bir sonucu olarak doğal bir şekilde gelişebildikleri gibi (örneğin Kocaeli-Gebze-İstanbul), planlı bir şekilde de (örneğin, Beira Tarımsal Büyüme Koridoru) geliştirilebilirler. Bu çalışmanın odak noktasını belirli bir plan, program veya yaklaşım dâhilinde tasarlanan koridorlar oluşturmaktadır.

Kalkınmanın doğal bir sonucu olarak tüm dünyada kentleşmenin artması ve kentsel alanların küresel üretim ve tüketim merkezleri olarak ortaya çıkması, işletmelerin bu bölgelere coğrafi yakınlığı olan alanları seçme eğilimini de artırmıştır. Bu durum küresel ekonomi ile bağları sağlam olan ve cazibesi yüksek kentler ile komşuları merkez konumunda olduğu koridorların oluşmasına neden olmuştur. Koridorların ulusal üretim faktörlerini çekmesi ve diğer bölgeler ile olan aranın daha da açılması, bölgesel üstünlüklere odaklı "planlı koridorlar"ın bölgesel eşitsizlikleri giderici bir politika aracı olarak kullanılmasına yol açmıştır. Sonuç olarak, planlı koridorlar özellikle 2000'li yıllarda az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde görülmeye başlanmıştır. Koridorların bölgesel kalkınmada bir seçenek olarak öne çıkmasının çeşitli nedenleri vardır. Bunlar;

1. İçsel kaynaklara vurgu yapan günümüzün bölgesel kalkınma paradigmasına uygun olarak, ekonomik coğrafyanın daha etkin kullanılmasını sağlamak (Brunner: 2013:1),
2. Bölgesel yapıya uygun yatırımlarla kalkınma planlamasının etkinliğini artırmak ve bölgesel planlar ile makro planlar arasındaki ilişkiyi güçlendirmek,
3. Bölgesel ekonomilerin ulusal ve küresel piyasalara eklemlenmesini kolaylaştırmak ve hızlandırmak,
4. Kamu kesimi yatırımlarıyla özel sektörü teşvik etmek ve bölgesel rekabet gücünü artırmaktır.

Plana dayalı olarak geliştirilmesi düşünülen bir koridorun en önemli işlevi bölgenin karşılaştırmalı üstünlüklerini değerlendirmek veya bölgesel kalkınmayı tetikleyecek yeni fırsatları öne çıkarmaktır (Brunner, 2013: 9). Koridorların uygulanabilirliği içerdikleri ekonomik büyüme potansiyeline bağlıdır, yani koridor tarafından bağlanan uçların önemli düzeyde ekonomik canlılık göstermesi gerekmektedir. (Srivastava, 2011: 3-4). Bu tez doğru olmakla birlikte, koridor belirli bir plana göre tasarlanacağından, belirli çekim merkezlerinin etrafında oluşturulabilecek "ara merkezler" ile koridor boyunca ekonomik canlılığı "dağıtmak" ve alana eşitlikçi bir şekilde yaymak da olanak dâhilindedir. Coğrafi olarak birbirine yakın ekonomik merkezlerin aynı bölge içinde yer aldığı durumlarda, koridor boyunca ve art alanlarda yer alan bölgedeki diğer yerleşimlerin "sağlayıcı", bu merkezlerin ise büyüme uçları olacağı açıkça bellidir.

Bir koridor planlanırken amaç sadece ana tüketim ve üretim merkezleri arasındaki bağlantıları sağlamak olmamalıdır. Burada önemli olan bölgesel ekonomik faaliyetin içine giremeyen, belirli düzeylerde bölgesel, ulusal ve küresel piyasalardan izole olmuş mekânların ekonomik canlılığını artırmaktır. Bu anlamda koridorları sadece belirli kentsel alanları birbirine bağlayan ve bu kentsel alanların arz ve talebine çıkış sağlayacak oluşumlar olarak da düşünmemek gerekir. Dolayısıyla, koridorun oluşturduğu büyüme alanını sadece iki nokta ve arasında doğrusal bir hat üzerinde değil, bu hattın dışında kalan alanları da kapsayacak şekilde düşünmek gerekir.

Tüm dünyada koridor tipi bölgeler ana ulaşım hatları üzerinde tanımlanmış olsa da, "bölgesel kalkınma koridoru" oluşturmak için belirli ve ortak kabul gören bir yöntem veya yaklaşım bulunmamaktadır. Bu duruma eleştirel bir yaklaşım getiren Srivastava (2011)'ya göre kalkınma koridoru oluşumu birçok faaliyeti ve paydaşı içermektedir. Örneğin, koridor oluşumu için genel bir yaklaşım birbirini izleyen ulaştırma koridoru oluşturma, ulaştırma ve ticareti kolaylaştırma koridoru oluşturma, lojistik koridoru oluşturma, kentsel kalkınma koridoru oluşturma ve ekonomik koridor oluşturma gibi safhalar önerirken, bu safhalar arasındaki ayrımı kesin olarak yapamamakta ve aynı zamanda bu safhaların lokomotifi olacak paydaşlar hakkında da kesin bir bilgi verememektedir (Srivastava, 2011: 1-2). Bununla birlikte, koridorları büyüklüklerine ve amaçlarına göre sınıflandırmak daha doğru bir yaklaşım olabilir.

1.2. Koridor Tipleri

Koridorlar büyüklüklerine göre makro, meso ve mikro koridorlar olarak adlandırılabilir. Makro koridorlar genellikle uluslararası transit hatları üzerine planlanmış ve ikiden çok ülkenin çeşitli sınır bölgelerinde üretimi ve rekabetçiliği artırmak ve dış ticaretin

statik ve dinamik getirilerinden faydalanmak üzere uluslararası anlaşmalar veya uluslararası bölgesel örgütlenmelerin inisiyatifleriyle oluşturulan koridorlardır. 2000'li yıllarda Afrika'da ve Güney Asya'da Oluşturulan koridorlar bu koridorlara örnek teşkil etmektedir.Meso koridorlar bir ülkenin belirli iki bölgesi veya belirli bir bölge içindeki iki cazibe merkezi arasındaki alanların kalkınması amacıyla oluşturulan bölgelerdir. Mikro koridorlar ise belirli kentsel alanlar içindeki ulaşım hatları içerisinde planlanan kentsel ekonomik alanlardır ve ölçek olarak daha küçüktürler.

Amaca yönelik olarak koridorlar, içerdikleri ekonomik sektör, ekonomik faaliyet veya karşılaştırmalı üstünlüğe göre sınıflandırılabilirler. Bu bağlamda, oluşturulacak koridorlar seçilecek ekonomik temaya göre çeşitli şekillerde (tarım, teknoloji, sanayi, turizm, ticaret, gıda işleme, yazılım, vb.) tanımlandırılabilirler. Bu bağlamda, "büyüme" veya "kalkınma" koridoru olarak tanımlanmış bir yapılanmanın amacına yönelik olarak belirli bölgesel kaynaklara dayanan ekonomik faaliyetleri geliştirmesi ve bunun getirilerini yayması beklenmektedir.

Belirli bir bölge temel alarak düşünüldüğünde, *b*üyüme koridoru, genellikle coğrafi olarak yakın alanların ekonomik gelişme hedefibirbirlerinin karşılaştırmalı üstünlüklerinden ve rekabet güçlerinden faydalandığı ve yerel kaynaklarınetkin kullanımını kolaylaştıran bütünleşik bir ekonomik yapıdır. Bu yapının oluşturulmasının temelinde yerel olarak bölgede mevcut alanların (belediyeler, iller veya bölgeler) yerel yönetimlerinin ortak çalışması yatmaktadır(Carino, 2000: 44).Merkezi yönetim veya kamunun buradaki rolü, koridorun işleyişi için gerekli olan başta ulaştırma olmak üzere diğer geniş ölçekli altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesidir. Bu anlamda, herhangi bir büyüme veya kalkınma koridoru, birbirini tamamlayıcı ve birbirine rakip işletmeleri içeren ve ana bölgesel bağlantı hatları etrafında oluşmuş bir kümelenmedir.

1.3. Koridor Oluşumu için Gerekli Şartlar

Koridorlar ulaşım hatları üzerinde geliştiğinden, "bağlantısallık" (connectivity) koridor oluşumunun en önemli özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. Ulaştırma altyapısına yapılan yatırımların ulusal kalkınmada önemi büyüktür. Ulaştırma ile sağlanan bağlantısallıkkoridor tipi bölgesel kalkınma planlarının merkezinde yer almaktadır. Yapılan uygulamalı çalışmalarda Türkiye'de ulaştırma altyapısına yapılan yatırım ile reel gelir artışı arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır (Saatçioğlu ve Karaca, 2013: 9). Ulaştırma ile birlikte artan mal ve hizmet talebi, mevcut işletmelerin büyümesine ve yeni işletmeler açılmasına ve böylece dolaylı olarak işgücü talebinin artışına neden olacaktır (Yıldırır Keser, 2015: 170).

Bağlantısallığın ikinci bir boyutu da koridorun uç noktaları ve içinde kapsanılan alanlardaki ekonomik faaliyetleri birbiriyle ilişkilendirmesidir. İki nokta arasındaki bağlantının sağlanması her zaman kalkınma ile sonuçlanmayabilir. Doğal veya planlı olarak oluşan koridorlar bölgesel ekonominin tamamlayıcılık ilişkilerinden de ortaya çıkabilir. Bölge içindeki mevcut gelişmiş alanların hâlihazırda işleyebileceği veya katma değer katabileceği kaynakların bu bölgelerle bağlantısının sağlanması gelişmeyi hızlandırabilir (Srivastava, 2011: 6).

Bununla birlikte, koridor tasarlanırken sadece mevcut üstünlüklere odaklanmamak, gelecekte geliştirilebilecek karşılaştırmalı üstünlükleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Koridorların en yüksek getiriyi sağlayabilmeleri için, tasarlanan koridorun hangi ekonomik ağları hâlihazırda içerdiği ve bu ekonomik ağların özellikleri, bunlardan hangilerinin mevcut durumda katma değer yaratabileceği veya hangi yeni özelliklerin bölgeye kazandırılmak istendiği iyi analiz edilmelidir. Koridor özellikleri birbirleri ile dinamik bir

etkileşim içinde bölgesel ekonomik kalkınmanın gerçekleşeceği mekanizmayı belirlerler (Brunner, 2013: i).

Diğer yandan, ulaştırma altyapısı ve değer zincirleri koridorlar için gerekli ancak yeterli olmayan koşullardır. Koridor şeklinde düzenlenen bir kalkınma planı ya da projesi bir bölgede sadece gerekli ekonomik yapılanmaların varlığına dayalı olarak tasarlanamaz. Düşünülen koridor boyunca işletmelere avantaj sağlayacak, mevcut kaynakların dönüşümüne ve katma değer atışına katkıda bulunacak ve koridorun rekabet gücünü artıracak diğer önemli altyapıların (enerji, atık hizmetleri, araştırma ve geliştirme merkezleri, teknoloji geliştirme merkezleri, mali hizmetler, vb.) koridorun amacına ya da temasına uygun olarak tasarlanması gerekmektedir.

Dolayısıyla, koridor oluşumunun etkileşimli ve değişken bir süreç olduğu ve değişen şartlara göre zamanında tepki verebilen bir yönetim yaklaşımı gerektirdiği sonucu çıkmaktadır. Belki de koridor kalkınma planlarının cazibesini azaltan faktörlerden biri de bu değişken yapısı ve içerdiği gizli kurumsal ve yönetsel masraflardır. Gerçekçi bir bakış açısından belirli bir zamanda gerçekleştirilebilecek faaliyetler, yani başlangıcını ve sonunu kestirebildiğimiz ve kontrol edebildiğimiz faaliyetler, değişken karakterli ve anlık yaklaşım değişimleri gerektiren faaliyetler karşısında mantıksal olarak daha baskın durmaktadır.

Büyümenin sağlanabilmesi için bölgesel ekonominin doğal gidişatının olumlu yönde değiştirilmesi, bölgesel ekonominin yapısı ve işleyişinde değişiklik yapacak tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir. Çoğu zaman, belirli bir sanayi çeşitli bölgesel olanaklardan (örneğin, eğitimli işgücü, doğal kaynaklar, turizm arzı vb.) kaynaklanan belirli bir rekabet gücü ve ekonomik yapıya sahipolabilir. Herhangi bir sistemin belirli bir tarih boyunca süregelen ve bu sisteme dâhil tüm aktörlerin alışageldiği faaliyet, yol ve yöntemlerin değiştirilmesi titiz bir planlama süreci gerektiren bir iştir. Bu gibi yapısal değişimler için çeşitli şartlar yerine getirilmelidir.Bu şartlar (JICA, 2013, 2-2):

- Büyümeye odaklı ve yapısal dönüşümü hedefleyen bölgesel politikaların arkasında güçlü bir makro irade olmalıdır. Tasarlanan gelecek için gerekli olan ekonomik kalkınma hamlesini gerçekleştirecek politikaların uygulanması için, bölgesel ekonominin mevcut aktörlerinden gelebilecek olan olumlu ve olumsuz tepkilere cevap verebilecek üst düzey iradenin gösterilmesi gerekmektedir.
- Kalkınma hamlesi için gereken kurumsal mekanizmalar ve kurumsal kapasitenin mevcut olması ve düşünülen koridor için işleri kolaylaştırıcı bir şekilde kullanılması gereklidir.
- Merkezi ve yerel yönetimler gerekli fiziki altyapı yatırımlarının zamanında tamamlanması için hassasiyet göstermelidir.
- Kalkınmanın bölge içinde (ve komşu bölgelerde) yaşayan herkesin birlikte faydalandığı ve ülkenin de hayrına olana bir "kazan-kazan" durumu yaratacağı düşüncesinin öne çıkarılması önemlidir. Bazı yazarlar bu olguyu *psiko-sosyalsermaye* olarak da adlandırmaktadır (Boisier, 2011: 23-24).
- Koridor tipi planlarda özel sektörün bölgesel ekonomik değişimi tetiklemede hayati bir rolü vardır. Bu nedenle özel sektör girişimlerini teşvik edecek ve bunların yeterli olgunluğa erişmesini sağlayacak koridora özgü bölgesel tedbirlere ihtiyaç vardır. Bu gibi tedbirlerin formüle edilmesi bürokratik yükü artırabilir ancak her bir bölgenin kendine özgü avantajları ve dezavantajları bölgeye özgü tedbirlerle ele alınmalıdır.
- Koridor boyunca yerleşik işgücünün karakterine de dikkat edilmelidir. Belirli bir koridor boyunca geliştirilen sektörlerin ne kadar iş yarattığı, bu işlerin bölgesel işgücünün özellik ve yeteneklerine uygun olup olmadığı, eğitim gibi saklı maliyetler taşıyıp taşımadığı da koridorun işleyişi için önemlidir.

Koridor oluşumunda kamunun rolü önemlidir. Kamu öncelikli olarak büyük ölçekli altyapıların bir sağlayıcısı konumundadır. Dolayısıyla ulaştırma ve haberleşme altyapıları ile tarımsal bir koridor için elzem olan sulama ve araştırma geliştirme altyapısının da kamu tarafından kurulması yerinde olacaktır. Kamu tarafından yapılacak daha "yumuşak" yatırımlar ise kurumsal alandadır. Bölgesel koridorların özelliklerine uygun yatırım ortamı hazırlamak için özel teşvikler tasarlanması bu kurumsal önlemlerden en önemlisidir.

Kalkınma koridoru olarak planlanan bir mekânsal gelişim girişimi aşağıdaki faaliyetleri içermelidir (EISB, 2012: 4):

- Koridorun amacının ne olacağı ve ana ekonomik etmenlerin ne olduğu belirlenmeli ve özellikle özel sektörden gelen paydaşlara bir iş planı mantığıyla açıklanmalıdır. Koridorun oluşumu bu amaçlar doğrultusunda tüm paydaşların ortak görüşü alınarak yapılmalıdır.
- Koridorun etrafında şekilleneceği ana altyapılar ve projeler belirlenmelidir.
- Bölgedemevcutekonomikfaaliyetlersektörelbazdaderinlemesinedeğerlendirilmelidir.
- Koridorun ana teması yanı sıra uygulanabilir diğer yatırım fırsatları ve bunları besleyici olası altyapılar da belirlenmelidir. Böylece ekonomik faaliyetin koridor boyunca "yoğunlaşması" hedeflenmektedir.
- İleri ve geri bağlantıları maksimize etmek için (yerel işletmeleri ve endüstrileri harekete geçirmek ve katma değer yaratımı için) büyük ölçekli yatırım projeleri tasarlanmalı ve zamanında uygulanmalıdır.
- Koridorun gerçekleşmesinin önünde duran altyapı, hukuki, bürokratik ve kurumsal engeller belirlenmeli ve koridor işleyişinin en az sorunla gerçekleşmesi için bunlara çözümler bulunmalıdır.
- Ulaşılabilir ve belirli mali modeller yoluyla kaynak sağlanacak yatırım projelerinin belirlenmesi için gerçekleştirebilir veya öneri halindeki projelerin değerlendirmeleri yapılmalıdır.
- Özel sektörün harekete geçirilmesi için uygun yatırım pazarlaması teknikleri kullanılmalı ve kamu-özel ortaklıkları oluşturulmalıdır.

2. TARIMSAL BÜYÜME KORİDORLARI

Tarımsal büyüme koridorları özellikle son on yıl içinde bölgesel kalkınma alternatifi olarak popüler olmaya başlamışlardır. 2009 yılında Davos'ta ve 2010 yılında Dar-es-Selam'da gerçekleştirilen Dünya Ekonomik Forumu toplantılarında, Afrika'da az gelişmişlik ve gıda sorunlarına çözüm olarak geliştirilen koridor düzenlemeleri büyük bir ilgi görmüştür (Paul ve Steinbrecht, 2012: 2). Tasarlanan koridorlar büyük ölçekli sınır ötesi altyapı yatırımları ve özel sektör teşvikiyle, hem Afrika'nın mevcut maden kaynaklarını değerlendirmek, hem de koridorlar boyunca oluşacak yeni yerleşimlerin ihtiyacını karşılayacak gıda arzını oluşturmaktır. Bunun yanı sıra tasarlanan koridorlar boyunca çeşitli işletme haklarının (maden, tarım, ormancılık) yabancı yatırımcılarca alınması da bu koridorların kalkınma için ihtiyaç duyulan doğrudan yabancı yatırımı cezbedici yönünü ortaya koymaktadır (Weng vd., 2013: 195-196). Afrika örneğinde tarımsal büyüme koridorları diğer doğal kaynak ve ticaret koridorlarıyla bütünleşik olarak tasarlanmıştır ve diğer sanayilerin yaratacağı kentleşme sonucu artan talebin çektiği bir büyüme öngörülmektedir.

Tarımsal büyüme koridorları az gelişmiş ülkeler için birçok olumlu etkiler yapabilme olanağına sahip olmakla birlikte, gerek gelişmiş gerek gelişmekte olan ülkelerde bölgesel eşitsizlikleri gidermede de kullanılabilir. Burada savunulan yaklaşım, Afrika örneğindeki gibi diğer sektörlerdeki üretken işgücünü koridor boyunca yoğunlaştırıp, bunların yarattığı talep etkisiyle tarımsal üretimi ve üretkenliği artırmak yerine, arz odaklı, içsel kaynaklara dayanan ve kamu yatırımlarının tetikleyici olduğu bir yaklaşımdır. Tarımsal faaliyetlerin belirli düzeyde karşılaştırmalı üstünlüğü olduğu bölgelerde tarımsal üretimi ve tarıma dayalı sanayinin katma değerini artırmak için, belirli altyapıların kamu yatırımlarıyla gerçekleştirildiği ve çıkış noktalarının koridorun iki ucundaki kentsel alanlar olduğu bir kümelenme oluşturulması kalkınmayı hızlandıracaktır. Koridor boyunca tarım sektörünün yaratacağı dışsallıklar bölgesel gelişmeyi olumlu etkileyecektir.

Türkiye'de bölgesel eşitsizliklerin azaltılması ve bu bölgelerin rekabetçi aktörler olarak ulusal ve küresel piyasalarla daha güçlü bağlantılar kurabilmesi açısından, tarıma dayalı kalkınma önem arz etmektedir. Tarıma dayalı kalkınmanın bu öneminin çeşitli nedenleri vardır:

- Geride kalmış bölgelerimizin çoğunda tarım baskın sektördür. Küçük ölçekli işletme yapısının ağırlıklı olduğu tarım sektörünün geliştirilmesi ile diğer sektörlerdeki işsizlik önleneceği gibi, tarımsal işgücünün kentlerde yoğunlaşma hızı yavaşlayacaktır. İşgücü yoğun bir sektör olduğundan bu sektörün verimliliği artacak ve bölgelere katma değer sağlayacaktır.
- Tarımsal büyümenin yarattığı sermaye birikimi bölgelerdeki kentlerde diğer üretken alanlarda, özellikle sanayi, hizmet sektörü ve bilgi-yoğun üretime yapılacak yatırımlarla değerlendirilebilecektir. Kar amacında olan sermaye bu alanların gelişmesi için gereken altyapı yatırımlarını kamu kaynaklarına gerek kalmadan üstlenebilecektir.
- Giderek artan insan nüfusu karşısında güvenilir ve sürdürülebilir bir gıda arzının sağlanması gerekmektedir. Küresel ısınma ile birlikte ulusların gıda konusunda kendilerine yeter olmaları önem kazanmaktadır.
- Son yıllarda özellikle tarımsal ürünlerde ithalat artmaktadır. Bölgesel tarım ürünlerinde üretkenliğin artmasının öncelikle bölge içinde daha sonra ulusal piyasalarda gıda fiyatlarının istikrarlı olmasına katkıda bulunması beklenmektedir (Weisbrod, 2008: 522). Tarım ve gıda ürünleri ihracatının artması da hem ulusal hem bölgesel kalkınma açısından önemlidir.

2.1. Tarımsal Büyüme Koridorlarının Oluşması için Koşullar

Belirli bölgeler içinde oluşturulacak tarımsal büyüme koridorları bölgesel eşitsizliklerin en aza indirgenmesi için olumlu etkiler yapabilir. Bu olumlu etkilerin ortaya çıkması için koridorun kurulacağı bölgenin sosyoekonomik, kurumsal ve üretim yapısının titiz bir analizi sonucunda oluşan stratejik bir yaklaşım gerekmektedir.

Bir ön koşul olarak, tarımsal büyüme koridorunun, tarımın baskın olduğu bölgelerde hangi kentsel alanlar arasında kurulacağının seçiminin yapılması gerekmektedir. Coğrafi yakınlığı olan ve küresel piyasalara düşük de olsa belirli düzeyde entegrasyon gösteren en az iki kentsel alanın seçilmesi, gelecekte bölgenin ürettiği ürünlere çıkış noktası sağlamak için gereklidir. Bununla birlikte, koridorun en önemli etkisinin kentsel ekonomiler dışında kalmış olan bölgeleri üretken bir şekilde kalkınma sürecine katmak olduğu unutulmamalıdır. Koridorun dışında kalan diğer yerleşimlerin koridor ile olan fiziki ve ekonomik bağlantılarının nasıl sağlanacağı, bunun için gereken ulaştırma altyapısı ve ara toplama-işleme tesislerinin en faydalı olabilecek şekilde koridor boyunca nasıl konumlandırılacağı da önemlidir. Üretkenliğe etki edebilecek sulama altyapılarının optimum faydayı sağlayacak düzeyde konuşlandırılması gerekmektedir. Bu durum su haklarının kullanılması için yeni düzenlemeler gerektirebilir. Altyapı tesislerinin yer seçimi, tarımsal koridorda yer alacak olan işletmelerin yer seçimini ve dolayısıyla koridor boyunca dezavantajlı kalan yerleşimlerdeki ekonomik canlılığı da etkileyecektir.

Altyapı yatırımlarının her zaman yeni altyapılar başlatılacak şekilde olacağı düşünülmemelidir. Tarihsel gelişimin bir sonucu olarak bölgede eskiden bu yana var olan koridorlar mevcut olabilir. Önemli olan nokta koridorun üzerinde ve her iki yanında bulunan ve belirli tarımsal üretim potansiyeli olan alanların piyasalara erişimini kolaylaştırmaktır (Wengvd, 2013: 198). Dolayısıyla, Türkiye gibi belirli bir düzeyde altyapısını ilerletmiş ülkelerin bölgelerinde oluşturulabilecek tarımsal büyüme koridorlarında üretkenliği artıracak altyapı yatırımlarına ağırlık verilmelidir. Bu altyapı yatırımlarının özellikle tarımsal üretkenliği artıracak araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ve gıda teknolojilerine yönelik olması katma değeri artıracaktır.

Koridor oluşumunda, bölgenin ürün deseni ve oluşturulacak koridorda hangi ürün veya ürünlerin öne çıkarılacağı iyi analiz edilmelidir. Seçilecek ürünlerin ulusal ve küresel piyasalarda belirli bir talebi olmalıdır. Bölgesel olarak baskın yetişen ürün küresel ve ulusal piyasalar için önemsiz bir ürün olabilir. Bu durumda bu gibi ürünlerin yerine öne çıkarılabilecek ürünlerin de iyi belirlenmesi gerekir. Baskın ürünler yerine öne çıkarılacak ürünlerin üretimi için üreticilerin davranışlarını büyük ölçüde değiştirmesi gerektiği durumlarda tasarlanan koridor için ilave altyapı ve eğitim masrafları gerekebilir. Diğer yandan, koridorun tek bir ürüne odaklı kalmaması büyümenin sürdürülebilir olması için önemlidir.

Ürün seçimi ile ilgili diğer bir önemli nokta tarım ve gıda ürünlerinin kendine has özellikleri ile ilgilidir. Koridor oluşumunda uzun vadeli amaçlardan biri de ulusal ve küresel değer zincirlerine bağlanabilmektir. Tarımsal malları küresel değer zincirleri boyunca hareket ettirmenin zaman ve maliyetleri, dayanıklı malları oranla daha farklıdır (ADB, 2013: 133). Bu durumda tarımsal mallar için yapılacak altyapı yatırımlarının stratejik olarak belirlenmesi önemlidir. Tarımsal koridorda üretilen ürünler için özelleşmiş altyapılar (kalibrasyon, soğuk depo, ön işleme tesisi vb.) ve özelleşmiş dış ticaret kanalları oluşturulması gerekebilir. Bir diğer destek alanı ise, oluşturulan koridorun belirli bir standardı ve üretkenlik düzeyini devam ettirebilmesi için çeşitli girdilerin (tohumluk, fidan, enerji vb.) desteklenmesine yönelik olmalıdır.

Tarımsal bir koridorun üretim ayağı, tarımsal çıktının katma değerini artıracak işleme tesisleri ile desteklenmelidir. Fiziki yatırımlar ve yasal düzenlemeler kamunun sorumluluğundayken, bu gibi işletmelerin kurulması özel sektörün faaliyetine bağlıdır. Burada kamu tarafından bölgeye veya koridora özel destek mekanizmaları ve teşvikler ile koridorun belirli bir rekabet gücüne ulaşıncaya kadar karlılığın artırılması ve koridorun geliştirilmesi gerekebilir. Koridorlar kendi içlerindeki kentsel alanların ihtiyaç duyduğu gıda ürünlerini sağlayacağı gibi, bu kentsel alanlarda kurulacak olan gıda işleme tesisleri de kentsel işsizliğin azaltılmasına katkı sağlayabilecektir. Bunun yanı sıra, büyümenin olumlu etkileri ortaya çıktıkça tarım dışı sektörlere yatırımlar artacak, hizmetler ve sanayi sektörü de gelişecektir. Kısacası, yeni yatay ve dikey bağlantılar oluşacak veya mevcut olan bağlantılar gelişecektir. Gelişme daha fazla işgücünü koridor uçlarına çektikçe, buralarda artan tarımsal ürün ve gıda talebi koridorun sürdürülebilirliğine olumlu etki yapacaktır

Tarımsal koridor içinde faaliyetlerin işleyebilmesi için gerekli kurumsal düzenlemelerin yapılması ve belirli bir kurumsal kapasitenin oluşturulması gereklidir. Kurumsal olarak kamunun ve özel sektörün beraber çalışmasını kolaylaştırıcı önlemler alınmalıdır. Bu iki kesimin ortak çalışması sonucunda büyümenin dengeli ve sürdürülebilir olması gerçekleşecektir. Dolayısıyla koridora yönelik teşvik ve desteklerin nasıl uygulanacağı, kamunun ve özel sektörün işlevleri, koridorla ilgili işlemlerin nasıl yürütüleceği ortak platformlarda belirlenmelidir. Bunun yanı sıra koridorun çevresel ve sosyoekonomik. Bu anlamda koridor ile oluşturulan kendine has bölgenin, kendine has yönetişim tonu oluşturulmuş olacaktır. Yönetişim yapısı içinde üretici birliklerinin bulunması ve bunların piyasa odaklı çalışması tarımsal büyüme koridorundan beklenen etkilerin ortaya çıkmasına katkı yapacaktır. Tarımsal büyüme koridorunun getirilerinin maksimum olabilmesi için küçük ölçekli aile işletmelerinin üretimden elde ettikleri gelirlerin tatminkâr ve sürdürülebilir olması gerekmektedir. Bu amaca ancak birlikte hareket edebilecek yapıların piyasa odaklı çalışmasıyla erişilebilir.

3. SONUÇ YERİNE

Koridorlar oluşturarak bölgesel kalkınmaya katkı sağlama fikri yeni bir fikir değildir. Koridorlar ulaşım hatları boyunca doğal olarak gelişmektedir. Ancak, son yıllarda Afrika ve Güneydoğu Asya'da uluslararası makro koridorların oluşturulmasıyla birlikte, planlı kalkınma koridorları oluşturulması özellikle az gelişmiş ülkeler için bir alternatif olarak öne çıkarılmıştır. Koridorların popüler bir alternatif olmasının nedeni Bender (1998) tarafından Lipsey ve Lancaster (1956)'ın "İkinci En İyi Teorisi"ne benzer bir yaklaşımla açıklanmıştır.

Ticaret koridorları üzerine yaptığı çalışmada Bender (1998:6), beş kentsel alan tipi tanımlamaktadır. Bunlar:

1. Koridor gelişiminden etkilenmeyen, hâlihazırda küresel piyasa ile bütünleşmiş olmuş, büyük üretim ve tüketim merkezleri olan mega kentler ve dünya kentleri.
2. Mevcut koridorlar içinde bulunan kentler.
3. Yeni gelişen koridorlarda bulunan kentler.
4. Planlanan koridorlarda bulunan kentler.
5. Koridorların dışında kalan kentlerdir.

Bu taksonomiye göre sadece birinci tip bölgeler kendine yeten bölgeler olmaktadır.

Ancak, diğer kategorilerdeki kentlerden koridor gelişim bölgeleri içinde yer alanların, almayanlara göre daha yavaş gelişebilme olasılığı vardır. Kısacası, koridorlar, başka ve daha iyi bir bölgesel yaklaşımın olmadığı yerlerde alternatif bir bölgesel gelişme seçeneği olabilirler. Koridorlar tek başlarına sonuca ulaştırıcı faktörler olmayabilir, ancak koridor içinde yer alan kentler ve bölgeler için olumlu kalkınma etkileri ortaya çıkarabilirler.

İnsan nüfusunun artması ve küresel ısınmanın getirdiği olumsuz etkilerden dolayı güvenli bir gıda arzının sürdürülebilir bir şekilde sağlanması, gelecekte küresel ve ulusal gündemin önemli bir maddesi olacaktır. Bu durum tarım ve tarıma dayalı sanayilerin önemini artırmaktadır. Dezavantajlı bölgelerin baskın sektörü olan tarımda kümelenmeyi geliştirerek, bu bölgelerde üretilen ürünlerin ulusal ve küresel değer zincirlerine eklemlenmesi, bu bölgelerin kalkınmasına önemli katkılar sağlayacaktır. Bu çalışmada dezavantajlı bölgelerde tarımsal büyüme koridorları temelinde oluşacak kümelenmelerin beklenen etkileri yaratmasında etkili olabilecek koşullar araştırılmıştır. Genel anlamda koridorların oluşması için gereken tüm koşullar tarımsal büyüme koridorlarının oluşması için de geçerli olmakla birlikte, aşağıdaki noktalara da dikkat edilmelidir:

i) Koridorun uç noktalarında bulunan her iki kentsel alanın belirli düzeyde bir küresel bağlantısı olması gerekmektedir. Üretilen veya işlenen her tarımsal ürünün sadece bölgesel veya ulusal talebi olacağı düşünülmemelidir. Uluslararası talebi yakalamak için özelleşmiş tesislere sahip bir lojistik merkezi yatırımı gerekli olabilir.

ii) Ulaştırma altyapısı yatırımları, koridorun ana hatlarına değil, koridorun her iki yanında kalan ve piyasa erişimi bu nedenle kısıtlı olan alanlara yapılmalıdır. Koridor uçlarında ve ana hat üzerinde yapılacak altyapı yatırımları daha çok araştırma ve geliştirme, iletişim vb. alanlarda olmalıdır.

iii) Ulaştırma altyapısı yatırımları bölgenin mevcut altyapı durumuna göre değerlendirilmeli ve büyüklüğü buna göre ayarlanmalıdır. Örneğin, Afrika için gerekli olan bir ulaştırma yatırımına, Türkiye'deki bir koridor için gerek olmayabilir.

iv) Koridorun "tarımsal" karakteri olduğu, ancak koridor boyunca bölgenin işgücünün ve girişimcilerinin özelliklerine uygun diğer yatırım imkânlarının da olabileceği unutulmamalıdır. Altyapı yatırımları yapılırken diğer sektörlerin de kullanabileceği çok amaçlı veya esnek altyapılar göz önünde bulundurulmalıdır.

v) Tarımsal koridorun ana temasının ne olacağı, kısacası, hangi ürünlerin üretileceği, bunlardan hangisinin katma değerini artırmak için ne tip işletmeler kurulacağı ve piyasalara nasıl sunulacağı kararlaştırılmalıdır. Ürün seçiminin bölgenin fiziki ve ekonomik koşullarına uygunluğunun yanı sıra, bölgedeki işgücünün alışkanlık ve becerilerine uygunluğu da önemlidir. Ürünlerin piyasalara sunumu için geliştirilecek olan yapılarda üretici birliklerinin yer alması elzemdir, ancak sosyal sermaye düzeyi düşük olan bölgelerde bu gibi bir piyasa modeli oluşturmak zor olabilir.

vi) Tasarlanan koridorun getireceği değişikliklerin bölgeye çevresel etkileri ve kırsal alandaki sosyal yapıya olan etkileri değerlendirilmeli ve olumsuz değişikliklere karşı tedbirler alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Asian Development Bank (ADB). (2013). "AidforTrade: An Investment-Benefit Road Mapfrom South Asia". Manila: Asian Development Bank. Erişimadresi: http://adb.org/sites/default/files/pub/2013/aid-for-trade-south-asia-road-map.pdf.

Bender, Stephen O. (1998). "TradeCorridors: TheEmergingRegional Development Planning Unit in Latin America". Erişimadresi: www.oea.org/cip/english/docs/cecip/past_meetings/ordinary_meetings/2meeting_barbados00/9_trade%20corridors_doc23_00.doc Stephen O. Bender TradeCorridors.

Boisier, S. (2001). "Territorial Development andthe Construction of SynergeticCapital: A ContributiontotheDiscussion on theIntangibility of Development". A.Kumssave T.G. McGee (Ed.)."New Regional Development Paradigms" içinde (ss.17-32).Londra: GreenwoodPress.

Brunner, H-P. (2013). "What is EconomicCorridor Development andWhat Can ItAchieve in Asia'sSubregions?".Manila: Asian Development Bank (ADB). ADB WorkingPaper Series on RegionalEconomic Integration, No.117, August 2013.

Carino, B. (2000). "Urban Growth in ThePhilippines: PolicyIssuesandProblems",SCTF Bangkok Conference: Cities of the Pacific Rim - Diversity & Sustainability, October 2000. Erişimadresi: http://www.pecc.org/resources/1209-urban-growth-in-the-philippines-policy-issues-and-problems.

Extractive Industries Source Book Organization (EISB). (2012). "Resources Corridors: Experiences, Economics and Engagement; A Typology of Sub-Saharan African Corridors". Erişimadresi: http://www.eisourcebook.org/cms/files/EISB%20Resources%20Corridors.pdf.

Japan International Cooperation Agency (JICA). (2013)."Data Collection Survey for Economic and Industrial Development along Economic Corridors in Southern Africa". Final Report, March 2013. ErişimAdresi: http://www.jica.go.jp/activities/issues/transport/ku57pq00000zzbte-att/2013SAGB_FR_02ENG.pdf.

Lipsey, R.G. ve Lancaster, K. (1956)."The General Theory of Second Best".TheReview of EconomicStudies, 24(1) (1956 - 1957), 11-32.

McGee, Terry G. veKumssa, A. (2001)."Introduction".A.Kumssave T.G. McGee (Ed.)."New Regional Development Paradigms" içinde (ss.1-13).Londra: GreenwoodPress.

Paul, H. veSteinbrecher, R. (2013). "AfricanAgriculturalGrowthCorridorsandthe New AllianceforFood Security: Who "benefits, wholoses?". EcoNexus Report, June 2013. Erişim adresi:http://www.econexus.info/sites/econexus/files/African_Agricultural_Growth_Corridors_&_New_Alliance_-_EcoNexus_June_2013.pdf.

Saatçioğlu, C. veKaraca, O. (2013)."UlaştırmaAltyapısıveBölgeselGelirFarklılıkları: TürkiyeiçinAmpirikBirAnaliz", İşletmeveİktisatÇalışmalarıDergisi, 1 (1), 1-11.

Sassen, S. (2001). "Losing Control? TheStateandthe New Geography of Power".A.Kumssave T.G. McGee (Ed.)."New Regional Development Paradigms" içinde (ss.197-214).Londra: GreenwoodPress.

Scott, Allen J. (2001). "Globalizationandthe Rise of City-regions".European Planning Studies, 9 (7), 813-826.

Srivastava, P. (2011). "RegionalCorridors Development in RegionalCooperation". Manila: Asian Development Bank (ADB). ADB EconomicsWorkingPaper Series, No.258, May 2011.

Weisbrod, G. (2008). "Modelstopredicttheeconomicdevelopmentimpact of transportationprojects: historicalexperienceandnewapplications". Annals of RegionalScience, (2008) 42, 519-543.

Weng, L., Boedhihartono, A.K., Dirks, Paul H.G.M., Dixon, J., Lubis, M.I., ve Sayer, Jeffrey A. (2013. "Mineral industries, growthcorridorsandagriculturaldevelopment in Africa". Global Food Security, 2(2013), 195-202.

YıldırırKeser, H. (2015). "Importance of Transport Corridors in Regional Development: The Case of TRACECA". Sosyoekonomi, 23(24), 163-182.

HAYVAN ŞEHRİ: SÜRDÜRÜLEBİLİR, EKOLOJİK, KOLLEKTİF BİR HAYVANCILIK MODELİ

Uğur TÜRE[1], **Osman Atıf ÖZMEN**[2]

ÖZET

Üretim ve işletme maliyetlerini düşürerek et fiyatının ucuzlatılmasını, modern ve sağlıklı üretim koşulları oluşturarak et kalitesini artırarak istihdam ve gelir artışına neden olmayı, İşletme modelimizde biyogaz üretimi yaparak üreticiye ek gelir sağlamayı ve hayvancılık sırasında dışkılardan açığa çıkan sera gazı olan metanın salınımını azaltmayı şehrin kenar mahallelerindeki küçük işletmeleri bir araya getirerek fiyat ve ürün kalitesi bakımında büyük şirketlerle rekabet edebilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır.

Öncelikle ülkemizdeki sığır yetiştiriciliğiyle ilgili sayısal veriler elde edilmiş. İlçemiz ilgili işletme sayısı, sığır adedi ve kırmızı et üretimi gibi parametreler ortaya konmuştur. Hayvan başına dışkı üretimi bunun Hayvan Şehri adını verdiğimiz tesisimize entegre etmeyi düşündüğümüz biyogaz tesisinde kullanımı ile ilgili araştırmaların sonuçlarına uygun modellemeler yapılmıştır.

Hayvan Şehrimiz sığır yetiştiricisi olan küçük işletmelere endüstriyel üretim yapabilecekleri ekolojik, ekonomik ve sosyal boyutları olan yeni bir üretim modeli önererek yaşadığımız hayvancılık krizine, çevresel ve göç, işsizlik gibi sosyal sorunlara elde ettiği ekonomik ve sosyal çıktılarla çözüm olmaya adaydır.

Anahtar Kelimeler: *Sürdürülebilir Kalkınma, Ekolojik Hayvancılık, Ekonomik Entegrasyon, Verimlilik.*

ABSTRACT

Our Project is to aim that prices of meat will be cheapened by reducing the costs of production and operating, to cause employment increase income by boosting the meat quality and forming modern and hygienic production conditions, to provide additional income to the breeder by producing biogas in our running model, to reduce emissions of methan, greenhouse gas, occuring from excrement during the livestock, to be able to compete with the big companies in point of price and quality by bringing together the small runnings in the suburbs of the city First of all digital datum about cattle breding in our country have been obtained.

Parameters like the number of runnings in our city,the number of cattle have been put forward.Production of excrement per animal has been researched and a ppropriate modelling has been made according to the results of the research about the using of this excremet in the Biogas foundation which we think it to entegrate to the tablishment which we name it THE ANIMAL CITY.

Our animal city is aspirant to be solution with economical and social outputs related to social problems like the cattle crisis, environmental and migration,unemployment by suggesting a new industrial production model which have ecological,economical and social dimensions to the small foundations making cattle breeding.

Keywords: *Sustainable Development, Ecological Livestock, Integration, Productivity*

1 Uzm. Öğretmen, Kamu Yönetimi Uzmanı, ugurture@gmail.com

2 Uzman Eczacı, osmanatifozmen@gmail.com

AMAÇ

Projemiz, şehrimizin çevresinde dağınık ve ilkel koşullarda ahır hayvancılığı yapan küçük aile işletmelerini birleştirerek, hayvan yan ürünü olan biyogaz da üreten, endüstriyel ve standartlara uygun bir üretim yapan, hayvan şehri adını verdiğimiz örnek bir büyük işletme modeli oluşturmayı,

Böylelikle:

1. Üretim ve işletme maliyetlerini düşürerek et fiyatının ucuzlatılmasını,
2. Modern ve sağlıklı üretim koşulları oluşturarak hayvan ve et kalitesini artırmayı,
3. İlçemizde yem bitkisi ekim alanlarını ve üretimini artırarak istihdam ve gelir artışına neden olmayı,
4. İşletme modelimizde biyogaz üretimi de yaparak üreticiye ek gelir sağlamayı ayrıca bu sayede hayvancılık sırasında dışkılardan açığa çıkan önemli bir sera gazı olan metanın (CH_4) ve azotdioksitin (N_2O) doğaya salınımını büyük oranda azaltmayı,
5. Öncelikle şehrin kenar mahallerindeki küçük işletmeleri bir araya getirerek fiyat ve ürün kalitesi bakımında küresel ve yerel şirketlerle rekabet edebilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır.

GİRİŞ

Türkiye'de hayvancılık sektörü uzunca bir dönemdir, önemli yapısal sorunlar yaşamaktadır, ülkemizde bu sektörde genellikle küçük aile işletmeleri hakimdir. Özellikle son iki yılda et fiyatlarında belirgin bir artış yaşanmakta ülkemize dış piyasadan çok sayıda canlı hayvan girişi olmaktadır. Bu hayvancılık için köklü tarihsel ve coğrafi imkanları olan ülkemiz için istenmeyen bir durumdur. Geçimini hayvancılıktan sağlayan yüz binlerce insanı mağdur etmeyen ancak hayvancılıkta üretim ve kaliteyi artıracak, buna karşılık fiyatları düşürecek, düşük kuruluş ve işletme maliyetleriyle üretim yapabilecek gelişmiş yeni üretim modellerine ihtiyaç vardır.

Sektörün doğrudan bütünüyle küresel şirketlerin eline geçmeden ancak onlarla rekabet edebilecek düzeye gelmesi için gelişmiş fakat yerel bir üretim modelini öngördük. Ülkemizde olduğu gibi ilçemiz Turhal'da çok sayıda ahırda önemli miktarda aile büyükbaş hayvancılık yaparak geçimini sağlamaktadır, ancak bu ahırlar gerek sahip oldukları koşullar, gerekse üretim yöntemleri bakımından oldukça kötü durumdadır. Bunun dışında bu tip hayvancılık dışkı gibi hayvan yan ürünlerinin bertaraf edilmesinde önemli çevresel problemlere neden olmaktadır. İşletmelerde büyükbaş hayvan sayısı az olduğundan işletmelerin karı düşük bu nedenle işletmeyi geliştirmek için yapılacak yatırımlarda yetersiz olmaktadır.

Bizim projemizde önerdiğimiz büyükbaş hayvancılık üretim modeliyle, dağınık haldeki küçük işletmeler bir işletmede toplanacak böylelikle üretim süreçleri ve ürünlerin uluslararası standartlara uygun olması sağlanabileceği gibi üretim maliyetleri de düşecektir. Bunun dışında ahırdan elde edilecek hayvan başı günlük 30 kg.'a varan dışkı üretimi 1000 hayvanlık bir işletmede 30.000 kg/gün gibi bir rakamla biyogaz üretimi için ayrı bir önemli potansiyel sunmaktadır. Bu sayede ekonomik bir değer üretildiği gibi CO_2'den 21 kat daha fazla sera etkisine sahip olan metanında (Küsek, 2010) atmosfere salınmasını büyük ölçüde engelleyerek çevreci bir üretim yapılacaktır. Hayvan şehrimize entegre bir biyogaz tesisiyle üretim sahamız bir enerji üretim tesisi özelliği kazanabilecektir. Buradan elde edilecek biyogaz, kullanım ve satışıyla tesis ve üreticiler için ek bir gelir yaratacaktır. Bütün bu özellikleriyle projemiz ilçemizden hareketle büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinin reorganizasyonuyla ilgili örnek oluşturabilecek teorik bir model öne sürerek, ülkemizin temel bir sorununa çözüm üretmeyi amaçlamaktadır.

KULLANILAN YÖNTEM

Öncelikle konuyla ilgili literatür taraması yapılmış ve benzer çalışmalar olup olmadığı araştırılmış akabinde ülkemizdeki sığır yetiştiriciliğiyle ilgili sayısal veriler elde edilmiş bu verilerin yıllara göre gösterdiği seyir analiz edilmiş, elde edilen bu veriler AB ülkeleri ve diğer dünya ülkeleriyle karşılaştırılmıştır. Sonuçlar, daha anlaşılır olması için oluşturduğumuz tablo ve grafiklerle gösterilmiştir. Daha sonra İlçemiz Turhal'la ilgili işletme sayısı, sığır adedi, işletme başına düşen ortalama sığır sayısı ve kırmızı et üretimi gibi parametreler ortaya konarak ilçemizin büyükbaş hayvancılıktaki durumu ortaya çıkarılmıştır.

Projemizde ahırlarımıza entegre bir biyogaz santrali/tesisi bulunması da öngörüldüğünden tesisimizdeki hayvan başına dışkı üretimi ve bunun biyogaz tesisinde kullanımı ile ilgili araştırmalar yapılmış, bu araştırmaların sonuçlarına uygun modellemeler yapılmıştır. Son olarak Hayvan Şehrimizin büyük çoğunluğu küçük işletmelerden oluşan mevcut hayvancılık modeliyle karşılaştırması yapılarak verimlilik ve kalite üstünlüğünün ispatlanmasına çalışılmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Ülkemizde artan nüfusa karşılık sığır sayısı ve et üretimimiz düşme eğilimi göstermektedir. Ülkemiz sığır sayısı bakımından Sudan, Kolombiya, Bangladeş, Tanzanya gibi ülkelerin bile gerisinde kalmaktadır. Bu ise et fiyatlarının dünya ortalamalarının oldukça üzerinde seyretmesine ve ülkemiz insanının önemli bir protein kaynağı olan kırmızı et tüketiminin gelişmiş dünya ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça düşük olmasına yol açmaktadır.

Grafik1: Sığır sayısı bakımından dünyanın en büyükleri Tablo: 1 Türkiye ve Dünya'da Et Tüketimi (FAO, 2005), (TZOB, 2008).

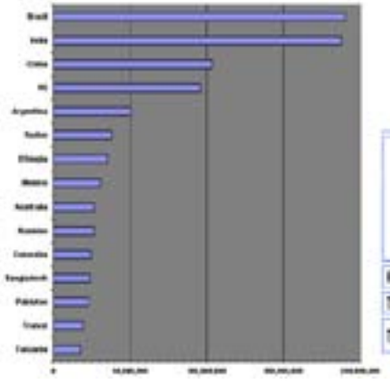

	ABD	AB	TÜRKİYE
KIRMIZI ET	71,9	59,8	6,9
TAVUK ETİ	44,8	25,1	16,9
TOPLAM	125,7	76,9	22,9

Table 2: Türkiye ve Dünyada Kırmızı Et Üretiminin Yıllara Göre Karşılaştırılması

Kırmızı Et Üretimi (bin ton)	TÜRKİYE			DÜNYA		
	1990	2005	Değişim (%)	1990	2005	Değişim (%)
SIĞIR ETİ	360.7	321,6	-10,8	50.363	59.781	12,0

2009 yılı sonu itibariyle toplam büyükbaş hayvan sayısı bir önceki yıla göre %1,2 azalış göstererek 10.811.165 baş olarak gerçekleşmiştir. Büyükbaş hayvanlar arasında yer alan sığır sayısı %1,3 azalarak 10.723.958 baş olmuştur. 2009 yılında mezbaha ve derisi THK'na verilen kurban bayramı kesimlerini kapsayan kırmızı et üretimi, 2008 yılına göre toplamda %14,5 oranında azalarak 412 621 ton olmuştur. Bu yıl içerisinde sığır etinde %12,2, koyun etinde %22,9, keçi etinde %15,1 ve manda etinde %24,6 azalış gerçekleşmiştir.(TÜİK, 2010) 1980 yılında ülkemizdeki hayvan varlığının(sığır) 15.570.000 (FAO, 2005) olduğu düşünülürse %32'ye varan bir düşüşün söz konusu olduğu görülür. Oysa hayvan sayısındaki ve kırmızı et üretimindeki bu düşüşle ters orantılı olmak üzere bu tarihlerde ülke nüfusu %57 oranında artmıştır. (TÜİK, 2010)

Tüm bu nedenlerle AB ülkelerinde yaklaşık 5$ /kg civarında seyreden sığır lop etinin fiyatı

ülkemizde 25$/kg'a kadar tırmanmıştır.(TZOB, 2010) Ülkemizde sığır eti üretimindeki durumu kriz olarak tanımlamak abartı olmaz, bu kriz, canlı hayvan ithalatıyla çözülmeye çalışılsa da daha köklü yapısal değişimlere ihtiyaç olduğu açıktır. Sığır eti üretiminin son yıllarda sığır sayısından daha yüksek bir düşüş sergilenmesi TÜİK verilerinden de anlaşıldığı gibi üreticinin kırmız et üretiminden süt üretimine kaymasıyla açıklanabilir. (TÜİK, 2010)

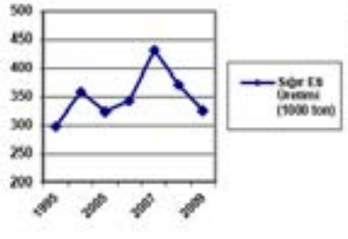

Grafik 2: Türkiye'de Sığır Eti Üretiminin Yıllara Göre Dağılımı

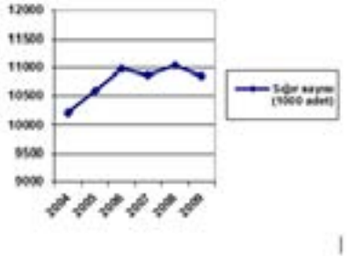

Grafik 3: Türkiye'de Sığır Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

İlçemiz Turhal'a gelince yaklaşık 2008 yılında ki 33.000 bin başlık hayvan 2009 yılında bir değişme olmazken 2008 yılında 598 ton olan karkas sığır eti miktarı 2009'da %65 azalarak 188 ton'a gerilemiştir. Bu durumda canlı sığır talebinde meydana gelen artışa bağlı olarak ilçemizden diğer il ve ilçelere yapılan canlı hayvan sevkıyatındaki artışın etkisi olmuştur. (İlçe Tarım Brifingi, 2009)

Buraya kadar rakamlarla açıklamaya çalıştığımız sorunların pek çok değişkene bağlı olduğu söylenebilir, ancak bu faktörlerden en önemlisi üreticinin ve üretim biçiminin günümüz koşullarında küresel gelişmelere ayak uyduramamasıdır. Yıllardan beri alışılagelmiş üretim tekniklerinin kullanıldığı sektörde, kasaplık hayvan kesimlerinin büyük çoğunluğu halen küçük mezbahalarda gerçekleştirilmekte, et ve et ürünleri çoğunlukla hijyenik ve teknolojik olmayan şartlarda üretilmeye çalışılmaktadır. Diğer taraftan kasaplık hayvanların nakil şartları arzu edilen düzeyde değildir. Küçük isletmelerde soğutma üniteleri bulunmadığından karkaslar olgunlaştırılamamakta iç organların muhafazası sorun olmaktadır. Karkas et, taşınmasında, depolanmasında özel araç ve teknikler gerektirmesiyle birlikte yaygın dağıtımı yapıldığında istenilen hijyen koşullarının sağlanması oldukça zor olmaktadır. (Saçlı, 2008)

Türkiye'de kümesler dışında kalan hayvan barınaklarının büyük çoğunluğu hem hayvanlar hem de insanlar için uygun yapılar değildir. Çünkü; barınakların çok büyük bir bölümü ile insanların yaşam alanı iç içedir, barınakların önemli bir kısmı kapalı ve havasızdır, gübre çıkarma, yemleme vb. hizmetlerin sunulması oldukça zahmetlidir, özellikle konutlarla iç içe olan barınaklarda herhangi bir iyileştirme yapma imkanı hemen hemen yoktur.

Son yıllarda inşa edilenler de dahil, uygun barınak sahibi olma isteğiyle yapılan barınakların önemli bir bölümü oldukça pahalı yapılardır. İşletme sahiplerinin zaten yetersiz olan parasal varlıklarının büyük bir bölümünü barınak için harcamaları ve barınak tamamlandığında işletme sermayesi bulamamaları sık karşılaşılan bir durumdur. Bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak için hem kamu hem de üretici örgütleri farklı yörelerde işletmeye özel hayvan barınakları projeleyebilecek unsurlara sahip olmalıdır. Türkiye'nin pek çok bölgesinde örneğin sığırların açık veya yarı açık ahırlarda barındırılabileceği düşünülürse, konut konforundaki barınaklar için yapılan harcamaların ne büyük bir israf ve kayıp olduğu daha kolay anlaşılabilir.(TZOB, 2008)

Bununla birlikte gerek hastalıkların önlenmesi gerekse verim artısı açısından hayvan barınaklarının önemi birçok kaynak tarafından bildirilmektedir. Sığırların içinde bulunduğu ahırların havasının kirliliği, hayvanların sağlığı ve verimleri üzerine olumsuz yönde etkili olur. Aynı zamanda bu durum, hayvanların beslenme metabolizmasını da olumsuz yönde etkiler. Yine hastalıklara karsı vücut dirençlerini azaltır. Ahırda, solunumla tüketilen O_2 konsantrasyonunun azalması, CO_2, amonyak, nem ve mide-barsak gazlarının konsantrasyonlarının artması, dahili havanın kirlenmesine sebep olmaktadır (Arıtürk, 1983). Bazı araştırıcılar hayvanın verim performansı ile barınak koşulları arasında sıkı bir ilişkinin olduğunu deneysel olarak ortaya koymuşlardır. (Noyan, 1986)

Bizim önerdiğimiz açık ve yarı açık hayvancılık modelinde yukarıda sayılan sorunlar en aza indirilmiş olacaktır. İlçemiz kış sıcaklıkları bakımından açık ve yarı açık besicilik için uygun iklim koşullarına sahiptir. Alıştırmış olmak ve yeterli yem vermek şartıyla –25 0C 'ye kadar inen ısılarda bile sığırlarının verimlerinde önemli bir düşme olmayacağı , sağlıklarının bozulmayacağı görülmüştür.(TARYAT, 2008) Kuracağımız hayvan şehrimiz sadece çatısı olan, çevresi ise ekstrem iklim koşullarının hüküm sürdüğü dönemlerde branda ve poliüretan malzemelerle kolayca kapatılabilecek hayvan başına ortalama 5m^2 alan düşen ahırlardan oluşacaktır.

Almanya gibi kış koşullarının çok daha soğuk geçtiği ülkelerde bile rahatlıkla uygulanabilen açık-yarı açık ahırların ilçemizde uygulanmaması için herhangi bir neden yoktur. Hayvan şehrimiz toplam 1000 hayvan kapasitesine sahip olacaktır. 100'er hayvan kapasiteli 10 ahırdan oluşacaktır. Ayrıca bir kesimevi ve soğuk hava deposu, doğumevi, lojmanlar, sağlık ocağı, et satış yerleri, araç parkı, depo ve hayvanların dolaşabilmesi için açık alanı kapsayacak kadar yeterli alandan oluşacaktır.

Tüm bu sayılanlarla birlikte hayvan şehrimiz ahırlarla entegre bir biyogaz tesisine de sahip olacaktır. Hayvan Şehrimizdeki ahırlar hayvan dışkısını biyogaz tesisine yönlendirecek bir kanalizasyon ağına sahip olacaktır. Bu işlemde dışkıyı suyla karıştırarak kanalizasyona basacak bu iş için üretilmiş piyasadan temin edilebilecek motorlu düzenekler kullanılacaktır. Böylelikle hem ahırlar için ciddi bir sorun olan dışkıyı bertaraf etmek hem de bu dışkıdan biyogaz enerjisi elde edilerek atmosferik sera gazı olan metan azaltılacak biyogazdan elde edilen enerji işletme için ayrı bir mali girdi yaratacaktır. Hayvan Şehrimizin kurulması için asgari 15.000-20.000 m^2 alana ihtiyaç duyulmaktadır.

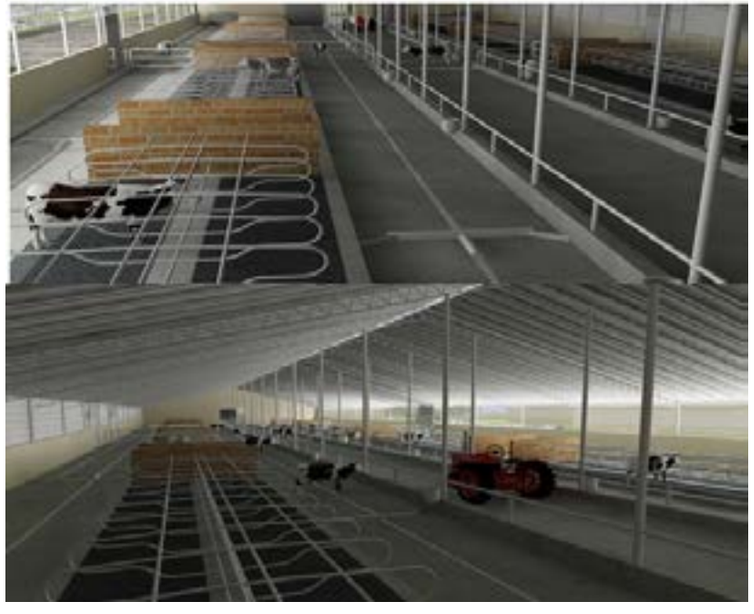

Resim 1ve 2: Hayvan Şehrimizde uygulayacağımız yarı açık bir ahır modelinin iç görüntüleri

Resim 3: Hayvan Şehrimizde uygulayacağımız yarı açik bir ahır modelinin üstten görüntüü

Tablo 3: Turhalİlçe sınırları içinde büyükbaş hayvancılık işletmelerininmahallereğöre dağılımı (Kaynak: İlçe Tarım Müd., 2010)

TURHAL İLÇE İÇİ AHIR DAGILIMI	
Borsa Mahallesi:	75
Yeşilırmak Mahallesi:	85
Hamam Mahallesi:	105
Hacılar:	65
Kayacık:	70
Varvara Mahallesi:	56
Kenan Evren Mahallesi:	40
Kazım Karabekir Mahallesi:	35
Bahar Mahallesi:	30
Boyacılar Mahallesi:	45
Dere Mahallesi:	25
Emek Mahallesi:	20
Fatih Mahallesi:	28
TOPLAM:	679 AHIR

Hayvan Şehrimizdeki ahırlarımızın öncelikli hedef kitlesi ilçemizin yakın çevresinde ve kenar mahallelerde yer alan 1450 sığır sayısına sahip 672 işletmedir. Böylelikle şehirde görüntü ve koku kirliliğine yol açan, kötü koşullarda üretim yapan bu tesisler modern ve sağlıklı koşullarda bir araya getirilecektir. Projemiz aynı zamanda üreticiyi bir birlik şeklinde organize ederek veya şirketleştirerek üreticiyi bir şirketin hissedarı ve çalışanı haline getirecek dağınık haldeki üreticiyi bir araya getiren ticari bir organizasyondur. İlçemiz genelinde 33.000 başlık sığır sayısına karşılık yaklaşık 5000 işletme mevcuttur,(İlçe Tarım Müd, 2009 Brifingi) buradan da anlaşılmaktadır ki işletme başına büyükbaş hayvan sayısı yaklaşık ortalama 7 hayvan düzeyindedir. İlçemizdeki az sayıdaki hayvanla ahırlarda kötü koşullarda üretim yapan üreticimiz, düşük verim ve karlılık yüzünden yatırıma sermaye ayıramamaktadır. Hayvan Şehrimiz sayesinde üretim koşulları iyileşecek, üretim süreçleri ve ürün, standartlara uygun hale gelecek, üreticinin hayvanını düşük kar marjı olan canlı hayvan olarak satmak yerine daha yüksek karlı karkas et olarak satabilecek sermaye birikimi sağlanacaktır. Böylelikle üretimde verim ve kalite artacaktır.

Yukarıdakiler dışında mevcut küçük aile işletmelerinde var olan diğer bir problem ise başta hayvan dışkısı olmak üzere hayvan yan ürünlerinin bertaraf edilmesi problemidir. Dışkı ahır içi atmosferi kirlettiği gibi içerdiği N_20 ve CH_4 de önemli bir atmosferik sera gazıdır. (Eyidoğan, 2008) Hayvan gübresinin ahır çevresinde tutulması veya tarlaya serilmesi sırasında bu gazlar atmosfere bırakılmış olmaktadır. Oysa bu dışkıdan mikroorganizma faaliyetleri sonucu açığa çıkan gazlardan Metan önemli bir enerji kaynağıdır. Dışkı metan üreten biyogaz tesislerinin önemli bir hammaddesidir. Küçük aile işletmelerinde bu dışkı ya tarlalarda gübre olarak kullanılmakta yada kanal ve derelere bırakılmakta böylelikle önemli bir enerji kaynağı heba edilmektedir. Hayvan Şehrimizdeki ahırlarda sığırların ürettiği yaklaşık 30.000kg/ günlük hayvan dışkısını biyogaz tesisine yönlendirecek bir kanalizasyon ağı bulunacaktır. Bu işlemde dışkıyı suyla karıştırarak kanalizasyona basacak bu iş için üretilmiş piyasadan temin edilebilecek motorlu düzenekler kullanılacaktır. Böylelikle hem ahırlar için ciddi bir sorun olan dışkıyı bertaraf etmek hem de bu dışkıdan biyogaz enerjisi elde edilerek atmosferik sera gazı olan metan azaltılacak biyogazdan elde edilen enerji işletme için ayrı bir mali girdi yaratacaktır.

Resim 4: Büyük işletme tipi biyogaz santrali

Resim 5: Aile tipi bir biyogaz düzeneği

Hayvan Şehrimizde üretilen 30.000 kg./günlük dışkı önemli bir hammadde kaynağıdır. Buna eklenecek diğer organik atıklarla bu kapasite daha da artırılabilir. (şekerpancarı yaprakları dökülmüş ağaç yaprakları v.s.) Uygun sıcakta fermente edildiğinde işletmemizdeki santralde günlük 400 kg. LPG'ye denk gelen 1000m³lük bir üretim kapasitesine ulaşılabilmesi mümkündür.(Bilgin, 2003) Bu gazla termik elektrik santrali kurularak üretilen elektrik tesiste kullanılacağı gibi uygun basınçla sıkıştırılıp sıvılaştırılarak (Günlük 33 adet mutfak tipi tüpgaz) Tüpgaz olarak da kullanılabilir, biyogazın içindeki Hidrojensülfürden arındırılarak LPG'li araçlarda kullanımı da mümkün olabilmektedir (Günlük 12-15 yakıt deposu doldurulabilecek). Bunun dışında borularla doğalgaz gibi nakledilerek ısınmada doğrudan kullanımı da mümkündür. Üretilen bu enerji kaynağı tesiste kullanılarak işletme maliyetini düşüreceği gibi satışından elde edilen gelir ek bir mali girdi de sağlayacaktır.

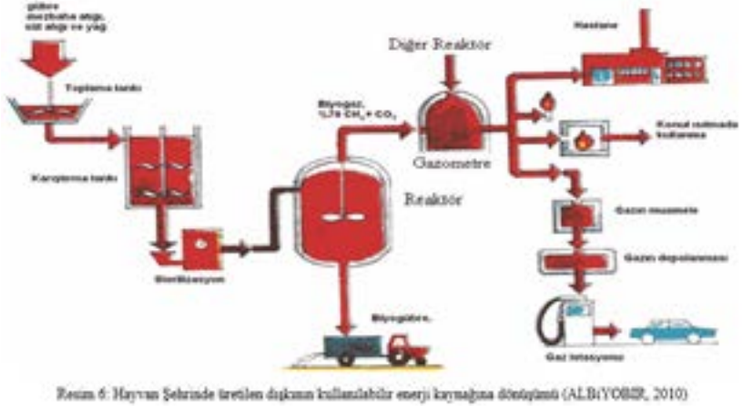

Resim 6: Hayvan Şehrinde üretilen dışkının kullanılabilir enerji kaynağına dönüşümü (ALBİYOBİR, 2010)

Bununla birlikte biyogaz üretiminde kullanılan dışkı fermente olduktan sonra içindeki metandan arınmakta ama gübre değerini kaybetmemektedir, bu dışkı doğrudan sıvı olarak tarlaya verilebileceği gibi yine piyasadan elde edilebilecek düşük maliyetli araçlarla granül hale getirilip doğal gübre olarak kullanıma veya satışa sunulabilecektir.

Resim 6: Granül hale getirilmiş gübre

Resim 7: Gübrenin sıvı olarak toprağa verilmesi

Hayvan Şehrimizde elde edeceğimiz Biyogaz sadece mali bir girdi yaratmakla kalmayacak küresel ısınma için önemli bir problem olan metanın atmosfere yayılmasını büyük ölçüde engelleyecektir. Biyogazın çevreye verdiği zarar bakımından diğer yakıt türleriyle kıyaslandığında önemli avantajlara sahip olduğu aşağıdaki tabloda açıkça görülmektedir. Bununla birlikte projemiz ülkemizde çok yetersiz seviyede olan biyogazdan elektrik üreten Biyogazlı Termik Santraller içinde bir model oluşturarak hızla artan elektrik enerjisi arzını karşılama yolunda önemli bir adım olacaktır.

Resim 8: Motorlu taşıtlarda kullanılan bazı yakıtların PM, NO_x, CO_2 Emisyonları Bakımından Sınıflandırılması (Ergeneşan, 2008)

Almanya'da Mevcut Durum ve 2020 Hedefi		
	2006	2020
Tesis sayısı	3.500	---
Elektrik gücü	1.100 MW	9.600 MW
Güç artışı (2005'e göre)	472%	---
Tesis yatırımı	1 milyar euro	7.6 milyar euro
Elektrik üretimi	> 5 milyar kWh (a)	75 milyar kWh (a)
Toplam elektrik üretimindeki pay	> % 1	% 17
İstihdam	10.000	95.000
CO2 Emisyon azaltımı	> 5 milyon Ton/Yıl	100 milyon Ton/Yıl

Tablo 1: Almanya'da Biyogazlı Termik Santrallerin Elektrik Üretimindeki Mevcut Durumu ve Hedefler (ALBİYOBİR, 2010)

Yukarıda görüldüğü gibi Almanya biyogaz üretiminden 2006'da kazanılan 5 milyar kWh elektriği 2020 senesinde 76 milyar kWh'a çıkartmayı hedeflemektedir. Bu da toplam elektrik üretiminde yüzde 17'lik bir paya tekabül etmektedir. Bütün bu avantajların devamındaki

sonuç olarak gelen diğer bir faktör ise CO_2 ve metan emisyonlarının azalarak çevreye verdiği yararlardır. Almanya başta olmak üzere biyogaz gibi çevreci, alternatif enerji kaynaklarını bilinçli bir şekilde kullanan ülkeler, sera gazları salınımını artırmadan ülkelerinin sürekli artan enerji arzına cevap vermeye çalışmaktadırlar. Ülkemizde ise henüz konuyla ilgili duyarlılık ve çabalar istenilen düzeyde değildir. **Türkiye'nin**yılda 2,5 milyon ton**taşkömürü**veya 20–25 milyar kwh**elektrik enerjisine** eşdeğer **biyogaz** üretim**potansiyeli**bulunmasınarağmen 2009 yılında faaliyete geçen 3,2 MW yıllık elektrik enerjisi üretme kapasitesine sahip Ankara'daki Belka biyogaz termik elektrik santrali dışında biyogazla çalışan ciddi bir termik santrali yoktur. Ülkemizin biyogaz ve biyogazdan elektrik üretimi konusunda istenilen düzeye gelmesi projemizde öngördüğümüz üretim modeliyle mümkün olabilecektir. (Akden, 2010)

Sonuç olarak projemizin çok yönlü yerel ve ulusal faydaları bulunmaktadır. Küçük üreticiyi mağdur etmeden üretim sürecini yeniden yapılandıracak onları birleştirerek sığır eti üretiminde kaliteyi ve verimliliği artıracaktır. Hayvan Şehrimiz küçük üreticiyi endüstriyel üretim yapan küresel şirketlerle rekabet edecek düzeye getirecektir. Sığır eti üretimi artacak, et fiyatları düşecek ancak küçük işletmeler azaldığı ve üretim maliyetleri düştüğünden üreticinin karında bir azalma olmayacaktır. Ayrıca projemizle ilçemiz çevresinde oluşan görüntü ve koku kirliliği engellenecek ve istihdam yaratacaktır. Yem bitkilerinin ekim alanlarının genişlemesine yol açarak ayrıca tarıma da katkıda bulunacaktır.

Hayvan Şehri sera gazlarının salınımını azaltacak, bertaraf edilmesi gereken hayvan yan ürünlerini enerjiye dönüştürerek ekonomik ve ekolojik fayda sağlayacaktır. İlçemizi çevresinde önemli bir çekim merkezine dönüştürerek ilçe dışına göçü büyük ölçüde durduracaktır. Ama en önemlisi Hayvan Şehri projemiz başarılı olursa ekonomik, ekolojik ve sosyal bir üretim modeli olarak örnek oluşturarak yaygınlaşıp tüm ülke hayvancılığına katkı sağlayabilecektir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamızda gerekli verileri elde etmemizde önemli katkıları olan Turhal İlçe Tarım Müdürlüğüne teşekkürlerimizi sunarız.

KAYNAKÇA

Akden,Ö., (2010), http://www.enerjikaynaklari.net

Arıtürk, E., (1983), Hayvan barınakları Genel Zootekni, A.Ü. Vet.Fak.Yay.: 395 II. Baskı.Ankara., s.261.

ALBİYOBİR (2010).,http://www.albiyobir.org.tr/biyogaz04.htm

Bilgin, N. (2003)., Biyogaz Nedir?, Tarım Ve Köyişleri Bakanlığı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Araştırma Enstitüsü Yayını Ankara, s.7.

Eyidoğan, M., (2008), Biyogazın Saflaştırılması ve Motorlu Taşıt Yakıtı Olarak Kullanılması, Mühendis ve Makine, Sayı 584, Ankara, s.23.

FAO (2010), http://faostat.fao.org/

Küsek, G., (2010), UNDP, Türkiye'nin İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planının Geliştirilmesi Projesi Tarım Sektörü Mevcut Durum Değerlendirmesi Raporu, Ankara, s.7.

Noyan, A., (1986): Canlılarda Gaz Alış Verişi, Fizyoloji Ders Kitabı 2. Baskı. Meteksan A.S. Ankara. 297

Saçlı, Y., (2007) AB'ye Uyum Sürecinde Hayvancılık Sektörünün Dönüşüm İhtiyacı, Uzmanlık Tezi Yayın No:2707, DPT, Ankara, s.10 .

Tarımsal Yatırımcı Ofisi, (2010), http://www.taryat.gov.tr/index.php?option=com

Turhal **İlçe** Tarım Müdürlüğü, (2010) 2009 Brifing Dosyası.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği, (2008), http://www.tzob.org.tr/tzob_web/basin_bulten

Türkiye İstatistik Kurumu, (2010), http://www.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul

TRB1 BÖLGESİNDE (MALATYA, ELAZIĞ, BİNGÖL, TUNCELİ) KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMI VE BELİRLEYİCİLERİ

Women's Participation in Labour Force and Its Determinants in TRB1 Region (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)

Şeyda KORKMAZ[1], Bayram GÜNEŞ[2]

Bu çalışmada, gelişmekte olan ülkelerin büyük bölümünde önemli bir sorun olarak yer alan kadınların işgücüne katılımı ve bunun belirleyicileri, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, TRB1 bölgesi temel alınarak incelenecektir. Kadınların işgücüne katılımında etkili olan pek çok unsur söz konusudur. Bunlar ülkelerin sahip oldukları sosyo-kültürel veya ekonomik yapılarından kaynaklı nedenlere bağlı unsurlar olduğu gibi kadınlara ait demografik özelliklerden (eğitim düzeyi, yaş, medeni durum vb.) kaynaklı nedenler de olabilmektedir. Aynı zamanda bir ülkede bölgeler arasında da kadınların işgücüne katılımında etkili olan farklı belirleyiciler söz konusu olabilmektedir. Genel itibariyle ülkelerin gelişmişlik ve kalkınmışlık düzeylerine göre, emek piyasasında yer alacak kadınlara ilişkin tutumlar değişim gösterebildiği gibi kadınların işgücü piyasasına katılım oranları da değişiklik gösterebilmektedir.

Anahtar Kelimeler:*Toplumsal Cinsiyet, İstihdam, İşgücüne Katılım Oranı*

This study will examine an important problem in most developing countries, namely women's participation in labour force and its determinants in the context of gender equality, based on data from the TRB1 region.There are many factors and variables that can affect women's employment rate. Those factors could be dependent on the socio-cultural and economical structure of the country as well as demographic characteristics (e.g. education level, age, marital status) of the women themselves. At the same time, there could be many other determining factors on the national level that influence the women's participation to workforce. In general, depending on the development and prosperity level of the countries, changes in the women's employment rate can be observed.

Keywords:*Gender, Employment, the Labour Force Participation Rate*

1 Şeyda KORKMAZ, Tunceli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, seydakorkmaz62@gmail.com

2 Bayram GÜNEŞ, Tunceli Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi, bayram.gunes@gmail.com

1. GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı genellikle biyolojik cinsiyet (sex) kavramı ile karıştırılmaktadır. Oysaki her iki kavram birbirleri yerine kullanılamayacak kadar farklı anlamlar taşımaktadırlar. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bu iki kavram arasındaki farklılığı şu şekilde açıklamaktadır. Cinsiyet, kadın ve erkeğin doğuştan gelen, birbirlerinden farklı fiziksel ve biyolojik özellikleriyken, toplumsal cinsiyet, belli bir toplumun kadın ve erkek için uygun gördükleri, belirledikleri roller, davranışlar, aktiviteler ve tutumlar olarak tanımlanmaktadır. (WHO, 2014). Yine cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının farklılığına dikkat çeken ve sosyoloji literatüründe de yer almasını sağlayan AnnOakley'a göre cinsiyet, biyolojik yönden kadın ve erkek arasındaki farklılıkların, ayrımına karşılık gelirken, toplumsal cinsiyet, erkeklik ile kadınlık arasındaki toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmenin karşılığı olarak kullanılmıştır. (Marshall, 1999: 98)

Toplumsal cinsiyet, farklı kültürlerde, tarihin farklı anlarında ve farklı coğrafyalarda kadınlara ve erkeklere toplumsal olarak yüklenen roller ve sorumlulukları ifade eder. Toplumu oluşturan kadın ve erkeğe, sahip oldukları cinsiyetlerine uygun oldukları düşünülen roller biçilmektedir. Belirli bir zamanda belirli bir toplumda cinsler için uygun olduğu varsayılan davranışların kültürel tanımı literatürde toplumsal cinsiyet kavramı olarak adlandırılmaktadır.

Sistemsel olarak ikinci plana itilen kadın, kendisine yüklenen sorumlulukların altında 'insan' değil toplumsal cinsiyete sahip kadın olarak rol almaktadır. Karmaşık sınıfsal, ırksal, kültürel ilişki ağları içerisinde kadın kimliği birçok alanda dezavantaj olarak görülmektedir. Kadınlar, iş hayatında, siyasal ve sosyal yaşantı içerisinde özgür bir birey olarak yaşayabilmek adına toplumsal cinsiyet eşitliği için mücadele etmektedir.

Bir ülkenin veya bölgenin kalkınmasında bahsedebilmek için o ülkede veya bölgede yaşayan insanların cinsiyet, din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın eşit şartlarda refah içerisinde yaşaması gerekmektedir. Kalkınmanın sadece ekonomik göstergelerdeki iyileşmelerden ibaret olmadığı, kalkınmanın temel göstergesinin insanların özgürlüklerinin, refah düzeylerinin, tercih haklarının artmasının ve böylece daha mutlu yaşayabilmelerinin sağlanması olduğu düşünüldüğünde, ülkelerin kalkınmaları için toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaları gerekmektedir. Son yıllarda bütün dünya ülkeleri ekonomik ve sosyal alanda kadın erkek eşitliğini sağlamak adına politikalar geliştirmektedirler. Böylece toplumsal cinsiyet kavramı son zamanların en çok tartışılan konularından biri haline gelmiştir.

Türkiye nüfusu 31 Aralık 2014 tarihi itibariyle toplam 77.695.904 kişi olarak açıklanmıştır. Türkiye'de ikamet eden nüfus 2014 yılında, bir önceki yıla göre 1 milyon 28 bin 40 kişi artmıştır. Erkek nüfusun oranı %50,2 (38 984 302 kişi), kadın nüfusun oranı ise %49,8 (38 711 602 kişi) olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemizde 15-64 yaş grubunda bulunan (çalışma çağındaki) nüfusun oranı 2013 yılına (%67,7) göre 0,1 puan artarak %67,8 (52 640 512 kişi) olarak gerçekleşmiştir. Çocuk yaş grubundaki (0-14) nüfusun oranı ise %24,3'e (18 862 430 kişi) gerilerken, 65 ve daha yukarı yaştaki nüfusun oranı da yaklaşık %8'e (6 192 962 kişi) yükselmiştir (TÜİK, 2015).

Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı 2013 yılı verileri itibariyle %30,8 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK). Dünya genelinde %50,5 ve AB genelinde %50,7 olan kadınların işgücüne katılım oranı ile kıyaslandığında ülkemizde kadınların işgücüne katılım oranının oldukça düşük düzeyde olduğu görülmektedir (World Bank Data, 2014). Kadınların işgücüne katılım oranındaki bu düşüklüğün pek çok sebebi vardır. Erkeklerde yalnızca ekonomik faktörler işgücüne katılımlarında etkili iken, kadınlarda ekonomik faktörlerin yanında, kültürel, sosyal faktörler de etkili olabilmektedir (Önder, 2013: 47-8).

Bu çalışmada amaç kadınların emek piyasasındaki yetersiz temsilini, toplumsal

cinsiyet olgusuyla birlikte değerlendirerek TRB1 bölgesi olarak adlandırılan ve Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli illerinden oluşan bölgenin durumunu istihdam açısından gözler önüne sermektir. Kalkınmanın temel göstergelerinden biri olarak görülen toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadın ve erkeklerin emek piyasası içindeki durumları, eğitim, yaş, medeni durum ve çalıştıkları sektörlere göre ayrıntısıyla incelenecektir.

2. TRB1 BÖLGESİNDE KADINLARIN EMEK PİYASASINDAKİ KONUMU

Bir ülkenin ekonomik ve toplumsal kalkınmasında doğrudan etkili olan işsizlik ve istihdam, ülkelerin üzerinde en çok durdukları konular haline gelmiştir. Kalkınmanın sürdürülebilmesi için şüphesiz cinsiyetler arasındaki eşitliğin sağlanmasına yönelik politikalar geliştirilmelidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin büyük ölçüde devam ettiği gelişmekte olan ülkelerde kalkınmanın sürdürülebilmesi ve refah seviyesinin arttırılabilmesi için kadın istihdamı önem arz etmektedir. Kadınların erkekler ile eşit fırsatlara sahip olabilmeleri ile ancak kadınların istihdam oranları ve işgücüne katılım oranları artabilecektir.

2.1. TRB1 Bölgesinde Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları

Aşağıda yer alan Grafik1'de, 2004-2013 yıllarını kapsayacak şekilde, TRB1 bölgesinde kadın ve erkek ayrımı esas alınarak işgücüne katılım oranları gösterilmiştir.

Grafik 1: Trb1 BölgesindeCinsiyeteGöreİşgücüneKatılımOranları (%, 2004-2013)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kadın	19,1	19	21,3	21,7	18,9	23,1	26,3	25,4	31,4	38
Erkek	70,8	67,7	64,5	64,5	68,4	71,1	70,5	72,1	69,6	70,8
Toplam	44,4	42,3	42	42,1	42,6	46,4	47,4	48,1	50	53,6

Kaynak: TUİK 2004-2013 Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

TRB1 bölgesinde toplam işgücüne katılım oranları genel itibariyle artış göstermiş ve 2013 yılında % 53,6 olarak gerçekleşmiştir. Böylece bölgenin işgücüne katılım oranı, Türkiye 2013 yılı işgücüne katılım oranı olan % 50,8'in üzerinde gerçekleşmiştir. Cinsiyete göre TRB1 bölgesine bakıldığında ise özellikle kadınlarda işgücüne katılım oranları genel olarak yıllar itibariye artış göstermiş ancak yine de erkeklerin neredeyse yarısı seviyesinde gerçekleşmiştir. Bunda, kadınlara yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi büyüktür. Kadınların ataerkil bakış açısından dolayı ev içi sorumlukları yerine getirmek zorunda olması, çocuk bakımı, kültürel ve sosyal faktörler nedeniyle işgücü piyasasından uzaklaştırılması, TRB1 bölgesinde cinsiyete dayalı işgücüne katılım oranlarında kendini göstermektedir.

TRB1 bölgesinde, Türkiye genelinde olduğu gibi kadınların işgücüne katılım oranları yıllar itibariye artış göstermiştir. 2004 yılında TRB1 bölgesi kadın işgücüne katılım oranları

% 19,1 erkeklerinki ise % 70,8'dir. 2009 yılı itibariyle TRB1 bölgesi kadın işgücüne katılım oranları erkeklerinkine göre daha hızlı artmış ve Türkiye ortalamasına yaklaşmıştır. Dahası 2012 yılı itibariyle bölge kadın işgücüne katılım oranları Türkiye geneli oranlarının üstüne çıkmıştır. Türkiye geneli işgücüne katılım oranı 2013 yılında kadınlarda % 30,8 ve erkeklerde % 71,5 olarak gerçekleşmiştir. TRB1 bölgesine baktığımızda 2013 yılında işgücüne katılma oranı kadınlarda % 38 ve erkeklerde ise % 70,8 olarak gerçekleşmiştir. Bölgede kadınların işgücüne katılım oranının ülke genelinden yüksek olmasının nedeni, kırsal kesimde yaşayan kadınların yaygın bir şekilde ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmelerindendir.

Kentlerde kadınların eğitim durumları, medeni durumları ve yaşları, işgücü piyasasında yer bulmalarında kırlara göre çok daha etkilidir. Ayrıca çalışma hayatında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle kadınlar aleyhine var olan ayrımcılıklar kadınları emek piyasası dışına itmektedir. Evli ve çocuk sahibi olan kadınlar ise Türkiye genelinde ücretlerin düşüklüğü nedeniyle çocuk bakımını kendileri üstlenmektedir. Kamusal alanda ve özel sektörde çocuk bakımı için yeterli derecede kreş vb. gibi alanların olmayışı ya da maliyetlerinin yüksek olması kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olmasında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda gerek bölgesel dinamikler göz önünde tutularak gerekse ülke genelinde kadınların işgücüne katılımın arttırılması için yasal düzenlemelerle kreş vb, alanların arttırılması gerekmektedir.

2.2. TRB1 Bölgesinde Cinsiyete Göre İstihdam ve İşsizlik Oranları

TRB1 bölgesinde ücretsiz aile işçiliği yaygın bir istihdam şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bölgede bulunan illerin farklı ekonomik dinamikleri olduğundan istihdam yaratma durumları da farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, bu bölümde önce bölgenin genel istihdam ve işsizlik oranları hakkında bilgi verilecek olup sonrasında bölgede bulunan illerin istihdam ve işsizlik oranları ile ilgili açıklama yapılmaya çalışılacaktır.

Grafik 2: Trb1 Bölgesinde Cinsiyete Göre İşsizlik Oranları (%, 2004-2013)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kadın	20,5	16,1	13	13,2	16,1	14,8	11,6	9,9	8,1	8
Erkek	18,8	19,7	14,6	13,3	14,1	17,5	12	10,3	8,7	7,5
Toplam	19,2	18,8	14,1	13,2	14,5	16,8	11,9	10,2	8,5	7,7

Kaynak: TUİK 2004-2013 Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

TÜİK bölgesel olarak işsizlik, istihdam, işgücüne katılım vb. oranları 2004 yılından itibaren açıklamaya başladığından dolayı çalışmamızda TRB1 bölgesinde bu oranları 2004-2013 yılları arasında yorumlamaya çalışacağız. Yukarıda yer alan Grafik 2'de görüldüğü üzere 2004 yılında %19,2 olan toplam işsizlik oranı 2007 yılında %13,2'ye kadar düşüş göstermiş ancak 2008 yılı ile birlikte derinleşen küresel mali krizin etkisiyle 2009 yılında %16,8'e kadar tırmanmıştır. Toplam işsizlik oranı 2010 yılı itibariye tekrar düşmeye başlamış ve nihayet 2013 yılında % 7,7 seviyelerine kadar gerilemiştir. Cinsiyete göre işsizlik oranlarına bakıldığı zaman TRB1 bölgesinde kadın ve erkek işsizlik oranlarını genel itibariye birbirine yakın olduğu

söylenebilir.

Türkiye genelinde işsizlik oranına cinsiyet ayrımı yapılarak bakıldığında kadın işsizlik oranının erkek işsizlik oranından daha fazla olduğu görülmektedir. Türkiye geneli 2013 yılı işsizlik oranı kadınlarda % 11,9 ve erkeklerde % 8,7 olarak gerçekleşmiştir. TRB1 bölgesi işsizlik oranı ise 2013 yılında kadınlarda % 8 ve erkeklerde yüzde % 7,5 olarak Türkiye geneli işsizlik oranlarının altında gerçekleşmiştir. Bu durumun temel nedenlerinden biri, TRB1 bölgesinde tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların işsizlik oranını düşürdüğü gerçeğidir.

TRB1 bölgesindeki işsizlik oranı 2008 yılına kadar sürekli azalırken krizin etkisiyle birlikte 2008 ve 2009 yıllarında artış göstermiş ve 2010 yılından itibaren tekrar düşüş eğilimine girmiştir. Krizin yarattığı negatif etki ile birlikte 2008 ve 2009 yıllarında bölgede cinsiyete göre kadın ve erkek işsizlik oranları artmış ancak krizin, kadın işsizliğinde yarattığı etki erkek işsizliğinde yarattığı etkiden daha az olmuştur. Yukarıda yer alan Grafik 1'de göstermektedir ki, TRB1 bölgesinde kadınlar erkeklere göre krize tepki vermekte daha hızlıdırlar. Krizin başlamasıyla birlikte kadınların işsizlik oranındaki artış erkeklerin işsizlik oranındaki artıştan daha fazla yükselip, krizin negatif etkisinin azalmasıyla birlikte daha önce azalmaktadır. (Güneş ve Acar,2012:5)

Grafik 3:Trb1 Bölgesinde Cinsiyete Göre İstihdam Oranları (%, 2004-2013)

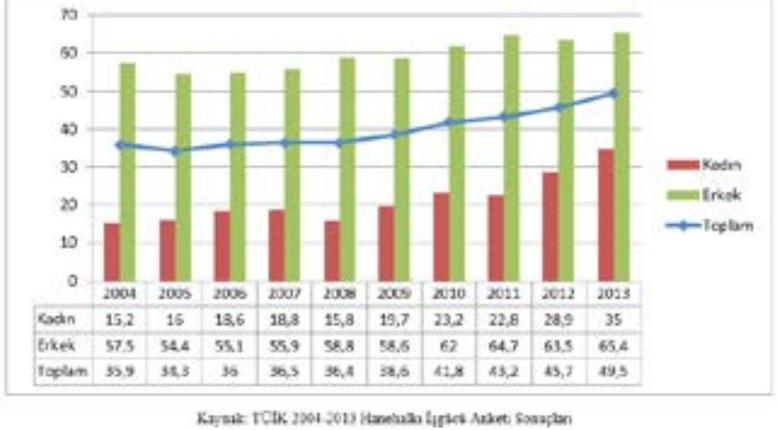

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kadın	15,2	16	18,6	18,8	15,8	19,7	23,2	22,8	28,9	35
Erkek	57,5	54,4	55,1	55,9	58,8	58,6	62	64,7	63,5	65,4
Toplam	35,9	34,3	36	36,5	36,4	38,6	41,8	43,2	45,7	49,5

Kaynak: TÜİK 2004-2013 Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

TRB1 bölgesi cinsiyete göre istihdam oranlarına bakıldığı zaman kadınlarda 2008 ve 2011 yılları haricinde sürekli bir artış gözlemlenmiştir. 2008 yılında krizin etkisiyle bölgede kadın istihdam oranında düşüş görülürken, erkeklerde ise bir artış söz konusudur. Bu durum esnek çalışma şartlarında, güvencesiz olarak çalışan kadınların kriz dönemlerinde daha çok işsiz kaldıklarını ispatlamaktadır. Yıllar itibariyle kadın ve erkek istihdam oranlarına baktığımızda ise kadınların oranları hemen her yıl erkek istihdam oranlarının oldukça altında seyretmektedir. 2013 yılı itibariyle TRB1 bölgesi kadın istihdam oranı % 35 ve erkek istihdam oranı % 65,4 olarak neredeyse iki katına yakın bir seviyede oluşmuştur. Bu bağlamda Türkiye ile bölge benzerlik göstermektedir.

TRB1 bölgesinde 2004 yılında % 15,2 olan kadın istihdam oranı, 2013 yılında % 35 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'ye baktığımızda ise kadınlarda 2004 yılında % 20,8 olan istihdam oranı, 2013 yılında % 27,1'e yükselmiştir. Türkiye genelinde kadın istihdam oranlarında belirgin bir yükseliş olmadığı ortadadır. Dolayısıyla bölgede kadınların istihdam oranında Türkiye ile kıyaslandığında daha hızlı bir artış olduğunu söylemek mümkündür. Toplam istihdam oranlarına baktığımız zaman Türkiye için 2013 yılında % 45,9 olan bu oran,

TRB1 bölgesi için % 49,5 olarak hesaplanmıştır. Bu bağlamda gerek Türkiye genelinde gerekse TRB1 bölgesinde cinsiyete göre istihdam oranları göstermektedir ki, kadınların işgücüne katılımında karşılaştıkları sorunların benzeri, istihdam yaratma konusunda da mevcuttur.

Grafik 4: Trb1 Bölgesinde İllere Göre İşgücüne Katılım, İşsizlik Ve İstihdam Oranları (%, 2013)

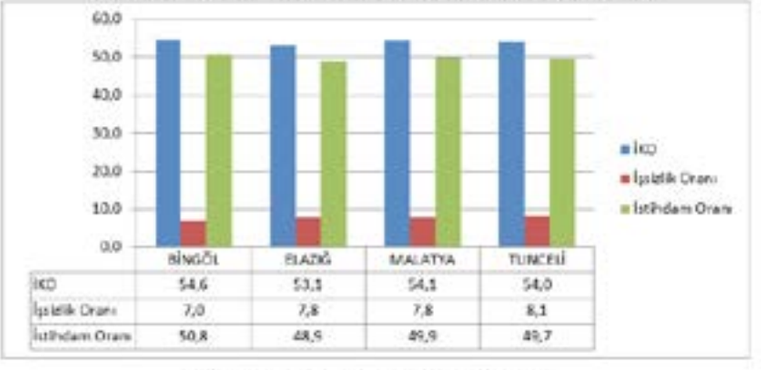

	BİNGÖL	ELAZIĞ	MALATYA	TUNCELİ
İKO	54,6	53,1	54,1	54,0
İşsizlik Oranı	7,0	7,8	7,8	8,1
İstihdam Oranı	50,8	48,9	49,9	49,7

Kaynak: TÜİK, 2013 Yılı Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) il düzeyinde toplulaştırma yaparken coğrafi açıdan birbirine yakın olan illeri birlikte değerlendirerek bir bölge oluşturmaktadır. TRB1 bölgesini de Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerinden oluşturmuştur. Ancak bölgeleri coğrafi yakınlık açısından oluşturmak yorum yaparken doğru sonuçlara ulaşmamızı engelleyebilir. Nitekim bu dört ilin birbirinden farklı ekonomik potansiyelleri, nüfusu, sosyal ve kültürel dinamikleri mevcuttur. Örneğin; Bingöl ve Tunceli de hayvancılık biraz daha ön plandayken, Malatya'da tarım ve sanayi, Elazığ'da ise madencilik önemli ekonomik faaliyetlerdendir. İllerin potansiyellerine ve toplumsal cinsiyet algılarına göre kadınlara istihdam yaratma durumları da oldukça farklıdır.

2013 yılında TRB1 bölgesi il bazında, % 53,1'lik işgücüne katılım oranı ve % 48,9'luk istihdam oranı ile en düşük oranlar Elazığ'da iken, işsizlik oranı en düşük il %7 ile Bingöl'dedir. İşsizlik oranının en yüksek olduğu il ise % 8,1 ile Tunceli olmuştur. Bölgenin 2013 yılı toplam işsizlik oranı % 7,7 olup, dört il içerisinden yalnızca Bingöl % 7 işsizlik oranı ile TRB1 bölgesi işsizlik oranının altında kalmaktadır.

2.3. TRB1 Bölgesinde Cinsiyete Göre İşgücünün Kayıtlılık Durumu

Kayıt dışı istihdam neredeyse bütün ülkelerin ortak problemidir. Kayıtdışılık, devletlerin ekonomik faaliyetlerini derinden etkilemesi nedeniyle birçok araştırmacı tarafından üzerinde önemli durulan bir konudur. Bu olgunun meydana gelişinin farklı nedenleri bulunmakta; uygulanan ekonomik politikalar, denetim mekanizmalarının işleyişi, yaptırımlar, sosyal ve kültürel yapıların durumu ülkeden ülkeye farklılık göstererek kayıt dışı istihdamı oluşturmaktadır.

Grafik 5: Trb1 Bölgesinde Cinsiyete Göre İşgücünün Kayıtlılık Durumu (1000 Kişi, 2013)

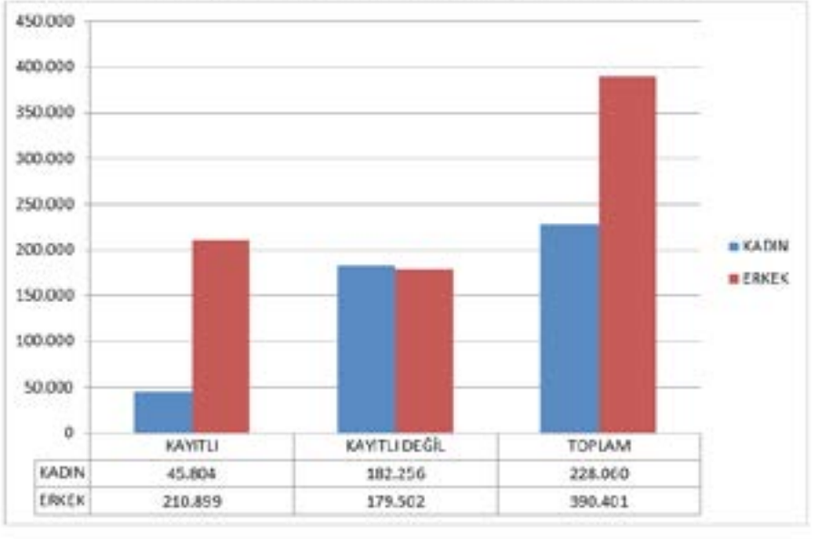

	KAYITLI	KAYITLI DEĞİL	TOPLAM
KADIN	45.804	182.256	228.060
ERKEK	210.859	179.502	390.401

Kaynak: TÜİK,2013 Yılı Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Yukarıda yer alan Grafik 5'te TRB1 bölgesinde işgücünün kayıtlılık durumu gösterilmiştir. TÜİK, 2013 yılı hanehalkı işgücü anketi verilerine göre TRB1 bölgesinde toplam 618.461 kişi istihdam edilmiştir. Bunların 256.703 kişisi kayıtlı iken, 361.758 kişisi kayıt dışı olarak çalışmaktadır. Yani TRB1 bölgesinde toplam istihdamın % 59'u kayıt dışı olarak çalışmaktadır. Aynı yıl bölgede 45.804 kadın kayıtlı çalışırken, 182.256 kadın kayıt dışı çalışmaktadır. Dolayısıyla istihdam edilen kadınların sadece % 20'si kayıtlı çalışmaktadır. Bu oran erkeklerde ise % 54'tür. Bu durum kadınların kayıtlılık oranın erkeklere nazaran oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

Güneş ve Acar tarafından 2013 yılında yapılan çalışmada, 2004-2012 yılları arası TRB1 bölgesinde istihdam edilenlerin kayıtlılık durumu incelenmiştir. Çalışmaya göre, TRB1 bölgesinde 2004-2012 dönemi boyunca bütün yıllarda kayıtlı olarak istihdam edilenlerin oranının kayıt dışı istihdam edilenlerin oranından düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye genelinde 2000 yılı itibariyle kayıt dışı istihdam oranı düşmeye başlayarak 2004 yılında kayıtlı istihdamın altına düşmüştür. Ancak bölgede kayıt dışı istihdam hiçbir zaman kayıtlı istihdamın altına düşmemektedir. Bunun temel nedenlerinden biri olarak TRB1 bölgesinde tarım sektörünün ağırlığı gösterilmektedir. Kayıt dışılığı arttıran bir diğer unsurun ise bölgede çalışanlar içerisinde, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar ile nitelik gerektiren tarım işlerinde çalışanların meslek grupları içerisinde yoğun bir şekilde yer almaları gösterilmektedir. (Güneş ve Acar, 2013: 11)

2.4. TRB1 Bölgesi Kadın İstihdamının Sektörel Dağılımı

TRB1 bölgesinde cinsiyete göre istihdamın sektörel dağılımı, seçilmiş bazı yıllar eşliğinde Tablo 1'de incelenmiştir.

Tablo:1 Trb1 Bölgesinde Cinsiyete Göre İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)

	2004	2007	2009	2010	2013
TARIM	**35,2**	**40,6**	**36,5**	**42,0**	**44,5**
Kadın	74	74,2	69,1	73,4	68,9
Erkek	24,5	28,2	24,8	30,4	45,1
SANAYİ	**14**	**13,9**	**15,7**	**15,7**	**17,7**
Kadın	3,1	2,9	5,4	4,5	5,6
Erkek	17	18	19,4	20,3	24,7
HİZMETLER	**50,7**	**45,5**	**47,8**	**41,2**	**37,9**
Kadın	22,8	23,2	25,4	22	25,4
Erkek	58,4	53,8	55,8	49,4	45,1

Kaynak: TÜİK, 2004-2013 Yılı Arası Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Seçilen bütün yıllarda bölge kadınlarının ağırlıklı olarak tarım sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Sanayi sektöründe istihdam edilen erkeklerin 2004 yılından başlayarak sürekli artış gösterdiğini ve 2013 yılı itibariyle %24,7 seviyesine geldiğini görmekteyiz. TRB1 bölgesinde kadınların en az sanayi sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Sanayi ve hizmetler sektöründe kadınların istihdam oranlarının düşük olması bölgedeki kadınların daha çok ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığının kanıtıdır. Bu durum bölge kadınlarının erkeklere oranla çok daha güvencesiz, nitelik gerektirmeyen ve sigortasız şekilde istihdam edildiklerini göstermektedir.

3. KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Çalışmamızın bu bölümünde, TRB1 bölgesinde kadınların işgücüne katılımını etkilediğini düşündüğümüz bazı temel faktörler üzerinde durulacaktır. Bunun için yaş, medeni durum, eğitim durumu ve işteki durum gibi faktörler incelenmiştir.

Kadınların işgücüne katılmalarını belirleyen birçok etken söz konusudur. Bunlardan biri de kadınların yaşlarıdır. Belirli yaş gruplarında kadınların işgücüne katılım oranları yüksek çıkarken, belirli yaş gruplarında çeşitli nedenlerle bu oran düşmektedir. Kadınların evlenmeleri, çocuk sahibi olmaları veya eşlerinin gelirlerinin aile geçimine yeterli olması gibi sebeplerle belli yaşlarda kadınlar emek piyasasından çekilmektedirler.

Yaşa göre kadınların işgücüne katılım oranları geniş yaş grubu aralıkları temel alınarak TRB1 bölgesi için incelenecektir.

Grafik 6: Trb1 Bölgesinde Cinsiyete Ve Yaşa Göre İşgücüne Katılım Oranları (%, 2013)

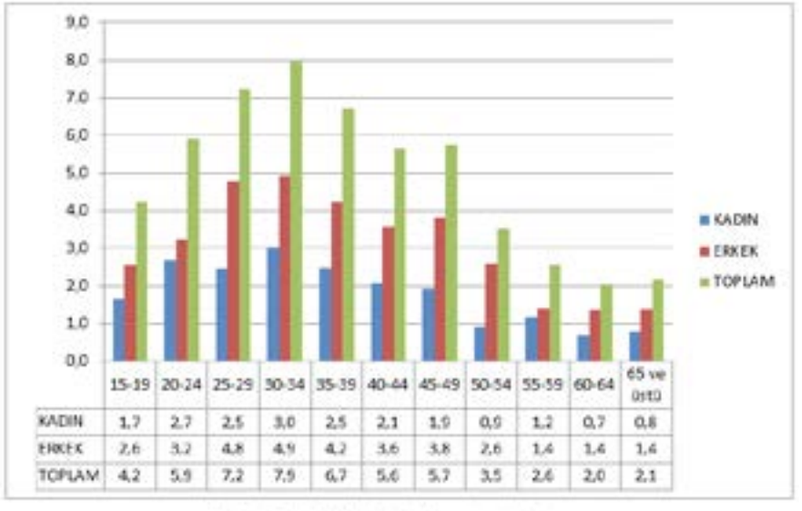

	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65 ve üstü
KADIN	1,7	2,7	2,5	3,0	2,5	2,1	1,9	0,9	1,2	0,7	0,8
ERKEK	2,6	3,2	4,8	4,9	4,2	3,6	3,8	2,6	1,4	1,4	1,4
TOPLAM	4,2	5,9	7,2	7,9	6,7	5,6	5,7	3,5	2,6	2,0	2,1

Kaynak: TÜİK 2013 Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Yukarıda TRB1 bölgesi 2013 yılı yaşa bağlı veriler temel alınarak oluşturulan grafik göstermektedir ki bölgedeki kadınlar her yaş grubunda erkeklerden daha az işgücüne katılım göstermektedirler. Erken yaşlarda çalışma hayatına atılan kadınlar özellikle 20-45 yaş gruplarında TRB1 bölgesinde en yüksek çalışma oranlarına ulaşmaktadırlar. Bu durum Türkiye geneli ile benzerlik göstermektedir. Türkiye genelinde de 20-49 yaş grupları arasında kadınların işgücüne katılım oranları yüksek iken 45-49 yaş grubundan sonra ciddi düşüşler görülmektedir.

Kadınların medeni durumları ile işgücüne katılmaları arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Türkiye geneli verilere bakıldığında çoğunlukla evlenen veya çocuk sahibi olan kadınların işgücü piyasasından çekildiği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla kadınların medeni durumları ile işgücüne katılmaları arasında negatif yönlü bir ilişki mevcuttur. Evli kadınların ev içi sorumluluklarına çocuk bakımı da eklendiğinde emek piyasasından çekilmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durumun oluşmasındaki temel etken toplumsal cinsiyet rolleridir. Kadına yüklenen annelik rolü ve ev içi diğer sorumluluklar işgücü piyasasında kadının çalışma koşullarını olumsuz etkilemektedir.

Aşağıdaki grafikten de izlenebileceği gibi, TRB1 Bölgesinde kadınların medeni durumu esas alındığında işgücüne katılım oranı en yüksek grup evli olan kadınlardır. Bölge ile Türkiye geneli medeni duruma göre işgücüne katılım oranlarında farklılık görülmektedir. Türkiye genelinde evli kadınlar, eş gelirlerinin yeterli olması veya çocuk bakımı maliyetlerini karşılamakta zorlanmaları sebebiyle işgücü piyasasından çekilirken, TRB1 Bölgesinde evli kadınlar çoğunlukla ücretsiz aile işçisi olarak çalıştıklarından dolayı işgücü piyasasında daha fazla yer almaktadırlar.

Grafik 7: Trb1 Bölgesinde Cinsiyete Ve Medeni Duruma Göre İşgücüne Katılım Oranları (%, 2013)

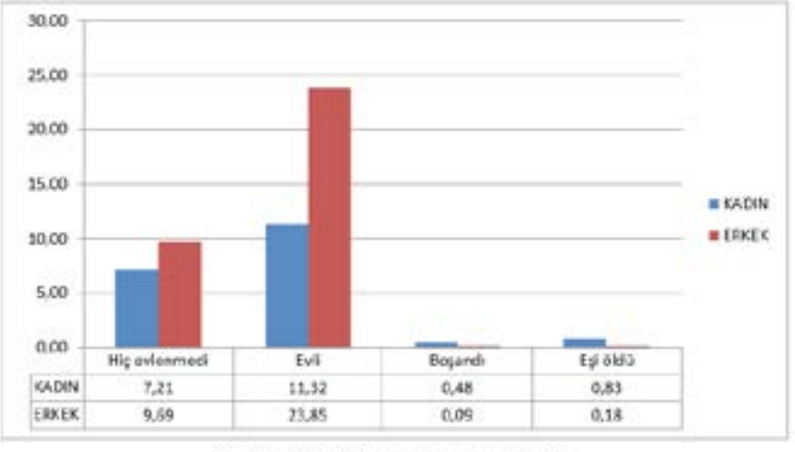

	Hiç evlenmedi	Evli	Boşandı	Eşi öldü
KADIN	7,21	11,32	0,48	0,83
ERKEK	9,69	23,85	0,09	0,18

Kaynak: TÜİK 2013 Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Hiç evlenmeyen kadınlar bölgede kadın işgücüne katılım oranları içerisinde ikinci sırada yer almaktadırlar. Sonrasında eşi ölenler ve en son sırada ise boşanmış kadınlar yer almaktadır. Eşi ölen kadınların yaş ortalamalarına bakıldığı zaman işgücü piyasasında düşük oranda yer almaları doğal karşılanmalıdır. Ancak boşanan kadınlardaki oranın düşüklüğü bölgede kadına bakış açısıyla değerlendirilebilir. 2013 yılı Türkiye geneli medeni duruma göre kadın işgücüne katılım oranlarına bakıldığı zaman kır/kent ayrımında yüzde 41/52 gibi yüksek seviyelerde olan boşanmış kadın oranları TRB1 bölgesinde %0,48 gibi oldukça düşük seviyelerdedir. Bu durum kadınların medeni durumlarının işgücüne katılımlarında önemli bir faktör olduğunu, ancak bölgeden bölgeye de bu oranların farklı seviyelerde oluştuğunu göstermektedir.

Grafik 8, TRB1 Bölgesinde cinsiyete göre en son bitirilen okul durumu oranlarını göstermektedir. Buna göre bir okul bitirmeyenlerin oranı kadınlarda yüzde 8,3 ile oldukça yüksek bir seviyededir. Bu oran TRB1 bölgesindeki kadınların yüksek bir kısmının bir okul bitirmediğini ve dolayısıyla işgücü piyasasında nitelik gerektiren işlerde yer bulmalarının zor olduğunu kanıtlamaktadır. Bölgede ücretsiz aile işçisi olarak nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan kadınlar, kentlere göç ettiklerinde eğitim durumlarının düşüklüğü nedeniyle iş bulamamaktadırlar. Hangi seviyede bir eğitim kurumu olursa olsun erkekler kadınlara göre çok daha yüksek oranda diplomaya sahiptirler.

Grafik 8: Trb1 Bölgesinde Cinsiyete Göre En Son Bitirilen Okul Durumu Oranları (%, 2013)

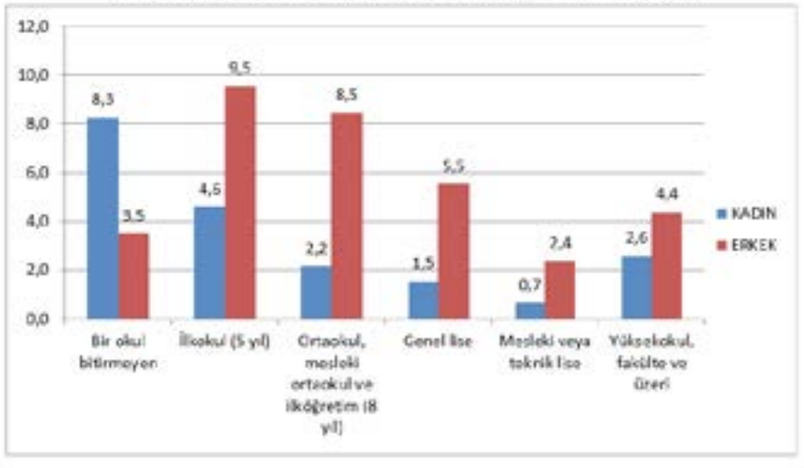

Kaynak: TÜİK 2000-2013 Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin varlığı kadınların ev dışında çalışma isteklerini azaltmaktadır. Çünkü eğitim yetersizliği kadınların hem düşük ücret ödenen hem de nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmalarına neden olmaktadır. Ayrıca kadınlar hangi sektörlerde ve pozisyonlarda çalışırsa çalışsınlar ücretleri erkeklerinden düşüktür (Ecevit vd.,2008:178). Kadınların eğitim seviyeleri arttıkça istihdam oranlarını arttığından daha önce de bahsetmiştik. TRB1 bölgesinde en son bitirilen okul durumu oranlarına bakılarak, bölge kadınlarının ücretsiz aile işçisi olarak çalışmasalar işgücü piyasasında yer bulmaları çok zordur şeklinde yorum yapabiliriz. Türkiye geneli kadınlarda eğitim durumuna göre istihdam oranları en fazla yükseköğretim görmüş kadınlardadır. Bu oran TÜİK 2014 yılı Ağustos ayı verilerine göre %58'tir. Ayrıca yine 2014 yılı Ağustos ayı Türkiye geneli verilere göre yükseköğretim mezunu kadınlarda işgücüne katılım oranı % 71,2 ve işsizlik oranı %18,6 olarak gerçekleşmiştir. Okur-yazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı % 16,5 ve istihdam oranı 16,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda eğitimin kadınların işgücüne katılımı üzerindeki etkisi oldukça önemli görünmektedir.

Grafik 9 incelendiğinde görülmektedir ki, TRB1 bölgesinde 2013 yılında çalışanlar içerisinde erkeklerde en büyük payı 'ücretli, maaşlı veya yevmiyeli olarak çalışanlar' grubu oluştururken, kadınlarda ise en büyük payı 'ücretsiz aile işçisi olarak çalışan' grup oluşturmuştur. Bu durum emek piyasasında kadınlar ile erkekler arasındaki uçurumu göstermektedir. Bölgede erkeklerin yarısından fazlası belirli bir ücret karşılığı, daha nitelikli, sözleşmeli veya sosyal haklardan faydalanabilecekleri işlerde çalışırken kadınların yarısından fazlası ücretsiz aile işçici olarak istihdam edilmektedirler. Bu durum bize aile gelirine katkı sunan, aile refahını arttırmak için emek piyasasında bulunan kadınların genellikle güvencesiz olarak çalıştığını göstermektedir.

Grafik 9: Trb1 Bölgesi İşteki Durumuna Göre Çalışma Oranları (%, 2013)

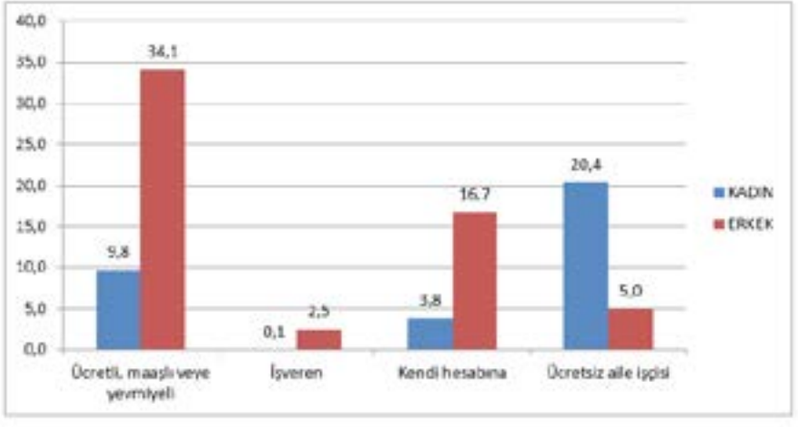

Kaynak: TÜİK 2013 Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar her hangi bir sosyal güvence olmadan çalışmakta ve dolayısıyla emekli olamamaktadırlar. Aynı zamanda bölgede aile arazilerinde veya geleneksel sektörlerde ücretsiz olarak istihdam edilen bu kadınlar çeşitli nedenlerle kentlere göç ettiklerinde ise iş bulamamaktadırlar. Eğitim seviyelerinin düşüklüğü, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaları, çocuk bakım hizmetlerinin yoksunluğu ve toplumsal cinsiyetin yüklemiş olduğu roller nedeniyle çalışma hayatının dışına itilmektedirler.

İşveren olarak veya kendi hesabına çalışan kadın ve erkek oranları arasında da oldukça ciddi farklılıklar gözlenmektedir. İşteki duruma göre çalışma oranları arasında TRB1 bölgesinde en düşük oran her iki cinste de 'işveren' grubundadır. Kadınlar 'işveren' olarak yüzde 0,1 ile neredeyse yok denecek kadar azdır. Bölgenin dinamiklerine göre gerek hükümet eliyle gerekse kalkınma ajanslarının desteği ile kadınları 'işveren' pozisyonuna getirecek önlemler önem taşımaktadır. Fırat Kalkınma Ajansı'nın desteği ile bölgede bulunan illere yönelik (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) ayrı ayrı projeler geliştirilmeli ve kadınların işteki durumunu düzeltecek yönde eğitimler verilmelidir.

TRB1 Bölgesinde tarım ve hizmetler sektöründe yarı zamanlı çalışmanın daha fazla olduğu görülmektedir. Ücretsiz aile işçisi ve kendi hesabına çalışanlarda yarı zamanlı çalışma daha çok ortaya çıkmaktadır. Bölgede en yaygın yarı zamanlı çalışma alanı tarım sektörüdür. Ücretli-maaşlı ve yevmiyeli olarak çalışanlar arasında ise hizmetler sektöründe çalışanlar daha fazla yarı zamanlı istihdam içerisinde yer almaktadırlar. (Güneş, Acar, 2012:14)

Aşağıda, Tablo 2'de, TRB1 bölgesinde 2013 yılı için cinsiyete dayalı olarak yarı zamanlı işte çalışma nedenlerini gösteren bir inceleme yapılmıştır. TÜİK 2013 yılı hanehalkı işgücü anketlerinden elde edilen verilere göre kadınlar ile erkekler arasında yarı zamanlı istihdam içerisinde yer alma nedenleri ciddi biçimde farklılık göstermektedir. 'Ailedeki çocuklara baktığı için' ve 'Ailedeki bakıma muhtaç yetişkinlere baktığı için' yarı zamanlı çalışan erkek oranı sıfırdır. Bu durumun temel nedeni toplumsal cinsiyet eşitsizliğini oluşturan kalıplardır. Kadının ev içi sorumlulukları, annelik rolü, evde bakıma muhtaç olan kişiyle ilgilenmesi gereken kişi olarak görülmesi yarı zamanlı işte çalışmasının nedenleri arasındadır.

Tablo2: TR1 Bölgesinde Yarı Zamanlı İşte Çalışma Nedenleri (%, 2013)

	Ailedeki çocuklara bakmak için	Ailedeki bakıma muhtaç yetişkinlere bakmak için	Ailedeki çocuk ve bakıma muhtaç yetişkinlere bakmak için	Eğitimine devam ettiği için	Kendi hastalığı ya da özürlülük hali nedeniyle	Diğer ailevi ve kişisel nedenler	Tam zamanlı bir iş bulamadığı için	İşin niteliği gereği	Diğer
KADIN	2,38	0,17	0,00	1,98	0,25	0,14	1,18	94,08	0,00
ERKEK	0	0	0,25	0,77	2,89	0,13	6,12	83,67	0,12

Kaynak: TÜİK 2013 Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

'Eğitime devam ettiği için' yarı zamanlı çalışmayı tercih eden erkeklerin oranı kadınların oranın üç katından fazladır. Bu durum bölgede kadın eğitim oranın erkek eğitim oranından düşük olduğunu göstermektedir. Ayrıca 'işin niteliği gereği' yarı zamanlı çalışmayı tercih etme nedeni oranına baktığımızda kadınların yüzde 94 gibi çok yüksek bir oranla işin niteliğiyle ilgilendikleri ortaya çıkmaktadır. Erkeklerde yüzde 84 civarında olan bu oranın en önemli belirleyicisi ücrettir. Erkeğe yüklenmiş olan çalışan, üreten, aileyi geçindirmekle sorumlu kişi rolleri nedeniyle erkekler emek piyasasında daha çok elde edilen gelirle ilgilemektedirler. Kadınlar ise ev içi sorumlulukları aksatmayacak, esnek çalışma saatleri olan işleri tercih etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum kadınların düşük ücretle, güvencesiz olarak ve nitelik gerektirmeyen yarı zamanlı işleri tercih etmelerine neden olmaktadır.

ILO 2008 küresel ekonomik krizinden sonra yayınladığı her raporunda işgücü piyasasında yarı zamanlı istihdamın payının artığını ifade etmiş ve bu durumun dikkatli olarak takip edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yarı zamanlı çalışmanın artması ile esnek çalışmanın artması birbirine paralel seyretmektedir. Yarı zamanlı çalışma tüm dünyada artış gösterdiği gibi işgücüne katılım oranı düşmekte ve emekçiler yarı-zamanlı istihdam biçimlerine ya da sosyal güvenlikten yoksun kayıt dışılığa itilmektedir (BSB:2011,35 Güneş, Acar:2012-14)

SONUÇ

Sonuç olarak TRB1 bölgesinin kalkınmasının sağlanabilmesi için var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi ve kadıların işgücü piyasasındaki yerinin sağlamlaştırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AY, Sema, 2012, "Türkiye'deİşsizliğinNedenleri: İstihdamPolitikalrıÜzerineBirDeğerlendirme", YönetimveEkonomiDergisi, C.19, Sayı.2, s.321-341

BERBER, Metinve ESİN YILMAZ, Burçin, 2008, "Türkiye'de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz", İş Güç Endüstri İlişkiler ve İnsan Kaynakları Dergisi, C.10, Sayı:2, s.1-6

BHASİN, Kamla, 2003, "Toplumsal Cinsiyet: Bize Yüklenen Roller", (Çev. Kader Ay),Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları, İstanbul

DİREK, Zeynep, 2010, " Simone de BeavoirAbjeksiyon ve Eros Etiği, Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Eşitsizlikler, Mücadeleler, Kazanımlar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul

ECEVİT, Yıldız, 2012, "Feminist Sosyal Politika Bağlamında Türkiye'de Çocuk Bakımı ve Erken Çocukluk Eğitimine İki Paradigmadan Doğru Bakmak, Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği'' Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara

GÜNEŞ, Bayram ve ACUN, Serdar, 2013, "TRB1 Bölgesinde (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) İstihdamın Analizi", https://tunceli.academia.edu/bayramgunes

KIZILGÖL AYVAZ, Özlem, 2012, "KadınlarınİşgücüneKatılımınınBelirleyicileri: EkonometrikAnaliz", DoğuşÜniversitesiDergisi, 13/1, İstanbul, s. 88-101.

MAKAL, Ahmet, 2012, "Türkiye'de Kadın Emeğinin Tarihsel Kökenleri: 1920-1960'' Ed. Ahmet Makal ve Gülay Toksöz, Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara

MARSHALL, Gordon, 1999, "Sosyoloji Sözlüğü'', (Çev. Derya Kömürcü, Osman Akınhay), Bilim Sanat Yayınları, Ankara

ÖNDER, Nurcan, 2013, "Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü'', ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, C.1, Sayı.1, s.36-61

TOKSÖZ, Gülay, 2012, "Kalkınmada Kadın Emeği'', Varlık Yayınları, Ankara

TÜİK, 2013, "İstatistiklerle Kadın Emeği'', TÜİK Web Sitesi(Çevirimiçi), www.Tüik.gov.tr, 20 Temmuz 2015

T.C. Başbakanlık Devlet Teşkilatı World Bank, 2009, " Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika Çerçevesi'', T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayını, Ankara

World Bank Data, 2014, "TowardsGenderEquality in Turkey: A SummaryAssesment", Documents of The World Bank

GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİ VE BÖLGESEL KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ (TÜRKİYE ÖRNEĞİ)

Relationship Between the Inequality Income Distribution and Regional Development (Turkey)

Azade TAŞCİ[1], **Arif ÖZSAĞİR**[2]

ÖZET

Son yıllarda kalkınma sürecinde gündem maddeleri dâhilinde ele alınan gelir dağılımı adaletsizliği iktisat biliminin önemli konuları arasındadır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygın küreselleşme ile refah artışının yaşandığı en zengin dönem olarak ifade edilen dünya ülkelerinde gelir dağılımı adaletsizliği hem az gelişmiş hem de gelişmiş ülkelerde önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Bu sorun önemli ölçüde bölgesel kalkınma açısında bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle bölgesel kalkınma, ekonomik, sosyal ve kültürel olgular ile bireylerin gelişmişlik düzeylerini ölçen önemli bir politika aracıdır. Birçok insan dünyada yoksulluk ve açlık sınırının altında yaşamını sürdürmekte ve gelir dağılımı adaletsizliğine maruz kalmaktadır. Gelir dağılımı adaletsizliği dünyada olduğu gibi Türkiye'de de göz ardı edilemeyecek makro ekonomik bir sorundur. Gelir dağılımı adaletsizliği kentsel ve kırsal bölgelerin kalkınmışlık düzeyi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Çalışmanın amacı, Türkiye'de gelir dağılımı adaletsizliğinin kentsel ve kırsal alanlardaki boyutlarını ortaya koymak ve Türkiye için bu alanlarda iyileşme sağlayacak ve kalkınma düzeyini arttıracak gelir dağılımı adaletsizliğine yönelik mücadele politikaları geliştirmektir. Bu kapsamda, bölgesel kalkınma çerçevesinde gelir dağılımı adaletsizliğine yönelik literatür araştırması yapılarak Türkiye uygulaması üzerinden TÜİK verileri kaynak olarak belirlenmiş ve ampirik veri yönteminden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler kapsamında Türkiye'nin kalkınma hızını etkileyen bu sorunun acilen çözümlenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle politikaların yeniden gözden geçirilmesi gerekmekte ve istikrarlı, kararlı politikaların uygulanması kaçınılmaz bir fırsat olarak görülmektedir.

1 Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, azadetasci@hotmail.com

2 Prof.Dr. Arif Özsağır., Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi, ozsagır@gantep.edu.tr.

Anahtar Kelimeler:*Gelir Dağılımı Adaletsizliği, Bölgesel Kalkınma, Sosyal Politikalar*

ABSTRACT

In recent years, development in the process of the agenda items discussed in the income distribution unfairness within the science of economics is among the important issues. Since the second half of the twentieth century the increase in prosperity through common globalization that has one of the richest countries in the world, expressed as the period of income distribution unfairness both least developed and developed countries has become one of the major concerns. This problem has been significantly pose a threat in terms of regional development. Therefore, regional development, economic, social and cultural phenomenon are individuals with a significant policy tool that measures the levels of sophistication. A lot of people in the world living below the line of poverty and hunger on exposed injustice and perpetuating income distribution. A macroeconomic problem is Income distribution unfairness in the world cannot be ignored as well as in Turkey. Income distribution unfairness offers important information about the level of urban and rural regions development. The aim of the study, to reveal the dimensions of the unjust distribution of income in the urban and rural areas in Turkey and Turkey will provide healing and development in this field to increase the level of income distribution is to develop policies to fight against injustice. In this context, unjust for income distribution within the framework of regional development, surveys of the literature made by Turkey over the implementation of the Tüik is set as the data source and empirical data method is used .Within the scope of obtained data this problem affects the speed at Turkey's development has been reached to the conclusion which is urgently needs to be resolved. Therefore, policies need to be reviewed again and implementation of stable, and determined policies are seen as an inevitable opportunity.

Keywords: *Income Distribution Injustice, Regional Development, SocialPolicy*

GİRİŞ

Tarihin en eski ve üstesinden gelinemeyen iktisat bilimi kapsamında değerlendirilen, iki temel konusu bulunmakta ve bu konular alanlarına göre sıklıkla irdelenmektedir. Alanlardan biri bölgesel kalkınma iken, diğeri gelir dağılımı adaletinin sağlanmasıdır. Adam Smith, D.Ricardo, K. Marks gibi birçok düşünür gelirin, emek ve emek dışı unsurlar arasında nasıl bölüşüldüğünü araştırmışlardır. Küresel dünya ölçeğinde ise araştırmaların ve incelemelerin seyri değişmiş ve daha çok adil bir dağılımın olması gerektiğine yönelik söylemler artmıştır.

Adil bir dağılım ve beraberinde gelecek olan refah artışı ve kalkınma sosyal devletin bir gereği niteliğindedir. Bu kavram, sosyal varlıklar başta olmak üzere ekonomik varlıklarla birlikte algılanarak ciddi bir sorumluluğu ve kararlılığı gerektiren gerçek bir duruşu temsil etmektedir. Adil olmayan bir dağılım biçimi ve beraberinde getirdiği bölgesel gelir farklılıkları, gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerin sorunudur. Ülkeler, bazı hedefleme yöntemleri ile bu sorundan kurtulmaları gerekmektedir. Dünyada ve Türkiye'de insanların adil bir pay alabilmeleri için çalışmalar yapılmasının gerekliliği vebölgesel kalkınmaya yönelik stratejilerin geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Ekonomik kalkınma, tüm ülkelerin en belirgin amacıdır. Bu amaca ulaşmada yardımcı olan unsurlar ise ülkenin mevcut imkân ve kaynaklarını en verimli şekilde değerlendirmektir. Her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de bir merkez etrafında yoğunlaşan sosyal ve ekonomik faaliyetler, bölgesel gelişme farklılıklarını ortaya çıkarmış ve büyük dengesizliklerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum bölgelerin nüfus dağılımını, ekonomik etkinliklerini, kalkınmanın sosyal ve ekonomik maliyetini yükseltmiştir. Bunun sonucunda ileri gelişme olanaklarının sağlanması zorlaşmıştır. Kalkınmışlık farklılığının azaltılabilmesi uygulanabilir politikaları da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle bölge ve kalkınma kavramları bir bütün olarak ele alınmış ve bölgesel kalkınmanın gerçekleşebilmesi için alternatif politika önerileri sunulmuştur.

Bu doğrultuda birinci kısımda gelir dağılımını tanımlayan kavramlar incelenmiştir. İkinci kısımda ise bölgesel kalkınma kavramı tanımlanarak ilgili olduğu konular irdelenmiştir. Bölgesel kalkınmada gelir dağılımının önemini vurgulamak amacıyla üçüncü kısımda ise gelir dağılımı adaletsizliği ve bölgesel kalkınma arasındaki ilişki Türkiye örneği baz alınarak incelenmiş ve bölgesel gelir dağılımı tablolar ile analiz edilmiştir. Dördüncü kısımda bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilebilmesinde önemli bir rol oynayan gelir dağılımının, adil bir yapıya sahip olması için uygulanabilir politika yöntemlerine değinilmiştir.

I. GELİR DAĞILIMI İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Gelir, birey ve grupların belirli bir zaman aralığında elde ettikleri maddi veya nesnel kazanımlar olarak tanımlanmıştır. Bir üretim sürecinin sonucu olarak görülen gelirin, üretim faktörleri tarafından elde edilmiş olması, faktör gelirleri olan emek için ücret, sermaye için faiz, toprak için rant ve girişim için kar olarak nitelendirilen faktörlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Ulutürk ve Ersezer, 2005: 88).

Gelir dağılımı, ilk kez Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından tanımlanmıştır. Gelir dağılımı, ekonomik bir etken olmanın yanında, toplumsal ve ekonomik politikalar ile zaman içerisinde değişen evrimin doğrudan bir sonucudur. Bu kapsam doğrultusunda gelir dağılımını sadece üretim faktörlerinin varlığı ile açıklamak mümkün olmayacaktır. Bu kapsam doğrultusunda kamu hizmetler düzeyi, toplumsal-geleneksel ilişkiler, yatay-dikey hareketliliği, siyasal oluşumlar ve işgücü örgütlenme düzeyi gelir dağılımını belirlemektedir. Diğer yandan

gelir dağılımı, toplumların üretim, tüketim ve yatırım eğilimleri ile doğru orantılıdır. Dolayısıyla gelir dağılımına yönelik yapılan çalışmaların amacı toplumun sosyal ve politik yapısını anlama, zengin ve yoksul kesim arasındaki farkın zaman içinde değişimi inceleme, gelir eşitsizliklerinin servet, sermaye birikimi ve büyüme üzerindeki etkilerini araştırmak ve kaynak dağılımını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır (DPT, 2001:3).

Gelir dağılımı, iktisadi düşünce çevrelerince ilgi ile araştırılan ve gözlemlenen bir konu olması itibari ile yıllar içinde ayrıcalıklı bir öneme sahip olmuştur. Bu etkenler doğrultusunda gelir dağılımı adaletinin ve adaletsizliğini tüm yapısı ile birlikte ele almak ve gözlemci bir bakış açısı ile incelemek faydalı bir tutum olacaktır.

Gelir dağılımı eşitsizliğinin araştırıldığı Dünya Bankası'nın Dünya Gelişim Raporu ve benzer şekilde hazırlanmış çok sayıdaki istatistiklerden yola çıkarak, yüksek gelir eşitsizliğinin istenmeyen bir olgu olabileceği konusunun anlaşılması için uzun bir süreye ihtiyaç duyulmadığını göstermektedir. Dünya nüfusunun önemli bir çoğunluğu ise ciddi boyutlarda açlık sınırının altında yaşamakta iken, azınlık denilebilecek bir kesim dünya gelirinin orantısız büyüklükteki bir kısmını elinde bulundurmaktadır. Ülkeler bazında düşünüldüğünde ise bu dengesizlik ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilerken, sosyal ve siyasal platformları genel niteliğinden uzaklaştıracaktır (Filiztekin ve Çelik, 2010:117). Bu nedenle ülkelerin asıl amacı ekonomik politikalar ile toplam verimliliği arttırmak ve kaynakları etkin bir şekilde kullanarak büyümeyi hedeflemek olmalıdır. Bu kaynakların toplum içerisinde eşit olarak dağılımı amaç olarak benimsenmelidir. Fakat ekonomik büyüme sağlandığı halde, gelir dağılımında yaşanan eşitsizlik refahın adil bir şekilde dağılmadığını ortaya koyacaktır. Bu ise toplumsal adalet açısından istenmeyen bir süreç kapsamında bulunmaktadır. Bu sebeple verimlilik-gelir arasındaki adaletin sağlanması önemli bir değerlendirmedir (MÜSİAD, 2012: 51).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, gelir yaratma süreçlerinin kurumsal olmayan, gayrı resmi yapıları bu ülkelerdeki gelir eşitsizliklerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yapı itibari ile iktisadi gelişme, kurumsal yapıların resmi hale dönüştürülmesi için bir fırsat olarak görülmüştür. Yani iktisadi ilişkilerin düzenli bir yapı haline gelmesi ve gelişmesi olarak ta tanımlanmıştır. Dünya Bankası ve IMF gibi uluslar arası kuruluşlar, gelişmekte olan ülkelerdeki iktisadi ilişkilerin formel bir şekil alabilmesi için bu ülkelere, yapısal reform yapmaları gerektiği tavsiye edilmiştir. Bu reformların amacı ise ekonomide formel bir şekilde gelir oluşturma, var olan etkinliği arttırma ve bu süreçler yaşanırken gelirin eşit bir şekilde dağılımını sağlamak olmuştur. Fakat yapısal sorunların yanı sıra, dünya ölçeğinde yaşanan değişim ve insani ihtiyaçlar ülkelerin üretim yapısını ve iktisadi ilişkilerini büyük oranda değiştirmiştir. Bu süreç doğrultusunda, gelir dağılımında da farklılıklar olduğu gözlenmiştir (Selim vd. 2014: 21).

1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı emek, sermaye, toprak ve girişimci gibi unsurların, toplam gelir içerisinde hangi oranlarda dağıldığını gösteren bir gelir dağılımı türüdür. Fonksiyonel dağılım farklı üretim faktörlerinin, üretim fonksiyonlarına bağlı olarak değişmesi, üretim fonksiyonlarının bir parçası olan ücret, toprak rantı, faiz ve kar oranlarının milli gelir kapsamında birbirinden ayrılmasına yol açmıştır. Fonksiyonel gelir dağılımı ilk olarak gelirin, mülkiyet ve emek gelirleri arasındaki bölüşümü olarak tanımlanmıştır. Geniş bir perspektife sahip olan bu bakış açısı daha sonra yapısal olarak arındırılarak emek gelirleri kendi içerisinde; ücret, maaş ve yüksek yönetici gelirleri olarak ayrılırken, mülk gelirleri kendi içerisinde; rant, faiz ve kar olarak ayrılmıştır (Uysal, 2007:250-251).

2. Bireysel Gelir Dağılımı

Bireysel gelir dağılımı, toplumun oluşmasını sağlayan bireyler, aileler ve gruplar arasında toplam gelirin bölüşülmesi olarak tanımlanmaktadır. Bireysel gelir dağılımının, bireyler ve hanehalkı arasındaki bölüşümü önemli yapıların meydana gelmesine öncülük etmektedir. Ekonomik eşitsizliklerin belirleyici unsuru olan bu göstergenin ilk ve temel amacı hanehalkı arasındaki gelir eşitsizliğini belirlemek olmuştur. Bireysel gelir dağılımı

göstergesinde, gelir eşitsizlikleri birey ve hane gelirlerinin büyüklüğü ile ölçülmektedir. Bunun dışında bireysel gelir dağılımı, mesleklere, bölgelere, sosyo-ekonomik gruplara, yaş ve cinsiyete, eğitim durumuna, sektörlere vb. göstergelere göre ayrıştırılmaktadır. Kişisel gelir dağılımı ile ülkeler bazında yapılan araştırmalar, hanelerin ekonomik ve sosyal oluşumlarının, zaman içinde meydana gelen değişikliklerin belirlenmesi açısından önemli bir özelliğe sahip olduğu ortaya çıkmıştır (DPT, 2001:4).

3.Bölgesel Gelir Dağılımı

Coğrafi veya bölgesel gelir dağılımı, gelir ve servetin bölgesel bazda dağılımını ifade etmektedir (Bronfenbrenner, 1971:27). Bir ülke içerisinde farklı bölgelerde yaşayan insanların ulusal gelirden aldıkları paylar da farklılık gösterecektir. Bölgesel gelir dağılımındaki farklılığı belirleyen temel unsurlar ise arazi ve iklim özellikleri, sosyolojik unsurlar, hizmet ve sanayi kuruluşlarının gelişmişlik düzeyidir (Uysal, 2007:251-252). Bölgesel ölçekte gelir dağılımı ayrımının yapılmasında kullanılan yöntem; haneleri, en düşük oranlı gelir grubundan en yüksek oranlı gelir grubuna göre beş grup olacak şekilde sıralayarak, her bir gelir grubunun ortalamasını alarak rapor haline getirmektir (Filiztekin ve Çelik, 2010:121).

4. Sektörel Gelir Dağılımı

Bir ülkenin gelir kaynağı olan tarım, sanayi ve hizmet sektörünün sosyal hâsıladan, yani ulusal gelirden aldıkları payları göstermektedir. Bu davranış, uzun vadede ise ulusal gelir dağılımındaki farklılıklara göre şekillenerek, bu değişimlerden hangi sektörün olumlu veya olumsuz sonuçlar alacağını ortaya koymaktadır (Aktan ve Vural, 2002:2).

5. Gelirin Yeniden (İkincil) Dağılımı

Gelirin yeniden dağılımı, bireylerin üretimden elde ettikleri ilk gelir ile nihai gelir arasındaki farkı temsil etmektedir. Devlet önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletin yaptığı her harcama, elde ettiği her gelir ve aldığı her karar gelir dağılımına müdahale anlamı taşımaktadır. Kamu harcama miktarları, yeni vergilerin konulması, taban fiyatların belirlenmesi, regülasyon uygulamaları, tarımsal destekleme faktörlerinin belirlenmesi vb. karar ve uygulamalar gelir dağılımında değişikliklere gidilmesine sebep olacaktır. Bu uygulamalar kapsamında yoksul kesim de dikkate alınarak, sosyal refah anlayışı doğrultusunda gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmaya yönelik çalışılmalıdır (Çalışkan, 2010:94).

II. BÖLGESEL KALKINMA

Kalkınma, insanlığın doğaya meydan okuma ve ona hükmetme çabası ile başlamıştır. Kalkınma kavramı, ekonomik ve toplumsal yaşama müdahale eden zenginlik yarışı olarak tanımlanmıştır. Doğaya müdahil olmasının yanı sıra bölüşüm ilişkilerine de müdahil olan iktisadi bir kavram olarak nitelendirilmiştir. İnsani boyutu ile iktisadi kalkınma, yaşam standartlarının yükselmesini ve gelir dağılımının adil bir hale getirilmesini sağlayarak büyüyen pastadan daha fazla kişinin pay almasını sağlamayı amaç edinmiştir (Kaynak, 2011:79).

Bölge kavramı ise tanımlama, analiz ve yöntem itibari ile coğrafi bir olgu olarak yorumlanmaktadır. Literatürde ise bölge kavramı homojen, nodal ve politik bölgeler olmak üzere üç bölgeye ayrılmaktadır. Homojen bölge, fiziksel, ekonomik ve sosyal özellikleri niteleyen bölgeleri tanımlarken, nodal bölge, şehirler ve çevrelerindeki mekânların ekonomik hareketleri üzerinde yoğunlaşma avantajına sahip bölgeleri tanımlamaktadır. Son olarak politik bölge, devlet kurumları vasıtası ile birbirleri ile ilişkilendirilen ve sınırları birleştiren bölgeleri tasnif etmektedir. Bölgesel kalkınma ve planlama, Myrdal (1957) ve Hırschman (1958)'nın 1950'li yıllarından sonra yaptıkları önemli çalışmalar sayesinde bölgesel kalkınma ve planlama

kavramları önemli çalışma alanları bulmuştur. Günümüze gelindiğinde ise Chadwick (1972-1987) ve Glasson (1975-1993), Nijkamp ve Bergh (1990), Todaro (1994), Cheshire ve Malecki (2004)'nin İnsan, Planlama ve Bölge kavramlarına önemli katkılar sunduğu görülmüştür. Türkiye'de ise Atalık (1968-1990) bölgesel kalkınma kavramı üzerine yaptığı çalışmalar ile öncü bir rol oynamıştır (Sinemillioğlu, 2009:246-247).

Soğuk savaş döneminin sona ermesi ile dünya ülkelerine sirayet eden küreselleşme, temel bir sorun olarak görülen bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gündeme getirmiştir. Gelişmiş ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin temel sorunu haline gelen bu kavrama yönelik önemli sosyal politikalar geliştirilmeye çalışılmıştır. İkinci dünya savaşından sonra literatür kapsamına alınan bölgesel kalkınma kavramı iktisadi bir kavram olarak ele alınmıştır. Bölgesel kalkınma, ülke bütününde yer alan bölgelerin, çevre bölgelerin ve dünya ile etkileşim içerisinde bulunan bölgelerin vizyonunu dikkate alarak sürdürülebilirliği esas alarak insan kaynaklarına ulaşmayı hedefleyen ve böylece bölgesel refahı yükseltmeyi amaçlayan sosyal bir göstergedir. Bölgesel kalkınma anlayışının temel amacı bölgelerarası gelişmişlik düzeyi ve bölgelerarası gelir farklılıklarını en aza indirgemek olmuştur. Bu yapıda bir temellendirme bölgesel kalkınma ile beraber ulusal kalkınmayı da sağlayacak rasyonel bir sonuç doğuracaktır (Sevinç, 2011:40). Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi ve kararlı politikaların uygulanabilmesi için önemli derecede planlama yetisine ihtiyaç vardır. Bu nedenle bölgesel planlamanın nasıl yapılması gerektiğine dikkat çekilmelidir.

1. Bölgesel Planlama

Türkiye'de bölgesel gelişmelerin sağlanmasına yönelik çalışmalar, planlı dönem öncesi ve planlı dönemde uygulanan politikalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Fakat bölgesel planlama çalışmaları 1960'lı yıllardan sonra başlamıştır. Açık bir ifade ile 1960 sonrası planlı döneme bölgelerarası dengesizlikleri farkına varılarak girilmiştir. Buna rağmen küresel piyasaların etkisi ile hızlı sanayileşme modeli benimsenmiş ve genellikle kaynakların bol ve ulaşım imkânlarının iyi derecede olduğu batı illeri tercih edilmiştir (Sevinç, 2011:43).

Günümüze gelindiğinde ise bölge planlaması önemli gündem maddeleri haline gelmiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerde yaşanan teknolojik ve ekonomik değişimler ile bilgi teknolojisine önem verilmesi ve stratejik bir kaynak haline gelmesi, toplumsal yapının değişmesi gibi etmenler Türkiye'de bölgesel kalkınma politikalarında önemli değişikliklere gidilmesine sebep olmuştur (Sarıca, 2001:154). Bu yönü ile Türkiye açısından bir sorumluluk bilincini de beraberinde getirdiğini söylemem mümkündür. Bu kapsam doğrultusunda beş yıllık kalkınma planlarının oluşturulduğu ve yöre politikaları bazında ele alındığı bilinmektedir. Bölgesel kalkınma politikalarının gerçekleştirilebilmesi için güçlü, kararlı ve siyasi rant kaygısı taşımayan planlamaların yapılması temel prensipler arasındadır. Böylece bölgesel planlamanın doğru yapılması için benimsenmesi gereken maddelere değinmek gerekmektedir. Bu çerçevede bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma sürecinde;

- Bölge için stratejik vizyonlar geliştirilmesi,
- Bölge planı yapımı ve uygulamasında yerel katılımın sağlanması,
- Değişen koşullara uygun olarak denetim mekanizmalarının oluşturulması,
- Ulusal ölçekleri ve yerel talepleri karşılaması,
- Sektörel etkinliklerin karşılıklı bağımlılığının kapsamlı olması, ilkeleri planlama dahilinde öne çıkan maddeler olmuştur.

- Bölgesel kalkınma politikasında ise benimsenmesi gereken temel prensipler;
- Yaşam kalitesinin iyileştirilmesi,
- Bölgesel kalkınmanın sürdürülebilirliği,

- Sosyal ve ekonomik dengelerin sağlanması,
- Kültürel çeşitliliğe ve fırsat eşitliğine önem verilmesi,
- Sosyal, siyasal ve ekonomik katılımcılığın sağlanması, olarak ifade edilmiştir. (Sarıca, 2001:156).

III. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİ VE BÖLGESEL KALKINMA ARASINDAKİ İLİŞKİ

Kalkınma, gelir dağılımını çeşitli yönlerde etkileme alanına sahiptir. Kalkınma sürecinde kaynak dağılımı sektörler arasında yeniden dağıtılmaktadır. İlk aşamada tarım sektöründe çözülmeler meydana gelirken, sanayi sektörü ekonomide hâkim konuma gelmektedir. Gelişme sürecinde ise hizmet sektöründe yaratılan katma değer ekonomide baskın bir rol oynamaktadır. Değişim süreci ile birlikte kaynak kullanım düzeyi de değiştiğinden zaman içerisinde sektörler arası gelir farklılıklarının da değiştiği gözlenmektedir. Sektörlerin, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içerisindeki payları değişirken iç ticaret hadleri ve göreli fiyatlar da değişerek gelir dağılımı üzerinde etkili olmaktadır. Böylece üretim faktörlerinin istihdam edildikleri sektörlere göre farklı gelirler elde etmeleri kalkınma ve gelir dağılımı eşitsizliği arasında belirgin bir rol oynamakta ve verimli sektörlerde faktör gelirlerinin daha yüksek olması gelir eşitsizliğinin temel sebebi olarak görülmektedir. Bu durumda Kuznets'in ortaya koyduğu, istihdam yoğunluğunun tarım sektöründen, sanayi sektörüne doğru kayması göz ardı edilemeyecek bir konu haline gelmiştir. Kuznet's hipotezine göre Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliği ilk olarak kırsal ve kentsel alanlarda farklılık göstermekte fakat daha sonra kalkınma sürecine girildiğinde ise girişimcilik ve ücret gelirlerinin artması ile gelir eşitsizliğinin azalacağı öngörülmektedir. Fakat Türkiye önemli ölçüde bölgesel gelir farklılıkları yaşadığından Kuznet's hipotezini destekleyici net bilgilere ulaşılamamıştır. Bu nedenle gerek gelirin yeniden dağılımı sağlayan politikalar gerekse sanayi sektörünün ülke piyasasındaki yapısı gelir dağılımını ve gelir eşitsizliğini önemli derecede etkilemektedir (Tokatlıoğlu ve Atan, 2007:31-52).

Türkiye ekonomisinin temel sorunlarının başında bölgelerarası gelişmişlik farkları gelmektedir. Ülkemizdeki bu farklılıkların meydana gelmesindeki ana etmenler bölgelerin içerisinde yer aldığı coğrafi koşullar, pazara ve girdi piyasalarına olan yakınlık, beşeri sermaye, alt yapı düzeyi ve uygulanan kalkınma modelleri gibi birçok sosyo-ekonomik unsurun etkisi olduğu gözlenmektedir. Bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları ile az gelişmiş bölgeler ülkenin diğer bölgeleri ile entegre olamamakla birlikte iç pazar olanaklarından yararlanamamaktadır. Türkiye'de geçmiş yıllarda bölgesel kalkınma farklılıklarını gidermeye yönelik uygulamalar başarılı olamamış ve bölgesel kalkınma farklılıkları artarak devam ettiğine dikkat çekilmiştir. İthal ikameci dönemde ve 1980'li yıllardan itibaren ihracata dayalı büyüme modelinin uygulamaya konması ile özel kesim kaynak tahsis tercihi Marmara bölgesi başta olmak üzere ülkemizin gelişmiş Batı bölgeleri lehine kullanılmıştır. Böylece ülkenin az gelişmiş kırsal kesimi yatırım olanaklarının dışında bırakılmış ve kalkınma farklılıkları artarak birçok sosyo-ekonomik sorunun yaşanmasına sebep olmuştur (Eşiyok ve Sekmen, 2012:1). Türkiye ekonomisinde bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının hangi boyutlarda olduğunun ve bölgesel kalkınma ile gelir dağılımı arasındaki ilişkinin ampirik bulgular ile ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle kentsel ve kırsal alanların gelir düzeylerini belirleyen seçilmiş bazı göstergelerin bölgesel bazda değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

1. Gelirin Bölgesel Dağılımı

Türkiye'de bölgesel kalkınmanın önemli göstergelerinden biri olan yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelir dağılımı, nüfusu %20'lik dilimleme yöntemi ile ayırarak en zengin ve en yoksul kesim arasındaki farkı belirleyen önemli unsurlar arasında bulunmaktadır. Bu

nedenle ilk %20'lik dilim olarak ifade edilen en yoksul kesim ile son %20'lik dilim olarak ifade edilen en zengin kesim, bölgeler bazında tablo 1'de gösterilmektedir. Bunun yanı sıra gelir eşitsizliğini ölçmeye yarayan Gini katsayı değeri de bölgesel ölçekte değerlendirilmektedir. Gini katsayı değeri 0 ile 1 arasında değişkenlik göstermektedir. Katsayının yükselmesi gelir eşitsizliğinin artmasına işaret ederken, düşmesi ise gelir dağılımı eşitsizliğinin azalmasına işaret etmektedir.

Tablo 1: Düzey 1 Bazında Dilimler İtibarıyle Gelir Dağılımı ve Gini Katsayı Değerleri

Bölge Adı	2013 Genel*	İlk %20	Son %20	Gini Katsayısı
TR Türkiye	**13.250**	**4.016**	**30.889**	**0.430**
TR Kent	**15.046**	**4.811**	**34.500**	**0.392**
TR Kır	**9.374**	**3.128**	**20.293**	**0.365**
TR1 İstanbul	18.248	6.502	43.253	0.392
TR2 Batı Marmara	13.400	5.145	28.604	0.337
TR3 Ege	15.243	5.431	34.350	0.370
TR4 Doğu Marmara	14.098	5.715	28.679	0.322
TR5 Batı Anadolu	16.294	5.309	38.207	0.396
TR6 Akdeniz	11.849	3.935	28.611	0.399
TR7 Orta Anadolu	11.174	4.158	23.375	0.342
TR8 Batı Karadeniz	11.315	4.374	23.679	0.331
TR9 Doğu Karadeniz	12.356	5.041	24.810	0.315
TRA Kuzeydoğu Anadolu	8.521	2.744	19.979	0.398
TRB Ortadoğu Anadolu	7.740	2.847	17.177	0.375
TRC Güneydoğu Anadolu	6.920	2.358	15.736	0.380

Kaynak: TÜİK veritabanı, *:TL

Yukarıdaki tablo gelir dağılımı adaletsizliğinin bölgeler itibari ile görünümünü ifade etmektedir. En son 2013 yılı için yapılan istatistik veriler sonucunda en az gelişmiş bölgelerimizden Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki ilk %20'lik dilimin gelirden aldığı pay 2.358 TL iken, son %20'lik dilimin gelirden aldığı pay 15.736 TL'dir. En gelişmiş bölgelerimizden olan İstanbul'da ise ilk %20'lik dilimin gelirden aldığı pay 6.502 TL iken, son %20'lik dilimin gelirden aldığı pay 43.253 TL'dir. Bunun sonucunda ise gelişmiş bölgelerdeki son %20'lik dilim ile ilk %20'lik dilim arasındaki farkın az gelişmiş bölgelere göre daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Bunun en temel sebebi ise kırdan kente doğru göç unsurunun ağırlıkta olmasıdır. Buna göre kentsel alanlarda yıllık ortalama hanehalkı eşdeğer kullanılabilir gelir 15.046 TL iken, kırsal alanlarda ise 9.374 olduğu görülmektedir. Bölgesel kalkınma açısından elde edilen ampirik bulgular ışığında Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerinde kişi başına düşen gelirin düşük olduğu gözlenirken, Marmara, Akdeniz ve Ege bölgelerinde ise kişi başına düşen gelirin yüksek olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle bölgeler arası gelir düzeylerinin birbirlerine yakınlaşmadığını söylemek mümkündür. Aradaki bu farkın en aza indirilmesi için sosyal politikaların doğru bir şekilde analiz edilip uygulanması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

2. Bölgesel Gayri Safi Katma Değerin Sektörel Dağılımı

Türkiye'de bölge bazında ulusal hesaplamalarda yaşanan kavramsal yapı sorunları nedeni ile bölgesel gayri safi katma değerin (GSKD) ölçülmesine öncelik verilmektedir. Bölgesel GSKD, belli bir dönem içerisinde, bir bölgede yerleşik ekonomik birimler tarafından ekonomik faaliyetleri sonucu elde edilen mal ve hizmet değerinden, üretimde bulunabilmek için kullanılan mal ve hizmet değerinin çıkarılması ile ölçülmektedir. Bölgesel GSKD ile bölgede ikamet eden üretici birimlerin ekonomik faaliyetlerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Bu gösterge, en temel ifade ile bölgelerin üretim gücünü ölçmeyi esas almaktadır (TÜİK, 2014:2). Türkiye'de İBBS-2 bazında ele alınan bölgeleri TR10 (İstanbul), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR22 (Balıkesir, Çanakkale), TR31 (İzmir), TR32 (Aydın, Denizli, Muğla), TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR51 (Ankara), TR52 (Konya, Karaman), TR61 (Antalya, Isparta, Burdur), TR62 (Adana, Mersin), TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye), TR71(Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir), TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat), TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın), TR82

(Kastamonu, Çankırı, Sinop), TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya), TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane), TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt), TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari), TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır), TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) olarak sıralamak mümkündür.

Tablo 2: İBBS-2 Bazında Bölgesel GSKD'ninSektörel Dağılımı (Katma Değer Payları)

	Sektörlerin GSKD İçindeki Payı % (2004)			Sektörlerin GSKD İçindeki Payı % (2011)		
	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet
TR	**10.7**	**28.0**	**61.3**	**9.0**	**27.5**	**63.5**
TR10	0.4	28.9	70.7	0.2	27.4	72.4
TR21	16.4	32.8	50.7	9.7	59.1	31.2
TR22	25.3	20.9	53.8	22.3	22.2	55.4
TR31	6.0	30.4	63.6	5.4	26.9	67.7
TR32	19.0	25.0	56.0	16.7	22.8	60.5
TR33	22.5	32.0	45.4	19.0	35.9	45.2
TR41	7.9	42.3	49.9	5.6	41.1	53.4
TR42	8.2	41.5	50.3	6.9	36.1	57.1
TR51	3.4	25.2	71.4	2.8	25.7	71.5
TR52	24.6	25.0	50.4	22.5	23.6	53.9
TR61	16.2	14.6	69.2	16.6	13.3	70.2
TR62	17.4	23.0	59.6	14.7	21.0	64.2
TR63	19.8	24.9	55.2	14.4	27.5	58.1
TR71	28.4	22.7	48.9	22.7	22.9	54.4
TR72	17.7	28.4	53.9	15.3	30.0	54.7
TR81	6.7	40.5	52.8	6.0	39.7	54.3
TR82	26.1	18.7	55.1	23.1	20.1	56.9
TR83	22.7	19.7	57.6	18.5	21.8	59.7
TR90	14.8	21.8	63.4	12.7	23.1	64.2
TRA1	23.5	17.5	59.0	17.4	20.0	62.7
TRA2	34.5	11.9	53.7	24.8	14.0	61.2
TRB1	15.4	21.3	63.2	14.0	22.8	63.2
TRB2	24.3	17.3	58.3	23.0	15.2	61.8
TRC1	12.0	29.2	58.8	10.5	32.0	57.5
TRC2	29.2	15.9	54.9	24.0	19.0	57.0
TRC3	21.2	23.1	55.7	17.3	28.8	53.9

Kaynak: TÜİK veritabanı

2004 ve 2011 yılları için, İBBS Düzey 2 bölgelerinin yarattığı toplam katma değerin dağılımında çok önemli bir değişikliğin olmadığını gözlemlemek mümkündür. Buna göre Türkiye'nin doğusunda yer alan bölgelerin GSKD içindeki payı, batı bölgelerine göre daha düşüktür. Türkiye'de yaratılan katma değer TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara), TR31 (İzmir), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) ve TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) bölgelerinde yoğun olarak üretilmektedir. GSKD payı en düşük olan bölgeler ise TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt), TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) ve TR82'dir (Kastamonu, Çankırı, Sinop).

TRC2'nin (Şanlıurfa, Diyarbakır) sanayi sektörüne bağlı olarak katma değer içindeki payında önemli bir değişiklik olduğu kaydedilmiştir. GSKD payında yıllar içerisinde düşüş yaşayan bölge ise TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) olduğu ifade edilmektedir. Bunun en temel nedeni ise tarım sektörü payında yaşanan gerileme olmuştur. Tarım sektöründe, 2011 yılında 2004 yılına göre önemli bir değişikliğin olmadığı gözlenmektedir. Ayrıca tarım sektöründe Türkiye'nin kuzeyi ve doğusuna kıyasla, güneyi ve batısının daha büyük paya sahip olduğu belirtilmektedir. Sanayi sektörüne gelindiğinde bölgeler arası dağılımda belirgin farklılıkların olmadığına dikkat çekilmektedir. Sanayi sektöründe en büyük paya sahip olan bölgeler TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara) ve TR31 (İzmir) olarak belirlenirken, sanayi sektöründe en düşük paya sahip olan bölge Türkiye'nin doğusunda yer alan TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt), TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) ve TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) bölgeleri ile TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) bölgesi olarak belirlenmektedir. Hizmet sektöründe ise bölgeler arasında önemli bir farklılık gözlenmemektedir. Hizmet sektöründe de yıllar içinde önemli

değişikliklerin olmadığı belirtilmektedir. Hizmet sektöründe yaratılan katma değerden en fazla paya sahip olan bölgeler TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara), TR31 (İzmir), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik), TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) ve TR62 (Adana, Mersin) olarak sıralanmaktadır (TÜİK, 2014:3-7).

Tarım, sanayi ve hizmet sektörünün batı bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yoğunluk ile batı bölgelerinde sektörler arası çözülmeler yaşanacağı gibi göç olgusunu da arttıran bir unsur durumuna gelmektedir. Ayrıca doğu bölgelerinde tarım alanları azalarak, işlevselliği yok olmaktadır. Bu durum sosyal politikaların doğru bir şekilde uygulanmadığının açık bir göstergesidir. Bu nedenle sosyal politika alanlarında önem arz eden konulara incelemek faydalı olacaktır.

IV. BÖLGESEL KALKINMANIN BİR GEREĞİ OLARAK GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİ İLE İLGİLİ MÜCADELE POLİTİKALARI

Türkiye Cumhuriyeti'nin "muasır" medeniyetler seviyesine gelme çabaları çok partili hayata geçiş ile birlikte büyüme oranlarıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. 1980 öncesi herhangi bir alt yapı olmadan elde edilen büyüme, 1980 sonrasında iktisadi kurumların oluşturulmasıyla büyüme temellendirilmeye çalışılmıştır. 1930'lu yıllardan itibaren giderek kapanan Türkiye ekonomisi piyasaların ve özel sektörün ikamesinin gerçekleştirilebileceği dışa açık bir ekonomiyi benimsemiştir. Bunun sonucunda dönüşümden olumsuz etkilenen bir toplum ve dünya ekonomisine ayak uyduramayan bir Türkiye ile karşılaşılmış ve ekonomik krizlerin yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Bu durumda sürdürülebilirliği güç yüksek büyüme çabaları ülkenin makroekonomik dengelerini bozmuştur. Büyüme çabalarının yol açtığı en büyük problem ise eşitlikten uzak bir gelir dağılımı profili olmuştur (Selim vd. 2014:39). Bölgesel kalkınma açısından bir tehdit oluşturan gelir dağılımı adaletsizliğine yönelik uygulanabilir önemli mücadele politikaları arasında yer alan eğitim ve sosyal güvenlik politikasını incelemek gerekmektedir.

1. Eğitim Politikası

Eğitim politikası, gelir dağılımı politikaları içerisinde en önemli politika aracı olarak görülmektedir. Modern toplumlarda vasıflı bir işgücüne sahip olabilmek, yüksek bir eğitim seviyesine sahip olmaktan geçmektedir. Böylece yüksek gelir getiren mesleklere girmeyi engelleyen faktörleri ortadan kaldıran eğitim reformunun gerçekleştirilmesi ile emek gelirleri arasındaki eşitsizlik hafifletilmiş olacaktır. Devletin ise bu politikayı bir kamu hizmeti olarak benimseyip, bireylerin yetenekleri ve istekleri doğrultusunda yüksek ücretli mesleklere girmeyi mümkün kılan bir eğitim sistemi gerçekleştirmesini gerektirmektedir. Bu ise, eğitim hizmetinin parasız hale getirilmesini ve maddi açıdan yoksun olan ailelerin çocuklarına yeterli miktarda burs vermeyi gerektiren bir sistemler bütününü oluşturmaktadır (Türk, 1989:292).

OECD (2013), Türkiye'de uygulanan eğitim politikasının genel görünümünü incelemiştir. Bu inceleme öğrenci, kurumlar, denetim ve finansman başlıkları altında ele alınmıştır. Buna göre Türkiye'de öğrenciler, matematik ve fen değerlendirmelerinde başarılı olmalarına rağmen OECD ülkelerinin gerisinde kalmıştır. Özellikle düşük sosyoekonomik altyapıya sahip öğrenciler arasında akademik başarı oranının düşük olduğu görülmüştür. Öğrencilerin erken yaşta belirli yollarla sınıflandırılmalarına yönelik politikaların sonucunda eşitliği engelleyici durumlar ortaya çıkmıştır. Üst orta ve yükseköğrenim kurumlarında mezuniyet oranları OECD ülkelerinin gerisinde kalmıştır. Fakat 2005 yılından itibaren bu oranlarda önemli artışlar görülmüş ve bu seviyelere yönelik reformlar uygulanmıştır.

OECD (2013)'e göre Türkiye'de 15 yaşın altındaki nüfus oranı genel nüfus oranı açısından OECD ülkeleri arasında en yüksek orana sahip ülkelerden biridir. Bu gençlerin eğitimlerinin doğru bir şekilde tamamlayıp, işgücüne katılımlarını sağlamak büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de bu alanda ilerleme kaydedilmesine rağmen hem kalite hem de eşitlik alanında eksikliklerin olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle dezavantajlı öğrencilerin ihtiyaçlarının

karşılanması, kentsel ve kırsal bölgeler arasındaki eşitliğin arttırılması, nitelikli öğretmen ve okul idarecileri yetiştirmek ve eğitmek, yükseköğrenime erişimi ve tamamlama oranlarını yükseltmek ve eğitim sistemi için yeterli finansmanın sağlanması çözümlenmesi gereken öncelikli amaçlar dâhilinde olmalıdır.

Bölgesel kalkınmanın gerçekleşebilmesi için en önemli politikaların başında gelen eğitim politikasının doğru ve anlaşılır bir şekilde uygulanması birey ve toplumların daha adil bir ortamda yaşamasını sağlayacaktır

2. İstihdam Arttırıcı Politikalar

İstihdam politikaları, işsizlik ile yoksulluk arasında kurulan ilişkide yoksulluğun ortadan kaldırılması için önemli bir etken olarak görülmekte ve yoksullukla mücadelede en kestirme yol olduğu ifade edilmektedir. İstihdam politikaları pasif ve aktif politikalar şeklinde ayrılmaktadır. Yoksullukla mücadelede pasif politikalar, işsizlik sigortası ve işsizlik yardımlarından oluşmaktadır. Fakat işsizlik sigortasından işsiz bireylere yüksek miktarda ödemeler olduğunda işsiz birey bir süre sonra önerilen işleri kabul etmede daha seçici davranmasına yol açmaktadır. Yani "işsizlik tuzağına" düşülmüş olacaktır. Bu durum işsizliğin daha fazla artmasına sebep olabilmektedir. Aktif istihdam politikaları ise gelir desteği olarak ifade edilen pasif politikaların karşısında durmaktadır. Bu politikanın amacı ise işsiz bireylerin çalışma hayatına dönmelerini kolaylaştırmaktır. Hedef kitlesi ise yoksulluktan en fazla etkilenen genç, kadın ve engelli işsizler gibi iş bulma şansları oldukça zayıf olan gruplardır. Başlıca aktif istihdam politikaları şunlardır:

- Doğrudan İş Yaratma Programları
- Yoksul emeğinin bilgi ve becerisinin geliştirilmesi
- İstihdam sübvansiyonları
- Yoksullar arasında kendi hesabına çalışmanın özendirilmesi
- Kadın emeğinin emek piyasasına girişinin kolaylaştırılması

Bu bilgiler ışığında yoksul bireylerin yoksulluk çemberinden kurtulabilmeleri sahip oldukları emeğe bağlıdır. Bu önemli değeri emek piyasasında gerektiği gibi değerlendirebilmeleri uygulanacak isabetli istihdam politikaları ile mümkün kılınmıştır (Gündoğan, 2008: 55-56).

Kamusal istihdam gelişmekte olan ülkelerde yoksul bireylerin büyük bir kesiminin yer aldığı kırsal bölgelerde yoksulluğun azaltılması yönünde kullanılabilir. Kırsal kesimde ve özellikle tarım sektöründe istihdam imkânı sezonluk olmakla birlikte ücretler oldukça düşüktür. Bu süreç kırsal kesimin yoksul olmasındaki en büyük etkendir. Tarıma dayalı endüstrilerin emek yoğun bir büyüme gerçekleştirmeleri yoksulların daha kolay iş bulmasına ve ücretlerinin artmasında etkin rol oynayabilirler. Bu durumda kamu istihdam programlarının amacı ücretlerin piyasa fiyatı altında olması durumunda sadece hedef alınan kesimleri etkiler ve tarım sektörünün aktif olmayan dönemlerinde istihdam yaratmaktadırlar. Bu dönemde yarattıkları ilave istihdam ile yararlanan kesimin net geliri de artmaktadır. Bu politikanın doğru uygulanması sonucunda uzun dönemde ortalama gelirler arttırılabilir ve köyden kente yaşanan göçün önüne geçilebilir. Böylece önemli ölçüde dışsal fayda sağlanmış olabilir (Aktan ve Vural, 2002:27).

3. Sosyal Güvenlik Politikası

Sosyal güvenlik, bireylerin kendi iradeleri dışında herhangi bir tehlikeye uğramaları durumunda koruma garantisi veren bir sistem, dayanışma, örgütlenme ve devletin hizmet aracı olarak tanımlanmıştır. ILO'ya göre sosyal güvenlik, kamu programları vasıtası ile çalışma gücü kaybı, hastalık, işsizlik, yaşlılık, maluliyet ve ölüm nedenleri ile kazancın önemli ölçüde azalması veya kesilmesi ile ortaya çıkan sosyo-ekonomik tehlikelere ve tehditlere karşı bireylerin koruma altına alınmasını, çocuklarla birlikte aile yaşamını desteklemesini ve sağlık

korumasını kapsayan sistemler bütününü ifade etmektedir (Gümüş, 2010:4).

Türkiye'de 1990'lı yıllardan itibaren gelir-gider dengesizliği görülmeye başlanmıştır. Emeklilik sisteminin aktif-pasif oranı iki seviyenin altına düşmüştür. 2006 yılında ise sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmayan çalışanlar toplam istihdamın %48.5'ini oluşturmuştur. Böylece kayıt dışı istihdam finansman açığının temel problemi haline gelmiştir. Emeklilik sisteminde yapılan prim hasılatı, emeklilere yapılan harcamaların oldukça gerisinde seyretmiştir. Yoksullukla mücadelede sosyal güvenlik sistemi etkin bir şekilde faaliyet göstermemiştir. 2000'li yıllarda önem arz eden yasal düzenlemeler ile sosyal güvenlik sisteminde dönüşüm evresi başlamıştır. 2008 yılında çıkarılan 5510 sayılı kanun ile genel sağlık sigortası uygulamaya konulmuş ve sağlık harcamalarının da arttığı gözlenmiştir. Sağlıklı kurgulanan bir sistemin en az üç kuşağa sorunsuz bir biçimde hizmet sunması beklenirken, Türkiye'deki sistem henüz 50 yaşına varmadan ciddi yapısal sorunlar yaşamaya başlamıştır (Gümüş, 2010:4-8).

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de sosyal güvenliği sosyal sigorta ve sosyal hizmetler ile sosyal yardımlar oluşturmaktadır. Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi önemli ölçüde sosyal sigortaya bağlı kalırken, sosyal yardımlar bu oranın küçük bir bölümünü oluşturmaktadır. Sosyal sigorta kapsamındaki sağlık harcamaları, Sosyal Sigorta Kurumu (SSK), Bağ-Kur kapsamındaki Emekli Sandığı'ndan gelir ve aylık alanlar hak sahibi kuruluşlar tarafından karşılanırken, Yeşil Kart sahipleri ve devlet memurları, devlet bütçesinden karşılanmaktadır. Sosyal sigorta programları zaman içinde adil bir sosyal güvence sağlama işlevinden uzaklaşmıştır. Bunun en temel sebebi ise çalışan kesimin önemli bir bölümünün sistem dışında kalması ve kayıt altına alınmaması olmuştur. Bu durum sistemdeki denetim ve bilgi eksikliğini açığa çıkarmıştır (DPT, 2007:34-35).

Türkiye'deki sosyal yardımlar genel yardımlar ve primsiz ödemleler olarak sınıflandırılmıştır. Genel yardımlar, yoksulluğun belirmesiyle birlikte 1986 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu (SYDTF) kapsamında gerçekleştirilmiştir. 1992 yılında ise sosyal güvenlik sistemi kapsamına girmeyenlerin sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için yeşil kart uygulaması başlatılmıştır. Böylece genel yardımlar SYDTF, SHÇEK (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu), Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Belediyeler tarafından bu görev üstlenilmiştir. Primsiz ödemeler ise kendine bakamayacak durumda olan yaşlı ve engellilere aylık bağlanmasını öngören bir düzenlemedir. Önceleri yaşlı ve muhtaç kimseler için bağlanan aylık, 30 Temmuz 2006 yılından itibaren 18 yaşından küçük engelli bakımını sağlayan aile fertlerine de bağlanmıştır. Türkiye'de bu kuruluşlar tarafından yapılan yardımlar "hak eden" veya "hak etmeyen" şeklinde bireyleri ayırmaktadır. Bu noktada toplumsal cinsiyet rolleri devreye girmekte ve kadınlar zor durumda kalmaktadır. Bu nedenle yardımlar, cinsiyet ve yaş grubuna göre değil muhtaçlık ve gelir durumuna göre verilmesi gerekmektedir (Şener, 2010:12-18).

SONUÇ

Türkiye'nin doğu ve batı bölgeleri arasında gelir düzeyleri açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bölgesel gelir dağılımı incelendiğinde gelir düzeyinin batı bölgelerinde Türkiye ortalamasının üzerine çıkarken, doğu bölgelerinde ise gelir düzeyinin Türkiye ortalaması altında kalmaktadır. Bölgeler arasındaki gelir farklılıkları, geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru yoğun göç dalgasının yaşanmasına sebep olurken diğer yandan büyük şehirlerde çarpık kentleşmenin yaşanmasını hızlandırmakta ve suç oranlarının artmasına yol açmaktadır. Bölgelerarası dengesizlik, son derece iyi huylu olarak yansıtılan küreselleşme olgusu ile daha fazla derinleşmektedir. Dengelerin, geri dönüşü olmayacak şekilde tahrip edilmesi zengin ve yoksul kesim arasındaki farkın artmasına neden olmaktadır (Sinemillioğlu, 2009:266).

Bölgesel kalkınmanın bir gereği olarak görülen gelir dağılımı adaletsizliğine yönelik mücadele yöntemleri benimsenirken gelir dağılımının dengeli bir şekilde gerçekleştirilmesi

gerektiğini göz ardı etmek imkânsızdır. Bu nedenle politikaların olağan bağlantıları takip ederek gerçekleştirilmesi önemli bir disiplin kaynağıdır. Politikalar dâhilinde olması gereken diğer hususlar arasında olan kentsel alanlardaki işsizliği azaltmak, nüfus artış hızını kontrol altına almak ve kırsal alanlarda tarıma dayalı sanayi kuruluşları kurmak dengesiz dalımın önüne geçmektedir. Türkiye'nin temelden temsil gücünü oluşturan ve genel görünümünü ortaya koyan, sistemin en önemli yapı taşı olan ve gelir dağılımı adaletsizliğinde önemli bir etken olan eğitim sistemi yeniden yapılandırılması, sosyal güvenlik sisteminin iyileştirilmesi ve istihdam arttırıcı politikaların doğru bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

Sonuç olarak, bölgesel kalkınma ile ilgili sorunların geleneksel anlamda uygulanan politikalarla çözümlenemeyeceği bilinmektedir. Bu nedenle uygulanacak politikalarda ülkenin içinde bulunduğu durumun iyi analiz edilmelidir. Böylece uygulanabilir politikaların tam ve doğru bir şekilde hayata geçirilmesi kaçınılmaz olacaktır. Çünkü yerel aktörler ve bunun paralelinde oluşacakkurumlar, kendi bölgelerinin ihtiyaçlarının farkında oldukları için bölgesel kalkınma için daha yoğun bir şekilde çaba gösterecek birimlerdir. Bu şekilde yerel aktörler, doğrudan halka ulaşabilecek ve bölgesel kalkınmayı doğrudan planlayabilecek aktörlerdir. Bu aktörler öncülüğünde bölgesel ölçekte sağlanan gelişme ve planlamadaki başarı, başta gelir olmak üzere ekonomik ve sosyal göstergelerin iyileşmesini sağlayacaktır. Böylece bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklılıkları azalacak, bölgesel kalkınmanın olumlu etkileri ülkenin geneline sirayet edecektir (Sevinç, 2011:52-53).

KAYNAKÇA

Aktan, Can Coşkun. ve Vural, İstiklal Yaşar, 2002, "Makro Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk", Aktan, C.C. (Ed). Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, s. 27.

Aktan, Can Coşkun. ve Vural, İstiklal Yaşar, 2002,Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Aktan, C.C.(Ed). Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, s. 2.

Çalışkan, Şadan, 2010, "Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk", Sosyal SiyasetKonferansları, s.59- 94.

DPT (DevletPlanlamaTeşkilatı), 2001, "Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu" , Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT:2599-ÖİK:610, Ankara. s. 3-4.

DPT (DevletPlanlamaTeşkilatı), 2001, "Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu" , Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT:2742-ÖİK:691, Ankara. s. 34-35.

Eşiyok, Bayram, Ali ve Sekmen, Faruk, 2012, "Türkiye Ekonomisinde Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları, Doğu Anadolunun Bölgesel Gelişmedeki Yeri ve Çözüm Önerileri", Ekonomik ve Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. SosyalAraştırmalarMüdürlüğü, s.1.

Filiztekin, Alpayve Alp Çelik, Murat, 2010, " Naci, 2008, "Türkiye'de Türkiye'de Bölgesel Gelir Eşitsizliği", Megaron, 5(3), s. 117-121.

Gümüş, Erdal, 2010, "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Öneriler", Siyaset, Ekonomi ve Toplum AraştırmalarıVakfı, 24, s. 4-8.

Gündoğan, Naci, 2008, "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele", Ankara Sanayi Odası, s. 55-56.

Kaynak, Muhteşem, 2011, "KalkınmaİktisadI",4.Baskı. Gazi Kitapevi Yayınları. Ankara, s.79.

MÜSİAD, 2012, "KalkınmaYolunda Yeni Eşik: Orta Gelir Tuzağı", Karahan, Hatice (Ed.), TürkiyeEkonomisi Raporu: 79, s.51.

OECD/Türkiye, 2013, EğitimPolitikası Genel Görünümü: Türkiye. s: 4-11

Sarıca, İsmail, 2001, "Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri", Akdeniz İktisadi ve İdari BilimlerFakülteDergisi, 1:154-156.

Selim, Raziye, Günçavdı, Öner ve Bayar, Ayşe, Aylin, 2014, "Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri: Fonksiyonel Gelir Kaynakları ve Bölgesel Eşitsizlikler", TÜSİAD, s. 21-39

Sevinç, Haktan, 2011, "Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları", Girişimcilik veKalkınmaDergisi, 6(2), s. 40-53.

Sinemillioğlu, Oğuz, 2009, "Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma ve Türkiye Süreci", Elektronik Sosyal BilimlerDergisi, 8(27), s. 246-266.

Şener, Ülker, 2010, "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları", Türkiye Ekonomisi Politikaları Araştırma Vakfı, PolitikaNotu, s. 12-18.

Tokatlıoğlu, İbrahim veAtan, Murat, 2007, "Türkiye'de Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeyi ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: Kuznets Eğrisi Geçerli mi?,EkonomikYaklaşım, 18(65), s. 31-52.

TÜİK (TürkiyeİstatistikKurumu), 2014, "Gayri Safi Katma Değer, Bölgesel Sonuçlar,2004-2011, Ulusal Hesaplar Daire Başkanlığı, Yıllık HesaplarGrubu, s. 2-7.

Türk, İsmail, 1989, "MaliyePolitikası", 8.Baskı, SevinçYayınevi, s. 292.

Ulutürk, SüleymanveErsezer, Devrim, 2005, "Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü", İstanbul Üniversitesi, İktisat fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Seri:47, s. 88.

Uysal, Ülker, 2007, "Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye'de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdariBilimlerFakültesi, s. 250-251.

GAP BÖLGESİNDEKİ ÇEVRE SORUNLARINDAN HAVA-SU-TOPRAK KİRLİLĞİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Air-Water-Soil Pollution And Environmental Problems In The Gap Region

Ahmet KAYAN[1]

ÖZET

Verimli Hilal veya Yukarı Mezopotamya olarak da isimlendirilen GAP Bölgesi Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak Kentlerini içine alan, Türkiye topraklarının (% 9,7) yaklaşık %10'nunu kapsayan, Türkiye nüfusunun ortalama %10'nu barındıran çok kapsamlı, çok amaçlı, insan merkezli sürdürülebilir Cumhuriyet Tarihinin en büyük bölgesel kalkınma projelerinden birisidir.

GAP Bölgesinde hızlı kentleşme ile birlikte çevre tahrip edilmekte ve çevre sorunları ortaya çıkmaktadır. Genel olarak çevre sorunları havada, suda ve toprakta meydana gelen kirlilik ve bu kirliliğin insanların sağlığını tehdit etmesi şeklinde belirtilebilir. Kentlerdeki çöpler, sanayi ve tıbbi atıklar, petrol ürünleri atıkları, açıktan akan lağım suları, kışın ısınmada kullanılan kalitesiz kömürden dolayı sobalardan çıkan duman ve gazlar, atık ve yağmur suları önlem alınmadan alıcı ortama bırakılırsa ciddi çevre sorunlarına neden olabilir. Türkiye Çevre Vakfı tarafından 1998-2003 tarihleri arasında Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da yapılan bir araştırmada söz konusu kentlerde kış aylarında hava kirliliğin arttığı, bu kentlerdeki hava kirliliğinin Türkiye'deki normal hava kirliliğinin çok üstünde olduğu görülmüştür.

Barajlarda suyun tutulması, akarsuyun kalitesini bozduğu gibi su altında kalan alanlardaki çevrede bir denge unsuru olan canlıların yok olması öngörülmeyen çevre sorunlarına yol açabilir. Barajlarda su tutulması ve su kalitesinin bozulması, sulama faaliyetleri sonucu su ile canlılara geçebilecek hastalıkların ortaya çıkması önemli çevre sorunları olarak belirtilebilir. Bölgede çoğu belediyenin ve sanayi kuruluşlarının arıtma sistemine sahip olmaması, atık suların arıtılmadan alıcı ortama bırakılması suyun kalitesini bozmakta ve su kirliliğine neden olmaktadır.

GAP Bölgesinde 1990'dan sonra Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa ve Batman'da yerleşime açılan yerler genelde verimli tarım arazileridir. Diyarbakır'da 1990'lı yıllarda yeni yerleşime açılan Dicle Kent, Kayapınar, Peyas, Gaziler ve Kantar semtleri en verimli tarımsal arazi üzerine kurulduğu görülmüştür. GAP Bölgesinde tarım toprakları sadece konut alanları için kullanılmamaktadır; Organize Sanayi Bölgelerinin önemli bir kısmı da tarım toprakları üzerine kurulmuştur. Diyarbakır'da sanayi kuruluşlarının % 60'ı, Gaziantep'te sanayi kuruluşlarının % 90'nın en verimli tarım toprakları üzerine kurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çevre, GAP Bölgesi,Çevre Sorunları, Hava-Su-Toprak Kirliliği

1 Yrd. Doç. Dr. /Harran Üni. İİBF Öğretim Üyesi-Şanlıurfa Akayan2002@gmail.com, Tel: 0542 252 61 30

ABSTRACT

Fertile Crescentor Upper Mesopotamia, also called the GAP Region Adiyaman, Batman, Diyarbakir, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Sanliurfa and Sirnak are aintothecity, Turkey territory(9.7%), covering approximately10% ofthe average of Turkey's population% 10 with hosts a comprehensive, multi-purpose,people-centered sustainable History of the Republic is the largest regional development projects.

Being destroyed in the GAP region and the environment associated with rapid urbanizationis emerging environmental issues. Overall environmental problems in the air, water and soil pollution occurred and can be specifiedasto threaten the health of the people of this pollution.Garbagein the city, industrial and medical waste,petroleum products, wastes, flowings ewagein the open, is used in winte rpoor quality coalfumes and gases,if the waste and rain wateris released to the receiving environment without taking precautions can lead to serious environmental problems. Environmental Foundation of Turkey by1998-2003 between Adiyaman,Diyarbakir, Gaziantep and Sanliurfa in a study conducted on the increased air pollution in the winter in this city, of the normal air pollution in the city in Turkey are reported to beat the very top.

Keeping the waterin dams, as this could impair the quality of the river, which is a balance in the inundation area surrounding the disappearance of living can lead to unfore seen environmental problems. The deterioration of water quality and water retention dams,irrigation activities,the emergence of diseases that can be passed to the result of living with water is indicated as an important environmental issue. After 1990,the GAP Diyarbakır,Gaziantep, Sanliurfa and Batman places are usually fertile agricultural landsopened to settlement. Diyarbakır Dicle opened in 1990 in the new residentialcity, Kayapınar, Peyas, Veterans and neighborhood scales are established residential areaonthe most fertile agriculturalland. Most of the municipality does not have a water purification and industry in the region, leaving the receiving environment without disrupting the water , waste water paper and causes water pollution.

In our country,agricultural land isused for residential areasonly. A significant part of the organized industrial zonesis based on theagricultural land. 60% ofindustrial enterprisesin Diyarbakir, on fertile agricultural land,90%of industrial companiesin Gaziantepis stated to be installed.

Keywords:*Environment, GAPRegıon, Environmental Problems,Air-Water-Soil Pollution*

GİRİŞ

Geri kalmış bölgelerin kaynaklarını harekete geçirerek bölgesel kalkınmayı sağlamak, bölgelerarasında dengeli kalkınmayı gerçekleştirmek, gelişmiş bölgeler ile geri kalmış bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını gidermek ya da en aza indirmek, böylece bölgesel gelişmeyle birlikte dolaylı olarak ülke kalkınmasını sağlamak düşüncesi Cumhuriyetin kuruluş yıllarından beri vardı. Sanayileşme ve kalkınma için gerekli olan elektrik enerjisinin ulusal kaynaklardan elde edilmesi görüşü devlet yöneticileri tarafından kabul görmüş ve desteklenmiştir. Ülkenin elektrik ihtiyacını gidermek ve bu konuda gerekli araştırmaları yapmak amacıyla 1936 yılında Elektrik İşleri Etüt İdaresi kurulmuştur. Ülkenin sahip olduğu akarsulardan debisi uygun olanlardan elektrik enerjisi elde etmek ve sulama amaçlı bu akarsulardan yararlanmak, akarsuların tek elden yönetilmesini sağlamak amacıyla 1954 yılında Devlet Su işleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu tür gelişmelerin neticesinde Türkiye'de havza çalışması fikri oluşmuş, Türkiye 25 havzaya ayrılarak etüt ve planlama çalışmalarına başlanmıştır.Fırat ve Dicle nehirlerinin hinterlandından oluşan GAP Projesi, bu havzalardan birisi olarak tasarlanmıştır.Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün kurulmasından kısa bir süre sonra 1961 yılında Diyarbakır'da DSİ Fırat Planlama Amirliği kurulmuş, söz konusu amirlik Fırat Havzası'nda su ve toprak kaynaklarının geliştirmesiyle ilgili çalışmalara başlamıştır. DSİ Fırat Planlama amirliğince Fırat Havzası'nın sulama ve enerji potansiyelini belirleyen "Fırat Havzası İstikşaf Raporu" 1964 yılında hazırlanmıştır. 1960'lı yıllardan itibaren uzun süren araştırma, inceleme ve değerlendirme sonucu 1986 yılında Atatürk Barajının temeli atılmış, Atatürk Barajından yer altı tünelleriyle 1993 yılında ilk kez Şanlıurfa/Harran Ovasına sulama suyu bırakılmaya başlanmıştır.

Bölgesel kalkınma planları genelde ya bölgesel gelişmeyi sağlamak ya bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını gidermek ya da ulusal kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla yapılır. GAP Projesi bu amaçların hepsinin gerçekleştirilmesi için yapılmıştır. Zira GAP Projesinin tamamlanmasıyla Türkiye'de sulanabilir 8.5 milyon hektarlık arazinin yaklaşık % 22'si yani 1.822 (bir milyon sekiz yirmi iki bin) hektarlık arazi sulu tarıma geçecek, proje kapsamında 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali kurulacak, kurulu gücü anlık 7476 megawatt olan hidroelektrik santrallerinde yılda 27 milyar kilo watt saat (kWh) elektrik enerjisi üretilecek, 3.8 milyon insana istihdam imkanı sağlanacak, bölgenin ürün hasılası ve ihracatı en az 2-3 kat artacaktır. Dolayısıyla hem bölgesel hem ulusal kalkınmanın gerçekleşmesine önemli katkılar sağlayacak olan GAP Projesi hem elektrik üretimi hem de sulama amaçlı kullanılabilecek çok sektörlü, çok kapsamlı, çok bileşenli ve çok yönlü bir bölgesel kalkınma projesidir. Güney Doğu Anadolu Bölgesinde bu değişim, dönüşüm ve çevre sorunları GAP'ın uygulanmasından dolayı ortaya çıkmaktadır.Bu nedenle bu çalışmada öncelikle genel olarak GAP, GAP'ın planlanması, GAP'ın amacı ve GAP'ın önemi konuları anlatılmıştır. Bölgesel düzeyden çok ulusal düzeyde öneme sahip olan GAP Projesi çok sektörlü (tarım, sanayi, hayvancılık vb), çok bileşenli (sağlık, eğitim, kültürel vb) ve çok amaçlı (kırsal ve kentsel altyapı, imar planları yapmaya ve onaylamaya, altyapı hizmetleri, üretim, istihdam ve ihracatı artırmak vb) olduğu için uygulanmasıyla birlikte başta kentsel alanlar olmak üzere çevre sorunları ortaya çıkmaktadır. En önemli çevre sorunları havada, suda ve toprakta meydana gelen kirliliktir.Dolayısıyla GAP Projesinin uygulanmasıyla birlikte bölgede hem kırsal hem de kentsel alanda ortaya çıkan hava, su ve toprak kirliliği gibi çevre sorunları bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.Bu kapsamda GAP Bölgesinde ortaya çıkan hava, su ve toprak kirliliği gibi çevre sorunları ve çözüm önerileri anlatılmış, çalışma sonuç ve genel değerlendirme kısmı ile bitirilmiştir.

I. GENEL OLARAK GAP, GAP'IN PLANLANMASI, GAP'IN AMACI VE ÖNEMİ

Düşünsel temelleri Cumhuriyetin kuruluş yıllarına kadar giden GAP, 1965 yılında (https://tr.wikipedia.org/wiki/Keban_Baraj%C4%B1_ve_Hidroelektrik_Santrali/ erişim:13.08.2015) KEBAN Barajının temelinin atılmasıyla filen yapılmaya başlanmıştır. Elektrik üretimi ve sulama amaçlı Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde ve hinterlandında 1960-1970'li yıllardaki çalışmaların tümünün GAP olarak isimlendirilmesi fikri kabul görmüştür. 1986 yılında GAP ile ilgili bilgi-belge toplanması ve ilgili kurumlar arasında koordinasyon sağlanarak çalışmaların tek elden yürütülmesi görevinin DPT'ye verilmesiyle GAP'ın planlanmasının adresi belirgin hale gelmiştir. Dicle ve Fırat nehirleri ve bu nehirlerin hinterlandından oluşan GAP Türkiye'de sulanabilir 8.5 milyon arazinin % 22'sine sahip olması ve Türkiye'deki akarsuların % 28'ni (Dicle % 11, Fırat %17) bünyesinde barındırması söz konusu projenin çok önemli olduğunu göstermektedir.

1. Genel Olarak GAP

Verimli Hilal ya da Yukarı Mezopotamya olarak da isimlendirilen GAP bölgesi, insanlık tarihindeki en eski ve önemli medeniyet merkezlerinden birisi olarak bilinmektedir. Aşağı Fırat ve Dicle havzasında Gaziantep, Adıyaman, Diyarbakır ve Şanlıurfa'yı içine alan Mardin üçgenindeki Mezopotamya bölgesinin geniş ve verimli ovalarından oluşan GAP (TÇV, 2003: 132), güneyde Suriye, güneydoğusunda Irak'la komşu olan, su kaynakları 22 baraj, 19 hidroelektrik santralinin kurulmasına uygun önemli bir bölgesel kalkınma projesidir (GBİ, 1994: 10).

Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak Kentlerini içine alan, Türkiye topraklarının (% 9,7) yaklaşık %10'nunu kapsayan, 2014 verilerine göre 8.250.000 nüfusuyla Türkiye nüfusunun ortalama %10.6'sını barındıran (www.tüik.gov.tr/erişim:15.06.2015) çok kapsamlı, çok amaçlı, insan merkezli sürdürülebilir Cumhuriyet Tarihinin en kapsamlı bölgesel kalkınma projelerinden birisidir (Gümgüm, 1997; 13).

Fırat ve Dicle nehirlerinin sularından elektrik üretimi ve sulama amaçlı istifade ederek önce Güney Doğu Anadolu Bölgesinin ekonomik kalkınma ve gelişmesini, dolaylı olarak da Türkiye'nin gelişmesine katkıda bulunmayı sağlamak düşüncesi Cumhuriyetin ilk yıllarından beri vardı. Ancak o zamanki ekonomik koşullar elvermediğinden bu çalışmalar ilerlememiştir. 1960-1970'li yıllarda Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde sulama ve hidroelektrik amaçlı projeler toplamından ibaret olarak düşünülen GAP, daha sonraki gelişmelerin de etkisiyle proje getirisinin büyük olmasından dolayı 1980'li yıllarda çok sektörlü, çok bileşenli, çok fonksiyonlu, sosyo-ekonomik ağırlıklı bölgesel kalkınma planına dönüştürülmüştür (www.gap.gov.tr/erişim:13.08.20014).

GAP Bölgesinde yapımı öngörülen hidroelektrik santralleri hızla tamamlanarak faaliyete geçmiştir ama sulama tesisleri ve kanaletler için aynı şey söylenemez. 2011 yılı sonunda DSİ tarafından yaklaşık 300 bin hektar arazi sulu tarıma açılmışken (GBİ-Harran Üni., 2010: 9), 2014 yılı sonu itibarıyla DSİ tarafından, sulamaya açılan toplam alan 424.710 hektardır ki bu alan GAP Bölgesinde sulamaya açılacak toplam alanın % 23.6'sını oluşturmaktadır. Aynı tarih itibariyle, 171.088 hektarlık alan (% 9.5) inşaat halinde, geri kalan 1.204.202 hektarlık alan ise yani proje kapsamında sulanacak toplam arazinin % 66.9'u hala planlama aşamasındadır (GBİ, 2015:19).

1985 yılı sonu itibariyle GAP Bölgesinde, kişi başına Gayrisafi Bölge Hasıla (GSBH), Türkiye'de kişi başına düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın (GSYİH) yarısından (% 47) azdır. 2001 yılında Türkiye'de kişi başına ortalama gelir 2.146 dolar iken, GAP Bölgesinde kişi başına

ortalama gelir 1.186 dolardır (www.gap.gov.tr/erişim:25.12.2014). 2011 yılında ise Türkiye'de kişi başına yıllık ortalama gelir 15.137 dolar iken GAP Bölgesinde kişi başına yıllık ortalama gelir 7.114 dolardır (www.tüik.gov.tr/genel istatistiki veriler/erişim:10.04.2015). GAP'ın uygulamaya başlamasının üzerinden takriben 25 yıl geçmesine rağmen GAP Bölgesinde Türkiye ortalamasına göre kişi başına düşen ortalama yıllık gelir oranı değişmemiştir. Bölgede girişimciyi destekleme ve yönlendirme amacıyla GAP-GİDEM merkezi kurulmuştur (Özgül, 2005: 13); ama ekonomik veriler GAP Planında öngörülen yatırımların ve bölgede beklenen hasılanın tam anlamıyla gerçekleşmediğini göstermektedir. Finansmanının büyük bir kısmı iç kaynaklarla karşılamaya çalışılan GAP projesi için öngörülen tahmini yatırım tutarı 32 milyar ABD Dolarıdır (Elmas, 2001:119).

2. GAP'ın Planlanması

Fırat ve Dicle Nehirlerinin sularından faydalanma GAP Planlamasının bir kısmı sayılırsa söz konusu çalışmalar; kimilerine göre 1936'da Atatürk'ün emriyle Elektrik İşleri Etüd İdaresinin kurulmasıyla (Avcı, 1992: 23), kimilerine göre 1954'te DSİ (Devlet Su İşleri) Genel Müdürlüğünün kurulmasıyla, kimilerine göre de 1961'de "Fırat Planlama Amirliği"nin kurulmasıyla başlamıştır. 1986 yılında resmi olarak GAP ile ilgili çalışma, koordinasyon sağlama, bilgi-belge toplama, derleme ve plan yapma görevi DPT'ye verilmesinden sonra, DPT söz konusu planı yapmak üzere bünyesinde Müsteşarlık Araştırma Grubu (MAG) oluşturmuştur (Özer, 1998: 78). DTP Müsteşarlık Araştırma Grubu GAP'ın Planlanmasıyla ilgili çalışmalarını 1989 yılının sonlarına doğru "GAP Master Planı" adıyla bitirmiş ve Başbakanlığa sunmuştur (Erol, 1999: 16).

Kaynağını Doğu Anadolu Bölgesinin yüksek dağlarından alan, Fırat ve Dicle Nehirleri, Güney Doğu Anadolu Bölgesinin verimli ve geniş ovalarından geçtikten sonra Suriye ve Irak üzerinden Basra Körfezine dökülürler (www.tüik.gov.tr/genel bilgiler/erişim:10.04.2015). Güney Doğu Anadolu Bölgesi geniş ve verimli ovalara sahiptir ama Türkiye'nin diğer bölgelerine göre normal koşullarda daha az yağış almakta ve yazları şiddetli buharlaşma ve kuraklık şeklinde geçmektedir (GBİ-Harran Üni., 2010: 10). GAP Bölgesinde az yağışın sebep olduğu kuraklığı ortadan kaldırmak, geniş ovalarını sulu tarıma açarak daha çok verim elde etmek, Fırat ve Dicle nehirlerinden elektrik enerjisi elde etmek düşüncesi Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda üzerinde düşünülen bir konudur. Cumhuriyettin ilk yıllarında devletin maddi-manevi her alanda gelişme ve ilerleme kayd etmesi için elektrik enerjisine büyük ihtiyaç duyulmuştur (Kurt, 1999: 17). Milli servet olduğu halde imkanlar elvermediği için kendisinden yararlanılmayan ve boşa akıp giden akarsuların ekonomik potansiyel gücünden istifade etmek için Atatürk'ün emri ile 1936 yılında Elektrik İşleri Etüd İdaresi Kurulmuştur (www.gap.gov.tr/erişim: 01.11.2014). Söz konusu idare "Keban Projesi" ile etüdlere başlamış, Fırat Nehrinin her açıdan ve değişik noktalardan tetkiki ve sonuçlarının tespiti için yoğun çalışmalara başlanmış ve rasat (suyun akışını ölçme) istasyonları kurulmuştur (Kurt, 1999: 17). Bu kapsamda 1938'de Keban boğazında jeolojik ve topoğrafik etüdler yapılmaya başlanmıştır. 1950-1960 yılları arasında Elektrik İşleri Etüd İdaresi tarafından Fırat ve Dicle Nehirlerinde sondaj çalışmaları yapılmıştır (www.gap.gov.tr/genel bilgiler/erişim:10.04.2015). Bu çalışmaların neticesi, yeni ihtiyaçların ortaya çıkması ve su işlerinin organizeli bir şekilde devletin denetiminde yürütülmesi gereğinden dolayı 1954'te Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Kurulmuştur. Bu çalışmalar ve gelişmelerin neticesinde Türkiye'de havza çalışmaları yapılması düşüncesi ortaya çıkmış ve Türkiye 25 havzaya ayrılarak Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Tarafından etüd ve planlama çalışmalarına başlanmıştır (www.gap.gov.tr/genel bilgiler/erişim:10.04.2015). 1961'de Diyarbakır'da kurulan "Fırat Planlama Amirliği"nce yapılan araştırma ve çalışmalar neticesinde 1964'te Fırat havzasının sulama ve enerji kapasitesini belirten "Fırat Havzası İstikşaf Raporu hazırlanmıştır. Ayrıca bu rapora ek olarak 1966'da "Aşağı Fırat İstikşaf Raporu" da hazırlanmıştır (Kurt, 1999: 17). Aynı tarihlerde Dicle Havzası için de benzer çalışmalar Devlet

Su İşleri Genel Müdürlüğünün Diyarbakır Bölge Müdürlüğü tarafından yapılmıştır (www.tüik.gov.tr/genel bilgiler/erişim:10.04.2015).

1970'li yıllarda bütün bu çalışmaların da etkisiyle Fırat ve Dicle havzalarından ne şekilde faydalanılacağı açıklık kazanmış, 1977'de bütün bu çalışmaların "Güneydoğu Anadolu Projesi" olarak adlandırılması fikri ortaya çıkmış, 1980'li yıllarda ise söz konusu bu iki havza çalışmalarının "Güney Doğu Anadolu Projesi" olarak isimlendirilmesi fikri kabul görmüştür (Erol, 1999: 16). Bundan sonra bu proje ile ilgili çalışmaların yürütülmesi, yönlendirilmesi, koordinasyonun sağlanması ve ilgili kurumlarla bilgi alış-verişi görevi DPT'ye (Devlet Planlama Teşkilatı) verilmiştir (www.gap.gov.tr/erişim: 12.10.2015).

Bölgenin çok yönlü kalkındırılması için çok kapsamlı araştırma hazırlıkları başlatılmış, DPT bünyesinde iş bölümü yapılarak Müsteşarlık Araştırma Grubu (MAG) oluşturulmuş, GAP ile ilgili çalışmaların tek elden yürütülmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu bu gruba verilmiştir (Erol, 1999: 16). Müsteşarlık Araştırma Grubu kendi içinde bir koordinatör atanmış, koordinatöre bağlı dört kişilik bir araştırma grubu oluşturulmuştur. GAP Projesiyle ilgili olarak, DPT'nin bünyesindeki bütün başkanlık birimlerinin temsilcilerinden oluşan bir Plan Danışma ve Koordinasyon Grubu oluşturulmuştur (Bulut, 2005: 215). Projenin genel müşavirlik hizmetlerini yürütmek için Proje Yönetim Birimi kurulmuştur. Proje yönetim biriminin merkezi Şanlıurfa olarak belirlenmiş ve proje ile ilgili olarak yapılmak istenen bazı görevler (özellikle yerel düzeyde) bu birime verilmiştir (Karaer, Öktem, 1988: 42). Müsteşarlık Araştırma Grubu GAP ile ilgili çalışmalarını 1989 yılının sonlarına doğru bitirmiş ve başbakanlığa sunmuştur. Nihayet 6 Kasım 1989'da 388 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Merkezi Ankara, şubesi Şanlıurfa'da olmak üzere GAP Bölge Kalkınma İdaresi (BKİ) Teşkilatı kurulmuştur (Erol, 1999: 16).

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı, kuruluş kararnamesinde 15 yıllık bir süre ile faaliyette bulunması öngörülmüştür. Temel görevi GAP Bölgesinde kalkınmanın planlanması, yönlendirilmesi, izlenmesi ve ilgili kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması olarak belirlenen GAP Bölge Kalkınma İdaresinin görev süresi 11 Kasım 2004 tarih ve 5254 sayılı yasa ile 3 yıl daha uzatılmıştır. Ancak 2007 yılına gelindiğinde GAP'ın henüz tamamlanamadığı ve GAP ile ilgili çalışmaların bitmediği anlaşıldığından ilgili teşkilatın görev süresinin bir daha uzatılması ihtiyacı doğmuştur. Bu nedenle 25 Mayıs 2007 tarih ve 5670 sayılı yasa ile GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının görev süresi 5 yıl daha uzatılmıştır (GBİ, 2008: 6-7). GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı'nın görev süresi 3 Ağustos 2012 tarih ve 28373 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2012/3354 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 5 yıl daha uzatılmıştır. Böylece İdare'nin görev süresi 28 yıla çıkartılmıştır (http://www.gap.gov.tr/site-icerik/gap_bki_tarihcesi/erişim: 10.08.2015).

Genel anlamda GAP'ın Planlanmasıyla birlikte Türkiye'de ilk kez bir bölge kalkınma idaresi teşkilatı kurulmuştur. Ayrıca planda çevre konularına duyarlılık, halk katılımcılığı, kalkınmanın sürdürebilirliği, cinsiyet dengeli kalkınma gibi daha önceki planlarda yer almayan kavramlar bu planda öne çıkmıştır.

3. GAP'ın Amacı

GAP kapsamına giren halkın gelir düzeyini ve hayat standardını yükseltmek, ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak veya en aza indirmek, geniş ve verimli ovalardan oluşan bu bölgede kırsal verimliliği artırarak istihdamı artırmak (Fidancı, 1999: 18), bölgede sanayiyi teşvik ederek geliştirmek, istihdamı geliştirmek ve ihracatı artırmak, bu gelişmelere bağlı olarak ulusal ekonomik büyüme ve sosyal istikrar hedeflerine katkıda bulunmak bu projenin en önemli amacıdır (388 Sayılı KHK md 1/1).

1960-1970'li yıllarda Fırat ve Dicle Nehirleri üzerinde sadece sulama ve hidroelektrik amaçlı projeler demeti olarak düşünülen GAP, 1980'li yıllarda hem bölgenin ekonomik

potansiyelinin gün yüzüne çıkması hem de dünyada bölgeselcilikle ilgili gelişmelerin ulusal kalkınmaya yardımcı olacağı düşüncesinin ağırlık kazanmasından dolayı söz konusu proje, çok sektörlü, çok amaçlı sosyo-ekonomik bir bölgesel kalkınma planına dönüştürülmüştür (www.gap.gov.tr/erişim: 21.05. 2011).

Kalkınma ve gelişmede kadın-erkek arasında ayırım yapmayarak adalet, eşitlik, katılımcılık, çevre koruma, istihdam, mekan planlaması, alt yapının geliştirilmesi gibi temel hedefleri olan GAP, gelecek nesillerin kendilerini geliştirebilmeleri için elverişli bir ortamı sağlayan sürdürülebilir insani kalkınma felsefesi üzerine kurulu amaçları olan bir bölgesel kalkınma planıdır (www.gap.gov.tr/erişim:12.11.2014).

Bölgenin atıl olan kaynaklarını ve ekonomik potansiyelini harekete geçirerek istikrarlı ve sürekli ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek, ihracatı artırarak bölgede sermaye birikiminin oluşmasını sağlamak GAP'ın bir diğer amacıdır. GAP'ın uygulama programı niteliğinde olan "GAP Master Planı"nda bölgeyi tarıma dayalı ihracat merkezi haline getirilmek istendiği belirtilmiştir (Öğüt, 2001: 71).

Bölgede okur-yazarlık oranı, eğitime katılma yaşı ve süresi, sağlık hizmetlerinin yeterliliği ve ulaşılabilirliği, ortalama yaşam süresi, bebek ölüm oranı, kadın-erkek arasındaki refah farklılıkları ve yaşam kalitesi standartlarını Türkiye'nin gelişmiş diğer bölgeler seviyesine getirmek söz konusu projenin başka bir amacı olarak belirtilebilir (Bozkurt, 1999: 20).

Bölgenin atıl olan kaynaklarını ve ekonomik potansiyelini harekete geçirerek istikrarlı ve sürekli ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek, ihracatı artırarak bölgede sermaye birikiminin oluşmasını sağlamak GAP'ın bir diğer amacı olarak belirtilebilir (Erol, 1999: 16).

GAP'ın amaçlarını hem uygulanabilir kılmak hem de projenin genel konseptine uygun olarak spesifik hale getirmek için aşağıdaki gibi birkaç başlık altında toplamak ve ona göre değerlendirmek mümkündür. Buna göre GAP'ın temel amaçları şöyle belirtilebilir: Proje bittiğinde;

- **GAP bölgesinde 1.822 bin hektar arazi sulu tarıma açılacaktır.**
- **Bölgedeki akarsular üzerinde 22 baraj ve 19 hidroelektrik santrali inşa edilecektir.**
- **Yılda 27 milyar kilo Watt saat (kWh) elektrik enerjisi üretilecektir.**
- **Bölgede kişi başına % 209 oranında gelir artışı sağlanacaktır.**
- **3.800 bin insana istihdam sağlanacaktır** (http://www.gap.gov.tr/file-includes/Gap-Son-Durum-2014.pdf/erişim:01.05.2015).

GAP'ın amaçları çok geniş tutulmuştur ama görev süresi kısıtlı tutulmuştur. GAP-BKİ'in (GAP Bölge Kalkınma İdaresi) kısıtlı personeliyle kısa sürede bu kadar çok amacı gerçekleştirmesi tartışmalıdır. Zira 1989 yılında GAP-BKİ kurulurken görev süresi 15 yıl olarak hesaplanmıştı. Görev süresi her dolduğunda Bakanlar Kurulu Kararıyla görev süresi uzatılan GAP-BKİ'ın görevi hala sürekli hale getirilmemiştir ve söz konusu kuruluşun varlığı yasal güvenceye kavuşturulmamıştır.

4. GAP'ın Önemi

GAP'ın tam anlamıyla tamamlanması hem Türkiye'ye hem de bölge halkına çok büyük fayda sağlayacaktır. GAP uygulamaları bölgeyi kalkındıracağı için her şeyden önce bölge halkı bu gelişmeden yararlanacak ve refah seviyesi yükselecektir. Projede öngörülen hedefler gerçekleştikçe yeni iş imkanları ve istihdam alanları ortaya çıkacaktır. Bu uygulamalar dolaylı olarak hem bölgede hem de Türkiye'de işsizliği önleyeceği-azaltacağı için Türkiye'nin kalkınmasına yardımcı olacaktır (Dağlı, 1999: 26). Ayrıca bölgede sulamadan dolayı elde edilecek fazla ürün ve artı gelir iktisattaki çarpan etkisiyle bütün ulusal ekonomiye ve vergilere yansıyarak milli gelirde önemli artışa yol açacaktır.

GAP bütün birleşenleriyle birlikte tamamlandığında, yılda yaklaşık 53 milyar metreküp su akıtan ve Türkiye akarsularının (yaklaşık 186 milyar metre küp) % 28'ni oluşturan

(Taraklı, 2001: 65), Fırat ve Dicle Nehirlerinin suyu denetim altına alınacak; Türkiye'nin sulanabilir 8.5 milyon hektar arazinin yaklaşık % 22'si (1.82 milyon hektar) bu bölgede sulu tarıma geçmiş olacak, söz konusu nehirler üzerinde anlık kurulu gücü ve kapasitesi 7476 megavat olan hidroelektrik santrallerinde yılda 27 milyar kilovat elektrik enerjisi üretilecek (Çadırcı, 1999: 19) tarım ve sanayi alanlarında 3.8 milyon kişiye istihdam imkanı sağlanmış olacaktır (www.gap.gov.tr/genel bilgiler/erişim:25.08.2014).

Türkiye'de ekonomik olarak gerçekleştirilebilir hidroelektrik enerjisi üretiminin % 22'sine potansiyel olarak sahip olan GAP Bölgesinde, hidroelektrik üretiminin önemli bir kısmı Karakaya, Atatürk, Dicle, Kralkızı, Birecik, Karkamış ve Batman hidroelektrik santrallerinde gerçekleşmektedir (Dağlı, 1999: 26). Söz konusu tesislerin açılışından 2014 yılı sonuna kadar üretilen toplam elektrik enerjisi 403.5 milyar kilo Watt saat (kWh) olup bunun parasal değeri 24.2 milyar (1 kWh=6 cent olarak hesaplanmıştır) ABD Dolardır (GBİ, GAP Genel Sunum, 2015:16).

GAP Projesinin tamamlanmasıyla bölgede kurulan ve kurulacak olan 22 barajla 1.822 (bir milyon sekiz yirmi iki bin) hektarlık arazinin sulu tarıma, 19 hidroelektrik santralinde yılda üretilecek 27 milyar kilo Watt saat (kWh) elektrik enerjisinin yanı sıra bölgenin hasılası ve ihracatı en az 2-3 kat artacaktır (Atalay ve diğerleri, 1997: 29). Dolayısıyla hem bölgesel hem ulusal kalkınmanın gerçekleşmesine önemli katkılar sağlayacak olan GAP Projesi hem elektrik üretimi hem de sulama amaçlı kullanılabilecek çok sektörlü, çok kapsamlı ve çok önemli bir bölgesel kalkınma projesidir (www.gap.gov.tr/genel bilgiler/erişim: 02.04.2015).

Dicle ve Fırat nehirlerinin Türkiye içindeki uzantılarından ve bu nehirlerin hinterlandındaki geniş ve verimli ovalarından oluşan GAP, Türkiye'de sulanabilir 8.5 milyon hektar arazinin % 22'sine, Türkiye'deki akarsuların % 28'ne (Dicle % 11, Fırat %17), Türkiye'de üretilebilir hidro elektrik enerjisinin % 22'sine, bittiğinde 3.8 milyon insana istihdam sağlama imkanına sahip olmasından dolayı hem bölge açısından hem de ulusal açıdan çok büyük öneme sahiptir.

II. GAP'IN UYGULANMASIYLA ORTAYA ÇIKAN HAVA-SU-TOPRAK KİRLİLİĞİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Gerek ülke düzeyinde, gerekse bölge düzeyinde sosyal ve ekonomik sektörlerde önemli değişimlere neden olacak GAP'ın, kaçınılmaz olarak çevre değerleri üzerinde de etkileri olacaktır. Bu etkilerin olumlu ve olumsuz yönlerini dikkate almak, olumlu gelişmelerden yararlanmak; olumsuz gelişmelere karşı şimdiden tedbir almak ve hazırlıklı olmak GAP'ın uygulanmasıyla ortaya çıkacak olan çevre sorunlarının elimine edilmesi bakımından hayati öneme sahip olacaktır.

GAP Bölgesinde binlerce yıldır kuru tarım yapılmakta, Fırat ve Dicle nehirlerinin boylarında yaşayan balık, kuş ve hayvan türleri ile bölgenin yarı çöl iklimine uyum sağlayan endemik bitkilerin (dünyada az bulunan belli bölgelere has bitkiler) doğal yaşama alanı bulunmaktadır. GAP uygulamalarından dolayı bölgede sulu tarıma geçmekle birlikte söz konusu balık, kuş ve hayvan türleri ile endemik bitkilerin doğal yaşam alanı yok olmakta ve yeni türler ortaya çıkmaktadır. Barajlar dolayısıyla bölgede su altında kalan yaklaşık 200 bin hektarlık arazide göl aynası oluşmakta ve bu göl aynalarında eski canlı türleri yok olmakta, yeni canlı türleri ortaya çıkmaktadır. Bu tür sorunlarla ilgili önlemler şimdiden alınmazsa yakın gelecekte bölgede ciddi çevre sorunları ortaya çıkabilir.

1. GAP'ın Uygulanmasıyla Ortaya Çıkan Hava Kirliliği

Çağımızda kentleşme, sanayileşme ve turizm gibi gelişmelerin çevre sorunlarına yol açan etmenler olduğu bilinmektedir. Hızlı kentleşme ile birlikte doğal, tarihsel ve kültürel varlıklar tahrip edildiği için değişik çevre sorunları ortaya çıkmaktadır. Genel olarak çevre sorunları havada, suda ve toprakta meydana gelen kirlilik ve bu kirliliğin insan sağlığını tehdit eden gelişmeler olduğu belirtilebilir (Görmez, 2003: 17).

Hava kirliliği, genelde insan faaliyetleri sonucu doğrudan veya dolaylı olarak dış ortam havasına bırakılan insan sağlığı ve çevre üzerinde zararlı etkileri olabilen maddelerin meydana getirdiği kirlilik olarak belirtilebilir (Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği).

GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentlerin çevre sorunları tehlike sinyalleri vermeye başlamış, söz konusu kentlerin çevre sorunları ülkemizdeki diğer metropol kentlerin çevre sorunlarından farksız hale gelmiştir. Çevre sorunlarıyla dolaylı olarak ilgili olan yerleşim yeri bakımından Diyarbakır'ın en eski yerleşim yeri ve kent merkezi olan Suriçi'nin kaçak yapı ve gecekondularla tahrip olduğu ve en iyi imar ıslah planı ile dahi düzelemeyecek duruma geldiği belirtilmektedir (Bağlı, Binici, 2005:111- 120).

Hızlı, plansız ve düzensiz kentleşme konut ve arsa sorunlarına neden olduğu gibi birçok çevre sorunlarına da sebep olmaktadır. Kentlerdeki çöplerin, sanayi atıkların, tıbbi atıkların, petrol atıkların kısaca katı atıkların uzaklaştırılması, denizlerin, nehirlerin, göllerin, havanın ve toprağın kirletilmemesi için gerekli önlemlerin alınması, yağmur ve atık sularının zararsız hale getirilerek (arıtılarak) alıcı ortama bırakılması belediyeleri ilgilendiren en önemli çevre sorunların başında gelmektedir (Aykaç, 1985: 263).

Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'nın çevresinde standartlardan yoksun imar mevzuatına aykırı binlerce konut yapılmıştır. Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi Büyük kentlerin çevresindeki gecekondu ve kaçak yapılarda kışın ısınmak için kullanılan düşük kaliteli kömürden dolayı sobalardan çıkan karbondioksit (CO_2) ve diğer gazlar havanın kirlenmesine sebep olmakta ve insanların sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir (TÇV, 2003: 47).

Düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşmanın olduğu semtlerde kışın ısınmak için kullanılan standarttan yoksun düşük kaliteli kömür, fuel-oil ve diğer düşük kaliteli petrol ürünlerine ait yakıt türleri çevre sorunlarından hava kirliliğine yol açmaktadır.Havada ve toprakta meydana getirdiği kirlilik ve tahripten dolayı kentlerde gecekondulaşma ve kaçak yapılaşma gibi plansız yapılaşma çevre sorunları arasında sayılmaktadır (Görmez, 1991: 39).

1998-2003 tarihleri arasında Türkiye Çevre Vakfının yaptığı bir araştırmaya göre Adıyaman, Diyarbakır ve Gaziantep'te kış aylarında hava kirliliğinin arttığı, bu illerdeki hava kirliliğin Türkiye'deki ortalama hava kirliliğinin çok üstünde olduğu belirtilmiştir (TÇV, 2003: 47). GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentlerin yarısından çoğunu oluşturan gecekondu semtlerinde yoksul ve dar gelirli aileler kışın ısınmak için kullanılan çok düşük kaliteli kömürden dolayı sobalardan çıkan duman ve gazlar o yörede yaşayan insanların sağlığını tehdit eden ciddi çevre sorunlarına yol açmaktadır.

Sanayi devriminden sonra ekonomik ve sosyal gelişme ve değişmenin yolu kentleşme ve sanayileşmekten geçmektedir. Günümüzde kentleşme modern toplumların olmazsa olmaz şartı, toplumların ekonomik ve sosyal gelişme ve değişmenin temel aracıdır. Zira sanayileşmiş, refah seviyesi yüksek ve gelişmiş olan modern ülkeler aynı zamanda kentleşme düzeyi de yüksek olan ülkelerdir. Ancak kentleşme belli bir plan, program ve düzen doğrultusunda gelişmezse birçok çevre sorununa neden olabilir. Söz konusu sorunların çözümü için zamanında önlem alınmazsa bir süre sonra ilgili sorunlar çözülemez duruma gelebilir. İkinci Dünya Savaşından

sonra ülkemizde ortaya çıkan kentleşme sorunları zamanında çözülmediği için günümüzde birçok büyük kentimizin konut, arsa, altyapı, ulaşım ve trafik gibi insanları rahatsız eden çevre sorunları çözülemez duruma gelmiştir (Kavruk, 2002: 59).

1.1. Hava Kirliliğin Nedenleri

1- Motorlu araçların sebep olduğu hava kirliliği

2- Filtresiz sanayi kuruluşlarının sebep olduğu hava kirliliği

3- Kışın ısınma amacıyla kullanılan düşük kaliteli yakıtların sebep olduğu hava kirliliği

4- Yanlış kentleşme politikaları sonucu yoğun yapılaşmanın önlediği hava sirkülasyonundan kaynaklanan hava kirliliği

Belki de hava kirliliğin başka nedenleri olabilir ama bölgede görülen en önemli hava kirliliği nedenleri yukarıda belirtilen nedenlerdir. Bölgedeki hava kirliliğin somut göstergeleri olarak aşağıda bölgenin değişik kentlerinde çekilen fotoğraflar gösterilmiştir.

1.2. Hava kirliliğiyle ilgili bazı görseller (fotoğraflar)

Batman'da hava kirliliğini gösteren bir fotoğraf

Batman'da Gültepe, Çamlıtepe, Tilmerç, TOKİ, Gap ve Kültür mahallelerine doğalgazın verilmesine rağmen hava kirliliği ürkütücü boyutlarda. Gündüz ve akşam saatlerinde kömürle ısınan kaloriferlerin devreye girmesiyle birlikte kenti sis gibi kaplayan duman vatandaşlara nefes aldırmıyor. Dün akşam saatlerinde Sanayi sitesi güzergahında bir anda oluşan kirlilik yoldaki sürücülere de zor anlar yaşattı. Batman'daki birçok binanın bacasında filtrenin olmadığını belirten bazı çevreciler: "Özellikle kış mevsimlerinde kentte nefes alınamıyor. Batman'da partikül oranının yüksek olması da ayrı bir sorun. Ne yazık ki bina bacalarının çoğunda da hava filtresi bulunmuyor. Özellikle solunum yolu hastalıkları gün geçtikçe artıyor. Yetkili makamların kirliliğin önüne geçecek adımlar atması gerekiyor. Bazı mahallelere doğalgaz ulaştı ama Batman'da doğalgaz yaygınlaşmazsa sorun çözülmez" dediler (http://www.batmancagdas.com/gundem/sis-degil-hava-kirliligi-h31217.html/erişim:25.12.2013).

Şanlıurfa'da hava kirliliğini gösteren bir fotoğraf (Eyubiye semti kış ayları)

Şanlıurfa' da kış mevsiminin gelmesiyle hava kirliliği artış gösterdi. Soba kullanımının yaygın olmasından dolayı artan hava kirliliği beraberinde hastalıkları da getiriyor (http://eyyubiye63.com/sanliurfa-da-hava-kirliligi-hastaliklari-arttiriyor-9624**).**

Diyarbakır'da hava kirliliğini gösteren bir fotoğraf

Diyarbakır'da hava kirliliğini azalmak amacıyla kaloriferlere kısıtlama getirilmektedir: Diyarbakır'da, bazı yerleşim birimlerinde doğalgaza geçilmesine rağmen hava kirliliğinde artış görüldü. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Çevre Koruma Şube Müdürü Muhsin Uyanık, hava kirliliğinin önüne geçebilmek için konutlarda kalorifer yakılmasına belirlenen saatler arasında izin verildiğini bildirdi. Uyanık, "Normal konutlarda 04.00-08.00 ve 16.00-22.00, resmi konutlarda 07.00-10.00 ve 13.00-16.00 saatleri arasında kaloriferlerin yakılmasına izin veriyoruz. Ayrıca katı ve sıvı yakıt taşıyan araçlar, kent girişinde denetimden geçiyor" dedi. Çevre ve Orman Müdürlüğü yetkilileri, hava kirliliğinin normal değerlerde bulunduğunu bildirdi. Devlet bu yıl Diyarbakır'da 13 bin aileye, 16 bin ton kömür dağıttı. Bedava kömürlerin de yakılmasıyla, akşam saatlerinde kent merkezinde hava kirliliğinin daha da arttığı kaydedildi. Devlet tarafından yoksullara dağıtılan kalitesiz kömür nedeniyle, Batman ve

Şırnak'ta da hava kirliliğinin önemli oranda arttığı görüldü (http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=1029981).

Gaziantep'te hava kirliliğini gösteren bir fotoğraf

Geçen yıl Vali Erdal Ata, kentte hava kirliliğini önlemek amacıyla özel bir çalışma yapılması talimatını vermiş ve yapılacak çalışmalar arasında, başta kaçak kömürün kente girişinin önlenmesi hedeflenmişti. Ancak bütün önlemlere rağmen kente giren kaçak kömür ve egzoz dumanı kenti adeta boğarken, özellikle sabahın erken saatlerinde görülen kirli hava, şehri tamamen etkisi altına alıyor. Öte yandan, uzmanlar bu gibi havalarda özellikle yaşlı ve hamilelerin dışarı çıkarken tedbirli olmaları gerektiğini ve zorunlu kalınmadıkça kirli havanın olduğu bölgelerde bulunmamaları gerektiği uyarısını yapıyor (http://www.bizdevarizgazetesi.org/gaziantep-haberleri/gaziantepte-hava-kirliligi-onlenemiyor-h5098.html).

2. GAP'ın Uygulanmasıyla Ortaya Çıkan Su Kirliliği

Sulama için barajlarda suyun tutulması suyun kalitesini bozmakta, barajların göl aynası altında kalan alanlardaki kuru tarım ve yarı çöl iklimine ait bitki ve canlı türleri yok olmakta, sulama faaliyetleri sonucu kullanılan ilaçlar suya karışarak insanların ve diğer canlıların sağlığını tehdit eden ciddi çevre sorunlarına yol açmaktadır. Genel olarak su kirliliği, su kaynağının kimyasal, fiziksel, bakteriyolojik, radyoaktif ve ekolojik özelliklerinin olumsuz yönde değişmesi şeklinde gözlemlenen ve doğrudan ya da dolaylı yoldan biyolojik kaynaklarda, insan sağlığında, balıkçılıkta, su kalitesinde bozulmaya yol açan madde ya da enerji atıklarının suya bırakılması şeklinde belirtilebilir (Çev. ve Orman Bak. Su Kalitesini Kontrol Yön.).

GAP Bölgesinde yapılan barajlarda suyun tutulması, akarsuyun kalitesini bozduğu gibi, sulama faaliyetleri sonucu tarımda verimi artırmak amacıyla kullanılan pestisit ilaçlar, su ile canlılara geçmesi muhtemel olan hastalıkların ortaya çıkması, önemli çevre sorunları olarak belirtilmektedir (TÇV, 2003: 134).

Önemli çevre sorunları arasında sayılan altyapı sorunları, kentlerde genelde kanalizasyonun olmaması veya yetersiz olması, atık ve yağmur sularının bertaraf edilmesi için ızgara sisteminin kurulmamış olması ya da yetersiz olması, caddelerin, sokakların yapılı ve yeterli genişlikte olmaması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yetersiz kanalizasyon sistemi, açıktan akan lağım suları, ızgara sistemi olmadığı için yağmur sularıyla kapanan yollar ve sokaklar bütün büyük kentlerimizde olduğu gibi GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi metropol kentlerimizin de başlıca önemli altyapı sorunlarıdır.

GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentlerin altyapı sorunları gün geçtikçe artmaktadır. 1990'lı yıllarda Diyarbakır'da yapılan bir araştırmaya göre en iyimser tahminle kentin kanalizasyon sisteminin kent nüfusunun ancak yarısının ihtiyacını karşılayabilecek yeterlilikte olduğu belirtilmiştir (Göktürk, 1996: 363).

Hızlı, plansız ve düzensiz kentleşme konut ve arsa sorunlarına neden olduğu gibi önemli çevre sorunlarından su kirliliğine de sebep olmaktadır. Kentlerdeki çöplerin, sanayi atıkların, tıbbi atıkların, petrol atıkların kısaca katı atıkların uzaklaştırılması, denizlerin, nehirlerin, göllerin havanın ve toprağın kirletilmemesi için gerekli önlemlerin alınması, yağmur ve atık sularının zararsız hale getirilerek (arıtılarak) alıcı ortama bırakılması başta belediyeler olmak üzere yerel idareleri ilgilendiren çevre sorunlarının başında gelmektedir (Aykaç, 1985: 263).

Yerel yönetimlerin mücadele etmesi gereken en önemli çevre sorunları kanalizasyonun yapılması, yağmur ve atık suyun uzaklaştırılması için ızgara sisteminin kurulmuş olması, katı atık yönetiminin kurulmuş olması, kentlerdeki hava, su ve toprak kirliliğin önlenmesi şeklinde belirtilebilir. 2013 verilerine göre GAP Bölgesinde 195 belediye bulunmakta ama bu belediyelerden sadece 15'nin su arıtma tesisi vardır. Diğer bir ifade ile bölgedeki 180 belediyenin su arıtma tesisi yoktur.Bölgedeki 195 belediyeden 157 belediyenin kanalizasyon sistemi bulunmakta diğer belediyelerin (38) ise hala kanalizasyon sistemi bulunmamaktadır.Bölgedeki 195 belediyeden sadece 7 belediyenin atık su arıtma tesisi bulunmakta diğer 188 belediyenin atık su arıtma tesisi bulunmamaktadır (www.gap.gov.tr/Altyapı/10.12.2014).Bu veriler GAP Bölgesindeki belediyelerin ciddi su kirliliği sorunuyla karşı karşıya kaldığını göstermektedir.

Su kirliliğin nedenleri

1- Kentlerdeki atık suların arıtılmadan alıcı bırakılması

2- Belediyelerin iyi bir altyapıya ve ızgara sistemine sahip olmamasından dolayı yağmur sularını arıtılmadan alıcı ortama bırakılması

3- Sanayi kuruluşlarının atık sularını gelişi güzel ve arıtmadan alıcı ortama bırakması

Su kirliliğin başka nedenleri de olabilir.Ama bölgede görülen en önemli su kirlililiğin başlıca nedenleri yukarıda belirtilen nedenlerdir.Aşağıda bölgedeki su kirlilliğini gösteren bazı fotoğraflar gösterilmiştir.

Gaziantep-Nizip'te su kirliliğini gösteren bir fotoğraf

Nizip çayı fabrika atıklarıyla doldu Nizip ilçesine bağlı iki köy ve bir mahallenin sakinleri, tarımsal sulama ve hayvan sulamada kullanılan Nizip çayına atık su karıştığı iddiasıyla eylem yaptı. Nizip çayı sularını tarım ve hayvancılıkta kullanan ilçeye bağlı Adaklı ve Boyluca köyleri ile Salkım beldesine bağlı Atatürk Mahallesi sakinleri, Gaziantep Başpınar Organize Sanayi Bölgesindeki fabrikalardan çaya atık su bırakıldığını, bu nedenle tarım arazilerinin, hayvanların ve dolayısıyla insanların sağlığının bozulduğunu öne sürdü. Adaklı köyünde bir araya gelen Adaklı ve Boyluca köylüleri ile Atatürk Mahallesi sakinleri, pankart açıp sloganlar atarak sorunun çözülmemesi durumunda gelecek yıl yapılacak olan yerel seçimlerde oy kullanmama kararı aldıklarını ifade etti. Adaklı köyünün giriş ve çıkışlarına da "Organize Sanayi Bölgesinin suyu kesilmedikçe seçime hayır" pankartı asıldı. Adaklı köyü muhtarı Mustafa Taş, gazetecilere yaptığı açıklamada, atık sulardan bir an önce kurtulmak ve buradaki yaşamın yeniden canlandırılmasını istediğini ifade ederek, "Eğer bu sularımız temizlenmez ve suyumuza karışan atık sular kesilmezse biz köylüler seçime gitmeyerek duruma tepkimizi sürdüreceğiz" dedi. Keret Adaklılar Sosyal Dayanışma Derneği yönetim kurulu üyesi Mustafa Kesen ise Organize Sanayi Bölgesindeki fabrikalarından Nizip çayına bırakılan atık suların içme suyu, tarımsal suları ve doğal kaynakları kirlettiğini iddia etti (http://www.sondevir.com/cevre/150172/nizip-cayi-fabrika-atiklariyla-doldu/erişim: 12.08.2015).

Şanlıurfa'da su kirliliğini gösteren bir fotoğraf

Şanlıurfa'nın da aralarında bulunduğu, Türkiye çapında 81 ilin su, hava, atık ve gürültü kirlilik durumunu Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ortaya koyduğu karnelerini çıkardı. Buna göre Şanlıurfa›da su kirliliği birinci öncelikli çevre sorunu olarak belirlendi. Bakanlığın 2 yılda bir yaptığı Türkiye çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu'na göre 32 ilde su kirliliği, 27 ilde hava kirliliği, 19 ilde atıklar, 2 ilde gürültü kirliliği ve bir ilde erozyon en önemli

çevre sorunu olduğu belirlendi. İllerin birinci öncelikli çevre sorunları sıralamasında İstanbul'da su kirliliği, Ankara, Antalya, Diyarbakır ve Kocaeli'nde hava kirliliği, Erzurum, İzmir, Kayseri ve Sakarya'da atık kirliliği, Adana'da Gürültü kirliliği ilk sırada geliyor. Şanlıurfa'nın ise su kirliliği birinci öncelikli çevre sorunu olarak belirlendi (http://cevrevekirliligi.blogspot.com.tr/ erişim: 01.07.2015).

3. GAP'ın Uygulanmasıyla Ortaya Çıkan Toprak Kirliliği

Ekonomik ve sosyal nedenlerin yanında 1980'li yıllarda bölgede ortaya çıkan terör olaylarının neden olduğu güvenlik endişesi ve baraj göllerinin yapılmasından dolayı toprakları su altında kalan köylü kesimi zorunlu olarak kentlere göç etmiştir. 1980'li yıllardan itibaren bölgede yaşanan zorunlu göç hem bölgede kentleşme sürecini çok hızlandırmıştır hem de bölgenin kentleşme sürecini diğer bölgelerden farklı kılmıştır. Bu şekilde kentlere hazırlıksız olarak göç etmek zorunda kalan kırsal kesim insanlarının karşılaştığı ilk sorunlar konut, arsa ve altyapı gibi çevreyle dolaylı olarak ilgili olan sorunlardır.1980'li yıllardan itibaren Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde zorunlu göç sonucu 3 binden fazla köy ve mezranın boşaldığı belirtilmektedir (Özer, 2000: 61). 1996 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde göçle ilgili yapılan bir araştırmada kırsal kesimden kentlere göç edenlerin % 51'sinin can güvenliği, % 23'nün PKK'nın baskısından dolayı göç ettiği belirtilmiştir (Bilgili, Aydoğan, Güngör, 1996: 330).

Toprak kirliliği genel olarak, her türlü atik ve artığın, toprağa zarar verecek şekilde, Çevre Kanunu ve Yönetmeliklerinde belirlenen standartlara ve yöntemlere aykırı olarak doğrudan ya da dolaylı olarak alici ortama bırakmak, depolamak ve benzeri faaliyetlerde bulunmak şeklinde belirtilmektedir (Başbakanlık, Toprak Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği, 2005).

Ülkemizde hızlı nüfus artışı ve kentlerin nüfusunun hızla artması arsa fiyatlarının spekülasyona açık olmasına yol açmaktadır.Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara nüfusunun gelen göçlerle hızlı artışı sırasında kısa sürede arsa fiyatlarının katlanarak arttığı belirtilmektedir. Ankara'nın Tunalı Hilmi semtinde 10 dönümlük arazisi olan bir vatandaşın o zamanın koşullarına göre arazisini 1.500 liraya fahiş fiyatta sattıktan 6 ay sonra kardeşinin aynı nitelikteki arazisinin 10 bin liraya satıldığı belirtilmiştir (Yavuz, 1980: 16). Ayrıca arsaların belirli ellerde toplanması veya boş bekletilmesi arsa fiyatını yükselttiği gibi kentin gereksiz yere geniş alana yayılmasına da neden olmaktadır. GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi hızlı büyüyen kentlerde aşırı talepten dolayı arsa fiyatları tıpkı Ankara'nın başkent ilan edilmesinden sonra ilk dönemindeki gibi çok hızlı artmaktadır. Sanayi kuruluşları, arsa ve konut talebinden dolayı değeri sürekli artan bölgedeki büyük kentlerin çevresindeki tarım arazisi hem konut yapımında hem de sanayi kuruluşların yapımında amaç dışı kullanılarak tarım toprağı kirletilmektedir (Boyacı, 1997: 18).

Bölgedeki en önemli toprak kirliliği sorunlarından birisi topraktaki tuzlanmadır.Çiftçilerin eğitim eksikliği ve ekonomik tercihlerden ötürü, bölgenin karakteristik iklim ve toprak yapısına uymayan yanlış sulama yöntemlerinin kullanılması ve yetersiz drenaj kanalları, toprak kalitesini ve ürün rekoltesini düşürmektedir. Bölgedeki çiftçilere göre; ne kadar fazla sulama yapılırsa, tarlaya ne kadar çok suni gübre verilirse, o kadar fazla ürün demektir (http://www.ekolojimagazin.com/erişim: 01.08.2015). Ne yazık ki çiftçinin bilinçsizliğinden kaynaklanan bu yaklaşım devam etmekte, yanlış sulama yöntemlerinden dolayı bölgede tuzlanma ve çoraklaşma devam etmekte ve gün geçtikçe bu şekilde kirletilen arazinin miktarı katlanarak artmaktadır.

Kimi kent bilimcileri, kentlerdeki artık değerin iki şekilde çok hızlı dolaştığını belirtmektedir.Birinci dolaşım sanayi üretimi üzerinden gerçekleşir.İkinci dolaşım kentlerdeki gayrimenkul (özellikle arsa) üzerinden yapılan spekülasyonlardan ve sabit sermaye yatırımlarının paraya çevrilmesi üzerinden gerçekleşir.Kentlerde asıl olan sanayi üretiminin gelişmesi ve artmasıdır.Sanayide oluşturulan ve gerçekleştirilen artı değerin azaldığı yerlerde spekülasyon, emlak alım satımında (özelikle arsa) artar.Arzulanmayan bir durum da olsa kentlerde böyle bir durumda ikinci devre (sanayi dışı üretim) birinci devrenin (sanayi üretimi) yerini alır (Lefebvre, 1991: 220-235).İşte GAP Bölgesindeki kentlerde sanayileşme gelişmediği için böyle bir durum yaşanmakta ve arsa fiyatları kısa sürede katlanarak artmaktadır. Kentlerde bazı ana caddeler üzerinde yapılan dairelerin maliyetinin % 60'nın arsa payı oluşturduğu belirtilmektedir (Aykaç, 1985: 261). Bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da merkezi caddelerdeki arsaların metre kare fiyatı sürekli artmaktadır. Diyarbakır'da arsa spekülasyonculuğundan dolayı son beş yılda arsa fiyatlarının 50 kat artış gösterdiği belirtilmektedir. (http://www.sabah.com.tr/diyarbakırda_arsa_fiyatları_cildirdi/ 12.12.2014).Oysa aynı dönemde mal ve hizmetlerin fiyatında önemli artışlar olmamıştır.Gaziantep'te kent merkezinde yeterli arsa olmadığı için arsa fiyatlarının sürekli artış gösterdiği, hatta bir yıldan kısa bir sürede bile kent merkezindeki arsaların fiyatının % 100 arttığı belirtilmektedir (http://www.telgraf.net/gaziantepte-arsa-fiyatlari-tavan-yapti/13.12.2014).Şanlıurfa'da kent merkezinde imarlı arsa ve konut fiyatlarının sürekli arttığı, bazı semtlerde daire fiyatları 1 milyona çıkarak Şanlıurfa'nın arsa ve daire fiyatları konusunda İstanbul'la yarıştığı, hatta bazı semtlerde daire fiyatları konusunda Şanlıurfa'nın İstanbul'u geçtiği belirtilmektedir (http://emlak.kanald.com.tr/Sanliurfada_imarli_arsa_kalmadi/11.12.20124). GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa gibi büyük kentlerin çevresindeki tarımsal arazilerin değeri rant amaçlı sürekli arttığı için tarım amaçlı kullanılmaktan vazgeçilerek sanayi kuruluşları ve konutlara tahsis edilmekte, amaç dışı kullanılmakta ve kirletilmektedir.

GAP'a benzer bir bölgesel kalkınma projesinin uygulandığı Çukurova Bölgesi'nde Adana, Mersin ve Tarsus'ta birinci sınıf tarım arazisi konut ve sanayi kuruluşlarının yapımı için imara açılmıştır (Görmez, 1991: 38).Çukurova Bölgesi'ne benzer bir uygulama da GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'daki tarımsal arazilerin imara açılmasıyla yaşanmaktadır.1990'dan sonra Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa ve Batman'da yerleşime açılan yerler genelde verimli birinci sınıf tarım arazidir. Diyarbakır'da 1990'lı yıllarda yerleşime açılan Dicle Kent, Kayapınar, Peyas, Gaziler ve Kantar Semtleri en verimli tarımsal arazi üzerine kurulmuştur (Bağlı, Binici, 2005: 93). Bölgede tarım toprakları sadece konut alanları için kullanılmamaktadır. Aynı zamanda organize sanayi bölgelerinin önemli bir kısmı tarım toprakları üzerine kurulmaktadır. Diyarbakır'da sanayi kuruluşlarının % 60'ı, Gaziantep'te sanayi kuruluşlarının % 90'nın verimli tarım arazileri üzerine kurulmuştur (Keleş, 1997: 87). GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi metropol kentlerin çevresindeki tarımsal araziler ne yazık ki konut ve sanayi kuruluşları için kullanılmaya devam edilerek kirletilmektedir.

Toprak kirliliğin nedenleri

1- Yanlış kentleşme politikaları donucu tarımsal toprakların yerleşim yeri (konut) amacıyla kullanılması

2- Yanlış sanayileşme yeri seçimi sonucu tarımsal toprakların sanayileşme için kullanılması

3- Yanlış sulama teknikleri sonucu toprağın tuzlulaşması ve kirletilmesi (salma sulama gibi)

4- Bilinçsiz sulama sonucu toprağın çoraklaşması (fazla sulamanın fazla ürün olduğu kanısı)

Toprak kirliliğin başka nedenleri olabilir; ama bölgede görülen en önemli toprak kirliliği nedenleri belirtilen bu nedenlerdir.

Şanlıurfa'da toprak kirliliğini gösteren bir fotoğraf

Harran ovasında binlerce dekar arazi yanlış sulama yöntemleri (salma suyu) ve çiftçilerin fazla suyun fazla ürün olduğu yanlış kanısı sonucu tuzlulaşarak bu hale gelmiştir. Şanlıurfa'da tek tek dağları eteğinde çekilen bu fotoğraf yanlış sulama yöntemleri (salma suyu) ve çiftçilerin fazla suyun fazla ürün olduğu yanlış kanısı sonucu tuzlulaşarak bu hale gelen binlerce dekar araziden sadece bir kısmı göstermektedir.

Gaziantep'te toprak kirliliğini gösteren bir fotoğraf (Gaziantep OSB-en verimli tarımsal topraklar üzerine kurulmuştur)

Gaziantep'teki 5 OSB (Organize Sanayi Bölgesi) neredeyse tamamı birinci sınıf tarım arazileri üzerine kurulmuştur.

4. Gap'ın Uygulanmasıyla Ortaya Çıkan Hava-Su-Toprak Kirliliğin Çözümüne İlişkin Öneriler

Genelde havada, suda ve toprakta meydana gelen, insanların ve diğer canlıların sağlığını tehdit eden çevre sorunlarıyla hükümetler gibi yerel yönetimlerin de mücadele etmesi gerekir. Çevre sorunlarının evrenselliği, boyutu ve insanlığın geleceği açısından taşıdığı öneminden dolayı Birleşmiş Milletler 1972'de Stokholm'da uluslar arası bir çevre konferansı düzenleyerek devletlerin dikkatini çevre sorunlarına çekmek istemiştir (Keleş, Hamamcı, 2002:24). Yine Birleşmiş Milletler tarafından 1992'de Rio'da düzenlenen ikinci uluslar arası çevre konferansında, çevre sorunlarına hem hükümetlerin, hem yerel yönetimlerin hem de sivil toplum kuruluşlarının dikkati çekilmiş ve insanlığın geleceği açısından çevresel değerlerinin korunması konusunda işbirliği yapılması gerektiği önemle vurgulanmıştır (Keleş, 2010: 607).

Uluslar arası gelişmelere paralel olarak ülkemizde 09.08.1983 tarihinde 2872 Sayılı Çevre Kanunu çıkarılmış, bu kanuna dayanılarak Çevre Müsteşarlığı kurulmuş, daha sonra yapılan değişiklikle Çevre Bakanlığı kurulmuştur (Başbakanlık, 443 KHK mad.1). 2872 Sayılı Çevre Kanununda 26.04.2006 Tarihinde 5491 Sayılı Kanunla değişiklik yapılarak çevre kanunu günün şartlarına uygun hale getirilmek istenmiştir. En son yapılan değişiklikle Çevre Bakanlığı, Şehircilik ve Çevre Bakanlığı bünyesine alınmıştır (Başbakanlık, 644 KHK, mad. 1). Bu değişikliklerden daha önemli olan hem 2872 sayılı eski Çevre Kanunu hem de 5491 Sayılı Çevre Kanununda değişiklik yapan kanunda çevre kirliliğini önlemenin hem devletin hem yerel yönetimlerin görevi olduğu belirtilmesidir. Dolayısıyla çevre mevzuatımıza göre devlet gibi yerel yönetimler ve vatandaşlar da çevreyi korumakla görevlidir (Keleş, 2010: 618).

Yerel yönetimlerin mücadele etmesi gereken en önemli çevre sorunları kanalizasyonun yapılması, yağmur ve atık suyun uzaklaştırılması için ızgara sisteminin kurulmuş olması, katı atık yönetiminin kurulmuş olması, kentlerdeki hava, su ve toprak kirliliğin önlenmesi şeklinde belirtilebilir (Aykaç, 1985: 263).2012 verilerine göre GAP Bölgesinde 195 belediye bulunmakta ama bu belediyelerden sadece 15'i su arıtma tesisine sahiptir.Diğer bir ifade ile bölgedeki 180 belediyenin su arıtma tesisi yoktur.Bölgedeki 195 belediyeden 157 belediyenin kanalizasyonu bulunmakta, diğer belediyelerin (38) ise hala kanalizasyonu bulunmamaktadır. Bölgedeki 195 belediyeden sadece 7 belediyenin atık su arıtma tesisi bulunmakta diğer 188 belediyenin atık su arıtma tesisi bulunmamaktadır (Kayan, 2012: 86-88).

Bölgede doğal gaz kullanımı yaygın olmadığı için kışın ısınmada kullanılan düşük kaliteli kömür ve temiz olmayan petrol ürünleri diğer fosil yakıtlar (petrol atıkları, sanayi atık yağları, atık lastikler gibi) türleri hava kirliliğine neden olmaktadır.Doğal gaz kullanımı yaygınlaştırılarak ve diğer yakıt türlerini denetlenerek düşük kaliteli yakıtların kullanılmasına müsaade edilmemesi gerekir.Hava kirliliğine sebep olan sanayi kuruluşlarına filtre takma mecburiyeti getirilmelidir.Bu tür önlemlerle hava kirliliğinin önüne geçilebilir.

Bölgedeki belediyeler içme suyu arıtma sistemi kurarak kent halkının temiz suyu kullanmasını sağlayabilirler.Bölgedeki 180 belediyenin hala modern su arıtma tesisi yoktur.Birçok hastalığın sudaki mikro organizmalar aracılığıyla insan vücuduna geçtiği göz önünde bulundurulursa belediyelerin su arıtma sistemine olan ihtiyacı daha iyi ortaya çıkmaktadır.Bölgedeki belediyelerden 188'in atık suyu arıtma tesisi yoktur. Bölgedeki birçok belediyenin atık suyu bölgedeki içme suyu kaynakları olan akarsuya (Diyarbakır ve Batman'ın atık suyu Dicle, Bi-

recik, Halfeti ve Bozova'nın atık suyu Fırat nehrine) akmaktadır. Belediyeler su arıtma tesisini kurarak atık suları zararsız hale getirdikten sonra alıcı ortama bırakmalıdır. Böylece hem içme suyu kaynakları kirlenmemiş olur hem de önemli bir çevre sorunu (su kirliliği) önlenmiş olur.

Bölge toprağının yarı kurak iklim toprağı oluşu, geçmişte hiç sulanmadığı kadar aşırı sulanması ve drenaj kanallarının da yetersizliğiyle topraktaki tuzlanma artmıştır. Bunlarla birlikte Türkiye'de çözünürlüğü düşük suni gübrelerin kullanılması sebebiyle, bu gübrelerin zehir etkileri toprakta ve suda birikmektedir. Bu da zincirleme olarak bitkiler yoluyla insanlarda sağlık problemlerine yol açabilmektedir (Kara, 2008: 3). Aşırı gübrenin toprak ve su kirliliğine neden olabileceği, bunun da insan sağlığını olumsuz yönde etkileyebileceği bilgisi çiftçilere verilmelidir.

Barajlar, balık göçleri için suni bir engel oluşturmakta ve bu da balıkların üremesini ve neslinin devamını engellemektedir.Bu durum biyolojik çeşitlilik için bir kayıp oluşturmaktadır ve ekosistemdeki doğal dengeyi olumsuz etkilemektedir.Ayrıca önemli ölçüde verimli tarım arazisi ve baraj havzası içindeki doğal yaşam da baraj suları altında kalmaktadır.Büyük baraj projeleri yakın çevrelerindeki iklimi de etkilemektedir. Yapılan bir araştırmaya göre bölgede 1929-1990 yılları arasında ortalama sıcaklık 8,8°C iken 1990-1996 yılları arasında sıcaklık 8,2°C ye düşmüştür. Barajlar ayrıca biyolojik çeşitliliği ve endemik türleri de etkilemektedir. Bir diğer problem de bölgedeki yetersiz altyapı ve nehirlerin kirliliğidir.Barajlar bu durumdan olumsuz etkilenmektedir.Bölgenin %84'lük kısmını oluşturan 196 belediye hiçbir altyapıya sahip değildir.Yalnızca % 6'lık bir kısım altyapıya sahip olup geriye kalan %10'luk kısmı inşa halindedir. Bu nedenle atık sular ve kanalizasyon suları doğrudan nehirlere karışmaktadır (http://www.ekolojimagazin.com/erişim: 01.08.2015). En önemli içme ve sulama suyu kaynakları olan nehirlerin kirlenmemesi için belediyelerin kentsel atık suları ve sanayi kuruluşların atık sularını arıtarak alıcı ortama bırakması su kirliliğin önlenmesi açısından çok önemlidir.

Bölgedeki belediyeler kent halkının ihtiyacını karşılayacak ve günün teknolojik koşullarına uygun olan kanalizasyon sistemini kurarak (bölgede hala 38 belediyenin kanalizasyon sistemi yok) evsel atıkları çevreye zarar vermeden uzaklaştırabilirler.Bölgede birçok belediyenin (38 belediye) hala kanalizasyon sistemi yok, bir kısım belediyenin (özellikle küçük ilçe ve belde belediyeleri) ise kanalizasyon sistemi çok eski olduğu ve 1980'den sonra kentlerin nüfusunun artmasından dolayı kent halkının ihtiyacını karşılayamamaktadır.Bölgede kanalizasyon ihtiyacı içinde olan belediyeler günün teknolojik koşullarına uygun kanalizasyon sistemini kurarak evsel atıkları çevreye zarar vermeden uzaklaştırabilir, böylece hem çevreyi hem de insan sağlığını koruyabilirler.

Bölgedeki en önemli problemlerden birisi topraktaki tuzlanmadır. Çiftçiler tarafından eğitim eksikliği ve ekonomik tercihlerden ötürü, bölgenin karakteristik iklim ve toprak yapısına uymayan yanlış sulama yöntemlerinin kullanılması ve yetersiz drenaj kanalları, toprak kalitesini ve ürün rekoltesini düşürmektedir. Bölgedeki çiftçilere göre; ne kadar sulama yapılır, ne kadar suni gübre verilirse, o kadar fazla ürün alınır (Kara, 2008: 3). GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı bölgedeki üniversitelerle işbirliği yaparak, çiftçilere eğitmek suretiyle bu bilinçsiz yaklaşımın önüne geçilebilir.

Bölgede tuzluluğun oluşmasındaki en önemli nedenlerden birisi pamuk yetiştiriciliğidir. GAP idaresinin planlamalarına göre sulanacak toprakların yalnızca % 20'lik bir kısmının pamuk tarımına ayrılması planlanıyordu. Ancak çiftçilerin Çukurova'da mevsimlik işlerden dolayı çoğunlukla pamuk tarımını ve bunun pazarını yakından tanıması, pamuk ürününün hemen paraya çevrilebilmesi ve devletin de çiftçiye pamuk ekiminde teşvik vermesi sonucu durum tam tersi olmuş; Harran ovasındaki tarım alanlarının yaklaşık % 85'i pamuk tarımına ayrılmıştır. Normal koşullarda bir pamuk tarlasının yılda ortalama 7 kez sulanması gerekirken Harran Ovasında pamuk sulaması yılda 15 kez ya da daha fazla yapılmıştır. Bunun

sonucunda toprakta tuzlanma meydana gelmektedir. Çiftçi bunu bile bile sulamaya devam etmekte ve tuzlanan toprağına tekrar su vererek toprağı yıkayıp tarıma devam etmektedir (Kara, 2008: 2). Çiftçiler eğitim yoluyla bilinçlendirilerek (üniversitelerle işbirliği halinde çiftçi eğitim merkezleri kurularak eğitim verilmesi gibi) fazla suyun fazla ürün olmadığı bilgisi verilmeli, böylece su israfı ve toprağın öldürülmesi önlenmelidir.

Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentlerin çevresinde ister özel şahıslara ister devlete ait olsun kıraç ve verimli olmayan araziler imara açılarak verimli tarım topraklarının imara açılmasından vaz geçilmelidir.Tarım topraklarının konut ve sanayi yerleşimi için kullanılması diğer bir ifade ile amaç dışı kullanılması en büyük çevre kirliliğidir. Bölgedeki büyük belediyeler-nüfusu 100 bin ve üzerinde olan- verimli tarım arazileri yerine çevresindeki kıraç ve verimli olmayan arazileri imara açarak tarım topraklarını koruyabileceği gibi önemli çevresel değerlerden biri olan toprak kirliliğini de önleyebilirler.

Bölgedeki mülki amirlerin, belediyelerin-üniversitelerin ve diğer kamu kurumların işbirliği yaparak çevre sorunlarıyla etkili mücadele etmesi mümkündür. Ayrıca yerel yönetimlerin ve diğer kamu kurumların bölgedeki üniversitelerle işbirliği yaparak hem Türkiye'deki hem de dünyadaki gelişmeleri pratiğe dökerek çevre sorunlarıyla etkili mücadele edebilirler. Meslek odalarının ve işin uzmanı olan sivil toplum kuruluşların çevre sorunlarıyla mücadelede işin içine katılması etkili bir mücadele yolu olabilir.

Sanayi kuruluşlarının sebep olduğu hava kirliliğini önlemek için söz konusu kuruluşların filtre takma mecburiyeti getirilmelidir.Kışın ısın amacıyla kullanılan düşük kaliteli yakıtların sebep olduğu hava kirliliğini önlemek için standartlardan yoksun ve düşük kaliteli kömürün kullanılmasına müsaade edilmemelidir.Site nitelikteki toplu konutların bacalarına filtre takma mecburiyeti getirilmelidir.Yeni kentleşme politikalarıyla bölgedeki nüfusun metropol kentlerde sıkışıp kalması yerine gelişme potansiyeli olan ilçelere yerleşmesi sağlanmalıdır. Böylece nüfusun bölge kentleri arasında dengeli dağılımı sağlanabileceği gibi yanlış kentleşme politikaları sonucu yoğun yapılaşmanın önlediği hava sirkülâsyonun önü açılabilir ve böylece dolaylı da olarak hava kirliliği önlenebilir.

Belediyelerin iyi bir altyapıya ve ızgara sistemine sahip olmamasıyla kentlerdeki atık ve yağmur suları denetim altına alınabilir.Kentlerdeki yağmur ve atık suların arıtılarak alıcı ortama bırakılması su kirliliğini önleyebilir.Sanayi kuruluşlarının atık sularını arıtarak alıcı ortama bırakması su kirliliğini önleyebilir.

Yanlış kentleşme politikaları donucu tarımsal toprakların imara açılması toprağı kirleten nedenlerin başında gelmektedir.Belediyeler kıraç ya da verimli olmayan arazileri imara açarak tarımsal toprakların kirlenmesine engel olabilirler.Ancak nedendir bilinmez GAP Bölgesindeki belediyelerin çoğu kıraç ve verimli olmayan arazileri imara açmak yerine tarımsal toprakları imara açarak toprağın kirlenmesine neden olmaktadır.Yanlış sulama teknikleri (salma sulama) terk edilerek yeni ve modern sulama teknikleri geliştirilerek (damlama sistemi, kademeli sulama yöntemi) tarımsal toprakların tuzlulaşması önlenebileceği gibi tarımsal toprakların kirlenmesinin de önüne geçilebilir.

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Barajlar; endüstriyel ve tarımsal ihtiyaçlar, içme ve kullanma suyu temini, sel kontrolü ve elektrik üretimi gibi nedenlerle inşa edilir. Ancak barajlar bu şekilde birçok yarar sağlarken, bunların yanında, inşası sırasında ve inşasından sonra birçok olumsuz çevresel, sosyal ve kültürel etkileri de olabilmektedir. GAP ekonomik, sosyal ve çevresel yönlerden

çok büyük bir potansiyele sahiptir. GAP'ın bu ekonomik ve sosyal potansiyelinden istifade etmek ve çevresel değerlere zarar vermeden gelecek nesillere devretmek için modern sulama ve sanayileşme teknik ve yöntemleri kullanılmalıdır.

Sektörel su tüketimimizde tarımın büyük bir yer kapladığı görülmektedir. Ardından içme ve kullanma suyu, son olarak da sanayi gelmektedir. 2030 yılında içme ve kullanmayla sanayi sektöründe büyük bir artış olacağı beklenmektedir. Su tasarrufuna yönelik çalışmalarda tarım sektöründeki suyun en önde gelmesi gerekmektedir. Zira vahşi sulama da denilen salma sulama sistemiyle hem sudaki kaçak artmakta hem de GAP'ta olduğu gibi çoraklaşmaya bağlı olarak verim azalmaktadır. Acilen tarımda tasarruflu sulama sistemlerinden damlatma sulama ve püskürtme sulama sistemine geçilmesi ve doğru toprakta doğru ürünün doğru sulama sistemleriyle sulanması gerekir. Damlatma sulama sisteminde su kaybı önemli ölçüde azalmakta ve verimde artış olmaktadır. Kaliforniya'da pamuk üzerinde yapılan bir araştırmada damlatma sulama sisteminin diğer sulama sistemlerine göre % 27 ile % 56 oranında daha çok verim sağladığı tespit edilmiştir. Ayrıca salma sulama sistemi ile damla sulama karşılaştırıldığında, suda %30-40 oranında tasarruf sağlandığı belirlenmiştir.

GAP bölgesinde nüfus diğer bölgelerimize göre daha hızlı artmaktadır.Bölgede artan nüfus ekonomik, sosyal, güvenlik, baraj yapımı gibi nedenlerle özellikle büyük kentlere göç etmeye devam etmektedir.Kentlerde nüfusun ani ve aşırı şekilde artması, konut yetersizliği, gecekondu, imarlı arsa eksikliği, altyapı yetersizliği gibi sorunlar ciddi çevre sorunlarına yol açmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin etap etap uygulanmasıyla 1.822 bin hektar tarımsal alanın sulamaya açılması ve yapılacak barajlar ile yeni rezervuar alanlarının oluşturulması, bölgenin toprak ve su rejimlerini önemli ölçüde değiştirecektir. Aynı zamanda nüfus hareketleri, hızlı şehirleşme ve sanayileşme kır ve kent alanlarında yeni dönüşümleri beraberinde getirecektir. Sulamanın getireceği avantajlar yanında, fazla ve hatalı sulamanın yol açabileceği problemler, bölgedeki iklim değişikliklerinin tarımsal üretime ve bitki örtüsüne yapacağı etkiler, flora ve faunanın değişikliklerden etkilenmesi, erozyon, doğal, tarihi ve kültürel değerlerin kontrolsüz gelişmeden etkilenmesi ve benzeri sorunlar, GAP'ın, çevre ve kültür değerleri yönünden etraflı bir şekilde ele alınması gereğini ortaya koymaktadır.

Tarih öncesi çağlardan başlamak üzere günümüze kadar ulaşmış birçok uygarlığı ve üç büyük dine ait kültür varlığıyla dolu olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, bir dinler mozaiği oluşturmaktadır. Şanlıurfa'nın Nuh Peygamber tarafından kurulması, dağlarında Musa Peygamberin çobanlık yapması ve İsa Peygamber tarafından kutsanarak batıda da "Kutsal Şehir" olarak anılması bu mozaiğin renklerini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda kültür varlıklarının restorasyon ve kurtarma çalışmalarının yapılması, korunması ve gelecek nesillere aktarılması, çevre düzenlenmesi, altyapı, konaklama ihtiyaçlarının giderilerek tanıtımının yapılması proje kapsamında planlanan çalışmalardır. Bunlardan bazıları; Birecik, Halfeti, Suruç ilçelerinin Taşınmaz Kültür Varlıklarının Belgelenmesi, Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Çalışması, Acırlı (Midyat-Mardin) Sit alanı Çevre Düzenleme Projesidir. Bu projelerin önemli bir kısmının üzerinde hala çalışmalar devam etmektedir. Ama GAP'ın görev süresinin 2018'de biteceği göz önünde bulundurursa bu çalışmaların aciliyeti ve bu sürede bitmeyecek olan çalışmaların akıbeti acaba ne olacaktır. GAP'tan sorumlu Devlet Bakanı ve diğer yetkililer her fırsatta GAP'ın turizmle canlandırılacağını belirtmektedir. Bu durumda yukarıda belirtilen tarihsel değerlere ek olarak Zeugma, Samsat, Hasankeyf gibi turizm için kaynak olabilecek yerlerin korunabilmesi ve iyi bir çevre düzenlenmesinin yapılması gerekir. İyi bir çevre düzenlemesi olmadan bölgeye turist çekmek ve bölge turizmini canlandırmak çok zordur.

KAYNAKÇA

ATALAY, Durmuş Ali ve diğerleri, 1997, "GAP'ın Tarımsal Yapı Üzerine Etkileri", GAP'ın Ekolojiye ve Tarıma Etkileri, TÇV Yay., Ank.

AYKAÇ, Burhan, 1985, "Kentleşmenin Yarattığı Sorunlar ve Çözüm Yolları", İller ve Belediyeler Dergisi, Y. 41, Mayıs- Haziran

AVCI, ilhan, 1992, "GAP'a Genel Bakış", Bilim ve Teknik Der. C. 25, S. 292, TÜBİTAK Yay.

BAĞLI, Mazhar, BİNİCİ, Abdulkadir, 2005,Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi, Bilim Adamı Yay., Ankara

BAYINDIRLIK VE İSKAN BAKANLIĞI, 2009, Kentleşme Şurası, Cilt I, Ankara

BAŞBAKANLIK, 1989, 388 Sayılı KHK

BAŞBAKANLIK, HAVA KALİTESİ DEĞERLENDİRME VE YÖNETİMİ YÖNETMELİĞİ, Resmi Gazete Tarihi: 06.06.2008 Resmi Gazete Sayısı: 26898

BAŞBAKANLIK, Toprak Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği, Resmi Gazete Tarihi: 31.05.2005

BİLGİLİ, Ahmet, AYDOĞAN, Feramuz, GÜNGÖR, Celil, 1996, "Doğu Anadolu Bölgesinde Zorunlu Göç Olgusunun Sosyolojik Çözümlemesi: Van Örneği", Göç ve Toplum, DİE Yay., Ankara

BULUT, Yakup, 2005,GAP Bölgesinde Kentleşme, Nobel Yay., Ankara

BOYACI, Süleyman, 1997, Türkiye'nin Tarım Politikası ve Çevre, TÇV Yay., Ankara

ÇADIRCI, Ali, 1999, "GAP Enerji ve Sosyal Sektörler", GAP İşletme, İktisat, Finans Dergisi, Yıl 1,

Sayı 1, Şanlıurfa

ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞINDAN: Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği

DAĞLI Bekir, 1999 "GAP'ın Getirecekleri", GAP İşletme, İktisat, Finans Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Şanlıurfa

ELMAS, Gülen, 2001,Kürselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler AB ve Türkiye, Nobel Yay., Ankara

EROL, Mehmet, 1999, "GAP Nedir?, Neresidir? Amaçları Nedir?", GAP İşletme, İktisat, Finans Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Şanlıurfa

FİDANCI Yasin, 1999, "GAP Altyapı, Ulaşım, Tarım", GAP İşletme, İktisat, Finans Dergisi, Yıl 1,

Sayı 1, Şanlıurfa

GBİ, 2005,GAP-GİDEM-Güneydoğu Anadolu Bölgesi Yatırım Rehberi, GAP Yay., Ankara

GBİ, 2001,Her Yönüyle GAP, GAP Yay., Ankara

GBİ, 2004,GAP Kırsal Kalkınma Projesi, GAP Yay., Ankara

GBİ-Harran Üniversitesi, 2010, "GAP Eğitim-Yayım Projesi Fizibilite Raporu", Şanlıurfa

GBİ, 1994, GAP Eylem Planı (1993-1997), GAP Yay., Ankara

GBİ, 2015,GAP Genel Sunum, GAP Yay., Ankara

GBİ, 2008,GAP Stratejik Plan (2008-2012), GAP Yay., Ankara

GÖKTÜRK, Atilla, 1996, "Zorunlu Göç ve Bir Kent: Diyarbakır", II. Ulusal Sosyoloji

Kongresi Toplum ve Göç, DİE ve Sosyoloji Derneği, Mersin

GÖRMEZ, Kemal, 2003Çevre Sorunları ve Türkiye, Gazikitabevi, Ankara

GÖRMEZ, Kemal, 1991, "Türkiye'de Devletin Önderliğinde Toplu Konut Girişimleri" Karınca Dergisi, Yıl 557, Sayı 654, Ank., Haziran

KARAER, Tacettin, ÖKTEM M. Kemal, 1988, "Güney Doğu Anadolu Projesinin Yönetsel Boyutu Üzerine", Amme İdaresi Dergisi, C: 21, Sayı:2, Ankara

KAVRUK, Hikmet, 2002, Anakentte Bakış, Hizmet-İş Sendikası Yay., Ankara

KAYAN, Ahmet, 2012, "GAP Bölgesinde Çarpık Kentleşme ve Gecekondu Sorunları (Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa Örneği)", Yayınlanmamış Dok. Tezi, Gazi Üni. Sos. Bil. Ens., Ankara

KARA, Mehmet, 2008, "Gap'ın Çevresel, Kültürel ve Sosyal Etkileri", Ekoloji Mağazini, Sayı: 20.,Ekim - Aralık 2008

KELEŞ, Ruşen, 2010,Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara

KELEŞ, Ruşen, 1998, Kentbilim Terimleri Sözlüğü, 2. Bası, İmge Kitapevi, Ankara

KELEŞ, Ruşen1984,Kentleşme ve Konut Politikası, Ank. Üni. SBF Yay., Ankara

KELEŞ, Ruşen, 1997, "Nüfus, Çevre ve Kentleşme" Nüfus, Çevre ve Kalkınma Konferansı, TÇV Yay., Ankara

KELEŞ, Ruşen, HAMAMCI CAN, 2002,Çevrebilim, İmge Kitabevi, Ankara

KURT, Kazım, 1999, GAP'ta Su ve Toprak Kaynakları", GAP İşletme, İktisat, Finans Dergisi, Yıl 1,

Sayı 1, Şanlıurfa

BAŞBAKANLIK, 1991, KHK, Çevre Bakanlığının Kuruluşu

BAŞBAKANLIK, 2011, KHK, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Kuruluşu

LEFEBVRE, Henri, 1991,The Pruduction Of Space, (Transleted By Donald Nicholson-Smith),

Oxford: Blackwell

MMOB, 2008,Konut Raporu, Teknik Güç Dergisi, TMMOB Yay., Ankara

TMMOB, 2000,GAP Bölgesi Göç Raporu, TMMO Yay., Ankara

TARAKLI Duran, 2001,Her Yönüyle GAP-Sempozyum, GAP-TMMOB (Ziraat Mühendisleri Odası), Ankara

TÜİK, 2008, Bölgesel Göstergeler TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır, TÜİK Matba., Ankara

TÜİK, 2010,Türkiye İstatistik Yıllığı, TÜİK Yay., Ankara

TÇV, 2003,Türkiye'nin Çevre Sorunları, TÇV Yay., Ankara

ÖĞÜT, Haşim, 2001, Her Yönüyle GAP, GAP-TMMOB-Sempozyum (Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara

ÖZER, Ahmet, 2000, Kentleşme ve Yerel Yönetimler, Ürün Yay., Ankara

ÖZER, Ahmet, 1998,Modernleşme ve Güneydoğu, İmge Kitabevi, Ankara

ÖZGÜL YAŞAR, Muammer, 2005,Güneydoğu Anadolu Yatırım Rehberi, Nurol Matbaası, Ankara

ÖZİNAN, Cemil, 1997 "Kentlerde Hızlı Büyümenin Getirdiği Sorunların Konuta ve Mekansal Yaşantıya Etkisi, Gaziantep Örneği, Gazi Üni. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

YAVUZ, Fehmi, 1984,Kentsel Topraklar Ülkemizde ve Başka Ülkelerde, Ank., Üni. SBF Yay., Ankara

www.gap.gov.tr/genel bilgiler/erişim: 01.04.2015

www.tüik.gov.tr/erişim:15.06.2015

www.gap.gov.tr/erişim:13.08.20014

www.gap.gov.tr/erişim:25.12.2014

www.tüik.gov.tr/genel istatistiki veriler/erişim:10.04.2015

www.gap.gov.tr/erişim:18.07.2014

www.gap.gov.tr/erişim: 01.11.2014

www.gap.gov.tr/erişim: 12.10.2014

http://www.gap.gov.tr/site-icerik/gap_bki_tarihcesi/erişim: 10.08.2015

www.gap.gov.tr/erişim: 21.05. 2015

www.gap.gov.tr/genel bilgiler/erişim:25.08.2014

www.gap.gov.tr/genel bilgiler/erişim:02.04.2015

www.gap.gov.tr/Altyapı/erişim:10.12.2014

http://emlak.kanald.com.tr/Sanliurfada_imarli_arsa_kalmadi/erişim:11.12.2014

http://www.gap.gov.tr/file-includes/Gap-Son-Durum-2014.pdf/erişim:01.05.2015

http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2011/03/03/diyarbakirda_arsa_fiyatlari_cildirdi/erişim: 12.12.2014

http://www.telgraf.net/gaziantepte-arsa-fiyatlari-tavan-yapti-haberi-1488.html/erişim:13.12.2014

http://emlak.kanald.com.tr/haber/ArsaArazi_2B/Sanliurfada_imarli_arsa_kalmadi_daire_fiyatlari_1_milyon_TL/27779.aspx/erişim: 11.12.2014

https://tr.wikipedia.org/wiki/Keban_Baraj%C4%B1_ve_Hidroelektrik_Santrali/erişim: 13.08.2015

http://www.ekolojimagazin.com/erişim: 01.08.2015

DOĞU ANADOLU PROJESİNİN (DAP) BÖLGENİN KALKINMASINDA ÜSTLENDİĞİ MİSYON

The Mission of the Eastern Anatolia Project (DAP) in Terms of Regional Development

Asaf VAROL[1]

ÖZET

Doğu Anadolu Projesi (DAP) 1998-2000 yılları arasında Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan Atatürk, Fırat, İnönü- Kafkas ve Yüzüncü Yıl Üniversitelerinin aralarında oluşturduğu ortak girişim aracılığı ile hazırlanmış ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca (Kalkınma Bakanlığı) desteklenmiş bir bölgesel kalkınma projesidir. Bu projenin amacı; Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan 14 kent ile Bayburt ve Gümüşhane illerini de içine alan yörelerde sosyo-ekonomik gelişmeyi sağlamak, diğer bölgelerle olan kalkınma dengesizliklerini ortadan kaldırmak, ülkenin bir bütün olarak kalkınmasına bölgenin katkısını sağlamaktır.

Projeye öncelikle mevcut durumun analizi ile başlanmıştır. Akabinde Stratejik ve Yeniden Yapılanma Senaryoları belirlenmiştir. Stratejik hedefler doğrultusunda ön fizibilite çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar sonrasında da Ana Plan ortaya çıkarılmıştır.

Doğu Anadolu Projesinin (DAP) bölgenin kalkınması bağlamındaki etkileri, şu ana kadar gerçekleştirilebilen bazı stratejik hedefleri ve DAP Eylem Planları konularında analizler yapılacaktır. Doğu Anadolu Projesinde önerilen stratejik hedefler kapsamında DAP Eylem Planı değerlendirilecek ve bazı öneriler sunulacaktır.

Anahtar Sözcükler:*Doğu Anadolu Projesi, DAP Eylem Planı, Bölgesel Kalkınma, Stratejik Planlama*

ABSTRACT

The Eastern Anatolian Project (EAP) was a regional development project implemented by a consortium of Atatürk, Fırat, İnönü, Kafkas and Yüzüncü Yıl Universities. These universities are located in the Eastern Anatolia region and this project, supported by Ministry of Development, was conducted between 1998 and 2000. The aims of this project were to provide socio-economic development in the fourteen provinces of Eastern Anatolia Region, including Bayburt and Gümüşhane, to eliminate development imbalances with other regions and to ensure the region's contribution to the country's development as a whole.

In the project, first, current situation analysis were done. Second, strategic and restructuring scenarios were prepared. Third, pre-feasibility studies were carried out in line with strategic objectives and finally Master Plan was revealed.

This paper provides insights about the development of the region using the reports of the Eastern Anatolian Project (EAP). Moreover, future development strategies are tiered by project completion timelines using EAP Action Plan, and finally some recommendations are shared.

Keywords:*Eastern Anatolian Project (EAP), EAP Action Plan, Regional Development, Strategic Planning.*

1 Prof. Dr. Fırat Üniversitesi, DAP Fırat Üniversitesi Koordinatörü varol.asaf@gmail.com

GİRİŞ

Doğu Anadolu Projesinin hazırlanması düşüncesi dönemin Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından 1997 yılında kararlaştırılmıştır. Daha önceki kalkınma planlarında genellikle yabancıların da içerisinde yer aldığı konsorsiyumlar aracılığı ile bu tür çalışmalar yapılırken, ilk defa böyle büyük bir projenin tamamen Türk Üniversiteleri aracılığı ile yapılması düşünülmüştür. Madem ki bu proje Doğu Anadolu Bölgesinin kalkınmasını hedeflemekteydi, bu çalışmanın da doğrudan bölgede yer alan üniversiteler arasında oluşturulacak bir konsorsiyum aracılığı ile yürütülmesi fikri benimsenmişti. Bu amaçla, bölgedeki üniversitelerin rektörleri başkanlığında her üniversiteden farklı sayıda öğretim üyeleri 7 Temmuz 1997 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatında toplanmışlardır (Varol, 2013).

Bu ilk toplantı sonrasında üniversitelerin bazı ön hazırlıklar yapması ve bir strateji belirlemeleri istenmiştir. Doğu Anadolu Bölgesinde o dönemlerde sadece 5 üniversite eğitim ve öğretim sürdürmüştür. Bu üniversiteler alfabetik sıra ile Atatürk, Fırat, İnönü, Kafkas ve Yüzüncü Yıl Üniversiteleri idi. Her üniversite kendi bünyesinde birer koordinatör belirlemiştir. Buna göre Atatürk Üniversitesinden Prof. Dr. Yılmaz Özbek, Fırat Üniversitesinden Prof. Dr. Asaf Varol, İnönü Üniversitesinden Prof. Dr. Satılmış Kaya, Kafkas Üniversitesinden Doç. Dr. Şaban Maraşlı ve Yüzüncü Yıl Üniversitesinden Prof. Dr. Hasan Ceylan Üniversite Koordinatörleri olarak seçilmişlerdir (Varol, 2013).

Bu ön hazırlıklar sonrasında Devlet Planlama Teşkilatında toplantılar sıklaştırılmıştır. 9 Mart 1998 tarihinde yapılan toplantıda "Zonguldak – Bartın – Karabük Bölgesel Gelişme Projesinin örnek alınması kararlaştırılarak, hangi sektörlerin hangi üniversiteler tarafından yürütülmesi gerektiği görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmeler neticesinde Fırat Üniversitesinin Doğu Anadolu Projesinin Genel Koordinatörlüğünü üstlenmesi, oyçokluğu ile benimsenmiştir (Varol, 2013).

Üniversitelerin her biri kendilerine ait sektörlerde kimlerin görev alacaklarını ve işleri nasıl yürüteceklerine dair hazırladıkları raporları Genel Koordinatörlüğe göndermişlerdir. Fırat Üniversitesinde Genel Koordinatörlük bünyesinde Koordinatör Prof. Dr. Asaf Varol başkanlığında oluşturulan bir büro, elektronik ortamda gelen bilgilerin toplandığı, derlendiği, analiz edildiği ve nihai rapora dönüştürüldüğü bir merkez olarak görev yapmıştır. "Teknik

Teklif" ve "Mali Teklif" başlıklarında oluşturulan belgeler, Devlet Planlama Teşkilatına sunulmuştur (Varol, 2013).

Doğu Anadolu Projesinin resmi kayıtlara göre başlama tarihi 27 Ağustos 1998'dir. Bu tarihten sonra çalışmalar koordineli bir biçimde sürdürülmüş ve yoğun bir çalışma süreci geçirilmiştir. Ayrı illerde sık sık toplantılar gerçekleştirilmiştir. Çalışmaların kamuoyuna duyurulması için sempozyumlar, paneller, seminerler düzenlemiştir (Varol, 2013).

Doğu Anadolu Projesinin normalde tamamlanma tarihi olarak 2000 yılının sonu belirlenmesine karşılık, çalışmalar yetiştirilemediğinden ötürü nihai tamamlanma tarihi 2001 yılının haziran ayına kadar sarkmıştır.

Toplamda Türkçe ve İngilizce olmak üzere Mevcut Durum ve Analizi, Stratejik ve Yeniden Yapılanma Senaryoları, Fizibilite Raporları, Ana Plan ve Yönetici Özetleri başlıklarını taşıyan kitaplar hazırlanmıştır.

Bu çalışmada Doğu Anadolu Projesinde (DAP) öngörülen stratejik hedefler ve fizibilite çalışmaları ışığında, projenin tamamlanmasını müteakiben bugüne kadar gerçekleştirilen bazı çalışmaların değerlendirilmesi yapılacak ve Ana Planda belirlenen hedefleri yakalamak için DAP Eylem Planının nasıl uygulanması gerektiği konusunda bazı öneriler sunulacaktır.

BÖLGENİN SORUNLARI VE DOĞU ANADOLU PROJESİNİN HEDEFLERİ

Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri sosyo-ekonomik açıdan ele alındığında Türkiye coğrafi bölgeleri içerisinde en geri kalmış bölgelerdir. Sektörel temelde ele alındığında çok farklı gelişme endeksleri sergilemektedir. Doğu Anadolu Projesi sadece belirli sektörleri kapsamayıp, bölgenin diğer sektörleri ile birlikte topyekûn kalkınmasını hedeflemiştir. Bu proje kapsamında nüfus yapısı, eğitim, sağlık, kadın ve aile, toprak ve su kaynakları, bitkisel üretim, hayvancılık, su ürünleri, ormancılık, imalat sanayi ve KOBİ'ler, enerji, madencilik, mali yapı ve bankacılık, inşaat ve ticaret, ulaştırma ve haberleşme, kültür ve turizm, el sanatları, yerleşmeler ve çevre sektörleri detaylı olarak ele alınmıştır.

Doğu Anadolu Bölgesinin geri kalmasının birçok sebebi vardır. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren bölge 1980'li yıllara kadar eğitim, sağlık ve enerji sektörlerinde istenilen gelişmeleri sağlayamamıştır. Bunun sebepleri arasında bölgedeki halkın okuryazar oranının çok düşük olması, din sömürüsü yapan sözde bazı şeyh ve imamların vatandaşa yanlış telkinlerde bulunarak özellikle kız çocuklarının okullara gönderilmesinin engellenmesi, hükümetlerin bölgenin gelişmesine yeterince önem vermemesi, tayinlerde bölgenin sürgün mekânları olarak kullanılması etken olmuştur. 1984 yılından sonra da bölgede PKK tarafından sürdürülen terör hareketleri nedeniyle özel sektörün bölgeye yatırım yapmaktan kaçınması, kalifiye elemanların bölgeye gitmek istememesi ve can güvenliğinin olmaması yüzünden bölgenin gelişmesi, batıdaki bölgelerle kıyaslandığında oldukça geri kaldığı için Doğu Anadolu Projesi çalışmalarının yapılması gereksinimi doğmuştur.

Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) sayesinde güneyde ekonomik açıdan önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Hidroelektrik santrallerle elektrik üretilmesi, sulama barajları ve tarım alanlarında GAP hızlı bir gelişme sürecine girmişken, Doğu Anadolu Bölgesinde de bir kalkınma projesinin yapılması zorunluluğu doğmuştur. Güney Doğu Anadolu Projesi genelde kamu yatırımlarının ağırlıklı olduğu bir proje olarak planlanmışken, Doğu Anadolu Projesi ise özel sektör dinamizminin bölgeye kaydırılması olarak hedeflenmiştir.

Doğu Anadolu Bölgesinde ağırlıklı olarak kamu tarafından yapılacak düzenlemelerin başında eğitim, sağlık, ulaşım ve enerji sektörleri benimsenmiştir. Yap-İşlet-Devret modeli ile büyük yatırımların bölgeye özel sektör tarafından götürülmesi hedeflenmiştir. Örneğin bölgede yer alan akarsular üzerine barajların yapılması konusunda özel sektörün teşvik edilmesi planlanmıştır. Sağlık alanında özel hastanelerin hizmet vermek üzere teşvik edilmesi

düşünülmüştür.

Türkiye genelinde kalkınma ajanslarının kurulması da DAP projesi içerisinde ele alınmıştır. Kalkınma Ajanslarının hücresel bir mantıkla çalışması, her ajans bünyesinde birkaç komşu ilin yer alması ve kalkınmanın hücresel anlamda gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

Bölgenin hızlı gelişmesini sağlamak ve diğer bölgelerle olan sosyal ve ekonomik dengesizliklerinin azaltılmasını hedeflemek amacıyla bölgeye özel teşviklerin verilmesi planlanmıştır. DAP için üretilen senaryolar sadece bu bölge için düşünülmemiştir. Bölge öncelikli olmak koşulu ile diğer bölgelerle etkileşimli topyekûn bir gelişme stratejisi belirlenmiştir.

Doğu Anadolu Projesi kapsamında Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan 14 İl'e, gene bu proje içerisinde değerlendirilen Doğu Karadeniz Bölgesine ait Bayburt ve Gümüşhane illeri de dâhil edilmiştir. Toplamda 16 ili kapsayan proje alanında her il için dört adet olmak üzere toplamda 64 fizibilite raporu hazırlanmıştır. Fizibilite için seçilen projeler, ilin mevcut potansiyeli ele alınarak hazırlanmıştır.

Fizibilite raporları hazırlanırken, bölge insanının yastık altında sakladığı birikimlerini ekonomiye kazandırılması da amaçlanmıştır. Kendilerinin girişimci olarak iş yapmaya özendirmek için devlet tarafından bölgeye verilecek özel teşvikler düşünülmüştür. Bu sayede kurulacak tesislerde istihdam edilecek personelin ailelerinin geçimlerini kolaylaştırmaları hedeflenmiştir.

Fizibilite çalışmalarında Bingöl İli için küçük ölçekli yatırımlar düşünülmüştür. Bu fizibilite raporları Bingöl İlinin mevcut potansiyelleri göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Bal üretimi Bingöl için önemli bir gelir kaynağı olduğu için Bal Üretimi ve Paketleme Servisine ait fizibilite raporu yapılmıştır. Bingöl İli keza küçükbaş hayvancılık açısından da önemli bir ilimizdir. Bu nedenle Koyun Besiciliği Projesi hazırlanmıştır. Bingöl İli için düşünülen diğer bir tesis Kraft Torbadır. İlde taş ocaklarının ürettikleri mamulleri paketlemek için bu tür tesislerin verimli olacağı düşünülmüştür. Bingöl termal su kaynaklarına sahiptir. Bu kaynakların ekonomiye katkılarının sağlanması için Termal Turizmin teşvik edilmesi planlanmıştır.

Bölge için toplamda 64 fizibilite raporu hazırlanmıştır. Ancak bir başka il için hazırlanan herhangi bir fizibilite raporu, şayet başka bir ilin alt yapısı için de uygunsa o ilde yapılabileceğinden, toplamda bir il için onlarca fizibilite hazırlanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1: DAP Bölgesinde iller için hazırlanan Fizibiliteler (DAP, 2000)

İli	Fizibilite raporu hazırlanan konular
Ağrı	Hali, İşlik Üretimi, Kalbendolekist Üretimi, Tarım Alet ve Makinaları Üretimi
Ardahan	Kafes Balıkçılığı, Şeltertı ve Unlu Mamuller Üretimi, Büyük Baş Hayvan Besiciliği, Ham Deri İşleme
Bayburt	Bayburt Taşı, Büyük Baş Hayvan Besiciliği, Ekmek Dokumacılığı, Fayans-Seramik
Bingöl	Turizm (Termal), Arıcılık-Entegre Projesi (Üretim + Paketleme), Kraft Torba, Küçük Baş Hayvan Besiciliği
Bitlis	Atıklar-Nemrut Turizm, Kirmanc, Şişe, Cam ve Hediyelik Eşya Üretimi, Yün Çorap Üretimi, Pomza Üretimi (Yapı Elemanı Olarak)
Erzurt	Turizm (Kayak), Mermer Üretimi, Salça Konserve Tuzla, Meyve suyu Konsantre
Erzincan	Turizm (Kayak, Rafting, Yamaç, Paraşüt, Dağ), Sebze Fide Üretimi, Unlu (Yufkanın Ambalajlama), Alçı
Erzurum	Patates Tohumculuğu, Sebze, Rafine Tuz, Bitkiçiler Yem Bitkileri Tohum Üretimi.
Gümüşhane	Gümüşhane-Bayburt Yayla Turizmi, Dut Ürünleri (Pekmez, Pestil, Kömc, Sirke), Mermer ve Suni Granit, Meyve Fidanı Üretimi (Mercan)
Hakkâri	Kılıncılık (El, Tatlı Su Balıkçılığı, Et Tavukçuluğu, Su Şişeleme
Iğdır	Meyve Fidanı Yetiştiriciliği, Konserve (Meyve Sebze), Meyve Suyu-Meşrubat, Ayakkabı ve Bot İmalatı
Kars	Süt Hayvancılığı, Buğdaygiller Yem Bitkileri Tohum Üretimi, Sanayicanış Kış Turizmi, Karma Yem
Malatya	Beton Prefabrik Yapı Elemanları, Tıbbi Tıbbi Malzemesi Üretimi, Seramik, Vitrifiye, Sağlık Gereçleri Üretimi, Sağlık Turizmi Konaklama
Muş	Lale Üretimi, Baklıyat (Tasnif ve Paketleme), PVC Tabanlı Ayakkabı, Ayçiçeği Yağı
Tunceli	Çivi-Tel-Dikenli Tel ve Kafes Tel Üretimi, Tuhum Peynir Paketleme, Trikotaj ve Konfeksiyon Üretimi, Tatlı Su Balıkçılığı
Van	Turizm (Konaklama), Kültür Balıkçılığı, Otu Lastiği ve Kaplama, Büyük Ölçekte Seracılık

Doğu Anadolu Bölgesinde kırsal kesimlerin bir kısmında hala feodal bir aile yapısı hüküm sürmektedir. Büyük aile içerisinde yer alan erkeklerin çalışıp eve para getirme sorumluluğu vardır. Ailelere mensup kızlar ise genelde ev işlerine yardım etmekte, evlenme

yaşına ulaşmadan da görücü usulü ile evlenmeye zorlanmaktadır. Bölgede birden fazla kadın ile imam nikâhı ile evliliklerini sürdüren erkeklerin sayısı azımsanmayacak düzeydedir. Sözde imamların yanlış yönlendirmelerinin sonucu, geçmişte birçok kız okullara gönderilmemiştir. Kardeş sayıları bazı yörelerde genellikle ikili rakamlarla ifade edilmektedir. Bu nedenle Doğu Anadolu Bölgesinde aile planlamasının da yapılması gerektiği düşünülmüş ve sektörler arasında Kadın ve Ailenin Güçlendirilmesi dâhil edilmiştir. Bu planlama kapsamında kadınların evlerinde ürettikleri mamulleri satarak, ev ekonomilerine katkı sağlamaları planlanmıştır.

Doğu Anadolu Projesinde (DAP) ekonomik, sosyal ve çevre olarak 3 alan belirlenmiştir. Bölgenin potansiyellerinin iyi değerlendirilmesi, bölgedeki mevcut üretim ve hizmet kapasitelerinin uygun biçimde kullanılmasının sağlanması, özel sektörün bölgede yatırım yapmaya teşvik edilmesi, insan kaynaklarının maksimum düzeyde değerlendirilmesi öngörülmüştür. Bu amaçla belirlenen öncelikli müdahale alanları 7 başlık altında toplanmıştır. Bu alanlar insan kaynaklarının maksimum düzeyde değerlendirilmesi, sivil toplum örgütlerinin güçlendirilmesi, meraların ıslahı, altyapının iyileştirilmesi, yoksulların gelir getirici işlerde çalışması için ev ekonomisine yönelik el sanatlarının geliştirilmesi, finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve güçlendirilmesi, çevre koşullarının iyileştirilmesi olarak belirlenmiştir (DAP, 2000).

DOĞU ANADOLU PROJESİ KAPSAMINDA BÖLGEDE YAPILAN BAZI YATIRIMLAR

Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan Bayburt ve Gümüşhane illerini de kapsamasına rağmen DAP Eylem Planı hazırlanırken, bu iki il kapsam dışı bırakılmıştır. Son on yılda bölgede kamu yatırımlarında özellikle de eğitim ve sağlık sektörlerinde bölgede önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bölgenin Gayrisafi Katma Değer (GSKD) toplamı 2006 yılında yaklaşık olarak 26 Milyar TL iken, 2011 yılında bu rakam 46,5 Milyar TL'ye yükselmiştir. Derslik sayıları, hastane yatak sayıları ve yüz bin kişiye düşen hekim sayıları Tablo 2'de verilmiştir (DAP Eylem Planı, 2014).

Tablo 2: Son on iki yılda bölgede yapılan kamu yatırımları (DAP Eylem Planı, 2014)

	2003	2006	2010	2011	2012	2013
Gayrisafi Katma Değer Toplamı (Milyar TL)		26		46,5		
Derslik sayısı (Okul öncesi-adet)		2550				4403
Derslik sayısı (İlköğretim-adet)		31856				38441
Derslik sayısı (Ortaöğretim-adet)		7366				11459
Hastane Yatak Sayısı (adet)	10932				16293	
Yüz bin kişiye düşen hekim sayısı (adet)	116,76				143,58	
Sosyal Destek Programı (SODES) (Milyon TL), Proje sayısı			363 M (3029 Proje)			87 M (709 Proje)

Kırsal kesimlerde içme suyu ve yol sorunlarını bertaraf etmek için KÖYDES adı altında bir proje başlatılmıştır. İstanbul ve Kocaeli İlleri hariç, Türkiye genelinde 9.15 Milyar TL kaynak tesis edilmiştir. Yeni Büyükşehir yasası ile KÖYDES büyükşehir belediyesi olmayan

51 İlde uygulanmaktadır. DAP illerine 2005-2014 yıllarını kapsayan 9 yıllık süreçte KÖYDES Projesi kapsamında yapılan yatırım 2,026 Milyar TL'dir. Bu miktarlar oranlandığında İstanbul ve Kocaeli İlleri hariç olmak üzere ayrılan kaynak oranı %22,09 olmaktadır ki bu durum da Doğu Anadolu Projesi ile birlikte bölgeye önemli kamu yatırımların gittiğini göstermektedir (DAP Eylem Planı, 2014).

DAP illerine yapılan yol yatırımları da 2005-2014 yıllarını kapsayan 9 yıllık süreçte oldukça yüksektir. Bu tarihler arasında 24.557 km stabilize ve 16.679 km asfalt olmak üzere toplam 41.237 km yol yapılmıştır (DAP Eylem Planı, 2014).

DAP projesi için hazırlanan Ana Planın 1.2. SENARYOLAR, PLAN VE UYGULAMAYA İLİŞKİN GENEL İRDELEMELER başlığını taşıyan bölümünde iv) Sanayi başlığı altında "Bölgede Sanayi ve Ticaret Odalarının katılımıyla Ekonomik Kalkınma Ajansı veya benzer bir örgüt kurulmalıdır. Başka bir isim altında da kurulabilecek böyle bir örgüt üyeleri için talep üzerine pazarlama araştırması yapabilmeli, fizibilite raporları hazırlatabilmeli, uygun hammadde makine ve ekipman temininde yardımcı olabilmeli ve Bölgenin imkanlarını bölge içi ve bölge dışı yatırımcılara tanıtabilmelidir.Örgütün etkin çalışabilmesinin birinci koşulu personel istihdamında, politik baskılardan uzak tutulması ve profesyonelce çalışabilmesidir" ifadeleri yer almıştır. Dolayısıyla bugün Türkiye genelinde hizmet vermekte olan Kalkınma Ajansları da DAP projesinde öngörülen bir hedef olmuştur (Varol, 2010).

2006 yılından itibaren Düzey 2 bölgelerinde Kalkınma Ajansları kurulmaya başlanmıştır.Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) döneminde 26 Düzey 2 bölgesinin tamamında kalkınma ajansları faaliyete geçirilmiştir. DAP Bölgesi, Düzey 2 bazında yer alan TRA1, TRA2, TRB1 ve TRB2 bölgelerini kapsamaktadır. Tablo 3'de Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (Türkiye İBBS),Düzey 2 bazında yer alan iller görülmektedir (İBSS, 2015).

Bölgede dört kalkınma ajansı bulunmaktadır. Bunlar Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA), Fırat Kalkınma Ajansı (FKA), Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) ve Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA)'dır (DAP Eylem Planı, 2014, 18).

Tablo 3: Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS, 2015)

Kod	Düzey 1 (12 bölge)	Kod	Düzey 2 (26 alt bölge)		
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum alt bölgesi	TRA11	Erzurum
				TRA12	Erzincan
				TRA13	Bayburt
		TRA2	Ağrı alt bölgesi	TRA21	Ağrı
				TRA22	Kars
				TRA23	Iğdır
				TRA24	Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya alt bölgesi	TRB11	Malatya
				TRB12	Elazığ
				TRB13	Bingöl
				TRB14	Tunceli
		TRB2	Van alt bölgesi	TRB21	Van
				TRB22	Muş
				TRB23	Bitlis
				TRB24	Hakkâri

2011 yılında 642 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Doğu Anadolu Projesi (DAP) Kalkınma İdaresi kurulmuştur. Bu İdarenin kurulmasının nedeni GAP modelinin benzerinin oluşturulmasıdır. Böylece bölgesel meseleler daha yakından takip edilebilmekte ve DAP Ana Planında ortaya konulan hedeflere ulaşmak daha koordineli gerçekleşmektedir.

2014-2018 DAP Eylem Planı, Doğu Anadolu Projesi (DAP) Kalkınma İdaresi başkanlığında hazırlanan bir plandır. DAP projesinden belirlenen hedefler doğrultusunda bölgede yer alan kamu kurum ve kuruluşların temsilcileri, üniversiteler, sivil toplum örgütleri işbirliği ile bölgenin öncelikli sorunları irdelenmiş ve 2014-2018 yıllarını kapsayan dönem için hedefler belirlenmiştir. Hedeflere ulaşmak için kimlerin sorumlu oldukları ve iş basamaklarının nasıl takip edileceği detaylandırılmıştır. Cumhuriyetimizin yüzüncü kuruluş yıl dönümü olan 2023 yılı hedef alınarak hazırlanan eylem planında 5 adet gelişme ekseni ve toplamda 126 adet eylem belirlenmiştir (DAP Eylem Planı, 2014, 20).

2008-2014 yılları arasında DAP Bölgesinde gerçekleşen kamu yatırımlarının sektörlere dağılımı incelendiğinde, %28,7 ile eğitim sektörünün birinci sırayı aldığı görülür. Bu sektörü %13,9 ile Ulaştırma, %13,4 ile tarım, %9,7 ile enerji ve %9,2 ile sağlık sektörleri takip etmektedir (DAP Eylem Planı, 2014, 26).

DAP bölgesindeki okullaşma oranını yükseltmek amacıyla ilköğretim, ortaöğretim ve lise derslik sayılarının artırılması birinci hedef olarak belirlenmiştir (Tablo 2).

Ulaştırma alanında hava ve kara ulaşımında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Doğu Anadolu projesinde belirlenen batı-doğu istikametindeki duble yolların yapımı hızla devam etmektedir. Ancak, DAP'da öngörülen kuzey-güney yollar maalesef henüz başlatılmamıştır.

Havaalanları açısından ele alındığında DAP bölgesindeki illerin birçoğunda yeni havaalanlarının açıldığı ya da mevcut havaalanlarının iyileştirildiği görülür. Örneğin Bingöl

ve Hakkâri havaalanları yeni yatırımlardır. Elazığ Havaalanı yeni pisti ve terminali ile yörenin ulaşımına önemli katkılar sağlamıştır. Doğu Anadolu Bölgesinde Ardahan, Bitlis, Hakkâri ve Tunceli dışındaki illerin tümünde havaalanı bulunmaktadır.

Bölgede demiryolu ulaşımı yapılan iller Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Kars, Malatya, Muş ve Van illeridir. Demiryolu ağı DAP Bölgesinde henüz istenilen atılımı yapamamıştır. Oysa DAP Ana Planının hedefleri arasında bölgedeki demiryolları ağının iyileştirilmesi, genişletilmesi ve komşu ülkelerin içlerine kadar uzanan yeni hatların inşası planlanmıştır. Sivas-Erzincan-Erzurum-Kars yüksek standartlı demiryolu hattı projesi hazırlanmıştır. Bu demiryolu hattı ile ilgili çalışmalar sürdürülmektedir. Bölgede planlanan diğer bir güzergâh ise Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan (Kars-Tiflis-Bakü) demiryolu hattıdır. Bu proje de henüz başlangıç safhasındadır.

Harita 1'de görüldüğü gibi DAP Ana Planında Doğu Anadolu Bölgesini güney-kuzey istikametinde geçen iki demiryolu ağı düşünülmüştür. Bunlardan biri Mardin-Diyarbakır-Bingöl-Erzurum-Rize güzergâhında planlanan koridordur. Diğer bir güzergâh ise Şanlıurfa-Elazığ-Tunceli-Gümüşhane-Trabzon koridorudur. Bu koridorlarda demiryolu ağı bağlamında henüz bir çalışma yapılmamıştır (Aydın & Varol, 2015).

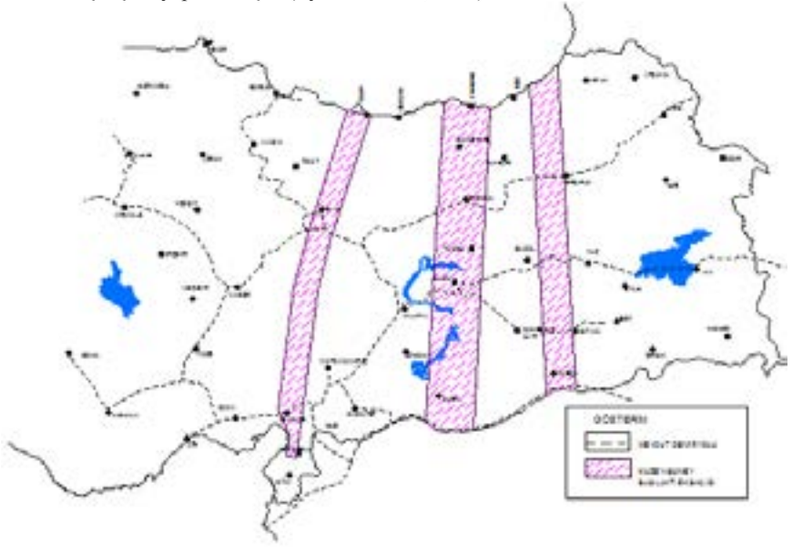

Harita 1: Doğu Anadolu Projesi kapsamında bölgede güney-kuzey istikametinde planlanan demiryolu koridorları

DAP Ana Planı içerisinde yer alan hedeflerden birisi de Bölge üniversitelerinin kapasitelerinin arttırılması ve yaygınlaştırılmasıdır. 2006 yılından itibaren her ilde bir Üniversite kurulması, bölgenin üniversiteleştirilmesi hedefleri için önemli bir atılım olmuştur.Her ilde bir üniversite projesi, başlangıçta tepkilere neden olmuşsa da geçen süreçte bu kararın olumlu değişimlere sebep olduğu görülmüştür. Yeni kurulmalarına karşın Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan bazı üniversiteler hızla gelişmektedirler. Kampus alanları süratle oluşturulmuştur.Bunlara örnek olarak Tunceli Üniversitesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Bingöl Üniversitesi gösterilebilir. Bitlis Eren ve Ağrı İbrahim Çeçen üniversitelerinin aile holdingleri tarafından desteklenmiş olması, bir bakıma DAP Ana Planında hedeflenen özel sektör dinamizminin bölgeye kanalize edilmesine örnek teşkil etmektedir. Bingöl Üniversitesi Kalkın-

ma Bakanlığından aldığı destek ile bölgede hızla alt yapısını geliştiren diğer bir üniversitedir.

Türkiye'de toplam baraj ve hidroelektrik sayısı 480 adettir. Doğu Anadolu Bölgesinde kurulu gücü 2.156,6 MW olan toplam 61 adet baraj ve hidroelektrik santral bulunmaktadır. Türkiye geneli ile kıyaslandığında, bölgede baraj ve HES (Hidroelektrik santrallerin) oranı yüzde 12'dir. Bölgede projelendirilmiş baraj ve HES'lerin tamamlanması çalışmaları artırılmalıdır (DAP Eylem Planı, 2014, 86).

Bilişim altyapısı açısından ele alındığında, diğer bölgelere göre daha dezavantajlı biri durum söz konusudur. Cep telefonlarının devreye girmesi ile sabit telefon hatlarının kapatılması eğilimi artmıştır. 2013 verilerine göre Türkiye'deki toplam sabit telefon hattının yüzde 3,4'ü, mobil telefon abone sayısının yüzde 5,7'si, geniş bant İnternet bağlantısı olanların yüzde 5'i bölgede bulunmaktadır. Türkiye nüfusunun yüzde 7,7'si bu bölgede yaşamaktadır. Dolayısıyla kişi başına düşen iletişim araçları açısından bölge fakirdir (DAP Eylem Planı, 2014, 87).

2011 yılında kişi başı Gayri Safi Katma Değerinin (GSKD) Türkiye ortalamasına oranının yüzde 51 olduğu ve bu değerin 2018 yılında yüzde 55'e çıkarılması hedeflenmektedir. 2013'de yüzde 8,2 olan işsizlik oranının ise 2018'de 6,1'e düşürülmesi öngörülmektedir. İstihdam oranının da aynı sürede 47,3'ten 50,8'e çıkarılması planlanmıştır (DAP Eylem Planı, 2014, 94)

GELİŞME EKSENLERİ

DAP Eylem Planına göre 5 adet ana eksen tespit edilmiştir. Bunlar gıda ve tarım sektörlerinde verimlilik ve katma değerinin artırılması; sanayi ve hizmetler sektörlerinin güçlendirilmesi; altyapı, kentleşme ve çevresel koruma; beşeri-sosyal sermayenin ve sosyal yapının güçlendirilmesi; kurumsal kapasitenin geliştirilmesidir (DAP Eylem Planı, 2014, 97). Bu eksenlere ait projeksiyonlar DAP Eylem Planında Tablo 4'de görüldüğü biçimde belirlenmiştir.

Tablo 4: DAP Eylem Planında 2014-2018 döneminde eksenlerin projeksiyonları

(Milyon TL)

EKSENLER	2014	2015	2016	2017	2018	2014 - 2018
Gıda ve Tarım Sektörlerinde Verimlilik ve Katma Değerin Artırılması	547	624	715	763	805	3.454
Sanayi ve Hizmetler Sektörlerin Güçlendirilmesi	79	91	104	111	117	502
Altyapı, Kentleşme ve Çevre Koruma	1.643	1.877	2.149	2.292	2.420	10.381
Beşeri-Sosyal Sermayenin ve Sosyal Altyapının Güçlendirilmesi	1.053	1.203	1.377	1.469	1.551	6.653
Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi	4	5	5	6	6	26
TOPLAM	**3.326**	**3.800**	**4.350**	**4.641**	**4.899**	**21.016**

Normal koşullarda bir gelişme gidişatı öngörülerek yukarıdaki özel finansman tablosu hazırlanmıştır. Benzer tablolar DAP Ana Planı için de yapılmıştı. Ancak, raporlarda öngörülen hedeflerin önemli bir bölümü gerçekleştirilememiştir. Hedefleri yakalayamamanın birçok nedeni vardır. DAP Ana Planında hedeflenen özel sektör dinamizmi bölgeye çekilememiştir. Çünkü yatırımcı kuracağı tesislerin geleceğine şüphe ile bakmıştır.

Bölgede terör olaylarının bitmemesi, bölgenin gelişmesinin önündeki en büyük engeldir. Terör hareketleri sonrasında mal ve can kayıpları halkı tedirgin etmekte, bölgeden göçe neden olmaktadır.

Kalifiye elemanların bölgeye tayin edilememesi, bölgeye deneyimsiz ilk defa

öğretmenliğe başlayan öğretmenlerin gönderilmesi, bölgeyi olumsuz etkilemektedir. DAP Ana Planında öngörülen gelişmeler içerisinde eğitim, sağlık, ulaşım, enerji sektörleri iyi bir gelişme göstermesine karşın, diğer sektörler istenilen atılımları yapamamıştır.

DAP EYLEM PLANININ BAZI HEDEFLERİNE ELEŞTİREL BAKIŞ VE ÖNERİLER

DAP Eylem Planı 2014-2018 yılları arasını kapsamaktadır. Bu eylem planında belirlenen hedeflerde bölgede terör olaylarının etkisi göz önüne alınmamıştır. Son dönemlerde kamu mallarına verilen zararlar, can kayıplarının artması, bazı illerde hemen her gün eylemlerin yapılması, özellikle bölgede yapımı özel sektör tarafından sürdürülen HES'lere ve maden ocaklarına karşı yapılan saldırılar, gelişme sürecini askıya almış ve dolayısıyla eylem planının gerçeklemesini zora sokmuştur. Eylem Planı içerisinde yer alan bazı hususlar yeterince irdelenmemiştir. Bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

Eylem No	Eylem Adı	Açıklama
GT.3.7	Bölgedeki üniversitelerin ziraat ve veteriner fakültelerinin alt yapısı iyileştirilecektir.	Ülkede birçok veteriner fakültesi bulunmaktadır. Bu veteriner fakülteleri içerisinde bazılarında öğretim üyesi sayısı o fakülteye alınan öğrenci sayısının çok üzerindedir. Ülke kaynaklarının israfı söz konusudur. Öğretim üyelerinin önemli bir bölümü atıl vaziyettedir. Bu fakültelere ٥٠ büyükbaş hayvan kapasite müştemilatı yapılması ile ya da bitkisel üretim serası kurulması sonrasında fark edilir bir gelişmenin yaşanması beklenemez. Bu kadar veteriner fakültesine karşın hala yurtdışından et ithal ediliyorsa, yanlış bir planlamanın olduğu açıktır. Veteriner ve Ziraat Fakülteleri öğretim üyelerinin bölgenin hayvancılığını geliştirmek amacıyla uygulanabilir büyük projeler yapmalıdır.
SH.3.1	Bölgede Ar-Ge faaliyetleri canlandırılacaktır.	Türkiye genelinde Üniversite-Sanayi İşbirliği bir türlü istenilen düzeyde sağlanamamıştır. Bölgede sanayici problemlerini çözmek için üniversiteden bedelsiz hizmet talep ettiği sürece, bu işbirliğinin gelişmesi beklenemez. Kâğıt üzerinde var gibi gözüken ama gerçekte ortada bulunmayan üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanabilmesi için olaya profesyonelce yaklaşılmalıdır. Üniversitelerin teknolojiye uygun uygulamalı eğitim vermeleri halinde, sanayi ile işbirliği artabilir.

Eylem No	Eylem Adı	Açıklama
SG1.11	Bölge üniversitelerinde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı azaltılacaktır.	2018 yılına kadar bu hedefin yakalanması mümkün görülmemektedir. Çünkü Yükseköğretim Kuruluna kontenjan azaltılması yönünde üniversitelerin yapmış oldukları müracaatlar her defasında reddedilmekte, aksine kontenjanlar artırılmaktadır. Diğer taraftan bölgedeki üniversiteler ikinci öğretimi yeterli öğretim elemanı olmamasına karşın açmak istemektedir. Çünkü ikinci öğretim ders ücretlerinden yararlanarak gelir sağlamak düşüncesi hâkimdir. Öğretim elemanı yetiştirme projesi kapsamında son yıllarda istihdam edilen Araştırma Görevlisi sayıları hızla artmakla birlikte, yakın gelecekte öğretim elemanı açığının karşılanması mümkün görülmemektedir. 17/03/2006 Tarih ve 26111 Sayılı Resmi Gazete 5467 sayılı, 29 Mayıs 2007 Tarih ve 26536 sayılı Resmi Gazetede 5662 sayılı ve 31 Mayıs 2008 Tarih ve 26892 sayılı Resmi Gazetede ise 5765 sayılı kanunlar yayınlanmıştır. Bu kanunlar sayesinde 41 yeni devlet üniversitesi kurulmuştur. Her İl'e bir üniversite düşüncesi ile çıkılan bu süreçte, yeni bazı sıkıntılar doğmuştur. Türkiye'de üniversitelerde emeklilik yaşı 67 olarak uygulanmaktadır. Emekliliği gelmiş öğretim üyelerinin yeni üniversitelere gitmelerini teşvik etmek amacıyla, bu yeni kurulan üniversitelere gidecek öğretim üyelerinde emeklilik yaşının 72 yaşını doldurdukları güne kadar uzatılmasına karar verilmiştir. 18.06.2008 tarihli ve 5772 Sayılı "Yükseköğretim Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"un 8 inci maddesi ile 2547 Sayılı Kanuna eklenen Geçici 55 inci madde ile "… 30 uncu maddede öğretim üyeleri için öngörülen emeklilik yaşı, 1.3.2006 tarihli ve 5467 Sayılı, 17.5.2007 tarihli ve 5662 Sayılı, 22.5.2008 tarihli ve 5765 Sayılı Kanunlarla kurulan Devlet üniversitelerinde görev almaları şartıyla yetmiş iki yaşın doldurulduğu tarihtir. Bu uygulama, 31 Aralık 2015 tarihine kadar devam eder…" Bingöl Üniversitesi 2007 yılında yukarıda adı geçen 5662 sayılı Kanunla kurulmuştur. 5772 sayılı Kanunun tanıdığı fırsat ile Fırat Üniversitesi Makine Mühendisliği bölümünden 3 öğretim üyesi (profesör) kadroları ile Bingöl Üniversitesine atanmışlardır. Böylece Bingöl Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Makine Mühendisliği bölümü lisans programının öğrenci alınması sağlanmıştır. İkinci öğretim de devreye sokulmuştur. Ayrıca yüksek lisans ve doktora programı başlatılmıştır. Bu hocaların 31 Aralık 2015 tarihinde emekliye ayrılma zorunda kalacaklarına dair kendilerine tebligat yapılmıştır. Bu 3 profesör emekli edilirse, Bingöl Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümünün kapatılması ve öğrencilerinin muhtemelen başka üniversitelere transferinin yapılması gerekir. Ayrıca yüksek lisans ve doktora programındaki öğrencilerin ortada bırakılması anlamını taşır. Bir taraftan hizmet verebilen öğretim üyeleri emekliliğe zorlanırken, diğer taraftan öğretim üyesi başına öğrenci sayısının azaltılması kendi içinde çelişkidir (Varol, 2015). Bu durumda bulunan öğretim üyelerinin 72 yaşına kadar üniversitelerde hizmet vermelerinin sağlanması için kanun değişikliğine gidilmelidir.

Eylem No	Eylem Adı	Açıklama
SG1.12	Bölge üniversitelerinde uluslararası öğrenci sayısının artırılması için gerekli tedbirler alınacaktır.	Bölgede yer alan üniversitelerin hemen tüm programları Türkçe eğitim yapmaktadır. Sadece Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği Uluslararası Ortak Lisans Programı (UOLP) Amerika Birleşik Devletleri Sam Houston State Üniversitesi ile çift diploma programı uyguladığı için İngilizce eğitim vermektedir. Bunun dışındaki bölümler Türkçe eğitim yaptıkları için uluslararasılaşma ve yabancı öğrenci kabulü sınırlı olacaktır. Son dönemlerde bölge üniversitelerine Irak'tan yüksek lisans için büyük bir talep bulunmaktadır. Ancak yeterli İngilizce eğitim veren bölümler olmadığı için DAP Eylem Planındaki bu hedefe ulaşmak zor görünmektedir. Bu nedenle bölge üniversitelerinde öncelikle İngilizce eğitim veren bölümlerin artırılması gerekir.

SONUÇ

1998-2000 yılları arasında hazırlanmış olan Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Anadolu Bölgesinin gelişmesi için kurgulanan bir projedir. 2002 yılından itibaren bu projeye işlerlik kazandırmak için küçük faaliyetler başlatılmıştır. DAP Projesi öngörüsü ile Kalkınma Ajansları kurulmuştur. DAP Ana Planında belirlenen hedefleri yakalamak için Erzurum'da DAP Bölge Kalkınma İdaresi kurulmuştur. Son yıllarda bu proje kapsamında önemli projeler gerçekleştirilmiştir. Özellikle eğitim, sağlık, ulaşım, enerji sektörlerinde büyük projeler başlatılmış ve sonuçları alınmaya başlanılmıştır. Diğer sektörlerde istenilen hedefler yakalanamamıştır. DAP Eylem Planının 2014-2018 yılları arasındaki hedeflerinin belirlenmesinde bazı sektörler için yeterli irdelemelerin yapılmadan öneriler sunulduğu görülmüştür. Bunlardan bazıları yukarıda açıklanmıştır. Bölgede yeniden artış gösteren terör hareketleri DAP Eylem Planının gerçekleşmesinin önündeki en önemli engel olarak değerlendirilmiştir. Terör olayları son bulmadığı sürece DAP Ana Planı ve DAP Eylem Planının istenilen sonuçları vermesi beklenmemelidir.

KAYNAKLAR

Aydın, Abdürrauf & Varol, Asaf, 2015, "The Potential Effect of Trabzon-Tabriz Commercial Transit Road on Black Sea Economy and an Overvıew For its Future", (not published work).

DAP, 2000, "DAP Ana Planı", Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara

DAP Eylem Planı, 2014, Doğu Anadolu Projesi Eylem Planı (2014-2018) Kalkınma Bakanlığı,DAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Aralık 2014.

İBBS, 2015, Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (Türkiye İBBS), https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27nin_%C4%B0BBS%27si, Erişme Tarihi, 06.08.2015

Varol, Asaf, 2000, "DAP Kapsamında Yapılacak Fizibilite Konuları Belirlendi", Günışığı Gazetesi, 11 Temmuz 2000.

Varol, Asaf, 2013, "Investigation of Underdevelopment Reasons of the Eastern Anatolia Region Considering EAP Project and Strategic Targets for Rapid Development of the Region", 2nd International Development Conference, May 16-17, 2013, Elazig, Turkey, Proceedings CDs.

Varol, Asaf, 2015, "Yetişmiş Beyinler Mevzuata Kurban Edilmemeli, Günışığı Gazetesi, 04 Haziran 2015, http://gunisigigazetesi.net/y-7848-b-YETISMIS-BEYINLER-MEVZUATA-KURBAN-EDILMEMELI.html, Erişme tarihi: 06.08.2015

INSTRUMENTS OF CSR INTERNATIONAL ORGANIZATIONS FOR SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT OF BULGARIA AND TURKEY

Kurumsal Sosyal Sorumluluk Konusunda Uluslararası Kuruluşların ve Girişimlerin Bulgaristan'nın ve Türkiye'nin Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınması İçin Uyguladıkları Araçlar

Desislava SERAFİMOVA[1]

ABSTRACT

The main purpose of the paper is to analyze and summarize the opportunities for Sustainable regional development of Bulgaria and Turkey using the ways and means of Leading International Organizations and Initiatives for Corporate Social Responsibility (CSR). The paper falls in three sections. First, the contribution of CSR for Sustainable regional development is outlined, and then major instruments for Sustainable Development applied by CSR international organizations and initiatives are presented, and finally, CSR practices of Turkey and Bulgaria within the context of their Regional development are discussed. It is concluded that applying socially responsible business practices enables to implement the basic goals of the concept for sustainable development as defined by the World Commission on Environment and Development (WCED).

Keywords: *Corporate Social Responsibility (CSR), Sustainable Development, Sustainable Regional Development.*

ÖZET

İşbu raporun amacı, Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) alanında öncü uluslararası kuruluşların ve girişimlerin araçlarını kullanarak, Bulgaristan'nın ve Türkiye'nin sürdürülebilir bölgesel kalkınma imkanlarını analiz ve sistematize etmektir. Rapor üç kısımdan oluşmaktadır. İlk olarak, Kurumsal Sosyal Sorumluluğun sürdürülebilir bölgesel kalkınmanın elde edilmesindeki katkısı ana hatlarıyla değerlendirilmektedir, sonra Kurumsal Sosyal Sorumluluk konusunda uluslararası kuruluşların ve girişimlerin sürdürülebilir bölgesel kalkınma alanında uyguladıkları temel araçlar sunulmaktadır, son olarak da Bulgaristan'nın ve Türkiye'nin sürdürülebilir bölgesel kalkınması çerçevesinde sosyal sorumluluk uygulamaları tartışılmaktadır.

Sosyal sorumluluk içeren iş uygulamalarının kullanımı, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) tarafından belirlenen sürdürülebilir kalkınmanın temel hedefleri konseptini gerçekleştirme imkanı sağladıkarı tezi savunulmaktadır.

1 Associate Professor, Ph.D., University of Economics – Varna, Bulgaria. e-mail: serafimova_d@ue-varna.bg

Anahtar kelimeler: *Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS), Sürdürülebilir kalkınma, Sürdürülebilir bölgesel kalkınma*

1. INTRODUCTION

The issues of the role of CSR in society and the opportunities for sustainable development became relevant in the second half of XX C. Their practical consideration and application in business was helped by exceptionally various initiatives and institutions. Their manifestation involves the formation of associations, forums, business partner networks, contracts, round tables, rating agencies, stock-exchange indices, standards, competitions, companies for reporting socially responsible practices, corporate responsibility and social auditing. Establishing these organizations started first in USA in the '70s, while in Europe their development received a strong blast after the fall of the Berlin wall; and today their influence encompasses the whole world.

Irrespective of the fact that CSR (*Bowen, 1953;Davis, 1960; Sethi, 1975; Carroll, 1979)* andSustainable development (*Meadows et al., 1968, Brundtland Commission, 1987*) emerged as separate independent units, today their content, orientation and tools are basically identical. Both concepts focus on the economic, ecological and social aspects of the activity not only of business organisations, but of those in the public sector as well. Assuring synchrony and balance between the above-mentioned three aspects is accepted as a criterion for sustainable development of private and public organisations, separate regions and society as a whole. Today the idea that CSR is a basic element and an essential part of the overall efforts for sustainable development is shared by more and more international organisations and institutions. Thus for ex., CSR underpins the European strategy for sustainable development. Some specialized agencies of the United Nations (for ex. *UNIDO*) use CSR instruments in their attempt to align privateenterprises to the goal of sustainable global development.

That is why in this paper first we systematize and characterize the affirmed international initiatives that contribute most for developing socially responsible behavior. Then we outline the modern tendencies and opportunities for using them aiming at providing sustainable development in Bulgaria and Turkey. The Bulgarian experience of adopting international CSR practices during the period of joining the European Union enables us to outline some major issues and their possible decisions applicable to Turkey. The overview of some good CSR practices in the EU countries and the efforts of the European Commission to encourage them can also be helpful for the future Sustainable regional development of Bulgaria and Turkey.

2. THE CONTRIBUTION OF CSR FOR SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT

The idea that business has obligations before society that exceed its responsibilities to the owners/shareholders, is widely discussed throughout XX C. This debate started as early as the beginning of last century (*Carnegie,1900, Sheldon,1923)*. However, more detailed interpretations of the essence of CSR we provided as late as the 1950s by H. Bowen in his book "The social responsibility of the businessman" (*Bowen, 1953*). A characteristic feature of the notions about CSR at that time was the understanding that it results from the power and social influence business has in society (*Davis, 1960*). In the following centuries a heated debated appeared on the issued raised by Bowen and Davis. Some scholars accept their ideas and develop them further (*Eels and Walton,1961; McGuire, 1963; Sethi, 1975; Carroll, 1979 et al*). While others, supporting the so-called rational-economic concept of business responsibilities, argue their notions and suggest various interpretations (*Levitt, 1958; Friedman, 1962)*.

The most prominent representative of the rational-economic concept of business

responsibility is the Nobel-prize holder and economist Milton Friedman. Only in the course of a decade he turned into the most quoted personality who declared himself against business taking more social responsibilities. It is enough to remind two of his basic assertions in order to characterize his arguments: "The business of business is business." *(Friedman, 1970)*and "There is one and only one social responsibility of business – to use its resources and engage in activities designed to increase its profits so long as it stays within the rules of the game, which is to say, engages in open and free competition without deception or fraud."*(Friedman, 1970)*. It is evident that Friedman accepts only economic dimensions of business social responsibility and not its broader interpretation which refers to taking actions and making expenses for solving social problems of society. Taking such actions, he says, should be dependent on individuals' social inclination and responsibility and not on business as a whole.

Many scholars present their own ideas by suing as a starting point Friedman's viewpoint (*Carroll,1991; Hill and Jones, 1992)*. In this respect one should take into considerations P. Drucker's arguments (*Drucker, 1992)*. He does not reject the importance of profit as a goal in business, yet, unlike Friedman, Drucker states that profit cannot be the only goal of business – it is its limiting factor only. That is why running any type of business should have broader social grounds for rendering it more acceptable and useful for society. The discussion on issues about responsibilities of business keeps on nowadays as well. H. Mintzberg *(Mintzberget al., 2002)* criticizes the one-sided viewpoint of business responsibilities which focuses only on achieving economic results for the benefit of owners. M. Porter*(Porter and Kramer, 2002)* develops the idea further with the arguments that Friedman unnaturally contrasts the economic and social goals of business organizations. Such contradiction in goals reflects one's thoughts in short-time framework only. Yet, in long-term perspective, social and economic goals of business organisations do not counteract with each other, on the contrary, they are united inseparably. This, CSR is already considered in a broader context – as a source of opportunities, innovations and competitive advantages of business organizations.

Following the historical logics of changing interpretations about the role of business in society, three levels in defining it can be identified. The first one presents the understandings about the traditional economic role of business – to make profits. The second level encompasses the responsibility of business to fulfill its economic function, yet, at the same time, to take into consideration also the changing goals, values and expectations of society. The third level illustrates the broadest understanding about CSR – to help society in achieving such global goals likes abolishing poverty, solving ecological issues, supporting development and prosperity.

For the goals of this paper, my understanding and use of the concept CSR includes: (1) making actions that reflect not only the economic and legal responsibilities of companies, but also their involvement in being responsible for protecting and improving the welfare of society as a whole; (2) voluntary sticking to socially responsible business behavior (without social or lawful constraint), which meets the ethical norms of society; (3) taking full responsibility for the interaction (directly or indirectly) of corporations on owners, employees, suppliers, environment, social groups, communities and everybody else who is interested in their activities; corporations being socially involved is a guarantee for the efforts of management to provide long-term growth which is accepted as a source of opportunities, innovations and competitive advantages.

It is necessary to note that there are some differences in developing the ideas about CSR and the terminology used. These differences result from the existence of two approaches – the Anglo-Saxon and the European continental one. The first focuses on the so-called *corporate citizenship* –corporations are viewed as "good corporate citizens" of society. The second approach CSR is in the context of achieving *corporate sustainability* which is closely linked to the ideas of *sustainable development*.

Unlike the historical development of the CSR concept, in which the focus on the social role of business dominates, the issues of social inequality and social aspects in the *sustainable-*

development concept start being important not after the 80s and 90s of XX C. As it is known from specialized literature, in coming up with the concept about sustainable development, in the 60s and 70s of XX C the emphasis is on its ecological dimensions. These initial ideas of achieving "ecological sustainability" reflect the attempts to establish conditions that provide simultaneously protection of the environment and economic development. Step by step social attention to them is attracted by the actions of various representatives of civil society so that later the point of establishing state, regional and international institutions on environment and development reached. Thus, at the end of XX C, economic dimensions in the concept of sustainable development are as significant as the ecological ones. It's not before the start of XXI C that the notion of the social dimensions in the concept about sustainable development also having the same level of importance as the ecological and economic ones is established. Regardless the fact that social aspects are included in the concept of sustainable development on a later level, today accepting the principle of equality of the economic, social and ecological dimensions is present in both concepts – that of CSR and sustainable development.

According to the *World Commission on Environment and Development (WCED, 1987)* "in essence, sustainable development is a process of change in which the exploitation of resources, the direction of investments, the orientation of technological development; and institutional change are all in harmony and enhance both current and future potential to meet human needs and aspirations." WCED indicates further that "*critical objectives for environment and development policies that follow from the concept of sustainable development* include: reviving growth; changing the quality of growth; meeting essential needs for jobs, food, energy, water, and sanitation; ensuring a sustainable level of population; conserving and enhancing the resource base: reorienting technology and managing risk; and merging environment and economics in decision making."

In this paper we defend the idea that applying socially responsible business practices enables the implementation of the above-mentioned critical objectives for environment and development policies that follow from the concept of sustainable development. The content of appropriate socially responsible practices encompasses a broad scope – from abolishing child and coercive labor, via protecting the environment and health of users and workers, respect for human rights, participation in projects for supporting local communities and various social groups, to financing programs for rest and recreation of staff. In this aspect business organizations' social commitments are viewed as a criterion for responsible business and a warrantee for long-term growth that exceeds the efforts for achieving current economic efficiency.

3.CONTEMPORARY INTERNATIONAL ORGANIZATIONS AND INITIATIVES FOR CSR SPREADING AROUND THE GLOBEAND THEIR MAJOR INSTRUMENTS FOR SUSTAINABLEREGIONAL DEVELOPMENT

Business organizations from different regions and countries all over the world adopt the concept of CSR in different degree. Some of them apply highly varied socially responsible practices while others still need good examples or benchmarks of CSR to follow. Meanwhile, in the last 2 decades, various International organizations and initiatives have been established. All of them are devoted to the same idea – the recognition and spreadingthe best CSR practices in a globalized business environment, but they use different tools for achieving this goal.

Due to using various tools and achieving various results it is necessary for the different CSR initiatives to be classified and systematized in groups on the ground of similarities. Our research work enables us to make the following exemplary groups by using the aspects of viewing CSR as a differentiating principle:

1. International initiatives and organizations for CSR spreading around the Globe (associations, contracts, partnership networks, forums and others);
2. Regional CSR initiatives, conferences and projects;

3. CSR certification standards (social standards);
4. CSR Competitions and Awards;
5. SCR Stock Exchange indices andCorporateSustainabilityassessment
6. Social accountability and social auditinitiatives.

The theoretical debate about CSR dates back to the 1950s, yet, practical efforts for accepting it in business circles started not before the 1970s. At the beginning these efforts referred to establishing a *Businessroundtable* (1972) in USA. For the goals of our study what needs bigger attention is the establishment of the *InternationalBusinessLeaderForum (IBLF*). It was established in 1990 by the Prince of Wales as an independent NGO supported by companies, foundations and government agencies and its establishment was provoked by realizing the role that CSR could play for providing conditions for long-term growth. Implementing these conditions involves initiatives in 3 tracks:

1. *Economic development* – lowering unemployment of youth, spreading transparency, creating conditions for economic development in countries which have gone through crises or conflicts.

2. *Social development* – fighting social issues like malaria, obesity, HIV/ AIDS, alcoholism; spreading education; reaction to issues that refer to migration and human rights.

3. *Ecological development* – initiative for providing the so-called "responsible tourism", creating partnerships as a reaction to climatic changes.

IBLFGlobal is supported by a network of companies from Europe, America, Asia and the Middle East and more than 200 affiliated organisations worldwide. The recent active regional offices are established in Moscow, Mumbai and Beijing.

The next initiative for stimulating CSR is *the Global Compact of UN*. It was affirmed by the World economic forum in January 1999 in Davos, Switzerland. Its establishment is based on the idea that through socially responsible activities and sticking to ethical business behavior companies can contribute to turning globalization into a driving force of development. Initially, in the compact there were formulated 9 and later 10 principles in the field of human rights, conditions of labor, protecting the environment and fighting corruption in view of affirming them as good business practices.

At the moment the Global compact is the largest international initiative for affirming CSR. In it there participate 8400 companies and stakeholders like UN, business associations, non-governmental organizations and trade unions from 161 countries. They participate voluntary in the so-called "*Global-compact network*". This is a platform for exchanging knowledge and dialogue, a tool for exchanging the best practices and associating on the ground of the idea for keeping globally accepted principles and responsible business behavior. Until recently the members of the Global Compact have publishes 32 752 social reports.

Another organization with a large contribution for spreading CSR is the *Business Social Compliance Initiative (BSCI)*, established in 2003 by FTA. The Ethical Code of BSCI published in 2004 is the basis in the process of joining, membership and monitoring of the participants in the initiative. It requires compliance with the following conditions: freedom of association and right of collective working negotiation; prohibition of all forms of discrimination; prohibition of child labor; prohibition of coercive labor and disciplinary measures; fair remuneration; safe and healthy working conditions; protection of the environment; accepting a policy of social accountability; designing a policy for fighting corruption.

Recently the BSCI members are more than 1500 international corporations, merchants, retailers, importers, as well as more than 140 representatives of particular branches,

organizations and associations from different countries. The basic mechanism through which the application of new practices is spread is the requirement for suppliers of the BSCI member countries to meet the leading social standards (SA8000). The document, describing the BSCI system is translated into different European languages and is accessible in the official webpage of the initiative. Writing and translating it have been financed by the European Commission.

There are also other international organizations which undertake initiatives for spreading CSR such as: the Business for Social Responsibility (US Non-for-profit business association), World Economic Forum (International business association), World bank, CSR Asia (Asian Social enterprise), Grameen Bank (Bangladeshi Social enterprise). In this paper they are not the object of a detailed analysis, because we are trying to characterize leading organizations that have made the largest impact on the development of CSR and created opportunities for sustainable development.

At the end of XX C there started the writing of a number of social standards for certifying companies. Some of them are focused completely on CSR – for ex. *SA 8000* (1998). Others cover only some aspects of CSR - *AA 1000* (1999), *OHSAS 18001:2007* (1999), Good Corporation Standard (2000). The most used CSR standard until recently is SA 8000 (Social Accountability 8000). It was made in New York by the non-governmental organization *Social Accountability International* (SAI).The standard defines the requirements for a policy and procedures in respect to keeping human rights, remuneration for labor, observing all other rights guaranteed by the UN charts and the conventions of the International labor organization.

Currently SA 8000 is largely spread among various companies, trade associations, professional unions, governmental and non-governmental organizations, international organizations for spreading CSR (like for ex. BSCI). A characteristic feature of SA 8000 is that the companies certified by it are required to require the standard from their own suppliers too. Thus, enforcing CSR is stimulated under the pressure of world leading companies. Applying SA 8000 started in 1998 when 8 companies were certified and their number has already grown to 3231.

The International Organization for Standardization has launched an International Standard providing guidelines for Social responsibility named *ISO 26000* and released in 2010. As a guidance document the ISO 26000 is an offer, voluntary in use, and encourages organizations to discuss their CSR issues and possible actions with relevant stakeholders. As ISO 26000 is a guidance standard instead of a certifiable system, we do not have relevant information about companies certified with this standard.

A popular form for stimulating CSR is annual competitions and awards for socially responsible business. They have different names. Some are oriented to companies round the world, others – to particular regions (there are specific awards for CSR for Europe, USA, Canada, Asia, Latin America, Africa, the Arabic countries). Traditional organizers of such competitions are *IBLF, BSCI* and*UN*. Among the founders there are also famous rating agencies, for ex. *the Forbes*. Often partners of competitions are representatives of governmental and non-governmental organizations, educational institutions, media, trade unions, branch organizations and others.

Among the most popular international CSR competitions are:

- *The Gold Stevie CSR International business awards* of *the Forbes* with partners *Dow Jones* and*Wall Street Journal,* established in 2003, the award crystal pyramid (a symbol of the pyramid in Maslow) carried by a 24-carat Stevie.
- Awards for CSR of IBLF with the partner EC, established in 2003, money award and a diploma.
- *BSCI awards for socially responsible enterprises* with partners the National round table for introducing social standards and the UNDP, established in 2006, award – a diploma and additional bonuses (free participation in fairs and presentations at international forums).

- *Media award "Best CSR program"* established by media partners and representatives of academic circles in 2006, award – a crystal statue and PR media company.
- *European award for CSR – innovations for a better world* established by independent European consultancies with the support of EC in 2008, award – a statuette.

Apart from the above-mentioned awards, there are also other types of prizes – in more than 70 competitions which affect CSR directly or indirectly. For ex. such are: *Good Corporation Award* of the Institute for business ethics; *theEuropean Business Awards for Corporate Sustainability;CSR Awards of Business Travel Association*;*The Responsible Business Awards, Social Enterprise Awards, Sustainability Leaders Awards, International Green Awards, The sustainable City Awards,Global 100 Most Sustainable Corporations in the World, 100 Best Corporate Citizenship, Top 10 CSR Initiatives* and many others.

For assessing investors' interest in socially responsible behavior different indices are established. They insure the so called Socially Responsible Investment (SRI) or Sustainability investing – investors are diversifying their portfolios by investing in companies that set industry-wide best practices with regard to sustainability. *The Dow Jones Sustainability Indices* are established in 1999 to evaluate the sustainability performance of the top 2500 companies worldwide (that is, largest companies, based on the size and price of their respective stocks). DJSI criteria have 3 dimensions – economic, environmental and social. *The FTSE4Good Indices* are created by *Financial Times & London Stock Exchange*in 2001, designed to measure performance of companies that meet globally recognized corporate responsibility standards. Eligible companies must meet criteria requirements in 3 groups – environmental, social and governance. Both rating agencies form a global (for the whole world) and several regional indices. Initially *Dow Jones* specifies indices that encompass Europe, North America and USA, while *FTSE* differentiates indices for Europe, UK, USA and Japan. Later their territory was enlarged.

There are also other indices that include social criteria for assessing corporations (for ex. *Domini 400 Social Index, ASPI Eurozone Index u 100 Best Corporate Citizens Index)*. Some of them are applied only in certain countries or comply with particular aspects of CSR. In the last couple of years there grows the number of independent research agencies in Europe, North America and Asia which establish their own indices for assessing socially responsible corporations. For ex. such are: KLD (USA), CoreRatings (UK), Deminor Ratings (France),and many others.

Assessing CSR and sustainability through the above-reviewed indices is done by external organizations and takes into consideration investors' interest. A different aspect of social assessment, which affects other stakeholders as well, is public disclosure of information on behalf of the corporations themselves in specially prepared (by them or by external auditors) social reports. The ground for designing these reports is the *TripleBottomLine*concept*(TBL, 1997)* – companies' activity is assessed based on three types of criteria – economic, ecological and social. Thus one can specify the impact of business on the overall economic framework, environment and society. That is why for *TBL* the abbreviation PPPis used– people, planet and profit. A logical continuation of this idea for social accountability was designed in 1997 –*theGlobal Reporting Initiative (GRI)*which currently offers the largest used rules for making social reports. In 1998 the *Social Audit Network* is established which offers more detailed guidelines for the particular elements of social audit.

Accepting CSR as a criterion for sustainability was affirmed at the conference for sustainable development in Johannesburg (2002). A year earlier in June 2001 the European commission presented the *Green Paper 'Promoting a European framework for CSR'*, followed by an official press release for CSR which defined the future EU strategy on this issue. Some European governments undertake initiatives for spreading CSR in their own countries and design national CSR strategies. In Holland the Socio-economic council issues a manual

with CSR recommendations. UK and France appoint special ministers on the issues of CSR. France and Denmark ratify special laws for covering the social impact and the influence on the environment in companies' annual reports.

In 2004 EC accepted a directive for the requirements to the annual reports of companies operating on EU territory. This directive refers to the public presentation of information that has to do with the social and ecological aspects of companies' activities and that can be published as part of their reports for corporate management. Later in 2007 and 2014 this initiative was affirmed by resolutions of the European parliament for stimulating the application of the social-accountability principles on behalf of European business organizations.Some of the most recent ideas for encouraging CSR involve the appointment of an ombudsman of CSR in EU. *On 14 November 2012 a directive was published by the European Commission which aims to improve the gender balance among non-executive directors* ***in*** *large listed companies*(currently dominated by one gender – 85% men). *By 1 January 2020a minimum of***40%***of non-executive***boardpositions***must be held by***women**.

*A characteristic feature of the viewed above leading international CSR initiatives is the tendency towards uniting the efforts and implementing more joint projects. Thus for ex., BSCI includes in its Ethical Code the requirement for compliance with the principles of the Global Compact. At the same time in the process of external evaluation of the applicant members BSCI recommends certification with SA 8000 and an audit by external auditors licensed by the founders of the very same standard. In turn, the representatives of the Global compact unite their efforts with IBLF and TransparencyInternational*in the joint project "Business against corruption". The latter contains guidelines for action and presents examples for handling corruption practices. Webelieve that joint efforts for implementing common projects would contribute better for developing social responsibility in business in Bulgaria and Turkey.

4. CSR PRACTICES OF TURKEY AND BULGARIA WITHIN THE CONTEXT OF THEIR REGIONAL DEVELOPMENT

4.1. Regional agencies of international organizations for CSR spreading around the Globe

The leading international organizations for spreading CSR have their regional agencies in Bulgaria and Turkey. They were established in different historical times but have identical mission and focus on sustainable regional development (see Table 1).

Table1. Leading CSR international initiatives for Sustainable Regional Development of Bulgaria and Turkey

Indicators	InternationalBusinessLeaderForum (IBLF)	Global Compact of UN	Business Social Compliance Initiative (BSCI)
Year of establishment	1990	1999	2003
Affiliate in Bulgaria	1998	2003	2004
Affiliate in Turkey	2015	2002	2004
Objective	To be a leading organization in introducing CSR practices that bring benefit for business and society and help sustainable, economic and ecological development	Defining the principles for social behavior through which companies can contribute for turning globalization into a driving force of development	Designing means and procedures for implementing the European program for social agreement in business
Founders in Bulgaria	The Prince of Wales, President P. Stoyanov and 12 Bulgarian companies	UN representatives for Bulgaria, President G. Parvanov and Bulgarian organizations	Does not establish separate managing organs and structures in separate countries
Founders in Turkey	*B20 Turkey* establishes a national "Business Leaders Forum"	Representatives of UNDP and the Turkish Confederation of Employers Association (TISK)	Does not establish separate managing organs and structures in separate countries
Members in Bulgaria	More than 220 international and Bulgarian companies and non-governmental organizations	More than 120 companies, NGOs and academic institutions	Retailers and wholesalers, various associations
Members in Turkey	Turkey's top 100 company's Chairmen and CEOs	Almost 290 participants from business and academic institutions	Retailers and wholesalers, producers
Focus	Relevant social and business issues characteristic of the region and oriented to all stakeholders	A platform for exchanging knowledge and good practices for observing generally accepted values and responsible business behavior	Stimulating producers from developing countries who are providers of EU companies to follow socially responsible policies
Requirements for membership	Ratifying the standard for business ethics of IBLF as a model for responsible behavior on behalf of business organizations	A special procedure for recognizing membership and listing the name on the Internet page of the Global Compact	BSCI Ethical code underpins the process of joining, membership and monitoring
Requirements for social accountability	Requirement for transparent management	"Press release of progress" annually filled in	Social audit by an external organization and publishing the report

Historically the first representative agency of a leading international organization in the region was BBLF which was established in Bulgaria in 1998 as part of IBLF. BBLF was set up by 12 multinationals operating in the region and was opened by the Bulgarian president P. Stoyanov and the Prince of Wales who declared its objective – to spread CSR and help sustainable development of the country. At the moment BBLF has more than 220 international and Bulgarian companies and NGOs. Some of the more important initiatives and projects of BBLF implemented until today are: introducing BBLF's ethical code, project 'Career days", master business classes for students and classes in business for pupils, the program HE+AL for healthy lifestyle, issuing a Manual for responsible business, the newspaper "Business leader" and annual competition for socially responsible business. Since October 2004 BBFL has been the national coordinator of Environment Business awards of the EC. It has the right to nominate Bulgarian companies which take part in the European competition.

IBLF has not established an affiliated organization in Turkey so far. Irrespective of this fact, for more than 10 years under the initiative of IBLF various activities have been organized for spreading CSR in Turkey. They have been held together with the Turkish Economic and Social Studies Foundation (TESEV), the UNDP, The British Council and British companies operating in Turkey (*Ararat, 2005*). One of the largest initiatives in this respect was the meeting in March 2015 organized under the patronage of IBLF - *B20 Higl Level meeting in Istanbul.*

The Business 20 (B20) group brings together business leaders from G20 economies, and advocates for critical business issues. Turkey is one of the member countries of G20 which in unison account for 85% of global economy and 80% of world trade. That is why in 2015 Istanbul is hosting the annual group meeting whose objective is „to facilitate exchanges between

business communities from different countries and to develop consensuses around critical issues for businesses**".** In 2015 *B20 Turkey* establishes a national "Business Leaders Forum" involving Turkey's top 100 companies' Chairmen and CEOs. The 100 Business Leaders, who steer Turkish economy, will gather togetherat special meetings periodically throughout the year and actively exchange their ideas on taskforces work and B20 Turkey process. (http://b20turkey.org).

Another international organization that exerted considerable influence on spreading CSR and sustainable development in the region is the Global Compact (GC). It set up its own regional representative agencies first in Turkey in 2002 and within a year in Bulgaria.

The *Global Compact Network Türkiye* (www.globalcompactturkiye.org) was launched in October 2002 by UNDP and the the Turkish Confederation of Employers Association (TISK). The Local Network is Turkey's largest and most inclusive sustainability platform. Today it has about 290 participants from business and academic institutions among which are: Akkök Holding, Anadolu Efes, ARGE Consulting, Bilim İlaç, Borsa İstanbul, Borusan Holding, Coca-Cola İçecek, Deloitte Türkiye, Doğuş Otomotiv, Istanbul Bilgi University, KalDer, Koç Holding, Sabancı Holding and others. Similarly to its initiatives round the world and in Turkey, its focus is on keeping the 10 GC principles of responsible business and stimulating social accountability of the member countries.

In Bulgaria GC started operating in 2003. *Global Compact Bulgaria* involves more than 120 organizations. Actually it is an association of large, medium and small private companies, NGOs and academic institutions which share the 10 universal GS principles: applying socially responsible practices, striving for exchanging experience, initiating dialogue or partnership with other entities like government, local authorities, employers' organizations, civil society organizations and academic institutions.

The basic initiatives and projects of GC Bulgaria concern the external environment, health, education and youth. More significant among those are: (1) the Project "Cooperation and partnership in applying the principles of Global Compact in Bulgaria" (2005); (2) Joint publication of Global Compact, BFBL and TransparencyInternational "Business against corruption – guidelines for action" – it presents examples for overcoming corruption practices; (3) Round table "Business in Bulgaria against child labor" (2008); (4) GC Bulgaria is initiator of the survey on "How Bulgarian media cover the topic of CSR; (5) it is a Partner in the competition "Socially responsible company of the year".

The third international organization with essential contribution for spreading CSR in Europe is *BSCI*. Its intense activity in separate countries started in 2004 with issuing the "Manual in management for applying sustainable social standards". It is characteristic that BSCI does not set up separate managing organs and structures in separate countries. Its activity is made popular by presenting various documents in different languages (including Bulgarian and Turkish) which are published directly with the support of the EC. The most important of these documents, with ultimate significance for facilitating the practical introduction of socially responsible practices in Bulgarian and Turkish organizations are: a questionnaire for self-assessment in applying for certification with CSR standard and declarations and conditions concerning its ratification and compliance, a manual in management and a system of BSCI. One of its largest initiatives is holding national round tables for spreading CSR in countries which represent big markets for import on behalf of BSCI member companies. In 2006-2007 such round tables were held in 12 countries, among which Bulgaria and Turkey.

Later in the course of years there continued the campaigns for spreading CSR ideas in Bulgaria and Turkey. Thus for ex., EC organized 65 events for making popular socially responsible practices among small and medium-sized enterprises during only two years (2004-2006).

4.2. Regional CSR initiatives, conferences and projects in Bulgaria and Turkey

Representatives of Bulgaria and Turkey take part in various regional projects aiming

to spread CSR. One of the first similar projects is the *regional forum* for developing social responsibility of small business held in Zagreb, Croatia, under the initiative of EC and BSCI. In 2007 there started *the regional CSR project*'Accelerating CSR practices in the new EU member states and candidate countries as a vehicle for harmonization, competitiveness, and social cohesion in the EU' funded by the ECand UNDP.It encompasses Bulgaria, Turkey, Croatia, Lithuania, Macedonia, Poland and Slovakia. Participants were also business networks from UK, Germany and Spain which contributed for exchanging experience and good practices in the field of CSR. The aspiration was for the applicant countries to use this way and affirm the principles of sustainability on national level through which to achieve compliance with the old EU member countries.

Making CSR popular on regional level is done also through holding *conferences*. Both in Bulgaria and Turkey the first similar conferences were held in 2006. In Bulgaria the topic was "How do we integrate CSR policies in business operations?" and the conference was organized under the initiative of the National round table for introducing social standards and was supported by EC. A year later BBLF started organizing its annual conferences on the CSR topic. In 2006 in Turkey there were held 3 conferences concerning CSR: (1) Conference „International Sponsorship CSR"organized byArya Sponsorships and Communication; (2) „Civil Society Organizations and CSR" at 15th National Quality Conference organized by the Quality Association in Turkey; and (3) Symposium "Winning the Consumers Hearth: Corporate Social Responsibility" organized by the Private Sector Volunteers Foundation, Marketingİst Magazine and Zarakol Consultancy.

Another form for making CSR popular, which is spread in both countries, is organizing *National round tables* for introducing *Social Standards* in business. The first similar initiative both in Bulgaria and Turkey started in 2004. Its founders were the German Federal ministry for economic cooperation and development (BMZ), the German Agency for Technical Corporation (GTZ) andthe Foreign Trade Association of the German Retail Trade (AVE).Establishing the initiative is part of a three-year project based on the principles of public-private partnership in 11 countries. The aim is to attract small and medium-sized enterprises to complying with national legislation with social content and spread the application of international CSR standards (mainly SA 8000). The idea is in this way to increase trust respectively in Bulgarian and Turkish business in society and on foreign markets.

According to 'Turkey CSR Baseline Report of UNDP'in 2008therewere only two associations in Turkey dealing exclusively with CSR and sustainable development – the CSR Association of Turkey and the Turkish Business Council for Sustainable Development. Some organizations are not dedicated to CSR only but theyplay an active role in promotingitin Turkey – such as the Private Sector Volunteers Foundation, TÜSEV's (Third Sector Foundation of Turkey), the Turkish Society for Quality (KalDer), TÜSİAD (Turkish Industrialists and Businessmen Association), The Union of Chambers and Commodity Exchanges of Turkey (TOBB).

4.3. CSR certification standards

Until 31 March 2015 there are certified 101 facilities of Bulgarian companies with the standard SA 8000. The first of them is TNT Bulgaria in 2005. Until recently in Turkey 9 companies from 7 industries have been certified. The first being Alarko Carrier San. Tic. A.S.in2004 r.,and in 2005 – Topkapı İplik San.ve Tic.A.Ş. and Yesim Tekstil Sanavi Ve Ticaret,A.S. Certifying with the standard SA 8000 can be done only by accredited auditors accredited by the international organization *SAI*. In Bulgaria such companies are for ex. *TÜV Rheinland BulgariaиBureauVeritasCertification*, in Turkey – *TÜV Rheinland Turkey.*

4.4. CSR Competitions and Awards in Bulgaria and Turkey

In Table 2 a comparative characteristic of the most popular CSR competitions in Bulgaria is done.

Table 2.CSR competitions and awards in Bulgaria

Awards	Responsible Business Awards	International Business Award Gold Stevie	Responsible Business Enterprise Awards	European CSR Award – Innovation for better world	Responsible Business Company Awards
Initiator in Bulgaria	BBLF	*Forbes*	National round table for introducing social standards	Independent European consultancies	"Money" newspaper *Deloitte-Bulgaria*
Partners	*IBLF* European commission (award for external environment)	Dow Jones Wall Street Journal	German and Bulgarian governmental and non-governmental organizations UNDP	European commission Media partners and business leaders from EU countries	Ministry of labor GC Bulgaria Partnership for CSR Association
Year of establishment	2003	2004	2006	2008	2008
Type of the Awards	Money award and diploma	24-carat Stevie with a crystal pyramid	A diploma and free participation in fairs or other activities	A statuette and diploma	A statuette and diploma
Number of categories	5 + a special award	11 (associated with CSR)	3	1	5
Award categories	Investor in external environment Investor in education Investor in human capital Investor in society Cause-related marketing	Best CSR program Long-term program for promoting development Program for social inclusion other	1. Micro and small enterprise 2Medium-sized enterprise 3. Large enterprise 1.Hotel 2. Large hotel/ holiday village	One general category – business organizations from various industries and sectors. The first 10 national winners are awarded. The first ones represent their own country at the European finals.	Social responsibility to employers Social responsibility to external environment Ethics and responsibility to stakeholders Participation in projects with long-term socially favorable effect Charity
Candidates	Business organizations without being necessary for them to be BBLF members	Business organizations from all over the world	Organizations from the tailor, textile and tourist branches	Registered and operating legally in an European country, with at least 2-year-long accounting history, with no debts	

As seen from the table, most often initiators of the competitions are international CSR organizations with representative agencies in Bulgaria. IBLF is the first structure not only in Bulgaria, but in Eastern Europe as well, that establishes its own CSR awards. In the very same period of time there started the international *Gold Stevie* competition. It awards the most popular business prizes worldwide, also called "Business Oscars" and there is a special section for CSR.

Gold Stevie winners from Bulgaria are: Astra Zeneca–Bulgaria (2007 and 2011) and Overgaz–Bulgaria (2008). In Bulgaria there are held other CSR competitions. They are less popular and have smaller scope. For ex. the Junior Achievement-Young Enterprise (JA-YE) Europe award for encouraging small enterprises to have more socially responsible way of thinking. With emphasis on charity are the awards of the Bulgarian donation forum for distinguishing the most outstanding Bulgarian corporate philanthropists and others.

According to 'Turkey CSR Baseline Report of UNDP' (2008) there are many CSR related awards given by different national stakeholders such as PR companies, Media and the NGO community. Some of them are: CNBC-E a Turkish–American TV broadcaster's "The Best of Business Word Awards" (awarded Turkcell's "Kardelen" project as the Social Responsibility Achievement);European Business Awards for Environment (REC Turkey); AcademyCSR in Banking Award and others. In the last couple of yearsh**ighly-achieving Turkish companies have been recognized as *Gold, Silver and Bronze StevieAward* winners. The Gold Stivie winners are: *AstraZeneka Turkey*** (2014); *Unilever Turkey* (2013);*Isbank Turkey*(2012). **The Silver Stivie winner is:** *ING Bank Turkey*(2014). **The Bronze Stivie winners are:** *AkbankTasTurkey* (2014);*Anadolu EfesTurkey* (2014); *BP Turkey* (2014); *Isbank Turkey* (2013); *Kale Group Turkey* (2013); *Shell & Turcas Petrol A.S.Turkey* (2013) and *Vodafone Turkey* (2012).

4.5. SCR Stock Exchange indices andCorporate Sustainability Assessment in Bulgaria and Turkey

Until now in Bulgaria there haven't been established stock-exchange indices for assessing CSR and corporate sustainability. Some Bulgarian companies have been involved in the process of socially responsible investing (SRI), but generally its popularity is not big yet. The activity of the subdivisions of particular international companies in Bulgaria is subject to assessment with social stock-exchange indices. On corporate level these companies are assessed with social indices in other countries (like for ex. Devnya cement, part of the Italcimenti group, is assessed with the *The Dow Jones Sustainability Index)*.

According to 'Turkey CSR Baseline Report of UNDP' (2008) it is worth underlining that Social Responsible Investment in Turkey is not known. Some other researchers (*Koenig, 2013*)assert that in Turkey there is a lack of interest from social investors and outlined two noteworthyintermediaries that support social ventures: the *Social Change Lab at Özyeğin University* supported with CSR grants from JP Morgan Turkey and *m-spark*, an accelerator program for mobile social innovation launched by the co-founders of Galata Business Angels, a Turkish business angel network. The same author concluded that "most potential social investors such as large Turkish corporate or family foundations, high net worth individuals or business angels, however, are unaware and have not shown much interest in this field."

Today some Bulgarian and Turkish private companies invest money in socially responsible initiatives in order to pay less tax, which is the short-term decision. The long-term focus – on socially responsible investment (SRI) using the information from CSR stock exchange indexes – is just undergoing development and affirmation as a popular practice in business environment of the two countries.

4.6. Social accountability and social auditinitiatives in Bulgaria and Turkey

The first large initiative for spreading the assessment and reporting of socially responsible practices in Bulgaria is carried out by the UN Global Compact. Its idea is to periodically *publish reports* that share the positive experience and successful social practices of business organizations from various European countries including Bulgaria. In 2008 a special study was carried out for assessing social-accountability practices, called „*Accountabilityrating Bulgaria"*. The study was designed by the international rating agency and CSR consultancy in Central and Eastern Europe *Braun&PartnersNetwork*. The companies subject to analysis in the study were selected based on the classification of the "Capital newspaper about the one hundred Bulgarian companies according to total revenues". The overall assessment of the level of social-accountability practices in Bulgaria in this period of time is 14.6 out of aggregate

option 100. In other words, there are covered only 14.6% of all indicators determined by the international rating agency for using in the process of assessment and public disclosure of socially responsible practices of companies. The sector with the best overall performance in Bulgaria in respect to social accountability is the financial one, with general assessment 17.24.

One of the first initiatives in Turkey aiming for promoting the publishing of social reports is the appeal in 2003 of the Capital Markets Board of Turkey (CMB) to joint stock corporations to disclose their CSR policies and reporttheir CSR activities in the social report which is part of their annual report. Ten years later*Koenig (2013)*foundfrom its survey that few organizations make their reports publicly available or provide information on their financial accounts. Besides, the researcher noticed that many report on their activities and the number of beneficiaries reached rather than outcomes or impact.

It is evident that the degree of publicly disclosed information on the issues of social accountability in Bulgaria and Turkey legs behind considerably from the understanding of social accountability of the leading international organizations. Irrespective of the fact that recently there grows the number of companies carrying out social audit and publishing social reports, these practices in the region do not have traditions and are not developed enough yet.

6. CONCLUSIONS

In Bulgaria, similarly to the remaining former socialist countries, there is certain delay in affirming the initiatives for stimulating CSR and sustainable development compared to the developed market economics. The actual manifestation of these initiatives has been felt stronger in the last decade. Some of them have identical visions on the essence and dimensions of CSR, as well as on the means of promoting it. Others have different understanding of the whole scope of socially responsible business behavior, while a third part focus their efforts only on separate aspects of it and on affirming these aspects as good management practices. A similar conclusion has been made about Turkey as well – one can report certain lagging behind in the speed of accepting and applying CSR practices compared to some European countries and USA.

At the same time a large part of the initiatives have been organized individually, that is why often they duplicate each other – mainly the conferences with CSR topic and the awards for socially responsible business. Part of these initiatives is organized with the cooperation of the same partners – UN, the Global Compact network, the European commission. Most regional initiatives are organized with the help of foreign partners. Among them most influential are Great Britain, Germany, EC as a whole and USA.

For both Bulgaria and Turkey it is characteristic that initially the most were the initiatives of the leading international organizations that promoted ideas for CSR and sustainable development. After 2005 one observed that the initiatives were more pragmatically oriented and strived for not only promoting CSR in the region, but for helping the application of CSR in practice. There grows the number of the established local organizations and initiatives and the events organized by them – conferences, projects and competitions. In the reviewed almost 20-year-long period of time of CSR ideas emerging and being affirmed in the region, the smallest is the role of rating agencies and social stock-exchange indices, followed by the social-accountability and social-audit practices. Considerable lagging behind is observed also in respect to the number of certified companies with the standard CSR – SA 8000. It is only in the last 3-4 years that Bulgarian business organizations became more active in this respect, while in Turkey the number of companies certified with SA 8000 is still too small.

Currently the interest in CSR as a tool for sustainable regional development is still growing because of the increasing expectations of society from business organizations. Indirectly they are associated also with the global issues of peace and prosperity that dominated in the second half of XX C, as well as their logical follow-up in the beginning of this century that concerns the fight with terrorism, global heating and poverty.

BIBLIOGRAPHY:

ARARAT, Melsa, 2005, Turkey – Social Responsibility in a State-Dependent Business System. In: Habisch, Andre et al. (Edirors). Corporate Social Responsibility Across Europe: Discovering national perspectives of Corporate Citizenship, Springer Berlin – Heidelberg.

BOWEN, Howard, 1953, Social Responsibilities of the Businessman., New York: Harper.

BRAUN&PARTNERSNETWORK, 2008, Accountabilityrating Bulgaria. (www.braunpartnersnw.com)

CARNEGIE, Andrew, 1900, "The Gospel of Wealth. A collection of essays", In: Encyclopedia Britannica – Online Encyclopedia.

CARROLL, Archie, 1979, "A three-dimensional conceptual model of corporate social performance", Academy of Management Review, 4:497-505.

DAVIS, Keith,1960, "Can business afford to ignore social responsibilities?" California Management Review, 2:70–6.

DRUCKER, Peter,1992, "The New Society of Organizations", Harvard Business Review, Sept.-Oct.:95-104

EELS, Richard, WALTON, Clarence, 1961, Conceptual Foundations of Business. Homewood, III.: Richard. D. Irwin.

EUROPEAN COMMISSION, 2001, Green Paper – Promoting a European framework for CSR.

FRIEDMAN, Milton, 1962, Capitalism and Freedom, Chicago: University of Chicago Press.

*FRIEDMAN, Milton, 1970, "*The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits*",* The New York Times Magazine, *Sept.*

KOENIG, Anja-Nadine, 2013, Social Investment: Global Trends and Implications for Turkey, IPC, Sabancı University.

LEVITT, Theodore, 1958, "The dangers of social responsibility", Harvard Business Review, 36:41–50

MEADOWS, Donella, Meadow, Dennis, Randers, Jorden and Behrens,William, 1968, The Limits 40 Growth a Report for the club of Romes, Project the Predicament of Mankind, London, Eart Island.

MINTZBERG, Henry, Simons, R., Basu. K.,2002, "Beyond selfishness", MIT Sloan Management Review, 44:67–74

PORTER, Michael, Kramer, M., 2002, "The Competitive Advantage of Corporate Philanthropy", Harvard Business Review, Dec.:57-69

SETHI, Prakash, 1975, Dimensions of Corporate Social Performance: An analytical framework, California Management Review, 17:58-64

UNDP, Turkey Corporate Social Responsibility Baseline Report. UNDP, Ankara, 2008

WCED, Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, Published as Annex to General Assembly document A/42/427, Development and International Co-operation: Environment , August 2, 1987

BÖLGESEL KALKINMADA DIŞ TİCARETİN ROLÜ: TRC1 (DÜZEY 2) BÖLGESİ ÖRNEĞİ

The Role Of Foreign Trade İn Regional Development: TRC1 (Nuts 2) RegionSample

Ş.Mustafa ERSUNGUR[1], Ömer DORU[2], Mehmet Barış ASLAN[3]

ÖZET

Bölgesel kalkınma hedeflerine ulaşmada dış ticaretin rolü, iktisat literatüründe önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca ülkelerin de hazırladıkları bölgesel kalkınma politikalarında ihracatın geliştirilmesine önem verdikleri görülmektedir. İhracat artışı, bölgesel üretimi arttıran önemli bir faktör olduğundan ekonomik kalkınma üzerinde doğrudan bir etkisi vardır. İhracat ile beraber artan üretimsonucunda, ortaya çıkacak ölçek ekonomileri sayesinde bir maliyet düşüşü görülecektir. İhracat endüstrisindeki bu gelişme diğer işletmeleri de bu yolda üretim yapmaya zorlayarak bir rekabet artışını ve verimliliğin yükselmesini sağlar.

Bu çalışmada, son dönemlerde dış ticaret hacmi önemli derecede artış gösteren TRC1 (Düzey 2) Bölgesi'nin, dış ticaret yapısındaki değişmeleri, dış ticaretinde öne çıkan sektörleri ve dış ticarette ilişkili olduğu ülkelerin payları ayrıntılı olarak verilmiştir. Daha sonra bölgenin sosyo-ekonomik göstergeleri aynı coğrafi özelliklere sahip olduğu TRC2 ve TRC3 bölgelerinin göstergeleriyle karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Son olarak bölgenin ve bölge illerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamaları ile ihracat performansları arasındaki ilişki karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:*Bölgesel kalkınma, Dış Ticaret, İhracat, TRC1 Alt Bölgesi*

ABSTRACT

The role of the foreign trade in achieving the regional development objectives occupies an important place in economic literature. In addition, it is observed that countries attach importance to development of export in regional development policies they prepare. Because export growth is an important factor that increases the production, it has a direct impact on regional economic development. Growing production with export leads to lower costs by giving rise to the emergence of external economies of scale. This improvement in the export industry provides increased competition and productivity by forcing other enterprises to manufacture in the same way.

In this study, prominent sectors and changes in the structure of foreign trade of TRC1 Sub-region, whose foreign trade volume increased significantly in recent years , and foreign trade share of associated countries are given in detail. Later, the region's socio-economic indicators are shown in comparison with indicators of TRC2 and TRC3 regions which have the

1 Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü.

2 Arş. Gör. Şırnak Üniversitesi, İ.İ.B.F, İktisat Bölümü

3 Öğr. Gör. Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler M.Y.O, Yönetim ve Organizasyon Bölümü.

same geographic features. Finally, the relationship between socio-economic development and export performance of the region and its provinces are analyzed in comparison.

Keywords:*Regional Development, Foreign Trade, Export, TRC1 Sub-Region*

1.GİRİŞ

1950'li yıllardan bu yana iktisat literatüründe en fazla ilgi çeken konuların başında gelen iktisadi kalkınma, salt üretim veya kişi başına düşen gelir artışından ibaret olmayıp bir ekonominin büyürken, ekonomik ve sosyal yapısının da değiştirilmesi ve yenilenmesini ifade eder (Ildırar: 2004, 16). Diğer bir ifade ile, "bir toplumda ekonomik, toplumsal ve siyasal alanda arzu edilen her türlü değişme ve gelişme" olarak tanımlanabilir (Tüylüoğlu ve Çeştepe, 2004: 29).

Ülkeler farklı sosyo-ekonomik yapılara sahip bölgelerden oluşmaktadırlar. Bölgeler arasındaki bu farklılıkların giderilmesi ülke ekonomisinin sürdürülebilir gelişmesi için önem arz etmektedir.Kalkınma aynı zamanda ulusal sınırlar içindeki bölgesel farklılıkları gidermek için üzerinde durulan bir olgu olmuştur (Doğan: 2010, 973).Bu durum bölgesel kalkınma kavramını ortaya çıkarmıştır.

Özünü bölgelerarası gelişmişlik düzeyi ve bölgelerarası gelir farklılıklarını en aza indirgeme amacından alan bölgesel kalkınmayı, bir bölgenin sosyo-ekonomik ve demografikgöstergelerinin, bölgedeki iş olanaklarının, yatırım hacminin, yaşam standartlarının, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve bu bölgede yaşayan insanların yaşam kalitesinin artması olgusu olarak tanımlayabiliriz (Sevinç: 2011, 35-54).

Bölgesel kalkınma gerçekliği, ilk defa 1929 buhranından sonra devlet politikaları olarak uygulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde uygulanan en önemli bölgesel kalkınma politikası örneği olarak ABD'de uygulananTenesse Vadisi Projesi (TennesseValleyAutority) verilebilir. 2.Dünya Savaşı sonrasında bölgeler arası dengesizlikler birçok ülkede ciddi problemlere yol açmaya başlamıştır. Özellikle Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülke bölgesel farklılıkları giderici farklı politikalar uygulamaya başlamışlardır. Yine bu dönemde kalkınma ve bölgesel kalkınma kavramları İktisat literatüründe yer edinmeye başlamış ve kısa zamanda en çok tartışılan konulardan biri haline gelmiştir.

İktisadi kalkınma çeşitli ülkeler arasında olduğu gibi aynı ülke içindeki bölgelerde de birbirlerinden farklı bir seyir izlemektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülke, iktisadi kalkınmalarının önündeki en büyük engellerin başında gelen bölgesel gelişme farklarını azaltmak için, çeşitli politikalar uygulamaya koymuşlardır. (Dinler, 2008: 97). Uygulanan bölgesel politikalar sonucunda, gelişmiş ülkelerde bölgeler arası gelişmişlik farkları zamanla azalırken, az gelişmiş ülkelerde artmakta ve gelişmiş-az gelişmiş bölge arasındaki gelişme farkı artmaya devam etmektedir(Saraç: 2006, 2).

Ülkelerin az gelişmiş bölgelerini kalkındırmasında kullandıkları politikalar ve politika araçları farklılıklar göstermektedir. Çünkü ülkelerin azgelişmiş bölgelerinin yapısal özellikleri ve sorunları birbirinden farklı olduğundan uygulanacak bölgesel kalkınma politikaları da farklılık arz edecektir. Bu nedenle de farklı araçlarla, farklı sonuçlara ulaşmaya çalışan bölgesel kalkınma politikaları gündeme gelmektedir. Bu konuda literatürde iyi bilinen iki örnek ABD›de

Tennessee Vadisi Projesi ve İtalya'daki Mezzogiorno Projeleridir (Kargı: 2009, 20).

Türkiye'de 1960'lı yıllara kadar bölgesel dengesizliği gidermeye yönelik bir gelişme gözlenmemiştir.1960'larda başlanan planlı dönemlerden beri, bölgelerarası yaşanan gelişmişlik farklarının azaltılması, bölgesel kalkınmanın hızlandırılması ve sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanması doğrultusunda bölge planları, kalkınmada öncelikli yöreleri hedef alan destek uygulamaları, organize sanayi bölgeleri politikaları, yatırımlarda devlet yardımları ve kırsal kalkınma projeleri gibi politikalar uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak bu uygulamalar bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmada yeterince etkin sonuçlar doğuramamıştır (Vatansever ve Yıldız: 2014, 25).

24 Nisan 1980 kararları sonucunda ise,1960'lardan beri uygulanan ithal ikameye dayalı sanayileşme politikalarına son verilmiş, dışa açık ekonomik büyümeye öncelik veren ve özelleştirme yoluyla devletin üretimden çekilmesini amaçlayan yeni program yürürlüğe konulmuştur. Uygulanan yeni program bölgesel kalkınma politikalarını doğrudan etkilemiştir. Yine aynı dönemde dışa açılmayla birlikte, ihracat potansiyelleriyle öne çıkan Gaziantep ve Denizli gibi bazı merkez illerhızlı bir büyüme sürecine girmiştir(Filiztekin, 2008, 95).

Bu çalışmada, öncelikle bölgesel kalkınma politikalarında dış ticaretin önemi teorik olarak vurgulanmıştır. Daha sonra TRC1 Düzey 2 bölgesinin dış ticaret yapısı ortaya konmuştur. Son olarak bölgeye ait dış ticaret verileri ve sosyo-ekonomik değişkenler aynı coğrafi özelliklere sahip diğer bölgelerin verileri ile karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

2. BÖLGESEL KALKINMA VE DIŞ TİCARET

Ekonomik büyüme ile ilgili literatür incelendiğinde, ihracatın ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini sınayan birçok çalışma görülebilir. Yapılan çalışmalarda, büyüme sürecinde ihracatın rolü tespit edilmiştir. Bu çalışmalardaki temel argümana göre; İhracat artışı toplam faktör verimliliğini arttırabilir. Çünkü ihracat ileri teknoloji kullanımını ve ölçek ekonomisinden yararlanmayı mümkün kılar(Martin andHerranz: 2006, 81–89).

İhracat artışı, bölgesel üretimi arttıran önemli bir faktör olduğundan ekonomik kalkınma üzerinde doğrudan bir etkisi vardır. İhracat ile beraber artan üretim, dışsal ölçek ekonomilerinin ortaya çıkmasına yol açarak maliyetlerin düşmesine yol açar. İhracat endüstrisindeki bu gelişme diğer işletmeleri de bu yolda üretim yapmaya zorlayarak rekabetin artmasını ve verimliliğin yükselmesini sağlar(Ersungur ve Yalman: 2009, 82-83).

Bölgesel kalkınma ile dış ticaret arasındaki teorik ilişki, bölgesel kalkınma teorilerinden ihracat merkezleri teorisine dayanmaktadır. Teoriye göre; bir bölgenin ekonomik büyümesi kaynakların bulunabilirliğine ve bu kaynakları kullanacak teknolojinin varlığına bağlıdır. Ekonomik faaliyet düzeyinde ihracat artışı etkisi, tüketim, yatırım ve kamu harcamaları ile teknolojik gelişmeler ve doğal kaynaklara bağlıdır. Atıl kaynakların bulunabilirliği de bu süreçte önemlidir. Atıl kaynakların kullanılabilirliğini varsayarsak; ihracat üretimindeki artış, bölgenin toplam üretiminde bir artışa yol açabilir.

Teoriye göre ihracat artışının bölgesel kalkınmaya etkileri şu şekilde sıralanabilir (BrazzelandHicks: 1968, 503-509).

✓ İhracattaki artış, ihracat endüstrilerinin ara mal ve hizmet faktörü ihtiyacını arttırarak bölgede bir gelir artışına yol açacaktır. Gelir artışı yerel hanenin tüketimini arttırır. Buda bölgenin toplam katma değerinde artış meydana getirecektir.

✓ İhracattaki artış kaynakların nitelik ve nicelik olarak artışına neden olduğu gibi, yerli ve ithal ürünlere talebin daha da artmasına neden olacak teknolojik gelişmelere yol açabilir.

✓ İhracat üretimi işgücünün hem niceliğini hem de niteliğini etkileyebilir. Bir bölgeye olacak emek göç oranı, ekonomik büyüme oranına bağlıdır. İhracatın genişlemesinden kaynaklanan bölgesel kalkınma, emek göçüne yol açabilir. İhracat üretimi, yerelde olmayan uzman işgücü becerisine ihtiyaç duyduğundan, yerli işgücü kalitesi ihracattaki artıştan etkilenebilir. İşgücü genellikle vasıfsız ise emek ithali yerine yerli işgücünün eğitilmesi mümkün olabilir.

✓ İhracat üretimindeki artış, sosyal sermaye için kamu harcamalarına yol açabilir. Okul, hastane, baraj, karayolu ve demiryolu sistemleri gibi sosyal sermaye gereksinimleri işgücü ve yatırımı genişletecektir. Sosyal sabit sermayenin geliştirilmesi daha fazla yatırım ve muhtemelen iş göçünü teşvik edebilir.

✓ İhracattaki artış bölgede daha gelişmiş yönetim ve üretim tekniklerinin benimsenmesine de neden olabilir. İhracat sanayi daha yüksek eğitimli ve vasıflı işgücünü oluştururs, o zaman dolaylı olarak bölgedeki teknolojik değişimi teşvik edebilir.

3. TRC1 BÖLGESİNDE DIŞ TİCARET VE BÖLGESEL KALKINMA İLİŞKİSİ

TRC1 bölgesi, Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde oluşturulan (NUTS 1) 12 bölgeden biri olan Güneydoğu Anadolu Bölgesinin(TRC) NUTS 2'ye göre oluşturulan üç alt bölgesinden biridir (***Çütçü***:2013, 157). TRC1 alt bölgesi Gaziantep, Adıyaman ve Kilis illerinden oluşmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin diğer alt bölgeleri, TRC2(Şanlıurfa, Diyarbakır) ve TRC3(Mardin, Batman, Siirt, Şırnak) bölgeleridir. Türkiye'de Düzey 2(NUTS 2) çerçevesinde oluşturulan toplam 26 alt bölge bulunmaktadır.

3.1. TRC1 Bölgesinin Dış Ticaret Yapısı

Tablo1'e göre TRC1 bölgesinin ihracat verileri incelendiğinde, Adıyaman ve Kilis'e göre bölge ihracatının çok büyük bir kısmının Gaziantep ilinden yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bölgedeki toplam ihracat artış hızının, ülkenin toplam ihracat artış hızından fazla olduğu söylenebilir. Buna göre bölge ihracatı 2002 yılında ülkenin toplam ihracatının %1,75'i iken, 2014'te %4,46'sıdır. Bölgenin toplam ihracatı 630.119.000 $'dan 7.030.924.000 $'a yükselmiştir. Bölgede yapılan ihracatın yaklaşık %95'i Gaziantep İli'nden yapılmaktadır.

Tablo 1: TRC1 Bölgesi İller İtibariyle İhracat Rakamları (1000 $)

Yıl	ADIYAMAN	GAZİANTEP	KİLİS	TRC1 TOPLAMI	ÜLKE TOPLAMI	%
2002	8.097	619.536	2.486	630.119	36.059.089	1,75
2003	12.079	866.153	2.814	881.046	47.252.836	1,86
2004	20.978	1.296.292	3.202	1.319.472	63.167.153	2,09
2005	22.207	1.652.564	4.496	1.679.257	73.476.408	2,29
2006	24.336	1.857.722	7.968	1.890.026	85.534.676	2,21
2007	29.346	2.447.656	12.865	2.489.866	107.271.750	2,32
2008	59.103	3.237.061	23.907	3.320.071	132.027.196	2,51
2009	58.091	2.952.993	16.456	3.027.540	102.142.613	2,96
2010	71.639	3.518.434	23.320	3.613.393	113.883.219	3,17
2011	61.223	4.759.952	30.546	4.851.720	134.906.869	3,60
2012	104.826	5.579.875	11.671	5.696.372	152.461.737	3,74
2013	97.590	6.515.194	25.974	6.638.758	151.802.637	4,37
2014	332.376	6.654.489	44.058	7.030.924	157.622.057	4,46

Kaynak: TÜİK, Bölgesel Hesaplar, http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/sorguSayfa.do?target=tablo Erişim Tarihi (20.07.2015)

Yıllara göre bölgede yapılan ithalat verilerine baktığımızda ise, ithalatın tamamına yakınının yine Gaziantep İli'ne yapıldığını görmekteyiz. Yıllara göre, bölgedeki ithalatın büyüme oranı, ülkenin toplam ithalatındaki büyüme oranından fazladır. Bölgenin yapmış olduğu toplam ithalat miktarının ülkenin toplam ithalat miktarındaki payı 2002 yılında %1,32 iken, 2014 yılında %2,43'tür. 2002 yılında bölgede yapılan toplam ithalat miktarı 680.482.000 $ iken 2004 yılında bu rakam 8,5 kat artarak 5.890.080.000 $'a yükselmiştir.

Tablo 2: TRC1 Bölgesi İller İtibariyle İthalat Rakamları (1000 $)

Yıl	ADIYAMAN	GAZİANTEP	KİLİS	TRC1	ÜLKE TOPLAMI	%
2002	18.275	658.227	3.979	680.482	51.553.797	1,32
2003	30.196	1.000.182	5.757	1.036.135	69.339.692	1,49
2004	24.046	1.332.130	9.509	1.365.685	97.539.766	1,40
2005	24.799	1.686.155	11.434	1.722.387	116.774.151	1,47
2006	45.313	1.846.300	15.807	1.907.421	139.576.174	1,37
2007	51.658	2.269.084	35.009	2.355.751	170.062.715	1,39
2008	36.292	2.793.357	34.403	2.864.052	201.963.574	1,42
2009	33.336	2.128.417	25.840	2.187.593	140.928.421	1,55
2010	85.425	3.430.558	49.700	3.565.682	185.544.332	1,92
2011	88.959	4.723.312	42.423	4.854.694	240.841.676	2,02
2012	35.585	5.053.993	16.539	5.106.118	236.545.141	2,16
2013	44.037	5.608.041	24.736	5.676.815	251.661.250	2,26
2014	51.280	5.807.544	31.256	5.890.080	242.177.117	2,43

Kaynak: TÜİK, Bölgesel Hesaplar, http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/sorguSayfa.do?target=tablo Erişim Tarihi (20.07.2015)

Tablo 3'te, bölgede 2002 ve 2014 yıllarında en çok ihraç edilen ilk on ürün grubuna

ait ihracat rakamları verilmiştir. 2002 yılında yapılan toplam ihracatın %61'inin emek yoğun bir sektör olan tekstil ürünleri ihracatına, %10'unun gıda ürünleri ihracatına ait olduğunu görmekteyiz. 2014 yılında ise tekstil ürünleri ihracatının toplam ihracat içindeki payı %40, gıda ürünlerinin payı ise %25'tir. Bu verilerden, bölgede yapılan ihracatın büyük bir kısmının emek yoğun sanayi tarafından yapıldığı söylenebilir. İkinci bir çıkarım ise tekstil ürünlerinin payının azaldığı, buna karşılık gıda ürünleri payının artmasıdır.

Tablo 3: En Çok İhraç Edilen ilk On Ürün Gurubuna Göre İhracat: TRC1 Bölgesi (2002/2014)

		2002		2014	
	Ürün Başlıkları	Miktar 1000($)	Yüzde	Miktar 1000($)	Yüzde
1	Tekstil ürünleri	385.506	61,34	2.841.366	40,41
2	Gıda ürünleri ve içecek	59.990	9,52	1.755.600	24,97
3	Plastik ve kauçuk ürünleri	45.816	7,27	484.559	6,89
4	Kimyasal madde ve ürünler	37.509	5,97	356.851	5,07
5	Kağıt ve kağıt ürünleri	4.122	0,65	287.757	4,09
6	Giyim eşyası	24.350	3,86	283.703	4,04
7	Ana metal sanayi	7.870	1,25	224.676	3,20
8	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	7.167	1,14	148.563	2,11
9	Tarım ve hayvancılık	27.368	4,34	141.210	2,01
10	Dabakhanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	6.607	1,05	108.955	1,55

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İhracat, http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/sorguSayfa.do?target=tablo,Erişim Tarihi (20.07.2015)

Ürün bazında yapılan ithalat miktarlarına ve paylarına baktığımızda ise en büyük kalemin kimyasal madde ve ürünlere ait olduğunu söyleyebiliriz. 2002 yılında bu mal grubuna ait ithalat miktarı toplam ithalat miktarının %43,68'i, 2014 yılında ise %46,09'udur. Mal grupları içinde en büyük artış oranı %2,56'dan %14,70'e çıkan gıda ürünleri ve içecek grubuna aittir. Toplam İhracat içindeki payı düşük olan tarım ve hayvancılığın toplam ithalat içindeki payı %12,73'tür.

Tablo 4: En Çok İthalat Edilen ilk On Ürün Gurubuna Göre İthalat: TRC1 Bölgesi (2002/2014)

		2002		2014	
	ÜRÜN BAŞLIKLARI	Miktar 1000($)	Yüzde	Miktar 1000($)	Yüzde
1	Kimyasal madde ve ürünler	297.231	43,68	2.714.793	46,09
2	Gıda ürünleri ve içecek	17.418	2,56	865.868	14,70
3	Tarım ve hayvancılık	76.024	11,17	749.658	12,73
4	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	181.172	26,62	655.462	11,13
5	Tekstil ürünleri	36.316	5,34	327.888	5,57
6	Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	8.766	1,29	85.468	1,45
7	Kağıt ve kağıt ürünleri	9.056	1,33	66.808	1,14
8	Plastik ve kauçuk ürünleri	5.026	0,74	64.993	1,10
9	Atık ve hurdalar	1.809	0,27	57.998	0,98
10	Ağaç ve mantar ürünleri	384	0,06	50.513	0,86

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İhracat, http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/sorguSayfa.do?target=tablo,Erişim Tarihi (20.07.2015)

Tablo 5'te bölgenin ihracat ve ithalat partneri olan ilk 10 ülke ve toplamdaki paylarına yer verilmiştir. 2014 yılı verilerine göre bölgeden yapılan ihracatın yaklaşık %33'ü ülkenin de en çok ihracat yaptığı 2.ülke olan Irak'a yapılmaktadır. Bunu daha düşük oranlarda Suriye, S.Arabistan ve ABD izlemektedir. İthalat verilerine bakıldığında ise en büyük payın yaklaşık %14,5 ile Suudi Arabistan daha sonra Rusya ve Almanya'nın geldiği görülmektedir.

Tablo 5: TRC1 Bölgesinin İhracatında ve İthalatında İlk 10 Ülke ve Yüzde Payları (2014)

İHRACAT (1000 $)			İTHALAT (1000 $)		
	2014			2014	
Ülke adı	MİKTAR	%	Ülke adı	MİKTAR	%
Irak	2.301.392	32,73	Suudi Arabistan	852.935	14,48
Suriye	389.227	5,54	Rusya Federasyonu	582.215	9,88
Suudi Arabistan	348.447	4,96	Almanya	391.316	6,64
ABD	286.208	4,07	Çin	366.716	6,23
Romanya	212.981	3,03	ABD	364.049	6,18
Almanya	200.810	2,86	Hindistan	258.535	4,39
Libya	196.318	2,79	Güney Kore	237.811	4,04
İngiltere	184.344	2,62	İtalya	214.777	3,65
İtalya	175.732	2,50	İran	192.631	3,27
İran	164.655	2,34	Belçika	183.516	3,12

Kaynak: TÜİK, Bölgesel Hesaplar, http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/sorguSayfa.do?target=tablo Erişim Tarihi (20.07.2015)

Tablo 6'da bölgenin ihracat ve ithalat rakamları ile kişi başına düşen ihracat ve ithalat rakamları, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki diğer alt bölgeler olan TRC2 ve TRC3 bölgelerinin verileri ile karşılaştırılmıştır. Tablodan da anlaşılacağı üzere Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan ihracatın ve ithalatın büyük bir kısmı TRC1 bölgesinden yapılmaktadır. TRC1 bölgesi 2002 yılına göre dış ticaret büyümesinde büyük bir gelişim kat ederken TRC2 ve TRC3 bölgelerinde ciddi bir gelişim görülmemektedir. 2014 yılı verileri baz alındığında, yapılan ihracat miktarında TRC1 bölgesi 26 bölge içinde 6., TRC2 bölgesi 21., TRC3 bölgesi ise 14. sıradadır. Kişi başına düşen ihracat sıralamasına bakıldığında ise; TRC1 bölgesi 2670$ ile 4., TRC2 bölgesi 145$ ile 25. ve TRC3 bölgesi ise 783$ ile 15. sıradadır. Kişi başına düşen ithalat rakamlarında da TRC1 bölgesi 5., TRC2 bölgesi 22. ve TRC3 bölgesi 20. sıradadır.

Tablo 6: Toplam İhracat ve İthalat İle Kişi Başına Düşen İhracat ve İthalat Sıralaması (TRC1, TRC2, TRC3)

		TRC1		TRC2		TRC3	
Göstergeler	Tarih	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra
Toplam İhracat	2002	630119	8	13777	24	45537	20
	2014	7036307	6	505608	21	1686204	14
Kişi başına ihracat	2002	1101	5	37	23	326	16
	2014	2670	4	145,26	25	782,85	15
Toplam İthalat	2002	650482	7	71335	19	21169	23
	2014	5890975	6	505619	19	256480	20
Kişi başına ithalat	2002	1042	8	77	22	96	20
	2014	2252	5	88	22	119	20

Kaynak: TÜİK, Bölgesel Hesaplar, http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/sorguSayfa.do?target=tablo,Erişim Tarihi (20.07.2015)

3.2. Bölgenin Sosyo-ekonomik Yapısının Karşılaştırmalı Analizi

TRC1 bölgesinin demografik yapısı Tablo 7'den incelenebilir. Bölgenin toplam nüfusu 2007 yılında 2.318.281 kişi olup 26 bölge içinde 15. sırada iken, 2014 yılında iki basamak atlayarak 2.616.082 kişi ile 13.sıraya yükselmiştir. Bölgedeki illerin nüfusuna bakıldığında ise Gaziantep İli'nin ülkede ki en büyük 8. il olduğu görülmektedir. Bölgelerin nüfus artış hızına göre yapılan değerlendirmede, TRC1 bölgesinin 2008 yılında binde 24,91 ile 4. sırada, 2014 yılında binde 17,69 ile 8. sırada olduğu görülmektedir. Bölge her iki yılda da Türkiye ortalamasının üzerindedir. Net göç hızlarına bakıldığında ise bölge illerinden Adıyaman ile Kilis'in göç veren iller olduğu Gaziantep İli'nin ise göç alan il olduğu görülmekte ve bölgenin net göç hızı sıralamasında 2008 yılında 14, 2014 yılında 13. sırada olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo7: TRC1 Bölgesinin Nüfus Göstergeleri

Göstergeler	Tarih	ADIYAMAN		GAZİANTEP		KİLİS		TRC1		TR
		Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer
Toplam Nüfus	2007	585067	36	1612223	9	120091	78	2318281	17	71517100
	2014	597835	35	1889466	8	128781	78	2616082	13	77693904
Nüfus Artış Hızı (Binde)	2008	3,95	53	32,91	7	21,17	19	24,91	4	13,1
	2014	1,09	60	24,12	9	1,52	58	17,69	8	13,32
Net Göç Hızı (Binde)	2008	-14,96	68	0,59	32	3,2	22	-3,22	14	-
	2014	-12,88	66	1,07	23	-13,05	68	-2,83	13	-

Kaynak: TUİK, Bölgesel Hesaplar, http://tukapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/sorguSayfa.do?target=tabloErişim Tarihi (20.07.2015)

Tablo 8'de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin alt bölgeleri olan TRC1, TRC2 ve TRC3 bölgelerine ait kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) ve gayri safi katma değer (GSKD) göstergeleri ve ülkedeki 26 alt bölge içindeki sıralamaları verilmiştir. Buna göre; TRC1 bölgesinin her iki göstergede de diğer iki bölgeye göre daha yüksek değerlere ve sıralamaya sahip olmasına rağmen ülke ortalamasının altında olduğunu anlaşılmaktadır. 2001 yılında kişi başına düşen GSYH değerlerinin, 1995 yılına göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bu düşüklüğün 2001 yılında yaşanan ekonomik krizden ve hükümetin almış olduğu devalüasyon kararından kaynaklandığı söylenebilir. 2004 yılından sonra istatistik kurumu tarafından açıklanan kişi başına düşen GSKD verilerine bakıldığında TRC1 bölgesinin hem 2004 yılında hem de 2011 yılında sıralamasının değişmediği ve 26 bölge içinde 22. sırada olduğu görülmektedir. TRC2 bölgesi aynı yılda 23.sırada iken TRC3 bölgesi 24.sıradadır.

Tablo 8: Bölgeler İtibariyle Kişi Başına Düşen GSYH GSKD (TRC1, TRC2, TRC3)

Göstergeler	Tarih	TRC1		TRC2		TRC3		TR
		Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer
Kişi Başına Düşen GSYİH ($)	1995	1816	17	1471	22	1158	24	2727
	2001	1398	21	1130	22	993	24	2146
Kişi Başına Düşen GSKD ($)	2004	2678	22	2377	23	1853	26	5103
	2011	4952	22	4689	23	4282	24	9244

Kaynak: TUİK, Bölgesel Hesaplar, http://tukapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/sorguSayfa.do?target=tabloErişim Tarihi (20.07.2015)

Bölgelerdeki temel sektörlerin GSKD içindeki paylarına baktığımızda ise, TRC1 bölgesindeki sanayi sektörünün payı hem diğer bölgelere hem de ülke ortalamasına göre daha fazladır. Aynı zamanda tarım sektörünün payı da ülke ortalamasının altındadır. Buna göre sanayi sektörünün GSKD içindeki payı 2004 yılında yüzde 28,8 iken 2011 yılında %33,5'e yükselmiştir. Tarım sektörünün payı aynı yıllarda yüzde 21,4'ten %18,7'e düşmüş, hizmetler sektörünün payı ise yüzde 49,8'den yüzde 48'e inmiştir.

Tablo 9: Temel Sektörlerin Gayri Safi Katma Değer İçindeki Payları (%) (2004:2011)

	2004			2011		
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Tarım	Sanayi	Hizmetler
TR	29,1	24,9	46	21,1	27,9	51
TRC1	21,4	28,8	49,8	18,7	33,5	48
TRC2	29,2	15,9	54,9	24	19	57
TRC3	21,2	23,1	55,7	17,3	28,8	53,9

Kaynak: TUİK, Bölgesel Hesaplar, http://tukapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/sorguSayfa.do?target=tablo Erişim Tarihi (20.07.2015)

Tablo 10'da bölgelere ait eğitim, sağlık ve enerji sektörlerine ait bazı kalkınma göstergelerine yer verilmiştir. Eğitim göstergesi olarak ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı

alınmıştır. Bölgelerin 2014 yılı verilerine bakıldığında; TRC1 bölgesi 2002 yılına göre bir sıra atlayarak 22.sırada yer alırken TRC2 bölgesi 26. TRC3 bölgesi 25.sıradadır. Her üç bölge de eğitim göstergesinde ülke ortalamasının altındadır.

Sağlık göstergesi olarak yüz bin kişi başına düşen hastane yatak sayısı alınmıştır. TRC1 bölgesi 2007 yılında 167 ile 22.sırada iken 2013 yılında 220 ile 20.sıradadır. TRC2 bölgesi 2013 yılında 217 ile 20.sırada, TRC3 bölgesi ise 156 ile 26.sırada bulunmaktadır. Her üç bmlgede Türkiye ortalamasının altındadır.

Tablo 10: Bölgelerin Eğitim, Sağlık ve Enerji Göstergeleri (TRC1, TRC2, TRC3, TR)

Göstergeler	Tarih	TRC1		TRC2		TRC3		TR
		Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer
EĞİTİM (İlköğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı)	2002	32	23	38	25	36	24	20
	2014	22	22	25	26	24	25	18
SAĞLIK (Yüzbin kişi başına toplam hastane yatak sayısı)	2007	167	22	145	23	90	26	230
	2013	220	20	217	21	156	26	264
ENERJİ (Kişi Başına Düşen Elektrik Tüketimi(KWh)	2007	2122	12	1011	22	751	24	2198
	2013	2429	12	1026	23	867	24	2583

Kaynak: TUİK, Bölgesel Hesaplar, http://tukapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/sorguSayfa.do?target=tablo,Erişim Tarihi (20.07.2015)

Tablodaki son başlık olan enerji sektörü için kişi başına düşen elektrik tüketimi alınmıştır. TRC1 bölgesi 2013 yılında 2429 KWh ile 12.sırada yer alırken, diğer bölgeler daha düşük değerlere sahiptirler. TRC1 bölgesi Türkiye ortalamasına yakın bir değere sahipken, diğer iki bölge ortalamanın çok altındadır.

Tablo 11: Bölgelerin İşgücü Durumu (TRC1, TRC2, TRC3, TR)

Göstergeler	TRC1		TRC2		TRC3		TR
	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer	Sıra	Değer
İşsizlik Oranı(%)	7,3	12	17,5	25	21,1	26	9,7
işgücüne katılım Oranı (%)	45,3	24	37,9	25	36,9	26	50,8
istihdam Oranı (%)	42	22	31,2	25	29,2	26	45,9

Kaynak: TUİK, Bölgesel Hesaplar, http://tukapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/sorguSayfa.do?target=tablo Erişim Tarihi (20.07.2015)

Tablo 11'de üç bölgeye ve ülke ortalamasına ait işsizlik, işgücüne katılım ve istihdam oranları gibi işgücü göstergeleri verilmiştir. Her üç göstergede de TRC1 bölgesi diğer bölgelere göre daha iyi bir sıralamaya sahiptir.

Son olarak TRC1, TRC2 ve TRC3 bölgeleri ile bölge illerinin 1996, 2003 ve 2011 yıllarında açıklanan gelişmişlik sıralamaları ile 2003 ve 2011 yıllardaki ihracat miktarları Tablo 12'de gösterilmiştir. Buna göre TRC1 bölgesinin hem gelişmişlik sıralamasının hem de ihracat miktarlarının diğer bölgelere göre daha iyi düzeyde olduğu görülmektedir. Bölge 2003 yılında sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 14.sırada olup her üç bölgenin yaptığı toplam ihracatın %89'unu yapmıştır. 2011 yılında ise TRC1 bölgesi toplam ihracatın %70'ini, TRC3 bölgesi ise %25'ini yapmıştır. TRC1 bölgesi 2011 yılında gelişmişlik sıralamasında 16.sırada yer almaktadır. TRC2 ve TRC3 bölgeleri ise gelişmişlik sıralamasında hem 2003 hem de 2011 yılında 23 ve 24.sırayı almışlardır.

İllere göre yapılan analizde ise Gaziantep İli'nin hem gelişmişlik sıralamasında hem de ihracat miktarında öne çıktığını anlaşılmaktadır. Gaziantep Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 1996 yılında 25, 2003 yılında 20 ve 2011 yılında ise 30.sıradadır. İhracat miktarında ise, bütün illerde yapılan toplam ihracatın 2003 yılında %87'si, 2011 yılında ise %68'i bu ilde yapılmıştır. 2011 yılında ihracat performansı açısında Şırnak ve Mardin'in öne çıktığı görülmektedir. Ancak ihracattaki artışın gelişmişlik sıralamalarına yansımadığı söylenebilir. Toplam ihracattaki Şırnak İli'nin payı 2011 yılı için %13 iken, Mardin İli'nin payı %11,5'dir. Şırnak İli'nin gelişmişlik sıralaması 78, Mardin İli'nin ise 74 olduğu gözlenmiştir.

Tablo 12: TRC1, TRC2 ve TRC3 Bölgeleri İle Bölge İllerinin Gelişmişlik Sıralamaları ve İhracat Miktarları (1000$)

	1996	2003		2011	
	Gelişmişlik Sıralaması	Gelişmişlik Sıralaması	İhracat Miktarı	Gelişmişlik Sıralaması	İhracat Miktarı
TRC1 BÖLGESİ	-	14	881.046	16	4.851.720
Gaziantep	25	20	866.153	30	4.759.952
Adıyaman	61	65	12.079	66	61.223
Kilis	-	-	2.814	63	30.545
TRC2 BÖLGESİ	-	23	22.160	23	317.984
Diyarbakır	57	63	11.960	67	169.672
Şanlıurfa	59	68	10.200	73	148.312
TRC3 BÖLGESİ	-	24	83.324	24	1.775.248
Mardin	66	72	39.282	74	804.233
Batman	65	70	3.006	70	52.291
Siirt	68	73	664	77	8.242
Şırnak	75	78	40.372	78	910.482

Kaynak: DPT, 2003, "İllerin Ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması İllerin Gelişmişlik Sıralaması" ve "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE 2011)" verilerinden derlenmiştir.

4. SONUÇ

Bölgesel kalkınma İktisat literatüründeİkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yer edinmeye başlamıştır. Bölgesel kalkınma ile dış ticaret ilişkisi ihracat merkezleri teorisine dayanmaktadır. Teoriye göre ihracat artışı bölgenin üretiminde artışa neden olacaktır. Artan üretim sonucunda, ortaya çıkacak ölçek ekonomileri sayesinde bir maliyet düşüşü görülecektir. Bölgedeki diğer işletmelerin de bu yolu seçmeleri rekabetçiliği ve verimliliği arttıracaktır. İhracat artışı aynı zamanda uzman emek göçüne yol açtığı gibi var olan vasıfsız emeğinde eğitilmesini mümkün kılabilir. İhracattaki gelişme bölgede sosyal sermaye ihtiyacı doğuracağından işgücü ve yatırımı genişletebilir. Ayrıca bölgede daha gelişmiş yönetim ve üretim tekniklerinin benimsenmesine de neden olabilir.

Kalkınma ile dış ticaret ilişkisini analiz eden birçok çalışmada kalkınma sürecinde dış ticaretin rolü tespit edilmiştir. Bu çalışmada bölgesel kalkınmada dış ticaretin rolü, Güneydoğu Anadolu Bölgesi (Düzey 1)'nin alt bölgesi olan TRC1 (Düzey 2) bölgesi baz alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Bölgenin hem ihracatında hem de ithalatında oluşan büyüme oranı ülke ortalamasının üzerinde olup en büyük pay Gaziantep İli'ne aittir. Bölgenin ürün bazlı ihracatına bakıldığında emek yoğun sanayi ihracatının fazla olduğu görülmektedir. Ülkelere göre yapılan ihracatta ise en büyük pay Irak'a aittir. TRC1 Bölgesi ile TRC2 ve TRC3 bölgelerinin dış ticaret rakamları ve kişi başına düşen ithalat ile ihracat verileri karşılaştırıldığında, TRC1 Bölgesi'nin toplam ihracat ve ithalat içindeki payı ile kişi başına düşen ihracat ve ithalat değerlerinin diğer iki bölgeye göre çok yüksek olduğu görülmektedir.

Analize konu olan üç bölgenin kişi başına düşen GSYH/GSKD rakamlarına bakıldığında TRC1 bölgesi TRC2 ve TRC3 bölgelerine göre daha iyi konumdadır. Bölgelerdeki temel sektörlerin GSKD içindeki paylarına bakıldığında ise TRC1 bölgesindeki sanayi sektörü diğer iki bölgenin sanayi sektörlerine göre GSKD'den daha fazla pay almaktadır.

Bölgelerin eğitim, sağlık ve enerji sektörlerindeki gelişmişliğe baktığımızda ise, TRC1 bölgesinin eğitim ve sağlık göstergelerinde ülke ortalamasının altında, enerji göstergesinde ise ülke ortalamasına yakın ancak TRC2 ve TRC3 bölgelerine göre daha iyi bir konumda olduğu söylenebilir. Yine işgücü göstergeleri karşılaştırıldığında TRC1 bölgesi diğer bölgelere göre daha düşük işsizlik oranına ve daha yüksek istihdam oranı ile işgücüne katılım oranına sahiptir.

Son olarak, bölgelerin ve bölgedeki illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamalarıyla

ihracat rakamları karşılaştırmalı olarak analiz edildiğinde; ihracattan daha fazla pay alan TRC1 bölgesi diğer bölgelere göre daha iyi gelişmişlik sıralamasına sahiptir. İllere göre yapılan analizde ise; toplam ihracatın büyük bir kısmı Gaziantep İli'nden yapılmakta olup gelişmişlik sıralamasında da diğer illere göre çok daha iyi bir sıralamaya sahiptir.TRC3 bölgesinin ve Mardin ile Şırnak illerinin 2011 yılında ihracat rakamlarında önemli bir artış olmasına rağmen sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamalarında bir değişiklik olmamıştır. Bu bölgelerdeki ihracat artışı, son yıllarda ülkenin en önemli ihracat partnerleri sıralamasında 2.sıraya yerleşen Irak'ın bu illere olan fiziki yakınlığından kaynaklanmaktadır. İhracat artışının çok hızlı olmasından dolayı, sanayileşmeyi başaramamış bu illerin ihracatta üretici iller olmadıkları sadece aracı iller oldukları bilinmektedir. Bu nedenle bu iller için ihracattaki artış gelişmişlikte kendini gösterememiştir.

İhracata dayalı büyüme modelinin benimsenmesine bağlı olarak, 1980'den sonra bazı merkez illerde dış ticaretin önemli derecede artış gösterdiği görülmektedir. 2002 yılından sonra uygulanan dış ticaret politikası ile dış ticarette yeni bir ivme kazanıldığını söylemek mümkündür. Bu artıştan en önemli payı alan bölgelerden biri TRC1 bölgesidir. Bölgenin artan dış ticaret sayesinde sağlanan teknoloji transferi ile bölgede reel üretimin arttığı, buna bağlı olarak artan hükümet gelirleri sayesinde merkezi hükümet bütçesinden eğitim ve sağlık sektörüne aktarılan miktarın arttığı sonucuna ulaşılabilir. Böylelikle teorik olarak açıklanan dış ticaretin bölgesel kalkınma üzerindeki olumlu etkilerinin olduğu olgusu, TRC1 Bölgesinin dış ticaret, bölgesel kalkınma ve gelişmişlik sıralaması ile ilgili verileri,TRC2 ve TRC3 bölgelerinin verileri ile karşılaştırılarak belirtilen dönemde TRC1 için geçerli olduğu kabul edilebilir.

KAYNAKÇA

BRAZZEL, John M. and W. Whitney Hicks, 1968, "Exports And Regional Economic Growth: An Evaluation Of The Economic Base And Staple Models", , Land Economics, Vol. 44, No. 4, pp. 503-509

ÇÜTÇÜ, İbrahim, 2013, "İhracatçı Firmaların Kalkınmaya Etkisi Ve Firmaların İhracat Performansını Etkileyen Faktörler: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Üzerine Bir Uygulama", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı:15, 2013, sy.151-184,

DİNLER, Zeynel, 2008, Bölgesel İktisat, 8.baskı, Ekin Kitabevi, Bursa

DOĞAN, Hasan Hüseyin, 2010, "Türkiye'de illerin sosyo-ekonomik gelişmesi: Şırnak örnek olayı", Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildiri Kitabı, (Ed. M. Nesim Doru), Şırnak Üniversitesi Yayınları, Ankara.

DPT, 2003, "İllerin Ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması İllerin Gelişmişlik Sıralaması", Ankara

ERSUNGUR, Ş.Mustafa ve İlkay Noyan Yalman, 2009, "Bölgesel Kalkınmada İhracat Teşviklerinin Etkinliği: Sivas İlinde Bir Uygulama." Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 10(1): 82-83.

FİLİZTEKİN, Alpay, 2008, "Türkiye'de Bölgesel Farklar ve Politikalar", TÜSİAD, Yayın No: TÜSİADT/2008-09/471.

ILDIRAR, Mustafa, 2004, bölgesel kalkınma ve gelişme stratejileri, Nobel yayınları, İstanbul

KALKINMA BAKANLIĞI, 2013, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE 2011), Ankara

KARGI, Nihal, 2009, "Bölgesel kalkınma yaklaşımlarındaki gelişmeler ve AB Perspektifi altında Türkiye'nin Bölgesel Politika Analizi", International Journal of Economic and Administrative Studies, yıl:2, sayı:3, s.19-41

MARTIN, Miguel Angel Galindo and Agustın Alvarez Herranz, 2006, "Regional

Exports and Economic Growth: The Case of Spanish Regions, International Advances in Economic Research", No:12, pp. 81-89.

SEVİNÇ, Haktan, 2011, "Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 6:2, s.35-54

SARAÇ, Ahmet, 2006, "Bölgesel Kalkınma Modelleri Ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)", (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), , Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın

TUİK, Bölgesel İstatistikler Veri Tabanı, Erişim tarihi:20 Temmuz 2015.

TÜYLÜOĞLU, Şevket ve Hamza Çeştepe (2004); "Kalkınma Teorilerinin Temelleri ve Gelişimi", Kalkınma Ekonomisi: Seçme Konular, (Der.: Sami Taban, Muhsin Kar), Ekin Kitabevi, Bursa.

VATANSEVER DEVİREN, Nursen ve Onur Yıldız, 2014, "Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Politikalarına Etkileri", sayı:44, s.1-35

TÜRKİYE İBBS DÜZEY 2 BÖLGELERİNİN İMALAT SANAYİNİN ETKİNLİK VE ENERJİ PERFORMANSININ VERİ ZARFLAMA ANALİZİ İLE ÖLÇÜMÜ

Efficiency and Energy Performance Measurement of Turkey's NUTS-2 Regions' Manufacturing Industry Using Data Envelopment Analysis

Yücel ÖZKARA[1] **, Mehmet ATAK**[2]

ÖZET

İmalat sanayi sağladığı istihdam ve yarattığı katma değer ile özellikle gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir kalkınmanın temelinde yer almaktadır. Türkiye'de imalat sanayinin bölgesel düzeyde farklılık gösterdiği bilindiğinden, imalat sanayine yönelik olarak uygulanacak politikalar, bu farklılıklar göz önüne alınarak oluşturulmalıdır. Türkiye İBBS Düzey 2'de yer alan bölgelerin imalat sanayinin etkinliklerinin ve enerji performanslarının belirlenmesi, özellikle Kalkınma Ajansları gibi bölgesel politika tasarlayan ve uygulayan kamu kurum ve kuruluşlarına bilgi sağlayacaktır. Bu bağlamda, çalışmamızda Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemi ile 2003-2011 yılları arasında İBBS Düzey 2'de yer alan 26 adet bölgenin imalat sanayinin etkinlik ölçümü yapılmıştır. Kullanılan iki adet VZA modelinin sonuçlarından etkinlik değerlerinin yanı sıra bölgelerin enerji performansları ile ilgili bilgiler de elde edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, etkinlik ve enerji performansı ile bölgesel gelişmişlik arasında U tipi bir ilişki gözlenmektedir. Orta gelişmişlik düzeyindeki bölgeler en kötü performansı göstermektedirler. 2003-2011 dönemi baz alındığında, imalat sanayinin %29,4 oranında bir elektrik tasarrufu potansiyeli olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: *veri zarflama analizi, imalat sanayi, bölgesel gelişme, etkinlik ölçümü, enerji performansı*

ABSTRACT

Manufacturing industry is a leading sector for sustainable development especially in developing countries with its employment and value-added. Manufacturing industry has regional disparities in Turkey, and the policies for manufacturing industry should be designed considering these disparities. Determining efficiency levels and energy performances of manufacturing industry of Turkey's NUTS Level 2 regions

1 Dr., Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Verimlilik Genel Müdürlüğü, Ankara. yucel.ozkara@sanayi.gov.tr

2 Doç. Dr., Gazi Üni. Mühendislik Fakültesi Endüstri Mühendisliği Bölümü, Ankara. matak@gazi.edu.tr

will contribute to policy making processes of the establishments which develop and apply regional policies, especially Development Agencies. In this regard, efficiency measurement of manufacturing industry of these 26 regions is performed using Data Envelopment Analysis (DEA) between the years 2003-2011. In addition to efficiency levels, regional energy performances of manufacturing industry are also calculated from the results of two DEA models. According to findings of the study, a U type relationship is observed between regional development and efficiency, and also energy performance. Medium developed regions have shown the worst performance. Based on 2003-2011 period, manufacturing industry has an electricity saving potential of 29.4%.

Keywords: *Data envelopment analysis, manufacturing industry, regional development, efficiency measurement, energy performance*

1. GİRİŞ

Üretim sistemlerinde, başlıca enerji kaynağı olarak fosil yakıtların kullanılması ve bu yakıtların çevresel etkilerinin gün geçtikçe daha da hissedilir olması enerji ve çevre sistemlerinin daha çevreci yaklaşımlarla yönetilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Üretim sistemlerinin performanslarının değerlendirilmesi ve elde edilen sonuçlara göre yapılacak politika oluşturma süreçlerinde, enerji ve çevre etkileşimi göz önünde tutularak, gerek makro düzeyde gerekse firmalar düzeyinde enerjinin etkin ve verimli kullanılmasını sağlayacak önlemler tasarlanmaktadır. Oluşturulacak politikaların doğru ve gerçekçi olması için mevcut durumun iyi bir şekilde tespit edilmesi gereklidir. Türkiye'de de gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ekonominin lokomotif sektörü imalat sanayidir. Yarattığı istihdam ve katma değerin yanında endüstriyel bilginin de üretildiği ve diğer kesimlere aktarıldığı kilit sektör olmasından dolayı sürdürülebilir bir büyüme ve istihdam artışı için imalat sanayinin kaynak kullanımında etkinliğinin yüksek düzeylerde olmasını sağlayacak politikalar önem arz etmektedir.

Türkiye özelinde bölgesel farklılıkların giderilmesinin yanında daha dengeli ve yakınsayan bir bölgesel gelişmenin sağlanabilmesi için imalat sanayi, bölgesel politika ve programlarladesteklenmelidir. Sürdürülebilirliği, kalkınmayı ve enerji verimliliğini içeren bölgesel politika yapma süreçlerine katkı sunan imalat sanayinde etkinlik ve performansa dair çalışmaların eksikliği literatürde özellikle 2002 yılından sonradaki dönemde görülmektedir. Bu çalışma, 2003 yılı sonrası için İBBS Düzey 2'de yer alan 26 adet bölgenin imalat sanayinin göreli etkinliğini ve enerji performansını belirleyerek ilgili politika süreçlerine ve karar vericilere bilgi sunmayı amaçlamaktadır.

Ülkeler, sektörler ya da bölgeler arası performans karşılaştırmaları yoluyla ekonomi ya da sanayi politikalarının hedeflerinin belirlenmesine yönelik pek çok çalışma ve araştırma literatürde yer almaktadır. Üretim sistemlerinin girdi ve çıktılarının iyi bir şekilde modellenmesi ile benzer karar verme birimlerinin (KVB) etkinlik ölçümleri ve performans karşılaştırmaları pek çok yöntem ile uygulanabilmektedir. Bu yöntemlerin en yaygın kullanılanlarının başında Veri Zarflama Analizi(VZA) gelmektedir. VZA, ekonometrik modellerde olduğu gibi önceden tanımlı bir üretim fonksiyonuna ihtiyaç duymaması ve kolay uygulanabilmesinden dolayı pek çok etkinlik ölçümü çalışmasındaaraştırmacılar tarafından kullanılmaktadır. VZA, modellenen üretim sistemini bütünleşik olarak ele alarak tek bir performans ölçüsü verdiği için oldukça

kullanışlıdır. Zira sistemin performansını tek bir girdi ve çıktı üzerinden ölçen göstergeler (işgücü verimliliği, enerji yoğunluğu vb.) sistem hakkında tek boyutta bilgi vermekte ve bunun sonucunda eksik değerlendirmeler yapılabilmektedir. Tek boyutlu bilgi içeren göstergelere dayanılarak hazırlanan politikalar ise istenilen düzeyde başarılı olamamaktadır. Üretim sistemlerinin VZA ile modellenmesinde ise sistemin girdi ve çıktılarının üretimi sağlıklı biçimde temsil etmesi önemlidir. Aksi halde, tek boyutlu bilgi içeren göstergelerde olduğu gibi performans ölçümü ve kıyaslamada önemli eksiklikler görülecektir. Özellikle makro düzeyde yapılan etkinlik ölçümlerinde üretimin işgücü, sermaye stoku ve enerji gibi temel faktörlerinin tümünün analize dâhil edilmesi, yani toplam faktör bakış açısı ile etkinlik ölçümünün yapılabilmesini sağlayacak ve sistemin bütününe ilişkin bilgi içeren performans değerleri daha anlamlı ve karşılaştırılabilir olacaktır.

VZA kullanılarak yapılan enerji ve çevre araştırmalarının sayısında son dönemde oldukça büyük artış görülmektedir (Zhou ve diğerleri, 2008). Firma düzeyinde yapılan etkinlik ölçümleri ile karşılaştırıldığında, ülkeler ve bölgeler düzeyindeki çalışmaların sayısı belirgin biçimde fazladır. Hu ve Wang (2006)'ın çalışmasında Çin'in bölgeleri, toplam faktör bakış açısı ile analiz edilerek etkinlikleri hesaplanmıştır. Çalışmada, sermaye stoku, işgücü ve enerji girdi olarak; GSYİH ise çıktı olarak alınmıştır. Benzer etkinlik ölçümlerini Chien ve Hu (2007), OECD üyesi olan ve olmayan ülkeler için;. Honma ve Hu (2008) ise Japonya'nın bölgeleri için yapmıştır. Xiaoli ve diğerleri (2014) ise sermaye, işgücü ve enerjiyi girdi; katma değeri çıktı olarak ele alarak, Çin sanayisinde, hem bölgesel hem de sektörel düzeyde etkinlik değişimlerini incelemişlerdir.

Türkiye için yapılmış çalışmalar incelendiğinde 2001 yılından önceki dönemleri içeren gerek ekonomi ya da sektör geneli, gerekse iller ve bölgeler düzeyinde çalışmaların yoğun olduğu görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları, Deliktaş (2002), Yavuz (2003), Tuncer ve Özuğurlu(2004), Büyükkılıç ve Yavuz (2005), Yalama ve Sayım (2008) olarak verilebilir. Özellikle mülga Milli Prodüktivite Merkezi'nin yayınları arasında yer alan Verimlilik Raporları da dikkat çekicidir. 2001 yılı öncesinde literatürdeki bu çalışmaların sayıca fazlalılığın başlıca sebebi, ilgili dönemde Devlet İstatistik Enstitüsü (2005 yılı itibariyle Türkiye İstatistik Kurumu) tarafından üretilen oldukça kapsamlı verilerdir. Bu veriler arasında hem kamu-özel kesim ayrımında işletme bazında verilerin, hem de sermaye stokuna dair vekil değişken olarak ele alınabilecek verilerin olması, kısmî faktör göstergelerinden daha kapsayıcı bilgiler sunan toplam faktör göstergelerini elde edebilme olanağını araştırmacılara sağlamıştır. 2002 yılından sonraki dönemde ise AB uyum süreci ile Türkiye'de yeni bir istatistik sistemine geçilmesinden dolayı bu serilerde kırılma yaşanmıştır. Bundan dolayı, araştırmacılar için 2002 yılı sonrasındaki dönemde özellikle iller ve bölgeler düzeyindeki çalışmalar için büyük bir kısıtlılık ortaya çıkmıştır.

Literatüre bakıldığında, 2002 yılı sonrasında Türkiye'de bölgesel düzeyde özellikle imalat sanayi için yapılan çalışmalar arasında, üretim sistemini toplam faktör bakış açısıyla ele alan; sermaye, işgücü ve enerji gibi temel üretim kaynakları üzerinden VZA yöntemi ile etkinlik ölçümü yapan bir çalışmaya rastlanılmamaktadır. Ayrıca bölgesel düzeyde imalat sanayinin enerji performansınıölçen bir çalışma da bulunmamaktadır.

Bölgesel gelişme kavramının son yıllarda önem kazanmasıyla beraber Türkiye'de sürdürebilir bölgesel gelişmeyi sağlayacak politikalara önem verilmektedir. Bu alanda uygulanacak politikalara ışık tutması amacıyla, bu çalışma 2003-2011 yılları arasında İBBS

Düzey 2 bölgelerinin imalat sanayinin etkinlik seviyelerini ve enerji performansını ortaya koymaktadır. Ekonomideki rolü göz önüne alındığında, imalat sanayini bölgesel düzeyde etkinlik boyutu ile incelemek bölgesel düzeyde sürdürülebilir ve etkin bir sanayi yapısının oluşturulmasına öncülük edecektir.

2. METODOLOJİ

2.1. *Temel Veri Zarflama Analizi Modeli*

Charnes, Cooper ve Rhodes'in(1978)literatüre sunduğu temel VZA modeli, yazarların soy isimlerinin kısaltması olarak CCR modeli olarak adlandırılmaktadır. VZA, benzer nitelikteki karar verme birimlerinin göreli etkinliklerini bir üretim imkanları kümesi içinde doğrusal programlama yaklaşımı ile parametresiz olarak ölçmekte ve sunduğu optimal sonuçlar ile bu birimlerin kıyaslanmasına ve etkinlik analizlerinin yapılmasına olanak sağlamaktadır.

VZA modelleri girdi ya da çıktı odaklı olmak üzere iki farklı yaklaşımla kurulabilmektedir. Etkin olmayan birimler için girdi odaklı model, mevcut çıktı miktarını üretmek için kullanılan girdilerin en fazla hangi oranda ve miktarda azaltılabileceğinin karar vericilere sunmakta; çıktı odaklı model ise mevcut girdilerle üretilebilecek en yüksek çıktı miktarı bilgisini vermektedir. Analiz sonuçlarından elde edilen çıktılardaki artırım veya girdilerdeki azalım modelin yapısı gereği eş oransal olarak yapılabildiğinden, CCR modeli radyal bir model olarak nitelendirilmektedir. Girdi odaklı CCR modeli aşağıda verilmektedir:

$x_{ij} \in R^+$: *j*'nci KVB tarafından kullanılan *i*'nci girdi miktarı *i = 1,..., m*,

$y_{rj} \in R^+$: *j*'nci KVB tarafından üretilen *r*'nci çıktı miktarı *r = 1,..., q,*

$x_{ijo} \in R^+$: analizi yapılan KVB tarafından kullanılan *i*'nci girdi miktarı

$y_{rjo} \in R^+$: analizi yapılan KVB tarafından üretilen *r*'nci çıktı miktarı

$s_i^- \in R^+$: analizi yapılan KVB tarafından kullanılan *i*'nci girdi miktarındaki fazlalık

$s_r^+ \in R^+$: analizi yapılan KVB tarafından üretilen *r*'nci çıktı miktarındaki azlık

$\lambda_j \in R^+$: analizi yapılan KVB'nindual değişkeni olarak ifade edilirse, etkinlik ölçümü yapılan karar verme birimi "*jo*" için model şu şekilde yazılır.

$$
\begin{aligned}
& s.t. \sum_{j=1}^{n} \lambda_j y_{rj} - s_r^+ = y_{rjo}, \quad r = 1,\ldots,q \\
& \sum_{j=1}^{n} \lambda_j x_{ij} + s_i^- = \theta_{Bj} x_{ijo}, \quad i = 1,\ldots,m \\
& \lambda_j \geq 0, \quad s_i^-, s_r^+ \geq 0 \quad j = 1,\ldots,n
\end{aligned}
\tag{1}
$$

2.2. *Enerji Dışı Girdilerin Sabitlendiği VZA Modeli*

Bölgesel düzeyde üretim sistemlerinin etkinliğinin analiz edildiği çok sayıda VZA çalışması literatürde yer almaktadır. Araştırmacılar, veri zarflama analizi kullanarak çeşitli girdi-çıktı bileşenleri ile etkinlik ve enerji performansı ölçümü konularını ele almışlar ve farklı yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Çevresel performans ölçümü de bu alanda yapılan çalışmalar arasında yer almaktadır.

Bu tür çalışmalarda çevresel performans, üretim sistemlerinin ortaya çıkardığı emisyonların, atıkların ya da kirleticilerinin istenmeyen çıktı olarak modele ilave edilmesi ile değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımlar farklı veri zarflama analizi modellerinin geliştirilmesine sebep olmuştur. Färe ve diğerleri (1989)'nin ortaya koyduğu ve Färe ve Grosskopf(2004) tarafından çevresel VZA teknolojisi olarak adlandırılan ölçüm yaklaşımında, zayıf atılabilirlik ve çıktıların müşterek üretimi varsayımlarıaltında istenmeyen çıktı VZA modeline eşitlik olarak ilave edilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, VZA modelinin verdiği etkinlik değeri, üretim sistemindeki tüm girdi ve çıktılara dayanan bütüncül bir performans değeri olmaktadır.

VZA yoluyla elde edilen sonuçlardan, yukarıda bahsedildiği üzere etkin olmayan birimlerin etkin olabilmesi için girdi ya da çıktı faktörlerini ne oranda iyileştirmesi gerektiği bilgisi elde edilebilmektedir. Enerji girdisi açısından düşünüldüğünde, girdi odaklı VZA modeli sonuçlarından, diğer girdi iyileştirmeleri ile birlikte enerji girdisinin ne miktarda azaltılması gerektiği bilgisi, ilgili KVB'lerinin enerji performanslarını oluşturacaktır. Temel CCR modeli sonuçlarından elde edilebilen bu azaltım oranları, literatürdeWang ve diğerlerinin (2013) çalışmasında önerilen model yardımıyla da hesaplanabilmektedir.

Emisyonlar vb. istenmeyen çıktılar enerji tüketimi sonucunda ortaya çıkmakta; sermaye ve işgücü gibi diğer üretim faktörlerinin bu istenmeyen çıktılar üzerinde etkisi dolaylı olmaktadır. Bu nedenle, etkinlik ölçümünü enerji girdisi ve istenmeyen çıktılar üzerinden yapmak ve bu sayede enerji performansını çevresel boyutu da içerecek şekilde daha anlamlı biçimde hesaplamak mümkün olmaktadır.

$x_{ij} \in R^+$: *j*'nci KVB tarafından kullanılan *i*'nci enerji dışı girdi miktarı *i = 1,..., m*,

$e_{pj} \in R^+$: *j*'nci KVB tarafından kullanılan *p*'inci enerji girdisi miktarı *p = 1,..., s* olarak ifade edilirse, Wang ve diğerleri (2013) takip edilerek enerji performansını (EP) ölçen model şu şekilde yazılabilir:

$$
\begin{aligned}
& \min \theta_{EP} \\
& s.t. \sum_{j=1}^{n} \lambda_j y_{rj}^g - s_r^+ = y_{rjo}^g, \quad r = 1,\ldots,q \\
& \sum_{j=1}^{n} \lambda_j x_{ij} + s_i^- = x_{ijo}, \quad i = 1,\ldots,m \\
& \sum_{j=1}^{n} \lambda_j e_{pj} + s_p^- = \theta_{EP} e_{pjo}, \quad p = 1,\ldots,s \\
& \sum_{j=1}^{n} \lambda_j y_{kj}^b = \theta_{EP} y_{kjo}^b, \quad k = 1,\ldots,l \\
& \lambda_j \geq 0, \quad s_i^-, s_r^+ \geq 0 \quad j = 1,\ldots,n
\end{aligned}
\tag{2}
$$

Girdi odaklı bu model, istenmeyen çıktılar ile enerji girdilerini mümkün olan en

yüksek düzeyde oransal olarak azaltmayı mümkün kılmaktadır. Buna ilaveten, modelin ölçüm yaklaşımına göre θ_{EP}, *enerji ve çevre etkinliği endeksi* olarak isimlendirilebilir(Wang ve diğerleri, 2013). Optimal θ^*_{EP}, θ^*_{CCR} gibi skalar bir değerdir ve sıfır ile bir arasında değer almaktadır. Bir KVB'ninθ^*_{EP} değerinin 1'e eşit ve tüm aylak değişkenlerinin sıfır olması durumunda, o KVB etkindir ve enerji girdisi ile istenmeyen çıktılarında herhangi bir azaltım yapmasına gerek bulunmamaktadır. Eğer θ^*_{EP} değeri 1'den küçük ya da aylak değişkenleri pozitif ise o KVB'nin enerji ve çevre etkinliğine sahip değildir. Etkinsizliğe sahip olan bir KVB'nin enerji tasarrufu ile emisyonazaltımı anlamında bir potansiyele sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Her iki VZA modelinde optimalθ^*etkinlik ölçüsünün ve aylak değişkenlerin belirlenmesi ile birlikte hedef girdi miktarları hesaplanabilmektedir. Enerji performansını veren model özelinde ifade edilirse, radyal ve aylak düzeltmelerin (iyileştirmelerin) toplamını ifade eden toplam düzeltmeler $(1-\theta^*_{EP})e_{EP_{jo}} + s_g^{-*}$ olarak yazılır. Enerji girdisinin bu toplam düzeltme kadar azaltılması ve diğer girdilerde gerekli düzeltmelerin yapılması sonucu etkin olmayan bir birim etkin hale gelecektir. Bir KVB için enerji girdisindeki toplam düzeltmelerinin mevcut girdi miktarına oranlanması sonucunda ise o KVB'nin enerji girdisinde ne kadar israfta bulunduğunu gösteren bir oran elde edilecektir. Etkin bir KVB için toplam düzeltmeler sıfır olacağı için, enerji israfı da %0 olarak hesaplanacaktır. Etkin olmayan bir KVB için bu oran sıfır ile bir arasında değer alacaktır.

3. ÇALIŞMADA KULLANILAN VERİLER

Bu çalışmada tercih edilen girdi ve çıktı kümesi, 2003–2011 dönemindeki her bir yıl için her bir bölgenin imalat sanayine ait bir adet istenen çıktı, bir adet istenmeyen çıktı ile üç adet girdi faktöründen oluşmaktadır. İstenen çıktı olarak üretim değeri, istenmeyen çıktı olarak CO_2emisyonu; girdi olarak sermaye stoku, istihdam ve enerji girdisini temsil etmesi bakımından tüketilen elektrik miktarı alınmıştır. Çalışmada tercih edilen elektrik ve emisyon hariç tüm verilerin kaynağı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri kapsamında yayımlanan "Yerel birim faaliyetlerine göre bazı temel göstergeler" verileridir (TÜİK, 2011; TÜİK 2014).

Üretim değeri verileri Özkara ve Atak (2013)'ın çalışmasındaki yaklaşım kullanılarak ciro değerlerinden türetilmiştir. Sermaye stoku verileri de yine sözü edilen çalışmadaki Aralıksız Envanter Yöntemi ve başlangıç sermaye stoku hesaplamasında kullanılan Harberger yaklaşımı ile hesaplanmıştır. Harberger yaklaşımının bu çalışmadaki uygulamasında *trend büyüme hızı*, üretim değerindeki dalgalanmalardan dolayı Tuncer ve Özuğurlu (2004) tarafından önerildiği şekilde olan ilk üç ya da beş yıl için değil, 2003–2010 yılları için artış hızı oranlarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanmıştır.

İmalat sanayine ait elektrik verileri iller bazında TEDAŞ'tan temin edilip, bölgeler bazında toplulaştırılmıştır. CO_2emisyonu verileri ise TÜİK Sera Gazı Envanterinde ulusal düzeyde hesaplandığı için her bir bölgenin çalışan sayısı temel alınarak bölgelere dağıtılmıştır. İstihdam verisini oluşturan çalışan sayısı verileri ise yukarıda bahsedilen TÜİK verilerinden alınmıştır. Çalışmada kullanılan bu verilere ilişkin korelasyonlar aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 1. Girdi ve çıktı değişkenleri arasındaki korelasyonlar

	Sermaye Stoku	İstihdam	Elektrik	Üretim Değeri	CO_2
Sermaye Stoku	1				
İstihdam	0,982	1			
Elektrik	0,668	0,631	1,000		
Üretim Değeri	0,983	0,974	0,742	1,000	
CO_2	0,976	0,994	0,625	0,968	1,000

Korelasyonların tamamı 0,01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur

4. ETKİNLİK ÖLÇÜMÜ SONUÇLARI

Bu kısımda, Türkiye İBBS Düzey 2 seviyesinde yer alan 26 adet bölgenin imalat sanayinin 2003-2011 yılları arasındaki etkinlik ölçümü ve enerji performansı sonuçları verilmektedir. Analizde iki adet VZA modeli kullanılmıştır. Temel CCR modelinde sermaye stoku, istihdam ve elektrik enerjisi girdi faktörü; ciro değerlerinden türetilen üretim değeri ise çıktı faktörü olarak ele alınmıştır. Enerji performansını çevre boyutu ile ölçen diğer modelde ise CCR modeline ek olarak CO_2emisyonu istenmeyen çıktı olarak analize dâhil edilmiştir.

4.1. *Etkinlik Sonuçları*

Metodoloji kısmında verilen modellerin uygulanması ile 26 adet bölgenin imalat sanayinin etkinlik skorları hesaplanmıştır. Her iki modelden göre elde edilen sonuçlarda TR10-İstanbul bölgesinin imalat sanayi, tüm analiz dönemi boyunca etkin bulunarak girdi ve çıktı kompozisyonu ile diğer bölgelerin imalat sanayileri için bir rol model olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili analiz sonuçları Tablo 2 ve Tablo 3'te verilmektedir.

CCR modeli sonuçlarından görüleceği üzere (Tablo 2) TR10-İstanbul bölgesi imalat sanayinin, analiz döneminin tümünde etkin olduğu görülmektedir. Bu bölgeyi takiben etkinlik düzeyi en yüksek olan iki bölge, TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova ve TR51-Ankara bölgeleridir. En düşük ortalama CCR skoru ise 0,415 ile TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesinde ve ardından 0,422 ile TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesinde görülmektedir.

Tablo 2. Bölgelere ve yıllara göre CCR modeli etkinlik değerleri

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Bölge Ort.
TR10	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
TR21	0,628	0,603	0,663	0,525	0,673	0,678	0,911	0,687	0,593	0,662
TR22	0,487	0,604	0,509	0,467	0,999	1,000	1,000	0,865	0,774	0,745
TR31	0,776	0,697	0,687	0,555	0,757	0,795	0,827	0,782	0,754	0,737
TR32	0,482	0,508	0,581	0,596	0,649	0,633	0,703	0,602	0,633	0,599
TR33	0,747	0,783	0,845	0,754	0,875	0,825	0,972	0,769	0,655	0,803
TR41	0,645	0,651	0,702	0,594	0,845	0,792	0,781	0,781	0,714	0,723
TR42	1,000	1,000	1,000	0,944	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,994
TR51	1,000	0,935	1,000	1,000	0,941	1,000	1,000	1,000	0,920	0,977
TR52	0,463	0,412	0,473	0,354	0,653	0,583	0,781	0,608	0,545	0,542
TR61	0,405	0,551	0,687	0,734	0,985	0,652	0,691	0,581	0,537	0,647
TR62	0,603	0,589	0,550	0,472	0,653	0,598	0,733	0,726	0,620	0,616
TR63	0,599	0,737	0,561	0,410	0,517	0,996	0,684	0,747	0,786	0,715
TR71	1,000	1,000	0,793	0,313	1,000	1,000	0,591	1,000	1,000	0,855
TR72	0,557	0,598	0,614	0,534	0,648	0,629	0,748	0,553	0,486	0,596
TR81	0,690	0,931	0,688	0,521	1,000	0,984	1,000	0,891	0,952	0,851
TR82	0,570	0,476	0,538	0,427	0,497	0,644	0,594	0,590	0,524	0,551
TR83	0,540	0,694	0,816	0,590	0,955	1,000	0,879	0,785	0,875	0,793
TR90	0,773	1,000	0,958	0,826	0,823	0,831	1,000	0,838	0,763	0,868
TRA1	0,395	0,539	0,527	0,503	0,399	0,347	0,301	0,358	0,370	0,415
TRA2	0,353	0,436	0,379	0,277	0,462	0,660	0,366	0,439	0,422	0,422
TRB1	0,412	0,490	0,509	0,385	0,656	0,551	0,592	0,503	0,680	0,542
TRB2	0,913	0,897	0,736	0,779	1,000	0,671	0,445	0,442	0,524	0,712
TRC1	0,452	0,544	0,549	0,449	0,642	0,639	0,716	0,605	0,582	0,575
TRC2	0,593	0,559	0,695	0,574	1,000	0,801	1,000	1,000	0,856	0,786
TRC3	1,000	1,000	1,000	1,000	0,676	0,642	0,618	0,685	0,741	0,818
Ort.	0,657	0,701	0,695	0,600	0,796	0,767	0,774	0,725	0,704	

TRC3-Mardin, Batman, Şırnak, Siirt bölgesi ise, analiz döneminin ilk dört yılında etkin bir imalat sanayine sahipken, 2007 ve sonrasında etkinlik skorlarında belirgin bir düşüş yaşamıştır. Bu durumun sebebi olarak, TRC3 bölgesinin imalat sanayinin oldukça yüksek bir sermaye birikimine ulaştığı anlaşılmaktadır (Özkara & Atak, 2013). Ancak bölge, oluşan bu üretim kapasitesini etkin biçimde kullanamamıştır.

Enerji dışı girdilerin sabitlendiği VZA modeli sonuçlarına bakıldığında ise (Tablo 4) TR10-İstanbul bölgesinin gene tüm yıllar için etkin olduğu görülmektedir. CCR modeli sonuçlarına benzer şekilde, TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova ve TR51-Ankara bölgelerinin imalat sanayi en yüksek ikinci ve üçüncü en iyi bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bütünleşik enerji ve çevre performansını ölçen bu model sonuçlarında CCR modelinden farklı olarak en düşük etkinlik düzeyi 0,332 ile TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesinde görülmüştür.

Yıllar itibariyle Türkiye'de imalat sanayinin etkinlik ortalamasına bakılacak olursa, en düşük ortalama etkinlik seviyesinin CCR modeline göre 0,600; enerji dışı girdilerin sabitlendiği modele göre ise 0,569 olmak üzere 2006 yılında olduğu görülmektedir. En yüksek etkinlik seviyesi ise her iki modelde de 2007 yılında ortaya çıkmıştır.

Tablo 3. Bölgelere ve yıllara göre enerji dışı girdilerin sabitlendiği VZA modeli etkinlik değerleri

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Bölge Ort.
TR10	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
TR21	0,579	0,472	0,557	0,515	0,433	0,498	0,806	0,583	0,536	0,553
TR22	0,468	0,517	0,446	0,344	0,998	1,000	1,000	0,782	0,723	0,698
TR31	0,776	0,665	0,661	0,558	0,688	0,750	0,824	0,784	0,754	0,719
TR32	0,482	0,429	0,466	0,496	0,512	0,543	0,580	0,529	0,570	0,512
TR33	0,720	0,740	0,781	0,668	0,801	0,727	0,936	0,667	0,610	0,739
TR41	0,645	0,581	0,615	0,578	0,752	0,742	0,746	0,785	0,714	0,684
TR42	1,000	1,000	1,000	0,956	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,995
TR51	1,000	0,963	1,000	1,000	0,906	1,000	1,000	1,000	1,000	0,985
TR52	0,463	0,350	0,382	0,358	0,465	0,499	0,627	0,570	0,512	0,470
TR61	0,405	0,511	0,568	0,675	0,908	0,422	0,439	0,457	0,341	0,552
TR62	0,584	0,471	0,475	0,476	0,655	0,600	0,737	0,731	0,620	0,594
TR63	0,532	0,631	0,506	0,397	0,837	0,999	0,687	0,728	0,786	0,678
TR71	1,000	1,000	0,720	0,265	1,000	1,000	0,434	1,000	1,000	0,824
TR72	0,557	0,512	0,503	0,496	0,521	0,551	0,591	0,509	0,474	0,524
TR81	0,642	0,906	0,657	0,459	1,000	0,972	1,000	0,852	0,941	0,825
TR82	0,486	0,372	0,366	0,294	0,311	0,379	0,462	0,394	0,315	0,375
TR83	0,488	0,608	0,939	0,534	0,853	1,000	0,733	0,692	0,430	0,697
TR90	0,740	1,000	0,927	0,768	0,743	0,609	1,000	1,000	1,000	0,855
TRA1	0,395	0,542	0,530	0,506	0,401	0,349	0,302	0,360	0,370	0,417
TRA2	0,353	0,360	0,305	0,243	0,354	0,380	0,246	0,381	0,362	0,332
TRB1	0,392	0,430	0,390	0,299	0,391	0,320	0,466	0,330	0,301	0,359
TRB2	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,290	0,361	0,317	0,774
TRC1	0,452	0,476	0,462	0,446	0,486	0,522	0,536	0,555	0,563	0,500
TRC2	0,536	0,401	0,611	0,467	1,000	0,581	1,000	1,000	0,561	0,604
TRC3	1,000	1,000	1,000	1,000	0,676	0,642	0,607	0,658	0,713	0,811
Ort.	0,642	0,655	0,649	0,569	0,721	0,696	0,694	0,681	0,635	

CCR modeli ile bu modele yeni bir kısıt ilave edilmesi ve ölçümün enerji dışı girdilerinin sabitlenerek yapılması ile elde edilen model sonuçlarının ortalamaları karşılaştırıldığında (Şekil 1), CCR modelinin etkinlik skorlarının iki bölge hariç (TRA1 ve TRB2) daha yüksek düzeyde gerçekleştiği görülmektedir.

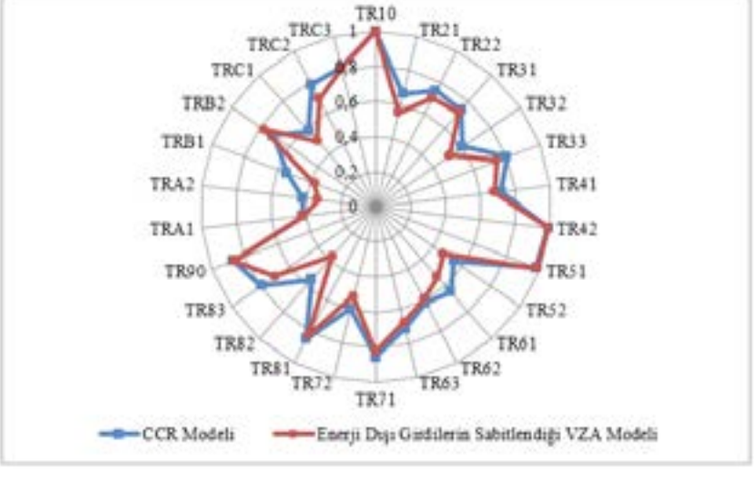

Şekil 1. Bölgelerin ortalama etkinlik değerleri karşılaştırması

Aynı zamanda Şekil 1'de görüldüğü üzere, daha küçük ölçekli imalat sanayine sahip ve az gelişmiş bölgeler ile nispeten daha büyük ölçekli imalat sanayine sahip ve gelişmiş bölgelerin etkinlik seviyeleri arasında bir ilişki olup olmadığı sorusu akla gelmektedir. Bu sorudan hareketle, bölgesel gelişmişlik düzeyi ile imalat sanayinin performansı arasındaki ilişki 4.3'te incelenmiştir.

4.2. Bölgelerin Enerji Performansı Sonuçları

Metodolojinin verildiği bölümde açıklandığı üzere, bölgelerin etkin olabilmesi için diğer girdilerin yanında enerji girdisi olan elektrik enerjisi özelinde ne oranda iyileştirme yapması gerektiğine dair formülasyonlara dayanılarak hesaplanan enerji performansları Tablo 4 ve Tablo 5'te verilmektedir.

Tablo 4. Bölgelere ve yıllara göre CCR modeli enerji performansı sonuçları

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Bölge Ort.
TR10	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0
TR21	%46,0	%50,3	%33,7	%47,7	%32,7	%55,6	%8,9	%55,6	%59,0	%43,3
TR22	%55,5	%65,6	%49,1	%64,6	%35,4	%0,0	%0,0	%67,7	%72,5	%45,6
TR31	%22,4	%30,3	%31,3	%44,5	%24,3	%24,4	%17,3	%21,8	%24,6	%26,8
TR32	%51,8	%40,2	%41,9	%40,4	%35,1	%36,7	%29,7	%39,8	%35,7	%40,1
TR33	%25,3	%21,7	%15,5	%24,6	%12,5	%17,5	%2,8	%23,1	%34,8	%19,8
TR41	%35,5	%34,9	%29,8	%40,6	%15,5	%20,8	%21,9	%21,9	%28,6	%27,7
TR42	%0,0	%0,0	%0,0	%5,6	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,6
TR51	%0,0	%6,5	%0,0	%0,0	%5,9	%0,0	%0,0	%0,0	%8,0	%2,3
TR52	%53,7	%58,8	%52,7	%63,6	%34,7	%41,7	%21,9	%50,0	%49,4	%47,4
TR61	%59,5	%44,9	%31,3	%26,6	%1,5	%34,8	%30,9	%41,9	%67,4	%37,6
TR62	%43,4	%50,6	%45,0	%52,8	%34,7	%40,2	%26,7	%27,4	%38,0	%39,9
TR63	%66,5	%58,3	%43,9	%59,1	%22,7	%63,5	%67,9	%57,8	%59,0	%55,4
TR71	%0,0	%0,0	%20,7	%68,7	%0,0	%0,0	%40,9	%0,0	%0,0	%14,5
TR72	%44,3	%40,2	%38,6	%46,6	%35,2	%37,1	%25,2	%44,7	%51,4	%40,4
TR81	%64,0	%54,1	%35,4	%53,7	%0,0	%52,7	%0,0	%59,1	%58,2	%41,7
TR82	%43,0	%52,4	%46,2	%57,3	%50,3	%35,6	%30,6	%41,0	%66,3	%47,0
TR83	%46,0	%30,6	%18,4	%41,0	%39,5	%0,0	%15,9	%21,5	%59,6	%30,3
TR90	%22,7	%0,0	%4,2	%17,4	%17,7	%16,9	%0,0	%16,2	%25,0	%13,3
TRA1	%60,5	%46,1	%47,3	%49,7	%60,1	%61,3	%69,9	%64,2	%63,0	%58,5
TRA2	%64,7	%56,4	%62,1	%72,3	%53,8	%34,0	%63,4	%56,1	%57,8	%57,8
TRB1	%62,8	%52,8	%49,1	%61,5	%34,4	%44,9	%31,2	%57,7	%72,2	%51,8
TRB2	%8,7	%10,3	%26,4	%22,1	%0,0	%32,9	%55,5	%58,7	%67,0	%31,3
TRC1	%54,8	%45,6	%45,1	%55,1	%35,8	%49,1	%28,4	%52,8	%49,1	%46,2
TRC2	%40,7	%44,1	%30,5	%42,6	%0,0	%25,6	%0,0	%0,0	%44,3	%25,3
TRC3	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%54,1	%52,9	%46,6	%42,3	%34,7	%25,6

Ekonomik etkinliği ölçen CCR modeline göre elde edilen enerji performansı sonuçlarında (Tablo 4) en kötü ortalama performans,etkinlik sonuçlarına benzer şekilde TRA1 bölgesinde görülmüştür. Bu bölgenin imalat sanayi, analiz döneminde kullandığı 100 birimlik elektrik enerjisinin ortalama olarak 58,5 birimini etkin olmayan üretim yapısı nedeniyle israf etmiştir.

Enerji dışı girdilerin sabitlendiği VZA modeli sonuçlarından elde edilen enerji performansı değerlerine göre ise (Tablo 5) en kötü ortalama performans %66,8 ile TRA2 bölgesinde görülmüştür. Bu bölgenin CCR modeline göre enerji performansı %57,8 olmasına rağmen, enerji dışı girdilerin sabitlenerek ölçülmesi sonucu enerji ve çevre etkinliği temelinde israf ettiği enerji oranı daha yüksek bulunmuştur.Bu modelin sonuçlarına göre imalat sanayinde analiz döneminde israf edilen elektrik enerjisinin toplamının, analiz dönemindeki toplam elektrik tüketimine oranı olarak hesaplanan elektrik enerjisi tasarruf potansiyeli %29,4 olarak bulunmuştur. Bu oran CCR modeline göre ise %27,3'tür.

Sadece bu bölge özelinde değil, diğer pek çok bölgede de benzer durumun görülmesi enerji dışı girdilerin sabitlendiği VZA modelinin ayrım gücünün enerji performansını ölçmede CCR modeline göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Bölgelere ve yıllara göre enerji dışı girdilerin sabitlendiği VZA modeli enerji performansı sonuçları

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Bölge Ort.
TR10	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0
TR21	%42,1	%52,8	%44,9	%48,5	%57,9	%50,7	%19,4	%41,7	%46,4	%44,8
TR22	%53,2	%65,1	%55,4	%65,6	%35,3	%0,0	%0,0	%67,0	%66,4	%45,3
TR31	%22,4	%33,5	%33,9	%44,2	%31,2	%24,0	%17,6	%21,6	%24,6	%28,1
TR32	%51,8	%57,1	%53,4	%50,4	%48,8	%45,7	%42,0	%47,1	%43,0	%48,8
TR33	%28,0	%26,0	%21,9	%33,2	%10,9	%27,3	%6,8	%33,3	%39,0	%26,1
TR41	%35,5	%41,9	%38,5	%42,2	%24,8	%25,8	%25,4	%21,5	%28,6	%31,6
TR42	%0,0	%0,0	%0,0	%4,4	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,5
TR51	%0,0	%3,7	%0,0	%0,0	%0,4	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%1,5
TR52	%53,7	%65,0	%61,8	%64,2	%53,3	%50,1	%37,3	%43,0	%48,8	%53,0
TR61	%59,5	%48,9	%43,2	%32,5	%5,2	%57,8	%56,1	%54,3	%65,9	%46,8
TR62	%41,6	%52,9	%52,5	%52,4	%34,5	%40,0	%26,3	%26,9	%38,0	%40,6
TR63	%62,8	%57,9	%52,9	%60,3	%32,5	%63,1	%67,6	%56,0	%59,0	%56,9
TR71	%0,0	%0,0	%28,0	%78,5	%0,0	%0,0	%56,6	%0,0	%0,0	%17,6
TR72	%44,3	%48,8	%49,7	%50,4	%47,9	%44,9	%40,9	%49,1	%52,6	%47,6
TR81	%61,4	%55,9	%40,9	%54,3	%0,0	%52,5	%0,0	%55,5	%54,4	%41,4
TR82	%51,4	%62,8	%63,4	%70,6	%68,9	%62,1	%53,8	%60,6	%58,5	%62,5
TR83	%51,2	%39,2	%6,1	%46,6	%19,0	%0,0	%26,7	%30,8	%57,0	%30,7
TR90	%26,0	%0,0	%7,3	%23,2	%25,7	%19,1	%0,0	%0,0	%0,0	%13,5
TRA1	%60,5	%45,8	%47,0	%49,4	%59,9	%65,1	%69,8	%64,0	%63,0	%58,3
TRA2	%64,7	%64,0	%69,5	%75,7	%64,6	%62,0	%75,4	%61,9	%63,8	%66,8
TRB1	%60,8	%57,0	%61,0	%70,1	%60,9	%68,0	%53,4	%67,0	%69,9	%63,1
TRB2	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%71,0	%63,9	%68,3	%22,6
TRC1	%54,8	%52,4	%53,8	%55,4	%51,4	%47,8	%46,4	%44,5	%43,7	%50,0
TRC2	%66,4	%50,9	%38,9	%53,5	%0,0	%41,9	%0,0	%0,0	%43,9	%30,6
TRC3	%0,0	%0,0	%0,0	%0,0	%54,1	%52,9	%50,4	%39,2	%28,7	%25,0

4.3. *Bölgesel Gelişmişliğe Göre Karşılaştırmalar*

Ülkeler ya da bölgeler arası karşılaştırmalarda oldukça yaygın olarak tercih edilen gelişmişlik göstergesi kişi başına gayri safi katma değer değişkenidir. Bölgelerin gelişmişlik seviyeleri temel alınarak kıyaslamalar yapmak, gelişmişlik seviyeleri ile bölgelerin etkinlik seviyeleri arasında bazı ilişkileri gösterecektir. Bu çalışmada 2004-2011 yılları arasında bölgesel düzeyde mevcut olan (TÜİK, 2013) kişi başına gayri safi katma değer (ABD doları cinsinden) verileri, bölgesel düzeyde bir gelişmişlik göstergesi olarak ele alınmıştır.

Kişi başına bölgesel gayri safi katma değer (KbGSKD) verileri 2003 yılında mevcut olmadığı için, bölgelerin 2004-2011 yılları arasındaki KbGSKD değerlerinin aritmetik ortalaması ile aynı dönemdeki etkinlik ve enerji performansı aritmetik ortalamaları değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda bölgeler, 2004-2011 döneminde ortalama kişi başına gayri safi katma değeri 4000 dolar ve altında ise *düşük*, 4000-8000 dolar arası ise *orta* ve 8000 dolar ve üzeri ise *yüksek* gelişmişlik seviyesinde kabul edilerek üç gruba ayrılmıştır.

Literatürde benzer analiz, Hu ve Wang(2006)'ın Çin'in bölgelerini gelişmişliğe göre incelediği çalışmasında da bulunmaktadır. Bölgelerin gelişmişlik seviyelerine göre gruplandığı Tablo 6 aşağıda verilmektedir.

Tablo 6. İBBS-Düzey 2 bölgelerinin 2004-2011 dönemi kişi başına gayri safi katma değerleri ($)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Ortalama
Türkiye	5103	6187	6686	8267	9384	7769	8926	9244	7596
TR10-İstanbul	7943	9511	10314	12925	14591	11848	13416	13865	11802
TR42-Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	7183	8725	9612	11563	13265	10641	12128	13138	10782
TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik	6930	8564	9409	11719	12983	10319	11528	12126	10447
TR51-Ankara	6978	8284	9082	11134	12598	10599	11990	12259	10378
TR21-Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	6100	7878	8625	10567	12243	9599	11511	12029	9857
TR31-İzmir	6598	7859	8425	10298	11568	9372	10783	11443	9543
TR61-Antalya, Isparta, Burdur	6048	7337	7785	9403	10334	8572	10004	10122	8717
TR32-Aydın, Denizli, Muğla	5320	6283	6858	8076	9076	7496	8524	8668	7538
TR81-Zonguldak, Karabük, Bartın	5209	6577	7108	8097	8734	7153	7952	8536	7421
TR22-Balıkesir, Çanakkale	4515	5526	5724	7404	9000	7596	8651	8954	7171
TR33-Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	4042	5079	5617	6986	8236	6988	8012	8283	6658
TR62-Adana, Mersin	4065	4965	5327	6503	7363	6125	7147	7232	6102
TR52-Konya, Karaman	3887	4706	4968	6251	7213	6125	6771	7118	5880
TR90-Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	3545	4577	4882	6063	7059	5816	6765	6652	5670
TR82-Kastamonu, Çankırı, Sinop	4178	4579	4825	5968	6676	5670	6612	6594	5650
TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	3674	4458	4636	5941	6789	5757	6675	7087	5629
TR72-Kayseri, Sivas, Yozgat	3635	4353	4659	6002	6813	5750	6639	6675	5566
TR83-Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	3549	4343	4736	5781	6914	5598	6444	6762	5516
TR63-Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	3155	3814	3907	4999	5937	4902	5724	5904	4793
TRB1-Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	3017	3752	3857	4845	5517	4010	5638	5820	4570
TRA1-Erzurum, Erzincan, Bayburt	2975	3428	3768	4722	5520	4090	5815	5901	4540
TRC1-Gaziantep, Adıyaman, Kilis	2678	3342	3530	4157	4597	3925	4909	4952	4011
TRC3-Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1853	2484	2865	3405	3812	3549	4531	4689	3399
TRC2-Şanlıurfa, Diyarbakır	2377	2772	2896	3417	3724	3580	4165	4282	3577
TRA2-Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	2048	2507	2661	3174	3601	3254	4055	4001	3163
TRB2-Van, Muş, Bitlis, Hakkari	1877	2319	2541	2934	3419	3137	3712	3515	2907

Bu gruplamadan hareketle, bölgelerin KbGSKD değerlerinin ortalaması ile etkinlik düzeyleri Şekil 2'de, etkin kullanılmayan enerji oranını ifade eden enerji performansları ise Şekil 3'te karşılaştırılmıştır.

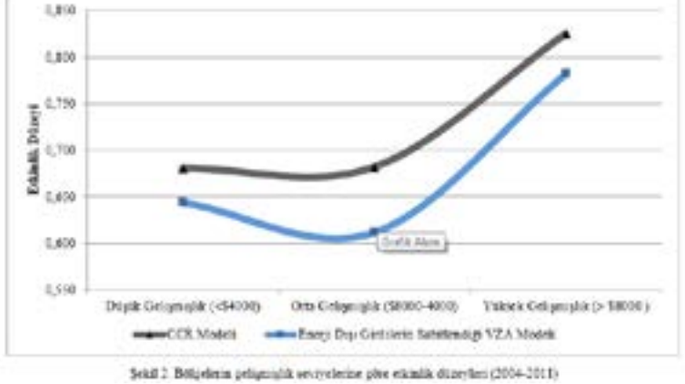

Şekil 2. Bölgelerin gelişmişlik seviyelerine göre etkinlik düzeyleri (2004-2011)

Çalışmada tercih edilen radyal VZA modellerinden elde edilen bulgulara göre, etkinlik değerleri ortalaması ile bölgesel gelişmişlik seviyeleri kıyaslandığında özellikle enerji dışı girdilerin sabitlendiği VZA modelinde daha gözle görülür biçimde U tipi bir ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır. Her iki model bulgularına göre en düşük ortalama etkinlik düzeyi, orta

gelişmişlik grubunda görülmektedir.

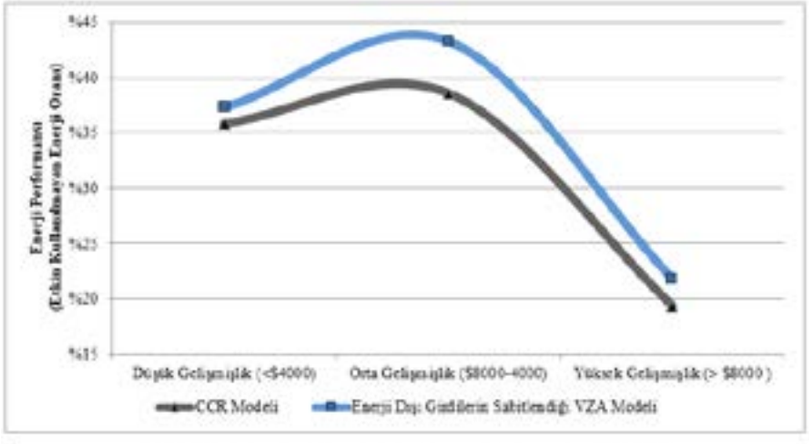

Şekil 3. Bölgelerin gelişmişlik seviyelerine göre enerji performansları (2004-2011)

Benzer şekilde ancak ters U tipi ilişki de daha belirgin olarak enerji performanslarının karşılaştırıldığı Şekil 3'te görülmektedir. Elektrik enerjisi özelinde etkin kullanılmayan enerji oranını ifade eden enerji performansının en kötü olduğu gelişmişlik seviyesi, orta gelişmişlik seviyesidir.

Kuznets(1955) ekonomik gelişme ile gelir eşitsizliğini açıklamak üzere ortaya koyduğu hipotezinde; ekonomik gelişmenin ilk aşamalarında gelir adaletsizliğinin ekonomik gelişme ile beraber artma eğiliminde olacağını, ardından ekonomik gelişme devam ettikçe bu eşitsizliğinin artma eğiliminin önce yavaşlayarak duracağını ve ardından azalacağını öne sürmektedir. Çevresel konuların ve araştırmaların geçen yüzyılın sonlarından itibaren önem kazanmasıyla beraber, bu hipoteze dayanılarak çevre kirliliğini ve çevresel etkileri gelişmişlik seviyeleri ile açıklamak amacıyla literatürde çevresel Kuznets eğrisi olarak adlandırılan eğriler incelenmeye başlanmıştır (Kocak, 2014). Çevresel Kuznets eğrileri de gelişmişlik seviyeleri ile çevresel etkilerin açıklanmasında ters U tipinde bir eğriden faydalanmaktadır. Bu yaklaşıma göre olumsuz çevresel etkiler, ekonomik gelişmeye bağlı olarak önce artma eğiliminde olmakta, daha sonra ise azalma eğilimine girmektedir. Bu çalışmanın bulgularından da anlaşıldığı üzere, hem etkinlik düzeyleri hem de israf edilen enerji oranını veren enerji performansları açısından orta gelişmişlik grubu en kötü performansı sergilemektedir.

Kuznets hipotezi açısından değerlendirilecek olursa çalışma kapsamında incelenen bölgeler, az gelişmişlik seviyesinde, küçük ölçeklerinden dolayı daha az çevresel etki yaratan bir imalat sanayi üretim yapısına sahiptirler. Gelişmişlik arttıkça, bu gelişmişliğin nedenleri arasında da bulunan imalat sanayi ölçeği artmakta ve bu ölçek artışı, daha fazla girdi ve enerji kullanımı ile gerçekleştiği için hem etkinlik hem de enerji performansında bir düşüşe neden olmaktadır. Ayrıca orta gelişmişlik seviyesindeki bölgelerde etkin olmayan imalat sanayi nedeniyle israf edilen enerji en düşük enerji performansının orta gelişmişlik grubunda görülmesine neden olmaktadır. Yüksek gelişmişlik seviyesindeki bölgelerde ise, hem teknolojinin içselleştirilmesi, hem de daha çevreci ve katma değerli üretim teknolojilerinin imalat sanayinde yaygınlaşması gibi yapısal dönüşümler sebebiyle, etkinlik ve enerji performansı oldukça olumlu seyretmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkiye'de İBBS Düzey 2'de yer alan 26 adet bölgenin imalat sanayinde, iki farklı VZA modeli ile 2003–2011 yılları arasındaki dönemin etkinlik analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular, imalat sanayini bölgesel düzeyde etkinlik ve enerji performansları açısından anlamaya ve imalat sanayinde bölgesel düzeyde uygulanacak politikalara katkı sunmaya yardımcı olacaktır. Türkiye'de bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi ve daha dengeli bir yapıya kavuşması için, ekonominin üretken gücü olan imalat sanayinin bölgesel düzeyde etkinliğinin artırılması önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Etkinliği artan bir imalat sanayi, kaynaklarını israf etmeden kullanacak ve bu yolla elde edeceği tasarruf ve birikimler orta ve uzun dönemde ile yatırımlarına hız vererek hem sermaye stokunu artıracak hem de istihdam yaratabilecektir.

Kaynakların etkin biçimde israf edilmeden kullanımının yanı sıra, çevresel etkilere daha duyarlı bir imalat sanayi yapısını hedefleyen politikalar, uzun dönemli ve sürdürülebilirliği sağlayıcı olmalıdır. Çevresel etkilerini azaltan ve verimliliği ön plana çıkaran bir sanayi yapısı, özellikle orta ve az gelişmiş bölgelerin kalkınmasında önemlidir. Bundan dolayı, başta Kalkınma Ajansları olmak üzere bölgesel düzeyde politika geliştiren kurumlar tarafından, özellikle bu bölgelerde yenilikçiliğe ve teknoloji geliştirmeye dayalı, katma değerli üretimi sağlayacak bir sanayi yapısı desteklenmelidir.

Çalışmada, bölgelerin gelişmişlik göstergesi olan ele alınan kişi başına gayri sâfi katma değerlerinin gruplanması ile oluşturulan gelişmişlik seviyeleri ile etkinlik ve enerji performansları arasında U tipi bir ilişki görülmüştür. Bu bulgular da orta ve az gelişmiş bölgelerde yapısal dönüşümü teşvik edecek bölgesel politikaların gerekliliğini göstermektedir. Ayrıca, 2007 yılına kadar olan süreçte imalat sanayine yapılan yoğun yatırımların sermaye stoku artışına neden olduğu bilinmektedir. İmalat sanayinde bu sermaye birikimi ile oluşan arz kapasitesinin gerek ihracat gerekse iç talep artışları ile üretken hale getirilmesi de başlıca politika hedeflerinden biri olmalıdır.

KAYNAKÇA

Büyükkılıç, D., & Yavuz, İ. (2005). İmalat Sanayiinde Toplam Faktör Verimliliği - Teknik Değişim, Teknik Etkinlik (1994-2001). Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi .

Charnes, A., Cooper, W., & Rhodes, E. (1978). Measuring the efficiency of decision making units. European Journal of Operational Research, 2, 429-444.

Chien, T., & Hu, J.-L. (2007). Renewable energy and macroeconomic efficiency of OECD and non-OECD economies. Energy Policy, 35(7).

Deliktaş, E. (2002). Türkiye özel sektör imalât sanayiinde etkinlik ve toplam faktör verimliliği analizi. ODTÜ Gelişme Dergisi, 29(3-4), 247-284.

Färe, R., & Grosskopf, S. (2004). Modeling undesirable factors in efficiency evaluation: Comment. European Journal of Operational Research, 157(1), 242-245.

Färe, R., Grosskopf, S., Lovell, C. K., & Pasurka, C. (1989). Multilateral productivity comparisons when some outputs are undesirable: a nonparametric approach. The review of economics and statistics, 71(1), 90-98.

Honma, S., & Hu, J.-L. (2008). Total-factor energy efficiency of regions in Japan. Energy Policy, 36(2), 821-833.

Hu, J.-L., & Wang, S.-C. (2006). Total-factor energy efficiency of regions in China. Energy Policy, 34, 3206–3217.

Kocak, E. (2014). Türkiye'de Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezinin Geçerliliği: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 2(3), 62-73.

Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. The American economic review, 45(1), 1-28.

Özkara, Y., & Atak, M. (2013). Türk İmalat Sanayinde Bölgesel Düzeyde Sermaye Stoku Tahmini ve Sermaye Verimliliği. 4. Verimlilik Kongresi. Ankara.

Tuncer, İ., & Özuğurlu, Y. (2004, Aralık). Türkiye Ekonomisinde Büyüme ve Sektörel Üretkenlik Analizleri: Bölgesel Karşılaştırmalar 1980-2000. Mayıs 31, 2010 tarihinde http://www.tek.org.tr. adresinden alındı

Wang, K., Yu, S., & Zhang, W. (2013). China's regional energy and environmental efficiency: a DEA window analysis based dynamic evaluation. Mathematical and Computer Modelling, 58(5-6), 1117–1127.

Xiaoli, Z., Rui, Y., & Qian, M. (2014). China's total factor energy efficiency of provincial industrial sectors. Energy, 65, 52-61.

Yalama, A., & Sayım, M. (2008). Veri Zarflama Analizi İle İmalat Sektörünün Performans Değerlendirmesi. Veri Zarflama Analizi İle İmalat Sektörünün Performans Değerlendirmesi, 23(1), 89-107.

Yavuz, İ. (2003). Verimlilik ve Etkinlik Ölçümüne Yeni Yaklaşımlar ve İllere Göre İmalat Sanayiinde Etkinlik Karşılaştırmaları. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi.

Zhou, P., Ang, B., & Poh, K. (2008). A survey of data envelopment analysis in energy and environmental studies. European Journal of Operational Research, 189, 1-18.

İnternet: TÜİK. (2011). TürkiyeİstatistikKurumuYıllıkSanayiveHizmetİstatistikleri (NACE Rev.1.1) YerelBirimFaaliyetlerineGöreBazıTemelGöstergeler. URL: http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1028, Son ErişimTarihi: 21.06.2015.

İnternet: TÜİK. (2013). TürkiyeİstatistikKurumuBölgeselGayrisafiKatmaDeğer, 2011. URL: http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1317, Son ErişimTarihi: 21.06.2015.

İnternet: TÜİK. (2014). TürkiyeİstatistikKurumuYıllıkSanayiveHizmetİstatistikleri (NACE Rev.2) YerelBirimFaaliyetlerineGöreBazıTemelGöstergeler URL: http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1411, Son ErişimTarihi: 21.06.2015.

KIRSAL ALANLARDAKİ YOKSULLUK ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Mustafa ÇELİK[1]

ÖZET

Bu araştırmada yoksulluğun kırsaldaki görünümü ve kırsalda yaşayan kişilerin yoksulluk algıları, hayattan memnuniyet durumları ve gelecekten ümit durumları incelenmiştir. Bireylerin demografik özellikleri, gelir durumları ortaya koyularak bu bulgular üzerinden yoksulluk algısı ve memnuniyet durumları üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini Trabzon ilinin Vakfıkebir ilçesinin köyleri; örneklemini de ile bağlı Vakfıkebir İlçesi'nin Sekmenli Köyü'nden rastgele örneklem yöntemiyle seçilen 104 kişi oluşturmaktadır.

Araştırmada veri toplama tekniği olarak literatürden yapılan araştırma ve bölgede yapılan gözlemler sonucu oluşturulan anket kullanılmıştır. Ortaya çıkan veriler SPSS Statistics 17.0 veri programına girilerek değerlendirilmiştir.

Araştırmaya katılan kişilerin gelir yoksulluğu bağlamında yoksul olarak nitelendirilebileceği fakat yüksek oranda yeterli gelire sahip olduğu düşüncesine sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırmaya dâhil olan 104 kişinin yarısından fazlasının yoksul olmasına karşın sadece % 10,6'sının hayatından memnun olmadığı görülmüştür.

GİRİŞ

Günümüzde yoksulluk giderek büyüyen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişilerin hayatını idame ettirebilecekleri bir gelire sahip olmamasını ifade eden yoksulluk kavramı sadece ekonomik bir sorun değil bireylerin sosyal hayatını da etkileyen bir unsurdur. Aile içi ilişkiler, akraba-komşu ilişkileri, toplumsal kabul gibi birçok unsuru olumsuz hale getirebileceği gibi ailede yaşayan çocuğun gelişimini engellemesi de yoksulluğun sürekli hale gelmesine de sebep olmaktadır.

Yoksulluk tanımı zor olan bir kavram olmakla birlikte farklı türleri de bulunmaktadır. Hayatını idame ettirecek mutlak ve sürekli bir gelire sahip olamamayı ifade eden mutlak yoksulluk kavramı daha çok kişilerin beslenme ihtiyaçlarını giderip gideremeyeceği üzerine yorumlar içermektedir. Göreli yoksulluk kavramı ise yaşanılan topluma göre kişilerin yoksulluk durumu incelemektedir. Toplumun refah seviyesinin altında bir yaşama sahip olma göreli yoksulluk bağlamında temel yoksulluk ölçütü olmaktadır.

Yoksulluğun sadece bireysel değil mekânsal bir sorun olduğu da düşünülmektedir. Kentsel ve kırsal alanlardaki farklılık her alanda olduğu gibi yoksulluk olgusunda da farklılıklar arz etmektedir. Kırsal alanlardaki meslekler, çalışma şekilleri, nüfus azlığı, alt ve üst yapı sorunları gibi birçok etmenin ortaya çıkardığı kırsal yoksulluk ile sanayi ve hizmet sektöründeki düşük ücretler, yüksek aile giderleri gibi birçok unsurun ortaya çıkardığı kentsel yoksulluk kavramsal olarak birbirinden ayrılmaktadır.

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Gümüşhane Üniversitesi, mustafacelik.ts@gmail.com

Kırsal alanlar ekonomik ve sosyal hayat açısından farklılıklar arz etmektedir. Daha çok tarım ekonomisine dayanan geçim kaynakları ve nüfusun az olmasından kaynaklanan ekonomik durgunluğun yanında gelişmiş akraba ve komşuluk ilişkilerinin olduğu kırsal alanların kendine has özellikleri bulunmaktadır. Kendine has özelliklere sahip olmasından kaynaklı yine kendine has sorunlara sahip olan kırsal alanlarda yoksulluk da önemli bir sorun olarak görülebilecektir.

Bu bağlamda; bu çalışmanın amacı kırsal alanda yaşayanların yoksulluk algısını ortaya koymaktır.

Çalışmada konu ile ilgili yazılmış tez, makale, kitap vb. akademik kaynaklardan yararlanılarak kavramsal çerçeve ortaya koyulmuştur. Bu kavramsal çerçeve kapsamında kırsal alanların özellikleri göz önüne alınarak anket soruları hazırlanıp uygulanmıştır.

1. KIRSAL ALAN KAVRAMI

Kır kavramı sözlükte; 'şehir ve kasabaların dışında kalan, çoğu boş ve geniş yerleri' ifade etmektedir. Bu anlamda da kırsal kavramı da 'kır ile ilgili olan' olarak karşımız çıkmaktadır. Kırsal kavramının sözlükteki başka bir tanımı da 'az insanın barındığı, genellikle kır durumunda olan yer' şeklindedir (tdk.gov.tr).

Kırsal alan kavramının en geniş tanımından ise bir ülke içindeki köy yerleşmelerinin tamamı anlaşılmaktadır (Soysal, 1998:16; akt. Sevinç, 2008:24).

Kır-kent ayrımının daha çok nüfus üzerinden yapıldığı görülmektedir. Nüfus özelliklerinin yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel birçok anlamda da kırsal alanların kentlerden ayrıldığı bilinmektedir.

Kırsal ve kentsel alanların birbirinden ayrılmasında yörenin ekonomik özelliklerindeki tarım sektörünün baskınlığı önem arz etmektedir. Yapılan araştırmalara az gelişmiş ülkelerdeki modern gelişmelerin diğer sektörleri de etkilediği görülmüştür (Alemdar vd., 2012:325).

Bu bağlamda bir bölgedeki kırsal yapının önemli olan etkenlerinin birinin ülkenin gelişmişlik düzeyi olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır. Kentsel alanlardaki gelişmişlik düzeyi, modernizasyon vb. durumlar tarım sektörünü dolayısıyla da kırsal alanı etkilemektedir. Örneğin; tarım ürünlerinin işlendiği sanayi sektörünün gelişmiş olmaması tarım sektörüne duyulan ihtiyacı azaltacağı gibi, tarımdan bağımsız gelişen sanayi ya da hizmet sektörü de kırsal nüfusu özellikle de kırsaldaki genç nüfusu kente çekeceğinden kırsal alanların gelişememesine neden olmaktadır.

1.1. KIRSAL ALANLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Kırsalın alanların özellikleri düşünüldüğünde ekonomik ve sosyal yapı, nüfus dağılımı ve özelliği gibi birçok hususun incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Kırsal alanların tanımı ve yapısında da belirtildiği gibi kentsel alanlardan ayrılmasının en önemli nedenleri olarak görebileceğimiz bu nedenler bu alanların özelliklerinin belirlenmesinde önem arz etmektedir.

Kırsal yerleşme dendiğinde ekonomisi tarıma dayanan, geniş aile yapısının ve komşuluk ilişkilerinin gelişmiş olduğu, kentlerden farklı olan bir iş bölümüne sahip olan, toplumsal örgüt yapısı gelişmiş ve az nüfuslu yerleşim yerleri algılanmaktadır (Geray, 2011:103-104).

Ekonomik özelliklerinin tarımsal faaliyetler çerçevesinde gelişmesi kırsal alanlarda muhtemeldir. Ekonomik gelişmişliğin olmayışı, tarım dışı sektörlerdeki az gelişmişlik kırsal alanlardaki mesleklerin de tarım sektörü çevresinde gelişmesine sebep olmaktadır. Tarımsal üretimden gelen gelirin az olması da bu alanlarda yaşayan bireylerin düşük gelire sahip olmasına sebep olmaktadır.

Kentsel alanlara göre farklı bir özellik olarak ortaya çıkan başka bir özellik de aile

yapısıdır. Toplumsal ve ekonomik koşullardan kaynaklanan bu unsur kentin aksine geniş bir aile yapısının oluşmasının temel sebebidir. Geniş aile yapısının yaygın olarak görülmesinde de yine tarımsal etkinliklerin yeri vardır. Kas gücünün değerli olması daha çok insana ihtiyaç duyulmasına sebep olurken geniş aile yapısıyla bu duruma bir çözüm olarak düşünülmektedir.

Kırsallığın nüfus üzerinden tanımlanması ile birlikte kır-kent ayrımında etkili olan bir diğer unsur da bölge de yaşayan insan sayısıdır. Kentlere göre daha az insanın yaşadığı kırsalda nüfusun yapısı da ekonomik ve sosyal durumu etkileyen bir değişken olarak düşünülmektedir. Nüfusun az olmasından kaynaklı çalışma hayatında az olan çeşitlilik ve piyasaların gelişememesi durumu kırsal alanların temel özelliklerindendir.

Nüfusun az olması ekonomik durumu olumsuz etkilerken sosyal hayatın farklı bir doğrultuda gelişmesini sağlamaktadır. Komşuluk ilişkilerinin daha gelişmiş olduğu kırsalda bu duruma bağlı olarak gelişen farklı bir iş bölümü ve örgütlenme yapısı ortaya çıkmaktadır.

1.2. KIRSAL ALANLARIN SORUNLARI

Kırsal alanların sorunlarına bakıldığında bu unsurların şekillenmesinde kırsal alanların genel yapısının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda nüfusun azlığı, işsizlik, politik sebeplerden kaynaklanan düşük gelirli tarım faaliyetleri ve yoksulluk karşımıza çıkmaktadır.

Köy ve şehir nüfusuna bakıldığında yıllara göre şehir nüfusunda artış gözlemlenirken kırsal nüfusta bir azalma dikkat çekmektedir (Türkdoğan, 2006:430). Nüfustaki bu azalma kırsal kesimin giderek zayıflamasına sebep olmakta ve ekonomik yapıdan sosyal yapıya kadar birçok alanda kendini göstermektedir. Nüfusun az olması ekonominin gelişmesini engellemekte iş sahalarının kapanmasına ya da yeni iş sahalarının açılmasına engel teşkil etmektedir. Tarımsal alanda çalışan sayısının az olmasına neden olan düşük nüfus üretimi de düşüren bir etmendir. Dolaylı olarak birbirini etkileyen bu unsurlar kırsal alanların en önemli sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Ülkemizde tarım sektörüne yönelik planlama eksikliği, sağlıklı ve kalıcı politikalar üretilemediği için kırsal kesimde yeterince katma değer yaratılamamakta ve sonuçta kırsalda yoksulluk artmaktadır" (Çelik ve Uzatıcı, 2008:168). Tarım sektöründeki bu plansızlık ya da yanlış planlama kırsalın ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Bu unsur özelikle iç ya da dış göçü doğuran bir unsur olarak görülebilecektir. Bu ve benzeri durumlar da kırsalın değersizleşmesine ve kırsalda yaşayanların yoksullaşmasına sebep olmaktadır.

Milli gelirin adaletsiz dağılımı ve işsizlik gibi konular aile tarımı yapan kesimleri de olumsuz etkilemektedir (Öztürk, 2014:81). Kentlere göre hizmet ve gelir dağılımında dezavantajlı olan kırsal alanlar işsizliğin de en fazla yaşandığı yerlerin başında gelmektedir. Yeterli yatırımın ve iş sahasının olmayışı işsizliğin kırsalda fazla olmasına sebep olan temel unsurdur. Kırsal alanların temel sorunlarından biri olan işsizliğin bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyolojik gelişimine etkisi göz önüne alındığında önemli bir konu olduğu söylenebilecektir.

Kırsal alanların bir başka sorunu da eğitim sorunudur. Eğitim imkânlarının daha çok kentlerde şekillenmesi kırsal da yaşayanların bu haktan mahrum olmalarına yol açmaktadır. Sevinç (2008)'e göre 'kırsal yerleşimlerde eğitim, ilköğretim kademesinde yoğunlaşmakta olup, orta eğitimin yüzde 93'ü kentlerde gerçekleştirilmektedir (Sevinç, 2008:35). Bu unsurda yoksulluk, işsizlik ve kırdan kente göçü dolaylı ya da doğrudan etkilemektedir.

Kırsal alan sorunlarının temelinde alt ve üst yapı hizmetlerindeki eksiklikler gelmektedir. Hizmetlere ulaşamama bireylerin eğitiminden sağlığına kadar birçok konuda yoksunluk oluşturmakta ve bireyleri sosyal hayattan uzaklaştıracak bir unsur haline gelmektedir. Bahsedilen bütün durumlar doğrudan ya da dolaylı olarak bireyleri yoksunluk ve yoksulluğa iten birer sebeptir.

2. YOKSULLUK OLGUSU

Yoksulluk kavramının net bir tanımı olmamakla birlikte çeşitli alan ve disiplinlerde farklı boyutları göz önüne alınarak farklı tanımlar yapıldığını söylemek mümkündür. Tam ve kesin bir tanımının olmaması, farklı disiplinlere göre farklı tanımlarının bulunması yoksulluğun sebep ve sonuçlarının bağlamsal olarak değerlendirilmesi ya da değerlendirilmesi gerekliliğinin ortaya çıkardığı bir olgudur. Yoksulluk, farklı toplumlarda farklı şekillerde ve boyutlarda ortaya çıkan; bireysel, sosyal, yapısal sebep ve sonuçlar gibi birçok bağlamda değerlendirilmesi gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Yoksulluk kavramı kişiden kişiye, toplumdan topluma değişiklik arz eder. Kişiden kişiye, zamana ve mekâna göre değişiklik gösteren bu kavramı ölçmek, her ülkede farklılık arz eden bu parametreleri evrensel bir ölçümle ortak bir yoksulluk tanımına ulaştırmak mümkün değildir" (Taş ve Özcan, 2014.:423).

Türkiye İstatistik Kurumu'na göre ise yoksulluk, insanların temel gereksinimlerin karşılayamama halidir. Buna göre yoksulluk iki türlü tanımlanabilecektir. Bunlardan dar anlamda yoksulluk; "açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk; gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade eder" (TÜİK, 2008:32).

Açıkgöz ve Yusufoğlu(2012)'na göre de yoksulluk, "asgari yaşam düzeyini yakalayabilmek için gerekli olan ihtiyaçları karşılayamama durumu" olarak ifade edilebilecek bir kavramdır. Temel ihtiyaçlarını karşılayamayan bireyler veya gruplar yoksul olarak kabul edilmektedir. "Ancak, yoksulluğu sadece temel ihtiyaçları karşılayamama durumu olarak tarif etmek, eksik ve dar bir tanımdır. Daha geniş anlamda yoksulluk, eğitim, sağlık ve yaşam beklentisi gibi alanlardaki yoksunlukları da içeren bir kavramdır"(Açıkgöz ve Yusufoğlu, 2012:80).

Seyyar (2003) yoksullukla ilgili yaptığı tanımda yoksulluğu fakirlik, açlık, sefalet, yokluk gibi durumların yanı sıra hayatta kalma savaşı, yeterli varlığa sahip olamama ve beklenmeyen durumlarda ortaya çıkan maddi zorluklardan dolayı sıkıntı çekme şeklinde nitelendirmiştir (Seyyar, 2003:40; akt. Güneş, 2009:16).

"Her değişik tanım politika yapıcılar acısından değişik yöntemler ve stratejiler gerektireceğinden doğal olarak, yoksulluğun nasıl tanımlandığı, doğuracağı sonuçlar acısından önem taşımaktadır" (Şengür ve Taban, 2012:60).

Ekonomik, sosyal ve siyasi boyutları olan yoksulluğun bu kompleks yapısı, refah düzeyinin değişkenlik göstermesine göre yoksulluğun da farklı mekan ve dönemlerde farklı algılanmasına neden olmaktadır (Doğan, 2014:6). Ayrıca, toplumsal şartlara bağlı kalarak kişinin yoksulluğu deneyimlemesini dikkate almak önemlidir. İnsanlar kendilerini dünyanın herhangi bir yerindeki toplumun hayat standartlarına göre değil, yaşadıkları çevredeki bireylere göre kıyas yaparlar (Zastrow, 2013:174).

Yoksulluk, en temel anlamıyla "yokluk" durumunu ifade etmektedir. Yokluk durumu ise gereksinimlerini karşılayacak temel maddi olanaklardan yoksun olmayı ifade etmektedir. Genel anlamıyla değerlendirildiğinde ise gelir eksikliği-azlığına bağlı olarak, asgari yaşam düzeyine ulaşmak için gereken mal ve hizmetlerden yararlanamama ve bu durumun getirisi olarak mahrumiyet geliştirilmesini ifade eden bir olgu olarak tanımlanabilmektedir (Topgül, 2013:279).

Yoksulluk sadece mal mülk yokluğunu değil; hayatın kısalması, zor bir ömür geçirilmesi, iletişim ve teknolojiden uzaklık, sosyal hayattan uzak olma gibi birçok kavramı içinde barındırmaktadır (Şenkal, 2007:395).

Genellikle bir kişinin, asgari düzeyde refahı sağlayan yiyecek, barınma, giyim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı durumda yoksul olduğu kabul edilmektedir (Joassart-Marcelli, 2005: 25; akt. Bayraktutan ve Akatay, 2012:3).

İçli(2009)'ye göre günümüzde yoksulluk olgusu; "bireysel refah ve sorumluluk, sosyal dışlanma, ayrımcılık, sosyal kültürel bütünleşememe, ırk, etnik köken, toplumsal cinsiyet mekânsal ayrım gibi kavramlar çerçevesinde ele alınmaktadır" (İçli, 2009:135).

Bu bağlamda yoksulluk geniş çaplı bir biçimde; insanların yaşamlarını devam ettirmek için gerekli olan asgari geçimini sağlayabilecek kaynaklara ve temel gereksinimlere ulaşamama ve bu durumdan ötürü sağlık, eğitim, sanat, spor gibi imkânlardan uzak kalma, özgüven ve benlik saygısının gelişememesi, sosyal dışlanmaya maruz kalmasına yol açan yoksunluk durumu' olarak tanımlanabilecektir.

2.1. KIRSAL YOKSULLUK

Kırsal yoksulluk, kentsel yoksulluğa göre farklı olgular etrafında gelişen bir olgudur. Kırsal alanların kendine özgü özellikleri ekonomik ve sosyal hayatta kendini göstermektedir. İnsanların ekonomik faaliyetlerinden sosyal hayat pratiklerine kadar birçok alanda kentlere göre farklı olması yaşanılan yoksulluğu da farklı bir boyuta taşımaktadır.

Aydemir (2013)'e göre, yoksulluk kırsal kesimdeki bireyleri kentlerde yaşayanlara göre daha çok etkilemektedir. Tarımda çalışanların daha yüksek bir yoksulluk riski ile karşı karşıya olması, yoksulluğun kırsal kesimde daha yaygın olması sonucunu doğurmuştur (Aydemir, 2013:133).

Tarımsal faaliyetlerin ekonomik risklere daha açık olması, güvencesiz çalışma durumu yoksulluğun daha şiddetli bir biçimde yaşanmasını ve süresini uzatmaktadır.

"Kırsal ve kentsel yoksulluk, yoksulluğun mekânsal bir ifadesidir" (Topgül, 2013:282). Bu bağlamda mekânsal bir ifade olan kırsal yoksulluk bireylerin sosyal gelişimini olumsuz etkileyen bir kavramdır. Kentlere göre daha az eğitim, sağlık hizmetlerinin olması bu durumun en önemli nedenlerindendir.

İbrişim(2008) bu durumu açıklarken kırsal yoksulluğun tarım ve hayvancılık sektörlerinde, kentsel yoksulluğun ise sanayi ve hizmet sektöründe ağırlık kazandığını; kırsaldaki yoksulluğun ihmal edilerek geri bırakılmaktan kaynaklandığını ve kentsel yoksulluktan daha vahim bir hal aldığını ileri sürmüştür. Bu durumdan ötürü geçim sıkıntısı çekenlerin gelir kapısı olarak kenti gördüğünü ve yaşanan göç ile birlikte kentsel yoksulluğu artıran bir olgu haline getirmektedir (İbrişim, 2008:12).

Ülkemizde yoksulluk kırsal bölgelerde kentsel bölgelere göre daha yoğun yaşanmaktadır (Barışık ve Kasap, 2012:31).

Karagülmez (2012)'e göre; "kendi toprağını işleyen küçük işletme sahipleri, tarım işçileri, çobanlar, küçükbaş hayvancılıkla uğraşanlar, savaş ya da ekonomik sıkıntılar yüzünden açlıkla mücadele edenler, kırsal yoksulluk kapsamı içindedirler" (Karagülmez, 2012:5).

Sonuç olarak kırsal yoksulluk kentlerden farklı olan özellikleri ve koşulları ile birlikte kırsalın ortaya çıkardığı bir olgudur. Kişilerin olumsuz olarak etkileyen unsurların daha fazla olduğu kırsal alanlar, yoksulluğun en şiddetli ve en fazla yaşandığı mekânlardır.

3. KIRSAL ALANLARDA YAŞAYANLARIN YOKSULLUK ALGISINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu araştırmanının konusunu yoksulluk ve yoksulluğun kırsal alanlardaki algısal görünümü oluşturmaktadır. Bu bağlamda cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, bireylerin ya da hanenin aylık geliri, sosyal ortam ve yaşam tarzı gibi birçok hususun kişilerin yoksulluk algısına etki

yaptığı düşünülmektedir. Bundan dolayı bu hususların incelenmesi de araştırmanın konuları arasında yer almaktadır.

3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı kırsal alanda yaşayan kişilerin yoksulluk algılarını ve memnuniyet durumlarını ortaya koymaktır.
Bu amaca uygun olarak aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır;

- Araştırmaya katılan kişilerin sosyo-ekonomik özellikleri nelerdir?
- Eğitim, yaş vb. özelliklerin gelir durumuna etkileri nelerdir?
- Araştırmaya katılan kişilerin yoksulluk algıları ile gelir durumu arasında ilişki var mıdır?
- Araştırmaya katılan kişilerin gelir durumu ile memnuniyet durumu arasında bir ilişki var mıdır?

3.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Yoksulluk ile ilgili literatür incelendiğinde kırsal alana yönelik yeterli çalışmanın olmadığı ve bu alanda yapılan araştırmaların daha çok ekonomik parametreler göz önüne alınarak yapıldığı, bireylerin algısına yönelik yeterli araştırmanın bulunmadığı görülmektedir. Bu da kırsal alandaki yoksulluğun ölçülmesinde ve yoksulluğa yönelik çözüm stratejilerinin yeterli ve verimli olmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Özellikle sosyal hizmet alanında kırsala yönelik çalışmanın yeterli olmayışı ya da çözüm önerilerinin bu bölgelerde yaşayan insanların yaşam parametrelerine uygun olamaması önem arz eden bir hususdur. Ülkemizde kırsal sosyal hizmet anlayışının olmaması ve bu durumdan ötürü yeterli ve gerekli hizmetin verilememesine sebep olmaktadır.

*3.4. ARAŞTIRMANIN S*INIRLILIKLARI

Yapılan çalışma, zaman ve bütçe yetersizliği dolayısıyla evreni en iyi temsil edileceği düşünülen bir köy ile sınırlıdır. Ayrıca bu alanda yapılan spesifik çalışmaların olmayışı karşılaştırma yapma açısından sınırlı bir çalışma niteliği taşımaktadır.

3.5. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini Trabzon ilinin Vakfıkebir ilçesinin köylerinde yaşayan kişiler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini, Trabzon'un Vakfıkebir ilçesine bağlı Sekmenli Köyü'nde yaşayan ve rastgele örneklem yöntemiyle seçilen 104 kişi oluşturmaktadır.

3.6. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Örneklem olarak seçilen yerde gerekli çalışmanın yapılması için köyün idari amiri olan muhtar ile görüşülmüş gerekli izin ve bilgiler alınmıştır. Bu aşamadan sonra bir sondaj çalışması niteliğinde gözlem ve mülakatlar yapılarak hazırlanacak anket literatürün yanında bu gözlemlerden elde edilen tecrübelerle yeniden düzenlenmiştir.(Ek.1)

Bu aşamadan sonra hazırlanan anket uygulanmış ve veriler SPSS Statistics 17.0 veri programına girilerek frekans ve çapraz tablo değerleri değerlendirilerek sonuçlar ortaya

koyulmuştur.

3.7. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN BULGULAR

Örneklem olarak seçilen Sekmenli Köyü'nde yapılan anket çalışmasından ortaya çıkan bulgular demografik, yoksulluğun ölçülmesine yönelik, kişilerin yoksulluk algılarına yönelik bulgular ve kişilerin memnuniyet durumuna yönelik bulgular olarak 5 başlık altında sınıflandırılmıştır.

Bunun yanında köyün muhtarı ve köydeki kişilerden alınan bilgiler ve yapılan internet araştırması ile köyün genel özelliklerine ulaşılmıştır.

2.6.1. Araştırma Yapılan Yerin Genel Özellikleri

Araştırma yapılan yerde yapılan incelemeler, halk ve yetkili kişilerle yapılan görüşmeler, yapılan kurum ziyaretleri ve internet araştırması sonucunda araştırma yapılan Sekmenli Köyü'nün genel özelliklerine ulaşılmıştır.

Sekmenli Köyü Trabzon il merkezine 51, Vakfıkebir ilçe merkezine 6 kilometre uzaklıkta dağınık yerleşmenin görüldüğü bir köydür. 5216 Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve Trabzon ilinin büyükşehir statüsüne geçmesiyle birlikte mahalle statüsüne kavuşan köyde yaklaşık olarak 700 kişi ikamet etmektedir(tr.wikipedia.org).

Köyün temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Tarım ürünü fındık ve kısmen çay üretimi geçimin sağlanması için yapılmakta ve üretilen diğer ürünler(mısır, fasulye vb.) ticari olarak değerlendirilmeyerek üretici tarafından tüketilmektedir. Hayvancılık olarak daha çok inek ve koyun gibi hayvanların olduğu köyde, süt ve süt ürünleri üretimi yapıp satanlar olmakla birlikte büyük bir çoğunluk sadece kendi tüketebileceği üretimi yapmaktadır.

İlçe merkezine olan uzaklığı fazla olmayan köyün altyapı hizmetleri yetersiz olmakla birlikte ilçe merkezi ile arasındaki yol ve köy içi yolları ulaşıma elverişlidir. Coğrafi şekiller ve arazilerin dağınık olması sebebiyle dağınık yerleşme hâkim olup, evler birbirine uzaktır. Köyde iki camii, iki köy odası ve faaliyet halinde olmayan bir ilkokul bulunmaktadır. Eğitime devam eden çocuklar taşımalı eğitim sistemi kapsamında ilçedeki okullara servisle götürülmektedir.

Genel olarak nüfus yoğunluğunun az olduğu köy, yaz aylarında gurbetçi ve fındık toplamak için gelenlerle birlikte birkaç aylığına kısmen kalabalıklaşmaktadır.

Dağınık yerleşme ve nüfusun az olması sebebiyle kişilerin sosyal aktivite ve toplu olarak yürüttüğü faaliyetlerin az olduğu görülmüştür.

2.6.2. Demografik Bulgular

Kırsal alanlarda yaşayanların yoksulluk algıları üzerine yapılan araştırma kapsamında uygulanan 104 anketin verileri demografik olarak sınıflandırılmıştır. Bu kapsamda ortaya çıkan bulgular araştırmaya katılan kişilerin cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek ve medeni durumları kategorilerinde tasnif edilerek Tablo1.de gösterilmiştir.

Tablo 1:Demografik Bulgular

Kategoriler / Değerler		Frekans	Yüzde(%)
Cinsiyet	Erkek	44	42,3
	Kadın	60	57,7
Yaş	15-24	7	6,7
	25-49	40	38,5
	49-64	27	26,0
	65+	30	28,8
Eğitim Durumu	Okur-yazar Değil	23	22,1
	İlkokul	50	48,1
	Ortaokul	3	2,9
	Lise	14	13,5
	Üniversite	13	12,5
	Okur-yazar	1	1,0
Medeni Durum	Evli	77	74,0
	Bekâr	27	26,0
Meslek	Emekli	23	22,1
	Ev Hanımı	50	48,1
	Kamu Personeli	6	5,8
	Hizmet Sektörü	9	8,7
	Diğer	16	15,3
	Toplam	**104**	**100**

Tablo1.de de görüldüğü üzere araştırmaya katılan kişilerin % 42,3'ünü erkek, % 57,7'sini kadınlar oluşturmaktadır. Araştırmadaki kadın ve erkek yüzdesinin birbirine yakın olması, cinsiyet faktörünün araştırmaya konu olan hususlara olan etkisini ortaya koymada dengeli bir dağılımı sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılan gözlemlerle birlikte de kadın yüzdesinin erkek yüzdesine göre fazla olmasının sebebinin araştırmanın yapıldığı dönemde erkeklerin iş dolayısıyla köyde olmamasından kaynaklandığı görülmüştür.

Araştırmanın önemli bir konusu olarak incelenecek olan yaş dağılımına bakıldığında araştırmaya katılan kişilerin %6,7'sinin 15-24, %38,5'inin 25-49, %26,0'sının 49-64, %28,8'inin 65 yaş ve üzeri olduğu görülmüştür. Araştırmanın örneklemi düşünüldüğünde genel nüfus yapısına uygun bir sonucun ortaya çıktığı görülmektedir.

Eğitim durumu ve yoksulluk algısı ilişkisini ortaya koymak amacıyla incelenen eğitim durumu verilerine bakıldığında araştırmanın örnekleminde yer alan kişilerin %22,1'inin okur-yazar olmadığı, %1,0'inin sadece okur-yazar olduğu, %48,1'inin ilkokul mezunu, %29,0'unun ortaokul mezunu, %13,5'inin lise mezunu ve %12,5'inin üniversite mezunu olduğu görülmüştür. Bu bulgunun da araştırmanın yapıldığı yerin eğitim durumunun genel görünümüne uygun bir sonuç olduğu düşünülmektedir.

Yapılan anketler medeni hal üzerine değerlendirildiğinde araştırmaya dâhil olan kişilerin %74,0'ünün evli ve %26,0'sının bekar olduğu görülmüştür. Araştırmanın örnekleminde yer alan kişilerin yaş durumunun medeni hal durumuna etkisi olduğu düşünülmektedir.

Yoksulluk algısı ve özellikle de yoksulluk durumuna etkisi olduğu düşünülen meslekler öğrenilerek emekli, ev hanımı, kamu personeli, hizmet sektörü ve diğerleri şeklinde kategorilendirilmiş ve bu kategoriler neticesinde ortaya çıkan veriler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda örneklem dâhilinde yer alan kişilerin %22,1'inin emekli olduğu, %48,1'inin ev

hanımı, %5,8'inin kamu personeli olduğu, %8,7'sinin hizmet sektöründe ve %15,3'ünün diğer mesleklerde çalıştığı görülmüştür. Bu bulgularda ev hanımlarının fazla sayıda olmasının araştırmanın genel yapısında yer alan kadın sayısından kaynaklandığı düşünülmektedir.

2.6.3. Yoksulluğun Ölçülmesine Yönelik Bulgular

Araştırmanın bulguları değerlendirilirken ortaya koyulan diğer bir kategori olan yoksulluğun ölçülmesine yönelik bulgular kısmında da yoksulluğun ölçmesinde temel olarak alınan durumlar göz önünde bulundurularak çeşitli veriler ortaya koyulmuştur.

Kişilerin yoksulluk durumuna en çok etki edeceği düşünülen çalışma durumu incelendiğinde araştırma dâhilinde yer alan kişilerin %18,3'ünün çalışıyor ve geriye kalan %81,7'sinin ise çalışmıyor olduğu görülmüştür(Tablo2.). Bu kategori ele alınırken kişilerin sürekli bir işe sahip olup olmama durumu ele alınmıştır. Sürekli olmayan ya da gündelik olarak çalışan kişiler bu bağlamda çalışmıyor olarak değerlendirilmiştir. Bu duruma etki eden en önemli faktörün ev hanımı sayısının fazla olması ve diğer bir faktör olarak da meslek sahibi olmalarına rağmen istihdama katılamayan kişilerin olduğu düşünülmektedir.

Tablo 2: Çalışma Durumu

Seçenekler	Frekans	Yüzde(%)
Çalışıyor	19	18,3
Çalışmıyor	85	81,7
Toplam	104	100,0

Yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan en öneli verilerden biri olan kişilerin aylık gelir durumu da Tablo3.de ortaya koyulmuştur. Tabloda da görüldüğü üzere araştırmaya katılan kişilerin %49,0'unun gelirinin olmadığı, %16,3'ünün 500-1000 TL, %26,0'sının 1001-2000 TL ve %8,7'sinin 2000 TL ve üzeri gelire sahip olduğu görülmüştür. Yukarıda da bahsedildiği üzere bu durumun ev hanımlarının gelirinin olmadığı göz önünde bulundurularak değerlendirilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 3: Kişilerin Aylık Geliri

Seçenekler	Frekans	Yüzde(%)
Geliri Yok	51	49,0
500-1000	17	16,3
1001-2000	27	26,0
2001+	9	8,7
Toplam	104	100,0

Yoksulluk durumunu belirleyen diğer önemli bir faktör olan hanenin aylık gelir durumu Tablo4.de ortaya koyulmuştur. Görüldüğü üzere araştırmaya katılan kişilerin yaşadığı hanenin gelirine göre dağılımında %38,5'inin 500-1000 TL, %47,1'inin 1001-2000 TL ve %14,4'ünün ise 2000 TL ve üzeri geliri olan ailelerde yaşadığı görülmüştür.

Tablo 4: Hanenin Aylık Geliri

Seçenekler	Frekans	Yüzde(%)
500-1000	40	38,5
1001-2000	49	47,1
2001+	15	14,4
Toplam	104	100,0

Yoksulluğun özellikle sağlık güvencesi ve yaşlılık durumundaki güvence durumunu kapsayan sigortalı olup olmama durumu değerlendirilerek Tablo5.de ortaya koyulmuştur. Bu kategori değerlendirilirken hanede yaşayan herhangi bir bireyin sigortalı olma durumundan kaynaklı güvenceye sahip olma durumu (eşin ya da aile reisinin sigortalı olması) sigortalı kapsamına alınmıştır. Sigortalı olmayanlar kategorisinde ise sadece Genel Sağlık Sigortası kapsamında olan ve eski uygulamada Yeşil Kart uygulamasından yararlanan kişiler yer almaktadır. Bu bağlamda kişilerin %72,1'inin sigortalı ve geriye kalan %27,9'unun sigortalı olmadığı görülmüştür.

Tablo 5: Güvence Durumu

Seçenekler	Frekans	Yüzde(%)
Sigortalı	75	72,1
Sigortalı Değil	29	27,9
Toplam	104	100,0

Kişilerin yoksulluk durumunun bir başka göstergesi olan mülkiyet durumu kategorisinin kırsalda farklı bir görünümü olduğu sonucu yapılan araştırmalar sonucu ortaya koyulabilecektir. Şöyle ki araştırmaya konu olan kişilerin köyde toprak sahibi olmasından kaynaklanan mülkiyet durumu ortaya çıkmaktadır. Kirada yaşıyor olarak görünen kişilerin ise aslen köyde ikamet eden ve eğitim, iş vs. sebeplerle ilçede de ikamet etmek zorunda kalan kişiler olduğu görülmüştür. Bu bağlamda kişilerin %95,2'sinin özel mülke sahip olduğu ve geriye kalan %4,8'inin belirtilen sebeplerden dolayı kira ödediği görülmüştür(Tablo6).

Tablo 6: Mülkiyet Durumu

Seçenekler	Frekans	Yüzde(%)
Kira	5	4,8
Özel Mülk	99	95,2
Toplam	104	100,0

Hanenin ısınma durumunun gelire ve yoksulluk durumuna endeksli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde araştırma yapılan yerde ortaya çıkan bulgular Tablo7. de ortaya koyulmuştur. Diğer olarak karşımıza çıkan kategori, yakacak olarak odun-kömür kullanan ancak evlerinde kalorifer sistemine sahip olan kişileri nitelemektedir. Tabloda da görüldüğü üzere kişilerin %90,4'ünün soba ve %9,6'sının diğer yolla ısındığı görülmüştür.

Tablo 7: Yakacak Türü

Seçenekler	Frekans	Yüzde(%)
Soba	94	90,4
Diğer	10	9,6
Toplam	104	100,0

Bireylerin gelirlerinin yetmediği durumlarda başvurduğu bir yöntem olarak başvurduğu borçlanma durumu kişilerin yoksulluklarının ölçülmesine yönelik bir bulgu olarak bu araştırmaya da konu edilmiştir. Bu bağlamda araştırmaya dahil olan kişilerin %55,8'inin borçlu olduğu geriye kalan %44,2'sinin de borcunun olmadığı görülmüştür.(Tablo8)

Tablo 8: Borçluluk Durumu

Seçenekler	Frekans	Yüzde(%)
Var	58	55,8
Yok	46	44,2
Toplam	104	100,0

Borçlu olan kişilerin borcunun niteliği de araştırmanın başka bir hususunu teşkil etmektedir. Borçlu olan kişilerin borçları kredi, kredi kartı ve eş-dost-akrabaya olan borç şeklinde 3 kategoriye ayrılmıştır. Bu kategorilere bakıldığında borçlu olan kişilerin %44,8'inin kredi, %17,2'sinin kredi kartı borcu ve %38,0'inin eş-dost-akrabaya borçlu olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.(Tablo9)

Tablo 9: Borcun Niteliği

Seçenekler	Frekans	Yüzde(%)
Kredi Borcu	26	44,8
Kredi Kartı Borcu	10	17,2
Eş-Dost-Akrabaya Borçlu	22	38
Toplam	58	100,0

Yaşanılan ailedeki kişi başına düşen gelirde önemli bir etken olan hanedeki çocuk sayısı yoksulluğun görünümü ve şiddetini etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada da ele alına bu husus kişilerin sahip oldukları çocuk sayısını değil hanede yaşayan çocuk sayısını ifade etmektedir. Bu minvalde anket yapılan 104 kişinin %4,8'inin tek, %15,4'ünün 2, %9,6'sının 3, %32,7'sinin 4 ve üzeri çocuğa bakmakla yükümlü olduğu ve %37,5'inin hanesinde yaşayan çocuk olmadığı görülmüştür.(Tablo10)

Tablo 10: Hanedeki Çocuk Sayısı

Seçenekler	Frekans	Yüzde(%)
Tek Çocuk	5	4,8
2 Çocuk	16	15,4
3 Çocuk	10	9,6
4 ve Üzeri	34	32,7
Yok	39	37,5
Toplam	104	100,0

Yoksulluğun daha çok örneklemdeki kişilerin özelliklerine göre dağılımını ifade eden bulgular çapraz tablolar yapılarak ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda temel olarak ele alınan gelir durumu ele alınarak cinsiyet, yaş ve eğitim durumu ile olan ilişkisi ortaya koyulmuştur.

Gelir durumunun cinsiyet ile karşılaştırmalı olarak incelendiği bulgular Tablo11.de ortaya koyulmuştur. Verilere bakıldığında araştırmaya konu olan kişilerin gelir durumlarının cinsiyete göre dağılımında büyük farkların olduğunu söylemek mümkündür. Geliri olmayanların %96,1'inin kadın olduğu ve bu durumun 500-1000 TL arası gelirde de ortaya çıktığı görülmektedir. Şöyle ki 500-1000 TL arası gelire sahip olanların %52,9'u kadınlardır. 100-2000 TL arası gelire sahip olanların %92,6'sı erkek iken, 2000 TL ve üzeri gelire sahip olan kadın bulunmamaktadır.

Tablo 11: Gelirin Cinsiyete Göre Dağılımı

		Kişinin Aylık Geliri				Toplam
		Yok	500-1000	1001-2000	2001+	
Erkek	Frekans	2	8	25	9	44
	Yüzde	3,9%	47,1%	92,6%	100,0%	42,3%
Kadın	Frekans	49	9	2	0	60
	Yüzde	96,1%	52,9%	7,4%	,0%	57,7%
Toplam		51	17	27	9	104
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

2.6.4. Kişilerin Yoksulluk Algısına Yönelik Bulgular

Mutlak yoksulluk bağlamında değerlendirildiğinde kişilerin sahip olduğu gelirler üzerine yorum yapmak ve bu bağlamda ortaya koyulan ölçütlerle birlikte bireylerin yoksulluk durumlarını ölçmek mümkündür. Göreli yoksulluk bağlamında ise daha çok kişilerin algısı yoksulluk durumunu belirlemektedir. Bu araştırmada da kişilerin algısı üzerinden bir yoksulluk durumunun ortaya konulması amaçlanmıştır.

Kişilerin yoksulluk algısını ölçmede önemli bir nokta olan gelirin yetme durumu Tablo12.de ortaya koyulmuştur. Araştırmaya konu olan kişilerin görüşleri alındığında %10,6'sının kesinlikle yetmiyor, %28,8'inin yetmiyor, %26,9'unun kısmen yetiyor, %24,0'ünün yetiyor ve %9,6'unun kesinlikle yetiyor görüşünü paylaştığı görülmüştür.

Tablo 12: Gelirin Yetme Durumu

Seçenekler	Frekans	Yüzde(%)
Kesinlikle Yetmiyor	11	10,6
Yetmiyor	30	28,8
Kısmen Yetiyor	28	26,9
Yetiyor	25	24,0
Kesinlikle Yetiyor	10	9,6
Toplam	**104**	**100,0**

Kişilere göre geçinmek için yeterli olan gelirin ise büyük oranda (%52,9) 1001-2000 TL ve 2001 TL ve üzeri (%42,3) gelir olduğu görülmüştür.(Tablo13.)

Tablo 13: Kişilere Göre Geçinmek İçin Yeterli Olan Gelir

Seçenekler	Frekans	Yüzde(%)
500-1000	5	4,8
1001-2000	55	52,9
2001+	44	42,3
Toplam	**104**	**100,0**

Bireylerin ve ailelerin yoksulluk algısını belirleme de akraba ve komşu ilişkilerinin durumu etkili bir olgudur. Araştırma yapılan kişilerin bu durumunu ortaya koymak amacıyla Tablo14.de veriler ortaya koyulmuştur. Araştırma yapılan 104 kişiden %49,0'unun akraba-komşu ilişkilerinin çok iyi, %24,0'ının iyi, %1,5'inin kısmen iyi ve %14,4'ünün kötü olduğu görülmüştür.

Tablo 14: Akraba-Komşu İlişkileri

Seçenekler	Frekans	Yüzde(%)
Kötü	15	14,4
Kısmen İyi	13	12,5
İyi	25	24,0
Çok İyi	51	49,0
Toplam	**104**	**100,0**

Yoksulluk algısını ortaya koyan bir başka bulgu da kişilerin hayatlarından memnuniyet ve gelecekten beklenti durumudur. Kişilerin yaş, cinsiyet vb. demografik durumları ve gelir durumlarının, bu kişilerin memnuniyet durumuna olan etkisi diğer tablolarda ortaya koyulmuştur.

Araştırmaya katılan kişilerin hayattan memnuniyet durumu Tablo15.de ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda araştırma dâhilindeki kişilerin %4,8'inin kesinlikle memnun olmadığı, %5,8'inin memnun olmadığı, %7,7'sinin kısmen memnun olduğu, %14,4'ünün memnun olduğu ve %67,3'ünün kesinlikle memnun olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 15: Hayattan Memnuniyet Durumu

Seçenekler	Frekans	Yüzde(%)
Kesinlikle Memnun Değilim	5	4,8
Memnun Değilim	6	5,8
Kısmen Memnunum	8	7,7
Memnunum	15	14,4
Çok Memnunum	70	67,3
Toplam	**104**	**100,0**

Kişilerin gelecekten beklentilerinin ortaya koyulmasının amaçlandığı gelecekten ümitli olma durumu Tablo16.da ortaya koyulmuştur. Araştırmaya katılan kişilerin %10,6'sının gelecekten kesinlikle ümitli olmadığı, %1,9'unun ümitli olmadığı, %13,5'inin kısmen ümitli olduğu, %14,4'ünün ümitli olduğu ve %59,6'sının ise kesinlikle ümitli olduğu görülmüştür.

Tablo 16: Gelecekten Ümitli Olma Durumu

Seçenekler	Frekans	Yüzde(%)
Kesinlikle Ümitli Değilim	11	10,6
Ümitli Değilim	2	1,9
Kısmen Ümitliyim	14	13,5
Ümitliyim	15	14,4
Kesinlikle Ümitliyim	62	59,6
Toplam	**104**	**100,0**

Kişilerin bireysel gelirleri ve hayattan memnuniyet durumu Tablo 17.de ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda 500-1000 TL arası geliri olanların ve geliri olmayanların %64,7'sinin, 1001-2000 TL arası geliri olanların %74,1'inin ve 2001 TL ve üzeri geliri olanların 66,7'sinin hayatından çok memnun olduğu görülmüştür.

Tablo 17: Gelir ve Memnuniyet Durumu Arasındaki İlişki

		Kişinin Aylık Geliri				Toplam
		Yok		500-1000	1001-2000	2001+	
Kesinlikle Memnun Değilim	F	3	1	1	0	**5**
	Y	5,9%	5,9%	3,7%	0%	**4,8%**
Memnun Değilim	F	3	0	2	1	**6**
	Y	5,9%	0%	7,4%	11,1%	**5,8%**
Kısmen Memnunum	F	1	2	4	1	**8**
	Y	2,0%	11,8%	14,8%	11,1%	**7,7%**
Memnunum	F	11	3	0	1	**15**
	Y	21,6%	17,6%	0%	11,1%	**14,4%**
Çok Memnunum	F	33	11	20	6	**70**
	Y	64,7%	64,7%	74,1%	66,7%	**67,3%**
Toplam	**F**	**51**	**17**	**27**	**9**	**104**
	Y	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**	**100,0%**

Hayattan memnuniyet durumu ve cinsiyet ilişkisi de Tablo 18.de ortaya koyulmuştur. Araştırmaya katılan erkeklerin %70,5'inin ve kadınların %65,0'inin hayatından çok memnun olduğu görülmüştür.

Tablo 18:Cinsiyete Göre Memnuniyet İlişkisi

		Cinsiyet		Toplam
		Erkek	Kadın	
Kesinlikle Memnun Değilim	F	1	4	5
	Y	2,3%	6,7%	4,8%
Memnun Değilim	F	3	3	6
	Y	6,8%	5,0%	5,8%
Kısmen Memnunum	F	6	2	8
	Y	13,6%	3,3%	7,7%
Memnunum	F	3	12	15
	Y	6,8%	20,0%	14,4%
Çok Memnunum	F	31	39	70
	Y	70,5%	65,0%	67,3%
Toplam	F	44	60	104
	Y	100,0%	100,0%	100,0%

Hayattan memnuniyet durumu ve yaş ilişkisi de Tablo 19.da ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda araştırma dâhilindeki 15-24 yaş aralığında olan kişilerin %71,4'ünün hayatından memnun olduğu, 24-49 yaş aralığındaki kişilerin %57,5'inin, 50-64 yaş aralığındaki kişilerin %74,1'inin, 65 ve üzeri yaşında olan kişilerin %86,7'sinin çok memnun olduğu görülmüştür.

Tablo 19: Yaş ve Memnuniyet Durumu

		Yaş				Toplam
		15-24	25-49	50-64	65+	
Kesinlikle Memnun Değilim	F	0	1	2	2	5
	Y	,0%	2,5%	7,4%	6,7%	4,8%
Memnun Değilim	F	0	4	2	0	6
	Y	,0%	10,0%	7,4%	,0%	5,8%
Kısmen Memnunum	F	1	4	2	1	8
	Y	14,3%	10,0%	7,4%	3,3%	7,7%
Memnunum	F	5	8	1	1	15
	Y	71,4%	20,0%	3,7%	3,3%	14,4%
Çok Memnunum	F	1	23	20	26	70
	Y	14,3%	57,5%	74,1%	86,7%	67,3%
Toplam	F	7	40	27	30	104
	Y	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ele alınacak olan son husus olan gelirin yetme durumu ve hayattan memnuniyet ilişkisi durumu Tablo20.de ele alınmıştır. Bu bağlamda gelirinin kesinlikle yetmediğini belirten kişilerin %54,5'inin, yetmediğini belirten kişilerin %66,7'sinin, kısmen yettiğini belirten kişilerin %67,9'unun, yettiğini belirtenlerin %60,0'ının ve kesinlikle yettiğini belirtenlerin tamamının(%100,0) hayatından çok memnun olduğu görülmektedir.

Tablo 20: Gelir Yetme Algısı ve Memnuniyet İlişkisi

		Gelirin Yetme Durumu					Toplam
		Kesinlikle Yetmiyor	Yetmiyor	Kısmen Yetiyor	Yetiyor	Kesinlikle Yetiyor	
Kesinlikle Memnun Değilim	F	1	0	2	2	0	5
	Y	9,1%	,0%	7,1%	8,0%	,0%	4,8%
Memnun Değilim	F	2	3	0	1	0	6
	Y	18,2%	10,0%	,0%	4,0%	,0%	5,8%
Kısmen Memnunum	F	1	2	2	3	0	8
	Y	9,1%	6,7%	7,1%	12,0%	,0%	7,7%
Memnunum	F	1	5	5	4	0	15
	Y	9,1%	16,7%	17,9%	16,0%	,0%	14,4%
Çok Memnunum	F	6	20	19	15	10	70
	Y	54,5%	66,7%	67,9%	60,0%	100,0%	67,3%
Toplam	F	11	30	28	25	10	104
	Y	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Araştırmada kırsal alanlardaki yoksulluk algısı ele alınmıştır. Bu bağlamda araştırma yapılan yerde yaşayan kişilerin demografik özellikleri ve yoksulluk durumları ortaya koyulmuş; bireylerin yoksulluk algısı, hayattan memnuniyet ve gelecekten beklenti durumu üzerinde durulmuştur. Demografik unsurların ve yoksulluk durumunun algı ve memnuniyete etkisi arasındaki bağ incelenmiştir.

Araştırma için evren olarak seçilen bölgenin özellikleri göz önüne alınmış olması yoksulluk algısının farklı bir düzeyde seyretmesine sebep olmuştur. Şöyle ki araştırma yapılan Trabzon ilinin kırsalında bireylerin zorlu hayat şartlarına alışkın olması, daha kanaatkâr bir bakış açısının hâkim olması gibi özellikler yoksulluk sınırının daha düşük bir gelir düzeyi olarak algılanmasına sebep olmaktadır.

Araştırma yapılan yerde kadın nüfusunun daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum erkeklerin il dışında çalışıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Kırsaldaki istihdam koşulları ve tarımsal gelirin düşük olması bireyleri yoksullukla mücadelede başka bir ilde çalışma stratejisine itmektedir. Bu olgu aile bireylerinin bir ya da birkaçının göçe maruz kalmasına, ailenin dolaylı olarak da olsa parçalanmasına sebep olmaktadır.

Köydeki nüfusun yaş dağılımında da orta ve üzeri yaş oranının yüksek olduğu görülmektedir. Emekli olup köyde ikamet edenler yaşlı nüfusunu artırırken iş ya da eğitim sebebiyle göç eden bireyler genç nüfusun azalmasına sebep olmaktadır. Gelir getiren iş sahalarının az olması nüfusu da olumsuz etkilemektedir.

Kırsal alanda evlilik oranının kentlere göre daha yüksek olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmada da evlilik oranının yüksek olduğu görülmüştür. Aile olgusunun da bu bağlamda önemli bir olgu olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Nüfusun cinsiyete göre dağılımı meslek dağılımını da etkilemektedir. Köyde ikamet eden kadın sayısının erkek sayısından fazla olması meslek olarak ev hanımı oranını da artırmıştır. Geriye kalanlarda en büyük oran emekli bireyler olarak görülmüştür. Bu oranlar değerlendirildiğinde bağımlı nüfus oranının fazla olduğu görülmüştür.

Aktif çalışan oranına bakıldığında da emekli ve ev hanımı sayısı ile birlikte çalışmıyor oranının genel içinde yüksek bir oran temsil ettiği görülmektedir. Meslek durumunun yarattığı bağımlı nüfus sayısı bu durumda da ortaya çıkmaktadır.

Araştırmaya katılan bireylerin yoksulluk durumları incelediğinde bireysel gelir, hane geliri, çocuk sayısı, mülkiyet durumu gibi etkenler çerçevesinde bireylerin yarısından çoğunun yoksul kategorisinde olduğu görülmüştür. Hanede sadece tek gelir getiren kişinin bulunması, çalışılan işlerin düşük ücretli olması, tarımdan sağlanan gelirin yeterli olmaması, çocuk sayısının fazla olmasından kaynaklı yüksek gider düzeyi kişilerin yoksulluk durumlarını ortaya çıkaran etmenlerdir. Bunun yanında kendine ait evin bulunması, köy olmasından kaynaklı su, vergi gibi giderlerin az olması da geliri olumlu etkileyen unsurlardır.

Kişilerin borçluluk durumlarının ortaya çıkardığı sonuç da yoksulluğun varlığını işaret etmektedir. Bu borçların daha çok ihtiyaç kredisi ve kredi kartı borcu olması gelirin yetmediğini göstermektedir.

Yoksulluk algısına bakıldığında ise bunun tam aksi bir durum ortaya çıkmaktadır. Kişilerin gelirlerinin günümüz ekonomisinde yetersiz olduğu görülmesine karşın kendilerini yoksul hissetmedikleri, büyük oranda gelirlerinin yettiğini beyan ettikleri görülmüştür. Bu durumun kırsala has geçinme stratejileri ve sosyal durumdan kaynaklandığı görülmüştür. Sosyal destek sistemlerinin(akraba-komşu) gelişmiş olması, borçlanma durumunda ilk başvurulan yerin aile, akraba çevresi olması bu durumu açıklar niteliktedir. Ayrıca tarım ve hayvancılıktan elde edilen ürünleri tüketerek bütçeye yapılan katkı rakamsal olarak bütçeye yansımaması yoksulluk ölçümünde yanıltıcı bir etmen olarak ortaya çıkmıştır.

Kişilerin memnuniyet durumuna bakıldığında çok küçük bir oran haricinde yüksek memnuniyet düzeyi ortaya çıkmaktadır. Yaş, eğitim durumu vb. demografik unsurlar ve gelir durumu, borçluluk durumu, çocuk sayısı vb. unsurların memnuniyet durumu ile bir bağlantısı olmadığı görülmektedir. Sadece çalışma durumu ve medeni durumun memnuniyet olgusuna etki ettiği, çalışanların daha az memnun, evli olanların da bekâr olanlara oranla daha fazla memnun olduğu görülmüştür.

Demografik unsurlar ve özellikle de hane gelirini etkileyen unsurların memnuniyet durumu ile doğrudan bir ilişkisinin olmayışı bireylerin hayatında sadece gelir üzerinden bir psikoloji geliştirmediğini göstermektedir. Bu unsurların yanında yaşanılan yerin, sosyal çevrenin ve aile içi ilişkilerinin olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bu araştırmada bahsedilen faktörlerin olumlu etkisinden söz edilebilecektir.

Son olarak gelecekten beklentinin de yüksek olduğu, bu durumun çocukların eğitime devam ediyor olmasından ve dini duygulardan kaynaklı bir olumlu beklenti olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak; kırsal alanda yoksulluğun, kişilerin algısında genel kabul gören yoksulluk olgusundan farklı olduğu görülmüştür. Yoksulluğun mekânsal olarak farklı bir anlam taşıdığı sonucu ortaya çıkmıştır. Literatüre bakıldığında ise kırsal alanlar ve kişilerin yaşadıkları mekânları göz önüne alarak yoksulluk durumlarını ortaya koyan çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Kırsal kalkınma ile ilgili yapılan yorumlar bu bağlamda yetersiz kalmaktadır.

Ayrıca yoksulluğun bölgesel olarak farklılıklar arz eden bir olgu olması çözümünün de bölgesel dinamiklerle mümkün olabileceği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda başta yerel yönetimler olmak üzere merkezi yönetimin taşra düzeyindeki kuruluşlara da önemli görevler düşmektedir. Belediyeler, kaymakamlıklar ve il özel idareleri bünyesinde oluşturulacak birimlerle yoksulluğa yerel çözümler sunulabilecektir.

Yoksulluğun, mekânsal özelliklere göre değişen bir olgu olduğu sonucu göz önünde bulundurularak kırsaldaki durumunu ortaya koyan ve bu alanda çözümler sunan araştırma ve çalışmalar yapılması önemlidir. Kırsal kalkınma hususu da sosyal hizmet disiplininde ele alınacak bir kavram olarak karşımıza çıkmakta ve incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AÇIKGÖZ, Reşat, Ö. Şükrü Yusufoğlu(2012), "Türkiye'de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 76-117.

ALEMDAR, T., A. Demirdöğen ve M, N, Ören(2012), "Kırsal Yoksulluk Ölçüm Sorunu ve Türkiye", 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, Eylül, Konya, 322-329.

BARIŞIK, Salih ve Ahmet Kasap(2012), "Türkiye'de Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadelede Kamu Harcamalarının Rolü", Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, Vol:4, No:3, 27-52.

BAYRAKTUTAN, Yusuf ve Merve Akatay(2012), "Kentsel Yoksulluk ve Mikro Finansman: Kocaeli Örneği", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:24,1-34.

ÇELİK, Kemal ve Ahmet Uzatıcı; (2008), Üretim Artışları, Anadolu'nun Kırsal Yoksulluğu, Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu, İstanbul

DOĞAN Eda, Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi, T.C Kalkınma Bakanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara 2014.

GERAY, Cevat(2011), Dünden Bugüne Kırsal Gelişme Politikaları, Phoenix Yayınevi, Ankara.

GÜNEŞ, Samet(2009), Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Mayıs, Ankara.

İÇLİ, Gönül(2009), "Çalışan Yoksullar: Denizli Örneğinde Uygulamalı Bir Araştırma", 6. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ekim, Aydın.

KARAGÜLMEZ, Erkut (2012), Türkiye'de Yoksulluk: Bölgeler Arası Karşılaştırma, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZTÜRK, Şinasi(2014), Yeni Köy Sosyolojisi Tartışmaları, Doğu Kitabevi, İstanbul.

ŞENGÜR, Mehmet ve Sami Taban(2012), "Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği", Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:13, Sayı:1, 59-89.

SEVİNÇ, Gönül(2008), Türkiye'de Kırsal Yapı ve Kırsal Kalkınma Politikaları: Şanlıurfa Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi SBE, Şanlıurfa.

TAŞ, Yunus ve Selami Özcan(2014), "Türkiye'de ve Dünya'da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma", avekon.org/papers/544.pdf ,423-439.

TOPGÜL, Seda (2013), "Türkiye'de Yoksulluk Ve Yoksulluğun Kadınlaşması", Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, 277-296.

TÜİK(2008), Tüketim Harcamaları Yoksulluk Ve Gelir Dağılımı: Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-6, Eylül, Ankara.

TÜRKDOĞAN, Orhan(2006), Türkiye'de Köy Sosyolojisi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

ZASTROW Charles, '' Bölüm 4," Sosyal Hizmete Giriş, 1.bs., çev., Burcu Yakut Çakar(İstanbul: Nika Yayınları, 2013), 174.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Sekmenli,_Vakf%C4%B1kebir (E.T: 08.07.2015)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54f58fae961c51.73048052 (E.T: 30.06.2015)

EK-1: ANKET SORULARI

1. Cinsiyet : ( ) Erkek ( ) Kadın
2. Yaş : ( ) 15-24 ( )25-49 ( ) 50-64 ( ) 65+
3. Doğduğu Yer : ( ) Yerli ( ) Göçmen
4. Eğitim Durumu: ( ) okur-yazar değil( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Üniversite
5. Medeni Hali: ( ) Evli ( ) Bekar
6. Herhangi Bir İşte Çalışıyor mu? ( ) Evet ( ) Hayır
7. Meslek : ……..
8. Çalışan İşin Güvence Durumu: ( ) Sigortalı ( ) Sigortalı Değil
9. Hanenin Aylık Geliri: ( ) 500-1000 ( ) 1001-2000 ( ) 2001+
10. Ailede Çalışan Sayısı ve Meslekleri: 1) ……..
    2)……
    3)……
11. Kişinin Aylık Geliri : ( ) 500-1000 ( ) 1001-2000 ( ) 2001+
12. Çocuk Sayısı: ……
13. Çocukların Yaşları:
14. Çocukların Eğitim Durumları:
15. Mülkiyet Durumu: ( ) Kira ( ) Özel Mülk
16. Yaşanılan Evin Özellikleri: ( ) Daire ( ) Gecekondu ( ) Diğer
17. Evin Isınma Durumu : ( ) Soba ( ) Diğer
18. Evde Engelli Var mı?: ( ) Var ( ) Yok
19. Evde Yaşlı Var mı ?( ) Var ( ) Yok
20. Engelli ya da Yaşlı Aylığı Alınıyor mu? Alınıyorsa Miktarı?:
21. Sosyal Yardım Alma Durumu: ( ) Alıyor ( ) Almıyor

Türü: ( ) Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
( ) ASPB
( ) Belediye
( ) Dernekler
( ) Diğer:…….

Miktarı:…….

22. Herhangi Borcunuz Var mı ? : ( ) Var ( ) Yok

Türü: ( ) Kredi
( ) Kredi Kartı
( ) Tarım Krediden Alınan Borç
( ) Eş-dost ve Akraba

23. Geliriniz Geçinmenize Yetiyor mu?: ( ) Kesinlikle Yetmiyor ( ) Yetmiyor
( )Kısmen ( ) Yetiyor
( ) Kesinlikle Yetiyor
24. Geliriniz Yetmediği Durumlarda Hangi İhtiyacınızdan Kısıyorsunuz?
( ) Gıda ( ) Giyecek ( ) Çocukların İhtiyaçlarından ( ) Diğer…….....
25. Sizce 4 kişilik bir ailenin rahat geçinebilmesi için gerekli asgari gelir ne kadardır?
( ) 500-1000 ( ) 1001-2000 ( ) 2001+
26. Sanatsal/kültürel Etkinliklere Katılma Durumu: ( ) Hiç ( ) Bazen ( ) Sık sık

27. Akraba / Komşu ilişkileri Nasıl? : ( ) Kötü ( ) Kısmen İyi ( ) İyi ( ) Çok İyi
28. Hayatınızdan Memnun musunuz? : ( ) Kesinlikle Memnun Değilim
( ) Memnun Değilim
( ) Kısmen Memnunum
( ) Memnunum
( ) Çok Memnunum
29. Gelecekten Ümitli misiniz? : ( ) Kesinlikle Memnun Değilim
( ) Memnun Değilim
( ) Kısmen Memnunum
( ) Memnunum
( ) Çok Memnunum

SUPPLY CHAIN MANAGEMENT: AN EMPIRICAL STUDY OF ACCOMMODATION INDUSTRY

Servis Tedarik Zinciri Yönetimi: Konaklama Endüstrisi Üzerine Bir İnceleme

İdris KIZILBOĞA[1]

ÖZET

Müşteri memnuniyetini en üst düzeyde tutmak için farklı organizasyonlar tarafından sunulan hizmet uygulamalarının birbiri ile uyumlu olarak bütünleştirilmesi gerekmektedir. Bu bütünleştirme işlemi farklı organizasyonların hizmetlerini içinde barındıran işlemler ağı ile yapılır. Bu çalışmamızda Servis Tedarik Zinciri Yönetimi (STZY), modeller ve servis hizmetleri ele alınmıştır. STZY, konaklama sektöründe yapılan bir uygulama ile değerlendirilmiştir. Teknoloji organizasyonların, müşterilerin ve tedarikçilerin anlık iletişimlerini kolaylaştırmış ve ekonomik olarak fayda sağlamıştır. Bireyler ve organizasyonlar teknoloji ile aynı anda iki role sahip olabilirler; STZY sayesinde az bir yatırım ile tedarikçi-müşteri, müşteri-tedarikçi rol değişimi olmaktadır.

Anahtar Kelimeler:*Airbnb, Konaklama Endüstrisi, Tedarik Zinciri Yönetimi, Servis Tedarik Zinciri Yönetimi, Servis Tedarik Zinciri Yönetim Modeli.*

ABSTRACT

It is necessary to integrate the different service operations performed in various organizations in order to deliver the services at the highest level of customer satisfaction. This integration can be done through a service supply chain, which includes different organizations connected by a network of activities. Based on literature review about Service Supply Chain Management (SSCM), models and service processes are highlighted in this paper. SSCM in accommodation industry is examined with a real life example. Technology is easing for organizations, providers and customers to connect simultaneously and benefit from a new economy era. Technology lets individuals or organizations to have two roles; in SSCM, providers can be customers and customers can be providers at the same time without any huge investment.

Keywords:*Airbnb, Accommodation Industry, Supply Chain Management, Service Supply Chain Management, Service Supply Chain Management Model.*

1 Uzman, Bingöl Üniversitesi, ikizilboga@bingol.edu.tr

INTRODUCTION

Great opportunities offered by technology that are constantly changing life of people in the new century. A positive or negative development or news can spread rapidly all over the world. Large companies and developed countries have reached an important economic production point and market shares.

Today, there are giant corporations that we did not have fifteen years ago. Apple, Google, Facebook and Twitter serve with their different aims globally. They have new models and touch people lives. E- Commerce gives alternatives to search and review tons of goods very easily and in a short time. Individuals can sell or buy at the same platform while socializing. Online education sector is growing locally and globally. Edx the xConsortium, presents the best of higher education online, offers opportunity to any student and teacher who want to achieve, thrive, and grow in the world. The internet is lowering the cost of research and development, design, education, trade, goods and services in many sectors.

In the United States and across Europe, vertically integrated value chains controlled by large companies are already being challenged by new consumer-orchestrated value ecosystems, which allow consumers to design, build, market, distribute, and trade goods and services among themselves, eliminating the need for intermediaries (Radjou and Jaideep, 2015). Consumers can sell their materials or services on the internet, can rent their rooms online, create videos and post them to the internet or can make apps for mobile operating systems. Indeed, we are surrounded with individual efforts and initiatives.

The service based economy has been taking place in many countries. The service industry is becoming a primary driving sector in the real world business. Especially with advanced in technology, many changes shape economic growth, rankings of firms, countries development, educational approaches, healthcare tools, accommodations, new models for economy etc. Not just creating the technology and focusing on innovation but also being adapted to new tech and using opportunities in all sectors. Organizations or any role players in today's market need to consider their quality level and how to simplify their operation model. To benefit from potentials of technological change in productivity, growth and job creation, governments need to make policies an integral part of overall economic policy (Oecd Jobs Strategy: 1998, 3). Individuals and governments should establish their agenda to integrate their resources with high tech and innovations. Today with internet and innovation in technology, in our regular life we face with tremendous impacts and changes. Different networks and technology create a public and a virtual environment for everyone. Every single day we are using new apps, gadgets and having new services over the internet.

Service supply chain is being discussed and modelled especially last decade. The supply chain has many definitions. Supply chain management is the management of information, processes, goods and funds from the earliest supplier to the ultimate customer, including disposal (Ellram: 2004, 17). Information transformation, sharing, delivering, analyzing and storing have an increasing importance. That really matters for supply chain management, too. Thus, creating information flow channels with technology is being taken account in management systems. Web based functions are available both for producer and consumer. Supply chain consists of different crucial parts from supplier to customer. These are supplier, manufacturer, transportation, accounting, stock, human factors and collaboration. These all chains are

supposed to be masterly integrated with each other. Supply chain is commonly known for goods or materials. Supply chain for services mostly had addressed separately. Lately, service supply chain being discussed or considered with SCM. SCM models being adapted and modified to service supply chain management. Fund transaction is also another crucial portion of the SCM.

In Turkey, service sector has the highest number of employment rate with 35.8%, industry sector has 29.5%, trade sector with 24.3% and construction sector has 10.3% employment rate (Tüik: 2013). Service sector is crucial for Turkish economy. Service sector has sub sectors and one of them is accommodation sector. Accommodation services and food services are considered together in the Figure 1.

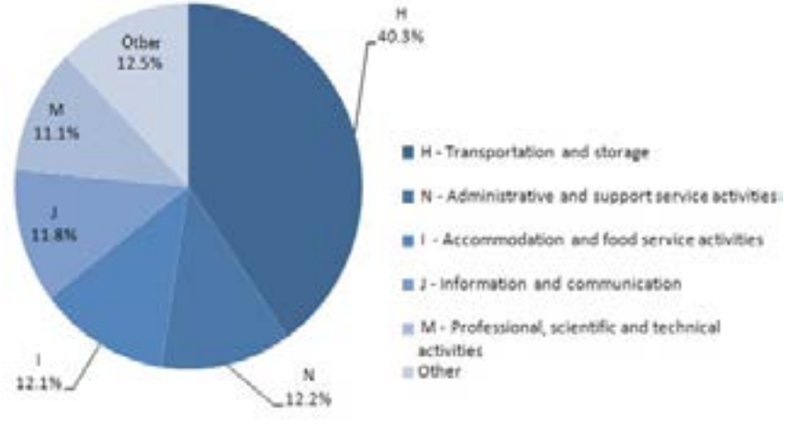

Figure 1.Percentage of service sections in Turkey, (Tüik: 2013).

Transport and storage are at the top with the allocation of 40.3%. Administrative and support service activities with 12.2%, Accommodation and food service activities with 12.1%, Information and communication with 11.8% and Professional, scientific and technical activities with 11.1%.

LITERATURE REVIEW

In this section, literature review is conducted to the Service Supply Chain Management. There are many definitions on SSCM. SSCM is the management of information, processes, resources and service performances from the earliest supplier to the ultimate customer (Baltacioglu et al., 2007, 112).Supplier and customer both are in Supply Chain Management and SSCM. SSCM looks like a starting point from the customer through different stages to the end point. SSCM performance measure metrics listed as, quality of service, efficiency of process and responsiveness to the market (Kathawaia&Abdou, 2003). Customers can quickly change their mind, because of the limitless alternatives. Organizations cannot risk their profit and market share with low quality of service, old fashion business models and latency.SSCM's basic architecture is professional service provider, service integrator, the final consumer, and the chain members participate in the entire process of service [Zhang, R., R. Chen, Y. Zhang. 2009 and He, T., W. Ho., X.F. Xu. 2010]. A SCCM has three main elements, service provider, service integrator and customer. These three steps are interconnected with information flow. Information flow quality; responsiveness, accuracy, design, customization, privacy and cooperation set the success of corporations.

In another definition, SSCM is highlightedwith service demand forecasting, service provider selection, service outsourcing, cooperation and collaboration between players, demand and capacity management in services, service customization, service delivery systems, service quality and performance measurement etc. (Sakhuja et al., 2012, 216-8).In this manner, SSCM parts are more detailed.

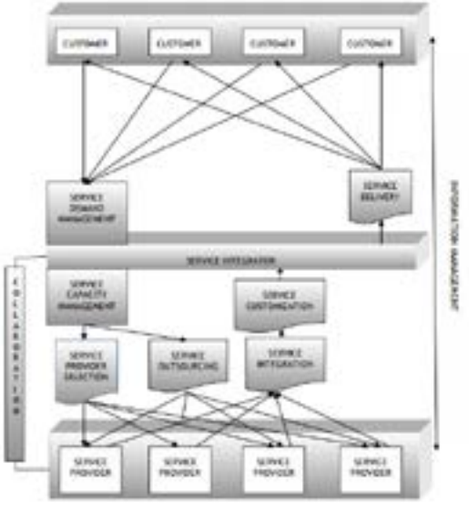

Figure 2. An integrated conceptual framework for service supply chain (Sakhuja et al., 2012, 216-7).

In this SSCM model, information flow or management, service demand management, service capacity management, service provider selection, service outsourcing, service integration, service customization, service delivery and collaboration are key elements.

Information flow or management, is crucial for demanding, sharing information, transaction and evaluation of services. With web based business models, services are seen, contributed, criticized, evaluated and checked by many people. Customers and users who are potential customers go through the reviews and have an idea to buy the service. Social media is another factor at information flow principle. Many web based services give options to share experiences and invite their friends. Before buying any service, every single detail can be seen and compared with other alternatives. Information flow provides huge amount of details to be analyzed by service providers, customers and integrators. Complete and accurate information allow us to make better decisions.

Service demand management is focused on estimating customer'sdemands and having their demand information and managing that information. It is the operational management of demand information and includes not only forecasting but also generating forecasts, managing them, reconciling new information with the forecasts and keeping them up-to-date [Handfield and Nichols, 1999].

Capacity management is the ability to balance demand from customers and the capability of the service delivery system to satisfy the demand [Armistead and Clark, 1994]. For a sustainable business, managers need to know their service capacity tomanage customers' demand very well. Lower or higher level of capacity should be optimized according to customer needs.

Service provider selection ismatching customer requests and provider supplies.

Information technologies can be used to select provider automatically. With stored previous information in database, algorithms select provider very fast and effectively. Or a well-designed platform let customers to choose their providers manually.

Service outsourcing is a key element for SSCM. For different purposes services can be bought from domestic or international providers. Companies already adept at managing a global workforce, and outsourcing to domestic companies for technical support, customer service support and product design, are simply taking outsourcing one step further, into the global marketplace (Engardio et al. 2003).

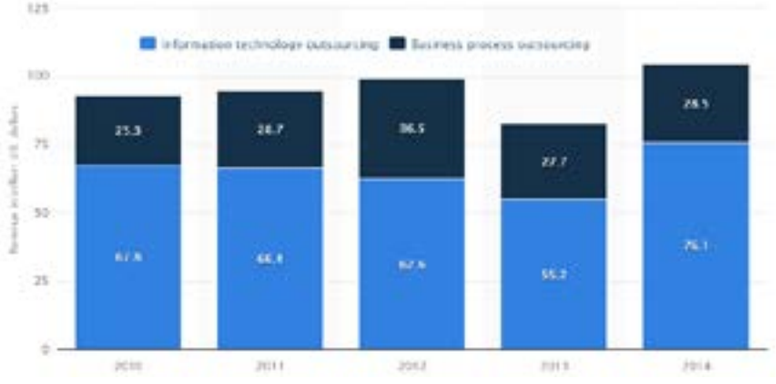

Figure 3.Global outsourcing industry revenue from 2010 to 2014, by service type (in billion U.S. dollars, Statista, 2015)

Service integration leads suppliers to integrate their services to be customized for customer wills. Service integration creates a platform both for customers and suppliers for standardization of the processes.

APPLICATION OF THE INTEGRATED CONCEPTUAL FRAMEWORK TO THE ACCOMMODATION INDUSTRY

Airbnb runs on a marketplace platform model where it connects hosts and travelers and enables transactions without owning any rooms itself (Choudary, 2013). It is a trusted community marketplace for people to list, discover, and book unique accommodations around the world — online or from a mobile phone or tablet. Airbnb is an easy way for people to monetize their extra space and showcase it to an audience of millions.

No two hosts or travelers are the same, so personal Airbnb profiles help hosts and guests learn more about each other before sharing a space. Airbnb doesn't display full names or contact information on public profiles, so the community can feel confident that their information is safe. Airbnb listings are from mattresses on the floor to castles on the hilltop. Hosts describe their space in detail, including available amenities and arrival and departure times, and guests leave reviews about their experience. Airbnb helps its community stay connected through online forums and real-life meetupsfind like-minded locals and travelers in every corner of the world.

Airbnb helps make sharing easy, enjoyable, and safe. Airbnb maintains a smart messaging system so hosts and guests can communicate with certainty, and manage a trusted platform to collect and transfer payments. Airbnb puts hosts and travelers at ease with features like Verified ID and public reviews. Having a Verified ID indicates that you've completed a specific set of verifications-offline ID, online ID, profile photo, email address, and phone number. Hosts and guests also build trust and cultivate their reputations by writing reviews

about their experiences after each trip. Airbnb messaging system ensures that communication between hosts and guests stays on Airbnb so your contact information remains private until you have a confirmed reservation. Airbnb collects guest payments from the moment they make a reservation and waits until 24 hours after arrival before releasing funds to the host. Airbnb charges a 6-12% guest service fee every time a reservation is booked. This covers the cost of running Airbnb. Service fees are calculated from the reservation subtotal, which is the price of a reservation that has been set (before service fees have been added) in the listing's pricing settings.

Airbnb encourages their hosts to share all kinds of spaces on Airbnb. Guests often search for spaces that meet specific needs, so accurately describing listing and the amenities hosts offer will help attract the kinds of guests that are best for hosts. Photographs help guests picture themselves in host's space. Hosts can upload up to 24. We love lush imagery, so we offer free professional photography to active hosts in most areas. Airbnb lets hosts decide the price and asks them to update their calendar to reflect when it's available to rent. Hosts are allowed to set custom prices for individual nights and weekends, special events, and monthly stays. Reviews are the cornerstone of Airbnb's trusted community. Guests have 14 days to write a review and share comments about their experience. Host also has the opportunity to review guest, too.

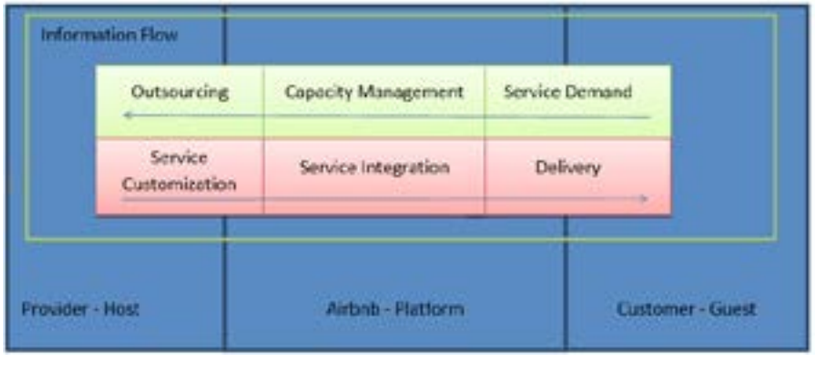

Figure 4. Service supply chain management for accommodation

Airbnb presents a virtual business environment both for providers and customers. No physical boundary, so processes are executed very easily and fast. Local citizens are turned into entrepreneurs and creating the frugal economy with less, but providing more. Customers can switch to hosts or hosts can switch to customers in anytime. Airbnb needs to consolidate the platform for stakeholders and revises the processes.

CONCLUSION

SSCMmodels and service processes are highlighted with peer-to-peer home sharing service, Airbnb. This approach lets providers and customers have a shared platform. Peer-to-peer home sharing servicesyield individuals or organizations to have two roles; providers can be customers and customers can be providers at the same time without any huge investment. Transparency, trust and efficiency are getting key roles in accommodation sector. Information flow is placed in every stage of SSCM.

Services are significant; the spending on services is getting large and growing.

Attention to the SSCM by practitioners is necessary for improvement, cost control and minimization of value leakage. Disseminating information on best practices and trends in managing the services supply chain and services purchases could help businesses retain their competitive advantage in the growing global economy. Improved and virtual management of services spending could represent the next major area of cost reduction and value enhancement for organizations. Peer to peer and do it yourself practices are shaping the business models and creating a new economy era. Home sharing services can be fostered to support regional development.

REFERENCES

Armistead, C. and Clark, G. (1994) .The 'coping' capacity management strategy in services and the influence on quality performance, International Journal of Service Industry Management, 5(2), pp.5–22.

Choudary, S. P., 2013, The AirBnB Advantage: How to avoid competition and become a multi-billion dollar startup, http://thenextweb.com/insider/2013/03/10/the-airbnb-advantage-how-to-avoid-competition-and-become-a-multi-billion-dollar-startup/, 20/05/2015.

Ellram, L. M., Tate, W. L. and Billington, C. (2004), Understanding and Managing the Services Supply Chain. Journal of Supply Chain Management, 40: 17–32. doi: 10.1111/j.1745-493X.2004.tb00176.x.

Engardio, P., A. Bernstein, A.M. Kripalani, F. Balfour, B. Grow and J. Green. "Is Your Job Next?" Business Week, February 3, 3818 (2003), pp. 50-59.

Handfield, R.B. and Nichols, E.L. (1999) Introduction to Supply Chain Management, Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.

He, T., W. Ho and X.F. Xu.2010. A Value-oriented Model for Managing ServiceSupply Chains, International Conference on Industrial Engineering and EngineeringManagement (IEEM), IEEE, pp. 193-197.

Radjou and Jaideep, 2015,The Rise of the Frugal Economy, http://www.project-syndicate.org/commentary/peer-to-peer-economy-by-navi-radjou-1-and-jaideep-prabhu-2015-02, 4/06/2015.

Sakhuja, Sumit, and Vipul Jain. "Service Supply Chain: An Integrated Conceptual Framework." Computers and Industrial Engineering 42. 2012.

Sengupta, K., Heiser, D. R. and Cook, L. S. (2006), Manufacturing and Service Supply Chain Performance: A Comparative Analysis. Journal of Supply Chain Management, 42: 4–15. doi: 10.1111/j.1745-493X.2006.00018.x.

Statista, 2015, Global outsourcing industry revenue 2010-2014, by service type, http://www.statista.com/statistics/189800/global-outsourcing-industry-revenue-by-service-type/, 06/05/2015.

The Oecd Jobs Strategy Technology, Productivity and Job Creation: Best Policy Practices, 1998, Highlights, http://www.oecd.org/sti/ind/2759012.pdf.

Tuncdan B., Ada, E., Kaplan, M. D., Yurt, O., And, Kaplan, Y. Cem., A New Framework for Service Supply Chains, The Service Industries Journal , Vol. 27, Iss. 2, 2007, 12/05/2015.

Tüik, 2015, Annual Industry and Service Statistics, 2013, http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21501, 02/06/2015.

Zhang, R., R. Chen and Y. Zhang.2009. The Conceptual model of the Service SupplyChain Research Based on Business Processes, International Conference onManagement and Service Science, Management and Service Science (MASS), IEEE.

BİR İMKÂN OLARAK AKİL ADAMLARLA TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL BARIŞ MÜMKÜN MÜ?

If The Social Peace Possible In Turkey With The Wise Men, As An Opportunity

İsmail KIRAN[1]

ÖZET

Toplum, bazı ortak amaçlar için işbirliği yapan insanların oluşturduğu birlikteliktir. Toplumsal barışın hedefi insanlara sevgi ve hoşgörüye dayalı bir ortamı oluşturma özlemidir. Bu özlem gerçekleştirilemediği zaman "duygusal ötekileşme" başlar.

Kürt sorunu, basit formüllerle çözülecek bir sorun değildir. Sorunun tarihsel arka planı vardır ve bundan sonra da birkaç nesil üzerinde etkili olacak kopuşlara açıktır. Büyük acılar, ölümler ve kayıplar vardır. Bir de bu çatışmadan nemalanan ve gücünü kaybetmek istemeyen odaklar. Türkiye topraklarında tarihin gördürdüğü en zor sorundur ve yakın zamanda da çözüleceğine dair ipuçları fazlaca gözükmemektedir. Buna rağmen direnen ve bu barışı sağlamaya çalışan "akil adamlar" vardır. Ölümün yüceltildiği bir iklimde akan kanı durdurmak ne kadar kolay olabilir? Çünkü bu öyle bir iklimdir ki gerçekler söylenememektedir. Bunun da altında yatan derin hesaplar ve bu hesaplara dayalı "derin iktidarlar" vardır.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal barış, akil adamlar, duygusal ötekileşrme, Kürt sorunu, derin iktidarlar.*

ABSTRACT

Society, association formed by people who cooperate to some common goals. The goal of social peace is creating an environment based on love and tolerance for the people. When these aspirations can not be held, the "emotional alienation" will start.

The Kurdish problem, is not a problem to be solved with a simple formula. There is a historical background of the problem, and after that it open to break will affect several generations. Büyük acılar, deaths, and there are losses. Also, there are forces who benefits with this conflict and do not want to lose their power. It is the most difficult problem in history of Turkish Lands and it does not seem overly clues will be resolved. Even so, there are "Wise men" who resist and working to ensure that peace. How it can be easy to stop the bloodshed in a climate where the glorification of death? Because this is a climate so that the truth can not be told. There

1 Dr., Ecole Des Hautes Etudes En Sciences Sociales(EHESS), ismayilkiran@yahoo.com

is big interest under this problem and there is "deep governments" which is related to these interests.

Keywords: *Social peace, wise men, emotional alienation, the Kurdish problem, a deep governments*.

1.GİRİŞ

Toplum, bazı ortak amaçlar için işbirliği yapan insanların oluşturduğu birlikteliktir. İnsanlık tarihi boyunca bütün insanlar barış içinde yaşamanın yollarını aramalarına rağmen bunda tamamen başarılı olamamış, barışı sağlama ve sürdürme çabaları her zaman devam etmiştir.

Bütün savaşlar yıkımdır. Oysa insan unsurunu esas almak gerekir. İnsan, toplumla uyum içinde diyalog kurabilecek bir olgunluğa erişemediği müddetçe her türlü silahlanma, asker sayısını artırma, polisiye tedbirler, suçluların ıslahına yönelik çabalar ve ceza evleri ile şiddet ve terörün önlemede etkili olamamıştır.

Bu yıkımdan etkilenen Kürt sorununa gelince haklarını savunmaya çalışan bir kesim ile bunu gerçekleştirmeyi bir araç olarak kullanan şiddet sarmalı kendini bir ikilem olarak sürdürmekte bunun karşısında bulunan ve gücü elinde tutan iktidarların da bazı konularda yetersiz kaldığı görülmektedir. Bunun dış ülkeler tarafından kullanılan yönü de bulunmakta ve hadise tamamen "sorunlar sarmalı" olarak varlığını sürdürmektedir.

Oysa toplumsal barışın hedefi insanlara sevgi, saygı ve hoşgörü ölçüleri içinde davranıldığı,insanlar arasında adalete dayalı sağlıklı ilişkilerin kurulduğu, kargaşa ve anlaşmazlıkların medeni ölçüler içinde çözüldüğü, kişinin komşusuyla, çevresiyle ve farklı düşüncelere sahip diğer insanlarla birlikte barış içerisinde diyalog kurabildiği bir ortam oluşturma özlemidir.

Bu özlem gerçekleştirilemediği ve sorunda kendini tek boyutta ve kararlı bir şekilde hissettirdiği için de bir taraftan çatışmanın yaşatıldığı "duygusal ötekileştirme" görülmektedir. Bu sorunun gelecek nesillere nasıl yansıtılacağı ve ticari ilişkilerde bile bu ötekileştirmenin yarattığı vahim durumlar görülmektedir.

Bu araştırma Van, Diyarbakır ve Kars illerinde yapılmıştır. Sözü edilen illerde bulunan ve "akil adamlar" olarak kabul gören "sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri", "eski ve yeni milletvekilleri", "iş adamları" ve "din adamları" ile yapılan yüz yüze görüşmelere dayanmaktadır.

Kürt sorunun nedenlerini, toplumda meydana getirdiği sorunları ve çözüm yollarına dair "akil adamlar"ın bu olguya yönelik yaklaşımlarıdır. Tarihi çok eskilere dayanmakla beraber 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de ciddi manada sorun olan kimilerinin "ekonomik", kimilerinin "etnik" açıdan yaklaştığı ama son on yıldan itibaren ise birçok nedene dayalı olarak kabul gören "Kürt sorunu" veya "Çözüm Süreci"ne sözü edilen illerde bulunan "akil adamlar"ın nasıl yaklaştıkları ile ilgilidir.

Kürt toplumunda hala geleneksel yapı, aşiret düzeni ile bunu yaşatan liderlik pozisyonu tam olarak çözülmüş değildir. Ama bu sorunlara rağmen Türkiye'de bulunan Kürtlerle ilgili sahip olunan bilgiler diğer ülkelerde yaşayan Kürtlerle ilgili bilgilerle mukayese edildiğinde daha fazla olduğu bir gerçektir. Bunun en büyük nedenlerinden biri de Türkiye'de bütün kısıtlamalara rağmen Kürt sorununu tartışmaya başlamış olan eleştirel bir kamuoyuna sahip olunmasıdır(Strohmeier vd., 2014: xıx).Ama Kürtlerin yaşadığı bölgenin vahşi ve aynı zamanda inanılmaz tutumu yüzyıllardan beri Kürt sorununun çözümüne engel faktörlerden biridir.

2.KÜRT SORUNU: GELENEKSEL YAKLAŞIMLARDAN TEMEL YAKLAŞIMLARA DOĞRU

Kürt sorununun onlarca nedeni vardır ama iki neden çok önemlidir. Birincisi tarihten

kaynaklanmıştır şöyle ki: Şerif Mardin kendisiyle yapılan bir mülakatta, çok uzun zaman orduyla bir sayılan Bektaşilerin kafası 1826'da güllelerle uçurulmuş, buna Vaka-i Hayriye denilmiş ve Yeniçerilik bu şekilde kaldırıldıktan sonra ordu, Bektaşilik yerine Nakşibendîliğe mensup kişiler tercih edilmiştir. Başta her şey iyi ve güzel düzenlenmiş çünkü devlete hiç karışmamış yeni bir tarikat söz konusudur. Ama bir müddet sonra o tarikatın içindeki Kürtlerin fazla çoğalması sonucu Osmanlıların Türkvari bir refleksi oluşmuş ve tarikat, "Kürt tarikatı" olarak kabul gördüğü için Nakşibendîler de dışarı atılmıştır hem de İstanbul'da ve 1827 tarihinde. Nakşibendîlik, o tarihten sonra Anadolu'ya yeraltında girmeye başlamıştır. Anlayacağınız, bu ülkede Kürt-Türk meselesi eski bir meseledir(Düzel, 10 Ekim 2011) demektedir. Osmanlı topraklarından itibaren Kürt sorununun başlama hikâyesi biraz da böyle başlamış.

Akçura'da, Osmanlının son döneminde gündemdeki üç tür kimlik siyasetinden söz eder: "Birincisi, Osmanlı hükümetine tabi çeşitli halkları temsil eden bir birliği ve bir Osmanlı Milleti kimliğidir.İkincisi, hilafet hakkının Osmanlı hanedanında olduğundan yararlanarak bütün Müslümanları bu hükümetin yönetiminde politik olarak birleştirmektir.Üçüncüsü ise ırk temeline dayanan Türkçülük politikası oluşturmaktır. Osmanlıcılık, imparatorluk sınırlarında yaşayan halk için o güne kadar sadece saray hanedanının kimliği olması, Müslüman ve gayrimüslim halkın dini kimlikleri ile ayrılmaları ve gayrimüslim halkın da etnik kimliklerini muhafaza etmeleri nedeniyle başarılı olamamıştır. İslamcılık kimliği ise Müslüman tebaayı bir arada tutsa bile ticareti ve sermaye birikimini elinde tutan gayrimüslimleri dışladığı için hem ayrıma hem de Osmanlı'nın ekonomik hayatında olumsuz etkilere neden olan bir kimlikti. Türkçülük ise ırk esasına dayandığı için İslamcılık gibi ayrımcı bir nitelik kazanmıştır. Oysa ırk esasına dayanmayan bir Türkçülük ve ulusçuluk hareketi ise faydalı olacaktır(Akçura, 1987: 37) demektedir.

Kökleri İmparatorluk dönemine kadar uzanan Kürt sorunu, Cumhuriyet'in ilanından bugüne kadar kurulan tüm hükümetlerin ve ara dönemlerin de gündeminde olmuş ve giderek daha karmaşık bir soruna dönüşmüştür. Sorun yıllarca inkâr edilmiş sonradan varlığını kabul edenler arasında da yapıyla ilgili olarak üç iddia ileri sürülmüştür. Birincisi sorunu ekonomik açıdan tanımlayanlar, ikincisi kültürel bir sorundur diyenler ile bunu politik olarak kabul edenler(Bruinessen, 2012:100). Bunların dışında Kürt sorununu kabul edenler bunu dış düşmanların yönlendirmelerine de bağlamıştır. Gelinen noktada bu sorun, siyasi, iktisadi, kültürel ve psikolojik yönleri bulunan, aynı zamanda bölgesel dengeleri etkileyebilecek bir sürece dönüşmüştür.

Kürt sorunu, 1984 yılına kadardevlet ve genelde kamuoyu tarafından sadece "terörizm" veya "feodal geri kalmışlık" sorunu olarak kabul görmüştür. Kendisiyle görüşülen CHP Van il başkanı "Bu feodal yapının aşiretçilikle beraber çözüldüğünü ama bundan doğan boşluğun doldurulamadığını" söylemektedir. Diyarbakırlı bir muhtar ise "Uzun yıllar Diyarbakır'daCemiloğulları, Pirinçoğulları, İskenderoğulları ve Güzeloğulları gibi beylerden oluşan ailelerin egemen olduklarını ama onların da sonunda bittiğini ve buradan doğan boşluğu Ensarioğulları gibi şeyh ailelerinin doldurduğunu" ifade etmiştir. Bazı akil adamlar da bu boşluğun PKK'nın alt birimleri olan Kürt dernekleri tarafından doldurulduğunu söylemişlerdir. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı "1980'li yıllarda Diyarbakır'ın feodal yapıyı çözdüğünü ama Urfa'nın bunu fazlaca yapamadığını çünkü o tarihlerde Diyarbakır biraz daha enternasyonal fikirlere sahipti" demektedir. Demek ki objektif bir duruşa sahip olunduğu zaman milliyetçilik nereden gelirse gelsin zararlı olduğu ve toplumlara zarar verdiği rahatlıkla görülmektedir. Bu nedenle bazı grup haklarını temel insan haklarının bir parçası sayan çok kültürcü yaklaşımın Batı demokrasilerinde hâkim olmasının da etkisiyle, Türkiye'de kültürel kimlik ve vatandaşlık hakları bağlamında ele alınmaya başlanmıştır. Böylece Cumhuriyetin kurucu ideolojisi olan Türk milliyetçiliği iflas etmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Türk kimliği ulusun temel unsuru olarak oluşturulurken, Kürt kimliği, daha çok ekonomik ve kültürel bağlamda konumlandırılmıştır. Bu unsur, merkez-çevre arasındaki hâkimiyet ilişkisi üzerinden hem ulus-devletin ve hem de ulusun

medenileştirilmesi misyonunu olumsuz etkileyebilecek bir olgu olarak algılanmıştır(Köseler, 2013: 2). Diyarbakır Dicle Üniversitesi'nde doçent olarak görev yapan bir akademisyenle yapılan görüşmede o ulus devleti açıklarken "Modern devletin ortaya çıkardığı bir yapıdır vemodern devlet bir merkezileşme üzerine inşa edilmiştir. Bu merkezileşme coğrafi ve aynı zamanda siyasi ve hukuki bir merkezileşmeyi ifade eder. Bunun yanında kültürel merkezileşme ve kültürel birleşme gerekir. Alman, İngiliz ve Fransız ulus devletleri farklı olmakla beraber ulus devletlerin 1940'lı yıllara kadar izledikleri yöntemler bu şekilde olmuştur. Ama 1970'li yıllardan sonra ulus devletlere iki açıdan karşı çıkıldığı görülmektedir.

1.Kültürel bir karşı çıkış olmuş yani ulus devletin kültürel politikalarına karşı çoğulculuğun ve farklı kültürlerin çıkışı,

2.Ekonomik anlamda bir karşı çıkış yani ulus devleti yaratan güçler ulus devletlerin ekonomik sınırlarının aşılması gerektiğine inanırlar" demektedir.

Aynı akademisyen "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bir ulus devlet olduğunu ve bu ulus devletin Kürt sorununa bakışını da Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun bakiyesi üzerinde kurulmuştur. Ancak cumhuriyeti kuran "kurucu elit" bu imparatorluğun bünyesinde yaşayan çok sayıda kimliği ve buna dayalı kültürün varlığını kendisi için tehdit olarak kabul etmiştir" demektedir.

Türkiye modernleşmesini merkez-çevre ilişkisi bağlamında değerlendiren Şerif Mardin'e göre Osmanlı'da bir merkez-çevre kopukluğu vardı. Merkez, şehirlerde oturan bürokrat ve askerler gibi yerleşik halk iken; çevre göçebelerden oluşmuştur. Merkezle çevrenin ilişkisi kopuktu çünkü merkez çevreyi küçümsemekteydi. Osmanlı İmparatorluğu genişledikçe merkez ve çevre birbiriyle çok gevşek bağlarla bağlı iki ayrı dünya oluşturmuştur. Merkezin diğer bir özelliği ise çevreden statü bakımından farklı olmasıdır. Merkez, Gayri Müslim gruplardan alınarak devşirilmiş bürokrat ve askerlerden oluşuyordu ve bunlar sultana tam bağlıydılar. Ayrıca ekonomik açıdan da merkez ve çevre farklı konumlara sahiplerdi, merkez vergi vermiyor ve gelirleri zengin tüccarlardan aşağı değildi. Türkiye'de modernleşme süreci başından beri merkezden çevreye doğrudur ve merkez ile çevrenin çatışmasına dayanmaktadır. Merkez, uzun bir dönem Batı karşısında elde ettiği üstünlüğü kaybetmenin ve geriye düşmenin yarattığı olumsuzluğu gidermek amacıyla dikkatini Batı'da ortaya çıkan gelişmelere yönlendirmiş ve aynı zamanda bu gelişmeleri uygulamaya başlamıştır. Çevre ise üstten gelen ve kendisinden kopuk olarak ortaya çıkan gelişmeleri özümseyememiş ve gelişmeler karşısında bazı çatışmaları yaşamıştır. Bu çatışmanın kırılma noktası ise, ulus-devlete geçişle beraber olmuştur(Mardin, 1997: 34).Osmanlı dönemi boyunca özellikle 1592-1612 yılları arasında Anadolu'nun bazı yörelerinde ortaya çıkan Celali ayaklanmaları, çevrenin merkeze olan tepkileridir. Bu toplumsal kökenli tepkiler, 1800'lü yılların ilk yarısından itibaren irili ufaklı Kürt ayaklanmalarına da yol açmıştır. O dönemlerde iç ve dış güçlerin oyun kuralları ile bu merkez-çevre ayaklanmaları, etnisite bilincinin güçlü bir biçimde ayrışımına yol açmış ve 1847 yılında yapılan Bedirhan Beyve 1880 tarihli Seyid Ubeydullah ayaklanmaları bunlar arasında en dikkat çekici olanlardır. Ağustos 1967'de başlayan ve Kasım 1967 yılına kadar devam eden Doğu mitingleri ise devletin Doğu'yu bilerek ihmal ettiği, geri kalmışlığa ve devleti destekleyen ağalara karşı yapılmıştır(Beşikçi, 1967: 20).

Batı yaşam tarzı temelinde kurulan ve şekillenen Türkiye Cumhuriyeti Devleti, çok kültürlü, çok dilli, çok dinli bir imparatorluğun bakiyesi üzerinde bir ulus devlet olarak kurulmuştur. Osmanlı'dan miras kalan heterojen kitleden homojen bir millet var edilmiştir. Siyasal bir üst kimlik olarak kurgulanan vatandaşlık; etnik açıdan Türk soyuna, dinsel açıdan sekülerize edilmiş İslam dinine, mezhep olarak da Sünnilik içerisinde Hanefiliğe dayandırılmıştır. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak, diğer bütün unsurlar belirlenenbu esaslar çerçevesinde şekillendirilme yoluna gidilmiştir. Türkiye, Müslüman bir ülke olarak inşa edilmesine rağmen yeni rejim ulus ve ötekiler arasındaki sınırı belirleme işini dil üzerinden yapmayı tercih etmiştir. Sonuçta Türkçe konuşmayan herkes potansiyel birer "hain" ilan edilmiş ve hatta bu kişilere bir gün ellerine fırsat geçerse dış düşmanlara hizmet edecek karaktere sahip insanlar

gözüyle bakılmıştır(Tanrıöver, 1987: 83). Benzer açıklamaları dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel yapmış ve "Herhangi birini Kürt diye nitelendiren insanın suratına tükürülmesini" istemiştir(Chaliand, 1980: 12).Oysa İslam, milliyetçiliğin hiçbir çeşidine onay vermez. Fakat cumhuriyetin ilanından beri kurucu unsurun Müslüman ve milliyetçiliği beraberce götürmeye yönelik çelişkisi hep olmuştur. Bu çelişki bugün dahi dindar olduğunu söyleyen kesimde vardır ve savunulmaya da devam edilmektedir.

Bu milliyetçi yapılanmaya duyulan ilk tepki Koçgiri Ayaklanması'nda kendini göstermiş ve 1925 yılında baş gösteren Şeyh Said kıyamı ise bunun devamı olmuştur. Her ikisi de yeni kurulan devletin milliyetçi politikalarına duyulan tepkilerin birer sonucudur. Van'da yaşamını sürdüren ve seyit olan biri, "1934 yılında baş gösteren Ağrı İsyanı'na babasıyla beraber 2000 civarında kişinin dağa çıktığını ve ailesinden 60 kişi olmak üzere isyana karışanların çoğunun devlet tarafından öldürüldüğünü ifade etmiştir. Babası, sırf isyana katılmış ama öldürülmedi gerekçesiyle Salih Paşa'nın isteği üzerine teslim olmuş ve Van'da 6 ay cezaevinde kaldıktan sonra Sinop Cezaevi'ne gönderilmiştir.Orada da 7 yıl 11 ay ve sonra Mersin'de de 5 yıl cezaevinde kalmıştır. Babası cezaevindeyken annesi de cezalandırılmış o da Aydın İli Söke İlçe'sine sürgüne gönderilmiş, babasının cezası bitince bu kez aile bir ara Denizli'ye gönderilmiştir. Ailesinin en sonunda Van'ın Aşit Köyü'ne geldiğini" söylemiştir. Doğu'da buna benzer hadiselerin yaşanması sonucu 20 binden fazla Kürt, Türkiye'nin diğer bölgelerine sürgüne gönderilmiştir(Zarcone, 2004:143). Bu, aynı zamanda Türkler ile Kürtler arasında İslam'ın birleştirici unsur olmaktan çıktığına dair birinci kopuşun ilk habercisidir.

Seküler ve ulus devlet anlayışına dayalı olarak kurulan ve geliştirilen Türkiye, reddi miras yoluna gitmiş suni sınırlar içerisinde kalan diğer kültür ve milletler yok sayılarak asimilasyon yoluna gidilmiştir. Bu nedenleKürt sorununa dair ilk çözüm, Türkiye Cumhuriyeti'nin tek parti dönemine aittir. Cumhuriyet, sorunu güvenlik ve asayişten ibaret görmüş ve çözüm şeklini Kürtleri inkâr etmek, iskân ve tehcire tabi tutturduktan sonra asimile ederek Türkleştirmek olarak belirlemiştir. Bunun içinde 52 maddeden oluşan 2510 sayılı İskân Kanunu 14 Haziran 1934 tarihinde çıkartılmıştır. Yasaya göre Doğu ve Güneydoğu'da çok sayıda yerleşim yeri iskâna kapatılmış ve bunların yerine Batı Bölgeleri'nde bazı yerler Türk kültürünü temsil etmesi için nüfusun nakil ve iskânına açılmıştır(Beşikçi, 1991: 111). Van'da yıllardan görev yapan bir avukatla yapılan görüşmede devletin 1990'lı yıllarda neden köy boşaltmalarını tercih ettiği sorulduğunda "Bu bir konseptin sonucudur. PKK'nın bu köylerde barınmaması ve lojistik destek almaması adı altında köyler boşaltılmıştır. İki, devlet bunları kentlere göndererek asimilasyonu hızlandırmak istemiştir. Üçüncü bir faktör de devlet toplumu süratli bir şekilde kapitalistleştirme ve kentleşme sürecine tabi tutmak istediği için yapmıştır" demektedir.

Gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki uluslaşma hareketleri, gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin devam eden dönemlerindeki uluslaşma ve ulusal kimlik inşası hareketleri hep devlet eliyle ve tepeden inme bir şekilde yapılmıştır. Bu süreçte ulusal kimliğin oluşturulması ve onun bir üst kimlik haline gelmesi için devletin ideolojik aygıtlarının yetersiz kaldığı zamanlarda, devletin baskı aygıtları devreye girmiş ve bunlar aracılığıyla ulusal kimlik benimsetilmeye çalışılmıştır. Üst kimliğin tarihsel evrimine bakıldığındaise öncelikle feodal beylerin ve genel tanımıyla dinin oluşturduğu bir üst kimlik altında yaşayan küçük toplulukların ortak pazar oluşumu ve bunun beraberinde getirdiği ihtiyaçlar ve istemler sonucu merkezi devlete yani ulus devlete geçildiği görülmektedir. Eski Başbakanlardan Necmettin Erbakan bu şekilde ortaya çıkan yapılanmayı doğru bulmamakta ve "Bizi birbirimize İslam kardeşliği bağlar. Bu ülkenin insanları asırlardan beri okula başlarken "Besmele" dediler. Ama Besmele kaldırılıp yerine "Türküm, doğruyum, çalışkanım" denilince öbür taraftan Kürt bir Müslüman; Ya öğle mi? "Ben de Kürdüm, daha doğruyum, daha çalışkanım" demeye başladığını" (Erbakan, 2013: 175) söylemektedir.

Cumhuriyet döneminde bu ikili yapı, toplumsal bir entegrasyona yönelmek suretiyle, ulus-devletmodelini gündeme getirmiş,Osmanlı'nın çok kültürlülük düzenine dayalı modelinin

devamı istenmemiştir. Çünkü Osmanlı beş yüzyıl sürdürdüğü bu yapılaşmanın kurbanı olmuş vekurucu kültürü dışlamıştır. Ancak Rönesans ve Reform hareketleriyle Batıda uyanan ulus-devlet girişimleri sonucu Balkanlarda merkeze karşı bağımsızlık girişimleri başlamış veözgürlük savaşları verilmiştir. Benzeri olaylar Ortadoğu'da da gündeme gelmiş, Mısır ve Arabistan'da merkeze karşı ayaklanmalar baş göstermiştir. Cumhuriyet, artık bu çok kültürlülük yapılaşmasına dönmek istemediği için sosyolojik anlamda kurucu kültür konumunda bulunan Türk milletinin temsilciliğinde milletinşasına gidilmiştir(Türkdoğan, 1998: 390). Kürtler ise bu yeni oluşuma tepki duymuş ortaya çıkan öfkeyi besleyen romantizm beraberinde Kürt milleti yaratma çabası ve buna dayalı bağımsız bir Kürdistan kurma hayaliyle birleşince Kürt çocukları dağa çıkmıştır(Matur, 2011: 23).

Türkiye Cumhuriyet Devleti'nin Başbakan'ı Recep Tayyip Erdoğan 3 Temmuz 2012 tarihinde Van'da halka hitaben yapmış olduğu konuşmada "Devletin yapmış olduğu asimilasyon politikalarını bizzat kabul ettiğini ve hükümetinin Kürt sorununun varlığını kabul ederek bu asimilasyon sürecine son verdiğini söylemiştir". Demek ki Başbakan'ın bu çıkışı, kurucu ideoloji olan Türk milliyetçiliğinin, Janus Tanrısı'nın başı gibi ikiyüzlü davranmayı tercih etmesine şiddetli bir itirazdı. Çünkü bu ikiyüzlü davranış, toplumsal mühendislik hadisesi olarak inşa edildiği için hem mekanik ve hem de otoriterdi. Oysa Türk milliyetçiliği, bu topraklarda örs ile çekiç arasında şekillenmiş olan tarihi ve bunun en açık örneğini temsil eden Kürtleri yeniden tanımak ve anlamak istemiştir. Çünkü sosyoloji, arkeoloji, tarih ve diğer bilimlerin bu konuda sunduğu yeni veriler vardır.

Kürt sorununun ikinci nedeni ise Kürtlerin kendisinden kaynaklanır, şöyle ki:Kürtlerin sosyal hayatı yaşama ve tarih okuma biçimleri yanlıştır. Yüzyıllardan beri aşiret yaşantısını tercih etmişler ve dünyada çağdaş düzeyde kalkan "milliyetçilik treni"ne binmemişler.Bu bağlamda HDP Diyarbakır Milletvekili Altan Tan, Kürt ulusalcılığı için "geç kalmış bir ulusalcılık"(Tan, 2011: 299) ifadesini kullanmaktadır. Bozaslan'da Türkiye'de Kürt milliyetçiliğinin tarihi seyrini beş aşamada inceler. Birincisi kendisi kalmak ve başkası olmak dönemidir ve 1919-1923 yıllarını kapsar. İkinci dönem 1923-1938 dönemdir. Bu dönemde Kürt ayaklanmaları olmuş ve Kemalist yönetimin güçlendiği dönemdir. Üçüncü dönem 1940-1950 yılları arasıdır ve bu dönemde sessizlik hâkimdir. Dördüncü dönem 1960 da başlar ve 1980 yılına kadar devam eder. Bu dönemde Kürt milliyetçiliği yenilenmiş ve genişlemiştir. Son dönem ise 1984 yılından itibaren başlar(Bozaslan, 2005: 42-43) demektedir.BDP Van Milletvekiline Kürtlerde, Kürt milliyetçiliği yok mudur? Sorusuna "Var ama iktidar olmadıktan sonra Kürt milliyetçiliği neyi ifade eder ki. Kürtler kimi ezmiş, kimin dilini yasaklamış, herkes Kürttür mü demişler. Bu şartlar altında Kürt milliyetçiliğinden söz edilemez. Ama "ezilen ulus milliyetçiliği"nden söz ederseniz Kürt olmayan binlerce insan sadece Kürtler eziliyor diye Kürtçe şarkıları söylediğini" ifade etmektedir. Aynı soruya BDP Diyarbakır il Başkanı ise şöyle cevap verir: "Bu kadar haksızlığa uğramış bir halkın temsilciliğini yapan bir partiye milliyetçilik yapıyor demek haksızlıktır. Kürdün daha adı yok neyin milliyetçiliğini yapacak. Adı olsa bile yasal dayanağı yoktur. Kürt halkının haklarını aradığımız için mi milliyetçiyiz? Bizi milliyetçilikle vurmanın siyasal alt yapısı var. Daha önce Kürtlere kart Kürt diyenler bugün elbette milliyetçilik yaptığımızı söyleyeceklerdir. Eğer Kürtler çoğunlukta yaşadıklara yerlerde Türkleri Kürtçe konuşturmaya zorlasalardı ve köylerinin isimlerini Kürtçe yapsalardı o zaman milliyetçilik ve hatta ırkçılık yapmış olurlardı" demektedir.

Yukarıda ifade edildiği gibi geç başlayan milliyetçilik aşiretsel yapıyla uzun yıllar harmanlandığı zaman beraberinde başarı getirememiştir. Nikitin'in dediği gibi aşiretsel ve göçebe bir yaşam süren halklar ulus oluşturamaz ve milliyetçiliği hayata geçiremezler. Çünkü bu anlayışın temelinde milliyetçiliğin seküler, aşiretsel olmayan, kentsel ve birçoklarınca Batılı bir siyasi fenomen olarak ele alınması gerekir. Kürtlerin durumu, evrensel tarihin bu modeline uymamaktadır(Nikitin, 1956: 179). Kürtlere bu cepheden bakıldığı zamanda özeleştiri yapmadıkları ve sadece devleti ve sistemi eleştirerek işin kolay tarafına kaçtıkları görülmektedir.Avrupa milliyetçiliğinin kökeninde kolektif bilinç, onun belirleyen hukuk sistemi

ve onu da destekleyen devlet var olmuştur. Fakat Kürt milliyetçiliğinin inşasına bakıldığında onun çıkışı Avrupa merkezli milliyetçi çıkışlara benzememekte kapitalist yayıncılığın ulusal dil ve kimliğin belirlenimi üzerinde etkili olmasının yanı sıra kendilerini topluluk olarak aşiretlerle özdeşleştirdikleri için kökenini Osmanlının son dönemlerinde ortaya çıkan siyasi ve kültürel olaylarda aramak gerekir.

Kürtler, zamanında kalkan çağdaş milliyetçilik trenine binmedikleri için çok gerilerde kalan Mezopotamya trenine talip olmuşlar. Bu tren de gittiği her istasyonda uzun yıllar beklemek mecburiyetinde kalmıştır. Çünkü bütün istasyonlarda çalışan görevliler onun vagonlarında silahların olduğunu söylemekte ama aynı görevliler bu silahların kendi devletleri tarafından verildiği gerçeğini ise itiraf etmek istememektedirler. Bunun içinde her gün ölen insanlar, patlayan bombalar ve yaşanmaz kılınan coğrafya. Tüm bunlar hiç olmaması gereken yerde yani kadim Mezopotamya'da olmakta ve hem de Müslüman kimliğiyle.

Tarihi süreçte bir iki istisnanın dışında devlet kuramayan ve milletleşme sürecini tamamlayamayan Kürtler gerçeği var. Sosyolojik anlamda millet olabilmek için;

1.Devlet kurabilme yatkınlığına sahip olmak,

2.Kendi potasında diğer halkları asimile etmek,

3.Her türlü dış saldırılara karşı direnme gücünü yaşatmak gerekir(Sezer, 1988: 32).

BDP Van milletvekiline yöneltilen Kürtler, tarih boyunca neden devlet kuramadılar? Bunu hiç düşündünüz mü? Sorusuna "Kürtlerin kurduğu devletler vardır. Sorun, Kürtlerin devlet kurup kurmamalarından ziyade onların özgür yaşamla ilgili sorunlarıdır. Devlet ya da devletleşmek önemli değildir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yerine yeni bir Kürt devleti inşa edeceğiz düşüncesinde değiliz" demektedir. Aynı milletvekiline PKK'nın çıkış noktasının bağımsız bir devlet kurmak olduğu hatırlatıldığında "Evet. Siyasal düşüncelerin siyasal süreçlerden geçerek yaşamış oldukları evrimler vardır. Kürtlerin başından beri değişmeyen bir talepleri var o da özgürleşme talepleridir. Sadece devlet kuralım bu şiarla yaklaştığımız zaman o zaman özgür birey ve örgütlü toplumla çelişmiş oluruz" demektedir.

BDP Van il başkanına Kürtler tarihi süreç içinde neden devlet kuramadılar? Sorusuna "Kürtler hiçbir zaman kendi içlerinde devlet kurmak için bir amaç gütmemişler. Bütün çıkışları dönemsel ve yerel özerklikler şeklinde olmuştur. Hiçbir zaman da ulusal birlikleri tartışma konusu olmamış bu da sonuçta onları bağımsız bir Kürdistan'a götürmemiştir. Kürdistan'ın kurulmama süreci her zaman kişisel ve ailesel zafiyetlere kurban edilmiştir. Örneğin gerek Şeyh Said hadisesi ve gerekse de Seyit Rıza isyanı aynı dönemlerde olmalarına rağmen "ulusal bilinç" eksikliğinden dolayı birbirlerine yardım edememekle neticelenmiştir. Ulusal bilinç olmayınca aynı hedefe doğru ilerlemeniz mümkün olamamaktadır" demektedir.

HDP'lilerle yapılan görüşmelerde çıkan sonuç şudur ki gerek Öcalan ve gerekse de HDP çizgisi hiçbir zaman sosyolojinin verilerine uygun bireyin oluşumuna müsaade etmemiştir. Her ne kadar PKK'nın ideolojisinin temelinde "yeni bireyler yaratmak" düşüncesi olsa bile bu "Apo, Türkiye'den gelenlerin içinden Kemaliz'i, Avrupa'dan gelenlerin içinden de Avrupa'yı kazıyıp atmak lazım"(Matur, 2011: 53) demesi gibi ne olduğu belirsiz bir söylem olarak kalmaya devam etmektedir. Bunu tamamlayıcı mahiyette PKK, bireyin oluşumuna ve bireyin kafasında kurabileceği hayali cemaatin yaşamasına da müsaade etmemiştir. Örneğin Bruinessen, Avrupa'da bir zamanlar sadece küçük seçkin bir grup okuma yazma sahibiydi ve bu yüzden de sadece onlar Avrupa'da uluslararası entelektüel dil olan Latince ile iletişim kurabiliyor ve yazılan her kitabın sadece birkaç kopyası hazırlanabiliyordu. Fakat sonra gelişen baskı tekniği ile bir kitabın bir anda satılabileceği oranda çok kopyasının üretilmesini mümkün kılmış. Bunun sonucunda insanlar Latinceden çok Almanca ve Fransızca bildikleri için yayıncılar o kitlelere ulaşmak ve daha fazla kitap satmak için kitapları o dillerde üretmeye başlamışlar. Latince önemini yitirmeye başlamış yazılı iletişim az sayıda yüksek eğitimli ve evrensel elit sınıfın imtiyazı olmaktan çıkmış ve bunun yerine toplumun daha geniş kesimlerine yayılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda insanlar aynı dili anlamaya başlamış ve bunu dergiler ve gazeteler takip etmiştir. Aynı kitap, gazete ve dergileri okuyabilen insanlar arasında onları

diğer dilleri okuyucularından ayıran yeni bir çeşit topluluk ve yeni bir ulus oluşmuştur. Bu yeni topluluk kendine ait bir uyanışa sahipti. Anderson bunlara "hayali cemaatler" der. Çünkü insanların kafasında sadece cemaatler vardır. Çünkü bu cemaatlere mensup olanlar birbirlerini iyi tanırlar. Geleneksel topluluklardan farklı olarak ulusun üyeleri ancak diğer birkaç üyeyi bilir ve gerisini kendilerine benzeyen insanlar olarak hayal ederler(Bruinessen, 2005: 79). PKK ve devletin kavgasının özetiniAKP Diyarbakır milletvekili "Kürtlüğü PKK'leştirmek devletin en büyük hatası olmuş, bununla yetinmeyen devletin ikinci büyük hatası da Kürtlere ait bütün değerleri beklentilerle beraber PKK'leştirmesi" cümlesiyle özetlemiştir.

Öcalan'a yüklenen laik ve seküler peygamber duruş, Kürtlerin bundan böyle de birey olmalarına engeldir. Ayrıca bunu temsil eden HDP çizgisinin Kürtlüğü de Irak Cumhurbaşkanı Talabani'nin Ankara'ya geldiğinde onu gidip karşılamamak kadardır.

3. BİR İMKÂN OLARAK TÜRKİYE'DE AKİL ADAMLARLA TOPLUMSAL BARIŞ

Akil adamlar, 3 vilayette kendileriyle görüşülen "sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri", "eski ve yeni milletvekilleri", "iş adamları" ve "din adamlarından oluşmaktadır. Akil adamlar, kendi pencerelerinden Kürt sorununu teşhis ve tedaviye yönelik önerilere sahipler ve bu konuda düşüncelerini ifade etmişlerdir.

Bireyler tarafından sahip olunan kimliklere atfedilen önem, kimliklerin o bireye sağladığı maddi ve manevi tatmin duygusuyla çok yakından ilgilidir. Cumhuriyetin ilanı ile beraber Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı üst kimliği altında Müslümanlık bir alt kimlik olarak sıralanmış ama sunulan bu vatandaşlık kimliği bireye ve Kürt kesime çeşitli nedenlerle arzuladığı maddi ve manevi tatmini sağlayamadığı için sözü edilen kesim uzun yıllar Müslümanlık kimliğini üst kimlik olarak kabul etmiştir.

Alp, Fransız filozof Renan'ın şu sözünü nakleder: "Bir ulus, belli bir insan yığınının bir toprak parçasıyla evlenmesinden doğar"(Alp,2001: 43). Fakat Türkiye'de yıllardan beri devam eden terör ve bununla mücadele sonucunda yaklaşık 40 binden fazla insan hayatını kaybetmiş ve yas tutanların sayısı milyonları geçmektedir. Onların iç dünyaları hem aşağılanmayı, hem saldırganlığı, hem intikam almayı ve hem de ayrılığı toplumda canlı tutmaktadır. Bunların yarattığı toplum psikolojisinin olumsuz etkisi, bütün Türkiye'ye bilinçli veya bilinçdışı olarak yayılmış durumdadır(Köseler, 2013: 7). Bu yaşananlar göstermektedir ki Türklerin ve Kürtlerin toprakla evlenmesi sağlanamamıştır.

Diyarbakırlı çok tanınan bir iş adamına ekonomik kalkınmışlık bölgede var olan terör hadisesini durdurabilir mi? Sorusuna "Bu tamamen yanlış bir yaklaşımdır. Bölgeyi tamamen ekonomik kalkınmamışlılığa bağlamak doğru değildir. Dünyanın her yerinde vardır ister zengin olun ister fakir. Hiçbir istem etnik yapınızın önünüze geçemez. Çünkü evvela kişi kendini ifade etmek ister. Örneğin Jivkov döneminde Bulgaristan'da yaşayan Türklere haksızlıklar yapılmış ve Türkiye bunun üzerine ayağa kalkmıştır. Ama aynı haksızlıklar Türkiye'de Kürtlere fazlasıyla yapılmıştır. Örneğin köyümün Kürtçe ismi Baznektir ama değiştirilmiş Yeşilsırt ve ilçemin Kürtçe ismi Piran değiştirilmiş Dicle yapılmıştır. Bununla bir toplumun tarihi, kültürü ve dilini yok sayarak onu unutturmaya yönelik politikalar geliştirirseniz kısmı olarak başarırsınız ama sonuçta başaramadığınız kadar bir kitle kalır ve bu kitle de dünyadaki gelişmelere paralel olarak onlar adına hak arayışına girer. Bu iş baskı altına alınmışsa buna başkaldırının yöntemleri de farklı olur. Bunun sonucunda silahı bir yöntem olarak kullanan bir örgüt çıkar ve toplum nezdinde de önemli bir destek görür. Oluk oluk kan akar ve her siyasetçi bunu görmemezlikten gelir ve bu hadiseyi bir terör hadisesi olarak görür. Neden olarak da bir örgüt var ve bu örgüt gençleri kandırıyor ve dağa götürüyor. Gitmelerinin de sebebi bunlar işsiz güçsüz insanlardır ve örgüt onlara para veriyor gibi hikâyelerle konuşurlar. Toplumda bu şekilde uyutulur. Dağa çıkanlar örgütün propagandasından etkilenen Kürt gençlerinin bir dava uğruna dağa gitmesidir" demektedir. Aynı iş adamına Bu bir dava mıdır? Onun uğruna mı dağa çıkıldı? Sorusuna "Evet. Bu bir davadır. Bu dava için yapılan bir savaştır. Bölgede yaşayan büyük bir

kesim örgütü, kurtuluş savaşı veren, kendi adlarına mücadele eden bir örgüt ve parti olarak görmekte ve liderini kutsal olarak görmektedir. Örgütü birçok konuda eleştiririm örneğin şiddet her ne şekilde olursa olsun yapılmamalıdır. Hak aramada demokratik kanallar kullanılmalıdır. Bu kanalların kullanımı son zamanlarda gelişmiştir. Çünkü Türkiye'nin demokrasi yolunda kaydettiği mesafe ortadadır. İlerleme olmakla beraber yeterli değildir. Siyasi iktidarların Kürt sorununu çözmeye yönelik programlarının olmadığını da görüyoruz" demektedir. Onun bu anlattıkları Türklerle Kürtlerin bugün dahi toprakla evlendirilemediklerini göstermektedir.

1950'lerden sonra Demokrat Parti döneminde kimi uygulamalarda kısmi bir yumuşama görülmüşse de bu dönemde de sorun köklü bir biçimde ele alınmamış bunun yerine, Kürt aşiretlerinin veya dini cemaatlerinin önder isimleri milletvekili adayı gösterilmiş ve 2002 yılına kadar sadece Kürtlerle daha sıcak ilişkiler kurulması yoluna gidilmiştir(Başkaya, 1991: 119). Ama 20007 yılında yapılan genel seçimlerde Ak Parti şimdiye kadar Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde bilinçli bir şekilde kurulan yapıyı değiştirmek için çalışmalara başlamış ve aşiret reislerine, ağalara ve benzeri kişi ve gruplara itibar etmeyerek onları aday olarak göstermemiştir. Bu durum Ak Parti Van il başkanına sorulduğunda "Evet. Çünkü partimiz etnik yapıyı kesinlikle bitirmek istiyor ve onu şahlandırmak gibi bir düşüncemiz yoktur. Kısa vadede düşünüldüğü zaman bu partinin bu politikası yanlış olabilir ama uzun vadede düşünüldüğü zaman doğrudur" demektedir. Ak Parti'nin bu uygulamasını CHP Van İl Başkanı da onaylamaktadır.

1970'li yıllar, meselenin daha çok sağ-sol denklemi içinde ele alındığı, zaman zaman bu denklemin zorlandığı ve bu durumda özellikle Türk solu içinde yeni ayrımlara yol açtığı yıllar olmuştur. BDP Diyarbakır il başkanına "Bu bölgede 1970'li yıllarda okuyan Kürtler neden daha çok solcu olmayı tercih ettiler? Sorusuna **"**Evet. Bu durum Ortadoğu'da bulunan Kürtlerin sosyolojik yapısıyla ilgilidir. Lozan sonrası sayıları milyonları bulan Kürtlerin kendilerine ait ulus devletlerinin olmaması ve yine kendilerine ait statülerinin olmaması, içinde yaşadıkları ülkelerde mevcut sosyal sistemler tarafından asimilasyona tabi tutulmaları gibi sorunlar Kürtlerde bir kimlik problemi yaratmıştır. Şu an bile kendi kimliğinin yasal zeminini bulamamış bir Kürt gerçeği vardır" demektedir. Aynı soruya Diyarbakırlı çok tanınan bir gazetecinin ise "Sağ kesim devletle barışık ve sistemle sorun yaşamamaktadır. Dünyada da bu böyledir. Hep kendi statükosunu korur ve başını belaya sokmak istemez. Her zaman korunaklı davranır. Sağ, sisteme karşı direnen bir kesimin taleplerine cevap veremez" demektedir.BDP Van il başkanına göre her ne kadar "Kürt sorunu cumhuriyetin ilanı ile başlasa dahi bunun kamuoyunda konuşulmaya başlanması 1970'li yıllardır.Bu sorunun 1970'li yıllardan itibaren daha görünür hale gelmesi ulus devlet inşası, Türkiye'nin siyasetinde mevcut konjonktürün değişmesi, örneğin SSCB'deki ve Ortadoğu'daki değişmeler birçok sorunu görünür hale getirmiştir. Kürtlerin daha çok okuması, Kürt siyasetçilerinin bilinç seviyesinin daha yükselmesi, ailesel ve aşiretsel seviyeden kurtulup bilinçlenmesi ve soruna ulusal ölçekte yaklaşmalarıdır. Aşiretçilik her zaman Kürt bilinçlenmesine engel olmuştur" demektedir.

1980'li yıllara kadar, Türkiye genelinden ayrık bir biçimde yaşanan Kürt sorununda, 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra yeni bir aşamaya girilmiştir. Bu tarihi birikimin üstüne, 12 Eylül darbesinin uygulamaları da eklenince, Kürt sorunu, daha da karmaşık hale gelmiş ve ülkenin son otuz yılına damgasını vuran mevcut boyutlara ulaşmıştır. Kendini 12 Eylül 1980 tarihinde yapılan darbenin mağduru olarak tanımlayan CHP Van il başkanı "12 Eylül'ün beraberinde getirdiği kültürün Kürtler ve Türkler arasında kardeşlik bağlarını tahrip ettiğini ve Kürtler üzerinde estirilen devlet baskısının Kürtleri devlete karşı bir güvensizlik ortamına sürüklediğini" söylemektedir.

1984 yılından itibaren PKK, Türk devletine ve Kürt elitlerine karşı savaş başlatmış ve bunun içinde ilk silahlı eylemlerini ise Hakkâri ve Şırnak illerinde gerçekleştirmiştir. O günden beri adı konulmayan savaşın faturası en az 30 bin insanın hayatını kaybetmesine ve binlerce köyün zorla veya gönüllü olarak boşaltılmasına neden olmuştur(Strohmeier vd, 2014: 168). 1978 yılından 1987 yılına kadar devam eden dokuz yıllık sıkıyönetim ve 1987 yılında başlayıp

2002 yılına kadar devam eden olağanüstü hal PKK'yı büyütmüş ve etkisini arttırdığı için de sorun daha karmaşık bir hale dönüşmüştür.

Terörün başladığı 1984 yılından bu yana, Türkiye bu süreci iyi yönetememiştir. Türkiye, siyaset ve strateji belirlemede hemen her zaman geç veya yetersiz kalmış görünmektedir. 1983 tarihinden bugüne kadar on başbakan, 18 ayrı hükümet görev yapmıştır. Bu hükümetlerden sadece biri kısmen hariç tutulursa hiç biri, konunun siyasi, toplumsal ve güvenlik boyutlarını kapsayacak şekilde bir milli güvenlik siyaseti belirleyememiş ve uygulayamamıştır. Sorun sadece bir güvenlik sorunu olarak değerlendirilmiş ve çözüm de dolaylı olarak orduya "havale" edilmiştir. Bunun sonucu olarak 1990'lı yıllar boyunca Doğu'da devlet tarafından irili ufaklı en az 4000 köy ile Şırnak ilinin yanı sıra Lice ve Kulp gibi ilçeler yakılmış, yıkılmıştır ve nüfusun büyük çoğunluğu göçe zorlanmıştır. Diğer yanda 1992 yılında yapılan Nevroz kutlamalarında askerlerin açtığı ateş sonucunda bu etkinliğe katılan yüzün üzerinde sivil vatandaş hayatını kaybetmiştir(Bozaslan, 2009: 70). Hakkâri eski Belediye Başkanı Abdurahman Keskin o dönemde sadece Hakkâri'de 70-80 köy ile 200 civarında mezranın boşaltıldığını söylemektedir(Güzelgöz, 2008: 108). Köyden kentlere yapılan zorunlu göçler geriye mezarları ve yılların birikimi olan anıları bırakarak gerçekleştirilmiş bunun bünyede meydana getirdiği yalnızlık ve buna dayalı kopuş süreci ise Kürt kimliğinin öne çıkmasına neden olmuştur(Batur, 2011: 46).Diyarbakır baro başkanına göre "Göçle beraber kent dokusu bozulmuş ve kent bundan olumsuz yönde etkilenmiştir. Bugün bütün kapılar çelik kapı ve en az 2 veya 3 anahtarla kapatılmaktadır. Ama 1990 yılına kadar böyle bir sıkıntı yoktu. Bu kent kısa süre içinde ahlaki çöküntü ile baş başa bırakılmış ve bu iş çete aracılığı ile organizeli bir şekilde yapılmıştır. Bugün ise 1990'lı yıllara göre fuhuş ve hırsızlık ciddi oranda düşüşe geçmiştir" demektedir.

Diyarbakırlı gazeteciye "Kürt sorunu neden daha çok Diyarbakır merkezli tartışılmaktadır" sorusuna "Bu eskiden beri böyledir. Diyarbakır her zaman haksızlığa baş kaldıran bir direniş kentidir. 5.5 km uzunluğunda surların oluşu her ne kadar koruma amaçlı olsa bile Diyarbakır'a genetik amaçlı bakmak gerekir. İnsanların nasıl genetiği varsa kentlerin de genetiği vardır. İnsanlar doğup büyüdükleri kentlerin genetiğini doğal olarak alırlar. Örneğin 1988 yılında Vedat Aydın öldürüldüğünde ki Kürt siyaseti bu kadar da gelişmemişti, çok az kişinin tanıdığı bir insandı ama cenazesine bütün Diyarbakır katılmıştır. Aynı hadise kendini Gaffar Okan olayında da ikinci defa göstermiştir. İki, Diyarbakır 28 medeniyetin gelip geçtiği bir kenttir. Üç, PKK'nin kurulduğu yer de burasıdır. Burası bir kavşak noktası ve geçmişte de ipek yolunun geçtiği bir kavşak. Buraya her seferinde önem verilmesi, hedef alınması, merkez seçilmesi veya buranın üzerinden bazı siyasi adımların atılması ona "siyaset savaşları"n da öncü rolü oynamayı vermiştir. Bu vazifeyi Mardin veya Siirt'e yapamaz çünkü oralar kör noktalarda bulunmaktadır" demektedir.

Kürt sorununun çözümüne dair ilk ciddi adım Özal tarafından atılmıştır. Özal, 1991'de tarihinde Kürt sorununu çözmek istemiş ve bunu da millete yapacağı son hizmet olarak düşünmüştür. Çandar'a göre Özal, aynı zamanda Kürt liderleri Mesut Barzani ve Celal Talabani'nin Türkiye devletine güvenmesini, Türkiye ile beraber harekete etmesini istemiştir. Çünkü bu onların geleceği için önemli olacaktı. O zaman Türkiye onları aldatmayacak, İran'ın onlara yaptığını Türkiye hiçbir zaman yapmayacaktı. Gerek Türkiye'de yaşayanlar ve gerekse de Irak Kürtleri Sünni'dir ve bu önemli bir bağdır. Türkiye onlarla ilişki kurduğu zaman her zaman her platformda onların avukatlığını yapacaktır. Türkiye bir batı ülkesi ve aynı zamanda NATO üyesidir. Bir açıdan da batı kurumlarını temsil etmektedir bu da onlar için önemli bir avantajdır(Çandar, 2012: 136). Tan'a göre de Özal'ın Kürt sorununa yönelik şöyle bir planı vardı: Talabani ve Barzani'yi ikna etmek, orada bir Kürt yapısı kurmak ondan sonra da Kürt yapısı federasyonunu Türkiye'ye bağlamak. Özal, Kürt sorununun Irak'ta bir Kürdistan, Türkiye'de ise demokratikleşme ile çözüleceğine inanıyordu. Federasyonu da tartışmalıyız demesi bu yüzdendi(Tan, 2011: 292).

Özal'ın arayışları sürerken, 1993'te Başbakan Süleyman Demirel ile Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, Diyarbakır'da "Kürt realitesini tanıyoruz" çıkışını yapmışlar. Başbakan Mesut Yılmaz ise "AB'nin yolu Diyarbakır'dan geçer" diyerek, AB üyeliği için bu sorunun çözülmesi gereğine işaret etmiştir.1996-1997'de Başbakan Necmettin Erbakan, çözüme dair niyetini dillendirmiştir.

1993-1999 yıllarında, en kanlı şiddet olayları dönemi yaşanmıştır. Çok sayıda PKK'lı, güvenlik görevlisi ve sivil halk, silahlı çatışmalar nedeniyle ölmüştür. Bu arada, çok sayıda faili meçhul hadisesi, çok sayıda köyün güvenlik gerekçesiyle boşaltılması, çok sayıda sivil nüfusun da evlerini terk ederek başka yerlere taşınması gibi olgular, iç ve dış kamuoyunu olumsuz etkilemiştir. General İhsan Nuri Paşa, mezar taşlarıyla övünülmemesi gerektiğini ama ulusların özgürlük duygularını oluşturmak ve güçlendirmek, atalarının şanlı geçmişini bilmeye bağlıdır(Nuri, 1978: 12) demektedir. İslam dini hiçbir zaman mezarlar üzerinden toplumların birbirini övmesini uygun görmez. Ama çatışmaların devam ettiği süreç toplumu mezar taşlarıyla övünme noktasına getirmiş ve milliyetçiliğin egemen olduğu her toplumda bu durum bir sonuç olarak karşımıza çıkmıştır.

1999'da Abdullah Öcalan'ın Kenya'da yakalanarak Türkiye'ye getirilmiş, o dönem Türkiye'nin AB üyeliğine adaylığı onaylanmış ve bu durum, geçici de olsa olumlu bir etki yaratmıştır. Türkiye, aynı tarihte idam cezasını kaldırmış, takip eden süreçte de "OHAL" uygulamasına son vermiştir. Aynı dönemde PKK tarafından çeşitli zamanlarda yine tek taraflı ateşkesler ilan edilmiş, barış ve demokratik çözüm talepleri dillendirilmiş ve hatta sınır dışına çekilme kararları alınmıştır. Özel kurslarda Kürtçe dilinin eğitimine izin verilmiştir. Kursları açmak isteyenlere de bürokrasi akla aykırı gerekçeleri ileri sürerek bu kursların açılmaması için elinden gelen bütün engellemeleri çıkarmasına rağmen kursların açılması yoluna gidilmiştir. Oysa bu karar yanlıştı. Çünkü dünyanın hiçbir ülkesinde insanlar para vererek kendi ana dillerini öğrenmezler. Zaten yanlış olduğu için de Kürtler tarafından kurslara rağbet edilmemiştir. TRT, o zaman haftada yarım saat Kürtçe yayın yapmaya başlamış ve özel televizyonların da haftada dört saate kadar Kürtçe yayın yapmasına izin verilmiştir. Sonra yasal altyapısı olmamasına rağmen 1 Ocak 2009 tarihinde bütün gün Kürtçe yayın yapan bir devlet kanalı açılmıştır. Bu karar doğruydu. Çünkü dil, kişinin anayurdudur. Kürtlerin ana yurdu da Kürtçedir(Erdoğmuş, 2008: 251). Kürt sorununun Kürtçe ile başladığına bakmak gerekir. Diyarbakır baro başkanına göre Doğu'da "Ana dilde eğitim yapılmalı ve hak olarak düzenlenmelidir.Bunun sonucunda kişi tercih eder veya etmez. Ebeveyn çocuklarını ana dilde eğitim veren okullara gönderir veya göndermez. Bir dil zaten günlük yaşamda ekonomik değer ifade ediyorsa yaşar. Herkes kavramlarını kendi dilinde oluşturur. Hadiseleri önce anadilimde düşünür sonra smoltane çeviri ile Türkçeye çevirirdim. Şimdi çok iyi Türkçe biliyorum ve Türkçe düşünüyorum" demektedir.

TRT 6, Özal'ın 1992 yılının Nisan ayında tedavi için Amerika'ya gitmeden önce İstanbul Atatürk Hava Limanı'nda düzenlemiş olduğu basın toplantısında GAP Kanal'ında her gün birkaç saat Kürtçe yayın yapılsa fena mı olur?(Çandar, 2012: 128) demesinden yaklaşık olarak 17 yıl sonra gerçekleştirilmiştir. Dönemin Genelkurmay Başkanı Başbuğ'da "Hükümete Kürtçe yayın yapılması önerisinin kendisi tarafından hükümete yapıldığını, vatandaşın Roj TV'yi dinleyeceğine beni dinlesin" dediğini söylemektedir(Çandar, 2012: 131). Devletin Kürtçe yayın yapan bir kanalı açması asimilasyon politikalarından vazgeçeceği anlamına da gelmemektedir. BDP Van il başkanı parti olarak Kürtçe yayın yapan bir kanala "Ak Parti'nin kendi Kürdünü yaratma çabası olarak gördükleri için karşı çıktıklarını" söylemektedir. BDP Diyarbakır il başkanıda "Bu kanalın hiçbir alt yapısı yoktur. İktidarın, Kürtçe yayın yapacak olan bir kanalı politik araç olarak kullanılmasına karşıyız. İktidar, yasal bir dayanağı olmayan bir kanalla Kürt sorunun çözdüm havasını yaratmıştır. Kürtlerin talepleri bu kanal üzerinden manipüle edilmemelidir. Bu kanal bölgede fazlaca ilgi görmüyor" demektedir ve gerekçe olarak da "Bölgede 4000 köyün boşaltıldığı bir coğrafyada milyonlarca Kürdün gönlünü almadan, onları ikna etmeden onlara en ideal yayın politikası da getirseniz onları, o yayın politikasını

izlemeye götüremezsiniz" demektedir.

1990'da başlayan Kürt siyasal hareketinin partileşme sürecine gelince Halkın Emek Partisi(HEP), **Özgürlük ve Eşitlik Partisi**(ÖZEP), **Özgürlük ve Demokrasi Partisi**(ÖZDEP), Demokrasi Partisi(DEP), Halkın Demokrasi Partisi**(**HADEP), Demokratik Halk Partisi(DEHAP**),** Demokratik Toplum Partisi(DTP), Barış ve Demokrasi Partisi(BDP) ve Halkların Demokrasi Partisi(HDP). Türkiye siyasetinde yer almış bu partilerin son üçü hariç tamamı, "bölücülük" gerekçesiyle kapatılmıştır. Evvela kimlik talebiyle başlayan Kürt sorunu 1990 yılından itibaren kitleselleşmiş ve yanına da şiddeti miras olarak almıştır(Kürt Meselesi'nde Algı ve Beklentiler, 2011: 27).Diyarbakır'da faaliyetlerini sürdüren Mazlum Der il başkanına göre "Kürtlerin kendi dillerinde konuşmaları ve kimliğe dayalı bütün haklarını kullanmaları kendi haklarıdır. Bu sorun ancak bu şekilde çözülür" demektedir. Daha önce esnaflık yapan BDP Kars il başkanı "Kaset satıyordum. Bana iki defa polis tarafından ses kirliliği yaptığım gerekçesiyle ceza kesildi. Birisini sildirebildim ama diğerini sildiremedim. Normalde bu durumda cezayı polisin değil de belediye zabıtasının kesmesi gerekirdi ama dinlettiğim müzik Kürtçe olduğu için ben Kürtçe üzerinden cezalandırıldım. Kars'ta ceza kesilen tek esnafım" diyerek egemen olan zihniyetin Kürtçeye olan tahammülsüzlüğüne vurgu yapmaktadır.

Kasım 2002 seçimlerinde tek başına iktidar olan AKP'nin ilk iktidar yıllarında Avrupa Birliği'ne tam üyelik için müzakerelere başlanmış ve bu çerçevede Kopenhag Siyasi Kriterlerini karşılamak amacıyla bir dizi reform yapılmıştır. Buna bağlı olarak Başbakan Erdoğan'ın Ankara'da aydınlarla görüşmesi ve ardından 12 Ağustos 2005 tarihinde Diyarbakır'da halka hitaben yaptığı konuşmada "Kürt sorunu"nun varlığını kabul etmiştir. Bu sorunun kabulünde dış gelişmelerin de etkili olduğunu söylemek mümkündür. Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle beraber bağımsızlık mücadelesi veren Türk Cumhuriyetler ve Balkanlarda ortaya çıkan siyasal tablo Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürtlere yönelik resmi tezini çürütmüş ve gizlenen gerçeklik bütün çıplaklığıyla ortaya çıkmıştır(Erdoğmuş, 2008: 21).

Daha önce iki dönem milletvekili olarak görev yapmış 2007 yılında ise DTP Kars il başkanı vazifesinde bulunan Kars eski milletvekili, "Başbakan Erdoğan'a Kürt sorunu ile ilgili Kürtçe mektup yazdığı için 6 ay hapis cezası aldığını" söylemektedir.

AK Parti iktidarı 2009 yılında, "Kürt Açılımı" düşüncesini kamuoyunun gündemine getirmiş ancak bu girişime yönelik ülkenin batısında ortaya çıkan milliyetçi tepkiler sebebi ile kısa sürede isim değişikliğine gitmiş ve önce "Demokratik Açılım", daha sonra ise "Milli Birlik ve Beraberlik ya da Milli Kardeşlik Projesi" isimleri kullanılmıştır. BDP Van il Başkanı'na göre "Milli ile başlayan bütün projeler aslında Türk olmayan bütün kesimlerin mevcut yapı içinde eritilmesini öngören projenin adıdır. AK Parti'nin bu projesinin gücünü halktan aldığına inanmıyorum" demektedir.Sürecin başlamasından7 Haziran 2015 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimine kadar silahlar susmuş ve operasyonların en alt seviyeye indirilmiştir. Yaşanan bazı provokasyonlara rağmen süreç devam etmiştir. Çözüm süreci ile insanlara huzur ve özgüven gelmiş, kan ve gözyaşının bir daha gündemde olmayacağı dair ümit doğmuştur. Daha sonra "Milli Birlik ve Beraberlik ya da Milli Kardeşlik Projesi" gücünü halktan almamış olacak ki rafa kaldırılmıştır.

Bütün bu süreçler bir sonraki adımlara zemin teşkil etmekle birlikte toplum nazarında hepsi başarısızlık ile sonuçlanmıştır. Çözüm olarak ortaya konulan süreçler arasındaki zaman dilimlerinde çatışmalar veya tek taraflı şiddetin hız kesmemesi de toplum bazında 'başarısızlık' düşüncesini etkilemiştir. Demokratik açılımın başarısızlığı ve Oslo sürecinin akabinde yaşanan şiddet ortamının ardından toplumun çözüme yönelik umutlarını yitirmeye yüz tuttuğu sırada barış süreci başlatılmıştır. Bu sürece hızlı bir şekilde başlanmasında, son iki yılda Orta Doğu'da meydana gelen olaylar, özellikle Suriye'de yaşananlar etkili olmuştur.

2015 yılından itibaren devlet tarafından bütün bu süreç reddedilmiş ve bunun yanında milliyetçi dil kullanılmaya başlanmıştır. Ak Parti Diyarbakır il başkanına,"Başbakan'ın Kürt

sorunu yoktur, Kürt kardeşlerimin sorunu vardır dediğini nasıl anlamak gerekir?" Sorusuna "Ben o şekilde algılamadım. Çünkü 3 yıl önce Kürt sorunu vardır diyen bir insanın sonra bunu reddetmesi abesle iştigaldir. Eğer basında anlatıldığı gibiyse bu bir eksikliktir. Kürt sorunu bir Kürt kanalının açılmasıyla, Kürtçe birkaç enstitünün açılmasıyla çözülmez. Bu bölgede entelektüel bir kitle var bunların da fikirleri alınarak bu sorun çözülmelidir" demektedir. Yine Ak Parti'de il başkanı olarak görev yapan başka bir yönetici de "İlk defa Kürt sorunu diyen Erdoğan'dır. Fakat 80 yıldır var olan bir sorunu siz de 8 günde çözemezsiniz. Bu bir devlet sorunudur. Dolayısıyla tek başınıza çözemezsiniz. Bunu bir mutabakatla çözmek gerekir" demektedir. Bu durum Kürt sorununun çözümünü zorlaştırmış ve 2015 yılında yapılan seçimlerde alınan sonuçların gösterdiği gibi Ak Parti, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde büyük oranda oy kaybına uğramıştır.

Ergun Yıldırım Ak Parti'de oy kaybını "AKP'ye oy veren dindar Kürtlerden HDP'ye oy kayması, AKP yetkililerinin Kürt sorunu ya da "süreç" ile ilgili olarak konjonktürel, pragmatist ve sıklıkla değişen bir üslup kullanmalarıyla açıklamaktadır. Ona göre Kobani ve Erbil gibi şehirler konusunda tüm Kürtler çok hassastır. Oradaki Kürt hareketlerine karşı Türkiye'den olumsuz bir dil kullanılması Türkiye'deki Kürtlerde kırgınlıklara neden olmuştur. AKP cenahında seçim sonrasında da benzer hataların tekrarlandığını gözlemlemek mümkün. İktidara yakın gazetelerde "PYD, IŞİD'den daha tehlikelidir" benzeri manşetlerin atılması gibi. Bu seçimlerde kaybeden kim? Muhafazakâr siyaset mi, Kürtler mi? Çünkü Kürtler büyük bir oy oranıyla Ak Parti'den ayrılmış ve HDP'ye katılmışlardır. Muhafazakâr siyaset, büyük bir oy kaybına uğramıştır. İslami endişeye dayalı siyaset tarzı ilk defa tarihinde bu kadar fazla Kürt oyu kaybına uğramıştır. Çünkü Kürtler MSP ile başlayan ve RP ile devam eden siyaset tarzında, büyük oranda Milli Görüş içinde yer almışlar. Hatta son seçimlere kadar Kürtlerin en fazla oy verdiği parti yine Ak Parti'ydi ama 2015 seçimleri bu sonucu değiştirmiştir. Ona göre sorun bir kaç boyut açısından önem taşımaktadır. Birincisi, Kürtlerin muhafazakârlıktan kopuşu ve ikincisi ise Türkiye'nin merkezi siyasetinden kopuşudur. Dini kimliği önemseyenler için birinci kopuş önemlidir. Çünkü Kürtler artık kendilerini temsil etmek için seküler ve milliyetçi bir siyasal konsept içinde yer almaya doğru bir tutum içine girmişlerdir. Bu sorun sadece Ak Parti'nin değil, bütün İslami kesimleri düşündürme, Kürtlerin dinden kopuşu konusunda kendi paylarının olup olmadığını gözden geçirmelidirler. Üstelik bu dinsel konsept değiştirme arayışı bütün Türkiye'yi ilgilendiriyor. Kürtler, İslam Milleti varlığından Kürt milleti varlığına doğru kaydığı zaman bu topraklarda ortak millet tahayyülü büyük bir yarılmaya uğrar. Kürtlerin kopuşunun ikinci önemli yönü, merkez siyasal gövdeden ayrışarak biricik hale gelmeleridir. Yani Anadolu'nun bütünselliğinden farklılaşarak kendilerini ayrı bir siyasal kimlik içinde kurgulamaya yönelmeleridir. Ak Parti, bunu engelleyen bir işleve sahipti. Şimdi, yaşanan son kayma ile beraber bu işlevini de kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya gelmiştir. Yani en büyük tehlike "Türk partisi" ve "Kürt partisi" olgularının büyümesidir. İki milliyetçiliğin yükselişi bu nedenle problemlidir. Oysa demokrasi ve siyasal bütünleşme açısından doğru olan hem Türkleri hem de Kürtleri beraber temsil eden büyük partinin varlığı"(Yıldırım, 21 Haziran 2015) olarak açıklamaktadır.

Dicle üniversitesinde doçent olarak görev yapan akademisyen "Dindar kesimin neden milliyetçilik yaptığı sorusuna "Türkiye'deki milliyetçiliğin şöyle bir yönü var: Bütün siyasal akımları kesen ortak bir nokta gibidir. Yani en solcusundan en muhafazakârına, en dindarından en ateistine kadar milliyetçi bir dil bulmanız mümkündür ve milliyetçilik güçlü bir akım" demektedir.

Kürt sorununun çözümünde İslam dini belirleyici bir unsur olmaktan çıktığına yönelik değerlendirme Şeyh Said hadisesinden sonra yapılır ve bununla ilgili olarak iki hususta söz edilir.

1.Türk devletini daha da gaddar tedbirler almaya sevk etmiş,

2.O güne kadar Kürt talepleri İslam üzerinden dillendirilirdi ancak bu hadiseden sonra Kürt talepleri daha çok laikleşti. Ama ben halen İslam'ın belirleyici olduğunu düşünüyorum"

demektedir.

Daha önemli sebep ise İslam, Türkler ve Kürtler arasında birleştirici unsur olmaktan çıkmıştır. Bunun da en büyük sebebi cumhuriyet tarihi boyunca bütün sağ partilerin, cemaatlerin ve tarikatların İslam'ı bir araç olarak kullanmaları ve bunun sonucunda da İslam'ın sevgi dini olma vasfını her seferinde tüketmeleri olmuştur. Bugün gelinen nokta artık "tüketilen bir İslam" ve bundan kaynaklı irtifa kaybeden bir İslam gerçeği ile karşı karşıyayız. Bugün sözü edilen İslam içi boşaltılmış ama hala varlığından söz edilen ama hakikatte "kabuk İslam" diyebileceğimiz yani sadece teoride dillendirilen bir İslam söz konusudur. Buradan doğan boşluk kimlikler tarafından doldurulmaya başlanmıştır. Bugün en dindar Kürtler bile "milliyet" ile "din" arasında bir tercih yapmak zorunda bırakıldıkları için tercihlerini Kürtlerin varlığından söz eden partilerden yana koymaktadırlar. Çünkü Kürtler, dindar olan Türklerin tercihlerini dinden ziyade milliyetten yana koyduklarını şimdi tam olarak gördükleri için İslam'ın birleştirici unsur olmadığına kanaat getirmektedirler. Türk kamuoyu Kürtlerin bu talebini görmemekte ve acaba yine yüzyıllardan beri olduğu gibi biz "Türk", Kürtler ise "Müslüman" kalsınlar ve ortak paydamız "İslam" olarak kalsın demekte ve bunu da her seferinde denemek istemektedirler. İslam'ın Türklerle Kürtler arasında ikinci defa kopuşa sahne olması dönemi 2015 yılında başlar.

Bu bağlamda BDP Diyarbakır il başkanı "Cumhuriyet tarihi boyunca Kürt kimliğinin inkârında İslami kesim en az milliyetçi, ulusalcı ve Atatürkçü kesim kadar kusurludur. Bugün sözünü ettiğimiz kesimler değişmekle ve hatalarını kısmen görmekle beraber kendilerine yönelik tam bir özeleştiri yaptıklarını söylemek mümkün değildir" demektedir. Kars Üniversitesi'nde doçent olarak görev yapan bir akademisyene "Dini grupların milliyetçi ya da en basitinden Türk İslam sentezcisi kesildiklerinin görüldüğünü neye bağlamak gerekir?" Sorusuna **"**Katılıyorum. Şundan kaynaklanıyor. Ülkenin bölüneceği korkusu kendini din üzerinde bu şekilde doğru olmamakla beraber formüle etmiştir. Örneğin Erbakan dünya Müslümanlarının birliğinden söz ediyordu onun bu tavrı milli gençlik hareketini biraz törpülüyordu. Bu nedenle Milli Görüş hareketi ve Erbakan en az Türk milliyetçiliği yapan kesimlerdi. Çünkü onlarda ümmetçilik daha ağır basıyordu" demektedir.

Şimdiye kadar "Kürtlerin dindar ve Doğu'nun da âlimler yatağı" olduğu gerçeği de değişmeye başlamıştır. Çünkü yükselen sosyalizmin ayak seslerinin yanı sıra bisikleti devirmeden pedalını hızlıca çeviren Öcalan ve şürekâsının eforu kendini göstermeye başlamıştır.

SONUÇ

Kürt sorunu, basit formüllerle çözülecek bir sorun değildir. Sorunun tarihsel arka planı vardır ve bundan sonra da birkaç nesil üzerinde etkili olacak kopuşlara açıktır. Büyük acılar, ölümler ve kayıplar vardır. Bir de bu çatışmalardan nemalanan ve gücünü kaybetmek istemeyen odaklar. Neresinden tutulursa tutulsun diğer tarafı ellerde kalmaktadır. Türkiye topraklarında tarihin gördürdüğü en zor sorundur ve yakın zamanda da çözüleceğine dair ipuçları fazlaca gözükmemektedir. Buna rağmen direnen ve bu barışı sağlamaya çalışan "akil adamlar" olmuştur. Ölümün yüceltildiği bir iklimde akan kanı durdurmak ne kadar kolay olabilir? Çünkü bu öyle bir iklimdir ki gerçekler söylenememektedir. Bunun da altında yatan derin hesaplar ve bu hesaplara dayalı "derin iktidarlar" vardır.

Kürt sorunu iki nedenden dolayı çözülemez. Birincisi, bu sorun Osmanlı'dan beri vardır ve cumhuriyetin ilanından sonrada devam etmiştir. Sorunu devlet çıkardığı için onun dışında çözecek başka bir güç de yoktur. İslam, bu devlette güçlü bir damar olarak var olmuş ve bu damarı da koruyan ve yaşatan ise "tam adam" olmuştur.

Şerif Mardin kendisiyle yapılan mülakatın devamında "İslami damarın kuvvetli olduğu bir yerde milliyetçi damarının kuvvetli olmaması mümkün değildir. Dindarlıkla milliyetçilik Türkiye'de hep beraber olmuştur. İslam'a göre dindarlık ve milliyetçilik bağdaşamaz ama milliyetçilik ve dindarlık birleşmiş durumdadır bu ülkede. Osmanlı İmparatorluğu'nda var olan bu durum Cumhuriyet'le de devam etmiştir. Türkiye'de "tam adam", milliyetçi bir adamdır. Tam adam okumuş bir adam değildir. Tam adam olması için onun aynı zamanda milliyetçi de olması

gerekir. Türkleri koruma, baştan itibaren bize verilen bir öğüttür. Milliyetçilik çok kuvvetli bir damardır. Zaten Türkiye'de en yaygın hadise Türklerin milliyetçi damarını kabartmaktır. İslam, milliyetçiliğe cevaz vermez ama Osmanlılar bunu icat etmişler. İslam ve milliyetçilik yan yana olan hasletlerdir ve bu tam bir Osmanlı orta kararıdır"(Düzel, 11 Ekim 2011) demektedir.

Türkiye'nin kuruluşundan beri gerek sağcı, gerek solcu ve gerekse de diğer temaları içeren mevcut partilerin tamamı Türk milliyetçisidir. Türk milliyetçiliği, devletin bekası ve görünürde "devlet felsefesi"dir. Sözü edilen bu partilerin tamamı da bu bekanın birer savunucusu oldukları için ve bu zihniyet de değişmediği müddetçe Kürt sorunu çözülemez. Daha doğrusu bu sorunu hiçbir parti çözmek istemez. Çünkü çözmek istemesi kendi varlığını reddetmek anlamına geleceği için buna yanaşamaz. Kürt sorunu devlet sorunudur. Bu sorunun mimarı devlet olduğu için çözümü de sadece devlet tarafından ve öz eleştiri yapacak olan "tam adam" aracılığıyla yapılabilir. Gelecekte de hiçbir hükümet bu sorunu tek başına iktidar olsa dahi devlet istemedikten ve tam adam da değişerek devreye girmedikten sonra çözemez.

İkinci neden bu sorun Öcalan ve Halkların Demokrasi Partisi(HDP) aracılığıyla çözülemez. Hatta şu an HDP bile tek başına iktidar olsa o da bu sorunu çözemez.

Türkiye bütün kavramların "en kirli zamanı"nı yaşıyor. Dün hain ilan edilen Öcalan bugün devletin teminatı olmuşsa bu kirli zamanın dışında başka nasıl açıklanabilir ki? Devletin ve hükümetin Kürt sorununun çözümüne yönelik Öcalan'ı muhatap alarak onunla yaptığı görüşmeler yanlıştı. Çünkü bu algı başından beri bütün Kürtleri Öcalan'a mahkûm etmiştir. Eğer Kürtler birey olamazlarsa evvela kendilerine sonra büyük Türkiye toplumuna ve sonunda da bu toplumun şahsında devlete zarar vereceklerdir. Zaten gelinen nokta budur. BDP Kars İl Başkanı'na göre "Devlet ve tüccarlar bu savaşın aktörleridir ve Kürt sorununu ancak Öcalan ve devlet beraber çözer" demektedir. Oysa bu doğru değildir. Devletin Öcalan'la görüşme istemi yanlıştır. Onun bu yanlışı sosyoloji kanununu bilmemesi ve pragmatik davranmak istemesinden kaynaklanmıştır.

HDP, sırtını Kandil'e dayamış ve kendisi için bir Kürt burjuvazisi oluşturmuştur. Kandil, HDP'yi Türkiye'de; Kürt burjuvazisi ise onu Doğu ve Güneydoğu'da korumaktadır. HDP'nin sahip olduğu bu maddi ve manevi imkânlar olduğu müddetçe o da Kürt sorununu çözmeye yanaşmayacak ve demokrasi talebinde bulunan bireyler olmadığı için de sürü psikolojisi her zaman can yakmaya devam edecektir.

Kürt sorunu meşru zeminde çözülemediği zaman varacağı nokta Kürt ve Türkler arasında ayrışmanın her gün biraz daha ilerleyeceği yönündedir. Bir imkân olarak akil adamlar bu sorunun çözümüne yönelik olarak teoride çok sayıda öneri sahibi olmakla beraber pratikte hiçbir güce sahip olamadıkları için sahip oldukları ve sunabilecekleri bu önerileri sadece "gönüllerde hoş bir seda bırakmanın" ötesinde hiçbir anlam ifade edememektedir.

KAYNAKÇA

AKÇURA, Yusuf, 1987, ÜçTarz-ıSiyaset, AtatürkKültürveTarihKurumuT.T.K.Yayınları, Ankara.

ALP, Tekin, 2001, Türkleştirme, (Akt.Ö. Ozankaya), T.C. KültürBakanlığıYayınları, Ankara.

BAŞKAYA, Fikret, 1991, ParadigmanınİflasI, DozYayınları, İstanbul.

BEŞİKÇİ, İsmail, 1991, KürtlerinMecburiİskanı, Yurt KitapYayın, Ankara.

BEŞİKÇİ, İsmail, 1967, DoğuMitinglerininAnalizi, Yurt KitapYayın, Ankara.

BOZASLAN, Hamit, 2005, Türkiye'de(1919-1980) YazılıKürtTarihiSöylemiÜzerineHususlar, KürtMilliyetçiliğininKökenleri, (Ed. Vali Abbas, Ç: F. Adsay, Ü. Aydoğmuş, S. Kılıç), AvestaYayınları, İstanbul, s.35-62.

BOZASLAN, Hamit, 2009, ConflitKurde Le BarasierOublié du Moyen-Orient, Autrement, Paris.

BRUİNESSEN, Van Martin, 2005, EhmedeXani'nin Mem U Zin'iveKürtMilliUyanışınınOrtayaÇıkışındakiRolü, KürtMilliyetçiliğininKökenleri, (Ed. Vali Abbas, çev.F. Adsay, Ü. Aydoğmuş, S. Kılıç), AvestaYayınları, İstanbul, s.63-82.

BRUİNESSEN, Van Martin, 2012, KürdolojininBahçesinde, (çev.MustafaTopal), İletişimYayınları, İstanbul.

CHALİAND, G., 1980, Les Kurdeset le Kurdistan, Maspero, Paris.

ÇANDAR, Cengiz, 2012, MezopotamyaEkspresi, İletişim, İstanbul.

DÜZEL, Neşe, 10 Ekim 2011, ŞerifMardin: Anadolu'daİslamiBirBekleyişVar, Taraf, s.8.

DÜZEL, Neşe, 11 Ekim 2011, **ŞerifMardin: Gülen'inStratejisiniBilmiyoruz**, Taraf, s.7.

ERBAKAN, Necmettin, 2013, DAVAM Ne Yaptıysam Allah RızasıİçinYaptım, Ankara.

ERDOĞMUŞ, Baki, 2008, MahzunMezopotamya, Söyleşi: M. Bekaroğlu, ElipsYayınları, Ankara.

GÜZELGÖZ, Osman, 2008, KürtMeselesi İle Yüzleşmek, TimaşYayınları, İstanbul.

İHSAN Nuri, 1976, KürtTarihi, YöntemYayınları, İstanbul.

KÖSELER, Nesrin, 2013, KürtSorunundaPolitikPsikolojininÖnemi, BaşkentÜniversitesi, StratejikAraştırmalarMerkezi, Ankara.

KÜRT MESELESİ'NDE ALGI VE BEKLENTİLER, 2011, İletişimYayınları, İstanbul.

MARDİN, Şerif, (1997), Türkiye'deToplumveSiyaset(Makaleler 1), İletişimYayınları, İstanbul.

MATUR, Bejan, 2011, DağınArdınaBakmak, TimaşYayınları, İstanbul.

NİKİTİN, Bazil, 1956, Les Kurdes: Etudes SociologiqueetHistorique, Paris.

SEZER, Baykan, 1988, TürkSosyolojisinin Ana Sorunları, SümerKitabevi, İstanbul.

STROHMEİER, Martin ve HECKMANN, LaleYalçın, 2014, KürtlerTarih, Siyaset, Kültür, (çev.AtillaDirim), TarihVakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

TAN, Altan, 2011, DeğişenOrtadoğu'daKürtler, ÇıraYayınları, İstanbul.

TANRIÖVER, HamdullahSuphi, 1987, DağYolu, KültürveTurizmBakanlığıYayınları, Ankara.

THİERRY, Zarcone, 2004, La TurquieModerneetL'İslam, Flammarion, Paris.

TÜRKDOĞAN, Orhan, 1998, EtnikSosyoloji, TimaşYayınları, İstanbul.

YILDIRIM, Ergun, 21 Haziran 2015, KürtlerNankörMü?, YeniŞafak.

SOSYAL AĞLARLA BÖLGESEL KALKINMAYA BİR BAKIŞ

A Perspektive of Regional Development by Social Networks

Serpil GÜL[1], Abdullah ŞENER[2], Mehmet KAYA[3]

ÖZET

Günümüzde kurum imajı, markalaşma, pazarlama ve kurumsallaşma online sosyal ağ sitelerinin popülaritesinin artmasıyla birlikte yeniden şekillenmiştir. Söz konusu sosyal ağ sitelerinde milyonlarca kullanıcı ve kuruluş gerçek kimlikleri ile çevrimiçi olarak yer almaktadır. Bu çalışmada, kurum imaj analizinin kurumlar tarafından yapılan anketler, odak gruplarının incelenmesi, değerlendirme formları gibi yaklaşımlarla belirlenmesi yerine, her gün milyonlarca kişinin girdiği sosyal ağ sitelerinden yararlanarak tespit edilmesi tercih edilmiştir. Öte yandan sosyal ağ sitelerinin sunduğu reklam, pazarlama, tanıtım imkanları da ele alınmıştır. Bu yöntemle bölgesel kalkınmaya yeni bir bakış açısı getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kurum İmajı, Sosyal Ağ, Bölgesel Kalkınma*

ABSTRACT

Todays, corporate image, branding, marketing and institutionalization has been reshaped with increasing social networks popularity. Millions of users and organizations on social network sites use online with real identities. In this study, analysing of corporate image was determined by taking advantage of social network sites which millions of people enter each day instead of surveys conducted by the institutions of corporate image analysis, examination of focus groups with approaches such as evaluation forms.On the other hand, social networking sites provide the advertising, marketing, promotion opportunities are also discussed. With this new perspective has been brought to the regional development method.

Keywords:*Corporate image,Social Network, Regional Development*

GİRİŞ

Son zamanlarda tüm dünyada beklenmedik bir hızla genişleyen ve milyonlarca insanı etkisi altına alan sosyal ağlar, sanal ortamda insanların birbirleriyle olan ilişkilerini kontrol edebilmesini sağlayan yeni nesil internet uygulamalarıdır. Bu ağlar analiz edildiğinde işimize yarayacak çok değerli bilgiler elde edilebilir. Bu ağlarda bireylere özel profil sayfaları olduğu gibi reklam veya daha iyi hizmet amacıyla kurumlara, özel iş yerlerine, sosyal merkezlere, vb.

1 Tunceli Üniversitesi, serpilgul90@gmail.com

2 Bingöl Üniversitesi, abdsnr @gmail.com

3 Fırat Üniversitesi, kaya@firat.edu.tr

de ait profil sayfaları vardır.

Kurumlar ve işletmelerde insanlar gibidir. Nasıl ki her insanın bir kişiliği varsa kurumlarında kendilerini farklı kılan bir kişiliği, karakteri, kimlikleri ve faziletleri vardır. Bir kurum, dinamik ve atılganken bir başka kurum pasif ve hantal olabilmektedir. Bölgesel olarak düşündüğümüzde kurumlar; üniversiteler, belediyeler, hastaneler, kütüphaneler, valilikler, adliyeler, sosyal güvenlik kurumları, özel iş yerleri, teknokentler vb. olabilir.

Gelişme ve kalkınma genel olarak ekonomik olarak ele alınsa da tamamıyla kalkınmadan söz edebilmek için, sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik gelişmelerle birlikte ele alınması gerekmektedir. Çünkü bilginin en çok kullanım ve erişim sahasına sahip olduğu çağdaş dünyanın koşulları, küresel etkiyi yalnızca ekonomi ile kısıtlı tutmamış, insanın yaşam kalitesi ve biçimini etkileyecek düzeye ulaştırmıştır. Ülkemiz son 10 yılda önemli düzeyde büyüme ve gelişme sağlamıştır. Makroekonomide sağlanan başarının sürdürülebilmesi, her bölgeyi ve her kesimi içine alan yapısal ve mikro dönüşümün sağlanabilmesine bağlıdır.

Bir ülkenin gelişmesi ve kalkınması şüphesiz ki o ülkede yaşayan insanların yaşam kalitesini arttırır. Bölgesel olarak ele aldığımızda bölgedeki hastanelerde, üniversitelerde, belediyelerde, iş yerlerinde, vb. kurumlarda alınan/verilen hizmet ne kadar iyiyse bölge halkının yaşam kalitesi ve biçimi de o kadar iyidir. Teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşması ile birlikte ülkemizde ve dünyada internet kullanım oranı büyük bir hızla artmaktadır. Buna paralel olarak bugün hemen hemen her resmi kurumun ve işletmenin kendilerini ifade ettiği web sayfaları ve sosyal ağ sitelerinde profil sayfaları bulunmaktadır. Bu sayfalar, sosyal ağ kullanıcılarına kurumları ve işletmeleri değerlendirme, dilek ve şikâyetlerini bildirme imkânı sağlamaktadır.

Bölgedeki kamu, özel, sivil toplum ve ticari kazanç odaklı olmayan çeşitli kurum ve kuruluşların yeni iletişim teknolojilerini nasıl kullandıklarına, bu teknolojilerle halkla ilişkiler uygulamalarını nasıl bağdaştırdıklarına ilişkin bilgiye erişmek, kurumsal yapılarını da inceleyerek sosyal ağ siteleri ve kurumsal kültür arasındaki bağı inceleyerek bölgesel kalkınmaya yeni bir bakış açısı getirilebilir. Bölgesel kalkınmaya getirilen bu sosyo-kültürel katkının yanında bölgedeki belediyelerin, üniversitelerin, özel işletmelerin, vb. kurumların her gün milyonlarca insanın girdiği internet sitelerinde ve sosyal paylaşım ağlarında yaptıkları reklam, tanıtım, pazarlama gibi hamlelerle ekonomik katkılar da elde edilebilir.

Bu çalışmada, imaj analizinin kurumlar tarafından yapılan anketler, odak gruplarının incelenmesi, değerlendirme formları gibi yaklaşımlarla belirlenmesi yerine, her gün milyonlarca kişinin girdiği sosyal ağ sitelerinden yararlanarak tespit edilmesi tercih edilmiştir. Elde edilen kurum imaj analizleriyle bölgedeki kurum ve işletmelerin insanlar tarafından nasıl açıklanıp hatırlandığıyla ilgili kanılara varılır. Daha sonra bunlarla bölgedeki hizmet standardı değerlendirilir. Öte yandan bu analizlerle kamu, özel, sivil toplum ve ticari kazanç odaklı olmayan çeşitli kurum ve kuruluşların kendileriyle ilgili öz değerlendirme yapma imkânı elde eder.

2. KURUM İMAJI VE ALGI YÖNETİMİ

Hayatımızda genel bir kural olarak; kendimizi niyetlerimize göre, başkalarını ise görünüşlerine, hareketlerine ve sözlerine göre değerlendiririz (Peker,2002). Bu sebeple görünüşler, hareketler ve sözlerin algılanışını düzenleyen imaj yönetimi hem kişiler hem de kurumlar açısından çok önemlidir. Bu önem toplumsal yaşam kadar kurumsal yaşam için de geçerlidir.

Kurum imajı kavramı, kurumun diğer kişiler tarafından algılanılan imajıdır ya da kurumun kendisini nasıl göstermek istediğidir. Dış çevre koşulları dinamikleştikçe ve karmaşıklaştıkça, kurumun kendisini ve kimliğini ortaya koyması daha da önemli hale gelmektedir. Kurum imajı uzun ve zor bir süreçten oluşur. Kurumsal imajın oluşmasında vizyon, misyon ve strateji, iş süreçleri ve öz çekirdek işin yanı sıra kurum kültürünün de önemli

bir rolü vardır (Yönetim Dergisi, 1998).

Algı bir insanın kurum hakkında edindiği izlenimleri, fikirleri ve zihninde canlandırdığı görüntü olarak ifade edebiliriz. Buna göre algının oluşmasında öncelikle kurumun görselliği ön plana çıkmaktadır [3]. Sanal ortamda kurumların görselliğini kurumların web sayfaları ve online sosyal ağ sitelerinde oluşturdukları profil sayfaları oluşturmaktadır. Her gün milyonlarca kişinin aktif olarak kullandığı sanal ortam web sayfalarının ve sosyal ağ hesaplarının görünüm ve içerikleri oldukça önemlidir [4].

Her gün milyonlarca kişinin girdiği online sosyal ağ sitelerinde, kullanıcılar özel hayatlarıyla ilgili duygularını düşüncelerini, fotoğraflarını ,vs. paylaştığı gibi gittiği yerler, çalıştığı işyeri, hizmet aldığı kurum ve işletmeler hakkında da yorumlar yapabilir. Öte yandan sosyal ağ siteleri kurum ve işletme sayfalarında kullanıcılara puanlama ve yorum yapma imkanı da sağlamaktadır. Kurumlar sosyal ağ hesaplarında kurum imajlarını doğru ve etkili bir şekilde sunduklarında hizmet alan bireyler üzerinde daha etkili bir algı oluşturabilirler.

3. SOSYAL AĞLARA GENEL BİR BAKIŞ

Son yıllarda gelişen internet ve iletişim teknolojileri toplumsal hayatı derinden etkilemektedir. İnsanların kolay ve hızlı bir şekilde internet hizmetinden yararlanmasıyla birlikte, internet ortamında geçirilen süreler de giderek artmaya başlamıştır. Özellikle sosyal web kavramının gelişi ile birlikte, web üzerinde bireyler arasındaki etkileşimi arttıran, sanal ortamda sosyal hayattan esintiler sunan uygulamalar oldukça popüler hale geldi. Web 2.0 teknolojisiyle birlikte insanlar sanal ortamda yazılanlara yorum yapabilmekte, beğenmekte ve onları paylaşabilmektedirler. Bilginin hızla yayıldığı yeni iletişim ortamında mobil teknolojilerin sağladığı uygulamalar sayesinde insanlar herhangi bir yere sabitlenmek zorunda kalmamaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinde iletişim araçları, etkileşimin gerçekleştirilmesi için kullanılmaktadırlar (Akçay,2013). Bu yeni iletişimin günümüzde görünen yüzü de sosyal ağlardır (Akçay,2013).

Sosyal ağlar, "kitle izleyicisini bireysel kullanıcı olarak da kapsayabilen, kullanıcıların içeriğe veya uygulamalara farklı zaman dilimlerinde ve etkileşim içinde erişebildikleri sistemler" olarak tanımlanmaktadır (Geray,2003). Teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmeler, kişisel bilgisayarların yaygınlaşması, internet ile bütünleşen bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, bu teknolojilerin giderek sayısallaşması ve bu sayısallaşma sonucunda görülen "bilgi çağı", "sayısal/dijital çağ", "bilgi toplumu" olarak adlandırılan sürecin temelini oluşturmaktadır (Akıncı,2006). Sosyal ağların bu denli yaygınlaşması hemen hemen tüm sektörlerdeki kurum ve kuruluşları etkilemiş, çalışma hayatında ve modellerinde değişime yol açmıştır. Bir başka deyişle, "dünya çapında binlerce bilgisayar ağını, bir dizi standart ve protokol kullanarak birbirine bağlayan bir ağ" olarak tanımlanan internet, "iletişim teknolojilerin bilinen niteliklerinin sınırlarını zorlayan ve iletişim pratiğini büyük ölçüde dönüşüme uğratan bir teknolojidir" (Başaran, 2006). Günümüzde neredeyse bütün işyerlerinin, siyasi grupların, sivil toplum örgütlerinin ve diğer kuruluşların bir web sayfası bulunmakta, çalışanlar artık her gün internete girmekte ve internet üzerinden iletişimi sağlamaktadır. Sosyal ağlar kullanıcıların kendilerini daha rahat hissettikleri, daha açık, şeffaf ve etkileşimli bir araç olarak işlemektedir. Kurumlar ve kamuları, birbirinin etkinliklerini ve hareketlerini takip edebilecek daha etkin bir dayanağa sahip olmaya başlamıştır. Bu şekilde sosyal ağ siteleri, tüm kurumları, mekana bağlı kalmaksızın ulusal ve uluslararası düzeyde hizmet rekabetine girmeye teşvik etmektedir.

Eskiden posta, telgraf, telefon gibi iletişim kanallarını kullanan kurumlar artık e-mail, facebook, twitter, instagram, foursqusare gibi farklı iletişim kanalları olan sosyal ağ ortamlarından kullanıcıları takip ederek onlar hakkında veri toplamaktadırlar. Buna verilere göre kullanıcının neye ihtiyacı olduğunu, nelerden hoşlandığını veya hoşlanmadığını, internet ortamında yazılanlarını ve paylaşımları analiz ederek kendileri hakkında yapılan dilek ve

şikâyetleri değerlendirebilmekte ve kendine uygun pazarlama veya hizmet stratejilerini geliştirebilmektedirler.

3. BÖLGESEL KALKINMA

Kalkınma, bir ülkenin istenilen biçimde ekonomik gelişme sağlayabilmek amacıyla, ulusal ekonomiyi bir bütün olarak düzenlemesidir. Ekonomik büyüme ve kalkınma, tüm ülkelerin en belirgin temel amacıdır. Bu amaca ulaşmadaki temel ilke ise, ülkenin mevcut kaynak ve imkânlarını en rasyonel ve verimli şekilde kullanmaktır. Gelişme ve kalkınma genel olarak ekonomik olarak ele alınsa da tamamıyla kalkınmadan söz edebilmek için, sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik gelişmelerle beraber ele alınması gerekmektedir.

İnsan-eksenli bir tanımlamayla kalkınma, insan kişiliğinin gerçekleştirilmesi için gerekli koşulların yaratılması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda kalkınma, insanların yoksulluk, işsizlik ve eşitsizliğinde ortaya çıkan bir azalma kriterlerine bağlı bir kavram olarak değerlendirilebilir. Bir bütün olarak kalkınma iktisadını ortaya çıktığı koşullar ve sonrasında geliştirilen teorilerin kalkınmaya yüklemiş olduğu anlamlara bağlı olarak anlaşılabilecek olan bu kavram; oldukça geniş, karmaşık ve farklı anlamlara sahip bir kavramdır (http://www.ekodialog.com/kalkinma_ekonomisi.html).

3.1. Bölgesel Kalkınma Farklılıkları

Aynı ülkenin değişik bölgeleri arasında ekonomik, coğrafi, toplumsal ve kültürel başkalıklar olması mümkündür. Bu durum kimi ülkelerde çok daha yoğun hissedilse de, hemen her ülkenin yapısında görülmektedir. Bölgesel farklılıklar aynı ülke insanları arasında eşitsizlikler yaşanmasına sebep olur. Örneğin; bölgesel farklılığın yoğun olduğu bir ülkede farklı bölgelerde yaşayan şahısların sağlık hizmetlerinden ve kültürel etkinliklerden eşit oranda yararlanamamaktadır. Hemen her ülkede doğal bir merkez etrafında yoğunlaşan ekonomik ve sosyal faaliyetler, bölgelerarası gelişme farklılıklarını ortaya çıkarmış ve büyük dengesizlikler yaşanmasına neden olmuştur. Bölgelerarası dengesizlik sorununa, gelişmiş ülkelere kıyasla gelişmemiş ülkelerde daha fazla rastlanmaktadır.

Bölgesel dengesizlikleri gidermek ve sürdürülebilir dengeli bir kalkınma süreci yakalayabilmek için devletler, yeni arayışlar içerisine girmişlerdir (Tutar,2007). Bölgelerarası kalkınma farklılıklarının giderilmesinde, bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma ajansları yaklaşımı, gelişmiş ülkelerde yıllardan beri etkin bir araç olarak kullanılmış ve önemli sonuçlar elde edilmiştir(İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,2005).

Türkiye bölgesel kalkınma farklılıklarının yoğun hissedildiği ülkeler arasındadır. Bu bölgelerarası gelişmişlik farkları Türkiye ekonomisinin yaşadığı en temel sorunların başında gelmektedir. Ülkemizde bölgeler arasında kalkınma farklılıklarını doğuran belli başlı faktörler olarak; bölgelerin içerisinde yer aldığı coğrafi koşullar, yetişmiş insan gücü, uygulanan kalkınma modelleri, alt yapı kapasitesi, pazara ve girdi piyasalarına yakınlık gibi birçok parametrenin etkisi sıralanabilir.

3.2. Sosyal Ağların Kullanımıyla Bölgesel Kalkınmaya Sunulan Bakış

Hızla gelişen internet kullanımıyla birlikte sosyal ağların kullanımı da yaygınlaşmıştır. Bu yaygınlaşma sayesinde sosyal ağ sitelerinin kullanım amacı da genişlemiştir. Önceleri daha çok vakit geçirmek amacıyla kullanılan bu ağlar şimdilerde ticaret, eğitim, analiz, pazarlama, vb. birçok amaçla da kullanılmaktadır. Bizde bu çalışmada, sosyal ağ sitelerinden faydalanarak elde ettiğimiz kurum imajı analiziyle bölgesel kalkınmayı değerlendirecek bir bakış açısı sunduk.

Bölgedeki kamu, özel, sivil toplum ve ticari kazanç odaklı olmayan çeşitli kurum ve kuruluşlarının hemen hemen hepsinin kendi resmi sitelerinin yanında kullandığı online siteler

bulunmaktadır. Sosyal ağ siteleri kurum ve işletme sayfalarında kullanıcılara puanlama ve yorum yapma imkanı da sağlamaktadır. Kurumlar sosyal medya hesaplarında kurum imajlarını doğru ve etkili bir şekilde sunduklarında hizmet alan bireyler üzerinde daha etkili bir algı oluşturabilirler. Bu durumun iki açıdan katkısı vardır, birincisi kurumlar hedef kitle üzerinde daha etkili ve hızlı bir algı oluşturma ve doğru kurum imajını yansıtma imkânı bulur. İkincisi ise kurumlar sosyal ağ ortamlarından kullanıcıları takip ederek onlar hakkında veri toplama imkânı bulur. Buna göre kullanıcının neye ihtiyacı olduğunu, nelerden hoşlandığını veya hoşlanmadığını, internet ortamında yazılanlarını ve paylaşımları analiz ederek kendilerine uygun pazarlama veya hizmet stratejilerini geliştirebilmektedirler. Diğer yandan bu ağlar dünyanın dört bir etrafından ziyaret edilebildiği için kurumlar kendilerini, bölgesel gelişmişlik düzeyini düşünmeden ulusal ve hatta uluslararası standartta hizmet sunmak zorunda hissedecektir. Böylelikle daha kaliteli hizmet sunulur. Sunulan hizmetle bölge halkının yaşam kalitesi doğru orantılıdır.

Örneğin, ülkelerin gerek sosyo-kültürel gerekse ekonomik gelişimlerini etkileyen çok sayıda değişkenden birisi eğitim-öğretim kurumlarıdır. Eğitim-öğretim kurumlarından özelliklede üniversiteler dünyadaki başarılı ekonomilerin merkezinde yer alır. Üniversiteler; topluma, ekonomiye, toplumun refah düzeyi ve yaşam kalitesine ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan oldukça geniş çerçevede katkıda bulunur. Üniversiteler bölgesel kalkınma sürecinde anahtar bir rol oynar(Ege Akademik Bakış,2007). Şöyle ki; bölgesel bilgi ekonomisi ve toplumunun destekleyicisidir, ekonomik istikrarın önemli bir unsurudur, bölgenin sosyal yaşamının temel gücüdür, kültürel kaynakların temelini oluşturur ve güçlendirir. Bölge kalkınmasının en önemli unsurlarından biri olan üniversitelerin web siteleri ve sosyal ağ hesapları analiz edilerek üniversitenin kurum imajı elde edilebilir. Daha sonra elde edilen bu analizlerle üniversitede verilen hizmet kalitesi ölçülerek bölge halkının yaşam kalitesi hakkında fikirler elde edilir. Öte yandan üniversiteler, milyonlarca gencin kullandığı sosyal ağ sitelerinde yapacakları tanıtımlarla, üniversitede gerçekleştirilen bilimsel, sosyal, kültürel aktiviteleri paylaşarak gençler üzerinde olumlu bir algı oluşturabilirler. Böylelikle çok daha fazla kişi tercihlerinde bu üniversitelere yer verecektir.

Bölge belediye kurumları da tıpkı üniversiteler gibi bölgesel kalkınmanın belirleyici unsurlarından birisidir. Bu kurumlar da kullandıkları sosyal paylaşım siteleri ve web siteleri aracılığıyla verilen hizmet kalitesini arttırabilirler. Gelişmekte olan bölgelerde sanayileşme olmadığı için kalkınma hamlelerini ancak sahip oldukları turistik arz potansiyelini değerlendirmekle mümkündür (Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,2008). Turizm sektörünün bölgesel kalkınma ve yöredeki turizm kaynaklı kaynaklarının etkin kullanımı konusunda büyük bir yeri ve önemi vardır. Bu noktada eğer belediyeler her gün milyonlarca insanın dünyanın dört bir etrafından kolaylıkla erişebildiği sosyal ağ sitelerinde bölge ve bölgedeki turistik mekânların tanıtımını etkili bir şekilde yapabilirse bölgeyi çok daha fazla turist ziyaret edecektir. İnternet kullanımı ve sosyal ağ siteleri turizm işletmeleri açısından turistik ürün tercihinde son derece önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

Yukarıda verilen örneklerin yanında, bölgedeki diğer kamu, özel, sivil toplum ve ticari kazanç odaklı olmayan çeşitli kurum ve kuruluşlar da kendilerine ait web sayfalarını ve sosyal ağ sitelerini analiz ederek öz değerlendirme yaparak eksik yönlerini daha kolay bulabilir. Verdikleri hizmet kalitesini ulusal ve hatta uluslararası düzeye çıkarabilir.

4. SONUÇ

Teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşması ile birlikte ülkemizde ve dünyada internet kullanım oranı büyük bir hızla artmaktadır. Gelişen teknoloji ile birlikte internette Web 2.0 gibi uygulamalar ile ortaya çıkan sosyal ağ kavramı, kamu, özel, sivil toplum ve ticari kazanç odaklı olmayan çeşitli kurum ve kuruluşlarının hemen hemen hepsinin pazarlama, reklam, öz değerlendirme yapma, kurum imajı oluşturma hususunda etkin bir şekilde faydalanılan bir platform olarak ortaya çıkmaktadır. Hedef kitlenin de bu platformlardan etkilendikleri görülmektedir. Bu ağlar aracılığıyla bölgedeki kurumlarda verilen hizmet kalitesi arttırılıp, etkin pazarlama, etkin reklam yapılarak hem bölge ekonomisi hem de bölgedeki sosyo-kültürel yapı, ulusal ve hatta uluslararası bir seviyeye çıkarılabilir. Bölge ekonomisini ve bölge halkının yaşam standardını önemli bir boyuta taşıyabilecek bir araç olan sosyal ağ siteleri bölge kalkınmasında da önemli rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

Peker, Ö. ve Aytürk, N.; Yönetim Becerileri, Yargı Yay., Ankara 2002.7

YönetimDergisi, (1998), İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Dergisi Yıl:9Sayı 31 Ekim 1998 s.15.

Akçay D., Mobil Yayıncılıkta Etkileşim Tasarımının Önemi; Gazetelerin Web sayfalarının Mobil CihazlaraUyumu, İstanbul 2013

Akçay D., Kurum İmajının Oluşmasında Sosyal Medyanın Etkisi: GarantiBankasıveAkbankÖrneği, İstanbul 2013

Geray, Haluk. 2003. İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları. Ankara: ÜtopyaYayınları

Akıncı-Vural, Z. Beril. 2006. Giriş. Bilgi İletişim Teknolojileri ve Yansımaları içinde. der. Z. B. Akıncı Vural 1-5, Ankara. Nobel Yayın Dağıtım

Başaran, Funda. 2006. Birteknolojikyenilikolarakinternetintarihi: Ulusal yenilik sistemi, kamu politikaları ve standartlar. Kültür ve İletişim 9 (2) Yaz, 9-32.

İnternet: http://www.ekodialog.com/kalkinma_ekonomisi/kalkinma_ekonomisi.html

TUTAR, Filiz, DEMİRAL, Mehmet (Nisan 2007). Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, c.2, No:1, ss:65-84.

İstanbul TicaretÜniversitesiSosyalBilimlerDergisi Yıl:4 Sayı:7 Bahar 2005/1 s.275-294

EgeAkademik Bakış / Ege Academic Review 7(1) 2007: 217–238

Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Sayı:2, 2008; 10(2):293-306

ANALYSIS OF OIL PRICES IN IRAQ AND THE ROLE OF OIL IN NATIONAL AND REGIONAL DEVELOPMENT

Irak'ın Petrol Fiyatlarının İncelenmesi ve Bölgesel ve Kırsal Kalkınmada Petrolün Rolü

Hoshmand A. HAMASHAREEF[1], Imran ASLAN[2], Didar H. ABDULLAH[3]

ABSTRACT

In this research, we tried to determine whether there was a relation between the real price of oil and amount of oil export in Iraq between "2000-2015" and the role of oil in Iraq development. In our research, we used the SPSS program to analysis the data of oil price such as ANOVA, regression and correlation and also during the results we can make estimate of oil price for the next year although changing in political situation and other factors have a role to change oil price. Firstly, our research has exhibited the quite complex features of the relation between the variables. More specifically our result has shown that there are short and long terms relations between the two series. We knew that oil price during first decade of (21th) century has a huge development and sudden sharp reversal, where there is rising of oil price from 2003 until middle 2008, and from third period of 2008 until early 2009 there are sudden reversal sharp, affected to repercussion global financial crisis, as it affected directly to the mount of Arabian country revenues, because the oil is the only source of their revenue.

ÖZET

Bu araştırmada, "2000-2015" yılarında arasında gerçek petrol fiyatı ve miktarı arasında bir ilişki olup olmadığını ve Irak'ta ihracat ve gelişiminde petrol rolünü belirlemeye çalıştı. Araştırmamızda, biz ANOVA analiz, regresyon ve korelasyon gibi SPSS aracılığıyla değişkenleri inceledik ve diğer faktörler ve politikanın fiyat üzerinde etkili olmasına rağmen biz gelecek yıl için petrol fiyatlarını tahmin etmeye çalıştık. İlk olarak, bizim araştırmamızda değişkenler arasındaki ilişkinin oldukça karmaşık olduğu ortaya çıktı. Daha açık olarak, iki seri arasındaki kısa ve uzun vadeli ilişkilerin olduğunu göstermiştir. 2003 yılından 2008 yılı ortasına kadar petrol fiyatı artıyor ve 2008 yılının üçüncü döneminden 2009 başlarında kürsel finans kriz yüzünden bir değişim-azalma söz konusudur ve tek geliri petrol olan Arap ülkeleri bundan direk olarak etkilenmiştir.

1 The University of Bingol,Business Administration, Master Student, hoshmand_anwar@yahoo.com

2 The University of Bingol Occupational Health andSafetyDepartment/ Business Administration,Assist.Prof.,iaslan@bingol.edu.tr, imranaslan@gmail.com

3 The University of Bingol, Business Administration, Master Student , didar.hamd@yahoo.com

INTRODUCTION

Oil or petrol also called it as black crude oil, is dense liquid, flammable, black tends to green, have in the upper part of the earth crust. (Wiki,2015) It consist of complex mixture at hydro carbonate, it's an essential source of energy sources according to the energy statistic in the world.

But it differs in appearance structure and deeply purity according to the place extracted.
It's an important source of the primary energy of the world. Crude oil is one of superior energy source of the world, which is has high economic value and the importance of oil comes from a relativity plenty, qualification and easy to pipe and distribution. The global market of oil submissive to a cycle of very important developments led to incidence high diversity of the balance of supply and demand. Whereas oil market that is a private nature take the privacy of overhyping economic factors with political factors, which it vary the degree of its importance .and its impact on oil price in the market

Iraq has a huge amount of crude oil, as it is now the third largest oil reserves in the world and may becomes the first largest reserves to the presence of large amounts of oil reserves which may reach to (500) billion barrel. As we Know the oil marketing has different methods of items in petroleum pricing, through this research we will highlight to analysis oil price in Iraq. (Musa, 2010)

The oil price changes more than other resources and there are considerations play an important role of determination the oil price. The global economy is witnessing in these years state of worry and panic for the continuation of increasing and decreasing the oil price.

After a decade volatile prices, the past 6 years we saw an unusual period of stability
in the oil market, with a barrel of crude oil averaging (120$) each year. A combination of geopolitical events in Syria, Libya and Iraq has prevented oversupply despite the expanding entry of US shale oil into the market. While non-bring down production of crude oil is behind fall oil price, but also there is a political impact beyond that is the diathesis all of Iran and Russia likewise others think might use the oil as a weapon in political fighting.(Al Khatteb, 2015) Falling oil price has a direct effect on Iraqi economy, especially during the ISIS and Syria war in last few years, so fall in oil prices poses a problem for Iraq and others, and a steep decline in oil prices is straining the budgets of major petroleum exporting countries like Iraq, Iran and Russia also posing a potentially grave security challenge for Iraq, which is already struggling to finance its fight against ISIS. There have been many ups and downs in the oil market over the last decade causing oil prices to either escalate or drop precipitously. Over the past 6 years, high oil prices have generated interesting in oil production in Areas previously thought too .expensive to explore as the arctic and east Africa

More specifically, global oil production has been on the rise, particularly in America. Due to the shale oil renaissance in the USA from hydraulic fracturing and directional drilling technology that is taking place predominantly on private and state lands; oil production has increased by (71%) percent from average (2008) volumes to the latest production.(Al Jazzera. net,2015) The oil price is very important for Iraq because it's the main source of revenue and Iraq needs strong economy to become more stability and walk normally. The recent decline in world oil price cannot help but have an impact on the Middle East politics. Many of the countries

in the Middle East Including that both essential players in the current conflict over regional influence (KSA & Iran) they depend significantly on the oil to finance their government and management of their economies significantly.(Grigoria,2015) As well as the case of Russia, which is trying to re-regional influence after a hiatus of two decades after the collapse of the Soviet Union. It also depends on oil to a large extent, in the low case, refers revenues fell to active regional policy costs. Whether Iran's support for clients such as (Bashar Assad's) regime in Syria and Hezbollah in Lebanon or billions of Dollars committed to KSA and other gulf states have to pay the government of SISI(The Head of Egypt)in Egypt. Falling oil prices in 2014, policy or economy, fundamental markets and government decision both of them, play important roles in the interpretation of the vagaries of the oil market.

*Importance of the research:*Iraqi economy is a single side, which depends totally on the oil and their returns as crude oil. And Iraq has a huge resource of oil in the world looks as the (3th) reservoir oil counter at the world. Therefore reversal of the oil price in the world market has affected to its revenue and annual budgets. And about that we selected Iraq as a place to study the analysis of oil prices because changing oil price directly affects the Iraqi economy and vice versa.

Problems of the research: There are several problems in the study of the topic, such as:

1- Few studies around the Iraqi oil price analysis.

2- Difficulty to get information and data about amount of oil exportation in every month and week.

3- During wars and the exchanging power in Iraq, there is conflict about information validity.

*Location and Time:*We chose Iraq as a place to research and study of oil in Iraq is very important because the main source of income in Iraq is oil, so the oil price has a direct effect on the economy of this country, likewise study of oil price also has purpose for economic future in Iraq. And also, we chose the time between "2000 – 2015", so there were several important significant changes in the world oil prices due to the changing economic and political factors all over the world**.**

THE ROLE OF OIL IN IRAQI ECONOMY DEVELOPMENT

All economic references warn for the danger of depending on one resource. The Iraqi economy had become dependable on oil sector during the last three decades, and on the contrary, of what other oil countries did. The capital is considered as one of the essential factor for economic development. The revenues of oil export will stay the essential source for economic development in Iraq in the coming future in order to reduce being dependable on oil. (Majed, 2009) And since the beginning of the 1950, the world witnessed great rise in the demand on oil, but the Iraqi exports of crude oil come to be less than its similarities in the seventeenths of last century. The economic development path was decline in Iraq from seventeenths of last century became of chaos that swept Iraq before the outbreak Iraq-Iran war which was followed by the second gulf war and economic blockade imposed on Iraq after the occupation of Kuwait in 1991 until the fall of the Iraqi regime in April 2003.

As per capita GDP reached in 2005 to about (1063 US$) but the crude oil export revenues

accounted for (%97.4) in the same year of the total export earnings. S0, Iraq did not benefit from the wealth left by the sharp increases in oil prices as it did most of the OPEC countries like KSA & UAE except north part of Iraq which after separated economically from Iraq, they could use oil to development their economy. Contents Iraq's proven oil reserves in 2004, about %10 of the world's oil reserves, which is makes Iraq became third ranks of the world after KSA & Iran. Therefore, Iraq should be has a great effect to the economy development, but because there are wars and chaos in Iraq before, now and in the future it be continue, about it has not lead to economic development for their and regional countries, versa of other countries (KSA, UAE, Iran and others) even though the Iraqi refineries do not produce enough to meet half of domestic consumption of petroleum products. (Majed, 2009)

But there is a part of Iraq it different with Iraq, northern of Iraq, called Kurdistan. Which the role of oil had right effect for them and they could improve their capacity at another sectors or the oil led to improve another sectors and the oil led to increase GDP of this part of Iraq, life of their people is different as a peter than the people of another part of the country. We can see the role of oil in both sides(positive and negative) in same country as Iraq, when you can look to Kurdistan Region it's very different with the other section which it controlled under the Iraq's government.All that back to two reasons, one of them being a good leader which lead this part to become a different with Iraq, and another reason back to the neighbor country to Kurdistan which helped them to improve their capacity of oil and to become better and better day by day until they can independent economically with the central authority, it's Turkey. Turkey has the positive role in national and regional development looks so the best country which help this region and parallel to that they can to increase its authority and more benefit of their oil similar to other regional country.

This in 2004 per capita energy consumption in Iraq is (7.7 b/year), while in UAE is (68 b/year) and in KSA is (33.9 b/year).Most of the Iraqi oil extracted from the quantities allocated for export, which crude oil export revenues equal (%97.4) of returns aesthetic export. So the most important conclusions can be summarized as follows:

1-Iraq can reduce its dependence on oil, Iraqi economy is single pole, dependent almost entirely on the oil sector.

2-Iraq has enormous oil wealth can be developed, but until now it is a curse and lead to the overall economic decline.

3-Iraq's oil sector retreat especially the production and export of hand, in addition to refining.

Even increase of demand on oil in the world, but Iraq cannot increase its production capacity to that level before Iraq-Iran war.

*The role of oil in regional economy development (The UAE as example):*A glut in world oil supplies and financial crises in Asia spell reduced revenues for Gulf producers. Yet demands on state budgets are increasingly in step with high population growth. A rethinking of priorities is probable. On the regional security front, a system devised and policed by the United States to contain both Iraq and Iran has been overtaken by events and is set for change. A prevalent view in the region is that Washington has overplayed its hand. Years of sanctions could turn Iraq into a breed-ground for extremism. Iran has resisted isolation and enhanced its local and international relation.(Hollis,2015) Thirty years ago, the UAE was one of the least developed

countries of the world. But today, it has achieved an income level comparable to that of the industrialized nations. Which the UAE did not pass through the hypothetical development, which most developed countries seem to have experienced.(Abu Alhala,1981) Rather, its large oil revenues have allowed it to leap these stages to the stage of high mass consumption. Massive oil revenues have enabled the UAE to short-cut the usually difficult and lengthy process of saving and capital accumulation necessary for economic development. Even having rich oil resources and having stable economy, in the long run, UAE's oil resources will be depleted and they country may face a major problem of not having high returns due to not having any production in the country but importation of almost all service and products(Aslan,2015)

METHODOLOGY RESEARCH

Table 1: ANOVA according to export

A one-way ANOVA is an analysis of variance in which there is only one independent variable. It can be used to compare mean differences in two or more groups. In SPSS, we calculate one- way ANOVA through analysis or compare means. According to price, month and years, there are significant differences in exportation with 95% significant level.

Model	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Regression	16557008,360	3	5519002,787	39,872	,000[b]
Residual	24776507,717	179	138416,244		
Total	41333516,077	182			

a. Dependent Variable: export

b. Predictors: (Constant), price, month, year

We use ANOVA to determine if the means are statistically different to compare our means about the price of year 2012 is the highest and is equal (111, 9562$) of price, and the lowest mean is in year 2001 and equal (24, 4117$) but about export, the mean of year 2015 is the highest mean as equal (2704.3333) thousand barrel and the lowest mean is from year 2003 is equal (906, 0833) thousand barrel. The ANOVA box is also very important and it shows as the results of the one way between subjects ANOVA and we took a lot at the significant. The value of significant was help us to determine our condition means were significantly different from another. And it help us to determine our (IV) had an effect because it's equal to (0.000 < 0.05) α.

Figure 1: shows oil price for (183) months from 2000-2015 (Source / Ministry of Oil / Iraq)

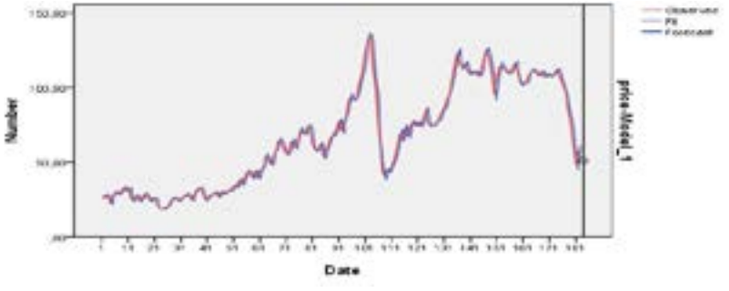

The figure shows oil price between years (2000 – 2015) of Iraq, there were many ups and downs of oil price outcome and this belongs to several reasons, like the event of (11th Sep.) in 2001 which was in USA, growth of global economic in Europe and Asia, the global financial crisis and punishment to Russia (Aslan,2015). There are no differences among months for price and export according ANOVA test as shown below, but there are significant differences in price according export, months and years, which shows that the price is a key (.determinate over other variables(Export, production, years etc

Table 2: Bellow ANOVA tables come from SPSS analysis of the data between months.

		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Price	Between Groups	1549,689	11	140,881	,119	1,000
	Within Groups	202860,827	171	1186,321		
	Total	204410,516	182			
Export	Between Groups	197078,402	11	17916,218	,074	1,000
	Within Groups	41136437,6	171	240563,963		
	Total	41333516,0	182			

Moreover, it is seen that there are significant changes in prices and amount according to years as shown in Table 3.Iraq war against Saddam in 2003, global political crisis in 2008, internal problems among Shiites, Kurds and Sunni Arabs are major causes of these differences.

Moreover, Terrorist organization DAES and other internal terrorist organization have affected the stability and exports of oil. Saudi Arabia stated that it would not decrease oil exportation even prices fall has affected the price and exportation in Iraq.

Table 3: ANOVA between years

		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig
Price	Between Groups	185878,701	15	12391,913	111,670	0,000
	Within Groups	18531,815	167	110,969		
	Total	204410,516	182			
Export	Between Groups	34945622,493	15	2329708,166	60,906	0,000
	Within Groups	6387893,583	167	38250,860		
	Total	41333516,077	182			

FACTORS AFFECT TO THE OIL PRICE

It is estimated that Iraqi crude oil reserves will reach about (500) billion barrels (Musa,2010). Oil is associated with a close relationship for a long time with crises and political conflicts, experts attributed this relationship is due to the beginning of the last century. Where the oil becomes essentially incentive and very important in crisis story and international conflicts (Rwaijah,2013). Oil price is one of the most important effects to the global crisis and it became one of the most important military targets, and a basic ingredient in the formulation of economy and political boundaries. There are many factors affected to the changing oil price in period between "2000-2015", so many of factors have direct effect to the oil price, and others have indirect effects. Such as geopolitical factor, economic factor and technical factor etc.

1- Changing dollar exchange rate: Changing dollar exchange rate index for major currencies if the dollar exchange rate is rising, so, it conducts to decrease the demand to the oil, through this the oil price decreases. It related to the supply and demand, but if the dollar exchange rate continues to rise and the oil price continues to decrease it isn't favor of the USA, because it leads to decrease exports and to increase imports, subsequently leads to lock trade balance, about that the USA resort to limit of increasing the dollar exchange.(Shib,2015)

2- Supply and demand: Fall back demand to oil together with plenty of supply is of the reasons that lead to the decline the oil price. The USA has increased its production of oil since (2008) until now, that leads to decline demand to oil by Germany, chine, USA and Japan, which affected to decline in price. This factor is the more importantly factor that affected to the oil price. As it impact to the other factors and there is negative relationship between supply and demand, so if supply increase the demand is decrease and vice versa.(Shib,2015)

3- Rock oil (Shale oil): The USA is the largest consumer of oil in the world which already declined its demand to the crude oil, because of increasing its production of gas and oil rock. (Aljazzera.net) So, increasing production of rock oil has a great effect to fall the oil price in the world. But also decline in the oil price affected to the elicitation of rock oil, because keeping the oil price in (80$) for barrel reduces of companies profit, because cost of elicitation of rock oil is between (60-80$) per barrel in the USA and elicitation of crude oil in the Middle East is

less than (15$) per barrel , so in the end it leads to ditch of rock oil because of its high cost and going back to buy crude oil, so this leads to increase demands of crude oil and increase of oil price .(Saadallah,2011)

4- Vibration of global economic: Vibration of global economic also has effect to the oil price, because growth in the economy leads to increase demand of crude oil and increase of oil price, especially when there is economic growth in Europe and Asia(China & India) , also vice versa is right .(Almusawi,2009) For example in (2007) there were growth for Europe economy and it led to increase demands to the crude oil, but also in the middle (2008) there was decline in Europe economy which caused by bank collapse also it led to decrease demand and increasing supply for crude oil and all of these led to down of oil price from (134$) to (42$) only in (6) months. Also, growth in china economy has effect to increase demand to the crude oil in a high degree because growth need more energy to be continue.(Naeema,2014)

5- Geopolitical outlook: Geopolitical outlook and political riskiness in Arabic area also has affected to the oil price because there was worried and riskiness of some countries to crude oil, so it led to increase demand to the crude oil and increase of oil price. So, Crisis in Arabian countries has effect to the oil price.(Muhammed,2010) And also one of the political reason for downing oil price is the punishment all of Russia & Iran by the USA and some of its allied Arabian countries , because Russia and Iran supporting some enemy countries to the USA and KSA like Ukraine and Syria and fall in oil price affected to the general budget of Russia and Iran because economy of these countries it depends mainly on the oil and decreasing oil price lead to drop their budgets, Saudi and some other countries in OPEC attempted to keep that ratio of oil export by OPEC which it led to drop or keep the oil price in low grade , so it led to made crisis to Russia .(Grigoria,2015)

6- Wars and natural disaster: Also wars and natural disasters have effect on the oil price, for example ISIS war in Iraq. The war in Iraq is one of the international problems and it affects to the oil price, because Iraq has a huge amount of crude oil and changing of oil export by Iraq affect to the oil supply and affect to the oil market.(Gunter,2015)

So, we can say fluctuate of oil price in period between "2000-2015" was due to many characters or factors, such as geopolitical, technical and economical.

Changing oil price divided the world into three categories:

* Producing countries and reassuring deal with the crisis in quietly like (KSA and UAE) because they were beneficial of the crisis and could to change the balance to benefit a side, so they always deal with a side against to Russia and Iran.

* Producing countries but worried about that, like Iran. It thinks that the crisis and decreasing of oil price is a plot on its economy. Because the first aggrieved is itself for decreasing the oil price or increasing supply of oil in international markets.

* Consuming countries which are benefited by decreasing oil price and aggrieved in increasing the oil price, they use huge quantity of oil because their industry like Europe, china and India. (Aljazzera.net,2015)

*Other secondary factors affecting the price of oil are the transportation cost and strong of oil, and there are also various events that temporarily affect supply and demand , such as natural disasters and wars and thus affect the oil prices , either to rise or drop.

In this research we tried to indicate between variables of the time with price and exportation of oil in Iraq especially in period between (2000-2015), the ANOVA SPSS program shows that the relation between variables are unstable at the general stage but each of oil price and export variables have a good relation in the specific time.

Figure 2: Changing oil price during the 15 years between "2000-2015"

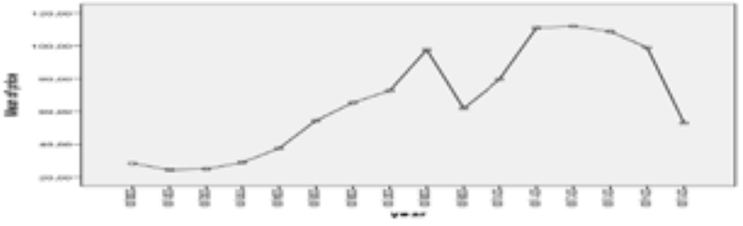

There were several ups and downs of changing in global oil price outcome of several reason as happened in 2001 (11 September events) in the USA, grow thing of Europe and Asia economic and global financial crisis. Mean of oil price and months, and mean the oil price were increased in early year and become at the peak in middle, after that start to decreasing again. Results showed that there is a relationship between amount mean of oil export and months, .Moreover, Year, so we can say there are not relationships between price and amount export of oil. Correlation between years and mean of oil export between 2000-2015 of Iraq shows many increases and decrease of amount of oil export during this period. One of the most interesting factor is that even the prices of oil decreased, the amount of oil exported by Iraq increased over years. However, according to economical theories, there is a negative correlation between prices and amount of sales.

RESULTS OF RESEARCH

To interpret the analysis of data we can conclude this:

-In January of (2000) the price of a barrel of oil was (26$) and there was stability of price until September of (2001). After the events of attack the world trade center in September 2001 in the USA, there was a significant change in global policy, for this reason it led to a decline in the price of oil globally arrived to (18$) per barrel in October (2001) . After 6 months in April 2002, again the price of oil arrived as in the past. So, after that the price settled until January (2004). The most essential factor affect to indicate the price is supply and demand, since the year (2000) has Increased the global daily consumption of oil for more than (11) million barrel per day from (76.78) million barrel to (87.99) million barrel daily supported by increasing demand from china and India. China became a great and strong effect on price to the point of low price in the holidays and Chinese holidays.

-There is no change in the amount of oil export from Iraq in the period between (2000-2003) until January (2003), there is a crisis between Iraq and the USA (coalition forces) it led to outbreak of war, which was named the second golf war. Which led to stop the export of Iraqi oil for (6) months in the period between January (2003) to July in the same year.

-In the early (2004), the price of oil started to up from (31$) per barrel until middle (2008) reached to (134$) per barrel, this rising of oil price came by the war in Iraq, Venezuela workers strike, a significant growth in Asia and the weak dollar value, also the low spare production capacity is behind the rising oil price for this period. After that again the oil price led to a decline to the low level, and also in this period early (2004) to middle (2008) there was no change in the amount of oil export, so settled at average (1,750,000) barrel per day.

-In (2007), Chinese oil demand has increased very significantly until the first half of (2008), in addition to an earthquake in the province of (Xuan) led to a significant increase in the use of electricity generators which prices raise is very large, and then in the middle (2008) came the events of the global financial crisis and expectations of a deep recession to reflect big ups to the very sharp fall, even it reached (42$) per barrel within (6) months.

-During several months, oil prices once again reached at (70$) per barrel by the fundamentals of supply and demand. The price of oil continued to rising and stability in early (2009) reached at (47$) to the middle (2014).

-In the late of year 2014, there was a sharp drop of oil price, here many economists and politicians believed that what is happening in the oil markets today, is a collective punishment as a big oil producer in the world and the USA, despite the loss of shale oil, agreed to reduce prices to punish Russia economically because of its position on the crisis in Ukraine, and also to punish Iran, which has been easing sanctions.

-The political objective of this decline seems clear to put pressure on Russia to cut oil to the events of deficit in its budget price. And oil sales represent the most important sources of income for the economies of both Russia and Iran. What is happening now from the decline in oil prices is not a part of the economic role, but there is the existence of political interference.

Changing oil price and its effect to Iraqi economy:

The effect of the Global Financial Crisis and oil price fluctuation on the oil producer countries as decreasing the oil price to less than 40$ per barrel shows that more fallout of global financial crisis is to oil price. Because rises didn't happen quickly but took progressive from (25$) in (4/2003) to (134$) in (7/2008) but collapse happened during six months down to (42$) in (12/2008), so it indicated that global financial crisis has a direct effect on the oil price, and through that collapse, OPEC didn't try to decrease of their exporting rate of oil to help the price, notify vice versa.(Almusawi,2009) There were some countries tried to instead that damage got from the price, they decide to increase their export of oil to markets.(McFarlane,2015) And Iraq is the first aggrieved for this collapse because there are internal war, rebuilding of infrastructure and economic crisis in Iraq and after down fall the oil government and its on early stage in the new state, it wants the high economy to meet the challenges coinciding with that there were some countries tried to increase their exports of oil to compensate for that decreasing in oil price ,so it led to increasing the supply in the markets and there were decreasing demand of oil which caused the global financial crisis , in the end it led to collapse the oil price .

After the global financial crisis and deterioration of oil price and its effects of economic crisis, the port is serious crisis on the Iraqi economy, for the following reasons:

* Oil is the primary supplier of public money in Iraq.

* Iraq isn't a governor or sovereign funds or investment.

* The banking system in Iraq is nested with the global banking system.

*Iraq does not have high tax revenues from sales and productions

*The country economy depends on the production of other countries in textile,

electronics, ready foods, fish etc.

So, the main impact will be in the field of public revenue decline. Thus, the salaries of government works decrease and the internal economy market size decreases at the same time. Moreover, increasing load of soldiers and refugees coming from Arabian cities like Basra and Syrian Kurds have brought more strict pressure on governments by providing them shelters, foods, education, water etc.

CONCLUSION

According to the tables come from regression analysis, there is a positive relationship between oil price and the amount of oil exportation, as for every one thousand barrel there is increasing in price by 0.549$ per barrel. When we read the data from ANOVA one-way, it shows the SIG was less than (0.05), so it means we should reject the null hypothesis as the price and amount of oil export was affected to each other numbers, but the data says that there is not relationship between price and amount of oil or there is not effectively between them and the alternative hypothesis is accepted. Because there is a positive relationship between years as a side and prices and export amount as other side, the price increase by (0.851$) per barrel. And also for every year, the amount export of oil increase by (0.629) thousand barrel. From the mean of oil price in the regression table as equal to (66.86$), so it means the price of oil increase in a year will be expect between (65-70$) per barrel per year. Also, according to ANOVA analysis results there were several factors affected to oil price in the period between 2000-2015 some of factors affected to increase the price of oil and some of them led to decrease it.

So, oil had role at international and regional development in two sides, firstly at positive side and leads to improve the relations and advance other sectors. Which subscribe on increase the revenue and create a good relation between these countries that do trading together, Such as we saw in Kurdistan Region and UAE and some other countries. But in other side, the oil had negative role to improve relations, as it had role to destruction many other sectors and that is lead to become the country a single side revenue which depend totally to the oil and at the end lead to return back on its economic, as happened in Iraq.

So the most prominent which lead to increase the oil price:

1 – The Iraq war in 2003.

2 – Large economic growth in Asia, especially China and India in 2000-2008.

3- Dollar weakness, where dollar value decline, oil price increase.

4- Growth Europe economics in period (2007-2008).

5- A few spare production capacities.

6- Abundance supply of oil and abundance demands.

7- Libyan revolution.

8- Geopolitical effects, and also there were several factors affected to decline the price of oil such as:

supply and demand, global financial crisis, DAES-ISIS war in Iraq and Syria, Increase the share of OPEC, slowness in the development of Asia economies and shale oil production and geopolitical effects.

REFERENCES

I- English sources:

-Aslan, Dr. Imran, 2015. Lectures and computer programs about statistic and analysis of oil price, Bingol University.

- King, K. Deng & A, Metz, D, 2011. An econometric analysis of oil price movements: the role of political events and economic news, financial trading, market fundamentals, BATES WHITE, ECONOMIC CONSULTING. Washington, DC. Retrieved May, 2011, from http://www.bateswhite.com/media/pnc/4/media.444.pdf

- Al- Khatteeb, Luay2015. Why the world oil prices should be high and stable (March 12, 2015) an analytical article about oil price, Brokingings institutions, retrieved from http://www.brookings.edu/research/opinions/2014/03/19-world-oil-price-alkhatteeb

- Morton, M. Quentin. 2015. River of oil, early oil exploration in Iraq, history of oil, Middle East GEOEXPRO, the favorite petroleum geoscience magazine. Retrieved from http://www.geoexpro.com/articles/2015/04/river-of-oil-early-oil-exploration-in-iraq

- Gunter, R. Frank. 2015. ISIS and oil, Iraq's perfect storm: E- notes. An analytical article about impact of ISIS to the oil price in Iraq, retrieved from http://www.fpri.org/articles/2015/01/isis-and-oil-iraqs-perfect-storm

- McFarlane, G.2015. Oil price analysis: the impact of supply and demand, published in INVESTOPIDIA. Retrieved from http://www.investopedia.com/articles/investing/100614/oil-price-analysis-impact-supply-demand.asp

- Iraq Crude oil price and export, index mundi, CIA World fact book, January 22, 2015 http://www.indexmundi.com/

-Hollis, Rosemary, 2015. Oil and Regional developments in the Gulf, Amazon.com.

Jaffe,Amy Myers,2007.Iraq's oil sector ;past ,present and future, the James A. Baker, 111 institute for public policy, Rice University.

II- Arabic source:

-Musa, Dr. A. Abduljabbar, 2010. The vibration of oil prices and its effect to Iraqi economy, an analytical research on oil sector in Iraq and its outlook, Business and Administration Magazine, No.85, 2010, Almustansaria University.

- Al Musawi, Dr. A.Abduljabbar, 2015. Oil price collapse and its repercussion, Philadilphia University, an article of oil price analysis, Aljazzera.net.

-Shib, A. Abdulzahra, 2009. Reasons of decreasing oil prices and its effect to Iraqi economy. An article about economy posted in CPI website.http://www.iraqicp.com/index.php/

sections/objekt/2259121

-Grigori, Namus. 2015, oil price collapse and geopolitical outlook, an analytical article about economic, Brookings Centre, Dauha. -prices-oil-falling-http://www.brookings.edu/ar/research/papers/2015/04/6retrieved from gause

-Muhammed, Ramazan. 2010, vibration of oil prices, a research about economics of oil, CAI, PMP, published by Cinar Capital for research.http://blogs.mubasher.info/sites/default/files/oilpricebhvr.pdf

-Mahdi, waeel. 2013, oil price vibration and long range history of experiences from 1973's war to the high collapse arrived to International economic crisis, an economic article, economic Middle East newspaper.

-Saadullah, Dawood, 2010. The effect of changing oil price to finance politics, master letter in economic science, Algeria Universityalger.dz/jspui/bitstream/1635/7065/1/DAOUD_SAADALLAH.PDF.pdf-http://biblio.univ

-Dibia,Ali, 2010. The effect of international companies to oil price (2001-2011), an economic and petroleum research, master letter, University of Qasiby Murbah–warqala, Algeria.

-Naeema, Hamadi, 2014. Changing oil price and its reversal on investment development in Arabian countries (1986-2008), a master letter in economic science, University of Hasiba bn bu Ali, Algeria.

-Rwaigah, Al Saeed. 2013. The development history of oil prices and its effect to Algeria economy (1970-2009), master letter in economic science, University of Qasiby Murbah-warqala, Algeria.

-Al Shannawi, R. Abdulfattah, 2014. Statistic for traders and economical, 4370- 2014, Egypt.

-Majed,M.Ali Hamid,2009. The prospective role of the oil sector in the rebuilding of Iraq's economy. Alghary magazine for economy and administration science,2,11,46-64, Karbala University,2009.

-Abu Alala,yusra,muhammed,1981.The role of oil in the financing economic development in the Middle East countries, Master letter, Zagazig University.

YEREL KALKINMA İÇİN "İYİ YÖNETİŞİM": KENT KONSEYİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

"Good Governance" For Local Development: A Study On The Case Of The City Council

S. Mustafa ÖNEN[1], **Arzu YILDIRIM**[2]

ÖZET

Kalkınma, birçok disiplin ve düşünür tarafından inceleme konusu olmuş uzun soluklu bir iştir. Kalkınma konusu, önceleri sadece iktisat biliminin inceleme alanında iken; zaman içinde değişik disiplinlerin özellikle kamu yönetiminin ilgi alanına girmiştir. Bu çalışmada, öncelikle yerel kalkınma üzerinde yoğunlaşılacak; bunun sağlanabilmesi için yönetişim ve iyi yönetişim ilkeleri açıklanacak ve bu kapsamda Kent Konseyinin yapısı incelenecektir. Yerel kalkınmanın sağlanabilmesinin belki de en önemli koşullarından birinin, yerel düzeydeki resmi ve gayri resmi yapıların (kuruluşların) katılımından oluşan yönetişim sürecinden geçtiği söylenebilir. Bu türden bir yönetişim ile yerel kaynakların daha etkin ve verimli kullanılması söz konusu olacaktır. Bir yönetişim türü olarak "iyi yönetişim", yönetişimin aksayan veya eksik kalan yönlerini tamamlamak amacıyla düşünülmüş bir yaklaşımdır. "İyi yönetişim"i sağlayan temel bileşenler (ilkeler); şeffaflık, açıklık, hesap verebilirlik, katılımcılık, yerindelik, etkinlik gibi değerlerdir. Bunlar sağlanmadan gerçek manada yerel kalkınmadan söz etmek de güçtür.

Bu çalışmanın iki ana amacından bahsedilebilir. Birinci amacı, kalkınma, yerel kalkınma, yönetişim ve iyi yönetişim kavramlarını belli ölçüde tanımlamak, sınıflandırmak ve ilişkilendirmektir. İkinci amacı ise, yerel kalkınmayı sağlamak için Kent Konseyi'nin yasal yapısını ve onunla ilgili yasal düzenlemeleri incelemektir. Bu kapsamda yürürlükteki 5393 sayılı Belediye Kanunu ile Kent Konseyi Yönetmeliği (Resmi Gazete: 08/10/2006, Sayı: 26313) çalışmada belli ölçüde irdelenmiştir. Kent Konseyi Yönetmeliği kapsamında kent konseyinin amacı, kent yaşamında hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentsel yaşam vizyonu, kentsel hak ve hukukun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın sağlanması ile dayanışma, saydamlık, hesap verme, katılımcılık, yönetişim ve iyi yönetişim ilkelerinin uygulanmasından bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Yerel Kalkınma, Yönetişim, İyi Yönetişim, Kent Konseyi.

1 Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Malatya/Türkiye,mustafa.onen@inonu.edu.tr

2 Öğr. Gör. Şırnak Üniversitesi, a_ucar_ꞇꞇ@hotmail.com

“Good Governance” For Local Development: A Study On The Case Of The City Council

ABSTRACT

The development is a long winded work which has been studied by many disciplines and scientists. The development subject had been only in economics discipline for a long time, but now the development is examined by various disciplines; particularly public administration discipline. In this study, primarily local development will be focused; thus governance and good governance principles will be clarified to realized the aim of study and finally the structure of The City Council will be examined in this context. Governance for local development can be said that one of the most important conditions for the provision of local development, formal and informal structures (organizations) at the local level participation of the governance process. As a sort of governance, “Good Governance” is an approach that intends to complete the failling or missing aspects of governance. The basic components (principles) of “Good Governance” are values such as transparency, openness, accountability, participation, desantralization, efficiency. “Good Governance” will be difficult to say without ensuring real conditions in local development.

The two main objectives of this study can be mentioned. First aim of the study is to describe, to classify and to relate the development, local development, governance and good governance concepts. Second aim is to examine the law structure of the City Council and its regulations for ensuring the local development. Municipalitiy Act Number 5393 and the City Council Regulation (Official Gazette, 8/10/2006, No. 26313) will be examined in this context. In the City Council regulation (turkish means *“yönetmelik”*) the purpose of the City Council; development of citizen awareness, vision of urban life, the protection of urban rights and laws, sustainable development, environmental awareness, the provision of social assistance and solidarity, transparency, accountability, participation, governance and good governance are referred.

Keywords: Development, Local Development, Governance, Good Governance, The City Council.

1. GİRİŞ

Kalkınmanın çok sayıda türü bulunmaktadır. Bunların başlıcası, sürdürülebilir kalkınma, ulusal kalkınma, bölgesel kalkınma, sosyal kalkınma ve yerel kalkınmadır. Ayrıca, kalkınmanın birçok disipline ve düşünüre konusu olması, her kesimin kalkınmayı kendi açısından yorumlamasına neden olmuştur. Kalkınma, önceden sadece iktisat bilimine konu olurken; zaman içinde değişik disiplinlerin özellikle kamu yönetimi biliminin de ilgi alanına girmiştir. Kamu yönetimi bilimine göre, ülkede ekonomik ve sosyal refahın artırılması için kalkınma konusu son derece önemlidir. Kamu yönetimi açısından kalkınma; kaynakların daha

etkin ve verimli kullanılması için önceden kanunların belirlediği çerçevede stratejik plan ve politikalar doğrultusunda, kamu kuruluşlarının ve onlara bağlı kamu görevlilerinin her türlü faaliyetleri ve çabaları bütünü olarak açıklanabilir. Yerel düzeyde ise, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın artırılması için kamu yönetimi, yerel dinamikleri harekete geçirerek yerel kaynakların en iyi şekilde kullanılmasını sağlayacaktır.

Yerel kalkınmanın sağlanabilmesinin belki de en önemli koşullarından biri, yerel düzeydeki resmi ve gayri resmi yapıların (kuruluşların) katılımından oluşan yönetişim sürecinden geçmektedir. Yerel kalkınmayı harekete geçirebilecek “iyi yönetişim”, ekonomik, sosyal ve kültürel yapıdaki aktörler tarafından ulaşılan gayret ve çabalarının ulaştığı, daha çok yukarıdan aşağıya doğru cereyan eden hiyerarşik yönetim anlayışından ziyade, bütün kesimlerin veya aktörlerin karşılıklı etkileşiminin söz konusu olduğu ve yerel kaynakların en iyi şekilde değerlendirildiği, her birinin bir diğerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği, yerel aktörlerin karşılıklı etkileşimine dayalı bir sistemden oluşmaktadır. Bu türden bir yönetişim ile yerel kaynakların daha etkin ve verimli kullanılması söz konusudur. Bir yönetişim türü olarak “iyi yönetişim”, yönetişimin aksayan veya eksik kalan yönlerini tamamlamak amacıyla düşünülmüştür. “İyi yönetişim”i sağlayan temel bileşenler (ilkeler) olarak şeffaflık, açıklık, hesap verebilirlik, katılımcılık, yerindelik, etkinlik gibi değerler, aslında yerel kalkınmayı artırabilecek ve güçlendirebilecek türden bileşenlerdir. Bunlar sağlanmadan gerçek manada yerel kalkınmadan söz etmek ise, zor olacaktır.

Kamu yönetiminde “iyi yönetişim” kavramı, son yıllarda yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. “İyi yönetişim”in gerçekleştirilmesinde halkın memnuniyeti, şeffaflık, hizmetlerin daha etkili ve kaliteli sunulması, karşılıklı etkileşim ve işbirliği, halkın aktif bir şekilde katılımı, yönetimde açıklık ve hesap verebilirlik önemli olmaktadır. Ülkemizde “iyi yönetişim”e en somut örnek, belediyeler kapsamındaki kent konseyi uygulamaları verilebilir. Yerel yönetimler düzeyinde uygulanan kent konseyleri; halkın kentine sahip çıkmasını, halkın aktif katılımını amaçlayan, kentleri yaşanılabilir bir geleceğe taşıyan, etkili çalışma gruplarını içeren dinamik yapılardır. Kent konseyleri, halkın yönetime doğrudan imkan tanıması nedeniyle yerel demokrasinin gerçekleştirilmesini sağladıkları gibi, o yörenin veya bölgenin kaynaklarının değerlendirilmesini de kolaylaştırmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle yerel kalkınma üzerinde durulacak; bunun sağlanabilmesi için yönetişim ve iyi yönetişim ilkeleri açıklanacak ve bu kapsamda Kent Konseyinin yapısı incelenecektir. Çalışmanın iki ana amacından bahsedilebilir. Birinci amacı, kalkınma, yerel kalkınma, yönetişim ve iyi yönetişim kavramlarını belli ölçüde tanımlamak, sınıflandırmak ve ilişkilendirmektir. İkinci amacı ise, yerel kalkınmayı sağlamak için Kent Konseyi’nin yasal yapısını ve onunla ilgili yasal düzenlemeleri incelemektir. Bu kapsamda önce Belediye Kanununda (5393 sayılı), sonra Kent Konseyi Yönetmeliğinde (Resmi Gazete: 08/10/2006, Sayı: 26313) konular belli ölçüde irdelenmiştir. Kent Konseyi Yönetmeliğinde kent konseyi görev olarak, kent yaşamının hemşehri duygusunun geliştirilmesiyle kentsel yaşam vizyonunda, kentsel hak ile hukukun korunmasında, sürdürülebilir kalkınmayla, çevresel duyarlılığın artırılması, sosyal yardım ve dayanışmanın sağlanması ile açıklıkla saydamlığın, hesabı verebilme, katılımcılık, yönetişim ve iyi yönetişimle, kent konseyinin yapısına ilişkin birtakım önerilerde bulunulmuştur.

2. KALKINMA KONUSUNA GENEL BİR BAKIŞ

Kalkınma kavramı konusu, 17. ve 18. yüzyıllarda Latin kökenli Batı dillerinde development, desarollo vb. kelimelerle ifade edilmiş; ancak ekonomik anlamda kullanılması, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur. Kavramın Türkçe'de anlam karşılığına bakılırsa, "yenileşme"nin tarihsel olarak doğuşunu, ilk defa Sened-i İttifak ile başlayan 1982 Anayasasına kadar ki dönemdeki anayasalarda özellikle 1961 ile 1982 Anayasalarıyla kendini göstermiş; ilerleme, modernleşme çağdaşlaşmanın eş anlamlısı olarak kullanılmıştır (Başkaya: 2000, 21). Bu kavram, İkinci Dünya Savaşı'nın hem Avrupa ülkeleri üzerinde yarattığı tahribatla, hem de sömürge ülkelerinde meydana getirdiği etkiyle yakından ilgili olmuştur. Sömürge ülkelerinin özellikle bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte, temel eşya üretimindeki bağımlılık, yoksulluk ve diğer olguları da kapsayan ekonomik büyüme ve toplumsal başarının planlı bir şeklinde sürdürülmesi ile ilgili konular "kalkınma" kavramının içeriğini belirlemiştir (Karapınar: 2010, 3). Ancak kalkınmaya bakış açısı, zaman içersinde sürekli değişim göstermiştir. İlk zamanlarda kalkınma ülkenin iktisadi boyutuyla ilişkilendirilirken; giderek sosyal, siyasal ve kültürel alanlarla da bağları kurulmuştur.

Kalkınma kavramının ilk defa , az gelişmiş ülkelerin başta beşeri sıkıntılarının giderilmesi ve ekonomik refahın arttırmasına dönük olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Geçmişten günümüze kadar ki süreçte ekonomik ilişkiler ile sosyal yaşam arasındaki ilişkide kalkınma kavramının önemli etkisi bulunmaktadır. Kalkınmayı sadece ekonomik yönüyle değil, sosyal, siyasal, yönetsel ve kültürel yönleriyle iç içe alan ve aktörlerin etkisinin başat olduğu etkenlere bağlı olduğu farkedilmektedir. Bir anlamda kalkınma kavramı; yapısal değişimin olduğu büyüme kavramı, sanayileşme kavramı ile de modernleşme kavramı daha çok ifade edilmektedir (Yavilioğlu: 2002, 74). Bu da kalkınmanın çok boyutlu yönüne işaret etmektedir.

Kalkınma, büyüme, modernleşme, sanayileşme ve gelişme kavramları zaman içinde birbiri ile aynı anlamda kullanılmıştır. Batıda rönesans, reform hareketleri ve coğrafi keşifler ile başlayan süreç daha sonra İngiltere'de sanayi devrimi ile devam etmiştir. Sanayileşme, ekonomideki büyüme ile birlikte eğitimde, kültürde, insani yaşam olanaklarında meydana gelen gelişmeler sonucunda, batı ülkeleri; günümüzün modern, gelişmiş ülkelerini oluşturmuştur. Bu gelişmeler içinde ülkelerin batılılaşma, modernleşme, büyüme çabaları içinde kalkınma kavramı biçimlenerek günümüzdeki anlamına kavuşmuştur (Palabıyık: 2009, 67). Kalkınmayla büyüme uzun yıllar birlikte anılırken; modern iktisatçılarla birlikte bu iki kavram birbirinden ayrıştırılarak büyümenin ekonomik gelişmeyi; kalkınmanın ise, ekonomik gelişme yanında sosyal gelişmenin de yer aldığı geniş bir çerçeveyi (Kaya: 2004, 25) kapsamaktadır.

Kalkınmayı, geniş anlamıyla toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal kesiminde ulaşılmak istenen her türlü değişiklik ve gelişmeler şeklinde tanımlamak mümkündür (Tok: 2010, 2). Kalkınma, yalnızca kişi başına gelirin ve salt üretimin arttırılması olmayıp, azgelişmiş toplumun başta iktisadi ve sosyo-kültürel ilişki ve süreçlerin başkalaşması ve değişimi olarak açıklanmaktadır. Kişi başına düşen milli gelirdeki artış kadar, üretim faktörlerindeki değişiklik ile sanayi alanındaki gelişme ve iyileştirmeler konusundaki yapısal değişiklikler de kalkınmanın temel öğeleri (Kılıç: 2013, 5) arasında sayılmaktadır. Ayrıca, kalıcı ve uzun soluklu bir kalkınma için salt ekonomik gelişmeler yeterli olmamakta; ekonomik gelişmelerin de aynı şekilde sosyal refaha ve çevre kalitesine yansıması gerekmektedir (Erzan vd.: 2014, 290). Dolayısıyla, günümüzde kalkınma kavramı çok geniş boyutlu bir kavram olarak toplumun refahı ve yaşam kalitesini iyileştirmeye dönük önceden belirlenen politikaların ülke, bölge veya yöre düzeyinde

ciddi şekilde uygulanmaktadır.

3. YEREL KALKINMA KAVRAMI, İLKE VE POLİTİKALARI

Yerel kalkınma, bir ülkede kaynakların değerlendirilmesinde uygulanacak değişik plan türlerinden biridir. Yerel kalkınma kavramını belki de en iyi anlamanın yolu, yerel kalkınmanın ne olduğunun tanımlanması kadar, yerel kalkınmaya ilişkin ilke ve politikaların nelerden oluştuğunun açıklanması gerekmektedir.

3.1. Yerel Kalkınmanın Tanımı

Yerel kalkınmayı genel anlamda, istihdam imkanlarının artırılması ve yeni vergi kaynaklarının oluşturulması konusunda özel sektörün yatırım yapma konusunda özendirilmesinde yerel yönetimlerin sınırlı kaynakları kullandığı süreç olmaktadır. Bu türden bir ilişki ve süreç içinde yerel yönetimlerin, kendi plan ve politikalarını uygulayarak kamu ve özel sektörü teşvik ettiği, ve "Sosyal Kalkınma Kuruluşları" olarak işbirliği ve ilişki içine girdikleri (Krumholz: 1999, 83) bir düzeni göstermektedir. Yerel kalkınma, kalkınma yeteneğinin ve kentsel planlamanın işbirliğini zorunlu kıldığı bir beceri olmaktadır (Stamer: 2003, 34). Yerel kalkınma, adeta ulusal düzeyde gerçekleştirilecek genel bir kalkınmanın parçası; adeta bütünün tamamlayıcısı konumundadır.

Yerel kalkınma, yerel dinamikleri harekete geçirdiği ve yerel toplulukların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanda sürdürülebilir kalkınmayı tetiklediği hareket tarzıdır. Yerel dinamiklerle kalkınmanın sağlanması, bugün çoğu gelişmiş ülkelerde kabul gören bir yaklaşım halini almıştır. Ulusal kalkınmanın altında bölgesel kalkınmayı; bölgesel kalkınmanın altında ise, yerel kalkınmayı saymak mümkündür. Bu türden bir ilişkiyi; ulusal kalkınmayı insan vücudundaki kan dolaşım sistemine, bölgesel kalkınmayı insan vücudunun ana damarlarına, yerel kalkınmayı ise o vücudun kılcal damarlarına benzetilecektir. Dolayısıyla yerel kalkınmanın ülke ekonomisinin kalkınma gücüyle ülkenin genel anlamında sinerji oluşturarak ulusal kalkınmayı sağlayacaktır (Rodoplu: 2006, 21) .

3.2. Yerel Kalkınmanın Temel İlkeleri ve Politikaları

Yerel kalkınma politikalarının oluşturulmasında belirleyici bir etken olarak az gelişmiş ülkelerin çoğunda, ulusal ekonomilerin dışa açılması ile birlikte yerel ekonomik yapıların küresel çevrede rekabet etmede zorlanması ve rekabet yeteneklerinin giderek zayıflaması söz konusu olmuşsa da, geleneksel yapı içinde yukarıdan aşağıya doğru izlenen kalkınma politikalarının başarısızlığı ile giderek daha fazla taraftar bulan yerelleşme akımı (localization), yerel kalkınma (local development) yaklaşımlarının geliştirilmesine neden olmuştur (Karapınar: 2010, 5). Bölgesel veya yerel düzeyde kalkınma anlayışıyla ülkede daha dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanabileceği giderek ön plana çıkmıştır.

Bölgesel eşitsizlikleri gidermek, dengeli ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak için

birçok politika ve araç geliştirilmiştir. Bölgelerin yerel düzeyde kendi kaynakları ile ilgili bilgi ve deneyimlerini kullanarak kalkınmak için belli başlı ilkelere sahip olmaları gerektiği belirtilmiştir. Bu ilkeleri şöyle sıralayabiliriz (www.mo.org.tr/UIKDocs/kentselsart1.pdf, (20.07.2015).

- Kalkınma insan odaklı olmalıdır.
- Kalkınmadan yeterince yarar bulamayanlara korumacı politikaları uygulanmalıdır.
- Yerel ekonomik kalkınmanın her zaman kapsayıcı ve eşitleyici olması gerekir.
- Kalkınma sosyal, ekonomik, kültürel bir süreç olduğu için bu boyutlar arasında bir tamamlayıcılık olmalıdır.
- Yerel yönetimler kendi yörelerinin ekonomik kalkınmasını sağlamalıdır.
- Üretim, destek ve gelişimi teşvik edecek altyapı yatırımlarının sağlanmasını gerektirir.
- Kamu ve özel sektör yerel kalkınmanın sağlanması için işbirliği içinde olmalıdır.
- Yerel kalkınmada az gelişmiş kesimlere ağırlık verilmelidir.
- Ulusal ve yerel aktörler arasındaki uyum ve koordinasyon geliştirilmelidir.

Yerel kalkınma politikaları şu şekilde sıralanabilir (Gül: 2003, 205-209):

(1) "Stratejik Planlama Yaklaşımı"; stratejik yerel ekonomik kalkınma; ele alınan bölgenin insani, sosyal, yönetsel, iktisadi ve kaynaklarla uzun vadeli bir vizyon çerçevesinde planlanması sürecidir.

(2) "Dar Çerçevede Politikalar"; özel sektöre bağlı yerel kalkınma politikalarının; ekonomik kalkınma gelişiminde kamu ve özel sektör faaliyetlerinin gerçekleştirilmesidir. Bu kapsamdaki politikalar; kapasite arttırıcı politikalar, artan vergiler ile istihdamı artırmaya yönelik politikalardır.

(3) "Özel Sektör Destekli Politikalar"; özel sektörü önemseyen ve yerel kalkınmada özel sektörü teşvik eden uygulamalardır.

(4) "Canlandırma veya Islah Politikaları"; geri kalmış bir bölgenin ıslahını amaçlayan bu politikalar, işsizliğin, yoksulluğun ve sosyal sorunların yoğun olduğu bölgelerde, bu bölgelerin sosyal ekonomik olarak yaşam koşullarının iyileştirilmesi hedef alınmıştır.

4. YÖNETİŞİM VE "İYİ YÖNETİŞİM" YAKLAŞIMI HAKKINDA

Yönetişimin birçok disipline konu olması ve değişik alanlara özgü farklı yönlerinin olması, kamu yönetimi açısından nasıl bir yönetişim türünün olması gerektiği anlayışını karşımıza çıkarmaktadır. Yerel kalkınma açısından "iyi yönetişim", sahip olduğu ilkelerin tam manasıyla uygulanması ile ekonomik, sosyal ve kültürel refah artışına neden olması söz konusudur. Bu başlık altında, önce yönetişim kavramına, sonra "iyi yönetişim"in doğuşuna, en sonunda ise "iyi yönetişim"in sahip olduğu ilkelere değinilecektir.

4.1. Yönetişim Kavramı

Yönetişim, "governance" sözcüğünün Türkçe karşılığı olarak, "yönetim ile iletişim" sözcüklerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş (Şahin: 2004, 259) bir kavramdır. Yönetişim kavramının oluşturulmasında Dünya Bankası, OECD, Birleşmiş Milletler Kalkınma Kurulu (UNDP) gibi kuruluşların büyük rolü olmuştur.

Yönetişim kavramı; hukuk, siyaset, kamu yönetimi, işletme ve uluslararası ilişkilere kadar uzanan geniş bir disipline dayanması; yerel, ulusal, küresel ve mekansal ölçekte uygulama alanı bulmasından kaynaklanmaktadır (Sobacı: 2007, 220). Yönetişimin "çok aktörlü" faaliyetleri açıklamasıyla; demokratik küresel ve yerelleşme sürecinde, sosyal, ekonomik ve hukuk devletinin ilkelerini esas alarak birçok disiplinin iç içe geçtiği ve birbirini etkilediği ulusal ve uluslararası modele dönüşmektedir (Çukurçayır: 2010, 628). Bu modelin farklı boyutları ve özelliklerinin olması her kişi, kuruluş veya kesimin kendince bir yönetişim tanımı yapmasıyla sonuçlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'na göre yönetişim; *"gruplar ve bireylerin kendi çıkarlarını, kanuni haklarını korumaya çalıştıkları, zorunluluklarını yerine getirdikleri, farklılıkları konusunda uzlaştıkları; bir ülkedeki her düzeyde işleri yönetmek için kurumları, mekanizmaları ve süreçleri kapsayan; ekonomik, politik ve idari otorite kullanımıdır"* (UNDP: 1997, 55) diye tanımlanmaktadır. Avrupa Birliği Komisyonu'nun hazırladığı Avrupa Yönetişimi Beyaz Kitabı'nda ise yönetişim kavramı; Avrupa seviyesinde gücün özellikle açık, katılımcı, hesap verebilir, etkili ve tutarlı olarak kullanılmasının kurallarını, süreçlerini ve davranışlarını ifade etmektedir (AB Komisyonu: 2001, 8).

Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsünce (TODAİE) yönetişim; toplumsal politik sistemin ilgili aktörlerinin harekete geçirildiği bir yapıyı veya düzeni (TODAİE: 1998, 274) açıklamaktadır. Gery Stoker ise, klasik devlet anlayışında güç ve yetkinin devletin kendi elinde toplanırken; oysa yönetişim anlayışı ile bu güç ve yetkinin değişik kesim ve aktörlere geçtiğini vurgulamıştır (Göymen: 2000, 10). Bireyler, sivil toplum kuruluşları, iş dünyası ile toplumun, yönetimle bütünleştirilmesi; demokratik değerlerin önemsenmesi ve yönetime güveni artırmaya çalışmak yönetişimin temel amaçlarını oluşturmuştur (Al: 2002, 237). Toplumun yönetime karşı tutum ve davranışları bu sayede hafifletilerek, yönetime olan güven duygusu artırılmak istenmiştir.

Smouts (1998, 84) yönetişim yaklaşımının temel özelliklerini dört madde halinde açıklamaktadır:

(1) Yönetişim, ne kurallar sisteminden ne de etkinlikten ibaret olmayan bir süreçtir.

(2) Yönetişim, egemenlik üzerine değil uzlaşma üzerine kurulmaktadır.

(3) Yönetişim, kamu ve özel sektörden aktörleri bir araya getirmektedir.

(4) Yönetişim, resmi bir kuruluş değil, sürekli bir etkileşime dayanmaktadır.

Yönetişimle, toplumsal çıkarların dengelenmesi ve ilgili aktörlerin ön plana çıkması ve bu sayede katılımcılığı, hukuk devletini, şeffaflığı, duyarlığı, oydaşmacılığı, eşitlik, etkinlik ve verimlilik ile sorumluluğu ve stratejik vizyonu esas alan temel unsurları bünyesinde barındırmaktadır (Özer, 2006: 66). Yönetişim kavramı ile devlet toplum arasındaki ilişkilerde karşıtlık yerine birliktelik sunulmaktadır. Bu yönetim modeliyle beraber yönetime katılım ilkesinin ötesinde "birlikte yönetme" tarzındaki yaklaşımlar devreye girmiştir. Günümüz yönetiminin sadece siyasi iktidar ve bürokratlara bırakılan bir süreçi değil, kamusal sorumluluğu ve denetimi esas alan ve farklı bir boyutu ön plana çıkaran bürokrasi ile birlikte vatandaş ve Sivil Toplum Kuruluşlarını yetkilendiren bir anlayışı hakim kılmıştır (Kalağan: 2010, 70). Bu anlayış, yönetim dengesinin merkezi yönetimden toplumun diğer kesimlerine ve katmanlarına geçtiği çok aktörlü ve çok boyutlu bir yönetim sürecini karşımıza çıkarmaktadır. Yönetişim anlayışında amaç, esas itibariyle toplumu yine kendisinin de içinde yer aldığı demokratik bir yönetim sürecine dahil etmek ve önemli kararları yine tartışarak, onları da yönetime katmaktır. Ayrıca yönetişimle kararların isabetlilik düzeyi de artırılmış olacaktır.

4.2. Yönetişimden "İyi Yönetişim"e Geçiş

Yönetişim (governance) kavramı, Dünya Bankası tarafından geliştirilerek good governance (iyi yönetişim) kavramına dönüştürülmüştür. İyi yönetişim ise, ülke kalkınması ile sosyal kaynakları uygulayan ve ön plana çıkaran Dünya Bankası tarafından, kavramın idari (administrative) ve yönetsel (managerial) yönüne dikkat çekmektedir (Güzelsarı: 2004, 14). Bu yönetim yaklaşımı, geleneksel anlayışımdaki merkeziyetçiliğe, hiyerarşiye ve bürokrasiye karşıdır. Yönetişim ile "Geleneksel Yönetim Anlayışı"nın yerine, "Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı"nın ilke ve uygulamaları ön plana çıkmaktadır. Yönetişim modeliyle, kamu yönetiminin başarısızlıklarının ortadan kaldırılmasında ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında, kamu-özel sektör işbirliğinin geliştirilmesi söz konusudur (Karaca: 2013, 18). Zaten yönetişim kavramının köken itibariyle özel sektöre dayanması, kamu ve özel sektör arasındaki yakınlaşmayı daha çok artırmaktadır.

Yönetişim kavramıyla beraber doksanlı yıllardan itibaren sınırları daha belirli, bazı kriterleri içeren, tipolojik özellikleri olan bir kavramın ortaya çıktığı görülmektedir. Kavramın "iyi" sıfatıyla nitelenerek ifade edilmesi, daha yoğun şekilde tartışılmasına yol açmıştır. Çünkü "yönetişim" ile daha yansız ve esnek bir yaklaşım dile getirilirken; "iyi yönetişim" ile daha buyurgan, dikte edici, belli amaçlara hizmet eden, hatta 'olmazsa olmaz' bazı özelliklere vurguda bulunan bir içerik ifade edilmiştir (Gündoğan: 2007, 119). Bu sayede, yönetişimin aksayan veya eksik kalan yönleri giderilmek istenmiştir.

İyi yönetişim kavramı, 1989'da Dünya Bankası tarafından bir raporda ilk defa yer almış, asıl anlamı ise, 1992'de OECD ve 1997'deki Rio Zirvesi ve Habitat II toplantıları ile gündeme gelmiştir. Kavramın ülkemize asıl girişi, esas olarak tartışmalı da olabilecek 2002 yılında TÜSİAD, OECD, Dünya Bankası ve AB ortaklığıyla yapılan "AB Yolunda İyi

Yönetişim" adlı bir toplantıyla olmuştur. Ayrıca Kemal Derviş tarafından "Güçlü Ekonomiye Geçiş" programıyla bu kavram, AKP 58. Hükümeti'nin Acil Eylem Planı'yla birlikte Türk Kamu Yönetimine girdiği anlaşılmaktadır (Güler: 2003, 7). Hatta Türk Kamu Yönetimine 1990'lı yıllarda "Yeni Kamu Yönetimi" anlayışının bir sonucu olarak bu kavramın girdiği ve yaygın olarak kullanılmaya başladığı görülmektedir.

İyi yönetişim ilkeleri sayesinde, vatandaşların istek ve beklentilerinin daha çok önemsendiği, bütün vatandaşların bilgi ve belgelere rahatça ulaşabildiği, alınan karar ve politikaların daha şeffaf bir ortamda alındığı, hukukun üstünlüğü ilkesinin benimsendiği, daha katılımcı bir yönetim anlayışının hakim olduğu bir düzen hedeflenmektedir. Yönetişim ile sadece kurum içinde çalışanlar değil, kurumun tüm paydaşları yani onlardan yararlananlar veya yararlanacak olanlar da dahil edilmiş olmaktadır. Bu türden bir yönetim anlayışında kararlar, daha adil ve hakkaniyete uygun bir şekilde, hukuk devletinin gereklerine göre alınmakta; yetkilerin kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmasının önüne geçilmektedir. Vatandaşın bürokrasi karşısında kendini güçsüz hissetmeyeceği bir yönetim anlayışı ön plana çıkmaktadır. Bu sayede yönetişimden beklenen bu katkıların yerel kalkınma üzerinde olumlu bir etkisi olacaktır.

Demokrasinin güçlenerek gelişmesi ve çeşitlenmesi devlet dışındaki toplumsal aktörleri ortaya çıkarmıştır. İyi yönetişim, demokratik değerlerin siyasal öğeler ile ekonomik gelişmeyi de tamamlayan ve güçlendiren sosyal, ekonomik, siyasal oluşumlarla desteklenen konsensüse imkan tanıyan oluşumları göstermektedir (Arıkboğa: 2004,102). İyi yönetişim bir ölçüde siyasal oluşumlar ile ekonomik oluşumlar arasında bir köprü rolü oynamakta ve kamu yönetimine bu sayede önemli katkılarda bulunmaktadır.

4.3. "İyi Yönetişim" İlkeleri

(1) Açıklık: Demokratik ilkeleri benimsemiş birçok ülkede yapılan reform çalışmalarının en temel konularından biri yönetimde açıklığın sağlanmasıdır. Bu ilkenin yerleşmesi ile birlikte, yönetim kendi kabuğundan çıkarak çevresiyle bir bütün haline gelecek ve yeni yönetim kültürünün temel amacı gerçekleşmiş olacaktır (Şengül: 2008, 1). Devletin ve onun önemli bir kolu olan kamu yönetimine egemen olan gizlilik prensibi, toplumla devlet arasındaki ilişkilerin yanında yönetim mekanizmasının işleyişini de bozmaktadır. Bu nedenle 20. yüzyılın ikinci yarısında, yolsuzluklarla başa çıkabilme ve kamuoyu denetiminin geliştirilmesi ihtiyacına cevap olarak açıklık düşüncesi ön plana çıkmış ve birçok ülkede uygulanmaya başlamıştır (Eken ve Şen: 1997, 1093).

(2) Hesap Verebilirlik İlkesi: Birinin yapmış olduğu faaliyetler nedeniyle bağlı bulunduğu otoriteye açıklamada bulunmak zorunda kalması şeklinde tanımlanan (Balcı: 2003, 116) hesap verebilirlik ilkesi; sadece kamu kurumlarında değil, özel sektörde ve sivil toplum kuruluşlarında da geçerli olan, kamuoyuna ve kamusal paydaşlara karşı bilgi vermesi durumudur (Samsun: 2003, 28). E-devlet, etkinlik ve verimlilik, demokratik katılım, güvenilirlik, meşrutiyet, hesap verebilirlik ve şeffaflık gibi değerlerin yönetimde gerçekleştirilmesi ve bu amaçlar doğrultusunda kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması için yeni imkânların sunulmasıdır (Uçkan: 2003, 43).

(3) Katılımcılık: **V**atandaşların karar verme mekanizmasına ve sürecine temsil

yoluyla veya doğrudan iştirak etmesidir. Bu kavram, vatandaş hakların yönetişimle yolsuzlukla ve yoksullukla mücadele edilmesiyle birlikte kullanılabilmekte ve buna en iyi örnek olarak protesto yürüyüşleri, grev gibi faaliyetler negatif katılım şeklinde; oy kullanmayla ise, pozitif katılım şeklinde gerçekleşir (Kösekahya: 2003, 35).

(4) Etkinlik: Etkinlik kavramı, verimlilikten daha kapsamlı bir kavramdır. Örgütlerin belirlediği amaç ve hedeflere ulaşılması için gerçekleştirilen faaliyetlerle, bu amaç ve hedeflere ulaşılma derecesini ortaya koyan performans esaslı bir tabana dayanmaktadır (Özer: 2005, 120).

(5) Stratejik Planlama: İyi yönetişimin temel taşlarından birisi de stratejik planlamanın gerçekleştirilmesidir. Diğer iyi yönetişim ilkeleri, uzun dönemde vizyon ve misyona sahip stratejik planlamaya dayanacağından, bu ilke ayrı bir öneme sahiptir (Özdemir: 2003, 125). Stratejik planlama, kuruluşun hali hazırdaki konumu ile ulaşmayı istediği durumun belirlenmesi olup, kuruluş amaçlarının nasıl ulaşılacağının yöntemlerinin saptanmasıdır. Ayrıca kuruluş bütçesinde stratejik planla belirlenen amaçlara ve hedeflere göre hazırlanması, kaynakların öncelik sıralarının belirlenmesine ve hesap verilmesine (DPT: 2006, 7) dikkat edilmektedir.

(6) Hukukun Üstünlüğü: Yönetişimin temel ölçütlerinden biri olan hukukun üstünlüğü, hukuk devletinin tüm işlem ve eylemlerinde hukuku egemen kılan ve dolayısıyla hiçbir kişiyi ya da kurumun hukukun üzerinde bulunmamasını ifade etmektedir. Devletin kendi gücü ve itibarı ülkede tesis edeceği hukukun üstünlüğünden kaynaklanmaktadır. Vatandaşlara hukuk güvencesi sağlamayan ve kendisi hukuka bağlı olmayan devlet, gerçek anlamda otorite sahibi olmayacaktır (Öztürk: 2002, 56). Hukuk üstünlüğünün en önemli amacı, devletin ve devlet görevlilerinin vatandaşlar gibi önceden belirlenmiş evrensel hukuk kurallarına uygun mevzuata göre hareket etme zorunluluğudur. Bir ülkede insanlar kanunların belirttiği sınırların dışına çıktığında devlet onların ilgili kanunlara göre cezalandırılmasını yargı organı aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Hukuk üstünlüğü ilkesi ile kanunlara uymayan kamu görevlilerine hukuken hesap sorulabilir ve gerektiğinde cezalandırılabilir (Çevik: 2004, 226).

(7) Cevap Verebilirlik: Kişinin, idarenin uygulamalarından haberdar olmak ve bilgilenmek amacıyla kamu yöneticilerinden veya siyasilerden yapılan faaliyetlerden istenilen cevapların alınabilmesidir. İdarenin cevap vermesi, sahip olduğu bilgiyi birey ile paylaşabilmesinin bir gereğidir (Bozkuş: 2009, 68). Bu ilke, vatandaşların kamu hizmetlerinin sunumunda yer alanlarca dinlenerek, sorularının cevaplandırılacağını bilmeleridir. Bu doğrultuda kamu görevlilerinin cevabın verilmesine hazırlıklı, sempatik, gönüllü ve aynı zamanda vatandaşın gereksinimlerini anlayabilen ve ön görebilen bir yapıya sahip olmalarıdır. Vatandaşın dinlenmesi, onların bilgi ve görüşlerinin dikkate alınması, politika sonuçlarının önemli göstergelerinden biri olmaktadır. Elde edilen bilgiyle, kamunun gerçekte neye ihtiyaç duyduğunun anlaşılması, tespiti ve söz konusu hizmetlerden yararlananların memnuniyetlerinin değerlendirilmesini kolaylaştıracaktır (Acar: 2003, 51-52).

(8) Eşitlik: Kamu sektöründe alınan kararlar ile toplumun belli bir kesiminin kayırılmaması ve vatandaşlara uygulanan kuralların açıkça ve tartışmaya yer vermeyecek şekilde ortaya konmasının ve uygulanmasının sağlanmasıdır (TESEV: 2008, 18). Eşitlik ilkesi sayesinde, vatandaşların karşılaştıkları sosyal ve hukuki ilişkilerde ilgili olaylara aynı biçimde tarafsız ve hakkaniyete uygun olarak davranılmasıdır. Eşitlik kavramı ile kastedilen, bireylerin cinsiyetine, bulundukları statülere, sınıfsal konumlarına bakılmaksızın hukuk önünde eşit olması ve buna bağlı olarak bütün insanlara eşit muamele edilmesinin bir gereğidir. Pratikte

eğer bazı siyasal kararların alınması halkın oyu ile oluyorsa (seçimler gibi), buna herkesin eşit hakla katılmasıdır (Köktaş: 2001, 82).

5. YEREL KALKINMA İÇİN KENT KONSEYİNİN YASAL DÜZENLENMESİ

Türkiye'de kalkınmayı sağlamak ve kamusal hizmetlerde etkinliği ve verimliliği iyileştirmek için AB'ye uyum, Dünya Bankası projeleri ve OECD gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde reform çalışmaları yürütülmektedir. Bu çalışmaların hedeflerinden biri kamuda yönetişimi iyileştirmektir. Bu kapsamda kamu hizmetlerinin daha verimli, etkin ve yaygın bir şekilde gerçekleştirildiği, hesap verme mekanizmalarının ve şeffaflığın artırıldığı, performans ve kalite yönetiminin mevcut olduğu reform çalışmaları yapılmaktadır (Maliye Bakanlığı: 2003, 132). Yapılan bu reform çalışmalarının, katılımcılık, hesap verebilirlik, açıklık, stratejik planlama gibi iyi yönetişim ilkeleri açısından ülkemizde yerel düzeyde gerçekleştirilmesinde Kent Konseyleri ön plana çıkmaktadır. Bu türden yapılanmalar sayesinde yerel kaynakların etkin bir şekilde kullanılması ve hizmetlerin daha etkili ve verimli bir şekilde sunulması amaçlanmaktadır. Kent Konseylerinin şu anki yapısı ve işleyişini yasal olarak daha çok yürürlükteki "Belediye Kanunu" ile "Kent Konseyi Yönetmeliği" düzenlemektedir.

5.1. Belediye Kanunu'nda Kent Konseyinin Düzenlenmesi

Yerel yönetim birimlerinden olan belediyeler ile ilgili düzenlemeler 1580 sayılı Belediye Kanunu ile yapılmıştır. Daha sonra 1580 sayılı Belediye Kanunu yürürlükten kaldırılmış yapılan düzenlemeler sonucunda yerine 2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanun'u kabul edilmiştir.

Yerel Gündem 21 Programı'yla ülkemizde uygulanmaya başlanan kent konseyleri uygulaması, 2005'de 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 76.maddesiyle hukuki bir statü elde etmiştir. Kent Konseyi başlığını taşıyan ilgili kanunun 76. maddesinde Kent Konseyi; kentsel yaşamın sağlanması için kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesiyle kentte ilişkin hak ve hukukun oluşturulması, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi, çevresel duyarlılığın kurulması ile sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın tesis edilmesi yanında kentte saydamlığın, hesap sorma ve verme bilincinin geliştirilmesi, katılımcılık ve yerinden yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesi konularında görevlendirilmiştir. Belediyelere ise bu bağlamda kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını, sendikaları, noterleri, üniversiteleri, ilgili sivil toplum örgütlerini, siyasî partileri, kamu kurum ve kuruluşlarını, mahalle muhtarlar temsilcilerini ve diğer ilgililerden meydana gelen kent konseyinin kurulması konusunda teşvik ve destek verilmiştir.

İlgili kanunla (md.76) ; kentte hemşehrilik bilinci duygusu altında, kent vizyonunun sağlanması, kentte ilişkin hak ve hukukunun tesis edilmesi ile sürdürülebilir kalkınmanın çevresel duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayla, saydamlık, hesap hesap verme sorumluğu içinde katılımcı ve yerinden yönetim uygulamasıyla sağlanması konusunda sivil bir forum ve danışma birimiyle gerçekleştirilmesinin uygun olacağı öngörülmüştür.

5393 sayılı Kanun ile yönetişimin gerçekleştirilmesi amacıyla sivil toplum örgütleri,

meslek teşekkülleri ve diğer aktörlerden oluşan "Kent Konsey"inin kurulması teşvik edilmiştir. Belediyelerin kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını, sendikaları, noterleri, üniversiteleri, sivil toplum örgütlerini, siyasî partileri, kamu kurum ve kuruluşlarını, mahalle muhtarlarını ve diğer ilgilileri bir araya getiren kent

konseylerini kurması ve öncülük etmesi konusunda yetkilendirilmesi söz konusudur. Kent konseyince verilecek karar ve görüşlerin, belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınması kararlaştırılmıştır. Yerel yönetimlerde yönetişimin sağlanmasında anahtar rol "katılımcılık" kavramına düşmektedir. Hemşehri hukukunu içermesi, stratejik planlara yer vermesi, hizmetlerde gönüllü katılımcılığı esas alması, belediyelerde ihtisas komisyonlarının oluşturulması ile kent konseylerinin düzenlenmesine dönük düzenlemelerle Belediye Kanunu (5393 sayılı Kanun) katılımcı mekanizmalara güzel bir örnek teşkil etmektedir (Göymen: 2010, 216).

Ayrıca ilgili kanunun 13. maddesiyle herkesin ikamet etmekte olduğu yerin hemşehrisi sayılarak, hemşehrilerin belediye kararlarına ve hizmetlerine katılması, belediye faaliyetlerine ilişkin bilgilendirilmesi ile yardımların sağlanması yanında, belediyenin kararlarına vatandaşların uyması ve beldeye ait vergi, resim ve harçları katılması öngörülmüştür. Ayrıca beldede yer alan kuruluşların katılım ve etkinliğini kolaylaştıran önlemlere ağırlık verilmesi de benimsenmiştir. Kanunda "Stratejik plan ve performans programı" başlığıyla (md. 41) yer alan yerel yönetimlerin genel seçimlerinden sonraki altı ay içinde, üniversitelerin, meslek odalarının ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının görüşleri doğrultusunda kalkınmayı sağlayabilecek stratejik plânlara ve performans programlarına dayalı olarak hazırlamasının şart olduğu kabul edilmiştir. Stratejik planlamanın yerel düzeyde gerçekleştirilmesi, yerel paydaş ve katılımcıların ortak hedefler yönünde katılımcılığı öngören ve benimseyen düşüncede işbirliğinin yapılmasına imkan tanıması, yönetişimin yerel düzeyde uygulanması bakımından önem taşımaktadır (Çukurçayır ve Eroğlu: 2009, 230).

5393 sayılı Kanunun 76. maddesiyle kent konseylerinin dört temel fonksiyonu bulunmaktadır. Birincisi, kentin yaşam kalitesinin ve yaşanabilirlik düzeyinin artırılması için kentte ilişkin hakkın ve hukukunun sağlanması; ikincisi, kent konseyinin özellikle kenttekiler arasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sunması; üçüncüsü, yerel kalkınma ve gelişme için hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi; dördüncüsü ise, kentte hesap verebilirlik, hesap vermeyle katılımcılık ve yönetişim ilkesinin oluşturulmasıdır (Özcan ve Yurttaş: 2010, 168-169). İlgili kanunun 76. maddesinin son fıkrasında ise, kent konseyine ilişkin çalışma usûl ve esaslarının İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılacak yönetmelikle sağlanacağı kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda, 8 Ekim 2006 yılında Kent Konseyine dönük yönetmelik yayımlanmıştır.

5.2. Kent Konseyi Yönetmeliği'nde Kent Konseyinin Düzenlenmesi

Kentin yönetilmesine ilişkin olarak katılımcılığı esas alan düzenlemelerin daha çok "Kent Meclisi", "Kent Danışma Meclisi", "Şehir Meclisi", "Şehir Danışma Meclisi", "Kent Platformu", "Kent Parlamentosu" gibi adlar altında oluştuğu farkedilmektedir. Bazı kentlerin yerel ortakları, "Kent Kurultayı" şeklinde örgütlenirken, il ölçeğinde ise "İl Konseyi", "İl Kurultayı", "İlçe Kurultayı" gibi adlarla anılmaktadır. "Kent Konseyi" kavramı ise, genellikle "ortak bir dil"in kurulması nedeniyle tercih edilmektedir. Hatta kamu yönetimine ilişkin reformlarda daha çok "Kent Konseyi" tabirine yer verilmektedir (Emrealp: 2005, 66). Kent Konseyi uygulamasını bir ölçüde yerel aktörlerin katılımını öngören bir yönetişim uygulaması

saymak mümkündür.

26313 sayılı Kent Konseyi Yönetmeliği'nde (8/10/2006 tarihli R.G.) "Kent Konseyi"ni, merkezi yönetim ile yerel yönetimler yanında kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıyla sivil toplum kuruluşlarının ortak bir anlayış içinde hemşehrilik hukukunun kentin kalkınmaya ilişkin sorun ve vizyonlarının sağlandığı ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirecek düşünce ve önerilere yer verildiği demokratik türden yapı ve yönetim araçları (md. 4/b) şeklinde tanımlanmıştır. İlgili yönetmeliğin amacı (md.1) olarak; kent yaşamında vizyon ve hemşehri duygusunun artırılması yanında, kentsel hakkın ve hukukun sağlanması, sürdürülebilir kalkınmayla çevresel duyarlılığa, sosyal yardımlaşmaya ve dayanışmaya; hatta yerel kalkınmanın sağlanabilmesi için saydamlığın, hesap sormayla hesap vermenin, katılımcı, yönetişimci ve yerinden yönetim uygulamalarına yer verilmesi olarak sayılmıştır. Hatta yönetişim kavramı ise, aynı yönetmelikte (md.4/d), saydamlığın, hesap verebilirliğin, katılımcı, çalışma uyumunu esas alan, yerinden ve etkinlik anlayışına dayanan, çok katmanlı ve toplumsal dayanışmacığı esas alan yönetimler olarak tanımlanmıştır. Yönetişim olarak ifade edilen bu unsurlar, aslında günümüzde "iyi yönetişim" bileşenleri olarak kabul edilmektedir.

BM'in (Birleşmiş Milletlerin) düzenlediği 1992'deki "Yeryüzü Zirvesi"nde "Çevre ve Kalkınma Konferansı"yla "Gündem 21" eylem programı kapsamında sürdürülebilir kalkınmanın kaçınılmaz olduğu düşüncesi benimsenmiştir. BM'in öncülüğünde yerel yönetimlerde katılımcığı esas alan ve yönetişimi öngören düşünceye ağırlık veren Yerel Gündem 21 Meclislerinin kurulması ve dolayısıyla ilgili kent konseylerinin alt yapısı sağlanmıştır. Kent konseyleri 5393 sayılı Belediye Kanunuyla hukuki bir değer kazanmış; 2006'da ilk defa yürürlüğe giren, ardından 2009'da değiştirilerek kabul edilen Kent Konseyleri Yönetmeliği ile hukuksal dayanaklarına kavuşmuşlardır (Erkul vd.: 2013, 86). Bu yönetmelik, ilk olarak 5393 sayılı Belediye Kanunu ile düzenlenmiş, 8/10/2006 tarihinde yürürlüğe girmiş, ancak 6/6/2009 tarihinde ise bazı maddeleri değiştirilerek uygulamaya konmuştur.

Kent Konseyinin Görevi ve Faaliyeti

26313 sayılı Kent Konseyi Yönetmeliği'ne göre, kent konseyinin görevleri (md.6) olarak şunlar belirtilmiştir:

- Yerel demokratik katılımı, hemşehri hukukunu ve ortak yaşam bilincini geliştirmek ile çok sayıda yerel katman ve kesime dayalı yönetişim anlayışını benimsemek,
- Sürdürülebilir gelişmeye ilişkin uzun dönemli plan hazırlamak ve uygulamak,
- Kente ilişkin stratejiler ve planların oluşturulmasında tüm kenti kapsayan ortak bir akıl oluşturmak,
- Yerelliğe dayalı katılımcı, demokratik ve uzlaşma kültürünü esas almak,
- Kent kimliğiyle uyumlu tarihsel, kültürel, doğal ve ilgili değerleri korumak,

- Kentin kaynaklarını etkin ve hakça kullanımını sağlamak,

- Sürdürülebilir kalkınma anlayışı doğrultusunda kentsel yaşamın kalitesini geliştirmek ve çevresel duyarlılık ve yoksullukla mücadeleye ağırlık vermek,

- Sivil toplumu geliştirmek ve kurumsallaştırmak,

- Çocuk, genç, kadın ve engelli kesimlere toplumsal yaşamda yer vermek ve yerel meclislere katılımını gerçekleştirmek,

- Kent yönetimine ilişkin olarak saydamlığa, katılımcılığa, hesap verebilirliğe, öngörülebilirliğe yer vermek ve uygulamak, kent konseyinin görüşlerini değerlendirilmek üzere belediyeye aktarmaktır.

Kent konseyi, faaliyetlerini başlıca dört kesime ilişkin yürütmektedir (Coşkun: 2007, 105-107):

(1) Kentte Dönük Faaliyetleri: Kent canlı bir organizmaya benzetilerek, kent hakkı ve hukukunun sağlanmasında kentin yaşam kalitesinin artırılması için kentte yaşayanlar kentin tarihini, kültürel mirasını ve doğal çevresinin korunması öngörülmüştür. Bu konuda asıl sorumluluk başta belediyelere ardından valilik, il özel idaresi ve diğer kamu kuruluşlarına verilmiştir. Hatta Sivil Toplum Kuruluşlarına ve meslek kuruluşlarıyla diğer ilgililere de kentsel sorumluluk verilmiştir. Bu sayede, kentsel katılımın biçimlenebilmesine imkan tanınmaktadır. Kentte yaşayanlara "kentlilik bilinci" tanınarak, kent konseylerinin demokratik bilinç ve katılımcığı artırması sağlanmaktadır.

(2) Kentlilere Dönük Faaliyetleri: Kent konseyleri, kent meclisleri vasıtasıyla kentte yaşayanların kentsel duygu ve dayanışmalarla hareket etmesine önemli katkılar sunmaktadır.

(3) Çevreye Dönük Faaliyetleri: Kent konseylerinin kentin sürdürülebilir kalkınması doğrultusunda çevreyi korunmaya yönelik girişim ve hareketleri kapsamaktadır.

(4) Kent Yönetimine Dönük Faaliyetleri: Kentte yer alan kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarıyla kent konseylerinin ortak faaliyetlerde bulunmasının sağlanması, onların yönetim sürecine katılması ve herkesin kentsel karar ve uygulamalara iştirakinin gerçekleştirilmesidir.

Kent Konseyinin Kuruluşu ve Çalışma Usulü

Kent Konseyinin oluşumu; belediye teşkilatının olduğu yerlerde, yerel yönetimlerin seçimleri sonuçlandıktan 3 ay içinde kalmak şartıyla; o yerin en büyük mülki amiri veya temsilcisiyle, belediye başkanı veya temsilcisiyle, üye sayısının 10'u geçmemesi şartıyla illerde valiler, ilçelerde kaymakamların belirlediği kamu kuruluşlarının temsilcileri ile mahalle sayısı 20'ye kadar olan belediyelerde tüm mahalle muhtarları, diğer belediyelerde belediye başkanının çağrısı üzerine toplanan mahalle muhtarlarının toplam muhtar sayısı %30'u geçmemek ve sayısı 20'den az olmamak şartıyla kendi aralarında seçecekleri temsilciler ile beldeki siyasi parti temsilcileri, üniversitelerden ikiden fazla olmamak şartıyla en az bir temsilci, kamu meslek kuruluşlarının, sendika, noter, baro ve ilgili dernek, vakıf temsilcileriyle kent konseyi tarafından kurulan meclis ve çalışma gruplarına birer temsilciden meydana gelmektedir (Kent Konseyi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 6/6/2009 Tarihli Resmi Gazete, Sayı: 27250, md.5 ve md.8).

Kent konseyi aşağıdaki ilkeler doğrultusunda (26313 sayılı Kent Konseyi Yönetmeliği, md.7) faaliyetlerini sürdürmektedir:

- Yerel Gündem 21 kapsamında, kente sahip çıkmak, katılımcılığı esas alan ve yaşanabilir bir kentin gelecekte oluşumunu sağlamak,

- TC Devletinin imzalayıp onayladığı uluslararası sözleşmelerdeki kent yaşamına ilişkin ilkeleri hayata geçirmek,

- Kent vizyonu ile hemşehrilik bilincini geliştirmek, kentsel hakkın ve hukukun korunmasını oluşturmak, sürdürülebilir kalkınmaya, çevreye duyarlılığa, sosyal yardımlaşmaya ve dayanışmaya, saydamlığa, hesap sormaya ve hesap vermeye, katılımcılığa ve yerinden yönetim ilkelerine destek vermek,

- Uluslararası gelişme ile ülke koşullarını gözeterek, Kent Konseyinin bu konudaki görüşlerinin oluşmasına yardımcı olmak,

- Katılımcılık ve ortak akla dayanmak,

- Değişimle yenilikleri önemseyen sonuç odaklı çalışma kültürüne ağırlık vermektir.

Kent Konseyinin Oluşumu ve Yapısı

Kent konseyinin oluşumu, 26313 sayılı yönetmeliğin sekizinci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre kent konseyi aşağıdaki üyelerden oluşmaktadır:

- Mülki amirler veya temsilcileri,
- Belediyelerin olduğu bölgenin milletvekilleri,
- Belediye başkanları veya temsilcileri,
- İllerde valiler, ilçelerde kaymakamlarca belirlenen ve sayısı onu geçmeyecek kadar kamu kuruluşlarının temsilcileri,
- Belediye meclislerinin kendi üyeleri arasından, üye tam sayısının yüzde 30'unu geçmemek şatıyla seçeceği temsilciler,
- İl genel meclislerinin kendi üyeleri arasından, üye tam sayısının yüzde 30'unu geçmemek üzere seçeceği temsilcileri,
- Belediye başkanlarının isteğiyle toplanan muhtarların, kendi aralarından seçecekleri en fazla 10 temsilci,
- Beldede teşkilatlanmış olan siyasi partilerin temsilcileri,
- Beldede varsa üniversite adına bir temsilci, birden fazla olması durumda her birine temsilen bir üye,
- Kamu meslek kuruluşları, sendikalar, noterler, baro, kooperatifler, birlikler, konuyla ilgili dernek ve vakıf temsilcileri,
- Kent konseyi tarafından kurulan meclis ve çalışma guruplarından birer temsilcisi katılır.

Ayrıca, Büyükşehir Belediyesi kapsamında Kent Konseyine beldedeki siyasi partilerden TBMM'de üyesi bulunanların ve Kamu Meslek Kuruluşları, sendikalar, noterler, baro, kooperatifler, birlikler ile konuyla ilgili dernek ve vakıf temsilcilerinin varsa en üst kuruluşlarının birer temsilcisi katılması öngörülmüştür.

Kent Konseylerinin çalışmalarını yürüttüğü organların yapısına bakıldığında; Kent Konseyleri Yönetmeliğinin, 9. maddesinde ifade edildiği üzere, "genel kurul", "yürütme kurulu", "meclisler ve çalışma grupları"ndan oluşmaktaydı. Daha sonra 2009 yılında yönetmelikte yapılan değişiklik ile (6/6/2009 tarih, 27250 sayılı Resmi Gazete) "kent konseyi başkanı" da bu organların bir parçası haline getirilmiştir.

Kent Konseylerinin en yetkili organı genel kurul; yürütme kuruluna ise, kent konseyi başkanı başkanlık etmektedir. Kent konseyi başkanı ve yürütme kurulu, genel kurul tarafından

seçilmektedir. Kadın ve gençlik meclisleri başkanları yürütme kurulunun doğal üyesi olarak belirlenmektedir. Ayrıca kent konseyi genel sekreterliği oluşturularak, genel sekreter bir organ değil, bir koordinatör olarak tanımlanmıştır.

Kent konseyi faaliyetlerinde genel olarak gönüllülük esastır. Genel kurul üyeleri belli ölçüde belediye başkanıyla, mülki amirin ve onların seçtiği temsilcilerden olmasının yanında, sivil kesim temsilcilerinin belirlenmesi konusundaki zaman zaman isteksizliklerin olması, gerek kent konseyinin başkanının seçimi sırasında, gerekse yerel halkın talep ve beklentilerinin aktarılamaması durumu söz konusudur. Hatta kamu yönetimini temsil edenlerin kent konseyinde başkan veya temsilcilerde yer alması yerel halkın katılımını azaltabilecek ve dolayısıyla kent konseylerinde halkın katılımı olumsuz etkilenebilecektir (Aygen, 2014: 277).

Kent Konseyinin Mali Yapısı

08.10.2006 tarihinde 26313 sayılı Kent Konseyi Yönetmeliği'nde kent konseyinin mali yapısına ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, 2009'da yönetmelikte yapılan değişiklik ile (6/6/2009 tarih, 27250 sayılı Resmi Gazete) belediyelerin kent konseylerine 16. maddenin A bendinde; belediyelerin bütçelerinden kaynak aktarmak yoluyla kent koseylerine ayni ve nakdi yardım yapılacağı belirtilmiştir. Bu madde ile kent konseylerine yönelik mali açıdan güçlü bir dayanak oluşturulması ve belediyenin konseye kaynak sağlamasının önü açılmıştır. Ayrıca belediyelere maddi anlamda bağlılık, mali denetimin yapılabilmesini de kolaylaştırmaktadır. Mali yapıyla ilgili olarak, ulusal kent konseyleri yapılanmaları içinde tartışmalar süregelmekte iken, halen pek çok kent konseyi belediyeden yeterli destek alamadıkları için zorluklar yaşayabilmektedir.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nda kent konseylerini kurma görevi belediyelere verildiğinden kent konseyi için yapılan harcamalar, ilgili kanunun belediyenin giderlerini düzenleyen 60 ncı maddesi uyarınca karşılanmaktadır. Kent konseyinin mali yapısının ne olacağına ilişkin düzenlemenin Belediye Kanunu ile Kent Konseyi Yönetmeliği'nin yapılacak değişiklikle belirlenmesinin uygulamada bir disiplin sağlayacağı ve olabilecek olumsuz mali uygulamaları önleyebileceği değerlendirilmektedir. Kent konseyinin mali yapısı oluşturulurken katılımcılara huzur hakkı verilmesi konusu da düzenlenmesi gerekmektedir. Tutarı yüksek olmasa da verilecek huzur hakkının konsey toplantılarına katılımı teşvik edeceği ve böylece kent konseyinin etkinliğinin artacağı değerlendirilmektedir (Karabulut: 2009, 84).

6. GENEL DEĞERLENDİRME

Yerel kalkınma, ülkedeki kaynakların kullanılmasını sağlayarak hem ülke kaynaklarının kullanılıp değerlendirilmesini hem de ülke kaynaklarının geliştirilmesini sağlar. Yerel kalkınma kavramı, ancak ulusal ve bölgesel kalkınma planlarıyla uyumlu olduğu sürede daha etili olabilir. Var olan ulusal düzeydeki ülke sorunlarına, yereldeki kuruluş veya aktörlerin işbirliği ile daha etkili ve yerinde çözüm önerileri getirilebilir. Burada en önemli yerel yönetim birimlerinden olan belediyeler, dikkatleri üzerine çekmektedir. Yerel kalkınma planlarının daha iyi yürütülmesinde belediyeler önemli rol üstlenmektedir.

Bu kapsamda belediyeler, kent konseylerinin başarıya ulaşmasını sağlayan iyi yönetişim ilkelerini uygulamaya geçirerek, yerel halkın ve aktörlerin aktif katılımını sağlayarak daha iyi bir hizmetin sunulması söz konusu olabilir. Bu bakımdan kent konseyleri ne kadar iyi yönetişim ilkelerini uygulamaya geçirirlerse, ülkede yerel kalkınma o kadar başarılı olabilir. Bu yüzden kent konseylerinin değişen ve gelişen dünyada, gerekirse her bölgenin kendi ihtiyaç ve şartlarına göre yapısı ve özellikleri değişiklik gösterebilir. Kent konseylerinin yapısı her bölgenin yapısına ve özelliğine göre düzenlenebilir. Bu sayede ülkenin yerel kalkınmasına da yarar sağlayacaktır.

Öncelikle kent konseyinin genel kurulunun düzenlenmesinde yarar vardır. Kent konseyinin genel kurulun; öncelikle gönüllülüğe dayalı öngören, kentsel bilince sahip, temsil kabiliyetinin yüksek olduğu kimselerden oluşturulması gereklidir. Genel kurul üyelerinin, yerel faaliyetlerde aktif katılımının sağlanması ve genel kurulu temsil edebilme yeteneği dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca yürütme kurulunun ise; kentsel yaşamda etkili kamu kurumlarıyla, üniversitenin ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşması, hatta bu kimselerin geniş vizyonlu sahibi, beldenin sorunlarına vakıf, siyasal kimliğinin önplanda olmadığı kimselerden oluşması çok önemlidir. Bundan dolayı ilgili grup ve meclislerin oluşturulması ve genel kurul kararlarının ancak bu kimselerden oluşan gruplardan teşekkül etmesi ve bunların ilgili mercilerle irtibat halinde olması ve gerekli süreçlerin izlenmesi (Aygen: 2014, 233) şarttır.

Kent konseyi çalışma gruplarının, kenti çok iyi tanıyan ve kentin sorunlarıyla yakından ilgilenen kişilerden seçilmesinde yarar vardır. Gerektiğinde yeni sorunlar için farklı çalışma gruplarının oluşturulması ve yapılan çalışmaların belirli periyotlar ile halkla paylaşılması çok önemlidir. Bu sayede, halkın farkındalığı artırılabilir. Aynı şekilde, belediye başkanının sürece aktif şekilde katılımının sağlanması da uygun olacaktır. Emir komuta zinciri şeklinde değil de, bir takım veya grup çalışması şeklinde bütün personelin aktif katılımı sağlanmalıdır.

Kent konseyinde alınan kararların hiçbir bağlayıcılığının olmaması da bir dezavantaj olarak kabul edilebilir. Alınan kararların herhangi bir bağlayıcılığının olmaması, hem halkın katılımının olumsuz yönde etkilenmesine, hem de kent konseyinde çalışanların şevk ve heveslerinin kırılmasına yol açabilecektir. Belediye başkanının kent konseyinin kararlarını önemsemesi ve bu kararların uygulanmasında gerekirse ısrarcı olması da, kent konseyinin gelecekteki başarısı için önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

ACAR, Pınar, (2003), "Cevap Verebilirlik ve İyi Yönetişim", İyi Yönetişimin Temel Unsurları, Ankara, T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayını, Nisan.

AL, Hamza, (2002), Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi, Bilimadamı Yayınları, Ankara.

ARIKBOĞA, Eray; (2004), "Yönetimde Değişim Süreci ve Yönetişim: İstanbul Konseyi Örneği", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Avrupa Komisyonu, (2001), "Genişleme Stratejisi", Ankara.

AYGEN, Murat (2014), Kent Konseylerinin Kent Yönetimine Katkıları Üzerine Bir İnceleme: Elazığ Örneği, International Journal of Social Science Doi number:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2516 Number: 29 , p. 217-236, Autumn.

BALCI Asım, (2003),"Kamu Yönetiminde 'Hesap Verebilirlik Anlayışı", Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Ankara.

BAŞKAYA, Fikret, (2000), "Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü", İmge Kitabevi, Ankara

BOZKUŞ, Burcu, (2009), Türk Kamu Yönetiminde Yönetişim Tartışmaları ve Yönetişimin Kamu Yönetiminde Uygulanabilirliği, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

COŞKUN, Bayram (2007), Kent Yönetimine Katılım ve Kent Konseyleri, Edt. AbdullahYılmaz ve Yavuz Bozkurt, Küresel Esintiler ve Yerel etkiler Sarmalında Türk Kamu Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara, ss.105-107.

ÇEVİK, Hasan Hüseyin (2004), Türkiye'de Kamu Yönetimi Sorunları, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

ÇUKURÇAYIR, M. Akif ve H. Tuğba Eroğlu (2009), "Yönetişim Yaklaşımı ve Türkiye'de Kent Konseyleri", Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi, Edit.: Fatma Neval Genç (Ekin Yayınevi, Bursa).

DOKUZUNCU KALKINMA PLANI (2006), Resmi Gazete, Sayı: 26215, 1 Temmuz 2006.

ECERAL-ÖZELÇİ, Tanyel; ÖZMEN-ALTINKAYA Canan (2009), Beypazarı'nda Turizm Gelişimi ve Yerel Ekonomik Kalkınma. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Güz, Cilt 5, Sayı 2, s. 46-74

EKEN, Musa ve Mustafa Lütfi Şen (1997), "Yönetimde Yozlaşmaya Karşı Yönetsel Etik ve Açıklık", Yeni Türkiye Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı, Sayı: 14, Yıl: 3.

EMREALP, Sadun, (2005), Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı, 2. Baskı, IULA–EMME Yayınları, İstanbul.

ERKUL, Hüseyin; Baykal, Tan; Kara Hüseyin (2013), Kent Konseylerinin Sorunları

Üzerine Bir İnceleme: Çanakkale Kent Konseyi Örneği, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 22, s. 85-105.

ERZAN, Refik; Kadirbeyoğlu, Zeynep; Özkaynak, Begüm (2014), "Yerel Kalkınma ve Sürdürülebilirlik: Türkiye'ye Genel Bir Bakış", Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar (Yayına Hazırlayanlar: Ahmet Faruk Aysan, Devrim Dumludağ), İmge Kitabevi, İstanbul.

ES, Muharrem (2015), Yerel Yönetişim, Yerel Siyaset, Sayı: 22, Ekim 2007 < http://www.yerelsiyaset.com/v4/sayfalar.php?goster=ayrinti&id=808 > (22.07.2015).

GÖYMEN, Korel (2000), "Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Yönetişim: Gereksinimler, Önermeler, Yönelimler", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, C: 9, S:2.

GÖYMEN, Korel (2010), Türkiye'de Yerel Yönetişim ve Yerel Kalkınma, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.

GÜL, Hüseyin (2003), Ekonomik Kalkınmada Yerel Alternatifler. Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, Denizli, Cilt 1, DPT Yayını, s. 201-219 http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/keas-I.pdf (Erişim 20. 07. 2015).

GÜLER, Birgül Ayman (2003), "Yönetişim: Tüm İktidar Sermaye", Praksis, S: 9.

GÜNDOĞAN, Ertuğrul (2007), "Katılımcı Demokrasi Bağlamında Yönetişim ve Bağcılar Belediyesi Örneği", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

GÜZELSARI, Selime (2004), "Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Yaklaşımları", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri, No.66, Mart.

KALAĞAN, Gökhan (2010), Türkiye'de 1980 Sonrası Bürokratik Dönüşüm, Beta Yay., İstanbul.

KARABULUT, Haşim (2009), Yerel Demokrasilerde Kent Konseylerinin Rolü: Bursa Kent Konseyi Örneği, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

KARACA, Yakup, (2013), Yönetişim Perspektifinden Kalkınma Ajansları: Ankara ve Güney Ege Kalkınma Ajansı Örnekleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

KARAPINAR, Kayanur (2010), Türkiye'de Yerel Kalkınma Modeli Olarak Mikrofinans Sistemi: Bursa Örneği, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

KAYA, Erol, (2004), Yerel Kalkınma Yönetimi. İstanbul, Sistem Yayıncılık.

Kent Konseyi Yönetmeliği, Resmi Gazete Tarihi: 08/10/ 2006, Resmi Gazete Sayısı: 26313, http://kentkonseyleri.net/dl/yg21/KKY_ YeniDuzenlemeler.pdf, (Erişim Tarihi: 22.07.2015)

KÖKTAŞ, M. Emin, (2001), "Toplumsal Değerler, Hukuk Devleti ve Demokrasi" Türk İdare Dergisi, Sayı: 430.

KÖSEKAHYA, Gamze (2003), Katılımcılık ve İyi Yönetişim, İyi Yönetişimin Temel Unsurları, T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara, ss. 34-47.

KILIÇ, Nazife Özge, (2013), Yerel Kalkınma ve Rekabetçilik Ekseninde Değişen Yeni Bölgeselcilik ve Kayseri, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.

KRUMHOLZ, Norman (1999), "Equitable Approaches to Local Economic Development", Policy Studies Journal, 27(1), pp.83-95.

Maliye Bakanlığı, (2003), İyi Yönetişimin Temel Unsurları, Ayrıntı Basım Evi.

ÖZCAN Lütfi ve YURTTAŞ, Fatma (2010), "Kent Konseyleri Müzakereci Demokrasinin Uygulama Alanı Olarak Düşünülebilir mi?", Ed. Bekir Parlak, Yerel Yönetimler Yerel Siyaset ve Kentsel Politikalar, Dora Yayıncılık, Bursa, ss.168-169.

ÖZER, M. Akif (2006), Yönetişim Üzerine Notlar, Sayıştay Dergisi, Sayı 63, Ekim-Aralık.

ÖZER, M. Akif (2005), Yeni Kamu Yönetimi, Platin Yayınları, Ankara.

ÖZDEMİR, Umut Evin (2003), Stratejik Planlama ve İyi Yönetişim, İyi Yönetişimin Temel Unsurları, T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara, ss. 113-127.

ÖZTÜRK, Namık Kemal (2002), "Bürokratik Devletten Etkin Yönetime Geçiş: İyi Yönetişim", Türk İdare Dergisi, Sayı: 437, Yıl: 74.

PALABIYIK, Sena (2009), "Geleneksel ve Yeni Kalkınma Kuramlarının Analizi: Türkiye Örneği" Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

RODOPLU, Gültekin (2006), "Yerel kalkınma", Yerel Siyaset Dergisi, Mart ,ss. 19-26

SMOUTS, Marie Claude (1998), The Proper Use of Governance in International

Relations‖, International Social Science Journal, Cilt: 50, Sayı: 155, ss. 81-89.

SOBACI, M. Zahid (2007), "Yönetişim Kavramı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler", Yönetim Bilimleri Dergisi, ss.219-215.

STAMER, Mejer, Jörk (2003), "Why Is Local Economic Development So Difficult, And What Can We Do To Make It More Effective?". Mesopartner Working Papers, 1-45.

ŞAHİN, Ramazan, (2004), "Ombudsman ya da Kamu Denetçiliği ve Avrupa Birliği", TİD, yıl 76, sy. 444, Eylül.

ŞENGÜL, Ramazan (2008), Bilişim Çağında Şeffaf Yönetim, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

TESEV, (2008), İyi Yönetişim El Kitabı, Yayına hazırlayan: Fikret TOKSÖZ, TESEV Yayınları, İstanbul, Punto Baskı Çözümleri Yayınevi.

TODAİE (1998), Kamu Yönetimi Sözlüğü, TODAĞE Yayınları, Ankara.

TOK, Eyüp (2010), ''Türkiye Yaklaşımı İle Birlikte Kalkınma Kavramı ve Alt Bileşenleri'', Mesleki Sunum, İl Planlama Uzmanlığı Derneği, Ankara.

UÇKAN. Özgür, (2003), E-Devlet, E-Demokrasi ve Türkiye, Literatür Yayınları, İstanbul.

UNDP, (1997), "Governance for Sustainable Human Development, A UNDP Policy Document Good Governance and Sustainable Human Development", http://mirror.undp.org/magnet/policy/ chapter1.htm, (E.T: 24.07.2015).

YAVİLLİOĞLU, Cengiz (2002), "Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri", Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, s.59-77

İnternet Kaynakları

www.mo.org.tr/UIKDocs/kentselsart1.pdf, (20.07.2015).

Belediye Kanunu, (5393 Sayılı) Kabul Tarihi: 3/7/2005, http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5393.html 22.07.2015

Kent Konseyi Yönetmeliği, Resmi Gazete: 08.10.2006, Sayı:26313, http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/27177.html 21.07.2015

A COMPARATIVE ANALYSIS UPON TRANSPORTATION PROJECTS BETWEEN TURKEY AND EU MEMBERS UNDER THE REGIONAL DEVELOPMENT THEME

Uğur YILDIRIM[1], Soner AKIN[2], Yeter ÇIÇEK[3]

ABSTRACT

The transportation issue is one of the thematic priorities which gives policy makers great inspiration and demand background. Today's transport networks are leading the way in sustainable, efficient and safe mobility, increasing access to all regions. Turkey's large scale projects, infrastructures, networks and one of the biggest supporters for regional development issue as EU Cohesion policy's nearly 22% fund support were mostly emphasized in the transportation theme. This is also valid for all candidate countries for Union. This paper discussed the case of Turkey, i.e. she is a candidate state for European Union, and benefiting from the financial instruments for funding regional development process as European Regional Development Fund, Cohesion Fund, European Social Fund, EU Solidarity Fund, IPA and Turkish Cypriot community, Turkey only benefits from the IPA program. This study was prepared in order to present a review upon the transportation projects within the regional development policy of EU. Today, the available member countries are part of a policy mechanism via being joined the mostly known transport projects as Baltic Sea, Interrag V-A sub projects, and Central Europe integration in transportation manners. Those projects were also analyzed in order to show the inspiration themes for the future and today's concepts and needs of Turkey to be fulfilled in the regional development politics on transportation issue. The number and budgets of transport themed projects and major projects and Turkish TEN-T and similar IPA supported projects were also evaluated in this study.

INTRODUCTION

Regional differences across the different nations are one of the biggest problems of economic developments at Union levels. Turkey is at a stage of being candidate for a bigger

1 Kahramaras Sutcu Imam University, Public Administration Department, Professor Dr

2 Mustafa Kemal University, Foreign Trade Department, Teaching Assistant

3 Kahramaras Sutcu Imam University, Public Administration Department, Research Assistant

composition as European Union, and then the regional differences across the national level have become the problems of a larger composition which is defined for the possibility on gaining full membership for European Union. Removing the deficiencies which were rooted from regional differences and sustaining an economic integration across the nation or the international sphere is one of the preliminary missions of governments. European Union as a composite policy making unit has also her own Regional Policy agenda. The experience towards full integration in the Union gives also solid road maps for newly participated or candidate nation on sustaining the full integration and repairing the deficiencies across the regions (McCormick,2001: 34). Today, Turkey defines the regional differences as a serious theme on development problems and regional policy sub themes are becoming truly related with relevant topics. Today, the communication and the allocations of services and funds have become one of the mostly rational healing potions for regional development and full integration in economic manners. The transportation issue was seen the preliminary tool which was firstly paid attention by governments. For the scope Turkish agenda, the transformation of the tools and regional policies is another equally vital issue in a sphere going through the negotiation process for EU full membership and integrations. Looking deeply at the history of a good example on full economic integration, European Union has a co-integrated phase of regional policy which is different from the early stages of Union's regional approaches. Indeed, a multi way of understanding was enriched within the regional policy of EU. Hence, we see as a regional policy which has a strong impact in many fields, covering the status of negotiated and members states (Akerman et al., 2000: 54). Union's upcoming investment policy helps to deliver many EU policy objectives, predictions and complements upon traditional and reviewed EU policies such as those dealing with education, employment, energy, the environment, the single market, research and innovation (Richardson, 1994: 334).. In fact recent Regional Policy provides the necessary investment framework to meet the goals of the Europe 2020 Strategy for smart, solidly sustainable and inclusive growth in the European Union by the predicted future of 2020(EC.Europa [web],2015). As is referred, one of the official guidelines as *European Regional Policy, an inspiration for Countries outside the EU?* signs the transportation issue is one of the thematic priorities which gives policy makers great inspiration and demand background. In this respect the predictive future of European was internalized with the modernization needs and specifically the transportation topics. In this guideline, according to Dirk Ahner who is Director General for Regional Policy in European Commission for the year which the guideline was prepared on behalf of Office of The Official Publications of The European Union, the transport issue is among some of the key achievements of regional development in part of Europe's modernization. Officially presented topics define the indirectly transport related statements as challenging the unemployment by sustaining the level of employment by the aim on 75%of the 20-64 year-olds to be employed. Following this lowering the greenhouse gas emissions to 20% (or even 30%, if the conditions are right) and the increase of energy efficiency for all sectors (Cohesiondata[web],2025). As to this today's transport networks are leading the way in sustainable, efficient and safe mobility platform which are increasing the access facilities to all regions. Large scale projects, infrastructures, networks, Cohesion policy's nearly 22% fund support were mostly emphasized in this sense. Again, the provision of efficient transport networks is one of the clearest examples of a policy area where a supranational vision is essential going beyond national borders (Ansell et al, 1997: 350)

As is known, Turkey is a candidate state, then among the financial instruments for funding regional development process as European Regional Development Fund, Cohesion Fund, European Social Fund, EU Solidarity Fund, IPA and Turkish Cypriot community, Turkey only benefits from the IPA program. Today IPA (instrument for pre-accession period) is designed for second phase as IPA II, and lasts between 2014 and 2020 in a motto "country action programs", along with financial aids via projects. In the scope of IPA II, a commission

implementing decision was published on 11th December 2014 recently, and in those mottos as Sustainable and Safe Transport, Technical assistance for promoting inter-modality, modal shift and rail reform, Efficient Transport, Technical Assistance for Implementation of the National Strategy for Intelligent Transportation Systems, Accessible and Inclusive Transport, Technical Assistance for Sustainable and Accessible Urban Transport in cities. The place of importance within 28 member countries can be viewed by the table-1 below (Cohesiondata[web],2025)

Table-1. Total EU Allocations EU28 (2014-2020) per MS-Transposed: EU Funds for Regional policy on development (Cohesiondata[web],2025)

Member State	Fund	Amount (€)
EU28	Less Developed Regions	182171800000
EU28	Cohesion Fund	63399700000
EU28	More Developed Regions	54350500000
EU28	Transition Regions	35381100000
EU28	European Territorial Cooperation: Cross-Border Cooperation	7548400000
EU28	Youth Employment Initiative (additional allocation)	3211200000
EU28	European Territorial Cooperation: Transnational Cooperation	2075000000
EU28	Outermost and northern sparsely populated regions	1555400000

As is seen in the above table, the fund extracted for the less developed countries is at the number one shares. Then the transition regions which are mostly referred in the eastern part of Union were ordered at the fourth order. The pie chart of those shares could be seen in the chart below as well. And IPA fund budget is not among them (Cohesiondata[web],2025)

Figure-1: Proportions for EU Funds for Regional policy on development (Cohesiondata[web],2025)

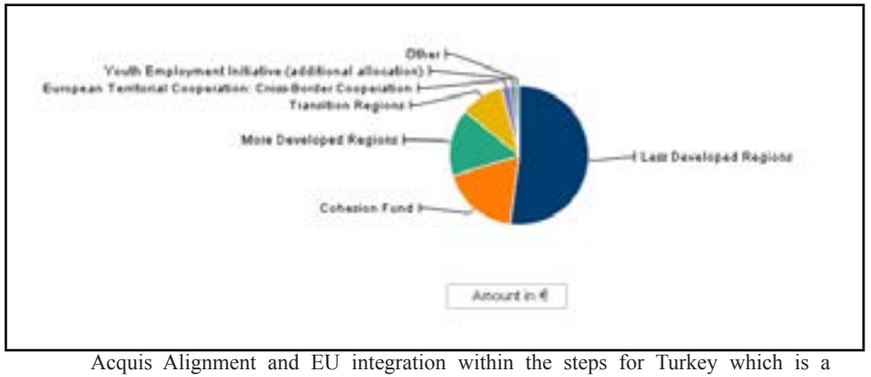

Acquis Alignment and EU integration within the steps for Turkey which is a negotiated candidate state were also defined. Following the yearly application reports with differently published sectorial annual practice reports for the years as 2010, 2011 and 2012 under the titles for IPA and IPA I titles, we will have information about the Turkish performance on regional development case within the context of transportation. The available member states

mostly known transport projects as Baltic Sea, Interrag V-A sub projects, and Central Europe were analyzed in order to show the inspiration themes for the future and today's concepts and needs of Turkey to be fulfilled in the regional development politics on transportation issue. The number and budgets of transport themed projects and major projects and Turkish TEN-T and similar IPA supported projects will be evaluated in this study (Cohesiondata[web],2025)

IPA AND TURKEY'S POSITION IN EU' REGIONAL DEVELOPMENT POLICY FOR TRANSPORTATION CASE

Turkey shaped the pre-plan of national development action in 2003 to be executed in 2004 until 2006. In this scope the transportation and related issue was given a big importance through the relevant responsibility of the Ministry of Environment and Urbanization. Indeed, basic transportation and environmental investments in Turkey was managed by the responsible institution as General Directorate of Highways and Provincial Bank of Turkey to follow the directives of the Ministry of Environment and Urbanization. Pre-plan for national development action was designed to meet the short term need of Turkey on development. In this respect, the negotiation process through the dull membership for European Union was paid attention. Basically, four axis was described in the plan and sector based prerequisites were defined (Sülün, 2005: 124). Those four development themes were

- improving the competency
- developing the human resources
- improving the infrastructure facilities and protection the nature
- strengthening the economic power of regions and accelerating the rural development.

The economic and social harmonization themed EU rooted financial resources takes 35 % of total, and this is known a restricting factor for the execution of action plan. 528 million euros was shared by EU contribution at 371,5 million euros but the rest was under the responsible share of public and private sectors. 116 million euros was channelized for the third theme as infrastructure investments and environment protection. And 86 million euros of this pie was sustained by European Union. This third theme was composed by 6 sub themes which were seen in following titles, and five of them were directly related with transportation for regional development within EU axis:

- sustaining the security of roads
- realizing the transportation composition via trans-europe and middle Europe transportation networks for Turkey and sustaining a platform for the future projects on transportation
- improving the harbor capacities within EU composition
- improving the urban transportation capacities,
- improving the railway transportation sector, and constructing a repair system
- protecting the water resources

Turkey's way of regional policy integration with European Union was supported by the IPA programs. First IPA performance and prediction report was published in 2010. We can look at the Table -2 below in order to see the sublines of the aids and the place of transportation then.

Table-2: The multi annual indicative financial framework for Turkey (MinistryofEU.gov.tr[web],2015)

COMPONENT	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	TOTAL
I- Transition Assistance and Institution Building	257	256	240	211	229	234	238	1665
II-Cross-border Cooperation	2,1	2,9	3	9,6	9,8	10	10	48
III-Regional Development	168	174	183	238	293	368	378	1802
IV-Human Resources Development	50	53	56	63	78	90	96	486
V-Rural Development	21	53	86	131	173	198	213	874
TOTAL	**497**	**539**	**566**	**654**	**782**	**900**	**936**	**4873**

(Figures are in current prices, million €)

As is seen in the table from the report, regional development headline numbered 3 is the secondly strong fund among the other headlines. Under this headline, a department bound to Prime Ministry as CFCU-central financing and contracting unit (*Merkezi Finans ve İhale Birimi* in Turkish) was appointed for the related subjects for this issue of fund management. This headline covers the topics as Regional Competitiveness, Transport and Human Resources Development Operational Programmes. Conferral of management decision for Ministry of Environment and Forestry as well. Looking at the reports of the Sectoral Monitoring Committees (SMC), Joint Monitoring Committees (Component II) and IPA Monitoring Committee, we see that two SMC meetings were conducted on 21th April 2010 and 15th October 2010 for the topic as transportation. In other words, we witnessed the very first step of regional development phased transport policy in this respect for European Union. Again, before these traditional meeting steps, we have already caught the point on applying the project contest within IPA since the year 2007. In the specific year for 2007, we see 78 project crated in the National Programme years. Indeed, 2007 Programme consists of 35 projects with 78 tenders which amounts to € 229.6 million euros at total EU assistance contributing to the areas of political criteria, civil society development, customs union, education, environment, energy, fisheries, financial control, internal market, JFS, public administration, social policy-employment, statistics, taxation and and of course; *transport*. You can find the brief information below as the table -3 (Turkish Ministry of EU[web], 2015)

Table 3: State play of projects under 2007 National Programme:
Projects of Turkey within IPA period in the year 2007 (MinistryofEU.gov.tr[web],2015)

General Information (2007)			
Stages	Status	# of Projects	%
Preparation	Processing at the Beneficiary / FWC	0	0
	Preparation of Dossier by the CFCU	0	0
	Processing at the EUD	4	5,13
Tendering	PN/CFP Published	1	1,28
	Under Shortlisting	0	0
	Shortlist Notice Published	0	0
	Under Evaluation	1	1,28
	Evaluation Report sent to the EUD	4	5,13
Contracting	Under Contract Preparation	1	1,28
	Awarded Contracts	62	79,48
	Failed Projects	5	6,41
TOTAL		78	100

Similarly, the IPA 2008 Component I Programme includes 31 projects composing of 59 tenders with total EU assistance of € 224.5 MEUR. The selection stage of the Programme was conducted together with the relevant Turkish authorities and in consultation with the EC in line with the priority areas set out in Multi-annual Indicative Planning Document -MIPD 2008-2010 and priorities identified in the Accession Partnership, the screening process and subsequent negotiations in the different chapters of the acquis. A gap analysis study has been made by NIPAC (National IPA Coordinator) services to determine the gap for which assistance should be delivered. Hence, this Programme covers the areas of political criteria, civil society development, agriculture, customs union, education, environment, energy, fisheries, financial control, financial services, internal market, health, JFS, public administration, science and research, food safety and statistics. As is seen, the transportation issue was not taken under the scope of those National Programme. 2009 programme period was not seen with continued projects for the report year of 2010. Yet 24 projects was firstly applied in this year (Turkish Ministry of EU[web], 2015).

Table 4: The statement by the IPA 2010 report on the projects status for cumulative mangement throught years (MinistryofEU.gov.tr[web],2015)

2009 National Programme	2010
	EU
Number of tenders launched* *(service, supply, works)*	0
Number of calls for proposals launched* *(twinning, grants)*	0
Number of direct grants without call for proposals	0
Contracting Rate (%)	0%

The application submitted projects for this period can be seen below table again until 2010 report.

Table 5: The statement as submitted projects for this period can be seen below table again until 2010 report. (MinistryofEU.gov.tr[web],2015)

No.	Name of Project	Submission Date of IPA Application*	Submission Date of Revised IPA Application*	Priority	Budget (Total Costs)
1	Balıkesir	7 April 2008	26 February 2010	2	€12,948,661
2	Ordu	17 September 2008	12 November 2008	1	€25,635,000
3	Konya	12 January 2009	23 November 2009	2	€22,242,465
4	Çorum	22 January 2009	11 February 2010	2	€22,360,000
5	Erdemli	27 March 2009	11 September 2009	1	€13,077,577
6	Amasya	16 April 2009	14 October 2009	1	€29,896,382
7	Lüleburgaz	13 April 2009	5 May 2010	1	€14,310,219
8	Erzincan	4 June 2009	22 October 2010	1	€35,389,562
9	Ceyhan	15 June 2009	30 March 2010	1	€22,354,349
10	Doğubayazıt	15 June 2009	27 April 2010	1	€33,029,795
11	Manavgat	18 June 2009	26 May 2010	1	€20,946,213
12	Akşehir	26 May 2009	--	1	€23,750,922
13	Seydişehir	16 July 2009	--	1	€8,599,113
14	Merzifon	1 September 2009	--	1	€8,571,977
15	Erciş	7 July 2009	--	1	€28,254,233
16	Adıyaman	28 August 2009	--	1	€19,936,086
17	Erzurum	27 July 2009	20 July 2010	1	€31,431,494
18	Diyarbakır	27 July 2009	8 October 2010	1	€78,695,282
19	Siverek	1 September 2009	--	1	€39,246,693
20	Polatlı	9 September 2009	--	1	€23,478,593
21	Soma	25 September 2009	--	1	€9,762,055
22	Nizip	25 September 2009	--	1	€30,437,849
23	Bulancak	26 October 2009	--	1	€21,784,623
24	Bartın	18 November 2009	--	1	€14,422,014
25	Aksaray	19 November 2009	--	1	€23,813,984
26	Silvan	24 December 2009	--	1	€12,086,688
27	Akçaabat	28 April 2010	--	1	€23,715,066
28	Sorgun	17 May 2010	July 2010	1	€3,948,000
29	Çarşamba	26 May 2010	--	1	€10,250,209
30	Batman	3 June 2010	--	2	€20,206,027
31	Ereğli	12 August 2010	--	2	€13,077,577
32	Van	18 August 2010	--	2	€26,189,658
33	Kars	18 August 2010	--	1	€19,589,541
34	Suluova	1 December 2010	--	1	€8,790,565
				TOTAL:	€753,835,836

As early stated under the third headline as regional development, the Transport Operational Programme finances the projects for improving the transportation infrastructure considering safety and inter-modality on future TEN-T Network, while maintaining an efficient and balanced transportation system. Today the important of TEN-T which is on the rail way

connections are getting more important. After January 2014, a new transportation project for EU was revealed for and East and West, North and South (EC.Europa.eu[web],2015). This step wanted to destroy the obstacles in transportation and travelling between Member States' relevant roads. It is thought that it would bring contribution internal market and specific standard and norms for train or railways. Besides, it would also easy way of connected transportation for passenger and freight within new R&D facilities (EC.Europa.eu[web],2015). This programme brought €26 billion through the year of aims as2020 by presenting experienced staff for transport, financing and in European politics which are practiced on the issues for corridors, i.e. TEN-T (EC.Europa.eu[web],2015). Today from the beginning of IPA, creating a synergy with Transport, Environment, Human Resources Development (HRD) and the Rural Development (RD) operationg programmes is particularly essential in order to increase the effectiveness of the interventions within regional development. Transportation based operation programme is based on two main sub-sectors of transport, railway infrastructure and port infrastructure. Indeed, the technical assistance activities for capacity building of IPA Coordination and Implementation Unit to ensure smooth implementation of transportation operation programme as well as enhancing the project pipeline is also an indispensable part of Transportation opration programme as its third priority (Turkish Ministry of EU[web], 2015). New project list after the revision studies of Transportation operation programme for the years as 2007-2011; *firstly the Rehabilitation and Re-Construction of Köseköy-Gebze section of Ankara-Istanbul High Speed Railway Line*, secondly *Rehabilitation and Signalization of Irmak-Karabük-Zonguldak Railway Line Project,* thirdly *Construction of a New Port in Filyos* and fourthly *New Construction of Mersin Container Port* were signed. The funds allocated to the Transport OP for the period of 2007-2011 with national contribution approximately 399 million € will be absorbed through a few big-budget projects. Because of the complexity of projects under the OP, tendering process proceeds gradually in this period. By the end of 2010, no contract has been signed (Turkish Ministry of EU[web], 2015). 2011's reporting year, the monitoring and new evaluation system was subjected to a change resulting from the new sector approach that was introduced by the new Multiannual Indicative Planning Document (MIPD) for the period 2011-2013. Again, the projects had been organized in 10 sectors. These sectors were always rephrased as political criteria, justice freedom and security, NGOs within communication and development, internal market, customs union, energy, public finance, statistics and accession process support, cross border cooperation, environment, regional development and transport, human resources development, rural development (Turkish Ministry of EU[web], 2015).

As is seen above, after the period of 2010, the sector of transportation was chosen for the regional development section within the calls for projects and operations as seen in the headline 8. Following this, on the second half of 2011, the sectoral classification of projects was changed in the light of the new Multiannual Indicative Planning Document (MIPD) which will be the follower motto and stage of IPA. According to the new classification, the projects are classified under 7 main sectors. And the transportation topic gained the seventh headline as seen below:

1. Justice, Home Affairs and Fundamental Rights
2. Private Sector Development
3. Environment and Climate Change
4. Transport
5. Energy
6. Social Development
7. Agriculture and Rural Development

Ministry of Transport in Turkey, Maritime Affairs and Communications (Formerly Ministry of Transport) is the Operating Structure responsible for the management of IPA funds

in transport sector and it executed this task through implementing the Transport Operational Program in Turkey (Turkish Ministry of EU [web], 2015). The Ministry has undergone an accreditation process in 2009 and eventually the management of the Transport Operational Program (TOP) is conferred on the Republic of Turkey with the decision of the European Commission of 23 July 2009. With respect to the management of funds allocated to the Transport OP, as a replacement for the "IPA Unit" which was officially established within the Department for EU Affairs of the Ministry of Transport by the Ministerial Decision (May 15th 2007 within the law No as 518). Hence, a separated IPA Coordination and Implementation Unit were established by a new Ministerial Decision dated 2 June 2011 and the organizational structure was redesigned. On the other hand, a Decree Law numbered 655 and dated 1 November 2011, has been published in the Official Gazette, by which, the Ministry of Transport has been restructured as Ministry of Transport, Maritime and Communications. TOP is based on two main sub-sectors of transport, railway infrastructure and port infrastructure. Technical assistance activities for capacity building of OS to ensure smooth implementation of TOP as well as project pipeline enhancement is also an indispensable part of TOP as its third priority. Throughout 2011, 7 contracts were signed for 5 projects, 2 of which are large infrastructure investment project. Only 1 project was started and finished within 2011. Implementation of remaining 4 projects is going on. Within the allocation of 2011, only 7.4 Million Euros were recommitted (Turkish Ministry of EU[web], 2015). Following those 2 reports as annual IPA reports as 2010 and 2011, we can look at the 2012's declaration. According to this, transport operation programme or TOP has been revised in October 2012 considering the decision of Commission to extend the implementation period of TOP to cover 2007-2013. Being commensurate with priorities and measures of Transport OP (2007-2013) 8 projects were chosen for realization. New project list after the revision studies of TOP (2007-2013) can be seen in an order as *1. Rehabilitation and Re-Construction of Köseköy-Gebze section of Ankara-Istanbul High Speed Railway Line 2. Rehabilitation and Signalization of Irmak-Karabük-Zonguldak Railway Line Project 3. Construction of a New Port in Filyos 4. New Construction of Mersin Container Port 5. Modernization of Samsun-Kalın Railway Line Project 6. Modernization of Malatya-Narlı Railway Line Project 7. Modernization of Alayunt-Afyon-Konya Railway Line Project 8. New Construction of Halkalı-Kapıkule Railway Line Project* . (Turkish Ministry of EU[web], 2015). Following those reports again, the Multi-annual Indicative Planning Document for the end of the year as 2013 was declared after those 3 reports. This report stated the most important priorities of Turkey. The following priorities for IPA support over the period covered by this MIPD have been identified: The first priority for Turkey is to make progress in the critical areas of rule of law in order to tackle key reforms of the judiciary and fundamental rights. A second priority is to adopt the *acquis* in areas where there is complex legislation or costly requirements to adopt EU standards in areas such as transport, agriculture, food safety, environment, climate change and energy. A third priority is to support Turkey in its economic and social development and to enhance competitiveness. Horizontal priorities that will be supported as cross-cutting themes are participation of civil society, participation in EU program, a high degree of protection of the environment, mainstreaming of climate change considerations, equal opportunities for men and women, support to disadvantaged and vulnerable groups as well as the development of good neighborly relations (Turkish Ministry of EU[web], 2015).To achieve the priorities selected for support in the programming period 2011-2013, the Commission will focus its assistance primarily on the following sectors as, law incrimination and equity for justice, social affairs and fundamental rights, private sector development, problems for environment and climate change, transportation, healthy energy, urban and social development, country sides, cities and rural development (Turkish Ministry of EU[web], 2015). Again the fourth priority was stated as transport issue by Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) According to this report new allocation was referred as below table 6.

Table 6: Indicative Financial Allocation per Sector (€ million) (Ministry of EU gov. tr[web],2015)

Indicative Financial Allocation per Sector (€ million)			
2011-2013	Period 2007-2010	Period 2011-2013	
Justice, Home Affairs and Fundamental Rights	373.46	439.77	17 %
Private Sector Development	250.22	511.74	12 %
Environment and Climate Change	346.34	461.64	18 %
Transport	270.69	556.29	15 %
Energy	3.85	129.35	5 %
Social Development	549.61	510.41	12 %
Agriculture and rural development	405.63	593.69	21 %
TOTAL	2199.80	2586.9	100 %

As seen above, the transportation issue gained more importance and reached the increase for founds via 13% for the period till the end of 2013. The first objective is the transposition of the EU's transport legislation thereby aiming at improving the functioning of the market by promoting safe, efficient, environment sound and user friendly transport services in the area of land transport, aviation and railways and maritime, focusing in particular on achieving proximity with EU neighbors. A second objective is the establishment of new efficient and environmentally friendly transport links with the European Union; relief of national bottlenecks and repair of deficiencies. This objective is shared by the other donors such as the International Financial Institutions or IFIs, including the World Bank which supports the renewal of conventional railway lines and rolling stocks in order to increase line and rolling-stock capacity especially through the provision of loans (Turkish Ministry of EU[web], 2015).

Types of indicators to measure developments towards these objectives include, inter alia:

"Professional competence and policy training completed for institutions and universities in the field of road, maritime, aviation transport and railways.

Provided support to transport safety and environmental sustainability by focusing on road charging, reduction of greenhouse emissions from transport, use of transport information systems, utilization of intermodal transport and transport of dangerous and hazardous goods, on safety management systems, network planning and optimization, reduction of greenhouse gas emissions, passenger rights, airports and aviation safety, an integrated approach and measures to ensure cleaner sea and coastal areas, emergency response and accident prevention and investigation.

Improving accessibility of transport and mobility in line with the EU acquis, including the realm of disability.

Institution building carried out to strengthen implementation of the EU acquis focusing on market regulation (establishment of regulatory body, infrastructure manager, accident investigation body and safety authority).

Efficiency, sustainability, creation of new jobs and facilitation of external and internal trade through improved transport infrastructure.

Increase in user friendly and safer transportation through trans border and national interconnection projects, deriving from the Transport Infrastructure Needs Assessment or TINA process, and concerning in particular (a) rail connection in the West with EU Member States, (b) interoperability and (c) multi- modality; motorways of the Sea (port facilities where there is a link to economic development) and intelligent transport systems (ITS) as well as studies and support services." (Turkish Ministry of EU[web], 2015).

As is early mentioned, for the period 2007-2013 IPA had a budget of some € 11.5 billion; its successor, IPA II, will build on the results already achieved by dedicating € 11.7 billion for the period 2014-2020(EC.Europa [web],2015).

INTERREG PROJECTS

Interreg projects can be seen successive samples and member state sphere cases. Differently from IPA alike projects, those TEN-T and related projects have great budgets and strategic backgrounds which make them vital items of regional development policies in EU (Balchin, 1999: 14). European Territorial Cooperation projects were started in 1990s. Today they are known as the projects as Interreg which is a part in cohesion policy and call national, regional and local actors from different European Union Member States. The motto was economic, social and territorial development of the Union as a whole. Indeed, Interreg is built around three strands of cooperation: cross-border known as *Interreg A* type, transnational as *Interreg B* type and interregional as *Interreg type C*. Another category can be built on the time for the projects which are coded as INTERREG I project for the years as 1990-1993, INTERREG II for the years as 1994-1999, INTERREG III for the years as 2000-2006, INTERREG IV for the years as 2007-2013 and INTERREG V for the years as 2014-2020 (EC.Europa [web],2015). In a brief outlook we can look at the fifth or recent step of INTERREG which covers today's period. As is known, 25 years ago this year, Interreg was developed as a Community Initiative in with a budget of just EUR 1 billion covering exclusively cross-border cooperation (Odgaard,2006). Across the borders within transnational and interregional cooperation, those procts were benefited. Indeed, for 2014-2020 the transportation issue became the third pillar of regional development in Europe among the employment and investment. In other words, Interreg was the bridge in this sense for all pillars in cooperation between partners or actors across borders

(EC.Europa [web],2015). The aim is again to tackle common challenges together and find shared solutions whether in the field of health, research and education, transport or sustainable energy. Indeed, Interreg program are mostly funded by the European Regional Development Fund cross-border, transnational and interregional platforms up to 2014-2020. Key elements of the 2014-2020 reform are mainly for concentration, simplification, results orientation (EC. Europa [web], 2015):

The fifth period of Interreg is based on 11 investment priorities laid down in the ERDF Regulation contributing to the delivery of the Europe 2020 strategy for smart, sustainable and inclusive growth (EC.Europa [web],2015). The fifth Interreg was supported by EUR 10.1 via 100 cooperation program. Indeed, this budget covers all ERDF allocation for Member States through EU external border cooperation programs led also by other instruments (Instrument for Pre-Accession and European Neighborhood Instrument). Today, we see 60 subprojects as Cross-border – Interreg V-A, along the lines for 38 internal EU borders. The ERDF contribution for this is EUR 6.6 billion. Secondly, 12 projects within IPA Cross-border: Instrument for Pre-Accession and European Neighborhood Instrument were executed. Following this 16 new ENI Cross-border steps were supported under the policy as International Cooperation and Development. And finally, 15 Transnational – Interreg V-B, covering larger areas of co-operation was revealed. Indeed, those are the Baltic Sea, Alpine and Mediterranean regions under scope. Hence, ERDF contribution for the latest step was EUR 2.1 billion (EC.Europa [web],2015). The interregional co-operation program, INTERREG Europe, and 3 networking program which are Urbact III, Interact III and ESPON cover all Member States of the European Union (EC.Europa [web],2015).

BALTIC SEA PROJECTS

Today's Baltic Sea transportation policy is also another step or regional development policy, and could be seen an integration project with TENT-T again. It built those corridors for the eleven line as Helsinki -Tallinn -Riga, Ventspils to Riga, Riga to Kaunas, Klaipeda - Kaunas - Vilnius, Kaunas to Warszawa, BY border - Warszawa - Poznań - Frankfurt/Oder - Berlin - Hamburg, Berlin - Magdeburg - Braunschweig - Hannover, Hannover - Bremen - Bremerhaven/ Wilhelmshaven, Hannover - Osnabrück - Hengelo - Almelo - Deventer - Utrecht, Utrecht to Amsterdam, Utrecht - Rotterdam - Antwerpen and Hannover - Köln – Antwerpen (EC.Europa [web],2015). Again, the North Sea-Baltic Corridor connects the ports of the Eastern shore of the Baltic Sea with the ports of the North Sea. Indeed, the corridor will also connect Finland with Estonia by ferry, provide modern road and rail transport links between the three Baltic States on the one hand and Poland, Germany, the Netherlands and Belgium on the other. Between the Odra River and German, Dutch and Flemish ports, it also includes inland waterways, such as the "Mittelland-Kanal".Among them, the most important project is "Rail Baltic", a European standard gauge railway between Tallinn, Riga, Kaunas and North-Eastern Poland. This way as corridor in 3200 km was for bringing together the sides as Eastern shore of the Baltic Sea and the ports of the North Sea (EC.Europa [web],2015). It will also bring a modernization for Gulf of Finland of Helsinki (Vuosaari) and Tallinn (Muuga) via passing south through the three Baltic States and North Eastern Poland until the latest destination as Warsaw(EC. Europa [web],2015). The very old or traditional East-West corridor to Lodz, Poznan and Berlin, continuing to the ports on the North Sea coast was also used in project. The corridor has three different way of branches to Ventspils in Latvia and to Klaipeda and Vilnius in Lithuania (EC. Europa [web],2015).

To sum up, the corridor will provide modern transport links between Finland and the three Baltic States on the one hand and Poland, Germany and the Netherlands and Belgium on the other. It follows the previous Priority Project 27 and Rail Freight Corridor 8 (Rotterdam - Kaunas) (EC.Europa [web],2015). Previous five years' projects for Warsaw and major track upgrading on the existing 1520 mm alignment in Estonia were still within scope. Indeed,

the on the work projects In Latvia, the available construction is ongoing on upgrading the transportation for 1520 mm line as Rail Baltica which is at both south and north of Riga (EC. Europa [web],2015). The economic crisis affected the projects in Latvia, then the politicians decided to install a dual gauge 1435/1520mm track between the Polish border and Kaunas instead of building a new 1435 mm direct line for those destinations. In Poland, work started on a new direct 1435 mm line from Elk to the LT border and widening and renewing the road line from Bialystok to Elk (EC.Europa [web],2015).

CENTRAL EUROPE CORRIDOR PROJECT: RHINE-DANUBE CORE NETWORK CORRIDOR

Central Europe transport projects are more than one. Among them Rhine-Danube Core Project is the most known and biggest one for financial terms and geographical terms. Indeed, the Rhine-Danube Corridor, with the Main and Danube waterway as its backbone, connects the central regions around Strasbourg and Frankfurt via Southern Germany to Vienna, Bratislava, Budapest and finally the Black Sea, with an important branch from Munich to Prague, Zilina, Kosice and the Ukrainian border. The lines within this project are in 5 different lines as *i) Strasbourg - Stuttgart - München - Wels/Linz, ii) Strasbourg - Mannheim - Frankfurt - Würzburg - Nürnberg - Regensburg - Passau - Wels/Linz, iii) München/Nürnberg - Praha - Ostrava/Přerov - Žilina - Košice - UA border, iv)Wels/Linz - Wien - Bratislava - Budapest - Vukovar, v) Wien/Bratislava - Budapest - Arad - Braşov/Craiova - Bucureşti - Constanţa – Sulina* (EC.Europa [web],2015). Therein, this corridor will sustain the main east–west link between continental European countries, connecting France and Germany, Austria, the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Romania and Bulgaria all along the Main and Danube rivers to the Black Sea by improving (high speed) rail and inland waterway interconnections. It includes sections of Priority Projects known as the codes as 7th , 17th , 18th and 22nd . In other words, the parts in the Czech Republic and Slovakia are also covered by Rail Freight Corridor 9. There still exist empty zones for the lines through Germany and its neighbors, France, Austria and the Czech Republic for a cross-border network. Indeed Austria and Slovakia, in Slovakia, Hungary, Romania and Bulgaria will be networks without obstacles in this sense.. While the navigation on the Rhine River as well on the connection Rhine-Main-Danube Canal is not hampered by the presence of major bottlenecks for a thorough inland waterway transport, the navigability of the Danube River must be improved in order to offer a real modal choice for freight transport (EC.Europa [web], 2015). In addition to this, the Western Balkans section of the Danube plays an important part in the functioning of this corridor.

Austria and French policy brought new modernization projects in this sense. Forexample in France, the TGV-Est service started in 2007. This project was made in order to connect Paris and Strasbourg. This would also bring the facility on 100 minutes of travelling time between Paris and Strasbourg. Secondly, The Kehl Bridge crossing the Rhine was opened in 2010. Thirdly, the rail connection Vienna to Budapest was modernized to 140 km/h in Austria and even it will catch the speed up to 160 km/h of Hungarian zones. Following this the railway line Budapest to Lökösházа was renewed. Finally, the Bucuresti to Constanta section was renewed (EC.Europa [web], 2015). Having a close look, the main inland connection between Rhine, Main and the Danube represents the backbone of the inland navigation between north-western European basins and the south-eastern Black Sea (Bache, 1998:45). Indeed the region as Danube, through Vienna to Slovakia is being handled with for the natural protected area (EC.Europa [web],2015). Indeed, the old bridge in Bratislava is again being lifted up in order to allow the transit of vessels at category as VI. In Hungary a recent study has been supported to handle the necessary intervention in thirty-one different sites, but the relevant works have not yet started as the study is still been kept on hold for environmental reasons within protection (EC.Europa [web],2015).Studies have also been performed in the section that forms the border between Bulgaria and Romania. For the sense of administration, an inter-ministerial committee

has been set up in order to coordinate the efforts and to develop a strategy for a territorial development of the region along the Danube. In Romania, at Calarasi-Braila a pilot project was funded ICPDR and 22 new projects are under thought and development or modernization for the future as seen also below Table-7(EC.Europa [web],2015).

Table 7: Projects which are under development within Rhine-Danube Core Network Corridor (EC.Europa [web],2015).

PROJECTS WHICH ARE UNDER DEVELOPMENT		
Name	**Type**	**Stage**
Rail connection Strasbourg > Kehl Appenweier	Rail	Works for the interconnection Appenweier
Karlsruhe > Stuttgart > München	Rail	studies and works within design are still ongoing
Ostrava/Prerov > Žilina > Košice > UA border	Rail	upgrading, multimodal platforms
Zlin > Žilina	Road	Cross border road section is under thought
München > Praha	Rail	studies and works are still going on
Nürnberg > Praha	Rail	studies and works are mostly designed
München > Mühldorf > Freilassing > Salzburg	Rail	studies and works are at ongoing step
Salzburg > Wels	Rail	Studies are made
Nürnberg > Regensburg > Passau > Wels	Rail	Studies and works are in a pilot stage
Rail connection Wels > Wien	Rail	completon expected by 2017 for the execution
Wien > Bratislava / Wien > Budapest / Bratislava > Budapest	Rail	Studies are done for high speed rail (covering the revealing of the connections across the three cities)
Budapest > Arad	Rail	studies for high speed type of network between Budapest and Arad cities
Komárom > Komárno	IWW : Inner Water Way	Studies and works were made for cross-border bridge
Arad > Brašov > Bucuresti > Constanta	Rail	upgrading of specific sections in modernization; studies are done for high speed transportation
Main > Main>Donau>Canal	IWW	studies and works on several sections and obstacles; inland waterway ports: shifted to multimodal interconnections with railways
Slavonski Brod	Port	Studies and works were done
Giurgiu, Galaţi	Port	The development of multimodal platforms and connections with the hinterland: studies and works were done
Danube (Kehlheim > Constanţa/Midia/Sulina)	IWW	studies and works on several sections and bottlenecks; inland waterway ports:a multimodal interconnections were done
Sava	IWW	Studies and works were done on several sections and obstacles (including cross-border bridge)
Bucharest > Danube Canal	IWW	Studies and works were done
Constanta	Port, MoS	Modernization, port interconnections, MoS by including icebreaking services were thought
Craiova > Bucharest	Rail	Studies and works were done

OTHER TEN-T PROJECTS AND REGIONAL DEVELOPMENT

After 2014, the European Union has begun for a new transport infrastructure policy for binding the continent between East and West, North and South (Vickerman 1994: 225) . This policy aims to close the gaps between Member States' transport networks, remove bottlenecks that still hamper the smooth functioning of the internal market and overcome technical barriers such as incompatible standards for railway traffic (EC.Europa [web], 2015). This increases and strengthens direct transport chains for passenger and freight via keeping up with scientific and modern trends, thus this policy is vital for Europe to re-boost its economy and to generate new jobs, and then €26 billion until 2020 would be appointed in combination with funds from other EU sources(EC.Europa [web], 2015). EIB would significantly incline the investments and sustain a successful implementation of the new infrastructure policy. We can see the other TEN-T projects within 7 other headlines (Cohsesiondata (web),2015).

Firstly, The Scandinavian-Mediterranean Corridor is a vital chain in north-south axis for the European economy and mobility. In this respect, crossing the Baltic Sea from Finland to Sweden and passing through Germany, the Alps and Italy, this would bring the major urban centres together and ports of Scandinavia and Northern Germany to follow or continue to the

industrialized zones in Southern Germany, Austria and Northern Italy, even further to the Italian ports and Valletta by the projects as Fehmarnbelt crossing and Brenner base tunnel, and the one from Southern Italy and Sicily to Malta (Dall'erba & Hewings., 2003).

Secondly, The North Sea-Mediterranean Corridor project which was built from Ireland and the north of United Kingdom through the Netherlands, Belgium and Luxembourg to the Mediterranean Sea in the south of France was a huge one for river basins (EC. Europa [web],2015).

Thirdly the Baltic-Adriatic Corridor is a railway project for the Baltic to Southern Poland, Vienna and Bratislava, the Eastern Alpine region and Northern Italy being cooperated with other projects as such as Semmering base tunnel and Koralm railway in Austria and even with the cross-border sections between PL, CZ and SK (EC. Europa [web],2015). Thirdly the Orient/East-Med Corridor brings a sad alternative for Turkey's regional policy future and a maritime connection alternative without Turkey, within the available borders of the North, Baltic, Black and Mediterranean Seas, presenting the use of the ports concerned and the related Motorways of the Sea(Cohsesiondata(web),2015). Including Elbe as inland waterway, it will improve the multimodal connections between Northern Germany, the Czech Republic, the Pannonian region and Southeast Europe. It extends, across the sea, from Greece to Cyprus.

In fourth case, the Rhine-Alpine Corridor can be recalled as one of the busiest freight routes of Europe, via connecting the North Sea ports of Rotterdam and Antwerp to the Mediterranean Sea through Genoa, and also via Switzerland to Rhein-Ruhr, the Rhein-Main-Neckar, regions and the agglomeration of Milan in Northern Italy. Indeed, this line/ corridor includes the Rhine in Switzerland and their way of direction in Germany and Italy(EC.Europa [web],2015). Finally, the Atlantic Corridor links the Western part of the Iberian Peninsula and the ports of Le Havre and Rouen to Paris and further to Mannheim/Strasbourg, with high speed rail lines and parallel conventional ones, including also the Seine as inland waterway. Seaside transportation and related facilities had a key importance in this line (Puga, 2002).

All in all, an extra project as the Mediterranean Corridor links the Iberian Peninsula with the Hungarian-Ukrainian border can be important for the candidate countries' future themes within those way of thought in regional policy. In this case, the Mediterranean coastlines of Spain and France, crosses the Alps towards the east through Northern Italy, leaving the Adriatic coast in Slovenia and Croatia towards Hungary, and this explains the horizontal facility of transportation aims, even for the future. For example, the Po River and some other canals in Northern Italy are combined into those projects with railways or highways. And future's Lyon to Turin and the section sub projects Venice to Ljubljana could be small beginner steps in those corridors (EC.Europa [web],2015).

CONCLUSION

As is seen, the transport policy is directly connected with spatial organization as well as the regional development and policy of an area. Hence, the transport infrastructures affect the development potential of a Turkey as a whole and of each region separately. In this framework, we have tried to explore the new dynamics and the developmental potentials in EU that have been emerged due to the impact of the implementation of the Community Transport Policy, especially through the Pan-European Corridors and Trans-European Transport Networks. These potentials refer to the domestic spatial dynamics as well as the spatial dynamics of the wider area of the Europe. We can clearly see that being a member of Union refers to billion euros of aid upon the transport and regional development policies. Turkey's EU based support was only around 300 million euros as is seen in latest MIPD (EC.Europa [web],2015). The latest year's total budget of INTERRAG is 20 times bigger than the financial support for turkey on

transportation issue (through allocations in 8 years). Along with two phases for Baltic Sea and Rhine Danube, we see the need for support on approximately 500 projects. 1050 projects are aimed, though. Turkey needs to draw a road map for project management. On the other hand, Turkey has poor numbers about transportation issue projects in regional development policy sphere. For a sample year as 2010, turkey only has 34 projects for IPA in different concepts. And in 2011 finally gained only two transport project co-operation funds for Ankara-Istanbul high speed line project / Köseköy-Gebze and the rehabilitation and signalization of Irmak - Karabük - Zonguldak railway line. If we made a comparison for Budget in Specific TEN-T sub-programmes as Baltic Sea and Rine-Danube inland waterway core network we see that 4 approximate billions euros was sustained. Indeed, it is6 times bigger than the financial aid made via indicative allocations for Turkey which is around 607 million euros. In conclusion, under the cohesion policy sphere, Turkey was funded for 308 million € for projects in transportation 606.98 in allocations for transport and 308 million project support is included in this amount for the same period 2007-2013 which is 60 times smaller. Besides, 14 times smaller than only one (recent) year of INTERRAG program which has 8.7 billion € budget Again the well-structured policies with different destination were added up the available concerns of Europe on projects. For calling systematic for projects through neighbor countries, we see only the applicability of the projects via management and control issues. We can easily conclude that the neighbor countries of Europe need a more strategic approach on transportation issue within the regional development perspectives. The overall objective of the "Transport" programme is to improve the competitiveness, safety and quality of the transport infrastructure sector in Turkey. This covers interconnection, interoperability and intermodality of national networks, as well as connections with the trans-European networks. The programme aims to rebalance freight transportation in favour of rail. The Trans European Network for Transport study (TINA) is the key background study for the identification of investment priorities in the transport sector (Cohsesiondata(web),2015)

Turkey's authorities still need to modernize and renew the railway infrastructure of Turkey to meet the increasing demand in both passenger and freight transport. She has to sustain and ensure safe and free transportation, better services and integration with TEN-T network of European Union. As a candidate country for full membership, Turkey has to promote international and transit movement of all passengers and freight in Turkey by providing effective connections within steadily modernizing the EU corridors. A candidate country already has a mission complete the missing links of Turkish rail, maritime and highway transport network connecting to TEN-T network. The solid outcomes of only applied IPA history for Turkey was seen in two projects as previously mentioned as Ankara-Istanbul High Speed Line Project / Köseköy-Gebze section and Rehabilitation and Signalisation of Irmak - Karabük - Zonguldak Railway Line. Their EU supported base was around 308 million euros and behind the number of EU member countries projects and their budgets (EC.Europa [web],2015)

REFERENCES

Akerman, J., Banister, D., Dreborg, K., Nijkamp, P., Schleicher-Tappeser, R., Stead, D., & Steen, P. (2000). European transport policy and sustainable mobility. Routledge.

Ansell, C. K., Parsons, C. A., & Darden, K. A. (1997). Dual networks in European regional development policy. JCMS: Journal of Common Market Studies, 35(3), 347-375.

Bache, I. (1998). Politics of European Union regional policy: multi-level governance or flexible gatekeeping? (Vol. 3). A&C Black.

Balchin, P. N., Sykora, L., & Bull, G. H. (1999). Regional policy and planning in Europe. Psychology Press.

Dall'erba, S., & Hewings, G. J. (2003). European regional development policies: the trade-off between efficiency-equity revisited. The Regional Economics Applications Laboratory (REAL) Discussion Paper.

Göymen, Korel. "Türkiye'de bölge politikalarının evrimi ve bölgesel kalkınma ajansları." (2005): 35-60.

Gutiérrez, J., Condeço-Melhorado, A., López, E., & Monzón, A. (2011). Evaluating the European added value of TEN-T projects: a methodological proposal based on spatial spillovers, accessibility and GIS. Journal of Transport Geography, 19(4), 840-850.

https://cohesiondata.ec.europa.eu/forgot_password

http://ec.europa.eu/transport/themes/infrastructure/index_en.htm

Jensen, O. B., & Richardson, T. (2004). Making European space: mobility, power and territorial identity. Routledge.

McCormick, J. (2001). Environmental policy in the European Union (Vol. 142). Basingstoke: Palgrave.

Odgaard, T., Kelly, C. E., & Laird, J. (2006). Current practice in project appraisal in Europe.

Puga, D. (2002). European regional policies in light of recent location theories. Journal of economic geography, 2(4), 373-406.

Richardson, T. (1997). The Trans-European Transport Network Environmental Policy Integration in the European Union. European Urban and Regional Studies, 4(4), 333-346.

Sülün, D. (2005). Avrupa Birliği Bölgesel Politikası'nın Esasları. İzmir Ticaret Odası Yayınları, İzmir.

Vickerman, R. (1995). Location, accessibility and regional development: the appraisal of trans-European networks. Transport Policy, 2(4), 225-234.

2010-IPA Yıllık Uygulama Raporu, http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=46749&l=1

2011-IPA Yıllık Uygulama Raporu, http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=47994&l=1

2012-IPA Yıllık Uygulama Raporu, http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=49459&l=1

2011-2013 Dönemi Çok Yıllı Endikatif Planlama Belgesi (MIPD) http://www.ab.gov.tr/index.php?p=42164&l=1

BÖLGEMİZDEKİ GÖÇÜN İTİCİ VE ÇEKİCİLİĞİNİ ARTTIRAN SEBEPLER

The Causes of Increasing Of The Attractiveness Of Migration In Our Region

Hanbey HAZAR[1] , Mahmut Nedim TANSU, Orhan İLHAN

ÖZET

Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması'na göre, göç edenlerin yaklaşık yarısı (%44.5) işsiz, diğer yarısı ise kayıt dışı (%49.7) çalışmaktadır. Yerinden edilmişler yalnızca gecekondu bölgelerinde değil, ülkede benzer sorunların yaşandığı diğer bölgelerde de yaşamaktadır.1950 yıllarından beri Türkiye'deki diğer bölgelerinde olduğu gibi Doğu Anadolu bölgesinde de çeşitli sebeplerden dolayı göç yaşanmıştır.

Bu çalışmada;1.Göç olgusunun tarihsel, ekonomik, toplumsal ve yasal boyutlarını ele almaktır. 2.1950'li yıllardan beri süreklilik gösteren ve 1980 yıllarda büyük artış gözlenen kırsal göçün nedenlerini, itici ve çekici etkilerini araştırmaktır. 3. Sorunu çözümüne ilişkin politikaları, yasa ve uygulamaları analiz etmektir. 4. Bu soruna çözüm önerileri geliştirmektir. Yerinden olmuş nüfusun önemli bir bölümü kentsel bölgelerin eteklerinde yer alan, sağlıksız çevresel koşulların bulunduğu istihdam ve gelir imkânlarından yoksun gecekondu mahallelerine göç etmişlerdir. Yerinden edilen nüfusun büyük çoğunluğu kentte istihdam için yetersiz eğitim seviyelerine sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Göç, Göçün Etkileri, Göçün Tarihi

ABSTRACT

Internally displaced population in Turkey according to the survey, migrants, nearly half (44.5 per cent) unemployed, off the record, and the other half (49.7 per cent). They've been displaced not only in the slum areas in the country live in other areas that are experiencing similar problems. As with other regions in Turkey since 1950, in the eastern region has experienced migration for various reasons.

In this study 1.The phenomenon of migration of historical, economic, social and legal aspects to consider. In 1980, a large increase since the turn of the century 2.1950 continuity and the causes of rural migration, to investigate the effects of repulsive and attractive. 3. The solution of the problem concerning policies, laws and practices to analyze. 4. A solution to this problem, is to develop. A significant portion of the displaced population located in the outskirts of urban areas, the slums are deprived from unhealthy environmental conditions that would exist had migrated to employment and income opportunities. The majority of the population for employment in cities have displaced that it has been seen that poor education levels.

Keywords:*Regional Migration Impacts of Migration History of Migration*

1 Corresponding author. Tel.: +90-424-2370000 Ext: 4363 , E-mail address: hanbeyhazar@hotmail.com,Prof. Dr. Hanbey Hazar,Mahmut Nedim Tansu,Orhan İlhan

1. GİRİŞ

Göç, dini, iktisadi, siyasi, sosyal ve diğer sebeplerden dolayı insan topluluklarının hayatlarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere bir iskan ünitesinden, bir başkasına yerleşmek suretiyle yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketidir. Kişisel nedenlerle yer değiştirmeye ve bu esnada nakledilen eşyaların hepsine de göç denmektedir(Akkayan :1979).

Göç olgusu tüm zamanlarda ve tüm toplumlarda görülen bir olgudur. İç göç hareketi genellikle belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların, kendi iradeleriyle yaşam yerlerini söz konusu yerleşme yerinin dışına taşıyanların miktarı olarak değerlendirilmektedir. Bu ifadede dikkat çeken hareketliliğin göç edenlerin iradeleriyle yapılmasıdır. Tekeli, bunun tarım toplumlarında mümkün olmadığını, gönüllü yer değiştirmelerin sanayi toplumlarına özgü olduğunu hatırlatır. Sanayi toplumunda emek pazarı içinde yer değiştiren birey birçok uyum sorunlarıyla karşılaşabilecektir. Emek pazarı mekâna, üretim süreçleri zamana gönderme yapmaktadır. Böylece göçün mekan-zaman boyutunda sanayi toplumunda emek pazarı ve üretim süreçleri yer almaktadır (Tekeli: 1998).

Akşit'in belirlediği gibi göç süreci toplumsal kurumların, kültürel değerlerin ve benlik/kimlik yapılarının dönüşümünü de kapsamaktadır. Köylerden kentlere doğru zincirlemeli ve kademeli olarak gerçekleşen göç, bu büyük dönüşümün en belirgin mekanizmalarından biridir. Geleneksel ve tarımsal cemaatlerden kentsel sanayi ve hizmetler sektörlerindeki modern ve akılcı örgütlenmelere doğru akan göçmenler bir yandan eski ilişkileri ve kimlikleri sürdürme, öte yandan yeni ilişkileri ve kimlikleri
kurma ve dönüştürme pratiklerini gerçekleştirmektedirler(Akşit: 1998).

Göçün yönü kalkış ve varış noktalarına göre - kentten kente, kentten köye, köyden kente, köyden köye göre belirlenmektedir. Türkiye'de göçün temel eğilimini gösteren köyden kente göç azalırken kentten kente göç artmaktadır. Bu aşamalı göçün olduğu fikrini güçlendirmektedir. Kırsaldan kentlere göç etmiş olan nüfus buralardan diğer kentlere göç etmektedir. 1975'li yıllardan sonra göçün ağırlıklı olarak kentten kente olduğu anlaşılmaktadır. Kentten kente göç 1995-2000 döneminde görece düşme eğilimi göstermiştir (%62.2'den %57.'e düşmüştür.) Bunun yanında kentten köye göçün son dönemde artmış olması dikkat çekicidir. Bu dönemde kentten köye göç eden nüfusun büyüklüğü , önceki döneme göre iki kat artış göstermiş ve yaklaşık 681 binden 1 milyon 343 bin kişiye yükselmiştir. (Oran olarak %12.6'dan %20.0 çıkmıştır). Köye geri dönme eğilimi özellikle emekliler, kente aradığını bulamayanlar için artmaktadır.

2. BÖLGEDEKI GÖÇ VE SEBEPLERİ

1.1. *Kırsal Ailelerin Göç Etmesini Tetikleyen Sebepler*

Kırsal bölgelerde hızlı nüfus artışından dolayı tarım alanlarının küçük parçalara ayrılmaktadır. Bundan dolayı tarım gelirlerinin aileyi geçindirecek miktarın altına düşmektedir. Ayrıca nüfusu sürekli artan bölgenin tarım arazilerinin tam tersine parçalanarak küçülmesi sorunu derinleştirmektedir.

Kırsal kesimlerdeki eğitim ve sağlık hizmetlerinin yeterince iyi olmaması bazı sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Özellikle doğum ve ilk yardım durumlarında bireylerin hizmet alamaması ve kış aylarında bu sorun kendini daha fazla hissettirmektedir. Kendi tarım arazilerinden dolayı yazın gelir amaçlı kalsalar da kışın şehire gitmeyi tercih etmektedir. Bu durum ailelerin hayvanlarını satmak zorunda bırakmaktdır. Dolayısıyla hayvancılığı olumsuz etkilemekte ve bu surun derinleşerek sürmektedir.

***İl için Net Göç Sayıları (1975-2000)**

	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1995-2000
BİNGÖL	-10.678	-9.286	-19.888	-11.407
ELAZIĞ	-17.366	-13.683	-21.164	-12.363
TUNCELİ	-13.318	-17.797	-20.332	-3.123
TOPLAM	-177.636	-158.294	-295.171	-279.013

(Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü)

Tarım alanlarında makine kullanımının artması ile birçok insanın işsiz kalmaktadır. Tarım arzileri azalmasına rağmen tarım makine ve cihazlarının daha fazla kullanılması tarım işçiliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Günlük yevmiyeli dediğimiz tarım işcileri işini kaybetmek zorunda kalmaktadır.

Genellikle kırsal kesimdeki ekonomik yetersizlikler insanların göç etmesine neden olmuştur.

***1985-1990 Bingöl İlinin Aldığı, Verdiği, ve Net Göç Sayıları**

	ALDIĞI	VERDİĞİ	NET
BİNGÖL	9 878	29 766	-19 888

(Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü)

***1995-2000 Bingöl İlinin Aldığı, Verdiği, ve Net Göç Sayıları**

	ALDIĞI	VERDİĞİ	NET
BİNGÖL	13.795	25.202	-11.407

(Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü)

Kırsal alanlardaki hızlı nüfus artışı, miras yoluyla tarım alanlarının daralması ve ailelerin geçimini karşılamaması , tarım alanlarının yetersiz gelmesi ve erozyonun artmasıyla toprağın verimsiz hale gelmesi, tarımda makineleşmenin artması ve buna bağlı olarak tarımsal, işgücünün azalması, kırsal kesimde iş imkanlarının sınırlı olması, ekonomik istikrarsızlık ve sosyal problemler, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği bölgemizdeki göçün itici sebepleri olarak tespit edilmiştir.

2.2. Kentlere Göç Edilmesini Cazip Hale Getireren Sebepler

Kentlerde gelişmiş olan sanayi ve ticaret sayesinde iş imkânlarının daha fazla olması insanları şehire gelmesini cazip hale getirmektektedir.

***İl için Kırsal Nüfus Oranları (1975-2000)**

	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1990-2000
Bingöl	76,0	74,7	65,5	51,3
Elazığ	57,6	51,7	45,3	36,1
Tunceli	77,1	71,6	61,9	41,8

(Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü)

Köyler için dezavantaj olarak saydığımız eğitim ve sağlık hizmetlerinin daha iyi olması, çocuklarını okula rahat gönderebilmesi göçün bir başka çekici sebebidir. Bu nedenlerden dolayı ülkemizde özellikle bölgemizde kırsal bölgelerden büyük kentlere hızlı bir göç meydana gelmektedir. Ülkemizdeki kentleşme hızı sanayileşme hızını geçmiştir. Kısa vadede çözüm gibi görünen bu olgular uzun dönemde daha büyük sorunları beraberinde getirmektedir. Köyden şehirlere göç eden aileler şehirlerin yoksul kısımlarına yerleşmekte ve kırsaldaki bir çok surunu burada da yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Bu dolayı kentlerde birçok sorun ortaya çıkmıştır. Büyük kentlerde çok hızlı artan nüfustan dolayı meydana gelen sorunları şöyle sıralayabiliriz;

- Sosyal uyum problemleri yaşadıkları(toplumsal aidiet duygularının gelişmemesi)
- Yoksul mahallelere yerleştiklerinden dolayı umdukları bazı hizmektleri burada da alamadıkları
- Şehirlerde var olan çete ve buna benzer oluşumlardan etkilenme (kısa yollardan para kazanma isteği)
- Okulu erken bırakma eğilimi
- Yoksul mahallelerde kullanımı daha fazla olan yabancı madde kullanma riski
- Yoksul olduklarından dolayı şehirlerde yevmiyeli veya sanayide vasıfsız eleman olarak çalışmaları. Bundan dolayı büyüdükleri halde belli bir meslekte nitelikli hale gelememelerinden dolayı belli bir süre sonra işlerini kaybetmek zorunda kalmaktadırlar.

Yukarıda sayılan sorunlardan dolayı kişilerin kente göç etmesine vesile olamaktadır. Ayrıca göçü tetikleyen etmenlerin başında mevsimlik tarım işçileri gelmektedir. Bunların en büyük özelliği mevsimlik olması ve mevsim sonunda yerlerine geri dönmeleridir.

2. MEVSİMLİK İÇ GÖÇLER

Kırsal kesimdeki bazı ailelerin büyük şehirlere, tarımın yoğun olarak yapıldığı yerlere, yaz turizminin geliştiği yerlere bir müddet çalışmak üzere göç etmeleri ile gerçekleşir. Yaylaya çıkma olayı da mevsimlik göçler içerisinde yer alır. Mevsimlik göçlerle Adana, Mersin, Hatay, Aydın, Muğla, Antalya gibi merkezlerde, yaz ile kış mevsimleri arasındaki nüfus miktarlarında önemli değişmeler olmaktadır.

TÜİK (2006) verilerine göre, toplam çalışan çocukların % 41 i tarım (392 bin kişi), % 59 u tarım dışı sektörde (565 bin kişi) faaliyet gösterirken, % 53,5 i ücretli veya yevmiyeli, % 2.7 si kendi hesabına veya işveren, % 43,7 si ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır (TÜİK: 2006).

Bölgede (TRB1) ise gözlenen nüfus azlığı ve seyrekliğinin en önemli nedenleri; coğrafyanın engebeli oluşu ve yükselti nedeniyle iklimin çok sert olmasıdır. Bu tür doğal nedenler yanında, göç olgusunun da yoğun bir şekilde yaşanması, tüm demografi göstergelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla beraber Doğu Anadolu, tarımsal istihdamın en yoğun olduğu bölge konumunda olmasına rağmen, tarımsal verimliliğin en düşük olduğu bölgelerden biridir. Nitekim tarımsal istihdam ile tarımsal verimlilik arasında Doğu Anadolu'da gözlenen ters orantı, diğer bölgeler için de geçerlidir.

Doğu Anadolu Bölgesi'nin eğitim göstergeleri, Güneydoğu Anadolu'nun önünde yer alarak altıncı sırada olmakla beraber, Türkiye ortalamalarının oldukça gerisindedir. Bölgede okur-yazar nüfus oranı yüzde 77,71, okur-yazar kadın nüfus oranı yüzde 65,9; fakülte veya yüksek okul bitirenler oranı yüzde 6,13'tür. Aynı gösterge değerlerinin Türkiye ortalaması ise sırasıyla; yüzde 87,30; 80,62 ve 8,42'dir. (Dinçer, Özaslan, Kavasoğ : 2003)

Gezici veya geçici tarım işçisi olarak çalışan ailelerde, bir ya da birkaç ailenin bireyleri aynı anda tarım işçisi olarak çalışmakta ve böylece ailenin geçimini karşılamaya çaba göstermektedir. Genellikle ya işleyecek toprağı bulunmayan veya yetersiz toprağa sahip olan ya da çeşitli nedenlerle bu toprakları işleyemeyen aileler işgücü talebi yoğun olan yerlere giderek gezici veya geçici tarım işçiliği yapmaktadır. Gezici veya geçici konumda çalışan kadın tarım işçileri tarımsal uğraşılarının yanı sıra, ev içi rolleri açısından da ağır bir sorumluluk altındadır. Bir yandan ailenin günlük yaşam gereksinimlerini yerine getirmeye çalışan bu kadın işçiler, bir yandan da aile ekonomisine katkıda bulunmak amacıyla çalışmaktadır. Buna paralel olarak göç eden ailelerin çocukları da bu göçten dolayı mağdur olmaktadırlar. Özellikle eğitim ve eğlenme olgularından mahrum kalmaktadırlar. Bu göç eden aileleri incelediğimizde;

Bununla beraber kayısı, fındık, pamuk ve patates gibi geçici işlerde mevsimlik işçi olarak çalışan kadınlar ve beraberindeki çocuklar sürekli iş değiştirmesi, kendisini bir meslek alanında nitelikli eleman olarak yetiştirmemesine neden olmaktadır. Böyle bir ekonomik ve sosyal yapısı bulunan bölgemiz (TRB1) özellikle de ilimiz (Bingöl) çocuklarının tarım işçisi olduklarından dolayı eğitim hayatlarıda erken bitmektedir.

3. İÇ GÖÇÜ ÖNLEMEK ALINACAK TEDBİRLER

• Var olan tarım arazilerinin bilinçli sulanması sağlamak ve bu konuda kırsalda yaşayanları bilinçlendirmek
• Alternatif ürün tarımı geliştirmek. Bölgenin coğrafik durumuna uyumlu ürünleri tespit etmek ve ailelerin hizmetine sunmak

• Bilinçsizce yapılan besi ve ahır hayvancılığını bilinçli hale getirmek, geliştirmek ve yaygınlaştırmak, coğrafik özellik olarak küçükbaş havyan belenmesine müsait olan Bingöl ve Tunceli de konu ile ilgili teşvik vermek ve bilinçlendirmek.

• Kırsal kesimde eğitim ve sağlık hizmetlerini daha iyi yapılmanın yollarını aramak. Bölgede daha nitelikli eğitimci ve sağlıkçıların görev yapmasını teşvik etmek

• Tarım ve hayvancılığa bağlı sanayi kollarını kırsal alanlara yönlendirmek ve bu konuda farkındalık eğitimleri vermek.

• Kırsal kesimde küçük sanayi kollarını geliştirmek için mesleki kurslar düzenleyerek

bilinçlendirmeyi sağlamak vb. gereklidir.

Hukuki (yasal uygulamalar) olarak, işçilerin sosyal güvenlik kapsamına alınmalı ve özendirilmelidir, kanuni çalışma sürelerine dikkat edilmelidir, çalışanlara sözleşme yapılmalı, tarım aracıları, işçiler ve işverenler yasalar konusunda bilgilendirilmelidir. Ücret açısından, ücretler fiyat artışlarının gerisinde olmamalı, yapılan iş ve harcanan emek ile ücret arasında paralellik olmalı, asgari ücret uygulanmalı, ücretin zamanında ödenmesi garanti altına alınmalı, kadın-erkek grupları arasında ücret farklılığı uygulanmamalı. Barınma ortamı açısından: Devlet işçinin gereksinimlerini göz önünde bulundurarak işçi evleri yapmalı, işveren çalıştıracağı işçilere iyi bir barınma ortamı (su, elektrik, tuvaletin vb) sağlamalı, barınma ortamının sağlanmasında işverenin ve aracıların yükümlülüklerine ve sorumluluklarına uyması için denetimler yapılmalı, yasalar çıkarılmalı, barınma bir insanın asgari gereksinimlerine yetecek düzeyde olmalıdır.

4. SONUÇ

Göç her ne şekilde olursa olsun gittikçe artan bir şekilde ve artan sayıda insanın hayatını etkilemeye devam ediyor. Her şeyden evvel unutulmamalıdır ki göç sosyal bir olaydır. Günümüzde yapılan en büyük yanlışlardan biri göçün çoğu ülke tarafından "güvenlik" odaklı olarak ele alınmasından kaynaklanıyor. Bir başka deyişle, ı göç konusu çok yönlü ele alınması gerekirken sadece bir yönü ile ele alınmasından dolayı politika geliştirilmesi zorlaşmakltadır. Çok yönlü ilişkiler ve etkileşimleri içeren göç süreci ile beraber ortaya çıkan sorunların, yine çok yönlü politikalar ve yaklaşımlarla ele alınması çok daha yerinde olacaktır.

Türkiye'de göçlerin birincil nedeni bölgesel dengesizlikler oluşturmaktadır. Fiziki şartlar ve tabii kaynakların dengesiz dağılımı yanında, ekonomik dengesizlikler ve sosyal dengesizlikler bölgeler arasında bir farklılaşma ve ayrışma oluşturmuştur. Bu dengesizlik Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde belirgin bir hal alarak kentlerin yaşama yeri ve çalışma yeri tercihlerin önemli derecede etkilemektedir.

İç göçlerin artık kaynak olarak kullandığı, kırsal alanların nüfus içinde ağırlığının kaybettiği ve kırsal alanlarda nüfus artışının durduğu günümüzde çoğu araştırmanın ortaya koyduğu gibi iç göçler artık nitelik değiştirerek kentten-kente göç şekline dönüşmektedir. Bu dönemde önemli olan iç gücün talep ve arza göre dengeli dağıtacak politikalar üreterek iç göç dinamiğinden yararlanmak toplumun gelişmesine faydalı olacaktır.

KAYNAKLAR

Bahattin Akşit, "İçgöçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış" Türkiye'de İçgöç, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1998,s. 31.

Dinçer, Özaslan, Kavasoğlu İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003)

Hollifield'in (2000:137-138)

İlhanTekeli, "Türkiye'de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi" Türkiye'deİçgöç, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1998, s.9-10.

Taylan Akkayan, Göç ve Değişme, İstanbul 1979, s21 TÜİK (2006)

TÜRKİYEDE BÖLGELEME VE BÖLGESEL PLANLAMA SORUNLARI

Regioning And Regional Planning Problems In Turkey

Ayça ÇELİKBİLEK[1]

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'de yapılmış bölgeleme çalışmalarını, çeşitli dönemlerde yapılan bölge planları inceleyerek, bölgesel planlama çalışmalarında yaşanan sorunları ortaya koymak ve bu sorunların ortadan kaldırılması için çözüm önerileri sunmaktır. Bu kapsamda, çalışma ile öncelikle bölgenin ve bölge çeşitlerinin neler olduğu irdelenecek, ardından plan bölgelerinin ortaya çıkması ve Türkiye'de bölge planlamasının gelişim süreci incelenecektir. Türkiye'de günümüze değin yapılmış bölge çalışmaları incelendikten sonra, son olarak günümüzde kullanmakta olduğumuz her bir bölgeleme çalışmasının içerdiği bölgelerin ve üst ölçekli planlar olan bölge planları ve çevre düzeni planlarının sınırları haritalar üzerinde çakıştırılarak birbirleri ile uyumu ölçülecektir. Böylece gerek ülkemizdeki üst ölçek planların birbirine uyumu gerek bölgeler düzeyinde toplanan verilerin planlara sağlıklı aktarılma yeteneği değerlendirilmiş olacaktır. Bu çalışmanın sonucunda, bölge planlamasında bölge sınırlarına dayalı sorunların tespiti ile yeni bir bölgeleme çalışmasının gerekliliği irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler:*Bölgeleme, bölge planı, fiziksel planlama, plan hiyerarşisi, NUTS*

ABSTRACT

The primary goal of this study is revealing existing problems faced during regional planning studiesby examining former regional plans conducted in different periods in Turkey and offering some solutions for them. In this context, firstly the study will focus on examining the definition of region and probe what the region types are and then occurrence of planning regions and development process of regional planning in Turkey will be investigated. After the prior regional studies in Turkey are investigated, boundaries of regions which are contained by currently used regionalisation studies and again the boundaries of upper scale plans -regional plans and environmental plans will be overlaid in order to evaluate their consistency to each other. Thus, both the consistency of upper scale plans to each other and the ability of transfer regional level data properly to the plans will be analyzed. At the end of that study, with the determination of regional boundaries based problems in regional planning, the need for a new kind of regionalisation study will be semtinized.

Keywords:*Regioning, Regional Planning, physical planning, planning hierarchy, NUTS*

1 Araştırma Görevlisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, ayca.celikbilek@medeniyet.edu.tr

1. GİRİŞ

Koyulan hedefler ve kurulan stratejiler doğrultusunda geleceğe yönelik mekanı tasarlamak olarak adlandırılabilecek fiziksel planlama çalışmaları, ülke ölçeğinden mahalle ölçeğine kadar belirli bir plan hiyerarşisi içerisinde yürütülmektedir. İmar mevzuatında bu hiyerarşi ülke kalkınma planları, strateji planları, bölge planları, çevre düzeni planları, nazım imar planları ve uygulama imar planları olarak belirtilmekte ve birbirini yönlendiren bu planlar ile kademeli birliktelik sağlanmaktadır.

Ülkemizde ulusal kalkınma planları ölçeğinden başlayan plan hiyerarşisi bu kademede daha soyut, strateji bazında ve daha çok ekonomik kararlar içerirken, en alt ölçek olarak belirlenen uygulama imar planlarının dahil olduğu yerel planlar ise daha somut ve fiziksel kararlar içermektedir.

Ulusal kalkınma planlarından daha somut, yerel planlardan ise daha soyut olan bölge planları bu hiyerarşide en kritik noktada bulunmaktadır. Çünkü hem strateji düzeyinde belirlenen kararların mekansallaştırılmasını hem de alt ölçekli planların genel kalkınma stratejilerine uygun üretimini sağlayacak olan kademe bölge planlarıdır. Ülke stratejilerinin en avantajlı biçimde mekansallaştırılması için öncelikle bölgelemenin doğru şekilde yapılması gerekmektedir.

Türkiye'nin planlama tarihinde bölge planları siyasi gündemden oldukça etkilenmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kaynakların kalkınmayı hızlandırmaya ya da toplumsal adalet için bölgelerin eşit gelişmesine harcanması arasında siyasi bir seçim yapılması gerekliliği görülmektedir. Türkiye'de de bölgesel eşitsizlikleri en aza indirgemek için bölgesel planlama yaklaşımı uygulanmaya çalışılsa da kimi zaman uygulama ve denetim araçlarının yetersizliğinden, kimi zaman sermayenin yönlendirilememesinden kimi zaman ise başarısız yürütülen planlama çalışmalarından dolayı bölgesel eşitsizlik ciddi bir problem olarak varlığını sürdürmektedir.

Ülkemizde planlı dönem içerisinde yapılan ilk bölge planları devlet bünyesindeki planlama birimlerince hazırlanmış, daha sonra ise; örgüt dışarısına ihale edilerek yabancı kuruluşlar ya da üniversitelerce hazırlanmıştır. Günümüzde ise; Avrupa Birliği uyum süreci çalışmaları çerçevesinde oluşturulan bölgesel kalkınma ajansları, görev sahaları içerisinde bölge planlarını hazırlamaktadır.

Ülkemizde birçok kurum tarafından, birçok farklı yöntemle oluşturulan bölge planlarının sistematik bir hale geldiğini ve uygulama açısından yol gösterici ve başarılı olduğunu söylemek zordur. Bu olumsuzlukların ana sebeplerinden biri de bölgeleme çalışmalarında ve bölge plan sınırlarında yapılan hata ve uyumsuzluklar olarak görülmektedir

2.BÖLGE KAVRAMI

Farklı bilim dallarında birçok tanımı yapılan bölge, genel olarak içerisinde coğrafi, kültürel, sosyal, ekonomik, ekolojik, politik vb. benzerlikler taşıyan geniş coğrafi alanlar olarak tanımlanmaktadır. Yani, içerisinde belirli benzerlikler taşımasıyla ayırt edilebilen, coğrafi alanı belirli parçalara ayırmaktan öte, bünyesinde belirli özellikleri barındıran bir kavramdır. Bu tanımdan çıkışla bölgeleme çalışmalarının ayırma çabasından çok, benzer özellikleri bir araya getirme, benzerlik taşıyan bir bütünü yakalama amacı taşıdığı söylenebilir. Geleneksel olarak, birkaç yerel birimin mekânsal bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet sınırlarına kapalı, ulus devletin

denetiminde olan ve sınırları çizilmiş bir yapı olarak tanımlanan bölge, küreselleşmenin etkileri ile artık, mekânsal sürekliliğin gerekmediği yerel parçaların, uluslararası ilişkilere açılan, dolayısıyla da sınırları değişebilen bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle de günümüzde bölgeler dünyada ve Avrupa Birliği'nde küresel ilişkileri gözeterek, ulusal ölçekte planlanmaktadır. Aslında tam da bu katı sınırların ortadan kalkması ve çevre ile ilişkilerin artması süreci yoğunlaşan ilişki ağlarını, yani bölgeleri belirlemenin önemini artırmıştır.

Ülkemizde ise bölge kavramı çoğunlukla hükümetin faaliyetlerini yürüten taşra teşkilatları çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu bağlamda, bölge olarak çizilen sınırlar içerisinde idarelerin aldığı her kararın bölgeye sosyal, ekonomik ve ekolojik etkileri olması nedeniyle çizilen her sınır aynı zamanda bir etki alanı anlamına gelmektedir (EFE & SILAYDIN: 2009, 74).

Bölgeler için optimum büyüklük sınırını belirlemek de bölgeleme çalışmalarında önemli olan diğer bir konudur. Bölge planlama ile elde edilecek faydanın kamuya sağlıklı şekilde dağıtılabilmesi için belirli bir büyüklükte olması gerekir. Aksi takdirde aşırı küçük bölgelerde güç otoritelerinin menfaatleri doğrultusunda ilişkiler kurulmasına neden olunabilir. Bölgeleme çalışmalarında alt sınırı bu fayda dağıtım kurgusu ve plan kararlarının genellik seviyesi belirlerken üst sınırı ise planlamada istenilen ayrıntı seviyeleri belirlemektedir (TEKELİ: 2008, 178).

2.1.1. Bölge türleri

Bölge bilimi coğrafya, ekonomi, ekonometri, matematik, planlama, sosyoloji gibi bünyesinde çok fazla disiplini bulunduran bir alandır (TRICART: 1975). Bilimsel ilkeleri, çalışma esasları ve inceleme alanları açısından çok farklı olan bu dalların bölgeye bakış açısı da farklı olmaktadır. Ancak temelde bölgeleri ortamın özelliği ve amacına göre sınıflandırmak mümkündür.

Bölge sınırları içerisindeki alanın özelliğine göre bölgeleri doğal bölgeler, sosyo-ekonomik- kültürel bölgeler ve her ikisinin sentezinden oluşan coğrafi bölgeler olarak sınıflandırmak mümkündür (ÖZÇAĞLAR: 2003, 4):

Doğal Bölgeler: Yeryüzü şekilleri, iklim özellikleri, bitki örtüsü, flora ve fauna yapıları, hidrografik yapısı, doğal afet riskleri itibariyle bütünlük sağlayan ve tamamen doğal faktörlerin karşılıklı etkileşimiyle oluşan alanları içermektedir (TUNÇDİLEK: 1987).

Sosyo-Ekonomik Bölgeler: İnsan faaliyetleri sonucu oluşmuş, yerleşim bölgeleri, nüfus bölgeleri, kültür bölgeleri, hammadde bölgeleri(tarım bölgeleri, hayvancılık bölgeleri, maden bölgeleri, ormancılık bölgeleri…), sanayi bölgeleri, hizmet bölgeleri gibi işlevsel bölgelerdir.

Coğrafi Bölgeler: Doğal ve beşeri özellikleri açısından kendi içerisinde benzer özellik taşıyarak etrafından ayrılabilen bölgelerdir. Diğer bir deyişle doğal bölgeler ile sosyo-ekonomik bölgelerin sentezleridir. Coğrafi bölgelerin sınırları içerisindeki tüm alanlarda aynı özelliklerin görülmemesi sebebi ile alt sınıflara ayrılmaktadır. Bu kademelenme:

Bölge ➔ Bölüm ➔ Yöre ➔ Kesim ➔ Alan olarak yapılmaktadır.

Ülkemizde 1930'lu yıllarda üzerinde çalışılmaya başlanan bölgeleme çalışmalarında ilk bilimsel aşama, 6-21 Haziran 1941 tarihleri arasında toplanan Birinci Coğrafya Kongresi'nde Türkiye' nin 7 coğrafi bölge ve 22 alt bölgeye ayrılmasıyla atılmıştır (ÖZÇAĞLAR: 2003, 12). Amaçlarına göre ise bölgeleri üç grupta toplamak mümkündür (KELEŞ: 2015, 323-324) :

Türdeş (Homojen) Bölgeler: Taşıdıkları ortak ve sürekli özellikleri olan bölgelerdir. Bölgeler uyum sağlama özelliğiyle olduğu kadar kötü uyum yapmaları ile de belirlenebilir. Geri kalmış bölge kavramı buna örnektir. Türkiye'nin doğu bölgeleri azgelişmişlik açısından türdeş bölgelerdir.

Kutuplaşmış (Polarize) Bölgeler: Öğeleri arasında fonksiyonel ilişki bulunan, yerleşme kademelenmesine (metropol kent- kent- kasaba- köy) sahip olan, genellikle

sanayileşmiş ve yoğun ticarete sahip olan bölgelerdir. Bu bölgeler genellikle polar bir merkez çevresinde çeşitli ilişki ağlarına sahip alanlardan oluşmaktadır. Bu bölge türü organizasyonel bir birliktelik taşıdığı için bölge planlaması için en uygun yaklaşımlar olarak görülmektedir (TEKELİ: 2008. 175-176). Örneğin; İngiltere Manchester havzası, Ruhr bölgesi.

Planlama Bölgeleri : Çoğunlukla ekonomik kalkınmaya yönelmiş ve bu amaç için ekonomik stratejiler ve mekânsal kararlar arasında bütünlük ve uyum sağlama amacıyla oluşturulan bölgelerdir. Bu bölgeler ekonomik kararların yerel düzeyde mekânsal olarak çözümlenmesi amacına hizmet etmektedir. Planlama bölgeleri temelde iki şekilde seçilebilir. Bunlardan ilki planlama bölgesinin koyulan hedefe ulaşmak için gerekli tüm kaynaklara sahip olduğu durumlar, diğeri ise gelecek hedeflere ulaşmaya yönelik tasarlanan bölgelerdir.

2. BÖLGE PLANLARI

Bölge planları, bölgelerin sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyellerini, sektörel hedefleri, altyapı ve yatırımların dağılımlarını mekânsal olarak düzenlemeye yönelik yapılan planlardır. Temel verilerini, ulusal planlar olarak kabul edilen kalkınma planlarından almakta ve bu kararları alt ölçekli, mekânsal kararların verildiği fiziksel planlara aktarmaktadırlar (3194 sayılı İmar Kanunu).

Gerekli görüldüğü halde Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılacağı ya da yaptırılacağı belirtilen bu planların hangi durumlarda, hangi kapsamda ve hangi ölçeklerde yapılacağı konusunda ise mevzuatta açık bir bilgi bulunmasa da ERSOY' un da belirttiği gibi bu planların 1/100.000 ve üstü ölçeklerde olacağı açıktır (ERSOY, 217).

Bölgesel planlama, temel anlamda bir bölgenin ekonomik, sosyal ve fiziki yönden koordine edilerek mekanın doğru şekilde düzenlenmesi, bu düzenleme için gerekli kaynakların yaratılması ya da mevcut kaynakların en iyi şekilde kullanımının yönlendirilmesini amaçlar. Ancak, farklı amaçlara yönelik farklı bölge planları yapmak mümkündür. Amaçlarına yönelik bölge planlarını KELEŞ 4 gruba ayırmaktadır (KELEŞ: 2015, 325-326) :

1. **Geri Kalmış Bölgeler İçin Hazırlanan Planlar :** Bu tür planlar, gelişme açısından geri kalmış bir bölgenin dış kararlarla ya da bölgedeki mevcut kaynakların aktif kullanılmasının sağlanması yoluyla gelişmenin hızlandırılmasını amaçlamaktadır. Bölgede ekonomik rekabet yeteneği en yüksek faaliyetleri ve bu faaliyetlerin bulunacağı en uygun yerleri seçmeye dayanan bu plan türü temelde yer seçme kuramına dayanmaktadır(TEKELİ: 2013, 40). Türkiye'de Doğu Anadolu'yu kalkındırmak üzere hazırlanan plan bu türe örnek gösterilebilir.

2. **Anakent Planları: Gelişmiş** bölgeler için hazırlanan bu plan türü kentlerin ve anakent bölgelerinin gelişme etkinliğini artırmak, bu bölgelerin büyüme sorunlarını çözmek, yaşanan hızlı gelişmenin doğal kaynaklara ve çevreye verdiği tahribatı en aza indirmek amaçlarıyla, sadece anakent idari sınırlarını değil onla ekonomik, sosyal, kültürel ya da arazi yönünden bağlılığı olan geniş bölgeleri de içererek yapılmaktadır. Bu tür planların merkezinde arazi kullanım kararları bulunmaktadır. Karabük ve Ereğli'deki sanayi kuruluşlarının Zonguldak ve çevresi için planlama gerektirmesi bu türe örnek olarak gösterilebilir.

3. **Kaynakları Zengin Bölgeler İçin Hazırlanan Planlar: Gelişimde** kullanılmak üzere zengin kaynaklara sahip olan bölgelerin bu kaynakların işletilerek kalkındırılması için hazırlanan plan türleridir. Hindistan'daki Damador Vadisi, Türkiye'de Keban Bölgesi Planı, GAP çalışmaları bu türe örnek olarak gösterilebilir.

4. Özel Bölgeler İçin Hazırlanan Planlar: Bu tür planlar özel nedenlerle geri kalmış ya da geliştirilmesinde sakınca görülmüş bölgelerin kalkınmasını sağlamak, bölgelerarası

eşitsizlikleri azaltmak için yapılan planlardır. Bazı ülkeler sınır üzerinde, hava akınlarına, saldırılara maruz kalabilecek alanların geliştirilmesinden kaçınmışlardır. Almanya'nın doğu sınırında şimdi geliştirmek için planları hazırlanan bölge buna örnektir. Gelişmede geri kalmış bölgelerde kaynakların mekânsal dağılımını yapan bu planlar temelde yeniden dağılım politikalarıyla ilgilenmektedir. Bu tür bölgelerde gelişmeyi sağlamak için planlarla verilen mekânsal kararlara ek olarak, planın öngördüğü konularda yatırım yapmaya teşvik edecek vergi indirimleri, uygun krediler, performans primleri, kümelenme oluşumları, altyapı sağlanması gibi bölge planlamanın arazi kullanımını denetleyeceği ve yönlendireceği yetkilerle donatılmalıdır (TEKELİ: 2013, 40).

Bölgeler arasındaki eşitsizlik ve dengesizliğin büyümenin doğasında olduğu ve bunun sistemin devamı için gerekli olduğu görüşü olsa da, günümüzdeki toplumsal duyarlılık bölgesel eşitsizlik ve dengesizlikler karşısında tepkisiz kalmama, bölgeler arasındaki farkları azaltma düşüncesinin önemini artırmıştır. Tam bir eşitleme politikası sistem için doğru politika olarak görülmese de eşitliğe yönelen bir politika kabul edilebilir bulunmaktadır (ISARD: 1960). Öte yandan, geride kalmış bölgelere işleyebilen stratejiler kurgulanmadan salt kamu yatırımlarında öncelik sağlanması da bölge gelişimine gerekli katkıyı sağlayamayacaktır. Bu konuda Türkiye'de geri kalmış bölgelere üniversite kurulması politikasının bölge gelişimine katkısı olmadığı gibi kimi bölgelerde de geri kalmış üniversiteler oluşmasına neden olmuş ve sorunlara sorun eklenmiştir (KELEŞ: 2015, 328-329).

3.TÜRKİYE'DE BÖLGE PLANLARI

Türkiye'de bölge bazlı planlama çalışmalarının oldukça eski tarihlere dayanmasına rağmen çok başarılı uygulamalardan söz etmek mümkün değildir. Geniş alanları kapsayan, bölge bazlı ilk planlama çalışmaları tarihimiz içerisinde 1845 yılında Gülhane Hatt-ı Hümayun ile beklenen gelişmenin sağlanamaması üzerine yol, köprü, su yolu gibi temel altyapı yatırımlarını programlayan Meclis-i Vala döneminde görülmektedir. Ancak bu dönemde devlet elinde gelişmiş bir haritalama sistemi yoktur (TEKELİ: 2013, 43-44). 1882, 1908, 1923 ve 1929 yıllarında mekan boyutunun da hesaba katılmaya başlandığı Umur-u Nafia Planları hazırlanmıştır. Cumhuriyet döneminde bölgesel eşitsizlikleri azaltmak için oldukça önemli politikalar geliştirilmiştir. Bu politikaların büyük çoğunluğu kalkınmaya yönelik siyasal ve ekonomik politikalarken, sağlık gibi konulara yönelik de bölgesel çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

1933 yılında Türkiye'nin iktisadi bölgelere ayrılması gündeme gelmiştir. Milliyet gazetesi bu gelişmeyi "Mühim kararlar arifesinde bulunuyoruz. Memleketimiz iktisadi mıntıkalara ayrılacak, idari teşkilatımız da bu ekonomik mıntıkalara göre tanzim edilecektir" satırları ile vermiştir (Milliyet, 1933). Bu yıllarda yapılan sanayi planlarında bazı bölgeleşmeler görülse de Türkiye'nin bu tarihlerde bir bölge planı bulunmamaktadır.

1941 yılında bölgelemeye dair ilk önemli adım atılmış, Birinci Coğrafya Kongresi'nde Türkiye 7 coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Ancak bu bölgeleme, okullarda öğrencilere ülke coğrafyasını daha rahat öğretmek amacıyla yapıldığından iktisadi bölgeleme ihtiyacını karşılayamamıştır.

1950'li yıllara gelindiğinde Birleşmiş Milletler ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar gelişmekte olan ülkelerde bölgesel kalkınma planlarını destekleyici politikalar izlemeye başlamıştır. Bu döneme denk gelen 1958 yılında Türkiye'de de görevleri arasında yurdun bölge planlarını hazırlamak/hazırlatmak da bulunan İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuştur. Bu gelişme 1957 yılında Fethiye depremi sonrası Türkiye'de başlayan bölge planlama çalışmalarının da ivme kazanmasını sağlamıştır.

1960'lı yıllarda girilen yeni dönemde oluşturulan 1961 anayasası Türkiye'de planlı

gelişimin sağlanması ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın oluşturulması açısından yaşanan en önemli gelişmelerdendir. Bu yıllarda özellikle Fırat Havzası bölgesinde önemli projeler gerçekleştirilmiştir.

Türkiye tarihinde bölge planlama alanında diğer bir önemli gelişme de 12 Mart müdahalesi sonrası yaşanmıştır. Türkiye'nin kalkınmasında sanayileşmeyi odağa koyan Üçüncü Kalkınma Planı'nda askerlerin bölge planlarının ülkeyi bölmesinden duydukları korku nedeniyle bölge ve bölge planlamaya dair tüm kavramlar çıkarılmıştır. Bu yaklaşımın etkileri 1986 yılında Fırat Havzası'nda yapılan planlama çalışmalarının "Güneydoğu Anadolu Projesi(GAP)" olarak adlandırılıp çeşitli kurumsallaşmalara gidilmesine kadar devam etmiştir.

Türkiye'de bölge planlamasında yaşanan bir diğer önemli gelişme ise Bölgesel Kalkınma Ajansları' nın kurulmasıdır. İzmir sınırları için çalışma yapan Ege Ekonomisini Geliştirme Vakfı (EGEV)'nın kurulmasından günümüze özellikle Avrupa Birliği fonlarından yararlanabilmek için kalkınma ajansları kurulması gerekliliği nedeniyle büyük gelişmeler yaşanmıştır. Günümüzde NUTS2 düzeyinde 26 adet Bölgesel Kalkınma Ajansı bulunmaktadır. Bu ajanslar ilkini 2010-2013 dönemi için hazırladıkları bölge planlarının ikincilerini 2014-2023 dönemi için hazırlamışlardır.

Türkiye'de kalkınma ve planlama arasında oldukça güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Ancak bu ilişki çoğu zaman siyasi eğilimlerle yönlendirilmiş, kentleşmeden kalkınma amacıyla yararlanılmaya çalışılmıştır. Bölge planlarının da ulusal düzeyde üretilen politika, plan ve stratejilerin planlamaya aktarıldığı ölçek olduğu düşünülürse bölge planlaması ile ilgili gelişmeleri kalkınma planlarından da irdelemek yerinde olacaktır. Kalkınma planlarının başlangıcının Türkiye'de gelişme ve kentleşmenin planlı yönlendirilmesi anlayışının benimsendiği döneme denk gelmesi de bu görüşü desteklemektedir.

Birinci Beş Yıllık Plan Dönemi (1963-1967) : Bu plan, yatırım önceliklerini kamu yararı gözetilen hizmet yatırımlarında geri kalmış bölgeler, üretim yatırımlarında ise; en az gelişmiş bölgeler olarak belirlemiştir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için de geri kalmış bölgelere yapılacak yatırımlarda vergi indirimleri gibi araçlar kullanmıştır. Plan döneminin son iki yılı içerisinde uygulama programından "bölge planlaması" terimi çıkarılmıştır.

İkinci Beş Yıllık Plan Dönemi (1968-1972) : Özel sektörün yapacağı üretime dönük yatırımları az gelişmiş bölgelere çekebilmek için vergi indirimleri, kümelenme avantajları, kredi ve destek imkanları gibi araçların kullanılmasını öngören bu planın 1972 yılında yapılan uygulama programında bölgesel planlamaya dair bir bölüm bulunmamaktadır. Yatırım indiriminden yararlanacak iller bu dönem içerisinde 22'den 33'e çıkarılmıştır.

Üçüncü Beş Yıllık Plan Dönemi (1973-1977) : Bu dönem, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını kısa dönemde ortadan kaldırma çabasının ekonomik olmayan bir kaynak dağılımı yarattığı düşüncesi ile bölge planlama çalışmalarını durma aşamasına getiren bir dönemdir. Belirli bölgeler için kalkınma planları hazırlamanın, bütünlük ilkesine ters düştüğü düşüncesi hakimdir.

Dördüncü Beş Yıllık Plan Dönemi(1978-1983) : Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ne ayrıcalıklar tanıyan bu plan döneminde vergilerdeki yatırım indirim oranları yükseltilmiş, çeşitli muaflıklar tanınmıştır. Ancak, 1973 yılında 40 olan kalkınma öncelikli il sayısı1981'de 25'e indirilmiştir.

Beşinci Beş Yıllık Plan Dönemi(1985-1989) : Bölge planlarının amacının gelişmekte olan ve gelişme potansiyeli gösteren bölgelerde gelişmenin hızlandırılması ve kaynakların etkin kullanımı olduğu belirtilmiştir. Bu plan dönemi, bölgelerin potansiyel kaynak ve sorunlarını belirlemeye yönelik "bölge gelişme şemaları"nı önermesi, yerleşmeleri etkileyecek büyük projelerin çevreye etkilerinin önceden belirlenmesi, bölgelerin idari sınırlara bağlı olmadan ilişkileri göz önüne alınarak "işlevsel bölge"ler olarak oluşturulması önerileri açısından oldukça önemlidir.

Altıncı Beş Yıllık Plan Dönemi(1990-1994) : Planda, bölgeler arasındaki eşitliği sağlamak, anakentlere yığılan nüfusu kontrol altına almak için yerleşmeler kademelenmesi

oluşturulması önerilmektedir. Bu plan da kalkınmada Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ne ayrıcalıklar vermeyi sürdürmektedir. 1993 yılında kalkınma öncelikli kent sayısı 36'ya çıkmıştır.

Yedinci Beş Yıllık Plan Dönemi(1996-2000) : Bu plan döneminde kent ile kır arasındaki farkları azaltmak, dengeli bir bölgesel kalkınma sağlamak için "yerleşme özekleri" planlamasından yararlanılması önerilmiştir.

Sekizinci Beş Yıllık Plan Dönemi(2001-2005) : Bölgesel gelişme politikalarında sürdürülebilirlik, toplumsal ve ekonomik gelişme arasındaki denge, katılımcılık, yaşam kalitesinin artırılması gibi ilkeler görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde de kalkınma öncelikli bölgelerin geliştirilmesi için çeşitli özendirme, indirim ve istisnalar uygulanmaya başlanmıştır. 2001 yılında 2 adet ilçe ve 49 adet il (yani ülkenin yaklaşık dörtte üçü) kalkınma öncelikli bölge olarak belirlenmiştir. Bu dönem içerisinde bölgeleme ve bölgesel planlamaya dair en önemli gelişme 2002 yılında istatistiksel bölge birimleri sınıflaması yapılmasıdır.

Dokuzuncu Beş Yıllık Plan Dönemi(2007-2013): Avrupa Birliği sürecinin de etkisiyle, bu dönemin bölgesel eşitsizlik ve bölge planlama konularına en çok özen gösteren dönemlerden biri olduğunu söylemek mümkündür. Kentler arasındaki rekabetin bölge gelişimine katkısı olabileceğini öne süren plan, eşitsizliklerin giderilmesinin bölgesel politikaların merkezi düzeyde bütünleştirici şekilde ele alınması ve yerel dinamiklerin harekete geçirilmesiyle mümkün olacağını savunmaktadır.

Onuncu Beş Yıllık Plan Dönemi(2014-2018) : Bu plan, bölge planlamasının amacını eşitsizliklerin azaltılmasına ek olarak, toplumsal gönencin ülke düzeyinde daha dengeli yayılması ve bölgelerdeki potansiyellerin kullanılarak kentlerin rekabet yeteneklerinin artırılması olarak belirtmektedir. Bu kapsamda da alt ölçekli planlara çerçeve oluşturmak üzere bir Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi hazırlanmasının gereğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu plan katılımcılık ilkesi üzerine de önerilerde bulunmaktadır.

5. TÜRKİYE'DEKİ BÖLGELEME ÇALIŞMALARI

Ülke tarihimiz içerisinde Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri gerek iktisadi amaçlarla gerekse planlamaya yönelik birçok farklı bölgeleme çalışması yapıldığı görülmektedir. Bu bölge sınırlarının bir kısmı zaman içerisinde geçerliliklerini yitirse ya da değişmelere uğrasa da günümüzde kullanılmakta olan birçok farklı bölgeleme bulunmaktadır. Bu çalışmanın son aşaması olan bu bölümde bölge planlaması ile ilişkili, farklı amaçlarla, farklı kurumlarda kullanılmakta olan bölgeleme çalışmaları incelerek tutarlılıkları araştırılacaktır.

Coğrafi Bölgeler: , 6-21 Haziran 1941 tarihleri arasında toplanan Birinci Coğrafya Kongresi'nde Türkiye 7 coğrafi bölge (Ege, Marmara, Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri) ve 22 alt bölgeye ayrılmıştır. Ancak bu bölgeleme sistemi yapılırken il sınırlarının bir coğrafi bölgede bulunması gibi bir sınır koyulmadığından, bazı illerinden birkaç coğrafi bölgede yer alması sorunu ortaya çıkmıştır. Bu durum özellikle planlama çalışmalarının analiz-sentez süreçlerinde bölge ile ilgili verilerin doğru şekilde toplanamaması sorununu ortaya çıkarmıştır. Böyle bir durumda Devlet İstatistik Enstitüsü'nün coğrafi bölgelere göre hazırladığı istatistiki verilerde ilin merkezi hangi bölgede bulunuyorsa; ilin verileri o bölgeye dahil edilmiştir. Ancak bu durumda da toplam alanının %55'i Batı Karadeniz bölümünde bulunan Çankırı'nın il merkezinin Orta Anadolu Bölgesi'nde olması nedeniyle Orta Anadolu Bölgesine dahil edilmesi gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Ülke coğrafyasını öğrencilere daha rahat öğretebilmek amacıyla yapılan bu bölgelemeye yönelik birçok eleştiri olsa da günümüzde hala kullanılmaktadır.

Şekil 1. Türkiye Coğrafi Bölgeleri

NUTS Bölgeleri : Devlet İstatistik Enstitüsü bölgesel verilerin toplanması, istatistiki verilerin elde edilip analizlerinin yapılması ve bölgesel politikaların çerçevesini belirlemek için Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun, karşılaştırılabilir istatistiki veri üretebilmek amacıyla 2002 yılında NUTS (Nomenclature of TerritorialUnitsforStatics) sistemine geçiş yapmıştır. Bu sistem üç farklı istatistiki düzeyden oluşmaktadır.

Düzey3 ; mevcut idari bölümlenmede illere karşılık gelmektedir. Her ilin kendi idari sınırının istatistiki bölge olarak kabul edildiği bu düzeyde 81 adet il bulunmaktadır.

Düzey2 : merkez olarak seçilen bir il ve onunla ilişkisi olan, ona komşu çeşitli sayıdaki illerden oluşan "alt istatistiki bölgeler"dir. Türkiye'nin bu düzeyde 26 alt bölgesi bulunmaktadır.

Şekil 2. Türkiye'deki 26 Adet Düzey2 İstatistiki Bölgesi

Düzey1: Büyük istatistiki bölge olarak adlandırılan 12 adet istatistiki birim bulunmaktadır.

Şekil 3. Türkiye'deki 12 Adet Düzey1 İstatistiki Bölgesi

NUTS sistemi, Avrupa Birliği ile uyumu sağlamak için önemli bir adım olsa da verilerin karşılaştırılması açısından yıllardır ülkemizde coğrafi bölgelere göre toplanan verilerin karşılaştırılması açısından dezavantajlı görülmektedir. Ege bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi gibi tamamen uyumlu bölgeler olsa da özellikle Doğu Marmara bölgesinde, 3 coğrafi bölgeye ait kentlerin olması iki bölgeleme sistemi arasındaki uyumsuzluk düzeyini artırmaktadır.

Şekil 4. Coğrafi bölgeler ile NUTS-Düzey1 bölgelerinin Uyumu

Bölgeleme çalışmaları, planlama çalışmasında bölgenin ve sahip olduğu ilişkilerin doğru belirlenmesinde önemli olmanın yanı sıra, plan alanlarının belirlenmesi için de başat role sahiptir. Çünkü planlama özünde belirli bir bölgede düzenli ve sağlıklı gelişmeyi sağlayabilmek için bölgede var olan kaynakları ve mekanı düzenleme işlevi görmekte ve her plan belirli bir bölge için çizilmektedir. Planlama çalışmalarında ilkesel olarak plan sınırları

doğal ya da yapay sınırlar aracılığıyla çizilmektedir. Bu noktada planlama için önemli olan plan sınırları içerisinde bütünsellik olmasıdır. Bu noktada da özellikle doğal eşikler ve doğal sınırlar/sınırlayıcılar oldukça önem kazanmaktadır. Bölgeleme ve bölge planlama çalışmaları içerisinde son yıllarda havza bazında planlamalara ağırlık verilmesi bu türde kaygıların belirgin özelliklerinden biridir. Havzalar genellikle bünyelerinde birden çok il barındıran oldukça geniş alanlardan oluşmaktadır. Havza bünyesindeki illerden herhangi birinde çevreye zarar verecek bir gelişme yaşanması havza bütünlüğü nedeni ile tüm havzanın olumsuz etkilenmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle bölge ve fiziksel planlama çalışmaları bu bütünlüğü göz ardı etmeden gerçekleştirilmelidir. Ancak mevcutta kullanılmakta olan NUTS sistemi ile Türkiye'de bulunan 26 adet akarsu havzası sınırları birbirinden oldukça farklıdır. Bu durum uzun vadede bir bölgenin gelişmesi için geliştirilen stratejilerin başka bir bölgenin doğal yapısını bozması, kaynaklarını yok etmesi ile sonuçlanmasına neden olabilecek önemdedir.

Şekil 5. Akarsu Havza Sınırları İle NUTS- Düzey2 Bölge Sınırlarının Uyumu

Plan hiyerarşisi içerisinde kilit bir noktada bulunan bölge planları, kararların mekansallaştırıldığı yerel planların temel çerçevelerini oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, alt ölçekli planlar 3194 sayılı İmar Kanunu'nda da belirtildiği üzere, üst ölçekli planlara uygun olarak yapılacaktır. Bu durum plan kademelenmesinin sağlıklı işleyebilmesi açısından bölge planlarının bölge sınırları ile bölge içerisindeki sınırlarda plan yapmaya yetkili kurumların bölge sınırlarının tutarlı olmasını gerektirmektedir. Bölge planlarından sonraki kademe olan metropoliten alan planları, kentsel bölge nazım imar planları, nazım imar planları ve uygulama imar planlarını yapacak olan kurumların yetki sınırları ile bölge sınırlarının uyumlu olması aşamasında öncelikli olarak çalışma dahilinde büyükşehir belediye sınırları incelenmiştir. Türkiye'de 30 adet Büyükşehir Belediyesi bulunmaktadır. Bunlardan 22 tanesNUTS2 düzeyinde yer almaktadır.

Şekil 6. Büyükşehir Belediye Sınırları İle NUTS- Düzey2 Bölge Sınırlarının Uyumu

Benzer şekilde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı İller Bankası'nın da mevcut durumdaki 18 Bölge Müdürlüğü'nden14'ü NUTS' düzeyindeki illerde yer almaktadır. NUTS2 bölgeleri ile oldukça düşük düzeyde uyumluluk yeteneğine sahip bölge müdürlüğü alanları özellikle Doğu Marmara Bölgesi'nde 5 farklı istatistik bölgesini içine almaktadır.

Şekil 7. İller Bankası Bölge Müdürlüğü Sınırlarının NUTS- Düzey2 Bölge Sınırları İle Uyumu

Doğu Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile uyumlu olmasına rağmen planlama disiplininde önemli yetkilere sahip olan Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun Bölge Müdürlükleri ile NUTS2 düzey bölgeleri birbiri ile uyumlu değildir.

Şekil 8. Koruma Bölge Kurulları Müdürlük Sınırları ile NUTS- Düzey2 Bölge Sınırlarının Uyumu

Çok geniş yetki alanlı bölge müdürlüklerine sahip olan Orman ve Su İşleri Bakanlığı da NUTS2 düzeyindeki istatistiki bölge verileri ile uyumlu görülmemektedir. Toplam 15 bölge müdürlüğü olan kuruluşun sadece 9'u NUTS2 düzeyindeki il merkezlerinde kurulmuştur.

Şekil 9. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Bölge Müdürlüğü Sınırlarının NUTS- Düzey 2 Bölge Sınırları İle Uyumu

5. SONUÇ

Bir bölgede ulusal düzeyde belirlenen stratejiler ile yerel düzeydeki faaliyetler arasındaki ilişkiyi kurmak, bunu yaparken ilgili kurumlar arasında iletişim ve koordinasyonu sağlamak, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak ve bu gelişmenin sürdürülebilir olmasını sağlamak amaçlarına yönelik hazırlanan bölge planları, ülkemizde uzun yıllardır çeşitli şekillerde hazırlanmaya çalışılsa da çok başarılı sonuçlara ulaşılmış olduğunu söylemek zordur.

Siyasi yaklaşımların ve kalkınma ile toplumsal adalet konularında devletin belirlediği önceliklerin de oldukça etkili olduğu bölge çalışmalarına planlama perspektifinden bakıldığında en büyük sorunlardan birinin doğru bölge oluşturulmasındaki yetersizlik ve bölgelerde plan ya da yatırım yapma/yaptırma konusunda yetkili kuruluşların sorumlu oldukları bölgelerdeki uyuşmazlık olduğu yapılan çalışmada açıkça görülmektedir.

Bu nedenle, eğer ülke düzeyinde bölgesel eşitsizliklerin azaltılması yönünde çaba harcanacaksa bunun mevcut ilişkiler üzerinden tanımlanan sınırlarla yapılması oldukça zordur. Böyle bir durumda izlenecek en doğru yaklaşım plan sonrasında oluşması beklenen hedefler açısından yeni plan bölgeleri tanımlamaktır. Kalkınma planlarında da yer verildiği üzere, bölge planı çalışmaları için tanımlanacak olan bölgeler bölgenin mevcut durumuna, sahip olduğu potansiyellere bağlı olarak, idari sınırlardan bağımsız yapılmalıdır.

Diğer yandan, planlama çalışması için temel aşamalardan biri olan analiz/ sentez aşaması için gerekli tüm istatistiki verilerin il sınırları gibi idari sınırlar dahilinde toplanması, oluşturulan planların idari sınırlar dahilinde uygulanması bölgeleme çalışmalarını büyük ölçüde etkilemektedir.

Benzerliklerin, ilişkilerin doğru olarak belirlenemediği, dolayısıyla bölge sınırlarının doğru olarak çizilemediği bir bölgeleme çalışması beraberinde yanlış planlama kararları ve bunu takiben de kaynakların yanlış yönlendirilmesi ve israf edilmesi sorunlarına neden olacaktır. Bu nedenle, başarılı bölge planları oluşturmak için bölgeleme aşamalarında havzalar gibi doğal yapıları önemseyen, gelecekte istenilen mekânsal hedeflere göre bölge sınırları belirleyen, planlamada yetki sorunlarının çözüldüğü, plan hiyerarşisinin düzgün işleyebilmesine olanak tanıyan, plan kararlarının uygulanmasında ve kalkınma için yatırımların sağlanmasında/ yönlendirilmesinde yetkili kurumların sorumlu oldukları bölgeleri, bölge planları ile uyumlu hale getiren bir bölgeleme çalışmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

3194 sayılı İmar Kanunu, 1985

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, 1963, BirinciBeşYıllıkKalkınmaPlanı, DPT Yayını, Ankara

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayını, Ankara

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPTYayını, Ankara

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, 1979, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayını, Ankara

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, 1984, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayını, Ankara

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, 1989, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayını, Ankara

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, 1995, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPTYayını, Ankara

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, 2000, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayını, Ankara

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, 2006, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayını, Ankara

EFE, Mercan& SILAYDIN, Burcu, 2009, " İdariSınırlaraDayalıPlanlamanınDeğiştirilebilirliğiveHavzaTemelli İl Sınırları Önerisi",Ege Coğrafya Dergisi, 73-84.

ERSOY, Melih," İmar Mevzuatımızda Planlama Kademeleri ve Üst Ölçek Planlama Sorunu"

İLBANK RESMİ SİTESİ, Bölge Müdürlüklerimiz, (Alıntı Tarihi: Ağustos 2015), ErişimAdresi: http://www.ilbank.gov.tr/index.php?Sayfa=harita

ISARD, Walter, 1960,Methods of Regional Analysis, MIT, Cambridge

KALKINMA BAKANLIĞI, 2013, Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara

KELEŞ, Ruşen, 2015, KentleşmePolitikası, İmgeKitabevi, Ankara

KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI KÜLTÜR VARLIKLARI ve MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ RESMİ SİTESİ, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri, (AlıntıTarihi: Ağustos 2015), Erişim Adresi: http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43078/kultur-varliklarini-koruma-bolge-kurulu-mudurlukleri.html

MİLLİYET,1933, Şubat 1, Mühim kararlar arifesinde bulunuyoruz. Memleketimiz iktisadi mıntıkalara ayrılacak,idari teşkilatımız da bu ekonomik mıntıkalar agöre tanzim edilecektir.

ORMAN ve SU İŞLERİ BAKANLIĞI RESMİ SİTESİ, Orman ve Su İşleri Bakanlığı Bölge Müdürlükleri, (AlıntılamaTarihi: Ağustos 2015), Erişim Adresi :http://www.ormansu.gov.tr/osb/osb/Teskilatimiz/Bolge_mudurlukleri.aspx?sflang=tr

ÖZÇAĞLAR, Ali, 2003," Türkiye'de Yapılan Bölge Ayrımları ve Bölge Planlama Üzerindeki Etkileri" ,CoğrafiBilimlerDergisi 1(1), 3-18.

RESMİ GAZETE, 2006, 26215

TEKELİ, İlhan, 2008,Türkiye'deBölgeselEşitsizlikveBölgePlanlamaYazıları, TarihVakfı Yurt Yayınları, İstanbul

TEKELİ, İlhan, 2013, " Türkiye'deBölgePlanlamanınÖyküsüve Beşeri Coğrafyayla İlişkisi Üzerine", BeşeriCoğrafyaDergisi 1(1), 39-50.

TRICART, J, 1975, "Bölge Düzenleme ve Gelişme Problemlerinin İncelenmesinde Coğrafyacının Yeri" (E. TUMERTEKİN, Dü.),SosyalAntrapolojiveEtnolojiDergisi (2), 79-94.

TUNÇDİLEK, Necdet, 1987, Geoekoloji'nin İlkeleri: Doğal Bölgeler, İstanbul Üniversitesi Yayınları , İstanbul

KADINA ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE MESLEKİ EĞİTİMİN ROLÜ

The Role Of Vocational Trainings In Prevention Violence Against Women

Emine ŞAP[1], Hanbey HAZAR[2], Serhat ŞAP[3]

ÖZET

Kadına Yönelik Şiddet; Kırsalda olduğu gibi kentte yaşayan birçok kadını etkileyen bir problemdir. Şiddet sadece kaba kuvvet uygulamak değildir. Sözsel, fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik gibi birçok uygulama şekli vardır. Kadına yönelik şiddet, kadınlarda psikolojik ve fiziksel olarak yaralanmalara yol açan, acı çekmesine neden olan, onurunu kıran, kadınlara karşı ayrımcılığın sürmesine sebep olan, temel hak ve özgürlüklerini engelleyen bir durumdur.

Bu çalışma ile Kadına Yönelik Şiddetin Türkiye'de ki durumu, özellikle TRB1 (Malatya, Elazığ, Tunceli ve Bingöl) bölgesinde şiddetin ve özellikle kadına yönelik şiddetin tanımı, boyutları, nedenleri, çeşitliliği ve kadınlara verdiği zararları tespit etmektir. Aynı zamanda kadına yönelik şiddettin önlenmesi için yapılacak çalışmaları, ilgili sosyal mevzuatı ve günümüzün koşullarında daha etkin nelerin yapılması gerektiğini ele almaktır. Bununla beraber, eğitim seviyesi yüksek olan ve özellikle çalışan kadınların şiddete uğrama oranı çalışmayan veya vasıfsız olarak çalışan kadınların oranına göre daha düşük olduğu birçok kurumun verilerinde yer almaktadır. Bu olgunun sebepleri incelenmiş ve bölgedeki kadınların istihdam edilebilmesi için neler yapılabileceği irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Kadına Şiddet, Toplunda Kadının Yeri, Çalışan Kadın*

ABSTRACT

Violence Against Women; As in the countryside is a problem that affects many women living in the city. Violence is not just apply brute force. Verbal, physical, psychological, sexual, there are many application form as economically. Violence against women, which leads to psychological and physical injuries in women, causing pain, broke his honor, which lead to the continuation of discrimination against women is a condition that prevents the fundamental rights and freedoms.

This Violence Against Women with the work situation in Turkey, particularly TRB1 (Malatya, Elazığ, Tunceli and Bingol) violence in the region and in particular the definition of violence against women, its dimensions, its causes, is to identify damage caused by diversity and women. At the same time you work to be done

1 Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, esap@bingol.edu.tr

2 Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, hhazar@firat.edu.tr

3 Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi, ssap@bingol.edu.tr

to prevent violence against women, it is to consider what needs to be done more effectively in the relevant social legislation and conditions of our today 's significant. However, many institutions are included in the data that employees with higher levels of education and in particular the proportion of women working as unskilled workers being exposed to violence or be lower than the rate for women. What can be done is to examine the causes of this phenomenon have been examined and the employment of women in the region.

Keywords: *Women Violence , Mass in A Woman's Place , Working Women*

1.GİRİŞ

Şiddet insan yaşamının her alanında görülebilen ve dünyada giderek artan toplumsal bir sorundur. Bu sorun toplumun gelişmesi önünde ciddi bir engeldir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti, " Fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması " durumu olarak tanımlamaktadır (Arın: 1996, 305-312).

6284 sayılı kanun şiddeti şöyle tanımlamaktadır. Şiddet; kişinin, fiziksel cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranıştır.

Kadına yönelik şiddet dünyanın her yerinde farklı dil, din, sınıf, ırk ve etnik gruplara mensup kadınların yaşadıkları ortak bir sorundur. Kadına şiddet temel insan hak ve hürriyetlerin ihlalidir. 6284 sayılı kanun tanımlamasına göre kadına yönelik şiddet; kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan haklarını ihlaline yol açan ve şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranıştır. Her gelir ve eğitim düzeyinde, her yaşta kadınlar şiddet görmektedir.

Şiddetin en yaygın görülen biçimi erkeğin kadına ve çocuğa karşı uyguladığı aile içi şiddettir (Güneri: 1996). Kadına yönelik aile içi şiddet,aile içerisinde kadının eşi, babası, erkek kardeşi gibi herhangi bir aile üyesinden görmüş olduğu fiziksel, psikolojik, ekonomik ya da cinsel türden saldırılardır. Aile içinde şiddet uygulayan bireyler; eş, baba, erkek kardeş, eşin ailesi ve çocuklardır. Yapılan bir araştırmaya göre aile içi şiddet uygulayan kişi % 51,8 oranıyla eşlerdir. Bunu % 10,0 ile aile, % 3,0 ile eski eş ve % 2,1 ile eşin ailesi kategorileri takip etmektedir (Kadına Yönelik Şiddet Veri Tabanı Raporu. 2007, 28). Aile içi şiddet özel alanda meydana geldiği için çoğu zaman gizli tutulmakta ve bu sebepten dolayı boyutlarının tespiti zor olmaktadır. Kadına yönelik şiddet gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş her toplumda görülmektedir.Dünya Bankası verilerine göre dünya genelinde şiddet nedeniyle hayatını kaybeden 15-44 yaş grubundaki kadınların sayısı kanser, sıtma, trafik kazası ve savaşlar nedeniyle ölen kadınlardan daha fazladır (World Bank Study World Development Report: 1993).

Birçok toplumda kadına şiddet uygulanması kabul edilir bir davranış olarak algılanmakta ve evliliğin sıradan bir özelliği olarak görülmektedir. Şiddete uğrayan kadınlar için güvenilir, ciddi destek sistemlerinin olmaması (Ulutaşdemir: 2002, 15-20) ve aile içi şiddete yönelik yasal düzenlemelerde yetersizliklerin olması şiddetin artmasına katkıda bulunmaktadır (Bunch: 1999, 17-22). Kadının şiddete bakış açısı yaşadığı toplumun kültürüne, mevcut yasal düzenlemelere, kadının eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyine göre değişmektedir.

Gelişmiş ülkelerde yapılan çalışmalarda, görüşülen kadınların üçte biri ile üçte ikisinin eşi tarafından dövüldüğü belirlenmiştir (Barrier: 1998, 271-274) . Özellikle gelişmekte

olan ülkelerden oluşan 4 kıta ve 24 ülkede yapılan bir çalışmada, görüşmeye alınan kadınların %20-50'si eşlerinden fiziksel şiddet gördüklerini belirtmişlerdir(International Nurses Day: 2001). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yapılan çalışmalarda da kadınların daha çok kendi eşleri tarafından şiddete maruz kaldıkları saptanmıştır (Frost: 1999, 589-596). Yapılan çalışmalarda da ekonomik ve cinsel şiddetin daha az oranda ifade edildiği görülmektedir (Subaşı:, Akın:, 2001, 77-91).

Pek çok kişi şiddeti sadece fiziksel şiddet, dayak veya vurma olarak tanımlar. Fakat şiddetin bir çok türü vardır. Sözlü şiddet; küfür, aşağılamak, sürekli eleştirmek, cinsel şiddet; istemediği cinsel ilişkiye zorlamak, sürekli kadınlığını aşağılamak, telefonla / mektupla veya sözlü olarak sürekli cinsel içerikli tacizlerde bulunmak, ekonomik şiddet; parasını almak ve geri vermemek, zorla istemediği bir işte çalıştırmak, toplumsal ilişkileri sınırlayıcı şiddet; ailesi, arkadaşları, komşuları ile görüşmesini yasaklamak, evden dışarı çıkmasını yasaklamak, gittiği her yerde takip etmek gibi.

2.TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Kadına yönelik şiddet tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de en önemli sorunlar arasında yer almaktadır ve büyük bir insan hakları ihlalidir. Kadına uygulanan şiddet, gerek şiddet uygulayan gerek toplum ve bazen de şiddete maruz kalan kadın tarafından meşru kabul edilmektedir. Ayrıca kadınlar yaşadıkları şiddetin sorumlusu olarak görülmekte, şiddetin hak edildiği inancı da toplumda kabul görmektedir.

Yapılan çalışmalar kadına yönelik şiddetin dünyadaki sıklığının %10-%69, Türkiye'deki sıklığının %25-%30 arasında değiştiğini göstermektedir. Evli kadınlar üzerinde yapılan bir çalışmada kadınların %41.4'ünün fiziksel şiddete maruz kaldıkları belirlenmiştir (Mayda: 2003, 51-58). Yine Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun yapmış olduğu bir çalışmada ailelerin %34'ünde fiziksel şiddet olduğu belirlenmiştir (T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu : 1995).

Yaşamı boyunca eşinden en az bir kez fiziksel şiddete maruz kalan kadınların oranı Türkiye genelinde %35, Doğu Anadolu Bölgesinde %40 olarak saptanmıştır (Altınay:, Arat: 2007).

Mor Çatı'nın 1990-1996 yılları arasında 1259 kadın arasında yürüttüğü bir çalışmada kadınların %88'inin şiddet ortamında yaşadığını ve %68'inin kocaları tarafından fiziksel şiddete uğradığını belirtilmiştir (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı: 1997).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 599 kadın ile görüşülerek yapılan bir araştırma kadınların % 57'sinin fiziksel şiddete maruz kaldığını göstermektedir.

Ülkemizde de Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı tarafından 1994 yılında tamamlanan Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları adlı araştırmanın sonuçlarına göre görüşülen kadınların % 61'i çok uzun süredir şiddete maruz kalıyorken, kocalar da %30 oranında eşlerine şiddet uyguladıklarını belirtmişlerdir. Araştırmanın bir başka çarpıcı sonucu da ülkemizde ilk şiddet davranışının % 57 oranında evliliğin ilk günlerinde başladığıdır (TC Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü: 2001).

Eğitim düzeyinin artması fiziksel veya cinsel şiddet yaşanma yüzdesini azaltmaktadır. Hiç eğitimi olmayan/ilköğretimi bitirmemiş kadınların %56'sı fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalırken, lise ve üzeri eğiti grubunda bu oran, %27'ye düşmektedir. Daha yüksek eğitim düzeyinde olmak kadınların şiddetten korunmaları konusunda etkili görünmekle birlikte, lise ve üzeri eğitim düzeyindeki her 10 kadından neredeyse 3'ünün şiddete uğraması da vahim bir durumdur (Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet: 2009). Ekonomik olarak kocalarına bağımlı olan kadınlar diğer kadınlara göre daha fazla aile içi şiddet görmektedirler (Hacıoğlu: 2006). (Hacıoğlu, N., 2006, Social and Economic Resources and Physical Abuse Against

Women By Their Husband, Unpublished M.S. Thesis, METU Sociology Department, Ankara.)

Eğitim düzeyi ve yaşanan şiddet arasındaki ilişki, refah düzeyi açısından da benzer bir örüntü sergilemektedir. Refah düzeyi düşük olan hanelerde yaşayan kadınların yarısı yaşamlarının herhangi bir dönemlerinde şiddete maruz kaldıklarını belirtirken, yüksek refah düzeyindeki hanelerde yaşayan kadınların %29'u şiddete maruz kalmıştır. Yaşam standartlarındaki artış, kadınların daha az şiddete maruz kaldıklarını göstermekle birlikte, yüksek refah düzeyine sahip olmak da kadınları şiddetten tamamen korumamaktadır (Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ankara, 2009). İki eşinde eşit gelir getirdikleri ortamda fiziksel şiddet en düşük iken, kadının eşinden daha yüksek gelire sahip olduğu grupta fiziksel şiddet sıklığı %60'ın üzerine çıkmaktadır (Altınay:, Arat:, 2007).

KSGM, Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması verilerine göre kadına yönelik şiddet bölgelere göre farklılık göstermektedir. Araştırmada yaşamın herhangi bir döneminde fiziksel şiddet görme oranı en yüksek %53.2'lik oranla Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde görülmektedir. Bunu %49.5'lik oranla Orta Anadolu, %47.7 ile Güneydoğu Anadolu, %47.2 ile Ortadoğu Anadolu, %42.9 Batı Karadeniz takip etmekte ve en düşük oran %24.6 ile Batı Marmara'da görülmektedir **(**TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2014,108).

3.KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELE

Kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele tek bir kurumun çabası ile sağlanamaz. Kadına yönelik olumsuz göstergelerin düzeltilmesi ve kadınların sosyal ve ekonomik konumlarının iyileştirilmesi için mücadele ancak sorumluluğu bulunan tüm taraflarca çalışmalar yapılarak gerçekleştirilebilir. Bu çerçevede yürütülecek çalışmalarda, disiplinler arası bir yaklaşımla, ilgili tüm tarafların önleme, koruma, cezalandırma ve politika boyutuyla sürecin içinde yer alması büyük önem arz etmektedir.

Ancak, kadına yönelik şiddetle mücadelede yasal düzenlemeler kadar bu düzenlemelerin etkin şekilde uygulanması, mağdura yönelik koruma, tedavi, rehabilitasyon ve eğitim hizmetleri sunulması ile konu hakkında toplumsal farkındalık ve duyarlılığın artırılması ve bunların yanı sıra ikinci kez mağdur olunmanın engellenmesi için gerekli eğitimin verilmesi de büyük önem taşımaktadır.

Uluslararası ve ulusal düzeyde kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele ile ilgili bazı çalışmalar yapılmaktadır. Uluslararası çalışmalarda ilk kez 1993 Viyana İnsan Hakları Konferansında kadına yönelik şiddet bir insan hakları ihlali olarak kabul edilmiştir 1994 yılında BM İnsan Hakları Komisyonu, Kadına yönelik Şiddet Özel Raportörü seçmiştir. Bu raportörler yıllık rapor hazırlamaktadır. 1998 yılında İnsan Hakları Komisyonu tarafından kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılmasına yönelik bir ilke kararı kabul edilmiştir. DSÖ 1997'de kadına yönelik şiddeti bir sağlık sorunu olarak kabul etmiş ve bu konuda ayrıntılı bir dosya hazırlamıştır.(KSGM, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, 2008).

Ülkemiz, kadın-erkek eşitliği alanında uluslararası düzeyde yasal açıdan bağlayıcı olan Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini (CEDAW) 1985 yılında imzalayarak taraf olmuş ve Sözleşme 1986 yılında yürürlüğe girmiştir (KSGM: Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Alanında Çalışan Personele Yönelik El Kitabı, 2014).

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi), 11 Mayıs 2011 tarihinde **İstanbul›da** Türkiye'nin de bulunduğu 25 ülketarafından imzalanmış ve 24 Kasım 2011 tarihinde TBMM tarafından onaylanarak, 8 Mart 2012tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeyi **çekincesiz olarak onaylayan**ilk devlet Türkiye'dir.

1998 yılında çıkarılan 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ile"aile içi

şiddet" kavramı ilk kez yasalara girmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 3/6/2011 tarihli ve 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuş olup, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, adı geçen KHK ile ilgili Bakanlık altında yeniden yapılandırılmıştır (Tatlılıoğlu: 2014, 115-122).

"6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun"20 Mart 2012 tarih ve 28239 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir."Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik"5 Ocak 2013 tarihinde,"6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği"18 Ocak 2013 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.10 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe giren Yeni İş Kanunu ile işçi-işveren ilişkisinde (işe alınma, çalışma koşullarında ve iş akdinin sonlanmasında vb.) cinsiyet dahil hiçbir nedenle temel insan hakları bakımından ayrım yapılamayacağı hükmü'' getirilmiştir. 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Yeni Türk Ceza Kanununda cinsel suçlar, aile ve toplum düzenine karşı işlenmiş suçlar olmaktan çıkarılıp, Kişilere Karşı Suçlar"başlığı altında"Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar"olarak düzenlenmiştir.2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu ile şiddete uğrayan kadınlara hizmet vermek üzere belediyeler de yetkili kılınmış 2012 yılında yapılan düzenleme ile de büyükşehir belediyeleri ve nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyelere, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açma zorunluluğu getirilmiştir. TBMM'de, Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kurulmasına Dair Kanun, 25 Şubat 2009 tarihinde kabul edilmiştir. Komisyon, kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi ile kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülkemizde ve uluslararası alandaki gelişmeleri izlemekte, bu gelişmeler konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisini bilgilendirmektedir.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Aralık 2006-Aralık 2008 tarihleri arasında"Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi''ni yürütmüştür. Proje kapsamında; ilgili kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler ve bu alanda çalışma yürüten sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin katılımı ve işbirliği ile "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007-2010" hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir.2007-2010 dönemini kapsayan ilk uygulama süresinin bitiminde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin kadın araştırmaları merkezlerinin katkı ve katılımları ile Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü koordinasyonunda, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesinde yer alan tedbirler göz önünde bulundurularak plan güncellenmiştir."Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2012-2015)'', 10 Temmuz 2012 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

2014-2018 yıllarını kapsayan 10. Kalkınma Planında da, önceki plan döneminde kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda düzenlemeler yapıldığı belirtilmekte; 10. Plan döneminde ise kadına yönelik şiddetin ve ayrımcılığın ortadan kaldırılabilmesi amacıyla özellikle erken çocukluktan başlayarak örgün ve yaygın eğitim yoluyla toplumsal bilinç düzeyinin yükseltileceği belirtilmektedir.

3.1.Koruyucu Hizmet Sunumu ve Şiddet Mağdurlarının Güçlendirilmesi

Burada amaç şiddete uğrayan ya da uğrama tehlikesi bulunan kadınlara varsa çocuklarına yönelik ulaşılabilir koruyucu hizmetlerin daha etkili verilmesi ve yaygınlaştırılması ile bu kişilerin sosyo-ekonomik olarak güçlendirilmesini sağlamak.*Ülkemizde şiddet mağduru kadınların korunması ve desteklenmesine yönelik mekanizmaların başında kadın konukevleri gelmektedir. Konukevleri fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik ve sözlü istismara veya şiddete uğrayan kadınların, şiddetten korunması, psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarının çözülmesi, güçlendirilmesi ve bu dönemde kadınların varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarının da karşılanmak suretiyle geçici süre kalabilecekleri yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Ülkemizde*

bu hizmeti başta Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olmak üzere, STK'lar, belediyeler, kaymakamlıklar ve valilikler yürütmektedir (KSGM: Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Ulusal Eylem Planı, 2012-2015).

633 sayılı KHK ile kadın konukevleri, KSGM'nin yetki ve sorumluluğuna bırakılmış olup halen ASPB'ye bağlı 95 kadın konukevi; sivil toplum kuruluşlarına bağlı 3 ve yerel yönetimlere bağlı 32 olmak üzere ülke genelinde toplam 130 konukevi toplam 3.354 kapasite ile hizmet vermektedir.

Kadın konukevlerinin amacı, kuruma kabul edilen kadınların şiddetsiz bir ortamda, yaşadıkları travma ile başa çıkabilmeleri, yeniden sağlıklı ilişkiler sürdürebilmelerine destek olmak üzere mesleki çalışmalar yapılarak kadın konukevlerinden ayrıldıktan sonra yaşamlarını kendi talepleri doğrultusunda sürdürmelerini sağlamaktır.Kadın konukevlerinden hizmet alan kadınların sosyal yaşama katılımlarını sağlamak ve sürdürebilmek amacıyla; kuruluşta mesleki çalışmalar kapsamında verilen psiko-sosyal destek hizmetleri yanı sıra iş ve meslek sahibi olabilmeleri için gerek Milli Eğitim Müdürlüklerine bağlı Halk Eğitim Merkezleri , İş Kurumu İl Müdürlükleri ile işbirliği yapılmaktadır. Bu çalışmaların yanı sıra ortaya çıkabilecek değişik sorunlar karşısında dinamik bir yaklaşımla şiddet mağdurlarına gereken tüm hizmetlerin çok disiplinli bir ekip çalışması anlayışıyla sunulması hedeflenmektedir.

Konukevlerinin yanında, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerine ya da Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezlerine başvuran kadınların ilk gözlemlerinin yapıldığı, psiko-sosyal ve ekonomik durumlarının incelendiği, geçici kabulleri yapılarak iki haftaya kadar kalabilecekleri birimler olan "İlk Kabul Birimleri" bulunmaktadır.2015 yılı Mayıs ayı itibariyle 23 İlde 25 İlk kabul birimi hizmet vermektedir. Kadın konukevi ve ilk kabul birimlerinden;

• 2013 yılında 8.844 kadın ve beraberindeki 3.804 çocuk olmak üzere toplam 12.648 kişi,
• 2014 yılında ise 14.123 kadın ve beraberindeki 5742 çocuk olmak üzere toplam 19.865 kişi hizmet almıştır (ASPB, KSGM: Türkiye'de Kadın, 2015).

Şiddet mağduru kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımlarının sağlanması amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile yürütülen çalışma ve projeler sonucunda;

• 2013 ve 2014 yıllarında, kadın konuk evlerinde kalan kadınlardan toplam 14.800'ü farkındalık eğitimleri almış, 1.400'ü okuma yazma kurslarına**,** 10.900'ü sosyal, sanatsal ve sportif faaliyetlere katılmıştır. SYDV, belediye ve vakıfların yardımıyla 4.800 kadına ekonomik destek sağlanmıştır.
• 2013 ve 2014 yıllarında kadın konukevlerinde kalan 5.500 kadın meslek edindirme kurslarından yararlandırılmış, 1.725 kadın işe yerleştirilmiştir.
• 2013 ve 2014 yıllarında kadın konukevlerinde anneleri ile birlikte kalan 5.286 çocuk kreş ve çocuk kulüplerinden yararlandırılmıştır.
• Kadın konukevinden hizmet alan hukuki destek ve yardıma ihtiyaç duyan kadınlara Barolarla yapılan protokoller ile 2013 ve 2014 yıllarında 9.300 kadına hukuki destek ve adli yardım sağlanmıştır.(ASPB, KSGM:2015, Türkiye'de Kadın*)*

6284 sayılı Kanun kapsamında kurulan bir diğer birim de ŞÖNİM'lerdir. Şiddet önleme ve izleme Merkezleri; gerekli uzman personelin görev yaptığı ve tercihen kadın personelin istihdam edildiği, şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik destek ve izleme hizmetlerinin verildiği, çalışmalarını tek kapı sistemi ile yedi gün yirmi dört saat esasına göre yürüten, insan onuruna yaraşır etkili ve süratli hizmet sunumu sağlayan, kadının ekonomik, psikolojik, hukuki ve sosyal olarak güçlendirilmesi odaklı merkezlerdir.

Şiddete uğrayan ya da uğrama riski taşıyan ve desteğe gereksinimi olan kadınlara yönelik danışma hizmetleri de kadına yönelik

şiddetle mücadelede kadını destekleyici diğer bir önemli mekanizmadır. Bu kapsamda;

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesindeki,
- İl Müdürlükleri
- KOZA Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri
- "ALO 183 Aile, Kadın, Çocuk, Özürlü Sosyal Hizmet Danışma Hattı"
- Aile Danışma Merkezleri
- Toplum Merkezleri
- Belediyelerin Kadın Danışma Merkezleri
- Sivil Toplum Kuruluşlarının Kadın Danışma Merkezleri
- Baroya Bağlı Kadın Danışma Merkezleri
- Kalkınma Bakanlığı Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresine bağlı Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) hizmet vermektedir.

3.2.Kadının Mesleki Eğitimi

Eğitim, toplumların ekonomik ve sosyal olarak ilerlemesi için mutlak olarak ihtiyaç duyulan bir öğrenim sürecidir. Eğitim ve kalkınma arasında çok önemli bir ilişki mevcuttur. Eğitimin toplum refahını artırdığının kabul görmesiyle birlikte, bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar artmış ve daha özellikli alanlara yönelinmiştir. Bu alanlardan biri de kadın eğitimidir. Yapılan çalışmalar eğitimin kadınlara sağladığı getirinin, erkeklere göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bir kadını eğitmenin, bir aileyi ve bir ulusu eğitmekle eşdeğer olduğunu vurgulamıştır. Eğitim, işgücünün verimliliğini arttırmakta, aile gelirini yükselterek yoksulluğun azaltılmasını sağlamakta, sağlık ve beslenmeyi geliştirmekte, doğurganlığı azaltmakta (Schultz: 1993, 68-76), gelecek jenerasyonun beşeri sermaye olma gücünü kolaylaştırmakta, kalkınmanın sürdürülebilirliğini güçlendirmekte (Tansel: 1999, 3-11) ekonomik bağımsızlığı artırmakta ve dolayısıyla bir ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Eğitimle birlikte kadın; kendini tanımlamaya başlamakta, aile içi rol dağılımında farklılaşma talep etmekte, evde geçirdiği zamanı ev işlerinden kendini geliştirmeye yönelik değiştirmekte, okuma ve televizyon izleme alışkanlıklarında seçicilik başlamakta, evlilik ve cinsel ilişkide tercihlerini yapar hale gelmektedir. Aile içi şiddet karşısında kendini tanımlamaları değişmekte; karşı durma haklarını kullanmakta, ekonomik bağımsızlık isteğini dürtüleyerek çalışma yaşamında yer alma isteğini pekiştirmekte, aile içindeki örtülü yöneticilik yeteneğini dışarı çıkararak kamusal alanda kullanmaya yönelmektedir (Minibaş. 2004, 270). Meslek edinmenin amacı her ne kadar para kazanmak olarak bilinse de, bir mesleğin icra edilmesi aynı zamanda bireyin kendini ifade etme ve kendini gerçekleştirme yoludur.

Kadına yönelik aile içi şiddet söz konusu olduğunda da eğitimin olumlu etkileri hem kadınların şiddete maruz kalma olasılıkları hem de şiddetle başa çıkma noktasında görülmektedir. Kadınların eğitim düzeyi arttıkça aile içi şiddete maruz kalma oranları azalmaktadır. Eğitimli olmayan veya ilköğretimi bitirmemiş kadınların maruz kaldığı fiziksel şiddet, lise ve üzeri eğitimi olan kadınlardan iki kat daha fazladır. Fakat eğitim düzeyi daha fazla olan kadınların yaşamlarının herhangi bir dönemlerinde karşılaştıkları fiziksel şiddet oranının %25 olması da çok yüksektir(Tablo 1, Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet: 2009).

Tablo 1. Eğitim durumuna göre fiziksel şiddet yaygınlığı

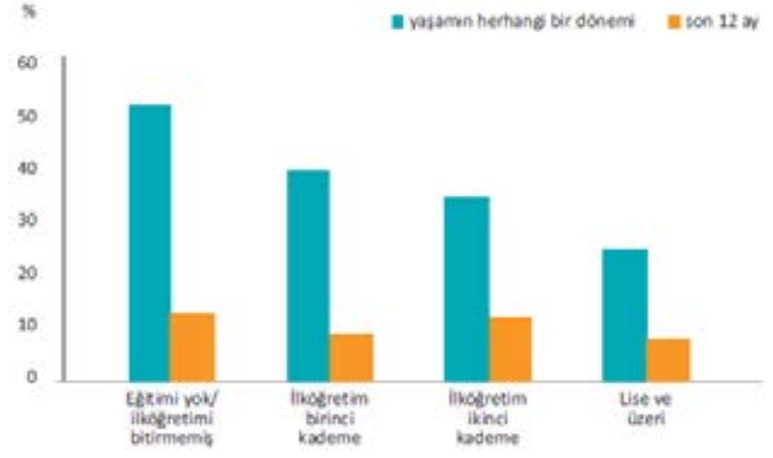

Kadınların işgücü piyasasına girmesi önündeki engellerden biri, kadın işgücünün ortalama eğitim düzeyinin düşük olmasıdır. Kadınların eğitim seviyesi arttıkça işgücüne katılım oranları da artmaktadır. OECD ülkeleri karşılaştırıldığında, kadın istihdam oranı 2013 yılında %79,0 ile en yüksek oranda İzlanda'da, en düşük oranda ise %29,7 ile Türkiye'dedir (TÜİK: Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2014, 77).

Mesleki eğitim; kişilere ilgi, istek ve kabiliyetleri doğrultusunda, iş hayatında geçerliliği olan bir mesleği öğretmek için gerekli bilgi, beceri ve iş alışkanlığı kazandırma ve kişinin işi bir araç olarak kullanarak yeteneklerini çeşitli yönleriyle geliştirme sürecidir (TESK:**Ülke Örnekleri İle AB' de Mesleki Eğitim ve AB ve AB Mali Kaynakları Rehberi**, 2006, 48).

Meslek Kursları örgün eğitim sisteminden ayrılmış, işgücü piyasasında istihdam için gerekli olan yeterlilik düzeyine sahip olmayan kişileri iş hayatında istihdam imkanı olan görevlere hazırlamak amacıyla düzenlenmektedir.

Yaygın eğitim sisteminde kendi hizmet alanı ve özelliklerine göre meslek kursları düzenleyen kurum ve kuruluşlar başta MEB olmak üzere çeşitli bakanlıklar, mahalli idareler, üniversiteler, meslek kuruluşları İŞKUR, KOSGEB, belediyeler ve gönüllü kuruluşlardır.

Ekonomik zorluk içerisindeki şiddet mağduru kadınların ve konukevlerinde kalan kadınların istihdam garantili meslek edindirme kurslarından öncelikli yararlandırılmalarının sağlanmasında İŞKUR'a büyük görev düşmektedir. İŞKUR'un bu kursları düzenlerken ASP Bakanlığı il müdürlükleri, KSGM, ÇATOM ve çeşitli kadın danışma merkezleri ile işbirliği yapması kurslara katılım oranını artıracaktır.

Şekil 1'de yer alan Türkiye'de iller itibariyle kadınların kurslara katılımına bakıldığında; 2007 yılında sadece 11 ilde gerçekleştirilen işgücü yetiştirme kurslarının toplam katılımcı sayılarında kadın katılımcılar ağırlıklıdır. Bu iller sırasıyla, Adıyaman, Artvin, Denizli, Hakkari, Kastamonu, Rize, Tekirdağ, Tokat, Van, Şırnak ve Kilis'dir. Doğuda düzenlenen kurslarda kadın katılımcıların ağırlıklı olmasının bir nedeni o illerde Güneydoğu Anadolu Projesi-Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (GAP-ÇATOM) ile işbirliği içinde gerçekleştirilen kurslara bağlamak mümkündür.

Şekil 1. 2007 Yılında İŞKUR Tarafından Düzenlenen Kurslarda Kursiyerlerin İl Bazında Cinsiyete Göre Dağılımı (*İŞKUR: İşgücü Uyum Dairesi Başkanlığı ,2007)*

Düzenledikleri Kursların Katılımcıları Kadın Ağırlıklı Olan İller

Düzenledikleri Kursların Katılımcıları Erkek Ağırlıklı Olan İller

K: İlde Düzenlenen Kurslara Katılan Kadın Kursiyer Sayısı

E: İlde Düzenlenen Kurslara Katılan Erkek Kursiyer Sayısı

Kadınların ekonomik özgürlüğü ile birlikte kadına şiddeti önleyici bir fonksiyon sağlayan projelerden biri de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülen "Toplum Kalkınmasında Gönül Elçileri " şemsiye projesinin ikinci alt bileşeni olan "Kadın ve Güçlenme" kapsamında "Kadınlar İçin Mesleki Eğitim Projesi" dir. Bu proje vali eşlerinin himayesinde Gönül Elçileri'nin desteği ile hayata geçirilmektedir. Bu proje ile genç kız ve kadınların işgücüne katılım oranlarının artırılması, bireysel ve toplumsal anlamda güçlenmesi, mesleki, ekonomik, sosyal ve kültürel alanda gelişmesi için fırsatların artırılması hedeflenmektedir. Bireysel anlamda; eğitim imkânları artan kadınlar, meslek sahibi olarak iş yaşamına daha etkin katılabilmekte, kendini ifade edebilmekte, karar verme mekanizmalarına daha etkin katılabilmektedir.

Toplum Kalkınmasında Gönül Elçileri projesi 81 ilde yürütülmektedir. Projeni yürütülmesi aşamasında projeye katılan gönül elçileri sıralamasında Hatay en çok katılım ile 1. sırayı almaktadır. İstanbul 2., Çorum 3. sıradadır. Bu sıralamada Malatya 39, Elazığ 51, Bingöl 73, Tunceli 78. Sırada bulunmaktadır (www.gonulelcileri.gov.tr, Ağustos 2015).

4.SONUÇ

Toplumsal yaşamın her aşamasında rastlanan kadına yönelik şiddet olgusu; kadının maddi ve manevi bütünlüğüne ağır zarar vermesi nedeniyle ciddi bir halk sağlığı sorunu olmasının yanı sıra, kadının toplumsal yaşama aktif ve üretken katılımının önüne geçerek sosyal ve ekonomik kalkınma önünde bir engel oluşturmakta, kadın-erkek eşitsizliğinin devamına neden olmaktadır.

Yapılan araştırmalar kadınların eğitim düzeylerinin arttıkça istihdam edilme oranlarının arttığını belirtmektedir. Bu da herhangi bir mesleki eğitim alıp mesleki yeterliliğe sahip olan kadınların işgücüne katılma oranları yüksek olduğunu gösteriyor. Ekonomik özgürlüğünü eline alan, ihtiyaçlarını karşılayan, aile bütçesine katkı sağlayan kadın daha

güçlüdür.

Kadının eğitimli olması ve ücretli yaşama katılmasının olumlu etkileri, hem kadınların şiddete maruz kalma olasılıkları hem de şiddetle başa çıkma noktasında görülmekte, kadın karşı durma haklarını kullanmaktadır. Kadınların eğitim düzeyi arttıkça aile içi şiddete maruz kalma oranları azalmaktadır. Kadının eğitimli olması ve istihdam edilmesi toplumsal değerini yükseltmekte ve kadın erkek eşitliğini dengeleyici bir rol oynamaktadır.

Kadınları her türlü şiddetten korumak, şiddeti önlemek ve ortadan kaldırmak için gerekli tedbirler alınmalı ve bu tedbirler çerçevesinde önemli bir yeri olan kadın eğitimi ve istihdamı için tarafların ortak bir anlayışının olması ve gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Altınay, Ayşe veArat, Yeşim, 2007, Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet

Arın, Canan, 1996, Kadına yönelik şiddet, Cogito; 6(7), 305- 312

ASPB, KSGM, Türkiye'de Kadın, Temmuz 2015, Ankara

Barrier PA.1998, Domestic violence. Maya Clin Proc; 73(3):271-274

Bunch,Charlotte, 1999, Hoşgörülmeyecek statüko: Kadınlara ve kızlara karşı şiddet kullanımı, Hemşire Dergisi; 49(4), 17-22.

Frost M. 1999, Health visitors' perceptions of domestic violence: the private nature of the problem. Journal of Advanced Nursing; 30(3):589-596

Güneri, F.Y., 1996, Ailede Kadına Yönelik Şiddet, Evdeki Terör,Kadına Yönelik Şiddet, Mor Çatı Yayınları, İstanbul

ICN.Nuırses, 2001, always there for you: United against violence, International Nurses Day 2001, Anti-Violence Tool Kit

İŞKUR: İşgücü Uyum Dairesi Başkanlığı ,2007

Kadına Yönelik Şiddet Veri Tabanı Raporu. 2007, 28

Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, KSGM, 2008

Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Alanında Çalışan Personele Yönelik El Kitabı, 2014, KSGM, Ankara

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Ulusal Eylem Planı, 2012-2015, KSGM

King M. ve Hill A. (Ed). The Johns Hopkins University Press, London, s.68-76

Mayda, Atilla Senih ve Akkuş D.,2003, Ev kadınlarına yönelik aile içi şiddet. Sağlık ve Toplum; 13(4):51-58

Minibaş, Türkel ,2004, Yaşam Boyu Eğitim, Yetişkin Eğitimi ve Öncelikle Kadının Eğitimi Engeller ve Çözüm Önerileri.(Ulusal Eğitime Destek Kampanyasının Sosyal Boyutu Bireysel Hakların Kullanılması), İstanbul Kadın Kuruluşları Birliği, İstanbul, Beta BasımYayım, 270

MorÇatı Kadın SığınağıVakfı, 1997, Geleceğim Elimde, İstanbul

Subaşı, Nüketve Akın, Ayşe, Kadına yönelik şiddet, nedenleri ve sonuçları, toplumsalcinsiyet, sağlık ve kadın, HacettepeÜniversitesi

Subaşı, Nüket ve Akın, Ayşe, 2001, Kadına yönelik şiddet: A study of female university students in Turkey, SosyolojiAraştırmaları Dergisi; 8:77-91

Schultz, Paul, 1993, Women's Education in Developing Countries. Returns to Women's

Education,

Tansel, Aysit, 1999, Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Eğitimin Getirisi. ODTÜ GelişmeDergisi, 26(3-4), 3-11

Tatlılıoğlu, Kasım, 2014, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015'in Genel Bir Değerlendirilmesi, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (ÖzelSayı I): 115-122

TESK: 2006, Ülke Örnekleri İle AB' de Mesleki Eğitimve AB ve AB Mali Kaynakları Rehberi, TŞOF Matbaacılık, 1. Baskı, Ankara s:48

Türkiye'de Kadın, 2001, TC Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara

Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, 2009, Ankara

TürkiyeİstatistikKurumu, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2014, s:108

T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları, 1995, Yayın no: 86, Ankara

TÜİK: Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2014, s:77

Ulutaşdemir, Nilgün, 2002, Kadına yönelik şiddet, SağlıkveToplum, 12(4):15-20

World Bank Study World Development Report, 1993, Investing in Health, New York, Oxford University Press

www.gonulelcileri.gov.tr, Ağustos 2015

BÖLGEMİZDEKİ TARIM İŞÇİLERİNDE MESLEKİ EĞİTİM İLE FARKINDALIK OLUŞTURULMASI

Creating Awareness On Workers In Agriculture, Vocational Education In Our Region

Hanbey HAZAR[1], Mehmet Şah SARAÇ, Orhan İLHAN

ÖZET

Yapılan birçok araştırmada görülmüştür ki Türkiye'nin tarımsal yapısı, kadının ücretsiz emeği, cinsiyete dayalı çalışma, erkeğin uzun dönemli mevsimlik işçiliği, yeniden üretim süreçleri ve en önemlisi de mevsimlik çocuk işçiler olarak ortaya çıkarmıştır. Bununla beraber mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları yoksulluk, barınma, eğitim, sağlık gibi temel insan haklarının kaybına neden olmaktadır.

Bu çalışmada; Yoksulluk döngüsünün kırılması için mevsimlik tarım işçiliği sorununda çocuk boyutunun ayrıca ele alınması, özellikle eğitim, barınma, sağlık gibi temel hizmet alanlarının çocukların ihtiyaçları göz önüne alınarak planlanması gerektiği görülmüştür. Bu ailelerde çocukların da eğitimlerini yarıda bırakarak aileleriyle birlikte göç etmeleri ve tarımdaki ağır çalışma koşullarına dâhil olmaları, önemli bir çocuk hakkı ihlalidir.

Bu çalışmanın diğer amacı; Bölgelerdeki her ilde (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) tarım işçisi olarak kayıt dışı çalışan tarım işçilerinin bilgi ve becerilerini Mesleki Eğitim yoluyla geliştirmenin yollarını aramaktır. Mesleki Eğitim ile yeniden eğitime dâhil edilen vasıfsız olarak çalışan özellikle çocukları ve gençlerin çeşitli mesleklerde nitelikli hale getirmek, farkındalık oluşturmanın yollarını aramaktır.

Anahtar Kelimeler: *Tarım İşçisi, Vasıfsız Çalışanlar, Çocuk İşçiler, Eğitimsiz Çocuklar*

ABSTRACT

The agricultural structure of turkey that has been shown in many research studies, women's unpaid labor, gender-based study in men long-term, seasonal labour, re-production processes and, most importantly, as a seasonal children's workers has revealed. however,

1 Corresponding author. Tel.: +90-424-2370000 Ext: 4363, *E-mail address:* hanbeyhazar@hotmail.com,*Prof. Dr. HanbeyHazar,MehmetŞahSaraç,Orhan Ilhan*

seasonal agricultural workers in their poverty, housing, education, leads to the loss of their basic human rights such as health.

In this study, to break the cycle of poverty the issue of child labour in seasonal agriculture size also to be addressed, particularly education, housing, health care, such as basic service area should be planned in consideration of the needs of the children was observed. interrupting the education of their children in these families migrate with their families to be involved in agriculture and under heavy working conditions, a major child rights violations.

The other aim of this study in each province in the region (malatya, elaziğ, bingöl, tunceli) as informal agricultural workers agricultural workers to seek ways to improve working knowledge and skills through vocational training. vocational education and re-education that are included in working as unskilled, especially of children and young people to become qualified in various professions, is looking for ways to create awareness.

Keywords:*Agricultural Worker, Unskilled workers, child laborers, uneducated children*

GİRİŞ

Doğu Anadolu Bölgesi; ülke genelinde en az nüfusa sahip ve en düşük yoğunluklu bir bölgedir. Bölgede km2 ye 42 kişi düşmektedir. Bölge 3.92'lik doğurganlık oranı ve 6.27'lik ortalama hane halkı büyüklükleri gibi diğer demografik göstergeleri itibariyle, GAB'dan sonra en alt sırada olan bölgedir.

Geniş çerçevede 16 ili kapsayan bölge uzun yıllardır göç vermektedir. TUİK'in açıkladığı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre bölge nüfusu 2000 yılı sayımına nispetle 2007 yılında 502 bin kişi azalmıştır (TÜİK, 2007).

Bölgede bulunan 12 ilin nüfusunda sürekli azalma yaşanırken sadece 4 ilde (Ağrı, Bingöl, Hakkâri, Van) artış olduğu belirlenmiştir. Yaşanan göçün en büyük sebepleri arasında ekonomik işsizlik ve sert kış şartları öne sürülmektedir. Oysaki göç veren şehirlerin fert başına gelirlerinde artış olması gerekirken o da gerçekleşmemiştir. Bölgede yaklaşık göç oranı %20, şehirleşme oranı da %51.4 ve %53.9 oranında değişmektedir (TÜİK, 2007).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde nüfus daha çok Diyarbakır, Şanlıurfa ve Mardin illerinde toplanmıştır. Bölgede yaşayan nüfusun 0–14 yaş gurubundaki oranı % 47'dir. Böylesine genç ve dinamik bir nüfus yapısı, eğer iyi değerlendirilirse bölgenin kalkınmasını hızlandıracak büyük bir fırsat olarak ortaya çıkabilir. Bu genç ve dinamik nüfusu hızla üretime kazandırmak için istihdamı yoğun olan sektörlere ağırlık vermek gerekmektedir. Bu çerçevede tarım, tekstil, inşaat, gıda, ulaştırma, turizm, hizmet ve küçük imalat sanayi gibi sektörlere öncelik verilerek istihdamı artırma özelliğiyle bu sektörlerin teşvik edilmesi ve aynı zamanda bölgedeki mesleki eğitim kurumları da bu çerçevede yeniden örgütlenmelidir. Özellikle mesleki açık lise özendirilmelidir. Kayıt tarihleri ve eğitim müfredatı mevsimlik tarım işçileri için düzenlemeler yapılmalıdır.

TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) Bölgesi 1.673.852 nüfusu, tarıma uygun arazi ve iklim koşulları, özellikle gıda ve tekstil kollarında gelişmekte olan sanayisi, mermer, krom, demir ve bakır başta olmak üzere yer altı aynaklan, tarihi ve turistik değerleri ve su-enerji varlıkları ile 2008 yılı verilerine göre Türkiye'nin tüm ulusal katma değerinin %1,3'ünü üretmekte ve ülkemiz katma değeri içindeki payına göre 26 Düzey 2 bölgesi arasında 20. sırada yer almaktadır (TRB1 2014-2023).

TARIM İŞÇİLERİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM YOLLARI

Türkiye'de topraksız çiftçilerin yanı sıra, tarım işletmelerinin çeşitli nedenlerle küçülmesi ve parçalanması birçok işletmeyi kendine yeterli olmaktan uzaklaştırmıştır. Kendi tarım işletmelerinden yeterli geliri elde edemeyen az topraklı veya topraksız aileler kendi tarım arazilerinden uzak kalan köylüler, geçimlerini sağlayabilmek amacıyla daha fazla iş olanağı bulunan yörelere gezici mevsimlik veya geçici işçi olarak iş aramaktadırlar.

Türkiye'de çok sayıda gezici ve geçici (günübirlik) tarım işçisinin bulunması, bunların gerek köylerinde gerekse çalışmaya gittikleri yörelerde çok çeşitli sosyal, ekonomik ve çalışma sorunlarının olması, bu işçilerin sorunlarına eğilmeyi gerekli kılmaktadır. Tarım işçileri içerisinde önemli bir tutan kadınların yorucu tarım işçiliğinin ardından, ev ve aile yaşamına ilişkin olarak, çadır koşullarında, yemek hazırlama, temizlik, çocuk bakımı gibi görevleri de yerine getirmektedir. Aile olarak çalışma durumundaki, gezici tarım işçilerinin, gittikleri yerlerdeki iş yükünün büyük bölümünü, üstlenmektedir. Gezici tarım işçileri hem yaşam koşulları hem de aile içi rolleri açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

Gezici tarım işçilerinin, çalışma süreleri bölgeden bölgeye değişiklik göstermekte ve daha çok gelenek ve göreneklere göre düzenlenmektedir. Genellikle, bu süre saat kavramı olmadan gün doğumundan gün batımına kadar sürmektedir. Çalışma sürelerine ve koşullarına rağmen aldıkları ücret, diğer kesimlere göre daha düşüktür. Bununla beraber ücreti biriktirme isteği ve düşük beslenme zorunluluğu, diğer yandan elverişsiz yemek pişirme koşulları nedeni ile bu işçilerin yetersiz beslenmektedirler.

Türkiye'nin en yoksul insan gruplarından birini oluşturan gezici ve geçici tarım işçiliği ve bu grubun özellikle kadın bireyleri normal yaşam koşullarından uzak olup, en fazla ezilen kesimi oluşturmaktadır. Çünkü geleneksel toplum yapısının etkisi altındadırlar. Geçim sıkıntısı ve geleneksel toplum ilişkileri altındaki tarım işçilerinin; yaşam ve çalışma koşullarının, sorunlarının ve çözüm yollarının araştırılması önem arz etmektedir. Bu sorunlar ile beraber eğitim sorunları da kaçınılmaz hale gelmektedir(Tablo. 1).

Tablo. 1 TRB1 Bölgesi İlleri Gelişmişlik Sıralamaları

	Sosyo ekonomik Gelişmişlik Endeksi (2003)	Sosyo ekonomik Gelişmişlik Endeksi (2011)	Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi (2010, KTÜ)	Rekabetçilik Endeksi (URAK, 2009-2013)	İllerin ve Bölgelerin Rekabet Gücü Analizi (2010, İTÜ)
Bingöl	76	72	75	71	5. Grup (gelişime dirençli)
Elazığ	36	39	46	27	4.Grup (gelişime dirençli)
Malatya	41	42	47	28	4.Grup (gelişime dirençli)
Tunceli	52	58	65	74	5. Grup(gelişime dirençli)

TRB1 Bölge Planı (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) (2014-2023).

Ayrıca temel ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan TRB1 Bölgesi, normal şartlar altında, kendi köyünde kendi arazisini ekip biçen ve aynı zamanda hayvancılıkla uğraşan bu kişilerin şehrin yoksul tabir edilen bölgelerinde yaşam mücadelesi vermekte ve geçimlerini her yılın belli mevsimlerinde "Mevsimlik Tarım İşçiler" adı altında batı illerinde çalışarak sağlamaktadırlar.

İşsizlik sayısındaki artış ve bölgedeki sanayi boşluğunun getirdiği daralma topraksız ve az topraklı aileleri yaşlısından çocuğuna kadar topyekûn batı illerinde mevsimlik tarım işçileri olarak çalışmaya zorlamaktadır. Zorunlu şartlar gereği ve istek dışı Ordu, Giresun, Bolu, Bursa, Malatya, Manisa, Konya, Ankara, Polatlı ve Antalya gibi iller başta olmak çalışmaya

giden insanlarımızın yaşadıkları sorunlar sık sık çeşitli ortamlarda dile getirilmektedir.

Mevsimlik tarım işçileri ve özellikle işçilerin çocukları tarım işinden dolayı eğitim hayatları erken bitmektedir. Tarım işine giden kişilerin geçim zorluklarından dolayı her işi yaparım mantığı ile vasıfsız olarak çalışmalarına devam etmektedir. Eğitim öğretimin başladığı ve bitmeye yakın olduğu Mayıs, Haziran, Eylül ve Ekim aylarında tarım sektöründeki işler devam ettiğinde kişiler çalışmaya devam etmekte ve okuldaki devamsızlıkları dolmaktadır. Bu da kişilerin örgün eğitim hayatlarının sona ermesine sebep olmaktadır.

Tablo 2.11 Eğitim Durumuna Göre İstihdamın Dağılımı (2012)

	Okuryazar olmayan	İlköğretim altı eğitimliler	İlköğretim ve dengi meslek mezunu	Yükseköğretim mezunu	Toplam
Türkiye	%4,5	%57,5	% 19,8	%18,1	% 100,0
TRB1	%11,6	%55,7	% 19,5	% 13,1	% 100,0

Kaynak: TÜİK 2013a

Tarım işçisi olarak çalışan çocukların eğitim açısından risk altında olduklarından dolayı bu öğrenci grubuna özel şartlar hazırlanmalıdır. Bununla beraber örgün eğitim hayatı bitmiş olan kişileri yaygın eğitime dâhil ederek mesleki eğitim almalarının önünün açılması gerekmektedir.

Mesleki açık lise aracılığı ile eğitim hayatına dâhil edilen gençlerin belli mesleklerde eğitim verilmesi gerekmektedir. Belli bir yaşın üstünde olan ve eğitim hayatlarının bittiğine inanan kişilerin önemsenmesi ve bu kişileri belli mesleklerde nitelikli hale getirip istihdam edilmelerinin önünün açılması gerekmektedir. İstihdam edilen gençlerin oluşturacağı farkındalık diğer tarım işçiler için sinerji olacaktır.

SONUÇ

Bölge genelinde işsizlik oranının bir düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Ancak, iller bazında ele alındığında Malatya dışındaki illerde işsizliğin Türkiye ortalamasının üstünde seyrettiği görülmektedir. Bu illerde istihdam yaratan, üretime yönelik yatırımların artması gerekmektedir. İllerdeki iktisadi faaliyetlerin özelliklerine göre Malatya'da sanayi, Elazığ'da sanayi ve hizmetler (özellikle turizm), Bingöl'de sanayi ve hizmetler, Tunceli'de hizmetler (turizm) sektörlerinde eğitimli işgücüne talebin artacağı öngörülmektedir(TRB1 2014-2023).

Bununla beraber tarımda çalışan mevsimlik işçilerin çocukları dezavantajlı öğrenciler olarak ilköğretimde okula geç kaydolma, ortaöğretimde ise okulu erken terk etme riski olduğu görülmüştür. Türkiye'nin evrensel eğitim hedeflerine ulaşması için, eşitsizliği bu boyutuyla ele alacak müdahalelere gereksinim vardır. Mevsimlik işçi olarak çalışan tarım işçilerinin mesleki açık lise aracılığı eğitime dâhil edilmesi gerekmektedir. TRB1 bölgesinde bulunan illerin önceliklerine göre mesleki alanlar açılmalı ve bu alanlarda eğitimler verilmeli istihdamın önü açılmalıdır.

KAYNAKLAR

İllerin ve Bölgelerin Rekabet Gücü Analizi (2010, İTÜ)
Kaynak: TÜİK 2013a
Rekabetçilik Endeksi (URAK, 2009-2010)
Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (2003)
Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (2011)
Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (2010, KTÜ)
TRB1 BölgePlanı (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) (2014-2023)
TÜİK, 2007

İKTİSADİ KONULU SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ KENT EKONOMİSİNİN GELİŞİMİNDEKİ YERİ: TEORİK ÇERÇEVE

Place of Non-Governmental Economic Organizations in Development of the City Economy: Theoretical Framework

Mehmet Halis ÖZER[1], **Cenk AKSOY**[2]

ÖZET

Modern toplumlarda, kâr amacı gütmeyen, kolektif yarar esasına göre çalışan, kamuoyunu aydınlatmak ve yönlendirmek için gönüllülük esasıyla hareket eden, üyelerinin ve toplumun taleplerini gerek siyasal otoriteye gerekse de kamuoyuna ileten kuruluşlar, sivil toplum kuruluşu olarak tanımlanmaktadır. Bu araştırma konusunun kapsamına, ekonomik gelişme ve kalkınma perspektifinde, toplumun ve üyelerinin ekonomik çıkarlarını maksimize etmeye çalışan, kâr amacı gütmeyen İktisadi konulu sivil toplum kuruluşları girmektedir. İşadamları dernekleri, İşkadınları dernekleri, genç işadamları dernekleri, organize sanayi bölgeleri işadamları dernekleri, ticaret odaları, sanayi odaları, esnaf ve zanaatkar odaları, serbest meslek odaları, ihracatçı birlikleri gibi sivil toplum kuruluşları, çerçevesini çizdiğimiz bu tanımlama içine giren iktisadi amaçlı sivil toplum kuruluşlarıdır. Türkiye'de özellikle son on yılda birçok kentte, bu tanım içerisine giren işadamları dernekleri, işkadınları dernekleri, kent ihracatçılar birliği gibi birçok organizasyon teşekkül etmiş durumdadır. Fakat bu tip sivil toplum kuruluşlarının, yaptıkları faaliyetlerle; istihdam, işgücü niteliği, üretim ve dış ticaret gibi ekonomik göstergelere ne derece katkı yaptıkları ölçülebilir değerlerle ortaya konulmuş değildir. Bu çalışmanın amacı, bu konuda bir kent örneklemi üzerinden yapılacak çalışmalara ışık tutacak teorik çerçeveyi ortaya koymaktır. Böylelikle ulusal ve yerel kalkınmada iktisadi amaçlı sivil toplum kuruluşlarının muhtemel rollerinin öneminin ortaya konulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler:*Sivil Toplum Kuruluşları, Kalkınma, Kent Ekonomisi*

ABSTRACT

In modern societies, nonprofit, working according to the collective benefit basis, to inform and guide the public acting on a voluntary basis, members need and the demands of society political authority, both in the public conductive bodies are defined as civil society organizations. The scope of this research, economic development and the development perspective, working to maximize the economic interests of society and its members, nonprofit economic fall on nongovernmental organizations. Businessmen Association, the Businesswomen's Association of young businessmen's associations, organized industrial zones, business associations, chambers of commerce, chambers of tradesmen and artisans room, free trade associations, non-governmental organizations such as exporters associations, economic for non-governmental organizations falling within this definition we draw the frame. Turkey, especially in the last decade in many cities, businessmen associations falling within this definition, businesswomen associations, the city has already had formed many organizations such as exporters associations. But this type of non-governmental organizations, their activities; employment, labor quality is not being introduced with measurable value to what extent they contribute to economic indicators such as production and foreign trade. The aim of this study was to shed light on the work to be done on a sample of cities in this regard it is to put forward a theoretical framework. Thus, it is aimed to reveal the significance of national and economic potential role of civil society organizations aimed at local development.

Keywords:*Non-Governmental Organizations, Development, City Economy*

GİRİŞ

Modern toplumlarda, kâr amacı gütmeyen, kolektif yarar esasına göre çalışan, kamuoyunu aydınlatmak ve yönlendirmek için gönüllülük esasıyla hareket eden, üyelerinin ve toplumun taleplerini gerek siyasal otoriteye gerekse de kamuoyuna ileten kuruluşlar, sivil toplum kuruluşu olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde sivil toplum kuruluşları siyasal ve sosyal alanda olduğu kadar iktisadi alanda da önemli bir aktör haline gelmiştir. Sivil toplum kuruluşları,iktisadi faaliyetlerin etkinliğine olan katkısı görüldükçe ekonomik araştırmalara daha fazla konu olmaktadır. Özellikle iktisadi konulu sivil toplum kuruluşlarının, hem yerel hemde ulusal anlamda ekonomik gelişmeye önemli bir katkı sunabileceği görüşü gittikçe güçlenmektedir. Bu anlamdaulusal ya da uluslararası alanda Sivil toplum kuruluşları ve ekonomi kavramlarının birlikte ele alınacağı çalışmalara ihtiyaç bulunduğu söylenebilir.Yapılan literatür taramasında iktisadi konulu sivil toplum kuruluşlarının ekonomiye olan katkılarının bilimsel anlamda ölçümlenmesi konusunda yöntemsel olarak bir fikir birliğine rastlanamadığı görülmektedir.

Bu araştırma konusunun kapsamına, ekonomik gelişme ve kalkınma perspektifinde, toplumun ve üyelerinin ekonomik çıkarlarını maksimize etmeye çalışan, kâr amacı gütmeyen İktisadi konulu sivil toplum kuruluşları girmektedir. İşadamları dernekleri, İşkadınları dernekleri, genç işadamları dernekleri, organize sanayi bölgeleri işadamları dernekleri, ticaret odaları, sanayi odaları, esnaf ve zanaatkar odaları, serbest meslek odaları, ihracatçı birlikleri gibi sivil toplum kuruluşları, çerçevesini çizdiğimiz bu tanımlama içine giren iktisadi amaçlı sivil toplum kuruluşlarıdır. Türkiye'de özellikle son on yılda birçok kentte, bu tanım içerisine giren işadamları dernekleri, işkadınları dernekleri, kent ihracatçılar birliği gibi birçok organizasyon teşekkül etmiş durumdadır. Fakat bu tip sivil toplum kuruluşlarının, yaptıkları faaliyetlerle; istihdam, işgücü niteliği, üretim ve dış ticaret gibi ekonomik göstergelere ne derece katkı yaptıkları ölçülebilir değerlerle ortaya konulmuş değildir. Bu çalışmanın amacı, bu konuda bir kent örneklemi üzerinden yapılacak çalışmalara ışık tutacak teorik çerçeveyi ortaya koymaktır. Böylelikle ulusal ve yerel kalkınmada iktisadi amaçlı sivil toplum kuruluşlarının muhtemel rollerinin öneminin ortaya konulması hedeflenmektedir.

1 Yrd.Doç.Dr., Dicle Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, halisozer1@hotmail.com

2 Arş.Gör., Dicle Üniversitesi, SHYO, İşletme Bölümü, cenk.aksoy@dicle.edu.tr

1. SİVİL TOPLUM KAVRAMI

Sivil toplum terimi ilk defa Aristoteles ile karşımıza çıkmaktadır. "Sivil toplum, Aristoteles'in 'Politike Koinonia' dediği yurttaşların, kentlilerin, politeslerin oluşturduğu politik düzendir... Sivil olanla siyasal olanın ayrımının henüz olmadığı, politik olana ilişkin olan bu anlayışta sivil toplumun (Politike koinonia) diğer toplum düzenlerinden farkı hak ile haksızlığın ayrıldığı düzen olması yani adaleti temel alan düzen olmasıdır."(Kuçuradi, 1998: 28). Aristoteles'in 'politike koinonia' dediği bu toplum düzeni, sivil toplum düzenidir. Aristoteles'in düşüncelerinden anlaşılacağı üzere Avrupa'nın bu eski döneminde, sivil toplum kavramı ile devlet aynı anlamda kullanılmaktadır. Sivil toplum kavramını, on sekizinci yüzyıla kadar bütün Avrupalı düşünürler sosyal bütünleşmeyi hedefleyen siyasal düzen anlamında kullanmışlardır. Nitekim Keane'e göre (1993: 48), bir sivil toplum üyesi olmak demek, bir yurttaş olmak ve dolayısıyla da onun yasalarına uygun ve diğer yurttaşlara zarar vermeyecek yükümlülük altında olmak demekti. Sivil Toplum kavramını buna benzer şekilde tanımlayan Sarıbay'a göre (2001: 26) sivil toplum, özellikle on sekizinci yüzyılda toplum halinde yaşamanın nasıl mümkün olduğunu anlamaya yönelik analitik bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. On sekizinci yüzyıla kadar bütün Avrupalı düşünürler, sivil toplum terimini, mensuplarını yasalar altına sokmakla barış ve düzeni sağlayan siyasal düzen anlamında kullanmışlardır. Örneğin Hobbes, Leviathan adlı eserinde bu düşünceyi açıkça ortaya koymaktadır(Hobbes, 1992: 94). Yine aynı yaklaşımla D. Hume, özgürlük sivil toplumun mükemmelleşmesidir, ama yine de otoriteyi tam da bu toplumun var olabilmesinin esası olarak anlamak gerekmektedir derken bir anlamda sivil toplum ve devlet özdeşliğine vurgu yapmaktadır(Keane,1993: 48). Yine İ. Kant:"insan türünün karşı karşıya olduğu en büyük sorun, dış yasalar altında özgürlüğün mümkün olan en geniş ölçüde karşı konulmaz bir güçle birleştirildiği bir sivil toplum, bir diğer deyişle, tamamen adil bir sivil anayasa oluşturmaktır" (Keane,1993: 48) ifadeleriyle Hume gibi sivil toplumla devleti eş anlamlı görmektedir. Ona göre, özgürlüklerin korunması için karşı konulmaz bir siyasi otoritenin varlığı gerekmektedir.

Sivil toplum kavramını devlet özdeşliğinden ayırarak yeniden tanımlayan ilk düşünür Hegel'dir. Hegel teorisinde, sivil toplumu özel menfaatlerle evrensel menfaatlerin uzlaştırılması çabasının bir unsuru olarak ele almaktadır. Bu haliyle sivil toplum aile ile devlet arasında yer alan bir sosyal alandır(Keane,1993: 100).

Asaf Savaş Akat, sivil toplum kavramını, "Bireylerin devletten izin almadan girebildiği toplumsal ilişkiler, gerçekleştirebildiği toplumsal etkinlikler"(Akat,1991: 58) olarak tanımlamaktadır. Akat, devlet mülkiyetinin minimum olması, açık piyasa ekonomisinin işlemesi, toplumsal katılım mekanizmalarının açık bulunması gibi, Diyaz'ın klasik liberal anlayışla belirlediği sivil toplum özelliklerine vurgu yapmaktadır. Sivil toplum kavramına daha çağdaş yaklaşan Arslan kavramı,"birey özgürlüklerinin ve temel hakların korunduğu, gönüllülük temelinde örgütlenmenin asıl olduğu, toplumun devletin önüne geçerek devlet politikalarını denetleyip yönlendirebildiği, yurttaşlık bilincine dayanan bir gelişmişlik düzeyi"(Arslan, 2001: 9) olarak tanımlamaktadır. Arslan bu tanımlamasında, sivil toplumda yurttaşlık bilincinin varlığına dikkat çekmektedir. Nitekim Kongar'a göre;"sivil toplum, devletin resmi örgütlenmesinin dışında vatandaşlık bilinci ile geliştirilen gönüllü yapılanmalardan oluşmaktadır"(Kongar,1991: 109).

Modern sivil toplum kavramını daha geniş açıklayan Çaha'ya göre, sivil toplum temelde devlet karşıtlığı ile anlam kazanmaktadır. Son dönemde siyaset bilimi literatüründe kavram, devletin olmadığı alanı işaret etmektedir. Ancak ona göre sivil toplumu bu alanla sınırlı tutmak yetmez. Bu nedenle sivil toplumu modern toplumda devlete karşı, anlam sistemi, tanımlama, değer, program ve söylemler geliştirebilecek yeterlilikte ekonomik, ideolojik ve

örgütselkapasiteye sahip olan sosyal grupların varlığı ile özdeş görmek mümkündür. Sosyal gruplar gerekirse resmi otoritenin politikalarını yeniden oluşturacak, değiştirecek ya da sınırlayacak gücü temsil etmektedir(Çaha,1996: 37).

2. SİVİL TOPLUM KURULUŞU VE İŞLEVLERİ

Modern toplumlarda, kâr amacı gütmeyen, kolektif yarar esasına göre çalışan, kamuoyunu aydınlatmak ve yönlendirmek için gönüllülük esasıyla hareket eden, üyelerinin ve toplumun taleplerini gerek siyasal otoriteye gerekse de kamuoyuna ileten organizasyonlar sivil toplum kuruluşu olarak tanımlanmaktadır(Özer, 2008a: 91). Yerasimos'a(2001: 13) göre, birey merkezci bir toplumda, bireyler kendilerini çeşitli ilgi ve çıkar alanlarının merkezi olarak gördükleri konularda daha etkili olmayı sağlayacak dayanışmaya ulaşmak için, aralarında birleşip sivil toplum kuruluşlarını meydana getirirler. Kongar(1991: 109) bu kuruluşları, Çağdaş demokratik devlet anlayışı çerçevesinde bireyin devleti etkilemek ve denetlemekte dahil olmak üzere kendi hak ve çıkarları doğrultusundaki amaçları gerçekleştirmek için kurulmuş yapılar olarak tanımlamaktadır.

Toplumdaki birey ve topluluklar, çeşitli ilgi ve çıkarlarında daha etkili olabilmek için diğer bireylerle dayanışmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Bu ihtiyaçtan dolayı insanlar, sivil toplum kuruluşlarında bir araya gelebilmektedirler. Sivil toplum kuruluşları da bu üyelerin sorunlarını, gereksinimlerini, istem ve taleplerini topluma iletmektedir. Bu açıdan sivil toplum kuruluşları her şeyden önce, ilgili konularda, 'toplumda kamuoyu oluşturma' gibi bir işlevi yerine getirmektedir. Sivil toplum kuruluşları toplumun sorun ve taleplerini topluma iletmekle beraber, gerek siyasal otoritenin aldığı kararlar veya gerçekleştirdiği uygulamalara, gerekse pazar ekonomisinin sosyal yarardan uzak uygulamalarına karşı muhalefet ederler. Bundan dolayı bazı olumsuz politikalar, sivil toplum kuruluşlarının muhalefeti karşısında kaldırılmakta veya yumuşatılabilmektedir. Bu açıdan sivil toplum kuruluşlarının, toplumla devlet arasında tampon olma işlevini gördükleri söylenebilir (Özer, 2008b: 769).

Çaha'ya(2001: 45) göre, sivil toplum kuruluşlarının sivil toplumda iki önemli işlevi bulunmaktadır. Ona göre bu işlevler, toplumsal farklılaşmaya katkıda bulunmak ve bireyleri politik iradeye karşı korumaktır. Özbudun(1999: 113), sivil toplum kuruluşları ile siyasal toplumun ayrı amaçları, ayrı tarzları, ayrı örgütsel kalıp ve zihniyetlerinin olduğunu ifade ederek, sivil toplum kuruluşlarının, siyasal seçenekler üretme, hükümet ve devleti denetleme kapasitesine sahip sağlıklı bir sivil toplum geçişleri başlatmaya, geri dönüşlere direnmeye, geçişleri tanımlamaya, demokrasiyi konsolide etmeye ve derinleştirmeye yardımcı olabileceklerini belirtmektedir. Sivil toplumun taşıyıcı unsuru olan sivil toplum kuruluşları, otoriter yönetimden demokrasiye geçişler sırasında demokrasi kültürü yaymaları ve onu işlevsel hale getirmeleri açısından önemli bir rol oynamaktadırlar (Erdoğan, 1998: 226). Yurttaşlık bilincinin gelişmesi bağlamında, hem yurttaşlar arasında hem de devletle yurttaşlar arasındaki ilişkileri düzenlediklerinden, demokrasinin yerine oturmasını sağlamaktadırlar. Dolayısıyla oluşturdukları çalışma alanları ile toplumdaki demokratik kültürü geliştirmektedirler. Nitekim Tocqueville, sivil örgütlenmeleri, yurttaşların kendi hak ve ödevlerini öğrendikleri, taleplerini dayattıkları ve diğerleriyle tanıştıkları, sürekli olarak herkese açık okullara benzetmektedir(Keane, 1993: 82).

3. İKTİSADİ AMAÇLI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ KENT EKONOMİSİNİN GELİŞİMİ VE YEREL KALKINMADAKİ YERİ

İktisadi alanda hanehalkı, firmalar ve devlet ekonomik birimler olarak yer almaktadırlar. Günümüzde özellikle pazar ekonomisinin gelişmiş olduğu piyasalarda bu aktörlerin dışında iktisadi amaçlı sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıktığı görülmektedir. İktisadi amaçlı sivil toplum kuruluşu olarak ifade edilen bu kuruluşlar, ekonomik gelişme ve kalkınma perspektifinde üyelerinin ve tüm toplumun ekonomik çıkarlarını maksimize etmeye çalışan organizasyonlardır. Bu organizasyonlar aynı zamanda üyelerinin ve tüm toplumun, ekonomik konulardaki istem ve taleplerini siyasi otorite veya kamuoyuna ileten bu alanda faaliyet gösteren kurumlardır. İşadamları dernekleri, İşkadınları dernekleri, genç işadamları dernekleri, organize sanayi bölgeleri işadamları dernekleri, ticaret odaları, sanayi odaları, esnaf ve zanaatkar odaları, serbest meslek odaları, ihracatçı birlikleri gibi sivil toplum kuruluşları çerçevesini çizdiğimiz bu tanımlama içine giren iktisadi amaçlı sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlaramaçları doğrultusunda göstermiş oldukları faaliyetlerle üyelerinin ve toplumun ekonomik çıkarlarını maksimize etmeye çalışırken ekonomik gelişmeye yol açmakta ve yerel kalkınmaya katkı sunmaktadırlar.

Bilgi çağı ekonomisinin en önemli üretim kaynaklarından biri bilgidir. Günümüzde bilgiye en çabuk ve en etkin şekilde ulaşan ekonomik aktörlerin üretim ve pazarlamada daha başarılı oldukları görülmektedir. İktisadi konulu sivil toplum kuruluşları, üyelerinin, dış ticaret, üretim koşulları, hammadde ihtiyacı, pazarlama gibi ekonomik konularda bilgilendirebilmektedirler. Üyelerin, ancak bir maliyete katlanarak sahip olabilecekleri bilgi ve deneyimler bu sivil toplum kuruluşları tarafından maliyetsiz olarak üyelere aktarılmaktadır. Bu durum, ekonomik faaliyetlerin gerçekleşmesine katkı sunmakta böylelikle ekonomik büyümeye sebep olmaktadır. Günümüzde işadamları dernekleri, ticaret odaları veya dış ticaret birliklerinin ihracat gibi konularda üyelerine bir enformasyon gerçekleştirdikleri böylelikle dış ticaretin gelişmesine katkı sundukları bilinmektedir.

İktisadi amaçlı sivil toplum kuruluşları yeni ekonomik ilişkilerin kurulmasınıorganize ederek iktisadi hayatta etkili olabilmektedirler. Ekonomik konularla ilgili sivil toplum kuruluşları kendi aralarında ulusal ve uluslararası çapta ilişkiler kurarak gerek kurumsal bazda gerekse de bireysel bazda yeni iş organizasyonlarının ortaya çıkmasına sebep olmaktadırlar. Bu kuruluşlar, iş gezisi, iş formu, uluslar arası fuar gibi aktivasyonlarla ekonomik faaliyetlere ilişkin yeni iş ilişkilerinin kurulmasına öncülük etmektedirler. Üyeler, bu organizasyonlar sayesinde yabancılarla kurdukları iş ilişkilerine daha güvenli bakmaktadırlar. Böylelikle iş fizibiliteleri daha hızlı bir şekilde yatırıma dönüşmekte reel ekonomi gelişmektedir. Diğer taraftan üretici firmalar, bu yeni iş ilişkileri sayesinde yeni pazarlara ulaşabilmektedirler. Yeni pazarlar, üretim ve istihdamın artmasına ve ekonominin büyümesine yol açmaktadır. Ülkemizde son yıllarda, iş adamları dernekleri üzerinden gerçekleşen uluslar arası iş ilişkilerinin reel ekonomi üzerinde oluşturduğu bu olumlu etki gözlemlenmektedir.

Ekonomide üretimin en önemli kaynaklarından biri sermayedir. Firmalar üretimi gerçekleştirmek için özkaynaklarını kullanma yanında ödünç verilebilir fonlara ihtiyaç duymaktadırlar. Finans sektörü üzerinden sağlayabilecekleri bu fonları elde edebilmeleri için teminat, hipotek, kefalet gibi karşılıkları göstermeleri gerekmektedir. Firmalar, ihtiyaç duydukları fonları elde edebilmek için göstermeleri gereken bu karşılıklara yeterince sahip olamayabilmektedirler. İktisadi konulu sivil toplum kuruluşları, finans sektörünün bu talebine karşılık kurumsal teminatlar gösterebilmekte veya şartların esnetilmesinde baskı unsuru olabilmektedir. Böylelikle iktisadi konulu sivil toplum kuruluşları üyelerinin finansal sorunlarının çözümünde önemli bir fonksiyon görmektedir. Son yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki önemli işadamları dernekleri ve ticaret odalarının, kredi faiz oranları ve kredi kullanım şartları hususunda iyileştirmeler yapılması için finans sektörüne baskı yaptıkları ve özellikle kamu bankaları nezdinde olumlu sonuçlar aldıkları bilinmektedir.

Günümüz ekonomilerinde yerel kalkınmada en fazla ihtiyaç duyulan ekonomik kaynaklardan biri nitelikli işgücüdür. İktisadi amaçlı sivil toplum kuruluşları verdikleri profesyonel iş eğitimleri ve kurslarla nitelikli işgücünün yetişmesine sebep olmaktadırlar. Yetişen nitelikli işgücü, kurumsal sertifikalarla belgelendirilmektedir. Böylelikle sivil toplum kuruluşları piyasanın ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünü karşılamakta aynı zamanda dolaylı olarak istihdamı da artırmaktadırlar. Günümüzde devlet, nitelikli işgücünün yetiştirimesi için sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapmaktadır. Nitekim KOSGEB ve İŞKUR, üretim ve istihdamın artırılması amacına yönelik faaliyetler gerçekleştirirken bu hususa dolaylı katkı sağlayan 'işsiz işgücünün niteliğini artırmaya' yönelik faaliyetler de gerçekleştirmektedirler. Bu tip faaliyetleri, iktisadi konulu sivil toplum kuruluşları üzerinden gerçekleştirmekte ve aynı zamanda bu faaliyetlerin maliyetlerini karşılamaktadırlar.

Kalkınma amaçlı sivil toplum kuruluşları toplumsal grup ve örgütlerle doğrudan eylemler sürdürerek, kalkınma program ve projelerinin incelenmesi, planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesiyle özgül biçimde uğraşırlar. Kalkınma projeleri, programları ve politikaları aracılığıyla çalışmaları kanalize ederler(Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi, 2001: 56). Kalkınmada uluslararası işbirliği alanında 'Kalkınmada Uluslararası İşbirliği Kuruluşları'(ECDI), kalkınma amaçlı bir sivil toplum kuruluşudur. Bu kuruluşa bağlı kuruluşlar genelde kar amacı gütmeyen özel kurumlardır ve merkezleri sanayileşmiş ülkelerde bulunur. Üçüncü Dünya'da kalkınma program ve projelerinin uygulanışını desteklerler. ECDI'ler fon toplama kampanyalarından elde ettikleri kendi öz kaynaklarına hükümetlerinden gelen parayı da ekleyerek, bunları, üçüncü Dünyaya kanalize ederler. ECDI'lerin yönetimindeki paralar kalkınma yardımına yönelik resmi yardım toplamıyla karşılaştırıldığında önemsiz görülse de, bunlar kalkınma amaçlı Sivil toplum kuruluşları için önemli miktarlardır. 1990'da OECD üyesi ülkeler ECDI'lerin faaliyetleri için 2,2 milyar ABD doları katkıda bulunmuşlardır, bu rakam toplam kalkınma yardımının %4,2'sidir (2001: 58). Acı'ya göre (2008), Türkiye'de, sosyal devlet harcamalarındaki kısıntıyla birlikte, bu alandaki boşluğun, giderek, yerel aktörlerle işbirliği içinde projeler üreten sivil toplum kuruluşları tarafından doldurulduğu, benzer bir süreç yaşanmaktadır.

SONUÇ

İktisadi konulu sivil toplum kuruluşlarının yaptıkları faaliyetlerle üyelerinin ve dolaylı olarak ekonomik aktörlerin, üretimle ilgili bilgilere ulaşılması, sermaye ve nitelikli işgücü ihtiyaçlarının karşılanması, gerekli olan kredinin sağlanması, yeni iş ilişkilerinin kurulması, yeni pazarlara ulaşılması gibi üretimle ilgili önemli konularda olumlu katkı sağladıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu sivil toplum kuruluşlarının yerel ekonominin gelişmesinde fayda sağladıkları gözlemlenmektedir.

Günümüze kadar sivil toplum ve sivil toplum kuruluşu kavramlarının tarihsel ve düşünsel gelişimleri konusunda kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Fakat sivil toplum kuruluşlarının iktisadi, sosyal ve siyasal etkileri konusunda ampirik çalışmalar sınırlı bulunmaktadır. Dolayısıyla ulusal ve uluslararası düzeyde Sivil Toplum Kuruluşlarının ekonomiye etkilerini araştıran kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle ekonomik gelişme ve bütünleşmeyi sağlamış kentlerde çeşitli bilimsel çalışmalar yapılarak, kent ekonomisi, kalkınma ve sivil toplum kuruluşları ilişkisi bağlamında, iktisat literatürüne önemli bir bilimsel katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

Yapılan literatür taramasında STK'ların ekonomiye olan katkılarının bilimsel anlamda ölçümlenmesi konusunda yöntemsel olarak bir fikir birliğine rastlanamadığı görülmüştür. Yapılacak çalışmalara ışık tutması açısından, sivil toplum kuluruluşu ve ekonomi konularının

araştırılmasında temel problem öncelikle uygun yöntemin tespit edilmesidir. Belirlenecek en uygun yöntem şüphesiz iktisadi sivil toplum kuruluşlarının ekonomiye katkılarını en gerçeğe yakın somut rakamsal değerlerle ifade etmeyi sağlayabilen yolu ifade edecektir. Bu çalışma, iktisadi konulu sivil toplum kuruluşlarının ekonominin gelişmesinde yaptığı katkıları teorik olarak ortaya koyarken, bu konuda yapılacak ampirik bir çalışma da kullanılacak yöntemin kullanacağı parametreleri ortaya koyması açısından önemli olmuştur.

KAYNAKÇA

ACI, Esra Yüksel, 2008, "Sosyal Devletten Üçüncü Sektöre Doğru Kalkınma Sürecinin Değişen Aktörleri: Proje Örneklerinden Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.16.

AKAT, Asaf Savaş, 1991, "Sivil Toplum ve Ekonomi", Sivil Toplum, İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları.

ARSLAN, Osman, 2001, Kurumsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği, İstanbul: Bayrak Yayınları.

ERDOĞAN, Mustafa, 1998, Liberal Toplum Liberal Siyaset, Ankara: Siyasal Kitapevi.

Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi, (2001). Sivil Toplum Örgütleri; Neo Liberalizmin Araçlarımı Halka Dayalı Alternatifler mi? , (Çeviren: Işık Ergüden), İstanbul: Kros Matbaacılık.

KEANE, John, 1993, "Despotizm ve Demokrasi Sivil Toplum ile Devlet Arasındaki Ayrımın Kökenleri ve Gelişimi", Sivil Toplum ve Devlet, (Çeviren: Levent Köker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SARIBAY, Ali Yaşar, 2001, Postmodernite Sivil Toplum ve İslam, Alfa Yayınları, İstanbul.

ÖZBUDUN, Ergun, 1999, "Türkiye'de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon", Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası, Editörler; Elisabeth Özdalga, Sune Persson, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

ÖZER, Mehmet Halis, 2008a, "Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7(26), s.86- 97.

ÖZER, Mehmet Halis, 2008b, "Gelecek İçin Tasarlanan Demokratik Toplumların Zihniyet Temellerinin Atılmasında STK'ların Rolü", V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, s.776- 770.

KONGAR, Emre, 1991, "Sivil Toplum ve Kültür", Sivil Toplum, İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.

KUÇURADİ, İoanna, 1998, "Sivil Toplum Kuruluşları: Kavramlar" Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

ÇAHA, Ömer, 1996, Sivil Kadın: Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın, Ankara: Vadi Yayınları.

ÇAHA, Ömer, 2001, "Türkiye'de Sivil Toplumun Oluşumu ve Gelişimi", Liberalizmin İncelenmesi, Ankara: Friedrich Naumann Vakfı Yayınları.

YERASIMOS, Stefanos, 2001, "Sivil Toplum, Avrupa ve Türkiye", Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik, İstanbul: İletişim Yayınları.

YÜCEKÖK, Ahmet N., TURAN, İlter, ALKAN, Mehmet Ö., 1998, Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2001, Avrupa Birliği Devlet ve STK'lar, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

SANAYİNİN GELİŞMESİNDE ÜNİVERSİTELERİN ROLÜ

The Role of the University in the Development of Industry

Hanbey HAZAR[1], İbrahim TÜRKOĞLU[2], Orhan İLHAN[3]

ÖZET

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, sanayi yapılanmaları ve istihdam biçimlerinde üniversitelerin son derece önemli bir rolü vardır. Üniversiteler; Sanayinin sürdürülebilir büyümeye, ekonomide rekabet gücünün artırılmasına, sosyal içermenin güçlendirilmesine ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına önemli katkıda bulunma ve insan kaynaklarının geliştirilmesi için ekonomik ve istihdam politikalarının merkezinde yer alması gerekir. Bununla beraber işgücü piyasasında çalışan bireylerin belirli bir işi yapmak veya bir mesleğin gerekliliklerini yerine getirmek için gerekli olan bilgi, beceri ve yetkinlikleri noktasında yetersiz olduğu gibi sanayi sektörü üniversiteler ile yeteri kadar işbirliği yapmadığı/yapamadığından dolayı ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır.

Bu çalışma; Üniversite Sanayi işbirliğini arttırarak bölgemizde sanayinin gelişmesine öncülük edilmesi, sanayinin yarınını belirleyen ortak araştırma projelerinin fonlanması ve ulusal araştırma programlarının tesis edilmesinin yollarını araştırmaktır. Bu çalışma aynı zamanda sanayi için; Üniversitelerin araştırma altyapısına ve insan kaynaklarına erişimini sağlaması, kendisinde olmayan laboratuar imkânlarına erişilmesi, üniversitelerce sağlanan sürekli eğitim faaliyetlerinden yararlanması, şirket prestijini ve imajını yükseltmek ve teknolojilerinin genişlemesine ve yenilenmesine yardımcı olmaktır. Üniversiteler içinse teknik faaliyetleri için finansal destek bulmak, işbirlikleri sayesinde kamu fonlarından yararlanmak, özel fonların akışını çoğaltmak, öğrencilerine ve fakültelerine endüstriyel tecrübe kazanma fırsatı sağlamak, pratik problemlere çözüm geliştirme fırsatı bulmak, bölgesel gelişmeye katkıda bulunmak ve mezunlarına iş fırsatları oluşturmayı kolaylaştırmaktır.

Anahtar Kelimeler: *Sanayinin geleceği, Üniversite Sanayi İşbirliği, Sanayi ve Sürdürülebilir Gelişme*

ABSTRACT

Countries' level of development, industrial structures and forms of employment in the university has an extremely important role. Universities; Industry sustainable growth, enhancing the competitiveness of the economy, contribute

1 Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, hhazar@firat.edu.tr

2 Prof. Dr., Bingöl Üniversitesi, iturkoglu@bingol.edu.tr

3 Öğretmen, Adıyaman Mimar Sinan Mes. Ve Tek. And.Lisesi, orhanilhan@mynet.com

significantly to the reduction of strengthening and regional disparities in social inclusion and should take place at the center of economic and employment policies for the development of human resources. However, to do a specific job of individuals working in the labor market or the information needed to fulfill the requirements of a profession, skills and competencies point to be inadequate, such as the industrial sector is cooperating enough with universities / does not meet their needs because it can not.

This study to lead the development of our industry by increasing industrial cooperation with University, the funding of joint research projects determines the future of the industry and the establishment of a national research program is to investigate the way. This work also in the art; to provide access to university research infrastructure and human resources, access to laboratory facilities not in itself benefit from universities provide continuous training activities, to raise the company prestige and image and help the expansion and renewal of technology. Find financial support for possible technical activities within universities, to benefit from public funding through partnerships, to increase the flow of private funds, students and provide the opportunity to gain industrial experience to the school, to find solutions the opportunity to develop practical problems, contribute to regional development and to facilitate the creation of business

Keywords:*Future of Industry, University and Industry Cooperation, Industrial Sustainable Development*

1.GİRİŞ

Tüm alanlarda hızlı bir değişimin yaşandığı günümüzde ülkeler kendi refah seviyelerini yükseltmek istemekte ve bu çerçevede eğitim, sağlık ve ekonomi alanlarında yukarı sıralara tırmanma mücadelesi vermektedirler. Bu mücadelenin ana öğesini ve kalkınmanın temelini hiç şüphesiz teknoloji üretebilen ve bilgiye sahip olan eğitilmiş ve nitelikli insan kaynaklarına sahip toplumlar oluşturmaktadır.

Sanayi, ülkedeki mevcut bilimsel ve teknolojik potansiyeli harekete geçirerek önceden yapılmış araştırma sonuçlarını değerlendiren ve bunun sonunda üretime dönüştüren kesimdir. Ülkelerin kalkınmışlık düzeyini o ülkedeki eğitim ve sanayinin gelişmişlik düzeyi ile orantılıdır. Bir ülkedeki sanayi dışa bağımlı olmadan kendi teknolojisini kendisi üretebilme potansiyeline sahipse, küreselleşen dünya pazarında rekabet şansı da o oranda yüksek olacaktır. Bu olgunun gerçekleşmesi için bilim merkezleri olan üniversitelerin ve üretim merkezleri olan sanayinin işbirliği kaçınılmaz olmuştur.

18.yüzyılın sonlarında başlayan bir süreçle teknolojiler bilimsel bilgi temelli olarak gelişmeye başlamış ve bilimle teknoloji arasındaki bu etkileşim sanayileşme ve ekonomik gelişmenin motoru olmuştur. Üniversiteler bilimsel ilerlemenin temel üreticileri olurken sanayi yeni teknolojilerin ve buna bağlı olarak ekonomik büyümenin dinamiğini oluşturmuştur. Devlete ise, özellikle bilimsel çalışmalara parasal destek sağlama görevi düşmüştür. Üniversite, sanayi ve devlet arasındaki bu üçlü ilişkinin ekonomik büyümeyi besleyen önemli bir etkisi olmakla birlikte bu işbirliğinin verimli olabilmesi için işbirliğinin doğasından gelen bazı problemlere doğru çözümler bulunması gerekmektedir(Mahmut, 2010).

Ayrıca hızlı ve sürekli bir değişim içinde olan üniversite-sanayi işbirliğini etkinliği için, araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri ve üniversitelerin örgütlenme biçimi büyük önem taşımaktadır. Teknolojik gelişme ve küreselleşme hem üniversitenin hem de sanayinin işleyişinde köklü değişikliklere neden olmaktadır (Privateer, 1999; Hannan, 2005; Scott, 2006).

Disiplinler arasındaki sınırların yavaş yavaş ortadan kalkması ve üniversiteler arasında artık küresel düzeyde cereyan eden rekabet, üniversiteleri eğitim ve araştırma yapılarını yenilemeye zorlamaktadır(Deem vd., 2008; Altbach vd., 2009).

Üniversiteler bir yandan e-eğitim, açık öğretim programları ve eğitim örgütlenmesindeki yeniliklerle iş yükü ve mali yüklerini azaltmaya çalışırken; bir yandan da araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin ticarileştirilmesi vasıtasıyla da gelir elde etmenin yollarını aramaktadır. Benzer dönüşümler sanayide de gözlemlenmektedir. Teknolojik gelişme, küreselleşme ve artan ürün-hizmet üretim sürecini değişime uğratmış ve üretimin coğrafi kümelenmesi ile coğrafi dağılımı arasındaki dengeyi bozmuştur(Baldwin, 2009). İşletmeler üretim birimlerini, ihtiyaçları doğrultusunda maliyetlerin göreceli olarak az olduğu ve uzmanlaşmış bilginin bulunduğu mekânlara(bölgelere/ülkelere) kaydırmaktadır. Böylece üretim mekân boyutundan giderek kopmaktadır.

2.TÜRKİYE'DE DURUM

Üniversite-sanayi işbirliği; üniversitelerin sahip oldukları mevcut kaynaklar ile sanayinin mevcut kaynaklarının, taraflara ve topluma yarar sağlamak üzere, bir metot ve sistem çerçevesinde bütünleştirilerek yapılan eğitim-öğretim, Ar-ge ve diğer hizmet faaliyetlerinin tamamı olarak adlandırılmaktadır (Ömürbek ve Halıcı, 2012:251).

Yapılan araştırmalar sonucunda, ülkemizde üniversite-sanayi işbirliğinin yeterince tesis edilemediği ve işletilemediği görülmüştür. Bunun temelinde birçok neden bulunmaktadır; tarafların yeterince işbirliği içinde olamaması, üniversite eğitim-öğretim programlarının sanayiye dönük olmaması, tarafların birbirlerine karşı güvensizliği, mali kaynak ve işbirliğini düzenleyecek bir organizasyonun olmaması, mevzuatların üniversite-sanayi işbirliğini teşvik edecek nitelikte olmaması gibi durumlar üniversite sanayi işbirliğini zorlaştırmış ve aynı zamanda sürdürülebilir olmasını engellemiştir.

Tüm bu sorunlar yanında tarafları finanssal (mali) açıdan veya diğer konularda işbirliğine zorlayıcı tedbirlerin olmaması, üniversite-sanayi işbirliğini engelleyen sorunların başında gelmektedir. Özellikle üniversitelerin mali durumlarının yeterli düzeyde olmaması, her şeyin devletten beklenmesine yol açmaktadır.

3.ÜNİVERSİTE İLE SANAYİ NEDEN İŞBİRLİĞİ YAPMALI

Üniversite-Sanayi İlişkileri Bilim tarihçileri, üniversite-sanayi işbirliğinin ilk örneklerinin, 1800'lerde Avrupalı şirketlerin üniversitelerdeki araştırmacılarla birlikte çalışmalarıyla görülmeye başladığını iddia ederler. ABD'de de üniversite ve sanayi işbirliği, ikinci sanayi devrimiyle ortaya çıkmış ve ilk örnekleri 19 yy. sonunda Harvard ve MIT' de görülmüştür (Etzkowitz, 1998).

Ancak üniversite-sanayi işbirliğinin kökenleri daha eskilere, 17. yy. İngiltere'sine kadar uzanır. 17. yy. başlarında Francis Bacon'ın görüşleri çerçevesinde şekillenen "history of trades" programı, temel ürünlerin nasıl üretildiğini detaylı bir biçimde kâğıda aktaran bir ürün kataloğu oluşturmayı amaçlamıştı.Böylece üreticiler birbirinden öğrenebilir, bunun da ötesinde bilim insanları, üretimde ortaya çıkan temel sorunlara çözüm üretebilirlerdi. Bacon'a göre bilimi üreticilerin bakış açısıyla harmanlayan bilim adamları, bilimin gelişmesine daha çok katkıda bulanacaklardı. Bu basit düşünce 17. yy.'ın ikinci yarısında ortaya çıkan (üniversite dışı) akademik örgütlenmelerden biri olan Royal Society of London'da hayat buldu.Bilginin kâğıda aktarılmasında devrim niteliğinde uygulamaları olan Royal Society of London, "history of trades" programını sahiplenmiş, üniversite-sanayi ilişkilerinin temelini atarak İngiltere'de başlayacak olan sanayi devriminin hazırlayıcısı olmuştur(Houghton, 1941; Ceyhan, 2010; Mokyr, 2011).

Üniversitelerin sanayiden, sanayinin de üniversitelerden ileri teknoloji kullandıkları birçok alan vardır. Bu açıdan üniversitelerin sanayiye, sanayinin de üniversitelere yapacağı ikazlar ve sunacağı girdiler diğerinin gelişmesinde ve güçlenmesinde çok önemli katkılarının olacağı kaçınılmazdır. Üniversiteler akademisyenler ve sektörün istediği nitelikli eleman yetiştirerek ülke kalkınmasındaki görevlerini yerine getirirken, sanayinin de bunlara mali kaynak yönünden destek vermesi üniversitelerin bu görevi daha iyi yerine getirmesini sağlayacaktır. Böylece bir yandan üniversiteler gelişirken, diğer yandan sanayi daha nitelikli personele sahip olacak ve dolayısıyla sanayide ürün kalitesi artarken, maliyetleri düşecek ve bu şekilde ülke kalkınması sağlanmış olacaktır.

Üniversite-sanayi işbirliğinin iyi işlenebilmesi için üniversitelerin bir anlamda mali olarak desteklenmesi gereklidir. Bunun yanında üniversitelerin devlet tarafından sağlanan bütçelerinin bir kısmının sanayiye yapılacak projelerden sağlanması için gerekli kanun ve yönetmeliklerin çıkarılması ve üniversitelerin sanayi ile işbirliğine kolaylaştırılması gerekir. Üniversiteler sanayi ile işbirliği yaparak sektörün yarını hakkında daha iyi bilgi sahibi olması sağlanacaktır.

Aynı zamanda çıkarılacak kanun ve yönetmeliklerle devlet tarafından sanayiye sağlanan teşviklerin daha verimli kullanılabilmesi için sanayinin üniversitelerle işbirliği içerisinde olması veya sanayinin kamu kurumlarından aldığı hizmetlerin bir kısmının üniversitelere devredilmesi gerekir. Üniversite-Sanayi işbirliğinin sürdürülebilir olması çok önemlidir. STK'ların ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının da katılımıyla sağlanan işbirliğinin daha güçlü ve uzun ömürlü olmasını sağlayacaktır. Sektör dediğimiz imalatın merkezi olan sanayi özellikle nitelikli eleman ihtiyacını mesleki ve teknik okullardan sağlaması gerekirken maalesef mesleki orta öğretimlerin bu konudaki ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğu görülmüştür. Sektör nitelikli eleman ihtiyacını mesleki eğitim merkezleri (çırak-kalfa-usta-usta öğretici) yoluyla giderdiğinden dolayı sektörün verimliliğini ciddi bir şekilde olumsuz olarak etkilenmektedir.

Üniversite sanayi işbirliği, üniversitelerin öğrenci, bilim insanı, bilgi birikimi ve teknik aletler gibi sahip olduğu olanaklar ile iş çevrelerinin üretim, öğrencilere staj ortamı ve bilim insanlarının teorik bilgilerini uygulamaya koymaları gibi sahip olduğu imkânların birleştirilmesiyle, bilimsel veteknolojik alanda gelişmelerini amaçlayan ve bunu sağlayan sistemli çalışmaların tamamını içermektedir (Odabaşı vd., 2010:20).

Sektör ile okul arasında büyük bir kısır döngü mevcuttur. Sektör nitelikli eleman ihtiyacı duyarken mesleki okul mezunları istihdam sorunu yaşamaktadır. Bu kısır döngünün aşılması için sürdürülebilir işbirliğinin geliştirilmesi gereklidir. Sanayi nitelikli ara eleman

ihtiyacını mesleki ortaöğretim yoluyla temin etmekte fakat sektör kendi geleceğini AR-GE üniversiteler ile işbirliği yaparak gidermek zorundadır. Bu iki unsurun kaynağı ise üniversiteler ve eğitim kurumlarıdır. Teknoloji transferinin üçüncü unsuru olan finansman kaynağı da sanayiciler olduğuna göre, bu üç unsurun bir araya getirilmesi (teknoloji üretilmesi) için üniversite ve sanayinin bir araya getirilmesi (işbirliğinin kurulması) gerekmektedir. Üniversite ve sanayi arasındaki iyi bir işbirliği hem üniversitenin, hem de sanayinin gelişmesinde ve güçlenmesinde çok önemli rol oynamaktadır. Gelişmiş ülkeler incelendiğinde, üniversite-sanayi işbirliğine gereken önemin verildiği ve bu işbirliğinin çok iyi noktada olduğu görülmektedir.

4.ÜNİVERSİTE SANAYİ İŞBİRLİĞİ İLE ELDE EDİNİLEN KAZANIMLAR

Üniversite-sanayi işbirliği kavramı şu şekilde ifade edilebilir: «Üniversitelerin mevcut imkânları ile sanayinin mevcut imkânları birleştirilerek bilimsel, teknolojik ve ekonomik yönden gelişmeleri için yaptıkları sistemli çalışmalar bütünüdür. Diğer bir ifadeyle, üniversitelerdeki mevcut bilgi birikimi ve yetişmiş insan gücü ile sanayinin mevcut tecrübesi ve finanssal gücünün bir sistem dâhilin de birleştirilmesi sonucu ortaya çıkan bilimsel, teknolojik ve ekonomik faaliyetlerin bütünüdür».

Sanayi ve üniversitelerin işbirliği ile yürüttükleri spesifik devlet destekli araştırma projeleri, genellikle rekabet öncesi alanlarda uygulamaya dönük çalışmalardır. Bu çalışmaların çeşitliliği ve kapsamı arttırılarak;

Üniversite-sanayi ilişkisini geliştirmek, teknoloji transferini ve araştırmaların ticarileşme hızını artırmak, sanayinin araştırmaya daha çok kaynak aktarmasını sağlamak, küçük firmaların araştırma kapasitelerini geliştirmek, üniversite araştırma programlarını sanayi ve pazar ihtiyaçlarına yöneltmek gibi birçok amaç birlikte sağlanabilir.

Bazı üniversiteler sanayi ile işbirliği yaprak özellikle bölgesel gelişmedeki etki ve sorumlulukları nedeniyle büyük bir güçle sanayi ile işbirliği çalışmalarını kurgulayacak ve geliştirmeye çalışacaktır. Aynı zamanda ülke/bölge için gelişmelere uygun eğitim sistemlerinin geliştirilmesine daha çok ağırlık verecek ve ülkenin temel araştırma eksikliklerini gidermeye çalışacaklardır.

Bu işbirliği ile;

- Üniversitelere Katkısı
  - Üniversite eğitim ve araştırma faaliyetleri için daha fazla finansal desteğe sağlanmış olacak
  - İşbirlikleri sayesinde daha fazla kamu fonlarından yararlanacak
  - Özel fonların akışı üniversitelere doğru olacak
  - Öğrencilerine ve fakültelerine endüstriyel tecrübe kazanma fırsatı sağlanmış olacak
  - Pratik problemlere çözüm geliştirme fırsatı bulacak

- Bölgesel gelişmeye (sürdürülebilir kalkınma) katkıda bulunacak
- Mezunlarına iş fırsatları oluşturacak
- Toplumun insan kaynaklarında artış olacağından refah seviyesi artacaktır.

- **Sanayiye Katkısı**
  - Üniversitenin araştırma altyapısına ve insan kaynaklarına erişme fırsatı bulacaktır
  - Kendisinde olmayan laboratuar araştırma imkânlarına kavuşacaktır
  - Şirket prestijini ve imajını yükseltecektir
  - Teknolojilerinin genişlemesine ve yenilenmesine olanak sağlayacaktır
  - Gelecekte kullanabilecekleri insan kaynaklarına ulaşacaktır
  - Üniversitelerin temel ve uygulamalı araştırma sonuçlarına erişerek bunları, yeni ürün ve prototiplerini kullanmak gibi kazanımları elde edilmesi sağlanacaktır.

- Öğrencilere Katkısı
  - Teorik bilgilerini pratiğe aktarabilme imkânlarına sahip olacaklardır
  - İş tecrübesi elde etmiş olacaklardır (Staj programları)
  - İstihdam edilmeleri daha kolay olacaktır. Öğrenciler ile sektör arasında bağ kurulmuş olacaktır.
  - Araştırma programlarını uygulamalı yerinde yapma şanslarına sahip olacaktır.
  - Bununla beraber üniversite-sanayi işbirliği ortak Ar-Ge bilincinin geliştirilmesini sağlanacaktır. Bu ilerlemenin sağlanabilmesi için bilimsel ve teknolojik gelişmelere ve bunun için de Ar-Ge'ye ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye'de Ar-Ge Harcama (TL) (Yıllık)

	Ar-Ge Harcamaları (TL) Yıllık	Nüfus-Nüfus Artış Hızı Binde (Yıllık)	Yoksulluk-Yoksulluk Oranı(%) Eşdeğer Hanehalkı Medyan Gelirinin %60 Kriterine Göre (Yıllık)
2003	2.197.090.032		
2004	2.897.516.250		
2005	3.835.441.076		
2006	4.399.880.682		25,4
2007	6.091.178.492		22,4
2008	6.893.048.199	13,1	24,1
2009	8.087.452.600	14,5	24,3
2010	9.267.589.617	15,9	23,8
2011	11.154.149.797	13,5	22,9
2012	13.002.203.394	12	22,7
2013	14.607.321.926	13,7	

Kaynak: TÜİK.2013

Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli(TRB1)

	Eğitim: İlkokullarda net okullaşma oranı (%)	Nüfus-Toplam	Nüfus-Yıllık nüfus artış hızı (Binde)
2007		1.598.897	
2008		1.623.891	15,5
2009		1.626.357	1,5
2010		1.625.358	-0,7
2011		1.663.811	23,5
2012	98,57	1.673.852	6
2013		1.681.719	4,7
2014		1.690.843	5,4

Kaynak; TÜİK.2013

Teknolojik bilgi, ancak Ar-Ge çalışmaları sonucunda elde edilebilmektedir. Bir ülkenin bilimsel ve teknolojik Ar-Ge sistemini, üniversiteler, kamu kuruluşları ve özel sektörün ilgili birimleri oluşturmaktadır. Bilim ve teknoloji politikası belirlenirken, sanayinin teknoloji üretimini artırması konusu üzerinde de durulması gerekmektedir. Bilgi üretme konusunda çalışan ülkeler, bugün gelişmiş ülkelerdir. Sanayimizin dünya pazarlarında rekabet edebilmesi, kendi teknolojisini üretip ürünlerini uluslararası piyasalara sürmesiyle mümkün olacaktır. Bir ülkede Ar-Ge' ye GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla)'dan ayrılan %1'lik pay ve 10.000 faal nüfusa düşen 15 tam zamana eşdeğer araştırmacı personel sayısı o ülkenin Ar-Ge yapabilme ve teknoloji üretebilme kabiliyetle eşik değer olarak kabul edilmektedir. Türkiye, GSMH' sı ve yüksek öğretimde okuyan öğrenci sayısı ile Ar-Ge faaliyetlerine ağırlık verebilecek ve teknoloji üretebilecek seviyededir. Ar-Ge çalışmaları, uzun süreli, dikkat ve sabır isteyen bir iştir. Ar-Ge' den en yüksek verimi elde edebilmek için personele destek verilmesi gerekmektedir.

Üniversitelerin Araştırma kapasitesini artırmak için**;**

- ✓ *Üniversite araştırma merkezleri etkinleştirilmeli ve bu merkezlerde sanayi sektörüde faydalanmalıdır.*
- ✓ *Üniversitelerin akademik sistemine sanayi işbirliği kavramı yerleştirilmeli ve geliştirilmelidir.*
- ✓ *Üniversitelerde üretilen bilginin yeni ürün ve teknolojiye dönüşümünü sağlayan mekanizmalar etkinleştirilmeli ve bu teknolojiler sanayi ile paylaşılmalı onların yarınları için planlar yapılmalıdır.*
- ✓ *Gelişmeye yönelik proje üretim ve destek süreçleri etkinleştirilmelidir*
- ✓ *Üniversite sektör arasındaki ilişkileri canlandırılmalı, üniversiteler sektörün sosyal hayatının bir parçası haline getirilmelidir.*
- ✓ *Üniversitelerin akademik personel alımında sanayi çalışmaları olan personel tercih sebebi olmalıdır.*

Diğer gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında ülkemizde, Ar-ge faaliyetlerine daha çok kaynak ayrılması gerekmektedir. Ar-ge çalışmalarının artırılabilmesi için, bu alanı destekleyen mühendislik eğitim ve öğretimindeki yatırım faaliyetlerine öncelik verilmelidir. Ar-ge' nin özendirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Ar-ge esnek fonlarının artırılmasına ve büyütülmesine ilişkin önlemler alınmalıdır. Ar-ge yapan kurumlara, gelişmiş ülkelerdeki gibi çeşitli olanak ve kolaylıkların sağlanması için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir (Yücel İ.H., 1997).

5.SONUÇ

Üniversitelerle içinde bulundukları sosyal ve ekonomik yapı arasındaki bağ gün geçtikçe daha önemli hale gelmektedir. Günümüz bilgi toplumunda üniversiteler yeni bilgiyi üreten ve yayan temel kurumlardır. Üniversiteler öğrenci yetiştiren ve bilim için bilim üreten kurumlar olarak algılanmaya başlanmış, üniversitelerin toplumsal gelişim süreçlerine olan katkıları ikinci plana itilmiştir. Üniversitelerin üretken ve kalıcı olabilmeleri için "toplumsal gelişmelerle dengelenen ve bu gelişmelere müdahale edebilen bir akademik gelenek" yaratması gerekmektedir (Scott, 2006: 29). Scott, John C. (2006),

Çağın yakalanabilmesi ve dünyadaki teknolojik ilerlemelerin yakalanabilmesi için üniversite-sanayi işbirliği ve Ar-Ge çalışmaları kaçınılmazdır. Üniversite ve sanayi yatırımları ayrı ayrı yapması yerine birlikte teknolojiyi üretime dönüştüren çalışmalar yapmaları ve kaynakların verimli ve doğru kullanılması sağlanmalıdır. Bu işbirliği sayesinde hem sanayinin hem de üniversitelerin, bilim ve teknolojiyi yakından takip edecek ve sorunlara birlikte çözümler üretilmesi sağlanmalıdır.

Üniversiteler tarafından yaratılan bilginin sanayi tarafından nasıl kullanılabileceği konusunda somut yöntemler içeren bir yol haritası çıkarılmalıdır. Bilgiden ticari ürüne giden sürece katkıda bulunan kurum ve kuruluşların görevlerinin önceden belirleneceği stratejik planlar yapılmalıdır. Rekabetçi üstünlük açısından üniversite-sanayi işbirliğinin gerekliliği sanayi tarafından kavranmalıdır.

KAYNAKLAR

Baldwin, Richar, 2009, "Integration of the North American Economy and New-Paradigm

Globalisation", Centre for Economic Policy Research (CEPR) Discussion Paper No:7523.

Deem, Rosemary, Ka Ho Mokve Lisa Lucas,2008, "Transforming Higher Education in Whose

Image? Exploring the Concept of the 'World-Class' University in Europe and Asia", Higher Education Policy, 21: 83–97.

Hannan, Andrew,2005, "Innovating in Higher Education: Contexts For Change in Learning

Technology", British Journal of Educational Technology, 36 (6): 975–985

Houghton, Walter. E. 1941, "The History of Trades: Its Relation to Seventeenth-Century Thought:

As Seen in Bacon, Petty, Evelyn, and Boyle", Journal of the History of Ideas, 2(1), 33-60.

TÜİK.2013, Göstergeler, 2013

Mahmut, EknolojiGeliştirmeVakfı TTGV Mayıs 2010.

Odabaşıvd., 2010:20. ODABAŞI, A.Y., HELVACIOGLU, Ş. İnsel, M., HELVACIOGLU, İ. H. 2010, "ÜniversiteSanayiİşbirliğindeÖrnekBir Model", GemiveDenizTeknolojisiDergisi, 183: 20-25.

ÖMÜRBEK, N. ve HALICI, Y. 2012, "ÜniversiteSanayiİşbirliğiÇerçevesinde Antalya TeknokentiileGöllerBölgesiTeknokentiÜzerineBirAraştırma", SDÜ, SBE Dergisi, 1 (15):249-268.

Privateer, Paul Michael,1999, "Academic Technology and the Future of Higher Education:

Strategic Paths Taken and Not Taken", The Journal of Higher Education, 70 (1) : 60-79

Scott, John C. 2006, "The Mission of the University: Medieval to Postmodern Transformations", The Journal of Higher Education, 77 (1) : 1-39

Yücel İ.H., 1997, Bilim-TeknolojiPolitikalarıve 21.Yüzyılın Toplumu, DlamaTeşkilatıSosyalSektörlerveKoordinasyonGenelMüdürlüğüAraştırmaDairesiBaşkanlığı.

BÖLGESEL KALKINMADA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Occupational Health and Safety in Regional Development

Sibel ÇELİKEL YİĞİTER[1]

ÖZET

Kalkınma, iktisat terimleri sözlüğünde "bir ekonomide halkın değer yargıları, dünya görüşü ile tüketim ve davranış kalıplarındaki değişmeleri içerecek biçimde toplumsal ve kurumsal yapıda dönüşüme yol açan büyüme" olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde son derece bütünleşik bir kavram olduğu açıktır. Bölgesel kalkınma ile bölgelerarası kalkınma farklılıklarının giderilmesine çalışılmaktadır. Her bölge kendi içinde değerlendirilerek belirlenmiş olan alanlarda desteklenmektedir. Geliştirilen projeler ile dönüşüm sağlanmaya çalışılmaktadır. İş sağlığı ve güvenliği konusu kalkınma stratejileri açısından son derece büyük öneme sahiptir. Zira hukuki, ekonomik ve sosyal boyutları ile çalışma hayatına etkileri son derece önemlidir. Ülkemizde son yıllarda pek çok yasa ve yönetmelik ile düzenlenmeye çalışılan bu alan kalkınmanın sağlanmasında etkin bir araç olabilecektir. Ancak yapılan iş kazası istatiktiklerine göre her geçen yıl iş kazası sayısı artmaktadır. İş kazalarının olumsuz etkileri sadece işletme açısından değil tüm paydaşlar acısından değerlendirilmeli ve gereken önlemler alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler:*Bölgesel kalkınma, Çalışma hayatı, İş sağlığı ve güvenliği, İş Kazası*

ABSTRACT

Development is defining as growth that causes a transformation on social and institutional structure which includes value judgment, philosophy, consumption and behavior pattern, in the economy terms dictionary. In that respect, it is very clear that the term of development is an integrated concept. By regional development, the differences at different region are tried to eliminate. Each region has been evaluating in itself and supporting in particular areas according to this evaluation. Then, transformation has been aimed by using the developed projects. Occupational health and safety (OHS) is very important in terms of development strategies. Because, there are very important effects on labor life with its economical and social size. OHS which is attempted to regulate with lots of law and regulations recently could be very effective tool in development of Turkey. However, the numbers of occupational accident have been increasing in every year according to statistical data. Negative effects of the occupational accidents should be evaluated by not only management but also stakeholders and take precautions.

Keywords:*Regional Development, Labor life, Occupational health and safety, Occupational accident*

1 Öğr. Gör., Kocaeli Üniversitesi, scelikel@kocaeli.edu.tr

GİRİŞ

1980 yılı sonrasında neoliberalleşmenin etkileri ile devlet müdahalesini içeren politikalar yerine serbest piyasa mekanizmasının etkin rol oynadığı bir döneme girilmiştir. 1999 yılında Türkiye'nin adaylık statüsüne alınmasıyla birlikte AB politikalarına uyum sağlama amacıyla pek çok alanda köklü değişimler için çalışmalara başlanılmıştır.

AB'de 1980 yılından sonra iş sağlığı ve güvenliği konusunda son derece ayrıntılı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Üye ülkelerin büyük bölümü 2000 yılında mevzuatlarını AB düzenlemelerine uyumlaştırmışlardır. Aday üye olan ülkemizde AB müktesebatına uyum çalışmaları çerçevesinde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili mevzuatta da önemli değişiklikler yapılmıştır. Ancak bu konu ile ilgili çalışmalar halen sürdürülmektedir.

Küreselleşmenin bir sonucu olarak kalkınma alanında da yenileşme ihtiyacı doğmuştur. Az gelişmiş bölgelerin desteklenmesinde devletin teşvik ve yatırımlar ile oynadığı etkin rol yerini yerelin kaynaklarını etkin kullanması yaklaşımına bırakmıştır. Bu kapsamda bölge içi ve bölgeler arası sosyoekonomik farklılıkları gidermek amacıyla kalkınma ajansları kurulmuştur.

Bu çalışmada kalkınma ajanslarına bağlı illerde gerçekleşen iş kazaları değerlendirilerek konunun önemi vurgulanmaya çalışılacaktır.

BÖLGESEL KALKINMA VE AJANSLARIN ROLÜ

Bölgelerarası farklılıklara; farklı bölgelerde yaşayan kişilerin farklı miktar ve nitelikte ekonomik fırsata sahip olmasından kaynaklanan ekonomik fırsat eşitsizliği, sosyal imkanları olan eğitim, sağlık ve ulaşım gibi imkanlardan aynı oranda yararlanamamanın sonucu olarak gelişen sosyal fırsat eşitsizliği, siyasi alandaki oluşumlara yeterli katılımın sağlanamaması sonucu gelişen siyasi fırsat eşitsizliği, bölgelerarası kültür, turizm ve ticaret farklılıklarını içeren kültürel fırsat eşitsizliği, doğal kaynakların kullanımından doğan coğrafi fırsat eşitsizliği neden olmaktadır (Kasalak, 2014,s.254). Bölgesel kalkınma ajanslarının ilk uygulaması 1930 yılında ABD de gerçekleşmiştir. Avrupa'da 1950'li yıllarda merkezi hükümete ait kalkınma planlarına bilgi temin etmek ve hazırlanan planların uygulamasını izlemek ve denetlemek amacıyla kurulan bölgesel kalkınma ajansları günümüzde artan küreselleşme sonucunda yaşanan dönüşüm nedeni ile yerel kaynakların bölgesel kalkınma sürecine katılımını sağlama görevini üstlenmişlerdir (**Çelikkol**, 2014, s.329). Bölgesel gelişme politikalarının giderek daha

fazla önem kazanmasında, küresel gelişmelerin ve AB üyelik sürecinin etkilerinin olduğu kadar yerel dinamikler de etkili olmuştur (**Çelikkol**, 2014, s. 329). Farklı gelişim düzeyine sahip bölgelerin potansiyelini harekete geçirerek, kalkınmanın sağlanması ve rekabet edebilirliğin artırılması amacıyla yerel kurumsal yapılara ihtiyaç duyulmuştur. Küresel, bölgesel ve yerel ihtiyaçlara cevap verebilmek adına kalkınma ajansları örgütlenmesine gidilmiştir. Bölgesel kalkınma ajansları, gelişmiş bölgelerde rekabet gücünün artırılmasına ve az gelişmiş bölgelerde ise ülke ortalamasına yaklaşma hedefine yönelmiştir.Ülkemiz genelinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasında (İBBS) Düzey2'ye göre tanımlanan 26 kalkınma ajansı kurularak faaliyete başlamıştır (Tablo-1). Kalkınma ajanslarının kuruluş amacı ilgili kanunda;kamukesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak olarak tanımlanmıştır.

TABLO-1. Kalkınma ajansları ve bağlı iller

KOD	KALKINMA AJANSI	AJANS ADI	AJANSA BAĞLI İLLER
TR71	Ahiler Kalkınma Ajansı	AHİKA	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir
TR51	Ankara Kalkınma Ajansı	ANKARAKA	Ankara
TR61	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı	BAKA	Antalya, Burdur, Isparta
TR81	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı	BAKKA	Bartın, Karabük, Zonguldak
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı	BEBKA	Bilecik, Bursa, Eskişehir
TR62	Çukurova Kalkınma Ajansı	ÇKA	Adana, Mersin
TR63	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı	DOĞAKA	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TRB2	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı	DAKA	Bitlis, Hakkâri, Muş, Van
TR90	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	DOKA	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
TR42	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	MARKA	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova
TRC3	Dicle Kalkınma Ajansı	DİKA	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt
TRB1	Fırat Kalkınma Ajansı	FKA	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli
TR32	Güney Ege Kalkınma Ajansı	GEKA	Aydın, Denizli, Muğla
TR22	Güney Marmara Kalkınma Ajansı	GMKA	Balıkesir, Çanakkale
TRC1	İpekyolu Kalkınma Ajansı	İKA	Adıyaman, Gaziantep, Kilis
TR10	İstanbul Kalkınma Ajansı	İSTKA	İstanbul
TR31	İzmir Kalkınma Ajansı	İZKA	İzmir
TRC2	Karacadağ Kalkınma Ajansı	KARACADAĞ	Diyarbakır, Şanlıurfa
TR82	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı	KUZKA	Çankırı, Kastamonu, Sinop
TRA1	Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı	KUDAKA	Bayburt, Erzincan, Erzurum
TR33	Zafer Kalkınma Ajansı	ZAFER	Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak
TR52	Mevlana Kalkınma Ajansı	MEVKA	Karaman, Konya
TR72	Orta Anadolu Kalkınma Ajansı	ORAN	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR83	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı	OKA	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat
TRA2	Serhat Kalkınma Ajansı	SERKA	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
TR21	Trakya Kalkınma Ajansı	TRAKYAKA	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ

ÇALIŞMA YAŞAMINDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

Yerleşik hayata geçişle birlikte doğanın ihtiyaçlarını karşılayamaması sonucu üretim çabasına giren insanlar, yaşamlarını ve sağlıklarını tehlikeye sokabilecek işlerde çalışmışlar ve yaşadıkları çağın koşullarına göre sağlık ve güvenliklerini sağlama amacıyla risklere karşı farklı önlemler alma çabasında olmuşlardır.İçinde yaşadığımız çağda hızlı teknolojik gelişmelerin etkisiyle çalışma yaşamında karşılaşılan risklerde değişmeye başlamıştır. Bu risklerin bertaraf edilmesi amacıyla iş sağlığı ve güvenliği kavramı önem kazanmıştır. İşletmeler açısından maliyet önleme çabasıyla önem kazanmaya başlayan konu olumsuz çalışma koşulları sonucu işgücü devri, devamsızlık, düşük performans ve kaza maliyetlerini giderme amacından sağlıklı ve güvenli çalışma ortamı yaratmak amacına evrilmişdir. İş sağlığı ve güvenliği alanında yapılan çalışmalar sadece gelişmekte olan ülkelerde değil gelişmiş sanayi ye sahip ülkelerde de

toplumun gündemindeki önemini korumaktadır. Gelişmiş ülkelerde iş sağlığı ve güvenliğinin bugün geldiği nokta *"iş kazası ve meslek hastalıklarını önlemenin"* ötesinde çalışırken *"yüksek nitelikte yaşam standardı"* amacını gütmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün yaptığı tanıma göre tüm meslek dallarında çalışanların bedensel, ruhsal ve sosyal yönden iyilik hallerinin en üst düzeyde tutulması, sürdürülmesi ve geliştirilmesi çalışmalarına iş sağlığı denilmektedir. İş sağlığı kavramı; çalışanların çalışma koşulları ile araç ve gereçlerden kaynaklı her türlü tehlikeden arınmış veya en az düzeye indirilmiş olan iş çevresini ifade etmektedir. İş güvenliği kavramı ise, işin yapılması sırasında çalışanların karşılaştıkları her türlü tehlikenin bertaraf edilmesi yada olabilecek en az düzeye indirilmesi ile ilgili olan teknik kuralların içermektedir. Dolayısıyla bu iki kavram bütünleşik olarak kullanılmaktadır.

Çarıkçı (2011) "Yaşam hakkı, insanların en temel hakkıdır ve önemli olan bu hakkın fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik hali içinde sürdürülmesidir. Buradan hareketle, iş sağlığı ve güvenliğinin, insanların en temel hakkı olan yaşama hakkı ile doğrudan ilgili olduğunu söyleyebiliriz" demiştir(s.4). Çalışma yaşamı; bireylerin bedensel, ruhsal ve sosyal iyilik düzeyini belirleyen en önemli alanlardan biridir.VIII. Ulusal İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kongresi Sonuç Bildirisinde:- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 23. Maddesinde belirtilen *"herkesin, özgür seçimiyle belirlediği bir işyerinde, adil ve elverişli çalışma koşullarında çalışma hakkı vardır"* yaklaşımına uygun olarak, iş kazaları ve meslek hastalıklarının önüne geçilebilmesi için işyerlerinde önce insan, önce sağlık, önce işçi güvenliğianlayışı yerleştirilmeli, üretim süreçlerinde işçi sağlığı ve iş güvenliği önlem ve uygulamalarınaöncelik verilmelidir- ifadesi yer almaktadır. Ancak Türkiye'de iş kazaları çalışma yaşamında insan sağlığını en çok tehdit eden konularından biridir.

Kaza planlanmamış, beklenmedik bir anda ortaya çıkan yaralanma, can ve mal kayıplarına neden olan olay olarak tanımlanmaktadır. İş kazası ise işyerinde veya işin yürütüm şartları nedeniyle plansız ve beklenmedik şekilde meydana gelen, kazaya uğrayan kişi (veya kişileri) ve işyerini zarara uğratan olaydır.Oysa iş kazaları, uygun iş güvenliği önlemleri alındığı takdirde büyük oranda önlenebilir olma özelliğine sahiptir.İş kazaları sonuçları açısından ele alındığında kazaya uğrayan kişiye ve yakınlarına, işyerine ve ekonomiye zarar verici niteliktedir.

VIII. Ulusal İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kongresi Sonuç Bildirgesinde Türkiye'nin her 100 bin çalışan başına düşen ölümlü iş kazalarında Avrupa'da birinci, Dünya'da üçüncü sırada yer aldığı ve iş kazası sonucu sürekli iş göremezlik sayısında belirgin bir artış olduğu belirtilmektedir. Ayrıca iş kazası sonucu ölüm sayısının 2004'de 543 iken 2013'te 1.360'a, 2014'te 1.886'ya yükselmiş olduğu ve iş kazası sonucu ölümlerin, 2013 yılında bir önceki yıla göre yüzde 83 arttığı ifade edilmektedir. 2012 yılı iş kazası sayısı 74.871 iken 2013 yılında iş kazası sayısının 191.389'e yükselmesiyle iş kazalarında yüzde 291 oranında artış olduğu yine bildirgede belirtilmektedir.

YÖNTEM

Çalışma 2011 ve 2013 yılları arasında kalan 3 yıllık dönemde iş kazası verilerinin incelenmesiyle yürütülmüştür. Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin veri Sosyal

Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından derlenmekte ve yayınlanmaktadır. Ancak SGK tarafından halen 2014 yılına ait istatistikler yayınlamadığı için çalışma dönemi 2011-2013 yıllarını kapsayacak şekilde belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan veriler, ilgili döneme ait SGK İstatistik Yıllıkları'ndan alınmıştır (2011,2012 ve 2013 Dönemi SGK İstatistik Yıllığı). Bu veri sistemi sadece 5510 sayılı kapsamında zorunlu statüde sigortalı olanları kapsamaktadır. Bu çalışmada kullanılan "çalışan" sözcüğü, zorunlu statüde sigortalıları ifade etmektedir. Zorunlu sigorta kapsamı dışında kalanlar ile ve kayıt dışı çalışanlara ait veriler araştırmanın kapsamının dışında kalmaktadır. Çalışmada Kaza Sıklık Oranı (KSO), Kaza Ağırlık Oranı (KAO) ve Kaza Olabilirlik Oranı(KOO)SGK verileri üzerinden aşağıdaki gibi hesaplanmıştır. Hesaplamalarda 1 yıl içerisinde 300 iş gününün bulunduğu ve 1 iş gününde 7.5 saat çalışıldığı kabul edilmektedir. İş kazasına bağlı oranların hesaplanmasında yıllık izinler ve hastalık izinleri hesaplamanın kapsamı dışında tutulmuştur.

$$\text{Kaza Sıklık Oranı(KSO)} = \frac{\text{Toplam Kaza Sayısı}}{\text{Toplam İnsan Saat Çalışma Sayısı}} \text{x } 1000000$$

$$\text{Kaza Ağırlık Oranı(KAO)} = \frac{\text{İş Görememezlik Gün Sayısı}}{\text{Toplam İnsan Saat Çalışma Sayısı}} \text{x} 1000000$$

$$\text{Kaza Olabilirlik Oranı(KOO)} = \frac{\text{Toplam Kaza Sayısı}}{\text{Toplam Çalışan Sayısı}} \text{x} 100000$$

Kaza Sıklık Oranı, bir takvim yılında çalışılan 1.000.000 iş saatine karşılık kaç tane kaza olduğu göstermektedir. Kaza Ağırlık Oranı, bir takvim yılında çalışılan 1.000.000 saatte kaç iş gününün iş kazası nedeniyle kaybedildiğini gösterir. bir takvim yılı içinde 100.000 çalışanda kaza geçirme olasılığı iseKaza Olabilirlik Oranı ile hesaplanmaktadır.

Hesaplamada kullanılan iş kazası sayısı, aktif sigortalı sayısı, iş kazası nedeniyle meydana gelen geçici iş görememezlik gün sayısı ve sürekli iş görememezlik gün sayısı ve ölüm sayısı il bazında bir araya getirilmiştir. Daha sonra bölge kalkınma ajanslarına bağlı olan iller (İBBS Düzey 2'ye göre) bir araya getirilmiş ve veriler Microsoft Office Excel programı kullanılarak hesaplanmıştır. Çalışmada değerlendirme yapılırken Düzey 2 bölgelerinde kurulmuş olan kalkınma ajanslarının adı kullanılacaktadır (Tablo-1).

TABLO –2 Kalkınma Ajanslarının bölgesinde 2011-2013 dönemi Kaza Sıklık Ağırlık Oranları

KALKINMA AJANSI	KAZA SIKLIK ORANI		
	2011	2012	2013
AHİKA	0,77	0,90	2,75
ANKARAKA	0,75	0,83	3,26
BAKA	1,18	1,07	4,18
BAKKA	10,85	9,98	12,64
BEBKA	4,07	4,58	8,86
ÇKA	0,67	0,92	2,66
DOĞAKA	0,66	1,17	2,77
DAKA	0,22	0,21	0,56
DOKA	0,96	1,00	1,82
MARKA	3,22	2,36	8,45
DEKA	0,23	0,15	1,02
FKA	0,79	0,99	1,69
GEKA	2,53	2,62	5,36
GMKA	1,64	1,40	3,41
İKA	0,83	1,20	2,41
İSTKA	0,09	0,03	3,46
İZKA	3,29	3,11	7,71
KARACADAĞ	0,24	0,29	0,98
KUZKA	0,72	0,76	1,84
KUDAKA	0,75	1,14	1,73
ZAFER	5,19	6,20	9,17
MEVKA	0,88	1,21	4,55
ORAN	2,59	2,54	6,72
OKA	1,22	0,73	2,01
SERKA	0,15	0,07	0,79
TRAKYAKA	2,01	3,56	6,83

*Hesaplamalarda yuvarlama yapılmıştır.

BULGULAR

2011-2013 dönemi KSO'ları değerlendirildiğinde 2012 yılında 2011'e göre pozitif veya negatif yönde değişimlerin olduğu görülmektedir (Tablo-2.). KSO azalan bölgelerin ortalaması yaklaşık 1,2 iken artan bölgelerin ortalaması 0,8 civarındadır. Bu dönemde KSO'ların da en yüksek düşüş yaşanan bölge 2,1 oranıyla SERKA'dır. En yüksek artış ise 0,6 oranında TRAKYAKA ve DOĞAKA bölgelerinde olmuştur. KSO'ları 2013 yılında 2012 yılına göre ortalama 0,4 oranında tüm bölgelerde artmıştır.BAKKA bölgesi ise 2011-2013 döneminde KSO'nı açısından en yüksek olan bölgedir.BAKKA bölgesinde 2011-2012 yılları arasında 1,1 oranında ve 2012-2013 yılları arasında 0,8 oranında artış olmuştur. Sonuçlar tüm bölgelerde KSO'larının arttığını göstermektedir. 2013 yılında KSO'nın en yüksek olduğu bölgeler BAKKA, BEBKA, TRAKYAKA, ZAFER,MARKA, İZKA ve ORAN dır.

2011 ve 2012 yılları arasında KAO'lar bölgesel olarak karşılaştırıldığı nda İKA ve ORAN bölgelerinde 0,8 oranında, DAKA ve KARACADAĞ bölgelerinde 0,9 oranında negatif yönde artış olduğu belirlenmiştir. Diğer bölgelerde ise pozitif yönde ortalama 1,4 oranında artış olmuştur. Pozitif artışın en çok yaşandığı bölgeler 2,7 oranıyla GMKA ve 2,4 oranıyla DİKA bölgeleridir. SGK 2013 yılında istatistiklerinde değişikliğe gittiği için bölgesel olarak KAO'nı hesaplanamamıştır. Ancak yayınlanmış olan SGK 2013 İş Kazası ve Meslek Hastalıkları İstatistiklerinde 2013 yılına ait İş Kazası Ağırlık Hızı Türkiye genelinde *"540 gün 0,42 saat"* olarak açıklanmıştır.

TABLO – 3. Kalkınma Ajanslarının bölgesinde 2011-2013 dönemi Kaza Ağırlık Oranları

KALKINMA AJANSI	KAZA AGIRLIK ORANI		
	2011	**2012**	**2013**[1]
AHİKA	578	592	-
ANKARAKA	709	455	-
BAKA	880	472	-
BAKKA	2225	1561	-
BEBKA	908	649	-
ÇKA	772	490	-
DOĞAKA	986	753	-
DAKA	435	509	-
DOKA	511	456	-
MARKA	839	764	-
DİKA	1412	578	-
FKA	768	548	-
GEKA	782	575	-
GMKA	933	341	-
İKA	590	759	-
İSTKA	590	430	-
İZKA	962	497	-
KARACADAĞ	708	786	-
KUZKA	695	641	-
KUDAKA	514	675	-
ZAFER	882	665	-
MEVKA	669	421	-
ORAN	730	873	-
OKA	637	539	-
SERKA	276	271	-
TRAKYAKA	689	579	-

*Hesaplamalarda yuvarlama yapılmıştır.

KOO hesaplamaları incelendiğinde 2011-2013 döneminde KOO oranının en yüksek olduğu bölgelerin BAKKA, ZAFER, BEBKA, İZKA, MARKA, TRAKYAKA ve GEKA olduğu görülmüştür (Tablo-3). Bu bölgelerde çalışanların diğer bölgelere oranla iş kazası geçirme olasılığı daha yüksektir. 2011 ve 2012 yıllarında KOO oranının en düşük olduğu bölge SERKA iken en yüksek olduğu bölge BAKKA'dır. 2013 yılında ise KOO oranının en düşük olduğu bölge GEKA iken en yüksek olduğu bölge yine BAKKA'dır. 2011-2012 dönemleri karşılaştırıldığında bazı bölgelerde KOO'da düşmeler görülürken bazı bölgelerde artış ile karşılaşılmıştır. Bu dönemde KOO ortalama yaklaşık 0,6 oranındadır. 2013 yılında ise KOO yaklaşık 0,3 oranına yükselmiştir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye'de iş kazası nedeni ile 2013 yılında 1360 kişi ölmüştür. En fazla ölümün yaşandığı iller İstanbul ve Ankara iken Tunceli, Hakkari ve Bayburt illerinde iş kazası nedeni ile ölüm yaşanmamıştır. Çalışanların yaklaşık %25'i İstanbul, %9'u Ankara'da kayıtlı iken bu oran Bayburt'ta %0,08, Tunceli'de %0,1 ve Hakkari'de %0,18 dir. İş kazası nedeni ile ölüm oranlarının en yüksek olduğu illerin aktif olarak çalışan sigortalı sayısının yüksek olduğu iller olması çalışmadan kaynaklı risklerin öneminin bir göstergesidir.

TABLO-4. Kalkınma Ajanslarının bölgesinde 2011-2013 dönemi Kaza Olabilirlik Oranı

KALKINMA AJANSI	KAZA OLABİLİRLİK ORANI		
	2011	2012	2013
AHİKA	577	594	650
ANKARAKA	378	487	737
BAKA	286	341	940
BAKKA	2437	2242	2841
BEBKA	916	1029	1893
ÇKA	150	207	599
DOĞAKA	147	260	625
DAKA	68	67	158
DOKA	217	224	409
MARKA	725	531	1898
DİKA	51	94	250
FKA	177	224	389
GEKA	588	589	1309
GMKA	360	916	707
İKA	187	271	541
İSTKA	222	208	779
İZKA	738	700	1754
KARACADAĞ	54	66	220
KUZKA	162	171	415
KUDAKA	188	256	389
ZAFER	1167	1504	3062
MEVKA	199	272	976
ORAN	583	572	1512
OKA	274	164	433
SERKA	33	17	199
TRAKYAKA	431	801	1536

*Hesaplamalarda yuvarlama yapılmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) Ocak 2014'de yayınladığı "2013 İş Kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Problemleri Araştırma Sonuçları"na göre Türkiye'de 2013 yılında istihdam edilenlerden %2,3'ü bir iş kazası geçirmiştir. TÜİK bu çalışmasında, iş kaybına yol açıp açmamasına ve olayın hukuken bir iş kazası niteliği taşıyıp taşımadığına bakılmaksızın, işyerinde veya iş esnasında geçirilen ve bir yaralanmayla sonuçlanan tüm kazaları iş kazası olarak değerlendirmiştir. Açıklanmış olan bu rakam çalışma yaşamında iş kazalarına ne denli sık karşılaşıldığını göstermektedir. Türkiye'de resmi olarak iş kazası tanımı; 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nu 13. maddesiyle tanımlanmıştır[1]. SGK verileri sadece bildirimi yapılmış ve müfettişlerce onaylanmış olan iş kazalarını baz alması nedeni ile kısıtlılık içermektedir. Bu durumun yanı sıra işyerinde veya işe bağlı bir nedenle gerçekleşen hafif yaralanmalar genellikle çalışan ve işverence yeterince önemsenmemektedir. İş kazasının çalışan sağlığı ile ilgili sonuçları kötüleştikçe kayıt altına alınıyor olması konu ile ilgili bir diğer sorundur. Bu noktadan bakıldığında Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin durumun

1 **MADDE 13-** İş kazası;

a) Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada,

b) İşveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle veya görevi nedeniyle, sigortalı kendi adına ve hesabına bağımsız çalışıyorsa yürütmekte olduğu iş veya çalışma konusu nedeniyle işyeri dışında,

c) Bir işverene bağlı olarak çalışan sigortalının, görevli olarak işyeri dışında başka bir yere gönderilmesi nedeniyle asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda,

d) Emziren kadın sigortalının, çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda,

e) Sigortalıların, işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere gidiş gelişi sırasında,

meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen özüre uğratan olaydır.

saptanmasında daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Çalışmada 2011- 2013 döneminde iş kazası oranlarının tüm bölgelerde arttığı belirlenmiştir. TÜİK verilerine göre Türkiye'de istihdamın genel yapısına baktığımızda %23,6 tarım, %26,4 sanayi ve %50,0 hizmet sektöründe olduğunu görülmektedir. Kalkınma Ajanslarının bölgelerine göre sektörel dağılımı incelendiğimizde bölgesel baz da farklılıklar göze çarpmaktadır (Tablo-5). Bu farklılıkları iş kazası oranları ile irdelediğimizde tüm bölgelerde artış olduğunu görebiliriz. Ancak SGK istatistikleri il bazında iş kazalarını sektörlere göre sınıflandırmadığı için bölgelerin sektöre göre iş kazası dağılımlarını tespit edebilmek mümkün değildir.

TABLO – 5 Kalkınma Ajanslarının bölgelerinde istihdamın sektörel dağılımı

KALKINMA AJANSI	%		
	TARIM	SANAYİ*	HİZMET
AHİKA	37,1	16,3	46,6
ANKARAKA	4,6	23,6	71,7
BAKA	32,1	13,6	54,4
BAKKA	37,2	24,3	38,5
BEBKA	14,6	40,5	45,0
ÇKA	23,7	25,3	53,1
DOĞAKA	26,0	27,8	46,2
DAKA	38,5	21,3	40,2
DOKA	47,1	14,3	38,6
MARKA	22,1	33,3	44,7
DİKA	12,3	26,0	61,7
FKA	44,3	17,7	37,9
GEKA	39,8	19,1	41,1
GMKA	36,3	19,3	44,4
İKA	23,9	31,9	44,2
İSTKA	0,6	35,1	64,3
İZKA	12,3	31,8	55,9
KARACADAĞ	32,0	21,7	46,3
KUZKA	40,6	18,6	40,8
KUDAKA	44,3	11,2	44,5
ZAFER	44,6	23,1	32,3
MEVKA	32,7	24,7	42,6
ORAN	35,0	24,2	40,8
OKA	42,2	18,8	39,0
SERKA	54,0	15,0	31,0
TRAKYAKA	17,1	36,3	46,6

(*)İnşaat sektörü, sanayi sektörünün içinde değerlendirilmiştir.
Kaynak:Hanehalkı İşgücü Anketi, 2013

İşyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemek amacıyla "İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu" Haziran 2012 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Çalışmanın dönemsel olarak ortasına gelen bu değişimin iş kazası oranlarına etkisinin değerlendirilmeye ihtiyacı vardır. Zira 2013 yılına ilişkin verilerde önceki dönemlere göre ciddi bir artış görülmektedir.

İş kazalarının gerçekleşmesinde temel etkenler, denetim ve kontrol yetersizliği, teknolojik gelişmelerden yeterince faydalanmama, eğitimsizlik, koruyucu önlemlerin yetersizliği veya ihmal edilmesi, sağlık ve emniyet için uygun olmayan işyeri koşulları, deneyimsiz eleman çalıştırma, yeni elemanlara yeterli eğitim verilmemesi vb. olarak sıralanmaktadır. Kazaların neden ve nasıl meydana geldiği, benzer bir kazanın yaşanmaması için neler yapılması gerektiği konularında çalışmalar yapılmalıdır. Dönbekçi'nin çalışmasında (akt. Camkurt, 2007) "... İş kazalarının %80'inin insanlara, %18'inin fizik vemekanik çevre koşullarına, %2'sinin ise

umulmadık olaylara bağlı olarak meydana geldiği kabul edilmesi doğru olacaktır" demektedir. Bu perspektiften bakıldığında kazaların önlenmesinde en önemli noktanın çalışma yaşamındaki tüm paydaşlarda *"Güvenlik Kültürü"* tesis etmek olduğunu söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

KAYNAKLAR

CAMKURT, Mehmet Zülfi, 2007, "İşyeri Çalışma sistemi ve İşyeri Fiziksel Faktörlerinin İş Kazaları Üzerindeki Etkisi", TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi Cilt: 20 Sayı: 6, Cilt: 21 Sayı:1, Mayıs- Agustos, s.80-106.

ÇARIKÇI, Mustafa Nejat ÇARIKÇI, 2011, "İş Kazaları Analizi", ÇSGB İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi, Sayı:49, s.4-11.

ÇELİKKOL, Mediha Mine, 2014, "Bölgesel Kalkınma Ajansları: Sağlanan Desteklerin Bir İl Ölçeğinde Değerlendirilmesi", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 39, s.327-349.

KASALAK, Murad Alpaslan, 2014, "Bölgesel Kalkınma Açısından Sosyokültürel Yapının Girişimciliğe Etkisi", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 31, s.249-266.

Sosyal Güvenlik Kurumu, İstatistik Yıllığı 2011, http://www.sgk.gov.tr, Erişim tarihi: 16.06.2015.

Sosyal Güvenlik Kurumu, İstatistik Yıllığı 2012, http://www.sgk.gov.tr, Erişim tarihi: 16.06.2015.

Sosyal Güvenlik Kurumu, İstatistik Yıllığı 2013, http://www.sgk.gov.tr, Erişim tarihi: 16.06.2015.

Türkiye İstatistik Kurumu, HANEHALKI İŞGÜCÜ ARAŞTIRMASI,Bölgesel Sonuçlar 2004-2013, http://www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 09.08.2015.

VIII. Ulusal İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kongresi Sonuç Bildirgesi, http://www.mmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=43132&tipi=2&sube=0#.VcZGvNKsXPw Erişim tarihi: 06.08.2015.

https://osha.europa.eu/fop/turkey/tr/publications/document.2005-08-24.is_kazasi_istatistikleri, Erişim tarihi: 15.07.2015

RİSK ALTINDAKİ KİŞİLERİN ERKEN OKUL TERKLERİNİN ÖNLENMESİ

Prevention Of Early School Leavers Of Persons Under Risks

Hanbey HAZAR[1]**, Orhan İLHAN**[2]

ÖZET

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü(UNESCO) ekonomik durumları, cinsiyetleri, etnik veya dilsel kökenleri, dinleri veya politik statüleri nedeniyle toplumsal ve ekonomik entegrasyon şansları diğer insanlara göre daha düşük olan kimseleri dezavantajlı gruplar olarak tanımlamaktadır.

Bu çalışma ile Risk altındaki dezavantajlı öğrencilerin okul devamsızlığı ve terklerinin azaltması için başarılı bir okul yaşamı ve devamında üst eğitime geçiş fırsatları yakalama ve özel gereksinimlerine uygun eğitsel seçenekler sunulması ile sorunun yol açtığı ekonomik, eğitsel, sosyolojik, hukuki ve psikolojik sonuçlarının bertaraf edilerek, ekonomik ve psikolojik sonuçlarının iyileştirilmesine katkı sunacak yöntemleri tespit etmektir. Yapılan birçok bilimsel çalışmada, okul terkleri bakımından sorun yaşayan dezavantajlı ailelerin çocukları en riskli grubu oluşturduğu belirlenmiş, ayrıca uygun olmayan eğitim ortamı, yöntem ve tekniklerinin okul terkini etkileyici bir etken olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Risk Altındaki Gençler, Sorunlu bireyler, Okul Erken Terkleri*

ABSTRACT

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), economic status, gender, ethnic or linguistic origin, religion or political status due to social and economic integration chances were lower compared to other people no one is defined as disadvantaged groups.

This study school absenteeism among disadvantaged students at risk, and the abandoned reduce to a successful school life and continue at the top education transition seize opportunities and special needs to appropriate educational choices economical caused by problems with the submission, educational, sociological, by eliminating the legal and psychological consequences, economic and will contribute to the improvement of the methods is to determine the psychological consequences. In many scientific study, children of disadvantaged families determined to create the most problems in terms of school drop-risk groups, as well as unsuitable learning environment, the school dropout methods and techniques were found to be

Keywords: *Youth at Risk , Troubled individuals, School Early Leavers*

1 Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, hhazar@firat.edu.tr

2 Öğretmen, Adıyaman Mimar Sinan Mes. ve Tek.Anadolu Lisesi, orhanilhan@mynet.com

1. GİRİŞ

Bölgesel gelişmişlik, bölgeler arası hatta iller arasındaki gelir seviyesi farkının giderilmesi, sosyal farklılıkların azaltılması, yatırım politikaları için büyük önem taşımaktadır. Yatırım teşviki uygulamaları gibi bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması için alınan politika kararlarında sosyo-ekonomik kültürel gelişmişlik sıralamalarının etkili olduğu görülmektedir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da (2001-2005) bölgesel gelişmeye ilişkin olarak "Sürdürülebilir Gelişme" kavramı önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür. Bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasının sürdürülebilirlik, bölgelerarası bütünleşme, sosyal ve ekonomik dengelerin sağlanması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, fırsat eşitliği, kültürel gelişme ve katılımcılık ilkeleri son derece önemlidir.

Ülke ekonomisi için hedef alınan yüksek bir kalkınma hızının önemi kadar, ülke coğrafyasında ve kesimler arasında dengeli bir gelişme sağlanması hedefide o kadar önemlidir. Dengeli gelişme; alınan tedbirlerin ve uygulanacak politikaların, fiziki kaynakların dağılımı bölgelerarası gelişmişlik farklarının esas alınması ve kamu yatırımlarının dağılımında ekonomik coğrafyanın, bölgesel gelişmenin ve sosyal faydanın dikkate alınması gerekliliğidir.

Bölgesel eğitim ve istihdam sağlanması, bölgesel gelişmenin öncelikli amacı olmaya devam etmektedir. Bölgesel gelişmenin diğer amacı ise tüm bölgelerin kaynaklarını daha verimli kullanarak, bölgelerin rekabet gücünü artırmak, böylece ulusal büyümeye ve kalkınmaya katkılarını maksimum seviyeye çıkartmaktır. Ayrıca, bölgeler arasında ekonomik ve sosyal entegrasyonun güçlendirilmesi ve diğer ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi bölgesel gelişme politikasının katkı sağlayacağı önemli hususlardır.

İstihdam, ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimleri için son derece önemlidir. Bir ülkenin nüfus yapısı istihdama katılım oranını etkilemektedir. İşsizlik sorunu bulunan ülkemizde özellikle bölgemizde istihdamı etkileyen en büyük etkenlerin başında dezavantajlı grupların istihdamı bulunmaktadır. Türkiye ortalaması ve diğer bölgelere göre daha fazla istihdam sorunu yaşayan bölgemizde en büyük sorunların başında dezavantajlı grupların var olmasıdır. İçerisinde bulundukları toplumun temel ekonomik, kültürel ve sosyal kaynaklarından mahrum kalan veya mahrum bırakılan insan gruplarına "dezavantajlı gruplar" denir. Burada kimlerin, hangi toplum içerisinde, hangi kaynaklardan ne surette ve hangi nedenlerle mahrum kaldığı veya mahrum bırakıldığı önemlidir.

Başka bir tanım ile; Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), ekonomik durumları, cinsiyetleri, etnik veya dilsel kökenleri, dinleri veya politik statüleri nedeniyle toplumsal ve ekonomik entegrasyon şansları diğer insanlara göre daha düşük olan kimseleri dezavantajlı gruplar olarak tanımlamaktadır. Dezavantajlı gruplar içindeki en büyük oranı risk altındaki öğrenciler oluşturmaktadır. Bu öğrenciler; düşük akademik başarı, suça yönelim, düşük öz saygı, yoksulluk, aile içi sorunlar gibi nedenlerle okulu terk etme durumunda olan öğrenciler olarak görülmektedir. Bu risk grubundaki öğrenciler okulu erken bırakmaktadır veya terk etme eğilimindedirler. AB ülkelerinde okulu terk edenlerin oranı %12 iken Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2013 yıllarına ilişkin verilerine göre Türkiye'de orta öğretimde okulu terk edenlerin oranı %38 olduğu görülmektedir. Yine bu istatistiklere göre Mesleki Orta Öğretim kurumlarında terk oranı en fazla olduğu gibi okulu terk edenlerin risk altında olan gruplar olduğu görülmektedir.

Risk altındaki öğrencilerin özellikleri incelendiğinde; Okul etkinliklerine katılım eğilimlerinin düşük olduğu, okula aidiyet duygularının gelişmediği, disiplin veya devam sorunlarının çok olduğu, tepkisel davranışların sık görüldüğü, arkadaş ilişkilerinde sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Ailevi sorunlar, madde bağımlılığı, suça yönelim bu gruptaki

öğrencilerde sık rastlanan durumlardır.

2. BÖLGENİN (DOĞU ANADOLU VE TRB1) DURUMU

Ülke genelinde en az nüfusa sahip olan Doğu Anadolu, nüfus yoğunluğu itibariyle de en düşük yoğunluklu bölgedir. Bölge'de kilometrekareye 42 kişi düşmektedir. Nüfusun en yoğun (240 kişi/km2) olduğu Marmara ile Doğu Anadolu Bölgesi arasında, yaklaşık 6 kata varan bir nüfus yoğunluğu farkı vardır (Kavasoğlu: 2003).

Bölgede gözlenen nüfus azlığı ve seyrekliğinin en önemli nedenleri; coğrafyanın engebeli oluşu ve yükselti nedeniyle iklimin çok sert olmasıdır. Bu tür doğal nedenler yanında, göç olgusunun da yoğun bir şekilde yaşanması, tüm demografi göstergelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla beraber Doğu Anadolu, tarımsal istihdamın en yoğun olduğu bölge konumunda olmasına rağmen, tarımsal verimliliğin en düşük olduğu bölgelerden biridir. Nitekim tarımsal istihdam ile tarımsal verimlilik arasında Doğu Anadolu'da gözlenen ters orantı, diğer bölgeler için de geçerlidir.

Doğu Anadolu, toplam istihdam içinde, sanayide istihdamın (% 3,26) en düşük olduğu bölgedir. Benzer şekilde ticaret (% 4,4) ve mali kurumlar (% 1,05) iş kolu istihdamı da en düşük oranlara sahiptir. Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında en düşük değere sahip olan Doğu Anadolu ile en gelişmiş bölge olan Marmara'nın istihdam yapısı, tamamen farklıdır. Zira Marmara; en düşük tarımsal istihdama sahip bölge iken, aynı zamanda en yüksek sanayi, ticari ve mali istihdam oranlarına sahip bölgedir. Buradan bir sonuç çıkarmak gerekirse, denilebilir ki, toplam istihdam içinde tarımsal istihdam oranı, diğer sektörler lehine düştükçe, sosyo-ekonomik gelişme düzeyi yükselmektedir. Nitekim kırsal yapının egemen olduğu az gelişmiş bölgelerde verimsiz bir şekilde yığılan tarımsal istihdam, daha verimli sektörlere çekecek politikalar ile tarımsal verimliliği yükseltecek modernizasyon politikaları, bölgesel gelişme sürecinde ayrıcalıklı bir yere sahip olmaktadır (Kavasoğlu: 2003).

Doğu Anadolu Bölgesi'nin eğitim göstergeleri, Güneydoğu Anadolu'nun önünde yer alarak altıncı sırada olmakla beraber, Türkiye ortalamalarının oldukça gerisindedir. Bölgede okur-yazar nüfus oranı % 77,71, okur-yazar kadın nüfus oranı % 65,9; fakülte veya yüksek okul bitirenler oranı % 6,13'tür. Aynı gösterge değerlerinin Türkiye ortalaması ise sırasıyla; % 87,30; 80,62 ve 8,42'dir. (Kavasoğlu: 2003)

Bölge, (1995-2000 dönem toplamı) fert başına ihracat ve ithalat miktarlarıyla en son sırada yer almaktadır. Belirtilen dönemde fert başına ihracat 83 dolar, ithalat ise 81 dolardır. Toplam değerler düşük olsa da, ihracat, ithalatın yaklaşık 5 katı düzeyindedir.

Nitekim bölge dışına en çok göç veren bölge olan Doğu Anadolu, ekonomik ve sosyal göstergeler itibariyle en son sıralarda yer almaktadır. Bu itibarla, bölgenin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, sıralamada en sondadır. Genel olarak refahın bölgesel düzeyde dengesiz dağılımının bir sonucu olan göç olgusu, aynı zamanda bu dağılımın bozulmasını besleyen temel etmen durumundadır.

Ayrıca ülkemizde şehirlerde bulunan nüfusun oranı son on yılda önemli artış göstererek 1990 yılında %59,6 iken 2000 yılında % 64.9'a yükselmiştir (Tablo 1). 1990-2000 döneminde şehirlerde bulunan nüfusun yıllık artış hızı 26.8 iken köylerde bulunan nüfusun yıllık artış hızı 4.2'dir.

YILLAR	TOPLAM NÜFUS	ŞEHİR(1) NÜFUSU	%	KÖY(2) NÜFUSU	%
1990	56.473.035	33.656.275	59,6	22.816.760	40,4
2000	67.803.927	44.006.274	64,9	23.797.653	35,1
2007	70.586.256	49.747.859	70,5	20.838.397	29,5
2008	71.517.100	53.611.723	74,9	17.905.377	25,1

Tablo: 1- ŞEHİR VE KÖY NUFUSU Kaynak: TUIK, 2007-2008 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

3. EĞITIM DURUMU

2006 Çocuk İşgücü Anketine göre 16 milyon 264 bin kişi 6-17 yaş grubundaki çocukların % 84.7 si (13 milyon 772 bin kişi) okula devam ederken, % 15.3 ü 72 milyon 492 bin) herhangi bir öğrenim kurumuna devam etmemektedir. 6-17 yaş grubundaki çocukların kentsel yerlerde % 87.2 si, kırsal yerlerde ise %80.7 si eğitime devam etmektedir. 2006 yılı itibariyle, 6-17 yaş grubundaki erkek çocuklarda okula devam etme oranı % 87.5 iken, kız çocuklarda % 81.8 dir.

Milli Eğitim Bakanlığının 2007-2008 öğretim yılı verilerine göre okul öncesi eğitime devam eden öğrenci sayısı 701.762, ilköğretime devam eden öğrenci sayısı 312.631 i açık ilköğretim öğrencisi olmak üzere toplam 10.870.570, orta öğretime devam eden öğrenci sayısı: 334.146 i açık lise öğrencisi olmak üzere toplam 3.245.322 dir.

2006 Çocuk işgücü anketi sonuçlarına göre okula devam etmeyen (okulu terk eden veya okula hiç gitmemiş olan) çocukların, devam etmeme nedenleri incelendiğinde; birinci sırayı %22,4 ile okul masraflarını karşılayamama, ikinci sırayı %15,4 ile derslerde başarısız olma/okula ilgi duymama, üçüncü sırayı %14 ile ailenin izin vermemesi almaktadır. Ailesi izin vermediği için okula devam etmeme oranı erkeklerde %4,1 iken bu oran kız çocuklarında %20 ,9 olarak hesaplanmıştır. Çalışmak zorunda olduğu için okula devam etmeyen erkek çocukların oranı %4,5 iken, kız çocuklar için bu oran %2,3 dür.

6-17 yaş grubunda, ekonomik işlerde çalışan çocukların %56,2 si (538 bin kişi) ücretli, yevmiyeli, kendi hesabına veya işveren olarak gelir elde etmektedir. Çalışan ve gelir getiren çocukların %80 i asgari ücret düzeyinin altında gelir elde etmektedir. Bu nedenle çocuk işgücünün bir boyutu da çocuğun ucuz işgücü olarak görülmesidir. Ekonomik işlerde çalışan kız çocukları erkek çocuklarına göre daha yüksek bir kazanç elde etmektedir (ÇSGB: 2006).

Diğer bir yönü ile 6-17 yaş grubunda ekonomik işlerde çalışan çocukların %41,1 i tarım, %28,3 sanayi, %21,4 ü ticaret ve %9,2 si hizmet sektöründe çalışmaktadır. Erkek çocukların %32,1 i tarım, %29,5 i sanayi, %27,7 si ticaret, %10,7 si hizmet sektöründe çalışmaktadır. Kız çocukların %58,3 ü tarım, %26,2 si sanayi, %9,3 ü ticaret, %6,2 si hizmet sektöründe çalışmaktadır. Kız ve erkek çocukları için ilk sırayı tarım sektörü almaktadır. Özellikle kız çocuklarının büyük çoğunluğu tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu oranlar kent-kır ayrımında incelendiğinde kentlerde bu dağılım değişiklik göstermekte, kırsal kesimde ise değişmemektedir. Kentlerde erkek çocukların %43,1 i, kız çocukların ise %55,8 i sanayi sektöründe çalışmaktadır. Kırsal kesimde erkek çocukların %64,1 i, kız çocukların ise %83,5 i tarım sektöründe çalışmaktadır (ÇSGB: 2006).

Erken yaşlarda çocuğun içinde bulunduğu çevre ve çocuğa sağlanan eğitimin niteliği onun gelecekteki başarılarını ve dolayısıyla da yaşam kalitesini büyük ölçüde belirlemektedir. Yapılan araştırmalar ilk çocukluk yıllarındaki uyarıcı ortam ve yaşantı yetersizliklerinin daha sonraki yıllarda öğrenme ve gelişim düzeyini sınırlandırdığını; zengin uyarıcı çevrenin ise, okul öğrenmelerinin temelini oluşturan anadilini kullanma yeterliliğini, sayısal, uzaysal yeteneklerini, başarma güdüsünü, iyi çalışma alışkanlıklarını, sonuç olarak öğrenme düzeyini artırdığını göstermektedir (Bloom: 1976).

Sağlıklı yetişmiş çocuk değer yaratmaya adaydır. Toplumun gelişebilmesi, sağlıklı bireylerden

oluşması ile mümkündür. Sağlıksız ve nitelikli eğitimden yoksun çocuk ise, toplumun gelişmesini önleyecek en önemli faktörden biridir.

Yukarıda verilen veriler ışığında bölgemizde dezavantajlı olarak kabul edilen risk grubundaki öğrencilerin varlığı kaçınılmazdır. Bu risk grubundaki öğrenciler okulu erken bırakma veya terk etme eğilimindedirler. Okul terki gerek birey ve gerekse toplum için önemli sorunlara yol açma potansiyeli taşımaktadır.

Yapılan birçok bilimsel çalışmada, okul terki bakımından sorun yaşayan dezavantajlı ailelerin çocukları en riskli grubu oluşturduğu belirlenmiş, ayrıca uygun olmayan eğitim ortamı, yöntem ve tekniklerinin okul terkini tetikleyici bir etken olduğu saptanmıştır. Bununla beraber ülkemizdeki eğitim sistemi incelendiğinde bireye özel eğitim ortam ve yöntemlerinin yetersiz olduğu görülmektedir. Yine bu istatistiklere göre en yüksek okulu terk oranı Mesleki ve Teknik liselerdedir. Sınıf düzeyinde bakıldığında ise en yüksek okul terki 9. sınıflarda görülmektedir.

Risk grubundaki öğrenci oranının okullarımızda çok yüksek olması, geliştirilen yöntem ve tekniklerin çok kalıcı çözümler üretememesi sorunu derinleştirmektedir. Risk grubundaki öğrencilerin, bu riskleri ile etkin mücadele edilmeyişi toplumda sosyal, hukuksal ve sosyo-ekonomik anlamda sorunları arttırmaktadır. Risk altındaki öğrencilerin özellikleri incelendiğinde; Okul etkinliklerine katılım eğilimlerinin düşüklüğü, okula aidiyet duygularının gelişmediği, disiplin veya devam sorunlarının çok olduğu, tepkisel davranışların sık görüldüğü, arkadaş ilişkilerinde sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Ailevi sorunlar, madde bağımlılığı, suça yönelim bu gruptaki öğrencilerde sık rastlanan durumlardır.

4.RİSK GRUBUNDAKİ ÇOCUKLAR

4.1. Mevsimlik Tarım İşçileri

Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliği, 6,3 milyonluk tarım iş gücünün yaklaşık yarısını oluşturan, içinde kadın, çocuk ve yaşlıların da bulunduğu oldukça geniş bir sektördür. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre sayıları 300.000 civarında verilen mevsimlik gezici tarım işçileri fiilen kayıt dışıdır ve çocuklar ile birlikte en az bir milyonluk bir nüfusu kapsadıkları tahmin edilmektedir. Kuzey, Güney ve Batı Anadolu'daki 48 ilde mevsimlik gezici tarım işçileri çalışmaktadır. Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaya gidenlerin büyük bir kısmı TRB1 bölgesinde olduğu görülmüştür. Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı (MİGA)'nın Mayıs 2012 tarihinde yaptığı "Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti" isimli çalışmada mevsimlik tarım işçilerinin içinde yaşadıkları çalışma koşulları ve bunun sağlıkla ilişkisi konusunda yapılan saptamalarda, mevsimlik tarım işçilerinin barınma ve çalışma ortamının, hijyenden ve sağlıklı yaşamdan çok uzak olduğu, işçilerin çoğunlukla tarlalarda, altyapısı olmayan çadır ya da barakalarda; elektrik, su, kanalizasyon, çöp toplanma imkânları olmadan yaşadıkları, yine yaşadıkları çevrede sağlıklı banyo ve tuvaletlerin olmadığı, sivrisinek, fare, yılan, akrep, kırkayak vb. böceklerin yaşam ortamında bulunabildiği, sağlıksız içme ve kullanma suyu, saklanamayan ve korunamayan gıdaların sağlıksızlığa neden olduğu belirtilmiştir.

TÜİK (2006) verilerine göre, toplam çalışan çocukların % 41 i tarım (392 bin kişi), % 59 u tarım dışı sektörde (565 bin kişi) faaliyet gösterirken, % 53,5 i ücretli veya yevmiyeli, % 2.7 si kendi hesabına veya işveren, % 43,7 si ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır (TÜİK: 2006)

2006 yılı çocuk işgücü anketi sonuçlarına göre ekonomik işlerde çalışan çocukların çalışma nedenleri incelendiğinde, 6-17 yaş grubundaki çocukların çalışma nedenlerinin başında %51,1 ile hane halkı gelirine katkıda bulunmak ikinci sırayı %17,4 ile iş öğrenmek, meslek sahibi olmak, üçüncü sırayı ise %12,9 ile hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak almaktadır. Ailenin isteği ile çalıştığını belirten çocukların oranı %10,8, kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çalışan çocukların oranı ise %4,7 dir (TÜİK: 2006)

Yine barınma alanları, yerleşim merkezlerinin uzağında tutulmakta, dere kenarı, bataklık gibi yerlerde kurulmakta, işçi aileleri çalıştıkları bölgenin yerleşim merkezinden sağlayabilecekleri hizmet ve sosyalleşme olanaklarından dışlanmaktadırlar.

Ayrıca, kaza ve yaralanmalar, hizmete erişememe gibi nedenlerle erken ölümler ve hastalıkların yüksek olduğu, çalışma yaşamının en kötü şartlarına maruz kaldıkları ve sosyal dışlanmanın bütün boyutlarını yaşadıkları için tarım toplumlarında özel risk grubu olarak ele alınmaktadırlar. Yapılan çalışmalar, dünyada mevsimlik tarım işçilerinin %60'ından fazlasının yoksulluk sınırının altında yaşadığını, en az %80'inin sosyal güvencesinin bulunmadığını ve %70'inin tarlalarda çocuklarıyla birlikte çalıştıklarını göstermektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin Türkiye'deki durumuna baktığımızda dünya genelinden bir farkı olmadığı görülmektedir.

ILO'nun 182 sayılı Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına ilişkin Acil Önlemler Sözleşmesi'ne istinaden ÇSGB'nin hazırladığı Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi için Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi'nde 2015 yılına kadar çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden olan tarımda aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışmanın tüm çocuklar, yani 18 yaşını doldurmamış tüm bireyler için ortadan kaldırılması öngörülmektedir. (ÇSGB: 2009)

Bununla beraber kayısı, fındık, pamuk ve patates gibi geçici işlerde mevsimlik işçi olarak çalışan kadınlar ve beraberindeki çocuklar sürekli iş değiştirmesi, kendisini bir meslek alanında nitelikli eleman olarak yetiştirmemesine neden olmaktadır. Böyle bir ekonomik ve sosyal yapısı bulunan bölgemiz (TRB1) özellikle de ilimiz (Bingöl) çocuklarının tarım işçisi olduklarından dolayı eğitim hayatlarıda erken bitmektedir. Bu noktada ilin durumu göz önüne alındığında özellikle dezavantajlı grupların mesleki ve beceri eğitimi olmazsa olmaz koşul haline gelmiştir

Gezici ve geçici tarım işçiliğinin çocuklar üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri, işçiliğin türü ve koşullarına göre farklılaşmaktadır:

1.Sürekli yaşadığı bölgede/yörede mevsimlik mahalli tarım işçisi olarak çalışan eğitim yaşındaki çocuklar

2.Mevsimlik tarım göçüne aileleriyle birlikte katılan ve mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışan çocuklar

3.Mevsimlik tarım göçüne aileleriyle birlikte katılan ve ev/çadır içi işlerde çalışan çocuklar

4.Mevsimlik tarım göçüne aileleriyle katılan ancak çalışmayan çocuklar

5.Ailesi mevsimlik tarım göçüne katılan ancak kendisi bu sürece katılmayıp ailenin sürekli yaşadığı yerde kalan çocuklar.

Çocuğun, yani 18 yaşını doldurmamış bir bireyin çalışması ulusal ve uluslararası hukukta birçok şarta bağlanmıştır. Türkiye'de "15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır, ancak 14 yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilir".(4857 sayılı İş Kanunu (Madde 71). Ayrıca 15 yaşını doldurmuş, ancak 18 yaşını doldurmamış bireyin birçok iş kolunda çalıştırılması yine kanuna aykırıdır, çalışmasının serbest olduğu iş kollarında ise çalışma koşulları birçok özel düzenlemeye tabidir. (Asgari çalışma yaşı ve çocukların çalıştırılmalarıyla ilgili başlıca ulusal yasal düzenlemeler 4857 sayılı İş Kanunu (Madde 71 ve 85), 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu (Madde 59), Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (Ek 1 ve 3), Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği'dir (Madde 1 ve 4, Ekleri). Asgari çalışma yaşıyla ilgili başlıca uluslararası düzenleme ise Türkiye'nin de onayladığı ILO'nun 138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme'dir (Madde 2, 3, 7). Buna ek olarak, tarımda, aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 182 sayılı "Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi" kapsamında Türkiye'de tüm ilgili tarafların katkılarıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanan "Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi için Zamana

Bağlı Politika ve Program Çerçevesi"nde öncelikli müdahale edilmesi gereken çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri olarak belirlenmiştir. (Yine aynı kapsamda çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak belirlenen diğer alanlar; sokakta çalışma ile küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışmadır.)

4.2.Suça İtilen Çocuklar (Şiddet Gören Çocuklar)

Şiddet; güç ve baskı uygulayarak insanların bedensel veya ruhsal açıdan zarar görmesine neden olan bireysel veya toplu hareketlerin tümüdür.

Çocukların hayatında şiddet sadece sağlıklarını değil, her açıdan gelişimlerini etkilemektedir. Çocuk ve adolesanlarda şiddet; sosyal uyum azlığı, antisosyal davranışlar, okul devamlılığında azalma, dikkat azlığı, okul başarısında düşüklük, riskli davranışlar, başkalarına şiddet gösterme, düşük benlik saygısı, güvensizlik, okula gitmeye korkma, yeme bozuklukları, sağlık problemleri, alkol ve madde bağımlılığı, intihar girişimi, huzursuzluk, depresyon, hatalı cinsel seçimler (erken cinsel ilişki, fahişelik, birden fazla cinsel eş), kendine zarar verme, suç işleme ve hatta ölüm ile sonuçlanmaktadır

Şiddet küçük yaşta aile içinde öğrenilmekte; şiddet şiddeti doğurmaktadır. Kocasından dayak yiyen kadınlar çocuklarını (özellikle erkek çocuklarını) daha fazla dövmektedir. Çocukluğunda şiddetle karşılaşanlar, büyüdüklerinde şiddet uygulamaktadır. Katillerin neredeyse hepsi çocukken aile içişiddetle karşılaşmışlardır. Bu nedenle şiddet yalnız bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir sorundur.

4.3.Sokak Çocukları

Sokaklarda yaşayan çocuklar tüm zararlı alışkanlıkları edinme riski altındadırlar. Bu durumda sadece kendileri için değil toplumun tüm kesimleri için bir risk oluşturmaktadırlar.

4.3.1. Yabancı Madde Kullanan Çocuklar

4.3.2. Herhangi bir gruba (Çeteye) dâhil olan çocuklar

4.3.3. Kimsesizler veya yoksul ailelerine yardımcı olmak için sokakta çalışan çocuklar

Çocuklar ağırlıklı olarak 12-15 yaş grubunda (%77'si) olmakla birlikte, 6-11 yaş grubundaki çocukların sayısı da azımsanamayacak düzeydedir (%19'u), Çocukların çoğu alt toplumsal ekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarıdır. Ailelerin eğitim düzeyleri düşüktür. Hane halkı büyüklüğü açısından çok nüfuslu kalabalık ailelerdir.

4.4.İstismara Maruz Kalan Çocuklar

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre "Çocuğun sağlığını, fiziksel ve psikososyal gelişimini olumsuz etkileyen, bir yetişkin, toplum ya da devlet tarafından bilerek ya da bilmeyerek tüm davranışlar çocuğa kötü muameledir. Bu davranışlara maruz kalan bütün çocuklar eğitim açısından risk altındadır.

4.5.Parçalanmış Aile Çocukları

Boşanma hiç kuşkusuz, çocukların başına gelebilecek en sarsıcı olaylardan birisi ve potansiyel olarak onların gelişmelerini ciddi bir biçimde etkileyecek bir dizi değişikliği de beraberinde getirmektedir. "Potansiyel bir durumdur, çünkü boşanmış bir ailenin bireyi olarak yaşamak kaçınılmaz olarak çocuklara zarar veren bir durum değildir. Önemli olan anne ve babanın evliliklerinin sona ermesini nasıl karşıladıkları, boşanmadan sonra hayatlarını ve ilişkilerini nasıl sürdükleri ve çocukları ile ilgilenmeye devam etmeleridir. 1 yılda 1 milyondan fazla çocuk, anne baba boşanması ya da ayrılığı yaşamaktadır (www. sosyalhizmetuzmanı.org).

Boşanmış ailelerin çocuklarıyla ilgili yapılan 92 çalışmanın meta analizini yapmışlardır. Boşanma sırasında çocuğun yaşının, çocuğun psikolojik ve sosyal uyum ve anne-baba ile ilişkilerine üzerine en anlamlı etki eden faktör olduğunu saptamışlardır. Her

çocuğun gelişim hızı aynı olmasa da, aynı yaş grubundaki çocuklar benzer özellikler taşır. Ailenin dağılması, aynı yetişkinlerde olduğu gibi, çocuklarda da birçok değişik duygusal tepkiye yol açar. Çocuklar bu duyguları ilerideki yaşamlarının çeşitli aşamalarında tekrar tekrar yaşayabilirler. İçinde bulundukları yaşa göre bazı duygular öne çıkar, diğerleri geri planda kalıp ileriki yaşlarda tekrar yoğunluk kazanır. (Amato ve Keith: 1991)

Her çocuk için doğal olan hayatını anne ve babası ile birlikte geçirmesidir. Anne, baba ve çocuklardan oluşan aile yapısı çocuğun ruhsal gelişimi ve sosyal uyumu açısından vazgeçilmezdir. Ancak bir o kadar vazgeçilmeyecek bir durum da ailenin çocuğa sevgi, mutluluk, neşe ve güven verebilmesidir. Ailenin huzurlu olmasının birinci şartı anne ve baba arasındaki uyum ve anlaşmadır. Eşler arasında anlaşmazlık ve geçimsizlik tüm ailenin, dolayısıyla çocuğun mutsuz olmasına neden olur.

4.6.Eğitim Düzeyi Düşük Ebeveynlerin Çocukları

Kırsal Aile:

Bu ailenin eğitim olanaklarından yararlanması çok düşüktür. Okula yazılanların devamsızlıkları çok yüksektir. Öğrencilerin okula devamsızlıklarının önemli nedeni ekonomik ve okula karşı ilgisizliktir (Başaran: 1993)

Gecekondu Aile:

Kırsal aileye göre eğitime ilgi daha fazladır. Bu yüzden eğitim olanaklarından yararlanma şansı vardır. Kısa yoldan çocukların meslek sahibi olmalarını istediklerinden, meslek eğitimi veren okulları tercih ederler. (Başaran: 1993)

Dar Gelirli Aile:

Çocuklarına iyi bir eğitim olanağı sağlama imkânına sahip değildir. Eğitime karşı ilgi oldukça azdır. Çocuklar kısa yoldan meslek sahibi olacakları yolu seçmek zorundadır. Çocuğun başarısı ile aile yakından ilgilenmemektedir. Bu tanımlara bir de toplumsal aile tanımı eklemek gerekir. Bunun içine insanların toplu olarak yaşadıkları okul, fabrika, dernek gibi kurumlar girer. Türkiye'nin kurucu üyesi olduğu Birleşmiş Milletler örgütünün, 10 Aralık 1948 tarihinde yayımladığı ve Birleşmiş Milletlere üye bütün ülkelerin imzaladığı "İnsan Haklan Evrensel Beyannamesi'nin 25. maddesinde; yatacak, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler olmak üzere, sağlığını ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkânlarından iradesi dışında mahrum bırakacak hallerde güvenliğe hakkı vardır. Analık ve çocukluk özel ilgi ve yardım görmek hakkına sahiptir. Bütün çocuklar evlilik içinde veya evlilik dışında doğsunlar, sosyal korumadan faydalanırlar" denilmektedir.

4.7.Baba İşsiz Olan Çocuklar

Çocukların çoğu alt toplumsal ekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarıdır. Ailelerin eğitim düzeyleri düşüktür. Hane halkı büyüklüğü açısından çok nüfuslu kalabalık ailelerdir

4.8.Göç Eden Ailelerin Çocukları

Çocuk olgusunu tehdit eden, çocukların esenliğini, yaşama hakkını olumsuz yönde etkileyen etkenler arasında doğal felaketler ile zorunlu göçler önemli yer tutmaktadır.

Göç anlamına uygun olarak parçalanmış aile olgusunun da başlıca nedenleri arasındadır. Doğal felaketlerin yanı sıra sosyal ve siyasal şartların zorlayıcılığı da göçün önemli nedenlerinden sayılmaktadır. Ülkemiz 1980'li yıllardan itibaren Bulgaristan' dan ve Kuzey Irak'

tan yoğun göç aldı. Ülke içi ekonomik göçler dışında bu tür göçler çok belirgin olarak eğitim, yaşama, sağlık gibi çocukların yüksek yararını doğrudan etkileyen bir olgudur. Türkiye de çeşitli sebeplerden dolayı iller arası göç yaşanmakta ve ciddi boyutlara ulaşmış bulunmaktadır. Bu göç eden ailelerin çocukları eğitim konusunda dezavantajlı kabul edilmektedir.

4.9.Engelli Çocuklar.

Türkiye Engelliler Araştırmasına göre, toplam nüfusun % 12.29'u engellidir. Bu bireylerin eğitimi ve çalışma hayatına katılımı konusunda birçok adım atılmakta ise de, engellilerin toplumla entegrasyonu çok kolay değildir. Bu kategorideki bireyler ağırlıklı olarak yoksul kesim mensuplarıdır. Engellilerin gelir düzeyini iyileştirecek adımların başında bu kişilerin çalışma hayatına katılımının sağlanmasıdır. Engellilerin işsiz konumdan çalışan konuma geçmesi ile sürekli bir gelir elde etmeleri içinde bulundukları yoksulluk kısır döngüsünün kırılmasına katkı yapacaktır. Engellilerin kendi kendilerine yeterli olabilmesi için meslek edindirilmeleri ve işe yerleştirilmeleri son derece önemlidir. Bu grupların yönelik politika uygulamalarının temel hedefi "engelli de olsa her bireyin topluma çalışarak üretken bir birey olarak katılması" olmalıdır. Engelli olan çocuklar ülkemizde ciddi bir risk grubunu oluşturmaktadır. Bu kişiler okulu erken terk etme riski yüksektir.

5. EĞİTİM DÜNYASINDA RİSKLİ ÖĞRENCİLER

Düşük akademik başarı, suça yönelim, düşük öz saygı, yoksulluk, aile içi sorunlar gibi nedenlerle okulu terk etme durumunda olan öğrenciler genel olarak risk altındaki öğrenciler olarak tanımlanmaktadır. Risk altındaki öğrenci tanımı biraz daha açıldığında şu özellikler dikkati çekmektedir: Okul etkinliklerine katılma eğiliminde değildirler, kendilerini okula ait hissetmezler, disiplin veya devam sorunları vardır, düşünmeden ve tepkisel davranırlar, arkadaş ilişkilerinde sorunlar vardır. Ailevî sorunlar, uyuşturucu bağımlılığı, suça yönelim gibi nedenler yüzünden okula düzenli olarak devam etmezler. Başarısızlık, onların arkadaşlarının gerisinde kalmalarına yol açar ve okulu kendilerine saygılarını azaltan olumsuz bir çevre olarak görürler (Donnelly: 1987).

Oysa risk altındaki öğrencilerin okul devamsızlığı ve terklerinin azaltılarak, başarılı bir okul yaşamı ve devamında üst öğrenime geçiş fırsatlarını yakalaması son derece önemlidir. ABD'de ıslahevlerinde bulunan gençlerin büyük bir çoğunluğu okuma yazma bilmeyen ya da çok az eğitim almış ve okulda başarısız olmuş kişilerden oluşmaktadır (http://www.edjj.org/education.html).

Okumaz yazmazlık ve düşük akademik başarının suça doğrudan kaynaklık ettiği söylenemezse bile, ampirik çalışmalar sürekli olarak eğitim düzeyi düşük gençlerin yargılama sistemi içinde daha çok yer aldığını göstermektedir. Tutuklanan gençlerin çoğunluğunun temel akademik beceriler açısından akranlarından birkaç yıl geride olduğu; sınıfta kalma, devamsızlık, okuldan ihraç oranlarının yüksek olduğu ortaya çıkmıştır (http://www.edjj.org/education.html). Bu öğrenciler bozuk aile düzeni, aile içi şiddet, yoksulluk, evsizlik gibi ciddi sorunlar yaşarken, okulların bu sorunlarla başa çıkabilecekleri yardımları öğrencilere sağlayacak olanaklara sahip olmamaları nedeniyle öğrenciler okulu terk etmek ya da okuldan uzaklaştırılmak durumunda kalmaktadırlar

Türkiye'de öğrenci devamsızlıklarını incelendiğinde devamsızlık olgusunu; okul, aile, kişisel sorunlar, arkadaş grubu, yaş, çevre, gelir düzey ve cinsiyet boyutlarını ele almak gereklidir. Yapılan bir çok araştırmada ise öğrencilerin okula devamsızlıklarını etkileyen nedenler,

ilgili literatür de gözden geçirilerek; Yöneticilerden kaynaklanan nedenler, Öğretmenlerden kaynaklanan nedenler, Ailelerden kaynaklanan nedenler, Çevreden kaynaklanan nedenler, Akademik kaygıdan kaynaklanan nedenler ve Bireysel nedenler olduğu görülmüştür. Bu risk altındaki öğrencilerin eğitim hayatlarında okul tekrarı yaptıkları görülmüştür.

6. SINIF TEKRARININ NEDENLERİ

Yerelde yapılan birçok çalışmada sınıf tekrarı yapan öğrencilerin sınıf tekrarının nedenlerine ilişkin görüşleri Tablo 1'de yer almaktadır.

TABLO-1: SınıfTekrarınınNedenlerineİlişkinGörüşler

NEDENLER	F	%
Ders çalışma alışkanlığımın olmaması	1534	59,0
Zor derslerin hep aynı güne konması	1113	42,8
Derslerime çalışmama rağmen okulda öğretilenleri anlamakta zorluk yaşamam	785	30,2
Okulda öğretilenlerin ilgimi çekmemesi	631	24,3
Öğretmenlerin dersleri iyi anlatmamaları	585	22,5
Okulda ilgi duyduğum sosyal veya kültürel etkinliklerin düzenlenmemesi	510	19,6
Okulun olanaklarının (araç, gereç, donanım, spor salonu vb.) yetersiz olması	500	19,2
Okuldaki disiplin uygulamalarının adil olmaması	405	15,6
Öğretmenlerimle ilişkilerimde sorunlar yaşamam	375	14,4
Okulda gerçekleştirilen eğitim-öğretim etkinliklerinden hoşlanmamam	335	12,9
Öğretmenlerimin ihtiyaç duyduğumda benimle ilgilenmemeleri	303	11,7
Derslerin benim anlayacağım düzeyin üstünde olması	290	11,2
Evde aile bireyleri arasında, beni de etkileyen tartışmaların sıkça yapılması	288	11,1
Evimizin uzak olması nedeniyle okula geliş gidişlerde yaşadığım zorluklar	264	10,2
Karşı cinsten bir arkadaşla olan duygusal ilişkimin, derslerimi aksatacak kadar ona zaman ayırmamı gerektirmesi	261	10,0
Okulun, başarılı olmamı sağlayacak imkânlara sahip olmaması	258	9,9
Okulun, gelecekte iş bulmama yardımcı olmayacağını düşünmem	255	9,8
Okul yöneticileri (müdür ve müdür yardımcıları) ile iletişim sorunu yaşamam	255	9,8
Ailemin, ev işlerine yardımcı olmamı istemeleri	229	8,8
Ailemin, benim eğitimimle yeterince ilgilenmemesi	224	8,6
Okulumun, üniversite sınavında başarı düzeyinin düşük olması	213	8,2
Ailemin, okul masraflarını karşılamakta zorluk çekmesi	200	7,7

Okulda aldığım eğitim hakkında söz sahibi olmayışım	194	7,5
Kendimi okulun bir parçası olarak göremeyişim	188	7,2
Annemin ve/veya babamın katı (otoriter) ya da ilgisiz olması	170	6,5
Sınıfımdaki öğrencilerle ilişkilerimde sorunlar yaşamam	165	6,3
Aileme ekonomik katkı sağlamak amacıyla çalışmak zorunda olmam	113	4,3
Aile içerisinde bana karşı şiddet (fiziksel/sözel) uygulanması	113	4,3
Ailemin çeşitli nedenlerle sık sık yer değiştirmesi (taşınması)	95	3,7
Okulda şiddete ve saldırganca davranışlara maruz kalmam	85	3,3
Ailemde hasta/çocuk/yaşlı birinin bakımı ile ilgilenmek zorunda olmam	70	2,7
İş bulabilmek ve çalışmak amacıyla ailemin belli mevsimlerde başka şehirlere göç etmesi	56	2,2
Yatılı öğrenci olarak ailemden uzakta okumak zorunda olmam	52	2,0

Tablo 2, Türkiye'de 2010-2011 eğitim ve öğretim yılında sınıf tekrarı yapan öğrenci sayılarını göstermektedir.

TABLO-2: 2010-2011 Eğitim ve Öğretim Yılında Ortaöğretim Kurumlarında Sınıf Tekrarı Yapan Öğrenci Sayıları ve Oranları

Sınıflar	Toplam Öğrenci Sayısı	Tekrara Kalan Öğrenci Sayısı	Tekrara Kalan / Toplam Öğrenci Oranı (%)
9. Sınıf	1456599	204008	14,01
10. sınıf	880716	47903	5,42
11. sınıf	760125	20122	2,63
12.sınıf	748798	7781	1,04
Toplam	3846000	278819	7,25

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Ortaöğretimdeki öğrenci terk oranları okul terki konusunda önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Tablo 3'te ortaöğretimde öğrenci terk oranları verilmiştir.

TABLO-3: Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullarda Okulu Terk Durumu

Yıllar	Öğrenci Sayısı ve Oranları	9. sınıf	10. sınıf	11. sınıf	12. sınıf	Genel Toplam
2008- 2009	Öğrenci Sayısı	561.651	409.487	407.272	168.506	1.729.261
	Okulu Terk Eden Öğrenci Sayısı	97.152	15.858	8.815	3.657	125.483
	Okulu Terk Eden Öğrenci Oranı	%17.30	%3.87	%2.16	%1.23	%8.66
2009- 2010	Öğrenci Sayısı	628.664	413.158	390.488	382.926	1.817.376
	Okulu Terk Eden Öğrenci Sayısı	139.919	22.016	12.998	4367	178.701
	Okulu Terk Eden Öğrenci Oranı	%22.26	%5.33	%3.49	%1.37	%11.80
2010- 2011	Öğrenci Sayısı	727.624	416.428	391.948	389.319	1.926.081
	Okulu Terk Eden Öğrenci Sayısı	204.384	30.401	15.985	5.054	255.827
	Okulu Terk Eden Öğrenci Oranı	%28.21	%7.30	%4.49	%1.56	%15.94

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

	Okul	Öğretmen	Öğrenci	Okul/Öğretmen/Öğrenci		
TR Türkiye						
2009/'10	4 067	111 896	2 420 651	4 846	94 966	1 819 448
2010/'11	4 102	118 928	2 676 139	5 179	104 927	2 072 487
2011/'12	4 171	122 716	2 666 060	5 501 1	13 098	2 090 220
2012/'13	6 4 21	4 119 99	3 2 725 97	2 6 204	135 502	2 269 651
2013/'14	9 3 74	4 117 55	32 906 29	17 211	181 288	2 515 887
TRB1 Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli						
2009/'10	153	3 697	74 429	102	2 091	38407
2010/'11	152	3 908	83 530	112	2 388	43 677
2011/'12	155	4 073	83 909	116	2 581	44 879
2012/'13	154	4 105	83 837	132	3 048	48 228
2013/'14	106	3 276	82 961	186	4 175	56 018
TRB13 Bingöl						
2009/'10	20	164	8 679	14	319	5 545
2010/'11	19	574	10 587	15	518	6 905
2011/'12	19	423	10 937	16	356	7 461
2012/'13	19	388	11 383	18	423	8 471
2013/'14	13	361	12 433	25	528	9 650

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.SONUÇ

Bu risk grubundaki öğrenciler okulu erken bırakma veya terk etme eğilimindedirler. Okul terki gerek birey ve gerekse toplum için önemli sorunlara yol açma potansiyeli taşımaktadır.

Yapılan birçok bilimsel çalışmada, okul terki bakımından sorun yaşayan dezavantajlı ailelerin çocukları en riskli grubu oluşturduğu belirlenmiş, ayrıca uygun olmayan eğitim ortamı, yöntem ve tekniklerinin okul terkini tetikleyici bir etken olduğu saptanmıştır. Bununla beraber ülkemizdeki eğitim sistemi incelendiğinde bireye özel eğitim ortam ve yöntemlerinin yetersiz olduğu görülmektedir. Yine bu istatistiklere göre en yüksek okulu terk oranı Mesleki ve Teknik liselerdedir. Sınıf düzeyinde bakıldığında ise en yüksek okul terki 9. sınıflarda görülmektedir.

Risk grubundaki öğrenci oranının okullarımızda çok yüksek olması, geliştirilen yöntem ve tekniklerin çok kalıcı çözümler üretememesi sorunu derinleştirmektedir. Risk grubundaki öğrencilerin, bu riskleri ile etkin mücadele edilmeyişi toplumda sosyal, hukuksal ve sosyoekonomik anlamda sorunları arttırmaktadır. Risk altındaki öğrencilerin özellikleri

incelendiğinde; Okul etkinliklerine katılım eğilimlerinin düşüklüğü, okula aidiyet duygularının gelişmediği, disiplin veya devam sorunlarının çok olduğu, tepkisel davranışların sık görüldüğü, arkadaş ilişkilerinde sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Ailevi sorunlar, madde bağımlılığı, suça yönelim bu gruptaki öğrencilerde sık rastlanan durumlardır.

Bu çalışma ile; Risk altındaki dezavantajlı öğrencilerin okul devamsızlığı ve terklerinin azaltılarak, başarılı bir okul yaşamı ve devamında üst öğrenime geçiş fırsatlarını yakalamasını, yaşam koşullarına ve özel gereksinimlerine uygun eğitsel seçenekler sunulması ile sorunun yol açtığı ekonomik, eğitsel, sosyolojik, hukuki ve psikolojik sonuçlarının bertaraf edilerek, özellikle ekonomik ve psikososyal sonuçlarının iyileştirilmesine katkı sunmak için;

- Mesleki orta öğretim kurumlarında; risk grubundaki öğrencilerin gereksinim duydukları özel ilgi, akademik, ekonomik, sosyal ve eğitsel desteklerin sağlanabilmesi için etkin stratejiler geliştirmek,
- Risk grubundaki öğrencilerin öğrenme yaklaşımları ve bireysel gelişimlerine uygun esnek, bireysel eğitim planlarının ve öğretim yöntemlerinin geliştirilmesi,
- Öğrencilerin, eğitimcilerin ve ailelerin bireysel eğitime katılımını sağlayarak, destekleyici okul ve yönetim yapısının güçlendirilerek risklerin minimize edilmesi,
- Öğrencilerin okulu erken bırakmasıyla mücadele etme, AB›deki okulların örnek uygulamalarını incelemek ve benzer faaliyetler yapmak
- Risk grubundaki örgün eğitim öğrencilerinin motivasyonlarını arttırarak ve onların hayat boyu öğrenme ile topluma adapte olmasına yardımcı olmak ve gerekirse bunları açık mesleki eğitime yönlendirmek
- AB ülkelerindeki risk grubu öğrencilerin okullara yönlendirilmesinde akademik başarının yanında özel durumlarının da ne oranda dikkate alındığının incelenmesi ve bu konuda benzer çalışmalar yapılması
- Okulu herhangi bir nedenle terk eden risk grubundaki öğrencilere ne tür ekonomik, sosyal ve eğitsel desteklerin verilmesi
- Örgün eğitimde okuyan risk grubundaki öğrencilerin ailelerine de eğitim desteği verilmesi
- Sosyoekonomik olarak dezavantajlı geçmişe sahip, özel eğitim ihtiyaçları olan öğrenciler ile okulu erken bırakma riski yüksek olan öğrencileri içeren mesleki eğitim öğrencileriyle, çalışan öğretmenlerin mesleki gelişim ve yeterliliklerinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca dezavantajlı risk grubundaki meslek lisesindeki öğrencilerin nitelikli kalifiye meslek sahibi olması ile olası sosyal ve ekonomik kayıpların önüne geçilebilir.

Risk grubundaki öğrencilerin erken okul terklerini azaltmak için, sosyal ve eğitsel destekler sağlamak, öğrenci ailelerini bilinçlendirmek, öğrencilerin mesleki ve akademik başarılarını arttırarak sosyal riskler ile olası ekonomik kayıpları azaltmanın yollarını aramaktır.

KAYNAKLAR

Amato ve Keith, 1991

Asgari çalışma yaşı ve çocukların çalıştırılmalarıyla ilgili başlıca ulusal yasal düzenlemeler 4857 sayılıİşKanunu (Madde 71 ve 85), 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu (Madde 59),

AsgariçalışmayaşıylailgilibaşlıcauluslararasıdüzenlemeiseTürkiye'nin de onayladığı ILO'nun 138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme'dir (Madde 2, 3, 7).

Başaran, İbrahim Ethem, 1993, EğitimeGiriş, Ankara:,s.48

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO),

Bloom, 1976

ÇSGB, 2006

ÇSGB, 2009, Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi için Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (Ek 1 ve 3), Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği'dir (Madde 1 ve 4, Ekleri).

Donnelly, 1987

Dünya Sağlık Örgütü

http://www.edjj.org/education.html

Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı (MİGA)'nın "Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti" Mayıs, 2012

MilliEğitimBakanlığı, 2013

Milli Eğitim Bakanlığının 2007-2008 öğretim yılı verileri

Özaslan, Dinçer, 2003, Kavasoğlu İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması,

TÜİK, 2007-2008, AdreseDayalıNüfusKayıtSistemi

TÜİK, 2006, Çocuk İşgücü Anketİ

TürkiyeEngellilerAraştırmasına

www. sosyalhizmetuzmanı.org

4857 sayılı İş Kanunu (Madde 71).

KIRSAL YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA SASON ÇİLEK ÜRETİCİLERİ BİRLİK MODELİ

Reductıon Of Rural Poverty: The Example Of Sason Strawberry Producers' Union

Hatice DEMİR KAYA[1], Songül AKIN[2], Eyyüp BULUT[3], Kutbettin TEKİN[4], Abdulkadir DEMİR[5], Nizamettin AYDİŞ[6], Mahmut DOĞAN[7]

ÖZET

Aile çiftçiliği, temel geçim kaynağı tarım olan ve ailenin tüm bireylerinin üretime dâhil olduğu; bir işletme modeli olup; ülkemizde tarımsal üretimin yaklaşık olarak %90'ı; küçük aile işletmeleri tarafından sağlanmaktadır. Aile çiftçiliğinin korunması ve sürekliliğinin sağlanması, doğal kaynakların korunması, kırsal ekonominin gelişmesi, üretimde çeşitliliğin sağlanması, aktif olmayan işgücünün üretime katılması ile ülkemizde kırsal kalkınma alanında önemli gelişmeler sağlanabilecektir. Lakin aile işletmelerimizde örgütlenmedeki kurumlaşma düzeyi istenilen nitelikte değildir.

Kırsal alanlarda, alternatif tarımsal üretim koşullarının desteklenerek, çiftçiler tarafından benimsenmesinin sağlanması, finansal desteğin proje kaynaklarından sağlanarak, çiftçi katkı payının alınması ile üretimin yaygınlaşması ve kayıt altına alınması, genişleyen üretici grubunun örgütlenerek tarımsal üretici birliklerinin oluşturulması, aile işletmeleri açısından başarı göstergeleri olarak görülmektedir.

Sason da; İlk olarak 2007 yılında tütüne alternatif olarak başlayan çilek; bugün 1342 dekarlık alanda üretilerek; Sason'un temel geçim kaynağı haline dönüşmüş; 300 ailenin gelir kapısı olmuştur. Proje desteği ile başlayarak; proje bitimi ile sürdürülebilirliğini sağlayan ve çiftçi kurumlaşmasını başaran; Batman İli Sason İlçesi Çilek üreticileri Birliği (SAÇÜB), kırsal yoksulluğun azaltılmasında bir model olarak görülebilir.

Anahtar Kelimeler: *Aile Çiftçiliği, Çiftçi Örgütleri, Tarımsal Yayım, Çilek, Sürdürülebilirlik ve Kırsal Kalkınma*

1 Ziraat Müh, hdemir@gapteyap.org,GAP Bölge Kalkınma İdaresi TEYAP Projesi Batman-Siirt İl Saha Uzmanı

2 Yrd. Doç.Dr.sakin@dicle.edu.tr, Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi, Diyarbakır

3 DİKA Batman Yatırım Destek Ofisi Koor. eyyup.bulut@dika.org.tr, Batman

4 GTHB Sason İlçe Tarım Müdürü,kudbeddintekin@hotmail.com, Batman

5 Batman Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı,a.k.demir@batso.org.tr,Batman

6 Batman Merkez Ziraat Odası Başkanı,batman@tzob.org.tr

7 Batman İli Sason İlçesi Çilek Üreticileri Birliği Başkanı,sacub72@gmail.com

Alan Tanımı: Sivil Toplum ve Bölgesel Kalkınma

ABSTRACT

Family farming, is a business model which is mainly based on agricultural livelihood and all individual in the families were involved in the production. Approximately 90% of agricultural production in our country provided by small family farmers. Significant developments in the field of rural development in our country can be provided by ensuring the protection and continuity of family farming; the protection of natural resources; the development of the rural economy; providing diversity in production and joining the inactive labor to production. However, the level of institutionalization of the organization in our family business is not of the desired quality.

In rural areas supporting alternative agricultural production conditions; ensuring the adoption by farmers; providing financial support by the project based sources; increasing of production with the receipt of the contribution by farmers and record keeping; expanding group of agricultural producers organized the creation of producers' union it is seen as indicators of success for family farming.

In Sason, strawberry, firstly produced as alternative product instead of tobacco in 2007; today it is harvested on 1.342 decares of land; it has been the main source of livelihood and source of income for 300 families in Sason. Sason District of Batman Province Strawberry Producers' Union (SAÇÜB) can be seen as a model for reducing rural poverty by starting with project support; ensuring the sustainability after the completion of project and able to farmers for institutionalization.

Keywords:*Family Farming, Farmers' Organizations, Agri Cultural Extension, Strawberry, Sustainabitiy and Rural Development*

JEL Code: *Civil Society and Regional Development*

1.GİRİŞ

Türkiye de Güney Doğu Anadolu Bölgesi, işsizlik oranının en yüksek olduğu bölge olup; bu oran %15,6'dır.TRC3 Bölgesi olarak bilinen Batman, Siirt, Mardin ve Şırnak illerini kapsayan alanın sosyo- ekonomik gelişmişlik düzeyi, Türkiye ortalamasının çok altındadır. TRC3 Bölgesinde; işsizlik oranı TUİK 2014 verilerine göre; %24 'tür. 2013 TUİK verilerine göre; Şırnak % 20,1, Siirt %20,5, Mardin %20,6 ve Batman %23,4 işsizlik oranına sahiptir. Bu bağlamda Batman; 81 il içinde işsizlik oranı olarak Türkiye'nin en geri kalmış ili pozisyonundadır. Bu yüzden bölgede kırsal kalkınma açısından yapılabilecek her proje, faaliyet ve etkinlik; bölgenin gelişmesine katkı sunacağı için çok kıymetlidir.

Kırsal yoksulluğun yanı sıra kentlerde yaşanan yoksulluk boyutları da göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir konudur. Kırda yaşayan köylülerin geçimini sağlayamama durumunda; kendilerine yeni yaşam alanları bulmak için; doğup büyüdükleri mekanları terk ederek; metropol, il ve ilçelere göçmektedirler. Böylelikle kente yaşanan yoksulluk, kırdaki yoksul grupların gelmesi ile büyümekte; bu da yeni sorunların doğmasına neden olmaktadır. O sebeple; köyde yaşayan insanları; üretimden koparmamanın yollarını aramak, Türkiye gerçeği açısından önemli bir durumdur. Köylerde sosyo- kültürel ve ekonomik yapıyı güçlendirecek; faaliyetlerin yürütülmesinde; kamu, özel sektör ve sivil toplum kurumlarının ortaklığı ile bir takım proğramlar, projeler hayata geçmektedir. Ancak geleneksel kalkınma politikaları; mevcut sorunun çözümünde; yeterli olmayıp; sorunun ele alınışı ve çözümü noktasında neden sonuç ilişkisini doğru tahlil edememektedir.

Kırın yoksulluk problemlerinin giderilmesinde; gerçekçi tahlillere ve programlara ihtiyaç vardır. En önemlisi de hayatlarını kurtarmayı vaat ettiğimiz kır grubunun; ihtiyaçlarının ne olduğunu öncelikle onlara sorulması gerekmektedir. Alternatif kalkınma arayışları; merkezinde insan olan, çevreye duyarlı ve sürdürülebilirliği sağlanabilen değerleri kapsamalıdır. İşte bu noktada 1 yıl önce kurulan; Batman Sason ilçesinde kurulan çilek üreticileri birliği (SAÇÜB); üzerinde inceleme yapılabilecek; kazanımları paylaşılabilecek, bir potansiyel taşımaktadır.

Batman da 8 yıl önce kurumların desteği ile çilek yetiştiriciliğine geçilmiştir. Çilek üretimi, Tütüne kota sistemi getirildikten sonra, alternatif ürün arayışı kapsamında başlamıştır. 15 dekar ile başlayan üretim bugün yaklaşık 1400 dekara yükselmiştir. İlk çileğin ekildiği köy; bugün Çilekli köy olarak halk arasında ifade edilmektedir. İşsizlik nedeni ile birkaç yıl öncesine kadar batı illerine mevsimlik tarım işçiliği göçü yaşanırken; bugün çilek üretimi sayesinde; bu gidişlerde ciddi azalmalar yaşanmıştır.

Özellikle 1990'lı yıların başında bölgede yaşanan sorunlar ve ekonomik sıkıntılardan dolayı dışarıya göç yoğun yaşanmıştır. Son yılarda devam eden çözüm süreciyle birlikte ilçeye tersine göçler yaşanmaya başlamıştır. Metropol kentlere göç etmiş kişi ve aileler ilçeye dönerek, çilek üretimi yapmaya başlamışlardır. Örneğin;40 haneli Yeniköy 'e, son bir yılda 8 aile geri dönüş kapsamında tam dönüş yapmıştır. Bu rakam her geçen gün artmaktadır.

SAÇÜB, kar amacı gütmeyen tamamen; küçük aile işletmelerine yardımı esas alan; çilek üretimi yapan köy gruplarındaki çiftçilerin kendi kurumlarıdır. Gönüllüğe bağlıdır. Kurulma talebi tabandan gelmiştir. Çilek üreticilerinin kurduğu bir sivil toplum örgütüdür. Üyeleri ÇKS'li çiftçilerdir. Üye olmaları için kayıtlı çiftçi; olmaları gerekmektedir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının onayı ile 29.09.2014 tarihinde; 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanuna göre kurulmuştur. Çilek üretiminin yoğun yapıldığı 9 köyde; üreticilerin kendi aralarında seçimle işbaşı getirdikleri yönetim kurulları bulunmaktadır.

SAÇÜB çilek üretiminde önemli bir aktördür. SAÇÜB bağımsızdır, önder çiftçilerden oluşan pazarlama örgütü olup, küçük ölçekli aile işletmeciliği yapan çilek üreticilerine destek vermektedir.

SAÇÜB tarafından; üye çiftçilerin üretim durumları izlenmektedir. Üyeleri ile toplantı yaparak, hasat sonrası işlemler (satılacak Pazar, fiyat, satış koşulları vb.) ortak kararlar alınır. Üretimin planlanması, hasat sonrası işlemleri, lojistik, alıcı satıcı iletişimi, faturalama, ödemelerin yapılması SAÇÜB gözetiminde yapılmaktadır.

2.MATERYAL YÖNTEM

Araştırmanın ana materyalini oluşturan birincil veriler, Sason ilçesinde çilek üretiminin yoğun yapıldığı 9 köyde Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Çiftlik Kayıt Sistemine (ÇKS)ne kayıtlı olan ve olmayan çilek üreticileri ile üreticilerin yaş grubu durumuna bakılmadan; çilek üretimi ile geçimini sağlayan 50 çilek üreticisi (40 erkek ve 10 kadın) ile yüz yüze anket yolu ile elde edilmiştir.

Sason da çilek üretimi ile geçimini sağlayan tahmini olarak 300 aile olduğu düşünülmektedir.Sason ilçesinde çilek üretiminin yoğun yapıldığı; 9 köy grubu bulunmaktadır. Anketler, 2015 Mayıs ve Haziran ayları içerisinde uygulanmıştır.

Çilek ÇKS'ne göre; çiftçi sayısı; Ağustos 2015 verilerine göre; 79 'dur; bu bilgi evren büyüklüğü olarak kabul edilmiştir. Rakamın ulaşılabilir olmasından hareketle ayrı bir örnekleme yönteminin kullanılmasına gerek kalmadan tam sayım yöntemi kullanılmıştır Fakat anket uygulaması esnasında 50 üreticiye ulaşılmıştır.

Anketlerin yanıtlanmasında üreticiler ile yüz yüze görüşme yöntemi uygulanmış ve üreticilerin soruları en doğru şekilde anlaması ve cevaplandırması sağlanmıştır.Anketlerin değerlendirilmesinde grafik yöntemi kullanılmıştır.

Anket çalışması için ön hazırlık açamasın da yerel kaynaklardan yararlanılmış; GTH Sason İlçe Tarım Müdürlüğü, Köy Muhtarları ve tarım danışmanları ile de konu kapsamında görüşme yapılmıştır.Bu görüşmeler sonucunda Çilek üretiminde ÇKS 'ne kayıtlı çiftçi grubu listesine ulaşılmıştır.

Araştırmada yararlanılan ikinci veriler ise; GAP Bölge Kalkınma İdaresi Çiftçi Örgütleri Çoğulcu Yayım Modeli Projesi, GAP İBY Projesi, GTHB Batman İli ve Sason İlçesi Tarım Müdürlükleri, Diyarbakır Batman Siirt Kalkınma Projesi (DBSKP), Dicle Kalkınma Ajansı Batman Yatırım Destek Ofisi, Batman Merkez Ziraat Odası ile Çilek üretiminin mevcut durumu hakkında görüşmeler yapılmıştır.

3.TÜRKİYE'NİN ÇİLEK ÜRETİM POTANSİYELİ VE ÖRGÜTLENME DURUMU

Çilek (fragaria sp.) üretimi Dünyada ve ülkemizde üzümsü meyveler içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Diğer meyve türlerinin henüz pazara sürülmediği, aylarda pazarda bulunabilmesi, albenisi ve C vitaminin içeriğinin oldukça yüksek olması, onu avantajlı kılmaktadır. Yamaç ve dağ köylerindeki arazilerde de yetişebilme özelliği taşımaktadır. Çileğin değişik iklim ve toprak koşullarında ekonomik olarak yetiştirilebilmesi, yetiştiriciliğin de birim alandan elde edilen gelirin yüksek olması, yapılan masrafların kısa sürede geri kazanılmasıyla küçük aile işletmeleri tarafından yetiştirilmesine uygun bir tür olduğu düşünülmektedir.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre, 2012 yılında Dünya da; 4 milyon 532 bin ton çilek üretilmiştir. Üretimin %30'u ABD, %29'u Meksika,%23'ü Türkiye,%19'u İspanya karşılamaktadır. Türkiye; ABD ve Meksika'nın ardından çilek üretiminde dünya üçüncüsüdür.

Türkiye'nin Marmara, Ege, Akdeniz bölgeleri başta olmak üzere, birçok yerde çilek üretimi yapılabilmektedir. İç ve dış piyasada ilgi gören çilek, arz ve talep neticesinde üretim alanları çoğalarak çeşit zenginliği ve süreklilik açısından, alternatif bir ürün olarak üretim miktarı artmaktadır. Türkiye'nin 2014 yılında 17 milyon dolarlık 14 bin 286 ton çilek ihraç etmiştir. En fazla çilek ihracatının yapıldığı ülkelerin başında; Rusya, Irak ve Romanya gelmektedir.

Tablo:1/Çilekte yıllara göre toplu meyveliklerin alanı, üretim ve verim miktarı			
Yıl	Toplu Meyveliklerin Alanı (Dekar)	Uretim (Ton)	Dekar Başına Ortalama Verim (Kg)
2004	97,5	155	1,59
2005	100	200	2
2006	99,851	211,127	2,114
2007	109,545	250,916	2,291
2008	112,785	261,078	2,315
2009	121,5	291,596	2,403
2010	116,792	299,94	2,568
2011	119,67	302,416	2,527
2012	127,928	351,834	2,75
2013	135,494	372,498	2,749
2014	134,234	376,07	2,802

Kaynak: TZOB Verileri,2015

Tablo:1 de görüldüğü gibi; son 10 yılda çilekte üretim 155 bin tondan 376 bin tona, dekar başına verim 1590 kilogramdan 2 bin 802 kilograma çıkmıştır. (TZOB,2015) Çilek; açık tarla ve örtü altı yetiştiriciliği şeklinde üretilmektedir. Türkiye de 64 il de çilek üretimi yapılmaktadır. Çilek üretim alan oldukça genişleme göstermiş ve genişlemeye devam etmektedir. 2014 yılında çilek üretimi Mersin'de 132 bin 556 ton, Aydın'da 62 bin 859 ton, Antalya'da 56 bin 412 ton, Bursa'da 43 bin 8 ton, Manisa'da 18 bin 747 ton ve Konya'da ise 17 bin 727 ton olarak gerçekleşti. Üretim, Elazığ'da 7 bin 153 ton, İzmir'de 5 bin 150 ton, Sakarya'da 4 bin 507 ton, Kahramanmaraş'ta 3 bin 698 ton, Çanakkale'de 2 bin 792 ton, Adana'da 2 bin 302 ton olmuştur. Batman Sason ilçesinde; 2014 yılı itibari ile ortalama 4000 ton çilek üretimi yapılmıştır.

Tablo: 2/Türkiye de 5200 sayılı Tarımsal Uretici Birlikleri Kanununa göre kurulan Çilek Birlikleri						
İl	İlçe	Uretici Birliğinin Adı	Urün Grubu	Tescil Tarihi	Tescil No	Birlik Başkanının Adı
Mersin	Silifke	Çilek Ureticileri Birliği	Meyve-U	24.01.2006	127	Ahmet OZMEN
K.Maraş	Türkoğlu	Çilek Ureticileri Birliği	Meyve-U	31.10.2007	446	Hüseyin KAPLAN
Manisa	Salihli	Çilek Ureticileri Birliği	Meyve-U	02.04.2010	616	Ferruh DEMİRAY
Samsun	**Canik**	**Çilek Ureticileri Birliği**	**Meyve-U**	**24.05.2012**	**849**	**Ayhan SEKBAN**
Batman	Sason	Çilek Ureticileri Birliği	Meyve-U	29.09.2014	992	Mahmut DOGAN

Kaynak: GTHB Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Verileri, Nisan 2015

Tablo 2'te görüldüğü gibi Türkiye de; GTHB onayı ile kurulan Çilek üreticileri birliği sayısı: 5'tir. Oysa Türkiye de çilek üretimi 64 ilde yapılmaktadır. 2006 yılından itibaren kuruluş sürecine giren birliklere; yeni birliklerin de katılımı beklenmektedir.

4. BATMAN İLİNİN ÇİLEK ÜRETİM DURUMU VE MEVCUT DURUM BİLGİSİ

4.1.Sason ilçesinin Genel Bilgileri:

Batman TRC3 Bölgesi olarak belirlenen bölgede Mardin, Şırnak ve Siirt ili olmak üzere; 4 ilden biridir. Batman %18'lik oranı ile TRC3 bölgesinin en küçük ili olup; Beşiri, Gercüş, Hasankeyf, Kozluk ve Sason ilçelerinden oluşmaktadır.Sason Fırat tarım havzasında yer almaktadır.

Sason; eski adı Kabilcevz (yani' 'cevizi bol) olan Sason, Cumhuriyetin ilk yıllarında Siirt iline bağlı bir ilçe iken 1990 yılında Batman'a bağlanmıştır.

İlçe, güneydoğusunda Mutki ilçesi, batısında Kulp ilçesi ile çevrilmiştir. Alanı 732 km^2 olan ilçenin rakımı 980 metredir. Yeryüzü şekilleri içinde en fazla dağlar yer almaktadır. Sason çayı ilçenin en büyük çayı olup; çilek tarımında Sason Çayı; tarımda kullanılmaktadır. Çilek üretimi Sason çayı etrafındaki arazilerde yapılmaktadır.

Sason; Akdeniz iklimi ile Doğu Anadolu'nun karasal iklimleri arasında bir geçiş iklimi özelliğini taşımaktadır. Yağışlı bir iklime sahiptir ve yıllık ortalama yağış 98 kg./m^2 'dir.

Sason 2009 yılı itibari ile ADNKS'ye göre ilçenin toplan nüfusu 6.935 kişi olup; nüfusun .% 57'si kırsal alanla% 43'ü ilçe merkezinde yaşamaktadır.

Tarımsal üretim açısından ilçe incelendiğinde, eskiden tütün tarımının yoğun yapıldığı bir alan iken; bugün alternatif üretim açısından yeni bir döneme girilmiş, bölge çiftçisi çilek üretimi ile tanışmıştır. Arazi aşrı ölçüde engebeli olduğundan makineli tarıma elverişli arazi hemen hemen yok denecek ölçüdedir. 1965 yılı ile birlikte tütün ekim alanları genişlemiş; tahıl üretim alanları daralmıştır. Ancak 2001 yılı sonunda Tütün işleme atölyesinin kapatılması, çalışan kadın işçilerin başka illere gönderilmesi ve ekicilere tütün kota sisteminin getirilmesi tütün ekimini de azaltmıştır. Bu durum yöre halkının ekonomik alanda zorlanmasının beraberinde getirmiştir. 1962 yılından itibaren halk, çevre ilçelerden meyve fidanları temin ederek meyveciliğin ilçeye girmesini sağlamıştır. İlçe ceviz yönünden oldukça zengin olsa da mobilya sanayinin hammaddesi olduğundan kaçak kesimlerle ceviz ağaçları yok edilme noktasına getirilmiştir. Geçen son 10 yılda kurumların desteği ile kovan dağıtımı yapılarak, ilçede arıcılık faaliyeti teşvik edilmeye çalışılmıştır. (Batman İli Sosyo-Ekonomik Profili, BATSO, 2011)

Dicle Kalkınma Ajansının 2015 yılı döneminde Meyveciliği destekleme kapsamında Batman ili kapsamında ceviz, fıstık ve bağ üretimini %75 hibe kapsamında desteklemektedir. Ayrıca GAP BKİ tarafından böğürtlen denemeleri 2015 yılı itibari ile Sason da başlatılmıştır.

4.2. Batman da Çiftçi Örgütlerinin Durumu

Tablo:3/Batman da Bulunan Çiftçi Örgütleri listesi

Sıra No	Çiftçi Örgütü Adı	Üye sayısı
1	Batman İli Sason İlçesi Çilek Üreticileri Birliği (SAÇÜB)	66
2	İç Su Ürünleri Üreticileri Birliği	22
3	Kırmızı Et Üreticileri Birliği	56
4	Süt Üreticileri Birliği	488
5	Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	691
6	Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği	60
7	Arı Yetiştiricileri Birliği	261
8	Batman-Gercüş Karalan Köyü T.K.K.	50
9	Batman-Sason-Dereköy Köyü T.K.K.	50
10	Batman-Kozluk-Oyuktaş Köyü T.K.K.	58
11	Batman-Sason-Merkez T.K.K.	65
12	Batman-Sason-Kınalı Köyü T.K.K.	50
13	Batman-Gercüş-Yayladüzü Köyü T.K.K.	51
14	Batman-Gercüş-Kayapınar Beldesi T.K.K.	30
15	Batman-Sason İlçesi Mereto T.K.K.	35
16	Batman-Gercüş-Kantar Köyü T.K.K.	51
17	Batman-Kozluk-Arıkaya Köyü T.K.K.	50
18	Batman-Beşiri-Tepecik Köyü T.K.K.	50
19	Batman-Kozluk-Yanıklı Köyü T.K.K.	90
20	Batman-Beşiri-Bahçeli Köyü T.K.K.	50
21	Batman-Merkez-Yaylıca Köyü T.K.K.	50
22	Batman-Beşiri-Işıkveren Köyü T.K.K.	30
23	Batman-Beşiri-İnpınar Köyü T.K.K.	50
24	Batman-Merkez-İkiztepe Köyü T.K.K.	51
25	Batman-Beşiri-Örmegöze Köyü T.K.K.	50
26	Batman-Merkez-Yeşilöz Köyü T.K.K.	63
27	Batman-Merkez-Demirbilek Köyü T.K.K.	51
28	Batman-Kozluk-Kaletepe Köyü T.K.K.	18
29	Batman-Gercüş-Merkez T.K.K.	30
30	Batman-Beşiri-Yenipınar Köyü Çayır T.K.K.	50
31	Batman-Kozluk-Samanyolu Köyü T.K.K.	56
32	Batman-Merkez-Köseteala Köyü T.K.K.	50
33	Batman-Sason-Acar Köyü T.K.K.	50
34	Batman-Kozluk-Karpuzlu Köyü T.K.K	18
Toplam		2941

Kaynak: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Batman İl Müdürlüğü verileri, 2015

Tablo: 3' te görüldüğü gibi; Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı onayı ile Batman da kurulan çiftçi Örgütü sayısı 34 'tür. 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri ve Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanuna göre kurulan Yetiştirici Birlikleri sayısı 3, 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanununa göre kurulan çiftçi örgütü sayış:4'tür. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri sayısı 27'dir. Üye sayısı 1297' dir.

Ayrıca; Batman da 6964 sayılı Ziraat Odaları Kanununa göre kurulan Ziraat Odaları; Batman Merkez Ziraat Odası, Gercüş Ziraat Odası, Kozluk Ziraat Odası ve Beşiri Ziraat Odasıdır. 4 Ziraat odasının üye sayısı 56 600'dür.

Gerek tarımsal üretici ve yetiştirici birlikleri, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri gerekse de ziraat odaları olmak üzere Batman ilinde bulunan 38 çiftçi örgütünün üye sayısı 59.41'tür. Çiftçi Örgütleri; nicelik olarak belirli bir sayıya ulaşmış olsa da nitelik olarak yetersizlikleri bulunmaktadır. Faaliyetlerini hayata geçirmede kimi sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu kurumların temel sıkıntıların başında ne için kurulduklarını tam bilememeleri, yol haritalarının olmaması yâda yetersizliği, teknik eleman çalıştırmada nicelik ve niteliğe ulaşılmamış olması, tarımsal mevzuatların yetersizliği vb. gibi konulardan bahsedilebilir. Batman Çilek Üreticileri Birliği; Batman da bulunan çiftçi örgütlerinin deneyimlerinden yararlanarak; nasıl başarılı bir çiftçi örgütü olunabileceği konularından ders çıkarılmasını önemsemektedir.

4.2.1 Sason da çilek üretim durumu

Tütün ile geçimi sağlayan yöre halkının; kota sisteminden sonra tütünden vazgeçmesi sonucu Sason yerelinde çilek üretimine geçilmiştir.

İlk olarak; 2006-2007 yılında; Batman Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Müdürlüğü tarafından İl Özel İdare Müdürlüğü bütçesi ile 15 dekarlık alanda Yeniköy köyünde çilek üretimi yapılmış; daha sonra diğer köylere yayılmıştır. Bölgede çilek üretimi hiç denenmediği için; ilk başta çiftçiler tarafından benimsenmesi kolay olmamış; sonraki yıllarda üretimin karlılığı görüldüğü için; çiftçiler tarafından benimsenmesi kolaylaşmıştır.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından 2008-2009 yıllarında çilek bahçesi kurulu konusunda; proje desteği sunulmuştur. DBSKP Projesi kapsamında 2011-2015 yılları arasında 935 dekarlık alanda çilek bahçe kurulumu desteği sunulmuştur.

4.2.2. Diyarbakır Batman Siirt Kalkınma Projesi (DBSKP)Kapsamında Çilek Üretimi Desteği:

Birleşmiş Milletler Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (İFAD) tarafından 2008 – 2015 tarafından Diyarbakır Batman Siirt Kalkınma Projesi (DBSKP) yürütülmüştür. Proje, T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının(UNDP) uygulama desteği ile yürütülmektedir. Diyarbakır, Batman ve Siirt İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüklerinde Oluşturulmuş olan Proje İdare Birimleri (PİB) bünyesinde faaliyetler İl Bazında uygulanmaktadır.

Projenin Amacı; Kırsal yoksulluğu azaltma yolunda benimsenen ulusal stratejiye paralel olarak proje illerindeki (Diyarbakır, Batman ve Siirt) yoksul kırsal kesim insanının ekonomik ve sosyal statüsünü iyileştirmektir.

Projenin Hedefi; Kırsal alt yapının iyileştirilmesi, tarım ve tarım dışı alanda yeni işlerin kurulması ya da mevcut kârlı işlerin yaygınlaştırılması yoluyla gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi, istihdamın arttırılması, bireysel ve kurumsal alt yapının geliştirilmesidir. Proje kapsamında Sason ilçesinde Çilek bahçe kurumları yapılmış; 935 dekarlık alanda üretime geçilmiştir. Verilen hibe desteği ile kurulan meyve bahçeleri ile çiftçilerin yaşamında çok ciddi değişimlere yol açılmıştır. Batman Sason ilçesinde çilek yetiştiriciliği hibe desteği kapsamında desteklenmiş; projenin başarısı sonrasında Sason çiftçileri kendi imkânları ile de çilek bahçeleri kurulumda girişimlerde bulunmuşlardır alanda yapılmıştır. Yıllık çilek üretimi 3500- 4000 ton olduğu düşünülmektedir.

2013 yılında Yeniköy ilköğretim okulu Valilik bünyesinde; Çilekli ilköğretim okulu

olarak isim değiştirmiştir.

Çilek bahçesine kavuşan çiftçiler daha sonra örgütlenerek; satış ve pazarlama vb. diğer sorunlarını çözmek amacıyla 29.05.2014 tarihinde GAP TEYAP Çiftçi Örgütleri Merkezli Çoğulcu Yayım Modeli kapsamında desteklenmiştir.

4.2.3. GAP TEYAP Çiftçi Örgütleri Merkezli Çoğulcu Yayım Modeli ***Projesi Kapsamında Çilek üreticilerine yapılan desteklemeler***

Projenin genel hedefi en genel anlamıyla; GAP Bölgesinde tarımsal kalkınmayı hızlandırmaktır. Proje 2014-2016 yılları arasında sürdürülecektir. **Projede amaç;** Başta sulamaya açılmış ve açılacak alanlar olmak üzere çiftçilerin ihtiyaç duydukları eğitim yayım hizmetlerinin verilmesi konusunda çiftçi örgütlerinin harekete geçirilmesi; Çiftçi Örgütlerinin idari ve teknik açıdan geliştirilip güçlendirilerek sürdürülebilirliğini sağlamak; Örgütlenme ve grup oluşturma konularında farkındalık sağlamak, tarımsal örgütlenme konusunda model amaç ve hedeflerine uygun yeni oluşumları teşvik etmektir.

GAP Tarımsal Eğitim ve Yayım Projesi (TEYAP) Çiftçi Örgütleri Merkezli Çoğulcu Yayım Modeli kapsamında 2014 yılında; Pilot çiftçi örgütlerinin; idari, mali ve teknik yönden desteklenerek; tarımsal danışmanlık faaliyetlerini çiftçi örgütleri bünyesinde yürütülmesini hedefleyen; model çalışması başlamıştır. 17 pilot çiftçi örgütü ile model kapsamında çalışılmaktadır.

Buna göre;

Tablo:4/GAP TEYAP Çiftçi Orgütleri Merkezli Çoğulcu Yayım Modelinin uygulandığı pilot çiftçi Orgütleri

Sıra No	Çiftçi Örgütü Adı	Bulunduğu yer		
		İl	İlçe	Köy
1	Sason İlçesi Çilek Üreticileri Birliği	Batman	Sason	Yeniköy
2	Gercüş Ziraat Odası	Batman	Gercüş	
3	Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği	Diyarbakır		
4	Eğil Organik Tahıl Üreticileri Birliği	Diyarbakır	Eğil	
5	Midyat Ziraat Odası	Mardin	Midyat	
6	Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği	Mardin		
7	Idil Ziraat Odası	Şırnak	Idil	
8	Arı Yetiştiricileri Birliği	Şırnak		
9	Kâhta Ziraat odası	Adıyaman	Kahta	
10	Besni Ziraat Odası	Adıyaman	Besni	
11	Sert Kabuklu Meyve Üreticileri Birliği	Adıyaman	Kâhta	
12	Kilis Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği	Kilis		
13	Kiraz Üreticileri Birliği	Gaziantep		
14	Şehit Kamil Ziraat Odası	Gaziantep		
15	Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği	Şanlıurfa		
16	Haliliye Ziraat Odası	Şanlıurfa		
17	Suruç Ziraat Odası	Şanlıurfa	Suruç	

Tablo: 4 ‘te görüldüğü üzere; Pilot çiftçi örgütleri 17 tane olup; 8’i ziraat odası (%47), 5’i Yetiştirici Birlikleri (%29), 4’ü Üretici Birliklerinde (%23) oluşmaktadır. Model kapsamında; Sason Çilek Üreticileri, Kiraz üreticileri Birliği, Kâhta Sert Kabuklu Meyve

Üreticileri Birliği ve Birliğinin kuruluş aşamasında örgütlenme ve grup oluşturma çalışmaları kapsamında bir dizi faaliyetler hayata geçirilmiş, 2014 ve 2015 dönemlerinde 3 çiftçi örgütü kurulumu gerçekleşmiştir. Model projesi kapsamında GAP illerinde örgütlenen Sason Çilek üreticileri Birliği; köyde örgütlenen tek çiftçi örgütüdür. Diğer çiftçi örgütleri il ve ilçelerde bulunmaktadır.

GAP TEYAP Batman-Siirt Ekibi olarak; yöredeki çilek üreticilerine uzman desteği sunulmuş; örnek bahçe kurulumları yapılmıştır. Faaliyetler yürütülürken; Sason İlçe Tarım Müdürlüğü ile işbirliği içerisinde; birlikte saha çalışmaları yürütülmüştür.2014 yılında çilek üreticileri için yeni bir döneme girilmiştir.

GAP TEYAP Çiftçi Örgütleri Merkezli Çoğulcu Yayım Modeli kapsamında 2014 yılında; Pilot çiftçi örgütlerinin; idari, mali ve teknik yönden desteklenerek; tarımsal danışmanlık faaliyetlerini çiftçi örgütleri bünyesinde yürütülmesini hedefleyen; model çalışması başlamıştır.

4.2.4. Batman İli Sason İlçesi Çilek Üreticileri Birliğinin (SAÇÜB)Kuruluş Süreci;

Daha önceki süreçlerde birçok defa çilek üreticilerinin bir araya gelerek kendi çiftçi örgütlerini kurma niyetleri hatta girişimleri olsa da; bu konuda somut bir adım atamadıkları çilek üreticileri tarafından dile getirilmiştir.

18.06.2014 tarihinde GAP TEYAP Model projesi tarafından; çilek üreticileri ile yapılan ilk toplantı ile çilek üreticilerinin üretim alanında yaşadıkları sorunlar dinlenilmiş; grup tarafından çiftçi örgütü kurmada kararlılıkları gözlemlenmiştir. Birlik olmayı istemekte birlikte; nasıl bir mevzuatla yola çıkılacağı, yöntemin ne olacağı konusunda bilgi yetersizliğinin yanı sıra kurumlaşma konusunda kimi korkularının olduğu görüşmelerde dile getirilmiştir. Çilek köy grubunun; kurumlaşmada deneyimsizliği, daha önce kurulan çiftçi örgütlerinin yeterince başarı sağlayamadığı gerçeğinden yola çıkarak; feodal değer yargıları ve aşiretçilik bağlarının kuvvetli oluşu gibi diğer etmenler; çilek grubunun örgütlenmesinde hızlarını azaltan önemli etmenlerden olmuştur.

GAP TEYAP Model projesi kapsamında; 2014 yaz döneminde; çilek üretimin yapıldığı 9 köye ziyaretler yapılmış; üreticilerle direk görüşmeler yapılmıştır. Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS)kayıtlı çiftçiler ile çilek üretimi yapan ama kayıtlı olmayan çilek üreticiler ile de ile görüşmeler yapılmıştır. Erkek, kadın ve çocuk üreticiler ile ayrı ayrı gruplar halinde görüşmeler yapılarak; her grubun kendi özelinde yaşadıkları sorunlar dinlenilmiş ve talepler alınmıştır. Gerek saha gerekse de çilek çiftçileri ile yapılan bir dizi toplantılar sonucunda Eylül 2014 tarihinde Birliğin tüzüğü oluşturularak; gönüllü 16 çiftçi kurucu üye bir araya gelmiştir. Kendi içlerinde seçtikleri yönetim kurulları sonucu; evrak hazırlıkları tamamlanarak; GTH Batman ve Sason Müdürlükleri ile resmi başvuru aşamasına girilmiştir. GTHB tarafından 29.09.2014 tarihinde Sason Çilek Üreticileri Birliğinin (SAÇÜB) kuruluşu onaylanmıştır.

Kuruluş süreci; GAP BKİ öncülüğünde; BM İFAD, GTHB Batman Tarım İl Müd, GTH Sason İlçe Müd, Dicle Kalkınma Ajansı, BATSO, Batman Merkez Ziraat Odası tarafından desteklenmiştir.

SAÇÜB Batman il sınırları içinde kurulan; bitkisel üretim konulu tek çiftçi örgütüdür. Türkiye de; 4 il de çilek üreticileri Birliği (K. Maraş, Manisa, Samsun, Mersin) bulunmakta olup; Sason ile bu rakam 5’e çıkmıştır.

4.2.5. SAÇÜB’ün Bugünkü Mevcut Durumu

Kuruluş sürecinden sonra Birlik bünyesinde bir takım faaliyetler hayata geçirilmiştir.

GAP TEYAP Çiftçi Örgütleri Merkezli Çoğulcu Yayım Modeli kapsamında; SAÇÜB idari mali ve teknik açıdan desteklenmektedir. 2014 yılında başlayan 5 yıl sürecek olan projede SAÇÜB pilot çiftçi örgütüdür. Tarımsal yayım ve danışmanlık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, verim ve kalitenin artırılması, satış pazarlama alanında stratejinin oluşturulması, gelir getirici faaliyetlerin, projelerin hazırlanmasına destek olunması vb.

konularda birliğe destek sunulmaktadır. Çilek bahçelerinde bakım demonstrasyonları uygulanmaktadır. % 30 katkı ile ilaç ve gübre desteği üyelere sağlanmıştır.

Kurumsal Yapı açısından: Kurumda; kararlar Yönetim kurulu ile birlikte alınmakta; üyelere danışılarak hareket edilmekte; toplantılar düzenli yapılmaktadır. Birlik yönetim kurulu üyeleri yakın köylerden oldukları için yönetimin bir araya gelme sorunu bulunmamaktadır. Yönetim; işleyiş, evraklar mevzuatlar konusunda kimi acemilikler yaşamaktadır. Zamanla bunların aşılacağını düşünüyoruz. Birlik 9 köy grubunun oluşturduğu; köy merkezli yerel bir örgütlenmedir. Kurum yöneticileri köylerde yaşamaktadır. Üyelerinin tamamı, çilek üreticidir. 66 üyenin tamamı erkek çiftçilerden oluşmaktadır.

Birliğe kadın çiftçilerin üyelik durumu konusunda kimi hazırlıklar yapılmaktadır. Kadınlar ve çocuklar çilek üretiminde aktif rol oynamasına rağmen; arazilerin erkek çiftçiler üzerine kayıtlı olması, erkek çiftçilerin arazi kiralamaları üzerinde söz haklarının olması, bölgedeki feodal değer yargılarından dolayı kadın üyelik durumu şu ana kadar başarılamamıştır. Bu durum çiftçi örgütü hanesinde eksi durumu ifade etmektedir. Üretimde aktif olmalarına rağmen; üyelik ve yönetim grubunda kadınların olmaması; birliğin sosyal yapısını zayıf tutan bir durumu ifade etmektedir. Bunun giderilmesinde hazırlık çalışmaları yapılmaktadır.

Türkiye de bulunan 4 Çilek Birliği ile görüşmeler yapılmaktadır. Birliğin ofisi bulunmamaktadır. Geçici olarak köy odasını kullanmaktadır. Birlik yeni kurulduğu için alt yapı sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların giderilmesinde kurumların desteğine ihtiyaçları vardır.

Görünürlük faaliyetleri açısından; SAÇÜB 'ün tanıtılması kapsamında Sason ve Batman da bulunan ilgili kamu, özel ve STK kurumları ziyaret edilmiş; ulusal ve yerel basın kurumları ile haber ve röportaj çalışmaları yürütülmüş, web sayfası ve sosyal ağlarda iletişim adresleri açılmıştır. Ekim 2014 tarihinde Sason Belediyesi tarafından Ceviz, Bal ve Çilek Festivaline katılım sağlanmıştır.

Projeler açısından; Nisan 2015 döneminde Dicle Kalkınma Ajansına teknik destek kapsamında sunulan ve onaylanan 'Örgütlenme Kültürü ve Liderlik 'Konulu eğitim projesi uygulanmıştır. Proje sayesinde; yönetim ve denetim kurulları, üyeler ve diğer çilek üreticileri eğitime katılmış, örgüt kültürünün sağlamlaşması; STK bilincinin gelişmesi, üyelerin hak ve ödevleri gibi bir dizi konularda eğitim konuları ele alınmıştır. Eğitime katılan 118 çiftçinin 12'si kadın olup; katılımcılar proje sonrası katılım belgeleri almışlardır. Birliğe üye olmak için 21 çilek üreticisi evrak hazırlığı yaparak, SAÇÜB'e üye olacaklarını dile getirmişlerdir. SAÇÜB üye sayısı:66'dır.ÇKS'li çiftçilerin% 83.54'ü Birliğe üyedir. Bu rakam önemli bir başarı göstergesi olarak yorumlanmalıdır. 1 yıl önce kurulan bir çiftçi örgütünün bu rakama ulaşması; kurumun yapmış olduğu faaliyetlerle doğrudan ilintilidir. Aynı zamanda SAÇÜB 'ün GAP TEYAP Model projesinde pilot çiftçi örgütü olması; proje imkânlarından faydalanıyor olması gerçeğinden yola çıkılacak olursa; model projenin başlama dönemi ile SAÇÜB 'ün kuruluş döneminin aynı döneme rastlaması, SAÇÜB açısından büyük bir avantaj olarak görülebilir.

Üretim açısından; Üretim alanı yaklaşık 1400 dekardır. Nisan-Kasım ayları arasında 8 aylık üretim dönemi bulunmaktadır. Yıllık üretim miktarı ortalama 3500- 4000 ton kadardır. Sason 'un 9 köyünde aktif olarak çilek üretimi yapılmaktadır. Araziler küçük ve parçalı olup; ortalama arazi büyüklüğü 3-5 dekar kadardır. Albion, kabarla ve camarosa gibi çeşitler yaygın olarak kullanılmaktadır. Üretim açık alan üreticiliği tarzında olup; alçal tünel sistemi çiftçilerin ekonomik sıkıntılarından dolayı kendi özgüçleri ile yapılamamaktadır.

Satış pazarlama durumu açısından; SAÇÜB kurulmadan önce; her çiftçi kendi ürününü kendi imkânları ile satmakta idi. Komisyoncuların belirlediği fiyata; çileğini vermek zorunda kalıyordu. Birlik kurulunca; satış pazarlama sorunu ciddi anlamda canlanmıştır. Çilek üreticilerinin yaklaşık %90'ı çileğini SAÇÜB kanalı ile satmaktadır. Eskiden komisyoncuların belirlediği fiyata tabi iken; bugün SAÇÜB fiyatlarda belirleyici rolünü oynamaktadır. Çilek tedarikçileri çilek alımında önce; kurum ile görüşmekte; satışlar ağırlıklı olarak tırlarla batı illerine yapılmakta; orada dondurulmuş gıda olarak; yurt dışına satışlar yapılmaktadır. Ayrıca batıda reçel fabrikalarına satışlar devam etmektedir. Irak pazarına açılmak için girişimler

başlamıştır. Sonbahar döneminde gelişmelerin olması beklenmektedir.

Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları kapsamında; Ürün sertifikasyonu kapsamında Türkiye de bulunan Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşları (KSK)' ile görüşmeler yapılmaktadır.

Sason Proje grubu çalışması; Dicle Kalkınma Ajansı, GAP İBY, GAP TEYAP Model projesi, SAÇÜB, GTH Sason İlçe Tarım Müdürlüğünden oluşan kurumlarla; birliğin ihtiyaç duyduğu konularda proje hazırlama çalışmaları yürütülmektedir.

4.2.6. Çilek Üreticilerinin Sorunları ve Talepleri

Sason yerelinde çilek üreticilerin yaşadıkları sorunları dinlemek, taleplerini almak ve SAÇÜB 'ün geldiği düzeyi; çilek üreticilerinden geri bildirimlerini almak için sahaya inilmiş ve anket görüşmeleri yapılmıştır.

Konu kapsamında; çilek üretimi alanında çiftçilerin mevcut durumları hakkında bilgi almayı hedefleyen 45 soru sorulmuş; görüşmeler yüz yüze yapılmıştır. 10 Kadın ve 40 erkek çiftçi olmak üzere toplamda 50 çiftçi ile anket çalışması yürütülmüştür. Bunların15'i birliğe üye, 35'i üye değildir.

Yapılan görüşmelerde çiftçilerin beyanı aşağıdaki gibidir.

** Çilek satış noktamız yoktur. Bu durum alıcıları ve satıcıları çok etkilemektedir. Çilekçiler için birinci sorun; çilek satış noktasının olmamasıdır.*

**Soğuk hava deposu olsaydı; komisyoncular bu fiyata satmaz; bu arada zaman kazanır ve kendimize yeni müşteriler bulabilirdik. Çilek hassas olduğu için, koparıp satışı yapılmadığında bozuluyor. Bu konudan dolayı çok stresteyiz. Soğuk hava deposumuzun olmamasından dolayı çok mağduruz.Bu kapsamda komisyoncular satmak zorunda kalıyoruz.Bazı gelişmeler olursa; üye sayımız iki katına çıkar. Soğuk hava deposu, alçak tünel ve demo desteği ile çok büyük gelişmeler sağlayacağımıza inanıyoruz.*

**Müşteriler satış noktasında ;1. ve 2. kalite çileği ayrı ayrı satın almak istiyorlar ama biz bunu yapamıyoruz. Karışık satmak zorunda kalıyoruz.*

**Yüklemeyi kasalar ile yapıyoruz ve bu çok fazla zaman alıyor. 1 tır çilek yüklemesini 12 saatte yapıyoruz. Bu zaman bizim için büyük bir kayıptır.Palet sistemi olsa; yükleme kısa sürede bitirilebilecektir.*

**Komisyoncuların elinden nasıl kurtuluruz diye düşünüyoruz. Bu bizim için büyük bir strestir. Fiyatı onların belirlemesi büyük bir haksızlıktır. Üreten bizleriz ;kazanan onlardır. Bu durum çok zorumuza gidiyor.*

**Yağmur sorunu bizim için önemli bir sorundur. 3 seddeli Alçak tünelimiz olsaydı; çileğimiz yağmurdan korunmuş olurdu ve erken hasat etmek zorunda kalmazdık. Erken hasat ettiğimizde çileğimiz tam kırmızı olmuyor, gramaji küçük oluyor ve tadı tam olgunlaşmamış oluyor. Bu da müşteri memnuniyetini olumsuz etkileyen durumlardır.*

4.2.6.1. Anket sonuçlarının yorumlanması

4.2.6.1.1. Anket soruçlarına göre;Eğitim durumu:

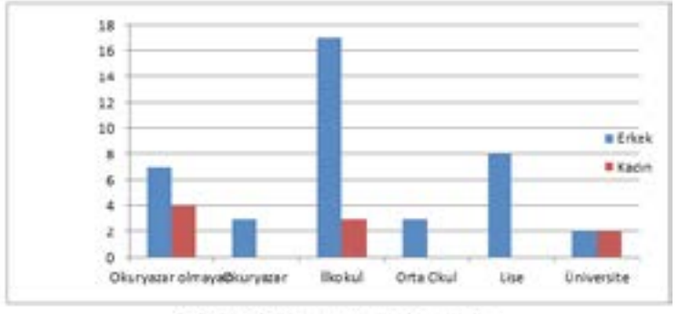

Grafik:1-2/ Erkek ve kadın çiftçilerin eğitim durumları

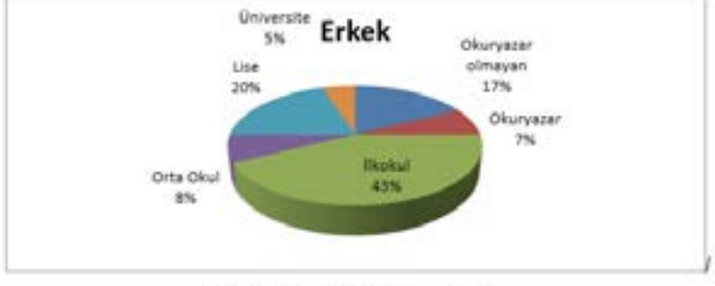

Grafik:2/ Erkek çiftçilerin eğitim durumları

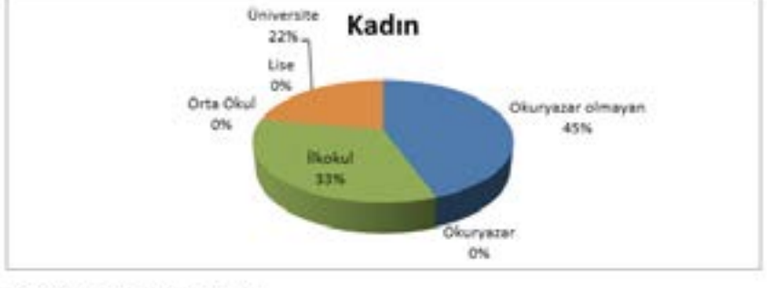

Grafik:3 Kadın çiftçilerin eğitim durumları

Grafik 1-2-3'de görüldüğü gibi;anket sonuçlarına göre erkeklerin % 17'si okur yazar değil, %7'si okur yazar,%8'i ortaokul, %20'si lise ,%2'si üniversite muzunudur. Kadın çiftçilerin % 45 'i okur yazar değil, okur yazar olan kişi yok, ortaokula ve liseye mezunu yok,%2'si üniversite muzunu. 10 kadın çiftçi içerisinde 2 tanesinin; üniversite mezununun olması; grafik bilgilerini otomatik olarak yüksetmiş olsada; kadınların eğitim durumu çok şağılarda bir yerdedir. Kadınların eğitim oranlarının yükseltilmesine yönelik çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir.

4.2.6.1.2.Anket sonuçlarına göre çiftçilerin karşılaştıkları sorunlar;

Grafik:3 de görüldüğü gibi ; çilek üreticileri tarafından birinci sorun olarak % 24 'lük oranla soğuk hava deposu dile getirilmiştir. Soğuk Hava Deposu; çileğin narin yapısından, raf ömrünün kısa olmasından kaynaklı; hasat edilmesinden sonraki zamanda; kısa sürede tüketiciye ulaşması gerekmektedir. Halk arasında çileğin hasattan sonraki 1 saati, onun 1 gününe bedel olarak kabul görmektedir. Muhafaza sorunu çözülmemiş bir sorun olup, giderilmesi aciliyet arz etmektedir. İkinci sorun olarak %15 'lik oranla satış pazarlama sorunu ve arazilerin küçük olması sorunu, üçüncü sorun olarak % 12 'lik oranla kalite ve verim sorunu, Dördüncü sorun olarak % alçal tünelin olmaması, üretimin açık alanda yapılıyor olması, , beşinci sorun olarak %9'luk oranla doğal afetler sorunu; altıncı sorun olarak %7 'lik oranla hastalık zararlılar ve kayıtlı olmama sorunu olduğu dile getirilmiştir. Kurumlar eğer SAÇÜB'ü desteklemek isterlerse; hali hazırdaki mevcut durum gözününe alınarak; ona göre ihtiyaçlara cevap olunması sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır.

4.2.6.1.3Anket sonuçlarına göre Diğer Değerlendirilmesi

Anket yapılan 50 çiftçinin 12'si Bereket TV, Köy TV ve Toprak TVyi seyrettiklerini dile getirmişlerdir. Bu oran %24'e tekabül etmektedir. Bu oran, eğitim seviyesi gözönünde tutulduğunda önemli bir durumdur. Kadınları Tarım TV seyretme eğiliminin pek olmadığı ,daha çok erkek çiftçilerin bu konuda eğilimli olduğu görülmüştür.

Arazi kullanım durumu incelendiğinde;50 kişinin % 46'sı aile işletmesi, % 40'ı kendi mülkü,% 14'ü ise kiralama ile üretim yaptığını dile getirmiştir. Buda göstermektedirki; kirala oranının düşük olduğu , aile ve kendi mülkü olarak % 86 çoğunlukla arazilerin işletilmektedir..

Mevsimlik işçililik durumu incelendiğinde;mevsimlik işçilik olarak giden aile sayısı sadece 2'dir. Önceki yıllarda bu oranın çok olduğu köylülerle yapılan görüşmelerde beyan edilmiştir. Çileğin gelir getirici özelliği, üretim döneminde çok defa hasat edilme ve satışı ile ilgili sıcak paranın çiftçinin eline geçmesi gibi sebelerden dolayı; köylüler çileğ üretimini tercih etmektedirler.

Çilek bahçesi kurulumu incelendiğinde;çilek bahçesi kurulum durumu incelendiğinde 7 kişi kendi imkanı ile, 1 kişi GAP TEYAP proje desteği ile, 42 kişi ise İFAD Desteği ile bahçe kurulumunu gerçekleştirdiği çiftçiler taarfından beyan edilmiştir. Çiftçilerin tamamı İFAD projesinin devam etmesi yönünde görüş belirtmişlerdir. Oran olarak %14 'ü kendi imkanı, %86'sı ise proje destekleri ile bahçe kurulumlarının gerçekleştirmişlerdir. Çiftçilerin tamamı İFAD projesinin devam etmesi yönünde görüş belirtmişlerdir. Buda projelerin amacına

ulaştığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Çilekte işçilik durumu incelendiğinde;Çilek üretimi genel olarak aile işgücü ile yapılsada dışarıdan işçi tutularak, hasat işlerinde çalıştırılmaktadır 50 aileden 42'si aile işgücünün dışında ayrıca dışarıdan da işçi tutmaktadır. 8 aile dışarıdan işçi tutmadan kendi aile işgücü ile çilek üretimini yapmaktadır.Çilek üretiminden elde edilen gelir durumunun 1 dekarda ortalama2-2.5 TL olduğu dile getirilmiştir.

5-SONUÇ

Neden SAÇÜB Kırsal Yoksulluğun azaltılmasında bir modeldir? Sorusuna cevap olarak birçok konuda görüş belirtilebilir.

SAÇÜB her şeyden önce sosyal bir hikâyedir. Bölgenin sosyo- ekonomik yapısını güçlendirdiği için kilit rol taşımaktadır. Köylerin tekrardan yaşam alanları cazibe merkezleri olmasına güzel bir örnek teşkil etmektedir. Köylere dönüşü teşvik eden, tarımda organik tarıma geçiş koşullarını barındıran, doğa değerlerini öne çıkaran önemdedir. Batmanın en uzak ve en kırsal, dağlık alanıdır. Burada köylülerin yaşamlarını değiştiren çileğin hikâyesini incelemek, başlı başına bir araştırma konusudur. Çileğin ilk doğduğu köy bugün Yeniköy olarak değil, Çilekli köy olarak kabul görmektedir.

SAÇÜB 'ü anlatmadan önce, SAÇÜB 'ü var eden çilekten bahsetmek gerekmektedir. Çilek üretimi, Sason da alternatif üretim değeri taşımaktadır. Kırsal alanda yaşayan insanlarımızın bir yenilik karşısında, o yeniliği kabul etmede zamana ihtiyacı olabilmekte hatta o yeniliğe karşı ilk başta; çiftçi nezdinde direnç bile olabilmektedir. Çileğin ilk olarak 2007 yılında başlatıldığı dönemde çiftçiler ilk önce deneme alanlarındaki başarıyı görmek istemiş daha sonra; ikna olup kendi bahçelerinde, diğer köylerde uygulamaya geçmişlerdir. Alternatif üretim; çiftçi koşullarında başarılı olmuş ve yaygınlaşmıştır. Böylelikle insanlar; başka yerleri kendilerine yaşam alanı seçmek için köylerini bırakmamışlardır. Çilek Batman özgülünde tarımsal alanda katma değeri en yüksek olan üründür. Dışarı göç etme eğilimini azaltmıştır. Önceki yıllarda göç edenlerin geri gelme eğilimini güçlendirmiştir. Bugün Sason da 300 aile geçimini çilek üretiminde sağlamaktadır.

Model olmada diğer konu ise; alternatif ürünün kısa sürede yaygınlaşması için kurumların bölgede geniş çaplı bahçe kurulumlarını desteklemiş olması durumudur. Bu durum projenin başarılı olmasını direkt etkilemiştir. Projenin alternatif üretimi yaygınlaştırıcı desteği, bir süre sonra Sason çiftçisinin kaderini değiştirir bir aşamaya gelmiştir. DBSKP ile 5 yıl boyunca 28 köyde verdiği destek vermiştir. Projenin konusunun uygunluğu, geniş alanlarda uygulanması, hibe katkı payının uygunluğu vb. konular projenin başarısıdır.

Diğer konu; çilek üreticileri kendi çiftçi örgütlerini üretime başladıktan 7 yıl sonra kurmuşlardır. Ülkemizde 64 ilde çilek üretimi yapılmış olsa da; 5 yerde çilek üreticileri kendi birliklerini kurup örgütlenmişlerdir. Bu kadar kısa sürede; gelinen aşama ciddiye alınması gereken bir aşamadır. SAÇÜB kendi öz gücü ile tabandan gelen örgütlenme isteği ile kurulmuş olsa da; GAP TEYAP Çiftçi Örgütleri Merkezli Çoğulcu Yayım Modelinin tam da bu dönemde uygulanıyor olması; SAÇÜB için bir şans değeri taşımaktadır. Model; örgütlenmede potansiyel değer taşıyan yerlerde çiftçi örgütlerin destekleyici programının olması; bununda aynı döneme denk gelmesi; olumlu bir fırsat yaratmıştır.

6-KAYNAKLAR

Ulusal Aile Çiftçiliği Sempozyumu Kitabı, s:7-8,Ankara,2015

GAP Bölge Kalkınma İdaresi, GAP TEYAP Temmuz 2015 tarihli dergisi, sayı:1,s:28-31 Şanlıurfa,2015

Batman Sosyo-Ekonomik Göstergeler, BATSO, s:37,Batman,2007

Diyarbakır Batman Siirt Kalkınma Projesi (DBSKP) verileri, Ankara,2015

Anonim, DİKA Kalkınma verileri,2015

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Veriler, http://www.tarim.gov.tr/TRGM,Nisan 2015, Ankara

Batman İli Sason İlçesi Çilek Üreticileri Birliği Tüzüğü, Batman,2014

Tarla Sera Dergisi, Ocak 2015,Sayı:53, s:42-44, İstanbul, 2015

Batman Valiliği Bülteni, Eylül 2014, Sayı:13, s:1-12, Batman,2015

Anonim, GTHB Batman İl ve Sason İlçe Tarım Müdürlüğü verileri,2015

Türkiye Ziraat Odaları verileri, http://www.tzob.org.tr

BÖLGESEL İKTİSADİ KALKINMADA KOBİ MÜDAHALELERİNİN ETKİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

An Evaluation on the Impact of Regional Economic Development SME Intervention

Hatice Şölen MAİLOĞLU[1], **Semih KAYA**[2]

ÖZET

Bu çalışmada, hedef grup 2010 Yılı İşletmelerin Ekonomik Gücünü ve Rekabet Kabiliyetini Artırmaya Yönelik Mali Destek Programı kapsamında Ajansa başvuru yapan 174 KOBİ içerisinden başarılı bulunarak destek alan ve anket uygulanan 33 KOBİ'dir. Çalışmada verilerin analizi birçok istatistiki yöntem bir arada kullanılarak yapılmıştır. Bu analizlerde özellikle ikili karşılaştırmaları sağlayacak yöntemlerle müdahale öncesi ve sonrası değişim ve KOBİ'lere verilen desteklerin bölgesel iktisadi kalkınmaya katkıları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışma kapsamında geliştirilen anket soru formu diğer Ajanslar tarafından bundan sonra yapılacak çalışmalara bir ışık tutacağı gibi, çalışma sonucunda yapılan değerlendirmeler KOBİ'lerin bölgesel kalkınmaya etkilerini açığa çıkararak bölgede tasarlanacak yeni programların hazırlanma sürecinde de referans alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Bölgesel Kalkınma, KOBİ, Etki Değerleme, Batı Karadeniz, Kalkınma Ajansı*

ABSTRACT

This paper aims to analyse the outputs of interventions made by Western Black Sea Development Agency in 2010 to SMEs. The target group of the work is 41 SMEs supported out of 174 which were applied for the competition. The data analysis are made by using multi-disciplinary statistical techniques in order to see the difference and the impact of the before-after situation of the supported SMEs and its contribution to regional economic development. The questionnaire which is used in this analysis will be not only a model for other agencies, but also it will be a reference for the design of the new financial support programs to disclose the impact ofregional economic development SME ıntervention.

Keywords: Regional Development, SME, Impact Analysis, Western Black Sea, Development Agency

GİRİŞ

Kalkınma Ajansları Türkiye'de kalkınmanın sağlanmasına hizmet ederek AB uyum sürecini hızlandırmak için farklı destek mekanizmaları ile bölgesel gelişmişliği artırmayı hedefler. Hedeflerini gerçekleştirmek için bölge potansiyelini harekete geçirmek amacıyla çeşitli destek mekanizmaları hazırlar ve yönetir. Bu hususta Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, Bölge Planında öne çıkan gerekliliklere dayanarak, 2010 yılı içerisinde "İşletmelerin Ekonomik Gücünü ve Rekabet Kabiliyetini Arttırmaya Yönelik Mali Destek Programı" adı altında teklif çağrısı yöntemiyle mali destek programı yürütmeye karar vermiştir. Bu alanın belirlenmesinde Zonguldak-Karabük-Bartın Bölge Planında belirtilen temel hedef ve öncelikler ile birlikte Dokuzuncu Kalkınma Planında yer alan gelişme eksenleri ve diğer ulusal plan ve stratejiler belirleyici rol oynamışlardır. 2010 yılı "İşletmelerin Ekonomik Gücünü ve Rekabet Kabiliyetini Arttırmaya Yönelik Mali Destek Programı", ilgili taraflardan gelen talepler, görüşler ve geri beslemeler, bölgedeki ticaret ve sanayi odaları ve Kalkınma Kurulu'nun tavsiyeleri ışığında Yönetim Kurulunca kararlaştırılmış ve dönemin onay makamı olan Devlet Plânlama Teşkilatı tarafından onaylanmıştır. Bu mali destek programının amacı TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) Düzey 2 Bölgesi'nde işletmelerin mali ve teknik kapasiteleri ile rekabet güçlerinin çevreye duyarlı bir şekilde geliştirilmesine, bölgede sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanmasına ve istihdamın arttırılmasına katkıda bulunmak olarak belirlenmiştir. Ayrıca bölge planındaki temel hedef ve amaçlara ulaşabilmek için en nitelikli projelerin ön plana çıkarılabilmesi amacıyla, program kapsamında 10 öncelik belirlenmiştir. Bunlar, istihdam, işgücü nitelikleri ve verimliliğin arttırılması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, işbirliği ve ortak hareket kültürünün geliştirilmesi, üretim kapasitesinin arttırılması, AR-GE'ye yönelik yatırımların sağlanması ve yenilikçi ürün üretilmesi, pazarlama kabiliyetinin geliştirilmesi, ihracat kabiliyetinin arttırılması, çevre kirliliğinin engellenmesine ve üretim süreçlerinin çevreye duyarlı hâle getirilmesine yönelik önlemlerin alınması, yenilenebilir enerji teknolojilerinin kullanımının ve enerji verimliliğinin arttırılması ve turizm sektöründe çeşitliliğin, tesis ve hizmet kalitesinin arttırılması olarak belirlenmiştir.

2010 yılı Mali Destek Programı süreci sonucunda sözleşmeler imzalanarak, uygulama aşamasına geçilmiş ve süreç tamamlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, bölgesel potansiyelin harekete geçirilerek bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması ve bölgesel gelişmenin sağlanması gayesiyle destekler veren Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın KOBİ'lere yönelik 2010 Yılı İşletmelerin Ekonomik Gücünü ve Rekabet Kabiliyetini Artırmaya Yönelik Mali Destek Programı çerçevesinde yaptığı müdahalenin bölgede iktisadi kalkınmanın sağlanması amacının gerçekleşme durumunu değerlendirmektir. Bu çalışma, TR81 Düzey 2 bölgesinde uygulanan 2010 Yılı İşletmelerin Ekonomik Gücünü ve Rekabet Kabiliyetini Artırmaya Yönelik Mali Destek Programının uygulama sonrası etkilerinin değerlendirilmesi ve bu değerlendirmenin temel alınarak Ajans tarafından yapılacak müdahalelerin daha verimli ve etkin bir şekilde tasarlanması ve uygulanmasına yönelik önerilerin sunulmasını kapsamaktadır.

İki temel bölümden oluşan bu çalışmada, ilk bölümünde KOBİ Mali Destek Programı'nın etkilerinin karşılaştırmalı değerlendirilmesi; ikinci bölümünde ise Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı' nın mali destek programlarına ilişkin proje hazırlık, proje uygulama ve proje sonrası süreçlerin üst düzeyde incelenmesi ve bunların iyileştirilmesine dair öneriler sunulmuştur. Anket sonuçlarına göre elde edilen verilerin detaylarına veri analizleri bölümünde değinilecektir.

1 Uzman, Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, hsmailoglu@bakka.gov.tr

2 Uzman, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, skaya@kuzka.gov.tr

3 Bu çalışma Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın destekleriyle gerçekleştirilmiştir.

TEORİK ÇERÇEVE

Etki değerlendirmesi kavramı Dünya Bankası tarafından "program veya proje gibi bir kalkınma faaliyetinin hane halkı, kurumlar ve çevre üzerindeki olumlu veya olumsuz, amaçlanarak veya amaçlanmadan oluşan etkilerinin sistematik bir şekilde belirlenmesi" şeklinde tanımlanmaktadır. AB'ye göre etki değerlendirmesi, neden sonuç ilişkisi çerçevesinde farklılıkların ortaya çıkartılmasıdır. (Meydan:2014,12).

Devlet eliyle yapılan piyasa müdahaleleri ve düzenlemeler makroekonomik açıdan çok geniş bir perspektif taşımaktadır. Bu müdahaleler gerek devlet kurumları yardımıyla kullandırılan hibe yardımları, yatırım, istihdam vb. teşvik politikaları veya piyasa düzenleyici mekanizmalar olabilmektedir(Zvalıontye:2011,33). Özellikle direk finansman içeren destekleme araçları kullanılarak yapılan müdahalelerin büyük kısmı merkezi bütçeden aktarılan paylar ile finanse edildiği için politika yapıcıların hesap verebilirlik ilkesi kapsamında söz konusu müdahalenin etkinliği ve etkililiğinin ölçülmesi ve bunun yanında uygulanan destekleme politikaların piyasayı düzeltici veya bozucu etkiye sahip olup olmadığı hususunda açık bir tablo ortaya koymak için gerekli bir araç olarak kullanılmaktadır (Martini:2009,18; ASVAPP:2012,43)

Etki analizi konusunda en aktif olan uluslararası kurumlardan biri olan OECD'ye göre, devlet müdahalelerinin piyasada oluşturduğu etkinin ölçülmesi zor bir süreç olup ve çoğu zaman oluşan etki gizli kalmaktadır. Bu bağlamda, yapılan müdahalelerin etkisinin ölçülmesi, uygulanan politikalardan kimin ne derece etkilendiğinin kavranması bakımından önemlidir(OECD:2008,3).

Etki değerlendirme çalışmalarında politika ve faaliyetlere uygun olabilecek bir yöntemin tanımlanmasının yöntemin kendisi kadar önemli olduğu bilinmelidir. Tüm etki değerlendirme çalışmalarına uygun tek bir yöntem yoktur. Başka bir deyişle, tüm projeler için standart ve en iyi olan tek bir etki değerlendirme yöntemi bulunmamaktadır (Meydan:2014,22). Bir değerlendirme yapılırken kullanılabilecek iki temel yaklaşım bulunmaktadır; Nicel veya nitel analizler. Nicel analizler, program çıktılarının destek alan işletmeler(kontrol grubu) ve destek almayan işletmeler(gözlem grubu) kullanılarak karşılaştırmalı olarak analiz edilmesini içermektedir. Nitel analizler ise daha çok yararlanıcı firmaların sahipleri, yöneticileri veya çalışanları ölçeğinde program hakkında düzenlenen anket, mülakat veya örnek vaka incelemeleri şeklinde uygulanmaktadır(OECD:2007,22). Yapılan çalışmalar göz önüne alındığında nicel çalışmaların daha çok ex-post, nitel çalışmaların ise daha soyut tahminler içeren ex-ante değerlendirmelerde kullanıldığı görülmektedir(Ticehurst:2001,20; Ruegg:2003,32;2007,56).

Bu çalışma t+2 zamanda yani program uygulamasının bitiminden 2 yıl sonra yapılması sebebiyle bir ex-post çalışma niteliğindedir. 2010 Proje Teklif Çağrısı kapsamında destek alan firmalardan anket yolu ile elde edilen veriler işlenerek istatistiksel olarak anlamlı yorumlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gerek veri toplama konusunda yaşanan zorluklar gerekse destek almayan firmaların ekonomik verilerini paylaşmaya hususunda yaşadıkları çekinceler nedeniyle karşılaştırmalı analiz için gerekli olan gözlem grubu oluşturulamamıştır. Bu nedenle çalışma etki analizi gibi geniş bir yorumlamadan ziyade program çıktılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

KOBİ MALİ DESTEK PROGRAMININ DEĞERLENDİRMESİ

Destek Programı Etki Değerlendirme Anketi kapsamında ankete katılan 33 firmaya "Girişiminizin hukuki durumu nedir?" sorusu yöneltilmiştir. BAKKA mali destek programlarından yararlanan 33 firmanın 20 adedi limited şirket statüsünde olup anonim şirketler 7 ve şahıs işletmeleri 6 adette kalmıştır. Yüzdelik olarak; destek alan KOBİ'lerin %60,61'ini limited şirket, %21,21'ini anonim şirket, %18,18'ini şahıs işletmesi statüsünde olan firmalar oluşturmaktadır. 2010 KOBİ Mali destek programı kapsamında destek alan firmalarda Limited Şirketlerin oranı %61 ile önemli bir çoğunluğu oluşturmaktadır.

2010 Yılı İşletmelerin Ekonomik Gücünü Ve Rekabet Kabiliyetini Artırmaya Yönelik Mali Destek Programı Etki Değerlendirme Anketi kapsamında Ajanstan destek alan 33 firmaya "Girişiminizin yıllar itibariyle yıllık ortalama çalışan sayısı?" sorusu yöneltilmiştir. 2010 ve 2014 yılları arasındaki yıllık ortalama istihdam sayılarının yararlanıcılar tarafından ilgili kutucuğa sayı olarak belirtilmesi istenmiştir. Ele alınan işletmelerin ek istihdamı ilk yılda 172 kişi olup bu artış mevcut istihdamın %10,4'üne tekabül etmektedir. Proje çıktılarının oluşmasıyla birlikte ilk yıllardaki artışın artarak artan bir grafik haline geldiğini aşağıda yer alan çizelgede gözlemlemekteyiz. Bu dönemde ikinci yıl %22'lik bir artış, üçüncü yıl %30'a yakın bir artış göstermiştir. Gözlem yapılan son yılda ise ilk yıla göre tam olarak %33'lük artış sağlanmış ve 546 yeni istihdam gerçekleştirilmiştir.

Grafik 1: Yıllara göre ortalama çalışan sayısı

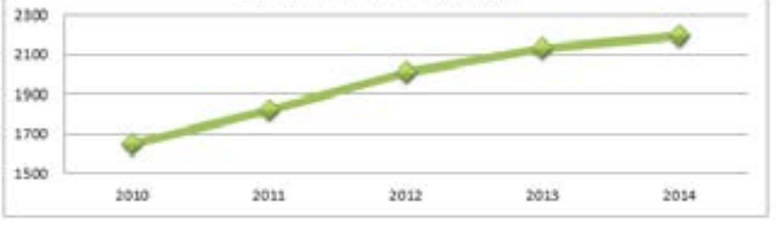

Ortalama olarak bakıldığında ise firmalar destek almadan önceki istihdam ortalaması 50 düzeyinde iken ankete yapıldığı anda 66 düzeyinin üzerine çıkmıştır. Bu da KOBİ'lerin Türkiye genelinde istihdamın öncüsü olarak tanımlanmasına katkı sağlamıştır.

Mali desteklerin önemli hedeflerinden birinin beşeri sermayeyi artırmak olduğu bunun da üretim kapasitesinin arttırılması ile mümkün olacağı değerlendirilmiş, Ajansımıza başvuran firmalar arasından istihdama katkı yapacağını taahhüt eden firmalar bir adım öne geçmiştir. Diğer verilerle karşılaştırıldığında; mali desteklerimiz sonrası 535 yeni istihdamın gerçekleşmiş olması bizler için de en tatmin edici sonuçlar içerisinde yer almıştır.

Tablo 1: Proje süresinde ve sonrasında istihdam edilen çalışan sayısı

	Toplam	Ortalama
Proje Süresince İstihdam Edilen Çalışan Sayısı	412	12,48
Proje Sonrasında İstihdam Edilen Çalışan Sayısı	324	9,82

Sektörel olarak gerçekleştirilen istihdama bakıldığında, 2010 Yılı İşletmelerin Ekonomik Gücünü Ve Rekabet Kabiliyetini Artırmaya Yönelik Mali Destek Programında projelerle en fazla istihdamın Mobilyacılık sektöründe faaliyet gösteren firmalarca gerçekleştirildiği; bunu çoğunluğu inşaat, ayakkabıcılık ve tekstilden oluşan çeşitli sektörlerin yer alındığı diğer sektörler izlemektedir. TR 81 bölgesinde KOBİ'lere yönelik uygulanan

2010 yılı mali destek programlarında en az istihdam ise 18 kişilik gerçekleşme ile Turizm sektöründen olmuştur.

Grafik 2: Sektörel bazda gerçekleştirilen istihdam

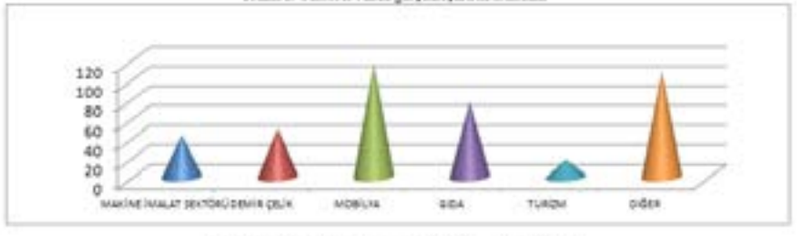

Tablo 2: Anket uygulanan firmalar özelinde istihdam verileri

Verilen Toplam Destek	7.313.324,00 TL
Gerçekleştirilen Toplam Yatırım	15.780.442,00 TL
Proje Süresinde İstihdam	412
Proje Sonrasında Gerçekleştirilen İstihdam	324
1 Kişiyi İstihdam Etmek İçin Ayrılan Destek Miktarı	11.285,99 TL
1 Kişiyi İstihdam Etmek İçin Yapılan Yatırım	21.440,82 TL

Anket uygulaması yapılan 33 firma, proje süresi içerisinde 412 kişi istihdam etmişken, proje kapsamında yapılan yatırımlarla proje sonrasında 324 istihdam sağlamıştır. Uygulanan kamu müdahalesi sonucunda destek alan bu 33 firma için 1 kişilik istihdam yaratmak için proje kapsamında 21.440,82TL'lik yatırım yaparken, ajansın kişi başına istihdam için ayırdığı bütçe 11.285,99 TL'dir. Anket dışı kaynaklar ve ajans kayıtları incelenerek destek alarak projesini başarıyla tamamlayan tüm firmalara bakıldığında, 1 kişilik istihdam yaratmak için devletin ajans eliyle verdiği destek miktarı 15.889,37TL ve firma bazında 1 kişilik istihdam maliyeti 36.411,23 TL olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında KOBİ'lere yönelik uygulanan mali destek programında firma başına ortama 14,45 kişilik istihdam sağlanmıştır.

Tablo 3: Proje kapanış raporu verileri

1 Kişiyi İstihdam Etmek İçin Gerçekleşen Destek Miktarı	15.889,37 TL
1 Kişiyi İstihdam Etmek İçin Gerçekleşen Toplam Yatırım	36.411,23 TL
Firma Başına Ortalama Ek İstihdam	14,5

Ülkemizde 2010 yılında istihdam maliyeti bir kişinin ortalama istihdam maliyeti 438.196 TL olarak gerçekleşmişken, uygulanan proje ile bu rakam bölgemiz için ülke ortalamasının %0,033'ü oranında gerçekleşerek yaklaşık 14.500 TL olmuştur

TR81 bölgesinde uygulanan devlet teşvikleri açısından 3. ve 4. bölgede yer alan illerden oluşmaktadır. Bölgeler bazında istihdam istatistiklerine bakıldığında, 1 kişilik istihdam için ortalama yatırım maliyeti 412.823 TL olarak gerçekleşmiştir. Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından verilen destekler vasıtasıyla gerçekleştirilen istihdam bölge için ortalama istihdam maliyetinin 398.323 TL altında %0,035 gibi bir oranla gerçekleşmiştir ki bu da uygulanan programın performans göstergelerinden bir tanesi olan istihdam gerçekleşmelerinde başarıya ulaştığını göstermektedir.

Grafik 3: Proje ile yapılan ihracat değişimi

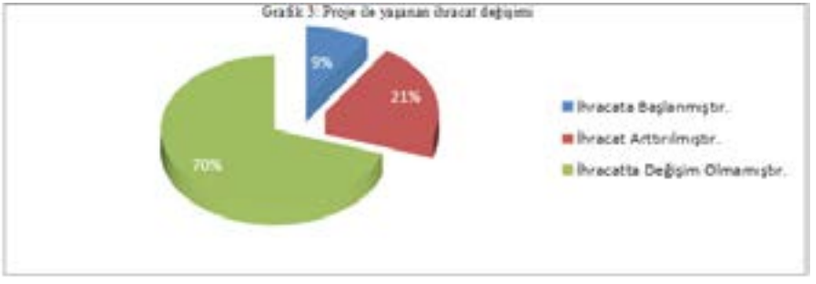

Ekonomik verimliliğin ve dışsal gelirlerin artırılmasına katkı sağlayan en önemli etkenlerden biri olan ihracat, ülkemiz için de sürekli gelişmesi beklenen hedefleri arasındadır. Bu durum 2023 stratejik planında da özellikle belirtilmiş ve 500 milyar dolar ihracat hedefi konulmuştur. Bu sebeple Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı da özellikle ihracat potansiyeli olan firmaları geliştirmeyi temel görevleri arasında görmektedir. Her ne kadar 2010 yılı KOBİ Mali Destek Programı, Ajans tarafından gerçekleştirilen özel işletmelere yönelik ilk destek programa olma özelliğini taşısa da, firmaların ihracat kabiliyetlerin artırılması programın öncelikleri arasında yer alması açısından, anket çalışmasında araştırılan maddelerden biri olmuştur. Yapılan anketlerin sonuçlarına göre firmaların %69,70'i ihracatta değişim olmadığını, %21,21 ihracatta artış olduğunu, %9,09'u ise ihracata başlandığını beyan etmiştir. Sonuçlara göre 2010 yılında destek gören destek yararlanıcılarının büyük çoğunluğunun ihracatta değişim olmadığını belirtse bile bu firmaların arasında ihracat firması olmayan turizm sektörü firmalarının da olmasının oranı arttığı düşünülmektedir. Bununla berber %30,30'luk yüzdeye sahip firmaların ihracat yapmaya başlaması veya ihracatta artış yaşandığını beyan etmesi, bölge için ihracat kapasitesinin artırılabileceği umudunun yeşermesine sebebiyet vermektedir.

Grafik 4: Sektör Bazında İhracat Değişimi

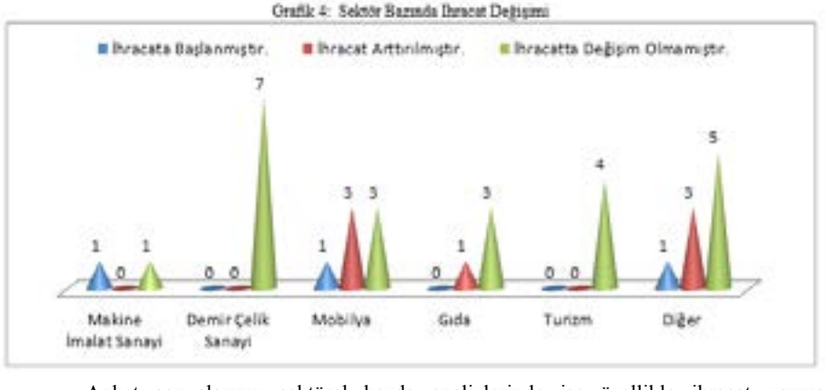

Anket sonuçlarının sektörel bazda analizlerinde ise özellikle ihracat yapma potansiyelleri ve mali kapasitelerinin yüksek olduğu düşünülen demir çelik sektöründeki firmaların hiçbirinin ihracatında herhangi bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Bunun sebebi olarak zaten belirli yurtdışı pazarlarıyla çalışan demir çelik sektörü firmalarının proje kapsamında ilgili ülkelerle ilişkilerinin artmasına rağmen yeni ülke pazarına ihtiyaç duymadıkları düşünülebilir. Makine imalat sektörü incelendiğinde ise 2010 yılında sadece iki firma bu sektör grubunda yer alması ve bunlardan bir tanesinin yeni ihracata başlamış olması, nitelikli makine üretiminin ihracat açısından önem taşıdığı yorumuyla değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte ihracatta özellikle mobilya sektörü firmalarının atağa geçtiği ve ihracat kapasitelerini yükselttikleri görülmektedir.

Yapılan çalışmada, 33 firma toplam 36 ülkeye ihracat yapmış olup, her firmanın hemen hemen 1 ülkeye ihracat yaptığı belirlenmiştir. Bu kapsamda 2010 yılı KOBİ Mali Destek Programı kapsamında ihracat yapılan ülkeler Almanya, Fransa, İsveç, Amerika, Belçika, Çin, Şili, Portekiz, Moğolistan, Danimarka, Tunus, Irak, Suudi Arabistan, Azerbaycan, İsrail, Rusya, Libya, Lübnan, Umman, Angola, Nijerya, Türkmenistan ve Hırvatistan olarak sıralanmaktadır.

İhracat kapasitelerindeki artışla öne çıkan mobilya sektörü firmaları Belçika, Irak, Suudi Arabistan, Azerbaycan, Libya, Nijerya, Türkmenistan ve Hırvatistan ülkelerini tercih ederken, diğer sektör temsilcilerinden makine imalat sektörü firmaları ise Amerika ve Fransa'da kendilerine pazar bulabilmişlerdir. Sektörel anlamda özellikle bütün sektörlerin ihracat yaptığı ortak bir ülke bulunamamış olup, gelişmiş ülkelerin yanı sıra az gelişmiş ülke sınıflandırmasına dahil olan ülkelere de çoğunlukla ihracat yapılabilmekte olması dikkat çekmektedir. İhracat yapılan ülkelerin geniş bir coğrafyaya yayılması ise bölgenin tanınırlığının artırılabilecek kapasitede olduğunu ve bu durumun diğer sektörler için de araştırmaya değer konular içerebileceğini ortaya çıkarmaktadır.

Gelişen teknolojiye paralel olarak ihracat yapılan ülke sayısının artırılması, yeni ürün üretimi ve ürünlerin kalitesinin yükseltilmesiyle orantılı olarak artmaktadır. Bu sebeple Kalkınma Ajansları tarafından yeni ürünlere ve yüksek kaliteli ürünlere önem verilmektedir. 2010 yılı destek yararlanıcıların ihracat kapasitelerine yönelik araştırmanın yanında yeni ürün üretebilme kabiliyetleri de sorulmuştur. Böylece toplam 97 adet yeni ürün üretildiği ve firma başına yaklaşık 3 adet yeni ürün üretebilme kapasitesinin ortaya çıktığı görülmüştür.

Tablo 4: Proje sonrasında yaşanan artışlar

Üretim Kapasitesi Artışı	%51,48
Kar Artışı	%15,56
İhracat Artışı	%12,48
Yeni Ürün Üretimi Artışı	3 adet
İstihdam Artışı	%33

Uygulanan kamu müdahalesi katkısıyla firmalarda yapılan destekleri gerçekleştirilen yatırımların firmalara etkileri araştırıldığında, ortalama üretim kapasitesinin %51,48 oranında artırıldığı, %15,56 oranında kar artışı gerçekleştiği, firma başına ihracat artışının %12,48 olduğu görülmüştür. 2010 Yılı İşletmelerin Ekonomik Gücünü ve Rekabet Kabiliyetini Artırmaya Yönelik Mali Destek Programı kapsamında verilen desteklerin etkilerini değerlendirmek amacıyla anket uygulanarak veri toplanan 33 firmanın, aldıkları destek vasıtasıyla firma başına yaklaşık 3 adet yeni ürün ürettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 5: Proje sonrasında gerçekleşen iyileştirmeler

	Gerçekleşen Firma Sayısı
AR-Ge birimi geliştirilmiştir.	7
Pazarlama birimi geliştirilmiştir.	7
Maliyetler düşürülmüştür.	18
Ürün/Hizmet çeşidi arttırılmıştır.	25
Yeni ürün geliştirme kabiliyeti artmıştır.	14
Kurumsallaşma ve marka faaliyetleri iyileştirilmiştir	9
Ürün teslimat süresi azaltılmıştır.	9
Ürün/ Hizmet üretim kapasitesi arttırılmıştır.	22
İhracata başlanmıştır.	3
İhracat arttırılmıştır.	7
Müşteri portföyü arttırılmıştır.	17
Kar marjı arttırılmıştır.	11
Ürün/ Hizmet kalitesi arttırılmıştır.	19
Sektöre öncülük eden faaliyetler gerçekleştirilmiştir.	11

Uygulanan mali destek programları kapsamında 7 firmanın AR-GE birimi, 7 firmanın pazarlama birimi geliştirilmiştir. 18 firmanın üretim maliyetleri düşürülmüş, 11 firma kar marjını artırmış, 22 firmanın ürün/ hizmet üretim kapasitesi artırırken 19 firmanın ürün/ hizmet kalitesi artırılmıştır. 25 firma ürün/ hizmet çeşidini geliştirmiş ve 14 firmada yeni ürün geliştirme kabiliyeti artmıştır. 11 yararlanıcı sektörlere öncülük eden faaliyetler gerçekleştirmiştir. 9 firma kurumsallaşma ve marka faaliyetlerini iyileştirirken 17 firma müşteri portföyünü genişletmiştir. 3 firma ihracata başlarken 7 firmada ihracat artırılmıştır. 9 firma için de ürün teslimat süreleri kısaltılmıştır.

Makine İmalat sektöründe faaliyet gösteren 2 firma için gerçekleşen yenilik ve iyileştirmeler incelendiğinde; her iki firma için ürün/hizmet üretim kapasitesi artırılmıştır. Sektörde faaliyet gösteren 1 firma ihracata başlarken bir tanesi ihracatı artırmıştır. 1 firma proje kapsamında yaptığı faaliyetlerle sektöre öncülük ederken, 1 yararlanıcı kurumsallaşma ve markalaşma faaliyetlerini iyileştirmiştir. Birer yararlanıcının AR-GE birimi ve pazarlama birimleri geliştirilmiştir. 1 yararlanıcı ürün/hizmet kalitesinin ve yeni ürün geliştirme kabiliyetinin arttığını, 1 yararlanıcı da ürün/hizmet çeşidinin arttığını belirtmiştir.1 firmanın da müşteri portföyü arttırılmıştır.

Demir Çelik sektöründe faaliyet gösteren 7 firma için gerçekleşen yenilik ve iyileştirmeler incelendiğinde; bu 7 firmanın 6sında ürün /hizmet çeşidi arttırılmıştır. Sektörde faaliyet gösteren 3 firmanın kar marjı ve ürün hizmet kalitesi arttırılmış olmasının yanı sıra ürün teslimat süresi azaltılmıştır. 1 firma kurumsallaşma ve marka faaliyetlerini geliştirmenin yanında pazarlama birimi ve AR-GE birimini geliştirmiştir. Ayrıca 4 firmanın yeni ürün geliştirme kabiliyeti arttırılmıştır, buna bağlı olarak ürün/hizmet üretim kapasitesi de artmıştır.7 firmanın 3 ü sektöre öncülük eden faaliyetler geliştirmiş, aynı zamanda da müşteri portföyü arttırılmıştır.5 yararlanıcı da maliyetlerini düşürmüştür.

Mobilya sektöründe faaliyet gösteren 7 firma için gerçekleşen yenilik ve iyileştirmeler incelendiğinde; 7 firmadan 5 i maaliyetlerini düşürüp,ürün/hizmet çeşidini arttırmıştır.3 firma da yeni ürün geliştirme kabiliyetinin yanında kurumsallaşma faaliyetlerini iyileştirmiştir. Sektörde faaliyet gösteren 4 firma hem ürün/hizmet kalitesini hem ürün/hizmet üretim kapasitesini arttırmıştır. 1 firmada ise pazarlama birimi geliştirilmekle birlikte,sektöre öncülük eden faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

Gıda sektöründe faaliyet gösteren 4 firma için gerçekleşen yenilik ve iyileştirmeler incelendiğinde; her 4 firmanın da maliyetleri düşürülmüştür ve ürün/ hizmet üretim kapasitesi arttırılmıştır. 1 firma sektöre öncülük eden faaliyetler gerçekleştirirken, kurumsallaşma ve marka faaliyetlerini iyileştirmiş AR-GE birimi ve pazarlama birimini geliştirmiştir. Sektörde faaliyet gösteren 3 firma ürün hizmet çeşidini arttırarak ürün/hizmet kalitesini arttırmıştır. Ayrıca 2 firma da müşteri portföyünü arttırmıştır.

Turizm sektöründe faaliyet gösteren 4 firma için gerçekleşen yenilik ve iyileştirmeler incelendiğinde; 4 firmadan 1 i ürün/hizmet üretim kapasitesini arttırmakla birlikte maliyetleri düşürmüştür.3 firma da hem ürün/hizmet kalitesini hem de müşteri portföyünü arttırmıştır bunun yanında 4 firma da kar marjını arttırmıştır. 2 firma ürün/hizmet çeşidini arttırmakla birlikte 1 firma da sektöre öncülük eden faaliyetler gerçekleştirmiş ve kurumsallaşma ve marka faaliyetlerini iyileştirmiştir.

Diğer sektörlerde faaliyet gösteren 9 firma için gerçekleşen yenilik ve iyileştirmeler incelendiğinde; 9 firmanın da kar marjının arttığı görülmüştür. Bu 9 firmanın 5 inde ürün/ hizmet kalitesi arttırılmış, yeni ürün geliştirme kabiliyeti artmış buna bağlı olarak müşteri portföyü de arttırılmıştır.7 firmada ürün/hizmet kapasitesi artarken 8 firmada ürün/hizmet çeşidi arttırılmıştır.4 firma sektöre öncülük eden faaliyetler gerçekleştirilmiştir.2 firmada ise teslimat süresinin azaltılmasıyla birlikte kurumsallaşma ve marka faaliyetleri iyileştirilmiştir. Yine 3 firmada maliyetler düşürülmüş ve pazarlama birimi geliştirilmiştir.2 firmada AR-GE birimi geliştirilmiştir.

AJANS DESTEKLERİNİN UYGULAMA SÜRECİNE İLİŞKİN YORUMLAR

2010 Yılı İşletmelerin Ekonomik Gücünü Ve Rekabet Kabiliyetini Artırmaya Yönelik Mali Destek Programı Etki Değerlendirme Anketi kapsamında Ajanstan destek alan 33 firmaya "Projeniz BAKKA tarafından desteklenmemiş olsaydı, yatırımınızı nasıl gerçekleştirirdiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Bu kapsamda, 9 firma "Proje Kapsamındaki Yatırımı Başka Kaynaklarla Gerçekleştirirdik" , 8 firma "Yatırımı Daha Küçük Ölçekte Gerçekleştirirdik", 14 firma "Yatırımı İleri Bir Tarihe Ertelerdik", 2 firma ise "Proje Kapsamındaki Yatırımı Gerçekleştiremezdik" cevabını vermiştir.

Oransal olarak bakıldığında, görüşülen firmaların yaklaşık %27'sinin "Proje Kapsamındaki Yatırımı Başka Kaynaklarla Gerçekleştirirdik", %24'ünün "Yatırımı Daha Küçük Ölçekte Gerçekleştirirdik", %42'sinin "Yatırımı İleri Bir Tarihe Ertelerdik" ve %6'sının "Proje Kapsamındaki Yatırımı Gerçekleştiremezdik" cevabını verdiği görülmektedir. Soruya verilen cevaplardan sadece %27'sinin "Proje Kapsamındaki Yatırımı Başka Kaynaklarla Gerçekleştirirdik" seçeneği olması, Ajans desteği olmaması durumunda yapılan yatırımın aynı şekilde gerçekleşebilme oranın düşük olduğunu, Ajans desteğinin yatırımı gerçekleştirme ve büyütme yönünde pozitif motivasyon ve mali destek sağladığı şeklinde yorumlanabilir.

Grafik 5: Proje ile yatırım yapılmasaydı kaynağın ne şekilde kullanılacağı

2010 Yılı İşletmelerin Ekonomik Gücünü Ve Rekabet Kabiliyetini Artırmaya Yönelik Mali Destek Programı Etki Değerlendirme Anketi kapsamında Ajanstan destek alan 33 firmaya "Proje ile yapılmış olan yatırım yapılmasaydı, proje için ayırdığınız kaynağı ne şekilde değerlendirirdiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Bu kapsamda, 8 firma "Yatırım Araçları", 6 firma "Sermaye Artırımı", 13 firma "Başka Bir Proje Yatırımı", 6 firma ise "Diğer " cevabını vermiştir. Oransal olarak bakıldığında, görüşülen firmaların yaklaşık %24'ünün "Yatırım

Araçları", %18'inin "Sermaye Artırımı", %39'unun "Başka Bir Proje Yatırımı" ve %18'nin "Diğer" cevabını verdiği görülmektedir.

Soruya verilen cevaplardan sadece %39'unun "Başka Bir Proje Yatırımı" seçeneği olması ve 13. Soru "Projeniz BAKKA tarafından desteklenmemiş olsaydı, yatırımınızı nasıl gerçekleştirirdiniz?" sorusuna verilen cevapların sadece %27'sinin "Proje Kapsamındaki Yatırımı Başka Kaynaklarla Gerçekleştirirdik" seçeneği olması, Ajans desteği olmaması durumunda yapılan yatırımın aynı şekilde gerçekleşebilme ihtimalinin düşük olduğu, Ajans desteğinin yatırımı gerçekleştirme ve büyütme yönünde pozitif motivasyon ve mali destek sağladığı yorumunu güçlendirmektedir. Ayrıca bu 33 firmaya "Daha önce proje döngüsü mantığı ile bir proje yürüttünüz mü?" sorusu yöneltilmiştir. Bu kapsamda, 8 firma "Evet" , 25 firma "Hayır" cevabını vermiştir.

Oransal olarak bakıldığında, görüşülen firmaların %24'ünün "Evet", yaklaşık %76'sının "Hayır" cevabını verdiği görülmektedir. Soruya verilen cevaplardan sadece %24'ünün "Evet" seçeneği olması, daha önceki sorularda karşılaşılan, proje hazırlık süreçlerinde zorlanılmasının ve projelerin firma dışındaki kişilere yazdırılmasının nedenlerinden biri olarak görülebilir.

"Projenize ilişkin aşağıdaki yorumlardan size uygun olanı işaretleyiniz." sorusu yöneltildiğinde, 15 firma "Yeni Proje Yazma Motivasyonumuz Artmıştır" , 2 firma "Tekrar Proje Yazmaya Dair Motivasyonumuz Negatif Yönlü Gelişmiştir" , 16 firma "Destek mekanizmasının cazibesinden dolayı tekrar bu sürece dahil olma motivasyonumuz bulunmaktadır." cevabını vermiştir.

Oransal olarak bakıldığında, görüşülen firmaların %45.5'i yeni proje yazma motivasyonunun arttığını, %6'sı tekrar proje yazmaya dair motivasyonunun negatif yönlü gelişmiş olduğunu, yaklaşık %49'u destek mekanizmasının cazibesinden dolayı tekrar bu sürece dahil olma motivasyonunun bulunduğunu belirtmiştir. Bu sonuç da Ajans desteğinin yatırımı gerçekleştirme ve büyütme yönünde pozitif motivasyon sağladığı hususunu desteklemektedir.

Grafik 6: Verilen desteğin katkılarının değerlendirilmesi

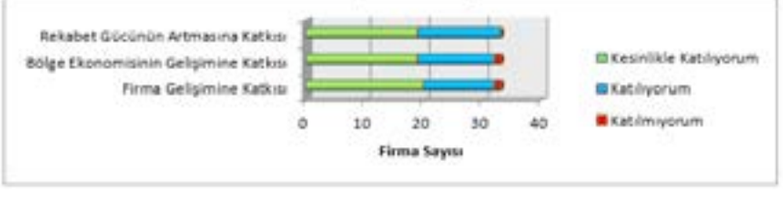

2010 Yılı İşletmelerin Ekonomik Gücünü ve Rekabet Kabiliyetini Artırmaya Yönelik Mali Destek Programı kapsamında destek alarak projelerini başarıyla tamamlayan 37 firmadan anket uygulanarak veri toplanan 33 firmanın programa bakışları incelendiğine; firmaların tamamının uygulanan programın firmalarının rekabet gücünü artırdığı kanaatinde olduğu görülmüştür. Ajans Desteğinin firmanın gelişimine katkısı araştırıldığında katılımcıların %60,61'lik kısmını oluşturan 20 yararlanıcı kesinlikle gelişime katkı sağladığını, %36,4'lük bölümü gelişime katkı sağladığını düşündüğünü 1 yararlanıcı ajans tarafından sağlanan desteğin firmaya ve bölge ekonomisinin gelişimine katkı sağlayıp sağlamadığı konusunda kararsız olduğunu belirtmiştir. Veriler incelendiğinde 19 kesinlikle katılıyorum ve 13 katılıyorum cevabıyla yararlanıcıların uygulanan programın bölge ekonomisinin gelişimine katkı sağladığını düşündüğü görülmektedir. Bu sonuç, uygulanan programın amacı olarak belirlenen "TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) Düzey 2 Bölgesi'nde işletmelerin mali ve teknik kapasiteleri ile rekabet güçlerinin çevreye duyarlı bir şekilde geliştirilmesine, bölgede sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanmasına ve istihdamın arttırılmasına katkıda bulunmak" vizyonuna üst

düzeyde hizmet ettiğini göstermektedir.

SONUÇ

Araştırma sonucunda, 2010 Yılı İşletmelerin Ekonomik Gücünü ve Rekabet Kabiliyetini Artırmaya Yönelik Mali Destek Programı kapsamında Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından hedef gruba verilen 8.500.815 □ destek vasıtasıyla bölgeye 19.480.010 □ yatırım yapılması sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan yatırımlar sayesinde Zonguldak'ta 243, Karabük'te 159 ve Bartın'da 133 olmak üzere toplam 535 kişinin istihdam edilmiş olduğu görülmüştür. Uygulanan kamu müdahalesi sonucunda destek alan bu 33 firma için, 2010 yılında verilen desteğe müteakip firmalar tarafından toplam 736 kişinin istihdam edildiği baz alınırsa, 1 kişilik istihdam yaratmak için proje kapsamında 21.440,82TL'lik yatırım yapılırken, Ajansın kişi başına istihdam için ayırdığı bütçe 11.285,99 TL olarak ön plana çıkmaktadır. Anket dışı kaynaklar ve ajans kayıtları incelenerek destek alarak projesini başarıyla tamamlayan tüm firmalara bakıldığında, 1 kişilik istihdam yaratmak için devletin ajans eliyle verdiği destek miktarı 15.889,37TL ve firma bazında 1 kişilik istihdam maliyeti 36.411,23 TL olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında KOBİ'lere yönelik uygulanan mali destek programında firma başına ortama 14,50 kişilik istihdam sağlanmıştır.

Ülkemizde 2010 yılında bir kişinin ortalama istihdam maliyeti 438.196 TL olarak gerçekleşmişken, Ajansımız bünyesinde uygulanan proje ile bu rakam bölgemiz için ülke ortalamasının %0,036'ü oranında gerçekleşerek yaklaşık 15.889,37 TL olmuştur. Ayrıca istihdam maliyetleri konusunda 26 Kalkınma Ajansı tarafından ilgili verileri mevcut olan 22 ajans arasında kıyaslama yapılmış ve Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın oldukça makul bir bütçeye yönelik olarak istihdam yaptırabildiği sonucu elde edilmiştir. Bu kapsamda en ucuz yeni istihdam rakamı 10.243 TL, en pahalı istihdam ise 126.963 TL ile gerçekleştirilmiştir. Grafikten de anlaşılabileceği üzere Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, verileri tespit edilen diğer 21 Ajansın ortalama maliyetleri karşılaştırıldığında, diğer Ajanslar 1 personel istihdamı için 44.813 TL destek kullandırmaya ihtiyaç duyarken, Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın ise 15.889,37 TL ile oldukça uygun bir bütçe grafiği yakaladığı tespit edilmektedir. Bu haliyle Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, diğer Ajanslarla kıyaslandığında en düşük destek maliyetiyle en fazla istihdamı sağlayabilen 4. Kalkınma Ajansı konumuna yerleşmiştir.

KAYNAKÇA

ASVAPP, "Counterfactual Impact Evaluation Of Cohesion Policy: Impact And CostEffectiveness of Investment Subsidies In Italy", Italy, 2012.

MARTINI, Alberto (2008), How Counterfactuals Got Lost on The Way to Brussels.

MARTINI, Alberto (2009), Counterfactual impact evaluation: what it can (and cannot) do for cohesion policy.

MEYDAN, Mustafa Caner (2014), Kalkınma Ajansları Desteklerinin Değerlendirilmesi: Karşıt Durum Etki Değerlendirme Örneği.

OECD (2008), Introductory Handbook for Undertaking Regulatory Impact Analysis (RIA).

RUEGG, R. (2007), Overview of Evaluation Methods for R&D Programs, EERE Report.

RUEGG, R. (2003), A toolkit for evaluating public RD investment: Models, methods, and findings from ATP's first decade, NIST Report.

TICEHURST, D.C.Cameron, "Performance and Impact Assessment: Emerging Systems Among Development Agencies", Natural Resources Institute, Centre for Sustainable Development, Policy Series 8, 2001.

ZVALIONTYE, D., "Counterfactual Impact Evaluation of Social Integration Services for Socially Vulnerable Groups: Experience of Lithuania", 2011.

2008 yılı KOBİ Mali Destek Programı ve Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı, Uygulama Sonrası Değerlendirme Çalışmaları Sonuç Raporu, 2013 İzmir Kalkınma Ajansı.

5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun (08.02.2006 tarih, 26074 sayılı T.C. Resmi Gazete).

6015 Sayılı Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun (23.10.2010 tarih, 27738 sayılı T.C. Resmi Gazete).

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği (08.11.2008 tarih, 27048 sayılı T.C. Resmi Gazete).

CITTASLOW/ SAKİN ŞEHİR KALKINMA MODELİ VE TÜRKİYE KALKINMA AJANSLARI

Cittaslow / Slow City Development Model and Development Agencies of Turkey

Semiha AHMET[1], Yasemen Özlem MAILOĞLU[2]

ÖZET

Türkiye'de Cittaslow/ Sakin Şehir hareketi İzmir Seferihisar İlçesi'nin 28 Kasım 2009 tarihinde Cittaslow / Sakin Şehir olmasıyla resmi olarak kurulmuştur. Sakin Şehir hareketinin Türkiye'de yaygınlaşması için yapılan çalışmalar sonucunda 2015 yılına gelindiğinde Türkiye'deki Cittaslow/ Sakin Şehir sayısı ona (10) ulaşmıştır.

Sakin Şehir hareketinin tanıtımının artması ve Türkiye'deki Sakin Şehir belediyelerinin çok yönlü olarak bu üyelikten yarar sağladığının görülmesi ile Türkiye'de pek çok belediyenin Sakin Şehir'e olan ilgisi artmıştır.

Sakin Şehir olmak nüfusça küçük ve önemli turizm veya ticaret bölgeleri içinde yer almayan kentler için kendilerini ulusal ve uluslararası ölçekte tanıtmak ve evrensel ölçekte ekonomik rekabetlerini arttırmak için bir fırsattır.

Teknik bir konu olması ve sistematik bir çalışma gerektirmesi nedeni ile, kurumsal kapasite ve teknik personel konusunda sorunlar yaşayan küçük belediyelerin Cittaslow / Sakin Şehir üyelik süreçlerini başlatması ve devam ettirmesi konusunda sorunlar yaşamaktadırlar.

Türkiye'deki Sakin Şehirlere destek verilmesi ve "Sakin Şehir" sayısının artırılması, sahip olduğumuz değerlerin geleceğe taşınabilmesi ve yerelin kalkınabilmesi açısından önemlidir. Cittaslow Sakin Şehir Konsepti kırsalda kalan ilçeler için bir Kalkınma Modeli durumundadır.

Bu çalışmanın amacı kırsal ve yerel için bir Kalkınma Modeli olan Cittaslow projesinin ülkemizde bölgesel ve yerel kalkınmayı sağlamak için kurulan Kalkınma Ajanslarının çalışma alanına dahil edilmesidir.

Anahtar Kelimeler:*Yerel ve Kırsal Kalkınma, Sürdürülebilirlik, Cittaslow/ Sakin Şehir, Slow Food, Rekabet edebilirlik, Tanıtım, Turizm.*

1 Semiha AHMET, Uzman, İstanbul Kalkınma Ajansı, İstanbul, e-posta: semiha.ahmet@istka.org.tr

2 Yasemen Özlem MAİLOĞLU, Uzman, İstanbul Kalkınma Ajansı, İstanbul, e-posta: ozlem.mailoglu@istka.org.tr

ABSTRACT

Cittaslow/ Slow City Movement in Turkey was officially established when İzmir Seferihisar Municipality become the first Cittaslow / Slow City of Turkey on 28 November 2009. As a result of efforts for expanding the Cittaslow / Slow City in Turkey, in 2015 the number of Turkish Cittaslows / Slow Cities have reached to ten.

Increased promotion of Cittaslow/Slow City Movement and obvious versatile benefits of Turkish Cittaslow Municipalities in its membership, increased the interest of many other municipalities to the Cittaslow/ Slow City membership.

Being Slow City is an opportunity to improve economic competitiveness on global scale and make promotion in national and international level for cities which are not located in important trade and tourism areas and which are also small in population.

As it is a technical issue and requires a systematic study, small municipalities are facing problems for starting and keeping up Cittaslow / Slow City accession processes, because they do not have enough institutional capacity and technical personnel.

Giving support to Slow Cities in Turkey and increasing their numbers are important for local development and for carrying our values to the future. Cittaslow / Slow City Concept is a Development Model for cities that are located in rural area.

The aim of this study is to include the Cittaslow Project (which is a Development Model for rural and local areas) to the functions of the Development Agencies that are established for regional and local development in Turkey.

Keywords*:Local and Rural Development, Sustainability, Cittaslow / Slow City, Slow Food, Competitiveness, Promotion, Tourism*

GİRİŞ

Hızlı küreselleşme ile birlikte insanlar ve mekanlar birbirine benzemekte, üretim kitlesel hale gelip tüketim de aynılaştırmaktadır. Nicelik niteliğin önüme geçmekte ve büyük şehirler büyüdükçe daha da büyüyerek uzak kırsalları bile yutmaktadır.İnsanlık kültürü hızla başka bir şeye dönüşürken, kendine ve yaşadığı doğaya da yabancılaşmaktadır.Doğaya saygı içinde insanlık kültürünün başlangıcından beri biriktirdiği ve nesilden nesile aktararak koruduğu gelenekler ve yerel kimlikler hızla yok olmaktadır.

Bu yok oluşa karşı farkındalık içinde sistematik bir hareket olarak Cittaslow Hareketti 1980'lerin İtalya'sında Slow Food Hareketi ile başlamıştır.2015 Ağustos itibarı ile dünyanın beş kıtasında 199 adet Cittaslow Belediyesi mevcuttur ve her yıl yeni Belediyeler Birliğe üyelik için başvurmaktadır, an itibarı ile dünyanın 30 ülkesinde Sakin Şehirler bulunmaktadır(Cittaslow International Network).

Ülkemizde ise Cittaslow Hareketi resmi olarak 2009 yılında Seferihisar Belediyesi'nin İtalya merkezli Uluslararası Sakin Şehirler Birliği'ne üye olması ile başlamıştır ve Ağustos 2015 itibarı ile toplam 10 Türk Belediyesi Cittaslow /Sakin Şehir unvanını almaya hak kazanmıştır.

Cittaslow / Sakin Şehir aynı zamanda kırsalda kalan ilçeler için bir **Kalkınma Modeli** haline

gelmiştir.Model yerel ve kırsal üretimin kitlesel ve global üretimle rekabetini sağlamaktadır**.**

Ülkemizde bölgesel ve yerel kalkınmayı sağlamak için kurulan Kalkınma Ajanslarının kırsal ve yerel Kalkınma Modeli olan Cittaslow'a teknik ve maddi destek vermesi modelin sürdürülebilirliği ve katma değer katkısı açısından son derece önemlidir.

CITTASLOW KAVRAMI

Cittaslow / Sakin Şehir kar amacı gütmeyen uluslararası bir organizasyon ve harekettir. Dünya genelinde küçük şehirler kimliklerini ve kültürlerini korumak adına bu hareketin bir parçası olmak için Cittaslow'a üye olmaktadırlar. Cittaslow/ Sakin Şehir hareketi Slow Food / Yavaş Yemek hareketinden doğumuş olup iki hareket de benzer değerleri paylaşmaktadırlar, temelde iki hareket de yaşamı yavaşlatarak yaşam kalitesini artırmayı hedeflemektedir.

Cittaslow'un kelime anlamı ise İtalyanca şehir anlamına gelen Citta ve İngilizce sakin/ yavaş anlamına gelenSlow kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır.

Cittaslow/ Sakin Şehir vahşi Kapitalizm ve Küreselleşme karşıtı olarak İtalya merkezli doğmuş bir harekettir ve bugün dünyanın 5 kıtasında küçük şehirler arasında popülaritesini her geçen gün artırmaktadır(Cittaslow International).

CITTASLOW HAREKETİNİN BAŞLANGIÇ NOKTASI: SLOW FOOD HAREKETİ

Slow Food/Yavaş Yemek genel olarak bir grup, bir organizasyon, bir topluluk ve bir sosyal hareket olarak tanımlanmaktadır. Bu hareketin başlangıcı 1980'larda İtalya'da bir grubun yerel kültürlerini korumak adına örgütlenmeleri sonucu ortaya çıkmıştır. Slow Food/Yavaş Hareket'in dünya çapında duyulmasına neden olan ve Hareketin simgesel başlangıç noktası olarak kabul edilen olay, 1989 yılında Roma'da İspanyol Merdivenleri yakınında Mc Donald's restoranının açılması planına karşı yapılan güçlü, örgütlü protestolar olmuştur. Bu protestolarda çok uluslu bu hazır yemek zinciri, gıdanın küresel çapta homojenleşmesi ve tek tipleşmesinin sembolü olarak kabul edilmiş ve bu firmaya karşı sert mücadele verilmiştir (Bender).

Slow Food / Yavaş Yemek Hareketi içinde özelikle yeme-içme seçiminde dikkate almamız gereken unsurlar önemsenmektedir; mesela nasıl bir gıda satın aldığımız, bu gıdanın nasıl bir üretim sürecinden geçtiği, bu gıdanın üretim sürecinde çevreye ne kadar zarar verildiği, bu gıdayı almak için cebimizden ne kadar para çıktığı ve çıkan bu paranın kimlere gittiği çok önemli unsurlardır. İnsan olarak etik değerler gereği bizi besleyen kaliteli gıdanın üreticisine bu emeğinin karşılığını doğrudan vermek isteriz.

İnsanoğlunun tarihinden gelen geleneksel yemek tarifleri ve yeme alışkanlıkları aslında insanlık kültürünün tam merkezinde yer almaktadır. Küreselleşmenin ve tek tipleşmenin en önemli sembolleri arasında yer alan McDonalds restoranları veya Starbucks kafeleri dünyanın her yerinde aynı tatları sunmaktadır, biz bu tatları tercih etiğimizde insanlık kültürünün global manada homojenleşmesine ve tek tipleşmesine yardımcı olmaktayız (Bender).

Tek tipleşme ve aynılaşma ise insanın ve yaşamın doğasına aykırıdır, tek tipleşme ve aynılaşma durağanlığı getirir, yaratıcılık engellenir ve yaşamın kendisi gelişemez ve böylelikle yaşam sona erer.

İşte tam da bu noktada Slow Food/ Yavaş Yemek Hareketinde benzeşerek rekabet yerine farklılaşarak yani kendi kimliğini, değerlerini, kültürünü ve özelliklerine daha çok sahip çıkma önemsenir. Slow Food/ Yavaş Yemek Hareketi yerel yaşam birimlerin birbirine benzeyerek girdikleri kıyasıya vahşi ve yok edici rekabet yerine, bu birimlerin birbirinden hatta dünyada

tek ve özgün olmasını sağlayan kimliklerinin biricikliğini koruma, kullanma ve geleceğe taşıma rekabeti içine girmelerini desteklemektedir.

Slow Food/Yavaş Yemek hareketini salt fast food karşıtı bir hareket olarak görmemek gerekir, bu hareket aynı zamanda biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve sürdürülebilir tarım ve hayvancılık uygulamalarını da desteklemektedir. *"İyi, Temiz, Adil"* felsefesinin yanında Slow Food /yavaş Yemek Hareketi kurmuş olduğu *"Terra Madre"* ağı ile yerel ve küresel ölçekte sürdürülebilir gıda üretimini desteklemektedir. Felsefesini Slow Food'dan alan Cittaslow / Slow Cities/ Sakin Şehirlerde insanlar, daha yavaş ve keyifli bir yaşam için bu Hareketin ortaya koyduğu yol haritası ve kuralları takip etmeye gönüllü olmaktadırlar. Sakin Şehirlerde yaşama kararı alan şehir sakinleri yüksek farkındalık ile tarihsel kimliklerini korumayı ve şehir yaşam altyapılarını ve üstyapılarını çevresel sürdürülebilirlik üzerine kurmaya karar verirler (Bender 2-4).

TÜRKİYE'DE CITTASLOW HAREKETİ VE GELİŞİMİ

Cittaslow Hareketi belli bir yaşam biçimi ve belli bir felsefeden kaynaklandığından bu felsefe ve yaşam biçimi ile uyumlu çeşitli çalışmalar Türkiye'deki değişik üniversiteler, kurumlar, STK'lar ve bireyler tarafından uzun yıllardır gerçekleştirilmektedir. Ancak bu çalışmalar belli bir organizasyonda ve sistematik olarak yapılmamıştır.Türkiye'de Cittaslow Hareketi'nin resmi olarak, Seferihisar Belediyesi'nin 28 Kasım 2009 tarihinde Uluslararası Sakin Şehirler Birliği'ne üye olması ile başlamış olduğu genel kabul görmektedir.

Türkiye Cittaslow Hareketi Belediyelerin Sakin Şehir olması ve Slow Food/ Yavaş Yemek "*Conviviumların*" kurulması ile örgütsel ve sistematik bir hal aldığından, Türkiye'de Cittaslow Hareketi ve bu hareketin gelişimini ortaya koyarken Belediyelerin Cittaslow/ Sakin Şehir Uluslararası Birliği'ne üye olma süreci ve Slow Food/ Yavaş Yemek Conviviumlarının kurulması dikkate alınmaktadır.

"*Slow Food International / Uluslararası Sakin Şehirler Birliği*" ne kayıtlı Türkiye'deki Slow Food/ Yavaş Yemek Conviviumu sayısı Ağustos 2015 itibarı ile 25'e ulaşmıştır ve bu sayı her geçen gün artmaktadır. Convivium sayılarındaki artışla birlikte bu Conviviumların faaliyet ve etki alanlarında da artış gözlemlenmektedir. Genellikle Büyükşehir merkezli kurulan Conviviumlar, kuruldukları bölgelerde Küreselleşmenin bir dayatması olarak tek tipleşen kültür ve tek tipleşen yeme içme alışkanlıkları ve gıda konusunda insanlara farklı geleneksel alternatifler ortaya koyarak "*iyi, temiz ve adil"* gıda konusunda farkındalığı artırmaktadırlar. Bir nevi şehir yaşamı içinde geleneksel yeme içme alışkanlıklarına yabancılaşan insanı; kendisi ile, geleneği ile, anneannesi ile tekrar buluşturmaktadırlar. Ayrıca bu Conviviumlar yerelden ve gelenekten beslendiğinden köyde ve kırsalda yaşayan insanlar içinde de kendilerini ifade edebildikleri yerler olmaktadırlar. Köyde ve kırsalda yaşayan insanlar için *Klasik Kapitalist* dünyada bir değeri olmayan geleneksel yeme –içme alışkanlıklarının ve geleneksel gıdalarının değeri bu Conviviumlar sayesinde farkına varılmaktadır.

Türk Belediyeleriiçin Uluslararası Sakin Şehirler Birliği'ne üye olmak ve Cittaslow /Sakin Şehir unvanını alma süreci, 2009 yılında ilk olarak Seferihisar Belediyesi'nin İtalya merkezli Uluslararası Sakin Şehirler Birliği'ne üye olması ile başlamıştır. Seferihisar Belediyesi'nin Cittaslow olmasından dolayı sürdürülebilir ve somut kazanımlar elde etmesinden dolayı 2009 yılı sonrasında bu Birliğe üyelik konusunda diğer Türk Belediyelerin de yoğun ilgisi olmuştur. İzmir-Seferihisar'ın ardında 2010 yılında Çanakkale-Gökçeada, Aydın-Yenipazar, Muğla-Akyaka ve Sakarya-Taraklı Belediyeleri Cittaslow olmak için başvurmuş ve 24 Haziran 2011 tarihinde Polonya'da düzenlenen Cittaslow Kongresinde Cittaslow olarak ilan edilmişlerdir.

Ardından Ordu-Perşembe, Isparta-Yalvaç ve Kırklareli-Vize; Ekim 2012 tarihlerinde İtalya Novellara'da gerçekleştirilen Sakin Şehirler (Cittaslow) Genel Kurulu sırasında Sakin Şehirler Birliği'ne üyelikleri kabul edilmiştir. Nisan 2013'de Finlandiya'da gerçekleşen Cittaslow Genel Kurulu'nda Şanlıurfa'nın Halfeti ilçesi'nin ardından son olarak 20 Haziran 2015 tarihinde İtalya'nın Abbiategrasso kentinde yapılan Cittaslow 2015 yılı Genel Kurulu'nda Artvin'in Şavşat İlçesi Türkiye'nin onuncu (10)Cittaslow / Sakin Şehri olmuştur. An itibariyle 2015 yılında üye olan Artvin -Şavşat ile birlikte Şanlıurfa-Halfeti, Kırklareli-Vize, Ordu-Perşembe, Isparta-Yalvaç, Muğla-Akyaka Beldesi, Çanakkale-Gökçeada, Aydın-Yenipazar, Sakarya-Taraklı ve İzmir-Seferihisar İlçeleri Birliğin üyesi durumundadır.(Cittaslow Türkiye).

YEREL KALKINMA MODELİ OLARAK CITTASLOW KAVRAMI

Sakin Şehir olmak nüfusça küçük ve önemli turizm veya ticaret bölgeleri içinde yer almayan kentler için kendilerini ulusal ve uluslararası ölçekte tanıtmak ve evrensel ölçekte ekonomik rekabetlerini arttırmak için bir fırsattır.Kentlerin kendi özelliklerini ve yapılarını korumalarını, yerel ürünlerine, sanatlarına ve yemeklerine sahip çıkmalarını öngören Cittaslow Hareketi; doğaya zarar vermeden de kentlerin gelişebileceğini savunmaktadır.Kentlerin Cittaslow olması o yöredeki yerel yemeklerin, ürünlerin, zanaatların, mimari yapının, doğanın korunması aynı zamanda bu kentlerin kalkınması anlamına gelmektedir.Cittaslow /Sakin Şehir Kalkınma Model'inde yerel üreticileri desteklemek ve onların ürünlerini satabilmeleri için satış merkezlerinin - sistemlerinin oluşturulması gerekmektedir.

Kitlesel yeme içme alışkanlıklarından ve kitlesel turizmden keyif almayan, farkındalığı ve entelektüel düzeyi yüksek kişiler Slow Food ve Cittaslow hareketleri ile birlikte Yavaş Turizm'i de bu konseptin içine girmesine vesile olmuşlardır.

Yavaş turizm yada yavaş turist ne değildir? Eğer ziyaret etiğiniz ülkededünyanın her yerinde olan pub, disco gibi eğlence mekanlarına gidip; hamburger, kola, kızarmış patates sipariş edip ve endüstriyel ürünler hediyelik eşya diye alınıyorsa, siz sadece turistsinizdir yani yavaş turist değilsinizdir.

Slow Food/Yavaş Yemek Hareketinde Gastronomi Turizmi çok önemli bir yere sahiptir. Gastronomi Turizmi Yavaş Yemek Hareketi'nin prensiplerine, sosyal misyonuna ve bu Hareket'e gönül vermiş insanların ekonomik çıkarlarına hizmet etmektedir. Slow Food / Yavaş Yemek her zaman bu Harekete gönül vermiş insanları seyahat etmeye, farklı tatlar tatmaya ve Yavaş Yemek felsefesini dünya çapında yaymaya teşvik etmiştir(Bender 4)".

Bununla birlikte Cittaslow'un gelecek perspektiflerine baktığımızda Cittaslow'un (Sakin Şehir) Kapitalizmin ve Küreselleşmenin karşı karşıya olduğu çevresel ve ekonomik krizlere en uygun çözümün olduğu da görülmektedir. Bir şehrin, dünyada binlerce birbirinin aynı şehirden kendini farklılaştırmasıdır, Küreselleşme ve Kapitalizm 'in getirdiği rekabeti aynılaşarak değil farklılaşarak yaşamasıdır.

CITTASLOW VE KALKINMA AJANSLARI

2006 yılında çıkarılan 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile ülkemizde Kalkınma Ajanslarının hukuki altyapısı oluşturulmuş ve ardından yürürlüğe konulan Bakanlar Kurulu Kararı ile 2006 yılında 2, 2008 yılında 8 ve 2009 yılında 16 adet olmak üzere Türkiye'de toplam 26 adet Kalkınma Ajansı kurulmuştur. 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunun genel gerekçesi; ulusal kalkınmanın, çeşitli toplum kesimleri ve bölgeler arasında dengeli bir işbölümü ile gerçekleştirilmesi ve buna paralel olarak kalkınmanın getirilerinin de kesimler ve bölgeler arasında dengeli dağılımının sağlanmasıdır**(Tamer)**.

Ülkemizde kalkınma politikaların oluşturulması ve hayata geçirilmesi için kurulan Kalkınma Ajanslarının, sahip oldukları nitelikli insan gücü ve finansal olanaklar ile Bölgelerin kalkınmasında kilit rolleri oynamaları beklenmektedir.

Alttaki harita Türkiye'deki Sakin Şehirlerin (Cittaslow) bulunduğu bölgeleri ve bu bölgelerde faaliyette bulunan Kalkınma Ajansları'nı göstermektedir. Söz konusu haritaya göre on adet Sakin Şehrin, sekiz adet Kalkınma Ajansı alanında bulunduğu görülmektedir.

Şekil I. Türkiye Kalkınma Ajansları ve Cittaslow Belediyeleri Haritası

Buna göre;
Sakin Şehir Seferihisar İzmir Kalkınma Ajansı sınırlarında;
Sakin Şehir Vize ***Trakya Kalkınma Ajansı***sınırlarında;
Sakin Şehir Gökçeada ***Güney Marmara Kalkınma Ajansı*** sınırlarında;
Sakin Şehir Perşembe ve Şavşat ***Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı*** sınırlarında;
Sakin Şehir Yalvaç ***Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı*** sınırlarında;
Sakin Şehir Taraklı ***Doğu Marmara Kalkınma Ajansı*** sınırlarında;
Sakin Şehir Akyaka ve Yeni Pazar ***Güney Ege Kalkınma Ajansı*** sınırlarında
Sakin Şehir Halfeti ***Karacadağ Kalkınma Ajansı*** sınırlarında
bulunmaktadır.

KALKINMA AJANSLARININ MEVCUT VE OLASI CITTASLOW DESTEKLERİ

Kırsal ve yerel için bir Kalkınma Modeli olan Cittaslow makro projesine ülkemizde bölgesel ve yerel kalkınmayı sağlamak için kurulan Kalkınma Ajanslarının gerek maddi gerekse uzmanlık desteği gerekmektedir.

- **Teknik Yardım ve Koordinasyon**

Kalkınma Ajansları salt Fon dağıtan veya salt Bölgesel Planlama yapan kurumlar değildirler. Kalkınma Ajanslarının esas görevi aslında sahip oldukları nitelikli iş gücü ile faaliyet gösterdikleri illerde gerek kurumlar arası koordinasyonu sağlayarak gerekse kurumlara ve kişilere potansiyelleri doğrultusunda vizyonlar oluşturarak, bu vizyonlar çerçevesinde bölgenin kalkınmasına hizmet edecek proje ve faaliyetlerin hayata geçirilmesini sağlamaktır.

Kırklareli'nin Vize İlçesi'nin Uluslararası Sakin Şehirler (Cittaslow) Birliği'ne üyelik yolculuğu Aralık 2010 yılında Trakya Kalkınma Ajansı'nın inisiyatifinde ve koordinasyonunda başlamıştır. Trakya Kalkınma Ajansı Vize Belediyesi'ne sürecin başından yani Vize için Cittaslow Vizyonunun/Konseptinin belirlenmesinden, Vize'nin Ekim 2012 Cittaslow Uluslararası Birliği'ne tam üyelik Onayı'na kadar teknik yardım ve koordinasyon desteği sağlamıştır.

Türkiye'de var olan veya muhtemel Cittaslow'lar da yine Cittaslow yolculuklarında kendi Kalkınma Ajansları'ndan hem Vizyon oluşturma hem de diğer teknik konularda yardım talep edebilmelidirler.

- **Program Kapsamında Destekler**(Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu)

Ön şart olarak Kalkınma Ajansları tarafından sağlanan Mali Program, Teknik Destek Programı, Doğrudan Faaliyet Desteği Programı ve Güdümlü Proje Destekleri'nden faydalanabilmek için ilgili Ajans tarafından Teklif Çağırısına çıkılması ve Başvuru kabulüne başlanması gerekmektedir.

Mali Programlar:

Kalkınma Ajansları tarafından her yıl çıkılan Mali Programlar aracılığı ile Cittaslow Sakin Şehir Belediyeleri'ne proje bazlı destek sağlanabilmektedir.Cittaslow Belediyelerinin bu destekten faydalanabilmesi için Proje konularının Program Başvuru Rehberi'nde öncelikler arasında yer alması gerekmektedir, ayrıca Proje'nin yapılan Bağımsız Değerlendirme sonucunda hibe almaya hak kazanan projeler arasında yer alması gerekmektedir. Bununla birlikte söz konusu süreç projeler bakımından yarışma usulü şeklinde olduğundan, Cittaslow Belediyelerinden yapılan proje başvurularının fon alacaklarına dair bir kesinlik söz konusu değildir.

Teknik Destek Programı:

Kurumların kurumsal kapasitelerini geliştirmek adına Kalkınma Ajansları tarafından her yıl dönemler bazında Teknik Destek Programı aracılığı ile başvuran kurumlara eğitim, danışmanlık, lobi faaliyetleri, uluslararası ilişkiler kurma, v.b. gibi Teknik Destekler sağlanabilmektedir. Cittaslow Belediyeleri de yine bu desteklerden faydalanmak için Başvuru Dosyaları'nı hazırlayıp bölgelerinde yer alan Ajanslara başvurmaları gerekmektedir. Bununla

birlikte destekten yararlanmak için sadece başvurunun yapılması yeterli değildir, Ajans tarafından yapılan değerlendirme sonucunda Başvurunun desteklenecek Teknik Desteklerin arasında yer alması gerekmektedir.Söz konusu destek miktarı bir Teknik Destek için 15.000 TL'dir ve faaliyetin 1 ay içinde tamamlanması zorunluluğu mevcuttur.

Doğrudan Faaliyet Desteği Programı:

Acil tedbirler, acil nitelikli stratejik eylemler, bunlarla ilgili fizibilite, plan, araştırma çalışmaları, acil nitelikli yatırım promosyon çalışmaları gibi konularda Kalkınma Ajansları tarafından her yıl Doğrudan Faaliyet Desteği sağlanabilmektedir.Cittaslow Belediyelerinin bu destekten faydalanabilmesi için destek talep konularının Program Başvuru Rehberi'nde öncelikler arasında yer alması gerekmektedir. Ayrıca yapılan Değerlendirme sonucunda Talebin fon almaya hak kazanan destekler arasında yer alması gerekmektedir. Söz konusu destek miktarı bir Destek için 75.000 TL'dir ve faaliyetin 3 ay içinde tamamlanması zorunludur.

Güdümlü Proje Desteği:

Bölgedeki girişimcilik ve yenilikçilik kapasitesini geliştirecek nitelikteki iş geliştirme merkezleri, teknoparklar, teknoloji geliştirme merkezleri ve işletmelerin ortak kullanımına açık fuar, ticaret merkezi, sergi salonu, laboratuvar ve atölye gibi büyük bütçeli altyapı ve/veya işletme desteklerini içeren projelere (Çalışma programında açıkça belirtmek kaydıyla) Ajanslar destek sağlamaktadır. Ajanslar, bölge planlarında veya saha çalışmaları sonucunda belirlenen öncelikli alanlarda, işletme modeli, ortaklık yapısı, mülkiyet durumu ve proje bedeli gibi hususları çalışma programında açıkça belirtmek ve Bakanlık tarafından belirlenecek proje bilgi formunu çalışma programına eklemek kaydıyla güdümlü projelere destek sağlayabilir. Güdümlü projeler, proje teklif çağrısı yöntemi uygulanmadan doğrudan destek sağlamaya yönelik olarak; bölge planında öngörülen öncelikler doğrultusunda, konusu ve koşulları Ajans öncülüğünde ve yönlendirilmesinde belirlenen özel nitelikli **Model projelerdir.** Bu projelerde genel olarak özel sektör işletmeciliğini güçlendirecek şekilde, üretim ve ihracat kapasitesinin geliştirilmesi, iyi uygulama örneklerinin oluşturulması, sektörel çeşitlenmenin ve ihtisaslaşmanın desteklenmesi, özel bilgi, beceri ve teknolojilerin geliştirilmesi, transferi veya yaygınlaştırılması, yeni finansman modellerinin geliştirilmesi, üniversite sanayi işbirliğinin desteklenmesi, yeni hizmet ve üretim organizasyonlarının geliştirilmesi, işbirliği ağları ve değer zinciri oluşturulması, kümelenmelerin desteklenmesi, yeni sanayi altyapısı ve organizasyon modellerinin geliştirilmesi ve bölgedeki sektörlerin ihtiyaç duyacağı alanlarda insan kaynaklarının geliştirilmesi esastır.

Cittaslow (Sakin Şehir) bir Kalkınma Modeli olduğundan Kalkınma Bakanlığı ile istişare edilerek, (Cittaslow) Sakin Şehirleri olan Kalkınma Ajansları Güdümlü Proje Desteği aracılığı ile bölgelerinde bulunan Sakin Şehirlere ve Sakin Şehir çalışmalarına destek verebilirler.

Kalkınma Bakanlığı Koordinasyonunda Özel Proje Desteği:

Güdümlü Proje Desteği ve diğer Mali Destek yöntemleri ile Cittaslow Sakin Şehir makro projesi ve kalkınma modeline destek olunamaması durumunda, yine Kalkınma Bakanlığı ile istişare edilerek (Cittaslow) Sakin Şehirleri olan Kalkınma Ajansları için Özel Proje Destek mekanizmaları kurgulanabilir.

Bununla birlikte söz konusu destek mekanizması hali hazırda kurgulanmış olmayıp, güncel Ajans destekleri arsında yer almamaktadır.

SONUÇ

Sakin Şehir olmak nüfusça küçük ve önemli turizm veya ticaret bölgeleri içinde yer almayan kentler için kendilerini ulusal ve uluslararası ölçekte tanıtmak ve evrensel ölçekte ekonomik rekabetlerini arttırmak için bir fırsattır.Bu fırsatı **Türkiye Sakin Şehirleri Cittaslow Sakin Şehir Kimliğini** yaratarak kullanmaktadır ve kullanmaya devam edeceklerdir.

Dünya çapında bir birliğe katılmak Türkiye Sakin Şehirlerinin tanınırlığına önemli katkılar sunmaktadır, zira böylesine az nüfuslu kentlerin **adını dünya çapında duyurması** bile başlı başına bir başarıdır.

Kentlerin kendi özelliklerini ve yapılarını korumalarını, yerel ürünlerine, sanatlarına ve yemeklerine sahip çıkmalarını öngören Cittaslow hareketi doğaya zarar vermeden de kentlerin gelişebileceğini savunmaktadır.Kentlerin Cittaslow olması o yöredeki yerel yemeklerin, ürünlerin, zanaatların, mimari yapının, doğanın korunması aynı zamanda bu kentlerin kalkınması anlamına gelmektedir. Türkiye'deki Sakin Şehirlere destek verilmesi ve "Sakin Şehir" sayısının artması sahip olduğumuz değerlerin geleceğe taşınabilmesi ve yerelin kalkınabilmesi açısından önemlidir. Cittaslow Sakin Şehir Konsepti kırsalda kalan yerleşimler için bir **Kalkınma Modeli** durumundadır.

Türkiye'de Cittaslow/Sakin Şehir ile ilgili Belediyelerin ilgisi ve insanların farkındalığı artıkça ülke olarak sahip olduğumuz değerlerin kıymeti ve değeri anlaşılacak ve bu değerler korunarak geleceğe taşınabilecektir. Nitekim Türkiye Cittaslow Hareketi, dünyadaki diğer ülke Cittaslow Hareketleri ile kıyaslandığında, daha büyük bir ivmeyle büyümektedir. Anadolu insanı ve bu insanın ürettiği kültür ve gelenek - görenekler Cittaslow / Slow City felsefesine özünde çok yatkındır. Ancak bunun için Küreselleşmenin getirdikleri ile birlikte kendine, kültürüne ve doğaya karşı yabancılaşma gerçekleşmemeli; insanların ve mekanların kimlikleri, kültürü ve özü korunarak gelecek nesillere aktarılması gerekmektedir.

Bir bölgesel kalkınma modeli olan Sakin Şehir unvanının Kırklareli - Vize İlçe 'sine kazandırılması sürecinde ilk kez bir Kalkınma Ajansı (Trakya Kalkınma Ajansı) süreci başlatmış ve koordine etmiştir. Bölge'nin sosyo-ekonomik kalkınmasına hizmet eden Trakya Kalkınma Ajansı ve Vize Belediyesi arasında kurulan işbirliği diğer Kalkınma Ajanslarına da örnek olmuş durumdadır. Son olarak Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Artvin- Şavşat İlçesi'nin Çitasslow olma sürecini başlatmış ve nihayetlendirmiştir. Diğer Kalkınma Ajanslarının da bölgelerine Sakin Şehir kazandırma çalışmalarında yer almaları hem bölgelerinin kalkınması hem deAjansların var oluş misyonları bakımından önemlidir.

Kaynakça

Bender, Carolyn. "Thinking Globally, Acting Locally, Discussing Online: The Slow Food Movement Quicknes with New Media." İletişim Tezi. Georgia State University, 2012.

Cittaslow International. 2011. 07 Agu. 2015 <www.cittaslow.org>.

Cittaslow International Network. «Cittaslow List.» Orvieto: Cittaslow International, 2015. 1-8.

Cittaslow Türkiye. 2010. 13 Ara. 2013 <www.cittaslowturkiye.org>.

Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu. «Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu.» Müdürlüğü, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel. Ankara: DPT, 2009.

Tamer, Ahmet. «Kalkınma Ajansları Mevzuatı .» Tamer, Ahmet. Kalkınma Ajansları Mevzuatı . 2012.

BÖLGESEL KALKINMADA, LOJİSTİK AÇIDAN TRA2 ALT BÖLGESİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ

The Evaluation Of TRA2 Sub-Region In Regional Development With Regard To Logistics

Savaş DURMUŞ[1]

ÖZET

TRA2 Alt Bölgesi ekonomik açıdan Türkiye'nin en geri kalmış illerini kapsamaktadır. Çalışmada bahsi geçen iller sınır şehirleri olmaları hasebiyle lojistik açıdan büyük önem arz etmektedirler. Türkiye'nin en doğusunda yer alan Iğdır ili, Azerbaycan (Nahcivan), İran ve Ermenistan gibi üç devlete sınırı olan tek şehrimizdir. Iğdır, Dilucu sınır kapısı ile Türkiye-Nahcivan ticari etkileşimi sağlamaktadır. Benzer şekilde Ardahan, Türkgözü, Aktaş ve Canbaz Demiryolu sınır kapısı ile Gürcistan ile etkileşim içerisindedir. Ağrı ili ise Gürbulak sınır kapısıyla İran'la olan faaliyetlerimizi gerçekleştirmektedir. Kars, Akyaka sınır kapısı ile Ermenistan'a bağlanmaktadır. Fakat Ermenistan'a açılan sınır kapılarımızın tamamı 1993 yılından bu yana kapalı durumdadır. Çalışmada, açık veya kapalı sınır kapılarının bölgenin iktisadi kalkınmasındaki önemi tahlil edilmiştir. Demir İpek Yolu adıyla anılan ve büyük ölçüde tamamlanmış olan Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattının devreye girmesi ve buna bağlı olarak Kars'ta inşa edilmesi düşünülen lojistik merkezin TRA2 Alt Bölgesi ekonomisine sağlayacağı katkılar analiz edilmiştir. Benzer şekilde Ardahan, Iğdır ve Ağrı illerinde lojistik üs, depo ve merkezler kurulabileceği öngörülmüş ve bu faaliyetin bölge ve ülke ekonomisi açısından önemi de değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler:Bölgesel Kalkınma, Lojistik, Sınır Ticareti, TR A 2 Alt Bölgesi
Jel Kodu: R 11, R 23

ABSTRACT

TR A 2 Sub-region comprises the most economically underdeveloped provinces in Turkey. The provinces mentioned in the study are of great importance in terms of logistics since they are border provinces. Iğdır located in the far east of Turkey is our only province having borders with Azerbaijan (Nakhichevan), Iran, and Armenia. Iğdır provides commercial interaction between Turkey and Nakhichevan with Dilucu border crossing. Similarly, Ardahan has interraction with Georgia via Türkgözü,

1 Yrd. Doç. Dr. Savaş Durmuş, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, sdurmus_75@hotmail.com

Aktaş and Canbaz railway border crossing. Ağrı conducts our activities with Iran via Gürbulak border crossing. Kars is connected to Armenia with Kars, Akyaka border crossing. However, all of our border crossings with Armenia have been closed since 1993. In this study, the importance of open and closed border crossings on the financial development of that region was analyzed. The logistics center planned to be built in Kars as a result of the activation of largely completed Bakü-Tiflis-Kars railway line was analyzed for its contributions to the economy of TRA2 sub-region. Smilarly, the establishment of logistics bases, depots, and centers in Ardahan, Iğdır and Ağrı has been anticipated and the importance of these operations was evaluated in respect to the economy of the region and Turkey.

Keywords:Regional Development, Logistics, Border Trade
Jel Code: R 11, R 23

1. GİRİŞ

Ülkelerin sahip oldukları bazı bölgeler ve bu bölgelerde yer alan iller, diğer bölge ve illere göre daha gelişmiş, kalkınmış olabilmektedir. Bu durum o bölge ve illerinin sahip olduğu coğrafi konum, stratejik konum, ekonomik ve sosyal yapı, turizm potansiyeli vb. faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Kalkınmayı sağlamak, o bölgede yaşayan nüfusun yaşam kalitesini yükseltmek, sürdürülebilir hale getirmek, ekonomik büyüme ve kalkınmayı gerçekleştirmekle mümkündür. Bu durum devletin asli görevlerinden biridir. Devlet, kamu yatırımlarını etkin bir şekilde kullanmak suretiyle bölgesel kalkınmadaki dengesizliği azaltmayı planlar (Yılmazel ve Diğ.: 2013, 3). Devlet, geri kalmış bölgeleri kalkındırmak amacıyla bu bölgelere daha fazla kaynak aktarıp yatırım ve yardımları artırmaktadır. Bu amaçla kurulan DPT'nin yatırımları yönlendirmede göz önünde bulundurduğu temel kriterler şunlardır (Şimşek: 2007, 112).

- Milli geliri en üst seviyeye çıkarmak
- Geri kalmış bölgelerde yatırımları artırmak suretiyle kalkınmayı sağlamak
- İşgücünü optimum seviyede kullanmak
- Sanayi ve endüstrinin geliştiği yerlerde sosyal çevre sorunlarını çözmek

Her ile en az bir üniversite açılması, DAP ve GAP projeleri, KÖYDES ile Bölgesel kalkınma program ve projeleri bu kriterlere uygun olarak hayata geçirilen projelerin başlıcalarıdır.

Devlet tarafından yapılan yatırımlar bir plan ve program doğrultusunda gerçekleştirilmediği takdirde geri dönüşüm sağlanamamakta, ülkenin verimli alanlarında artı değerler yaratacak kaynaklar boşu boşuna diğer bölgelere aktarılarak israf edilmiş olmaktadır. Ülkemizde ve dünyada kaynakların israfı konusunda birçok örnek mevcuttur (Aydemir: 2002, 125).

2. TR A 2 ALT BÖLGESİ

Türkiye geleneksel olarak kullanılan yedi coğrafi bölgeye, ek olarak demografik örnekleme açısından beş bölgeye ayrılmıştır. Bu demografik yapı, ülkenin değişik yöreleri arasındaki nüfus, nüfusun yapısı, toplumsal, kültürel ve ekonomik yapının incelenmesinde sıklıkla kullanılan bir değişkendir. Bu beş bölge birbirine komşu Batı, Güney, Orta, Kuzey ve Doğu bölgeleri ile değişik sayılardaki illerden oluşmaktadır (Wikipedia: 2015). 22 Eylül 2002 tarihli Resmi Gazete'de Bakanlar Kurulu'nun 2002/4720 no'lu kanun kararı gereğince, Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) koordinatörlüğünde ve Türkiye İstatistik Enstitüsü'nün (TUİK) katkılarıyla, Avrupa birliği uyum süreci doğrultusunda Avrupa Birliği ülkelerinin de kullandığı

İBBS (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması) ya da Uluslararası literatürde yer aldığı ismiyle Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) Türkiye için de kullanılmaya başlanmıştır. Buna göre Türkiye'de üç ayrı düzeyde İBBS bölgesi oluşturulmuştur (Karabulut: 2005, 69). İstatistiki göstergeler, nüfus, coğrafya, illerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması kriterleri göz önüne alınarak Türkiye'de 12 tane Düzey 1, 26 tane Düzey 2 ve 81 tane Düzey 3 bölgesi tanımlamıştır. Tanımlanan bu sınıflandırmada Türkiye'nin 81 ilinin tamamı Düzey 3 olarak nitelendirilmiştir. Düzey 2 bölgesel gelişmişlik ve kalkınma planları, nüfus oranları ile birbirine benzerlik gösteren illerin bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Düzey 1 bölgesi, sosyokültürel, ekonomik ve coğrafi açıdan birbiriyle yakın benzerlik gösteren illeri kapsamaktadır. Düzey 2 (26 Bölge Birimi) AB'den en çok yardım alması gereken iller olarak tespit edilmiştir. Bu illerin ortak özellikleri sosyal, ekonomik, kültürel ve coğrafi açıdan birbirlerine benzerlik göstermesidir (Karabulut: 2005, 69- Şengül ve Diğ.,: 2013, 77).

Aşağıdaki tabloda TRA2 Düzey 2 Bölgesi illeri belirtilmiştir.

İSTATİSTİKİ BÖLGE BİRİMLERİ SINIFLANDIRMASI (İBBS)						
DÜZEY 1 (12 Bölge Birimi NUTS-1)		DÜZEY 2 (26 Bölge Birimi)		DÜZEY 3 (81 İl Düzeyinde)		İl Trafik Kodu
Kod	Tanım	Kod	Tanım	Kod	Tanım	
TR	TÜRKİYE					
TRA	KUZEYDOĞU ANADOLU	TRA1	ERZURUM	TRA11	ERZURUM	25
				TRA12	ERZİNCAN	24
				TRA13	BAYBURT	69
		TRA2	AĞRI	TRA21	AĞRI	04
				TRA22	KARS	36
				TRA23	IĞDIR	76
				TRA24	ARDAHAN	75

Tablo 1: TRA2 Düzey 2 Bölgesi

Kaynak: www2.ormansu.gov.tr/COB/Files/istatistik/IBBS_2005.xls Erişim: 20.08.2015

2.1 COĞRAFİ VE STRATEJİK KONUM

Bölge sınır illerinden oluştuğu için "Serhat Bölgesi" olarak da adlandırılmaktadır. Serhat bölgesi 30.193 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye'nin yüzde 3,8'ini oluşturmaktadır. Türkiye'nin en yüksek bölgesi olan TRA2 bölgesinde dağlar, platolar, yaylalar, ovalar ve nehirler geniş yer tutmaktadır. Bölgenin ilgi çekici bir özelliği Ağrı, Ardahan ve Kars illerinin rakımları 1640-1800 m. ile Türkiye'nin en yüksek rakımlı bölge olma özelliğine sahipken, Iğdır ili 800-900 m ile Akdeniz iklimi özelliği taşımakta ve bölgenin Çukurova'sı olarak nitelendirilmektedir. Bölge 805 m (Dilucu Ovası) ile 5.137 m (Ağrı Dağı) arasında müthiş görsele sahiptir. Türkiye'nin en yüksek volkanik dağları Ağrı, Süphan, Tendürek, Allahuekber ve Yalnızçam sıradağları TRA2 bölgesinde bulunmaktadır (Serka: 2010, 9, SERKA: 2014, 6). TRA2 Bölgesinin dört ülke (Gürcistan, Nahcivan-Azerbaycan, İran ve Ermenistan) ile sınırı olup, bölgede önemli bir konumda bulunmaktadır. Bölgede yedi sınır kapısı bulunmakla birlikte sadece üçü aktif olarak kullanılmaktadır.

TRA2 bölgesi, dünya enerji kaynaklarının yüzde 70'inin bulunduğu Ortadoğu ve Hazar Denizi havzasına komşu bir coğrafyada yer almaktadır. Bugünkü dünya konjonktüründe Hazar Denizi enerji rezervlerinin dünya pazarına ulaşması açısından, Türkiye'nin doğusu Baki-Tiflis-Kars-Ceyhan boru hattından geçerek Akdeniz'e ulaşan dağıtım kanalı hattının kullanılması, en az maliyetle en fazla getirinin sağlanacağı aynı zamanda siyasi istikrarsızlığın olmadığı en

uygun ve güvenilir seçenektir (Tutar ve Diğ.: 2011, 45, Kurt: 2010, 228-230).

Doğal gaz ve enerji kaynaklarına sahip olan Suriye ve Irak İslam devletlerinin sürekli bir çatışma içerisinde olması, Basra körfezi, Libya ve Yemen'de artan gerginlikler, Ukrayna'da devam eden huzursuzluklar ve İran'ın sürekli Avrupa ülkeleri ve ABD ile olan uzlaşmaz tavrı küresel enerji kaynaklarının güvenliğini tehdit etmektedir.

Orta Asya petrol ve doğal gaz yataklarının batıya geçiş güzargahında yer alan TRA2 bölge illeri, Bakü-Tiflis- Kars- Ceyhan ile Kars-Iğdır-Dilucu-Tahran-İslamabad demiryolları ve Marmaray'ın tamamlanmasıyla Azeri ve Kazak doğal gaz ve petrolleri Avrupa'ya ulaşabilecek dünya ticaretinde etkili bir aktör olan Çin'in Avrupa ile olan etkileşimi sağlanacaktır. Bu transit ulaşımın küresel güç olan ABD'nin müttefiki Türkiye sınırlarından geçmesi, ABD açısından olumlu karşılanmaktadır (Kartal: 2007, 44, Tutar ve Diğ.: 2011, 45, SERKA: 2014, 6). Aşağıdaki harita 1 ve harita 2'de bölgenin coğrafi ve stratejik önemi açıkça görülmektedir.

Harita 1: Doğalgaz boru hattı

Kaynak:https://tr.wikipedia.org/wiki/Bak%C3%BC-Tiflis-Ceyhan_Petrol_Boru_Hatt%C4%B1#/media/File:Btc_pipeline_route.png Erişim: 27.08.2015

Harita 2: Doğalgaz boru hattı

Kaynak: Enerji Enstitüsü

2.2. EKONOMİK VE SOSYAL YAPI

TRA2 Düzey 2 Bölgesi (Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars) Türkiye'nin kuzey doğusunda 26 Düzey bölge içerisinde gelişmişlik açısından 25. Sırada yer almaktadır. Bölge illeri sahip oldukları bir takım özellik ve potansiyellerinden dolayı diğer bölge illerine göre hem artı hem de eksi değerlere sahiptir. Türkiye'nin en az gelişmiş bölgelerinden olan TRA2 bölgesi, girişimci

sayısının az olması, bölgenin iklim yapısının sert olması ve kırsal yapısından kaynaklanan olumsuzluklar, eğitim, sağlık ve sosyal imkanlar açısından Türkiye'nin diğer bölgelerinin çok gerisinde yer alması bölge insanını sürekli bölge içi ve bölge dışı göç hareketlerine maruz bırakmıştır.

Kalkınma Bakanlığı tarafından 2011 yılında hazırlanan illerin ve bölgelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE) Sıralaması Araştırması'na göre TRA2 Bölge illerinin tamamı ülke sıralamasında en alt sıralarda yer almaktadır (DAP: 2014).

Tablo 2: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2011)

TRA2 İLLERİ	Türkiye Kalkınmışlık Sıralaması
Kars	68
Iğdır	69
Ardahan	71
Ağrı	79

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı verilerinden yararlanarak hazırlanmıştır.

Uluslararası Rekabet Araştırma Kurumu Derneğinin (URAK) hazırlamış olduğu "İller Arası Rekabetçilik Endeksi", Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezinin (EDAM) hazırlamış olduğu "Türkiye Rekabet Endeksi", DPT'nin hazırlamış olduğu illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik derecesini belirten (SEGE) araştırmaları, bölgesel alanda araştırmalar yapan SERKA ve bilimsel araştırma yayınları TRA2 alt bölgesinin ekonomik, emek piyasası, girişimcilik, beşeri ve sosyal sermaye, fiziki altyapı ve rekabet endeksi sonuçlarının Türkiye sıralamasında 26 Düzey 2 bölgesi arasında 25. sıra ile sonlarda olduğunu göstermektedir (Tutar ve Diğ.: 2013a:6, SERKA: 2013b:12, SERKA: 2010, 33).

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), bir yıllık süre zarfında bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin parasal değerlerine ithalat vergilerinin eklenmesi ile bulunur. Buna üretim açısından GSYİH yöntemi de denir. Ayrıca harcama ve gelir yöntemi ile de GSYİH hesaplanabilir (Çelik: 2008, 3-4). GSYİH değerleri bir ülke, bölge ve ilin gelişmişliği hakkında bize somut bilgiler verir. TUİK 2006 verilerine göre Türkiye'de kişi başına düşen 6684 $, iken bu oran TRA2 alt bölgesinde 2684$'dır. Neredeyse Türkiye ortalamasının 1/3'ü oranındadır. Aşağıdaki tabloda TRA2 bölgesi ile Türkiye GSYİH ortalaması ve oranı gösterilmiştir (Serka: 2010, 33).

Tablo 3: TRA2 Düzey 2 Bölgesi GSYİH oranları

BÖLGE	KİŞİ BAŞINA GSYİH ABD DOLARI $	BÖLGE/TÜRKİYE %
AĞRI	568	27
KARS	886	41
IĞDIR	855	40
ARDAHAN	842	39
TRA2	730	34
TÜRKİYE	2146	100

Kaynak: (Serka, 2010: 33,www.tuik.gov.tr)

Tablo 3'te görüleceği üzere Ağrı ili GSYİH 568 $ ile Türkiye ortalamasının ancak % 27'si düzeyindedir. GSYİH yıllık bölgesel hasıla miktarı 10.000 $ altında kalan bölgeler "Az Gelişmiş Bölgeler" olarak nitelendirilmektedir. TRA2 Düzey 2 Bölgesi 3881$ ile 26 düzey bölgesi içerisinde Türkiye'de son sıradadır (Çalışkan ve Diğ.: 2014, 11).

Kaynakların yeterince kullanılamaması sonucu istatistiki değerlerde olumsuz olarak yer alan bölge, aslında birçok bölgenin sahip olamayacağı doğal imkanlara sahiptir. Şekil 1'de TRA2 bölgesi gelişme şeması yer almaktadır.

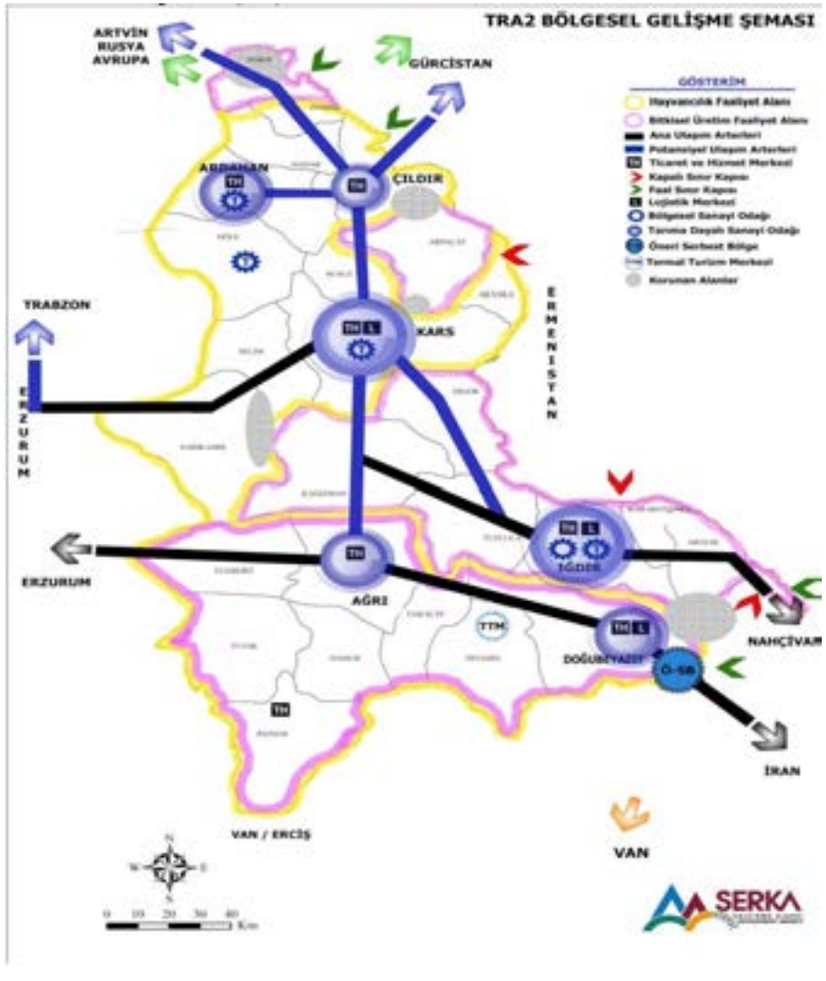

Şekil 1: TRA2 Alt Bölgesi Gelişme Şeması

Kaynak: (Serka: 2014, 62) Çalışkan ve Diğ.: 2014, 62).

2.3. TURİZM POTANSİYELİ

Doğu Anadolu Bölgesi, M.Ö. 5000'lerden günümüze farklı birçok kültüre, medeniyete, beyliğe ve devlete ev sahipliği yapmıştır. TRA2 Alt bölgesi (Kars-Ardahan-Ağrı ve Iğdır) illeri taşıdıkları özellikler hasebiyle her biri ayrı birer turizm merkezidir. Türkiye'nin en doğusunda yer alan Kars ve Ardahan "Güneşin Doğduğu Kent, Kafkasya'nın Merkezi, Medeniyetler Beşiği", Iğdır ve Ağrı için Nuh'un Arka Bahçesi, Nuh'un Şehri, Tarihin Tanığı, Doğu'nun Çukur Ovası, Sürmeli Vadisi, Anadolu'nun Kapısı gibi isimlerle nitelendirilmektedirler.

Doğu Anadolu Bölgesi içerisinde yer alan TRA2 düzey 2 Alt Bölgesi illerinin jeo-stratejik konumu oldukça önemlidir. Geçmişten günümüze ticaret yollarının kesişme noktasında bulunması, Anadolu'ya açılan kapıların başlangıç noktası olması ve sürekli savaşların yapılması nedeniyle bölgede birçok medeniyet yükselmiş, beylikler ve devletler kurulmuştur. Bunlar arasında Urartular, Saltuklular, Mengücekler, Akkoyunlular, Selçuklular ve Safaviler ilk akla gelenlerdir (DAP: 2014, 55). TRA2 Alt bölgesinin önemli turizm değerleri arasında, Kars için ilk akla gelen turizm değeri, bölgede yaşamış Anadolu manevi kültürünün öncülerinden ve Anadolu'ya ilk gelen evliya alperenlerinden olan Ebu'l Hasan El-Harakani Hazretleri'nin türbesi ve camiidir. Birçok medeniyete beşiklik etmiş tarihi ipek yolu üzerinde bulunan antik kent Ani Harabeleri, Sarıçam ormanları ve dünyada sadece Alp Dağlarında bulunan kristal kar potansiyelinin, Kars'ın Sarıkamış ilçesi sınırlarında da bulunması, Türkiye'nin en büyük tatlı su gölü olan Çıldır Gölü ve 224 farklı kuş çeşidine ev sahipliği yapan Kuyucuk kuş merkezi başlıca turizm değerleridir. Ağrı ili turizm değerleri arasında bulunan Nuh'un efsanesi'nin gerçekleştiği ve dünyanın en büyük volkanik dağlarından olan ve adına bir çok türkülerin yazıldığı Ağrı Dağı, İsak Paşa Sarayı, Ağrı meteor çukuru, Diyadin sıcak su kaplıcaları ve Meya mağaraları yerli ve yabancı turistlerin ilgi merkezidir. Iğdır turizm değerleri açısından jeo-stratejik konumuna bağlı olarak şanslı sayabileceğimiz bir TRA2 Alt Bölgesi ilidir Ağrı Dağı, İsak Paşa Sarayı Ağrı ili sınırları içerisinde olmasına rağmen Iğdır'a daha yakın mesafededir. Bu açıdan bu turizm değerlerinin Iğdır'a ekonomik katkısı oldukça fazladır. Iğdır Ovası'nın güneyindeki Büyük Ağrı Dağı ülkemizin dağ turizmi yönüyle yüksek bir potansiyele sahip dağlarından birisidir. Iğdır, İran-Azerbaycan (Nahcivan)-Ermenistan ülkeleri ile sınırı olan bir ilimizdir. Bu durum şehrin ticari ve turistik potansiyelini olumlu etkileyen faktördür. Tuzluca tuz mağaraları ve Aras nehrinin ilden geçiyor olması turizm açısından artı değerlerdir. Ayrıca yerden yüksekliği 43,5 m olan Iğdır Anıt Müzesi Ermenistan'dan da görülebilmektedir. Ardahan ili turizm değeri açısından potansiyeli olmayan bir TRA2 Alt bölgesidir. Stratejik açıdan Gürcistan'a üç sınır kapısı (Aktaş, Türkgözü ve Canbaz Demiryolu) vardır. Yalnız Türkgözü sınır kapısı faal durumdadır. Gürcistan-Türkiye geçiş noktasında sınır ili olması açısından turizm değeri yükselebilecek bir ilimizdir. İlin turistik değerleri arasında; Ardahan Kalesi, Şeytan Kalesi, Altaş (Ur) Kalesi, Çıldır Gölü, Kura (Kür) nehri ve Ramazan tabyası gösterilebilir (Tutar ve Diğ.: 2012, 13, SERKA,2014)

3. TR A 2 DÜZEY 2 BÖLGESİ SINIR TİCARETİ POTANSİYELİ

"Sınır ve kıyı ticareti", birbirine komşu sınır ülkeleri yakınında yer alan bölge illeri insanlarının ihtiyaçlarını karşılayan, yaşamlarını kolaylaşıp maddi kaynak sağlamak ve bölgesel kalkınmayı canlandırarak aynı zamanda ülke ekonomilerine de katkı sağlayan bir ticaret şeklidir. Sadece kara bağlantısı olan ülkeler değil, deniz sınırları bulunan ülkeleri de kapsadığı için, literatürde kıyı ticareti olarak da isimlendirilir (Başar ve Künü: 2013, 363, Tan ve Altundal: 2008, 13).

Türkiye'de 12 ilde 13 gümrük kapısı aracılığıyla 5 ülke ile sınır ticareti yapılmasına bakanlar kurulu kararıyla yetki verilmiştir. Bu 13 sınır kapısından 4 tanesi TR A 2 Düzey 2 bölge illeridir. Yine Bakanlar kurulu kararıyla İran ve Nahcivan ülkeleri ile sınır ticareti yapılabilmesi için, gümrük hattı olan 4 ilde "Sınır Ticaret Merkezi" (STM) kurulmasına karar

verilmiştir. Benzer şekilde bu illerden 2 tanesi TRA 2 Düzey 2 bölge illeridir. Sınır ticareti yapmaya yetkili iller, yetkili gümrük kapısı ve ticaret yapılacak ülke tablo 4'te STM'ler ise tablo 5'te gösterilmiştir (Özçiloğlu ve Sakar: 2011, 22-24, Başar ve Künü: 2013, 367).

Tablo 4: Sınır Ticareti Yapmaya Yetkili İller

YETKİLİ SINIR İLİ	YETKİLİ GÜMRÜK KAPISI	ÜLKE
Ağrı	Gürbulak	İran
Ardahan	Türkgözü	Gürcistan
Iğdır	Dilucu	Nahcivan
Iğdır	Gürbulak	İran

Kaynak: (Özçiloğlu ve Sakar, 2011: 4-24)

Tablo 5: Sınır Ticaret Merkezleri (STM)

YETKİLİ SINIR İLİ	YETKİLİ GÜMRÜK KAPISI	ÜLKE
Ağrı	**Sarısu**	**İran**
Iğdır	**Dilucu**	**Nahcivan**
Hakkari	Esendere	İran
Van	Kapıköy	İran

Kaynak: (Özçiloğlu ve Sakar, 2011: 4-23)

Sınır ticareti yapmaya yetkili illerin (STM)'lerin tamamı Doğu ve Güney Doğu illerinden oluşmaktadır. Burada temel amaç geri kalmış illeri kalkındırmaktır. Bakanlar kurulu kararıyla sınır ticareti yapacak illere birtakım obsiyonlar sağlanmıştır. TRA 2 Düzey 2 illerinden 3'ünün bu imkandan yararlanması ve sınır şehri olması bölge için bir avantajdır. Sınır ticareti yapan illere sağlanan avantajları şöyle özetleyebiliriz: Sınır ticareti yoluyla yapılacak ithalatta tek ve maktu vergi uygulanır ve bu iller için gümrük vergisi muafiyeti söz konusudur. Kurallar herkesin yapabileceği kadar basit olup, bürokratik işlemler ve formaliteler en aza indirilmiştir. Sınır ticareti yapan ülkeler arasında ulaşım kolaylığı vardır. Fazla sermayeye gerek kalmadan, rahatlıkla ticaret yapılabilmekte, girişimci olunabilmektedir (Ertürk ve Diğ.: 2013, 86).

TR A 2 Düzey 2 bölgesinde 7 Kara Hudut Sınır kapısı vardır. Bu sınır kapıları;

- Gürbulak Kara Hudut Sınır Kapısı
- Dilucu Kara Hudut Kapısı
- Türkgözü Kara Hudut Sınır Kapısı
- Aktaş Kara Hudut Kapısı
- Alican Kara Hudut Kapısı
- Doğukapı Demiryolu Hudut Kapısı
- Boralan Kara Hudut Kapısı'dır.

TRA 2 sınır kapılarından 3 tanesi Gürbulak, Dilucu ve Türkgözü sınır kapısı aktif olarak hizmet vermektedir. Diğer 4 sınır kapısı komşu ülkelerden kaynaklanan ekonomik ve siyasi nedenlerle aktif hale geçirilememiştir.

Aktaş Sınır Kapısı, Ardahan ili Çıldır ilçesine 20 km uzaklıktadır. Türkiye üzerine düşen görevi tamamlayarak yol ve gümrük tesisleri inşaatını 2000 yılında tamamlamıştır. Gürcistan ise ekonomik sorunları yüzünden yol ve gümrük tesisleri inşa edememiş, bu nedenle, kapı faaliyete geçirilememiştir. Alican Sınır Kapısı, Iğdır'dan Ermenistan'ın başkenti Erivan'a açılmakta olup, "Dağlık Karabağ" meselesi çözülmediğinden 1993 yılından beri kapalı durumdadır. Kars'ın Akyaka ilçe merkezine 13 km mesafede Ermenistan'ın Gümrü kentine açılan Doğukapı Demiryolu Hudut Kapısı, tıpkı Alican Sınır Kapısı'nda olduğu gibi siyasi ilişkilerden dolayı1993 yılından beri kapalı durumdadır. Boralan Hudut Sınır Kapısı, Dilucu Sınır Kapısı'na 20 km mesafede olup, İran tarafındaki güvenlik sorunu nedeniyle kapalı durumdadır (Tutar ve Diğ.: 2012, 21-28).

TRA 2 Düzey 2 bölgesinde açık olan kara hudut sınır kapılarından geçiş yapan çekici sayıları ile ülkemizin en büyük kara sınır kapıları olan Kapıkule ve Habur sınır kapılarından geçen çekici sayısının karşılaştırılması tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Türkiye Gene Dağılımlı, Ülkeler, Tüzkişiler, Kültür ve Kapıkule Sınır Kapılarından Geçiş Yapan Çekici Sayısı

Geçiş Yapan Çekici Sayısı					
	TRA 2 Düzey 2 Bölgesi				
Yıl	Ağrı Gürbulak	Iğdır Dilucu	Ardahan Türkgözü	Şırnak Habur	Edirne Kapıkule
2008	150.291	28.155	4.322	344.332	471.551
2009	176.738	36.529	335	554.161	381.034
2010	213.359	83.971	1.143	564.574	408.425
2011	238.535	88.929	8.511	661.719	453.997
2012*	186.184	33.685	11.434	581.478	345.943

*2012 Ocak-Eylül arası verileri kapsamaktadır.
Kaynak: (Tutar ve Diğ.: 2012a, 21-28).

Tablo 6'da görüldüğü üzere TR A 2 bölgesinde yer alan Gürbulak sınır kapısı Habur ve Kapıkule sınır kapısından sonra Türkiye'nin en büyük 3. kara hudut sınır kapısıdır. Aşağıdaki harita 3'te bölge illerinin sınır komşuları ve jeostratejik konumuna baktığımızda, TRA 2 illerinin sınır ticaretinden etkin olarak faydalanamadığını görülmektedir.

Harita 3:TRA2 Bölgesinin Dünyadaki Jeo-stratejik Konumu ve Sınır Ülkeleri

Kaynak: Serhat Kalkınma Ajansı

3. TR A 2 ALT BÖLGESİNİN LOJİSTİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Lojistik; insan ihtiyaçlarını tatmin eden nihai bir malın veya ilgili bilginin çıkış noktasına ulaşmadan önce hammadde sürecinden başlayarak tüketim noktasına kadar optimum maliyetle tüketicilere ulaşmasında izlenen planlama, uygulama ve kontrol sürecidir. Lojistik kavramının önem kazanmasının temel nedeni, doğru ürünü, doğru zamanda, doğru yere hasarsız bir şekilde ulaştırmak zorunluluğudur (Durmuş ve Öztürk, 2014:8-9). Dolayısıyla uygun malın, uygun zaman, ve uygun yere ulaştırılmasında en düşük maliyetin sağlanabilmesi için en rasyonel rotanın izlenmesi gerekmektedir.

Lojistik faaliyetler içerisindeki temel işlevler arasında; müşteri hizmeti, talep tahmini, dağıtım kanalı, muhasebe, fabrika, depo, antrepo yeri seçimi, satın alma, paketleme, iade, hurda ürünlerin imhası, trafik ve nakliye faaliyetleri sıralanabilir (Gümüş: 2013, 304).. Lojistik tanımında belirtildiği üzere, ürün piyasaya çıkmadan, talep tahminiyle lojistik faaliyet başlar tüketiciye ulaştıktan sonra tüketicide oluşan olumlu ya da olumsuz geri dönüşüm ile faaliyet tekrarlanır.

Türkiye'de taşımacılığın (yurtiçi, yolcu ve yük) % 94'ü karayolu, % 6'sı ise demiryolu, denizyolu ve havayolu ile yapılmakta, (Tutar ve Diğ.: 2009, 197-199) Avrupa'nın en lüks otobüs, tır ve kamyonları ülkemizde kullanılmaktadır. Oysa olması gereken gelişmiş ülkelerin yaptıkları gibi daha hızlı, az maliyetli ve güvenli olan demir ağlarını kullanmaktır.

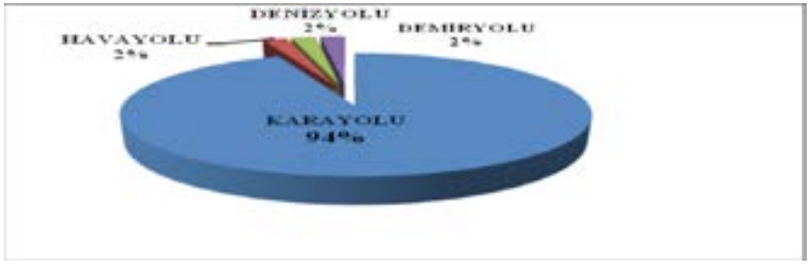

Şekil 2: Lojistiğin Sektörel Dağılımı

Kaynak: Tutar ve Diğ.: 2009, 197).

Türkiye coğrafi konumunun sağladığı avantaj sayesinde dünya doğalgaz ve petrol rezervinin yüzde 73'üne sahip petrol üreten Orta Doğu ve Orta Asya (Rusya dahil) ülkeleri ile dünya petrolünün % 70'inden fazlasını tüketen batı Avrupa ülkeleri arasında bir köprü konumundadır. Geçiş güzergahında TRA 2 bölge illeri önemli stratejik konuma sahiptir. Türkiye'nin jeostratejik konumu, boru hattı taşımacılığında geçiş güzergahı ve küresel lojistik merkez olmasını sağlamaktadır (Yılmaz: 2005, 6). Bu jeostratejik konumu sayesinde Türkiye'nin, 2023 vizyonu doğrultusunda 1 trilyon ABD dolarının üzerinde bir dış ticaret hacmine ulaşması hedeflenmektedir (Tutar ve Diğ.: 2011, 5). Harita 4'te Türkiye ve TRA 2 Alt Bölgesinin Dünya ülkeleri arasındaki jeostratejik önemi görülmektedir

Harita 4: Trans Anadolu Petrol Boru Hattı

Kaynak: http://www.washingtontimes.com/news/2015/aug/26/tanimi-aghayev--caspian-natural-gas/ Erişim: 26.08.2015

Türkiye; üç tarafının denizlerle çevrili olması, coğrafi konumunun sağladığı avantaj ve uluslararası arenada ulaştırma koridorlarının geçiş noktasında bulunmasından dolayı lojistik açıdan büyük avantajlara sahiptir. Burada konumuz itibariyle sadece Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi TRA 2 bölgesinin lojistik potansiyeli ele alınacaktır. Türkiye Avrupa, Kafkasya ve Asya ülkelerini birbirine bağlayan geçiş noktası üzerinde yer alan bir ülkedir. Dolayısıyla bu ulaştırma koridoru üzerinde karayoluna yapılan yatırımlar sayesinde mesafenin azaltılması mümkündür. Türkiye karayolu ve demiryolu ile Asya ve Avrupa'yı birbirine bağladığında TRA 2 Düzey 2 Bölgesi, Kars, Tiflis, Bakü demiryolu hattı ile kilit bir role sahip olacaktır. Bu hat üzerinde Türkiye üzerine düşen görevi 2007 yılında ihale ederek büyük oranda yerine getirmiştir, fakat özellikle Gürcistan tarafı için bunu söylemek mümkün değildir.

Kars-Tiflis-Bakü demiryolu, tam olarak faaliyete geçtiğinde, harita 4'te görüldüğü üzere, hattın ilk olarak Bakü'ye sonra Hazar geçişi ile Türkmenistan ve Kazakistan'a rotanın devamında Çin'i Avrupa ülkeleri ile buluşturan bir projedir. Kars'tan geçen boru hattı Erzurum, Ankara, İstanbul'a bağlanacak İstanbul Marmaray bağlantısı ile Türkî Cumhuriyetlerin enerji kaynaklarını Manş Tuneli vasıtasıyla Avrupa'ya ulaştaracaktır. Bu yüzden *Yüzyılın projesi olarak nitelendirilen ve Dünya Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliğinin kontrolünde olmayan tek boru hattı olan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı ile Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattı TRA2 Bölgesinden geçmektedir. Kazakistan'ın BTC hattına petrol vermeyi taahhüt etmesi ile anılan boru hattının önemi daha da artmıştır. Bununla birlikte boru hattının tam kapasite ile çalışması durumunda Kars-Tiflis-Bakü demiryolu da devreye girerek Azeri ve Kazak petrolünün sevkiyatında kullanılabilecektir. Bu hat Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattının tam kapasite ile çalışması durumunda sıvılaştırılmış Azeri ve Türkmen doğal gazı taşınmasında da kullanılabilecektir. Ayrıca İran'dan gelen doğal gaz boru hattının yanı sıra Kars-Iğdır-Nahcivan demiryolu vasıtasıyla da sıvılaştırılmış doğal gaz veya petrol taşınabilecektir. Burada dikkati çeken husus tüm enerji nakil hatlarının Kars'ta kesişmesidir. Söz konusu kaynak çeşitliliği Hazar ve Ortadoğu Bölgesinin doğal gaz kaynaklarının Nabucco hattı ile Avrupa'ya taşınması projesini ve Türkiye'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirmesi stratejisini desteklemektedir. Bu durumda Türkiye doğal gazın Avrupa'ya girdiği dört önemli kapıdan birisi olacaktır. (Diğer üç kapı Rusya, Cezayir ve Norveç'tir.)* (Tutar ve Diğ.: 2011, 45). TRA 2 Bölgesi Avrupa pazarlarına oldukça uzak mesafededir. Bu olumsuz durumu Kafkaslar, Orta Asya ve İran pazarına olan yakınlığı ile bir avantaja dönüştürebileceği coğrafi konuma sahiptir.

Türkiye, sahip olduğu otoyollar, karayolu ve demiryolları EU-27 (27 Avrupa Ülkesi) standartları gerisindedir. Bu olumsuzluğu gidermek amacıyla lojistik ve taşımacılık alanlarında

yatırımlar hızlandırılmıştır (DAP: 2014, 63). Bu doğrultuda ülkemizde 7 lojistik merkez faaliyete geçirilmiş, 4 lojistik merkezin yapımı devam etmektedir. TRA 2 Alt Bölgesi olan Kars'ta lojistik merkezin çalışmaları devam etmektedir. Iğdır ili ulaştırma ve taşıma alanında oldukça atılım yapmış Türkiye'nin İran, Orta Asya ve Kafkas ülkeleriyle olan petrol nakliyesinde Iğdır'da faaliyet gösteren C2 yetkili firmalar görev üstlenmişlerdir. Benzer şekilde Ardahan ilimiz, Posof Türkgözü sınır kapısıyla 2002 yılına kadar Gürcistan ile olan sınır ticareti ve petrol ürünleri sayesinde bir atılım sağlamış fakat 2002 yılından sonra yapılan sınırlandırmalar her iki ilimizin ekonomisini olumsuz etkilemiştir.

Bakü,Tiflis,Ceyhan (BTK) boru hattının tamamlanması sonucu Hazar havzası enerji kaynaklarının Avrupa'ya geçişinin sağlanması, Azerbaycan ve İran doğal gazlarının Avrupa'ya geçiş güzergahı olan Doğu Anadolu Doğal Gaz Ana İletim Hattı ve yapılması düşünülen Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı TRA 2 Bölgesi'nden geçmektedir. Bu projelerin hayata geçişiyle ekonomisi bozulan TRA 2 bölge sınır illerinin lojistik merkez potansiyeli artarak ekonomik canlanma sağlanacaktır.

SONUÇ

Orta Asya ve Kafkasya'dan gelerek Avrupa'ya taşınacak enerji kaynakları ve mamullerin Avrupa gümrüğüne girmeden önce TRA 2 Düzey 2 bölgesinden geçiyor olması, bölge illerine oldukça fayda sağlayacaktır. Mal ve hizmetlerin geçiş noktasında olan TRA 2 bölge illeri konumlarına uygun bir pozisyon alarak gümrük merkezi, sınır ticareti bölgesi, lojistik üs, lojistik köy ya da lojistik merkez olabileceklerdir.

Yaşam standartlarının düşük, işsizliğin ciddi boyutlarda olduğu ve göçün sürekli arttığı TRA 2 Düzey 2 bölgesi, Türkiye'nin en geri kalmış bölgesidir. Devlet geri kalmış bölgeleri kalkındırmak, kişi başına düşen GSYİH'yi artırmak, işsizliği azaltıp, hayat standardını yükseltmek ve bölgeler arasında oluşan kalkınmışlık adaletsizliğini azaltmak amacıyla sürekli eylem planları, teşvik paketleri ve yardımlar yapmaktadır. Fakat TRA 2 Bölgesinin iklim şartlarının sert olması, ulaşım imkanlarında yaşanılan zorluklar, güvenlik sorunları, sağlık, eğitim ve sosyal imkanların yetersiz oluşu, özel girişimcilerin bölgeye yatırım yapmasını azaltmaktadır. Özellikle 2000 yılı sonrası kaçakçılığın önlenmesi amacıyla sınır ticareti kapsamının daraltılması bölge illerinden Iğdır ve Ardahan'ı ekonomik yönden olumsuz etkilemiştir. İklim koşulları nedeniyle tarımsal faaliyetin sadece tahıllarla sınırlı olduğu, hayvansal üretimin gittikçe azaldığı, sanayinin gelişmediği bölgede hızlı bir göç olgusu yaşanmaktadır.

Bölgeyi kalkındırmak amacıyla Devlet'in izleyeceği en rasyonel politika bölge insanına "Balık Vermek Yerine Balık Tutmayı Öğretmek" olmalıdır. Bugün TRA 2 Düzey 2 bölgesi jeo-stratejik konumu sayesinde enerji kaynakları geçiş koridorunda olduğu için böyle bir potansiyele sahiptir. Bölgede sınır ticaretinin tekrar canlandırılarak, lojistik merkezlerin bir an önce hayata geçirilmesi bölgenin kalkınmasında kilit rol oynayacaktır. Lojistik merkezlerin açılması ile bölgede enerji kaynakları depolama, arıtma, rafinerileri kurulacak, kara ve demiryolu taşımacılığı canlanacaktır. Geçmişte İpek Yolu'nun geçtiği bu bölge bugün Demir İpek (Kars-Tiflis-Bakü) Yolu ile Bakü'ye sonra Hazar geçişi ile Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan'a devamında Çin ile Avrupa'yı birbirine bağlayacaktır. Türkî Cumhuriyetler arasında güçlü bir vizyona sahip olan Türkiye'nin, Orta Asya ve Kafkaslara açılan TRA 2 Sınır Bölge illerinde (Kars, Ardahan, Iğdır, Ağrı) lojistik merkez kurulması, yatırımlar yapılması ve bu illerin ekonomik potansiyellerinin artırılması Türkiye'nin bölgesel güç vizyonuna olumlu katkılar sağlayacaktır. Aynı zamanda ülkeler arasındaki etkileşimler bölge ülkeleri ile sınır illerimiz arasında sadece ekonomik değil sosyo-kültürel alanda da birçok fayda sağlayacaktır.

TRA 2 Düzey 2 bölgesine bu imkanların sağlanması neticesinde, bölge illeri, makus

talihini tersine çevirerek, Türkiye'de hak ettiği gelişme ve kalkınmışlık seviyesine erişecektir.

KAYNAKÇA

(Aydemir, Zeynep Canan, 2002 "Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kapsamında İllerin Kaynak Kullanım Görece Verimlilikleri: Veri Zarflama Analizi Uygulaması", (Basılmamış DptUzmanlık Tezi,2002) Yayın No: Dpt: 2664. Ankara).

(BAŞAR, Selim ve KÜNÜ, Serkan, 2013, "Sınır Ticaretinin Bölge Ekonomisine Etkisi",I. Uluslararası Iğdır Sempozyumu, (Iğdır, 19-21 Nisan 2012), I. Uluslararası Iğdır Sempozyumu, Iğdır, s. 360-381).

(ÇALIŞKAN, Uğur ve Diğ., 2014,TRA 2 Bölgesi (Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars) 2014-2023 Bölge Planı, Ankara.

(DAP (Doğu Anadolu Projesi), 2014, Doğu Anadolu Projesi (DAP) Eylem Planı, Aralık 2014).

(DURMUŞ, Savaş ve ÖZTÜRK, Seçil, 2014, "Havayolu Taşımacılığında Lojistik Maliyetler",

III.Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi, (Trabzon, 15-17 Mayıs 2014).

(ERTÜRK, Yakup Erdal, DENİZ, Ahmet, Melahat ve AĞIRKAYA, BATU, 2013, "Bölgeler Arasındaki Dengesizliklerin Giderilmesinde Güçlü Bir Dış Ticaret Aracı: Sınır Ticareti", Iğdır Üni. Fen Bilimleri Enst. Der. / Iğdır Univ. J. Inst. Sci. & Tech. 3(4): 79-88).

GÜMÜŞ, Sefer, 2013, "Lojistik Sektörünün Türk Ekonomisine Katkıları Ve Bir Araştırma", Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi, C.:1 S.:3 Yıl:2013, Zonguldak, s. 302-324).

(Kartal, Çetin, 2007, Gürcistan ve Türkiye İlişkileri, Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne).

(Kurt, Cihan, 2010, Türkiye'de Ulaştırma Sektörü İçerisinde Lojistiğin Yeri ve Önemi, Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul).

(Mine Yılmazer, Hüseyin Aktaş, Mahmut Kargın ve Bernur Açıkgöz, 2006, "Türkiye'de İllereGöre Kamu Yatırımlarının Etkinliği", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler FakültesiDergisi, Cilt. 8, Sayı.29, Ankara).

(Necip Fazıl Yılmaz, 2005, "Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları Üzerinde Genel Bir Değerlendirme", Tesisat Mühendisliği Dergisi, İstanbul).

(ÖZÇİLOĞLU, Mehmet ve SAKAR, M. Murat, 2011, "Sınır Ticareti Uygulaması Sorunlar Ve Çözüm Önerileri", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi (6:1) , Çanakkale).

Öztürk, Nazım ve Uzun A., Meral, 2010 "Bölgesel Kalkınma Dinamikleri: Bölgesel Dengesizliklerin Ortaya Çıkmasında Rol Oynayan İktisadi Etmenler", C.Ü. İktisadi veİdari Bilimler Dergisi , Cilt.11, No.2, Sivas, s. .91-110).

(SERKA (Serhat Kalkınma Ajansı), 2010, Tutar Hasan, v.d.,TRA2 Düzey II Bölgesi (Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars) 2010-2013 Bölge Planı, Ankara).

(SERKA (Serhat Kalkınma Ajansı), 2011,Tutar Hasan, v.d.,TRA2 Bölgesinde Serhat Lojistik Vadisi İmkanı,Kars).

(SERKA (Serhat Kalkınma Ajansı), Tutar Hasan, v.d., 2013a, Ağrı'nın Sosyo-Ekonomik Durumu ve Uygun Yatırım Alanları, SERKA, Ağrı Yatırım Destek Ofisi, Ağrı)..

SERKA (Serhat Kalkınma Ajansı), Tutar Hasan, v.d., 2013b, Iğdır'ın Sosyo-Ekonomik Durumu ve Uygun Yatırım Alanları, SERKA, Iğdır Yatırım Destek Ofisi, Iğdır).

SERKA (Serhat Kalkınma Ajansı), Tutar Hasan, v.d., 2013c, Ardahan'ın Sosyo-Ekonomik Durumu ve Uygun Yatırım Alanları, Ardahan).

SERKA (Serhat Kalkınma Ajansı), Tutar Hasan, v.d.,2013a, Kars İli İşgücü Piyasası Araştırması, Kars).

(Ümran ŞENGÜL, Seyedhadi ESLEMIAN ve Miraç EREN, 2013, "Türkiye'de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzey 2 Bölgelerinin Ekonomik Etkinliklerinin VZA Yöntemi ile Belirlenmesi ve Tobit Model Uygulaması", Yönetim Bilimleri Dergisi Cilt: 11, Sayı: 21,s. 75-99).

(Şimşek, M. Şerif, 1997, İşletme Bilimlerine Giriş, Adım Matbaacılık ve Ofset, Konya).

(Tutar, Hüseyin ve Diğ., 2011, TRA2 Bölgesinde Serhat Lojistik Vadisi İmkanı, Serka, Serhat Kalkınma Ajansı, Kars).

(TAN, Mustafa ve ALTUNDAL, Fuat, 2008, Türkiye'de Sınır Ticaretinin Gelişmi ve Mevcut Durumu, İstanbul Ticaret Odası (İTO) yayını, yayın no: 2008-26 İstanbul).

(Yılmazer, Mine Aktaş, Hüseyin, Kargın, Mahmut ve Açıkgöz, Bernur, 2006, "Türkiye'deİllere Göre Kamu Yatırımlarının Etkinliği", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari BilimlerFakültesi Dergisi, Cilt. 8, Sayı.29, 2006, Ankara, s. 53-80,

http://www.tuik.gov.tr/Start.do; Erişim: 19.08.2015

http://www.washingtontimes.com/news/2015/aug/26/nasimi-aghayev-caspian-natural-gas/ Erişim: 26.08.2015

https://tr.wikipedia.org/wiki/Bak%C3%BC-Tiflis-Ceyhan_Petrol_Boru_Hattı

https://tr.wikipedia.org/ Erişim: 26.08.2015

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMADA SOSYAL BİR PROJE OLARAK: KENTLEŞME

Urbanization: As a Social Project in Sustainable Development

Muhammet DUR[1]

ÖZET

Toplumsal kalkınma makro düzeyde her ülke için mikro düzeyde de herşehir ve bölgeiçin hayati önem arz eden bir süreçtir. Kalkınma denilince akla her ne kadar ilk olarak ekonomik gelişme gelse de, eğitim, sanayi, kentleşme oranı, jeopolitik konum vs. gibi daha birçok etken kalkınmayla yakından ilintilidir. Bugün özellikle gelişmiş ülkelerde sosyal, kültürel, ekonomik ve yerel yönetim eksenli bölgesel kalkınma planları uygulanmakla beraber kalkınmanın sürdürülebilirliği üzerinde çalışmalarda devam etmektedir.

Avrupa'da toplumsal kalkınmaya öncülük eden temel faktör sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan sanayi kentleridir. Türkiye'de ise, özelikle Kocaeli, İzmir, Konya ve İstanbul vb. gibi belirli şehirler dışında kentlerin ve kentsel yapıların/örgütlerin toplumsal kalkınmaya yeteri kadar öncülük edemediklerini söylemek yanlış olmasa gerek. Özellikle, Doğu Anadolu kentleri ile Orta Anadolu ve daha Batı'daki kentler arasında kentsel eşitlik açısından uçurum vardır. Doğu Anadolu bölgesinde titizlikle ve ileriye dönük gelişimci bir çizgide uygulanacak bölgesel kalkınma planları ile hem bölgenin kalkınmasına ve gelişmesini fayda sağlanabilir hem de Türkiye'nin diğer bölgeleri ile bu bölge arasındaki kentsel eşitsizlik oranları düşürülebilir.

Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki kentlere kurulacak sanayi tesisleri ile hem mikro ölçekte işsiz bölge halkına istihdam sağlanabilirken hem de makro ölçekte Türkiye ekonomisinin gelişmesi ve büyümesi adına önemli bir kilometre taşı oluşturulabilir. Bölgesel kalkınma planlamaları/projeleri ile kentlerin yeniden inşa edilmesi bölgenin gizli kalan kültürel, turistik ve doğal güzelliklerinin yani sosyal sermayesinin de gün yüzüne çıkmasına aracı olabilir. Böylelikle, bölge halkı hem kendisi hakkındaki önyargılardan arındırılmış hem de bölgede oluşan ekonomik hareketliliğe ortak olarak sosyal refahını arttırma şansına sahip olabilir.

Bu çalışma, kentsel gelişme ile kalkınma arasındaki ilintiyi incelenmeyi ve bölgesel kalkınmada kentlerin ve kentsel yapıların/örgütlenmelerin ne kadar önemli bir rol oynayabileceğini tartışmayı amaçlamaktadır.

1 Arş. Gör. Bingöl Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, muhammeddurr@gmail.com.

Anahtar Kavramlar: Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Sürdürülebilir Kalkınma, Kentleşme, Sürdürülebilir Kentleşme.

ABSTRACT

Social development is a vital process for every country in macro level and for every region and city in micro level. Although the notion of development indicates economic development at first glance, it is also related to education, industry, urbanization rate, geopolitical position etc. closely. Nowadays, particularly, not only have social, cultural, economic, and local governing regional development plans been applied but also efforts regarding sustainable of development have continued.

The main factor which pioneered to social development in Europe was industry urbans that occurred with the industrial revolution. As for Turkey, cities, urban structures/organizations have not pioneered to social development sufficiently except some specific cities such as, Kocaeli, Izmir, Istanbul etc. especially, there is a significant inequality about urban development between eastern Anatolia cities and central and western Anatolia cities. On the other hand, in the eastern Anatolia region, if regional development plans were implemented carefully and in an innovative line, it would beneficial for the development of the region, and in doing so, between the inequality urban rates of other regions of Turkey and the eastern Anatolia region would decrease.

In the eastern Anatolia region, in micro level, unemployed people of the region might be employed by establishing industrial plant, and in macro level, it might support the economy of Turkey for development significantly. Moreover, through regional development plans/projects, cities may be rebuilt and anonymous cultural, touristic and natural beauties, in other words, social capital of the region will be helped to be brought to light. Hence, both the local community of the region would be purified from prejudices about themselves and through an economic dynamism; the community would get an opportunity to enhance their social welfare.

This study has aimed to investigate the relationship of urban progress and development, and for regional development, to discuss how urbans and urban structures-organizations play an important role.

Keywords: Development, Regional Development, Sustainable Development, Urbanization, Sustainable Urbanization.

GİRİŞ

Gelişmiş olan ülkelerin hemen hepsinde sanayileşmenin ve kentleşmenin ileri düzeyde olduğu görülmektedir. Bu iki olgunun bir ülkede aynı anda sağlıklı bir biçimde ilerlemesi ülkenin gelişmişlik düzeyini ciddi oranda etkilemektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise hem kentleşme hem de sanayileşme oranları düşüktür. Özellikle ülkede sanayi

açısından gelişmiş alanlara yapılan göçler ile hem o bölgelerdeki mevcut kentleşme yapısını hem de ekonomik dengeyi bozulabilmektedir. Bu dengenin korunması için ülkenin gerek devlet eliyle gerekse de özel teşebbüslerin yardımıyla önce sanayileş(tiril)mesi sonra da kentleşmesi sağlanmalıdır. Bu bağlamda, bu çalışmadasağlıklı bir kentleşme ile bölgesel kalkınma arasındaki ilişki incelenmeye çalışılacaktır.

BÖLGESEL KALKINMA KAVRAMI

Ekonomik büyüme ve kalkınma, tüm ülkeler için temel amaçlardan bir tanesidir. Bu amaca ulaşmak için ülkelermevcut kaynak ve imkânlarını en rasyonel ve verimli şekilde kullanmayı hedeflemektedirler (Arslan: 2005, 276). Bölgesel kalkınma 2000'li yılların başında Türkiye'nin en başat konularından biri olmuştur. Özellikle kalkınma ajansları aracılığı ile Türkiye'nin birçok bölgesinde kalkınma projeleri hayata geçirilmiştir. Bunlardan en çok bilineni GAP'tır. Bu proje kapsamında Güney Anadolu Bölgesi'nin su ihtiyacı karşılanmış olup bölgenin tarım açısından gelişmesi sağlanmıştır. Bölgesel kalkınmayı tartışmaya başlamadan önce, bölgesel kalkınma kavramını oluşturan iki ayrı kavramı açıklamakta fayda var.

Bölge kelimesi TDK'nın (2015) güncel Türkçe sözlüğünde "sınırları idari, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçası, mıntıka" olarak tanımlanmıştır. Takım'a göre ise bölge kavramına yüklenen anlam çok farklı olabilir. Ona göre, bölgeyi tanımlamada kullanılan kriterlere göre tanım farklılık göstermektedir. Tanımlama da eğer ekonomik öncelikler ön planda ise polarize bölge, çevresel ve ekonomik kriterler ön planda ise bir havza ya da coğrafi bir bölge, kültürel-tarihi kriterler ön planda ise siyasal bir bölgetanımlamaları yapılabilir (2010, 263).

Bölgesel kalkınma kavramını oluşturan bir diğer kavram da, kalkınmadır. Kalkınma genel anlamda, bir ulusun arzu ettiği ekonomik gelişme sürecine ulaşabilmek amacıyla, ulusal ekonomisini bir bütün olarak düzenlenmek için toplumdaki ekonomik, toplumsal ve siyasal alanda gerçekleştirdiği her türlü değişme ve gelişme olarak tanımlanabilir (Özgür: 2010, 16).

Modernleşme, çağdaşlaşma, sanayileşme, değişme ve benzeri toplumsal değişimi ifade etmekte kullanılan kavramlarda olduğu gibi, kalkınma kavramının tanımı üzerinde de bir uzlaşı sağlanamamaktadır. Çünkü her toplumun değişim veya gelişim çizgisi açık, anlaşılır ve tek düze değildir. Kalkınma kavramı, toplumsal değişimi etkileyen faktörlerin etkinlik derecelerine göre şekillenmektedir. Bundan dolayı da toplumsal değişimlerin neden ve sonuçlarını inceleyen birbirinden farklı bilim dalları olan iktisat, sosyoloji ve tarihçiler tarafından kavram farklı farklı anlamlandırılmaktadır (Yavilioğlu: 2002, 60).

Sosyal bilimlerdeki diğer birçok kavramda olduğu gibi kalkınma kavramının tanımı üzerinde de bir fikir birliği olmadığına ayrı bir vurgu yapanYavilioğlu, kavramın toplumların gelişim seviyelerine uygun olarak, farklı dönemlerde farklı içerikler kazandığını söyler. Ona göre, kalkınma kavramı bazen aynı dönemde farklı içeriklerde kullanılmıştır.Bazen de kendisi ile yakından ilgili olanve kendisine yakın anlamlara gelebilen sanayileşme, modernleşme, ilerleme, büyüme ve yapısal değişme gibi kavramlarla içiçe geçmiştir. Böylecebu kavramların yerine kullanılarak anlam kaymasına uğramıştır. Günümüzde de, bu karışıklığın ve anlam kaymasının tam olarak ortadan kalktığını söyleyemeyiz. Günümüzde hâlâ kalkınma kavramı, bazen sanayileşmenin, bazen büyümenin bazen de modernleşmenin yerine kullanılmaktadır (2002, 59). Kalkınma kavramın, sanayileşme modernleşme ve büyüme kavramı ile eşanlamlı kullanılması, kalkınmanın özellikle sanayileşme, büyüme ve modernleşme ile çok yakından ilintili olmasına bağlanabilir. Çünkü sanayileşmenin olduğu yerde büyüme kaçınılmazdır.

Büyümenin olduğu yerde de kalkınma politikalarının uygulanması daha kolay olabilir. Ya da tam tersi, kalkınma politikaları ile sanayileşme sağlanıp, başta ekonomik büyüme olmak üzere sosyal ve kültürel alanlarda da mikro ölçekte bölgelerin makro ölçekte de ülkelerin büyüme hızı arttırılabilir. Kısacası bu kavramlar bir arapsaçı gibi birbiri ile içi içe geçmiştir.

Kalkınma kavramı bazen gelişme kavramı ile aynı anlamda kullanılmıştır. Bu sebeple, gelişme kavramına tarihsel süreç içerisinde yüklenen anlamlara bakmak kalkınma kavramının hangi anlamları ihtiva ettiğini anlamayı daha kolaylaştıracaktır.

Gelişme kavramı, 19. yüzyılda milli gelir, sanayi üretim hacmi, katmadeğer ve benzeri temel ölçütleri kapsayan **"ekonomik büyüme"** anlamına gelmekteydi. 20. yüzyılın başlarında insanların maddi gelirlerinin yanı sıra insanların ve toplumların fiziksel ve sosyal açıdan gelişmelerini de kapsayan **"sosyal refah"** anlamında kullanılmıştır. 20. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde ise gelişme kavramı **"yaşam kalitesi"** ile ölçülmeye başlanmıştır. Yaşamkalitesinden kastedilen de, "**nitelikli doğal, fiziksel, sosyal ve kültürel çevrenin varlığı ve tüketilmesi/tüketilme olanağına kavuşulması"** idi (DPT: 2000, 7).

Kalkınma iktisadı bir disiplin olarak 1930'lardaki Büyük Bunalım'dan sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. 1939-1945 arasındaki uluslararası ölçekte meydana gelen ekonomik sistemdekiçöküşün meydana getirdiği sarsıntı ile de kalkınma ekonomisigerçek ivmesinikazanmıştır. Kalkınma ekonomisinin bir disiplin olarak ortaya çıkışından günümüze kadar kavram, ekonomik yönü itibariyle değerlendirilmiştir (Yavilioğlu: 2002, 63).

Bölgesel kalkınma kavramı, bölgeye ait kaynakların harekete geçirilmesi, yerel girişimciliğin teşvik edilmesi, bölgenin gelir ve istihdam düzeyinin artırılması ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ile bölgenin sosyo-ekonomik yapının değiştirilmesi olarak tanımlanabilir (Kaya: 2009, 23). Abuşoğlu ve İnan'a göre, bölgesel kalkınma bölge itibariyle fakirlik kısır çemberinin kırılmasıdır. Bu çemberin kırılması için, bölge içi gelişme potansiyelinin harekete geçirilmesi, ayrıca bölge dışı birikimlerin sermaye, bilgi ve özel ve kamu teşvikleri, bölgeye ithali ve bunların itici birer güç olarak bölgeye çekilmesi çabasıdır. (1989'dan akt. Bayraktutan: 1994, 186).

Makro ölçekte ülkeler ve coğrafi bölgeler arasında ekonomik gelişmişlik seviyesi nasıl farklı ise, mikro ölçekte ülkelerin kendi sınırları içinde bulanan farklı bölgelerde de gelişmişlik seviyesi farklılık gösterebilmektedir. Kaya'ya göre, aynı ülke içerisinde bazı bölgeler ve iller daha fazla gelişme gösterirken, ülkenin bazı bölge ve illerinin aynı seviyeyi yakalayamadığı aşikardır. Bu durum dünya konjonktüründe gelişmiş ülke olarak bilenen ülkelerde olduğu gibi, uygulanan teşvik ve alınan önlemlere rağmen Türkiye için de geçerlidir (2009, 17). Özellikle 1990'lardan sonra artan terör olayları, zorunlu göç ve yetersiz kentleşme gibi dezavantajları yaşayan Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun bir bölümü Türkiye'de kalkınma açısından en geride kalan bölgelerin başında gelmektedir.

Bölgeler arası farklılıkları, farklı bölgelerde yaşayan insanların ekonomik fırsatlara ve imkânlara farklı derecelerde sahip olmasından kaynaklanan ekonomik fırsat eşitsizliği, sosyal imkânları elde etme bakımından eğitim, sağlık ve ulaşım gibi imkânlardan aynı derecede yararlanamamayı ifade eden sosyal fırsat eşitsizliği, siyasi oluşumlara katılma durumlarındaki farklılıklardan dolayı siyasi fırsat eşitsizliği, bölgelerin kültür, turizm ve ticaret farklılıklarını içeren kültürel fırsat eşitsizliği, doğal kaynaklardan kaynaklanan coğrafi fırsat eşitsizliğe neden olmaktadır (Kasalak: 2014, 254). Bu olumsuzlukları ortada kaldırmak bölgesel kalkınmanın temel amacıdır. Bu amaca ilaveten, bölgesel kalkınmanın bir başka amacı da geri kalmış

bölgelerin ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasına karar verilen bölge ile ülke kalkınmasındaki ilişkinin ölçüsüdür. Bunun için de bölgesel kalkınmanın amacı ülke kalkınmasının amaçlarıyla tutarlı olmalıdır (Takım, 2010: 261). Bu amaç dikkate alındığında, bölgesel kalkınma ülkeye katma değer sağlama açısından önemli bir misyonu yerine getirmekle mükelleftir.

Bölgesel kalkınma faaliyetlerinin amaçlarına ulaşmasında en önemli rollerden biri de bölgesel kalkınma ajanslarına düşmektedir. Hemen her ülkenin ekonomik ve sosyal faaliyetleri belirli merkezler etrafında yoğunlaşmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da ülkenin bazı bölgeleri aşırı zenginleşip gelişirken bazı bölgeleri gelişememiştir. Bölgelerarasında meydana gelen bu gibi gelişme farklılıkları eğitim, sağlık, gelir, refah, sanayileşme vb. büyük dengesizliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu süreç, bölgelerin doğal yapılarını değiştirmekle beraber bölgelerin "ekonomik etkinliklerini, nüfus dağılımını, kentlerin, çevrenin ve doğal dokunun bütünlüğünü bozmuş, kalkınmanın ekonomik ve sosyal maliyetlerini" yükselterek daha ileriki süreçlerde gelişmeye imkân vermeyen tıkanıklıkların oluşmasına neden olmuştur (Arslan, 2005: 276). Böyle durumların aşılmasında bölgesel kalkınma ajanslarına (BKA) önemli görevler düşmektedir. BKA'lar bölgelerin coğrafi, fiziki, sosyo-kültürel, ekonomik ve benzeri yönlerinin, kısacası fizibilitesinin, haritasını çıkartıp bunlara uygun politikalar üretmelidir. Böylece BKA'lar daha işlevsel bir konumda olacaktır.

BÖLGESEL KALKINMANIN İŞLEVSELLİĞİ

Türkiye'de azgelişmiş bölgelerin kalkındırılması konusu, ülkenin en hayati ve ciddi toplumsal sorunlarından birisidir. Özellikle, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ndeki "zor tabiat şartları, bölgenin büyük pazar merkezlerine uzak olması, devletin bazı ihmalleri ve bölgede yaşanan terör olayları", bu bölgelerin Türkiye ortalamasına göre daha geride kalmasına neden olmuştur. Bu dezavantajlı durum, Doğu Anadolu illerinin sürekli olarak göç vermesine, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Diyarbakır ve Gaziantep gibi büyük şehirlerin sürekli göç almasına ve netice olarak dabu şehirlerin sağlıksız ve sürdürülemez bir yapıya bürünmelerine neden olmuştur (Gündüz, 2013: 64). Bayraktutan (1994: 186) dengesiz büyümenin ve gelişmenin tehlikelerine dikkati çekmekle beraber böyle bir büyümenin diğer bölgeler üzerinde geriletici veya durdurucu etkide bulunabileceğini iddia etmektedir. Çünkü bu şekilde gelişen bölge, cazip iş olanaklarına ve yüksek hayat standartlarına sahip olacağından aktif işgücünü kendisine çekecektir. Buna sermaye göçü de eklenince diğer bölgelere göre bir gelişme adaletsizliği ve dengesizliğioluşmaktadır.

Bölgesel kalkınma ajanslarının temel işlevi bölgeye yabancı yatırım çekmek gibi görünse de, bunun yanında kuruldukları bölgedeki içsel potansiyeli ortaya çıkarmak ve geliştirmek gibi önemli bir işleve daha sahiptirler. Bu suretle bölgenin ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasını sağlamaya dönük güncel ve sürdürülebilir politikalar üretmek zorundadırlar. Ancak bölgesel kalkınma ajanslarının işlevsel olabilmesi ve erişilmesi beklenen hedefleri gerçekleştirebilmesi için "yeterli nüfus büyüklüğü, girişimcilik kültürü ve girişimcilik altyapısı, kalifiye işgücünün varlığı veya oluşturulması, bölgesel gelişme stratejilerinin belirlenmesi, gelişmeye elverişli sektörlerin varlığı" gibi unsurların varlığı mutlaka gereklidir (Arslan, 2005: 287). Bu unsurlar oluştuktan sonra bölgesel kalkınma ajanslarının işlevlerini şöyle sıralayabiliriz:

1) Öncelikli işlevi bölgelerde endüstriyel ağların ve demetlerin gelişmesini sağlamaktır. Böylelikle, firmaların pozitif dışsallıklar elde ederek yığın ekonomilerinden yararlanabilmeleri kolaylaşacaktır.

2) Endüstri kuruluşları ile üniversitelerin işbirliği içinde çalışmasını sağlamak. Böylelikle, iş yaşamından kopuk olan üniversiteler endüstriyel faaliyetleredaha çok dâhil olabilecektir.

3) Yoğun araştırmalar ve fizibilite çalışmalarıyla bölgelerin gerçek potansiyellerini tespit ederek ve bölgeye en uygun endüstri kolunun gelişmesini teşvik ederek yardımcı olmak.

4) Bölgelerdeki KOBİ'lere piyasa hakkında bilgi sunarak bölge ile işbirliği içinde bulunmalarını sağlayarak gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunlarından olan "sınırlı bilgi" problemini ortadan kaldırmak.

5) Bölgelerindeki ekonomiyi geliştirerek bölgedeki işsizlik seviyesini azaltacaklardır.

6) Sosyal gelişmeye yönelik faaliyetleriyle bölge ekonomisinin gelişmesinden ziyade "kalkınmasını" sağlayacaklardır. (Uğuş, 2006)

Yukarıdaki maddelerin dışında BKA'ların diğer belirli amaçları, bölgelerin potansiyelini ve sorunlarını dikkate alarak geliştirdikleri politikalarla, bölgedeki ekonomiyi canlandırmak ve bölge halkının gelişmeye katılımını sağlamaktır. BKA'lar sürdürülebilir bölgesel ekonomik kalkınma için uygun koşulların yaratılması gibi açılardan ekonomik, bölgenin çekiciliğini artırmak açısından çevresel, bölgenin sosyo-kültürel değerlerini geliştirilmesini sağlama gibi açılardan sosyal olarak sınıflandırılabilir (Çelikkol, 2014: 328). Bu sınıflandırılmalar yapılırken de, bölgeler arası gelişmişlik farkının giderilmesi amacıyla hangi faktörün ne derecede uygulanacağı bölgenin genel yapısına göre şekillenmekle birlikte, az gelişmiş bölgelerdeki yatırımcılar için çekici olan bazı politikalar uygulamaktır. Bu politikalardan bazıları, mali teşvikler, verimlilik ve yenilik düzeyini artırmak amacıyla eğitim ve öğretim düzeyinin iyileştirilmesi, yenilik ve AR-GE"nin teşvik edilmesi veKOBİ"lerin üretime katılmalarının sağlanmasına yönelik politikalardır (Takım, 2010: 263).

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE KENTLEŞME İLİŞKİSİ

Avrupa'da gerçek manada kentleşmenin sanayileşmeden sonra ortaya çıktığını yukarıdabelirtmiştik. Sanayileşme ve kentleşme ile beraber Avrupa'nın toplumsal yapısı ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan ciddi oranda değişikliğe uğramıştır. Yılmaz'a göre kentler, ilk ortaya çıkışlarından sanayi devrimine kadar geçen süre zarfında çoğunlukla bir azınlık deneyimi olarak kalmış olup, işlevsellik ve yapı açısından çok az dönüşüme uğramıştır. Sanayileşme ile kentlerhızla büyümüş ve kentleşme bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Kısacası, çağdaş anlamda kentleşme, nüfus hareketleri ile ortaya çıkmıştır (2004, 252). Tarıma dayalı kırsal alanlardan modern sanayi ile ortaya çıkan yeni üretim biçimlerine dayanan kentlere yoğun bir göç yaşanmıştır. Hem sanayi kentlerinde ihtiyaç duyulan işçi gereksiniminden hem de bu kentlerin daha rahat bir hayat[1] sunmasından kırdan kente yoğun bir göç yaşanmıştır.

Sanayileşme ile birlikte üretim tarzı dadeğişmiştir. Üretim, evden/küçük imalathanelerden fabrikalara taşınarak, geleneksel üretim tipinden modern üretim kurumlarına bir geçiş olmuştur. Üretim tarzındaki değişim üretimin hızını da etkilemiştir. Yavaş ve tekil üretimden hızlı ve seri üretime geçilmiştir. Bu değişimin sonucunda da artı değer (kâr), verim, kalite ve kapasitede önemli artışlar ve değişiklikler olmuştur. Üretim tarzının niteliğinde ve niceliğinde meydana gelen bu değişimler, siyasal, kültürel ve ekonomik düzende değişim ve dönüşümleri de beraberinde getirmiştir(Kaya:T.Y.,11). Sanayileşmenin sosyal yaşamda meydana getirdiği değişikliklerin en önemlileri, sosyal yapıda farklılaşma, iş bölümü ve uzmanlaşmada görülen artış ve farklılaşmadır. Bu nedenle sanayileşme sonrası ortaya çıkan yeni toplumsal yapıda eğitimin ve öğretimin önemi artarken; doğuştan kazanılan statülerin önemi azalmıştır. Bu

1 Lüküs hayat şarkısı bunun en güzel örneklerindendir.

uygulama ile birlikte bürokrasi ortaya çıkmış, geleneksel geniş aile, kentsel çekirdek aileye dönüşmüş, orta sınıflaşma artmış, sosyal hareketlilik hızlanmıştır (Kaya: T.Y., 12).

Türkiye'de kentleşme Avrupa'daki gibi salt sanayi eksenine dayanmamaktadır ya da diğer bir tabirle Türkiye'deki kentlerin birçoğu Avrupa'daki kentler gibi sanayileşememiştir. Bunun sonucunda da Türkiye'de kırdan kente göçün yanı sıra kentten kente de ciddi göçler yaşanmıştır. Kentlerin oluşan yoğun göçleri kaldırmaması sonucunda Türkiye'de gecekondu diye tabir edilen yeni yapılanma biçimleri ile çarpık kentleşme ortaya çıkmıştır. Tekeli, bu durumu kentleri modern ve gecekondu kesimleri olarak ikiye ayırarak açıklar. Ona göre modern kentlerde bir sıkıntı yok denebilecek kadar azken, gecekondu alanları kamu yararından mahrum kalmakla beraber çoğunlukla yöneticiler tarafından görünmez cisimler olarak hayatlarını devam ettirdiler. Bu bölgelerin sürekli yıkım tehdidi altında olması ve birçok gecekondunun yıkılması ile ciddi bir kaynak israfı ortaya çıkarmaktadır (Tekeli: 2011, 216). Türkiye'de bu durumlara 1963'ten sonra uygulanmaya başlanan kalkınma planlamalarında çözümler aranmıştır.

Türkiye'nin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki kentleşme oranın yetersiz kalması bölgenin kalkınmasının önündeki en büyük etkenlerden biri olarak durmaktadır. Özellikle bölgenin sanayi açısından yetersiz olması ve nüfusun aşırı artmasından dolayı bölgeden Türkiye'nin batı kesimlerine doğru yoğun bir göç yaşanmaktadır. Bölgedeki bu yetersizliklere terör de eklenince, hem bölgeye yatırım yapacak iş kollarının gelmesi imkânsızlaşırken hem de bölge halkı, hak etmediği halde terör ile anılmaktadır. Kaya'ya göre,sanayileşme olgusu toplumsal yapıyı bütünüyle değiştirebilmektedir. Sanayileşme ile birlikte bireyler sosyal hareketlilik içinde yetenek ve başarıları ölçüsünde yüksek statülere ulaşabilmektedirler. Teknolojik ilerlemeler ile üretimin ulusal ve uluslararası pazara dönük olmasını sağlanabilmektedir. Eğitim kentte yaşayan tüm yurttaşlar için organize edilerek ve kitle iletişim araçları ile(Kaya: T.Y., 43), bölgenin üzerindeki terör etiketi kaldırılıp; bölgenin Türkiye'nin kalkınma dinamiklerinden bir tanesi haline getirilmesi sağlanabilir.

Sosyo-ekonomik açıdan gelişmiş olmak, bir ülkenin sanayileşmiş olması ile eşdeğerdir. Sanayileşme her şeyden önce ulusal gelirin önemli bir kısmının sanayi ürünlerinden elde edilmesidir (Çan: T.Y., 5). Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine kurulacak yeni sanayi kollarıyla, bu bölgelerde sanayileşen kentler inşa edilmelidir. Bu bölgelerdeki sanayileşen kentler hem bölgenin tanınmasına hem bölgeden dışarıya göçün azalmasına ve buna bağlı olarak Türkiye'deki çarpık kentleşme oranının azalmasına, hem de bölgenin sosyal sermesinin kullanılarak yerelde bölge halkının kalkınmasına genelde de Türkiye ekonomisinin büyümesine ve kalkınmasına ivme kazandıracaktır. Bu bölgelerin bu seviyelere ulaşmalarında bölgeden bulunan kalkınma ajanslarına büyük görevler düşmektedir. Bölgenin fizibilite röntgenini çekerek yatırımcı firmalara sağlıklı ve güvenilir raporlar sunarak bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel refahının ve kalkınmasının artmasına yardımcı olmalıdırlar. Ayrıca bölgesel kalkınma planlamaları/projeleri ile göçü tersine çevirmekte mümkün hale getirilebilir. Bölgenin artan sosyal ve ekonomik refahı tersine göçü teşvik ederek bölgeye yapılacak göçleri hızlandırabilir. Başka bir ifade ile bölgesel kalkınma ile tersine göç teşvik edilip insanların köklerine bir nebze de olsa yaklaşmaları sağlanabilir ya da yeni göç dalgaları engellenerek insanların köklerinden uzaklaşmaları baştan engellenmiş olabilir.

Kentleşme sürecinin altyapı sistemleri ve konut alanlarıyla çok pahalı bir yatırım olgusudur. Hızlı kentleşme ile birlikte ülkelerin kentsel alanlara yatırım talebi de artar. Böyle bir durumda ekonomik büyümesini hızlandırmak isteyen bir ülke için kentleşme maliyetini düşürmeye çabalamak oldukça önemli bir yöntemdir(Tekeli: 2011, 217). Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yatırımlar ve sanayileşme sonrası ortaya çıkacak kentsel ihtiyaçlar için özellikle devlet kurumlarına (TOKİ'ye) önemli görevler düşmektedir. Bu bölgelerin sosyal ve

kültürel dokusunu göz önüne alarak bu bölgelerde kapsamlı bir kent planlaması yapılmalıdır. Ersoy'un da tanımladığı gibi kapsamlı planlamadan kastedilen, kenti yönetenlerin kendi yerleşmelerini 20-30 yıllık süreçte nasıl bir gelişme izleyeceklerini gösteren (2007, 130) politikalar uygulanarak planlamalar yapılmalıdır. Daha net bir ifade ile söyleyecek olursak, kentsel planlamalarda bölgesel kalkınma gibi sürdürülebilir olmalıdır.

Sürdürülebilirliğin kent için anlamı, kentsel alan ve bölgelerde, toplumun arzuladığı yaşam kalitesini sağlayan fonksiyonların mevcut ve gelecek nesiller için sağlanmasıdır. (Özden, 2008: 127). Sürdürülebilir kentleşmede en önemli sacayaklarından bir tanesi kent planlamasıdır. Bölgelerde, şehirlerde ve büyükşehirlerde uygulanan ve uygulanacak kent planlamaları asla ve asla sürdürülebilir kalkınmaya ve gelişmeye engel olmamalıdır. Brundtland Raporu'nda sürdürülebilir gelişmeyi, bugünün ihtiyaçlarını gelecek kuşakların ihtiyaçlarını da dikkate alarak karşılamak olarak tanımlamaktadır (Akt. Özden, 2008: 126). Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere hem sürdürülebilir kentleşme hem de sürdürülebilir kalkınmanın temel amacı bugünden gelecek nesillerin haklarını güvence altına almaktır. İlhan Tekeli modern kent planlamasının nasıl olması gerektiğini neredeyse tüm hatlarıyla açıklığa kavuşturmaktadır. Tekeli'ye (Tekeli, 2001: 18-19) göre modern kent planlama anlayışı:

> "Kentlerin sadece kişilerin çıkarları doğrultusunda biçimlenmesinin sağlıksız bir gelişme ortaya çıkardığı, bu nedenle kamu yararı açısından bu sürece müdahale edilmesi gereğinden yola çıkmaktadır. Kentler sağlıklı özgür bireylerin yaşadığı yerler olacaktır. Bu nedenle de insani ölçek esas alınacaktır. Bu planlama anlayışında kent ve bölgesi, sosyal, ekonomik ve politik bir bütünlüğe sahip olarak görülmektedir. Bu organik bütünlüğün planlaması ise bölge ölçeğinden başlayacaktır. Kent mekânı planlanırken oturma, çalışma, dinlenme ve dolaşım mekânları ayrılarak planlanmalıdır. Bu işlevler kent mekânında bölgeleme kararlarıyla birbirinden ayrılmalıdır. Bu ayrımın temel amacı kentte yaşayanlara sakin oturma mekânları sağlayabilmektir. Bu planlamada merkeze alınan, en çok önem verilen işlev ise konut alanlarıdır. Kentin sağlık koşulları bakımından en uygun alanlarında, düşük yoğunluklu olarak, yeterli sosyal donatıya sahip olarak, komşuluk birimleri halinde tasarlanacaktır. Kent içinde işyerleri, iş merkezi, küçük sanatlar ve organize sanayi, kent morfolojisine (yani bilime) uygun olarak, işleri oturma yerleri arasındaki uzaklıkları kısaltacak biçimde yerleştirilmelidir. Kent içinde yaşayanların boş vakitlerini değerlendirme alanları ayrılmalıdır. Kent içinde kademelenmiş bir yol sistemiyle motorlu araç dolaşımı rasyonalize edilmelidir. Yaya dolaşımı olabildiğince motorlu araç trafiğinden ayrılabilmelidir. Kent planlaması tarihi eserlerin tahribine neden olmamalıdır. Genel olarak kentin yirmi yıllık gelişmesinin tahmin edilebileceği ve buna göre yerleşme biçiminin tasarlanabileceği, kent yönetimlerinin bir yandan yatırımlarını programlayarak, öte yandan yapı süreçlerini denetleyerek bu planların uygulanabileceği varsayılmaktadır."

Tekeli'nin ifade ettiği kent planlamasının aksinde uygulanacak kent planlamalarının büyük bir çoğunluğunda işsizlik ve kent olanaklarından mahrum kalma sonrası mutsuz kentli kitleler ortaya çıkacaktır. Keleş'e (2010, 29) göre de büyük kent merkezlerinde ortaya çıkacak olan işsizlik oranlarının çokluğu sağlıksız bir ekonominin ve ulusal ekonomiye yük olan bir kentleşmenin açık göstergesi olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERLER

Bölgesel gelişmişlik farklılıkları hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunlarından bir tanesidir. Bölgesel eşitsizliğin ortadan kaldırılması ve bölgeler arası ekonomik gelir adaletinin sağlanması ülkenin ekonomik gelişmişliğini ve refah düzeyinin artmasını sağlayacaktır. Devletin ve özel sektörün bölgesel kalkınma planları ile az gelişmiş bölgelerde hayata geçirecekleri kalkınma projeleri ile bu bölgelerdeki kentsel yapılarda da gelişme yönlü bir ilerleme oluşacaktır. Avrupa'daki gibi kent ile sanayileşme sürecinin bir bütünlük içinde harmanlanması, özellikle Türkiye özelinde düşünüldüğünde Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin gelişmesi ve Türkiye ekonomisine katma değer sağlamaları açısından önemli faydalar sağlayacaktır. Bu bölgelerin kalkınmaya başlamasıyla bölgeden dışarı göçün engellenmesine ilaveten dışarı göç eden bölge halkının yeniden tersine göç ile kendi illerine göç etmeleri sağlanabilir. Bunun sağlanabilmesi içinde en önemli faktör, bölgelerin kalkınmasında başat rol oynayan kentleşmedir. Bölgelerde ki kentlerin sürdürülebilir yönden yeniden planlanması ile bu bölgeler yeni cazibe merkezlerine dönüştürülebilir. Kentsel gelişmişliğe ilaveten kültürel, sosyal ve turizme dönük yönlerinin reklamlar aracılığı ile tanıtılması sonucu bu bölgeler kendi üzerlerine yapışmış olan terör etiketinden sıyrılıp Türkiye'nin diğer bölgelerine daha kolay adapte olabilecektir.

KAYNAKÇA

ARSLAN, K.,(2005), "Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:4 Sayı:7 Bahar 2005/1 s. 275-294.

BAYRAKTUTAN, Y., (1994), "Bölgesel Dengesizlik ve Bölgesel Kalkınma", Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi,Cilt:10,Sayı:3-4, s. 183-214.

ÇAN, M. F., (T.Y.), "Kentleşme, SanayileşmeveKalkınma Etkileşimi",http://www.fka.org.tr/SayfaDownload/Kentle%C5%9Fme%20Sempozyum%20Bildiri%20Metni%20-%20M.%20Fatih%20%C3%87AN.pdf, Erş. Tar.:08.08.2015.

ÇELİKKOL, M. M.,(2014), "Bölgesel Kalkınma Ajansları: Sağlanan Desteklerin Bir İl Ölçeğinde Değerlendirilmesi", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Sayı 39 – Ocak, s. 327-349.

DPT, (2000), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

ERSOY, M., (2007), "Kapsamlı Planlama Tarihinin Tarihsel Gelişimi ve Bugünü", Kent ve Planlama Geçmişi Korumak Geleceği Tasarlamak içinde, Ed: Ayşegül Mengi, İmge Kitabevi, Ankara.

GÜNDÜZ, A. Y., (2013), "Türkiye'de Azgelişmiş Bölgelerin Kalkındırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajansları ve TRB1 Bölgesi", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 2, s. 63-78.

KASALAK, M. A., (2014), "BölgeselKalkınmaAçısındanSosyokültürelYapınınGirişimciliğeEtkisi", SDÜ Fen EdebiyatFakültesiSosyalBilimlerDergisi,Nisan 2014, Sayı: 31, s. 249-266.

KAYA, A. (2009), Türkiye'de Bölgesel Net Mali Yansıma, MALİYE BAKANLIĞI Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No:2009/395, Ankara.

KAYA, E. (T.Y.), Kentleşme ve Kentlileşme, http://erolkaya.com/wp-content/uploads/kitaplar/kentlesme-ve-kentlilesme.pdf, Erş. Tar.: 09.08.2015.

KELEŞ, R. (2010), "Türkiye'deKentleşmeKime Ne Kazandırıyor?",İdealkent, Sayı:1, s. 28-31.

ÖZDEN, P. P., (2008), KentselYenileme, İmgeKitabevi, Ankara.

ÖZGÜR, E. M. (2010), Coğrafya Bölümü Ders Notları,Ankara Üniversitesi Dilve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara.

TAKIM, A. (2010), "Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Planlarının İktisat Politikalarının Performansına Etkisi: Zonguldak- BartınveKarabükÖrneği", e-Journal of New World Sciences Academy, Volume: 5, Number: 3, ArticleNumber: 3C0047.

TDK,http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5623cb80a8c3f2.64794696, Erş. Tar. : 08.08.2015.

TEKELİ, İ. (2001) Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Kitabevi, Ankara, s. 18-19.

TEKELİ, İ., (2011), Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.

UĞUŞ, B.,(2006), "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", http://www.e-akademi.org/arsiv.asp?sayi=49, Er. Tar.: 02.11.2013.

YAVİLİOĞLU, C. (2002), "Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1.

YILMAZ, N. (2004) "Farklılaştıran ve Ayrıştıran Bir Mekanizma Olarak Kentleşme", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 48, s. 250-267.

YATIRIM TANITIMINDA YENİ BİR UFUK: OUTBOUND YATIRIM TANITIMI

A New Perspective in Investment Promotion: Outbound Investment Promotion

Yasemen Özlem MAİLOĞLU[1], Semiha AHMET[2]

ÖZET

Kalkınmanın temel unsurlarından olan yatırım konusu, hem ekonomik hem de beşeri kalkınmaya hizmet ettiği için ulusal ve uluslararası platformda önem kazanmaktadır. Çok uluslu şirketlerin artması ve yabancı yatırımların KOBİ düzeyine inmesi, yatırım konumlandırma görevi gören mekanizmaları seçiciliğe itmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan; yabancı yatırımcı ve uluslararası likidite çekme konusunda daha stratejik davranması gereken ülkelerde "yatırım tanıtımı" ya da "yatırım promosyonu" konuları kalkınmanın kilit mekanizmalarından biri olarak görülmektedir.

Doğrudan yabancı yatırım, yatırımın yapıldığı ülkenin küresel düzeyde rekabet edebilen bir ekonomiye dönüşümü için olmazsa olmaz bir unsur olarak görülmektedir. Bu sebeple özellikle liberalleşme sonrası tüm ülkeler yabancı yatırım çekmeyi amaçlayan politikalar oluşturmuşlardır. Yatırımın önündeki engellerin kaldırılması ve yatırımcılar için uygun yatırım ortamının hazırlanması günümüzde yabancı yatırımcıların tercihlerini etkileyen tek unsur olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle devletler çeşitli teşvik mekanizmalarının yanı sıra ülkenin risk profili ve yatırım ortamının tanıtımını yapmaya başlamışlardır. Yatırım tanıtımı konusunda farklı yöntemler izlenmiş ve stratejiler oluşturulmuştur.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye'de yatırım tanıtımı konusunda çalışan kurumların ve mekanizmaların klasik yatırım tanıtım araçlarının yanında, yeni bir ufuk açan "outbound yatırım tanıtımı" konusunda çeşitli stratejiler üreterek bu aracı işlevsel hale getirmelerinin önemini ve bu konuda izlenebilecek çeşitli adımları ortaya koymaktır. Türkiye'de yerli ve yabancı yatırımcıların sıklıkla tercih ettiği TR10 İstanbul ili özelinde de outbound yatırım tanıtım alanında yapılabilecek çeşitli stratejilere de çalışmada yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Kalkınma, Ekonomik Büyüme, Yatırım, Doğrudan Yabancı Yatırım, Yatırım Tanıtımı, Outbound Yatırım Tanıtımı*

1 Uzman, İstanbul Kalkınma Ajansı, ozlem.mailoglu@istka.org.tr

2 Uzman, İstanbul Kalkınma Ajansı, semiha.ahmet@istka.org.tr

ABSTRACT

Serving both economic and social development; the issue of investment, which is one of the basic components of development, has been rising at national and international levels. Increasing number of multi-national companies and foreign direct investments, which has yielded the involvement of international SMEs, forces the investment promotion mechanisms to become more selective. "Investment promotion" is seen as a key factor of development, especially in emerging market countries like Turkey, where governments are expected to act more strategic in attracting international liquidity and investment.

Direct foreign investment is seen as a must for host country for transforming into a globally competitive economy. For this reason, especially after liberalization, countries have started to make policies that focus on attracting foreign investment. Presently, reducing barriers to investment and improving the investment climate are no more the only criteria which form the preferences of foreign investors. Therefore, governments began to promote investment climate and country risk profiles besides forming new incentive mechanisms and support packs. New and various methods have been followed and strategies are formed.

This article aims to declare the importance of the new horizon of investment promotion, "outbound investment promotion", which can be functionalized by developing strategies and determining basic pathways, right alongside classical investment promotion instruments that are being implemented by institutions and mechanisms working on investment support in Turkey. Several strategies for outbound investment promotion will be analyzed which can be implemented in TR10-İstanbul region, one of the most-preferred locations by both local and foreign investors.

Keywords:*Development, Economic Growth, Investment, Foreign Direct Investment, Investment Promotion, Outbound Investment Promotion*

GİRİŞ

Kalkınma ile ilgili birçok ve birbirinden farklı tanımlar yapılmıştır. Aslında kalkınmanın en genel tanımı; "tüm nüfusun hayat düzeyinde bir artış" olarak yapılabilir (Myrdal, 1953).

Bunun sağlanması için ekonomik kalkınmanın yanı sıra sosyal ve kültürel kalkınmaya da ihtiyaç vardır. Bu amaca hizmet eden fiziki sermayenin artırılması gerekliliğinin yanında beşeri ve sosyal sermayenin artırılması gerekliliği de yadsınamaz.

Kalkınma dinamiklerini yakalamış bir ülkede hem beşeri sermaye yükselecek, hem de sosyal sermaye artacak ve bu sayede fiziki sermaye birikiminin verimliği üzerinde ortaya çıkan olumlu etkiler ekonomik büyümenin sağlanma sürecini önemli ölçüde kısaltacaktır (Yıldız & Topuz, 2011/2).

Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ortak payda durumunda olan yoksulluğun temel nedeni olarak bu ülkelerde yeterli sermaye birikiminin sağlanamaması gösterilmektedir. Bu anlamda sermaye birikimi, diğer faktörlerin de kalkınmayı engellemeyecek duruma gelmeleri veya destek olacak şekilde değişim gösterebilmeleri için kalkınma sürecinde olmazsa olmaz şart olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda sermaye birikimi; bir ülkede üretilen

değerlerin tamamının tüketilmeyip bir kısmının tasarruf edilerek yatırımlara dönüştürülmesi süreci olarak tanımlanabilir. Yatırımlar sermaye stokunu arttırır, sermaye stoku ise üretim kapasitesinin genişlemesi demektir. Yatırım kavramı olarak kastedilen ise fiziki sermaye veya reel sermaye yatırımlarıdır (Berber, 2006, s. 344).

Bu kapsamda sürdürülebilir büyüme için önemli bir seçenek olan yatırımların niteliklerinin ve niceliklerinin artırılması gerekmektedir. Bu aşamada yerli ve yabancı yatırımların önündeki engellerin kaldırılması ve bu yatırımların bölgeyi tercih edebilmesi için bilgilendirilmesi ve teşvik edilmesi fayda sağlayacak adımlardır. Ayrıca; yatırımcılara ülke ve/veya bölgenin yatırım ortamının tanıtılması da hem bölgenin bilinirliğinin artırılması hem de yeni iş ağları (network) kurulmasına katkıda bulunacaktır.

Ülke kalkınmasının önündeki en büyük engel olan sermaye yetersizliğine kısa vadede çare olabilecek Doğrudan Yabancı Yatırımlarının(DYY) çekilebilmesi için, sonuçta ülke halkının da refahını arttıracak olan mevcut ekonomik politikaların kararlılık ve sabırla uygulanmaya devam edilmesi büyük önem arz etmektedir(Onaner, 2000).

EKONOMİK KALKINMA VE BÜYÜME

Ekonomide; "Büyüme" (growth) ve "Kalkınma" (devolopment) üzerinde en çok tartışılan kavramların başında gelmektedir. Bunun nedeni, ekonomik kalkınma teorisinin çok yönlü bir yapıda olmasıdır. Çoğu kez, bu iki kavramın aynı anlama geldiği düşünülmektedir. Oysa büyüme ve kalkınma kavramlarının hem teoride, hem de uygulamada farklı yeri ve anlamları bulunmaktadır(Savaş, 1986).

Ekonomik kalkınma ile ekonomik büyümeyi birbirinden ayıran en temel özellik,ekonomik büyümenin nicel büyüklüklerle, ekonomik kalkınmanın ise nitel büyüklüklerle ilgili olmasıdır. Büyüme, ekonominin üretim, yatırım, dış ticaret, gelir, istihdam, sermaye donanımı, servet, doğal kaynak düzeyi, gibi bütün sayısal değerlerinin artış göstermesidir(İlkin, 1988). Kalkınma sadece üretimin ve kişi başına gelirin artırılmasından ibaret olmayıp, ekonomik ve sosyokültürel yapının da değiştirilmesi, yenileştirilmesi anlamına gelir (Savaş, 1986).Bu oranlarda ortaya çıkan artışlar, gelirden ziyade yaşam kalitesi vestandardını arttıran unsurlardır.

Tabii ki kalkınma ile büyüme kavramlarının farklı kavramlar olması, onların birbirinden bağımsız olduğunu ifade etmemektedir. Kalkınma üzerinde ekonomik büyümenin etkisi büyüktür. Kalkınma süreci, milli gelir ve üretimin zaman içinde sayısal olarak artması ile birlikte, kurumlardaki köklü değişiklikleri, ekonomik ve toplumsal yapının yeniden düzenlenmesini, halkın değer yargılarında, dünya görüşlerinde ve davranış kalıplarındaki değişiklikleri de kapsar. Ayrıca ekonomik ve toplumsal yapıda sözü edilen değişikliklerin gerçekleştirilebilmesi için piyasanın işlerliğine etkide bulunabilecek düzenlemeleri de kalkınma deyiminin kapsamında değerlendirmek mümkündür (İşgüden, 1985).

Bir ekonomide kişi başına milli gelir artışı ve fertler arasında dengeli dağılımı ile birlikte; fertlerin yaşam seviyelerinde bir iyileşme göze çarpar. Bu iyileşmenin neticesinde hayat standardı yükselen fertlerin tasarruf yeteneği artar. Bununla birlikte milli gelirin büyük bir kısmını yatırımlara ayırmak mümkün hale gelir. Böylece ekonomik kalkınma ile birlikte, üretimde artışın yaratılması ve sanayileşme hamlesinin başlatılmış olması ekonomik kalkınmayı simgeleyen temel özellikler olarak karşımıza çıkar (Türk, 1992, s. 221).

Prof. Dr. İsmail Türk'ün bu tanımından anlaşılacağı üzere, ekonomik büyüme ile kalkınma birbirini destekleyen unsurlar olarak algılanmalıdır. Yatırım konusu ise ekonomik büyüme ve kalkınma unsurlarının ortak konusu olup, önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN EKONOMİK BÜYÜME VE KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması tüm ülkelerde önemli olmakla birlikte; özellikle gelişmekte olan ülkelerde ön plana çıkan temel ekonomik amaçlardan biri olmuştur. Fakat gelişmiş ülkeler belli bir büyüme hızını muhafaza etmek gibi daha kolay bir çaba içinde olurken; gelişmekte olan ülkeler belli bir büyüme seviyesine ulaşma ve bununla birlikte ekonomik kalkınma çabasına girmişlerdir (Siverekli Demircan, 2003/2).

İster gelişmiş, isterse de gelişme yolunda olan ülkeler olsun, hepsinin üzerinde hemfikir olduğu konu küreselleşen dünya içinde var olmanın yolunun gereken niteliklerde ve yeterli miktarda yabancı sermayeye sahip olmaktan geçtiği düşünülmektedir. Fiziksel sermaye kalkınmada, yeni iş olanakları yaratmada yaşamsal bir öneme sahip olmakla birlikte, daha da önemlisi fiziksel ve beşeri sermayenin iç içe işleyişi kalkınma ve büyümenin temel girdisi olarak kabul edilmektedir. Ülkelerin sermaye yetersizliği hibe ve dış borçlar yoluyla giderilebileceği düşünülebilir. Ancak ülke bakımından hibenin, politik; dış borçların ise, ekonomik sonuçları bu tür sermayeye olan ilgiyi azaltmıştır. Diğer taraftan bu türdeki kaynaklar siyasi iktidarlar tarafından daha çok politik sebeplerle verimli olmayan işlere diğer bir ifadeyle otonom yatırımlardan ziyade lüks ihtiyaçlar ve cari masraflar için kullanılmaktadır. Bu nedenle küreselleşme olgusu içerisinde en önemli yere sahip olan yabancı sermaye türü, DYY'dir. Çünkü diğer yabancı sermaye türleri ülkeye çok kolay ve kısa sürede giriş yapabildiği gibi çok kısa sürede çıkış ta yapabilmektedir. Ufak bir kriz ortamında portföy şeklindeki yabancı yatırımların kısa sürede ülkeyi terk etmesi halinde ülkedeki kriz ortamı büyüyecektir (Dönmez, 2009, s. 1-3).

Gelişmekte olan ülkelerde iç tasarruf yetersizliği dolayısıyla fizikiyatırımların yeterince yapılamaması, nüfusun yüksekliğiyanında emeğin gerekli vasıflardan yoksun olması veteknolojik yetersizlik gibi sorunlar üretimin kalkınma içinyeterli seviyelere ulaşmasının önünü tıkar. Özellikle kamu sektörünün artan borç stoku ve borçödemelerinde ortaya çıkan dar boğazlar, özel sektörgirişimlerine imkân tanımaz hale getirir. Ayrıca buekonomiler, büyüme hızı artışını gerçekleştirmek içingiderek artan miktarda yabancı sermayeye ihtiyaçduyarken, bu sermayeyi temin etmek, ülkenin ekonomikve siyasi durumu nedeniyle oldukça güç olabilir (Arıman, 2003, s. 8).

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development – Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı) tanımına göre DYY, "bir ülkede yerleşik kişi ya da kurumların bir başka ülkede kalıcı ekonomik çıkar elde etme amacını" ifade etmektedir. Doğrudan yatırımlar; hisse senedi ve tahvil ihraç ederek uluslararası piyasalarda satmak ve çeşitli kredi araçlarından yararlanmak biçimlerinde görülen diğer uluslararası sermaye hareketlerinden ayrılmaktadır. Çünkü ülkelerin tasarruf açığını kapatmanın yanında, doğrudan yabancı yatırımlar, geldiği ülkeye rekabet faktörünü de beraberinde getirmektedir. Bunun yanı sıra; ülkeyi hemen terk edemeyecekleri için ülke riskini de üstlenmiş olmaktadırlar (Tuğlu, 2003, s. 105).

Dünya genelinde DYY ilk olarak ABD şirketleri önderliğinde gelişmiş, sonrasında Amerika kıtasından Avrupa ve Asya'ya kaymıştır. Savaş sonrası ekonomilerini toparlamaya başlayan Avrupa ülkeleri ABD'yi izlerken, Japonya'nın da devreye girmesiyle yabancı yatırımlar dünya üzerinde yayılmaya başlamıştır. Savaş sonrası dönemde, DYY iki grup halinde incelenebilecek özel şirketler tarafından gerçekleştirilmiştir (Uzunoğlu, Alkin, & Gürlesel, 1995). Birinci grupta yer alanlar, savaş öncesi dönemde uluslararası boyutu olan ve az gelişmiş ülkelerle bazı gelişmiş ülkelerde temel madde, gıda ve tarımsal araç sanayilerinde faaliyet gösteren şirketlerdir. İkinci grup ise, dinamik yerel rekabet ve dış ticaret engelleri ile karşılaştıkları dış pazarlarını korumak amacıyla ihracattan doğrudan yatırımlara dönen firmalardan oluşmaktaydı. Bu grup firmaları ilgilendiren sektörler; kimya, elektronik, otomobil, dayanıklı tüketim malları gibi rekabet avantajları olan oligopol piyasalar olup, incelenen dönemde gelişmiş ülkelerin temel sektörlerini teşkil etmekteydi. Bu alanlarda faaliyet gösteren şirketler, çoğunlukla araştırma-

geliştirme konusunda karşılaştırmalı üstünlüğü bulunan ve yatırımın finansmanını en azından başlangıçta kendi ülkelerinden sağlamak zorunda olduklarından paraları güçlü olan ülkelerden çıkmışlardır (Erçakar & Karagöl, 2011).

Çeşitli iktisadi düşünce gruplarına göre; DYY, yatırımın yapıldığı ülkede birçok konuda etkili bir faktör olarak görülmektedir. Keynesyen iktisadi görüşte yatırımlar büyüme üzerinde klasik ve neoklasik iktisat görüşlerinden daha fazla önem kazanmıştır. Bunun temel nedeni sermaye birikiminin üretim üzerindeki etkisinin daha belirgin olmasıdır.

Teknolojiyi serbest-bedelsiz bir mal olarak değerlendiren ve bugünkü anlamda uluslararası teknoloji alışverişini öngörememiş olan Klasik İktisatçılar DYY kavramını ve önemini açıklamakta kısmen yetersiz kalmaktadır (Alpar, 1977, s. 45-48). Stephen Hymer'e göre, DYY'ler yoluyla uluslararası alanda hareket eden sermayeyi etkileyen faktör, ülkeler arasındaki faiz farklılıkları değil, uzun dönemli kâr ve yeni piyasaları elde etme çabalarıdır. Klasik iktisatçılardan Adam Smithise, büyümeyi verimlilikteki bir artış olarak görüyor ve verimlilikteki artışın, işbölümü ve uzmanlaşma ile sağlanabileceğine inanıyordu (Dönmez, 2009, s. 56-57).

Yatırımlar Keynes'te kısa dönem dengesinin nerede oluşacağını belirleyen, gelirden bağımsız, talep yaratan bir harcamadır. Ancak yatırımların bu niteliği yanında önemli bir özelliği daha vardır; üretim ve çıktı kapasitesi yaratması. Yatırımlar üretim kapasitesine yapılan bir ilave olduğu için, sadece talep yaratıcı rolü ile mevcut kapasitenin hangi ölçüde kullanılacağını belirlememekte; aynı zamanda kapasite yaratma yönü ile üretim olanaklarını da artırmaktadır (Akyüz, 1977, s. 245).

Keynesyen İktisat görüşündeki Harrod-Domar büyüme modeli, toplam hasıla oluşumunu sermaye hasıla aracılığıyla sermaye stokuna bağlayan bir üretim fonksiyonu içermektedir. Yatırımlardaki bir artış yoluyla sağlanacak sermaye birikiminin, sürdürülebilir bir büyüme üzerindeki etkisi hususunda çalışma yapmıştır. Onlara göre, yatırımların çifte rolü vardır. Bunlar; yatırımların çoğaltan etkisiyle geliri etkilemesi ve sermaye stokunu arttırarak, ekonomide verimlilik kapasitesini arttırmasıdır (Harrod, 1939)(Domar, 1946).

Neoklasik görüşe göre, yatırımlar çok fazla önem arz etmemektedir. Bunun iki nedeni vardır. Öncelikle sermayenin azalan verimler yasasına tabii olduğunu ileri sürmeleridir. Neoklasik modelde yatırımlara yansıyan bir birikim (tasarruf) artışı, bir süre için büyümeyi arttıracaktır. Ama yatırımların çoğalmasıyla sermayenin işgücüne oranı artacağı için, sermayenin marjinal ürünü azalacak, ekonomi durgun gelişme durumuna (steady state) dönecektir. Böylece yatırımların büyümeye katkısı sınırlı olacaktır. Diğer bir deyişle, neoklasik büyüme modelinde sermaye birikiminin büyümeye olan katkısı önemli olmayacaktır. Diğer neden ise, sermayenin teknolojiden ayrı olarak alınmasıdır. Teknolojik gelişmenin ve nüfus artışının büyüme açısından önemi kabul edilmekle birlikte, onun dışsal sayılması eleştiri konusu olmuştur (Makkı & Somwaru, 2004).

Bütün görüşler yöntem ve düzeyde ayrışmakla birlikte yatırımların ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu konusunda hemfikirdir. Bunun yanı sıra ülkeye gelen DYY'nin kalkınmaya pozitif yönde etki ettiği alanlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Ekonomik büyümeyi artırmak
- Sermaye birikimini artırmak
- İstihdam sağlamak
- İnsan kaynaklarını geliştirmek
- Teknoloji ve know-how transferi
- Üretim kapasitesini artırmak
- İnovasyon ve Ar-Ge kapasitesini artırmak
- Ülkedeki rekabet ortamını geliştirmek
- Sermaye ihraç eden ülkelerle ekonomik ve politik ilişkileri güçlendirmek
- Ülke riskini paylaşmak

- Vergi gelirlerini artırmak
- Ödemeler dengesi açığını azaltması
- İşletmecilik ve pazarlama bilgi ve altyapısını güçlendirmek
- Sürdürülebilirlik, çevre bilinci ve sosyal sorumluluk alanlarında gelişmeye katkıda bulunmak
- Uluslararası platformda ülkenin ve yatırım ortamının tanıtımına ve prestijine katkı sağlamak
- Döviz girişi sağlayarak, mevcut döviz miktarını artırmak
- Dış ticaret hacmini artırması
- Katma değeri daha yüksek ürün ve hizmetlerin iç ve dış piyasada artış göstermesi

Yukarıda sayılan avantajların yanı sıra DYY'lerin dezavantaj yarattığı durumlar da vardır. Bazı görüşler ise; DYY'lerin zaman zaman yığın ekonomisine[3] neden olduklarını öne sürmektedir. Merkez-taşra, endüstri içi ve şehre yönelik olarak 3 türe ayrılan yığın ekonomisi; firmaların belli bir yörede veya bölgede toplanması şeklinde ifade edilebilir. Bazı görüş çevrelerine göre, bölgeselleşmenin yabancı ve yerli firmalar arsındaki etkileşimi arttırarak bilgi alış verişini hızlandırıp verimlilik artışı sağlayacağını ve böylece dışsallıkların etkisinin büyük olacağı ifade edilirken (Blomström & Kokko, 2003), diğer bir görüşe göre, bölgeselleşmenin rekabeti azaltacağı ve verimliliği düşüreceği öne sürülmektedir.(Aitken & Harrison, 1999). DYY'nin giriş yaptığı ekonomi üzerinde dezavantaj yaratabileceği durumlar ise aşağıdaki gibi sıralanabilir (Seyidoğlu, 2001, s. 677-678):

- Yabancı sermaye, ana sektörleri ele geçirerek ekonomiyi denetim altına alabilir.
- Yabancı sermayeli işletmelerde ileri üretim teknikleri uygulanırken, diğer alanlarda geleneksel üretim yapısının sürdürülmesi ekonominin bütünlüğünü bozabilir.
- Küçük ölçekli yerli işletmeler karşısında, yabancı sermayeli işletmelerin sahip olduğu sermaye miktarı, ileri teknoloji ve yöneticilik bilgisi, kendilerine haksız bir rekabet üstünlüğü sağlar. Bu da yerli işletmelerin küçülmesine ya da sektörü terk etmelerine ve ekonomide tam bir tekel konuma geçmelerine neden olabilir.
- Yabancı sermayeli işletmelerin, araştırma geliştirme faaliyetlerini kendi ülkelerinde yapmaları, buna karşılık yeni teknolojileri kullanmaya zorlamaları, ülkenin teknoloji konusunda dışa bağımlı hale gelmesine neden olabilir.
- Gümrük vergileri ve ithalat yasakları gibi koruyucu dış ticaret kısıtlamalarının aşılması sektörü olumsuz etkileyebilir.
- Aşırı kar transferleriyle o ülkenin ödemeler dengesi sarsılabilir.

Avantaj ve dezavantajları halen politik, ekonomik ve sosyal çevreler tarafından tartışılmakta olan DYY'lerin tamamına yakını Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) tarafından gerçekleştirilmektedir. ÇUŞ dünya ticaretinin %70'inden fazlasını yönetmekte olup; en güçlü 86 ÇUŞ'un toplam satışları, neredeyse şu anki uluslararası toplumu oluşturan ulusdevletlerin ihracatından fazladır (De Rivero, 2003).

DYY'lerin stratejik olarak planlanmasının önemi; hem risk ve dezavantajların yönetilmesi, hem bölgesel kalkınma dengelerinin gözetilmesi, hem de DYY niteliğinin artırılması alanlarında ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, DYY tanımını ÇUŞ kavramı ile birlikte değerlendirmek ve politikaları oluşturulurken bunu göz önünde bulundurmak yerinde olacaktır.

3 Yığın ekonomisi Fransızca "économies d'agglomération" ve İngilizce "agglomeration economics" kavramlarını ifade etmektedir.

YATIRIM TANITIMI KAVRAMI VE TÜRKİYE'DE YATIRIM TANITIMI

"Yatırım tanıtımı" kavramı; ev sahibi ülkede yabancı yatırım için uygun belirleyici etmenleri yaratmayı amaçlayan tüm aktiviteleri ve önlemleri kapsamaktadır. Bu belirleyici etmenler; yabancı yatırım için politik çerçeveyi, ekonomik determinantları ve iş kolaylaştırmayı[4]içermektedir (UNCTAD, 1998).

Bu etmenlerin her biri yatırım için caydırıcı ya da teşvik edici rol oynayabilir ve bir şirketin bir ülkede yatırım yapma kararını almasında bu unsurların belirli bir kombinasyonu kritik önem taşımaktadır.

Yabancı yatırım tanıtımı 2 farklı şekilde yapılabilir:

- Sermaye ihraç ya da ithal eden ülkenin tek taraflı eylemleri ile
- Uluslararası iki ya da çok taraflı işbirlikleri ile

İlk yöntemde yabancı yatırımcının geldiği sermaye ihraç eden ülke için yatırım tanıtımı konusundaki en önemli vasıta yatırım güvencesidir. Sermaye ithal eden yani ev sahibi ülke için ise daha fazla seçenek bulunmaktadır. Bunlar yukarıda sayılan politik, ekonomik, bürokratik ve iş dünyası ile ilgili olabilir. Ev sahibi ülkeler arasında en yaygın olarak kullanılan yatırım tanıtım aktiviteleri; mali ve vergi teşvikleri, reklam ve tanıtım kampanyaları ve yabancı yatırımcılara hizmet edecek yatırım tanıtım ajansları kurmaktır.

İkinci yöntem daha yeni bir yaklaşım olup, yatırımcıları ev sahibi ülkedeki politik risklere karşı koruma konusunda daha etkilidir. Bu amaçla, anlaşmaya taraf devletler adil ve eşit muamele garantisi, ayrımcılığa karşı koruma, yasadışı kamulaştırma ve transfer kısıtlamaları yasakları konularında bir dizi yükümlülük altına girmektedir. Uluslararası yatırım antlaşmaları, yabancı yatırımı dolaylı olarak koruma hükümleri ile desteklemekte ve tanıtım faaliyetlerine katkı sağlamaktadır (UNCTAD, 2008).

Türkiye'de ise 11.12.2001 tarihinde "Türkiye'de Yatırım Ortamının iyileştirilmesi Reformu Programı" kabul edilmiştir. Bu programda DYY yatırımlarının küreselleşmiş bir piyasa ekonomisinde, ülkeninrekabet gücünü artırarak, ekonomik büyümeyi ve gelir yaratmayı canlandırarak önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir.Ancak, bugüne kadar DYY girişinin, Türkiye ekonomisi büyüklüğündeki bir ekonominin potansiyeline ulaşamadığı;dolayısıyla iş ve istihdam imkânlarının yaratılmasında gerektiği ölçüde etkiliolamadığı vurgulanmıştır.

Başbakanlık Müsteşarı başkanlığında, Maliye Bakanlığı, Sanayi veTicaret Bakanlığı müsteşarları ile Hazine, Dış Ticaret, Devlet Planlama Teşkilatımüsteşarları, Teknik Komite başkanları ve TÜSİAD, TOBB, YASED ve TİMbaşkanlarının oluşturduğu ve sekretarya hizmetleri Hazine Müsteşarlığı'ncayürütülecek olan Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) bu kapsamda kurulmuş olup; yıllık olarak "Eylem Planları", "Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporları" ve "Yatırım Danışma Konseyi İlerleme Raporları" gibi belgeler ile "Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirmesi Raporu", "Türkiye Yatırımların Önündeki İdari Engeller Raporu" ve "AB Eşleştirme Projesi Raporu" gibi üst ölçekli dokümanlar yayımlamaktadır[5].

Yatırım ortamı ve yatırım promosyonu konularının ilk kez doğrudan ele alındığı bu belgede 9 ana konuda reformlar yapılması gerekliliği belirtilmiş ve her bir konu ile ilgili komiteler kurulmuştur. Türkiye'deki yatırım ortamı ile ilgili pek çok meselenin devletin birçok bölümünü ilgilendirdiği ve bu kurumların birbiri ile işbirliği yapmasının ve koordinasyonun önemi üzerinde durulmuştur. Sorunların ve ulaşılmak istenilen hedeflerin ve bu konularda alınması gereken önlemlerin belirlendiği bu dokümanda, reform yapılması gereken ve teknik komitelerin kurulduğu alanlar ve ilgili bakanlıklar Tablo 1'deki gibidir (Türkiye'de Yatırımm Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı, 2001).

4 İş kolaylaştırma Fransızca " facilitation des affaires" ve İngilizce "business facilitation" kavramlarını ifade etmektedir.

5 Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) ile ilgili bilgilere ve yayımlanan dokümanlara kurulun resmi web sitesinden ulaşılabilir: http://www.yoikk.gov.tr/

Tablo 1: Türkiye'de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı'nda yer alan anahtar reform alanları ve bu alanlara yönelik kurulan teknik komitelere başkanlık eden kurumlar (www.yoikk.gov.tr)

Anahtar Reform Alanları	Komite Başkanı Kurum
Şirket Kuruluşu	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
İstihdam	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Sektörel İzinler	DPT Müsteşarlığı
Yatırım Yeri -Arazi Temini ve Arsa Geliştirme	Konut Müsteşarlığı'nın
Vergi ve Teşvikler	Maliye Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığı
Gümrükler ve Teknik Standartlar	Gümrük ve Dış Ticaret Müsteşarlıkları
Fikri Mülkiyet Hakları	Kültür Bakanlığı ve Türk Patent Enstitüsü
Yatırım Promosyonu	Hazine Müsteşarlığı
Doğrudan Yabancı Yatırım Mevzuatı	Hazine Müsteşarlığı

2012 yılında yapısı, çalışma usul ve esasları yenilenen YOİKK'in sekretarya faaliyetleri, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmeye başlanmış olup, komite sayısı 10'a yükselmiştir. Yatırım destek ve tanıtımı alanındaki temel noktaları hedef alan komitelerin yapısı kısmen genişlemekle birlikte "finansmana erişim" ve "altyapı" konularında da komiteler kurulmuş, bu konular da yatırım için kritik hususlar olarak değerlendirilmiştir.

YOİKK'in kurulmasını müteakiben Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin de etkisiyle, 2006 yılında; 5523 sayılı kanun[6] ile Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı (TYDTA) ve 5449 sayılı kanun[7] ile Kalkınma Ajansları kurulmuştur. TYDTA, doğrudan yabancı yatırımcı ve sermaye çekmek ve bu alanda yatırım promosyonu yapmak konusunda ulusal düzeyde görevlendirilmiş bir kurumdur. Bunun yanı sıra Türkiye'de NUTS 2 Bölgeler düzeyinde kurulan 26 Kalkınma Ajansında 81 ilde Yatırım Destek Ofisleri kurulmuştur. Bu ofisler bölgesel düzeyde yatırım destek ve tanıtımı konusunda görev yapmakta olup, bölgeler düzeyinde yatırım destek ve tanıtım stratejileri üretmektedir.

Ayrıca; T.C. Kalkınma Bakanlığı tarafından yayınlanan 2014-2023 yıllarını kapsayan "Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi" dokümanında yatırım tanıtımına atıfta bulunulmuş ve bölgesel gelişmeye hizmet edecek amaçlardan biri olarak görülmüştür (Kalkınma Bakanlığı, 2014, s. 110).

406. Yatırım tanıtım ve destekleme faaliyetleri öncü sektörler ve bunları destekleyen sektörleri geliştirmek ve hedeflenen üretim aşamalarını çekim merkezlerine yönlendirmek üzere, sektör ve firma temelinde yürütülecektir.

Yukarıda bahsedildiği üzere; Türkiye'de yatırım tanıtımı konusunda çalışan ve yatırım tanıtım stratejilerini oluşturan kurumların başında TYDTA ve Kalkınma Ajansları gelmektedir. Ulusal ve bölgesel düzeyde yatırım tanıtımı yapan bu kurumların stratejilerini doğru kurgulamaları ve yeni yöntemler kullanmaları Türkiye'nin diğer gelişmekte olan ülkelerden

6 21.06.2006 tarihli, 5523 sayılı "Türkiye Yatırım Destek Ve Tanıtım Ajansı Kurulması Hakkında Kanun"

7 25.01.2006 tarihli, 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun"

sıyrılarak daha fazla DYY çekmesini sağlayacaktır.

OUTBOUND YATIRIM TANITIMI

Yakın geçmişe kadar, özellikle gelişmekte olan ülkeler ülkelerine DYY gelmesi için oldukça fazla çalışma gerçekleştirmiş olup; DYY kavramı literatürde genellikle yalnızca ülkeye giren yatırımları kastetmek amacı ile kullanılmıştır. Bu çalışmada ise DYY yalnızca uluslararası doğrudan yatırım hareketlerini ifade etmiş olup; yabancı bir şirketin ev sahibi ülkede yatırım yapması yani ülkenin sermaye ithal etmesi durumunda Inbound ya da Inward DYY (IDYY), Türkçe olarak "İçe doğru DYY" kullanılacaktır. Söz konusu ülkenin yabancı bir şirketin ya da ÇUŞ'un ülkesinde yatırım yapması amacıyla yürüttüğü yatırım promosyonu çalışmaları ise Inbound Yatırım Tanıtımı (IYT) olarak ifade edilebilir.

Outbound ya da Outward DYY olarak kullanılagelen, ancak Türkçe'ye "Dışa doğru DYY" olarak çevrilebileceğimiz kavram, bu çalışmada literatürde olduğu gibi Outbound Doğrudan Yabancı Yatırım (ODYY) olarak kullanılacaktır. ODYY; en basit tanımıyla sermaye sahibi ülkede kurulu bulunan şirketin ya da ÇUŞ'un başka bir ülkede yatırım yapmasını ifade etmektedir (UNCTAD, 2007). Şirketin kurulu bulunduğu ülkenin; şirketin başka bir ülkede yatırım yapması amacı ile yaptığı yatırım promosyonu çalışmaları ise Outbound Yatırım Tanıtımı (OYT) olarak ifade edilebilir.

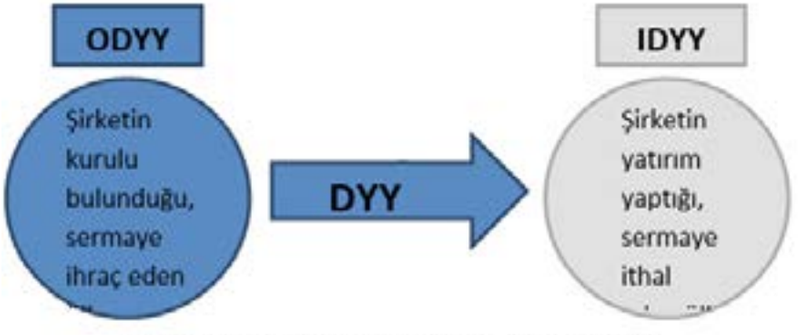

Şekil 1: Sermaye ihraç ve ithal eden ülkeler bakımından DYY hareketleri

OYT'ye bakış açısı ekonomilere göre değişim göstermektedir. Gelişmiş ülkelerin büyük bölümünde OYT standart bir eylem iken; gelişmekte olan ülkeler için OYT yeni bir fenomendir. Bu; ihracat ve ülkeye giren DYY'nin yani IDYY'nin ülkenin büyümesi için, ithalat ve ülke şirketlerinin yurtdışında yatırım yapmasından yani ODYY'den daha faydalı görülmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak son zamanlarda ODYY'nin de büyüme ve verimlilik üzerinde faydalı olabileceğinin farkındalığı artmaktadır. Örneğin, ODYY sayesinde ulaşılan ve elde edilen yüksek teknoloji, şirketin kurulu olduğu ülkedeki firma ve endüstrilerin de teknolojik kapasitesini yükseltebilir (Hayakawa , Lee, & Park, 2010).

Çoğu gelişmiş ülke yatırım sigortası ve güvencesi sistemleri kurmuş olup, benzer programları başlatan gelişmekte olan ülke sayısı ise her geçen gün artmaktadır. Bu yapılar farklılık göstermektedir; kimisi yalnızca ticaret dışı riski kapsamakta olup, kimisi ticaret riskini de kapsamaktadır. Benzer şekilde; yalnızca belirli ülkelere yatırımı destekleyen yapılar olmasına karşın, sosyal ve ekonomik faydaları ön plana koyan yapılar da bulunmaktadır (UNCTAD, 1999).

OYT davranışları *"koruyucu"* yaklaşımdan *"aktif"* yaklaşıma evrilmiştir. Şirketin

bulunduğu ülke hükümetlerinin politik yaklaşımları yatırımcıların yatırım kararlarında daha etkili olmaya başlamıştır. Çin, Hindistan ve Brezilya gibi gelişmekte olan ülkelerde şirketler "Global Ol" mottosuyla ODYY için teşvik edilmektedir. Araştırmacılar, gelişmekte olan ülkelerdeki şirketlerin uluslararası arenaya açılma davranışları ve yönleri konusunda, şirketin bağlı olduğu ülkedeki yapısal faktörlerin çok önemli bir rol oynadığı konusunda anlaşmaktadır (Luo, Xue, & Han, 2010).

ODYY'nin şirketin bulunduğu ülkeye faydaları konusunda görüş birliği bulunmamakla birlikte, aşağıdaki faydaları sağlayabileceği derlenmektedir:

Şirketlerin kârının artmasından kaynaklanan avantajlar

- Şirketlerin verimliliği, üretim kapasitesi, müşteri sayısı ve benzeri nedenlerle kârlılığın artması ve bu kârın kurulu olduğu ülkeye yatırım, vergi, döviz olarak dönmesi ile ekonomik büyüme
- Şirketlerin kârlılığının artması ile yerel firmaları satın alarak ya da ortaklı yolu ile onların yapısal kapasitesinin de artırılması
- Global network genişlemesinden kaynaklanan avantajlar
- Yatırım yapılan ülkedeki yerel ortaklar kanalı ile yeni iş alanlarına giriş imkânının artması
- Yatırım yapılan ülkede yatırım yapılabilecek diğer alanları daha kolay fark ederek pazara daha çabuk ve hızlı nüfuz edebilme
- Yatırım yapılan ülkede pazarın büyümesinden dolayı müşteri sayısının ya da niteliğinin artması
- Yatırımcının kurduğu network sayesinde, yerel firmaların yeni tedarikçi, iş ortağı ya da müşteriler bulabilmesi
- Çeşitli uluslararası antlaşmalar sayesinde elde edilen avantajlar
- Özellikle ODYY yapan yatırımcılara güvence niteliğinde olan bu antlaşmalar sayesinde, bahse konu ülkedeki yatırımcıların da sermaye ihraç eden ülkeye yatırım yapmasının kolaylaşması
- Daha küçük ölçekli yatırımcıların antlaşmaya taraf ülkelere yatırım yapma olasılığının artırılması
- Uluslararası arenada ülkenin kredibilitesinin artmasından kaynaklanan avantajlar
- Finans ve ekonomi alanında oldukça önemli olan kredibilitenin artması, ülkede bulunan tüm yatırımlar için avantaj teşkil etmektedir.
- Ülkenin kredibilitesinin ve güvenilirliğinin artması ile ülkede üretilen mal ve hizmetlerinin marka değeri de yükselmektedir.
- Ülke riskinin paylaşılmasından kaynaklanan avantajlar

– Yatırımcının bağlı bulunduğu ülkedeki ekonomik, politik, sosyal ve tüm riskleri kapsayan "ülke riski"nin yatırımcıyı kısmen daha az etkilemesi

– Teknolojik altyapı ve know-how açısından elde edilen avantajlar

– Yatırımcı firmanın elde ettiği teknolojik altyapı ve know-how birikimi ile kendi ülkesindeki diğer firmaların da (tedarikçiler ya küme şirketler aracılığı ile) bu konudaki kapasitelerini yükseltmesi

– Uzmanlaşma konusunda elde edilen avantajlar

– Özellikle katma değeri düşük olan proseslerin ODYY ile yurtdışına kayması ile ülke içinde kalan süreçler konusunda uzmanlaşmanın artması (Singapur örneği)

– Sürdürülebilirlik açısından elde edilen avantajlar

– Çevre kirliliği yaratan endüstri ve üretim süreçlerinin başka ülke ve bölgelere kayması ile sürdürülebilirliğin sağlanması

– Ar-Ge ve inovasyon açısından elde edilen avantajlar

– Yatırım yapılan ülkedeki teknolojik altyapı, know-how birikimi, fikri sınai hak düzenlemeleri, ya da Ar-Ge ve inovasyon altyapısı ve/veya destekleri ile Ar-Ge ve inovasyon çalışmalarının artırılması

– Sosyal yapı ve ekonomik dağılım açısından elde edilen avantajlar

– Özellikle nüfus yoğunluğunun çok yüksek olduğu, aşırı derecede göç alan ülke ve bölgelerdeki emek yoğun endüstrilerin dışarıya kayması, göçü yavaşlatarak sosyal dengenin sağlanmasına katkıda bulunması olarak değerlendirilmektedir.

Yukarıda sayılan faydalar ülkeden ülkeye, ekonomi yapısına ya da iş koluna göre farklılık göstermektedir. Ancak, buna rağmen gelişmekte olan ülkeler arasında en fazla IDYY çeken ülkeler, ODYY konusunda da önde gitmektedir. Hatta gelişmiş ülkelerin ODYY'lerinin IDYY'lerinden fazla olduğu görülmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin 1980 döneminden 2013 yılına kadar DYY akışları Tablo 2'de verilmektedir. Görüleceği üzere Japonya'da ODYY/IDYY oranı %600'e yakınken Türkiye için bu oran %23'te kalmaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin ODYY akışının yıllar içindeki ivmesi de dikkat çekicidir.

Tablo 2: Dünya'da ve seçilen bazı ülkelerde DYY hareketleri ve ODYY/IDYY oranları (milyon $) (UNCTAD, http://unctadstat.unctad.org/)

		1980	1990	2000	2005	2010	2013	ODYY/IDYY
Dünya	IDYY	697913	2081392	7511300	11739025	20370690	25464165	103%
	ODYY	548198	2092689	8008434	12563770	21288584	26312624	
ABD	IDYY	83046	539601	2783235	2817970	3422293	4935167	129%
	ODYY	215375	731762	2694014	3637996	4809587	6349512	
Hong Kong	IDYY	177755	201653	491823	568711	1162625	1443947	94%
	ODYY	148	11930	435791	551009	1039043	1352353	
Çin	IDYY	1074	20691	193348	272094	687817	966793	64%
	ODYY	0,00001	4455	27768	57206	317211	613686	
Singapur	IDYY	5351	30468	110570	237009	622507	837652	59%
	ODYY	772	7808	56755	159789	381311	497880	
Brezilya	IDYY	17480	37143	122250	181344	682346	724644	40%
	ODYY	38545	41044	51946	79259	191349	293277	
Rusya	IDYY	..	..	32204	180228	490560	575658	87%
	ODYY	..	..	20141	146679	366301	501202	
Hindistan	IDYY	452	1657	16339	43202	205680	226748	53%
	ODYY	78	124	1733	9741	96901	119838	
Japonya	IDYY	3270	9850	50322	100899	214880	170929	581%
	ODYY	19612	201441	278442	386581	831076	992901	
Güney Kore	IDYY	1139	5186	43740	104880	134230	167350	131%
	ODYY	127	2301	21500	38680	143160	219050	
Türkiye	IDYY	8801	11150	18812	71322	186937	145467	23%
	ODYY	0,00001	1150	3668	8315	22509	32782	
Malezya	IDYY	5169	10318	52747	44460	101620	144705	93%
	ODYY	305	753	15878	22035	96964	133996	

Bu durum; yabancı şirketlerin bir ülke ya da bölgede yatırım yapmasının en önemli sebebini ucuz işgücü, pazar büyüklüğü ya da pazara yakınlık olarak gören klasik görüş ile örtüşmemektedir. Doğru stratejilerle, iyi kurgulanmış bir ODYY politikası; doğrudan ya da dolaylı olarak IDYY akışını ve kalitesini etkilemektedir.

TÜRKİYE'DE VE TR10-İSTANBUL BÖLGESİ ÖZELİNDE OUTBOUND YATIRIM TANITIMI KONUSUNDA UYGULANABİLECEK STRATEJİLER

Türkiye'nin ODYY akışı benzer ekonomilere kıyasla oldukça yetersiz kalmaktadır. Bu durumu mümkün olduğunca telafi edebilmek ve ODYY'nin avantajlarından faydalanmak adına iyi kurgulanmış bir "Outbound Yatırım Tanıtım Stratejisi ve Eylem Planı" oluşturulması önem taşımaktadır.

Ayrıca bölgesel kalkınma bağlamında, OYT'nin bölgeler arasında da uygulanarak özellikle sürdürülebilirlik ve sosyal dengenin korunması, ayrıca istihdam ve gelir adaleti konularında faydalı olabilecek stratejiler geliştirilmelidir. Gelişmekte olan ülkeler bu konuda aşağıdaki yöntemleri sıklıkla uygulamaktadır (Kuzminska-Haberla, 2012):

- Belirlenen ülkelerle ilgili yatırım fırsatları, öngörüleri, teşvikleri ve yatırım ortamı -kanunlar, düzenlemeler, kültürel farklılıklar vb.- ile ilgili bilgilendirmeler yapmak.

- Ticaret misyonları düzenlemek.(Hükümet görevlileri ve iş adamlarından oluşan bir heyetin belirli bir bölgeyi ziyaret etmesi. Belirlenen fuarlara katılmak ya da ikili görüşmelerinde bulunmak da bu kapsama girmektedir.)

- Meksika, Güney Kore ve Singapur gibi ülkeler "rahat bölge" adı verilen bölgeler oluşturmuşlardır. Bu bölgelerde yabancı yatırımcıların ya da çalışanlarının devlet organlarına, eğitim ve sağlık hizmetlerine doğrudan ulaşımı için tek-durak noktaları bulunmaktadır. Çin-Singapur işbirliği ile kurulan Suzhou Endüstri Alanı buna güzel bir örnektir. Bu alan Çin Suzhou bölgesinde, büyük oranda Singapur kaynağı ile oluşturulmuştur.

- Teşvik uygulamaları ve yatırım sigortası bir başka yöntemdir. Finansmana erişim konusundaki teşvikler son yıllarda daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

- Uluslararası antlaşmalar ve ticaret antlaşmaları gibi ticari ilişkileri canlandıracak uygulamalar artırılmaktadır.

Bahse konu stratejiler Türkiye için de uygulanabilir durumdadır. Türkiye'nin en büyük metropolü olan İstanbul için ise daha özelleşmiş stratejiler geliştirilebilir. İstanbul için göz önüne alınması gereken en önemli unsurlar nüfus yoğunluğu, çevre kirliliği ve katma değeri düşük üretimdir. İki farklı OYT stratejisi oluşturulmalıdır.

1. Yatırımların ülke içindeki diğer bölgelere yönlendirilmesi

2. Türk yatırımcıların Dünya'ya açılmasının sağlanması

Özellikle kent kimliğinin ve sosyal yapının korunması için göçün azaltılması için ilk strateji çok önem taşımaktadır. İstanbul'da yer alan emek yoğun ve düşük katma değerli endüstrilerin nüfusun daha seyrek olduğu ve kalkınmışlık düzeyi daha düşük bölgelere yönlendirilmesi ile bu hedefe yaklaşmak mümkün olabilir. Bu kapsama giren endüstrilerin ve bu endüstrilere ev sahipliği yapabilecek bölgelerin belirlenmesi hayati önem taşımaktadır. İlgili bölgelerde yatırım destek ve tanıtımı konusunda çalışan kurumlarla işbirliği içinde bilgilendirme, eşleştirme, ticari misyon çalışmaları yürütülebilir. Kalkınma ajansları eliyle bu konuda ortak mali destek programları düzenlenebilir. Sektörü tamamen içeren ya da sektörün düşük katma değerli ve/veya emek yoğun süreçlerini içeren stratejiler geliştirilebilir. Bu stratejilerin belirlenmesi ve

hayata geçirilmesinde en önemli unsurlardan biri şüphesiz işbirliği ve koordinasyondur. Bu kapsamda ulusal bir otorite öncülüğünde yapılacak çalışmaların daha çabuk sonuç vereceği öngörülmektedir. İstanbul bölgesi özeli için belirtilen bu stratejiler ve alınacak önlemler; diğer metropoliten alanlar için de değerlendirilebilir.

Türk yatırımcıların ülke dışına yatırım yapmasının sağlanması için yapılması gereken ilk eylem tanıtım ve bilgilendirmedir. Çeşitli ülkelerdeki tanıtım ajansları ile işbirliği protokolleri düzenlenebilir, Türkiye'de roadshow[1] yaparak ya da farklı yöntemlerle ülkelerindeki yatırım ortamını tanıtması sağlanabilir. Bu sayede özellikle KOBİ'lerin yurtdışındaki yatırım ve ticaret fırsatlarından faydalanmasına imkân verilebilir. Bunun yanı sıra Türkiye'deki yerel tanıtım birimleri -kalkınma ajanslarındaki yatırım destek ofisleri gibi- ilgili ülkedeki kurumlarla işbirliği içinde o ülke ya da bölgenin yatırım ortamını tanıtacak faaliyetlerde bulunabilir. Bunun yanı sıra iki ya da daha çok ülke tarafından düzenlenen fuarların -İstanbul'da düzenlenen Çin İthal ve İhraç Ürünleri Fuarı gibi- sayısının artırılması sağlanabilir ve bu fuarlarda ortak, tedarikçi, destekleyici hizmet sağlayıcıları ve sektördeki tüm elemanların buluşabilmesi için çeşitli platformlar oluşturulabilir.

Ayrıca sürdürülebilir kalkınmanın önündeki en büyük engellerden olan çevre kirliliğinin azaltılması amacıyla özellikle atık miktarı çok olan endüstri kollarının ya da süreçlerinin yurtiçi ya da yurtdışındaki daha düşük nüfus yoğunluğuna sahip bölgelere kaydırılması gerekmektedir. ODYY, hedef pazarlara daha yakın bir bölgede konumlandıysa lojistikten kaynaklanan çevre tahribatının da azaltılmasına katkıda bulunacaktır. Ancak yatırımların yönlendirileceği bölgelerin metropollerin "arka bahçeleri" olarak görülmemesine dikkat edilmelidir.

SONUÇ

Gelişme ve globalleşme hızı gün geçtikçe artan Dünya'daki hıza ayak uydurmak çağımızın gereklerindendir. Ekonomik kalkınma ve büyüme topyekûn kalkınmadaki en önemli bileşenlerden biridir; bu sebeple ülkenin gelir düzeyinin artması, gelir dağılımında adaletin sağlanması için yatırımların artış göstermesi gerekmektedir.

Türkiye, DYY çekme konusunda rakiplerinden bir miktar geride kalmaktadır. Bu durumun düzelmesi, yatırımların artması, katma değeri yüksek üretime geçilmesi, ileri teknoloji ve bilgi temelli ekonomiye dönüşümün sağlanmasına bağlıdır. Bunun yanı sıra; ülkedeki yatırım ortamının iyileştirilmesi ve tanıtılması da hayati önem arz etmektedir.

Ülkeye gelen yatırımların yanı sıra; yerli firmaların uluslararası pazarlara açılması ve bu alanlarda yatırımlar yapması yukarıda sayılan birçok nedenden dolayı ülkedeki yatırım ortamını da ekonomik gidişatı da olumlu yönde etkileyecektir. Diğer gelişmekte olan ülkeler ile kıyaslandığında; Türkiye ODYY konusunda çok ciddi biçimde geri kalmıştır. Bu da hem Türk mallarının dünyada bilinirliği ve güvenirliğinin az, hem de ülke kredibilitesinin düşük olması ile sonuçlanmıştır. Ayrıca; Türk firmaları yurtdışındaki yatırım fırsatlarından yeterli ölçüde faydalanamamış ve birçok ÇUŞ karşısında rekabet etmekte zorlanmıştır.

Gelişmiş ülkelerde yıllardan beri uygulanmakta olan OYT stratejileri, özellikle liberalleşme sonrasında gelişmekte olan ülkeler tarafından da uygulanmış ve bu ülkelerde kurulu şirketler üzerinde etkili olmuştur. IDYY'si Türkiye ile birbirine oldukça rakamlarda olan Malezya'nın ODYY'si Türkiye'nin 4 katından fazladır. Türkiye ile kısmen benzer ekonomiye sahip Güney Kore DYY konusunda son 20 yılda atılım yapmış ve hem IDYY hem de ODYY rakamlarını çok yüksek düzeylere çekmeyi başarmıştır. Bunda KOTRA(Korea Trade-Investment Promotion Agency- Kore Ticaret-Yatırım Tanıtımı Ajansı) faaliyetlerinin önemi yadsınamaz. Türkiye

1 Roadshow: Basit bir ifadeyle, ülke genelinde birçok farklı noktayı ve/veya şehri dolaşarak gerçekleştirilen kurumsal ya da pazarlamaya yönelik etkinliklerdir. Roadshow'lar, önceden belirlenmiş noktalara gidilerek hedef kitleye doğrudan ulaşma, ürün ya da hizmetlerinizi yüz yüze tanıtma ve yaşatma imkânı sağlar (Karaağaç, 2009).

genelinde ve İstanbul özelinde DYY konusunda çalışan kurum ve kuruluşların benzeri yapılar ve faaliyetleri Türkiye'ye uyarlayarak uygulaması, yatırım tanıtımı açısından faydalı olacaktır. Keza, bu kurumların IDYY konusunda daha stratejik davranması gerekliliğinin yanında, ODYY konusunda da kısa zaman içinde OYT çalışmalarına başlaması gelişmekte olan diğer ülkelerle Türkiye arasında oluşan ODYY açığının azalması için önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Aitken, B. J., & Harrison, A. E. (1999). Do Domestic Firms Benefit from Direct Foreign Investment? Evidence from Venezuela. *The American Economic Review*, 605-618.

Akyüz, Y. (1977). Sermaye, Bölüşüm, Büyüme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*(400).

Alpar, C. (1977). Çokuluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma. *Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi*(106).

Arıman, A. (2003). Yatırım Çekmenin Tam Zamanı. *Insight YASED*(17).

Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma (3. Basım)*. Trabzon: Derya Kitabevi.

Blomström, M., & Kokko, A. (2003). *The Economics Of Foreign Direct Investment.* Retrieved from Stockholm School of Economics: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.199.188&rep=rep1&type=pdf

De Rivero, O. (2003). *Kalkınma Efsanesi, 21. Yüzyılın Bağımsız Yaşayamayan Ekonomileri.* (Ö. Karakurt, Çev.) Çitlenbik Yayınları.

Domar, E. (1946). Capital Expansion, Rate of Growth, and Employment. *Econometrica, 14*(2), 137-147.

Dönmez, A. (2009). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Üzerine Olan Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama.* Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Erçakar, M., & Karagöl, E. T. (2011, Oca.). Dünyada Doğrudan Yabancı Yatırımlar. *Seta Analiz*(33).

Harrod, R. F. (1939). An Essay in Dynamic Theory. *The Economic Journal, 49*(193), 14-33.

Hayakawa , K., Lee, H.-H., & Park, D. (2010). Investment promotion agencies. Do they work? *IDE Discussion Paper*(272).

İlkin, A. (1988). *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi (5. Basım)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:3487.

İşgüden, T. (1985). *Makro İktisat.* İstanbul: Bilitm Teknik Yayınevi.

Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2014-2023).*

Karaağaç, A. (2009). *Yola çıkmadan...* Halkla İlişkiler İletişim Platformu: http://www.halklailiskiler.com.tr/yazi.php?id=4422 adresinden alınmıştır

Kuzminska-Haberla, A. (2012). The Promotion of Outward Foreign Direct Investment–Solutions from Emerging Economies. *Working Papers Institute of International Business University of Gdansk, 31*.

Luo, Y., Xue, Q., & Han, B. (2010). How Emerging Market Governments Promote Outward FDI: Experience From China. *Journal of World Business, 45*(1), 68-79.

Makkı, S., & Somwaru, A. (2004). Impact of Foreign Direct Investment and Trade on Economic Growth: Evidence From Developing Countries,. *American Agricultural Economics, 86*(3), 795-801.

Myrdal, G. (1953). *The Political Element in the Development of Economic Theory (Second Printing)*. Londra: Routledge & Kegan Paul Ltd.

Onaner, M. (2000). *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları:"Kalkınma Yolunda Uzun Süre İhmal Edilmiş Bir Seçenek"*. Toprak İşveren Sendikası Web Sitesi: http://www.toprakisveren.org.tr/2000-47-mehmetonaner.pdf adresinden alınmıştır

Savaş, V. (1986). *Kalkınma Ekonomisi (4. Basım)*. İstanbul: Beta Basım Yayın.

Seyidoğlu, H. (2001). *Uluslararası İktisat (14. Basım)*. İstanbul: Güzem Yayınları.

Siverekli Demircan, E. (2003/2). Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(21), 97-116.

Tuğlu, A. (2003, Mayıs). Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bu Yatırımların Vergilendirilmesi. *Yaklaşım*(125).

Türk, İ. (1992). *Maliye Politikası.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Türkiye'de Yatırımm Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı. (2001, 12 11).

UNCTAD. (1998). Bilateral Investment Treaties in the Mid-1990s. *United Nations Conference on Trade and Development.* New York & Geneva: United Nations Publications.

UNCTAD. (1999). *Handbook on Outward Investment Agencies and Institution.* Geneva: ASIT Advisory Studies .

UNCTAD. (2007). *World Investment Report 2007: Transnational Corporations, Extractive Industries and Development.*

UNCTAD. (2008). Investment Promotion Provisions in International Investment Agreements. *United Nations Conference On Trade And Development.* New York & Geneva: United Nations Publications.

Uzunoğlu, S., Alkin, K., & Gürlesel, C. F. (1995). *Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Gelişmekte Olan Ülkelerde Makroekonomik Etkileri ve Türkiye.* İstanbul: İMKB Akademik Yayınları.

Yıldız, Z., & Topuz, H. (2011/2). Sosyal Sermaye ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi Açısından Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Siyaset Konferansları/Journal of Social Policy Conferences*(61), 201-226.

SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞME YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE GÜNEYDOĞU ANADOLU KALKINMA UYGULAMALARI

The Southeastern Anatolia Development Applications in The Framework of Sustainable Development Approach

Maksut ABDİRAİM[1]

ÖZET

Hızla gelişen sanayileşme beraberinde çevre kirliliği, küresel ısınma, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin azalması gibi birçok ortak dışsal sorunları getirmiştir. Bu dışsal sorunların giderilmesi ve önlenmesinde kuşkusuz sürdürülebilir kalkınma yaklaşımın önemi artmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma ancak ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların birlikte ele alınması ile gerçekleştirilebilmektedir. Güneydoğu Anadolu bölgesini kalkındırmak için yoğun bir şekilde kullanıldığı devlet yatırım ve teşviklerin başta GAP ve Kalkınma Ajansları sayesinde yapıldığı bilinmektedir. Bu çalışmada Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yapılan sosyo-ekonomik yatırım ve teşviklerin yanında çevresel düzenlemelerin önemi incelenmektir.

Güneydoğu Anadolu bölgesi coğrafi olarak birbirine benzer özellikler taşıyan 9 ilden (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak) oluşmaktadır. Bu bölge farklı nedenlerden dolayı ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan diğer bölgelere nazaran daha az gelişmiştir. Çalışmamızda, Güneydoğu Anadolu bölgesinin sosyo-ekonomik kalkınmasını incelenirken GAP ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının uygulamaları sürdürülebilir kalkınma bakımından analizi yapılacaktır.

***Anahtar Kelimeler**: Sürdürülebilir Kalkınma, GAP Projesi, Kalkınma Ajansları, Bölgesel Teşvik, Sosyo-ekonomik gelişmişlik.*

ABSTRACT

The rapidly growing industrialization has brought many common external problems such as environmental pollution, global warming, climate change and loss of biodiversity. The importance of the sustainable development approach has been undoubtedly increased in the elimination of the external problems. However, sustainable development can be realized by addressing together the economic, social and environmental dimensions. It is known that government investment and incentives to develop the Southeastern Anatolian Region is used through the GAP and Regional Development Agency. In this study, besides of the socio-economic investments and incentives implemented in the Southeastern Anatolia Region, the importance of the environmental regulations is examined.

Southeastern AnatoliaRegionconsists ofnineprovinces (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak) withsimilargeographicalfeatures. Southeastern Anatolia Region in terms of economic, social and cultural aspects less developed than the other regions for different reasons. In this study, while examining the socio-economic development of Southeastern Anatolia it will be analysed the implementations of GAP and Regional Development Agencies in terms of sustainable development.

Keywords: Sustainable Development, GAP Project, Development Agencies, Regional Incentives, Sosio-economic development.

1 Phd Student, İnternational Burch University, Faculty of Economics and Social Sciences, Department of Managment, ecomst2002@yahoo.com

GİRİŞ

Son yıllarda yaşanan çevre ve iklimle ilgili olumsuzluklar, klasik iktisat teorilerinin artık tek başına yeterli olmadığını ortaya koymuştur. Ana akım iktisat düşünceleri kısa vadeli kaygılar ile sınırlı kalmaktadır. Oysa nesiller arası eşitlik ve gelecek nesil hakları uzun vadeli bakış acısı gerektiren unsurlardır. Uzun vadede bu eksikliğin sürdürülebilir kalkınma olarak ifade edilen yaklaşımlarla giderilebileceği düşünülmüştür. Sürdürülebilir kalkınma sosyo-ekonomik faaliyetler ile ekosistemin birbirine olan bağlılığını araştıran disiplinler arası bir bilimsel araştırma dalı olarak ifade etmek mümkündür. Bu alanın öncülerinden Herman E. Daly'e göre üretim süreçlerinin sadece doğa açısından iyiyi üretmesi mümkün değildir, iyinin yanında kötünün de çıktı olarak üretilmesi kaçınılmazdır. Burada önemli olan bu çıktı miktarının ekosistemin atıkları emme ve tüketilen kaynakları yenileme kapasitesini aşmaması gerekliliğidir, ancak bu durumda sürdürülebilir kalkınma sağlanabilir (Daly: 2007, 86).

Son yıllarda meydana gelen iklim değişikleri, sıcaklıkların artması ve doğal afetler gibi sorunlar uluslararası alanda birçok ülkenin beraber hareket etmesini sağlamıştır. Çevreyi tehdit eden bu tarz durumlar uluslararası sorun olarak sayılmaktan çok, küresel sorunlar olarak kabul edilmiştir. Çeşitli kaynaklarda küreselleşme ve sanayileşmenin çevre kirliliği, ekonomik istikrarsızlığı ve sosyal sorunları meydana getirdiği bilinmektedir. Bu sorunların giderilmesi ve önlenmesinde kuşkusuz dünya ülkelerin ortak işbirliğinin yanında, ülkelerin bölgesel ve yerel kalkınma politikaları önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda nüfus artışı, bölgeler arası fırsat eşitsizliği ve kaynak paylaşımı ve çevre kirliliği gibi sorunların giderilmesi ve önlenmesi için Türkiye bölgesel sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı çerçevesinde çeşitli projeler üretmektedir.

Kısaca bölgesel sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı bölgenin çevreye duyarlı kalkınmasını sağlama anlayışıdır (Çetin; 2006, 2). Bu çalışmada genel olarak sürdürülebilir kalkınma ekonomik, sosyal ve çevre boyutu ele alınacak ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sosyo-ekonomik gelişmişliğin sürdürülebilir kalkınma boyutunda değerlendirilecektir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE BOYUTLARI

İkinci dünya savaşından sonra sanayileşme ile birlikte üretimde önemli derecede artış olmuştur. Bu üretim sürecinde doğal kanakların kendini yenileme kapasitesinin dışında kullanımı, yoksulluğun yaygınlaşmasına, biyo çeşitliliğin azalmasına ve iklim değişikliğin

meydana gelmesine yol açmıştır. 1970 yılından sonra bu tür sorunlar artık yerel boyuttan çıkıp, bölgesel ve hatta küresel boyutta hissedilmeye başlamıştır (Tıraş: 2012, 62). Uzun vadede ekonomik, çevresel ve sosyal gelişiminin önünü tıkayan bu sistematik sorunlara çözüm olarak sürdürülebilir kalkınma kavramı ortaya çıkmıştır.

Sürdürülebilir kalkınma kavramının ilk kez ortaya atılışı, 1968'de kurulan Roma Kulübü'nün 1972 yılında yazdığı "Büyümenin Sınırları" başlıklı raporunda gerçekleşir. Bu raporda ekonomi ile doğal çevre arasındaki karşılıklı bağımlılığının kalkınma politikalarında dikkate alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının gelişmesinin önünü açan ikinci adım, yine 1972 yılının Haziran ayında Birleşmiş Milletlerin Stockholm'de düzenlediği, Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansıdır. Konferansta sunulan bildirgede, "çevrenin taşıma kapasitesine dikkat çeken, kaynak kullanımında kuşaklararası hakkaniyeti gözeten, ekonomik ve sosyal gelişmenin çevre ile bağlantısını kuran ve kalkınma ile çevrenin birlikteliğini vurgulayan ilkeler" ifadesi sürdürülebilirlik düşüncesinin temel dayanaklarını ortaya koymuştur (Akgül: 2010, 136).

1987 yılında yayınlanan Brundtland Raporundan önce, sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutunun eş zamanlı ancak birbirinden bağımsız süreçler olarak bilinmekteydi. Cato'ya göre birbirine bağımsız boyutların işleyiş sürecinde ekonomi zarar görür ve toplum bu zarardan etkilenir. Sonuçta bu tüm zararın maliyetin çevre öder (Cato: 2009, 36). Brundland Raporundan sonra bu bakış açısına iki farklı yaklaşım daha eklendi. Bunların ilkine göre, ekonomi ve toplumun ekolojik çevre içinde yuvalanmış durumda olması yaklaşımıdır (bkz. Şekil 1). Bu yaklaşımda ekonomi boyutunun merkezcil durumda olduğu görünmektedir. Fakat ekonomi birincil faktör olduğu anlamına gelmemektedir. Bu bakış açısına göre ekonomi topluma bağımlı şekilde var olmaktadır; toplum ise varlığını sürdürmek için çevreye ihtiyaç duymaktadır. Ancak bu boyutlar arasındaki sınır ve öncelikleri ortadan kaldırıp, aynı fiziksel alanda gerçekleşen insan aktivitesinin bağımlı olduğu çevreyi de göz önünde bulundurarak faaliyetlerine bütünleşik bir sistem halinde devam etmesidir (Altuntaş ve Türker: 2012, 43).

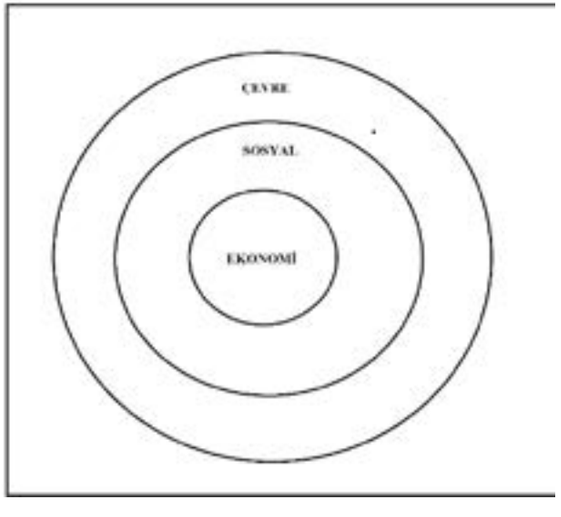

Şekil 1. Yeşil ekonomi paradigma: ekonomi sosyal ilişkiler içinde işler ve toplumun tüm doğal dünyanın içinde yer alır.

Diğer yaklaşıma göre sürdürülebilirliğin boyutları ayrı ayrı ancak birbirleriyle bağlantılı biçimdedir. Süreç sonuçta insan için ortak bir değer üretir ve bu değer üç boyutun

kesişim noktası olarak ortaya çıkar (bkz. Şekil 2). İnsanların sürdürülebilir kalkınmanın merkezi olduğunu kabul ediliyor ve bu bağlamda, adil, eşit ve kapsamlı toplum oluşturulmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma da ancak bu üç sürecin birden gerçekleştiği kesişim alanında gerçekleşebilir. Dünya ekonomik kalkınma komisyonuna göre sürdürülebilir kalkınma, çevresel, ekonomik ve sosyal eşitlik ilkelerinin eş zamanlı olarak benimsenmesini gerektirmektedir.

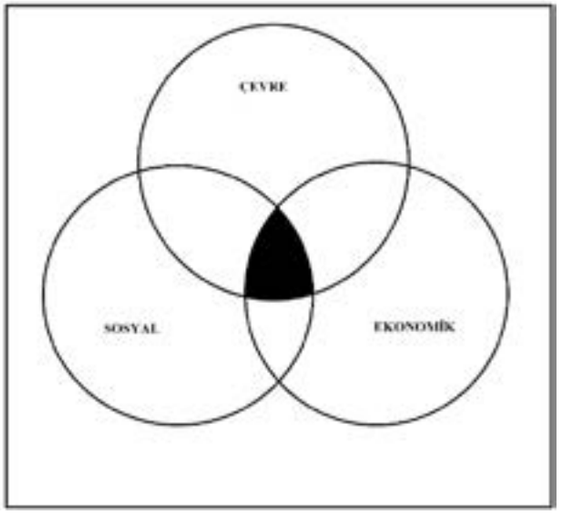

Şekil 2. Ekonomi, toplum ve çevre arasındaki etkileşimin geleneksel ekonomik görünümü

Sürdürülebilir kalkınmanın uzun dönem ekonomik, çevresel ve sosyal boyutların ilişkilerini incelenirken farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel dinamiklerin birbiriyle yakın entegrasyon içinde bulunması, kalkınmanın zaman içerisinde nasıl daha sürdürülebilir bir yapıya dönüşeceğini ifade etmektedir. Bu üç dinamik genel olarak birer sistemi açıklamaktadır: ekonomik sistemler, çevresel sistemler ve sosyal sistemler. Bu sistemleri bir bütün olarak analiz etmek mümkün değildir. Bu nedenle her birini ayrı düşünerek birbiri ile ilişkilendirmelidir.

- SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMANIN SOSYAL BOYUTU

Sürdürülebilir kalkınmanın eğitim, sağlık, istihdam ve insana yakışır işi içine alan sosyal boyutu da yeterince dikkate alınmamıştır. Sosyal kalkınma, toplumun refah düzeyini yükseltmek için ülkenin sosyo-ekonomik yapısını değiştirmeye yönelik çabalardır. Kalkınma sadece sermaye birikimini veya üretimi veya bunların her ikisini artırmak değildir. Kalkınmanın amacı insandır. İnsanın yaşam düzeyini her yönüle daha iyi bir hale getirmek ve bunu sürdürmektir. Sürdürülebilir kalkınmanın toplum boyutu insan refahı, eşit topluluk, daha kaliteli hayat, adil paylaşım, kadınların ve gençlerin ihtiyaçlarına yöneliktir. Toplumun her bireyi için sağlanan sağlık, eğitim, uygun barınma koşulları, adalet dağıtımı, uygun koşullarda iletişim ve ulaşım gibi hizmetler sosyal dengenin bozulmasına yol açmadan sürdürülmesi, sosyal sürdürülebilirliğin dayanağını oluşturur.

Sosyal olarak sürdürülebilir bir sistem, eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetlerin

yeterliliği ve eşit dağılımı, cinsiyet eşitliği, politik sorumluluk ve katılımı sağlayabilen sistemdir. Ekonomik gelişme sürecinde eğitim ve sağlığa eş zamanlı yapılan yatırımların sosyal sürdürülebilirlikte olumlu etkilerini saptamıştır. Bu çerçevede sağlıklı ve eğitimli fertlerin toplumda bilinçli tüketici ve üretici olarak daha etkin davrandıkları tespit edilmiştir. Sosyal kalkınma açısından sürdürülebilirlik, salt tüketim toplumundan çevreye duyarlı ve bu bilinçle tüketim yapan toplumlara dönüşümü ifade etmektedir (Karagül: 2003, 79-90).

Diğer yandan temel insan ihtiyaçlarının devamlı olarak karşılanmasının yanında sosyal adalet ve kararlara katılım da güvence altına alınmalı ve en üst düzeyde katılımın gerçekleşebilmesi için ortam hazırlanmalıdır. Başka bir ifade ile sürdürülebilir kalkınmanın biçimlendirme politikalarına, toplumun bütün sektörlerinin katılımı teşvik edilmelidir.

- SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMANIN EKONOMİK BOYUTU

Ekonomik kalkınma açısından sürdürülebilirliğin sağlanması ve dünya kaynaklarının sınırlı olması sebebiyle ekonomik faaliyetlerde kaynak kullanımına duyarlılık gerektirmektedir. Ekonomik faaliyetler için ihtiyaç duyulan girdilerin elde edilmesi ve bu faaliyetlerin yarattığı çevresel kirlilik nedeniyle kıt olan doğal kaynaklar tahrip olmaktadır. Ekolojik bir kıtlığın yaşanmasının tek sebebinin insanoğlunun aşırı üretme ve tüketme arzusu olduğu bilinmektedir. Kaynakların topluma olan değer ve faydasını maksimize etmek en büyük hedefidir. Çevre iktisadının en önemli konuları optimal kaynak kullanımı ve tüketimidir. Yaşam kalitesi üzerinde etkili olan çevresel dönüşüm ve üretim için doğal kaynakların kontrollü kullanılmasıyla sürdürülebilir kalkınma gerçekleştirilebilir (Çetin: 2006, 7).

- SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMANIN ÇEVRE BOYUTU

Çevresel sürdürülebilirlik, ekosistemlerin desteklenmesiyle uzun dönem doğal çevrenin ve biyo-çeşitliliğin bozulmaması ve korunması anlamını taşımaktadır. Çevresel riskleri ve ekolojik kıtlığı azaltılması, verimli kaynak oluşturulması, karbon emisyonları ve kirliliğin azaltılması, enerji ve kaynak verimliliğini artırmak, biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerinin kaybını önlemek sürdürülebilir kalkınmanın çevre boyutunun oluşturmaktadır (Kaypak: 2011, 26).

Çevre ve onun sürdürülebilirliğini etkileyen sanayileşme, kentleşme ve hızlı nüfus artışı gibi faktör bulunmaktadır. Nüfus artışı daha önce tarımsal üretim alanı olan bölgeleri yerleşim alanı olarak kullanmalarına, yaşadıkları ortamları kimi zaman onarılmaz biçimde kirletmelerine ve doğal kaynakları yok etmelerine neden olmaktadır. Dünya nüfusunun yılda yüz milyon artışına bakılarak, 2030'lu yıllarda sekiz milyarı bulacağı tahmin edilmektedir. Bu denli hızlı artış karşısında, doğal kaynakların sınırlılığı ve hatta giderek azalması, çevre sorunlarının boyutları konusunda fikir vermektedir. Nüfus artışı, sanayileşme ve daha çok enerjiye gereksinim duyulması hava kirliliğinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Çevre, özellikle sanayi devriminden sonra gelişen ekonomik faaliyetlerden büyük oranda etkilenmiştir. İnsanın kendini doğanın bir parçası olarak görmekten uzaklaşıp doğaya hakim olma, onu yenme ve hatta onu sömürmeye odaklaşmasıyla birlikte sanayileşme en önemli çevre sorunları kaynağı haline gelmiştir. Teknolojik gelişmeye dayalı olarak hızla gelişen sanayileşme insanoğluna önemli olanaklar sunmakla birlikte, çevrenin kirletilmesi, doğal kaynakların geriye dönülemez tüketilmesi gibi istenmeyen sonuçlar yaratmaktadır (Türküm: 1998, 165-171).

Sürdürülebilir kalkınma, çevresel açıdan sürdürülebilir olması halinde bir anlam ifade etmektedir. İnsan refahının artırılması devamlı olacaksa çevrenin ve doğal kaynakların

da devamlılığının sağlanması gerekmektedir. Doğal kaynakların yenilenebilme kapasitesinin korunması, yenilenemeyenlerin idareli kullanımı ve yerlerine yenilenebilir olanlarının ikame edilmesi gibi süreçleri kapsar. Doğal kaynaklar açısından kendini yenileyememe ve sürekli aşınması, uzun vadede ekonomik maliyet artışına neden olacak ve giderek ekonomik sürdürülemez sonucunu doğuracaktır. Gelecek kuşakların en az günümüz kuşakları kadar bu kaynaklardan yararlanması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının sağlanmasına bağlıdır (Kaypak: 2012, 16).

Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutunun işlerlik kazanabilmesi için aşağıdaki koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir.

- Kaynak tüketiminin en az düzeye indirilmesi
- Malzeme tüketiminin, tamamıyla tüketim sonrası geri dönüştürülmüş malzemelerden ya da (çevreye zarar vermeden ve kaynak temellerini tüketmeden elde edilmiş) yenilenebilen kaynaklardan elde edilmesi
- Atıkların% 100 geri dönüşümünün sağlanması
- Enerji kaynaklarının korunması ve enerji kaynaklarının tamamıyla yenilenebilir ve çevreyi kirletmeyen alternatiflere (solar termal ve elektrik, rüzgâr gücü vb.) dayandırılması.
- Çevrenin geliştirilmesinde ve yapılandırılmasında, biyolojik canlılığa ve çeşitliliğe zarar vermeyecek yöntemler uygulanması (Akgül: 2010, 156).

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESEL KALKINMA UYGULAMALARI

Literatürde bölgesel kalkınma uygulamaların Neo-Klasik Büyüme, İçsel Büyüme, Sosyal Kapital ve Yeni Ekonomik Coğrafya teorileri ile desteklendiği bilinmektedir (Yozgat: 2013, 642). Avrupa Birliği ülkelerinin ve son dönemlerde Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikalarında söz konusu teorilerin belirleyici rol üstlendiği görülmektedir (Güler: 2010, 34).

"Ekonomik büyümenin sosyal ve çevresel unsurlarla uyumunun sağlanması, büyümenin getirilerinin sosyal yapının güçlendirilmesi ve çevre üzerindeki baskıların azaltılması için de kullanılması sürdürülebilir kalkınma anlayışının bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır" (K.B[1]: 2013-B, 118). Türkiye'de ilk beş yıllık kalkınma planlı döneme geçişle bölgelerarası gelişmişlik farkı zikredilmeye başlanmıştır. Dokuzuncu plan dahil tüm kalkınma planlarında bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılması ve bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel alanda bütüncül bir şekilde ilerlemesi hedeflenmiştir. Son 10. Kalkınma Plan çerçevesinde bölgesel sosyo-ekonomik kalkınmanın yanında çevresel sürdürülebilir kalkınma da amaçlanmıştır. Türkiye'de geleneksel kalkınma düşüncesindeki sorunlara karşı çevresel sorunlara artan farkındalık, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel dinamiklerin birbiriyle yakın entegrasyon içinde ilerlemesine neden olmuştur.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi coğrafi ve demografik olarak Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsamaktadır. Göç hareketliliğin yoğun olduğu bu illerin büyük bir bölümü Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE -2011)'e göre Türkiye'nin en azgelişmiş iller grubu içinde yer almaktadır (K.B: 2013-A, 71).Azgelişmiş illerden gelişmiş bölgelere göç edenler, genç işgücü ve sermayenin de bölge dışına akmasına ve böylece geri kalmış bölgelerin daha da gerilemesine neden olmaktadır. Ayrıca göçün yoğun olduğu Güneydoğu Anadolu illerinde temel eğitim, sağlık, su ve enerji gibi hizmetlerin yetersizlikleri, konut ihtiyacı, çarpık kentleşme, gürültü ve doğal kaynakların kirlenmesi gibi sorunlar da ardı sıra gelmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti bölgelerarası dengesizlikle mücadele edebilmek için bölgesel politika, bölgesel plan ve teşvik başta olmak üzere çeşitli uygulamada bulunmuştur. Bu

1 K.B.- Kalkınma Bakanlığı

uygulamaların içinden en büyük ve kapsamlı olanı Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ve Kalkınma Ajansları (İKA, Karacadağ ve DİKA) ön plana çıkmaktadır.

GAP

1936 yılında Atatürk'ün emri ile başlayan Fırat Nehri araştırmaları, 1961 yılında kurulan Fırat Planlama Amirliği takip etti. 1964 yılında Fırat Planlama Amirliği "Fırat havzası İstikşaf Raporu" nu yayınladı. 1967 yılında tamamlanan "Aşağı Fırat Projesi İstikşaf Raporu"nu 1970 yılında hazırlanan "Aşağı Fırat Fizibilite Raporu" izledi. 1971 yılında da Dicle Havzası İstikşaf Raporu" yayınladı. 1980 yılında Aşağı Fırat ve Dicle Projeleri birleştirilerek Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) adı altında birleştirildi (USİAD: 2008, 1-15). Kasım 1989'da GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde proje planlama ve uygulama yapmak üzere kurulmuştur.

Dicle ve Fırat Nehirleri Türkiye'deki yüzeysel su potansiyelinin %28'ini teşkil etmekte olup, ülkenin ekonomik olarak sulanabilir topraklarının %20'si bu bölgede bulunmaktadır. Su ve toprak kaynakları yönünden oldukça zengin olan Güneydoğu Anadolu bölgesinde birçok sektörü ihtiva eden bir bölgesel kalkınma projesi olarak GAP geliştirilmiştir. Bu bölgesel kalkınma projeleri kapsayan GAP ile esas olarak Fırat ve Dicle nehirlerinin sulama ve enerji üretimi amacıyla değerlendirilmesi ve düzensiz akışı olan bu iki nehrin sularının dizginlenmesi öngörülmüştür. Buna dayalı olarak sürdürülebilir kalkınma programı çerçevesinde örgütlenen GAP, bölgede yaşayan insanların ekonomik, sosyal kalkınma ve refah düzeylerinin artırılmasını hedeflemektedir (DPT: 2007, 218).

1970'lerde toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi projesi olarak kurgulanan GAP; 1980'lerde tarım, enerji, altyapı, endüstri, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler bileşenlerinin de projeye dahil edilmesiyle, çok sektörlü, bütünleşmiş bir bölgesel kalkınma projesine dönüştürülmüştür. 1990'larda GAP'ın ekonomik büyüme hedeflerine çevresel ve insani boyut entegre edilerek sürdürülebilir bir insani kalkındırma projesi halini almıştır. (Arslan& Ay: 2007, 417).

GAP projesi başlangıçta toprak ve su kullanımı ile ilgili olup, bölgede inşa edilen barajlar önemli çevresel sorunlara neden olmuştur. Sıcak ve kurak ikim şartlarına sahip bölgede (çiftçilerin da bilinçsize sulaması yüzünden) tarım arazilerinde tuzlanma oluşmuştur. Sıcak ve kurak iklim şartlarında suyun buharlaşmasının yüksek olması sonucunda toprak tuzlanması sorununa neden olunmaktadır (Aktaş vd: 2010, 613). Tuzlanmanın toprakta yarattığı olumsuz etki ile tarımın sürdürülebilirliği tehdit altında bırakılmaktadır.

Bölgede diğer çevresel sorunu olarak tarım alanlarında aşırı derecede kimyasal kullanımıdır. Tarımsal ilaçların kullanılması genel olarak tarımsal üründe verim artışını sağlamakla birlikte ekosistem açısından birtakım sorunlara neden olabilmektedir. GAP kapsamında sulu tarımın yaygınlaşmasıyla beraber tarımsal ilaç kullanımında önemli oranda bir artışın olduğu görülmektedir (Karlı vd: 2008, 314).

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Dünya'da ilk 1930 yılında ABD'de kurulan Tennesse Valley Authority (TVA) kalkınma ajansı olarak bilinmektedir. Avrupa'da 1950'den sonra kurulan BKA'lar bölgesel ekonomiyi canlandırmak, örgütlemek ve geliştirmek üzere kurulmuşlardır. Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA)' ya göre Bölgesel Kalkınma Ajansları bölgenin sektörel ve genel kalkınmamasına yönelik olanakları ve çözümleri saptar ve bu çözümleri geliştiren projeleri desteklemektedir (Hasanoğlu ve Aliyev: 2006, 85).

Türkiye de bölgesel kalkınma yönündeki köklü yapısal adımlar AB üyelik sürecinin

başlamasıyla atılmıştır. 08.02.2006 tarihinde yürürlüğe giren 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında" Kanun ile Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulması mümkün hale gelmiştir. Bu sürecin başlatılmasındaki amaç, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere bölgenin soyo-ekonomik koşullarını geliştirmeye yönelik kurulmuş ajansları oluşturmaktır. Bölgenin sosyo-ekonomik sorunlarını giderilmesi için yapılan kalkınma planları, bölgelerin özellikleri, farklılıkları, gelişmişlik düzeyleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın devletten bağımsız olarak yapılandırılmıştır, fakat finansal kaynakları kamu kesimi tarafından sağlamaktadır. BKA'ların gelirleri başta devlet kurumları, belediyeler ve Avrupa Birliği (AB) tarafından fon kaynaklarından oluşturmaktadır (Gündüz: 2013, 65).

Bölgesel Kalkınma Ajansların (BKA) varlık nedenleri her ne kadar bölgesel arası dengesizlikleri giderilmesi ve rekabet gücünün artırılması olsa da, özellikle bölgesel sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amacıyla geleneksel örgütlenme modellerine benzemeyen bir yapıda örgütlenmiş bir modeldir. BKA'lar bölgesel ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme alanında yaşanan yapısal dönüşümün en önemli kurumları arasında gelmektedir. Çünkü bölgesel ekonomik kalkınmanın sağlanmasında 'kalkınmada öncelikli yöre (KÖY)', 'organize sanayi bölgeleri' (OSB), 'kurumsal sosyal sorumluluk (KSS)' ve 'kırsal kalkınma projeleri (KKP)' gibi araçlar kullanılmaktadır. Bölgesel dengesizliklerin azaltılması için yapılan planlarda temel sosyo-ekonomik amaçlar doğrultusunda, bölgelerin özellikleri, gelişmişlik düzeyleri ve temel sorunları ile potansiyelleri dikkate alınarak hazırlanmaktadır (Sarıca: 2001, 166-167). Genel olarak Kalkınma Ajansları bölgesel yatırımların yönlendirilmesinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGE İLLERİNİN GELİŞMİŞLİK GÖSTERGELERİ

İllerin ve bölgelerin gelişmişlik düzeylerinin ölçülmesi için Kalınma Bakanlığı tarafından geliştirilen Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE-2011) çalışması bölgesel teşvik ve diğer destek uygulamalarının izlenmesi ve değerlendirilmesi açısından önemli görülmektedir. SEGE-2011 çalışması ile illerin iktisadi ve sosyal kalkınma yolundaki performansları izlenerek kalkınma ajansları merkezi bütçe paylarının belirlenmesi gibi bölgesel niteliği olan kamu politikalarının uygulanmasında önemli bir kıstas olarak kullanılmaktadır. Güneydoğu Anadolu illerinin SEGE-2011'ya ilişkin sıralama sonuçların Tablo-2 'de verilmiştir.

Tablo 1. Güneydoğu Anadolu illerinin SEGE-2011 ilişkin sıralaması ve bulunduğu kademeleri

İl Kodu	Güneydoğu Anadolu İleri	SEGE-2011 Sırası	İçinde Bulunduğu Kademeler
TRC11	Gaziantep	30	3. Kademe
TRC13	Kilis	53	5. Kademe
TRC12	Adıyaman	66	
TRC22	Diyarbakır	67	6. Kademe
TRC32	Batman	70	
TRC21	Şanlıurfa	73	
TRC31	Mardin	74	
TRC34	Siirt	77	
TRC33	Şırnak	78	

SEGE 2011'e göre, Gaziantep iller bazında 30. sırada ve üçüncü kademe gelişmiş il grubunda yer almaktadır. Bu grupta yer alan Gaziantep ekonomik olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en gelişmiş tek ili olarak görülmektedir. Gelişmiş bir sanayi altyapısına sahip olan Gaziantep'in ekonomik gelişme düzeyine rağmen göç baskısı sosyal göstergeleri olumsuz etkileyerek 30 uncu sırada yer almasına neden olmuştur. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ölçeğinde sırasıyla 63 ve 66 sıralamada bulunan Güneydoğu Anadolu illerinden Kilis ve Adıyaman beşinci kademede yer almıştır. Beşinci kademede bulunan iller Türkiye ortalamasının altında sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyindedir. Diğer Güneydoğu Anadolu illerin tamamı altıncı kademede yer almaktadır. Şanlıurfa, Diyarbakır'ın nüfusları bir milyonun üzerinde iken Mardin'in nüfusu 500 binin üzerindedir. Geriye kalan Batman, Siirt ve Şırnak'ın nüfusu ise 500 binden düşüktür. Altıncı kademede yer alan iller ekonomik ve sosyal göstergelerin önemli bir kısmı bakımından diğer kademelerde yer alan illere göre daha düşük değerler sergilemektedir. Bölgesinde önemli bir göç çekim merkezi konumunda olan Diyarbakır'ın işgücü göstergeleri ülke ortalamasının gerisindedir. Diyarbakır'ın ülke ihracatı içerisindeki payı ve kişi başına ihracat tutarı düşük düzeyde kalmıştır. OSB ve KSS'leri ile belirli düzeyde sanayi altyapısı olmakla birlikte ilin hem yenilikçilik kapasitesi hem de nitelikli insan gücü bakımından sorunlar bulunmaktadır. Yüksek işsizlik ve düşük istihdam oranlarının görüldüğü ilin önemli sorun alanları arasında demografik ve eğitim gelişmişlik göstergelerinin düşük değerlere sahip olması bulunmaktadır. Yaşa özel doğurganlık oranı yüksek olan bu ilde genç bağımlı nüfus oranı ülke ortalamasının çok üzerindedir (K.B: 2013-A, 80-81).

SONUÇ

Bölgelerde sürdürülebilir ekonomik ve sosyal gelişme sağlanırken, toplumun çevre duyarlılığı ve bilincinin artırılması, bugünün ve gelecek nesillerin kısıtlı doğal kaynaklardan faydalanmasını güvence altına alacak şekilde çevrenin korunması ve kalitesinin yükseltilmesi sürdürülebilirliğin en temel amacıdır. Bu bakımdan Güneydoğu Anadolu Bölgesinin birçok illerinde gerçekleşen sosyo-ekonomik gelişmelerin yanında çevreye olan duyarsızlıkların, bölgenin dolaysıyla ülkenin uzun vadede sürdürülebilir kalkınmasına engel teşkil etmektedir. Örnek olarak Fırat Üniversitesinin yaptırdığı araştırmasına göre GAP sulama alanlarının en önemli bölgesi sayılan Harran Ovasında tarımsal ilaçlarda görülen artışın, toprağın erozyona uğraması ve tuzlanması gibi olumsuz etkilerin çevreyi ciddi şekilde olumuz etkilenmiştir (Kırnak: 2005, 1216-1218). Bu durum GAP'ın sürdürülebilir kalkınma açısından irdelenmesini gerekli kılmaktadır.

Güneydoğu Anadolu'da sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, Türkiye ekonomisi büyümesi için büyük önem arz etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedefi doğrultusunda alınması gereken tedbirlerin ve uygulanacak politikaların tutarlı olması ve kamu yatırımların ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmeye yönelik dengeli dağılımı önemlidir. Ayrıca bilinçsiz üretim ve tüketim alışkanlıklarının çevre üzerindeki baskıları devam etmektedir.Çevre ve doğal kaynak yönetiminde planlama, uygulama, izleme ve denetimin geliştirilmesi ve daha çok kaynak aktarılması gerekmektedir.

Bir diğer önemli husus BKL'ların kalkınma aracı olarak uygulamaya dahil olması bölgesel kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Ancak Güney Doğu Anadolu'da bulunan BKA'ların sürdürülebilir kalkınmışlığını sağlamak için bölgenin çevre boyutu olan toprak ve su kullanımı ve iklim değişiklerine tedbir amaçlı mali destek ve teşviklerin bakımından yetersiz durumundadır.

KAYNAKÇA

Akgül, U. (2010). *Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Eylem Alanı*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi. Sayı: 24. 133-164

Aktaş, Y. Kara, F.Ö. ve Demirdöğen, A. (2010). "*As*ırı **Sulamanın Toplumsal-Ekinsel Nedenlerinin Çözümlenmesi- Harran Ovası Örneği-**", Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, http://mpra.ub.uni-muenchen.de/id/eprint/39881

Altuntaş, C. ve Türker, D. (2012). *Sürdürülebilir Tedarik Zincirleri: Sürdürülebilirlik Raporlarının İçerik Analizi*. Dokuz Eylül Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt: 14, Sayı: 3, 39-64

Arslan, İ. ve Ay, H.M. (2007), Güneydoğu *Anadolu Bölgesine Yönelik Uygulanan İktisadi Politikalar*, KMU İİBF Dergisi. Sayı:13. 412-423

Cato, M. S. (2009). Green Economics: An Introduction to Theory, Policy and Practice, Earthscan, London.

Çetin, M. (2006). *"Teori ve Uygulamada Bölgesel Sürdürülebilir Kalkınma*", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 1. 1-20.

Daly, H. E. (2007). Ecological Economics and Sustainable Development: Selected Essays of Herman Daly. Massachusetts: Edward Elgar Publishing.

DPT. (2007). Yeni bölgesel gelişme politika ve uygulamaları. Ankara. DPT Yayınları.

Güler, V. (2010). *Bölgesel Kalkınma Politikası Aracı Olarak Bölgesel Kalkınma Ajansları: Türkiye Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Ü.SBE, Maliye ABD, s.129

Gündüz, A.Y. (2013). "*Türkiye'de Azgelişmiş Bölgelerin Kalkındırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajansları ve TRB1 Bölgesi*". Atatürk Üniversitesi, İİBF Bilimler Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 2, 63-78

Hasanoğlu, M. ve **Aliyev, Z**. (2006). "*Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları*". Sayıştay Dergisi, Sayı: 60. ISSN:1300-1981. 81-104

Kalkınma Bakanlığı. (2013-A). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011). Ankara. s. 87. *www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/2_turkiye.../tckb_**sege**_2013.pdf*

Kalkınma Bakanlığı. (2013-B). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018. Ankara. s.199. http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalkınma%20Planı.pdf

Karagül, M. (2003). "*Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı",* Akdeniz Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı:5.

Karlı, B. Bilgiç, A. Eren, G. (2008). "*Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayiler: GAP Örneği*", GAP Ekseninde Gelişen/Değişen Hilvan Sempozyumu, BENEK, S. (Ed.), 303-323

Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 13 (20), ISSN: 1309-9132, ss.19-33

Kaypak, Ş. (2012). "*Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma*", KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 14 (22), ISSN: 1309-9132, 11-29

Kırnak, H. (2005). "*Harran Ovası'nda Sulama Sorunları ve Çözüm Önerileri*". GAP IV. Tarım Kongresi,Cilt:2. 1216-1218, Harran Ün. Zirat Fakültesi Yayını.

Sarıca, İ. (2001), "Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri", Akdeniz Ün. İ.İ.B.F. Dergisi (1), 154-204.

Tıraş, H. H. (2012). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme*, KSÜ İİBF

Dergisi, Sayı 2, 57-73. (http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Imagesimages/files /2012-2-5_0.pdf)

Türküm, S. (1998). Çağdaş Toplumda Çevre Sorunları ve Çevre Bilinci, Çağdaş Yaşam Çağdaş İnsan, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1020, 165-182

USİAD, (2008). *GAP'TA NE OLDU! Bölgede Ekonomik, Stratejik ve Siyasal Gelişmeler, GAP* Raporu, Mart-2008, s.15.

Yozgat, F. (2013).*Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Temel Değişkenleri (Yönetim-Finansman-Sistem Çıktıları)*. 2. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı, 16-17 Mayıs, 641-657

BÖLGESEL KALKINMADA KOBİ'LERİN FİNANSMAN SORUNUNA ÇÖZÜM YOLLARI

The Solutions to the Financial Problem of SMEs in the Regional Development

Yavuz TÜRKAN[1]

ÖZET

İşletmelerin %99,5'ini oluşturan Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ); ülke ekonomisinin büyümesinde, rekabet edebilirliğin sağlanmasında ve istihdam oluşturulmasında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de temel unsurdur. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde KOBİ'ler, işsizliğin azaltılması ve yeni istihdam alanlarının oluşturulmasında rol oynadıkları gibi, dengeli ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması ve sürdürülmesine de olumlu katkıda bulunmaktadırlar. Ayrıca piyasa koşullarında meydana gelen değişmelere hızlı uyum sağlayabilen esnek üretim yapısına sahip olmaları itibariyle de etkili olmaktadırlar. Bunun yanı sıra, taşıdıkları yerellik ve orta sınıfı güçlendirme gibi nitelikleri, KOBİ'leri sosyal açıdan da önemli kılmaktadır. Ancak KOBİ'lerin kullanımlarına sunulan teşviklerle finansman kaynaklarının azlığı, bankacılık sisteminin yapısal sorunları ve kredi olanaklarının yetersizliği gibi nedenlerle birçok finansman sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadırlar. İşte bu çalışmada KOBİ'lerin karşılaştıkları finansman sorunlarına bir çözüm önerisi niteliğinde işletmelerin bilgilendirilmesi, ilk beş yıl içerisinde yok olmaya müsait olan KOBİ'lerimizin bölgesel kalkınmada etkin bir role kavuşturulması ve bu sorunların ortadan kaldırılması amacıyla başvurabilecekleri KOBİ Borsasıyla Halka Arz, Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı, Kredi Garanti Sistemi, Devlet Teşvikleri, Sermaye Piyasası Araçları, Leasing, Factoring, Vadeli İşlemler Piyasası ve Melek Yatırımcı gibi alternatif çözüm yolları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *KOBİ, Finansman Sorunu, Finansman Kaynakları*

ABSTRACT

Small and Medium-Sized Enterprises (SMEs) constituting 99.5 % of all enterprises are key element in Turkey in terms of/regarding the growth of the economy, ensuring the competitiveness and creation of employment as in the world.In developing countries like Turkey, SMEs play a role in the creation of new jobs and reducing unemployment and also contribute positively to ensuring and maintaining a balanced economic and social development.Besides, SMEs become effective with having a flexible production structure that can adapt rapidly to changing market conditions. In addition, their attributions such as locality/subsidiarity and strengthening the middle

1 Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, yturkan@bingol.edu.tr

class, make SMEs socially important.However, SMEs face many financial problems due to some reasons such as the lack of financial resources offered by state incentives, the structural problems of the banking system and the lack of credit facilities.In this study, informing the businesses about the solutions for the financial problems that SMEs face, encouraging SMEs which might dissappear within five years to gain an active role in the regional development, and appliying to alternative solutions like SME Exchange, IPO,Venture Capital Investment Trust**,** Credit Guarantee System, Governmental Incentives, Capital Market Instruments, Leasing, Factoring, Futures Exchange Market and Business Angels in order to abolish these problems were argued.

Keywords: *SME, Financing Issue, Sources of Financing*

GİRİŞ

Dünyamız küreselleşme sonucu bir mega şehir haline gelmiş, ülkeler arasındaki ticari sınırlar neredeyse ortadan kalkmıştır. Bu yeni durumların oluşmasıyla da işletmeler arasındaki rekabetin daha şiddetli ve çetin şartlarla yapılmasına sebebiyet verilmiştir. Küreselleşmeye bir göz gezdirdiğimizde çok önemli avantajlarıyla birlikte özellikle artan rekabetin fiyatlara getirdiği olumlu ivme ve tüketiciye sağladığı avantajların yanısıra birçok olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir. Özellikle işletmeler için birçok finansal sorunun ortaya çıktığı görülmektedir.

Bu sorunların başında yerel sanayinin uluslararası büyük işletmelerle rekabet edememesi gelmektedir. Bundan dolayı; özellikle Türkiye'de olduğu gibi dünyada da sosyal adaleti sağlamak ve işsizliği azaltmak konusunda önemli bir yere sahip olan ve bölgesel kalkınmada çok etkin bir rol oynayan Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere (KOBİ) olması gereken önemin verilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler'in durumuna baktığımızda; KOBİ'lerin tüm işletmelere oranının yüzde doksan dokuzlar civarında olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ekonomide, özellikle krediler alımında KOBİ'lerin banka kredilerinden yararlanma oranının yüzde sekizler civarında olduğu bilinmektedir (http://www.capital.com.tr). Şüphesiz ki bu durum yadırganacak bir durumdur ve KOBİ'lerin bu durumdan kurtulması için alternatif finansman yöntemlerinden faydalanması lüzumu ortaya çıkmaktadır.

Alternatif finansman yöntemlerinin başında da KOBİ Borsasıyla Halka Arz, Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı, Kredi Garanti Sistemi, Devlet Teşvikleri, Sermaye Piyasası Araçları, Leasing, Factoring, Vadeli İşlemler Piyasası ve Melek Yatırımcı Modeli gelmektedir. Çalışmada gerek bölgesel gerekse ulusal boyutta oldukça fazla öneme sahip olan KOBİ'lerimizin yaşamış oldukları sıkıntıların başında yer alan finansman sorunlarına çözüm bulmak, KOBİ'lerimizin büyüyüp gelişmesine yardımcı olmak ve sıkıntıdan kurtulmak için çözüm arayışı içerisinde olan KOBİ Yöneticilerimize rehberlik etmek amaçlanmaktadır. Bu nedenle çalışmanın ilk bölümünde kavramsal çerçeve ele alınmış, ikinci bölümde ise KOBİ'lerimizin yaşamış olduğu finansman sorununa dikkat çekilmiştir, araştırmanın son bölümünde ise yaşanılan finansman sorunlarına çözüm yolları vurgulanmıştır.

1. KÜÇÜK VE ORTA BOY İŞLETMELER (KOBİ)

1.1. KOBİ KAVRAMI

Bilindiği üzere, ülkeden ülkeye değişen şartlar ve ülkelerin özellikleri, kredi sağlayanların farklı kesimlerle diyalog halinde olması sebebi ile günümüze kadar ortak bir KOBİ tanımı oluşturulamamıştı (Sarıaslan, 1994: 12). Ortak tanımlama yapma çalışmalarına bakıldığında; bilhassa sektörlerin farklı yapısal özellik arzetmesinden dolayı, KOBİ tanımlamalarının farklı olduğu görülecektir.

Türkiye'de KOBİ'lere destek veren her kurumun KOBİ tanımını farklı şekilde yapmasının oluşturduğu kargaşanın giderilmesi amacıyla 2005 yılında yapılan mevzuat düzenlemesiyle sorun çözülmeye çalışılmıştır. 2005 öncesinde bazı kurumlar 1-50 kişi çalıştıran işletmeleri, bazıları da 1-150 arasında işçi çalıştıran işletmeleri KOBİ olarak tanımlamaktaydı. Ticaret ve Sanayi Bakanlığı tarafından 2005 yılında yayımlanan yönetmeliğe göre, çalışan sayısı 250'den az olan ve satış hasılatı veya mali bilançosu 25 milyon lirayı geçmeyen işletmeler "KOBİ" olarak tanımlanmıştır. Ancak 2012 yılında yapılan değişiklikle "Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme (KOBİ): İkiyüzelli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri kırk milyon Türk Lirasını aşmayan ve bu Yönetmelikte mikro işletme, küçük işletme ve orta büyüklükteki işletme olarak sınıflandırılan ekonomik birimler veya girişimler"(http://www.kosgeb.gov.tr)şeklinde ifade edilmiştir. Buna göre, bir işletmenin KOBİ olarak değerlendirilebilmesi için satış hasılatı ve mali bilançosundan her ikisinin de 40 milyon liranın altında olması şartı aranacaktır. Başka bir ifade ile artık satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi birisi 40 milyon lirayı aşan işletmeler KOBİ teşviklerinden yararlanamayacaktır.

Böylece ayrılan sınırlı kaynaktan gerçek KOBİ'ler daha fazla pay almış olacaktır. 18 Kasım 2005'te yayımlanan, 18 Mayıs 2006'da yürürlüğe giren ve 2012 yılında değişikliğe uğrayan yönetmeliğe göre KOBİ'leri ilgilendiren tüm mevzuatın uygulanmasında söz konusu yönetmelik hükümlerinin esas alınması öngörülmektedir (http://www.tobb.org.tr). Bu yönetmelik ile istihdam bazında Avrupa Birliği ile uyum sağlanmış olacağı düşünülmektedir.

Devlet desteklerinin tüm sektörlere yönelik olabilmesine imkân tanıyan ve KOBİ'lere destek sağlayan kuruluşların, kendi sektör ve büyüklük önceliklerini belirleyebilmelerine fırsat veren ve yukarıda ifade edilen yönetmelikle ilgili olarak KOBİ'lere yönelik destek faaliyetleri yürüten kamu kurumlarının tamamı yeni tanımı esas alan düzenlemeler yapmak zorundadırlar. Böylece Türkiye'de KOBİ tanımında birlik sağlanmış olacaktır. 2012 yılındaki değişiklikle birlikte yönetmenliğin getirmiş olduğu KOBİ sınırları ve sınıflandırılması şu şekildedir(http://www.kosgeb.gov.tr):

Mikro İşletme*:* 10 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 1.000.000 Türk Lirası'nı aşmayan çok küçük ölçekli işletmeler,

Küçük İşletme*:* 50 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 8.000.000 Türk Lirası'nı aşmayan işletmeler,

Orta Büyüklükteki İşletme*:* 250 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosu 40.000.000 Türk Lirası'nı aşmayan işletmeler şeklinde yapılmıştır.

1.2. DÜNYADA KOBİ TANIMLARI

KOBİ'ler, ülkelerin sosyal ve iktisadi yapı özellikleri içinde endüstrileşme, sağlıklı kentleşme, optimum dağıtım ve ticaret uygulamaları için büyük önem arz etmektedir. Ülkelerin içerisinde bölgelerarası dengesizliğin giderilmesinden, üretim kaynaklarının etkin olarak

kullanılmasına kadar ekonominin vazgeçilmez bir unsuru olan bu işletmeler, bu özelliklerinden dolayı bütün ülkelerin politika ve stratejilerinin oluşumunda etkin bir rol oynamaktadırlar.

KOBİ'ler, ülke ekonomisine yatırım, üretim, istihdam, ihracat ve ödedikleri vergiler açısından katkıda bulunurken, coğrafi dağılımları itibarıyla ülkenin bütün bölgelerine dağılmış olmaları dolayısıyla bölgesel kalkınmada da son derece önemli rol oynarlar. Ayrıca her ülke için sosyal ve iktisadi birçok problemin kaynağı olan iç göçün önlenmesinde, sağlıksız şehirleşmenin önüne geçilmesinde, olgun bir rekabet ortamının sağlanmasında, toplumun içerisinde sosyal barışın sağlanması ve korunmasında ve kalifiyeli eleman yetiştirilmesinde de önemli katkılar sağlamaktadır.

Genel anlamda konuya baktığımızda; ülkelerin ekonomik yapıları ile, ekonomik büyüklüklerinin farklı olması gerçeği bu ülkelerde de yapılan tanımlamaların farklı olması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Genel olarak; dünyada yapılmış olan KOBİ tanımlarına aşağıda bir kaç örnek verilmiştir.

1.2.1. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE KOBİ TANIMI

Avrupa Birliği'nde (AB) KOBİ tanımı, Avrupa Birliği komisyon görüşmelerinde ortak KOBİ tanımlamasına gerek duyulduğu gerçeğinden yola çıkılarak yapılmıştır. AB'de KOBİ'ler çalışan sayısı ile yıllık ciroları veya bilançolarına göre tanımlanmaktadır. AB'de 1996 yılında belirlenen "KOBİ Tanımı" 2003 yılında yapılan yeni tanımın 01 Ocak 2005 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesiyle değişmiş olup, tüm üye ülkeler ve aday ülkelerin KOBİ tanımlarını AB tanımına uyumlaştırması gerekmektedir (http://www.yoikk.gov.tr).

Avrupa Birliği, KOBİ'lerin ekonomiye olan katkılarını dikkate alarak ve üye ülkeler arasındaki ticareti ve rekabeti bozmayacağı düşüncesinden hareketle, KOBİ'lere verilecek devlet yardımlarını istisna kapsamında değerlendirmekte ve bu yardımlara izin vermektedir. KOBİ'lere sağlanacak devlet yardımlarına izin verilmesiyle, KOBİ'lere ilişkin birçok birlik politikası belirlenmiş, ancak kesimi tanımlamak için farklı kriterlerin kullanılması, uygulamada ciddi sorunlara neden olmuştur. Zira üye ülkelerin devlet yardımı sağlayabilecekleri işletmelerin kapsamını belirlemelerinde ortak bir KOBİ tanımı önem taşımaktadır. Bu nedenle, Avrupa Birliğinde KOBİ tanımı ve sınıflandırması AB düzeyinde yapılmış, ancak esnaf ve sanatkâr işletmelerinin tanımı ilgili ülkelere bırakılmıştır (http://www.cellotin.com).

"Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik" kapsamında olan işletmeler; ölçeklerine, mali bilançolarına ve türlerine göre aşağıdaki şekilde sınıflandırılmışlardır (KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı, 2007-2009: 23).

Table 1. AB'de KOBİ Tanımı ve Türkiye'deki Yeni KOBİ Tanımı (Tüm Sektörler İtibarıyle)

	Tanım Kriteri	Mikro İşletme	Küçük İşletme	Orta Ölçekli İşletme
AB	Çalışan Sayısı	≤10	≤50	≤250
	Yıllık Net Satış Hasılatı	≤2 Milyon Euro	≤10 Milyon Euro	≤50 Milyon Euro
	Yıllık Mali Bilançosu	≤2 Milyon Euro	≤10 Milyon Euro	≤43 Milyon Euro
TÜRKİYE	Çalışan Sayısı	0-9	10-49	50-250
	Yıllık Net Satış Hasılatı	≤1 Milyon TL	≤8 Milyon TL	≤40 Milyon TL
	Yıllık Mali Bilançosu	≤1 Milyon TL	≤8 Milyon TL	≤40 Milyon TL

Kaynak: Volkan DEMİR, 2014, "Dünyada KOBİ Ölçeği Örnekleri ve Türkiye", KOBİ Gerişim Dergisi, Doğan Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul

1.2.2. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE KOBİ TANIMI

Amerika Birleşik Devletleri'nde, diğer ülkelerde olduğu gibi yapılan ortak bir KOBİ tanımı bulunmamakla birlikte, ülkede faaliyette bulunan işletmelerin büyüklüklerinin tespitinde firmada çalışan işçi sayısı öncelikli ölçüt olarak kullanılmaktadır. İstihdam edilen personel sayısının yanında ikinci ölçüt olarak satış hacmi dikkate alınmaktadır (Çelik, 2007: 10).

Küçük işletmeleri dolaylı ve direkt olarak desteklemek üzere oluşturulmuş çeşitli kanun ve düzenlemeler yapılmıştır. ABD'de genel olarak 100'e kadar işçi çalıştıran küçük işletmeler küçük sanayi içerisinde mütalaa edilmekle birlikte, bazı durumlarda bu sınır 500 işçiye kadar genişlemektedir (Gözbaşı, 2003: 10).

1920'li yıllardan beri Amerika'da faaliyette bulunan Küçük İşletmeler Teşkilatı (SBA-Small Business Administration) işletmelerin büyüklüklerinin tespitinde genellikle istihdam edilen işçi sayısı yanında işletmenin satış tutarını da nicel ölçüt olarak benimsemektedir (Müftüoğlu, 2002: 107). SBA tarafından yapılan tanımlamada, işletmeler faaliyet alanlarına göre sınıflandırılmaktadır. Söz konusu sınıflandırmada küçük işletmeler için temelde iki yaygın standart geliştirilmiştir. Buna göre SBA programlarına kabul edilebilmek için aşağıdaki şartları yerine getiriyor olmak gerekmektedir (Gözbaşı, 2003: 10).

a) Ağırlıklı olarak imalat ve madencilik endüstrilerinde faaliyet gösteren işletmelerde, çalışan sayısının 500'e kadar olması,
b) İmalat/üretim endüstrisi dışındakiler (perakendecilik, hizmet vb.) için ise, yıllık ortalama 5 milyon dolardan az gelirin olması şartı aranmaktadır.

Bunların dışında örneğin; SBA tekstil sektöründe 250 işçi istihdamını ve 9,5 milyon dolarlık satış tutarını küçük işletme sınırı olarak önermektedir (Müftüoğlu, 2002: 107). Amerika Bileşik Devletleri'nde KOBİ Ölçeği aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

Tablo 2. Amerika Bileşik Devleti'nde KOBİ Ölçeği (Milyon $)

Sektör	Küçük İşletmeler			Orta Büyüklükteki İşletmeler		
	Çalışan Sayısı	Yıllık Satış	Aktif Hacim	Çalışan Sayısı	Yıllık Satış	Aktif Hacim
Üretim	≤ 300	≤ 4,6	≤ 6,1	300 - 2000	4,6 – 46	6,1 – 61
Yapı	≤ 600	≤ 4,6	≤ 6,1	600 – 3000	4,6 – 46	6,1 - 61
Toptan Satış	≤ 100	≤ 5,5	-	100 – 300	5,5 – 22,8	
Perakende Satış	≤ 100	≤ 4,6	-	100 – 200	4,6 – 46	
Ulaşım	≤ 500	≤ 4,6	-	500 – 3000	4,6 – 46	
Konaklama ve Yemek	≤ 400	≤ 4,6	-	400 - 800	4,6 – 22,8	

Kaynak: Volkan DEMİR, 2014, "Dünyada KOBİ Ölçeği Örnekleri ve Türkiye", KOBİ Gerişim Dergisi, Doğan Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul

1.2.3. JAPONYA'DA KOBİ TANIMI

Japonya'da KOBİ tanımına baktığımızda; tanımlamada daha ziyade işgören sayısı ve sermaye miktarının ön plana çıkartıldığı gözlemlenmektedir (Akgemci, 2001: 8). Buna göre aşağıdaki Tablo 3'te Japonya'da KOBİ tanımlaması için gerekli kriterler yer almaktadır. Buna göre Japonya'da bir işletmenin KOBİ olarak nitelendirilmesi için şu şartları kendisinde barındırması gerekir:

Tablo 3: Japonya'da KOBİ Tanımı

SEKTÖR	ÇALIŞAN KİŞİ SAYISI	SERMAYE MİKTARI
İmalat, İnşaat, Ulaşım	<300	<300 Milyon Yen
Toptan Satış	<100	<100 Milyon Yen
Hizmet Sektörü	<100	<50 Milyon Yen
Perakendecilik	<50	<50 Milyon Yen

Kaynak:Volkan DEMİR, 2014, "Dünyada KOBİ Ölçeği Örnekleri ve Türkiye", KOBİ Girişim Dergisi, Doğan Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul

1.3. KOBİ'LERİN BÖLGESEL KALKINMAYA KATKILARI

20. yüzyılın ilk yarısında işletmelerin giderek büyümeleri nedeniyle KOBİ'lerin yaşamlarına devam edemeyecekleri düşüncesi gündeme gelmiştir. Ancak günümüzde KOBİ'ler ortadan kalkmamış aksine 1970'lerden itibaren teknolojinin gelişmesi, kişi ve toplumlardaki bağımsızlık eğiliminin artması ve bilgi toplumuna geçiş gibi nedenlerden dolayı daha önemli hale gelmiş bulunmaktadırlar (http://www.musiad.org.tr). Ayrıca günümüzde KOBİ'ler, küreselleşmenin oluşturduğu şiddetli rekabet ortamında ulusal ekonomilerin gelişmesi ve korunması bakımından önemli bir işlev üstlenmektedirler. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde KOBİ'ler, işsizliğin azaltılması ve yeni istihdam alanlarının oluşturulmasında rol oynadıkları gibi, dengeli ekonomik ve bölgesel kalkınmanın sağlanması ve sürdürülmesine de olumlu katkıda bulunmaktadırlar. Ayrıca piyasa koşullarında meydana gelen değişmelere hızlı uyum sağlayabilen esnek üretim yapısına sahip olmaları itibariyle de etkili bir rol oynamaktadırlar. Bunun yanı sıra, taşıdıkları yerellik ve orta sınıfı güçlendirme gibi nitelikleri, KOBİ'leri sosyal açıdan da önemli kılmaktadır (http://www.mfa.gov.tr).

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler bölgesel kalkınmaya bir yandan kendi başlarına, büyüklerle rekabet içinde ürün veya hizmet üreterek katkıda bulunurken, diğer yandan da büyük işletmeleri tamamlayıp birlikte katkıda bulunmaktadırlar. KOBİ'ler teknolojik yeniliklere ve konjonktür değişikliklere daha çabuk ayak uydurabilmektedirler. Bu nedenle ortaya çıkabilecek olumsuzluklardan daha az etkilenerek istihdamda devamlılığı sağlarlar. Bu duruma örnek olarak dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğuna sahip olan Çin, köylerin yanında kurulan küçük işletmeler sayesinde, hem köyden kente göçe hem de işsizlik sorununa çözüm bulmuştur. Ayrıca bu işletmelerde bir kişi istihdam etmek için gerekli sermaye miktarı büyük işletmelere göre daha azdır. Böylece daha fazla emek-yoğun teknoloji kullanılarak istihdam kapasitesi arttırılmaktadır.

KOBİ'lerin birer mesleki okul niteliği taşımaları ve üretebilme yetenekleri, bölgesel gelişmede ve göçleri önlemede önemli bir rol oynar. Gelip-geçici, dönemsel veya mevsimlik krizlerden en az etkilenme özellikleri, toplumsal barışın korunmasına ve bunalımların aşılmasına katkı sağlar (İsmailoğlu, 1992: 5).

KOBİ'lerin sadece ekonomik hayatta değil, sosyal hayatta da önemli rolleri vardır. KOBİ'ler, ülkede geniş bir alana yayıldıkları için bölgesel gelişmişlik farklarını gidermede, mülkiyeti geniş bir alana yaymada, istihdam olanağı meydana getirip, bunu sürdürmede ve demokratik hayatı canlı tutmada önemli bir güçtür. KOBİ girişimcilerinin mülkiyet tutkuları, başarılı olma arzuları, cesaretli adımları ve yatırım yapma istekleri siyasi istikrarın temel mekanizmalarındandır. Başarılı girişimciler, potansiyel girişimcileri etkileyecek, onlarında ekonomiye girmelerine neden olacak ve demokratik bir ortamda, psikolojik tatmin gittikçe artacaktır. Güçlü KOBİ'ler, büyük işletmeleri de olumlu yönde etkileyecek ve sosyal yönden bir rahatlama olacaktır (Akgemci, 2001: 18), bu durumda bölgesel kalkınmayı arttıracaktır.

2. KOBİLERİN FİNANSMAN SORUNLARI

Genel olarak KOBİ'lerin sorunlarından bahsederken akla ilk gelen sorun KOBİ'lerin finansman sorunudur. Bunun sebebi, bir işletmenin faaliyette bulunabilmesi için gerekli olan en önemli faktörlerden birinin "finansman" olarak düşünülmesidir. KOBİ'ler bu faktörün temin edilmesinde birtakım ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadırlar. KOBİ'lerin finansal kaynak temininde güçlükle karşılaşmaları onların hammadde teminini, üretim, pazarlama ve eğitim sorunlarını da yaşamalarına sebep olmaktadır.

Dünyada KOBİ'lerin başarısızlık oranları büyük işletmelere göre daha fazladır. Çünkü KOBİ'lerin sermaye piyasalarından yararlanma şansları azdır. Bunun sonucu olarak, KOBİ'ler risk payı yüksek ticari kredilerle sermaye gereksinimlerini karşılamaktadırlar.

Yapılan bir araştırmaya göre küçük işletmelerin başarısızlık nedenleri şöyle saptanmıştır (Ceylan ve Korkmaz, 2008: 391):

1. Yetersiz sermaye ile işe başlama,
2. Yer konumunu yanlış belirleme,
3. Stokların yönetiminde başarısızlık,
4. Sabit varlıklara aşırı sermaye bağlanması,
5. Alacakların yönetimindeki başarısızlık,
6. Çok fazla işle uğraşma,
7. Sağlıksız büyüme,
8. Yanlış davranışlardır.

Kuruluş aşamasında olan KOBİ'ler ağırlıklı olarak öz kaynak kullanmaktadır. Yeterli öz kaynağa sahip olmayan işletmeler yeni yatırımlarını gerçekleştirmede ve büyümelerinin finansmanında kaynak sağlama sorunuyla karşılaşmaktadır. KOBİ'lerin kendi yapılarından kaynaklanan temel finansman sorunu öz kaynak oluşturamamaktır. Özellikle kuruluş aşamasında yeterli öz kaynağın bulunmaması girişimcilerin önünde büyük bir engeldir (Aras ve Müslümov, 2001: 10). Kuruluş aşamasından sonra ilk yıllar firmaların varlıklarını devam ettirmeleri açısından önemlidir.

Yapılan araştırmalarda bu tür işletmelerin genellikle ilk beş yılda yok olduklarını göstermiştir. Kuruluşu takip eden ilk yılları başarılı bir şekilde geçiren işletmeler izleyen yıllarda piyasaya ve rekabet koşullarına kolayca uyum göstermektedir (Ridinger, 1995: 358). Buna alternatif olarak kullanılan banka kredisi ise yüksek reel faiz oranlarının mevcudiyeti nedeniyle işletmelere önemli bir maliyet yüklemektedir.

Ülkemizde hem istihdam hem de yatırım potansiyelinde önemli bir yere sahip olan KOBİ'lerimizin sorunları tüm ekonomiyi yakından ilgilendirmektedir. Özellikle yaşanan krizler sonrası, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler için ekonomik sıkıntılar giderek artmıştır (Alptekin, 2007: 4).

KOBİ'lerimiz çeşitli problemler nedeniyle yıllardır gerçek güçlerini sergilemekten oldukça uzaktırlar. KOBİ'lerimize gerekli desteklerin sağlanması, ekonomimizin kalkınmasında oldukça etkili olacaktır. Düşük maliyetli ve uzun vadeli borçlanabilme olanaklarının geliştirilmesi hem KOBİ'lerimizin hem de ülke ekonomimizin büyümesine ve gelişmesine yardımcı olacaktır.

İstihdam oluşturma, yeniliklere hızlı uyum, büyük işletmelere ara malı temin etme gibi konularda ülke ekonomisine büyük katkılar sağlayan KOBİ'lerin ülkemizde karşılaştıkları sorunlar AB ülkelerindekine kıyasla ne yazık ki çok daha ciddi boyuttadır. Türkiye'deki işletmelerin sayı olarak %99,5'i KOBİ tanımına girmekte ve imalat sektöründe istihdamın yaklaşık %61'i ile katma değerin %27'si bu işletmelerce sağlanmaktadır (http://www.tspakb.org.tr). KOBİ'lerimizin uygun ekonomik koşullarda büyüyebilmesi ve öz sermaye kârlılığını artırabilmesi için finansal kaldıraçtan yararlanması gerekmektedir. Ne yazık ki, istihdam ve katma değer açısından bu kadar önemli rol oynayan KOBİ'lerimizin, bankacılık sisteminden bu noktada yeterince yararlandığını söylemek mümkün değildir. Sorun o kadar büyüktür ki,

Türk KOBİ'lerinin %50'sinden fazlası, finansman araçlarına ulaşmada ortaya çıkan finansman maliyetini, büyüme planlarını etkileyen kısıtlamalardan birisi olarak görmektedir (http://www.fenafil.com). Bu oran AB ortalamasının iki katından fazladır. 2001 krizinden sonra KOBİ'ler açısından en önemli sorun olan finansman sıkıntısı son yıllarda azalmakla beraber halen önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Rakam vermek gerekirse, istatistiklere göre KOBİ'lerin kredi pastasından yararlanma oranı yüksek enflasyon döneminde %5'ler civarında iken bugün bu rakam biraz daha artmıştır. Bu sonuçlar da göstermektedir ki, KOBİ'lerin özellikle bankacılık kesiminden kredi kullanım imkânı son yıllardaki iyileşmeye rağmen yeterli düzeyde değildir (http://www.turkgirisimci.net).

Kalıcı bir ekonomik iyileşme hedefleniyorsa, KOBİ'lerin bu ekonomik program içerisinde önemli bir yere oturtulması gerekmektedir. Finansman sorununun çözümü, KOBİ'lerin büyümelerinin önemli bir aşaması olarak ortaya çıkmaktadır. KOBİ'lerimizin bugüne kadar alternatif finansman kaynaklarını yeterince kullanamadıkları da bilinen bir geçektir.

2.1. KOBİ SORUNLARI ARASINDA FİNANSMAN SORUNUNUN YERİ

KOBİ'lerle ilgili yapılan çalışmaların hemen hepsinde finansman sorunu vurgulanmıştır. OECD tarafından yapılan "KOBİ'lerin Globalizasyonu" konulu araştırmada, finansmanın KOBİ'lerin globalleşmesinde ülkeden ülkeye, işletmeden işletmeye değişik oranlarda olmak üzere en büyük engel olduğu ortaya konmuştur (Vinde, 1995:4).

Türkiye'de yapılan birçok araştırmada da finansmanın, KOBİ'lerin en önemli sorunlardan biri olduğu ortaya konmuştur. Bu sorunların bir kısmı yöneticilerin finansal yönetim konusundaki bilgi ve deneyimlerinin eksikliğinden kaynaklanmaktayken, bir bölümü de genel ekonomik politikalara dayanmaktadır.

Türkiye'de KOBİ'lerin sorunları arasında, diğer OECD ülkelerinde olduğu gibi finansmanın temel sorun olarak yer almasının nedenleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Gözbaşı, 2003: 31):

- Ekonomik istikrarsızlık,
- Bankacılık sisteminin yapısal sorunları ve KOBİ-Banka ilişkileri,
- Teşvik politikasının yetersizliği,
- KOBİ'lerin kendi yapılarından kaynaklanan sorunlar.

3. KOBİLERİN FİNANSMAN SORUNUNA ÇÖZÜM YOLLARI

KOBİ'lerin birçok yönetsel ve büyük işletmelerle rekabet sorununun çözümünde öncelik KOBİ'lerin finansman sorununun çözümüdür. Ülkeler arasında iş birliğinin yaygınlaştığı günümüzde, işletmelerin bir taraftan yapılarının küçülmesi, diğer taraftan yeni oluşumlar ülkelerarası ticari faaliyetlerinde yeniden yapılanmasını zorunlu hale getirmiştir.

Türkiye'de son yıllarda KOBİ'ler için alternatif finansman seçenekleri büyük gelişme göstermektedir. Ancak, finansman piyasalarının ulaştığı düzey dikkate alındığında Türkiye'de banka dışı finans kurumları ya da alternatif finansman tekniklerinin KOBİ'leri istenilen ölçüde desteklemediği ifade edilebilir.

Türkiye'deki KOBİ'lerin Avrupa Birliği KOBİ'leriyle uyumunu sağlayıp rekabet edebilecek politikalarının geliştirilebilmesi için KOBİ'lerimizin alternatif çözüm yollarından faydalanması gerekir. Bu yolları şu şekilde sıralayabiliriz;

- KOBİ Borsasıyla Halka Arz
- Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı
- Kredi Garanti Sistemi

- Devlet Teşvikleri
- Sermaye Piyasası Araçları
- Leasing
- Factoring
- Vadeli İşlemler Piyasası
- Melek Yatırımcı

3.1. KOBİ BORSASIYLA HALKA ARZ

KOBİ Borsasından maksat; halka arz yolu ile Küçük ve Orta Boy İşletmeler'e finansal kaynak sağlamayı amaçlayan ve KOBİ'lere özgü ikinci bir borsa, yani ana borsa dışı menkul kıymetlerin kote edildiği bir piyasadır.İşletmelere alternatif kredi bulma imkânı sağlayan KOBİ borsaları uluslararası uygulamalarda şirketlerin boyutuna, geçmişine ve sektörüne özgü olabilmektedir (Emre ve Budak, 2006: 11). KOBİ'ler, ana borsada işlem gören şirketlere göre daha riskli görüldüğünden, ana borsa içinde ayrı bir pazar veya ayrı bir tüzel yapı içinde işlem görmektedirler.

Ayrı pazarlar veya borsalar kurulmasının çeşitli sebepleri vardır. Birincisi, daha riskli olduğu düşünülen KOBİ'ler, ana piyasanın volatilitesini arttırmaktadır. Bununla beraber, ana pazarı KOBİ'lere açmak için kotasyon koşullarında KOBİ'lerin ihtiyaçlarına uygun bazı farklılaştırmalar gerekmektedir. Bunun da genel olarak piyasanın "kalitesini" düşüreceği ve risk algılamasını arttıracağı kaygısı yaşanmaktadır. Bu nedenlerle borsalar, kendi içlerinde bile olsa, KOBİ'lerin ayrı bir pazarda, farklı kotasyon koşulları, kamuyu aydınlatma yükümlülükleri ve hatta işlem sistemleri çerçevesinde işlem görmelerini tercih etmektedirler. Ayrı pazarlar kurulması aynı zamanda yatırımcılar için de bir "uyarı" işlevi görmektedir (Emre ve Budak, 2006: 12).

Türkiye'de ise KOBİ'lere yönelik A.B.D.'deki NASDAQ Borsası benzeri teşkilatlanmış piyasa oluşturma çabaları devam etmektedir. KOBİ Borsası için; ölçeğine göre küçük kalan birçok işletmenin, organize bir ikinci el piyasa oluşturulması yönündeki talepleri, bölgesel bazda şirketlerin piyasaya katılımının artması ile beraber çekingen olan Anadolu yatırımcısının kendi yöresinde yer alan, tanıdığı ve yakından bildiği şirketlere daha rahat yatırım yapabileceği dikkate alınarak bu işlevi yerine getirebilecek bir piyasa oluşturulması için Borsa Dışı Teşkilatlanmış Menkul Kıymetler Piyasalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkındaki Yönetmelik 18.03.2003 tarihinde yayımlanmıştır. Devam eden süreçte KOBİ'lerce ihraç edilen sermaye piyasası araçlarının işlem göreceği bir piyasanın kurulması kapsamında; piyasada alım ve satımının yapılacağı işlem platformunu ve bunun gerektirdiği organizasyonu oluşturmak ve geliştirmek, piyasanın güven ve istikrar içerisinde, serbest rekabet koşulları altında, dürüstlük ve açıklık ilkeleri çerçevesinde faaliyette bulunmasını sağlamak üzere Gelişen İşletmeler Piyasaları A.Ş.'ye (GİP) 14.07.2005 tarihinde Sermaye Piyasası Kurulu tarafından kuruluş izni verilmiş, kuruluşla ilgili gerekli prosedürlerin tamamlanması üzerine de GİP, 30.12.2005 tarihinde ticaret siciline tescil edilerek tüzel kişilik kazanmıştır. GİP'in yasal çerçevesinin temelini oluşturan İMKB GİP Yönetmeliği 18 Ağustos 2009 tarihinde, 27323 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. GİP'te Piyasa Danışmanlığı Görevine İlişkin Usul ve Esaslar Genelgesi 5 Mart 2010 tarihinde yayımlanmıştır. Hali hazırda faaliyetine devam eden GİP'e kayıtlı 21 şirket mevcuttur (https://www.kap.gov.tr).

Halka açılmanın ve hisse senetlerinin borsa ve teşkilatlanmış ikincil piyasalarda işlem görmesinin birçok faydası söz konusudur.

Bu faydaları şu şekilde sıralayabiliriz (http://www.spk.gov.tr):

- Anonim şirketler finansman ihtiyaçlarını geçici olmayan, kalıcı nitelikte, geri ödeme maliyeti (ana para+faiz) bulunmayan kaynaklarla gidermiş olurlar.
- Halka açılarak borsada işlem gören şirketlerin ortakları, şirket hisse

senetlerini, borsa aracılığı ile mümkün olan en kısa sürede gerçek arz ve talebe göre belirlenen fiyat üzerinden alma ve satma imkânına sahip olurlar. Bu yolla yatırımcılar likiditesi yüksek yatırım araçlarına ulaşmış olur.

- Halka açık şirketlerin istikrarlı ve güven verici bir görünüm arz etmesi sonucu şirketler daha fazla itibar görürler. Bu durum, şirketin nitelikli işgücü çekebilmesine, ürettiği mal ve hizmetlerin minimum maliyetle pazarlanmasına yardımcı olur.
- Halka açık şirketlerin kamuyu aydınlatma zorunluluklarının olması, basında daha çok yer almalarına neden olacaktır. Bu nedenle daha yaygın olarak tanınırlar.
- KOBİ'lerin neredeyse tamamına yakın bir kısmı aile şirketlerinden oluşmaktadır. Şirket'in halka açık hale gelmesi, mülkiyet ve yönetimin ayrılmasına ve bu suretle şirketin profesyonel yöneticiler tarafından yönetilmesine neden olur.
- KOBİ'lerin halka açılması, yeni yatırımlara gidilerek, üretim kapasiteleri artırılarak, yeni iş imkânları oluşturularak ekonominin canlanmasına neden olacaktır.
- Yatırımcılar kendi yörelerindeki tanıdıkları bildikleri firmaların hisse senetlerini alarak yastık altındaki paralarını ekonomiye kazandıracaklar ve bölgelerarası kalkınmışlık düzeyi farkını azaltacaklardır.

3.2. GİRİŞİM SERMAYESİ YATIRIM ORTAKLIĞI

Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları, Sermaye Piyasası Kurulu'nun izni ile kayıtlı sermayeli olarak kurulan ve çıkarılmış sermayelerini, esas olarak sermaye kazancı elde etmek amacıyla, girişim sermayesi yatırımlarına yönelten ortaklıklardır.

Girişim sermayesi, yüksek büyüme potansiyeline iş fikirlerine sahip şirketlere yapılan yatırımı ifade etmektedir. Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları; bankalar gibi kredi vermemekte veya **TÜBİTAK, KOSGEB** gibi hibe desteği sağlamamaktadır. Yatırım yapacağı şirkete sermaye koyarak, ortak olmaktadır.Böylece fonlarındaki parayı, yenilikçi iş fikri olan ve gelecek vaad eden şirketlere yatırarak, bu şirketlerin üreteceği katma değerden faydalanmayı ve en iyi zamanda ortaklıktan ayrılmayı hedeflemektedirler.Ortaklıktan ayrılma yöntemleri ise, başta şirket sahiplerine şirketin o tarihteki değeri üzerinden geri satma veya bunun gerçekleşmemesi durumunda üçüncü şahıslara hisse satışı veya sahip olunan hisselerin borsada halka arz edilmesidir. Ortaklıkta kalma süresi, ortalama 5-6 yıl olarak öngörülmektedir(http://kobitek.com).

Girişim Sermayesi Yatırımlarını Avantajlı Kılan Özellikler (http://www.antalyakadingirisimciler.org):

- Sağlanan finansman kaynağı uzun vadeli, geri ödemesiz ve faizsizdir.
- Girişimci şirketlere ortak olarak finansman sağlar.
- Ortak oldukları şirketlere yeni ürün ve hizmet geliştirme konusunda destek verir.
- Şirketlerin yönetimlerine katılarak şirket stratejisinin belirlenmesi ve şirketin kurumsallaşma sürecine katkı sağlar.
- Genellikle azınlık hissesini (%49) tercih eder.
- Girişimci yatırımdan ortalama 5 yıl içinde çıkabilmektedir.

3.3. KREDİ GARANTİ SİSTEMİ

Kredi Garanti Sistemi içerisinde faaliyet gösteren kuruluşlar, normal koşullar altında ilgili kurumlardan kredi temin edemeyen kişilerin krediyi temin edebilmeleri için, kısmen veya tamamen, alınan kredinin geri ödenmesini sigorta eden kuruluşlardır. Bu kişilerin bankalar tarafından geri çevrilmelerinin birkaç nedeni vardır:

- ✓ Kredi talep eden müşterinin finansal kayıtları mevcut değildir.
- ✓ Kredi talep eden müşteriler bankalar tarafından "riskli" olarak sınıflandırılan müşteriler arasındadır. Küçük çiftçiler, küçük ve orta boy işletmeler (KOBİ), kadınlar ve fakirler vb. "riskli" olarak nitelendirilen sınıfta yer almaktadır.

Kredi Garanti Sisteminin, finansal sistemlerinin gelişimini nasıl etkilediği konusunda çeşitli fikirler ileri sürülmektedir. Bazı fikirler, bu kuruluşların mikro düzeydeki işletmelerin fon ihtiyacına ulaşabilmesini kolaylaştırdığını ileri sürerken, bazı fikirler de bu tür kuruluşların sağladığı faydaların maliyeti ile ilişkilendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Navajas, 2001).

Türkiye'de ve dünyada, KOBİ'lerin gelişmiş mali piyasalardan yararlanmasındaki güçlükler göz önüne alınarak; bankalardan teminat yetersizliği nedeniyle kredi kullanamayan işletmelere Kefalet hizmeti sunarak, krediye ulaşmalarına olanak sağlayan kurumlar genel olarak "Kredi Garanti Fon"ları veya "Kefalet Bankaları" unvanı ile tanınmaktadır. Kredi garanti kurumları, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin krediye ulaşmasını sağlamanın ve bu tip işletmelere faaliyet gösterdikleri sektörlerde rekabet gücü kazandırma fonksiyonunun yanı sıra, banka açısından da kredinin riskinin minimize edilerek, daha güvenilir şartlarda kredi kullandırılmasına olanak sağlamaktadır (Yazman, 2001).

Teminat yetersizliği nedeniyle, ihtiyaç duydukları banka kredilerini elde edemeyen KOBİ'ler, kefalet kuruluşlarının sağladığı destekler ile uzun vadeli ve uygun maliyetli kredilerden yararlanıp, finansman ihtiyaçlarını karşılamakta, bu sayede projelerini hayata geçirebilmekte ve işletmelerinin sürdürülebilirliğini sağlamaktadırlar. KOBİ'ler için garanti fonları banka finansmanını daha ulaşılabilir bir duruma getirir. Pek çok tutarlı projeler ya hiç ya da yeterli maddi teminat bulunmadığından finanse edilemezler. Bunun sonucunda da hiçbir yatırım taahhüt edilemez ve hiçbir iş oluşturulamaz. Garanti fonları bu aşamada devreye girip, KOBİ'lerin yeterli finansmana ulaşabilmesini sağlayarak, hem KOBİ'nin hem de ekonominin gelişmesine yardımcı olmaktadırlar (Değirmenci, 2011: 2).

Kredi garanti kuruluşlarının kâr amacı taşımayan kuruluşlar olduğunun altı çizilmelidir. Bu kuruluşların temel finansal amaçları, uzun dönemli sürdürülebilirliklerini korumak olarak ön plana çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, kâr etmeye çalışmayan bu fonlar doğal olarak garanti vermek için kullandıkları fonların reel değerlerini korumayı hedeflemek durumundadırlar. Bu nedenle, verdikleri kefalet karşılığında bir komisyon ve finansmana erişimini kolaylaştırdıkları şirketleri zor durumda bırakmayacak ölçüde bir teminat alabilmektedirler. Bazı uygulamalarda ülkelerin hazineleri kontra-garantör işlevi görmektedir. Başka bir ifadeyle, şirketlerin bankalara borçlarını geri ödememeleri durumunda verdikleri teminat nedeniyle kredi garanti fonlarının uğrayacağı zararın bir kısmı böylelikle tazmin edilmektedir. Bu tür bir uygulamanın avantajı, garanti fonlarının aldıkları komisyonların düşük tutulması şeklinde ortaya çıkmakla birlikte, karşılığında kamu kesimi bütçeleri üzerinde ek bir yük hâsıl olmaktadır (http://www.tepav.org.tr).

3.4. DEVLET TEŞVİKLERİ

Finansman daha ziyade işletmelerin başlangıç aşamasında büyük önem taşır. Bu nedenle kamu desteği daha çok genç işletmelere yoğunlaşmalıdır. İlk yıllar bir şirketin varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği açısından başlangıç aşaması sayılabilir. Daha öncede vurguladığımız gibi ilk beş yılı başarıyla atlatan işletmeler izleyen yıllarda piyasada rekabet koşullarına daha

rahat bir şekilde uyum sağlamaktadırlar.

Ülkemizde KOBİ'leri desteklemeyi amaçlayan birçok KOBİ destek programı bulunmaktadır. Özellikle amacı KOBİ'lere özel destekler sunmayı amaçlayan KOSGEB tarafından 9 adet destek programı yürütülmektedir (http://www.dtajans.com).

KOSGEB tarafından verilen ve KOBİ'ler tarafından en fazla kullanılan KOBİ destek programları şu şekildedir;

- KOBİ Proje Destek Programı
- Ar-Ge İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Programı
- Genel Destek Programı
- Ayrıca TÜBİTAK tarafından KOBİ'lere özel bazı destek programları geliştirilmiştir. Bunlar;
- KOBİ Ar-Ge Başlangıç Destek Programı
- Üniversite-Sanayi İşbirliği Programı

Bunlara ek olarak Kalkınma Ajansları tarafından da çeşitli KOBİ destek programları mevcuttur.

KOBİ Destek programları, KOBİ'lere karşılıksız olarak hibe şeklinde karşılıksız verilen desteklerden oluşmaktadır. KOBİ destekleri dışında bazı kurum/kuruluşlar tarafından sunulan kredi programları da bulunmaktadır. KOBİ'lere kredi verilmesini amaçlayan programlar aşağıdaki gibidir:

- Eximbank, "KOBİ İhracata Hazırlık Kredileri"
- Kredi Garanti Fonu Kredi Garanti Programları.

3.5. SERMAYE PİYASASI ARAÇLARI

"Sermaye Piyasası; yatırımcılar, tasarruf sahipleri ve bunlar arasındaki fon akımını sağlayan aracı kurumlar ve bankalar, yatırım ortaklıkları ve yatırım fonları gibi aracı ve yardımcı kuruluşlardan oluşan, modern finansman sistemidir" (Ceylan ve Korkmaz, 2008: 421).Sermaye piyasasında fonların eldeğiştirmesi, menkul kıymet olarak adlandırılan finansal varlıklar yoluyla olur (Sarıkamış ve diğ., 2009: 5).

Anonim şirket şeklindeki KOBİ'ler, sermaye piyasalarından öncelikle sermaye piyasası araçlarını ihraç ederek faydalanabilirler.

Bu kapsamda (Alptekin, 2007: 5);

- Hisse senedi
- Tahvil
- Hisse senedi ile değiştirilebilir tahvil
- Kâra katılmalı tahvil
- Katılma intifa senetleri
- Kar ve zarar ortaklığı belgesi
- Hisse senedi ile değiştirilebilir kâr ve zarar ortaklığı belgesi
- Finansman bonosuçıkararak sermaye piyasalarından kaynak temin edebilirler.

Anonim ortaklık türündeki KOBİ'ler, ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir meblağı temsil eden, yatırım olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları kurulca belirlenen kıymetli evrak niteliğinde menkul kıymet ihraç etmek suretiyle sermaye piyasasından fon sağlayabilirler (http:/www.spk.gov.tr).

Ortaklık makro ekonomik koşulların da etkisiyle genel olarak, sermaye piyasasından ortaklık hakkı sağlayan menkul kıymet (hisse senedi) ihracı yoluyla finansman sağlamayı tercih etmektedirler. Ancak Sermaye Piyasası Mevzuat'ında farklı nitelikteki sermaye piyasası araçlarının ihracı suretiyle finansman sağlamaya imkân veren düzenlemeler de mevcuttur (http:/www.spk.gov.tr).

3.6. LEASİNG

Finansal Kiralama (Leasing), kiracı tarafından seçilen bir yatırım malının mülkiyeti finansal kiralama şirketinde kalarak, belirlenen kiralar karşılığında kullanım hakkının kiracıya verilmesini sağlayan bir finansman yöntemidir (Şenay, 1987: 52). Yatırım mallarının satın alınması yerine, kiralanarak kullanılması sağlanmaktadır, böylece firmaların işletme sermayelerini diğer ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanmaları ile verimliliğin ve kârlılığın artmasında önemli rol üstlenmektedir. Bankalar, bu büyümeden pay alabilmek için leasing işlemlerine odaklanmakta, bu yüzden leasing sektöründe işlem hacmi, son yıllarda hızlı bir oranda artış göstermektedir.

Leasing işlemleri tüm dünyada yatırımların orta vadeli finansmanında yaygın olarak kullanılmaktadır. Özellikle enflasyonist ekonomilerde kuruluşların her geçen gün artan işletme sermayesi ihtiyaçlarını karşılamada alternatif finansman yöntemlerine karşı büyük avantajlar sağlamaktadır.

Leasing'de genel olarak hukuki işlem yapmaya yetkili her türlü kişi ve kuruluş kiracı olabilir, buna göre, her türlü şahıs firmaları, her türlü ortaklıklar, serbest meslek mensupları kiracı olabilirler.

3.7. FACTORİNG

Factoring, üç ayrı hizmetin bir arada sunulduğu tek finansal yöntemdir. Factoring, mal ve hizmet satışlarından doğan vadeli alacakların temlik yolu ile bir factoring kuruluşuna devredilmesi ve bu alacakların factoring kuruluşu tarafından yönetilmesi olarak adlandırılmaktadır (Alptekin, 2007: 5).

Factoring üç taraflı bir işlemdir.

Mal ve hizmet satıcısı (Müşteri), bu mal ve hizmeti vadeli satın alarak borçlanan (Borçlu) ve Factoring Kuruluşu'dur. Bu üçlüye, yurtdışı factoring işlemlerinde bir de Muhabir faktör eklenmektedir.

Alacağın ödenmeme riskine karşı garanti edilmesi ve alacakların sigorta edilmesi, factoring işlemini işletmeler için giderek cazip kılmaktadır. Böylece, alacaklarını faktöre temlik eden müşteri mal sattığı borçluların borcunu ödeyemeyecek duruma düşmesi durumunda korunmuş olur.

Factoring, ticaretin olduğu her alanda uygulanabilir bir finansman modelidir. Factoring sistemi, KOBİ'ler için finansman kaynağı olmanın dışında, alacakların garanti altına alınmasını, böylece KOBİ'lerin tahsilat operasyonu gibi önemli bir yükten kurtulmasını sağlamaktadır. Factoring, yurt içinde veya dışında şirketlerin tanımadıkları ülkelere ve müşterilere satış olanağı oluşturma, alıcılar hakkında istihbarat sağlayarak şirketlerin riskini minimum seviyeye indirme, KOBİ'lere mali verileri çok güçlü olmasa da hızlı ve uygun maliyetle fon olanağı sağlama ve alacakların tahsilinde şirketlere hem zaman hem de insan kaynağı sunma gibi birçok avantaj sağlamaktadır.

Factoringle ihracatçı işletmeler, garanti hizmetinden yararlanarak dış piyasalarda pazar paylarını risksiz şekilde artırma imkânı bulabilirler. Sistemi kullanmanın en önemli artılarından biri de, dengesiz para akışı karşısında satıcıya likidite sağlamasıdır. Böylece şirketler dış kaynağa gerek duymadan nakit akışını kendi kaynakları ile düzenleme ve büyüme olanağını yakalayabilirler.

3.8. VADELİ İŞLEMLER PİYASASI

KOBİ'ler finansman kaynaklarını etkin kullanmalarının yanı sıra kaynağın korunmasına da önem vermelidirler. Yeni finansman kaynaklarının kullanımının yanı sıra mevcudun korunması da aynı derecede önemlidir. İşte bu ihtiyacı karşılamak ve yatırımcıyı olası risklerden korumak amacıyla Vadeli İşlemler Borsası açılmıştır.

Şubat 2005 yılında İzmir'de kurulan Vadeli İşlemler Borsası (VOB), her geçen gün artan bir ilgiyle karşılaşmaktadır. Risklerden korunmak isteyen ve risklerin oluşturacağı fırsatları değerlendirmek isteyen yatırımcılar için VOB, şirketler açışından ilgi odağı olmuştur. Vadeli işlemler, önceden belirlenen miktar ve nitelikteki malı (pamuk, buğday), kıymetli madeni (altın), finansal göstergeyi (İMKB 30 endeksi), dövizi veya sermaye piyasası aracını (faiz, DBS) belirli bir vadede alma ya da satma yükümlülüğü veren işlemlerdir (http://www.tspakb.org.tr).

Borsada sözleşme konusu olan mal ve hizmetlerin fiyatları spot piyasada devamlı dalgalanma göstermesi ve yatırımcıların da uzun vadeli işlemleri hedeflemesi bu konuda bir borsa ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda vadeli işlem sözleşmeleri üç temel amaç için kullanılmaktadır (http://www.vob.org.tr);

Korunma (Hedge) Amaçlı;

İşletmelerin çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaları ve risklere rağmen piyasa değerlerini maksimize etmeyi amaçlamaları ve bu doğrultuda türev ürünlerini kullanmalarıdır.

Spekülatif (Yatırım) Amaçlı;

Geleneksel yatırım araçları yerine her yatırımcıya hitap edecek risk ve getiri özelliğine sahip olmaları nedeniyle yatırımcıların tercihidir.

Arbitraj Amaçlı;

Vadeli işlem piyasalarındaki aynı sözleşmelerin vadeli fiyatları ile spot fiyatları arasındaki var olan belirli bir ilişkinin bozulması durumunda yatırımcının bu ilişkiden risksiz getiri elde etmek istemesi amacı ile işlem yapmasıdır.

Vadeli işlemlerin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz (http://www.ulukartalkapital.com.tr);

- ✓ Türev araçların tümü, bir dayanak varlığın üzerine düzenlenir.
- ✓ Standart özelliklere sahiptir.
- ✓ Gelecekteki maliyeti ve geliri bugünden sabitler.
- ✓ Vadeli işlem sözleşmelerinin zaman sınırı ay ve yıl olarak belirtilir.
- ✓ Vadeli işlem sözleşmesi almak / satmak gelecekte oluşabilecek bir yükümlülüğü bugünden kabul etmektir. Mal ve paranın değişimi sözleşmenin vadesinde yapılacaktır. Bu arada, vadeye kadar herhangi bir zamanda ters işlem yapılarak pozisyon kapatılabilir.

3.9. MELEK YATIRIMCI

Yüksek risk ve yüksek büyüme potansiyeli içeren firmalara, kuruluşlarının çok erken bir döneminde yatırım yapan özel bir yatırımcı tipi olarak ifade edilmektedir. Melek Yatırımcı (Business Angels), henüz yolun başında olan (Start-up) bir iş fırsatına yatırım yapan, işletmelerin büyümeleri veya gelişmeleri için sermaye sağlayan kişidir (http://www.istanbulmym.com). Girişimden yaptığı yatırım miktarıyla doğru orantılı hisse almakla birlikte genelde bireysel destek sunmaktadırlar. Ekonomik, sosyal ve kişisel sebepler, finansal faktörlerin yanı sıra yatırım kararlarını etkilemektedir. Karar alma sürecine iç görülerini eklemekte sakınca görmeyen melek yatırımcılar bu yatırımdan çıkış yapana kadar girişimin bir parçası olmayı tercih etmektedirler.

Gelişmiş batı ülkelerinde yenilikçiliğin girişimciliğe dönüşmesinde önemli rol oynayan ve oldukça yaygın olan melek yatırımcılar, gelecek vaat ettiklerine inandıkları projelere sadece sermaye sağlayarak değil, sahip oldukları şahsi bilgi, tecrübe ve iş bağlantılarını da koyarak projeyi hayata geçirmekte önemli rol oynamaktadırlar. İşi kurmak için gerekli sermayeyi ortaya koyup, bunun karşılığında birkaç yıl sonra belki de değeri milyonlarca dolara ulaşacak bir şirketin ortağı olurlar. Burada amaç kesinlikle sosyal sorumluluk ya da girişimcilere destek olmak değildir. Melek yatırımcılar da azami kâr hedefleyen girişimcilerdir (http://www.gmka.org.tr).

Melek yatırımcılar ABD'de yıllık ortalama 40.000 civarında projeye toplam 20 - 30 Milyar Dolarlık yatırım yapmaktadırlar. Bu ülkede 2009 yılında toplam yeni istihdamın %5'ine tekabül eden yaklaşık 250 Bin yeni istihdam oluşturmuşlardır. Apple, Facebook, Google, Yahoo, Skype, YouTube gibi şirketlerin ortaya çıkışında bu yatırımcıların katkıları vardır (http://www.gmka.org.tr). Avrupa'da ise 70 Bin melek yatırımcı mevcuttur ve 2012 yılında yaklaşık 5 Milyar Dolar yatırım yapılmıştır**.**

Türkiye'de ise melek yatırımcı sayısı 150-200 arasında yer almakta ve yatırım seviyesi ise 10 Milyon Doları bulmaktadır. Ülkemiz melek yatırımcılık modelini yeni keşfetmiştir ancak melek yatırımcı sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Yatırım miktarının 100 Milyon Dolar seviyesine çıkacağı öngörülmektedir. Genç nüfus dinamiklerinin ve geleceğin oluşturulması için melek yatırımcılık büyük önem taşımaktadır (http://www.bireyselyatirimci.com).

Ülkemizde 15.02.2013 tarihli Resmi Gazete ile yürürlüğe giren "Bireysel Katılım Sermayesi Yönetmeliği" ile "Melek Yatırımcılık" yasal bir zemine kavuşmuştur. Hazine Müsteşarlığı tarafından hazırlanan yönetmelikte melek yatırımcılığın gelişmesi için vergi desteği getirilmiştir. Melek yatırımcıların vergi desteğinden faydalanabilmesi için Bireysel Katılım Sermayesi Lisansına sahip olması gerekmektedir. Yönetmeliğe göre, yüksek gelir veya servete sahip yatırımcılar ya da tecrübeli yatırımcılar bu lisansı almaya hak kazanabilmektedirler. Alınan lisans 5 yıl geçerli olup bu süre içerisinde en fazla 20 farklı yatırıma verdikleri destek vergi avantajından yararlanabilmektedir.

Melek yatırımcılık için getirilen vergi desteği, en fazla 1 Milyon TL yatırım ile sınırlıdır. Aynı zamanda melek yatırımcılar hisse tutarlarının %75'ini vergiden düşebilmektedirler. Melek yatırımcının bir girişime yapacağı yatırımın alt sınırı 20 Bin TL, üst sınırı 1 Milyon TL'dir. Bununla birlikte melek yatırımcılar girişim şirketinin %50'sinden fazlasına sahip olamazlar. Şirket yönetimine katılımı Yönetim Kurulu üyeliği ile sınırlandırılan melek yatırımcının şirketten herhangi bir ücret ya da maaş alması yasaktır.

5. SONUÇ

Türkiye'deki işletmelerin yaklaşık yüzde doksan dokuzlar civarını teşkil eden KOBİ'ler ekonominin ve sosyal istikrarın temel dinamiğidir. Yenilikleri hemen yakalayabilen, üretim süreçlerini ayarlayabilen, pratik girişimciliği temsil eden, başarmak ve yaşamını devam ettirmek güdüsüyle yönetilen işletmeler olan KOBİ'ler Türkiye'nin gündeminde önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla bu işletmeler toplumsal yapımızın ve mevcut ekonomik sistemin önemli bir parçası oluğu gibi bölgesel kalkınmanın da ana unsurlarından biridir.

Bütün bunlara rağmen ülkemizde bu işletmelerin yapısal özellikleri gereği bir takım sorunlarla karşılaştıkları ve bu nedenle ekonomiye beklenen katkıyı sağlayamadıkları görülmektedir. Gerek dünyada gerekse ülkemizde KOBİ'lerin en başta gelen sorunu finansman yetersizliğidir.Çalışmada işletmelerin bu tür finansman sıkıntılarını gidermek, bir çıkmaza girmiş olan yöneticilerimize yol göstermek ve iş gücünü arttırmak isteyen yöneticilerimize yardımcı olmak amacıylaalternatif finansman kaynakları ifade edilmiştir.

Bu kaynakların başında KOBİ'lerin halka açılarak finansman elde edeceği Türkiye'nin

KOBİ Borsası olan Gelişen İşletmeler Piyasası ele alınmıştır. GİP yoluyla işletmeler halktan temin edecekleri kaynak ile özsermayelerini arttırıp gelişme ve büyüme potansiyeli gösterebilmektedirler. Yatırım yapacağı şirkete sermaye koyarak ortak olunan ve böylece fonlarındaki parayı, yenilikçi iş fikri olan ve gelecek vaad eden şirketlere yatırarak işletmelerin finansman ihtiyaçlarını karşılayan bir diğer çözüm yolu ise Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı olarak ifade edilmiştir. Finansman sıkıntısı yaşayan ancak banka kredisi kullanamayan KOBİ'lerimizin ihtiyaçlarını gidermek amacıyla Kredi Garanti Sistemi çözüm yolu olarak sunulmuştur. Bu tür kuruluşlar normal koşullar altında ilgili kurumlardan kredi temin edemeyen kişilerin krediyi temin edebilmeleri için, kısmen veya tamamen, alınan kredinin geri ödenmesini sigorta eden kuruluşlardır.

Son yıllarda ülkemizde sıklıkla yararlanılan ve birçok KOBİ'nin kuruluşuna ve gelişmesine kaynak temin eden devlet teşvikleri de KOBİ'lerin yaşamış olduğu bu tür sıkıntılara önemli bir çözüm yolu olduğu vurgulanmış ve ayrıca halihazırda devam eden teşvik programları ifade edilmiştir. Daha sonra çok geniş bir alternatif sunan hisse senedi, tahvil, hisse senedi ile değiştirilebilir tahvil, kâra katılmalı tahvil, katılma intifa senetleri, kâr ve zarar ortaklığı belgesi, finansman bonosu gibi sermaye piyasası araçları başvurulacak yollar arasında gösterilmiştir.

Çalışmada KOBİ'lerin finansman sıkıntısını gidermek amacıyla Finansal Kurumlar da ele alınmıştır. Alım gücünde sıkıntı yaşayan işletmeler için finansal kiralamayı ifade etmek amacıyla Leasing Şirketleri ve vadeli alacaklar konusunda sıkıntı yaşayan KOBİ'ler için bunların teminine yardımcı olacak Factoring şirketleri de ele alınarak incelenmiştir. Yeni finansman kaynaklarının kullanımının yanı sıra mevcudun korunması ve yatırımcıyı olası risklerden korumak amacıyla Vadeli İşlemler Piyasasına değinilmiştir. Çalışmada son olarak yenilikçiliğin girişimciliğe dönüşmesinde son derece önemli rol oynayan ve gelişmiş ülkelerde oldukça sık rastlanan melek yatırımcı modeli de alternatifler arasında gösterilmiştir.

Yapılan araştırmada ele alınan alternatif çözüm yolları dikkatle incelendiğinde finansman sıkıntısı yaşayan ya da büyüme potansiyeli gösteremeyen KOBİ'lerimizin bu bilgilerden istifade ederek geleceğe bakış açısından pozitif bir ivme alacağı, bu çözüm yollarının KOBİ'lerimizin derdine deva olup bölgesel kalkınmayı arttıracağı düşünülmektedir. Bir öneri niteliğinde söyleyebileceğimiz; KOBİ'lerimizin uzun vadeli yaşama ve büyüme hedeflerinin olması gerekliliği ve yaşayabilecekleri finansman yetersizliğinde bu tür alternatifleri dikkate alarak yaşama ümitlerini kaybetmemeleri gerekliliği tavsiye edilmektedir.

KAYNAKLAR

AKGEMCİ, Tahir, 2001, KOBİ'lerin Temel Sorunları ve Sağlanan Destekler, KOSGEB, Ankara.

AKSOY, Ahmet ve C. Tanrıöven, 2007, Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi, Gazi Kitabevi, Ankara.

AKTAŞ, Ramazan, KOBİ'lerin Finansman Sorunu, Erişim tarihi:19.06.2015..http://www.fenafil.com/guncel/koseler/gk_aktasramazan_08_04_14.htm

ALPTEKİN, Erdem, 2007, KOBİ'ler Alternatif Finansman Kaynakları'nın Farkında Mı?, AR&GE Bülten, İZTO Yayınları, İzmir.

APAK, Sudi, 1995, Sermaye Piyasaları ve Borsa, Bilim Teknik Yayınevi, Eskişehir.

ARAS, Güler ve A. Müslümov, 2001, "Küreselleşme Sürecinde KOBİ'lerin Finansal

ve Ekonomik Sorunları ve Çözüm. ...Önerileri", 21. Yüzyılda KOBİ'lerin Finansman Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu, Kıbrıs.

BİREYSEL YATIRIMCI, Melek Yatırımcı Nedir, Erişim tarihi: 03.08.2015, http://www.bireyselyatirimci.com/melek-yatirimci-nedir/

CELLOTIN, Avrupa Birliğinde KOBİ Tanımı ve Avrupa Birliği Ekonomisinde KOBİ'lerin Yeri, Erişim tarihi: 09.06.2015http://www.cellotin.com/forum/avrupa_birligi/avrupa_birliginde_kobi_tanimi_ve_avrupa_birligi_ ..ekonomisinde_kobi_lerin_yeri-t784.0.html

CEYLAN, Ali ve T. Korkmaz, 2008, İşletmelerde Finansal Yönetim, Ekin Yayınevi, Bursa.

ÇELİK, İsmail, 2007, "Basel II Bağlamında KOBİ'lerin Finansman Sorunları: Tekstil Sektöründe Bir Uygulama", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, Isparta.

DEĞİRMENCİ, Gamze, 2011,"Türkiye ve Dünya'daki Kredi Garanti Sistemleri, Türkiye'deki Kredi Garanti Fonu A.Ş.'nin Kefalet Hacminin ve İşlerliğinin Arttırılabilmesi için Yapılabilecekler", Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, Ankara.

DEMİR, Volkan, 2014, "Dünyada KOBİ Ölçeği Örnekleri ve Türkiye", KOBİ Girişim Dergisi, Doğan Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul.

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı, Erişim tarihi: 08.06.2015 ..http://www.yoikk.gov.tr/dosya/up/komiteler/kobi/Stratejidoc._KSEP.pdf

DİNÇER, Ömer ve H. Şencan, Orta Büyüklükteki İşletmeler ve Bürokrasi, Erişim Tarihi: 11.06.2015 http://www.musiad.org.tr/download/Yayinlar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20Raporlar%C4%B1/Orta%20B%C3%BCy%C3%BCkl%C3%BCkteki%20%C4%B0%C5%9Fletmeler%20ve%20B%C3%BCrokrasi/Orta%20B%C3%BCy%C3%BCkl%C3%BCkteki%20%C4%B0%C5%9Fletmeler%20ve%20B%C3%BCrokrasi.pdf

DTAJANS, KOBİ Nedir? KOBİ Destek Programları Nelerdir?, Erişim Tarihi: 09.07.2015, http://www.dtajans.com/kobi-blog/kobi-nedir-kobi-destek-programlari-nelerdir

EMRE,Zeynep ve A. Budak, 2006, Dünya Uygulamaları Çerçevesinde KOBİ Borsaları, TSPAKB Yayını, İstanbul.

GÖZBAŞI, Onur, 2003, "KOBİ'lerin Finansman Sorunlarının Çözümüne Yönelik Finansal Destekler ve Finansman Teknikleri ile İlgili Bir Araştırma", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, Kayseri.

GÜNEY MARMARA KALKINMA AJANSI, Girişim ve Risk Sermayesi, Erişim tarihi: 03.08.2015, http://www.gmka.org.tr/uploads/downloads/dosya/girisim_ve_risk_sermayesi_bilgi_notu.pdf

HATİCE BİÇEN, Yılmaz, Kobilerin Finansman Sorunu ve Sermaye Piyasası Yoluyla Çözümü, Erişim tarihi:23.07.2015http://www.paradoks.org/old/index.php?option=com_content&task=view&id=61&Itemid=11

İSMAİLOĞLU, Hamdi, 1992, "Küçük İşletmelerin Toplumsal Özellikleri ve Sorunları", Pazarlama Dünyası Dergisi, Kütahya.

İSTANBUL MELEK YATIRIMCI MERKEZİ, Melek Yatırımcı Kimdir?, Erişim tarihi:03.08.2015, http://www.istanbulmym.com/sikca-sorulan-sorular

KAP, Gelişen İşletmeler Piyasası, Erişim Tarihi: 06.07.2015, https://www.kap.gov.tr/sirketler/islem-goren-sirketler/pazarlar.aspx#GELİŞEN İŞLETMELER PİYASASI|5

KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2007-2009)

KOBİAS, KOBİ Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı, Erişim Tarihi: 07.07.2015, http://www.antalyakadingirisimciler.org/rehber/page30/page30.html

KOBİTEK, KOBİ Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş., Erişim Tarihi: 07.07.2015, http://kobitek.com/kobi_girisim_sermayesi_yatirim_ortakligi_as_nedir_

KOSGEB, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik, Erişim Tarihi: 05.06.2015, http://www.kosgeb.gov.tr/UserFiles/File/kobi_tanimi.pdf

MÜFTÜOĞLU, Tamer, 2002, Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ'ler), Turhan Kitabevi, Ankara.

ÖZBEK, Zerrin, KOBİ'lerin Türk Ekonomisine Etkileri, Erişim tarihi:11.06.2015.. http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi31/Zerrin%20ozbek.pdf

RIDINGER, Rudolf, 1995, 1. Mediterranean SMSs Conference and Workshops, Metu Press, Ankara.

SARIASLAN, Halil, 1994, Orta ve Küçük Ölçekli İşletmelerin Finansal Sorunları, TOBB Yayınları, Ankara.

SARIKAMIŞ, Cevat, A. Ceylan, N. Aydın ve M. Coşkun, 2009, Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

SERMAYE PİYASASI KURULU, KOBİ'lerin Halka Açılmalarının Faydaları, Erişim tarihi:06.07.2015.http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=12&pid=2&subid=1

SÜZER, Hande D., Kobi Peşindeki Banka Sayısı Arttı , Erişim tarihi: 05.06.2015 .http://www.capital.com.tr/kobi-pesindeki-banka-sayisi-artti-haberler/18740.aspx

ŞENAY, Ertuğrul, 1987, "Finansal Kiralama",Tarihsel ve Güncel Ekonomide Diyalog Dergisi, Sayı:29, İstanbul.

TEPAV, Krizle Mücadele Tedbirlerine Bir Örnek: Kredi Garanti Sistemi, Erişim Tarihi: 07.07.2015, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271312313r4185.Krizle_Mucadele_Tedbirlerine_Bir_Ornek_Kredi_Garanti_Sistemi.pdf

TSPAKB, Finansal Yönetim, Erişim tarihi: 24.07.2015 http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-...49f5-b282-c6475cdb7ee7/ETM_kilavuzlar_ileri_finansal_yonetim.pdf

TSPAKB, KOBİ Finansmanı ve Borsa Dışı Teşkilatlanmış Piyasa Hakkında Rapor, Erişim tarihi: ..18.06.2015http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/57ad7180-c5e7-49f5-b282-c6475cdb7ee7/AIM_Yayin_ve_..Raporlar_Calisma_Gruplari _KOB_Borsasi Raporu.pdf

TURKGİRİSİMCİ, Kobilerin Finansman Sorunu, Erişim tarihi: 19.06.2015, http://www.turkgirisimci.net/Kobilerin Finansman Sorunu

TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ, KOBİ Tanımı Yönetmenliği, Erişim tarihi: 05.06.2015 .http://www.tobb.org.tr/KobiArastirma/SiteAssets/Sayfalar/AnaSayfa/kobi_tanimi_yonetmelik.doc

ULUKARTAL KAPİTAL,Yatırımcı Sözlüğü, Erişim tarihi: 30.07.2015 ...http://www.ulukartalkapital.com.tr/yatirimci_sozlugu.php

VADELİ İŞLEM VE OPSİYON BORSASI, Vergi Raporu, Erişim tarihi: 30.07.2015, http://www.vob.org.tr/VOBVergi Raporu

VINDE, V. Pierre, 1995, General Introduction to Environment for SMEs, OECD.

BÖLGESEL REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASINDA KÜMELENME STRATEJİSİNİN ÖNEMİ

The Importance of Cluster Strategy at Increasing Regional Competitiveness

Ercan ŞAHBUDAK[1], Dilek ŞAHİN[2]

ÖZET

Bölgesel rekabet gücü firmaların, endüstrilerin, bölgelerin ve ülkelerin uluslararası rekabete açık iken, sürdürülebilir ve göreli olarak yüksek faktör geliri yaratabilme yeteneğidir. Bölgesel rekabet gücü, ekonomik ve stratejik faktörler olarak iki ana gruptan oluşmaktadır.Ekonomik faktörler arasında, üretim faktörleri, bölgenin konumu, altyapı ve ekonomik yapı yer almaktadır. Stratejik faktörler arasında idari etkinlik, bölgesel kalkınma stratejisi, özel ve kamu sektörü işbirliği ve kurumsal yeterlilik yer almaktadır. Kümelenme, aynı coğrafi alanda sektörel olarak yoğunlaşmış işletmelerin bir arada toplanması olarak tanımlanmaktadır. Kümelenme oluşumunda, pazarlara olan yakınlık, uzmanlaşmış işgücü arzı, girdilerin ve ekipman tedarikçilerin varlığı, belirli doğal kaynakların varlığı gibi bazı etkenler önemli rol oynamaktadır.Bu çalışmada bölgesel rekabet gücü ve kümelenme stratejisine değilmiştir. Bölgesel rekabet gücünü belirleyen faktörler ve bölgesel rekabet gücü göstergelerinden bahsedilmiştir. Ardından kümelenme ve kümelenmeyi etkileyen faktörler ele alınmıştır. Son olarak bölgesel rekabet ve kümelenme ilişkisine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Rekabet Gücü, Bölgesel Rekabet Gücü, Kümelenme.*

ABSTRACT

Regional competitivenessis the ability to create a sustainable and relatively high factor income while companies, industries, regions and countries is open to international competition. Regional competitiveness is consist of two main groups as economic and strategic factors. Production factors, the location of region infrastructure and economic structure is located among economic factors. Administrative efficiency, regional development strategy, private and public sector collaboration and institutional competence is located among the strategic factors.Clustering is defined as collection of businesses concentrated in one sector in the same geographical area. The cluster

1 Yrd.Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, e-mail: esahbudak©cumhuriyet.edu.tr

2 Yrd.Doç.Dr.,Cumhuriyet Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Yüksek Okulu, e-mail: dilek58sahin©hotmail.com

formation plays role some factors such as proximity to the market, specializing in labor supply, the presence of input and equipment suppliers, the presence of certain natural resources. In this study, It has mentioned regional competitiveness and clustering strategy. It has been mentioned factors determining regional competitiveness and the regional competitiveness indicators. Then, clustering and factors affecting the clusters are discussed.Finally, It has been mentioned regional competitionand the relationship clustering.

Keywords: *Competitiveness, Regional Competitiveness, Clusters.*

1.GİRİŞ

Küreselleşme süreci ve gelişen teknolojik altyapı sayesinde küresel sermaye ve üretim faktörlerinin hareketliliği ülke sınırlarının önem kaybederek bölgesel ölçekte rekabetin önem kazanmasını sağlamıştır.Bölgelerin rekabet gücü ise, işletmelerin performansı ile birlikte yenilik yapma kapasitesi, farklı aktörler arası işbirliğinin sağlanması ve sosyal sermayenin geliştirilmesi gibi unsurlarla belirlenmeye başlamıştır. Tanım olarak bölgesel rekabet gücü, firmaların, endüstrilerin, bölgelerin, ülkelerin ve ülke birliklerinin uluslararası rekabete açık iken sürdürülebilir ve göreli olarak yüksek faktör geliri ve faktör istihdam seviyesi oluşturabilme yeteneğidir. Bölgesel rekabet gücünü etkileyen faktörleri ekonomik ve stratejik faktörler olarak iki grupta toplamak mümkündür. Bölgesel rekabetin amacı, bölge halkı için yüksek, istikrarlı ve sürdürülebilir refah ve bunu sağlayacak üretim düzeyini oluşturmaktır. Bölgesel rekabet gücünün artırılmasında son derecede önemli bir konu da kümelenme yaklaşımıdır. Bir ürün ya da hizmetin üretilmesi ile ilgili tarafların ortak coğrafyada bir arada bulunmaları koşulu ile birlikte iş yaptıkları ağ yapılarına kümelenme denilmektedir. Kümelenme yaklaşımı ile işletmelerin, bölgelerin daha rekabetçi ve yenilikçi olmalarının önü açılmıştır. Kümelenmeler gerek ilgili sanayilerin gerekse bulundukları bölgelerin rekabet gücünü artırmak amacıyla işbirliği bilinci çerçevesinde ortak hareket eden firma ve kurumlardan oluşmaktadır. Kümelenmeler bölgelerin rekabet avantajını; verimlilik, inovasyon, yeni iş imkânları, girişimcilik, sosyal sermaye ve güven, işbirliği ve taşma etkisi, kurumsal yapı ve bilişim yönünden geliştirmektedir. Bu çalışmada öncelikle bölgesel rekabet gücü kavramı, bölgesel rekabet gücü belirleyicileri ve bölgesel rekabet gücü göstergelerinden bahsedilmiştir. Daha sonra kümelenme hakkında bilgi verilerek kümelenme ve bölgesel rekabet ilişkisine değinilmiştir.

2.REKABET GÜCÜ KAVRAMI VE BÖLGESEL REKABET GÜCÜ

Rekabet gücü, literatürde oldukça sık kullanılan ancak tanımı üzerine tam bir anlaşma sağlanamayan bir kavramdır. Genel olarak rekabet gücü, ülkelerin serbest ve yerleşik pazar koşulları altında vatandaşlarının reel gelirlerini artırmaya çalışırken aynı anda ürettiği ürün ve hizmetleri uluslararası pazarlara sunabilmesi ve bunda başarılı olabilmesidir (Çivi: 2001, 22). Rekabet gücü kavramını, mikro ve makro düzeyde tanımlamak mümkündür. Rekabet gücüne mikro ekonomik perspektiften bakıldığında, firma düzeyinde rekabet gücü; makro ekonomik perspektiften bakıldığında ise bir ülkenin veya bölgenin rekabet gücü anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda firma düzeyinde rekabet gücü; firmaların ürünlerinin rakiplerinin fiyatlarına eşit ya da daha düşük bir fiyatla üretme ve satma yeteneğidir (Atik: 2005,14). Bu düzeyde rekabet gücü, firmaların istikrarlı ve karlı bir şekilde üretim yapabilmesi anlamına gelmektedir (Kumral vd: 2012, 5). Firmanın rakiplerine göre daha büyük bir pazar payı elde etmesi rekabet edebilirliğin bir gereği olmakla birlikte, firmanın yenilikçilik kapasitesi, verimliliği, büyümesi ve karlılığı rekabet gücü açısından son derecede önemlidir (Erkekoğlu: 2008, 11). Kısacası mikro düzeyde veya firma düzeyinde rekabet gücü kavramında karlılık, pazar payı ve

sürdürülebilirlik kavramları ön plana çıkmaktadır.

Makro ekonomik perspektiften bakıldığında ülke rekabet gücü; serbest ve adil piyasa koşullarında ülkenin, uluslararası piyasalarda kabul gören ürün ve hizmetler üretirken, aynı zamanda vatandaşlarının reel gelirlerini de artırabilme becerisidir (Kumral vd: 2012, 5). Uluslararası Yönetim Geliştirme Derneği Dünya Rekabet Gücü Yıllığı'nda ise ülke rekabet gücü, ülkenin firmaları için daha fazla değer yaratılmasını ve insanları için daha fazla refahın sürdürülmesini sağlayan bir çevrenin oluşturması ve sürdürülebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkenin rekabet gücü, artan yaşam standardı, istihdam olanakları ve bir ülkenin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olarak değişmektedir.

Bölgesel rekabet gücü ise, bir bölge veya şehrin ulusal ve küresel ihraç pazar payında, diğer bölge ve şehirler ile yaptığı rekabetteki başarısı ile birlikte yüksek ve sürdürülebilir gelir düzeyi sağlayabilme yeteneğidir (Kumral vd: 2012,6).OECD'ye göre bölgesel rekabet gücü, firmaların, endüstrilerin, bölgelerin, ülkelerin ve ülke birliklerinin uluslararası rekabete açık iken sürdürülebilir ve göreli olarak yüksek faktör geliri ve faktör istihdam seviyesi oluşturabilme yeteneğidir (Beceren: 2004,280). Bölgesel rekabet gücü şu unsurları içermektedir (Ayaş: 2003, 50):

- Faaliyette bulunan işletmelerin rekabet gücü,
- Mevcut sektörlerde ve kurulu işletmelerde verimliliği yükseltme yeteneği,
- Verimlilik artışının açığa çıkardığı işgücünü istihdam edecek yeni alt sektörler yaratma kapasitesi,
- Bu sektörlerde verimliliği yükseltme yeteneği.

Bölgesel rekabetin amacı, bölge halkı için yüksek, istikrarlı ve sürdürülebilir refah ve bunu sağlayacak üretim düzeyini oluşturmaktır. Bir bölge teknolojik, sosyal, altyapı ve kurumsal değerler açısından sunmuş olduğu dışsallıklarla bölgedeki firmaların verimliliğini yükselterek rekabet güçlerini artırmaktadır.

Bölgesel rekabet gücü son derecede önemli olmakla birlikte bu önemin nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Ayaş: 2003, 51):

- Üretim faktörleri kıttır. Bu nedenle mobil kaynakların en verimli kullanılabilecekleri bölgelerde yerleşmesi, üretken girişimcileri ve bölgeleri ortaya çıkarmaktadır.
- Bölgedeki mobil olmayan kaynakların, işletmeler için özel koşullar oluşturdukları üretim faaliyetlerinde uzmanlaşmaları; ileri derecede entegre olmuş bir ekonomik yapıda, üretken kaynakların en uygun yerleşimi ile ortaya çıkan bölgeye özgü üstünlüklerin taklit edilmesini zorlaştırmaktadır.
- En verimli oldukları faaliyet alanlarında üretim ve ihracat yapan bölgelerin, uluslararası piyasalarda rekabet gücü gelişmekte ve bölgesel gelirler artmaktadır.
- İleri derecede bütünleşmiş ve ticarileşmiş bir ekonomik yapıda üretim faktörlerinin yerleşiminde, rekabetçi üstünlüklerin dikkate alınmaması, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını daha da arttırmaktadır.

Bir bölgede rekabet gücünün yapısını; bölgedeki firmalar, siyasi irade, firmalarla siyasi irade temsilcileri arasındaki etkileşim ve ekonomik sistemdeki aktörlerin bütününü ifade eden bölgeler oluşturmaktadır (Albayrak ve Erkut: 2010,138). Eğitilmiş işgücü arzı, fiziki ve kurumsal altyapı gibi faktörler, işletmelerin bir arada bulunmalarından doğan dışsal ekonomiler ve sağlık, eğitim gibi genel yaşam düzeyini etkileyen unsurlar bölgesel rekabetçilik derecesini belirlemektedir. Bölgeler dışsal ekonomiler oluşturup dışsal ekonomilerden yaralanma olanağı sundukları ölçüde rekabet düzeylerini artırarak daha fazla yatırım çekecektir (Arda: 2009, 5).

Tablo 1'de görüldüğü üzere; bölgesel rekabet gücünü etkileyen faktörleri ekonomik ve

stratejik faktörler olarak iki grupta toplamak mümkündür. Ekonomik faktörler arasında; altyapı ve erişilebilirlik stratejisi, beşeri ve sosyal sermaye, yenilikçilik, ekonomik ve kurumsal yapı, bölgenin konumu ve doğal kaynakları gelmektedir. Stratejik faktörler arasında ise; etkin bir bölgesel kalkınma, kamuda kurumsal esneklik ve idari etkinlik gelmektedir. Ekonomik faktörler istatistiki veriler yardımıyla kantitatif olarak gözlemlenebilirken stratejik faktörler kalitatif, diğer bir ifadeyle rakamsal olarak gözlemlenememektedir.

Tablo 1: Bölgesel Rekabet Gücünün Belirleyen Faktörler

Ekonomik Faktörler	Stratejik Faktörler
1. Altyapı ve Erişilebilirlik • Temel Altyapı • Teknolojik Altyapı • Bilgi Altyapısı • Yaşanılan Yerin Kalitesi 2. Beşeri ve Sosyal Sermaye • Demografik Eğilimler • Kalifiye işgücü 3. Yenilikçilik • Yenilikçi Çevre • Bölgesel Yenilik Sistemi • Patentler • Ar-Ge Düzeyi • Araştırma Kurumları ve Üniversiteler 4. Ekonomik ve Kurumsal Yapı 5. Bölgenin Konumu ve Doğal Kaynakları	1.Etkin Bir Bölgesel Kalkınma Stratejisi 2. Kamuda Kurumsal Esneklik 3. İdari Etkinlik

Kaynak: Becerra: 2004, 292 ; Kumral: 2008, 5

Bölgesel rekabet gücünü etkileyen faktörlerin ölçülmesinde bazı göstergeler kullanılmaktadır. Bu göstergeler sayesinde bir yandan bölgenin rekabet gücü ölçülürken; diğer yandan diğer bölgelerle karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Tablo 2'de de görüldüğü üzere, bölgesel rekabet gücü göstergeleri arasında; genel rekabet göstergeleri, işgücü piyasası göstergeleri, eğitim göstergeleri, sermaye, yenilik ve yoğunlaşma göstergeleri ve arazi-altyapı göstergeleri yer almaktadır.

Tablo 2: Bölgesel Rekabet Gücü Göstergeleri

Genel Rekabet Göstergeleri	İşgücü Piyasası Göstergeleri	Eğitim Göstergeleri	Sermaye, Yenilik ve Yoğunlaşma Göstergeleri	Arazi ve Altyapı Göstergeleri
Kişi Başına GSYH ve Hane halkı Tüketilebilir Geliri	Sektörel ve Bölgesel Ortalama Ücretler	Bölgede yaşayanların eğitim seviyesi	Şirket kurma ve kapanma oranları	Ulaşım
İmalat Sanayindeki İşgücü Verimliliği	İstihdam	Eğitim harcamaları	Ar-Ge yoğunluğu ve harcamaları	Endüstriyel taşınmazların maliyetleri
İmalat Sanayine Yapılan Yatırımlar ve Çıktı Miktarı	İşsizlik		Endüstrideki ileri teknoloji istihdamı	
Bölge İhracatı				

Kaynak: Becerra: 2005, 298-299.

3.KÜMELENME KAVRAMI

Kümelenme, birbirlerine katma değer ekleyen üretim zinciri ile bağlı, bir ürün ya da hizmetin üretilmesi konusunda doğrudan veya dolaylı olarak etkin olan ya da olma potansiyeli olan birbirileriyle ilişkili ve karşılıklı bağımlı üretici, tedarikçi, kamu kurum ve kuruluşları, finansal kurumlar, araştırma merkezleri, medya, sivil toplum kuruluşları gibi aktörlerin ortak bir coğrafyada yoğunlaşmalarıdır (Timurçin: 2011, 26). Diğer bir ifadeyle kümelenme, aynı coğrafi alanda sektörel olarak yoğunlaşmış işletmelerin bir araya toplanmalarıdır. Örneğin bir beyaz eşya kümesi ele alındığında küme sadece bu eşyaları üreten şirketleri değil aynı zamanda tedarikçiler, yan sanayiler, makine üreticileri ve gerekli altyapı imkânlarını sağlayan kurumları da kapsamaktadır. Kümeler genellikle tüketicileri, tamamlayıcı ürünlerin üreticilerini ve ortak beceri, teknoloji ve girdiler ile birbirlerine bağlı olan endüstrileri kapsayacak şekilde aşağıya ve yana doğru genişlemektedir.

Kümelenmelerin ortaya çıkışı farklı biçimde olmaktadır. Birincisi, devlet desteği olmadan kendiliğinden oluşan kümelenmeler (kuzey İtalya, Napa vadisi, Silikon vadisi), ikincisi, özel sektör öncülüğünde iş dünyasının liderlerinin girişimleriyle yapay olarak hızlandırılan kümelenmelerdir (Çağlar: 2008, 62). Kümelenme oluşumunda, pazarlara olan yakınlık, uzmanlaşmış işgücü arzı, girdilerin ve ekipman tedarikçilerin varlığı, belirli doğal kaynakların varlığı gibi etkenler rol oynamaktadır.

Kümelenmenin üç temel özelliği bulunmaktadır. İlki, kümelenmenin birbiriyle üretim sistemi (ürün, hizmet, girdi ve teknoloji gibi alanlarda) dâhilinde yatay ve dikey olarak ilişkili firmalardan oluşmasıdır. İkincisi, kümelenmenin aynı coğrafyada kurulmuş olan firmalardan oluşmasıdır. Üçüncüsü ise firmaların yerel ölçekte yakınlıkları kümelenme yapılanması içine girdikleri anlamına gelmemektedir. Kümelenmenin gerçekleşebilmesi için, firmaların kümelenmelerin sağlamış olduğu faydalardan (inovasyon, verimlilik vb.) yaralanmaları gerekmektedir (Tutar vd: 2011, 3-4).

Günümüzde kümelenmeye yönelik ilgi artışının en önemli nedenleri arasında kümelenmenin firma performansını, bölgesel gelişme ve rekabet gücü etkisi sıralanabilir (Öcal ve Ünal: 2011, 296). Kümelenme sayesinde maliyet avantajı (kümelenme yapılarında müşteri çekmek, ulaşım, iletişim vb imkanlara ulaşmak daha kolaydır), çeşitlilik avantajı (ilişkiler ve karşılıklı rekabet baskısı işletmeleri yeteneklerini güçlendirmek için yeni ürün bulmaya teşvik eder), kaynak avantajı (daha kolay işgücü, finansman, bilgi ve teknoloji sağlar) gibi üç rekabetçi avantajı sağlanır (Herdem: 2014, 52).

Kümelenmeyi etkileyen faktörleri; sektörel faktörler, bölgesel faktörler, coğrafik yoğunlaşmalar, rekabet avantajları ve kamu teşvik paketleri olarak sıralamak mümkündür (Yüce: 2012,18). Bu durum şekil 1'de görülmektedir.

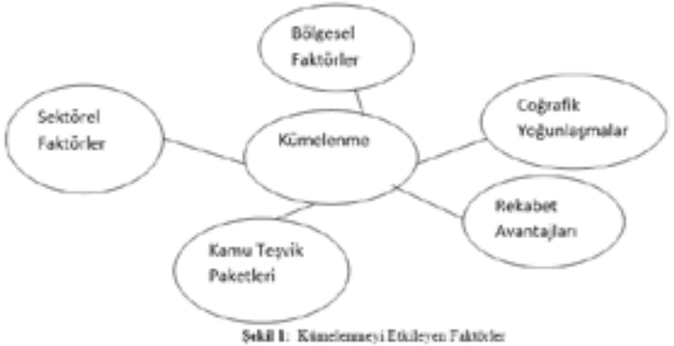

Şekil 1: Kümelenmeyi Etkileyen Faktörler

Kaynak : Yüce: 2012, 18.

Kümelenme yaklaşımının doğasında yer alan işbirliği, etkileşim ve ağ yapılanması çok aktörlü bir oluşum gerektirmekte ve sadece firmaların olduğu bir yapı küme için yeterli görülmemektedir. Kümelenmeler bir bölgenin rekabet avantajını artırmaya katkıda bulunacak temel aktörler olan kamu kurumlarını, eğitim ve öğretim kurumlarını (meslek okulları, üniversiteler) ve mali kurumları da içermektedir. Bu aktörlerin yanı sıra, küme oluşumlarında yer alan diğer önemli aktör işbirliği sağlayan meslek kuruluşları (odalar, birlikler, kooperatifler) gibi yapılardır (Alsaç: 2010, 32). Kümelenme faaliyetlerinde kamu kurumları aktörleri teşvik edici ve yönlendirici bir rol üstlenirken, birleştirici rol oynayan kurumlardan olan meslek kuruluşları, kooperatifler, birlikler ve odalar firmalar arası işbirliğinin geliştirilmesi ve güven unsurunun pekiştirilerek küme kimliğinin oluşturulması ve koruma bakımından aktif rol üstlenmektedir. Mali kurumlar ise mevcut ve yeni kurulacak işletmeler için sağlayacakları kredi ve girişim sermayesi gibi uygulamalarla kümenin gelişmesi ve büyümesi yönünden destek sağlayacaklardır. Üniversiteler ve araştırma kurumları ile olan işbirliğinin geliştirilmesi işgücüne nitelik kazandırılması ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi bakımından son derecede önemlidir.

Kümelenmeler işletmelerin giderek küreselleşen rekabet şartları altında başarı sağlamalarına imkân sağlamaktadır. İşletmeler birlikte kümelenerek ölçek ve kapsam ekonomilerine ulaşabilir, coğrafi yakınlık sayesinde iş görme maliyetlerini azaltabilirler. Kümelenmeler, kümede yer alan işletmelerin mevcut verimlilik düzeylerini artırarak, küme katılımcılarının yenilik kapasitelerini artırarak ve kümelerin büyümesini sağlayacak yeni iş alanlarının kurulmasını teşvik ederek bölgelerin rekabet avantajını artırmaktadır (Timurçin: 2011, 27; Tutar vd: 2011, 9). Genel olarak kümelenmenin sağladığı avantajlar şöyle sıralanabilir (Günaydın: 2013, 14-15):

- Bölgesel ekonomik büyüme ve yatırımı teşvik etmesi,
- Kamu ve özel sektör arasında daha etkili bir işbirliği sağlaması,
- KOBİ'lerde verimlilik artışı sağlaması,
- KOBİ'lerin üretim, piyasa, teknoloji, yönetim ve organizasyon, ticari liberalizasyon ve ekonomik küreselleşme konularında adaptasyon ve esneklik kazanmasına yardım etmesi,
- Hammaddeye, hizmetlere ve yetişmiş işgücüne kolay ve hızlı erişim sağlaması,
- En uygun gelişme seçenekleri sunması ve gelişme sürecini kolaylaştırması,

- Çeşitli bölgelerde referans laboratuarları, teknik ve finansman danışma kurumları gibi destek birimlerinin kurulması ve güçlendirilmesinin haklı ekonomik temelinin oluşturulmasına yol açar.

Şekil 2'de de görüldüğü üzere kümelenme faaliyetleri sayesinde verimlilik, inovasyon ve rekabetçilik gibi kazanımlar elde edilmektedir.

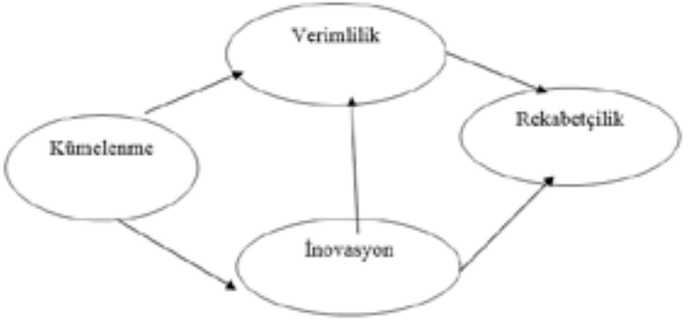

Şekil 2: Kümelenmenin Beraberinde Getirdikleri

Kaynak: Açıkgöz: 2012.

4. KÜMELENME VE BÖLGESEL REKABET İLİŞKİSİ

Kümelenme teorisinin temeli Marshall tarafından ortaya atılmıştır. Marshal'ın "Endüstriyel Bölgeler ve Dışsal Ekonomiler 1980-1920" isimli çalışması kümelenme çalışmasının bugünkü teorik altyapısını oluşturmaktadır. Bölgesel rekabet gücünün artırılması amacıyla kümelenme kavramının kullanılmaya başlaması ise Porter'in 1990 yılında yaptığı çalışmaya dayanmaktadır. Porter (1990) bir ülkenin belirli endüstrilerde başarılı ve diğerlerinde başarısız olmasının nedenlerini, geliştirdiği Elmas Modeli ile açıklamaktadır. Porter'a göre ülkeler en verimli olduğu endüstri ve endüstriyel bölümlerde başarıya ulaşmaktadır. Elmas modelinde Porter firmaların rekabet üstünlüğü elde edebilmeleri için gerekli koşulları açıklamaktadır. Bu modelde firmaların rekabet avantajını sağlayan etkenler firma stratejisi ve rekabet yapısı, talep koşulları, girdi koşulları ve ilgili ve destekleyici sanayiler olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Elmas modeli söz konusu faktörlerin etkileşimiyle belirli bir mekandaki firmaların verimliliği arasında pozitif bir korelasyon kurmaktadır. Diğer bir ifadeyle elmas modelindeki faktörler arasındaki etkileşim ne kadar yüksekse firmaların verimlilikleri o derece yüksektir. Elmas Modeli'ndeki faktörlerin kendi aralarındaki etkileşim gücü endüstrilerin kümelenmesine ve endüstrinin coğrafik olarak belirli bir bölgede yoğunlaşmasına bağlıdır. Firmalar coğrafi olarak birbirlerine yakın ya da kümelenmiş ise, Elmas Modeli'ndeki etkileşim daha fazla olacaktır. Coğrafi kümelenmeye dayalı dışsallıklar ve artan getiri yerel koşulların ve firmaların sürekli olarak gelişmesini sağlayacaktır.

Porter'a göre bir ülkedeki en rekabetçi sanayiler coğrafi olarak kümelenmeye meyillidir çünkü Elmas Modeli'ndeki unsurlar arasındaki karşılık etkileşim ve uyum kümelenme için itici bir güçtür. Porter'in elmas modelinde ele alınan faktörleri şunlardır:

- *Girdi koşulları:* insan kaynakları, fiziki altyapı, bilgi kaynakları, sermaye ve diğer altyapı unsurlarını kapsamaktadır. Bu unsurlar aynı zamanda rekabet üstünlüğünün de belirleyicileridir. Porter rekabet gücü açısından

girdi koşullarını doğal kaynaklar, iklim, vasıfsız ve yarı vasıflı işgücü gibi basit girdi koşulları ve modern iletişim altyapısı, yüksek eğitimli işgücü ve araştırma kurumları gibi gelişmiş faktör koşulları olarak ikiye ayırmaktadır.

- *Talep koşulları:* Talep koşulları ile kastedilen, bir ülkedeki tüketicilerin talebidir. Ülke içindeki talebin üç özelliği bulunmaktadır. Bunlar talebin bölümlenmiş olması, yurt içi talebin kompozisyonu ve tahmin edilen müşteri ihtiyaçlarından oluşmaktadır (Porter : 1990, 87). Talep koşulları, talebin rekabet ve pazar avantajına etkilerini değerlendirmektedir. Bir ürünün içsel pazardaki talebi, dışsal pazarlardan fazla ise bölgesel üreticiler bu ürünlere daha fazla önem verirler. Böylelikle, daha talepkar iç pazar rekabet avantajı sağlarken, güçlü ve değişimleri takip eden pazarlar, bölgesel firmaları küresel değişimleri takibe zorlar (Günaydın: 2013,19).

- İlgili ve destekleyici aktörler: Uluslararasılaşma ve inovasyonla ilgili aktörlerdir. Örneğin girdi maliyetlerinin azaltılması, süreç iyileştirme sağlanması, inovasyon zincirindeki diğer işletmelerin inovasyon yapma konusunda motive edilmesini sağlayan kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütleri bu başlık altında değerlendirilir.

- *Firma stratejisi, yapı ve rekabet faktörü:* Firma stratejisi ve rekabet faktörü, yerel rekabetin türünü ve yoğunluğunu belirleyen kurallar ve teşviklerle ilgilidir. Firmaların kurulduğu bölgesel şartlar firma stratejisini etkilemektedir. Bulundukları çevrede rekabetin olması, firmaların rekabet yeteneklerini geliştirip inovatif olmaya iteceğinden son derecede önemlidir. Bu başlık altında değerlendirilebilecek unsurlara örnek olarak bölgesel şartlar, sektörde faaliyet gösteren diğer firmaların yapısı, yerli-yabancı sermaye, firmaların inovasyon kapasiteleri, rekabete yaklaşımları verilebilir.

- *Devlet:* Porter modelinde rekabet gücünü etkileyen bir diğer faktörde devlettir. Devlet, değişen koşullara göre gerekli tedbirleri alarak firmaların rekabet güçlerinin artmasına katkıda bulunur. Porter'e göre devlet Elmas Modeli'nde yer alan faktörleri bazen pozitif bazen de negatif etkilemektedir (Porter: 1990, 127).

- Şans: Teknolojik buluş veya icat, teknolojik düzensizlikler, girdi maliyetlerindeki ani düzensizlik, dünya finansal piyasalarında veya döviz kurlarında yaşanan değişimler şans faktörleri arasında yer almaktadır (Porter: 1990, 124).

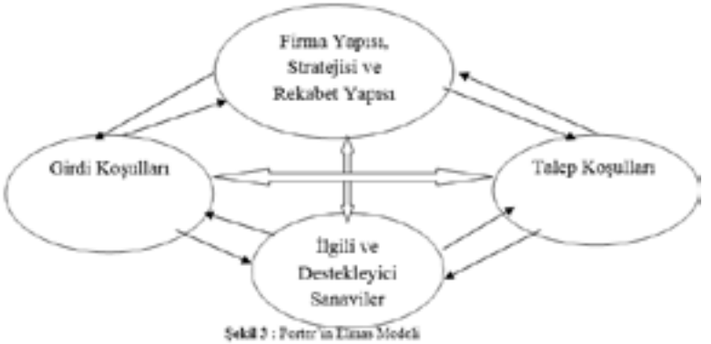

Şekil 2 : Porter'in Elmas Modeli

Kaynak: Porter: 1990, 127.

Porter'ın kümelenme kavramı için belirleyici unsurlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Tutar vd: 2011, 6):

- Kümelenme içerisinde yer alan firmalar ile diğer kurumlar (yerel yönetimler, ticaret odaları, üniversiteler vb.) arasında dikey veya yatay yönlü ilişkiler söz konusudur. Bu ilişkiler için geçerli olan düzenlemeler formal veya informal bir yapıda olabilir.

- Kümelenme aktörlerinin belirli bir coğrafyada, birbirlerine yakın mesafelerde kurulmuş olmaları; rekabetçi elmas modelinin daha etkin işlemesini sağlayacaktır. Etkin işleyişin temelinde ise coğrafi yakınlığın kümelenme içerisindeki bilgi akışını kolaylaştırması yer almaktadır.

- Kümelenme aktörleri kendi aralarında rekabetçi olabilecekleri gibi işbirlikleri de yapabilmektedirler. Kümelenmeler rekabetçi firmaların bazı alanlarda işbirliklerine gitmelerini kolaylaştırarak, firmalara faydalar sağlamaktadır.

Kümelenme yaklaşımı, bölgesel gelişmede önemli bir araç olarak bölgelerin rekabet avantajına sahip oldukları sektörleri ön plana çıkarmakta ve bu sektörlerdeki rekabet avantajını güçlendirmektedir. Bölgesel aktörlerin öğrenme kapasitelerinin gelişmesi ve aktörler arasında sosyal ve ticari ilişkiler yoluyla yerel ekonomide sosyal sermaye oluşumu da hızlanmaktadır. Bölgelerde ve yerel düzeyde oluşacak işbirliğinden elde edilecek avantajlar bölgelerin uluslararası rekabet güçlerine de yansımaktadır.

Kümelenmenin temelinde sektörel rekabetçilik yatmaktadır. Rekabet avantajından söz edebilmek için ilgili firmanın sektör ortalamasından daha fazla kar sağlıyor olması gerekmektedir. Aynı zamanda sürdürülebilir olması da gerekli olan rekabet avantajı iki şekilde sağlanabilir. Bunlar; işletmelerin sağladığı faydaların rakip işletmelerden daha düşük fiyatlarla sunulması anlamına gelen "maliyet avantajı" ve rekabet ettiği üründen daha fazla faydalar sunmayı ifade eden "farklılık avantajı"dır. Ayrıca işletmelerin kaynaklarından ve yeteneklerinden faydalanarak rekabet avantajı sağladığı "kaynak temelli rekabet" yaklaşımından söz etmek mümkündür. Kaynak temelli yaklaşım firmaların patent ve marka, bilgi birikimi, düzenlenmiş müşteri ilişkileri, işletmenin bilinirliği ve marka değeri gibi maliyet ve marka avantajı sağlayabileceği kaynaklara ve yeteneklere sahip olmasını ifade eder (Günaydın: 2013, 24-25).

Şekil 4' de görüldüğü üzere, küme dinamiğini etkileyen unsurların başında girişimcilik ve inovasyon kapasitesi ile ağ yapılanmaya yatkınlık ve bunların iş ilişkilerine yansıma düzeyi ile ortak eylem gerçekleştirme seviyesi yer almaktadır. Küme çevre koşullarını şekillendiren hususlar büyük ölçüde kümenin analizinde göz önünde bulundurulması gereken girdi koşulları

olup, bunlar fiziki kaynaklar, bilgi kaynakları, mali kaynaklar ile altyapı imkânlarıdır. Küme tabanı olarak ifade edilen ve kümeye temel teşkil eden koşullar da küme çevresinin oluşumunda etkin faktörlerdedir. Mevzuat, sosyal sermaye vb. bunlar arasındadır. Küme çevresi ve küme dinamiği ile ilgili belli bir temel mevcut ise, kümelenme politikası ve bunu şekillendiren girişimcilik, inovasyon, sanayi, tarım, eğitim, istihdam ve bölgesel kalkınma politikaları sözkonusu kümenin temelinin güçlenmesini ve rekabetçiliğin gelişmesine katkı sağlayabilir.

Ek 1: Kümelenme ile Benzer Anlamda Kullanılan Bazı Kavramlar

Kaynak: Sayın ve Sayın, 2013, 93.

5. KÜMELENME VE BÖLGESEL REKABET AVANTAJI

Günümüzde rekabet avantajı geçmişte olduğu gibi sadece doğal kaynaklara erişime ya da ölçek ekonomisine bağlı olarak değil, verimliliğe, teknoloji kullanımına ve özellikle yenilik yapma kapasitesine bağlı olarak gelişmektedir. İşletmeler gelişmiş yöntemler ve ileri teknolojiler kullanarak ya da özgün ürün ve hizmetler sunarak faaliyet alanlarında verimliliklerini ve rekabet güçlerini artırabilmektedir. Bir bölgedeki işletmelerin yakalayabilecekleri rekabet avantajının seviyesi yerel iş ortamından etkilenmektedir. Kümelenmeler bölgelerin rekabet avantajını; verimlilik, inovasyon, yeni iş imkânları, girişimcilik, sosyal sermaye ve güven, işbirliği ve taşma etkisi, kurumsal yapı ve bilişim yönünden geliştirmektedir. Bunları şu şekilde açıklamak mümkündür:

5.1. KÜMELENME VE VERİMLİLİK

İşletmelerin rekabet gücü elde edebilmeleri verimlilik artışlarıyla mümkündür. Kümelenmeler firmalar arası bilgi akışına olanak sağlayarak sektörel yenilikçiliği ve bölgesel rekabet gücünü artırarak işletmelerin verimliliğinde de artışı mümkün kılar. Küme içerisindeki kişisel ilişkiler ve ağlar güven duygusunu geliştirerek, bilgi akışını ve bilgiye erişimi kolaylaştırmaktadır. Böylelikle firmalar yeni ihtiyaçlar doğrultusunda tedbirlerini zamanında alma şansı yakalamaktadırlar. Bu durum küme içerisindeki firmaları faaliyetlerinde hem daha verimli hem de daha yenilikçi olma yönünde teşvik etmektedir. Ayrıca gelişen bir kümelenme, uzmanlaşmış imalatçı ve tedarikçileri kümeye çekmekte ve böylelikle yerelden tedarik imkânının sağlanması ile ulaşım masraflarının ve stok maliyetini azaltarak gecikmeleri engellemektedir.

5.2. KÜMELENME VE İNOVASYON

İnovasyon (yenilik), bilim ve teknolojiyi kullanarak ekonomik ve toplumsal yararlar sağlayacak çıktılara ulaşılmasını ifade etmektedir. Yeni veya iyileştirilmiş ürün, hizmet, pazarlama metodu, üretim yöntemi veya örgütsel anlayış geliştirmek ve ticari gelir elde edecek hale getirmek için yürütülen tüm süreçler inovasyonu kapsamaktadır (Kartal: 2013,64). Günümüzde hızla değişen rekabet ortamında işletmelerin konumlarını koruyabilmeleri ürünlerini, hizmetlerini ve iş yapma biçimlerini sürekli olarak geliştirmelerine, farklılaştırmalarına ve yenilemelerine bağlı olarak değişmektedir. İnovasyon hem yerel hem de bölgesel kalkınmaya hem de ulusal ekonominin kalkınmasına yardımcı olmaktadır. İnovasyonun kalkınmaya olan etkisi mekândaki ekonomik işleyişin hareketliliğine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Kümelenmedeki avantajların kullanılması sonucunda gerçekleşen bilgi birikimi, bilgi taşması, birlikte hareket etme düşüncesi inovasyonu etkilemektedir. İnovasyonun sağladığı rekabet gücü ise yerel ekonomi için istihdam alanı oluşturmaktadır.

Kümelenmenin temel özelliği olan mekânsal yakınlık inovasyon sürecini iki yönden etkilemektedir. İlk olarak, işletmeler arasındaki ekonomik ve sosyal ağlar yenilikçi bilginin oluşmasında ve verimli uygulama örneklerinin yayılmasında önemli rol oynamaktadır. İkinci olarak, yeniliğin sadece önemli kaynaklara sahip büyük işletmelerin ürünü olmadığı gerçeğinden yola çıkarak, küçük işletme gruplarının aşamalı olarak yaptıkları küçük değişiklikler yerel ekonomide büyük ölçekli yenilikçi değişimlerle sonuçlanmaktadır (Alsaç: 2010, 51). Kümelenme ve inovasyon ilişkisini şu şekilde özetlemek mümkündür (Açıkgöz: 2012).

- Kümelenme hem bilginin üretilmesine hem de paylaşılması ve yayılarak uygulanması süreçlerine katkıda bulunmaktadır.
- Küme içi rekabetin güçlü olması, firmaların iç piyasada rekabet baskısı hissetmeleri firmalar tarafından hem ürün hem de süreç geliştirilmesi ihtiyacını beraberinde getirmektedir.
- Küme üyesi büyük firmaların önemli yenilikler yapması ve küme içi tedarikçilerin tedarik süreçlerine adapte etmelerini sağlamaktadır.
- Firmalar arası çeşitlilik ve farklılık dinamik teknolojik rekabet süreçlerinin başlatılmasına ve sürdürülmesin katkıda bulunmaktadır.
- Yenilikçi bir firma bir küme içerisinde diğer oyuncularla olumlu etkileşimi firmayı daha üretken yapmaktadır.

5.3. KÜMELENME VE YENİ İŞ İMKÂNLARI

Kümelenmeler yeni iş imkânlarını çeşitli şekillerde ortaya çıkarmaktadır. Örneğin bir küme içerisinde yer alan KOBİ'lerin elde ettiği bilgiye, ortak altyapı ve işgücüne erişim gibi avantajlar diğer KOBİ'lerin de dikkatini çekerek kümeye olan talebi artırmaktadır. Özellikle yeni ve genç girişimcilerin piyasada ilişkilerini geliştirme ihtiyacı mevcut işletmelere kıyasla oldukça fazladır. Yeni faaliyete geçecek işletmelerin mevcut kümeler bünyesinde kurulmaları, özellikle hazır müşteri potansiyeline erişim ve piyasa fırsatlarının daha hızlı ve doğru tespiti gibi konularda avantaj sağlamaktadır. Kümede yer alan işletmeler arasında tedarik zinciri bulunması, firmaların bu ilişki ağına girerek küme içi pazardan faydalanmalarını da sağlamaktadır. Bu durum özellikle küme içerisinde gömülü bulunan piyasa ve işletme bilgisinin bedelsiz olarak yeni firmalara aktarılmasını sağlayarak, küme bünyesinde yeni kurulacak işletmelerin piyasada tutunamama risklerini azaltmaktadır. Diğer taraftan, kümelerde kurulacak yeni işletmelerin

sağlayacakları imkânları bulundukları bölgede istihdamın artırılmasında etkili olmaktadır (Alsaç: 2010, 54). Ayrıca üniversite-sanayi işbirliği çerçevesinde üniversitelerin yetiştirdiği uzman işgücünün kümelerde görev alması hem istihdam kapasitesini hem de kümenin yenilik yapabilme yeteneğini artırmaktadır.

5.4. KÜMELENME VE GİRİŞİMCİLİK

Kümelenmeyi oluşturan oyucular arasında girişimciler değer zincirinin tamamlanmasını sağlayan ve belirli bir coğrafyada ekonomi yaratılmasını sağlayan ana oyunculardır. Kümelenme faaliyetleri kümede sağlanan dışsallıklarla kümeye yeni KOBİ'ler çekerek girişimcilik ruhunu artırmaktadır. Mal ve hizmetlere ulaşım, bedel ödemeden sahip olunan işletmeler için küme cazip hale gelmekte ve girişimcilik ruhuyla birlikte kümeye yeni işletmeler eklenmektedir.

5.5.KÜMELENME VE SOSYAL SERMAYE VE GÜVEN

İnsanlar arasında karşılıklı güven sonucunda ortaya çıkan sosyal sermaye küme içerisinde işbirliğini ortaya çıkarmaktadır. İşbirliği sayesinde kümenin yenilik kabiliyeti artarken küresel rekabette firmalara bir bedel ödemeden sahip oldukları avantajı kullanıma imkânı sağlar. Sosyal sermaye oluşturduğu arkadaşlık bağları, birliktelik anlayışı ile kolektif aktiviteyi artırarak ortak iş kültürü oluşturmaktadır. Ortak iş kültürü ise işletmeler arası bilgi taşmalarının daha kolay gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Güven ise sosyal sermaye için yapı taşıdır. Birbirine güven duymayan ekonomik aktörler arasında herhangi bir işbirliğinden söz edilemez. Karşılıklı güven toplumsal ve ekonomik kültür ile sağlanır. Bu kültür ise iş disiplini, tecrübe, yaşam standardı, coğrafi yapı gibi parametrelerden etkilemektedir. Güven tesis edildiğinde küme aktörleri arasındaki bilgi ve haber akışı artar ve bu nedenle de güvenilir bir ortamın yaratılması, büyümenin kaynağını oluşturan kümelenme için bir ön koşuldur (Herdem: 2014, 64).

5.6. İŞ BİRLİĞİ VE TAŞMA ETKİSİ (BİLGİNİN YAYILMASI)

İşbirliği ve taşma etkisi birbirini tamamlayan kavramlardır. Bir kümedeki işbirliği taşma etkisi yaratırken, taşma etkisi de birlikte öğrenmenin küme içinde daha avantajlı bir durum da olduğunu ortaya koyar. Gerek işleyen kümeler, gerekse devlet eliyle kurulan kümelerde rekabet avantajını sağlayan en önemli etken firmalar arası işbirliğidir. Küme içinde yer alan firma küme içindeki diğer firmalarla sağladığı yakın ilişkiler nedeniyle işbirliğine gidebilir ve küme dışında kendi ile eş özellikleri sağlayan diğer firmalara karşı daha güçlü olma avantajını kullanma imkânına sahip olmaktadır. Küme içinde işletmeler her ne kadar birbirlerine rakip olsalar da aynı zamanda çeşitli yollarla birbirine destek sağlarlar. Bu destek işletmeler arası bilgi paylaşımı şeklinde kendini gösterir ve kümenin rekabet avantajını diğer yandan işletmelerin sahip olduğu bilgiyi kullanmaları kümenin inovasyon kabiliyetini artırmaktadır.

5.7.KÜMELENME VE KURUMSAL YAPI

Kümelerin gelişmesinde önemli unsurlardan biri de kurumsal yapıdır. Kurumsal yapı**,** kümenin endüstriyel, ekonomik ve mekânsal dönüşümünde anahtar rol oynamakta ve endüstriyel dönüşümle birlikte kurumsal yapıda değişmektedir. Kurumsal yapının gelişmesi; karar alma, uygulama ve kontrolü için gerekli çerçeveyi sağlamakla birlikte aktörler arası işbirliğinin oluşmasına olumlu katkıda bulunmaktadır.

5.8. KÜMELENMELER VE BİLİŞİM

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, bu teknolojilerin günlük hayattan ekonomik hayata, üretimden sosyal yaşama kadar tüm alanlarda kullanılmasına neden olmuştur. Küresel ekonominin temel unsuru haline dönüşen bilgi ve iletişim teknolojileri iş dünyasına yeni eğilimler kazandırmıştır. Kümelenmeler sayesinden işletmeler bu teknolojilerin sağlamış olduğu rekabet avantajından daha fazla yararlanmaktadırlar.

SONUÇ

Artan küresel rekabetin bölgelere yansıması, bölgesel rekabet gücü kavramını ön plana çıkarmıştır. Bölgesel rekabet gücünün son dönemde önem kazanmasının temel nedeni, bölgelerin giderek küresel ekonominin sürükleyici gücü haline gelmesidir. Bölgesel rekabet gücüne sahip bölgeler, bir yandan daha çok iş olanağı diğer yandan daha yüksek bir yaşam kalitesi sunmaktadır.Rekabet avantajı günümüzde, verimlilik, teknolojiyi kullanma ve özellikle yenilik yapma kapasitesine bağlıdır. İşletmeler gelişmiş teknolojileri kullanarak verimlilik düzeylerini ve rekabet güçlerini artırmaktadırlar. Bu çerçevede kümelenme yaklaşımı yerel ekonominin kısıtlarını ve temel avantajlarını ortaya çıkarması bakımından bölgesel gelişme politikalarında önemli bir yer tutmaktadır.Kümelenme yaklaşımının temelinde sektörel rekabet gücünün artırılması için verimlilik ve inovasyon çalışmaları bulunmaktadır. Kümeler içinde yer alan sektörler tüm alanlara odaklanmak yerine belirli alanlara odaklanma kolaylığına erişmektedir. Kümelenmeler bölgelerin rekabet avantajını; verimlilik, inovasyon, yeni iş imkânları, girişimcilik, sosyal sermaye ve güven, işbirliği ve taşma etkisi, kurumsal yapı ve bilişim yönünden geliştirmektedir.

KAYNAKÇA

AÇIKGÖZ, Bülent, 2012, "Küme Bazlı Yerel Ekonomik Kalkınma Girişimleri ve Yenilikçilik" UNDP, Samsun, http://www.eurada.org/files/AG12plus/UNDP_BulentACIKGOZ.pdf. Erişim Tarihi: 18.07.2015.

ALBAYRAK, Ayşenur ve ERKUT, Gülden, 2010, "Türkiye'de Bölgesel Rekabet Gücü Analizi", MEGARON, 5(3), s.137-148.

ALSAÇ, Filiz, 2010, "Bölgesel Gelişme Aracı Olarak Kümelenme Yaklaşımı ve Türkiye İçin Kümelenme Destek Modeli Önerisi", Uzmanlık Tezi, DPT, Ankara.

ATİK, Hayriye, 2005, Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü, Detay Yayıncılık, Ankara.

AYAŞ, Necla, 2003, "Bölgesel Rekabet Gücünü Geliştirmeye Yönelik Alternatif Bir Yaklaşım: Yeni Endüstriyel Bölgeler Yaklaşımı (Denizli Örneği)", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

BOZKURTOĞLU, Sercan, 2013, " Kümelenme Modeli ve Türkiye'de Kümelenme Çalışmaları", İzmir Ticaret Odası Yayınları, s. 1-26.

ÇAĞLAR, Esen, 2008, "Kümelenmeler ve Rekabet Gücü", TEPAV, s.1-98. http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1255437510r3578.Kumelenmeler_ve_Rekabet_Gucu.pdf

ÇİVİ, Emin, 2001, "Rekabet Gücü: Literatür Taraması", Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 8(29), s.21-38.

ERKEKOĞLU, Hatice, 2008, İmalat Sanayi Rekabet Gücü Araştırması: Kayseri Örneği, Palme Yayıncılık, Ankara.

GÜNAYDIN, Davuthan, 2013, " Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kümelenmeler: TR31 İzmir Bölgesi Örneği", IAAOJ, Social Science, ,1(2), s. 11-47.

HERDEM, Pınar, 2014, " Rekabet Avantajı Sağlamada Bir Araç Olarak Kümelenme: Konya Yazılım ve Ar-Ge Firmaları Üzerine Bir Alan Araştırması", Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

KARTAL, Gökhan, 2013, "Bölgesel Kalkınmada Kümelenme: Türkiye'de Turizm Kümelenmesi", Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

KUMRAL, Neşe, 2008, "Bölgesel Rekabet Gücünü Artırmaya Yönelik Politikalar", Ege Üniversitesi Working Paper, No. 08/02. s.1-14.

KUMRAL, Neşe., AKGÜNGÖR, Sedef ve GÜÇLÜ, Mehmet, 2012, "Rekabet Gücü, Yaşam Kalitesi ve Yaratıcılık: Türkiye ve Düzey 2 Bölgeleri", Ege Üniversitesi Working Paper No 12 /01, s.1-26.

ÖCAL, Tolgan ve UÇAR, Hicran, 2011, "Kümelenmelerde Yapısal Değişim ve Rekabet Gücü", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 60, s. 285–321.

PORTER, Michael, 1990, The Competitive Advantage of Nations, The Macmillan Press, London.

SAYIN, Meral ve SAYIN, Erol, 2013, "Girişimcilik ve İnovasyonun Küme Oluşumunda Önemi ve Devlet Yardımlarının Etkisi", Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(1), s. 86-94.

TİMURÇİN, Deniz, 2011, "Kümelenme Kavramı ve KOBİ'lerde Rekabet Gücüne Etkisi", Çankaya Üniversitesi Journal of Humanities and Social Sciences, 8(1), s.21-56.

TUTAR; Filiz ., TUTAR, Erdinç ve EREN, Mehmet, 2011, "Bölgesel /Yerel Ekonomik Kalkınmanın Popülerleşen Yeni Aktörü: Kümelenme", Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi, 3(2), s. 94-116.

YÜCE, Mustafa, 2012, "Kümelenme Olgusu ve KOBİ'ler", Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kümelenme kavramının, bölgesel ekonomik gelişme literatüründe yakın anlamda kullanılan bazıkavramların burada tanımlanarak kümelenme ile aralarındaki farklılıkların ortaya konulmasında fayda görülmektedir.

Sanayi bölgesi (*industrial district*) terimi bazen kümelenme ile yakın anlamlı olarakkullanılabilmektedir. Pyke ve Spengenberger sanayi bölgesini şu şekilde tanımlamaktadır: "Sanayi bölgeleri, çok sayıda firmanın homojen bir ürünün üretim sürecinde farklı safhalarda ve farklıyöntemlerle dahil oldukları coğrafi olarak tanımlanmış üretim sistemleridir." Becattini'nin sanayibölgesi tanımı ise şu şekildedir. "Marshall sanayi bölgeleri, birbirleriyle bağlantılı sanayilerin zamaniçerisinde istikrarlı bir şekilde yerelde yoğunlaşmış ilişkilerinden oluşur". Asheim sanayi bölgesini"coğrafi olarak belirli bir üretim sisteminde yer alan küçük ve orta ölçekli işletmelerin ağ yapılanmaları" olarak tanımlar. Brusco "sanayi bölgeleri, bir şekilde homojen olan bir ürünü üretenve piyasada kendilerini farklı konumlandıran firmalar kümesi" şeklinde tanımlar. Sanayibölgelerinde de firmalar arası bağlılıklar, işbirliği ve dışsal ekonomiler yoluyla rekabet edebilirliğin geliştirilmesi gibi özellikler bulunmaktadır.Kümelenme ve sanayi bölgeleri tanımları birbirlerine oldukça yakın görünmektedir. Enrighttarafından bu iki kavram arasındaki fark şu şekilde ortaya konmaktadır: "Sanayi bölgelerinin merkezinde çoğunlukla bir sanayi ya da bir sanayi bölümü bulunurken, bölgesel kümeler genelliklebir dizi ilgili sanayiyi içermektedir." Bu yönden, kümelenmelerin sanayi bölgelerine kıyasla daha geniş bir sektörel yapılanmayı kapsamakta olduğu anlaşılmaktadır.Burada yapılan tanımlardan sanayi bölgelerinin de kümelerin temel özellikleri olan coğrafi yakınlık ve firmalar arası ilişki ağları gibi özellikleri taşıdıkları görülmektedir. Ancak, sanayi bölgelerinde ifade bulan ilişkiler ağı, genel olarak üretim sürecindeki ticari ilişkilerle oluşan dışsallıklara vurgu yapmaktadır. Kümelenme yaklaşımının temel vurgusu olan; firmaların rekabet ve işbirliğini aynı anda sağladıkları ve diğer ilgili kurumlarla da işbirliği yaptıkları ve böylece tek başlarına olduklarına kıyasla küme olarak hareket ederek piyasada daha fazla rekabet avantajı sağladıkları bir ilişki şeklinin sanayi bölgelerinde bulunmadığı anlaşılmaktadır. Tanımlamalarda göze çarpan diğer bir fark da kümelenmelerde üniversiteler, meslek liseleri gibi eğitim kurumlarının, kamu kurumlarının, işbirliği sağlayan kurumların bulunmasına vurgu yapılırken sanayi bölgeleritanımlamalarında yalnızca üretim sisteminde yer alan firmalara vurgu yapılıyor olmasıdır.

Ağ yapılanması (*network)* kavramı da tıpkı sanayi bölgesi gibi zaman zaman kümelenme yerinekullanılan bir tanımdır. Ağ yapıları genel olarak sözle_melere dayalı ve böylece yüksek derecedegüven veren sürekli ilişki ve etkileşim biçimleridir. Kümelenmelerin aksine ağ yapılarında bir grupişletme belirli bir işi tamamlamak için işbirliği yapmaktadır. Ağ yapılanmasına üye olan işletmelerarası ilişkilerde işbirliği hâkimdir ve kümelerdeki işbirliği halinde rekabet ilişkisi burada bulunmamaktadır. Diğer bir farklılık da kümelerde ve sanayi bölgelerinde önemi tekrarlanan dışsal ekonomilerin ağ yapılarında bulunmamasıdır. Ağ yapılanmalarında kümelerden farklı olan bir diğeryön de coğrafi yakınlığın gerekli olmamasıdır.

Bölgesel yenilik sistemi kavramı Lundvall tarafından yeni ve ekonomik açıdan faydalı içeriktekibilginin üretimi, yayılımı ve kullanımı süreci ve ilişkiler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu sistem, ortak ya da bağımsız olarak çalışan ve yeni teknolojilerin gelişmesi ve yayılmasına katkıda bulunanfarklı kurumlardan oluşur. Bu kurumsal yapı, yenilik sürecini etkileyebilecek politikaların oluşturulduğu ve uygulandığı bir çerçeve sağlar. Bu sistemlerde sürecin merkezinde firmalar yerine bilgi bulunmaktadır. Paylaşılan deneyimler, ortak beklentiler ve de_erler bilginin yayılması içinuygun bir ortam oluşturmaktadır. Bölgesel yenilik sistemi de kümelere benzer şekilde coğrafi olaraktanımlı olan bir bölgedeki yenilik ağlarına odaklanır. Yenilik için gerekli olan bilgi, mali kaynak vediğer girdilerin oluşması ve sağlanmasına yönelik bütün kurumsal düzenlemeler, oluşumlar ve aktörler arası ilişki biçimleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Genel olarak bölgesel yeniliksistemleri bir bölgede yer alan bütün yenilikçi ağ yapılarını ve yenilikçi yöntemler geliştiren kümeleri içerisine aldığı söylenebilir. Yani bir bölgesel yenilik sisteminin içerisinde birden fazla kümenin yer aldığı söylenebilir.

Kaynak : Alsaç: 2010, 31.

Ek 2: Dünyadan ve Türkiye'den Kümelenme Örnekleri

Dünyadan Örnekler	Türkiye'den Örnekler
Londra ve New York - Finansal Hizmetler	İstanbul – Finansal Hizmetler
Silikon Vadisi (Kaliforniya) - Bilişim	Ankara – Savunma sanayi
Güney Almanya – Otomotiv	Gaziantep – Tekstil ve Hazır giyim
Kuzey İtalya - Tekstil ve Moda	Kayseri – Mobilya
Singapur – Donanım	Antalya – Turizm
Danimarka – Rüzgar gücü	Bursa – Otomotiv
Banghalor – Yazılım	Gebze – Kimya

Ek 3: Örnek Bir Televizyon Kümelenmesi

Nihai ürün sanayisi üreticileri	Televizyon üreticileri
Girdi üreticileri ve özelleşmiş tedarikçiler	Elektronik devre üreticileri, tüp üreticileri
Ham madde üreticiler	Plastik üreticileri
Özelleşmiş hizmet sağlayıcıları	Yazılım, danışmanlık şirketleri
Bağlantılı sanayiler (önemli ortak faaliyetleri, teknolojileri, dağıtım kanallarını, kullanan endüstriler)	Bilgisayar üreticileri, DVD üreticileri, uydu alıcıları üreticileri
Mali Kurumlar	Bankalar, sigorta ve leasing
Altyapı sağlayıcıları (elektrik, telekom, su)	Organize sanayi bölgeleri, internet servis sağlayıcıları
Lojistik desteği	Limanlar, dağıtım şirketleri
Bilgi üreten kurumlar (eğitim, araştırma ve standart belirleyici kuruluşlar	Üniversiteler, meslek yüksek okulları, televizyon teknolojisi araştırma merkezleri
Diyalog mekanizmaları kuran STK'lar	Odalar, sektör dernekleri, bölgesel kalkınma ajansı

TURİZM GELİRLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Tourism Receipts And Economic Growth: A Research On Turkey Economy

Harun BAL[1], Emrah Eray AKÇA[2], Murat BAYRAKTAR[3]

ÖZET

Turizm gelirlerinin, Türkiye'nin toplam ihracat gelirleri içerinde imalat sanayiden sonra ikinci en büyük paya sahip olması, ihracata dayalı bir büyüme stratejisi olarak turizmin önemine işaret etmektedir. Bu çalışma, Türkiye için turizm gelirleri ve iktisadi büyüme arasındaki uzun dönem ilişkisini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, turizm gelirlerinin Türkiye'nin iktisadi büyümesine olan katkısı da ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla belirlenen modelde yer alan değişkenler; Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, Turizm Gelirleri ve Reel Döviz Kurudur. 1972-2014 dönemi kapsamında yıllık verilerin kullanıldığı çalışmada uzun dönem ilişkisinin belirlenmesine yönelik Johansen eş-bütünleşme testi yapılmıştır. İki eş-bütünleşme vektörünün bulunduğu test sonuçlarına göre, turizm gelirleri Türkiye'nin iktisadi büyümesini pozitif olarak etkilemektedir. Buna göre, turizm gelirlerindeki %1'lik bir artış reel milli gelir düzeyinde yaklaşık olarak %0,314 artışa neden olmaktadır. Granger nedensellik test sonuçları da bu eş-bütünleşme ilişkisini doğrulamaktadır. Buradan yola çıkarak, turizmin Türkiye'nin iktisadi büyümesini doğrudan etkilediği ifade edilebilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Turizm Gelirleri, İktisadi Büyüme, Zaman Serisi Analizi, Türkiye.*

ABSTRACT

Having the second biggest share in total exports after manufacturing industry, tourism receipts of Turkey, refers to the importance of tourism as an export-led growth strategy. This study aims to determine the relationship between tourism receipts and long-term economic growth for Turkey. In this context, the contribution to the economic growth of Turkey's tourism receipts has also tried to put forward. To this end, the variables specified in the model are; determined as Gross Domestic Product, Tourism Receipts and Real Exchange Rate. In the study covered the period 1972-2014 using annual data, Johansen co-integration test was performed to determine the long-term relations. As a result two co-integration vectors have been found, meaning that tourism incomes has had a positive effect on Turkey's economic growth. The results of the study shows that %1 increase in tourism receipts had led to %0.314 economic growth. Granger causality test results also verify that the co-integration relationship. Based on this evidence, it may be stated that tourism directly affects Turkey's economic growth.

Keywords: *Tourism Incomes, Economic Growth, Time Series Analysis, Turkey.*

1 Prof.Dr., Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, harunbal@cu.edu.tr

2 Arş.Gör., Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, eakca@cu.edu.tr

3 YL Öğr., Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, muratbayraktar99@gmail.com

1.GİRİŞ

Turizm hareketleri, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından günümüzün gelişmiş ülkelerinde yaygınlaşmıştır. Turizmin ülke ekonomileri açısından önemi yirminci yüzyılın ortalarında anlaşılmasına rağmen, 1950'lere kadar büyüme ve kalkınma amacıyla yapılan küresel araştırmalarda genellikle dikkate alınmamıştır (Crouch ve Ritchie: 1994, 138). 1950'li yıllardan sonra iktisadi büyüme ve gelişme literatürüne giren turizm, ülkelerin iktisadi kalkınma amaçlı politika uygulamalarında yerini almaya başlamıştır. Turizmin ülke ekonomileri açısından artan önemi bağlamında, birçok ülkenin turizm sektörünün gelişimine yönelik teşvik edici girişimlerde bulundukları görülmektedir. Turizm sektörünün gelişimi aracılığıyla iktisadi büyümenin artırılmasına yönelik gerçekleştirilen bu uygulamalar sonucunda, bazı ülkelerin oldukça başarılı oldukları görülürken, bazılarının ise bu anlamda amaçlarına tam olarak ulaşamadıkları görülmüştür (Grey: 1972, 747; Copeland: 1999, 515).

Turizm, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülke (GOÜ)'ler için önemli bir ekonomik faaliyet olarak kabul edilmektedir. Dünya genelinde turizme verilen önemin artması ve buna bağlı olarak uygulanan turizmi teşvik edici politikalar, turizm sektörünün gelişimine büyük ivme kazandırmıştır. Yapılan araştırmalar turizmin gelişmesinde rol oynayan başlıca faktörlerin; gelir düzeyindeki artış, ulaştırma araç ve imkanlarındaki artış, gelişmiş sanayi toplumlarında ücretli izin sürelerinin uzaması, iletişim teknolojisindeki gelişme, sanayileşmenin getirdiği yeni toplumsal örgütlenme ve aile yapısındaki değişme, teknolojik yaşamın yarattığı stres ve dünya barışının büyük ölçüde güvence altına alınması olduğunu ortaya koymuştur (Aktaş: 2005, 164). Dünya genelinde turizm sektöründe yaşanan ilerlemeler istatistiklere de yansımıştır. Dünya Turizm Örgütü (WTO)'ne göre, 2012 yılına gelindiğinde turizm gelirleri dünya GSYH'sının %9'unu oluşturmaktadır. 2014 yılında bir önceki yıla göre uluslararası turist sayısındaki büyüme %4.7 artarken, 2015 yılında %3-%4 arasında bir büyüme oranı beklenilmektedir. 1950 yılında 20 milyon olan turist sayısı yaklaşık 52 kat artarak günümüzde 1 milyarın üzerinde bir seviyeye ulaşmıştır. Araştırmalar, uluslararası turist sayısının 2030 yılında 1.8 milyar kişiye ulaşacağına işaret etmektedir (UNWTO: 2014).

Uluslararası turizm hareketlerinin dünya genelinde artmasında rol oynayan ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Özellikle 2000 yılından sonra Türkiye'ye gelen turist sayısında ciddi artışlar gözlenmiştir. Gelen turist sayısındaki artışa bağlı olarak Türkiye'nin turizm gelirleri de önemli ölçüde artmıştır. Turizm gelirlerindeki artışın Türkiye'nin iktisadi büyümesi üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışma şu şekilde organize edilmiştir: İkinci bölümde turizmin ülke ekonomileri açısından önemine değinildikten sonra, üçüncü bölümde dünya genelinde ve Türkiye'de turizm sektörünün gelişimine ilişkin bilgiler verilmektedir. Dördüncü bölümde konuyla ilgili ampirik literatür özeti sunulmaktadır. Veri seti, metodoloji ve ampirik bulguların yer aldığı beşinci bölümün ardından çalışmamız, sonuçlar ve bu sonuçlara ilişkin değerlendirmelerin yer aldığı altıncı bölüm ile tamamlanmaktadır.

2. TURİZMİN ÜLKE EKONOMİLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Günümüzde milyonlarca insanın gezme, görme, dinlenme, eğlenme ve öğrenme gibi sosyo-kültürel ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak için yaşadıkları yerlerden geçici olarak ayrılıp farklı ülkelere gitmeleri turizm (dış turizm) olarak adlandırılmaktadır. Turizm, sosyal ve kültürel boyutları olan bir olgu olsa da en fazla ekonomik yönüyle ele alınan toplumsal bir faaliyettir (Kar vd.: 2004, 88). Yabancı turistlerin yurt içinde yaptıkları harcamaları belirten dış turizmde, yabancı turistler gezi, konaklama, yiyecek, müze ziyaretleri, hediyelik eşya gibi dış hizmetlerden yararlanmak için dövizle ödemede bulunmaktadırlar. Bu şekilde sağlanan gelirler ele alınan ülkede mal ihracatına benzer bir işlevde bulunduğu için turizm, geleneksel benzetme ile ‘‘bacasız fabrika’’ sayılmaktadır. Bunun aksine ülkede yerleşik kişilerin yabancı ülkelerde yapmış oldukları turistik harcamalar da mal ithalatı gibi işlev görmekte ve ödemeler bilançosunun borçlu işlemler kısmına kaydedilmektedir. Turizm gelir ve giderleri, ödemeler bilançosunun cari işlemler hesabının hizmetler dengesi kısmında yer almaktadır. Hizmet ithal ve ihracatına, görünmez ticaret (invisible trade) de denilmektedir (Seyidoğlu: 2013, 335). Bu bakımdan ülkeye gelen turistlerin yaptıkları harcamalar, görünmez ticaret kapsamına girmekte ve hizmet ihracatı olarak kabul edilmektedir. Hesaplamalarda turizmin birincil etkileri olan konaklama, ulaşım, alışveriş ve eğlence harcamaları dikkate alınırken, ikincil (dolaylı) etkilerini hesaplamak zor ve karmaşık olduğundan dikkate alınmamaktadır (Unur: 2004).

Geleneksel ticaret teorilerinde (Mutlak ve Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ile Heckscher-Ohlin Teorisi), ülkelerin sahip oldukları kaynaklara bağlı olarak mal ve hizmetlerin üretiminde uzmanlaşmaları gerektiği ifade edilmektedir. Böylece kaynaklar daha etkin kullanılacak ve her bir ülkenin dış ticaretten kazancı artacaktır. Heckscher-Ohlin teorisi ülkelerin faktör donanımları bakımından nispi farklılıklarının uluslararası ticaretin gelişimini doğrudan etkileyeceğini belirtmektedir. Heckscher-Ohlin teorisine göre, bir ülke hangi üretim faktörü stokuna daha fazla sahipse, bu üretim faktörünün yoğun olarak kullanıldığı malların üretiminde karşılaştırmalı üstünlük elde ederek bu malların ihracatında uzmanlaşacaktır (Leamer: 1995, 1-3). Buna göre turizm potansiyeline sahip ülkeler, nispeten emek-yoğun ürünler olan turizm hizmetlerinde uzmanlaşmalı ve bu tür ürünlerin ihracatına öncelik vermelidir (Gray: 1972, 746). Son zamanlarda turizm gelirlerinin toplam ihracat gelirleri içindeki payının artması, ihracata dayalı büyüme modellerinde turizmin önemli bir faktör olabileceğini ortaya koymaktadır. Bir ülkenin turizmden elde ettiği döviz kazançları, dış turizme harcadığı döviz giderlerinden daha fazla ise, turizm sektörü ödemeler dengesini olumlu etkilemektedir. Bu yüzden ihracata dayalı büyüme hipotezinde olduğu gibi, turizm odaklı büyüme hipotezinde de turizm sektörünün uzun dönemde iktisadi büyümeye katkı vereceği kabul edilmektedir (Balaguer ve Cantavella-Jorda: 2002). Turizm sektörünün gelişmesi dolasıyla yeni istihdam olanaklarının ortaya çıkması ve gelir düzeyinde yaşanan artışların iktisadi büyümeyi artırmasına turizm odaklı büyüme hipotezi denilmektedir. Turizm sektöründeki gelişmenin taşma etkisi (spillovers) ve pozitif dışsallıklar yaratarak ekonominin geneline katkı yapacağını öne süren bu hipoteze göre turizm, ekonomik büyüme için önemli bir stratejik faktördür (Fayissa vd.: 2007, 2; Oh: 2005, 40).

Turizmin ekonomiye etkileri konusundaki genel görüş, turizmin söz konusu ülkeye sadece döviz kazancı sağlamadığı; aynı zamanda istihdam olanakları yarattığı ve iktisadi büyümeyi tetiklediği yönündedir. Dolayısıyla turizmin gelişimi, GOÜ’ler başta olmak üzere birçok ülke tarafından önemli bir hedef olarak belirlenmiştir (Samimi vd.: 2011, 28). Bu durum, turizm istatistiklerden de açıkça anlaşılabilmektedir. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) istatistiklerine göre, 1990-2005 yılları arasında dünya genelinde yıllık uluslararası turizm hareketlerindeki ortalama artış oranı %4.1 olarak gerçekleşirken, bu oran GOÜ’ler için aynı dönemde %6.5 olarak gerçekleşmiştir. 1995 yılında 529 milyon olan toplam uluslararası turist sayısı, 2014 yılına gelindiğinde 1 milyar 138 milyon kişiye ulaşmıştır (UNWTO: 2015).

Genel olarak artış trendinde olan ve gelecekte de bu eğilimini sürdürmesi beklenen turizm hareketleri, söz konusu ülke ekonomilerine birçok farklı açıdan etki edebilmektedir. GOÜ’ler

başta olmak üzere turizm potansiyeline sahip birçok ülkede turizmin; ödemeler dengesinin sağlanmasına, istihdamın artmasına, gelir düzeyinin artmasına, borç yükünün hafiflemesine ve dolayısıyla ülke insanının refah düzeyinin artmasına katkıda bulunduğu belirtilmektedir (Bahar: 2006, 138; Kızılgöl ve Erbaykal: 2008, 353). Turizmin neden olduğu döviz hareketleri, turist gönderen ülkenin döviz talebini ve turist kabul eden ülkenin ise döviz arzını artırıcı bir rol oynadığından dolayı ödemeler dengesini etkilemektedir. Bu özelliği ile turizm gelirleri, döviz sıkıntısı çeken ve ödemeler dengesi açık veren ülkeler için oldukça önemli bir döviz kaynağıdır (Kar vd., 2004, s. 89). Benzer şekilde ödemeler dengesi fazla veren ülkelerde ise, bu fazlanın yol açabileceği enflasyonist baskının önlenebilmesi için ülkeler, vatandaşlarının uluslararası turizme katılmalarını teşvik etmektedirler (Kızılgöz ve Erbaykal: 2008, 354).

Turizmde yaşanan gelişmelerin söz konusu ülkenin istihdam düzeyi üzerindeki etkisi; doğrudan, dolaylı ve uyarılmış istihdam etkisi şeklinde meydana gelmektedir. Turizmin doğrudan istihdam etkisi kapsamında; konaklama, yeme-içme, ulaştırma işletmeleri, seyahat acenteleri ve tur operatörleri gibi turizm işletmeleri yer almaktadır. Turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu ürünleri ve hizmetleri sağlayan sektörlerdeki ve turistlerin harcamalarından yararlanan faaliyetlerdeki işler ise turizmin dolaylı istihdam etkisi kapsamındadır. Uyarılmış istihdam etkisi ise, doğrudan ve dolaylı istihdamla sağlanan gelirlerin harcanmasıyla ekonomide yaratılan ek istihdamı ifade etmektedir (Yıldız: 2011, 60). Turizm ürününün üretiminde sermayenin sınırlı kalması ve turizmin doğası gereği emek yoğun bir sektör olması, işgücü ve dolayısıyla istihdam yönünden öneminin daha da artmasına neden olmaktadır (Bahar ve Bozkurt: 2010, 256).

GOÜ’ler başta olmak üzere birçok ülkenin, turizmi iktisadi kalkınmanın aracı olarak kullanmak istemelerinin nedenlerinden bir diğeri, turizmin görünmeyen ihracat olarak söz konusu ülkeler için önemli miktarda gelir yaratması olduğu söylenilebilir. Turizm sektörü diğer birçok sektörle yakın ilişki içerisinde (ileri-geri bağlantısı yüksek sektör) olduğu için, turizm gelirleri diğer birçok mal ve hizmetlerin tüketimine ve ihracatına olanak sağlamaktadır. Çünkü turist bir ülkeye geldiğinde, o ülkede yaptığı her harcama sadece turizmle uğraşan kişilere değil, turistin harcama yaptığı diğer sektörlere de gelir sağlamaktadır. Bunun yanı sıra artan turizm talebini karşılamak amacıyla yapılan turistik yatırımlar, gerek turizm sektörünün gerekse bu sektörü besleyen diğer sektörlerdeki üretim faktörlerinin gelirlerinin artmasına katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla turizm harcamaları, çarpan mekanizması aracılığıyla daha fazla gelir yaratılmasına neden olmaktadır (Kızılgöl ve Erbaykal, 2008: 354). Kar vd. (2008), Türkiye üzerine yapılan ampirik çalışmalardan turizm harcamalarının çarpan katsayısının yaklaşık olarak 2 olduğu yönünde bulgular elde edilmesine rağmen, bu konuda ortak bir kanıya varılamadığını belirtmişlerdir. Turizmin çarpan katsayısının 2 olması, yapılan turizm harcamalarının kendisinin iki katı kadar cari milli gelir düzeyinde artış yaratması anlamına gelmektedir.

Turizmin ekonomiye olumlu yönde birçok etkisi söz konusu olmakla birlikte, olumsuz yönde bazı etkiler doğurduğu da ifade edilmektedir. Honey ve Gilpin (2009), son zamanlarda salgın hastalıkların ve terörizmin diğer ülkelere yayılmasında, turizmin bir aracılık rolü oynadığını belirtmişlerdir. Turizmin ülke ekonomisi üzerinde yaratabileceği bir diğer olumsuz etkisi ise, özellikle turizm gelirinin toplam ihracat geliri içindeki payının çok yüksek olduğu ülkelerde görülebilmektedir. Akama ve Kieti (2007), turizm gelirlerinin çok yüksek olduğu bölgelerde, çıkar gruplarının ülkenin turizm kaynaklarını kontrol etme yönünde girişimlerde bulunduklarını belirtmişlerdir. Bu durum, turizm kaynakları üzerinde bir çıkar çatışmasına yol açmakta, yolsuzlukları artırmakta ve dolayısıyla ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler doğurabilmektedir. Yenilenebilir doğal kaynaklar grubunda yer alan turizm kaynakları üzerinde çıkar çatışmalarının oluşması, aslında tam da Auty (1994) tarafından ortaya atılan ‘‘kaynak talihsizliği’’ (resource curse) hipotezine işaret etmektedir. Kaynak talihsizliği (resources curse), doğal kaynak zengini ülkelerin doğal kaynak donanımına sahip olmayan ülkelerle karşılaştırıldığında daha yavaş bir iktisadi büyüme sergilediklerini ifade etmektedir.

Doğal kaynak talihsizliğinin en önemli açıklamaları arasında Hollanda hastalığı (Dutch

disease) hipotezi yer almaktadır. Temel olarak, doğal kaynak sektöründeki canlanmanın imalat sanayi sektöründe gerilemeye yol açması dolayısıyla iktisadi büyümeyi olumsuz etkilediğini ifade eden Hollanda hastalığı, turizm sektörüyle de ilişkilendirilebilir. Turizm sektöründe yaşanacak bir canlanma durumunda, doğrudan ticarete konu olmayan mal ve hizmetler kategorisinde yer alan turizm ürünlerine olan talep artacaktır. Emek-yoğun bir sektör olan ve artan talebi karşılamak için işgücüne ihtiyaç duyan turizm sektöründe ücretlerde artış meydana gelmekte ve emeğin marjinal verimliliği artmaktadır. Bunun sonucunda işgücü, ticarete konu olan imalat sanayi sektöründen (veya tarım sektöründen) ticarete konu olmayan turizm sektörüne hareket etmektedir. Bu durum, imalat sanayi sektöründe üretimin düşüşüne neden olmakta ve doğrudan sanayisizleşme olgusu ile sonuçlanmaktadır. Turizm sektöründe yaşanacak canlanmanın bir diğer etkisi ise, yurtiçine giren döviz miktarındaki artışa bağlı olarak ulusal paranın değerlenmesine yol açmasıdır. Ulusal paranın değerindeki artış, nominal döviz kurunda artışa ve dolayısıyla cari reel döviz kurunun artmasına yol açmaktadır. Bu durum, ticarete konu olan imalat sanayi sektörünün fiyat rekabeti gücünü kaybetmesine ve dolaylı sanayisizleşmeye neden olmaktadır. Turizm sektöründeki canlanmanın imalat sanayi sektörünü geriletmesi yoluyla iktisadi büyümeyi engellemesi mekanizması, imalat sanayi sektörünün iktisadi büyümenin motoru olduğu varsayımdan hareketle açıklanmaktadır (Akça, 2015). Chao vd. (2006), turizm sektöründeki bir canlanmaya bağlı olarak ticarete konu olmayan malların fiyatlarının ticarete konu olan malların fiyatlarına nispeten arttığını ve bu artışın ticarete konu olan sektörde kullanılan sermaye talebini azalttığını belirtmişlerdir. Bunun sonucunda ticarete konu olan sektörde sanayisizleşmenin meydana gelmesi, refahın azalmasına yol açmaktadır. Capo vd. (2007), ekonomileri yoğun bir şekilde turizme bağlı olan Kanarya ve Belarik adaları üzerine yaptıkları çalışmada Hollanda hastalığı bulgularına rastlamışlardır. Her iki adada da iktisadi bir faaliyet olarak turizme öncelik verilmesinin eğitim düzeyini, inovasyonu ve teknolojik gelişmeyi olumsuz etkilediği ve bu yüzden de uzun dönem iktisadi büyümeyi engelleyebileceğini öne sürmüşlerdir. Turizm sektöründeki Hollanda hastalığı olayını ‘‘Beach Disease’’ olarak adlandıran Holzner (2010), ekonomisinde turizmin öneli bir payı olan 130’dan fazla ülkeyi incelemiş, fakat ‘‘Beach Disease’’ bulgularına rastlamamıştır.

Turizm sektörü ekonomi üzerinde bazı olumsuz etkiler doğurabilmekle birlikte, genel görüşün turizmin döviz gelirlerini artırması, ölçek ekonomilerine yol açması, dış ticaret dengesini pozitif yönde etkilemesi, istihdamı artırması ve bir bütün olarak milli gelirde artışa yol açması dolayısıyla iktisadi büyüme üzerinde pozitif yönde etkilere sahip olduğu ifade edilebilir.

3. DÜNYA’DA VE TÜRKİYE’DE TURİZM’İN GELİŞİM SEYRİ

Turizm son yıllarda dünyada en hızlı büyüyen sektörlerden biri durumundadır. Dünya genelindeki turizm hareketleri ve bu hareketler sonucu elde edilen gelirler incelendiğinde istikrarlı bir artışın olduğu görülmektedir. 1990 yılında 455.9 milyon olan uluslararası turizme katılan kişi sayısı, 2014 yılına gelindiğinde 1 milyar 138 milyon kişiye ulaşmıştır. Aradan geçen 23 yılda uluslararası turizme katılan kişi sayısında iki kattan daha fazla artış gözlenmiştir. Turizmden elde edilen gelirlere bakıldığında ise, 2000 yılında 473.4 milyar $ olan turizm geliri 2014 yılında 1 trilyon 197 milyar $ düzeyindedir. Aradan geçen 13 yılda turizmden elde edilen gelirde iki kattan daha fazla artış gözlenmiştir (UNWTO: 2015). Şekil 1’de 2014 yılında gerçekleşen turizm hareketlerinin dağılımı gösterilmiştir.

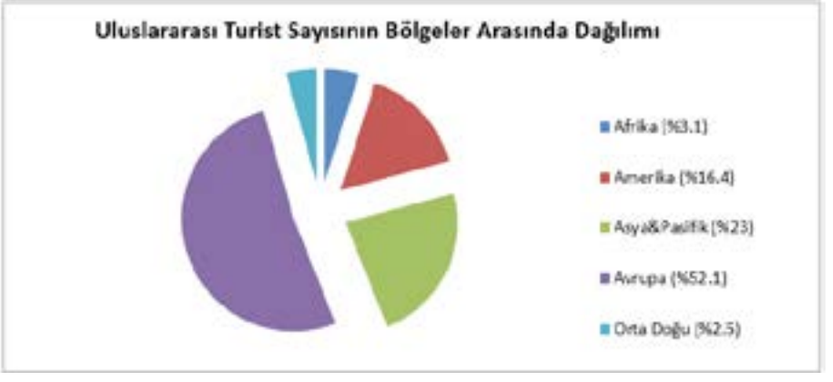

Şekil 1: Turizm Hareketlerinin Dünya Coğrafyasına Dağılımı (2014)

Kaynak: UNWTO, 2015.

2014 yılında en çok ziyaret edilen bölge, 588 milyon kişi ile toplam uluslararası turizm hareketlerinin %52.1’ini oluşturan Avrupa bölgesi olmuştur. Bu anlamda Avrupa bölgesini 263 milyon kişi ile Asya ve Pasifikler, 181 milyon kişi ile Amerika, 56 milyon kişi ile Afrika ve 50 milyon kişi ile Orta Doğu bölgeleri takip etmektedir. Aşağıdaki Tablo 1’de turistlerin en çok tercih ettikleri ilk on ülke gösterilmiştir.

Tablo 1: Turizm Hareketlerinde Tercih Edilen İlk 10 Ülke (Milyon Kişi)

Ülkeler	2009	2010	2011	2012	2013
Fransa	76.8	76.8	79.5	82.2	83.1
ABD	55	59.7	62.4	66.1	69.8
İspanya	52.2	52.7	56.7	57.7	60.7
Çin	50.9	55.7	57.6	57.4	55.7
İtalya	43.2	43.6	46.1	45.9	47.7
Türkiye	28.2	28.1	29.2	35.6	37.8
Almanya	24.2	26.9	28.4	30.4	31.5
İngiltere	25.5	27	30	29.2	31.2
Rusya	21.4	20.2	22.7	25.7	28.4
Tayland	14.2	15.9	19.2	22.4	26.5

Not: Ülke sıralaması 2013 yılı verilerine göre yapılmıştır.

Kaynak: UNWTO, 2014.

Tablo 1’de görüldüğü gibi, 2013 yılı itibariyle turistlerin en çok tercih ettikleri yer 83.1 milyon kişi ile Fransa olmuştur. Fransa’yı 69.8 milyon kişi ile ABD takip ederken, Türkiye 37.8 milyon turist ile altıncı sırada bulunmaktadır. Gelen turist sayısı bakımından ilk on sırada bulunan bu ülkelerden sekizi turizm gelirleri sıralamasında da ilk on ülke içerisinde yer almaktadır. Bu bakımdan ABD 139.6 milyar $ ile ilk sırayı alırken, ABD’yi 56.3 milyar $ ile İspanya izlemiştir. Gelen turist sayısı bakımından ilk on ülke içerisinde yer alan ülkelerden sadece Türkiye ve Rusya turizm gelirleri sıralamasında ilk on ülke içinde yer almamaktadır. Bu durum, Türkiye ve Rusya’ya gelen turistlerin diğer ülkelere nispeten daha az harcama yaptıkları

şeklinde yorumlanabilir. 2013 yılında uluslararası turizme yapılan harcamalar bakımından değerlendirildiğinde, Çin'in 102 milyar $ ile en yüksek harcamayı yaptığı görülmektedir. Bu bakımdan Çin'i 83.5 milyar $ ile ABD ve 81.3 milyar $ ile Almanya takip etmektedir (UNWTO: 2015).

Turizmin Türkiye ekonomisindeki hızlı yükselişinde 1982 yılında çıkarılan 2634 sayılı ''Turizmi Teşvik Kanunu'' ile sektöre sağlanan yatırım teşviklerinin ve mali desteğin çok önemli bir yeri bulunmaktadır (Bahar, 2006, s. 13). Sağlanan teşviklerle, turizmde 1980 öncesi yapıdan çok farklı bir nitelik ve işleyiş ortaya çıkmıştır. En az yatırımla en fazla istihdam yaratan ikinci sektör konumunda bulunan turizm, yaklaşık olarak 1.2 milyon kişiye istihdam yaratmakta ve bu kişilerin aileleri de hesaba katıldığında yaklaşık 5 milyon kişinin yaşamına etki etmektedir. Ayrıca turizm sektörünün ekonomide 54 sektörü doğrudan uyardığı belirtilmektedir (AKTOB: 2014, 8). Şekil 2'de 1995-2014 döneminde Türkiye'ye gelen turist sayısının gelişim trendi gösterilmiştir.

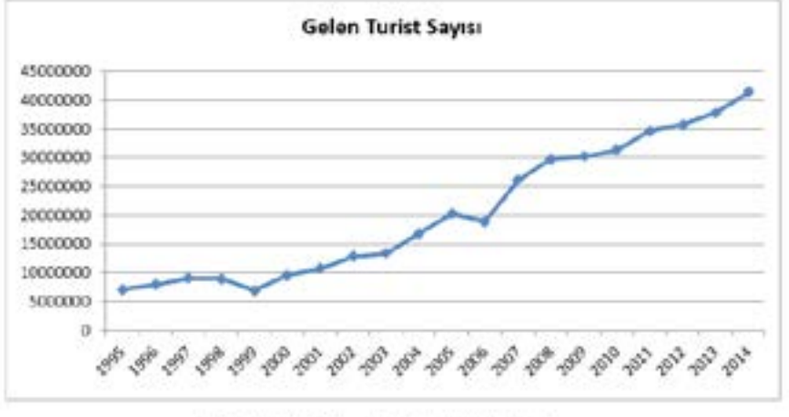

Şekil 2: 1995-2014 Döneminde Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı

Kaynak: World Bank- WDI, 2015.

Şekil 2'den anlaşılabileceği gibi, 1995-2014 döneminde Türkiye'ye gelen turist sayısı 1999 ve 2006 yılları haricinde sürekli artış göstermiştir. 1995 yılında 7 milyon 83 bin olan turist sayısı, 2014 yılına gelindiğinde 41 milyon 415 bin seviyelerine ulaşmıştır. Şekil 3'te 1972-2014 döneminde Türkiye'nin turizm sektöründen elde ettiği gelirlerin toplam ihracat gelirleri içindeki payının gelişimi gösterilmiştir.

Şekil 3: 1972-2014 Dönemi Turizm Gelirlerinin Toplam İhracat Gelirleri İçindeki Payı

Kaynak: http://www.tuisab.org.tr.

Şekil 3'ten görüleceği gibi 1972-2014 döneminde Türkiye'nin toplam ihracat gelirleri içerisinde turizm gelirlerinin payı dalgalı bir seyir izlemektedir. Bu dalgalanmanın nedeni turizm gelirlerindeki değişkenlik olabileceği gibi, toplam ihracat düzeyindeki değişkenlik te olabilmektedir. Tablo 2'de Türkiye'de turizm sektörüne ait bazı göstergeler verilmiştir.

Tablo 2: Türkiye'nin Dış Ticaretine ve Turizm Sektörüne İlişkin Göstergeler

Yıllar	İhracat (milyar $)	Turizm Gelirleri (milyon $)	Turizm Gelirleri/GSMH (%)	İthalat (milyar $)	Turizm Giderleri (milyon $)	Turizm Giderleri/İthalat (%)
1975	1 401.3	200.9	0.5	4 738.7	155.0	3.3
1980	2 910.1	326.7	0.6	7 909.4	114.7	1.5
1985	7 958.0	1 482.0	2.8	11 343.4	323.6	2.9
1990	12 959.3	3 225.0	2.1	22 302.1	520.0	2.3
1995	21 637.0	4 957.0	2.9	35 709.0	912.0	2.6
2000	27 774.9	7 636.0	2.9	54 502.8	1 711.0	3.1
2005	73 476.4	20 322.1	4.2	116 774.2	3 394.6	2.9
2010	113 883.2	24 931.0	3.4	185 544.3	5 874.5	3.2
2011	134 906.9	28 115.7	3.6	240 841.7	5 531.5	2.3
2012	152 478.5	29 351.6	3.7	236 545.1	4 593.4	1.9
2013	151 700.2	32 300.4	4.1	251 651.2	5 253.6	2.1
2014	157 622.3	34 306.2	4.3	242 224.4	5 470.5	2.3

Kaynak: http://www.tuisab.org.tr.

Tablo 2'de Türkiye'nin toplam ihracat ve ithalat düzeyleri ile turizm gelir ve giderlerinin toplam dış ticaretteki paylarının yanı sıra, turizm gelirinin milli gelirdeki payı gösterilmiştir. Buna göre, 2014 yılına gelindiğinde 157 milyar $ olan toplam ihracatın yaklaşık %21.7'sini turizm gelirleri oluşturmaktadır. 34 milyar $ olan turizm gelirleri aynı zamanda GSMH'nın da %4.3'üne tekabül etmektedir. Türkiye'nin dış turizme yaptığı harcamalar toplam ithalatının sadece %2.3'ünü oluşturmaktadır. Bu bakımdan turizmin, hizmetler dengesi dolayısıyla cari işlemler hesabını ve ödemeler dengesini pozitif yönde etkilediği anlaşılmaktadır.

4. LİTERATÜR ÖZETİ

İhracata dayalı büyüme hipotezleri kapsamında değerlendirilebilecek olan turizme dayalı büyüme hipotezleri üzerine yapılan çalışmaların artmasında, ticarete konu olmayan mallar üzerine teorik modellerin kurulmaya başlaması etkili olmuştur (Gunduz ve Hatemi-J: 2005). Balaguer ve Cantavella-Jorda (2002), İspanya'nın uzun dönem iktisadi gelişiminde turizmin rolünü araştırmışlardır. 1975-1997 arası üç aylık verileri kullanan yazarlar, İspanya'da turizme dayalı büyüme hipotezinin geçerli olup olmadığını sorgulamak için eş bütünleşme ve nedensellik testlerini uygulamışlardır. Yazarların çalışmadan elde ettikleri sonuçlara göre, İspanya'nın uzun dönem iktisadi büyümesi uluslararası turizmin gelişimine oldukça duyarlıdır. İspanya'da yapılan turizm harcamaları, çarpan etkisi yaratarak iktisadi büyümeyi tetiklemektedir. Eugenio-Martın vd. (2004), 1985-1998 dönemi panel verilerini kullanarak Latin Amerika ülkeleri için turizm ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. İnceleme sonucunda, düşük ve orta gelir düzeyinde olan ülkelerin iktisadi büyümeleri için turizm sektörünün yeterli olabileceği, buna karşın gelişmiş ülkelerde yeterli olamayacağı yönünde bulgular elde edilmiştir. Ayrıca düşük gelirli ülkelerin daha fazla turist çekebilmeleri için altyapı ve eğitim düzeyini geliştirmeleri, orta gelirli ülkelerin ise sosyal gelişim düzeyini ve kişi başına milli gelir düzeyini artırmaları gerektiği çalışmadan elde edilen bir diğer sonuçtur. Fayissa vd. (2007), Afrika bölgesi için turizmin iktisadi büyüme ve gelişmeye olan katkısını araştırmışlardır. 42 Afrika ülkesinin 1995-2004 dönemi panel verilerini kullanan yazarların çalışmadan elde ettikleri sonuçlar, turizmden elde edilen gelirlerin cari milli gelir düzeyini ve dolayısıyla iktisadi büyüme ve gelişmeyi artırdığını göstermektedir. Samimi vd. (2011), 1995-2009 dönemi kapsamında GOÜ'lerde turizmin gelişimi ile iktisadi büyüme arasındaki nedenselliği ve uzun dönem ilişkiyi, P-VAR modelini kullanarak incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulgular, turizmin gelişimi ve iktisadi büyüme arasında iki yönlü nedenselliğin bulunduğunu ve pozitif yönlü bir uzun dönem ilişkisinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Oh (2005), Güney Kore'de turizmin gelişimi ile iktisadi büyüme arasındaki nedenselliği ve uzun dönem ilişkiyi, Engle-Granger yaklaşımı ve iki değişkenli VAR modelini kullanarak incelemiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, turizm ve iktisadi büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Ayrıca Granger nedensellik test sonuçlarına göre, sadece iktisadi büyümeden turizmin gelişimine doğru tek yönlü bir nedenselliğin olduğu anlaşılmaktadır.

Turizm gelirlerinin, Türkiye'nin toplam ihracat gelirleri içerinde imalat sanayiden sonra ikinci en büyük paya sahip olması, ihracata dayalı bir büyüme stratejisi olarak turizmin Türkiye için önemine işaret etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de turizmin gelişiminin iktisadi büyümeye olan etkisi araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Gunduz ve Hatemi-J (2005), Türkiye için turizmin iktisadi büyümesine olan katkısını incelemişlerdir. 1963-2002 dönemi yıllık verilerini kullandıkları ve nedensellik testleri yaptıkları çalışma sonucunda, Türkiye'de turizme dayalı büyüme hipotezinin ampirik olarak desteklendiği sonucuna varmışlardır. Kızılgöl ve Erbaykal (2008), 1991-2006 dönemi kapsamında üçer aylık verileri kullanarak Türkiye'deki turizm gelirleri ile iktisadi büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini Toda-Yamamoto yöntemi çerçevesinde incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, iktisadi büyümeden turizm gelirlerine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Buna göre, Türkiye'nin daha fazla turizm geliri elde edebilmesi için sürdürülebilir bir iktisadi büyümeyi gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bahar (2006), 1963-2004 yılları arasında Türkiye'de turizm sektörü ile iktisadi büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını VAR modelini kullanarak incelemiştir. Çalışmadan elde edilen ampirik sonuçlar, turizm ve iktisadi büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu ve turizmin iktisadi büyümeye olumlu yönde katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Bahar ve Bozkurt (2010), dinamik panel veri analiz yöntemini kullanarak GOÜ'lerde turizm sektörü ile iktisadi büyüme arasında uzun dönemli pozitif bir ilişkinin varlığını analiz etmişlerdir. Bu bağlamda, Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı

gelişmekte olan 21 ülke için 1998-2005 dönemini kapsayan bir panel veri seti oluşturmuşlar ve İki Aşamalı GMM-Sistem analizi yapmışlardır. Yapılan analiz sonucunda GOÜ'ler açısından turizm ve iktisadi büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiş, turizm gelirlerindeki %1'lik bir artışın uzun dönemde iktisadi büyüme üzerinde %2.825'lik bir artışa yol açacağı saptanmıştır.

İlgili literatür genel olarak, turizm sektöründe yaşanan ilerlemelerin söz konusu ülkelerin iktisadi büyümelerine olumlu yönde katkı yaptığına işaret etmektedir. Buradan yola çıkarak, turizmin önemli bir sektör olarak kabul gördüğü Türkiye ve benzeri ülkelerde, bu sektörden elde edilen gelirlerin ekonomiye ne oranda katkı sağladığının analiz edilmesi oldukça önemli görülmektedir.

5. VERİ SETİ, METODOLOJİ VE AMPİRİK BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye ekonomisinin 1972-2014 dönemi yıllık verileri ışığında, turizm gelirleri ve gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) arasındaki uzun dönem ilişkileri ekonometrik olarak belirlenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, bir büyüme modelinin analiz edilmesinden ziyade, iktisadi büyümenin bir belirleyicisi olarak turizm gelirlerinin iktisadi büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Temel olarak, turizm gelirlerinin Türkiye'nin uzun dönem iktisadi büyümesine olan katkısının incelendiği bu çalışmanın teorik modelinde yer alan değişkenler; GSYH, turizm gelirleri ve reel döviz kuru olarak belirlenmiştir. Bağımlı değişken olan GSYH uzun dönem iktisadi büyümeyi temsilen modelde yer alırken, bağımsız değişkenlerden reel döviz kuru ise diğer ülkelere karşı rekabet edebilirlik gücünü temsilen çalışmanın teorik modeline dahil edilmiştir. Ayrıca reel döviz kurunun modelde yer alması, makroekonomik istikrarın önemini ortaya koymak ve modelin tahmin gücünü artırmak açısından da önemlidir. Çalışmada kullanılan veriler ile açıklamalarına ve veri kaynaklarına ilişkin bilgiler aşağıdaki Tablo 3'te özetlenmiştir. Serileri olası değişen varyans ve kısmen de otokorelasyona karşı koruyabilmek için tüm değişkenlerin doğal logaritmik dönüşümü yapılmış ve seriler bu şekilde analiz edilmiştir. Bu sayede, regresyon modelinin tahmin edilmesi sonucu elde edilen katsayılar esneklik olarak yorumlanabilecektir. Ayrıca, serileri olası fiyat değişimi etkisinden arındırmak için tüm değişkenler reelleştirilmiştir.

Tablo 3: Kullanılan Değişkenler, Açıklamaları ve Veri Kaynakları

Zaman Serisi	Değişken	Açıklama	Kaynak
Ekonomik Büyüme	Y	Reel GSYH (Ulusal para cinsinden), 1998 Sabit Fiyatlarıyla, TÜFE Bazlı, 2010=100.	IMF-IFS, 2015
Turizm Gelirleri	TOUR	Ulusal Para Cinsinden Reel Turizm Gelirleri, TÜFE Bazlı, 2010=100.	TURSAB, 2015
Reel Döviz Kuru	RER	USD Bazlı, 2010=100.	IMF-IFS, 2015
Modifikasyon Varmı	HAYIR	Tüketici Fiyat Endeksi, 2010=100.	IMF-IFS, 2015

Turizm gelirleri ve iktisadi büyüme arasındaki uzun dönem ilişkisinin test edilmesi amacıyla tahmin edilecek olan çalışmanın teorik modeli, Balaguer ve Cantavella-Jorda (2002) ile Gunduz ve Hatemi-J (2005)'in çalışmalarından hareketle şu şekilde belirlenmiştir:

$$Y = f(TOUR, RER) \qquad (1)$$

Modelde yer alan Y reel GSYH'yı, TOUR turizm gelirlerini ve RER ise reel döviz kurunu ifade etmektedir. Çalışmada, bütüncül bir yaklaşımla, açıklayıcı (bağımsız) değişkenlerin reel GSYH'yı (bağımlı değişken) hangi yönde ve ne derece etkilediklerinin incelenmesi amacıyla oluşturulan uzun dönem doğrusal regresyon modeli şu şekildedir:

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 TOUR_t + \beta_2 RER_t + u_t$$
$$(t = 1972, 1973, \ldots, 2014) \qquad (2)$$

Burada tüm değişkenler logaritmik formda yukarıda tabloda açıklandığı gibi iken, β_0 bir sabiti ve $u_t$ise modelin deterministik kısmına dahil edilmeyen faktörleri temsilen hata terimini göstermektedir. Teorik açıklamalar ve daha önceki çalışmalarda elde edilen bulgular doğrultusunda net olmamakla birlikte, turizm gelirlerinin GSYH'yı yani büyümeyi artırması (β_1>0) beklenmektedir. Diğer bir durum döviz kurlarının büyüme üzerine olan etkisidir. Teorik olarak, ihracat döviz gelirleri arttıkça ulusal para değerli hale gelecek ve özellikle sanayi malları ithalatı artacaktır. Bu da büyümeyi olumsuz etkileyecektir. İhracat gelirlerinin azalması durumunda ise tersi etkiler gelişecektir. Bu genel beklentilere karşın döviz kurlarının büyüme üzerine etkisi, Türkiye gibi GOÜ'ler için belirsizdir. Çünkü nispi fiyatların GOÜ'lerin lehine olması durumunda, bunun net ihracat dolayısıyla iktisadi büyümeyi artırması için bazı koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlar arasında, ihraç edilen ürünlerin arz ve talep esnekliklerinin yüksek olması, nispi fiyatlardaki değişmenin toplam harcamalarda artışa ve enflasyona neden olmaması ve ithal-ikame gücünün yüksek olması gibi kriterler bulunmaktadır Bu kriterlerin ise GOÜ'ler tarafından tam olarak sağlanamadığı bilinmektedir (Doğanlar, 1999). Dolayısıyla β_2 katsayısının işareti belirsizdir.

Turizm geliri ile iktisadi büyüme arasındaki uzun dönem ilişkisinin test edilmesi için belirlenen regresyon modelinin tahmini aşamasında, değişkenler arasında ekonometrik olarak anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için, analizi yapılan serilerin durağan (stationary) seriler olması gerekmektedir. Zaman serilerinin durağan olmaması durumunda yapılan regresyon analizi sonucu değişkenler arasında ortaya çıkan ilişki, gerçek olmaktan ziyade sahte regresyon (spurious regression) şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bir serinin durağan olabilmesi için, sabit ortalama ile sabit varyansa sahip olması ve hata terimleri arasında kovaryansın sıfır olması gerekmektedir (Asterio ve Hall: 2011, 267). Dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönem ilişkisini analiz etmek için öncelikle serilerin durağan olup olmadıklarının test edilmesi gerekmektedir. Zaman serilerinin durağanlıklarının test edilmesi, ekonometrik modelin tahmininde kullanılacak uygun yöntemin belirlenmesini sağlayacaktır. Bu amaçla modelde yer alan tüm değişkenler için yapılan ADF (Augment Dickey Fuller) ve PP (Phillips Perron) birim kök test sonuçları sırasıyla Tablo 4 ve Tablo 5'te gösterilmiştir.

Table 4. ADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişken		Trendsiz		Trendli	
		Test ist.	*P***	*Test ist.*	*P***
RGSYH	Seviyede	-0,515[0]	0,878	-3,253[0]	0,088
	Birinci Fark	-6,447[0]**	0,000	-6,375[0]**	0,000
TOUR	Seviyede	-1,122[2]	0,698	-1,487[0]	0,818
	Birinci Fark	-5,479[1]**	0,000	-5,514[1]**	0,000
RER	Seviyede	-1,278[0]	0,631	-1,339[0]	0,864
	Birinci Fark	-5,141[0]**	0,000	-5,161[0]**	0,000

Not: ** istatistiklerin %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Optimal gecikme uzunluğu Schwarz Bilgi Kriteri'ne göre belirlenmiştir. Koşeli parantez içindeki değerler, hata terimleri arasındaki otokorelasyonu ortadan kaldırmak için ADF testinde kullanılan gecikme uzunluklarını göstermektedir.

Tablo 5. PP Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	Düzey	Trendsiz		Trendli	
		Test ist.	*P***	*Test ist.*	*P***
RGSYH	Seviyede	-0,534	0,874	-3,423	0,062
	Birinci Fark	-6,741**	0,000	-6,635**	0,000
TOUR	Seviyede	-1,188	0,671	-1,488	0,819
	Birinci Fark	-5,568**	0,000	-5,495**	0,000
RER	Seviyede	-1,637	0,455	-1,651	0,755
	Birinci Fark	-5,155**	0,000	-5,165**	0,001

Not: ** istatistiklerin %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Bant genişliği olarak Newey-West bant genişliği kullanılmıştır.

Serilerin entegre derecelerinin belirlenmesi amacıyla yapılan ADF ve PP birim kök test sonuçlarına göre, hem trendli hem de trendsiz süreçlerde tüm değişkenlerin seviyede durağan olmadıkları, buna karşın birinci farklarının alınması durumunda durağan hale geldikleri görülmektedir. Tüm seriler birinci farklarının alınması durumunda durağanlaştıkları için, uzun döneme ait bilgilerin ortadan kalkması nedeniyle bu değişkenler arasında yapılacak bir regresyon analizi bir uzun dönem denge ilişkisi vermeyecektir. Bu yüzden, uzun dönem analizinin yapılabilmesi için eş-bütünleşme tekniklerinin kullanılması uygun olmaktadır. Eş-bütünleşme analizi iktisadi değişkenlere ait seriler durağan olmasalar bile, bu serilerin durağan bir doğrusal kombinasyonunun var olabileceğini ve bunun ekonometrik olarak belirlenebileceğini ileri sürmektedir (Tarı: 2012, 415). Buradan yola çıkılarak değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisi olabileceği araştırılmaktadır. Eş-bütünleşme analizinde Johansen eş-bütünleşme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, eş-bütünleşme ilişkisinin sayısını ve parametrelerini tahmin eden bir maksimum olasılık prosedürünü kullanarak, durağan olmayan seriler arasındaki uzun dönem ilişkisini tahmin etmektedir (Balaguer ve Cantavella-Jorda: 2002, 880). Eş-bütünleşme analizi amacıyla yapılan VAR analizinde optimal gecikme uzunluğu Akaike Bilgi Kriteri'ne (AIC) göre 3 olarak bulunmuştur. İncelenen model ile ilgili olarak otokorelasyon ve değişen

varyans sorunu olmadığı ve modelin istikrar koşulunu sağladığı (ters kökler birim çember içerisinde) görülmüştür. Eş-bütünleşme testinde deterministik bileşenleri seçerken Johansen ve Juselius (1992) tarafından önerilen Pantula prensibi kullanılmıştır. Eş-bütünleşik vektörlerin sayısı, iz (trace) testi ve maksimum öz değer (maximum eigenvalue) test istatistiklerine göre belirlenmektedir. Eş-bütünleşme testlerinin sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: Johansen Eş-bütünleşme Test Sonuçları

	İz Testi			Maksimum Öz Değer Testi		
Eş-bütünleşme Sayısı	Test İstatistiği	Kritik Değer (%5)	P**	Test İstatistiği	Kritik Değer (%5)	P**
r=0	67,979**	42,915	0,000	36,403**	25,823	0,001
r≤1	31,577**	25,872	0,008	24,201**	19,387	0,009
r≤2	7,376	12,521	0,307	7,376	12,518	0,307

Not: ** %5 düzeyinde boş hipotezin reddedildiğini, yani eş –bütünleşme ilişkisinin varlığını göstermektedir.

Hem iz testi hem de maksimum öz değer testi sonuçlarına göre, iki eş-bütünleşme ilişkisinin olduğu görülmektedir. Normalleştirilmiş eş-bütünleşme denklemi ise şu şekildedir:

$$\ln Y_t = 0{,}314 \ln TOUR_t + 0{,}536 \ln RER_t \qquad (3)$$

Denklem 3'e göre turizm gelirleri Türkiye'nin uzun dönem iktisadi büyümesini pozitif olarak etkilemektedir. İstatistiki olarak anlamlı olduğu görülen parametre tahmin sonuçlarına bakıldığında, turizm gelirinin yarattığı çarpan etkisinin ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Turizm gelirinin iktisadi büyümeye olan katkısını esneklik olarak yorumlayacak olursak; turizm gelirlerindeki %1'lik bir artış reel milli gelir düzeyinde yaklaşık olarak %0,314 artışa neden olmaktadır. Bir diğer ifadeyle turizm gelirlerindeki %5'lik bir artış, reel milli gelir düzeyini %1,57 artırmaktadır. Johansen eş-bütünleşme yöntemiyle uzun dönem ilişki belirlendikten sonra, uzun dönem dengeden uzaklaşmaların varlığı ve ortalamadan sapmaların her dönem ortalamaya ne kadar yaklaştığının belirlenmesi amacıyla hata düzeltme modeli (HDM) uygulanmaktadır. Ayarlanma veya uyarlanma hızı olarak da ifade edilen hata düzeltme katsayısının istatistiki olarak anlamlı olması, uzun dönem ortalamadan sapmaların söz konusu olduğunu ve belirli bir süre sonunda bu sapmaların ortadan kalkacağına işaret etmektedir. Hata düzeltme katsayısı, kısa dönem dengesizliklerinin bir dönem sonunda ne oranda düzeltilebileceğini göstermektedir (Tarı: 2012, 435). HDM sonucu elde edilen uyarlanma hızı katsayısı -0,325 olarak bulunmuştur. % 5 düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduğu (t istatistik değeri= -2,183) tespit edilen uyarlanma hızı katsayısına göre, kısa dönemde meydana gelen uzun dönem denge değerinden sapmaların her dönem yaklaşık %32'sinin ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Buna göre 3,13 dönem sonra uzun dönem dengesinden sapmaların ortadan kalkacağı ve dengeye ulaşılacağı anlaşılmaktadır.

Turizm gelirleri ve iktisadi büyüme arasında bir uzun dönem ilişkisinin olması, değişkenler arasında en azından tek yönlü bir nedenselliğin olması gerektiği anlamına gelmektedir (Engle ve Granger, 1987, s. 259). Bu amaçla uygulanan Granger nedensellik testi sonuçları Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Boş Hipotezler (H_0)	F istatistikleri	P**
LnTOUR LnY'nin Granger nedenseli değildir	20,012**	0,000
LnY LnTOUR'un Granger nedenseli değildir	6,243	0,101
LnRER LnY'nin Granger nedenseli değildir	13,198**	0,000
LnY LnRER'in Granger nedenseli değildir	16,845**	0,000
LnRER LnTOUR'un Granger nedenseli değildir	3,579	0,311
LnTOUR LnRER'in Granger nedenseli değildir	7,951**	0,047

Not: ** istatistiklerin %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Granger nedensellik test sonuçlarına göre, turizm gelirlerinden reel GSYH'ya doğru tek yönlü bir nedenselliğin ve reel döviz kuru ile reel GSYH arasında ise çift yönlü bir nedenselliğin olduğu anlaşılmaktadır. Buradan yola çıkarak nispi fiyatlardaki değişimin rekabet edebilme gücünü artırması dolayısıyla reel GSYH'yı etkilemesinin yanı sıra, turizmin de doğrudan Türkiye'nin iktisadi büyümesini etkilediği ifade edilebilecektir. Dolayısıyla teorik beklentilerle de tutarlı olan ampirik sonuçlar, Türkiye için turizme dayalı büyüme hipotezinin uygun bir politika olacağını destekler niteliktedir.

6. SONUÇ

Turizm son yıllarda dünyada en hızlı büyüyen sektörlerden biri durumundadır. Dünya genelindeki turizm hareketleri ve bu hareketler sonucu elde edilen gelirler incelendiğinde istikrarlı bir artışın olduğu görülmektedir. Turizm gelirlerinin, Türkiye'nin toplam ihracat gelirleri içerinde imalat sanayiden sonra ikinci en büyük paya sahip olması, ihracata dayalı bir büyüme stratejisi olarak turizmin Türkiye için önemine işaret etmektedir.

Bu çalışma, Türkiye'de turizm gelirleri ve iktisadi büyüme arasındaki uzun dönem ilişkisini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, turizm gelirlerinin Türkiye'nin uzun dönem iktisadi büyümesine olan katkısı da ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla belirlenen regresyon modelinde yer alan değişkenler; GSYH (bağımlı değişken), turizm gelirleri ve reel döviz kurudur. 1972-2014 dönemi kapsamında yıllık verilerin kullanıldığı çalışmada uzun dönem ilişkisinin belirlenmesine yönelik Johansen eş-bütünleşme testi ve Granger nedensellik testi yapılmıştır. Eş-bütünleşme test sonuçlarına göre, turizm gelirleri Türkiye'nin uzun dönem iktisadi büyümesini pozitif olarak etkilemektedir. Turizm gelirinin iktisadi büyümeye olan katkısını esneklik olarak yorumlayacak olursak; turizm gelirlerindeki %1'lik bir artış reel milli gelir düzeyinde yaklaşık olarak %0,314 artışa neden olmaktadır. Bir diğer ifadeyle turizm gelirlerindeki %5'lik bir artış, reel milli gelir düzeyini %1,57 artırmaktadır. Nedensellik test sonuçları da bu eş-bütünleşme ilişkisini doğrulamaktadır. Granger nedensellik test sonuçlarına göre, turizm gelirlerinden reel GSYH'ya doğru tek yönlü bir nedenselliğin ve reel döviz kuru ile reel GSYH arasında ise çift yönlü bir nedenselliğin olduğu anlaşılmaktadır. Buradan yola çıkarak nispi fiyatlardaki değişimin rekabet edebilme gücünü artırması dolayısıyla reel GSYH'yı etkilemesinin yanı sıra, turizmin de doğrudan Türkiye'nin iktisadi büyümesini etkilediği ifade edilebilecektir. Dolayısıyla çalışmadan elde edilen genel sonuçlar, Türkiye'de turizm gelirlerini artırmaya yönelik politikaların iktisadi büyümeye önemli katkılar sunduğuna ve potansiyeli artırmaya yönelik ilave tedbirlerin sürdürülmesi gerektiğine işaret etmektedir.

REFERANSLAR

Akama, John S. & Kieti, Damiannah Mukethe, 2007, "Tourism and Socio-economic Development in Developing Countries: A Case of Mombasa Resort in Kenya", Journal of Sustainable Tuorism, Vol. 15, No. 6, s. 735-748.

Akça, Emrah Eray, 2015, Doğal Kaynakların Ekonomik Gelişme Üzerine Etkisi: Seçilmiş Ülke Deneyimleri, İktisadi Araştırmalar Vakfı İktisadi İşletmesi Yayınları, İstanbul.

Aktaş, Cengiz, 2005, "Türkiye'nin Turizm Gelirlerini Etkileyen Değişkenler İçin En Uygun Regresyon Denkleminin Belirlenmesi" Doğuş Üniversitesi Dergisi, 6(2), s. 163-174.

AKTOB (2014), "2023'e Doğru Türkiye'de Turizmin 100 Yılı-Turizm Sektörünün Yapısı, Büyüklüğü ve Ekonomiye Katkısı", s. 1-96.

Asterio, Dimitrios. & Hall, Stephen G., 2011, Applied Econometrics, Palgrave Macmillan, Second Edition.

Auty Richard M., 1994,"Industrial policy reform in six large newly industrializing countries:The Resource Curse Thesis", World Development, Vol. 22, Sayı 1, s. 11-26.

Bahar, Ozan, 2006, "Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı", Yönetim ve Ekonomi, Cilt 13, Sayı 2, s. 137-150.

Bahar, Ozan & Bozkurt, Kurtuluş, 2010, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizm-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi", Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 21, Sayı 2, s. 255-265.

Balaguer, Jajint& Cantavella-Jorda Manuel, 2002, "Tourism As a Long-run Economic Growth Factor: The Spanish Case", Applied Economics, 34:7, s. 877-884.

Capo, Javier; Font, Antoni Riera & Nadal, Jaume Rossello, 2007, "Dutch Disease in Tourism Economics: Evidence from the Balearics and the Canary Islands", Journal of Sustainable Tourism, Vol. 15, Sayı 6, s. 615-627.

Chao, Chi-Chur.; Hazari, Bharat R.; Laffargue, Jean-Pierre; Sgro, Pasquale M.& Yu, Eden, S.H., 2006,"Tourism, Dutch Disease And Welfare In An Open Dynamic Economy", The Japanese Economic Review, Vol. 57, No 4, s. 501-515.

Copeland, Brian R, 1991, "Tourism, Welfare and De-industrialization in a Small Open Economy, Economica", New Series, Vol. 58, No. 232, s. 515-529.

Cruouch, Geoffrey I. & Ritchie, Brent J.R, 1999," Tourism, Competitiveness, and Sociteal Prosperity", Journal of Business Research 44, s. 137-152.

Doğanlar, Murat, 1999, "Marshall-Lerner Koşulu Yeterli Olabilir mi?", İktisat İşletme ve Finans, Vol. 14, Sayı 162, s. 79-88.

Engle, Robert& Granger, Clive, 1987, "Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing", Econometrica, Vol. 55, No. 2, s. 251-276.

Eugenio-Martin, Juan Luis.; Morales, Noelia Martin & Scarpe, Riccardo, 2004, "Tourism and Economic Growth in Latin American Countries: A Panel Data Approach", FEEM Working Paper, No. 26, s. 1-28.

Fayissa, Bichaka.; Nsiah, Christian& Tadasse, Badassa, 2007, "The Impact of Tourism on Economic Growth and Development in Africa, Department of Economics and Finance Working Paper Series", s. 1-27.

Gray, H.Peter, 1972, "International Travel-International Trade", The Economic Journal, Vol. 82, No. 326, s. 746-748.

Gunduz, Lokman& Hatemi-J, Abdulnasser, 2005, "Is The Tourism-led Growth Hyphotesis Valid for Turkey?", Applied Economics Letters, 12, s. 499-504.

Holzner, Mario 2010, "Tourism and Economic Development: The Beach Disease?", The Vienna Institute for International Economic Studies Working Papers 66, s. 1-43.

Honey, Martha & Gilpin, Raymond, 2009, "Tourism in the Developing World", United States Institute of Peace Special Report 233, s. 1-11.

Johansen, Soren & Juselius, Katarina, 1992, "Structural Tests in a Multivariate Cointegration Analysis of the PPP and the UIP for UK", Journal of Econometrics, 53, s. 211-244.

Kar, Muhsin; Zorkirişçi, Ebru & Yıldırım, Metin, 2004, "Turizmin Ekonomiye Katkısı Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme", Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi (8), s. 87-112.

Kızılgöz, Özlem & Erbaykal, Erman, 2008, "Türkiye'de Turizm Gelirleri İle Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi", Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 13, Sayı 2, s. 351-360.

Leamer, Edward E., 1995, "The Heckscher-Ohlin model in theory and practice, Princeton Studies in International Finance", 77, New Jersey: Princeton.

Oh, Chi-Ok, 2005"The contribution of tourism development to economic growth in the Korea economy", Tourism Management 26, s. 39-44.

Samimi, Ahmad Jafari; Sadeghi, Somaye & Sadeghi, Soraye, 2011,"Tourism and Economic Growth in Developing Countries: P-Var Approach", Middle-East Journal of Scientific Research 10 (1), s. 28-32.

Seyidoğlu, Halil, 2013, Uluslararası İktisat-Teori Politika ve Uygulama, Geliştirilmiş 18. Baskı, İstanbul.

Tarı, Recep, 2012, Ekonometri, Umuttepe Yayınları, Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, Kocaeli.

United Nations World Tourism Organiziation (UNWTO) Tourism Highlights, 2014.

United Nations World Tourism Organiziation (UNWTO) Tourism Highlights, 2015.

Unur, Kamil 2004, "Turizmin Ekonomik Etkilerinin Ölçülmesi", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 6, Sayı 4, s. 114-142.

Yıldız, Zafer, 2011, "Turizm Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, s. 54-71.

http://www.tursab.org.tr (Erişim tarihi: 27.04.2015)

http://data.worldbank.org/indicator, (Erişim tarihi: 20/04/2015)

http://elibrary-data.imf.org, (Erişim tarihi: 18/04/2015)

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE İKTİSADİ GELİŞME: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Foreign Direct Investments And Economic Development: The Case Of Turkey

Harun BAL[1], Neşe ALGAN[2], Emrah Eray AKÇA[3] , Duygu FİDANGÜL[4]

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye'ye gelen net doğrudan yabancı sermaye (DYS) yatırımları ile iktisadi gelişme arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla belirlenen modelde yer alan değişkenler; kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH), net DYS girişleri ve reel döviz kurudur. 1980-2012 dönemi kapsamında yıllık verilerin kullanıldığı çalışmada uzun dönem ilişkisinin belirlenmesine yönelik Johansen eş-bütünleşme testi yapılmıştır. Eş-bütünleşme test sonuçlarına göre, net DYS girişleri Türkiye'nin uzun dönem iktisadi gelişimini pozitif olarak etkilemektedir. Buna göre, net DYS girişlerindeki %1'lik bir artış kişi başına GSYH düzeyinde yaklaşık olarak %0,985 artışa neden olmaktadır. Kısa dönem ilişkisinin test edilmesi için yapılan etki-tepki analizinden elde edilen sonuçlara göre, net DYS girişlerinin kişi başına GSYH'yı kısa dönemde etkilemediği, buna karşın kişi başına GSYH düzeyinde yaşanan bir artışın DYS girişlerini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, DYS girişlerinin bir belirleyicisi olarak piyasa büyüklüğüne işaret etmektedir. Dolayısıyla teorik beklentilerle de tutarlı olan ampirik sonuçlara göre, DYS girişlerinin Türkiye'nin iktisadi gelişimi üzerindeki pozitif etkisinin uzun dönemde gerçekleştiği ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, İktisadi Gelişme, Zaman Serisi Analizi, Türkiye.*

ABSTRACT

In this study, short and long-term relationships between net foreign direct investment (FDI) inflows and economic development the for Turkey was tried to determine. To this end, the variables specified in the model are; determined as per capita Gross Domestic Product, Foreign Direct Investment and Real Exchange Rate. In the study covered the period 1972-2014 using annual data, Johansen co-integration test was performed to determine the long-term relations. According to the co- integration test results, net FDI inflows affect positively long-term economic development of Turkey. The results of the study shows that %1 increase in FDI inflows had led to %0.985 economic development. According to impulse-response analysis results made to test the short-term relationship was obtained not effect of net FDI inflows on GDP per capita, but an increase in the level of GDP per capita has the possitive effect on net FDI inflows in the short term. This result refer to the market size as a determinant of FDI inflows. Therefore, according to the empirical results consistent with the theoretical expectations, the possitive effect of net FDI inflows on Turkey 's economic development is expressed that realized in the long-term.

Keywords: *Foreign Direct Investments, Economic Development, Time Series Analyses, Turkey.*

1 Prof.Dr., Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, harunbal@cu.edu.tr

2 Doç.Dr., Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, nalgan@cu.edu.tr

3 Arş.Gör., Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, eakca@cu.edu.tr

4 Dr. Öğr. Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, fidangül88@hotmail.com

1. GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisi ile yabancı yatırımlar, ülkelerin büyüme performanslarına, işsizlik oranlarına, refah seviyelerine ve küresel rekabet gücünü arttırma hedeflerine etki eden önemli bir unsur haline gelmektedir. Gelişmekte olan ülke (GOÜ)'lerin en önemli sorunlarından biri sermaye sıkıntısı yaşamalarıdır. Bu nedenden ötürü ülkeler yabancı sermayeye yönelerek birbirleriyle rekabet içine girmişlerdir. Yabancı sermaye yatırımı türleri içerisinde ülke için en avantajlı olan doğrudan yabancı sermaye (DYS) yatırımlarıdır. DYS yatırımları, bir firmanın üretimini kurulu olduğu ülkenin sınırları ötesine yaymak üzere yabancı ülkelerde üretim tesisi kurması ya da ülkede bulunan üretim tesislerini satın alması şeklinde tanımlanmaktadır. DYS yatırımlarının yabancı ülkeye gelmesinin nedenleri arasında başlıca kar elde etmek, ucuz hammadde ve iş gücü sağlamak ve yeni pazarlar oluşturmak fikri yer almaktadır.

DYS yatırımları, yatırım faaliyetlerini birden fazla ülkede sürdüren ve üretimle ilgili kararları bir merkezden alan veya çeşitli yollarla bağlı şirketlerin kararlarını etkileyebilen çok uluslu şirketler (ÇUŞ) tarafından yapılmaktadır. DYS yatırım kararının verilmesinde, yatırım yapılacak ülkenin ekonomik ve siyasal politikaları etkilidir. DYS yatırımlarının ülkeler için önemli hale gelmesi bu konuya ilginin artmasına ve konuyla ilgili çok sayıda teorinin ortaya atılmasına neden olmuştur. Bu teoriler, ÇUŞ'in dışarıya yatırım yapmayı tercih etmesinin nedeni, bir ülkenin DYS yatırımlarını yurtiçine nasıl çektiği, ülkelerin DYS yatırımı çekmede diğerlerinden neden daha başarılı ya da başarısız olduğu soruları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

1970'li yıllardan itibaren DYS yatırımlarının dünya ekonomisinde oynadığı rol belirginleşmeye başlamıştır. 1973 yılında Avrupa Topluluğu'nun üye sayısının artması sonucu ÇUŞ bu bölgeye yaptıkları yatırımları artırmışlardır. Ülkemize yönelik DYS yatırımlarında asıl gelişmeler ise 1980 dönüşümü ile birlikte başlamış ve 1986 yılında çıkarılan çerçeve kararnamesi ile de önemli boyutlara ulaşmıştır.

Dünya'daki DYS yatırımlarının büyük bir kısmı gelişmiş ülkelere gitmekle birlikte, 1990'lı yıllarda GOÜ'ler de DYS yatırımlarını teşvik edici politikalara yönelerek sermaye sıkıntılarını gidermeye çalışmışlardır. 1990'lı yıllardan itibaren GOÜ'lerin DYS yatırımı girişlerinde artış olduğu görülmektedir.

DYS yatırımlarının iktisadi büyüme üzerindeki etkilerinin incelendiği bu çalışmanın geri kalanı şu şekilde organize edilmiştir: DYS yatırımları ve Dünya ile Türkiye'deki durumu hakkında açıklamaların yer aldığı ikinci bölümün ardından, üçüncü bölümde ilgili literatür özeti sunulmuştur. Veri seti, metedoloji ve ampirik bulguların yer aldığı dördüncü bölümün

ardından çalışmamız, sonuçlar ve bu sonuçlara ilişkin değerlendirmelerin yer aldığı beşinci bölüm ile tamamlanmaktadır.

2. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI: DÜNYA VE TÜRKİYE'DEKİ DURUMU

Uluslararası sermaye hareketliliği önündeki engellerin kaldırılmasıyla birlikte daha fazla miktarda sermaye ülke dışında doğrudan sabit yatırıma yönelmiştir. Söz konusu yatırımlar bulundukları ülkelerin ekonomisine çok yönlü bir katkı sağlaması nedeniyle, ülkelerin daha fazla DYS yatırımı çekebilmek için birbirleriyle sürekli rekabete girişmelerine neden olmuştur. Uygulanan politikalardan her dönemde istenen sonucun elde edilmesi çeşitli kısıtlar (kriz vb.) nedeniyle mümkün olmasa da bu durum DYS yatırımına olan ilgiyi azaltmamış; aksine son dönemde yaşanan ekonomik krizle birlikte kredi piyasalarında meydana gelen katılıklar DYS yatırımının önemini daha da artırmıştır (Sarısoy ve Koç: 2010, 134). DYS yatırımını etkileyen birçok faktör vardır. Piyasa büyüklüğü, piyasa büyüme hızı, dış ticarette açıklık, döviz kuru, ekonomik istikrar, alt yapı, işgücü maliyeti, vergi oranları ve siyasi istikrar DYS yatırımını etkileyen faktörler arasında değerlendirilmektedir.

Tarihsel süreç incelendiğinde yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcı sömürgecilik dönemine kadar uzanmaktadır. 19. yüzyılda sanayileşen batı ülkeleri, sanayi devrimi sonrasında bünyelerindeki sermaye birikimlerini diğer ülkelerdeki en kârlı yatırım alanlarına yöneltme ihtiyacı içinde olmuşlardır. Sanayinin ihtiyacı olan ham maddelerin bulunduğu ucuz is gücüne sahip sömürgeler ve bazı az gelişmiş ülke (AGÜ)'ler, batı ülkeleri için cazip yatırım alanları olmuştur. Bu dönemde DYS yatırımları gelişmiş ülkelerden AGÜ'lere doğru hareket etmektedir. Tek yönlü bu sermaye akımlarının amacı, gelişmemiş ülkelerin sahip olduğu ham madde kaynaklarının gelişmiş ekonomilerce çıkarılarak ticaretinin yapılması ve işlenerek değerlendirilmesidir (Uzun: 2010, 21). 1970 ve 1980'li yıllarda DYS yatırımlarının GOÜ'lerdeki payı gelişmiş ülke (GÜ)'lere göre daha fazla iken; 1990'lı yıllardan 2008 yılına kadar bu pay GOÜ'lere göre GÜ'lerde daha fazla olmuş, 2009 yılında ise DYS yatırım payı GÜ ve GOÜ'lerde birbirine yaklaşmıştır. 2010 yılından itibaren GOÜ'lerin DYS yatırımlarından aldıkları pay, GÜ'lerin payını geçmiştir. 2013 yılında toplam DYS yatırımlarının %57,8'i GOÜ'lere yönelirken, %42,1'i ise GÜ'lere yönelmiştir (UNCTAD: 2014). Tablo 1'de DYS yatırımı giriş ve çıkışlarının bölgesel dağılımı gösterilmiştir.

Table 1: Uluslararası DYS Yatırımlarının Bölgesel Dağılımı

Ülkeler	DYŞT Girişi (Milyar $)			DYŞT Çıkışı (Milyar $)		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Dünya	1700	1330	1452	1712	1347	1411
Gelişmiş Ülkeler	880	517	566	1216	853	857
Avrupa Birliği	490	216	246	585	238	250
Kuzey Amerika	263	204	250	439	422	381
Gelişmekte Olan Ülkeler	725	729	778	423	440	454
Afrika	48	55	57	7	12	12
Asya	431	415	426	304	302	326
Doğu ve Güneydoğu Asya	335	334	347	270	274	293
Güney Asya	44	32	36	13	9	2
Batı Asya	53	48	44	22	19	31
Latin Amerika ve Karayipler	244	256	292	111	124	115
Okyanus Ülkeleri	2	3	3	1	2	1
Geçiş Ekonomileri	95	84	108	73	54	99
Dünyadaki DYS Yatırımı (%)						
Gelişmiş Ülkeler	51,8	38,8	39,0	71,0	63,3	60,8
Avrupa Birliği	28,8	16,2	17,0	34,2	17,7	17,8
Kuzey Amerika	15,5	15,3	17,2	25,6	31,4	27,0
Gelişmekte Olan Ülkeler	42,6	54,8	53,6	24,7	32,7	32,2
Afrika	2,8	4,1	3,9	0,4	0,9	0,9
Asya	25,3	31,2	29,4	17,8	22,4	23,1
Doğu ve Güneydoğu Asya	19,6	25,1	23,9	15,8	20,3	20,7
Güney Asya	2,6	2,4	2,4	0,8	0,7	0,2
Batı Asya	3,1	3,6	3,0	1,3	1,4	2,2
Latin Amerika ve Karayipler	14,3	19,2	20,1	6,5	9,2	8,1
Okyanus Ülkeleri	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
Geçiş Ekonomileri	5,6	6,3	7,4	4,3	4,0	7,0

Kaynak: UNCTAD, 2014

2011 yılında toplam 1.700 trilyon dolar olan DYS yatırımı girişleri, 2013 yılında düşerek 1.452 trilyon dolar olmuştur. GOÜ'lerde DYS yatırımı girişi 2013 yılında bir önceki yıla göre 49 milyar dolar arataraak 778 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Gelişmekte olan Asya ülkelerinde ise 2013 yılı DYS yatırımı girişi 426 milyar dolar olmuştur. Avrupa Birliği'nde DYS yatırımı girişleri 2012 yılında bir önceki yıla göre azalarak 216 milyar dolar olurken, 2013 yılında 246 milyar dolara yükselmiştir.

Dünyada DYS yatırımlarının sektörel dağılımı zaman içerisinde büyük bir değişim göstermiştir. İmalat sanayi ve madencilik sektörlerinden hizmet sektörüne doğru büyük bir değişim söz konusudur. 1970'lerin başında dünya toplam DYS yatırımının %25'i hizmetler sektörüne giderken, 1980'lerin ortalarında bu oran %40'lara ulaşmıştır. 2000'li yıllarda da hizmetler sektörüne yönelme söz konusu olmaktadır. GÜ'lerin DYS yatırımlarının sektörel dağılımına bakıldığında temel üretim %6, imalat sanayi %42 ve hizmetler sektörünün ise %52 oranında pay aldığı görülmektedir. GOÜ'lerde DYS yatırımlarının %46'sı imalat sanayi, %43'ü hizmet ve %11'i de temel üretim sektörlerine gitmektedir. AGÜ'lerde ise DYS yatırımlarının %36'sı temel üretim, %36'sı imalat ve %28'i de imalat sanayi sektörüne gitmektedir (UNCTAD: 2014). Bu istatistiklere göre, ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttıkça temel üretim sektöründen uzaklaştıkları ve hizmetler sektörüne yöneldikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Tablo 2'de Türkiye'de DYS yatırımlarının 2000-2013 dönemindeki gelişimi gösterilmiştir.

Table 2. 2000-2013 Döneminde Türkiye'de DYS Yatırımlarının Gelişimi

Yıllar	Giriş (Milyon $)	Çıkış (Milyon $)	Net(Milyon $)
2000	1.707	725	982
2001	3.374	22	3.352
2002	1.142	5	1.137
2003	1.760	8	1.752
2004	2.933	100	2.833
2005	10.432	401	10.031
2006	20.185	657	19.528
2007	22.047	743	21.304
2008	19.8	35	16.3
2009	8.7	82	8.618
2010	9.0	35	8.965
2011	16.0	1.991	14.009
2012	12.6	653	11.967
2013	10.189	568	9.621

Kaynak: Hazine müsteşarlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı veri tabanlarından tarafımızca derlenmiştir.

2000-2013 döneminde Türkiye'ye gelen DYS yatırımlarındaki artış, 2006, 2007 ve 2008 yıllarında daha da belirgin olmuştur. Bunun önemli nedenlerinden biri, 2003 yılında DYS yatırımının ülkeye girişi hakkındaki mevzuatı düzenleyen kanun değişikliğidir. Diğer bir neden ise, 2001 yılında karşılaşılan bankacılık krizinin ardından bankacılık sektöründe yoğun olarak özelleştirmelerin yapılmasıdır. 2004 yılında Türkiye'ye giren DYS yatırımı miktarı 2 milyar 833 milyon dolardır. 2005 yılında bu tutar yaklaşık 5 kat artmış ve 10 milyar 31 milyon dolar olmuştur. 2006 yılında da artış devam etmiş ve Türkiye'ye 19 milyar 528 milyon dolar DYS yatırımı girişi olmuştur. 2007 yılında DYS girişi en yüksek tutara ulaşarak 21 milyar 304 milyon dolar olmuştur. Türkiye ilk kez 2006 yılında dünyada en çok DYS yatırımı çeken ilk 20 ülke arasında 17. sırada yer almış, 2007 yılında ise 23. sıraya gerilemiştir. Aynı zamanda 2006 yılında Türkiye bu bakımdan GOÜ'ler arasında 5. sırada yer alırken 2007 yılında 9. sıraya gerilemiştir. 2008 yılından sonra ise yarıdan fazla oranda düşüş yaşanarak 2009 yılı DYS miktarı 8 milyar 618 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'ye 2010 yılında 8 milyar 965 milyon dolar, 2011 yılında 14 milyar 9 milyon dolar, 2012 yılında 11 milyar 967 milyon dolar ve 2013 yılında ise 9 milyar 621 milyon dolar net DYS girişi olmuştur (YASED: 2013). Tablo 3'te 2009-2013 döneminde Türkiye'de DYS yatırımı girişlerinin sektörel dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 3. Türkiye'de DYS Yatırımı Girişlerinin Sektörel Dağılımı (Milyon $)

Sektörler	2009	2010	2011	2012	2013
Sermaye Girişi	6.266	6.256	16.136	10.759	10.189
1.Tarım	48	81	32	43	37
2.Sanayi	3.887	2.887	8.037	5.479	4.810
Elektrik-Gaz	2.153	1.821	4.293	924	2.516
İmalat	1.640	924	3.596	4.342	2.008
Madencilik	89	136	146	213	250
3.Hizmetler	2.331	3.288	8.067	5.237	5.342
Finans ve Sigorta	817	1.621	5.883	2.084	3.734
Toptan Perakende Ticaret	389	435	709	221	356
Ulaştırma ve Depolama	230	183	222	130	292
İnşaat	209	310	301	1.428	222
Diğer Hizmetler	686	739	952	1.374	738
Sermaye Çıkışı	-82	-35	-1.591	-633	-568
Diğer Sermaye (Net)	663	343	13	462	16
Gayrımenkul (Net)	1.782	2.494	2.013	2.636	3.049
Toplam	8.629	9.058	16.171	13.224	12.686

Kaynak: UNCTAD, 2014

Tablo 3 incelendiğinde, DYS yatırımı girişi bakımından en fazla payı sanayi sektörünün oluşturduğu, bunu sırayla hizmet ve tarım sektörlerinin takip ettiği ve hizmet sektörün

payının sanayi sektörünün payına giderek yaklaştığı görülmektedir. 2009 yılında DYS yatırım miktarlarının düşük olmasının, 2008 küresel krizinin bir yansıması olduğu söylenilebilir. 2013 yılı imalat sanayinde en büyük payı % 30,18 ile elektrikli ve optik donanımlı malzemeler oluşturmaktadır. Bunu % 17,03 ile gıda, içecek ve tütün malzemeleri, %13,15 ile kimyasallar ve suni elyaf takip etmektedir. Türkiye'deki DYS yatırımlarının tekstil sektöründeki payının %2,94, petrol payının ise %2,24 olduğu görülmektedir. Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırım yapan ülkelere bakıldığında, en çok yatırım daima Avrupa Birliği'ne üye olan ülkeler tarafından yapılmaktadır. Elbette ki bu durumun oluşmasında coğrafi yakınlık, dış ticaretimizde bu ülkelerin payı ve bu ülkelerdeki vatandaşlarımızın nüfusunun yoğunluğu da önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. 2013 yılında Türkiye'ye en fazla DYS yatırımı yapan ülkeler sıralamasında Almanya ve Hollanda 1 milyar doların üzerinde yatırımla ilk iki sırada yer almışlardır (Erçakar ve Karagöl: 2011, 21).

3. LİTERATÜR ÖZETİ

DYS yatırımları gittikleri ülkelerin ekonomileri üzerinde çeşitli açılardan etkide bulunur. Bu etkiler büyüme, verimlilik, tasarruf ve yatırım, istihdam, teknoloji ve yönetim bilgisi başlıkları altında toplanabilir. Özellikle GOÜ'ler, DYS yatırımlarını ekonomik kalkınmalarına önemli katkı sağlayacak kaynaklardan biri olarak kabul etmektedirler. Zira, GOÜ'lerin temel problemlerinden birisi sermaye birikiminin yetersizliğidir. DYS yatırımları ev sahibi ülkelerin sermaye birikimine ve üretim kapasitesine önemli katkı sağlamaktadır. DYS yatırımı, sadece gittikleri ülkeye başlangıçta getirmiş oldukları sermaye bakımından değil, aynı zamanda elde ettiği karların belli bir bölümünü yeniden yatırımlara yönlendirmesiyle de bulundukları ülkenin üretim kapasitesinin gelişmesine yardımcı olmaktadırlar (Seyidoğlu: 2013).

Ekonomik büyüme üzerine DYS yatırımlarının etkilerini inceleyen çalışmalar arasında tam anlamıyla bir görüş birliği bulunmamaktadır. Ancak hakim görüş; iki olgu arasında yakın ve paralel bir ilişkinin olduğu yönündedir. Bununla birlikte, DYS yatırımlarının büyüme üzerine etkilerini ele alan araştırma sonuçları, genel olarak DYS yatırımlarının büyüme üzerindeki artırıcı etkilerinin ortaya çıkabilmesi için GOÜlerin uygun-destekleyici yatırım ortamını hazırlaması ve minimum bir kalkınma düzeyine erişmiş olması gerekliliğine işaret etmektedir (Gholami vd.: 2005).

Fry (1993), çalışmasında 16 GOÜ ve 11 gelişmiş ülke (kontrol grubu) verilerini kullanarak GOÜ'lere giren DYS yatırımlarının sermaye birikimini artırıp artırmadığı, ödemeler dengesini finanse edip etmediği gibi sorulara yanıt aramıştır. Çalışmanın neticesinde GÜ'lerde DYS yatırımlarının büyüme üzerinde olumsuz etkisi olduğu, GOÜ'lerde ise birtakım olumlu etkileri olduğu sonucuna varılmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımı yapılmadan bir bütün olarak değerlendirildiğinde ise, DYS yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi gözlenmiş olmakla birlikte, bu olumlu etkinin DYS yatırımlarının finansal baskı ve ticaretteki yapısal bozulmaya neden olduğu durumlarda ortadan kalktığı vurgulanmıştır. Balasubramanyam vd. (1996), 1970-1985 dönemlerine ait 46 ülke için DYS yatırımlarının ekonomik büyümeyle ilişkisini panel veri analizi ile incelemişlerdir. Yaptıkları çalışmadan DYS yatırımlarının ekonomik büyümeyi genişletici etkisinin ithal ikamesinden ziyade, ihracatı teşvik eden politikaları izleyen ve yüksek eğitimli işgücüne sahip ülkelerde daha güçlü olduğu sonucuna ulaşmışlardır.Borensztein vd. (1998), gelişmekte olan 69 ülkenin 1970-1989 dönemi verilerini inceledikleri çalışmada, belirli bir beşeri sermaye düzeyine erişmiş ülkelerde DYS yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bosworth ve Collins (1999), yabancı sermayenin ev sahibi ülke üzerindeki etkilerini 55 GOÜ için 1978–1995 dönemleri arasındaki verileri kullanarak analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda

DYS yatırımları ve büyüme arasında pozitif yönde etkiler tespit etmişlerdir. Zhang (2001), eş-bütünleşme tekniklerini kullanarak Doğu Asya ve Latin Amerika ülkelerindeki 11 ülke için DYS yatırımları ile ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Bu 11 ülkeden Hong Kong, Endonezya, Singapur, Tayvan ve Meksika'da DYS yatırımların ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Carkovic ve Levine (2002), DYS yatırımı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla 1960-1995 dönemine ait verileri gelişmiş ve gelişmekte olan 72 ülke üzerinde uyguladıkları çalışmanın sonucunda, DYS yatırımı ile ekonomik büyüme arasında hiçbir anlamlı ilişkiye ulaşmamışlardır. Menciger (2003), 1994-2000 dönemi kapsamında Geçiş ekonomilerinde DYS yatırımları ile ekonomik büyüme ilişkisini panel veri analizi ile incelemiş ve iki değişken arasında negatif bir ilişki bulmuştur. Chowdhury ve Mavrotas (2005), doğrudan yatırımlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi farklı bir nedensellik testi ile ekonometrik sınamadan geçirerek daha net sonuçlara ulaşmaya çalışmışlardır. 1969- 2000 yılları arasında, en fazla doğrudan yatırım alan ülkelerden üçü olan Şili, Malezya ve Tayland için nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Farklı makroekonomik dönemleri, siyasi rejimleri ve büyüme trendleri olan bu üç ülke için şu sonuçlar elde edilmiştir: Şili, Malezya ve Tayland için GSYH ile doğrudan yatırımlar arasında GSYH'dan DYS yatırımlarına doğru bir nedensellik ilişkisi vardır. Bunun tersi yönde bir nedensellik ilişkisine ise rastlanmamıştır. Bu çalışmada, DYS yatırımlarının ekonomik büyümeyi desteklediği hipotezine karşı sonuçlar elde edilmiştir. Erçakar ve Yılgör (2011), 1985-2005 dönemine ait 19 GOÜ için DYS yatırımları ve GSYH verilerinin uzun dönemli ilişkisini panel eş-bütünleşme testleri ile inceledikleri çalışma sonucunda, azgelişmiş ülkelerde DYS ile GSYH serilerinin uzun dönemde birlikte hareket ettiğini saptamışlardır.

Türkiye'de DYS yatırımı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan çalışmaların sayısında son yıllarda artış görülmektedir. Yılmazer (2010), Türkiye üzerine yaptığı çalışmada 1991:1–2007:3 döneminde üçer aylık verilerle GSYH, DYS yatırımı, ihracat ve ithalat değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisini Granger nedensellik analizi yardımıyla incelenmiştir. Analiz sonucunda, DYS yatırımlarının zayıf da olsa ihracat ve ithalattaki gelişmeyi takip ettiği bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmada ihracat ve ithalat ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu ve ayrıca ithalattan ihracata doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi bulunduğu sonuçlarına da ulaşılmıştır. Ekinci (2011), Türkiye ekonomisi için 1980-2010 dönemine ait yıllık verileri kullanarak, DYS yatırımları ile ekonomik büyüme ve istihdam arasındaki ilişkileri incelemiştir. Yapılan analizde, ilk olarak DYS yatırımları ile GSYH, sonra da DYS yatırımları ile istihdam arasındaki ilişki test edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, DYS yatırımları ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki bulunurken, doğrudan yatırımlar ile istihdam arasında bir ilişki tespit edilememiştir. Ayrıca DYS yatırımlarında meydana gelen değişmeler, GSYH'da meydana gelen değişmelerin önemli bir kısmını oluştururken, DYS yatırımlarıdaki değişmelerin GSYH'daki değişmelerden kaynaklandığını ifade etmenin mümkün olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu durum, büyümenin DYS yatırımlarını açıklama gücünün daha zayıf olduğunu ortaya koymaktadır. Koyuncu (2011), Türkiye'de DYS yatırımları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, 1990-2010 yılları arasındaki üç aylık verileri kullanılarak analiz etmiştir. Yapılan Granger nedensellik testi sonuçlarına göre, incelenen dönem içerisinde değişkenler arasında çift yönlü bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır. DYS yatırımlarındaki artışın büyümeyi artırıcı yönde etki yapacağı sonucuna ulaşılmıştır. Başarır (2013), 1998-2012 yılları arasında, Türkiye ekonomisinde DYS yatırımları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin nedensellik açısından incelenmesine yönelik bir uygulama çalışması yapmıştır. VAR modeli kurulması neticesinde elde edilen sonuçlara göre yapılan çalışmada, DYS yatırımları ve ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Başka bir deyişle, Türkiye'ye giren DYS yatırımlarının ekonomik büyümeye neden olduğu söylenememektedir.

Sunulan literatür özetinden de anlaşılabileceği üzere, DYS yatırımları ve iktisadi gelişme

arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalarda, farklı analiz teknikleri kullanılarak farklı yönde sonuçlar elde edilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili yapılan çalışmaların büyük bir kısmında genellikle DYS yatırımlarının iktisadi gelişme üzerindeki uzun dönem etkileri araştırılmıştır. Bu çalışma ise, DYS yatırımları ve iktisadi gelişme arasındaki uzun dönem ilişkilerinin yanı sıra, kısa dönem dinamiklerini de inceleyerek ampirik literatüre bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

4. VERİ SETİ, METODOLOJİ VE AMPİRİK BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye ekonomisinin 1980-2012 dönemi yıllık verileri ışığında, DYS yatırımı ile kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) arasındaki uzun dönem ilişkileri ekonometrik olarak belirlenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, bir büyüme modelinin analiz edilmesinden ziyade, iktisadi gelişmenin bir belirleyicisi olarak DYS yatırımlarının iktisadi gelişme üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Temel olarak, DYS yatırımlarının Türkiye'nin uzun dönem iktisadi gelişimine olan katkısının incelendiği bu çalışmanın teorik modelinde yer alan değişkenler; kişi başına GSYH, DYS girişleri ve reel döviz kuru olarak belirlenmiştir. Bağımlı değişken olan kişi başına GSYH iktisadi gelişmeyi temsilen modelde yer alırken, bağımsız değişkenlerden reel döviz kuru ise diğer ülkelere karşı rekabet edebilirlik gücünü temsilen çalışmanın teorik modeline dahil edilmiştir (Balaguer ve Cantavella-Jorda: 2002). Ayrıca reel döviz kurunun modelde yer alması, makroekonomik istikrarın önemini ortaya koymak ve modelin tahmin gücünü artırmak açısından da önemlidir. Serileri olası değişen varyans ve kısmen de otokorelasyona karşı koruyabilmek için tüm değişkenlerin doğal logaritmik dönüşümü yapılmış ve seriler bu şekilde analize dahil edilmiştir. Bu sayede, regresyon modelinin tahmin edilmesi sonucu elde edilen katsayılar esneklik olarak yorumlanabilecektir. Ayrıca, serileri olası fiyat değişimi etkisinden arındırmak için tüm değişkenler reelleştirilmiştir. Çalışmanın teorik modeli şu şekildedir:

$$PCGDP = f(FDI, RER) \qquad (1)$$

Modelde yer alan PCGDP kişi başına reel GSYH'yı, FDI doğrudan yabancı sermaye girişini ve RER ise reel döviz kurunu ifade etmektedir. Kişi başına GSYH ve reel döviz kuru (RER) verileri merkez bankasından, DYS yatırımı verisi ise UNCTAD veri tabanından alınmıştır. Çalışmada, bütüncül bir yaklaşımla, açıklayıcı (bağımsız) değişkenlerin kişi başına reel GSYH'yı (bağımlı değişken) hangi yönde ve ne derece etkilediklerinin incelenmesi amacıyla oluşturulan uzun dönem doğrusal regresyon modeli şu şekildedir:

$$\ln PCGDP_t = \beta_0 + \beta_1 \ln FDI_t + \beta_2 \ln RER_t + u_t$$
$$(t = 1980,1981,...,2012) \qquad (2)$$

Burada tüm değişkenler logaritmik formda yukarıda tabloda açıklandığı gibi iken, β_0 bir sabiti ve $u_t$ise modelin deterministik kısmına dahil edilmeyen faktörleri temsilen hata terimini göstermektedir. Teorik açıklamalar ve daha önceki çalışmalarda elde edilen bulgular doğrultusunda DYS yatırımı girişlerinin kişi başına GSYH'yı artırması (β_1>0) beklenmektedir. Diğer bir durum döviz kurlarının büyüme üzerine olan etkisidir. Teorik olarak, ihracat döviz gelirleri arttıkça ulusal para değerli hale gelecek ve özellikle sanayi malları ithalatı artacaktır. Bu da büyümeyi olumsuz etkileyecektir. İhracat gelirlerinin azalması durumunda ise tersi etkiler gelişecektir. Bu genel beklentilere karşın döviz kurlarının büyüme üzerine etkisi, Türkiye

gibi GOÜ'ler için belirsizdir. Çünkü nispi fiyatların GOÜ'lerin lehine olması durumunda, bunun net ihracat dolayısıyla iktisadi büyümeyi artırması için bazı koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlar arasında, ihraç edilen ürünlerin arz ve talep esnekliklerinin yüksek olması, nispi fiyatlardaki değişmenin toplam harcamalarda artışa ve enflasyona neden olmaması ve ithal-ikame gücünün yüksek olması gibi kriterler bulunmaktadır Bu kriterlerin ise GOÜ'ler tarafından tam olarak sağlanamadığı bilinmektedir (Doğanlar, 1999). Dolayısıyla β_2 katsayısının işareti belirsizdir.

DYS yatırımı girişleri ile iktisadi gelişme arasındaki uzun dönem ilişkisinin test edilmesi için belirlenen regresyon modelinin tahmini aşamasında, değişkenler arasında ekonometrik olarak anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için, analizi yapılan serilerin durağan (stationary) seriler olması gerekmektedir. Dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönem ilişkisinin analiz edilebilmesi için öncelikle serilerin durağan olup olmadıklarının test edilmesi gerekmektedir. Zaman serilerinin durağanlıklarının test edilmesi, ekonometrik modelin tahmininde kullanılacak uygun yöntemin belirlenmesini sağlayacaktır. Bu amaçla modelde yer alan tüm değişkenler için yapılan ADF (Augment Dickey Fuller) ve PP (Phillips Perron) birim kök test sonuçları sırasıyla Tablo 4 ve Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 4. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	Düzey		Birinci Fark	
Değişkenler	ADF Değerleri	Kritik Değer (%5)	ADF Değerleri	Kritik Değer (%5)
lnPCGDP	0.8599	-3.5577	-3.6430**	-3.5628
lnFDI	-0.8762	-2.9571	-5.8701**	-2.9604
lnRER	0.0862	-2.9571	-5.2874**	-2.9604

Not: ** istatistiklerin %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Optimal gecikme uzunluğu Schwarz Bilgi Kriteri ne göre belirlenmiştir.

Tablo 5. PP Birim Kök Testi Sonuçları

	Düzey		Birinci Fark	
Değişkenler	ADF Değerleri	Kritik Değer (%5)	ADF Değerleri	Kritik Değer (%5)
lnPCGDP	-1.7976	-2.9571	-3.0978**	-2.9604
lnFDI	-0.8851	-2.9571	-5.8376**	-2.9604
lnRER	0.0272	-2.9571	-5.2856**	-2.9604

Not: ** istatistiklerin %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Bant genişliği olarak Newey-West bant genişliği kullanılmıştır.

Kişi başına GSYH, DYS yatırımları, reel döviz kuru değişkenlerinin hem ADF hem de PP birim kök testi sonuçlarına göre seviyede durağan olmadıkları ve birinci farklarının alınması durumunda tüm serilerin durağan hale geldikleri görülmüştür. Serilerin birim kök içerip içermedikleri test edildikten sonra optimal gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Yapılan VAR analizi sonucu optimal gecikme uzunluğu (1) olarak bulunmuştur. İncelenen model ile ilgili olarak otokorelasyon ve değişen varyans sorunu olmadığı ve modelin istikrar koşulunu sağladığı (ters kökler birim çember içerisinde) görülmüştür. Aynı düzeyde durağan olduğu sonucuna varılan değişkenlerin arasındaki uzun dönem ilişki Johansen eş-bütünleşme tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Eş-bütünleşme testinde deterministik bileşenleri seçerken Johansen ve Juselius (1992) tarafından önerilen Pantula prensibi kullanılmıştır. Eş-bütünleşik vektörlerin sayısı, iz (trace) testi ve maksimum öz değer (maximum eigenvalue) test istatistiklerine göre belirlenmektedir. Elde edilen sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: Johansen Eş-bütünleşme Test Sonuçları

	İz Testi			Maksimum Öz Değer Testi		
Eş-bütünleşme Sayısı	Test İstatistiği	Kritik Değer (%5)	P**	Test İstatistiği	Kritik Değer (%5)	P**
r=0	37.385**	35.193	0.028	24.378**	22.299	0.025
r≤1	13.001	20.262	0.363	6.855	15.892	0.687
r≤2	6.152	9.165	0.179	6.152	9.165	0.179

Not: ** %5 düzeyinde boş hipotezin reddedildiğini, yani eş -bütünleşme ilişkisinin varlığını göstermektedir.

Hem iz testi hem de maksimum öz değer testi sonuçlarına göre, bir eş-bütünleşme ilişkisinin olduğu görülmektedir. Normalleştirilmiş eş-bütünleşme denklemi ise şu şekildedir:

$$\ln PCGDP_t = 0{,}985 \ln FDI_t + 2{,}615 \ln RER_t \qquad (3)$$

Denklem 3'e göre DYS yatırımı girişleri Türkiye'nin uzun dönem iktisadi gelişimini pozitif olarak etkilemektedir. İstatistiki olarak anlamlı olduğu görülen parametre tahmin sonuçlarına bakıldığında, DYS yatırımlarındaki %1'lik bir artış kişi başına reel GSYH düzeyinde yaklaşık olarak %0,985 artışa neden olmaktadır. Johansen eş-bütünleşme yöntemiyle uzun dönem ilişki belirlendikten sonra, uzun dönem dengeden uzaklaşmaların varlığı ve ortalamadan sapmaların her dönem ortalamaya ne kadar yaklaştığının belirlenmesi amacıyla hata düzeltme modeli (HDM) uygulanmaktadır. Ayarlanma veya uyarlanma hızı olarak da ifade edilen hata düzeltme katsayısının istatistiki olarak anlamlı olması, uzun dönem ortalamadan sapmaların söz konusu olduğunu ve belirli bir süre sonunda bu sapmaların ortadan kalkacağına işaret etmektedir (Tarı: 2012, 435). Kısa dönem dengesizliklerinin bir dönem sonunda ne oranda düzeltilebileceğini tespit etmek amacıyla yapılan HDM modeli sonucu elde edilen uyarlanma hızı katsayısı -0,203 olarak bulunmuştur. % 5 düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduğu görülen uyarlanma hızı katsayısına göre, kısa dönemde meydana gelen uzun dönem denge değerinden sapmaların her dönem yaklaşık %49'unun ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Kısa dönemli ilişkinin tespiti için kullanılan yöntemlerden birisi etki-tepki (impulse-response) analizidir. Etki-tepki analizi, değişkenlerin herhangi birinde meydana gelen şoklardaki 1 birimlik değişim karşısında, diğer değişkenlerin verdiği tepkiyi göstermektedir. Generalized Impulses yönteminin kullanıldığı etki-tepki analizi sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Table 7. Etki-Tepki Analizi Sonuçları

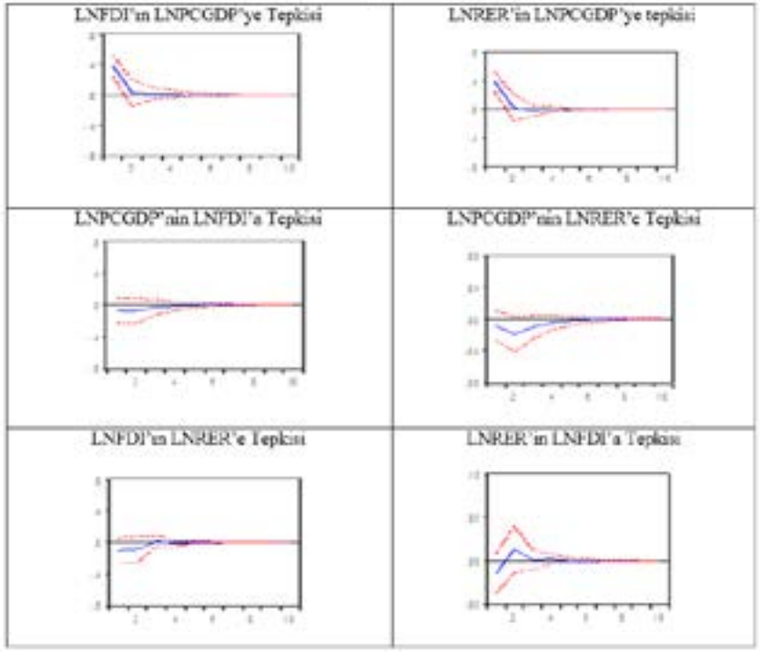

Etki-tepki fonksiyonlarının zamanla sıfıra yakınsaması tahmin edilen modelin istikrarının bir göstergesidir. Etki-tepki analizi sonuçlara göre, DYS yatırımlarına verilen bir standart sapmalık şok karşısında kişi başına GSYH neredeyse tepkisiz kalırken, kişi başına GSYH'ya verilen bir standart sapmalık şok karşısında DYS yatırımları yaklaşık 2 dönem istatistiki olarak anlamlı ve pozitif tepkiler vermektedir. Etki-tepki analizinden elde edilen sonuçlar, kısa dönemde DYS girişlerinin Türkiye'nin iktisadi gelişimi üzerinde bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Kişi başına GSYH düzeyinde yaşanan bir artışın kısa dönemde DYS girişlerini etkilemesi ise, DYS girişlerinin bir belirleyicisi olarak piyasa büyüklüğüne işaret etmektedir. Dolayısıyla teorik beklentilerle de tutarlı olan ampirik sonuçlara göre, DYS girişlerinin Türkiye'nin iktisadi gelişimi üzerindeki etkisinin uzun dönemde gerçekleştiği ve kısa dönemde Kişi başına GSYH düzeyindeki artışın DYS girişlerini hızlandırdığı ifade edilebilir.

5. SONUÇ

Uluslararası sermaye hareketliliği önündeki engellerin kaldırılmasıyla birlikte yabancı yatırımlar, ülkelerin büyüme performanslarına, işsizlik oranlarına, refah seviyelerine ve küresel rekabet gücünü arttırma hedeflerine etki eden önemli bir unsur haline gelmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'ye gelen net DYS yatırımları ile iktisadi gelişme arasındaki uzun dönem ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla belirlenen regresyon modelinde yer alan değişkenler; kişi başına GSYH (bağımlı değişken), net DYS girişleri ve reel döviz kurudur. 1980-2012 dönemi kapsamında yıllık verilerin kullanıldığı çalışmada uzun dönem ilişkisinin belirlenmesine yönelik Johansen eş-bütünleşme testi yapılmıştır. Eş-bütünleşme test sonuçlarına göre, net DYS girişleri Türkiye'nin uzun dönem iktisadi gelişimini pozitif olarak etkilemektedir. Net DYS girişlerinin iktisadi gelişmeye olan katkısını esneklik olarak yorumlayacak olursak; net DYS girişlerindeki %1'lik bir artış kişi başına GSYH düzeyinde yaklaşık olarak %0,985 artışa neden olmaktadır. Kısa dönem dinamiklerini belirlemek amacıyla yapılan hata düzeltme modeli sonucu bulunan hata düzeltme katsayısı (-0.203), kısa dönemde meydana gelen dengesizliklerin her dönem yaklaşık %49'unun ortadan kalkarak uzun dönem dengesine erişileceğini ifade etmektedir. Kısa dönem ilişkisinin test edilmesi için yapılan etki-tepki analizinden elde edilen sonuçlara göre, net DYS girişlerinin kişi başına GSYİH'yı kısa dönemde etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Kişi başına GSYH düzeyinde yaşanan bir artışın kısa dönemde DYS girişlerini etkilemesi ise, DYS girişlerinin bir belirleyicisi olarak piyasa büyüklüğüne işaret etmektedir. Dolayısıyla teorik beklentilerle de tutarlı olan ampirik sonuçlara göre, DYS girişlerinin Türkiye'nin iktisadi gelişimi üzerindeki pozitif etkisinin uzun dönemde gerçekleştiği ve kısa dönemde kişi başına GSYH düzeyindeki artışın DYS girişlerini hızlandırdığı ifade edilebilir.

KAYNAKLAR

Balaguer, Jacint & Cantavella-Jorda Manuel, 2002, "Tourism As a Long-run Economic Growth Factor: The Spanish Case", Applied Economics, 34(7),s. 877-884.

Balasubramanyam, Vudayagiri N.; Salisu, M. & Sapsford, David, 1996, "Foreign Direct Investment and Growth in EP and is Countries", The Economic Journal, Vol. 106, No. 434, s. 92-105.

Başarır, Yasemin, 2013, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi (Türkiye uygulaması), Yüksek Lisans Tezi,Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir.

Boresztein, Eduardo; Gregorio, Jose De & Lee, Jong-Wha, 1998, "How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth", Journal of International Economics, 45(1), s. 115-135.

Bosworth, Barry P.; Collins, Susan M. & Reinhart, Carmen M., 1999, "Capital Flows to Devoleping Economies: Implication for Saving and Investment", Brookings Papers on Economic Activity, 1, S. 143-180.

Carkovic, Maria & Levine, Ross, 2002, "Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth?"University of Minnesota Department of Finance Working Paper.

Chowdhury, Abdur & Mavrotas, George, 2005, "FDI and Growth: A Causal Relationship", Research Paper, United Nations University (UNU) – World Institute for Development Economic Research (WIDER) 25.

Doğanlar, Murat, 1999, "Marshall-Lerner Koşulu Yeterli Olabilir mi?", İktisat İşletme

ve Finans, Vol. 14, Sayı 162, s. 79-88.

Ekinci, Aykut, 2011,"Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980-2010)", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi,6 (2), s. 71-96.

Erçakar, M. Emin & Karagöl, Erdal Tanas, 2011, "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar. Siyaset", Ekonomi ve Toplum Araştırmalar Vakfı, Sayı 33, s. 1-32

Fry, Maxwel J., 1993, "Foreign Direct Investment in a Macroeconomic Framework. Policy Research Working Paper", World Bank, WPS1141.

Gholami, Roghier; Lee, Sang-Yong. & Heshmati, Almas, 2005, "The Causal Relationship between ICT and FDI", UNU-WIDER Research Papers, No.2005/26.

Koyuncu, Fatma Turan, 2011, "Doğrudan Yabancı Yatırımların İktisadi Büyümeye Etkisi: Türkiye İçin Bir Ekonometrik Analiz", Paper presented at Econ Anadolu, Anadolu International Conference in Economics, s.1-15.

Mencınger, Joze, 2003, "Does Foreign Direct Investment Always Enhance Economic Growth?", 56(4),s. 491-508.

Sarısoy, İdris & Koç, Selçuk, 2010,"Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kurumlar Vergisi Gelirleri Üzerindeki Etkisinin Ekonometrik Analizi", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 36, s. 133-153.

Seyidoğlu, Halil, 2013, Uluslararası İktisat-Teori Politika ve Uygulama, Geliştirilmiş 18. Baskı, İstanbul.

Tarı, Recep, 2012, Ekonometri, Umuttepe Yayınları, Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, Kocaeli.

UNCTAD, 2014, World Investment Report, United Nations Conference on Trade and Development.

Uzun, Sevcan, 2010, "Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri: AB'ye Üyelik Sürecinin Etkisi", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

YASED, 2013, Uluslararası Yatırımcılar Derneği Faaliyet Raporu, s. 1-66.

Yılmazer, Mine, 2010, "Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Deneme", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Entistüsü,Cilt 8, Sayı 1, s. 241-260.

Zhang, Kevın Honglin, 2001, "What Explains the Boom of FDI in China", International Economics, 54(2), s. 252-271.

www.kalkınma.gov.tr (Erişim Tarihi: 05.02.2015)

www.hazine.gov.tr (Erişim Tarihi: 08.02.2015)

YALOVA'DAKİ SU POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNE BİR ÖNERİ: BÜTÜNCÜL SU YÖNETİMİ

A Suggestion for Assessment of Potentıal Water in Yalova: Integrated Water Management

Canan KOCA[1]

ÖZET

Aşırı nüfus artışına paralel gelişme gösteren iklim değişikliği su, gıda ve enerji alanındaki sorunlar başta olmak üzere doğal vejetasyon tahribatı, toprak kaybı, tarım alanlarında ve biyo çeşitlilikte azalma, ozon tabakasının tahribatı gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Dünya genelinde görülen bu değişimlerden ülkemizin farklı bölgeleri farklı oranlarda etkilenmektedir. Marmara Bölgesi'nde yer alan Yalova; İstanbul, Bursa, Kocaeli gibi üç büyükşehrin geçiş noktasında konumlanmakta olup, yeşil-mavi dokusu ile doğal güzelliklere sahip yerleşmelerden biridir. Mavi dokusunu oluşturan hidrolojik yapısını yer altı suları, jeotermal kaynaklar ile akarsular, göller, barajlar, göletler ve Marmara Denizi gibi yer üstü suları meydana getirmektedir.

Su kaynaklarında yaşanan sorunlar özellikle su ekosistemi, ve çevresindeki flora ve faunayı olumsuz etkilemekte, su kalitesini bozmakta ve insan yaşamını zorlaştırmaktadır. İl genelindeki su kaynaklarında yaşanan sorunların en aza indirilmesi, etkin su kullanımı, kaynakların sürdürülebilirliği ve koruma-kullanma dengesi içinde bütüncül su kaynakları yönetim modelinin uygulanması ile mümkün olacaktır.

Anahtar kelimeler: *Su Yönetimi, Yalova, Su Kaynakları*

ABSTRACT

Climate change represents the parallel development of overpopulation brings problems such as especially problems on water, food and energy, destruction of natural vegetation, land loss, reduction of agricultural areas and biodiversity, destruction of ozone layer. Different regions of our country are affected in different proportions by these changes seen in the world. Yalova located in crossing point between metrpolis

1 Arş. Gör.,Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehircilik Anabilim Dalı, Diyarbakır., canan.koca@dicle.edu.tr

such as Istanbul, Bursa and Kocaeli in the Marmara Region, is one of the settlements has natural beauty as green-blue pattern. Hydrologic structure constitutes the blue pattern occured by groundwater, geothermal resources, surface waters such as rivers, lakes, dams, ponds and Sea of Marmara.

The problems of water resources have negative impact on especially water ecosystems and on flora and fauna around it, and disrupt the water quality and makes it difficult for human life. To minimize problems of water resources in province-wide will be possible by efficient water use, sustainability of resources and implementation of integrated water resources management model within the protection – usage balance.

Keywords: *Water Management, Yalova, Water Resources*

GİRİŞ

Su, bir yaşam ortamı aynı zamanda canlıların yaşamsal faaliyetlerini sürdürmeleri için gerekli temel öğedir. Dünyanın % 70'ini su oluşturmakta ancak, çeşitli kaynaklara göre su potansiyelinin yaklaşık % 0.3′ü kullanılabilir ve içilebilir özellik taşımaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık % 20'si yeterli içme suyundan yoksun olup nüfusun yaklaşık %40'ı su sıkıntısı çekmektedir. Bu oranın 2025 yılında %50 oranına çıkması beklenmektedir.

Nüfus artış ve iklimsel değişikliklerle beraber su kaynaklarında yaşanan azalma su kıtlığına sebep olmaktadır. Bunların yanı sıra plansız kentleşme, özellikle tarım ve sanayi sektörlerinde artan su kullanımı ve kirlilik su kaynaklarına baskıyı artırmaktadır. Ülke genelinde yaşanan bu durumların benzerleri Yalova ilinde de görülmekte olup, gün geçtikçe su talebi artmakta ve sorunlar yaşanmaya devam etmektedir.

Dolayısıyla canlılığın devamı için su kaynaklarının korunmasına yönelik önlemler alınmalı ve çalışmalar yapılmalıdır. Küresel ısınmanın su kaynakları üzerindeki etkisi oldukça fazla olup, sürdürülebilir gelişme ve ekolojik dengenin korunması amacıyla su kaynaklarının etkin kullanımı ve yönetimi önemlidir. Su problemlerinin önüne geçilmesi ya da azaltılması yolundaki önemli çalışmalardan biri bütüncül su yönetimidir.

Çalışma kapsamında; literatür taraması, arazi çalışması yapılmış, ilgili kurum ve kuruluşlarla görüşülmüş, çeşitli kaynaklar referans olarak alınmıştır. Bu araştırmada haritalar ve planlar, hava fotoğrafları, tez, bildiri, kitap ve makaleler, kamu kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlar ile web sitelerinde yer alan bilgilerden yararlanılmıştır.

Yalova il sınırı çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Çalışmada, hidrolojik yapı üzerinde önemli etkileri olması sebebiyle il geneline ait iklim, nüfus, ekonomik yapısı ve arazi kullanım kararlarına ilişkin genel bilgiler verilmekte olup, bu bağlamda su kaynakları ve yaşanan sorunlar detaylandırılmaktadır. Sonuç kısmında ise Yalova'da bütüncül su yönetimi ile ilgili önerilere yer verilmektedir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Ülkemizdeki 847 km^2 büyüklüğü ile en küçük yüzölçümüne sahip il olan Yalova; Çınarcık, Altınova, Çiftlikköy, Armutlu, Termal, Merkez olmak üzere 6 ilçeden oluşmaktadır. TUİK verilerine göre Yalova'nın 2014 yılı nüfusu 226.514 kişi olup, yıllık nüfus artış hızı % 28,6'tır. Nüfus artış hızı % 38,5 olan 2012-2013 dönemine göre düşmüştür. Nüfus yoğunluğu ise giderek artarak günümüzde 267 kişi/ha'a ulaşmıştır. Veriler nüfusun artmaya devam edeceğini

göstermekte olup, % 1.18 yıllık ortalama artış hızı ile 2023 yılında nüfusun 241.081 kişi olması beklenmektedir. Artan nüfusla birlikte su ve gıda başta olmak üzere insan gereksinimleri artmakta, ihtiyaçların karşılanması amacıyla doğa tahrip edilmekte, su kaynakları zarar görmekte, iklim değişmektedir.

Yalova ili arazi kullanımı incelendiğinde orman ve tarım alanlarının büyük yer kapladığı görülmektedir. İlin 84.700 hektar olan toplam alanının % 25'i (21.196 ha) tarım alanı, % 58'i (49.100 ha) ormanlık alan, % 6'sı (5.636 ha) yerleşme alanı, % 6'sı (4.814 ha) çayır ve mera alanı, % 5'i de makilik ve 2B alanlardan oluşmaktadır (www.yalova.gov.tr) (Harita 1). Ancak artan nüfusun ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilen planlama kararları ile yerleşim alanları artmakta ve özellikle tarım ve orman alanlarında azalma yaşanmaktadır.

Harita 1. Yalova İli Arazi Kullanım (Modül Planlama,2007)

Yalova iklimi Akdeniz ve Karadeniz iklimleri arasında geçiş özelliği taşımakta olup, bazı dönemlerde karasal iklim özelliklerini yansıtmaktadır. İlde yazlar kurak ve sıcak, kışlar ılık ve bol yağışlıdır (www.yalova.gov.tr). 1950-2014 yılları arasında yıllık ortalama sıcaklık değeri 14,6 ^oC olup, en yüksek sıcaklık 16,61 ^oC ile 2008 yılında yaşanmıştır. 2012 yılında ise ortalama sıcaklığın 15,65 ^oC ile normalin üstünde olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Ortalama sıcaklığın en yüksek olduğu ay 23, 6 C ile Temmuz, en düşük olduğu ay ise 6,4 C ile Ocak ayıdır. Ortalama yağışın en fazla olduğu ay 115,3 kg/m2 ile Aralık, en az olduğu ay ise 23,5 kg/m2 ile Temmuz'dur (Tablo 1).

Tablo 1. Yalova İli Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen Ortalama Değerler[3]

YALOVA	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen Ortalama Değerler (1950 - 2014)												
Ortalama Sıcaklık (°C)	6.1	6.7	8.8	12.4	17.0	21.4	23.8	23.5	19.9	15.7	11.7	8.7
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	10.1	10.9	12.5	17.0	21.4	26.1	28.5	28.6	25.1	20.5	16.1	12.2
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	2.2	2.6	4.3	8.1	12.1	15.9	18.1	18.2	15.0	11.0	8.1	5.4
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	1.6	3.0	4.2	5.4	7.3	9.1	9.1	9.0	7.3	5.0	2.4	1.3
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	15.7	13.6	13.0	11.1	7.7	5.7	3.9	3.8	6.2	10.1	11.8	14.9
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (kg/m²)	88.8	71.5	73.8	52.4	34.2	37.4	28.5	28.1	52.8	81.3	79.5	115.3
Uzun Yıllar İçinde Gerçekleşen En Yüksek ve En Düşük Değerler (1950 - 2014)												
En Yüksek Sıcaklık (°C)	23.0	27.2	31.4	36.5	37.0	42.1	43.4	40.2	37.5	36.0	29.7	27.4
En Düşük Sıcaklık (°C)	-9.0	-11.0	-7.6	-3.6	1.2	7.8	13.8	10.3	0.2	1.3	-3.2	-5.6
Kısa sürede en çok toplam yağışın gerçekleşmiş olduğu günlük yağış miktarı ve ölçüm tarihleri												
Günlük Toplam En Yüksek Yağış Miktarı	19.09.1981	38.3 kg/m²	Günlük En Hızlı Rüzgar		20.11.1981	95.2 km/sa	En Yüksek Kar		19.02.2006	50.0 cm		

Yağış miktarının yıllar içindeki değişimi incelendiğinde genelde yağışın normalin altında seyrettiği görülmekte olup, 2010 yılında yaklaşık 1300 mm ile maksimumum seviyesine ulaşmıştır. En az yağış yaklaşık 450 mm ile 2011 yılında olup, 2013 yılında ise yaklaşık 520 mm ile geçmiş yıllardan daha az yağış almıştır. 1985 yılında olağanüstü kuraklık yaşanmış, 1994, 2001 ve 2014 yıllarında ise şiddetli kuraklığın yaşandığı yıllar olmuştur (Grafik 1). İklimsel projeksiyonlara göre 2011-2099 yılları arasında yaz ve kış mevsimlerinde sıcaklığın 0,6-3 ^{o}C, yağışın ise %10-30 oranında artış göstereceği tahmin edilmektedir.

Grafik 1. Yalova kuraklık analizi (www.mgm.gov.tr)

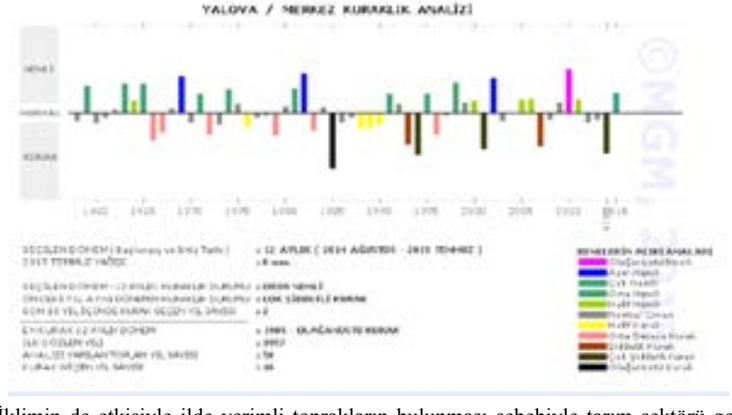

İklimin de etkisiyle ilde verimli toprakların bulunması sebebiyle tarım sektörü gelişme göstermiştir. Bunun yanı sıra sektörel dağılım içinde sanayi ve turizm önemli paya sahiptir. Temel olarak tarım sektöründe çiçekçilik ve seracılık, sanayi sektöründe ulaşım araçları imalatı, tekstil, kimya ve kağıt gibi alanlar ile hizmet sektöründe toptan-perakende ticaret, sosyal hizmetler ve turizm sektörüne dayanmaktadır. İlde plastik, tekstil, elyaf, kimya, dondurulmuş gıda, kağıt ürünleri, ambalaj ve otomotiv yedek parçası konusunda üretim yapan sanayi kuruluşları faaliyetlerini sürdürmektedir (www.yalova.gov.tr).

Yalova'da bulunan KSS'lerindeki 1290 işyerinde yaklaşım 6516 kişi çalışmakta olup,sanayinin alt sektörlere dağılımı incelendiğinde en fazla gemi ve tersanecilik (1797 kişi) ile tekstil (2272 kişi) sektöründe çalışan bulunmaktadır (Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müd., 2012). Ayrıca ilde AKSA, AKKİM, AKTOPS, İPEK KAĞIT, Yalova Ambalaj gibi kuruluşlar ve diğer küçük sanayiciler de bulunmaktadır.

Yalova'da Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Maden İşleri Genel Müdürlüğünce ruhsata bağlanmış madenler bulunmakta olup, bunlar merkezde Güneyköy, Çiftlikköy İlçesinde Taşköprü Beldesi ile Kılıç ve Denizçalı köylerinde, Altınova İlçesinde Havuzdere ve Karadere köylerinde, Çınarcık İlçesinde Teşvikiye Beldesi civarında, Armutlu İlçesinde ise Narlı ve Fıstıklı bölgesinde yoğunlaşmıştır (www.yalova.gov.tr).

İl genelinde görülen iklimsel değişimler, sektörel dağılım ve arazi kullanım kararları dolaylı ya da doğrudan olarak su kaynakları üzerinde daha çok olumsuz şekilde etsisini göstermektedir. İl sınırları içinde değerli su kaynakları bulunmakta olup, içme-kullanma suyu kullanımı ve ekolojik değerleri açısından önem taşımaktadır.

SU KAYNAKLARI VE SORUNLAR

Yalova'da bulunan yer üstü sularını akarsular, göller, barajlar, göletler ve Marmara Denizi oluşturmaktadır.Kentte bulunan önemli akarsu kaynakları doğudan batıya doğru sırası ile Laledere (Kılıç), Safrandere (Kurtköy), Sellimandıra Deresi (Gökçedere), Karpuzdere (Teşvikiye), Hamamdere (Armutlu), Yamandere (Kapaklı) ile doğrudan denize ulaşan küçük Balabandere, Korudere, Kocadere vb. gibi yan derelerdir (Harita 2) (www.yalovaozelidare.gov.tr).

Harita 2. Yalova İli Su Kaynakları (Modül Planlama,2007)

Yalova'da bulunan akarsuların yıllık su potansiyeli toplam 342 hm^3 olup, en fazla su potansiyeline 63,6 hm^3/yıl ile Sellimandıra deresi sahiptir (Tablo 2). Su debisi en fazla olan akarsular Yalakdere (624 m^3/sn), Safran Dere (214 m^3/sn), Balaban Dere (181 m^3/sn), Kılıç Dere (169 m^3/sn) ve Sellimandıra Dere (168 m^3/sn)'dir. Akarsuların çoğu ormanlık ve ağaçlık alandan doğmakta ve bir kısmının (Safran Dere, Kocadere, Armutlu, Yalak, Kılıç Dere vb) taşkın riski bulunmaktadır.

Tablo 2. Yalova İlinde Bulunan Akarsularının Yıllık Su Potansiyelleri (www.yalovaozelidare.gov.tr)

Akarsu	Su Potansiyeli (hm³/yıl)
Safrandere (Kurtköy)	32,3
Sellimandıra (Gökçedere)	83,6
Karpuzdere (Teşvikiye)	30,2
Hamamdere (Armutlu)	7,2
Yamandere (Kapaklı)	10,2
Diğer havzalar	196,5
TOPLAM	342

İl sınırları içinde Hersek Gölü ve Dipsiz Göl olmak üzere iki adet doğal göl bulunmaktadır. Dipsiz Göl Kocadere mevkiinde yer almakta olup, küçük bir volkan konisinin kraterinde oluşmuştur (Bahadır:2007,52). Hersek Gölü ise Yalakdere Deresi'nin getirmiş olduğu alüvyonlarla oluşan delta sahasında yer almakta ve denizle bağlantısı bulunmaktadır. Lagün özelliği gösteren göl, ildeki en geniş yüzölçümlü su yüzeyi olup aynı zamanda sulak alan statüsündedir (www.yalovaozelidare.gov.tr). Hersek Lagünü'nün serbest su yüzeyi alanı 152 ha'dır. Oldukça sığ bir yapıya sahip gölün ortalama derinliği 50 cm, en derin yeri 90 cm'dir (Harita 3) (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013).

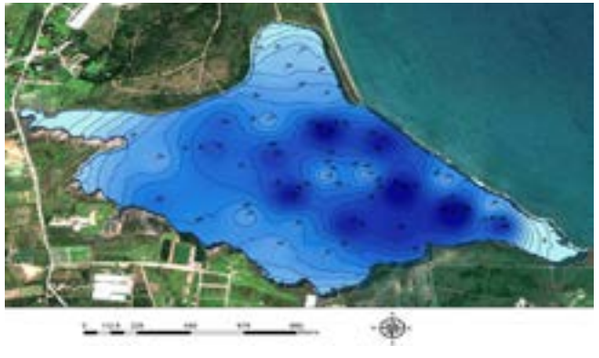

Harita 3. Hersek Gölü Batimetri Haritası (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013)

Hersek Gölü Anadolu'ya kuzeybatıdan giren kuş göç yolu üzerinde bulunması, uygun iklim koşulları ve besin maddeleri yönünden oldukça zengin oluşu nedeniyle değişik türden kalabalık kuş gruplarına beslenme, kışlama ve barınma olanağı sağlamaktadır (www.yalovaozelidare.gov.tr). Göl ve çevresinde 113 kuş türü kaydedilmiştir. 2012 yılı kış ortası su kuşu sayımlarında Hersek Lagünü'nde 37 türden 5356 su kuşu sayılmıştır. Memeli türlerinden sansar (Martes foina, kızıl tilki (Vulpes vulpes), kirpi (Erinaceus concolor) ve 2 yabani tavşan (Lepus europaeus), porsuk (Meles meles) ve gelincik (Mustela nivalis) göl çevresinde yaşamaktadır (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013). Göldeki başat balık türü has kefal (Mugil cephalus) olup, belirli dönemlerde deniz levreği (Dicentrarchus labrax), karagöz (Diplodus sargos) gibi türleri de görülmektedir (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013). Denizle bağlantılı bölümde yer alan kumsal habitat iç kesimlere doğru değişerek koruluk ve orman alanlarına dönüşmektedir (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013).

Bu özellikleri nedeniyle alan Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 05.11.2004 tarih ve 202 sayılı kararı ile 1. Derece Doğal Sit olarak tescil edilmiştir. Hersek

Köyü'nün (Dil Burnu) doğusundaki 28 rakımlı tepe ve çevresinde yer alan Hellenopolis Antik Kenti, Kocaeli Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nun 15.07.2009 tarih ve 966 sayılı kararı ile 2. Derece Arkeolojik Sit olarak tescil edilmiştir (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013) (Harita 4).

Harita 4. Hersek GölüSit alanları ve Kıyı Kenar Çizgisi(Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013)

Yalova İl sınırları dâhilinde 3'ü işletmede 20'si planlanan olmak üzere toplam 23 adet baraj-gölet kapsamında su yüzeyi bulunmaktadır (Harita 5). İşletme halinde olan Gökçe Barajı ve Armutlu Göleti içme suyu temini, Ortaburun Göleti ise sulama amaçlı kullanılmaktadır (www.yalovaozelidare.gov.tr).

Harita 5. Yalova İlindeki Barajlar ve Göletler (geodata.ormansu.gov.tr)

Gökçe Barajı; Çınarcık-Yalova-Karamürsel sahil şeridinin varan içme-kullanma ve endüstri suyu ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılmıştır. Yalova-Termal ilçesinde Sellimandıra Deresi üzerinde 1981'de yapımına başlanılmış ve 1989 yılından itibaren işletmeye açılmıştır. Gökçe barajının yıllık ortalama suyu 60,68 hm^3 olup yılda 38 hm^3 su çekilmektedir (www.yalovaozelidare.gov.tr). Diğer kaynak ise Altınova-Karamürsel kesiminde Yalakdere üzerinde inşa edilebilecek Ayazma Barajıdır. Ayazma Barajı ise Gökçe Barajı'nın ihtiyaçları karşılayamaz duruma geldiğinde devreye girmek üzere geleceğe bırakılmıştır. Armutlu'nun içme suyu ihtiyacı için Hamam Deresi'nin üzerindeki gölet inşası bitirilmiştir (www.yalovaozelidare.gov.tr).

Yalova'nın önemli su kaynaklarından bir diğeri olan Marmara Denizi, Armutlu Yarımadasının batı kısmını çevrelemekte ve ilin kuzey sınırını oluşturmaktadır. Deniz kıyısında

çok sayıda doğal plaj ve rekreasyon alanları bulunmaktadır. Yalova - İstanbul arasındaki deniz ulaşımı Marmara Denizi üzerinden olmaktadır. Su fauna ve florası için önemli bir potansiyele sahiptir.

Yalova-Taşköprü ve Hersek Ovaları yeraltı suyu bakımından verimli olup, yeraltı suyu isletmesine elverişli sahalardır. Uzun yıllar yapılan gözlemler sonucunda yeraltı su beslenmesi Taşköprü ovasında 4.95 hm^3/yıl, Hersek ovasında ise 7.73 hm^3/yıl olarak bulunmuştur. Hersek ve Taşköprü ovalarında yeraltı suyu hareketi güneyden kuzeye doğru olup, denize boşalmaktadır. Yeraltı suyu beslenmesi genellikle beslenme konilerini oluşturan derelerden süzülme yolu ile olmaktadır. Yeraltı suyu, mevcut ovalarda kalınlığı 80 m'ye varan akifer nitelikli alüvyonlardan temin edilmektedir. Alüvyonlarda açılmış, derinliği 16–243 m arasında değişen 70 kadar su kuyusu bulunmaktadır (Bahadır:2007,55).

Bu su kaynaklarının yanı sıra ilde Armutlu ve Termal kaplıcaları olmak üzere iki jeotermal kaynak bulunmakta olup turizm, seracılık ve ısıtma amaçlı faydalanılmaktadır (Tablo 3). Ayrıca çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadırlar.

Tablo 3. Yalova İlinde Bulunan Jeotermal Kaynakları ve Özellikleri (mta.gov.tr)

Tablo.21. Yalova İli Kapsamındaki Jeotermal Kaynaklar

Jeotermal Alan Adı		Yalova - Termal	Armutlu
Sıcak Su Doğal Çıkış Adı		Yalova	Armutlu
Doğal Çıkış	Sıcaklık (C)	49 - 66	49 - 66
	Debi (lt/sn)	20	5
	Potansiyel (MWt)	-	-
Sondaj	Sıcaklık (C)	40	66 - 77
	Debi (lt/sn)	2,5	17,5
	Potansiyel (MWt)	0,05	2,83
Kullanım Alanı		Kaplıcada, kaplıca tesisi, sera ve konut ısıtılmasında	Kaplıcada, kaplıca tesisi, sera ve Armutlu'nun ısıtılmasında

Kaynak: MTA Genel Müdürlüğü

İlin su potansiyelleri ülke genelinde görülen sorunlara paralel sıkıntılar yaşamaktadır. Küresel iklim değişikliğine bağlı olarak görülen aşırı sıcaklıklar da su sıkıntısının hızlandırmaktadır. Marmara Bölgesi öncelikli çevre sorunları çalışmasına göre Yalova'da su kirliliği ikinci öncelikteki sorun olup, birinci öncelikli sorunu hava kirliliği oluşturmaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012).

İldeki su kirliliğinin temel sebeplerini tarım, sanayi ve evsel kaynaklı atık sular oluşturmaktadır. Evsel nitelikli atık sular, kanalizasyon sistemi ile belediyelerin ortak arıtma tesislerinde sonuçlanıp arıtılarak Marmara Denizi'ne deşarj edilmektedir. Günde yaklaşık 83.400 m^3 atık su denize aktarılmaktadır (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2013). İldeki büyük sanayi kuruluşlarının çoğunda arıtma tesisi bulunmakta olup, en fazla atık su deşarj eden tesis 6500 m^3/gün ile AKSA, 4500 m^3/gün ile İPEK KAĞIT ve 1100 m^3/gün ile AKTOPS'tur (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2013) (Harita 6).

Harita 6. Sanayi Alanlarının Konumu ve Su Kaynakları İlişkisi (Modül Planlama,2007)

Yalova ili plajlarındaki farklı dönemlerde incelenen su numunelerinin sezon öncesi dönemde Akasya Park Plajı, Su Ürünleri Plajı, Halk Plajı, Saralkent Sahili'ndeki kirlilik düzeyinin denize girmeye olanak vermediği görülmüştür. Sezon döneminde ise plajlardaki kirlilik düzeyi genel olarak kılavuz değer kirlilik sınırını aşmakta olmasına rağmen denize girmede sakınca oluşturmamaktadır (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2013).

Tarım alanlarında gübre ve pestisit kullanımı su kaynaklarının kirlenmesinde önemli bir etkendir. Yalova'da gübre tüketimi olan toplam tarımsal alan 15.700 ha olup, yıllık (2012 yılı) gübre tüketimi 1.685,37 ton'dur. Toplamda 1 hektara; 15 kg Azot, 2 kg Fosfor, 100 gr Potas kullanılmaktadır. 14.000 ha alanda 128, 78 ton tarım ilacı kullanılmaktadır. Ha. başına düşen tarım ilacı ise 11 kg'dır (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2013).

Su kaynakları üzerindeki olumsuz etkenler arasında yanlış arazi kullanım kararları ve kentleşme önemli bir paya sahiptir. 1/25.000 ölçekli Yalova İli Çevre Düzeni Planına göre ilin doğusunda sanayi, batısında ise turizme yönelik kullanımlara yer verilmiştir. Yalova Körfez köprüsünün inşasının tamamlanması ile doğuda sanayi, ticaret ve konut ağırlıklı fonksiyonların artacağı açıktır. Dolayısıyla mevcut su kaynakları su ihtiyacını karşılayamayacak, akarsular ve denizdeki kirlilik oranı artacak, canlı yaşamı tehlikeye girecektir. Ayrıca Gökçedere Barajı'nın koruma kuşakları ve ekolojik yapı dikkate alınmadan imara açılması yolundaki çalışmalar doğayı korumak yerine zarar vermek şeklinde sonuçlanacaktır.

Su kaynakları ile ilgili yerel yönetimlerin uyguladığı yanlış politikalar kimi zaman çözüm olmak yerine sorunlara sebep olmaktadır. Delmece Yaylasında toplanan suyun uzaklaştırılması için yapılan drenaj çalışmaları neticesinde, doğal yapı olumsuz etkilenmiş, dere kaynakları kurumaya, ekosistem zarar görmeye, yer altı suları beslenmemeye başlamıştır (Karaahmetoğlu, 2014). İklim değişikliği nedeniyle 2014 yılında yaşanan kuraklığa bağlı olarak, Gökçedere Barajı'nın doluluk oranı düşmüş, derelerdeki su miktarları azalmıştır. Çanağa benzeyen topoğrafik yapısı nedeniyle Karlık Yaylası yağışlar nedeniyle doğal göl haline dönüşürken bu yıl gölün oluşmadığı ve buna bağlı olarak; endemik bir kurbağa üreme merkezi olan gölde üremenin olmadığı ve bu bölgede yetişen Göl Soğanı (Leucojum Aestium) bitkisi için yetişme ortamının sağlanmadığı görülmüştür (Karaahmetoğlu, 2014).

Taş ocaklarındaki artış ile doğal yapı bozularak, özellikle orman ve su kaynakları tahrip edilmektedir. Dolayısıyla beraberinde birçok doğal ve antropjen çevre sorunların getiren taş ocaklarının mevcudiyeti doğal yaşamın ve iklimin değişmesi ile sonuçlanmaktadır (Harita 7).

Harita 7. Maden Ocaklarının Konumu ve Su Kaynakları İlişkisi (Modül Planlama,2007)

Mevcut arazi kullanımı incelendiğinde il genelindeki karayollarının derelere paralel olduğu görülmektedir (Harita 8). Deniz ulaşımı, denizde kirliliğe sebep olmakta, su ekosistemini olumsuz yönde etkilemektedir. Sellimandıra, Safran ve Reşadiye Dereleri kent merkezinden geçerek denize ulaşmakta, evsel atık su ve katı atıklar sebebiyle kirlenmektedir (Harita 1).

Harita 8. Ulaşım ve Akarsu ilişkisi (Modül Planlama,2007)

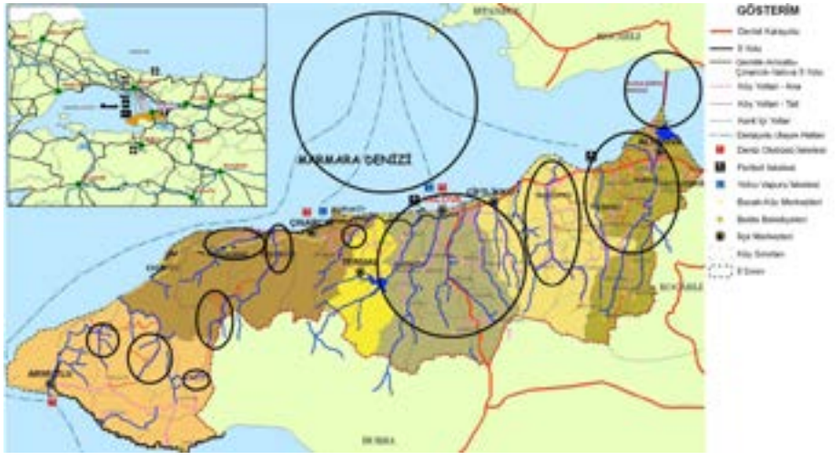

Bunların yanı sıra su kirliğinin diğer sebeplerini; kanalizasyon şebekesinin yetersiz olması, küçük sanayilerde toplu arıtmanın olmaması, foseptik çukurların sağlıklı şekilde inşa edilmemesi, foseptik atıkların gelişigüzel yerlere boşaltılması, arıtma tesisi kapasite ve verimlerinin yetersiz olması, hayvancılık atıkları, pestisit kullanımı ve maden atıkları, şeklinde sıralamak mümkündür. Ayrıca belli dönemlerde aşırı yağışlar nedeniyle Yalova genelinde sel ve taşkınlar yaşanmakta, özellikle kent merkezinde yer alan ticaret alanları ile kırsal kesimdeki sera alanları zarar görmektedir (Fotoğraf 1-2).

Fotoğraf 1-2. Yalova'da yaşanan selin etkileri. Haziran 2010 (solda) (www.internethaber.com), Temmuz 2012 (sağda) (www.haber7.com)

Özetle, su kaynaklarında yaşanan sorunlar özellikle su ekosistemi, ve çevresindeki flora ve faunayı olumsuz etkilemekte, su kalitesini bozmakta ve insan yaşamını zorlaştırmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İl genelindeki su kaynaklarında yaşanan sorunların en aza indirilmesi, etkin su kullanımı ve kaynakların sürdürülebilirliği koruma-kullanma dengesi içinde bütüncül su kaynakları yönetim modelinin uygulanması ile mümkün olacaktır. Bütüncül su kaynakları yönetim sisteminde; Su kaynakları yönetimi, su yönetimi ve insan faaliyetleri olmak üzere üç önemli unsur bulunmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Bütüncül Su Kaynakları Yönetim Sistemi (Hufschmidt:1993,62)

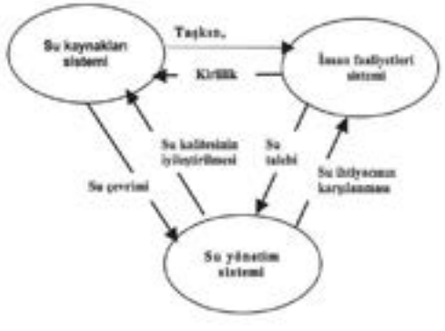

Su kaynakları yönetimi; yasal ve kurumsal bir düzenleme sistemi içinde fiziksel, sosyal, ekolojik ve ekonomik planlama araçları kullanılarak sağlık, çevre ve kalkınma ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Su kaynakları sisteminin oluşumu ve yenilenmesi su çevrimi denilen doğal bir faaliyetin sonucudur. Su kaynakları sistemi içinde su çevriminin ana unsurlarının miktarsal olarak tespit edilmesi gerekmektedir. Havza, veri toplanması ve değerlendirilmesi için temel birim olup, havzanın veya alt havzaların iklimsel koşulları, jeolojik yapısı, arazi örtüsü, toprak tipi, yeraltı ve yüzeysel sular arasındaki ilişkiler ve su kullanımları dikkate alınarak bir su

bütçesi yapılmalıdır (Bilen:2008,23). Sürdürülebilir su kaynakları yönetiminde temel amaç; sürdürülebilirlik çerçevesinde kaynakları koruyup, su döngüsünün işleyişini değiştirmeyerek ihtiyaçların karşılanmasını sağlamaktır.

Su yönetimi; su kaynaklarının geliştirilmesi ile ilgili politik ve teknik kararları, su hakları ve su tahsisini düzenleyen kuralları, çevrenin korunmasını, su tarifelerine ilişkin ekonomik düzenlemeleri, arazi kullanımı ilkelerini, karar alma sürecine halkın katılımı gibi çeşitli faaliyetlerin bütününü kapsamaktadır (Bilen:2008,24).

İnsan faaliyetlerinin oluşturduğu sistem ise sanayi, tarım, enerji, ulaşım, turizm, balıkçılık gibi çeşitli ekonomik sektörleri içermektedir. Bu sistemin içindeki eylemler su ekosistemlerinin zarar görmesine, su kaynaklarının kirlenmesine neden olarak doğal su kaynaklarını etkilediği gibi, doğal su kaynaklarından başta taşkın ve kuraklık olmak üzere etkilenir. İnsan faaliyetleri su çevrimine müdahale etmektedir. Atmosfere sanayi ve diğer faaliyetler sonucunda verilen CO_2 ve diğer sera gazlarının iklim değişikliğine neden olmakta, taşkın ve kuraklık gibi uç olaylarda artış olmaktadır (Bilen:2008,24).

Su yönetimi çerçevesinde Yalova genelinde aşağıdaki önlemler alınmalıdır:

- Gerekli yerlerde kanalizasyon şebekesi yapılmalı veya yenilenmeli,
- Arıtma tesisi /deniz deşarjı /depolama alanları yapılmalı,
- Yerleşim merkezinde foseptik kullanılmalı,
- Tarımsal faaliyetlerde kullanılan zirai mücadele ilacı ve gübrenin aşırı ve yanlış kullanımı önlenmeli,
- Yönetmelikler çerçevesinde denetim yapılmalı,
- Deniz araçlarının atıklarını boşaltabilmeleri için uygun yerlerin hazırlanmalı,
- Sanayi kuruluşlarının atık suları için deşarj izni almalı,
- Su kullanımı ve tasarrufu konularında toplumsal bilgilendirilme ve bilinçlendirme faaliyetleri yapılmalı,
- Dere ıslah çalışmaları yaygınlaştırılmalı,
- Kullanılmış suların arıtılarak yeniden kullanımı ve Yağmur sularının toplanarak değerlendirilmesi uygulaması geliştirilmeli
- Tarımda kullanılan su miktarı azaltılmalı, modern sulama teknikleri yaygınlaştırılmalı.

Sonuç olarak, su kaynaklarının sürdürülebilirliği amacıyla yerel yönetimler ve farklı aktörler birlikte çalışarak, sadece insan merkezli ve kısa vadeli çözümler yerine, ekolojik yapının dikkate alındığı uzun vadeli bütüncül planlama yaklaşımı içinde kararlar almalıdır. Yapılan planlama çalışmalarında nüfus projeksiyonları dikkate alınarak taşıma kapasitesini aşmayacak uygulamalara yer verilmeli, imar çalışmalarında yer altı ve yer üstü su kaynaklarına zarar vermeyecek düzenlemeler yapılmalıdır. Aksi takdirde doğanın tahrip olacağı ve canlı yaşamanın olumsuz etkileneceği açıktır.

KAYNAKLAR

BAHADIR,M, "Yalova İli Arazi Kullanımının Uzaktan Algılama Teknikleri İle Belirlenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2007.

BİLEN, Ö., Türkiye'nin Su Gündemi, Su Yönetimi ve AB Su Politikaları, Ankara 2008 http://ozdenbilen.com/Dosyalar/AbSuCerceveYonergesi/AbSuPolitikalari.pdf

HUFSCHMİDT, M. M. "Water Policies for Sustainable Development", BİSWAS, A.K., JELLAU, M. ve STOUT, G. (der), Water for Sustainable Development in the 21st Century, Oxford, Oxford University Press, 1993, s. 62.

KARAAHMETOĞLU, M. ile yapılan görüşme, 2014.

www.yalova.gov.tr

Modül Planlama, 1/100.000 ölçekli Yalova Çevre Düzeni Planı Analizleri, 2007, .modulplanlama.com.tr

www.mgm.gov.tr

Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü Verileri, 2012

Yalova İli Madencilik Faaliyetlerine İlişkin Master Planı, T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi www.yalovaozelidare.gov.tr

Hersek Lagünü Yönetim Planı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Nisan 2013

geodata.ormansu.gov.tr

MTA Genel Müdürlüğü, mta.gov.tr

Marmara Bölgesi Öncelikli Çevre Sorunları, TC, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, ÇED, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, Çevre Envanteri ve Bilgi Yönetimi Dairesi Başkanlığı, Ankara 2012

2012 Yılı İl Çevre Durum Raporu, T.C. Yalova Valiliği Yalova Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2013

www.internethaber.com/yalova-sel-sulari-altinda-kaldi-foto-galerisi-8121-p8.htm

www.haber7.com/guncel/haber/900248-yalovada-sokaklar-gole-dondu-galeri

YÖRESEL ÜRÜNLERİN E-TİCARETTEN PAZARLANMASININ BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİSİ VE ÖRNEK BİR PROJE: WWW. YERİNDENGELDİ.COM

E-Commerce Of Local Products From Trade Effect And An Example Of Regıonal Development Project: "www. yerindengeldi.com"

Mehmet Akif ÇAKIRER[1], **Mehmet KÖKSU**[2]

ÖZET

Küreselleşme sürecinde büyük şehirlere göç artarken kırsal kesim göç vermektedir. Küreselleşme süreci büyük şehirlerin gelişmesine katkıda bulunurken kırsal kesinminde küçülmesine ve cazibesini yitirmesine neden olabiliyor. Fakat sahip olduğu potansiyeller itibariyle yöresel ürünlerin internet üzerinden elektronik ticaret yöntemiyle pazarlanması bölgesel kalkınmada ciddi fırsat sunmaktadır. www.yerindengeldi.com, projesi Afyon'un Bolvadin ilçesinde Bolvadin Belediyesi iştiraki olarak kurulan, yönetiminde sivil toplum kuruluşu olarak Bolvadin Gelişim Platformunun bulunduğu insan kaynakları olarak da Afyon Kocatepe Üniversitesi, Bolvadin Meslek Yüksek Okulu'nun entelektüel sermayesinden yararlanıldığı bir elektronik ticaret platformudur. Bu proje yerel ürünleri ulusal pazarda satarak bölgesel kalkınmayı teşvik edecek hayata geçmiş ve örnek bir projedir.

Anahtar Kelimeler: *Bölgesel Kalkınma, Üniversite-Sanayi İşbirliği, Yönetişim, Elektronik Ticaret*

The process of globalization has increased migration to the big cities to rural migration. The globalization process can cause a reduction in major cities of the country certain that contribute to the development and to lose its charm. However, the marketing of local products through the internet with electronic trading methods that have potential as offers serious opportunities in regional development. www. yerindengeldi.co my project Afyon established as a subsidiary Bolvadin Municipality of Bolvadin, the management of civil society organizations as in human resources which the Bolvadin Development Platform Afyon Kocatepe University, Bolvadin Occupation is an electronic trading platform that benefit from the School's intellectual capital. This project is an example to encourage regional development projects by selling local products in the national market.

Keywords: *Regional Development, Vocational Sector Cooperation, Governance, E-Commerce*

1 Öğretim Görevlisi, Mehmet Akif ÇAKIRER, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Bolvadin MYO, cakirer@aku.edu.tr

2 Öğretim Görevlisi, Mehmet KÖKSU, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Bolvadin MYO, mkoksu@aku.edu.tr

ÇALIŞMANIN ÖNEMİ VE KAPSAMI

Günümüzde ülkelerin gelişmesinde bölgesel kalkınma çok önemlidir. Çünkü bölgelerin rekabet gücü ülkenin rekabet gücünü etkilemektedir. Fakat küreselleşmenin etkisiyle birlikte yerel firmalar rekabet avantajını kaybetmekte ve modern satış stratejilerini kullanamamaktadır. Bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek için iki temel yöntem vardır. Birincisi bölgeye dışarıdan kaynak sağlamak ikincisi ise bölgenin kendi kaynaklarına dayalı kalkınma modelidir. Bu çalışmanın önemi ise bölgesel kalınmada yerel firmalar için e-ticaretin bir fırsat olduğunu göstermektir. www.yerindengeldi.com bölgesel kalkınmada model olabilecek örnek bir projedir. Çünkü hem Bolvadin'e dışarıdan kaynak sağlamakta hem de Bolvadin'in kendi kaynaklarına dayalı kalkınma modelini sağlamaktadır.

BOLVADİN HAKKINDA BİLGİ

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu kesiminde yer alan Bolvadin, Afyonkarahisar ilinin önemli ilçelerinden biridir. Afyonkarahisar'ın merkez ilçeden sonra en büyük ilçelerinden biridir.Bolvadin, Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biridir. Mevcut vesikalara göre 10.000 yıllık geçmişi vardır. Bolvadin, antik Paroreos Phrygia (Yanık Frigya) vadisinde kurulmuştur. Bu vadide M.Ö. 8000'de yerleşik hayata geçilmiştir. Arkaik devirde bir site şehri olan Bolvadin, Afyon bölgesindeki 52 yerleşim biriminden birisiydi. Anadolu'daki bütün tarihi devirleri yaşamıştır. Romalılar zamanında **Polybotum** isminde il merkezidir. Üçhöyükler mevkisinde önemli bir yerleşim merkezi olan **Kayster Pedion** şehri M.Ö. 401 tarihinde Persler tarafından yakıldıktan sonra Polybotum hızla gelişmiştir. Grek tarihçisi Ksnefon, «Anabasis» isimli kitabında Kayster Pedion şehri için "yolların birleştiği yerde kalabalık bir şehirdir" der.

M.S. 133 tarihinde Polybotum›u ziyaret eden Roma kralı Hadrianus adına 3 cins para basılmıştır. Kralın heykelleri form ve agoraları süslemiştir. Bizans zamanında «Polybotos» ismiyle anılmıştır. Çevresini etkileyen sosyal ve kültür şehri olmuştur. Bizans›ın son zamanlarında Türk ve Arap akınlarının tesiri ile şehir küçülmüş, nüfus dağılmıştır. Bizans tarihçisi Anne Comnenus «Alexia» isimli eserinde bu şehrin çevresinin merkezi olduğunu yazar. IX. asrın başlarında büyük bir deprem geçirir. Şehrin surları ve binaları yıkılır.

Anadolu'daki en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Bolvadin, 1107 tarihinde Türkler tarafından fethedilmiştir. Selçuklular döneminde Haçlı Seferleri'ne sahne olmuştur. Tarih içinde Selçuklular, Sahipata, Karaman-Beyşehirli oğulları toprakları içinde yer almıştır. Bolvadin, I. Sultan Murat zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Selçuklular döneminde bir uç vilayeti olan Afyonkarahisar, Osmanlı idaresinde Karahisar ve Karahisar-ı Sahib adıyla Anadolu beylerbeyi sancakları arasında yer almış ve XIX. yüzyılda yeni bir idari teşkilatlanmaya gidinceye kadar Anadolu Eyaleti'nin bir sancağı olma niteliğini sürdürmüştür. Karahisar-ı Sancağı II. Beyazıd döneminde (1481-1512) yedi kazadan oluşmaktadır. 1839'da Hüdavendigar adıyla teşkil edilen eyaletin içinde sayılarak kaymakamlık addedilmiştir. 1839 düzenlemesinden sonra sancağa bağlı kazalar, Karahisar-ı Sahib, Sincanlı, Bolvadin, Çay, Nevahi-i Barçın, Han-Barçın (Burçınlu), Şuhut, Karamık, Sandıklı, Çöl-Abad şeklindedir. Karahisar Kaymakamlığı, 1867'deki idari düzenlemeden sonra ise mutasarrıflık haline gelmiştir.

Bolvadin, 1924'te ilçe olmuştur. Yüzölçümü 1108 kilometrekare ve ortalama rakımı 1016 metredir. İlçede ekonomik hayat; tarım, ticaret ve sanayiye bağlıdır. Halkın geçim kaynağındaki ana unsur, tarım ve hayvancılıktır.

BOLVADİN EKONOMİSİ

Bolvadin'de ekonomik hayat tarım, hayvancılık, ticaret ve sanayiye bağlıdır. Halkın geçim kaynağındaki ana unsur tarım ve hayvancılıktır. Buğday, arpa, mısır, nohut, fasulye, yeşil mercimek, şekerpancarı, haşhaş, ayçiçeği yetiştirilmekte; elma, armut, kayısı, vişne, kiraz gibi meyveler de üretilmektedir. Hayvancılıkta özellikle küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yaygındır. Bolvadin, il ve ilçelere sanayi mamulleri pazarlamaktadır. Bunlar emaye ürünleri, işlenmiş kereste, teneke, demir doğrama, kaymak, sucuk, yumurtadır. Bolvadin denince kaymak üzerinde durmak gerekir. Asıl kaymak Bolvadinli dilinde "camız" denen manda sütünden başkasından yapılmaz. Camız sütünün kendine has kıvamı, kokusu, yağ oranı ile kaymağın ham maddesi olarak önemli bir yeri vardır.

BOLVADİN'İN NÜFUSU

Nüfus ve Vatandaşlık Genel Müdürlüğü tarafından Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) uygulamasıyla yapılan nüfus sayımlarının sonuçlarına Bolvadin ilçe merkezinde 31 bin kişi yaşamaktadır.

BOLVADİN'İN SWOT ANALİZİ

Swot; kuvvetli ve zayıf yanları ile fırsatlar ve tehlikeler kelimelerinin İngilizce karşılıklarının baş harflerinden oluşan ve son zamanlarda oldukça yaygın olarak kullanılan bir analizdir. Bu analizin amacı, bir organizasyonun bugünkü yapısı ile çevredeki değişimlere karşı kuvvetli ve zayıf yanlarını belirlemek ve çevreden gelebilecek fırsat ve tehlikeleri saptamaktır. Swot analizini yöneticiler kendi işletmeleri için, girmek istediği veya faaliyet gösterdiği sektörlere yaptıkları gibi iş arayanlarda kendilerini iyi tanımak için yapabilirler. Swot analizinde "şimdi neredeyiz?" sorusuna cevap aranmaktadır. Swot kısaltmasının açılımı aşağıdaki gibidir.

Kuvvetli Yanlar (Strengths): İyi yapılanlar nelerdir?
Zayıf Yanlar (Weaknesses): Geliştirilmesi gerekenler nelerdir?
Fırsatlar (Opportunites) : Performans nasıl artırılabilir?
Tehditler (Threats) : Neler organizasyon için risk unsuru olabilir?

SWOT analizinde amaç, bir yandan ilçenin güç ve zayıflıklarının çalışanlar tarafından açıkça ortaya konulması, diğer taraftan faaliyette bulunulan piyasada mevcut veya ileride ortaya çıkabilecek fırsat ve tehditlerin değerlendirilmesidir. Diğer bir ifadeyle, piyasadaki rekabet gücünün tespitinde, rakiplerin, piyasanın, belki de en önemlisi Bolvadin'in kendi yapısal durumunun açıkça ortaya konulduğu ve rekabet yeteneğinin ölçüldüğü, çıkan sonuca göre de bölgesel kalkınma stratejisinin oluşturulduğu bir yöntemdir. Bu çerçevede, Bolvadin ekonomisi açısından SWOT analizi, ilçenin, ekonomik gücünü etkileyen güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya konulması suretiyle, piyasadaki mevcut olan ve daha sonradan ortaya çıkması muhtemel yeni fırsat ve risklerin değerlendirilmesi ve uzun vadeli tedbirlerin alınması olarak ifade edilebilir. Burada amaçlanan da, Bolvadin'in bölgesel kalkınmaya yönelik olarak kuvvetli ve zayıf yönlerinin tespitidir.

3.1. BOLVADİN'İN KUVVETLİ YÖNLERİ

Genç bir nüfusa sahip olması,
Büyük baş hayvancılığın gelişmiş olması,
Horan ve Akçan parklarına sahip olması,
Karayolları açısından büyük şehirlere ulaşım kolaylığı (Hinterland),
Okullaşma oranının yüksekliği,
Süt ve süt ürünleri sektörü,
Yumurta tavukçuluğu,
Alkaloid fabrikasının varlığı.

3.2.BOLVADİN'İN ZAYIF YÖNLERİ

Nüfusun göç vererek azalması,
Plansız ve geniş alanda yapılaşma,
Sosyal aktivite eksikliği,
Eber gölünü besleyen kaynakların azalması,
Üretilen eti, sucuğu, kaymağı pazarlayamama ve ulusal marka yapamama sorunu,
Yabancı sermayenin ilçeye çekilememesi,
Kaynak yetersizliği,
Düğün ekonomisi,
Heybeli Termal tesislerinin turistik imajının zayıflığı,
Bolvadin malı imajı ve markalarımızın olmayışı,
Yerli sermayenin yetersizliği,
Yatırımların zayıf ve beceriksiz yönetim anlayışıyla birlikte işinin ehli olmayan insanlar tarafından yönetilememesi,
Yatırımları çeşitlendirememe ve sürü psikolojisi hastalığı,
Kurumlar arasındaki koordinasyonsuzluk,
İlçeye yakınlığa rağmen demir yolunun kullanılamaması.

3.3.BOLVADİN'İN FIRSATLARI

Yüksek Okulla birlikte üniversite ve sanayi işbirliğinin artması,
Çevre il ve ilçelerle yapılması muhtemel ticari işbirliği anlaşmaları,
Organize Sanayine gelebilecek yatırımlar,
Kırık Minare, Kırkgöz Köprüsü, tarihi Bolvadin evleri, tarihi camiler, tekkeler ve türbelerin turizme kazandırılması,
Bolvadin'e okumak için gelen üniversite öğrencileri,
Yurtdışındaki Bolvadinliler,
Gurbetteki Bolvadinli iş adamları,
Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu,
400 kişi kapsasiteli ceza evi,
Heybeli Termal Tesislerinin modern turizm anlayışıyla sektöre kazandırılması.

3.4.BOLVADİN'İN TEHDİTLERİ

Gençlerin sosyalleşmemesine bağlı olarak ortaya çıkan problemler (Okulu bırakma, internet kafelere bağımlılık, okula yapılan devamsızlık, kız kaçırma, sigara ve alkol tüketimi, motosikletlerle aşırı hız yapmak ve sesleriyle toplumu rahatsız etmek),
Boşanma oranlarındaki artış,
Küreselleşme ile rekabetin artması ve yerel işletmelerin bu rekabette kaybedecek olması,
Fabrika, sanayi ve kanalizasyon atıklarının Eber Gölüne atılmasına bağlı olarak yaşanan çevre kirliliği,
İşsizliğe bağlı göçün artması ve nüfusun yaşlanması,
Bolvadin'de artan koku kirliliği.

ELEKTRONİK TİCARET KAVRAMI

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelere bağlı olarak internetin ortaya çıkmasının hemen ardından ekonomi gündemine oturan elektronik ticaret kavramı en genel anlamıyla "bilgisayar ağları aracılığı ile ürünlerin tanıtımının, satışının, ödemesinin ve dağıtımının yapılması" olarak tanımlanmaktadır. Elektronik ticaret tanımı birçok uluslararası ve ulusal organizasyon tarafından şu şekillerde tanımlanmıştır:

WTO (World Trade Organization): Mal ve hizmetlerin üretim, reklâm, satış ve dağıtımlarının telekomünikasyon ağları üzerinden yapılmasıdır. İnternet üzerinden satılan ve ödenen ürünlerin fiziksel ve dijital olarak teslim edilmesidir.

OECD(Organization for Economic Co-operation and Development): Açık network ya da kapalı network üzerinden sayısallaştırılmış yazılı metin, ses ve video görüntünün işlenmesi ve iletilmesine dayanan kişileri ve kurumları ilgilendiren tüm ticari işlemlerdir.

UN-CEFACT (Birleşmiş Milletler Yönetim, Ticaret ve Ulaştırma İşlemlerini Kolaylaştırma Merkezi): İş, yönetim ve tüketim faaliyetlerinin yürütülmesi için yapılanmış ve yapılanmamış iş bilgilerinin üreticiler, tüketiciler ve kamu kurumları ile diğer organizasyonlar arasında elektronik araçlar (elektronik posta ve mesajlar, elektronik bülten panoları, www teknolojisi, akıllı kartlar, elektronik fon transferi, elektronik veri değişimi vb.) üzerinden paylaşılmasıdır.

ELEKTRONİK TİCARETİN ETKİLERİ

Elektronik ticaret özü itibariyle ekonomik bir olgu olarak algılansa da sosyal ve kültürel alanlarda da etkiler oluşturmaktadır. E-ticaretin sınırları ortadan kaldırması ve zamanı en iyi şekilde kullanması birçok işlemi elektronik ortama taşımıştır. Bu ortam hemen hemen her alanda karşımıza çıkarak günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. OECD tarafından üye ülkelerde yapılan bir araştırma sonuçlarına göre e-ticaretin ekonomik hayata etkileri şu şekilde özetlenebilir:

1-İşletmeler arası rekabeti artırmaktadır,
2-İşletmelerde genel maliyetleri düşürmektedir,
3- Maliyetler fiyatlara yansımaktadır,
4-Tüketici açısından ürün seçenekleri artmaktadır,
5-Pazar gücünün tüketiciye geçmesi sağlanmaktadır,
6-"Aracısızlaşma" veya "yeni fonksiyonlar üstlenen aracılar" oluşmaktadır,
7-Hayatı kolaylaştırmakta, 7 gün 24 saat çalışma prensibi ile sürekli ticaret ve alışveriş imkânı sunmaktadır,
8-7x24 prensibi ile açık olan mağazalar, aracıların da fonksiyon değiştirmesi ile ürün fiyatlarını 10'a 1 seviyesinde ucuzlatmaktadır,
9-İşletmeler arası % 90, işletmeden tüketiciye %10 civarında olan e-ticaret oranının, teknolojik altyapının gelişmesi ve tüketiciye daha kolay ulaşılması ile her iki taraf lehinde yükselmesi beklenmektedir,
10-Telekomünikasyon alt yapısındaki gelişmeler, ucuz PC'ler, kablolu TV, telefon hatları vb. altyapı gelişmeleri ile KOBİ'lerin doğrudan evdeki tüketiciye satış yapması ve pazarını genişletmesi beklenmektedir,
11- İşletmelerin iş organizasyonu ve modelleri değişmektedir.
12- E-ticaret ile zamanın göreceli önemi değişmekte, pazara coğrafi olarak yakın olmanın önemi ortadan kalkmaktadır,
13-İşletme tedarik zinciri yönetiminde düzenli bir planlama ile maliyetler düşürülmektedir,
14-Web tabanlı pazarlama ve siparişin online olarak verilebilmesi işletme lehine verimliliği artırmaktadır,
15-Sipariş alma, alındı makbuzu, fatura tutarlılığı vb. izlemede yapılan hatalar ve dolayısıyla genel maliyetler azalmaktadır,
16-Pazar yapısını değiştirmektedir. Pazarlamada niş pazarlar önemli hale gelmektedir.

BÖLGESEL KALKINMA

Kalkınma, genel olarak bir ülkenin milli gelir düzeyinde meydana gelen sürekli artışa bağlı olarak ekonomik, sosyal ve siyasal yapısında meydana gelen değişimleri içeren bir süreç olarak nitelendirilmektedir. [1] Az gelişmişliğin ne olduğunu daha iyi anlayabilmek için bu olayı oluşturan ara ana özellikleri saymamız gerekmektedir. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:[2]

- Kişi başına düşen milli gelirin az olması
- Beslenme yetersizliği
- Zayıf bir sanayileşme

1 Clark John. (1996) Kalkınmanın Demokratikleşmesi, (Çev: Serpil URAL) TÇV, Yayınları, Ankara. Aktaran ***Çeken Hüseyin,*** Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi (C.X, S II, 2008), s.293

2 ***Çeken Hüseyin,*** Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi (C.X, S II, 2008), s.293

- Geleneksel tarım kesiminin hâkimiyeti
- Nüfus artış oranının yüksek olması ve nüfus gücü
- Eğitim düzeyi, okuryazarlık oranının düşüklüğü
- İnsan kaynaklarının ve iş kültürünün geliştirilmemiş olması
- Yetersiz kamu kaynağı
- Doğal kaynaklar yeterince işlenmemiştir.
- Milli gelirin ihracata oranı düşüktür.
- Sosyal çevre gelişmemiştir.
- Ekonominin dışa bağımlı olması
- İşsizlik
- Altyapı yetersizliği (fiziksel ve teknolojik)

ÇALIŞMANIN AMACI

Günümüzde önemi gittikçe artan ve yaygınlaşan E-Ticaret etkilerini birçok alanda göstermeye başlamıştır. Bu etkilerden en önemlisi ticaretin elektronik ortama taşınması olmuştur. Bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin ticaret alanına taşınması hem tüketicilere hem de işletmelere önemli avantajlar sağlamıştır. **Özellikle internetin gelişimiyle adeta patlama yapan E-Ticaret ekonominin kurallarını değiştiren en önemli faktör olmuştur. Gerçektende E-Ticaret sayesinde dünkü çocuklar diye hitap edilen pek çok girişimcileri elde ettiği başarılarla çok kısa sürede o dev işletmeleri geride bırakmıştır.** Günümüzde artık elektronik ticaret şirketler için olmazsa olmazlar arasında yer aldığı gibi ülkeler için de uluslararası rekabet şansını yakalayabilmek için büyük önem kazanmıştır. Bu sebeple pek çok ülke bilgi ve iletişim teknolojilerine en yoğun biçimde yatırım yapmaktadır.www.yerindengeldi.com'un başarısı bölgesel kalkınma anlamındaörnek bir model oluşturacaktır.

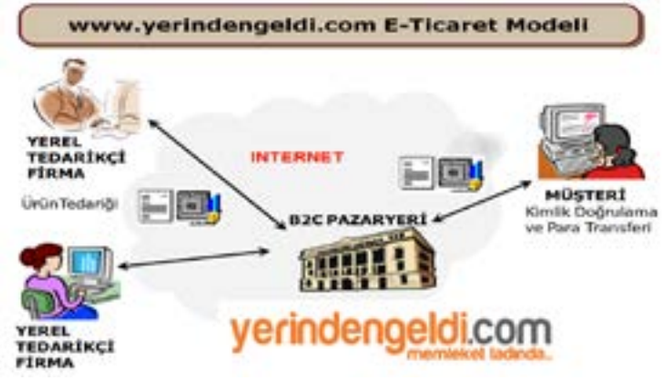

ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Günümüzde pek çok bölgenin temel sorunu sahip oldukları mevcut kaynaklarıyla kalkınma hamlelerini gerçekleştirememektir. Oysa her bölge sahip olduğu ve kullanamadığı potansiyellere sahiptir. Bu çalışma Türkiye'deki bölgelerin potansiyel değerlerini E-Ticaret platformu aracılığı ile satışını gerçekleştirip bölgelerinin kalkınması için dışarıdan gelir girişi sağlayacaktır.

YÖNTEM

www.yerindengeldi.com, projesi Bolvadin Belediyesi iştiraki olan Bolgiysan AŞ'ye bağlı olarak kurulan, yönetiminde sivil toplum kuruluşu olarak Bolvadin Gelişim Derneğinin bulunduğu insan kaynakları olarak da Bolvadin Meslek Yüksek Okulunun entelektüel sermayesinden yararlanıldığı bir elektronik ticaret platformudur. E-Ticaret modeli olarak işletmeden tüketiciye (B2C) satış yöntemine dayalıdır.

BULGULAR

Bolvadin ilçesindeki yerel ürünler e-ticaret platformu www.yerindengeldi.com vasıtasıyla ulusal pazara seslenebilmektedir. Yerel firmalar platform sayesinde rekabete e-pazarlama stratejisinden yararlanabilmektedir. Böylece bölgesel kalkınma yolunda ciddi bir avantaj sağlanmaktadır. Başka şehirlere yapılan her satış platforma üye esnafın gelirini arttırmaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bölgesel kalkınmada en büyük problem yerel üretici firmaların ulusal bazda satış yapacak tekniklerinden yararlanamamalarıdır. Bu nedenle yerel firmalar küresel rekabetinde etkisiyle her geçen gün güç kaybetmektedir. E-ticaret platformu www.yerindengeldi.com vasıtasıyla Bolvadin'deki yerel firmalar ulusal pazara seslenebilmektedir. Yerel firmalar ürünlerini ülkenin dört bir yanına ulaştırabilmekte ve gelirlerinin arttırabilmektedir. Yerel firmaların E-ticaret platformu üzerinden satışı ilçeye sermaye girişini sağlamakta ve böylece bölgesel kalkınma için güzel bir model oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

http://www.bolvadincik.adalet.gov.tr/psikososyal.html

Ergin Hüseyin, Orhan Elmacı, "Stratejik Yönetim Sistemlerinin Etkinliğinin Sağlanmasında Stratejik Yönetim Muhasebesinin Rolü" , Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 4, Haziran 2000, s.95

Sahillioğlu Eren, "Swot Analizi (Durum Analizi)", Sağlıkta Strateji Dergisi, Sağlık Bakanlığı Sağlık projesi Genel Koordinatörlüğü, Sayı:19, Eylül 1998, s.11

Çakırer Mehmet Akif, Bolvadin Nasıl Zenginleşir? Bolvadin Ticaret ve Sanayi Odası, 2014, s.

Erdem O. Ayhan, Efiloğlu Özlem, "Bilgi Çağında Elektronik Ticaret" 9. Türkiye'de İnternet

Konferans Sunumu, İstanbul: 19-21 Aralık 2002 (inet-tr.org.tr/inetconf8/bildiri/71.doc)

Taşlıyan, Mustafa (2006). Elektronik Ticaret Kavramlar ve Uygulamalar, Adapazarı: Sakarya Kitapevi

Clark John. (1996) Kalkınmanın Demokratikleşmesi, (Çev: Serpil URAL) TÇV, Yayınları, Ankara. Aktaran Çeken Hüseyin, Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi (C.X, S II, 2008), s.293

Çeken Hüseyin, Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi (C.X, S II, 2008), s.293.

BİNGÖL İLİ HANE HALKININ BİLGİ TEKNOLOJİSİ KULLANIM ORANI VE YAŞAM KOŞULLARININ BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR SAHA ARAŞTIRMASI

Field Researchfor The Determination Of Living Standarts And The Rate Of Information Technology Usages Of Households In Bingöl

Sait PATIR[1], Mehmet GÜVEN[2], Muhsin TAN[3]

ÖZET

Bu çalışma, Bingöl ili hane halkının 21.yüzyılın bilişim teknolojileri olarak sayılabilecek; bilgisayar, internet, e-mail, e-ticaret, cep telefonu, kredi kartı kullanımı oranı ve yaşam koşullarını etkileyen; ev, otomobil ve yıllık tatil gibi unsurların varlığını belirlenmek amacı ile yapılmıştır. Bu amaçla, basit tesadüfî örneklem ile Bingöl ili hane halkından 3175 kişiye ulaşılarak, bir anket yapılmıştır. Elde edilen bulgular; yüzde, oran ve kıyaslama ile ele alınmış ve Bingöl ili hane halkının bilişim teknolojisi kullanım oranı ve yaşam koşulları değerlendirilerek irdelenmiştir. Yapılan araştırmada, ankette katılan ailelerin; %63'inin 2'den az çocuğunun olduğu, %62'inin Bilgisayarı olduğu,%75'inin İnternete eriştikleri,% 48'inin günde bir saat internette zaman harcadığı, %56'sının e-mail adresinin olduğu,%99'ününcep telefonu olduğu,%39'ünün kredi kartı kullandığı,%48'ünün arabası olduğu, %64'sinin kendi evinde oturduğu,%52'sını yaz tatiline çıktığı ve %15'inin yazlık evi olduğu, belirlenmiştir. Bu bulgular bölge insanın yeni teknolojilere açık, yaşam kalitesini arttıran teknolojilere duyarlı olduklarını ortaya koymaktadır. Bu bölgenin yeni teknolojik işletmelerin kurulmasına, bölgesel ekonominin yeni girişimciler için cazip bir merkez olmaya aday olduğunu göstermesi açısından dikkate değer bulunmaktadır. Yeni yatırımcılar için, Bingöl ili bölge insanının bu verileri ışığında önere bilinir bir merkezdir.

Anahtar Kelime: *Bilgisayar, İnternet, e-Ticaret, Cep Telefonu, Kredi Kartı*

1 Doç.Dr. Bingöl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Sayısal Yöntemler ABD Öğretim Üyesi, Bingöl. spatir@Bingol.edu.tr, said-patir@gmail.com,

2 Yrd.Doç.Dr. Bingöl Üniversitesi,İBF,İşletme Bölümü,Bingöl.

3 Arş.Gör. Bingöl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Sayısal Yöntemler ABD, Araştırma Görevlisi, Bingöl. mtan@bingol.edu.tr

ABSTRACT

This study can be considered as the 21st century's information technology Bingöl province households; knowledge counts, Internet, e-mail, e-commerce, mobile phones, affecting the use of credit card rates and living conditions; home, car and was conducted with the aim of determining the presence of elements such as annual holiday. For this purpose, a simple random sample Bingöl from households reached 3175 people, conducted a survey. The findings are; percent, ratio and Bingöl dealt with benchmarking and information technology utilization and living conditions of the province of households evaluated and discussed. In this survey, the families who participated in the survey; Of less than 63% 2 children that, where 62% of the computer, they access the Internet of 75%, which is 56% of the e-mail address, 99 % ofis mobile phone, 39% of the use of credit cards is the car of 48%, 64% in their home sit where up to 52% by the summer holidays and the summer home of 15% was determined. These findings are of people open to new technologies; it reveals that they are sensitive technologies that improve the quality of life. This area of the creation of new technological enterprises, are remarkable in terms of demonstrating regional economy is poised to become an attractive location for new entrepreneurs. For new investors, the data of Bingöl province is a center of people known to suggest in the light.

***Keywords**: Computer, Internet, e-Commerce, Cellular Phone, Credit Card.*

KURAMSAL ÇERÇEVE

Teknoloji, bireylerin varolan araç ve gereçleri kullanarak hayatlarını kolaylaştıracak yeni ürünler elde etmesidir. İnsanların daha çağdaş bir ortamda yaşama beklentisi teknolojideki hızlı gelişmeyi de beraberinde getirmiştir. Son yıllarda bilim ve teknolojide meydana gelen hızlı değişim ve gelişmeler iletişim ve bilgi teknolojilerini de önemli ölçüde etkilemekte, hızla yayılmakta olan yenilikler yaşamın tüm boyutlarında hissedilmektedir. Bu değişim ve gelişme bilginin üretilmesini, yayılmasını, paylaşılmasını ve kullanılmasını hızlandırmış, bilgi, eğitimde olduğu kadar, toplum yaşamında, kamu hizmetlerinde ve ekonomide de en temel unsur haline gelmiştir(Tor ve Erden: 2004, 1).

Bilgi teknolojisi şöyle tanımlanabilir, bilginin toplanmasında, depolanmasında, işlenmesinde, ağlar vasıtasıyla bir yerden başka bir yere aktarılıp kullanıcıların hizmetine sunulmasında kullanılan iletişim ve bilgisayarlar da dahil olmak üzere bütün teknolojileri kapsayan teknolojilerdir. Bilgi teknolojisi kavramı, iletişim ve bilgisayar sistemleriyle bağlanabilen bilgi hizmetlerinin tamamı için kullanılmaktadır(Tonta:1999,363-375)

Donanım bakımından bilgi teknolojilerinin unsurları; bilgisayar, İnternet, e-mail, e-ticaret, web tasarım sayılabilir. Bilgi teknolojileri, bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de günlük yaşamın bir parçası olarak, önemini artırarak ilerlemektedir. Toplumsal gelişmişlikte ve ilerlemede, bilginin yaygınlığı ve ulaşılabilirliği oldukça önemli bir yere sahiptir. Yaşamın ve toplumun kalite seviyesi ve duyarlılığı bilgi teknolojisi araçlarının yaygınlığı ve kullanım oranı ile birebir alakalı olduğu söylenebilir. (Patır: 2009, 224-250)

Günümüzde bilgi teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşması toplumların "bilgi toplumu" haline gelmesine neden olmuştur. Yeni teknolojiler hem ekonomik yapıyı hem de sosyal ve eğitsel yapıyı etkilemiş, bu nedenle de toplumlar teknolojik gelişmeleri izlemek zorunda

kalmış]ardır. Bilgi Teknolojilerinin toplumlar üzerinde büyük etkisinden dolayı teknolojiler toplumda yaygınlaşmaya ve kullanılmaya başladıktan sonra, değişme kaçınılmaz hale gelmiştir(Akkoyunlu: 1995,1).

Bilgi toplumunda ekonomik, sosyal ve kurumsal yapı, sanayi toplumundan tamamen farklıbir yapıdadır. Bilgi toplumunun temel özelliklerini yansıtan ekonomik ve kurumsal model, refah artışını ve büyümeyi destekleyip bilginin kullanımını,yayılmasını ve ciddi bir etki oluşturmasını teşvik etmektedir. Bilgi toplumları, enformasyonun tanımlanmasında, üretilmesinde, işlenmesinde, dönüştürmesinde, yaygınlaştırılmasında etkin rol oynamaktadır. Aynı zamanda insani gelişmeler için bilgiyi inşa edip kullanan bir yapıya sahiptir(Yumuşak,Güran ve Bilen: 2010,2).

Gelişme olgusu, ülke genelindeki toplumsal, siyasal, kültürel ve benzeri kurumların yapısal değişimlerini içine alan çok boyutlu bir yeteneğe sahiptir. Bu anlayışla gelişme; toplumun ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapılardaki ilerlemeyi içine almakta ve bir bütün oluşturmaktadır. Belirtilen çerçevede sosyo-ekonomik gelişme olgusu; kişi başına düşen milli gelirin artırılması şeklinde özetlenebilir. Bunu yanında iktisadi büyüme kavramıyla beraber,insani ve yapısal gelişmeyi içine alan ve ölçülebilen tüm sosyal değişkenleri içermektedir(Dinçer, Özaslan ve Kavaşoğlu: 2003,7).

Son yıllarda sürdürülebilir gelişme doğrultusunda kalkınmada köklü bir değişim yaşandığı görülmektedir. Sürdürülebilir gelişme, ekonomik büyümenin yanında, sosyal-kültürel, mekânsal, çevresel ve buna benzer boyutları içine alan muvazeneli bir süreci esas almaktadır. Sürdürülebilir gelişme, çok boyutlu amaçlar taşımaktadır. Bu amaçlardan yalnızca biri, kişi başına düşen geliri artırmaktır. Bunun yanında son yıllarda sürdürülebilir gelişmenin önemli bir boyutu haline gelen yaşam kalitesini yükseltmek; daha iyi sağlık hizmetleri ve eğitim imkanları, kamudaki yaşama daha fazla katılım ve temiz bir çevre gibi çok daha farklı amaçları kapsamaktadır. Bu sayılanlardan daha önemli olan husus ise, sürdürülebilir gelişme anlayışının beşeri sermayeye yapılanyatırımların ekonomik büyümeyi hızlandıracağı öngörülmesidir(Dinçer, Özaslan ve Kavaşoğlu: 2003,7).

Bununla beraber teknolojik ve sosyoekonomik gelişme sürecinde yaşam kalitesi kavramı Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki ihtiyaçların karşılanma seviyesi ve insan ihtiyaçlarının doyumu olarak açıklanmaktadır(Runyonand Steward: 1987,283).

Maslow'un ihtiyaçların karşılanma seviyesi ve insan ihtiyaçlarının doyumu olarak tanımladığı yasam kalitesi kavramı, modern hayatın gelişimi ve toplumların çağdaşlaşmasıyla gündeme gelmeye başlayan ve gelişen bir olgudur. Yapılan araştırmalar, teknolojinin gelişmesinin yanında gelir düzeyinin yükselmesiyle birlikte, yalnızca maddi zenginliğin yasam kalitesinin yükselmesinde tek basına bir belirleyici olmadığını; toplumsal ve siyasal faktörlerin de ferdin yasam kalitesinde rol oynadığını göstermektedir (Pacione: 2003,141).

Szalai,yasam kalitesini, bireylerinvaroluş hali, refahı ve bunların yanındayasamdan memnuniyet seviyesi ile ilişkilendirip yasam kalitesinin bir taraftanobjektif gerçekler ve etkenlerle, diğer taraftan ise bireysel algı ve değerlendirmelere dayalı sübjektif etkenlerle şekillendiğini belirtmektedir (Szalai: 1980,98). Van Kamp ise, yasam kalitesi olgusunu, çevrenin ölçülebilenmekânsal, fiziksel ve sosyalortak noktaları ve bu ortak noktaların algılanma biçimlerini bir arada değerlendiren vebireylerin algılama şekillerinisadece nesnel özellikleri ile değil aynı zamanda bireysel etkilerin de değerlendirildiği bir yaklaşımladeğerlendirmektedir. (Van Kamp vd: 2003,147).

Araştırma alanı olarak seçtiğimiz Bingöl ili, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer almaktadır. Bingöl ili doğuda Muş, Batıda Tunceli ve Elazığ, kuzeyde Erzurum ve Erzincan, güneyde ise Diyarbakır ili komşudur. Bingöl ilininyüzölçümü yaklaşık 8.253 km2'dir. Bingöl, göller bölgesi anlamına gelmektedir. Bingöl ismiMingöl kelimesinden gelmektedir. Mingöl, bin tane göl anlamına gelmektedir. Bu kelime uzun yıllar halk arasında Bingöl şeklinde telaffuz edildiğinden değişmiştir.Daha sonra Bingöl'e bağ ve bahçe anlamına gelen Çevlik adı verilmiştir. Bu ad yöre insanı tarafından halen kullanılmaktadır. 1514'te

Yavuz Sultan Selim Bingöl'ü kuzeyini, Erzincan, Tercan ve Erzurum'u Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine almıştır. İlerleyen zamanda Çapakçur beylerinden Süleyman Bey, Çapakçur'u (Bingöl) Osmanlılara verip Osmanlıların egemenliğini kabul etmiştir. Çapakçur, 19. yüzyılın ikinci yarısında eyaletler kaldırıldıktan sonra Bitlis Vilayetine bağlı Genç Sancağının içindeki Kaza'nın merkezi olmuştur. Cumhuriyet döneminde ise il haline getirilmiştir(Baydaşvd: 2011,1-5)

Bingöl ilinin iktisadi ve sosyal göstergeleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Bingöl İli İktisadi ve Sosyal Göstergeler

Yüzölçümü	8 277 km2
Nüfus 2013	265514
Yıllık nüfus artış hızı, 2012-2013	‰ 11,4
Nüfus yoğunluğu, 2013	32/km2
Okuryazar oranı	%90,98
İşsizlik oranı	%7,0
İşgücüne katılma oranı	%54,6
İstihdam oranı	%50,8
Yüz bin kişi başına hastane yatak sayısı(2012)	257
Kişi başına gayri safi katma değer TRB1 (2011)	5820 $
Bin kişi başına otomobil sayısı, 2013	21
Mutluluk düzeyi, 2013	%59,5
Ortaöğretimde (lise) net okullaşma oranı, 2013/14	%64,55
İş kayıtlarına göre girişim sayısı, 2013	6 701
Toplam motorlu kara taşıtları 2013	13437
Ev sahibi olanhanehalkı yüzdesi	%70,8

Kaynak: TUIK, Seçilmiş Göstergelerle Bingöl 2013, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara,Eylül 2014.

2. METODOLOJİ

2.1. Araştırmanın Amacı Ve Kapsamı

Araştırmanın amacı, Bingöl ili hane halkının bilgi teknolojisine uyumu ve yaşam kalitesini; bilgisayar, internet, e-mail, e-ticaret, ev, otomobil, cep telefonu, kredi kartı, tatile çıkma durumlarının anket yolu ile elde edilmesidir. Bulgular, Bingöl merkezinden elde edilmiş ve ilçe, nahiye ve köydeki durumla ilgilenilmemiştir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada veri ve bilgilerin toplanması için geliştirilen anket demografik özellikler, cinsiyet, aile reisinin mesleği, gelir seviyesi, bilgisayar ve internet, kredi kartı, otomobil, tatile çıkma gibi bulgulara erişmek için sorular yöneltilmiştir. Verilerin ana kütlenin tamamını incelemek, zaman ve maliyet yönünden olumsuzluklar ortaya çıkardığı için, örnekleme yolu tercih edilmiştir. Ana kütle Bingöl ilinin 2013 yılı merkezi nüfus miktarı olan 100000 içinden tesadüfî örnekleme metoduyla elde edilmiştir.

Sınırlı bir ana kütleden nitel özelliklere ilişkin örnek büyüklüğü için;

Za: a= 0.05 güven aralığında, tablo karşılığı 1,96

H= standart hata(hata payı) = 0,10 , =0,01; P Q = nitel değişken için ana kütle varyans değeri, aranan özelliğin gözlenme/gözlenmeme durumunu, bu değerler bilinmiyorsa

= (0,.50,5=0,25),

N=100000 ana kütleyi ve n örnek hacmini temsil etmek üzere;

(Özdamar,2001:257). Formülünde yerine koyarak, örneklem büyüklüğünün 49 kişi olması yeterli iken, ana kütleyi temsilenbu çalışmada 3175 aile üzerinde anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler, SPSS 18,0 ile Excel paket programlarında değerlendirilmiştir. Bulgular; oran, yüzde ve kıyaslama yapılarak irdelenmiştir.

2.3. Araştırmanın Varsayımları

1.Veri toplama aracı olarak kullanılan anket tekniğinin güvenilir ve geçerli bir teknik olduğu varsayılmıştır.

2.Ankete katılan kişilerin anket sorularına verdikleri cevapların geçerli ve güvenilir bir teknik olduğu varsayılmıştır.

3.Bingöl merkezinde uygulanan örnek büyüklüğünün tüm nüfusu temsil ettiği varsayılmıştır.

2.4. Araştırma Bulguları

Ankete katılan bireylerin durumu, ailenin aylık geliri, ailedeki bütün bireylerinin sayısı, aile reisinin mesleği, ailede okula giden çocuğun varlığı ve okula giden çocukların sayısı tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Ankete Katılanların Demografik Özellikleri

		Frekans	Yüzde			Frekans	Yüzde
Ankete katılan bireylerin durumu(1)	Anne	311	10	Ailenin aylık geliri(2)	500 TL den az	629	20
	Baba	1117	35		1000	1023	32
	Erkek çocuk	1055	33		1500	778	24
	Kız çocuk	668	21		2000	465	15
	Diğer akraba	24	1		3000 TL den fazla	280	9
	Toplam	**3175**	**100**		**Toplam**	**3175**	**100**
Ailedeki bütün bireylerinin sayısı(3)	2 kişi	178	6	Aile reisinin mesleği(4)	Emekli	535	17
	3 kişi	371	12		İşçi	587	18
	4 kişi	592	19		Çiftçi	270	9
	5 kişi	732	23		Serbest meslek	761	24
	6 kişi	555	18		Eğitmen	206	6
	7 ve üstü	707	22		İşsiz	178	6
	Toplam	**3175**	**100**		Kamu çalışanı	582	18
Okula giden çocukların sayısı(6)	2 den az	1897	63		Akademisyen	56	2
	3 kişi	684	23		**Toplam**	**3175**	**100**
	4 kişi	166	5	Ailede okula giden çocuğun var mı?(5)	Evet	1949	61
	5 kişi	138	5		Hayır	1226	39
	6 ve üstü	108	4		**Toplam**	**3175**	**100**
	Toplam	**2993**	**100**				

1)Tabloya bakıldığında anketi dolduranların %10'u anne, %35'i baba, %33 erkek çocuk, %21'i kız çocuk ve %1'i diğer akrabalar tarafından cevaplandırılmıştır. Anketi doldurma açısından en yüksek baba ve ikinci sırada anne gelmektedir.

2) Tabloya bakıldığında aylık gelir dağılımı olarak, en yüksek oran 1000 TL olarak % 32 görülmekte, %24 ile 1500 TL, % 20 ile 500 TL'den az, %15 ile 2000 TL ve %9 ile 3000 TL'den fazla yeralmaktadır. Anketi dolduranların yarısından fazlası 1000 TL ve 1500 TL arasında bir gelir elde ettikleri görülmektedir.

3)Ailedeki bireylerin toplam sayısı incelendiğinde en yüksek % 23 ile 5 kişilik aileler gelmekte, daha sonra sırasıyla % 22 ile 7 kişi ve üstü aileler, % 19 ile 4 kişilik aileler, % 18 ile 6 kişilik aileler, % 12 ile 3 kişilik aileler ve % 6 ile 2 kişilik aileler gelmektedir. Ankete

katılan ailelerin yaklaşık % 63'ü 5 kişilik, 6 kişilik ve 7 ve üzeri ailelerden oluştuğu dikkati çekmektedir.

4) Tabloya bakıldığında en yüksek % 24 ile serbest meslek, % 18 ile işçi, % 18 ile kamu çalışanı, % 17 ile emekli, %9 ile çiftçi, %6 ile eğitmen ve % 6 ile işsiz yer almaktadır.

5) Ankete katılanların % 61'i ilkokul, ortaokul ve liseye giden çocuğunun olduğunu, %39'u ise olmadığını ifade etmişlerdir.

6) Ankete katılan ailelerin okula giden çocuk sayısı dağılımına bakıldığında %63'ü 2'den az çocuk, %23'ü 3 çocuk, %5'i 4 çocuk, %5'i 5 çocuk ve %4'ü 6 ve üstü çocuğunun okula gittiği görülmektedir.

Evinizde bilgisayar var mı? Bilgisayarınız internete bağlı mı? Aile bireylerinin internete giriş sıklığı, aile bireylerinin E-mail adreslerinin olup olmaması durumu, aile bireylerinden kaç kişinin mail adresinin olduğu, aile bireylerinin web sayfasının olup olmaması durumu, internet üzerinden alış veriş yapıp yapmadığı durumu,internet üzerinden iş, ev veya ikinci el araba ilanı verme durumu, bilgisayarı ve interneti faydalı bulma değerlendirmeleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Bilgisayar, İnternet Durumunun Sorgulanması

		Frekans	Yüzde			Frekans	Yüzde
Evinizde bilgisayar var mı?(7)	Evet	1961	62	Bilgisayarınız internete bağlı mı?(8)	Evet	1461	75
	Hayır	1214	38		Hayır	500	25
	Toplam	**3175**	**100**		**Toplam**	**1961**	**100**
Aile bireylerinin internete giriş sıklığı(9)	Her gün 1 saat	1389	48	Aile bireylerinin E-mail adreslerinin olup olmaması durumu(10)	Evet	1785	56
	Her saat	433	15		Hayır	1386	44
	Haftada 8 saat	635	22		**Toplam**	**3175**	**100**
	Aylık 50 saat	422	15	Aile bireylerinden kaç kişinin mail adresinin olduğu(11)	3'den az	2058	71
	Toplam	**2879**	**100**		4 ve yukarısı	845	29
					Toplam	2903	100
Aile bireylerinin web sayfasının olup olmaması durumu(12)	Evet	616	19	İnternet üzerinden alış veriş yaptınız mı?(13)	Evet	938	30
	Hayır	2559	81		Hayır	2237	70
	Toplam	**3175**	**100**		**Toplam**	**3175**	**100**
İnternet üzerinden iş, ev veya ikinci el araba ilanı verdiniz mi?(14)	Evet	569	18	Bilgisayarı ve interneti faydalı buluyor musunuz?(15)	Evet	2284	72
	Hayır	2606	82		Hayır	891	28
	Toplam	**3175**	**100**		**Toplam**	**3175**	**100**

7) Ankete katılanlar % 62'i bilgisayarının olduğunu, % 38'i de olmadığını ifade etmişlerdir. Ailelerin büyük çoğunluğunun bilgisayar sahibi olması dikkati çekmektedir. Bu oran TUİK 2013 araştırma sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, Bingöl ili hane halkının bilgisayar sahipliği Türkiye geneline **(%53,5)**göre daha iyi olduğu görülmektedir[4].

8) Bilgisayar sahibi olan ailelerin **% 75** i internetlerinin olduğunu, % 25 i de olmadığını belirtmişleridir. Bilgisayar sahibi olanların büyük çoğunluğunun bilgisayarlarının internete bağlı olması dikkati çekmektedir. Genel toplama göre değerlendirilecek olursa, anket uygulanan kesimin **%53.8**2014 TUİK araştırmaları ile kıyaslarsak Bingöl ili hane halkının Türkiye geneline göre daha iyi olduğu söylenebilir[5].

4 (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16198)

5 (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16198)

9) İnterneti olan ailelerin internete girme sıklığı oranı olarak % 48 ile günde 1 saat, % 22 ile haftada 8 saat, % 15 ile hergün 1 saat ve % 15 ile aylık 50 saat internete girdiklerini ifade etmişlerdir. Türkiye'deki genel toplam içindeki yerlerine bakıldığında, interneti olanların %44,9'u her gün 1 saatinternete girmektedirler. Bu oran 2014 TUİK araştırmasındaki kullanım sıklığına oldukça yakın değerlerdir[6].

10) Ankete katılanların % 56'sı e-mail adreslerinin bulunduğunu ve % 44'ü de bulunmadığını ifade etmişlerdir. Ankete katılanların, E-mail adresine sahip olma oranın yüksek olduğu söylenebilir.

11)Ankete katılan ve e-mail adresi olanların % 71'i 3'den az e-mail adresi olduğunu ifade etmişlerdir. % 29'u da 4'ten fazla e-mail adreslerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Büyük çoğunluğunun en az iki kişinin e-mail adresi oldukları anlaşılmaktadır.

12)Ankete katılanların % 81'inin web sayfalarının olmadığı ve % 19'unun da web sayfasının olduğu anlaşılmaktadır. Büyük çoğunluğun web sayfaları bulunmamaktadır.

13) Ankete katılanların % 70'i internet üzerinden alış veriş yapmadıklarını, % 30'u da yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu oran 2014 Türkiye geneli internet üzerinden alış veriş yapma oranı olan % 30,8'e yakın olduğu görülmektedir. İnternet üzerinden alış verişin kabul görmediğini söyleyebiliriz[7].

14) Ankete katılanların % 82'si internet üzerinden iş, ev veya ikinci el araba ilanı vermediğini, % 18'i de ilan verdiğini ifade etmişlerdir. Büyük çoğunluğun ilan vermedikleri anlaşılmaktadır.

15) Ankete katılanların % 72'sinin Bilgisayarı ve interneti faydalı bulduğu, % 28'inin de faydalı bulmadığı anlaşılmaktadır. Büyük çoğunluk Bilgisayarı ve interneti faydalı bulmaktadır.

Ailenizde kullandığınız arabanız var mı? Kendinize ait eviniz var mı? Bulaşık makineniz var mı? Bulaşık makinesini evin temel ihtiyacı olarak görüyor musunuz? Aile fertlerinin cep telefonları var mı? Ailenizde kaç kişinin cep telefonu var?Durumları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Yaşam Kalitesinin Belirlenmesine Yönelik Bulgular

		Frekans	Yüzde			Frekans	Yüzde
Ailenizde Kullandığınız Arabanız Var mı?(16)	Evet	1539	48	Kendinize ait eviniz var mı?(17)	Evet	2036	64
	Hayır	1636	52		Hayır	1139	36
	Toplam	**3175**	**100**		**Toplam**	**3175**	**100**
Bulaşık makineniz var mı?(18)	Evet	2099	66	Bulaşık makinesini evin temel ihtiyacı olarak görüyor musunuz?(19)	Evet	2492	78
	Hayır	1076	34		Hayır	683	22
	Toplam	**3175**	**100**		**Toplam**	**3175**	**100**
Ailenizde kaç kişinin cep telefonu var?(20)	2 den az	1050	33	Aile fertlerinin cep telefonları var mı?(21)	Evet	3146	99
	3	736	23		Hayır	29	1
	4	608	19		**Toplam**	**3175**	**100**
	5	412	13				
	6 ve üzeri	360	12				
	Toplam	**3175**	**100**				

16) Ankete katılanların % 48'inin arabalarının olduğunu, %52'si de arabalarının olmadığını ifade etmişlerdir. Ankete katılan ailelerin yaklaşık yarısının arabalarının olduğu anlaşılmaktadır.

17)Ankete katılanların % 64'ü evinin olduğunu ve % 36'sı da evinin olmadığını ifade etmişlerdir. Büyük bir kesimin evlerinin oldukları anlaşılmaktadır.

18) Ankete katılanların % 66'sı bulaşık makinelerinin olduğunu ve% 34'ü de olmadığını ifade etmişlerdir. Büyük çoğunluğun bulaşık makinesinin olduğu anlaşılmaktadır.

6 (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16198)

7 (http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16198)

19) Ankete katılanların % 78'i bulaşık makinesini evin temel ihtiyacı olarak gördüğü, % 22'si de temel ihtiyaç olarak görmediği anlaşılmaktadır. Anketi dolduranların büyük çoğunluğu bulaşık makinesini evin temel ihtiyacı olarak görmektedir.

20) Ankete katılan aile bireylerinin % 99'u aile fertlerinin cep telefonu olduğunu, %1'inin de cep telefonu olmadığını ifade etmişlerdir. Bingöl ili hane halkının aile fertlerinin cep telefonunun olması, 2012 TUİK araştırma sonuçlarına göre %93,2 olan orandan daha yüksek olduğu görülmektedir[1]. Büyük çoğunluğun cep telefonuna sahip olduğu anlaşılmaktadır.

21) Ankete katılanların % 33'ü 2'den az, % 23'ü 3, % 19'u 4, %13'ü 5 ve %12'si 6 ve üzeri aile bireylerinin cep telefonu olduğunu ifade etmişlerdir. Ailesinde 2 ve 3 kişinin cep telefonu olduğunu söyleyen aile bireylerinin oranı yaklaşık % 56 olarak görülmektedir.

Kredi Kartınız Var mı? Kaç Kişinin Kredi Kartı Var? Kredi Kartı İle Kredi Çektiniz mi? Kredi Kartını Faydalı Buluyor musunuz? Durumları Tablo 5'te verilmiştir.

Table 5. Kredi Kartı Kullanım Durumunun Sorgulanması

		Frekans	Yüzde			Frekans	Yüzde
Kredi Kartınız Var Mı?(22)	Evet	1232	39	Kaç Kişinin Kredi Kartı Var?(23)	2 den az	2231	77
	Hayır	1943	61		3	556	12
	Toplam	**3175**	**100**		4	102	4
Kredi Kartı İle Kredi Çektiniz Mi?(24)	Evet	630	20		5	56	2
	Hayır	2545	80		6 ve üzeri	156	5
	Toplam	**3175**	**100**		**Toplam**	**2901**	**100**
Kredi Kartını Faydalı Buluyor Musunuz?(25)	Evet	1048	33				
	Hayır	2127	67				
	Toplam	**3175**	**100**				

22) Ankete katılanların %61'i kredi kartının olmadığını %39'u kredi kartının olduğunu ifade etmişlerdir. Ankete katılanların büyük çoğunluğunun kredi kartı kullanmadıkları anlaşılmaktadır.

23) Ankete katılan aile fertlerinin %77'ünün 2'den az, % 12'sinin 3, % 4'ünün 4, % 5'inin 6 ve üzeri ve % 2'sinin 5 kredi kartı bulunmaktadır.Büyük çoğunluk olarak2'den az kişinin kredi kartına sahip olduğu görülmektedir.

24) Ankete katılanların % 80'i kredi kartı ile kredi çekmediklerini ifade ederken, % 20'si de çektiğini ifade etmişlerdir. Ankete katılan her 4 kişiden 3'ü kredi kartı ile kredi çekmemişlerdir.

25) Ankete katılanların % 67'sinin kredi kartını faydalı bulmazken, %33'ünün ise kredi kartını faydalı bulduğu görülmektedir. Anketi dolduranların yarısından fazlası kredi kartını faydalı bulmamaktadır.

Tatil için ayırdığınız bütçenin var mı? Yazlık Eviniz Var mı? Tatile Çıkıyor musunuz? Durumları Tablo 6'da verilmiştir.

1 http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13662

Tablo 6. Tatil Durumunun Sorgulanması

		Frekans	Yüzde			Frekans	Yüzde
Tatil için ayırdığınız bütçe tutarı (TL)?(26)	500 den az	1605	57	Yazlık Eviniz var Mı?(27)	Evet	465	15
	750	275	10		Hayır	2710	85
	1000	331	12		**Toplam**	**3175**	**100**
	1500	232	8	Tatile Çıkıyor musunuz?(28)	Evet	1639	52
	2000 ve üzeri	386	13		Hayır	1536	48
	Toplam	**2829**	**100**		**Toplam**	**3175**	**100**

26) Ankete katılanların %57'si 500'den az, % 13'ü 2000 TL ve üzeri , %12'si 1000 TL, %10'u 750 TL, %8'i 1500 TL, tatile bütçe ayırdıklarını ifade etmişlerdir. Ankete katılanların yarısının tatil bütçesinin 500 TL'den az olduğu dikkati çekmektedir.

27) Ankete katılanların %85'i yazlık evlerinin olmadığını ifade ederken, % 15'i de yazlık evlerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Büyük çoğunluğun yazlık evlerinin olmadığı anlaşılmaktadır.

28)Ankete katılanların %52'si tatile çıktıklarını ifade ederken, % 48'i de tatile çıkmadıklarını ifade etmişlerdir. Ankete katılanların yarısının tatile çıktıkları görülmektedir.

SONUÇVE ÖNERİLER

- 1375 ailenin ankete katıldığı bu ankette ailelerin birey sayısı itibariyle: En yüksek % 23 ile 5 kişilik aileler gelmektedir. Ankete katılan ailelerin yaklaşık % 63'ünün 5 kişilik, 6 kişilik ve 7 ve üzeri ailelerden oluştuğu dikkati çekmektedir.
- Ankete katılan ailelerin mesleki dağılımları şöyledir: en yüksek % 24 ile serbest meslek, % 18 ile işçi, % 18 ile kamu çalışanları teşkil etmektedir.
- Ankete katılanların aylık gelir dağılımına bakıldığında, en yüksek oran 1000 TL olarak % 32 görülmektedir. Anketi dolduranların yarısından fazlası 1000 TL ve 1500 TL arasında bir gelir elde ettikleri görülmektedir.
- Ankete katılan ailelerin ilkokul, ortaokul ve liseye giden çocuk sahipliği % 61dir.
- Ankete katılan ailelerin okula giden çocuk sayısı dağılımına bakıldığında %63'ü 2'den az çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Ankete katılanların büyük çoğunluğunun okula giden çocuk sayısının 2 ve 2'den az olduğu anlaşılmaktadır.
- Ankete katılanlar % 62'inin bilgisayarının olduğunu, Bilgisayar sahibi olan ailelerin % 75 i internetlerinin olduğunuifade etmişlerdir.Bu oran TUİK 2013 araştırma sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, Bingöl ili hane halkının bilgisayar sahipliği Türkiye geneline (%53,5) göre daha iyi olduğu görülmektedir. Bilgisayarı olanların büyük çoğunluğunun internete bağlı olduğu görülmektedir.
- İnterneti olan ailelerin internete girme sıklığı oranı olarak % 48 ile günde 1 saatinternete girdiklerini ifade etmişlerdir.Türkiye'deki genel toplam içindeki yerlerine bakıldığında, interneti olanların %44,9'u her gün 1 saat internete girmektedirler. Bu oran 2014 TUİK araştırmasındaki kullanım sıklığına oldukça yakın değerlerdir.
- Ankete katılanların % 56'sı e-mail adreslerinin bulunduğunu ifade etmişlerdir.

E-mail adresine sahip olma oranın yüksek olduğu söylenebilir.

- Ankete katılan ve e-mail adresi olanların % 71'inin 3'den az e-mail adresi olduğunu ifade etmişlerdir. Büyük çoğunluğunun en az iki kişinin e-mail adresi oldukları anlaşılmaktadır.
- Ankete katılanların % 81'inin web sayfalarının olmadığı anlaşılmaktadır. Büyük çoğunluğun web sayfaları bulunmamaktadır.
- Ankete katılanların % 70'i internet üzerinden alış veriş yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu oran 2014 Türkiye geneli internet üzerinden alış veriş yapma oranı olan % 30,8 e yakın olduğu görülmektedir. İnternet üzerinden alış verişin kabul görmediğini söyleyebiliriz.
- Ankete katılanların % 82'si internet üzerinden iş, ev veya ikinci el araba ilanı vermediğini ifade etmişlerdir. Büyük çoğunluğun ilan vermedikleri anlaşılmaktadır.
- Ankete katılanların % 72'sinin Bilgisayarı ve interneti faydalı bulduğu anlaşılmaktadır. Büyük çoğunluk Bilgisayarı ve interneti faydalı bulmaktadır.
- Ankete katılanların % 48'inin arabalarının olduğunu, %52'si de arabalarının olmadığını ifade etmişlerdir. Ankete katılan ailelerin yaklaşık yarısının arabalarının olduğu anlaşılmaktadır.
- Ankete katılanların % 64'ünün evinin olduğunu ifade etmişlerdir. Büyük bir kesimin evlerinin oldukları anlaşılmaktadır.
- Ankete katılanların % 66'sı bulaşık makinelerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Büyük çoğunluğun bulaşık makinesinin olduğu anlaşılmaktadır.
- Ankete katılanların % 78'i bulaşık makinesini evin temel ihtiyacı olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Anketi dolduranların büyük çoğunluğu bulaşık makinesini evin temel ihtiyacı olarak görmektedir.
- Ankete katılan aile bireylerinin % 99'u aile fertlerinin cep telefonu olduğunu ifade etmişlerdir. Bingöl ili hane halkının aile fertlerinin cep telefonunun olması, 2012 TUİK araştırma sonuçlarına göre %93,2 olan orandan daha yüksek olduğu görülmektedir. Büyük çoğunluğun cep telefonuna sahip olduğu anlaşılmaktadır.
- Ankete katılanların % 33'ünün 2'den az, % 23'ünün 3 cep telefonu olduğugörülmektedir.Ailesinde 2 ve 3 kişinin cep telefonu olduğunu söyleyen aile bireylerinin oranı yaklaşık % 56 olarak görülmektedir.
- Ankete katılanların %61'u kredi kartının olmadığını ifade etmişlerdir. Ankete katılanların büyük çoğunluğunun kredi kartı kullanmadıkları anlaşılmaktadır.
- Ankete katılan aile fertlerinin %77'ünün 2'den az, % 12'sinin 3kredi kartı bulunmaktadır. Büyük çoğunluk olarak 2'den az kişinin kredi kartına sahip olduğu görülmektedir.
- Ankete katılanların % 80'i kredi kartı ile kredi çekmediklerini ifade etmişlerdir. Ankete katılan her 4 kişiden 3'ü kredi kartı ile kredi çekmemişlerdir.
- Ankete katılanların % 67'si kredi kartını faydalı bulmadığı görülmektedir. Anketi dolduranların yarısından fazlası kredi kartını faydalı bulmamaktadır.
- Ankete katılanların %57'si 500'den az, % 13'ü 2000 TL ve üzeri tatile bütçe ayırdıklarını ifade etmişlerdir. Ankete katılanların yarısının tatil bütçesinin 500 TL'den az olduğu dikkati çekmektedir.
- Ankete katılanların %85'i yazlık evlerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Büyük çoğunluğun yazlık evlerinin olmadığı anlaşılmaktadır.
- Ankete katılanların %52'si tatile çıktıklarını ifade etmişlerdir. Ankete katılanların yarısının tatile çıktıkları görülmektedir.

- Bingöl ili hane halkı kişi sayısının yüksek olması göz önüne alındığında, istihdam ve eğitim seviyelerine uygun iş imkânları sağlandığında personel sıkıntısı yaşanmayacaktır. Bingöl'deki girişimcilerin iş gücü bulabilme konusunda avantajlı oldukları görülmektedir.
- Bilgisayar sahipliğinin ve internet kullanımının çok olmasından dolayı internet kullanıcılarının internetteyken boş vakit geçirmelerinin önüne geçilebilmesi ve ticari faaliyetlere yönlendirilebilmesi içininternet kullanıcıları Üniversite veya Ticaret ve Sanayi Odası tarafından eğitilmelidir.
- KOSGEB, FKA, TKDK gibi kurumlar tarafından sunulan destekler,iş kurmak isteyenler için faydalı olabilir.
- Ankete katılan aile bireylerinin bilgisayar ve cep telefonu kullanımının yüksek olmasından dolayı markalı ve kaliteli teknoloji mağazaları Bingöl'e şube açması önere bilinir.
- Ankete katılanların yarısına yakınının evinin olmadığı anlaşılmaktadır, bu durum inşaat sektörünün rağbet göreceğini göstermektedir. Bunun yanında bütün gelir gruplarının ödeme imkânları içerisinde konut edinebilmeleri desteklenmelidir.
- Ankete katılanların yarısına yakını arabalarının olduğunu söylemektedir. Daha gelişmiş oto sanayilerin kurulması teşvik edilebilir.
- Bilişim çağı olan 21. yy'da internet ve bilgisayar kullanımı arttığından,internetten hizmet veren kamu kurumlarının sayısının artması faydalı olacaktır.
- Gelinen noktada, toplumu ilgilendiren gelişmeleri sorgulayan, teknik donanımlı,araştıran, algılayabilen bir birey profilinin oluşturulması gerekmektedir.Diğer yandan özellikle bilgi teknolojisi ile birlikte gelişme ve kalkınmayı destekleyen ve yaşam kalitesinin arttırılması için çalışan bireyler geliştirilmelidir.Mevcut süreçte çağın bir gereği olarak fırsatlardan yararlanmak isteyen ve bu amaçla ne istediğini bilen girişimcilerin önü açılmalıdır.

KAYNAKÇA

AKKOYUNLU, Buket. Bilgi teknolojilerinin okullarda kullanımı ve öğretmenlerin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1995, 11.11.

BAYDAŞ, A., Yüksel, A. ve Günerigök, O., 2011, Bingöl İli Sanayi Potansiyeli Profilleri, DigitalCopy Center, Bingöl.

DINÇER, Bülent; ÖZASLAN, Metin; KAVASOĞLU, Taner. İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması [A Research on theSocio-Economic Development Order of CitiesandRegions]. *Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No DPT*, 2003, 2671.

PATIR, Sait, "Malatya Sanayi İşletmelerinin Bilgisayar, İnternet ve E-Ticaret Kullanım Düzeyi 2001-2008 Karşılaştırması",17.İstatistik Araştırma Sempozyumu,Bildiriler Kitabı,TUİK,Nisan 2009,224-240.

PACİONE M.,2003. Urban EnvironmentalQualityand Human Wellbeing- a SocialGeographicalPerspective, Landscapeand Urban Planning. Cilt 65

RUNYON, K.E.;Steward, D.W. (1987). Consumer BehaviorandthePractice of Marketing. London: Merrill Publishing Company. P:283-286.

SZALAİ A.,1980. The Meaning of Comparative Research on the Quality of Life, TheQuality of Life, ed. A Szalaiand F Andrews, Sage Beverly Hills, CA, pp. 7-24.

TONTA, Yaşar, "Bilgi toplumu ve bilgi teknolojisi" *Türk Kütüphaneciliği* 13(4): Aralık 1999, 363-375.

TOR, Hacer; ERDEN, Orhan. İlköğretim öğrencilerinin bilgi teknolojilerinden yararlanma düzeyleri üzerine bir araştırma. *Theturkishonlinejournal of educationaltechnology*, 2004, 3.1: 120-130.

TUİK, Seçilmiş Göstergelerle Bingöl 2013, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara,Eylül 2014.

TUİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2014, E.T.:17.07.2015, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16198

TUİK, İstatistiklerle Aile, 2012 , E.T.: 17.07.2015, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13662

VAN KAMP I.,Leidelmeijer K., Marsman A., Hollander de A.,2003. Urban Environmental Qualityand Human Well-Being. Towards a Conceptual Framework and Demarcation of Concepts; a LiteratureStudy, Landscapeand Urban Planning, Cilt 65, pp. 5-18.

YUMUŞAK, İbrahim Güran; BİLEN, Mahmut. Türkiye Küresel Ağa Hazır Mı? Bilgi Ekonomisi İndeksi, Beşeri Kalkınma İndeksi ve Ağa Hazırlık İndeksi Göstergeleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 2010, 5.2.

İŞLETMELERDEKİ PLANLAMANIN ÖRGÜTLEME VE KARAR ALMAYA ETKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A Research Throughthe Effect Of Plannıng To Organızıng And Decısıon Makıng In Organızatıons

Mehmet GÜVEN[1], **Said PATIR**[2], **Selman YÜKSEL**[3]

ÖZET

Günümüz işletmeleri için planlama vazgeçilmez bir yönetim fonksiyonudur. Buna rağmen özellikle küçük işletmelerde planlama ya hiç yapılmamakta ya da kısa dönemler halinde yapılmaktadır. Bu araştırmada TRB-1 bölgesi KOBİ'lerinde planlama fonksiyonunun işletmeler açısından önemine vurgu yapmak için planlama sorunlarının örgütleme ve karar alma sorunları ile olan ilişkisi araştırılmıştır. Yapılan korelasyon ve regresyon analizlerinde planlama fonksiyonu ile örgütleme ve karar alma arasında kuvvetli bir ilişki ortaya çıkmıştır. İşletmelerin sağlam bir örgütleme ve doğru kararları alabilmeleri için planlarını etkili bir şekilde yapmaları gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Planlama, Örgütleme, Karar alma*

ABSTRACT

Planning is an essential management function for today's organizations. However, especially in small organizations planning is executed either nothing or in short terms. In this research, the relationship between the problems of planning and the problems of organizing and decision making to emphasise the importance of planning function for organizations in the area of SME of TRB-1. A strong relationship was determined between planning function and organizing and decision making in correlation and regression analyses. For a substantial organizing and to make correct decisions, organizations must do the planning effectively.

Keywords: *Planning, Organizing, Decision Making*

1 Yrd. Doç. Dr. Bingöl Üniversitesi İİBF İşletme Böl. mguven44@hotmail.com

2 Doç. Dr. Bingöl Üniversitesi İİBF İşletme Böl. spatir@edu.tr

3 Araştırma Görevlisi Gazi Üniversitesi yukselman06@gmail.com

LİTERATÜR TARAMASI

Planlama, İşletmede, amaçlar belirleyip bu amaçlara ulaşmak için yapılacak olan faaliyetlerin neler olduğuna karar vermek planlama sürecini oluşturur ve yönetim fonksiyonlarının ilk adımıdır (Türker, 2010: 37). Hangi faaliyetin ne zaman ve kimler tarafından yapılacağına karar verilmesi süreci planlama dâhilindedir. Planlama da oluşacak bir sorun diğer fonksiyonlara da yansıyacaktır.

İşletme yöneticilerinin planlama aşamasında, en çok karşılaştığı sorunlar şu şekildedir (Akgemci, 2001:22). :

- Amaç veya amaçlar dizisinin doğru belirlenememesi,
- Alternatif planlar geliştirilmemesi,
- En uygun seçenek için bilimsel ilkelerden çok şahsi yetenek veya tecrübelere güvenilmesi,
- Planların uygulanmasında astların göz ardı edilmesi veya tam katılımlarının sağlanamaması.

Kurumsallaşmanın en büyük gerekliliklerinden biri, işletme içindeki iş bölümüdür. İş bölümü ve örgütlenme, planlar dâhilinde işletmedeki tüm personel ve işlemlerin buna göre düzenlenmesi ve amaca hizmet eden faaliyetlerde bulunmasıdır. Örgütlenme, planlamada yapılacak bir değişiklik söz konusu olduğunda yeniden düzenlenebilir biçimde tasarlanmalıdır. Değişken yapısı gereği, dinamik bir fonksiyondur (Tatar ve Üner, 1992: 81). İşletme yönetiminde örgütleme olmaması halinde, görevler belirlenemeyecek, uygun personel bulunamayacak, haberleşme, yetki ve sorumluluk dağılımı arzu edilen şekilde yapılamayacak, fiziksel şartlar amaca uygun şekilde tanzim edilemeyecektir. Bu açıdan örgütleme fonksiyonu işletmeler için hayati bir önem taşımaktadır (Güven, 2002: 137).

Basit bir tanım olarak, karar verme birçok yol arasından tek bir yolu seçmektir. Bu tanımdan anlaşılacağı gibi karar vericinin ana görevi olası yollarından en iyi sonuç verecek yolu seçmektir (Tohidi ve Jabbari, 2012:827).Yönetim, belirli amaçlara ulaşmak için başta insanlar olmak üzere parasal kaynakları, donanımı, demirbaşları, hammaddeleri, yardımcı malzemeleri ve zamanı uyumlu, verimli ve etkin kullanabilecek kararlar alma ve uygulatma süreçlerinin bütünüdür (Eren, 1993: 454).

Tüm işletmeler, mal ve hizmetlerinde belli standartlara sahip olmak ve kaliteyi arttırmak, zamanı ve makine ekipmanı verimli ve etkin kullanabilmek, planlama yapmak ve bu plana uygun hareket edebilmek, faaliyetlerin başarılarını ölçmek, bilgi işlem ve iletişimden dikkatlice faydalanabilmek, ürün ve hizmetlerinin tanıtımını yapabilmek, atılım yapmak, yeni ürün geliştirmek gibi konularda belli bir karar mekanizmasına yani yönetim mekanizmasına ihtiyaç duymaktadır. Bu kararların sonucunda, işletmenin bütçesi, kara geçiş hızı, müşteri memnuniyeti gibi sonuçlar ortaya çıkacaktır. Karar verme sürecinin aşamaları; problemi tanımlamak, alternatif çözümler geliştirmek, alternatifleri değerlendirmek, en uygun alternatifi seçmek, seçilen alternatifi uygulamaya koymak ve uygulamayı devam ettirmek şeklinde beş adımda tamamlanmaktadır (Tohidi ve Jabbari, 2012:827: Atıgan, 2011:102-103).

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Yapılan çalışmanın amacı planlamanın örgütleme ve karar alma ile olan ilişkisini ortaya koymaktır. İşletme fonksiyonlarının ilki olan ve aynı zamanda işletmenin diğer bütün fonksiyonlarına kaynaklık yapan planlama bütün işletmeler için can damarıdır. Örgütleme ve karar almada planlamanın etkisi ise büyük önem arz etmektedir.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırma TRB-1 bölgesinde bulunan 300 işletmede yapılmıştır. Araştırma bu işletmelere anket uygulaması şeklinde yapılmıştır. Verile SPSS 20.0 ile analiz edilmiştir.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın güvenilirlik katsayısının 0,75 olduğu görülmektedir. Tespit edilen değer, literatürde genellikle kabul edilebilir düzeydedir. Sonuç, ölçeğin içsel tutarlılığının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Sekaran, 2000: 312).

Tablo 1. Araştırmaya katılan kişilere ait özellikler

Gruplar	*Frekans (n=300)*	*Yüzde (%)*	*Gruplar*	*Frekans (n=300)*	*Yüzde (%)*
Cinsiyet			***Kişinin Unvanı***		
Erkek	300	100.0	Firma Sahibi/ Kurucu/ Büyük Ortak	252	84.0
Kadın	0	0.0	Yönetim Kurulu Bş. / Yönetim Kurulu Bş. Yrd.	39	13.0
Yaş			Genel Müdür / Genel Müdür Yrd.	1	0.3
18 yaş ve altı	1	0.3	Müdür / Müdür Yrd. / Şef / Amir / Uzmanı	8	2.7
18 – 24 yaş arasığı	0	0.0	Şöyi	0	0.0
25 – 34 yaş arasığı	7	2.3	Diğer	0	0.0
35 – 44 yaş arasığı	213	71.0	***Toplam İş Hayatı***		
45 – 54 yaş arasığı	78	26.0	5 yıl ve altı	42	14.0
55 yaş ve üzeri	1	0.3	6 – 10 yıl	120	40.0
Eğitim Düzeyi			11 – 15 yıl	79	26.3
Yok	0	0.0	16 yıl ve üzeri	59	19.7
İlkokul	2	0.7	***Görev Süresi***		
Ortaokul	30	10.0	1 – 5 yıl	43	14.3
Lise	210	70.0	6 – 10 yıl	122	40.7
Lisans	54	18.0	11 yıl ve üzeri	135	45.0
Yüksek Lisans / Doktora	4	1.3	***Medeni Durum***		
			Evli	295	98.3
			Bekâr	5	1.7

Araştırmaya katılan 300 firmada çalışan anket cevaplayıcılarına ilişkin bulgular Tablo 1'da görülmektedir. Araştırmaya katılan kişilerin hepsi erkek, % 71'i 35 ile 44 yaş aralığında, Araştırmaya katılanların % 70'i lise mezunu, % 18'i lisans mezunu, % 84'ü firma sahibi/ kurucu ya da büyük ortaktır. Araştırmaya katılanların % 40'ı 6 ile 10 yıllık % 19,7'si 16 yıl ve üzeri toplam iş hayatı bulunmakta ve % 45'i 11 yıl ve daha uzun % 40'ı 6-10 yıl % 14,3'ü 1-5 yıl süredir halen aynı işte çalışmaktadır.

Tablo2. Araştırmaya katılan firmalara ait özellikler

Gruplar	*Frekans (n=300)*	*Yüzde (%)*
Faaliyet Alanının Sınırları		
Bölgesel	128	42.7
Ulusal	171	57.0
Uluslararası	1	0.3
Çalışan Sayısı		
1 – 9	156	52.0
10 – 49	134	44.7
50 – 149	6	2.0
250 ve üzeri	4	1.3
Firmanın Sektördeki Faaliyet Süresi (Firma Yaşı)		
5 yıldan az	50	16.7
6 – 10 yıl	114	38.0
11 – 15 yıl	79	26.3
16 yıl ve üzeri	57	19.0

Tablo 2'da araştırmaya katılan firmalara ait özellikler sunulmaktadır. Buna göre, firmaların % 57'si ulusal % 42,7'si bölgesel olup, % 52'sinin 1 ile 9 % 44,7'sinin 10 ile 49 çalışanı bulunmaktadır. Firmaların % 38'i 6 ile 10 yıldır faaliyet göstermektedir.

Tablo3. Araştırmaya Katılan Firmaların Planlama, Karar Alma, Örgütleme Durumları

Gruplar	*Frekans (n=300)*	*Yüzde (%)*
Araştırmaya Katılan Firmalarda Karar Alma Yetkisi		
Profesyonel Yöneticiler	33	11
Patron/Aile Fertleri/Ortaklar	267	89
Araştırmaya Katılan Firmalarda Planlama		
Üst Yönetim	48	16
Planlama Departmanı	33	11
İşletme Sahibi	219	73
Araştırmaya Katılan Firmalarda Planlama Zamanı		
Kısa Vadeli	147	49
Orta Vadeli	51	17
Uzun Vadeli	72	24
Hiç Yapılmıyor	30	10
Araştırmaya Katılan Firmalarda Organizasyon Şemasının Bulunması		
Evet		13
Hayır		87
Araştırmaya Katılan Firmalarda İş Motivasyonu İçin Yapılan Uygulamalar		
Prim	201	67
İkramiye	81	27
Kardan Pay	6	2
Ek Mesai	9	3
Hepsi	3	1

Tablo3'te araştırmaya katılan firmaların karar alma yetkisinin %89 gibi büyük bir oranda patron/aile fertleri/ortaklara ait olduğu görülmektedir. Planlamanın da %73 gibi büyük bir oranda işletme sahibi tarafından yapıldığı görülmektedir. Planlamanın %49 gibi bir

oranda kısa vadeli olduğu görülmektedir. %87 gibi ciddi bir oranda firmaların organizasyon şemalarının olmadığı görülmektedir. ankete katılan firmaların motivasyon uygulamalarının ise %67'si prim %27'si ikramiye olarak görülmektedir.

Tablo4.Araştırmaya katılan firmalarda planlama yapılmama nedenleri

	Frekans (n=300)	*Yüzde (%)*
İçinde bulunulan koşullar (Ekonomik kriz, siyasal istikrarsızlık) planlama yapmayı olanaksız duruma getirmektedir.	30	10.0
İşletmede planlama yapacak uzmanlar bulunmamaktadır.	17	5.7

İşletmelerde Planlama Sorunları ile İşletmelerde Karar Alma Sorunları Arasındaki İlişki

		Planlama Sorunları	Karar Alma Sorunları
Planlama Sorunları	Pearson Korelasyon	1	0,279
	P Değeri		,000
	N	300	300
Karar Alma Sorunları	Pearson Korelasyon	0,279	1

İşletmede planlama yapacak bilgi ve beceriye sahip yönetici bulunmamaktadır.	1	0.3
Sektörün yapısı planlama yapmaya uygun değildir.	4	1.3
Planları hazırlanması için harcanan zaman, boşa gitmiş olur.	0	0.0
Hepsi	3	1.0
Planlama sistemli olarak yapılmaktadır.	245	81.7

ARAŞTIRMANIN MODELİ VE HİPOTEZLER

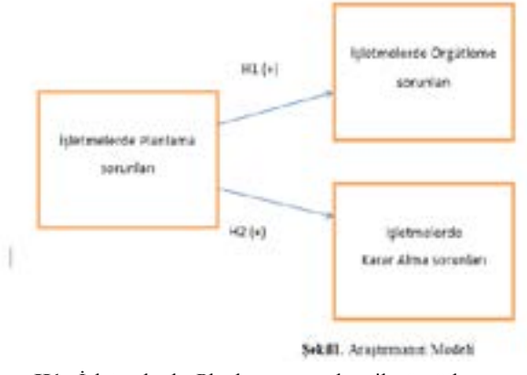

Şekil1. Araştırmanın Modeli

H1: İşletmelerde Planlama sorunları ile örgütleme sorunları arasında pozitif bir ilişki vardır.

H2: İşletmelerde planlama sorunları ile karar alma sorunları arasında pozitif bir ilişki vardır.

Tablo5. Planlama Sorunu – Örgütleme Sorunu

Tablo 5'te görüldüğü gibi Planlama sorunları ile örgütleme sorunları arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde (p<0,05) pozitif yönde orta derecede anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. İşletmelerin planlama sorunları arttıkça örgütleme sorunları da artmaktadır.

Tablo6. Örgütleme sorunu ve açıklayıcı olarak Planlama Sorunu

Model	R2	Ad. R2	F	P Değeri	Bağımlı Değişken	B	Std. Hata	Beta	t	P Değeri
1	108	105	36,186	0,000	(Sabit)	1,677	0,304		5,528	0,000
					Planlama	0,463	0,077	0,329	6,015	0,000

Tablo6.'daki regresyon analizinde bağımlı değişken örgütleme bağımsız değişkenimiz ise planlama sorunlarıdır. Planlama sorunlarında meydana gelecek 1 birimlik artış örgütleme sorunlarında 0,463 birimlik bir artışa sebep olacaktır.

Tablo7. Planlama Sorunu – Kara Alma Sorunu

İşletmelerde Planlama Sorunları ile İşletmelerde Karar Alma Sorunları Arasındaki İlişki			
		Planlama Sorunları	Karar Alma Sorunları
Planlama Sorunları	Pearson Korelasyon	1	0,279
	P Değeri		,000
	N	300	300
Karar Alma Sorunları	Pearson Korelasyon	0,279	1
	P Değeri	,000	
	N	300	300

Tablo 7'te görüldüğü gibi Planlama sorunları ile Karar Alma sorunları arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde (p<0,05) pozitif yönde düşük derecede anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. İşletmelerin planlama sorunları arttıkça örgütleme sorunları da artmaktadır.

Tablo8. Kara Alma Sorunu ve açıklayıcı olarak Planlama Sorunu

Model	R2	Ad. R2	F	P Değeri	Bağımlı Değişken	B	Std. Hata	Beta	t	P Değeri
1	0,078	0,075	25.249	0,000	(Sabit)	2.313	0,312		7.421	0,000
					Planlama	0,397	0,079	0,279	5,025	0,000

Tablo8.'daki regresyon analizinde bağımlı değişken Karar Alma bağımsız değişkenimiz ise planlama sorunlarıdır. Planlama sorunlarında meydana gelecek 1 birimlik artış Karar Alma sorunlarında 0,397 birimlik bir artışa sebep olacaktır.

SONUÇ

Planlama, neyin ne zaman nasıl nerede ve kim tarafından yapılacağının önceden kararlaştırılması sürecidir. Planlama aynı zamanda diğer yönetim fonksiyonları için de rehberlik kaynağıdır. Tüm yönetim süreçlerini etkilemektedir. Bu yüzden işletmeler için hayati öneme sahip olan planlamanın doğru, etkili ve verimli bir şekilde yapılması gerekmektedir.

Geniş anlamda örgütleme, beşeri, fiziksel ve teknik olanakları ve araçları, işletmenin amaçlarını gerçekleştirecek şekilde düzenlemek ve hizmete koymak demektir(Budak, 2004: 324). Örgütleme, planlanmış amaçlara ulaşmak için gerekli olan özel faaliyetlerin saptanması, bu faaliyetlerin mantıklı bir yapı veya çerçeve içinde gruplanması ve bu faaliyetlerin özel pozisyon ve kişilere tayinidir(Budak, 2004: 324). Planlama ile içi içe olan örgütleme fonksiyonu planlamada meydana gelecek aksaklıklardan ve sorunlardan olumsuz etkilenecektir.

Yönetici emrine verilen beşeri ve maddi kaynakları kullanarak çeşitli alternatifler arasında işletme amaçlarını gerçekleştirmek üzere seçim yapması gerekir. Yönetici çeşitli işler arasından seçim yapmak zorundadır. Seçilen alternatif yöneticinin kararını ifade eder. Seçilen alternatif ile ilgili diğer alt düzeyde kararların tamamı "planlama"yı ifade eder(Koçel, 2010: 110).

Çalışmada da ortaya çıktığı gibi planlamada meydana gelecek sorunlar diğer yönetim süreçlerini de olumsuz etkilemektedir. Bu çalışmada planlama ile örgütleme ve karar alma sorunları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Sonuçta planlama ile örgütleme arasında pozitif yöne orta derecede bir ilişki ortaya çıkmıştır. Regresyon sonuçlarına baktığımızda ise planlama sorunlarında meydana gelecek bir birimlik artış örgütleme sorunların da 0,463 birimlik bir artışa sebep olacaktır.

Araştırmanın bir diğer hipotezini ise planlama sorunları ile karar alma sorunları arasındaki ilişkinin ortaya konması oluşturmaktadır. Planlama sorunları ile karar alma sorunları arasında pozitif yönde bir ilişki ortaya çıkmıştır. Regresyon sonuçlarında ise planlama sorunlarında meydana gelen bir birimlik bir artış karar alma sorunlarında 0,397 birimlik bir artışa neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

Akgemci, T. 2001. KOBİ'lerin Temel Sorunları Ve Sağlanan Destekler. T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, KOSGEB Küçük Ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, BMS Matbaacılık, KOSGEB Yayını. Ankara.

Atıgan, F. 2011. Yönetim ve Organizasyon. 1.Basım. Nobel Yayıncılık, Ankara.

Eren, E.,1993. Yönetim ve Organizasyon, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

Budak, G., Budak, G., 2004, İşletme Yönetimi, Barış Yayınları, İzmir.

Güven, M., 2002. Girişimci ve Yönetici İlişkilerinin Yönetim Fonksiyonlarına Etkisi (GAP Bölgesi Sanayi İşletmelerinde Bir Uygulama), Doktora Tezi T.C. İnönü Üniversitesi, SBE İşletme Anabilim Dalı, Malatya.

Koçel, T., 2010, İşletme Yöneticiliği, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul.

Sekaran, U., 2000. Research Methods for Business: A Skill - Building Approach. Third Ed., New York: John Wiley & Sons, Inc.

Tatar, T. ve Üner, M., 1992. İşletme İlkeleri, Gazi Büro Yayınları, Ankara.

Tohidi, H. and Jabbari, M.M 2012. Decision Role in Management To İncrease Effectiveness of An Organization, Procedia - Social and Behavioral Sciences 31 (2012), 825-828.

Türker, V., 2010, İşletmeye Giriş, İstanbul

ÜRÜN TASARIMINDA MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ ALGILAMASI ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI: MALATYA ÖRNEĞİ

Customer Satısfactıon Receptıon Of The Products On A Fıeld Study Desıgn: Malatya Sample

Sait PATIR[1], Ahmet AYDIN[2]

ÖZET

Müşteri memnuniyeti kurumların; satış, tasarım ve geleceği planlamalarında gün geçtikçe etkisini giderek daha fazla hissettirmektedir. Ürün tasarımında müşteri memnuniyeti, ürünün müşterinin beklentilerine göre şekillenmesi ve içeriğinin oluşturulması anlamını taşımaktadır. Bu ürettiğimi satabilirim anlayışının yerini, müşterinin isteklerini üretebilirsem satabilirim anlayışına terk etmesidir. Malatya sanayi işletmelerine ürün tasarımında müşteri beklentilerinin ne derece dikkate alındığını belirlemek üzere üç yüz kırk dört işletmeye basit tesadüfi örneklem yöntem ile bir anket uygulanarak sonuçlar irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Ürün tasarımı, Müşteri Memnuniyeti, Beklentilere Uygunluk*

ABSTRACT

Customers satisfaction institutions; sales, design, and increasingly feel the impact more day by day in the future planning. Customer satisfaction in product design carries the meaning of the creation of the shape and content of the product according to the customer's expectations. I can sell this produce understanding of the place, I can sell produce to the understanding of the customer's wishes is to leave. Malatya three hundred and forty-four business industry to determine whether the company to consider to what extent the expectations of the customer product design, we conducted a survey with simple random method. At the end of the survey.

Keywords: *Product Design, Customer Satisfaction, Compliance Expectations*

1 Doç. Dr. Bingöl Üniversitesi, İBF, İşletme Bölümü, Sayısal Yöntemler ABD Öğretim Üyesi Bingöl.

2 İnönü Üniversitesi İBF, İşletme Bölümü, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bölümü, Doktora Öğrencisi, Malatya.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Üretim; malzeme, tesis ve makine gibi fiziksel faktörlerin yanı sıra işçilik, yönetim, ekonomik olaylar, tüketici istekleri, eğitim, toplum yapısı gibi ölçülmesi güç faktörlerin de etkisi altında bulunan bir işletmecilik fonksiyonudur. Üretim yönetiminin ön planlama, planlama ve kontrol aşamalarında gruplandırılmış bulunan temel faaliyetleri bulunmakla beraber, mamul dizaynı-ürün tasarımı ön planlama aşamasında yer alan bir faaliyettir. (Kobu, 1994, s. 52). Ürün tasarımı; işletmenin üreteceği ürünün fiziksel özelliklerini ve fonksiyonlarını açık-seçik belirleme amacına yönelmiş bir faaliyetler bütünüdür (Kobu, 1994, s. 53). Başka bir ifadeyle Ürün tasarımı, bir bütün olarak belli bir değer oluşturacak şekilde ürünün parçalarının veya hizmetlerin bir araya getirilmesidir. Ürün ayrıntılarının belirlenmesi tipik bir mühendislik fonksiyonudur. Bu aşamada, boyutları, ağırlıkları, renkleri ve diğer özellikleri gösteren ayrıntılı çizim veya özelliklerin hazırlanması söz konusudur. Hizmet sektöründe ürün özelliklerini, birtakım çevresel faktörlerin sağlanmasını ve uyulması ya da izlenmesi gerekli kuralların ve yöntemlerin belirlenmesini içeren bir faaliyettir (Monks, 1996, s. 129).Bir ürünün veya ürün-hizmetler topluluğunun üretilmesi ve satılması, işletmelerin varlığının temel nedenidir. İşletmeler amaçlarına, ürettikleri ürün-hizmetin başarılı olması halinde ulaşırlar. Bir işletmenin yeni bir ürün geliştirmesi veya mevcut bir ürün-hizmette kaliteyi yükseltici ve maliyeti düşürücü yenilikler yapması, bu işletmeye pazarın önemli bir payını kazandırabilir (Barutçugil, 1988, s. 41).Ticari rekabet ve bolluk işaretleri olan büyük mağazalar, süpermarketler, zincir mağazalar v.b. gibi dağıtım türlerinin gelişmesi ile tasarım da önem kazanmıştır. Ürün tasarımı üzerinde pazarlama bölümünün etkisinin derecesi, ürün işlevi ve ürün görünümünün göreli önemine bağlıdır. Tüketici ürünlerinin yapımında, ürünün göze hoş görünen, estetik tasarımı ve ambalajı genellikle çok büyük önem taşır. Buna karşılık endüstri tasarımcıları tarafından değerli katkılarda bulunulan anamal (kapital) ürünlerinin yapımında, işlev daha fazla önemlidir. (Demir, 1984, s. 99)

Yeni ürün tasarımında dikkat edilmesi gerekenler şöyle sıralanabilir[3]: Yeni ürünün tasarımına başlamadan önce o ürünle ilgili kapsamlı araştırma (yazılı ve görsel medyada gerek internet ortamında gerekse gerçek yaşamda ürünün içeriğine göre) ve ürünü kullananlarla benzer ürünlerle kıyası noktasında kapsamlı bir istişarede bulunmak.

- Tasarlanacak ürünün imalat kolaylığı ve diğer uygulama alanlarını tespit ederek müşteriye zamandan tasarruf sağlamak
- Montaj gerektiren bir ürünse montaj kolaylığı sağlamak
- Teoride yapılan tasarımın pratikte de uygulanabilirliğini sağlamak için tasarım ve imalattaki zaman kaybını önleyerek müşteri daha kısa surede çözüme götürmek
- Estetik tasarımlar üreterek ürünün cazibesini arttırmak
- Tasarlanacak olan üründe kullanılan mal payları ve ürünün analizini yaparak ürünün mukavemetini ve nahif yönlerini belirlemek
- Kullanılabilirlik alanlarını araştırarak müşteriye daha geniş bakış açıları sunmak
- Ürünün genel tasarımı bittikten sonra kalıplama ya da üretim safhasına geçmeden önce ürünün mahiyetine göre ürün prototipini üreterek ürünü kullanan kişilere, ürünün kullanımını sağlamak ve ürün hakkındaki pozitif ve negatif görüşleri almak yani ürünün kullanım aşamasına geçmeden önce kapsamlı ve bilinçli bir kadro tarafından eleştirilmesini sağlamak
- Ürünün montaj ve imalatta kullanım alanlarıyla alakalı Teknik Resim Çizimlerini müşteriye sunmak
- Montajlı urun çalışmalarının animasyon ve slaytlarını hazırlamak

3 (http://www.duraltasarim.com/tasarim/urun-tasarimi.html/erişim:E.T. 15/04/2015

- Yeni ürünün, tescil edilecek ürünün çizimi, patent çalışmaları

Mamulle ilgili tasarım özelliklerinin çizilmesi, geliştirilmesi ve uygun geçişin sağlanarak üretim işlemlerinin yapılabilmesi için yetişmiş iş gücüne ihtiyaç bulunmaktadır. Uygulamalı araştırma ve geliştirme çalışmalarıyla pazardaki müşterilerin istediği niteliklere sahip bir mamulün fonksiyonel ve şekil tasarımıyla ilgili temel tasarım özellikleri geliştirilir. Üretilecek olan mamulle ilgili tasarım özelliklerinin açığa çıkarılarak geliştirilmesi ve bu özelliklere uygun mamul üretilebilmesi için aşağıdaki faktörlerin göz önünde bulundurulması gereklidir: (Tekin, 1996, s. 107)

- Tüketicilerin zevk ve tercihleri
- İşletmenin kalite politikası ve piyasadaki yeri
- İşletmenin yeni bir mamul üretebilme durumu
- İşletme politikaları
- Pazarlama imkânları
- Mamul özellikleri
- Ekonomik faktörler

Her yeni ürün yeni bir fikir ile ortaya çıkar. Ancak bu yeni fikrin ürüne dönüştürülmesi ve üretilebilecek düzeye ulaşması belli bir zaman dilimi içerisinde gerçekleştirilen ayrıntılı analiz, test, planlama ve seçim faaliyetlerini gerektirir. Bu aşamaları kısaca açıklarsak: (Çelikçapa, 2000, s. 15-16)

Ürün tasarımının ilk aşamasını oluşturan fikir üretmenin en önemli kaynağını tüketici istekleri oluşturur. İşletmenin gerçekleştirdiği pazar araştırmaları sonucu elde edilen bilgiler, işletmenin sahip olduğu araştırma ve geliştirme olanakları ile değerlendirilir. Burada işletmenin araştırma-geliştirme olanakları ve politikası önemli rol oynar.

İkinci aşamada alternatif fikirler içinden işletme tarafından üretilebilecek olanlar seçilir. Bazı fikirler ise işletmenin amaçları, pazarlama politikası, mevcut üretim yapısı ve finansal kriterlerine uymadığı için reddedilir. Bu aşamada proje değer endeksi gibi araçlar alternatiflerin seçiminde kullanılabilir.

Üretim yöneticisi açısından ürün tasarımında en önemli konu ürün özelliklerinin belirlenmesidir. Bunlar, malzemelerin satın alınması, üretim araçlarının seçimi, iş gücünün belirlenmesi ve üretim tesisinin boyutu ve yerleşimine kadar çeşitli konuları içerir.Ürün özelliklerinin, işin başlangıç tasarımında alternatif tasarımlarının geçerliliği, bakım ve hizmet süresi gibi konular belirlenir ve ürün prototipleri geliştirilir. Tasarımın son şeklini aldığı aşamada ise ürün ve parçaların özellikleri, hat çizimleri ve üretim sürecinin ayrıntıları belirlenmiş olur. Bu son aşamada bazı işletmeler ürün-test ve yeniden tasarım faaliyetlerini de gerçekleştirirler.

Tüm bu bilgiler ışığında ürün tasarımının aşamaları aşağıdaki şekildeki gibi gösterilebilir.

	Ana Faaliyetler	Ana Çıktılar
Fikir üretme	Tüketici gereksinimlerinin seçimi	En iyi alternatiflerin belirlenmesi
Ürün seçimi	Pazar analizi ve Ekonomik analiz, genel uygunluk	Spesifik ürün özelliklerinin seçimi
Başlangıç tasarım	Alternatif tasarımlara geçerliliği,bakım ve hizmet Süresinin değerlendirilmesi	En iyi tasarımın seçimi
Son tasarım	İşlem uygunluğun test edilmesi, geliştirilmesi ve benzetim çalışması	Montaj çizimleri, işlem formülleri ve spesifikasyonları
Üretim süreci sistemi	Alternatif teknoloji ve yöntemlerin belirlenmesi	Teknolojik seçim, spesifik araç ve işlem akışının seçimi
Kapasite Planlama		
Üretim Planlama		

Şekil 1. Ürün Tasarımı Aşamaları

KAYNAK: Çelikçapa Feray Odman; Üretim Yönetimi ve Teknikleri, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 3. Basım, Ekim 2000, İstanbul S.15-16.

Yeni ürün geliştirme ve ticarileştirme uygulaması safhaları ise şöyle sıralanabilir: (Demirdöğen, 2009, s. 26)

a) Yeni ürünlerin dizaynı
b) Ürünlerin yeniden biçimlendirilmesi
c) Mevcut ürünün yeni kullanım alanlarının belirlenmesi
d) Mevcut ürünlerin ambalajlanmasındaki yenilikler
e) Ürün konfigürasyon safhası (ürünün son özelliklerinin belirlenmesi)
f) Pilot uygulama

2.2.1. BAŞARILI BİR ÜRÜN TASARIM SÜRECİNİN GEREKLERİ

Mükemmellik için tasarım, kendinden önce gelen diğer tasarım tekniği uygulamalarının birer karması olup, bir bakıma tümünün bir arada değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Mükemmellik için tasarım tekniklerini detaylandırmadan evvel, başarılı bir ürün tasarım sürecinin neleri sağlaması gerektiği kısaca şu şekilde özetlenebilir[4].

Tasarım sürecinin ürünün pazara iletim süresini kısaltması: Ürünün kavramsal evresinden ticarileştirilmesine kadar geçen sürecin kısaltılması amaçlanmalıdır. Yapılan araştırmalar pazara ilk çıkan ürünlerin takip edenlere oranla çok daha ciddi pazar payına sahip

4 http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/pdf/uas/M01040.pdf/erişim: E.T.14/04/2015

olduklarını göstermektedir. Pazara ilk çıkan ürünlerin, rakiplerin geleceği zamana kadar geçen süre içinde daha yüksek kâr marjlarından yararlanmaları kuvvetle muhtemeldir. Bu iki faktör hem gelire hem de kârlılığa olumlu yönde etki etmektedir.

Tasarım sürecinin ürün kalite ve çeşitliliğini artırması: Tasarım sürecinin, kaliteli bir ürünün etkin bir maliyet yapısı ile müşteri isteklerine uygun bir şekilde sunulabilmesi sürecin başarısı için önemlidir.

Tasarım sürecinin ürün maliyetini düşürmesi: Tasarımın ön aşamalarında ortaya çıkan değişiklikler, o ana kadar yapılan birikimli maliyetler düşük olduğundan (satın alma, vb.) giderilmesi nispeten ucuz olan değişikliklerdir. Süreç ilerleyip ürün tamamlanmaya yaklaştıkça, değişikliklerin maliyetleri artmaktadır. Etkin bir tasarım sistemi mümkün olduğu kadar çok veriyi tasarımın ön safhalarında inceleyebilmeli ve maliyetleri düşürmelidir.

Tasarımı yapılacak olan ürünün bakım koşullarının uygun olarak tasarlanması:Ürünün kolay tamir ve kontrol edilebiliyor ve kolay parça değiştirilebiliyor olması.

Internet ve bilgi teknolojilerin uygulanması: Tasarımcıların ürün hakkında doğru ve güncel bilgiye ulaşmaları, görüşlerini sürekli etkileşimli bir şekilde paylaşabilmeleri ancak bilişim teknolojilerinin uygulanması ile mümkündür. Bu anlamda kurulan veri tabanları sistemleri, yaygın Internet kullanımı ve bilgisayar destekli tasarıma geçiş ile istenilen başarıya ulaşmak mümkün olmaktadır. Internet teknolojisi tabanlı ürün veri yönetimi uygulamaları ürün bilgisinin tüm paydaşlarla beraber yaratılması, paylaşılması ve etkin bir biçimde değiştirilmesi için gerekli olan altyapıyı sağlamaktadır. Bu uygulamalar değişik veri kümelerini birbirine bağlayarak ve standart bir ara yüzden erişim sağlayarak paydaşların gereksinim duydukları bilgiyi doğru ve zamanında sağlayabilmekte, işbirliğini kuvvetlendirmektedir. Sonuç olarak süre, maliyet ve kalite hedeflerine teknoloji ile ulaşabilmektedir.

Tasarım sürecine ve tasarım süreci esnasında yaratılan tüm bilgilere paydaşların katılımını artırmak: Bütünleşik tasarım takımları yaratmak, imalatçıları, tasarımcıları, yöneticileri bir araya getirmek ve tasarımla ilgili bilgileri zamanında ve entegre olan veri temellerine dayanarak almak önemlidir. Bunlar ürün veri yönetimi sistemlerinin ana görevlerinden bir tanesidir. Sağlayıcıların nerede olurlarsa olsunlar, coğrafi kısıtlamalardan uzak olarak ürün veri yönetimi sistemleri vasıtasıyla tasarım sürecine aktarılması, dahil edilmesi söz konusudur. Amaç süreçle ilgili paydaşların kendilerini ilgilendiren kararlara katılımlarını sağlamaktır. Tüm farklı departmanlarda çalışan ve farklı bakış açıları olan kişilerin fikirlerinin de kullanılması yani heterojen bir yapıda olunması etkin bir tasarım yönetimi sağlar.

2 boyuttan 3 boyuta geçişve firma içerisindeki geometrik verinin teknik resimli değil, 3 boyutlu modelle iletilmesi: Bu son derece daha zengin, insanların rahat anlayabilecekleri ve tasarım sürecinin daha kolay paylaşılabilmesini sağlayacak bir çalışma paradigmasıdır. Burada da 3 boyutlu modelleri satın almacılara, kalite kontrolcülere, yan sanayilere, müdürlere, yönetici insanlara aktararak konuyla ilgili onların da görüşleri alınır. Bu paylaşım iki türlü yapılabilmektedir. CAD (Computer Aided Design- Bilgisayar Destekli Tasarım) uygulamasını alt süreçlerde kullanarak (örneğin imalat ve kalite denetimi) ve bir web tarayıcı aracılığı ile 3 boyutlu verinin görüntülenmesini ve manipüle edilmesini sağlayarak.

Ürün performans ve imal edilebilirlik benzetimlerinin yapılması:İmal edilebilirlik benzetimlerinin yapılabilmesi için ürünün dijital olarak tanımlanması gerekli ancak yeterli değildir. Aynı zamanda imalat sürecinin de dijital ortama alınması ve ürün/süreç benzetiminin, sanal ortamda beraberce yapılması gereklidir. Bu prototip adedini azaltan bir yaklaşımdır ve bu yaklaşım sayesinde hatalar fiziksel prosese gelmeden tespit edilmekte ve düzeltmeler önceden yapılarak daha fazla maliyetten kaçınılmaktadır. Aynı şekilde ürünle ilgili değişik tasarım seçenekleri (konfigürasyonlar) mümkün olduğu kadar erken tanımlanmalı ve bunların fiziksel özellikleri sanal ortamda mümkün olduğunca erken test edilmelidir. Tasarım aşamasında imal edilebilirlik kriterleri göz önüne alınmalıdır. Bunlar: ürünün kolay montaj edilebilir şekilde tasarlanması, ürünün üretim için genel imalat sistemlerine uygulanabilir olması, imalat maliyetlerinin her zaman düşünülmesi ve ürünün mümkün olan en az ve basitlikte parça ile

tasarlanmasıdır.

2.2.2. ÜRÜN TASARIMINDA YENİ TEKNOLOJİLERİN KULLANIMI

Bir teknolojinin yeniliği zamana ve yere göre değişen izafi bir kavramdır. Eski çağlarda geliştirilen teknolojilerin çok uzun süre yaşamasına karşılık, günümüzdeki teknolojiler 5-10 yıl içinde demode duruma düşebilmektedir. Bazı alanlarda mamullerin daha araştırma ve sabit yatırım masrafları karşılanmadan ömürlerini tükettiği sık görülen bir olaydır. Bu nedenle aşağıda yeni teknoloji olarak adı geçen sistemlerden bazılarının eskimeye başlamış bulunması normal karşılanmalıdır. Mamul ve hizmet üreten sistemlerdeki yeni teknolojilerden bazıları şunlardır: (Kobu, 1999: 114-117)

- **Nümerik Kontrollü Tezgahlar**: İmalat alanında 30-35 yıldır kullanılan bu tezgahlarda işlemler elektronik işlemler elektronik kumanda ile önceden teyp ve diske kaydedilmiş programlar yardımı ile yapılır. İlk yatırım masrafının yüksek olmasına karşılık hazırlık ve işlem süreleri kısa olup, kapasite kaybı minimumdur. Tezgahlar çeşitli işlere çok kolay adapte olabildiğinden daha çok sipariş imalatında kullanırlar.
- **Grup Teknolojisi**: İlk olarak 1940'larda Rusya ve İngiltere'de geliştirilen grup teknolojisi aynı tip işlemleri gören parçaların aynı gruplar içinde toplanarak imal edilmesi prensibine dayanır.
- **Bilgisayarlı İmalat**: Mamulün tasarımından üretimine kadar çeşitli aşamalarda bilgisayarların hesaplama ve grafik çizme güçlerinden yararlanılır. Bu imalat şekli sayesinde mamul tasarımı, mimari projeler, üretim programları ve iş emirlerinin hazırlanması için gerekli süreler çok kısalmıştır.
- **Robotlar:** Önceleri taşıma, yerleştirme, kaynak ve boyama gibi çok basit işlemleri yapan bu makineler giderek daha çeşitli ve karmaşık işleri yapar hale gelmişlerdir. İşsizliğe yol açtığı iddiası ile robot kullanımına karşı büyük direnç vardır. Buna karşılık insan sağlığına zararlı boya, aşırı sıcak, radyasyon v.b. ortamlarda robotlardan yararlanmak kaçınılmaz olmaktadır.
- **Esnek İmalat Sistemleri**: Nümerik kontrollü bir grup benzer tezgahtan oluşan bu sistemlerin kendilerine ait tam otomatik yükleme-boşaltma üniteleri vardır. Aynı işlemin sistem içinde birden fazla makinede yapılabilmesi, arıza halinde üretimin aksamadan devam etmesini sağlar.
- **Bilgisayarlı Entegre İmalat**: Üretim sistemine ait satış, dizayn, imalat v.b. tüm faaliyetlerin merkezi bir bilgisayar ünitesi tarafından yürütülmesi ve kontrol edilmesi anlamına gelir. Böyle bir sistem için tüm departmanlara ait bilgileri bir araya getirip kombine eden bir bilgi bankasının kurulması şarttır. Bazı uzmanlara göre bilgisayarlı entegre imalatı gelecekteki tam otomatik fabrika ideali için atılmış bir adım sayılmaktadır. Böyle bir fabrikada bekleme süresinin minimum, ekonomik sipariş miktarının çok küçük ve kalite düzeyinin yüksek olması sağlanabilecektir.
- **Hizmet Üretiminde Yeni Teknolojiler**: Büyük bir kısmı son yıllarda günlük yaşamın bir parçası haline gelen teknolojilerden bazıları şunlardır:
- **Bankacılık;** Elektronik para yatırma ve çekme, çek prosesi, portföy analizleri.
- **Nakliyat**; Otomatik gemi ve uçak navigasyon sistemleri, metro kontrol sistemleri, turnikeler.
- **Haberleşme**; Elektronik posta, tele konferans, data bankaları, televizyonlu telefon, görüntülü telefon, faks, optik posta okuyucuları.
- **Sağlık Hizmetleri**; CAT, MRI ve benzeri elektronik teşhis cihazları, ambulans haberleşme sistemleri, tıbbi bilgi işlem ve analizleri.

- **Eğitim;** Elektronik kitaplık katalogları, elektronik sözlük, imla, teleffuz ve tercüme programları, kişisel bilgisayarlar.
- **Perakende Satış**; Çubuk kod sistemleri, otomatik kafeterya, elektronik sipariş sistemleri, bilet makineleri.
- **Eğlence**; Tv oyunları, video-disk makineleri, talih oyunları.

Genel bir değerleme yapıldığında, düşük maliyeti ve gerçek ihtiyaçlara cevap veren ileri teknoloji mamullerinin daha uzun ömürlü olduğu ve istikrarlı kâr sağladığı söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelerin çok kısıtlı olan AR-GE potansiyellerini gerçek ihtiyaçlara yönelik ileri teknoloji alanlarında kullanmaları kaynak israfı açısından ayrıca önem taşımaktadır. (Kobu, 1999: 121)

2.3. ÜRÜN TASARIMINDA MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ

Tasarlanan ve üretimi yapılan-üretilen ürün-hizmetlerin, müşteriler ve potansiyel müşterilerin beklenti ve isteklerini karşılayabilmesi için günümüzde işletmeler çeşitli yöntem ve modellere başvurmaktadırlar. Bunlardan biri de Kano modelidir.

Kano modeli 1984 yılında N. Kano ve arkadaşları tarafından geliştirilen müşteri ihtiyaçlarını kategorize etmek için kullanılan bir modeldir. Kano modeli, müşteri memnuniyeti ile bir ürünün veya bir servisin performansı arasındaki ilişki ortaya çıkarılır. Bu ilişkiler aşağıda belirlenen kategorilerden biri ile adlandırılır. KFY (Kalite Fonksiyon Yayılımı) literatüründe, Kano modeli farklı müşteri ihtiyaçlarını ağırlık andırmak için kullanılmıştır. Kano modeli işletmelerin müşteri beklentilerini karşılayabilme derecesi ile tüketici tatmini arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarır. Bu model bazı müşteri gereklerinde küçük bir gelişme sağlandığında müşteri memnuniyeti son derece artarken, bunun aksine diğer müşteri gereklerinde büyük bir gelişme olmasına rağmen müşteri memnuniyet derecesinin niçin sıradan bir artış gösterdiğini açıklayan bir modeldir. Bu modele göre temelde müşterinin üründen beklediği özellikler üç şekilde tanımlanır[5].

Temel özellikler (M): Bu özellikler, ürün üzerinde bulunması gereken ve müşteriler tarafından zaten ürünün üzerinde bulunacağı varsayılan ihtiyaçlardır. Bu özelliklerin olması memnuniyeti artırmamakla birlikte, bu özelliklerin eksikliği memnuniyeti olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin, bir arabada fren sisteminin zayıf olması müşteride tatminsizliğe yol açar. Bununla birlikte iyi bir fren sistemi müşteri memnuniyetini artırmaz.

Beklenen özellikler (O): Bir müşteriye o üründen ne beklediği sorulduğunda alınan cevaptır. Müşterinin üründen beklediği temel performanstır. Bu gerekler yerine getirildiğinde müşteri memnuniyetine, yerine getirilmediklerinde ise müşteride tatminsizlik yol açar. Müşteri memnuniyeti başarı derecesi ile birlikte doğru orantılı artmaktadır. Yani müşteri isteklerinin yerine getirilme derecesi artıkça memnuniyet düzeyi artmaktadır.

Örneğin, bir arabadaki gaz göstergesinin iyi çalışması müşteri tarafından beklenen bir özelliktir.

Heyecan verici özellikler (A): Bu tür gerekler müşteriyi son derece memnun eden ürün özellikleridir. Müşteri bu özelliklere karşı bir beklenti içinde değildir ancak bu gereklerin yerine getirilmesi müşteriyi memnun etmektedir. Buna karşın bu özellikleri taşımayan ürün müşteride bir tatminsizliğe neden olmaz. Müşteri memnuniyeti ile ürünün başarı durumu arasındaki ilişki artan parabolik bir davranış gösterir. Ürünün başarısı belli bir değere kadar artarken müşteri memnuniyeti daha dik bir ivmeyle artmaktadır. Bunun anlamı, ürün müşteri memnuniyetini beklenilenin ötesinde sağlamıştır. Sonuç olarak, bu özellikler rakip ürünlerden farklı olmayı sağlayan özelliklerdir. Bubilgiler ışığında Kano modelini Şekil 2' deki gibidir.

5 http://ab.org.tr/ab08/kitap/Bildiriler/48_157_AB08.pdf/erişim:E.T.14/04/2015

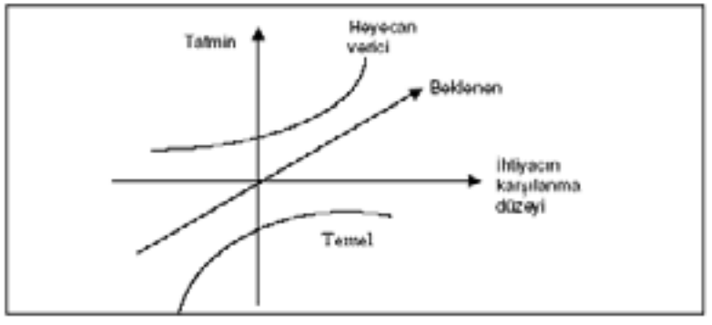

Şekil 2. Kano model

Bu gereklerin tanımlanmasından sonra her bir ürün özelliği için Kano kategorilerinintanımlanması aşamasına geçilir. Aşağıda bu kategorilerin ortaya çıkarılmasında kullanılan soru şekilleri için bir örnek sunulmuştur. Buna göre bir soru olumlu ve olumsuz olmak üzere iki şekilde sorulmaktadır.

Olumlu soru		**Olumsuz soru**	
Dizüstü bilgisayarın 40 Gb. depolama kapasitesinin olması hakkında ne düşünüyorsunuz?	1.Hoşlanırım 2.Öyle olmalı 3.Fark etmez 4. Katlanabilirim 5.Hoşlanmam	*Dizüstü bilgisayarın 40'dan az depolama kapasitesinin olması hakkında ne düşünüyorsunuz?*	1.Hoşlanırım 2.Öyle olmalı 3.Fark etmez 4.Katlanabilirim 5.Hoşlanmam

Table 3. Kano modeli için değerlendirme tablosu

Müşteri İstekleri		**Olumsuz Soruya Verilen Cevaplar**				
		Hoşlanırım	Öyle olmalı	Fark etmez	Katlanabilirim	Hoşlanmam
Olumlu Soruya Verilen Cevaplar	Hoşlanırım	Q	A	A	A	O
	Öyle olmalı	R	I	I	I	M
	Fark etmez	R	I	I	I	M
	Katlanabilirim	R	I	I	I	M
	Hoşlanmam	R	R	R	R	Q

Kano modelde temel, beklenen ve heyecan verici özelliklere ek olarak aşağıda tanımlanan üç özellik sınıfı daha bulunmaktadır. Bu sınıfları açıklamakgerekirse;

Sıradan özellikler (I): Bu özellik müşteri için bir anlam ifade etmez. Yani bu özelliğin olup olmaması müşteri açısından önemli değildir. Örneğin, bir arabada sigara çakmağının olması önemli bir özellik değildir.

Zıt özellikler (R): Bu istekler müşteri tarafından arzu edilen ürün özellikleri olmasına rağmen bunların tam terside müşteri tarafından beklenen özelliklerdir. Müşteri sadece bu özellikleri istemez aynı zamanda bu özelliklerin tam tersi özelliklerin de sağlanmasını bekler. Örneğin, normal şartlarda, büyük pencereleri olan ev istenirken enerji tasarrufu için küçük pencereli ev tercih edilir.

Şüpheli özellikler (Q): Bu tip de ya soru yanlış ifade edilmiş ya müşteri yanlış anlamış ya da mantıksız bir cevap verilmiştir

3. ARAŞTIRMANIN UYGULANMASI

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Müşteri memnuniyetinin ürün tasarımında ne derece dikkate değer bulunduğunu belirlemek amacıyla yapılmıştır. Farklı sektörlere ait işletmelerin yönetici veya yönetici yardımcılarına ulaşılarak bu sorgulanmıştır.

3.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma yöntemi olarak Basit Tesadüfi Örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemle Malatya 1. Ve 2.Organize sanayi bölgelerine gidilerek 344 işletmeye anket uygulanmıştır. Anket iki bölümden meydana gelmektedir ve toplam 20 soru olarak hazırlanmıştır.

3.3. Araştırmanın Varsayımları (Patır,2009,s.76)

1. Veri toplama aracı olarak kullanılan anket tekniğinin güvenilir ve geçerli bir teknik olduğu varsayılmıştır.

2. İşletme yönetici ve yardımcıların ankete sorularına verdikleri cevapların geçerli ve güvenilir oldukları varsayılmıştır.

3.Ankete katılan işletmelerin tüm Malatya organize sanayindeki işletmeleri temsil ettikleri varsayılmıştır.

4.Araştırmanın Sınırları (Patır,2010,s.31)

Araştırma Malatya organize sanayi bölgesi işletmeleri ile sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda diğer yerlerdeki işletmeler ile ilgilenilmemiştir.

3.4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

İşletmelerin sektörlere göre dağılımı tablo 1'de gösterilmektedir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tekstil-Konfeksiyon	54	15,7	15,7	15,7
	Cam Sanayi	10	2,9	2,9	18,6
	Plastik Sanayi	23	6,7	6,7	25,3
	Kimya-Boya Sanayi	4	1,2	1,2	26,5
	Petrol Sanayi	3	,9	,9	27,3
	İmalat Sanayi	47	13,7	13,7	41,0
	Beyaz Eşya	8	2,3	2,3	43,3
	Mobilya Sanayi	21	6,1	6,1	49,4
	Metal-Çelik Sanayi	21	6,1	6,1	55,5
	Diğer	153	44,5	44,5	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 1'e bakıldığında tekstilden metal sanayi' ye kadar geniş bir yelpazeye dağıldığını görmekteyiz. Diğer sanayii kolları % 44,5, Tekstil / Konfeksiyon % 15,7 ve İmalat sanayi % 13,7 olarak en büyük grup olarak dikkati çekmektedir. İşletmede çalışanların sayıları tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: işletmede çalışan personelin sayısı

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1-5 Arası	96	27,9	27,9	27,9
	5-15 Arası	84	24,4	24,4	52,3
	15-25 Arası	47	13,7	13,7	66,0
	25-50 Arası	56	16,3	16,3	82,3
	50 Ve Üstü	61	17,7	17,7	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 2'ye bakıldığında en yüksek çalışan sayısı 1-5 arasında olanlar % 27,9, 5-15 arası olanlar % 24,4 ve 50 ve üzeri olanlar % 17,7 olarak görülmektedir. Genelleme yapmak gerekirse 1-15 çalışanı olanlar toplamın % 52'sini temsil etmektedirler. Yani işletmelerin genç işletmeler oldukları söylenebilir. Bu grubun dışındaki işletmeler ise 15-ile 50'nin üzerindeki gruptur, bunların oranı ise % 48'dir. İşletmelerin faaliyet sürelerine göre dağılımı ise tablo 3'de verilmektedir.

Tablo 3: İşletmelerin faaliyet süreleri

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	10 Yıldan Az	108	31,4	31,4	31,4
	10 İle 15 Yıl Arası	100	29,1	29,1	60,5
	20 Yıl Ve Üzeri	136	39,5	39,5	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 3'e bakıldığında faaliyet süresi 20 yıl ve üzeri olanlar % 39,5 ile ilk sırada yer almaktadırlar, 10 yıl ve daha az süre faaliyette bulunanlar % 31,4 ve 10-15 yıl arasında olanlar ise % 29,1 arasındadırlar. Genelleme yapmak gerekirse faaliyet süreleri 15 yıldan az olanların toplamı % 60,5 olarak görülmektedir. 20 yıl ve üzeri faaliyette bulunanların oranı ise % 39,5 olarak görülmektedir. İşletmelerin üniversite mezunu çalışan sayısı tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Üniversite mezunu çalışan sayısı

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1-5 Arası	242	70,3	70,3	70,3
	5-15 Arası	44	12,8	12,8	83,1
	15-25 Arası	6	1,7	1,7	84,9
	25-50 Arası	7	2,0	2,0	86,9
	50 Ve Üstü	1	,3	,3	87,2
	Üniversite Mezunu Çalışmıyor	44	12,8	12,8	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 4'e bakıldığında 1-5 arası üniversite mezunu çalıştıranlar % 70,3 ile ilk sırada yer almakta, 5-15 arası üniversite mezunu çalıştıranlar % 12,8, 15 ile 50 kişi arasında üniversite mezunu çalıştıranların toplamı % 4'tür. 50 kişi ve üstünde üniversite mezunu çalıştıranlar ise % 0,3 ile en düşük seviyedir. Üniversite mezunu çalıştırmayanlar ise % 12,8'dir. Genelleme yapmak gerekirse 5'ten fazla üniversite mezunu çalıştıranlar % 29,7 oranında kalmıştır, yani üniversite mezunu çalıştıranların miktarı düşüktür. İşletmelerin şirket türleri tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Şirket Türü

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Limited	178	51,7	51,7	51,7
	Anonim	64	18,6	18,6	70,3
	Çok Ortaklı	4	1,2	1,2	71,5
	Tek Ortaklı	75	21,8	21,8	93,3
	Aile Şirketi	23	6,7	6,7	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 5'e bakıldığında şirketlerin % 51,7'sinin limited, %18,6'sının anonim, %

1,2'sinin çok ortaklı, % 21,8'inin tek ortaklı, % 6,7'sinin ise aile şirketi olduğu görülmektedir. Genellemek gerekirse; şirketler % 51,7 ile limited şirketler olarak, geriye kalan % 48,3'ü ise diğer şirket türlerinde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Ürün tasarımına müşterilerin katılımıyla ilgili oranlar tablo 6'da gösterilmiştir.

Table 6: Ürün Tasarımında Müşteri Katılımı Doğru Olur

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	138	40,1	40,1	40,1
	Katılıyorum	163	47,4	47,4	87,5
	Fikrim Yok	12	3,5	3,5	91,0
	Katılmıyorum	16	5,0	5,0	96,0
	Hiç Katılmıyorum	15	4,0	4,0	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 6'a bakıldığında şirketlerin ürün tasarımına müşterilerin katılımının doğru olduğuna tamamen katılanlar % 40,1 iken, katılanlar % 47,4'lük bir orandadır. Fikir belirtmeyenler % 3,5 iken, katılmayanlar % 5 ve hiç katılmayanlar %4' tür.. Genellemek gerekirse; ürün tasarımına müşterilerin katılımının doğru olacağı fikri % 87,5 iken fikir belirtmeyen ve katılmayanlar ise %12,5 düzeyindedir. Yani ürün tasarımına müşterilerin katılımının doğru olacağı düşüncesi yaygındır. Ürün tasarımının sıklıkla değiştirilmemesiyle ilgili veriler tablo 7'de verilmiştir.

Table 7: Ürün Tasarımı Sıklıkla Değiştirilmemeli

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	71	20,6	20,6	20,6
	Katılıyorum	137	39,8	39,8	60,5
	Fikrim Yok	28	8,1	8,1	68,6
	Katılmıyorum	100	29,1	29,1	97,7
	Hiç Katılmıyorum	8	2,3	2,3	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 7'ye bakıldığında ürün tasarımının sıklıkla değiştirilmemesi gerektiğine tamamen katılanlar ve katılanların oranı % 60,5 iken, katılmayanlar ve hiç katılmayanların oranı %31,4'tür, fikir belirtmeyenler ise % 8,1'dir. Yani ürün tasarımının sıklıkla değiştirilmemesi gerektiği fikri diğerlerine göre daha yaygındır. Ürün tasarımının müşteri odaklı olmasının maliyetleri azaltması ile ilgili veriler tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Ürün Tasarımında Müşteri Odaklılık Maliyeti Azaltır

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	39	11,3	11,3	11,3
	Katılıyorum	118	34,3	34,3	45,6
	Fikrim Yok	55	16,0	16,0	61,6
	Katılmıyorum	119	34,6	34,6	96,2
	Hiç Katılmıyorum	13	3,8	3,8	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 8'e bakıldığında müşteri odaklı ürün tasarımı maliyetleri azaltır fikrine tamamen katılanlar ve katılanların oranı toplamda % 45,6 iken fikir belirtmeyenlerin oranı % 16'dır. Katılmayanlar ve hiç katılmayanların oranı ise toplam % 38,4'tür. Genellemek gerekirse müşteri odaklı ürün tasarımının maliyetleri azaltacağı fikri diğerlerine oranla daha fazladır. Müşteri odaklı ürün tasarımının kaliteyi yükselmesiyle ilgili veriler tablo 9'da verilmiştir.

Table 9: Ürün Tasarımında Müşteri Odaklılık Kaliteyi Yükseltir

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	99	28,8	28,8	28,8
	Katılıyorum	191	55,5	55,5	84,3
	Fikrim Yok	26	7,6	7,6	91,9
	Katılmıyorum	27	7,8	7,8	99,7
	Hiç Katılmıyorum	1	,3	,3	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 9'a bakıldığında müşteri odaklı ürün tasarımının müşteri odaklı olması kaliteyi yükseltir fikrine tamamen katılanların ve katılanların oranı toplamda % 84,3 iken, fikir belirtmeyenlerin oranı % 7,6, hiç katılmayanların ve katılmayanların oranı ise toplamda % 8,1'dir. Yani Ürün tasarımının müşteri odaklı olmasının kaliteyi yükselteceği fikri oldukça fazladır. Ürün tasarımının müşteri odaklı olmasının ürün tasarım sürecini hızlandırmasıyla ilgili veriler tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10: Ürün Tasarımında Müşteri Odaklılık Ürün Tasarım Sürecini Hızlandırır

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	72	20,9	20,9	20,9
	Katılıyorum	169	49,1	49,1	70,1
	Fikrim Yok	42	12,2	12,2	82,3
	Katılmıyorum	51	14,8	14,8	97,1
	Hiç Katılmıyorum	10	2,9	2,9	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 10'a bakıldığında müşteri odaklı ürün tasarımının ürün tasarım sürecini hızlandıracağı fikrine tamamen katılan ve katılanların oranı toplamda % 70,1 iken, hiç katılmayan ve katılmayanların oranı ise toplamda % 17,7'dir. Fikir belirtmeyenlerin oranı ise % 12,2'dir. Bu değerlere bakıldığında ürün tasarımının müşteri odaklı olmasının ürün tasarım sürecini hızlandıracağı fikri oldukça hakimdir. Müşteri odaklı ürün tasarımının pazara girişi hızlandırmasıyla ilgili veriler tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11: Ürün Tasarımında Müşteri Odaklılık Pazara Giriş Hızlandırır

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	86	25,0	25,0	25,0
	Katılıyorum	181	52,6	52,6	77,6
	Fikrim Yok	31	9,0	9,0	86,6
	Katılmıyorum	43	12,5	12,5	99,1
	Hiç Katılmıyorum	3	,9	,9	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 11'e bakıldığında müşteri odaklı ürün tasarımının pazara girişi hızlandıracağı fikrinetamamen katılanlar ve katılanların oranı toplamda % 77,6 iken, hiç katılmayan ve katılmayanların oranı toplamda % 13,4'te kalmıştır. Fikir belirtmeyenlerin oranı ise % 9'dur.

Bu veriler göz önüne alındığında müşteri odaklı ürün tasarımının pazara girişi hızlandıracağı düşüncesi oldukça yaygındır. Müşteri odaklı ürün tasarımının üretim sürecinde hataları en aza indirir ile ilgili veriler tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12: Ürün Tasarımında Müşteri Odaklılık, Üretim Sürecinde Hataları En Aza İndirir

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	69	20,1	20,1	20,1
	Katılıyorum	171	49,7	49,7	69,8
	Fikrim Yok	39	11,3	11,3	81,1
	Katılmıyorum	60	17,4	17,4	98,5
	Hiç Katılmıyorum	5	1,5	1,5	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 12'ye bakıldığında müşteri odaklı ürün tasarımının üretim sürecinde hataları en aza indireceği fikrine tamamen katılanların ve katılanların oranı toplamda % 69,8 iken, hiç katılmayanlar ve katılmayanların oranı ise toplamda % 18,9'dur. Fikir belirtmeyenlerin oranı ise % 11,3'tür. Bu durumda müşteri odaklı ürün tasarımı üretim sürecinde hataları en aza indirir düşüncesi hakimdir. Ürün tasarımıyla ilgili harici işlemler maliyet olarak görülmektedir ile ilgili veriler tablo 13'te verilmiştir.

Tablo13: Ürün Tasarımıyla ilgili Harcamaları İşletme Maliyeti Olarak Görmem

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	42	12,2	12,2	12,2
	Katılıyorum	120	34,9	34,9	47,1
	Fikrim Yok	25	7,3	7,3	54,4
	Katılmıyorum	136	39,5	39,5	93,9
	Hiç Katılmıyorum	21	6,1	6,1	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 13'e bakıldığında ürün tasarımıyla ilgili harici işlemler maliyet olarak görülmektedir fikrine tamamen katılanlar ve katılanların oranı toplam % 47,1 iken, hiç katılmayanlar ve katılmayanların oranı ise toplam % 45,6'dır. Fikir belirtmeyenler ise % 7,3'tür. Bu durumda tasarımıyla ilgili harici işlemlerin maliyet olarak görülmesi ve görülmemesi fikirleri birbirine çok yakın değerlerdedir. Yani bu verilerden anlaşılacağı üzere bu konuda bir genelleme yapmak mümkün değildir. Ürün tasarımında yenilik yapabilecek kalifiye eleman yeteri kadar yok ile ilgili veriler tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14: Sektörle İlgili Ürün Tasarım Değişikliklerini ve Yenilikleri Yakından Takip Ediyoruz

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	42	12,2	12,2	12,2
	Katılıyorum	144	41,9	41,9	54,1
	Fikrim Yok	25	7,3	7,3	61,3
	Katılmıyorum	117	34,0	34,0	95,3
	Hiç Katılmıyorum	16	4,7	4,7	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 14'e bakıldığında ürün tasarımında yenilik yapabilecek kalifiye eleman yeteri kadar yok fikrine tamamen katılanlar ve katılanların oranı toplamda % 54,1 iken, hiç katılmayan ve katılmayanların oranı toplamda % 38,7'dir. Fikir belirtmeyenlerin oranı ise % 7,3'tür. Bu verilere bakıldığında ürün tasarımında yenilik yapabilecek kalifiye elemanın işletmelerde yeterlidüzeyde olmadığı görülmektedir. Sıklıkla değiştirilen ürün tasarımı rakiplere göre farklılıklar ortaya çıkarır ile ilgili veriler tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15: Sıklıkla Değiştirilen Ürün Tasarımı Rakiplere Göre Farklılıkları Ortaya Çıkarır

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	103	29,9	29,9	29,9
	Katılıyorum	171	49,7	49,7	79,6
	Fikrim Yok	22	6,4	6,4	86,0
	Katılmıyorum	37	10,8	10,8	96,8
	Hiç Katılmıyorum	11	3,2	3,2	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 15'e bakıldığında sıklıkla değiştirilen ürün tasarımı rakiplere göre farklılıklar ortaya çıkarır fikrine tamamen katılanlar ve katılanların oranı toplamda % 79,6 iken, hiç katılmayanlar ve katılmayanların oranı ise toplamda % 14'tür. Fikir belirtmeyenlerin oranı ise %6,4'tür. Bu verilerden anlaşılacağı gibi; ürün tasarımının sıklıkla değiştirilmesinin rakiplere göre farklılıklar ortaya çıkaracağı düşüncesi yaygındır. Sektörle ilgili ürün tasarımındaki yeniliklerin yakından takip edilmesiyle ilgili veriler Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16: Sektörle İlgili Ürün Tasarım Değişikliklerini ve Yenilikleri Yakından Takip Ediyoruz

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	137	39,8	39,8	39,8
	Katılıyorum	182	52,9	52,9	92,7
	Fikrim Yok	6	1,7	1,7	94,5
	Katılmıyorum	19	5,5	5,5	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 16'ya bakıldığında sektörle ilgili ürün tasarımındaki yenilikleri yakından takip ediyoruz düşüncesine tamamen katılanların ve katılanların toplam oranı % 92,7 iken, katılmayanların oranı % 5,5, fikir belirtmeyenlerin oranı ise % 1,7'dir. Genelleme yapmak gerekirse; sektörle ilgili ürün tasarımındaki yeniliklerin işletmeler tarafından yakından takip edildiği görülmektedir. Ürün tasarımında her türlü yeniliğe açık olmakla ilgili veriler tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17: Ürün Tasarımında Her Türlü Yeniliğe Açık Bir İşletmeyiz

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	135	39,2	39,2	39,2
	Katılıyorum	182	52,9	52,9	92,2
	Fikrim Yok	13	3,8	3,8	95,9
	Katılmıyorum	13	3,8	3,8	99,7
	Hiç Katılmıyorum	1	,3	,3	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 17'ye bakıldığında ürün tasarımıyla ilgili her türlü yeniliğe açık bir işletme olunduğu fikrine tamamen katılan ve katılanların oranı toplamda % 92,2 iken, hiç katılmayan ve katılmayanların oranı ise toplamda % 4,1'dir. Fikir belirtmeyenlerin oranı ise % 3,8'dir. Genelleme yaptığımızda ise işletmelerin ürün tasarımında her türlü yeniliğe açık olduğu görüşü hakimdir. İşletmelerin ürün tasarımı ve üretim sürecinde daha fazla bilgisayar teknolojisine yöneldiklerini düşünüyorum ile ilgili veriler tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18: İşletmelerin Ürün Tasarımında ve Üretim Sürecinde Daha Fazla Bilgisayar Teknolojisine Yöneldiğini Düşünüyorum

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	108	31,4	31,4	31,4
	Katılıyorum	168	48,8	48,8	80,2
	Fikrim Yok	36	10,5	10,5	90,7
	Katılmıyorum	31	9,0	9,0	99,7
	Hiç Katılmıyorum	1	,3	,3	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 18'e bakıldığında işletmelerin ürün tasarımı ve üretim sürecinde daha fazla bilgisayar teknolojisine yöneldikleri fikrine tamamen katılanların ve katılanların oranı toplamda % 80,2 iken, hiç katılmayanlar ve katılmayanların oranı ise toplamda % 9,3'tür. Fikir belirtmeyenlerin oranı ise % 10,5'tir. Bu durumda ürün tasarımı ve üretim sürecinde işletmelerin daha fazla bilgisayar teknolojisine yönlendiği fikri yaygındır. Ürün tasarımı ve üretim sürecinde işletmelerin getirdiği yeni teknolojilerin kullanımında personelin zorluklarla karşılaşıldığı düşüncesi ile ilgili veriler tablo 19'da verilmiştir.

Table 19: Ürün Tasarımı ve Üretim Sürecine Getirilen Yeni Teknoloji Personeli Zorlayarak Karşı Düşünceye yöneltir.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	40	11,6	11,6	11,6
	Katılıyorum	125	36,3	36,3	48,0
	Fikrim Yok	47	13,7	13,7	61,6
	Katılmıyorum	122	35,5	35,5	97,1
	Hiç Katılmıyorum	10	2,9	2,9	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 19'a bakıldığında ürün tasarımı ve üretim sürecinde işletmelerin getirdiği yeni teknolojilerin kullanımında personelin zorluklarla karşılaşıldığı düşüncesine tamamen katılanların ve katılanların oranı toplamda % 48 iken, hiç katılmayanlar ile katılmayanların oranı toplamda % 38,4'tür. Fikir belirtmeyenlerin oranı ise % 13,7'dir. Bu durumda işletmelerde mevcut personellerin yeni teknolojilere uyum sağlaması zaman alabilmekte ve zorluklarla karşılaşıldığı görülebilmektedir. Belli aralıklarla işletmenin kendini yeni bilimsel ve teknik gelişmelere uyarlamasını doğru buluyor musunuz ile ilgili veriler tablo 20'de verilmiştir.

Tablo 20: Belli Aralıklarla İşletmenizin Kendini Yeni Bilimsel Ve Teknik Gelişmelere Uyarlamasını Doğru Buluyor musunuz?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Tamamen Katılıyorum	134	39,0	39,0	39,0
	Katılıyorum	179	52,0	52,0	91,0
	Fikrim Yok	18	5,2	5,2	96,2
	Katılmıyorum	11	3,2	3,2	99,4
	Hiç Katılmıyorum	2	,6	,6	100,0
	Total	344	100,0	100,0	

Tablo 20'ye bakıldığında işletmenizin belli aralıklarla kendini yeni bilimsel ve teknik gelişmelere uyarlaması doğrudur fikrine tamamen katılanlar ve katılanların oranı toplamda % 91 iken, hiç katılmayanlar ve katılmayanların oranı toplamda % 3,8'dir. Fikir belirtmeyenlerin oranı ise % 5,2'dir. Yani işletmelerin bilimsel ve teknik gelişmelere kendini uyarlaması gerektiği fikri hakim bir düşüncedir. KMO ve Bartlett's Testleri tablo 21'de verilmiştir.

Tablo 21: KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,768
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	679,873
	df	105
	Sig.	,000

Tablo 21'de Kaiser – Meyer-Olkin testin 0,5 den büyük çıkması gerekmektedir. Analizin sonucu; 0,768 çıkmıştır. Örneklem yeterli büyülüğe sahiptir. Bartlett'in testide sıfır çıkmalıdır. Analizde sıfır çıkmıştır. Sonuç anlamlıdır. KMO test ölçeği; 0,768 gibi, kabul edilebilir bir değer olduğu görülmektedir. Faktör analizi ve faktör bileşenleri tablo 22 ve tablo 23'de verilmiştir.

Tablo 22: Faktör analizi

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,480	23,200	23,200	3,480	23,200	23,200
2	1,568	10,456	33,656	1,568	10,456	33,656
3	1,185	7,899	41,555	1,185	7,899	41,555
4	1,104	7,359	48,914	1,104	7,359	48,914
5	,937	6,244	55,158			
6	,901	6,009	61,167			
7	,829	5,525	66,692			
8	,789	5,259	71,951			
9	,774	5,159	77,110			
10	,719	4,792	81,902			
11	,629	4,195	86,097			
12	,588	3,922	90,019			
13	,536	3,572	93,592			
14	,514	3,426	97,018			
15	,447	2,982	100,000			

Tablo 22'e bakıldığında faktör analizi sonunda 4 faktör elde edilmiştir. Toplamda % 48,914'lik bir yük değeri elde edilmiştir. Bu yük değeri arzu edilen bir yük değerinin altında kalmış, bir yük değeri olarak ifade edilebilir[1].

Tablo 23: Faktör Bileşenleri

	Component			
	1	2	3	4
Ürün Tasarımına Müşteri Katılımı Doğru Olur	**,567**	,025	-,011	-,355
Ürün Tasarımı Sıklıkla Değiştirilmemelidir	,307	,017	,035	**,726**
Ürün Tasarımında Müşteri Odaklılık Maliyeti Azaltır	,295	**,595**	,022	-,082
Ürün Tasarımında. Müşteri. Odaklılık. Kaliteyi Yükseltir	**,548**	,373	-,264	-,064
Ürün Tas. Müşteri Odaklılık. Ürün Tasarım. Sürecini Hızlandırır	**,604**	,356	-,229	-,099
Ürün Tasarımında Müşteri Odaklılık Pazara Girişi Hızlandırır	**,649**	-,076	-,075	,152
Ürün Tasarımında Müşteri Odaklılık, Üretim Sürecinde Hatayı En Aza İndirir.	**,653**	,154	-,204	-,192
Ürün Tasarımıyla ilgili Harcamaları İşletme Maliyeti Olarak Görmem	,371	,279	,112	**,483**
Ürün Tasarımında Yenilik Yapabilecek. Kalifiye Elaman Yeteri Kadar Yoktur	,374	,000	**,637**	-,080
Sıklıkla Değiştirilen Ürün Tasarımı Rakiplere Göre Farklılıkları Ortaya Çıkarır.	**,475**	-,140	-,173	,329
Sektörle İlgili Ürün Tasarım Değişikliklerini ve Yenilikleri Yakından Takip Ediyoruz	,438	**-,557**	,004	,085
Ürün Tasarımında Her Türlü Yeniliğe Acık Bir İşletmeyiz	,438	**-,553**	-,176	-,014
İşletmelerin Ürün Tasarımında ve Üretim Sürecinde Daha Fazla Bilgisayar Teknolojisine Yöneldiğini Düşünüyorum	**,573**	-,373	,108	-,194
Ürün Tasarımı ve Üretim Sürecine Getirilen Yeni Teknoloji Personeli Zorlayarak Karşı Düşünceye yöneltir.	,357	,133	**,720**	-,004
Belli Aralıklarla Yeni Bilim Ve Teknolojik Gelişimlerinin İşletmeye Uyarlamasını Doğru Buluyorum.	**,559**	-,222	,061	-,201

1 Patır, Sait; Faktör Analizi ile Öğretim Üyesi Değerleme Çalışması, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 4, 2009,s.71.

Birinci faktör; sekiz alt değişkeni kapsamaktadır. Bu faktöre " Müşteri memnuniyeti ürün tasarımında ne kadar varsa o kadar yükselir" .Alt başlıkları;Ürün Tasarımına Müşteri Katılımı Doğru Olur,Ürün Tasarımında Müşteri Odaklılık Kaliteyi Yükseltir, Ürün Tasarımı, Müşteri Odaklılık, Ürün Tasarımı Sürecini Hızlandırır, Ürün Tasarımında Müşteri Odaklılık Pazara Girişi Hızlandırır, Ürün Tasarımında Müşteri Odaklılık, Üretim Sürecinde Hatayı En Aza İndirir, Sıklıkla Değiştirilen Ürün Tasarımı Rakiplere Göre Farklılıkları Ortaya Çıkarır,Belli Aralıklarla Yeni Bilim Ve Teknolojik Gelişimlerinin İşletmeye Uyarlamasını Doğru Buluyorum, Öz değeri 3,48 ve toplam Varyans'ı %23,200 şeklindedir.

İkinci faktör; dört alt değişkeni kapsamaktadır. Bu faktöre; " Yenilikleri takip ediyoruz" üst başlığı verilebilir. Alt başlıkları; Ürün Tasarımında Müşteri Odaklılık Maliyeti Azaltır,Sektörle İlgili Ürün Tasarım Değişikliklerini ve Yenilikleri Yakından Takip Ediyoruz,Ürün Tasarımında Her Türlü Yeniliğe Acık Bir İşletmeyiz,İşletmelerin Ürün Tasarımında ve Üretim Sürecinde Daha Fazla Bilgisayar Teknolojisine Yöneldiğini Düşünüyorum, Öz değeri,1,568 ve varyansı %10,456 şeklindedir.

Üçüncü faktör; iki alt başlıktan oluşmaktadır, bunlar; Ürün Tasarımında Yenilik Yapabilecek. Kalifiye Elaman Yeteri Kadar Yoktur, Ürün Tasarımı ve Üretim Sürecine Getirilen Yeni Teknoloji Personeli Zorlayarak Karşı Düşünceye yöneltir. Öz değeri 1,185 ve varyansı %7,889 olarak elde edilmiştir. Bu faktöre " kalifiye eleman ihtiyacı temin edilmelidir" üst başlığı verilebilir.

Dördüncü faktör;Ürün Tasarımı Sıklıkla Değiştirilmemelidir,Ürün Tasarımıyla ilgili Harcamaları İşletme Maliyeti Olarak Görmem, alt değişkeninden oluşmuştur. Öz değeri 1,104ve varyansı %7,359 olarak elde edilmiştir. Bu faktöre " Uygun aralıklarla ürün değişikliği uygun olur" üst başlığı verilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

- Kendini teknolojik gelişmelere uyarlayan işletmeler ürün tasarımı sürecinde, diğer işletmelerin gerisinde kalmaz ve rekabet gücü artar. Çünkü teknolojideki gelişmelere sadece üretim sürecini değil, tüketicilerin istek ve beklentilerini de değiştirmektedir. Bu değişim sürecine uyum sağlamayan kurumların ayakta kalabilmeleri güçtür.
- Endüstriyel kuruluşlar başta olmak üzere tüm sektör temsilcileri, teknolojik açıdan kendilerini gözden geçirmeli ve bu süreçte teknolojiden olabildiğince faydalanmak için kademeli geçiş stratejisi uygulamalıdırlar.
- Eğitim seviyesi yüksek ve üniversite mezunu gençlerin, özellikle teknolojiyle barışık, teknolojiye ve bilgisayar teknolojisine meraklı üniversite mezunlarının işletmelerde daha fazla istihdam edilmesinin, işletmelerde teknolojik değişim ve gelişimde önemli bir pay sahibi olacağı unutulmamalıdır.
- İşletmelerin yeterli düzeyde üniversite mezunu ve eğitimli kişi istihdamının mümkün olmadığı durumlarda ise işletme içinde bulunan ve iş yükü hafif olan personelin, teknolojik ve bilgisayar teknolojisi açısından eğitime tabi tutularak teknolojik açıdan ihtiyaç duyulan personel temini sağlanabilir.
- Ürün tasarım sürecinde müşteri-tüketici talep ve beklentilerinin karşılanması için müşterilerin ürün tasarım sürecine katılımları sağlanarak en uygun ürünün üretilmesi sağlanabilir. Bu sayede ürün tasarım süreci kısalabileceği gibi kalite de artabilecek ve pazara giriş kolaylaşabilecektir.
- Üretim sürecinde önemli bir yer tutan ürün tasarım faaliyetlerinde de teknolojik gelişmelerden yeterince faydalanılması gerekmektedir. Bu anlamda işletmelerin üretim birimi bünyesinde, küçük bir maliyetle kurulabilecek bir birimin, dünyadaki ve ülkemizdeki üretim teknolojilerindeki yenilikleri ve gelişmeleri takip etmeleri sağlanarak, bu birimin

işletme yönetimine öneriler sunması sağlanabilir. Bu süreçte, bilgisayar teknolojilerindeki yenilikler ayrıca izlenmeli ve bu yeni teknolojilerin işletmeye kazandırılması durumunda, işletmenin sağlayacağı kazançlar detaylı olarak analiz edilmelidir. İşletme yönetimi de bu süreçte birlikte daha hızlı ve isabetli karar alma imkânına kavuşacaktır.

KAYNAKÇA

BARUTÇUGİL İsmet; Üretim Sistemi ve Yönetim Teknikleri, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, 1988, Bursa

ÇELİKÇAPA Feray Odman; Üretim Yönetimi ve Teknikleri, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 3. Basım, Ekim 2000, İstanbul

DEMİR Hulusi; Üretim Yönetimi, İstiklal Matbaası, 1982, İzmir

DEMİRDÖĞEN Osman ve küçük Orhan; **Meslek Yüksek Okulları İçin Üretim Yönetimi**, Detay Yayıncılık, 2009, Ankara

KARALAR Rıdvan, ÖZALP İnan, MAVİŞ Fermani, CEYLAN Ramazan, TENEKECİOĞLU Birol, ŞAHİN Mehmet, ÇÖMLEKÇİ Ferruh, AYDIN Nuray; **Genel İşletme**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 1268, 1. Baskı, 2001, Eskişehir

KOBU Bülent; Üretim Yönetimi, Avcıol Basım Yayım, Geliştirilmiş ve Değiştirilmiş 9. Baskı, 1999, İstanbul

MONKS G. Joseph; İşlemler Yönetimi-Teori ve Problemler; Çeviri; ÜRETEN Sevinç, Nobel Yayın Dağıtım, 1996, İstanbul

PATIR, Sait“ Faktör Analizi İle Öğretim Üyesi Değerleme Çalışması” **Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,**2009,Cilt 23.Sayı 4,sayfa 69-86.

PATIR, Sait, Karahan Mehmet., “Girişimcilik Eğitimi ve Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Profillerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması” İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt 1.Sayı 2,2010, ss.27-44,ISBN:1309-2448.

TEKİN Mahmut; Üretim Yönetimi Cilt 1, Arı Ofset Matbaacılık, Geliştirilmiş 3. Baskı, 1996, Konya

TORTOP Nuri; **Halkla İlişkilere Giriş**, Yargı Yayınevi, Gözden Geçirilmiş ve Düzeltilmiş 9. Baskı, 2006, Ankara

TÜMER Melih; Ürün, Üretim ve Yönetim, Sermet Matbaası, 1978, İstanbul

ÜRETEN Sevinç; Üretim İşlemler Yönetimi: Stratejik Kararlar Ve Karar modelleri, Gazi Kitapevi Yayınları, 5. Basım, Ankara

http://baybul.com

http://www.cellotin.com

www.duraltasarim.com

www.iticu.edu.tr

http://ab.org.tr

www.kageme.itu.edu.tr

http://www.sosbil.aku.edu.tr

MALATYA İLİ ÖZEL - SİVİL KURULUŞLAR VE KAMU KURUMLARININ PROJE ÜRETKENLİKLERİNİN BELİRLENMESİ İÇİN BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Malatya Prıvate - A Fıeld Research For Determınatıon Of Cıvıl Organızatıons And Publıc Instıtutıons Of Project Productıvıty

Sait PATIR[1], **Şule Nur PATIR**[2]

ÖZET

Hızla gelişen dünyada yenilik ve üretkenlik hayatta kalmanın ön koşulu olmuştur. İnsanın fıtratında olan yeni şeyleri arama ve oluşturma merakı, işletmelerin vazgeçilmez piyasada kalma stratejilerine dönüşmüştür. Bu gün piyasada kalmanın ve pazarı büyütmenin temel unsuru yeni ve farklılığını, ürününde yansıtan, işletmeler arasında cereyan etmektedir. Yenilik ve üretkenlik yeni projeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni projelerin oluşturulması işletme içinde böyle bir mekanizmanın varlığıyla doğrudan ilişkilidir. Proje üretme olgusu ve çalışanların yeni projelere bakışı ve tutumları anket yardımıyla elde edilen verilerle sorgulanmış ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler*: yenilik, üretkenlik, proje*

ABSTRACT

İnnovation and productivity in the rapidly developing world of survival has been the prerequisite. Search, and create new things in the human nature of the interest has become an indispensable business strategy to remain the market. These days the basic elements of the enlargement of staying in the market and the market takes place between businesses and reflects differences in the new product. Innovation and productivity are encountered as new projects. Creation of new projects in business is directly related to the existence of such a mechanism. Patients were questioned producing projects and new projects to look and attitude of the employees with the data obtained from the survey and interpreted.

Keywords: innovation, productivity, project

1 Doç. Dr. Bingöl üniversitesi İBF İşletme Bölümü Sayısal Yöntemler ABD Öğretim Üyesi. spatir@Bingol.edu.tr

2 Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İBF İşletme Bölümü Mezunu.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Proje, bir sonucu hedefleyen özgünlüğü olan ve sınırlı bir süre içinde gerçekleştirilen ve tekrarı olmayan tüm girişimlerdir. Genel olarak, kurumun vizyonunu gerçekleştirmek için uygulanan hedefleri tanımlanmış ve belli bir kaynak ve zaman planına bağlı süreli çabalardır[1]. Farklı veya benzersiz bir ürün, hizmet ya da sistem oluşturma amacı olan, bu amaca ulaşmak için ölçülebilir hedefleri olan, belli bir başlangıç ve bitiş noktası olan ve sınırlı kaynakları kullanmayı gerektiren projeler, geçici olarak organize edilmiş faaliyetler bütünüdür[2].Proje, belli bir başlangıcı, ekibi ve bütçesi olan kendine özgü çalışmalardan oluşan faaliyetler dizinidir.

Proje yönetimi, belirlenen amaçlara ulaşmak için eldeki imkânlardan en iyi yararlanmayı sağlayacak şekilde kararlar alan bir yönetim fonksiyonu olarak, ifade edilebilir[3].

Proje yönetimi, bir amaca ulaşma yolunda girişilen işlerin ve eylemlerin toplamıdır. Proje yönetimi, sistemlerin yeni tasarımında ön planda bulunan yöneticilik dâhil olmak üzere tüm yönetim işlevleri (planlama, organizasyon, yönetim ve kontrol etme) anlaşılır. Proje yönetimi, sorunların çözümlenmesi ve uygulanması için gerekli tüm önlemlerin alınması yani sistem tasarımı sürecidir[4].

Mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan girdiler, çeşit ve miktar olarak üstel bir şekilde artmakta ve bunu gerçekleştirmeyi amaçlayan projeler artık disiplinler arası bir niteliğe sahip "mega" projeler şeklini almaktadırlar. Tüm bunlar istenen mal ve hizmetlerin üretilmesi için faaliyetlerin düzenli bir şekilde organizasyonunu, koordinasyonunu ve yardımlaşmayı gerektirmektedir. Ayrıca işletmeler arasında giderek artan rekabet, söz konusu projelerin sadece performansları açısından değil, süre ve maliyet faktörleri açısından da değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır Bu durumda işletmelerin sadece hizmet üretmeleri yetersiz kalmakta bu mal ve hizmetleri rakiplerden daha kısa sürede ve daha uygun maliyetlerle üretmeleri önemli bir faktör olmaktadır. Tüm bu etkenler proje yönetiminin önemini artırmaktadır[5].

Genel anlamda proje yönetiminin organizasyonlara sağladığı faydalar şu başlıklar altında toplanabilir.[6]

- Finansal, fiziksel ve insan kaynaklarının daha etkin kontrolü,
- Müşteri ilişkilerinin geliştirilmesi,
- Daha kısa geliştirme süreçleri,
- Düşük maliyetler,
- Daha yüksek kalite ve güvenilirlik,
- Daha yüksek kar marjı,
- Etkin içsel koordinasyon,
- Çalışanların moralinin yükseltilmesi,

Genel olarak işletme yönetiminde ve özel olarak ülkemizdeki gelişmelere bakıldığında son yıllarda "proje yönetimi" (project management) adı altında, kendine has özellikleri olan yeni bir çalışma alanı gelişmektedir. Bu yeni alan "proje" adı altında toplanan işleri esas almakta ve işletme yönetimi, finansman, beşeri ilişkiler, psikoloji, diplomasi gibi disiplinlerden yararlanmaktadır[7].

Son yıllarda proje yönetimi teknikleri giderek daha fazla ilgiyi çektiği ve yaygınlaştığı

1 http://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/proje_yazma_egitimi-1._bolum.pdf,erişim tarihi: 08.08.2015

2 http://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/proje_yazma_egitimi-1._bolum.pdf,erişim tarihi: 08.08.2015

3 Patır, Sait; Nicel Karar Yöntemleri: Yöneylem Araştırması, Öz Serhat, Basım evi,2015,s.102.

4 Albayrak, B., Proje Yönetimi ve Proje Danışmanlığı, Beta Yayınları, İstanbul, 2001,s.186.

5 Cimen, S.,Projelerde Başarıyı Belirleyen Faktörler ve Kamu Kuruluşlarında Bu Faktörlere Yaklaşımın Belirlenmesi ,Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, DPT, 1994.S.26-27.

6 Kathy Schwalbe, Information Technology Project Management , Course Technology Thomson Learning, Canada, 2000, s.3

7 Tamer, Koçel .,İşletme Yöneticiliği, Beta Yayınları, 7. Bası, İstanbul, 1999. s. 241.

görülmektedir. Bu konuda yayınlanan çalışmaların, geliştirilen paket programlarının ve sunulan eğitimlerin çokluğu bu yargıyı desteklemektedir. Proje yönetimi tekniklerine olan bu ilgi artışı, dünyamızın içinde bulunduğu ekonomik ve teknolojik koşullarla da bir paralellik içindedir. Son zamanlarda her alanda ve her kapsamda yürütülen projeler teknik açıdan gittikçe karmaşık ve zor beğenilir olmaya başlamıştır. Proje yönetimi teknikleri ile söz konusu gereksinimler büyük ölçüde karşılanabilmektedir[8].

Proje yönetimi, bir projeyi zaman, maliyet ve teknik özellikleri ile ilgili kısıtlara bağlı kalarak, sistemli ve ekonomik bir biçimde tamamlayabilmek için zaman, materyal, insan gücü ve maliyetlerin yönetilmesidir[9].

Proje kontrolü ise; zaman, maliyet ve kalite bakımından projenin arzu edilen yönde gerçekleşmesinin sağlamasıdır. Uygulanan teknikler açısından GANTT şeması, CPM ve PERT analizleri sayılabilir[10].

Bu çalışmada projeye karşı tutum ve algı araştırılarak geçmiş dört yıldaki performans değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2.1.ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Araştırmanın amacı Malatya ili özel& sivil kuruluşları ve kamu kurumlarının geçen dört yıldaki proje üretkenliklerini anket yolu ile belirlemeye yöneliktir. Çalışmada kapsam olarak ankete katılanların projelerden zararları veya kaynak israfı üzerinde durulmayacak olup, bu kayıpların mali boyutu üzerinde durulmayacaktır.

2.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada veri ve bilgilerin toplanması için geliştirilen anket, demografik özellikler, projelere karşı tutumları çıkarmaya yönelik olarak algılar ve bir takım önerilerinin alınması amacıyla toplam 22 sorudan oluşmaktadır. Ölçüleri oluşturan değerler; 1- Kesinlikle Katılmıyorum,2.Katılmıyorum,3.Fikrim yok,4.Katılıyorum,5. Tamamen katılıyorum şeklindedir. Verilerin toplanmasında ana kütlenin tamamını incelemek, zaman ve maliyet yönünden olumsuzluklar doğurduğu için, örnekleme yoluna gidilmiştir. Buna göre elli çalışanı olmak üzere özel ve sivil kuruluşlardan 73 ve kamu kurumlarından 35 işletmeye anket uygulanmıştır.

2.3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

1.Veri toplama aracı olarak kullanılan anket tekniğinin güvenilir ve geçerli bir teknik olduğu varsayılmıştır.

2.İşletmelerin verdikleri cevapların geçerli ve güvenilir oldukları varsayılmıştır.

3. Toplam 108, işletme özel sivil kuruluşu ve kamu kuruluşlarının tüm Malatya ili özel sivil ve kamu kurumlarını temsil ettikleri varsayılmıştır.

8 Turan A.Pamukçu.,1998,Orman Köyü Kalkındırma Kooperatiflerinin Yönetici ve Üyelerinin Orman Ekosistemindeki Biyolojik Çeşitliliği Yerinde Koruma Eğitim Projesi,(GEF SGP TUR/98/G52'),s.5-6.

9 Spinder.M.P. Project Management:,Prenciples and Practices, Prentice- Hall, New Jersey, USA, 1997, s. 4

10 Patır, Sait; Çağdaş Yönetim Anlaşışında: Üretim Yönetimi, Öz serhat Basım evi, 2015,s.131.

4. Anketle ulaşılan işletmelerin yıllık proje üretme değerlerine ulaşılamadığı için, geçmiş dört yılın değerleri üzerinden yorumlanacaktır.

5. Araştırmada ankete katılanların verdikleri beyanatlar çerçevesinde işletmelerin proje üretkenlikleri konusunda yeterli, orta dereceli üretken, iyi dereceli üretken ve çok iyi derecede üretken oldukları şeklinde, yorumlanacaktır.

6. İşletmelerin üretkenliklerinin yanı sıra kaynak kayıpları ve mali boyutları üzerinde durulmayacaktır.

7. Üretkenlik hesaplanırken " 2 'den az cevabının 1 projeye" karşılık geldiği varsayılmıştır.

2.4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

2.4.1. DEMOGRAFİK VE ÜRETKENLİK İLE İLGİLİ BULGULAR

Anket 73 özel & sivil toplum kuruluşları ve 35 kamu kurumuna uygulanmıştır. Anket yapılan özel ve kamu kurumlarının isimleri saklı tutulmuştur. Anketle elde edilen bulgular aşağıdaki gibi elde edilmiştir. Anketi dolduran kişilerin işletme/kurumdaki pozisyonu tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Anketi Dolduran Kişilerin Kurum İçi Pozisyonları

	ÖZEL& SİVİL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Müdür	29	39,7	16	45,7	45	**41,6**
Müdür Yrd.	13	17,8	6	17,3	19	**17,5**
Proje Yöneticisi	3	4	3	8,5	6	**5,5**
Üretim Mühendisi	3	4	-	-	3	**2,7**
Sorumlu Kişi	25	34,5	10	28,5	35	**32,7**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılan işletme/kurumlarda anketi dolduranların dağılımına bakıldığında: Özel kesimde %39,7 ile müdür,% 34,5 sorumlu kişi, %17,8 ile müdür yrd,%4 ile proje yöneticisi ve üretim mühendisi tarafından doldurulduğu elde edilmiştir. Kamu kesiminde ise: %45,7 ile müdür,%28,5 ile sorumlu kişi,%17,3 müdür yrd,%8,5 ile proje yöneticisi anketi doldurduğu ifade edilmiştir. Genele bakıldığında müdür ile sorumlu kişinin anketi doldurma oranı %80'ne ulaştığı görülmektedir. Ankete katılan işletme/kurumun faaliyet alanları tablo 2'de aşağıdaki gibi elde edilmiştir.

Tablo 2. Ankete Katılanların Faaliyet Alanları

	ÖZEL&SİVİL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Eğitim	28	38,6	14	40	42	**38,8**
Sağlık	3	4	2	5,8	5	**4,8**
Ticaret	32	43,8	5	14,2	37	**34,2**
Ziraat	4	5,4	4	11,5	8	**7,4**
Diğer Sektörler	6	8,2	10	28,5	16	**14,8**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılan işletme/kurumların faaliyet alanları özel kesimde: %43,2 ticaret, %38,6 eğitim,%5,4 ziraat, %6 diğer sektör ve %4 ile sağlık oluşturmuştur. Kamu kesiminde ise: % 40 ile eğitim,% 28,5 diğer sektörler,%14,2 ticaret, %11,5 ziraat, %5,8 sağlık oluşturmuştur. Özel kesimde ticaret, kamu kesiminde eğitim ilk sırayı aldıkları dikkati çekmektedir. Genele bakıldığında eğitim ve ticaret ankete katılanların yaklaşık % 80'ne karşılık gelmektedir. İşletmenizde/ kurumunuzda proje yönetimi/üretimi birimi var mı durumu tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. İşletmenizde Kurumunuzda Proje Yönetimi Birimi Var mı Durumu

	ÖZEL&SİVİL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Evet	51	69,8	26	74,2	77	**71,3**
Hayır	22	30,2	9	25,8	31	**28,7**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılan özel kesimde % 69,8 proje yönetimi birim var iken %30,2 bulunmadığını ifade etmişlerdir. Kamu kesiminde ise % 74,2 proje yönetimi var olduğunu,% 25,8 ise olmadığını ifade etmişlerdir. Özel ve kamu kesiminde proje yönetimi biriminin olduğunu yüksek bir oranda anlaşılmaktadır. Genele bakıldığında ankete katılanların %77 sinde proje yönetimi birimi var,%31'nde olmadığı anlaşılmaktadır. İşletmenizde/kurumunuzda proje yönetimi biriminde çalışan biriminiz var mı durumu tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. İşletmenizde Kurumunuzda Proje Yönetiminde Çalışan Elemanınız Var mı Durumu

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Evet	44	60,2	26	74,2	70	**64,8**
Hayır	29	39,8	9	25,8	38	**35,2**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılan işletme/kurumunda proje yönetimi biriminde çalışan elemanlara bakıldığında özel kesimde; % 60,2 elaman çalıştırırken, %39,8'i çalıştırmamaktadır. Kamu kesiminde ise; %74,2 elman çalıştırırken,% 25,8'i çalıştırmamaktadır. Özel kesimde proje yönetiminin olduğunu ifade eden işletmelerin bir kısmının proje yönetimi biriminde eleman bulundurmadıkları dikkati çekmektedir. Genele bakıldığında, ankete katılanlarda %70 elemanlar var,%30 eleman bulunmamaktadır. İşletmenizin/kurumunuzun proje üretme geleneği var mıdır durumu tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5. İşletmenizin/Kurumunuzun Proje Üretme Geleneği Var mıdır Durumu

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Evet	54	73,9	22	62,8	76	**70,3**
Hayır	19	26,1	13	37,2	32	**29,7**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılanların proje üretme geleneğine bakıldığında özel kesimde; %73,9'unda proje üretme geleneğini olduğunu,%26,1'de olmadığını ifade etmişlerdir. Kamu kesiminde ise;% 62,8 proje üretme geleneğinin olduğunu, %37,2'sinin de ise olmadığını ifade etmişlerdir. Özellikle kamu kesiminde bir kısım kurumun proje birimi olduğu halde proje üretmedikleri dikkati çekmektedir. Genele bakıldığında ise,%70,3 proje üretme geleneğinin olduğunu ve %29,7 olmadığını ifade etmektedirler. Proje oluşturmak üzere geçmişten günümüze devam eden bir mekanizmanız var mı durumu tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Proje Oluşturmak Üzere Geçmişten Günümüze Devam Eden Bir Mekanizmanız Var mı Durumu

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Evet	55	75,3	23	65,7	78	**72,2**
Hayır	28	24,7	12	24,3	22	**27,8**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılan özel kesimin; % 75,3 bir mekanizmalarının olduğunu ifade ederken,% 24,7'si de olmadığını belirtmişlerdir. Kamu kesimi ise; %65,7'si olduğunu ve % 24,3

olmadığını ifade etmişlerdir. Her iki kesimde de proje üretme mekanizmasının olduğu dikkati çekmektedir. Genele bakıldığında ise, %72 bir mekanizmanın olduğunu ve %27,2 olmadığını ifade etmişlerdir. İşletmeniz/kurumunuz proje çalışmalarını nasıl karşılıyorsunuz durumu tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: İşletmeniz / Kurumunuz Proje Çalışmalarını Nasıl Karşılıyorsunuz Durumu

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Olumlu	71	97,2	29	82	100	**92,5**
Olumsuz	2	2,8	6	18	8	**7,5**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılanların proje çalışmalarına bakış açıları olarak özel kesim; %97,2'si olumlu bulurken, % 2,8' i de olumsuz bulmaktadır. Kamu kesimi ise;%82 olumlu bulurken,%18 olumlu bulmamaktadır. Hem özel ve hem de kamu kesiminin proje çalışmalarına büyük oranda olumlu yaklaştıkları görülmektedir. Genele bakıldığında ise,%92,5 olumlu bulur iken,%7,5 olumlu bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu yıl ürettiğiniz/ sponsoru olduğunuz yeni projenizin alanı hangisidir tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: Bu Yıl Ürettiğiniz /Sponsoru Olduğunuz Projenizin Alanı Hangisidir

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Bap Projesi	-	-	8	20,5	8	**5,9**
TÜBİTAK	-	-	5	13,8	5	**3,7**
Avrupa Birliğinin Desteklediklerı Projeler	17	17	6	15,3	23	**16,7**
ARGE Projeleri	11	11	4	10,2	15	**10,7**
Yenilik (İnovasyon)	19	19	3	7	22	**15,8**
Yeni Ürün Projeleri	14	14	4	10,2	18	**12,9**
Üretim Süreci Projeleri	10	10	-	-	10	**7,1**
Patent İçin Oluşturulan Projeler	19	19	-	-	19	**13,6**
Bakanlık İsteği İle Oluşturulan Projeler	-	-	9	23	9	**6,4**
Sponsor Olunarak Yapılan Projeler	10	10	-	-	10	**7,2**
Toplam	**100**	**100**	**39**	**100**	**139**	**100,0**

Ankete katılan özel kesimde %19 ile yenilik ve patent projeleri, % 17 ile Avrupa Birliği projeleri, %11 ile ARGE projeleri ve %10 ile üretim süreci projeleri ve sponsorluk projeleri gelmektedir. Kamu kesiminde ise; % 23 ile bakanlık isteği ile oluşturulan projeler,%20,5 ile BAP projeleri, %15,3 ile Avrupa Birliği destekli projeler,%13,5 ile TÜBİTAK projeleri, %10,2 ile ARGE ve yeni ürün projeleri gelmektedir. Özel kesimde patent ve yenilik projeleri ön plana çıkarken, kamu kesiminde ise bakanlık kanalıyla yapılan projeler ön plana çıkmaktadır. Genele bakıldığında ise, bu yıl başlanılan projeler olarak Avrupa Birliğinin destekledikleri projeler ile yenilik (Inovasyon) projeleri oldukları dikkati çekmektedir. Bu yıl başladığınız proje sayınız tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9: Bu Yıl Başladığınız Proje Sayısı ve Üretkenlik Durumu

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
Proje Sayısı	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
2'den az	39	79	15	44,4	54	**65**
3 tane	10	21	6	17,6	16	**19,4**
4 tane	-		2	5,8	2	**2,4**
5 tane	-		2	5,8	2	**2,4**
6 tane	-		-	-	-	-
7 ve üzeri	-		9	26,4	9	**10,8**
Toplam	49	100	34	100	83	**100,0**
Proje Üretkenlik Ölçütü	**PÜÖ=69[13]/73=0,94 Yetersiz**		**PÜÖ=114/35=3,25 İyi**		**PÜÖ=183/108=1,69 Orta**	

Ankete katılan özel kesimin % 79 ile 2'den az ,%21 ise 3 tane olmak üzere projeye bu yıl başladıklarını ifade etmişlerdir. Kamu kesimi ise; %44,4 ile 2'den az,%26,4 ile 7 ve üzeri,%17,6 3 tane %5,8 ise 4 ve 5 tane projeye başladıklarını ifade etmişlerdir. Her iki kesim de büyük oranda 2 den az proje oluşturmada büyük bir oran oluşturmuştur. Genele bakıldığında ise, % 65 ile 2'den az oluşturması dikkati çekmektedir. Proje üretkenliğine bakıldığında özel sivil kesimin 0,94 ortalama ile yetersiz bir üretkenliği olduğu söylenebilir. Kamuya bakıldığında ise 3.25 ortalama ile iyi derecede bir üretkenlikten söz edilebilir. Genel olarak üretkenliğin orta düzeyde olduğu görülmektedir. Son dört yılda bitirilen proje sayısı ve üretkenlik durumu tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10: Son Dört Yılda Bitirilen Proje Sayısı ve Üretkenlik Durumu

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
Proje Sayısı	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
2'den az	29	49,2	6	19,3	35	**38,8**
3 tane	16	27,2	5	16,2	21	**23,3**
4 tane	9	15,2	3	9,6	12	**13,3**
5 tane	5	8,4	4	12,9	9	**10**
6 tane	-		10	32,4	10	**11,1**
7 ve üzeri	-		3	9,6	3	**3,5**
Toplam	59	100	31	100	90	**100,0**
Proje Üretkenlik Ölçütü	**PÜÖ=138/73=1,89 Yetersiz/Ortaya yakın**		**PÜÖ=134/35=3,82 İyi**		**PÜÖ=/108=2,51 Orta**	

Ankete katılan özel kesimin % 49,2 ile 2'den az,%27,2 ile 3 tane,%15,2 ile 4 tane ve %8,4 ile 5 tane proje bitirdiklerini ifade etmişlerdir. Kamu kesimi ise; %32,4 ile 6 tane,%19,3 ile 2 den az ,% 16,2 ile 3 tane, %12,9 ile 5 tane ve % 9,6 ile 7 ve üzeri proje bitirdiklerini ifade etmişlerdir. Genele bakıldığında ise, en yüksek 2'den az proje bitirildiği anlaşılmaktadır. Proje üretkenlik ölçütü olarak bakıldığında; Özel sivil kesimin geçen dört yıllık değerlendirilmesinde yetersiz veya ortaya yakın bir derecesi olduğu görülmektedir. Kamu kesimi ise iyi derecede bir üretkenlik değerine ulaşılmıştır. Genele bakıldığında ise orta derecede bir üretkenlikten söz edilebilir. Son dört yılda tamamlayamadığınız proje sayısı tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11: Son Dört Yılda Tamamlanamayan Proje Sayısı

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
Proje Sayısı	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	**Yüzde**
2'den az	54	76	19	63,3	73	**74,4**
3 tane	7	9,8	10	33,3	17	**17,3**
4 tane	2	2,8	1	1,6	3	**3,3**
5 tane	1	1,4	-	-	1	**1**
6 tane	4	5,6	-	-	4	**4**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**98**	**100,0**

Ankete katılan özel kesimin %76 ile 2'den az,%9,8 ile 3 tane,%5,6 ile 6 tane, %4,4 ile 7 ve üzeri,%2,8 ile 4 tane, %1,4 ile 5 tane projeyi bitiremediklerini ifade etmişlerdir. Kamu kesimi ise; %63,3 ile 2'den az,%33,3 ile 3 tane ve %1,6 ile 4 tane projelerini bitiremediklerini ifade etmişlerdir. Genele bakıldığında ise, %74. 4 ile 2'den az proje sayısı olduğu görülmektedir. Genele bakıldığında geçen dört yılda tamamlanamayan proje sayısı; özel sivil 102 adet, kamu 53 adet projedir.. Bu işletme ve kamu düzeyinde ciddi bir rakamı ifade etmektedir. Son dört yılda bitirdiğiniz projelerinizin tahmini bütçe değeri tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12: Son Dört Yılda Bitirdiğiniz Projenin Tahmini Bütçe Değeri

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
Proje Bütçesi	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	**Yüzde**
100000'den az	21	29,2	5	15,6	26	**25**
150000 TL	8	11,2	1	3,1	9	**8,6**
200000 TL	5	6,9	3	9,3	8	**7,6**
250000 TL	7	9,7	1	3,1	8	**7,6**
500000 TL	15	20,8	5	15,6	20	**19,5**
1000000 ve Üzeri	16	22,2	17	53,3	33	**31,7**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**104**	**100,0**

Ankete katılan özel kesimin bitirdiği projelerin bütçe değeri; %29,2 ile 100000'den az,%22,2 ile 1000000 TL ve üzeri, %20,8 ile 500000 TL, %11,2 ile 150000 TL,% 9,7 ile 250000 TL, %6,9 ile 200000 TL proje harcamalarının olduklarını ifade etmişlerdir. Kamu kesimi ise; %53,3 ile 1000000 TL ve üzeri,%15,6 ile 500000 TL ve 100000 TL den az %3,1 ile 150000 ve 250000 TL harcama yaptıklarını ifade etmişlerdir. Kamu kesiminde büyük projelerin, özel kesimde ise küçük bütçeli projelerin hayata aktarıldığını görmekteyiz. Genele bakıldığında %31,7 ile 1000000 ve üzeri projelerin bütçeleri en yüksek olarak yerine getirildiğini görmekteyiz. Son dört yılda bitiremediğiniz projelerinizin tahmini bütçe değeri tablo 13'de verilmiştir.

Tablo 13: Son Dört Yılda Bitiremediğiniz Projelerinizin Tahmini Bütçe Değeri

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
Proje Bütçesi	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	**Yüzde**
100000'den az	27	45	21	65,6	48	**52,1**
150000 TL	4	6,6	5	15,6	9	**9,7**
200000 TL	4	6,6	2	6,3	6	**6,9**
250000 TL	10	16,8	-	-	10	**10,8**
500000 TL	9	15	-	-	9	**9,7**
1000000 ve Üzeri	6	10	4	12,5	10	**10,8**
Toplam	**60**	**100**	**32**	**100,0**	**92**	**100,0**

Ankete katılan özel kuruluşların % 45 ile 100000 TL den az, %16,8 ile 250000 TL, %15 ile 500000 TL, % 10 ile 1000000 TL ve üzeri,%6,6 ile 150000 TL ve 200000 TL tahmini maliyetli projeleri gerçekleştiremedikleri anlaşılmaktadır. Kamu kesimine bakıldığında, %65

ile 100000 TL den az, %15,6 ile 150000 TL, %12,5 ile 1000000 TL ve üzeri ve %6,3 ile 200000 TL maliyetli bütçelerin gerçekleştirilemediklerini ifade etmiştir. Özel ve kamu kesiminin en fazla küçük bütçeli projeleri gerçekleştiremedikleri dikkati çekmektedir. Özel kesimin daha fazla projelerle faaliyete başladıklarını ancak bunların tamamlanmasına yeteri kadar önem vermedikleri görülmektedir. Genele bakıldığında en fazla yerine getirilemeyen projelerin %52,1 ile 100000'den az bütçeli projeler oldukları görülmektedir.

2.4.2. PROJE YÖNETİMİ İLE İLGİLİ ALGILAMALAR

Bu kısımda, özel ve kamu kesimin proje ve proje yönetimi ile ilgili tutumları belirlenmeye çalışılmıştır. Beşli Likert ölçeğine göre sorularda; 1)Hiç katılmıyorum,2) Katılmıyorum,3)Fikrim yok,4)Katılıyorum,5)Tamamen katılıyorum Proje yönetiminin başarısı; zaman, kalite, maliyet ve risk yönetiminin başarısıdır, derecesi tablo 14'de verilmiştir.

Tablo 14:Proje Yönetiminin Başarısı; Zaman, Kalite, Maliyet ve Risk Yönetiminin Başarısıdır

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	**Yüzde**
Hiç katılmıyorum	2	2,7	1	2,8	3	**2,7**
Katılmıyorum	1	1,3	2	5,7	3	**2,7**
Fikrim yok	5	6,8	-	-	5	**4,6**
Katılıyorum	37	50,6	21	60	58	**53,7**
Tamamen katılıyorum	28	38,6	11	31,5	39	**36,3**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılan özel kesim: %50,6 ile katılıyorum,%38,6 ile tamamen katılıyorum,%6,8 ile fikrim yok,%2,7 ile hiç katılmıyorum ve %1,3 ile hiç katılmıyorum şeklinde cevaplamışlarıdır. Bu sonuç, ağırlıklı ortalama alınarak daha iyi değerlendirilebilir. Ağırlıklı Ortalamasını elde ederek daha iyi yorum yapılabilir. Ağırlıklı Ortalama, Kararsızlara (0) verip, olumlu yöne, yani Katılıyorum (+1), Tamamen Katılıyorum(+2) ve olumsuz tarafa, Katılmıyorum (-1), Hiç Katılmıyorum(-2) Ağırlık değerleri verilerek hesaplanır. Ağırlıklı ortalama değerleri, Ağırlık * Frekans değerleri çarpılıp toplanır ve karasızların frekans değeri düşüldükten sonra geri kalan kısım frekans değerine bölünerek elde edilir. Sonuç pozitifse, ankete katılanların sorulan soruyla ifade edilen yargıya katıldıklarını, negatifse katılmadıkları anlamını ifade edecektir. Buna göre bu sorunun ağırlıklı ortalaması:AO= (2*-2)+ (1*-1)- ((37*1)+ (28*2))= 88/68= 1,29.Sonuç pozitif çıktığı için; soru ile yönetilen yargıya katıldıklarını ifade etmişlerdir. Kamu kesimi ise: % 60 katılıyorum,%31,5 tamamen katılıyorum,%5,7 katılmıyorum,%2,8 ile hiç katılmıyorum şeklinde ifade etmişlerdir. Bu sorunun ağırlıklı ortalaması 1,11 olarak elde edilmiştir. Kamu birimleri de bu yargıya katıldıklarını ifade etmişlerdir. Genel değerlendirmeye bakıldığında %90'lık bir katılma olduğu görülmektedir. İşletmemizin /kurumumuzun yeni projeler üretmesini olumlu buluyorum değerlemesi tablo 15'de verilmiştir.

Tablo 15. İşletmemizin / Kurumumuzun Yeni Projeler Üretmesini Olumlu Buluyorum

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	**Yüzde**
Hiç katılmıyorum	-	-	3	8,7	3	**2,7**
Katılmıyorum	2	2,7	-	-	2	**1,8**
Fikrim yok	3	4,2	1	2,8	4	**3,7**
Katılıyorum	23	31,5	10	28,5	33	**30,5**
Tamamen katılıyorum	45	61,6	21	60	66	**61,3**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılan özel kesim: %61,6 ile tamamen katılıyorum,%31,5 ile katılıyorum,%4,2 ile fikrim yok,%2,7 katılmıyorum şeklindedir. Ağırlıklı ortalama 1,58 olarak hesaplanmıştır. Bu durumda özel kesimden ankete katılanlar yeni projelerin üretilmesini olumlu bulmaktadırlar. Kamu kesimi ise: %60 tamamen katılıyorum,%28,5 katılıyorum,%8,7 hiç katılmıyorum,%2,8 fikrim yok şeklinde ifade etmişlerdir. Ağırlıklı ortalama 1,35 şeklinde elde edilmiştir. Kamu kesiminin de büyük bir oranda yeni projelerin üretilmesine taraftar oldukları görülmektedir. Genel değerlendirmeye bakıldığında % 91,8'lik bir katılma durumu görülmektedir. İşletme/kurum çalışanları olarak proje biriminin ayrı bütçesi olması, ekipmanı ve hedefinin olması çalışanları rahatsız etmektedir durumu tablo 16'da verilmiştir.

Table 16. İşletme Kurum Çalışanları Olarak Proje Biriminin Ayrı Bütçesi Olması Ekipmanı ve Hedefinin Olması Çalışanları Rahatsız Etmektedir.

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Hiç katılmıyorum	22	30,4	17	48,5	39	**36,1**
Katılmıyorum	25	34,2	10	28,5	35	**32,4**
Fikrim yok	8	10,9	1	2,8	9	**8,3**
Katılıyorum	7	9,5	5	14,5	12	**11,2**
Tamamen katılıyorum	11	15	2	5,7	13	**12**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılan özel kesim:%34,2 ile katılmıyorum,%30,4 ile hiç katılmıyorum,%15 ile tamamen katılıyorum,%10,9 ile fikrim yok ve % 9,5 ile katılıyorum şeklinde ifade etmiştir. Ağırlıklı ortalama – 0,615 şeklinde elde edilmiştir. Özel işletmeler bu soru ile yönetilen yargıya katılmadıklarını ifade etmişlerdir.Kamu kesimi ise: %48,5 ile hiç katılmıyorum,%28,5 ile katılmıyorum,%14,5 ile katılıyorum,%5,7 ile tamamen katılıyorum ve %2,8 ile fikrim yok şeklinde ifade etmişlerdir. Ağırlıklı ortalama -1,029 şeklinde elde edilmiştir. Kamu birimlerinden ankete katılanlar da bu yargıya katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Yani projelerin ayrı bütçesinin ve ekipmanın olması çalışanlar tarafından olumsuz karşılanmadıklarını ifade etmişlerdir. Genele bakıldığında ise % 68,5'lik bir katılamama durumunun olduğunu görmekteyiz. Yeni fikirlerin ve buluşların elde edilmesi için proje oluşturulmasına karşıyım sonuçları tablo 17'de verilmiştir.

Table 17. Yeni Fikirlerin ve Yeni Buluşların Elde Edilmesi İçin Projelerin Üretilmesine Karşıyım

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Hiç katılmıyorum	53	72,6	25	71,4	78	**72,2**
Katılmıyorum	10	13,6	6	17,3	16	**14,8**
Fikrim yok	1	1,3	-	-	1	**1**
Katılıyorum	7	9,7	3	8,5	10	**9,3**
Tamamen katılıyorum	2	2,8	1	2,8	3	**2,7**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılan özel kesim: %72,6 ile hiç katılmıyorum,%13,6 katılmıyorum,%9,7 katılıyorum,%2,8 ile tamamen katılıyorum,%1,3 fikrim yok şeklindedir. Ağırlıklı ortalaması -1,45 şeklinde elde edilmiştir. Özel işletmeler projelere karşı olmadıklarını ifade etmişlerdir. Kamu kesimi ise: % 71,4 ile hiç katılmıyorum,%17,4 ile katılmıyorum,%8,5 katılıyorum ve %2,8 tamamen katılıyorum şeklindedir. Ağırlıklı ortalaması – 1,45 şeklinde elde edilmiştir. Kamu birimleri de yeni proje üretilmesine karşı olmadıklarını ifade etmektedirler. Genele bakıldığında %77'lik bu düşünceye katılmadıkları görülmektedir. İşletmemiz/kurumumuzun yeni projeler geliştirilmesi işletme/kuruma pek katkı yapmamaktadır durumu tablo 18'de verilmiştir.

Table 18. İşletmemiz Kurumumuzun Yeni Projeler Geliştirmesi İşletme Kuruma Pek Katkı Yapmamaktadır.

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Hiç katılmıyorum	38	52	19	54,4	57	**52,7**
Katılmıyorum	23	31,7	9	25,7	32	**29,6**
Fikrim yok	8	10,9	2	5,7	10	**9,5**
Katılıyorum	2	2,7	4	11,4	6	**5,5**
Tamamen katılıyorum	2	2,7	1	2,8	3	**2,7**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılan özel kesim: %52 hiç katılmıyorum,%31,7 katılmıyorum,%10,9 fikrim yok,%2,7 katılıyorum ve tamamen katılıyorum şeklinde ifade etmiştir. Ağırlıklı ortalama -1,43 şeklinde elde edilmiştir. Özel işletmeler bu fikre katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Kamu kurumlarına bakıldığında: %54,4 hiç katılmıyorum,%25,7 katılmıyorum,%11,4 katılıyorum,%5,7 fikrim yok,%2,8 tamamen katılıyorum şeklinde ifade etmişlerdir. Ağırlıklı ortalama -1,24 şeklinde elde edilmiştir. Kamu kurumları da önerilen fikre katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Hem özel kesim ve kamu kesimi, yeni projelerin işletmeye/kuruma katkı sağlayacağını düşünmektedirler. Genele bakıldığında ise,%82,3'lük bir katılmama durumu görülmektedir. Gelişmelerin, ilerlemelerin ve yeni fırsatların projeler ile elde edildiğine inanmıyorum durumu tablo 19'da verilmiştir.

Table 19. Gelişmelerin İlerlemelerin Yeni Fırsatların Projeler İle Elde Edildiğine İnanmıyorum Durumu

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Hiç katılmıyorum	35	47,9	10	28,5	45	**41,6**
Katılmıyorum	14	19,1	11	31,7	25	**23,3**
Fikrim yok	4	5,4	1	2,8	5	**4,6**
Katılıyorum	12	16,7	5	14,2	17	**15,7**
Tamamen katılıyorum	8	10,9	8	22,8	16	**14,8**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılan özel kesim: % 47,9 hiç katılmıyorum,%31,7 katılmıyorum,%16,7 katılıyorum,%10,9 tamamen katılıyorum,%5,4 fikrim yok şeklinde ifade etmiştir. Ağırlıklı ortalama – 0,811 şeklinde elde edilmiştir. Önerilen fikre katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Kamu kesimi ise: %31,7 katılmıyorum,%28,5 hiç katılmıyorum,%22,8 tamamen katılıyorum, %14,2 katılıyorum,%2,8 fikrim yok şeklinde elde edilmiştir. Ağırlıklı ortalama - 0,29 şeklinde elde edilmiştir. Hem özel ve hem de kamu kesimi gelişmelerin, ilerlemelerin ve yeni fırsatların projeler ile elde edileceğini düşünmektedirler. Genele bakıldığında ise %64,9'luk bir katılmama durumu söz konusudur. Geliştirdiniz yeni projeler bizim diğer işletme/kurumlardan farklılığımızı göstermektedir durumu tablo 20'de verilmiştir.

Table 20. Geliştirdiğimiz Yeni Projeler Bizim Diğer İşletme Kurumlardan Farklılığımızı Gösterir

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Hiç katılmıyorum	1	1,3	2	5,7	3	**2,7**
Katılmıyorum	1	1,3	2	5,7	3	**2,7**
Fikrim yok	8	10,9	2	5,7	10	**9,2**
Katılıyorum	34	46,7	14	40	48	**44,4**
Tamamen katılıyorum	29	39,7	15	42,9	44	**40,7**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılan özel kesim: %46,7 katılıyorum,%39,7 tamamen katılıyorum,%10,7

fikrim yok,%1,3 hiç katılmıyorum ve katılmıyorum şeklindedir. Ağırlıklı ortalaması 1,36 şeklinde elde edilmiştir. Özel kesimin bu önermeye katıldıkları anlaşılmaktadır. Kamu kesimi ise: % 42,9 tamamen katılıyorum,%40 katılıyorum,%5,7 fikrim yok, hiç katılmıyorum ve katılmıyorum şeklindedir. Ağırlıklı ortalaması 1,18 şeklinde elde edilmiştir. Kamu kesimi de fikre katıldıklarını ifade etmişlerdir. Genele bakıldığında ise, %85,1'lik bir katılma olduğu görülmektedir. Yeni projeler oluşturma ve projeler üretme bizim işletme/kurum kalitemizi göstermektedir durumu tablo 21'de verilmiştir.

Tablo 21. Yeni Projeler Oluşturma ve Projeler Üretme Bizim İşletme Kurum Kalitemizi Göstermektedir.

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Hiç katılmıyorum	1	1,4	1	2,8	2	**1,8**
Katılmıyorum	-	-	3	8,5	3	**2,7**
Fikrim yok	2	2,6	2	5,7	4	**3,9**
Katılıyorum	34	46,7	12	34,5	46	**42,6**
Tamamen katılıyorum	36	49,3	17	48,5	53	**49,0**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılan özel kesim: % 49,3 tamamen katılıyorum,%46,7 katılıyorum,%2,6 fikrim yok,%1,4 hiç katılmıyorum şeklindedir. Ağırlıklı ortalama 1,46 olarak elde edilmiştir. Önerilen fikre katıldıkları anlaşılmaktadır. Kamu kesimi ise: %48,5 tamamen katılıyorum,%34,5 katılıyorum,%8,5 katılmıyorum,%5,7 fikrim yok,%2,8 hiç katılmıyorum şeklindedir. Ağırlıklı ortalama 1,24 olarak elde edilmiştir. Hem özel ve hem de kamu kesiminin yeni projeler oluşturma ve projeler üretme işletme/kurum kalitemizi göstermektedir fikrine katılmaktadırlar. Genele bakıldığında ise,%91,6'lık katılma durumu söz konusudur. Avrupa Birliğinin desteklediği projeler üretmek işletme/kurumumuzun ana hedefi olmalıdır durumu tablo 22'de verilmiştir.

Tablo 22. Avrupa Birliğinin Desteklediği Projeler Üretmek İşletme Kurumumuzun Ana Hedefi Olmalıdır.

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Hiç katılmıyorum	4	5,4	8	22,8	12	**11,2**
Katılmıyorum	14	19,1	8	22,8	22	**20,3**
Fikrim yok	23	31,7	4	11,4	27	**25**
Katılıyorum	19	26	6	17,3	25	**23,2**
Tamamen katılıyorum	13	17,8	9	25,7	22	**20,3**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılan özel kesim: %31,7 fikrim yok,%26 katılıyorum,%19,7 katılmıyorum,%17,8 tamamen katılıyorum,%5,4 hiç katılmıyorum şeklindedir. Ağırlıklı ortalama 0,26 şeklindedir. Özel kesimin Avrupa Birliğinin desteklediği projelerin üretilmesi fikrine katıldıkları anlaşılmaktadır. Kamu kesimi : % 25,7 tamamen katılıyorum,%22,8 hiç katılmıyorum ve katılmıyorum %17,3 katılıyorum %11,4 fikrim yok şeklindedir. Ağırlıklı ortalama 0 çıkmıştır. Genele bakıldığında en yüksek kararsızların olduğu görülmektedir. Toplam %43'lük bir katılma olduğu görülmektedir. Kamu kesimi kararsız kalmıştır. İşletme/kurumsal kimliğimizi ön plana çıkaracak en büyük katkının proje üretmek/desteklemek olduğunu düşünüyorum durumu tablo 23'de verilmiştir.

Tablo 23. İşletme kurumsal Kimliğimizi On Plana Çıkaracak En Büyük Katkının Proje Üretmek/Desteklemek Olduğunu Düşünüyorum Durumu

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Hiç katılmıyorum	-	-	2	5,7	2	**1,8**
Katılmıyorum	11	15	3	8,5	14	**12,9**
Fikrim yok	11	15	5	14,2	16	**14,8**
Katılıyorum	37	50	12	34,2	49	**45,5**
Tamamen katılıyorum	14	20	13	37,4	27	**25**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılan özel kesim: % 50 katılıyorum,%20 tamamen katılıyorum,%15 fikrim yok ve katılmıyorum şeklinde elde edilmiştir. Ağırlıklı ortalama 0,87 olarak hesaplanmıştır. Özel kesim bu önermeye katılmaktadır. Kamu kesimi: %37,4 tamamen katılıyorum,%34,2 katılıyorum,%14,2 fikrim yok,%8,5 katılmıyorum,%5,7 hiç katılmıyorum şeklinde elde edilmiştir. Ağırlıklı ortalaması 1,03 olarak elde edilmiştir. Kamu kesimi bu önermeye katıldıklarını ifade etmişlerdir. Tüm ankete katılanlara bakıldığında bu soruya % 70'lik bir destek çıktığı görülmektedir. Gelecekte işletme/kurumlar arasındaki yarışın proje üretme ve hayata geçirme alanında geçeceğini düşünüyorum, durumu tablo 24'de verilmiştir.

Tablo 24. Gelecekte İşletme Kurumlar Arasında Yarışın Proje Üretme ve Hayata Geçirme Alanında Geçeceğini Düşünüyorum Durumu

	ÖZEL		KAMU		GENEL	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Hiç katılmıyorum	2	2,7	2	5,7	4	**3,7**
Katılmıyorum	7	9,5	1	2,8	8	**7,4**
Fikrim yok	14	19,4	3	8,5	17	**15,7**
Katılıyorum	26	35,6	9	25,7	35	**32,5**
Tamamen katılıyorum	24	32,8	20	57,3	44	**40,7**
Toplam	**73**	**100**	**35**	**100**	**108**	**100,0**

Ankete katılan özel kesim: %35,6 katılıyorum,%32,8 tamamen katılıyorum,%19,4 fikrim yok, %9,5 katılmıyorum,%2,7 hiç katılmıyorum şeklinde elde edilmiştir. Ağırlıklı ortalama 1,06 olarak elde edilmiştir. Özel kesimin bu düşünceye katıldıkları anlaşılmaktadır. Kamu kesimi: %57,3 tamamen katılıyorum,%25,7 katılıyorum,%8,5 fikrim yok, %5,7 hiç katılmıyorum,%2,8 katılmıyorum şeklinde elde edilmiştir. Ağırlıklı ortalaması 1,375 şeklinde elde edilmiştir. Kamu kesimi de bu fikre katıldıkları anlaşılmaktadır. Genel itibari ile de %73,2'lik bir katılma durumu söz konusudur. Yani ankete katılanlar gelecekte işletmeler arasında rekabetin proje üretme ve uygulama alanında geçeceğini desteklemekte ve bu noktaya katılmaktadırlar.

3. FAKTÖR ANALİZİ VE KMO TESTİ

Faktör analizi yapılarak ankete katılanların proje yönetimi ile ilgili değerlendirmelerinin dağılımı belirlenmeye çalışılmıştır. Ankete katılanların algılamalara yönelik dağılım tablo 25'de verilmiştir. Başlangıç değerleri dik döndürme Varimaks yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Her bir bileşenin faktörlerce açıklanan yükleri tablo 26'de verilmiştir.

Tablo 25: Açıklanan Toplam Varyans

Bileşenler	Başlangıç Öz değerleri			Başlangıç Yüklerin Toplamı			Döndürülmüş Kareli Yüklerin Toplamı		
	Toplam	Varyans%	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Toplam%	Kümülatif %
1	8,345	75,868	75,868	8,345	75,868	75,868	5,537	50,334	50,334
2	1,465	13,316	89,183	1,465	13,316	89,183	4,273	38,850	89,183
3	,277	2,521	91,704						
4	,244	2,215	93,919						
5	,177	1,614	95,532						
6	,133	1,211	96,743						
7	,101	,921	97,664						
8	,089	,812	98,476						
9	,071	,645	99,121						
10	,054	,493	99,614						
11	,042	,386	100,000						

Başlangıç Metodu: Temel Bileşenler Analizi

Tablo 26: Döndürülmüş Faktör Matrisi(Varimax) Yöntemi

	Faktörler	
	1	2
Proje Yönetiminin Başarısıdır	**,832**	,366
Olumlu Buluyorum	**,928**	,164
Tedirgin Etmektedir	,437	**,855**
Projeye Karşıyım	,145	**,943**
Katkı Yapmaz	,326	**,901**
Yeni Fırsatlar Oluşturur	,477	**,817**
Farklılığımızı Gösterir	**,906**	,342
Kalitemizi Gösterir	**,881**	,295
Ab Ana Hedef Olmalı	**,686**	,653
Kurumsal Kimlik Proje İle Olur	**,791**	,490
Yarış Proje Yarışıdır	**,863**	,377

Dik döndürme yöntemi Varimaks kullanılarak elde dilen bileşenlerin yük değerleri kareleri alınarak tablo 27 elde edilmiştir.

Tablo 27. Kareleri Yüklerin Varyansı

	Faktörler		h2
	1	2	
Proje Yönetiminin Başarısıdır	0,692224	0,133956	0,82618
Olumlu Buluyorum	0,861184	0,026896	0,88808
Tedirgin Etmektedir	0,190969	0,731025	0,921994
Projeye Karşıyım	0,021025	0,889249	0,910274
Katkı Yapmaz	0,106276	0,811801	0,918077
Yeni Fırsatlar Oluşturur	0,227529	0,667489	0,895018
Farklılığımızı Gösterir	0,820836	0,116964	0,9378
Kalitemizi Gösterir	0,776161	0,087025	0,863186
AB Ana Hedef Olmalı	0,470596	0,426409	0,897005
Kurumsal Kimlik Proje İle Olur	0,625681	0,2401	0,865781
Yarış Proje Yarışıdır	0,744769	0,142129	0,886898
Toplam	5,53725	4,273043	9,810293
Ortalamalar	0,503386	0,388458	0,891844

Döndürülmüş kareli yüklere bakıldığında iki temel faktöre ayrıldığını görmekteyiz. Birinci faktör; Öz değeri 5,53725, varyans değeri % 50,3346'e karşılık gelmektedir. Birinci faktörde yer alan " Proje yönetimin başarısıdır, Proje üretmeyi olumlu buluyorum, Yeni projeler üretmek farklılığımızı gösterir, Projeler üretmek kalitemizi gösterir, Proje üretmede AB ana hedef olmalıdır, Kurumsal kimliğin gelişmesi projeler ile gerçekleştirilir, Gelecekte işletmeler arasındaki yarış projelerle yapılacaktır" alt başlıklarından meydana gelmektedir. Bu birinci faktöre " Proje üretme bilinci geleceği okumaktır ". İkinci faktör öz değeri 4,273043 ve varyans değeri % 38,8458 karşılık gelmektedir. Bu faktörde yer alan " Proje çalışmaları işletmede huzursuzluk nedeni olmaktadır, Proje üretmeye karşıyım, yeni projeler işletmelere katkı yapmaz, Gelişmelerin, ilerlemelerin ve yeni fırsatların projeler ile sağlandığına inanmıyorum" alt başlıklarından meydana gelmektedir. Bu faktöre "Projelere karşı olumsuzluklar iletişimle ortadan kalkar" olarak adlandırılabilir. Sütunun sonunda yer alan h2 değerleri her bir bileşenin faktörler tarafından açıklanan toplam varyansını vermektedir. Buna göre açıklanan en küçük varyans % 82,618 ile " Proje yönetimin başarısıdır" bileşeni ile en yüksek % 93,78 ile "Farklılığımızı gösterir" bileşeni olmuştur. Her iki faktörün toplam varyans içindeki açıklayıcı değeri % 89,1844 gibi yüksek bir oran olduğu gözlemlenmektedir.

Yapılan örnek büyüklüğünün yeterli düzeyde olduğunu belirleyen Kaiser Meyer Olkin testinin de yapılması gerekmektedir. Tablo 28'de bu testin sonuçları verilmektedir.

Tablo 28: KMO ve Bartlett'in Testleri

Kaiser-Meyer-Olkin Örnek Yeterliliği Testi		,913
Bartlett's Testi	**Yaklaşık Ki Kare**	1779,54
	df	55
	Sig.	,000

Kaiser-Meyer-Olkin testin 0,5 den büyük çıkması gerekmektedir. Analizin sonucu; 0,743 çıkmıştır. Örneklem yeterli büyülüğe sahiptir. Bartlett'in testide sıfır çıkmalıdır. Analizde

sıfır çıkmıştır. Sonuç anlamlıdır. KMO test ölçeği; 0,913 gibi, çok iyi bir değere sahip olduğu görülmektedir.

4. GÜVENİRLİK TESTİ

Anket verilerinin güvenirlik testini sonuçları tablo 29'de verilmiştir.

Tablo 29. Güvenirlik Testi (Reliability Statistics)

Cronbach's Alpha	N of Items
,964	11

En yaygın kullanılan Cronbach Alpha testi istatistiği % 96,4 gibi oldukça yüksek bir değer olarak elde edilmiştir.Verilerde bir güvenirlik sorunu bulunmamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Proje yönetimi ve Malatya ili özel sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları üzerinde yapılan anket sonuçlarından, aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilir.

- Ankete 108 işletme/kurum katılmıştır. Anketi %41 ile müdür ve %35 ile sorumlu kişi tarafından doldurulduğu ve geri kalan kısmı diğer görevliler tarafından doldurulduğu belirlenmiştir.
- Ankete katılan işletme/kurumların faaliyet alanları özel kesimde: %43,2 ticaret, kamu kesiminde ise: % 40 ile eğitim ön plana çıkmaktadırlar. Özel kesimde ticaret, kamu kesimde eğitim en fazla anket yapılan sahalar, yorumu yapılabilir. Genele bakıldığında eğitim %39 ve ticaret %34 ile önde olan alanlar olarak dikkati çekmektedir.
- İşletmeniz/kurumunuzda proje yönetim birimi var mı sorgulamasında; Ankete katılan özel kesimde % 69,8, kamu kesiminde ise % 74,2 proje yönetimi var, cevabı alınmıştır. Genele bakıldığında, ankete katılanların %77 sinde proje yönetimi biriminin olduğu anlaşılmaktadır.
- Ankete katılan işletme/kurumunda proje yönetimi biriminde çalışan elemanlara bakıldığında; özel kesimde; % 60,2'sinde elaman çalışmakta iken, kamu kesiminde ise; %74,2'sinde eleman çalışmaktadır. Genele bakıldığında, ankete katılan işletme/kurumların proje yönetimi biriminin %70'inde eleman (personel istihdamı) çalıştığı belirlenmiştir.
- Ankete katılanların geçmişten günümüze proje üretme geleneğiniz var mı durumuna bakıldığında; özel kesimde; %73,9'unda proje üretme geleneğini olduğunu, kamu kesiminde ise;% 62,8 proje üretme geleneğinin olduğunu, genele bakıldığında ise,%70,3 proje üretme geleneğinin olduğu belirlenmiştir.
- Proje üretme mekanizmanız var mı durumuna bakıldığında; özel kesimin; % 75,3, kamu kesiminin; %65,7'si, genelde ise, %72'lik bir kesimin, proje üretme mekanizmasının olduğunu ifade etmişlerdir. Yani ankete katılan birimlerin yaklaşık dörtte üçünün alt yapılarının olduğu, proje üretebilecekleri bir sistemlerinin varlığından, söz edebiliriz.
- Proje çalışmalarına nasıl bakıyorsunuz, durumuna bakıldığında; özel kesimin; %97,2'si, kamu kesiminin %82'si, genelde %92,5 olumlu bulduklarını ifade etmişlerdir. Gerek özel sivil ve gerekse kamu kesimi büyük oranda proje çalışmalarını olumlu bulduklarını ifade etmektedirler.

- Bu yıl ürettiğiniz /sponsoru olduğunuz projenizin alanı hangisidir, sorusunda; özel kesimde %19 ile yenilik ve patent projeleri, kamu kesiminde ise; % 23 ile bakanlık isteği ile oluşturulan projeler öne çıkmaktadır. Özel kesimde patent ile yenilik projeleri, kamu kesiminde ise bakanlık kanalıyla yapılan projeler en fazla tercih edilen alanlar oldukları anlaşılmaktadır.
- Bu yıl başladığınız projeniz ve üretkenlik durumuna bakıldığında, özel kesimin % 79 ile 2'den az, kamu kesimi ise; %44,4 ile 2'den az, genele bakıldığında ise, % 65 ile 2'den proje oluşturdukları belirlenmiştir. Proje üretkenlik ölçütü ile değerlendirildiğinde ise; özel sivil kesimin 0,94 ortalama ile yetersiz bir üretkenlik düzeyinde olduğu, kamuya bakıldığında ise 3,25 ortalama ile iyi derecede bir üretken performansına sahip olduklarından söz edilebilir. Özel sivil kesimin birim başına bir projenin düşmemesi gözlemlenmiştir. Bu da kaynakların atıl vaziyette tutulması anlamını taşımaktadır. Kamu kurumlarının proje üretkenliği noktasında lokomotif görevi gördükleri belirlenmiştir.
- Son dört yılda bitirilen proje sayısı ve üretkenlik durumuna bakıldığında; özel kesimin % 49,2 ile 2'den az, kamu kesimi ise; %32,4 ile 6 tane, proje bitirdiklerini ifade etmişlerdir. Proje üretkenlik ölçütü ile değerlendirildiğinde, özel, sivil kesimin son dört yılda 138 proje üretmiş, geçen dört yıllık değerlendirilmesinde yetersiz veya ortaya yakın bir proje üretkenliğine ulaşmışlardır. Kamu kesimi ise geçen dört yılda 134 projeyi üretmiş ve iyi derecede bir üretkenlikte bulundukları belirlenmiştir.
- Son dört yılda bitirilemeyen proje sayısına ve üretkenliğe bakıldığında; özel kesimin %76 ile 2'den az, kamu kesimi ise; %63,3 ile 2'den az, projelerini bitiremediklerini ifade etmişlerdir. Genele bakıldığında geçen dört yılda tamamlanamayan proje sayısı; özel sivil 102 adet, kamu 53 adet projedir. Bu işletme ve kamu düzeyinde oldukça büyük bir proje sayısını ifade etmektedir.
- Son dört yılda bitirdiğiniz projelerinizin tahmini bütçe değerine bakıldığında; özel kesimin bitirdiği projelerin bütçe değeri; %29,2 ile 100000'den az, kamu kesimi ise; %53,3 ile 1000000 TL ve üzeri, kamu kesiminde büyük projelerin, özel kesimde ise küçük bütçeli projelerin hayata geçirildiğini görmekteyiz. Genele bakıldığında %31,7 ile 1000000 ve üzeri projelerin bütçeleri en yüksek olarak yerine getirildiğini görmekteyiz.
- Son dört yılda bitiremediğiniz projelerin tahmini bütçe değerleri; özel kuruluşların % 45 ile 100000 TL den az, kamu kesimine bakıldığında, %65 ile 100000 TL den az, Özel ve kamu kesiminin en fazla küçük bütçeli projeleri gerçekleştiremedikleri dikkati çekmektedir. Özel kesimin daha fazla projelerle faaliyete başladıklarını ancak bunların tamamlanmasına yeteri kadar önem vermedikleri görülmektedir. Genele bakıldığında en fazla yerine getirilemeyen projelerin %52,1 ile 100000'den az bütçeli projeler oldukları görülmektedir.

Proje yönetimi ile ilgili algılamalar aşağıdaki gibi değerlendirebilir.

- Proje yönetimin başarısı; zaman, kalite, maliyet ve risk yönetiminin başarısıdır, durumuna; özel kesim: katılıyorum tamamen katılıyorum %92,2, kamu kesimi ise: % 91,5 katılıyorum + tamamen katılıyorum şeklindedir. Bu sorunun ağırlıklı ortalaması 1,11 olarak elde edilmiştir. Özel sivil kesim gibi kamu birimleri de bu yargıya katıldıklarını ifade etmişlerdir. Genel değerlendirmeye bakıldığında %90'lık bir katılma olduğu görülmektedir.
- İşletmenin/kurumun yeni projeler üretmesini olumlu bulma durumu, özel kesim: (katılıyorum tamamen katılıyorum)%93,1,kamu kesimi ise: (katılıyorum tamamen katılıyorum) %88,5 Genel değerlendirmeye bakıldığında % 91,8'lik bir katılma durumu görülmektedir. Bu sorunun ağırlıklı ortalaması 1,41 olarak elde edilmiştir. Hem özel sivil ve hem de kamu kesimi büyük bir ortalama ile proje üretilmesini olumlu bulduklarını ifade etmektedirler.
- İşletme/Kurum çalışanları olarak proje biriminin ayrı bütçesi olması ekipmanı ve hedefinin olması çalışanları rahatsız etmektedir, durumuna bakılacak olursa; özel kesim(katılmıyorum+ hiç katılmıyorum)%64,6, kamu kesimi ise(katılmıyorum hiç katılmıyorum) %77 olarak elde edilmiştir. Gerek özel sivil ve gerekse kamu kesiminin projelerin

ayrı bütçesi olmasını olumsuz bulmamaktadırlar. Genele bakıldığında ise % 68,5'lik bir katılmama ve -075'lik bir ağırlıklı ortalamaya ulaşılmıştır, önerme ankete katılanlar tarafından reddedilmiştir.

- Yeni fikirlerin ve yeni buluşların elde edilmesi için projelerin üretilmesine karşıyım, durumuna bakıldığında; özel kesim: (katılmıyorum hiç katılmıyorum) %86,2 ile, kamu kesimi ise: (katılmıyorum hiç katılmıyorum) % 88,8 olarak elde edilmiştir. Genele bakıldığında %77'lik bu önermeye katılmama ve – 1,45'lik bir ağırlıklı ortalamaya ulaşılmıştır. Hem özel sivil ve hem de kamu kesimi, büyük bir oranda önermeyi reddetmişlerdir.
- İşletmemiz/kurumumuzun yeni projeler geliştirmesi işletme/kuruma pek katkı yapmamaktadır, durumuna bakıldığında; özel kesim(katılmıyorum hiç katılmıyorum) %83,7, kamu kurumlarında (katılmıyorum hiç katılmıyorum) %81,1,genele bakıldığında ise,%82,3'lük bir katılamama ve – 1,36'lık bir ağırlıklı ortalama elde edilmiştir. Hem özel ve hem de kamu kesimin, yeni projelerin işletme/kuruma katkı sağlayacağını düşünmektedirler.
- Gelişmelerin, ilerlemelerin ve yeni fırsatların projeler ile elde edildiğine inanmıyorum, durumuna bakıldığında; özel kesim(katılmıyorum hiç katılmıyorum) % 79,6, kamu kesimi ise:(katılmıyorum hiç katılmıyorum) %60,2, genele bakıldığında ise %64,9'luk bir katılmama durumu ve – 0,64'lük bir ağırlıklı ortalamaya ulaşılmıştır. Hem özel ve hem de kamu kesimi gelişmelerin, ilerlemelerin ve yeni fırsatların projeler ile elde edileceğini düşünmektedirler.
- Geliştirdiğimiz yeni projeler bizim diğer işletme/kurumlardan farklılığımızı gösterir, durumuna bakıldığında; özel kesim(katılıyorum tamamen katılıyorum) %86, kamu kesimi ise: (katılıyorum+ tamamen katılıyorum) % 82,9, genele bakıldığında ise, %85,1'lik bir katılma ve 1,28'lik bir ağırlıklı ortalama elde edilmiştir. Hem özel sivil ve kamu kesimi proje üretmekle farklılık oluşturulacağı fikrine, katılmaktadırlar.
- Yeni projeler oluşturma ve projeler üretme bizim işletme/kurum kalitemizi göstermektedir, durumuna bakılacak olursa; özel kesim:(katılıyorum tamamen katılıyorum) % 96, kamu kesimi ise:(katılıyorum tamamen katılıyorum) %83, genele bakıldığında ise %91,6'lık katılma ve 1,40'lık bir ağırlıklı ortalamaya ulaşılmıştır. Ankete katılan hem özel sivil ve hem de kamu kuruluşları proje üretmenin kalitenin ortaya çıkmasının bir göstergesi olduğuna, katıldıkları anlaşılmıştır.
- Avrupa Birliğinin desteklediklerı projeler üretmek işletme/kurumumuzun ana hedefi olmalıdır, durumuna bakıldığında; özel kesim:(katılıyorum tamamen katılıyorum) %57,7,kamu kesimi ise :(katılıyorum tamamen katılıyorum) % 48,5, genele bakıldığında %47'lik bir katılma ve 0,252'lik bir ağırlıklı ortalama elde edilmiştir. AB konusunda da her iki tarafın bu önermeyi desteklediklerı, anlaşılmaktadır.
- İşletme/kurumsal kimliğimizi ön plana çıkaracak en büyük katkının proje üretmek/ desteklemek olduğunu düşünüyorum, durumuna bakıldığında; özel kesim:(katılıyorum tamamen katılıyorum) %70, kamu kesimi: (katılıyorum tamamen katılıyorum) %71,6, genele bakıldığında ise, %76'lık bir katılma ve 0,92'lik bir ayılıkla ortalamaya ulaşılmıştır. Kurum kimliğinin proje üretmek ile ön plana çıkacağını, hem özel sivil ve hem de kamu kesimi tarafından desteklendiklerini söyleyebiliriz.
- Gelecekte işletme/kurumlar arasında yarışın proje üretme ve hayata geçirme alanında geçeceğini düşünüyorum, durumuna bakılacak olursa; özel kesim:(katılıyorum tamamen katılıyorum) %78,4, kamu kesimi:(katılıyorum tamamen katılıyorum) %83, genel itibari ile de %73,2'lik bir katılma ve 1,17'lik bir ağırlıklı ortalamaya ulaşılmıştır. Yani ankete katılanlar gelecekte işletmeler arasında rekabetin proje üretme ve uygulama alanında geçeceğini desteklemekte ve bu noktaya katılmaktadırlar.
- Proje yönetimi algılamalarına Faktör analizi uygulanmış ve iki temel faktöre ulaşılmıştır. Bu faktörlerin birincisine "Proje üretme bilinci geleceği okumaktır",ikinci faktöre "Projelere karşı olumsuzluklar iletişimle ortadan kalkar" başlıkları uygun bulunmuştur.

KAYNAKÇA

ALBAYRAK, B., Proje Yönetimi ve Proje Danışmanlığı, Beta Yayınları, İstanbul, 2001.

CİMEN, S.,Projelerde Başarıyı Belirleyen Faktörler ve Kamu Kuruluşlarında Bu Faktörlere Yaklaşımın Belirlenmesi ,Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, DPT, 1994.

KATHY, Schwalbe, Information Technology Project Management, Course Technology Thomson Learning, Canada, 2000.

KOÇEL Tamer,,İşletme Yöneticiliği, Beta Yayınları, 7. Bası, İstanbul, 1999.

PAMUKÇU Turan A..,1998,Orman Köyü Kalkındırma Kooperatiflerinin Yönetici ve Üyelerinin Orman Ekosistemindeki Biyolojik Çeşitliliği Yerinde Koruma Eğitim Projesi,(GEF SGP TUR/98/G52'),s.6.

PATIR, Sait; Nicel Karar Yöntemleri: Yöneylem Araştırması, Öz Serhat, Basım evi, Bingöl, 2015.

PATIR, Sait; Çağdaş Yönetim Anlaşışında: Üretim Yönetimi, Öz serhat Basım evi, Bingöl, 2015.

SPİNDER.M.P. Project Management:,Prenciples and Practices, Prentice- Hall, New Jersey, USA, 1997.

http://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/proje_yazma_egitimi-1._bolum.pdf,erişim tarihi: 08.08.2015

http://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/proje_yazma_egitimi-1._bolum.pdf,erişim tarihi: 08.08.2015

BİNGÖL İLİNE YAPILAN DEVLET TEŞVİKLERİ VE BU TEŞVİKLERİN BÖLGE EKONOMİSİNE KATKILARI

Bingol The Government Incentıves And Regıonal Economy The Contrıbutıon Of Thıs Promotıon

Sait PATIR[1], **Yıldız YOLCU**[2]

ÖZET

Bir ülkenin kendisine has ekonomik yapısı, gelişme düzeyi ve belli bir sistemi olan bölgeleri bulunmaktadır. Bu bölgeler arasında fiziki, sosyal yaşam şartları ve ekonomik yapısı bakımından farklılıklar oluşmakta ve bölgelerarası gelişmişlik farkları o bölgenin kalkınma düzeyini ve ekonomilerin gelişmişlik düzeyini etkilemektedir. Bölgesel kalkınma, bir ülkenin farklı bölgelerinde sosyal yapısının ve ekonomik şartlarının iyileştirilmesi ve kaynakların etkin bir şekilde dağılımını, ekonomik ve sosyal refahının artmasını sağlayan önemli bir yapı taşıdır. Her ekonomik yapı, bölgesel kalkınmayı sağlamak,bölgeler arasındaki dinamikleri etkin kullanmak ve oluşanbu yapıyı sürdürmek için kamu politikalarından, kalkınma plan ve programlardan, ve bölgesel kalkınma ajansları desteklerinden yararlanmaktadır. Bu Çalışmada, Bingöl İlinde uygulanan teşviklerin potansiyeli, bölgesel kalkınma çabaları belirtilerek Bingöl ilinin kalkınması için uygulanan kamu politikaları ve kalkınma planları değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Devlet Teşvikleri, Bingöl Ekonomisi, TRB1 Bölgesi*

ABSTRACT

There are some regions in a country with their unique economic structure, level of development and system. These areas have different physical, social and economic structures and inter-regional disparities affect the level of development and level of development of the economy of the region. Regional development, improvement of social structures and economic conditions in different regions of the country and the efficient allocation of resources, is an important building block for enhanced economic and social well-being. Every economic structure, to ensure regional development, effective use of dynamics among regions and consisting of public policy to maintain this structure gets benefits from development plans and programs, and the support of regional development agencies. In this study, the potential of incentives applied in Bingöl province, indicating regional development efforts for the development of public policies applied in Bingöl and development plans are analyzed.

Keywords: *Government Grants, Bingol Economy, TR1 Regional*

1 Doç.Dr. Bingöl Üniversitesi,İBF,İşletme Bölümü,Öğretim Üyesi,spatir@Bingol.edu.tr, sait.patir@gmail.com

2 Bingöl Üniversitesi,İBF,İşletme Anabilim Dalı,Yüksek Lisans Öğrencisi,yyolcu@bingol.edu.tr

1.GİRİŞ

TRB1 bölgesinde bulunan Bingöl ili, çetin tabiat şartları, yatırım kapasitesinin az oluşu, büyük pazarlara sahip yerlere uzak oluşu gibi nedenlerle Türkiye ortalamasının gerisinde kalmıştır. Özellikle, bölgede dolayısıyla Bingöl'de günden güne artan işsizlik ve buna bağlı olarak yoksulluk gibi önemli problemler ekonomik kalkınma ve teşvik gibi tedbirlerin ivedi bir şekilde uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Bu konuda devlet destekleri ve çabaları özellikle son dönemlerde yoğunluk göstermiştir. Bingöl iline bu konuda yapılan destekler ve sektörel dağılımları üzerinde durulacak, tarım ve hayvancılık, sanayi, hizmet, eğitim, turizm ulaşım, tekstil sektörleri başlıkları altında incelenecektir.

Bingöl ili Ülkemizin az gelişmiş illerinden biri olup, 2012 yılında yürürlüğe giren yeni teşvik sistemiyle en fazla teşvik desteğinin sağlandığı, kalkınmada birinci derecede öncelikli iller arasında yer almaktadır.

Bingöl, 2007 yılında kurulan ve hızla gelişen Üniversitesi, birçok işletmeyi bünyesinde barındıran Organize Sanayi Bölgesi ve küçük sanayi siteleri, 2013 yılında faaliyete geçen havaalanı, 2014 yılında tamamlanan alt yapı ve üst yapı çalışmaları, yapımı devam eden ve yapımı tamamlanan yolları ile yatırım alt yapısını tamamlamada önemli aşamalar kaydetmiştir.

2. BİNGÖL İLİNDE YAPILAN TEŞVİKLER

Kırsal Kalkınma hibe desteğinin uygulanacağı iller arasında bulunan Bingöl, bitkisel ve hayvansal ürünlerin, su ürünlerinin, soğuk hava deposu, çelik silo, hayvansal orjinli gübrenin işlenmesi, paketlenmesi, depolanması konularında destek kapsamındadır.

İktisadi Faaliyet Kolları itibariyle il yatırım teşvikleri; Dokuma ve giyimde 1 adet yatırım belgesine sahip olup, 1.000.000 TL yatırım tutarıyla, pişmiş kil ve çimentoda 2 adet yatırım belgesine sahip olup, 7.000.000 TL olmak üzere imalat sektöründe toplam 3 belgeyle ve 8.000.000 TL yatırım tutarıyla desteklenmektedir. Enerji sektöründe; 1 belge sahibi olup, 5.000.000 TL ile teşvik desteği sağlanmıştır. Hizmet sektöründe; Eğitim, turizm ve diğerleri olmak üzere toplam 3 belge ve 3.000.000 TL destek miktarına sahiptir. Tekstil sektörüne ise 3.092.565 TL destek verilmiştir. Bingöl iline sektörler toplamında 19.092.565 TL ile destek sağlanmıştır.

Tablo 1: Ekonomik Faaliyet Kolları Itibariyle İl Yatırım Teşvikleri

Sektör	Alt Sektör	Belge Sayısı	Yatırım Tutarı
01 – Tarım	-	-	-
02 - Madencilik	-	-	-
03 – İmalat	Dokuma ve Giyim	1	1.000.000
	Fırınla Kil ve Çimento	2	7.000.000
04 – Enerji	Enerji	1	5.000.000
05 – Hizmetler	Eğitim	1	1.000.000
	Turizm	1	1.000.000
	Diğer	1	1.000.000
06-Tekstil	Tekstil	1	3.092.565

Kaynak: Veriler www.ekonomi.gov.tr sitesinden alınmıştır.

3. BİNGÖL İLİNDE KALKINMA VE TEŞVİKLER

Bölgelerarası dengeyi sağlamak amacıyla kamu sektörü; bir yandan kamu kaynaklarının önemli bir bölümünü Kalkınmada Öncelikli Yörelere yönlendirirken, diğer yandan da özel kesimin bu yörelerimizde yatırım yapmasını özendiren çeşitli tedbirler uygulamıştır. Bu tedbirler arasında, Kalkınmada Öncelikli Yöreler politikaları kapsamında geliştirilen, yöreler ve sektörler itibariyle farklılık arz eden kademeli teşvik sistemleri de bulunmaktadır.

Bu kapsamda, çok çeşitli kalkınma planları ve özendirici teşvikler uygulanmaktadır. Bingöl'de Kalkınma Bakanlığının desteklemiş olduğu Sosyal Destek Programı (SODES) projeleri ile yerel dinamikler harekete geçirilerek, istihdam edilebilirliğin artması sosyal kalkınmanın sağlanması ile kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler desteklenmektedir. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının desteklediği Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme (KOSGEB), işletmelerin rekabet düzeylerini arttırmaları için girişimciliği ve istihdamı arttırmak ve ekonomiyi yükseltecek faaliyetleri desteklemektedir. TRB1 Bölgesi Fırat Kalkınma Ajansı kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, yerel potansiyeli harekete geçirerek bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliği sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla Bingöl'de çeşitli faaliyetler göstermektedir. Ayrıca Tarım Bakanlığının Kırsal Kalkınma faaliyet ve teşvikleri de Bingöl'ün kalkınması ve istihdamının arttırılması yönünde ciddi adımlardır.

TRB1 Bölgesi kendi içerisinde gerek gelişmişlik düzeyi, gerekse öne çıkan sektör ve potansiyeller bakımından oldukça birbirinden bağımsız bir yapıya sahiptir. 2011 yılı sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasına göre bölge illerinden Bingöl 72, Elazığ 39, Malatya 42, ve Tunceli 58 şeklinde konumlanmaktadır. 2003 yılında yapılan benzer çalışmaya göre Elazığ, Malatya ve Tunceli illeri gerilerken, Bingöl 4 sıra yükselebilmiştir.

Tablo 2 : TRB1 Bölgesi İlleri Gelişmişlik Sıralamaları

	Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeksi (2003)	Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeksi (2011)	Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Endeksi (2010 KTÜ)	Rekabetçilik Endeksi (URAK, 2009-2010)	İllerin ve bölgelerin Rekabet Gücü Analizi (2010 İTÜ)
Bingöl	76	72	75	71	5.Grup (gelişime dirençli)
Elazığ	36	39	46	27	5.Grup (gelişime dirençli)
Malatya	41	42	47	28	5.Grup (gelişime dirençli)
Tunceli	52	58	63	74	5.Grup (gelişime dirençli)

Kaynak: http://www.fka.org.tr/ContentDownload/TRB1%20B%C3%96LGE%20PLANI%20(2010%20-%202013).pdf erişim tarihi:24.08.2015

Bingöl'de yatırım için alınan teşvik belgesi verileri yıl bazında tablo halinde yukarıda verilmiş, 2010 ile 2013 yılları arasında teşvik belgesi sayılarında fazla bir artış söz konusu olmamış, yapılan sabit yatırım toplamında özellikle 2013 yılında çok önemli bir artış sağlanmış, bununla beraber toplam istihdam da doğru orantılı olarak artış kaydetmiştir. 2010-2013 yılları arasında toplam 74 adet teşvik belgesi almış 1967 kişi istihdam edilmiştir. Toplam sabit yatırım tutarı 1.349.840.094,00 TL'dir.

Tablo 3 : Bingöl'de Yatırım İçin Alınan Teşvik Belgesi Bilgileri, 2010-2013

YIL	Teşvik Belgesi Sayısı	Toplam İstihdam	Toplam Sabit Yatırım Tutarı
2010	19	231	26.388.197
2011	21	568	106.535.465
2012	12	485	78.004.015
2013	22	683	1.138.912.415

Kaynak:Ekonomi.gov.tr

Bingöl İli için 01.01.2001 - 31.05.2015 tarihleri arasında düzenlenen 1 adet yabancı sermaye belgesi, 54 adet yerli sermaye belgesi olmak üzere 55 adet belge düzenlenmiştir. Yabancı sermaye yatırım miktarı 2.000.000 TL olup, 240 kişi istihdam edilmiştir. Yerli sermaye yatırım miktarı ise 184.000.000 TL'dir ve 2.721 istihdam düzeyine ulaşmıştır.[3]

3 http://www.ekonomi.gov.tr Rapor Tarihi : 05.06.2015 Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Veri Türü : 04.06.2015 Tarihinde Yedeklenen Veri Setinden Üretilmiştir. Erişim tarihi: 05.06.2015

Tablo 4 : İllerin Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgelerinde Öngörülen Sabit Yatırım Tutarına Göre Sıralamasında Bingöl İlinin Durumu (2013)

	Yeni Dönem			Dağılım (%)		
	Belge Adedi	Sabit Yatırım (milyon TL)	İstihdam	Belge Adedi	Sabit Yatırım	İstihdam
İller Toplamı	4.840	76.068	177.792	%100	%100	%100
Bingöl İli	22	1.119	609	% 0,45	% 1,47	% 0,34

Kaynak: Ekonomi.gov.tr

2013 yılında yeni dönemde iller toplamında belge adedi 4.840 adet iken, Bingöl ili 22 belgeyle ülke genelinde %0,45'ine sahiptir. Buna göre istihdam da %0,34 ve sabit yatırım oranı ise %1.47'dir. Bu değerlendirmeler ışığında Bingöl ilinin belge sayısı, yatırım oranı ve istihdam açısından çok düşük bir paya sahiptir.

4. BİNGÖL'DE KAMU YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

Tablo 5 : Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

	BİNGÖL			DAP			TÜRKİYE TOPLAMI		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Tarım	9574	27121	27273	253970	296894	292111	4188264	5852392	5852392
Madencilik	29	83	568	8899	22571	32446	1419800	1208400	1208400
İmalat	3660	7500		10030	17166	11557	333472	400460	538050
Enerji	100000	133200	39500	137348	167582	94887	3376100	3138027	3732935
Ulaştırma Haberleşme	19185	17932	23420	252123	313804	279931	11077404	13877595	13877595
Konut	7132	29794	1373	38946	262031	122851	157021	408376	475845
Eğitim	25455	38096	53238	570417	502429	604448	4247971	5161277	6491136
Sağlık	5860	6850	6700	139123	174303	146990	1868225	2162564	2161600
Diğer Kamu Hiz.	7406	12886	17791	174651	231866	447185	6981775	5797895	9797895
Toplam	178301	273462	169863	1591237	2004766	2037136	33832966	36400287	44434287

Kaynak: Veriler dap.gov.tr' adresinden derlenmiştir. erişim tarihi: 21.08.2015
NOT: Yatırım Programında toplam dışı tutulan yatırımlar dahil edilmiştir.

Tablo 5'te görüldüğü gibi Kamu yatırımları bütün sektörlere dağılmış, bu sektörlerden Enerji, imalat, konut, eğitim ve tarım ön saflarda yer almaktadır.Buna rağmen Türkiye genelinde istenilen ivme yakalanmamış, bunun başlıca sebebi yatırımcıların Bingöl gibi azgelişmiş yerlere değil daha çok diğer gelişmiş bölgelere yönelmesidir.

Bingöl'de kamu yatırımlarının sektörlere dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiş, DAP ve Türkiye ile karşılaştırmaları yıllar itibariyle yapılmıştır. Buna göre; Tarım alanında yıllar itibariyle genel bir artış olmakla beraber 2010, 2011 ve 2012 yıllarının ortamalası ile; Bingöl ili tarım sektörü DAP içindeki oranı %7 , Türkiye toplamı içindeki oranı ise % 0,4'tür. Madencilik sektöründe; DAP içindeki oranı %1, Türkiye toplamı içindeki oranı ise % 0,01'dir. İmalat sektöründe DAP içindeki oranı %22, Türkiye toplamı içindeki oranı ise % 0,4'tür. Enerji sektöründe DAP içindeki oranı %68, Türkiye toplamı içindeki oranı ise %2,66'dır. Ulaştırma, haberleşme sektöründe DAP içindeki oranı %6,6, Türkiye toplamı içindeki oranı ise %0,1'dır. Konut sektöründe DAP içindeki oranı %9, Türkiye toplamı içindeki oranı ise %3,6'dır. Eğitim sektöründe DAP içindeki oranı %6,9, Türkiye toplamı içindeki oranı ise % 0,7'dir. Sağlık sektöründe DAP içindeki oranı %4, Türkiye toplamı içindeki oranı ise %0,3'tür.Sektörel toplamda ise; Bingöl ilinin DAP içindeki oranı %11, Türkiye toplamına oranı ise %0,5'tir.

Tablo6: Genel Teşvik Sistemiyle Alınan Teşvik Belgeleri (Ocak-Temmuz 2015)

İl	Sektör	Belge Sayısı (Adet)	Sabit Yatırım (TL)	İstihdam (Kişi)
Bingöl	Madencilik	1	1.030.000	9
	İmalat	4	10.753.076	65
	Toplam	5	11.783.076	74
Elazığ	İmalat	7	12.939.698	78
	Hizmetler	6	6.668.676	15
	Toplam	13	19.587.374	93
Malatya	İmalat	6	12.942.436	115
	Enerji	2	15.200.000	17
	Hizmetler	8	13.283.142	98
	Toplam	16	41.425.578	230
Tunceli	Madencilik	1	655.000	5
	İmalat	2	3.665.000	26
	Hizmetler	1	550.000	-
	Toplam	4	4.870.000	31
TRB1 TOPLAM		38	77.264.028	428
TRB1/Türkiye		2,50%	0,79%	1,50%
Türkiye		1.511	9.711.217.180	28.496

Kaynak: http://www.fka.org.tr/Content/Download/TRB1%20%C3%9ELGESEL%20PLANI%20(2013%20A%20D%C3%B6) pdf erişim tarihi:24.08.2015

TRB1 Bölgesinde yer alan illerimizden Elazığ % 25, Malatya %53, Tunceli %6 ve Bingöl % 15 oranında devlet teşvikinden yararlanmıştır. Buna göre teşviklerden en fazla Malatya ili

faydalanırken, Elazığ 2. Sırada yer almaktadır. Teşviklerden en az yararlanan ilimiz Tunceli olmuştur. Bingöl ise 11.781.076 TL ile 3 sırada yer almakta ve bu kapsamda toplam 5 belge sayısına sahip bulunmaktadır.

Tablo 7 : Bingöl İline Yapılan Yatırımlar (2002-2015)

2002-2015 YILLARI ARASINDA YAPILAN YATIRIMLAR		
KURUMLAR	PROJE ADEDİ	PROJE TUTARI
DSİ 9. Bölge Müdürlüğü	131	2.293.412.370
Karayolları 8. Bölge Müdürlüğü	178	755.448.042
Ulaştırma Bölge Müdürlüğü	1	122.000.000
İller Bankası ١٢. Bölge Müdürlüğü	51	164.427.269
TCDD 5. Bölge Müdürlüğü	11	1.076.108.733
TEİAŞ 13. İletim Tesis ve İletişim Müdürlüğü	5	13.504.755
Bingöl Üniversitesi Rektörlüğü	26	110.178.335
İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü	72	68.792.207
İl Milli Eğitim Müdürlüğü	186	167.052.366
İl Sağlık Müdürlüğü	21	99.013.252
Tarım Gıda ve Hayvancılık İl Müdürlüğü	60	30.753.812
İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü	1.111	51.696.357
Fırat Elektrik İl Müdürlüğü	233	35.787.765
Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü	14	50.392.000
Orman ve Su İşleri XIII. Bölge Müdürlüğü	2	315.000
Orman İşletme Müdürlüğü	22	8.590.027
İl Özel İdaresi Genel Sekreterliği	602	143.972.326
Köy des	1606	170.392.425
Fırat Kalkınma Ajansı	60	27.311.699
Bilim Sanayi Ticaret İl Müdürlüğü	3	15.863.059
Orman ve Su İşleri İl Müdürlüğü	3	315.000
Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü	3	6.473.000
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	3	1.356.031
AB Proje Koordinasyon Merkezi	237	25.195.308
TOKİ		671.000.000
Bingöl Organize Sanayi Bölgesi	3	8.428.683
Adliye	1	8.079.000
TOPLAM	4.645	6.125.858.821

<

Kaynak: Bingöl İl Planlama Müdürlüğü (13/07/2015)

Bingöl iline proje kapsamında Kamu kurum ve kuruluşlarına da yatırımlar yapılmakta, bu yatırımlar İlimizin genel ihtiyaçlarını karşılamak ve alt yapı çalışmalarına destek amaçlıdır. Bingöl iline toplamda 6.125.858.821 TL destek sağlanmış olup, Kalkınma planları doğrultusunda desteklerin sağlanması beklenmektedir.

5. MEVCUT DURUM VE YATIRIM YAPILABİLECEK SEKTÖRLER

Tablo 8 : Bingöl İli Sektörüne Göre Sabit Yatırım Dağılımı

Sektörü	Yeni Dönem			Dağılım (%)		
	Belge Adedi	Sabit Yatırım (milyon TL)	İstihdam	Belge Adedi	Sabit Yatırım	İstihdam
Pişmiş kil ve Çimento Gereçl.	4	133	79	18,18	1,12	12,97
Gıda ve İçecek	3	5	47	13,64	0,41	7,72
Altyapı-Belediye Hizmetleri	3	3	7	13,64	0,26	1,15
Turizm	2	14	75	9,09	1,29	12,32
İstihraç ve İşleme	2	14	95	9,09	1,23	15,60
Enerji	1	1,050	50	4,55	93,87	8,21
Hayvancılık	1	7	33	4,55	0,60	5,42
Lastik-Plastik	1	5	10	4,55	0,47	1,64
Eğitim	1	4	39	4,55	0,35	6,40
Dokuma ve Giyim	1	2	120	4,55	0,16	19,70
Depolama	1	1	20	4,55	0,13	3,28
Orman Ürünleri	1	1	21	4,55	0,07	3,45
Kağıt	1	1	13	4,55	0,05	2,13
Genel Toplam	22	1.119	609	100	100	100

Kaynak : ekonomi.gov.tr

Bingöl ilinde belge adedi bazında ilk 3 sırada pişmiş kil ve çimento gereçleri, gıda ve içecek ile altyapı-belediye hizmetleri yatırımları yer alırken, sabit yatırım tutarı açısından enerji sektörü ilk sırada yer almaktadır. İstihdam rakamlarına bakıldığında ise, dokuma ve giyim, istihraç ve işleme ile pişmiş kil ve çimento gereçleri yatırımlarının ilk 3 sırada yer aldığını görmekteyiz.

6. BİNGÖL İLİ İÇİN DESTEKLENEN YENİ YATIRIM TEŞVİKLERİ

KOSGEB ile Bingöl Üniversitesi ve Bingöl Ticaret ve Sanayi Odası,arasında da Ar-Ge ve İnovasyon İşbirliği Protokolleri imzalanmıştır.[1]2014 Haziran itibariyle 2014 yılında 712 Kişi, 2015 yılında 389 kişi olmak üzere toplam 1.101 kişi KOSGEB'den girişimcilik sertifikası almıştır. KOSGEB tarafından 2012 yılında 7, 2013'te 14, 2014'te 45 ve 2015 yılında 58 olmak üzere toplam 121 firma 1.712.618,70 TL ile desteklenmiştir.

Tablo 9 : KOSGEB BİNGOL 2014 Yılı Destekleri

Genel Destek	494.009,23
Girişimcilik	2.141.402,31
İş Birliği- Güç Birliği	1.919.018,97
KOBİ Proje	884.622,01
TOPLAM	5.439.052,52

Kaynak: Bingöl KOSGEB (07.07.2015)

Tablo 9'da görüldüğü gibi SODES Destek programı kapsamında 2010-2013 yılları arasında toplam 237 proje kabul edilmiş ve toplam 25.195.308,00 TL miktarında destek verilmiştir.

Tablo 10 : 2010-2013 Yılları Arasında SODES Projeleri

YILLAR	DESTEKLENEN PROJE SAYISI	İPTAL EDİLEN PROJE SAYISI	BAKANLIKÇA GÖNDERİLEN SODES DESTEK TUTARI (TL)
2010	51	1	5.223.000,00
2011	69	3	6.543.317,00
2012	55	4	6.687.059,00
2013	62	2	6.741.932,00
TOPLAM	237	10	25.195.308,00

2010-2013 yılları arasında SODES Projelerinin kuruluş türüne göre dağılımı ise şöyledir: Kamu kurum ve kuruluşlarına toplamda 113 proje için 12.160.538,80 TL, İl/İlçe özel idarelerine 4 proje için 568.988,00 TL, Belediyelere 25 proje için 2.893.333,00 TL, Köylere Hizmet götürme birliklerine 13 proje için 2.225.874,00 TL, üniversiteye 7 proje için 726.930,00 TL, sivil toplum kuruluşlarına 57 proje için 6.822.992,00 TL, Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ise 8 proje için 805.577,00 TL olmak üzere toplam 227 proje yapılmış ve 26.204.232,00 TL destek sağlanmıştır.

1 KOSGEB 2014 Faaliyet Raporu

Tablo11: 2012-2013 Yılları Arası SODES Proje Sayılarının Kuruluş Türüne Göre Dağılımı

	KAMU KURUM VE KURULUŞLARI		İL/İLÇE ÖZEL İDARELER		BELEDİYELER		KÖYLERE HİZMET GÖTÜRME BİRLİKLERİ		ÜNİVERSİTE		SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI		KAMU KURUMU NİTELİĞİNDEKİ MESLEK KURULUŞLARI	
Yıl	Sayı	Sodes Tutarı (TL)	Sayı	Sodes Tutarı (TL)	Sayı	Sodes Tutarı (TL)	Sayı	Sodes Tutarı (TL)	Sayı	Sodes Tutarı (TL)	Sayı	Sodes Tutarı (TL)	Sayı	Sodes Tutarı (TL)
2010	27	2.021.049,24	0	0,00	4	774.327	2	500.000	3	313.900	11	1.502.704	1	113.020
2011	35	2.095.035,52	2	279.240	7	1.111.718	3	307.200	3	240.700	15	1.307.650	5	467.517
2012	27	3.755.945,76	0	0,00	5	542.288	5	853.940	0	0,00	15	1.720.561	1	120.000
2013	26	3.658.516,42	2	289.748,	7	465.000,	3	564.734	1	172.330,	20	2.292.289	1	107.240
Total	113	12.160.538	4	568.988	25	2.893.333	13	2.225.874	7	726.930	57	6.822.992	8	805.577

Kaynak: Bingöl Valiliği AB Projeleri Koord. Merkezi SODES Projeleri Kitapçığı 2012-2013

2010-2013 yılları arasında SODES Projelerinin türlerine göre dağılımında ise Sosyal içerikli toplam 87 proje için 12.718.230,68 TL, istihdam türüne göre ise 33 proje için 3.083.933,20 TL, Kültür, sanat ve spor alanında ise 107 proje için 10.262.069,24 TL bütçe ayrılmıştır.[2]

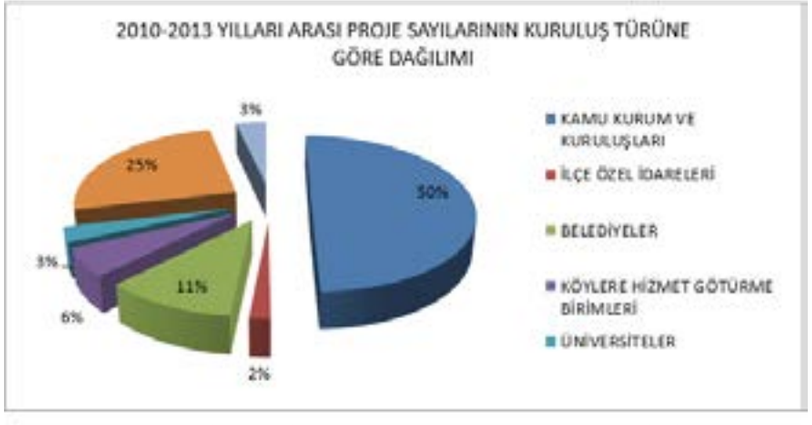

Şekil 1 : 2010-2013 Yılları SODES Proje Sayılarının Kuruluş Türüne Göre Dağılımı

Bingöl ilinde Doğramacılar Keresteciler ve Mobilyacılar Esnaf ve Sanatkarlar Odasına kayıtlı 124, Karlıova Esnaf ve Sanatkarlar Odasına 149, Bingöl Terziler ve Konfeksiyoncular Esnaf ve Sanatkarlar Odasına 150, Genç Esnaf ve Sanatkarlar Odasına 318, Bingöl Bakkallar ve Bayiler Esnaf Odasına 445, Bingöl Esnaf ve Sanatkarlar Odasına 1507 ve Bingöl Şoförler ve Otomobilciler Esnaf Odasına 1702, esnaf ve sanatkar olmak üzere toplamda 4395 faal olarak kayıtlı bulunmaktadır. Sicile kayıtlı toplam üye sayısı ise 15.127'dir. [3] Ayrıca 2013 Ocak-Kasım ayına ait kurulan ve kapanan şirket istatistiklerine göre 62 adet şirket, 1 kooperatif, 45 gerçek kişi ticaret işletmesi kurulmuş, 9 şirket ve 9 kooperatif tasfiye edilmiş, 14 şirket, 10 kooperatif ve 27 gerçek kişi ticaret işletmesi kapanmıştır.[4]

2 Bingöl Valiliği AB Projele Koord. Merkezi SODES Projeleri Kitapçığı 2012-2013

3 Bingöl Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği Başkanlığı (07.07. 2015)

4 http://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php erişim tarihi: 14.08.2015

"Genel Teşvikler", "Bölgesel Teşvik Sistemi" kapsamında teşvik edilmesi öngörülen sektörler arasında bulunmayan sektörlerde yapılacak ve aşağıdaki minimum yatırım tutarlarına uyacak yatırımlar için geçerlidir. Bingöl ilinin de içinde bulunduğu 6. bölge için minimum 500.000 TL ve üzerinde yatırım yapacak girişimcilerin kullanımına sunulmaktadır. Bu teşvikler;

- Gümrük Vergisi Muafiyeti,
- KDV İstisnası,
- Gelir Vergisi Stopajı Desteğidir.

Yeni yapılacak yatırımlarda Ekonomi Bakanlığı tarafından "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" kapsamında yatırımcılara önemli teşvikler sunulmaktadır. Söz konusu Teşvik Sistemi kapsamında teşvikler 4 ana başlıkta verilmektedir. Bunlar; "Genel Teşvikler", "Bölgesel Teşvikler", "Büyük Ölçekli Yatırım Teşvikleri" ve "Stratejik Yatırımların Teşviki"dir. Söz konusu teşviklerden yararlanabilmek için **"Yatırım Teşvik Belgesi"** alınmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir ülkede uygulanan ekonomik teşvikler o ülkede uygulanan ekonomik, mali ve sosyal politikalarla çok yakından alakalıdır. Teşvikler ekonomik, mali ve sosyal politikaların bir aracıdır.

Bingöl İli 2010 yılından itibaren SODES programından yararlanmaktadır.Kalkınma Bakanlığı tarafından finanse edilen ve yerelde Bingöl Valilimiz koordinasyonunda yürütülen Sosyal Destek Programı (SODES) kapsamında ilimize 2010-2013 yılları arasında 237 proje ile toplam 25.195.308 TL destek sağlanmıştır. Bu projeler ile istihdam, sosyal bütünleşme, kültür sanat ve spor alanlarıyla ilin sosyal kalkınmasına önemli katkılar sağlanmıştır. SODES Programı ile ilimizde toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata katılmalarının önündeki engellerin kaldırılmasında önemli bir adım atılmıştır.

Bingöl İli sosyo-ekonomik bakımdan gelişmeye ihtiyaç duyulan iller arasında yer almaktadır. Kalkınmada öncelikli iller arasında yer alan Bingöl'de, sanayinin gelişmesi için teşvik tedbirleri alınmaktadır. Buna göre, 2014 yılı içinde ilimiz için verilen teşvik belgesi sayısı 8, yatırım tutarı 19.092.565,00 TL ve öngörülen istihdam 989'dur. Belge sayısı bakımından en fazla teşvik İmalat sektörlerinde iken, en yüksek yatırım teşviki yine İmalat sektörüne verilmiştir.

2012 yılında yürürlüğe giren yeni teşvik sistemiyle özellikle tekstil gibi emek yoğun sektörlerde Bingöl'ün de içerisinde bulunduğu 6. Bölge illerine tanınan destek avantajları ve çözüm sürecinin yarattığı olumlu hava sayesinde bölgemize yatırımcıların ilgisi artış göstermiş olup tekstil, emek yoğun bir sektör olarak en olumlu etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Nitekim Bingöl'de 2013 ve 2014 yıllarında yüzlerce kişi istihdam edecek büyük çaplı yeni tekstil işletmeleri kurulmaya başlanmıştır. Bingöl'ün yatırım teşvik bölgelerinin en avantajlısının kapsamında olması ve sahip olduğu ucuz işgücü maliyeti bu alanda yapılacak yatırımlar için önemli bir avantaj sağlanmaktadır.

Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının desteklediği Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme (KOSGEB), işletmelerin rekabet düzeylerini arttırmaları için girişimciliği ve istihdamı arttırmayı ve ekonomiyi yükseltecek faaliyetleri desteklemektedir. 2014 Haziran itibariyle 2014 yılında 712 Kişi, 2015 yılında 389 kişi olmak üzere toplam 1.101 kişi KOSGEB'den girişimcilik sertifikası almıştır. 2012-2015 yılları arasında, KOSGEB tarafından toplam 121 firma 1.712.618,70 TL ile desteklenmiştir.

TRB1 Bölgesi Fırat Kalkınma ajansı, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, yerel potansiyeli harekete geçirerek bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliği sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla Bingöl'de çeşitli faaliyetler

göstermektedir. Ayrıca Tarım Bakanlığının Kırsal Kalkınma faaliyet ve teşvikleri de Bingöl'ün kalkınması ve istihdamının arttırılması yönünde ciddi adımlardır.

Bingöl iline proje kapsamında Kamu kurum ve kuruluşlarına da yatırımlar yapılmaktadır. Bingöl iline toplamda 6.125.858.821 TL destek sağlanmış olup, Kalkınma planları doğrultusunda desteklerin sağlanması beklenmektedir. 2010-2013 yılları arasında Kamu yatırımlarının sektörel dağılımında sektör toplamı 621.626.000,00 TL olup, Bingöl ilinin DAP içindeki oranı %11, Türkiye toplamına oranı ise %0,5'tir.

DPT tarafından yapılan "İller İtibariyle Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" araştırması sonuçlarına göre 2003 yılında Bingöl ili -1,12469 endeksle 76'ıncı sırada yer alırken, 2010 yılı itibariyle -5,7479 endeksle 75'inci sırada yer almıştır.

İlimizde hali hazırda 52 adet Toplum Yararına Program devam etmekte olup, bu programlar kapsamında toplam 3200 kişi istihdam edilmiştir. Son yıllarda Üniversitenin hızla gelişmesi, artan kamu ve özel sektör yatırımları, artan nüfus ve daha kaliteli hizmet talebi gibi nedenlerle özel öğrenci yurdu, özel hastane ve özel eğitim kurumları gibi alanlarda Bingöl'de önemli bir ihtiyaç hissedilmekte dolayısıyla bu alanlarda yapılacak yatırımlar önem arz etmektedir.

Ekonomisi, tarım ve tarıma dayalı sanayi ağırlıklı olan Bingöl'de, tarımsal entegre tesisler, zengin çayır ve meraları değerlendirerek yapılacak büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, süt işleme tesisleri, sahip olduğu zengin termal kaynakların kullanılmasıyla gerçekleştirilecek seracılık ve termal tesis yatırımları, bal ve diğer arıcılık ürünleri yatırımları ilk planda yer alabilecek avantajlı yatırım alanlarıdır. KOSGEB ile Bingöl Üniversitesi ve Bingöl Ticaret ve Sanayi Odası, arasında da Ar-Ge ve İnovasyon İşbirliği Protokolleri imzalanmıştır. Üniversite ile işbirliği içinde yapılan çalışmalar da Bingöl ilini ileriye taşıma yolunda atılan önemli adımlardır.

Sonuç olarak; Bingöl az gelişmiş iller arasında yer almakla beraber uygulanan teşvikler ve devlet katkıları kapsamındaki projelerin eşgüdüm, planlama ve devamı sırasında, gerekli her türlü revizyon sağlanmakta ve günün değişen şartlarına uygun şekilde değerlendirilip bu doğrultuda istihdamın ve refah düzeyinin arttırılması konusunda çaba harcanmaktadır.

KAYNAKÇA

Bingöl Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği Başkanlığı 07/07/ 2015
Bingöl İl Planlama Müdürlüğü 13/07/2015
Bingöl KOSGEB 07/07/2015
KOSGEB 2014 Faaliyet Raporu
http://www.dap.gov.tr erişim tarihi: 21/08/2015
http://www.ekonomi.gov.tr erişim tarihi: 21/08/2015
http://www.ekonomi.gov.trErişim Tarihi: 05/06/2015
http://www.fka.org.trerişim tarihi: 24/08/2015
http://www.tobb.org.tr erişim tarihi: 14/08/2015
http://www.tuik.gov.trerişim tarihi:14/08/2015
http://www.tuik.gov.tr erişim tarihi: 14/08/2015

BÖLGESEL KALKINMA İÇİN ALTERNATİF SERMAYE KAYNAKLARI: MELEK SERMAYE VE TÜRKİYE

Armağan TÜRK[1], Rengin AK[2]

ÖZET

Bir ülkenin kalkınması için bazı kaynakların ideal oranda birleşmesi gerekmektedir. Kalkınma için gerekli kaynaklardan birinin olmaması ya da eksik olması ülkeler için önemli bir sorundur. Bu sorunun aşılmasında ulusal ve uluslararası öneri ve çalışmalar yapılmaktadır. Kalkınma için gerekli kaynaklardan olan sermaye, üretimde kullanılan araç ve gereci beşeri sermaye, bilgilendirilmiş emek vesosyal sermaye ise daha çok toplumdaki organizasyonların birbiriyle ilişkilerinin kalitesini ifade etmektedir. Bu çalışmada, kalkınma için gerekli olan sermayenin elde edilmesinde alternatif yaklaşımlardan biri olan Angel Capital (Melek Sermaye) ele alınacaktır. Melek sermaye (Angel Capital) ya da melek yatırımcı (Angel Investor) alarak kullanılan alternatif kalkınma aracının Türkiye için bölgesel kalkınmada alternatif bir araç olup olamayacağı ve potansiyeli tespit edilecektir.

***Anahtar Kelimeler**: Angel Capital, Angel Investor, Bölgesel Kalkınma, Melek Yatırımcı, Melek Sermaye*

1.GİRİŞ

Üretilen mal ve hizmetlerin kapasitesindeki artış olarak tanımlanan ekonomik büyüme ve ekonomik büyüme yanında sosyal ve kültürel değişmeyi de ifade eden ekonomik gelişme ülkelerin her zaman birincil önceliği olmuştur. Ülkeler bu amaca ulaşabilmek için mevcut kaynaklarını en iyi ve uygun şekilde bir araya getirmeye çalışırlar. Ülkelerin sahip olduğu farklı kaynaklar ülkelerin tercih ettiği yöntemlerin de farklılaşmasına neden olmaktadır. Literatürde ülkelerin büyüme ve kalkınmalarını gerçekleştirmelerini sağlamak için farklı teoriler bulunmaktadır. Bu teorilerin bazılarında devletlere etkin rol verilirken bazılarında ise devletin rolü en aza indirilmiştir. Merkantilist dönemde ülkelerin ekonomik büyümesinde devlete etkin bir rol verilmiş ve devletin büyümesiyle ekonominin büyümenin birlikteliği esas alınmıştır. Fizyokrasi ise, Merkantilizm'in aksine devletin ekonomiye müdahale etmemesini savunmaktadır ve tarımın ekonomik büyümenin tek kaynağı olduğunu ifade etmektedirler. Klasik görüş, büyüme teorileri için başlangıç sayılmaktadır. Adam Smith ekonomik büyümenin sadece sermaye akımlarıyla değil sanayideki gelişme yanında sosyal gelişmelerle de olacağını savunmuştur. Malthus ekonomik büyümede ki sorunu nüfusa bağlarken Schumpeter ise teknolojik gelişmenin ekonomik büyümeye olumlu etkileri olacağını belirtmiştir. Sosyalist teoriye göre ise büyümenin temel belirleyicisi olarak emek faktörü gösterilmiştir. Sosyalist

1 Yrd.Doç.Dr. Kırklareli Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, armaganturk@klu.edu.tr

2 Doç.Dr. Kırklareli Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, rengin.ak@kirklareli.edu.tr

teoride Feldman'ın iki faktörlü teorisi kendinden sonra geliştirilmiştir. Ekonomik büyüme teorilerinden bir diğeri olan Dışsal Büyüme Teorileri ekonomik büyümeyi dışsal faktörlerle açıklamaya çalışmıştır.

Ekonomik büyüme yanında sosyal ve kültürel değişimi ifade eden kalkınma kavramı daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde yaşanan süreçler ifade edilmektedir. Ülkelerin tercih ettiği ekonomik sistem hangisi olursa olsun çözüm aradıkları sorunlar "hangi malların üretileceği, ne kadar üretileceği, hangi teknolojini kullanılacağı ve mal ve hizmetlerin nasıl bölüşüleceği" dir. Bir ülkenin ekonomik açıdan gelişiyor olması kalkındığının bir göstergesi olmayabilir. Bu çerçevede kalkınmanın üç ayağı vardır ve bunların birlikte ele alınması gerekmektedir. Bunlar "Ekonomik Kalkınma", "Sosyal Kalkınma" ve "İnsani Kalkınma" dır (Tolunay ve Akyol, 119:2006). Literatürde ülkelerin kalkınmalarını gerçekleştirebilmek için tercih edeceği üç strateji vardır. Bunlar dengeli kalkınma stratejileri, dengesiz kalkınma stratejileri ve tarım-sanayi önceliğidir. Dengeli kalkınma stratejisine göre a gelişmiş bir ülke kalkınmak istiyorsa tüm sektörlerde önemli bir hamle yapmalıdır. Bu strateji "büyük itiş", "ilk itiş gücü" olarak ta adlandırılmaktadır. Bu stratejiyi ilk ortaya atan Friedrich List olmakla birlikte Ragnar Nurske, Gunnar Myrdal, Arthur Lewis ve Hollis Burnley Chenery teoriye önemli katkılarda bulunmuşlardır (Gürkan, 1992:345).Dengesiz kalkınma stratejisi isebelli şartlar içinde dengesizliğin ilerlemeyi bozmaktan çok canlandırdığı ve tüm sektörlerde sıçramalara yol açarak ekonomiyi dinamik bir süreç içine sokacağını önermektedir (Dülğeroğlu,1991:42). Dengesiz kalkınma stratejisinin öncüsü Albert Otto Hirschman'dır. Hirschman'a göre az gelişmiş ülkeler, dengeli kalkınma stratejisinin öngördüğü gibi bütün sektörlerde eş zamanlı bir kalkınma hamlesini gerçekleştirecek ne sermaye miktarına, ne de arz ve talep yönüyle piyasa genişliğine sahiptirler (Solmaz, 2008). Tarım-sanayi önceliği ise ekonomik kalkınmanın kendi kendini besleyen bir sürece girmesini sağlayacak başlangıç döneminde tarım sektörüne mi yoksa sanayi sektörüne mi önceliğin verileceği ile ilgilidir (Gürkan, 1992:351).

Ülkeler ekonomik büyüme ve kalkınmalarını sağlarken aynı zamanda bazı sanayi bölgeleri ve diğer bölgelerden farklı yapıda bölgeleri de ortaya çıkarmışlardır. Ülke için sağlanan refah artışı ülke içindeki bölgeler arasında sağlanamamıştır. Bölgeler arasında ortaya çıkan gelişme farklılıkları dengesizliklere neden olmuştur. Bunun sonucu olarak kentlerde, çevre ve doğal dokuda bozulmalar meydana geldi. Bu ve benzeri olumsuzluklar büyüme ve kalkınma ekonomisinde bir alt başlık olarak bölgesel kalkınmaya ilgiyi arttırmıştır. Gelişmiş ülkelerde 1930'lu yıllardan itibaren görülen bölgesel kalkınma çalışmalarına gelişmekte olan ülkeler çok fazla ilgi göstermemiştir. Amerika'da ilk bölgesel kalkınma ajansı 1933'te kurulurken Avrupa'da 1950'lerde kurulmuş, gelişmekte olan ülkelerde bölgesel kalkınma 1980 sonrası dönemde başlamıştır. Bölgesel kalkınma için alternatif arayışları 1970'lerde başlamış olsa da asıl gelişmeler 1980 sonrası dönemde olmuştur. 1980 sonrası dönemden günümüze (2015) geçen sürede yaşanan küresel ekonomik krizlerde bu ilginin artmasında etkendir.

Bölgesel kalkınma çabalarının artmasıyla birlikte bu amaca yönelik uygulamalarda da çeşitlilikler artmaya başlamıştır. Kamu tarafından yapılan çalışmalar yanında özel sektör ve uluslararası kurumlar tarafından yapılan çalışmalarda mevcuttur. Gelişmekte olan ülkelerde bölgesel kalkınma için alternatifler üretmek yanında bu alternatiflere fon sağlamak ta önemli bir sorundur. Bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek için Ekolojik Kalkınma, Sürdürülebilir Kalkınma, Organik Tarım, Fair Trade, Cinsiyet ve Kalkınma gibi uygulamalar ve Kalkınma Ajansları, Mikro Kredi, Sosyal Sermaye, Melek Yatırımcı ve Melek Sermaye gibi fon kaynakları alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Sayılan bu alternatifler içinde "Melek Sermaye" incelenecektir.

2. KALKINMA VE BÖLGESEL KALKINMA

İkinci Dünya Savası'ndan sonraki dönemde, Keynesyen Büyüme Teorileri'nin etkisi altında, bir çok iktisatçı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kişi basına reel gelir artışı ile ölçülen büyümeyi esas alarak, ekonomik kalkınmayı tanımlamaya çalışmıştır (Dolun ve Atik: 2006,5).

Kalkınma kavramının değişik tanımları olmakla birlikte genel olarak kalkınmayı bir ülkede niteliksel ve niceliksel tüm gelişmelerin bir arada gerçekleşme durumu olarak tanımlayabiliriz. Bir ülkede niteliksel olarak gelir dağılımı, demografik yapı, sosyal refah, okuma yazma oranları, kentleşme gibi durumlar ele alınırken, niceliksel olarak gayri safi yurtiçi hasıla büyüklüğüne dikkat edilmektedir. Büyüme bir ülkenin tamamı için kullanılırken kalkınma ülkenin her bölgesinde eş anlı olarak görülen bir olgu değildir. Literatürde bölgesel farklılıkların varlığını kalkınmanın ön koşulu olarak gören teorilerde mevcuttur (Vatansever Deviren, Yıldız: 2014).

Literatürde Bölgesel İktisat, Alansal Ekonomi, Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Büyüme gibi farklı kavramlarla ifade edilen bölgesel kalkınma (Tüylüoğlu, Karakaş: 2006,196), sanayileşmenin belli bölgelerde toplanması sonucu ortaya çıkan ekonomik ve sosyal dengesizliği ortadan kaldırmak amacıyla, geri kalmış bölgelerin sanayileşmesini ve ülke içinde eşit gelir dağılımının sağlanmasına yönelik çalışmaları ifade eder (Paksoy ve Aydoğdu: 2010,114). Tanım itibarıyla bölgesel kalkınma tek seferlik bir hedef değil dinamik bir yapı içermektedir.

Bölgesel kalkınma bilimsel olarak 1950'lerde Walter Isard tarafından ele alınsa da özellikle Almanya'da ilk klasik bölgesel teoriler Von Thünen ve Weber gibi iktisatçılar tarafından ele alınmıştır (Polese: 1999,300). Sanayi devrimi sonrası ülkeler arasında görülen ekonomik dengesizlikler 1929 buhranı ve sonrasında bölgeler arasında görülmeye başlanmıştır. Keynes'in 1929 kriziyle ilgili görüşleri bölgesel kalkınmada da yer bulmuştur. Amerika'daki Tenessi Valley Authority gibi ilk bölgesel uygulamalar devlet eliyle gerçekleştirilmiş ve başarılı sonuçlar elde edilmiştir (Meyer: 1963, 26). İkinci dünya savaşından sonra bölgesel farklılıkların giderilmesi için bölgesel planlar uygulanmaya başlanmıştır. Neoklasik büyüme modellerinin bölgesel kalkınmaya uyarlanması şeklindeki politika uygulamaları görülmektedir. 1950 ve 1960'lı yıllarda dengeli büyüme modelleri yanında dengesiz kalkınma modelleri de geliştirilmiştir.1950-60'lı yıllarda uygulanan bölgesel kalkınma politikaları bölgelerin kendine özgü yapılarını dikkate almayan standart politikalara dayanmaktaydı. Keynesyen politikaların benimsendiği bu dönemde devlet eliyle büyük işletmelerin kurulması belirgin bir özellikti.1970'lere kadar bölgesel kalkınmayla ilgili çalışmalar merkezi yönetim tarafından gerçekleştirilirken 1970 sonrasında yereler yönetimlerin yetkileri arttırılmıştır. Ekonomik büyümedeki yavaşlamalar ve yeni ortodoks politikalardan dolayı 1970'lerin ortalarından itibaren bölgesel politikalar değişmeye başladı. Ekonomik kaynakların yeniden dağıtılması içsel büyümeye odaklanılmasına neden oldu. Bölgesel kalkınma ajanslarının oluşumu ve daha sonra özel amaçlı bölgesel ve yerel organların genişlemesi ileekonomik kalkınma çok katmanlı hale geldi (Bachtler veYuil: 2001,6). 1980'li yıllarda bölgesel kalkınmada devlet yatırımlarıyla finanse edilen niceliksel uygulamalarla birlikte sosyal imkanların arttırılması, yaşam kalitesinin arttırılması gibi nitelik arttırmaya yönelik yeni finansman imkanları ortaya çıkmıştır. 1980'lerin ortalarından itibaren bölgesel kalkınmada yeni kavramlar açık olarak görülmeye başladı. Ekonomilerin rekabeti yenilik geliştirme yeteneğindeki artışla bağdaştırılıyor, özellikle etkileşimli öğrenmeyi kolaylaştırıcı imkanların artması ve işletmeler arasında oluşturulan ağlar ile (Bachtler ve Yuil: 2001,10). 1990'larda ise bölgelerin kendi iç dinamiklerinin bölgesel kalkınmada etkin olabileceği görüşü önem kazanmıştır (Akiş: 2011,242-244).

1990 sonrası dönemde artan küreselleşme ve ekonomik krizler bölgesel kalkınmayla ilgili yaklaşımları da değiştirmiştir. Bölgesel kalkınmaya yönelik ilginin artışındaki bir diğer etkende bu dönemde bölgeler arası gelir eşitsizliğindeki artıştır. OECD raporlarına göre bölgeler arası gelir eşitsizliği ülkelerin çoğunda artmıştır. Gelir eşitsizliğindeki artışın temel

nedeni ise büyümenin motoru olarak kentlerin potansiyelinin olmasıdır. Kentler daha üretken olduklarından kentler büyüdükçe bu potansiyelleri de artmaktadır. Benzer şekilde kentler çevrelerindeki belirli bir bölgenin de büyüme potansiyelini olumlu etkilemektedirler. Bu olgu krizlerle birleşince en zengin bölgelerle en fakir bölgeler arasındaki fark açılmıştır. Ülke içindeki bölgelerarası farklılıklar ve bölgelerarası uygulamaların uyumlaştırılması bu sorunun çözümünün önündeki en önemli engellerdir (OECD:2015,29-32).

3-BÖLGESEL KALKINMANIN FİNANSMANI

İktisadi kalkınmada olduğu gibi bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için üç temel kavrama ihtiyaç vardır. Bunlardan ilki bölgede bulunan kamu kurumları, özel girişimciler ve halkın kalkınmayı istemesidir. Diğer iki kavram ise teknoloji ve nüfustur. Burada teknoloji belirlenen hedeflere ulaşmak için kaynakların ne şekilde bir araya getirileceğini göstermektedir. Bölgeler için önemli olan belirli bir teknolojiye sahip olunması değil, bu teknolojinin ekonomik kalkınma için kullanılabilir olmasıdır. Nüfus ise hem nitel hem de nicel olarak başlatılan ekonomik gelişmenin devam ettirilebilmesi için gereklidir. Bu çerçevede karar verilmesi gereken önemli bir konu ise hedeflenen bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için ne kadar yatırıma ihtiyaç vardır ve bu yatırımlar nasıl finanse edilecektir. Ne kadar yatırıma ihtiyaç olduğu teorik olarak hesaplanabilir olmakla birlikte finans kaynaklarının bulunması asıl sorunu teşkil etmektedir.

Bir bölgede ne kadar yatırıma ihtiyaç olduğu sermaye hasıla katsayısı yardımıyla hesaplanabilir. Şöyle ki %7 kalkınmayı amaçlayan bir bölgede firmaların aynı dönemde sahip olduğu fiziki sermayelerindeki artış miktarı 30 birim, üretim ise 10 birim olduğu varsayılırsa sermaye hasıla oranı 3 (30/10=3) olur. Bölgenin toplam gelirinin de 100 birim olduğu varsayıldığın da %7 kalkınma için 100 birimlik gelirin 21 biriminin (7*3=21) yatırıma ayrılması gerekmektedir. Teorik olarak bu hesap kolay olmakla birlikte arzu edilen kalkınmayı gerçekleştirecek miktarda yatırımı sağlamak her zaman mümkün olmamaktadır. Buradaki bir diğer sorun ise hedeflenen %7 kalkınma için 21 birim yerine 15 birim tasarruf yapılırsa aradaki 6 birim açık nereden finanse edilecektir. Söz konusu bu finansman açıklarının giderilmesine yönelik iç ve dış kaynaklara dayalı alternatifler önerilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde tasarrufların yeterli olmaması kalkınma için ihtiyaç duyulan sermayenin eksik kalmasına yol açar. Bu ülkelerde tasarrufların arttırılabilmesi için Y (milli Gelir)=S(tasarruf)+C(tüketim) eşitliğinden dolayı ya tüketimin azalması yada gelirin artmasına gerekir. Tüketimi azaltmadan geliri arttırmak için atıl olarak bulunan faktörlerin üretime dahil edilmesi gerekmektedir. Bunun sağlanmasında Şekil 1'de görülen vergiler, iç borçlanma, sermaye piyasası, enflasyonist finansman ve gönüllü bireysel tasarruflardan yararlanılır. Teoride önerilen bu alternatifler fiili durumla tezat oluşturmaktadır. İlk olarak bu alternatifler hali hazırda faaliyet gösteren kurumlara yöneliktir. İkinci olarak atıl olarak bulunan kaynakların üretime dahil edilmesinde çok fazla etkin değildirler. Özellikle yeni girişimcilerin bu fon kaynaklarına ulaşması neredeyse imkansızdır. Bölgesel kalkınmada atıl olarak bulunan faktörleri üretime dahil etmek için geleneksel fon bulma yöntemlerine alternatifler geliştirilmektedir. Bu alternatiflerden biri olan Angel Capital (melek sermaye) ve Angel Investors (melek yatırımcılar) çalışmamızın asıl konusudur.

Şekil 1: Kalkınmanın Finansman Kaynakları

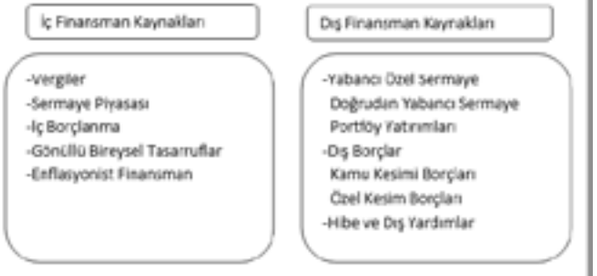

Kaynak: Hüseyin Şen, N.Tolga Sunuç, Abdullah Keskin (2011), Kalkınma Ekonomisi: Seçme Konular,Ekin Yayınevi, Bursa, s.230.

1990'lı yıllarda enformasyon ve bilgi teknolojilerindeki gelişmenin getirdiği büyümeyi ifade eden"Yeni Ekonomi" yeni internet zenginleri yaratmıştır. Bu sisteme dahil olmak isteyenlerin artması yeni fikirlerine başlangıç aşamasında destek olmayı ve hissedar olayı da arttırmıştır. İyi iş fikirlerinin hayata geçirilmesindeki en önemli problem olan başlangıç sermayesinin yokluğu bir çok iyi iş fikrinin hayata geçirilemeden kaybolmasına yol açmış olabilir. 1990 sonrası dönemde özellikle ABD ve Avrupa'da ortaya çıkan iş fikirlerinin hayata geçirilmesini destekleyen yatırımcılar yeni fikirleri olup sermaye eksiği olanlar için bir fırsat yaratmıştır. ABD ve Avrupa'da melek yatırımcı olarak adlandırılan bu finansörler önemli bir itici güç oluşturmuşlardır.

4-BÖLGESEL KALKINMANIN FİNANSMANINDA MELEK YATIRIMCI, MELEK SERMAYE VE TÜRKİYE

Makroekonomik trendeki bazı değişmeler girişimcilerin yatırımcı bulmada ve sermayelerini arttırmada önemli bir etki yaratmıştır. Düşen faiz oranları ve geleneksel borç ve kredinin cazibesi; vergi teşvikleri yoluyla devlet müdahalesi; risk sermayesi piyasalarının daralması ve alternatif varlıkların cazibesinde negatif etkiler sürdürülebilir şirket inşasında sermaye yetersizliği etkisinin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır (Benjamin veMargulis: 2005,77).

Hızlı büyüyen küçük işletme sahipleri, yolun başında olan girişimciler ve yeni icadı olanların alternatif finansal kaynakları arasında birçok seçeneği vardır. Bu alternatif, temel ve yeni ilk aşama finansman kaynakları aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

Tablo 1: Temel, Alternatif ve Yeni İlk-Aşama Finansal Kaynaklar

-İş Melekleri - Özel yatırımlar	-İşlem finansmanı
-Akademik kurumsal araştırma finansmanı	-Stratejik birleşmeler
-Venture kapital	-Ortak yatırımlar
-Önyükleme (bootstrap) finansmanı	-Özel özsermaye fonları
-Kendi kendine finansman: tasarruflar, borçlar, kredi kartları	-Finansal kurumlardan doğrudan yatırım
-Teknoloji lisansı	-Uluslararası finansman-Göç yatırımı
-Telif hakkı (Royalty)	-Doğrudan özel teklifler
-Ortak girişim (Joint venture)	-Kuluçka-temelli finansman
-Aile, arkadaş, meslektaşlar ve iş ortakları	-Ortaklık kredisi kalkınma fonları
-Barter yatırımı	-Ekonomik kalkınma programları

Kaynak: BENJAMIN, Gerald, Joel Margulis (2005), Angel Capital: How to Raise Early-Stage, Private Equity Financing, Wiley, p.81

Tablo 2: Melek Yatırımcı ve Ortak Yatırım Arasındaki Temel Farklar

Melek Yatırımcı	Ortak Yatırım
Firma başarısıyla ilgilenir	Çıkış stratejisiyle ilgilenir
Kendi parası	Başka insanların parası
Küçük özsermaye paylaşımı	Büyük özsermaye paylaşımı
Ortalama yatırımcı =4	Ortalama yatırımcı =23
Küçük işletme deneyimi	Akademik kimlik
Şirket başlama oranı %80	Şirket başlama oranı %38
Part time yatırımcı	Full time yatırımcı
Girişimle ilgili yönetici	Finansal yönetici
Değer katan aktif yatırımcı olmayan	Stratejik yatırımcı, pratik
Girişimci odaklı	Hızlı büyüme potansiyelodaklı
Yerin önemi (%80)	Yerin önemi (%60)
Girişimde endüstri deneyimi olmaması %59	Girişimde deneyim olmaması %29

Kaynak:BENJAMIN, Gerald, Joel Margulis (2005), Angel Capital: How to Raise Early-Stage Private Equity Financing, Wiley, p.101

Bu alternatiflerden melek yatırımcı, henüz yolun başında olan (start-up) bir iş fırsatına yatırım yapan, işletmelerin büyümeleri veya gelişmeleri için sermaye sağlayan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Melek yatırımcı, risk ve büyüme potansiyeline sahip olmakla birlikte finansman ihtiyacı olan girişimcilere, sermaye sağlamak yanında mesleki tecrübelerinide aktaran özel bir yatırımcı türüdür. Melek yatırımcı özellikle yatırımın ilk aşaması için en iyi sermaye kaynağıdır. Bunun en temel nedeni diğer fon kaynaklarının katı kriterlere bağlı olmasıdır. Melek yatırımcının diğer farklılıkları aşağıdaki tablo 2'de özetlenmişti.

Yukarıda belirtilen potansiyel avantajları yanında melek yatırımcının hangi aşamada yatırıma dahil olduğu da bölgesel kalkınmadaki potansiyeli için önemlidir. Finansmanın yaşam döngüsünde melek yatırımcının yeri şu açıdan önemlidir. Bölgesel dengesizlikleri gidermede etken bir rol üstlenip üstlenemeyeceği yatırımın finansmanına katıldığı noktayla da ilgilidir. Finansmanın yaşam döngüsüne bakarak melek yatırımcının potansiyeli daha iyi anlaşılabilir. Şekil 2 temel olarak bir finansmanın yaşam döngüsünü göstermektedir.

Şekil 2: Finansmanın Yaşam Döngüsü

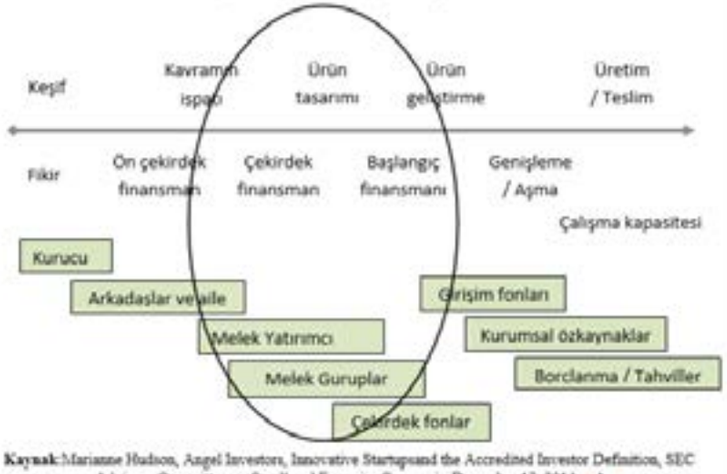

Kaynak:Marianne Hudson, Angel Investors, Innovative Startupsand the Accredited Investor Definition, SEC Advisory Committee on Small and EmergingCompaniesDecember 17, 2014, p.4

Şekil 2'de görülebileceği gibi melek yatırımcılar finansmanın yaşam döngüsünde çekirdek finansman ve başlangıç sermayesi sağlamaktadırlar. Bu çerçevede melek yatırımcılar bölgesel kalkınmada önemli bir engel olan sermaye eksikliğini gidermeyi hedeflemektedirler.

Teorik açıdan bakıldığında melek yatırımcılar finansmanın yaşam döngüsünde önemli bir açığı gidermektedir. Yeni yatırımcılar ve iş fikirleri için çekirdek finans ve başlangıç sermayesi sağlamaktadırlar. Melek yatırımcıların ülke ekonomisine yaptığı olumlu katkıyla ilgili bir çok veri bulunmaktadır. Örnek olarak Amerika'da 2013 yılında 298.000 melek yatırımcılar yaklaşık 24,8 milyar dolar melek sermayeyi 71.000 başlangıç aşamasındaki işe aktarmıştır (Hudson: 2014,3). Melek yatırımların bu genel performansına karşın bölgesel kalkına için bir alternatif olabilmesi tartışmalıdır. Aşağıdaki grafikler Amerika'da bölgesel olarak melek yatırımcıların sayılarını ve parasal büyüklüklerini göstermektedir.

Grafik 1: Melek Grupların Bölgesel Dağılımı (ABD)

Grafik 2: Melek Grupların Parasal Olarak Bölgesel Dağılımı (ABD)

Kaynak: MarianneHudson, (2014) Important Things to Know About Angel Investors - 2014, ACA Angel Capital Association, p.22-23.

Grafiklerde de açık olarak görülebileceği gibi ABD'de melek yatırımcı ve gruplar sayısal ve parasal olarak oldukça büyük hacimlidirler. Fakat bunların dağılımına bakıldığında melek yatırımcı ve gruplar ve bunların sağladığı fonların belirli merkezlerde toplandığı görülmektedir.

Türkiye'de melek yatırım ve gruplar gelişmiş ülkelerdekine benzer paralel gelişmeler göstermektedir. Melek yatırım kavramı Türkiye için yeni bir kavram olsa da hızlı bir gelişim göstermiştir. Yerli ve yabancı melek yatırımcılar Türk girişimcilere fon sağlamak istemektedir. 15.02.2013 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak aynı tarih itibariyle yürürlüğe giren Bireysel

Katılım Sermayesi Yönetmeliği Türkiye'de melek yatırım firmalarını düzenlemek için oluşturulmuştur.Bu yönetmelikle finansmana erişim sıkıntısı çeken başlangıç aşamasındaki şirketler için yeni bir finansal enstrüman oluşturulması amaçlanmıştır. Yönetmelik çerçevesinde melek yatırım gruplarının bu faaliyetleri için lisans alma zorunlulukları vardır. Türkiye' de lisanslı melek yatırımcılar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3: Türkiye'de Lisanslı Melek Yatırımcılar.

Ali Sabancı – Pegasus Yön. Kur. Baş.	İsmail Cem Akar–Esas Holding Gıda Sektör Danışmanı
Atilla Kurama – Gözde Gir. Genel Müdürü	Sina Afra – Markafoni CEO'su
Ali Pandır – Fiat Türkiye Ülke Müdürü	Turhan Beraker – Saracor Yönetici Direktörü
Ayhan Dayoğlu–Ak Sigorta Genel Müd. Yard.	Joachim Behrendt–BIC Angel Investment & Services CEO'su
Babür Çelebi–Esas Holding Gıda Grup Başkanı	Mehmet Buldurgan–Sirketortagim.com Kurucusu
Cem Soysal – Inventram Genel Müdürü	Melih Ödemiş – Yemeksepeti Kurucu Ortağı
Davut Doğan – Doğtaş Genel Müdürü	Murat Yalçıntaş – İTO eski Başkanı
Dursun Akbulut–Ak Leasing Eski Genel Müdürü	Nevzat Aydın – Yemeksepeti CEO'su
Emre Kurtepeli – Mynet Genel Müdürü	Orkun Tekin – RezilamZ Yön. Kur. Baş.
Fatih İşceber – Pozitron Kurucu Ortağı	Pınar Abay – ING Genel Müdürü
Fırat İşceber – Pozitron Kurucu Ortağı	Şemsettin Gelgen -İK Grup Yönetici Ortağı
Hasan Aslanoba – Aslanoba Capital Kurucusu	Ümit Boyner – TÜSİAD eski Başkanı
Hüsnü Özyeğin – Fiba Holding YKB	Ümit Karaaslan – Hyundai Genel Müdürü
İsmail Gürleyik–Sedes Holding-Gratis GM Yard.	

Kaynak: http://morfikirler.com/yazi/melek-yatirimcilik-nedir-ve-nasil-oliyor (erişim tarihi 29.07.2015)

Türkiye'de Hazine lisansıyla faaliyette bulunan melek yatırımcılar dışında "Melek Yatırımcı Ağı"nda lisans almadan faaliyet gösteren melek yatırımcılarda bulunmaktadır. Türkiye'de 2015 yılı itibarıyla faal olan 7 melek ağı bulunmaktadır. Bu ağlar girişimciliği desteklemek ve girişimci işadamları arasında iletişim platformu ve koordinasyon sağlamak amacı ile kurulmuştur. Türkiye'de faaliyet gösteren melek yatırım ağları şunlardır;

Etohum
Bahariye Melek Yatırım
BIC
Şirket Ortağım
BÜMED
BUBA
GALATA
İstanbul Melek Yatırımcı Merkezi
KIERETSU
TEB Özel
METUTECH
Trangels

Türkiye'de 2015 yılı itibarıyla lisanslı ve lisansı olmayan melek yatırımcıların sayısı 500'ü geçmiştir. Türkiye'de faaliyette olan melek firma sayısı 400 dür. Bu firmaların 350'si İstanbul merkezli, 42'si Ankara, 3'ü İzmir, 2'si Bursa ve 1'er adeti Konya ve Antalya merkezlidir. Kayıtlı 275 melek yatırımcının 243'i İstanbul, 3'ü Ankara, 1'i İzmir kayıtlıdır. Kalan 28 melek girişimci Amsterdam, Londra, Kahire, Antwerp, New York, San Francisco, Baltimore, Tokyo, Bükreş, Tahran, Berkeley, Brüksel, Viyana, Zürih, Dubai, Moskova, Osaka ve Tiflis kayıtlıdır.

Türkiye'de başlangıç iş fırsatları açısından illere bakıldığında ise İstanbul 630 iş fırsatıyla ilk sırada görünmektedir. İstanbul'u 75 iş fırsatıyla Ankara, 30 iş fırsatıyla İzmir, 12 iş fırsatıyla Uşak, 10 iş fırsatıyla Bursa, 9 iş fırsatıyla Trabzon, 4 iş fırsatıyla Gaziantep ve 2 iş fırsatıyla Eskişehir takip etmektedir. Adana, Antalya(Alanya), Muğla(Bodrum), Niğde (Bor), Denizli, Edirne, Erzincan, Erzurum, Kırşehir(Kaman), Kayseri ve Konya'da ise 1'er iş fırsatı vardır. Resmi istatistiklere göre yatırımlara aktarılan melek sermayenin miktarı ise 2015'te 1 milyon 750 bin lira olmuştur. Türkiye'de melek yatırımların ve start-up işlerin yoğun olduğu bölgeler gelişmiş ülkelerdeki tercihlerle benzerlik göstermektedir. Gelişmiş ekonomilerde olduğu Türkiye'de de cazibe merkezi olarak adlandırılan büyük şehirler ve çevreleri tercih edilmiştir. Aşağıdaki grafikte bu durum daha iyi görülmektedir.

Grafik 3: Melek Yatırımın Dağılımı

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur

Grafikte daireler melek girişimcilerin bulunduğu ve start-up işlerin olduğu illeri göstermektedir. Bu durum Türkiye'ye özgü bir durum olmayıp gelişmiş ekonomilerde de benzer durumlar görülmektedir.

SONUÇ

Bölgesel kalkınmada bir alternatif olarak melek sermaye hem melek yatırımcıların artması hem de parasal değer olarak artmaktadır. Özellikle Amerika'da görülen bu gelişmeye paralel olarak Türkiye'de de melek yatırımcılığa olan ilgi artmaktadır. Resmi olarak Hazine tarafından düzenlenen yasal çerçevede 2013-2015 arası 1000 melek yatırımcı hedeflenmiştir. Türkiye'de resmi olarak 275 melek yatırımcı olmasına karşılık Türkiye ile ilgilenen 800 firma ve 14.131 melek yatırımcı olduğu raporlanmaktadır. Ayrıca bu firma ve yatırımcıların 283'ünün Türkiye'de en az 1 yatırımı vardır. Bu yatırımların toplam değerinin ise 5,3 milyon dolar olduğu tahmin edilmektedir (angel.co/turkey/investors). Bu rakamlar Türkiye'de resmi istatistiklerin dışında oldukça fazla melek yatırımcının Türkiye ile ilgilendiğini göstermektedir.

Türkiye ile ilgilenen melek yatırımcılar resmi olsun veya olmazsınilgi alanları büyük şehirler ve ülkenin batı bölgeleri olmaktadır. Melek yatırımların artması Türkiye açısından olumlu olarak görülmekle birlikte bölgesel kalkınmaya yardımcı olması açısından istenen bir durum değildir. Melek yatırımlar bu bölgeleri tercih etmemektedir. Türkiye'de bu bölgelerin

kalkınması için 2007-2013 dönemini kapsayan 9. Kalkınma Planı'nda illerin sosyo ekonomik gelişmişlik sırasına göre 12 cazibe merkezi belirlenmiştir (Yılmaz:2014,1). Cazibe merkezleri oluşturularak melek yatırımların az gelişmiş bölgelere çekilmesi amaçlanmaktadır. İrlanda, Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Hindistan cazibe merkezleri oluşturarak başarılı olmuş ülke örnekleri olarak gösterilebilir (Sertesen: 2008,2).

Türkiye'de bölgesel kalkınmada melek sermayenin etkin olabilmesi için melek yatırımcılara ulaşım kanallarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu aşamada bölgesel kalkınmaya destek için kurulan kalkınma ajansları, KOSGEB, Çalışma ve İş Kurumu ve sanayi ve ticaret odaları kullanılabilir. Gelişmiş ülkelerde ve Türkiye'de melek yatırımlar genelde internet, mobil/ telefon ve sağlık hizmetleri tabanlı alanlarda yatırım yapmaktadırlar. Açıktır ki Türkiye'de az gelişmiş bölgelerde bu alanlarda faaliyet gösterecek girişimci potansiyeli çok azdır. Gerek altyapı gerekse beşeri sermaye açısından bu bölgeler potansiyel değildirler. Bundan dolayı bu bölgelerdeki kaynaklara ve sosyal sermayeye uygun alanlar ön plana çıkartılmalıdır. Bu amaçla tekno parklara benzer AGROPARK (tarım tekno parkı) ve benzeri yapılar oluşturulmalı.

Bir bölgenin melek sermaye çekebilmesinin diğer şartları ise şu şekilde özetlenebilir. Bu şartlardan ilki ekonomik hareketliliktir. Ekonomik hareketliliğin olduğu bölgelerde yeni girişimlerde olacağından melek yatırımcılar için bu bölgeler ilgi alanlarıdır. Girişimcilik kültürü melek sermaye açısından diğer önemli bir konudur. Türkiye'de 2000 sonrası dönemde başta KOSGEB olmak üzere Türkiye genelinde verilen "Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi" girişimcilik kültürünü arttırmaya yöneliktir. Bunun yanında endüstri ve akademik olarak yapılan AR-GE harcamaları da bu çerçevede önemlidir. Bir ülkede sermaye piyasalarının derinleşmesi melek sermayenin artışı için önemlidir. Ulusal sermaye piyasaları yanında yerel piyasalarında geliştirilmesi bölgesel kalkınmada melek sermayenin kullanılması açısından önemlidir. Bu sayılanlar dışında vergileme, yatırımcıyı koruma, kurumsal yönetim, insani ve sosyal ortam melek sermayeyi çekmede önemli konulardır.

Türkiye için melek yatırımcı çok yeni bir finansman kaynağı olmakla birlikte potansiyeli olan kaynaktır. Büyük şehirlerden diğer bölgelere melek yatırımcının ilgisi aktarılabilirse ülke ekonomisine yapacağı katkı bölgesel kalkınma içinde sağlanabilir. Melek sermaye için bir diğer handikap diğer yeni finansman kaynakları gibi teorik çalışmalarda kalıp pratik hayata geçirilememesi ve popülerliğini yitirmesidir.

KAYNAKÇA

-AKİŞ, Elif (2011), "Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi, Sayı 44, s. 242-244.

-BACHTLER, John, Douglas Yuill (2001), "Polıcıes And Strategıes For Regıonal Development: A Shıft In Paradıgm?", European Policies Research Centre, Regional and Industrial Policy Research Paper, Number 46, s.1-41

-BENJAMIN, Gerald, Joel Margulis (2005), Angel Capital: How to Raise Early-Stage Private Equity Financing, Wiley, p. 1-373

-DOLUN Leyla, A.Hakan Atik (2006), "Kalkınma Teorileri ve Modern Kalkınma Bankacılığı Uygulamaları", Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara, ss.1-99

-DÜLGEROĞLU, Ercan (1991), Kalkınma Ekonomisi, Uludağ Üniversitesi Basımevi, 2.Baskı, Bursa, s.42.

-HUDSON Marianne (2014), Angel Investors, Innovative Startups and the Accredited Investor Definition, SEC Advisory Committee on Small and Emerging Companies December

17.

-HUDSON, Marianne (2014) Important Things to Know About AngelInvestors - 2014, ACA Angel Capital Association.ss.1-44

-GÜRKAN, Ömer (1992), Ekonomi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Basımevi, 1992, s.345

-MEYER, R. John, (1963), "Regional Economics: A Survey", The American Economic Review, Vol. 53, No. 1, Part 1, ss. 19-54

-OECD (2015), OECD 360 2015 Türkiye, OECD 2015, ss.29-32.

-PAKSOY, Saadettin, Mustafa H. Aydoğdu (2010), "Bölgesel Kalkınmada Girişimciliğin Geliştirilmesi: GAP-GİDEM Örnekleri", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Sayı 5:1, s.114

-POLESE, Mario (1999), "From Regional Development to Local Development: On The Life, Death and Rebirth (?) of Regional Science as a Policy Relevant Science", Canadian Journal of Regional Science, s. 299-314

-SERTESEN, Selçuk (2008), Bölgesel Gelişmede "Yeni" Bir Politika Aracı: Cazibe Merkezleri, TEPAV.

-ŞEN Hüseyin, Tolga N. Suruç ve Abdullah Keskin (2011), Kalkınma Ekonomisi: Seçme Konular, Ekin Yayınevi, Bursa.

-TOLUNAY Ahmet, Ayhan Akyol (2006), "Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar", Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri: A, Sayı: 2, ISSN: 1302-7085.

-TÜYLÜOĞLU, Şevket, Derya Nur Karakaş (2006), "Bölgesel Kalkınma ve Ekonomik Durgunlaşma Süreci: Zonguldak Örneği", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 39, Sayı 4, s.195-224

-VATANSEVER DEVİREN, Nursen, Onur Yıldız (2014), "Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Politikalarına Etkileri", Akademik Bakış, Sayı 44, Temmuz-Ağustos.

-YILMAZ, Emre (2014), Cazibe Merkezleri ve Yeni Aday Şehirlerin Durumu, Konya Ticaret Odası.

-https://angel.co/turkey/investors, erişim: 27.07.2015.

-http://morfikirler.com/yazi/melek-yatirimcilik-nedir-ve-nasil-isliyor,erişim tarihi 29.07.2015.

KALKINMADA TURİZMİN ROLÜ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Role And Sustaınabılıty Of The Tourısm Development

Sadık SERÇEK[1], Gülseren ÖZALTAŞ SERÇEK[2]

ÖZET

Bu çalışma, kalkınmada; turizmin rolünü belirlemek ve aynı zamanda bölgesel kalkınmada sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla yapılmıştır.Araştırmanın çalışma grubunu, ölçme aracına cevap veren toplam 151 turizm paydaşı oluşturmaktadır. Veri toplama aracı turizm paydaşlarına elden ulaştırılarak yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS paket programında değerlendirilmiştir.Analiz yöntemi olarak; betimsel istatistiklerin yanında, İlişkisiz (Bağımsız) Örneklemler t-Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), En Az Anlamlı Fark (LSD) sınaması, Korelasyon ve Regresyon analizi yapılmıştır.Turizm paydaşları, Diyarbakır'ın gelişmesini olumlu karşıladıkları, önemli olduğunu ve bu kalkınma süreci içinturizmin önemli olduğunu belirtmişlerdir.Turizm paydaşları ayrıca, gelecekte Diyarbakır'ın bölgenin ulaşım merkezi; sağlık merkezi ve kongre fuar merkezi olabileceğini belirtmişlerdir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, aslında Diyarbakır'ın bölgede önemli bir konuma sahip olduğunu ve bunun değerlendirilerek sürdürülebilir turizm kalkınması yaratarak cazibe merkezi olabileceğini göstermektedir.

Anahtar Sözcükler:Kalkınma Stratejileri, sürdürülebilirlik, sürdürülebilir turizm kalkınması.

Abstract

In this study, the development; It was conducted to determine the role of tourism and also to ensure the sustainability of regional development. Working group of the research on the measurement tool that answers area total of 151 tourism shareholders. Data collection tool was applied by hand to the shareholders conveyed face to face interviews.The data obtained were analyzed using SPSS. Analysis As methods; In addition to descriptive statistics, unrelated (independent) Sample t-Test, One-Way Analysis of variance (ANOVA), the Least Significant Difference (LSD) test, correlation and regression Analysis It is made. Tourism shareholders, Diyarbakır, they

1 Arş. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi İİBF Turizm İşletmeciliği Bölümü, Diyarbakır/Türkiye, sadik.sercek@dicle.edu.tr

2 Yrd. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Y.O., Mardin/Türkiye. gulserenozaltas@artuklu.edu.tr

met a positive development, it is important and stated the importance of tourism to the development process.Tourism shareholders are also the transportation hub of the region of Diyarbakir in the future; They stated that the health center and convention exhibition center can be.The results obtained from this study, the fact that it has an important position in the region of Diyarbakir and suggest that it be evaluated attraction creating sustainable tourism development.

Keywords:*The development Strategies, sustainability, sustainable tourism development.*

1.GİRİŞ

Ekonomik büyüme ve kalkınma, tüm ülkeler için temel amaçtır. Bu amaca ulaşmadaki en önemli ilke ise, ülkenin sahip olduğu kaynak ve imkanlarını en rasyonel şekilde kullanmaktır. Dünya ekonomisinde en hızlı gelişen sektörlerden biri haline gelen turizm sektörü, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler ve Diyarbakır gibi sosyo-ekonomik olarak geri kalmış Doğu illeri açısından, ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak değerlendirilebilir.

Gelişmekte olan birçok ülke için turizmden sağlanan belirli miktardaki turizm geliri, o ülkelerin ekonomik kalkınma, büyüme ve gelişimleri açısından çok önemli olmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında, ekonomileri gelişmiş olmayan birçok az gelişmiş ülkede turizmin ekonomik yararları ve etkileri gelişmiş ülke ekonomilerinde olduğundan çok daha fazla olabilir. Yeni istihdam alanlarının yaratılması, gereksinimi duyulan döviz gelirinin elde edilmesi ve bölgelerarası ekonomik dengelerin sağlanması gibi nedenlerle gelişmekte olan ülkeler turizm sektörünün geliştirilmesine özel önem vermeye başlamışlardır.

Turizmin, insanların dinlenme ve enerji kazanarak işlerine tekrar dönmek için tatil yapma ihtiyacını gideren bir olgu olduğukadar, dünya barışına katkısı ve iktisadi yönden gelir arttırıcı, istihdam yaratıcı özellikleri de vardır. Küreselleşme sonucu ülkeler ve bölgeler arasında oluşan gelir dağılımındaki bozulmanın normalleşebilmesi amacıyla turizmin gelir artırıcı ve istihdam yaratıcı özellikleri kullanılabilir. Bu amaçla, bölgesel kalkınma politikaları içinde turizme gereken önemi vermek, sürdürülebilir kalkınmayı sürdürülebilir turizm ilkelerine bağlı kalarak sağlamak; çevreye, topluma, tarihi ve kültürel dokuya zarar vermemek, tüm değerleri ekonomiye, dolayısıyla topluma katkı sağlayacak şekilde ele alıp değerlendirmek gerekmektedir.Turizmden elde edilen gelirle yerel halkın yaşam kalitesi artmakta, artan kaynaklarla yerel altyapı yatırımları artırılmaktadır. Turizm aynı zamanda yerel kültürün canlanmasına, sürdürülmesine; dışarıya göçün önlemesine, gençleri daha iyi bir eğitim alarak turizm etkinliklerinde yer almasına, kültürel çeşitlenme farklı kültürleri tanıma/tanıtma fırsatları yaratmasına, tarihi alanların ve kültürel mirasın korunmasına, önemli doğal değerlere sahip alanların korunmasına ve geliştirilmesine neden olmaktadır.

Turizm, yıllar boyunca ekonomik yararlarına öncelik verildiği için ülke ve bölge kalkınmasında en önemli araçlardan biri olarak değerlendirilmiştir. Turizm sektörü, özellikle az gelişmiş bölgelerde teşvik edilmiş ve yönetimlerin büyük desteğini görmüştür. Turizm gelirlerinin ülke ekonomilerindeki payı her geçen gün artmakta, gelirler yükselirken bu gelirden daha fazla pay alma konusunda turizm bölgeleri arasındaki rekabet de giderek şiddetlenmektedir. Tüm göstergeler, özellikle yirminci yüzyılın sonlarından itibaren önemli bir ekonomik faaliyet alanı olan turizmin, önümüzdeki yıllarda da büyümeye devam edeceğini göstermektedir. Turizm faaliyetlerinin birçok ekonomik faaliyetle doğrudan ve dolaylı ilişkisi ve bu faaliyet alanlarında da ekonomik gelişmeyi uyarabilecek kapasitede olması, sektörün önemini daha da arttırmaktadır.

2.LİTERATÜR TARAMASI

Genel olarak kalkınma, insanların yaşam şartlarını geliştirmek için çaba harcanan bir süreci ifade etmektedir. Kalkınma, sadece ekonomik büyümeyi içermez; insan ve kurumlardaki değişmeleri de içerir. Yani kalkınma, yaşam kalitesiyle bağlantılı olan ortalama yaşam süresi, bebek ölüm oranı, eğitim düzeyi, temel özgürlüklere erişim, beslenmeye ilişkin durumlar ve manevi sağlık gibi konular üzerinde daha fazla durulmasını gerektirir. Kalkınma, sadece teknik olarak mühendislik faaliyetleriyle ilgili değil, tarihi, kültürel, sosyal, ekonomik ve politik gerçekleri de içermektedir. Ayrıca kalkınmayla ilgili başarıları geleceğe taşımak, bu yolla gelecek kuşakların daha kötüye gitmemesini sağlamak için de sürdürülebilir kalkınmaya vurgu yapılmalıdır. Sürdürülebilir kalkınmanın başarılı bir şekilde uygulanması bütünleşik politika, planlama ve öğrenme sürecini gerektirir. Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşebilmesi, insanların, devletlerin, sosyal kurumların ve özel sektörün tam desteğine bağlıdır (Tosun, 2001: 290).

Bir ülkenin kırsal ya da az gelişmiş bir bölgesinde turizmin gelişmesi demek, o ülkenin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki ekonomik dengesizliklerin de azalması anlamına gelmektedir. Ülkenin az gelişmiş bölgesinde turizmin gelişimi ile birlikte, o bölge ekonomisine yeni kaynaklar akacak, yeni iş sahaları ve istihdam alanları oluşacak ve bölge ekonomisinin her sektörde/alanda sağlamış olduğu gelir de buna paralel olarak artacaktır. Nitekim turizmin ülke içinde gelişmesi ve büyümesi, bölgeler arasındaki bu gelişmişlik farklılıklarının da ortadan kalkmasına yardımcı olacaktır (Bahar, 2007:5).

Turizm sektörünün, bölgesel kalkınma ve kaynakların etkin kullanımı konusunda büyük bir yeri ve önemi vardır. Özellikle bölgelerarası dengesizliğin giderilmesinde turizm sektörü, tarım ve sanayide yeterli kaynak ve gelişme imkanına sahip olmayan ama zengin turistik arz verilerine sahip bölgelerin, planlı ve etkin turizm politikaları uygulamaları sonucunda, turistik yönden dengeli bir şekilde kalkınmalarını sağlayacaktır.

Bir turizm bölgesinde gerçekçi şekilde analiz ettikten sonra, turizmin bölgesel kalkınmaya sağladığı etkinlik de artmış olacaktır. Ancak bölgenin turizm potansiyelinin bir bölgesel proje çerçevesinde ve diğer potansiyel varlıklarla birlikte değerlendirilmesi, bu etkinliği daha da artırmış olacaktır. Herhangi bir bölgenin turizm bakımından gelişebilmesi ve kalkınma düzeyinin gerçekleştirilebilmesi için aşağıdaki faktörlerin dikkate alınması gerekmektedir (Çeken, 2008; 299):

- Bölgenin kültürel değerlerinin (arkeolojik eserler, anıtlar, folklor ve festivaller) ve Enfrastrüktür durumunun (iklim durumu, doğal örtüler ve turizme elverişli arazi durumu) ön analizi yapılmalı,
- Bölgede bulunan mevcut tesislerin (otel, motel, pansiyon) durumu ve yenilerini ilave edilebilme durumu,
- Bölgede bulunan, turizmle doğrudan ve dolaylı olarak özel mallar ve hizmetler üreten ve pazarlayan kuruluşlar,
- Bölgede kamu yatırımlarının durumu,
- Bölgeye yönelik uluslararası turizm talebinin analizi,
- Bölgede bulunan yerel halkın turizmi algılama düzeyi,
- Bölgede bulunan tesislerden yörede oturanlara iş imkanı sağlama durumu,
- Turizm sektörünün bölgedeki diğer sektörlerle olan ilişkisi,
- Bölgedeki sivil toplum örgütlerinin varlığı.

Özellikle kalkınmakta olan ülkeler için turistik potansiyelin varlığı ve yörenin geliştirilmesi konusunda kalkınmayı hızlandırıcı etkisi de anlaşılmıştır. Turizm sayesinde ihracı mümkün olmayan, jeoekonomik varlıklar, sosyo-kültürel varlık, değer ve olaylar ile spesifik bazı hizmetler bölge için döviz kaynağı haline gelmektedir (Olalı ve Timur, 1988:97).

Günümüzde büyüme ve gelişme, ancak çevreyle uyumlu olduğu sürece sürdürülebilir

olarak nitelendirilmektedir (Kahraman, 1994: 74). Sürdürülebilir kalkınmanın temelini, kaynakların korunması ve geliştirilmesi ile ilgili çalışmalar oluşturmaktadır (Çakılcıoğlu, 2002). Sürdürülebilir kalkınmada, sosyal ve ekonomik politikaların belirlenmesine ve uygulanmasına, doğal kaynakların yönetilmesine, biyolojik çeşitliliğin arttırılarak çevrenin korunmasına, kültürel bütünlüğün korunmasına ve gelecek kuşakların ihtiyaçlarının belirlenmesine önem verilmesi gerekmektedir. Sürdürülebilirlik sosyal, ekonomik ve ekolojik boyut olmak üzere üç farklı aşamada ele alınmaktadır (OECD, 2001; Özyol, 2013: 136):

- Sosyal Boyut: Sürekli eğitim ile, kişilere "Hayat Kalitesinin Artırılmasının" kendilerine ve sonraki nesillere sağlayacağı faydalar anlatılmalıdır. İnsanların kültürel, maddesel ve ruhsal ihtiyaçlarını eşit biçimde karşılayabilmek olarak tanımlanmıştır.
- Ekonomik Boyut: Yeryüzündeki her kaynak sınırlıdır. Dolaysıyla, elimizdeki kaynak ne olursa olsun, bu kaynağın insan yaşamının kalitesini artırabilecek biçimde nasıl en adil dağıtabileceğinin yolu bulunmalıdır. Maliyetler gelirleri aşmadan kendi kendine yeterliğin sağlanması olarak açıklanmaktadır. Ekonomik boyut faaliyetlerin ve üretim faktörlerinin sürdürülebilir kullanımını ifade eder.
- Çevresel (Ekolojik) Boyut: Geri dönüşümlü olsun ya da olmasın, her doğal kaynağın, devamlılığını sağlayabilecek şekilde kullanımı hedeflenmelidir. Ekosistemlerin desteklenmesiyle uzun dönem yeterliğin sağlanması anlamını taşımaktadır. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının sağlanarak, gelecek kuşakların da en az günümüz kuşakları kadar bu kaynaklardan yararlanmasını sağlamak olarak ifade edilmektedir. Ekolojik (çevresel) olarak sürdürülebilir bir sistem, yenilenebilir kaynak sistemlerinin aşırı kullanımından sakınarak, istikrarlı kaynak yapısını sürdürebilen bir sistemi ifade etmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın temelinde kaynakların korunması ve geliştirilmesi bulunmaktadır. Kaynakların sürekli olarak, korunarak değerlendirilmeleri, yenilebilen kaynakların kendilerini yenileme sınırları aşılmadan kalkınmaya destek olabilmeleri, çevreyi koruyan kalkınma felsefesinin temelini oluşturur.

Turizmin ekonomik kalkınma açısından önemini artıran bir diğer husus da, geliştirilmesi, sürdürülmesi için hiçbir karmaşık teknolojiye ihtiyaç duyulmamasıdır. Turizm hammadde ve teknolojik bakımdan dışa ihtiyaç duyan bir endüstri değildir, dolayısıyla büyük ölçüde insan emeğine dayalı bir hizmet sektörü olduğundan işsizliğin yoğun olduğu bölgelerde büyük önem taşımaktadır. Bununla beraber turizm talebini karşılamak için işletmelerin yeni yatırımlar gerçekleştirmeleri ve dolayısıyla, doğası gereği emek yoğun olan bu sektörün gelişimi istihdamı artırarak ülke ekonomisine katkılar sağlamaktadır (Kar, vd, 2004:90).

Turizmin bir diğer etkisi ise; ülkeye gelen turistlerin yapmış oldukları seyahatlerin alt yapı hizmetlerine olumlu yansıması ve bunun sonucu olarak da, o bölge vatandaşlarını kitle ulaştırma sistemlerinde yüksek standartlara, elektrik, su vb. alt yapı hizmetlerinde üstün bir düzeye, alışveriş ve eğlence merkezlerine kavuşturmaktır (Bahar ve Kozak, 2006:141). Bu durum giderek ekonomik yapının ve diğer ekonomilerin çeşitlenmesine de imkân sağlamaktadır, aynı zamanda diğer mallara da talep yaratarak, bekli de bu ürünlere pazara girme imkânı sunarak, bölgede yeni endüstrilerin doğmasına ve gelişmesine imkân sağlamaktadır (Barutçugil,1989:30).

Çağımız her alanda rekabetin hızla arttığı bir dönemi yaşatmaktadır. Artık rekabet sadece ürünler veya firmalar arasında gerçekleşmemektedir. Bütün alanlarda rekabet artmaktadır. Dünyanın hemen her önemli şehri yaşayanları için daha yüksek yaşam kalitesi sunmak ve diğer şehirler ile rekabet edebilmek amacıyla stratejiler geliştirmeye çalışmaktadır. Günümüzde küresel işletmelerin yanında küresel şehirlerde ortaya çıkmaktadır. Sadece kendi ülkesindeki diğer rakip şehirler ile rekabet etmemekte, dünyanın her tarafında rakipleri ile mücadele etmektedir (Özkul ve Demirer, 2012: 162). Yaşam şartlarının değişmesi ve seyahat alışkanlıklarının artması ile birlikte turizm ülkeler ve şehirler için büyük bir finans kaynağı oluşturmaktadır. Şehirler turizmden daha fazla pay kapmak için kendilerini en iyi şekilde konumlandırmakta ve hatta bir marka gibi stratejiler geliştirmektedir.

Ülkemizin sahip olduğu tarihi ve kültürel potansiyeli daha etkin ve verimli kılmak yeni arayışlara yönelerek yeni yaklaşımlar ve stratejiler geliştirmekle mümkündür. Bu yenilikler içinde son yıllarda tüm sektörlerde mal ve hizmet pazarlamasında sürekliliğin sağlanmasında etkili olan markalaşmak, marka kimliği ve marka kültürü yaratmak önemli olgular olmaktadır. Turizm sektöründe de markalaşmak globalleşen serbest piyasa ekonomisinde önemli bir faktördür. Hizmet kalitesinin sürekliliği, işletme sürekliliği ve ürün sürekliliği açısından markalaşmak önemli iken, sektörel gelişmenin sağlanmasında ve ekonomik katkılar açısından da ayrıca önem arz etmektedir (Ertuğrul ve Demirkol, 2007: 62).

Bölgelerin kalkınmasını olumlu yönde etkileyen bir diğer unsur da, ülkelerinsahip oldukları doğal ve kültürel güzelliklerdir. Turizme odaklı kültürel nitelikli bölgesel kalkınma araçlarını şu şekilde sıralayabiliriz (DPT, 2006: 18-22):

- Konferans/Sergi/Fuar Merkezleri,
- Rekreasyon/Eğlence Parkları,
- Alternatif Turizm,
- Bölgesel Doğa Parkları,
- Kültür Merkezleri.

Diyarbakır, Güneydoğu Anadolu'nun orta bölgesinde yer alır. Toros Dağları'nın kolları ile çevrili, ortası hafif çukur, volkanik bir havza üzerindedir. Toprak yapısı siyah görünümlü bazalt lav akıntılarından oluşur. Dicle'nin yanı sıra dağ yamaçlarından beslenen pek çok küçük akarsu da bölgeye hayat verir. Kent, Asur kaynaklarına göre Amidi, Arap akınları sonunda Amid, Türklerin bölgeye yerleşmesiyle Kara Amid olarak isimlendirildi. Arap akınları sırasında bölgeye yerleşen "Bekr Aşireti" nedeniyle "Diyar-ı Bekr" adını aldı. İlk olarak. Atatürk 1937 yılında halka hitaben yaptığı bir konuşmada "Diyarbakır" sözcüğünü kullanınca şehrin adı bu şekilde değiştirildi. Kentin tarihi M.Ö. 7500 yıllarına kadar uzanır. Onlarca uygarlığın yaşadığı Diyarbakır pek çok tarihi eseri içinde barındırır. Diyarbakır Surları en önemli tarihi kalıntılardan biridir. Kentin geçim kaynağı temel olarak tarım ve hayvancılığa dayanır (Güneydoğu Anadolu Rehberi, 2014).

Diyarbakır'daki zengin somut ve somut olmayan kültürel miras ögeleri yerli ve yabancı turistleri kendine çekmektedir. Diyarbakır ilçelerde de önemli kültür ve tabiat varlıkları bulunmaktadır. Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünden alınan veriler esas alınarak hazırlanan ilçelere göre taşınmaz kültür varlıkları aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Diyarbakır İli İçelere Göre Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları

İlçe Adı	Arkeolojik Sit Alanı	Kentsel Sit Alanı	Doğal Sit Alanı	Diğer Sit Alanları	Toplam Sit Alanı	Tescilli Yapı
Merkez	20	1			21	655
Bismil	41				41	2
Çermik	11		1		12	26
Çınar	15				15	11
Çüngüş						10
Dicle	5				5	3
Eğil	4				4	6
Ergani	19			1	20	18
Hani			1		1	10
Hazro	1				1	10
Kocaköy	8		1		9	1
Kulp	2				2	7
Lice	3				3	7
Silvan	11		1		12	23
TOPLAM	140		4	1	146	795

Kaynak: Özbek, Özdemir, Aksoy ve Çelebi (2010: 8).

Kültürel turizmin en önemli konusu olan somut ve somut olmayan kültürel miras varlıklarının korunması turizm sektörünün geliştirilmesi ve turist sayısının artırılması açısından kritik öneme sahiptir. Diyarbakır ilinde henüz tescil edilmemiş birçok kültürel miras varlığı bulunduğu ve kültür envanterinin de sistematik olarak güncellenmesi gerektiği bilinmektedir. Sınırlı sayıdaki kentsel sitlerde yapılmış koruma imar planlarıyla Diyarbakır ilindeki kültürel miras varlıklarının korunması mümkün değildir. Bu nedenle İldeki bütün doğal ve kültürel miras varlıklarının korunmasını amaçlayan bir üst plana acilen ihtiyaç vardır.

3.YÖNTEM

Bu çalışma, turizmin bölgesel kalkınmaya etkisini değerlendirmeye yönelik genel tarama türünde betimsel bir çalışmadır. Betimleme, olayları obje ve problemleri anlama ve anlatmada ilk aşamayı oluşturur. Bilimsel etkinlikler olayların betimlenmesiyle başlar. Bu sayede onları iyi anlayabilme, gruplayabilme olanağı sağlanır ve aralarındaki ilişkiler saptanmış olur (Kaptan, 1998: 59). Betimsel tarama modelinde bilimin gözleme, kaydetme, olaylar arasındaki ilişkileri tespit etme ve kontrol edilen değişmez ilkeler üzerinde genellemelere ulaşma söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 75).

3.1.EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın hedef kitlesini, Diyarbakır kentindeki turizm paydaşları oluşturmaktadır. Turizm paydaşlarında örneklem alma yoluna gidilmeyip evrenin tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmada 151 turizm paydaşına ulaşılmıştır (Tablo 2).

Tablo 2: Turizm Paydaşları Evreni, Örnekleme ve Dönen Anket Sayısı

Örnekleme Alınan Kurumlar	Örnekleme Alınan Yönetici Sayısı	Dağıtılan Anket Sayısı	Dönen Anket Sayısı
Valilik	25	25	25
Belediye	15	15	15
Üniversite	16	16	16
Otel	65	65	65
Seyahat Acentası	30	30	30
Toplam	151	151	151

3.2.VERİ TOPLAMA ARACI

Çalışmada bilimsel araştırmalarda başvurulan ana metotlardan iki tanesine yer verilmektedir. Birincisi, temel araştırma tekniğidir. Burada; çalışmanın teorik yapısını oluşturmak için konu ile ilgili gerek yurt içi gerekse yurt dışında yayınlanan bilimsel çalışmalardan yararlanılmıştır. İkinci yöntem ise, teorisi oluşturulan çalışma ile ilgili alan araştırması yapılmasıdır. Alan araştırması için kapalı uçlu sorulardan oluşan veri toplama aracı hazırlanmıştır.

Bu araştırmada, Veri Toplama Aracı'nın geçerlik çalışması olarak yapı geçerliliği incelenmiştir Veri Toplama Aracı'nın yapı geçerliği için açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır.

3.3. VERİLERİN ANALİZİ

Çalışmadan elde edilen verilerin analizi SPSS (Statistical Package for the Social Science) ve AMOS (Analysis of Moment Structures) paket programları ile yapılmıştır. SPSS ile analiz edilecek verilerde kullanılacak istatistiksel yöntemleri belirlemek amacıyla normal dağılıma uygunluk analizinde Kolmogrov-Smimov Z testi kullanılmıştır. Gözlem sayısının 30'un altında olduğu durumlarda Shapiro-Wilk, 30 ve üzerinde olduğunda da Kolmogrov-Smimov Z testi önerilmektedir (Can, 2013: 89).

Verilerin faktör analizine uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett Sphericity Testi ile incelenmiştir. İlk aşamada veri toplama aracında yer alan değişkenlerin tümüne faktör analizi uygulanmış, ancak anlamlı bir faktör yapısına ulaşılamamıştır. Daha sonra değişkenler ayrı ayrı faktör analizine tabi tutulmuştur. Ölçeklerin faktör yüklerinin alt kesme noktası olarak 0.50 alınmıştır. Buna göre, Kentin Gelecekteki Konumu değişkeninde KMO değeri .93 bulunmuştur. Bu durum verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir (Leech, Barrett ve Morgan, 2005). Verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiği ise Barlett Sphericity Testi ile test edilmektedir (Tavşancıl, 2002). Barlett Sphericity testi sonucu; Kentin Gelecekteki Konumu değişkeninde ise $\chi 2$ değeri 2209,932 ($p<0.000$) olarak bulunmuştur. Böylece KMO ve Barlett Testi sonuçları, bu veriler üzerinden faktör analizi yapılabileceğini, yani verilerin faktör analizi için uygun olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Veri Toplama Aracına Varimax Rotasyonu ile faktör analizi uygulanmıştır. Kentin Gelecekteki Konumu Boyutunun faktör yükleri .578 ile .858 arasında değişmiştir. Ayrıca, Veri Toplama Aracının, Kentin Gelecekteki Konumu boyutunun toplam varyansı ise 58.278 tespit edilmiştir.

Tablo 3:Turizm Paydaşlarının Diyarbakır'ın Gelecekteki Konumuna İlişkin Veri Toplama Aracının Faktör Sonuçları

İfadeler	Faktörler
AR-Gİ ve teknoloji geliştirme merkezi olmalıdır.	.858
Ortadoğu'da örnek bir iş merkezi olmalıdır.	.850
Moda, hazır giyim ve tekstil üretim merkezi olmalıdır.	.847
Toplantı, kongre, fuar ve festival merkezi olmalıdır.	.845
Ekolojik turizm merkezi olmalıdır.	.816
Alışveriş ve eğlence merkezi olmalıdır.	.795
Bölgenin ulaşım ve lojistik üssü olmalıdır.	.795
Kültür, sanat ve sanatçı kenti olmalıdır	.790
Bölgenin lider sağlık merkezi olmalıdır.	.773
Turizmin yerel ekonomik kalkınmaya etkisinin farkına varıldığı bir kent olmalıdır.	.763
Spor ve olimpiyat kenti olmalıdır.	.761
Üniversite, eğitim ve öğrenci kenti olmalıdır.	.757
Enerji dağıtım ve üretim merkezi olmalıdır.	.743
Modern tarımsal üretim merkezi olmalıdır.	.717
Planlı bir kent olmalıdır.	.619
Seracılıkta uzmanlaşan bir merkez olmalıdır	.590
Tarıma dayalı sanayi merkezi olmalıdır.	.578
Toplam Varyans	**58.278**

Ekstraksiyon Metodu: Temel Bileşenler Analizi

Veri Toplama Aracı güvenirliğini test etmek amacıyla diğer bir deyişle anketin iç tutarlılığını anlayabilmek için güvenirlik hesaplaması yapılmıştır. Güvenilirlik analizinde, her bir değişkenin alfa katsayılarına bakılmıştır. Buna göre, aşağıda verilen Tablo 5'de ilgili değişkenler ve Cronbach Alfa Katsayıları görülmektedir.

Tablo 4: Turizm Paydaşlarına Uygulanan Veri Toplama Aracında Yer Alan Boyutların Güvenirlik Katsayıları

Değişkenler	Soru Sayısı	Cronbach Alfa Katsayıları (A)
Diyarbakır'ın gelecekteki konumu hakkında düşünceleriniz.	17	.951

4.BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmaya katılan turizm paydaşlarının cinsiyete göre dağılımına bakıldığımda, kadın turizm paydaşları grubun % 36.4'ünü oluştururken, erkek turizm paydaşları % 63.6'sını oluşturmaktadır. Turizm paydaşlarının yaşa göre dağılımına bakıldığında, "18-25 yaş" % 19.9'nu, "26-35 yaş" % 34.4'ünü, "36-45 yaş" % 24.5'ini ve "46 yaş ve üzeri" % 21.2'sini oluşturmaktadır. Turizm paydaşlarının medeni durumuna bakıldığında, evli turizm paydaşları grubun % 63.6'sını oluştururken, bekar turizm paydaşları % 36.4'nü oluşturmaktadır. Turizm paydaşlarının eğitim durumuna göre dağılımına bakıldığında, "İlköğretim" % 21.2'sini, "Ortaöğretim" % 21.2'sini, "Önlisans" % 21.9'nu ve "Lisans" % 35.8'ni oluşturmaktadır. Turizm paydaşlarının kıdem süresine bakıldığında, "1-10 yıl" % 41.7'sini, "11-20 yıl" % 35.1'ni ve "21 yıl ve üzeri" % 23.2'sini oluşturmaktadır. Turizm paydaşlarının % 68.9'u Diyarbakırlı iken, % 31.1'i Diyarbakırlı olmadığını belirtmektedir.

Tablo 5: Turizm Paydaşlarının Kişisel Bilgilerine İlişkin Bulgular

Değişkenler	Gruplar	f	%
Cinsiyet	Kadın	55	36,4
	Erkek	96	63,6
	Toplam	**151**	**100**
Yaş	18-25 yaş	30	19,9
	26-35 yaş	52	34,4
	36-45 yaş	37	24,5
	46 yaş ve üzeri	32	21,2
	Toplam	**151**	**100**
Medeni Durum	Evli	96	63,6
	Bekar	55	36,4
	Toplam	**151**	**100**
Eğitim Durumu	İlköğretim	32	21,2
	Ortaöğretim	32	21,2
	Önlisans	33	21,9
	Lisans	54	35,8
	Toplam	**151**	**100**
Kıdem Süresi	1-10 yıl	63	41,7
	11-20 yıl	53	35,1
	21 yıl üzeri	35	23,2
	Toplam	**151**	**100**
Diyarbakırlı musunuz?	Evet	104	68,9
	Hayır	47	31,1
	Toplam	**151**	**100**

Araştırmaya katılan turizm paydaşlarının kalkınmada turizmin önemine ilişkin bulgular Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 6: Turizm Paydaşlarının Kentin Marka Unsurlarına İlişkin Görüşleri

Değişkenler	Gruplar	f	%
Diyarbakır'ın kalkınmasında turizm önemlidir.	Evet	115	76,2
	Hayır	25	16,6
	Fikrim yok	11	7,3
	Toplam	**151**	**100**
Kalkınmada önemli olan turistik faaliyetler	Tarihi ve turistik değerler	117	77,3
	İnanç	29	19,2
	Tarım	2	1,3
	Yaşamış ünlü kişiler	3	2,0
	Toplam	**151**	**100**
Diyarbakır'a özgü özellikler	Surlar	63	41,7
	Karpuz	8	5,3
	Tarihi eserler	34	22,5
	Dicle nehri	7	4,6
	Evliyalar Diyarı	32	21,2
	Yemek kültürü	5	3,3
	Şive	2	1,3
	Toplam	**151**	**100**
Diyarbakır slogan	Surlar diyarı	37	24,5
	Karpuz kenti	13	8,6
	Doğunun Paris'i	33	21,9
	Kültür Diyarı	56	37,1
	Barışın merkezi	12	7,9
	Toplam	**151**	**100**
Diyarbakır logosu	Surlar	63	41,7
	Karpuz	22	14,6
	Tarihi eserler	44	29,1
	Dicle Nehri	17	11,3
	Nevruz	5	3,3
	Toplam	**151**	**100**
Diyarbakır reklam	Surlar	54	35,8
	Karpuz	9	6,0
	Tarihi eserler	42	27,8
	Dicle Nehri	14	9,3
	Evliyalar Diyarı	32	21,2
	Toplam	**151**	**100**

Araştırmaya katılan turizm paydaşlarının Diyarbakır'ın gelecekteki konumuna ilişkin algılarına göre; "*Bölgenin ulaşım ve lojistik üssü olmalıdır.*" (X̄= 4.52), görüşüne en yüksek düzeyde katılım sağlamışlardır. Daha sonra ise, *"Bölgenin lider sağlık merkezi olmalıdır."* (X̄= 4.46) ve "*Toplantı, kongre, fuar ve festival merkezi olmalıdır.*" (X̄= 4.44) görüşüne katılım yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Tablo 40'da görüleceği üzere aslında tüm maddelere katılım yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Bu sonuç Diyarbakır'ın aslında birçok özelliği barındıran bir merkez olabileceğinin göstergesidir. Turizm paydaşlarının kentin gelecekteki konumu hakkındaki görüşleri Tablo 12'de yer almaktadır.

Tablo 7: Turizm Paydaşlarının Diyarbakır Kentinin Gelecekteki Konumu Hakkındaki Görüşleri

İfadeler	Ortalama*	Standart Sapma
1. Turizmin yerel ekonomik kalkınmaya etkisinin farkına varıldığı bir olmalıdır.	4,31	0,96
2. Modern tarımsal üretim merkezi olmalıdır.	4,18	0,96
3. Ortadoğu'da örnek bir iş merkezi olmalıdır.	4,43	0,79
4. Toplantı, kongre, fuar ve festival merkezi olmalıdır.	4,44	0,80
5. Kültür, sanat ve sanatçı kenti olmalıdır	4,42	0,82
6. Üniversite, eğitim ve öğrenci kenti olmalıdır.	4,41	0,87
7. Moda, hazır giyim ve tekstil üretim merkezi olmalıdır.	4,25	0,96
8. Ekolojik turizm merkezi olmalıdır.	4,24	0,89
9. Alışveriş ve eğlence merkezi olmalıdır.	4,21	1,00
10. Planlı bir kent olmalıdır.	4,45	0,87
11. Tarıma dayalı sanayi merkezi olmalıdır.	4,09	1,15
12. Seracılıkta uzmanlaşan bir merkez olmalıdır	4,00	1,21
13. AR-GE ve teknoloji geliştirme merkezi olmalıdır.	4,39	0,90
14. Bölgenin lider sağlık merkezi olmalıdır.	4,46	0,84
15. Spor ve olimpiyat kenti olmalıdır.	4,37	0,86
16. Enerji dağıtım ve üretim merkezi olmalıdır.	4,41	0,88
17. Bölgenin ulaşım ve lojistik üssü olmalıdır.	4,52	0,84
Toplam	**4,33**	**0,70**

*5 Tamamen Katılıyorum ve 1 Kesinlikle Katılmıyorum'u ifade etmektedir.

5. SONUÇ

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, ekonomik gelişme, sosyal ve çevresel değerlerin korunması ilkelerine dayandırılmaktadır. Turizmin başarısı da doğal ve kültürelkaynaklara bağlıdır. Bu bağlamda, sürdürülebilir turizm de, sürdürülebilir kalkınmakavramının içerdiği prensiplere dayanmaktadır.Turizmden beklenen ekonomikgelişmelerin, sürdürülebilirkalkınma yolu ile elde edilmesi, yaşam kalitesininartırılmasını ve bu yolla çevre koruma bilincinin geliştirilmesini sağlamaktadır.Sürdürülebilir bir turizm gelişiminin esası, bir ülke/bölge/yöredeki turizmetkinliklerine dahil tüm unsurların, ülke/bölge/yöre ekonomisine en faydalı şekildekoordine edilmesi ve yönlendirilmesidir.

Turizm, özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine önemli etkilere sahiptir. Turistlerin yaptığı turistik tüketim harcamaları, ülke ekonomisine yaptığı uyarıcı etkilerle ekonominin canlanmasına, kişi gelirlerinin artmasına ve ticaret hacminin büyümesine katkıda bulunur. Turizmin emek yoğun bir üretim tekniğine sahip olması, sektörün istihdam etkisini de artıran bir faktördür.

Turizmin ekonomik etkileri bölgesel olarak da bir takım sonuçlar yaratmaktadır. Bunlardan en önemlisi ortaya çıkan istihdam etkisidir. Diğer sanayi sektörleri için uygun olmayan ama turizm için gerekli olan arz kaynaklarına sahip olan bölgelerde yapılan turistik harcamalar bölgenin ekonomik faaliyet açısından canlanmasını ve gelişmesini sağlayabilir.

Araştırmaya katılan turizm paydaşlarına ilişkin olarak, yöneticilerin daha çok erkek, ve orta yaş grubunda yer aldığı, çoğunluğunun evli olduğu, lisans düzeyinde eğitim aldıkları, görev

sürelerinin beş yıldan az olduğu ve çoğunluğunun Diyarbakırlı olduğu görülmektedir. Turizm paydaşları Diyarbakır'ın marka kent olma potansiyeline sahip olduğunu, surların Diyarbakır'a özgü bir özelliğin olduğunu, Diyarbakır'ın sloganının "Kültür Diyarı" olabileceğini belirtmektedirler.

Diyarbakır'ın yemekleri ve tarihi zenginliğinin kentin markalaşması açısından avantaj sağlayacağı, kentin "popülerliği artan, dinamik ve çekici" olarak nitelendirildiği, halkın "sıcak, geleneksel ve samimi" olarak nitelendirildiği görülmektedir. Bu sonuçlar aslında turizm paydaşlarının Diyarbakır hakkında olumlu bir imaja sahip olduğunu göstermektedir. Bu sonuç itibariyle Diyarbakır'ın marka kent olabilmesi açısından desteği görebileceği algısını da göstermektedir.

Turizm paydaşları, Diyarbakır'ın turizmin gelişimini olumlu karşıladıkları, önemli olduğunu ve bunun için tüm halkın bu sürecine dahil olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Turizm paydaşları ayrıca, gelecekte Diyarbakır'ın bölgenin ulaşım merkezi; sağlık merkezi ve kongre fuar merkezi olabileceğini belirtmektedir. Bu bilgiler ışığında aslında Diyarbakır'ın bölgede önemli konuma sahip olduğu ve bunun turizm açısından değerlendirilebileceği görülmektedir. Turizmin gelişimi ile bölgesel kalkınma sağlanacağı ve bunun da ülke ekonomisine katkı sunacağı kaçınılmazdır. Bu nedenle öncelikle alınacak önlemlerle bölgesel turizmin canlanması sağlanmalı, bu da bölgesel kalkınmayı sağlamış olur.

Turizmin bölgesel ekonomik etkilerini ölçmek için Diyarbakır ilinde yapılan bu çalışmada Diyarbakır'ın turizmin ekonomik etkilerini arttırabilmek için turistik talep miktarını yükseltecek pazarlama faaliyetlerinin yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Diyarbakır için doğru ve nokta tanıtım yapılmalıdır. Böylece bölgenin gerçek kimliği turistlerin algısında oluşabilir.

KAYNAKÇA

Bahar, O. (2007). Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açıdan Yeri veÖnemi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), Sayı 19.

Bahar, O. veKozak, M. (2005). Küreselleşme Sürecinde Uluslar arası Turizm ve Rekabet Edilebilirlik. Ankara: Detay Yayıncılık.

Barutçuğil, İ. (1989). Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri. İstanbul:Beta Basın Yayın Dağıtım A.Ş.

Can, A. (2013). SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi. Ankara:Pegem Akademi.

Çakılcıoğlu, M. (2002) Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin; Sürdürülebilir Turizm. Erişim Tarihi: 16 Ekim 2013, http://www.kentli.org/makale/kalkinma.htm

Çeken, H. (2008). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Bir İnceleme.Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 10(2).

DPT (2006). Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar ve Koordinasyon Özel İhtisas Raporu. Ankara (Erişim Tarihi: 22.07.2015)

Ertuğrul, S. M. ve Demirkol, Ş. (2007). Turistik Ürün Talebinde Markalaşma ve Önemi. Sosyal Bilimler Dergisi. (2), 61-70.

Güneydoğu Anadolu Rehberi (2014). Erişim tarihi: 25.10.2014. www.guneydogumirasi.org/pdfs/diyarbakir.pdf

Kahraman, N. (1994). Sürdürülebilir Kalkınma ve Turizm. Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, Aralık: 73-77.

Kaptan, S. (1998). Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri. Ankara: Tekışık Web Ofset Tesisleri.

Kar, M., Zorkirişçi E. ve Yıldırım, M, (2004). Turizmin Ekonomiye Katkısı ÜzerineAmpirik Bir Değerlendirme.Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, (8), 87-112.

Leech, N.L., Barrett, K.C., ve Morgan, G.A. (2005). SPSS for Intermediate Statistics: Use and Interpretation. (2 nd ed.). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc. Publishers.

OECD (2001). Policy Brief, Sustainable Development: Critical Issues, September. Erişim Tarihi:18.04.2013.http://www.oecd.org/dataoecd/29/9/1890501.pdf.

Olalı, H. ve Timur, A. (1988). Turizm Ekonomisi.İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık.

Özbek, A., Özönen, H., Aksoy, A. ve Çelebi, Z. (2010). Karacadağ Kalkınma Ajansı. Diyarbakır-Şanlıurfa Bölgesi kültür ve turizm durum raporu.

Özkul, E. ve Demirer, D. (2012). Şehirlerin Turistik Markalaşmasında Kalkınma Ajanslarının Rolü. İşletme Araştırmaları Dergisi, 4(4), 157-181.

Özyol, A. (2013). Sürdürülebilir Yeşil Kalkınma ve Kadın. Fe Dergi, 5(2), 134-138.

Tosun, C. (2001). Challenges of Sustainable Tourism Development in the Developing World: The Case of Turkey. Tourism Management, 22: 289-303.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (5. Baskı). Ankara: Seçkin.

BİNGÖL İLİNDE ARICILIK FAALİYETİ ÜZERİNE BİR KESİT ÇALIŞMASI

Bingol Province on a Cross Section of the Beekeeping Activities

Mehmet Ali KUTLU[1]**,Abdurrahman GÜL**[2]

ÖZET

Bingöl ilinde arıcılık düzeyinin saptanması amacı ile yapılan bu anket çalışmasında, arı yetiştiricileri birliğine kayıtlı 200 işletme ile görüşülerek elde edilen verilerden çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir. Araştırmada, ilin arıcılık yapısı ve arıcılık faaliyetleri ortaya konulmaya çalışılmış olup, koloni sayısı ile arıcı yaş durumunun bal verimine etkisi, arıcılıkta ekonomik bir kazanç için koloni sayısının belirlenmesi, arıcılığın il ekonomisine katkısı, damızlık materyal ve malzeme teminindeki sıkıntılar, üretilen ürünlerin pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar irdelenmiştir. Arıcılığın karlılığı ve sürdürülebilirliği sağlanacak şekilde bilgi ve teknolojinin kullanımına ilişkin öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler*: Arıcılık sorunları, sürdürülebilirlik, Bingöl*

ABSTRACT

Bingol in the survey conducted for the purpose of determining the level of provincial beekeeping, beekeepers have evaluated the results of the data obtained from interviews with 200 businesses registered in the union. In the study, has tried to put forward the province's beekeeping structure and beekeeping activities, the effect of honey yield of beekeepers years the situation with the number of colonies, determining the number of colonies for economic gain in beekeeping, the contribution to the beekeeping of the province's economy, problems in breeding material and material supply, the problems encountered in the marketing of products that have been examined . The profitability and sustainability of beekeeping proposals have been made regarding the use of information and technology to be provided.

Keywords: Beekeeping issues, sustainability, Bingol

1.GİRİŞ

Günümüzde gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan en büyük sorunlardan

1 Ögr. Gör. Bingöl Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Bingöl

2 Prof. Dr. Bingöl Üniversitesi, Veteriner Fakültesi Bingöl

birisi yeterli ve dengeli bir beslenmenin olmamasıdır.Hızla artan dünya nüfusu da bu sorunun boyutlarını giderek artırmaktadır.Tarım otoriteleri hızla gelişen bu soruna karşı hayvansal ve bitkisel üretimi artırmak için farklı çözüm yolları aramaktadır.Bu çözüm yollarından birisi olarak, hayvansal üretimin kollarından olan arıcılığın geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır. Arıcılığın yapıldığı alanlarda bal üretiminin yanı sıra, bal mumu, polen, arı zehiri ve pollinasyon hizmetleri gibi birçok ürünlerde elde edilmektedir. Balın insan beslenmesindeki önemi bal, bal mumu, polen, arı sütü ve arı zehirinin kullanım alanlarının gittikçe artması, topraklı ve topraksız çiftçiler ile dar gelirli ailelere ek gelir kaynağı yaratması arıcılığın öneminin artmasına ve yaygınlaşmasına neden olmaktadır(Kutlu: 1998,1 24).

Arıcılık, ülkemizde az topraklı veya topraksız çiftçilere güvenli bir iş ve gelir imkânı yaratmakta, orman içi ve kenarı köylerde yaşayan halkı kalkındırmak bakımından da önemli bir tarımsal faaliyet haline gelmiştir. Ülkemizde 2013 yılı verilerine göre yaklaşık olarak 6 milyon arı kolonisi bulunmakta bunlardan 94.245 ton bal üretilmekte, koloni başına bal verimi ise yaklaşık olarak 15.70 kg olarak hesaplanmıştır (Anonim1: 2013). Türkiye koloni sayısı ve toplam bal üretimi bakımından arıcılıkta söz sahibi ülkeler arasında yer almaktadır. Fakat koloni başına bal verimi ve bal dış ticareti bakımından aynı performansı sergileyememektedir. Dünyanın koloni başına bal verimi ortalaması 24 kg koloni iken Türkiye'de bu değer 16–17 kg koloni civarındadır (Kekeçoglu:2012).Bingöl ilinde ise 94.952 arı kolonisi bulunmakta olup 1800 ton bal üretilmiş, koloni ortalaması ise 19,95kg olarak gerçekleşmiştir (Anonim2:2013). Bingöl arıcılığının Türkiye arıcılığına katkısı koloni bazında %1,58 olurken bal üretiminde %1,9 olmuştur. Bingöl İli koloni ortalama bal verimi (18. 95 kg koloni-1) Türkiye koloni ortalama bal veriminden (15.70 kg koloni-1) % 20.25 daha fazladır.

Bu çalışmanın ama il genelinde yürütülen arıcılığın yapısı ve faaliyetleri ana hatlarıyla ele alınmış, karşılaşılan sorunlar irdelenerek karlılığı ve sürdürülebilirliği sağlanacak şekilde bilgi ve teknolojinin kullanımına ilişkin öneriler sunulmuştur.

2.MATERYAL VE METOD

Bingöl ilinin mevcut arıcılık düzeyini belirlemek amacıyla, Bingöl arı yetiştiricileri birliğine kayıtlı 200 üye ile yapılan anket çalışmanın materyalini oluşturmuştur. Hazırlanan anketler, Bingöl ili arıcılar birliği üyelerine 2014 yılı Şubat, Mart ve Nisan ayları içerisinde birlik merkezinde arı yetiştiricileri tarafından doldurulduktan sonra elde edilen veriler toplanarak değerlendirilmiştir.

3.BULGULAR

1-Yapılan bu araştırmada arıcılığı esas gelir kaynağı olarak gören ve istihdamını arıcılık yaparak sağlayanların oranı %76, ek gelir olarak gerçekleştirenlerin oranı % 15 ve hobi olarak arıcılık yapanların oranı ise %9 olarak belirlenmiştir.

2-Ek gelir olarak arıcılık yapanların mesleki dağılımına bakıldığında en büyük meslek grubunu % 83,5 ile memur grubu, % 16,5 oranında ise diğer esnaf grubunun oluşturduğu, memurlar içerisinde öğretmenlerin % 58,3 ile en fazla oranda olduğu görülmüştür.

3-İlde ana arı üretiminin olmaması / yapılamaması arı hastalıklarının tanınamaması, koloni ortalama bal veriminin düşüklüğü, balın dışında diğer arıcılık ürünlerini üretemedikleri gibi veriler irdelendiğinde, istihdamını arıcılık yaparak sağlayanların arıcılık bilgi düzeyinin belirlenmesine bakıldığında, 38'nin yeterli bilgiye sahip olduğu, %62'sinin ise bilgilerinin eksik ve yetersiz olduğu görülmektedir.

4-Arıcıların arıcılığı öğrenme ve başlamalarında etkili olan faktöre bakıldığında; % 28'i babadan, %27'si kurslardan, %34'ü başka arıcılardan ve % 5'i de arıcılık ile ilgili kitap ve dergileri okuyarak % 6'sı ise hobi niteliğinde arıcılığı öğrendikleri ve arıcılığa başladıkları belirlenmiştir.

5-İşletme büyüklüğünün dağılımı ve işletme büyüklüğü bal verimi arasındaki ilişkiye bakıldığında; Bingöl ilinde profesyonel anlamda arıcılık yapanların %35'i 101-150 arası arı kolonisine, %39'ü 51-100 arı kolonisine sahip olduğu görülmüştür.

6-Koloni ortalaması bakımından en az balı 50 koloni ve altında arıcılık yapanların 12 kg, en fazla balı ise 51-100 koloniye sahip arıcıların 25 kg olarak bal elde ettiği görülmüştür.

7-Arıcı yaşı ile koloni sayısı arasındaki ilişkiye bakıldığında, koloni ortalaması bakımından en fazla balı 40-55 yaş gurubunda bulunan arıcıların 25 kg bal elde ettikleri görülürken, en az balı ise işe yeni başlayan 25 yaş altı arıcıların 10 kg bal elde ettikleri belirlenmiştir.

8-İl arıcılarının ana arı kullanımına bakıldığında %29'unun iki yılda bir ana arılarını Adana ve Elazığ'da ana arı üretimi yapan işletmelerden satın alarak değiştirdiği, %19'unun ana arı ihtiyaçlarını kendilerinin üreterek karşıladıkları, %52'sinin ise ana arı kullanmayıp kolonilerini doğal yolla bölme yaparak çoğalttıkları tespit edilmiştir.

9-Ayrıca bu araştırmada arıcıların %89'u ilkbahar aylarında (1/1 oranında şeker su karışımı), % 91'inin ise sonbahar aylarında kolonilerin kışa daha güçlü ve genç işçi arı ile girmelerini sağlamak amacıyla (1/2 oranında şeker su karışımı) şurup verdikleri belirlenmiştir.

10-Araştırmada arıcıların, bal arısı zararlısı olan Varroa jacopsoni yi % 100, Arı felcini %88 Nosema'yı %75, Avrupa yavru çürüklüğü %68 ,Mum güvesini % 72, Amerikan yavru çürüklüğünü %58, Kireç hastalığını ise % 34 oranında tanıdıkları belirlenmiştir.

11-Üreticilerin tümü balı, petekli ve süzme bal olarak üretmekte olup genel üretimlerinin % 27 petekli % 73 süzme olarak üretilmektedir. İlave olarak %21 oranında polen, %9 oranında ise arı sütü üretimi yaptıkları belirlenmiştir.Arı sütü üretimi genelde talebe bağlı olarak yapılmaktadır.Bingöl ilinde ticarı anlamda ana arı üretimi yapılmamakta, % 27'i bal üretiminin yanı sıra oğul üretimi de gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Koloni sayısı 100 ve üzerinde olan üreticiler ballarını toplanıcılara vermekte, küçük üreticiler ise ürünlerini perakende satarak karlılıklarını arttırdığı gözlenmiştir.

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüz dünyasında olduğu gibi Türkiye'de de, en önemli sorunlardan biri hızla artan ülke nüfusudur.Artan nüfusa karşın, yüzölçümün değişmemesi ve düzensiz yerleşime bağlı olarak tarım arazilerinde azalma dikkati çekmektedir.Bu azalmada kırsal kesimde yaşayanların sosyoekonomik yapısını bozarak fakirleştirmektedir.İlimizin de içinde bulunduğu bölgede yaşanan bu göç olayı ve kırsal kesimin düşük gelir düzeyi, bu insanları yaşadıkları yerlerde refaha ulaştırabilecek yeni kaynak arayışlarına zorlamaktadır.Bu kaynakların başında fazla sermeye gerektirmeyen, sabit kurulum alanı istemeyen arıcılık faaliyeti ön plana çıkarak büyük bir önem arz etmektedir.

Bu araştırmada, arıcılığı esas gelir kaynağı olarak gören ve istihdamlarını arıcılıktan sağlayanların oranı % 76 olup 50 koloni ve üzerinde arı varlığı ile arıcılık yapmaktadırlar. Arıcıların arıcılığı öğrenme ve yapmalarında büyük oranda aileleri etkili olmaktadır.Açılan kursların saatinin azlığı eğitimin arıyı ve kovanı görmeksizin yapılması kursların sadece sertifika amaçlı olduğunu göstermektedir. Bilgi düzeylerine bakıldığında ise ¾'nün yeterli bilgiye sahip olmadıkları eksikliğin giderilmesi için periyodik olarak bilgilendirme çalışmaları istedikleri ön plana çıkmıştır. Arıcılık işletmelerinde koloni sayısının artması iş verimliliğini düşürmekte, buna bağlı olarak da koloni başı bal verimini azaltmaktadır.

Mevcut arıcılık işletmeleri koloni çoğaltma ve ana arı ihtiyacını karşılamada kolonilerini

bölerek sağlamaktadırlar.

Dolaysıyla iyi bir seleksiyon şansı ortadan kalktığından il arıcılığı olumsuz yönde etkilenmektedir. Genç ana arı kullanımının kolonilerde güçlü popülâsyonlar oluşturduğu bununda bal verimini arttırdığı bu nedenle ana arıların iki yılda bir değiştirilmesi gerekmektedir.

Yapılan araştırmalarda, bir yaşındaki ana arıların bulunduğu arı kolonilerin ortalama bal verimleri (23 kg) iki yaşındaki (19 kg) arı kolonilere sahip ana arılardan %21 daha fazla bal verildiği oraya konmuştur(Kutlu:2005 17). İl arıcıların ana arı kullanımına bakıldığında % 29'unun iki yılda bir ana arılarını Adana ve Elazığ'da ana arı üretimi yapan işletmelerden satın alarak değiştirdiği, % 19'unun ana arı ihtiyaçlarını kendilerinin üreterek karşıladıkları, % 52'sinin ise ana arı kullanmayıp kolonilerini doğal yolla bölme yaparak çoğalttıkları görülmektedir. Bingöl'de 2010 (Gül:2010 134) yılında yapılan bir çalışmada Ana arılarını üretenlerin oranı % 14 iken üç yıllık sürede bu oran % 19 çıkmış olup oransal artış %35.71 olarak gerçekleşmiştir. Bu artıştaki en büyük payın Bingöl Üniversitesi tarafından Birlik üyelerine yönelik iki adet ana arı üretimi kursu düzenlenmesi olup üreticiler ana arı üretimi konusunda eğitilmeleridir.

Van Bahçesaray'da yapılan bir araştırmada, gezginci arıcıların %73,33'ünün, sabit arıcıların ise %76,09'unun ana arıları kendi arılıklarından sağladıkları ortaya konmuştur(Erkan: 2001). Ülke genelinde ana arı ihtiyacının %1,30'u Tarım ve Köy İşleri Bakanlığına bağlı kuruluşlardan sağlandığı belirtilmiştir.Kaftanoglu:1995).

Kış aylarında koloni kayıplarını en aza indirmek ve bahara güçlü kolonilerle çıkmayı sağlamak amacıyla arıcıların %80'ia sonbahar beslemesi yaptıkları belirlenmiştir(Kumova:1988 28). Sonbaharda oluşan genç işçi arılar, kışı yıpranmadan geçirerek ilkbahara çıkar ve ilkbaharda, yavru yetiştirme ve petek örme gibi faaliyetleri yerine getirirler. Bunun için genç kadroların oluşmasını ve yeterli kış yiyeceği stokunu sağlayacak olan sonbahar teşvik yemlemesinin mutlaka yapılması gerektiği belirtilmektedir(Kutlu:1998 2 18). Bu çalışmada görüldüğü gibi Bingöl ilinde arıcıların % 89'sı ilkbahar aylarında kolonilerini güçlendirmek (1/1 oranında şeker su karışımı), % 91'sinin ise sonbahar aylarında kolonilerin kışa daha güçlü ve genç işçi arı ile girmelerini sağlamak amacıyla (1/2 oranında şeker su karışımı) şurup vermektedirler.

Varroa bal arılarının hemolenfi ile beslenen bir zararlı olup kolonilerde ekonomik verimi doğrudan etkilediği gibi diğer hastalık ve zararlılarında yayılmasını ve etkinliğini arttırmaktadır. İl genelinde %98'le en çok görülen hastalık olup, tanınma oranı %100 oranındadır. Ülkemizdeki tüm kolonilerin bu parazitle bulaşık olduğu düşünüldüğünde, il arıcılarının paraziti tanıdıkları fakat yeterli mücadeleyi etkin şekilde yapmadıkları kimyasal mücadelenin yanında uygulanabilir arıcılık tekniklerinden yoksun oldukları görülmektedir. Ülke genelinde yapılan bir çalışmada, arıcıların % 98.20 oranda Varroa Parazitini ve %75.70 oranında Amerikan yavru çürüklüğünü tanıdıkları belirlenmiştir(Kaftanoglu:1995). Bu araştırmada ise arıcıların Amerikan yavru çürüklüğünü %58 oranında, Arı felcini %88 Nosema'yı %75, Avrupa yavru çürüklüğü %68 ,Mum güvesini % 72, Kireç hastalığını ise % 34 oranında tanıdıkları belirlenmiştir.

5.SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

1-Coğrafya: İlin toplam arazisi 812.537 hektar olup bu arazinin kullanım durumu %7.28'i tarım arazisi, %27.92'si orman, % 10.25'i ağaçlandırma alanı, % 51'i mera, % 2,2'si çayır ve % 1,3'ü diğerleri olarak şekillenmiştir.(Anonim2 2013). Ekim yapılamayan orman, çayır ve mera vasfındaki arazinin büyük bir oranı oluşturması ve bu alanlarda istihdamın hayvancılık, arıcılık ve meyvecilik olarak şekillenmiş olması arıcılığın en önemli avantajıdır.

2-Uygun bitki florası: İl genelinde arıcılık faaliyetlerinin yapıldığını ancak arıcılık alanlarının yoğun olarak şekillendiği Karlıova, Solhan, Kığı Adaklı Genç ilçeleri yaylalarında çok yıllık birçok bitkinin arılar tarafından ziyaret ettiği gözlenmiş fakat henüz bu bitkilerle ilgili bir tespit çalışma yapılmamıştır. Ancak bu bölgelerin geneli geven, üçgül, yonca ve kekik

bitkileri ile kaplı olup üretilen balların büyük bölümü bu çok yıllık bitkilerden elde edilmektedir. Bu alanların diğer önemli bir özelliği ise üzerlerinde hayvancılık ve arıcılık dışında her hangi bir tarımsal faaliyetin yapılmaması ve çevre kirliliğinin olmamasıdır.

3-**Bitki gen kaynaklarının zenginliği:** Yayın haline gelmemiş devam etmekte olan bir çalışmada Bingöl merkeze yakın Yamaç bölgesinde ki arıların çoğu yerde bitkiyi bal üretim döneminde ziyaret ettiği ve bal ve polen aldıkları tespit edilmiştir. Bölge genel olarak ekolojik çeşitlilik bakımından oldukça zengin olup tür topluluğunun yanı sıra bu topluluk içindeki tür sayıları bakımından da henüz tespiti yapılamayan çeşitlilik göstermektedir.

4-Kuruluş giderleri ve karlılık: Arıcılık tekniğine uygun ve bilinçli yapıldığında kendini aynı yıl amorti edip kar getiren tek tarımsal faaliyettir. Günümüzde 10 adet arılı küçük bir işletmenin kuruluş maliyeti ve yıl içi giderleri yaklaşık olarak 4.000 tl civarında dır. Her koloniden ortalama 15 kgbal alındığı varsayıldığında toplamda 150 kg bal hasadı elde edilecek olup 30 TL den toplamda 4500 TL gelir sağlanacaktır. Görüldüğü gibi az bir masrafla işletme kurup arıcılık yapılabilmekte ve aynı yıl içerisinde de kara geçilmektedir.

5-Geleneksel (eski) bir geçmişinin olması: Ülke genelinde Bingöl dendiğinde akla bal gelmektedir. İlk modern kovan kullanımı 1970 yılında zirai donatım kurumunun teşvikleri ile başlamış olup günümüzde teknik düzeyde arıcılık faaliyetleri sürdürülmektedir. Bingöl de Tarım Bakanlığı bünyesinde arıcılık üretme istasyonu açılmış ve uzun yıllar üretimle ve girdi temini ile ilgili faaliyet göstermiş fakat özel sektörle rekabet edemeyerek faaliyetine 2003 yılında son vermiştir.

6-Bingöl Üniversitesi: Üniversite bünyesinde arı hastalık ve zararlılarının tespiti ve teşhisi, arıcılık ürünleri de dâhil olmak üzere gıda ile ilgili tüm tahlillerin yapıldığı teşekküllü bir laboratuvar bulunmaktadır. Balla ilgili tüm tahliller laboratuvarda gerçekleştirilmekte ve yöre arıcılığının hizmetine sunulmaktadır. Yine 1995 yılında Meslek yüksek Okulunda kurulan Arıcılık Programı Türkiye genelinde kurulan 3.arıcılık programı olup arıcılık sektörüne teknik elemanın yanı sıra sektörün ihtiyacı olan teknik bilgi ve çeşitli hizmetleri de sağlamaktadır. Üniversite arılığında 40 adet arı kolonisi bulunmakta olup uygulamalı olarak Sodes, İşkur ve benzeri kurslarla sektöre yeni arıcıların kazanımı sağlanmaktadır. Hali hazır arıcılığın alt yapıyını oluşturacak çalışmalar üniversite bünyesinde çeşitli birimlerce yapılmakta olup kurulmuş olan Veteriner Fakültesi ile de arıcılığa ivme sağlanacaktır.

7-Kırsaldaki genç iş gücü: Devlet Planlama Teşkilatının 2011yılı verilerine göre Bingöl İl'i; Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyine göre 81 il sıralamasında 72.sırada yer almaktadır(D.P.T:2012).Bu rakamdan da görüldüğü gibi Bingöl az gelişmiş bölgeler arasında yer almakta olup, halkın gelir seviyesi Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Bingöl de istihdamının tarıma bağımlı olması, sanayi sektörünün bulunmaması ve buna bağlı olarak iş alanlarının sınırlı olması işsizlik oranını artmıştır. Türkiye istatistik Kurumu 2012 verilerine göre Bingöl ilinde işsizlik oranı % 12,5 olup bu aran genelde kırsal alanda yoğunlaşmaktadır. (TÜİK2012)

8-Örgütlenme: Bingöl ilinde Türkiye Arı Yetiştiricileri Merkez Birliğine bağlı olarak 2004 yılında kurulan Bingöl ili arı yetiştiricileri birliğine kayıtlı 800 üye bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ilde bal üreticileri birliği adı altında örgütlenmede devam etmektedir. Bingöl ili arı yetiştiricileri birliği bünyesinde 1 adet kavanoz tipi bal paketleme ünitesi ve üyelerinin ihtiyacı olan kek yapım ünitesini de üyelerinin kullanımına sunmuştur.

9-Bal işleme ve ambalajlama tesisleri: Bingöl'de biri Bingöl Arıcılar Birliği'ne ait olmak üzere yıllık 1500 ton kapasiteli beş adet bal paketleme tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerden iki âdeti piknik türü 20 gramlık ambalajda paketleme, diğer üçü ise değişik gramajlarda kavanoz tipi üretim yapmaktadır. Bu işletmelerde talep geldiği takdirde il ve bölge üreticilerinin de ürünlerini ambalajlamaktadırlar. Yine ilde bir adet polen, propolis ve arı sütü üreten işletme kuruluş faaliyetlerini sürdürmektedir.

10-İç ve dış pazar: Üretimi yapılan balların büyük bir kısmı iç pazarda tüketilmekte olup yerelde on civarında iç pazarda faaliyet gösteren ticaret odasına kayıtlı işletme bulunmaktadır.

Bu işletmeler perakende satış yaptığı gibi büyük firmalara da tedarikçilik yapmaktadırlar. Bu işletmelerden 2012 yılı içerisinde 50 ton Bingöl balı kuzey Irak ve Avrupa ülkelerine pazarlanmıştır(Bingöl T.S.O.2012).

11-Destekler, teşvikler ve krediler: Türkiye Arı Yetiştiricileri Merkez Birliğin ve Ziraat Bankası arasında yapılan protokole göre birlik üyesi arıcılarına işletme, yatırım ve arı nakliye kredisi verilmektedir. Tarım Bakanlığı Türkiye genelinde arılık kovana desteğinin yanı sıra bazı bölgelerde kırsal kalkınma projesi kapsamında arıcılık malzemelerine de % 50 hibe desteğinden birlik üyesi arıcılarda faydalanmaktadır. Kalkınma Bakanlığı Fırat Kalkınma Ajansı il genelinde arıcılık sektörü alt yapısının kurulumuna % 50 hibe desteği sağlayarak 7 adet işletmeye maddi destek sağlamıştır.

12-Projeler: Son beş yıl içerisinde Avrupa Birliği merkezi finans ve ihale birimi kaynaklı Genç belediyesi, arı yetiştiricileri birliğinin eğitim projeleri ile sodes kaynaklı Bingöl Üniversitesinin eğitim ve Bingöl ceza ve tutuk evinin arıcılık alt yapısının oluşturmasına yönelik kovan imalatı projeleri sonuçlandırılmıştır.

13-Ulaşım: Bingöl Elazığ, Erzurum, Muş ve Diyarbakır illerin yaklaşık aynı mesafe uzaklığa sahip olup 20 km uzaklığındaki Genç ilçesinde ise günü birlik İstanbul'a kadar uzanan demiryolu istasyonu bulunmaktadır ki buda ürünlerin nakliyesi açısından önem arz etmektedir.

ÖNERİLER

-Arıcılık, Bingöl ili için yarattığı istihdam ve sağladığı gelir nedeniyle özel bir öneme sahip potansiyeli olan bir sektördür. Arıcılığın uzun yıllardır süre gelen bir faaliyet olması ilde bir arıcılık kültürünün yerleşmesine neden olmuştur. Söz konusu etmenler değerlendirildiğinde sektörde faaliyet gösterenlerim % 76'sının esas gelir kaynağının arıcılık olması, ekilebilir arazi miktarının azlığı, arıcılığın önemini Bingöl için daha iyi ifade etmektedir.

-Arıcılığı geliştirme adına kamusal alanlarda atılan adımlar yetersiz kalmakta bunun en önemli nedeni ise mevcut yapının hantal olması, sektördeki örgütlenmenin yetersizliği ve oto kontrolünün yapılamamasıdır.

-Arıcılık hantal yapıdan kurtulup bilgi ve teknolojiyi en iyi şekilde kullanan örgütlü ve denetlenebilir yapıya kavuşturulması gereklidir. Bu amaçla Veteriner fakültelerinde ilgili ana bilim dallarının açılması ve mevcut müfredata arıcılıkla ilgili derslerin eklenmesi, Gıda tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nda arıcılığın etkinliğinin arttırılması sağlanmalıdır.

- Türkiye'de arıcılık, karlılığı ve sürdürülebilirliği sağlayacak şekilde bilgi ve teknolojiyi kullanan, örgütlü, etik kuralları olan ve bu kurallara büyük ölçüde uyulan bir meslek olarak yapılanmalıdır Bu nedenle arıcılığın bilimsel yöntemlerle yapılacağı birimler olan devlet-üniversite ve özel sektör üçgeninde güçlü bağlar kurulmalıdır.

-İlimizde arıcılar, arıcılık sektörünün geliştirilerek sürdürülebilir hale getirilmesi ile arıcılığın sağladığı avantajlardan daha etkin bir şekilde faydalanabileceklerdir. Gerçek şudur ki; sahip olunan flora çeşitliliği dikkate alındığında Bingöl'deki arıcılığın çok daha iyi durumda olması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Anonim1, 2013,Türkiye İstatistik Yıllığı, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yay., Ankara.

Anonim2.**2013**Bingöl tarım il müdürlüğü verileri www.bingoltarım.gov.tr.

Bingöl Ticaret ve sanayi Odası verileri 2012

D.P.T verileri 2012

Erkan, C. Aşkın, Y.2001. Van İli Bahçesaray İlçesi'nde Arıcılığın Yapısı ve Arıcılık Faaliyetleri. Y.Y.Ü. Ziraat Fakültesi, Tarım Bilimleri Dergisi. 11(1):19-28 Van.

Gül,A., Kutlu, M.A . 2010 Bingöl Arıcılık Düzeylerinin Saptanması, sorunları ve çözüm yolları 11:Bingöl sempozyumu (17–19 Eylül 2010) Sayfa 31–35

Kaftanoğlu, O., U. Kumova, H. Yeninar, D. Özkök.1995. Türkiye'de Balarısı (Apis mellifera L.) Hastalıklarının Dağılımı, Koloniler Üzerine Etkileri ve Entegre Kontrol Yöntemlerinin Uygulanması. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Veterinerlik ve Hayvancılık Araştırma Grubu Proje No: VHAG-925, Kesin Sonuç Raporu, Ankara.

Kumova, U., K. Öztürk. 1988. Çukurova Bölgesinde Arı Yetiştiriciliğinin Yapısı. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi. 3 (1): 26-40

Kutlu, M.A.1 1998. Arıcılık Yerinin Seçimi ve Düzenlenmesi. Teknik Arıcılık. 60: 24-25.8

Kutlu, M.A, Sezen. İ,Y.1999. Bingöl ve Yöresi Arıcılık Düzeyinin Saptanması, Sorunları, Çözüm ve Öneriler. Türkiye Arıcılığın Sorunları ve 1. Ulusal Arıcılık Sempozyumu Kemaliye/Erzincan

Kutlu, M.A., Bakoğlu, A., Batmaz, B, Fırat. 2005 Bingöl. Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu Arıcılık Programında Yetiştirilen Farklı Yaşlardaki Ana Arıların (Apis Mellifera L.) Koloni Performansları. Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları. 4(1): S 19–22

Kutlu, M.A.2 1998 Bingöl Yöresi Bal Arıları (Apis Mellifera L.) Nosema Hastalığının Varlığı ve Enfeksiyon Oranı. Teknik Arıcılık 79: 24-26

Kekeçoğlu, M., 2012. Türkiye'de Arıcılık, Sorunları ve Çözüm Önerileri. Zeytinburnu Tıbbi Bitkiler Bahçesi Geleneksel Tıp Festivali. İstanbul.

Türkiye istatistik kurumu verileri 2012

Öder, E. 1989. Balarılarının Beslenmesi. Hasad Yayıncılık ve Reklâmcılık, İstanbul

KALKINMA VE EĞİTİM İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA FATİH PROJESİ

Fatih Project In Context Of The Relatıonshıp Of Development And Education

Cihat YAŞAROĞLU[1]

ÖZET

Eğitim ile kalkınma arasında karşılıklı bir ilişkiden bahsedebiliriz. Kalkınmış olan bir ülke, eğitime aktarması gereken bütçe miktarını yüksek tutabilir. Yani eğitim alanına daha çok yatırım yapabilir. Başka bir açıdan baktığımızda ise eğitim seviyesi yükseldikçe, işgücünün de daha kaliteli olabileceği, bunun da kalkınmaya doğrudan bir etkisi olabileceği görülmektedir. Ülkelerin eğitime olan yatırımları, eğitime verilen önemin de göstergesi olarak nitelendirilebilir. Son dönemlerde ülkemizdeki eğitim yatırımlarına baktığımızda, özellikle yüksek bütçeli olarak nitelendirebileceğimiz FATİH projesi dikkatimizi çekmektedir. Bütün öğrencilerin teknolojiden eşit şekilde yararlanma varsayımı üzerine kurulan bu projenin devamı için, fiziki altyapı, yazılım vb. unsurların sağlanması, büyük bütçeler gerektirmektedir. Yatırım miktarının büyüklüğü ile beraber, bu yatırımlardan yeteri kadar verim alınıp alınmayacağı problem durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, benzer projeler uygulamakta olan ülkeler de dikkate alınarak FATİH projesinin kalkınma açısından önemi tartışılmaktadır. Bu amaçla öncelikle eğitim ekonomi ilişkisi ortaya konulmuş, FATİH Projesi tanıtılmış ve karşılaştırma yapılmıştır. Yapılan karşılaştırmalarda projenin kalkınma açısından önemli bir gösterge olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kalkınma, eğitim, FATİH Projesi*

ABSTRACT

We can talk about a reciprocal relationship between development and education. A developed country can hold high the amount of budget required for training. That can make more investment in education. Looking at it from another point the higher education level of the workforce may be better quality; it also seems to be a direct impact on development. Investment in education also can be considered as the importance of education indicators. When we look at investment in education in our country in recent years, especially FATİHProject can be described as a high-budget draws our attention. The Project founded on the assumption that all students benefit equally from the technology and for the continuation of this project, physical infrastructure, software and so on required high-budget. With the size of the investment amount, enough of this investment efficiency it emerges as a problem situation to be imported. This study also considering implementing similar projects in countries of the importance of the development of FATİH project will be discussed. For this reason it has put forward economy - education relations, FATİH Project was introduced and compared. In the comparison it is concluded that the project is an important indicator for the development.

Keywords: *Development, education, FATİH Project*

1 Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, cyasaroglu@bingol.edu.tr

GİRİŞ

"Çocuklarınızı kendi zamanınıza göre değil, onların yetişeceği zamana göre yetiştirin. Hz. Ali"

Eğitim, en genel anlamı ile davranış değiştirme sürecidir. Çok sayıda eğitim tanımından birisi de Selahattin Ertürk'e aittir. Ertürk'e göre "Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir" (Ertürk, 1972). Eğitim bir süreci tanımlamakta olup, yaşamın başlangıcından sonuna kadar devam etmektedir.

Her bir eğitim faaliyeti amaç ile başlar. Amaca ya da hedefe ulaşılması için ise öğrenme öğretme süreci devreye girer. Öğrenme öğretme sürecinde araç gereçler ise büyük önem taşımaktadır. Öğretmen dersi planlarken uygun öğretim araçları ve materyalleri kullanmayı da planlamalıdır. Öğretim materyalleri, işitsel, görsel, görsel-işitsel, etkileşimli öğretim araçlarını kapsamaktadır. Bu tür araç ve gereçler, dersin hedefine ulaşma noktasında kolaylık sağlamaktadır (Gözütok, 2006).Bilgi ve iletişim teknolojisi (BIT), okullarda durdurulamaz ve eğitim ortamında kapsamı artarak devam edecektir. BIT, multimedya araçları aracılığıyla bilgiye ulaşma, depolama, paylaşma, işleme, düzenleme ve sunma aşamalarını içerir (Cohen, Manion, & Morrison, 2004).

Eğitim süreci genel anlamı ile değerlendirildiğinde, öğrenme öğretme süreci boyunca derslerde kullanılan bütün araç gereçler / materyaller öğrenmeyi kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Eğitimin odağında olan temel unsur öğretmen ve öğrenci olup, diğer bütün unsurların öğrenmeyi kolaylaştırıcı rol oynadığı söylenebilir.

EĞİTİM KALKINMA İLİŞKİSİ

Toplumların tarihi incelendiğinde, genellikle ekonomi ve eğitimdeki gelişmelerin birlikte gerçekleştiği görülmektedir. Ekonomik gelişme için gerekli olan teknoloji üretme ve insan gücü yetiştirme işlevlerinin eğitim kurumları tarafından yürütülmesi, eğitim ve ekonomi arasında karşılıklı ilişkiyi doğurmaktadır (Fidan & Erden, 1998). Kalkınma için yapılacak olan eğitimin amaçlarından birisi de teknolojiye ayak uydurmak için insanlara teknik eğitim vermektir (Başaran, 1996). Daha geniş bir anlatımla eğitim- ekonomi arasındaki ilişki şu şekilde özetlenebilir (Korkmaz, 2004):

1. Eğitim, ekonominin ihtiyaç duyduğu insan gücünü yetiştirir (üretime katkısı).
2. Eğitim hizmetinin yürütülmesinin ve hizmetten yararlanmanın belli bir maliyeti vardır (eğitim maliyeti).
3. Eğitime yapılan harcamalar
4. Eğitimin bireysel (mikro) ve toplumsal (makro) düzeyde gelir yaratma etkisi

vardır.

5. Eğitim arzının ekonomiyle ilişkisi mevcuttur.
6. Eğitim talebinin ekonomiyle ilişkisi mevcuttur.
7. Eğitimin verimlilik ile ilişkisi mevcuttur.
8. Eğitim hizmetinin mal olma özelliği vardır.
9. Eğitim - finansman açısından ilişki vardır.

Korkmaz'ın da ifade ettiği gibi eğitim ve ekonomi arasında karşılıklı bir ilişkiden bahsedilebilir. Bir yandan eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi için ekonomik bir güce sahip olunması gerekmektedir. Kısa vadede tüketim olarak algılansa bile, aslında eğitimin istihdam ve gelir bakımında uzun vadedeki getirisi ile de yatırım olarak değerlendirilebilir. Örneğin eğitim seviyesi sadece istihdam edilebilirliği etkilemekle kalmayıp, istihdamdan elde edilen gelir üzerinde de etkiye sahiptir. Ortalama olarak yüksek öğrenim sahibi yetişkinlerin geliri görece lise eğitimi almış yetişkinlerin gelirinin 1.5 katının üzerinde olup, lise eğitimi almamış kişilerin geliri ise bu eğitim seviyesindeki yaşıtlarının gelirinden ortalama %25 daha az (OECD, 2014) olduğu görülmektedir.

Bir başka ilişki modelinde Eğitim – ekonomi ilişkisine değinen Öz, eğitimin üretime katkısı etkisi, gelir etkisi, harcama etkisi ve kalkınmaya etkisi olmak üzere dört etkiden bahsetmektedir Nitelikli işgücü, bugün bütün toplumların sahip olmak istediği, eğitim sistemlerinin en önemli hedefleri arasında bulunan bir arzudur. Gelir etkisi, eğitimli kişinin daha yüksek maaşlarla iş bulması anlamında bireysel, üretiminin verimli olması nedeniyle meydana getirdiği katma değer bakımından da toplumsal boyutta değerlendirilebilir. Harcama etkisi, eğitimin ciddi yatırımlar isteyen bir yatırım boyutunun olduğunu ve yıllık öğretmen maaşları, kalem, silgi, gibi tüketim harcaması niteliği taşıyan bir boyutunun da bulunduğunu ifade eder. Kalkınmaya etkisi, eğitilmiş insanın ortaya çıkardığı teknoloji, kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlama gibi unsurlar eğitimin kalkınmaya etkilerini göstermektedir (Öz, 2014).

Eğitim harcamalarına bakıldığında 2010 yılı itibariyle, İlköğretim, ortaöğretim ve orta eğitimsonrası – yüksek eğitim düzeyinde olmayan eğitime yapılan harcamaların toplamı 2010 yılında GSYİH'in %2,5'idüzeyindeyken aynı dönemde OECD ortalaması %3,9'dur. Ancak bu oran 2000 yılından bu yana 0,7 yüzdelik puan artış göstermiştir(OECD, 2013). Eğitime ayrılan bütçenin artışı, aynı zamanda eğitime verilen önemin de göstergesi sayılabilir. Örneğin Öz(2014) Milli Eğitim Bakanlığının bütçesinin çoğu bakanlıktan büyük olmasını eğitime verilen önemin de bir göstergesi olarak saymaktadır.

FATİH PROJESİ NEDİR?

Dokuzuncu Kalkınma Planın 593. maddesindeki; "Bilgi toplumuna geçiş sürecinde ihtiyaç duyulan insan gücünün yetiştirilebilmesi için yabancı dil öğretimi etkinleştirilecek, bilgi ve iletişim teknolojilerinin derslerde kullanılmasını sağlayacak yöntemler geliştirilecek ve yaygınlaştırılacaktır." ifadesi Fatih Projesinin çıkış noktasını ortaya koymaktadır. Yine, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından hazırlanan (2006-2010) Bilgi Toplumu Stratejisi'nde bilişim teknolojilerinin eğitim sistemimizde kullanımıyla ilgili olarak "Bilgi ve iletişim teknolojileri eğitim sürecinin temel araçlarından biri olacak ve öğrencilerin, öğretmenlerin bu teknolojileri etkin kullanımı sağlanacaktır" hedefi ise; Bakanlığımızdan, örgün ve yaygın eğitim verilen kurumlarda bilgi ve iletişim teknolojisi altyapısının tamamlanması, öğrencilere bu mekânlarda bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma yetkinliğinin kazandırılması, bilgi ve iletişim teknolojileri destekli öğretim programlarının geliştirilmesinin beklendiğini açıkça göstermektedir (MEB, 2014).

FATİH (Fırsatları Arttırma Teknolojiyi İyileştirme Hareketi) Projesi, 5 yılda tamamlanması

düşünülen bir uygulamadır. Proje kapsamında ilk yıl ortaöğretim kurumları, ikinci yılında il ve ilçe merkezlerindeki ilköğretim okullarının ikinci kademesi ve üçüncü yılında ise ilköğretim okullarının birinci kademesi ile okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanması planlanmaktadır. Projenin beş ana bileşeni bulunmaktadır. Bu ana bileşenler (1) Donanım ve Yazılım Altyapısının Sağlanması, (2) Eğitim e-İçeriğinin Sağlanması ve Yönetilmesi, (3) Öğretim Programlarında Etkin BT Kullanımı, (4) Öğretmenlerin Hizmetiçi Eğitimi ve (5) Bilinçli, Güvenli, Yönetilebilir ve Ölçülebilir BT Kullanımı bileşenleridir. Projede, e-Dönüşüm Türkiye kapsamında üretilen ve Türkiye'nin bilgi toplumu olma sürecindeki eylemleri tanımlayan çeşitli raporlarda yer alan hedefler doğrultusunda 2013 yılı sonuna kadar dersliklere BT araçları sağlanarak, BT destekli öğretimin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır ("Fatih Projesi", y.y.).

Projenin bileşenlerinin iyi incelenmesi, projenin anlaşılması için de büyük önem taşımaktadır. Birinci bileşen, projenin donanımı ve altyapısı ile ilgilidir. Okullarda kullanılan etkileşimli tahtalar, internet altyapısı, tabletler bu bileşene örnek gösterilebilir. İkinci bileşen için EBA içerik portalı oluşturulmuştur. Bu portal sayesinde derslerde kullanılabilecek e-içerikler bu portalda paylaşılmaktadır. Öğretmenler EBA aracılığıyla kendi hazırladıkları içerikleri de meslektaşları ile paylaşma imkânı yakalamaktadırlar. Bu projenin başarılı olabilmesinin ana şartlarından birisinin de verimli ve etkin kullanılıp kullanılmaması olabilir. Üçüncü bileşen, sadece bir dersle sınırlandırılmadan, bütün derslerde etkin bir şekilde bilgi teknolojilerinin kullanılmasını öngörmektedir. Öğretmenlerin bu projeyi nasıl kullanabilecekleri ya da güncellemeleri takip etmeleri ise dördüncü bileşeni oluşturmaktadır. Son bileşen ise öğrenci ve öğretmenlerin bilgi teknolojilerinden verimli ve etkili kullanımları noktasındaki tutumlarını belirleyebilecek bir bileşen olarak değerlendirilebilir.

Proje ile ilgili üzerinde durulması gereken bir diğer unsur ise "fırsat" kavramıdır. Eğitimde fırsat eşitliği; hiçbir ayırım yapılmaksızın, herkesin yeteneklerini en uygun biçimde gerçekleştirmek için eğitim hizmetlerinden eşit şartlarda yararlanmaktır(Tezcan, 2014). Projenin gerekçeleri arasında yer alan "Herkese bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenme ve kullanma fırsatının sunulması" ifadesi de (MEB, 2015) eğitimde fırsat eşitliğinin sunulması açısından değerlendirilebilir.

Günümüzde üretim ve tüketim süreçlerinde en kritik faktör olarak ortaya çıkan bilgiye ilişkin gelişmeler ve bu sürece etki eden teknolojik yapılanma, şüphesiz ki eğitimin ve yetiştirilecek insan gücünün tanımlayıcısı olacaktır. Bu çerçevede, bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitim sürecinin temel araçlarından biri olması, öğrencilerin ve öğretmenlerin bu teknolojileri etkin kullanmalarının sağlanması amacıyla sürdürülen Eğitimde FATİH Projesi sadece bir eğitim veya donanım projesi değildir(MEB, 2014).

Kapsamı itibarı ile bu Proje, yurt içi üretimin ve katma değerin artırılması, daha önce yurt içinde üretimi bulunmayan ürünlerin üretilebilmesi, yeni teknoloji ve ürünlere yönelik araştırma-geliştirme faaliyetlerinin yapılabilmesi, tüm okul dersliklerine yerleştireceği bilişim teknolojisi donanımı, yazılımı, ağ altyapısı ve internet erişim imkânı, e-içerikleri, öğretmenlere ve öğrencilere verilecek e-kitabı, tablet bilgisayarı ile ülkemizde yerli üretimi canlandırması, büyük küçük tüm yerli firmalara iş ortamı oluşturması, genç girişimcilik ruhunu geliştirmesi, işsizlik oranlarının azaltılması hedeflerine hizmet etmektedir. Bu nedenle FATİH Projesi çok boyutlu bir hizmettir ve ülke ekonomisini dinamik kılmada oldukça büyük bir öneme ve yere sahiptir(MEB, 2014).

2013 Faaliyet Raporuna göre 2013 yılı sonuna kadar 62.800 adet tablet bilgisayar seti, 84.921 adet etkileşimli tahta, 3.657 adet doküman kamera, 3.657 adet çok fonksiyonlu yazıcı dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Projenin birinci fazında hedeflenen 3.362 okulun tamamında yerel alan ağı altyapı kurulum çalışmaları tamamlanmış; FATİH Projesi kapsamında 110 adet Uzaktan Eğitim Merkezi (UZEM) kurulmuştur.Düzenlenen 62 hizmet içi eğitim faaliyeti ile 2.046 öğretmene proje kapsamında eğitim verilmiştir(MEB, 2014a). 2014 yılı bütçesi içerisinde FATİH Projesinin bütçesi 1,4 milyar TL'dir. Akıllı tahta için 2014'te, 300 milyon TL'si MEB bütçesinden olmak üzere, toplam 700 milyon TL kaynak ayrılmıştır.1 milyondan fazla öğrenciye

ve 100bin öğretmene tablet bilgisayar dağıtılmasının 2014yılı maliyeti 520 milyon TL'dir. FATİH,Eğitim Bilişim Ağı (EBA)ve e-dönüşüm bileşenlerini uyumlulaştırma projelerinde doğrudan hizmetiçi eğitime ayrılantoplamkaynakların donanım-dışı yatırımvefaaliyetlere oranı %3civarındadır(ERG, 2013).

BENZER PROJELER

Temelde teknoloji destekli eğitim projeleri bağlamında dünya örnekleri incelendiğinde ABD, İkinci bir örnek ise Uruguay'da uygulanmakta olan "Plan Ceibal" projesidir. Bu proje ile ilköğretim çağında olan tüm çocuklara birer dizüstü bilgisayarı verme hedeflenmektedir. Aynı şekilde Tayland'da da öğrencilere tablet dağıtılması ile ilgili bir proje yürütülmektedir. Peru'da bir milyon tablet dağıtımı, Kenya ve Ruganda, Hindistan, Arjantin, Portekiz sayılabilir. ABD'de ulusal ve yerel (eyalet) düzeyde teknoloji kullanımını yaygınlaştırmak için çok sayıda projeler uygulanmıştır. Bu projelere Maine, California, Florida, Ohio, North Carolina, New Hampshire, Illinois, Kentucy, Pennsylvania, Virginia, Texas, Louisiana ve daha birçok eyalet örnek gösterilebilir. Bu projelerle günümüzün ihtiyaç duyduğu teknolojiyi iyi kullanan bireyler yetiştirme amacıyla orta dereceli okullardaki öğretmen ve öğrencilere dizüstü bilgisayarlar dağıtılmıştır.Portekiz'de Macellan (Magalhaes) adıyla Temmuz 2008'de başlatılan ve ülke genelinde ilköğretim öğrencilerine yönelik 480.000 dizüstü bilgisayar dağıtılmıştır. Tayland'da, hükümet Mart 2012'de "Her Çocuğa Bir Tablet Bilgisayar" adlı projeyle toplamda 1.000.000 öğrenciye internet bağlantısı olan tablet dağıtmayı amaçlamıştır. Güney Kore 2015 yılına kadar "Akıllı Eğitim" projesi adı altında 7.5 milyon ilköğretim ve ortaöğretim öğrencisine tablet dağıtılmasını ve e-ders kitaplarının geliştirilmesini amaçlamaktadır. Singapur'da ise üniversite öğrencileri ve öğretim üyelerine dağıtılan tabletler ile pilot uygulaması yapılan çalışmada üniversite düzeyinde sınıf içi öğrenme-öğretme sürecinin etkilerini incelemek amaçlanmıştır. İskoçya'da 2011 yılında pilot uygulamayla başlayan ve 5-15 yaş arası öğrencilere tablet dağıtımı ile devam eden çalışmada derslerin tabletler yardımıyla işlenmesinin internet bağlantısıyla bilgiye erişimi kolaylaştırdığı sonucuna varılırken öğrenci başarısına etkisi ile ilgili somut verilere henüz ulaşılamamıştır(Pamuk, Çakır, Ergun, Yilmaz, & Ayas, 2013; Trucano, 2013).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Eğitim ve kalkınma bağlamında yapılan inceleme ve karşılaştırmalarda şu sonuçlar elde edilmiştir:

- FATİH Projesi ile ülkenin ihtiyaç duyduğu insan gücü yetiştirilebilir ve yetiştirilen bu insanın gücünün üretime katkısı bulunmaktadır.
- FATİH Projesi'ninyürütülmesi ve bu hizmetten yararlanmanın yüksek bir maliyeti bulunmaktadır. Proje, yüksek bütçeli bir projedir.
- Yine bu proje sayesinde mikro (bireysel) ve makro (toplumsal) gelir getirmesi söz konusudur. Bilgi Toplumu'na uygun yeterliklere sahip yetiştirilen bireylerin ve bu bireylerden oluşan toplumun uzun vadede gelir getirmesi beklenmektedir.
- Bu ve buna benzer projeler, eğitimin genel bütçe içindeki payını arttıracaktır.

Bu çıkarımlardan yola çıkarak, ülkenin eğitime önem verdiği, bu önemi yüksek bütçeli projelerle gösterdiği görülmektedir.

Bununla birlikte alınacak bir takım önlemler, projenin daha verimli işleyişini sağlayabilir:

- Eğitimin temel odağının öğretmen/öğrenci olduğu unutulmamalıdır.
- Projenin öğrenme için araç/materyal olduğu unutulmamalı, donanım sağlandığı gibi, e-içerik / z-içerik sağlanması noktasında da etkili çalışmalar yapılmalıdır.

- Hizmetiçi kurslar çok daha verimli düzenlenmelidir. Özellikle uygulama boyutuna ağırlık verilmelidir.
- Öğrenci ve velilere projenin tanıtımı iyice yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Başaran, İ. E. (1996). *Eğitime giriş*. Ankara: Yargıcı matbası.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2004). *A guide to teaching practice*. London; New York: RoutledgeFalmer. http://public.eblib.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=181931

ERG. (2013). Politika Notu. Tarihinde 18 Ekim 2015, adresinden erişildi http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/2014_MEB_B%C3%BCtce_PN_13121013.pdf

Ertürk, S. (1972). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları.

Fatih Projesi. (y.y.). Tarihinde 15 Eylül 2015, adresinden erişildi http://fatihprojesi.meb.gov.tr/tr/index.php

Fidan, N., & Erden, M. (1998). *Eğitime giriş*. İstanbul: Alkım yayınları.

Gözütok, D. (2006). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Ekinoks Eğitim Danışmanlık Hiz.ve Bas. Yay.Dağıtım.

Korkmaz, A. (2004). Eğitimin ekonomik temelleri. Içinde L. Küçükahmet (Ed.), *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: Nobel.

MEB. (2014). 2013 Faaliyet Raporu. Tarihinde 18 Ekim 2015, adresinden erişildi http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_03/05123201_2014darefaalyetraporu.pdf

OECD. (2013). *Eğitim Politikası Genel Görünümü: Türkiye*.

OECD. (2014). *Education at a Glance 2014*. OECD Publishing. http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2014_eag-2014-en

Öz, E. (2014). Eğitim ve Ekonomi ilişkisi. *Kamuda Sosyal Politika Dergisi*.

Pamuk, S., Çakır, R., Ergun, M., Yilmaz, H. B., & Ayas, C. (2013). Öğretmen ve Öğrenci Bakış Açısıyla Tablet PC ve Etkileşimli Tahta Kullanımı: FATİH Projesi Değerlendirmesi. *Educational Sciences: Theory & Practice*. http://doi.org/10.12738/estp.2013.3.1734

Tezcan, M. (2014). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

KENTLEŞME SÜRECİNDE SUÇ VE ŞİDDET OLGUSU ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME (BİNGÖL ÖRNEĞİ)

General Assessment on Crime and Violence During the Urbanization (Bingol Example)

Kasım TATLILIOĞLU[1]

ÖZET

Ülkemizdeki kentleşme olgusu; ülkenin toplumsal, dini, siyasal, kültürel, hukuksal ve ekonomik yapısını, değer ve normlarını değiştiren ve biçimlendiren temel öğelerden biridir. Bir değişim süreci olan kentleşmeyle birlikte yeni bir toplumsallaşma süreci ortaya çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkeler kentleşmeyi, ileriye dönük, kalkınma hedeflerine varmada hızlandırıcı ve yön verici bir araç olarak kullanmaktadırlar. Kalkınma planlarını da bu doğrultuda hazırlamaktadırlar. Aksi durumda, çarpık kentleşmeler kontrolsüz bir şekilde göçü meydana getirmekte, kontrolsüz göçler de suç ve şiddet olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Değişik nedenlerle kırsal kesimden kente gelen bireyler, kentsel alanda barınma imkânı bulamadıklarında imarsız ve alt yapı sorunları olan varoşları mekân tutmaktadırlar. Böylelikle dengesi bozulan bir toplumsal yapı meydana gelmektedir. Türkiye'de kentleşme, kentsel alanların çekici etkisinden çok, kırsal alanların itici etkisi altında gerçekleşmiştir. Böylece, "kimliksiz kentler" ortaya çıkmıştır. Sonuçta, aile hayatındaki değişmeler, aile içi şiddet ve cinayetler, boşanmalarda artış, yeni koşullara uyum sorunları, suçluluk, fuhuş, alkolizm, kapkaççılık, uyuşturucu madde alışkanlığı, yalnızlık, akıl ve ruh hastalıkları, örgütlü suçlar, intihar ve benzeri sosyal düzensizlikler daha yoğun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, ülkemizde düzensiz kentleşme sonucunda ortaya çıkan suç ve şiddet olgusu ele alınmış ve Bingöl'deki suç ve şiddet olgusu ile ilişkilendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kentleşme, suç, şiddet, ruh sağlığı, kimlik bunalımı, yalnızlık.

ABSTRACT

In our country urbanization is the one of the fundamental factors in order to shape and change the country's social, religious, political, cultural, legal and economical structures, values and norms. Together with urbanization, which is a process of change, has emerged a new socialization process. Developing countries use the urbanization as an accelerating and guiding tool for prospective development goals. These countries prepare development plans in this direction. Otherwise, unplanned urbanization creates uncontrolled immigration, and uncontrolled immigration brings the crime and violence. Individuals are coming to the city from rural areas for various reasons. When they could not find housing opportunities in urban areas, they rent houses which are in the unimproved land with infrastructure problems. Thus, it creates a deteriorated balance in the social structure. In Turkey, urbanization has been realized under the push factors of the rural areas more than the influence of the urban areas. That's why "anonymous cities" have emerged. As a result, changes in family life, domestic violence and murder, increase in divorce, problems of adaptation to the new conditions, crime, prostitution, alcoholism, purse snatching, drug addiction, loneliness, mental diseases, organized crime, suicide and other social disorders are intensively emerging. Crime and violence, which are the result of the irregular urbanization in our country, have been considered in this study and it is associated with crime and violence in Bingol.

Keywords: Urbanization,crime, violence, mental health,identity crises, loneliness.

1 Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, kasimtatlili@hotmail.com

GİRİŞ

Türkiye'deki kentleşme, demografik olarak kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru iş bulma umuduyla göç eden kesimler tarafından beslenmiştir (Yılmaz, 2009). Bugün ülkemizde belli kent merkezlerinin, kısıtlı ekonomik, fiziksel ve toplumsal olanaklarını aşırı bir kentleşme olayını hep beraber yaşamaktayız. Geleneksel ilişkilerin çözülmesine bağlı olarak beliren ve giderek hızını artıran bu süreç, toplumun yeniden biçimlenmesi doğrultusunda gelişirken, çeşitli sorunlarında ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Bulut, 2013). Aile yapısı geleneksel aileden çekirdek aileye dönüşmüş, insan ilişkilerinin niteliği değişmiş, hızlı göç sonucunda yerel yönetimlerin de vurdumduymazlığı sonucunda düzensiz kentleşme ve gecekondulaşma başlamıştır. Düzenden yoksun ketleşme ise fiziksel ve sosyo-kültürel açıdan önemli sorunların yaşanmasına ve "*kimliksiz kentlerin*" ortaya çıkmasına neden olmuştur. Şimdi "kentsel dönüşüm" projeleriyle "varoş"u "kent"e çevirmeye çalışıyoruz. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre (2009) nüfusun %75,5' i kentlerde, %24,5'i kırsal alanda yaşamaktadır (TÜİK, 2010, www.tuik.gov.tr.; Es & Ateş, 2004). Şehir yaşantısı, geleneksel davranış ilişkilerini yeni ve değişik koşullar içerisinde eritmekte ve kişiyi sayısız roller içerisine itmektedir. Göçler çarpık kentleşmelere neden olmakta, bu durum da suç eğilimi ortaya çıkarmaktadır. Aile hayatındaki değişmeler, yeni koşullara uyum sorunları, terör ve organize suçlar, nefret söylemi, cinsel şiddet, kapkaç, yağma, hırsızlık, dolandırıcılık, aile içi şiddet, çocuk ihmal ve istismarı, çocuk sömürüsü, sokak çocuklarının artışı, boşanmaların hız kazanması, mobbing (iş yerinde psikolojik baskı), trafikten kaynaklanan şiddet, holiganizm (spor eşkıyalığı), madde kullanımı ve madde bağımlılığı, yalnızlık, değerlerden sapma, fuhuş, alkolizm, uyuşturucu kullanımı, akıl hastalıkları, intihar, radikal unsurlar ve benzeri sosyal düzensizlikler daha yoğun olarak ortaya çıkmaktadır. Böylelikle dengesi bozulan bir toplumsal yapı meydana gelmektedir (Işıloğlu, 2006; Günşen-İçli, 1983; Özer, 2000; Erkut, 1991; Gökçe, 1971; Özen; 1996; Bayhan, 1997;

Gürbüz, 2006; Mumford, 2007; akt: Yılmaz & Çitçi, 2011).Çarpık kentleşme ve gecekondular, yalnız kötü bir altyapı, sağlıksız bir yerleşim alanı getirmemekte, kentlerde büyüyen işsizlik ve yoksulluk nedeniyle rant ekonomisi ve "kara paranın" döndüğü, hukukun pek de geçerli olmadığı, güçlünün zayıfı ezdiği bir yaşam biçiminin beslendiği alanlar haline gelmektedir (Koray, 2012).Günümüzde küreselleşme tüm dünyadaki kentleri etkileyebilmektedir. Türkiye'de yaşanan kentleşme malesef, aşırı, hızlı, sahte, dengesiz ve az bütünleşmiş bir durum arzetmektedir (Baydar ve Gül, 2012). Artan küreselleşme ve küresel hareketlilik karşısında, kitle turizminin kontrolsüz büyümesi ve buna yanıt vermek için gerçekleşen kentsel büyüme ve yatırımlar çevrenin doğal ve tarihi güzelliklerini tahribata uğratmıştır. Kentler; tüketimin, gösterişin, zevkin, taklidin ve finansın alanları olarak kapitalizmin küresel biçimine de uygun bir yapıya dönüşmüşlerdir (Timuçin, 2003). Varoluşsal özelliği gereği, daima başkaları ile bir arada olmak zorunda olan insan için, insanlık sevgisinden uzaklaşıyor olmak kadar büyük bir tehlike yoktur. İnsanın, insanı anlamadığı, hoş görmediği ve sevmediği bir şehirde yaşamak, insanoğlu için bir felakettir. İnsan insanın hem geçmişi, hem şimdisi ve hem de geleceği olduğu için, daha yaşanabilir bir dünya için, insanın kendini dünyayı başkaları ile paylaşmaya hazır hale getirmesi gerekir (Coşkun, 2012a).

Kalkınma ve çevre konularının birlikte ele alınması zaruridir. Kentleşme sürecinde, günümüz insanı bildikleriyle yetinmeyen, hızla değişen koşullarda kendini yenileyebilen, özgür, barışçı, insancıl, hoşgörülü, toplumuyla bütünleşmiş, kendi kişiliğini geliştirirken başkalarının gelişmesine de çalışan sosyal bir varlık olmak zorundadır. Bu insan modeli, çağın gereklerine uygun, ama kendi benliğinden, geçmişinden, toplumunun öz kaynaklarından kopmamış bir insandır. Sağlıklı gelişmenin en önemli şartı, her yönüyle kendi geleneğinden, tarihinden, inancından beslenerek yenilenmektir. Kentler, tüm dünyada ülkelerin sosyal yapısında ve ulusal ve bölgesel ekonomilerinde oldukça önemli rol oynamaktadır. Belediyeden yüksek bürokrasiye ve sivil topluma, çarpık kentleşme konusunda dinamik bir bilinçlenmeye ve hatta "aktivizm"e ihtiyacımız var (Akyol, 2012).

ÇALIŞMANIN AMACI

Kentleşme bir değişme sürecidir. Türkiye hızlı bir kentleşme sürecinden geçmektedir. Bu değişimle birlikte çeşitli problemlerin ortaya çıkması, mevcut problemlerin nitelik değiştirmesi kaçınılmazdır. Bir kentin gelişmesi için öncelikle o kentin güvenli olması şarttır. Bir kentte gerçek anlamda güvenlik sağlanmadan kentin gelişmesi bir yana kentin günlük işleyişi bile aksayacaktır. Bu süreç, beraberinde yeni sorunlar ve yeni ilişki ağları ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunlardan en önemlilerinden biri, kentlilerin kente uyum entegrasyonlarıdır. Sağlıksız kentleşmenin doğurduğu uyumsuzluk, bireysel davranış sapmalarında olumsuzluk yaratmakta ve bu durumda "suç" ve "şiddet" olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşen dünyada yok olmaya yüz tutmuş ahlaki, insani ve vicdani değerlerin küçük yaştan itibaren çocuk ve gençlerimize kazandırılması geleceğimiz açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan kentte belirli bir bilincin oluşturulması ve o bilincin daha üst noktalara taşınması noktasında gayret göstermesi oldukça önemlidir.

3. ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

3.1. KENT

Kent, sözcüğünün değişik tanımları yapılmıştır. Bookchin'e (Akt: Baydar & Gül, 2012) göre kent; "belirli bir nüfus ve mekansal büyüklüğüne, insan ilişkileri açısından belirli bir karmaşıklığa ulaşmış yerleşim birimi"; İsbir'e (1991) göre, "ekonomik, sosyal, kültürel ve fizyolojik ihtiyaçların belirli düzeyde karşılandığı fiziki yerleşme alanları"; Kıray'a (2003) göre, "tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ama hem tarımsal hem de tarım dışı üretimin dağıtımının kontrol fonksiyonlarının toplandığı, belirli bir teknolojik gelişmişlik seviyesine ulaşmış, heterojen fakat aynı zamanda bütünleşme düzeylerine varmış yerleşim yerleri"; Erkan'a (2004) göre, "karmaşık bir toplum yapısının, bireysel düzeyde çözülemeyecek sorunların üstesinden gelmesine olanak sağladığı ve kendine özgü özellikleri bulunan bir yerleşim sistemi"; Sennett'e (1996) göre, "yabancılarla karşılaşma ve bir araya gelme ihtimalinin yüksek olduğu bir insani yerleşim alanıdır". İbn Haldun'a göre şehirler, belli bir refah düzeyine ulaşmış halkın, güvenliğini sağlamak ve daha rahat yaşama ulaşmak amacıyla istikrarlı bir yapıda hayatlarını sürdürme isteğinden ortaya çıkmıştır. İbn Haldun, organizmacı bir şehir kuramı anlayışını benimseyerek şehirlerin de tıpkı insanlar gibi, doğduğunu, yaşadığını, geliştiğini ve yok olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, daha kalabalık halk topluluklarını bir araya toplayan şehir hayatı, medeniyetin de ilk aşamasını oluşturmaktadır (Akot, 2012). İbn Haldun, insanların toplumsal birer varlık olduklarını belirterek, yaşamlarını sürdürebilmeleri için birbirleriyle yardımlaşmak, tehlikelere karşı birbirlerini korumak, kısaca sosyo-ekonomik sorunlarını çözebilmek için bir araya gelmelerinin bir zorunluluk olduğunu ileri sürmüştür. Haldun'a göre, toplumsal yaşam kaçınılmaz bir gerekliliktir ve şehirler istenilen ölçüde refaha ve bolluğa ulaşmış artık rahat ve huzurlu bir hayatı tercih eden toplumların edinmiş oldukları bir istikrar ve yerleşim yeridir. Dolayısıyla şehirlerin amacı; huzurlu, istikrarlı ve güvenli bir hayat alanı oluşturmasıdır.

"Kent" olarak adlandırılan yerleşimler bir bakıma, "tarih üstü" nitelikli ortak paydası, insanlar arası ilişkilerin farklılığında ve çoğulluğunda somutlaşır. Kentte insanın kendisiyle ve kendisi olmayanla ilişkisi, içinde bulunulan kentin şimdiki durumuna, geçmişten aktardıklarına, kentin başka kentlerle olan ilişkisine, teknik-teknolojik konumuna, günlük yaşamın ne türden örgütlendiğine göre değişiklikler gösterir. Kent ortamında insan her şeyden önce, toplumsal-kamusal ilişkilerinde çeşitliklerle karşılaşır (Çotuksöken, 2012).

3.2. KENTLEŞME OLGUSU

Kentleşme kavramı, son yıllarda üzerinde önemle durulan, çok tartışılan bir kavramdır. Türkiye'deki kentleşme olgusu, ülkenin toplumsal, siyasal, kültürel, hukuksal ve ekonomik yapısını, değer ve normlarını değiştiren ve biçimlendiren temel öğelerden biridir (Yılmaz & Çitçi, 2011).Kentlerin ortaya çıkma, gelişme ve değişme süreci ise "kentleşme" kavramı ile ifade edilir. Keleş'e (1998) göre dar anlamda kentleşme, "kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması" iken; geniş anlamda ise kentleşme, "sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak, kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi ile birlikte toplum yapısında, artan oranda örgütleşme, işbölümü, uzmanlaşmanın göründüğü, kentte yaşayan nüfusun büyük oranının tarım dışı işlerle uğraştığı, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci"; Özkalp'a (2005) göre, "sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütleşme, işbölümü ve ihtisaslaşma yaratan insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi

süreci"dir.

Şehir ve şehirleşmeye etki eden faktörleri tek bir nedenle izah etmek ve tek bir başlıkta ele almak mümkün değildir. Çünkü, şehir, birçok etkenle kuşatılmıştır (Aslanoğlu, 1998). Kentleşme olgusu tarihsel süreçte özellikle sanayi devriminden sonra hem nitelik hem de nicelik olarak belirgin hale gelmiştir. Kentleşme sürecinin insan tutum ve davranışlarında oluşturduğu değişimler ve sağlıksız kentleşme sürecinde göçün sonucunda ortaya çıkan suç ve şiddet olgusu kent merkezlerinde ve gecekondu bölgelerinde temel sorunlar olarak görülmektedir (Yıldırım, 2004).

3.3. KENTLİLEŞME

Kentlileşme ise, kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişmenin, insan davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması sürecidir (Keleş, 1998; Bumin, 1998). Kentleşmenin getirdiği sorunlarla baş edebilmek ve bu sürecin olumsuz yönlerinden kurtulabilmek bir anlamda 'kentlileşmek' kavramıyla da alakalı bir durumdur.1950 yılından itibaren, ülkemizde var olan kentleşme, kentlileş(me)me tartışmalarına, bugün yönteşim, katılım ve yerel demokrasi tartışmaları eklenmiştir. Kentin dinamizmi içinde bir yandan farklılıkların, çoğulculuğun gözlenmesi; diğer yandan bir araya gelme ve bütünleşmenin vurgulanması, toplumun bu amaçlara ulaşmada çeşitli yollar üretmesini beraberinde getirmiştir (Özgür ve Uluocak, 2011).

3.4. KENTLİLİK BİLİNCİ

Her şehir kendi bilincine sahiptir. Bilinç denildiğinde insanın nörolojik, fizyolojik, psikolojik, sosyal ve biyolojik özelliklerini dikkate almak gerekir. İnsan bilinci aynı zamanda, şehrin bilinci bireylerin bilincini belirler, ama şehir bilinci bireylerin bilincinden bağımsız değildir. İnsan bilinci, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik koşullarla ve fiziki çevreyle de ilişki içindedir. Birey bilinci tamamen bireyin kendisiyle ilgilidir. Şehir, bilincini bireye aktarır. Bireyin bincini biçimlendirir. Her şehir, kendine özgü bir bilince sahiptir ve buda ancak bireylerin bilincinde gözlenebilir. Her birey, şehrin bilincini kendine göre biçimler. Şehir, sahip olduğu çeşitli maddi olanaklar sayesinde, kültürün ve medeniyetin oluşmasına zemin hazırlar. Dolayısıyla kültür, bir şehri koruyup kollayan, gelişimini doğrudan belirleyen bir özelliği ifade eder. Şehir, sahip olduğu maddi zenginlik, sosyal organizasyonlar gibi etkenlere bağlı olarak bireysel becerilerin ortaya çıkmasına imkân verir. Bireysel beceriler ancak uygun ortamların sağlanmasıyla gelişebilir (Ural, 2012). Şehirler, hafızasında taşıdıkları izlerle bugünün ve geleceğin bilincinin aynasını oluştururlar. Ülkemizde yüzyıllardır süren bir merkeziyetçi anlayış vardır. Son yıllarda giderek artan mimari bir tarzı olan site'ler kapalı yaşam alanlarıyla şehri giderek gündelik yaşamdan çıkarmakta ve şehirlilerin oluşturacağı ortaklık bilincini, sosyal bağları zedelemektedir (Tunçel, 2012). Şehir, insanların hayatlarının devamını sağlayan pratik ihtiyaçların ötesinde hayatın anlamı hakkında onları düşündüren ve bu anlamı yakalamak için onları eyleme sürükleyen bir bilinç düzeyine mekân teşkil eder. (Akot, 2012).

Kentlilik bilinci kavramı ile ifade edilmek istenen, kentte yaşayanların kentle bütünleşmesi, kendini kente ait hissetmesi ve dolayısı ile yaşadığı kente karşı sorumluluk duymasıdır. İnsan toplumlarında, sosyo-kültürel devamlılığı sağlayan çeşitli faktörlerden en önemlisi sosyalizasyon sürecidir. Bu süreç ile bireyler toplumun standart ve ortak değerlerini benimseyerek davranışlarını ayarlarlar. Toplumda, hiç kimse diğerlerinden soyutlanmış olarak yaşamaz. Kent, sadece yeni bir ekonomik teşkilatlanma ve değişmiş bir fiziki çevreyi belirtmez.

Aynı zamanda bireylerin duygu, düşünce ve davranış biçimlerini de etkilemektedir. "Kentlilik bilinci", hiç kuşkusuz, "yaşamı kentli kılabilecek" ortak yapılanmalarla mümkün olabilir. Kentlerimizin kimliksiz gelişmesi, yeni yapılaşmaların bize yabancı olan kişiliksiz mimarileri, tekdüze apartmanlaşmanın tüm kentlerdeki egemenliği, yeni semtlerdeki karaktersiz dokular vb. yozlaşmanın da temelinde yatan, "geleneksel mimarinin turistleşmesine" izin verilmemesidir. Çağdaşlık, *"insani değerlerden uzaklaşan bir kimliksizleşme"* asla olmamalıdır ve böyle anlaşılmamalıdır (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Kentleşme Şurası, 2009).

Şehrin bilinci, ancak insan bilincinde ortaya çıkabilir ve insan bilincinde varlık kazanabilir. Her birey, şehrin bilincini kendi bilincine çevirir, kendisi açısından yorumlar, kendine göre anlamlandırır. Bir kent ancak, yeni çekicilikler geliştirerek cazibesi artırabilir. Şehirler geleceğe taşınırken; şehrin organik yapısını değiştirmeden şehrin kendine ait manevi yapısının olduğunu dikkate alarak şehirlerin geleceği planlanmalıdır. Bir bakıma şehir; caddelerden, ağaçlardan, evlerden ibarettir, ama herkes o şehirde kendi bilincini oluşturur. Şehir ile bireyin bilinci arasındaki ilişki, şehrin sunduğu imkânlarla doğrudan ilişkilidir. Şehirlerde bu çerçevede varlık kazanırlar. Şehir ne kadar çok organize olmuş ve kültürel dokusu ne kadar yoğun ise o şehrin karakterinin farklı boyutlarını ve bilincini de derinliğine tanıma imkânı sunar (Ural, 2012).

Sennett'e (1996) göre, günümüzde gerçekleştirilen şehir düzenlemeleri, insanları ve çeşitli aktiviteleri bir araya getirme, kaynaştırma isteğine aykırı olarak gerçekleştirilmektedir. Ona göre, birer "ölü kamusal alanlar" oluşturmaktadır. Dev gökdelenler, residanslar, stüdyo daireler, cam kaplamalı kuleler vb. yapılar "bina içindeki faaliyetleri sokaktan soyutlayan birer barikattır. Timuçin'e (2003) göre bu yapılar, insan sıcaklığından bir iz taşımayan soğuk yapılardır. Çotuksöken'e (2012) göre ise, farklılıkları alabildiğince içinde barındıran kentler, bir yönüyle tüm kültürel doğallığını yitirmiş, devasa bir film stüdyosu, salt simgelerin oluşturduğu bir mekânlar haline dönüşmüştür. Sanayileşmeyle beraber şehirlerin nüfusunun büyümesi, yoğunlaşması ve heterojenleşmesi karşısında sosyal problemlerin hızla büyümesi yerel yöneticileri ve merkezi idareleri çözüm üretmeye yöneltmiştir. Bunun için, birçok şehir kentsel dönüşüm adı altında yeniden planlanıp inşa edilmeye başlanmıştır. Bundan dolayı, mekânsal düzenlemeler yapılırken şehirlerin bu özelliği dikkate alınmak zorundadır. Bugün artık şehirlerimiz, problem odaklı mekânlar olarak anılmaktadır (Yıldırım, 2012).

3.5. KENTLEŞME SÜRECİNDE METROPOLLERDE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

Gelişmekte olan ülkelerin en belirgin niteliklerinden biri, bu ülkelerde görülen nüfus artış hızının, gelişmiş ülkelere oranla, yüksek bir düzeye sahip olmasıdır. Türkiye'de özellikle 1950'lerden sonra yoğunluk kazanmaya başlayan kırsal kent göçünün temelinde, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ekonomik, sosyal, kültürel, coğrafik, demografik ve siyasi gelişmelerin egemen olduğunu söyleyebiliriz. Bu alanda yapılan araştırma sonuçlarına baktığımızda, işsizlik faktörü göçün en önemli itici unsurlarının başında gelmektedir (Uslu, 2014).

Günümüzde suç, şiddet ve korku sarmalı kentin politik gündeminde üst sıralarında yer almaktadır. Korku halinde yaşamak kentsel gelişmeyi olumsuz etkilemekte, kentin yaşam kalitesini düşürmektedir. Barınma ihtiyacı bağlamında ortaya çıkan gecekondu olgusu ise önemli bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Yaşanan değişim ve dönüşümler çerçevesinde esnek bir yapıda işleyen toplumsal kurumlar, suçun ve şiddetin de yaygınlaşmasına davetiye çıkarmaktadır. Küreselleşme ile birlikte kentsel bölgelerin sosyal güvencesiz, kronik yoksul ve patolojik semptomların gözlemlendiği mekânlar haline dönüşmesi ve bu alanların küresel çapta yaygınlaşması kentsel yoksulluğu körüklemiştir. (Yılmaz, 2012). Küreselleşme, beraberinde kadınların da yaşamını etkilemiştir. Kentsel planlama, kadın güvenliği, kadının istihdamı ve çalışma koşulları, boşanma sonucu ailelerin parçalanması, çocuklar üzerindeki olumsuz etkiler

başlıca sorun alanları olarak karşımıza çıkmaktadır (Çetin & Efeoğlu, 2009).

Ayrıca, günümüzde birçok kentli çocuk, kronik yoksulluk içinde yaşamaktadır. Çöpleri karıştırarak topladıklarını satmak için umutsuzca günlerini geçirmektedirler. Geceleri ise caddelerde şiddet ve istismarlarla karşı karşıyadırlar. UNİCEF (2007) raporlarına göre dünyada 1 milyar çocuk yaşamını bu şekilde sürdürmektedir. Kentlerde yaşayan çocukların daha iyi yaşam koşullarına sahip olması düşünülürken, milyonlarca çocuk derin bir sefalet içerisinde yaşamını sürdürmektedir. Kentlerde yaşayan yoksul kadın ve çocukların ekonomik problemlerini çözmek için yerel yönetimler kilit öneme sahiptir (http://www.unicef.org). Booth'un yaptığı bir incelemede, suçlu çocukların %56'sının ekonomik yetersizlikler içerisinde büyüdüğü ve bu çocukların sıkıntılı, aşağılık duygusuna sahip, güçsüz ve güvensiz kişilik özellikleri taşıdıkları tespit edilirken (Mangır, 1992), Shaw ve McKay'in toplumsal faktörlerle suçluluk arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında ise, büyük kentlerde yaşam şartlarının kötüleşmesinin ve çocuk suçluluğu oranlarının artmasının nedeninin yoksulluk, işsizlik, parçalanmış aile ve toplumsal ilişkilerin bozulması olduğu belirlenmiştir (Winslow, 1972; akt: Avcı, 2010).Terör örgütlerinin ve organize suçların eleman kaynağının 15-25 yaşları arasındaki gençler olduğu unutulmamalıdır. Bu dönem ise Ergenlik dönemidir. Ülkemizin yaşadığı terör nedeniyle oluşan göç, toplumsal yapıda önemli tahribatlara yol açtığı gibi, suçluluk üzerinde de farklı görünümlere yol açmıştır. Medyada terör nedeniyle büyükşehirlere gelen çocukların kapkaç olaylarını sık sık görmekteyiz.

Günümüzde küreselleşme bireyleri, kültürleri ve toplumları etkileyerek, "Tüketim kültürünü" ve "Hedonizmi" (hazcılığı) ön planda tutan yeni bir Narsist (Narcissim) insan modeli ortaya çıkarmıştır (Hökelekli, 2011).Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un *"Gün Uzar Yüzyıl Olur"* adlı eserindeki ifadesi ile *"mankurtlaştırılmış"* (belleği temizlenmiş, boşaltılmış, amaçsız, hedefsiz, gayesiz) bireylerdir. Bunun sonucunda da kendisine ve içinde yaşadığı topluma saygısı olmayan, öz değerlerine yabancılaşmış, psikolojik sorunlu, bunalımlı, şiddete meyilli, tahammülsüz, gelecekten ümidini kesmiş vemilitarize olmuş kişilerin sayısı gittikçe artış göstermektedir. Gençlerde görülen kural dışı davranışların kaynağı toplum ve aile yapısındaki zayıflıktır.

BİNGÖL'DE SUÇ VE ŞİDDET OLGUSU

Bir kimlik duygusu ve bir gruba ait ortak değerler ve diğer kültürel bağlar bireyler için önemlidir. Suç işleme yaşının giderek düşmesi ve çocuk suçluluğu kavramının literatüre girmesi, bu farklılığın önemli bir boyutuna işaret eder. Toplumsal yapı için önemi birçok açıdan tartışmasız kabul edilen çocuklar, toplumsal değişim ve dönüşümlerden daha çabuk etkilenirken diğer taraftan içinde bulundukları sosyokültürel ortamın da etkisiyle normsuz davranışlara kolayca yönlendirilebilmektedir. Yoksulluk, evsizlik, yardım kurumlarının yetersizliği, ebeveynlerinin devamlı bir işte çalışıyor olmaması veya işsiz olması gibi ekonomik problemlerle birlikte, aile yapısında yaşanan değişimler, parçalanmış aile oranının giderek artması, hızlı nüfus artışı, eğitim sistemindeki yetersizlikler, çocuğun sosyalizasyonuna etki eden olumsuz faktörler olarak suça sürüklenmeyi beraberinde getirir (Aksan, 2011).

4.1. BİNGÖL İL GENELİNDE SUÇ VE ŞİDDET OLAYLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Bingöl Valiliği, 01 Ocak 2015 ve 01 Mayıs 2015 tarihleri arasında Emniyet Müdürlüğü'nün suçlarla ilgili yaptığı çalışmalarla ilgili açıklamada bulundu. Açıklamada, Bingöl'ün Ocak 2015-Mayıs-2015 arasındaki 5 aylık suç oranı açıklandı.

4.1.1. KAÇAKÇILIK SUÇLARI VE MADDE BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELE

109 kişi hakkında adli işlem yapılmış olup, bu şahıslardan 89kişi serbest bırakılmış, 9 kişi hakkında adli kontrol kararı verilmiş, 11 kişi ise tutuklanmıştır. 185 kg esrar maddesi, 21 adet ectacy hap, 87692 paket gümrük kaçağı sigara, 1500 adet güneş gözlüğü, 1572 kg kaçak çay ve 19 adet sahte banknot ele geçirilmiştir.

4.1.2. KİŞİLERE KARŞI İŞLENMİŞ SUÇLAR KAPSAMINDA

2 adet kasten öldürme olayı meydana gelmiş olup, olayın faili olan 1 kişi tutuklanmış diğer olayın faili ise olay sonrası intihar etmek suretiyle yaşamına son vermiş, 1 adet taksirle öldürme (trafik kazası)olayı meydana gelmiş olup olayın faili yakalanmış, 120 adet kasten yaralama olayı meydana gelmiş olup, bu olayların 100 tanesi aydınlatılmış, 9 adet kişiyi hürriyetinden yoksun kılma olayı meydana gelmiş olup, bu olayların 8 tanesi aydınlatılmıştır.

4.1.3. MALVARLIĞINA KARŞI İŞLENEN SUÇLAR KAPSAMINDA

Hırsızlık, yankesicilik, dolandırıcılık ve yağma olaylarından 44 tanesi aydınlatılmış ve bu kapsamda gözaltına alınan 67 kişiden 50kişi serbest bırakılmış, 7 kişi hakkında adli kontrol kararı verilmiş, 10 kişi tutuklanmıştır (www.bingolmedya.com; www.diyadinnet.com).

4.2. BİNGÖL'ÜN SUÇ HARİTASI

Adalet Bakanlığı tarafından çıkarılan illerin suç haritası raporuna göre, Bingöl'de en çok Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet suçundan dava açıldı. Tunceli, Bingöl, Diyarbakır, Batman, Mardin'de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefetten, Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün mayıs ayında gerçekleştirdiği eğitim toplantısı için hazırladığı veriler, Türkiye'nin suç haritasını ortaya koydu. Türk Ceza Kanunu kapsamında açılan davalarda ilk sırayı "vücut dokunulmazlığına karşı suçlar" oluştururken, raporda ürküten veriler yer aldı. Ankara başta olmak üzere 60 ilde "vücut dokunulmazlığına karşı suçlar" işlendi. Mal varlığına karşı işlenen suçlarda İstanbul, İzmir, Antalya, Mersin'in aralarında bulunduğu 21 il öne çıktı. Türkiye'nin batısı dâhil önemli bölümünde İcra ve İflas Kanunu'na muhalefetten davalar açıldı.

4.3. BİNGÖL SUÇ ORANINDA KAÇINCI SIRADA?

Bingöl suç oranı az illerden birisi olarak görülmektedir.İllerin suç oranlarına bakıldığında Kırıkkale öne çıktı. Suç oranı en düşük ilin ise Çorum olduğu görüldü. "Ağrı, Mardin, Şırnak, Siirt, Bingöl, Sakarya, Van, Muş, Trabzon.Nüfusu 276 bin 647 olan Kırıkkale'de 2010'da 8 bin 639 suç işlendi. Bunu 203 bin 741 nüfus ile 5 bin 996 suç işlenen Yalova ve 187 bin 758 nüfus ile 5 bin 171 suç işlenen Bartın izledi. Suç oranı en yüksek olan diğer iller şöyle: "Bursa, Eskişehir, Aydın, Çanakkale, Denizli, Afyonkarahisar, Erzurum (http://www.bingolhaberler.com).

4.4. BİNGÖL'DE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK SAYISINDA ARTIŞ

Son üç yılda suça sürüklenen çocuk sayısı hızla artıyor. Türkiye genelinde son üç yılda yüzde 24,25, Bingöl'de ise yüzde 72,78 oranında artış gözlendi. Diyarbakır'daki artış oranı ise %21 olarak kaydedildi. Bingöl'de işlenen suçlar bakımından ise yaralama ve hırsızlık ilk iki sırada yer alıyor.Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Başkanlığı Diyarbakır Bölge Müdürlüğünden alınan 2009-2011 yıllarına ait verilere göre, Bingöl'de suça sürüklenen çocuk sayısında Türkiye ortalamasının çok üzerinde bir artış olduğu gözlendi. Türkiye genelinde 2009 yılında 68 bin 344 olan suça sürüklenen çocuk sayısı, % 24,25 oranında artış göstererek 84 bin 916'ya ulaştı. Bingöl'de 2009 yılında 169 olan sayı, yüzde 72,78 oranında artarak 292 oldu. Suça sürüklenen çocukların yaş grubu verilerine göre ise ilk sırada 15-17 yaş grubunun olduğu gözlendi. Türkiye genelinde 2011 yılında 15-17 yaş grubunda 59 bin 552 suça sürüklenen çocuk bulunurken, bu sayı Bingöl'de 213'e ulaştı. Suça sürüklenen çocuklarda 15-17 yaş grubu toplam suç oranının % 73'ünü oluşturuyor.Suça sürüklenen çocukların 2011 yılında işlediği suçlar incelendiğinde, ilk iki sırada yaralama ve hırsızlık yer aldı. Türkiye genelinde işlenen 84 bin 916 suçtan 32 bin 331'i yaralama, 26 bin 80'i hırsızlık ve yağma oldu. Bingöl'de ise 2011 yılının isnat edilen 292 suçtan, 126'sı yaralama, 89'u ise hırsızlık ve yağma olarak kayıtlara geçti. Suça sürüklenen çocukların işlediği suçlar arasında uyuşturucuda dikkat çeken bir artış oranı görülüyor. Son 3 yıl içerisinde Bingöl'de hakkında "Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak, satın almak" suçundan işlem yapılan sayısında %55,55 oranında artış meydana geldi. 2009 yılında uyuşturucudan 9 kişi hakkında işlem yapılırken, 2011 yılında bu sayı 14'e çıktı. Son üç yıl içerisinde uyuşturucudan işlem gören suça sürüklenen çocukların alt yaş gurubu ise 11-14 yaş grubu olarak kayıtlara geçti.

4.5. BİNGÖL'ÜN 2013 YILI SUÇ BİLANÇOSU

Bingöl Emniyet Müdürlüğü, 2013 yılının asayiş bilançosunu çıkardı. Bingöl Emniyet Müdürlüğünden yapılan açıklamada, 14 Ağustos tarihine kadar yaşanan suç ve olay istatistiklerine göre Bingöl'de meydana gelen 142 olayda 1 ton 72 kilo 689 gram uyuşturucu madde ele geçirildiği belirtildi. Açıklamada, "Olaylarla ilgili gözaltına alınan 242 şahıstan 58'i tutuklanarak cezaevine gönderildi. Mal varlığına karşı işlenen 536 olaydan 153'ü aydınlatılıp 383 olayın failleri de aranıyor. 72 hırsızlık olayına karıştıkları tespit edilen 130 şahıstan 30'u adli mercilerce tutuklandı" denildi. 13 Ağustos tarihine kadar 278 kaza meydana geldiği ifade edilen açıklamada, kazaların 147'sinin maddi hasarlı, 128'inin yaralamalı ve 3'ünün de ölümlü olduğu kaydedildi. 128 yaralamalı kazada 274 vatandaşın çeşitli yerlerinden yaralanırken, 3 ölümlü kazada ise 6 kişinin hayatını kaybettiği belirtildi. Kabahatler Kanunu kapsamında sarhoşluktan 30, gürültüden 35, rahatsız etmeden 8, dilencilikten 14, kimlik bildirmemeden 22, emre aykırı davranıştan 4 ve tütün mamullerinin tüketilmesinden 2 olmak üzere halkın huzur ve sükûnunu bozacak şekilde davranışlarda bulunan toplam 115 kişiye 10 bin 496 TL idari para cezası uygulandığı kaydedildi. Açıklamada, "kişilere karşı işlenen suçlarda 825 olay meydana geldi. 732 olay aydınlatılıp, 93 olayın aydınlatılmasına yönelik çalışmalar devam ediyor. Diğer suçlarda 76 olay meydana gelmiş, 61 olay aydınlatılmış, 15 olayın aydınlatılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Takibi gereken suçlarda 330 olay meydana gelmiş, 320 olay aydınlatılmış, 10 olayın aydınlatılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Kaçakçılık suçlarında meydana gelen 37 olayda 92 bin 88 paket kaçak sigara ve 6 bin 57 adet muhtelif eşya ele geçirilerek, 44 şahıs hakkında yasal işlem yapılmıştır. Mali suçlarda meydana gelen 60 olayda 179 şahıs yakalanmış ve 19 şahsın da yakalanmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Fikir ve Sanat Eserleri Kanununa Muhalefet suçundan 2 şahsa işlem yapılmış,

olayda 124 adet bandrolsüz CD-VCD ele geçirilmiştir. 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet suçundan 33 şahsa işlem yapılmıştır" ifadeleri kaydedildi (www.samsunhaber.tc; bingolbasin.com).

Belirgin bir şekilde devam eden yaşam akışında, insan istenmedik ve beklenmedik bir olay ya da durumla karşılaşabilir. Beklenmedik bir şekilde yaşanan durumlar, bireyde şok, şaşkınlık, çaresizlik, üzüntü, depresyon, saldırganlık, yalnızlaşma, inkâr vb. duyguların yaşanmasına ve günlük yaşamın alt üst olmasına neden olabilir. Böylesi durumları yaşayan bireylere moral ve manevi destek sağlanarak istenmedik ve beklenmedik bir şekilde yaşanan olay sonucu ortaya çıkan olumsuz duygu ve zorlukları aşmasına yardımcı olunabilir. Yaşanan olayların olumsuzluklarına odaklanmak yerine öğrenme merkezli olaya yaklaşmanın gerçekleştirilmesi sonucu birey yaşadığı olayla ilgili daha sağlıklı değerlendirme yaparak çözüm yollarına ulaşabilir. Diğer taraftan umut duygusunu güçlendirici yaklaşımın yanı sıra, yaşama sevincini artırması ve kendine güven sağlayıcı davranışlar kazandırması ile birey yaşadığı sorunları daha rahat çözebilir.İstenmedik ve beklenmedik olayları anlama çabası çevresinde de sağlıklı ve tutarlı bir anlamlandırma açısından sabırla birey olayla ilgili direnme ve dayanma gücü kazanır (Kula, 2014).

SONUÇ

Hızlı ve düzensiz kentleşme, Türkiye'nin birçok yerleşim yerinde olduğu gibi Bingöl'de de önemliproblemlerden birisini oluşturmaktadır. Yaşam ve hizmet kalitesinin düşük olması, aşırı kalabalıklık, havakirliliği, düzensiz cadde ve sokaklar, zamanında toplanmayıp biriken çöpler, katı atıkların uygun olmayan yönetimi ve trafik sıkışıklığı çarpık kentleşmenin neden olduğu başlıca sorunlardandır. Kahraman'ın (2006) İstanbul'a göç eden Bingöllüler üzerinde yaptığı bir alan araştırmasının bulgularına göre, Bingöl'ün en önemli problemleri; işsizlik, eğitim-sağlık hizmetlerinin yetersiz olması, altyapı ve belediye hizmetlerinin yetersiz olması şeklinde çıkmıştır. Yine aynı araştırmanın bulgularına göre, ildeki bu problemlerin çözülmesi halinde, İstanbul'a göç eden Bingöllülerin %60'ı geri dönmeyi düşünmektedir. Ancak, güvenlik endişesi ve ekonomik yetersizliklerden dolayı geri dönmeyi şu anda düşünmediklerini belirtmişlerdir. Bu problemlerin ortadan kalkması için Bingöl'e yönelik teşvik ve yatırımlarla özellikle tarım ve hayvancılık alanında adımların atılması, nitelikli sağlık ve eğitim imkânlarının oluşturulması gerekmektedir. Bingöl ilinde kentsel alanda hızlı yapılaşma süreci sonucunda, özellikle yeşil alan yetersizliği, monoton ve iç içe yapılaşma, görüş alanı darlığı, dış cephe görüntüsündeki karmaşalar, uyarıcı levha ve tabelalardaki gelişi güzellik, darlık, renk uyumsuzluğu, konut sorunu, ulaşım ve trafik karmaşası, su ve atık su sorunu, gürültü, çevre kirliliği ve sağlıksız yapılaşmayı önemli sorunlar olarak sıralayabiliriz. Bingöl diğer kentlerle karşılaştırdığımızda diğer kentlere göre avantajı da vardır. Bingöl'ün almış olduğu göç, çevresinden almış olduğu göçtür. Sosyal ve kültürel anlamda çok farklılık taşımayan bölgelerden almış olduğu göçtür. Farklı kültürel sosyal yaşam zaman içerisinde eğer belirli bir hoşgörü, anlayış ortaya konamamışsa, karşılıklı sevgi saygı ortamı geliştirilememişse, bu geliştirilen ortamı provoke etmeye çalışan kesim ortaya çıkmışsa, kentteki huzur ve güven ortamında da zaman zaman sıkıntılar ortaya çıkabiliyor.

Bingöl ilini de içine alan Fırat havzası, ekonomik bitkiler kadar diğer alanlarda da kullanılabilecek bitkilerin olduğu, biyolojik zenginliği olan bir bölgedir. Günümüzün en hızlı gelişen faaliyet alanlarından birinin de "eko-turizm" olduğu asla unutulmamalıdır. Deniz, güneş ve kum üçgenindeki geleneksel turizmden ayrılan bir olgu olan eko-turizm açık alanlarda yapılan, çevreyi koruyan, veyerel halkın refahını artıran bir seyahat olarak tanımlanmaktadır. Eko-turizm yerel halka ekonomik katkıyı artırırken, doğal ve kültürel kaynakları korumaya yardım etmeyi amaçlayan bir turizm şeklidir (Ozaner, 2004; Özgüç, 1999, Arı, 2003; akt: Sever, 2008). Bingöl'de göz ardı edilen önemli hususlardan biri de eko-turizmdir. Bingöl ve civarında en önemli eko-turizm alanlarından birisi, Doğu Anadolu bölgesinin en önemli yaylalarından biri olan Karlova ilçesidir. Yüksek dağları ve birkaç tane akarsuyun da kaynağını aldığı hidrografik bir bölgedir. Bu bölgenin, değerlendirilmesi halinde, bölge ekonomisine oldukça katkı sağlayacağı unutulmamalıdır. Bingöl ve çevresi, doğal ve kültürel turistik değerler bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Bingöl ve çevresinin sahip olduğu, doğal turistik değerler arasında, "Turnalar Gölü ve Yüzen Adalar", "Kös Kaplıcası", "Bin-kap ve İçmesi", "Çır, Şenköy, Kelhaç, Akımlı ve Kalkanlı Çağlayanları", "Kayak Turizmi", "Bingöl Dağı'ndan izlenen "Güneşin Doğuşu" ile birlikte, mağaralar, dağ turizmi, yaylacılık, kanyon, volkanik yer şekilleri önemli doğal turistik değerler bakımından oldukça zengin potansiye sahiptir. Ancak tüm bu güzelliklere rağmen, doğal ve beşeri turistik değerler bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahip olunmasına rağmen, iç ve dış turizm açısından yeterli bir gelişme sağlanamamıştır bu güne kadar. Bu durumun iki önemli nedeni; yeterince tanıtım yapılamaması ve nitelikli tesislerin yetersizliğidir (Soylu, 2014). Bingöl ilinin bu özelliklerini ortaya koyacak bilgiler henüz yeterli düzeyde değildir. Bu alanlardaki bilgilerin artırılması gerekir. Bölgenin biyolojik zenginliği, doğayı tahrip etmeden bölgenin kalkınmasında fevkalade kullanılabilir (Alp, 2014). Ayrıca, insanların bireysel tercihleri dikkate alınarak, geliştirilecek yeni turistik alanlarla turizm sezonunu yılın tamamına yaymak mümkündür. Bu amaçla, kış mevsiminde kış sporları ve kayak turizmi, yaz mevsiminde ise eko-turizm faaliyetlerine

önem verilmelidir. Bu konuda, ilgili kurum ve kuruluşlar, turizm sektörünün direncini artırıcı önlemler almalıdır. Dinamik ve stratejik bir turizm anlayışı esas alınmalıdır. Bingöl ili konumu, ulaşım imkânları, sahip olduğu tarihi mirası, doğal güzellikleri, sosyal ve kültürel etkinlikleri ile turizm açısından önemli potansiyeller taşımaktadır. Bu potansiyel iyi değerlendirilirse, bölge süratle kalkınacaktır. Ayrıca, insan kaynağına olan yatırımın önemi bilinmeli, gelecek kuşakların bilgi birikiminin işletmelere yeni ufuklar açacağı unutulmamalıdır. Bilgi ve eğitime, Ar-ge faaliyetlerine önem verilmelidir.

Bir şehre kimlik kazandıran, mimari yapılaşmasının yanında, kentteki çeşitli ağaçların, bitkilerin ayrı ayrı tonlarındaki yeşil görünümünde katkısı büyüktür. "Kentler, içinde yaşayan bireylere güven ve mutluluk verecek biçimde düzenlenmelidir" diyen Aristotales'in sözü kentlerin önemli bir işlevinede vurgu yapmaktadır (Alp, 2014). Bizler, bölgenin kalkınmasını ve insanın refah düzeyini yükseltmek istiyorsak, bölgedeki doğal kaynakların potansiyelini tümüyle değerlendirip, bu potansiyelin nasıl kullanılacağını doğru bir şekilde planlamalıyız. Aksi takdirde sahip olduğumuz değerleri bir bir kaybederiz. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde hızlı ve çarpıkkentleşme, birçok çevresel sorunların kaynağını oluşturmaktadır. Bu nedenle varoşlar, kentlerde işsizliğin ve sefaletin yanı sıra suç oranında yüksek olduğu bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Koray, 2012). Kentler sağlıklı, özgür bireylerin yaşadığı yerler olmalıdır. Bu nedenle de şehir planlamaları yapılırken insani ölçek esas alınmalıdır. Bu planlama anlayışında kent ve bölgesi, sosyal, ekonomik ve politik bir bütünlüğe sahip olarak görülmektedir. Kent mekânı planlanırken oturma, çalışma, dinlenme ve dolaşım mekânları ayrılarak planlanmalıdır. Bu planlamada merkeze alınan, en çok önem verilen işlev ise konut alanlarıdır. Kent içinde işyerleri, iş merkezi, küçük sanatlar ve organize sanayi, kent morfolojisine uygun olarak, işleri oturma yerleri arasındaki uzaklıkları kısaltacak biçimde yerleştirilmelidir. Kent içinde yaşayanların boş vakitlerini değerlendirme alanları ayrılmalıdır.

Yeni kalkınma anlayışında hedef; sorunlarının farkına varan, bununla yetinmeyip çözüm yollarını ve yöntemlerini üretebilen, öncelikle kendi gücüne dayanan, karar alma ve uygulama süreçlerine etkin bir biçimde katılan topluluklar, yapılar oluşturmaktır. Sorun, kalkınmanın insanileştirilmesi, demokratikleştirilmesi, özellikle kırsal/tarımsal tarımsal alanda yerleştirilmesi ve tüm bu süreçlerde hedef kitle ya da grupların kalkınmanın her aşamasına aktif olarak katılmalarının sağlanmasıdır. Sadece, ekonomik büyümeye, önem veren kalkınma anlayışı başarılı sonuçlar vermemektedir. Kalkınma politikaları toplumun ekonomik, toplumsal ve kültürel olanaklarını geliştirmeyi, bu toplumları ulusal yaşam düzeyi ortalamasına kavuşturmayı hedefleyen politikalardır (Gülçubuk, 2014).

KAYNAKÇA

Alp, Ş. (2014). *Bingöl Bölgesi Çevre Değerlerinin İrdelenmesi Üzerine Bir Bakış*. I. Bingöl Sempozyumu, 10-11 Haziran 2006, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.

Akot, B. (2012). "İbn Haldun'un Şehir Kuramı ve Değerlendirmesi". Şehir ve Felsefe, II. Uluslararası Felsefe Kongresi, 11-13 Ekim, 2012, Bursa, ss.163-173.

Aksan, G. (2011). Yardım ve Dayanışma Dergisi, 2 (3), 65-74.

Akyol, T. (07 Temmuz 2012). Hızlı kentleşme doğal afetlerin artmasına sebep oluyor. http://www.emlaktasondakika.com/Kent-Bolge-Haberleri/Hizli-kentlesme-dogal-afetlerin-artmasina-sebep-oluyor/haber-27164.aspx, Erişim Tarihi: 05.12.2013.

Aslanoğlu, R. (1998). "Kent, Kimlik ve Küreselleşme". Bursa: Asa Kitabevi.

Avcı, M. (08 Temmuz 2010). Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler ve Çözüm Önerileri, http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/viewFile/472/465, Erişim tarihi: 05.12.2013.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı. *Kentleşme Şurası. Kentlilik Bilinci, Kültür ve Eğitim Komisyonu Raporu.* Nisan, 2009.

Baydar, A.İ. & Gül, H. (2012). "*Değişen Kentleşme Yaklaşımları ve Yavaş Kent"*. Şehir ve Felsefe, II. Uluslararası Felsefe Kongresi, 11-13 Ekim, 2012, Bursa, ss.45-63.

Bayhan, V. (1997*). Türkiye'de* İçgöçler ve Anomik Kentle*sme*. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç; 20-22 Kasım 1996, Ankara, DİEMatbaası, Ağustos, s. 178-193.

Bulut, Ö.D. (2013). Kentsel Sürdürülebilirlik İçin Yerel Gündem 21. Samsun Örneği. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Bumin, K. (1998). *Demokrasi Arayışında Kent*. İstanbul: İz Yayıncılık.

xCoşkun. B. (2012a). "Şehirdeki Başkaları". Şehir ve Felsefe, II. Uluslararası Felsefe Kongresi, 11-13 Ekim, 2012, Bursa, ss.131-135.

Çetin, S. & Efeoğlu, İ. E. (2009). *Changing Life Of Women Cties*. Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (1), 63-78.

Çotuksöken, B. (2012). "Kentte Felsefe Kültürü ve Geleceği". Şehir ve Felsefe, II. Uluslararası Felsefe Kongresi, 11-13 Ekim, 2012, Bursa, ss.149-153.

Erkan, R. (2004). "Kentleşme ve Sosyal Değişme". Ankara: Bilim Adamı Yayınları.

Erkut, G. (1991). *Kentlileşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu.* Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları (Editör: Hande Suher). Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı.

Es, M. & Ateş, H. (2004) *Kent Yönetimi, Kentlileşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri.* Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 48, s. 206-248.

Gülçubuk, B. (2014). *Bingöl İlinde Sürdürülebilir Kalkınma Stratejileri.* I. Bingöl Sempozyumu, 10-11 Haziran 2006, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.

Gökçe, B. (1971). *Gecekondu Gençliği.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Gülşen-İçli, T. (1982). "Türkiye'de İntiharların Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı". Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi.

Gürbüz, Ş. (2006), *Kırdan Kente Zorunlu Göçün Nedenleri ve Sonuçları,*Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler; 8-11 Aralık 2005, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi, Haziran, s. 211-214.

Hökelekli, H. (2011). Değerler Psikolojisi ve Eğitimi. (1. Basım). İstanbul: Timaş Yayınları.

Işıloğlu, B. (2006). Anksiyete ve Depresyon Tanısı İle İzlenen Evli Kadınlarda Aile İçi Şiddetin SosyoDemografik Faktörler, Çift Uyumu ve Hastalıkla İlişkisi. Uzmanlık Tezi, Bakırköy Prof. Dr. Mahzar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul.

İsbir, E.G (1991). "Şehirleşme Meseleleri (Çevre, Mesken ve Yönetim)". (2. Baskı). Ankara: Gazi Büro Yayınları.

Kahraman, B. (2014). Gurbetteki Bingöllüler: İstanbul'a Göç Eden Bingöllülerin Sosyo-Ekonomik Sorunları. I. Bingöl Sempozyumu, 10-11 Haziran 2006, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.

Keleş, R. (1998). Kent Bilim Terimleri Sözlüğü. Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. (2004). 100 soruda Türkiye'de Kentleşme, Konut ve Gecekondu"". (3. Baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Kıray. M.B. (2003). "Kentleşme Yazıları". (2. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Koray, M. (2012). Sosyal Politika. (4. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Kula, N. (2014). İstenmedik ve Beklenmedik Olaylarla Karşılaşan Bireylere Moral ve Manevi Destek. I. Bingöl Sempozyumu, 10-11 Haziran 2006, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.

Özer, A. (2000). Kentleşme ve Yerel Yönetimler (1. Basım). Ankara: Ürün Yayınları.

Özgür, Ö. & Uluocak, Gonca-Polat (2011). Kentleşme-Kentlileşme Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8 (1), 230-247.

Özen, S. (1996). Kentlileşme Süreci İçerisinde Ailede Kuşaklararası İlişkiler. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.

Özkalp, E. (2005). Sosyolojiye Giriş, 13. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

T.C. Başbakanlık. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (Eylül 2008). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013). http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/119/Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı, Erişim tarihi: 20.06.2012.

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2010). Göç İstatistikleri. www.tuik.gov.tr. Erişim tarihi: 07.08.2012.

Sennett, R. (1996). "Kamusal İnsanın Çöküşü". (Çev. A. Yılmaz &Durak). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sever, R. (2008). Karlıova İlçesinin Eko-Turizm Potansiyeli. Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 2 (3), 77-87.

Soylu, H. (2014). Bingöl İlinin Turizm Potansiyeli. Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu, 1-2 Ağustos, 2009, Bingöl.

Timuçin, A. (2003). “”Bugünkü kent İnsanının Estetik Dışı Duyarlıkları”, Ölesiye Sevmek İçinde, İstanbul: Bulut Yayınları.

Tunçel, A. (2012). “Cıte-Site-Şehir: Kamusal-Özel Ayrımlarının Mekana Özgü Belirlenimleri”. Şehir ve Felsefe, II. Uluslararası Felsefe Kongresi, 11-13 Ekim, 2012, Bursa, ss.77-86.

Ural, Ş. (2012). “Şehir Bilinci”. Şehir ve Felsefe, II. Uluslararası Felsefe Kongresi, 11-13 Ekim, 2012, Bursa, ss. 16-20.

Uslu, Tolga (2014). Göçün İtici Unsurlarından İşsizliğe Bingöl’den Bakış. I. Bingöl Sempozyumu, 10-11 Haziran 2006, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.

Yıldırım, A. (2012). “İki Şehir Bir Niyet: Floransa ve Amsterdam’ın Varoluşsallığında Sekülerliğin Felsefesi”. Şehir ve Felsefe, II. Uluslararası Felsefe Kongresi, 11-13 Ekim, 2012, Bursa, ss. 37-43.

Yılmaz, E. & Çitçi, S. (2011). Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açıdan Türkiye’de Kentleşme Dönemleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (35), 252-267.

Yılmaz, M. (2012). Küreselleşme ve Kentsel Yoksunluk. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. 1 (4), 293-323.

Yılmaz, N. (2009). Ekonomik Krizin Etkisiyle İstanbul2dan Tersine Göç Eden Ailelerin Toplumsal Özellikleri ve Beklentileri Üzerine Bir İnceleme. Sosyal Bilimler Dergisi, 9, (1), 27-62.

http://www.bingolmedya.com/Haber/Bingolun-5-aylik-suc-orani-7922.html, 26 Mayıs 2015, Erişim tarihi: 07.07.2015

http://tr.wikipedia.org/wiki/Kentleşme, Erişim tarihi: 08.02.2013.

http://capakcurgazetesi.com/haber-bingol-un-suc-haritasi-7935.html, 23 Mayıs 2015, Erişim tarihi: 28.07.2015.

http://www.bingolhaberler.com/yerel-haber/bingolde-suc-oraninda-kacinci-sirada-h9320.html, 4 Eylül 2011, Erişim tarihi: 28.07.2015.

http://www.bingolunsesi.com.tr/haber/2506/suca-suruklenen-cocuk-sayisinda-korkunc-yukselis, 8 Ekim 2011, Erişim tarihi: 28.07.2015.

http://www.diyadinnet.com/haber-163855-bing, 25 Mayıs 2015, Erişim tarihi: 28.07.2015.

http://www.samsunhaber.tc/bingol/bingol-emniyet-mudurlugu-suc-bilancosunu-acikladi-h47904.html, 13 Ağustos 2013, Erişim tarihi: 28.07.2015.

http://bingolbasin.com/Haber/Bingolun-suc-istatistigi-36827.html, 9 Ocak 2014, Erişim tarihi: 28.07.2015.

ÜLKE KALKINMASINDA ÜNİVERSİTELERİN ROLÜ: DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU ÜNİVERSİTELERİ ÖRNEĞİ

The Role Of Unıversıtes Of Development In A Country: Example Of Eastern Southern Anatolıa Unıversıtıes

Ali Yılmaz GÜNDÜZ[1]

ÖZET

Bir toplumda nüfus çok önemlidir. Ancak eğitilmemiş niteliksiz ve sağlıksız bir nüfus sadece yüktür, çünkü tüketicidir. İyi eğitilmiş nüfus kalkınmayı hızlandırıcı ve üretici bir lokomotif vazifesini görmektedir. Nitelikli ve kaliteli nüfus yetiştirmenin de en önemli yolu şüphesiz ki iyi bir eğitim sistemine sahip olmaktır. Bu nedenle üniversiteler ülke ve bölge kalkınmasında söz sahibi olan üst düzey eğitim veren kurumlardır. Üniversite, toplum içerisinde insanların bilgilerini artıran ve bu insanları daha nitelikli hale getiren vazgeçilmez bir unsur olduğu kadar, iktisadi kalkınmanın bir sonucu olarak da artan mal ve hizmet üretimine olan talebi arttırarak bireylerin yaşam düzeyini yükselten bir kurumdur. Bugün bilgi toplumunun temelini oluşturan eğitim, kalkınma için bir güç ve değer kaynağıdır. İçinde bulunduğumuz bilgi ve teknoloji çağında doğal olarak bir toplumun insanlarının sahip olduğu eğitimin niteliği, o ülkenin gelişmişlik düzeyini belirleyen bir ölçüttür.

Bu çalışmada öncelikli olarak kalkınma için üniversitelerin önemi vurgulanacak daha sonra da Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan üniversiteler durumu incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Kalkınma, Üniversite, Eğitim ve Bilgi

ABSTRACT

Population is important in a society. Nevertheless, uneducated and unhealty population is only burden because they are consumers. Good qualified population serves accelerating the development and plays a leading manufacturer role. The most important way is also no doubt that the quality and training quality people is to have a good education system. Therefore, universities are the top educational institutions in the country and have a say in development. Universities are an indispensable element that increases and makes the information more qualified people. At the same

1 Prof.Dr.,İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Öğretim Üyesi

time raising the living standards of individuals is an institutıon. Today, the information that forms the basis of commmunity education is a source of strength and values for development. Quality of education in a society where people naturally have the information and technology age we live in, it is a criterion that determines the development of the country.

In this study, the importance of the university as a priority for development will be highlighted then be examined in the case of univesities in Eastern and Southeastern Anatolia.

Keywords: Development, University, Education and İnformation.

1-GİRİŞ

Kalkınma, azgelişmiş bölgelerde sosyo-ekonomik ve kültürel bakımdan yeni düzenlemeler yapılarak gelişmiş bölgelere yetiştirilme çabasıdır. Bu çabalara milli gelir ve üretimin artırılarak, sosyal ve ekonomik yapının değiştirilmesi, halkın değer yargılarının dünya standartlarında değişmesi gibi değişmeleri içermektedir. Kalkınma ekonomide halkın yeni teknolojileri benimseyerek tüketim ve davranış kalıplarındaki değişmeleri içerecek biçimde toplumsal ve kurumsal yapıda dönüşüme yol açan büyümedir. Kalkınma insan hayatının niteliğindeki iyileşme olarak da tanımlanmaktadır. Ülkeler barındırdıkları nüfusun refah ve mutluluğunu sağlamak için sahip oldukları kaynakları verimli bir şekilde kullanmak zorundadırlar(Savaş,1979,12).

Azgelişmiş bölgelerde kalkınma bir taraftan kaynakların etkin bir biçimde kullanılması, üretim ve üretim hayatının geliştirilmesi, sanayileşmenin gerçekleştirilmesi, teknolojik ilerlemenin hızlandırılması gibi temel ekonomik konular üzerinde yoğunlaşırken, diğer taraftan tarımsal verimliliğin arttırılması, altyapı imkânlarının geliştirilmesi ve ülke insanlarının eğitim, beslenme ve sağlık sorunlarının çözülmesini gerektirmektedir(Çeken,2008:296).

Azgelişmiş ülkelerin ve azgelişmiş bölgelerin ekonomileri tarıma dayalıdır. Tarım ise bir taraftan kırsal kesimde yaşayanlar için bir geçim kaynağı iken diğer taraftan da insan beslenmesi için önemli bir sektördür. Günümüzde tarımsal alanların kentsel dönüşümler nedeniyle gittikçe azalması sonucu ihtiyaç duyulan tarımsal ürünlerin başka ülkelerden alınmasına neden olmaktadır. Bu da ülkelerin ekonomik olarak dışa bağımlı bir hale gelmesine yol açmaktadır. Tarımın ülke ve bölgelerin kalkınmasında çok önemli bir yeri vardır. Eğitilmiş işgücünün tarımda istihdam edilmesi durumunda endüstriyel tarım ürünlerin artmasına imkân sağlayarak birçok tarıma dayalı sanayinin oluşmasına neden olacaktır. Mesela; yeni tarımsal tarım araç ve gereçleri üretilmesi, yeni tohumlar icadı, yeni zirai ilaçlar, diğer sektörlere işgücü transferi hep tarımın artı getirileridir ki bu da tarımın önemini bir kat daha arttırmaktadır.

2-BİR BÖLGENİN KALKINMASINDA EĞİTİMİN ÖNEMİ

Ülkelerin gelişmesini sağlayacak olan eğitimdir. Eğitim siyasal ve demokratik toplum bilincini geliştirme, karmaşık sorunların anlaşılmasını sağlamada, teknolojik ilerlemeye yardımcı olma ve kültürel yetenekleri keşfetme gibi birçok yönlü etkilere sahiptir. Değişen ekonominin ihtiyaçlarına daha uygun nitelikli işgücünün düşünsel ve ileri tekniklerin gelişmesine katkıda bulunarak sosyal uyum, ekonomik büyümenin sürmesi ve değişim için

önemli temelleri de hazırlar. Bu nedenlerle eğitime yatırım yapma düşüncesi sosyo-ekonomik ve politik gelişmenin sağlanması bakımından önemlidir. Aynı zamanda eğitime yatırım insana yatırımla da özdeş bir kavramdır.

İnsana yatırım esasen üç alanı kapsamaktadır. Bunlar; eğitim, sağlık ve beslenmedir. Bir ülkenin ya da bir bölgenin kalkınması, o ülke ya da bölge halkının gelişmesine sıkı sıkıya bağlıdır. İnsanları geliştirmek onlara kalkınmaya uygun davranışlar kazandırmak da ancak eğitimle olur. Eğitim, işgücü verimliliğini arttırarak ekonomik büyümeyi hızlandırdığı, ekonomik büyümenin de gelir artışı yoluyla sağlık, eğitim, sosyal harcamaları arttırarak insani kalkınmayı yüksek düzeylere taşıdığı da bir gerçektir(http//makfikirsanat.com/.).

Eğitim geçmişten günümüze gelinceye kadar çeşitli düşünürler tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Meselâ; Aristo'ya göre eğitim, bireyin ahlaki davranışlar kazanma aracı, Çiçero'ya göre, insan zihninin disipline edilmesi, Descartes'e göre, aklın doğru kullanılmasını öğrenme süreci, Rousseau'ya göre de, doğuştan insanda bulunmayan ve yetişkinler tarafından kazandırılan her şey olarak tanımlanmaktadır(Tezel,2010;53).

Günümüzdeki tanımı ise bireyin bilgi yoluyla kendisini yenilemesidir. Eğitimin temel amacı, kişiyi toplumsal rollere hazırlamak ve bireyin kendisini ve bununla birlikte yaşadığı toplumu geliştirerek, kendisine daha iyi bir dünya bırakmaktır. Eğitimin Amaçları üçe ayrılır. Bunlar sırasıyla;

1-Yakın amaçları: Fikri hür, vicdanı hür ve bilimsel düşünce gücüne sahip çalışkan, disiplinli, kendine güvenen, önsezileri yüksek, ülkesine ve insanlara fayda sağlayacak olan gelişmelere kolayca adapte olabilen bireyler yetiştirmektir.

2-Uzak amaçları: Gelir seviyesini yükseltme, ilerleme ve refah devleti olmaktır. Yani ülke ekonomisine katkı sağlamak, verimliliği yükseltmek ülkenin büyümesine ve kalkınmasına destek olmak bu amaçlar arasında yer almaktır.

3-Genel amaçlar: Bu amaçlar toplumun eğitim felsefesini ifade etmektedir. Bu da toplumun siyasal ve sosyal ideallerinin eğitim alanına yansıtılmasıdır.

Eğitimde meydana gelen bir değişme sosyal yapının diğer parçalarını değişme yönünde etkilediği gibi, kendisi de sürekli olarak diğer parçalarda gerçekleşen değişmelerin etkisine açık halde bulunmaktadır. Aslında toplumsal değişme ile eğitim arasında karşılıklı bir ilişki söz konusu olmaktadır. Yani eğitim toplumsal değişmenin hem öznesi (etkileyicisi) hem de nesnesi (etkilenen) konumunda bulunmaktadır(Özdemir, 2011;90).

Eğitim, gelecekte verimlilik ve kazanma kapasitesini arttırma, daha fazla gelir, daha fazla mal ve hizmetten yararlanma biçiminde faydalar sağladığı için yatırım özelliği göstermektedir. Eğitimin başladığı dönemden, eğitim tamamlanıncaya kadar yapılan tüm harcamalar, uzun dönemde kişisel kazanç ve milli gelir üzerindeki etkileri nedeniyle bir yatırım unsuru olmaktadır. Bu nedenle eğitime yapılan yatırımlar arttıkça hem milli gelir de hem de bireylerin kazançlarında artış olmaktadır(Gölpek,2012;45).

3-EĞİTİMİN ETKİLERİ

Eğitim yalnızca iktisadi kalkınma için değil aynı zamanda bu kalkınmayı destekleyen daha uzun bir süreç içinde hayati derecede önem taşımaktadır. Daha yüksek kazançlar, daha iyi birey ve toplum sağlığı, refah seviyesinde yükselme, düşük doğurganlık ve bebek ölüm hızının azalması, demokratikleşme, siyasi istikrar, yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılması, daha düşük suç oranları ve çevre bilincinin oluşması aynı zamanda teknolojiye ve istihdama olan katkıları gibi birçok net çıktısı bulunmaktadır.

4-SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE VE TÜRKİYE'DE EĞİTİM POLİTİKASI

Günümüzde eğitim, ülkelerin nitelikli işgücüne sahip olabilmeleri ve bu bakımdan gelişmeye devam edebilmeleri için önemli bir konuma sahiptir. Başka bir ifade ile öğrencilerin nitelikli bir eğitim hizmeti alabilmesinin temel şartlarından biri de öğretmenin her öğrenciye yeteri kadar vakit ayırabilmesi, öğretmenin katma değeri artırması açısından yetiştirmek görevini etkin bir şekilde sürdürebilme politikasına bağlıdır. Bu koşulların gerçekleşmesi ise ancak öğretmenin ideal sayıda öğrenciye öğretim hizmeti sunması ile mümkündür. Söz konusu etkinin belirlenmesinde temel bir gösterge olarak kullanılan öğretmen başına öğrenci sayısının ideal oranı 15 olarak belirtilmektedir(Özoğlu v.d.,2013;126).

Bir öğretmen ne kadar az öğrenci ile ilgilenir ise o kadar verim artmış demektir. Yani her gün 25 öğrenci ile ilgilenen bir öğretmenle her gün 10 öğrenci ile ilgilenen bir öğretmenin verimi aynı olması beklenemez. Aşağıdaki tablo:1'de yaklaşık olarak aynı gelişmişlik düzeyine sahip seçilmiş bazı ülkelerde ve Türkiye'de öğretmen başına düşen öğrenci sayısı yer almaktadır.

Tablo:1'de Seçilmiş Ülkelerde ve Türkiye'de Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı

Yıllar	Bulgaristan	Kolombiya	Kazakistan	Meksika	Peru	Romanya	Macaristan	Türkiye
2000	16.8	28.4	18.6	27.1	28.7	18.5	10.7	30.0
2001	17.6	26.8	18.7	26.9	29.2	18.0	10.5	30.0
2002	16.8	27.1	18.8	26.8	26.0	17.4	10.2	28
2003	17.1	27.8	18.5	26.6	25.0	17.4	9.58	28
2004	16.7	28.3	17.9	28.4	23.9	17.3	10.4	27
2005	16.2	28.1	17.2	28.5	25.0	17.9	10.4	26
2006	15.7	29.5	16.7	28.0	21.8	16.8	10.2	27
2007	15.9	29.3	16.5	27.9	21.7	16.5	10.3	26
2008	16.0	29.5	16.6	28.0	20.8	16.4	10.3	24
2009	17.5	28.1	16.4	28.1	20.1	16.0	10.3	24
2010	17.4	27.5	16.2	28.1	19.6	15.8	10.3	23
2011	17.5	26.5	16.2	28.1	19.3	16.0	10.2	22
2012	17.2	25.0	16.1	28.0	19.1	16.1	10.2	21

Kaynak; Worldbank, TÜİK (2014)

Tablo:1'de görüldüğü gibi orta üst düzey gelir grubundan seçilmiş ülkelerin 2000-2012 yılları arası ilköğretimde öğrenci/ öğretmen yani öğretmen başına düşen öğrenci sayısını göstermektedir. Orta öğretimde de öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 2000 yılında Türkiye'de 30 iken bu oran Bulgaristan'da 16.8, Meksika'da 27.1 ve Macaristan'da 10.7'dir. Bu oranlar 2012 yılında ise Türkiye'de 21 ve yukarıda ifade edilen diğer ülkelerde ise sırasıyla Bulgaristan'da 17.2, Meksika'da 28 ve Macaristan'da da 10.2 olarak gerçekleşmiştir.

5-ÜNİVERSİTELERİN BÖLGESEL KALKINMADAKİ ÖNEMİ

Üniversite, bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim–öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan; fakülte, enstitü, yüksek okul, bölüm, anabilim dalı, ana sanat dalı, bilim dalı, sanat dalı, araştırma ve uygulama merkezlerinden oluşan bir yüksek öğretim kurumudur. Üniversite, devlet kalkınma planları ilke ve hedefleri doğrultusunda ve yükseköğretim planlaması çerçevesinde, Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) olumlu görüşü veya önerisi üzerine kanunla kurulur. Üniversitenin birinci görevi, bilimin çekirdeğini oluşturmaktır. İkinci görevi, öğrencileri ezberci değil araştırmacı bir yapıda yetiştirmektir. Bir insanın çok şeyi bilmesi zordur. Esas olan karşılaştığı sorunlara çözüm getirebilmek için konuya nasıl yaklaşacağını ve ne araştıracağını bilmesidir.(http://www.yok.gov.tr/web/oyp/usul-ve-esaslar). Üniversitelerin üçüncü görevi, bilimsel ve düşünce özgürlüğünü sağlamaktır. Bunu önce kendi bünyelerinde gerçekleştirmeleri, sonra da içinde yaşadıkları topluma yansıtmaları gerekir. Üniversitelerin dördüncü görevi, ülkeyi yönetenlere ışık tutacak çalışma

ve araştırmaları yapmaktır. Üniversitelerden beklentilerin gerçekleşebilmesi için, yapılarının da gerçekçi ve beklentilere uygun olması gerekir. Günümüzde üniversitelerin idari yapıları ya tamamen devlet kurumu, ya da özel şirket ve vakıf niteliğindedir. Bu şekildeki tekli tip bir idari yapıdan bilimsel ve düşünce özgürlüğünü oluşturmasını beklemek zordur. Hem maddeten hem de yönetim açısından hür olmayan kurumlar özgür ortam oluşturamazlar. Böyle kurumların sadece adları üniversite olur ama işlevleri evrensel olmaz. Lise niteliğinde kalır. Kendisi tek yerden yönetilmeyen bir kurumun, çoğulcu yapılara hoş görülü davranması, yöneticilerin demokratik anlayışlarıyla doğru orantılı olur. Bu nedenle üniversitelerin yönetimleri çoğulcu bir yapıya dönüştürülmelidir. Toplum ve üniversite iç içe olmalıdır. İş hayatı üniversitenin bilgisinden, üniversite de iş hayatının tecrübesinden istifade etmelidir. Ülke ve bölge kalkınması ancak bu şekilde gerçekleşebilir.(http://www.yok.gov.tr/web/oyp/usul-ve-esaslar)

Üniversite bilimsel düşüncenin yeşerdiği, harmanlandığı ve geniş halk kitlelerinin refahı için yayıldığı yer olarak evrensel bir öneme sahiptir. Üniversiteler fiziksel altyapısı, öğretim üyesi, kütüphane, laboratuar gibi unsurlar tamamlandıktan sonra belirli bir plan dahilinde kurulabilmektedirler. Ülkemizde Üniversite açma işi söz konusu olduğunda genel yaklaşım okul binasına salt '' Üniversite'' tabelası asılması olarak algılanmaktadır. Yıllardan beri Türkiye'de bu yolla birçok üniversite açılmıştır. Bu şekilde açılan üniversitelerde hem nitelik sorunlarının yaşanmasına hem de kaynakların boş yere harcanmasına yol açmaktadır. Bu şekildeki üniversitelerde de bilimsel ölçütlerle hareket edilmediği anlaşılmaktadır(dspace.marmara.edu.tr.handle/11424/1190).

Kalkınmada üniversitelerin önemi çok büyüktür. Kalkınma üretim ve kişi başına milli gelirin arttırılmasıyla birlikte ekonomik, sosyo-kültürel yapının da değiştirilmesi anlamına gelmektedir. Bir başka ifade ile kalkınma bir ülkenin yapısal niteliklerinin olumlu yönde değişimidir. Bölgesel kalkınma ise bir bölgenin veya yörenin refah seviyesindeki artış olarak tanımlanmaktadır(Tolunay ve Alkol,2006:118).

Üniversitelerin bulundukları bölgelere; ekonomik, sosyal ve fiziksel ve demografik yapının iyileştirilmesi şeklinde katkılar sağlamaktadır.

Ekonomik alanda; bölgesel gelir, bölge ekonomisi ve işgücü hareketliliği sağlamaktadır.,

Sosyal ve fiziksel altyapı alanında; konut, sağlık, iletişim, taşımacılık hizmetlerinin iyileştirilmesi şeklinde katkılar sağlamaktadır. Yaşam kalitesinin yükseltilmesi; kültürel etkinliklerin arttırılması, şeklinde de katkılar sağlamaktadır.

Demografik yapının iyileştirilmesi; eğitime katılma oranında artış, doğum ve ölüm oranlarında değişme, göçün azalması şeklinde katkılar sağlayacağı beklentisi 1960'lardan sonra birçok Avrupa ülkesi tarafından genel kabul görmüştür.

Üniversiteler, piyasaların beklentilerini dinamik biçimde organize ederek, yarattığı kalifiye ve nitelikli eleman ile küresel rekabet gücüne de katkı sağlamaktadır. Bilgiye dayalı bir ekonomide çalışanları iyi yetiştirilmesine ek olarak üniversitelerde yüksek nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi gerekir(Florax,1987,11-55).

6-DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ ÜNİVERSİTELER

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde her il'de birer devlet üniversitesi olmak üzere bu sayı vakıf üniversiteleri ile birlikte 30 yakın bulunmaktadır. Bu üniversiteler içerisinde isimlerinden sıkça bahsedilen 3 tanesi Doğu Anadolu'da, 3 tanesi de Güneydoğu Anadolu Bölgesinde olmak üzere 6 üniversite hem bölge için hem de ülke için katma değerleri yüksek üniversitelerdir. Adı geçen bu üniversiteler bulundukları illeri sosyo-ekonomik olarak belli bir seviyeye gelmesi büyük katkıları olmuştur. Bu 6 büyük üniversitelerin dışında kalan üniversitelerin kuruluş tarihleri yeni olması nedeniyle bölgeye olacak katkıları hayli bir zaman

alacak gibi gözükmektedir. Aşağıda bahsi geçen 6 büyük üniversitelerle ilgili kısa bilgiler verildikten sonra diğer üniversitelerin sadece isimleri zikredilecek ve bölge üniversitelerinin tümüyle ilgili geniş bilgi Tablo:2 aracılığı ile aktarılacaktır.

6.1-ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

Doğu'daki üniversiteler içerisinde en köklü olanı Erzurum'da bulunan Atatürk Üniversitesidir. Atatürk Üniversitesi'nin tarihçesi Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli rüyalarından birinin gerçekleşmesidir. Atatürk 1 Kasım 1937'de Doğu Anadolu'da büyük bir üniversite kurmanın gereğini ifade ederek, bu hususdaki çalışmaları başlatma talimatı vermiştir. Atatürk'ün ölümünün ardından bu çalışmalara 12 yıl ara verildikten sonra, konu 1950 yılında tekrar gündeme getirildi. 1951 yılında oluşturulan bir komisyon Doğu Üniversitesi'nin Erzurum'da kurulmasını önerdi. 1954 yılında çıkarılan 6373 Sayılı Kanunla bu üniversitenin adının Atatürk Üniversitesi olması kararlaştırıldı. Aynı yıl Amerika Birleşik Devletleri A.I.D (USAID) teşkilatı aracılığı sonucu Atatürk Üniversitesi Nebraska Üniversitesi ile eşleştirilmiştir ve işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Nebraska Üniversitesi Türkiye delegasyonu tarafından 1 Kasım 1954'te Atatürk Üniversitesi'nin gelişmesi hakkında rapor hazırlamıştır. Delegasyon ilk olarak Ziraat, Fen Edebiyat, Mühendislik ve Mimarlık bölümlerinin açılmasında ve gerek duyuldukça ilave bölümlerin açılmasında hem fikir olmuştur. Bugün Atatürk Üniversitesi Doğu'nun en büyük üniversitesidir. 20 fakülte, 7 enstitü, 3 yüksek okul, 12 meslek yüksek okulu, 20 araştırma ve uygulama merkezi, 1 konservatuar bulunmaktadır. 60 bine yakın öğrenciye eğitim ve öğretim vermektedir.

6.2-FIRAT ÜNİVERSİTESİ

Doğu'nun ikinci büyük üniversitesi Fırat Üniversitesi'dir. Fırat Üniversitesi 1967 yılında Yüksek Teknik Okul olarak açılmış, aynı yıl içerisinde Ankara Üniversitesi Senatosu'nun Elazığ Veteriner Fakültesi'nin kurulmasını öngören karara Milli Eğitim Bakanlığınca onaylanmıştır. Teknik Yüksek Okul, 1184 sayılı kanunla 1969 yılında Elazığ Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi'ne dönüşmüş, Veteriner Fakültesi de 1970 yılında Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak öğretime açılmıştır. Kuruluşu 11 Nisan 1971 tarih ve 1873 sayılı kanunla gerçekleşen Fırat Üniversitesi'nin çekirdeğini Veteriner Fakültesi oluşturmuştur. 1975-1976 eğitim öğretim yılında Fen Edebiyat Fakültesi'nin ilavesiyle üniversite eğitim ve öğretime 3 fakülte ile başlamıştır. Bugün Fırat Üniversitesi'nde 13 fakülte, 4 enstitü, 3 yüksek okul, 9 meslek yüksek okulu bulunmaktadır. 30 bine yakın da öğrencisi vardır.

6.3-İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

İnönü Üniversitesi, 28 Ocak 1975 tarihinde TBMM'de 25 Mart 1975 tarihinde Cumhuriyet Senatosu'nda kabul edilen ve 3 Nisan 1975 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 1872 sayılı "İnönü Üniversitesi Kanunu" ile kurulmuş olup 1976-1977 eğitim-öğretim yılından itibaren eğitim hizmeti vermeye başlamıştır. Doğu'nun saygın ve köklü üniversiteleri arasında yer alan İnönü Üniversitesi 14 fakülte, 1 devlet konservatuarı, olmak üzere 4 meslek yüksek okulu, 12 meslek yüksek okulu, 5 enstitü, 1 Tekno-kenti, Turgut Özal Tıp Merkezinin de aralarında bulunduğu 19 araştırma ve uygulama merkeziyle yaklaşık 30.000 öğrencisiyle doğunun ikincisi büyük üniversitesi (Fırat Üniversitesini bazı yönlerden geçerek) haline gelmiştir.

6.4-DİCLE ÜNİVERSİTESİ

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan ve köklü bir üniversite olan Dicle Üniversitesi, adını Mezopotamya ovalarını sulayan Dicle Nehri'nden almıştır. Dicle Üniversitesi, 1966 yılında Ankara Üniversitesine bağlı olarak Diyarbakır Tıp Fakültesi'nin açılmasıyla ilk temelleri atılmış, 1974 yılında ise Fen Fakültesi'nin açılışı ile kuruluşunu tamamlamıştır. Diyarbakır İli'nin doğusunda 27 bin dekar alan üzerine kurulan Dicle Üniversitesi bünyesinde 14 fakülte, 4 yüksek okul, 10 meslek yüksekokulu ve 4 enstitüsü, merkezi araştırma laboratuarı, Tekno-kent, 22 Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Kongre Merkezi ile 25.998 öğrenciye eğitim ve öğretim veren bir üniversitedir.

6.5-GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ticaret ve sanayi merkezi olan, Gaziantep İli'nin adını taşıyan Gaziantep Üniversitesi, eğitim-öğretim yılına 1973 yılında ODTÜ Mühendislik Fakültesine bağlı olarak kurulan Makine Mühendisliği Bölümü ile başlamıştır. 1974 yılında Elektrik Mühendisliği Bölümünün açılması ile bu iki bölüm, Gaziantep Mühendislik Fakültesine dönüştürülmüştür. 1974 yılında Temel Bilimler Bölümü ile Lisan Bölümü kurulmuş, Fakülteye 1977 yılında Uygulamalı Kimya Bölümü eklenmiştir. 1981 yılında İnşaat Mühendisliği, 1982 yılında Uygulamalı Kimya Bölümü Gıda Mühendisliği Bölümüne, Temel Bilimler Bölümü Fizik Mühendisliği Bölümüne dönüştürülmüştür. 27 Haziran 1987 yılında 3389 sayılı yasa ile Mühendislik Fakültesine yeni kurulan çeşitli fakülte ve yüksekokulların ilavesi ile Üniversite tüzel kişiliğine kavuşmuştur. Bugün, Gaziantep Üniversitesi'nin bünyesinde 14 Fakülte, 3 Enstitü, 3 Yüksekokul, 9 Meslek Yüksekokulu ve bir adet Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı bulunmaktadır. 25.000 üzerinde de öğrenci öğrenim görmektedir.

Kuruluşundan bu yana gelişimini hızla sürdüren Gaziantep Üniversitesi; Gaziantep'e, çevre il ve ilçelere de büyük ekonomik faydalar sağlamaktadır.

6.6-HARRAN ÜNİVERSİTESİ

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin üçüncü büyük üniversitesi Harran Üniversitesidir. 1976 yılında Şanlıurfa'da kurulan ilk yüksek öğretim birimi 'Şanlıurfa Meslek Yüksekokulu'dur. Daha sonra, 1978 yılında Dicle Üniversitesine bağlı Ziraat Fakültesi, 1984'de Mühendislik Fakültesine bağlı İnşaat Mühendisliği Bölümü ve 1988'de Gaziantep Üniversitesine bağlı İlahiyat Fakültesi kurulmuştur. Bu birimler 09.07.1992 tarih ve 3837 sayılı yasa ile Harran Üniversitesine bağlanmıştır. Bugün, Harran Üniversitesine bağlı 10 Fakülte, 5 Yüksekokul, 11 Meslek Yüksekokulu, 3 Enstitü, 10 Araştırma ve Uygulama Merkezi ile bir adet Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı bulunmaktadır. 20.800'ün üzerinde de öğrenci öğrenim görmektedir(http//Harran.edu.tr.).

6.7-DİĞER ÜNİVERSİTELER

Yukarıda bahsedilen üniversitelerin dışında kalan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinde bulunan üniversitelerin bir kısmı 1992 tarihinde 3837 sayılı yasayla kurulmuştur. Örneğin; Kars Kafkas Üniversitesi, Adıyaman Üniversitesi, bir kısmı da 2007 tarih ve 26.536 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 5662 sayılı kanunla kurulmuştur. Bunlar ise; Bingöl Üniversitesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Iğdır Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Siirt Üniversitesi v.b.gibi üniversiteler. Bunların dışında kalan Yüzüncü Yıl Üniversitesi ise, 20 Temmuz 1982 tarih ve 41 sayılı Kanun hükmünde Kararname ile

kurulmuştur.

Aşağıdaki Tablo:3'de Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Üniversitelerin bağlı olduğu Fakülte ve diğer birimleri yer almaktadır.

Tablo:2-2012-2013 Yılı İtibariyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Üniversitelerin Fakülte ve Diğer Birimlerinin Sayıları

Sıra	Üniversite	Fakülte	Enstitü	Yüksekokul	Meslek Y.Okulu	Arş.ve Uyg.Mer.	Konservatuar
1	Atatürk Üni.	20	7	3	12	20	1
2	Yüzüncü Yıl Üni.	15	5	4	9	28	1
3	Gaziantep Üni.	15	4	4	9	18	1
4	Dicle Üni.	14	4	4	10	14	1
5	Fırat Üni.	13	4	3	9	23	1
6	İnönü Üni.	14	4	3	11	14	1
7	Adıyaman Üni.	11	3	4	5	5	1
8	Kafkas Üni.	10	3	3	8	17	1
9	Harran Üni.	10	3	5	12	14	1
10	Erzincan Üni.	9	3	5	11	8	
11	Batman Üni.	7	3	3	4	6	
12	Ağrı İbrahim Çeçen Üni.	7	2	5	4	4	
13	Siirt Üni.	7	2	2	4	4	
14	Bingöl Üni.	6	4	3	5	3	
15	Kilis 7 Aralık Üni.	6	3	2	2	8	
16	Muş Alparslan Üni.	6	2	1	2	7	
17	Iğdır Üni.	6	3	1	4	7	
18	Tunceli Üni.	6	2	1	3	4	1
19	Mardin Artuklu Üni.	6	3	2	5	6	
20	Erzurum Teknik Üni.	6	3	1	-	-	
21	Hakkari Üni.	5	2	1	3	1	
22	Bitlis Eren Üni.	5	2	3	7	7	
23	Ardahan Üni.	4	2	1	5	5	
24	Şırnak Üni.	3	2	1	3	-	

Kaynak: İnternetten ve her üniversitenin kaynağından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo:3'de görüldüğü üzere Atatürk Üniversitesi Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan üniversiteler içerisinde gerek fakülte sayısı gerekse diğer birimler itibariyle en fazla sayıya sahip üniversite iken Şırnak üniversitesi hem fakülte sayısı hem de diğer birimler itibariyle en az sayıya sahiptir.

Aşağıdaki Tablo:3-ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Üniversitelerin bağlı olduğu Fakülte ve diğer birimlerindeki öğrenci ve öğretim sayıları yer almaktadır.

Tablo: 3-2012-2013 Yılındaki Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Üniversitelerin Öğrenci, Prof.,Doç., Yrd Doç., Diğer Öğretim Elemanları Sayıları

Sıra	Üniversite Adı	Öğrenci Sayıları	Prof. Sayıları	Doç. Sayıları	Yrd.Doç Sayıları	Okt.,Öğr.Gör., Uzm., ve Arş.Gör. Sayıları	Toplam
1	Atatürk Üni.	58.160	384	280	591	108, 131, 61, 897	2452
2	Yüzüncü Yıl Üni.	19.660	86	65	276	150, 38, 30, 569	1214
3	Gaziantep Üni.	25.550	94	73	197	170, 77, 23, 371	1005
4	Dicle Üni.	25.998	173	117	397	119, 80, 39, 363	1270
5	Fırat Üni.	29.556	260	192	345	110, 79, 21, 571	1578
6	İnönü Üni.	28.347	187	136	307	122, 79, 52, 501	1385
7	Adıyaman Üni.	14.918	25	19	161	93, 24, 10, 117	449
8	Kafkas Üni.	12.230	58	31	133	97, 42, 15, 238	614
9	Harran Üni.	17.202	89	80	257	140, 57, 13, 232	868
10	Erzincan Üni.	14.965	26	50	208	137, 50, 12, 192	615
11	Batman Üni.	5.007	7	7	62	70, 18, 5, 82	249
12	Ağrı İbrahim Çeçen Üni.	7.560	6	4	80	56, 19, 8, 114	287
13	Siirt Üni.	5.136	3	4	59	66, 20, 2, 83	237
14	Bingöl Üni.	6.412	16	18	69	53, 17, 1, 121	295
15	Kilis 7 Aralık Üni.	6.519	7	7	66	25, 15, 2, 89	242
16	Muş Alparslan Üni.	6.325	7	9	53	89, 20, 19, 141	338
17	Iğdır Üni.	3.074	5	6	48	52, 9, 1, 70	191
18	Tunceli Üni.	4.966	7	8	63	75, 25, 2, 108	288
19	Mardin Artuklu Üni.	4.258	7	5	60	67, 27, 3, 115	284
20	Erzurum Teknik Üni.	452	1	3	17	-, 2, -, 30	92
21	Hakkari Üni.	2.491	5	-	21	94, 44, 11, 111	286
22	Bitlis Eren Üni.	5.519	5	1	42	83, 21, 2, 40	194
23	Ardahan Üni.	3.740	4	3	31	65, 19, 1, 58	181
24	Şırnak Üni.	2.491	3	4	27	62, 11, 4, 54	165

Kaynak: Personel Daire Başkanlıklarından Alınan Bilgiler ve İnternetten yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo:3'de de görüldüğü üzere Atatürk Üniversitesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Üniversitelerin içerisinde gerek öğretim üyesi, gerekse öğrenci sayıları itibariyle en büyük üniversitedir. Atatürk Üniversitesini sırasıyla, Fırat Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Dicle ve Gaziantep Üniversitesi gibi üniversiteler takip etmektedir. En az öğretim üyelerine sahip olan üniversiteler ise Siirt, Batman, Ağrı Çeçen, Bingöl, Hakkâri, Şırnak ve Ardahan Üniversiteleri sıralanmaktadır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki üniversitelerin, gelişmiş üniversiteler seviyesine yükseltilebilmesi için öncelikli olarak yapılması gereken en önemli iş bu üniversitelerdeki öğretim üyesi açığını gidermektir.

7-SONUÇ VE ÖNERİLER

Bölgesel kalkınmanın temel amacı azgelişmiş ülke veya bölgeleri yoksulluktan kurtarmaktır. Bir ülkede üretilen mal ve hizmet miktarındaki artışı ifade eden ekonomik büyümenin temel belirleyicileri kaliteli eğitim kurumları, sermaye stokundaki artış, teknolojik gelişme ve istihdam düzeyindeki artış gibi etkenlerden oluşmaktadır. Ekonomik kalkınma aynı zamanda yenilik ve yaratıcılık kazandıran bir süreç olarak da ifade edilebilir. Bu süreçte; insanın, eğitim düzeyi, yetenekleri değer yargıları ve refah anlayışı ile ortaya çıkan ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel ortam, yeniliğin gelişmesine katkı sağlayarak kalkınmanın itici unsuru olmaktadır. Böylelikle beşeri kalkınma, davranış değişikliğine neden olarak, kalkınma sürecinin sosyal boyutuna katkıda bulunmakta ve üretim sürecinin bir girdisi olarak ekonomik gelişmeye yardımcı olmaktadır.

Batı toplularında, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında beşeri sermayenin gösterdiği hızlı değişim ve bilginin üretimde giderek daha fazla yer alması sonucu ekonomik kalkınma ve refah artışı sağlanmıştır. Bilgi toplumuna giden bu süreç öncelikle, ABD, Batı Avrupa ve Japonya'da bilgiye dayalı teknolojilerin üretimde giderek daha yoğun kullanılmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede bilgi toplumundaki gelişmeler de Batı toplumlarında bilginin

üretildiği üniversitelerin önemini bir kat daha arttırmıştır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere eğitim ve kalkınma arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğu genel olarak iktisatçılar tarafından kabul görmektedir. Çünkü eğitime verilen önem ve yapılan yatırımlar gelecekte ülkenin kalkınmasına büyük katkılar sağlamaktadır. Özellikle gelişmiş ülkeler eğitime büyük önem vermektedirler.

Bu bağlamda da Türkiye son yıllarda izlediği eğitim politikasında köklü değişiklikler yaparak hem okullaşma oranını hem de milli gelirden eğitime ayrılan payı artırmıştır. Ancak Türkiye'nin yapması gereken en önemli husus ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan Üniversitelerdeki öğretim üyesi açığını gidermektir. Bu nedenle söz konusu bölgelerde herkes tarafından tercih edilen üniversiteler olmaksızın fiziksel sermayeye yapılacak yatırımların getiri oranı düşük veya negatif olacaktır. Üniversitelerde kaliteli eğitimlerin verilmeyişi de işgücünün verimliliğini arttırmayacaktır.

KAYNAKLAR

Çeken,H.,(2008), ''Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme, Afyonkocatepe Üni.İİBF Dergisi, Cilt:10,Sayı:2

Florax,R.J.,(1987), The Regional Economik Role of Üniversities, The Dark Side of Üniversities, Twente Üniversity Cheps, Neitherland

Gölpek,F.(2012), ''Eğitim Getirilerinin Özel ve Sosyal Açıdan İncelenmesi'', Afyonkocatepe Üni.,İİBF Dergisi, Sayı:1

Özdemir,M.S.,(2011),''Toplumsal Değişme ve Küreselleşme Bağlamında Eğitim Programları; Kavramsal Bir Çözümleme'', Ahi Evran Üni. Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:1

Özoğlu,M ve diğ.,(2013), ''Ortaöğretimde İzleme ve Değerlendirme Raporu'', Milli Eğitim Bakanlığı İzleme ve Değerlendirme Grup Başkanlığı, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü.

Savaş,F.V.,(1979), Kalkınma Ekonomisi, 2.Baskı, Nihat Sayar Yardım Vakfı Yayınları, No:315/547, İstanbul

Tezel,T.,(2010), Azgelişmiş Ülkelerde Kalkınmayı Etkileyen Faktörler ve Eğitimin Kalkınma Üzerine Etkileri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Tolunay,A. ve Aykol,A, (2006), ''Kalkınma ve Kırsal Kalkınma Temel Kavramlar ve Tanımlar'', Süleyman D. Üni. Orman Fakültesi Dergisi, Seri:A, Sayı:2

Worldbank,TÜBİTAK,2014; www.tubitak.gov.tr

dspace.marmara.edu.tr.handle/11424/1190

http://www.harran.edu.tr

http://www.yok.gov.tr/web/oyp/usul-ve-esaslar

BÖLGEDE İSTIHDAMININ OLUŞTURULMASI VE TERÖRE KARIŞMAYANLARIN EKONOMIYE KAZANDIRILMASI

The Creation Employment in the Region and the People Who Were Not Relation with Terrorism. Redounding to Economy

Ali ACAR[1], Habib AYDIN[2]

ÖZET

Ülkemizin son 30 yılda gündemini meşgul eden terör eylemleri sonucunda; bireyler sosyal politika kavramının gerekliliklerinden faydalanamamış ve aynı zamanda sosyal eşitsizliğin tarafı durumuna gelmişlerdir. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimiz bu durumdan etkilenmiş, sosyal eşitsizlik ülkenin genel durumu ile karşılaştırıldığında büyük bir farkın oluştuğu görülmektedir. Modern bir devlet olma yolunda bu tür problemlerin giderilmesi beklenilmektedir. Bu düşünceden hareketle AB reformları içerisinde önceliğe sahip bölgesel kalkınma stratejileri doğru şekilde yürütüldüğü takdirde; bu sosyal eşitsizliği bertaraf edebilir. Doğudan batıya doğru göç demografisini göz önünde bulundurarak son 30 yıl içinde bulunduğu adresi terk etmek zorunda kalan vatandaşların BKA(Bölgesel Kalkınma Ajansı) 'nın finanse edeceği istihdam politikaları yolu ile göç ettiği adrese geri dönüşleri, ayrıca vasıflı istihdamın bölgeye tecrübesini aktarması yönünde politikalar geliştirebilir. Kısa vadede istihdamın bölgede artırılması, bölge ekonomisinin bundan olumlu etkileneceği düşünülmektedir. Uzun vadede ise bölgeler arası sosyal eşitsizliğin bu tür politikalar ile bertaraf edileceği beklenilmektedir.

***Anahtar Kelime**: İstihdam, Göç. Terör, Kalkınma.*

ABSTRACT

As a result of the busy agenda of the last 30 years our country that acts of terrorism; individuals did not benefit from the requirements of social policy concept and also came to the side of the state of social inequality. Our Eastern and Southeastern Anatolia regions affected by this situation, it appears that a large difference occurs compared with the general condition of the country's social inequality. Becoming a modern state is expected to eliminate such problems. With this in mind the EU reform

1 Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F. Kamu yönetimi, alacar@selcuk.edu.tr.

2 Öğr. Gör., Şırnak Üniversitesi, Silopi MYO, pamukkale_9@hotmail.com

a priority in regional development strategies, if implemented correctly, can eliminate this social inequality. Given the demographics of migration from the east to the west; The last 30 years of the citizens are forced to leave the place where RDA (Regional Development Agency) 's financing will be employment policies via migrated to the address on the return, as well as develop policy direction to convey the experience of skilled employment. In the short term to increase employment in the region, the region's economy is expected to be affected positively. The social inequality between the regions is expected to be disposed of in the long term with such policies.

***Keywords**: Employment, Migration. Terror, Development.*

I.GİRİŞ

Batı'nın siyasi ve iktisadi tarihine paralel olarak hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Türkiye Cumhuriyeti kendi yapısını Batı'nın değişim ve gelişim sürecine uyumlu hale getirmeye çalışmıştır. II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Bölgesel Kalkınma Ajansları Avrupa için hem ülkeler açısından hem de bölgeler açısından bir çözüm yolu olarak tartışılmış, somutlaşmaya başlamıştır. Ülkemizde ise İzmir İktisat Kongresinden, planlı dönem öncesi ve planlı dönem sonrasına kadar iktisadi problemleri bertaraf edebilmek için sürekli çözüm arayışları içine girilmiştir. 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında Avrupa Birliği ile uyum çerçevesinde Bölgesel Kalkınma Ajansları hayata geçirilmiştir. Ajansların Merkezi otoriteyi kırdığı, devlet egemenliğine ortak olduğu gibi düşünceler nedeniyle bir hayli tartışmaların odak noktası haline gelmiştir. Ajansların etkin ve verimli çalıştığı müddetçe bu ön yargıları ortadan kaldıracağı beklenilmektedir.

Kalkınma ajanslarının en önemli amaçlarından biri: Bölgeler arası eşitsizliği, ajansların oluşturacağı ve kurumsal yapıya kazandıracağı politikalar ile en aza indirmeye çalışmaktır. Ülkemizin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri bölgeler arası dengesizliği yaşayan bölgeler arasında ilk sıralarda yer almaktadır.

Yukarıda sözünü ettiğimiz bölgelerden son 30 yıl içinde ülkemizin batısına bir göç ağı meydana gelmiştir. Bu göçün nedenleri arasında terör, işssizlik, sosyal yapı vb. nedenler sayılabilir.

Çalışmamızda göç nedeniyle bulunduğu coğrafyayı terk etmek zorunda kalan vatandaşların Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın ve diğer kamu kurumlarının eşgüdüm halinde çalışarak zanaat tecrübesi edinmiş kişilerin ayrıldığı bölgelere özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'ne geri dönüşünün sağlanması aynı zamanda bu vasıflı(kalifiyeli) işgücünün tecrübesinden yararlanılması ele alınacaktır.

II.İSTİHDAM KAVRAMI

Baştaymaz'a göre istihdam çeşitli şekilde tanımlanabilmektedir. Genel anlamda; insanın çalıştırılması, işe kabul edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir tanıma göre girişimcilerin mal ve hizmet üretme aşamasında diğer üretim faktörlerinden yararlanıldığı gibi emeğin de bir faktör olarak kullanılmasıdır (Baştaymaz, 2002:1).

İktisat disiplinine göre üretime katılan her bir faktör beraberinde yeni bir faktörün arz ve talebini ortaya çıkaracak ve bu şekilde devam edecektir. Çarpan etkisi kavramını göz önünde bulundurduğumuzda aynı sonuca ulaşmış olacağız. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde oluşturulacak her bir istihdam beraberinde yeni istihdamların ortaya çıkmasını tetikleyecektir.

İktisadi büyüme, belli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerde yani GSYİH'da

görülen artışa denilir. İktisadi büyümesi iki şekilde meydana gelir. Birincisi, tam istihdamın altında kullanılan iktisadi kaynakların daha etkin kullanılmaya başlanmasıyla büyümenin gerçekleştirilmesi; ikincisi, tam istihdamda kullanılan kaynak miktarına yenilerinin eklenmesiyle iktisadi büyümenin gerçekleştirilmesidir(Kaynak, 2009:55).

III. SOSYAL POLİTİKA

"Sosyal politika; 19. yüzyılda Batı Avrupa'da gerçekleşen Sanayi Devrimi'nin yarattığı büyük zenginliği yaratan ancak yeterli pay alamayan işçilerin içine düştüğü derin sefaletin sonucu doğmuştur. Liberal sanayi kapitalizminin doğurduğu olumsuz sonuçlar üzerine çareler üretmeye yönelik, kapitalizmi muhafaza edecek ve onun yarattığı sorunları giderecek politikaları kapsar. Toplumsal düzenin tabii bir düzen olmayıp insanlar tarafından oluşturulduğu fikri genel kabul görmeye başladığı andan itibaren; daha adil daha yaşanabilir daha sürdürülebilir bir düzenin esaslarının araştırılması ve politikalar oluşturulmasına yönelik çabalar sosyal politikayı oluşturmuştur"(Tokol ve Alper, 2012:1).

Sosyal içerikli politikaların bir araya gelmesi sosyal politika kavramını meydana getirir (Altan, 2007:14). Bir toplumda belirli bir zümreye, gruba hitap eden ve özellikle ilgili tarafın eşitsizlik karşısında durumlarının ıslah edilmesi veya bertaraf edilmesi amacı taşımıyorsa sosyal politika kavramından söz edilmemektedir. Sosyal politika yerine "imtiyaz" kavramını kullanmak daha tanımlayıcı olabilmektedir.

Bir başka tanımıyla sosyal politika: çatışan taraflar işçi ve işverenlerin uzlaştırmakla beraber, toplumdaki tüm çatışmalarla ilgilenmektedir. Toplumun refahı için sınıflar arasında yaşanması muhtemel dengesizlik ve adeletsizlikleri çözmeye yönelik önlemlerden oluşmaktadır (Talas, 1997:5).

Anlaşıldığı üzere sosyal politika kavramının tarafları esas olarak işçi-işveren kavramları üzerinden tanımlanagelmiştir. İşte bu noktada genel bir açıdan bakıldığında hakem görevi üstlenen ve en büyük organizma olan devlet; kendi gücü ile sosyal politikayı oluşturmak, takip etmek, etkinliğini test etmek misyonu ile vatandaşa karşı sorumluluk taşımaktadır.

IV. SOSYAL ADALET

"Sosyal adalet en yalın anlatımla, nimet ve külfetlerin toplumda adil bir şekildedağıtılmasıdır. Bir başka deyişle toplumda herkesin hakça bir paylaşım olduğu konusunda genel bir kanaatinin bulunmasıdır. Adalet kavramı, toplumsal hayatın birçok alanında insanların karşısına çıkmaktadır. Adaletin varlığınıpekiştiren en önemli kavramlardan biri, eşitliktir. Öncelikle bir toplumun üyeleri siyasal açıdan eşit olmalıdır"(Sunal, 2011:286).

Sosyal Adalet ilkesinin gelişmiş ve pekişmiş olduğu Avrupa devletlerinde bireyin bu adalet etkinliği kapsamında sosyal sapma içerisinde bulunması, adi suçlara bulaşması veya terör olaylarına karışması pek de beklenen bir ihtimal değildir. Genel hakim düşünce adalet kavramının etkin olmadığı gelişmekte olan ülkeler ile gelişmemiş ülkelerde bireyin devlete karşı meşruluk inancını yitirdiği görülmekte, yasadışı eğilimlerin arttığı gözlenmektedir.

V. SOSYAL EŞİTSİZLİK

"Sosyal adaletin eşitlik ile ilişkisi ele alındığında ise güçlü bir eşitlikduygusunun sosyal adaletin temeli olduğu görülmektedir. Ancak sosyal adaletin amacı: Bireylerin tam olarak eşitliğini sağlamak değil, eşitsizlikleri en aza indirmektir. Bu bağlamda sosyal adalet,

kaynakların eşit dağıtıldığı ve bir toplumdaki bütün üyelerin bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan güvence altında olması şeklinde tanımlanabilmektedir. Ayrıca çaresizlik, baskı, sindirilme ve eşitsizliğin doğal sonucu olarak adaletsizliğin ortaya çıktığını ve sosyal politikaların amacının da bu adaletsizlikleri ortadan kaldırmak olduğunu savunanlar da bulunmaktadır"(Dinçer, 2014:7-8).

VI. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

"Merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kurulmuş, faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse ettiği kuruluşlardır."(http://www.kobifinans.com.tr).

Bölge içinde ve bölgeler arasında mevcut olan, önemli ve devamlı iktisadi farklılıklarla uğraşılabilmesi için, bölgeye özel etkin politikalara ihtiyaç duyulur. Bölgeye özel etkin politikaları oluşturmak bölgesel otoritenin, yani bölgesel kalkınma ajansları (BKA) nın fonksiyonlarından biridir (Dinler, 2008:12).

II. Dünya Savaşı, küreselleşme süreci ve bölgesel kalkınmaya yönelik uluslararası fonlardaki artış kalkınma ajanslarının yaygınlaşması ve önem kazanmasında rol oynayan üç temel etkendir (Özkara, 2012: 78).

Doğal ve toplumsal kaynakların ülkedeki dağılımı mutlak anlamdaeşit olmadığından, gelişme de dengeli bir süreçten geçememektedir. Dinamik olan gelişme süreci üzerinde sosyo ekonomik faktörlerin coğrafya üzerinde farklı yoğunluklarda dağılımı, bölgelerarasıgelişmişlik farklılıklarının nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Farklılıklarıgidermek üzere yapılan çalışmalar ve yürütülen politikalar bölgesel kalkınmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Poroy, 2004: 6).

Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının kuruluş amacı 5549 sayılı Kanun'un 1. Maddesi'nde "Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak" olarak belirtilmiştir. Kalkınma Ajansları bu amaçlar doğrultusunda ulusal plan ve stratejilerle uyum içinde, bölgesel plan ve stratejilerin katılımcı bir yaklaşımla hazırlanmasını destekleyecektir. Bu bağlamda, kalkınma ajanslarının organizasyonel yapıları olabildiğince katılımcı ve kapsayıcı şekilde tasarlanmıştır (<http://www.undp.org.tr).

VII BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ GÖREV VE YETKİLERİ

a) Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.

b) Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek.

c) Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.

d) Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.

e) Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.

f) 4 üncü maddenin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.

g) Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.

h) Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.

i) Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.

j) Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.

k) Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.

l) Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak (http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm).

Bölgesel politikaların temel amacı, farklı gelir grupları arasında uyumu göz önünde bulundurarak toplumsal gelişmişliği dengeli ve adil bir biçimde arttırmak, kaynakların optimal bir biçimde dağılımını sağlamaktır (Gündüz, 2006:38).

Bölgesel kalkınma ajansları ile diğer kamu kurum ve kuruluşları Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden göç etmiş kalifiyeli meslek gruplarına sahip vatandaşları tespit etmek ile çalışmanın birinci sürecini yerine getirmiş olurlar.

TBMM ile GÖÇ-DER'in raporları sonucunda yaklaşık 50.000 aile ve 300.000 vatandaşın göç ettiği tespit edilmiştir. Öncelikle bu vatandaşlara ulaşmak ve belirli bir dönem sürec hakkında bilgilendirmek yapılacak projenin sağlığı açısından yararlı olacaktır.

30 yıllık süre zarfında göç eden vatandaşlar arasında her ne kadar tampon meslekler (kapıcılık, dolmuşculuk, sütçülük, simitçilik, seyyar satıcılık, çocuk bakıcılığı) cazibe kazanmış ise de belli bir zanaat yani meslekte uzmanlaşmış vatandaşların sayısı da yüksektir.

Projemizin ikinci sürecinde hedef kitlemiz belli bir meslekte uzmanlaşmış kişilerin bölgeye dönüşünü sağlamaya çalışmaktır. Bu meslekler; konfeksiyon, dokuma, oto tamir-bakım, gıda, pazarlama, sayılabilir. Ajanslar hedej kitleye sürecin ayrıntılarını belli periyotlarla anlatacak. Sürecin çıktılarının hem vatandaş hem de bölge açısından katkılarını açıklamaya çalışacaktır.

Bölgeye geri dönüşe olumlu bakan vatandaşlara iş kollarında yapılacak finansman desteği, hibeler, krediler, altyapı, ulaşım, lojistik, arazi, tesis, ekipmanlar tanıtılacak vatandaşların bu konuda bütün soruları giderilmeye çalışılacaktır.

Bölgeye doğru oluşacak geri dönüş ağı, bölgenin iktisadi, sosyal, kültürel gelişimine katkı sağlayacaktır. Mesleğinde uzmanlaşmış bireyler aynı zamanda yeni usta, çırak, kalfa grubunun yetişmesinde öncü olacaktır.

Bölgede yerleşmeyi kabul etmiş vatandaşlar ile süreki bilgi alışverişi sürecin olumlu ve olumsuz yönleri uzman kişiler tarafından takip edilecektir. Yine bölgede bacasız sanayii olarak tabir edilen turizm sektöründe yapılacak çalışmalar bölgeye olumlu katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

VIII. GÖÇ

Göç kişilerin hayatlarının bir kısmını veya tamamını veya bir kısmını geçirmek üzere yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayıdır (Akkayan, 1979:21).

Ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel sebeplerden,dolayı bir yerden baska biryere yapılan geriye dönüs veya sürekli yerlesim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değistirme sürecidir (Yalçın, 2004: 13).

Son 30 yılda T.B.M.M. Göç Araştırma Komisyonu raporlarına göre 2.663 adet köy ve mezra terk edilmiştir. GÖÇ-DER raporuna göreise 4.500 adet köy ve mezrada yaşayan 49.513 aileye mensup 310.921 kişi doğup büyüdükleri toprakları terk etmek durumunda kalmışlardır.

Göç eden kitle özellikle Büyükşehirler'de ara meslek sınıflarında istihdam olma fırsatını yakalayabilmişlerdir. 1984'den günümüze 30 yılı aşkın sürede bellir bir zanaat sahibi olanların sayısı da az değildir.

"Kentlerin sahip olduğu olanakların yaratmış olduğu cazibe; İş-güçarayışı, çocuklarına daha iyi bir gelecek hazırlama isteği, kaliteli eğitim ve sağlık olanaklarından faydalanma beklentisi, mutlu bir yaşam sürme düşüncesi, kentte daha güvende olma hissi, sosyal güvence arayışı, kitle iletişim ve ulaşım tekniklerinde ve olanaklarında meydana gelen değişme ve gelişmeler, göç eden nüfusu çeken başlıca faktörlerdir"(Khalaf, 2006:147).

"Doğu Anadolu Bölgesi dışına yapılan göçler bölgedeki nüfus artış hızına sınırlama etkisiyapmıştır. Yapılan göçler bölgesel olarak daha çok Marmara bölgesine ve özellikle İstanbul'a, sonra Ege bölgesine özellikle İzmir'e sonra da Akdeniz bölgesine ve özellikle Çukurova'ya gerçekleştirilmiştir"(Khalaf, 2006:151).

IX. SONUÇ

Çalışmamız üretim faktörlerinden emeğin etkin ve faal kullanılabilmesi için BKA'ların rolünün önemi ortaya çıkarmaktadır. Her ne kadar batı demokrasilerinde II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası bölgesel kalkınma politikaları önem kazandı ise de ülkemizde sanayi-tarım-hizmet sektöründeki yetersiz rekabetin geri dönüşümü vatandaşlar üzerinde iktisadi, siyasi, ve sosyal çıktılar olarak geri dönmüştür. Işte bu noktada modern devlet olmanın bir gereği sosyal politikalar ile bu problemi en aza indirmek temel hedef olmalıdır.

Ortaya konulacak süreç sahip olduğu meşruiyet ölçüsünde olumlu sonuçlar doğurabiecektir. Çalışma yapılırken en ince ayrıntıların dahi göz önünde bulundurulması çalışmanın sinerjisine pozitif bir ivme kazandırabilecektir.

Devlet'in gücü iş, eylem ve eylemsizlik olarak kendisini vatandaş karşısında muhatap ya da taraf olarak somutlaştırmaktadır. Bazen bir eylem sosyal politika geliştirebilme açısından yüksekçe önem taşırken bazen de bir eylemsizlik o kadar değerli olabilmektedir.

Birey-devlet ikileminin birey lehinde kendini normlarda yer edindiği günümüz dünyasında sosyal eşitsizliği giderebilmek, sosyal adaleti tesis etmek yine toplumdaki sıkıntıları toplum lehine çevirebilmek devletten beklenen en büyük idari eylemler arasındadır.

Sosyal politika bağlamında bir bölge için geleneksel istihdam, üretim, tüketim eğilimlerini modern dünyada farklı alanlalara kanalize etmek büyük bir rekabet ortamını ortaya çıkarmaktadır.

Işte bu noktada gelişmiş-gelişmekte olan devlet ayrımında zamanının tehditlerinin fırsata çevirebilme ölçüsünde birey-devlet meşruiyet ilişkisi perçinleşmektedir.

Avrupa Birliği üyesi olma yolunda alınacak mesafe hem de demokratik bir devlet olma güdüsünden kaynaklanan tutumlar birleştirildiğinde sosyal politikalar ülkemiz için hem ihtiyaç hem de devlet olmanın zorunlu bir sonucu olarak gözükmektedir.

KAYNAKÇA

AKKAYAN, T. 1979. Göç ve Değişme,İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi. İstanbul

ALTAN, Ö. Z. 2003. Sosyal Politika, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 1477.

BAŞTAYMAZ, T. 1983. İşsizlik Kavramı ve Ülkeler, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: IV, Sayı: 2, Kasım, ss:245-258.

DINÇER, B. 2014. Kentsel Dönüşüm Ve Sosyal Adalet, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

DINLER, Z., 2008 Bölgesel İktisat, Ekin Kitabevi Yay, Bursa.

GÜNDÜZ, A. Y. 2006,Bölgesel Kalkınma Politikası**,** Ekin Kitabevi, Bursa.

KAYNAK, M. 2009. Kalkınma İktisadı, Gazi Kitapevi, Ankara.

KHALAF, S. 2006. Dağu Anadolu Bölgesi Nüfus Özellikleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

<http://www.kobifinans.com.tr/tr/bilgi_merkezi/021611/21307>, (29.08.2011)

POROY, H. 2004, ''Bölgesel Gelişme Stratejileri Çerçevesinde Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi'', 5-9 Mayıs Türkiye İktisat Kongresi, İzmir, ss.1-48.

http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm

SERDAR, A.B. 2012. Sosyal Politika Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'de Sosyal Politika (Editör: Aysel Tokol, Yusuf Alper). Sosyal Politika. Bursa: Dora Yayınları, 1-25.

SUNAL, O. 2011. Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kurumsal Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi, Cilt 66, No. 3, ss-283-305.

TALAS, C. 1997. Toplumsal Ekonomi, Ankara: İmge Kitabevi.

<http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=3319>,(25.09.2011)

YALÇIN, C. (2004). Göç Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.

KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN BÖLGENİN SOSYO-EKONOMİK YAPISINA ETKİLERİ

Ali ACAR[1]

ÖZET

Kentsel dönüşüm, bozulma ve çökmenin olduğu kentsel alanların ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel koşullarının kapsamlı ve bütünleşik yaklaşımlarla iyileştirilmesine yönelik olarak uygulanan strateji ve eylemlerin bütününü ifade etmektedir. Kentsel dönüşüm yaklaşımı mevcut planlama araçları içerisinde en etkin olanı olarak öne çıkmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta sadece yaparak ranta yer açan değil, dönüşümün sosyal ve ekonomik yönünü içeren projelerin uygulamaya geçirilmesi açısından olumlu görülmektedir.

Kentsel dönüşüm ve bu bağlamda yenileme, eskimeve köhneme sürecindeki kentsel bölgelerin veya binaların yıkılarak, stratejikbir yaklaşımla günün sosyo-ekonomik ve fiziksel şartlarına uygun olarak değiştirilerek yeniden yapılandırılmasıdır.

Kentsel yenileme, yerel yönetimlerin değişen ekonomik yapının kentlerde yarattığı negatif etkilerin üstesinden gelmede önemli bir araçtır. Gelişmiş ülkelerde kentsel yenileme (urban renewal), başlıca 3 amacın gerçekleşmesine yardımcı olarak kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi. yoksulluk yuvalarının temizlenmesi (slum clearance) ve yoksulluk göstergelerinin yükseltilmesi, ikincisi, kent yerleşim merkezlerinde koordinasyonun sağlanması, ana kentlerin öteki kesimleri ve yörekentler ile aralarındaki ekonomik canlılık ayrımlarınıgidermek üzere bu kesimlerin yenilenmesi, üçüncüsü de kent özeklerindeki yerel yönetimlerin akçal olanaklarının artırılmasıdır.

Kentsel dönüşüm projeleri ise, kentsel yenileme, kentsel yeniden canlandırma, kentsel yeniden oluşturma, kentsel sağlıklaştırma gibi tanımları bünyesinde barındırmaktadır Kentsel dönüşüm projelerinin farkı, bünyesinde barındırdığı tüm tanımlamalar çerçevesinde belirli bir kent parçasını ele alıp, bu bölgeyi farklı sektörlerden oluşan gruplar ile stratejik eylem planları oluşturarak, kentin sosyo-ekonomik, fiziksel, kültürel tüm problemlerini bir bütün olarak ele alıp, ıslah etmeye çalışması yönünden bölgesel gelişmeye olumlu katlılarda bulunmaktadır.

Anahtar Kelime: Kentsel yenilenme, Yerel yönetimler, Dönüşüm.

1 Prof. Dr. Ali ACAR, Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü.

GİRİŞ

Kentsel dönüşüm, yalnızca kent parçaları için bir operasyon gibi görülmemeli, kentin tümünü yaşam kalitesi açısından etkilediği gözden kaçırılmamalıdır. Kentsel dönüşüm yaklaşımları kısa dönemli hedefler içermeleri ve proje temelli olmaları gerekçesi ile eleştirilmektedir ve bu nedenle kent bütününde gelişmeye yönelik bütüncül ve stratejik bir çatı altında ele alınmaları gereklidir. Kentsel dönüşüm her kenti kendi fiziksel, sosyal, politik ve ekonomik şartlan içinde ele alır. Çünkü her kent kendine özgüdür. Kentsel dönüşüm, karmaşık bir süreç içerdiği ve çok disiplinli olduğu için, sosyal ve ekonomik güçleri dikkate alan çeşitli politikaları gerektirmektedir. Kentsel dönüşüm politikaları ve geliştirilen stratejiler, bir kent içindeki farklı fonksiyonel bölgeler ve farklı mekânlar için değişkenlik gösterebilir. O bölgenin yada kentin ihtiğyacı olan yaşam alanlarına cevap verebilmelidir.

Bireylerin kentsel dönüşüm sürecinde piyasa ekonomisine eşit koşullarla giremedikleri ve bu asimetrik konumlandırmaların piyasanın işleyişi ile giderilmeyeceği gerçeklerini temel alan sosyal politikalar bireyin yaşama koşullarını kabul edilebilir düzeye getirilmesi için devleti birinci derecede sorumlu tutmaktadır (Acar, 2008:13).

Gerçekte; Kentsel dönüşüm salt kent mekânının dönüşmesi olarak algılanmamalıdır. Ancak, günümüze kadarki uygulamalarda kentsel dönüşüm, kavramsal içeriği boşaltılmış bir fiziksel müdahale biçimi olarak algılanmıştır. Günümüz kentsel dönüşüm projeleri de benzer bir yaklaşımla mekânı biçimlendirmeyi temel amaç olarak ele almaktadır.

Kentsel dönüşüm; yerel ekonomiye ait dinamikleri harekete geçirmek yolu ile fiziksel ve sosyal açılardan çöküntü sürecine girmiş kentsel alanları yeniden yaşanabilir, canlı alanlar haline getirmeyi ve kente yeniden kazandırmayı hedefleyen kapsamlı ve entegre bir vizyon ve eylemler bütünüdür.

1.KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN TEMEL ÖGELERİ

Konut ihtiyacına neden olan en önemli faktörlerden bir diğeri de mevcut konutların toplumsal ve ekonomik olarak eskimesi sonucu konutun yenilenmesidir (Özden, 2008:43). Tam da bu noktada kentsel yenileme ve kentsel dönüşüm kavramından bahsedilmesi önemli bir zorunluluktur.

Kentsel dönüşüm dört temel kriteri sağlamayı hedeflemektedir (İncedayı,).

- Kentlerdeki fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak: Kentlerde, özellikle tarihi merkezde yaşanan fiziksel çöküş ve kültürel mirasın yok olması sorunu karşısında kentsel dönüşüm, sürdürülebilir ve bütüncül bir yaklaşımla sorunlu dokuların iyileştirilmesini hedeflemektedir. Kentsel dönüşüm yalnızca tarihi kent dokularındaki fiziksel çökme sorunu ile değil aynı zamanda, gecekondu alanları ya da terk edilmiş kentsel alanlar gibi yeni oluşmuş alanlarla da ilgilenir. Kentsel dönüşüm, sorunlu alanların belirlenmesi aşamasından sonra, öncelikle fiziksel dokunun iyileştirilmesi ve korunması amacı ile programlar geliştirme ve operasyonel araçlarla alana müdahale etme yöntemini uygulamaktadır.
- Ekonomik yaşamı canlandırmak: Kentsel dönüşüm, fiziksel ve sosyal çöküntü içinde olan alanların yeniden canlandırılması ve iyileştirilmesinde, yerel ekonominin canlandırılmasını bir araç olarak kullanmayı hedeflemektedir. Terk edilen alanlarda yeniden işlevlendirme, çöküntü-konut alanlarında yerel ticareti ya da üretimi harekete geçirecek yeni mekânsal ya da örgütsel oluşumlar yaratma ya da küresel ölçekte uluslararası finansı alana çekme gibi yöntemlerle ekonomiye ait dinamikleri harekete geçirerek, fiziksel dönüşüme itici bir güç oluşturmayı hedeflemektedir.
- Kentsel yaşam kalitesini artırmak ve kültüre dayalı dinamikleri harekete geçirmek: Kentsel dönüşüm, fiziksel çevrenin iyileştirilmesi ve yerel ekonominin canlandırılması yolu ile

dönüşüm alanındaki kentsel yaşam kalitesinin artırılması, daha yaşanabilir bir kentsel mekân yaratılması ve yerel kültüre ait dinamikleri harekete geçiren; mekânın yeniden işlevlendirilmesi veya eski İşlevlerin canlandırılması politikaları yolu ile kentsel yaşam kalitesinin artırılmasını amaçlamaktadır.

• Her ölçekte katılımı sağlamak: Kentsel dönüşüm; fiziksel, sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde geliştirdiği modellerde yukarıdan aşağıya karar süreçleri ile aşağıdan yukarı doğru katılımı birleştirmeyi hedeflemektedir. Kentsel dönüşüm alanlarında sorunların çözümüne yönelik olarak geliştirilen kararların oluşum süreçlerinde; yerel halk, yerel inisiyatifler ve sivil toplum kuruluşlarının aktif olarak katılımını amaçlamakta ve uygulama süreçlerinde de hem geri bildirim alınması hem de karar merci ile kullanıcının işbirliği içinde olmasını amaçlamaktadır.

Yukarıda sıralanan temel hedeflerin biri ya da birkaçı zaman zaman farklı görüşler tarafından öne çıkarılmaktadır. Yaklaşımların değişimi, dönüşümün hedefi olan alanların sorunlarının ve potansiyellerinin niteliğine bağlıdır. Örneğin; yerel ekonomi üzerindeki etkilerinin önemini vurgulayan görüş; kentsel dönüşümün, kentsel ekonomiyi canlandırmak için yasalar üstü yaklaşımlar ve finansman teşvikleri ile bir tür pragmatik planlama anlayışı olduğunu savunmakta ve kentsel dönüşümü bir ekonomik süreç olarak ele almaktadır (İnce, 2006:14).

Kentsel dönüşümün, kent planlama ve kentsel korumanın ortak bir buluşma noktası olduğu görüşünün yanı sıra, kamu ve özel sektör için de ortaklıklar yolu ile oluşan bir buluşma noktası olduğu görüşü de vardır. Bu görüşe göre; kentsel ekonomiyi canlandırmak için yasalar üstü yaklaşımlar ve finansman teşvikleri ile planlama yaklaşımı geliştiren kentsel dönüşüm, özel sektör-kamu sektörü işbirliği bağlamında pozitif bir kamu sektörü girdisidir.

Kentsel dönüşüm farklı şekillerde kategorize edilebilir. Örneğin, sağduyulu bir yaklaşım "kişiler", "yer (mekân)" ve "iş" üzerine kurulu bir sacayağını belirlemekten geçmektedir. Bu, daha soyut kavramlarla, üretimin temel faktörleri olan işgücü, toprak ve sermaye ile ilişkilendirilebilir ve aşağıdaki ihtiyaçları yansıtmaktadır (Turok, 2005:26).

i. Kişilerin becerilerini, kapasitelerini, beklentilerini, onların daha kapsamlı sosyal ve ekonomik olanaklara, ileri refah seviyesine kavuşmalarını ve bunlardan faydalanmalarını sağlayacak şekilde güçlendirmek;

ii. Daha fazla yerel iş olanakları ve daha yüksek gelir yaratmak amacıyla iş (istihdam) performansını yükseltmek;

iii. Yerleşecekleri yer konusunda seçme hakkı bulunan kişileri, firmaları çekmek ve korumak için "yer"in genel cazibesini artırmak.

Bölgenin uzun süreli ve kapsamlı gelişimini korumak için bu üç unsur arasında dengeli bir yaklaşıma duyulan ihtiyacı vurgulamak açısından bu çerçeve çok yararlıdır. Eğer bir yerin fiziki özellikleri, kişilerin ihtiyaçları ele alınmadan veya işletmelerin performansı güçlendirilmeden geliştirilirse, kişilerin yaşam standartlarında anlamlı bir değişiklik olmayabilir. Eğer kişi veya işletmelerin bulunduğu yer geliştirilmeden, kişilerin beceri ve gelirleri (veya işletmelerin kapasiteleri) geliştirilirse, başka bir yere taşınabilirler. Ancak, bu üç unsurun göreli önemi yerel koşullara ve bölgeye özel sorunların yapısına göre değişiklik gösterecektir.

Kentleşme ve kamu arazilerinin değerlendirilmesi hiçbir şekilde birbirinden ayrılamazlar. Kentleşmenin başlıca olumlu çözümü stratejik planlamadan geçmektedir. Özellikle kamu arazilerinin kamu adına, kamu yararına dönük olarak değerlendirilmesi ve yaşayanlar adına gerekli olan sosyal ve teknik altyapı alanlarının attırılması dolayısıyla yaşam standardının yükseltilmesi sağlanmalıdır. Böylece eğitim, sağlık, kültür, yeşil alan gibi temel hizmetler için gerekli alanlar elde edilmektedir.

2.YERELLEŞMEDE GÖREV PAYLAŞIMI

Hizmetlerinin paylaşımı konusunda hangi hizmeti hangi yerel yönetim kuruluşunun yerine getireceği detaylıca yasalarda belirlenmiştir. Yol yapımından, kablolu televizyonun işletilmesine, kent planlanmasından, hastanelerin işletilmesine, adalet hizmetlerinden sosyal yardımlara, okul yönetimlerinden üniversite hizmetlerine kadar tüm görevler yerel yönetim birimleri tarafından yerine getirilmektedir. Devletin merkezi ve yerel idarelerinde; yatay veya dikey örgütlenme özelliklerinden hangisini baskın olarak taşırsa taşısın kamu yönetimleri arasındaki idari ve mali paylaşımda 'yeni devlet' olgusunun göz önüne alınması kaçınılmazdır

Günümüzde devletin bir biçimde yer almadığı başarılı bir ekonomi düşünülemez. Diğer kurumlar gibi devlet de toplum hayatında belirli amaçları gerçekleştirmek için oluşturulan, o amaçları gerçekleştirdiği ölçüde de meşruiyet kazanan bir araç kurumdur. O zaman sorun, devletin hangi alanda ne kadar varolacağı sorunudur. İnsanların refah düzeyinin artırılabilmesi için devletin amaca uygun iş görme yeteneğinin artması gerekmektedir. Burada yetenek, kollektif faaliyetleri (hukuk ve düzen, kamu sağlığı, temel altyapı gibi) etkin olarak gerçekleştirmek ve ilerletmek anlamındadır. Bunun için iki aşamalı bir strateji gerekmektedir (Toprak ve diğ, 2001:31-34). İlk olarak, devlet iş görme yeteneği ile uyumlu olmayan bir rol üstlenmemelidir. Yani devlet, etkin biçimde yapıp yapamayacağına bakmadan, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 2 71 tekelinde tuttuğu meşru cebir gücüne güvenerek her şeyi yapmaya kalkmamalıdır. Yeteneği ile orantılı olarak, yapması zorunlu olan işlere odaklanmalı ve onları en iyi şekilde yapmaya çalışmalıdır. İkinci olarak, devlet örgütlenmesi veri kabul edilmemeli, amaca uygun iş görme yeteneğini artırmak, devleti daha çok işi daha etkin biçimde yapabilecek duruma getirmek için kamu kurumları sürekli yenilenmelidir. Böylece devlet aşamalı olarak en temel işlerde başarılı oldukça, ekonominin etkinliğini artıracak, bireysel talepleri, toplumsal beklentileri karşılayacak biçimde yenilenebilir güçlü ve etkin çalışan bir kurum haline getirilmelidir.

Kamu yönetiminde, yönetim yetki ve sorumluluğunun, yerel kamu otoritelerinin daha geniş bir serbestiye sahip kılınmaları için kısmen merkezi yönetimden yerel yönetimlere bırakılması siyasi, idari ve mali olmak üzere üç boyutlu değişimi gerektirmektedir. Siyasi yerelleşme vatandaşlara ve seçilmişlere kamusal kararların alınmasında ve uygulanmasında daha fazla katılma yetkisi vermeyi hedeflemektedir. İdari yerelleşme kamu hizmetlerinin sunumunda yetki, sorumluluk ve mali kaynakların merkezi yönetim dışındaki yönetim kademelerine dağıtımını düzenlemektedir. Mali yerelleşme ise, birbiri ile bağlantılı iki konuyu kapsamaktadır. Bunlardan birincisi, yönetimler arasında harcama sorumluluklarının ve gelir kaynaklarının bölüşümüdür. İkincisi ise, harcamalarını ve gelirlerini belirleme konusunda yerel yönetimlerin sahip olduğu serbesti miktarıdır (Güner, 2005:1).

Kentsel mekândan çekilerek, hizmet üretimini yerel yönetim yapılarına terk eden devlet karşısında, yerel yönetim yapıları da bu yenileşme ile kaçınılmaz olarak çehrelerini değiştirmiş ve yeniden yapılanma süreci içine girerek kendini mekân üzerinde yeniden konumlandırmaya başlamışlardır. Bu tanım gereksinimi karşısında; yerel yönetimleri belli bir mekân üzerinde örgütlenmiş, sosyal ilişkiler ve bir süreç olarak ele alıp yereldeki yeni yönetim yapısını tanımlamaya çalışırsak; yeni yerel yönetim yapılanmasını üç temel vurgu üzerinden açıklayabiliriz. Bunların ilki devletin kentsel mekândan çekilmeye başlaması ve yerel yönetim yapıları üzerinden kentsel hizmetlerin üretilmeye başlaması ile açıklanacak olan kurumsal boyut yani yerel kentsel hizmetlerin üretimi boyutu olacaktır. İkinci vurgu ise, kentler üzerinden demokratikleşmenin gerçekleşeceği söylemi arasından sıyrılan kentsel yönetişim kavramı ve bunun yerel yönetim yapıları üzerine etkisini içeren boyut üzerine yapılmaktadır. Üçüncü ve son vurgu ise özellikle gelişmiş ülke deneyimlerinde gördüğümüz yerel yönetimin siyasal güçsüzlüğünün durum değiştirmesi ile birlikte yerelin siyasal olarak yönetişim ve hizmet üreticiliği sonucu güç kazanması boyutu olarak ele alınmaktadır (Sert ve diğ, 2005:106).

Burada ilk değişim kentsel hizmetlerin sağlanmasından devletin bu hizmetlerden

çekilerek yerel kuruluşlara verilmesidir. Eğitim, sağlık, ulaşım ve benzeri türden hizmetlerin sağlanmasından devlet dereceli olarak çekilirken, çekilmediği alanlarda da hizmetin sağlanmasını ihale ve benzeri yöntemlerle özel sektöre bırakmıştır (Şengül, 2002:45-57). Bu yönelim bir anlamda refah devletinin çözülüşünün kentsel düzlemdeki yansımasını gözler önüne sermektedir. Benzer biçimde yerel devlet de özellikle çalışan kesimlere yönelik kira ve işsizlik yardımı gibi uygulamalardan dereceli olarak uzaklaşmıştır. Bu da yerele yetki devri gerçekleşirken göstermektedir ki, sosyal devlet anlayışının ürünü olan politikalar da bu sayede yerel yönetimler üzerine yetkilerin devri ile kolayca terk edilebilmektedir. Bu süreç ile birlikte örgütlü emeğin mücadele edebilme kapasitesi de sorunların yerelleştirilmesi ile birlikte düşürülmektedir. Kent mekânına ilişkin hizmet boyutundaki diğer düzenlemeler de giderek gevşekleştirilmiş, planlama kurumları da bu süreç içerisinde güçlerini önemli ölçüde yitirmiştir

Kentler ekonomik gelişmenin odakları haline gelirlerken, sermayenin hareketliliği ve ulus devletin bu alanlarda daha az müdahaleci hale gelmeleri sonucu yerel birimlerin uluslararası mekânsal işbölümünde kendilerine daha iyi bir konum elde etmeye yönelik olarak birbirleriyle yarışmaya itilmeleri göstermektedir ki, süreç yerel yönetimleri emeğin yeniden üretimden uzaklaştırırken sermayenin yeniden üretimine yönelik politikalara yakınlaştırmaktadır. Bu yeni oluşum içinde yerel yönetimde hizmet üretimini emekten sermayeye doğru yönlendirmiştir. Bu anlamda kentsel hizmetler başka bir sorunsal boyut kazanarak sermayenin yeniden üretimine yönelik olarak, sermayenin ihtiyaç duyduğu altyapı, iletişim, planlama ve benzeri alanlara kaymıştır. Burada hizmetlerin ne kadarının emeğin yeniden üretimine bir başka anlatımla refah devleti politikalarına ayrılacağı ise bugün kentsel sorunun merkezinde yer almaktadır (Güner, 2005:2).

Bu bağlamda, katılım, karar süreçlerine doğrudan katılım veya halkın çıkarlarını temsil eden meşru ara kurumlar aracılığıyla vatandaşların seslerini duyurabilmeleri anlamını içermektedir.

Güçlü bir sosyal boyuta sahip dönüşüm girişimlerinin, yoğun bir *yerel katılım* sergilemesi muhtemeldir. Bunun amacı, yerel ihtiyaçlara uygun olmaları ve strateji ile sonucundaki faaliyetler konusunda bir dereceye kadar yerel "sahiplenme" oluşmasını sağlamaktır. Yerel halk, strateji hakkında karar vermeye ve bu stratejiyi uygulamaya etkin biçimde dahil olabilir. Ayrıca bireyler, özel program ve projeler yönetebilir, bu planlarda çalışabilirler. Toplum bireyleri dönüşüm programlarına meşruiyet, güvenilirlik, yerel bilgi ve aidiyet katabilir; bu da onların bu programlara sahip çıkmasını sağlar (Güner, 2005:27).

3.KENTSEL DÖNÜŞÜMDE GÖREV PAYLAŞIMI

Kentsel dönüşüm bağlamındaki ortaklıklar birçok farklı şekilde ele alınabilir. Aslında bu kavram, ilk olarak İngiltere'de, politik çıkarlar arasında erişilen bir uzlaşmaya bağlı olarak ortaya çıkmış, etkin kentsel dönüşüm stratejilerinin gerçekleştirilebilmesi için kamu ve özel sektör arasında daha yakın bir bağlantının ve yerel halkın doğrudan katılımının gerektiği sonucuna varılmıştır (Dündar, 2003:66). Daha pragmatik açıdan ve kısmen giderek azalan kaynakların oluşturduğu bağlamsal çerçevede bakıldığında, yerel otoritelerin dönüştürücü bir rol yüklenmesi gerektiğinden, ortaklıklar, özellikle de yerel otoriteler ile özel sektör arasındaki ortaklıklar gerekli görülmeye başlamıştır.

1980'lerden sonra kentlerde sanayisizleşme ve neo-liberalizm ile yeni kent politikaları oluşturulmaya başlanmış ve bu yeni politikalar daha çok yeni altyapılar, yatırım bölgeleri, eğitim ve istihdam üreten sosyal programlar, doğal ve tarihi dokunun korunması gibi konular etrafındaki uygulamalarla ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, tüm dünya kentlerinde özel sermaye ve kent yönetimlerinin birlikte hareket etmeye başlaması ile kentsel politikalarda dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Smith, bu birlikteliği özel sermaye ile yerel yönetimlerin birlikteliği diye tanımlamaktadır. Smith, özellikle 1970'lerin ekonomik kriziyle başlayan, sonra 1980'lerde

ve 1990'larda devam eden bir süreçte, liberal kent politikalarının tüm dünya kentlerinde yaygınlaştığını savunmaktadır. Bu liberal kent politikalarının etkisinde ortaya çıkan kentsel dönüşüm, kentlerde kamu ve özel yatırımcıları birlikte çalışmak için bir araya getirmiştir. Liberal kent politikaları ile yönetilmeyen kentlerde ise; kentsel dönüşüm farklı bir eksende ortaya çıkmıştır. Bu tür kentlerde, tarihi kent merkezlerinde, küresel pazar etkisinde yarışmacı kentsel stratejiler devreye girmiştir (Spit, 2004).

Bailey, Barker, Macdonald ve Boyle'unda bir dizi ortaklık tipolojisi öne sürmüşlerdir. Bu tipolojiler, ortaklıkları ölçek veya karmaşıklık süreklilik temelinde tanımlamakta ve göreli olarak az sayıda ortağın bulunduğu belirli bir alan için yine göreli olarak basit gelişmelere yönelik ortaklıklardan, metropoliten ölçekte çok sayıda ortağın bulunduğu karmaşık, stratejik ve çok aktörlü ortaklıklara kadar giden geniş bir yelpazede yer almaktadırlar. Ayrıca Stewart Snape kolaylaştırma, koordinasyon ve uygulama açılarından farklı ortaklık rolleri tanımlarken, bu rollerin anlamı, pratikte ortaklıkların bu fonksiyonlar arasında farklı dengelere sahip olmasına ve bu dengelerin ağırlıklı olarak amaçlanan hedefe ulaşmadaki isteklilik derecesine ve ortaklığın karmaşıklığına bağlıdır. Bununla birlikte, birçok açıdan önemli ölçüde değişkenlik gösterseler de, ortaklıkların aynı zamanda dinamik olabilecekleri ve zaman içerisinde önemli değişikliklere maruz kalabilecekleri de kabul edilmelidir(Mccarthy, 2005:99).

Daha gen,el olarak, Mackintosh, ortaklıklara yönelik olarak "sinerji yaratılması", "bütçe arttırımı" ve "transformasyon" kaynaklı üç temel neden olduğunu öne sürmektedir. Sinerji yaratılması düşüncesi, bilgi ve kaynaklar gibi değerlerin bireysel olarak erişilebilecek olandan daha fazlasını başarmak amacıyla bir araya getirilmesi ile ilgilidir; bütçe artırımı kaynaklara erişim sağlanmasına karşılık gelmektedir; transformasyon ise ortakların yenilikçi uygulamalarının hayata geçmesini sağlayacak olan ve karşılıklı olarak kabul edilebilir bir stratejiye birlikte yönelmeleri sürecidir. "Sinerji yaratımı" ile "bütçe arttırımı"nın, etkinlik ve verimliliğe ilişkin pragmatik nosyonlar ya da "para değeri ile ilgilidir; "transformasyon" ise güç dağılımı ve etkin iletişim gibi varsayımlara bağlı olduğundan daha problematiktir. "Transformasyon" bir kenara bırakıldığında birçok ortaklık uygulamada esas olarak "bütçe arttırımı" temelinde organize edilmektedir ve "sinerji yaratımı"nın da bir faktör olduğu düşünüldüğünde, kritik olanın kaynakların kullanımındaki sinerji olması daha muhtemeldir. Hastings'in "kaynak sinerjisi" olarak adlandırdığı sinerji, ki bu sinerji de politika geliştirme sürecindeki sinerjinin karşıt noktasında konumlanmaktadır Hastings'in "politika sinerjisi" olarak adlandırdığı sinerji; ancak potansiyel olarak yenilikçi ve sürdürülebilir çözümlerin yaratılmasını sağlayacak olan da bu ikinci sinerjidir (Mccarthy,2005:100).

Atkinson'a göre, sadece İngiltere'de değil, Avrupa Birliği içerisinde de kentsel alanlardaki sorunlara yönelik çalışmalarda son 20 yılda artışlar görülmüş, bu durum çeşitli politika ve girişimleri de beraberinde getirmiştir. Gündemdeki odak noktası önceleri sadece ekonomik açıdan gerilemekte olan kentlerdeki sorun alanları iken, 1990'lı yıllarda gelişmekte olan kentlerde bile kentsel sosyal dışlanma ve benzeri sorunların ortaya çıkması ile birlikte, sosyal sorunların sadece ekonomik olarak gerileme gösteren kentlerle sınırlı olmadığı ve birçok kentsel alan çevresinde dışlanmış mekânların gelişmekte olduğunu görülmüştür. Dolayısı ile Avrupa Birliği içindeki tüm yönetişim kademelerinde, kentsel sosyal dışlanma sorununa bütüncül bir şekilde yaklaşılması gerektiği giderek daha fazla kabul görmeye başlamıştır. Ancak bu aynı zamanda bu konuların ilgili ulusal, bölgesel ve yerel politika gündemlerinde nerede durduğuna da bağlı olmaktadır (Atkinson, 2005:87). Bu noktada Atkinson, kentsel politikanın sorun odağının ne olduğu, bu soruna nasıl yaklaşıldığı, kentsel politikanın amacının ne olduğu ve bu amaca ulaşmak için hangi kaynakların kullanıldığı, politikanın nasıl yönlendirileceği ve yönetileceği, buna uygun yasal çerçevenin olup olmadığı, gözleme yönelik ölçütlerin neler olacağı, bu süreçten kimlerin faydalanacağı ve sosyal eşitliğe verilen ağırlık gibi bir dizi zor sorunun yanıtına bağlı olduğunu belirtmektedir. Tüm bu tartışmaların özündeki en önemli nokta ise, politikaların oluşturulması sürecinde, politika aktarımı yerine, politika öğreniminin başarılabilmesidir. Atkinson, yönetimleri kimi zaman çözmek istediklerinin ne olduğuna

ilişkin en ufak bir fikirlerinin olmadığı koşullarda dahi kentsel girişimlere başladıkları için eleştirerek, sorunları doğru tarif edebilmenin politikaların oluşumunda çok önemli bir yeri olduğunu ve bu noktada yerel katılımın önemini vurgulamaktadır. Bu noktada ise, yerel halkın yaşadıkları yerdeki sorunları diğerlerinden daha doğru teşhis edebilmeleri nedeniyle sadece sorun tanımlama aşamasında değil, politikaların uygulanma aşamasında da sürece dahil olmaları önem kazanmaktadır. Bugün İngiltere'de kentsel dönüşümdeki ortaklıklar genellikle çok sektörlü (multi-sectoral) olarak kurgulanmaktadır. Kamu, özel sektör, gönüllü ve yerel sektörleri bir araya gelmelerini konusundaki deneyimler yeni olması nedeniyle de, aslında bir öğrenme süreci olarak da görülmektedirler, çünkü tarafların ortaklık içinde birlikte nasıl çalışılacağını öğrenmeleri ve ortak fayda düşüncesinin bireysel çıkarlardan önde gelmesinin sağlanması gerekmektedir (Atkinson, 2005:88).

Günümüzde dönüşüm, giderek "kurtarma araçları" olarak işlev gören çok-sektörlü ortaklıkların devreye girmesi ile tanımlanmaktadır. Çok sektörlü kentsel dönüşüm ortaklıklarında kamu ve özel sektör dışında, Meslek Örgütleri, Sivil Toplum Kuruluşları, ilgili Kamu Kuruluşları ve halkın katılımı esastır. Böyle bir ortaklık tipinin gelişmesi kısmen yerel halkın sürece dahil edilmesi ve müzakere yoluyla mahallenin geleceğine ilişkin konulara karşı görüş bildiren toplumsal eylemcilerin[3] devreye girdiği uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Kişilerarası ve uzlaşmacı olmak bu ortaklık türü için gereken özellikler arasında yer alır (Hauge, 2005:178).

Ortaklıklar böylelikle yeni kentsel yönetişim içerisinde bir dizi önemli rol yüklenerek, başarılı bir kentsel dönüşüm için gerekli olduğu düşünülen farklı unsurların koordine edilmesi ve yönetilmesine çalışmaktadır.

4.KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN SOSYO- EKONOMİK YAPIYA ETKİLERİ

Kentsel dönüşüm süreçleri ile ortaya çıkan kentsel sorunlar, ekonomik, sosyal, kültürel ve mekansal anlamda konut alanlarında bozulmalara neden olur. Bozulmaya maruz kalan bu alanlar, kentsel çöküntü alanları ya da sosyal ve ekonomik açıdan çöküntü içerisindeki mahalle ve konut alanları olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu alanların özellikleri yaygın bir fiziksel bozulma sergilemeleri, binalara ve hizmetlere ilişkin gerekli yatırımlardan yoksun olmaları ve alan sakinlerinin görülür olan ve olmayan sosyal sorunları çok yoğun olarak yaşamaları şeklinde tarif edilebilir (Skifter, 2005:151). En fazla zarar görmüş alanlarda bir terk ediş süreci başlamış, geriye boş apartman daireleri ve yarı harabe yapılar kalmıştır. Bu tür güvensiz çevreler toplum içerisinde en marjinal grupların yaşayabildikleri alanlardır. Birçok Avrupa ülkesinde, özellikle II. Dünya savaşı sonrasında, politikalar açısından her ne kadar ülkeden ülkeye farklılık bulunsa da, konut alanlarında yaşanan sorunları gidermeye yönelik olarak, yenileme, sağlıklaştırma, koruma gibi kavramların baskın olduğu benzer süreçler yaşanmıştır. Özellikle yoksul konut alanlarının çok sayıda ülkenin maruz kaldığı temel bir sorun alanı olarak uluslararası dikkate değer olduğu, 1990'lı yılların ortalarından beri uluslararası ölçekte kabul görmeye başlamıştır (Hauge, 2005: 179).

Konut alanlarının yenilenmesi konusunda 1970'lerin başına kadar olan birinci dönemde, eski yapıların yıkılması ve yenilerinin inşasını içeren çöküntü alanı temizleme süreçleri, birçok Avrupa ülkesinin gündemini oluşturmuştur. Bunu mevcut yapıların ve kentsel alanların korunmasına yönelen kentsel yenileme programları izlemiş, alan sakinlerinin yenileme sonrasında da aynı yerde kalabilmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Kentsel yeniden canlandırma ve yeniden yapılandırmaya ilişkin daha genel programlar da başlatılmıştır. Ayrıca birçok ülkede seçili alanların içinde veya dışında konumlana tekil mülklerde sağlıklaştırmayı destekleyici konut alanları programları da devreye sokulmuştur.

1980'li yıllarla birlikte ise savaş-sonrası sosyal konut siteleri, yeni bir kentsel yenileme alanı ortaya çıkmıştır. Bu alanlarda teknik hizmetler ve sosyal huzursuzluk nedenleriyle giderek

artış gösteren sorunlar kamu otoritelerinin sürece müdahil olmalarını gerektirmiştir. İngiltere ve Hollanda gibi bu konuda deneyim sahibi ülkeler, kentsel yenileme(urban renewal) anlayışının artık sınırlı bir eylem olarak, yani eski ve eskimeye maruz kalmış konut alanlarının ortadan kaldırılma ya da yenilenmesine ilişkin bir eylem olarak değil, savunmasız mahallelerdeki sosyal ve fiziksel çöküntü sorunlarının çözümünü amaçlayan sürekli bir çaba olarak görülmeye başlanmasını sağlamıştır. Buna ek olarak Avrupa Birliği çapında kentsel çöküntünün temelini oluşturan sosyal süreçlere yönelik daha güçlü bir bilincin oluşması sağlanmıştır. Savaş-sonrası sosyal konut alanlarını yer aldığı semtlerin bütün olarak yenilenmeleri giderek daha yaygın hale gelmiştir. Bu durum, konut alanları sağlıklaştırma politikalarının yön değiştirerek, eski konutlardaki fiziksel sorunlara değil, artık savaş-sonrası konut alanlarını sosyal sorunlarına odaklanmaya başlamasını yansıtmaktadır (Skifter, 2005:152).

Mahalle ve konut alanları üzerindeki dönüşümlerin İngiltere'de savaş sonrası döneme uzanan uzun bir geçmişi bulunmaktadır. 1940'lardan 1960'ların sonuna kadar olan ilk aşama, mekansal ve fiziksel vurguya sahiptir. Kentsel sorunlar, aşırı kalabalık ve sağlıksız konutlar ile yığılma dahil olmak üzere, temelde fiziksel çevre açısından değerlendirilmiştir. Kent merkezlerindeki yoksulluğun keşfedilmesi ile birlikte 1960'ların sonunda ikinci bir aşama ortaya çıkmıştır. Suç, eğitimsizlik ve ırksal gerilim gibi sosyal sorunların artması sonucu, mağdur durumdaki grupların sosyal politikalara dahil edilmesine ve özel yerel girişimler ve projeler ile sorunların giderilmesine çalışılmıştır. 1970'ler gittikçe büyüyen ekonomik sorunlar, sanayinin gerilemesi ve artan işsizlik karşısında kent merkezlerinin yeniden canlandırılmaya çalışıldığı, sosyal politikaların yerini ekonomik politikalara bıraktığı, yeni istihdam olanaklarının yaratılmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur. 1979 yılı sonrasında önce özel sektörün ağırlık kazandığı ve yerel yönetimin gücünün kısmen azaltıldığı bir dönem yaşanmış; ve merkezi yönetimin Kentsel Gelişim Şirketler (İnce, 2006:29). (Urban Development Corporations), Tek Dönüşüm Fonu (Single Regeneration Budget) gibi uygulama araçları yaygınlaşmıştır. Tek Dönüşüm Fonu, devletin toplumsal dışlanma ile mücadelesinde önemli bir araç görevi görmüştür. Bu fon çatısı altında biraraya getirilmiş ulusal eğitim, yerleşim, girişim ve iş programları oluşturulmuştur. Sözü edilen araçlar, yerel yönetimleri devlet fonlarından yararlanabilmek için rekabet etmelerini teşvik eden bir yapıda kurgulanmıştır, ancak bu sürekli rekabeti öngören mantık daha sonraki yıllarda, alan özelindeki sosyal programlara ağırlık veren ve yerel halka yönelik programların yaygınlaştırılması yönünde değiştirilmiştir. Bu programların birbirinden kopuk oluşuna gelen eleştiriler sonunda ise 2001 yılında merkezi hükümet tek bir strateji uygulamasını başlatmıştır: "Mahalle Yenilemeye Yönelik Ulusal Strateji" (National Strategy for Neighbourhood Renewal). Bu strateji çerçevesinde temel politika öncelikleri «en yoksul mahallelerdeki işsizlik, suç, yetersiz sağlık, yetersiz beceriler ve standart altı konut ile fiziksel çevre" olarak belirlenmiştir(Turok, 2005:31).

Kentlerde yeni yerleşim yerlerinin seçilmesinde, 1999 Marmara depremi ve sonrasında çeşitli kentlerde gerçekleşen depremler de etkili olmuştur. Artık kent merkezinden uzakta, daha sağlam zeminlerde, depreme dayanıklı, modern yapılar tercih edilmektedir (Özden, 2008: 300). Yeni alanlara talebin artmasıyla, kent merkezlerinin konut fonksiyonunu her geçen gün biraz daha kaybetmesiyle, bir terk ediliş, köhneme sürecinin başladığına işaret eder.

2000'li yıllarda Türkiye'nin ekonomik politikaları, AB ve Gümrük Birliği uygulamalarına, kamu ve iktisadi kuruluşlarının hızla ve çok sayıda özelleştirilmesine yöneliktir. Sosyo-ekonomik yapıda ise nitelikli işgücü talebi artarken, becerili, yarı becerili ve düşük eğitimli grup devingenliğini kaybetmiş; kent içi çöküntü alanlarında suç oranları da artış göstermiştir. Belediyelerin oluşturdukları toplu konut kooperatiflerinin sayısındaki artışın yanı sıra deprem riski olan alanlarda devlet kredisi ile afet konutları ve yeni konutlar da üretilmiş; düşük nitelikli apartmanlarda daire sahipliği veya kiracılık yaygınlaşmış, özel sektör eliyle kent dışındaki lüks konut sitelerinin yapımı da artmıştır (Ataöv ve Osmay, 2007:69).

Son zamanlarda özellikle büyükşehir belediyelerinin dönüşüm ya da rehabilitasyon projesi adı altında sürdürmekte oldukları çalışmaları, gerçek anlamda yenileme projeleri olarak

değerlendirmek mümkün değildir. Bunun nedeni, bu projelerin yalnızca teknik bir proje, bir mevzi imar planı ya da bir kentsel tasarım projesi anlayışıyla ele alınmış olmasıdır. 2004 yılından beri TOKİ'nin uygulamaları ise, dönüşüm projelerinden çok, yeni konut alanları geliştirme, gecekondu alanlarının ıslahı gibi hedefler üzerine kurgulanmıştır (Özden, 2008:346).

2000'li yılların Türkiye'sinde inşaat şirketlerinin uluslararası pazara açılarak daha da geliştiğine, yeni teknolojilerin sanayi üretimi ile ilişkilendirildiğini belirtir ve yaşam alanlarının dört farklı biçimde dönüştüğüne dikkat çekilmektedir (Ataöv ve Osmay, 2007:69).

1. En kapsamlı kentsel dönüşüm uygulamaları, kent çeperlerinde ana arterler boyunca gelişmiş alt gelir grubu gecekondu mahallelerini veya sağlıksız ruhsatsız yapılaşmaları belediyeler tarafından yıkılarak büyük çapta bir yenileme (renewal) operasyonu olarak gerçekleşmektedir. Ankara'yı Samsun ve Konya'ya bağlayan ana arterler üzerindeki yıkılan gecekondu mahalleleri buna örnektir.

2. Orta ve alt orta gelir grubunun kent içi apartmanlarda var olan 1960-1970 stokunu mal sahipleri tarafından iyileştirerek (upgrading) yapılan uygulamalardır.

3. Üçüncü dönüşüm, üst ve orta gelir grubunun araba sahipliğinin artışı ile kent dışına çıkması ile gerçekleşmiştir. Bu kırsal ya da orman alanlarının yapılandırılarak (development) yeni siteler ve kapalı yerleşimler kurulmasıyla oluşmuştur. Metropoliten alanlarda araba sahipliğinin artışı ile üst ve orta gelir grubu kent dışına çıkmakta, alt kentler ve siteler yaygınlaşmaktadır. İstanbul'da Bahçekent ve Kemer Country buna örnek gelişimlerdir.

4. Dördüncü dönüşüm biçimi olarak, üst gelir kesimin kent merkezindeki tarihi veya eskimeye yüz tutmuş konutları satın alarak ve restore ederek soylulaştırdığı (gentrification) uygulamalarıdır. İstanbul'da Cihangir ve Kuzguncuk'ta bir önceki dönemde başlayan dönüşüm biçimi bu dönemde de benzer mahallelerdeki gelişimlerle birlikte devam etmektedir. 2000 sonrası dönemdeki bir diğer önemli gelişme de, kentsel dönüşümün artık yasalarda yer almasıdır.

Ülkemizde, kentsel dönüşüm olgusunun yasallaşması her ne kadar birçok eksiği barındırsa da olumlu bir gelişmedir. Önceki bölümde de belirtildiği gibi, kentsel dönüşüm, içerdiği fiziksel, ekonomik ve toplumsal boyutları nedeniyle, her aşamasında toplumun bütün katmanlarını içermesi gereken çok boyutlu bir süreç olduğu göz önünde tutulmalıdır. Kentsel dönüşümün uygulanmasında mutlak araçlardan olan mevzuatın yanı sıra, en az onun kadar gerekli olan ortaklıklar ve aktörlerin sürece katılımı önem arz etmektedir .Ne yazık ki, bu yasa grubu, katılım ile ilgili belirsiz ifadeler içermektedir. Karar verme süreçlerine mahalle muhtarları, il kamu kuruluşları, meslek kuruluşları, üniversiteler, sendikalar ve gündem konularıyla ilgili sivil toplum kuruluşlarının katılımından bahsetse de, bu katılım fikir verme aşamasında katılımdan öteye gitmemekte, karar alma ve plan uygulamalarını denetlemede kapalı bir sistem öngörülmektedir. Yasalar belediyenin karar organı belediye meclis toplantılarının herkese açık olmasını önermesine rağmen gündem Belediye Başkanı tarafından belirlemektedir. Kentlinin kent yönetimini denetlemesine ilişkin bir hüküm yer almamaktadır.

Mahalle ölçeğinde dönüşüm girişimleri konusunda İngiltere deneyiminde tartışma konusu olan iki farklı görüş bulunmaktadır. Görüşlerden biri, dönüşüme konu olan 'yer'e odaklanmakta ve esas olarak mahallenin koşullar itibariyle iyileştirilmesi ile ilgilenmektedir. Bu yaklaşımda yenilemenin öznesi alandır ve başarı ölçütleri alanın özellikleri üzerine odaklanır. Konut yenileme girişimleri için "sorun alanları" genellikle standartların altında kalan konut alanlarının yoğun olarak bulunduğu bölgeler olarak görülmekte, böylelikle çözüm bu konut stokunun ıslahı ya da yerinden kaldırılmasını içerirken, "başarı"da söz konusu konut stokunun fiziksel özellikleri temelinde ölçülmektedir. Benzer bir yaklaşım daha geniş kapsamlı girişimlerde de benimsenebilmektedir. "Sorunlu mahalleler" yüksek düzeyde işsizlik, yoksulluk, sağlıksız koşullar, düşük eğitim düzeyi, yüksek suç oranları ve benzeri koşulların yoğun olarak görüldüğü alanlardır. Dolayısıyla başarılı dönüşüm zaman içerisinde alandaki sorunların azaltılması açısından ölçülebilir (Bailey, 2005:171).

Kentleşme süerecinde yeni hizmet ve istihdam alanlarının oluşturulması o bölgede işsizliğin azalmasına ve işgücünün yerel bölgede istihdam edilmesine yol açmaktadır. İşsizlik oranlarının

artması sosyolojik olarak toplum üzerinde bir baskı unsuru oluşturacak ve suç oranlarında, boşanmalarda ve stres faktörlerinde artış meydana geleceği yadsınamaz bir gerçekliktir. Diğer taraftan istihdam seviyesinin yüksek olması, hükümetlerin vergi gelirlerinde artışa, sosyal güvenlik harcamalarında azalmaya, diğer sosyal politika finansmanlarının kolaylaşmasına, yaşlanan nüfusun ihtiyaçlarının daha kolay karşılanmasına olanak sağlayacaktır (Deacon, 2011:412-413). İşsizlik oranlarının az ve ücretlerin esnek olduğu toplumsal yapılarda etkinlik ve eşitlik anlayışı merkezli bir emek piyasası yapılanması öngörülmektedir (Garofalo, 2008:193).

İşsizlik olgusu ve buna paralel olarak uygulanan istihdam politikaları, dün olduğu gibi bugün de farklı gelişme seviyesine sahip tüm toplumların en önemli ortak sorununu oluşturmaktadır. Teknolojik altyapının gelişmesiyle dünya ölçeğinde tüm ülkelerin özellikle 1980'li yıllardan sonra teknolojik olarak gelişmeye başlaması üretim sistemlerini etkilemiş ve işgücünün bu yeni olguya uyum sorunu ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan kentleşme sürecinde yeni hizmet alanlarının yapılandırılması işssizliğn önlenmesinde yeni istihdam alanlarının oluşmasına yol acımıştır.

5.REFAH DÜZEYİNİDEKİ GELİŞMELERİN YAŞAM KALİTESİNDE GELİŞMELERE ETKİLERİ

Alternatif bir görüş, bu alanlarda yaşayan insanlar üzerine odaklanmaktadır. Bu bakış açısından bakıldığında, dönüşümün amacı bu insan topluluğunun yaşam koşullarının iyileştirilmesidir. Burada mevcut topluluğun dönüşüm süreci yoluyla yerinden edilmemesinin sağlanması çok önemli bir konudur. Bunun içerisinde konutların ıslahı yer alabilir, ancak mülkiyet hakkı halihazırda orada oturanda kalacaktır. Başarı, bu grubun zaman içerisinde sağlıklı ve mutlu bir şekilde yaşama olanaklarındaki iyileştirmelerle ölçülebilir.

Bailey mahalle ölçeğindeki stratejilerde insanlar ile yerler arasında karşılıklı bir bağımlılık ilişkisinin olduğunun da farkına varılması gerektiği savunur. Alanın nitelik ya da özellikleri orada kimin yaşamayı tercih ettiğini ve kimin o alanda yaşama maliyetlerini karşılayabildiğini belirlediğini belirtmektedir. Sonuçta, belirli bir zaman ve mekanda alan sakinleri üzerinde değil de, genel olarak düşük gelir gruplarının uygun bir mahalle içerisinde konumlanan iyi standartlarda bir konutta yaşayabilme olanakları üzerinde odaklanan küçük alan müdahalelerine ilişkin üçüncü bir bakış açısı bulunmaktadır. Bu bakış açısında anahtar soru, söz konusu alanlar koşullar itibariyle iyileştirildikten sonra düşük gelir gruplarının, o mahallede yaşama maliyetlerini karşılamaya devam edip edemeyeceklerine ilişkindir. Bu bakış açısı, konut yenileme tamamlandıktan sonra alanın daha uzun vadede nasıl geliştiğine yönelik başarı ölçütleri üzerinde durmaktadır. Bu konuda diğer bir tartışma, dönüşüm girişimlerinin ardından soylulaşma sürecinin başlamasına nasıl engel olunabilineceği ile ilgilidir (Bailey, 2005: 172).

Genel konut politikaları ve konut piyasalarının özellikleri konut alanlarının yenilenmesi konusunda son derece önemlidir. Sonuçta kentsel yenilemeye yönelik politik ayrıcalık ve hedeflerin birbirinden farklılaşması oldukça farklı politik uygulamaları da beraberinde getirmektedir(Skifter, 2005: 153).

Bailey genelde İskoçya'nın, özelde ise Glasgow'un kent merkezindeki birçok mahallesinin yenilenmesini sağlamak yolunda iki farklı yaklaşımın benimsendiğini belirtir. Bunlardan biri özel sektör ya da piyasa temelli yaklaşım, diğeri sosyal yaklaşımdır. Piyasa temelli yaklaşımda, yerel yönetim, ev sahiplerine mülklerini ıslah etmeleri için bağışta bulunmakta; ve konut sahiplerine evlerini belli standartlara(strüktürel dayanıklılık, uygun çevre, sağlık olanakları) yükseltmesi için bağış vermekte ve/veya merkezi yönetimden maddi destek(sübvansiyon) istemektedir. Yapılan yardımın düzeyi konut sahiplerinin gerekli çalışmaları yürütmeye yetecek maddi güçlerinin olup olmaması ile de ilintilidir. Bu noktada yerel yönetimler danışmanlık ve destek hizmetleri yoluyla konut sahiplerini katılmaları için teşvik etmektedirler. Sosyal yaklaşımda ise, konut stoku yerel yönetim tarafından kamulaştırılmakta ve sonra bağımsız gönüllü örgütlere verilmektedir. Bu örgütler, ellerindeki konut stokunu ıslah etmek için

verilen bağıştan yaralanmakta ve sonrasında piyasanın altında kalan değerler üzerinden kiraya vermektedirler. Pratikte benimsenen yaklaşım konut stokunun bir bölümünün ticarileştirilmemesi amacıyla merkezi yönetimin mülk satın alıp ıslah etmeleri için "konut birlikleri" adı verilen gönüllü örgütleri sübvanse ederek konutların düşük değerler üzerinden kiralanmasını sağlamaktır(Bailey, 2005: 173).

Hollanda'da konut birlikleri konut stokunun %40'ını oluşturmaktadır(Zoete, 2005). 1990'lı yılların başlarında gündeme gelen özelleştirme süreci sonunda bu birlikler özel sektör kuruluşlarına dönüşmüş ve artık "Konut Şirketleri" olarak anılmaya başlanmıştır. Kendi işleyiş yapılarını ve aktivitelerini organize etme konusunda göreli olarak özgür oldukları için de farklı şirket tipleri ortaya çıkmıştır. Bugün Hollanda'da olduğu gibi, bazı ülkelerde sosyal konut meselesi sosyal sorumluluğa sahip farklı tipte ağımsız kuruluşların yetkisi altındadır.

Zoete yenileme ve konut alanlarında dönüşümü gerçekleştirme stratejilerinin sosyal konut hedefleriyle birleşmesinin önemine dikkat çekmekte, herhangi bir sosyal konut sistemine başlarken üç unsurun öneminin ortaya çıktığını belirtmektedir. İlk olarak yeterli düzeyde yatırım sermayesi bulunmalıdır. İkinci olarak, yönetim kurulunda ve danışma kurulunda önemli rol oynayacak olan profesyonel gönüllüler bulunmalıdır. Üçüncü ve son olarak, hedef grubu sadece güvenilir bir gelire sahip olmayan kişilerden(örneğin, işsizler) oluşmamak, aynı zamanda genel olarak düşük gelir gruplarını içermelidir. Dolayısıyla merkezi yönetim kar amacı gütmeyen ortaklıkların yanı sıra özel sektör ortakları ile de anlaşmak zorundadır(Zoete, 2005:165).

Temel sorulardan biri, yapıları tekil olarak yenilemenin akılcı olup olmadığına ya da kentsel alanlarda eşzamanlı olarak çözülmesi gereken fiziksel, sosyal ve ekonomik sorunlar bütününün var olup olmadığına ilişkindir. Sözü edilen bu ikinci durumda kentsel yenileme projeleri tüm kentsel alanları kapsamalı ve konut alanları sağlıklaştırma süreçleri tüm mahalle sınırlarını içeren fiziksel, sosyal ve ekonomik ölçütleri bir araya getirmelidir(Skifter, 2005:155).

DEĞERLENDİRME

Dönüşümün en önemli özelliklerinden biri de, kentsel alanların kullanımında farklılık getirmesi ve alan kullanıcılarının nerede, nasıl, hangi koşullarda yaşayacaklarını belirlemesidir. Bu belirleme yapılırken hedef kitlenin doğru tanımlanması büyük önem taşımaktadır. Ancak ülkemizde pek çok dönüşüm projesinin hedef grubunun düşük gelirli kesim olmasına rağmen, dönüşüm sonrasında projenin orta ve üst gelir grubuna hizmet verdiği görülmektedir. Dönüşümle konutların ve çevrenin iyileştirilmesi sonucu orta ve üst sınıfın bu alana yerleşmesi ve alanın eski kullanıcılarının buradan çıkarılması süreci "gentrification" olarak tanımlanmaktadır. Kent merkezlerinde yapılan yenileme, rehabilitasyon ve dönüşüm uygulamaları kentsel rantın artmasına neden olmaktadır(Tolan, 2005:3).

Rantın artması alanda iki tür etki yaratmaktadır. Birincisi bu alanda yaşayanları rant kazanmaya teşvik etmesidir. Yaşadıkları alanda değerlerin birdenbire artmasıyla satma ya da kiraya verme yöntemi ile yüksek gelir elde edip, kentin başka bir alanında daha düşük fiyatlarla mülk edinme yoluyla, alan bir üst sınıfa terk edilmektedir. İkincisi ise, alandaki yükselen rant ve yaşam standardı, düşük gelir grubunun bu alandan uzaklaşmasını zorunlu kılmaktadır. Her iki yol da mekânın kullanıcılarının değişmesi sonucu doğurmaktadır. Bu süreci yaşayan alanlarda, kentsel rantla ilgili olan özel sektör ve devlet kurumlarının alana ilgisi artmaktadır. Yenilenen ve el değiştiren binalar, sonraki yenileme ve dönüşüm hareketlerine örnek oluşturmaya başlayarak, yatırımcıların ve yerel yönetimlerin de dikkatini alana çekmektedir. Oysa dönüşümün öncelikli hedefi mekânsal, sosyal ve ekonomik iyileştirmeyi "içeridekileri dışarı atmadan gerçekleştirme olmalıdır. Başka bir ifadeyle, kentsel dönüşümün tavrı; "gentrification"ı hedeflemek veya bir araç olarak kullanmak değil, önlemek olmalıdır.

Diğer önemli sorun da, dönüşüm sonrasında yerlerinden edilen eski kullanıcıların yeniden

yerleştirilmesidir(Gökbulut, ? :37). Bunlar içerisinde en fazla mağdur olan grup kiracılardır. Pek çok projede dikkate alınmayan bu grup, dönüşüm sonrasında artan fiyatları karşılayamadıkları için kentin başka kesimlerine taşınmak zorunda kalmaktadır.

Holcomb ve Beauregard, konut alanlarının dönüşümünü iki süreçle tarif etmişlerdir. Bunlardan birincisi; gentrification süreci ile dönüşüm, diğeri ise kullanıcı katılımı ile dönüşümdür. Gentrification politikası ile dönüşüm; kent merkezlerinde binaların ve çevrenin iyileştirilmesi sonucu orta ve üst sınıfın bu alana yerleşmesi ve alanın eski kullanıcılarının buradan çıkarılmaları ilkesine dayanmaktadır. Bu politika, kent merkezlerinde, tarihsel kimliği olan alanlara yerleşen üst-orta sınıfın mekânın fiziksel olarak iyileşmesini ve yeni bir kimlik kazanmasını sağlayacağı savı üzerine kuruludur. Kullanıcı katılımı ile gerçekleştirilen dönüşümde ise kullanıcıların yerlerinden çıkmalarını zorlayıcı herhangi bir unsur yoktur ve ev sahipleri kendi evlerinin iyileştirilmesi için maddi olarak ve zaman zaman da fiilen çalışmalara katılırlar(Tekeli, 1982:68).

Bu nedenle dönüşüm projesinin başarılı olabilmesi için, projenin dönüşüm alanı içerisindeki tüm yerel grupları dikkate alması büyük önem taşımaktadır. Ankara'da kentsel dönüşüm projeleri üzerinde yapılan incelemelerde, dönüşüm sonrasında %50-%90 oranında bir nüfus değişiminin yaşandığı gözlenmektedir. Bu projelerden çıkan sonuçlar, ayrıca nüfus değişiminin kentsel rantı yüksek alanlarda daha yüksek olduğunu da göstermektedir. Örneğin Ankara'nın en prestijli konut bölgelerinden olan Koza Sokak'ta nüfus değişimi %100'e ulaşmaktadır. Yine prestijli bir bölge olan Yıldızevler'de bu oran %60'ı geçerken, görece daha az prestijli bir bölge olan Aktaş-Atilla'da bu oran %40'lara düşmektedir(Dündar, 2003:68).

Düşük yoğunluklu, 1-2 katlı bahçeli gecekondularda yaşamaya alışık gecekondulunun, yüksek yoğunluklu, çok katlı apartmanlarda kendi alışık oldukları yaşam biçimlerini sürdüremeyerek, mekana uyum sorunu yaşamaları neticesinde alanı terk etmeleri ve dönüşümle mevcut rant değerinin yükselmesiyle, aynı alanın orta ve üst gelir grupları tarafından istila edilmesi, bu nüfus değişiminin temel nedenidir. Pek çok kentsel dönüşüm projesinin öncelikli hedeflerinden biri olan mevcut nüfusun barındırılması uzun dönemde gerçekleştirilememektedir. Bu nedenle, dönüşüm projeleri yerel halkı yerinde barındırarak dönüşümü gerçekleştirebilecek güce sahip olmalıdır.

Ayrıca ortaklıkların işleyişi içinde kamu ve özel sektör arasında gerilimlere de rastlanmaktadır. Bu ortaklıkların çoğunda kamu sektörü projeyi başlatırken, uygulama sürecinde özel sektör etkin olmakta ve proje bütününde kamu sektörünün öncü rolü devam etse bile, özel sektöründe aynı ağırlıkta rol almak istemesi sebebiyle taraflar istek beklentilerin farklılığından kaynaklanan çelişkiler oluşmaktadır. Özel sektörün ortak projenin yürütüldüğü alanının çevresi ile ilgili uzun vadeli başka beklentilerinin olması, temelde yerel yönetimlerin kamu yararı ilkesinin korunması görevi ile çelişmektedir. Dolayısı ile yerel yönetimlerin özel sektörle yaptıkları ortaklıklarda oynadıkları bu "ikili rol", yani hem ortaklıkta taraf olmak hem de kamu yararı ilkesini korumaya çalışmak, gerilimler yaratabilmektedir.

Kentsel topraklar üzerinde gerçekleşen aşırı değer artışları, toplumda kaçınılmaz olarak, emek harcamadan kazanç elde etmeyi amaçlayan bir kesim oluşturmuştur. Bu durumu engelleyecek kurumsal düzenlemenin yetersizliği, bu alandaki hukuk kurallarının eksiklikleri, belediye ve kamu yönetimleri üzerindeki siyasal baskılar söz konusu düzenin devam etmesini sağlamaktadır. Ama önemli olan bir etmen de ekonomiktir. Gelir dağılımındaki dengesizlikler, sosyal güvenlik sistemindeki bozukluklar giderilmedikçe kentsel topraklar üzerinde vurgunculuğu önlemek olanaksızdır(Keleş, 1999: 87).

Dönüşüm projelerinde çoğu kez araçların tanımlanan amacın önüne geçtiği de olmaktadır. Örneğin, Portakal Çiçeği Vadisi Projesi'nin temel amacı, Ankara'ya yeşil bir alan kazandırmak ve bunu sağlarken de belediye bütçesinden para harcamamak iken, bunu gerçekleştirmek için sunulan konutların projenin temel amacına dönüştüğünü görmekteyiz. Böyle durumlarda proje organizasyonunu değerlendirecek bazı ana kriterlere gereksinim duyulmaktadır:(K.A.K.D.P., 2014).

1. Organizasyon dönüşüm projesini gerçekleştirecek yasal güce sahip mi?
2. Parasal olduğu kadar arsa, işgücü ve sermaye kaynakları vb. kaynaklara sahip mi?
3. Yeterli politik destek ve halk desteği var mı?
4. Amacı yerine getirecek uygun organizasyon yapısına ve kapasitesine sahip mi?

Bu kriterleri sağlayacak en uygun kurumlar ise yerel yönetimlerdir. Zaten kentsel dönüşüm uygulamalarına bakıldığında çoğunun belediyelerce gerçekleştirildikleri görülmektedir. Dönüşüm bir alanı yalnızca fiziksel olarak iyileştirip kendi haline bırakmaktan öte bir şeydir. Dönüşüm, farklı geçmişlere ama ortak değerlere sahip sosyo-ekonomik ve etnik grupları bir araya getirecek bir çevresel zenginlik yaratmalı, bölgedeki iş gücüne yeni olanaklar tanıyacak ve onların yeteneklerini, üretkenliklerini geliştirecek stratejilerle desteklenmelidir. Sürekli bir tanıtım, halkla ilişkiler ve reklâm stratejisi ile insanları alışık oldukları mekânlardan çekip dönüşüm alanlarına getirmeli, orada yaşatmalı ve yine gelmelerini sağlayacak şekilde gönüllerde yer etmelidir.

KAYNAKÇA

ACAR,A. 2008 "Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Projeleri", Yerel Siyaset, Sayı 31, İst.,

ACAR,A., 2006 Sosyal Politika,

ATAÖV, Anlı, Osmay, Sevin, 2007"Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım", ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 2, Ankara, s.57-82.

ATKİNSON, R., 2005 "Kentsel Dönüşüm, Ortaklıklar ve Yerel Katılım: İngiltere Deneyimi", Uluslar arası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Kitabı, K.Çekmece Belediyesi Yayını,

BAİLEY, N., 2005 "Konuta Yönelik Dönüşüm: Glasgow Deneyimi", Uluslararası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Kitabı, K.Çekmece Belediyesi Yayını,

DEACON, A. 2011 İstihdam, Sosyal Politka Kuramlar ve Uygulamalar, Derleyen Pete Alcock, Margaret May, Karen Rowlingson (Çevirenler Barış Yıldırım, Boran Mercan, Onur Can Taşcan, Osman Tezgel, Şenay Gökbayrak), Siyasal Kitabevi, Ankara,

DÜNDAR Ö.,2003 "Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sonuçları Üzerine Kavramsal Bir Tartışma", Kentsel Dönüş***üm Sempozyumu***, Yıldız Teknik Üniversitesi Oditoryumu, İstanbul,

GAROFALO, Antonio, François Rycx ve Concetto Paulo Vinci, 2008 "Unemployment, innovation and R & D: Introduction", *International Journal of Manpower*, Vol 29, No 3,

GÖKBULUT Ö., "Kentsel Yenilemenin Anlam ve Boyutları", Planlama Dergisi 1-4,

GÜNER A., 2005 "Mali Özerklik Çerçevesinde Yerel Yönetimlerin Gelirleri Üzerine Bir Değerlendirme: Türkiye'de Yeniden Mali Yapılanma", 20. Türkiye Maliye Sempozyumu, Pamukkale,

HAUGE, C, 2005 „Konut Alanlarının Dönüşümü ve Yenileme Projelerinde Başarı", Uluslar arası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Kitabı, K.Çekmece Belediyesi Yayını,

KELEŞ,R., vd, 1999 Kentsel Toprak Rantının Kamuya Kazandırılması, Türkiye Kent Kooperatifleri Merkez Birliği Yayını, Ankara,

MCCARTHY, J, 2005 „Kentsel Dönüşümde Ortaklık Pratiği", Uluslararası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Kitabı, K.Çekmece Belediyesi Yayını,

ÖZDEN Pelin Pınar, 2008 Kentsel Yenileme, Yasal-Yönetsel Boyut, Planlama ve Uygulama, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara,

SERT E., KARPUZ H., AKGÜN G. 2005,"Küreselleşme Sürecinde Değişen Kent Kavramı; Mekan ve Politikleşme Üzerine Bir Okuma Çalışması", Planlama Dergisi, Sayı:32, Ankara,

SKİFTER Andersen, H, 2005 „Konut Alanlarında Bozulma ve Konut Alanları Yenileme Stratejilerinde Avrupa ve Amerika Deneyimi", Uluslar arası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Kitabı, K.Çekmece Belediyesi Yayını,

SPİT T., 2004 "Kamu-Özel Sektör Ortaklıkları, Kentsel Yeniden Yapılanma Sürecinde Gerilimli Bir İlişki: Hollanda Deneyimi", Kentsel Dönüş***üm Sempozyumu,*** İstanbul,

ŞENGÜL, T.,2002 "Devlet ve Kent Mekanı", İktisat Dergisi, Sayı:404,

TEKELİ İ.1982 , "Başkent Ankara'nın Öyküsü", Der:İ. Tekeli, Türkiye'de Kentleşme Yazıları, Turhan Kitabevi,

TOLAN, B.2005 , „Kentseli Yaşayamıyorlar", Konut Dergisi, Sayı:4,

TOPRAK,M.DEMİR Ö.,ve diğ. 2001, Küreselleşen Dünyada Türkiye Ekonomisi, Serbest Piyasa Devriminin Serüveni, Siyasal Kitabevi Y., Ankara.

TUROK, L,2005 "Kentsel Dönüşümde Yeni Eğilimler ve Yönetişim",Uluslararası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Kitabı, K.Çekmece Belediyesi Yayını,

İNCE E. Kütük 2006, Kentsel Dönüşümde Yeni Politika, Yasa ve Eğilimlerin Değerlendirilmesi"Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi, Gazi Üniversitesi F.B.E, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ZOETE, P.,2005 „Değişen Toplumda Sosyal Konut Hedefleri Nasıl Gerçekleştirilir", Uluslararası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Kitabı, K.Çekmece Belediyesi Yayını,

Kuzey Ankara girişi Kentsel Dönüşüm Projesi",http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=28604

REGIONAL DEVELOPMENT THEORIES AND ALGERIAN DEVELOPMENT POLICY

Abdelkader NOUIBAT[1]

ABSTRACT

The theories of regional development provide academicians with analytical tools to examine specific issues pertaining to regional development. These analytical tools provide policy makers with ways to plan and assess programs, strategies and policies intended to bring about prosperity at the regional level. Aside from theorizing about regional issues, approaches to regional development usually advance explanations as to why regional development problems emerge and how do we address them. First elaborated in the 1950s, in the U.S. and Europe, theories and approaches to regional development focused on issue such as: determinants of economic regional growth, regional growth unbalances, lagging regions, "primacy of cities," and regional inequalities in industrialization, urbanization, and income; among other topics. In this paper we try to answer the question: what are the theories and approaches used by Algeria's regional development policy planners, and which of these theories and approaches were most pertaining to the Algerian experience. To answer this question two themes will dominate the discussion: (1) The change in focus of the discipline of regional development; and (2) The reasons behind the changes in Algeria's regional development policy in its transition to market economy through what's known as "market socialism."

Keywords: Algeria, Region, Regional Economic Theory, Regional Economic Policy, Socialism, Market Socialism.,

1. INTRODUCTION

The discipline of regional development had strong economic basis as it emerged in 1950s. It focused on what firms did and how they influenced the economic well being of regions in terms of employment, profit, GDP growth, etc. However, towards the end of the last century, this discipline embraced other fields such as political science, public policy, sociology, and anthropology; focusing more on determining the "meaning" of the concept of "region", and how

1 Associate Professor, Faculty of Economics, Management and Commercial Sciences, University of M'sila
M'sila, Algeria, 28200, anouibat@aol.fr

a range of factors, other than economic, shaped the idea of a region. At the beginning of the 21st century, economic geography joined the discipline of regional development, changing the focus of the letter to become the "spatial dynamics of regions,"\meaning, places where people live, work and invest. The new focus is as much as on people as drivers of regional development as industries, regional development agencies and firms. People with their knowledge and how they use that knowledge is a key focus for research in regional development." (McCall: 2010, 1)

In the beginning of this century, as the forces of globalization emancipated unintended changes in the world economy, regions and local economies became the preferred choice of analysts and policy makers to catalyze economic prosperity in hard hit countries. Whilst, the look at regions has changed, the focus, purpose and objectives around regional development haven't changed that much. However, the context for the analysis has changed dramatically (Mc Call: 2010, 1). Regional development policy focus changed also from "Can governments pick winners" to "Let the Market Rule," which translates into Top Down versus Bottom Up (Growth poles picking winners) versus the role of consultation and participation bureaucracy 2010:2). As director/controller or facilitator; partnerships between various levels of government, business and government, and role of entrepreneurship) in regional development (Mc call Regional development discipline also changed in focus in countries with transitional economic systems. Countries with socialistic, administered, and closed economies, few years ago, are revising their regional policies as the forces of globalization and the dynamics of transition warrant. Case in point, Algeria. The economic system in Algeria went through remarkable changes since its independence in 1962. From embracing socialism and centralization as a historical necessity, to adopting market socialism as an economic strategy, to market economy as a transitional vehicle to economic and social prosperity . In all these transitions, the Algerian government stayed the course in developing its hinterlands by adopting some kind of regional development policy or another. One important component of Algeria's regional development is the "region." It took many connotations, meanings, and nuances in the country's short history after independence from the French. In the next sections, the concept of "region" will be discussed in the context of Algeria's regional development policy, as the country moved from one economic system another.

2. THE MEANING OF "REGION "IN REGIONAL DEVELOPMENT POLICY UNDER "ALGERİAN SOCİALİSM" (1962-1978)

The end of the war of independence unleashed serious conflict betweenleaders from different regions of Algeria. Antagonistic clashes between military officers and between revolutionary civilians almost led to a civil war in the summer of 1963. As the political crisis went on, the military establishment took over power in 1965.The revolutionary council put a centralized apparatus to build a strong state that would be up to the task of "resolving the crisis of identity, legitimacy, participation, penetration, and distribution in a harmonious manner" (Entelis: 1986, 177). So in order for Algeria to move ahead the issue "regionalism" had to be dealt quickly with in a manner that the state saw it: "historically determined and defined", i.e., it was seen as a residue of colonialism, and had to controlled by an egalitarian distributive development policy. Hamou Amirouch articulated the notion of "regional equality" in socialist Algeria. The state, according to Amirouch, was not a disguise for the tribe. It did not represent nor pursue the interest of a group or self-serving social category for the poorest regions of the country benefited from 'special development programs,' often at the expense of crucial economic considerations. Overall the sate played a neutral role of social mediator, ensuring a certain political and regional balance within the governing Revolutionary Council and thus

securing either the tacit consent of the governed or their indifference (Amirouche: 1998,88). In its way to build a socialistic society, the government, embraced the concept of "regional class" (urban versus rural) rather than social class (bourgeois versus proletariat), as President Boumedienne emphasized: "There cannot be in our country a prosperous Algeria and a poor Algeria; the one enjoying many riches and the other living in most abject poverty; the Algeria of the cities and that of the countryside."[2] On the ground that meant that industrialization of the urban areas would technically support a large scale reform in the rural areas. The idea of developing rural areas by industrializing the urban areas, became a paramount tenet and the focus of Boumedienne's government redistribution program. This program was set to reverse the settlement patterns of French colonization across the national territory: a rich industrialized cost line and a poor high plateaus and the south. A formulation for an economic and social policy was sought to eradicate poverty, irrespective of region, and restructure the society to reduce identifying unemployment with rural areas in the context of an industrialization strategy. To this purpose, Gerard Destanne de Bernis's industrializing industries model was adopted not only to build industry but also to equally scatter industrial units over the national territory. In other words, this strategy was used as a framework for regional equalization without hampering economic growth.

2.1. DE BERNIS'S INDUSTRIALIZING INDUSTRIES DEVELOPMENT STRATEGY

Gerard De Bernis's industrializing- industries development strategy was rooted in Francois Perroux's, poles of growth strategy for economic growth. Perroux had coined the term poles de croissence (poles of growth) in contrast to the prevailing balanced and steady growth theories of the 1950s. The term "growth pole" was intended to convey a non-spatial polarization of the economy which had a great deal in common with problems of intra-industry linkages and multiplier effects. That is growth in the Perrouxian sense, would spread to other sectors or industries in the economy from the industrial dynamic sector. To this end public investment allocations to finance national development plans (the 1967-1969 pre-plan, and the 1970-1977, and the 1974-1977 four-year plans) were devised on the advice of De Bernis who gave the industrial sector the lion's share, as Table 1 shows.

Table 1; Planned Public Investment: 1967-1977 (Millions of Algerian Dinars

	1967-69		1970-73		1974-77	
Sector	Dinars	%	Dinars	%	Dinars	%
Industry	5,460	50	12,400	45	48,000	42
Agriculture	1,869	17	4,140	15	16,600	15
Other sectors and industries	3,329	33	11,200	40	52,067	33
total	11,081	100	27,740	100	116,667	100

Source: Democratic and Popular Republic of Algeria (RADP): Algiers: Ministry of Planning, 1967, 1970, 1974.

The industrialization process was planned to go through three phases; (1) the primary industrialization phase would supply the economy with necessary products, such as hydrocarbons, steel, electrical, energy, fertilizers, and cement. This phase of heavy industrialization would not create jobs but would create capital for the next phase; (2) the second phase would lead to

2 A speech by President Houari Boumedienne in 1966.

creating mechanical, electrical, and petrochemical industries. Built around the basic industries, these industries would be lighter and would absorb unemployed manpower; and (3) the third phase, would involve creating industries that would produce consumption goods and would use more manpower and use the output of local industries.

Aware of the polarization effect, the government launched several special programs in the poor Wilayate in the four regions of the country between 1966 and 1973 in the Wilayate of Constantine and Annaba (East); Oasis (South); the Aures (East), Tizi Ouzou and Titteri (Center), and Saida and Tlemcen (West). The special programs not only aimed to ameliorate regional deficiencies in infrastructural, social and educational provisions; they also contained specific industrial schemes appropriate to each region. For instance textile factory in Batna (East); brick-and -tile plant in Barika and Kenchela (East).

2.2. ASSESSMENT OF REGIONAL DEVELOPMENT POLICY IN ALGERIA UNDER SOCIALISM

John Friedman contended that regional development policy becomes a critical issue in transitional societies (i.e., societies moving from agrarian to an industrial economy). According to Friedmann, regional development policy is inappropriate in preindustrial economies, those in which industry makes less than 10% of the GNP, and the main policy's emphasis must be on creating pre-conditions for economic development. This implies that the need for regional policy should be superseded by the need for crating precondition for growth (Friedmann: 1966, 6). Although Friedmann's contention is applicable in the case of Algeria, the reality is that, the government went for industrialization as the only means to generate growth; recognizing at the same time : (1) the non-existence of pre-condition of for growth ; (2) the necessity of economic planning to be led by polarized industrialization; (3) there was a dynamic to the polarization process (i.e., spread effect); and (4) there was a urgent need to spread social and economic development in the rural areas. This dichotomy between theory and reality, show us that Algerian authorities went against all odds to establish an industrialized national economy and equitable regional development. The actual results on the ground of the planning period 1967-1974, were satisfactory in some areas and unsatisfactory in others. For instance the impressive growth rate of the industrial sector between 1967 and 1977 took place mostly in Oran (West) and Algiers (Center), as the study conducted by Keith Sutton (1976) shows. In his study on industrialization and regional development in Algeria, for the mentioned planning period, Sutton's compiled location quotients of industrial complexes as seen in table 2.

Table 2 : Location Quotients of Industrial Regional Distribution (Selected Wilayate)

Region	All Industry	Building and Public Works	Rest of Industry
Algiers (Center)	3.34	3.32	3.35
Oran (West)	1.57	.96	2.05
Annaba (East)	.71	.56	.84
Aures (High Plateaus)	.64	1.185	.23
Oasis (South)	1.10	1.36	.89

Source: Sutton (1976: 91)

Again the result of on regional income distribution for the period 1967-1977were mixed. As table 3

shows, considering regional share of GDP, regional income distribution was balanced among the Northern regions. However, the Southern region lagged behind during the first decade after independence. This situation changed in the 1980s, the Southern region's income share increased; whereas, the shares of Eastern and Central regions substantially decreased.

Table 3: Regional Per Capita GDP in Constant 1970 values (Millions of Algerian Dinars, Percent Share)

Region	1966-76	1977-80	1981-85
Central	34	29	17
West	33	33	25
East	25	29	14
South	8	9	44
Algeria	100	100	100

Source: Compiled from African Statistical Year Book, Addis Ababa, 1986.

2.3. INDUSTRIALIZATION, URBANIZATION, AND INTERNAL MIGRATION: A SYNTHESIS OF REGIONAL DEVELOPMENT POLICY UNDER "ALGERIAN SOCIALISM"

Algeria's resident population reached 38.7 million inhabitants on 1 January 2014, while it was estimated at a little over 34 million in the 2008 General Population and Housing Census (RGPH), with a population growth rate of 2.16% (see table 4). This latest census indicates that 63% of the Algerian population lives in the Northern part of the country on 4% of the national territory , 28% in High Plateaus on 9% on the national territory, while 9% of the total population lives in the South which covers 87% of the national territory (RADP 2014: 7).

Table 4: Urban population Growth: 1966-2008

RGPH	Urban Population	%	Rural Population	%	Total Population	%
1966	3.778.482	31.4	8.243.518	68.6	12.022.000	100
1977	6.686.788	40	10.261.215	60.0	16.948.000	100
1987	11.444.249	49.7	11.594.693	50.3	23.038.942	100
1998	16.966.941	58.3	12.133.626	41.7	29.100.567	100
2008	22.591.694	66.3	11.488.336	33.7	34.080.030	100

Source: Democratic and Popular Republic of Algeria (RADP): National Report on Housing, Algiers: National Housing Conference: Habitat II, July 2014.

The unbalanced distribution of population, urban an d economic activities is explained by the failure of the dual growth poles/industrialization industries national development strategy (1967-1979) under Algerian socialism , and the decentralization/deconcentration approach to regional development under market socialism (1980 -1988).

2.4. SPREAD EFFECT AND THE REGIONAL DEVELOPMENT POLICY UNDER ALGERIAN SOCIALISM

The process that accompanies the polarization of industrialization in the "poles of growth" is believed to be the "spread effect," or diffusion of growth effect. Accordingly, polarization occurs first, and then the growth tendencies either spread or do not. There is certain dynamism to this process that needs to be discussed in order to see whether growth did or did not spread to the poles of growth peripheries in the case of Algeria. Harry Richardson (1976) discussed this dynamism in the context of what he called "net spillovers," which are spread of growth minus the "backwash effect." Spread effect measure the "favorable impact of growth in the advanced regions," whereas backwash effects are the "unfavorable impacts on the poor regions of inter-regional interdependence" (Richardson: 1976, 2). He also believes that very long time periods are needed for growth poles to be successful in generating regional development.

M'hamed Nacer and Keith Sutton's study about Algeria's special programs was the first attempt to analyze the effect of these programs on the development of their respective regions. The study did not make definitive conclusions as whether spread effects were evident. Nevertheless, Nacer and Sutton concluded that the investments of the special programs had some positive results. "They demonstrated the need to involve the participation of local authorities in more democratized and decentralized decision making. Also, the special programs introduced the spatial dimension into the development planning and emphasized the need for "area-specific policies" to overcome regional disparities which threatened otherwise to worsen (Nacer and Sutton: 198, 136).

The spread-effect process was analyzed by the leading scholar of Algeria's economic and social development, Abdellatif Benachenou. In his main work on Algeria's development planning, he concluded that the spread effect was simply ignored, because the main task of national development planning at that time was not economic linkages, but intersectional linkages which it was hoped would bring about fast economic growth, then regional development (Benachenou: 1980, 9).

2.5 . UNDERSTANDING THE INTER-RELATIONSHIP BETWEEN THE SIZE AND SPATIAL STRUCTURE IN THE REGIONAL URBAN HIERARCHY AND GROWTH

Understanding the inter-relationship between the size and spatial structure in the regional urban hierarchy and growth is that there is no satisfactory theory explaining how the hierarchy evolves and its strategic meaning for regional development. Although, there Losch's (1954) analysis of hierarchical centers based upon market areas for industrial firms, the Bos Model (1965) which distributes industries among centers of different size according to their economies of scale, and Christaller's (1996) central place theory for explaining the spatial distribution of the supply of urban services, none of these has serious dynamic content and hence has little value for exploring the regional growth process. However, the size and efficiency of a region's leading metropolises is probably the major link between urban structure and the rate of regional development. Even more important, the emphasis is not just on size but also on the degree of connectivity with the rest of the national economy. In general, the theory of regional growth emphasizes the spatial aspects of development at all levels; from the spatial structure of the national economy, through the efficiency of the network system, to the organization of the national urban hierarchy (Boukhemis 1983:95).

Nevertheless, pioneers of regional development studies, such as Rondinelli (1983), believe that merely selecting towns as administrative and political centers provides an impetus for growth, through investments in infrastructure and from commerce and services attracted to places with political status. This is particularly evident in the case of Algeria. By 1974, all

industrial investments were in the cities of the Algerian littoral because of pre-existing social and economic infrastructure (transportation, telecommunication, education, health and cultural facilities, and industrial zones) inherited from the French.

3. THE IMPORTANCE OF REGIONS IN REGIONAL DEVELOPMENT UNDER MARKET SOCIALISM (1979-1988)

A new direction in the "politics of regional development" took place under the leadership of President Chadli Benjedid, who invoked the regional question in speech before the Fifth Congress of the FLN Party. "Algeria has to look strategically at her industrialization policies. We cannot afford to have most of our industrial complexes in the North. Future industrial investments must find a home in the interior of the country."[3] His prime Minister specifically defined the goals of the new regional development policy as being the redirection of growth and development for the country from the littoral to the interior. To attain this, the PM's government planned: (1) decentralization of the administrative system; (2) deconcentration of industry; (3) redirection of migration from the littoral to the high plateaus region; (4) a more spread of urban development throughout the country; (5) vitalization of the agricultural sector to improve its productivity through: (a) launching an agricultural development program, and (b) promoting rural urbanization through creating new growth centers in the high plateaus region program (Brahimi, 1991).

In order to achieve the aforementioned goals, the government of Chadli Benjedid launched the 1980-84 first Five –Year Plan. The plan called for industrial deconcentration and rural development measures. Industrial deconcentration aimed at building an industrial base in the high plateaus region; the rural development scheme aimed at developing the vast rural areas for which the plan allocated higher levels of investment in the agricultural sector, as table 5 shows. Also, the new direction of the regional development policy that emerged along the new national development strategy, gave more attention to the "efficiency" aspect of national economic planning, i.e., more investment allocations to economic and social infrastructure and human resources development.

Table 5: First Five Year Development Plan 1980-84 (Billions of Algerian dinars)

Sector	1967-78	1980-84	% Change
Agriculture	23.4	24.1	2.99
Industry	257.0	154.5	-39.99
Tourism	4.3	NA	NA
Total productive investment	284.7	178.6	-37.25
Transport	14.0	13.0	-7.80
Hydraulics	18.2	23.0	26.37
Other	26.5	57.9	118.49
Total indirect productive investment	58.8	93.9	58.67
Housing education and training	50.8	66.0	29.92
Public utilities and other social services	38.8	42.2	17.87
	23.3	25.9	11.16
Total social investments	109.9	128.1	16.56
Total public investment	453.4	400.6	-11.64

Source: RADP, Ministry of Planning and Management of Territory, Algiers, 1985, 235.

3 From a speech by President Chadli Benjedid before the Fifth Congress of the National Liberation Front (FLN), Algiers, 19+22 December 1983.

3.1. EFFICIENCY AND THE MARKET- SOCIALISM MODEL

By combining market and plan, market –socialist countries attempted to strike a balance between short-term efficiency of the market and more regulatory long-term goals of the plan Smith (1989: 15-16). Accordingly, the disequilibrium effects of the market could be controlled by planners through a variety of measures similar to those in capitalist economies, like subsidies, price and wage controls, and regulation of monopolies to encourage competition. Certain industries or sectors receive grants or subsidies in rural areas, and other industries forced to relocate to other areas. Thus, certain efficient industries or sectors, chosen by planners can quickly develop. This process is applied to regions which were considered "winners" by planners (Smith, 1989: 49-66).

However, coupling market and plan was not free of contradiction and problems. At the micro level some enterprises, in the ex-Eastern Block, demanded more autonomy to compete in the market, and succeeded; while others, buffered by government subsidies, failed because of competition. This led to more arguments on the part of the advocates of market socialism, believing that planning needed to be flexible in order to meet consumer demand and the requirements of technological innovation; these issues had not been well addressed by the bureaucracy in the central command system. However, letting the macro-planning to deal with micro issues resulted in inefficiencies, which basically led to a breakdown of coordination between sectors and regions. In ex-Yougoslavia for instance, pricing policies influenced by the priorities of the state tended to favor only certain sectors and regions, limiting the coordination mechanisms of the market to bring about efficiency and growth (Smith 1989:68-80).

In Algeria, the newly planned investment had a substantial effect on the change of the country's economic activities during the first half of the 1980s. Table 6 shows each sector's contribution to GDP in current prices. The table also reveals that industry contributed an increase of 15.3 % in GDP growth, from 12% in 1979. According to the report of the execution of the 1980-84 plan, this was due not only to the annual growth of the industrial sector, which grew by 9.5%, but also to the better use of existing industrial production units.

Table 6: Sect oral Growth of GDP: 1979-1984 (Millions of Algerian Dinars: Current Prices)

	Value 1979	%	Value 1984	%	Change in value Added 1979-1984 (%)
Agriculture	10,776	9.5	12,101	8.6	5.0
Industry	13,570	12.0	21,400	15.3	29.4
Hydrocarbons	33,535	29.6	33,070	23.7	-1.7
Housing and Public Works	18,535	16.0	23,376	16.7	19.8
Transport and Communication					
Trade	6,790	6.0	8,758	6.3	7.6
Services	16,790	14.8	20,744	14.8	17.9
	5,105	4.5	6,395	4.6	4.8
Total added value					
Taxes	104,621	92.4	125,848	90.0	79.8
Customs/Duties	6,072	5.4	9,544	6.8	13.0
GDP	2,514	2.2	4,411	3.2	7.2
	113,207	100	139,806	100	100

Source: RADP, Ministry of Planning and Management of Territory, Report on Plan Execution of the First Five-Year-Plan, Algiers, 1985, 190.

3.2. EFFICIENCY AND EQUITY UNDER THE MARKET-SOCIALISM MODEL

Market socialist reformist believed that a variety of benefits would spring from decentralizing decision making at the levels of enterprise, sector, and region. At the enterprise level, decentralization would provide an impetus for labors to work harder and managers to take the risk. In industry, greater responsibility would fall on workers and managers to coordinate production and exchange activities, which might lead to efficiency and sectoral growth. In agriculture, privatizing land would entice land owners to increase production and profits. Finally, at the regional level, government would be able to make more effective use of materials and information available to them. Public investments thus would be used efficiently (Brus 1973: 9-14).

However, socialist countries under market socialism, experienced serious problems. First, devolution of decision-making prerogatives to bureaucratic elite in public enterprises, municipalities and regions, resulted in a hierarchy of centralization at the local level, leading to increasing disparities in income and living standards between the "new technocrats" and the rest of workers and farmers. Second, decentralization often tended to increase autarchic or localistic behavior at the regional level, which could be problematic for countries with distinct ethnic groups. Third, a lack of coordination between decision makers led to hoarding profits in most advantageous regions, which led to disparities in development among regions (Spulber 1989: 5-15). The failure of decentralization systems to solve problems of regional disparities, in the ex-socialist countries under market socialism in 1980s, led to reconsidering regional specialization.

In the case of Algeria, the decentralization of decision making at the Wilaya level in matters of developing local enterprises, under the industrial scheme, was sought as a means to shift the mechanisms of economic growth and development from the four poles of growth (Algiers, Oran, Annaba, and Constantine) to forty eight Wilayate, and by way of deconcentration of the existing 66 national public corporations into 474 smaller specialized enterprises. The increase of the number of Wilayate (provinces or states) from 30 to 48 on 4 February 1984 led to creating new administrative subdivisions .The number of dairate (districts), grew to 704 and the number of communes to 1,541. With this new subdivisions came the deconcentration of public enterprises whose number in 1985 reached 1,865 units.

The exact role that these enterprises played in regional economic growth during the 1980s cannot be determined with certainty because of the luck of data. However, the allocation of more public investment in the high plateaus regions seems to have changed the patterns of job creation and income distribution between among regions. Table 8 clearly shows a remarkable change between 1977 and 1987, because the real increase in the value of GDP between 1979 and 1985 was only 6.3% annually; whereas the general level of process went up many times during the same period. Nevertheless, the data put the southern region as the most prosperous all five regions both in terms of job creation and share of national income. The high plateaus region, the target of the new regional policy, lagged behind all regions both in job creation and its share of national income. The central region, although it had lagged in terms of job creation, faired better in terms of income, because the regions' high share of industrial sector was still capital-intensive in nature. Salaries of the industrial sector surpassed the salaries in the agricultural sector by almost four times (Brahimi: 1991, 223).

Table 7: Regional Employment and Income Distribution: 1977-1987
(Millions of Algerian Dinars: Current Prices)
987

Wilaya	Labor force 1977	Labor force 1987	Income in Dinars 1977	Income in Dinars 1987
Central	880,955	1,358,393	15,773.34	40,489
% Change		54.19		156.70
West	478,533	879,283	6,088.75	41,006.11
% Change		83.74		576.70
East	373,565	824,258	7,182.31	38,947
% Change		106.37		442.27
South	151,070	452,703	4,531.13	33,512.31
%Change		199.66		639.60
High Plateaus	429,602	747,128	9,633.30	N.A.
%Change		73.91		

Source: RADP, Planning national Secretary, Algiers, 1987, 1-161..

3.3. MARKET SOCIALISM: EFFICIENCY OF REGIONAL SPECIALIZATION

The main premise of market socialism is that balanced development could be attained through specialization, following a well-established reformist approach in capitalist countries. Both models required a significant degree of state intervention and decentralization of the politico-economic system. However, there were clear differences between the two models. First, self-sufficient development did not necessarily emphasize market socialism, as did the capitalist-reformist approach. While regional autonomy was considered desirable under the former system, it did not necessarily mean that regions would experience a sustainable growth without some sort of government intervention. Second, while market socialism might rely on prices to regulate markets (resources, funds, goods, and services), the planner's prerogative and ability to control competitive urges of economic actors (households, business, and government) was necessary to promote mutual beneficial results rather than allow unrestrained exploitation and "circular and cumulative causation" a la Myrdal (1957).Third, it was believed by many that market socialism could not be reached without some form of collective ownership of the means of production (other than by the state) in which workers collectively would manage properties, enterprises, and farms, and distribute excess profits to lagging areas (Post and Wright: 1989).

In the case of Algeria, at the end of the second four year plan (1974-1977), signs of shortages and disequilibrium were apparent. This prompted a timid change in economic policy. After a period of the evaluation of achievements of the decade, the five year plan (1980-1984) consisted mainly of absorbing the huge public investment backlog and restructuring state owned public enterprises (SOEs). This restructuring of SOEs, both functionally and geographically, intended ease their budgetary burden and increase their efficiency and capital utilization the public sector in general. During the 1980-1984 plan most of the new industrial projected were halted, as the investment backlog from previous years was substantial. Meanwhile, oil windfalls were used to import consumption goods and in investment in social and economic infrastructure.

Despite the downturn of the Algerian economy, the government kept on with its distributive policy to reach the poor. A privatization program was launched in 1995 with some 230 SOEs to be sold. The liquidation included distribution chain outlets and local public enterprises. These measures did very much help the restructuring of the Algerian economy to transition to a market economy (Laabas: 2010).

4. TRANSITION FROM MARKET SOCIALISM TO MARKET ECONOMY AND REGIONAL DEVELOPMENT POLICY IN ALGERIA (1999-2015)

Algeria still faces difficulty in the process of transforming its administrated socialistic economy. By all counts, Algeria has not made a clear transition to a market economy. There is still the heavy presence of public economic enterprises, despite the privatization program of 1995, with low levels of efficiency; the private sector is weak to trigger any growth at the national or the regional level (BTI\: 2014, 23). According to one UN report, the lack of substantial economic reform has led Algeria to becoming, with the exception of Comoros Islands, the Arab country with the lowest level of physical capital productivity. Labor productivity growth was negative through the 1990 and it was hovering between 1 % and 2 % in this decade (Entelis: 2011, 569). Low levels of productivity in the capital and labor in Algeria, besides the weak economic of the country's economy in general, materialized in an increase in poverty at times. According to Laabas (2001), rural poverty, in Algeria, is more or less double urban poverty. This structure in inherited from the colonial era. In 2001 nationwide poverty was estimated to be 53.67 % compared to just 14.91 % for Algiers. At the same time urbanization was less than 40 %. The decline in aggregate poverty between was 38 % between 1988 and 1995. However, urban poverty worsened by as much as 36 % compared to only 4.98% for rural poverty during the same period. These results are due the fact that urban dwellers in Algeria are more subject to the decline of public employment, mostly urban, and to wage freeze and price increases. Rural population is mostly food producers working for their account thereby less venerable to price and income fluctuations as their urban counterparts (Laabas: 2001, 27).

5. CONCLUSION AND RESULTS

5.1- The Algerian state used the terms "regions" and "regionalism" as it saw fit in order to enhance national unity in the confines of "regional equity" policy. However, in the growth poles/industrializing industries strategy of national development, "regions" where considered spacial extensions of the growth poles used more as bases for sertorial planning strategy than instrument for developing the backward areas of the country, which was one of main the goals of Algeria regional development strategy.

5.2- Growth poles were considered a spacial means for promoting the industrialization of the Algerian economy, with particular emphasis on developing large-scale industrial complexes at the poles manly in Algiers (Center), Oran (West), Annaba-Skikda-Constantine triangle (East). All this major cities are located on the coastal line of Algeria, except for Constantine which is located a little further to the south of Annaba and Skikda. However, one of major objectives of Algeria's regional policy was to integrate the southern and northern parts of the country to create a dynamic space for growth and development. However, the dual growth poles/industrializing industries strategy, made relatively small contribution to rearrange the triptych spacial-economic- social configuration as the North-South dualism that still persist, at least in terms of poverty. Poverty still persist in the rural areas.

5.3- State neglect of socio-economic infrastructure, albeit the implementation of Special

Development Programs and the Agrarian Reform Scheme. “Infrastructure is as important as, if not more important than, industrial planning as an instrument of regional growth.” (Richardson:1 975,53).[1]

5.4- An important feature of the growth poles /industrializing industries strategy is the concept of leading sector or sectors. In the Algerian case, petrochemicals, steel, fertilizers, Phosphate, and cement industries were given the lead to achieve industrialization.. Algerian development planners weighted the importance of these industries taking in consideration the premise of the “theory of functional poles, which qualify some industries as “engines of growth, especially petrochemicals, Steel and cement . The neglect of other light industries such manufacturing and agribusinesses led to the worsening unemployment situation during the 1980s, 1990, and the 2000s, as oil prices became unstable.

5.6- The “socialist distributive regional management system,” as principle adopted by the centrally- planned economy of the ex-USSR and ex-Eastern-Block to deal with equality in urban growth, seemed not to take hold in Algeria during the country’s industrialization phase 1967-77). Efficiency and economies of scale were the primary concern s of the polarization approach to regional development. The pattern of urban growth described above reflects this concern, considering that (Algiers, Annaba, Skikda, Constantine, Oran, and Tlemcen) kept their historical urban supremacy.

REFERENCES

AMIROUCHE, Hamou, January 1998, 5, Algeria’s Islamist Revolution: The People versus Democracy, Middle East Policy, 82-103

African Statistical Year Book, 1986, Addis Ababa. ACED

BENACHENOU, Abdellatif, 1980, Planification et Développement en Algerie: 1962-1980, Imprimerie Commercial, Alger.

BETERSMANN STIFTUNG, BTI 2014, Algeria Country Report. Bertelsmann Stiftung, Gutersloh.

BOS, H.Q., 1965, The Spatial Dispersion and Economic Activity, Amsterdam.

BOUKHEMIS, KADDOUR, (1983), Algerian Development and Urbanization: A Case Study of Skikda, PhD. Thesis, University of Glasgow, Glasgow.

IBRAHIMI, Abdelhamid, 1991, Strategie de Development pour l’Algerie, Economica, Paris.

BRUS, WLOSZMIERZ, 1973, The Economics and Politics of Socialism, Routledge and Kegan Publishing, Ltd., Spulber, Nicolas. London.

CHRISTALLER, Walter, 1966, Central Places in Wetern Germany, Prentice Hall.

ENTELIS, John P., 2011, Sonatrach : The Political Economy of an Algerian State Institution, in Oil and Governance :State-Owned Enterprises and the World Energy Supply, David G. Victor , et al (eds.), Cambridge, MA, Cambridge University Press.

ENTELIS, John P., 1986, Algeria: The Revolution Institutionalized, Westview Press, Boulder, CO. FRIEDMAN, John, 1966, Regional Development Planning, University of California, School of Architecture and Urban Development, Los Angeles.

LAABAS, Belkacem, February 2001, Poverty Dynamics in Algeria, Arab Planning Institute, Kuwait.

LOSCH, August, 1954, Economics of Location, Yale University Press, New Haven.

MCCALL, Tony,2010, What Do We Mean by Regional Development?, Institute of Regional Development, University of Tasmania, Tasmania.

Nacer , M’hamed and Sutton, Keith, 1987, Regional Disparities and Development in Algeria, in Socialist Third World: Urban Development and Territorial Planning, ed. Dean Forbes and Nigel Thrift, 129-168.

POST, Ken and Wright, Phil, 1989, Socialists and Underdevelopment, Routledge, London.

RADP, July 2014, Statistiques, National Report on Housing, National Housing Conference: Habitat III, Democratic and Popular Republic of Algeria, Algiers.

RADP, Statistiques, 1987, Planning national Secretary, Algiers , 1-161.

RADP, 1985 , Statistiques, , Ministry of Planning and Management of Territory, Democratic and Popular Republic of Algeria, Algiers, 235.

RADP, 1985, Report on Plan Execution of the First Five-Year-Plan, Ministry of Planning and Management of Territory, Algiers, 190.

RADP, 1967, 1970, 1974, Statistiques,. Democratic and Popular Republic of Algeria (RADP): Ministry of Planning, Algiers.

RONDINELLI, Dennis A., 1983, Secondary Cities in Developing Countries: Policies for Diffusing Urbanization, Sage Publication, Beverly Hills.

SMITH, Graham, 1989, Planned Development in the Socialist World, Cambridge University Press, Cambridge., Graham.

SOTTON, Keith, 1976, Vol. 2, 67, Industrialization and Regional Development in a Centrally Planned Economy, Tijdschift voor Economische en Geografie.

SPULBER, Nicolas, 1989, Organizational Alternatives in Soviet-Type Economies, Cambridge University Press, Cambridge.

1 As quoted by Boukhemis : 1983, 93.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN MOBİL CEPTEN İNTERNET KULLANIMLARI VE TUTUMLARI

Attitudes and Mobile Pocket Inernet Usage of Bingöl University Students

Halim TATLI[2]

ÖZET

Bu çalışma, Bingöl Üniversitesinde lisans düzeyinde okuyan öğrencilerin mobil cepten internettin kullanım özelliklerini ortaya koymak amacıyla yapılan tanımlayıcı bir çalışmadır.Çalışmada öğrencilere uygulanan bir anketten elde edilen yatay kesit veriler kullanılmıştır. Bu anket, Ocak 2015 tarihinde 400 öğrenciye uygulanmıştır. Araştırmaya katılan öğrenciler büyükçoğunlukla faturasız hat, akıllı telefon ve mobil cepten interneti kullanmaktadır.Öğrencilerin mobil cepten interneti en çok sosyal paylaşım, araştırma ve bilgi edinme amacıyla kullandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin mobil cepten interneti kullanmasının en önemli nedenleri taşınabilir olması ve pratik olmasıdır. Öğrencilerin büyük oranda mobil cepten internetin derslerini ve toplumsal ilişkilerini olumsuz etkilemediğini düşünmektedir. Öğrencilerin yarısından fazlası 3G ile internete bağlandıkları ve yarısının günde 2-4 saat arasında mobil cepten internette zaman geçirdiği bulunmuştur. Araştırmada, öğrencilerin yarısından fazlasının aylık cepten internet kullanım miktarının 2 GB olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mobil Cepten İnternet, Bingöl Üniversitesi.

JEL kodları:O33, O35

ABSTRACT

This study is a descriptivestudywhichaimstoindicatetheuse of features of mobile pocket internet bystudentsstudying at undergraduatelevel in BingolUniversity. In the study, the cross-sectional data section was used that is obtained from a survey implemented to students. This questionnaire was implemented to 400 students in January 2015. Students participating in the study are mostly using prepaid line, smart phones and mobile pocket internet. It is found that students generally use pocket mobile internet for social sharing, research and learning. Furthermore, the most important reason of using mobile pocket internet is because its portability and practicality. Most of the students believe that pocket mobile internet does not affect their courses and social relationships negatively. It is also found that more than half of the students connect to the internet with 3G and spend their mobile pocket internet 2-4 hours in a day. In the study, it is found that more than half of the students use an amount of 2GB mobile pocket internet in a month.

Keywords: Mobile Pocket Internet, BingolUniversity

Jel codes: O33, O35

1. GİRİŞ

Günümüzde teknolojide önüne geçilemeyecek bir hızda değişmelerin yaşanmasıyla birlikte hemen her insanın yaşamında akıllı telefon ve akıllı cihazlarla beraber mobil internette girmeye başlamıştır. Son yıllarda cep telefonlarının abone sayısı artıkça mobil cepten internet kullananlarının sayısın da giderek artmaktadır. Benzer şekilde mobil cepten internetin sunduğu hizmetler de arttıkça ona olan ilgide de artış meydana gelmektedir. Mobil internet mobil cihazlar üzerinden internet içeriğine kablosuz erişim olarak tanımlanmaktadır (Vlachos ve Vrechopoulos: 2008). Mobil internet, mobil cihazlar (küçük laptoplar, mobil telefonlar, akılı telefonlar, cep bilgisayarları) üzerinde kablosuz internet bağlantısını ifade eder. Mobil internet, mobil cepten internet ve mobil bilgisayardan internet olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılmaktadır (Şekil 1).

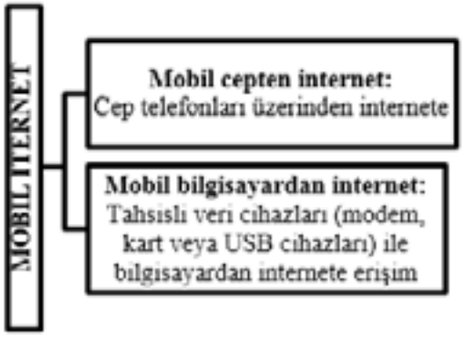

Şekil 1: Mobil İnternet

Günümüzde bireyler mal ve hizmetleri satınalma, iletişim, finans, bilgi edinme, eğlence, sosyal etkileşim vb. ihtiyaçlarını mobil internettin sunduğu mobil platformlar üzerinde

2 Yrd. Doç. Dr.,Bingöl Üniversitesi , İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, h_tatli@bingol.edu.tr

karşılamaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla mobil cepten internetin kullanımı da her geçen gün giderek yaygınlaşmaktadır. İnternet ve özelde de mobil internet herkes için giderek önemeli hale gelmektedir. Bu nedenle 2011 yılında Birleşmiş Milletler "internete erişim olanağını" temel insan hakları arasına aldı (Diamandis ve Kotler, 2013:240). Araştırmacılar tarafından yapılan projeksiyonlara göre 2020 yılındaki dünya nüfusu yaklaşık 7.5 milyar veinternetkullanıcılarının sayısı 5 milyara ulaşması beklenmektedir (Şekil 2). Bu veriler internetin gelecekte insanların vazgeçemeyeceği bir araç olacağını göstermektedir.

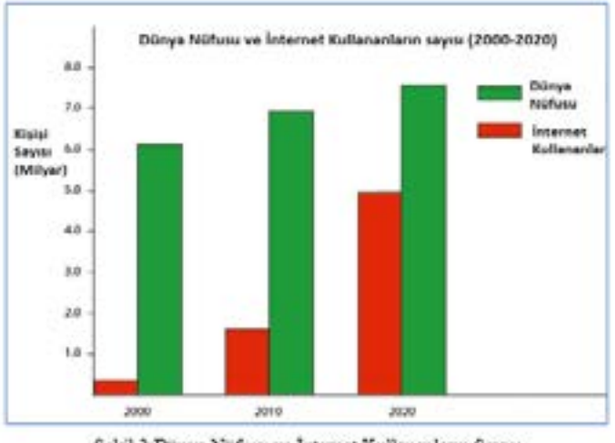

Şekil 2:Dünya Nüfusu ve İnternet Kullananların Sayısı

Kaynak:http://www.futuretimeline.net/21stcentury/2020.htm#internet-2020

Erişim Tarihi:15.10.2015

Dünya çapında sadece mobil internet kullananların sayısı 2010 yılında yaklaşık 13 milyon iken, bu sayı 2015 yılının sonunda yaklaşık 788 milyona ulaşması beklenmektedir (http://www.futuretimeline.net). Son istatistiklere göre Türkiye'nin mobil cepten internette 2013 yılı 4. çeyreği ile 2014 yılının 4. çeyreği arasındaki büyüme oranı %38'dir (BTK, 2015b). Araştırmanın yapıldığı Bingöl ilinde mobil cepte internet abone sayısı 2009 yılında 44.909 iken 2014 yılında 95.450 olmuştur (BTK, 2015a). Bu istatistikler gün geçtikçe mobil internetin birçok bireyin yaşamında önemli yer tutacağını göstermektedir. Ayrıca son günlerde Türkiye 4.5G geçiş için büyük yatırımlar yapılmaktadır. Bu nedenle cepte mobil internetin kullanım özelliklerinin neler olduğunun ortaya konulması önemli hale gelmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı toplumun hayatında giderek önemli bir yer tutan cepten mobil internetin kullanım davranışları bilinçli, teknolojiyi takip eden ve dinamik özellikleri olan üniversite öğrencileri üzerinde araştırmaktır.

2. LİTERATÜR

Literatürdeki mobil internet kullanımı ile ilgili araştırmalar tüketicilerin mobil internet servislerini benimseme ve hizmet kalitesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Nitekim Lee, Kim ve Chung (2002) tarafından Kore'de yapılan araştırma sonuçlarına göre kullanım kolaylığı, kullanışlılık, sosyal etki ve öz-yeterlilik unsurlarının mobil genel ağ uygulamalarının kullanımında önemli olduğu tespit edilmiştir.Klein ve Koenigstoter (2007) mobil internetin sunduğu hizmetlerin benimsenmesini belirlemek için teknoloji benimsenme modelini kurmuşlardır. Yapılan analizde kişisel yenilikçilik, kullanışlılık ve kendini ifade etme olgularının mobil internetin benimsenmesinde önemli olduğunu tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Roostıka (2012) üniversite öğrenciler, üzerinde yaptığı çalışmasında kullanışlılık ve haz almanın mobil internetin benimsenmesinde etkili olduğunu tespit etmiştir.Yapılan bir çalışmada mobil internet servislerinin bilgi kalitesi teorik bir model üzerinde ampirik olarak incelenmiştir (Chea vd.: 2002). Söz konusu çalışmada artan tüketici memnuniyeti ve sadakatiile internet servislerinin bilgi kalitesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Benzer şekilde Bazı çalışmalar kullanıcı bakış açısıyla mobil internetin ticaret üzerindeki etkileri incelenmiştir (ChenandDubinsky, 2003; Kim ve Chae, 2003: Kim vd., 2007;Gao, CD., 2011).

Jenaro vd. (2007), Salamanca Üniversitesi'nde öğrenim gören 337 öğrenci üzerinde yapılan anket çalışması sonucunda elde edilen veriler ile lojistik regresyon analizini yapmışlardır. Bu analiz sonuçlarına göre öğrenciler arasında internet kullanımı yüksek kaygıyla ilişkili bulunmuştur.

Jones vd. (2009), öğrencilerin internet kullanımlarını tespit etmek için Amerika Birleşik Devletleri'nde 7421 üniversite öğrenci üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmalarının sonuçlarına göre üniversite öğrencilerinin internet kullanımlarının arttığını ve öğrencilerin yeni teknolojileri takip ettiklerini ortaya koymuşlardır.

Aiken vd. (2003), Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir üniversitede öğrenim gören öğrencilerin internet kullanımı ile ilgili yaptıkları çalışmalarında elektronik postanın öğrencilerin akademik ve sosyal hayatları için önemli bir faktör olduğunu tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Walmsley vd. (2003), İngiltere'de üniversite öğrencileri ve personelinin internet kullanımları ve tutumları ile ilgili bir çalışma yapmışlaradır. Söz konusuçalışmada katılımcıların büyük bir kısmının internet erişiminesahip olduğunu, öğrencilerin ve personelin internet kullanımları arasında farklılıklar olduğunu, hem öğrencilerin hem de personelin interneti okul ve iş yaşamlarında bir kaynak olarak kullandıklarını saptamışlardır.

Türkiye'de mobil internet ile ilgili yapılan ampirik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalarda mobil internet mobil telefonlar kapsamından incelenmiştir. Bu bağlamda Çakmak ve Yalçın (2013) üniversite öğrencilerinin mobil telefon kullanım özellikleri betimlemek amacıyla yaptıkları araştırma sonuçlarına göre mobil telefon seçimlerinde performans, kullanım kolaylığı ve tasarım özelliklerinin önemli olduğu tespit edilmiş ve mobil Genel Ağ kullanımlarında ise e-posta kontrolü ve sosyal ağ takibinin yer aldığı belirtilmiştir.Koç ve Turan (2014) Sakarya Üniversitesi tarafından geliştirilen Sakarya Üniversitesi Mobil Bilgi Sistemi uygulamasının kullanımı ve kabulünün ilişkin olarak yapılan araştırmada kişilerin mobil uygulamayı kullanma niyeti üzerinde kullanım kolaylığı, içerik ve güven faktörlerinin istatistiksel açıdan önemli olduğu ancak; kişisel özellikler ile algılanan fayda değişkenlerinin kullanma niyeti üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Durak vd. (2011), üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığı ve kişilik özelliklerini belirlemek amacıyla Ankara ve İstanbul illerindeki çeşitli özel ve devlet üniversitelerinde

öğrenim gören 1198 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmada, öğrencilerin internet bağımlısı olduğu ve erkeklerin kadınlara göre daha çok internet bağımlısı olabilecekleri tespit edilmiştir.Oktay vd. (2013), Atatürk Üniversitesinde okuyan 481 öğrenci üzerinde internet ve cep telefonu kullanımı ile ilgili bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada elde edilen veriler lojistik regresyon ile analiz edilmiştir. Öğrencilerin, internet kullanımına ilişkin kurulan logit modelde, öğrencilerin yaşı ve anne eğitim düzeyi; cep telefonu kullanımına ilişkin kurulan logit modelde, ailedeki birey sayısı, anne eğitim düzeyi ve harç kredisi alıp almadığı değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş vegenel olarak internet ve cep telefonu kullanımının açıkça bir değişkene bağlı olmadığı bu iletişim araçlarının günümüzde Atatürk Üniversitesi lisans öğrencileri için bir tercih olmaktan çıkarak bir ihtiyaca dönüştüğü belirtilmiştir.

Şıklar vd.(2015), üniversite öğrencileri üzerinde mobil internet kullanımının benimsenmesini Teknoloji kabul modeli ile araştırmışlardır. Çalışmanın verileri yapısal eşitlik modeli ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda imaj ve algılanan kullanım kolaylığının algılanan kullanışlılık ile ilişkili olmadığı; bununla beraber yakınsama, algılanan kullanışlılık, kullanım tutumu ve kullanım niyeti arasındaki ilişkilerin anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma Bingöl Üniversitesinde okuyan öğrencilerin mobil cepten internet kullanım durumlarını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için anket yöntemi kullanılarak bir alan araştırması yapılmıştır. Araştırma mevcut durumu belirleyen tanımlayıcı bir araştırmadır.

3.2. Örneklem ve Verilerin Toplanması

Çalışmada Bingöl Üniversitesinde lisans düzeyinde okuyan 400 öğrenciye uygulanan bir anket ile veriler toplanmıştır. Bu anket, Aralık 2014 tarihinde uygulanmıştır. Uygulanan anket öğrencinin demografik, sosyal özellikleri, geliri, ve mobil cepten internet kullanımını belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Belirlenen ana kütleye yüz yüze görüşme ile uygulanan anketlerden elde edilen ham veriler, SPSS programı veri tabanına kontrol edilerek girilmiş ve tanımlayıcı istatistikler SPSS programı ile hesaplanmıştır.

4. TEMEL BULGULAR

Bu kısımda, öncelikle araştırma kapsamına alınan örneklemin özellikleri ortaya konulmakta, anket kapsamında elde edilen değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler sunulmaktadır.

4.1. Örneklem Özellikleri

Çalışma kapsamına alınan öğrencilerin içinde erkek olanların oranı %56.2, kadın öğrencilerin oranı ise %43.8'dir (Tablo 1). Birçok çalışmada kullanılan önemli demografik faktörlerden biri olan medeni durum ele alındığında, öğrencilerin %97.8'inin bekar/dul, %2.3'ünün evli olduğu tespit edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Örnekleme Ait Demografik Özellikler

Demografik Özelik		Sayı	Yüzde
Cinsiyet durumu [n (%)]	Bay	225	56.2
	Bayan	175	43.8
Öğretim Türü[n (%)]	Birinci Öğretim	194	48.5
	İkinci Öğretim	206	51.5
Sınıfı [n (%)]	1 Sınıf	143	35.8
	2 Sınıf	147	36.8
	3 Sınıf	47	11.8
	4 Sınıf	54	13.5
	Hazırlık	9	2.3

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin %98.5'inin interneti kullandığını, %1.5'inin ise kullanmadığını belirtmiştir (Tablo 2). Bu sonuç öğrencilerin büyük bir kısmının interneti kullandığını göstermektedir. Günümüzde zorunlu bir ihtiyaç haline gelen internetin kullanım oranı Bingöl Üniversitesi öğrencileri arasında oldukça yüksek bulunmuştur.

Tablo 2: Öğrencilerin İnternet Kullanım Durumlarına Göre Dağılımı

İnternet Kullanma	Sayı	%
Evet	394	98.5
Hayır	6	1.5
Toplam	400	100.0

Öğrencilerin cep telefonu kullanım deneyimlerine göre dağılımlarını Tablo 3 vermektedir. Buna göre öğrencilerin yarısından fazlası (58.3) 6-10 yıllık cep telefonu kullanma deneyimine sahip olduğu saptanmıştır. Bu bulgu katılımcıların oldukça genç yaşlarda cep telefonu kullanmaya başladıklarını göstermektedir.

Tablo 3. Öğrencilerin Cep Telefonu Kullanma Deneyimlerine Göre Dağılımları

Cep telefonu kullanma deneyimi	Sayı	%
1-5 Yıl	136	34.0
6-10 Yıl	233	58.3
11-15 Yıl	27	6.8
16 Yıl ve üzeri	4	1.0
Toplam	400	100.0

Araştırmaya katılan öğrencilerin %45.5'i Avea'yı, %32'si Vodafone'u ve %22.5'i ise Turkcell'i kullandığını ifade etmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Öğrencilerin Kullandıkları Operatöre Göre Dağılımı

Kullanılan Operatör	Sayı	%
Turkcell	90	22.5
Vodafone	128	32.0
Avea	182	45.5
Toplam	400	100.0

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin %78.8'i faturasız hat kullandığını, %21.3'ü ise faturalı hattı kullandığı tespit edilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Öğrencilerin Kullandıkları Telefon Hattının Türü

Hattın türü	Sayı	%
Faturalı	85	21.3
Faturasız	315	78.8
Toplam	400	100.0

Araştırmaya katılan öğrencilerin %86'sı akıllı telefon kullandığını, %14'ü ise kullanmadığı belirtmişlerdir (Tablo 6). Bu sonuç akıllı telefonun kullanma oranının öğrenciler arasında oldukça yaygın olduğunu göstermektedir.

Tablo 6. Öğrencilerin Akıllı Telefon Kullanım Durumlarına Göre Dağılımı

Akıllı Telefon Kullanma	Sayı	%
Evet	344	86.0
Hayır	56	14.0
Toplam	400	100.0

Öğrencilerin %48.8'inin teknolojiye uygun olması ve %33.4'ünün daha pratik olması nedeniyle akıllı telefon kullandığını belirtmiştir (Tablo 7). Burada kullanılan teknolojinin öğrencilerin akıllı telefon tercihinde önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 7. Öğrencilerin Akıllı Telefon Kullanma Nedenlerine Göre Dağılımı

Akıllı Telefon Kullanma Nedeni	Sayı	%
Daha Pratik	115	33.4
Kullanımı Kolay	49	14.2
Teknolojiye Uygun	168	48.8
Fiyatı Uygun	12	3.5
Toplam	344	100.0

Araştırmaya katılan öğrencilerin %96.3'ücepten internet kullandığını, %3.8'i ise kullanmadığı belirtmiştir (Tablo 8). Bu sonuç öğrencilerin çok yüksek bir oranda cepten interneti kullandığını göstermektedir.

Tablo 8: Öğrencilerin Cepten İnternet Kullanım Durumlarına Göre Dağılımı

Cepten İnternet Kullanma	Sayı	%
Evet	385	96.3
Hayır	15	3.8
Toplam	400	100.0

Öğrencilerin %80.5'icepten internet kullanımının telefon seçimi üzerinde etkili olduğunu, %19.5'i ise etkili olmadığını belirtmiştir (Tablo 9).

Tablo 9: Cepten İnternet Kullanmanın Telefon Seçimi Üzerindeki Etkisi

Cepten internet kullanımı telefon seçimini etkiliyor mu?	Sayı	%
Evet	322	80.5
Hayır	78	19.5
Toplam	400	100.0

Araştırmaya katılan öğrencilerin cepten internete bağlantı türüne göre dağılımlarını Tablo 10 vermektedir. Bun göre öğrencilerin büyük bir kısmı (%55.8'i) 3G ile internete bağlandıkları tespit edilmiştir (Tablo 10).

Tablo 10. Öğrencilerin Cepten İnternete Bağlantı Yöntemine Göre Dağılımı

Bağlantı yöntemi	Sayı	%
3 G	215	55.8
Wİ-Fİ	143	37.1
Kablolu bağlantı	24	6.2
EDGE	3	0.8
Toplam	385	100.0

Öğrenciler mobil cepten interneti en çok sosyal paylaşım (% 50.4), haber araştırma (% 23.6) ve bilgi edinme (22.3); en az ise mail okuma (%1) ve eğlence (%2.6) amacıyla kullanmaktadırlar (Tablo 11). Öğrencilerin cepten mobil internet kullanımı sosyalleşme, bilgi edinme ve araştırma yapma ihtiyaçlarından kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 11. Öğrencilerin Cepten İnterneti Kullanım Amacına Göre Dağılımı

Akıllı Telefon Kullanma Amacı	Sayı	%
Bilgi	86	22.3
Araştırma	91	23.6
Sosyal paylaşım	194	50.4
Mail	4	1.0
Eğlence	10	2.6
Toplam	385	100.0

Öğrencilerincepten internetin hayatlarındaki önemine ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 12'de verilmiştir. Tablo 12'ye görecepten internetin hayatında olması gerektiğinin belirtenlerin oranı %43.4, mutlaka olması gerektiğini belirtenlerin oranı %33'tür. Cepten internetin hayatın olmasa da olur diyenlerin oranı ise %23.6 olarak tespit edilmiştir (Tablo 12). Cepten mobil internet Bingöl Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin yaşamların önemli yer tutuğu görülmektedir.

Tablo 12: Öğrencilerin Cepten İnternetin Hayatlarındaki Önemine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

	Sayı	%
Mutlaka olmalı	127	33.0
Olmalı	167	43.4
Olmasa da olur	91	23.6
Toplam	385	100.0

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin yarısından fazlası (%54.3) aylık cepten internet kullanım miktarının 2 GB olduğunu ifade etmiştir (Tablo 13). Bu bulgu daha çok öğrencilerin gelirleri ile ilgili olduğu ifade edilebilir. Öğrenci geliri sınırlı olan bir tüketicidir. Daha yüksek kullanım miktarı daha yüksek ödeme miktarlarına karşılık gelmektedir.

Tablo 13: Öğrencilerin Aylık Cepten İnternetin Kullanım Miktarlarına Göre Dağılımı

	Sayı	%
1 GB	128	33.2
2 GB	209	54.3
4 GB	36	9.4
5 GB ve üzeri	12	3.1
Toplam	385	100.0

Araştırmaya katılan öğrencilerin %38.4'ü aylık cepten internet harcamasının 0-10 TL, %36.9'u aylık cepten internet harcamasının 11-20 TL olduğunu ifade etmiştir (Tablo 14).

Tablo 14: Cepten İnternetin öğrencilere aylık olarak ortalama maliyeti

	Sayı	%
0-10 TL	148	38.4
11-20 TL	142	36.9
21-30 TL	78	20.3
31 TL ve üstü	17	4.4
Toplam	385	100.0

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin günlük cepten internette geçirdikleri zaman göre dağılımlarını Tablo 15'te verilmektedir. Tablo 15'e göre öğrencilerin 2-4 saat geçirdiğini belirtenlerin oranı %52.2, 0-1 saat geçirdiğini belirtenlerin oranı %24.7 ve 5-7 saat geçirdiğini belirtenlerin oranı %16.1'dir. Katılımcıların yarısından fazlası günlük 2-4 saatini mobil cepten internette geçirmektedir.

Tablo 15: Öğrencilerin günlük cepten internette geçirdikleri zamana göre dağılımı

	Sayı	%
0-1 Saat	95	24.7
2-4 Saat	201	52.2
5-7 Saat	62	16.1
8 Saat ve üzeri	27	7.0
Toplam	385	100.0

Cepten interneti taşınabilir olması nedeniyle kullandığını belirtenlerin oranı %42.9, daha pratik olması nedeniyle kullandığını belirtenlerin oranı %41.6, zaman kazanmak için kullandığını belirtenlerin oranı %9.6 ve ekonomik olması nedeniyle belirtenlerin oranı %6 olarak bulunmuştur (Tablo 16). Daha pratik ve taşınabilirlik kullanım kolaylığını ifade ettiği göz önüne alındığında öğrencilerin mobil cepten interneti kullanmasının en önemli nedeni kullanım kolaylığı olduğu ifade edilebilir.

Tablo 16: Öğrencilerin Cepten İnterneti Kullanım Nedenlerine Göre Dağılımı

	Sayı	%
Ekonomik	23	6.0
Daha Pratik	160	41.6
Zaman Kazanmak	37	9.6
Taşınabilir	165	42.9
Toplam	385	100.0

Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir kısmı (%76.1) cepten internette en çok kullandıkları sosyal paylaşım sitesinin Facebbok olduğunu belirtmiştir (Tablo 17).

Tablo 17: Öğrencilerin Cepten İnternette En Çok Bağlandıkları Sosyal Paylaşım Sitesine Göre Dağılımı

	Sayı	%
Facebbok	293	76.1
Twitter	34	8.8
İnstagram	30	7.8
Watsapp	28	7.3
Toplam	385	100.0

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin cepten internet kullanımının dersleri üzerindeki etkisi ile ilgili görüşleri Tablo 18'de sunulmuştur. Buna göre cepten internet kullanımının derslerinin olumsuz etkilediğini belirtenlerin oranı %20.3 iken olumsuz etkilemediğini belirtenlerin oranı %61.6 olarak bulunmuştur. Öğrenciler mobil cepten internet kullanımını derslerini olumsuz etkilediğini düşünmemektedirler.

Tablo 18: Cepten İnternettin Öğrencilerin Derslerinin Olumsuz Yönde Etkileyip Etkilemediği İle İlgili Görüşlerinin Dağılımı

	Sayı	%
Evet	78	20.3
Hayır	237	61.6
Kararsızım	50	13.0
Cevap Yok	20	5.2
Toplam	385	100.0

Araştırmada cepten internet kullanımının toplumla olan ilişkimin olumlu etkilediğini belirtenlerin oranı %37.9, herhangi bir etkisinin olmadığını belirtenlerin oranı %37.9, olumsuz etkilediğini belirtenlerin oranı %16.1 olarak belirlenmiştir (Tablo 19). Mobil cepten internet kullanımı öğrencilerin sosyalleşmesi üzerinde olumlu etki göstermektedir.

Tablo 19: Cepten İnternette İnternet Kullanımının Öğrencilerin Toplumla Olan İlişkisinin Nasıl Etkilediği İle İlgi Görüşlerin Dağılımı

	Sayı	%
Olumlu	148	38.4
Olumsuz	62	16.1
Ne Olumlu Ne Olumsuz	146	37.9
Cevap Yok	29	7.5
Toplam	385	100.0

Araştırmada mobil cepten internet kullanan öğrencilerin internet üzerinde alışveriş yaptıkları belirtenlerin oranı %36.9 iken alışveriş yapmadıklarını belirtenlerin oranı ise %63.1 olarak tespit edilmiştir (Tablo 20).

Tablo 20: Öğrencilerin Cepten İnternet Üzerinde Alışveriş Yapıp Yapmadıklarına Göre Dağılımı

	Sayı	%
Evet	142	36.9
Hayır	243	63.1
Toplam	385	100.0

Cepten internet kullanımını güvenli bulan öğrencilerin oranı %59.5, güvenli bulmayanların oranı %16.6 olduğu saptanmıştır (Tablo 21).

Tablo 21: Öğrencilerin Cepten İnternetin Kullanımının Güvenli Bulup Bulmadığına Göre Dağılımı

	Sayı	%
Evet	229	59.5
Hayır	64	16.6
Kararsızım	92	23.9
Toplam	385	100.0

5.SONUÇ

Bu çalışmada hem toplumsal hem de bireysel hayatta önemli bir yer tutan cepten mobil internetin kullanım düzeyini üniversite öğrencileri üzerinde araştırılmaktır. Bunun için cepten mobil internetin Bingöl Üniversitesi öğrencileri arasındaki kullanım özellikleri incelenmiştir.

Araştırmaya katılanların %56.2'si erkek, %51.5'i ikinci öğretim öğrenci ve %36.8'i ikinci sınıf öğrencisi olduğu saptanmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin neredeyse tamamı internet kullanmaktadır. Öğrencilerin yarısından fazlası 6-10 yıllık cep telefonu kullanım deneyimine sahip olduğu bulunmuştur. Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin büyük bir kısmı (%78.8) faturasız hat kullandığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde katılımcılar arasında akıllı telefon kullanım oranı da (%86) yüksek bulunmuştur. Akıllı telefon kullanım oranının yüksek çıkmasının nedeni örneklemin genç ve eğitimli olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca katılımcıların önemli bir kısmı (%48.8) akıllı telefonlarının sahip olduğu teknolojinin akıllı telefon tercihinde etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Çalışmada öğrencilerin neredeyse tamamı (%96.3) cepten mobil interneti kullandığı tespit edilmiştir. Bu sonuç akıllı telefon kullanımını da destekler niteliktedir. Çünkü mobil internet akıllı telefonlarda daha fazla işlevsel olabilmektedir. Bunu destekleyen araştırmanın diğer bir sonucu da öğrencilerin önemli bir kısmı (%80.5) cepten internet kullanımının telefon seçimi üzerinde etkili olduğunu belirtmesidir.

Öğrenciler mobil cepten interneti en çok sosyal paylaşım (% 50.4), haber araştırma (% 23.6) ve bilgi edinme (22.3); en az ise mail okuma (%1) ve eğlence (%2.6) amacıyla kullanmaktadırlar. Bu sonuçtan hareketle sosyalleşme, bilgi edinme ve araştırma yapma ihtiyaçları öğrencilerin cepten mobil internet kullanımına teşvik ettiği söylenilebilir.

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin, cepten internetin hayatında olması gerektiğinin belirtenlerin oranı (%43.4) ile mutlaka olması gerektiğini belirtenlerin oranı (%33) birlikte değerlendirildiğinde cepten mobil internetin Bingöl Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin yaşamların önemli bir yer tutuğu ifade edilebilir.

Katılıcıların yarısından fazlası (%55.8'i) 3G ile internete bağlandıkları saptanmıştır. Öğrencilerin yarısının (%52.2) günde 2-4 saat arasında cepte mobil internette zaman geçirdiği

bulunmuştur. Araştırmada, öğrencilerin yarısından fazlasının (%54.3) aylık cepten internet kullanım miktarının 2 GB olduğu ve %38.4'ü aylık cepten internet harcamasının 0-10 TL, %36.9'u aylık cepten internet harcamasının 11-20 TL olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin büyük oranda (%63.1) mobil cepte internet özerinde alışveriş yapmadıkları saptanmıştır. Ayrıca mobil cepten internet kullanımını güvenli bulan öğrencilerin oranı da (%59.5) yüksek bulunmuştur.

Araştırmada, cepten mobil internet kullanım nedenleri taşınabilir olması (%42.9) ve daha pratik olması (%41.6) olarak bulunmuştur. Daha pratik ve taşınabilirlik kullanım kolaylığını ifade ettiği göz önüne alındığında öğrencilerin mobil cepten interneti kullanmasının en önemli nedeni kullanım kolaylığı olduğu ifade edilebilir.

Araştırma kapsamına alınan öğrenciler büyük oranda (%61.6) cepten mobil internet kullanımının derslerinin olumsuz etkilediğini düşünmemektedirler. Ayrıca araştırmada cepten mobil internet kullanımı öğrencilerin sosyalleşmesi üzerinde olumlu etki yarattığı ifade edilebilir. Çünkü öğrencilerin %37.9'u internet kullanımının toplumla olan ilişkimin olumlu etkilediğini, %37.9'u herhangi bir etkisinin olmadığını, %16.1'i olumsuz etkilediğini ifade etmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma Bingöl Üniversitesinde okuyan öğrencilerin mobil cepten internet kullanımı ile ilgili önemli tanımlayıcı bilgiler sunduğu ifade edilebilir. Mobil cepten internet kullanım hizmetini sunan firmaların üniversite öğrencilerine yönelik bireysel, sosyal, ve niteliksel özeliklerinin geliştirici mobil internet platformlarını geliştirilmelidir. Gençler mobil cepten internet kullanmaya daha yatkındırlar. Bu nedenle mobil cepten internet hizmetini sağlayan firmalar üniversite gençlerine yönelik olarak yüksek kullanım miktarları uygun fiyatlara sunmaları önerilmektedir. Ayrıca cepten mobil internet hizmetini sunan firmaların satış hacimlerini artırmak için üniversitelerde okuyan öğrencileri hedef kitle seçmeleri önerilmektedir. Bingöl Üniversitesine, kampüs alanın her yerinde mobil olarak internet imkanına kolay ve hızlı ulaşmaları için gerekli yatırımların yapılması önerilmektedir. Bundan sonra araştırmacılar, daha büyük bir örneklem üzerinde üniversite öğrencilerin cepten mobil internet kullanımının bireysel, toplumsal, sosyal ve psikolojik belirleyicilerinin ortaya konulması ile ilgili çok boyutlu birampirik çalışma yapılabilir.

6. KAYNAKÇA

AIKEN Milam, VANJANI, Mahesh, RAY, Baishali, MARTIN, Jeanette, 2003, "CollegeStudent Internet Usage", Campus-Wide Information Systems, 20(5), s. 182-185.

BTK (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu), 2015a, Yıllık İl İstatistikleri. http://www.btk.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Yillik-Il-Istatistikleri, (30.08.2015).

BTK (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu), 2015b, Pazar Verileri, http://www.btk.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Pazar-Verileri, (30.08.2015).

CHAE, Minhee ve KIM, Jinwoo, 2003, "What'sSoDifferentAboutthe Mobile Internet?", Communications of the ACM - Mobile computingopportunitiesandchallenges, 46(12), s. 240-247.

CHEN, Zhan, DUBİNSKY, Alan J., (2003), "A conceptual model of perceivedcustomervalue in e-commerce: a preliminaryinvestigation", Psychology& Marketing, 23(4), s. 323-347.

ÇAKMAK, Tolga ve YALÇIN, Haydar, 2013, "Üniversite Öğrencilerinin Mobil Teknoloji Kullanımı: Hacettepe Üniversitesi Bilgi Ve Belge Yönetimi Bölümü Örneği", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 18, s. 47-61.

DIAMANDIS, Peter ve KOTLER, Seteven, (2013), *Bolluk,* (Çeviren: Ümit Şensoy),Optimist Yayın, İstanbul.

DURAK BATIGÜN, Ayşegül ve KILIÇ, Nevin, 2011, "İnternet Bağımlılığı ve Kişilik Özellikleri, Sosyal Destek, Psikolojik Belirtiler ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler", Türk Psikoloji Dergisi, 26(67), s. 1-10.

GAO, Shang, KROGSTIE, Jhon ve SIAU, Keng, 2011, "Developing an InstrumenttoMeasuretheAdoption of Mobile Services", Mobile Information Systems, 7(1), s. 45-67.

GRÖPPEL-KLEIN,AndreaveKOENIGSTORFER,Joerg,2007,"Newinsightsintotheacceptance of mobile internet services: a mixed-methodapproach", International Journal of Internet Marketing andAdvertising, 4(1), 72-92

JENARO, Cristina, FLORES, Noelia , GÓMEZ-VELA, María, GONZÁLEZ-GİL, Francisca ve CABALLO, Cristina, 2007, "Problematic Internet and Cell-Phone Use: Psychological, Behavioral, andHealthCorrelates", AddictionResearchandTheory, 15(3), s. 309-320.

JONES, Steve, JOHNSON-YALE, Camille, MILLERMAIER Sarah ve PEREZ, Francisco Seoane, 2009, "Everyday Life Online: U.S. CollegeStudents' Use of The Internet", First Monday, 14(10).

KIM, Hee-Woong, CHAN, HockChuan ve GUPTA, Sumeet, 2007, "Value-basedAdoption of Mobile Internet: An empiricalinvestigation", DecisionSupportSystems, 43(1), s. 111 -126.

KOÇ, Tuğba, TURAN, Aykut Hamit, 2014, "Mobil Sabis Kabul ve Kullanımı: Sakarya Üniversitesinde Ampirik Bir Değerlendirme", Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 9(2), s. 163-175.

LEE, WonJun, KIM, TaeUng ve CHUNGC Jay-Young, 2002, "User Acceptance of the Mobile Internet". M-Business 2002. (2002, 8-9 Haziran). http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download? doi=10.1.1.20.573&rep=rep1&type=pdf (31.08.2015).

OKTAY, Erkan, ÇELİK, Ali Kemal, AKBABA, Ahmet İlker ve KÜÇÜKERGÜLER, Kemal, 2013, "**İnternet ve Cep Telefonu Kullanımının LojistikRegresyon Yardımıyla Analizi: AtatürkÜniversitesi Lisans Öğrencileri Örneği",** TheJournal of AcademicSocialScienceStudies, 6(19), s. 479-496.

ROOSTIKA, Ratna, (2012), "Mobile Internet AcceptanceamongUniversityStudents: A Value-basedAdoption Model, International Journal of Research in Management &Technology (IJRMT)", 2(1), s. 21-27.

ŞIKLAR, Emel, TUNALI, Duygu ve GÜLCAN, Bayezid, 2015, "Mobil İnternet Kullanımının Benimsenmesinde Yakınsama Faktörüyle Teknoloji Kabul Model", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(2), 99-110.

VLACHOS, Pavlos A., VRECHOPOULOS Adam P. 2008, "Determinants of behavioralintentions in the mobile internet services market", Journal of Services Marketing, 22 (4), s. 280-291.

WALMSLEY, A.D., D.A. WHITE, R. EYNON ve L. SOMERFIELD, 2003, "TheUse of Internet Within a DentalSchoo"l, EuropeanJournal of DentalEducation, 7(1), s. 27-33.

BİNGÖL İLİNİN REKABET GÜCÜNÜN FIRAT KALKINMA AJANSI KAPSAMINDA İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluating and Examing Urban Competitiviness of Bingöl Province within the Scope of Fırat Development Agency

Selçuk İPEK[1], **Mehmet ÖKSÜZ**[2]

ÖZET

Kentlerin diğer kentlere göre daha yüksek gelir ve istihdam seviyesindeki üretim gücü olan kentsel rekabet gücünün ölçülmesi, hem güçlü ve avantajlı yönlerinin hem de zayıf ve tehdit altındaki yönlerinin tespit edilmesi açısından oldukça önemlidir. Kentsel analizler ve karşılaştırmalar yapmaya yarayan kentsel rekabet gücünü ölçülebilir hale getirebilmek için bazı göstergeler kullanılmaktadır. Bu göstergeler sayesinde kentlerin rekabet güçleri ve özellikleri ortaya konulabilmekte ve diğer kentlerle karşılaştırma imkânı elde edilmektedir.

Bingöl ilinin kentsel rekabet gücünün Fırat Kalkınma Ajansı kapsamında incelenmesi ve değerlendirilmesi için "beşeri sermaye ve yaşam kalitesi", "markalaşma becerisi ve yenilikçilik", "ticaret becerisi" ve "erişilebilirlik" olmak üzere dört endeks altında toplam 35 değişken kullanılmıştır. Bu değişken değerler önce normalize edilmiş, daha sonra belirtilen formüller yardımı ile analiz edilmiştir. Bu analiz işlemi Fırat Kalkınma Ajansı'nın kapsadığı Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli illeri için tek tek yapılmıştır. Yapılan analizde Bingöl ilinin Fırat Kalkınma Ajansı içerisinde rekabet edebilirlik açısından üçüncü sırada kaldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kentsel Rekabet Gücü, Fırat Kalkınma Ajansı, Bingöl.*

ABSTRACT

The measurement of urban competitive power, a sign of production power with higher income and employment compared with other cities, is important in terms of the determination of strong part, advantageous part, weak part and the part under threat of a city. Some of the indicators are used to make measurable urban competitiveness for making urban analysis and comparisons. These indicators can be developed thanks to the city of competitiveness and characteristics are obtained and was able to compare with other cities.

A total of 35 variables were used under 4 indexes namely "human capital and life quality", "branding skill and innovation", "business skills" and "accessibility" in order to examine and evaluate the competitive power of Bingöl province within the scope of Fırat Development Agency. These variables were normalized first, and then analyzed with the aid of specified formulas. This analysis process was made for Bingöl, Elazığ, Malatya and Tunceli provinces within Fırat Development Agency. As a result of analysis, Bingöl is in the third place in terms of competitiveness within Fırat Development Agency.

Keywords: *Urban Competitive Power, Fırat Development Agency, Bingöl*

1 Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF Maliye Bölümü, selcukipek@comu.edu.tr

2 Bilim Uzmanı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE Maliye Bölümü, moksuz@comu.edu.tr

GİRİŞ

Küreselleşme ve bilgi teknolojilerindeki değişimle birlikte ekonomik yapıda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişimle birlikte ülke sınırları önemini yitirirken ülkelerarası rekabet yerini kentler arası rekabete bırakmıştır.

Daha yüksek yaşam kalitesi ve daha iyi hizmet sunan, ayrıca yerli ve yabancı yatırımcıları kendine çekmeye çalışan kentlere rekabetçi kentler denilmektedir. Kentlerin diğer kentlere göre daha yüksek gelir ve istihdam seviyesindeki üretim gücü olan kentsel rekabet gücünün ölçülmesi, hem güçlü ve avantajlı yönlerinin hem de zayıf ve tehdit altındaki yönlerinin tespit edilmesi açısından oldukça önemlidir. Kentsel rekabet gücünün ölçülmesi, kentlerin zayıf yönlerini geliştirme girişiminde bulunmasına, avantajlı yönlerini de sürdürülebilir hale getirmek için çalışmalar yapmasına imkan sağlar.

Çalışmanın temel amacı, Bingöl ilinin kentsel rekabet gücünün FKA kapsamında değerlendirilmesidir. Bu amaçla, FKA içerisinde yer alan ٤ ilin kentsel rekabet gücü "beşeri sermaye ve yaşam kalitesi", "markalaşma becerisi ve yenilikçilik", "ticaret becerisi" ve "erişilebilirlik" olmak üzere dört endeks altında toplam ٣٥ değişken kullanılarak tespit edilmiştir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kentsel rekabet gücü kavramının tanımı yapılmış ve öneminden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde kentsel rekabet gücünün ölçülmesinin önemi ve amacı anlatılmış, daha sonra da Dünya'da ve Türkiye'de bu konuda yapılmış olan bazı çalışmalardan bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, Fırat Kalkınma Ajansı'nın faaliyet alanı içerisinde yer alan ٤ ilin rekabet güçleri ölçülerek, aralarındaki tabii rekabette hangi illerin güçlü, hangi illerin daha az güçlü olduğu ve bunun nedenleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, çalışmanın ana konusu olan Bingöl ilinin bu ٤ il içerisinde bulunduğu konum ortaya koyulmuş ve bu sıralamadaki yerinin yükselebilmesi için çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

1. KENTSEL REKABET GÜCÜ KAVRAMI

Küreselleşme süreci, özellikle 1980'lerden beri, ekonomik birimlerin (firmalar, kentler, bölgeler ve ülkeler) küresel pazarda sahip oldukları payını koruma ve artırma yönünde rekabet etmeleri gerekliliğini ortaya koymuş ve bu sayede rekabete dayalı bir ortam oluşturmuştur (Eroğlu ve Yalçın, 2013: 98).

Günlük hayatta, belirli bir menfaat elde edebilmek amacıyla başkalarını geçmeye çalışmak ya da benzer konumda olan kişilere karşı belirli yararları temin etmek için üstünlük sağlamak amacıyla yarışmak anlamında kullanılan rekabet kavramı (Aktan ve Vural, 2004a: 13); çalışmanın temelini oluşturan rekabet gücü kavramını içeren yaklaşıma göre ise, ekonomik aktörlerin sahip oldukları bilgi ve donanımlar bakımından aralarında var olan uyumsuzluklarla belirginleşen aktif bir rol oynama süreci olarak tanımlanabilir. Bu süreçte ekonomik aktörler

stratejik eylemleriyle kendi yararına rakibin tercihini etkiler (Erdut, 1998: 1). Ayrıca, rekabet sadece ürünler ve firmalar arasında gerçekleşmez, ülkeler, bölgeler ve kentler de birbirleriyle rekabet ederler (Kaypak, 2013: 342).

Rekabet gücü genel olarak, firmaların, endüstrinin, kentin, bölgenin, ülkenin ya da birliklerin (AB, NAFTA gibi) göreli olarak daha yüksek gelir ve istihdam seviyesindeki üretim gücü olarak tanımlanabilir (Kırankabeş, 2006: 236). Günümüzde ülkeler arası rekabet yerini kentler arası rekabete bırakmıştır. Daha yaşanabilir, daha iyi hizmet sunan, yerli ve yabancı yatırımları kendine çekmeye çalışan kentlerin yarışında diğerlerine üstünlük sağlayan kentler rekabetçi kent olarak nitelendirilmektedir (Ak, 2013: 29). Göreli bir ölçüt olan rekabet gücü, sektörlerin, kentlerin, bölgelerin veya ülkelerin birbirine göre mevcut durumlarını ortaya koymaya yarar (Demir, 2002: 299).

Ayrıca, ülkelerin rekabet gücünü kentlerinden aldığı açıktır. Krugman, ülkenin rekabet gücü problemini yerel verimlilik problemi olarak tanımlamakta ve bu doğrultuda yerel verimliliğin yükselmesinin ülkelerin rekabet gücünü pozitif yönde etkileyeceğini belirtmektedir (Akal vd., 2012: 111).

Rekabet sadece ülkeler veya firmalar arasında gerçekleşmemektedir. Bütün alanlarda rekabet artmaktadır. Dünyanın hemen her önemli şehri yaşayanları için daha yüksek yaşam kalitesi sunmak ve diğer şehirler ile rekabet edebilmek amacıyla stratejiler geliştirmeye çalışmaktadır (Eroğlu, 2007: 65).

Rekabetçilik kentler için kullanıldığında o kentin yetenekleri, avantajları, üstün yanları ve sürdürülebilir kaynakları akla gelmektedir (Çelik vd., 2013: 2). Mal ve sermaye hareketlerinin global düzeyde hızlandığı, iktisadi faaliyetlerde uluslararasılaşmanın yaşandığı ve teknolojik ilerlemelerin ivme kazandığı günümüzde firmalar, kentler ve ülkeler için yeni fırsat ve tehditler ortaya çıkmaktadır (Aktan ve Vural, 2004b: 11).

2. KENTSEL REKABET GÜCÜNÜN ÖLÇÜLMESİ

Ekonomik bölgelerin rekabet güçlerinin daha üst seviyeye çıkarılması için rakiplerine göre rekabet edebilirlik seviyelerinin ölçülmesi ve anlaşılması önemlidir. Bu ekonomik bölgeler ülke ve hatta ülkelerin birlikteliği ölçeğinde olabileceği gibi şehir, kasaba ya da bir organize sanayi sitesi ölçeğinde de olabilir (Alkin vd., 2007: 222). Kentlerin rekabet gücünü ölçmesi bir anlamda, güçlü ve avantajlı yönlerini, zayıf ve tehdit altındaki noktalarını tespit etmesi demektir. Bu, kentlerin zayıf yönlerini iyileştirme girişiminde bulunmasına ve avantajlı olduğu yönlerini sürdürülebilir hale getirmek için çalışmalar yapmasına olanak sağlar (Çelik vd., 2013: 2).

Rekabet gücünün ölçülmesi zor ve tartışmalı bir konudur. Konunun zorluğu, rekabet gücünü belirleyen unsurların bir kısmının nesnel olarak ölçülmesinin neredeyse imkânsız olmasından, tartışmalı olması ise yine değerlendirmelerin öznellikten uzak olmamasındandır. Bununla birlikte, değişik rekabet gücü tanımlarına göre belirli endeksler üretilebilmektedir. Konu ile ilgili karmaşanın bir sebebi de rekabet gücü konusunun birçok disiplinin ilgi alanına girmesi nedeniyle tek bir kuramsal temelin bulunmaması olduğu öne sürülmektedir (Adıgüzel, 2013: 2-3).

Literatürde bazı çalışmalar, ülkeleri rekabet güçlerine göre birbiriyle karşılaştırmayı amaçlarken bazıları bölgelere ve kentlere odaklanmaktadır. 2000'li yılların başlarından itibaren rekabetçilik bölgesel ve kentsel düzeydeki iktisadi analiz ve politikalarda sıklıkla yer almaya başlamıştır. Yazında, kentlerin hangi açılardan rekabet ettikleri ve günümüzün gelişmiş ekonomilerinde rekabetçi üstünlüklerinin kaynaklarının neler olduğu konusunda birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çerçevede, hükümetler, üniversiteler ve uluslararası kuruluşlar ulusal, bölgesel, kentsel ve firma düzeyinde rekabet edebilirliğin ölçülmesi, kentsel performans farklarının sebeplerinin belirlenmesi ve kentsel performansların geliştirilmesi için çeşitli araştırma ve çalışmalar yürütmektedir. Kentsel rekabet gücünün ölçülmesiyle ilgili çalışmalarda

ise genelde kıyaslama metodolojisi kullanılmaktadır (Eroğlu ve Yalçın, 2013: 30).

Ulusal rekabet edebilirlikle bölgelerin rekabet gücü arasında mevcut olan ilişki son dönemde bölgesel rekabet edebilirlik ve rekabetçi kentler arasında da kurulmaktadır. Bölgelerin ekonomik başarısı, bölgelerde yer alan rekabet edebilir kentlerle doğru orantılı olarak gelişmektedir. Kentlerin, başta yatırımların çekilmesi olmak üzere uluslararası, ulusal ve bölgesel düzeyde rekabet etmekte oldukları ve kentler arasındaki rekabetin öneminin artıyor oluşu, kentsel rekabet edebilirlik konusunda literatürde yer alan çok sayıda çalışmada vurgulanmaktadır (Kara, 2008: 16-17). Aşağıda, literatürde yer alan çalışmalardan faydalanılarak Dünyadaki bazı kentlerle Türkiye'deki kentlerin rekabet gücü analizleri ayrı ayrı incelenecektir.

2.1. Dünyada Yapılan Kentsel Rekabet Gücü Analizi Çalışmaları

Rekabet gücü endeksleri içinde en bilinen örnekler Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan Küresel Rekabet Raporu (www.weforum.org) ve Yönetim Geliştirme Enstitüsü tarafından yayınlanan Dünya Rekabetçilik Yıllığı'dır (www.imd.org).

Turok'a göre kentsel rekabet, hem kurumsallaşmış bir formu hem de bölge içi faaliyet gösteren firmaların ticaretini kapsamaktadır. Kentsel rekabet gücü açısından yerel iş ağlarının öneminden bahsettiği çalışmasında Turok rekabet gücünü tanımlarken, dış piyasalar için bir bölgedeki firmaların diğer bölgelerdeki firmalara göre göreli konumu, yerel verimliliği ve kaynaklarını ne ölçüde kullandığı dikkate almıştır (Turok, 2004: 1070).

Rondinelli ve Vastag (1997) tarafından 11 kent için yapılan çalışmada New York, Frankfurt, San Francisco ve Londra "son derece rekabetçi", Hong Kong, Singapur, Tokyo ve Seul "orta rekabetçi", Bangkok, Pekin ve Shanghai ise "uluslararası rekabetin gerisinde" olarak sıralanmıştır.

Jiang ve Shen (2010), Kang ve Ma (2005) ve Liua, Chuangh ve Huang (2012) tarafından GSYİH ve diğer ekonomik kalkınma göstergelerinin rekabet gücü sıralamasında daha fazla etkiye sahip olduğunu savunan ve Çin'de seçilen bazı kentlerin rekabet gücünü gösteren önemli değişkenlerin analiz edildiği çalışmalar yapılmıştır.

Cahil ve Sanchez (2001) ise, 19 Latin Amerika ülkesi ve ABD eyaletleri için 36 değişkenle analiz yapmıştır. Latin Amerika'nın 1990 verilerini, ABD'nin ise 1960 ve 1990 verilerini kullanarak ortaya koyduğu çalışmanın sonucunda Latin Amerika'nın gelişme yapısının ABD ile benzer olduğu kanaatine varılmıştır.

Bilinen en geniş kapsamlı çalışmalardan biri olan Küresel Kentsel Rekabetçilik Projesi'nde (www.gucp.org) dünya çapında 500 örnek kent üzerinden rekabetçilik çalışması yapılmıştır. Reel döviz kuru-nominal döviz kuru oranı, gayri safi yurtiçi hasıla, kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla, kilometrekare başına gayri safi yurtiçi hasıla, reel ekonomik büyüme hızı (5 yılın ortalaması), istihdam oranı, işgücü verimliliği, uluslararası kabul görmüş patent başvurularının sayısı ve çokuluslu şirket endeksi gibi dokuz endeks kullanılmıştır.

Ayrıca, Governa (2010) İtalya kentlerinin, Huovari, Kangasharju ve Alanen (2001) Finlandiya kentlerinin, Bruneckiene, Guzavicius ve Cincikaite (2010) ve Sinkiene (2009) Litvanya kentlerinin, Keivani, Parsa ve Younis (2003) Birleşmiş Arap Emirlikleri kentlerinin ve Jusoh ve Rashid (2008) de Malezya kentlerinin rekabet gücünü gösteren önemli çalışmalar ortaya koymuştur.

2.2. Türkiye'de Yapılan Kentsel Rekabet Gücü Analizi Çalışmaları

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından 1996 yılında gerçekleştirilen ve illerin sosyo-ekonomik gelişmişliklerini gösteren çalışma, Türkiye'de kentlerin rekabet gücünü gösteren ilk çalışmadır. Araştırma 76 ili kapsamaktadır ve bu araştırma sonucunda iller, coğrafi bölgeler ve istatistiki bölge birimleri olmak üzere çeşitli düzeylerdeki mekân birimleri arasında

gelişmişlik farklılıkları sorunu ortaya koyulmuştur. Ayrıca, aynı çalışma 2003 yılında da güncel verilerle tekrar edilmiştir.

Ayrıca; coğrafi, nüfus, eğitim ve kültür, sağlık, istihdam, sosyal güvenlik, mali ve finansal, imalat sanayi, tarım, dış ticaret, enerji, konut ve altyapı gibi farklı alanlardan seçilen, aynı zamanda faktör analizinin iç varsayımlarına uygun (faktörleştirilebilen) olan aynı göstergeleri iki ayrı zaman kesitinde kullanarak analiz eden Albayrak (2005), kentleri gelişmişlik gruplarına göre sınıflandırılmaktadır.

Bu alanda Türkiye'de yapılan bir diğer çalışma ise, Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM) ve Deloitte (2009) Türkiye tarafından yapılmıştır. Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi adı verdikleri bu çalışmada Türkiye'deki kentlerin rekabet gücü sıralamasını oluşturabilmek için 6 ana değişken ve 50 alt değişkenden yararlanılmıştır. Bu ana değişkenler şunlardır; "Ekonomik Canlılık ve Etkinlik", "Emek Piyasası", "Yaratıcılık", "İnsan Sermayesi", "Fiziki Altyapı", "Sosyal Sermaye".

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (2011) tarafından hazırlanan İllerarası Rekabetçilik Endeksi (2009-2010) adlı çalışmada kent düzeyinde yayınlanan veriler dikkate alınarak yapılan değerlendirmeler sonucunda, her yıl yenilenebilir özellikte kentler arası rekabet endeksi oluşturulması için dört ana değişken belirlenmiştir. URAK'ın kullandığı değişkenleri şu şekilde sıralamak mümkündür; " Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi", "Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik", "Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli" ve "Erişebilirlik".

Ayrıca, URAK tarafından kullanılan " Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi", "Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik", "Ticaret Becerisi" ve "Erişebilirlik" ana değişkenleri çalışmamızda da temel alınmıştır.

3. BİNGÖL İLİNİN KENTSEL REKABET GÜCÜ VE FKA KAPSAMINDAKİ İLLER İÇERİSİNDEKİ YERİ

Kentsel rekabet gücü kapsamında yapılan araştırmalarda kentlerin mevcut rekabet güçlerinin ölçülmesinde kullanılan değişkenler ile rekabet gücünün artırılması için gerekli faktörler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak, her kentin kendine has bazı özellikleri olması nedeniyle, rekabet edebilirliği ortaya koyan ortak bir dizi değişken bulunmamakta, değişik çalışmalarda rekabet gücünün farklı yön ve boyutları öne çıkarılmaktadır (Kara, 2008: 19).

3.1. Kentsel Rekabet Gücünün Ölçülmesinde Kullanılan Değişkenler

Çalışmada, Bingöl'ün ve diğer illerin rekabet güçlerinin ölçülebilmesi için dört ana değişken belirlenmiştir. Bu ana değişkenler; beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi ve erişilebilirliktir.

Beşeri sermaye ve yaşam kalitesi ana değişkeni 11, markalaşma becerisi ve yenilikçilik ana değişkeni 4, ticaret becerisi ana değişkeni 11 ve erişilebilirlik ana değişkeni de 9 alt değişken içermektedir. Böylece ana değişkenler toplamda 35 alt değişken içermektedir. Ayrıca, aşağıdaki tablolarda (Tablo 1, Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4) her bir alt değişkenin ağırlığı ve hesaplanma yöntemlerine de yer yerilmiştir. Bu değişkenlerin belirlenmesi sırasında daha önceden benzeri çalışmalarda kullanılan değişkenler ve değişkenlerin anlamlandırılmasında kullanılan analiz yöntemi referans alınmıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz Alkin vd., 2007). Ayrıca, analizde kullanılan veriler Türkiye İstatistik Kurumu, Kalkınma Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Yükseköğretim Kurulu, Sağlık Bakanlığı, Türkiye Bankalar Birliği, Alışveriş Merkezleri ve Yatırımcıları Derneği, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş., Türkiye İhracatçılar Meclisi, Türk Patent Enstitüsü, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türk Patent Enstitüsü, Türkiye Futbol Federasyonu, Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet Demiryolları ve Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı gibi kurumlardan elde

edilmiştir.

— *Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi*

İncelenecek ilk ana değişken beşeri sermaye ve yaşam kalitesi ana değişkenidir. Tüm ekonomik birimlerin, stratejik rekabet ve üstünlük kaynağı olarak günümüzde bilgiye ve nitelikli insan gücüne önem verdiği bilinen bir gerçektir. İktisadi gelişme düzeylerinin en ilerisinin bilgi toplumu, bilgi çağı vb. gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılması, bilgiye verilen önemi açıkça göstermektedir. Böyle olmasında, şüphesiz gelişmiş ülkelerin bugünkü refah seviyelerine ulaşmasında fiziki sermaye ve altyapı yanında, sahip oldukları nitelikli insan gücünün önemli bir rolü vardır. Nitekim, günümüzde ulusların gelişmişlik düzeyi, yalnızca fiziki sermaye olanakları ile değil, aynı zamanda beşeri sermaye gücüyle de ölçülmektedir (Yumuşak, 2008: 7).

Yaşam kalitesi, insanların biyolojik durumları, yaşam biçimleri, ilişkileri ve içinde bulundukları çevrenin nicel ve nitel değerlerinin toplamı olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle yaşam kalitesi, bireyin isteklerini gerçekleştirmesi, etkinliklere katılması, kişisel gelişim olanaklarından yararlanması, nitelikleri bakımından yeterli kaynaklara sahip olması ve bu kaynakların sosyal karşılaştırmalar yoluyla yeterli bulunması durumudur (Şeker, 2010: 21-22).

Beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, kentlerin rekabetçilik düzeyleri için büyük önem arz etmektedir. İçsel büyüme modelleri, beşeri sermayenin en önemli üretim faktörlerinden biri olduğunu kabul etmektedir. Nitekim uluslararası ve ulusal düzeyde yapılan bütün çalışmalarda beşeri sermaye değişkeninin kullanıldığı görülmektedir. Yaşam kalitesi ise, hem rekabetçiliğin bir sonucu hem de onu etkileyen temel faktörlerden birisidir (Alkin vd., 2007: 225).

Tablo 1: Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Alt Değişkenleri ve Ağırlıkları

Değişkenler	Ağırlığı	Hesaplama Yöntemi
İlde yükseköğrenim programından mezun olan kişi sayısı	5	İlde bir yükseköğrenim programından mezun olan kişi sayısı
İlde mesleki ve teknik okuldan mezun olan kişi sayısı	5	İlde mesleki ve teknik okuldan mezun olan kişi sayısı
YGS başarı yüzdesi	3	YGS başarı yüzdesi
Kişi başına düşen hastane yatağı sayısı	4	İldeki hastane yatağı sayısı / İl nüfusu
Kişi başına düşen otomobil sayısı	3	İldeki otomobil sayısı / İl nüfusu
Kişi başına mevduat miktarı	4	İldeki mevduat miktarı / İl nüfusu
İlde işlenen suç sebebiyle kişi başına ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı	-3	Suçun işlendiği ile göre ceza evine giren hükümlü sayısı / İl nüfusu
Şehirleşme oranı	3	İl ve ilçe merkezi nüfusu / İl toplam nüfusu
İlde süper lig ve 1. lig takımı olup olmadığı	2	Süper ligde takımı olan şehirlere 1, 1. Ligde takımı olan şehirlere 0,5 değeri verilmiştir
İlde alışveriş merkezi olup olmadığı	2	İlde alışveriş merkezi varsa1, yoksa 0 değeri verilmiştir
İlde 5 yıldızlı otel olup olmadığı	3	İlde 5 yıldızlı otel varsa 1, yoksa 0 değeri verilmiştir

Tablo 1'de beşeri sermaye ve yaşam kalitesi ana değişkeninin 11 alt değişkenine yer verilmiştir. Buna göre endekse en çok etki edecek olan değişkenlerin; ilde bir yükseköğretimden mezun olan kişi sayısı ve ilde mesleki ve teknik okuldan mezun olan kişi sayısı olduğu görülmektedir. Endekse en az etki edecek olan değişkenler ise; ilde süper lig ve 1. Lig takımı varlığı ve ilde alışveriş merkezi varlığı değişkenleridir. Buna ek olarak endeks, bir de ters karakterli değişken içermektedir. İlde işlenen suç nedeniyle kişi başına ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı değişkeninin eksi değerli ağırlığı olması nedeniyle illerin bu değişkendeki puanı kadar endeks puanı düşmektedir.

— *Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik*

Markalaşma becerisi ve yenilikçilik, rekabetçilik için en önemli değişkenler arasında yer almakta ve yapılan bütün endeks çalışmalarında kullanılmaktadır. Markalaşma becerisi, hem yüksek katma değer oluşturulması hem de rekabetçiliğin bir göstergesi olması açısından endekse eklenmiştir. Yenilikçiliği ölçümleyebilmek için en sık kullanılan değişken patent sayısıdır. Bununla beraber, yenilikçilik için önemli olan endüstriyel tasarım ve faydalı model sayıları da endekse dahil edilmiştir (Alkin vd., 2007: 225).

Tablo 2: Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Alt Değişkenleri ve Ağırlıkları

Değişkenler	Ağırlığı	Hesaplama Yöntemi
Patent tescil	5	Son beş yıla ait patent tescil ortalaması
Marka tescil	5	Son beş yıla ait marka tescil ortalaması
Faydalı model tescil	4	Son beş yıla ait faydalı model tescil ortalaması
Endüstriyel tasarım tescil	4	Son beş yılın endüstriyel tasarım tescil ortalaması

Tablo 2'de yer alan alt değişkenler, markalaşma becerisi ve yenilikçilik ana değişkenin alt değişkenleri olarak tespit edilmiştir. Buna göre son beş yıla ait patent tescil ortalaması ve son beş yıla ait marka tescil ortalaması değişkenleri endekse en çok etkide bulunacak değişkenlerdir.

— *Ticaret Becerisi*

İncelenecek üçüncü ana değişken ticaret becerisidir. Günümüz küresel ortamında rekabet olgusu, ulusaldan daha yerele kayma eğilimine girmiştir. Ülke genelindeki rekabetçiliğin ötesinde kent seviyesinde rekabet algısı, artık şehirlerin rekabet güçlerine odaklanmayı zorunlu kılmaktadır. Ticari başarı elde edebilmek ancak rekabetçi bir yapıya sahip olmakla mümkün olabilmektedir.

Tablo 3: Ticaret Becerisi Alt Değişkenleri ve Ağırlıkları

Değişkenler	Ağırlığı	Hesaplama Yöntemi
Kullanılan kredi miktarı	5	İlde kullanılan kredi miktarı
Tahakkuk eden vergi miktarı	5	İlde tahakkuk eden vergi miktarı
İlin ihracat hacmi	5	İlde kayıtlı firmalar tarafından gerçekleştirilen ihracat toplamı
Dış ticaret yapan firma sayısı	5	İldeki dış ticaret yapan firmaların sayısı
Kamu yatırımları	3	İldeki toplam kamu yatırımları(enerji, ulaştırma-haberleşme hariç)
Sanayi elektrik tüketim miktarı	5	İlde sanayide tüketilen elektrik miktarı
Bir önceki yıla göre açılan şirket sayısındaki değişim oranı	5	Bir önceki yıla göre açılan şirket sayısındaki değişim oranı
Bir önceki yıla göre kapanan şirket sayısındaki değişim oranı	-5	Bir önceki yıla göre kapanan şirket sayısındaki değişim oranı
İlde gümrük varlığı	3	İlde gümrük bulunuyorsa bu ile 1, bulunmuyorsa 0 değeri verilmiştir
Yatırım teşvik belgesi verilen sabit yatırım miktarı	2	İlde yatırım teşvik belgesi verilen sabit yatırım miktarı
İlin iç talep potansiyeli	3	İlin toplam nüfusu / Türkiye nüfusu

Tablo 3'te yer alan alt değişkenler, ticaret becerisi ana değişkenin alt değişkenleri olarak tespit edilmiştir. Buna göre ticaret becerisini ölçmek için 11 alt değişken kullanılmıştır. Ticaret becerisi endeksine en çok etki edecek değişkenler; kullanılan kredi miktarı, tahakkuk eden vergi miktarı, ilin ihracat hacmi, dış ticaret yapan firma sayısı, sanayi sektörünün elektrik tüketim miktarı ve bir önceki yıla göre açılan şirket sayısındaki değişim oranı olarak göze çarpmaktadır. Endekse en az etki edecek değişken ise, yatırım teşvik belgesi verilen sabit yatırım miktarı değişkenidir. Buna ek olarak endeks, bir de ters karakterli değişken içermektedir. Bir önceki yıla göre kapanan şirket sayısındaki değişim oranı değişkeninin eksi değerli ağırlığı olması nedeniyle illerin bu değişkendeki puanı kadar endeks puanı düşmektedir.

— Erişilebilirlik

Bir yerden, başka bir yere istenilen sürede, ekonomik, güvenli, konforlu ve çevresine zarar vermeden gidebilmek, gidilecek yerin yakınına yaklaşabilmek, erişilebilirlik sözcüğü ile tanımlanmaktadır. Erişilebilirlik değişkeni, bölgenin her türlü iletişim imkanını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Piyasalara yakın olan bölgelerin uzak olan bölgelere oranla daha gelişmiş olması yanında, ulaştırma altyapısının bölgelerin ekonomik performanslarını önemli ölçüde etkilediği kaydedilmektedir. Dolayısıyla, endeks çalışmalarında ulaşım altyapısının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Diğer yandan, bölgenin dış dünya ile olan iletişim kanallarının da değerlendirilmesi gerekli görülmüş ve internet kullanıcıları ile telefon abone sayısı da endekse dahil edilmiştir (Alkin vd., 2007: 227).

Tablo 4: Erişilebilirlik Alt Değişkenleri ve Ağırlıkları

Değişkenler	Ağırlığı	Hesaplama Yöntemi
İlde kişi başına düşen geniş bant internet aboneliği sayısı	5	İldeki geniş bant internet abone sayısı / İl Nüfusu
İlde kişi başına düşen sabit telefon hattı aboneliği sayısı	5	İldeki sabit telefon hattı abone sayısı / İl Nüfusu
Hava trafiğine açık havalimanı varlığı	5	Hava trafiğine açık havaalanı bulunuyorsa bu ile 1, havalimanı bulunan ile en çok 80 km mesafede bulunan illere 0,5 ve bu iller dışında kalan illere 0 değeri verilmiştir.
Haberleşme-Ulaştırma alanında kamu yatırımı	3	İlde haberleşme ve ulaştırma sektörlerine yönelik yapılan kamu yatırımları
İlin otoyol ağına bağlı olup olmaması durumu	5	İl otoyol ağına bağlı ise 1, değilse 0 değeri verilmiştir.
İlde kilometrekare başına düşen bölünmüş yol uzunluğu	3	İldeki bölünmüş yol uzunluğu / İlin yüzölçümü
İlin demiryolu ağına bağlı olup olmaması durumu	5	İl demiryolu ağına bağlı ise 1, değilse 0 değerleri verilmiştir.
İlde limanın varlığı	5	İlde liman bulunuyorsa 1, liman bulunan ile en çok 80 km mesafede bulunan illere 0,5 ve bu iller dışında kalan illere 0 değeri verilmiştir
Kilometrekare başına düşen araç sayısı	-3	İldeki toplam araç sayısı / İlin yüzölçümü

Tablo 4'te de görüldüğü gibi erişilebilirlik endeksi için 11 değişkenden yararlanılmıştır. Bu değişkenlerden endekse en çok etki edenler; kişi başına düşen geniş bant internet aboneliği sayısı, kişi başına düşen sabit telefon hattı aboneliği sayısı, hava trafiğine açık havalimanı varlığı, ilin otoyol ağına bağlı olup olmaması, ilin demiryolu ağına bağlı olup olmaması ve ilde limanın olup olmaması değişkenleridir. Ayrıca endeks, bir de ters karakterli değişken içermektedir. Kilometrekare başına düşen araç sayısı değişkeninin eksi değerli ağırlığı olması nedeniyle illerin bu değişkendeki puanı kadar endeks puanı düşmektedir.

3.2. Analiz Yöntemi

Daha önce de belirtildiği gibi, endeks hesaplamalarının yapılabilmesi için 4 ana değişken belirlenmiş, bu ana değişkenlere de alt değişkenler tanımlanmış ve bu alt değişkenlere bir ağırlık kat sayısı verilmiştir. Bu alt değişkenler ve katsayıları Tablo 1, Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te gösterilmiştir.

Araştırmalar sonucu elde edilen veriler 0 ile 100 arasında normalize edilmiştir. Normalize işlemleri sırasında kullanılan denklem aşağıda gösterilmiştir. Buna göre normalize edilmek istenilen il için değişken değerine X denilmektedir. Bu X değeri ile aynı değişkendeki en küçük değer çıkartılarak denklemdeki pay elde edilmektedir. Aynı değişkenin en büyük değeri ile en küçük değeri arasındaki fark da paydayı oluşturmaktadır. Daha sonra, bu bölme işleminin sonucu 100 ile çarpılarak ilin normalize edilmiş değerine ulaşılmaktadır. Bu işlem sonucunda değişken değeri en yüksek olan il 100 puan alırken, değişken değeri en düşük olan il ise 0 puan almaktadır (Denk. 1).

$$Normalize\ X = 100 * \frac{(X - Değişken\ min)}{(Değişken\ max - Değişken\ min)} \quad (1)$$

Veriler normalize edildikten sonra ana değişkenler (alt endeksler) aşağıdaki denklem kullanılarak hesaplanmıştır (Denk. 2). Bu denklemde endeks değeri bulunacak il Endeks j ile gösterilmiştir. Denklemin payında, iller için normalize edilmiş değerler tek tek kendi

ağırlıkları ile çarpılmakta, daha sonra da bu değerlerin toplamı alınmaktadır. Paydasında ise, ana değişkenin alt değişkenleri için belirtilen ağırlık değerlerin toplamı alınmaktadır.

$$Endeks_j = \left(\frac{\sum_i A_{ji} X_{ji}}{\sum_i |A_{ji}|}\right)$$

A_{ji} = *j ana değişkeninin i'inci alt değişkeninin ağırlığı*
X_{ji} = *j ana değişkeninin i'inci alt değişkeninin normalize edilmiş değeri*

(2)

Kentsel rekabet gücü endeksine ulaşılması sırasında, Denk. 2'deki işlemler sonucu bulunan ana değişkenlerin ortalaması alınmıştır. Yani, beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi ve erişilebilirlik alt endekslerinin ortalaması alınmıştır (Denk. 3).

$$Kentsel\ Rekabet\ Gücü\ Endeksi = \frac{(BSYK + MBY + TB + E)}{4}$$

$BSYK$ = *Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi*
MBY = *Markalaşme Becerisi ve Yenilikçilik*
TB = *Ticaret Becerisi*
E = *Erişilebilirlik*

(3)

3.3. Analizin Uygulanması ve Endeks Sonuçları

Analiz, belirlenen dört ana değişken olan beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi ve erişilebilirlik ana değişkenleri bazında yapılmıştır. Daha sonra bu dört endeksin aritmetik ortalaması alınarak kentsel rekabet gücüne ulaşılmıştır.

— *Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Endeksi*

İlk ana değişken olan beşeri sermaye ve yaşam kalitesi ana değişkeni ١١ alt değişken ile oluşturulmuştur. Bu alt değişken verileri normalize edildikten sonra yukarıda belirtilen denklem (Denk. ٢) yardımıyla beşeri sermaye ve yaşam kalitesi endeksi oluşturulmuştur. Tablo ٥'te beşeri sermaye ve yaşam kalitesi endeksi alt değişkenlerinin normalize edilmiş değerleri verilmiştir.

Tablo 5: Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Endeksinin Normalize Edilmiş Değerleri

	Bingöl	Elazığ	Malatya	Tunceli
İlde bir yükseköğrenim programından mezun olan kişi sayısı	0	100	75,90	0,25
İlde mesleki ve teknik okuldan mezun olan kişi sayısı	21,30	63,13	100	0
YGS başarı yüzdesi	0	43,22	23,63	100
Kişi başına düşen hastane yatağı sayısı	7,72	100	29,30	0
Kişi başına düşen otomobil sayısı	0	100	93,42	11,72
Kişi başına düşen mevduat miktarı	0	33,29	30,60	100
İlde kişi başına ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı	1,07	100	33,19	0
Şehirleşme oranı	0	34,18	100	13,39
İlde süper lig veya 1. lig takımı olup olmadığı	0	50	50	0
İlde alışveriş merkezi olup olmadığı	0	100	100	0
İlde 5 yıldızlı otel olup olmadığı	0	100	100	0

Bingöl ilinin beşeri sermaye ve yaşam kalitesi endeksindeki normalize edilmiş değerleri incelendiğinde FKA kapsamındaki iller içerisinde son sırada yer aldığı görülmektedir. FKA kapsamındaki iller içerisinde, ilde bulunan üniversiteden en az mezun veren il Bingöl olurken, YGS'de başarı yüzdesi değişkeninde de son sırada yer almaktadır. Ayrıca, kişi başına düşen otomobil sayısı, kişi başına düşen mevduat miktarı ve şehirleşme oranı bakımından FKA kapsamındaki iller içerisinde son sırada yer almaktadır. Bunlara ek olarak, ilde alışveriş merkezi ve 5 yıldızlı otel bulunmaması ve süper lig veya 1. ligde ili temsil eden takımın bulunmaması da Bingöl'ün endeks değerini düşürmektedir.

— *Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Endeksi*

İkinci ana değişken, fikri sermayenin ve inovasyon kapasitesinin artırılmasına katkı sağlayan markalaşma becerisi ve yenilikçilik endeksinde ٤ alt değişken bulunmaktadır.

Tablo 6: Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik Endeksinin Normalize Edilmiş Değerleri

	Bingöl	Elazığ	Malatya	Tunceli
Patent tescil ortalaması	8,33	41,67	100	0
Marka tescil ortalaması	6,03	92,70	100	0
Faydalı model tescil ortalaması	0	42,10	100	5,26
Endüstriyel tasarım tescil ortalaması	0	51,72	100	0

Markalaşma becerisi ve yenilikçilik endeksinde Bingöl ili FKA kapsamındaki iller içerisinde 3. sırada yer almaktadır. Son 5 yılda ilde yaptırılan patent ve marka tescil ortalamalarına bakıldığında ilin bu iki değişkende de 3. sırada yer aldığı, son 5 yılda ilde yaptırılan faydalı model ve endüstriyel tasarım tescil ortalamalarına bakıldığında da en düşük değerlere sahip olduğu ve bu değişkenlerden 0 puan aldığı görülmektedir.

— *Ticaret Becerisi Endeksi*

Üçüncü ana değişken olan Ticaret becerisi endeksi ١١ alt değişken ile oluşturulmuştur. Bu alt değişken verileri normalize edildikten sonra yukarıda belirtilen formül yardımıyla ticaret becerisi endeksi oluşturulmuştur. Tablo ٧'de ticaret becerisi endeksinin normalize edilmiş değerleri verilmiştir.

Tablo 7: Ticaret Becerisi Endeksinin Normalize Edilmiş Değerleri

	Bingöl	Elazığ	Malatya	Tunceli
Kullanılan kredi miktarı	5,06	74,39	100	0
Tahakkuk eden vergi miktarı	9,50	66,82	100	0
İlin ihracat hacmi	5,34	82,29	100	0
Dış ticaret yapan firma sayısı	4,35	42	100	0
Kamu yatırımları	39,91	100	82,56	0
Sanayi elektrik tüketim miktarı	0,70	100	86,58	0
Açılan şirket sayısındaki değişim oranı	100	0	65,93	47,93
Kapanan şirket sayısındaki değişim oranı	0	38,67	41,85	100
İlde gümrük varlığı	0	100	100	0
Yatırım teşvik belgesi verilen sabit yatırım miktarı	1,63	28,64	100	0
İlin iç talep potansiyeli	26,27	70,60	100	0

Tablo 7'de de görüldüğü gibi Bingöl ilinin ticaret becerisi endeksinde en yüksek aldığı puan açılan şirket sayısındaki değişim oranı ve kapanan şirket sayısındaki değişim oranı olmuştur. Buradan da anlaşıldığı gibi, bir önceki yıla göre en fazla şirket Bingöl'de açılmış, en az şirket ise yine Bingöl'de kapanmıştır. Şirket sayısı ticaret becerisi endeksi için önemli değişkenlerden bir tanesidir. Ayrıca, dikkat çeken diğer bir değişken ise kamu yatırımları değişkenidir. Fakat bu alanda da FKA kapsamındaki iller içerisinde 3. sırada kaldığı görülmektedir. Ayrıca, Bingöl'de gümrük bulunmayışı ilin ticaret becerisini düşüren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

— *Erişilebilirlik Endeksi*

Dördüncü ve son ana değişken olan erişilebilirlik endeksi 9 alt değişken ile oluşturulmuştur. Bu alt değişken verileri normalize edildikten sonra yukarıda belirtilen formül yardımıyla erişilebilirlik endeksi oluşturulmuştur. Tablo 8'de erişilebilirlik endeksinin normalize edilmiş değerleri verilmiştir.

Tablo 8: Erişilebilirlik Endeksinin Normalize Edilmiş Değerleri

	Bingöl	Elazığ	Malatya	Tunceli
İlde kişi başına düşen geniş bant internet aboneliği sayısı	24,63	78,99	100	0
İlde kişi başına düşen sabit telefon hattı aboneliği sayısı	0,15	80,71	100	0
Hava trafiğine açık havalimanı varlığı	100	100	100	0
Haberleşme-Ulaştırma alanında kamu yatırımı	97,41	63,58	100	0
İlin otoyol ağına bağlı olup olmaması durumu	0	0	0	0
İlde kilometrekare başına düşen bölünmüş yol uzunluğu	49,77	100	66,72	0
İlin demiryolu ağına bağlı olup olmaması durumu	100	100	100	100
İlde limanın varlığı	0	0	0	0
Kilometrekare başına düşen araç sayısı	7,74	93,61	100	0

Bingöl'de hava trafiğine açık havalimanı oluşu ve aynı zamanda ilin demiryolu ağına bağlı oluşu erişilebilirlik açısından endeksteki değerini artırmıştır. Ayrıca dikkat çeken diğer değişken ise ilde yapılan haberleşme-ulaştırma alanındaki kamu yatırımlarıdır. Nüfus bakımından Malatya ilinin neredeyse üçte biri kadarı olmasına karşın, haberleşme-ulaştırma alanındaki kamu yatırımları neredeyse aynı miktarda gerçekleşmiştir.

— *Kentsel Rekabet Gücü Endeksi*

Daha önce de belirtildiği gibi kentsel rekabet gücü analizini oluşturan dört ana endeks bulunmaktadır. Bu endekslerden elde edilen puanların aritmetik ortalaması alınarak kentsel rekabet gücü endeksi ortaya çıkmaktadır.

Tablo 9: Kentsel Rekabet Gücü Endeksi

	Bingöl	Elazığ	Malatya	Tunceli
Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi	4,32	70,35	73,25	25,05
Markalaşma Becerisi ve Yenilikçilik	3,99	58,17	100	1,17
Ticaret Becerisi	22,68	69,53	100,02	-7,23
Erişilebilirlik	46,23	60,86	66,67	15,15
KENTSEL REKABET GÜCÜ	**19,43**	**64,73**	**84,98**	**8,53**

Tablo 9'da FKA kapsamındaki illeri endeksler bazında ve genel olarak kentsel rekabet güçleri gösterilmiştir. Birinci sıradaki il Malatya olurken, son sıradaki il ise Tunceli olmuştur. Sonuçları Bingöl ili özelinde değerlendirdiğimizde karşılaştırılan 4 il içerisinde 3. sırada yer aldığı görülmektedir. Bingöl ilinin en yüksek puanı 46,23 ile erişilebilirlik endeksinde kazandığı, bunu sırasıyla 22,68 ile ticaret becerisi endeksinin, 4,32 ile beşeri sermaye ve yaşam kalitesi endeksinin ve 3,99 ile markalaşma becerisi ve yenilikçilik endeksinin takip ettiği görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşme süreci, yaşanan teknolojik gelişmeler ve yeni üretim süreçleri, günümüzde kentlerin birbirleri ile rekabet içinde olmasına zorlamaktadır. Kentlerin daha yüksek yaşam kalitesi ve daha iyi hizmet sunmalarına yol açan bu rekabet, kentlerin ilerlemesine ve gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Kentsel rekabet gücünün ölçülmesi, kentleri hem güçlü ve avantajlı yönlerinin hem de zayıf ve tehdit altındaki yönlerinin tespit edilmesi anlamına gelmektedir. Kendi rekabet gücünü bilen kentler, zayıf yönlerini geliştirmek, avantajlı yönlerini sürdürülebilir hale getirmek açısından diğerlerine göre bir adım öndedir.

Kentsel analizler ve karşılaştırmalar yapmaya yarayan kentsel rekabet gücünü ölçülebilir hale getirebilmek için bazı göstergeler kullanılmaktadır. Bu göstergeler sayesinde kentlerin rekabet güçleri ve özellikleri ortaya konulabilmekte ve diğer kentlerle karşılaştırma imkânı elde edilmektedir.

FKA kapsamındaki iller ele alındığında; beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi ve erişilebilirlik değişkenleri açısından yapılan kentsel rekabet gücü analizine göre Bingöl ili FKA içinde 3. sırada yer almaktadır. Bahsedilen dört ana değişkenin aritmetik ortalaması alınarak belirlenen kentsel rekabet gücü skoru 19,43 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, Bingöl ilinin en yüksek puanı 46,23 ile erişilebilirlik endeksinde kazandığı, bunu sırasıyla 22,68 ile ticaret becerisi endeksinin, 4,32 ile beşeri sermaye ve yaşam kalitesi endeksinin ve 3,99 ile markalaşma becerisi ve yenilikçilik endeksinin takip ettiği görülmektedir.

Bingöl'ün kentsel rekabet gücü açısından bulunduğu konumun yükseltilebilmesi için her bir değişken açısından farklı önerilerde bulunulabilir.

İlk olarak, beşeri sermaye ve yaşam kalitesi endeksindeki yerinin yükseltilebilmesi için şu konularda çalışmalar yapılması gerekmektedir;

- İlde bulunan üniversitenin kapasitesi artırılmalı,
- Ortaöğretim seviyesindeki eğitim kalitesi artırılmalı ve YGS'deki başarı oranı yükseltilmeli,
- Ara eleman ihtiyacını karşılayabilmek için mesleki ve teknik eğitim konusunda farkındalık çalışması yapılmalı,
- Mevcut işgücünün tarım dışı sektörlerde donanımlarının güçlendirilmesi için çalışmalar yapılmalı,

- Şehirleşme ve sanayileşme konusunda yatırımlar yapılmalı,
- İlde ⁰ yıldızlı otel yatırımı yapılmalı,
- İlde bulunan hastanelerin kapasitesi artırılmalı ve/veya yeni hastaneler yapılmalı,
- İldeki sportif faaliyetler desteklenmeli,
- Bankacılık sisteminin daha yaygın kullanılması sağlanılmalı,
- İle alışveriş veriş merkezi yatırımı yapılmalı.

İkinci olarak, fikri sermayenin ve inovasyon kapasitesinin artırılmasına katkı sağlayan markalaşma becerisi ve yenilikçilik açısından baktığımızda ise, Bingöl ilinin bulunduğu konumu yükseltebilmesi için şu konularda çalışmalar yapılması gerekmektedir;

- İldeki firmalara Ar-Ge birimi kurulması ve Ar-Ge faaliyetleri için teşvikler verilmeli,
- İlde FKA tarafından Ar-Ge faaliyetleri konusunda farkındalık çalışmaları yapılmalı,
- İlde sanayileşme ve yenilikçilik konusunda kamu ve özel sektör tarafından yatırımlar yapılmalı,

Üçüncü olarak, ticaret becerisi endeksi sonuçlarına bakıldığında, ilin ticaret becerisinin artırılabilmesi için şu konularda çalışmalar yapılmalıdır;

- Firmaların kurumsal, finansal ve teknik kapasitelerinin geliştirilmesi için çalışmalar yürütülmeli,
- Firmaların katma değeri yüksek ürün çeşitliliği ile yeni pazarlara ulaşabilmeleri için destek sağlanmalı,
- İlde gümrük bulunmayışı ticaret becerisi açısından büyük eksiklik olduğundan, ilde gümrük müdürlüğü kurularak bu eksikliğin giderilmesi gerekmektedir,
- Girişimcilik konusunda farkındalık artırılmalı,
- Girişim sermayesi olanakları artırılmalı,
- FKA ve KOSGEB gibi kurumların Bingöl'e destek için ayırdıkları bütçeler artırılmalı,
- Kamu ve özel sektör yatırımları artırılmalı,
- Mevcut işgücünün tarım dışı sektörlerde donanımlarının güçlendirilmesi için çalışmalar yapılmalı,
- İşletmeler ve eğitim kurumları arasında Ar-Ge bağlantıları geliştirilmeli,
- Finansal açıdan öz kaynak yetersizlikleri çözülmeli, yabancı kaynaklara erişim kolaylaştırılmalı, kredilerden faydalanmak isteyen firmalara hafifletilmiş teminat şartları uygulanmalı.

Dördüncü ve son olarak, Bingöl ilinin en yüksek puan aldığı erişilebilirlik endeksi puanının daha da artırılabilmesi için aşağıdaki başarılı olduğu konularda sürdürülebilirliği sağlayabilmesi, daha az başarılı olduğu konularda ise kendini geliştirebilmek için çalışmalar yapması gerekmektedir;

- Ulaşımın kolaylaştırılması için otoyol ağı kurulması gerekmektedir,
- Haberleşme-Ulaştırma alanında ile yapılan kamu yatırımlarının devam ettirilmesi gerekmektedir,
- İldeki bölünmüş yol uzunluğu artırılmalıdır,

— İldeki sabit telefon ve geniş bant internet ağları geliştirilmeli ve kullanımına özendirilmelidir.

Elbette bu önerilere farklı öneriler de eklenebilir. Ancak genel olarak analiz sonuçları incelendiğinde Bingöl ilinin FKA kapsamındaki diğer illere göre düşük bir çizgide olduğu söylenebilir. Kentin dezavantajlı yönlerinin geliştirilmesi ve avantajlarının sürdürülebilir hale gelebilmesi için rekabet gücünün artıracak müdahale ve girişimlere ihtiyaç duyulduğu açıktır.

KAYNAKÇA

ADIGÜZEL, Muhittin, 2013, "Küresel Rekabet Gücünün Ölçülmesi ve Türkiye Bağlamında Bir Değerlendirme", Akademik Bakış Dergisi, 37, s. 1-21.

AK, Duygu, 2013, "Kentler Arası Rekabette İzmir'in Yeri", Ekonomi Bilimleri Dergisi, 5(1), s. 29-43.

AKAL, Mustafa;Ali KABASAKAL ve Seyit M. GÖKMENOĞLU, 2012, "OECD Ülkelerinin Rekabet Gücünü Açıklayıcı Kurumsal ve Karma Modeller", Business and Economics Research Journal, 3(1), s. 109-130.

AKTAN, Coşkun C. ve İstiklal Y. VURAL, 2004a, Rekabet Gücü ve Türkiye, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Yayın No: 255, Ajans-Türk Basın ve Basım A.Ş., Ankara.

AKTAN, Coşkun C. Ve İstiklal Y. VURAL, 2004b, Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Yayın No: 253, Ajans-Türk Basın ve Basım A.Ş., Ankara.

ALBAYRAK, Ali S., 2005, "Türkiye'de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle İncelenmesi", Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), s. 153-177.

ALKİN, Kerem; MelihBULU ve Hüseyin KAYA, 2007, "İller Arası Rekabet Endeksi: Türkiye'deki İllerin Rekabetçilik Seviyelerinin Göreceli Olarak Ölçülebilmesi İçin Bir Yaklaşım", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11, s. 221-235.

BRUNECKIENE, Jurgita;AndriusGUZAVICIUS and Renata CINCIKAITE, 2010, "Measurement of Urban Competitiveness in Lithuania", Engineering Economics, 21(5), p. 493-508.

CAHILL, Miles. B. and Nicolas SANCHEZ, 2001, "Using Princible Compenents to Produce an Economic and Social Development Index: An Aplication to Latin America and the U.S.", Atlantic Economic Journal, 29(3), p. 311-329.

ÇELİK, Rukiye; Elif AKKAŞ ve Eda ÇELİK, 2013, "Kentsel Rekabette Hastanelerin Rolü", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 22(2), s. 1-16.

DEMİR, İbrahim, 2002, "Alt Sektörlerde Rekabet Gücü Ölçüm Yöntemleri", Planlama Dergisi DPT, DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı – Özel Sayı, s. 229-234.

EDAM ve Deloitte Türkiye, "Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi", http://edam.org.tr/document/ trkiye%20icin%20bir%20rekabet%20endeksi.pdf (10.05.2014).

ERDUT, Zeki, 1998, Rekabetin İşgücü Piyasasına Etkisi, Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası, İzmir.

EROĞLU, A. Hüsrev, 2007, "Şehirlerin Markalaşması", Yerel Siyaset Dergisi, 23, s. 65-68.

EROĞLU, Osman ve Azmi YALÇIN, 2013, "Rekabet ve Mekânsal Kuramlara İlişkin Genel Bir Değerlendirme", Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(6), s. 95-114.

GLOBAL URBAN COMPETİTİVENESS PROJECT, http://www.gucp.org/News/Articles/Index/851 (15.05.2014).

GOVERNA, Francesca, 2010, "Competitiveness and Cohesion: Urban Government and Governance's Strains of Italian Cities", Análise Social, (197), p. 663-683.

HUOVARI, Janne;Aki KANGASHARJU and Aku ALANEN, 2001, "Constructing an Index For Regional Competitiveness", Pellervo Economic Research Institute Working Papers, 44, Helsinki, p. 1-23.

INTERNATIONAL MANAGEMENT DEVELOPMENT INSTITUTE (IMD), "World Competitiveness Yearbook 2015 Results", http://www.imd.org/ wcc/news-wcy-ranking (10.02.2015).

JIANG, Yihong and Jianfa SHEN, 2010, "Measuring The Urban Competitiveness of Chinese Cities in 2000", Cities, 27(5), p. 307-314.

JUSOH, Hamzah and Azmizam A. RASHID, 2008, "Efficiency in Urban Governance towards Sustainability and Competitiveness of City: A Case Study of Kuala Lumpur", International Journal of Social, Management, Economics and Business Engineering, 2(4), p. 443-456.

KANG, Xiao-Guang and Qing-Bin MA, 2005, "Relationship Between Urban Eco-Environment and Competitiveness With the Background of Globalization: Statistical Explanation Based on Industry Type Newly Classified With Environment Demand and Environment Pressure", Journal of Environmental Sciences, 17(2), p. 344-349.

KARA, Murat, 2008, Bölgesel Rekabet Edilebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları,DPT Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.

KAYPAK, Şafak, 2013, "Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Markalaşması ve Marka Kentler", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14(1), s. 335-355.

KEIVANI, Ramin; Ali PARSA and Bassem YOUNIS, 2003, "Development of the ICT Sector and Urban Competitiveness: The Case of Dubai", Journal of Urban Technology, 10(2), p. 19-46.

KIRANKABEŞ, Mustafa C., 2006, "Küresel Rekabet Gücü Boyutunda AB Ülkeleri ile Türkiye'nin Karşılaştırmalı Analizi", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16, s. 231-254.

LIUA, Chun-Chu; Li-Min CHUANGB and Chien-Min HUANG, 2012, "A Study on The Urban Competitiveness of Two-Straits" Applied Economics Letters, 19, p. 1001-1005.

RONDINELLI, Dennis A. and Gyula VASTAG, 1997, "Analyzing the International Competitiveness of Metropolitan Areas: The MICAM Model", Economic Development Quarterly: The Journal of American Economic Revitalization, 11(4), p. 347-366.

SINKIENE, Jolita, 2009, "Competitiveness Factors of Cities in Lithuania", Viešoji Politika ir Administravimas, 29, p. 47-53.

ŞEKER, Murat, 2010, İstanbul'da Yaşam Kalitesi Araştırması, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2010-103, İstanbul.

TUROK, Ivan, 2004, "Cities, Regions and Competitiveness", Regional Studies, 38(9), p. 1069-1083.

ULUSLARARASI REKABET ARAŞTIRMALARI KURUMU, "İllerarası Rekabetçilik Endeksi (2009-2010)", www.urak.org/haberler/URAK_IllerarasiRekabetcilikendeksi 2009-2010.pdf (10.05.2014).

WORLD ECONOMIC FORUM, "The Global Competitiveness Report 2014-2015", http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf

(10.02.2015).

YUMUŞAK, İbrahim G., 2008, "Beşeri Sermayenin İktisadi Önemi ve Türkiye'nin Beşeri Sermaye Potansiyeli", Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 55, s. 3-48.

— İldeki sabit telefon ve geniş bant internet ağları geliştirilmeli ve kullanımına özendirilmelidir.

Elbette bu önerilere farklı öneriler de eklenebilir. Ancak genel olarak analiz sonuçları incelendiğinde Bingöl ilinin FKA kapsamındaki diğer illere göre düşük bir çizgide olduğu söylenebilir. Kentin dezavantajlı yönlerinin geliştirilmesi ve avantajlarının sürdürülebilir hale gelebilmesi için rekabet gücünün artıracak müdahale ve girişimlere ihtiyaç duyulduğu açıktır.

BÖLGESEL KALKINMADA SÜRÜKLEYİCİ SEKTÖRLERİN ROLÜ VE ÖNEMİ: MUŞ İLİ ÖRNEĞİ

The Role and Importance of Sectors Gripping on Regional Development: Muş Provınce Example

Ş.Mustafa ERSUNGUR[1], Mehmet Barış ASLAN[2], Ömer DORU[3]

ÖZET

Dengesiz kalkınma teorisinin öncüsü A. O. Hirschman'dır. Hirschman'a göre geri kalmış ekonomiler, dengeli kalkınma teorisyenlerinin öngördükleri gibi, bütün sektörlerde eş anlı bir kalkınma hamlesini gerçekleştirecek ne sermaye miktarına ve ne de arz ve talep yönüyle piyasa genişliğine sahiplerdir. Halbuki bu ekonomiler içerisinde öyle sektörler vardır ki, bu sektörlere dengesiz bir biçimde de olsa ağırlık verilmesi, sektörler arası ilişkilerden dolayı ekonomide bir sıçrama, bir büyük itiş gerçekleştirebilir.

Söz konusu teori baz alınarak kuramsal çerçevesini oluşturduğumuz bu çalışmanın amacı, Muş ilinin ekonomik kalkınmasına ön ayak olabilecek sürükleyici sektörün, var olan potansiyel çerçevesinde tespitinin gerçekleştirilmesidir. Bu kapsamda, ildeki sektörlere ait elde edilen istatistiki veriler derlenerek, söz konusu amaç doğrultusunda hazırlanan karşılaştırmalı tablolar vasıtası ile ilin sektöriyel anlamda güçlü ve zayıf yönleri ortaya konulmuştur. İlde bulunan verimli ovalar, toprak yapısı ve organik tarıma elverişli koşullar farklı türde ürünlerin yetiştirilmesine, diğer taraftan yeni teşvik sistemi uygulaması kapsamında orta ve büyük ölçekli tarım işletmelerinin kurulabilmesine imkan tanıdığı görülmüştür. Ayrıca ilde hayvancılık için çok uygun mera ve çayır alanlarının bulunması ve hayvan varlığının ilde kurulacak et ve et ürünleri işletmelerinin ihtiyaç duyacağı talebi karşılayacak düzeyde olması, tarım ve hayvancılık sektörünü ön plana çıkartarak, yeni yatırımlar için yüksek potansiyel oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda, özellikle hayvancılıkta Türkiye'de önemli bir yere sahip olan ilde, tarım ve hayvancılığın il ekonomisinin sürükleyici sektörü olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler:*Bölgesel kalkınma, Dengesiz Kalkınma, Sürükleyici sektör, Muş ili*

1 Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü.

2 Öğr. Gör. Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler M.Y.O, Yönetim ve Organizasyon Bölümü.

3 Arş. Gör. Şırnak Üniversitesi, İ.İ.B.F, İktisat Bölümü

ABSTRACT

The pioneer of the theory of unbalanced development is A. O. Hirschman. According to Hirschman lagging economies, such as balanced development theorists predicted,all sectors will perform a peer have neither capital development moves and nor have the width of the supply and demand aspect of the market. However, there are such sectors in this economy that giving weight to these sectors, albeit in an unbalanced manner,because of the cross-sectoral relationships in the economy, can perform a jump, a large thrust.

The aim of this study,based on the theoretical framework of the theory, is to immobilize the sector that may be gripping the forefoot to the economic development of the province of Mus within the framework of substantial of the potential. In this context, strengths and weaknesses of the province in the sense of sector has been revealed by obtaining statistical data compiled and with comparative table prepared in accordance with the aforementioned goals through,fertile plains, soil structure and favorable conditions for organic agriculture supply cultivation of different types of products in the province, and also it provides possibility of establishment of medium and large-scale agricultural enterprises under the new incentive system application. Also,it is concluded that the existence of convenient area pasture for livestock in the province and the presence of animal in the province to be in level to meet the demands of meat and meat products of that will be built. In line with these results, it is believed that agriculture and livestock sector can be leading sectors of the provincial economy in province which particularly has an important place in farming in Turkey.

Keywords:*Regional Development, Gripping The Sector, Muş Province*

1.GİRİŞ

Bölgesel Kalkınma bir ülkenin tüm bölgelerinin, diğer bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi sonucunda bölge vizyonunu dikkate alan, katılımcılık ve devamlılığı ilke edinen ve bölge refah düzeyinin artışını insan kaynaklarının geliştirilmesi suretiyle amaçlayan çalışmalar bütünüdür (Akpınar, vd.: 2011, 101-104).Bölgesel kalkınma kavramı 1950'li yıllarda kalkınma ekonomisiyle beraber işlerlik kazandığından çok uzun bir geçmişi yoktur. Son yıllarda ise bu kavram az gelişmiş ve gelişmekte olan tüm bölgeler için önem arz etmektedir (Açcı: 2008,5).

Bir bölgenin potansiyellerini dikkate almadan, merkeziyetçi ve yerel unsurların katılımcılığına dayanmayan, ayrıca bölgenin gerçekleriyle bağdaşmayan bir bölgesel kalkınma anlayışının çok da fazla başarı şansına sahip olmadığına inanmaktayız. Bunun en güzel örneklerinden birini de çalışmamıza konu olan Muş ili oluşturmaktadır. Birçok dönemde kalkınma planları içerisinde yer almış olmasına rağmen, bugün gelinen noktada Muş ili Türkiye'de Kalkınma Bakanlığın 2011 yılı **İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması verilerinegöre 81.sırada yer alırken,** Türkiye İstatistik Kurumu 2011 verilerine göre de Türkiye'de kişi başına düşen GSMH 15.137 Dolar iken bu rakam Muş ilinde 2.743 Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Dengesiz kalkınma teorisinin önemli isimlerinden biri olan Hirschman, sektörler arası ilişkilerde eş zamanlı bir kalkınma hamlesini gerekli görmemekte aksine bazı sektörlerde fazla kapasite yaratılarak gelişmenin hızlandırılmasının daha olası olacağını düşünmektedir. Hirschman bu ekonomiler içerisinde birtakım sektörlerin var olduğunu öyle ki, bu sektörlere dengesiz bir biçimde de olsa ağırlık verilmesinin, sektörler arası ilişkilerden dolayı ekonomide bir sıçramaya, bir büyük itişe sebep olabileceğini ifade etmektedir (Yavilioğlu: 2002, 59).

Muş ili dengeli kalkınma modelinde olduğu gibi tümden ve aynı anlı bir kalkınma modelini gerçekleştirecek ne sermaye miktarına ve ne de arz ve talep yönüyle piyasa genişliğine sahip bir il değildir. Bu nedenle dengesiz kalkınma modeli uygulamasının, var olan sektörel potansiyeller dikkate alındığında ilin kalkınmasında daha uygun bir modelleme olacağını düşünmekteyiz.

Söz konusu teoriden yola çıkarak kuramsal çerçevesini oluşturduğumuz bu çalışma, Muş ilinin Sosyo-ekonomik gelişimi için, var olan sektörel potansiyellerini karşılaştırmalı verilerle tespit ederek ilin gelişme sürecini hızlandırmayı sağlayacak bir model önermektedir. Çalışma kapsamında az gelişmiş ekonomilerin ortak sorunları, bölgesel kalkınma amaçları ve dengesiz kalkınma modeli ile ilgili bilgilendirici açıklamalar, ilin gelişimi için mukayeseli üstünlüğe sahip odak sektörün seçilmesi ve Muş ili için önerilen model yer almaktadır.

2.GERİ KALMIŞ EKONOMİLERİN SORUNLARI

Geri kalmış ekonomilerin dengeli ve dengesiz kalkınma modellerinin de içinde yer aldığı Ekonomistik Yaklaşımlar tarafından belirlenen sorunlarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

- Tarımsal işgücünün fazlalığı ve tarımsal prodüktivitenindüşüklüğü
- Geri kalmış ekonomilerde tarım sektöründeki üretim oranının endüstri, imalat ve hizmetler sektörlerine nazaran daha fazla olması
- Teknolojik gerilik, ekim alanlarının elverişsizliği, yetersiz sermaye kullanımı ve küçük aile işletmelerinin varlığı gibi nedenlerden dolayı tarımsal prodüktivitenin düşük olması
- Yetersiz sermaye birikimi ki söz konusu ekonomilerde sermayemiktarı çok yetersiz olduğu gibi aynı zamanda çok yavaş bir hızla artmaktadır.Bunun önemli bir nedeni bu ülkelerde milli gelir oranının düşük olmasıdır.
- Nüfustakibüyüme oranının yüksekliğiyle beraber milli gelir düzeyindeki düşüklük, sermayemiktarının düşük kalmasına ve aynı zamanda artışın yavaş olmasına nedenolmaktadır.

- Hızlı nüfus artışıdır. Söz konusu ekonomilerin yetersiz sermaye birikimlerinin var olduğu düşünüldüğünde, artan nüfusun çalışan azınlık tarafından beslenmesi zorunlu hale gelir. Bu durum zaten çok sınırlı olan tasarruf eğilimini daha da azaltır ve ekonomik değişim için gerekli sermaye birikiminin sağlanması mümkün olamaz

- Arz, talep ve optimum kaynak dağılımı açısından piyasaların dar vedüzenleyici niteliğinin yeterli olmamasıdır. Geri kalmış ekonomilerde arz yönüyle piyasaların darlığının önemli bir nedeni kişi başına gelir seviyesinin düşüklüğü diğer bir önemli neden ise gelir düzeyinin düşüklüğüne bağlı olarak talep seviyesindeki düşük olmasıdır.

- Piyasa koşullarının olmaması veya eksik olmasıdır. Bu durum, kaynakların optimal dağılımına olumsuz etkide bulunmaktadır. Yani kaynaklar fiyatların yol göstericiliğine göre üretime sokulmamakta veya bölüşüm fiyat mekanizmasına göre gerçekleşmemektedir(Yavilioğlu: 2002, 53).

3.BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASININ AMAÇLARI

Bölgesel kalkınma politikasında, kalkınma için genel bir sorun olan bölgeler arasındaki dengesizlik sorunu ve buna paralel ekonomik, sosyal, kültürel ve hatta psikolojik anlamda pek çok sorunun da bu genel sorunun bir parçası olması üç temel amacın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu amaçları şu şekilde sıralayabiliriz:

3.1.Büyüme Amacı

Büyüme için gerekli ön koşulların oluşturulması ve daha hızlı büyümenin gerçekleştirilebilmesi için bölgelerde ve büyüme hızları gelişmiş bölgelere nazaran geride kalmış bölgelerin büyüme ve kalkınma hızlarını arttırıcı önlemlerin alınmasıyla paralel olarak; özel yatırımların ve kamu yatırımlarının etkin uyumu sayesinde, üretim faktörlerinin optimal paylaşımını ifade etmektedir.

3.2.İstikrar Amacı

İstihdam ve kişi başına düşen gelir ile ilgili sorunların giderilmesi ile ilgili konulardaki çözümün sürdürülebilir olabilmesi için; bölgesel kuruluş yeri ve üretim yapısının, konjonktürel ve yapısal dalgalanmalara bağlı değişimlerin önüne geçilmesi doğrultusunda stratejik planların hazırlanması ve bölgesel istikrar politikasında, bölgesel ve sektörel yapı bakımından gerekli politika koordinasyonunun sağlanması sayesinde bölgelerin ekonomik yapılarının kendi içinde dengeli dağılımı hedeflenmelidir.

3.3.Dengeleme ve Eşitleme Amacı

İktisadi kaynakların bölgeler arasında dengeli ve optimal dağılımının sağlanması, bölgeler arasındaki gelir ve refah düzeylerini dengelenerek, bölgelerin daha sağlıklı ve daha güvenli çalışma ve yaşam koşullarına sahip olmaları ve sosyal maliyetlerin asgari seviyelere inmesini sağlayacaktır. Bölgelerin azami ölçüde eşit altyapı seviyesine kavuşturulması, sektörel yoğunlaşmaların dengeli bir düzeye kavuşturulması, nüfusun ülke içinde rasyonel dağılımının sağlanması, bölgeler arasında sosyal adaletin sağlanması da bölgesel kalkınma politikalarının amaçları içerisindedir (Aktakas: 2006, 15-16).

4.DENGESİZ KALKINMA MODELİ

Dengesiz kalkınma kuramları, dengeli kalkınma kuramlarına ait piyasada *ortaya çıkan dengesizlik durumunun, ekonomik ilerlemeyi durduracağı* şeklindeki iddialarının doğru olmadığı görüşü üzerinde yoğunlaşmışlardır. Dengesiz kalkınma kuramcılarına göre belli şartlar içinde dengesizlik, ilerlemeyi bozmaktan çok canlandırır, teşvik eder ve sektörlerde sıçramalara yol açarak ekonomiyi dinamik bir süreç içine sokar. (Dülğeroğlu: 1991, 42–43).

Dengesiz kalkınma kuramcılarının öncüsü Hirschman, geri kalmış yoksul ülkeler, dengeli kalkınma teorisyenlerinin öngördükleri gibi bütün sektörlerde eş zamanlı bir kalkınma hamlesini gerçekleştirecek ne sermaye miktarına, ne de arz ve talep yönüyle piyasa genişliğine sahiptirler (Hirschman: 1958, 50–62). Büyüme ve yoksulluktan kurtulma, ancak seçilmiş sektörlerden yayılarak gerçekleşebilir. Kalkınma çizgisel bir süreç değil, hamleler isteyen bir dizi kopuştur (İnsel: 2003, 165).

Dengesiz kalkınma düşüncesinin dayandığı ana ilke şöyle özetlenebilir: Az gelişmiş ülkelerde kalkınma daha sert başlangıçlarla ve durgun bir ekonomi ile gerçekleşmektedir. Dönem dönem yaşanan dalgalanmalar, ekonomik şoklar ve hareketlilikler, dinamik bir yapıda devam etmektedir.Dengeli kalkınma modelindeki her sektörün aynı anda kalkınması ve yatırımların arttırılmaya çalışılması bu süreci durağanlaştırmakta ve gelişme hızını düşürmektedir. Diğer taraftan, azgelişmiş ekonomilerde, iç piyasanın genellikle çok sınırlı olması, dengeli kalkınma görüşü ile bağdaşmamaktadır. Örneğin, sanayide tamamlanmalara katı bir biçimde uyulması, optimum ölçeğin altında kalınmasına yol açmakta, bu da kaynak israfı anlamına gelmektedir (Gürkan: 1979, 248).Dengeli kalkınmadaki bu durgunlaştırma sürecinin giderilmesi için alternatif bir yol olarak ortaya çıkan dengesiz kalkınma modelinde; ekonominin bazı sektörlerine öncelik verilip, yatırımların bu sektörlere kaydırılması esastır.Dengesiz kalkınma teorilerinin söz konusu düşüncelerinin temelinde yatan neden, geri kalmış ekonomilerde sermayenin kıt oluşudur.Onlara göre, kıt olan sermayenin eşit dağılımı düşük ölçekli işletme tiplerinin ortaya çıkmasına ve düşük verime neden olmaktadır. Bunu önleyebilmek için yatırımlar, ekonomide kalkınmayı gerçekleştirecek sürükleyici sektörlere kaydırılmalıdır (Solmaz: 2008, 4).

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Bölgesel kalkınma kapsamında yapılan bilimsel çalışmalar, illerin mevcut durumundan hareketle, kalkınmayı hızlandıracak potansiyel sektörler ve yatırım alanlarını tespit etmeye yönelik çalışmalar yaparak, bir takım analiz teknikleri yardımıyla aynı zamanda gelecekteki durumunun ne olacağını tahmin etmeye yarayan ve kalkınmışlık düzeyini gelişmiş bölge düzeyine yükseltmeyi amaçlayan çalışmalardır.

Bu anlamda, sürükleyici sektörlerin bölgesel kalkınmadaki rolü ve önemini ortaya koymaya çalıştığımız bu çalışmada, aşağıda gösterilen, Türkiye ve çeşitli ülkeler üzerine yapılmış olan benzer çalışma örnekleri incelenerek, çalışmanın genel çerçevesi ortaya konulmuştur.

Derya Nur Karakaş'ın 2005'de yapmış olduğu ''Kalkınmada Öncelikli Yöreler Uygulaması: Zonguldak Örneği'' çalışmasında, Zonguldak'ın sahip olduğu potansiyeller dikkate alınarak yeni yatırımcıların bölgeye çekilebilmesi halinde ilin gelişiminin çeşitlenerek büyüyen bir ekonomiye sahip olabileceği vurgulanmış olup, bölgenin gelişebilmesi için, rekabet edebilecek ve uluslararası düzeyde ürün satışı gerçekleştirebilecek yenilikçi özel sektör yatırımlarına ihtiyaç olduğu tespiti gerçekleştirilmiştir. Ayrıca söz konusu havzaya yatırımların çekilebilmesi için devlete de düşen sorumlulukların olduğunu belirttikten sonra Zonguldak ekonomisinin madencilik sektöründe önemli bir yer tutan kömür yerine rekabet gücüne sahip özel sektör firmaları ile birlikte Zonguldak ekonomisinin yeniden canlılık kazanabileceğini sonuç kısmında özet

olarak dile getirmiştir(Karakaş: 2005, 134).

Seyhun Doğan ve Zafer Yıldız'ın 2007'de yapmış olduğu " Bölgesel Kalkınma, Turizmin İlişkisi ve Göller Bölgesi Kalkınmasında Alternatif Turizm Potansiyelinin Kullanılabilirliğine Yönelik Bir Araştırma" isimli çalışmasında Turizm sektörünün ülke ve bölge ekonomileri üzerine etkileri ve bu etkilerin bölgelerarası dengesizlikleri gidermedeki rolü incelenmiştir. Söz konusu çalışmada, göller bölgesinin sahip olduğu alternatif turizm potansiyeli ortaya koyulmuş ve bu potansiyelin göller bölgesi kalkınmasında bir dinamik olarak kullanılabilirliği teorik ve ampirik olarak tartışılmıştır.Elde edilen bulgulara göre bölgenin, Doğa turizmi, yayla turizmi, dağ turizmi, su sporları ve akarsu turizmi, kültür turizmi, eko turizmi gibi gerek coğrafi gerekse iklimsel koşulları bakımından önemli bir potansiyele sahip olduğu ifade edilmiştir.Sonuç önerisinde ise bu potansiyelin harekete geçirilerek bölgesel kalkınmada bir dinamik olarak kullanılması için ise bazı tedbirlerin alınmasının gerektiği ifade edilmiştir. Söz konusu tedbirler;

- Bölgenin tanıtımının yoğun bir şekilde yapılması

- Bu tanıtım atağının ardından bölgeye yönelik olarak artacak turistik talebini karşılayacak turistik tesis sayısının yeterli düzeye getirilmesi.

- Bölgeye yönelik tur düzenleyecek acentelerle bağlantı kurulup bölgeye yönelik turların organize edilmesi

- Seyahat acenteleri sayısının artırılması.

- Bölge halkının turizm konusunda bilinçlendirilmesi şeklinde ifade edilmiştir

(Doğan ve Yıldız: 2007, 148-181).

Nermin Çelik ve Güven Murat'ın 2009'da yaptığı "Sayısallaştırılmış SWOT Analizi İle Bartın ilinin Ekonomik Yapısını Değerlendirme" isimli çalışmada ilk olarak Bartın ekonomisinin güçlü ve zayıflıklarının yanı sıra tehditleri ve fırsatları SWOT analizi aracılığıyla ortaya konulmuştur. İkinci olarak elde edilen bulgular çok kriterli bir değerlendirme yaklaşımı olan Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve her birinin öncelik değerleri hesaplanmıştır.Son olarak sayısal bulgulara dayanarak zayıf yönlere dikkat çekilmiş ve ilin ekonomik gelişimine yönelik alternatif stratejiler sunulmuştur. İlin en önemli potansiyeli, Bartın Limanı'nın ticari amaçlı kullanımı olarak tespit edilmiştir(Çelik ve Murat: 2009, 199-212).

Kırklareli Üniversitesinin "2010 Yılına Girerken Kırklareli İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısı" konulu düzenlemiş olduğu Istıranca Panelleri I-II'nin sonuç önerisinde, ilin kalkınabilmesi için bölgede üretilen tarımsal mahsulün 'ticari emtia' ya dönüştürülerek, hem ülkenin en büyük pazarlarında, hem de AB ülkelerinde satılabilecek 'marka değer üretme' ye yönelik çalışmaların gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca başta, tarımsal ve hayvansal faaliyetler olmak üzere başkaca zenginliklerin, ilk madde veya yarı mamul olarak değil, nihai ürün, bir başka ifadeyle 'raf'a konulmak üzere bölge dışına çıkarılması gerekliliğine işaret edilmiştir. Gerekli sermaye kaynağına ve tarımsal kültüre sahip olunduğunu ancak bunun ekonomik anlamda gelişmeyi sağlayabilmesinin zihinsel bir dönüşüm süreci ile gerçekleşebileceği ifade edilmiştir (Kırklareli Üniversitesi: 2011, 1-10)

İbrahim Orkun Oral'ın 2010'da yaptığı "Ardahan İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısının Analizi" adlı çalışmada, ilin gelişmişlik düzeyinin arttırılabilmesi için, ekonomisinin hayvancılık ve tarıma dayalı bir yapı arz etmesinden dolayı, bu alana yönelik verimliliği arttıracak, kamu destekli modern uygulamaların hayata geçirilmesi gerektiğini, ilde yaşanan yoğun göçün durdurulması ve tersine göçün başlatılabilmesi için devlet tarafından teşvik ve altyapı çalışmalarına daha fazla ağırlık vermesi gerektiği ayrıca işletme sahip ve yöneticilerine yeni teknolojik gelişmelerle ilgili eğitimlerin İl Valiliği tarafından belirli periyotlarda verilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Oral: 2010, 102-103).

Pereira ve Sagales 1970-1989 dönemini kapsayan ve İspanya'nın farklı bölgelerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, kamunun ulaştırma ve haberleşme alt yapı yatırımlarının özel sektör çıktı ve girdilerini nasıl etkilediğini Vektör Ardışık Bağlanımı (VAR) yöntemiyle analiz etmeye çalışmışlardır. Elde edilen sonuçlar İspanyanın tüm bölgelerinde söz konusu kamu sermayesi ile özel sermayenin birbirini tamamlayıcı bir yapıda olduğunu ve kamu sermayesinin uzun dönemde İspanya'da gerek çıktıdaki büyümenin gerçekleşmesi gerekse de istihdamın artmasında önemli bir rol oynadığı sonucuna varmışlardır.Bu sonuçlardan hareketle bölgesel düzeyde yeni kamu sermaye yapılanmasının gerekliliğine vurgu yapılarak, dengeli bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesine ciddi oranda katkı sağlayacağı düşüncesini dile getirmişlerdir (Pereira ve Sagales: 1999, 289-293).

Zhang tarafından 2012 yılında Suzohu'nun kırsal turizminin gelişimine yönelik olarak yaptığı SWOT Analizi Uygulaması çalışmasında, geniş kapsamlı bir değerleme yaparak, kendi kaynakları ve dış çevre etkisi altında inceledikten sonra, güçlü, zayıf yönleri ile fırsat ve tehditlerinin tespitini gerçekleştirmiştir.

Zhang'ın yapmış olduğu çalışma sonucunda, Suzohu'nun gelişimine yönelik elde ettiği sonuçlara göre, kaynak zengini, kategori çeşitliliğine sahip ve mükemmel coğrafi konumuyla kırsal turizmin potansiyel sektör olarak ön plana çıkmaktadır (Zhang: 2012, 1295-1299).

Hubbard ve Gorton'un 2009'da yaptıkları çalışmada, Avrupa Birliğine üyelik sonrası kırsal kalkınmaya geçiş deneyimini başarmış Avrupa Birliğine üye beş devletin çeşitli bölgelerinde tarım ile tarım politikası arasındaki ilişkileri dikkate alarak, dört rakip modelin ışığında (Tarımsal faktörler, Eksojen Faktörler, Endojen Faktörler ve Neo-Endojen Faktörler) kırsal kalkınmaya yönelik bir değerlendirme yapmıştır.

Tüm vaka çalışmaları, kırsal kalkınmanın uyaranı olarak liderin popülitesini dikkate almıştır. Genellikle kırsal kalkınmanın bir mekanizması olarak adlandırılan endojen faktörlerin başarılı olabilmesinin yolunun tüm yerel ve dış kaynak ve kapasitelerin birleştirilmesi yoluyla sağlanacağını ifade etmekte ve bunun da neo-endojen modeliyle uyum gösterdiğini ifade etmektedir. Ancak yerel kapasite artışı ve yerel aktörlerin katılımını yerel kalkınmanın ön şartı olarak gören neo endojen modeli ruhunun ortak tarım politikaları tarafından henüz benimsenmediğini de ifade etmiştir (Hubbard ve Gorton: 2009, 91-112).

5.MUŞ İLİ'NE GENEL BİR BAKIŞ

Muş ili Doğu Anadolu Bölgesi' nin Yukarı Murat- Van bölümünde yer almaktadır. Bölgenin denize uzak ve yüksek olması nedeniyle karasal iklimin etkisi görülür. Çok geniş bir bölge olması ve yükseklik farklarına bağlı olarak iklim özellikleri farklılaşır. 31 Aralık 2013 tarihli Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre Muş ili nüfusu büyüklük olarak 412.553 değeri ile 47. Sırada gelmektedir (TÜİK: 2013, 12).

Tarım ve hayvancılık il ekonomisinin temel sektörüdür. Ancak tarım sanayi ile entegre olmadığı için yeterince gelişmemiştir. Muş ili Türkiye'nin en büyük ovalarından birisine sahip olmasına rağmen, ovadan yeterince fayda sağlanamamaktadır. Son yıllarda yapımı devam eden projelerden; Karasu Islah Projesi tamamlandığında ovadaki taşkın ve erozyon tehdidinin ortadan kalkması beklenmektedir. Alparslan II Barajı Muş Ovası Sulama Projesi inşaatı tamamlanmasıyla Muş ovasının tamamı sulanabilecek ve söz konusu projenin işletmeye alınması ile birlikte Milli ekonomiye katkısının yaklaşık 217 Milyon TL olması beklenmektedir. Tarla olarak kullanılan alanda hububat, şeker pancarı ve ayçiçeği ekimi başta gelmektedir. İldeki temel bitkisel ürün ise buğdaydır.

Muş ilinde ihracat yapan KOBİ ve büyük sanayi kuruluşları 5 tane olup, ihracatta ekonomik faaliyetlere göre bakıldığında en büyük payı imalat sektörü oluşturmaktadır. İl 2014 yılında 4.808.000 $ ihracat ile 81 il içerisinde 73. olmuştur. İthalat ise 1.732.000 $ olarak gerçekleşmiştir. İlin 2013 yılı sonu itibariyle işsizlik oranı ise % 10,4'dir (Muş Valiliği:www.mus.gov.tr, Erişim tarihi 21.07.2015).

6. MUŞ İLİNİN TARIM VE HAYVANCILIK POTANSİYELİ

6.1. İlin birçok göle ve debisi yüksek akarsu kaynaklarına sahip olması

İl'in su kaynakları (akarsu, gölet, baraj gölleri v.b) Türkiye ortalamasının üzerindedir. Yerüstü su potansiyeli 4.505,93 hm3 / yıl ve yer altı su potansiyeli 117,0 hm3/yıl olmak üzere toplam su potansiyeli 4.622,93 hm3 / yıl'dır. Bu miktar Doğu Anadolu Projesi kapsamındaki illerin toplam su potansiyelinin yüzde 7'sini oluşturmaktadır.

Gerek tarım alanlarının sulanabilmesi gerekse enerji üretme potansiyeli bakımından Muş ili, debisi yüksek akarsuları ve birçok gölü ile yüksek potansiyele sahip illerden birisidir. İl topraklarını sulayan önemli akarsular Murat Nehri ile onun kolu olan Karasu'dur(Devlet Planlama Teşkilatı: 2000, 7).

6.2. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

2013 TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına göre şehir ve köy nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı bakımından Muş ili % 62,1 kırsal nüfus oranı ile % 25,5 olan TRB2 Bölgesi[4] ve % 8,7 olan Türkiye'nin oldukça üzerinde yer almaktadır(TÜİK: 2013, 82).Muş İlinde tarım sektörü, kırsal kesim insanının yüzde 80 – 90'ının temel geçim kaynağıdır. Gelir ve istihdam yönünden çok önemli bir potansiyele sahip olan tarım sektörü hem ülke hem de Muş ili için çok önemli bir sektördür (Fırat Üniversitesi: 2006, 78).

İşgücünün sektörel dağılımına bakıldığında ise Muş ili ekonomisinde tarım sektörünün önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. İl genelinde iktisaden faal olan nüfusun % 56.2 gibi önemli bir kısmı, tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Bu oran sanayi sektöründe %14.4, hizmetler sektöründe ise % 29.4 olarak gerçekleşmiştir.(Muş Valiliği: 2013, 6)

4 TRB2 Düzey 2 bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illerinin yer aldığı, ülke yüzölçümünün % 5,33'üne tekabül eden alan üzerinde kurulu, toplam yüzölçümü 41.754,68 km² olan, %16,99'u Bitlis, %17,19'u Hakkâri, %19,32'si Muş ve %46,5'i Van il topraklarından oluşan istatistiki bölgedir

Tablo-1: Muş İlinde İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı(2011-2013 Ortalaması)

	Tarım	Sanayi	Hizmetler
İstihdam Sayısı	65.000	17.000	34.000
İstihdam Oranı (٪)	56,2	14,4	29,4

Kaynak:Muş Valiliği

6.3. İlin Arazi Varlığı ve Sebze üretim Değerleri

Tablo 2'de gösterildiği gibi Muş ilinin toplam arazi varlığı 819.600 ha.'dır. Arazi varlığının % 42'si tarım arazisidir. Bunun % 58,1'i işlemeli tarıma uygun olmayan arazilerden, % 41,9'u ise işlemeli tarıma uygun arazilerden oluşmaktadır. Muş il'inde işlemeli tarıma uygun arazilerin % 60,1'i kuru tarım, % 25,7'si mera, % 5,8'si çayır, % 5,7'si sulu tarım, % 1,8'i orman-fundalık, % 0,9'u yerleşim yeri olarak kullanılmaktadır. Aynı şekilde Muş İlinin işlemeli tarıma uygun olmayan toprakların % 72,9'u mera, % 21,1'i orman ve fundalık, % 3,4'ü kuru tarım, % 1,5'i çıplak kayalıklar, % 0,7'si akarsu yatakları, % 0,3'ü ,yerleşim yeri, % 0,173'ü çayır,% 0,014'ü sulu tarım şeklinde kullanılmaktadır. Çayır-mera alanının oranı % 46 ile Türkiye ortalamasının (% 26) oldukça Üzerindedir.(Muş İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü: 2014, 3).

Tablo-2 : Muş İl Arazisinin Kullanım Durumlarına Göre Dağılımı (2014)

Arazi Çeşidi	Miktar (ha)	Toplam Arazi İçerisindeki %'si
Tarım Arazisi	344.842	42
Çayır	93.798	11,5
Mera	279.564	34,0
Orman	72.865	9,0
Tarıma Elverişsiz	28.531	3,5
Toplam	819.600	100

Kaynak: Muş İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü

Yıllar İtibariyle Muş, TRB2 Bölgesi ve Türkiye genelinde gerçekleşen toplam sebze üretim miktarları.Tablo 3'de verilmiştir. Muş ili sebze ürünleri üretiminin TRB2 Bölgesi sebze üretimi içerisindeki yeri incelendiğinde, 2014 yılı itibariyle il toplam sebze üretimi, bölge üretiminin yaklaşık % 40'ı ile önemli bir oranını oluşturduğu görülmektedir(TÜİK: 2014).

Tablo-3 : Yıllar itibariyle Muş, TRB2 Bölgesi ve Türkiye Genelinde Üretilen Toplam Sebze Miktarı (Ton)

Yıllar	Muş	TRB2 Bölgesi	Türkiye
2014	93 355	234 546	28 569 781
2013	97 783	229 419	28 448 218
2012	88 133	188 808	27 820 207
2011	93.324	183.377	27.547.462
2010	90.228	177.443	25.997.195
2009	76.672	176.157	26.780.395

Kaynak: TÜİK,Bitkisel Üretim İstatistikleri Veri Tabanı

6.4. Organik tarıma elverişli koşulların mevcut olması

Kırsal alanda toprak ve su kaynaklarının korunması ile biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilmesi için tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan kirliliğin azaltılması gerekmektedir. Özellikle riskli bölgelerde söz konusu kirlilikle mücadelenin en etkili yöntemlerden biri de organik tarım uygulamalarının yaygınlaştırılmasıdır. Uygun arazi ve ekoloji koşullarında organik tarımın geliştirilmesi mümkündür (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı: 2011, 171-181). Sağlıklı gıdanın önem kazandığı günümüzde, su ve toprak kaynakları organik tarıma son derece elverişli olan ayrıca arazi ve ekoloji koşullarına da sahip olan Muş ili organik tarım yapılabilmesi bakımından önemli bir potansiyel arz etmektedir. Muş'ta organik tarım üretim miktarı 2013 yılında 85 834 ton olmuştur. Türkiye organik tarım üretimi içinde %5,3'lük oran ile önemli bir paya sahiptir (TÜİK: 2013, 137).

6.5. İlde hayvan varlığının yüksek olması

2013 yılında canlı hayvanlar değeri bakımından Muş ili 1.146 milyon TL değeri ile Türkiye sıralamasında 13. Sırada gelmektedir. Muş, TRB2 Bölgesi ve Türkiye genelindeki toplam büyükbaş hayvan sayılarını karşılaştırdığımızda 2014 itibari ile Muş ilindeki toplam büyükbaş hayvan sayısı, TRB2 Bölgesi'nin yaklaşık % 51'ini, Türkiye geneli büyükbaş hayvan sayısının ise yaklaşık % 2'sini oluşturmaktadır.

Tablo-4 : ***Yıllar İtibariyle Muş, TRB2 Bölgesi ve Türkiye Genelindeki Toplam Büyükbaş Hayvan sayıları***

Yıllar	Muş	TRB2 Bölgesi	Türkiye
2014	285.146	555.062	14.244.673
2013	294.998	619.467	14.532.848
2012	276.507	597.971	14.022.347
2011	247.302	544.213	12.483.969
2010	236.330	477.619	11.454.526
2009	205.720	453.294	10.811.165

Kaynak:TÜİK,Hayvancılık İstatistikleri Veri Tabanı

2014 yılı itibari ile, Muş ilindeki toplam koyun sayısı Türkiye'deki toplam koyun sayısının % 3,13'ünü, TRB2 Bölgesi'nin % 20'sini, toplam keçi sayısı Türkiye'deki toplam keçi sayısının % 1,7'sini, TRB2 Bölgesi'nin ise %19'unu ve son olarak toplam **küçükbaş hayvan varlığı ise Türkiye'deki** toplam **küçükbaş hayvan sayısının % 4,3'ünü, TRB2 Bölgesinin ise % 20'si**ni sağlayarak **önemli bir oranını oluşturmaktadır** (TÜİK: 2014).

Tablo-5 : Yıllar İtibariyle Muş, TRB2 Bölgesi ve Türkiye Genelindeki Küçükbaş Hayvan Varlığı

Muş	Koyun	Keçi	Toplam
2014	909.461	175.736	1.085.197
2013	774.173	151.378	925.551
2012	844.997	156.231	1.001.228
2011	852.879	163.210	1.016.089
2010	837.586	167.245	1.004.831
2009	565.116	119.028	684.144
TRB2			
2014	4.464.005	925.474	5.389.479
Muş/TRB2(%)	20	19	20
Türkiye			
2014	29.011.546	10.169.348	39.180.894
Muş/Türkiye (%)	3.13	1.7	4.3

Kaynak: TÜİK,Hayvancılık İstatistikleri Veri Tabanı

6.6. İlin sahip olduğu hayvan varlığının, ilde kurulacak et ve et ürünleri işletmelerinin ihtiyacını karşılayabilecek düzeyde olması

Muş ili Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında, özellikle küçükbaş hayvan varlığı bakımından oldukça yüksek bir potansiyele sahiptir. Dolayısıyla ilde kurulacak et ve et ürünleri işletmelerinin ihtiyacını karşılayabilecek düzeydedir.

7.İLİN SANAYİ YAPISI

Muş İli sanayileşme göstergeleri bakımından son sıralarda yer alan bir ildir. İlde sanayi siciline kayıtlı 42 adet sanayi işletmesi ayrıca doluluk oranı %21 olan sicil almış 1 adet Organize Sanayi Bölgesi bulunmaktadır. Yine sanayi sicil kayıtlarına göre, Muş ilinde kayıtlı işletmelerde çalışan personel sayısı 1.704'tür. Kalite kontrol birimi bulunan firma sayısı ise 13'tür. Sanayide çalışanların %63'ü gıda ürünleri imalatı, %25'i diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı sektöründe istihdam edilmekte olup istihdam edilenlerin % 83'ü işçi, % 3'ü mühendistir. Muş ilinde bulunan sanayi işletmelerinin %32'si mikro ölçekli, %59'u küçük ölçekli, %7'si orta ölçekli ve %2' si ise büyük ölçekli işletmelerdir. Toplam sanayi işletmesi içerisinde % 0,06 lık bir oran ile sanayisi gelişmemiş hatta son sıralarda yer alan bir ildir.

İlin sanayisi ağırlıklı olarak orta ve küçük işletmelerden meydana gelmektedir. Büyük ölçekli sanayi kuruluşları olarak; Muş Şeker Fabrikası ve Çimento fabrikası, Berce Tarım İşletmesi, orta ölçekli işletme olarak; Barit fabrikası, Tuğla fabrikası, Süt fabrikası, Tuz fabrikası, Mermer fabrikası, Tekstil fabrikası, Ayakkabı fabrikası ve muhtelif gıda, plastik ve metal eşya fabrikaları vardır. 2009 yılında faaliyete giren çimento fabrikası yapılan en büyük özel sektör yatırımıdır ve yıllık çimento üretim kapasitesi 936 bin tondur. İlin en büyük sanayi tesisi olan Muş Şeker Fabrikası, 1982 yılından beri faaliyettedir. Fabrikanın kapasitesi 3.600

ton/gün'dür.

Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki illerin sanayi bakımından değerlendirmesi yapıldığında, %29'luk bir oran ile Malatya ilk sırada yer almaktadır. Malatya ilini takip eden iller sırasıyla Elazığ(%18), Erzurum(%13), Erzincan(%9), Van(%9), Ağrı(%5), Kars(%3), Bingöl(%3), Bitlis(%3), Ardahan(%2), Muş(%2), Iğdır(%2), Hakkari(%1), Tunceli(%1) olarak görülmektedir(Sanayi Genel Müdürlüğü: 2014, 353-359).

Sanayileşmedeki geriliğin temel nedenleri; tarıma dayalı kapalı ekonominin uzun yıllar hâkim olması, sermaye birikiminin olmaması, girişimci kültürünün yetersizliği, iklim koşulları ve yeraltı kaynaklarının kısıtlı oluşudur.

Son yıllarda özel sektör girişimiyle, küçük ölçekli sanayi işletmeleri kurulmaya başlanmıştır. İldeki sanayi tesislerinin hemen hemen tümü tarımsal niteliklidir. Bu durum, ildeki sürükleyici endüstrinin tarımsal sanayi olması gerektiğini de ortaya koymaktadır. İlde faal nüfusun sadece %2'si imalat sanayisinde çalışmaktadır(Muş İl Bilim, Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü: 2012).

İlde bulunan tek Organize Sanayi Bölgesi (OSB) 2008 yılında açılmıştır. 90 hektarlık alanda 54 fabrika kapasiteli olacak şekilde planlanmıştır. Muş OSB'nde toplam 54 parsel olup, arsa tahsisi yapılan firma Sayısı 26 Arsa tahsisi yapılan parsel Sayısı ise 30'dür. Üretime geçen firma Sayısı 7, üretim aşamasında firma sayısı 6, proje aşamasındaki firma sayısı 13'tür. Üretime başlayan firmalarda 85 kişi istihdam edilmiştir.

Tablo-6 : Muş İli Organize Sanayi Bölgesi Firma ve Çalışan Sayıları(2014)

Sektör	Firma	Çalışan
Gıda Sanayi	2	20
Plastik	1	10
Ağaç Sanayi	1	15
Yapı Elemanları	3	40
Toplam	7	85

Kaynak: Muş Valiliği

8.İLİN DIŞ TİCARET YAPISI

Muş İli 2014 yılında 4.808.000 $ ihracat ile 81 il içerisinde 73. olmuştur. İthalat ise 1.732.000 $ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye içerisindeki payları ise dikkate alınamayacak oranlarda gerçekleşmiştir.

Tablo-7 : Muş İlinin İthalat ve İhracat Miktarı İle Türkiye Ekonomisi İçindeki payı

	2012		2013		2014	
	Miktar (Bin TL)	Oran (%)	Miktar (Bin TL)	Oran (%)	Miktar (Bin TL)	Oran (%)
İthalat	3.424	0,0000	1.958	0,0000	1.732	0,00001
İhracat	13.988	0,00009	32.945	0,0002	4.808	0,00003

Kaynak: Muş Valiliği

9.İLİN TİCARET YAPISI

İlde ticaret sektörü; tarım, devlet hizmetleri, ulaştırma ve haberleşme sektörlerinden sonra gelmektedir. Ticaret hayatı genel olarak il merkezinde canlılığını korumakta olup, Malazgirt ve Bulanık ilçelerinde de nispeten gelişmiş durumdadır.

İlde gıda, giyim, tuhafiye, inşaat malzemeleri ile dayanıklı tüketim mallarının yanı sıra tarımsal ürünler ile canlı hayvan ve hayvansal ürünler alımını ve satımını kapsayan ticari faaliyetler yapılmaktadır.

İl merkezi dışında, özellikle Malazgirt ilçesinde, imalatı gerçekleştirilen tarım alet ve makinelerine dayalı ticaret önem taşımaktadır. Ayrıca hizmet sektörünün faaliyetleri ile küçük sanat ve sanatkarların üretim ve tamiratlarını içeren çalışmalar iç ticaret hayatında önemli bir yere sahiptir.

İlden diğer illere, başta canlı hayvan ve hayvansal ürünler olmak üzere, çimento, küspe, tarım alet ve makineleri ile kristal ve küp şeker satışı yapılmaktadır. Diğer illerden ise, otomobil ve yedek parçaları, dayanıklı tüketim malları, makine ve teçhizat, manifatura, inşaat malzemeleri, mutfak eşyaları gibi endüstriyel ürünler, mevsimlik meyve, sebze ve narenciye ürünleri alınmaktadır(Sanayi Genel Müdürlüğü: 2014, 348-352).

Tablo-8 : Muş İlindeki Şirket Türleri ve Sayıları

İl Şirket ve Sayıları					
		Ortak sayısı	Birim	2013	2014
Sermaye Şirketleri	Anonim Şirk.	5-50	Adet	82	92
		50 Üzeri	Adet	-	-
	Limited Şirketler		Adet	987	1.097
Şahıs Şirketleri	Kollektif Şirketler		Adet	18	17
	Komandit Şirketler		Adet	-	-
	Gerçek Kişiler (Şahıs Firmaları)		Adet	625	642

Kaynak: Muş Valiliği

10.İLİN TURİZM YAPISI

Muş, turizm faaliyetlerinin en az olduğu illerden biridir. 2014 yılı itibari ile gelen yerli turist sayısı 75.830, yabancı turist sayısı ise sadece 765 kişi olarak gerçekleşmiştir. Toplamda ise gelen turist sayısı 76.595 olup, ilin turizm potansiyelinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo-9 :Yıllar itibari ile Muş İline Gelen Turist Sayısı

GİRİŞ YAPAN TURİST SAYISI	2012	2013	2014
Yerli Turist	77.774	80.785	75.830
Yabancı Turist	590	1.122	765
Toplam	75.364	81.907	76.595

Kaynak: Muş Valiliği

Bakanlık denetimine tabi tesis sayısı da gelen turist sayısıyla doğru orantılı olarak düşük sayıda gerçekleşmiştir.

Tablo-10 : Muş İlindeki Bakanlığın Denetimine Tabi Konaklama Tesislerinin Sayısı ve Dağılımı

TESİSLER	2014	
	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı
4 Yıldızlı Otel	0	0
3 Yıldızlı Otel	3	236
Belediye Belgeli Otel	10	525
Toplam	13	761

Kaynak: Muş Valiliği

SONUÇ VE ÖNERİLER

Muş ilindeki sektörlere ait elde edilen istatistiki veriler derlenerekkarşılaştırmalı tablolar vasıtası ile ilin sektörel anlamda güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyduğumuz çalışmada Tarım ve Hayvancılık sektörü ön plana çıkmaktadır. İlin kalkınmasında katalizör görevi görebilecek seçili diğer sektörlerin arzulanan potansiyeli karşılayamaması nedeni ile, Hirschmanın da savunduğu görüş paralelinde ilin Tarım ve hayvancılık sektörüne dengesiz bir biçimde de olsa ağırlık verilmesi, sektörler arası ilişkilerden dolayı Muş ilinin ekonomik kalkınmasında bir sıçrama, bir büyük itiş gerçekleştirebilir.

Elde edilen veriler doğrultusunda sürükleyici odak sektörün“ **Tarım** ” veözellikle de “ **Hayvancılık** ” sektörü olduğuna inanmaktayız. Bu anlamda, yerel unsurların gerek var olan potansiyellerine gerekse katılımcılığına dayalı ve ilin ruhuna uygun gerçekçi bir Dengesiz Kalkınma Modeli uygulamasının ilin ekonomik anlamda kalkınabilmesinin önünü açabileceğini düşünmekteyiz.

Bu görüş doğrultusunda sunacağımız önerileri ise şu şekilde sıralayabiliriz:

- Yeni teşvik sistemi ve diğer destekler ile ilde bulunan küçük ölçekli tarım ve hayvancılık işletmelerinin ekonomik işletmecilik bakımından yeterli büyüklükteki işletmelere dönüştürülmesi

Muş ilinde üretilen tarımsal ve hayvansal ürünlerin büyük bir bölümü aile işletmeleri tarafından üretilmektedir. Bu işletmeler, kapasitelerinin küçük olmasından ve modern teknolojiye sahip olamayışlarından ötürü pahalı bir üretim yapmakta olup, düşük verim ve dolayısı ile düşük kar ile çalışmaktadırlar.

- Üniversite ile ilgili kuruluşlar arasında yapılacak işbirliği kapsamında, kırsal altyapının rehabilitasyonunu sağlamaya dönük gerekli eğitim programları düzenlenerek geleneksel tarım ve hayvancılık uygulamalarından modern tarım ve hayvancılığa geçişin sağlanması

- İl tarım topraklarında oluşan erozyon ve kirlenmemiş doğanın korunmasına yönelik tedbirlerin biran önce alınması

- İlin sahip olduğu hayvan varlığı, ilde kurulacak et ve et ürünleri işletmelerinin ihtiyacını karşılayabilecek düzeyde olması

*Muş ili Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında, özellikle küçükbaş hayvan varlığı bakımından oldukça yüksek bir potansiyele sahiptir. Dolayısıyla ilde kurulacak et ve et ürünleri işletmelerinin ihtiyac*ını karşılayabilecek düzeydedir

- İlde yapımı devam eden Alpaslan II barajının en yakın zamanda faaliyete geçirilmesi,

İlde sulanamayan %59'luk arazinin büyük kısmının sulanmasını sağlayacaktır

- Canlı hayvan borsasının hayata geçirilmesi.

Geleneksel yöntemlerle gerçekleşen canlı hayvan alım satımı yerine, modern yöntemlerle kurulacak olan bir canlı hayvan borsası ilin bir cazibe merkezi haline gelmesini sağlayabilir

- Et ve et ürünleri işleme ve entegre tesislerinin kurularak, dışarıya canlı olarak pazarlanan ve katma değeri düşük olan hayvanların söz konusu tesislerde işlenerek, istihdam ve karlılık açısından katma değerinin daha yüksek hale gelebileceği düşünülmektedir

İlde, et ve et ürünlerinin işlenebileceği işletmelerin yeterli düzeyde bulunmaması, yetiştirilen hayvanların il dışına canlı olarak pazarlanmasına ve bunun da katma değerinin düşük olmasına yol açmaktadır.

- Tarımsal faaliyetlerini sürdüren küçük işletmeler için organik tarım fırsata dönüştürülebilir.

İlin kara yolu, hava yolu ve d*emir yolu ulaşım imkânlarına sahip olması başta organik ürünler olmak üzere diğer tüm ürünlerin ulusal ve uluslararası piyasalarda pazarlara sunulmasını sağlayabilir. Ayrıca organik tarım ürünlerine artan talebe bağlı olarak organik tarım üreticilerinin gelirlerinde artış ve istikrar sağlanması, Muş ilinin kalkınma seviyesinin yükselmesinde önemli rol oynayabilir.*

- Yaklaşık olarak yarısının nadasa ayrıldığı ve atıl durumda bulunduğu tarıma elverişli arazilere, tarımın geleneksel usullerle yapılması yerine modern tarım teknik ve uygulamalarına geçilerek maximum oranda ekim yapılması.

Toplam arazi kullanım alanı 2007 yılında 2.835.041 Dekar iken 2011 yılında 2.764.724 Dekara inmiştir. Nadas'a bırakılan arazide ise 467.922 Dekardan 479.780 Dekara yükseliş söz konusudur (Muş İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü: 2011, 16).

- Tarımsal üretim ile Tarım ve Hayvancılığa dayalı sanayi entegrasyonunun sağlanması

Pazar Bilgi Sisteminin kurulması, tarımsal pazarlama altyapısının geliştirilmesi, sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde kaliteye dayalı üretim artışı ile gıda güvencesinin sağlanması ve gıda güvenliğinin güçlendirilmesi

- İstihdam yaratma potansiyeline sahip, tabandan yukarıya doğru yaklaşımla katılımcılığı sağlayan, yerel kapasiteyi ve örgütlenmeyi geliştiren, üretici gelirlerini artırarak çeşitlendiren, tarıma dayalı küçük ve orta ölçekli sanayiyi yaygınlaştırarak üretim hedefli makine – ekipman projelerini destekleyen, kısaca Kırsal Kalkınma Yatırımlarını destekleyen Programların hayata geçirilmesi.

KAYNAKÇA

Açcı, Yunus, 2008, "Hatay İlinin Sosyo- Ekonomik Yapısı ve Gelişme Potansiyeli", (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Adana, s.5.

Akpınar, Rasim, 2011, Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

Aktakas, B. Gül, 2006, "Bölgesel/Yerel Kalkınma, Bölgesel Gelişme İçin Bir Model ", (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), s.15-16.

Aydın, Gürkan, 1979, Ekonomik Gelişme ve Sorunları, Ankara İktisadi ve Ticari ilimler Akademisi Yayını, Ankara.

Çelik, Nermin, Murat, Güven, 2009, Sayısallaştırılmış SWOT Analizi İle Bartın ilinin Ekonomik Yapısını Değerlendirme, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, İzmir, s.199-212.

DPT, 2000, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yay., Ankara, s.7.

Doğan, Seyhun, Yıldız, Zafer, 2007, Bölgesel Kalkınma, Turizmin İlişkisi ve Göller Bölgesi Kalkınmasında Alternatif Turizm Potansiyelinin Kullanılabilirliğine Yönelik Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Isparta, s. 148-181

Dülgeroğlu, Ercan, 1991, Kalkınma Ekonomisi, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa.

Fırat Üniversitesi, 2006, Muş İl Gelişim Planı Taslağı, Elazığ, s.78.

Hirschman, A.Otto, 2007, Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Gerilemesi, (çev. F. Şenses), İletişim Yayınları, Ankara.

Hubbard, Carmen, Gorton Matthew, 2009, Structural Change in Europe'sRural Regions – Farm Livelihoods Between Subsistence Orientation, Modernization and Non-farm Diversification, IAMO Studies Series,s.91-112.

İnsel, Ahmet, 2003, İktisat İdeolojisinin Eleştirisi, Birikim Yayınları, İstanbul.

Karakaş, Derya Nur,2005, "Kalkınmada Öncelikli Yöreler Uygulaması: Zonguldak Örneği",(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Zonguldak, s.134.

Kırklareli Üniversitesi, 2011, 2010 Yılına Girerken Kırklareli İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısı, (1.Basım), Kırklareli Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Muş İl Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü, 2012, Brifing Dosyası, Muş.

Muş İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2014, Faaliyet Raporu, Muş.

Muş Valiliği, www.mus.gov.tr, Erişim tarihi 21.07.2015.

Muş Valiliği, 2013, Brifing raporları, Muş, s.6.

Oral, O., İbrahim, 2010, "Ardahan İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısının Analizi", (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, s.102-103.

Pereira, A., Marvao, Sagales O. Roca, 1999, Public Capital Formation and Regional Development in Spain, Review of Development Economics, s.289-293.

Sanayi Genel Müdürlüğü, 2014, Türkiye 81 İl Sanayi Durum Raporu, Ankara, s.353-359.

Solmaz, Erol, 2008, "İktisadi Kalkınma Kuramlarının Yoksulluk Konusuna Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Bakış", Muğla, s.4.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2011, Kırsal Kalkınma Planı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.177-181.

TÜİK, 2013, Seçilmiş Göstergelerle Muş, TÜİK Yayınları, Ankara, s.12.

TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri Veri Tabanı, Erişim tarihi:23 Temmuz 2015.

TÜİK,Hayvancılık İstatistikleri Veri Tabanı, Erişim tarihi:23 Temmuz 2015.

Yavilioğlu, Cengiz, 2002, "Geri Kalmışlık Olgusu ve Ekonomistik Kalkınma Teorileri(Eleştirel Bir Yaklaşım)", Sivas, s.59.

Zhang, X., Ming, 2012, Research on The Development Strategies of Rural Tourism in Suzhou Based on SWOT Analysis, Energy Procedia, (16), China, s.1295 – 1299.

Selahaddin-i Eyyubi Mah,
Aydınlık Cad. No:1,
BİNGÖL / TÜRKİYE

www.bingol.edu.tr

+90(426) 216 00 12

Turgut Özal Mah. Turgut Özal
Bulvarı No:69 A
Yeşilyurt / MALATYA

Bingöl-Elazığ-Malatya-Tunceli
Yatırım Destek Ofisleri

www.fka.gov.tr

444 5 FKA (352)

3. ULUSLARARASI BÖLGESEL KALKINMA KONFERANSI

3RD INTERNATIONAL REGIONAL DEVELOPMENT CONFERENCE